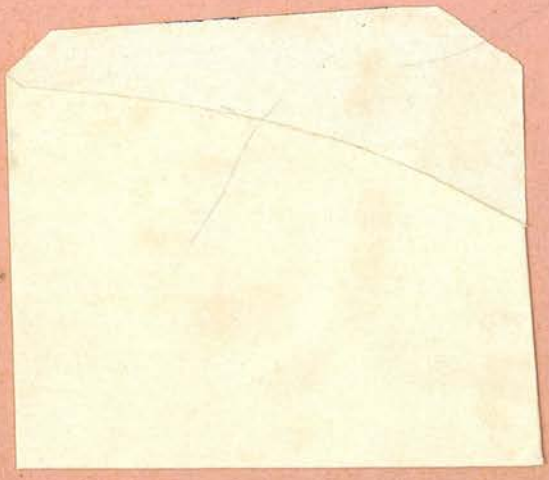
4(03)
Г855

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

СЛОВАРЬ

УКРАИНСКАГО ЯЗЫКА

ТОМЪ II.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

СЛОВА́РЬ
УКРАЇ́НСЬКОЇ МО́ВИ

ЗІБРАЛА

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛА „КІЕВСКАЯ СТАРИНА".

Упорядкував, з додатком власного матеріялу,

Бори́с Грінче́нко.

ТОМ II.

З—Н.

У КИЇВІ, 1908.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

4(03)
Г855

СЛОВАРЬ
УКРАИНСКАГО ЯЗЫКА

СОБРАННЫЙ

РЕДАКЦІЕЙ ЖУРНАЛА „КІЕВСКАЯ СТАРИНА".

Редактировалъ, съ добавленіемъ собственныхъ матеріаловъ,

Б. Д. Гринченко.

Россійской Императорской Академіей Наукъ удостоенъ второй преміи Н. И. Костомарова.

ТОМЪ II.

З—Н.

КІЕВЪ. 1908.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

568655
Державна історична бібліотека УРСР
2023

Текст Словаря друковано в Друкарні 1-ї Спілки Друкарської Справи, (Трьосвятит., 5), а заголовні картки й окладинку в друкарні Н. Т. Корчака-Новицького.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

З.

З, *пред.* 1) Съ. *Як з лихим квасом, так ліпше з водою, аби не з бідою.* Ном. № 7307. *Без Божої волі й волос з голови не спаде.* Ном. № 27. *Гайку, гайку, дай гриба й бабку, сироїжку з добру діжку, красноголовця з доброго молодця!* Ном. № 340. *Показав з-на аршин від землі.* Св. Л. 122. **З ким жени́тися.** На комъ жениться. *Не хочу я женитися з тією, що ви мені засватали.* Грин. II. 188. *Потім будеш нарікати, що з бідною оженивсь.* Нп. *Чи такому ж бридкому, як ти, женитися з Марусею?* О. 1861. XI. Кух. 15. *Оженився з Палажчиною дочкою.* Левиц. Пйо. I. 366. 2) Изъ. *Вийшов з води.* Ев. М. I. 10. *Дощ лле, як з бочки.* Ном. № 574. *Не роби з губи халяви.* Ном. № 6867. *Не дай, Боже, з Івана пана, з кози кожуха, з свині чобіт.* Ном. № 1263. *Вони приймали усякого: де хто з-під пана утече, приймуть.* КС. 1883. XI. 499. *З-межи всіх найкраща.* Св. Л. 205. *Кукуруза з жовта-зелена.* Св. Л. 138. 3) Отъ, по. *З щастя не мруть.* Ном. № 1710. *Ото був собі такий бідний вовк, що трохи не здох з голоду.* Рудч. Ск. I. 1. *Аж страшна стала з плачу.* Г. Барв. 114. *Дякуєм тобі з душі!* Г. Барв. 420. *Я з того не винен, що така причина впала.* КС. 1883. III. 671. *Як не даси з прозьби, то даси з принуки.* Ном. № 1059. **З лиця́.** Лицомъ. *І що ж то за хороша з лиця була!* МВ. (О. 1862. III. 35). 4) Надъ. *З Зевеса добре глузувала.* Котл. Ен. II. 23. *Не з Микити кпити.* Ном. № 12659. *З другого ся насміває, а за себе забуває.* Ном. № 12686. *Смішки з попової кішки, а як своя здохне, то й плакатимеш.* Ном. 12687. *Не смійся, Іванку, з мойого припадку.* Ном. № 12693.

За, *пред.* 1) За. *Пливе човен води повен, а за ним весельце.* Мет. 16. *На в-городі вишня, за в-городом дві.* Мет. 47. *Продав сестрицю за тарель, русу косу за шостак.* Мет. 195. *Виплакала карі очі за чотирі ночі.* Мет. 6. *Ой паничу, паничу, я вас за чуба посмичу.* Ном. № 1162. *За сеє Бог не повісить.* Ном. № 114. *Заїхав за Дунай, та й додому не думай.* Ном. № 708. *Тоді салдат за лопату та до грошей* (закопаних). Грин. I. 127. 2) По причинѣ; изъ-за. *Рада б тебе одвідати, да не можу за темними лугами, за широкими степами, за бистрими ріками.* Дума. *За лихими модьми та за ворогами гуляти не вільно.* Нп. *Їхав у Крути сина відвідати, бо на Різдво його за холодом не привозили.* Св. Л. 94. 3)—**чим, ким.** При чемъ, комъ; при помощи, содѣйствіи, работѣ кого. *За дурною головою та й ногам лихо.* Ном. № 6682. *Думала бути за ним пані.* Мет. 237. *За хорошим чоловіком жінка молодіє.* Нп. *Без мене ти не зробиш, любий царю, не так то зробиш, може, і за мною.* К. ЦН. 205. *За нею й скотина плодиться, за нею й дробина водиться.* Г. Бар. 371. **Вся робо́та за (кимъ).** Вся работа на (комъ). *Свекруха тільки піч витопе, а то вся робота за мною.* Черн. у. **Жаль за ким, чим.** Жаль кого, чего. *Мені жаль за сином.* Св. Л. 322. **Говори́ти за ким.** Говорить въ защиту кого. *Гово́рим на вовка, але за вовком щось треба сказать.* Ном. № 6737. 4) При (о времени), во (время). *Не за нас се стало, не за нас і перестане.* Ном. № 687. *За Хмельницького Юрася пуста Україна звелася, а за Павла Тетеренка—не поправиться й теперенька.* Ном. № 13440. *Дай же, Боже,—козаки промовляли,—за гетьмана молодого жити як за старого.* АД. II. 124. *За мене, то вже в дворі жили ми спокійненько.* МВ. (О. 1862. III. 34). *За тепла ще*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

поторав усе в дворі. Харьк.. *За години покосили сіно.* Харьк. *Наш господарь дозорця, вижав жито за соця.* Грин. III. 671. *Ми старі, та ще помремо: тебе треба за доброго ума оженити.* Г. Барв. 201. 5) Черезъ (о времени); въ теченіе. *За тиждень—Великдень.* Марк. 4. *Мати дочку за рік не пізнала, мати дочку старою назвала.* Нп. *Вже не скоро, мало не за рік, бачу в церкві вдову.* Г. Барв. 377. *За тиждень замість чорних стоїв жовтіли високі ожереди соломи.* Мир. Пов. I. 111. 6) О, объ. *За вовка помовка, а вовк у хату.* Ном. № 5769. *Не скажу тобі за корови нічого.* Мет. 264. *За любощі спом'янули.* Лавр. *Я за тебе й забуду.* Лавр. *А козаченьки за віру дбають.* Млр. л. сб. 181. *Коли б там не оглядівсь іще за мене.* МВ. (О. 1862. III. 43). 7) По. *Дурна дівчина нерозумная за козаченьком плаче.* Лавр. 51. 8) По, вслѣдъ, (о водѣ) по теченію. *Пішло за вітром.* Ном. № 1906. *Та дав мені таку долю, та й та пішла за водою. Іди, доле, за водою, а я піду за тобою дівчиною молодою.* Мет. 57. 9) На. *Що в дівчат ума й за шеляг нема.* Лавр. 121. Иногда переводится безъ предлога родительнымъ падежемъ. *Старий оселедьку, не стоїш за редьку.* Нп. *Такий молодий, що не варт і за старого.* 10) При сравнительной степени: чѣмъ, нежели (или же переводится родительнымъ падежемъ). *Що солодче за мед?* Чуб. *За нас розумніший.* Чуб. *Твоя Наталка краща за всіх.* Мет. 303. *Лети, лети, соколоньку, поперед нас, занеси там вістоньку перше за нас.* Мет. 171. 11) Переводится творительнымъ падежемъ: вмѣсто, какъ, въ качествѣ. *У мене дванадцять літ за джуру пробував.* Мет. 413. *Чужої дитини не май за свою.* Ном. № 1196. *Черешину за крижа уткнули.* Чуб. *Я втомилась, хиба ти йди за мене.* Чуб. *Ляха-бутурлака не рубайте, между військом для порядку за яризу військового зоставляйте.* АД. I. 215. *Хочу тебе за дружину взяти.* Мир. Л. сб. 220. *Скриня моя за стіл править.* Г. Барв. 435. *Порається всюди за видющу.* Г. Барв. 370. *Одялась за старчиху.* Грин. II. 177. *Чужая біда за ширашку.* Ном. № 2341. *За короля обібрали.* 12) **За ру́ки да́ти гро́ші.** См. **Рука.** 13) **За все гара́зд, до́бре.** Все хорошо. *За все гаразд, пане Саво, тільки одно страшно: вилядають гайдамаки із-за гори часто.* Млр. л. сб. 198.

Зааре́штува́ти, ту́ю, е́ш, *гл.* Арестовать, заарестовать. *Як тобі село покинути, коли в тебе ніякого паперу немає? Да тебе всяка судова погань заарештує.* К. Дів. С. 15.

Забабі́ти, блю́, е́ш, *гл.* Обабиться.

Забабува́ти, бу́ю, е́ш, гл. 1) Начать акушерствовать. 2) Заработать акушерствомъ.

Заба́бити, блю, би́ш, *гл.*=**Забабувати.**

Заба́ва, ви, за́бавка, ки, ж. 1) Забава, игрушка; развлеченіе. *Рости, сину, в забаву, козачеству на славу.* Макс. 1849. 97. *Людям дівчину дарю і всі свої забави, беру мульку і тютюн та й іду в гусари.* Чуб. V. 61. *Положу деревинку в колисочку та буду колихати: буде мені забавка.* Рудч. Ск. II. 38. *Зірвала квітку з голови, кинула мені на забавку.* Г. Барв. 352. *Ой наступив, наступив чорний віл на ноги, одкинувши всі забави, хватайся за роги.* Грин. III. 295.

Заба́вити, ся. См. **Забавляти, ся.**

За́бавка. См. **Забава.**

Забавля́ти, ля́ю, е́ш, с. в. **Заба́вити, влю, ви́ш,** *гл.* 1) Забавлять, развлекать, развлечь. *Уродються великії віти забавляти маленькії діти.* Мет. 271. 2) Замедлять, замедлить, задерживать, задержать.

Забавля́тися, ля́юся, е́шся, с. в. **Заба́витися, влюся, ви́шся,** *гл.* 1) Забавляться, забавиться, развлекаться, развлечься. *Прийде нічка осінняя,—ні з ким забавлятись.* Чуб. V. 26. 2) Замедляться, замедлиться, задерживаться, задержаться, замедлить. *Прощай, милий мій синочку, да не забавляйся, за чотирі неділоньки додому вертайся.* Нп. *Пусти, мати, поуляти, я не забавлюся,—тільки хлопців потуманю і назад вернуся.* Чуб. V, 685. *Воно ще не світа, але день не забавиться.* Каменецк. у.

Забавни́й, а́, е́.=**Забарний.** Черн. у.

Забага́ти, га́ю, е́ш и **забага́тися, га́юся, е́шся,** *гл.*=**Забажати, забажатися.** *Бач, чого забагається.* Св. Л. 124.

Забага́ті́ти, тію, е́ш, *гл.* Разбогатѣть. *Він тим не забагатіє, а ми не завбожіємо.* Ном. № 4859. *Ой захотіла баба та й забагатіти, підсипала курочку, щоб вивела діти.* Чуб. V. 1130.

Забагни́ти, ся. См. **Забагнювати, ся.**

Забагну́ти и **заба́гти, гну, не́ш,** *гл.* Пожелать, захотѣть. *Антосьо забаг: їхати та й їхати.* Св. Л. 174.

Заба́гнювати, нюю, е́ш, с. в. **забаг-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ни́ти, гнію́ ни́ш, *гл.* Загрязнять, загрязнить. Аф. 404.

Забагнюва́тися, нююся, єшся, с. в. **забагни́тися, ню́ся, ни́шся**, *гл.* Загрязняться, загрязниться. Аф. 404.

Забага́тися, гнеться, *гл. безл.* Захотѣться. *Забалось дівчині подивитись на свою вроду.* Св. Л. 13. *Забалося води: наче ж і солоного не їв.* Каменец. у. *От забалося тобі не знати чого.* Камен. у.

Забажа́ти, жа́ю, єш, *гл.* Захотѣть, пожелать. *Забажав неначе перед смертю.* Ном. № 2602. *Заморського зілля забажала.* Мет. 104.

Забажа́тися, жа́ється, *гл. безл.* Захотѣться. *Забажалося в Петрівку мерзлого.* Ном. № 5340. *Якої вам хаточки забажалося смутної та невеселої.* Мил. 183.

Забазі́катися. См. **Забазікуватися.**

Забазі́куватися, куюся, єшся, с. в. **забазі́катися, каюся, єшся**, *гл.* Заговариваться, заговориться, заболтаться. *Оце ж як я забазікалась.* Г. Барв. 56.

Забаї́ти, ба́ю, їш, гл. Заворожить. Вх. Лем. 414.

Забайду́же, *нар.*=**Байдуже.** *А як він випас нам луки, так те забайдуже?* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Забайду́житися, житься, *гл. безл.* Потерять желаніе, охоту, охладѣть. *Мав їхати, та щось забайдужилось.* Лубен. у. *Так воно й забайдужилось, а думав зробити.* Черк. у.

Забала́кати, ся. См. **Забалакувати, ся.**

Забала́кувати, кую, єш, с. в. **забала́кати, каю, єш**, *гл.* Заговаривать, заговорить. *Зараз підсіла до чоловіка та й ну його забалакувати.* Мнж. 96. *Забалакує до його так люб'язненько.*

Забала́куватися, куюся, єшся, с. в. **забала́катися, каюся, єшся**, *гл.* 1) Заговариваться, заговориться, долго проговорить. *Якось у полі ми зострілись та й забалакались.* Шевч. 415. 2) Только несов. в.: заговариваться, бредить. *Далі уже став забалакуваться і драться на стіну.* Грин. I. 107.

Забала́мкати, каю, єш, *гл.* Зазвонить (о бубенчикахъ, о маленькомъ церковномъ колоколѣ).

Забаламу́тити. См. **Забаламучувати.**

Забаламу́чувати, чую, єш, с. в. **забаламу́тити, му́чу, тиш**, *гл.* Дурачить, одурачивать, отуманивать, отуманить, обманывать, обмануть. *Та вже як не забаламучуй, а не забаламутиш його.* Харьк.

Забалува́ти, лу́ю, єш, *гл.* Запировать. Аф.

Забалува́тися, лу́юся, єшся, *гл.* Запировться. Аф.

Забаляндра́сити, шу, сиш, *гл.* Начать болтать. *Як защебече, як забаляндрасить, так усім весело.* Кв. I. 158.

Заба́мкати, каю, єш, *гл.*=**Забаламкати.**

Забанду́ритися, рюся, ришся, *гл.*=**Загутатися.** Вх. Уг. 238.

Забандю́ритися, риться, *гл. безл.* Захотѣться, придти фантазіи. *З нею собі зробитися ріднею: не сина з нею повднать, а забандюрилось старому самому в дурнях побувать.* Шевч. 493.

Заба́нити. См. **Забанювати.**

Забану́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Затосковать. *Ней ю колька візьме, ней ся забанує.* Гол. I. 337.

Заба́нювати, нюю, єш, сов. в. **заба́нити, ню, ниш**, *гл.* 1) Дурно вымывать, вымыть. Аф. 2) Терять, утерять при мытьѣ. *Понесла плаття на річку та один рушник десь і забанила.* Аф.

Забара, ри, *ж.* 1) Задержка; замедленіе. **Не в забарі.** Вскорѣ. *Не в забарі буде у нас дитина.* Борз. у. 2) Медлительный человѣкъ. Залюбовск.

Забараба́нити, ню, ниш, *гл.* Забарабанить. *Зробіть барабан та забарабаньте, то він вийде.* Рудч. Ск. I. 71.

Заба́рвити. См. **Забарвляти.**

Забарвля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **заба́рвити, влю, виш**, *гл.* Окрасить, придать окраску, придать цвѣтъ.

Забари́ти, ся. См. **Забаряти, ся.**

Забарни́й, а́, е́. 1) Медлительный. *Забарні гості забарилися в хаті.* Мет. 215. 2) Требующій много времени. *Малі миски робити—то забарна робота; великі краще.* Канев. у.

Заба́рність, ности, *ж.* Замедленіе, остановка. *Забарність, що поки коней погодуеш.* Черн. г.

Заба́рно, *нар.* Медлительно.

Забаря́ти, ря́ю, єш, сов. в. **забари́ти, рю́, риш**, *гл.* Замедлять, замедлить, задерживать, задержать. *То у Івасечка ласкавий панотченько, забарив нас ласкавими словами.* Лукаш. 95. *Жидам довжок забарила.* Грин. III. 326.

Забаря́тися, ря́юся, єшся, сов. в. **забари́тися, рю́ся, ришся.** *гл.* Замедлять, замедлить, замѣшкиваться, замѣшкаться, опаздывать, опоздать, засиживаться, засиживаться.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дѣться. *Пусти, мати, погуляти,—я не забарюся.* Чуб. V. 2. *Поїхав царевич на охоту та там і забарився аж три дні.* Рудч. Ск. I. 97.

Забаскали́тися, чуся, чишся. *гл.* Заупрямиться. *На залицяння молодих забаскаличившись мовчала.* Греб. 321.

Забасува́ти, су́ю, єш, *гл.* 1) О лошади: начать бить ногами, становиться на дыбы. 2) Закабаливать. *Забасували хлопця у чужі руки аж на три годи.* Зміев. у.

Забатува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Связать лошадей рядами.

Забахурува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Пуститься въ развратъ. *Ти поїдеш, а жінка забахурує з молодчими.*

Забача́ти, ча́ю, єш, сов. в. **заба́чити, чу, чиш,** *гл.* Видѣть, увидѣть, замѣчать, замѣтить. *Стали бідні невольники на собі кров християнську забачати.* Макс. 1849, 12. *Ой дай, Боже, такую годину, щоб забачити світ хоч на часину.* Мет. 324.

Заба́чення, ня, *с.* Видъ. Встрѣчается только въ фальсифицированной думѣ „Битва чигиринская", напечатанной впервые въ Запор. Стар. Срезневскаго I. 89. *Три хоруви на забаченье лядам становили.*

Заба́чити. См. **Забачати.**

Заба́читися, чуся, чишся, *гл.* 1) Увидѣть себя. *Коли на тім злиденнім полі забачуся в щасливій долі?* Грин. III. 632. 2) Увидѣться. *Забачимося в кушніра на жердці.* Ном. № 10247.

Забга́ти, га́ю, єш, *гл.* 1) Загнуть. *Забгавши—загнувши зелізцем один конець дрота, вкладають його у ямку.* Шух. I. 280. 2) Запрятать. *Куди ти забгав сокиру?* Волч. у.

За́бега, ги, *ж.*=**Забіг 3.** НВолын. у.

Забезви́нно и забезневи́нно, *нар.* Безъ вины. *Забезвинно душа пропада.* Грин. I. 70.

Забезпе́ка, ки, *ж.* Обезпечиваніе, обезопашиваніе.

Забезпеча́ти, ча́ю, єш, *гл.*=**Забезпечувати.**

Забезпе́чити. См. **Забезпечувати.**

Забезпе́чувати, чую, єш, сов. в. **забезпе́чити, чу, чиш,** *гл.* Обезпечивать, обезпечить, обезопасить. *Тим я путь свій забезпечу серед грішників завзятих.* К. Іов. 14. *Справді земля вже його і він вертається додому забезпечений.* Мир. ХРВ. 179. *Ви тільки городи знали освітою забезпечувати.* К. (О. 1861. I. 312).

Забе́йкати, каю, єш, *гл.* Замочить, заболтать. *Бач як штани забейкав.* Харьк..

Забелькота́ти, чу́, ти́ш и **забелькоті́ти, чу́, чеш,** *гл.* Заговорить невнятно, скороговоркой. *Як забелькотить по своєму, то й святий не зрозуміє його.*

Забендюгува́ти, гу́ю єш, *гл.* О возѣ съ снопами, сѣномъ: придавить сверху положенной жердью (**рубле́м**). *Понакладали вози* (снопами), *забендюгували, ушнурували.* Мир. ХРВ. 229.

Забенкетува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Запировать.

Забенкетува́тися, ту́юся, єшся, *гл.* Запироваться. Аф.

Заберберити, рю, риш, *гл.* Обмочить.

Заберберитися, рюся, ришся, *гл.* Обмочиться.

За́бережень, жня, *м.* Ледъ возлѣ берега. *Річка ще не замерзла, а забережні вже є.* Міусск. окр.

Забере́жжа, жа, *с.* Забережье.

Забесі́дувати, дую, єш, *гл.* Заговорить. Вх. Уг. 238.

Заби́ванка, ки, *ж.* Въ женскомъ полушубкѣ: кантъ по таліи. Вас. 155.

Забива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **заби́ти, б'ю́, б'єш,** *гл.* 1) Забивать, забить, вбивать, вбить, вколачивать, вколотить. *Греблі гатили, кілля забивали.* Макс. 1834. 23. 2) Забивать, забить, заколачивать, заколотить. *Забити дірку.* 3) Ушибать, ушибить, зашибить. *Впав та так забив коліно, що й ногою не поворухне.* Харьк. *Не лізь на колодку, бо заб'єш головку.* Макс. 1849. № 26. 4) Убивать, убить. *Ой упала Бондарівна близько перелазу: забив, забив пан Каньовський з рушниці одразу.* Чуб. V. 427. *Я нікого не забив, бо сам душу маю.* Чуб. V. 963. 5) Забивать, забить, запугивать, запугать. *Так забили бідну дитину, що вона вже всього боїться.* Харьк.. 6) О запахѣ: заглушать, заглушить. *Пижмо хоць єдно, та усі зілля забиває.* Подол. г.. 7) Объ огнѣ: тушить, затушить. *Чабани забивають огонь свитами.* О. 1862. V. Кух. 31. 8) Только сов. в. О поклонахъ: положить. *Забий десять поклонів.* КС. 1882. X. 57. 9) —**ба́ки.** Заговорить, сбить съ толку. *Не забивай баки!* Мир. Пов. II. 106. *Він йому ні в чому не повірить і баки йому заб'є.* Кв. II. 202. 10) —**в кайда́ни, в коло́дку, в ди́би, в скрепи́цю.** Заковывать, заковать въ кандалы, въ оковы. *Взяли його в неволеньку, забили в кайдани.* Чуб. V. 1018. *Да узяли Харька, да узяли батька, да забили в колоду.* Мир. Л. сб. 191. *Забили їх у диби.* Рудч. Ск. I. 210.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

І вдовиченка-ледащицю забили в скрепицю та й повели до прийому. Шевч. 591. 11) —**дорóгу, шлях.** Заносить, занести снѣгомъ. *Гудили дорогу, забиту та занесену снігом.* Мир. Пов. І. 118. 12) —**пáмороки.** См. **Памороки.**

Забива́ти, ся, ва́юся, ешся, сов. в. **заби́тися, б'ю́ся, б'е́шся**, *гл.* 1) Забиваться, забиться. *Коли серце молодеє, від ласки заб'еться.* Мир. Л. сб. 101. 2) Ушибаться, ушибиться, удариться. *Ой поламалася комисонька новая, ой забилася дитинонька малая.* Гол. III. 460. *Впав та так забився, що й досі нездужа.* Харьк. 3) Забираться, забраться. *Дике утя... забилось собі між ситняг.* Греб. 402. *Питайте, чого ми до вас забилися?* ХС. VII. 420. *Забилась у чужу сторону. Пустуючи, дурне ягня само забилося до річки.* Гліб. 22.

Забивни́й, а́, е́. Неукатанный (о дорогѣ). Черк. у.

Забига́ч, ча́, *м.* Складной карманный ножъ. Шух. І. 291.

Забига́чкий, а, е. Могущій быть сложеннымъ, согнутымъ такъ, что одна часть складывается къ другой.—**ніж.** Складной ножъ. Вх. Зн. 17.

Заби́й-круча, чі, *ж.* Раст. Clematis integrifolia L. ЗЮЗО. І. 118.

Заби́йство, ва, *с.* Убійство.

Заби́йця, ці, *ж.* Убійца.

Забильня́к, ка́, *м.* 1) Лишній волъ у чумаковъ. Мнж. 180. 2) Лишній человѣкъ. Мнж. 180.

Заби́рзати, заю, еш, *гл.*=**Забриндзати.** *Дивись, забирзані, як вівці.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн..

Заби́рзатися, заюся, ешся, *гл.*=**Забриндзатися.** Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Забиркува́ти, ку́ю, еш, *гл.*=**Закарбувати.**

Заби́ти, ся. См. **Забивати, ся.**

Забитни́й, а́, е́. О пути, дорогѣ: занесенный снѣгомъ. Черк. у. *Дорога забитна... сніу валява.* О. 1861. V. 71.

Забиття́, тя́, *с.* Убійство.

Заби́г, гу, *м.* 1) Набѣгъ. Драг. 228. 2) Убѣжище, пристанище. **Удáтися в забíги до.** Убѣжать, укрыться въ. *Шляхта позосталася, удавшися в забіги до кріпких своїх фортець.* 3) Закатъ снѣжный, скользкая покатость, куда сани съѣзжаютъ. Полт. и Харьк. г. Міус. окр. *І казав, не їдь туди, там великі забіги.* Кобел. у. 4) —**чому́.** Предупрежденіе. 5) мн. Старанія, усилія. *Як уже він не підходив до неї, як не підлащувався, то вона на всі його забіги наче й не дивиться.* Харьк. у.

Забíга, ги, *об.* Бродяга, пришелецъ. *Та се мабуть якийсь забіга.* Харьк.

Забíга́йло, ла, *м.* Льстецъ, заискивающій человѣкъ.

Забíга́ння, ня, *с.* 1) Забѣганіе. 2) Предупрежденіе.

Забíгати, гаю, еш, *гл.* Забѣгать, начать бѣгать. *Заворушились, забігали люде.*

Забíга́ти, га́ю, еш, сов. в. **забíгти, біжу́, жи́ш**, *гл.* 1) Забѣгать, забѣжать. *Туди до Лимана та до Очакова, або ще й близче забігаєш.* Мир. Л. сб. 48. *Забігайте з усіх боків.* ЗОЮР. І. 6. *В село із лісу вовк забіг.* Гліб. 49. 2) Забѣгать, заходить на короткое время. *Та він забігав на одну хвилину.* Полт. г. *Забіжиш до Марусі у робочу хвилину,—от скучиш, так словце яке нашвидку перемовити.* МВ. II. 83. 3) О саняхъ: скатываться, съѣзжать. Харьк. *Цілу дорогу сани забігали.* Полт. г. 4) Предупреждать, предупредить. 5) Набѣгать, набѣжать, нападать, напасть (на кого). *Як на чайках забігали на тих лютих воріг.* Грин. III. 609. 6) Заставать, застать. *Я не забіг уже запорожців.* (Слова старика при упоминаніи о запорожцахъ). Стрижевск. 7) **Най ті язи́к не забіга́є.** Не говори глупостей. Вх. Зн. 17.

Забíгатися, гаюся, ешся, *гл.* Запыхаться отъ бѣганія. *Забігався, ледве дише.* Харьк.

Забíглий, а, е. Забѣжавшій. *Забігші душі* (з України за Дунай). КС. 1883. IV. 770.

Забíгматися, маюся, ешся, *гл.* Забожиться, употребляя выраженіе: **„Бігме“.** Вх. Зн. 21.

Забíгти. См. **Забігати.**

Забіди́ти, джу́, ди́ш, *гл.* Нанести ущербъ, обидѣть матеріально. *Я тим не забідив його багато, що взяв у його трохи сього та того.* Екат. у.

Забíдкатися, каюся, ешся, *гл.* Начать жаловаться на свое положеніе.

Забідні́ти, нію, еш, *гл.* Обѣднѣть. *Бувае, що бідний забагатіе, а багатий забідніе.*

Забіжни́й, а́, е́. Забіжне́ крило́ (у **нéводі**). Нижнее крыло невода. Вас. 187.

Забíй бо́ю, *м.* 1) Убой, убіеніе. **Бий його́ до забо́ю.** Бей его до смерти **Як у забíй би́ти.** Дѣлать что-либо не переставая, безпрестанно. *Як у забій б'є мороз (день у день).* Ном. № 683. *Жалімся на прокля-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тущий мороз, що як у забій забив—день у день. Мир. ХРВ. 283. *Перепели хавакали та як у забій били.* Мир. ХРВ. 40. 2)? *Великі забої були на шляху.* Екатер.

Забі́йниця, ці, ж. Снарядъ для убиванія хорька. НВолын. у.

Забійня́, ні́, *ж.* У колесниковъ при гнутьи ободовъ: столбъ возлѣ **пенька́**,— между нимъ и **пенько́м** закладывается комлевая часть обода при его загибаніи вокругъ **пенька́**. Вас. 147.

За́біл, лу, *м.* То, при помощи чего жидкая пища получаетъ бѣлый цвѣтъ: сметана, молоко. *Сметана у борщі... забіл.* О. 1862. I. 72.

Забіли́ти, ся. См. **Забілювати, ся.**

Забіли́ти, лі́ю, **ешъ**, *гл.* Забѣлѣть. *Забіліли сніги.* Чуб. V. 806. *День забілів.* МВ. (О. 1862. I. 100).

За́білка, ки, *ж.*=**Забіл.** Желех.

Забі́лювати, люю, **ешъ**, **забіля́ти**, **ля́ю**, **ешъ**, **забіли́ти**, **лю́**, **лиш**, *гл.* 1) Забѣливать, забѣлить. 2) Подбѣливать, подбѣлить, приправлять, приправить молокомъ или сметаной кушанье.

Забі́люватися, **лююся**, **ешся**, **забіля́тися**, **ля́юся**, **ешся**, сов. в. **забіли́тися**, **лю́ся**, **ли́шся**, *гл.* 1) Подбѣливаться, подбѣлиться молокомъ, сметаной (о кушаньи). 2)=**Забіліти.**

За́бір, **бо́ру**, *м.* 1) Заборъ, забираніе. **У забір іти́.** Идти изъ дому на заработки для отработка неуплаченныхъ податей или забранныхъ впередъ денегъ. Вас. 208. *Є такі вбогі, що не спроможуться казенні віддати. Оттож такі йдуть у забор. Голова, бачите, поєднається з яким небудь паном, котрому треба косарів або женців, записує тих, що не заплатили податей та й висилає їх з села на роботу.* О. 1861. XI. 111. 2) Вышивки на концахъ **перемі́тки.** Kolb. I. 38. Шух. I. 132, 160.

Забіра́ти, **ра́ю**, **ешъ**, сов. в. **забра́ти** **беру́**, **ре́ш**, *гл.* Забирать, брать, забрать, захватывать, захватить, уносить, унести. *Король війну замишляє, дівки, жінки зоставляє, самих хлопців забірає.* Мог. 147. *Нехай кріваве забірає.* Ном. № 13677. *Забірай турка! бий турка!* ЗОЮР. I. 6. *Він же мене підмовляє і з собою забірає.* Лавр. 70. *Всього світу не забереш.* Ном. № 4851.—**в нево́лю.** Брать въ плѣнъ.— **в москалі́.** Брать въ солдаты. Лавр. 124. *Хлопців в москалі забрали.* Шевч. 662. —**си́лу.** Пріобрѣтать значеніе, вліяніе. *Таку силу забрали запорожці.* Стор. М. Пр. 43. 2) Перегораживать, перегородить стѣною.

Забіра́тися, **ра́юся**, **ешся**, сов. в. **забра́тися**, **беру́ся**, **бере́шся**, *гл.* 1) Забираться, забраться, заходить, зайти, залѣзать, залѣзть. *Зозуля вороженька в кущі забірається.* Млр. л. сб. 54. *Еней на ніч забрався спати.* Котл. Ен. I. 21. *Наросказував міх, що і в торбу не забереться.* Ном. № 1345. *Забравсь у чужу солому, та ще й шелестить.* Послов.. 2) Убираться, убраться. *Геть, забірайся звідси!* Харьк. у. 3) Перебираться, перебраться. *Я заберусь у хату, а татко тут житимуть.* Каменец. у. 4) Браться, взяться руками. *Забратися в боки. Заберіться за ручечки.* Мил. 220. 5)—**на тепло́.** Начинать теплѣть (о погодѣ). Вх. Лем. 414.

Забірня́к, **ка**, *м.* Взявшій авансомъ плату (деньгами или натурой) за будущую работу. Вас. 208.

Забіснува́тися, **ну́юся**, **ешся**, *гл.* Забѣсноваться. *Та він деколи як забіснується, то всіх з хати порозганя.* Харьк.

Забісо́ваний, **а**, **е.** Упорный, упрямый. *Був з нього козарлюга забісований. Що скаже, те й зробить, удача міцна в чоловіяги.* Г. Барв. 448.

I. **За́біч**, **бочі**, *ж.* 1) Укромное мѣсто. **У за́біч.** Въ сторону, въ сторонѣ. 2) Укромный заливъ, бухта съ спокойнымъ теченіемъ. Вас. 206.

II. **За́біч**, *нар.* Въ сторону, въ сторонѣ, стороною. *Нашого хутора не зачепила буря, пішла мимо, наш зостався забоч.* Новомоск. у.

Забі́чи, **біжу́**, **жи́ш**, *гл.*=**Забігти.**

Забія́ка, **ки**, *м.* Убійца, разбойникъ. *Ти сучий син волоцюга, забіяка, злий катюга, нічого о собі не дбаєш, о розбою помишляєш.* Чуб. V. 233.

Заблага́ти, **га́ю**, **ешъ**, *гл.* Умолить.

Забла́говістити, **щу**, **стиш**, гл. Заблаговѣстить.

Забли́мати, **маю**, **ешъ**, *гл.* 1) Замерцать, тускло засвѣтить. 2) Заморгать. *Заблимала очима.*

Забли́скати, **каю**, **ешъ**, *гл.* Засверкать. *Серце в них розмотувалося, очі заблискали.* Мог. 133. *Як блискавка заблище—знай, що твоя жона в дороге убрання прибірається.* Рудч. Ск. II. 102.

Заблища́ти, **щу́**, **щи́ш**, *гл.* Заблестѣть, засверкать.

Забліяти, **лію**, **ешъ**, *гл.* Объ овцѣ: заблеять. *Вівця забліє.* Шух. I. 89.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Заблу́да, ди, *об.* Заблудившійся.

Заблуди́ти, джу́, дишъ, *гл.* Заблудиться, сбиться съ пути. *Заблудив, не попаду на свою дорогу.* Рудч. Ск. II. 101.

Заблуди́тися, джу́ся, дишся, *гл.* Заблудиться. *Ой либонь моя дівчинонька та й у лісі заблудилася.* Чуб. V. 24.

Заблу́дний, а, е. Заблудившійся. *Рідний твій батенько... цурається тебе, мого цуценяти заблудного.* Г. Барв. 478.

Заблука́ти, ка́ю, єш, *гл.* 1) Зайти куда нибудь, блуждая. 2) Пуститься въ бродяжничество.

Забльо́вувати, вую, єш, сов. в. **заблюва́ти, люю́, є́ш,** *гл.* 1) Начинать, начать блевать, рвать. Аф. 2) Выпачкивать, выпачкать блевотинами. Аф.

Забльо́вуватися, вуюся, єшся, сов. в. **заблюва́тися, блюю́ся, є́шся,** *гл.* Выпачкиваться блевотинами. Аф.

Забобо́ни, нів, *м. мн.* Суевѣрія, различныя суевѣрныя примѣты. Сим. 188. К. ПС. 120.

Забобо́нний, а, е. Суевѣрный. *Блукав би й я в химерах забобонних.* К. ПС. 81.

Забобо́нність, ности, *ж.* Суевѣрность. Желех.

Забовване́ти, ні́ю, єш, *гл.* Завиднѣться вдали. *Де-де забованіли і люде.* Мир. ХРВ. 141.

Забо́вкати, каю, єш, *гл.* Начать звонить.

Забо́втанка, ки, *ж.* Имѣющая замоченное, забрызганное платье, замараха.

Забо́втати, таю, єш, *гл.* Замочить, запачкать мокрой грязью.

Забо́втатися, таюся, єшся, *гл.* Замочиться, запачкаться жидкой грязью.

Забовтю́ха, хи,=**Забовтанка.**

Забогара́дити, джу, диш, *гл.* Помочь (ради Бога). *Підіть хиба до Грицька Скакуна; той коли й не забогарадить, то хоч доброю радою порадить.* Грин. II. 208.

Забожи́тися, жу́ся, жишся, *гл.* Забожиться. *Хоч як козак забожиться,—не йми, дівко, віри.* Мет. 53.

Забо́їстий, а, е. Снѣжный (о зимѣ), занесенный снѣгомъ (о дорогѣ). *Зіма була тоді забоїста—понамітало скрізь.* Екатерин. у.

Забо́їсто, *нар.* Много снѣгу, сугробовъ. *Забоїсто було тоді* (на шляху) *дуже, великі забої були.* Екатер. у.

Забо́йний, а, е.=**Забо́їстий.** *Забойна зіма.* Лебед. у.

Забо́йство, ва, *с.* Убійство. *За ним злий діявол ходить, на гріх, на блуд, на забойство призводить.* КС. 1894. IX. 442.

Заболі́ти, лю́, лі́ш, *гл.* Заболѣть. *Заболіла голова, сама не знаю чого.* Чуб. 123.

Заболоти́тися, чу́ся, ти́шся, *гл.* Забрызгаться грязью, испачкаться въ грязи. Желех.

Заболо́тний, а, е. Находящійся, живущій за болотомъ. Желех.

Забондарюва́ти, рю́ю, єш, *гл.* 1) Начать бочарничать. *Мій кум попереду колеса робив, а тепер забондарював.* Аф. 2) Заработать бочарствомъ. *Забондарював копу, та й є гроші на святки.* Аф. 3) Затерять, не возвратить при бондарской работѣ. *Се такий бондарь, що як оддаси що, то він і забондарює.* Аф.

Забондарюва́тися, рю́юся, єшся, *гл.* О бочарѣ: заработаться. Аф.

Забо́ра, ри, *ж.* 1) На днѣпровскихъ порогахъ: рядъ, гряда камней, прорѣзывающихъ русло поперегъ теченія. Драг. 229. *Карпо знав добре всі пороги, всі забори, знав кожний камінь.* Левиц. ПЙО. I. 138. 2) У рыболововъ: камышевая стѣнка, перерѣзывающая рѣку (употребляется при ловлѣ рыбы **котцем**). Браун. 16.

Забо́рка, ки, *ж.* **Під забо́рку** (пошитий). О шубѣ: съ нѣсколькими складками сзади у таліи. КС. 1893. XII. 447.

Забормота́ти, чу́, чеш, *гл.* Забормотать. *Часом усміхнеться, то насупиться, то забормоче.* Кв. I. 108.

Заборозе́нник, забороз́ник, ка, *м.* Часть плуга: каждый изъ клиньевъ, вбиваемыхъ около чересла: забивая ихъ то съ той, то съ другой стороны **чересла́**, можно поднимать и опускать его или подвигать въ стороны. Чуб. VII. 398.

Забороло, ла, *с.* Забрало.

Забо́рона, ни, *ж.* 1) Защита. 2) Запрещеніе.

Забороня́ти, ся. См. **Забороня́ти, ся.**

Забороня́ти, ня́ю, єш, сов. в. **заборони́ти, ню́, ниш,** *гл.* 1) Защищать, защитить. *Я працював один за трьох і заборонив від нужди матір с сестрою.* Стор. М. Пр. 34. *Господи Боже!... заступи мене, заборони мене від усякого злого.* Шух. I. 38. 2) Запрещать, запретить. *Ми бачили, що во им'я Твоє виганяв біси, і заборонили йому.* Єв. Л. IX. 49.

Забороня́тися, ня́юся, єшся, сов. в. **заборони́тися, ню́ся, нишся,** *гл.* 1) Защищаться, защититься. *Вкривали отаманів курінь і свої халабудки, щоб заборони-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тися від дощу. Стор. М. Пр. 129. 2) Быть запрещаему, быть запрещенну.

Забороτати, таю, еш, *гл.* Затормошить, сбить съ толку. *Ви мене заборотаєте, як будете хапати та з одного, а та з другого боку. Вас багато, а я один.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Забороτатися, таюся, ешся, *гл.* Запутаться (въ прямомъ или переносномъ смыслѣ). *Він заборотався, та вже не знає що й робить.* Волч. у.

Заборошни́ти, ся. См. **Заборошнювати, ся.**

Забороɔшнювати, нюю, еш, сов. в. **заборошни́ти, ню́, ни́ш,** *гл.* Запачкивать, запачкать мукою. Константиногр. у.

Забороɔшнюватися, нююся, ешся, сов. в. **заборошни́тися, ню́ся, ни́шся,** *гл.* Запачкиваться, запачкаться мукою. Борз. у.

Забɔ́рсати, ся. См. **Заборсувати, ся.**

Забɔ́рсувати, сую, еш, сов. в. **забɔ́рсати, саю, еш,** *гл.* Завязывать, завязать, перепутывая (веревку) напр. *волоками од постолів заборсують на ногах капці.* Гол. Од. 67. *Коси заборсані в мичку, немов жінка збіралася сховати їх під очіпок та зав'язала на тім'ї, а вони й розсипались.* Мир. ХРВ. 180. Вообще перепутывать, перепутать (нити). *Глянь, як заборсала нитки, як їх тепер розплутувати?* Харьк. г.

Забɔ́рсуватися, суюся, ешся, сов. в. **забɔ́рсатися, саюся, ешся,** *гл.* 1) Перепутываться, перепутаться. 2) Только сов. в. Заметаться, начать бросаться изъ стороны въ сторону. Аф. 3) Только сов. в.? Устать отъ суеты, отъ хлопотливой работы. *За день такечки заборсається чоловік.* Полт. г. Г. Слов. Д. Эварн. 4) **Забɔ́рсатися з ви́платою.** Не уплатить, остаться должникомъ. Желех.

Заборя́нин, на, *м.* Работникъ, идущій по принужденію на работу для уплаты податей. См. **Забір.** *Пішли заборяне купою на степи.* О. 1861. XI. 111.

Заборя́нство, ва, *с.* Хожденіе на заработки по принужденію, съ цѣлью добыть денегъ для уплаты податей. См. **Забір.** О. 1861. XI. 111.

Забости́, бодý, дéш, *гл.* Заколоть. Вх. Уг. 238.

За́боцень, цня, *м.* Сотъ, кусокъ сотоваго меда. *„Давай, діду, меду!"... Пішов, одрізав йому забоцень такого вже гарного, гречаного.* ЗОЮР. I. 134.

Забочи́тися, чу́ся, чишся, гл. Косо смотрѣть (непривѣтливо, угрюмо), коситься на кого. Угор.

Забра́ння, ня, *с.* Взятіе, захватъ.

Забра́ти, ся. См. **Забірати, ся.**

Забре́зкнути, кну, неш, *гл.* 1) Обрызгнуть. Сим. 36. 2) Сдѣлаться водянистымъ; покрыться слизью (о квашеньѣ и пр.). *Буряк який, та й той у льоху забрезкне. Отто і діжка забрезкла.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Забрени́ти, ню́, ни́ш, *гл.* 1) Зажужжать. *У полі пчілка забреніла.* Чуб. V. 387. 2) Загремѣть, зазвенѣть, зазвучать. *Зашуміли луги, забреніли ріки.* Грин. III. 681. *Одні двері зашуміли, другі забреніли.* Чуб. V. 1085. 3) Красоваться, заблистать, засіять. *Квітки забреніли на полі. Гареми мусульманські забреніли дівчатами вродливими й жінками.* К. МБ. XI. 152.

Забре́нькати, каю, еш, *гл.* Зазвенѣть, забренчать. *Став брать ту скрипочку та якось і забренькав струнами.* Рудч. Ск. I. 154.

Забре́нькнути, кну, неш, *гл.*=**Бренькнути.** *Ще раз забренькли струни всі.* Млак. 73.

Забрести́, реду́, де́ш, *гл.* 1) Забресть, зайти. *Ой ти брів, чорнобрів, чом до мене не забрів?* Чуб. V. 1126 — **в го́лову.** Взбрести на умъ. *Робе, що в голову йому забреде.* Харьк.. 2) Зайти въ водѣ (напр. во время ловли рыбы неводомъ). Аф.

Забреха́ти, шу́, шеш, *гл.* Залаять (о собакахъ). *От же собака забрехала.* Кв. 259. *Собаки забрехали. Всі в хаті кинулись до вікон.* Левиц. Пов. 203.

Забреха́тися, шу́ся, шешся, *гл.* Завраться, залгаться. *Та він деколи як забреше, то й сам не зна, що меле.* Харьк.

Забри́зкати, ся. См. **Забризкувати, ся.**

Забри́зкувати, кую, еш, сов. в. **забри́зкати, каю, еш,** *гл. Забризкав кров'ю.... матір.* Стор. М. Пр. 139. 2) Запрыскивать, запрыснуть, закроплять, закропить. *У малих дітей* (очі, як болять) *мати забризкує покормом.* Грин. II. 318. 3) Начинать, начать брызгать. *Здається, і хмар нема, а дощик забризкав.* Аф.

Забри́зкуватися, куюся, ешся, сов. в. **забри́зкатися, каюся, ешся,** *гл.* Забрызгиваться, забрызгаться. *Забризкався, захлюстався.* Кв. I. 138.

Забри́ндзати, дзаю, еш, *гл.*=**Забрьохати.** *Іч, як забриндзала спідницю.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Забри́ндзатися, дзаюся, ешся *гл.*=**Забрьохатися**. Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Забринжа́ти, жу́, жи́ш, *гл.* Зажужжать. *Кулька забринжала.* Федьк.

Забри́нькати, каю, еш, *гл.* Забреньчать. Вх. Уг. 238.

Забри́ти, ри́ю, еш, *гл.* Забрить, взять въ солдаты.—**лоб.** Взять въ солдаты. *Ще два дні до заручин, як йому лоб забрили.* Чуб. V. 243.

Забри́шкати(ся), каю(ся), еш(ся), *гл.* Заважничать, зачваниться; закапризничать.

Забрі́д, ро́ду, *м.* 1) Уходъ изъ дому на заработки; бродяжничество. *Це б то ми покинемо село та пустимось въ забрід.* О. 1862. V. 106. У Макаровскаго **в забрі́д пусти́тися** имѣетъ переносный смыслъ. *Там з роду жевріє любов, і як порою запалає, то з толку хоч кого збиває, і мозок напутить і кров. Се і Знеможенко дознав: еть як мудрився, стеріся, штився, а все таки в забрід пустився, на муки сам себе оддав.* Мкр. Г. 17. 2) Рыбный заводъ.

Забро́да, ди, *об.* 1)=**Задріпа**. 2) Бродяга. *Та він у нас заброда: усе десь блука—чи на роботі де, чи й так,—хто його зна й де він.* Александров. у.

Заброди́ти, джу, диш, *гл.* Замочить въ водѣ, запачкать въ грязи.

Заброди́тися, джу́ся, дишся, *гл.* Замочиться въ водѣ, запачкаться, ходя по грязи. Ном. № 7252. *А дівчина з лісу йде та й заросилась, та й забродилась.* Мил. 110.

Забро́дчик, ка, *м.* Работникъ, занимающійся рыбной ловлей сѣтями на заводахъ. Черном..

За́брость, сти, *ж.* На плодовыхъ деревьяхъ: почки цвѣтовыя. *На яблуні багато забрості, багато яблук буде.* Рк. Левиц.

Забруди́ти, джу, диш, *гл.* Запачкать.

Забруди́тися, джу́ся, дишся, гл. Запачкаться. *Заросився, забрудився.* Гол. I. 180.

Забрудни́ти, ню́, ни́ш, *гл.*=**Забрудити**.

Забру́катися, каюся, ешся, *гл.* Запачкаться въ грязь. *Забрукається свита як довга.* НВолын. у.

Забрьо́ха, хи, *об.* Забрызганный грязью. См. **Задріпа**. *Так і швендя куди попало бісів забрьоха.* Харьк..

Забрьо́хати, ся. См. **Забрьохувати, ся**.

Забрьо́хувати, хую, еш, сов. в. **забрьохати, хаю, еш**, *гл.* Замачивать, замочить, забрызгивать, забрызгать грязью (платье).

Забрьо́хуватися, хуюся, ешся, сов. в. **забрьо́хатися, хаюся, ешся**, *гл.* Загрязняться, загрязниться мокрой грязью, замачивать, замочить себѣ края платья.

Забрюхна́тіти, тію, еш, *гл.* Забеременѣть. *Забрюхнаніла дівчина, мені молодію біда.* Грин. III. 683.

Забря́зкати, каю, еш, *гл.* Зазвенѣть, забрящать, забрякать. *Пан грішми забрязкав.* Г. Арт. (О. 1861. III. 103). *Хай чарка забрязка, хай весело буде.* Греб. 392. *Стукни в браму копитами, та й забрязкай поводами.* АД. I. 271.

Забрязкоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.*=**Забрязкати**. Аф.

Забрязча́ти, зчу́, зчи́ш, *гл.*=**Забрязкати**. *Криві шаблі забрязчали.* Мет. 436. *Угору руки підіймали, кайданами забрязчали.* Макс. 1849. 11.

Забу́бнити, бню, ниш, *гл.* Ударить въ литавры. *Ой заграно мені і забубнено, боярі побужено.* Нп.

Забубо́ни, нів, *м. мн.*=**Забобони**. *Не дуже люблю сільське понеділкування і всякі сільські забубони.* Левиц. Пов. 170. *Бабські забубони.* Ном. № 253.

Забубоні́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Невнятно заговорить, глухимъ голосомъ заговорить. *Забубонів, як старий дяк.* Ном. № 12892.

Забува́ння, ня, *с.* Забываніе, забвеніе. Левиц. Пов. 303.

Забува́ти, ва́ю, еш, сов. в. **забу́ти, бу́ду, деш**, *гл.* Забывать, забыть. *Таку собі, моя мила, натуроньку маю, що як сяду близько тебе, то все забуваю.* Мет. 64. *Тоді я тебе забуду, як очі заплющу.* Мет. 62. *Забув віл, коли телям був.* Ном. № 1044. *Пішла кудись: сіней забула замкнуть.* Рудч. Ск. I. 20. *Забувим латини.* Чуб. III. 353. **Забу́ти на що́, на ко́го.** Забывать о чемъ, о комъ. *Що б то й було, як би всі багаті! то б і на Бога забули!* Ном. № 1448.

Забува́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **забу́тися, дуся, дешся**. *гл.* 1)=**Забувати**. *Прощай же! швидко убірайся, обіцянки не забувайся.* Котл. Ен. IV. 11. *З ким любилась, розлюбилась, мушу забуватьси.* Чуб. V. 156. *Ой за яром брала дівка льон, та забулась пов'язати.* Мет. 60. *Забувсь, відкіля й двері відчиняються.* Ном. № 5811. *Забувся на його.* 2) Забываться, забыться, приходить, придти въ забвеніе. *Минулося—забулося.* Посл. *Забудеться горе.* Шевч. 67.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Забуди́нок, нку, *м.*=**Забудування.** *Вийдеш на пусте місце, де ні однісінької хати; а там ізнов починаються забудинки і всі на другий штиль: де двірок стоїть, де просто як сільська хата.* Св. Л. 24.

Забуді́вля, ля, *с.* Строеніе, постройка. *Дзвіниця коло тієї ж церкви ще дивнійша: стоїть підмурок... на підмурку по краях... стовпи... на тих стовпах мурований піддашок, як червоний поясок; на піддашку забудівля з дірами замість вікон. Тут дзвони висять... Стоїть собі дзвініченька, і хрест на ній наче пишається, наче йому величнійше стояти на такім пишнім забудівлі.* Св. Л. 26.

Забудо́вувати, вую, єш, сов. в. **забудува́ти, ду́ю, єш**, *гл.* Застраивать, застроить. *Инде замість улиці майдан і ніхто його не забудовує і нічого на йому нема.* К. ЧР. 63.

Забудо́вуватися, вуюся, єшся, сов. в. **забудува́тися, ду́юся, єшся**, *гл.* Застраиваться, застроиться. *Великий був майдан, та вже забудувався багато.* Черниг. г.

Забудува́ння, ня, *с.* Строеніе, постройка. *Якісь невидані місця, якесь пишне забудування.* Левиц. I. 213.

Забудува́ти, ся. См. **Забудовувати, ся.**

Забу́дька, ки, *ж.*=**Забудьок 2.** *Озьми хліб, забудьку, той, що як виймаєш із печі та забудеш винять.* Драг. 32.

Забу́дько, ка, *м.* Забывчивый человѣкъ. *Який же з тебе забудько, хлопче.* Подольск. г.

Забу́дькуватий, а, е. Забывчивый. Могил. г.

Забу́дьок, дька, *м.* 1) Забытый предметъ. Черк. у. 2) Забытый въ печи хлѣбъ. *Як забудька хто ззість, то все буде забувати.* Подол. г. 3) Раст. чернобыль. Arthemisia vulgaris L. **Наївся забу́дьків.** Сталъ забывчивъ. Ном. № 13742.

Забужа́віти, вію, єш, *гл.* Загрязниться. *Ото вікна забужавіли—нічого не видно.*

Забужува́ти, жу́ю, єш, *гл.* Опалить перья и пухъ (у птицъ). *Я вже курча забужувала.* Лебед. у.

Забуза́нити, ню, ниш, *гл.* Заговорить, понести (чепуху)? *Вона йому нісенітницю як забузанила, то він і рукою махнув.*

Забузува́ти, зу́ю, єш, *гл.* Забить, заполнить, засыпать, залѣпить сыпучимъ тѣломъ, грязью. *Борода йому забузована снігом.* Греб. 404. *Банька скляна, та забузована, та й не видко, що у ній.* Кан. у.

Забу́лькати, каю, єш, *гл.* О жидкости: забульчать, забулькать, забултыхать.

Забулькота́ти, чу́, чеш, и **забулькоті́ти, чу́, ти́ш**, *гл.* Сильно забульчать. *Шубовсть у воду! тільки забулькотіло.* Харьк. *Чоп як відіткнувся, вода й забулькотіла у човен.* Стор. I. 82.

Забунду́читися, чуся, чишся, *гл.* Заважничать.

Забунтува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Взбунтоваться. *На Господа вони забунтували.* К. Пс. 3.

Забу́ритися, рюся, ришся, *гл.* Обмочиться.

Забуркота́ти, чу́, чеш и **забуркоті́ти, чу́, ти́ш**, *гл.* Заворковать.

Забуркува́ти, кую, єш, *гл.*=**Забуркотати.** *Озвись, голубко, забуркукай стиха.* К. Дз. 191.

Забу́рний, а, е. Буянъ. *Він як п'яний,—страх який забурний.* Міус. окр.

Забу́ртати, таю, єш, *гл* Зарыть. Вх. Уч. 238.

Забу́ртатися, таюся, єшся, *гл.* Зарыться. Вх. Уг. 238.

Забурти́ти, рчу́, ти́ш, *гл.* 1) Забить, засыпать, залѣпить. *Вікна забуртило* (снігомъ),—*нічого не видко.* Мнж. 130. 2) Воткнуть, вонзить. *У серце ніж забуртила.* АД. I. 304.

Забурува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Забурлить. Харьк.

Забуру́нний, а, е.=**Забурний.** *Я як п'яний, то забурунний.* Міус. окр.

Забурха́ти, ха́ю, єш, *гл.* Забушевать (о водѣ, вѣтрѣ).

Забурча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Заворчать, заурчать. *Уже старий забурчав—сердиться.* 2) Зашумѣть, зажурчать. *По хвилі весельця гуми. Пливуть—аж вітри забурчали.* Котл. Ен. IV. 8. *В рівчаку струмочок забурчав.* МВ. (О. 1862. I. 71).

Забу́ти, ся. См. **Забува́ти, ся.**

Забути́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Загудѣть. *Загудів, забутів сивий голубонько по зеленій ліщині.* Гол. I. 131.

Забу́тко́вий, а, е. Вызывающій забвеніе. *Треба тобі дать забуткової.* Ном. № 5820.

Забу́тни́й, а́, е́ и **Забу́тній, я, е.** 1) Забывчивый. *Забутний чоловік.* Черк. у. *Ніяк от не згадаю, як його прозивати; я такий забутний став—так зараз і забуду.* Верхнеднѣпр. у. 2) Вызывающій забвеніе. *Чи мені дано такого зілля забутного, чи що?* Г. Барв. 351.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Забу́ток, тку, *м.* 1) Остатокъ, памятникъ. *Забуток старовини.* О. 1862. X. 1. 2) Забвеніе. Павлогр. у.

Забу́ття́, тя́, *с.* 1) Забвеніе. *Продаємо чортяці тіло й душу за нещасливу забуття хвилину.* К. ЦН. 217. 2) Забытье. *Усе круго́м спало, мов зачароване, в тихім забутті теплої ночі.* Мир. ХРВ. 19.

Забухи́кати, каю, єш, *гл.* Закашлять глухо и сильно.

Забуча́віти, вію, єш, *гл.* Затвердѣть (о почвѣ).

Забуя́ти, я́ю, єш, *гл.* Роскошно разрости́сь, вырости; во множествѣ появиться. *Як поле в них буяє бодяками, так забуяли серед Царяграда невольницькі базарі козаками.* К. МБ. XI. 52. *Густо забуяв наш нарід на руїні.* К. Дз. 16.

Зава́бити, люю, єш. См. **Заваблювати.**

Зава́блювати, люю, єш, сов. в. **зава́бити, блю, биш**, *гл.* Приманивать, приманить.

Зава́га, ги, *ж.* Отягощеніе; помѣха. *Ось підписуйте лишень!—каже писарь старшині.—Зібралось ціх бамаг скільки! Хоч би швидче здихаться цієї завади,—їх стільки не бувало.* Лохв. у. Слов. Д. Эварн.

Завагітні́ти, ні́ю, єш, *гл.* Забременѣть. *От вона вже як завагітніла, що от-от родини будуть...* Рудч. Ск. II. 90.

Завагоні́ти, ні́ю, єш, *гл.*=**Завагітніти.** *А та чи злякалась, чи не злякалась з ужакою, вже й завагоніла.* ЗОЮР. II. 33. *От як його жінка завагоніла, так теща і каже йому: привези ж її до мене рожать.* ЗОЮР. II. 38.

Заваготі́ти, ті́ю, єш, *гл.*=**Завагітніти.** Мнж. 37, 25.

Зава́да, ди, *ж.* Препятствіе, помѣха, затрудненіе. *То завада є йому, що воно не зійшло.* Камен. у. **Бу́ти на зава́ді.** Служить помѣхою, мѣшать. *Йому й муха на заваді.* Ном. № 2890. *Поганому животові й пироги на заваді.* Посл. **Ста́ти на зава́ді.** Помѣшать.

Заваджа́ти, джа́ю, єш, *гл.*=**I Заважати.**

Зава́дити. См. **I Заважати.**

I. Заважа́ти, жа́ю, єш, сов. в. **Зава́дити, джу, диш**, *гл.* 1) Препятствовать, мѣшать, помѣшать, быть помѣхой. *Сей хміль мені не буде заважати, а буде моєму серцю смілости додавати.* Макс. 1849, 85. *Ет, геть звідце, не заважай, нема часу з тобою ту балакати!* Камен. у. 2) Подѣйствовать дурно (на желудокъ). *Поганому животові і пироги завадять.* Ном. № 7159. **Зава́дило.** Затошнило. *Мені з самою ранку завадило.* Аф. 406.

II. Заважа́ти, жа́ю, єш, *гл.*=**Заважувати.** *А в кишені три шеляги, та й ті заважають.* Грин. III. 652. *Бачив, нічого не заважають слова, а Леся, да й сама Черезаниха, насилу змогли дивитись без сліз на ту нещасливу невісту.* К. ЧР. 221.

Зава́жити. См. **Заважувати.**

Зава́жни́й, а́, е́. Вѣскій, тяжелый, тяжеловѣсный. Левч. 165. *Продажне—заважне.* Ном. № 10523.

Заважні́ти, ні́ю, єш, *гл.*=**Завагітніти.** *Жінка в його давно вже заважніла.* Рудч. Ск. II. 114.

Зава́жувати, жую, єш, сов. в. **зава́жити, жу, жиш.** 1) Вѣсить, имѣть вѣсъ. *Скільки пудів вона заважить?* Ком. II. 72. 2) Имѣть значеніе, быть важнымъ. *Тут початок діла більше заважить, аніж великі гроші.* К. (О. 1862. III. 23). *А що? Багато твій заважив розум?* К. ЦН. 296.

Зава́жуватий, а, е. Неповоротливый. Мнж. 180.

Зава́ла, ли, *ж.* 1) Завалъ, набросанная масса чего, загроможденіе. *У хаті така завала, що нема де сісти.* НВол. у. 2) Заносы снѣжные. *Завала снігу велика.* НВол. у. *Лелет і зимі як кричит—то на завалу.* Вх. Лем. 414. 3) Грозовая туча; буря. *Від запад-сонця прийшла завала.* Вх. Зн. 18.

Зава́лий, а, е. Неповоротливый, увалень. Мнж. 180.

Зава́листий, а, е. Многоснѣжный (о зимѣ). *Завалиста зіма.* НВол. у.

Зава́листо, *нар.* Большіе сугробы снѣга, глубокій снѣгъ. *Як у долині, то завалисто, а полем ні.* НВол. у. *Снігу не дуже завалисто.* Черк. у.

Завали́ти. См. **Завалювати.**

Завалува́ти, лу́ю, єш, *гл.* Сильно залаять (о многихъ собакахъ). *Загавкають собаки, завалують на вовка.*

Зава́льковий, а, е.=**Завалистий.**

Завалькува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Замазать глиной стѣну.

Зава́лькуватий, а, е. Лѣнивый? неповоротливый? *Потім як роздивилась ближче, дак і завалькуватий, і лемехуватий* (дід). Г. Барв. 498.

Завальни́й, а́, е́.=**Завалистий.** *Завальна зіма.* НВол. у.

Зава́лювання, ня, *с.* Обваливаніе.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зава́лювати, **люю**, **єш**, сов. в. **завали́ти**, **ли́ю**, **лиш**, *гл.* 1) Заваливать, завалить. *Сніг завалить по степу усі шляхи, ні вийти, ні виїхати.* Греб. 404. 2) Обрушивать, обрушить. *Прийшла додому, піч завалила.* Нп. 3) Переносно — закатывать, закатить. *Він як завалив!* Онъ какъ закатилъ (о ѣздѣ). *Йому як завалили, то мабуть сот кілька.* **Завали́в пи́ти**. Запилъ.

Зава́люватися, **лююся**, **єшся**, сов. в. **завали́тися**, **ли́ося**, **лишся**, *гл.* 1) Обваливаться, обвалиться, обрушиваться, обрушиться, заваливаться, завалиться. *Була завалилася стеля, трохи людей не побила.* 2) Заваливаться, завалиться, забираться, забраться. *Було завалиться на піч.*

Завала́ти, **ля́ю**, **єш**, *гл.* 1) Завалять. 2) Запачкать.

Завала́тися, **ля́юся**, **єшся**, *гл.* 1) Заваляться. *Десь завалялось у коморі.* 2) Запачкаться.

Завала́щий, **а**, **е**. Завалявшійся, плохой, мало пригодный.

Зава́р, **ру**, *м.*=**Заварювання** ?. Кв. II. 289.

Заварѝти. См. **Заварювати**.

За́варка, **ки**, *ж.* Кушанье, сваренное изъ молочной сыворотки и сыра или **вурди́**. Вх. Зн. 18.

Заварува́ти, **ру́ю**, **єш**, *гл.* Обезпечить, упрочить; сохранить. *Заваруй нас, Христе пане!* Гол. II. 95.

Зава́рювання, **ня**, *с.* 1) Завариваніе. 2) Лѣченіе сухими банками при боляхъ живота.

Зава́рювати, **рюю**, **єш**, сов. в. **завари́ти**, **рі́ю**, **риш**, *гл.* 1) Заваривать, заварить. *Варвара заварить, а Сава засолить.* Ном. № 507. 2) Печь, запечь (о боли). *Що це, сестро, да й за пиво, коло серця заварило.* Чуб. V. 432. 3) **—со́няшниці**. Ставить, поставить сухія банки при боляхъ живота. *Вона й язичок підняти, і соняшниці заварити, ось така то вона.* Кв. Драм. 57).

Зава́тра, **ри**, *ж.* У гуцульскихъ пастуховъ въ **полони́нах**: родъ шалаша среди **за́городи**, въ которой ночуютъ животныя: съ покатой крышей изъ луба и открытыми боками, чтобы спящій тамъ пастухъ могъ всегда видѣть животныхъ. Шух. I. 185, 188.

Завбі́льшки, *нар.* Величиною. *Камінь такий завбільшки, як де є хата велика.* Рудч. Ск. I. 105. *Так мабудь з теля завбільшки буде.* Харьк.

Завбо́жіти, **жію**, **єш**, *гл.* Обѣднѣть. Лебед. у. Камен. у. *Він тим не забагатіє, а ми не завбожіємо.* Камен. у.

Завважа́ти, **жа́ю**, **єш**, сов. в. **завва́жити**, **жу**, **жиш**, *гл.* Замѣчать, замѣтить, подмѣчать, подмѣтить, усмотрѣть, соображать, сообразить. *І пішов собі, наче він не завважив і не чув слова її благающого.* МВ. II. 117. *Я вже завважив мирового, який він.* НВол. у. *Ідь-но, а там далі завважимо, куди нам повертати.* НВол. у. *Уже й сих слів Христових досить, щоб завважити, як противні слова п. Аскоченскаго науці християнській.* Костом. (О. 1862. VI. 10). 2) Дѣлать, сдѣлать замѣчаніе кому.

Завви́ш, **завви́шки**, *нар.* Вышиною. *Кров із ями свистала вгору заввишки з чоловіка.* ЗОЮР. I. 302. *Де хата стояла,— кропива та бур'ян заввишки з мене поросло.* Г. Барв. 176. Ум. **Завви́шечки**.

Завво́лити, **лю**, **лиш**, *гл.* Пожелать, захотѣть. *Як завволите, сестро Меланіє,— одказала Катря.* МВ. II. 199.

Завга́рити, **рю**, **риш**, *гл.* —**кому́**. Затруднить кого; задержать кого. *Ще й не вечір, а вже шпарування тілько побілити... О, це їй не завгарить! Поти сонце сяде, вона і побіле.* Мир. Пов. II. 80.

Завге́ть, *нар.* Исключая, кромѣ. Хар.

Завгли́б и **Завгли́бки**, *нар.*=**Завглибшки**. *Кінь як стрибне,—так усіма чотирма ногами по копцю й вибив, у коліно завлибки.* Драг. 253.

Завгли́бшки, *нар.* Глубиною. *В цій кручі завлибшки буде сажнів півтора.* Черк. у.

Завго́дно, *нар.* Угодно. *Звертається і чоловікомъ, і свинею, і кішкою, і чим завгодно.* Рудч. Ск. II. 176.

Завгоді́, *нар.* Заблаговременно, заранѣе. *Треба завгодя лагодитись з своїм добром у город на ярмарок.* О. 1861. IX. 176. *Збірамися завгодя, завгодя скуповувались, пекли, варили.* Мир. Пов. II. 56.

Завгоро́дній, **я**, **є**, Находящійся за огородомъ. Аф.

Завго́рити. См. **Завгорювати**.

Завго́рювати, **рюю**, **єш**, сов. в. **Завго́рити**, **рю**, **риш**, *гл.* 1) Причинять, причинить горе, непріятность. *Та хоч бий себе, хоч ріж,—сим нікому не завгориш.* Харьк. 2) Переносн. запрещать, запретить. *Нехай брешуть: людім не завгориш.* Харьк.

Завгру́бшки, *нар.* Толщиною. *Намисто було завгрубшки як моє.* Харьк.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Завда́ванка, ки, *ж.* Согрѣтое молоко съ примѣсью сметаны. Каменец. у.

Завдава́ти, даю́, єш, сов. в. **завда́ти, да́м, даси́**, *гл.* 1) Давать, дать. *Як Бог дасть, то й тут завдасть.* Ном. № 13. 2) Задавать, задать (урокъ). О. 1862. I. 54. 3) Отдавать, отдать, закабаливать, закабалить. *Мій батенько мене прокляв і зміяці завдав аж на три годи на послуги.* Рудч. Ск. II. 106. *З дочкою ліг спати, завдав сина у лакеї.* Шевч. 349. *Ждала мати, ждала мати* (дочки), *та вже й зажурилася. Доню моя, доню, доню-одинице, та й безталаннице! чи тебе завдано, а чи запродане?* Чуб. V. 744. 4) Засылать, заслать, ссылать, сослать, упрятывать, упрятать. *А на дворі коня взято, за Дунай завдато.* Мет. 213. *На вічну каторгу завдав.* Макс. 1849, 91. *Семена Палія на Сібір завдав.* Макс. 1849, 88. *Далеко десь були вони завдані.* МВ. II. 34. 5) Причинять, причинить кому что-либо, какой-нибудь вредъ, сдѣлать что-либо непріятное,—въ слѣдующихъ выраженіяхъ:—**жа́лю**. Причинять скорбь, печаль, горе. *Тепер мене покидаєш, серцю жалю завдаєш.* Мет. 15. *Як я тебе в військо дам, собі жалю завдам.* Макс. 1849, № 22.—**жа́ху, страх, стра́ху**. Наводить страхъ, устрашать. *Щоб більше жаху їй завдать, і щоб усяк боявся так робити,—у річці вражу щуку утопити.* Гліб. *А буде нашу тисячу гнати й рубати, буде нам, великим панам, великий страх завдавати.* Макс. 1849, 89.—**му́ки**. Причинять страданія. *Не завдавай мені молодому смертельної муки.* Мет. 210.—**парла́, прочуха́на, прочуха́нки, хло́сту, чо́су**. Задать трепку, отколотить. Ном. № 3860—3862. *Завдавши часу татарві, січовики одпровадили загін проти черкесів.* Стор. М. Пр. 27.—**сорома́**. Пристыдить. *Світилка-шпилька при стіні, в неї сорочка не її, в неї сорочка кумина,—завдайте, буяре, сорома!* Грин. III. 486.—**ту́ги**. Причинять тоску, горе. *Ой не завдавай, чорнявая, мому серцю туги.* Чуб. V. 55. 6)—**брехню́, непра́вду**. Обвинять во лжи. *Що обізвусь, то завдають неправду.* К. Іов. 74. 7)—**ду́мки**. Заставить думать, безпокоиться. *Я боржій пішла додому, бо грім і блискавка, і дощ завдали домашнім про мене думки.* Г. Барв. 221. 8)—**ду́рня**. Ставить въ глупое положеніе, выставлять дуракомъ. *Вони добре бачили, якого дурня завдав усім Колумб.* Ком. I. 55.

Завда́леки, *нар.*=**Завдальшки**.

Завда́льшки, *нар.* Разстояніемъ. *Так завдальшки, як до тії греблі, сиділи в очеретах дикі качки.* Черк. у. *Завдальшки як до того сухоставу од'їхали чумаки од села.* Черк. у.

Завда́ння, ня, *с.* Задача; урокъ. Башт. 22.

Завда́рім, *нар.* Задаромъ, за безцѣнокъ. *Татарин, братіку, татарин, продав сестрицю завдарім, та взяв завдатку калину.* Нп.

Завда́ти. См. **Завдавати**.

Завда́ток, тку, *м.* Задатокъ. *Добре слово стоїть за завдаток.* Ном. № 10674. *Я трохи дам завдатку, а там зароблю в кого майструючи та й оплачусь.* Г. Барв. 186.

Завда́ча, чі, *ж.* Задатокъ. *Я вже взяла три карбованці на завдачу.* Полт. г. Слов. Д. Эварн.

Завдо́вж, Завдо́вжки, *нар.* Длиною, въ длину. *Рои по аршину завдовжки, коли не більш.* Стор. I. 41.

Завдові́ти, вію, єш, *гл.* Овдовѣть. *Малою заміж пішла, та ще й молодою завдовіла.* Мил. 91. *Чом ви, цвіти, рано забіліли, я молода завдовіла.* Чуб. V. 806.

Завдру́ге, *нар.*=**Вдруге**. *А він його завдруге як заїде у вухо!* Херс. у. Слов. Д. Эварн.

Завдяки́, *нар.* Благодаря. *Завдяки доброму чоловікові, що порятував мене ціматком хліба, я, поснідавши, спромігся переваги-ваги додому доплентатись, а то так нездужав уже і ступіня ступити.*

Завдяча́ти, ча́ю, єш, *гл.* Благодарить, приносить благодарность.

Завдя́чений, а, е. Благодарный. *Завдячений поетові, що він квітками душі своєї уквітчав його щастя,... просив його до себе.* К. XII. 23.

Заве́дений, а, е. 1) Принятый, установленный. 2) Явленный. *Він казав, що наш контракт незаконний, бо не заведений у нотаруса.* Павлогр. у.

Заведе́ння, ня, *с.* Обычай, обыкновеніе. *У них таке вже заведення, що всі брати, хоть вони й жонаті, живуть і роблять укупі. У нас таке заведення, що жінки не молотять.*

Заве́дено, *нар.* Разумѣется, конечно. Борз. у.

Заведе́нція, ції, *ж.*=**Заведення**. *Ич, думаю, яка в їх заведенція! Треба й собі, щоб не подумали, що я мужик, дак нічого*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

й не знаю. Драг. 52. *Се вже така буде усюди заведенція.* Кв. Драм. 34.

Заведи́світок, тка, *м.* = **Дурисвіт.** Желех.

Заведія, дії *м.* Обманщикъ? Гол. II. 508.

Заве́зиско и **заве́злиско, ка,** *с.* Мѣсто, гдѣ почва глубоко запала. Вх. Лем. 414.

Заве́зти́. См. **Завозити.**

Заве́йкати, каю, еш, *гл.* Закричать „вей-мир". *„Яку торбу, якого баранця?"— завейкали жиди.* Рудч. Ск. II. 132.

Завеличáтися, чáюся, ешся, *гл.* Заважничать. *Завеличався, як жид на родинах.* Ном. № 2490.

За́верба, би, *ж.* и **За́вербник, ка,** *м.* Родъ раст. изъ породы Salix. Вх. Зн. 18.

Завербува́ти, бу́ю, еш, *гл.* Завербовать. *Другу половину завербували собі в товариство ті цмаровози.* Стор. I. 109.

Заверга́ти, га́ю, еш, сов. в. **заве́ргнути, ну, неш** и **заве́ргти, ве́ржу, жеш,** *гл.* Забрасывать, забросить, закидывать, закинуть. *Прала дівойка хусти на леду, прийшов до неї красний молодець:... „Я ті, дівойко, хусти розмечу".—Як ти розмечеш, я сі позберау. „Я ті, дівойко, праник завержу".—Як ти заверженш, а я сі найду.* Гол. II. 73—74.

Заверéдити, дить, *гл. безл.* Почувствовать дурноту. *Щось мені завередило.*

Завередува́ти, ду́ю, еш, *гл.* Закапризничать, заприхотничать, начать привередничать.

Заверете́нитися, нюся, нишся, *гл.* Завертѣться, закружиться. *Усе заверетенилось у мене в очіх.* Г. Барв. 398.

Заверещáти, щу́ щи́ш, *гл.* Громко и рѣзко закричать. *Як увійшла в хату, як заверещить, як засичить!* Левиц. Пов. 343.

Заверни́голова, ви, *об.* Человѣкъ, морочащій другого, сбивающій съ толку.

Завернýти, ся. См. **Завертáти, ся.**

За́верт, ту, *м.* 1)=**Завертень.** *Нічим вовкові бловати, так завертами.* Ном. № 2823. 2) Заворотъ, поворотъ. *Отой Шпак живе на заверті.* Каменец. у.

Завертáйло, ла, *м.* Производящій кастрацію. *Оцей мій кум завертайло на нашому селі.*

Завертáти, тáю, еш, сов. в. **завернýти, ну́, неш,** *гл.* 1) Заворачивать, заворотить; поворачивать, поворотить. *Дике утя... завернуло під крильце головку та й куняє на озерці.* Греб. 402. *Уже коники запряжені і возики завернуті.* МУЕ. III. 139. 2) Заходить, зайти по дорогѣ. *Хто б не завернув на двір, або не зайшов у хату,—є кожному горілки чарка.* Стор. М. Пр. 153. *І в хутір михо завернуло, і сліз чимало принесло.* Шевч. 106. 3) Ворочать, воротить. *Завертала миленького, завертала: ой вернися, мій миленький, завернися.* Мир. Л. сб. 295. *Там пасла гуси дівчина молода. —„Покинь, дівчино, гусоньки завертати".* Гол. I. 72. *Жолніри, що ішли слідком, завернули собак.* Стор. М. Пр. 112. 4) Приглашать, пригласить зайти, запрашивать, запросить. *Отподі-то удова не убогою себе мала, всіх козаків у двір завертала.* Мет. 424. 5) Возвращать, возвратить что. *Заверну все твоє.* Грин. II. 99. 6) Оскоплять, оскопить (животное). О. 1862. V. Кух. 39. 7) **—го́лову, мо́зок (кому).** Оглуплять, одурять (кого). *Не тієї освіти, що серце сушить і голову завертає.* О. 1861. XI. 104. Чаще безлично: **завернýло го́лову, мо́зок (кому).** Одурѣлъ (кто). Чуб. III. 131. 8) **Завернýти ніс.** Заважничать. Ном. № 2467.

Завертáтися, тáюся, ешся, сов. в. **завернýтися, ну́ся, нешся,** *гл.* 1) Заворачиваться, завернуться, поворачиваться, повернуться. 2) Ворочаться, воротиться, возвращаться, возвратиться. *Біжи, біжи, дитя моє, не барися: на сінечному порозі завернися.* Мет. 150. *Тебе, серце, не покину, хоть покину,—завернуся, до серденька пригорнуся.* Чуб. V. 262. *Заверніться, тату, додому,—я й сама піду.* Рудч. Ск. II. 55.

Завертáха, хи, *ж.?—Який буде обід твій...—Не журися ти, дівчино, єсть там в полі соломаха, козацькая завертаха.* Лукаш. 12.

За́вертень, тня, *м.* Веревка или деревянное кольцо, которыми прикрѣпляютъ оглоблю къ санямъ. Сим. 37. *Нічим вовкові бловати, так завертнями.* Ном. № 2823.

Завертíти, ся. См. **Завíрчувати, ся.**

За́вертка, ки, *ж.* 1) Пукъ стеблей стоящаго на корню хлѣба, свернутый узломъ. По народному повѣрью, **за́вертка** дѣлается съ злымъ умысломъ и имѣетъ силу причинить болѣзнь сорвавшему ее или съѣвшему хлѣбъ изъ зеренъ тѣхъ колосьевъ, которые были въ **за́вертці.** К. С. 1889. XII. 597. См. **Завивка, завитка, завиття, закрутень, закрутка** 2) Родъ деревяннаго запора у дверей: проходящій сквозь дверной косякъ стержень, на внутреннемъ концѣ котораго деревянная пластинка, прикрѣпленная къ стержню посрединѣ и при горизонтальномъ положеніи захватывающая своею по-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ловиною внутрь отворяющуюся дверь; вращая стержень, а съ нимъ и пластинку, можно отпирать и запирать дверь. Чуб. VII. 383. *Христя кинулась до надвірніх дверей... зачинила й закрутила заверткою.* Мир. ХРВ. 216.

Заверша́ти, ша́ю, єш, сов. в. **заверши́ти, шу́, ши́ш**, *гл.* Завершать, завершить, заканчивать, закончить (крышу, стогъ, кошну). Чуб. III. 390. *Здорові та гарно завершені стоги пшениці та жита.* О. 1862. X. 113. Иногда употребляется и вообще въ смыслѣ заканчивать, закончить, довершить. *Бреши, бреши, гаразд заверши, під конець правду скажи та й забожись.* Мнж. 166. *Було, було, погано, а сей год завершило* (т. е. дошло до высшей степени): *ні хліб не вродив, ні огородина.* Волч. у.

Заверю́ха, хи и пр.=**Завірюха** и пр.

Заверя́йка, ки, *ж.* Родъ запора деревяннаго. Вх. Лем. 414.

Завеселі́тися, лю́ся, лі́шся, *гл.* Отдаться веселью.

Завести́, ся. См. **Заводити, ся.**

Завечері́ти и **завечорі́ти, рі́ть**, *гл. безл.* Повечерѣть.

Заве́штатися, таюся, єшся. *гл.* 1) Засуетиться. *Вона завештałась по хаті,— дивлюсь, несе й черв'яка заморити.* 2) Начать шляться. *Парубок сидів удома, а це завештався по містах.* 3) Засидѣться, загуляться. *На току завештався: там молотять та віють.* Харьк. *У пасіці завештався.* Харьк.

За́вжде, *нар.* Всегда. *Ой де то ангели та пісню співають, Всевишняю Бога завжде вихваляють.* Чуб. III. 384.

Завжде́нний, а, е. Всегдашній, постоянный. *Треба їх до діла призвичаїти. От і почалось завжденне призвичаювання.* Мир. ХРВ. 127.

За́вжди, *нар.*=**Завжде.** *Чи що зроблю, куди піду, завжди серце в тузі.* Чуб. V. 277.

За́вжді́шній, я, е.=**Завжде́нний.** *То було завждішнє змагання.* Мир. Пов. I. 149.

Завздалегі́дь, *нар.*=**Заздалегідь.**

Завздо́вж, завздо́вжки, *нар.* = **Завдовжки.**

Завзя́тий, а, е. Стойкій въ преслѣдованіи своей цѣли, упорный, неуступчивый; ожесточенный, неукротимый, злобный. *Завзяте як перець, поки не вийде на герець. Наш отаман Гамалія, отаман завзятий.* Шевч. 60.

Завзя́тися, візьму́ся, мешся, *гл.* 1) Задаться цѣлью, упорно стремиться къ чему. *Завзялись ляшки ще й багатії люде забрать, забрати тих бідних сирот.* Чуб. V. 973—974. 2) **—на ко́го.** Взъѣсться, ожесточиться, напасть на кого. *Писарь завзявся на мене.* Каменец. у. *Три селі завзялися на старшину.* НВолын. у.

Завзя́тість, тости, *ж.* Отвага, стойкость въ преслѣдованіи цѣли, упорство, ожесточеніе, злоба. *Воєнна буря закрутила, латинське серце замутила, завзятість всякого бере.* Котл. Ен. IV. 63. *Завзятістю сповняє Україну.* К. ЦН. 201. *В завзятості страшний.* К. МБ. XI. 144. *Господарство своє позаводили вони не так доглядом, як завзятістю. Їх усяке боїться, чи сусіда, чи наймит; з убогого вони умію здерти своєю запомогою і з поденника викрутять останню краплю поту.* Г. Барв. 162.

Завзя́то, *нар.* Стойко; упорно, неуступчиво; сильно. *Попились завзято.* Шевч. 454.

Завзя́ток, тку, *м.* Враждебныя чувства, непріязнь, злобное отношеніе къ кому. *Має на мене завзяток.* Вх. Зн. 18.

Завзя́ття, тя, *с.* Энергія, отвага, стойкость, неуступчивость, упорство. *Колихали* (отамана) *на руках, вихваляючи його мицарське завзяття.* Стор. М. Пр. 148. *А в братів твоїх козаків багато завзяття.* Макс. 1834. 86.

Завива́йка, ки, *ж.? Бо на нас* (дівчатах) *плаття—все шовк та китайка, червона окрайка.* А въ варіантѣ вмѣсто послѣдняго стиха: *зверху завивайка.* Мил. 51.

Завива́йлечко, ка, *с.* Ум. отъ **завивайло.**

Завива́йло, завива́ло, ла, *с.* 1) Бѣлая **намітка** или вообще кисея, которой повязываютъ новобрачную поверхъ **очіпка.** *Ой білеє завивайло да вічнеє покривайло.* Нп. 2) Чалма. *Сам на чердак виступав, турецьким білим завивалом махав.* Ад. I. 216. Ум. **Завива́йлечко.**

I. Завива́ння, ня, *с.* 1) Завиваніе, свиваніе. 2) Обмотываніе, обертываніе. 3)=**Завивайло.** *Глянь на поріг, діво, несуть твоє діло: білеє завивання, вішне покривання.* Свад. п. Грин. III. 488. *Ой твій братець із віком іде і біле завивання у віці несе.* Мет. 208. Ум. **Завива́ннячко.** Грин. III. 435.

II. Завива́ння, ня, *с.* Завываніе. Левиц. Пов. 331.

I. Завива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зави́ти,**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

в'ю́, є́ш, *гл.* 1) Завивать, завить, свивать, свить. *Ой зав'ю вінки та на всі святки.* Чуб. Ш. 190. 2) Заворачивать, завернуть, обматывать, обмотать, обертывать, обернуть, повязывать, повязать; налагать, наложить повязку. *Скину опончу, зав'ю ніжки.* Чуб. V. 115. *Молодії молодиці, завивайте головиці.* Чуб. Ш. 47. *Рани мої смертельнії промивав, м'якенькою бавовною закладав, червоною китайкою завивав.* АД. I. 250. 3) То же, что и **покрива́ти, покри́ти** новобрачную, а также дѣвушку, имѣющую ребенка. Переносно: **покри́ти дівчину**—обольстить дѣвушку. Желех.

II. Завива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зави́ти, зви́ю, єш**, *гл.* Завывать, завыть. *Завив як вовк.* Ном. 2382. *По козакові вовченьки завили.* Чуб. *Сердитий вітер завива.* Шевч. 26.

Завива́тися, ва́юся, єшся, сов. в. **зави́тися, в'ю́ся, є́шся**, *гл.* 1) Завиваться, завиться. *Заплітайся, плетінь, заплітайся, завивайся труба золотая.* Мет. *На їм кучері завиваються.* Чуб. V. 874. 2) Заворачиваться, завернуться, обматываться, обмотаться, повязываться, повязаться. *Русинки там завиваються в намітки.* Св. Л. 2. 3) То-же, что **покрива́тися** (новобрачной), а **покри́тися з ким**—быть обольщенной кѣмъ (о дѣвушкѣ). Желех.

За́вивка, ки, *ж.*=**Завертка I.** Чуб. Ш. 193.

Зави́да, ди, *об.* Завистникъ, завистница. Аф.

Зави́дити, джу, диш. *гл.* Позавидовать. *Хто завидить, той мене сиротоньку зобидить.* Мет. 293.

Зави́діти, джу, диш, *гл.* Увидѣть. *Ой заплакала та Морозиха, ох ідучи на місто. Завиділи козаченьки да мед-вино п'ючи: „Годі, годі, Морозихо, по Морозенку голосить".* Мет. 410.

Зави́дка, зави́дко, *нар.* Засвѣтло. *Коли б мені завидка додому прийти.* Каменец. у. *Вечеряй, козаче, сю вечеру завидка.* Чуб. V. 47.

Зави́дки, ків, *мн.* Зависть. **Зави́дки беру́ть.** Завидно. *Завидки беруть, що нам не дають.* Посл.

Зави́дливий, а, е, Завистливый. *Дівчата завидливі.* О. 1861. X. 57.

Зави́дна, *нар.* Засвѣтло. Аф.

Зави́дний, а, е. Замѣтный, примѣтный. *Тоді межа завидна була, а тепер кат його зна й непримітно стало.* Павлогр. у.

Зави́дник, ка, *м.* Завистникъ. К. Бай. 152. *Завиднику пирожок, а жалоснику рожок.* Ном. № 4823. *Весело позирає згорда забісована дівчина на своїх завидників.* Г. Барв. 464.

Зави́дниця, ці, *ж.* Завистница.

Зави́дно, *нар.* Завидно. МВ. II. 158. *Завидно, що в когось видно.* Ном. № 4803.

За́видощі, щів и щей, *ж. мн.* Зависть. Ном. № 4808.

Зави́дувати, дую, єш, *гл.* Завидовать. *Ой у броду, ой у броду брала дівчина воду, там козаченько коня напуває, завидує на її вроду.* Нп.

Зави́дущий, а, е. Завистливый. *Завидущі очі.*

Зави́дько, ка, *м.*=**Завидник.** *Завидько з заздрости нудився.* Мкр. Н. 37.

Завидю́щий, а, е.=**Завидущий.**

Завика́ти, ка́ю, єш, сов. в. **зави́кнути и зави́кти, кну, неш**, *гл.*=**Звикати звикнути.**

Зави́лювання, ня, *с.* Заискиваніе, виляніе около чего нибудь.

Зави́лювати, люю, єш, *гл.* Заискивать, вилять передъ кѣмъ нибудь.

Завиля́ти, ля́ю, єш, *гл.* Завилять. *А Прус хвостом не завиляв, як знаєш лис хвостом виляє.* Котл. Ен.

Зави́на, ни, *ж.* Вина, погрѣшность. МВ.

Завини́тель, ля, *м.* Обвинитель. МВ.

Завини́ти, нію, ни́ш, *гл.* 1) Задолжать. *А цибулька ся не вродила, а я довжок завинила.* Чуб. V. 1095. *Завини́в я йому тридцять карбованців.* Каменец. у. 2) Провиниться. *А що ж бо я кому завинила, за що ж мене зла доля побила?* Гол. I. 358.

Завини́ння, ня, *с.* Свитокъ, свертокъ. *Зносили свої скриньки, свої завиніння, свої торбинки.* Левиц. I. 505.

Завинова́титися, чуся, тишся, *гл.* Задолжаться, войти въ долги. *Завинуватився я людям багато.* Канев. у.

Завинова́тіти, тію, єш, *гл.* Задолжать. *Багато грошей завинуватів Петро.* Каменец. у.

Завинпе́ритися, рюся, ришся, *гл.* Заупрямиться. *Худоба завинперилася, везучи віз на гору.* Кременч. у.

Завинува́ти, ну́ю, єш, *гл.* Обвинить. *Завинували жінку.* Каменец. у.

Завину́ти, ну́, не́ш, *гл.*=**Завити 2.** *Купи, мати, шовку завинуть головку.* Нп. *Відказала вона, взявши грушу і завинула її в хустку.* Св. Л. 204. *Знайшла дитину,—ні в віщо завинути.* Г. Барв. 529.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Завину́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* 1)=**Завитися** 2. 2) О цвѣтахъ: свертываться, складывать лепестки. *Завинулась калинонька, та й не роспускає.* Рудан. I. 15.

Завина́тко, ка, *с.* Узелокъ, свертокъ. *Вештатись по Божому світові із палицею в руках, а завинятком на плечах.*

Зави́ритися, рюся, ришся, *гл.* Разсердиться, разгнѣваться. Вх. Зн. 18.

Зависа́ти, са́ю, єш, сов. в. **зави́снути** и **зави́сти, сну, неш**, *гл.* 1) Вѣшаться, повѣситься; повиснуть. *Ой у лісі на горісі сорока зависла.* Чуб. III. 133. *Червоне намисто в шинкарки зависло.* Чуб. V. 582. *Мертвець за ним і собі у дзвінницю, та в дірці, що перехрещена, і завис на хресті.* ХС. III. 57. *На віях, мов дві перлини, сльози зависли.* Г. Барв. 223. 2) Оставаться, остаться неуплаченнымъ, накопляться, накопиться (о платежахъ, недоимкѣ, долгахъ). *Я й платив, щоб подать не зависала.* 3)—**на кому́**. Лежать на комъ, лечь на кого. *На твоїй голові все зависло, бо ти староста.* Каменец. у.

Зави́ска, ки, *ж.* Недоимка, просроченный платежъ. *Це на вас зависка зосталась, а ми всі дали подушне.* НВолын. у.

Завискоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.* Завизжать, взвизгнуть. *І з реготом завискотіла— і мов лихий її злизав.* Греб. 358.

Зави́сливий, а, е.=**Завидливий.** *Зависливі очі.* Ном. № 4817. *Зависливі багатирі.* Грин. I. 193.

Зави́снути и **зави́сти**. См. **Зависати**.

За́висть, сти, *ж.* Зависть. *Вам на завись, а їй на користь.* Ном. № 11593.

Завита́ння, ня, *с.*=**Завітання**

Завита́ти, та́ю, єш, *гл.*=**Завітати.** *Завитав я до веселої козачої хати попасувати коні.* Хата. 95. *Січові гості завитали таки до нас.* Хата. 115.

I. Зави́ти, ся. См. **I. Завивати, ся**.

II. Зави́ти. См. **II. Завивати**.

За́витка, ки, *ж.* 1)=**Заверка 1**. Чуб. III. 193. 2) **Зави́тка**=**Покритка**. Вх. Зн. 18.

Завитя́, тя́, *с.* 1) Женская повязка, имѣющая видъ полотенца, обматываемаго вокругъ головы и шеи. Гол. Од. 27. *Якась жінка у завитю прийшла.* Каменец. у. 2)=**Завертка 1**. Ч. Г. В. 1858, № 17, 129.

Завихі́ль, хо́лі, *ж.* Мятель, вьюга. Черк. у.

Зави́хоритися, рюся, ришся, *гл.* Закружиться вихремъ. *Думка його закаламутилась, завихорилась.* Мир. ХРВ. 51.

Завихри́ти, рю́, ри́ш, *гл.* Поднять шумъ. *Поки нема його, то й тихо, а як прийшов, так і завихрив.* НВолын. у.

Зави́хтуритися, риться, *гл. безл.* Захотѣться сильно и чтобы скоро сдѣлалось желаемое. *Завихтурилося іти в наймички.* Вас. 213.

Зави́чити, чу, чиш, *гл.* Пріучить. *Завичили так, що голова ваша все свербить, хоч і нічого нема.* Лебед. у.

Зави́чка, ки, *ж.*=**Звичка. Бра́ти зави́чку**. Привыкать, имѣть обыкновеніе. *Я й завички не брала удень спати.* Зміев. у.

Завища́ти, щу́, щи́ш, *гл.* Завизжать. *Як запищить, як завищить! та й побігла в ліс.* Рудч. Ск. II. 20.

Завіва́ти, ва́ю, єш, сов. в. **завія́ти, вію, єш**, *гл.* 1) Вѣять, повѣять. *Холодом завіє. Туди* (в труну) *й вітер не завіє і сонечко не загріє.* Мил. 183. 2) Заносить, занести, завѣять. *Снігом дорогу завіяло. Ой зірву я листочок та закрию слідочок, щоб не завіяв, щоб не засипав буйний вітерочок.* Нп.

За́від и **завод, во́ду**, *м.* 1) Начало, то, съ чего что-либо началося, **завело́ся**. *Ще й заводу нема, ще й не починали.* Ном. № 7801. **Нема́ й заво́ду**. а) Не было и заведено, и не было никогда. *Гребня чорт-ма й заводу, бо не пряла, каже, зроду.* Нп. б) Исчезло все, нѣтъ и слѣда. *Уже й заводу нема того нічого, що там було.* 2) Начало, причина ссоры. *Я знаю цей завід між ними.* НВолын. у. *Знайду собі другу милу, щоб не мала роду, щоб не було, як з тобою, жадного заводу.* Чуб. V. 255. *Завод зробився з того, що той не хтів платити за горілку.* НВолын. у. *Не роби заводу: як в грошіх—віддай податок.* НВол. у. 3) Заводъ. *А мій милий у неволі, у неволі—на роботі, він на сахарнім заводі.* Грин. III. 563. *Там недалеко рибні заводи запорозькії.* ЗОЮР. I. 111. 4) Заведеніе, учрежденіе. 5) Звукъ плача, плачъ. *Почулися важкі заводи плачу.* Мир. ХРВ. 49. Мирный употребляетъ это слово вообще въ смыслѣ протяжнаго звука. *Дикі заводи реву* (бугаєвого) *розлягались по околиці.* Мир. ХРВ. 129. *Вітер покривав їх своїми жалісливими заводами.* Мир. Пов. I. 118. *Вітер доносив до них заводи дзвонів.* Мир. ХРВ. 142. **На всі заво́ди крича́ти.** Во все горло кричать. *Слухайте мене!—на всі заводи кричав Уласович,—адже я сотник.*

Державна історична бібліотека УРСР
НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кв. II. 94. 6) Домашній праздникъ (крестины, свадьба и т. п.). *Який же там завід?—Хрести́ни. На за́водi був. Пiдем на за́вiд.* Черк. у. 7) Верхній край плавной сѣти, къ которому привязываются поплавки. Вас. 188. 8) Родъ понятыхъ или экспертовъ, въ количествѣ пяти и болѣе человѣкъ, которыхъ потерпѣвшій убытокъ отъ потравы хозяинъ приглашаетъ **(заво́дить за́вiд)** для освидѣтельствованія на мѣстѣ размѣровъ причиненныхъ убытковъ; **за́вiд** можетъ самостоятельно постановить рѣшеніе. Чуб. VI. 79. 9) **У за́водi.** Во весь карьеръ. *А брат уже летить у заводи тих двох гостей зострiчати.* Федьк.

Завíдати. См. **Завiдувати.**

За́вiдка, ки, *ж.* Въ пловучей сукновальнѣ, помѣщаемой на лодкахъ: передняя, меньшей величины лодка, на которую упираются валы колесъ. Вас. 173.

Завíдній, я, є. 1) Захожій. *Хиба я завiдня? я тутейша.* НВолын. у. 2)=**Забiжний.** Вас. 187.

Завiдня́, нí, *ж.* Бревно, которымъ поворачиваютъ вѣтряную мельницу. Полт. г.

Завiдомити. См. **Завiдомляти.**

Завiдомля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **завíдомити, млю, миш,** *гл.* 1) Заявлять, заявить. *Мого хлопця можна принятi й тепер до школи, бо вiн завiдомлений, дарма що прийому нема тепер.* Черк. у. 2) Извѣщать, извѣстить.

Завíдування, ня, *с.* 1) Провѣдываніе. 2) Отвѣдываніе.

Завiдувати, дую, єш, сов. в. **завíдати, даю, єш,** *гл.* 1) Навѣщать, навѣстить, провѣдывать, провѣдать. *Нехай менe той завiда, що в полi обiда.* Чуб. V. 13. *Як на ту ж пеню і стара Чайчиха не завiдає нас.* МВ. II. 122. 2) Отвѣдывать, отвѣдать. *Або води завiдаю, або петлi на шию.* Ном. № 4086.

За́вiдця, ці, *м.* Завѣдывающій, руководитель; подрядчикъ. *Властитель такого лiса наймає собi за́вiдцю—чоловiка, який би усю роботу у лiсi* (рубати лiс) *на себе перебрав; завiдця годить собi леґiнiв* Шух. I. 173.

За́вiдь, водi, *ж.* Въ выраж.: **чо́боти зши́ти пiд за́вiдь,** т. е. такъ, что каблукъ пришитъ дратвою, образующею рубецъ сверху надъ каблукомъ. Черном.

Завiдьмувати, му́ю, єш, *гл.* Околдовать. *Дочку завiдьмувала якась ледащиця.*

Завiжкати, каю, єш, *гл.* Завозжать. *Завiжкав коні.* НВолын. у.

Завíз, во́зу, *м.* Привозъ, подвозъ зерна на мельницу; также подводы, привезшія зерно, и тѣснота, ими производимая. *Вперше бачу, щоб такий завiз був.* НВол. у. *Коло млина вештались люде, зносили з возiв мiшки млива, пiрнали в темнотi дверей і знов вертались до возiв. Завозу стояло дуже багато.* Левиц. I. 373.

Завíзнéнько, *нар.* Ум. отъ **завíзно.**

Завíзний, а, е. Имѣющій много дѣла, работы. *Чи ви завiзнi? може б менi чоботи пошили?* НВолын. у.

Завíзник, ка. *м.* Привозящій зерно на мельницу для помола.

Завíзно, *нар.* Много привоза зерна въ мельницу. *На нашому млинi так завiзно, що не поспiшишся молоти.* Употребляется также и въ значеніи много работы вообще. *Iздили нашi коні кувать, та кажуть,—завiзно.* Мнж. *Прийшов пiзно, аж завiзно.* Ном. № 1802. Ум. **Завíзнéнько.** Аф.

Завíй, во́ю, *м.* Повязка: чалма.

Завíйка, ки, *ж.*=**Намiтка.** Гол. Од. 70. Въ Буковинѣ это также и дѣвичье покрывало. Гол. Од. 71.

Завíйна, ни, *ж.* 1) Болѣзнь: сильная рѣзь въ животѣ. *Перша каже: у небоги пристрiтнi уроки; друга плеще: їй завiйна всунулася в боки.* Мкр. Н. 4. 2) Мятель. Мнж. 180.

Завíйниця, ці, *ж.*=**Завiйна 1.** *Бодай тебе взяла завiйниця!* Ном. № 3724. *Троянські плакси тут ридали, як на завiйницю кричали.* Котл. Ен. VI. 43.

Завiйтува́тися, ту́юся, ешся, *гл.* Зазнаться, будучи **вiйтом**

Завiкува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Остаться навѣки, навсегда, закончить жизнь. *Не вернусь уже на свої краї, тут уже десь завiкую. В покритках мабуть вона й завiкує.* Харьк.

Завíлькуватий, а, е. О деревѣ: съ волнистыми извилинами. Вас. 145.

Завíрити. См. **Завiряти.**

Завíрки, рок, *ж. мн.* Огорожа изъ колышекъ или древесныхъ вѣтвей. Вх. Лем. 414.

Завiрчування, ня, *с.* Обвиваніе, обворачиваніе, закутываніе.

Завiрчувати, чую, єш, сов. в. **завертiти, верчу́, ти́ш,** *гл.* 1) Обвивать, обвить тканью, бумагой и пр., заворачивать, завернуть, обертывать, обернуть. *Не лiзь на колодку, бо заб'єш головку, та буде болiти, нiчим завертiти.* Макс. (1349) 103. *Менi, дiвко, та пришиють квiтку, тебе, дiвко,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

завертять в намітку. Мет. 15. 2) Завертывать, завертѣть, завинчивать, завинтить.

Завíрчуватися, чуюся, ешся, сов. в. **завертíтися, чýся, тúшся,** *гл.* 1) Обвивать, обвить тканью, обматываться, обмотаться. *З гарної дівки гарна і молодиця: гарно* (в намітку, напр.) *завертиться, любо подивиться.* Ном. № 9004. 2) Только сов. в. закружиться, завертѣться. *Коло сусіди завертівся чоловік якийсь незнайомий.* Новомоск. у.

Завірю́ха, хи, *ж.* Вьюга, мятель. *Аж гульк,—зіма впала, свище полем завірюха.* Шевч. 84. *Завірюха—треба кожуха.* Ном. № 626. Ув. **Завірю́шище.**

Завірю́шливий, а, е. Вьюжный. Желех.

Завіря́ти, ря́ю, ешь, сов. в. **завíрити, рю, рить,** *гл.* Увѣрять, увѣрить. *Мене завірили люде, що тебе нема вже на сім світі.* Стор. М. Пр. 54.

За́вiс, су, *м.*=**Круча.** Вх. Зн. 18.

Завíса, си, *ж.* 1) Завѣса, занавѣсъ. Левиц. Пов. 52. *У церкві на-двоє роздерлась завіса.* Чуб. III. 16. *Над вікнами висіли з оксамиту та ще з чогось завіси.* Стор. М. Пр. 74. 2) Тесемки, которыми связывается опушка мѣховой шапки (у галицк. мѣщанъ). *Шапка на завісах.* Гол. Од. 19. 3) Дверная петля. 4) Родъ жерди для развѣшиванія бѣлья. Вх. Зн. 18. 5)=**Завíс.** Вх. Уг. 238.

Завíсити, ся. См. **Завíшувати, ся.**

Завíска, ки, *ж.* Передникъ, фартукъ. Міусск. окр.

Завіскри́тися, рю́ся, ри́шся, *гл.* Распустить сопли, запачкаться соплями. *Прийшла Венера іскривившись, заплакавшись і завіскривившись.* Котл. Ен. I. 12.

Завíсок, ска, *м.* Желѣзный брусокъ въ возу, прибитый къ плечу, чтобы колесо не терло плеча, на которомъ стоитъ ящикъ воза. НВолын. у. Рудч. Чп. 249.

Завісти́ти, щу́, сти́ш, *гл.*—**кого́.** Сообщить (кому). *Думали-думали, як його лучче Катрю завістити про те, що чули.* МВ. II. 138.

За́вiсь, сі, *ж.*=**Завíс.** Вх. Зн. 18.

Завíт, та и **ту,** *м.* Завѣтъ. Єв. Мр. XIV. 24.

Ковчег завіта. Чуб. III. 340. *А що, доню, пам'ятаєш мій завіт тобі?* МВ.

Завіта́льник, ка, *м.* Посѣтитель. *Мучать Тетяну завітальники. Хто не зайде, то все одно кажуть, що Василь до іншої ходить.* Г. Барв. 541.

Завіта́ння, ня, *с.* Посѣщеніе, захожденіе.

Завіта́ти, та́ю, ешь, *гл.* Посѣтить, зайти. *Люде, бачивши, що вони нікуди не завітають, також одступились од них.* Г. Барв. 160.

Завíтритися, рюся, ришся, *гл.* Заѣхать, забраться. *Нема мого панича—аж у Чернігів завітрився.* Харьк.

Завіту́ва́ння, ня, *с.* 1) Завѣтъ. 2) Завѣщаніе духовное. Желех.

Завíтувати, тую, ешь, *гл.* Завѣщать. *Духом високим... жив та й нам його завітував наш батько Тарас.* О. 1862. III. 25.

За́вiть, ті, *ж.* Проволока на задникѣ сапога.

Завíхолитися, литься, *гл. безл.* Начаться мятели.

Завíхтирити, рю, рить, *гл.* Схватиться вихремъ. *Загуло, завіхтирило.* МВ. (К. С. 1902. X. 155).

Завіча́ти, ча́ю, ешь, *гл.* Предвѣщать. *Ой голубе, голубе! завічаєш штось доброго для нашого молодого.* Гол. IV. 438.

Завíчно, *нар.* При жизни. *Ірод собі завічно пекло готував.* Чуб. III. 356.

Завíшальник, ка, *м.* Повѣсившійся. Каменец. у.

Завíшати, ся, См. **Завíшувати, ся.**

Завíшувати, шую, ешь, сов. в. **завíсити, шу, сиш** и **завíшати, шаю, ешь,** *гл.* 1) Вѣшать, повѣсить. *Такого дітей, що й ілля не здержало б (як би завісив).* Ном. № 13871. *А його мила не злюбила, гей повела його въ сад та й завішала.* Чуб. V. 804. 2) Завѣшивать, завѣсить; увѣшивать, увѣсить, обвѣшивать, обвѣсить чѣмъ-либо. *Він усе просив завісити вікна.* Левиц. Пов. 81. *Купалочка з купа вийшла та й кропом очі завішала.* Мет. 312.

Завíшуватися, шуюся, ешся, сов. в. **завíситися, шуся, сишся,** гл. 1) Вѣшаться, повѣситься. *Піду завішуся, нехай усі люде знають, як чумаки умірають.* Гол. *До осичини прийшов і завішався на осичині.* О. 1861. X. 53. 2) Завѣшиваться, завѣситься, увѣшиваться, увѣситься, обвѣшиваться, обвѣситься чѣмъ-либо.

За-віщо? За что? *За-віщо він її убив?*

Завіякуватий, а, е. Разгульный. *Один завіякуватий чоловік та піячив у шинку.* Грин. II. 171.

Завія́ти. См. **Завíвати.**

За́вкри́(в)дно, *нар.* Обидно. *Завкри́дно йому, що в нього нема.* Каменец. у. *Тому за́вкридно, що він сіяв, а той узяв хліба дві копи.* НВолын. у.

Завлада́ти, да́ю, ешь, *гл.* Завладѣть.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Якось то ними князь той жуковатий неправдою завладав. МВ. II. 34.

Завладі́ти, дію, еш, *гл.*=**Завладати.**

Завліка́ний, а, е. Вышитый. *А в нашої Бондарівни завлікані плічки.* Чуб.

Завля́ги, ля́г, *ж. мн.* Время наступленія сна. *До завляг ще далеко. У добрі завляги (дуже пізно) приїхав.* Каменец. у.

Завме́рти, мру́, ре́ш, *гл.* Упасть въ обморокъ. Уман. у.; замереть.

Завовту́зитися, жуся, зишся, *гл.* Завозиться надъ чѣмъ нибудь.

Заво́д. См. **Завід.**

Заво́дити, джу, диш, сов. в. **завести́, ду́, де́ш,** *гл.* 1) Заводить, завести куда-либо. *Завів його на таку кручу, що страшно й глянути вниз. Завів дівчину в чуже село. Вона до нас діток своїх завела, покинула, а сама знов таки пішла туди до його.* МВ. II. 190. —**перо́м.** Повести куда нибудь линію перомъ. *Що заведе пером, того не виволочеш волом.* Ном. № 7383. 2) Заводить, завести за что-либо. *Завів його за хату, щоб не бачили, та й каже нишком... А брат сестру за стіл завів.* Грин. III. 512. **Заво́дити на поса́д** (молоду). Свадебный обрядъ: сажать новобрачную за столъ въ красномъ углѣ. *В неділю після обіда завели Ганну на посад.* Левиц. I. 21. *Молоду заводить за стіл брат хусточкою.* Грин. III. 429. 3) Отводить, отвести. *Завела коня до ставеньки.* Чуб. III. 393. *Дівчино моя, напій мі коня і заведи до кірниці, де зімна вода.* Чуб. V. 108. *Я заведу тебе до нас.* Г. Барв. 241. 4) Вставлять, вставить, вдѣлывать, вдѣлать во что, всовывать, всунуть. **Заво́дити цу́рки.** При постройкѣ ду́ба (лодки изъ цѣльной колоды): распоровъ колоду, вставлять въ щель распорки для распиранія боковъ. Вас. 151. —**у ри́тки, у шо́хти.** У ткачей: пропускать нити основы сквозь отверстія названныхъ снарядовъ. См. **Варстат.** Вас. 166, 167. —**в палі́ту́рки.** Переплетать (книгу). Славяносерб. у. —**під скло.** Вставлять въ рамку подъ стекло (картину). 5) Вносить, внести (въ книгу запись). *Та ще в метрики як заведе Марусею...* О. 1861. XI. Кух. 34. 6) Класть, положить на ноты. *Він все записував пісні народні... і навіть самі мелодії пісень і заводив у ноти.* Левиц. Пов. 225. 7) Прикрѣплять, прикрѣпить сапогъ къ колодкѣ гвоздями или веревочкой (у сапожниковъ). Сумск. у. 8) Начинать, начать. *Товариш мій давний заводить з нею танець.* Федьк. 9) Заводить, завести; устраивать, устроить; основывать, основать. *Завели собі деяку городину.* Рудч. Ск. I. 131. *Пішла вона звичайненько прохати, щоб лев в дуплі дозволив їй... хазяйство завести маленьке.* Гліб. 58. *Ти, козаче, ти, бурлаче, не хороше робиш, що заранія п'єш, гуляєш, бенкети заводиш.* Чуб. V. 1020. *Як би у нас на селі школу завести.* Ком. I. 23. **Завести́ поду́шне.** Завести недоимку въ уплатѣ подушной подати. НВолын. у. 10) Запѣвать, запѣть, затягивать, затянуть, начинать, начать пѣсню. *Без мене не знаєш як і взяться, як і пісню завести.* Стор. I. 133. *Завели вдвох пісеньку.* Г. Барв. 198. *Онде дівча йде по воду, думку їкусь завело.* Федьк. I. 24. 11) Голосить, плакать. *Не чує, як заводить сиротина.* Млак. 76. 12) **Так заве́дено.** Такъ принято, таковъ обычай. Вас. 212.

Заво́дитися, джуся, дишся, сов. в. **завести́ся, ду́ся, де́шся,** *гл.* 1) Вводиться, ввестися, отводиться, отвестися. *У їх коні не заводяться на ніч у хлів.* 2) Вставляться, вставиться. *Уже хто й зна відколи все заводиться в його ся картина під скло, та й досі ніяк не заведе.* 3) Вноситься, внестися (въ книгу, запись). 4) Быть полагаемымъ, положеннымъ на ноты. 5) Заводиться, завестися, появляться, появиться; входить, войти въ обычай; устраиваться, устроиться; основываться, основаться. *Як заведуться злидні на три дні, то чорт їх і довіку викинкає.* Ном. № 1518. *Тоді саме заводивсь університет у Харькові.* К. Гр. Кв. XVI. *Хиба ж чорноморцеві за службою було коли заводиться справжнім хазяйством?* О. 1862. X. 112. 6) Начинаться, начаться. *Вже заводиться дощ.* Каменец. у. *І завелась на ставі геркотня.* Греб. 363. **Ще на світ не заво́дилось.** Еще и не начинало свѣтать. Св. Л. 69. 7) Начинать, начать состязаніе, споръ, ссору, заспорить, ссориться. *Стали ділиться... і завели спориться.* Рудч. Ск. I. 196. *Думав, от заведуться за ту віру, так ні...* Стор. М. Пр. 44. *Завелися, як той казав: багатий за багацтво, а убогий—бо-зна й за віщо вже.* Ном. № 3514. *Як поп'ються горілки, то й заведуться битися.* ЗОЮР. I. 110. *Як би ти не заводивсь, то й не смуткував би тепер, і не стидно б було, що тебе попобито.* МВ. II. 10.

Заводія́ка, ки, *м.* Зачинщикъ. Васильк. у.

За́водня, ні, *ж.* Хлопотливое дѣло,—

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

заведешь его, да и не оберешься хлопотъ. *Я не хочу робити млина, не хочу цієї заводні.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Заводськи́й, **а́**, **е́**. Заводской, относящійся къ заводу. *А заводський лежень не хоче робити.* Грин. Ш. 214.

Заво́дця, **ці**, *м.* Зачинщикъ.

За́водь, **ді**, *ж.* Заливъ. Левч. 42.

Завози́ти, **жу**, **зиш**, сов. в. **завезти́**, **зу́**, **зе́ш**, *гл.* 1) Завозить, завезти куда нибудь далеко. *Чоловіче мій, дружино моя! завіз ти мене, де роду нема, де роду нема, та все чужина.* Мет. 246. *Він не хотів його убивать, да завіз його в ліс.* Рудч. Ск. I. 25. *Почали дорікати Колумбові, що завіз їх ка-зна куди.* Ком. I. 54. 2) Привозить, привезти. *Степом їду,—степ широкий, дорога смутненька,—завези мене, сивий коню, де моя миленька.* Чуб. V. 241. 3) Ввозить, ввезти во внутрь чего-либо. *Завези воза в возівню.* 4) Доставлять, доставить, завозить, завезти что по пути. *Із Одеси преславної завезли чуму.* Шевч. 535.

Завози́ти, **жу́**, **зиш**, *гл.* Затаскать, загрязнить.

Завози́тися, **жу́ся**, **зишся**, *гл.* Затаскаться, загрязниться.

Завоза́нин, **на**, *м.* Привезшій для помола хлѣбъ на мельницу.

Заво́їстий, **а**, **е**. Воинственный, задорный. *Він був у нас хоч і малий на зріст, так завоїстий: було кожного зачепить.* Верхнеднѣпр. у. (Залюбовс.).

Завойовни́к, **ка́**, *м.* Завоеватель. Башт. 137.

Завойовни́чий, **а**, **е**. Завоевательный, Башт. 105.

Завойо́вувати, **вую**, **єш**, сов. в. **завоюва́ти**, **вою́**, **єш**, *гл.* Завоевывать, завоевать. *Хоче завоювать у цього царя старшу дочку.* Рудч. Ск. I. 106.

Заволя́ння, **ня**, *с.* Призывъ, зовъ.

Заволя́ти, **ля́ю**, **єш**, *гл.* 1) Позвать, пригласить. *Заволав у шинок на могорич до поради.* Полт. *Вже її мати заволала.* Гол. Ш. 67. *Ось вам Степана в хату заволала.* Черн. у. 2) Воскликнуть, завопить. *Тоді жиди рандарі горким голосом заволали.* Нп.

Заволіка́ння, **ня**, *с.* 1) Затягиваніе, завлеченіе. 2)=**Заволо́чування**.

Заволіка́ти, **ка́ю**, **єш**, *гл.* 1) сов. в. **заволокти́**, **лочу́**, **чиш**. Затягивать, затянуть; завлекать, завлечь. *Мужик той послі заволік його въ тросник.* Рудч. Ск. I. 200. *Е, чоловік! чорт заволік!* Ном. № 2896. *Я було піякам кажу: „Пийте, та його не заволікайте“.* Г. Барв. 290. 2) сов. в. **заволочи́ти**, **чу́**, **чиш**. См. **Заволочувати**.

Заволіка́тися, **ка́юся**, **єшся**, сов. в. **заволокти́ся**, **лочу́ся**, **чешся**, *гл.* 1) Затягиваться, затянуться; завлекаться, завлечься. *Заволочи його за хату!—Коли ж не заволікається: важке.* 2) Бороноваться послѣ посѣва. 3) Забредать, забрести куда. *Він покинув там усю свою родину, заволікся на козацьку Україну.* К. МБ. X. 2. *Инший заволочеться з Москви.* Г. Барв. 329.

Заволі́кування, **ня**, *с.*=**Заволікання**. Левиц. Кайд. С. 186.

Заволі́чка, **ки**, *ж.* 1)=**Волі́чка**. *Капшук повен тютюну, гарно вишитий заволічкою по оксамиті.* Св. Л. 234. 2) Ремешекъ или веревочка, которыми въ ярмѣ прикрѣплены вверху **снізки** къ **чашовин'ѣ**. Рудч. Чп. 250. 3) Гвоздь, которымъ стянута оковка обода (вірвант) въ колесѣ воза. Рудч. Чп. 250.

Заволо́ка, **ки**, *об.* 1) Захожій изъ чужой страны, бродяга чужестранный. *Горе мені на чужині: зовуть мене заволокою.* Чуб. V. 198. 2) Бревно, которымъ закладываютъ въ плотинѣ прорванное мѣсто, чтобы успѣшнѣе его задѣлать. Міусск. окр.

Заволо́ком, *нар.* О посѣвѣ: безъ предварительнаго вспахиванія, посѣявъ по жнитву и потомъ забороновавъ зерно. *Заволоком—уродиться як нароком.* Ном. № 7169.

Заволокти́. См. **Заволікати**.

Заволонча́ти, **ча́ю**, **єш**, *гл.* Затянуть. *Я таки й не хотів, та як зачали, то й заволончали таки.* Кобел. у.

Заволоть, **ті**, *ж.* Родъ рыболовной сѣти. Вх. Уг. 238.

Заволочи́ти. См. **Заволочувати**.

Заволо́чування, **ня**, *с.* Боронованіе послѣ посѣва. См. **Заволікання**.

Заволо́чувати, **чую**, **єш**, сов. в. **заволочи́ти**, **чу́**, **чиш**, *гл.* Бороновать, забороновать послѣ посѣва. *Посіяла та й заволочила, а заволочивши, та й Бога просила: зроди, Боже, ту яру пшеницю.* Мет. 357.

Завони́тися, **ни́ося ни́шся**, *гл.* Завоняться, провоняться. *Коза... здохла. А іди та облупи, щоб не завонилася.* Вх. Зн. 18.

Завоня́ти, **ня́ю**, **єш**, *гл.* Завонять. *Не воруши, бо завоняє.* Ном. № 3289.

Завóра, **ри**, *ж.* Бревно для задвижки воротъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Заво́рити, рю, риш, *гл.* Загородить. См. **Вір'я**.

За́воріння, ня, *с.*=**Ворота**. Шух. 87.

За́воріти́ця, ці, *ж.* См. **Розлоги**. Шух. I. 86.

Заворі́тній, я, є. 1) Находящійся за воротами. 2) Сторожъ при воротахъ, запирающихъ село къ полю. *Як прийхали під самий коливорот, паніматка поспитала в заворітнього.* Св. Л. 77.

Заворі́ття, тя, *с.* Мѣсто за воротами.

Заворкота́ти, чу́, чеш, *гл.* Замурлыкать. *Не ззість пес, поки не поваля, а кіт, поки не заворкоче.* Ном. № 12270.

Заворожи́ти, жу́, жиш, *гл.* 1) Заворожить, заколдовать, заговорить. *Чого се ти сидиш як заворожений? Ти не втомився?* МВ. (О. 1862. I. 99). 2) Поворожить, начать ворожить. *Заворожи мені, волхве, дружже сивоусий!* Шевч. 264. *Ой заворожи, да превражая бабо, де козацькії гроші?* Грин. III. 598.

За́воро́т, ту, *м.* 1) Заливъ. Александров. у. 2) Головокруженіе. Борз. у. 3) Поворотъ, колѣно, изгибъ. *На завороті річка глибока.* НВолын. у. *Рот без заворот.* Ном. № 2849. 4) **В за́вороті.** По дорогѣ. *Заходила в Д. Хоть і не в завороті мені була, та дуже бажала я побачити своїх перших господарів.* МВ. I. 22.

За́воротень, тня, *м.* 1) Колѣно, изгибъ рѣки. Павлогр. у. 2) Холощенный, оскопленный бычокъ. Мнж. 180.

Заворо́тич, ча, *м.* Конецъ обода въ колесѣ телѣжномъ. Рудч. Чп. 250.

За́вороть, ті, *ж.* 1)=**Заворотень 1**. Мнж. 180. 2) Круговоротъ, водоворотъ, поворотъ воды противъ теченія. *Там завороть: вода тече вниз, а то назад угору.* Кобел. у. (Залюбовск.).

Заво́рсити, ршу, сиш, *гл.* Нахмурить. **Заво́рсений.** Нахмуренный. Вх. Зн. 18.

Заво́рситися, ршуся, сишся, *гл.* Нахмуриться. **Заво́рсилося на дво́рі.** Небо въ тучахъ. Вх. Зн. 18.

Завору́ха, хи, *ж.* 1) Движеніе (въ толпѣ). 2)=**Заверюха**.

Заворуши́ти, шу́, шиш, *гл.* Зашевелить.

Заворуши́тися, шу́ся, шишся, *гл.* Зашевелиться. Котл. Ен. III. 22. Ком. I. 54. *Затуркотіла і заворушилась підо мною земля.* Стор. М. Пр. 42.

Заворча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Заворчать. *У вас, у жінок, усе з очей! заворчав Наум.* Кв. I. 25.

Завощи́ти, щу́, щи́ш, *гл.* Забрызгать воскомъ.

Завоюва́ння, ня, *с.* Завоеваніе.

Завоюва́ти. См. **Завойовувати**.

Завпе́рше, *нар.* Прежде всѣхъ. *Ой мій пане, пане Іване, десь то ти забіявся, що на ляхів став завперше, да й не сподівався.* Макс.

Завсе(і)гда́ и **завсігди́**, *нар.*=**Завсіди**. Желех. *Звсеіда будемо укупі.* Кв. Драм. 302. *Невіра завсігда невіра.* Ном. № 896.

Завсіди, *нар.* Всегда. *У скупого завсіди по обіді.* Ном. № 4667. *Голодному завсіди полудня.* Ном. № 12097.

Завсі́дний, а, е. Всегдашній. Левиц. Правда, 1868. 448. Шух. I. 120. Въ значеніи обычный. *Зрушили завсідній спокій життя.* Мир. ХРВ. 256. *Завсідні життєві турботи.* Мир. ХРВ. 350.

Завсю́ди, *нар.*=**Завсіди**. *Це роблять що вечора, завсюди.* Чуб. I. 103. *І завсюди, як тілько вони вкупі,—все оттак заведуться ласкавими словами одно 'дного шпигати.* МВ. II. 82.

Завто́вш, завто́вшки, *нар.* Толщиною. *Ударив кулаком у стіну,—так стіна й провалилась, дарма, що була така завтовшки, як у мужика хата.* Рудч. Ск. I. 104.

Завторува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Заторить. *Завторує в срібні нути, аж ю звізди муся чути.* Федьк.

За́втра, за́втре, *нар.* Завтра. *Сьогодня пан, а завтра пропав.* Ном. № 1152. **На за́втра(е).** На слѣдующій день, на другой день. *Щоб на завтре на ранок рушники виткала.* Рудч. Ск. II. 100. **По за́втрьому.** Послѣзавтра. *Як сьогодні, так і завтра, як завтра, так і по завтрьому.* Мир. ХРВ. 171.

Завʼу́злити, лю, лиш, *гл.* Завязать узломъ. *Натяг вірьовку і став зав'язувати. Не встів він удруге завузлити, як просунулась рука.* Стор. М. Пр. 107.

Завʼу́шниці, ць, *ж. мн.* Опухоль за ушами.

Завча́с, *нар.*=**Завчасу**.

Завча́сний, а, е. Заблаговременный. Желех.

Завча́сто, *нар.* Зачастую. *Тепер завчасто доводиться чувати.* О. 1862. III. 31.

Завчасу́, *нар.* Заблаговременно, заранѣе. Мкр. Г. 4.

Завча́ти, ча́ю, єш, сов. в. **завчи́ти**, чу́, чиш, *гл.* Заучивать, заучить.

За́вше, *нар.*=**Завжде**. *У мене чари*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

завше готові: білєє личко, чорнії брови. Чуб. V. 75.

Завши́р, завши́рки, завши́ршки, *нар.* Шириною. *А завширшки він ширший океану.* К. Іов. 24.

Зав'яза́ти, ся. См. **Зав'язувати, ся.**

За́в'язка, ки, *ж.* Завязка, веревочка, которой завязываютъ. *Коло сього мішка й зав'язки нема. Утяв по саму зав'язку.* Ном. № 7569. 2) Завязь на фруктовыхъ деревьяхъ. Каменец. у. 3) Въ плотничьей и столярной работѣ: связь, сцѣпленіе двухъ концовъ деревьевъ, сходящихся подъ угломъ. Шух. I. 91, 98. 4) Зачатокъ, начало, причина, источникъ. *Разом роз'язка і зав'язка, і зле й добре докупи.* Ум. **За́в'язочка.**

Зав'язник, ка, *м.* Раст. Tormentilla erecta.

Зав'я́знути и зав'я́зти, зну, неш, *гл.* Завязнуть. *Пішла вона* (овечка) *собі пастись, та й зав'язла у хмелі.* Рудч. Ск. I. 40.

За́в'язок, зку, *м.* Почка растенія. Вх. Пч. I. 14.

За́в'язочка, ки, *ж.* Ум. отъ **за́в'язка.**

Зав'я́зування, ня, *с.* Завязываніе.

Зав'я́зувати, зую, єш, сов. в. **зав'яза́ти, жу́, жеш,** *гл.* 1) Завязывать, завязать. *Зав'язав вовка в мішку.* Рудч. Ск. *Великої треба хусти, щоб зав'язати усти.* Ном. № 6988. 2) Связывать, связать. *Гріх не мичком зав'язати та під лавку сховати.* Ном. № 101. 3) Повязывать, повязать. *Не росплете довгу косу, хустку не зав'яже.* Шевч. 27. Переносно: **зав'язати го́лову.** Выдти замужъ. *Зав'язала головоньку,—не розв'яжу довіку.* Чуб. V. 4) Закладывать, заложить (зданіе). *Зав'єзує хату.* Шух. I. 88. 5)—**вік.** Испортить жизнь. *Я і твій вік зав'язала.* Кв. Драм. 326. 6)—**доро́гу.** Преградить путь, стать на пути. *Гуси, гуси, зав'яжу вам дорогу, щоб не втрапили додому.* Ном. № 327. 7)—**світ.** Сдѣлать жизнь безотрадной, горестной, несчастной. *Зеленая ліщинонька проти сонечка зав'яла, молодая дівчинонька козаку світ зав'язала.* Нп. *Що вже тобі, дитя моє, зав'язаний світ.* Мет. 138. 8)—**язи́к.** Заставить молчать. *Людям язика не зав'яжеш.* Ном. № 6984.

Зав'я́зуватися, зуюся, єшся, сов. в. **зав'яза́тися, жу́ся, жешся,** *гл.* 1) Завязываться, завязаться. 2) Завязываться (о плодахъ), завязаться. 3) Начинаться, начаться, зарождаться, зародиться, возникать, возникнуть. *Треба трошки полежать, щоб сало зав'язалось.* Ном. № 12260.

Зав'я́лий, а, е. Завялый, завявшій, увядшій. Мир. Пов. II. 76.

Зав'я́ли́ти, лю, лиш, *гл.*=**Зв'ялити.** *Не зав'ялив би свої літа молодії, як тепер в'ялить.* О. 1862. X. 13.

Зав'я́нути и зав'я́ти, в'я́ну, неш, *гл.* Завянуть, увянуть. *Може він таку пісню знає, що як би заспівав, то й волос би зав'яв.* ЗОЮР. I. 146. *Одно зацвіло, а друге зав'яло, навіки зав'яло.* Шевч. 121.

За́га, ги, *ж.* Изжога. *Зага пекла.* Канев. у. МУЕ. III. 55.

Зага́вкати, каю, єш, *гл.* Залаять. *Собаки де-де по Вільшані загавкають.* Шевч. 149.

Загавкоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.* Залаять (о многихъ). *Бісова собачня донюхалась і загавкотіла.* Стор. М. Пр. 123.

Зага́воронитися, нюся, нишся, *гл.* Зазѣваться. Прилуц. у.

Загага́кати, каю, єш, *гл.* Загоготать, захохотать. Харьк. у.

За́гад, ду, *м.* 1) Затѣя. 2) Заказъ. 3) Приказаніе, распоряженіе. *Загад діло справує.* Ном. № 1082. *Чи тобі загад був у поле йти?* Черниг. г.

Загада́ти, ся. См. **Загадувати, ся.**

За́гадка, ки, *ж.* 1)=**Загад 3.** *Загадав мені мій миленький загадки в дорогу: їдна загадочка,—щоб вишита сорочка; друга загадочка,—щоб вишит синій мундир.* Грин. III. 629. 2) Загадка. *Така ваша загадка, що нема й розгадки.* Ном. № 13055. 3) Раст. Erigeron canadensis L. ЗЮЗО. I. 121. Ум. **За́гадонька, за́гадочка.**

Зага́дування, ня, *с.* 1) Задумываніе. 2) Приказываніе, распоряженіе. 3) Загадываніе.

Зага́дувати, дую, єш, сов. в. **загада́ти, да́ю, єш,** *гл.* 1) Задумывать, задумать, затѣвать, затѣять. *Загадали козаченьки в похід опівночі.* Чуб. V. 1006. *Чого не загадає! І гомонить, і пустує.* МВ. II. 9. 2) Приказывать, приказать дѣлать, сдѣлать распоряженіе, заказывать, заказать. *Загадай дурному Богу молиться, він і лоб розіб'є.* Ном. № 6576. *Загадав татарин татарці пару коней сідлати. Хиба я тобі загадав море випити?* Ном. № 13722. *Загадали йому хорошенько грати, а парубку з дівчиною скакати.* Мет. 161. *Штирі хлопці варти дали, ще й коників загадали.* Чуб. V. 983. 3) Загадывать, загадать. *Загадують, чия* (вишня) *зацвіте, той жи-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тиме рік. Грин. І. 15. **Загада́ти за́гадку.** Предложить, задать загадку. *Загадаю загадку, закину за грядку: нехай моя загадка до літа лежить.* Ном. стр. 376. *Загадаю тобі три загадочки, як угадаєш—до батька пущу.* Чуб. III. 190.

Зага́дуватися, дуюся, єшся, сов. в. **загада́тися, да́юся, єшся,** *гл.* Задумываться, задуматься. *Закуркають кречети сизі, загадаються орлики хижі.* Макс. 59. *Говорить, було, говорить, да й загадається.* Г. Барв. 109.

Загажда́ти, даю, єш, *гл.*=**Загоджувати.** *Вельможная пані слуги загаждала: кожному слузі по золотому дала.* Чуб. V. 1017.

Зага́їти, га́ю, єш, *гл.* 1)=**Загаяти.** 2) Заставить чѣмъ либо пространство. *Загаїли стаю бербеницями.* Вх. Зн. 18. 3) Загородить, положить преграду. Вх. Уг. 238.

Зага́й, га́ю, *м.* 1) Проволочка, замедленіе. *Не стілько того діла, як один загай.* Лубен. у. *Аби б загаю не було, а то я не баритимусь.* Лубен. у. 2) Заросль; чаща. *В тебе лани як загай, в тебе хліби як Дунай.* Гол. IV. 552.

Зага́йка, ки, *ж.* Замедленіе. НВолын. у.

Зага́йкати, каю, єш, *гл.* Закричать: **„гай! гай!“.**

Зага́йко, ка, *м.* Медлитель. *Загайки, дружбоньки, загайки, загаялися в коморі.* Грин. III. 439.

Зага́йний, а, е. Медлительный, кропотливый, нескорый. *Загайна робота.* Черк. у.

Зага́йно, *нар.* Медлительно, кропотливо, нескоро.

Зага́йство, ва, *с.* Замедленіе, задержка. Борз. у.

Зага́кливець, вця, *м.* Заика. Вх. Лем. 414.

Зага́кливий, а, е. Заикающійся. Вх. Зн. 238.

Зага́куватися, куюся, єшся, *гл.* Заикаться. Вх. Лем. 415.

Зага́л, лу, *м.* 1) Цѣлость, все, общая сумма. 2) Общество, публика. 3) **В-загалі** См. **Узагалі.**

Загалава́нитися, нюся, нишся, *гл.* Зазѣваться. *Загалаванився, та й віжки впустив.* Гадяч. у. Слов. Д. Эварн.

Загаласува́ти, сую, єш, *гл.* Закричать, завопить. Аф.

Загало́м, *нар.* 1) Оптомъ, гуртомъ. *На вибір десяток сороковець, а загалом золотий.* Каменец. у. 2) Сплошь. *З неділі піду тобі робити три дні загалом.* Каменец. у. *Масти загалом усю стіну.* Каменец. у. *Попереду було той на чини, той на одрібок, а потім пішли всі загалом на викуп.* НВолын. у.

Загалу́нити, ся. См. **Загалунювати, ся.**

Загалу́нювати, нюю, єш, сов. в. **загалу́нити, ню, ниш,** *гл.* Вымачивать, вымочить или прокипятить въ растворѣ квасцовъ (яица передъ окраской). Харьк. Аф.

Загалу́нюватися, нююся, єшся, сов. в. **загалу́нитися, нюся, нишся,** *гл.* 1) Вымачиваться, вымочиться въ растворѣ квасцовъ. Аф. 2) Переносно: выпивать, выпить лишнее. *Ще добрі люде з церкви не вийшли, а він уже й загалунився.* Аф. *Оце якось я в шинку був загалунивсь, то й пропив чимало грошви.* Екатер. г.

Загальмува́ти, мую, єш, *гл.* Затормозить. *З гори їхавши, треба загальмувати воза.*

Зага́льний, а, е. 1) Общій, всеобщій. *Загальна розмова.* Левиц. Пов. 254. *Загальний рахунок.* 2)—**ти́ждень.** Всеѣдная недѣля (3-я передъ великимъ постомъ). Каменец. у.

Зага́льник, ка, *м.* Общее мѣсто (въ рѣчи), банальная фраза. Желех.

Зага́льниця, ці, *ж.*=**Загальний тиждень.**

Зага́льність, ности, *ж.* Все вообще; всеобщность; совокупность. Желех.

Зага́мкати, каю, єш, *гл.* Закричать: **гам-гам!**

Зага́моритися, рюся, ришся, *гл.* Заговориться, увлечься разговоромъ. *Я загаморився в коримі, а кінь і втік.* НВолын. у.

Загамува́ння, ня, *с.* Обузданіе, укрощеніе, усмиреніе.

Загамува́ти, му́ю, єш *гл.* Успокоить, укротить, обуздать, усмирить, придержать.

Загамува́тися, му́юся, єшся, *гл.* Успокоиться, утихнуть; удержаться *Не руш її* (дитини),—*тільки що загамувалась.* Черк. у.

Зага́нити, ню, ниш, *гл.* Охулить.

Заганьби́ти, блю́, би́ш, *гл.* Застыдить, устыдить. Вх. Лем. 415.

Загана́ти, ня́ю, єш, сов. в. **загна́ти, жену́, не́ш,** *гл.* Загонять, загнать. *Боярам*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

свині пасти, молодому заганяти. Мет. 195. *Ходить голуб сивий волохатий,—ні загнати, ні зазвати.* Мет. 10. 2) Вбивать, вбить, вколачивать, вколотить. *Коло колодязя дванадцять стовпів загнано въ землю.* Рудч. Ск. I. 135.

Загана́тися, ня́юся, ешся, сов. в. **загна́тися, жену́ся, не́шся,** *гл.* 1) Быть загоняему, быть загнану. *Теляточка напасуться, въ хлівець заженуться.* 2) Вбиваться, вбиться, вколачиваться, вколотиться, вгоняться, втыкаться, воткнуться. *Глибоко загнався клин у колоду. Загналася тобі в серденько стрілка.* Чуб. 3) Забѣгать, забѣжать слишкомъ далеко. 4) Увлекаться, увлечься.

Загапкатися, каюся, ешся, *гл.* Зазѣваться. Желех.

Загаптува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Покрыть вышивкой (преимущественно золотомъ или серебромъ).

Зага́ра, ри, *ж.* Усердіе, горячность въ работѣ. *Нема загари робити.* НВолын. у.

Зага́рбання, ня, *с.* Захватъ, незаконное присвоеніе. Левиц. Правда, 1868. 437.

Зага́рбати, баю, еш, *гл.* 1) Захватить, загребить. *Хмельницького в руки свої загарбали.* Стор. II. 13. *Чесні люде: своє оддали та чужого не загарбали.* Стор. II. 13. 2) Закопать. *Мене загарбають, як умру.* Уман. у.

Загардува́ти, ду́ю, еш, *гл.* Запрудить. Ейскъ.

Загари́кати, каю, еш, *гл.* Заворчать.

Зага́ркатися, каюся, ешся, *гл.* Заговориться. *Загаркався з людьми, та й забув, що теща жде.*

Зага́рливий, а, е. Усердный, горячій въ работѣ. *Загарливий до роботи.* НВолын. у.

Загарто́вувати, вую, еш, сов. в. **загартува́ти, ту́ю, еш,** *гл.* Закалять, закалить. *Тільки крицю треба загартувати.* Ком. II. 57.

Загарто́вуватися, вуюся, ешся, сов. в. **загартува́тися, ту́юся, ешся,** *гл.* Закаляться, закалиться. Левиц. Правда, 1868, 437. *В коші він і виріс, тут і загартувався.* Стор. II. 11.

Загарува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Запросить (цѣну). *Загарував за їх аж п'ять рублів.* Зміев. у.

Загарцюва́тися, цю́юся, ешся, *гл.* Устать, гарцуя.

Загарча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Заворчать (о собакѣ). *У бур'яні бровко мурчий... він на Енея загарчав.* Котл. Ен. III. 38.

За́гарь, рю, *м.* и **за́гарь, рі,** *ж.* Угаръ отъ горящихъ углей. Вх. Зн. 18.

Загаса́ти, са́ю, еш, сов. в. **зага́снути, ну, неш,** *гл.* 1) Потухать, потухнуть, угасать, угаснуть. Мнж. 34. *Куй залізо, покуль не загасло.* Ном. № 5927. 2) Переносно: прекратиться. *Загаснув рід.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Загаси́ти, шу́, сиш, *гл.* 1) Потушить, загасить. 2) Утратить. *Де ти дів? Уже мабудь загасив?* (яку там річ). Екатер. у. Слов. Д. Эварн.

Зага́снути. См. **Загасати.**

Зага́та, ти, *ж.* 1) Насыпь изъ навоза у канавы, служащая вмѣсто забора. Нѣжин. у. 2) Стѣнка хлѣва, состоящая изъ двухъ параллельныхъ плетней на четверть или полъ аршина другъ отъ друга, промежутокъ между которыми набитъ соломой. Чуб. VII 393. 3) Вѣтви терновника или другого колючаго дерева, положенныя сверхъ плетня, чтобы препятствовать перелѣзать черезъ него. О 1861. VIII. 93.

Загати́вода, ди, *м.* Сказочное существо, могущее удерживать, запруживать воду. Драг. 257,259.

Зага́тистий, а, е. Зага́тиста земля́. Земля, содержащая корни и пр мѣшающее свободному движенію плуга. Черк. у.

Загати́ти. См. **Загачувати.**

Зага́чувати, чую, еш, сов. в. **загати́ти, чу́, тиш,** *гл.* Запруживать, запрудить; дѣлать, сдѣлать плотину, запруду. *Ні один не переплив, усі камнем лягли по дну, аж річку загатили.* К. Орися. (ЗОЮР. II. 204). *Інгул що-зіму замерзає—Богун не встане загатить шляхетським трупом.* Шевч. 160. *Все пани та пани, а греблі нема кому загатити.* Ном. № 1173.

Зага́чувати, чую, еш, сов. в. **зага́чити, чу, чиш,** *гл.* Захватывать, захватить крюкомъ; зацѣплять, зацѣпить, задѣвать, задѣть, завлечь, привлечь. *Хлопці його у свою компанію загачили хитрощами.*

Зага́ювання, ня, *с.* Замедленіе, задержка.

Зага́ювати, га́ю, еш, сов. в. **зага́яти, га́ю, еш,** *гл.* Задерживать, задержать. *Щоб не загаять тебе, а я ще піду коня запрягать.* Канев. у.—*Постривайте, каже, я напою воли, а тоді й вам витягну.—Ви ж мене загаєте. Я перш собі витягну.* Г. Барв. 382.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зага́юватися, га́юся, єшся, сов. в. **зага́ятися, га́юся, єшся**, *гл.* Замѣшкиваться, замѣшкаться, замедлить. *Пора, брате, на виступці, бо вже ми й так загаялись. Не загайся на підмогу.* К. Псал.

Загвинти́ти, нчу́, ти́ш, *гл.*=**Заґвинтити.**

За́гвіздок, дка, *м.* 1) Въ продѣтомъ сквозь отверстіе концѣ (болта, бруска и пр.) колышекъ или гвоздь, препятствующій концу обратно выдвинуться изъ отверстія. Напр. въ возу верхніе **бруски́ в полу́драбку** продѣты своими концами въ отверстія **крижівни́ць** и закрѣплены сзади **за́гвіздками**. Рудч. Чп. 250. 2) Чека, деревянный или желѣзный гвоздь, удерживающій колесо. Рудч. Чп. 250.

Загво́здж увати, джую, еш, сов. в. **загвозди́ти, джу́, ди́ш**, *гл.* 1) Забивать, забить гвоздемъ. Переносно: заморозить. *Варвара заварить, Микола завоздить, а на Галки сідай в санки.* Ном. № 507. 2) Сказать рѣзкость, колкость. *Енею в батька завоздила, щоб дово не базікав тут.* Котл. Ен.

Заге́йкати, каю, еш, *гл.* Закричать: **гей! гей!**

Загеркота́ти, кочу́, чеш, *гл.* Закричать (о гусяхъ).

Заги́б, бу, *м.* Погибель. Вх. Зн. 18.

Заги́ба, би, *ж.*=**Загиб.** *Чи нема у вас чого од поганки? Жаден день поганка; то вічня загиба та й годі.* Лубен. у.

Загиба́ння, ня, *с.* Погибаніе.

Загиба́ти, ба́ю, еш, сов. в. **заги́бнути, ну, неш**, *гл.* Погибать, погибнуть, пропадать, пропасть. *Горе з жінкою-бідою вік каратати—що маю робити!—мушу загибати!* Каменец. у.

Заги́бель, лі, *ж.* Погибель. *На загибель буде тому, хто бере багачку з дому.* Чуб. V. 217. Ум. **Заги́белька.** *Бо вже мені за дівчинов загибелька буде.* Гол.

Заги́бно, *нар.* Гибельно, губительно. *Загибно робити в заводі.* НВолын. у.

Заги́бнути. См. **Загибати.**

Заги́бок, бку, *м.*=**Загиб.** Вх. Зн. 18.

Заги́джувати, джую, еш, сов. в. **заги́дити, джу, диш**, *гл.* Запакощивать, запакостить.

Загили́ти. См. **Загилювати.**

Заги́лювати, люю, еш, сов. в **загили́ти, лю́, ли́ш**, *гл.* 1) Ударять, ударить палкою **(гілкою)** мячъ, бросая его. 2) Ударять, ударить (человѣка), заѣхать. *Як загилив по потилиці, так аж каганці в вічу засвітились.* Ном. № 3982.

Заги́н, ну, *м.* Погибель, гибель. **До заги́ну.** До смерти.

Загина́ти, на́ю, еш, сов. в. **загну́ти, гну́, не́ш**, *гл.* 1) Загинать, загнуть. *Оце штучка: загнув пальці та й карлючка.* Ном. Прич. стр. **загне́ний.** НВолын. у. 2)—**крючки́.** Крючкотворствовать. 3)—**матюки́.** Бранить по матушкѣ. 4)—**сухо́го во́вка.** См. **Вовк.** 5)—**чо́ртові ковбасу́.**= **Заломи́ти чо́ртові ковбасу́.** См. **Заломити.** Грин. I. 236.

Загина́тися, на́юся, ешся, сов. в. **загну́тися, ну́ся, не́шся**, *гл.* Загинаться, загнуться.

Заги́нути, ну, неш, *гл.* Погибнуть. *Не загинув єси у неволі, не загинеш із нами, козаками, на волі.* Дума. *Наша дума, наша пісня не вмре, не загине.* Шевч. 46. *Ратуй мене, мій батеньку, ратуй, не дай мені да й загинути.* Мет. 128.

Загиржа́ти, ржу́, жи́ш,*гл.*=**Заржати.** *Загиржав по-кінськи.* Грин. II. 100.

Заги́рити, рю, риш., *гл.* Утратить, растратить. *Загирив маєток.* Вх. Зн. 18.

Загівля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **заговіти, ві́ю, еш**, *гл.* Заговляться, заговѣться.

Загі́н, го́ну, *м.* 1) Загонъ, пашенная полоса. Угор. 2) Отрядъ. *А козаки тим часом сунули з України поваром, свої загони до купи скликаючи.* К. Хмельн. 3) Мѣсто на рѣкѣ, гдѣ вода течетъ тихо. Шух. I. 225. Ум. **Загіне́ць, загоночок.** *Добрий жнець не питається, чи широкий загінець.* Ном. № 7356.

Загінча́й, ча́я, *м.* = **Погонич** (при плугѣ). Вх. Зн. 18.

Загі́рній, я, є. Находящійся за горами.

Загі́р'я, р'я, *с.* Мѣстность за горою. Ум. **Загі́р'ячко.** *Ой кіт-воркіт по загір'ячках скік, перепелочки ловив.* Мил. 40.

Загла́джувати, джую, еш, сов. в. **загла́дити, джу, диш**, *гл.* 1) Заглаживать, загладить, приглаживать, пригладить. *Та вмий біле личко, та загладь головочку.* Чуб. III. 39. 2) Уничтожать, уничтожить, истреблять, истребить. *Загладжують безбожники границі.* К. Іов. 52. *Він хоче загладити наше обличчє серед народів.* К. XII. 132.

Загле́діти и **загля́діти, джу, диш**, *гл.* Увидѣть, завидѣть. *Як загледить да козаченька на морі.* Мет. 101. *Загледівши, що її доганяють, побіжить, як полетить на кри-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лах. МВ. II. 45. *Загледіла рибалочку, що хороший на вроду.* Чуб. V. 560. *Вареників не дали. Він і заглядів, що вони на полиці стоять.* Мнж. 110.

Заглеме́дзок, дзка, *м.* Грубо сдѣланный предметъ. *Воно таке, ніщо: заглемедзок.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Заглеме́здий, а, е.=Завалий. Мнж. 180.

Заглеме́зий, а, е. Неуклюжій, аляповатый. *Ич, яка заглемеза!* (о глиняной посудѣ). Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Заглитну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Поперхнуться, подавиться. Аф.

Заглоби́ти, блю, биш, *гл.=***Запліщити.** Вх. Лем. 415.

Заглоти́ти, лочу, тиш, *гл.* Захватить мѣсто, вытѣснить. *Заглотит лісом поле.* Вх. Зн. 19.

Заглузува́ти, зу́ю, е́ш, *гл.* Начать насмѣхаться.

Заглуша́ти. ша́ю, єш, сов. в. **заглуши́ти, шу́, ши́ш**, *гл.* Заглушать, заглушить. *Ой як же я затужила, ввесь сад заглушила.* Мет. 257.

Заглу́шувати, шую, єш, *гл.=***Заглушати.** *Усякий чоловік заглушує своє горе: хто п'яństвом, хто скнарістю, а сей, бач, казками.* Г. Барв. 311.

Загля́гати, гаю єш, *гл.* Приготовить **гля́ганий** сыръ. См. **Гляганий.** Марк. 158.

Заглядáння, ня, *с.* Засматриваніе, заглядываньe.

Заглядáти да́ю, єш, сов. в. **загля́нути, ну, неш**, *гл.* 1) Заглядывать, заглянуть, засматривать. *Пильно в вічі козакові заглядали.* Макс. *У світлоньку заглядає та ранесенько.* Мет. 133. 2) Видѣть, увидѣть. *Да заглянув я й а три голубочки.* Грин. III. 583.

Заглядáтися, да́юся, єшся, сов. в. **загля́дітися, джуся, дишся**, *гл.* Засматриваться, засмотрѣться. *Не заглядайся на його чорні брови.* Г. Барв. 271.

Загля́діти См. **Загледіти.**

Загля́нути. См. **Заглядати.**

Загмороздúти, джу́, диш, *гл.* Глубоко воткнуть въ землю.

Загна́ти, ся. См. **Заганяти, ся.**

Загне́сти, нету, тешь, *гл.*—**тісто.** Замѣсить тѣсто. Вх. Лем. 415.

Загни́біда, ди, *об.* Скупецъ. *Все мене скупою зве: ти вже, каже, така загнибіда!* Зміев. у.

Загнива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **загнисти́** и **загни́ти, нию́, е́ш**, *гл.* Загнивать, загнить. Чуб. V. 388.

Загнива́тися, ва́юся, єшся, сов. в. **загнистúся и загни́тися, нию́ся, е́шся**, *гл.* Загниваться, загниться. *Стояча вода найчастіше зострічається в болоті; тут то загниваються останки ціх тварів.* Дещо, 72.

Загни́лий, а, е. Загнившій.

Загни́лість, лости, *ж.* Начало гніенія.

Загнисти́, ся, загни́ти, ся. См. **Загнивáти, ся.**

Загні́ватися, ваюся, єшся, *гл.* Разсердиться. *Ой загнівався мій миленький без причини на мене.* Гол. I. 275.

Загніздúтися, джу́ся, ди́шся, *гл.* Сдѣлать себѣ гнѣздо. *Татари...., степові орлята, що загніздились по-над морем Чорним.* К. МБ. XI. 154.

Загні́т, ту, *м.* Горящіе угли, солома или щепки, употребляемыя для того, чтобы хлѣбъ **загні́вся.** (см.) *Рубайте сосону здорову та беріте тріски на загніт,—щоб славний коровай був на ввесь світ.* Грин. III. 473.

Загніти́ти, ся. См. **Загнічувати, ся.**

Загні́тиця, ці, *ж.* Болѣзнь ногтя, ногтоѣда.

Загніток, тка, *м.* Угнетенный. *Там такий загніток, всякий ним послуповує.* Брацл. у.

Загні́чувати, чую, єш, сов. в. **загнітúти, чу́, тиш**, *гл.* Зарумянить, запечь хлѣбъ (пироги и пр.) такимъ образомъ, чтобы его корка приняла обычный ей красно-коричневый цвѣтъ,—для этого къ посаженному въ печь хлѣбу подгребаютъ горящіе угли или зажигаютъ тонкія щепки или солому. *До двору, дружечки, до двору! ламайте сосонку додому, да коліть її на загніт, да загнічувать коровай.* МУЕ. III. 90—91. *Спали соломи три крутені під чемостями, щоб загнітити, як хліб гнітять.* Чуб. I. 123.

Загні́чуватися, чуюся, єшся, сов. в. **загнітúтися, чу́ся, тишся**, *гл.* Зарумяниваться, зарумяниться, принимать, принять красно-коричневый цвѣтъ (о коркѣ печенаго хлѣба). *Пироги добре загнітимися.*

Загноїти, ною́, їш, *гл.* Унавозить. *Як би загноїв добре землю, то б виросли здорові коноплі.* Прил. у. *Загноїт собі біл-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ший або менший кусник поля. МУЕ. Ш. 48.

Загнуздáти. См. **Загнуздувати.**

Загнýздувати, дую, єш, сов. в. **загнуздáти, дáю, єш,** *гл.* Зауздывать, зауздать. *Кінську голову на дорозі найди, та й ту загнуздуй.* Ном. № 10236. *Вона сіла на його, загнуздала його.* Рудч. Ск. І. 53.

Загнýти, ся. См. **Загинáти, ся.**

Загнущáтися, щáюся, ешся, *гл.* Пренебречь. *Чи батьками отті німці загнущались, що чуприни вражі діти одурялись.* Мог. 49.

Загóвá, *нар.* Заранѣе, заблаговременно. Вх. Зн. 18. Желех.

Зáговіни, він, *ж. мн.* Заговѣнье, канунъ поста.

Заговíр, вóру, *м.*=**Замова.**

Заговíти. См. **Загівляти.**

Заговорúти. ся. См. **Заговорювати, ся.**

Заговóрювати, рюю, єш, сов. в. **заговорúти, рю́, ришь,** *гл.* Єв. Мр. XVI. 17. *Заговорять всі вороги, що ся любим ми убогі.* Чуб. V. 97. *Настане суд, заговорять і Дніпро, і гори.* Шевч. 212. 2)=**Замовляти.**

Заговóрюватися, рююся, єшся, сов. в. **заговорúтися, рю́ся, ришся,** *гл.*=**Замовлятися.** *Запікайся кров, заговоруйся кров, замовляю тебе.* Чуб.

Загоготíти, гочý, тúш, *гл.* Загудѣть глухо. *Загоготів якийсь підземний глас.* Греб. 373. *В печі загоготіло.* Св. Л. 121.

Загóджувати, джую, єш, сов. в. **загодúти, джý, дúш,** *гл.* Задабривать, задобрить, располагать, расположить въ свою пользу. *Загоджує суддів.* НВолын. у. *Старшина побив мене та загодив справника—півсотні карбованців одвіз.* Канев. у. *Щоб і ту загодить, і мене не розгнівить.* НВолын. у. См. **Загаждати.**

Зáгоді, *нар.* Заранѣе, заблаговременно. *Гляди ж, приходь загоді.* Черном.

Загодóвувати, вую, єш, сов. в. **загодувáти, дýю, єш,** *гл.* 1) Начинать въ первый разъ что-либо ѣсть. *Як що уперве (того року) починають їсти (курча, яблуко, огірок), то перегинають за голову руку і загодовують отак: „нова новина, щоб не болів ні живіт, ні голова“* (і тоді їдять). Грин. І. 253. 2) Начинать откармливать.

Зáгодя, *нар.*=**Загоді.**

Загóїти, ся. См. **Загоювати, ся.**

Загойдáти, дáю, єш, *гл.* Закачать, заколыхать.

Загойдáтися, дáюся, ешся, *гл.* Закачаться. *Золоті сережки загойдались.* Левиц. Пов. 180.

Загокли́вий, а, е. Заикающійся.

Загóкуватися, куюся, куешся, *гл.* Заикаться. Угор.

Заголи́ти, ся. См. **Заголювати, ся.**

Заголóвний, а, е. Заглавный.

Зáголóвок, вку, *м.* 1) Съ удареніемъ на первомъ слогѣ: подушка. Угор. **Зáголовки мурянчáні.** Муравьиныя яйца. Вх. Уг. 253. 2) съ удар. на третьемъ слогѣ: заглавіе. О. 1862. І. 77. Ум. **Зáголóвочок.**

Заголосúти, шý, сиш, *гл.* Громко заплакать съ причитаніями. Єв. Мр. IX. 24. *Прийшла його мила, китайку одкрила, китайку одкрила та й заголосила.* Мет. 104.

Заголубíти, бíю, єш, *гл.* Сдѣлаться, стать голубымъ. *Зажовтіє, заголубіє і зачервоніє квітами.* Стор. М. Пр. 1.

Загóлювати, люю, єш, сов. в. **заголи́ти, ли́, лиш,** *гл.* 1) Обнажать, обнажить. 2) Забривать, забрить. *...сина в салдати позаторік заголили.* Шевч. 479.

Загóлюватися, лююся, єшся, сов. в. **заголи́тися, ли́ся, лишся,** *гл.* Обнажаться обнажиться снизу, поднять платье вверхъ.

Загомонíти, нíю, нúш. *гл.* Заговорить. *Ой цюкнув раз перший—вона зашуміла, ой цюкнув раз другий, та й загомоніла.* Чуб. V. 710. *А ні поспитати, а ні загомоніти до неї.* МВ. II. 98. Иногда употребляется въ смыслѣ: прикрикнуть, строго и съ укоромъ заговорить съ кѣмъ. *Батько аж загомонів тоді на його: „Та чи довго ти гави тут ловитимеш?“* Г. Барв. 387. Въ прилож. къ толпѣ, значитъ: загалдѣть. *То тихо було, а то як загомоніла вся громада,—такого крику!*

Загóнистий, а, е. 1) Требовательный. *Він чоловік не загонистий, зайвого не просить, а тільки своє бере.* 2) Вспыльчивый. *Там такий загонистий, що не можна й слова сказати, так і схопиться на ноги.* 3) Увлекающійся.

Загóнити, ню, ниш, *гл.*=**Заганяти.**

Загонúчка, ки, *ж.* Родъ игры въ **свúнку** (см.), при которой играющій долженъ загнать **свинку** до извѣстной черты. Ив. 13.

Загорбáтіти, тію, єш, *гл.* Сдѣлаться горбатымъ. *На сій роботі не забагатієш, а загорбатієш.* Ном. № 10371.

Загордúтися, джýся, дúшся, *гл.* Загордиться. Опат. 9.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Загорі́дка, ки, *ж.* Ум. отъ **за́города.**

Загорі́лець, льця, *м.* Фанатикъ. Желех.

Загорі́лий, а, е. 1) Горячій, пылкій, вспыльчивый. 2) Фанатическій. 3) Загорѣвшійся. 4) Загорѣлый (отъ солнца).

Загорі́ти, ся. См. **Загоря́ти, ся.**

Загорну́ти, ся. См. **Загорта́ти, ся.**

За́горо́да, ди, *ж.* 1) **Загоро́да.** Огорожа, огороженное мѣсто. 2) **За́города.** Базъ (не крытый), огороженное мѣсто, куда загоняютъ скотъ. Чуб. VII. 394. Шух. I. 185. *Воли високорогі половії дивлються з загороди у двір поважно.* МВ. II. 134. *В чужій загороді овець не росплодиш.* Ном. № 9659. *Шукають його ляхи, щоб стратити,—то він до зятя, та й жив там з місяць, поки все втихомирилось.* ЗОЮР. I. 264. 3) Садъ; огородъ. Вх. Лем. 415. Ум. **Загорі́дка,** Вх. Лем. 415. **За́городка.** *Вийшов батюшка на двір, а скот повилазив із загородок.* Грин. II. 155.

Загоро́джувати, джую, єш, сов. в. **загороди́ти джу́, диш,** *гл.* Загораживать, загородить, огораживать, огородить. *Рот не город—не загородиш.* Ном. № 6990. *На твій гнів не загороженій хлів.* Ном. № 3480.

За́городище, ща, *м.* Мѣсто, гдѣ была **за́города** (см.) Черк. у.

За́городка, ки, *ж.* Ум. отъ **за́города.**

Загоро́жа, жі, *ж.*=**Загорода 1.** *Задумали та снітинці город городити, щоб нікуди литвяківцям гуляти ходити. Не поможе, милий Боже, ваша загорожа.* Мил. 78.

Загоро́жувати, жую, єш, *гл.*=**Загороджувати.**

Загорта́ти, таю, єш, сов. в. **загорну́ти, ну́, неш,** *гл.* 1) Заворачивать, заворотить. *А скину я опанчу та ніжки загорну.* Чуб. 2) Загребать, загресть. *Загортай, мати, жар, жар!* О. 1862. IV. 36. *Кладуть у яму і загортають землею.* ХС. IV. 40.

Загорта́тися, та́юся, ється, сов. в. **загорну́тися, ну́ся, нешся,** *гл.* 1) Заворачиваться, завороти́ться. 2) Загребаться, загрестись.

Загорти́на, ни, *ж.* Верхнее женское платье. Желех.

За́гортка, ки, *ж.*=**Загортина.** Угор. Вх. Зн. 18.

Загорьо́ваний, а, е. Заработанный тяжелымъ трудомъ. *А як вечір прийде,—на вулицю вийде: та в позиченому, та в добуваному... Ой вийди ж ти, вражий сину, у своєму загорьованому.* Грин. III. 215.

Загорюва́ти, рю́ю, єш, *гл.* Съ трудомъ заработать. *Загорюй снажно та й їж смашно.* Ном. № 9967. *А що загорюєш, то все прогайнуєш.* Чуб. V. 478.

Загоря́нин, на, *м.* Живущій за горой. Аф.

Загоря́ти, ря́ю, єш, сов. в. **загорі́ти, рю́, ри́ш,** *гл.* Загорать, загорѣть (отъ солнца). *На те мені мати платок дала, щоб не загоряла.* Грин. III. 180. *Закривай личко од сонечка, чорні брови од полом'ячка, щоб твій видок не загорів, чорних брівок не посмалив.* Нп.

Загоря́тися, ря́юся, ється, сов. в. **загорі́тися, рю́ся, ри́шся,** *гл.* 1) Загораться, загорѣться. *Юрка одного впустили, а вся хата загорілася.* Ном. № 14109. 2) Только сов. в. Вспылить. *Як коли загориться, то й хата мала.* Г. Барв. 107.

Загосподарюва́ти, рю́ю, єш, *гл.* Начать хозяйничать. *Загосподарював Хведірко.* О. 1862. VIII. 23.

Загостри́ти, ся. См. **Загострювати, ся.**

Загостря́ти, ся. См. **Загострювати, ся.**

Загостря́тися, ся́юся, ється, сов. в. **загостри́тися, ся́ться, ся́ється,** *гл.* Заостряться, заостриться.

Загости́ти, щу́, сти́ш, *гл.* Прибыть въ гости. *Рад би я, моє дитятко, до тебе загостити, сирая земля двері прикрила,—не можу відчинити.* Рк. Макс.

Загостюва́ти(ся), тю́ю(ся), єш(ся). *гл.* Загоститься. *Оце було як наша Катря де загостює, то мати дивують: що се доні нема!* МВ. II. 84. *Така вже доля моя, що в мене не загостюється щастя.* Г. Барв. 56.

Заготува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Заготовить.

Заготу́ритися, рюся, ришся, *гл.*=**Загутатися.** Вх. Уг. 238.

Заго́ювати, го́юю, єш, сов. в. **заго́їти, го́ю, їш,** *гл.* Залѣчивать, залѣчить, заживлять, заживить (рану). *Всі його рани загоює своїм розумним словом.* Г. Барв. 163. *Його рука поранить і загоїть.* К. Іов. 12.

Заго́ювати́ся, го́юся, ється, сов. в. **заго́їтися, го́ються, їться,** *гл.* Заживать, зажить (о ранѣ). *Загоїться, поки весілля скоїться.* Ном. № 5305.

Загра́бати, баю, єш, *гл.*=**Загребти.** *Що ж, татуню* (до попа), *чи підете ховати мерця, чи ні?—Піду, як дасьте 8 злотих...—Та вже, проше татуня, не турбуйтеся йти: ми й самі заграбаєм. Бог вибачить нам, бо ми бідні.* О. 1862. IX. 53.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Заграбува́ти, бу́ю, єш, *гл.* Заграбить, отнять. *Заграбував волика.* О. 1862. I. 43.

За́грава, ви, *ж.* Зарево. НВолын. у.

Загрáвати, раю́, е́ш, сов. в. **загра́ти, ра́ю, єш,** *гл.* 1) Начинать играть, заиграть. *Звелів вже він музикам заграти.* Мет. 105. 2) Начинать, начать двигаться: бѣжать, летать и пр. рѣзвыми, бойкими движеніями. *Гей коню мій, коню, заграй підо мною! Над річкою, над Дунаєм орли заравали.* Мет. 429. 3) О морѣ: начать волноваться. *Ой заграй, заграй, синесеньке море, та під тими байдаками.* Шевч. 56. О свѣтѣ: начинать играть, заиграть. *Заграло сонечко.* Чуб. III. 219. 4) О винѣ, наливкѣ: начать бродить.

Загра́да, ди, *ж.* Огорожа, ограда. *Загріло сонечко на стіну, на заграду зелену.* Гол. I. 211.

Загра́катися, каюся, єшся, *гл.* Зазѣваться. *Мене... послано, що вже не зап'ю, не забалакаюсь, не заракаюсь, та й не злякаюсь.* Г. Барв. 443.

Заграни́чити, чу, чиш, *гл.* Опредѣлить, указать границу.

Заграни́шний, а, е. Заграничный.

Загра́ти. См. **Заравати.**

Загра́тися, ра́юся, ешся. *гл.* Заиграться. *Не засидиться, не заграється ніде.* МВ.

Загре́ба, би. 1) Загребаніе; мѣсто, гдѣ что-либо загреблено, закопано. *Знає він кошечу загребу.* Ном. № 13776. 2) Родъ хлѣба **(коржа́)**, который при печеніи загребается въ горящіе угли. *Притомилися од далекої дороги й посідали під лісом одпочити та тим часом і загребу спекти, щоб сили підкрепити. Замісили кісто, зробили з того кіста коржа й загребли його пектись у те огнище.* Грин. II. 182. *Поставили нам знатну вечерю: тетерю з загребами... (Такі коржі, що печуть їх, загрібаючи у жар: од того й загребами звуться).* Стор. II. 16. У Милорадовича: свадебный длинный хлѣбъ. Мил. 121. 3) Жадный человѣкъ. *Забере усе бісів загреба.*

Загребе́лля, ля, *с.* Мѣсто за плотиной. *На загребеллі живе.* Черк. у.

Загребе́льний, а, е. Находящійся за плотиной. *До загребельної могили прибувайте.* Мет. 396.

Загребти́, ся. См. **Загрібати, ся.**

Загребу́щий, а, е. Жадный, старающійся все забрать. *Очі завидющі, руки загребущі.* Посл.

Загремихті́ти, хчу́, ти́ш, *гл.* Загремѣть, загромыхать. *Як застукотить у сінях, загремихтить.* МВ. I. 69.

Загреміти. См. **Загрімати.**

Загри́вий, а, е. Имѣющій бѣлую масть вокругъ шеи (о птицахъ и четвероногихъ животныхъ). *Загривий гусак.* Харьк. *Загрива гуска. Загрива вівця—біла, а шиворот чорний.* О. 1862. V. Кух. 37.

Загриза́ти, за́ю, єш, сов. в. **загри́зти, зу́, зе́ш,** *гл.* Загрызать, загрызть.

Загриза́тися, за́юся, єшся, сов. в. **загри́зтися, зу́ся, зе́шся,** *гл.* Начинать споръ, ссору, заспорить. *Загризався з братом.* Мир. ХРВ. 138.

Загри́зкуватий, а, е. Сварливый, задира.

Загри́зти, ся. См. **Загриза́ти, ся.**

Загри́мати. См. **Загрімати.**

Загримоті́ти, чу́ ти́ш, *гл.* *Приїхала, загримотіла кобиляча мов голова.* Котл. Ен. II. 40.

Загріба́ти, ба́ю, єш, сов. в. **загребти́, бу́, бе́ш,** *гл.* 1) Загребать, загрести. *І кури б загребли, если б не ратував.* Ном. № 4582. 2) Сгребать, сгресть. *Огонь каже: загреби мене.* Чуб.

Загріба́тися, ба́юся, ешся, сов. в. **загребти́ся, бу́ся, бе́шся,** *гл.* Загребаться, загрестись.

Загріба́чка, ки, *ж.* Кочерга. *Ухопила горнець з печі, та й шпурнула в груди. Та бо я ся від череп'я заняв обтрісати, вна вхопила загрібачку: „Рушай, пицлю, з хати!“* Гол. III. 215.

Загрі́бок, бка, *м.* Неудавшійся, испорченный въ печеньи хлѣбъ. Екатер. у.

Загріва́ти, ва́ю, єш, сов. в. **загрі́ти, рію, єш,** *гл.* 1) Согрѣвать, согрѣть. *А чортяка до парубка, давай загрівати його.* Г. Барв. 190. *Та прихили своє личко, най моє загріє.* Гол. IV. 452. 2) Проникнуть со своимъ теплomъ. *Туди* (в труну) *й вітер не завіє, і сонечко не загріє.* Мир. 183.

Загріва́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **загрі́тися, рію́ся, єшся,** *гл.* Согрѣваться, согрѣться.

Загрі́лий, а, е. Согрѣвшійся.

Загріма́ти, ма́ю, єш, сов. в. **загреміти, млю́, ми́ш,** *гл.* Начинать гремѣть, загремѣть. *Грім уп'ять загрімає.* Констант. у. *Ой загреми, громику, над мою кімнатою.* Мет. 259. *Заревіло, загреміло, заступоніла земля.* Стор. М. Пр. 143.

Загрі́мати и загри́мати, ма́ю, єш, *гл.* 1) Загремѣть, застучать. 2)—**на ко́го.** Закричать на кого. *Батько часом на нього*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

загрима. О. 1862. VIII. 19. 2)—**кого́.** Постоянными криками, бранью отупить кого. *Ще в сповиточку загримають тебе.* МВ. I. 45.

Загрімоті́ти, мочу́, ти́ш, *гл.* Загремѣть. *Як загрімотить грім.* Рудч. Ск. II. 102.

Загрі́ти, ся. *См.* **Загрівати, ся.**

Загрі́ток, тку, *м.* Теплота. Желех.

Загрома́джувати, джую, єш, сов. в. **загрома́дити, джу, диш,** *гл.* Загребать, загресть, закапывать, закопать. *Живцем в землі їх загромадили.* Котл. Ен.

Загрома́джуватися, джуюся, єшся, сов. в. **загрома́дитися, джуся, дишся,** *гл.* Загребаться, загрестись, закапываться, закопаться.

Загро́нитися, нюся, нишся, *гл.* Покрыться гроздьями, кистями.

Загрузáти, зáю, єш, сов. в. **загрýзнути** и **загрýзти, зну, неш,** *гл.* Вязнуть, завязнуть, увязнуть. *Не громадь, дудку, сіна, бо загрузнеш по коліна.* Ном. № 4305. *А в той гарбуз москаль загруз.* Чуб. V. 1070.

Загрузи́ти, жу́, зи́ш, *гл.*=**Згрузити.** Черк. у.

Загрунтувáти, тýю, єш, *гл.* 1) Загрунтовать. 2) Утвердить.

Загрýти, рýю, єш, *гл.* Закричать (о воронѣ). Встрѣчается только въ фальсифицированной думѣ, напечатанной Срезневскимъ. *Закряче ворон, загуе, зашумує.* Запор. Стар. I. 105.

Загрюзи́тися, жу́ся, зи́шся, *гл.* Увязнуть въ грязи. *Треба їм десь через дуже калну балку їхати,—вони й загрюзились.* Мнж. 121.

Загрю́кати, каю, єш, *гл.* Застучать, захлопать (дверью).

Загрюкотіти, чу́, ти́ш, *гл.* 1) Застучать сильно и часто. 2) Загромыхать.

Загрякотіти, чу́, ти́ш, *гл.*=**Загрюкотіти.** Стор. М. Пр. 143.

Загряни́шний, а, е.=**Загранишний.** *Пов'язує її хустками... загрянишними.* О. 1862. I. 74.

Загу́ба, би, *ж.* 1) Потеря. *Як у нього ячмінь, то но грошам загуба.* Уман. у. 2) Пагуба.

Загуби́ти, блю́, биш, *гл.* 1) Потерять, затерять. *Загубив черевик, а я йшов та й найшов. Загубиш, то не смутись, знайдеш, то не веселись.* Посл. 2) Погубить; казнить, убить. *Не топись, козаче, бо душу загубиш.* Мет. 17. *Ой не орла, не сокола збираються вбити, ой то ж пана та Супруна ведуть загубити.* Мет. 430. *Загубила свого мужа та поповича жінка.* Гол. I. 51.

Загуби́тися, блю́ся, бишся, *гл.* Потеряться. *Ой либонь моя дівчинонька та й у полі загубилася.* Чуб V. 24

Загу́біль, лі, *ж.*=**Загуба.** Драг. 191.

Загугни́ти, гну́, ни́ш, *гл.* Заговорить въ носъ, загнусить. *Аж ось пан Олексій покинув читати та як загугнить з своїми школярами.* Кв. I. 244. *І мені Господь послав побратима,—загугнив Кривоніс.* Стор. М. Пр. 133.

Загугня́вити, влю, виш, *гл.*=**Загугнити.** *Солоха загугнявіла: соїзволяю.* Кв. II. 148.

Загуготі́ти, чу́, ти́ш, *гл.*=**Загоготіти.**

Загу́да, ди, *ж.* Порицаніе. *Яку ж загуду сім дровам зробите?*

Загу́дити, джу, диш, *гл.* Начать порицать, находить недостатки. *Дивувалась, що се сталось старому, що разом загудив Василя.* Кв. I. 58.

Загуді́ти, ду́, де́ш, *гл.*=**Загусти.** Стор. М. Пр. 106. *Загуділи голуби.* Чуб.

Загука́ти, ка́ю, єш, *гл.* 1) Закричать. *Феся загукала, голос по дубині аж ся розляга.* Чуб. V. 69. 2)—**на ко́го.** Позвать, зазвать кого. *Загукай на його,—нехай іде в хату.*

Загу́лити, лю, лиш, *гл.* Завести, запрятать. *І в край світа їх загулили.* Федьк. II. 76.

Загуля́ти, ля́ю, єш, *гл.* 1) Закутить. *Загуляв Іван, загуляв, не до мислі жінку взяв.* Чуб. V. 790. 2) Заглушить, осилить при помощи кутежей (свою бѣду, горе и пр.). *Не втекла... таки од свого лиха: і не загуляла, й не заспівала, й не затанцювала його.* Левиц. I. 86.

Загуля́тися, ля́юся, єшся, *гл.* Закутить. *А хазяїн так загулявся, що й усі можна бочки повивозить,—то й не чутиме.* Рудч. Ск. II. 151.

Загуме́нний, а, е. Находящійся за гумномъ.

Загуме́ння, ня́, *с.* Мѣсто за гумномъ. *Там на загуменню тополя стояла.* Гол. I. 285.

Загуме́нок, нку, *м.*=**Загуменння.**

Загу́пати, паю, єш, *гл.* 1) Начать ударять, начать глухо стучать, сильно стучать. 2) Пойти тяжелой поступью.

Загу́рити. См. **Загуряти.**

Загу́ритися, рюся, ришся, *гл.* Развлечься чѣмъ-либо и забыть о нужномъ,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

задержаться, замѣшкаться изъ-за этого. Вх. Зн. 18.

Загуркота́ти, чу́, чеш и **загуркоті́ти чу́, ти́ш**, *гл.* 1) Загремѣть раскатами. Ком. II. 34. *Буря повстала, загуркотіло.* Мет. 58. 2) Застучать, загремѣть. *Гур! гур! гур! щось страшно загуркотіло по-під вікнами й стихло. То підкотилась карета.* Левиц. Пов. 317. *Заскреготали зубами відьми й загуркотіли з хати.* Грин. I. 68.

Загурча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* 1) Загремѣть, застучать, затрещать, почти то-же, что и **загуркоті́ти** 2; иногда просто зашумѣть сильно. *Зашумить садок, стемніє світ і загурчить дощ об землю.* МВ. (О. 1862. III. 42). 2) Упасть, скатиться съ шумомъ, стукомъ, а иногда и просто упасть съ высоты. *Так він і загурчав з кручі!*

Загуря́ти, ря́ю, єш, сов. в. **загу́рити, рю, риш**, *гл.* Занимать, занять, развлекать, развлечь чѣмъ-либо, напр. разговорами, заставивъ забыть прежнее. *Загурі́ дитину.* Вх. Зн. 18.

Загуря́тися, ря́юся, єшся, сов. в. **загу́ритися, рюся, ришся**, *гл.* Развлекаться, развлечься чѣмъ-либо и забыть о нужномъ, задержаться, замѣшкаться изъ-за этого. Вх. Зн. 18.

Загуса́ти, са́ю, єш, сов. в. **загу́снути, ну, неш**, *гл.* Сгущаться, сгуститься. *Насипала багато води, а мало борошна, та мішала, мішала, а воно не загуса.* Грин. II. 164. *Як загусне глина, тоді не зробиш горщика.* Канев. у. *На чуже пшінце горшка не підставляй, бо кипітиме, кипітиме, та й не загусне.* НВолын. у.

Загусті́, гуду́, де́ш, *гл.* 1) Загудѣть. *Під землею щось загуло страшно.* ЗОЮР. II. 31. *Загула Хортиця з Луїом: „чую, чую!“* Шевч. 57. *А загув—аж сумно слухати—неначе бугай у болоті.* Рудч. Ск. I. 64. *Мов дзвони, загули кайдани на неофітах.* Шевч. 611. 2) Упасть съ большой высоты (подразумѣвается: съ гуломъ). *Так з конем і загув у провалля.* Вообще куда нибудь съ силой, съ гуломъ двинуться, броситься, напр. въ сказкѣ: *Одну овечку хіп за ніжку та у лантух,—так уся отара і загула туди.* Мнж. 55. *Була ложка, помело, та й те з дому загуло.* Нп. Г. Барв. 288. Отсюда: **Було́, та загуло́**, равносильно русскому: было, да сплыло. 3) О голубяхъ: заворковать. *Ходить голуб коло хати сивий волохатий, як загуде жалібненько,—на серцю тяженько.* Мет. 11.

Загу́тати, таю, єш, *гл.* 1) Ошеломить, оглушить. Желех. 2) Укротить, угомонить. Желех.

Загу́татися, таюся, єшся, *гл.* Зазѣваться; забыть объ окружающемъ при видѣ чего. *Загутався, як таку красоту побачив.* Вх. Зн. 19.

Заґа́вити, влю, виш, *гл.*—**кого́**. Отвлечь вниманіе чье. *Я* (злодій) *піду їх заґавлю,.. ти і бери.* Мнж. 110.

Заґа́витися, влюся, вишся, *гл.* Зазѣваться, засмотрѣться. Мнж. 29.

Заґвалтува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Поднять шумъ, крикъ. *Заґвалтувало село від краю до краю.* Мир. ХРВ. 249.

Заґеґота́ти, ґочу́, чеш, *гл.* Закричать (о гусяхъ). *Гуси по ставах заґеґотали.* Г. Барв. 544.

Заґедзе́лити, лю, лиш, *гл.* Понести чепуху.

Заґе́дзкатися, каюся, ешся, *гл.* 1)=**Задрочитися**. 2) Закапризничать.

Заґе́лґати и **заґе́лкати, ґаю (каю), єш**, *гл.* Закричать (о гусяхъ, индѣйскихъ пѣтухахъ). Аф. *Заґелкали гуси.* Шевч. II, 35. *Заґелкали мов індики.* Мир. ХРВ. 98.

Заґеро́вувати, вую, єш, сов. в. **заґерува́ти, ру́ю, єш**, *гл.* 1) Загинать, загнуть. *Почали заґеровувати ногу за голову; аж кістки їй тріщать, а вона її сверделить упору.* Грин. II. 167. 2) Запрашивать, запросить дорого. *Заґерував ти з його багато.* Лохв. у.

Заґерґота́ти и **заґерґоті́ти, ґочу́, чеш** и **тиш** *гл.*=**Заґелкати**.

Заґрундзьо́вувати, вую, єш, сов. в. **заґрундзюва́ти, дзю́ю, єш**, *гл.* Завязывать, завязать узломъ такъ, что трудно развязать. Черк. у.

Заґу́дзлити, лю, лиш, *гл.* Завязать узелъ. Вх. Лем. 415.

Зад, ду, *м.* 1) Задъ, задняя часть. 2) Задъ; задница. *Голова—кість, а зад, вибачте, м'ясо: в голову цілують, а в зад б'ють.* Ном. № 1288. Ум. **Зади́к, зади́чок**.

Зад, *нар.* Вслѣдъ за, позади. *Я вскочив у хату зад їх; вона вже лежала на лаві.* Екатер. у.

Зада́ва, ви, *ж.* 1)=**Кужба**. Вас. 147. 2) Рычагъ для зажиманія дерева при увязкѣ его на саняхъ для перевозки. Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Задава́ти, даю́, єш, сов. в. **зада́ти, да́м, даси́**, *гл.* 1) Задавать, задать. *Задам я тобі бурду.* Ном. № 13602. 2)=**Завдавати**. *В неволю всіх задала.* Гол. I. 4.

Задава́тися, даю́ся, е́шся, сов. в. **за-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

да́тися, да́мся, даси́ся, *гл.* Вознамѣриваться, вознамѣриться, рѣшить сдѣлать. *Вона ще лiтом, як сонечко сипало теплим промiнням, задалась, виходячи з церкви, понести колись попові руниє на розжиток.* Г. Барв. 155—156.

Задави́ти, влю́, виш, *гл.* Задушить, задавить. *Таки Бог погодив, вовк кобилу задавив.* Чуб. V. 1151. *Не жируй з ведмедем, а то він тебе задавить.* Ном. № 1213. *Нудьга його задавила на чужому полі.* Шевч. 214.

Задави́йко, ка, *м.* Душитель; міроѣдъ, кулакъ. *То хиба пан? То задавійко. Він скiлько людей згубив тими про́центами.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Задавля́чка, ки, *ж.* Медиц. Жаба, angina. Вх. Зн. 19.

Зада́внений, а, е. Пришедшій въ давность; застарѣлый, запущенный (о болѣзни). *Задавнена хвороба.*

Зада́внення, ня, *с.* Давность, застарѣлость. Желех.

Зада́внити, ся. См. **Задавнювати, ся.**

Зада́внювати, нюю, єш, сов. в. **зада́внити, ню, ниш**, *гл.* Запускать, запустить (болѣзнь). *Еге, так воно задавнено, то й важко загоїть.* Канев. у.

Зада́внюватися, нююся, єшся, сов. в. **зада́внитися, нюся, нишся**, *гл.* Застарѣвать, застарѣть.

Зада́ння, ня, *с.*=**Завдання.** *Яке важке задання бути дiячем на далекій сторонi.* Левиц. Пов. 120.

Зада́р, *нар.* Даромъ. Вх. Лем. 415.

Задари́ти. См. **Задарювати.**

Зада́рь, *нар.*=**Задар.** Вх. Зн. 19.

Зада́рювати, рюю, єш, сов. в. **задари́ти, рю́, риш**, *гл.* Задаривать, задарить.

Зада́ти, ся. См. **Задавати, ся.**

Зада́ток, тку, *м.*=**Завдаток.**

Зада́ча, чі, *ж.* Задача. К. Гр. 102.

Задвигтíти, гчу́, ти́ш, *гл.* Задрожать. *Як ступив... на тi пiдмости, то вони аж задвигтiли й загули.* Левиц. Пов. 330.

Задвижа́ти, жу́, жи́ш, *гл.*=**Задвигтiти.**

Задвiркóвий, а, е. Выходящій на дворъ позади дома. *Дочка на задвiркові двері рип!* Чуб. IV. 557.

Задвíрок, рку, *м.* Дворъ позади дома. *Схопилась, вискочила на задвiрок.* Г. Барв. 237.

Задвоя́кий, а, е. Двухъ родовъ. *Астряби суть задвоякі: астряб великий і мавий.* Вх. Лем. 415.

Задекретува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Приказать, дать указъ. *Як ваше лукаве серце поверне справою, так вiн бiдаха* (царь) *і задекретує.* К. XII. 32. *Одно тiлько наше зосталось при нас—живе українське слово. І тому задекретовано зинути.* К. XII. 128.

Заденчи́ти, чу́, чи́ш, *гл.*=**Заднiти.** *Дiжку ще не заденчено.* Екатер. у. (Залюбовск.).

Заде́ра, ри, *ж.* Лучина, щепка. Вх. Лем. 415.

Задера́ка, ки, *ж.*=**Задирака.**

Задера́чка, ки, *ж.* Задравшаяся кожа надъ ногтемъ, заусеница. Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Задеревíти, вiю, єш, *гл.* Одеревянѣть, окоченѣть (отъ холода, смерти). *Руки менi задеревiли—чи воно з холоду, чи хто його знає.* Камен. у. *Як побачила чоловiка, так і задеревiла.* Камен. у. *Прийшов п'яний, та як заснув, так і задеревiв.* Камен. у.

Задерев'яні́ти, нiю, єш, *гл.*=**Задеревiти.**

Заде́ржати, ся. См. **Задержувати, ся.**

Заде́ржувати, жую, єш, сов. в. **заде́ржати, жу, жиш**, *гл.* 1) Задерживать, задержать. 2) Удерживать, удержать. *Не то господарь, що збереть господарство,— то, що готове задержить.* Ном. № 10108.

Заде́ржуватися, жуюся, єшся, сов. в. **заде́ржатися, жуся, жи́шся**, *гл.* 1) Задерживаться, задержаться. *Чує вiн, що плуг його за щось задержався.* О. 1861. XI. 29. 2) Удерживаться, удержаться, сохраняться, сохраниться. *Де-не-де задержались старі шапки.*

Задери́ка, ки, *м.*=**Задирака.**

Задери́куватий, а, е. Задорный. Харьк.

Задери́хвіст, воста, *м.* Въ выраженіи: **задери́хвоста да́ти.** Удрать безъ оглядки.

Задері́й, рія, *м.*=**Задерика.** *Андрій-задерій.* Ном. № 12702.

Задернува́ти, ну́ю, єш, *гл.* Заложить дерномъ. *Вони викопали яму, насипали грошей, поклали того, що обiбравсь грошей стерегти, та й знов засипали й задернували.* Канев. у.

Задерну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Задѣть, оцарапать. *Чеши дiдька зрiдка, щоб не задернути.* Ном. № 1212.

Заде́рти. См. **Задирати.**

Задесе́нець, нця, *м.* Житель мѣстности, за Десной находящейся. Ном. № 13617.

Задесе́нський, а, е. За Десной находящійся.

Задесе́нщина, ни, *ж.* Мѣстность за Десной.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Задешеві́ти, ві́ю еш, *гл.* Подешевѣть. *Скрізь задешевіла горілка.*

Заджерґота́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Заговорить на непонятномъ языкѣ (преимущественно о евреяхъ).

Заджеркоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.* =**Заджерґотати.** *Як заджеркотіли жиди, то аж у вухах лящить.* Славяносерб. у.

Заджижча́ти, жчу́, чи́ш, *гл.* Зажужжать. См. **Задзижчати.**

Задзвені́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Зазвенѣть.

Задзвони́ти, ню́, ниш, *гл.* Зазвонить. Котл. Ен. П. 30. *В неділеньку рано задзвонили дзвони.* Мет. 95.

Задзвони́тися, ню́ся, нишся, *гл.* Зазвенѣть, зазвонить самому. *Самі дзвоники задзвонилися.* Грин. Ш. 117.

Задзеленьча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Зазвонить (о бубенчикахъ); зазвенѣть, забренчать.

Задзеленькоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.*= **Задзеленчати.** Рудан. І. 77. *Пан виняв, дав гроші. Той кинув в кишеню, аж задзеленькотіли.* Драг. 54.

Задзе́кати, каю, еш, *гл.* Начать **дзе́кати.** Аф.

Задзижча́ти и **задзичати, чу́, чи́ш**, *гл.*=**Заджижчати.** *Коли не коли задзижчить... роботяща бджола.* Греб. 402. *А мухи разом задзижчали: „Ось годі, не кажіть!“* Гліб. 114.

Задзігори́ти, рю́, ри́ш, *гл.* Быстро заговорить. *Так задзігорила язиком, що він ледві встиг розібрати ті слова.* Левиц. Пов. 67.

Задзюри́ти, рю́, ри́ш, *гл.* Политься струей. Харьк.

Задзюркота́ти и **задзюркоті́ти, чу́, чеш** и **тиш**, *гл.* Зажурчать. *Домонтовиченко влучив Вітенка по лівій руці,—кров так і задзюркотала.* К. ЧР. 306.

Задзюрча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Зажурчать. *Тане сніг, задзюрчали по улицях струмочки.* МВ. І. 28.

Заді́бати, баю, еш, *гл.* Начать ходить (о дѣтяхъ).

Задиви́тися. См. **Задивлятися.**

Задивля́тися, ля́юся, ешся, сов. в. **задиви́тися, влю́ся, вишся**, *гл.* Засматриваться, засмотрѣться. *Прийшло до неї мале пахоля, вона на його задивилася.* Чуб. Ш. 419.

Задивува́ти, ву́ю, еш, *гл.* Удивить. *Й аж сі панове задивували.* Kolb. І. 109.

Задивува́тися, ву́юся, ешся, *гл.* Задивиться, засмотрѣться съ удивленіемъ. *Як би ви їхали надворсклянською низиною,... то задивувались би.* О. 1861. XI. 101.

Задима́ти, ма́ю, еш, *гл.* Задувать, тушить. *Каганець горить добре і його ніщо не задима.* Дещо, 52. См. **Задувати.**

Задими́ти. См. **Задимлювати.**

Заді́мка, ки, *ж.* Снѣжный вихрь, мятель. Вх. Лем. 415.

Заді́млювати, люю, еш и **задимля́ти, ля́ю, еш**, сов. в. **задими́ти, млю́, ми́ш**, *гл.* Закапчивать, коптить, закоптить. *Повісив задиммлювати.* НВолын. у. *Стояла... сахарня з високим задимляним стовпом.* Левиц. Пов. 370.

Задимува́ти, му́ю, еш, *гл.* Задымить. *Коснеться гір—і гори задимують.* К. Псал. 238.

Задина́ти, наю, еш, сов. в. **задни́ти дню́, ни́ш**, *гл.* Вставлять, вставить дно. *Як роблять липівку на мед, то намоче попереду той край, де дно повинно бути, а тоді й задинає.* Волч. у.

Задира́к, ка, *м.* Пт. турухтанъ, Tringa pugnax. Вх. Пч. П. 15.

Задира́ка, ки, *об.* Задорливый человѣкъ. *Нептунів син сподарь Мезап, бовець, ярун і задирака.* Котл. Ен. Ум. **Задира́чка.**

Задира́куватий, а, е.=**Задерикуватий.** О. 1861. X. 37.

Задира́ти, ра́ю, еш, сов. в. **заде́рти** и **задра́ти, деру́, ре́ш**, *гл.* 1) Задирать, задрать, поднимать, поднять вверхъ. *Біда вмерла і ноги задерла.* Посл. *Ворона літає, а дурень голову задирає.* Ном. № 6404. 2) Задирать, задрать, начинать, начать ссору. 3) О коростелѣ: начинать, начать кричать. *Як деркач котрого году задере попереп перепілки, то сіно буде дороге.* Грин. І. 15.

Задира́тися, ра́юся, ешся, сов. в. **заде́ртися, задра́тися, деру́ся, ре́шся**, *гл.* 1) Задираться, задраться, подниматься, подняться вверхъ. *Чуприна задралась угору.* Рудч. Ск. П. 126. *Ніс... задався догори.* Стор. М. Пр. 83. 2) Начинать, начать ссориться, поссориться, повздорить.

Заді́рга, ги, заді́рка, ки, *ж.* 1) Задоръ; ссора. *Кіндрат на задиргу йде.* НВолынск. у. 2) Заусеница. Камен. у. Ум. **Заді́рочка.**

Заді́ркуватий, а, е.=**Задерикуватий.**

Заді́рливий, а, е.=**Задерикуватий.** Греб. 409.

Заді́рчастий, а, е. О деревѣ: задирающійся. *Задирчасте обіддя: ти його*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

так теши, а воно он як задирається. Каневск. у.

За́дих, ху, *м.* Удушье, астма. Вх. Лем. 415.

Зади́ханий, а, е. Запыхавшійся. *Прибігла шинкарка, задихана вся, до мене.* МВ. II. 186.

Зади́хатися, хаюся, ешся, *гл.* Запыхаться. *Задихавсь, як віл в борозні.* Ном. № 1404.

Задиха́тися, ха́юся, ешся, *гл.* Задыхаться. *Трясучи головою і задихаючись, переказує.* Стор. М. Пр. 155.

Зади́хливий и **зади́шливий, а, е.** Удушливый (о человѣкѣ). Вх. Лем. 415. Желех.

Задіва́ти, ва́ю, еш, сов. в. **заді́ти, дію, дієш, діє, дімо, дієте, дідуть, дів, діла, діло, діли, дівши, діт, діта, діто, діти, дівши, нешся, неться, немося, нетеся, нуться, нувся, нулася, нулося, нулися, нувшись, нувшися, нувшися, нувшись, нувшися, нувшися, нувшись, нувшися, нувш

Задо́к, дка́, *м.* 1) Ум. отъ **Зад.** 2) Заднее сидѣнье экипажа. Рудч. Чп. 250. *Сами сіли в передочку, а некрутика в задочку.* Чуб. V. 986.

Задо́сить, *нар.* Совершенно достаточно, больше чѣмъ достаточно. *Торік було садовини задосить.* НВолын. у.

Задощи́тися, щу́ся, щи́шся, *гл.* 1) Замокнуть отъ дождя. *Задощилося сіно.* Константиногр. у. 2) **Задощи́ться**, *безл.* Наступить дождливой погодѣ. *Задощилося: вже третій день дощ.* Константиногр. у.

Задрату́вати, ту́ю, еш, *гл.* Задразнить. *Задратував турчина.*

Задра́ти, ся. См. **Задира́ти, ся.**

Задриґа́ти, ґа́ю, еш, *гл.* Заболтать ногами. *Коли вліз у ту яму—тільки трошки ноги зверху,—да як задриґає ногами.* Рудч. Ск. II. 195.

Задриста́ти, щу́, еш, *гл.* Запачкать поносомъ.

Задриста́тися, щу́ся, ешся, *гл.* Запачкаться поносомъ.

Задріботі́ти, чу́, ти́ш, *гл.* 1) Быстро заговорить, засыпать скороговоркой. *Я не хочу нічого знати, слухати, бачити!—задріботіла пані.* МВ. (О. 1862. III. 53). 2) Засеменить (ногами). *А хлопці, взявшись у боки, задріботять ногами, то вдарять тропака.* Левиц. I. 16.

Задріжа́ти, жу́, жи́ш, *гл.* Задрожать. К. Іов. 19. Шевч. 118. *Та повели до прійому—задріжали ніжки, ручки йому.* Чуб. V. 1003.

Задріма́ти, ма́ю, еш, *гл.* Задремать. *То це що задрімає та похилиться, то його колючки і вколять.* Рудч. Ск. I. 156. *К череді ішла—задрімала.* Чуб. III. 203. *Ледве вспів він задрімати, а йому вже снились страшні сни.* Опат. 88.

Задріма́тися, лося, *гл. безл.* Вздремнуться. *Добре задрімалось.* Мнж. 130.

Задрімну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Вздремнуть. Радомысл. у.

Задрі́па, пи, *об.* Забрызгавшійся грязью.

Задрі́панець, нця, *м.* Забрызгавшійся грязью, неряха. Черк. у.

Задрі́паний, а, е. Запачканый, забрызганый грязью; неряшливый. *Моя хазяйка замітає мене задрі́паним віником.* Чуб. I. 45.

Задрі́панка, ки, *ж.* Забрызганная грязью; неряха. *А ти, задрі́панко, шинкарко, перекупко п'яна.* Шевч. 621.

Задрі́пати, ся. См. **Задрі́пувати, ся.**

Задрі́пувати, пую, еш, сов. в. **задрі́пати, паю, еш**, *гл.* Забрызгивать, забрызгать грязью нижнюю часть платья. *Де це ти так задрі́пала спідницю?* Харьк.

Задрі́пуватися, пуюся, ешся, сов. в. **задрі́патися, паюся, ешся**, *гл.* Забрызгиваться, забрызгаться грязью. *Оце я поки до вас дійшла, так здорово задрі́палася. Коли ж грязько дуже на дворі.* Екатер. у.

Задро́бити, блю, биш, *гл.* *Чи се таки до діла робиш, що й досі тута загулявсь? Та швидко і не так задробиш; Зевес не дурно похвалявсь.* Котл. Ен. I. 29.

Задрочи́тися, чу́ся, чишся, *гл.* 1) Побѣжать подъ вліяніемъ укусовъ насѣкомыхъ (о рогатомъ скотѣ). 2) Закапризничать, взбѣситься. *Мовчіт!.. чого ви задрочились?* Котл. Ен. II. 22.

За́друге, *нар.* Вторично. *Задруге посіяв буряки, бо то кузка, то мороз побив.* Черк. у.

Задрьо́паний, а, е.=Задрі́паний. *Ой як би ти, дівчиноньо, не задрьопана така.* Грин. III. 683.

Задуби́ти, ся. См. **Задублювати, ся.**

Задуби́ти, бі́ю, еш, гл. Окоченѣть. *Задубів чоловік на морозі.* Черк. у.

Заду́бти, бну, неш, *гл.=***Задубіти.**

Заду́блювати, люю, еш, сов. в. **заду́бити, блю́, биш**, *гл.* 1) Выдѣлывать, выдѣлать, выдубить (кожу). Гол. Од. 66. 2) О животныхъ: поднимать, поднять вверхъ хвостъ. *Задубили коні хвости.* О людяхъ: поднимать, поднять одежду, обнаживъ нижнюю часть тѣла.

Заду́блюватися, лююся, ешся, сов. в. **задуби́тися, блю́ся, би́шся**, *гл.* Обнажать, обнажить нижнюю часть тѣла.

Задува́ти, ва́ю, еш, сов. в. **заду́ти, дму́, ме́ш**, *гл.* Задувать, задуть. *На ніч стануть світло задувати.* Макс. (1834), 158.

За́дувка, ки, *ж.* Мятель. Вх. Уг. 239.

Задудні́ти, дню́, ни́ш, *гл.* Глухо загремѣть. *Ой задудніли ковані вози на дворі.* Грин. III. 524.

За́дум, му, *м.* Замыселъ, намѣреніе. *Душа в великих задумах кохалась.* К. МБ. *Чи знаєш ти закони рівнови і задуми того, хто ввесь—премудрість?* К. Іов. 83.

Заду́ма, ми, *ж.* Задумчивость. *Радюк хотів піймати на її лиці хоч крапельку задуми, хоч крапельку того смутку.* Левиц. Пов. 298.

Заду́маний, а, е. Задумчивый. *Він бачив її не такою задуманою й мовчазною тепер, яка вона була недавно.* Левиц. Пов. 298. *Блакитні задумані очі.* Мир. Пов. II. 76.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Заду́маність, ности, *ж.* Задумчивость. Желех.

Заду́мати, ся. См. **Задумувати, ся.**

Заду́мливий, а, е. Задумчивый. Левиц. Правда, 1868. 461.

Заду́мувати, мую, єш, сов. в. **заду́мати, маю, єш**, *гл.* Задумывать, задумать. *Голова задумала, а ноги несуть.* Ном. № 6680. *Задумав козак жениться.* Мет. 78. *Задумала мишва вчинить велике діло.* Гліб. 10.

Заду́муватися, муюся, єшся, сов. в. **заду́матися, маюся, єшся**, *гл.* Задумываться, задуматься. *Задумавсь, як собака в човні.* Ном. *Василько над квітками та зіллями сидить, задумався.* МВ. II. 16.

Заду́мливий, а, е. Задумчивый. *Був якийсь задумливий змалку.* МВ. II. 18.

Задуна́йський, а, е. Находящійся за Дунаемъ, на правомъ его берегу. *Нехай мене не ховають ні попи, ні дяки, нехай мене поховають задунайські козаки.* К. С. 1883. IV. 739.

Задури́ти. См. **Задурювати.**

Заду́ркати, каю, єш, *гл.* Застучать. *Прийшли вони перед небо, задуркали в царські врата.* Гол. I. 234.

Заду́рювати, рюю, єш, сов. в. **заду́рити, рю́, рив.** *гл.* Забивать, забить голову, притупить умственныя способности. *Мене, такою пана, сюди задурювать прийшла.* Гліб. 59. *Чоловік дурний, бо* (жінка) *задурила.* Грин. II. 159.

Заду́ти. См. **Задувати.**

Заду́тий, а, е. Одутлый, обрюзглый. *Дивися на його задуту пику.* Мир. Пов. II. 78.

Заду́тися, дму́ся, дме́шся. *гл.* Опухнуть отъ сна, пьянства, болѣзни. *Аж задувся від гульні та недоспаних ночей.* Мир. ХРВ. 233.

Заду́ха, хи. *ж.* 1) Сильный, удушливый запахъ. *Шпинула у ніс хрінова задуха.* Полт. у. 2) Спертый, удушливый воздухъ. 3) Засореніе дымовыхъ проходовъ въ печкѣ. *Задуха десь зробилася, та й курить того.* НВолын. у. 4) Удушье, астма. Вх. Зн. 19.

Задуши́ти, шу́, шиш, *гл.* Задушить. *Сірко лі на вовкові, наче хоче задушити.* Рудч. Ск. I. 12.

Задуши́тися, шу́ся, шишся, *гл.* Задохнуться. *Такий сморід, що й задушитися можна.* Дещо, 53.

Заду́шний, а, е. 1) О воздухѣ: спертый. 2) Заупокойный, поминальный. —**день.** День всеобщаго поминовенія, родительская суббота.

Заду́шник, ка, *м.*=**Сердак.** Вх. Уг. 239.

Заду́шниця, ці, *ж.* Панихида по усопшимъ. Вх. Лем. 415.

Задуя́вка, ки, *ж.*=**Задувка.** Вх. Уг. 239.

Задьо́р, ру, *м.* Причина къ ссорѣ, дракѣ. *Задьор між їми є.* НВолын. у.

Задьо́рний, а, е.=**Задирливий.** *Таке задьорне було, що до всякого так у вічі й лізе як тая оса.* Кв. I. 234.

Задя́кувати, кую, єш, *гл.* Слишкомъ много благодарить. Константиногр. у.

Заєдно, *нар.* 1) Вмѣстѣ. *Що ж,—каже—або живі будем, або заєдно загинем.* Волч. у. 2) Постоянно. *Один чоловік купив собі хату... пожив там трохи, нічого не було, а потім того почала являтися оказія така: заєдно стеля кричить: „Ой упаду, ой упаду!“* ХС. IV. 29.

За́єць за́йця, *м.* 1) Заяцъ. *Біжить, як солоний заєць.* Ном. № 6677. *Боїться, щоб йому заєць дороги не перебіг.* Ном. № 303. 2) Названіе вола съ прямыми толстыми и приподнятыми вверхъ рогами. К. С. 1898. VII. 44. 3) Дѣтскія игры: а) охотники охотятся за зайцемъ. Ив. 60. б) то-же, что и **сі́ра кі́шка.** Ив. 47. Ум. **За́йчик, за́йчичок, за́їнько.** *Зайчичок-стрибайчичок обгризує молоді пагонці на вишнях.* О. 1861. V. 74.

За́єчка, ки, *ж.* Зайчиха. Вх. Зн. 20.

Зажада́ти, да́ю, єш, *гл.* Пожелать, потребовать.

Зажалі́ти, лі́ю, єш, *гл.* Пожалѣть. *Не зажалієш батька в наймах.* Мир. ХРВ. 343.

Зажалкува́ти, ку́ю єш, *гл.*=**Зажаліти.**

Зажа́рити, рю, рив. *гл.* Начать быстро дѣлать что-либо. *Як же воно зажарило* (замололо дуже), *то чорти його батька зна—ну прямо ж страшно і в млині сидіти.* Грин. I. 39.

Зажарі́тися, рію́ся, ешся, *гл.* 1) Залѣть. 2) Сдѣлаться яркимъ. *По дощові як ся зажаріла озимина.* Каменец. у.

Зажа́ртий, а, е. Ожесточенный, озлобленный.

Зажа́ртість, тости, *ж.* Ожесточеніе, злоба.

Зажартува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Подшутить.

Зажа́ти. См. **Зажинати.**

Зажахті́ти, хчу, ти́ш, *гл.* Запышать, распалиться, начать испускать сильный

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

жаръ, зардѣть (о горящихъ угольяхъ). *Зажахтить як жар.* К. Дз. 151.

Зажва́кати, каю, ешь, *гл.* Зачавкать.

Зажда́ти. См. **Зажидати.**

Зажéвріти, рію, ешь, *гл.* Заалѣть, разгорѣться. *Але ж оце чого, як тілько сонечко зажевріє, то по всякому дереву і по всякій билині роса і виступає.* Рудч. Ск. I. 138.

Заженихáтися, хáюся, ешся, *гл.*—**з ким.** Увлечься ухаживаніемъ. *З дівчатами заженихався.* Котл. Ен. I. 8.

Зажéрливість, вости и пр.=**Зажирливість** и пр.

Зажéрти. См. **Зажирáти.**

Зáжив, ву, *м.*=**Заживок 2.** *Инші думають,.. що в нашій землі мало заживу.* О. 1861. IV. 34.

Зажúваний, а, е. Бывшій въ употребленіи.

Заживáння, ня, *с* Употребленіе. *Все на частім заживанню належить.* Ном. № 5785.

Заживáти, вáю, еш, сов. в. **зажúти, живý, вéш,** *гл.* 1) Употреблять, употребить, вкушать, вкусить. *Будуть до тебе козаки заїзджати, будуть у тебе хлібасоли заживати.* К. С. 1884. I. 36. *Я горілки не заживаю.* Черк. у. *Зажиймо табаки.* Чуб. V. 1146. *Гей, гості, що єсть—заживайте.* Гол. IV. 505. 2) Испытывать, испытать. *Жила в батька не рік, не два,—не зажила добра.* Грин. III. 220. **Роскóші зажúти.** Пожить въ роскоши, богатствѣ. *Гей, хто хоче роскоші зажити,—гей, нехай іде до двора служити.* Чуб. V. 344. 3) Пріобрѣтать, пріобрѣсти; зарабатывать заработать въ наймѣ. *Мізерний був, хтілось то копійки зажити.* Драг. 83. *Скільки це вже я в вас грошей зажила?* Полт. г. **Слáви зажúти.** Пріобрѣсти извѣстность, славу. *Ой не знав козак, да не знав Супрун, да як слави зажити: ой зібрав військо славне запорожське та й пішов орду бити.* Грин. III. 585. *Зажила вона собі ще того щасливого часу слави доброї панночки.* Г. Барв. 333. 4) —**вік.** Жить, пожить на счетъ чужого вѣка. *Ти чужий вік заживаєш.* Стор. I. 232.

Заживáтися, вáюся, ешся, сов. в. **зажúтися, живýся, вéшся,** *гл.* 1) Заживаться, зажиться, долго прожить гдѣ. *Зажилась Улита у родичів.* Левиц. I. 406. 2) Богатѣть, разбогатѣть. *З чого ти, брате, так заживсь? Був бідний, а тепер нема багатчого від тебе.* Грин. II. 250.

Заживúтися, влю́ся, вишся, *гл.* Наѣсться, насытиться. *Заживився, як собака мухою.* Ном. № 4763.

Зажúвний, а, е. 1) Питательный. 2) Крѣпкій, плотный. *Заживна це у вас дійниця.* Харьк. у.

Зажúвок, вку, *м.* 1) Зародышъ. *Пропало просо: морози заживок побили.* Луб. у. *В её ще з замолоду заживок (хвороби) у середині, в животі.* Черк. у. 2) Питаніе. *Як гноювата земля, то корень кращий заживок має, тим хліб добрий роде.* Кам. у. 3) Зажитое, заработанное наймомъ имущество. *Я не чужу телицю взяв, а свою: вона мій заживок.* Прил. у. 4) Внутренняя, самая крѣпкая часть снятой съ животнаго кожи, лежащая между наружнымъ слоемъ—**ли́чком** и внутреннимъ—**ніздре́ю.** Мнж. 180.

Зажига́ти, га́ю, еш, *гл.*=**Запалювати.** *Нехай свічі восковії зажигає.* Мет. 170.

Зажига́тися, га́юся, ешся, *гл. Ячмені зажигаються,—солов'ї щебетать забуваються; ячмені позажигались,—солов'ї щебетать позабувались.* Мил. 93.

Зажида́ти, да́ю, еш, сов. в. **зажда́ти, ду́, де́ш,** *гл.* Ждать, подождать, обождать. *Зажди трохи!—Мамо, мамо! яково мені зажидати?* МВ. II. 110. *Обіцяв Бог дати, тіко казав заждати.* Ном. *Зажди, серце дівчино, та напій мі коня.* Чуб.

Зажúмки, мок, *ж., мн.* Складки отъ неправильнаго покроя одежды. Павлогр. у.

Зажúн, ну, *м.* Начало жатвы,—родъ обряда, совершеніе котораго составляетъ обязанность старшихъ въ семьѣ.

Зажина́ти, на́ю, еш, сов. в. **зажа́ти, жну́, не́ш,** *гл.* 1) Дѣлать, сдѣлать начало жатвы, начинать, начать жать. Родъ обряда, совершеніе котораго составляетъ обязанность старшихъ въ семьѣ. *Ми, старії, тілько поїдемо поле зажати—молодіж заохотити. Станем удвох, по постаті прійдемо, нажнем удвох снопок, поблагословимо своїх робітників, та й додому з снопом первачком.* Г. Барв. 16. 2) Зарабатывать, заработать жатвой. *Я зажала торік штирі карбованці.* Каменец. у. *Зажнемо якого снопа.* Г. Барв. 435. 3) При жатвѣ захватывать, захватить часть чужой нивы. *Рядом жала удова, та все в його десятину і зажина.* Драг. 71.

Зажúнки, ків, *м., мн.* Начало жатвы. **Зажúра, ри,** *об.* 1) Обжора. 2) Любостяжательный, алчный къ богатствамъ, ненасытный.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зажира́ка, ки, *об.*=**Зажиґа.** *О, з Грицька зажирака добрий! Оремо й сіємо вкупі, а ділитись почнемо, то він усе собі яко мога більше бере.* Волч. у.

Зажира́куватий, а, е. 1) Обжорливый, прожорливый. 2) Любостяжательный, алчный къ богатству, ненасытный. *Ото у нас чоловік Рогуля—зажиракуватий: йому все мало!* Волч. у.

Зажира́ти, ра́ю, єш, сов. в. **зажере́рти, жеру́, ре́ш,** *гл.* 1) Ѣсть, поѣсть. *Хліб тиждень печений, та такий, що й зажерти не можна.* Лебед. у. 2) Пожирать, пожрать, сожрать. *Зажер усе, нічого не зіставив.* К. Іов. 44. *І жадав неситим духом увесь світ зажерти.* К. Псал. 256. *Неправда увесь світ зажерла.* ЗОЮР. II. 102.

Зажи́рливий, а, е. 1) Прожорливый. *Старенький панотець толкував одному панові, од чого то є такі инші зажирливі.* Ном. № 9763. 2) Алчный, любостяжательный. *До дітей своїх був зажирливий.* Г. Барв. 464. См. **Зажиракуватий.**

Зажи́рливість, вости, *ж.* 1) Прожорливость. 2) Любостяжательность, алчность. *Нехай його Бог судить за його зажирливість.* Г. Барв. 468.

Зажи́рливо, *нар.* Прожорливо.

Зажирни́й, а́, е́. 1)=**Зажирливий.** К. XII. 56. 2) О буравѣ: забирающій при сверленіи много дерева. Волч. у.

Зажирува́ти, ру́ю, єш. *гл.* Заиграть, зашалить.

Зажи́ти. См. **Заживати.**

Зажи́тий, а, е. Зажиточный. Міусск. окр.

Зажи́тися. См. **Заживатися.**

За́жма, за́жмагом, *нар.* Сколько рука хватитъ, сколько можно захватить рукой (рвать). *Вибрала мох зажма.* НВолын. у. *Рву щавель зажмагом, щоб пан не піймав.* НВолын. у.

Зажму́рити, рю, риш. *гл.* Зажмурить (о глазахъ).

Зажни́вний, а, е. Относящійся ко времени жатвы. **Зажни́вні пісні́.** Пѣсни, которыя поютъ во время жатвы.

Зажо́вклий, а, е. Пожелтѣвшій. *Дене-де зазеленіє бліде зажовкле стебло.* Мир. Пов. II. 85. *Бліда та зажовкла, наче зав'яла квітка.* Мир. Пов. II. 51.

Зажовти́ти, вчу́, ти́ш, *гл.* Сдѣлать желтымъ.

Зажовті́лий, а, е. Зажелтѣвшій.

Зажовті́ти тію, єш, *гл.* Зажелтѣть. *Ой чиє ж то поле зажовтіло, стоя?* Чуб. III. 242.

Зажо́га, ги, *ж.* Поджогъ. *Без зажоги й дрова не горять.* Ном. № 3298.

Зажо́н, ну, *м.*=**Зажин.** Сим. 204.

Зажо́хатися, хаюся, єшся, *гл.* Заболѣть отъ жары (о жирныхъ животныхъ). *Зажохавсь віл.* Каменец. у.

Зажо́хнутися, нуся, нешся, *гл.* Издохнуть отъ жары (о жирныхъ животныхъ). *Як добре вгодована свиня, а спека та далеко гнати, то й зажохнеться.* Камен. у. Иронически говорится и о толстомъ человѣкѣ.

Зажури́ти, ся. См. **Зажу́рювати, ся.**

Зажу́рювати, рюю, єш, сов. в. **зажури́ти, рю́, риш,** *гл.* Опечаливать, опечалить. *Зажурив того Івана.* Рудч. Ск. II. 120.

Зажу́рюватися, рююся, єшся, сов. в. **зажури́тися, рю́ся, ришся,** *гл.* Опечаливаться, опечалиться, пригорюниваться, пригорюниться. *Ото зажурилась! Та така ходить, як тума́.* Ном. № 2268. *Вже було як зажуриться чим, то аж занедужає.* МВ. II. 37. *Зажурився, що в мене грошей нема,—незабавно і в тебе не буде.* Ном. № 6465. *Молодий козаче, чого зажурився?* Чуб. V. 27.

Зазбірува́ти, рую, єш. *гл.* Собирать. *Же богачеві з устів спадало, тее ж бо тії пси зазбірували.* Гол. III. 264.

Зазва́ти. См. **Зазивати.**

Зазвеніти, ню́, ни́ш, *гл.*=**Задзвеніти.** *Якимове поле зазвеніло стоя.* Чуб. III. 228.

Заздалегі́дний, а, е. Заблаговременный, предварительный. *„Заздалегідне словце до другого типу „Досвіток".* (Кіевъ, 1876).

Заздалегі́дь, заздалего́ди и **заздали́годи,** *нар.* Заблаговременно. *Готовили заздалегідь багацько всякого снаряду.* Котл. Ен. IV 57. *Не дбайте заздалегідь, що казатимете.* Єв. Мр. XIII. 11. *Дід заздалегоди піднявсь, палічку взяв, шкандибає.* Г. Барв. 189. *Тобі до сього діла заздалигоди привикати.* О. 1861. XI. Кух. 10.

Заздоро́вний, а, е. Заздравный, за здравіе. *Молитви заздоровні.*

Заздре́ний, а, е. Завистливый. НВол. у.

За́здрити, дрю, риш, *гл.*=**Заздростити. —очи́ма.** Завистливо, съ завистью смотрѣть. *Як побачить було, що хто небудь їздить на коняці, то так і заздрить очима.* Рудч. Ск. II. 174.

За́здритися, рюся, ришся, *гл.*—**на що.** Завидовать, зариться на что. *На велику худобу, батьківщину її заздрились.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Г. Барв. 462. *В нас той невеличкий шматок, скілько то очей заздриться на його.* Мир. Пов. І. 153.

За́здрівий, а, е.=Заздрісний. *Заздрівому боком вилізе.* Ном. 4821.

За́здрісний, за́здросний, а, е. Завистливый. *Заздрісні очі.* Каменец. у. *Заздросний чоловік.* Каменец. у.

За́здрісно, *нар.* 1) Завистливо. 2) Завидно. *Щасливі, думаю, люде на світі!.. І стане мені якось і заздрісно, і жаль мене бере.* Левиц. ПЇО. І. 493.

За́здрість, рости, *ж.* Зависть. *Нема щастя без заздрості.* Ном. № 1713. *Завидько з заздрости нудився.* Мкр. Н. 37.—**ма́ти на ко́го.** Завидовать кому. *Заздрість має на його.* НВолын. у.

За́здрі́ти, рю́, ри́ш, *гл.* 1) Увидѣть, завидѣть; замѣтить. *Заздріла роззяву на порозі.* О. 1861. Ш. 96. *Заздріла що у дворі багато людей.* Константиногр. у. 2) Заглянуть. *Вони судять, як нас видять, не заздрівши в груди.* Федьк. П. 80.

За́здро, *нар.* Завидно. НВолын. у. *Треба крови, брата крови, бо заздро, що в брата є в коморі і на дворі, і весело в хаті.* Шевч. 182.

Заздро́стити, щу, стиш, *гл.*—**на.** Завидовать. *Заздростить на воли його.* НВолынск. у.

За́здрощі, щей и **щів,** *ж., мн.* Зависть, завистливость. Ком. І. 54. *Що вже сестри з заздрощів не вигадували на меншу, а царевич з нею одружився.* Стор. І. 70.

Заздрува́ти, ру́ю, єш, *гл.*—**на.=Заздростити.** *Чого бо ти заздруєш на мою худобу! Хиба в мене скарби які, чи що?* Екатер. г.

Зазелени́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Сдѣлать зеленымъ, выпачкать въ зеленую краску.

Зазелені́ти, ні́ю, єш, *гл.* Зазеленѣть. *Діраве радно все поле закрило, Бога просило, щоб ся зазеленіло.* Ном. стр. 300. *От весна настає; хліба скрізь похолили,—зазеленіло.* Рудч. Ск. II. 194.

За́зелень, *нар.* Незрѣлымъ, зеленымъ. *Садовини не продавай зазелень.*

Заззя́ти, зя́ю, єш. *гл.=Засяти.* *Заззяли стовпи все золотії.* Грин. Ш. 11.

Зази́в, ву, *м.* Зазывъ, приглашеніе. Прилуц. у.

Зазива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зазва́ти, ву́, ве́ш,** *гл.* Зазывать, зазвать. *У світлиці кам'яниці зазивала.* Дума.

Зазивни́й, а́, е́. Воззывный. **Зазивни́й лист.** Воззваніе. *Зазивний лист до української інтеліґенції.* К. XII. 113.

За́зир, ру, *м.=За́зір.* *Виралили старовавні гроші, що й зазиру їм тепер нема.* Василь. у.

Зазира́ти, ра́ю, єш, сов. в. **зазирну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* Заглядывать, заглянуть. *Бодай умірати і в свій горщок зазирати.* Ном. № 9616. *Срібнорогий в воду зазирає.* К. Досв. 67. 2)=**Зазіхати.** *Хоч би мені дали моріз два, бо де ж мені на більше зазирати.* Могил. у.

Зази́рити, рю, рить, *гл.* Увидѣть, завидѣть. *Все наше, що крупом зазирить око.* К.ЦН. 189. *І знов далі пійшов, поки свого рідного краю зазирив.* Г. Барв. 412.

Зазирни́й, а́, е́. Яркій (о цвѣтахъ). Кіев. у.

Зазирну́ти. См. **Зазирати.**

Зазича́ти, ча́ю, єш, сов. в. **зази́чити, чу, чиш,** *гл.=Позичати, позичити.* *Ті гроші, що твій чоловік зазичив у Заниби, хай твоя дочка одслуже.* Мир. Пов. І. 170.

За́зімки, ків, *м. мн.* Начало зимы, заморозки, первые холода. Екатер. у. Берд. у. У Мнж., 180: послѣдніе заморозки.

Зазі́мкуватий, а, е. Который зимой тощаетъ, болѣетъ, а весной поправляется. *Зазімкуватий віл.* Черк. у. *Мо' я ще довго проживу, мо' я така зазімкувата.*

Зазімо́ваний, а, е. Отощавшій за зиму. *І зазімовану свиню вивозять* (на Юрія) *на лубку на степ пастись.* ХС. І. 76.

Зазімува́ти, му́ю, єш, *гл.* 1) Зазимовать. 2) Истощить дурнымъ кормомъ за зиму.

За́зір, зору, *м.* 1) Замѣтность, примѣтность. *А що іде без прогону, а що світить без зазору? Човен іде без прогону, місяць світить без зазору.* Мет. 364. 2) **Нема й за́зору,—зазором.** Нельзя и увидѣть, нѣтъ и слѣда, нѣтъ и признака. *Нема й зазору, де був посіяний ліс.* Звенигор. у. *У його курей і зазору нема.* Черк. у. *Ге-ге! та його тут і зазором нема! він чорти батька зна де—в Бесарабії.* Каменец. у. *Тепер неправда з панами в світлиці і всюди, а правди й зазором не видать, як торішнього снігу.* Св. Л. 283.

Зазіха́ння, ня, *с.* Жадничаніе, зависть. Чуб. І. 253.

Зазіха́ти, ха́ю, єш, *гл.*—**на що.** Льститься на что, жадничать.

Зазли́ти, злю́, ли́ш, *гл.* Очень раз-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сердить, озлобить. *Зазлив батька.* НВолын. у.

За́злістно, *нар.*—**ста́ло кому́сь.** Разсердился кто-либо, зло взяло кого. *Зазлістно йому стало.* Драг. 89.

За́зліcть, лости, *ж.* Вражда, ненависть. **За́зліcть на ко́го ма́ти.** Враждовать съ кѣмъ, ненавидѣть кого. Желех.

Зазлости́ти, щу́, сти́ш, *гл.* Надѣлать зла, насолить. *Він так зазлостив громаді, що вона йому нічого не зробить, чого б він хотів.* Черк. у.

Зазмага́тися, га́юся, ешся, *гл.* Вступить въ споръ, заспорить. *Зазмагалися за той город, та й сваряться, та й позиваються й досі.*

Зазнава́ння, ня, *с.* 1) Испытаніе. 2) Знакомство. 3) Близкія, любовныя отношенія. *А жаль мені дівування, що прежнього зазнавання: ой як же ми любилися.* Мил. 117.

Зазнава́ти, наю́, е́ш, сов. в. **зазна́ти, на́ю, еш**, *гл.* 1) Помнить, знать, узнать. *Тепер яка тут глибиня, а прежні годи, скільки я й зазнаю, то тут так тільки поплюски були води.* Кобел. у. *Батька й матір ледві зазнаю.* МВ. II. 35. *На таку вйїхав гору, що мій батько й я—от уже й постарівся, а не зазнаємо тут води.* Рудч. Ск. I. 117. *В хаті... що ступнеш, то й спіткнешся,—уже й не зазнать, коли долівку мазано.* Г. Барв. 31. 2) Испытывать, испытать, извѣдывать, извѣдать. *Я роскоші не зазнала, а літа минають.* Мет. 59. *Ідуть твої марне літа, не зазнавш свого світа.* Чуб. *Зазнавала я за свій вік усього: і доброго й лихого.* Харьк. *Наші діди зазнали біди, наші внуки зазнають муки.* Ном. 693.

Зазнава́тися, наю́ся, е́шся, сов. в. **зазна́тися, на́юся, ешся**, *гл.* 1) Знакомиться, познакомиться. *Їздить, та вже з такими кралями та царями зазнається.* ЗОЮР. II. 51. *З купцями всякими зазнався в своїй і дальній стороні.* Мкр. Г. 61. 2) Сходиться, сойтись, стать въ близкія любовныя отношенія. *Одколи зазнався з нею мій Яків,—ні до чого став парубок.* МВ. II. 141. *Пішов би я до иншої,—зазнався з тобою.* Мет. 50. *Перше дали нам зазнаться, тепер розлучили.* Грин. III. 186.

Зазна́йбіда, ди, *об.* Горемыка. Волын. г.

Зазнайо́мити, ся. См. **Зазнайо́млювати, ся.**

Зазнайо́млювати, люю, еш, сов. в. **зазнайо́мити, млю, миш**, *гл.* Знакомить, познакомить.

Зазнайо́млюватися, лююся, ешся, сов. в. **зазнайо́митися, млюся, мишся**, *гл.* Знакомиться, познакомиться. *Ходімо до йою... там і зазнайомишся.* Г. Барв. 178.

Зазнаки́, *нар.* Завѣдомо.

Зазнако́митися, млюся, мишся, *гл.*=**Зазнайомитися.** Зміев. у.

Зазначи́ти, ся. См. **Зазначувати, ся.**

За́значка, ки, *ж.* Знакъ, помѣтка.

Зазна́чувати, чую, еш, сов. в. **зазначи́ти, чу́, чи́ш**, *гл.* Обозначать, обозначить, намѣчать, намѣтить. *Зазначи сього дуба, щоб ізнайти потім.*

Зазна́чуватися, чуюся, ешся, сов. в. **зазначи́тися, чу́ся, чи́шся**, *гл.* Обозначаться, обозначиться; быть намѣчиваемымъ, намѣченнымъ. *Буяння се зазначиться кривавими боями.* К. Бай. 18.

За́знобка, ки, *ж.* Огорченіе. *Ой у домівці невелику зазнобку зчинили: матку стареньку з двора вигнали.* ЗОЮР. I. 20.

Зазо́вини, вин, *ж. мн.* Пирушка у свадебныхъ гостей послѣ свадьбы. Лебед. у. *Цілу ніч пили, гуляли; на другий день вранці приступили до зазовин; по рідні пустилися; ходять, п'ють: од гуку, крику Хресці затрусилися.* Мкр. Н. 40.

Зазоли́ти, лю́, ли́ш, *гл.* Досадить. *Ти зазолив мені.* НВолын. у.

Зазолоти́ти, чу́, тиш, *гл.* Золотить.

Зазолоти́тися, чу́ся, тишся, *гл.* Золотиться. *Зазолотились і верхів'я дерев по лісах.* Кв. I. 30.

Зазолоті́ти, ті́ю, еш, *гл.*=**Зазолотитися.**

Зазо́рений, а, е. Заподозрѣнный. Левч. 44.

Зазо́рити, рю, риш, *гл.* Заподозрить. Левч. 44.

Зазоріти, ріє, *гл. безл.* Показаться зарѣ. *Лишень зазоріло,—я устав та й пішов.* Каменец. у. Засвѣтить, засіять (какъ звѣзда).

Зазоря́ти, ря́ю, еш, *гл.*=**Зазоріти.** *Темна нічка проминула, Божим світом зазоряло.* Млак. 77. *І надія нова красна, як та ясна зоря,... зазоряє нещасному.* Федьк. II. 108.

Зазоря́тися, ря́юся, ешся, *гл.* Свѣтать, загораться зарѣ.

Зазрі́ти, рю́, ри́ш, *гл.*=**Заздріти.** Вх. Лем. 415.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

За́зуб, ба, *м.* 1) Зазубрина, зарубка. Шух. I. 150, 281. 2) Родъ ловушки для лисицъ. См. **Пасть.** Шух. I. 236.

Зазубе́лити, лю, лить, *гл.* Взнуздать. Угор.

За́зубень, бня, *м.* 1) Тупикъ, глухой заулокъ, изъ котораго нѣтъ выхода. Леб. у. 2)=**Зазубець.**

За́зубець, бця, *м.* Зазубрина; острый косой зубецъ для зацѣпы—на крючкахъ удочекъ, на баграхъ и пр. Шух. I. 223, 226.

Зазуби́ти. См. **Зазублювати.**

Зазу́блювати, люю, єш, сов. в. **зазуби́ти, блю́, би́ш**, *гл.* 1) Загинать, загнуть крючкомъ. 2) Дѣлать, сдѣлать зазубрины (на лезвіѣ и пр.), зазубривать, зазубрить. *Ніж зазубив.* 3)—**зу́би.** Выставить зубы? оскалиться? Встрѣчено только въ нар. поговоркѣ: *Лізе кусіка з-за сусіка, зуби зазубила, очі заочила, руки заручила, ноги заножила.* Зоря, 1883, стр. 323.

Зазу́блюватися, лююся, єшся, сов. в. **зазуби́тися, блю́ся, бишся**, *гл.* 1) Покрываться, покрыться зазубринами. *Ніж зазубився.* 2) Впиваться, впиться (зубами). Желех.

Зазу́ванець, нця, *м.* Каждый изъ пары сапогъ, такъ сдѣланный, что его можно чадѣвать безразлично на обѣ ноги. Вх. Зн. 19.

Зазува́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зазу́ти, зу́ю, єш**, *гл.* Обувать, обуть. *Черевички везе: зазувай, защипай.* Гол. II. 190.

Зазу́вистий, а, е. Объ обуви: просторный. *Зазувисті чоботи.* Гол. Од. 49.

Зазу́ленька, ки, *ж.* Ум. отъ **зазуля.**

Зазу́лька, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **зазуля.** 2) Насѣк. То-же, что и **со́нечко,** божья коровка, Coccinella septempunctata Вх. Пч. I. 5.

Зазу́ля, лі, *ж.*=**Зозуля.** Гал. Употребляется также какъ названіе коровы. Kolb. I. 65.—**жидівська.** Пт. удодъ. Вх. Пч. II. 15. Ум. **Зазу́ленька, зазу́лька.**

Заїда́ння, ня, *с.* 1) Заѣданіе (чѣмъ). 2) Заѣданіе, загрызеніе (кого). 3) Погубленіе (кого). 4) Захватываніе (чужого добра). К. ЦН. 243.

Заїда́ти, да́ю, єш, сов. в. **заї́сти, їм, їсі́, їсть**, *гл.* 1) Заѣдать, заѣсть. *Любощів ні заїсти, ні запити, ні заспати.* Г. Барв. 449. 2) Заѣдать, заѣсть, загрызть (кого). 3) Губить, погубить, не дать жить. *Чи я в тебе, моя мати, увесь хліб поїла, що ти мене, моя мати, та навік заїла.* Мет. *Старий став я: літа мої вороги заїли.* К. Псал. *Світ мені зав'язав, заїв мій вік рожевий.* Г. Барв. 4) Захватывать, захватить (чужое добро). *Одні в одних достатки заїдають.* К. ЦН. III. *Он мою полтинника заїла... А мого карбованця...* Мир. Пов. I. 131.

Заїда́тися, да́юся, єшся, сов. в. **заї́стися, їмся, їсі́ся.** *гл.* Грызться, кусать другъ друга. *Бджола заїдається.* О. 1861. XI. Свид. 69. 2) Ссориться, поссориться, поспорить. *Заїлись із гетьманом пани—порубають.* ЗОЮР. II. 167. *Заївся писарь з старшиною.* Канев. у. 3) Сильно нападать, лаять (о собакѣ).

За́їди, дів, *м. мн.* 1) Язвинки по угламъ рта. 2) Желтая кожица въ углахъ клюва молодыхъ птицъ. *Пташки цвірінькали, роздявляючи червоні роти з жовтими заїдами.* Левиц. Пов. 150. 3) Хищеніе, пользованіе чужимъ. *А і тоді не без заїдів було: не дали нам за треть года жалованя.* ЗОЮР. I. 70. *Усюди не без заїдів.* Ном. № 10627.

За́їдки, ків, *м. мн.* Закуска, дессертъ. *Солоденькі заїдки.*

Заї́дливий, а, е. 1) Злой, привязчивый. *Часом у руках і ціпок є, може б декотру заїдливішу* (собаку) *зачепив би чи по морді, чи по боку.* Греб. 408. 2) Ссорливый, сварливый. *Безумний сам гнівом себе вбиває, заїдливий від думок своїх сохне.* К. Іов. 11.

Заїдня́, ні́, *ж.* Ссора, грызня. *В хаті заїдня, колотнеча: содома піднялась, що й не сказати: Мася з матіррю зуб на зуб стинається.* Св. Л. 278.

Заїжджа́ти, жа́ю, єш, *гл.*=**Заїздити.** *Ото та дівчина росте, а царевич усе заїжджає, як на охоту приїде.*

Заї́жджий, а, е. Заѣзжій, пріѣзжій. *Заїжджому росказувала бабуся про убогі вжитки.* Ном. стр. 284, № 1509.

Заї́жка, ки, *ж.* Закуска, заѣданье чѣмъ. *Чарку вип'є для заїжки, та й більше ніяк не п'є.* Слов. Д. Эварн.

Заї́зд, ду, *м.* Наѣздъ. *Було б то тобі меншого брата на заїзди висилати.* Мет. 451. 2) Пріѣздъ (на базаръ, на ярмарку). *Нема тепер заїзду ніякого.* 3) Постоялый дворъ. *Де б тут найти заїзд, щоб переночувати?* Грин. II. 124. *От приїжджає той царенко в той город і став собі у заїзді* Рудч. Ск. I. 126.

Заїзди́ти, джу́, ди́ш, сов. в. **заї́хати, їду, деш**, *гл.* 1) Заѣзжать, заѣхать. *Заїхав на чужину. Їхав козак із війни, та*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

заїхав до вдови. Чуб. V. 66. *Заїхав за Дунай, та й додому не думай.* Ном. № 708. 2) Успѣвать, успѣть доѣхать. *Ми ще засвітла заїдемо у Горовицю.* Уман. у.

Заї́здити, джу, дить, *гл.* Заѣздить, изнурить ѣздой. *Заїздив коника, заїздив другого... Скажи, серце, правду, чи що буде з того.* Чуб. V. 116.

Заїздни́й, а́, е́. Заѣзжій, постоялый. *Заїздний двір. Пан звелів коней зупинити коло заїздного двору.* МВ. (О. 1862. III. 51).

Заї́ка, ки, *м.* и *ж.* Заика. *Бог дав чоловіка: і сопливий, і заїка.* Нп. Аф. Ум. **Заї́чка.** Ув. **Заї́чище.**

Заїка́тися, ка́юся, ешся, сов. в. **заїкну́тися, ну́ся, не́шся,** *гл.* Заикаться, заикнуться. Аф.

Заї́куватий, а, е. Заикливый. Аф.

За́їнько, ка, *м.* Ум. отъ **заєць.**

Заіржа́віти, вію, еш, *гл.* Покрыться ржавчиной, заржавѣть. *Була колись правда, та заіржавіла.* Посл.

Заіржа́ти, жу́, же́ш, *гл.*=**Заржати.** *А кінь заіржав, аж ліс задріжав.* Грин. III. 216.

Заіскри́ти, крю́, ри́ш, *гл.* Заискриться. *Засвітили зорі, замиготіли, заіскрили.* Мир. ХРВ. 31. *Кришталем заіскрила роса по зеленій траві.* Мир. ХРВ. 39. *Очі в неї заіскрили, заграли.* Мир. ХРВ. 7.

Заіскри́тися, рю́ся, ри́шся, *гл.*=**Заіскрити.** *Затокотіло у Кобзи серце, заіскрились очі.* Стор. М. Пр. 77.

Заї́хати. См. **Заїздити.**

Заї́чище, щі *м.* и *ж.* Ув. отъ **заї́ка.**

Заї́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **заї́ка.**

За́йвий, а, е. Лишній. Левиц. Пов. 22. *Давай вони зерном ділиться. От одно зерно та зайве було.* Рудч. Ск. I. 141. **За́йва мо́ва** Лишнія слова. *О, я зайвої мови не люблю* Черк. у. **За́йва годи́на.** Свободное время. *Як матиму зайву годину,—зайду.*

Зайвина́, ни́, *ж.* 1) Излишекъ, избытокъ. *Слава Богу, що хліба є у зайвину.* Борз. у. *Нема ладу ні раз! казав же ж їй: не напікай паляниць у зайвину.* Васильк. у. *За батька багато було зайвини, а це вже звівся з худоби.* Васильк. у. 2) Запасъ. *А він тії гроші сховав на зайвину в кишеню. Се в вас про зайвину.* Козел. у. Ум. **За́йвинка.** *Тому добре жить, у кого є з зайвинки, та трохи свою приробить.* Васильк. у.

За́йво, *нар.* Излишне, напрасно, тщетно. *Ні, нічого я не чув на його недоброго,—нічого зайво й казати.* Павлогр. у.

За́йворонок, нка, *м.*=**Жайворонок.** Ум. **За́йвороночок.** *Ой ти, братіку зайвороночку, пусти мене у сусіди.* Чуб. V. 860.

За́йда, ди, *об.* 1) Захожій человѣкъ. Желех. 2) Родъ большого мѣшка? *Широкий великий міх і довгий, на кроснах.* Вх. Лем. 415. Ум. **За́йдочка.**

Зайде́й, де́я, *м.*=**Зайда 1.** Шух. I. 33.

За́йдений, а, е. Захожій. *То чоловік не наш; він зайдений відкілясь.* Екатерин. у.

Зайде́я, де́ї, *об.*=**Зайдей.** Желех.

Зайди́голова, ви, *об.* 1) Мудрствующій, умствующій фантазеръ. 2) Сумасбродъ.

Зайди́кати, каю, еш, *гл.* Начать повторять: **іди! йди!** *Іди собі! іди, йди! зайдикав Порох.* Мир. ХРВ. 180.

Зайди́світ, та, *м.* Бродяга, авантюристъ. *Пройдисвіте, зайдисвіте, всі дороги знаєш.* Гол. I. 261.

За́йдочка, ки, *об.* Ум. отъ **за́йда.**

Займа́ння, ня, *с.* 1) Троганіе. 2) Затрагиваніе, задѣваніе. *Займаєш людей,—вилізе тобі колись те займання боком.* Харьк. 3) Занятіе (чего) 4) Захватъ. *У полон займання.* 5) Загоняніе, заарестовываніе домашнихъ животныхъ, пойманныхъ на потравѣ. *Краще б я й не займав тих волів, а то з того займання тільки клопоту мені та сварки з людьми.* Харьк.

Займанщи́на, ни, *ж.* Земля, пріобрѣтенная правомъ перваго занятія (ju primae occupationis). *Благослови, пане гетьмане, заняти займанщину!—Та й займе, скільки оком закине, степу, гаїв, сіножатей, рибних озір, і вже це його родова земля.* К. ЧР. 199. *Мусив проганяти черкесів з їх стародавніх займанщин.* О. 1862. X. 111.

За́ймань, ні, *ж.* 1)=**Займанщина.** *По займані, пліндровині шляхетській живе народ.* К. Дз. 100. *Була у нас у займані на Галах береза суховерха... Чия вона? Нічия, так як сама займань—громадська.* Г. Барв. 468. 2) **У за́ймані бу́ти.** О домашнихъ животныхъ: быть заарестованными послѣ поимки на потравѣ. *Кабан твій у займані, викупи, то й візьмеш!* Левиц. К. С. 198. *Вже наші телята два дні в займані у Кисляка: у житі ка' пійма́в.* Канев. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Займа́ти, ма́ю, єш, сов. в. **зайня́ти, заня́ти, ймý, меш**, *гл.* 1) Трогать, тронуть. *Козак дівку вірно любить,—занятн не сміє. Тим я її не займаю, що свата-ти маю, тим до неї не горнуся, що слави боюся.* Мет. 105. *Та гуляє козак Голота, та гуляє, ні города, ні села не займає.* ЗОЮР. І. 15. *Гайдамаки не займали замкових козаків і козаки їх не займали.* ЗОЮР. І. 249. **Слóвом займа́ти кого́.** Заговаривать съ кѣмъ. *Чужі, брате, сестри з дому Божого ідуть, всі як бджілочки гудуть, на хліб, на сіль людей закликають, мене ж, брате, словом не займають, мов в вічі не знають.* Макс. (1849) 10. 2) Затрагивать, затронуть, задѣвать, задѣть. *Хоч той його й ударив, дак сей же попереду заняв.* 3) Занимать, занять. *Підеш, матюнко, у поле та зеленого жита жати, та займеш широкую постать.* Мет. 224. 4) Захватывать, захватить. *Пани ввесь світ заняли.* Чуб. III 417. *Полѣ,—займаю не тільки бур'ян, да й буряки, і все... так і сполола.* Г. Барв. 80. **У полóн заня́ти.** Взять въ плѣнъ, захватить въ неволю. *Чи її убито, чи в полон занято?* Чуб. V. 628. 5) Загонять, загнать (домашнихъ животныхъ). *Займи й нашу на пашу,—нехай напасеться.* Ном. № 12095. *Заняла я коровиці, на росу погнала.* Грин. III. 685. Чаще употребляется въ болѣе тѣсномъ значеніи: захвативъ животныхъ на потравѣ, запереть ихъ впредь до выкупа хозяиномъ. *Займи скотину і візьми за спаш.* Сим. 217. *„А ми проса насіємо, насіємо".—А ми коні пустимо, пустимо.—„А ми коні займемо, займемо".—А ми коні викупим, викупим.* Чуб. III. 67. 6) О людяхъ: прогонять, прогнать. *Прийшла тут до мене лаяться! я як заняв її з двору, дак не знала куди тікати.* Полт. г. *Як займе з шинку, дак аж спотикаєшся!* Г. Барв. 322. 7) О душевныхъ движеніяхъ: трогать, тронуть, затрагивать, затронуть (душу, сердце). *Сі приказки займають душу зілибока.* Хата, 41. *Тихо так усюди, тільки соловейки співають... так душу твою й займає.* Г. Барв. 136.

Займа́тися и **заніма́тися, ма́юся, ешся**, сов. в. **зайня́тися** и **заня́тися, ймýся, мешся**, *гл.* Загораться, загорѣться, воспламеняться, воспламениться. *Дмеш, дмеш,—ніяк не займається. Дров нарубав гнилих, то вони підсохнуть трохи та й займуться.* Рудч. Ск. I. 124. *Еге, гаси тепер, як занялось!* Хата, 138. **На зорю́, на світ займа́тися.** Свѣтать. *Починає на світ займатись.* МВ. II. 61. *Іще й на зорю не займається—імла.* МВ. I. 13. 2) Краснѣть, покраснѣть отъ гнѣва, вспыхивать, вспыхнуть. *А він як відкаже добре панові, то той так і займеться.* Черк. у. *Очі горіли, вся зайнялась і уші почервоніли.* Г. Барв. 218. 3) **Дух заня́вся.** Дыханіе захватило. *Руки й ноги затрусились, у животі похолонуло, і дух занявсь, а сама ні з місця.* Кв. I. 31.

За́ймúна, ни, *ж.*=**Займанщина.** Черниг. г.

Займи́ти, млю, миш, *гл.*=**Зайняти.** *Посліднюю корову з загороди займив.* Федьк.

За́ймище, ща, *с.* Занятое мѣсто вообще, въ частности то-же, что и **займанщина.** *Не буде він багатий, а ні щасний, і займище його ушир не піде.* К. Іов. 34.

Зайня́ти, ся. См. **Займа́ти, ся.**

Зайóлзаний, а, е.=**Заялозений.** Мир. ХРВ. 92.

Зайолóзити, жу, зиш, *гл.*=**Заялозити.**

Зайóм, йму, *м.* Первоначальное завладѣніе землей. Черниг. *Рід його благий осяне займом землю.* К. Псал. 57.

Зайти́, ся. См. **Захóдити, ся.**

За́йцiв, цева, ве. Принадлежащій зайцу.—**льон.** Раст. Linaria vulg. Желех.

Зайчá, чáти, *с.* Зайченокъ.

Зайчáтина, ни, *ж.* Мясо зайца.

Зайчáчий, а, е. Относящійся къ зайцу.

Зайченя́, ня́ти, *с.*=**Зайча.**

За́йчик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **за́єць.** *Зайчик-лапанчик.* Рудч. Ск. II. 1. *Зайчик-побігайчик.* Рудч. Ск. II. 2. 2) Часть снаряда для пряденія шерсти, состоящая изъ двухъ вертикальныхъ параллельныхъ столбиковъ, прикрѣпленныхъ къ постаменту изъ доски. Каждый столбикъ имѣетъ кожаную петлю, въ которую вкладывается прядильное веретено. Вас. 153. 3) Движущіяся солнечныя пятна, отблескъ отъ воды, зеркала, движущійся по стѣнѣ и пр. *Сонце ускоче у вікно, забігає зайчиками по стінах, по долівці.* Мир. Пов. II. 120. 4) Родъ дѣтской игры. Ив. 72. 5) Раст. Lepidium ruderale L. ЗЮЗО. I. 126.

Зайчи́ха, хи, *ж.* Самка зайца.

Зайчи́ця, ці, *ж.*=**Зайчиха.** Рудч. Ск. I. 139. *Зайчиця з зайченятами.* Мнж. 30.

За́йчичок, чка, *м.* Ум. отъ **за́єць.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

За́йшлий, а, е. Захожій. *Це чоловік зайшлий.* НВолын. у.

Зак, *нар.*=**Заки.**

Закабли́, **лі́в**, *м. мн.* Задники сапога. *Дам миха закаблукам, дам миха закаблам, достанеться й передам.* Шевч. 369.

Закаблу́к, **ка**, *м.* 1) Задникъ (въ сапогѣ). *Од Полтави до Примуки заламала закаблуки.* Нп. 2) **Ха́та закаблу́ком.** Домъ, построенный въ видѣ буквы **Г.** Лебед. у. Ум. **Закаблу́чок.** *Купив мені черевички,—закаблучки риплять.* Грин. III. 654.

Закаблу́чити. См. **Закаблучувати.**

Закаблу́чувати, **чую**, **еш**, сов. в. **закаблу́чити**, **чу**, **чиш**, *гл.* Загибать, загнуть. Желех.

Закавра́ш, **ша**, *м.*=**Закарваш.** К.С. 1893. XII. 447. Сим. 206.

Закавча́ти, **чу́**, **чи́ш**, *гл.* Запищать.

Закав'я́дити, **дило**, *гл. безл.* Затошнить. Гадяч. у. Слов. Д. Эварн.

Закади́ти, **джу́**, **диш**, *гл.* 1) Закадить (о кажденіи ладономъ). 2) Задымить. *Витяг з кишені гаманець з своїм тютюном і закадив махоркою.* Левиц. Пов. 232.

Зака́з, **зу**, *м.* 1) Приказъ, распоряженіе. *А тут уже й заказ єсть: бігають по селах осаули на конях і всі громади, чоловіків, жінок, дітей виганяють, щоб на ранок у Василівщині стали привітать круля.* О. 1862. II. 59. 2) Запрещеніе. *Вийшов з палати заказ, щоб не рубали лісу.* Прилуц. у.

Зака́заний, а. е. Запрещенный, заповѣдный.

Заказа́ти. См. **Заказувати.**

Зака́зни́к, **ка**, *м.* 1) Приказывающій, распоряжающійся; приказчикъ. 2) Заповѣдный лѣсъ. Харьк. Ум. **Зака́зничок.** Ув. **Зака́знище.** *Заказнище* (осаул), *вставши рано, кричить під віконце, щоби выйти на панщину.* Грин. III. 634.

Зака́зувати, **зую**, **еш**, сов. в. **заказа́ти**, **кажу́**, **жеш**, *гл.* 1) Приказывать, приказать, наказывать, наказать, дѣлать, сдѣлать распоряженіе. *Ой заказано і загадано всім козаченькам у військо йти.* Маркев. 24. *Поховали його, як він заказав.* Мнж. 36. *Тепер закажу світові всьому: нехай не вірить ніхто нікому.* Нп. 2) Запрещать, запретить. *Як я в матері гуляла,—мати не спиняла, а тепера іспинила чужая дитина, і світ мені зав'язала, гулять заказала.* Грин. III. 86. *Ой мені мати заказала, щоб я з тобою нігде не стояла.* Мет.

Зака́йок, **йку**, *м.*=**Закальок.**

Зака́кати, **каю**, **еш**, *гл.* Дѣтск. запачкать экскрементами.

Зака́л, **лу**, *м.* и **зака́ла**, **ли**, *ж.* 1) Въ хлѣбѣ: закалъ, нерыхлый слой хлѣба надъ нижней коркой. 2) Трещина, скважина. *Направо ся тяне широкий мур, а в мурі щось чути, шепоче, вендровник звертає там очі, аж тутки в закалі, гей срібний шнур, збігаються нори в студений чур.* Федьк. I. 93. Ум. **Зака́лець.** *Такий хліб удався, що кіт би за шкуру сховався: закалець на палець.* Ном. № 12283.

Закаламу́тити. См. **Закаламучувати.**

Закаламу́чувати, **чую**, **еш**, сов. в. **закаламу́тити**, **чу**, **тиш**, *гл.* Возмущать, возмутить, замутить, сдѣлать мутнымъ.

Закалата́ти, **та́ю**, **еш**, *гл.* 1) Застучать въ **калата́ло** (колотушка); зазвонить въ колоколъ учащенными ударами.

Зака́лець, **льця**, *м.* Ум. отъ **зака́л.**

Закалі́чити, **чу**, **чиш**, *гл.*=**Скалічити.** Желех.

Закалі́чіти, **чію**, **еш**, *гл.* Сдѣлаться калѣкой. *Закалічів ін давненько вже.* Черк. у.

Зака́льок, **ка**, *м.*=**Закалець.**

Закалю́жений, а. е. Испачканный въ жидкой грязи. *Свиня закалюжена.* Зміев. у.

Закаля́ти, **ля́ю**, **еш**, *гл.* Запачкать. *Він оставсь на дворі, закаляв чобіт.* Рудч. Ск. I. 67.

Закама́рок, **рку**, *м.* Закоулокъ. *Раз, як ховався він по закамарках, нахопився на його якийсь чоловік.* Стор. I. 54.

Закамени́ти, **ню́**, **ни́ш**, *гл.* Превратить въ камень. Желех.

Закамені́ти, **закам'яні́ти**, **ні́ю**, **еш**, *гл.* Окаменѣть. *А всім безбожникам уста закаменіють.* К. Псал. 252. *Закаменій ти, мій язику!* Рудан. I. 28.

Закандзю́битися. См. **Закандзюблюватися.**

Закандзю́блюватися, **лююся**, **єшся**, сов. в. **закандзю́битися**, **блюся**, **бишся**, *гл.* Загинаться, загнуться (крючкомъ). *Ніс закандзюбився як у кобця.* Стор. М. Пр. 4. **Воно́ таки́ на ді́ло закандзю́билось.** Ном. № 10010. Похоже, какъ будто что-то изъ этого и выйдетъ.

Закану́дити, **дило**, *гл. безл.* Затошнить. Харьк. у.

Закани́чити, **чу**, **чиш**, *гл.* Заклянчить.

Зака́пати, **паю**, **еш**, *гл.*=**Закрапати.** *Червона кров закапала з пучки.* МВ. II. 66.

Закапе́лок, **лку**, *м.* Мѣсто за печкой, печурка, закоулокъ. *Той їх і в хату уведе,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

і в комору, і на горище, і де є який закапелок, усюди. Кв. II. 285. *Сиділи б отам тихенько по своїх закапелках.* Канев. у.

Закарбува́ти, бу́ю, єш, *гл.* Сдѣлать зарубки.

Закарва́ш, шу, *м.* Обшлагъ, отворотъ рукава.

Закарлю́ка, ки, *ж.* Крючекъ, загибъ. Ум. **Закарлю́чка.** О. 1862. I. 79.

Закарлю́чистий, а, е. Со многими загибами, поворотами. *Пішов собі знову блукати по закарлючистих улицях московських.* О. 1861. Шевч. X. 4.

Закарлю́чити, ся. См. **Закарлю́чувати, ся.**

Закарлю́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **закарлю́ка.**

Закарлю́чувати, чую, єш, сов. в. **закарлю́чити, чу, чиш,** *гл.* Загинать, загнуть крючкомъ.

Закарлю́чуватися, чуюся, єшся, сов. в. **закарлю́читися, чуся, чишся,** *гл.* Сгинаться, согнуться крючкомъ.

Закаса́ти, ся. См. **Зака́сувати, ся.**

Закастри́ти, рю́, ри́ш, *гл.* Загромоздить, заставить пространство вещами. *Сіни там невеликі, та ще так закастрено, що й повернуться ніде,—настановлено всього.* Новомоск. у. (Залюбовск.).

Зака́сувати, сую, єш, сов. в. **закаса́ти, са́ю, єш,** *гл.* Засучивать, засучить, заворачивать, заворотить. *Рукава в неї за білі лікті закасовані.* МВ. II. 176.

Закасува́ти, су́ю, єш, *гл.* 1) Превзойти. *Мій буланий навзаводах закасував його мишатого.* 2) Уничтожить, исключить. *Колись до війська людей вербували, а тепер їх закасували.*

Зака́суватися, суюся, єшся, сов. в. **закаса́тися, са́юся, єшся,** *гл.* Подбирать, подобрать, поднимать, поднять платье, полы шубы и пр. Гол. Од. 28.

Зака́тний, а, е. Звѣрскій, свирѣпый.

Закато́ваний, а, е. 1) Замученный истязаніями, пытками. 2) Неуступчивый, упрямый. *Він закатований та упертий.* Левиц. Пов. 106.

Закатува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Замучить.

Закахи́кати, каю, єш, *гл.* Закашлять сухимъ кашлемъ.

Зака́хкати, каю, єш, *гл.* Объ уткѣ: закричать. *Знялись з води утята, закахкають і ну степом кружляють.* Греб. 387.

Закацу́бнути, бну, неш, *гл.*=**Закацюбнути.**

Закацю́бнути и **закацю́бти, бну, неш,** *гл.* Окоченѣть отъ холода, затвердѣть отъ мороза. *Мороз добрий, бачу: оце допіру повісила на плоті сорочки, а вже й закацюбли.* Черк. у.

Закача́ти, ся. См. **Закачувати, ся.**

Закача́тися, ча́юся, єшся, *гл.* Закатываться. *Ясна зіронька закачається, мене матінка сподівається.* Чуб. V. 747.

Зака́чувати, чую, єш, сов. в. **закача́ти, ча́ю, єш,** *гл.* 1)=**Закасувати, закасати.** 2) —**гли́ну.** У горшечниковъ: смоченную водой глину смѣшивать такъ, чтобы обратить ее въ тѣстообразную массу. Вас. 178.

Зака́чуватися, чуюся, єшся, сов. в. **закача́тися, ча́юся, єшся,** *гл.*=**Закасуватися, закасатися.** *Очеретом качки гнала, високо м ся закачала.* Чуб. V. 1180.

Закачурити, рю, риш, *гл.* —**хвіст.** Свить кольцомъ хвостъ. *Пес закачурит хвіст як обарянец.* Вх. Лем. 415.

Зака́шляти, ляю, єш, *гл.* Закашлять.

Зака́шлятися, ляюся, єшся, *гл.* Закашляться. *Батюшка сів проти неї та й закашлявся.* МВ. II. 203.

Заква́кати, каю, єш, *гл.* Заквакать.

Заква́сити, ся. См. **Заквашувати, ся.**

Заквасува́ти, су́ю, єш, *гл.* Запереть, посадить. *Закували хлопця молодого та в тюрму заквасували.* Шевч. 454.

Заква́шувати, шую, єш, сов. в. **заква́сити, шу, сиш,** *гл.* Заквашивать, заквасить. *Вона швидче ті невдалі булочки знов у діжу та й заквасила.* Мнж. 97.

Заква́шуватися, шуюся, єшся, сов. в. **заква́ситися, шуся, сишся,** *гл.* Закисать, закиснуть.

Заквили́ти, лю́, лиш, *гл.* Жалобно застонать, заплакать. *Заквилило два соколоньки, на воротях сидячи.* Рк. Макс. *Заквилить дитятко, схилиться до його Маруся гойдати.* МВ. II. 180.

Заквита́ти, та́ю, єш, *гл.* Внести въ списокъ, въ запись. *Піп по лейстрах заквитав, що Савка, прозвищем Знемога... для шпиталя той двір оддав.* Мкр. Г. 63.

Заквитува́ти, ту́ю, єш, *гл.*=**Заквитати.**

Заквіта́ти, та́ю, єш, сов. в. **заквіт|нути, ну, неш,** *гл.* Зацвѣтать, зацвѣсть. *Які тоті квітки красні, котрі заквітають.* Гол. II. 797. *Ой заквітли хвіялочки, заквітли.* Гол. I. 335.

Заквітчаний, а, е. 1) Убраный, украшеный цвѣтами, лентами и пр. **Заквітчана дівчина.** Дѣвушка съ цвѣтами на головѣ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

2) **Заквітчаний вік**. Счастливая жизнь. *Оттакий, панівчко, наш заквітчаний вік!* Г. Барв. 399.

Заквітча́ти, ся. См. **Заквітчувати, ся**.

Заквітчувати, чую, єш, сов. в. **заквітча́ти, ча́ю, єш**, *гл.* Убирать, убрать, украшать, украсить цвѣтами (преимущественно голову), а также и цвѣтными ягодами, матеріями и пр. *Покладе косу на голову поверх скиндячок вінком та заквітча квітками.* Кв. І. 75. *Иноді труну заквітчують калиною.* Ном. № 13427.

Заквітчуватися, чуюся, єшся, сов. в. **заквітча́тися, ча́юся, єшся**, *гл.* Украшаться, украситься цвѣтами (преимущественно о головѣ дѣвушекъ), а также и вообще чѣмъ-либо цвѣтнымъ. *Квітки рвала, заквітчалася.* Чуб. ІІІ. 406.

Заквіча́ти, чу́, чи́ш, *гл.*=**Закувікати**.

Заквокта́ти, кчу́, чеш, *гл.* О насѣдкѣ: закудахкать.

Закепкува́ти, ку́ю, єш, *гл.* —**з ко́го**. Посмѣяться надъ кѣмъ; начать надъ кѣмъ смѣяться, насмѣхаться.

За́ки, *нар.* Пока. *Велю коням оброк дати, возниченькам постояти, заки мати прийде з саду.* Мет. 226. *Заки я схаменулась,—його вже й немає.* МВ. (О. 1862. ІІІ. 60).

Закива́ти, ва́ю, єш, *гл.* 1) Закивать. 2) **П'ята́ми закива́ти**. Убѣжать. *Закивали п'ятами скілько видно.* Кв. ІІ. 269. 3) **П'ята́ми закива́ти на ко́го**. Бросить, покинуть кого.

Закиги́кати, каю, єш, *гл.* О чайкѣ: закричать. *Тільки закицикала чайка.* Стор. І. 206.

За́кид, ду, *м.* Упрекъ, укоръ; указаніе недостатка. *Сердиті закиди про те, як тепер сталося.* Мир. ХРВ. 127.

Закида́ти, да́ю, єш, сов. в. **заки́нути, ну, неш**, *гл.* 1) Забрасывать, забросить. *Один дурень закине у воду сокиру, а десять розумних не витягнуть.* Ном. № 6179. *Закидай мати дрова!* (у піч). Мет. 227. *На Юрія сіна кинь, та й вилка закинь.* Ном. № 440. *Невід закидали й досі не піймали.* Мет. 366. *О. Мойсей притулився в однім кутку канапи, а о. Хведір розлігся в другому, закинувши голову на спинку канапи.* Левиц. І. 134. 2) Забрасывать, забросить, класть, положить такъ, что потомъ не найдешь, потерять. *Десь капосні діти закинули батіг: шукаю, шукаю—ніяк не знайду.* 3) Садить, посадить куда-либо: въ яму, тюрьму и пр. *Люде його* (Карпа) *аж на тиждень у пашенну яму закинули були.* Хата 143. *Закинув старшина чоловіка в холодну. Ой заливши його у кайдани, закидайте в темницю.* К. С. 1882. ІІІ. 615. *Закинули в далеку неволю.* Шевч. 448. *Ей, мірошники, закидайте собаки в хліви, бо жидівське військо йде.* Грин. ІІ. 222. 4) Выпивать, выпить. *Видно, часто він закидать буде,—не раз уже я його п'яним бачила.* О. 1862. Х. 4. То же значитъ и **заки́нути в го́лову**. О. 1862. VIII. 13. 5) Заговаривать, заговорить, намекать, намекнуть. *Шило-мотовило по-під небесами ходило, по-німецькі говорило, по-турецькі закидало.* Ном. стр. 293, № 87. *Так бо почервоніла, як я їй став закидати, що її полюбив.* Кв. І. 22. **Закида́ти на дога́д,—слова́**. Намекать, намекнуть. *Закинув Марусі на догад, що се він її любить.* Кв. І. 22. *Почне слова закидати, воду, як то кажуть, каламутити.* МВ. ІІ. 80. 6) —**на ко́го**. Намѣчать, намѣтить въ мысляхъ. *Став дівки шукати. Вже на яку то він не думав? Зараз на чернігівську протопопівну закинув, та й сам злякавсь од нерівні.* Кв. ІІ. 53. —**о́ком (куди́, на ко́го)**. Посматривать, посмотрѣть, взглядывать, взглянуть. *Десь гарно жонатому, що усі ж то, усі, куди оком закинеш, усі женяться.* Кв. Драм. 185. *І мати, бачу, на нас карим оком закидає.* МВ. І. 129. —**гадю́чку (на ко́го)**. Дѣлать злостные намеки (на кого). *Се так на мене закида гадючку, а я... наче мені не втямки.* МВ. (К. С. 1902. Х. 146). 7) Сов. в. **заки́дати, даю, єш**. Забрасывать, забросать. *Ой не ходи ж, козаченьку, низом, бо закидаю доріженьку хмизом.* Чуб. V. 389. *Вони дивилися на пишну картину тихого Дніпра, закиданого барками, байдаками і плотами.* Левиц. Пов. 24.

Закида́тися, даюся, єшся, сов. в. **заки́нутися, нуся, нешся**, *гл.* 1) Забрасываться, забросится. *Закидається невід у воду.* 2) Забрасываться, забросится такъ, что потомъ не найдешь, затеряться. *Десь закинулася шапка,—ніяк не знайду.* 3) Сов. в. **заки́датися, даюся, єшся**. Забросится, забросаться. *Все викидають та й викидають сюди,—аж поки закидався ввесь город.*

Закидни́й, а́, е́. Многоснѣжный. *Зіма закидна.* Мнж. 168.

За́ким, *нар.*=**Заки**. *Заким сонце зійде, роса очі вийсть.* Ном. № 5679. *Заведу тебе*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

в чужу (хату), *заким свою збудую*. Чуб. V. 121.

Заки́нути, ся. См. **Закидати, ся**.

Закипа́ти, па́ю, єш, сов. в. **закипі́ти, плю́, пи́ш**, *гл.* 1) Закипать, закипѣть. *Казаночок закипає*. Хата, 6. *Закипіло сине море*. Шевч. 48. 2) —**кро́в'ю. Се́рце кро́в'ю закипа́є**. Употребляется для выраженія высокой степени мучительныхъ душевныхъ страданій. *Що в козака серце замірає, а в дівчини кров'ю закипає*. Чуб. V. 135. 3) Начинать сердиться, разсердиться, разгнѣваться. *Закипів же й я тоді: „Да ти, кажу, Якове, говори доладу!“* МВ. I. 107. То же значеніе —**гнево́м**. *Злякаються усі правдиві люде і закиплять гнівом на нечестивих*. К. Іов. 38. 4) **Так шку́ра на тобі́ й закипи́ть!** Будешь вся избита. Г. Барв. 287.

Закипі́лий, а, е. 1) Закипѣвшій. 2) —**кро́в'ю**. Покрытый запекшейся кровью. *Кров'ю закипілий*. Хата. XXI.

Закипі́ти. См. **Закипати**.

Заки́ркати, каю, єш, *гл.* О курицѣ: закудахтать, закричать: *кир, кир!* Кв.

Закиса́ти, са́ю, єш, сов. в. **закиснути, ну, неш**, *гл.* Закисать, закиснуть. *Очі закисатимуть*. Мнж. 166.

Заки́слити. См. **Закислювати**.

Заки́слювати, люю, єш, сов. в. **заки́слити, лю, лиш**, *гл.* 1) Дѣлать, сдѣлать кислымъ; пропитывать, пропитать посуду кислымъ содержимымъ. *Закислив мені своїм борщем горщик*. Константиногр. у. *Не буду макітри закислювати*. Константиногр. у. 2) —**ду́шу**. Съѣсть чего-либо кислаго (натощакъ передъ выпивкой). *Треба хоч душу закислити*. Мнж. 167.

Заки́снути. См. **Закисати**.

Закихи́кати, каю, єш, *гл.*=**Закахикати**.

Заки́хкати, каю, єш, *гл.* Засмѣяться сдержанно.

Заки́шкати, каю, єш, *гл.* Закричать: **киш!**

Заки́вець, вця, *м.* Металлическая скрѣпа, оковка на деревянныхъ предметахъ. *Те ярмо було з заківцями залізними*. Новомоск. у.

За́ківка, ки, *ж.* 1) Металлическая оковка конца палки, **ке́лефа, топірця́**. Шух. I. 275. 2) См. **Коса**. Шух. I. 169.

За́кіль, *нар.* Пока. *Світи, зоре, на все поле, закіль місяць зійде*. Мет. 37. *Я в школі аж у трьох дяків учивсь, закіль навчився читання да писання*. К. Дз. 232.

За́кім, *нар.*=**Заким**. *Закім багатий стухне, то убогий опухне*. Ном. № 5678.

За́кін, кону, *м.* Причастіе, св. дары. *Є й такі стрільці,—але се вже дуже грішні,—що коли законюються (причащаються), то не проковтнуть закін*. Шух. I. 234, 224.

Закінча́ння, ня, *с.* 1) Окончаніе. *Чом же оце нема в мене сили до закінчання?* К. ЧР. 384. 2) Конецъ, заключеніе.

Закінча́ти и **закінчи́ти, чу́, чи́ш**, *гл.* Закончить, окончить. *Весілля вже, бачте, закінчали*. Г. Барв. 4. *Люде живуть і бідніше, і живуть же якось!—закінчила вона тими словами свою річ*. Левиц. Пов. 280.

Закінча́тися и **закінчи́тися, чу́ся, чи́шся**, *гл.* Закончиться, окончиться. *А тисяча годів у тебе—день единий, вчорашній ніби день, що сю ніч закінчився*. К. Пс. 24. *День закінчився весільним бенкетом*. Стор. М. Пр. 73.

Заки́п, ко́пу, *м.* Окопъ, окопанное мѣсто. Черк. у.

Заки́пти́ти, пчу́, ти́ш, *гл.* 1) Закоптить. 2) Поднять пыль.

Заки́пчитися, чуся, тишся, *гл.* Окончить работать. Угор.

За́клад, ду, *м.* 1) Основаніе, фундаментъ. 2) Учрежденіе, заведеніе. 3) Количество неваленнаго сукна, какое можно положить въ валушку въ одинъ разъ. 4) Закладъ, пари. *Давай у заклад на гроші*. Грин. I. 213. **Би́тись, захо́дити, іти́ у закла́д**. Держать пари. *Не заходи з дідьком у заклад*. Ном. № 12593. *Спор як хоч, а в заклад не бийсь*. Ном. № 12595. *Боже борони йти в заклад*. Ном. № 12594. 5) **На закла́д роби́ти підло́гу**. Дѣлать полъ такъ, чтобы одна половица заходила за другую. НВолын. у. 6) **За́кладом**. Тихо, не спѣша. **За́кладом роби́ти**. Работать медленно, не спѣша. *Ти все закладом: другий би се зробив до полудня, а ти до півночі*. О лошадяхъ: тихой ровной рысью. *Не шарпай коней, пускай їх закладом*. Уман. у. **За́кладом коси́ти**. Брать косой при самой землѣ. НВолын. у.

Закладáнка, ки, *ж.* Названіе сорта **пла́хти**. Черниг. у.

Закладáти, да́ю, єш, сов. в. **закла́сти, ладу́, де́ш** и **заложи́ти, жу́, жиш**, *гл.* 1) Закладывать, заложить чѣмъ что-либо, или что-либо за что. *Рани мої смертельнії промивав, м'якенькою бавовною закладав*. Мет. 440. *Заклав він сокиру за пояс*. Грин. I. 188. *Молода... закладає молодому хустку за пояс*. Грин. III. 515. 2) Накла-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дывать, наложить. *Закладають царський вінець: тепер ти моя.* Чуб. V. 205. 3) Закладывать, заложить, запрягать, запречь. *Господарь волоський пару коней у колясу закладав.* Мет. 393. 4) Класть, положить. *Коня тобі напою, овса, сіна закладу.* Чуб. V. 8. 5) Основывать, основать. 6) Учреждать, учредить. 7) Вносить, внести за кого-либо деньги. *А заложить же за тебе багато треба?* Сим. 195. 8) —**по́зов.** Вчинать, вчинить искъ, начать судебное дѣло. Котл. НП. 344.

Заклада́тися, да́юся, єшся, сов. в. **закла́стися, ду́ся, де́шся** и **заложи́тися, жу́ся, жишся**, *гл.* 1) Закладываться, заложиться. 2) Закладываться, основываться, основаться. 3) Учреждаться, учредиться. 4) Рѣшаться, рѣшиться твердо, дать обѣтъ. *Заложився їсти усе пісне.* Левиц. 5) Держать пари, побиться объ закладъ. Левиц. Пов. 162. *Мужики закладалися, що не прийде вона, на сто рублів.* Рудч. Ск. I. 215.

Закла́дини, дин, *ж. мн.* Закладка, основаніе (зданія), также и пиршество по этому поводу. Чуб. VII. 376. *Нехай піде позве людей на закладини.* Рудч. Ск. I. 92.

За́кладка, ки, *ж.* 1) Отрѣзокъ отъ другого колеса, надѣваемый на ось, если колесо коротко въ рукавѣ. НВолын. у. 2) Складка. 3) Закладка (въ книгѣ). Ум. **За́кладочка.**

Закладни́й, а́, е́. Урочный. *Закладна робота.* Брацл. у. *На закладного робочого дозорці не треба.* Брацл. у.

За́кладочка, ки, *ж.* Ум. отъ **за́кладка.**

Закладча́нин, на, *м.* Гость, приглашенный на празднество по поводу закладки зданія. Чуб. VII. 376.

Закла́дчини, чин, *ж. мн.*=**Закладини.** *Як положать зруб на хату..., то п'ють закладчини.* ХС. Ш. 39.

Закла́дщини, щин, *ж. мн.*=**Закладини.** Канев. у. ХС. Ш. 39.

Закла́сти. См. **Закладати.**

Закла́цати, цаю, єш, *гл.* Застучать зубами.

Заклебу́чений, а, е. Загнутый, закривленный. Шух. I. 284. *Носи* (у постолах) *суть завше менше або більше догори заклебучені.* Шух. I. 121.

Заклекота́ти, чу́, чеш и **заклекоті́ти, чу́, ти́ш**, *гл.* 1) Заклокотать. **Щоб твоя́ й путь заклекоті́ла!** Ном. № 3695. Проклятіе, равняющееся пожеланію смерти. 2) Объ орлѣ: закричать. *У святу неділю не сизі орли заклекотали, як то бідні невольники у тяжкій неволі заплакали.* Чуб. V. 933. *Заклекчи* (орле) *з-під хмари.* Щог. Сл. 135. 3) Заговорить (о шумномъ говорѣ толпы). *„Обділяй мерщій!“ заклекотіла мертвецька громада.* Кв. I. 259. *Село закричало, заклекотало тисячою усяких голосів.* Лев. Пов. 101.

Заклепи́ти, плю́, пи́ш, *гл.* Закрыть. *Ох і рада ж би я, дитя моє, до тебе встати, тобі порядок дати,—да сирая земля двері заляла, оконечка заклепила.* Мет. 150.

За́клик, ку, *м.* Призывъ, зазовъ, возваніе. *А за тим удруге, втретє заклик оддається.* Мл. л. сб. 139.

Закликáльник, ка, *м.* Зовущій, зазывающій.

Закликáльниця, ці, *ж.* Зовущая, зазывающая. Курица говоритъ о кухаркѣ: *Казала я півням і курам-кумонькам, щоб закликальниці мов кобця стерегмся.* К. Дз. 139.

Закликáння, ня, *с.* Зазываніе, приглашеніе.

Закликáти, ка́ю, еш, сов. в. **заклúкати, чу, чеш**, *гл.* 1) Приглашать, пригласить, зазывать, зазвать. *На хліб, на сіль людей закликають.* Макс. *Я шавлію пересію, руту перетичу,—кого люблю та кохаю,—до себе закличу.* Лавр. 156. *Як у лісі була хата, то вона боялась сама ночувати і пішла в село, щоб закликати дівчат.* Рудч. Ск. I. 202. 2) Произносить, произнести божбу, клятву, обѣтъ. *Крім постів, уставлених церквою, закличе собі гуцул по перебутій хоробі або з иншої нагоди осібну бо́жку* (пістъ) *в скоромний день.* Шух. I. 41.

Заклúн, ну, *м.* Заклятіе. *Гроші ті* (скарб) *заклинені, бо той, що клав, казав: котра рука поклала, то та най їх озме. Отже той заклин мусить вигоріти.* Шух. I. 44.

Заклина́ння, ня, *с.* Заклинаніе. *Заклинанє, як гадина укусить.* МУЕ. III. 53.

Заклина́ти, на́ю, еш, сов. в. **заклясти́, клену́, не́ш**, *гл.* Заклинать, заклясть, проклинать, проклясть. *Заклинаю тебе Богом, не муч мене.* Єв. Мр. V. 7. *Заклинаю тя іменем Божим.* МУЕ. III. 53. *Десь ти мене, моя мати, в барвінку купала, купаючи заклинала, щоб долі не мала.* Мет. *Заклинала вона гроші ті... ось як.* Грин. II. 143.

Заклина́тися, на́юся, ешся, сов. в. **закля́стися, кляну́ся, не́шся**, *гл.* Клясть-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ся, поклясться. *Заклялась і забожилась, що не прийде до хати.* Чуб. V. 656. *Мотря закликалась, що бачила холеру.*

Заклина́ч, ча, *м.* Заклинатель.

Заклинцюва́ти, цю́ю, єш, *гл.* 1) Набить стѣну клинышками передъ обмазкой глины. 2)—**в кайда́ни.** Заковать въ кандалы. *Лихі люде закинули його в куну, та ще й заклинцювали в кайдани.* О. 1862. VII. 47.

Заклі́пати, паю, єш, *гл.* Замигать. *Бубка тільки очима заклі́пав і нічого не сказав.* Левиц. Пов. 184.

За́кло, ла, *с.* Кусокъ земли, вдающійся въ чужую землю. Козелец. у.

Заклопота́ти, чу́, чеш, *гл.* Причинить много заботъ, хлопотъ. *Бо свекруха й лепетуха, сварливая голова, вона ж мене заклопоче,—я ж дівчина молода.* Чуб. V. 535.

Заклопота́тися, чу́ся, чешся, *гл.* Быть въ хлопотахъ, заботахъ. *Ей, зажуриться заклопочеться Хмельницького старая голова, що при йому ні сотників, ні полковників нема.* Дума. *Вмер в їх хазяїн,—дівчина трохи заклопоталася, поки його поховали.* МВ. II. 196.

Заклью́вок, вку, *м.* Надклеванное яйцо, изъ котораго долженъ выйти цыпленочекъ. НВолын. у.

Заклью́вувати, вую, єш, сов. в. **заклюва́ти, клюю́, е́ш,** *гл.* Заклевывать, заклевать. *Тепер її і кури заклюють.* Ном. № 2089.

Заклью́вуватися, вуюся, єшся, сов. в. **заклю́нутися, нуся, нешся,** *гл.* 1) Зарождаться, зародиться, заводиться, завестись. *Черва заклюнулась у мнясі. Кропива заклюнулась у вишняку, так треба вибавить.* Ном. № 13231. 2) Начинаться, начаться. *Добре бути заздалегідь на місті, як тільки закльовується ярмарок: одбірай собі де схоч притулок.* О. 1862. IX. 69. *Чи то давнє яке лихо прокинулось в хаті? Чи вчорашнє задавлене знов заворушилось, чи ще тільки заклюнулось?* Шевч. 100.

Заклюба́чений, а, е.=Заклебучений. Вх. Уг. 239.

Заклюва́ти, ся. См. **Закльовувати, ся.**

Заклю́кання, ня, *с.* Запутываніе, запутанность. (Самборщина въ Галиц.) Вх. Зн. 26.

Заклю́кати, каю, єш, *гл.* Запутать, спутать. (Самборщ. въ Галиц.). Вх. Зн. 26.

Заклю́нути, ся. См. **Закльовувати, ся.**

За́кля, *нар.=***Заклі́ль.** *Розвеселяй маменьку, закля ся повернем.* Гол. IV. 374.

Заклякати, ка́ю, єш, сов. в. **заклякнути** и **заклякти, кну, неш,** *гл.* Окоченѣвать, окоченѣть; отвердѣвать, отвердѣть. *Долядали смерти, долядали—не доляділи, одвернулись на часок,—до його, а він уже й закляк.—Зімою якось запізнився, закляк сердега в хуртовині.* Мог. 111. *Продержало з тиждень морозом,—земля заклякла як кістка.* Мир. Пов. I. 111.

Заклякли́й, а, е. Окоченѣлый, окостенѣлый. *Навіщо те тепло, оте ясне сонечко, коли воно вже не гріє... заклякло серця.* Мир. Пов. II. 41.

Заклякнути, заклякти. См. **Заклякати.**

Заклясти, ся. См. **Заклинати, ся.**

Заклятий, а, е. 1) Заклятый, заколдованный. *З того часу ставок чистий зарі́с осокою; не купаються дівчата, обходять горою; як углядять, то христяться і зовуть заклятим.* Шевч. 24. *Заклятії гроші хоч і знайдеш, то аби як і не візьмеш.* Грин. II. 143. 2) Упорный; жестокій. *Вони на тебе ворогують,—я буду ворог їм заклятий.* К. Псал. 312. *Ой приїхав чоловік додому заклятий, бив же мене, волочив до самої хати.* Чуб. V. 680.

Заклячуваний, а, е. ? **Ши́ло заклячуване.** У сапожниковъ: шило для подшивки лубковъ. Вас. 161.

Закмети́ти. } См. **Закмічувати.**
Закмі́тити. }

Закмічувати, чую, єш, сов. в. **закмети́ти, мечу, тиш** и **закмі́тити, мічу, тиш,** *гл.* Замѣчать, замѣтить, запоминать, запомнить. *Я й закметив їх* (слова з книжки) *зараз, скоро почув, як він читав.* Г. Барв. 177. *Закмітити у голові собі.* Сосницк. у.

Закнявча́ти, чу́, чи́ш, *гл.=***Занявчати.** Св. Л. 222.

Зако́в, ву, *м.* Оковы. *Бути мені у неволі, у некрутському наборі, у залізі, у закові.* Бал. *Одиноким дає сем'ю, із закову визволяє.* К. Псал. 150.

Заковези́тися, жу́ся, зи́шся, *гл.=***Закомезитися.** Аф.

Заковерзува́ти, зу́ю, єш, *гл.* Закапризничать.

Заковизнути и **заковизти, зну, неш,** *гл.* 1) Застыть, окоченѣть. *Такий п'яний, що де упав, там і заковиз.* Мнж. 180. *Так, як його корчило, бідного хлопця, перед смертю,—так він і заковиз.* 2) Залечь, запасть. *Кохання мабуть йому далеко у серці заковизло.* Полт. у.

Заково́тати, таю, єш, *гл.* Постучать.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Із ловів приїхав і в двері заковтав. Гол. I. 90.

Зако́вувати, вую, єш, сов. в. **закува́ти** и **заку́ти, кую́, єш,** *гл.* 1) Заковывать, заковать. *Часто бо заковувано його в кайдани.* Єв. Мр. V. 4. *Бистрі ніженьки закували, білі рученьки зв'язали.* Макс. 159. *Та Травина зав'язали, та в кайдани закули.* Чуб. V. 1027. 2) Зарабатывать, заработать кузнечной работой. *А мій Коваленко куе помаленьку; що закуе, то проп'е в недїлю раненько.* Грин. III. 661. 3) Только сов. в. О кукушкѣ: закуковать. *Прилетіла зозуленька з темного лісочку, сіла, пала, закувала в зеленім садочку.* Чуб. III. 188.

Закозакува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Начать вести жизнь козака.

Закозакува́тися, ку́юся, єшся, *гл.* Долго пробыть гдѣ козакомъ.

Зако́їти, ко́ю, їш, *гл.* Начать дѣлать дурное. *Спусти їм, то таке закоють, і власть твою собі присвоють.* Котл. Ен. V. 37.

Заколя́тати, таю, єш, *гл.* Постучаться. *Заколатав в двері.*

Заколе́сник, ка, *м.* 1) Чека, колышекъ для задержанія колеса на оси. Каменец. у. Kolb. I. 66. *Заколесник загубили і колесо зліта.* Св. Л. 74. 2)=**Колісни́к.** *Хто з них чоботар, той латає чоботи, хто заколесник, той лагодить коло воза, хто ткач—тче полотно.* Шух. I. 146.

Зако́ли, лів, *м. мн.* Изломы. *Видно було, що недавно гілку ту відломано: свіжі заколи.* Новомоск. у. (Залюбовск.).

Заколива́ти, ва́ю, єш, *гл.* Закачать, заколебать.

Заколиса́ти. См. **Заколисувати.**

Заколи́сувати, сую, єш, сов. в. **заколиса́ти, лишу́, шеш,** *гл.*=**Заколи́хувати, заколиха́ти.**

Заколиха́ти, ся. См. **Заколи́хувати, ся.**

Заколи́хувати, хую, єш, сов. в. **заколиха́ти, шу́, шеш,** *гл.* Закачивать, закачать. *І укриє й перехристить, тихо заколише.* Шевч. 105.

Заколи́хуватися, хуюся, єшся, сов. в. **заколиха́тися, шу́ся, шешся,** *гл.* Закачаться, заколыхаться. *Опівночі заколихалась і затуркотіла під ним земля.* Стор. М. Пр. 42.

Заколо́джувати, джує, сов. в. **заколо́дити, дило,** *гл. безл.* Сдѣлаться запору. *Як заколодило, так який уже день і на двір не ходе.* Харьк. у. Слов. Д. Эварн.

Заколоси́тися, шу́ся, сишся, *гл.* Выбросить колосъ. *Пшениця розрослась і заколосилась навдивовижу.* Стор.

За́колот, ту, *м.* Ссоры, раздоръ, смута. *На землі буде переполох народів у заколоті.* Єв. Л. XXI. 25.

Заколо́та, ти, *ж.* 1) Похлебка для животныхъ. Аф. 2) Пренебрежительное названіе для плохо изготовленнаго жидкаго кушанья. Аф.

Заколо́ти, лю́, леш, *гл.* 1) Заколоть. *Занудило коло серця, закололо в боку.* Шевч. 68. *Злякався—аж у п'яти закололо.* Ном. № 4386. 2) Заколоть, убить колющимъ оружіемъ. 3) Зарѣзать (о свиньяхъ). *Прийди, серце Миколю, поросятко заколю.* Чуб. V. 11.

Заколо́тися, лю́ся, лешся, *гл.* Заколоться.

Заколоти́ти. См. **Заколочувати.**

Заколоти́тися, чу́ся, тишся, *гл.* 1) Забиться. *Серце заколотилось.* 2) Задрожать отъ волненія. *Аж заколотилась уся, як побачила.*

Заколо́ток, тка, *м.* Яйцо безъ зародыша. Каменец. у.

Заколо́чувати, чую, єш, сов. в. **заколоти́ти, лочу́, тиш,** *гл.* 1) Намѣшивать, намѣшать, наболтать, разболтать,—напр. муку въ водѣ и пр. *Висівок там заколоти.* Хата, 178. 2) Только сов. в. Произвести ссору, раздоръ, смуту.

Заколупи́ти, плю, пиш, *гл.* Ковырнуть. *Як глянули на його, то аж серце їх заколупило.* ЗОЮР. I. 119.

Заколядува́ти, ду́ю, єш, *гл.* 1) Запѣть **коля́дку.** *Ой я тобі, дядьку, заколядую.* Чуб. III. 427. 2) Заработать пѣніемъ **коля́дки.**

Закомези́тися, жу́ся, зи́шся, *гл.* Заупрямиться, закапризничать.

Закомеши́тися, шу́ся, ши́шся, *гл.* Зашевелиться, закишѣть. *Троянці всі заворушились, завештались, закомешились.* Котл. Ен.

Закомі́рок, рку, *м.* Огороженное мѣсто за амбаромъ. Аф. Также вообще всякій закоулокъ. *Всі закоморочки, куточки уже не первий знаю год.* Котл. Ен. III. 24. Ум. **Закомі́рочок.**

За́кон, ну, *м.* 1) Зародышъ. Константиногр. у. **Там його́ й зако́ну нема́.** Нѣтъ его тамъ и зародыша, нѣтъ и слѣда. Константиногр. у. 2) Законъ. *Де ж такий за́кон є, щоб чоловіка нівечити?* Харьк. 3) Исповѣданіе, обрядъ, предписаніе религіи, обычая. *Хитрий закон, що не зна*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ні чорт, ні піп, ні дякон. Посл. Аф. 419. *Князь ісповідував православну віру і кріпко тримався свого закону.* Стор. М. Пр. 69. *Поховали громадою, як слід, по закону.* Шевч. 32. *Як раз по нашому закону пред нею шапочку ізняв.* Котл. Ен. III. 56. *Ждіть від нас людей по закону увечері.* Кв. Драм. 173. **В зако́н увести́:** а) Сочетать законнымъ бракомъ. *Нехай нас звінчає, та тоді вже явимось до матері. Вона, побачивши, що ти вже у закон уведена, не так буде на тебе жалкувати.* Кв. I. 219. б) Окрестить. *Вже три дні, як дитина не хрещена... Не дай, Боже, якого случаю—і вмре не введена в закон.* Мир. ХРВ. 23. **У зако́н уступи́ти.** Вступить въ законный бракъ. Маркев. 114. См. еще **Закін.**

Законити́, ся. См. **Законя́ти, ся.**

Зако́нний, а, е. Законный. **Зако́нне сло́во, зако́нні ре́чі.** Обрядовыя выраженія, обязательныя при народныхъ обрядахъ, напр. свадебныхъ. *Говорили старости законні речі про куницю.* Кв. I. 76. *Поки староста се законне слово казав, Маруся у кімнаті все поклони била, щоб батько оддав її за Василя.* Кв. I. 54.

Зако́нність, ности, *ж.* Законность. Желех.

Законова́лити, лю, лиш, *гл.* Залѣчить, заморить лѣченіемъ.

Законода́вець, вця, *м.* Законодатель.

Законтрактува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Принять по контракту.

Зако́нюватися, нююся, єшся, *гл.*= **Законя́тися.** *Є й такі стрільці,—але се вже дуже грішні,—що коли законюються (причащаються), то не проковтнуть закін.* Шух. I. 234.

Законя́ти, ня́ю, єш, сов. в. **законити́, ню́, ни́ш,** *гл.* Зараждать, зародить. *Яке його Господь законив, таке воно й є.* Зміев. у.

Законя́тися, ня́юся, єшся, сов. в. **законити́ся, ню́ся, ни́шся,** *гл.* 1) Зарождаться, зародиться. *Законяється дитина.* Константиногр. у. *Бог його знає, як воно дитина законяється у жінки.* Волч. у. *Ба! зерно яке довге! значиться велике бути законилося, та запекло сонце.* Волч. у. 2) Пріобщаться, пріобщиться св. таинъ.

Зако́панець, нця, *м.* Что-нибудь краденое и закопанное. Черк. у.

Закопа́ти, ся. См. **Закопувати, ся.**

Закопи́лити. См. **Закопилювати.**

Закопи́лювати, люю, єш, сов. в. **закопи́лити, лю, лиш,** *гл.* 1) Приподнимать, приподнять кверху, заворачивать, заворотить, отворотить (кверху). *Вітер закопилив очерет на стрісі.* Міусск. окр. 2) **Закопи́лити гу́бу.** Надуться, разсердиться; заважничать. Ном. № 5084. *Хоче б то всміхнутись, та здержується, щоб невістка не закопилила губи.* Кв. II. 177.

Закопирса́ти, са́ю, єш, *гл.* 1) Заковырять. 2) Негладко, нехорошо зашить.

Закопи́рчувати, чую, єш, *гл.*=**Закопилювати.**

Закопоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* 1) О дѣтяхъ: побѣжать мелкими шажками. 2) О лошадяхъ: побѣжать съ быстрымъ топотомъ. *Закопотіли коні.* К. ЧР. 154. *Ущухло поле. Тільки коні закопотіли там то там.* Греб. 343.

Закопоши́тися, шу́ся, ши́шся, *гл.* Зашевелиться, закопошиться. Стор. I. 150. *Чогось конотопський народ загомонів і закопошився.* Кв. II. 90.

Закопти́ти, ся. См. **Закопчувати, ся.**

Закопті́лий, а, е. Закопченный.

Зако́пування, ня, *с.* Закапываніе.

Зако́пувати, пую, єш, сов. в. **закопа́ти, па́ю, єш,** *гл.* 1) Закапывать, закопать, зарывать, зарыть. *Убили його та й закопали під яблунею.* Рудч. Ск. I. 157. *Нехай в'яне, поки закопають.* Шевч. 12. *Бодай тебе, мій миленький, в землю закопали!* Лавр. 107. *А під котрою ж то вербою ви, діду, закопали гроші?* Левиц. I. 99. 2) Вкапывать, вкопать, врывать, врыть. *Скажімо ся поховати, ще й хрест закопати.* Чуб. V. 209.

Зако́пуватися, пуюся, єшся, сов. в. **закопа́тися, па́юся, єшся,** *гл.* Закапываться, закопаться, зарываться, зарыться. *Дашкович все глибше й глибше закопувався в книжки.* Левиц. Пов. 87.

Зако́пчувати, чую, єш, сов. в. **закопти́ти, пчу́, ти́ш,** *гл.* Закапчивать, закоптить.

Зако́пчуватися, чуюся, єшся, сов. в. **закопти́тися, чу́ся, ти́шся,** *гл.* Закапчиваться, закоптиться. *Від диму закоптився.* Ном. № 5994.

Закордо́нець, нця, *м.* Заграничный житель.

Закордо́нний, а, е. Заграничный.

Закордо́нник, ка, *м.*=**Закордонець.**

Закорени́ти, ся. См. **Закоре́нювати, ся.**

Закоре́нювати, нюю, єш, сов. в. **за-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

корени́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Укоренять, укоренить.

Закоре́нюватися, нююся, єшся, сов. в. **закорени́тися, ню́ся, ни́шся**, *гл.* Укореняться, укорениться. *Закореняться наші внуки в дарованій нам займанщині.* К. Псал. 159.

Закоржа́вити, вію, єш, *гл.* Закорявѣть.

Закоро́стявіти, вію, єш, *гл.* Заболѣть коростой.

Закорті́ти, ти́ть, *гл. безл.* Сильно захотѣться. *Аж труситься, так йому закортіло напиться тієї помсти.* Стор. I. 187. *Закортіло чоловіка зайти у шинок.* Рудч. Ск. II. 129.

Закорча́вити, вію, єш, *гл.* Покривиться.

Закорю́чити, чу, чиш, *гл.* Загнуть крючкомъ. *Банькатий, з закорюченим носом.* Стор. М. Пр. 156.

Закоси́ти. См. **Закошувати.**

Закоси́чити, ся. См. **Закосичувати, ся.**

Закоси́чувати, чую, єш, сов. в. **закоси́чити, чу, чиш**, *гл.* Убирать, убрать, украсить цвѣтами голову или головной уборъ. *Ой зроблю я косиченьку саму бервінкову, закосичу кресанину своєму миленькому.* Гол. IV. 448.

Закоси́чуватися, чуюся, єшся, сов. в. **закоси́читися, чуся, чишся**, *гл.* Украшать, украсить, убирать, убрать себѣ голову или головной уборъ цвѣтами. То же, что и **заквітча́тися.** *Закосичилася дівка.* Вх. Зн. 28. Иногда прилагается и къ другимъ украшеніямъ головы, могущимъ играть роль цвѣтовъ. *Ой упала зоря з неба, та й розсипалася, а Марця ю позбірала, закосичилася.* Гол. Значитъ также и вообще украшаться, украситься цвѣтами. Напр. гуцулы говорятъ, что весною **полони́на закоси́читься,** т. е. покроется цвѣтами. Шух. I. 184.

За́косок, ску, *м.* Заливъ рѣки.

Закостри́читися, чуся, чишся, *гл.* Заартачиться. *Я до його рідним братом,— а він як закостричиться, так куди тобі.* Лебед. у.

Закося́нин, на, *м.* Въ свадебномъ ритуалѣ **закося́нами** называются тѣ лица, которыя отвозятъ новобрачную къ новобрачному—**за косо́ю і́дуть.** Черниг. у.

Зако́т, ту, *м.* Отворотъ. *Чоботи з червоним закотом.* МВ. III. 94. *Одягання з закотами, а коміра нема.* Борз. у.

Зако́та, ти, *ж.*=**Закот. Комірі́** съ **зако́тою** носятъ **дівча́та.** Чуб. VII. 427.

Зако́тистий, а, е. Отложной. *Комір закотистий.* НВолын. у.

Закоти́ти, ся. См. **Зако́чувати, ся.**

Закоха́нець, нця, *м.* Влюбленный. МВ. (К.С. 1902. X. 151).

Зако́ханий, а, е. 1) Влюбленный. *Закоханий хлопець.* Г. Барв. 147. 2) Выхоленный, взлелѣянный. *Закоханий чоловік.* Черк. у.

Закоха́ння, ня, *с.* 1) Любовь. *Не я, милий, осудила, судять же нас люде, що з нашого закохання нічого не буде.* Мет. 78. *Хто не знає закохання, той не знає лиха.* Мет. 31. 2) Возлюбленный возлюбленная. *А десь моє закохання до вечери сиділо.* Гол. III. 329. *Вернися, любе закохання, перестань ся гнівати.* Грин. III. 228.

Закоха́ти, ся. См. **Закохувати, ся.**

Зако́хувати, хую, єш, сов. в. **закоха́ти, ха́ю, єш**, *гл.* 1) Влюбляться, влюбиться, полюбить. *І гостинців брать не хоче, не хоче й пана закохать.* Шевч. 526. 2)=**Викохувати, викохати.** *Сім літ силки закохати,—мої двері вилупати.* Гол. I. 153. *Чи воно закохувано отї ліси, що вони такі хороші.* Черниг. г.

Зако́хуватися, хуюся, єшся, сов. в. **закоха́тися, ха́юся, єшся**, *гл.* 1) Влюбляться, влюбиться. *Бодай же я був перше в гробі, ніж я закохався в тобі.* Чуб. V. 235. *Закохалися обидві в одного Івана.* Шевч. 473. *Закохався, як чорт в суху вербу.* Ном. № 8749. *Що зо мною закохався, а з иншою повінчався.* Нп. 2)—**в чо́му.** Пристращаться, пристраститься къ чему. *Ще його батько чумакував, і бере, було, його з собою малого, то ще тоді він закохався у дорогах.* МВ. II. 75. *Ходив він більш для того, що вже в чумацтві закохався.* МВ. II. 76.

Закоцю́рбитися, блюся, бишся, *гл.* Загнуться.

Зако́чистий, а, е.=**Закотистий.** *Пошила сорочку Юхимові з закочистим коміром, а він і не хоче надівати.* Васил. у.

Зако́чувати, чую, єш. сов. в. **закоти́ти, чу́, тиш**, *гл.* Отворачивать, отвернуть; засучивать, засучить. *Закоти комір! Дідова дочка закотила рукава.* Рудч. Ск. II. 55. *Закотив сі щилик штанці по коліна.* Чуб. V. 1145.

Зако́чуватися, чуюся, єшся, сов. в. **закоти́тися, чу́ся, тишся**, *гл.* Закатываться, закатиться. *Закотилось сонечко за зелений сад.* Мет. 316. *Очі йому аж під лоб закотились.* Кв. II. 205. *Упустила копійку, а вона закотилася аж під піч.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Закоштува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Попробовать. Левиц. I. 166.

Зако́шувати, шую, еш, сов. в. **закоси́ти, кошу́, сиш,** *гл.* 1) Начинать, начать косить. 2) Скашивать, скосить. *А за мною молодою ходе смертонька з косою, хоче мене умертвити, ще й косою закосити.* Грин. III. 142. 3) Зарабатывать, заработать косьбою.

Закоща́вiти, вiю, еш, *гл.* Сильно исхудать.

Закрада́тися, да́юся, ешся, сов. в. **закра́стися, дуся, дешся,** *гл.* Прокрадываться, прокрасться, подкрадываться, подкрасться, закрадываться, закрасться, вкрадываться, вкрасться. *Оцей ліс колись наш був, а теперка як злодій закрадайся, як вужевки треба.* Каменец. у. *Каня ся закрала, курчаток покрала.* Чуб. V. 1124. *Кругом, бачите, вода, так не закрадеться туди кішка.* Стор. II. 66.

Закра́йок, йку, *м.* Край, окраина.

Закра́пати, паю, еш, *гл.* 1) Закапать, начать капать. *Потанув сніг, із стріх закрапало.* МВ. II. 77. 2) Закапать, накапать на что. *Закрапати треба березівкою у виразку.* Константиногр. у.

Закраси́ти, ся. См. **Закрашати, ся.**

Закра́сти, ду, дешь, *гл.* Украсть. *Коли не закрадуть у похорон, то понаходиш усе.* Федьк.

Закра́стися. См. **Закрадатися.**

Закрасува́тися, су́юся, ешся, *гл.* 1) Начать красоваться. 2) О хлѣбахъ: зацвѣсти. *Жита закрасувались.* Г. Барв. 147.

Закраша́ти, ша́ю, еш, сов. в. **закра́сити, шу, сиш,** *гл.* Украшать, украсить. *Мак у городі всі квітки закрашав.* К. Ор. (ЗОЮР. II. 262). *Ой у лузі калина увесь луг закрасила.* Мет. 260. *Ой чого, чого усі могилки коровами закрашено?* К. Досв. 141. *Скрипки й цимбали закрасили шовком.* Мкр. Н. 24. *Тільки його закрасили брівоньки чорненькі.* Мил. 74. *Хата рушниками закрашена.* Г. Барв. 180. *Хатки, садочками закрашені.* Мир. ХРВ. 99. *Одна чорнобрива, та всіх закрасила.* Грин. III. 475.

Закраша́тися, ша́юся, ешся, сов. в. **закраси́тися, шу́ся, си́шся,** *гл.* Украшаться, украситься. *Чим же той світ закрашається? чи горами, чи долинами, чи великими могилами?* Чуб. V. 943. *Рум'янцем закрасилася живим.* МВ. II. 200.

Закра́яти, ра́ю, еш, *гл.* Откроить.

Закректа́ти, кчу́, чеш, *гл.* Закряхтѣть. *Цибелла перше закректала, а послі кашлять почала.* Котл. Ен. V. 36.

Закре́па, пи, *об.* Крѣпышъ. *Там діти закрепи, хоч якого коня, то вдерже, а лоб йому як у вола.* Лебед. у.

Закрепи́ти, плю́, пи́ш, *гл.*=**Закрі́пити.**

Закрепи́тися, плю́ся, пи́шся, *гл.*=**Закрі́питися.**

Закрива́ння, ня, *с.* Закрываніе.

Закрива́ти, ва́ю, еш, сов. в. **закри́ти, ри́ю, еш,** *гл.* Закрывать, закрыть, укрывать, укрыть. *І то не наш корх землі, що нам очі закришоть.* Ном. № 1499.

Закрива́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **закри́тися, ри́юся, ешся,** *гл.* Закрываться, закрыться, укрываться, укрыться. *Стоїть дівка з молодцем, закрилася рукавцем.* Чуб. V. 87.

Закри́вдити, джу, диш, *гл.* Обидѣть.

Закриви́ти, влю́, виш, *гл.* Закривить, загнуть, искривить.

Закриви́тися, влю́ся, вишся, *гл.* 1) Закривиться, искривиться. 2) —**на ко́го.** Начать походить на кого, начать дѣлаться кѣмъ. *Хоч буцім, Грицьку, ти на пана закривився, та з пантелику ти, так як другі, не збився.* Гул. Арт. (О. 1861. III. 87).

Закриві́ти, ві́ю, еш, *гл.* Стать хромымъ. Черк. у.

Закри́льщик, ка, *м.* Крайній облавщикъ. Черк. у.

Закри́ти. ся. См. **Закривати, ся.**

Закритни́й, а́, е. 1) Укромный. *Отам у лісі місце закритне, то вони й гайдамачили собі, та й ніхто не знав, де вони ховались.* Канев. у. 2) Скрытный. *Я не закритний був: як що таке, то зараз усе пороскажу.* Константиногр. у.

Закрича́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Закричать. *Лучче замовчиш, ніж закричиш.* Ном.

Закриши́ти. См. **Закришувати.**

За́кришка, ки, *ж.* То, что крошатъ въ борщъ. Каменец. у. (Закришка)—*бутвиння що кришать в борщ: петрушка, цибуля та кріп, то що.* Св. Л. 5.

Закришталюва́тися, лю́юся, ешся, *гл.* Кристаллизоваться. *Сироп вже закристалився.* Черк. у.

Закри́шувати, шую, еш, сов. в. **закриши́ти, шу́, шиш,** *гл.* Положить въ борщъ и пр. зелень. *Гарбуз, мамцю. варю, цибулькою закришила.* Грин. III. 387.

Закрівави́ти, влю́, виш, *гл.* Окровавить. *Жінка мертва лежить посеред хати, а він сидить на печі закрівавлений.* Грин. II. 128.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Закрівави́тися, влю́ся, ви́шся, *гл.* Окровавиться. Константиногр. у.

Закрі́па, пи, *ж.* Скрѣпа. *Указ за скрі́пою Гурчева.*

Закріпи́ти, ся. См. **Закріпляти, ся.**

Закріпля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **закрі́пи́ти, плю́, пи́ш**, *гл.* Скрѣплять, скрѣпить.

Закріпля́тися, ля́юся, єшся, сов. в. **закріпи́тися, плю́ся, пи́шся**, *гл.* 1) Скрѣпляться, скрѣпиться. 2) Смыкаться, сомкнуться (о губахъ). **Закріпи́лись ре́чі.** Замолкли слова. *Заніміли твої губочки, заплющились твої оченьки, закріпились твої реченьки.* Мет. 293.

Закріпости́ти, ся. См. **Закріпощати, ся.**

Закріпоща́ти, ща́ю, єш, сов. в. **закріпости́ти, щу́, сти́ш**, *гл.* Закрѣпощать, закрѣпостить. *І як степи запорозькі тоді поділили і панам на Україні люд закріпостили.* Шевч. 260.

Закріпоща́тися, ща́юся, єшся, сов. в. **закріпости́тися, щу́ся, ти́шся**, *гл.* Закрѣпощаться, закрѣпоститься. *Нехай вільна козачка не закріпощається, людям на сміх, а своєму селу на сором.* МВ. I. 42.

Закро́влений, а, е. Окровавленный. *Була дуже закровлена—ввесь вид у неї був у крові.* Новомоск. у.

Закропи́ти. См. **Закропляти.**

Закропля́ти. ля́ю, єш, сов. в. **закропи́ти, плю́, пиш**, *гл.* 1) Окроплять, окропить. *Закропляйте доріженьки, щоб ся не курили.* Чуб. V. 994. 2) Омочать, омочить, освѣжать, освѣжить влагою. *Ой дай, дівко, води пити, смажні уста закропити.* Мл. л. сб. 237.

Закругли́ти, глю́, лиш, *гл.* Округлить. *Вікно зверху трохи закругляне.* Левиц. Пов. 19.

Закружи́ти, жу́, жиш, *гл.* Закружить, начать двигаться (летать и пр.) кругами. *Ворон смерти де закружить.* Федьк. I. 60.

Закру́кати, каю, єш, *гл.* Закаркать. *Закрукають кречети сизі.* Стор. II. 143.

За́крут, ту, *м.* Поворотъ, заворотъ Шух. I. 179.

За́крутень, тня, *м.*= **Завертка 1.** *Вся нива закрутнями унизана.* Мир. ХРВ. 25.

Закрути́ти, ся. См. **Закручувати, ся.**

За́крутка, ки, *ж.* 1)=**Завертка 1.** Маркев. 93. 2) Завертка, закрутка для запиранія воротъ. Шух. I. 87. См. **Завертка 2.** 3) Часть ручной мельницы. См. **Млин ручни́й.** Шух. I. 104. 4) Колокъ у скрипки для натягиванія струнъ. Вх. Лем. 415.

Закрутóси, сів, *м. мн.* Лабиринты, запутанныя улицы, переулки. *Виходив усі закрутоси у місті.* Каменец. у.

Закру́чуваний, а, е. 1) Закрученный. *Не тільки парубоцький чорний закручуваний ус моторний чарує молодих дівчат.* Греб. 320. 2) О деревѣ: съ извилистыми слоями, непригодное для раскалыванія вдоль,—*кругом так млинком і колеться.* Вас. 146.

Закру́чування, ня, *с.* Закручиваніе.

Закру́чувати, чую, єш, сов. в. **закрути́ти, кручу́, тиш**, *гл.* 1) Закручивать, закрутить, завертѣть. *Козак сього не злюбив, тілько усок закрутив.* Мет. 115. *Закрутив носом, як тертого хріну понюхав.* Ном. № 3396. *Закрутив веремія.* Ном. № 3928. 2) Закручивать, закрутить (о вѣтрѣ). *Як повіяв вітер, посіяв сніг зверху і знизу, далі як закрутило!* О. 1862. IV. 87. 3) Зарабатывать, заработать прядениемъ. *А Ганна грошей не жалувала... посилала, що було закрутить веретеном.* Лев. I. 57. 4) Сов. в. Закутить. *Що за тиждень заробе, усе у неділю прогуля. От раз... узяв він у хазяїна плату, та як закрутив.* Мнж. 142.

Закру́чуватися, чуюся, єшся, *гл.* Закручиваться, закрутиться, закруживаться, закружиться, завертѣться. *Закрутилася круто зелена хмелина, звившись на тичину.* К. Досв. 173. *В Хими і в очах усе закрутилось.* МВ. II. 65. **Мо́зок закрути́вся.** Закружилась голова, одурѣлъ. *Мозок всім їм закрутився, дур напав од хмелю.* Мкр. Н. 36.

Закрю́кати, каю, єш, *гл.* Заквакать. *Жаби закрюкали.* Грин. I. 33.

За́крючка, ки, *ж.* Извилина. Харьк.

Закря́кати, чу, чеш, *гл.* Закаркать. *Закряче ворон степом летючи.* Макс. (1849), 59. *Закрякали чорні крюки, вимаючи очі.* Шевч. 54.

Закува́ти. См. **Заковувати.**

Закувіка́ти, каю, єш, *гл.* 1) О свиньѣ: закричать, завизжать. *Сів* (вовк) *на свиню, прибіга в село; вона як закувіка—аж вовк перелякавсь.* Рудч. Ск. I. 3. 2) О совѣ: закричать. *На чиї хижі кувік* (сова) *заковіче, того до гробу кліче.* Вх. Уг. 248.

Закуди́кувати, кую, єш, *гл.* Спрашивать куда идешь или ѣдешь. *Не закудикуй!* Мнж. 173.

Заку́длати, лаю, єш. *гл.* Взъерошить, запутать (волоса). *Заспаний, закудланий.* О. 1861. VI. 77.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Закуйо́вдити, джу, диш, *гл.* 1) Перепутать, взбить (волоса). 2) Сдѣлаться мятели. *Оце б'е яке! Оце закуйовдило!* Мир. Пов. I. 115.

Закуйо́вдитися, джуся, дишся, *гл.* 1) Спутаться, запутаться; начать путаться. 2) Зашевелиться, начаться безпорядкамъ, начать безпорядки. *В Польщі знов закуйовдилось.* ЗОЮР. I. 70. *Під той саме час ляхи закуйовдились* (повстали). Мир. ХРВ. 91.

Закукури́кати, каю(чу), каєш (чеш), *гл.* Закукурекать. *Опівночі закукурікали півні.* Стор. II. 68.

Закульга́ти, га́ю, єш, *гл.* Захромать.

Закуна́ти, ня́ю, єш, *гл.* Задремать. *Коли б сьогоднішню був ніч хоч закуняв.* Гул. Арт. О. 1861. III. 83.

Закупа́ти, па́ю, єш, сов. в. **закупи́ти, плю́, пиш**, *гл.* 1) Закупать, закупить. *Ніби з паном повінчалась, закупила села.* Шевч. 107. 2)—**кого.** Подкупать, подкупить. *Закупила батька, щоб горілки не пив.* Ном. № 6479. 3) **Закупи́ти сла́ву бо́жу.** Дать при сборѣ пожертвованій въ церкви во время служенія. Вх. Лем. 415

За́купень, пня. *м.* Покупатель, скупщикъ. *Пан жде закупня того й не дав наділу на відробіток.* Каменец. у.

Закупи́ти. См. **Закупати**.

Закупний, а, е. Закупні куми́= Окупні куми́. Мил. 22.

За́купня, ні, *ж.* Покупка. *Потім і закупня пішла... Роспродав усі села.* ЗЮЗО. I. 301.

Заку́рвити, влю, виш, *гл.* Заработать проституціей. Сосниц. у.

Закури́ти, ся. См. **Закурювати, ся.**

Закурі́ти, рі́ю, єш, *гл.* Задымиться, подняться пыли; побѣжать такъ, что пыль поднимается. *Чорт сам не свій. „Ой, пропав же я, каже, пусти мене, пусти!"... Чоловік тоді його зсадив з груші,—чорт аж закурів.* Рудч. Ск. II. 25.

Закуркува́ти, ку́ю, єш. *гл.* Закурлыкать (объ орлахъ). Встрѣчено въ фальсифицированной думѣ „Походъ на поляковъ". *Закуркують кречети сизі.* Макс. (1849). 59.

Закурни́кати, каю, єш, *гл.* Замурлыкать, забормотать.

Заку́рювати, рюю, єш, сов. в. **закури́ти, рю́, риш**, *гл.* 1) Задымливать, задымить. *Затопила, закурила сиріми дровами.* Чуб. V. 262. 2) Закуривать, закурить. *Люльки з пожару закурили.* Шевч. 60. 3) Закапчивать, закоптить. 4) Запыливать, запылить что. 5) Только сов. в. Быстро побѣжать, быстро поѣхать. *Закурив з Кам'янця вже парафіяльним попом.* Св. Л. 134. 6) Начинать, начать курить водку, закурить. Отсюда **закури́ти**—запить, загулять. *Продав усю худобу, та як закурив!*

Заку́рюватися, рююся, єшся, сов. в. **закури́тися, рю́ся, ришся**, *гл.* 1) Начинать, начать дымить, задымиться. *Занялась хата, перекинуло вогонь на другу,— он уже й та закурилася.* **Бода́й тобі закури́лось.** Бранное пожеланіе пожара. *Що не по їх, зараз: „щоб і подзвонилось, щоб і закурилось".* Г. Барв. 438. 2) Закуриваться, закуриться. *Ніяк не закурюється люлька,—тютюн вохкий.* 3) Закапчиваться, закоптиться, потемнѣть отъ дыму. *Увесь дім закурився і почорнів од диму.* Стор. МПр. *Онищe розложив таке, що аж небо закурилось, аж до Бога дим дойшов.* Драг. 17. 4) Начинать, начать пылить, запылить. *Не жаль мені доріженьки, що закурилася.* Говорится также и о снѣгѣ. *От схопилась хуртовина, закурилася долина.* Щог. В. 30. 5) Запыливаться, запылиться, покрыться пылью.

Закуси́ти. См. **Закушувати.**

За́куска, ки, *ж.* Закуска. Стор. М. Пр. 74. *Спасибі за закуску, що зізв курку й гуску.* Ном. № 12073. Ум. **За́кусочка.**

Заку́страний, а, е. Взъерошенный, всклокоченный. *Одутлуватий, закустраний, він стояв серед хати, понуро оглядаючи круюм себе.* Мир. Пов. II. 76.

Заку́страти, раю, єш, *гл.* Взъерошить, растрепать волосы.

За́кут, та, *м.* Закоулокъ, уголъ. *Ой з-за гори чорні хмари в закуті.* Чуб. V. 1004. Ум. **За́куток, за́куточок.** Въ этой формѣ употребляется въ смыслѣ: убѣжище, пріютъ. *В її серці знайшовся добрий, теплий закуточок для милого хлопця.* Левиц. Пов. 383.

Заку́та, ти, *ж.* Канура, хлѣвъ. *Сім закут, одна свиня.* Ном. № 11789.

Заку́тати, ся. См. **Закутувати, ся.**

За́кутень, тня, *м.* Уголокъ, глухое мѣсто. *Село наше у закутні такому, що ніхто туди не зайде.* Каменец. у.

Заку́ти, кую́, ке́ш, *гл* =**Закувати.**

Заку́тий, а, е. Закованный. *Закуті в пута неофіти.* Шевч. 612.

За́куток, тка, за́куточок, чка, *м.* Ум. отъ **за́кут.**

Заку́тувати, тую, єш, сов. в. **заку́-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тати, таю, еш, *гл.* Закутывать, закутать. *Закутав їх сніг білий.* Мог. 158.

Заку́туватися, туюся, ешся, сов. в. **заку́татися, таюся, ешся,** *гл.* Закутываться, закутаться.

Закутуля́ти, ля́ю, еш, *гл.* Задвигать ртомъ, плохо пережевывая пищу или перемѣщая во рту напитокъ. *Налив чарку і знову вилив у рот, закутуляв, ковтнув.* Мир. ХРВ. 178.

Закухарюва́ти, рю́ю, еш, *гл.* Заняться стряпней.

Закушпе́лити, лю, лиш, *гл.* Запылить, подняться пыли, мятели. *Закрутило, закушпелило шляхом.* Мир. ХРВ. 169.

Заку́штрати, раю, еш, *гл.* = **Закустрати.** Черк. у.

Закуштува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Испробовать, отвѣдать. *Закуштувала якось луччого життя.* Левиц. І. 233.

Заку́шувати, шую, еш, сов. в. **закуси́ти, шу́, сиш,** *гл.* Закусывать, закусить. Ном. № 6001. *Уже закушував смачненько, хто добре пінної лигнув.* Котл. Ен. V. 21. *По одній не закушують.* Ном. № 11527.

Зала́годити. См. **Залагоджувати.**

Зала́годжувати, джую, еш, сов. в. **зала́годити, джу, диш,** *гл.* 1) Починять, починить, поправлять, поправить. 2) Улаживать, уладить.

Заладна́ти, на́ю, еш, *гл.*=**Залагодити.** *Стріха в його добре попрогнивала і мохом пообростала: треба заладнати.* Г. Барв. 14.

Зала́зити, жу, зиш, сов. в. **зали́зти, лізу, зеш,** *гл.* 1) Залѣзать, залѣзть, забираться, забраться. *Пусти чорта в хату, то він і на піч залізе.* Ном. № 2809. *Заліз, як муха в патоку.* Ном. № 1642. 2) Только несов. в. Запачкать, лазая.

Заламáти. См. **Заламлювати.**

Зала́млювати, люю, еш, сов. в. **заламáти, мáю, еш** и **заломи́ти, млю́, миш,** *гл.* 1) Заламывать, заломить. *Заламав білі руки, став собі думати.* Чуб. V. 428. *Молодая дівчинонька заломила руки, чогось мені тяжко-важко да з теї розлуки.* Волч. у. *Попереду отаман заломить бриль на бакір.* Греб. 401. **Заломи́ти чóртові ковбасу́.** Сдѣлать крюкъ (въ пути). Грин. І. 236. 2)—**кого́.** Взять верхъ надъ кѣмъ, быть лучше кого въ какомъ либо отношеніи. *Всіх дівчат заломила своїм станом і красою.* Г. Барв. 542. *Заломив би козакуванням він і Байду.* К. ЦН. 226.

Зала́пити. См. **Залаплювати.**

Зала́плювати, люю, еш, сов. в. **зала́пити, плю, пиш,** *гл.* У плотниковъ: соединять концы бревенъ. *Оце тільки ми підвалини залаплювали, а тепер візьмемось за дошки.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Зала́сний, а, е. Лакомый, привлекательный, заманчивый, упоительный. *Козак та воля—заласна доля.* Ном. № 766.

Залата́ти. См. **Залатувати.**

Зала́тувати, тую, еш, сов. в. **залата́ти, та́ю, еш,** *гл.* Заплатывать, заплатать, ставить, поставить заплату. *Дай мені смоли обідраний бік залатати.* Рудч. Ск. II. 14.

Залаштува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Задѣлать; починить, исправить. *Годилося б залаштувати сю межу, де плуг переорав.* Лубен. у.

Зала́щитися, щуся, щишся, *гл.* О собакѣ: начать ласкаться. *То собаки гавкали, наче кого за поли ведуть, а то залащились зразу і перестали гавкать.* Верхнеднѣпр. у.

Зала́яти, ла́ю, еш, *гл.* Ругнуть, обругать. *Він залаяв мене.* Уман. у. *Запінилась, посатаніла, неначе дурману іззіла, залаяла Енея так.* Котл. Ен. І. 32. *Засвистав, залаяв: чорти б вашу ма!* Чуб. III. 426.

Зала́ятися, ла́юся, ешся, *гл.* Побраниться. *Я ні з ким не заведуся, ні залаюся.* Кв. Драм. 216.

Зале́вчник, ка, *м.* Чека въ оси экипажа. Угор. Вх. Зн. 19.

Зале́глий, а, е. 1) Залежалый. 2) Недоплаченый.

Зале́глість, лости, *ж.* Недоплата, недоборъ, недоимка.

Залегши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* Облегчить. *Залеши трохи, а то важко.* Константиногр. у.

Заледащі́ти, щі́ю, еш, *гл.* Облѣниться.

Зале́две, *нар.* Едва лишь.

Залежа́лий, а, е. Залежалый. *Залежалий хліб.* Мл. л. сб. 175.

Зале́жати, жу, жиш, *гл.* Зависѣть.

Зале́жатися. См. **Залежуватися. Зале́житься,** *гл. безл.*=**Залежати.**

Зале́жний, а, е. 1) Зависимый. 2) Залежавшійся, запасной. *О, в того є залежні гроші.* Каменец. у.

Зале́жність, ности, *ж.* Зависимость. Чуб. І. 253.

Зале́жуватися, жуюся, ешся, сов. в. **зале́жатися, жуся, жишся,** *гл.* Залеживаться, залежаться. *Грицько собі був хазяїн хороший... було і на вбогого старця. Лишки тільки не залежувалися.* Г. Барв.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

136. *Залежався куций в соломі.* Ном. № 14088.

Залементува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Поднять крикъ, плачъ. *Христя припала до труни і страшенно залементувала.* Мир. Пов. II. 121.

Залепета́ти, печу́, чеш, *гл.* Залепетать.

Залепета́тися, чу́ся, чешся, *гл.*=**Залепетати.** *Тільки губонька залепечеться... твоє горе настане* (о неговорящемъ еще ребенкѣ). Рудан. I. 22.

Залескота́ти, чу́, чеш, *гл.*=**Залоскотати.**

Залескоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Запищать (о кобчикѣ). *Кібчик залескотів, спускаючись на березу.*

Зале́сливий, а, е. Льстивый.

Залеті́ти. См. **Залітати.**

Залету́ха, хи, *ж.* Залетная птица.

Зали́ва, ви, *ж.* 1) Разливъ, наводненіе. Угор. 2) Проливной дождь. Рк. Левиц. *Залива ïшла.* НВолын. у.

Заливáння, ня, *с.* Заливаніе.

Заливáти, вáю, єш, сов. в. **зали́ти** и **залля́ти, ллю́, лле́ш,** *гл.* 1) Заливать, залить. Єв. Мр. IV. 37. *Заливає Дунай бережечки, та нікуди обминути.* Мет. 61. *На сире коріння, на біле каміння ніжки свої козацькії посікає, кров'ю сліди заливає.* Дума. *Залив... огонь.* Рудч. Ск. I. 37. **Зали́ти о́чі.** Напиться пьянымъ. *Співав, хто мав на те охоту, заливши очі наперед.* Мкр. Г. 48. **Заливáти за шку́ру са́ла.** Сильно допекать. Ном. № 5850. Шевч. 586. Котл. Ен. II. 22. 2)—**в кайда́ни.** Заковывать, заковать. *Ой залили сотника Харька Шамраївці у кайдани.* Мет. 426. *Ой узявши істиха під руки, залийте в кайдани, а залившн та у ті кайдани, закидайте в темницю.* К. С. 1882. III. 614.

Заливáтися, вáюся, єшся, сов. в. **зали́тися** и **залля́тися, ллю́ся, лле́шся,** *гл.* 1) Заливаться, залиться. *Заливається сльозами.* Чуб. V. 67. **Заливáтися ре́готом.** Сильно смѣяться. *Заливався заливним реготом.* Мир. ХРВ. 130. 2) Захлебываться, захлебнуться. *Поринаєш,—не дай, Боже, залєшся водою.* К. Досв. 61. **Зали́тися кро́в'ю.** Умереть отъ прилива крови. *Люде, що живуть по-під нами, не падають з землі і не заливаються кров'ю.* Ком. I. 8.

Заливни́й, а́, е́. 1) О смѣхѣ: сильный, перекатистый. *Почувся її заливний... регіт.* Мир. ХРВ. 52. 2) О дождѣ: проливной. *Заливний дощ був у нас позавчора.* Волч. у.

Залига́ти. См. **Залигувати.**

Зали́гувати, гую, єш, сов. в. **залига́ти, га́ю, єш,** *гл.* 1) Надѣть веревку **(нали́гач)** на рога вола. *Сірі воли залигає.* Чуб. V. 1034. 2) Переносно: схватить, лишить свободы. *Мене залигали того ж дня і держали під арештом і до сьогодні.* Новомоск у.

Зали́жник, ка, *м.* Полка, гдѣ кладутъ ложки. Вх. Зн. 19.

Зали́заний, а, е. 1) Зализанный. 2) Прилизанный. *Вертить лисою зализаною головою перед хлопцями.* Левиц. ПЙО. I. 363.

Зализа́ти. См. **Зализувати.**

Зали́зувати, зую, єш, сов. в. **зализа́ти, жу́, жеш,** *гл.* Зализывать, зализать. Чуб. I. 122. *Як корова зализала.* Ном. № 11202. *Укусивши, не зализеш.* Ном. № 4126.

Залима́нити, ню, ниш, *гл.* Выманить, занять. *Два карбованці залиманив та й не дає.*

Залину́ти, ну́, неш, *гл.* Залетѣть.

Залипа́ти, па́ю, єш, сов. в. **зали́пнути, ну, неш,** *гл.* Облипать, облипнуть. *Нагаєчка дротяненька, а я молоденька: у тіло влипає, кров'ю залипає.* Мл. л. сб. 282.

Зали́скати, каю, єш, *гл.* Заблистать, блеснуть; засверкать. *Блискавицями залискав.* К. Псал. 37.

Залисні́ти, ні́ю, єш, *гл.* Заблестѣть, залосниться. *Залисніли чорні кучері.* Левиц. I. 85.

Зали́ти, ся. См. **Заливати, ся.**

Залицьо́ваний, а, е. Обтянутый шиной. *Колеса залицьовані.* Екатериносл. (Залюбовск.).

Залиця́йник, ка, *м.* Ухаживатель. *До себе нікого не підпускає... зараз прізвище залиця́йникові й приложить.* Г. Барв. 447.

Залиця́ння, ня, *с.* Ухаживаніе, любезничаніе. *Не до козацького залицяння було убогому бурлаці.* Хата 159. *Дівчатам до любого повабу, а молодим козакам до залицяння.*

Залиця́тися, ця́юся, ешся, *гл.* 1) **—до ко́го, на ко́го.** Ухаживать за кѣмъ (о любовномъ ухаживаніи). *Не ходи, не люби, не залицяйся,—не пойду за тебе, ти ж не сподівайся.* Чуб. III 144. *Чи ти, милий, впився, чи з коника вбився, чи на другу залицявся, мене одурався.* Мет. 104.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

2) —**на ко́го**. Имѣть виды на кого, желать кого. *А на того Середенка старий дукач залицявся: ходить дукач по ярмарку, собі наймита шукає.* Грин. III. 624. 3) Намѣреваться, собираться. *Через тебе, вражий сину, мене мати била. Не била, не била, залицялась бити.* Подольск. г. *Хлопці... вже залицялись бити мене.* Уман. у.

Зали́чки, чок, *ж. мн.* Шелевочная обивка стѣнъ, сложенныхъ изъ бревенъ. *Заличкы поробив добрі.* НВолын. у.

Заличко́вувати, вую, єш, сов. в. **заличкува́ти, ку́ю, єш**, *гл.* Прикрывать, прикрыть, замаскировать, закрыть плохое лучшимъ. *Чи ви була не заличкували льону: він зверху гарний, а насподі який?* Лебед. у. *Другий бік у каністасеві аж ніже ж тобі не заличкований: ізіздочки тобі та горити́чки на видлі.* Екатерин. г.

Залиша́ти, ша́ю, єш, сов. в. **залиши́ти, шу́, ши́ш**, *гл.* Оставлять, оставить, покидать, покинуть. *А тепер я чумачина, дак ти мене й залишила.* Лавр. 70. *Ніхто не залишить свого кохання.* МВ. II. 158. *Дівчинонька мила перш мене любила, тепер залишила.* Чуб. V. 168.

Залиша́тися, ша́юся, ється, сов. в. **залиши́тися, шу́ся, ши́шся**, *гл.* Оставаться, остаться. Грин. III. 92.

Залиши́ти, ся. См. **Залишати, ся**.

Зали́шній, я, е. Излишній. Зміев. у. *Випило залишне, нехай оддише.* Ном. № 11650. *Тілько щоб пропитатись, а не залишне.* Кв. II. 12.

Зали́шок, шку, *м.* Излишекъ. *На малу міру сот зо три з залишком.* Кв. II. 13.

Залишто́вник, ка, *м.* Въ оковкѣ крышки крестьянскаго сундука: каждая изъ короткихъ желѣзныхъ полосъ, идущихъ отъ **шпуг** къ угламъ сундука и захватывающихъ собою **ли́шту**. Вас. 150.

Зали́г, ло́гу, *м.* Препятствіе, препона. *Став залогом ізміждо нами: ні того не пуска, ні того.* Канев. у.

За́ліжка, ки, *ж.* Закладъ, пари. *Виграв заліжку.* Шух. I. 219.

Залізза́, за́, *с.* Желѣзныя части плуга. *Купив плуг, лишень деревінь, а заліззя треба ще.* Каменец. у.

Зали́зко, ка, *с.* Утюгъ. *Одна насилу володіла руками, прасуючи залізком мушминову сукню.* Левиц. I. 178.

Зали́зний, а, е. 1) Желѣзный. *Мишко, на тобі кістяні зуби, дай мені залізні.* Ном. № 263. 2) Переносно: чрезвычайно крѣпкій, могучій. *Сумно, сумно гайдамаки залізную силу поховали.* Шевч. 220. 3) **Зали́зна трава́**. Раст.: черный лѣсной горохъ.

Зали́зник, ка, *м.* Инструменты желѣзные (у плотниковъ). Шух. I. 87.

Зали́зня́к, ка́, *м.* 1) Торговецъ желѣзомъ. Лебед. у. 2) Желѣзный котелъ. 3) Желѣзная руда. 4) Кирпичъ, выжженный сильно, до расплавки песку. Харьк. у. 5) Порода раковъ: рѣчной сѣрый, съ широкими клешнями. Браун. 32. 6) Названіе вола темно-красной масти. К. С. 1898. VII. 42. 7) Раст. а) —**коза́цький**. Phlomis pungens Wild. ЗЮЗО. I. 131; б) —**черво́ний**. Lytrum Salicaria L. ЗЮЗО. I. 127.

Зали́зо, за, *с.* 1) Желѣзо. *Їсть, як іржа залізо.* Ном. № 2723. 2) *мн.* Цѣпи, оковы. *На суд твій праведний прийти, в залізах руки принести.* Шевч. 58. *Навіть залізами ніхто не міг його зв'язати.* Єв. Мр. V. 3. Ум. **Зали́зце**. Ном., стр. 284, № 1858.

Зали́зовина́, ни́, *ж.* Желѣзная руда? *То то червона земля, то іржа, бо повинно є тут залізовина.* Могил. у.

Зали́зти. См. **Залазити**.

Зали́зце, ця, *с.* 1) Ум. отъ **залізо**. 2) **Зали́зця каркові, лютрові**. См. **Лютрові зали́зця**. Вх. Пч. II. 7.

Залізя́ка, ки, *ж.* Обломокъ, кусокъ желѣза. *Як покладеш залізяку на тому припічку, що в комені, до ніколи не буде вовк нападать на скотину.* Чуб. I. 48. *Виколов око залізякою.* Левиц. Пов. 341. Ум. **Залізя́чка**.

Залізя́ний, а, е. Желѣзный. *Де твоя лопатка залізяна?* Екатер. у. (Залюбовск.). *Загадка: Вовчок залізяний, хвіст конопляний* (голка). Грин. II. 310.

Залізя́нка, ки, *ж.* Желѣзная дорога. *Їхав там, де проходить ота залізянка, що бігають прудко.* Екатер. у. (Залюбовск.).

Залізя́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **залізя́ка**.

За́лім и **залом́, ло́му**, *м.* 1) Изгибъ, кривизна. 2) Поворотъ (рѣки, дороги). Черк. у. Мнж. 180. 3) Переломъ. 4) Карнизъ. 5)=**Завертка 1**. *Це залом у житі. Бог його знає, хто оце наробив? Заломило,—ми й мишили.* Черниг. у. 6) **За́лом**. Мѣсто въ лѣсу, гдѣ лежитъ буреломъ. *Корови і воли пасуть... у за́ломах—лісах, де лежить поломане дерево.* Шух. I. 211.

Залінува́тися, ну́юся, ється, *гл.* Залѣниться.

Зали́пи́ти, ся. См. **Заліплювати, ся**.

Заліплювати, люю, єш, сов. в. **залі-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пи́ти, плю́, пиш, *гл.* Залѣпливать, залѣпить.

Заліплюватися, лююся, єшся, сов. в. **заліпи́тися, плю́ся, пишся**, *гл.* 1) Залѣпливаться, залѣпиться. 2) Слѣпливаться, слѣпиться. *Заліпилися мої карі очі, не можу я рознятн.* Чуб. V. 950.

За́лісок, ску, *м.* Опушка лѣса. *Приходить на залісок,—аж вовчиця з вовченятами ґрається.* Рудч. Ск. I. 134.

Заліта́ти, та́ю, єш, сов. в. **залети́ти, лечу́, ти́ш**, *гл.* Залетать, залетѣть. *В чужий край не заліта́й, щоб крилечка мати.* Ном. № 9421. *За сто миль залетіла.* Ном. стр. 303.

Заліток, тку, *м.* Лѣтній выпасъ скота. *Брав на заліток воли, то через те й було в мене багато скотини чужої.* Верхнеднѣпр. у. 2) Употребительнѣе во мн. ч. **за́літки.** Начало лѣта. **На за́літки зоставля́ти.** Оставлять до начала будущаго лѣта. *Не зоставляйте сіно на залітки, а то бува миші перегризуть, затече.* Волч. у.

Залі́тошній, я, є. Позапрошлый. *Се було чи літошній, чи залітошній год.* Черниг. у.

Залі́тувати, тую, єш, *гл.* 1) Остаться на лѣто. 2) Хватить до новаго урожая. *Повитрачувались з хліба, з сіна, з соломи,—не залітує, доведеться купувати.* Конотоп. у.

Заліч и́ти, чу́, чиш, *гл.* 1) Зачесть. 2) Залѣчить. Левиц. Пов. 176. *Залічили в серцях наших великую рану.* Макс.

Заліч и́тися, чу́ся, чишся, *гл.* Засчитаться, ошибиться въ счетѣ.

Залля́ти, ля́ю, єш, *гл.*=**Залити**. *Лучче було мене, мати, в купелі заляти, ніж такую нещасную на світ видавати.* Чуб V. 361.

Зало́г, гу, *м.*=**Заклад 4**. Уман. у.

Зало́га, ги, *ж.* 1) Гарнизонъ. *Сей город був султанський; стояла в йому турецька залога.* К. (Правда, 1868, стр. 53). 2) Охранительная стража. *Ой Бог знає, Бог відає, де мій милий ночує: чи у полі, чи у полі, чи в великій дорозі, чи у пана гетьмана да стоїть на залозі.* 3) Засада. Черном. *Стежки і всі дороги черкеські обняли залоги.* Мкр. Г. 25. 4) Собраніе, сборище людей. *Не ночує дівчинонька дома, на досвітках велика залога, там ночує дівчинонька здорова.* Мил. 95. 5) Землянка? См. Мкр. Г. 19 и 23. *Виходить часом із залоги, на сонці ґріється, співа.* Мкр. Г. 23.

Заложа́тися, жа́юся, єшся, *гл.* Биться объ закладъ. Черк. у.

Заложи́ти, ся. См. **Закладати, ся.**

За́лоза, зи, *ж.* Железа, гланда. Ум. **За́лозка.** Ув. **Залоза́ка.**

Залозува́ти, зу́ю, єш, *гл.* Страдать гландами, опухолью слюнныхъ железъ. *Мої воли тепер залозують.* Прилук. у.

Залозува́тий, а, е. Страдающій гландами.

Залоза́ка, ки, *ж.* Ув. отъ **за́лоза.**

Залої́тися, лою́ся, їшся, *гл.* 1) Засалиться. НВолын. у. 2) Облѣпиться чѣмъ. *Залоївся камінь, бо зерно було сире, то мов тістом замазав хто.* Канев. у.

Залокта́ти, кчу́, чеш, *гл.*=**Залоптати**. Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Зало́м. См. **Залім.**

Зало́ма, ми, *ж.* Верхняя конусообразная часть стога. *Я оце снопи на залому кидав.* Черк. у.

Зало́мистий, а, е. Изгибистый, излучистый.

Заломи́ти. См. **Заламлювати.**

За́лопом, *нар.* Быстро, стремительно. Новомоск. у. (Залюбовск.).

Залопоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* 1) Захлопать. *Як засміється та залопотить у долоні.* Грин. II. 95. 2) Затопотать, побѣжавъ, побѣжать съ топотомъ. *П'ятами накивав, аж залопотіло.* Ном. № 4418. *Вовки як залопотіли, так їх більш ніхто й не бачив.* Грин. II. 244. *Котрі в плач, а хто в ноги,—тільки залопотіло.* МВ. (О. 1862. III. 69).

Залопта́ти, пчу́, чеш, *гл.* Защемить. *Сіль зайшла у виразку,—так залоптало.* Харьк.

Залоскота́ти, чу́, чеш, *гл.* Защекотать. *Може вийшла русалонька матері шукати, а може жде козаченька, щоб залоскотати.* Шевч. 26. *Панночка загадочок не вгадала, русалочка панночку залоскотала.* Чуб. III. 190.

Залу́биці, ць, *ж. мн.* Сани съ кузовомъ.

Залу́бка, ки, *ж.*=**Залубиці**.

Залу́бний, а, е. О саняхъ: съ кузовомъ.

Залу́бниці, ць и **залу́бні, бень**, *ж. мн.*=**Залубиці**. *Подивлюся на подвір'є,—лише слід, де ковані залубниці стояли, де вороні коники ірзали, то ті ж мою Марусеньку взяли.* Гол. II. 112.

Залубува́тіти, тію, єш, *гл.* О хлѣбѣ: затвердѣть. *Залубуватів хліб.* Каменец. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Залулу́кати, каю, єш, *гл.* О ночныхъ хищныхъ птицахъ: закричать. *Залулукала сова. Залулукав леліт.* Вх. Зн. 33.

Залуна́ти, на́ю, єш, *гл.* О звукѣ: раздаться, огласиться. К. МБ. XI. 142.

Залу́па, пи, *ж.* Залупа.

Залу́пати, паю, єш, *гл.* Захлопать (глазами).

Залупи́ти, ся. См. **Залуплювати, ся.**

Залу́плювати, люю, єш, сов. в. **залупи́ти, плю́, пиш**, *гл.* Отворачивать, отворотить (кожу), залупливать, залупить. *Свашка-неліпашка: шишок не ліпила, та всі залупила.* Грин. III. 547. —**о́чі.** Выворотить вѣки. *Залуплює очі.* Каменец. у.

Залу́плюватися, лююся, єшся, сов. в. **залупи́тися, плю́ся, пишся**, *гл.* Залупливаться, залупиться.

Залу́пчистий, а, е. О сапогѣ: съ отворачивающимся голенищемъ? *Залупчисті чоботи.* Гол. Од. 67.

Залу́скати, каю, єш, *гл.* Затрещать.

Залускоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.* Усиленно затрещать.

Залуча́ти, ча́ю, єш, сов. в. **залучи́ти, чу́, чиш**, *гл.* 1) Завербовывать, завербовать, затянуть въ свою компанію, залучать, залучить. *І веселились у черневих душах, що Конашевича до себе залучили.* К. МБ. II. 135. *На зіму хто небудь залучить мого дідуся скотину порати, вірьовки плести.* Г. Барв. 355. 2) Загонять, загнать домой домашнее животное (изъ стада). *Кожне своїх овець залучало додому.* Мир. ХРВ. 45. *Залучав скотину.* Мкр. Г. 55. *Гусей або утяток з річки залучити.* Мкр. Н. 35. 3) Доставать, достать, получать, получить. *Оце було, як залучить собі яблучко въ кишеньку, дак і закличе мене в хлівець: „На, мамо!“* Г. Барв. 433. —**сла́ви.** Пріобрѣсти славу, прославиться. *Ой не схотів та пан Сава козакам служити, він пішов же до ляшеньків слави залучити.* Макс.

Залу́чник, ка, *м.* Раст. Xanthium Strumarium L. ЗЮЗО. I. 142.

Залуща́ти, щу́, щи́ш, *гл.*=**Залускати.**

Зальо́ги, гів, *м. мн.* Засада. *Вони обидва лежали тоді в зальогах з киями— один з одного боку, а другий з другого; ми туди, а вони до нас.* Павлогр. у. (Залюбовск.).

Зальо́пати, паю, єш, *гл.*=**Задріпати.**

Зальо́ти, тів, *м. мн.* Ухаживаніе, волокитство. *До дівки Санджаківни на зальоти поспішали.* АД. I. 211. *Він удівець, бачте, так на зальоти ходе до тії удови-молодиці.* Каменец. у.

Зальо́тний, а, е. 1) Любящій ухаживанія, волокитство. *Там така удалась зальотна: хоч як мати лає, а вона таки вискочить на вулицю.* 2) Удалый. *Стояло військо тут зальотне, волове, кінне і пішотне.* Котл. Ен. IV. 27; Словарь

Зальо́тник, ка, *м.* Ухаживатель.

Залюби́ти, ся. См. **Залю́блювати, ся.**

Залюбки́, *нар.* Съ удовольствіемъ; охотно. *Ну там вода! залюбки напитись.* Черк. у. *На Наталю молодую залюбки дивились.* Мкр. Н. *Як перше було, коли йду куди, то весело й залюбки.* МВ. I. 17.

Залю́блювати, люю, єш, сов. в. **залюби́ти, блю́, биш**, *гл.* Любить, полюбить. *Вовки, бачте, вовкулаку не залюблюють..., бо вовкулака їсти падло гидує.* Г. Барв. 451. *Тепер уже сама не промовляє слова, не залюбила і других чути, як говорять:* МВ II. 97. **Він залюби́в, не залюби́в.** Ему понравилось, не понравилось. *На добрий ум научали,—ти не залюбив.* Грин. III. 142. *Не залюбив небіжчик кулі.* Греб. 353. *Одкинула вашу масть од чиряка—не залюбив: дуже почав сіпати.* Харьк.

Залю́блюватися, лююся, єшся, сов. в. **залюби́тися, блю́ся, бишся**, *гл.* Влюбляться, влюбиться, полюбить. *Чи не було річки утопитися, чи не було кращих залюбитися?* Чуб. V. 540. *Не вірю, щоб так швидко й дуже залюбитись можна було.* Котл. НП. 344.

Залю́днення, ня, *с.* Заселенность.

Залю́днити, ся. См. **Залюдняти, ся.**

Залю́дніти, нію, єш, *гл.*=**Залю́днитися.** *Залюдніла Україна.* К. Грам. 32.

Залюдня́ти, ня́ю, єш, сов. в. **залю́днити, ню, ниш**, *гл.* Заселять, заселить.

Залюдня́тися, ня́юся, єшся, сов. в. **залю́днитися, нюся, нишся**, *гл.* Заселяться, заселиться.

Залю́ляти, ляю, єш, *гл.* Убаюкать. *Закомішу, залюляю, сама піду погуляю.* Мил. 37.

Залю́патися, паюся, єшся, *гл.* Замочиться, забрызгаться сильно. Вх. Уг. 239.

Залю́тий, а, е.=**Лютий.** *Зімонька-зіма та залюта була.* Нп. Волч. у. Слов. Д. Эварн.

Залютува́ти, ту́ю, єш, *гл.* 1) Запаять. 2) Засвирѣпствовать. *Уже осінь; незабаром зіма залютує.* Шевч. II. 163.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Залютува́тися, **ту́юся**, **ється**, *гл.* Прійти въ ярость.

Заляга́ння, **ня**, *с.* 1) Указываетъ дѣйствіе по значенію глагола **заляга́ти**. 2) Засада. *Заляання на гординця.* К. ЦН. 170.

Заляга́ти, **га́ю**, **еш**, сов. в. **залягти́**, **ля́жу**, **жеш**, *гл.* 1) Занимать, занять мѣсто, покрывать, покрыть собою. *Геть! бач моє місто заляла.* Мнж. 143. *Сиві кабани усе поле заляли.* Ном. стр. 292. № 54. *Великая худобонька все подвір'я заляже.* Чуб. V 163. 2) Полечь. *Не одного тепер ляха голова заляже.* Макс. (1834). 123. 3) Заваливать, завалить. *Сирая земля двері залеїла.* Мет. 150. 4) Залегать, залечь. *Залі, як собака в грубі.* Ном. № 11762. *Заляжу до завтрього.* К. ЧР. 286. 5) Засѣдать, засѣсть (въ засадѣ). Мнж. 141. *Заляли вони на нас у балці.* К. ЦН. 191. *Та ж за ордою пан Хмельницький вінався. Він у Ведмежих Лозах заляв.* К. ПС. 110. 6) Затихать, затихнуть (о вѣтрѣ). *Вітерець залі десь, тиша.* МВ. II. 49. 7) Оставаться, остаться безъ обработки. *Ця нива ще торік заляла.* Борз. у.

Заляка́ти См. **Залякувати**.

Заляка́тися, **ка́юся**, **ється**, *гл.* Испугаться. *А я молоденька залякалася, та в новую світлоньку заховалася.* Чуб. V. 19.

Зля́кувати, **кую**, **еш**, соз. в. **заляка́ти**, **ка́ю**, **еш**, *гл.* Запугивать, запугать. *Наскакуєш, щоб дух мій залякати.* К. Іов. 23.

Залямува́ти, **му́ю**, **еш**, *гл.* Окаймить. Черк. у.

Зля́мчитися, **чуся**, **чишся**, *гл.* Сбиться (о волосахъ). *Але ж то як у тебе залямчилось волосся, трудно й гребінцем потяти.* Брацл. у.

Зля́пати, **паю**, **еш**, *гл.* 1) Захлопать. *Заляпа деркачами* (півень крилами) *і „куку-рі-кууу!“.* Сим. 212. 2) Забрызгать грязью.

Заляпоті́ти, **почу́**, **ти́ш**, *гл.* 1) Захлопать (быстро, учащенно). 2) Закапать (учащенно).

Зля́скати, **каю**, **еш**, *гл.* 1) Захлопать, защелкать. 2) Зарукоплескать. *Публіка... заляскала в долоні.* Левиц. Пов. 136.

Заляскоті́ти, **кочу́**, **ти́ш**, *гл.* 1) Учащенно захлопать, защелкать. 2) Быстро заговорить; чаще: закричать рѣзкимъ голосомъ. *Як заверещить, заляскотить на мене.* Г. Барв. 300.

Залячи́, **жу**, **жеш**, *гл.*=**Залягти**.

Залячи́ся, **жуся**, **жешся**, *гл.* Вгнѣздиться, расположиться въ норѣ. *Сверщок заляжеся в нових будинках.* Вх. Лем. 415.

Залящи́ти, **щу́**, **щи́ш**, *гл.*=**Заляскоті́ти**. *Як закричить, залящить!* Кв. I. 125. *Козаки зареготались, аж луна по лісу залящала.* Стор. МПр. 104. *Як крикне не своїм голосом: кукуріку!... аж у вухах залящало!* Стор. I. 236.

Замага́ти, **га́ю**, **еш**, *гл.* Одолѣвать. *Робота замагає.* Ольгопольск. у.

Зама́зати, **ся**. См. **Замазувати**, **ся**.

Зама́зка, **ки**, *ж.* Замазка.

Зама́зувати, **зую**, **еш**, сов. в. **зама́зати**, **жу**, **жеш**, *гл.* 1) Замазывать, замазать. *Не йди туди, де ликом зав'язано, а калом замазано.* Рудч. Ск. I. 102. 2) Запачкивать, запачкать. 3) Покрывать, покрыть въ слѣд. примѣрѣ: *Густі хмари замазали небо.* Мир. ХРВ. 238.

Зама́зуватися, **зуюся**, **ється**, сов. в. **зама́затися**, **жуся**, **жешся**, *гл.* 1) Замазываться, замазаться. *Від смерти і в печі не замажешся.* Ном. № 2247. 2) Запачкиваться, запачкаться. *Сидить дід під лавою, замазався сметаною.* Ном., стр. 301. № 385.

Замазу́ра, **ри**, *об.* Замарашка. *Замазури мої ще мені й усміхаються, і не мислять про те, що мати журиться.* Г. Барв. 285.

Замазу́рити, **рю**, **риш**, *гл.* Запачкать.

Замазу́ритися, **рюся**, **ришся**, *гл.* Запачкаться.

Замазу́ха, **хи**, *ж.* Замарашка.

Замазчи́ти, **чу́**, **чи́ш**, *гл.* Окровавить.

Замазчи́тися, **чу́ся**, **чи́шся**, *гл.* Окровавиться.

Замаї́ти. См. **Замаювати**.

Замайструва́ти, **рую**, **ється**, *гл.* Приняться мастерить.

Замайструва́тися, **ру́юся**, **ється**, *гл.* Увлечься мастерствомъ.

Замакі́тритися, **рюся**, **ришся**, *гл.* Закружиться. *Щоб тобі світ замакітрився.* Ном. № 3707. *Так у його в голові замакітрилось і в очу позеленіло й потемніло.* Г. Барв. 514.

Замали́м, **зама́лом не**, *нар.* Чуть не; безъ малаго. *Оце замалом не впала.* Ном. № 6639. *Замалом не піймав зайця.* Черк. у. *Замалим не двісті.*

Замалюва́ти, **лю́ю**, **еш**, *гл.* Закрасить. *„Заший, серце, роспорочку въ моему чере-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вичку!“—Зашию, зашию, іще й замалюю. Чуб. V. 1174.

Замалярува́ти, ру́ю, е́ш, *гл.* 1) Заняться живописью. 2) Заработать живописью.

Замандю́ритися, риться, *гл. безл.*= **Заманутися.** *Замандюрилось йому іти спати на леваду.* Богодухов. у.

Замани́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Заманить. *На погибель вас у замок заманили.* К. Досв. 209.

За́манка, ки, *ж.* Приманка. *Оттепер же то са́ме й пора, панове товариство, кожному з нас чужі звичаї кидати, панські цяцьки занедбовувати, на городянські заманки не вважати.* К. (О. 1862. III. 24).

Заману́тися, не́ться, *гл. безл.* Захотѣться. *Заманулось як серед зіми криги.* Ном. № 5336. *Заманулось їсти старенькій.* Г. Барв. 370.

Заманя́чи́ти, чу, чи́ш, *гл.*=**Замаячити.** *З жита заманячила дівоча постать.* Мир. ХРВ. 6.

Зама́рити, рю, ри́ш, *гл.* Возмечтать.

Зама́ритися, рюся, ри́шся, *гл.* Замечтаться, забрать себѣ въ голову.

Замарму́зити, жу, зи́ш, *гл.* Запачкать.

Замарму́зитися, жуся, зи́шся, *гл.* Запачкаться, засалиться.

Замару́дити, джу, ди́ш, *гл.* 1) Утомить скучнымъ. 2) Защекотать. *Муха їм у носі замарудила.* О. 1862. IX. 66.

Замасльо́нити, ню, ни́ш, *гл.* Замаслить.

Замасти́ти. См. **Замащувати.**

За́мах, ху, *м.* 1) Взмахъ, розмахъ. *У правій руці кращий замах, ніж у лівій.* НВолын. у. **Одни́м, за одни́м за́махом.** Сразу. *Вона випила її не по-жіночи,— прикушуючи, а одним замахом.* О. 1862. VII. 33. **Під сей, той за́мах.** Въ этотъ, въ тотъ разъ. *Тоді саме, під той замах, мабуть і її зачеплено.* Верхнеднѣпр. у. 2) Покушеніе, посягательство. *Лядський замах на благочестие.* К. Кр. 15.

Замаха́йло, ла, *с.* Въ загадкѣ: хвостъ четвероногаго животнаго. *Штири тики, два патики, сьоме замахайло.* (Вiл). Чуб. I. 306.

Замаха́ти, ха́ю, е́ш, *гл.* 1) Замахать. 2) **—п'я́тами.** Побѣжать. *Грицько... уже п'ятами замахав, тільки видно.* Цыссь, Сват. 115.

Замахну́ти(ся), хну́(ся), не́ш(ся), *гл.* Замахнуться. *Вихватила у його з-за халяви ножа і замахнула, і одрубала гайдамаці голову.* Рудч. Ск. II. 153. *Замахнись, та не вдарь.* Ном. № 3810.

Замаховиі́й, а́, е́. Маховой. *Для ліпшого замаху всаджене на кінець колодки замахове́ колесо.* МУЕ. III. 15.

Замача́ти, ча́ю, е́ш, *гл.* Омочить. *Тонку спідниченьку дуже замачала.* Гол. I. 64.

Замашни́й, а́, е́. Тяжелый, увѣсистый, чѣмъ удобно замахнуться. *Качалка замашна.* Рк. Левиц. *Подай сюди щось замашне забити кілок.* Рк. Левиц. *А там смерть страшна і коса замашна.* Чуб. III. 435. 2) Быстрый, скорый, прыткій. *Замашний хлопець.* Ном. № 8751.

За́машно, *нар.* Далеко. *Замашно їти.* НВолын. у.

Зама́щувати, щую, е́ш, сов. в. **замасти́ти, щу́, сти́ш,** *гл.* 1) Замазывать, замазать. *Глина... замастити піч.* МУЕ. III. 51. 2) Замасливать, замаслить.

Зама́ювати, аю, е́ш, сов. в. **замаї́ти, маю́, ї́ш,** *гл.* Украшать, украсить зеленью: вѣтвями деревьевъ, травами. *Вінці закладають худобі на роги... Так замаєна худоба іде вечером домів.* МУЕ. III. 46.

Замаю́сити, ю́шу, си́ш, *гл.* Зажилить, присвоить. *Еге, то це ти хочеш замаюсити мій ніж.* Харьк. у. Слов. Д. Эварн. См. **Замію́сити.**

Зама́яти, ма́ю, е́ш, *гл.* Заколыхаться отъ вѣтра. *Замають коври все шовковії, загоряться свічі все восковії.* Чуб. III. 441. *Позіхнула такеньки, що в мене рукава замаяли.* МВ. II. 202.

Замая́чити, чу, чи́ш, *гл.* Показаться вдали.

Замгну́ти, гну́, не́ш, *гл.* Вздремнуть, задремать. Сим. 185. *„Ну мишень, жінко, я трошки замну, а ти мені піськай“. Ліг ото собі й заснув.* Драг. 60. *Чи спали люде, чи ні, а наш крамарь як що заминув, то й гаразд.* О. 1862. IX. 67.

Заме́кати, каю, е́ш, *гл.* Заблеять.

Замекеке́кати, каю, е́ш, *гл.*=**Замекати.** *Москаль бодай би не козою замекекекав.* Котл. Ен. IV. 10.

Заме́л, лу, *м.* Смолотый зерновой хлѣбъ, мука. *Той замел, що я вранці приніс зерно, зостався у млині.* Новомоск. у.

Заме́луватий, а, е. Завирающійся; много попусту болтающій. Константиногр. у.

Заме́лювати, люю, е́ш, *гл.* Закатываться; сходить въ сторону. *Сани замелюють. Женці почали замелювати з правого боку, та й поламали постать.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Заме́люватися, лююся, ється, *гл.* Завираться. *Він уже замелюється.* Харьк. у.

Замере́жити, жу, жиш, *гл.* Покрыть узорами, рѣзьбой.

Замерза́ння, ня, *с.* Замерзаніе.

Замерза́ти, за́ю, єш, сов. в. **заме́рзти, зну, неш**, *гл.* Замерзать, замерзнуть. *А вилядай мене, сестро, як будуть о Петрі сині озера замерзати.* Мет. 435. *Болото сю зіму не замерзало.* Хата, 169. *Так замерзло, що хоч тури гони.* Ном. № 645.

Заме́рзлий, а, е. Замерзшій, мерзлый. *Знайшли у снігу замерзлого.* Мир. Пов. I. 122. *На замерзлу землю як упаде сніг хоченъ і великий, то хлібові тев не шкодить.* Каменец. у.

Замерзляки́, кі́в, *м. мн.* Ледяныя сосульки на вѣтвяхъ деревьевъ. Вх. Лем. 416.

Заме́рзти. См. **Замерзати.**

Замеркоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.* Заблестѣть, замерцать.

Заме́рлий, а, е. 1) Замершій. 2) Находящійся въ летаргическомъ снѣ.

Замертвіти, ві́ю, єш, *гл.* Замереть, обмереть (отъ испуга и пр.). *Як глянув, а вона лежить в крові,—я так і замертвів.* Александров. у. (Залюбовск.).

Заме́рти. См. **Замірати.**

Замерха́ти, ха́ю, єш, сов. в. **заме́рхнути, ну, неш**, *гл.* Покрываться тонкимъ слоемъ льда, слегка замерзать (о водѣ). *Уже й морози маленькі, уже й вода в камюжах трошки замерха зверху.* Константиногр. у.

Замести́, ся. См. **Замі́тати, ся.**

Заме́т, ту. *м.* 1) Сугробъ, заносъ снѣжный. *Через пеньки, заметами біжить, ледве дише.* Шевч. 88. 2) Плоскія, горизонтально лежащія бревна, которыя обоими концами вставляются в **гари** двухъ столбовъ, составляя такимъ образомъ часть стѣны. Кіевск. и Подольск. г. 3) **В-заме́т.** Подрядъ. *Питались всяких знахурок, так зрадниці в-замет брехали і тільки боки напихали, та заливались од чарок.* Мкр. Г. 11.

Заме́та, ти, *ж.* 1)=**Замет 1.** Черк. у. 2)=**Завірюха.** Шух. I. 107.

Заме́тина, ни, *ж.* Отдѣльное бревно въ **заме́ті 2.**

Заме́тистий, а, е. О зимѣ: снѣжная, съ заносами. *Цього року дуже заметиста зіма була.* Канев. у.

Заме́титися, чуся, тишся, *гл.* Заразиться. *Була в його скотинка, та так заметилася і пропала.* Новомоск. у. *Заметився страшною пошестю.* Левиц. Пов. 327.

Заметі́ль, лі, *ж.* Мятель. *Заметіль замела шляхи.* Лев. I. 512.

Заметли́читися, чуся, чишся, *гл.*= **Замотиличитися.**

Заметуша́ти, ша́ю, єш, *гл.* Замять. *Писарь гроші громадські узяв, та як громада пристала, він горілки поставив, да так діло й заметушав.* Кіев. у.

Заметуши́тися, шу́ся, ши́шся, *гл.* Засуетиться.

Заме́шкати, каю, єш, *гл.* Занять подъ жилье. *Ніхто не замешкав спустілого обійстя.* Св. Л. 71.

Замива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зами́ти, ми́ю, єш**, *гл.* Замывать, замыть.

Замива́тися, ва́юся, ється, сов. в. **зами́тися, ми́юся, ється**, *гл.* Замываться, замыться.

Замиг(о)ті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* 1) Засверкать, замерцать. *Зійшов на небо місяць, і зорі замиготіли на небі.* Опат. 5. 2) Замигать, замелькать. *Так мені в очіх і замиготіли білі хати.* МВ. I. 13.

Зами́скати, каю, єш, *гл.* Объ одеждѣ: заносить, затаскать, истрепать. *Тобі хоч яку гарну одежу дай, то зараз замизкаєш.* Черниг. у.

Замика́ння, ня, *с.* 1) Запираніе. 2) Заключеніе (въ тюрьму).

Замика́ти, ка́ю, єш, сов. в. **замкну́ти, ну́, не́ш**, *гл.* 1) Запирать, запереть. *Замикайте, діти, двері.* Шевч. *Як коня вкрали, він тоді стаю замкнув.* Ном. № 6625. Прич. стр. **Зами́каний.** *Церква замі́кана.* Чуб. III. 40. 2) Заключать, заключить, запирать, запереть. *Замикали Настю,—вона було таки втече.* МВ. II. 47. 3) Заграждать, заградить, преграждать, преградить. *Замкло їм мову.* 4) —**гу́бу, уста́.** Зажать ротъ, принудить замолчать. *Людям губи не замкнеш.* Ном. № 6986. *Як би вона знала, що я приїхала до неї з жалю над її долею нещасливою, то се замкнулоб їй уста.* Г. Барв. 378. 5) —**очі.** Сомкнуть, закрыть глаза. *Замкну я очі ворогам.* Мл. л. сб. 300.

Замика́тися, ка́юся, ється, сов. в. **замкну́тися, ну́ся, не́шся**, *гл.* 1) Запираться, запереться. 2) Заключаться. *Який Гнат тихий, а що у йому замикається.* Черк. у. *Чоловік, здається, нічого собі, але хто-й-зна, що в йому в середині замикається.* Рк. Лев.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Заміли́тися, люся, лишся. *гл.* Покрыться пѣной.

Замили́тися, лю́ся, лишся. *гл.*=**Помилитися.**

Замилува́ти, лю́ю, єш, *гл.* Полюбить. *А мій милий замилував иншу.* Вх. Лем. 416.

Замилува́тися, лю́юся, єшся. *гл.* Залюбоваться. *Карто глянув на тих людей і трохи злякався і здивувався й замилувався: такі вони були високі, рівні, дужі.* Левиц. Пов. 354.

Замі́мрити, рю, риш, *гл.* Забормотать. *Замимрив тихим голосом.* О. 1861. IV. 41.

Замина́ти, на́ю, єш, сов. в. **замня́ти** и **зам'я́ти, мну́, не́ш,** *гл.* 1) О кушаньяхъ: заправлять, заправить, напр., растертымъ пшеномъ. *Замняти борщ.* 2) —**розмо́ву.** Заминать разговоръ. *Почала заминати розмову.* Левиц. Пов. 316.

Замина́ха, хи, *ж.*=**Лемішка.**

Заміна́нка, ки, *ж.* 1) Мука или отруби, разведенные съ водой для корма домашнихъ животныхъ. Вх. Зн. 19. Желех. 2)=**Замняток.** Вх. Зн. 19.

Замире́ння, ня, *с.* Примиреніе. *Скоро після сього письма почули і про замирення.* Стор. II. 85.

Замири́ти, рю́, риш, *гл.* 1) Заключить миръ, примириться. *Ей чи гаразд, чи добре наш гетьман Хмельницький учинив, що з ляхами, мостивими панами, у Білій Церкві замирив.* Дума. 2) —**кого́.** Помирить. *Замирив він їх.* Зміев. у.

Замі́ршавий, а, е.=**Миршавий.** Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Замі́скрити, рю, риш, *гл.*=**Замимрити.**

За́мисл, лу, *м.* Намѣреніе, умыслъ, замыслъ. *Луччий розмисл, як замисл.* Ном. № 5835.

Замі́слити. См. **Замишляти.**

Замі́слитися, слюся, лишся, *гл.* Задуматься. *Замислився козак, і йому достало покрутити вуса.* Стор. I. 36.

Замі́сник, ка, *м.*=**Мисник.** Kolb. I. 58.

Замі́ти, ся. См. **Замивати, ся.**

Замишлі́вка, замишля́нка, ки, замишляни́ця, ці, *ж.* Прихотливая женщина. *Як був собі Сава, та не їв сала, та все паляниці, не мобив дівок-замишлівок, та все молодиці-замишляниці.* Ном. № 12509. *Комарь... оженився та взяв собі замишлянку.* Чуб. V. 1169.

Замишля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **заміслити, лю, лиш,** *гл.* 1) Замышлять, замыслить, задумывать, задумать. *Тільки Бог святий знав, що він думав, гадав, замишляв.* Макс. (1849) 53. 2) Только не сов. в. Командовать, распоряжаться. Грин. III. 84. Мил. 223. *Ким же я буду, мій синочку, тепер замишляти?* Мил. 213. *Годувала дітки да й ким замишляти?* Чуб. III. 157. *Узяли собі гарну невістку,—тепер буде ким замишляти.*

За́між, *нар.* Замужъ. *Хапається, як попівна заміж.* Ном. № 3159. *Мене заміж дайте.* Чуб. III. 37. *Візьму заміж* (тебе) *за себе.* Чуб. V. 87.

За́міжжю, *нар.* Замужемъ. *Мати вже тоді були, кажуть, заміжжю.* Пирят. у. *Вона в чужому селі заміжжю.* Пирят. у.

Заміжжя, жя, *с.* Замужество. *Та що з того заміжжя? Як була дівкою, то було гуляєш, кілько хочеш, а тепер нема вже того.* Лебед. у.

Заміжний, а, е.=**Заможний.**

Заміжній, я, є. Во время замужества происходившій, замужній, который бываетъ замужемъ. *Вона тепер більше раділа і кохалась у всьому, що вбачали очі, ніж із початку життя свого заміжнього.* Г. Барв. 144. **Заміжня́.** Замужняя. *Збунтувала проти мене... мою заміжню дочку.* Левиц. ПЇО. I. 378.

Замізкува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Задумать.

За́міль, лі, *ж.* Отмель.

Заміна, ни, *ж.* 1) Замѣна, обмѣнъ. *Даси на заміну.* Черк. у. 2) Подмѣнъ.

Замі́нка, ки, *ж.*=**Заміна 1.** *Дам в замінку.* Грин. III. 610.

Замінний, а, е. 1) Замѣнительный. 2) —**лист.** Мѣновая запись. Борз. у.

Замія́ти, ня́ю, єш, *гл.* Промѣнять. *Боїться, щоб не заміняли його поля на чуже.* О. 1862. I. 62. *Мужик мужика заміняв на бика.* Ном. № 13242. *Вона мене заміняла на свекруху.* МВ. II. 175.

Замія́тися, ня́юся, єшся, *гл.* Обмѣняться. МВ. I. 84.

Замі́р, ру, *м.* 1) Намѣреніе, умыселъ; цѣль; планъ. *Тільки матері призналась про свої заміри.* Г. Барв. 528. *Маючи деякі заміри, розділив своє військо на три часті.* Стор. II. 132. *У кожного одна була думка, одні заміри: оддячить мотим ворогам.* Стор. МПр. 59. 2) Отдѣленное, отмѣренное поле. *Пан замір віднуска на випас худоби, за це ми усеньке сіно йому збіраємо.* Радом. у.

Замірáння, ня, *с.* Обмираніе, летаргія. Левиц. (Правда, 1868, 460).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Замірáти, рáю, єш, сов. в. **замéрти, мрý, мрéш**, *гл.* Замирать, замереть, обмирать, обмереть. *Серце б'ється, замірає.* Чуб. V. 25. *Не дай спати ходячому, серцем замірати.* Шевч. 224. *В мене серце наче замерло.* МВ. II. 12. 2) Впадать, впасть въ летаргію. *Як їй не вірити, коли вона, замігравши, бачила, яке на тому світі є мучення і злодіям, і табашникам.* Кв. II. 87.

Замíристий, а, е.? *Звичаї, паничу, запорожців були дуже чудні і заміристі, бо народ був з біса хитрий і спритний.* Стор. II. 166.

Замíрити, ся. См. **Замірáти, ся.**

Замíрка, ки, *ж.* Палка съ нарѣзками для измѣренія жидкости.

Замíркуватий, а, е. О хлѣбномъ зернѣ: щуплый, мелкій. Мнж. 180. *Але сього року замірку̀вате жито: таке дрібне, що не знаю, що то копа й видасть.* Брацл. у. *Замірку̀вата пшениця.* Рк. Лев.

Замíрок, рка, *м.* Заморышъ. *Та дитина—замірок.* НВолын. у.

Замірáння, ня, *с.* 1) Намѣреніе. 2) Замахиванье, намѣреніе ударить. *Ні лайка, ні заміряння Максимове нічого їм не подіяли: він заміриться—утечуть, а там зирк!—уп'ять ідуть і дратують його.* Чуб. II. 665.

Замірáти, рáю, єш, сов. в. **замíрити, рю, рить**, *гл.*=**Замірятися.** *Із-під бока шабельку витягає да на тую калиноньку заміряє.* Мет. 182.

Замірáтися, рáюся, єшся, сов. в. **замíритися, рюся, рився**, *гл.* 1) Вознамѣриваться, вознамѣриться. 2) Замахиваться, замахнуться. *Дід підійшов до дуба і вже замірився, щоб його рубати.* Рудч. Ск. I. 97. *Замірься, та не вдарь.* Ном. № 3810.

Замíс, су, *м.* Количество взязой муки, глины и т. п. для замѣшиванья. *Дає жінці борошно на заміс.* Мнж. 132.

Замісúти, шý, сиш, *гл.* Замѣсить. *Замісила яйцем борошно.* Рудч. Ск. II. 2. *Сватай, синку, і людей питай, чи діжу замісить.* Мет. 238.

Замíсто, зáмість, замíсць, замíсь, *нар.* Вмѣсто. *Дала ж мене моя мати заміж за старого і казала шанувати замісто молодого.* Чуб. V. 225. *Ой не стеле чумак собі постіленьку, а зелену травицю, а у головки замість подушечки кленьчасту важницю.* Чуб. V. 1038. *Замісць доброго, дрантя продає.* Ном. № 10519. *Замісь пому помощена велика купа комишу.* Рудч. Ск. II. 20.

Замíстя, тя, *с.* За́городье, предмѣстье. КС. 1887. VI. 485.

Зáмісць, замíсь. См. **Замісто.**

Замíський, а, е. Загородный.

Замíт, мéту, *м.*=**Замет.**

Замітáвка, ки, *ж.* 1) Съ удар. на предпосл. слогѣ. Половая щетка. Желех. 2) Лопата для горящихъ углей. Шух. I. 97.

Замітáти, тáю, єш, сов. в. **замéсти, мету́, тéш**, *гл.* Заметать, замести; сметать, смести. *Не замітай чужої хижі,—смотри чи твоя заметена.* Ном. № 9587. *По улиці вітер віє, та сніг замітає.* Шевч. 479. *Так у тиждень і замело і худобу, і дітей,—єй Богу моєму!* НВолын. у.

Замітáтися, тáюся, єшся, сов. в. **замести́ся, ту́ся, тéшся**, *гл.* 1) Заметаться, заместися, выметаться, выместися. 2) Переносно: исчезать, исчезнуть, убѣжать. *Скоро сонечко з-за хмари виграло, вони* (діти) *так і замелись із хати.* МВ. (О. 1862. III. 43.).

Замíтити См. **Замічати.**

Зáмітка, ки, *ж.* 1) Замѣтка. 2)—**дава́ти.** Давать понять. *Кішку б'ють, невістці на замітку дають.* Ном. № 3901. 3) **Брáти на зáмітку.** Принимать къ свѣдѣнію.

Замíткúй, á, é. Примѣтный.

Замíтли́вий, а, е. Наблюдательный. *Панич Павлик у нас дуже замітливі.* Лохв. у. *Один кивне, другий моргне, третій засміється, а мій милий замітливий,—мені не минеться.* Грин. III. 311.

Зáмітник, ка, *м.* Отрубленный древесный стволъ длиною около пяти саж. Шух. I. 183.

Замíтниця, ці, *ж.*=**Замітник?** *Замітниця довге і тонке дерево, що сплавляють.* Вх. Зн. 19.

Замíття, тя, *с. соб.* Сугробы снѣга. *Понаганяло замітя. Брез тото замітя не прейдеш.* Вх. Лем. 416.

Замíтувати, тую, єш, *гл.* 1) Забрасывать, закидать. 2) Забрасывать, оставлять, не употреблять. *Сей звичай тепер замітують.* МУЕ. III. 44.

Замíть, мéті, *ж.*=**Замéт 2.** *Замість дóбра у магазині.* НВолын у. *Хата у замість зроблена.* НВолын. у.

Замічáти, чáю, єш, сов. в **замíтити, чу, тиш**, *гл.* Замѣчать, замѣтить, примѣчать, примѣтить. *Тільки замітиш свою*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сторону, дак і кажи: тпру! Рудч. Ск. I. 72.

Замішáнець, нця, *м.* Малороссъ изъ окрестностей Коросно, живущій среди мазуровъ. Вх. Лем. 416.

Замішани́на, ни. *ж.* Замѣшательство.

Замішáння, ня, *с.* Смятеніе, замѣшательство.

Замішáти. См. **Замішувати**.

Замішáтися, шáюся, ешся, *гл.* 1) Затеряться, замѣшаться, примѣшаться. *Замішався, як полоник межи ложками.* Ном. № 7936. (Овечка) *в отарі замішалась і загинула по сей день.* Г. Барв. 202. 2) Смѣшаться, смутиться. Котл. Ен. V. 73. *Ті вжахнулись, замішались.* К. Псал. 46.

Зáмíшка, ки, *ж.* 1) Замѣшательство, путаница, неурядица. Драг. 242. *Замішка зробилась. Багато буде замішки.* Черк. у. 2) Помѣха. *Пішки—нема замішки.* Ном. № 11371. 3) Родъ мучнаго кушанья. Угор. *Замішка житня на молоці.* Вх. Лем. 416.

Замíшувати, шую, еш, сов. в. **замішáти, шáю, еш**, *гл.* Замѣшивать, замѣшать, размѣшивать, размѣшать. *Борошення туди усипать і замішать.* Рудч. Ск. II. 56. *Хліб на тій воді замішувала.* Г. Барв. 157.

Замію́сити, ю́шу, сиш, *гл.*=**Запротори́ти** I. Мнж. 180. См. **Замаюсити**.

Зáмкнений, а, е. 1) Запертый. 2) Заключенный (въ тюрьму).

Замкне́ння, ня, *с.* Заключеніе; затворъ.

Замкну́ти, ся. См. **Замикати, ся**.

Замко́ви́й, а, е. Зáмковый, принадлежащій зáмку. *Приїхали вони під замкову браму.* ЗОЮР. I. 242. *Замкова брама не одчинилась сіромам і голоті.* Стор. МПр. 73. *Пожаром обсмалив замкові мури.* К. ЦН. 166.

Зáмковище, ща, *с.* Мѣсто, гдѣ былъ зáмокъ. *Колись замок там був... Він їден собі там жив... на замковищі.* Драг. 80. *По замковищі бузина поросла.* Драг. 81.

Замлівáти, вáю, еш, сов. в. **замлíти, лíю, еш**, *гл.* 1) Ослабѣвать, ослабѣть, изнуряться, изнуриться. *Ой я ж терпіла да вже замліла.* Чуб. III. 250. *То він дуже знать замлів, що він свою збрую не ніс, що він свого коня не вів.* Гол. I. 12. 2) Отерпать, отерпнуть, онѣмѣть (о тѣлѣ). *Нога замліла.* Г. Барв. 223.

Замлíлий, а, е. Вялый, ослабѣвшій, изнуренный. *Вони були худі, замлілі.* Левиц. Пов. 369. *Хотів бíти,—не зміг ухитнутись з ручок її замлілих.* МВ. (О. 1862. I. 83). *Замлілі, пригнічені душі.* Мир. ХРВ. 258.

Замлíти. См. **Замлівати**.

Замня́ти, мну́, нéш *и пр. гл.*=**Зам'я́ти** *и пр.*

Замнятня́, нí, *ж.*=**Зам'я́тня**.

Зáмняток, тку, *м.*=**Зам'я́тня**. Вх. Зн. 19.

Замняхки́нитися, нюся, нишся, *гл.*=**Замакíтритися**? *Чогось мені світ замняхкинився.* Подольск. г.

Замóва, ви, *ж.* Заговоръ, заклинаніе. *Замова від гадюки.*

Замóвини, вин, *ж. мн.*=**Замова**. *Він каже: я начальства не боюсь. Знає замовини.* Г. Барв. 335.

Замóвити. См. **Замовляти**.

Замовка́ти, ка́ю, еш, сов. в. **замóвкнути** и **замóвкти, кну, неш**, *гл.* Замолкать, замолчать, умолкать, умолкнуть, замолкнуть. *Не замовкне вовіки твій голос між нашим народом.* О. 1861. III. 7. *Зумилися! всі четверо замовкли, проти мене ні слова не пробовкнуть.* К. Іов. 71.

Замовля́ння, ня, *с.* Заговариваніе, заговоръ. Ном. стр. II.

Замовля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **замóвити, влю, виш**, *гл.* Заговаривать, заговорить. *Та не замовляйте зуби—не болять.* Ном. № 14189. *Кров замовляти.* Грин. II. 315.

Замовни́й, á, é. Заговоренный. *Ой у тебе, отамане, замовна рушниця.* К. Досв.

Замóвча́ти, чý, чи́ш, *гл.* Замолчать. *Да й усі мовчки замовчали.* Макс. (1849). 29. *Лучче замовчім, ніж закричім.* Ном. 3495.

Замога́ти, га́ю еш,, сов. в. **замогти́, жу, жеш**, *гл.* 1) Осиливать, осилить, одолѣвать, одолѣть. *Дужчий заміг би багато декого, та се не закон.* Каменец. у. 2) Быть въ состояніи.

Замоги́льний, а, е. Загробный, замогильный. *Пророцає людям Божі замогильні таїни.* К. Гр. Кв. XXIII.

Замогори́чити, чу, чиш, *гл.* Угостить магарычемъ, напоить пьянымъ при сдѣлкѣ. Шух. I. 85.

Замогти́. См. **Замогати**.

Замодлува́ти, лу́ю, еш и **замодлюва́ти, лю́ю, еш**, *гл.* У плотниковъ и столяровъ: примѣрить, пригнать, размѣрить. Прилуц. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Заможне́нький, а, е. Ум. отъ **замо́жний.**

Замо́жний, а, е. Зажиточный, состоятельный. *Родич мій був хазяїн заможний, хлібороб.* МВ. II. 75. *Зізвав к собі панів вельможних, старих, чиновних і заможних.* Котл. Ен. IV. 49. Ум. **Заможне́нький.** *Заможненька була дівчина.* Г. Барв. 449.

Замо́жність, ности, *ж.* Зажиточность, состоятельность. *Яка заможність, така й скупость.* Ном. № 12089.

Замо́жніти, нію, єш, *гл.* Разживаться, богатѣть.

Замозо́лити, лю, лиш, *гл.* Заработать тяжелымъ трудомъ. *Своє замозолене носить людям.* Г. Барв. 484.

За́мок, мку, *м.* Замокъ. К. Досв. 25. Стор. МПр. 61. *А на що ж ти мене покидаєш у мурованім замку?* Мет. 14. *Лучче б ти в замку зостався з козаками.* О. 1861. XI. Кух. 18.

Замо́к, мка́, *м.* 1) Замокъ. *Вона звірів зачинила у лох за дванадцятеро дверей, за дванадцять замків.* Рудч. Ск. II. 70. У гуцуловъ замокъ бываетъ **бга́ний, лавча́стий (лавче́стий), однору́чний, сліпи́й** (см.) Шух. I. 93, 94. 2) **За́мок.** Замокъ у ружья. Шух. I. 229. 3) При деревянной постройкѣ соединеніе бревенъ въ замокъ. Чуб. VII. 388. Шух. I. 90. 4)=**Каганець 7.** Шух. I. 235. Ум. **Замо́чок.**

Замока́ти, ка́ю, єш, сов. в. **замо́кнути** и **замо́кти, кну, неш,** *гл.* Замокать, замокнуть.

Замокрі́ти, рі́ю, єш, *гл.* Сдѣлаться мокрымъ; вспотѣть. *Аж замокріла йому чуприна од поту.*

Замо́кти. См. **Замокати.**

Замоли́ти. См. **Замолювати.**

Замоли́тися, лю́ся, лишся, *гл.* Начать молиться. *Люде, зачувши дзвонів, захрестились, замолились.* Мир. Пов. II. 121.

Замолодикува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Начать жизнь парня, холостого человѣка.

За́молоду, *нар.* Въ молодости. *Вони замолоду услужали людім, а тепер, звісно, постарілі, немочні тепер стали.* Екатериносл. у. *Чи ти хочеш замолоду м'ясо їсти, чи на старість кістки гризти?* Рудч. Ск. I. 162. *Не дав їм Бог замолоду діток.* Г. Барв. 188.

Замоло́т, ту, *м.* Плата за молотьбу. Черк. у. **По замоло́тах ходи́в.** Ходилъ зарабатывать молотьбой.

Замоло́ти, мелю́, леш, *гл.* 1) Замолоть. *Млин замолов.* 2) Заработать молоньемъ. 3) Обмолоть. *Замолов каменя.* 4) Заболтать, замахать. *Лiг на землю та й замолов руками й ногами.* 5) Замолоть, понести вздоръ.

Замолоти́ти. См. **Замолочувати.**

Замоло́чувати, чую, єш, сов. в. **замолоти́ти, чу́, тиш,** *гл.* Зарабатывать, заработать молотьбой. *Піде замолотить коробку, а ще й зажнемо якого снопа.* Г. Барв. 435. *Чи зажала, чи замолотила?* Мкр. Н. 21.

Замо́лювати, люю, єш, сов. в. **замоли́ти, лю́, лиш,** *гл.* Замаливать, замолить.

Замо́мсати, саю, єш, *гл.* Съ трудомъ кое-какъ завязать. *Хомут був порвався. Уже замомсав.* Новомоск. у.

Заморга́ти, га́ю, єш, *гл.* Заморгать, зашевелить бровями. *Оддай мене за такого, що чорнії уси: він до мене заморгає, а я засміюся.* Чуб. V. 561.

Замордува́ння, ня, *с.* Убійство, смертоубійство.

Замордува́ти, ду́ю, єш, *гл.* 1) Замучить на смерть. *А титара того... усяк мордували. Оце коноплями обмотають та смолою обмажуть та й запалюють. А потім, замордувавши, голову йому одрубали.* ЗОЮР. I. 265. *Тисячі ще других замордували лютими муками.* Стор. МПр. 49. 2) Измучить. *Кінь замордований стоїть.* Шевч. 32.

Замори́ти, ся. См. **Заморяти, ся.**

Заморо́жувати, жую, єш, сов. в. **заморо́зити, жу, зиш,** *гл.* Замораживать, заморозить.

За́морозень, зня, *м.* Ледъ подъ грязью (во время весенней распутицы). *От і болото, а сани як гурчять: то певно є ще й досі заморозень. Як би не було заморозня, то вода б у землю увійшла, а то як море.* Каменец. у.

Заморо́зити. См. **Заморожувати.**

За́морозок, зку, *м.* Первый осенній морозъ.

За́морозь, зі, *ж.* Снѣгъ, намерзшій на оконномъ стеклѣ. *Дивиться в поле, через царину, прохухавши заморозь на склі.* Г. Барв. 167.

Заморо́ка, ки, *ж.* Помраченіе, а переносно: одуреніе, ошеломленіе, приведеніе въ безпамятство, мученіе. *Ну, це діти! заморока світа.* Подольск. г. *Оце мені чиста заморока з тими дітьми.* Подол. г. **Заморо́ки на не́го упа́ли.** Онъ лишился сознанія. Вх. Зн. 19. Употребляется въ приложеніи къ человѣку, способному **заморо́чити**—сбить съ толку, одурить, вскружить

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

голову. *Котрий хлопець заволока, то то моя заморока.* Грич. III. 649. *Ой дівчино-замороко, не йди замуж сього року.* Грин. III. 653.

Заморо́чити, чу, чиш, *гл.* Помрачить, омрачить, а переносно: заморочить, ослѣпить, одурить, ошеломить. *Дівчинонька козаченька та й заморочила.* Чуб. V. 1207. **Заморо́чило го́лову.** Закружилась голова.

Заморо́читися, чуся, чишся, *гл.* 1) Потерять голову, сбиться съ толку. 2) О головѣ: закружиться. Житом. у. *Глянула я вниз, голова моя заморочилась і я прокинулась.* Левиц. I. 397.

Замо́рський, а, е. Заморскій. *Заморського зілля забажала.* Мет. 104.

Замо́р'я, р'я, *с.* Земля за моремъ, заморскій край. Федьк.

Заморя́ти, ря́ю, єш, сов. в. **замори́ти, рю́, риш,** *гл.* 1) Замаривать, заморить, изнурить. *Вона повинна умерти на той час і заморити все в домі.* Левиц. Пов. 14. 2) Приводить, привести въ безпамятство, лишить чувствъ. *Молодиці різали ногу,— вона казала, що слабого спершу заморяють, а тоді ріжуть.* Кіев. г. *Що ми тою меду поїли! Було батько як заморить колодок три, або й більш, як надбають його,—та і їсти вже не хочеться.* Грин. II. 88. 3) **Замори́ти дідка́.** Въ дѣтской игрѣ въ **діло́к:** ударить палкою на лету деревянный шаръ **(діло́к).** Ив. 25.

Заморя́тися, ря́юся, єшся, сов. в. **замори́тися, рю́ся, ришся,** *гл.* Уставать, устать, утомиться. *Аж заморився від натуги, а все таки не зворухнув торби.* Стор. МПр. 7.

Замости́ти. См. **Замо́щувати.**

Замосто́вий, а, е. Находящійся за мостомъ. *Бодай здорові були замостові люде.* Чуб. III. 159.

Замота́ти, ся. См. **Замотувати, ся.**

Замотили́чити, чу, чиш, *гл.* Объ ульѣ пчелъ: дать проникнуть въ улей вощинной моли. Желех.

Замотили́читися, чуся, чишся, *гл.* Объ ульѣ пчелъ: имѣть въ себѣ вощинную моль. Желех. Переносно: *Семинарія, бачте, замотиличилась, треба підчистити.* Св. Л. 297.

Заморо́ри́тися, рю́ся, ри́шся, *гл.* Заспѣшить. *Заморорився він, як у школу йти.* Константиногр. у.

Замо́тувати, тую, єш, сов. в. **замота́ти, та́ю, єш,** *гл.* Заматывать, замотать, наматывать, намотать. *Замотай собі на ус.* Ном. № 5829. *Замотати, зав'язати, та й нікому не казати.* Ном. № 5946.

Замо́туватися, туюся, єшся, сов. в. **замота́тися, та́юся, єшся,** *гл.* 1) Обматываться, обмотаться, закутываться, закутаться. *Замотався у кирею, лі на дворі спати.* 2) Запутываться, запутаться. *Ой ішов я з вечерниць через ті городи: замотався в гарбузіння, наробив я шкоди.* Грин. III. 674.

Замоцува́тися, цу́юся, єшся, *гл.* Укрѣпиться, сдѣлаться болѣе крѣпкимъ. *Тютюн замоцувався від неї* (горілки). Шух. I. 36.

Замочи́, жу, жеш, *гл.*=**Замогти.** *Може бис заміг ще одну ручку скосити.* Вх. Зн. 19.

Замочи́ти, ся. См. **Замо́чувати, ся.**

Замо́чок, чка, *м.* 1) Ум. отъ **замо́к.** 2) *мн.* См. **Ритки.** МУЕ. III. 20.

Замо́чування, ня, *с.* Замачиваніе.

Замо́чувати, чую, єш, сов. в. **замочи́ти, чу́, чиш,** *гл.* 1) Замачивать, замочить, обмачивать, обмочить. *І риби не зловив, собі штани замочив.* Чуб. III. 326. 2) Намачивать, намочить въ воду деревячную бочарскаго издѣлія посуду, чтобы она разбухла и не давала течи. 3)—**намі́тку.** Обрядъ въ концѣ крестинъ. *Погулями, вже б слід іти намітку замочувати, а Семен просить, щоб ще по чарці.* О. 1862. VIII. 2.

Замо́чуватися, чуюся, єшся, сов. в. **замочи́тися, чу́ся, чишся,** *гл.* 1) Замачиваться, замочиться, обмачиваться, обмочиться. *Через річку брела—да й замочилася, зайшла до сестри — пересушилася.* Чуб. V. 107. 2) Шутливо: выпить водки. *Замочмеся!* Вх. Лем. 416.

Замо́щувати, щую, єш, сов. в. **замости́ти, щу́, стиш,** *гл.* 1) Замащивать, замостить, закладывать, заложить. *Треба назламувать дубців з усякого дерева та й замостить, тоді вже ніщо не розірве греблі.* Грин. I. 180. 2) Покрывать, покрыть. *Хмарами пів неба замостило.* Греб. 367.

Замрі́ти, рі́ю, єш, *гл.* Показаться неясно вдали. *Замрів місяць між хмарами.* Щог. В. 21. *Мрії далекі осяйні мені веселкою замріють.* Г. Барв. 535.

Замру́жити, жу, жиш, *гл.* Зажмурить, закрыть, смежить (глаза). *Нема такого а ні дня, а ні ночі, щоб не плакали мої чорні очі. І спання на них ніди не буває, хоць я їх замружу, смуток пробуджає.* Чуб. V. 16.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Замрячи́ти, чи́ть, *гл. безл.* Заморосить, пойти мелкому дождю.

Замуги́кати, каю, єш, *гл.* Запѣть тихо, подъ носъ.

Замудрува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Замудрить, замудрствовать. *Отце Нептун замудрував.* Котл. Ен. II. 7.

За́мужжю, *нар.* Замужемъ. *Се вже я вдруге замужжю.* Г. Барв. 433.

За́мужжя, жя, *с.*=**Заміжжя.**

Замужній, я, е.=**Заміжній.** *Замужній хліб добрий, да не пожиточний.* Чуб. III. 121. *Ох, як би я знала замужнє лихо, то гуляла б у матінки тихо.* Грин. III. 297.

I. Замужлити, лю, лиш, *гл.*=**Замуляти.**

II. Замужлити, ся. См. **Замулювати, ся.**

Замужлювати, люю, єш, сов. в. **замужлити, лю, лиш**, *гл.* Заносить, занести иломъ.

Замужлюватися, лююся, єшся, сов. в. **замужлитися, люся, лишся**, *гл.* 1) Заноситься, быть занесеннымъ иломъ. 2) Только сов. в. Замѣшаться, замяться.

Замуля́ти, ляю, єш, *гл.* Начать давить, тереть, мозолить. *Чоботи так замуляли, що мусив скидати.*

Замурави́тися, влю́ся, ви́шся, *гл.* Зарости, покрыться травою. *Криниця й замуравилась.* Грин. I. 148.

Замурза, зи, *об.* Съ запачканнымъ, замусленнымъ лицомъ.

Замурзаний, а, е. Замусленный, испачканный. *Замурзана така! сказано—дитина: чи їсть, чи п'є, то по грудях тече; а там мокре таке полізе на двір і бавиться в поросі.* Св. Л. 99. *Киргизя замурзане.* Шевч. (О. 1862. III. 4).

Замурзати, ся. См. **Замурзувати, ся.**

Замурзувати, зую, єш, сов. в. **замурзати, заю, єш**, *гл.* Замусливать, замуслить, испачкать.

Замурзуватися, зуюся, єшся, сов. в. **замурзатися, заюся, єшся**, *гл.* Замусливаться, замуслиться, испачкаться. *Стоїть котик під лавкою, замурзався сметанкою.* Грин. II. 310. *Замурзались в крові і гризлись як собаки.* К. Дз. 11.

Замуркота́ти, чу́, чеш, *гл.* 1) Замурлыкать. 2) Забормотать. *Той щось замуркотав,—чуть, лається ще.* О. 1862. VIII. 27.

Замурмота́ти, чу́, чеш и **замурмоті́ти, чу́, ти́ш**, *гл. Троянці всі замурмотали.* Котл. Ен. I. 16.

Замуро́вувати, вую, єш, сов. в. **замурува́ти, ру́ю, єш**, *гл.* 1) Закладывать, заложить, задѣлывать, задѣлать камнемъ, кирпичемъ. *Бог знайде, хоч і в печі замуруйся.* Ном. № 50. 2) Залѣплять, залѣпить (снѣгомъ окна). *Як підніметься завірюха... замурує тобі вікна, засипле снігом двері.* Греб. 404. *Бач, у шинку як замурувало вікна.* О. 1861. V. 70.

Замуро́вуватися, вуюся, єшся, сов. в. **замурува́тися, ру́юся, єшся**, *гл.* Заложиться камнемъ, кирпичемъ. *Пійду в черниці, замуруюсь по шию.* Г. Барв. 248.

Замурча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Заворчать.

Замусо́лити, лю, лиш, *гл.* Замуслить, запачкать. *Ото як ти корсетку замусолила.*

Замусува́ти, су́ю, єш, *гл.* Запѣниться.

Замути́ти, чу́, ти́ш, *гл.* 1) Замутить, возмутить. *Воно у нас таке тихе та лобе, що сказано й водою не замутить.* 2) —**ти́шу.** Нарушить тишину. *Навспинячки Христя ходила, щоб не замутити тієї тиші, що панувала в хаті.* Мир. Пов. I. 121.

Замути́тися, чу́ся, ти́шся, *гл.* 1) Найти предлогъ. *Заходе дяк,—нічим замутиться,—так: розміняйте, куме, п'ятака!* Лебед. у. *Замутився шмаровіз, либонь то до коней, як уносить на дяченька товстенький грабовий.* Чуб. V. 674. 2) Развлечься. *Инші вишукують того кохання так, аби замутиться.* МВ. II. 131.

Заму́цкуватий, а, е. Затвердѣлый. *Де сичавиця була, то замуцкувате поле.* Черк. у.

Замучити, чу, чиш, *гл.* Замучить. *Ви, жидове, Христа замучили.* Чуб. III. 353.

Замучитися, чуся, чишся, *гл.* Измучиться.

Замучи́тися, чу́ся, чи́шся, *гл.* Покрыться мукою, также: забиться мукою (объ отверстіяхъ сита). *Як сито замучиться, то не треба його оббивати.* Мнж. 154.

Замча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Замчать, занести. Мир. ХРВ. 24. *Козацькі суда на три части розбивало! Першу часть одбивало, в тихий Дунай замчало.* Лукаш. 61. *О, нещаслива доле ти звеліла орді в турецину мене замчати.* К. ЦН. 214. *Вхоплено й замчано кобзаря на край світу, між азіяцьку дичу.* К. XII. 130.

Замчи́ська, ка, *с.*=**Замчище.** Драг. 85.

За́мчи́ще, ща, *с.* Мѣсто, гдѣ стоялъ замокъ, также и развалины замка. *Про це замчище... у церковних записах, ка-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

жуть, є переписано про все: і коли ті вали повисипувані, і хто тії мури мурував, що тепер од їх тільки цегла та камінячки валяються. Драг. 224. *Як би то ти, Богдане п'яний, тепер на Переяслав глянув та на замчище подивився.* Шевч. 636.

Зам'я́ти. См. **Заминати.**

Зам'я́тися и **замня́тися, ну́ся, не́шся,** *гл.* 1) Замяться. *Як не той став хлопець, оставшись з панянками: зам'явся зараз, закахикав.* Св. Л. 121. 2) Начать чувствовать себя больнымъ. *Чогось мале наше зам'ялось, головка гаряча і невеселе таке. Коли б ще не занедужало.* Черниг. у.

Зам'ятня́, ні, *ж.* Замѣшательство, суматоха, суета. *Така була зам'ятня тоді!* Екатериносл. у.

Зам'яття́, тя́, *с.*=**Зам'ятня.** *Здається, велике зам'яття затлумило їм голови, бо мов наввипередки, один одного збиваючи з ніг, ганяють по ярмарку.* О. 1862. IX. 65.

Зана́, ни́, *ж.* Раст. Головня зерновая, Uredo segetum. *Дивись лишень... скільки Бог дав сьому чоловікові пшениці, та яка ж гарна, та чиста, нема в неї ні зани*[1]*, ні кукілю.—*[1]*) Зана—таке зілля, що як доспіє, то неначе сажа з квітки сиплеться і темнить пшеницю.* Стор. I. 23.

Зана́дити, джу, дить, *гл.* Завлечь, заманить. Вх. Зн. 19.

Зана́дитися, джуся, дишся, *гл.* Повадиться. *Занадились кури та й позгризали пуп'яночки.* Каменец. у. *В той садок до яблук занадився сокіл і каждої ночі об'їда яблука.* Рудч. Ск. I. 153. *Занадився мелник та до мелнички.* Грин. III. 654.

Зана́дто, *нар.* Слишкомъ, черезчуръ. *Глядіть, щоб часом уже занадто великою не була.* Рудч. Ск. II. 96. *Це вже занадто солодкий буде.* НВолын. у.

Занапасти́ти. См. **Занапащати.**

Занапаща́ти, ща́ю, єш, сов. в. **занапасти́ти, щу́, сти́ш,** *гл.* Погублять, погубить. *Занапастив худібчину через свою дівчину.* Чуб. V. 295. *Степ широкий, край веселий та й занапастили.* ЗОЮР. II. 254. *Збавив я тобі віку, занапастив долю.* Стор. МПр. 22.

Занапра́сно, *нар.* Безъ вины. *Прости мене..., що я тебе занапрасно ударив.* Мнж. 33.

Занату́житися, жуся, жишся, *гл.* Заупрямиться. *А хоч і чує коли, то занатужиться та й мовчить.* Черк. у.

Занату́ритися, рюся, ришся, *гл.* Заупрямиться.

Заневі́льний, а, е. Лишенный воли, свободы, подневольный. *Плаче та ридає, що долі немає, заневільний світ.* Чуб. V. 603.

Заневі́рнити. См. **Заневірня́ти.**

Заневірні́ти, ні́ю, єш, *гл.* Подурнѣть, известись, истощиться. *Так молодиця заневірніла, наче з домовини встала.* 2) Сдѣлаться дурнымъ, гадкимъ.

Заневірня́ти, ня́ю, єш, сов. в. **заневі́рнити, ню, ниш,** *гл.* Загаживать, загадить, загрязнять, загрязнить. *Гладишкою помиї виносила, та так заневірнила, що й не думай уже на молоко її брати.*

Занево́лений, а, е.=**Заневільний.** *Плаче, ридає, що долі немає, заневолений світ.* Нп.

Занево́лити. См. **Заневолювати.**

Занево́лювати, люю, єш, сов. в. **занево́лити, лю, лиш,** *гл.* 1) Лишать, лишить свободы; приневолить; стѣснять, стѣснить. *Заневолив своєю роботою. Заневолять жінку, як понасходяться, що й до печі не можна доступити.* Черк. у. 2) Принуждать, принудить. *На городі терлиця, чогось милий сердиться, сердиться, не говорить, чорт його заневолить.* Грин. III. 659.

Заневи́дніти, нію, єш, *гл.* Потемнѣть, омрачиться. Вх. Зн. 19.

Занего́дитися, диться, *гл. безл.* Наступить дурной погодѣ. *Занегодилось: все дощ та дощ.* Черк. у.

Занедба́ння, ня, *с.* 1) Пренебреженіе, оставленіе безъ вниманія, нерадѣніе. *Защеміло серденько в моєї Лесі од того занедбання.* К. ЧР. 134. *Рідна мова, мова великих предків, пійшла в неї у занедбання.* К. XII. 114. 2) —**себе́ само́го.** Самоотверженіе. *Дух повен жертви, повен занедбання себе самого для добра людського.* К. Бай. 144.

Занедба́ти. См. **Занедбовувати.**

Занедбо́вувати, вую, єш, сов. в. **занедба́ти, ба́ю, єш,** *гл.* Оставлять, оставить безъ вниманія, пренебрегать, пренебречь, не заботиться о чемъ. *Занедбовуючи роботу в пекарні, поспішалася боржій до молотників.* Г. Барв. 316. *І дитя своє зовсім занедбала,—пропадає дитя.* МВ. II. 49. *Людей і славу занедбала.* Котл. Ен. I. 35.

Занеду́жати, жаю, єш, *гл.* Занемочь, заболѣть. *Сталась йому пригодонька не вдень, а вночі: занедужав чумаченько, з Криму ідучи.* Макс. (1849) 175.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Занездоровіти, **вію**, **єш**, *гл.* **Занедужати**. Вх. Зн. 19.

Занепад, **ду**, *м.* Упадокъ, упадокъ силъ. *Воздвигнути рідну націю з духовного занепаду.* К. XII. 133. *Народній дух з занепаду підняти.* К. Бай. 7.

Занепада́ти, **да́ю**, **єш**, соб. в. **занепа́сти**, **ду́**, **де́ш**, *гл.* 1) Приходить, придти въ упадокъ. 2) Надрывать, надорвать здоровье, ослабѣвать, ослабѣть, обезсилѣть. *І сього часу, як занепав о. Гервасій, то до півроку так висох.* Св. Л. 90. *Занепав од ран наш батько.* К. СП. 106. *Ти так занепав, синку, з своєю чумачкою, що й не пізнаєш тебе, тілько одні очі блищать.* Харьк. г. *Мій хлопець чогось занепав: каже, голова болить і на світ не можна ся дивити.* Каменец. у.

Занепа́лий, **а**, **е**. Слабаго здоровья, съ надорваннымъ здоровьемъ. *Я убогий, занепалий од самої молодости.* К. Псал. 203. *Його жінка така замліла та занепала.* Мир. Пов. II. 53.

Занепа́сти. См. **Занепадати**.

Занести́, **ся**. См. **Заносити**, **ся**.

Занеха́ння, **ня**, *с.* Пренебреженіе, оставленіе безъ вниманія, недосмотръ, нерадѣніе.

Занеха́ти, **ха́ю**, **єш**, *гл.* Оставить, покинуть, пренебречь. *Любив же я дівча змалу, а тепера занехаю, бо вже иншу милу маю.* Грин. III. 681. *А я таку занехала матусину волю.* Гол. IV. 445. *Нещасливе закохання треба занехати.* Гол. I. 297.

Занеха́ювати, **ха́ю**, **єш**, сов. в. **занеха́яти**, **ха́ю**, **єш**, *гл.* 1)=**Занехати**, **занедбати**. *Так ти, доню, занехаяла того, що любила? Одвезли дитину да й занехаяли. Не годувала собаки, занехаяла, а він хоч і старий, а все таки поміч дає.* Рудч. Ск. I. 13.

Занехлю́ювати, **хлю́ю**, **єш**, сов. в. **занехлю́їти**, **лю́ю**, **єш**, *гл.* Загрязнять, загрязнить, привести въ неряшливый, нечистый видъ. К. Кр. 24. *Добра хазяйка,—так занехлюїла хату, що сміття по коліна!*

Зане́хтувати, **тую**, **єш**, *гл.* = **Занехаяти**.

Занечу́яти, **чу́ю**, **єш**, *гл.* Потерять слухъ, оглохнуть.

За́нив, **ву**, *м.* То-же, что и **толока** (пастбище для скота), но находящаяся за полями. Вх. Зн. 19.

Занива́ти, **ва́ю**, **єш**, сов. в. **зани́ти**, **ни́ю**, **єш**, *гл.* Изнывать, изныть. *Ниє, ниє, занива́є моє серце без тебе.* Мет. 61. *Загадаю Бога, засумую, подумаю,—заниє серце.* К. Псал. 174.

Зани́діти, **дію**, **єш**, *гл.* Зачахнуть.

Зани́зування, **ня**, *с.* Способъ вышиванья, при которомъ нитка продѣвается сквозь полотно постоянно въ одномъ направленіи и узоръ получается съ обѣихъ сторонъ ткани. Вас. 193.

Зани́зувати, **зую**, **єш**, *гл.* Вышивать **зани́зування**. (см.)

Зани́кнути, **кну**, **неш**, *гл.* Заглянуть, зайти, посмотрѣть. *Він уже туди заникнув, у ліс, так і знає, хто там.* Черниг. у.

Зани́куватися, **куюся**, **єшся**, одн. в. **заникну́тися**, **ну́ся**, **не́шся**. *гл.* Заикаться, заикнуться. *Як говорить, то все заникується.* Харьк.

Зани́ти. См. **Занивати**.

Зани́шкнути, **ну**, **неш**, *гл.* Утихнуть, умолкнуть. *Гомоніли, гомоніли, а далі й заништкли.* Черк. у. *Заништкніть, уха наставляйте і слухайте, що я скажу.* Котл. Ен. VI. 14.

Зани́шпорити, **рю**, **риш**, *гл.* Зашарить. *Коло дверей щось заништпорило.* Мир. Пов. I. 140.

Зани́шпоритися, **рюся**, **ришся**. *гл.* Закопаться, углубиться во что.

Зані́звечити, **чу**, **чиш**, *гл.* Испортить, погубить. *Я сам занівечив свій вік.* Шевч. 415.

Зані́з, **но́зу**, *м.* Палка, продѣваемая въ концы ярма и запирающая шею вола. Рудч. Чп. 250. Чуб. VII. 405. Kolb. I. 67. *Поробили ярма кленові, поробили занози дубові.* Нп. Ум. **Зано́зик**. Аф. Ув. **Зано́зи́на**. Аф.

Зані́зка, **ки**, *ж.*=**Зані́з**. Угор. Шух. I. 194. Ум. **Зані́зочка**. *Занізочки все мідяні.* Гол. II. 17.

Зані́колитися, **литься**, *гл. безл.* Сдѣлаться некогда. *Оце ж, бач, матері заніколилось, вона й не пішла.* Харьк. *Так заніколилось, що Боже! а він кличе на хрестини.* Канев. у.

Заніче́мніти, **нію**, **єш**, *гл.* Сдѣлаться ничтожнымъ, негоднымъ.

Заніма́ти, **ся**.=**Займа́ти**, **ся**.

Заніми́ти, **млю́**, **ми́ш**, *гл.* Сдѣлать нѣмымъ. **А бода́й тя заніми́ло!** (Каменец. у.)—пожеланіе равносильное: типунъ тебѣ на языкъ!

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Заніміти, мію, єш, *гл.* 1) Занѣмѣть, онѣмѣть. *Заніміли твої губочки.* Мет. 293. 2) Потерять чувствительность. *У мертвого зуби ніколи не болять, кости задубіли, зуби заніміли.* Чуб. І. 125.

Занíска, ки, *ж.*=**Занізка.**

Занíсно, *нар.* То-же, что и **завізно.** *В млині дуже занісно.* Вх. Зн. 19.

Занітувáти, тýю, єш, *гл.*=**Занютувати.**

Зáновать, ті, *ж.* Раст. Sotus corniculatus. Шух. І. 21.

Зáново, *нар.* Заново, наново, опять. *Так з неї нечиста сила й вийшла, мов охрестили її заново.* Рудч. Ск. II. 32.

Зано́гтиця, ці, *ж.* Заусеница.

Заножи́ти, жу́, жи́ш, *гл.*—**но́ги.** Двигать ногами съ цѣлью идти? Встрѣчено въ народной поговоркѣ: *Лізе кусіка з-за сусіка, зуби зазубила, очі заочила, руки заручила, ноги заножила.* Зоря 1883, стр. 223.

Зано́за, зи, *ж.*=**Заніз.**

Зано́зина, ни, *ж.*=**Заніз.** *Що на вовки все занозини, а на коники пута.* Чуб. V. 276.

Занори́ти, рю́, ри́ш, *гл.* О мышахъ: заскрестись въ норѣ. *Занорили миші під помостом.*

Занори́читися, чуся, чишся, *гл.* Упасть лицомъ внизъ. *Він підскочив та пихнць її! так і заноричилась!* Черниг. у.

Зано́сити, шу, сиш, сов. в. **занести́, несу́, се́ш,** *гл* 1) Заносить, занести кого или что куда. *Забери, занеси всі любощі мої.* Мет. 30. *Занесеш голову на чужу сторону, занесеш очиці на турецькі гряниці.* Мет. 434. *Бодай тая річка кошуром заросла: вона мою товариша за Дунай занесла.* Макс. (1849) 169. *Аж де ся взяв буйнесенький вітрець, заніс той вінець аж на Дунавець.* Чуб. III. 301. *Ой обсади, мила, голубонько сива, вишеньками двір, ой щоб не заходив, вітер не заносив мою голосочку в двір.* Мет. 67. *Якось їх клятих і до мене вночі на хутір занесло.* Шевч. 434. *Яка нечиста мати тебе сюди занесла?* Стор. МПр. 78. **Ми́слоньки зано́сять.** Осаждаютъ разныя мысли. *Говорили мені моде, що ти иншу маєш.—Ой я иншої не маю,—мислоньки заносять, бо й сама ж ти, мила, бачиш, що всі мене просять.* Мет. 64. 2) Заносить, занести за что, мимо чего. *Ложки за ухо не занесеш.* Ном. № 3082. 3) Заносить, занести чѣмъ (пескомъ, снѣгомъ и пр.). *І занесе піском-снігом курінь—мою хату.* Шевч. 447. *Твої білі ребра піском занесу, у мул поховаю.* Шевч. 57. 4) Относить, отнести. *Заніс вовну до ткача.* НВолын. у. *Змій... узяв той баркасик, заніс ураз до берега.* Мнж. 40. 5) Продолжаться, продолжиться. *Штирі дні занесе весіля.* Вх. Лем. 416.

Зано́ситися, шуся, сишся, сов. в. **занести́ся, су́ся, се́шся,** *гл.* 1) Заноситься, занестись. 2) Важничать, зазнаваться. 3) **На дощ зано́ситься.** Собирается дождь.

Заночува́ти, чу́ю, єш, *гл.* 1) Заночевать, остаться на ночь. *Добре, остануся, заночую в тебе.* МВ. II. 87. 2) О дѣвушкѣ или парнѣ: лечь спать съ кѣмъ (на посидѣлкахъ). *Я з тобою вечерую, з другим заночую.* Чуб. V. 165. 3) Принять на ночлегъ. *Чи спиш, серце, та чи чуєш, чи Добоша заночуєш?* Гол. I. 153.

Зану́да, ди, *ж.* Тоска. *Як осліп я, так зануда така, не дай Боже!* Ум. **Зану́дка.** *В тебе жінка голубка, а нам гірша зануда: вона тебе голубить, а нас гірше занудить.* Гадяч. у.

Зану́ди́ти, джу́, диш, *гл.* 1) Навести тоску, скуку. *Вона в мене не полуднала, тілько мені та занудила.* Мет. 290. *Се ти себе, занудиш, дитино моя.* Г. Барв. 197. 2) *безл.* Затошнить. *Занудило коло серця.* Шевч. 68.

Зану́ди́тися, джу́ся, дишся, *гл.* 1) Затосковать, заскучать. *Од болести прохожуся, од любови занужуся.* Лавр. 141. 2) **Ли́хом зануди́тися.** Напасть тоскѣ, хандрѣ. *Десь моєму панові лихом занудилось, що з Хмельницьким гуляти схотілось.* Макс. (1849). 66.

Зáнузд, ду, *м.* Взнуздка. **На зáнузді бу́ти.** Быть взнузданнымъ. *Ой наші узди в конях на занузді.* ЗОЮР. I. 136.

Зануздáти, дáю, єш, *гл.* Взнуздать. *Кінську голову найди та й ту зануздай.* Ном. № 12235.

Зану́рити, ся. См. **Зануряти, ся.**

Зануря́ти, ря́ю, єш, сов. в. **зану́рити, рю, риш,** *гл* Погружать, погрузить въ воду. Угор.

Зануря́тися, ря́юся, єшся, сов. в. **зану́ритися, рюся, ришся,** *гл.* Погружаться, погрузиться въ воду. Угор.

Занютува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Заклепать (о гвоздѣ или винтѣ). Рк. Левиц. *Та не крути, нічого не буде; бачиш, тут не гайка, а заніотовано.* Брацл. у.

Зано́хати, хаю, єш, *гл.* Почуять но-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сомъ. *Занюха́є ковбасу в борщі.* Ном. № 5723.

Заня́вкати, каю, єш и **занявча́ти, чу́, чи́ш,** *гл.* Замяукать.

Заня́ти, ся. См. **Займати, ся.**

Заоблогува́ти, гу́ю, єш, *гл.* О полѣ: остаться невоздѣланнымъ. Чуб. VI. 62.

Заоді́тися, нуся, нешся, *гл.* Одѣться. Вх. Зн. 20.

Заопирува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Заупорствовать. *Піди, кажу, піди!.. так він заопирував, вражий син, таки не пішов!* Канев. у.

Заорандарюва́ти, рю́ю, єш, *гл.* Начать быть арендаторомъ. *Ще Богу дяка, що голова держить: усе таки й нам зволяє трохи з нашого плеса поживитись; а вже як би жид заорандарював, то нашим бідолахам і у велике свято не прийшлось би покуштувати тієї риби.* О. 1861. XI. 114.

Заорандува́ти, ду́ю, єш, *гл.* Заарендовать, взять въ аренду. *Іще ж то жидирандарі у тому не перестали: на славній Україні всі козацькі торги заорандували.* АД. II. 21.

Заора́ти. См. **Заорювати.**

За́ори, ор и **заб́рини, рин,** *ж. мн.* Края пахатнаго поля съ трудомъ запахиваемые и дающіе **огрі́хи** вслѣдствіе твердой уѣзженной почвы. Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Заору́дити, джу, дить, *гл.*=**Заорудувати.**—**в свої́ ру́ки.** Прибрать къ рукамъ. Чуб. I. 171.

Заору́дувати, дую, єш, *гл.* Завладѣть, закомандовать, начать распоряжаться. *Шинкарка ним так уже заорудувала, що він у неї під тином шинковим днює й ночує.* МВ. II. 181.

Заб́рювання, ня, *с.* 1) Запахиваніе. 2) Начало пахоты. *Тот день найліпший до заорювання.* МУЕ. III. 37.

Заб́рювати, рюю, єш, сов. в. **заора́ти, рю́, ре́ш,** *гл.* 1) Запахивать, запахать. **Но́сом заора́ти.** Упасть лицомъ внизъ. *Упав так, що аж носом заорав.* Ном. № 6634. 2) Начинать, начать пахать. *В той день ідуть заорювати.* МУЕ. III. 38. *Заб́рювати* (в понеділок) *не можна.* МУЕ. III. 33.

Заохо́та, ти, *ж.* Поощреніе. Желех.

Заб́хати, хаю, єш, *гл.* Заохать. *Тільки пані заоха, або хто з дівчат на ухо зачим озветься.* МВ. (О. 1862. III. 35).

Заохо́тити. См. **Заохочувати.**

Заохо́чування, ня, *с.* Поощреніе, привлеченіе къ какому-либо дѣлу. Желех.

Заохо́чувати, чую, єш, сов. в. **заохо́тити, хо́чу, тиш,** *гл.* Возбуждать, возбудить желаніе, привлекать, привлечь, поощрять, поощрить. *Роздмухували огонь на Україні, заохочуючи благочестивих до Унії.* Левиц. (Правда 1868, 485) *Він, щоб нас удруге заохотити, давав нам на обід баранини і кашу молошну.* Грин. II. 233. *Ми, старії, тільки поїдемо поле зажати, молодіж заохотити.* Г. Барв. 16.

Заочи́ти, чу́, чи́ш, *гл.*—**о́чі.** Уставиться глазами? Смотрѣть не сводя глазъ? Примѣръ см. при словѣ **заножи́ти.**

Заб́чний, а, е. Заочный. *Заочного купця пугами б'ють.* Ном. № 10497.

За́пад, ду, *м.* 1) Въ выраженіи: **за́пад-со́нця**—западъ. *Від запад-сонця прийшла завала.* Вх. Зн. 18. 2) См. **Єтір.** Шух. I. 226.

Западя́ти, дя́ю, єш, сов. в. **запа́сти, паду́, де́ш,** *гл.* 1) Проваливаться, провалиться. *Та бодай тая степовая могила запала.* Мет. 98. **Бода́й їх слід запа́в!** Пожеланіе смерти. МВ. (О. 1862. III. 48). 2) Вваливаться, ввалиться. *Пий до дна, щоб очі не запали.* Ном. № 11550. 3) Западывать, запасть за что, напр. о щеколдѣ, запирающей дверь. **Запа́ла кля́мка.** Кончилось. *Вже по всьому, вже клямка запала.* Ном. № 1841. 4) О солнцѣ: заходить зайти за что-либо. *Сонечко вже запало за гору.* МВ. (КС. 1902. X. 143). 5) Впадать, впасть во что. *Та як коханка сльозу проливає, сльоза та в могилу мою западає.* Мог. 151.—**в го́лову.** Засѣсть въ головѣ. *Все сидить, рукою підпершися, все думає... наче думка яка важка запала їй в голову.* О. 1862. V. 84.—**в ду́шу, в бко, в се́рце.** Произвести впечатлѣніе, понравиться. *Олена знає того парубка, що їй так у душу запав.* Кв. I. 17.

Западя́тися, дя́юся, єшся, сов. в. **запа́стися ду́ся, де́шся,** *гл.* Проваливаться, провалиться; обваливаться, обвалиться. *Новая хата нехай западеться.* Чуб. V. 792. *Через письменних світ западеться.* Ном. № 6044.

За́падень, дня, *м.* Углубленіе. Черк. у.

Западе́нька, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **западня́.** *Мов голубок у западеньці бився.* К.Дз. 87. 2) Та часть дверной щеколды, которая, падая на крюкъ, запираетъ тѣмъ дверь. Волч. у.

Запа́дина, ни, *ж.* Впадина. *Під одною горою, коло зеленої левади, в глибокій западині стояла хата.* Левиц. КС. 4. *В зерні саме посередині була западина через те, що в дно щось точило те зерно, провер-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тіло дірку. Алексадров. у. *Очі позападали і блищали в западинах іскрами.* Г. Барв. 18.

Запа́дистий, а, е. Впавшій, впалый. *Широкі груди, хоч і западисті.* Г. Барв. 22.

Западни́й, а́, е́. Впадистый. **Западне́ о́зеро.** Озеро, лежащее въ глубинѣ **пла́вні** и не имѣющее сообщенія съ рѣкой. Браун. 4.

За́падниця, ці, *ж.* Ловушка для звѣрей: яма съ вращающейся крышкой, опускающейся подъ ногами звѣря. Шух. І. 235.

Западня́, ні, *ж.* 1) Глубокая долина, западина. 2) Западня, ловушка. *Раз, чатуючи з десятком козаків у полі, попавсь був я у таку западню.* К.ЧР. 112. Ум. **Западе́нька.**

Западо́к, дка́, *м.*=**Западня.** Мнж. 180,

За́падь, ді, *ж.* Глубокій снѣгъ. *Того року западь велика була.* Черк. у.

Запа́зушний, а, е. О ребенкѣ: грудной. *Ще мале дитя, запазушне.* Александров. у. Слов. Д. Эварн.

Запако́вувати, вую, єш, сов. в. **запакува́ти, ку́ю, єш,** *гл.* 1) Укладывать, уложить, упаковывать, упаковать. 2) Заключить, запереть, сослать. *Крав, поки таки запакували в острог.* Харьк. *Я його запакую в Сібір.* Кв. П. 210. 3) Задѣвать, задѣть, заложить куда-либо вещь такъ, что и найти ее трудно.

За́пал, лу, *м.* 1) Жаръ, горячность; пылъ, пылкость; воодушевленіе. *В такім запалі він був і справді трохи похожий на героя Іліяди.* Левиц. Пов. 16. *В запалі налетів на Маса, як на мале курча шулік.* Котл. Ен. VI. 32. *Мов з запалу до забави, все грав, словом не озвавсь.* Мкр. Г. 15. 2) —**у го́рлі.** Воспаленіе въ горлѣ. Вх. Зн. 20. 3) Затравка у ружья. (Черном.). Въ слѣд. стихахъ пѣсни употр. повидимому въ значеніи: выстрѣлъ. *Вдарили разом з самопалов в седмі-п'ятдесят запалов.* АД. І. 246.

Запа́ла, ли, *ж.* Поношеніе, позоръ. *Ніде о кобітах з позору не судіте, пам'ятайте, що ви їх діти. Бо очерниш маму, жінку і дитину і не здоймиш запали з них до згину.* Чуб. П. 557.

Запала́ти, ла́ю, єш, *гл.* Запылать. *Земля затрясеться, небо запалає.* Шевч. 156.

Запалахкотіти, чу́, ти́ш, *гл.* О пламени: запылать сильно. *Сухих дрів наклав, то як запалахкотіло в грубі. Борода над свічкою запалахкотіла.* Рудан. І. 43. *І в очах стома́ свічками запалахкотіло.* Рудан. І. 77.

Запалені́ти, ні́ю. єш, *гл.* Покраснѣть (отъ смущенія, стыда—о человѣкѣ). Желех.

Запале́ння, запалі́яння, ня, *с.* 1) Воспаленіе. *Це у мене було запалення ока.* Терск. обл. 2) Воспламененіе; пылъ. *Запалі́ння серця трудно угасити.* Чуб. V. 69.

Запа́лий, а, е. Впалый, ввалившійся. *Запалі щоки.* Левиц. Пов. 279. *Запалий рот з сухими тоненькими губами.* Мир. ХРВ. 189.

Запа́листий, а, е. Запальчивый. *Він чоловік смирний, а як був отто у нас пан, так такий же запалистий, що крий мене Мати Божа.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Запали́ти, ся. См. **Запалювати, ся.**

Запали́хвіст, хвоста, *м.* Пт.=**Горихвіст.** Вх. Пч. П. 12.

Запа́лка, ки, *ж.* Спичка. *Чи нема у вас запалки? Нічим мольки запалити.* Черниг. у.

Запальни́й, а́, е́. Воспламеняющійся, горючій.

Запальо́ний, а, е. Запальчивый, часто гнѣвающійся. *Там батько й мати такі запальонії, що хоч би тиждень той приймак вижив.* Черниг. у.

Запа́льчастий, а, е. Запальчивый, вспыльчивый. *Як зійдуться брати, а запальчасті обидва, то без сварки не обійдеться, а то ще й будуть ся бити.* Каменец. у.

Запа́льчасто, *нар.* Запальчиво.

Запальчо́вувати, вую, єш, *гл.* Нарѣзывать шипы на концахъ колесныхъ спицъ. Сумск. у.

Запа́лювати, люю, єш, сов. в. **запали́ти, лю́, лиш,** *гл.* Зажигать, зажечь. Єв. Мт. XXII. 7. *Запалю я куль соломи, не горить—палає.* Чуб. III. 134. *Запалила свічку.* Чуб. V. 59. —**у гру́бі, у печі́.** Затопить печку. *Запали в печі і заткни комін.* Чуб. —**лю́льку.** Закурить трубку. *Козацьтво запалило мольки.* Стор. МПр. 117.

Запа́люватися, лююся, єшся, сов. в. **запали́тися, лю́ся, лишся,** *гл.* 1) Загораться, загорѣться, воспламеняться, воспламениться, зажигаться, зажечься. *Губка запалилася і почала горіти.* Ком. П. 88. 2) Разгорячаться, разгорячиться, вспылить. *Я запалився та й ударив.* НВолын. у. 3) Загорать, загорѣть. Уман. у. *І од сонця не запалилася* (Гаґя). Левиц. І. 26.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

4) Краснѣть, покраснѣть. *Я ще й більш запамлася з сорому.* Г. Барв. 381.

Запа́морочити, чу, чиш, *гл.* Заморочить. *Запаморочив себе думками на вік: злигався з пльохою.* Полт. г.

Запа́морочитися, чуся, чишся, *гл.* Потерять сознаніе. *Я тоді запаморочився і не знаю, як ударив її і чим ударив.* Екатериносл. у.

Запам'ята́ти, та́ю, єш, *гл.* 1) Запомнить, удержать въ памяти. *Мати вмерла—я ще малесенькою була, добре й незапам'ятаю.* МВ. *Весною була дуже велика вода в Росі, що й люде насилу таку воду запам'ятають.* Левиц. I. 127. 2) Забыть. Вх. Зн. 20.

Запам'ятува́ння, ня, *с.* Запоминаніе. Ном., стр. II.

Запам'ятува́ти, ту́ю, єш, *гл.*=**Запам'ятати.** *Школяр добре запам'ятував кожне слово.* О. 1862. I. 75.

Запанібра́та, *нар.* Фамильярно.

Запанібра́татися, таюся, ешся, *гл.* Вступить въ фамильярныя отношенія.

Запані́лий, а, е. 1) Усвоившій барскія привычки. 2) Загордившійся.

Запані́ти, нію, єш, *гл.* Забарствовать. *Недавно я запаніла.* Чуб. V. 1095. *Мася думала собі: мабуть я, хоч і запанію, а не буду погорджати простими дівчатами.* Св. Л. 62. *Що ти запанів, що і на роботу не йдеш?* Новомоск. у.

Запанува́ти, ну́ю, єш, *гл.* Загосподствовать, воцариться. *Запанував над ляхами Понятовський жвавий.* Шевч. 131. *Знов смерть запанувала там, де недавно був гармидер і колотнеча.* Левиц. Пов. 86.

Запа́ра, ри, *ж.* Опара. Полт. Ум. **Запа́рка.**

Запа́рити, ся. См. **Запарювати, ся.**

За́парі, рів, *м. мн.*=**Зашпори.** *Запарі в пальці зайшли.* Желех.

Запа́рка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **запа́ра.** 2) Пойло для скота изъ запаренныхъ отрубей. 3) **Запа́рки да́ти.** Высѣчь.

Запартори́ти, рю, риш, *гл.*=**Запротори́ти.**

Запарши́віти, вію, єш, *гл.* 1) Покрыться паршами. 2) Подурнѣть.

Запа́рювати, рюю, єш, сов. в. **запа́рити, рю, риш,** *гл.* 1) Запаривать, запарить. *Молодиця запарила в п'ятницю на ніч квашу.* Левиц. (Правда, 1868, стр. 12). *Добрий бич запарив.* Мнж. 105. 2) —**чай.** Заварить чай.

Запа́рюватися, рююся, єшся, сов. в. **запа́ритися, рюся, ришся,** *гл.* Пускать, пустить пары. *Як розігрілось, зашипіло, запарилось, заклекотіло.* Котл. Ен.

Запа́с, су, *м.* 1) Запасъ. *Запас біди не чинить.* Ном. № 9927. 2) Запасъ провизіи. *Ой над Лиманом, над Сап'яном запаси держали.* Грин. III. 604. *Стали пекти сухарі, різать кабанів на сало і усі ті запаси розвозили по лісах.* Стор. МПр. 60. 3) Принадлежности для стрѣльбы изъ огнестрѣльнаго оружія. *Зеленої неділоньки орда наступає, гей, панове, уступімо! запасу не має.* Макс.

Запаса́ти, са́ю, єш, сов. в. **запасти́, су́, се́ш,** *гл.* Запасать, запасти. Чуб. I. 201.

Запаса́тися, са́юся, єшся, сов. в. **запасти́ся, су́ся, се́шся.** *гл.* Запасаться, запастись. *З Катеринославу поїхав я на село Михайлівку, щоб запастись там бувалим чоловіком.* Стор. II. 95.

Запа́ска, ки, *ж.* 1) Женская одежда, замѣняющая юбку: кусокъ черной домотканной шерстяной матеріи, надѣваемый такъ, чтобы концы его сходились спереди; поверхъ этого куска, спереди, въ видѣ передника, надѣвается другой кусокъ такой же матеріи, синяго цвѣта; оба куска вмѣстѣ подвязываются краснымъ шерстянымъ поясомъ. Задній кусокъ называется просто **запа́ска** или **за́дниця,** передній—**попере́дниця.** Чуб. VII, 427, 428. Вас. 170. КС. 1893. V. 282. Мил. 156. 2) Родъ женскаго передника: а) полотнянаго бѣлаго, надѣваемаго къ юбкѣ. Гол. Од. 21, 50. б) шерстяного зеленаго или краснаго, надѣваемаго поверхъ **плáхти** или **опи́нки.** Чуб. VII. 428. Kolb. I. 37. *А я ж тую дрібну ряску заберу в запаску.* Мет. 8. Ум. **Запа́сонька, запа́сочка.**

Запаскуджувати, джую, єш, сов. в. **запаскуди́ти, джу, диш,** *гл.* Загадить. *Як чор-зна-що—не чепать, щоб і посуди не запаскудить.* Ном. № 3288.

Запаскудні́ти, нію, єш, *гл.* Подурнѣть, исхудать.

Запасльо́нити, ню, ниш, *гл.* Запачкать въ **паслі́н.**

Запасни́й, а́, е́. Запасливый. *Ось у Цвіляка можна купити: се люде запасні; а більш нема ні в кого.* Каменец. у.

Запа́сонька, ки, *ж.* }
Запа́сочка, ки, *ж.* } Ум. отъ **запаска.**

Запа́сти, су́, се́ш, *гл.* 1) Пася зате-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рять. *Ледачий пастух запасе вівцю.* 2) Заработать въ пастухахъ. *Що запасе (вівчарь), то несе жінці.* Гол. IV. 459.

Запа́стися, су́ся, се́шся, *гл.* Начать пастись. *Як розійдеться* (отара) *так, що одна одній не мішає пастись, то вівці і запасуться на місці.* О. 1862. V. Кух. 34.

Запа́сти, ся. См. **Западати, ся.**

Запасча́ний, а, е. Относящійся къ **запа́ск**'ѣ, принадлежащій ей.

Запасчи́на, ни, *ж.*=**Запаска,** плоховатая **запаска.** *У мами ходила в старій запасчині.* Чуб. *Так собі, в запасчині, в сорочиці і в очіпку: звісно,—дома.* Г. Барв. 15.

За́пах, ху, *м.* 1) Запахъ. *Хрещатий барвінок сади устилає, запашний василько три запахи має.* Чуб. V. 487. 2) Родъ желтыхъ грибовъ. Вх. Уг. 239.

Запа́хнути и **запа́хти, хну, неш,** *гл.* Запахнуть. *Запахли груші.* Рудч. Ск. II. 64.

Запаху́щий, а, е.=**Запашний.** Желех.

Запаші́ти, шію, єш, *гл.* 1) Пахну́ть. *З печі запашіло полум'я.* 2) Издать теплоту. *Земля так нагрілась, що аж запашіло від неї.*

Запашни́й, а́, е́. Душистый, пахучій, ароматный. *Запашний василько три запахи має.* Чуб. V. 487.

Запа́шно, *нар.* Пахуче, съ запахомъ. *Хто ж тобі головочку змиє, м'яткою та любистечком, щоб і тепло, щоб і запашно... тобі було?* Г. Барв. 125. *В хаті стало, як у садочку: і зелено, і запашно.* Св. Л. 273.

Запащекува́ти, ку́ю, єш, *гл.* 1) Заговорить быстро. 2) Начать говорить дерзости.

Запе́вне, *нар.* Навѣрное; безъ сомнѣнія. *Запевне не забув.* Котл. НП. 383. *Присвідчиш ти мені, що мене любиш, запевне тим серцем ніди не зблудиш.* Чуб. V. 137.

Запе́внити. См. **Запевняти.**

Запевня́ти, ня́ю, єш, сов. в. **запе́внити, ню, ниш,** *гл.* Увѣрять, увѣрить. *Не можна теж запевняти, що і в таких людей, як М. Вовчок, не різнить дещо з народньою мовою.* О. 1861. IV. 33.

Запе́кати, каю, єш, *гл.*=**Запроторити.** *Десь її далеко запекав.* Зміев. у.

Запе́клий, а, е. Зачерствѣлый, закоренѣлый, упрямый; отчаянный. *Огонь запеклих не пече.* Шевч. 60. *Запеклий ворог. Є такі запеклі, що й на кладовище уночі не бояться тобі йти.* Канев. у. *Стельмах сей був чолов'яга запеклий собі, такий, що купить на торгу оселедця, сам їсть, а жінці... й діткам не дасть, і зожре сам перед їх очима.* Г. Барв. 458.

Запе́клуватий, а, е.=**Запеклий.**

Запекти́, ся. См. **Запікати, ся.**

Запе́куватий, а, е. Очень строгій. *Запекуватий пан був! Що було загадає кому, то вже слухай!* О. 1862. V. 106.

Запере́джуватися, джуюся, єшся, *гл.* Надѣвать передникъ? *„Жінки завиваються в намітки,* а въ платкѣ срамъ *вийти миже люди; запереджуються* большими платками, складывая ихъ по діагонали въ треугольникъ". О. 1861. XI. Свидн. 27.

Запереза́ти, ся. См. **Заперізувати, ся.**

Заперізувати, зую, єш, сов. в. **запереза́ти, жу́, жеш,** *гл.* Опоясывать, опоясать.

Заперізуватися, зуюся, єшся, сов. в. **запереза́тися, жу́ся, жешся,** *гл.* Опоясываться, опоясаться. *Напередовець, красний молодець, заперезався чорною ожиною.* Чуб. III. 291.

Запе́рти, ся. См. **Запірати, ся.**

Заперцюва́ти, цю́ю, єш, и **заперчи́ти, чу́, чи́ш,** *гл.* Приправить перцемъ.

Запетлюва́ти, лю́ю, єш, *гл.* 1) Завязать петлей, затянуть петлей; связать. 2) переносно: лишить свободы, забрать въ руки. *А що, запетльовано тебе?* Александр. у. Слов. Д. Эварн.

Запетлюва́тися, лю́юся, єшся, *гл.* 1) Завязаться петлей. 2) Переносно: закабалиться, наняться на тяжелую службу. *Та це запетлювавсь на цілий рік.* Екатериносл. у. Слов. Д. Эварн.

Запе́цькати, каю, єш, *гл.* Запачкать.

Запеча́лити, лю, лиш, *гл.* Опечалить. *Вона в мене не вечеряла, тілько мене запечалила.* Мет. 290.

Запеча́литися, люся, лишся, *гл.* Опечалиться. *Вийду я за гай, гляну на свій край, та й зажурюся, запечалюся.* Лавр. 8.

Запеча́лля, ля, *с.* Печаль. *Батько бив, батько бив, нагай увірвався, а я низом, попід хмизом в зілля заховався; батько йде, батько йде, на грудку споткнувся, а я з жалля, з запечалля з батька усміхнувся.* Чуб. V. 653.

Запеча́тати. См. **Запечатувати.**

Запеча́тувати, тую, єш, сов. в. **запеча́тати, таю, єш,** *гл.* 1) Запечатывать, запечатать. *Візьми шматочок суручу, що листи запечатують.* Ком. I. 14. *Писав, писав, та чим иншим запечатав.* Ном. № 6082. 2) Закрывать, закрыть для погребе-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нія (гробъ). *Запечатати* (труну) *батюшка обіцяв зайти на цвинтарь.* Мир. Пов. II. 120. Въ нѣкоторыхъ мѣстностяхъ Галиціи **запеча́тати**—похоронить. *Піп запечатав дитину.* Вх. Зн. 20.

Запе́чений, а, е. Опаленный. *Несхожа була на селянок, часто запечених сонцем.* Мир. ХРВ. 6.

Запечи́, чу́, че́ш, *гл.* = **Запекти.** Желех.

Запива́йло, ла, *м.* Пьяница. Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Запива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **запи́ти, п'ю́, п'є́ш,** *гл.* 1) Запивать, запить что нибудь. *Запий водою, бо гірке.* Харьк. *Любощів ні зайсти, ні запити, ні заспати.* Г. Барв. 449. 2) Запивать, запить, начать пить, предаваться пьянству. *Запив Іван, загуляв, не до мислі жінку взяв.* Чуб. V. 790. 3) Выпивать, выпить. *Могорич запили.* Чуб. V. 963. *Запили сватання.* Г. Барв. 183.

Запи́катися. См. **Запикуватися.**

Запикну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.*=**Запикатися.** *Він не запикнеться.* НВолын. у.

Запи́куватися, куюся, єшся, сов. в. **запи́катися, каюся, єшся,** *гл.* Заминаться, замяться въ рѣчи, заикаться, заикнуться. *Він став казати та й запикавсь.* Черк. у. *Вибачайте, будьте ласкаві, що я знехотя... не навмисне... розсипав ваші вишні... промовив Радюк, запикуючись.* Лезиц. Пов. 200.

Запили́ти. См. **Запилювати.**

Запили́тися, лю́ся, ли́шся, *гл.* Запылиться. *А вже хустиночка та й запилилась.* Чуб. V. 289.

Запильнува́ти, ну́ю, єш, *гл.* Подстеречь, подмѣтить.

I. Запи́лювати, люю, єш, сов. в. **запили́ти, лю́, лиш,** *гл.* Запыливать, запылить.

II. Запи́лювати, люю, єш, сов. в. **запиля́ти, ля́ю, єш,** *гл.* 1) Приниматься, приняться пилить. 2) Пиливши, сходить, сойти съ намѣченной черты.

Запи́на, ни, *ж.* Преграда, помѣха. *А Дніпро, як кажуть, татаринові не запина.* Стор. II. 161.

Запина́ло, ла, *с.* 1) Все то, чѣмъ можно завѣситься, закрыться, напримѣръ, платокъ. *З землі вставала важка пара, закутувала все в своє вохке запинало.* Мир. ХРВ. 297. 2) Черный капюшонъ у монахинь. Рудч. Чп. 248.

Запина́ння, ня, *с.* Завѣшиваніе, закрываніе.

Запина́ти, на́ю, єш, сов. в. **запну́ти** и **зап'я́сти́, пну́, нещ,** *гл.* Завѣшивать, завѣсить, закрывать, закрыть. *Запинає вікно хусткою. Пішла пані така зап'ята, що й очей не видно.* Лебед. у. *Очі мої козацькі молодецькі червоною китайкою запніте.* АД. I. 178.

Запина́тися, на́юся, єшся, сов. в. **запну́тися** и **зап'ястися́, ну́ся, не́шся,** *гл.* 1) Завѣшиваться, завѣситься, закрываться, закрыться, 2) Повязываться, повязаться (платкомъ). *Я.. зап'ялась білою хустиною.* Г. Барв. 239. 3) Застегиваться, застегнуться. *Салдат на всі ґудзики запинається.*

Запи́наčка, ки, *ж.* Покрывало, кусокъ ткани, которой что-либо завѣшиваютъ, покрываютъ. Константиногр. у.

Запиндю́читися, чуся, чишся, *гл.* Заважничать, задрать носъ.

Запини́ти, ся. См. **Запиняти, ся.**

Запи́нка, ки, *ж.* Запинка, остановка.

Запиня́ти, ня́ю, єш, сов. в. **запини́ти, ню́, ниш,** *гл.* Останавливать, остановить. *Ой виїхало вражих здобишників сорок коней, ще й чотирі, ой як стали вони наперед возів, а всі вози запинили.* Мет. 454. *І ніде ні садочка, ні квіток, нема на чому запинити ока.* Левиц. ПЙО. I. 475.

Запиня́тися, ня́юся, єшся, сов. в. **запини́тися, ню́ся, нишся,** *гл.* Останавливаться, остановиться. *Через дощ запинилася робота.*

Запи́рс(ь)кати, каю, єш, *гл.* Запрыскать.

Запи́рхатися, хаюся, єшся, *гл.* Запыхаться.

За́пис, су, *м.* Запись. Ном., стр. 283, № 890. *На станції не стало шкури на запис* (грішників записувати) *і почали ті два чорти зубами ростягати тую шкуру.* Грин. II. 154.

Записа́ти, ся. См. **Запи́сувати, ся.**

За́писка, ки, *ж.* 1) Запись. 2) Записка. *Присилає Максим козака з запискою до замку.* ЗОЮР. I. 244. У гребенщиковъ **за́писку писа́ти** значитъ проводить по длинѣ гребенки, въ видѣ украшенія, тонкія параллельныя линіи. Вас. 163. Ум. **За́писочка.** *На, брате коте, тобі отсю записочку: ти в хаті, в сухому сидиш, то й запісочка ніколи не помокне.* Грин. I. 8.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Запискота́ти, чу́, чеш и **запискоті́ти, чу́, ти́ш**, *гл.* Запищать. *В один голос так і запискотіли: спасибі вам, дядечку Кирило, за вашу ласку.* Стор. I. 112.

За́писочка, ки, *ж.* Ум. отъ **за́писка.**

Запи́сувати, сую, еш, сов. в. **записа́ти, шу́, шеш**, *гл.* 1) Записывать, записать. **В ко́мені записа́ти.** Оставить безъ вниманія. Ном. 2) Записывать, записать куда-либо. *Записали в салдати.* Чуб. V. 968. 3) Завѣщать. 4) Уступать, уступить по записи, по писанному документу. *Здумав чортові душу записати.* Драг. 55.

Запи́суватися, суюся, ешся, сов. в. **записа́тися, шу́ся, шешся**, *гл.* Записываться, записаться.

За́пит, ту, *м.* Вопросъ. Чуб. III. 108.

Запита́ння, ня, *с.* Вопросъ. *Я й відповім йому на його запитання.* Федьк.

Запита́ти, ся. См. **Запитувати, ся.**

Запи́тувати, тую, еш, сов. в. **запита́ти, та́ю, еш**, *гл.* Спрашивать, спросить. *Прийшли, запитуємо попа—що візьме за вінчання.* Г. Барв. 183. *Запитай, матінко, усіх нас, де твоє дитятко бувало.* Мет. 171.

Запи́туватися, туюся, ешся, сов. в. **запита́тися, та́юся, ешся**, *гл.*=**Запитувати.** *Запитайся, брате, яка моя доля.* Чуб. V. 764.

Запи́ти. См. **Запивати.**

Запи́тяний, а, е. О болѣзни: пріобрѣтенный отъ питья чего-нибудь. Чуб. I. 134.

Запиха́ти, ха́ю, еш, сов. в. **запха́ти, ха́ю, еш**, *гл.* Запихивать, запихнуть. *Петрушкою рот запхала.* Чуб. III. 113.

Запиха́тися, ха́юся, ешся, сов. в. **запха́тися, ха́юся, ешся**, *гл.* 1) Забираться, забраться, влѣзть. *Тільки прийшов до світлиці, в кімнату запхався.* Чуб. V. 1081. 2) Только не сов. в. Ѣсть съ жадностью. *Гризне і закриється кулаком, щоб не всі бачили, як він запихається.* Св. Л. 219. *Галушкою запихалася.* Канев. у.

Запиша́тися, ша́юся, ешся, *гл.* Заважничать. *Запишався, як кошеня в попелі.* Ном. № 2473.

Запишни́тися, нюся, нишся, *гл.*=**Запишатися.** *І геть то честію такою запишнився.* Греб. 362.

Запишні́ти, нію, еш, *гл.*=**Запишатися.** Аф. 432.

Запища́ти, щу́, щи́ш, *гл.* Запищать. *Як запищить, як завищить! та й побігла в ліс.* Рудч. Ск. II. 20.

Запідпідьо́мкати, ка́ю, еш, *гл.* О перепелѣ: закричать. *Закигикала над ним чайка запідпідьомкала перепілочка.* Стор. I. 206.

Запізва́ти, зву́, веш, *гл.* Привлечь къ суду. *Запізвав мене Степан.* Каменец. у.

Запізнава́ти, наю́, е́ш, сов. в. **запізна́ти, на́ю, еш**, *гл.*=**Зазнавати, зазнати.** *Запознайте світа, поки служать літа.* Чуб. I. 269.

Запізнава́тися, наю́ся, е́шся, сов. в. **запізна́тися, на́юся, ешся**, *гл.*=**Зазнаватися, зазнатися.** 1) *З козацьтвом нашим добре запізнавсь.* К. ПС. 120. 2) *Хоть з котрою ся запізнаю, взаємности не дознаю.* Гол. I. 215.

Запізни́тися, нюся, нишся, *гл.* Опоздать. *Запізнений відгомін гайдамацького гомону.* Г. Барв. 27.

Запіка́на, ної и **запіка́нка, ки**, *ж.* Водка, сваренная съ пряностями. Маркев. 171. Чуб. VII. 447. *На запікану корінькову купив кубеби й калану.* Мкр. Г. 69. *Участувала запіканкою і тернівкою.* Стор. I. 117.

Запіка́ти, ка́ю, еш, сов. в. **запекти́, чу́, че́ш**, *гл.* Запекать, запечь. *Неначе зіла запекла.* Шевч. 402. *Запікають товсті стегна* (теличі), *обід спорадили.* Рудан. I. 75.

Запіка́тися, ка́юся, ешся, сов. в. **запекти́ся, чу́ся, че́шся**, *гл.* Запекаться, запечься. *Запеклися уста кров'ю—не промовлю:* Мет. 129. *Запеклося моє серце.* Чуб. V. 958.

Запіклува́тися, лу́юся, ешся, *гл.* Озаботиться, позаботиться о комъ. *Нема кому тебе пожалувати, а ні тобою запіклуватися.* МВ. III. 65.

Запі́л, по́лу, *м.* Пола одежды, завернутая такъ, чтобы въ нее можно было что-либо положить. *У запіл набрати. У заполі принести.* О. 1862. I. 55. *Цілісінький тиждень перено́сив* (золото) *у заполі.* Кв. II. 165.

За́пі́лка, ки, *ж.* Передникъ. Желех.

Запі́лля, ля, *с.* Полы. *Терновi вітки в запілля рубайте, мені признаку покидайте.* Макс. (1849). 21.

Запі́лок, по́лку, *м.*? МУЕ. III. 119, 123, 124. *Молода стоїть у заполку, ждучи, поки увійде молодий.* МУЕ. III. 96.

Запільчи́на, ни, *ж.*=**Запілка.** Желех.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Запі́нити, ню, ниш, *гл.* Покрыть пѣной.

Запі́нитися, нюся, нишся, *гл.* Покрыться пѣной, запѣниться. *„Грай же, море!“—заспівали. Запінились хвилі.* Шевч. 47. *А кабан таки справді запінивсь.* О. 1862. IV. 83.

Запіпере́читися, чуся, чишся, *гл.* Заупрямиться, заартачиться. *Запіперечилася кобила.* Вх. Лем. 416.

Запі́р, по́ру, *м.* 1) Запоръ (у двери и пр.). 2) Задержка, преграда. *Вчинився запір на ріці.* Вх. Зн. 20. 3) Рулевая часть **байдака́**. Черк. у. 4) Проклятіе, бранное слово. Вх. Лем. 416.

Запіра́ти, ра́ю, еш, сов. в. **запе́рти, пру́, ре́ш**, *гл.* 1) Запирать, заперерь. *Скриплять ворітонька—не можу заперти.* Чуб. V. 123. **Лю́дям губа́ не запе́рта**—равнозн. русскому: На чужой ротокъ не накинешь платокъ. Ном. № 6982. 2) Всаживать, всадить (такъ, что трудно вынуть); затаскивать, затащить куда. *Запер таки затичку в пляшку. Як поперли сани, то й не знаю, куди б заперли, як би люде не зупинили.*

Запіра́тися, ра́юся, ешся, сов. в. **запе́ртися, пру́ся, ре́шся**, *гл.* Запираться, запереться. *Зійшло сонце; Україна де палала, тліла, а де шляхта, запершися, у будинках мліла.* Шевч. 174.

За́пісоч, чі, *ж.* Небольшая отлогая насыпь песку возлѣ рѣки. Кременчугск. у.

Запі́сяти, сяю, еш, *гл.* Дѣтск. обмочить.

Запі́ти, пію́, е́ш, *гл.* Запѣть (преимущественно о пѣтухѣ). *Мала вродитися сатана, та півні запіли—вродилася дитина.* Ном. № 2917. *Ой рано, рано кури запіли.* Маркев. 25.

Запітні́лий, а, е. Вспотѣвшій.

Запітні́ти, ні́ю, еш, *гл.* Вспотѣть.

Запічкува́ритися, рюся, ришся, *гл.* Привыкнуть лежать за печкой. Харьк.

Запі́чний, а, е. Находящійся за печью, лежащій на печи. *Бийтеся, котки, в лапки до запічної бабки, щоб ся догадала да нам вечеряти дала.* Рк. Макс.

За́пічок, чка, *м.* Мѣсто на печи (гдѣ лежатъ). Чуб. VII. 384. Вас. 194. МУЕ. I. 89. *Сидить собі баба на запічку.* Чуб. V. 150. *Такий убогий, що й кошеняти нічим з запічка виманити.* Ном. № 13496.

Запі́шва, ви, *ж.* Рубецъ въ шитьѣ.

Запія́чити, чу, чиш, *гл.* Запить, запьянствовать. *Я не загуляю, не запіячу, не засплюсь.* Г. Барв. 193.

За́пко, *нар.* Страшно, жутко. *У лісі так запко.* НВолын. у.

Запла́в, ву, *м.*=**Заплава** 2. *Ми таки їздили човником, де більший заплав хворосту, гілочок, що вода зносила по весні,—там ми й збірали його.* Новомоск.

Запла́ва, ви, *ж.* 1) Поемный лугъ. Харьк. у. 2) Плавающіе на рѣкѣ въ половодье дрова, камышъ, щепки и пр. Мнж. 180.

Запла́вець, вця, *м.*=**Заволока**. Вх. Зн. 20.

Заплазува́ти, зу́ю, еш, *гл.* 1) Начать ползать, заползать. 2) Запачкать ползая.

Заплазува́тися, зу́юся, ешся, *гл.* Запачкаться, загрязниться ползая.

Запла́кати, чу, чеш, *гл.* 1) Заплакать. *Заплач, дурню, по своїй голові.* Ном. № 2374. *Козак з біди не заплаче.* Ном. № 776. 2) Заплакать что. *Заплакала чорні очі, заплакала брови.* Федьк. I. 50. 3) —**кого́**. Причитаньями и плачемъ какъ по мертвому уморить. Встрѣчено у Г. Барвинокъ: *Раз, так жартували, на вечерницях дівку заплакали. Жартували, жартували, а послі й кажуть: „Умри, Галю, ми по тобі голоситимем“. Та з сміхом і ляпла. Вони зложили їй руки...* (і стали голосити). *Далі дівчата вже й годі, стали її будити—не встає... а у їй і духу нема.* Г. Барв. 57.

Запла́катися, чуся, чешся, *гл.*=**Заплакати**. *Стелеть білу постіль та заплачеться.* Чуб. V. 26.

Заплакну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Всплакнуть. *Иноді було й заплакне.* Сим. 210.

Запла́та, ти, *ж.* Плата; вознагражденіе. *Яка заплата, така й робота.* Чуб. I. 283. *Хоч у ката, аби заплата.* НВолын. у. *Роздай робітникам заплату.* Єв. Мт. XX. 8. *Бо Бог правдивий всіх нас діла знає: як хто заслужить—так заплату дає.* Чуб. V. 450.

Заплати́ти, чу́, тиш, *гл.* Заплатить, уплатить. *Він тобі заплатить багато грошей.* Рудч. Ск. I. 58.

Запла́тно, *нар.* За деньги, платно. Зміев. у.

Заплека́тися, каюся, ешся, *гл.* Забрести, забраться. *По глубоких лісах, далеко від людських осель, заплекавсь і заложив собі гайно медвідь.* Шух. I. 22. См. **Заплентатися**.

Заплє́нтати, таю, еш, *гл.* Заплести,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

заболтать. *Щось таке заплентав, що й не розбереш.*

Заплéнтатися, таюся, єшся, *гл.* Забрести.

Заплескáти, щý, щеш, *гл.* 1) Заплескать. *Заплескала в долоні.* Левиц. I. 352. 2) См. **Запліскувати.**

Заплести́, ся. См. **Заплітáти, ся.**

Заплеухи, ух, *ж. мн.* Родъ дѣтской игры въ прятки. Ив. 51.

Запли́ванець, нця, *м.*=**Постíл.** Вх. Зн. 20.

Запливáти, ваю, єш, сов. в. **заплúвти, вý, вéш,** *гл.* Заплывать, заплыть. *Де ж ти водою, доле, запливла?* Чуб. V. 504.

Заплигáти, гаю, єш, *гл.* Запрыгать.

Зáплід, лоду, *м.* 1) Оплодотвореніе. 2) Расплодъ. *Купила курочку на заплід.*

Запліскувати, кую, єш, сов. в. **заплескáти, щý, щеш,** *гл.* 1) Прибивать, прибить поверхность почвы дождемъ. 2) Расплющивать, расплюснуть конецъ чего-либо.

Запліснявий, а, е. Покрытый плѣсенью. Кв. II. 188.

Запліснявіти, вію, єш, *гл.* Заплеснѣвѣть, покрыться плѣсенью. Котл. Ен.

Заплітáння, ня, *с.* Заплетаніе. *А жаль мені дівування, субітнього заплітання.* Чуб. V. 545.

Заплітáти, тáю, єш, сов. в. **заплестú ту́, тéш,** *гл.* Заплетать, заплесть. *Чи се той двір, що мій милий заплітав сіни?* Чуб. III. 161. *Дрібушка за дрібушку та все сама собі заплітає.* Кв. *На твій гнів не заплели хліб.* Ном. № 3480.

Заплітáтися, тáюся, єшся, сов. в. **заплестúся, ту́ся, тéшся,** *гл.* Заплетаться, заплесться. *Заплітайся, плетінь, заплітайся.* Мет. 295. *Не буду більше так заплітаться.* Св. Л. 15.

Зáплітка, ки, *ж.* Косоплетка. Гол. Од. 60. О. 1862. IV. 8. См. **Кісник.** Ум. **Зáпліточка.**

Запліття, тя, *с.* Мѣсто за плетнемъ, куда обыкновенно выбрасываютъ соръ. Вх. Лем. 416.

Заплíтувати, тую, єш, *гл.*=**Заплітати.**

Зáплішечка, ки, *ж.* Ум. отъ **зáплішка.**

Заплішúти. См. **Заплíшувати.**

Зáплішка, ки, *ж.* Заклинокъ, клинышекъ для заклинки, закрѣпы топорища, ручки молотка и пр. Ум. **Зáплішечка.**

Заплíшування, ня, *с.* Заклиниваніе.

Заплíшувати, шую, єш, сов. в. **заплішúти, шу́, шиш,** *гл.* 1) Заклинивать, заклинить, закрѣплять, закрѣпить ручку топора, молотка, ножку въ скамьѣ и пр., вбивая въ конецъ, входящій въ отверстіе, клинышекъ. Чуб. VII. 403. *Заплішив ніжку в ослоні.* Константиногр. у. *Заплішу щабель у драбині, а то хитається.* Харьк. у. 2) Переносно, преимуществ. въ сов. в.: сказать въ заключеніе, закончить рѣчь. *„Та вже не що, становіться!“ заплішив соцький.* О. 1862. IX. 64. 3) Заслать (въ ссылку), засадить (въ тюрьму). *Заплішили його аж у Сібіряку.* Харьк. у. Слов. Д. Эварн.

Заплíшувáти, шу́ю, єш, *гл.*=**Заплішúти.** *Роспліщувалося моє ліжко,—треба заплішувати.* Черниг. у.

Заплóджувати, джую, єш, сов. в. **заплодúти, джу́, диш,** *гл.* Расплаживать, расплодить, разводить, развесть.

Заплу́тати, ся. См. **Заплутувати, ся.**

Заплу́тувати, тую, єш, сов. в. **заплу́тати, таю, єш,** *гл.* Запутывать, запутать.

Заплу́туватися, туюся, єшся, сов. в. **заплу́татися, таюся, єшся,** *гл.* Запутываться, запутаться. *Як стояла, так і впала, заплуталася в плахтину.* Чуб. V. 378.

Запльóвувати, вую, єш, сов. в. **заплювáти, люю́, éш,** *гл.* Заплевывать, заплевать.

Заплю́виця, ці, *ж.* Насѣк.: мясная муха, Sarcophaga carnaria. Вх. Пч. I. 7.

Заплю́скати, каю, єш, *гл.* Заплескать (о водѣ).

Заплю́снути, ну, неш, *гл.* Заплеснуть. *У човен хвиля заплюснула.*

Заплю́щити, ся. См. **Заплющувати, ся.**

Заплю́щувати, щую, єш, сов. в. **заплю́щити, щу, щиш,** *гл.* Закрывать, закрыть (глаза), зажмуривать, зажмурить. *Заплющує очі від сонця.* Переносно: **заплю́щити о́чі**—умереть. *Тоді я тебе забуду, як очі заплющу.* Чуб. V. 177.

Заплю́щуватися, щуюся, єшся, сов. в. **заплю́щитися, щуся, щишся,** *гл.* Закрывать, закрыть глаза, зажмуривать, зажмурить.

Заплямúти, млю́, мúш, *гл.* Запятнить, запятнать.

Заплямúтися, млю́ся, мúшся, *гл.* Запятнаться, запятниться. *Прокинулась, не стямилась, як спідничка заплямилась.* Нп.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Заплямкати, каю, еш, *гл.* Зачавкать губами.

Запно, *нар.* Досадно, непріятно, обидно. *Он за що йому запно!* ЗОЮР. І. 22. *Йому, бач, запно, що моя жінка краща, ніж його. Запно була, як дитина в хаті наробить.* Лебед. у. *Як було за панщини заставляють у неділю робити, то й запно, а тепер сами собі роблять і байдуже.* Волч. у.

Запну́ти, ся. См. **Запинати, ся.**

Запобіга́ти, га́ю, еш, сов. в. **запобігти, біжу́, жи́ш,** *гл.* 1) Предупреждать, предупредить, предварять, предварить. 2) Добывать, добыть, получить, достать; пользоваться чѣмъ. *Неприступна панна сама запобігла Четвертинського.* Стор. МПр. 70. *Запобігай світа, поки служать літа.* Ном. № 5931. *Запобіг лиха.* Ном. № 1834. *Запобіжши його як золота, а не збудеш як ворога.* Г. Барв. 271. *Чого ти хотіла, того й запобігла.* Чуб. V. 826. 3) Заискивать, заискать. *Менший перед більшим запобігає. Сами люде мене запобігали.* Г. Барв. 175. —**ла́ски.** Пріобрѣтать, снискивать, снискать расположеніе. *То голота п'яна, мужичії діти, що не хочуть у вельможних ласки запобігти.* К. Досв. 28. *Такої ласки можна і в цигана запобігти.* Ном. № 4769.

Запо́взати, заю, еш, *гл.* Запо́лзать, начать ползать.

Заповза́ти, за́ю, еш, сов. **заповзти́, зу́, зе́ш,** *гл.* Заползать, заползти.

Запо́взатися, заюся, ешся, *гл.* Запачкаться, ползая. *Глянь, як дитина заповзалася.* Харьк. у.

Заповіда́ння, ня, *с.* Завѣтъ. *Та не хотіли й тут коритись його волі і заповідання Господнє занедбали.* К. Псал. 182.

Заповіда́ти, да́ю, еш, сов. в. **заповісти, вім, вісти́,** *гл.* Завѣщать. *Вміраючи, заповідала причепити її* (хустку) *тобі, як будуть її ховати.* Кв. І. 112.

За́повідь, ді, *ж.* Заповѣдь. *Боже милий, вони ж твою заповідь чинили.* Хата, 107. *А Настуся з богословом заповіді вчиться.* Шевч. 499.

Заповісти. См. **Заповідати.**

Заповіт, ту, *м.* Завѣтъ, завѣщаніе. Шевч. 666.

Заповітрити, рю, риш, *гл.* 1) Заразить (воздухъ). 2) Завонять.

Заповітритися, рюся, ришся, *гл.* Запропаститься.

Запо́внити. См. **Заповняти.**

Заповня́ти, ня́ю, еш, сов. в. **запо́внити, ню, ниш,** *гл.* Наполнять, наполнить, заполнять, заполнить. *Вода... заповняла завбільшки з його місце.* Дещо. 71.

Запога́нити. См. **Запоганювати.**

Запога́нювати, нюю, еш, сов. в. **запога́нити, ню, ниш,** *гл.* Загаживать, загадить, осквернять, осквернить. *Паршива вівця все стадо запоганить.* Ном. № 5987.

Заподі́ти, ді́ну, неш, *гл.* Задѣвать. *Ой де ж мужа заподіла?* Чуб. V. 839.

Заподія́ти, дію, еш, *гл.* 1) Сдѣлать, причинить. *Ні, ні, Господь не заподіє злого!* К. Іов. 75. *Вівця! Що вона кому заподіє?* Мир. ХРВ. 41. —**смерть собі.** Наложить на себя руки. *Сам собі смерть заподію.* Кв. Драм. 190. *Смерть би собі заподіяв, як би гріха за те не було.* Г. Барв. 209. 2) Подѣлать (колдовствомъ). *Це їй так було заподіяно.*

Запозавчо́ра, *нар.* Третьяго дня. Волч. у.

Запозива́ти, ва́ю, еш, *гл.* Разорить тяжбами.

Запозива́тися, ва́юся, ешся, *гл.* Начать судиться, завести тяжбу. *Не запозиваться ж йому з магнатом.* Стор. І. 189.

Запози́чити, чу, чиш, *гл.* Призанять, занять.

Запо́їни, їн, *ж. мн.* Обрядовое угощеніе отъ жениха родителей невѣсты и другихъ родственниковъ послѣ **зару́чин** и сопровождаемое положенными для этого пѣснями. Глуховск. у. МУЕ. III. 76. —**дівоцькі=Дівичвечір.** Чуб. IV. 214.

Запої́ти, пою́, їш, *гл.* Упоить.

Запо́ла, ли, *ж.* Подолъ женской рубахи. *Дід і вкинув їй у заполу жменю жару... Баба одійшла трошки... а дай по дивлюсь, що воно тут за жар в пелені. Коли подивилась, аж воно повна жменя грошей.* ХС. IV. 23.

Заполі́скувати, кую, еш, сов. в. **заполоска́ти, лощу́, щеш,** *гл.* 1) Заполаскивать, заполоскать, замывать, замыть. *Жінка пішла заполіскувати рядно, бо в болото трохи закалялось.* НВолын. у. *Заполіскував у ставку конотопських молодиць та старих баб, мов плаття, та з півдесятка їх на смерть утопив.* Кв. II. 152.

Заполіта́ти, та́ю, еш, *гл.* Залетать впередъ; забѣгать мысленно впередъ. *Чи їстимете...—Ні, ні!—А що ж я вам даю хиба?—Та я знаю що.—А що?—Молоко.—Еге, мовляли! Яблуко даю!—То давайте, їстиму! —То-то! не заполітайте ж ніколи!* Канев. у.

Заполові́ти, вію, еш, *гл.* Зажелтѣть,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

зарыжѣть. *Жито заполовіло—жнива надходять.*

Заполони́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Плѣнить, взять въ плѣнъ. *Душу мою заполониш.* Млак. 8. *Думка, як би заполонити Четвертинського.* Стор. МПр. 71.

Заполоска́ти, щу́, ще́ш, *гл.* 1) О парусахъ: обвиснуть, опасть. *Вітер стих, то й паруси заполоскали.* Херс. г. 2) См. **Заполіскувати.**

Заполо́ти, лю́, ле́ш, *гл.* 1) Заполоть. 2) Заработать половши.

Заполо́ха, хи, *ж.* Пугало. *Ей городе, городе Сороко! ще ти моїм козакам не заполоха.* Мет. 393.

За́полоч, чі, *ж.* 1) Цвѣтныя бумажныя нитки, употребляемыя для вышиванья. Чуб. VII. 427, 415. *Ходила Катря у Любчики, ніби то заполочі позичати червоної.* МВ. II. 102. *Шила-пошила три ширіночки... третю пошила та заполоччу.* Чуб. III. 397. 2) Раст.=**Чаполоч.** ЗЮЗО. I. 125.

Заполочни́й, а́, е́. Изъ цвѣтныхъ бумажныхъ нитокъ; вышитый цвѣтными бумажными нитками. *Тепер шийте заполочний стовпчик. Це більова мишта, а це заполочна.* Черниг. у.

Запомага́ння, ня, *с.* Помощь, вспомоществованіе. К. МБ. XI. 153.

Запомага́ти, га́ю, єш, сов. в. **запомогти́, можу́, жеш**, *гл.* Помогать, помочь, поддерживать, поддержать, давать, дать помощь. *Я запомігі їх худобою, землею.* НВолын. у. *Запомагав зубожене козацтво.* К. ЦН. 173. *Вони мене не запоможуть.* Ном. №

Запомага́ч, ча́, *м.* Дающій вспомоществованіе, помогающій.

Запоми́йнити, ню, ни́ш, *гл.* Наполнить помоями, занять для помой, испачкать помоями. *Запомийнив чавун: узяв та помий налив.* Константиногр. у.

Запо́мин, ну, *м.* Забвеніе. *Усе запомином і нетямом окрилось.* К. МБ. II. 130. **В запо́мин пусти́ти.** Забыть. К. Дз. 154.

Запомина́ти, на́ю, єш, сов. в. **запо́мнити, ню, ни́ш**, *гл.* Забывать, забыть. *Тепер иншого буду кохати, о тобі завше запоминати.* Чуб. V. 386. *Хоч лучиться печаль на єдну годину, запомнить і милу родину.* Ном. № 2232.

Запомо́га, ги, *ж.* Вспомоществованіе, помощь. *Запомога моя в Бозі: правих сердцем Він спасає.* К. Псал. 13.

Запомогти́. См. **Запомагати.**

Запомогти́ся, жу́ся, жешся, *гл.* 1) Помочь себѣ. *Він тим не запоможеться.* НВолын. у. 2) Разбогатѣть, разжиться. *Запомігся дуже N: має теперка з тисячу карбованців.* Каменец. у.

Запо́на, ни, *ж.* 1) Пологъ, занавѣска. *На вікнах... запони.* Мир. Пов. II. 56. *Чорною запоною застилає очі.* Мир. Пов. I. 120. 2) Застежка. *Срібнії запони.* Лукаш. 46. 3) Препятствіе, помѣха. Каменец. у. Ум. **Запо́нка.** *Одчини!—Не одчиняє. Він як суне двері ногою... У хату,—аж він там за запонкою.* ЗОЮР. I. 160.

Запопада́ти, да́ю, єш, сов. в. **запопа́сти, паду́, де́ш**, *гл.* 1) Ловить, поймать, захватывать, захватить, схватить. *Де ж це він коняку запопав?* Мнж. 131. *Хоче, бач, Марко запопасти його і дати йому доброго прочухана.* Стор. МПр. 169. *Як би запопасти її так, щоб вона вже не вирвалась з його лапок.* Мир. Пов. I. 165. 2) Попадать, попасть. *Пішли, куди хто запопав.* Котл. Ен. I. 15.

Запопа́дливий и **запопа́дний, а, е.** Ревностный, трудолюбивый, старательный. *Гаврило чоловік запопадний: знайшов собі притулок у пані на економії та й розбагатів.* Черк. у.

Запопа́сти. См. **Запопадати.**

Запо́ра, ри, *ж.* Запоръ.

Запо́рати, раю, єш, *гл.* 1) Закончить работу; убрать. *Гм! що робив! біля скотини порався, грубу запорав.* Лебед. у. *Піч файно запорайте.* Вх. Зн. 20. 2) Забороновать послѣ посѣва; вообще: обработать и засѣять поле. *Уже засіяв, тра запорати.* НВолын. у. *Харченкови десятини були вже запорані.* Г. Барв. 347. *Скільки ви запорали поля торік?—Вісім десятин толоки та вісім на зяб на овес.* Г. Барв. 306. 3) Загрязнить. *Запорав двері, що гидко й глянути.* Зміев. у.

Запо́ратися, раюся, ешся, *гл.* Засуетиться, захлопотаться. *Запоралася коло печі, що й не вгледіла, як собака м'ясо вхопила.*

Запорва́ти, ву́, ве́ш, *гл.* Захватить. *Ховай, невісточко, в свою скриню, що запорвеш.* Левиц. КС. 72.

Запоро́жець, жця, *м.* 1) Запорожецъ, козакъ запорожской Сѣчи. 2) На свадебномъ пиршествѣ, во время раздачи коровая, **запоро́жцями** называются посѣтители, стоящіе за порогомъ хаты. *На самім останку дають коровай на запорожця... А як нема запорожців, то староста виходить за поріг і бере той коровай, кото-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рий полагається запорожцям. Грин. III. 521. *Чи усім сватового хліба достало?— Ні, ще запорожцям не давали.* Маркев. 133. *Ой ви, славні запорожці, не лякайтеся, за пороги, за високі не ховайтеся! Просимо вас до хати короваєм дарувати.* Св. п. КС. 1883. II. 399.

Запоро́жецький, а, е.=Запорожський. *Се все були запорожецькі землі.* О. 1862. V. 101. *Земля, мати, земля, мати, запорожецькая.* Чуб. V. 951.

Запоро́жжя, жя, *с.* 1) Запорожье. *Славний козак Максим Залізняк, славніше запорожжя!* Ном. № 674. 2) На свадебномъ пиршествѣ посѣтители, стоящіе за порогомъ хаты,—они получаютъ свою часть при раздѣлѣ коровая. *На запорожжє* (коровай) *подають тречі.* Грин. III. 437.

Запорожни́ти. См. **Запорожнювати.**

Запоро́жнювати, нюю, єш, сов. в. **запорожни́ти, ню́, ни́ш,** *гл.* О посудѣ, мѣшкѣ, вообще о какомъ-либо вмѣстилищѣ: занимать, занять чѣмъ. *Не запорожнюй миски, бо вона не наша.*

Запоро́жський, а, е. Запорожскій. *Що дід, а що жид, а що й запорожський козак.* Ном. № 7919.

Запоро́жчик, ка, *м.* Запорожскій козакъ. *Чи заступляться ж то за хрещений люд наші запорожчики?* Стор. МПр. 50.

Запороси́ти, сі́ю, єш, *гл.* О свиньѣ: забеременѣть. *Тричи инча свиня на рік запоросіє.* Черниг. у.

Запоро́ти, рю́, рещ, *гл.* 1) Распороть. 2) **Но́сом запоро́ти зе́млю.** Упасть ничкомъ, уткнувшись носомъ въ землю. *Добре його приняв, що аж носом запоров землю.* Ном. №4173.

За́пороток, тка, *м.* Яйцо-болтунъ, изъ котораго не можетъ вывестись цыпленокъ. Мнж. 117.

Запоро́ха, хи, *ж.* Пылинка, попавшая въ глазъ. *Запорохою в оці муляє.* Константиногр. у. *Й Солоха не запороха.* Ном. № 13222.

Запороши́ти, ся. См. **Запорошувати,ся.**

Запоро́шувати, шую, єш, сов. в. **запороши́ти, шу́, ши́ш,** *гл.* 1) Начинать, начать пылить, сыпать (о снѣгѣ и пр.). *Сніг то запорошить, то перейде, то знов запорошить.* МВ. (О. 1862. I. 92). 2) Запыливать, запылить, запорошить. *Перед нею став і сам Опанас, але не запорошеним ратаєм.* Г. Барв. 347. 3) О глазѣ: засорять, засорить. *Не дивись високо, бо запорошиш око.* Ном. № 2551.

Запоро́шуватися, шуюся, єшся, сов. в. **запороши́тися, шу́ся, ши́шся,** *гл.* 1) Пылиться, запылиться. 2) О глазѣ: засориться.

Запорощ́ати, щу́, щи́ш, *гл.* 1) О дождѣ: застучать каплями. *Дощ у вікно запорощав.* 2) Заговорить быстро. *На його грізно закричала, залаяла, запорощала.* Котл. Ен. III. 59.

За́порток, тка, *м.*=**Запороток.** Употребляется какъ бранное слово въ приложеніи къ дѣтямъ и въ смыслѣ заморышъ. Мир. ХРВ. 26.

Запоручи́ти, чу́, чиш, *гл.* Поручить.

Запоря́д, *нар.* Одинъ за другимъ. Вх. Лем. 416.

Запорядди́ти, джу́, ди́ш, *гл.*—**запоря́док.** Распорядиться. Вх. Зн. 20.

Запорядкува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Начать распоряжаться.

Запосіда́ти, да́ю, єш, сов. в. **запосі́сти, ся́ду, дещ,** *гл.* Завладѣвать, завладѣть, занять. *Молодий богослов запосів парахвію, що митрополіт зоставив за моєю дочкою.* Рк. Левиц.

Запосу́дити, джу, диш, *гл.* Занять чѣмъ. *Запосужена та бочка буряками.* Черк. у.

Запосяга́ти, га́ю, єш, сов. в. **запосягти́, гну́, нещ,** *гл.*=**Засягати, засягти.** *Показує хлопчика гарненького та сліпенького на обидва ока—і воно само одно очко кіхтиком продирає, щоб світу божого запосягти.* Г. Барв. 513.

Запоти́лишник, ка, *м.* Подзатыльникъ.

Запохму́рений, а, е. Нахмуренный, мрачный. Вх. Зн. 20.

Започа́ти. См. **Започинати.**

Започина́ти, на́ю, єш, сов. в. **започа́ти, чну́, не́ш,** *гл.* Начинать, начать. *Мусимо, любі земляки, заходитись укупі всі живі коло тієї праці, що започали наші предки.* К. ХП. 134.

Започи́ти, чи́ну, нещ, *гл.* Отдохнуть.

Запошива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **запоши́ти, ши́ю, єш,** *гл.* Запошивать, запошить. *Одна шила, друга запошивала.* Мнж. 150.

Запоя́сник, ка, *м.* Запоясный ножъ, кинжалъ. *Блиснув перед очима турецьким запоясником.* К. ЧР. 158.

Запра́ва, ви, *ж.* 1) Запросъ (при продажѣ). 2) Начинаніе, приготовленіе къ чему, матеріалъ для чего-либо приготовленный. *Пропала вся заправа!* Черном. I

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вже! шкода й заправи! Лебед. у. 3) Приправа.

Запра́вди, запра́вжки, *нар.* Въ самомъ дѣлѣ, дѣйствительно.

Запра́вжній, я, є.=Справжній. *Встав заправжній мертвець.* Драг. 62.

Запра́вити, ся. См. **Заправляти, ся.**

За́правки, (**вок.**? *ж.*) *мн.* У гончаровъ: посуда, оказавшаяся послѣ обжиганія съ небольшими трещинами, которыя подлежатъ задѣлыванію глиной, послѣ чего посуда вновь обжигается. Вас. 181.

Запра́влювати, люю, ешь, *гл.=***Заправляти.**

Заправля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **запра́вити, влю, виш**, *гл.* 1) Приправлять, приправить. *Заправляла борщ олією. Медову кипучу силу словом заправляє.* К. Досв. 113. **Запра́влена горі́лка.** Водка, приготовленная съ кореньями, травами и пр. *Прибудь же, мій милий, в неділю уранці,— заправлю горілки в кришталевій пляшці.* Мет. 250. 2) Запрашивать, запросить, продавая. *Заправив як за батька.* Ном. № 10504. 3) Дрессировать, выдрессировать, пріучать, пріучить, упражнять. *Біда тій курці, що на ній сокола заправляють на лови.* Ном. № 1301. 4) Заряжать, зарядить, приготовлять, приготовить къ стрѣльбѣ. *Стрілочки струже да в лучок кладе, а з мучка бере да й заправляє.* Чуб. III, 275. *Старший брат кониченька сідлає, а підстарший ружжо заправляє, хотять тую зозуленьку вбити.* Мет. 257. 5) Задѣлывать, задѣлать. *І ворота того саду кіллями заправив.* Мкр. Н. 12. 6) Вставлять, вставить. *Викрутив діяменти і заправив зо скла другі.* Вх. Уг. 239. 7) — **ко́су.** Точить, отточить косу. Желех.

Заправля́тися, ля́юся, ешся, сов. в. **запра́витися, влюся, вишся**, *гл.* Приправляться, приправиться (о кушаньѣ). **Заправля́тися хріно́м.** Шутливо: ѣсть хрѣнъ съ квасомъ и постнымъ масломъ въ первый день великаго поста. Маркев. 164.

Запрага́тися, га́юся, ешся, сов. в. **запрагти́ся, гнуся, нешся**, *гл.* Желаться, пожелаться, захотѣться. *Що тобі ся запрагає?* Вх. Зн. 20.

Запранцюва́тіти, тію, еш, *гл.* Покрыться сифилитическими язвами, сдѣлаться сифилитикомъ.

Запрацьо́вувати, вую, еш, сов. в. **запрацюва́ти, цю́ю, еш**, *гл.* Зарабатывать, заработать, пріобрѣтать, пріобрѣсть трудомъ. *Все, думаю, що небудь запрацюю собі. Роботи не боюсь.* МВ. I. 24. *Я запрацювала корову.* НВолын. у.

Запрелю́тий, а, е. Очень злой. Вх. Зн. 34.

Запре́т, ту, *м.* 1) Удержъ. *Віють вітри в степу, запрету не мають.* Нп. 2) Запоръ. *Зробився у неї запрет у трунку, то й на двір не ходила.* Новомоск. (Залюбовск.).

Запрети́ти, ся. См. **Запрещати, ся.**

Запреща́ти, ща́ю, еш, сов. в. **запрети́ти, щу́, ти́ш**, *гл.* Удерживать, удержать. *Людям язика не запретиш.* Ном. № 6984.

Запреща́тися, ща́юся, ешся, сов. в. **запрети́тися, чу́ся, ти́шся**, *гл.* Отрекаться, отречься. *Оддай три карбованці! Так він запретився: ні, каже, я не брав та й годі!* Харьк.

Запри́дух, ху, *м.* Очень крѣпкая водка. Желех.

Запри́духа, хи, *ж.* Очень крѣпкій табакъ.

Запримі́тити, чу, тиш, *гл.* Примѣтить, замѣтить. *Я вже давно запримітила, що полюбила його.* Кв. Драм. 265. *Запримітила, що у Пилипа і очі карі, і вуси шовкові.* Мир. Пов. I. 124.

Запри́ндитися, джуся, дишся, *гл.* Заприхотничать.

Запри́скати, каю, еш, *гл.* Забрызгать. *Огневими стрілами на німців заприскали.* Мог. 133.

Заприсяга́ти (ся), га́ю (ся), еш (ся), сов. в. **заприсягти́ (ся), гну́ (ся), не́ш (ся)**, *гл.* Клясться, поклясться. *Свята присяга передо мною, заприсягавсь бути слугою.* Чуб. V. 386.

Запричасти́ти, ся. См. **Запричащати, ся.**

Запричаща́ти, ща́ю, еш, сов. в. **запричасти́ти, щу́, сти́ш**, *гл.* Пріобщать, пріобщить св. даровъ. *Просив хворого запричастити.* Г. Барв. 151. *В четвер уже не вставав, а в п'ятницю його запричастили.* Стор. I. 259.

Запричаща́тися, ща́юся, ешся, сов. в. **запричасти́тися, щу́ся, сти́шся**, *гл.* Пріобщаться, пріобщиться, принимать, принять причастіе.

Запри́щити, щу, щиш, *гл.* Покрыть прыщами.

Запри́щитися, щуся, щишся, *гл.* Покрыться прыщами.

Заприятелюва́ти, лю́ю, еш, *гл.* Подружиться, сдѣлаться друзьями. Г. Барв. 372.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Запроводжа́ти, джа́ю, єш, сов. в. **запрова́дити, джу, диш**, *гл.* 1) Заводить, завести; отводить, отвести; относить, отнести. *У новую комірочку запровадять.* Чуб. V. 304. *Попові пишу сіру корову, щоби мене запровадив гарно до гробу.* Грин. III. 285. 2) Заводить, завести, учреждать, учредить. *Запровадив школи і дрюкарню в Ракові і Білгороді.* Стор. МПр. 44. *Нового не запроваджай, старовини держись.* Ном. № 685.

Запрова́дження, ня, *с.* Заведеніе, учрежденіе.

Запровто́рити, рю, риш, *гл.*=**Запротворити**. *Нехай куди запровторить так, щоб тільки миші та пацюки про те знали.* Гул. Арт. О. 1861. III. 102.

Запро́данець, нця, *м.* Человѣкъ, продающійся кому, предающійся изъ-за корыстныхъ выгодъ. Желех.

Запро́данка, ки, *ж.* Женщина, предающаяся кому изъ-за корыстныхъ разсчетовъ.

Запрода́ти, ся. См. **Запродувати, ся**.

Запро́дувати, дую, єш, сов. в. **запро́дати, да́м, даси́**, *гл.* Запродавать, запродать, продавать, продать окончательно. *Ой коню мій, коню, коню вороненький, я ж тебе запродав за Дунай бистренький.* АД. I. 271. *Ой мене не взято і не запродато, тільки ж мені світ не вілен ні в будень, ні в свято.* Чуб. V. 334. *Чи тебе завдано, а чи запродано?* Чуб. V. 744.

Запро́дуватися, дуюся, єшся, сов. в. **запро́датися, да́мся, си́ся**, *гл.* Продаваться, продаться кому; предаться на чью либо сторону изъ корыстныхъ побужденій. *Чорт каже до нього: запродайся мені.* Драг. 56.

Запропада́ти, да́ю, єш, сов. в. **запропа́сти, паду́, де́ш**, *гл.* Совершенно пропадать, пропасть. *Бодай тії гуси марно запропали.* Чуб. V. 258.

Запропада́тися, да́юся, єшся, сов. в. **запропа́стися, паду́ся, де́шся**, *гл.* Пропадать, пропасть. Вх. Лем. 416.

Запропа́ле, *нар.* Напрасно. *Ти служиш нам не запропале, тобі я добре заплачу.* Котл. Ен. V. 47.

Запропа́лий, а, е. Напрасный, тщетный. *Дурному про розумне балакати—запропала праця.*

Запропа́сти, ся. См. **Запропадати, ся**.

Запропасти́ти. См. **Запропащати**.

Запропаща́ти, щаю, єш, сов. в. **запропасти́ти, щу́ сти́ш**, *гл.* *За твоєю головою запропастила свій вік молодою.* Ном. № 9147.

Запро́сини, син, *ж. мн.* Приглашеніе.

Запроси́ти. См. **Запрошувати**.

Запротестува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Запротестовать. *Його муза запротестувала з усією енергією своєю против ледарства сильних мира сього.* К. XII. 12.

Запроти́вити, влю, виш, *гл.* Повредить, подѣйствовать вредно. *Лік запротивив.* Вх. Лем. 416.

Запроха́ння, ня, *с.*=**Запросини**.

Запроха́ти См. **Запрохувати**.

Запро́хувати, хую, єш, сов. в. **запроха́ти, ха́ю, єш**, *гл.*=**Запрошувати, запросити**. *Просимо до хати!—запрохує Чіпка.* Мир. ХРВ. 365. *Хоч не напоїли, аби запрохали.* Ном. № 11919.

Запро́шувати, шую, єш, сов. в. **запроси́ти, шу́, сиш**, *гл.* Приглашать, пригласить. *Запросила дівчинонька трьох козаків пізно.* Мет. 89. *А хто тебе тут запросив?—Просила Ганнуся.* Чуб. V. 678.

Запру́та, ти, *ж.* 1) Палка въ плетнѣ. 2) Палка, употребляемая при стягиваніи связаннаго. См. **Запручувати 2**.

Запрути́ти. См. **Запручувати**.

Запруча́тися, чаюся, єшся, *гл.* Начать сопротивляться, освобождаться. *Хотів узяти дитину, а воно так запручалося, що я й пустив.*

Запру́чувати, чую, єш, сов. в. **запрути́ти, пручу́, тиш**, *гл.* 1) Заплетать, заплесть, задѣлывать, задѣлать дыру въ плетнѣ. 2)=**Зацурувати**.

Запря́ганий, а, е. Бывшій въ упряжи. *Не вміє, кажеш, возить: та він уже тричі запрягапий.* Канев. у.

Запряга́ти, га́ю, єш, сов. в. **запрягти́, жу́, же́ш**, *гл.* Запрягать, запрячь. *Учений, а кобили не запряже.* Ном. № 6058. *Запріг коня вороного та й одвідав.* Чуб. V. 661.

Запряга́тися, га́юся, єшся, сов. в. **запрягти́ся, жу́ся, же́шся**, *гл.* Запрягаться, запречься. *Троє разом запряглись.* Гліб. 88.

Запряда́ти, да́ю, єш, сов. в. **запря́сти, ду́, де́ш**, *гл.* 1) Зарабатывать пряденіемъ. *Як запряде стара шматок хліба, то й їм.* О. 1862. II. 39. *Хоч буду запрядать, та буду тютюн купувать.* Ном. № 12606. 2) Покрывать, покрыть нитками (при пряденіи). **Запря́сти скалку**. Напрясть столько, чтобы вся шпулька покрылась нитками. Константиногр. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Запря́дач, ча, *м. Мені знов дала премудру дзьоблинку міцкову та й запрядач деликатний.* Федьк. Пов. 14.

Запря́дувати, дую, єш, *гл.*=**Запрядати**. По народн. вѣрованіямъ можно **запря́дувати доро́гу** кому нибудь, т. е. отъ того, что женщина прядетъ, кому-либо не будетъ удачи въ промыслѣ, на который онъ отправляется. *Коли стрілець або рибар вибірається на ловлю, тоді у хаті не сміє челядина прясти, бо она запрідує ему дорогу.* Шух. I. 239.

I. **За́пряжка, ки**, *ж.*=**Засмажка**. Вх. Лем. 416.

II. **Запря́жка, ки**, *ж.* Въ выраж. **У запря́жці бу́ти**. Быть запряженнымъ. Зміев. у.

Запря́сти. См. **Запрядати**.

Запря́тка, ки, *ж.* Мѣсто, гдѣ прячутъ или прячутся. Угор.

Запрячи́, ряжу́, же́ш, *гл.*=**Запрягти**. Желех.

Запсува́ти, сую́, е́ш, *гл.*=**Зопсувати**. Мет. 373. *Старий віл ніколи борозни не запсує.* Ном. № 8919.

Запуза́тіти, тію, єш, *гл.* 1) Отростить брюшко. *Скілько не їж, то не забагатієш, а запузатієш.* Мнж. 165. 2) Забеременѣть.

Запу́кати, каю, єш, *гл.* Застучать.

Запу́куватися, куюся, єшся, *гл.* Свертываться (о цвѣтахъ). *Над вечір перед заходом сонця майже усі квітки запукуються, схиляють свої головки додолу.* Подольск. г.

Запу́сканка, ки, *ж.* Яйцо, изъ котораго сквозь небольшую дырочку выпущено содержимое, а затѣмъ скорлупа наполнена смолой или воскомъ; употребляется при игрѣ **навби́тки**. Черк. у.

Запуска́ти, ка́ю, єш, сов. в. **запусти́ти, щу́, стиш**, *гл.* 1) Впускать, впустить куда; вгонять, вогнать (о скотѣ). *А ми просо засіем, засіем!—А ми стадом запустим, запустим.* Мет. 297. 2) Пускать, пустить въ ходъ. *Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти та й мовчи.* Ном. № 3114. 3) Запускать, запустить, погружать, погрузить; вонжать, вонзить. *Як на ляха козак налітав, в нього спис запускав.* Мог. 87. 4) —**чим що**. Подбавлять, подбавить во что какой-либо жидкости. *Горілка була у пляшці наче запущена перчівкою.* Новомоск. у. 5) Запускать, запустить, оставить безъ присмотра, въ небреженіи. *Одна жінка запустила діжу, що вона й на діжу не похожа: около і в середині... позасихало тісто.* Грин. I. 77. *Байрачок той колись, видно, і хорошенький був, тілько потім запустили.* Сим. 217. 6) **Теревені́ запусти́ти**. Начать болтать. Ном. № 12968.

За́пуски, ків, *м. мн.*=**II. Запуст**. *На запуски як зав'язано.* Ном., стр. 282. № 524.

Запускна́ ополо́нка. При ловлѣ рыбы неводомъ зимою та прорубь, въ которую первоначально опускается неводъ. Вас. 187. Браун. 11.

I. **За́пуст, ту**, *м.* 1) Густо выросшій лѣсъ, густая молодая заросль. Желех. Канев. у. 2) Живая изгородь. Вх. Зн. 20.

II. **За́пуст, ту**, *м.* и **за́пусти, тів**, *м. мн.* Заговѣны. *Латин прибрався мов на запуст.* Котл. Ен. IV. 24.

Запусти́ти. См. **Запускати**.

Запу́тати(ся), таю(ся), єш(ся), *гл.*=**Заплутати, ся**.

Запуха́ти, ха́ю, єш, сов. в. **запу́хти, хну, неш**, *гл.* Запухать, запухнуть.

Запу́хлий, а, е. Опухшій.

Запха́ти, ся. См. **Запихати, ся**.

Запхи́кати, каю, єш, *гл.* Захныкать.

Зап'яти́, ся. См. **Запинати, ся**.

Зап'я́стник, ка, *м.* Манжета (шерстяная). Вх. Лем. 416.

Зап'ясця́, ці́в, *мн.* Желѣзные бруски на внутреннихъ сторонахъ оси.

За́п'я́ток, тку, *м.* Тылъ пятки (въ ногѣ), задникъ, закаблучье (обуви). НВолын. у. Гол. Од. 15. (Когда явились волки)—*Тут вибіло собак з десяток, із хати вийшло душ із п'ять: „Тютю! бери! рви за зап'яток!" Усі гуртом на них кричать.* Алв. 78. Ум. **Зап'я́точок**. *Ще й горошок не зійшов, тілько лободочки, витоптала ж черевички, тілько зап'яточки.* Чуб. III. 95.

Зарабува́ти, бу́ю, єш, *гл.* Начать грабить.

Зара́ди, *нар.* Ради, изъ-за. *Треба миритися заради дітей.* Г. Барв. 342.

Зара́дити, джу, диш, *гл.* 1) Посовѣтывать, помочь совѣтомъ. *Ви нас за те своєю радою зарадите.* О. 1861. IV. 31. 2) Пособить, помочь. 3)—**чим**. Употребить съ пользой, дать толкъ. *Літа ж мої молодії, жаль мені за вами, а що ж бо я не уміла зарадити вами.* Мл. л. сб. 262.

Зара́дитися, джуся, дишся, *гл.* 1) —**кого́**. Посовѣтоваться, попросить совѣта. *Він повинен мене зарадитись.* НВолын. у. 2) Помочь себѣ.

За́раз, *нар.* Сейчасъ, немедленно. *Зараз не вішають, а поперед розсудять.* Ном.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

№ 7445. *Чи так, то й так, каже він, та зараз до хвоста.* Рудч. Ск. І. 1. *Скажи, що зараз прийду.* Харьк. *Зараз Івана зв'язали, вивели його в чисте поле.* Чуб. V. 930.

Зара́за, зи, *ж.* 1) Зараза. *Не злякають тебе стріли, що летять удень на тебе, а ні болість в темну добу, ні зараза опівдні.* К. Псал. 213. 2) Раст. Orobanche Epithimum Dec. ЗЮЗО. І. 130.

Зарази́ти, жу́, зиш, *гл.* Заразить. *Паршива вівця все стадо заразить.* Ном. № 5987.

Зарази́тися, жу́ся, зишся, *гл.* Заразиться.

Зарази́ха, хи, *ж.*=**Зараза** 2. ЗЮЗО. І. 130.

За́разічки, *нар.* Сію минуту, сейчасъ. Вх. Лем. 416.

Зарази́вий, а, е. Заразительный. *Скажене, храни Боже, лише сліпе заразливе.* Ном. № 8167.

Зарази́вість, вости, *ж.* Заразительность.

Зарази́й, а́, е́.=**Заразливий.** *Холера дуже заразна.* Волч. у.

Зарazо́м, *нар.* Сразу, въ одно время, въ одинъ пріемъ. *Славу козацьку виславляли, заразом похорон і весілля одправляли.* Дума. *Хто на яблуні ізоб'є десять яблук заразом.* Рудч. Ск. І. 20. *Не всі бо заразом.* Ном. № 13732.

Зара́лити, лю, лиш, *гл.* Пройти раломъ.—*Чи зараляно?—Зараляно.—Чи заволочено?—Заволочено.* Чуб. III. 49.

Заране́нька, }
Заране́нько, } *нар.* Ум. отъ **зара́ні.**

Зара́ні, *нар.* 1) Рано утромъ. *Посію шевлію зарані в неділю.* Чуб. V. 601. 2) Пораньше. *Ну вже ж, мамо, сьогодні зарані упораюся, зарані пообідаємо, та піду хоч раз погуляю.* Мир. Пов. І. 167. Ум. **Заране́нька, заране́нько.** *Я зарененька рушив у поле.* Черниг. у. *Зарененько витопила піч та й пішла в поле.* Леб. у.

Зара́ній, я, є. Утренній. *Вже на дворі світ зараній.* Лавр. 24.

І. Зара́ння, ня, *с.* Утреннее время. *Півень співа поки з зарання, а далі спить, аж потіє.* Ном., стр. 298, № 292.

ІІ. Зара́ння, *нар.*=**Зарані.** *Іде милий додому зарання.* Чуб. V. 576. *Ото, Рябко, шануйся, добра своїх панів як ока стережи, зарання спать не квапсь, в солому не біжи.* Гул. Арт. (О. 1861. III. 84). *Старі зарання повмірали.* Шевч.

Зара́но, *нар.* Слишкомъ рано. *Жінка його удаденька вмерла зарано.* Г. Барв. 509.

Зара́нок, нку, *м.*=**І Зарання.** *На розсвіті, на заранці іще спали бусурманці.* Мет. 374.

Зара́нше, *нар.*=**Зарані.** *Коли б пан Феб од перепою зараніше в воду не заліз.* Котл. Ен. VI. 64. *Паси, та й зараніше пригонь.* Ном. № 12096.

Заратува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Помочь, поддержать. Прилуц. у. *Заратуй, та й сам себе затратуй.* Посл.

Заратýнок, нку, *м.* Помощь, поддержка, пособіе. Прилуц. у.

Зарахува́ти, ху́ю, єш, *гл.* 1) Просчитать. 2) Зачесть.

Зарахува́тися, ху́юся, єшся, *гл.* 1) Обсчитаться. 2) Углубиться въ счеты.

Зарачкува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Полѣзть на четверенькахъ.

За́рва, ви, *ж,* Обрывъ, глыба земли. Угор.

Зарва́ти, ся. См. **Зариватися, ся.**

Заревти́, ву́, вéш, *гл.* 1) Заревѣть, издать ревъ. *Лев заревів.* Гліб. *Арена звірем заревла.* Шевч. 613. *Ой заревло на порозі телятко.* Чуб. V. 49. *Пекельнеє свято по всій Україні сю ніч зареве.* Шевч. 171. *Море повстало і заревло.* Мог. 91. *Зашуміла вода й заревла.* Левиц. Пов. 351. *Заревла страшенна буря.* Кв. II. 307. *Заревли великі дзвони.* Хата, 87. *І знову ліри заревли.* Шевч. 565. 2) Заревѣть, заплакать. *Пройшла уже й Покрова,—заревла дівка як корова.* Ном. № 492.

Зарегота́ти(ся), чу́(ся), чеш(ся), *гл.* Захохотать. *Мертвий би, здається, зареготав.* Ном. № 12628.

Заректи́, ся. См. **Зарікати, ся.**

Зарепетува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Закричать, загорланить. *Зарепетувала не своїм голосом Зося.* Левиц. І. 365.

Заречи́, чу́, чéш, *гл.*=**Заректи.** Желех.

Зарештува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Арестовать.

Заржа́віти, вію, єш, *гл.* Заржавѣть. *Та вже шаблі заржавіли.* Нп. *Була колись правда, та заржавіла.* Ном. № 6835.

Заржа́ти, жу́, жéш, *гл.* Заржать. *Ой заржи, вороний коню, та під круту гору йдучи.* Мет. 55.

Зарза́ти, за́ю, єш, *гл.*=**Заржати.** *Він зарзає.* Шух. І. 89.

Зариба́лити, лю, лиш, *гл.* Заработать рыбной ловлей. *Що зарибалимо, тим ділимось.* Азовск. (Стрижевск.).

Зари́бити, блю, биш, *гл.* Развести,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

напустить рыбы въ прудъ. *Треба б купити пудів два риби та зарибити ставок.* Могил. у.

Зари́бок, бку, *м.* Рыба, впущенная въ воду для расплода. Могил. у.

Зарива́ти, ва́ю, ешь, сов. в. **зари́ти, ри́ю, ешь**, *гл.* Зарывать, зарыть. *Узяв того сина і вбив та й зарив під коритo.* Рудч. Ск. I. 43. *Упав так, що аж носом зарив.* Ном. № 6634.

Зарива́ти, ва́ю, ешь, сов. в. **зарва́ти, рву́, ве́шь**, *гл.* Затрагивать, затронуть. *Що за диво отсей Люборацький,—думали його соучні: з ким не зарви, все знакомий, все дружить.* Св. Л. 266.

I. Зарива́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **зари́тися, ри́юся, ешся**, *гл.* Зарываться, зарыться. *Зарився, як свиня въ баїні.* Ном. № 13784.

II. Зарива́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **зарва́тися, рву́ся, ве́шся**, *гл.* 1) Начинать, начать рваться. *Катря як скричить, зарветься до хати,—я її за поперек вхопила, у сіни назад одкинула.* МВ. II. 112. 2) Порываться. *Вже Катря сама до їх бігати зарівалася.* МВ. II. 126. 3) Начинать, начать споръ, ссору. *Не зарівайся з багатиром, бо він судців підкупе.* НВолын. у.

Зари́вкуватий, а, е. Сварливый, заводящій ссору. НВолын. у.

Зарига́ти, га́ю, ешь, *гл.* 1) Начать отрыгивать. 2) Запачкать рвотой.

Зариго́вувати, вую, ешь, сов. в. **зариґува́ти, ґу́ю, ешь**, *гл.* Сметывать, сметать (о шитьѣ). Прилуц. у.

Зарида́ти, да́ю, ешь, *гл.* Зарыдать. *Ой зачула мати... заплакала, зарідала.* Чуб. V. 152.

Зарика́ти, ка́ю, ешь, *гл.* Зарычать. *І мов ті леви голодні з усіх боків зарикали.* К. Псал. 51.

Зарина́ти, на́ю, ешь, сов. в. **зарину́ти и зарну́ти, ну́, не́шь**, *гл.* Погружаться, погрузиться въ воду, потопать, затонуть. *Ті* (Петро й Павло) *перейшли поверх води, а піп почав зариначи, зарину по пахи.* Чуб. I. 158. *Нехай туда зарне на дно моря.*

Зарипі́ти, плю́, пи́ш, *гл.* Заскрипѣть.

Зари́ти, ся. См. **Зарива́ти, ся.**

Зарича́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Заревѣть. *Корова... прийшла домів та й заричала.* Ном., стр. 304. № 496. *Вів зариче.* Шух. I. 89.

Зари́чити, чу, чиш, *гл.?* Встрѣчено въ загадкѣ: *Із вечора загорив, ік повночі захандричив, ік світу зарічив.* (Загадка: *хліб учинить і замісить і в піч посадить*). Грин. II. 312.

За́ріб, робу, *м.* См. **Зарібок.**

Зарібкувати, кую, еш, *гл.* Зарабатывать, имѣть заработки, ходить на заработки. *Він зарібкує.* Вх. Лем. 416.

Зарі́бний, а, е. Живущій заработками; нанимающійся. *Я чоловік зарібний.* НВол у.

Зарібник, ка, *м.* Человѣкъ, живущій заработками, рабочій, работникъ. Желех.

Зарі́бниця, ці, *ж.* Женщина, живущая заработками, работница. Желех.

Зарі́бок, бку и **за́ріб, робу**, *м.* Заработокъ. *Більше зарібку матимеш.* Ном. № 10660. *Чи не однаковий хліб, де його заробити,—аби зарібок був чесний.* Г. Барв. 142. *Як отак він правуватиме та хазяйнуватиме, то ніякого заробу не буде ні йому, ні людям.* Лубен. у.

Зарі́вна и **зарі́вно**, *нар.* Поровну, ровно, наравнѣ; одинаково; все равно. *Укупі грались* (панич та лакей—діти) *і усе у них зарівна.* Мнж. 70. *Кождого зілля узяти зарівно. Вона ділить все зо мною—зарівно щастя з бідою.* Чуб. V. 519. *Йому зарівно, чи дома, чи ні.* Каменец. у. *Коли не Галя, то хай і... Варвара буде, а я зарівно пропав, бо не буду любити.* Св. Л. 319.

Зарі́внювати, нюю ешь, сов. в. **зарівня́ти, ня́ю, ешь**, *гл.* Равнять, сравнять. *Благородним нашим трупом рови зарівняєм.* К. Досв. 179.

За́рід, роду, *м.* Зародышъ. Желех.

Зарі́дливий, а, е. Урожайный. *Сей рік зарідливий буде.* МВ. О. 1862. I. 74.

Зарі́док, дку, *м.*=**За́рід.** К. ЦН. 316.

Зарі́жок, жку, *м.* У кожевниковъ: при разрѣзываніи кожи поперечными кусками на семь кусковъ (начиная отъ хвоста) **зарі́жок**—послѣдній кусокъ, находящійся передъ рогами. Сумск. у. (Ефименко).

Зарі́з, зу, *м.* Убой. **На зарі́з.** На убой, чтобы зарѣзать. *Півня на заріз несуть, а він каже: кукуріку!* Ном. № 6187. *Як овечок ти нас, Боже, на заріз роздав нести.* К. Псал. 106.

Зиріза, зи, зарізáка, ки, *м.* Убійца, людорѣзъ, рѣзникъ. *Піймали одного зарізу.* Котл. Ен. V. 54. *Заюшився мазкою, мов мотий зарізака.*

Зарі́зати, жу, жеш, *гл.* Зарѣзать. *Хоч заріж, то не хоче.* Ном. № 2636.

Зарі́затися, жуся, жешся, *гл.* Зарѣзаться. *Вийшов я з ножем в халяві з броварського лісу, щоб зарізатися.* Шевч. 420.

Зарізя́ка, ки, *м.*=**Зарізака.** *Як несли*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

покійника біля тюрми, то виводили і зарізяку черкеса. О. 1861. VII. 5.

Зарі́к, рóку, *м.* Зарокъ, обѣтъ. *Зарік положив не женитись.* Г. Барв. 14.

Зарі́каний, а, е. Давшій зарокъ, обѣтъ. *Ті, що постять в понеділок, зовуться „зарікані“.* МУЕ. III. 33.

Заріка́ння, ня, *с.* Зарокъ. *Не вважаючи на своє зарікання, він мусив після вечері знов танцювати.* Левиц. Пов. 56.

Заріка́ти, ка́ю, еш, сов. в. **заректи́, речу́, че́ш**, *гл.* Заклинать, клясть, просить. *Княгиня Раїна, вмираючи, зарікала сина не піддаватися католицтву.* Стор. МПр. 63.

Заріка́тися, ка́юся, ешся, сов. в. **заректи́ся, чу́ся, че́шся**, *гл.* Давать, дать зарокъ, обѣтъ. *Я не зарікаюсь з бусурманами ще лучче побиться.* Макс. (1849). 85. *Не зарікайся всього робити, тільки свого уха вкусити.* Ном. № 2620. *Зарічуся та й не піду до чужої жінки.* Чуб. V. 673.

Зарі́ння, ня, *с.*=**Зарінок.** Желех.

Зарі́нок, нку, *м.* Берегъ, покрытый мелкими камешками.

Зарі́нче, ча, *с.*=**Зарінок.** Желех.

За́рість, рости, *ж.* Рубецъ, слѣдъ бывшей раны, поврежденія (на деревѣ). Каменец. у.

Зарічáний, а, е. Любящій противорѣчить. *Добре, що ви такі собі на натуру плохі,—байдуже, мовчите собі; а як мій син, то лихо! Йому слово чи дві, а він тобі десять,—такий зарічаний, усе насупроти йде.* Васильк. у.

Зарічáнин, на, *м.* Житель зарѣчья. *Превражії тії зарічане,—вони живуть за водами.* Лавр. 43.

Зарічáнка, ки, *ж.* Живущая за рѣкой. *Як напало на мене сім зарічанок, а я сама, то насилу відризлась.* Ном. № 3343.

Зарічáнський, а, е. Принадлежащій зарѣчнымъ жителямъ.

Зарі́чний, а, е. Зарѣчный.

За́річок, чка, *м.* Рѣчной рукавъ. Канев. у.

Зарі́чча, ча, *с.* Зарѣчье.

Зарішáти, шáю, еш, сов. в. **зарішúти, шу́, шúш**, *гл.* Окончательно рѣшать, рѣшить. *Видно їм* (панам) *наші руки подобались,—зарішає сивоголовий дід.* Мир. ХРВ. 57.

Зармути́тися, чу́ся, ти́шся, *гл.*=**Засмутитися.** Угор. Гол. III. 490.

Зарму́ток, тку, *м.*=**Смуток.** Угор. Гол. III. 132.

За́рно, *нар.* Завидно. *Чи вже йому зарно стало на той стіжок?* Рудч. Ск. II. 209.

Зарну́ти. См. **Заринати.**

Заробúти, ся. См. **Заробляти, ся.**

Заробі́тний, а, е. 1) Дающій заработокъ. *Край заробітний.* 2) Заработанный. Кв. II. 304.

Заробі́ток, тку, *м.* Заработокъ. *Пішов він на заробітки, заробив грошей рублів мабуть із сто,—приніс додому.* Рудч. Ск. I. 164. *Наймит жде тяжкого заробітку.* К. Іов. 11. *Ой гіркі ж мої заробітки, плачуть дома мої дітки.* Чуб. V. 789.

Заробі́тошно, *нар.* Можно заработать, есть заработокъ. *Тепер заробітошно не тільки у Харькові, але й на селі.* Харьк. у.

Заробітчáнин, на, *м.* Работникъ, идущій на заработки. Мир. ХРВ. 68.

Зароблени́на, ни, *ж.* Заработанная плата, заработанныя деньги. Желех.

Заробля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **заробúти, блю́, биш**, *гл.* 1) Зарабатывать, заработать. МВ. II. 7. *Тиждень козак заробляє, за один день пропиває.* Макс. *Що заробила?—Кусок сала.* Чуб. III. 108. 2) Заслуживать, заслужить. *А хто мене поцілує, заробить спасіння.* Чуб. V. 9. 3) Задѣлывать, задѣлать. *Кінці основи, що були прив'язані до куснів полотна у воротил, не можуть бути зароблені, вони полишаються яко тороки.* Шух. I. 259. 4) Опачкивать, опачкать. *Заробиш, сорочку ззаду!* Лебед. у.

Заробля́тися, ля́юся, ешся, сов. в. **заробúтися, блю́ся, бишся**, *гл.* Запачкиваться, запачкаться. *Заробився як чорт.* Ном. № 6649.

Заробля́щий, а, е. Живущій заработками. *Я заробляющий чоловік.* НВолын. у.

Зарóбок, бку, *м.*=**Зарібок.** Гол. I. 351.

Зароботя́щий, а, е. Могущій хорошо зарабатывать, имѣющій хорошіе заработки. *Найшовсь чоловік у прийми. Люде кажуть—добрий і зароботящий: і теcля, й столяр, і чоботарь,—до всього здатний.* Г. Барв. 264.

Зароди́ти, джу́, дить, *гл.* Уродить. *Зароди, Боже, жито, пшеницю, всяку пашницю!* Мет. 344. *Добра пшениця зародила.* Мнж. 83.

Зароди́тися, джу́ся, дишся, *гл.* 1) Зародиться, зачаться. *Курчата в яйцях через тиждень уже й зародились на лежанці під квочкою.* Рк. Левиц. 2) Родиться, уродиться. *Катря не в матір зародилася—палка, прудка дівчина.* МВ. II. 76.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

За́родок, дку, *м.* Зародышъ, embrio. *Стоїть стовп до неба, на нім 12 гнізд, в кождім гнізді по 4 яйця, в кождім яйці по 7 зародків.* (Загадка: *рік*). Чуб. I. 314. Ум. **За́родочок.**

Зарожéдний, а, е. Урожайный.

Зарожéдно, *нар.* Урожайно. *Цього году зарожедніш було на хліб, як торік.* Екатериносл. у.

Зарóженний, а, е. Имѣющій зародышъ. *Зарожене яйце.* Лебедин. у.

Зароїтись, роюся, їшся, *гл.* Зароиться. Кв. I. 165. *Рече—і хмарами з'явились пескі мухи, і скнипи навкруги роями зароїлись.* К. Псал. 241.

Зарóсити, шу́, сиш, *гл.* Оросить, замочить въ росѣ (одежду, обувь).

Зарóситися, шу́ся, сишся, *гл.* Измачиваться въ росѣ. *Де ти в чорта волочився? Заросився, замочився?* Чуб. V. 472.

Зарóслий, а, е. Заросшій. Левиц. Пов. 192.

За́рослі, лів, *ж. мн.* Заросль. *Проміж тії зарослі на полянах і проліскаx росла висока трава.* Стор. II. 118.

Зарóсся, ся, *с.* Мѣстность за р. Росью. Желех.

Зарости́ти, та́ю, еш, сов. в. **зарости́, сту́, те́ш**, *гл.* Зарастать, зарости. *Двір зарíс бур'яном.* МВ. II. 70. *Бодай тая річка очеретом заросла.* Чуб. III. 123.

Зарóстка, ки, *ж.?* Ум. **Зарóсточка.** *Тепер же я зарóсточка, не бачила ні вирóсточка.* Чуб. V. 1116.

Зарóсянський, а, е. Находящійся за р. Росью. Желех.

Зарóхкати, каю, еш, *гл.* Захрюкать. *Зарохкаємо по свинячій.* Хата. 130.

Зарóщений, а, е. Заросшій. *Стоїть яблунька така зарощена бур'яном, що й не видно.* Рудч. Ск. II. 55. *Стоїть криниченька така зарощена.* Рудч. Ск. II. 58.

Зарóшаний, а, е. Покрытый росой. *Зарошана гречка.* Рудан. I. 51.

За́руб, ба, *м.*=**Зарубка.** Шух. I. 171.

Зарубáти. См. **Зарубувати.**

Зару́бина, ни, *ж.*=**Зарубка.** Ум. **Зару́бинка.** *У зарубинки грязі поналазило, так ніяк не витирається.* Черниг. у.

За́рубка, ки, *ж.* Зарубка, насѣчка. Сумск. у. Ном., стр. 300, № 348. Рудч. Чп. 249. Ум. **За́рубочка.**

Зару́бувати, бую, еш, сов. в. **зарубáти, бáю, еш**, *гл.* 1) Зарубливать, зарубить, убить рубящимъ орудіемъ. *Коня візьмуть і попружечку, тебе зарубають, мою душечку.* Чуб. V. 95. 2) Дѣлать, сдѣлать зарубку, насѣчку. 3)—**язи́к.** О лошади: ранить языкъ травою. Шух. I. 211. 4)—**себе́.** Ограждаться, оградиться, защититься. *Ой піду я в полонину та в зелену пущу, там я себе зарубаю, нікого не пущу.* Шух. I. 203.

Зару́жжа, жа, *с.* Солончакъ. *По заружжах скот гризе землю.* Радом. у.

Зару́ка, ки, *ж.* Порука, поручительство. *Наші молодії мрії знайшли в Шевченкові... заруку своєї будущини.* К. XII. 14. *Змовленая Марусенька... положила білу руку на заруку.* Мет. 124.

Зарукова́ний, а, е. Обрученный. *Черкай, милий, черкай до білого рана: я к тобі не вийду, бо'м зарукована.* Гол. II. 234.

Зару́мати, маю, еш, *гл.* 1) Заплакать. *Годі вже, годі, а то й я зарумаю.* МВ. (О. 1862. III. 49). 2) Заплакать (глаза). *Ой сіла, задумала, карі очі зарумала.* Мет. 114.

Зару́мсати, саю, еш, *гл.*=**Зарюмсати.** *Чого се, дурню, плачеш?.. зарумсав очі.* К. ПС. 67.

Зарум'я́нити, ню, ниш, *гл.* Зарумянить.

Зарум'я́нитися, нюся, нишся, *гл.* Зарумяниться. Хата, 189.

Зарусі́віти, вію, еш, *гл.* Сдѣлаться русымъ.

Зару́ти, ру́ю, еш, *гл.* Заревѣть? *Заруй, туре, буйний туре, буковинський туре!* Федьк. (Ватра, 104).

Заруча́ння, ня, *с.*=**Заручини.** *Там сиділо аж два янголі, вони собі раду радили: „Та й полинем на заручання, де Галочка заручається".* Грин. III. 470.

Заруча́ти, ча́ю, еш, сов. в. **заручи́ти, чу́, чиш**, *гл.* 1) Обручать, обручить. *А вже ж твою дівчиноньку заручили люде.* Чуб. V. 111. 2) Только сов. в. Наставить руки? Примѣръ см. при словѣ **заножити.**

Заруча́тися, ча́юся, ешся, сов. в. **заручи́тися, чу́ся, чишся**, *гл.* 1) Обручаться, обручиться. *Галочка заручається, од матінки одрізняється... Од батенька од рідненького до свекорка неймовірненького.* Грин. III. 470. 2) Ручаться, поручиться. Константиногр. у.

Зару́чини, чин, *ж. мн.* Обрученіе. О. 1862. IV. 6. МУЕ. III. 74. *Летім, браця, на заручини: там Маруся зару-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чається, од батенька одлучається, до свекорка прилучається. Мет. 127.

Заручи́ти, ся. См. **Заручати, ся.**

Зарю́мати, маю, єш, *гл.*=**Зарумати.** *Сама сіла задумала, карі очі зарюмала.* Мет. 75.

Зарю́мсати, саю, єш, *гл.*=**Зарюмати.**

Зарю́мсатися, саюся, єшся, *гл.* Имѣть заплаканные глаза.

Зарябі́ти, бію, єш, *гл.* Зарябить, запестрѣть. *У Христі... зарябіло у очіх.* Мир. Пов. II. 51.

За́ря́д, ду, *м.* Правленіе, управленіе. Жел.

Заря́джувати, джую, єш, сов. в. **зарядѝти, джу́, диш,** *гл.* 1) Преимущ. сов. в. Управлять, завѣдывать. 2) Приправлять, приправить, сдобрить (кушанье, напр. сметаной). Желех. Вх. Зн. 20. 3)—**бра́гу.** Заваривать, заварить брагу. *Брагу зараз зарядили.* Мкр. Н. 20. См. **Заряжати.**

Зарядѝти. См. **Заряджувати** и **заряжати.**

За́рядка, ки, *ж.* Сметана. Желех. Вх. Зн. 20.

Заряжа́ти, жа́ю, єш, сов. в. **зарядѝти, жу́, диш,** *гл.* Заряжать, зарядить. *Заряжайте ясне ружжо чорним порошком.* Чуб. V. 1011. *Узяв джура, та узяв малий пістолі заряжати.* Мет. 401.

За́рязь зі, *ж.* Раст. Hieracium aurantiacum. Лв. 99.

Зарясні́ти, нію, єш, *гл.* 1) Густо покрыться плодами, листьями. 2) Переносно: запестрѣть красивыми одеждами. *Пожакуймо заставщину козацьку,—нехай круг нас голота зарясніє.* К. ЦН. 223.

Зарято́вувати, вую, єш, сов. в. **зарятува́ти, ту́ю, єш,** *гл.* Помогать, помочь, давать, дать помощь въ бѣдѣ, поддержать. *Спасибі тобі... що це ти мене послухав та зарятував.* Мнж. 142. *Грішими зарятуйте на подушне.* О. 1862. IX. 7. *Всякого зарятовували, чим хто побідкається.* ЗОЮР. II. 285. *І сам голоду й холоду не знає, бо й його люде зарятовували, як чим треба.* Г. Барв. 137.

Зарято́вуватися, вуюся, єшся, сов. в. **зарятува́тися, ту́юся, єшся,** *гл.* Одолжаться, одолжить, получать, получить матеріальную поддержку, занять. *Се я у чоловіка зарятувався, та й оплатив податі.* Екатериносл. у.

Заса́да, ди, *ж.* 1) Основаніе, основа. 2) Заключеніе; тюрьма. *Десь моя дружина сидить у засаді, сидить у засаді в великій досаді.* Чуб. V. 342.

Заса́дець, дця, *м.*=**Засадьок.** Мирг. у. Слов. Д. Эварн. Ум. **Заса́дчик, заса́дчичок.** *Жінка вибере із діжі тісто та маленький засадчичок посадить.* ЗОЮР. II. 32.

Заса́джувати, джую, єш, сов. в. **засади́ти, джу́, диш,** *гл.* 1) Засаживать, засадить. *Кукол наробили, куток засадили.* Макс. (1849), 104. 2) Засаживать, засадить (огородъ, садъ и пр.). 3) Засаживать, засадить, посадить, заключать, заключить. *Засадили у темну темницю.* Чуб. V. 396. 4) Втыкать, воткнуть, всовывать, всунуть. *Ніж в черево і засадив.* Котл. Ен. III. 23. *Засадило руку та й витяло гадюку.* Гліб. 56.

Заса́дистий, а, е. Плотный, дюжій. Вх. Лем. 417.

Засади́ти. См. **Засаджувати.**

Заса́дич, ча, *м.*=**Засадьок.**

Заса́дний, а, е. 1) Объемистый, большой. *Це засадні кулі: більше двадцяти кулів не візьмеш на воза. Засадні вуліки, хоч по три рої накидай.* Брацл. у. *Не треба, казано, дуже засадні снопи в'язати, бо не висадиш і на вила.* Могил. у. 2) Крѣпкій. *Засадні коні.* Каменец. у. 3) Солидный. *Безпешна будь: чоловік засадний, не ледащо яке.* Брацл. у. 4) **Заса́дна зима́.** Продолжительная и постоянная зима. НВолын. у.

Заса́дчик и **заса́дчичок, чка,** *м.* Ум. отъ **засадець.**

Заса́дьок, дька, *м.* Хлѣбъ изъ остатковъ тѣста, послѣднимъ сажаемый въ печь; обыкновенно онъ меньше другихъ.

Засакраментува́тися, ту́юся, єшся, *гл.* Пріобщиться св. таинъ. Черк. у.

Засалабо́нити, ню, ниш, *гл.*=**Засандричити.** *Оце так засалабонив, що його і чортяка тепер не витяне.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Заса́лити, ся. См. **Засалювати, ся.**

Заса́лювати, люю, єш, сов. в. **заса́лити, лю, лиш,** *гл.* Засаливать, засалить, вымазывать, вымазать саломъ. *Глянь, як засалив рукава.* Харьк.

Заса́люватися, лююся, єшся, сов. в. **заса́литися, люся, лишся,** *гл.* Засаливаться, засалиться, вымазываться, вымазаться саломъ. *Ой їж, кумо, горобця, не засалюйся!* Грин. III. 695.

Засандри́чити, чу, чиш, *гл.* Всадить, всунуть, воткнуть. *Так засандричив коляку в землю, що й чортяка не витяне.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Засандри́читися, чуся, чишся, *гл.?* Въ загадкѣ: *Звечора заяричилось, а к сві-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тові засандричилось. (Діжа з кістом). Мнж. 174.

Заса́патися. См. **Засапуватися.**

Заса́пуватися, пуюся, єшся, сов. в. **заса́патися, паюся, єшся,** *гл.* Запыхиваться, запыхаться. *Втомивсь, засапавсь, спотикався.* Котл. Ен. III. 20.—*Чого ж ти так засапалась?—Я мовчу: не здишусь.* Г. Барв. 397.

Засата́рити, рю, риш, *гл.*=**Запрототорити.** 1) *Оце так засатарив, що й сам не знайду шапки.* Екатериносл. у. Слов. Д. Эварн. 2) *Засатарив мене чоловік сюди, у ліс, а сам геть і подався.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Засвари́тися, рю́ся, ришся, *гл.* Поссориться.

Засва́тати, таю, єш, *гл.* Посватать. *Того ж дня, як Катря їм згордувала, засватав другу дівчину.* МВ. II. 132. *А кого за тебе засватаєм?* Грин. I. 205. *Прийшов Євхимка, заплакав: „хтось мою Марійку засватав".* Чуб. III. 207.

Засва́татися, таюся, єшся, *гл.* Посвататься. *Поздоровляю тебе засватавшись.* Кв. Драм. 188.

Засвашкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Начать исполнять обязанности **сва́шки.**

Засверби́ти, би́ть, *гл. безл.* Зазудить, зачесаться. *Венери серце засвербіло од жалю, що Еней стогнав.* Котл. Ен. VI. 73.

Засвиста́ти, щу́, щеш и **засвисти́ти, щу́, сти́ш,** *гл.* Засвистѣть, засвистать. *Засвистали козаченьки в поход з полуночі.* Макс. (1849), 140. *Вітер буйний знявсь, засвистів.* Мог. 124.

Засві́дче́ння, ня, *с.* Засвидѣтельствованіе, свидѣтельство, удостовѣреніе. Черк. у. *Смутна пісня є історичне засвідчення важкого минувшого життя.* Левиц. (Правда, 1868, 484). *Піди, хай піп дасть засвідчення.* НВолын. у.

Засві́дчити. См. **Засвідчувати.**

Засві́дчувати, чую, еш, сов. в. **засві́дчити, чу, чиш,** *гл.* Свидѣтельствовать, засвидѣтельствовать.

Засвіта́ти, та́ю, еш, *гл.* Свѣтать. *Ще і на моїх воротях сонце засвітає.* Ном. № 4886. *Межи двома світлоньками там рано засвітало.* Рк. Макс.

Засвіти́ти, ся. См. **Засвічувати, ся.**

За́світла, *нар.* Засвѣтло. *Несуть страву, де що запопали, щоб засвітла повечерять.* Шевч. 180.

Засві́чувати, чую, еш, сов. в. **засвіти́ти, чу́, тиш,** *гл.* 1) Зажигать, зажечь. Шевч. 257. *Засвічу я свічку, перебреду річку до моєї миленької хоть на одну нічку.* Мет. 113. 2) Только сов. в. Засвѣтить, засіять. *Колись і в наше віконце засвітить сонце.* Ном. № 4886. *Місяць у віконечко засвітить.* МВ. II. 9. *Засвіти, Боже, з раю нашому короваю, щоб було виднесенько краяти дрібнесенько.* Маркев. 101. **Аж зірни́ці засвіти́ли.** Искры изъ глазъ посыпались. Ном. № 6628. 3) **Ті́лом засвіти́ти.** Показать голое тѣло. **Воло́ссям засвіти́ти.** Открыть волоса (о замужней женщинѣ). Ном. № 3994.

Засві́чуватися, чуюся, єшся, сов. в. **засвіти́тися, чу́ся, тишся,** *гл.* 1) Зажигаться, зажечься. *Чом ти досі не світиш?—Та ніяк лямпа не засвічується.* 2) Только сов. в. Освѣтиться, засвѣтиться, засіять. *Ой чому, чому у сьому дому так рано засвітилося?* КС. 1883. II. 371. *Він як уздрів дівчину, аж очі йому засвітилися.* МВ. *Город, мов на свято, засвітився. Мені тепер саме на веселу жизнь засвітилось.* Г. Барв. 10. **Каганці в о́чах засвіти́лися.** Искры изъ глазъ посыпались. Ном. № 3982.

Засвої́ти. См. **Засвоювати.**

Засво́ювати, во́юю, еш, сов. в. **засвої́ти, вою́, їш,** *гл.* Присваивать, присвоить. *Велику материзну мала, а з тим добра вона не знала... Брат все, що лучче, засвоїв.* Мкр. Г. 18.

Засвяткува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Запраздновать. *Засвяткували вже оці жиди.* Черк. у.

Засели́ти, ся. См. **Заселювати, ся.**

Засе́лище, ща, *с.* Заселенное мѣсто.

Засе́лювати, люю, еш и **заселя́ти, ля́ю, еш,** сов. в. **засели́ти, лю́, лиш,** *гл.* Заселять, заселить. Аф.

Засе́люватися, лююся, єшся и **заселя́тися, ля́юся, єшся,** сов. в. **засели́тися, лю́ся, лишся,** *гл.* Заселяться, заселиться. *Я зазнаю сей край, як він тільки що заселявся.* Стор. II. 9.

Засе́ра, ри, *об.* Нечистоплотный человѣкъ.

Заси́віти, вію, еш, *гл.* 1) Посѣдѣть. 2) Засѣрѣть. Аф. 434.

Заси́джувати, джую, еш, сов. в. **заси́діти, джу, диш,** *гл.* 1) Просиживать, просидѣть. *Гість лави не засидить, ліжка не залежить.* Ном. № 11939. 2) Насидѣть. *Засиджене яйце.*

Заси́джуватися, джуюся, єшся, сов. в. **заси́дітися, джу́ся, дишся,** *гл.* Засиживаться, засидѣться. *Як тільки було почує*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дзвін, то вже ні заграється, ні засидиться. Зоя звеліла не давати багато пляшок на стіл, щоб духовенство не засиджувалось. Левиц. І. 395.

Засила́ти, ла́ю, єш, сов. в **засла́ти, шлю́, шлеш**, *гл.* 1) Засылать, заслать. 2) Ссылать, сослать. *Туди тебе зашлють, де козам роги правлять.* Ном. № 3631. 3) Посылать, послать, присылать, прислать. *Засилай, посилай, серденятко моє, частенькії листи.* Мет. 24. *Москалів заслав царь, та й припинили.* Черк. у. **Старости́в засила́ти.** Сватать. *Заслав він старостів та й хустки побрав.*

Заси́лити. См. **Засилювати.**

Заси́лювати, люю, єш, сов. в. **заси́лити, лю, лиш**, *гл.* 1) Усиливать, усилить, подкрѣплять, подкрѣпить. *Вона тебе ні в чому за руку не веде, вона тільки твій розум засилює, щоб сама ти свій шлях пізнала.* К. Д. Серце. 29. 2) Вдѣвать, вдѣть; всовывать, всунуть. *Засилити нитку в голку.* Желех. Вх. Зн. 39. *Дірка була викопана в стіні невелика: так тілько можно було руку туди засилити і витягти що-небудь поблизу.* Новомоск. у. 3) Прикрѣплять, прикрѣпить, привязать (веревку, цѣпь и пр.). Желех.

І. За́силка, ки, *ж.* Пища, что-либо подкрѣпляющее силы—пища или напитокъ. Желех.

ІІ. Заси́лка, ки, *ж.* Ушко, отверстіе для вдѣванія нитки, снурка и пр. (въ иглѣ и пр.). Желех. Вх. Зн. 20.

Заси́лок, лку, *м.* Помощь, подкрѣпленіе, поддержка. Желех.

Засина́ти, на́ю, єш и **засипа́ти, па́ю, єш**, сов. в. **заснýти, снý, неш**, *гл.* 1) Засыпать, заснуть. *Серед миру я ляжу, тихо засинаю.* К. Псал. 7. *Ходила, блудила та й заснула, приїхав Гриць мій,—я й не чула.* Лавр. 55. *Заснули думи, серце спить.* Шевч. 224.

Засини́ти, ни́о, ни́ш, *гл.* Засинить.

Засини́тися, ни́ося, ни́шся, *гл.* Сдѣлаться синимъ. *Засинилось полотно.* НВолынск. у

Засині́ти, ні́ю, єш, *гл.* Засинѣть. *Засініли понад Дніпром високі могили.* Шевч. 30.

Засині́тися, ні́юся, єшся, *гл.*=**Засині́ти.** *Сине море засинілося.* Чуб. V. 985.

За́сип, пу, *м.* и **заси́па, пи**, *ж.*=**Присна.** Вх. Уг. 359.

І. Засипа́ти, па́ю, єш. 1)=**Засинати.** 2) Сов. в. **Заспа́ти, сплю́, спи́ш.** Засыпать, заспать, подолгу спать. *Щоб хазяйка не засипала, до корови рано вставала.* Ном. № 254. 3) Сов. в. **Заспа́ти, сплю́, спи́ш.** Забывать, забыть что-либо за сномъ, послѣ сна. *Любощів ні заїсти, ні запити, ні заспати.* Г. Барв. 449.

ІІ. Засипа́ти, па́ю, єш, сов. в. **заси́пати, плю, плеш**, *гл.* 1) Засыпать, засыпать. *Засипав їй очі борошном.* Грин. П. 337. *Його житло засипле з неба сірка.* К. Іов. 40. *Поховали. Засипали домовину.* Г. Барв. 208. 2) Всыпа́ть, всы́пать. *Засипав у ступу проса і заставив товкти москаля.* Рудч. Ск. П. 166. *Чиє, пане, засипано, того й мелеться.* Мнж. 120. 3) Только сов. в. Быстро заговорить. *Засипав, як горохом в бочку.* Ном. № 12894.

Засипа́тися, па́юся, ешся, сов. в. **заспа́тися, сплю́ся, спи́шся**, *гл.* Засыпаться, заспаться, спать слишкомъ долго. *Нема в мене свята,—каже чорт:—я не загуляюсь, не запіячу, не засплюсь і на Великдень.* Г. Барв. 193.

Засипа́тися, па́юся, ешся, сов. в. **заси́патися, плюся, лешся**, *гл.* Засыпаться, засыпаться. *Нехай мені гарячим піском очі засиплються.* МВ. П. 63. *Засипалась криниченька золотим піском.* Чуб. V. 204.

Засипля́ти, ля́ю, єш, *гл.* Просыпать какое-либо событіе, явленіе. *Зелена діброво, скажи мені правду: хто такий у світі зору засипляє?* Чуб. V. 486.

Заси́рнити. См. **Засирнювати.**

Заси́рнювати, нюю, єш, сов. в. **заси́рнити, ню, ниш**, *гл.* Запачкивать, запачкать сыромъ.

Засироти́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Осиротить.

Засироті́ти, ті́ю, єш, *гл.* Осиротѣть. *Дитя ж моє коханеє, чого рано засиротіло? а я молода завдовіла.* Чуб. V. 807.

Засиса́ти, са́ю, єш, *гл.* 1) Засасывать. 2) Жалить, кусать (о змѣяхъ). *Хто буде цю молитву знати... Не буде звір його поїдати, не буде гад його засисати.* Грин. Ш. 151.

Заситари́ти, рю, риш, *гл.*=**Засатарити.** *Де ти заситарив коня?* Мнж.

Заситѝти, чу́, ти́ш, *гл.* Вогнать, загнать. *Заситить оце кілок у землю.* Лебед. у.

Заситѝтися, чу́ся, тишся, *гл.* Всосаться, увязнуть, завязнуть. О. 1861. XI. 116.

Засиха́ти, ха́ю, єш, сов. в. **засо́хнути** и **засо́хти, хну, неш**, *гл.* Засыхать, засохнуть. *Як та билина засихала.* Шевч.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

567. *Впали карі очі, засохли губи.* Шевч. 558.

Засича́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Зашипѣть (о змѣѣ). *Гадюка хоч не вкусить, то засичить.* Ном. № 2878.

Засия́ти, сия́ю, єш, *гл.*=**Засяти.** *І світ над ним не засияв вовіки.* К. Іов. 7.

За́сіб, собу, *м.* Средства матеріальныя, силы. *В мого батька засіб невеликий, середній: він не багатий і не вбогий.* Рк. Левиц. *Які маємо до сього часу грошові засоби і звідкіля ще їх добути, про те иншим часом рахуватимем.* К. (О. 1862. III. 23). *На сю... боротьбу тратять вони останні сили, останні свої засоби.* К. Кр. 31.

Засі́бний, а́, е́. 1) Зажиточный, со средствами. *Хиба котрий засібний, то не купував голодного року хліба.* Каменец. у. 2) Объ одеждѣ: просторный. Гол. Од. 18.

Засі́бно, *нар.* Зажиточно, со средствами.

За́сів, ву, *м.* Посѣвъ. *Оця рука у нас сього року під засівом.* Черк. у. *Дають плуги, воли сірі, ще й до того всі засіви.* Чуб. V. 216.

Засіва́льник, ка, *м.* Поздравляющій съ новымъ годомъ и посыпающій при этомъ въ комнатѣ хлѣбными зернами. Прилуц. у.

Засіва́ти, ва́ю, єш, сов. в. **засія́ти, сію, єш,** *гл.* 1) Засѣвать, засѣять. *Почав... пшеницю сіять і засіяв нею цілих дві десятині.* Грин. II. 47. *Радимось, як городи засіваємо.* МВ. II. 206. *Чого ви лаєтесь! Хиба вас поле засіяно?* Ном. № 9230. 2) Посыпать комнату зернами при поздравленіи съ новымъ годомъ. Прилуц. у. 3) Только сов. в. Затанцовать. *Потім горлиці засіяв Гарасим Калина.* Мкр. Н. 29.

Засіва́тися, ва́юся, ється, сов. в. **засія́тися, сію́ся, ється,** *гл.* 1) Засѣваться, засѣяться. *Узяло тоді хлоп'я жменю жита та й посіяло навхрест, от усе поле й засіялось житом.* Грин. I. 72. 2) О волосахъ: пробиваться, пробиться. *Ще молоденький: борідка тілько стала засіватись.* Екатериносл. у. *Не піду ж я за старого,—бородою коле; но я піду за такого, що вус засіявся.* Грин. III. 195.

Засіда́тель, ля, *м.* Засѣдатель. *Вибрали мене в засідателі.* Стор. I. 161.

Засіда́тельський, а, е. Засѣдательскій. *Накинув голова засідательські мітки прясти.* О. 1862. II. 39.

Засіда́ти, да́ю, єш, сов. в. **засі́сти, ся́ду, деш,** *гл.* 1) Садиться, сѣсть. *Просимо до гурту* (до вечері)! *привітали мене і вклонились.—Може б поруч зо мною така краля засідала, га? каже Назар.* МВ. (О 1862. III. 57). 2) Засѣдать, засѣсть, присутствовать. *Засідав серед громадзьких мужів.* К. Іов. 61. 3) Быть въ засадѣ, подкарауливать изъ засады. *Ой не лети, сивий орле, на Воминя пити, засідають вражі ляшки, хотять тебе вбити.* Чуб. V. 133. 4) О мѣстѣ: занимать. *Війшов нелюб в хату, засів усю лаву.* Чуб. V. 345. 5) Засѣдать, засѣсть гдѣ-либо. *Та й засядем по пасіках на ввесь літ остаток.* К. Досв. 109.

За́сіди, дів, *м. мн.,* **за́сідка, ки,** *ж.* Засада, подстереганіе. **Ходи́ти, піти́ на за́сіди, за́сідку.** Залегать, залечь на дичь. *Охотники... підуть на засіди.* Мнж. 156. *Ходив я на засіди на котки.* Екатериносл. у. *Пішов на засідки на вовків.* Канев. у. *На серни та оленя виходить стрілець на засідку.* Шух. I. 235.

Засідла́ти, ла́ю, єш, *гл.* Осѣдлать. *Засідлав собі коника гетьманського.* Чуб. III. 294.

За́сідок, дку, *м.,* Яйцо, пролежавшее нѣкоторое время подъ насѣдкой.

За́сік, ка, *м.* **засі́ка, ки,** *ж.* Закромъ. Чуб. VII. 388. *Він узяв, роскрив один засік.* Рудч. Ск. II. 141. *Засіли в законах, як миші въ засіці.* К. Гр. К. XXX. *Подивився він у своїм обийсті,—аж у нього все жито в засіках.* Рудч. Ск. I. 8. Ум. **За́січок, за́січка.** *Прийшли в будчину, подивимось у засічку, аж там та пляшка, що вкрадено.* Новомоск. у.

Засіка́ти, ка́ю, єш, сов. в. **засі́кти, чу́, че́ш,** *гл.* Засѣкать, ранить (о ногѣ лошади). *Кінь засіка ногу.*

Засі́лля, ля, *с.* Выселокъ, хуторъ за селомъ.

Засі́нок, нку, *м.* Загородка у сѣней.

Засі́пати, паю, єш, *гл.* Задергать. *Засіпали, як циган сонце.* Харьк. у.

Засі́патися, паюся, ється, *гл.* 1) Задергаться. 2) Сильно умориться отъ хлопотъ, бѣготни. *Наймички аж засіпались, поралючись: та́ локшину кришить, та вареники ліпить.* Кв. II. 212.

Засіріти, рію, єш, *гл.* Засѣрѣть, начать сѣрѣть; разсвѣтать.

Засіркува́ти, ку́ю, єш, *гл.* При обмазкѣ стѣнъ слегка побѣлить бѣлою глиной (худшимъ сортомъ) по сѣрой. Новомоск. (Залюбовск.).

Засі́сти. См. **Засідати.**

Засічи́, чу́, че́ш, *гл.*=**Засікти.** Желех.

Засія́ти, ся. См. **Засівати, ся.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Заска́ба, би, *ж.* Заноза.

Заска́би́ти. См. **Заскаблювати**.

Заска́блювати, люю, єш, сов. в. **заска́би́ти, блю, биш**, *гл.* Занозить.

Заскавуча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Завизжать. *Заскавучали... собаки.* Стор. МПр. 111. *Нехай тільки руки зложу, заскавучиш ти, як цуцик.* Ном. № 3594.

Заскака́ти, ка́ю, єш и **качу́, чеш**, *гл.* Запрыгать. *Ніхто не баче, як сирота плаче, а як заскаче, то всяк побаче.* Ном. № 10698.

Заска́кувати, кую, єш, сов. в. **заско́чити, чу, чиш**, *гл.* 1) Вскакивать, вскочить, попасть куда. *Заскочила баба в неріт: ні назад, ні наперед.* Ном. № 10086. 2) Захватывать, захватить, застигать, застичь. *Гайдамаки напали на двір Олексійця у Білозер'ї, а самого не заскочили.* ЗОЮР. І. 249. *Де ти його спобіжиш, де ти його заскочиш?* Чуб. І. 92.

Заскали́ти, лю́, лиш, *гл.* Занозить. *Заскалив палець.* Каменец. у.

Заска́лка, ки, *ж.* Заноза.

Заска́лля, ля, *с.* При тесаніи дерева оставшіяся на немъ острыя щепки. Каменец. у.

Заскара́тися, ра́юся, ешся, *гл.* Забожиться, поклясться словами: *Скарь ня, Боже!* Вх. Лем. 417.

Заска́ржити, жу, жиш, *гл.* Принести жалобу.

Заскварча́ти, чу́, чи́ш, *гл.*=**Зашкварчати**. ЗОЮР. II. 18.

Заскепи́ти, плю́, пи́ш, *гл.* Занозить. Левч. 44.

Заски́глити, глю, лиш, *гл.* Жалобно застонать, завыть, завизжать, залаять. *Одна гонча заскиглила і стала дряпать лапами і скребти землю.* Стор. МПр. 112. *Аж гульк! із-за байраку татарва! як заскиглять, мов собаки.*

Заскі́млити, лю, лиш, *гл.*=**Заскиглити**. *Заскімле по собачий.* Полт. г.

Заскіпати, *гл.* Встрѣчено въ безличной формѣ въ слѣд. бранномъ выраженіи: *А в голові би ти заскіпало!*—т. е. чтобы заболѣла тебѣ голова такъ, какъ будто бы ее кололи. Шух. І. 34. См. **Скіпати**.

Заскле́пи́ти, плю́, пи́ш, *гл.* 1) Вывести сводъ. 2) Запереть, замкнуть, заключить. 3) Закрыть плотно. *Ми воду так засклепили* (у водянці). Александров. у. 4) Окаменить, сдѣлать твердымъ. *Засклепило, що не можна орати.* Каменец. у.

Заскли́ти, лю́, ли́ш, *гл.* Вставить стекло. *Заскли оте вікно.*

Заскліти, лію, єш, *гл.* Замереть. *Заскліла-сь була, замліла, що вже й болю не чула... Тоді дали трохи ульги,—... віджилась краси набралась.* Св. Л. 301.

Заскорби́ти, блю́ би́ш, *гл.* Опечалить. *Увійде в хату з молитвою—не звеселить, а заскорбить.* Г. Барв. 149.

Заскоро́дити. См. **Заскороджувати**.

Заскоро́джувати, джую, єш, сов. в. **заскоро́дити, джу, диш**, *гл.* Бороновать, забороновать. *Зорали, посіяли... заскородили.* Рудч. Ск. II. 194.

Заскреготáти, чý, чеш, и **заскреготіти, чý, тúш**, *гл.* Заскрежетать. *Назирає грішний правих і зубами заскрегоче.* К. Псал. 87. *Сорока заскреготить.* Шух. І. 89. *Скрикнув він, заскреготівши зубами.* Стор. МПр. 99.

Заскрипі́ти, плю́, пи́ш, *гл.* Заскрипѣть. *Заскрипіли ворітоньки, бо були заперті.* Мет. 161.

Заскуба́ти, ба́ю, єш, сов. в. **заску́бти, бу́, бе́ш**, *гл.* 1) Часто и много драть за волосы; вообще подвергать постоянному дурному обращенію: побоямъ, преслѣдованіямъ и пр. 2) Хватить за волосы. *Кільки заскуб цуприни, тільки і вирвав.*

Заску́бувати, бую, єш, *гл.*=**Заскубати**.

Заскуча́ти, ча́ю, єш, *гл.* Заскучать. *Отже мій Андрійко хутко і заскучає.* МВ. II. 9.

Заслабі́ти, бію, єш, *гл.* Заболѣть. *А в суботу заслабіла, а в неділю лежала, в понеділок умерла.* Чуб. V. 794.

Засла́бнути и **засла́бти, бну, неш**, *гл.*=**Заслабіти**. *Як заслаб, то спокійно дожидав смерти.* Левиц. Пов. 80. *Заслаб чумак, заслаб молоденький.* Рудч. Чп. 136.

Засла́влений, а, е. Прославленный. Екатериносл. у. Слов. Д. Эварн.

Засла́нець, нця, *м.* Ссыльный. Желех.

Засла́ння, ня, *с.* Ссылка. Желех.

Засластьо́нити, ню, ниш, *гл.* Замаслить, засалить.

Засластьо́нитися, нюся, нишся, *гл.* Замаслиться, засалиться.

I. Засла́ти. См. **Засилати**.

II. Засла́ти, ся. См. **Застилати, ся**.

Заслебезува́ти, зу́ю, єш, *гл.* Начать читать невнятно, по складамъ. Аф. 435.

Засли́нити, ся. См. **Заслинювати, ся**.

Засли́нювати, нюю, єш, сов. в. **засли́нити, ню, ниш**, *гл.* Заслюнивать, заслюнить, испачкать слюной.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Засли́нюватися, нююся, єшся, сов. в. **засли́нитися, нюся, нишся,** *гл.* Обслюниваться, обслюниться. *Прийшла Венера іскривившись, заслинившись і завіскривившись.* Котл. Ен.

Заслід(и́)ти, джу́, ди́ш, *гл.* Запачкать слѣдами (грязной обуви).

За́слінка, ки, *ж.* Доска для закрытія отверстія въ кухонной печи. *Одслонила заслінку, виняла з печі... і поїла.* Рудч. Ск. II. 41.

Засліпи́ти, ся. См. **Засліпляти, ся.**

Засліпля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **засліпи́ти, плю́, пиш,** *гл.* Ослѣпить. *Молода княгиня всіх засліпила своєю красою.* Стор. МПр. 76. *Її краса засліпила йому очі.* Левиц. КС. 86. **Йому засліпи́ло о́чі.** Онъ ослѣпъ. Переносно: закрылъ глаза, пересталъ видѣть (ночью, во снѣ). *Сіеї ночі, як ворогам засліпить очі.* Мкр. Г. 38. Переносно: ослѣпить, лишить правильнаго взгляда на вещи. *Нехай і турчин... Байди золотом не засліпляє.* К. Бай. 29. *Пам'ять посмертна твоя засліпляла маною нам очі.* Костом. (О. 1861. I. 94). *Покиньте... засліплених латиною панів.* К. ПС. 134.

Засліпля́тися, ля́юся, єшся, сов. в. **засліпи́тися, плю́ся, пишся,** *гл.* Ослѣпляться, ослѣпиться. *І блиск їх сяяв так, що очі засліплялись.* Щог. Сл. 70.

Заслó(на), ни, *ж.* 1) Занавѣсъ. НВолын. у. 2)=**Заслінка.** *Швидче лізьте під припічок. Я заставлю вас заслоною, а як усі поснуть, тоді випущу.* Котл. МЧ. 364. 3) Защита. *Моя ти радість і одрада, моя заслона і ограда.* Котл. Ен. V. 60.

Заслони́ти, ся. См. **Заслоняти, ся.**

За́слонка, ка, *ж.*=**Заслінка.**

Заслоня́ти, ня́ю, єш, сов. в. **заслони́ти, ню́, нишу,** *гл.* Заслонять, заслонить, закрывать, закрыть, завѣшивать, завѣсить. *Сирая земля двері залегла, віконця заслонила.* Мет. 151. *Укинув її в піч і заслонив.* Рудч. Ск. II. 40. *Я гірко плакала, що не довелось їй очі заслонити.* Г. Барв. 95.

Заслоня́тися, ня́юся, єшся, сов. в. **заслони́тися, ню́ся, нишся,** *гл.* Закрываться, закрыться, заслоняться, заслониться. *Най ся люде наговорять, ніхто їм не боронить. Ой прийде тая годиночка, що ся їм очі заслонить.* Чуб. V. 125.

Заслу́га, ги, *ж.* 1) Заслуга. *Котюзі по заслузі.* Ном. № 7089. 2) Вознагражденіе, жалованье. *Що я в свого пана служив і заслуги не получив.* Чуб. V. 1014. *Мари вкрити червоною китайкою, заслугою козацькою.* К. Досв. 48. Ум. **Заслу́женька.**

Заслужени́на, ни, *ж.*=**Заслуга** 2. Желех.

Заслуже́нник, ка, *м.* Заслуженный человѣкъ? Ум. **Заслуже́нничок.** *Сину мій, кавалерочку, і сину мій заслуженничку, сину мій страдальничку!* Похорон. причитаніе. Мил. 216.

Заслу́женька, ки, *ж.* Ум. отъ **заслуга.**

Заслу́жина, ни, *ж.*=**Заслуга** 2. *Ой нетяжо, нетяжо, нетяженько моя, де заслужина твоя?* Чуб. V. 1023.

Заслужи́ти. См. **Заслужувати.**

Заслу́жувати, жую, єш, сов. в. **заслужи́ти, жу́, жиш,** *гл.* Заслуживать, заслужить, зарабатывать, заработать. К. Досв. 148. *Як заслужиш пару волів, а пару жупанів, тоді сядеш коло моїх вишитих рукавів.* Мет. 42. *Бог правдивий всіх нас діла знає, як хто заслужить—так заплату дає.* Чуб. V. 450. *Заслуговував гетьманства він кріваво.* К. ЦН. 304. *Матір не купити, не заслужити.* Ном. № 9359.

Заслу́жчина, ни, *ж.*=**Заслуга** 2. *Нетяженько моя, де заслужчина твоя?* Грин. III. 206.

Заслу́хатися. См. **Заслухуватися.**

Заслу́хуватися, хуюся, єшся, сов. в. **заслу́хатися, хаюся, єшся,** *гл.* Заслушиваться, заслушаться. *Як стане росказувати, то я й заслухаюся.* Кв. Драм. 265.

Засльози́ти, жу́, зи́ш, *гл.* 1) Обмочить слезами. *Засльозив подушку.* 2) Прослезиться.

Засльози́тися, жу́ся, зи́шся, *гл.* Облиться слезами. *Плакала дівчина, засльозилася.*

Засльоти́тися, ти́ться, *гл. безл.* Наступить дождливой погодѣ. *Уже засльотилось, не можна молотити.* НВолын. у.

Засма́гнути, ну, неш, *гл.* Загорѣть. *Засмаг так.* Г. Барв. 209.

Засма́жити. См. **Засмажувати.**

За́смажка, ки, *ж.* Жиръ, пережаренный съ мукой для заправки кушанья.

Засма́жувати, жую, єш, сов. в. **засма́жити, жу жиш,** *гл.* Поджаривать, поджарить въ маслѣ. *Засмаж грибків на сніданя.*

Засмакува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Найти по вкусу, распробовать.

Засмали́ти, ся. См. **Засмалювати, ся.**

Засмальцьо́вувати, вую, єш, сов. в. **засмальцюва́ти, цю́ю, єш,** *гл.* Засаливать, засалить, запачкать жиромъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Засма́лювати, люю, єш, сов. в. **засмали́ти, лю́, лиш**, *гл.* Обжигать, обжечь; опаливать, опалить.

Засма́люватися, лююся, єшся, сов. в. **засмали́тися, лю́ся, лишся**, *гл.* 1) Обжигаться, обжечься. *Іванова хата запалилася, Іванова голова засмалилася.* Чуб. III. 205.

Засмачи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Приправить (кушанье). *Куліш пісний. Чом же ти його не засмачила?* Грин. II. 177.

Засмерді́ти, джу́, ди́ш, *гл.* Завонять. *В повітрі засмерділо смалятиною.* Левиц. Пов. 188.

Засмерді́тися, джу́ся, ди́шся, *гл.* Провоняться. *Вже ввесь світ засмердівся ним* (тютюном). Грин. II. 14.

Засми́кати. См. **Засмикувати.**

Засми́кувати, кую, єш, сов. в. **засми́кати, каю, єш**, *гл.* 1) Задергивать, задергать. *Засмикали, як циган сонце.* Ном. № 10057. 2) Сбивать, сбить съ толку.

Засмі́ти́ти. См. **Засмічувати.**

Засмі́чувати, чую, єш, сов. в. **засмі́ти́ти, чу́, тиш**, *гл.* Засорять, засорить.

Засмі́ши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* Уморить со смѣху. *Засмішив мене.* Константиногр. у.

Засмія́ти, мію́, єш, *гл.* Осмѣять, засмѣять. *Люде чужії її засміють.* Шевч. 28.

Засмія́тися, мію́ся, єшся, *гл.* Засмѣяться. *Як погляне, засміється, душа заміра́є.* Чуб. V. 25.

Засмо́ктаний, а, е. 1) Засосанный. 2) Плохо уродившійся, болѣзненный. *Жито... ледві од землі одлізло,—низеньке, жовте, засмоктане.* Мир. ХРВ. 5.

Засмокта́ти, ся. См. **Засмоктувати, ся.**

Засмо́ктувати, тую, єш, сов. в. **засмокта́ти, кчу́, чеш**, *гл.* 1) Засасывать, засосать. 2) Сплачивать, сплотить (о водѣ въ землѣ). *Вода засмоктала землю у кургані: зробила її твердою.* Черном.

Засмо́ктуватися, туюся, єшся, сов. в. **засмокта́тися, кчу́ся, чешся**, *гл.* 1) Засасываться, засосаться. 2) Впиваться, впиться. *Олег мови не кінчає, скочив як на муках,—йому в ногу засмоктала чорная гадюка.* Рудан. IV. 31.

Засмоли́ти. См. **Засмолювати.**

Засмо́лювати, люю, єш, сов. в. **засмоли́ти, лю́, лиш**, *гл.* Засмаливать, засмолить. *Коли ти смолою засмолений, каже вовк, то дай і мені засмолити бік, а то собаки обідрали.* Рудч. Ск. II. 14.

Засмути́ти, ся. См. **Засмучати, ся.**

Засмуткува́тися, ку́юся, єшся, *гл.* Загрустить.

Засмутні́ти, ні́ю, єш, *гл.* Опечалиться.

Засмутува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Опечаливать. *Засмутувала на чужій стороні.* Г. Барв. 410.

Засмуча́ти, ча́ю, єш, засму́чувати, чую, єш, сов. в. **засмути́ти, чу́, тиш**, *гл.* Опечаливать, опечалить. *Не тіш мої воріженьки, не засмучай мене.* Гол. I. 289. *Не засмучуй мене тяжко.* К. Псал. 102. *Вона ж його не звеселила, тілько гірше засмутила.* Мет. 145. *Господь засмутив, Господь и потішить.* НВолын. у.

Засмуча́тися, ча́юся, єшся, засму́чуватися, чуюся, єшся, сов. в. **засмути́тися, чу́ся, тишся**, *гл.* Опечаливаться, опечалиться. *Загубив гроші та так ся, небоженько, засмутив.* Каменец. у.

За́снівка, ки, *ж.* Родъ шитья. *Все пообшивані* (рушники) *заснівками.* Кв. I. 111. Ум. **За́снівочка.**

Засні́жити, жу, жиш, *гл.* Покрыть снѣгомъ.

Засні́житися, жуся, жишся, *гл.* Покрыться снѣгомъ. *Уже й сніг почав сіятись із неба, і ілля засніжилось мов заячим пухом.* Мл. л. сб. 175.

За́сніт, ту, *м.* Головня зерновая, Ureda Segetum. *Люде купують жито з заснітом, бо воно дешевше.* Ковел. у.

Засніти́ти, ся. См. **Заснічувати, ся.**

За́сніток, тку, *м.* Зародышъ. *Який кущ не вирви, то й заснітку навіть картоплі нема.* Могил. у.

Засні́чувати, чую, єш, сов. в. **засніти́ти, чу́, тиш**, *гл.* 1) Засыпа́ть, засы́пать, забить (чѣмъ-либо сыпучимъ). *Побігла б по його сліду стежками, перелазами, да снаги не маю, наче хмелиною ноги спутано, очі заснічено*—т. е. засыпано землею въ могилѣ. Г. Барв. 78. 2)—**о́чі.** Отвести глаза, отуманить, одурачить. *Та вони, прокляті цигани, так тобі заснітять очі, що ти й сам не зчуєшся, як і гроші їм викинеш.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Засні́чуватися, чуюся, єшся, сов. в. **засніти́тися, чу́ся, тишся**, *гл.* 1) Зарождаться, зародиться. **І не засніти́лось на це (кому́).** Нѣтъ этого и признаковъ, и не начиналось. *Минуло їх* (років) *аж п'ять, а на щастя сиротам і не засніти́лось.* Св. Л. 112. 2) Покрываться, покрыться головней зерновой (Uredo segetum). *Збіжжя заснітилося.* Вх. Пч. I. 13. 3) Закупориваться, закупориться (о гнойной ранѣ),

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

забиться гноемъ. *Оце рана заснѣтилася, так гній і не витіка.* Лебед. у. *Нарве палець, витече трохи гною, знов заснітиться та й болить.* Лебед. у. *Заснітився гній у вусі.*

Засно́ваня, **ня**, *с.* Закладка (постройки) и угощеніе по поводу этого. Шух. I. 89.

Засновиґа́ти, **ґа́ю**, **еш**, *гл.* Засновать, забѣгать.

Засно́вувати, **вую**, **еш**, сов. в. **заснува́ти**, **нува́ю**, **е́ш**, *гл.* 1) Засновывать, засновать, затыкать, заткать. *Заснуєм ліси все поворозками.* Нп. *Павук заснував усе вікно.* 2) Основывать, основать. *Нову Січ на Чортомлику заснувати.* К. Бай. 114.

Засно́вуватися, **вуюся**, **ешся**, сов. в. **заснува́тися**, **нуюся**, **е́шся**, *гл.* 1) Засновываться, засноваться, затыкаться, заткаться. *Паутинням заснувалось.* Кв. II. 196. 2) Основываться, основаться.

Заснози́ти, **жу́**, **зиш**, *гл.* 1) Затянуть перекладины въ ульѣ. 2) Вставить въ ярмо **сно́зи**.

Заснулий, **а**, **е**. Уснувшій. *Заснулий на зіму бабак.* Ном. № 5491.

Заснути. См. **Засинати**.

Засо́бок, **бку**, *м.* 1) Сборки на спинѣ полушубка вверхъ отъ таліи. См. **Засібний 2.** 2) Задняя часть рубашки. Вх. Зн. 20.

За́сов, **ва**, *м.* Засовъ, задвижка. Ум. **Засове́ць**. *Трьома засовцями засувала* (двері). Мил. 85.

Засо́ватися, **ваюся**, **ешся**, *гл.* Засоваться, задвигаться. *Стара засовалася на місті, мов її що вкусило.* Мир. Пов. II. 47.

Засо́вгати, **гаю**, **еш**, *гл.* Зашаркать (ногами).

За́совень, **вня**, *ж.*=**Засов**. Звенигор. у.

Засове́ць, **вця́**, *м.* Ум. отъ **за́сов**.

За́совка, **ки**, *ж.* Родъ деревяннаго засова или задвижки у дверей, запираемой и отпираемой снаружи при помощи особаго ключа. КС. 1889. V. 489. Чуб. VII. 383.

Засокота́ти, **чу́**, **чеш**, *гл.* Закричать, закудахтать (о курахъ). *Півень засокотав, заляпав крилами і заспівав.* Левиц. I. 45.

Засоли́ти, **лю́**, **лиш**, *гл.* Посолить. *Варвара заварить, а Сава засолить, а Микола поставить кола.* Ном. № 507.

Засоло́джувати, **джую**, **еш**, сов. в. **засолоди́ти**, **джу́**, **диш**, *гл.* Подслащивать, подсластить.

Засо́льщик, **ка**, *м.* Занимающійся соленіемъ рыбы на заводахъ. Черном.

Засопти́, **пу́**, **пе́ш**, *гл.* Засопѣть. *А Ничипір мав щось сказати та й не здужав і тілько дужче засіп.* Кв. I. 240.

Засопти́ся, **пу́ся**, **пе́шся**, *гл.*=**Засапатися**. *Оддиш бо трохи, Остапе! бач, як засіпся.* К. ЧР. 204.

Засоро́мити, **ся**. См. **Засоромлювати**, **ся**.

Засоро́млювати, **люю**, **еш**, сов. в. **засоро́мити**, **млю**, **миш**, *гл.* Пристыжать, пристыдить.

Засоро́млюватися, **лююся**, **ешся**, сов. в. **засоро́митися**, **млюся**, **мишся**, *гл.* Конфузиться, сконфузиться, застыдиться. *А вона і всміхнеться, і засоромиться.* МВ. (О. 1862. III. 41).

Засо́хлий, **а**, **е**. Засохшій. *Дрібні сльози по пожарищу на засохлу землю роняє.* Мл. л. сб. 90.

Засо́хляний, **а**, **е**.=**Засохлий**. *Тісто зверху не засохляне.* НВолын. у.

Засо́хнути и **засо́хти**. См. **Засихати**.

За́спаний, **а**, **е**. Сонный. Левиц. Пов. 17. *Ой очі мої заспані.* Мет. 263.

Заспа́ти. См. **Засипати 2**.

Заспа́тися, **сплю́ся**, **пи́шся**, *гл.* Обрюзгнуть отъ сна, имѣть сонный видъ. Чуб. V. 106.

За́спів, **ву**, *м.* Запѣвъ, прелюдія. К. Дз. 5.

Заспіва́ти. См. **Заспівувати**.

Заспі́вувати, **вую**, **еш**, сов. в. **заспіва́ти**, **ва́ю**, **еш**, *гл.* 1) Запѣвать, запѣть. *Заспівайте пісеньки ой хоч однії.* Мет. 114. **Заспіва́ло по́ле**—говорится о шумѣ зрѣлаго хлѣба. *Ой чиє ж то поле заспівало стоя, заспівало нам, хорошим женцям?* Мет. 394. 2) Убаюкивать, убаюкать колыбельной пѣсней. *Над колисками дітвору немовлят заспівуєм котками.* К. Дз. 238. 3) Заглушать, заглушить при помощи пѣнія (горе, бѣду и пр.). *Не втекла... таки од свого миха: і не заґуляла й не заспівала й не затанцювала його.* Левиц. I. 86.

За́спіль, *нар.* Сплошь, подрядъ. Мнж. 180.

Заспоко́їти, **ся**. См. **Заспокоювати**, **ся**.

Заспоко́ювати, **ко́ю**, **еш**, сов. в. **заспоко́їти**, **ко́ю**, **їш**, *гл.* Успокаивать, успокоить. *Ой ти вміла заспокоїть лякане серденько.* К. Досв. 140. *Галя його заспокоювала, голубила.* Мир. ХРВ. 389.

Заспоко́юватися, **ко́ююся**, **ешся**, сов. в. **заспоко́їтися**, **ко́юся**, **їшся**, *гл.* Успо-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

каиваться, успокоиться. *Зінько! заспокойся, я од щирого зерця тебе прощаю.* Стор. МПр. 58. *Знов, заспокоївшись, сидить коло криниці.* К. МХ. 41.

Заспо́ритися, рюся, ришся, *гл.* Заспорить. *Заспорились орел та муравка, хто дужчий.* Мнж. 147.

Зассáти, ссу́, ссе́ш, *гл.* Начать сосать.

Зассáтися, ссу́ся, ссе́шся, *гл.* Засосаться, сосать слишкомъ долго. Желех.

Зáстав, ву, *м.* 1)=**Заставка 2.** Грин. I. 25. 2)=**Застава 1.** *Будь, братчику, ласкав, лишаєм ті застав: коника вороного, Іваня молодого.* О. 1862. IV. 32.

Застáва, ви, *ж.* 1) Залогъ. *Шинкарочко мила, усип меду-вина, бери на заставу коня вороного.* Чуб. V. 29. *А тут ще нема чого шинкарці і в заставу оддать.* Рудч. Ск. II. 21. *Положивши нову свиту і кожух в заставі.* Мкр. Н. З. 2) Застава, пограничная стража. *А у Тендрові острові Семен Скалозуб з військом у заставі стояв.* АД. I. 217. *Застави хоть стояли, та не густо, сторожа не пильнувала так, як от тепер по Збручеві, чи що.* МВ. *Ще недавно по тій річці застави стояли, по заставах орандарі мито з людей брали.* К. Досв. 122. 3) Хоругвь. *Зійди, Господи, з неба, бо нам тя ту треба—заставу вишивати.* Гол. IV. 423. 4) **Зáстава.** Ловушка для лѣсного звѣря. Шух. I. 235. Ум. **Застáвонька.** *Не веліла мати заставоньки брати.* Чуб. V. 89.

Заставáти, застаю́, е́ш, сов. в. **застáти, стáну, неш,** *гл.* Заставать, застать. *Буду бігти, коня гнати, щоб дівку застати.* Чуб. III. 134. *Іди, корови дій, що від батька нагнала.—Я ті подою, що в тебе застала.* Чуб. V. 118.

Застáвити, ся. См. **Заставляти, ся.**

Зáставка, ки, *ж.* 1) Заслонка, заставка. Шух. I. 174. 2) Вешнякъ, ставень для удержанія воды въ плотинахъ и запрудахъ. *З млина вийшов мірошник заставку заставлять.* Грин. II. 160. **На всі зáставки.** Изо всѣхъ силъ, во всю ивановскую, во всѣ лопатки и пр. *Сі баби ніяк не збагнуть, що сьогодні можна з чоловіком рубатись на всі заставки, а завтра гуляти вкупі по братерськи.* К. ЧР. 242. *Стьожка довгими кінцями так і має на всі заставки.* О. 1862. IX. 60. *Гей, ріжте на всі заставки музики.* К. ПС. 24. *На всі заставки лає.* Ном. № 3534. Ум. **Зáставочка.** *У лотоках заставочки мельник заставляє.* Чуб. III. 178.

Заставля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **заста́вити, влю, виш,** *гл.* 1) Закладывать, заложить. *Оце кожух заставила та купила борошна.* Харьк. 2) Заставлять, заставить, загораживать, загородить. 3) Уставлять, уставить. *І стравами столи твої заставить.* К. Іов. 80. 4) Заставлять, заставить, принуждать, принудить. *Заставила мене мати тонку пряжу прясти.* Лавр. 66. 5) Опускать, опустить шлюзный ставень. *У лотоках заставочки мельник заставляє.* Чуб. III. 178. 6)—**діло ким.** Поручать, поручить кому дѣло, ставить кого на работу какую нибудь. Въ похорон. причитаніи мать обращается къ умершей дочери: *Ким я буду те ділечко заставляти, як тобою заставляла?* Мил. 220.

Заставля́тися, ля́юся, ється,сов. в. **заста́витися, влюся, вишся,** *гл.* 1) Закрываться, закрыться. *Вовірка заставляється хвостом.* Вх. Лем. 417. 2) Биться, побиться объ закладъ. Вх. Лем. 415. 3) Закладывать, заложить себя. *Хоч застався, а постався.* Ном. № 11932.

Заставни́й, а́, е́. Положенный, отданный подъ залогъ, заложенный, закладной.

Заста́вник, ка, *м.* Закладчикъ, залогодатель.

Заста́вонька, ки, *ж.* Ум. отъ **заста́ва.**

Заста́вочка, ки, *ж.* Ум. отъ **зáставка.**

Заставщи́на, ни, *ж.* Отданное въ залогъ, заложенное. *Нехай сей козак, бідний нетяга, не мається в тебе сеї заставщини викупляти.* ЗОЮР. I. 206.

Зáстайка, ки, *ж.* Жилище пастуха гуцула въ **полони́нах.** См. **Стайка.** Шух. I. 215.

Засталі́тися, *гл.* Встрѣчено въ выраженіи: **засталі́тися на со́яшно.** Проглянуть солнцу. *Погода оце засталиться на сояшно, та й знову хмарки.* Ном. № 337.

Засталя́тися, ля́юся, ється, *гл.* Заискивать. *Еней з Палантом обнімався і в його приязнь засталявся.* Котл. Ен. V. 11 и Словарь 11.

Застано́ва, ви, *ж.*=**Застава 1.** *Поніс чоловік до жида ціп на застанову, щоб навірив горілки.* Лебед. у. *Жидові клади застанову як позичаєш, а йому не треба.* НВолын. у. *Кожух у застанові.* НВолын. у.

Застанови́ти, ся. См. **Застановляти, ся.**

Застановля́ти, ля́ю, єш, соз. в. **застанови́ти, влю́, виш,** *гл.* 1) Закладывать, заложить. *Запаску свою до жидівки однесла, застановила.* Г. Барв. 277. *А тре-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тій пив і не платив та коня, зброю застановив. Чуб. V. 672. 2) Заставлять, заставить, загромоздить. 3) Ставить, поставить, во что-либо, напр. въ печь. *Обід застановила, хліб посадила.* Г. Барв. 80.

Застановля́тися, ля́юся, ється, сов. в. **застанови́тися, влю́ся, вишся,** *гл.* Останавливаться, остановиться, задерживаться, задержаться. *Через спеку орання застановилося.* Каменец. у.

Заста́рений, а, е. Преждевременно состарѣвшійся. *Не так стара, як застарена молодиця.* Мир. Пов. I. 112.

Застарцюва́ти, цю́ю, єш, *гл.* 1) Заниіщенствовать, начать ходить по міру. 2) Заработать нищенствомъ.

Застаршинува́ти, ну́ю, єш, *гл.* Заначальствовать.

Застаткува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Порядочно повести себя. *Перше все по коршмах вештався, а як оженився, так і застаткував.*

Заста́ти. См. **Заставати.**

Застебну́ти, бну́, неш и пр. *гл.*= **Застібнути** и пр.

Застели́ти, ся. См. **Застеляти, ся.**

Застеля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **застели́ти, лю́, леш,** *гл.*=**Застилати, заслати.** *Достала скатірку, стіл застеляє.* МВ. II. 20. *Білу постіль застелю.* Чуб. V. 48.

Застеля́тися, ля́юся, ється, сов. в. **застели́тися, лю́ся, лешся,** *гл.* 1)=**Застилатися, заслатися.** 2) —**ша́лею, ху́сткою.** Надѣть на плечи шаль, платокъ. *Люборацька вже і шалею застелилась.* Св. Л. 78. 3) Начать дуть (о вѣтрѣ)? *Та він (вітер) зранку застелився був он-який, а тепер—сказано, така тиша, що й Господи!* Кобел. у.

Застига́ти, га́ю, єш, сов. в. **засти́гти, гну, неш,** *гл.* 1) Застывать, застыть. **Аж йому́ в литка́х засти́гло.** Испугался. Ном. № 9336. 2) Застигать, застичь. *Терпи, доню, неволеньку, поки смерть застигне.* Чуб. V. 629.

Засти́глий, а, е. Застывшій. *Застиле холодне повітря.* Мир. Пов. I. 145.

Засти́гти. См. **Застигати.**

Застиди́ти, джу́, ди́ш, *гл.*=**Засоромити.**

Застила́ти, ла́ю, єш, сов. в. **засла́ти, стелю́, леш,** *гл.* 1) Застилать, заслать. *Столи застилали.* Мет. *Око застила сльозою.* МВ. (О. 1862. I. 76). 2) **Засла́ти о́чі.** Закрыть глаза, переносно: умереть. *Иноді, як прийдеться, так тяжко стане на серці, що й молю Бога, щоб мені очі заслати.* Г. Барв. 101.

Застила́тися, ла́юся, ється, сов. в. **засла́тися, стелю́ся, лешся,** *гл.* Застилаться, заслаться.

Застіба́ти, ба́ю, єш, сов. в. **застібну́ти, бну́, неш,** *гл.* Застегивать, застегнуть. *Застіба повагом гудзик.* Сим. 230.

Застіба́тися, ба́юся, ється, сов. в. **застібну́тися, ну́ся, нешся,** *гл.* Застегиваться, застегнуться. *Гудзями застібався.* Лавр. 4.

За́стібка, ки, *ж.*=**Застіжка.** *У нашої Одарки на застібці стрічка.* О. 1861. X. 82. *Двоє дітей... в якихсь ганчірках замість сорочок, котрі вони якось соромливо позводили на грудях чорними рученятами, бо застібок не було.* Мир. ХРВ. 186.

За́стіжечка, ки, *ж.* Ум. отъ **за́стіжка.**

Застіжи́на, ни, *ж.*=**Застіжка.** *На бідній дівчинонці синя застіжина.* Грин. III. 531.

За́стіжка, ки, *ж.* Застежка, снурокъ или ленточка для завязыванія воротника рубахи. Чуб. VII. 415. Сим. 182. Гол. Од. 54. *Подарую миленькому на застіжку стрічки.* Чуб. V. 194. Во мн. ч. **за́стіжки** значитъ петли, въ которыя продѣвается застежка. *В його червона стьожка гарна в застіжках.* Ном. № 11181. *Як тобі, козаченьку, уподить, яку тобі та стьожину купить? Червоную, дівчино, червону, щоб виділа з застіжок додолу.* Мил. Ум. **За́стіжечка.** *Сукню шили да й покоротили... остаточки на подарочки, обрізочки на застіжечки.* Грин. III. 46.

Засті́лля, ля, *с.* Мѣсто за столомъ. Kolb. I. 109. МУЕ. III. 126. Мнж. 59. Гол. IV. 539. *Пусти, пусти, Івасеньку, із застілля, та поляжу я по надвір'ю.* Мет. 175. *Сидять по застіллю.* Мил. 156. Ум. **Засті́ллячко.** *Сами сидять по застіллячку.* Грин. III. 481.

Засті́лок, лку, *м.* Постель. Вх. Лем. 417.

Засті́льний, а, е. Застольный. *Розговорились, трапезуючи... Постановили громадою застільною так...* К. Д. Серце, 19.

Застовбу́рчитися, чуся, чишся, *гл.* Стать вверхъ, дыбомъ (о волосахъ, шерсти).

Застогна́ти, ну́, неш, *гл.* Застонать. *Марко застогнав і почав рвать на собі волосся.* Стор. МПр. 23. *Застогнали, заплакали церковнії мури.* К. Досв. 211. *Загула, застогнала земля під козацькими підківками.* Левиц. I. 16.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Застолі́тній, я, є. Имѣющій болѣе ста лѣтъ. *І сідая, і горбата, мабуть застолітня.* Мкр. Н. 32.

Засторо́нок, нку, *м.* Боковое отдѣленіе въ **клу́ні**, въ комнатѣ, въ амбарѣ, боковой придѣлъ въ церкви и пр. Чуб. VII. 397. *Показав засторонки, повні пшениці арнаутки.* Левиц. Пов. 194.

Засторцюва́ти, цю́ю, еш, *гл.*=**Запротори́ти.** 1) *Куди це ти засторцювала мою ложку?* Миргор. у. Слов. Д. Эварн. 2) *Та я його засторцював у наймити.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Засторчи́ти, чу́, чи́ш, *гл.*=**Застромити.** *В болото вершу засторчив.* Греб. 369.

Засто́ювати, то́юю, єш, сов. в. **засто́яти, стою́, і́ш,** *гл.* —**че́ргу.** Стоять, ожидая очереди. *Паничі мусили застоювати коло неї чергу навіть на польку.* Левиц. Пов. 40.

Засто́юватися, то́ююся, єшся, сов. в. **застоя́тися, стою́ся, і́шся,** *гл.* Застаиваться, застояться. *Кінь на стані трохи застоявсь, треба його проїздити.* Грин. II. 12.

Засто́яний, а, е. Застоявшійся. *Застояні стіжки, аж погнила солома.* Каменец. у.

Застоя́ти, ся. См. **Застоювати, ся.**

Застраха́ти, ха́ю, еш, *гл.*=**Застрашити.** Мир. ХРВ. 127.

Застраши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* Устрашить, испугать, запугать. *Та не всіх же хижа сила молодістю застрашила.* К. Досв. 112.

Застраши́тися, шу́ся, ши́шся, *гл.* Испугаться, устрашиться. Драг. 61.

Застрекота́ти, чу́, чеш и **застрекоті́ти, чу́, ти́ш,** *гл.* Застрекотать. *Застрекотіли коники, заспівали пташечки.* Стор. МПр. 22.

Застре́лити, лю, лиш, *гл.* Застрѣлить. *Застрель сина свого Сачка.* Чуб. I. 154.

Застриба́ти, ба́ю, еш, *гл.* Запрыгать.

Застрива́ти, ва́ю, еш, *гл.* Повременить, обождать немного.

Застроми́ти, млю́, миш, *гл.* Воткнуть, вонзить. *Застромили ножа у стіл.* Рудч. Ск. I. 148. *Змій перекинувся голкою. Вона взяла, застромила його в стіну.* Рудч. Ск. I. 22. *Та виломлю калинову вітку, та застромлю за білу намітку.* Мет. 234.

Заструга́ти. См. **Застругувати.**

Застру́гувати, гую, еш, сов. в. **заструга́ти, жу́, жиш,** *гл.* Застрагивать, застрогать, заострить.

Заструпи́тися. См. **Застру́плюватися.**

Застру́плюватися, лююся, ешся, сов. в. **заструпи́тися, плю́ся, пи́шся,** *гл.* Струпѣть, заструпѣть, покрыться струпьями.

Застрява́ти, ряю, єш и **застряга́ти, га́ю, єш,** сов. в. **застря́ти, ря́ну, неш** и **застрягти, гну, неш,** *гл.* Застрявать, застрять, завязнуть. *Жартувала баба з колесом, та спиця застряла.* Ном. № 12665. *Як то нам застряти у неволі вічній?* МВ. II. 46. *З... лоба лилися краплі поту й застрягали в густих сивих кудлатих бровах.* Левиц. I. 162. *Піде собі у двір, та там і застряне.* Св. Л. 246.

Застря́мина, ни, *ж.* Часть ткацкаго станка. См. **Верстат.** Вас. 165.

Застря́ти. См. **Застрявати.**

За́стування, ня, *с.* Заслоненіе свѣта.

За́стувати, тую, еш, *гл.* Заслонять свѣтъ, застить. Ном. № 12740.

Застугони́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Глухо застучать. *Під вікном застугоніло.* Св. Л. 222.

Засту́да, ди, *ж.* Простуда. Аф. 438.

Засту́джувати, джую, еш, сов. в. **застуди́ти, джу́, диш,** *гл.* Простуживать, простудить. Аф. 438.

Засту́джуватися, джуюся, ешся, сов. в. **застуди́тися, джу́ся, дишся,** *гл.* Простуживаться простудиться. Аф. 438. *Трошки застудився та й занедужав.* Стор. I. 189.

Застужа́ти, жа́ю, єш, *гл.* Затруднять, утруждать, принуждать. *Ми вас не застужаєм, щоб ви самі приїздили до нас.* Екатериносл. у. (Залюбовск.).

Засту́кати, каю, єш, *гл.* 1) Застучать. 2) Застичь, захватить, поймать. *Застукав, як сотника в горосі.* Ном. № 3927. *Колись щука застукала в'юна у такім куточку, що не було куди йому утікати.* Рудч. Ск. I. 46.

Застукоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* 1) Учащенно застучать. *Шось застукотіло у вікно.* Мнж. 129. 2) Забиться (о сердцѣ). *Серце в батька й матері швидче застукотіло.* Левиц. Пов. 156.

За́стум, ма, *м.* Укромное мѣсто, пустынное глухое мѣсто. *Сховалась ти на відпочинок, як лебідь в тихі застуми води.* К. ПС. 130. *І засвітився світ по застумах московських.* К. Дз. 15. *Чи не сором тобі покидати нас і по застумах цього ліса блукати без нас?* Нп.

За́ступ, па, *м.* Заступъ. *Лихого справить заступ та лопата.* Ном. № 3230. *Візьми заступ та викопай отут ямку.* Харьк. Ум. **Заступе́ць, за́ступочок.** Грин. III. 56.

Засту́па, пи, *ж.* Защита. Левч. 47.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Заступа́ти, па́ю, єш, сов. в. **заступи́ти, плю́, пиш**, *гл.* 1) Закрывать, закрыть, становиться между. *Рада б зірка зійти, чорна хмара заступає.* Мет. 81. *То не чорні хмари ясне сонце заступали.* Макс. (1849), 80. *Рад би я встати та й привід дати своєму дитяточку,—сира земелька заступила оченька, приляга мі ручку.* О. 1862. IV. 40. *Люде б сонце заступили, як би мали силу.* Шевч. 80. *Так менї світ і заступило.* 2) Занимать, занять, преграждать, преградить (дорогу). *Де не візьметься вогонь,—увесь шлях заступив.* Рудч. Ск. II. 75. *Йому калина дорогу заступила.* О. 1862. IV. 27. *А тяжкії воріженьки заступили доріженьки.* Чуб. V. 248. 3) Заходить, зайти за что. *Як хто їде, або йде було мимо, то він заступить за комору, чи за двері, щоб не здоровкатись.* Г. Барв. 160. *Шкода від нас за мури заступати, на козаків гармати ришту вати.* К. ЦН. 174. 4) Начинаться, начаться (о днѣ и пр.). *Заступало свято, настав багатий вечір.* Мир. Пов. I. 136. 5) Вступать, вступить (въ должность). *Тільки старостою заступив, а ти вже мене й старшиною робиш.* Грин. II. 245. 6) Замѣнять, замѣнить, замѣщать, замѣстить. 7) Защищать, защитить. Мил. 196. *Хто мене* (без матері) *буде тепер заступать?* Мил. 201. *Було б кому заступити дочку від силоміття.* Г. Барв. 509. *Заступи мене, Боже, при лихій годині! Заступи, Господи, заборони хрестінську худібку.* Шух. I. 192.

Заступа́тися, па́юся, ешся, сов. в. **заступи́тися, плю́ся, пишся**, *гл.* 1) Покрываться, покрыться. *Улиця у-продовж лодьми заступилася.* МВ. (О. 1862. I. 101). 2) Заступаться, заступиться. *Чоловік заступився, став пана просити, що його жінка не сповна розуму.* Рудч. Ск. I. 187.

За́ступень, пня, *м.* Древко, ручка къ заступу. Каменец. у.

Заступе́ць, пця́, *м.* 1) Ум. отъ **за́ступ**. 2) *мн.* Родъ узора для вышивки сорочки. КС. 1893. V. 278.

Заступи́льно, на, *с.*=**Заступень**. Канев. у.

Заступи́ти, ся. См. **Заступати, ся**.

Засту́пник, ка, *м.* 1) Замѣститель, заступающій мѣсто другого, исправляющій должность. Черниг. у. 2) Защитникъ, заступникъ, ходатай за кого. Мир. Пов. I. 161. *Хто в нас Бог, опріч Єгови? Хто заступник, опріч Бога?* К. Псал. 39.

Засту́пниця, ці, *ж.* 1) Замѣстительница. 2) Защитница, заступница. Чуб. III. 255.

Заступо́чок, чка, *м.* Ум. отъ **заступ**.

Застьо́л, лу, *м.* Покрывало, то, чѣмъ застлано (диванъ, кровать, столъ). *Він до кроватї, шупнув рукою під застьол,—там і гроші підкинуто.* Александр. у. (Залюбовск.).

Застьо́ла, ли, *ж.* Полотно, которымъ накрываютъ, застилаютъ возъ, когда на него нагружаютъ хлѣбъ. Александр. у. (Залюбовск.).

За́сув, ва, *м.* 1)=**Засов**. Ном. № 503. 2) Часть **лавча́стого замка́**. См. **Лавчастий**. Шух. I. 93. 3) Часть **отримача** Шух. I. 249.

Засува́ти, ва́ю, єш, сов. в. **засу́нути, ну, неш**, *гл.* Засовывать, засунуть. задвигать, задвинуть. *Ой вигострю товариша, засуну в халяву.* Шевч. 534.

Засува́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **засу́нутися, нуся, нешся**, *гл.* 1) Задвига́ться, задвинуться, засовываться, засунуться. 2) Осыпаться, засыпа́ться, засы́паться (землей). *Вже й криниця тая засунулась і висохла.* Шевч.

За́сувка, ки, *ж.* 1) Задвижка. 2) Дощечка въ ложѣ гуцульскаго ружья, которой задвигается полое мѣсто, гдѣ хранятся пули. Шух. I. 229, 230. 3) Часть **ри́ток** (см.) МУЕ. III. 20.

Засуди́ти, джу́, диш, *гл.* Осудить, приговорить. *Ой вже тебе, молодий козаче, в салдати засудили.* Чуб. V. 948.

Засу́дити, джу, диш, *гл.* Стянуть, свести. *Судорга засудила руку.* Борз. у.

Засука́ти, ся. См. **Засу́кувати, ся**.

Засу́кувати, кую, єш, сов. в. **засука́ти, ка́ю, єш**, *гл.* Засучивать, засучить. *По локоть руки засукав.* Котл. Ен. II. 19.

Засу́куватися, куюся, ешся, сов. в. **засука́тися, каюся, ешся**, *гл.* 1) Засучиваться, засучиться. *Оце ще! не засукується ніяк рукав!* 2)—**самі́й в собі́**. О ниткѣ: скручиваться, скрутиться. Шух. I. 149.

Засу́лля, ля, *с.* Мѣстность за рѣкой Сулой. Желех.

Засуміти, мі́ю, єш, *гл.* Опечалиться. *Засумів Ірод.* Єв. Мт. XIV. 9. *Іде сумний, понурий... Дивно так засуміє.* К. ЦН. 250.

Засумува́ти, му́ю, єш, *гл.* Затосковать, загрустить. *Старий Тавола часом тяжко, тяжко засумує.* К. Орися. (ЗОЮР. II. 200).

Засу́нути, ся. См. **Засувати, ся**.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Засурми́ти, млю́, ми́ш, *гл.* Затрубить. *А всі дзвони задзвонили, а всі сурми засурмили.* Нп. *Ой у городі у Черкасі сурми засурмили.* АД. I. 159.

Засурпе́лити. См. **Засурпелювати.**

Засурпе́лювати, люю, єш, сов. в. **засурпе́лити, лю, лиш**, *гл.* Всаживать, всадить съ силою. Аф. 438.

Засу́ха, хи, *ж.* 1) Засуха. *Покарав Господь людей превеликою засухою.* Стор. I. 150. 2) Высохшее озеро. Одесск. у. (Браунеръ).

Засу́шечок, чка, *м.* Ум. отъ **засу́шок.**

Засуши́ти, ся. См. **Засушувати, ся.**

Засу́шка, ки, *ж.* Сортъ луку. *Цибулю-засушку годиться сховати до Покрови на піч, щоб у стовбурі не йшла.* Грин. II. 21.

Засу́шок, шка, *м.* Сухарь. Ум. **Засу́шечок.** *Дала йому засушечок хліба.* Рудч. Ск. I. 88.

Засу́шувати, шую, єш, сов. в. **засуши́ти, шу́, ши́ш**, *гл.* Засушивать, засушить. *Доставши рибу, одріж голову, засуши і сховай.* Чуб. I. 75.

Засхну́ти, ну́, не́ш, *гл.*=**Засохти.** *Загинеш, серденько, загинеш, мов ряст весною у ночі засхнеш.* Шевч. 327.

Засци́ка, ки, *об.* Обмоченный уриной.

Засцика́ти, ка́ю, єш, сов. в. **засца́ти, сцю́, ци́ш**, *гл.* Замачивать, замочить (уриной). *Чорний чорне більмо засцяв, білий біле більмо засцяв.* Чуб. I. 139.

Засцика́тися, ка́юся, єшся, сов. в. **засца́тися, цю́ся, ци́шся**, *гл.* Замачиваться, замочиться (уриной).

Зáсци́нка, ки, *ж.* Замочившаяся уриной.

Засца́ти, ся. См. **Засцикати, ся.**

Зась! *меж.*, выражающее запрещеніе: нельзя! не смѣть! *Що попові можна, то дякові зась!* Ном. № 1004. *Очима їж, а рукам зась!* Ном. № 3822. *Горілка, кажуть, не дівка, а козакові зась.* Мл. л. зб. 47. *Я з хорошим постояла, тобі зась, тобі зась!* Чуб. V. 1114. Иногда употребляется въ видѣ существительнаго: *Цить, бо пику натовчу!... А зася до пики ти не знаєш?* Грин. II. 165.

Засябрува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Стать въ сосѣдскія, товарищескія отношенія. *З сусідою, охтирським крамарем, вони засябрували.* О. 1862. IX. 70.

Засяга́ти, га́ю, єш, сов в. **засягти́, гну́, неш**, *гл.* 1) Захватывать, захватить. 2) Охватывать, охватить. *Було видко усе, скільки засяло око.* Ком. I. 10. (Думки) *од билинки перелітали до птиці, од птиці до скотини, од скотини до чоловіка, поки не засяли всього світа.* Мир. ХРВ. 29. 3) Добывать, добыть. *Роботою засяяне собі щастя.* Мир. ХРВ. 4) Заимствовать, позаимствовать, почерпнуть.

Заса́ти, ся́ю, єш, *гл.* Засіять. *Так в хаті засяло, що ніби свічки горіли.* Рудч. Ск. I. 113. *І світ ясний, не вечірній тихенько засяє.* Шевч. 217.

Засія́ти, ся́ю, єш, *гл.*=**Засяти.** *Засяяли шаблі, як сонце з хмари.* Чуб. III. 278.

Затаї́ти, ся. См. **Затаювати, ся.**

Зата́кати, каю, єш, *гл.* Начать поддакивать.

Заталáнити, ню, ниш, *гл.* Пріобрѣсть по счастливой случайности. *Що вдень загорюєш, то за ніч прогайнуєш, а що заталаниш,—то музики наймаєш.* Чуб. V. 479. *Він і швець добрий, тільки що заталанить, то все й прогайнує.* Г. Барв. 272.

Заталáпати, паю, єш, *гл.* Забрызгать, запачкать жидкой грязью одежду. Желех.

Заталáпатися, паюся, єшся, *гл.* Зашлепаться въ грязи, забрызгаться грязью. *Глянь, як заталапалась, і тварі не знать.* Брацл. у.

Затамува́ти, мую, єш, *гл.* 1) Задержать, остановить, унять. *Затамувати кров.* Житом. у. *Гріх розмножався на землі і нічим було вже його затамувати.* Опат. 12. 2) Остановить теченіе воды, запрудить. 3) Подождать, замедлить, протянуть. *Затамував два дні, не заплатив.* Черк. у.

Затамува́тися, му́юся, єшся, *гл.* Задержаться, замедлить. *Пішов і затамувався там.* Черк. у.

Затанцюва́ти, цю́ю, єш, *гл.* 1) Затанцовать. 2) Заработать танцами. 3) Заглушить, осилить при помощи танцевъ (горе, печаль и пр.). *Не втекла... таки од свого миха і не заґуляла й не заспівала, й не затанцювала.* Левиц. I. 86.

Затанцюва́тися, цю́юся, єшся, *гл.* Увлечься танцами. *Катря до впаду не затанцюється, не росердиться до сварки.* МВ. II. 83.

Зата́нчити, чу, чиш, *гл.*=**Затанцювати.**

Затарабáнити, ню, ниш, *гл.* 1) Забарабанить; застучать. *Здалось, що як неначе ложками на лаві затарабанило; думаю,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

певно кіт. Драг. 63. 2) Задѣвать, затащить.

Затарасува́ти, су́ю, еш, *гл.* 1) Завалить хворостомъ (топь). 2) Преградить (путь). *В болоті загрузла і заднім путь затарасувала.*

Затарасува́тися, су́юся, ешся, *гл.* Увязнуть въ грязи. *Оттут їхала пані у кареті та як затарасувалась у багні, то насилочку двома парами волів витяли.* Харьк. у. Слов. Д. Эварн.

Затаска́ти. См. **Затаскувати.**

Зата́скувати, кую, еш, сов. в. **затаска́ти, ка́ю, еш,** *гл.* 1) Затаскивать, затащить, куда-нибудь. *Собаки десь уже і яйня* (зарізане) *затаскали.* Мнж. 134. 2)=**Запроторити 2.** *Тимоху* (попа, за кару) *затаскали в манастир, та ще й на дев'ять місяців.* Св. Л. 300. 3) Занимать, занять притащенными предметами извѣстное мѣсто. *Затаскав цареві дровами увесь двір.* Мнж. 41.

Затасува́ти, су́ю, еш, *гл.* 1) Задѣвать, заложить неизвѣстно куда, забросить, запропастить. *Куди се ти віника затасувала?* 2) Замять, затереть. *Там у волості й затасували мов діло.* Черк. у.

Затахлува́ти, лу́ю, еш, *гл.* Запропастить. *Затахлував усю худобу і кінця не знайдеш.*

Зата́ювати, та́ю, еш, сов. в. **зата́їти, таю́, їш,** *гл.* Скрывать, скрыть, утаивать, утаить, притаить. *Породила Діва сина, хтіла затаїть.* Чуб. III. 368. *І дух від ляку затаїв.* Котл. Ен. *Затаївши дух, пильно на неї дивився.* Стор. МПр. 76.

Зата́юватися, та́юся, ешся, сов. в. **зата́їтися, таю́ся, їшся,** *гл.* 1) Скрываться, скрыться, укрываться, укрыться. *Затаївся духом і тілом.* НВолын. у. 2) Отпираться, отпереться, не признаваться, не признаться. *Затаїться, та й що хоч йому роби.* НВолын. у.

Затве́рджувати, джую, еш, сов. в. **затверди́ти, джу́, ди́ш,** *гл.* Утверждать, утвердить.

Затверді́лий, а, е. Загрубѣлый, затвердѣвшій. *Серце бо їх затверділе.* Єв. Мр. VI. 52.

Затверді́ти, дію, еш, *гл.* Затвердѣть.

Затве́рднути, ну, неш, *гл.*=**Затверді́ти.** *Затвердло поле й не вореш.* Каменец. у.

Зате́клий, а, е. Затекшій.

Затекти́. См. **Затікати.**

Зателе́нькати, каю, еш, *гл.*=**Задзеленькати.** *Тут бо саме зателенькав дзвінок.* Хата, 95. *Загув великий дзвін з дзвініці і роскотився в повітрі. За ним тихо зателенькали маленькі дзвоники.* Мир. Пов. II. 129.

Зателе́па, пи, *об.* Неряха. МВ. (КС. 1902. X. 152). *Осе ше зателепа, все в неї чорт знає як: сорочка от-от опаде, запаска теж, пояс аж по землі волочеться.* Брацл. у. *Уже й вечір минає; а як вечір проминув,—зателепа прилинув.* Грин. III. 652.

Зателе́панка, ки, *ж.* Неряха. Желех.

Зателе́пати, паю, еш, *гл.*=**Заталапати.** Желех.

Зателе́патися, паюся, ешся, *гл.*=**Заталапатися.** *Так зателепався, як жид.* Ном. № 11273.

Зателе́пкуватий, зателе́пуватий, а, е. Неряшливый. Каменец. и Брацл. у.у.

Зателіпа́ти, па́ю, еш, *гл.* Закачать, заболтать.

Зателіпа́тися, па́юся, ешся, *гл.* 1) Заболтаться, закачаться. 2)=**Заталапатися.** *Зателіпалась як свиня.* Зміев. у.

Зате́мне́ння, ня, *с.* Затемненіе, помраченіе. *Затемнення історії.* К. Кр. 23.

Зате́мни́ти. См. **Затемняти.**

Зате́мніти, нію, еш, *гл.* Ослѣпнуть.

Зате́мнювати, нюю, еш, *гл.*=**Затемняти.** *Затемнює евангельський завіт.* К. ПС. 62.

Затемня́ти, ня́ю, еш, сов. в. **зате́мни́ти, ню́, ни́ш,** *гл.* Затемнять, затемнить. *Та хмара надулась і річ таку веде: „що вже мені се сонце надоїло!... Я здужаю його собою затемнить.* Греб. 367. *Хто ти такий, що хочеш затемнити небесний суд словами без науки?* К. Іов. 84.

Затемперува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Очинить перо.

Зате́мрітися, рюся, ришся, *гл.* Потемнѣть, стемнѣть. *То вияснилося було, а то знов затемрілося.* НВолын. у. *Вийшли увечері, а у ліс прийшли—затемрілося, нічого не видко.* Каменец. у.

Затене́тити, чу, тиш, *гл.* 1) Поставить сѣти. 2) Слегка прикрыть.

Зате́пла, *нар.* Пока тепло.

Зате́пліти, лію, еш, *гл.* 1) Потеплѣть. 2) *безл.* Стать теплѣе (о погодѣ).

Зате́рпнути, ну, неш, *гл.* Отерпнуть, онѣмѣть. *Богослов курив та й курив, аж язик йому затерп.* Св. Л. 122.

Затерча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* О поющемъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

соловьѣ: дробью разсыпаться. (Соловейко) *защебече, затерчить.* Кв. І. 29.

Затеса́ти. См. **Затісувати.**

Затика́ти, ка́ю, єш, сов. в. **заткну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* 1) Затыкать, заткнуть (отверстіе). *Я такими дурнями верхи затикаю.* Чуб. V. 76. *Проїв дірку у бичка, з середини все виїв, а туди горобців напустив і соломою заткнув.* Рудч. Ск. II. 8. 2) Затыкать, заткнуть за что либо. *Заток сопілку за пояс.* Федьк. 3) Втыкать, воткнуть, водружать, водрузить. *Затикають з одного боку на човні бунчук, з другого прапор.* К. Бай. 92.

Зати́кати, ти́чу, чеш, *гл.* Украсить цвѣтами, заткнувъ ихъ въ волоса, головной уборъ. *Та й вирвемо квіточку зелененьку, та й затичем Марусю молоденьку.* Мил. 134. *Затичу біжник запашним зіллям.* Г. Барв. 278.

Зати́катися, каюся, єшся, *гл.* Украситься цвѣтами и пр., заткнувъ ихъ въ волоса, головной уборъ. *В саду була, рожу рвала та й затикалася.* Чуб. V. 51. *Ой упала зоря з неба та й розсипалася; мила зорю позбірала та й затикалася.* Чуб. V. 1174.

Зати́лля, ля, *с.* Задняя не лицевая сторона. *А у Стрию на затиллю мальовані сіни, а там мої, товаришу, кучері посіли.* Гол. IV. 445.

Зати́лок, лку, *м.* Задняя стѣна въ домѣ.

Зати́льний, а, е. Задній. НВолын. у. *Вийшла стара пані на затильні двері.* Гол. III. 207. *Утікала Бондарівна затильними дверми.* Грин. III. 616.

Зати́н, ну, *м.* Родъ перегородки изъ камыша, ставящейся въ рѣкѣ, чтобы задержать рыбу, которая, ища выхода, попадаетъ въ поставленную вершу. О. 1861. XI. 116. *Отце ж ми робим затин—з очерету, пускаємо ворітця, а біля них спускаємо у воду вершу проти води; через день і набіжить окунь і плітка.* О. 1861. XI. 115.

Затина́ти, на́ю, єш, сов. в. **затну́ти** и **зати́ти, тну́, не́ш,** *гл.* 1) Ударять, ударить. *Скоро Лях-Бутурлак тебе зачуває, Кушку Самійла у щоку затинає.* Макс. 37. *Як до ліса доїжджає, дубиною затинає.* Чуб. V. 933. *Затяла її в пику.* НВолын. у. 2) Ударять, ударить рубящимъ или рѣжущимъ орудіемъ, начинать, начать рубить, рѣзнуть. 3)—**кому́.** Допекать, допечь, укорять, укорить. *Хазяйка смика діда за рукав, щоб він уважив панотцеві, а хазяїн уговорює попа, щоб він не затинав старенькому.* Стор. I. 240. 4) Дѣлать, сдѣлать что съ энергіей, съ жаромъ. *Сопілка зуба затинала.* Котл. Ен. I. 19. *На вигоні дівчата затинають веснянки.* Греб. 401. *Затинає по-лядськи.*

Затина́тися, на́юся, єшся, сов. в. **затну́тися** и **зати́тися, тну́ся, не́шся,** *гл.* 1) Цѣпляться, зацѣпиться, задѣвать, задѣть. *Се видно ж усякому, що сей замок скручено, бо ключ затинається.* Екатериносл. г. 2) Задерживаться, останавливаться, остановиться, пріостановиться. *Як повів я решетанта, то він спершу йшов як слід, а далі все затинався їти, а то й побіг од мене та й утік.* Новомоск. у. 3) Останавливаться, остановиться въ разговорѣ, заикаться; замолкать, замолкнуть. *Хто? хто?! затинаючись скрикнув він.* Мир. ХРВ. 52. *Друге на речі дається, а як я... Якось Улита затнулась.* Г. Барв. 226. *Дівочий клекіт на хвилину затнувся.* Мир. Пов. I. 144. 4) Только сов. в. Упорно стоять на своемъ; упорно продолжать что либо дѣлать. *Не хочу, не поїду!... і затялась на сьому.* Г. Барв. 531. *Затялись в одну шкуру: давай рощот!* Мир. ХРВ. 259. *Дощ затявся.* Мир. ХРВ. *В гаремах тілько нуд затявсь: там кралі нищечком ридали, як ніч наступить, сна не мали, а вечір карою здавався.* Мкр. Г. 16. 5) Только сов. в. Удариться. *Чоловік розігнався, в одвірок затявся.* Чуб. V. 1080.

Затини́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Обгородить плетнемъ. Вх. Зн. 20.

Зати́нка, ки, *ж.* Нижняя треть, нижняя утолщенная, послѣ зарубки, часть веретена. Шух. I. 148.

Зати́нчивий и **зати́нчливий, а, е.** Не поддающійся, неуступчивый, упрямый. *О, яка ж бо ти затинчива! Почастуй же нас, коли сама не хочеш.* О. 1862. II. 33. *Ну, це й колода затинчлива,—як от дитина буває.* Волч. у.

Затира́ти, ра́ю, єш, сов. в. **зате́рти, тру́, ре́ш,** *гл.* Затирать, затереть, стирать, стереть. *Ой ходімо, дівчинонько, слідок затирати.* Чуб. III. 174. Переносно: заглаживать, загладить, стараться скрыть. *Як ні затирала свій смуток шуткуванням... він раз-по-раз допитувався.* Г. Барв. 152. 2)—**ру́ки.** Потирать руки. *А там, затираючи руки... потяг доріженькою до хати.* Св. Л. 205. 3) Дѣлать заторъ. *Із ляхами пиво варити затирайте: лядський солод,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

козацька вода, лядські дрова, козацькі труда. Макс. (1849), 67. 4) У бочаровъ: прорѣзывать на нижней части клепокъ полосу или вырѣзку для вставки дна. Сумск. у. Шух. I. 250. 5) Только несов. в. Ѣсть съ аппетитомъ. *Панотець затирав сметану з свіжим сиром, випивши чарку оковитої* Св. Л. 16. *Тимоха тим часом затирав печену курку, що на стіл подали.* Св. Л. 198. 6)—**борщ.**=**Заправляти 1.**

Затира́ха, хи, *ж.* Названіе **соломахи.** *Соломаха - затираха, як затрем—поїмо.* Грин. III. 195.

Затира́ч, ча́, *м.* Инструментъ, которымъ прорѣзываютъ бочары въ клепкахъ углубленіе для вставки дна. См. **Затирати 4.** Шух. I. 250.

Зати́рити. См. **Затирювати.**

Затиркота́ти, чу́, чеш, *гл.*=**Заторохтіти.** *Як горошок затиркоче.* Гол. III. 458.

Затирли́кати, рли́чу, чеш, *гл.* Запиликать. *Музика що затирликав, то й програв.* Посл.

Зати́рювати, рюю, єш, сов. в. **зати́рити, рю, риш,** *гл.* Затаскивать, затащить куда-либо, занести куда-либо.

Затиска́ти, ка́ю, єш, сов. в. **зати́снути, ну, неш,** *гл.* 1) Сжимать, сжать, стискивать, стиснуть. *Вірнув Сатанаїл у самую безодню... бере він той пісок..., а вода йому той пісок так і ізмиває; той так затискає жменю.* О. 1861. VI. 59. 2) Запихать, засунуть. *Затис за пазуху.* Сосниц. у.

Затиха́ти, ха́ю, єш, сов. в. **зати́хнути, хну, неш,** *гл.* Затихать, затихнуть. *Затихло все... Тілько дівчата та соловейко не затих.* Шевч. 395.

За́тичка, ки, *ж.* 1) Пробка, то, чѣмъ закупориваютъ, затыкаютъ. *Чоловік скоренько заткнув пляшку, перехрестив затичку, та знов у воду.* Ном. № 1254. 2) Цвѣтокъ, который втыкается въ волосы дѣвушекъ для украшенія. Вх. Зн. 20.

За́тишина, ни, *ж.*=**Затишок 1.** Вх. Уг. 239.

Зати́шитися, шуся, шишся, *гл.*=**Затихнути.** *Затишився уже грім—не грімить.* Константиногр. у.

Зати́шний, а́, е́. Уютный, укромный. *Затишній ярок отой,—бджолі добре стояти.* Волч. у. *Я говорив: умру в гнізді затишнім, і в старості лічить года забуду.* К. Іов. 62.

За́ти́шно, *нар.* Уютно, укромно; тихо. *Захотів тишно! аби затишно.* Ном. № 9890.

За́ти́шок, шку, *м.* 1) Мѣсто, закрытое отъ вѣтра. *Затишком ішли, то воно не так холодно.* Лебед. у. 2) Уютное, укромное мѣстечко. *Піймав собі мишку да ззів у затишку.* Макс. 105.

Зати́ва, ви, *ж.* Затѣя.

Затіва́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зати́яти, тію, єш,** *гл.* Затѣвать, затѣять. *Як затіє дурень молитись, то і лоб собі розквасить.* Ном. № 6576. *Затіяв жениться, сам не знаєш нащо.* Чуб. V. 491.

Затіва́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **зати́ятися, тіюся, ешся,** *гл.* Затѣваться, затѣяться. *Ніхто не сподівався і гадки не мав, що тебе затівається.* О. 1861. VII. 6.

Затіка́ти, ка́ю, єш, сов. в. **затекти́, течу́, че́ш,** *гл.* Затекать, затечь. *Дайте йому молотить з тієї скирти, що затекла.* Стор. I. 19.

Затіни́ти. См. **Затіняти.**

За́ти́нок, нку, *м.* 1) Мѣсто находящееся въ тѣни. *В затінку стане за дівку.* Ном. № 7517. *Плаче баба, плаче та сіла в затінку.* Чуб. V. 1131. 2) Тѣнь. *Дивиться кожний на свій затінок на стіні.* МУЕ. III. 55.

Затіня́ти, ня́ю, єш, сов. в. **затіни́ти, ню́, ниш,** *гл.* Затѣнять, затѣнить, покрывать, покрыть тѣнью, затемнять, затемнить. *Твою головоньку весною калина не затінить.* О. 1861. III. 17. *Що то, Боже, хмара! сонце затінить.* Лебед. у.

Зати́пати, паю, єш, *гл.* Начать трепать.

Зати́патися, паюся, ешся, *гл.* Затрепетать, задрожать. *Губа затіпалася. У Пороха руки затіпались.* Мир. ХРВ. 180. *Серце затіпалось, немов хто доторкнувся до його.* Мир. ХРВ. 5. *Затіпалось розшматоване тіло Речі Посполитої, як тіпається индик після того, як голова одрубана.* Мир. ХРВ. 91.

Зати́р, то́ру, *м.* Углубленіе въ клепкахъ деревянной посуды, въ которое бочаръ вставляетъ дно. Шух. I. 250.

За́тірка, ки, *ж.* Родъ мучнаго кушанья: мелкіе шарики изъ тѣста, варимые въ водѣ или молокѣ. Чуб. VII. 440. Маркев. 153. *М'яка була затірка, била мене матінка.* Лавр. 25. **Да́ти за́тірки.** Задать трепки. *Я тобі дам затірки! Попадешся ти в мої лещата!* О. 1861. XI. Кух. 20.

Затісни́ти. См. **Затісняти.**

За́тісно, *нар.* Тѣсно. Мнж. 180.

Затісня́ти, ня́ю, єш, сов. в. **затісни́ти, ню́, ни́ш,** *гл.* Тѣснить, стѣснять. Мнж. 180.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Затíсувати, сую, єш, сов. в. **затесáти, тешý, тешéш**, *гл.* 1) Обтесывать, обтесать, заострять, заострить. 2) Только сов. в. Начать тесать.

Затíяти. См. **Затівати**.

Зáткалка, ки, *ж.* Пробка. НВолын. у.

Зáткално, на, зáткало, ла, *с.* Затычка изъ тряпокъ, которой затыкаютъ дымовую трубу вмѣсто вьюшекъ. Чуб. VII. 381. Вас. 193. *Бо на парубках шмаття—то міх, то ряднина, з заткала шапка, з клочча поясина.* Чуб. III. 34. *Мій верх і заткало.* Ном. № 2575.

Заткáти, тчý, чéш, *гл.* 1) Начать ткать. 2) Заработать тканіемъ. 3) Покрывать, покрыть тканымъ узоромъ. *Були ті жупани серебром заткані.* АД. I. 261. 4)=**Заткнути**. *Та й заткав я йому боржій рану.* Федьк. *Не можна всім губи заткати.* Ном. № 6986. *З-під коріння, з-під верби джерело било, що й кулаком не заткати.* Св. Л. 307.

Заткáтися, тчýся, чéшся, *гл.* Покрываться, покрыться тканымъ узоромъ. *Зазеленіло поле й луки, мов заткались травою та квітками.* О. 1861. IX. 175.

Заткнýти. См. **Затикати**.

Заткнýтися, нýся, нéшся, *гл.* Заткнуться.

Затлíтися, лíюся, єшся, *гл.* Затлѣться.

Затлумúти, млю́, миш, *гл.* Подавить.

Затнýти, ся. См. **Затинати, ся**.

Затоваришувáти, шýю, єш, *гл.* Вступить въ товарищескія отношенія. *Вони ще дужче затоваришували.* Мир. ХРВ. 353.

Затовкмáчувати, чую, єш, *гл.*=**Затокмачувати**.

Затóвкувати, кую, єш, сов. в. **затовкти́, вчý, чéщ**, *гл.* Приправлять, приправить толченымъ саломъ и зеленью. *Жінко, вари, мишень, гречані галушки та сито їх із салом затовчи.* Рудч. Ск. I. 11. *Затовчений свіжим салом з зеленою цибулею і кропом куліш.* Левиц. Пов. 109.

Затóвмистий, а, е. Тупоугольный. *Затовмистий клин.* НВолын. у.

Затóго, *нар.* Вотъ-вотъ, того и гляди, скоро уже. *Сидить у хаті, а затого хата повалиться. Час затого й жати.* Хата, 110. *От-от упаде затого* ЗОЮР. II. 20. *Затого сивий волос проб'ється.* Г. Барв. 248. *Твоє море слав'янськеє, нове, затого вже буде повне і попливе човен.* Шевч.

Затóка, ки, *ж.* 1) Заливъ. *За селом блищать течії, затоки й озера Мжі.* Стор. I. 90. 2) Скользкое мѣсто на дорогѣ, гдѣ закатываются сани. Канев. у. *Біда, як прийдеться їхати нашими дринджолами, що все забігають в затоки.* О. 1862. IV. 92.

Затокáрити, рю, рить, *гл.* Дѣвать, запрятать. *Затокарив десь мого ножика.* Кіев. у.

Затокмáчити. См. **Затокмачувати**.

Затокмáчувати, чую, єш, сов. в. **затокмáчити, чу, чиш**, *гл.* Втискивать, втиснуть, всовывать, всунуть куда.

Затокотíти, чý, чеш, *гл.* О сердцѣ: забиться. *Дуже затокотіло в його грудях серце, глянувши на рідне село.* Стор. МПр. 51.

Затолóчити, чу, чиш, *гл.* Затоптать.

Затомúти, млю́, миш, *гл.* Истомить, изнурить. *Учепися ти йому за серце, затоми ти його, зануди, запали ти його.* Чуб. I. 92.

Затóмість, *нар.* Вмѣсто того. *Хай вона й вам, тільки я собі Чіпку візьму затомість.* Мир. ХРВ. 352.

Затóмлюватий, а, е. О гребешкѣ: съ толстыми зубцами, не проходящими въ волоса. *Затоммюватий гребінець.* Константиногр. у.

Затóн, ну, *м.* Разливъ, вода затопившая землю. *І хоч затони вод усю країну піймуть, не дійдуть до його, стоятиме на суші.* К. Псал. 72. *Настала ж провесень і воду скрізь пустило... По-над затонами зібралося село.* К. Дз. 153. *Ховавсь по пущах, нетрях і затонах.* К. ЦН. 293.

Затонýти, ну́, неш, *гл.* Утонуть. *Мостовиночка поломилася, вірний дружок затонув.* Чуб. V. 370.

Затопúти, ся. См. **Затопляти, ся**.

Затопля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **затопúти, плю́, пиш**, *гл.* 1) Затоплять, затопить, потопить, утопить. *Затоплю долю дрібними сльозами.* Шевч. 77. *Хвиля човен затопила.* Гол. I. 184. *Чи його вода затопила?* Чуб. 2) Погружать, погрузить, вонзать, вонзить. *Затопив йому ніж у серце.* 3)—**óчі, пóгляд**. Вперять, вперить, устремлять, устремить глаза, взоръ. *В далеку даль затоплює зірниці.* К. Іов. 90. *Ти затопиш очі в очі.* Рудан. I. 31. 4) Бить, ударить. *Підскочив до його та як затопить у вухо.* Св. Л. 288. *Січовик справді хотів було затопить по гамалику.* Стор. МПр. 7. 5) Затоплять затопить (въ печи). *Затопила сирими дровами.* Гол. I. 12. *Затопила свою хату пізно.* Мет. 90. 6) Закабаливать, закабалить. *Затопила свою голову.* О. 1862. I. 73. *Ти мене, моя мати, за бурлаку затопила.* О. 1861. X. 83. *Молодим не же-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нила, в вічну службу затопила. Чуб. V. 954.

Затопля́тися, ля́юся, ється, сов. в. **затопи́тися, плю́ся, пишся,** *гл.* Погружаться, погрузиться въ воду, утонуть. *А змія тоді в море,—так і затопилась.* Рудч. Ск. II. 97.

Затопоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Затопать ногами, быстро побѣжать.

Затопта́ти. См. **Затоптувати.**

Зато́птувати, тую, єш, сов. в. **затопта́ти, пчу́, чеш,** *гл.* 1) Затаптывать, затоптать. *Затопчу неволю босими ногами.* Шевч. 77. *Кинув між коні, щоб його затоптали.* Рудч. Ск. I. 36. 2) Засыпа́ть, засыпать рану и пр. (чѣмъ либо сыпучимъ напр.) ХС. VII. 417. *Як собака вкусить, затоптують рану шерстю з тії собаки, перепаленою.* Грин. II. 320. Мнж. 155.

Заторгува́ти, гу́ю, єш, *гл.* Заторговать.

Заторкота́ти, кочу́, чеш, *гл.* Забарабанить. *Та чекає барабана заким заторкоче.* Рудан. (КС. 1882. VI. 558).

Заторопи́ти, плю́, пи́ш, *гл.* Сбить съ толку. *Напались на мене, заторопили зовсім.* О. 1862. VII. 44.

Заторо́плений, а, е. Сбитый съ толку. *Жидівка заторопленy дівчину ще й на инший путь наведе.* О. 1862. I. 74.

Заторохкоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.* Загрохотать, застучать.

Заторохті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* 1)=**Заторохкоті́ти.** *Заторохтів возом по бурку.* 2) Быстро и громко заговорить. *„Січовик! січовик!“ заторохтіли молодиці.* Стор. МПр. 52. *Тіточко, голубочко!—заторохтіла та,—пустіть її.* Мир. Пов. I. 139.

Заторо́чити, чу, чиш, *гл.* 1) Затараторить, заговорить скороговоркой. *Люде заторочили: „Чого се, чого?“* Г. Барв. 89. 2) **—світ.=Зав'язати світ.** Вх. Зн. 20.

Заторочи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Обшить бахромой, опушкой. *Тра рукавиці заторочити.* НВолын. у.

За́торочка, ки, *ж.* Враждебныя отношенія. *Уже є з вами заторочка.* НВолын. у.

Заточи́ти, ся. См. **Заточувати, ся.**

Зато́чувати, чую, єш, сов. в. **заточи́ти, чу́, чиш,** *гл.* 1) Закатывать, закотить. *Ой деж твої, Нечаенку, кованії вози? Під містечком Берестечком заточені в лози.* Нп. *Заточи воза в клуню.* НВолын. у. 2) **—в пи́ку.** Ударить по лицу, дать въ морду.

Зато́чуватися, чуюся, ється, сов. в. **заточи́тися, чу́ся, чишся,** *гл.* 1) Пошатываться, пошатнуться. *Ой оре міщанин та й заточується.* Чуб. V. 1075. *Одного ранку Трохим устав з ліжка і ноги його заточилися.* Левиц. I. 370. 2) О саняхъ: забѣгать въ сторону. *Заточуються сани.* НВолын. у.

Затра́та, ти, *ж.* 1) Потеря, утрата, уронъ. 2) Уничтоженіе, истребленіе.

Затра́тити. См. **Затрачувати.**

Затра́чувати, чую, єш, сов. в. **затра́тити, чу, тиш,** *гл.* Уничтожать, уничтожить, истреблять, истребить. *Затративши мичко чуже, ремінцем мусиш оддати.* Ном. № 9688.

Затрембіта́ти, та́ю, єш, *гл.* Затрубить, заиграть **в трембіту.** *Ой піду я в полонинку, там затрембітаю, щоби мене було чути на дев'яту стаю.* Шух. I. 198.

Затремті́ти, мчу́, ти́ш, *гл.* Задрожать. *І серце в них од ляку затремтіло.* К. Псал. 3. *Над ставками, над садками затремтіло ясне марево.* Левиц. I. 9.

Затрима́ння, ня, *с.* Задержка.

Затрима́ти, ма́ю, єш, *гл.* Задержать. *Кохання... затримало і руку Божу, щоб покарать грішників.* Стор. МПр. 34. *Лучче чорта затримати, ніж ледачу жінку.* Ном. № 9108.

Затрі́ма́ти, ма́ю, єш, и пр. *гл.*=**Затримати** и пр.

Затрі́пати, паю, єш, *гл.* Замахать учащенно, затрясти. *Затрі́пала маленькими ручками.* Левиц. Пов. 216.

Затрі́патися, паюся, ється, *гл.* Затрепетать, забиться. *Його серце дуже, дуже затрі́палось у грудях.* Левиц. Пов. 192.

Затрі́пота́ти, почу́, чеш, *гл.*=**Затрі́потіти.** *Затрі́потало... серце.* Млак. 99.

Затрі́пота́тися, почу́ся, чешся, *гл. Затрі́потало́сь серденько.* Млак. 101.

Затрі́потіти, почу́, чеш, *гл.* Затрепетать. Стор. II. 172. *Вона як жар почервоніє і затрі́потить.* Стор. МПр. 33. *Квіточки затрі́потіли.* Г. Барв. 219.

Затріща́ти, щу́, щи́ш, *гл.* Затрещать. *І затріщить намет небесний громом.* К. Іов. 81. *Нап'явсь, за гілочку смикнув, аж дерево те затріщало.* Котл. Ен. III. 21.

Затрою́дити, джу, диш, *гл.* Отравить, *Затроюжене нещастям серце.* Мир. ХРВ. 204.

Затруби́ти, блю́, биш, *гл.* 1) Затрубить. *Тепер, дівчино, затруби собі в кулак.* Чуб. V. 408. *Та як затрубить та в роговцю.* Чуб. III. 291. 2) Завыть. *Не затрубить так пес, як вовк.* Ном. № 7345. *За козаком всі звіри затрубили.* Гол. I. 105.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Затру́д, ду, *м.* Трудъ, усиліе. *Шкода, мамо, затруду твого: не найдеш ти віночка мого.* Гол. I. 285.

Затруї́ти. См. **Затруювати.**

Затруси́ти. См. **Затрушувати.**

Затруси́тися, шу́ся, сишся, *гл.* 1) Затрястись. *Затрусився мов у трясці.* Ном. 2) Задрожать. *Земля затрусилась.* ЗОЮР. I. 166. *Мов Каїн затрусився увесь.* Котл. Ен. I. 30. *Ото подивився вовк і увесь затрусився.* Рудч. Ск. II. 18.

Затрухля́віти, вію, єш, *гл.* Сдѣлаться трухлымъ.

Затру́шувати, шую, єш, сов. в. **затруси́ти, шу́, сиш,** *гл.* 1) Посыпа́ть, посыпать чѣмъ, засыпать чѣмъ. *Як де попріло,—затрушують гречаним борошном.* Грин. II. 320. *Як докопаю,—хворостняком затрушу.* Мнж. 2. *О, як затрусить зеленим маком, то тільки держись берега!*— О человѣкѣ, который засыпаетъ укорами, бранью и пр. Ном. № 3359. 2) Только сов. в. Затрясти. *З'їхали на грудувату дорогу, то так затрусило.*

Затру́ювати, юю, єш, сов. в. **затруї́ти, рую́, їш,** *гл.* 1) Отравлять, отравить (кого). 2) Отравлять, отравить, напитывать, напитать ядомъ. 3) Заражать, заразить. *Я не хочу, щоб вона в нас ночувала, бо одно дереться, як шкури на собі не порве: ще й нас вошами затруїть.* Черниг. у.

Затрюха́ти, хаю, єш, *гл.* Побѣжать мелкой рысцой.

Затрясти, су́, се́ш, *гл.* Затрясти. *Його трясця затрясе.* Стец. 42. *Дух затряс ним.* Єв. Мр. IX. 20.

Затрясти́ся, су́ся, се́шся, *гл.*=**Затруситися**. *Пекло затряслося.* КС. 1882. IV. 171. *Щоб над тобою земля затряслась!* Ном. № 3796. *Не біймось, хоч би світ затрясся і гори провалились в море.* К. Псал. 110.

Затуга́віти, вію, єш, затуґнути, гну, неш, *гл.* Загустѣть, затвердѣть; уплотниться. *Болото затугавіло, що й ноги не витягнеш.* Каменец. у. *Трохи хай глина затуґне, тоді можна ще замазать.* Канев. у. См. **Затужавіти.**

Затужа́вілий, а, е. Загустѣлый, затвердѣлый, уплотнившійся.

Затужа́віти, вію, єш, *гл.*=**Затугавіти.** *Затужавіла капуста.* Зміев. у.

Затужи́ти, жу́, жиш, *гл.* 1) Затужить, загоревать, затосковать. *Затужила дівчина за мною.* Чуб. V. 259. 2) Заплакать горестно съ причитаньями. *Як же заридає Катря, як затужить!* МВ. II. 145. Въ болѣе тѣсномъ значеніи: заплакать надъ мертвымъ, произнося обычныя въ этомъ случаѣ причитанія. *Умер козак та й лежить, та й нікому затужить.* Ном. № 787.

Зату́ла, ли, *ж.* Защита, прикрытіе. К. ЦН. 255. Г. Бар. 299, 221, 488, 97. *Чоловіченьку, ти затуло моя: я за тебе затулюсь, да й нічого не боюсь.* Нп. *Гордували мною моде, а ти був моя затула.* К. Псал. 160. 2) Капюшонъ въ верхней одеждѣ. *Піднімі затулу, то воно затишніше буде од вітру.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн. Ум. **Зату́лочка.** *Батечку, мій голубчику! Мій оборонничку, моя затулочко, оборони мене від лихої години, від невірної дружини.* Г. Барв. 274.

Затули́ти, ся. См. **Затуля́ти, ся.**

За́тулка, ки, *ж.* Заслонка въ печи. Черк. и НВолын. у.

Зату́лок, лка, *м.* Отдѣлка полушубка по борту смушкомъ. Вас. 154.

Зату́лочка, ки, *ж.* Ум. отъ **зату́ла.**

Зату́льщина, ни, *ж.* Пошлина съ котла на винокуренномъ заводѣ.

Затуля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **затули́ти, лю́, лиш,** *гл.* 1) Закрывать, закрыть (отверстіе), заслонять, заслонить. *Без мене й дірочки малої нікому затулити.* Ном. № 4581. *Зінька затулила хусткою очі і гірко заплакала.* Стор. МПр. 54. 2) Удовлетворять, удовлетворить претензію. *Це таке діло, що ще парою волів і не затулите, як пожаліється.* Павлогр. у.

Затуля́тися, ля́юся, ешся, сов. в. **затули́тися, лю́ся, лишся,** *гл.* Закрываться, закрыться; заслоняться, заслониться. *Не плач, мила, миленька, не журись, хоть обома долонями затулись.* Чуб. V. 669. *Дівчина, затулившись руками, ридає.* МВ. II. 41. *Хоч і п'є і б'є, та менше. Я візьму, та дитиною й затулюся.* Г. Барв. 283.

Затума́нити, ся. См. **Затуманювати, ся.**

Затумані́ти, нію, єш, *гл.* Затуманиться, омрачиться. *Зроду бравий запорожець ні сльозинки не пролив, а тепер стоїть понурий, вид його затуманів.* Щог. Сл. 29.

Затума́нювати, нюю, єш, сов. в. **затума́нити, ню, ниш,** *гл.* 1) Затуманивать, затуманить. *Не переступлять його волі, не затуманять його слави.* К. Псал. 327. 2) Обмануть, обморочить.

Затума́нюватися, нююся, єшся, сов.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

в. **затума́ни́тися, нюся, нишся,** *гл.* Затуманиваться, затуманиться. *Затуманився туман, край доріженьки припав.* Чуб. V. 997. *Зійди, хто світ видав, на гори ті величні, що по-над хмарами затуманились.* К. МХ. 32.

Затупи́ти, ся. См. **Затуплювати, ся.**

Зату́плювати, люю єш, сов. в. **затупи́ти, плю́, пиш,** *гл.* Притуплять, притупить, иступлять, иступить, затупить.

Зату́плюватися, лююся, єшся, сов. в. **затупи́тися, плю́ся, пишся,** *гл.* Притупливаться, притупиться, иступляться, иступиться, затупиться.

Затупоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Затопать, застучать копытами. *Коли так одного вечора затупотіло в дворі; вибігла стара, а Данило коня прив'язує.* МВ.

Затурбува́ти, бу́ю, єш, *гл.* Обезпокоить.

Затурбува́тися, бу́юся, єшся, *гл.* Захлопотаться, засуетиться.

Затурготі́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Застучать. *Частенько було уночі затурготить у віконце.* Стор. I. 207.

Зату́ркати, каю, єш, *гл.* 1) О голубяхъ: заворкотать. *Гілля до гілля прихилилось, заторкали горлиці.* Стор. I. 100. 2) Заговорить быстро. *От як заторкали, заторкали, бо, звісно, як наші молодиці, скілько їх не буде, та як заговорять разом усі в один голос, так нічого і не второпаєш.* Кв. I. 134. 3) **—го́лову.** Сбить съ толку, затуманить (голову).

Затуркоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.*=**Затурготіти.** *І не схаменулась небога, як лихо заторкотіло у віконце.* Стор. I. 4. *Заторкотів барабан.* Мир. ХРВ. 144.

Затурча́ти, чу́, чи́ш, *гл.*=**Заторкати** 1 и 2. *Заторчить у вухо горлицею.* Стор. I. 90.

Зату́шкати, ся. См. **Затушковувати, ся.**

Затушко́вувати, ко́вую, єш, сов. в. **зату́шкати, каю, єш** и **затушкува́ти, ку́ю, єш,** *гл.* 1) Закутывать, закутать, закрывать, закрыть со всѣхъ сторонъ. Кв. III. 177. *Навіщо ти хату заштурмовуєш, затушковуєш?* Константиногр. у. 2) Приправить, прибавить для вкуса. *Юшку салом затушкую.* Г. Барв. 356.

Затушко́вуватися, ко́вуюся, єшся, сов. в. **зату́шкатися, каюся, єшся,** и **затушкува́тися, ку́юся, єшся,** *гл.* Закутываться, закутаться.

Затушкува́ти, ся. См. **Затушковувати, ся.**

Затхну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Получить дурной запахъ, провоняться. *Яйця затхнулись.* Лебед. у.

Затьми́ти, млю́, ми́ш, *гл.* Затемнить, затмить. *Як летіла сарана, то світ затьмила,—така її була сила.* Каменец. у. **—очі.** Завязать глаза. *Очі мої козацькі молодецькі червоною китайкою затьміте.* О. 1862. VIII. 22.

Затьо́н, ну, *м.* 1) Упрямый, неподатливый человѣкъ. Черк. у. 2) Зарубка. *Цурка з затьонами на кінцях.* О. 1862. V. Кух. 39.

Затьо́па, пи, *об.*=**Задріпа.**

Затьо́патися, паюся, єшся, *гл.*=**Задріпатися.**

Затьо́р, ру, *м.* 1) Скопленіе льда во время ледохода. *Тут на березі, саме на Ненаситці, стояв водяний млин якогось купця; та знесло його, як був затьор.* Екатериносл. у. 2) **Дава́ти затьо́ру.** Колотить, бить сильно. *Пану Геленору смертельного дали затьору, і той без духу тут зоставсь.* Котл. Ен. V. 67.

Затьо́рач, ча, *м.*=**Затирач.** Сумск. у.

Затьо́хкати, каю, єш, *гл.* 1) Запѣть (о соловьѣ). *Затьохкав у садку соловейко.* 2) Забиться (о сердцѣ). *Серце затьохкало, як не вискоче.* О. 1862. X. 12.

Затю́кати, каю, єш, *гл.* 1) Закричать: **тю!** 2) Запугать крикомъ на кого.

Затю́пати, паю, єш, *гл.* Побѣжать маленькой рысцой.

Зата́г, гу, *м.* Навербованный отрядъ войска. КС. 1883. IV. 751; II. 298. *Ой деж твої, пане Саво, битії таляри, що їх набрав по Вкраїні водячи затяги?* Нп.

Затяга́ти, га́ю, єш, сов. в. **затягти́, гну́, неш,** *гл.* 1) Затягивать, затянуть. *Не можна затягати нитку на шиї, бо нечистий задавить.* Грин. II. 25. *Нуте, хлопці чорнобривці, затягайте неводи.* Чуб. III. 123. *Бери вола та затягай вози.* Грин. III. 571. 2) Затаскивать, затащить. *Під білою березою козаченька вбито, ой убито, вбито, затягнено в жито.* Чуб. V. 375. 3) Затягивать, затянуть, завлекать, завлечь; приглашать, пригласить. *Суд не затяга, та суд і не одпуска.* Ном. № 7372. *Дівка Санджаківна на встрічу вихожає, Алкана-пашу в город Козлов зо всім військом затягає.* АД. I. 211. **—на хліб.** Приглашать на угощеніе. *Буду панів і козаків на хліб, на сіль затягати.* Мет. 415.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

4) Вербовать, навербовать. КС. 1883. IV. 751. **Затягли́ зата́г.** Навербовали отрядъ, шайку. КС. 1883. II. 298. 5) Пріобрѣтать, пріобрѣсть, получить. *Забув Грицько про великий посаг, який думав затяти за жінкою.* Мир. ХРВ. 77. *За жінкою яку худобу затяв!* Мир. ХРВ. 349. *Затяг таки, заробив грошей.* Харьк. у.

Затяга́тися, га́юся, ешся, сов. в. **затягти́ся, гну́ся, нешся,** *гл.* 1) Затягиваться, затянуться. 2) Затаскиваться, затаскаться. 3) Вербоваться, навербоваться. КС. 1883. IV. 751.

Затя́гач, ча, *м.* Ремень для укрѣпленія **снізки** у ярма. Рудч. Чп. 250.

Затяготні́ти, ні́ю, еш, *гл.* Забременѣть. *Затяготніла жінка.* НВолын. у.

Затягти́, ся. См. **Затягати, ся.**

Затя́жець, жця, *м.* Завербованный въ войско, участникъ вольнаго военнаго отряда,– напр. такъ называли гайдамаковъ. ЗОЮР. 153, 154.

Затяжи́ти, жу́, жи́ш, *гл.* Обременить, отяготить. *Хліб в дорозі не затяжить.* Ном. № 11378.

Затя́жний, а, е. Набранный, навербованный (о войскѣ). 2) Продолжительный, хроническій. *Затяжна хвороба.* 3) Затягивающійся. *Затяжний хомут.*

Затя́жок, жку, *м.*=**Затяг.** *Ходив по Вкраїні, водячи затяжки.* Гол. I. 19.

Затя́мити, млю, миш, *гл.* Запомнить.

Затя́ти, ся. См. **Затинати, ся.**

Затя́тий, а, е. Упрямый, упорный, неуступчивый. НВолын. у. *Коли він такий затятий, то й я буду затятий.* Каменец. у.

Заубо́жати, жаю, еш, *гл.*=**Завбожіти.** *Господа милостивії! не заубожаете, як дасте копієчку.* Рк. Левиц.

Зауважа́ти, жа́ю, еш, *гл.*=**Завважати.**

Заужа́ти, жа́ю, еш, *гл.* Взять на веревку. *Черкес із-за Онапа арканами його як цапа зв'язав, опутав, заужав.* Мкр. Г. 7.

Зауздáти, да́ю, еш, *гл.*=**Загнуздати.**

Зау́лок, лка, *м.* Глухой переулокъ. *Хожу, хожу, тільки улиці й заулки перехрещую.* МВ.

Заупиня́ти, ня́ю, еш, *гл.*=**Зупиняти.** *Іздалека кониченька заупиняє.* Мет. 182.

Заутеріти, ріє, *гл. безл.* Разсвѣсть. *Так вже заутеріло, як ми увійшли у хату.* Любечъ.

Зау́хати, хаю, еш, *гл.* Закричать: **ух!**

Зау́шник, ка, *м.*=**Заушниця 1.** Гол. Од. 26, 27. *І чоботи, і літники і коралі, заушники.* Гол. III. 382.

Зау́шниця, ці, *ж.* 1) Серьга. *Купив козак Олені заушниці зелені да й почепив до уха. Яка ж гарна пєюха!* Борз. у. 2) Лента, перевязываемая отъ одной серьги къ другой и опускаемая на груди. Гол. Од. 73. 3) Заушица, опухоль позади уха. *Кому чи трястю одігнати, од заушниць чи пошептати, або і волос ізігнать.* Котл. Ен. III. 13. 4) мн. Жабры (у рыбы). Вх. Лем. 417.

Зафактува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Представить какъ фактъ, какъ доказанное фактами. *Багацько зафактованого* (в історії) *тоді, з'явилось нам тепер легендованим.* К. Досв. (1876). Заздалег. словце.

Зафарбува́ти, бу́ю, еш, *гл.* Закрасить.

Зафундува́ти, ду́ю, еш, *гл.* 1) Основать, заложить. 2) Купить и угостить. *Зафундуй мені пляшку пива.*

Заха́катися, каюся, ешся, *гл.* Запыхаться.

Захандри́чити, чу, чиш, *гл.* ? *Із вечора заюрив, ік повночі захандричив, ік світу заричив.* Загадка: *хліб учинить і замісить, і в піч посадить.* Грин. II. 312.

Захапа́ти. См. **Захапувати.**

Захапа́тися, па́юся, ешся, *гл.* Заторопиться, заспѣшить.

Заха́пувати, пую, еш, сов. в. **захапа́ти, па́ю, еш,** *гл.* Захватывать, захватить. Константиногр. у. *Вітер раз-у-раз захапує з собою пару й односить її.* Дещо, 55.

Захарама́ркати, каю, еш, *гл.* Забормотать

Захара́стрити, рю, риш, захарасти́ти, щу́, сти́ш, *гл.* Забросать, заложить, заставить чѣмъ-либо въ безпорядкѣ. *Захарастрено у хаті* Черк. у.

Захара́стритися, рюся, ришся, захарасти́тися, щу́ся, сти́шся, *гл.* Засориться, забиться. *В горлі захарастилось, треба промочить. Люлька захарастилась, треба витеребити.* НВолын. у.

Заха́ркати, каю, еш, *гл.* Захаркать, начать харкать. Драг. 1.

Захарла́ти, ла́ю, еш, *гл.* Зажилить, взять на время и не отдать. Ном. № 11699.

Захарча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Захрипѣть. *Єдного і другого ударив під бік ножем,— так вони і захарчали.* Рудч. Ск. I. 199.

Захарчува́ти, чу́ю, еш, *гл.* Заморить голодомъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Заха́яти, ха́ю, єш, *гл.*=**Занехаяти**.

Захвабрува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Захрабриться.

Захвали́ти. См. **Захвалювати**.

Захва́лювання, ня, *с.* Расхваливаніе, рекомендація.

Захвальшува́ти, шу́ю, єш, *гл.* Заплутовать.

Захва́лювати, люю, єш, сов. в. **захвали́ти**, лю́, лиш, *гл.* Хвалить, захвалить, расхваливать, предлагая хвалить.

Захвала́ти, ля́ю, єш, *гл.*=**Захвалювати**. *Овсій захваляв, що добрий кінь.* Канев. у.

Захвата́тися, та́юся, ється, *гл.*=**Захапатися**. *Він ся захватав.* МУЕ. III. 57.

Захвати́ти. См. **Захвачувати**.

Захва́тич, ча, *м.* Клинъ въ плугѣ. Чуб. IV. 17.

Захва́чувати, чую, єш, сов. в. **захвати́ти**, чу́, тиш, *гл.*=**Захоплювати**, **захопити**. *Не хапайсь в пекло: може ще й син захватить.* Ном. № 5599.

Захвилюва́ти, лю́ю, єш, *гл.* Заволноваться.

Захвирсува́ти, су́ю, єш, *гл.* Задосадовать, запечалиться. *Іуда Христа жидам продав, і о том вельми захвирсував.* О. 1862. VI. 49.

Захво́йдати, даю, єш, *гл.* Загрязнить. *Де це ти захвойдала спідницю?*

Захво́йдаха, хи, *об.* Неряха, постоянно забрызганный грязью, запачканный. *Де це ти так зателіпалася, як свиня закалюжена? От захвойдаха!* Зміев. у.

Захвороті́ти, рі́ю, єш, *гл.* Захворать. Мнж. 28, 131. Чуб. V. 482.

Захворту́нити, нить, *гл. безл.* Повезти, посчастливиться.

Захвоста́ти, та́ю, єш, *гл.* Заострить (о клиньяхъ). *Треба захвостати тини, щоб була злодій не переліз.* Брацл. у.

Захво́стати, таю, єш, *гл.* Защелкать, захлопать кнутомъ въ воздухѣ. Липов. у.

Захво́стуватий, а, е. Суживающійся кверху и кончающійся остріемъ. *Цінок був захвостуватий.* Новомоск. у.

Захво́ськати, каю, єш, *гл.*=**Захво́йдати**. *Ото захвоськала як рукав.*

Захвоща́тися, ща́юся, ється, *гл.* Заторопиться, засуетиться. *Чого він так захвощався сьогодня їхати? Ну, завтра б і їхав.* Зміев. у.

Захе́катися, каюся, ється, *гл.*=**Захакатися**.

Захи́лий, а, е. Хилый, изнуренный. Шевч. 437.

Захили́ти, ся. См. **Захиляти**, ся.

Захиля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **захили́ти**, лю́, лиш, *гл.* 1) Загинать, загибать, загнуть. 2) Закрывать, закрыть, прикрывать, прикрыть.

Захиля́тися, ля́юся, ється, сов. в. **захили́тися**, лю́ся, лишся, *гл.* Укрываться, укрыться за кѣмъ или чѣмъ-либо. *Хоч у мене мужичок з кулачок, а я таки мужикова жінка: я за його захилюсь, захилюсь, та й нікого не боюсь, не боюсь.* Нп.

Захиме́рити, рю, риш, *гл.* Закапризничать.

Захи́рілий, а, е. Болѣзненный, захирѣвшій.

Захи́ріти, рію, єш, *гл.* Захирѣть. *Захирів так, що й голови не підведу.* Гул. Арт. (О. 1861. III. 99). *Оце й захирів дитина.* Левиц. I. 139.

За́хист, ту, *м.* 1) Мѣсто, защищенное отъ вѣтра; пріютъ, пристанище. *Да як же мені зійти з сього села? Де мені знайти той захист?* Г. Барв. 394. *Гори, що роблять кораблям захист од бурі.* Дещо. 69. *Нема чоловікові захисту на широкому степу.* Стор. МПр. 2. 2) Защита, покровительство. *Посередник... повинен бути захистом для крепаків, боронити їх.* О. 1862. IX. 125. Ум. **За́хистик**, **за́хисточок**.

Захисти́ти, ся. См. **Захищати**, ся.

Захистни́й, а́, е́. Защищенный отъ вѣтра; укромный; уютный. У М. Вовчка о вечерѣ въ смыслѣ: тихій, вмѣсто **затишний**. *Як то вже я того вечора захистного, темного дожидаю.* МВ. (О. 1862. III. 61).

Захи́стник, ка, *м.* Защитникъ. Новомоск. у. (Залюбовск.).

Захи́стя, тя, *с.*=**Захист 1**. *Захистя инше ти знайшов.* Щог. Сл. 105.

Захита́ти, та́ю, єш, *гл.* Зашатать, закачать. *А дочка захитала головою так, що сережки затіліпались.* Гацц. Аб. 39.

Захита́тися, та́юся, ється, *гл.* 1) Зашататься, заколебаться. *Захиталась, відчинилась мертвецькая хата.* К. Досв. 209. 2) Поколебаться. *Положи печаль на Бога, підкрепить він твою неміч і не дасть серед напасти захитатися святому.* К. Псал. 128.

Захихи́кати, каю, єш, *гл.* Захихикать. *Підняв упору коротеньку борідку і захихикав.* Левиц. I. 135.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

За́хищ, щі, *ж.*=**Захист 1**. У Вас. (195), въ хатѣ безъ сѣней: родъ шалаша изъ камыша или соломы,—временно замѣняетъ сѣни.

Захища́ти, ща́ю, єш, сов. в. **захисти́ти, щу́, сти́ш**, *гл.* Прикрывать, прикрыть, защищать, защитить. *На зіму нічим хліва захистити.* Хата, 169. *Од татарви безбожної землю захистили.* К. Досв. 20. *Багатих захищають, а з убогих дерут.* Лебед. у.

Захища́тися, ща́юся, єшся, сов. в. **захисти́тися, щу́ся, сти́шся**, *гл.* Прикрываться, прикрыться, защищаться, защититься. *Возами захистились од вітру.*

Зацаринський, а, е. Находящійся за **цари́ною**. *У нас аж три ватаги: низянська, горянська й зацаринська.* Луб. у.

Зацарюва́ти, рю́ю, єш, *гл.* Зацарствовать.

Зацвенькати, каю, єш, *гл.* Иронически: заговорить. *Наші хлопці і дівчата швидко зацвенькали по ляхівскій.* Левиц. I. 159.

Зацвили́ти, лі́, лиш, *гл.*=**Заквилити**. *Райські пташечки як не зацвилять.* Грин. III. 24.

Зацвірі́нька**ти, каю, єш**, *гл.* Зачирикать. *Горобці прилетять, зацвірінькають.* МВ. II. 193.

Зацвірінька́ти, чу́, чи́ш, *гл.*=**Зацвірінькати**. Употребляется также, когда рѣчь о дѣтскомъ говорѣ: *Христос воскрес!—зацвірінькала дітвора.* Сим. 206.

Зацвірча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* О сверчкѣ: застрекотать.

Зацвісти́. См. **Зацвітати**.

Зацвіта́ти, та́ю, єш, сов. в. **зацвісти́, ту́, те́ш**, *гл.* 1) Зацвѣтать, зацвѣсть. *Зацвіла калинонька в лузі.* Чуб. V. 63. 2) Плесневѣть, заплесневѣть. *Цвілю зацвіла.* Шевч. 668.

Зацвяхува́ти, ху́ю, єш, *гл.* Обить гвоздиками.

Зацирува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Заштопать.

Заци́тькати. См. **Зацитькувати**.

Заци́тькувати, кую, єш, сов. в. **заци́тькати, каю, єш**, *гл.* 1) Заставлять, заставить замолчать. *Цить! цить, моя дитино!—зацитькувала Мотря.* Мир. ХРВ. 413. 2) Заминать, замять. *Так це діло й зацитькали.* НВолын. у.

Зацідити, джу́, диш, *гл.* Сильно ударить, хватить. Грин. II. 172. Мир. ХРВ. 94. *Турн перший зацідив Енея, що з плеч упала і керея.* Котл. Ен. VI. 86. *По потилиці й зацідив.* Г. Барв. 275.

Зацілюва́ти, лю́ю, єш, *гл.* Зацѣловать.

Зацінені́ти, ні́ю, єш, *гл.* Окоченѣть. Желех.

Заці́пити, пить, *гл. безл.* Отнять языкъ. *Бодай тобі заціпило.* Ном. № 3718. *Просить батько й мати на хліб, на сіль і на весілля,—та й заціпило їй сказати: і я прошу.* Г. Барв. 391.

Заці́пкуватий, а, е. Затвердѣвшій. *Пройшов дощ, а далі зразу сонце, то земля зробилась така зацікпувата, що її і зубами не вгризеш.* Полт. у. Слов. Д. Эварн.

Заці́пнути, ну, неш, *гл.* Оцѣпенѣть. *Наглою смертю умерла... Я так і зацін.* Г. Барв. 211. *Як ударить грім, як хрясне! так усі й зацінли.* Г. Барв. 220.

Зацмо́кати, каю, єш, *гл.* Зачмокать. *Аж руки догори підняли, аж зацмокали.* Стор. I. 45.

Зацокота́ти и зацокоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.* 1) Застучать учащенно. 2) Заговорить скороговоркой и громко. *А бач, бач! зацокотала пані.* МВ. (О. 1862. III. 54). *Ми ішли побіля вашого двору,—зацокотіли дівчата.* Стор. II. 31.

Зацу́пити, плю, пиш, *гл.* 1) Затащить. 2) Ударить, хватить. *В морду хоть зацупиш.* Маркев. 51.

Зацупі́ти, пі́ю, єш, *гл.* Одеревенѣть, лишиться гибкости. *Від холоду пальці зацупіли.*

Зацура́ти, ра́ю, єш, *гл.* Оставить, бросить. *Твою дочку хоче брати, мене, бідну, зацурати.* О. 1861. XI. Кух. 30.

Зацура́тися, ра́юся, єшся, *гл.* Чуждаться кого.

Зацурува́ти, ру́ю, єш, *гл.* 1) Связать что-либо при помощи палки **(цу́рки)**, которая, скручивая веревку, укорачиваетъ ее и затягиваетъ такимъ образомъ связку. 2) Запросить (дорого). *Як що не дуже багато будуть гарувати... там рублів п'ять, ну, хоть і десять, то вже давайте, а як що зацурують як дурень за батька, то йдіть у друге місто.* ХС. VII. 421.

Зацькува́ти, кую́, єш, *гл.* — **кого́**. Затравить кого, натравить на кого (собакъ). *Оце колись зацькували були його поповичі собаками,—як же курнув од них, дак ні одна собака і не догнала.* О. 1862. II. 25.

Зацьо́кати, каю, єш, *гл.* Начать слегка рубить топоромъ.

Зацьо́цяти, цяю, єш, *гл.* Обмочить уриной.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зача́вити, влю, виш, *гл.* Задавить, раздавить.—**курча́.** Зарѣзать цыпленка. Левиц. Пов. 106.

Зачавліти, лі́ю, єш, *гл.* Захирѣть, заболѣть.

Зачади́ти, джу́, ди́ш, *гл.* Начать угарить.

Зача́діти, дію, єш, *гл.* Угорѣть.

Зачаклува́ти, лу́ю, єш, *гл.* Заколдовать.

Зача́лити, лю, лиш, *гл.* Затянуть, завязать, связать веревку, сплетя ея концы. *Оце ж та петля,—я сам її зачалив.* Новомоск. у. (Залюбовск.).

Зача́ло, ла, *с.* Начало. *Треба усе з зачала і доладу вам росказати.* МВ. (КС. 1902. X. 142).

Зача́пати, паю, єш, *гл.* Пойти разбитой походкой.

Зачаро́вувати, вую, єш, сов. в. **зачарува́ти, ру́ю, єш,** *гл.* Очаровывать, очаровать, обворожить. *А тихо коло тебе, як зачаровано.* МВ. (О. 1862. III. 34).

Зача́ти, ся. См. **Зачинати, ся.**

Зача́тія, тія, *с.* Праздникъ 9 декабря.

Зача́ток, тку, *м.* Начало. НВолын. у.

Зачатува́ти, ту́ю, єш, *гл.* 1) Начать сторожить, начать караулить. 2)—**що.** Поставить гдѣ-либо, при чемъ либо караулы. *Нехай густо зачатують битую дорогу, щоб ніхто не зміг чинити князеві тревогу.* К. Досв. 234.

Зача́хти, хну, неш, *гл.* Простыть, остыть. *Уже й борщ зачах, поки ти хліба приніс.*

Зачва́кати, каю, єш, *гл.* Зачавкать.

Зачвала́ти, ла́ю, єш, *гл.* Забрести.

Зачва́нитися, нюся, нишся, *гл.* Зачваниться. *Як тут не роспринditись і не зачванитись.* Стор. I. 55.

Зачви́ркати, каю, єш, *гл.* Забрызгать, заплевать.

Зачебе́рхнути, ну, неш, *гл.* Зачерпнуть, загресть очень много.

Зачека́ти, ка́ю, єш, *гл.* Подождать. *Хто хоче питловати, мусить зачекати, а хто нараз, буде зараз.* Ном. № 5596. *Зачекай посилать у Прилущину.* Стор. МПр. 100.

Зачелядкува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Пойти въ слуги, въ услуженіе.

Заченцюва́ти, цю́ю, єш, *гл.* Сдѣлаться монахомъ.

За́чеп, пу, *м.* Затрагиваніе. *Заманеться йому... пожартувати з жінкою. Сумно* (жінка) *дивиться на його зачепи.* Мир. ХРВ. 251.

Зачепа́, пи, 1) *ж.* Зацѣпа. 2) *об.* Задирщикъ, задирщица. *Одсувається... щоб була з п'яних очей не креснув зачепа.* Мир. ХРВ. 260.

Зачепи́ти, ся. См. **Зачіпати, ся.**

Зачерви́вити, ви́влю, ви́виш, *гл.* Завести червей.

Зачерви́віти, вію, єш, *гл.* Покрыться червями.

Зачервони́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Окрасить въ красный цвѣтъ.

Зачервоні́ти, нію, єш, *гл.* Покраснѣть; заалѣть. *Та й задріма, поки неба край зачервоніє.* Шевч. 19. *Тим часом на ваму зачервоніли кармазини.* Хата 156.

Зачервоні́тися, ні́юся, єшся, *гл.* Раскраснѣться, зардѣться. *Зачервонілася, як та квіточка.* К. Орися. (ЗОЮР. II. 201).

Зачереваті́ти, тію, єш, *гл.* 1) Отростить брюхо. *Доки їж, то не забагатієш, а зачереватієш.* Ном. № 12045. 2) О женщинѣ: забеременѣть.

Зачере́ти, *гл.* = **Зачерпнути.** Вх. Зн. 20.

Зачеркну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Зацѣпить, задѣть. *Водицю бере і вас зачеркне, і вас зачеркне, мене спом'яне.* Чуб. III. 434.

Зачеркну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Зацѣпиться, задѣть. *Та й побіг я через тин, ще й не зачеркнувся.* Мет. 468.

Зачерпа́ти, па́ю, єш, сов. в. **зачерпну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* Зачерпать, зачерпнуть. *Піди на річку, зачерпни води.* Драг. 26.

Зачерстві́ти, вію, єш, *гл.* Зачерствѣть. *Була колись правда, та зачерствіла.* Ном. № 6835. *Довго хліб їмо, уже аж зачерствів.* Харьк.

Зачеря́пити, плю, пиш, *гл.*=**Зачерпнути.** *Сорока-білобока тоді злетіла в колодязь, зачеряпила там води да й винесла Іванові.* Рудч. Ск. I. 136.

Зачеса́ти, ся. См. **Зачісувати, ся.**

За́чесно, *нар.* Въ чести? *І мені б зачесно було, як би у дітей було.* Ном. № 9227, 12041.

Зачи́н, ну, *м.* Начало, начинаніе, починъ. *Так миха година й ходе по модіх; усе з дітей зачин.* Харьк. у.

Зачина́ння, ня, *с.* Начинаніе.

Зачина́ти, на́ю, єш, сов. в. **зача́ти, чну́, не́ш,** *гл.* 1) Начинать, начать. *То ж козаки із ляхами пиво варить зачинали.* Дума. *Зачало світати.* Мл. л. сб. 314. *Як приїхав приймачище, зачав тещу бити.* Чуб. III. 128. 2) Начинаться. *Як за-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чинає звада, не поможе й рада. Ном. № 3510.

Зачина́тися, на́юся, е́шся, сов. в. **зача́тися, чну́ся, не́шся,** *гл.* Начинаться, начаться. *Як світ зачався, то люде так Богу молились.* О. 1862. V. 79. *Нове життя зачалося.* Мир. Пов. I. 142.

Зачини́ти, ся. См. **Зачиняти, ся.**

Зачиня́ти, ня́ю, є́ш, сов. в. **зачини́ти, ню́, ни́ш,** *гл.* Затворять, затворить. *У свого батька і хлів зачиняв, а в нашого не хоче й хати.* Ном. № 2539.

Зачи́нятий, а, е. Затворенный. *Як би віконниці у хаті не зачиняті, то я б подивилась.* О. 1862. VII. Кост. 52.

Зачиня́тися, ня́юся, є́шся, сов. в. **зачини́тися, ню́ся, ни́шся,** *гл.* Затворяться, затвориться. Кот. Ен. V. 20. *Зачиняються царські врата для нашого брата.* Ном. № 4782.

Зачи́ркати, каю, є́ш, *гл.* Зачирикать. *Соловейко защебетав, залящав, зачиркав.* Кв. I. 29.

Зачита́ти, та́ю, є́ш, *гл.* Зачитать, начать читать. *Письма принесли і всі тихенько зачитали.* Шевч. 439.

Зачита́тися, та́юся, є́шся, *гл.* Начать читаться. *Да сами свічі посвітилися, да сами книги зачиталися.* Чуб. V. 837.

Зачіля́бити, блю, биш, *гл.* Ударить, треснуть. *Він його як зачілябив у вухо.* Александров. у. Слов. Д. Эварн.

Зачіля́пнути, ну, неш, *гл.* Захватить, заграбастать, забрать. *У мене всіх трьох синів зачіляпнули у службу.* Харьк. у.

Зачіпа́ти, па́ю, є́ш, сов. в. **зачепи́ти, плю́, пиш,** *гл.* 1) Цѣплять, зацѣпить, задѣвать, задѣть. *Чи витягнеш з води Левіахвана, гачком його, як рибу, зачепивши.* К. Іов. 92. **Ні за що рук зачепи́ти.** Ном. № 9870. Не съ чѣмъ начать, нѣтъ средствъ для начала (о хозяйствѣ, заработкѣ). *За що б тут руки зачепити? За яке ремесло взятись?* Чуб. II. 17. **Хиба́ тебе́ во́зом зачепи́ли?** Чѣмъ тебя особеннымъ затронули, обидѣли? Ном. № 4040. 2) Трогать, тронуть, затрагивать, затронуть. *Мі би йому мисти визволені писати, щоб не мі ніхто нігде зачіпати.* Макс. (1849), 33. *Мене вовки і не зачепили.* Грин. I. 165. *А сусідці перстень даеш,—нащо ж мене зачіпаеш?* Чуб. V. 200.

Зачіпа́тися, па́юся, е́шся, сов. в. **зачепи́тися, плю́ся, пишся,** *гл.* Цѣплять-ся, зацѣпиться, задѣвать, задѣть. *Біда, та й за біду зачепилася.* Ном. № 2162. *Та йшла баба п'яна, на порозі впала, а дід зачепився, та й сам повалився.* Циссь. Св. 45. *Хоч голий біжи, то ніде нема нікого, не зачепишся.* Ном. № 1918. *Нічого так не хотілось тімасі, як зачепитись на життя в Київі.* К. XII. 17.

Зачіпе́нька, ки, *ж.* Предлогъ. *Зачіпенька у мене на тім кутку.* Черк. у.

За́чіпка, ки, *ж.* 1) Зацѣпка. 2) Недоразумѣніе, споръ. *Він зачіпку має з дядьком за гроші.* Могил. у. 3) Препятствіе, помѣха. Зміев. у. 4) Поводъ, предлогъ. Зміев. у. *Він їй перед очима як усього її лиха непогамованого зачіпка.* МВ. (О. 1862. I. 100). *Хотіла їхати до бабусі, та було б се по панському їхати просто з цікавости. Мусила якусь зачіпку до того знайти.* Г. Барв. 378. 5) Претензія, придирка. *Гляди миш, зачіпка тобі буде, бо ти в його служив, як сталась пожежа.* Новомоск. у.

За́чіси, сів, *м. мн.* Прическа. МВ.

Зачіска, ки, *ж.*=**Кичка 1.** Мет. 208.

Зачі́сувати, сую, є́ш, сов. в. **зачеса́ти, чешу́, шеш,** *гл.* Зачесывать, зачесать, причесывать, причесать. *Чи зуміє ж хто з вас мене зачесати?* МВ. (О. 1862. III. 38). *Усі дівочки, як маківочки, зачесані йдуть.* Грин. III. 273.

Зачі́суватися, суюся, е́шся, сов. в. **зачеса́тися, чешу́ся, шешся,** *гл.* Зачесываться, зачесаться, причесываться, причесаться.

Зачмели́ти, лю́, ли́ш, *гл.* Оглушить, ошеломить. Угор.

Зачми́хати, хаю, є́ш, *гл.* Зафыркать. *Зачмихає як кабан.* О. 1862. II. 64.

Зачмутува́ти, ту́ю, є́ш, *гл.* Начать ласкаться? *Зачмутувала кумася коло свого Івася.* Ном. № 12648.

Зачо́вгати, гаю, є́ш, *гл.* Зашаркать (ногами).

Зачопува́ти, пу́ю, є́ш, *гл.* Сдѣлать шипъ, стержень въ бревнѣ для соединенія его съ другимъ. *Зачо́пуй стовпа, а я викопаю тим часом яму.* Волч. у. (Лободовск.).

Зачорни́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Зачернить.

Зачорні́ти, нію, є́ш. Зачернѣть. *Ледве-ледве зачорнів ус.* О. 1862. IV. 75.

Зачорто́ваний, а, е.=**Забісований.** Полт. у.

Зачу́битися, блюся, бишся, *гл.* Затѣять драку, вцѣпиться въ волоса другъ другу.

Зачува́ти, ва́ю, є́ш, сов. в. **зачу́ти,**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чу́ю, єш, *гл.* Слышать, заслышать, услышать. *То удова тее зачуває.* Чуб. V. 848. *Заржи, заржи, сивий конику, рано на пашу йдучи, чи не зачує серце-дівчина, а в саду вінки в'ючи.* Чуб. III. 118. 2) Чуять, почуять. *Хутко зачує кішка, де сало.* Ном. № 5741.

Зачува́тися, ва́юся, єшся, *гл.* Чуяться, чувствоваться. *Їй не зачувалось, що вона іде усе низче та низче.* МВ. (О. 1862. I. 98).

Зачудува́ти, ду́ю, єш, *гл.* Удивить.

Зачудува́тися, ду́юся, єшся, *гл.* Удивиться.

За́чужа, *нар.* Вчужѣ. *Зачужа жаль.* Ном. № 2255.

Зачумакува́ти, ку́ю, єш, *гл.* 1) Начать чумачить. 2) Заработать чумачествомъ.

Зачуми́ти, млю́, ми́ш, *гл.* Зачумить, заразить.

Зачуміти, мію, єш, *гл.* Очумѣть.

Зачу́млений, а, е. 1) Зараженный чумой. 2) Одурѣвшій *Чіпка стояв як зачумлений.* Мир. ХРВ. 236.

Зачу́ти. См. **Зачувати.**

Зачу́ханий, а, е. Безпризорный, оставленный безъ попеченія. *Як би прибрати, то й дитина була б гарна, а то нема рідної матері, то й ходить зачухане.* Зміев. у.

Зачу́хатися, хаюся, єшся, *гл.* Зачесаться, начать чесаться вслѣдствіе зуда (о дѣйствіи, но не объ ощущеніи).

Зачухра́ти, ра́ю, єш, *гл.* 1) О шерсти: растрепать. *Зачухрала кужіль, що й прясти важко.* 2) Быстро побѣжать. 3) Засѣчь (розгами). *Улучай, каже, Іродів сину, а не то до смерти зачухраю.* Стор. I. 137.

Зачу́чверіти, рію, єш, *гл.* Зачахнуть, закорявѣть.

Зачха́ти, ха́ю, єш, *гл.* Зачихать.

Зашáвкати, каю, єш и **зашавкоти́ти, кочу́, ти́ш**, *гл.* Зашавкать, зашамкать. Св. Л. 303. *Зашавкотів старий.* Св. Л. 309.

Зашалюва́ти, лю́ю, єш, *гл.* Обить шалевками.

Зашамота́тися, та́юся, єшся, *гл.* Засуетиться, зашевелиться. *Зашамотались моди.* Черк. у.

Зашамоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Зашелестѣть, зашуршать. *В сінях щось зашамотіло.* Мир. Пов. I. 158 б. *Зашамотіла дітвора.* Сим. 193. *Вінок той труситься, мов усі квіточки зашамотіли.* Г. Барв. 83. *Жита зашамотіли.* Мир. ХРВ. 64.

Зашари́тися, рю́ся, ри́шся, *гл.* Зардѣться, зарумяниться, закраснѣться. *Енея очі запалали, уста од гніву задріжали, ввесь зашарився мов жар в печі.* Котл. Ен. VI. 89.

Зашáрпати, паю, єш, *гл.* Приняться рвать, терзать.

Зашаруді́ти, джу́, ди́ш, *гл.* Зашелестѣть, зашуршать. Аф. *Зашаруділа миша.*

Зашастува́ти, ту́ю, єш, *гл.* *На дворі тихо все було... ніщо нігде не зашастує, осика листом не жартує.* Греб. 335.

Зашати́рити, рю, рить, *гл.* Замотать. *Він у мене гроші зашатирив.*

Зашахра́тися, ра́юся, єшся, *гл.* Замотаться. *Припливло мені у думку: еге, був він багатир над усе село, одже зашахрався: де млини, де воли, де коні, де яка худоба, де що було, усе геть чисто поцінували.* Васильк. у.

Зашварґота́ти, ґочу́, чеш, *гл.* 1) Заговорить быстро (о евреяхъ и пр.). 2) Зашелестѣть, зашуршать. *Як жбурнув книжкою під поріг! аж листки зашварґотали.* Св. Л. 230.

Зашве́ндяти, дяю, єш, *гл.* 1) Заходить. 2) Загрязнить ходивши.

Зашелести́ти, щу́, сти́ш, *гл.* Зашелестѣть, зашумѣть. *Коли щось зашелестіло: рипнули двері, увійшла наша Одарка.* МВ. I. 71. *Важко зітхнув, аж листя зашелестіло.* Стор I. 107.

Зашепну́ти, ну́ не́ш, *гл.* Шепнуть. *А сторожик як почув, зараз мені зашепнув.* Гол. I. 144.

Зашепота́ти и **зашепоті́ти, чу́, ти́ш**, *гл.* Зашептать. *Зашепотіли люде.* Г. Барв. 542.

Зашéптувати, тую, єш, *гл.* Зашептывать. *Батюшка усе зашептував і записував.* МВ. II. 204.

Зашеретува́ти, ту́ю, єш, *гл.* 1) О зернахъ: размолоть на крупу. 2) О льдѣ: затереть. *Сього року під Вознесенським льодом зашеретувало.*

Зашеретува́тися, ту́юся, єшся, *гл.* Врѣзаться во что и увязнуть. *Оце їхав та й зашеретувався у грязюку.* Слов. Д. Эварн.

Зашерха́ти, ха́ю, єш, сов. в. **зашéрхнути, хну, неш**, *гл.* Подергиваться, подернуться, покрыться тонкимъ слоемъ чего-либо, напр. льда. *Уже вранці, то й водиця у кориті, де напувають товар, зашерхає.* Греб. 403. *Прийшов Петрусь, і сльози, що ще не зашерхли, зараз і висохли.* Г. Барв. 501.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Се він говорить, аби горло не зашерхало. Г. Барв. 316.

Зашива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **заши́ти, ши́ю, єш,** *гл. Сам чобіт заший, коли розірвався.* Ном. № 11265.

Зашива́тися, ва́юся, єшся, сов. в. **заши́тися, ши́юся, єшся,** *гл.* 1) Зашиваться, зашиться. 2) Запрятываться, запрятаться, залѣзать, залѣзть. *Бісове порося, куди зашилось! Нехай би вже парубки, а то й оті жевжуни зберуться, та зашиються десь у хаті та й гуляють у карт.* Пирятин. у.

Заши́йок, йку, *м.* Шиворотъ, тылъ шеи. *Дай не дай, а в зашийок не пхай.* Ном. № 4585.

Зашинкува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Заняться продажей спиртныхъ напитковъ.

Зашипі́ти, плю́, пи́ш, *гл.* Зашипѣть. *Зашиплять як гадюки.* Стор. II. 254.

Зашипоті́ти, почу́, ти́ш, *гл.*=**Зашипіти.** *Зашипотять мов гадюки.* Кв.

Заши́ти, ся. См. **Зашивати, ся.**

Зашкалу́бина, ни, *ж.* Скважина, щель. *Коло самої стіни десь знайшлася зашкалубина між дошками. Перстінь закотився туди і зник.* Левиц. I. 516.

Зашкалу́бити, блю, биш, *гл.* Сдѣлать щель, углубленіе.

Зашкандиба́ти, ба́ю, єш, *гл.* Захромать. *То затюпає, то знов зашкандибає.* Кв. II. 164.

Зашкару́бнути, бну, неш, *гл.* Засохнуть, отвердѣть сверху, покрыться какъ бы коркой. Сим. 197. *Виверни кожуха, а то як змочить дощ та зашкарубне, буде такий, як луб.* Уман. у. *Як нападе нежидь, то й у носі зашкарубне.* Лебед. у. *Земля зашкарубла.*

Зашкару́питися, плюся, пишся, *гл.*= **Зашкарубнути.**

Зашкарупі́ти, пію, єш, *гл.*=**Зашкарубнути.** Желех.

Зашква́рити. См. **Зашкварювати.**

Зашкваркоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* } Зашипѣть
Зашкварча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* } на огнѣ.

Зашква́рювати, рюю, єш, сов. в. **зашква́рити, рю, риш,** *гл.* 1) Сильно жарить, сильно нагрѣвать, нагрѣть. 2) Зажаривать, зажарить. 3) Приправлять, приправить поджареннымъ саломъ. Въ ироничной пѣсенкѣ: *Гарбуз варю, гарбуз печу, гарбуз, мамцю, варю, цибулькою закришила, редькою зашкварю* (т. е. вмѣсто сала). Грин. III. 387. 4) Дѣлать что-либо съ силой, съ напряженіемъ.

Зашко́дити, джу, диш, *гл.* Повредить; помѣшать. *Слабому животові і пирії зашкодить.* Чуб. I. 251. *Півкварта горілки зашкодила мені.* Левиц. I. 124. *Вовк кинеться на того чоловіка, котрий йому зашкодить догнати чорта.* Чуб. I. 52. *Бог як нам уродить, то буде нам і всім, і злодій не зашкодить.* Гул. Арт. (О. 1861. III. 95).

Зашкруми́ти, мі́ю, єш, *гл.*=**Зашкарупіти** (отъ тепла). Желех. Шух. I. 163.

Зашкря́бати, баю, єш, *гл.* Заскрестъ.

Зашку́лити, лю, лиш, *гл.* Пронять, донять.

Зашку́рний, а, е. 1) Подкожный. *Вся кров скипілася зашкурна.* Котл. Ен. VI. 30. 2) **—вода́.** Подпочвенная вода. Могил. у. *В сій криниці зашкурна вода, а не джерельна, то в сухе літо пересихає.* Подольск. г.

Зашлю́бити, блю, биш, *гл.* Сочетать бракомъ. *Ах мати, не знати, чи рада тому, може тя зашлюбить кому иншому.* Чуб. V. 137.

Зашлю́битися, блюся, бишся, *гл.* Обвѣнчаться, жениться, выйти замужъ. *Зашлюбитись, не дощик перечекати.* Ном. № 8851.

Зашмага́ти, га́ю, єш, *гл.* Засѣчь, забить. *До полусмерти зашмагав канчуками.* Стор. I. 191.

Зашмали́ти, лю́, лиш, *гл.* Подвергнуть загару, обжечь.

За́шморг, гу, *м.* 1) Затягиваніе петли. **Зав'яза́ти за́шморгом.** Затянуть петлей. 2) **Диви́тися за́шморгом.** Непріязненно смотрѣть. Ном. № 3044. *І косо, зашморгом дивився.* Котл. Ен. VI. 63.

Зашморгну́ти, ся. См. **Зашморгувати, ся.**

Зашмо́ргувати, гую, єш, сов. в. **зашморгну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* Затягивать, затянуть (петлю и пр.). Мнж. 61. *Зашморгни калитку. Зашморгнув на шиї він аркан.* Г. Арт. (О. 1861. III. 84).

Зашмо́ргуватися, гуюся, єшся, сов. в. **зашморгну́тися, ну́ся, не́шся,** *гл.* Затягиваться, затянуться (о петлѣ и пр.).

Зашнурува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Зашнуровать. *Чому шнуровка не зашнурована?* Чуб. III. 149.

Зашолуди́віти, вію, єш, *гл.* Запаршивѣть. Стор.

Зашпига́ти, га́ю, єш, *гл.* Заколоть. Левиц. I. 515.

Зашпили́ти, лю́, ли́ш, *гл.* 1) Прико-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лоть булавкой. 2) Засадить, пригвоздить. *Зашпилили мене на три роки у винницю.* Черк. у.

Зашпінкува́ти, **ку́ю**, **єш**, *гл.* Застегнуть при помощи пряжки. *Зашпінкує ременятко жовтими пряжками.* Гол. II. 411.

За́шпори, **рів**, *мн.* Острая боль въ поверхности рукъ отъ мороза. *Оце зашпори зайшли.* Ном. № 635. Переносно: боль, страданія. *Великі зашпори заганяло життя у серце Прісьці.* Мир. Пов. I. 117. *Ще он зашпори не одійшли* (ніспя похорону), *а тобі співи та жарти в голові.* Мир. Пов, I. 139.

Зашпо́татися, **таюся**, **ешся**, *гл.* Спотыкнуться. Желех.

Зашпува́ти, **пую́**, **єш**, *гл.* Заволноваться, запѣниться. *Заграє море й зашпує.* Мкр. Г. 5.

Зашпунтува́ти, **ту́ю**, **єш**, *гл.* Закупорить, заткнуть.

Зашпунтува́тися, **ту́юся**, **єшся**, *гл.* Закупориться, крѣпко запереться. *В замку Корсунськім зашпунтувались.*

Зашрубува́ти, **бу́ю**, **єш**, *гл.* Завинтить.

Заштабува́ти, **бу́ю**, **єш**, *гл.* Забить желѣзными полосами. Желех.

Заштовха́ти, **ха́ю**, **єш**, *гл.* 1) Затолкать, начать толкать. 2) Затолкать, забить толчками (съ удареніемъ на второмъ слогѣ).

Заштока́ти, **каю**, **єш**, *гл.* 1) Начать говорить „что“. 2) Сбить съ толку, поставить въ тупикъ. *Я його як заштокав, так він не знав що й казати.* Екатериносл. у. Слов. Д. Эварн.

Заштокуватися, **куюся**, **ешся**, *гл.* Употреблять въ разговорѣ „что“ (о великоруссахъ). *Отто воно* (Псковська) *губерня. А говорять так, що заштокуються.* Мир-гор. у. Слов. Д. Эварн.

Заштрика́ти, **каю**, **єш**, *гл.* 1) Начать колоть, заколоть. *Як застудив голову, в ушах заштрикало.* 2) Заколоть, исколоть.

Заштурмо́вувати, **вую**, **єш**, *гл.*=**Затушковувати**. Константиногр. у.

Зашуборта́ти, **рчу́**, **ти́ш**, *гл.* Зашумѣть, застучать. Вх. Зн. 20.

Зашуга́ти, **га́ю**, **єш**, *гл.* Залетать, разсѣкая воздухъ. *Зашугали сірі орли, літаючи над трупами.*

Зашу́кувати, **кую**, **єш**, *гл.* Подыскивать. *Вівчарь, що нас громадську отару, зашукував хлопців у поміч.* Мир. ХРВ. 37.

Зашули́ти, **лю́**, **лиш**, *гл.* Въ игрѣ въ **шуль**: бросить палку такъ, чтобы она коснулась подъ лежащую на землѣ палку. КС. 1887. VI. 477.

Зашуми́ти, **млю́**, **ми́ш**, *гл.* Зашумѣть. *А в городі та у Львові зашуміли верби.* Макс. 80.

Зашумоті́ти, **мочу́**, **ти́ш**, *гл.* Зашумѣть (въ головѣ). *Випили ми по чарці і по другій... зашумотіло у його.* О. 1862. I. 48.

Зашумува́ти, **му́ю**, **єш**, *гл.* Запѣниться.

Зашушу́кати, **каю**, **єш**, *гл.* Зашептать.

Защави́ти, **влю**, **виш**, *гл.* Ударить. *Защавив його по пиці, що ну-ну!* Екатериносл. г.

Защебета́ти, **чу́**, **чеш**, *гл.* 1) Защебетать. *Защебетав жайворонок, угору летючи.* Шевч. 30. *Защебече соловей уночі, розвеселить мої чорні очі.* Чуб. III. 147. 2) Заговорить быстро и весело. *Повеселішала наша Феська, защебетала до баби.* Г. Барв. 198.

Защедрува́ти, **ру́ю**, **єш**, *гл.* Пропѣть **щедрівку**. *А я тобі защедрую.* Чуб. III. 456.

Защекну́ти, **ну́**, **не́ш**, *гл.* Защемить, ущемить. *Росколов дуба та й защекнув його там бородою.* Мнж. 44.

Защеми́ти, **млю́**, **ми́ш**, *гл.* Заболѣть острой болью. *Як шабелька задзвенить, то й серденько защемить.* Чуб. V. 981. *Засмутилась його душа і защеміло серце.* Стор. МПр. 39.

Защепи́ти. См. **Защіпляти**.

Защи́пувати, **пую**, **єш**, сов. в. **защипну́ти**, **ну́**, **не́ш**, *гл.* Залѣплять, залѣпить (пирогъ, вареникъ). *Варила дружечка пиріжки, защи́пувала їх в три ріжки.* О. 1862. IV. 35.

Защи́та, **ти**, *ж.* Защита. *Дізнала Божої защити.* К. Псал. 113.

Защити́ти. См. **Защищати**.

Защища́ти, **щаю**, **єш**, сов. в. **защити́ти**, **щищу́**, **ти́ш**, *гл.* Защищать, защитить. *Защитив його перед судом.* Кв. Драм. 321.

Защіпа́ти, **па́ю**, **єш**, сов. в. **защіпну́ти**, **ну́**, **не́ш**, *гл.* Защепать, защепнуть, брать, взять на крючекъ. *Защіпни, кажу, двері, та не пускай.* Кв. Драм. 260. *Защепнеш же двері на защіпку, як я піду.* Харьк. г.

За́щіпка, **ки**, *ж.* Крючокъ дверной. *Мене мати гулять не пускала, да в комору да зачиняла, трома защіпками да защіпала.* Чуб. III. 132. Ум. **За́щіпочка**. Мил. 84. *Защіпочка хороша.* КС. 1883. II. 291.

Защіпля́ти, **ля́ю**, **єш**, сов. в. **защепи́ти**, **плю́**, **пиш**, *гл.* Прививать, привить. *Защіпляти віспу.* НВолын. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Защіпну́ти. См. **Защіпати.**

Защо́кати, каю, еш, *гл.* Начать говорить **що.**

За-що-раз, *нар.* Постоянно, всякій разъ. *За-що-раз дощ зачипається з тії закутини.* Каменец. у.

Заюдови́ти, влю, виш, (=**зайудовити**), *гл.* Сдѣлаться вдовымъ. *Не есть ти мені мати—лютая змія, мене молодого заюдовила.* Чуб. V. 706.

За́юк, ка, *м.*=**Заєць.** Желех.

Заюри́ти, рю́, риш, *гл.* Зашалить. *Дідона кріпко заюрила, горщок з вареною розбила.* Котл. Ен. I. 20.

Заюртува́тися, ту́юся, ешся, *гл.* Придти въ волненіе, возбужденіе, смятеніе. К. Желех.

Заюхто́ритися, рюся, ришся, *гл.* 1) Закапризничать. *От і заюхторились—годі косить.* 2) *Безл.* **Заю́хторилося.** Захотѣлось (о капризномъ желаніи, нѣсколько презрительно). *От, заюхторилося їй у го́род.* Богодух. у.

Заюши́ти, шу́ ши́ш, *гл.* 1) Политься (о крови). *Луснув він його по голові ґерлиманом і зразу заюшилася кров.* Новомоск. у. 2) Окровавить. *Увійшов старий у хату обшматований, побитий, заюшений.* Грин. II. 171.

Заюши́тися, шу́ся, ши́шся, *гл.* Окровавиться. *Заюшився кров'ю.* Черк. у.

Заява, ви, *ж.* Заявленіе.

Заяви́ти. См. **Заявляти.**

Заявля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **заяви́ти, влю́, виш,** *гл.* Заявлять, заявить, объявлять, объявить. *Моя любая дитино, заявляю тобі мою волю.* Стор. МПр. 71. *Треба, мати, людям заявляти.* Чуб. V. 734.

За́якати, каю, еш, *гл.* Заговорить, закричать: „Я! я!“ *Братця! хто хоче горілку панську пити?—Я! я! я! так усі й заякали.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

За́якоритися, рюся, ришся, *гл.* Согнуться. *Дивись, як якорь заякорився.* Борз. у.

Заяловіти, вію, еш, *гл.* О коровѣ: быть безъ теленка (въ данномъ году). *Як заяловіє корова, то продам.* Черк. у.

Заяло́зений, а, е. Засаленный.

Заяло́зити, жу, зиш, *гл.* Засалить.

Заяло́зитися, жуся, зишся, *гл.* Засалиться.

За́ян, на, *м.* Сказочный герой, зачавшійся отъ полученнаго отъ зайца яблока. Грин. II. 260.

За́янець, нця, *м.*=**Заєць.** Вх. Пч. II. 6.

Заяри́нитися, нюся, нишся, *гл.* Въ загадкѣ: *Звечора заяринилось, а к світові засандричилось. (Діжа з кістом).* Мнж. 174.

Заяро́вувати, вую, еш, *гл.* Вкладывать, вдѣлывать (полки въ шкафъ). Кіев.

Заяро́вуватися, вуюся, ешся. *гл.* Вкладываться, вдѣлываться (о полкахъ въ шкафу). *Полички в миснику заяровуються.* Кіев.

За́ясла, ла, *с.* Ясли. *Купи та купи коняку... „А годувати чим я буду? Тебе в заясле положу?“* Рудч. Ск. II. 174.

За́ятрення, ня, *с.* 1) О ранѣ: нагноеніе, воспаленіе. 2) Раздраженіе.

За́ят҃рити, рю, рить, *гл.* 1) Растравить (рану). 2) Раздражать, разсердить.

За́ятритися, рюся, ришся, *гл.* 1) О ранѣ: загноиться. *До тих же ран, которі заятрились і дуже пекли, прикладував розрізаних жаб.* Стор. МПр. 166. 2) Раздражиться, прійти въ ярость.

За́яць, за́йця, *м.* 1) Заяцъ. 2) Часть **олійниці:** родъ толкача, песта, давленіемъ котораго выжимается постное масло. Шух. I. 163. Ум. **За́йчик.**

Заячáти, чу́, чи́ш, *гл.* Закричать (о лебедяхъ и людяхъ). *Випливала лебедочка по воді,... заячала, в воду вдарила крилом.* Щог. 47.

За́ячий, а, е. 1) Заячій. *На новий рік прибавилось дня на заячий скік.* Ном. № 513. 2) Раст.: а) **за́ячий го́рох.** Астрагонъ широколистый. б)—**капу́ста.** Sedum Telephium L. ЗЮЗО. I. 168. в)—**квас.** Oxalis. Шух. I. 22. г) **За́яча кріпцá, за́ячий кріве́ць.** Hypericum perforatum L. ЗЮЗО. I. 125, 168. д)—**кров.** Majanthemus bifolium L. ЗЮЗО. I. 128. е)—**чі лапки́.** Eriophorum angustifolium Roth. ЗЮЗО. I. 121, E. latifolium Hoppe. ЗЮЗО. I. 122. ж)—**орі́шки** Amygdalus nanna L. ЗЮЗО. I. 111. з)—**сала́та.** Ranunculus Ficaria L. ЗЮЗО. I. 133. и)—**у́хо.** Verbascum Lychnitis L. ЗЮЗО. I. 140. і)—**холодо́к.** Asparagus officinalis. ЗЮЗО. I. 113. к)—**щаве́ль, щаву́х.** Oxalis Acetosella L. ЗЮЗО. I. 130.

За́ячина, ни, *ж.* Мясо зайца. *Оскоромитися хоть заячиною.* О. 1862. II. 25.

Зба́бити, блю, биш, *гл.* Обабить.

Збабі́ти, бію, еш, *гл.* Обабиться. *Коли дівці сходить на вінці, то збабіє.* Ном. № 8998.

Зба́братися, раюся, ешся, *гл.* Выпач-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

каться въ грязи. *Збабрався в болоті.* Вх. Лем. 417.

Збáбчений, а, е. Сморщенный. *Горох збабчений.* Вх. Лем. 417.

Збáва, ви, *ж.* Порча. Ум. **Збáвка.**

Збави́тель, ля, *м.* Спаситель. *Перестань тужити, зачни благати Збавителя.* Чуб. V. 119.

Збáвити, ся. См. **Збавляти, ся.**

Збавлéння, ня, *с.* 1) Лишеніе. 2) Избавленіе. *Трудиться до крівавого поту за збавлення своїх безмірних гріхів.* Стор. МПр. 166.

Збавля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **збáвити, влю, виш,** *гл.* 1) Лишать, лишить. *Нехай тебе, чужий батько, синочку, не лає, щастя твого козацького навік не збавляє.* Макс. (1849), 7.—**віку, життя.** Лишить жизни, погубить. *Чому мені злої долі, чом віку не збавиш?* Шевч. 95. *Ой чи вдариш, чи не вдариш, тілько мені життя збавиш.* Чуб. V. 130. 2) Губить, погубить. *Ой лежить же п'яний сотник Харко та тепер його збавляйте.* Мет. 527. *Нехай буду один погибати, козацького війська не збавляти.* АД. I. 186. 3) Портить, испортить, искалѣчить; подорвать. *Збавив же ти кобилу сиву.* Грин. Ш. 652. *Боюсь... щоб ти мене не зрадила, моєї русої кісочки не збавила.* Мил. 84. *Нащо ти нам чорта ізбавив? Щоб зараз його вилічив!* Рудч. Ск. I. 56. *Силу втратила, здоров'я збавила.* Мир. ХРВ. 35. 4) Истрачивать, истратить попусту. *Матінка кричить, а батенько ще гірше: „щоби-сь не ходив до дівчини більше. Нащо ж тобі, синку, ніченьки збавляти? Коли її любиш, то позволяю ті взяти“.* Грин. Ш. 258. 5) Избавлять, избавить. *Не чисть мене до живого, то збавлю тебе од всього злого.* Ном. № 282.

Збавля́тися, ля́юся, єшся, сов. в. **збáвитися, влюся, вишся,** *гл.* Уменьшаться, уменьшиться, убавляться, убавиться. *Нещасливість світа—збавилося літа, прийшла зіма, то й хліба нема.* Ном. № 10179.

Збагати́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Обогатить. *На землю глянеш—і напоїш, і збагатиш її даремно.* К. Псал. 144.

Збагати́тися, чу́ся, ти́шся, *гл.* Обогатиться. *Як розжився, збагатився,—ніхто не зазнає.* К. Досв. 170. *Черевань був тяжко грошовитий... пан із козацтва, що збагатилось за десятолітню війну з козаками.* К. ЧР. 4.

Збагати́ти, тію, єш, *гл.* Разбогатѣть. К. Досв. 170. *З того часу цареве царство побільшало і збагатіло.* Стор. I. 84.

Збагнітува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Втоптать въ грязь; испортить; обезчестить. *Збагнітував мою велику славу, ізняв з мене вінець мій осіянний.* К. Іов. 41. *Нащо я його надіну, щоб збагнітувати одразу? Ну що ж з того, що ми збагнітуємо чоловіка? Ну, завдамо його в Сібір, ну, збагнітуємо його, а потім плати за його подушне, а жінка, діти...* Лебед. у.

Збагну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Постичь, проникнуть, догадаться, вспомнить. *Господньої сили ніхто не збагне.* НВолын. у. *Не можна всього того жадним розумом збагнути.* ЗОЮР. I. 311. *Щем нікого не любила—люде вже збагнули.* Гол. II. 820. *Цих казок так багацько є, що їй Богу, їх і не збагнеш усіх.* Рудч. Ск. I. 130.

Збайду́жіти, жію, єш, *гл.* Сдѣлаться равнодушнымъ. Климкович. (Желех.).

Збала́катися, каюся, єшся, *гл.* Разговориться о чемъ-либо, коснуться въ разговорѣ чего-либо. *Збалакалися про попів.* Константиногр. у.

Збаламу́тити, му́чу, тиш, *гл.* 1) Возмутить. 2) Смутить. *Тоді жінку збаламутять, що й не подивиться.* Чуб. V. 1066.

Збан, ну, *м.*=**Дзбан.** *Ішов красний пан, ніс води збан.* Чуб. I. 68. 2) Родъ узора въ вышивкѣ. Чуб. VII. 415.

Збандірува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Разгромить? *Пушками збандірували турчина.* О. 1862. II. 62.

Зба́нка, ки, *ж.*=**Збан.**

Збанкру́титися, кру́чуся, тишся и **збанкрутува́ти, ту́ю, єш,** *гл.* Обанкротиться. Желех. *У Коваиька зіорів свічний завод, і він трохи не збанкрутився.* Левиц. Пов. 332.

Зба́нок, нку, *м.* 1)=**Збан.** *Коби мені зранку горілочки в збанку.* Гол. I. 387. 2) Перекладина въ ткацкомъ станкѣ, на которую ткачъ упирается грудью. Харьк. у. Мнж. 180. 3) Раст. Nuphar luteum Smith. ЗЮЗО. I. 129. Ум. **Зба́ночок.**

Зба́ночок, чку, *м.* 1) Ум. отъ **зба́нок.** Грин. Ш. 530. 2) мн. Раст. Nymphaea alba. Вх. Пч. I. 11.

Збанту́рити, рю, риш, *гл.*=**Збаламутити.** *Збантурити воду.* Харьк. у.

Збанува́ти, ну́ю, єш, *гл.* 1) Затосковать. *Мовлять мені добрі люде, що я схорувала, а я тако й за миленьким дуже збанувала.* Гол. II. 773. —**на о́чі.** Ослѣп-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нуть. *Уже третій рік, як збанував на очі й нічого не бачить.* Уман. у.

Збан|я́, **ня́ти**, *с.* 1) Маленькій жбанъ. Ум. **Збан|я́тко**. Каменец. у. 2) мн. Раст. Campanula ranunculoides. Вх. Пч. I. 9.

Збармува́ти, **му́ю**, **єш**, *гл.* Снять пѣну съ варящейся пищи. Черк. у.

Збахта́ти, **та́ю**, **єш**, *гл.* Высоко подняться? *А рутка ся збахтала, аж по вікна достала.* Гол. II. 279.

Збача́ти, **ча́ю**, **єш**, сов. в. **зба́чити**, **чу**, **чиш**, *гл.* 1) Извинять, извинить. *Нехай тобі Бог звидить і збачить.* Ном. № 4129. *От же Господь їй, миходілці, сього й не збачив: хоч не скірен, та влучен.* Г. Барв. 52. 2) Замѣчать, замѣтить, увидѣть. Вх. Уг. 240.

Зба́яти, **зба́ю**, **єш**, *гл.* Сказать, разсказать. *Що таке, дідусю?—Ні, сього не збаю,—не можу—не силуй!* Кузьменко (О. 1861. II. 44). *Неборята молодиці, збайте за мя, збайте, мене курва зчарувала,—радиці мі дайте.* Гол. IV. 498.

Збезу́митися, **млюся**, **мишся**, *гл.* Одурѣть, обезумѣть. *Як нап'ється горілки—збезумиться чоловік.* Черк. у. *Прости, батеньку, не гнівайся, я вчора п'яний був, збезумився.* Чуб. III. 87.

Збезче́стити, **че́щу**, **стиш**, *гл.* Обезчестить. *Той Корній Заволока збезчестив мене.* КС. 1883. VII. 501.

Збенте́жити, **ся**. См. **Збентежувати**, **ся**.

Збенте́жувати, **жую**, **єш**, сов. в. **збенте́жити**, **жу**, **жиш**, *гл.* 1) Обезкураживать, обезкуражить, смущать, смутить. *Збентежила ся річ Латина.* Котл. Ен. VI. 55. 2) Ругать, обругать, обезчестить. *Вони ж його збентежили: узяли та й вигнали.* Зміев. у. *Нащо мою збентежив дочку?* Алв. 64.

Збенте́жуватися, **жуюся**, **єшся**, сов. в. **збенте́житися**, **жуся**, **жишся**, *гл.* Смущаться, смутиться.

Зберегти́. См. **Зберігати**.

Зберіга́ти, **га́ю**, **єш**, сов. в. **зберегти́**, **режу́**, **же́ш**, *гл.* Сберегать, сберечь. *А ще і для мене Бог на світі радість зберіг.* Мог. 85.

Збершні́ти, **нію**, **єш**, *гл.*=**Зрешіти**. Вх. Уг. 240.

Збесі́дувати, **дую**, **єш**, *гл.* Сказать. Вх. Лем. 417.

Збива́ння, **ня**, *с.* 1) Сбиваніе, сколачиваніе. Шух. I. 182. 2) Сбиваніе, сшибаніе. *Збиванням тільки дерево збавиш,—труси яблука.* Харьк. 3) Возмущеніе (воды). 4) Пахтанье (масла).

Збива́ти, **ва́ю**, **єш**, сов. в. **збі́ти**, **зіб'ю́**, **б'єш**, *гл.* 1) Сбивать, сбить, сколачивать, сколотить. *Молодої Бондарівні домовину збити.* Чуб. V. 428. *Од хвіртки до ґанку й до комори лежали по землі стежкою збиті докупи дві дошки.* Левиц. Пов. 20. Въ приложеніи къ людямъ **збі́ти доку́пи**—собрать, соединить. *Буде кому люд той збити докупи, що вештається по острову.* Стор. МПр. 134. У Гребинки о составленіи книги: *Що ж то роблять земляки отсіми довгими зімніми вечорами? Давай, зіб'ю їм книжку.* Греб. 407. Въ значеніи собирать, собрать (о деньгахъ, имуществѣ): *Ік Великодню збили півтора карбованці, хотіли, хоч поросятко купити.* Г. Барв. 503. *А яку худобу збив велику покійний.* О. 1861. X. 38. 2) Сбивать, сбить, сшибать, сшибить. *Збий оцей обруч з діжки. Ой коню ж мій вороненький, ой де ж твій пан молоденький? Чи ти його в Дніпрі втопив, чи ти його під себе збив?* Грин. III. 632. *Збив десять яблук.* Рудч. Ск. I. 20. *Як ударе його чоботом, а пеньок був гнилий,—так він його ногою і збив.* Грин. I. 209. 3) О лошади: осаживать, осадить. *Оце заїхав,—і завернуться ніяк: треба мабуть збити коня.* Черниг. у. *Чуєш, хлопче, збий мені воли.* Черниг. у. 4) Ссадину дѣлать, сдѣлать, ссадннть. *А правою чого ж ти не береш?—Та збив палець.* Грин. I. 175. **Збі́ти ши́ю (воло́ві)**. Натереть шею (волу). 5) Смолачивать, смолотить. *Коло клуні пашня потрушена; з півсніпка чи збито, чи не збито, а забуто й покинуто.* МВ. (О. 1862. I. 98). 6) Вытаптывать, вытоптать. *Дивляться: стійло збито коло дуба; що воно за знак, що коло дуба так стоцьовано?* О. 1861. V. 67. 7) Выбивать, выбить (градомъ). *Збило ту пшеницю* (градом), *зосталась сама стерня.* Грин. II. 147. 8) Возмущать, возмутить, взбивать, взбить. Єв. I. V. 4. *Чого вода каламутна? Чи не хвиля збила?* Чуб. V. 126. *Пилу не збивайте, шмаття не валяйте.* Чуб. III. 34. **—бу́чу.** Поднять шумъ, крикъ, скандалъ, тревогу. *Жінка аж під стелю,—таку бучу збила.* Рудч. Ск. II. 22. 9) Пахтать, напахтать (масла). *Збити масла.* Левиц. I. 483. 10) Сбивать, сбить, смущать, смутить. *Ви Іова не збили, не вміли ви йому одвітувати.* К. Іов. 70. **—з пантели́ку, з пли́ву, з пли́гу.** Сбивать, сбить съ толку. *Бісові дівчата і жіночки... збивають його*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

з пантелику. Стор. II. 243. *Усі одного зіб'ють з пливу.* НВолын. у. 11)—**з ста́тку.** Довести до потери, разорить. Вх. Уг. 240. 12) Только сов. в. —**кри́лами.** Захлопать крыльями. *Когут збив крилами.* МУЕ. III. 43.

Збива́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **зби́тися, зіб'ю́ся, б'ється,** *гл.* Сбиваться, сбиться, скучиться, слѣпиться; собраться. *Казав Хома: душа моя, де ти забарилась? У собачинім хвості та в ковтуни збилась.* Ном. № 10973. *На майдані збилось багацько народу.* Стор. МПр. 50. *Подме Господь—і льодом стануть води, загусну-вши, збиваються у камінь.* К. Іов. 82. —**на що.** Собрать денегъ на что. *Збився Пилип і на хату.* Мир. Пов. I. 125. *Ти на свою худобу тим часом збився б.* Г. Барв. 179. 2) Быть сбиваемымъ, сбитымъ, сшибленнымъ. *Збий оту грушу з гілки.—Коли ж не збивається!* 3) Сбиваться, сбиться; спутаться, ошибиться. *Ми збились того сліду, що їхали, та не знать де й опинились.* Новомоск. у. (Залюбовск.). —**з пантели́ку.** Сбиться съ толку. *Хоч буцім, Грицьку, ти на пана закривився, та з пантелику ти, так як другі, не збився.* Г. Арт. (О. 1861. III. 87). 4) Подниматься, подняться вверхъ. *Знов зірвався, збився та й полетів.* Федьк. III. 141. 5) Возмущаться, возмутиться, взволноваться. *Чоловіка не маю, щоб, як зіб'ється вода, вкинув мене в купальню.* Єв. I. V. 7. —**бу́чі.** Подняться шуму, крику, скандалу. *Така буча збилася, що ледві розняли їх.* МВ. II. 185.

Збивач, ча, *м.* Скопидомъ, скряга. Вх. Лем. 417.

Збит, ту, *м.*=**Збитки.** Каменец. у.

Зби́ти, ся. См. **Збивати, ся.**

Збиткува́ти, ку́ю, еш (кого), *гл.* Обижать кого, жестоко обходиться; издѣваться надъ кѣмъ. *Челядь Бога допросила, щоби єй не бити, аби челяді не бити, та й не збиткувати.* Гол. *Мене у тому війську ніхто не збиткував.* Федьк.

Збиткува́тися, ку́юся, ешся (над ким), *гл.*=**Збиткувати (кого).** *Не збиткуйся, чужа мати, не збиткуйся надо мною.* Чуб. V. 548. *Най ся ляхи не збиткують, моє тіло не чвертують.* Гол. I. 155. *Теперка, дякувати Богу, вже не збиткуються над нами, як за кріпацтва було.* Каменец. у.

Зби́тний, а, е. 1) Излишній, чрезмѣрный. 2) —**чоловік.**=**Збитошник.** Вх. Лем. 417.

Зби́тниця, ці, *ж.? Збитниця б тебе побила!* Грин. II. 166.

Зби́ток, тка, *м.* Чаще во мн. ч.: **зби́тки.** 1) Изобиліе, излишество. *Живуть пани у збитках і горя не знають.* Берд. у. *Великі збитки усякого добра.* Левиц. I. 466. 2)—**роби́ти.** Проказничать. *Оті шалихвости паничі зробили мені збитки, взяли коняку та й знатурили.* Берд. у. *Бо ти тут збитки робиш.* Каменец. у. 3) **На зби́тки.** На зло. *Це він на збитки отак робить.* Каменец. у. *Я просив його заждати на мене, а він узяв та й на збитки поїхав.* Бердич. у. *На збитки не загину.* Федьк.

Збито́шник, ка, *м.* Проказникъ, пакостникъ. *Нема гірших збитошників, як молоді хлопці, за ними дівчатам хоч не виходь на улицю—зараз збитка якого небудь зроблять.* Берд. у.

Збіг, *м.* 1) —**га.** Бѣглецъ, дезертиръ. 2) —**гу.** Бѣгство. **Збіг Богоро́диці.** Названіе дня 26 декабря. МУЕ. III. 37.

Збі́гати, гаю, еш, *гл.* Сбѣгать. *Збігала—свічечку купила.* МВ. II. 50.

Збіга́ти, га́ю, еш, сов. в. **збі́гти, біжу́, жи́ш,** *гл.* 1) Убѣгать, убѣжать. *Царя оставляєш, ко шведом збігаєш.* Гол. I. 36. 2) Сбѣгать, сбѣжать съ чего. *Бо я стою зовсім не там, де треба пити вам, та ще й вода од вас сюди збігає.* Гліб. 23. 3) Попадать, попасть на дорогу (бѣжа). *Дурів-дурів, та таки й збіг на свою стежку.* Мир. ХРВ. 294. 4) О времени: проходить, пройти, пролетѣть. *Час збігав, туга якось потроху втихла.* МВ. II. 147. *Півроку збігло за водою.* МВ. (О. 1862. III. 59). 5) О жидкости: уходить, уйти; закипѣть и политься черезъ верхъ. *Як молоко на огонь збіжить, то дійки у корови порепаються.* Грин. I. 18. 6) Только сов. в. Сравняться въ бѣгѣ. *Куди тобі против мене збігти?* Рудч. Ск. I. 68. 7) Только сов. в.—**кого́.** Напасть врасплохъ на кого. *Тепер ляхи збіжать нас п'яних.* К. ЦН. 285.

Збі́гатися, гаюся, ешся, *гл.* Броситься искать; засуетиться, забѣгать. *Говори швидче, бо за мною зараз збігаються.* Котл. (1874), 331. *За Оксаною, як її викрали, то зараз пан збігався.* МВ. I. 133. *Взяла да й утекла... Як збігались пани, Бо' храни! трусу такого на все село.* О. 1862. VI. 62.

Збіга́тися, га́юся, ешся, сов. в. **збі́гтися, жу́ся, жи́шся,** *гл.* 1) Сбѣгаться, сбѣжаться. *Швець із гори, пес із долини та збігися до кобили.* Чуб. V. 1173. 2) Сжаться, сжиматься; о матеріи: сдѣлаться короче послѣ мойки. *Роздимаються* (речі)

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

од тепла, а збігаються од холоду. Ком. II. 54. *Штанці... збіглись.* Св. Л. 310.

Збігленя́, ня́ти, *с.* Выкидышъ. Вх. Зн. 20. Желех.

Збі́глий, а, е. Бѣглый.

Збігови́сько, ка и **збігови́ще, ща**, *с.* Сборище, скопище, толпа. *Сьогодні буде збіговище у Миколи.* Екатериносл. у. Слов. Д. Эварн.

Збі́гти, ся. См. **Збіга́ти, ся.**

Збі́дкатися, каюся, ється, *гл.* Прикинуться бѣднымъ, начать жаловаться на бѣду. *Як збідкається: що́ се я, дурний, наробив!* О. 1861. X. 23.

Збідни́ти. См. **Збідня́ти.**

Збі́днитися. См. **Збіднюва́тися.**

Збідні́ння, ня, *с.* Обѣднѣніе. Левиц. I. 296.

Збідні́ти, нію, еш, *гл.* Обѣднѣть. *А син з невісткою так з того часу збідніли, що й хата рака стала.* Г. Барв. 371. *Збідніли люде.* Каменец. у.

I. Збі́днювати́ся, нюю́ся, ється, сов. в. **збі́днитися, нюся, нишся**, *гл.* Притвориться бѣднымъ. Черк. у. *Увійшла баба в хату, збіднилась, хлипа.* Стор. I. 4.

II. Збі́днювати́ся, нюю́ся, ється, сов. в. **збі́днитися, нюся, нишся**, *гл.*=**Збідні́ти.** *Сак збіднився.* НВолын. у.

Збідня́ти, ня́ю, еш, сов. в. **збі́днити, ню, ниш**, *гл.* Дѣлать, сдѣлать бѣднымъ. *Будем їх двори сповняти, а свої збідняти.* Г. Барв. 86.

Збі́жжя, жя, *с.* 1) Зерновой хлѣбъ. *Курка збіжжя розгрібає, а в сміттю зерно шукає.* Ном. № 5849. 2) Имущество (движимое). *Три злодії у коморі одбили засов і забрали збіжжя і скриню витягли.* Мил. 6. *Зносили всяке збіжжя, злидні, і оддавали все на рать.* Котл. Ен. IV. 60.

Збі́й, збо́ю и **збо́я**, *м.* 1) Утоптанная земля. *Пшеницю сіють на збої.* 2) Разбойникъ. *Няхай она знає, збоєв синів має.* Гол.

Збі́йник, ка, *м.* Разбойникъ. Вх. Уг. 240. Ум. **Збійничок, збійниченько.** Гол. I. 172.

Збіліли́й, а, е. Побѣлѣвшій. *А вона й не скричала, тільки зітхнула тихо й скотилася з лавки, як сиділа, з тими шитками у ручках збілілих.* МВ. (О. 1862. I. 89). *Обличчя збіліле.* МВ. (О. 1862. I. 88).

Збіліти, лію, еш, *гл.* 1) Побѣлѣть. 2) Побѣднѣть. *Побачила труночку, іздригнулась, збіліла.* МВ. II. 50. *Чого так збіліла?* Чуб. III. 121.

Збін, збо́ну, *м.* Амвонъ. *У нашій слободі дуже є голосний діякон. У неділю оце у церкві як вийде на збін та як почне вигукувати з св. евангелів, то так луна й розляга.* МВ.

Збір, збо́ру, *м.* 1) Собраніе. *Збір людей.* НВолын. у. *Ой великий двір, та маленький збір,—чом не вся родинонька?* Нп. 2) Молочные продукты, получаемые отъ молока (сметана, масло и пр.). *Який же там збір буде, коли ніде корові напастися,—тільки глечик молока надоїла.* Зміев. у. *Збір поганий, бо молока мало.* Зміев. у. 3) Мн. **Збо́ри.** Сборки. *Свита... з маленькими зборами.* О. 1862. VIII. 33.

Збі́раний, а, е. 1) Собранный. *Збіраним колосом не напхаєш рота.* Ном. № 5244. 2) О молокѣ: **збіране.** Снятое.

Збірани́на, ни, збірани́ця, ці, *ж.* 1) Собираніе, сбираніе. 2) Собранное; собранное отовсюду. *Тут усякі діти: і мої, і сусідини—збіраниця.* Зміев. у.

Збі́ранка, ки, *ж.*=**Збіранина 1.**

Збіра́ти, ра́ю, еш, сов. в. **зібра́ти, зберу́, ре́ш**, *гл.* Собирать, собрать. Ев. Мт. II. 4. *А за нею голуби літали, вони тее пірячко збірали.* Лавр. 82. *А я ж тую дрібну ряску зберу у запаску.* Мет. 84. *Ярь наша отець і мати: хто не посіє, не буде збірати.* Ном. № 548. *Зібрав троянську всю громаду.* Котл. Ен. II. 10.

Збіра́тися, ра́юся, ється, сов. в. **зібра́тися, зберу́ся, ре́шся**, *гл.* 1) Собираться, собраться. *Збіралася кревная родина, мене в військо випроводили.* Мет. 241. *Ввесь город зібрався до дверей.* Ев. Мр. I. 33. 2) Собираться, собраться, готовиться, приготовиться. *Голий підперезався та й зовсім зібрався.* Ном. № 1468. *Збираюсь колядувати, як вже й щедрувать пора.* Ном. № 512.

Збі́ржа, жі, *ж.* Извощичья биржа. Харьк. у. Слов. Д. Эварн.

Збіржани́к, ка, *м.* Извозчикъ. Хар. у. Слов. Д. Эварн.

Збі́рка, ки, *ж.* 1) Сходка, собраніе. *Збірка хлопців, дівчат. Уже зібрав збірку; там уже збірка зібралася.* Черк. у. 2) Собраніе чего-либо. Константиногр. у. 3) Мѣстныя овчины, скупаемыя на полтавскихъ ярмаркахъ. Вас. 154.

Збі́рний, а, е. 1) Сборный. 2)—**ти́ждень.** Первая недѣля поста.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Збі́рник, ка, *м.* Сборникъ. Ум. **Збі́рничок.**

Збі́рниця, ці, *ж.* 1) Метла. ЗЮЗО. II. 180. 2) Сборище. Котл. Ен. IV. 71.

Збі́рничок, чка, *м.* Ум. отъ **збі́рник.**

Збі́рня, ні, *ж.* Комната, гдѣ собираются на сходку. Нѣжин. у.

Збіросві́т, ту, *м.* Фокусъ, точка, въ коей сходятся лучи свѣта. *Проміння збірається в однім місті, котре називається фокус (збіросвіт).* Ком. II. 87.

Збіросло́в, ву, *м.* Словарь. Встрѣчено у Номиса на первой страницѣ его предисловія къ „Українським приказкам".

Збі́са, *нар.* Много; очень. *Збіса грошей має.* **Збіса розу́мний.** Чрезвычайно уменъ.

Збі́ч, збо́чу, *м.* Склонъ (горы). *Наближився він до збочу гори Оливної.* Єв. Л. XIX. 37.

Збі́чи, збіжу́, жи́ш, *гл.*=**Збігти.** Жел.

Зближа́ти, жа́ю, єш, сов. в. **збли́зити, жу, зиш**, *гл.* Приближать, приблизить.

Зближа́тися, жа́юся, єшся, сов. в. **збли́зитися, жуся, зишся**, *гл.* Приближаться, приблизиться. *Літечко минає, лист опадає, холодні зближаються ночі.* К. Досв. 64. *Він близько до мене зближився.* МВ. II. 104.

Збли́зька, *нар.* 1) Вблизи. *Славні бубни за горами, а зблизька шкуратяні.* Ном. № 2623. 2) Изнедалека. *Ой прилітає сім пар голубів зблизька.* Чуб. V. 238.

Збліді́лий, а, е. Поблѣднѣвшій. *Сонце викотилось з-за Дніпра й освітило їх зблідлі лиця й трохи червоні очі.* Левиц. Пов. 38. *Тонкі та зблідлі уста.* Мир. Пов. II. 61.

Збліді́ти, ну, нет, *гл.* Поблѣднѣть. *Княгиня з переляку зблідла як стіна.* Стор. МПр. 81.

Зблуди́ти, джу́, дить, *гл.* 1) Заблудиться, сбиться съ дороги. *Широкая доріженька, коли б не зблудити.* Чуб. V. 880. 2) Ошибиться. *Присвідчиш ти мені, що мене любиш, запевне тим серцем нігди не зблудиш.* Чуб. V. 137.

Зблужа́тися, жа́юся, єшся, сов. в. **зблуди́тися, джу́ся, дишся**, *гл.* Сбиваться, сбиться съ дороги. *Та йде батько та з шляху зблужається.* Чуб. I. 173.

Зблука́ти, ка́ю, єш, *гл.* Исходить блуждая.

Зблука́тися, ка́юся, єшся, *гл.* Заблудиться. *Я зблукалась у житі як у лісі.* Г. Барв. 353.

Збля́кнути, ну, неш, *гл.*=**Зблякувати.**

Зблякува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Поблекнуть. *Біле личко не зблякує, а ні чорні брови.* Гол. I. 314.

Збогара́дитися, джуся, дишся, *гл.* Выпросить, вымолить. *Чи не збогараджусь у вас пшоня?*

Збогати́ти, чу́, ти́ш, *гл.*=**Збагатити.**

Збое́цький, а, е. Разбойничій. *По шляхетській гордували, по збоєцькій жартували.* К. Досв. 115.

Збожевільніти, ню, ниш, *гл.*=**Збожеволіти.** *Чи ти здурів, чи збожевільнів?* Ном. № 1380.

Збожево́лілий, а, е. Безумный, сумасшедшій. *Збожеволілими очима прикро дивилися на Грицька.* Мир. Пов. I. 122.

Збожево́літи, лію, єш, *гл.* Съ ума сойти. Котл. (1874), 341. ЗОЮР. II. 206. *Чоловік дивиться,—чи не збожеволів наймит.* Г. Барв. 198.

Збо́жжя, жя, *с.*=**Збіжжя.**

Збожі́лля, ля, *с.* Хлѣбъ на корню. *Збожілля шелестіло.* Св. Л. 308. См. **Збіжжя.**

Збо́їни, їн, *ж. мн.* Мелко перебитая солома.

Збо́їч, ча, *м.*=**Качка 3.** МУЕ. III. 24.

Збо́ку, *нар.* 1) Сбоку. *У жупані, кругом пані і спереду й збоку.* Шевч. 18. 2) Со стороны. *Ти мене не хвали, нехай моде збоку похвалять.* Ном. № 13329. *Зараз збоку всі побачать, що де яка мила.* Чуб. V. 37.

Зборгува́ти, гу́ю, єш, *гл.* Раздать въ долгъ. *Увесь крам зборгував, а грошей кат-ма.*

Збороні́ти. См. **Збороняти.**

Збороня́ти, ня́ю, єш, сов. в. **збороні́ти, нію́, ниш**, *гл.* 1) Запрещать, запретить, воспрещать, воспретить; помѣшать. *Коли не дали нам з собою жити, то не зборонять в гробі ся любити.* Чуб. V. 117. 2) Защищать, защитить. *Не зборонить тебе ні отець, ні мати.* Мл. л. сб. 297.

Зборо́ти, рю́, реш, *гл.* Побороть, одолѣть. *Добра та корова, що й людей зборола.* Посл.

Збо́рчий, чого, *м.* Сборщикъ податей.

Збочи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* 1) Уклониться въ сторону. Павлогр. у. *Козак бачив* (дівчину край долини), *конем збочив.* Гол. I. 120. 2) Покривить душою, сдѣлать несправедливость. Зміев. у.

Збочи́тися, чу́ся, чи́шся, *гл.* Лечь на

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

бокъ, прилечь. *Я не сплю, а так збочився, бо нема що робити.* Канев. у.

Збоя́тися, збою́ся, збої́шся, *гл.* Убояться, испугаться. *Не лякайте, бо не збоюсь.* Грин. II. 307. *Як п'ян, то копитан; а як проспався, то й свині збоявся.* Ном. № 11484.

Збрата́тися, та́юся, ється, *гл.* Сдружиться.

Збрені́ти, ню́, ни́ш, *гл.*=**Забреніти**. *На городі маківка збреніла.* Грин. III. 236.

Збре́склий, а, е. О молокѣ: начинающій киснуть. Вх. Лем. 418.

Збрести́, ду́, де́шь, *гл.* Сбрести, уйти. *Скотина збреде з дому.* Чуб. I. 48.

Збреха́ти, щу́, шеш, *гл.* Солгать, соврать. *Чи справді так було, чи може хто збрехав.* Гліб. 217.

Збри́днути, ну, нешь, *гл.* Опротивѣть. Желех.

Збри́зкати, каю, ешь, *гл.* Побрызгать.

Збри́знути, ну, нешь, *гл.* Брызнуть, побрызгать. *Дощик збризнув тільки раз.* О. 1862. VI. 45.

Зброди́ти, джу, дишь, *гл.* 1) Выбродить, исходить. 2) Запачкать слѣдами, оставить слѣды на чемъ; истоптать, вытоптать. *Буду закривати милого слідочок, щоби пташки не збродили.* Чуб. V. 212. *Худоба збродила луку.* Вх. Лем. 418.

Збро́їти, ро́ю, їш, *гл.* Вооружать. Желех.

Збро́їтися, ро́юся, їшся, *гл.* Вооружаться. Желех.

Збро́їця, ці, *ж.*=**Зброя**. Гол. IV. 55.

Збро́йний, а, е. Вооруженный. *Чи в мене військо не збройне?* Макс. (1849), 90.

Збройни́ця, ці, *ж.* Арсеналъ, оружейная палата. Желех.

Збро́йно, *нар.* Съ оружіемъ. *Як виїдеш збройно гряничить гряниці.* К. Досв. 151.

Збро́я, ро́ї, *ж.* Оружіе. *То старшая сестра коника виводить, а середульша зброю виносить.* Макс. (1849), 7. *Хто не має зброї, най не їде в бої.* Ном. № 4208.

Збруди́ти, джу́, дишь, *гл.* Загрязнить, запачкать. *А він мені рантух-полу кров'ю да збрудив.* Федьк. II. 71.

Збрудні́ти, ні́ю, ешь, *гл.* Загрязниться.

Збру́я, ру́ї, *ж.* Сбруя. *Постав коня у станочку, повісь збрую на кілочку, а сам іди у нову світлочку.* Лавр. 64.

Збря́зкнути, ну, нешь, *гл.* Скиснуть (о молокѣ). *Як через ніч постоє* (молоко), *то збрязкне.* Каменец. у.

Збува́ння, ня, *с.* Сбываніе, продажа.

Збува́ти, ва́ю, ешь, сов. в. **збу́ти, збу́ду, дешь**, *гл.* 1) Сбывать, сбыть. *Важко нам убогим своє добро збувати.* МВ. II. 7. 2) Избавляться, избавиться отъ чего. *Не збуду смутку, а ні вдень, ні вночі.* Чуб. V. 358. 3) **Не збува́ти.** Всегда быть, всегда находиться, имѣться. Чг. 27. *Що нагавчка, що дротяночка, із колочка не збуває.* Чуб. V. 220. *А в жінок не збуває до розмови: то дівування згадають, то се, то те, то про миху долю не наговоряться.* Св. Л. 5. *Сьому не збувало на сльози.* Св. Л. 110. **На ро́зум не збува́ти (кому́).** Быть умнымъ. *Людина добра і на розум йому не збувало.* Св. Л. 129.

Збува́тися, ва́юся, ється, сов. в. **збу́тися, дуся, дешся**, *гл.* 1) Избавляться, избавиться. *Біда здибає легко, та трудно її збутись.* Ном. № 2171. *Збувся тато клопоту: жито змолотив і гроші пропив.* Ном. № 10826. 2) Сбываться, сбыться, исполняться, исполниться. *Уже ся все те збуло, що визнано було.* Чуб. III. 327. 3) Лишаться, лишиться. *З добрим думцею князь високого стола додумається, а з лихим думцею і малого стола збудеться.* Ном. № 946.

Збу́джувати, джую, еш, сов. в. **збуди́ти, джу́, дишь**, *гл.* Пробуждать, пробудить, будить, разбудить. *Його сонного будили, не збудили.* Макс. (1849) 27.

Збу́джуватися, джуюся, ється, сов. в. **збуди́тися, джу́ся, дишся**, *гл.* Пробуждаться, пробудиться, просыпаться, проснуться.

Збудува́ння, ня, *с.* Построеніе.

Збудува́ти, ду́ю, еш, *гл.* Построить; соорудить, создать. *Збудуй хату з лободи, та в чужую не веди.* Нп. *Ой коли б я знала, що буду вмірати, то б я сказала труну збудувати.* Чуб. III. 155. *Чоловік збудував башту.* Єв. Мр. XII. 1. *Еней збудує сильне царство.* Котл. Ен. I. 13.

Збу́дь-вік, ка, *об.* Отжившій, очень старый, дряхлый отъ старости. *Перша збудь-вік Пріська Чирянка, змолоду не раз сиділа в куні, позводила на той світ аж трьох мужиків.* Кв. II. 87.

Збу́дьок, дька, *м.* Малоцѣнный предметъ, продаваемый такъ—лишь бы сбыть съ рукъ. *Молоді воли—на роботу, а ціна—збудьок.* Хорольск. у.

Збуй, збуя, *м.*=**Збій 2**. *Ой горе, чорний збую, поб'є тя наша кров.* Федьк. I. 86.

Збу́й-вік, ка, *м.* 1)=**Збудь-вік**. Волын. г. *Як що баба стара, то кажуть на неї: ця вже баба збуй-вік; він збуй-вік.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Подольск. г. 2) *мн.* Мелкое или малоцѣнное имущество. *Жидівські збуй-віки погоріли.* Луб. у.

Збуйнува́ти, ну́ю, еш, *гл.* Забушевать. *Де взялись буйні вітри—збуйнували, та комаря на поміст ізвалили.* Чуб. V. 1169.

Збунтува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Взбунтовать. *Зробилося діло, жидів збунтувало.* Чуб. V. 1160.

Збунтува́тися, ту́юся, ешся, *гл.* Взбунтоваться. *Збунтувалась Україна, пани і ляхи.* Макс. (1834) 125.

Збур, ру, *м.* Трипперъ. Вх. Зн. 20.

Збу́рення, ня, *с.* 1) Разрушеніе, ниспроверженіе. 2) Волненіе, возмущеніе.

Збу́рити, ся. См. **Збуряти, ся.**

Збурлакува́тіти, тію, еш, *гл.* Сдѣлаться **бурла́кою,** т. е. бездомнымъ. Аф. 447.

Збурма́ти(ся), ма́ю(ся), еш(ся), *гл.* Собраться. *А в неділеньку вранці да бояри збурмали, да на море стріляли, на білую да лебедочку.* Мет. 175. *Збурмались вони під рясні дуби, чекаючи отамана на раду собі.* Нп.

Збурник, ка, *м.* Раст. Tormentilla erecta. Лв. 102. См. **Курєче зіллє.**

Збур'янува́тіти, тію, еш, *гл.* О травѣ: засориться сорными травами. Аф. 447.

Збуря́ти, ря́ю, еш, сов. в. **збу́рити, рю, риш,** *гл.* 1) Разорять, разорить, разрушать, разрушить, повалить. *Мов городи, що ти збурив, пам'ять його зникла.* К. Псал. 17. 2) Волновать, взволновать, возмущать, возмутить. *Та дума блискавкою мигнула в його голові, збурила всю кров.* Левиц. I. 249.

Збуря́тися, ря́юся, ешся, сов. в. **збу́ритися, рюся, ришся,** *гл.* Возмущаться, возмутиться, взбунтоваться. *Збурились люде.* НВолын. у.

Збут, збу́ту, *м.* Сбытъ. *Оце ж який на них збут великий.* Гацц. Аб. 62.

Збутві́лий, а, е. Сгнившій, испортившійся.

Збутві́ти, вію, еш, *гл.* Испортиться, сгнить.

Збу́ти, ся. См. **Збува́ти, ся.**

Збу́ток, тку, *м.* 1)=**Збут.** О. 1862 IX. 72. 2) Исполненіе.

Збу́тяно, *нар.* Сбыто съ рукъ. *Продав, аби збутяно.* НВолын. у.

Збуча́віти, вію, еш, *гл.* Одеревенѣть. *Старі кості не ворушаться і серце збучавіло.* О. 1861. XI. Свид. 30.

Зва́ба, би, *ж.* Приманка, обольщеніе.

Зва́бити. См. **Звабляти.**

Звабли́вий, а, е. Обольстительный, прелестный.

Звабля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **зва́бити, блю, биш,** *гл.* Приманивать, приманить, привлекать, привлечь, прельщать, прельстить. *Не могла звабити калачем, а потім тяжко було відбити бичем.* Ном. № 8771.

Зва́га, ги. *ж.* Отвага, смѣлость.

Зваго́м, *нар.* Медленно, нескоро. *Не біжи, не йди швидко, звагом.* НВолын. у.

Зва́да, ди, *ж.* Ссора, распря, раздоръ. *Лучча солом'яна згода, як золота звада.* Ном. № 3279. Ум. **Зва́дка.** *Нема тії хатки, де б не було звадки.* Ном. № 3320.

Зва́дитися, джуся, дишся, *гл.* Ссориться. *У кого вийде яка звада на новий рік,—цілий рік звадитиметься.* Ном. № 13411.

Зва́дка, ки, *ж.* Ум. отъ **звада.**

Звадли́вий, а, е. Вздорливий, сварливый, бранчивый.

Звадли́во, *нар.* Досадно, непріятно. К. ЧР. 25.

Зва́дник, ка, *м.* Спорщикъ, забіяка.

Зва́дниця, ці, *ж.* Спорщица, любящая ссориться.

Зважа́ти, жа́ю, еш, сов. в. **зва́жити, жу, жиш,** *гл.* Обращать, обратить вниманіе. *Не зважала вона, що темная ніч, пішла вона в чистеє поле пріч.* Чуб. V. 896.

Зва́жити, жу, жиш, *гл.* 1) Свѣсить. *О, хто б узяв та зважив моє горе.* К. Іов. 13. 2) Взвѣсить, размыслить, понять. *Зважила громада, як би то воно було добре.* К. (О. 1862. III. 22). 3) См. **Зважати.**

Зва́житися, жуся, жишся, *гл.* Отважиться, осмѣлиться, рѣшиться. *Не зважилась розлучати, поблагословила.* МВ. II. 21.

Звакува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Потерять время, пробыть празднымъ. *Ось я піду в жнива пшениці й жита жать, то, часу марне щоб, мовляв, не звакувать, скошу і свій горох.* Г. Арт. (О. 1861. III. 96).

Звал, лу, *м.* Сваливаніе, упадъ. *Бий мати до звалу.* Подольск. г.

Звалаши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* Выхолостить. Константиногр. у.

Звали́ти, ся. См. **Звалювати, ся.**

Зва́лище, ща, *с.* Развалины. *Ворони з граками по звалищах літають.* К. Досв. 221.

Звали́ння, ня, *с.*=**Звал.** *Впиваються до звалиння з ніг.* Левиц. (Правда, 1868, 556).

Звалови́тий, а, е. Неповоротливый, медлительный. *Зваловитий кінь.* Вх. Зн. 21.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Звалува́ти, лу́ю, еш, *гл.* Удалиться, уйти, улетѣть (о многихъ). *Е, чого тут, у цих степах і не було? Птиці тієї, звіру!.. Звалувало десь у чужі краї.* Мелитоп. у. Слов. Д. Эварн.

Зва́лювати, люю, еш, сов. в. **звали́ти, лю́, лиш**, *гл.* 1) Сваливать, свалить. *Хапає кожного за ноги і звалює.* О. 1862. IV. 39. *Звалять дуба в кручу.* Хата, 67. 2) Сбивать, сбить, свалять. *Звалили сукно на валюшах.* Харьк. у.

Зва́люватися, лююся, ешся, сов. в. **звали́тися, лю́ся, лишся**, *гл.* Сваливаться, свалиться, повалиться. *Не дай, Боже, звалитися під тином.* Ном. № 8302. *Прийшов Василь додомоньку, на постіль звалився.* Чуб. V. 434.

Зваля́ти, ля́ю, еш, *гл.*=**Звалити.**

Зваля́тися, ля́юся, ешся, *гл.* 1)=**Звалитися.** 2) Пропасть безъ пользы, валяясь.

Звандрува́ти, ру́ю, еш, *гл.*=**Змандрувати.** *Звандрували одно поле.* Чуб. V. 631.

Зва́ння, ня, *с.* 1) Званіе. *Звання козацьке, а життя собацьке.* Ном. № 790. 2) Въ ариѳметикѣ: наименованіе. **Ме́нше, ста́рше зва́ння.** Меньшее, большее наименованіе. К. Грам. 125, 123, 113.

Звари́ти, рю́, рить, *гл.* 1) Сварить. *Іди, іди, дощику, зварю тобі борщику.* Чуб. III. 107. 2) Сковать вмѣстѣ (два куска желѣза). *Треба залізо зварити докупи.* Черк. у.

Звари́тися, ря́ться, рився, *гл.* Свариться.

Зварія́тіти, тію, еш, звар'юва́ти, р'ю́ю, еш, *гл.* Сойти съ ума. *Звариятів Максим.* НВолын. у. *Чи не звар'ював він зовсім, чи не здурів він?* Левиц. I. 528.

Зваря́льня, ні, *ж.*=**Жлукто.** См. **Зваряти.** МУЕ. III. 34.

Зваря́ти, ря́ю, еш, *гл.*=**Золити.** *Зваряти, дсінде в горах повідають: золити шмате. Перепране, чи відіпране шмате кладуть до зварялні, або якого цебра, посипують попелом, наливають кип'ячою водою і кидають роспалене на огні каміне.* МУЕ. III. 33. *А в п'ятницю рано хусти зваряли.* Нп. Левиц. (Правда, 1868, 12).

Зва́ти, зву́, зве́ш, *гл.* 1) Звать, называть. *Нехай мати буде знати, кого зятем звати.* Чуб. III. 125. 2) Призывать.

Зва́тися, зву́ся, зве́шся, *гл.* Зваться, называться. *В тім городі жила Дідона, а город звався Карфаген.* Котл. Ен. *Був собі чоловік,—Остапом звався.* Рудч. Ск. I. 63. *Поки Русь зоветься Россію, Дніпро в море лле́ться, поти серце українське з панським не зживеться.* К. Досв. 17.

Зве́дениця, ці, *ж.* Обольщенная мужчиной дѣвушка, имѣвшая ребенка. Вх. Зн. 21.

Зведе́нник, ка, *м.* Сводчикъ, посредникъ при сдѣлкѣ; сводникъ. *Давай, батьку, гроші,—каже прихожий зведенник: упустимо сього коня,—другого не знайдеш такого.* Кух. (О. 1861. X. 22).

Зведеню́к, ка, *м.*, **зведеня́, ня́ти**, *с.* Одинъ изъ сводныхъ дѣтей. *Та й діти між собою часто б'ються—надто бабина дочка: звичайно, як зведенята.* Рудч. Ск. II. 54.

Звезти́, ся. См. **Звозити, ся.**

Звелича́ти, чаю, еш, *гл.* Почтить, оказать честь; восхвалить. Грин. III. 495. *Як же ж можна щоб не звеличати його.* НВолын. у. *Ми ж тебе, Оксанко, звеличаємо.* Грин. III. 48.

Звели́чити. См. **Звеличувати.**

Звели́чувати, чую, еш, сов. в. **звели́чити, чу, чиш**, *гл.* Дѣлать, сдѣлать великимъ, возвышать, возвысить. *Здобудеш, хлоню, слави, зміркувавши, чия тебе звеличує держава.* К. ЦН. 257.

Звели́ти, лю́, ли́ш, *гл.* Велѣть, приказать. *Звеліла мені мати ячменю жати.* Чуб. III. 249.

Звени́ти, ню́, ни́ш, *гл.*=**Дзвеніти.** *Текла річенька, звеніла.* Чуб. III. 150.

Звенькоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Звенѣть. *У Кременці звенькотить, як по каменю їдеш.* НВолын. у.

Звербува́ти, бу́ю, еш, *гл.* Завербовать. *В Бердичеві славнім місті звербували хлопців двісті.* Макс. 161.

Звергáти, гáю, еш, сов. в. **зве́ргнути, ну, неш**, *гл.* Извергать, извергнуть. *Багатство він чуже пожер і зверне, бо повелить йому Господь блювати.* К. Іов. 44. *Померші діти, недоноски, що мати звергла.* Г. Барв. 350.

Зверéснути, ну, неш, *гл.* Вскрикнуть. *Як звереснули люде—не хочемо!* НВолын. у. *Звереснув та й побіг.* НВолын. у.

Зверете́нитися, нюся, нишся, *гл.* Закружиться, завертѣться. *Таку ману пустив, що я так на місці й зверетенилась.* Черк. у.

Зверзти́, зу́, зе́ш, *гл.* Сказать чепуху, смолоть. *Приїхали з борозни та чорзна-що й зверзли.*

Звертáти, тáю, еш, сов. в. **звернýти, ну́, неш**, *гл.* 1) Сворачивать, своротить,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

поворачивать, поворотить. *Прошу вас, браття, на праву сторону звертаться.* Макс. (1849). 20. *Як кіньми звернув, аж Львів ся здвигнув.* АД. І. 15. **В'я́зи зверну́ти.** Свернуть шею. Г. Барв. 112. **Ува́гу зверну́ти на.** Обратить вниманіе. *Що́ б він мені не росказував, а все було увагу зверне на те, що який гріх чіпати що чуже.* Г. Барв. 360. 2) Сворачивать, своротить на кого (вину). *Не звертай на людей, коли сам нашкодив.* Харьк. *Звикли усе на инших звертати, а себе неповинними в своїй біді чинити.* К. Гр. Кв. XXXII. 3) Возвращать, возвратить. 4) Только сов. в. Скинуть, сбросить. *Кобила хоче лошя звернуть.* НВолын. у.

Зверта́тися, та́юся, ється, сов. в. **звернну́тися, ну́ся, нешся**, *гл.* 1) Возвращаться, возвратиться. *Я ще... звернусь, поки ви прийдете.* Г. Барв. 34. *Пішов козак в Запорожжя,—коли б не звернувся.* Чуб. V. 940. 2) Обращаться, обратиться. *Звертається до козаків понуро і з грімною мовою.* Стор. МПр. 161. 3) Гнуться, согнуться, свернуться (о лезвіѣ). *Звернулася сокира.* НВолын. у. 4) Наклоняться, наклониться, искривиться. *Хата звернулася.* Радомысл. у.

Звертіти. См. **Звірчувати.**

Звертітися, чу́ся, тишся, *гл.* Свертѣться. *Куций Степанко скрутився, звертівся, та й по хаті скаче—чик! чик!* (*Загадка: віник*). Ном., стр. 300, № 335.

Зверх, *нар.* Поверхъ, сверхъ. *Не попав же я в двері, та в стовп головою, господиня те все чула—та зверх коцюбою.* Чуб. V. 1126. *Один зверх одного.* Рудч. Ск. I. 4.

Зверхду́ба, ба, *м.* Названіе сказочнаго богатыря, жившаго на деревьяхъ. Грин. II. 344, 345.

Зве́рхник, ка, *м.* Начальство, старшій, власть имущій. *Нові там зверхники запанували.* К. МБ. II. 132.

Зве́рхність, ности, *ж.* 1) Верховность. *Гаряча моя прихильність до них давала мені право їм дорікати і присвоювати собі ніби якусь над ними зверхність.* К. XII. 11.

Зве́рху, *нар.* Сверху. *В вербі корень підмиває, зверху вершок усихає.* Чуб. III. 205. **Неха́й ва́ше зве́рху бу́де.** Пусть будетъ по вашему. Ном. № 4963. Ум. **Зверше́чку.** Ном. № 4671.

Зверши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* 1) Насыпать верхъ. *Насипав мірку жита та ще й звершив.* 2) Миновать верховье. *Звершити балку.* Александров. у.

Звеселя́ти, ся. См. **Звеселяти, ся.**

Звеселі́ти, лію, єш, *гл.* Повеселѣть. Шевч. 410. *А як коли то було звеселіємо не знать чого.* МВ. (О. 1862. III. 35).

Звеселя́ти, ля́ю, єш, сов. в. **звеселя́ти, лю́, ли́ш**, *гл.* Развеселять, развеселить. *То пан Хмельницький добре учинив: Польщу засмутив, Волощину побідив, Гетьманщину звеселив.* Макс. (1849), 73. *Моє серце звесели.* КС. 1882. XII. 496.

Звеселя́тися, ля́юся, ється, сов. в. **звеселя́тися, лю́ся, ли́шся**, *гл.* Радоваться, обрадоваться, возликовать. *Як зрадувалась та звеселилась Петрикова мати: як діждемо літа та вродить жито,—буде з ким жито жати.* Грин. III. 549. *Нехай предки звеселяться у забутих трунах.* К. Досв. 89.

Звести́, ся. См. **Зводити, ся.**

Звече́ряти, ряю, єш, *гл.* Поужинать. Вх. Лем. 418.

Зве́чора, *нар.* Наканунѣ вечеромъ. *Хто звечора плаче, той уранці буде сміятись.* Ном. № 2400.

Звечорі́ти, рію, єш, *гл.* Повечерѣть.

Звива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зви́ти, зів'ю́, єш**, *гл.* 1) Свивать, свить. *Чи ти звелів орлові підійматись на висотах гніздо собі звивати.* К. Іов. 90. 2) Сматывать, смотать. *Основу зачинає... звивати на клубки.* МУЕ. III. 13. 3) Сплетать, сплести. *На свою головоньку вінка не звила.* Грин. III. 273. 4) Завивать, завить. *А вмієш ти волосся звивати?* МВ. (О. 1862. III. 38).

Звива́тися, ва́юся, ється, сов. в. **зви́тися, зів'ю́ся, ється**, *гл.* 1) Извиваться. *Звивається коло мужа еще гірше того ужа.* Коцип. 19. 2) Вертѣться около чего; хлопотать заботиться. *Швидкі, в'юнкі* (*жиди*) *звиваються коло покупців, як ті в'юни.* Левиц. I. 107. *Звивається проміж гостями, як та ластівка.* Г. Барв. 180. *Баба звивалась миттю всюди.* Г. Барв. 486. 3) Взвиваться, взвиться. *Звивавсь огонь понад землею.* К. Псал. 176. *Звилась стріла нижче хмари.* Рудч. Ск. II. 99. *Та ще хміль, та ще зеленький на тичину не звився.* Макс. 60. *Над хатами звивавсь угору дим.* Г. Барв. 122.

Зви́вистий, а, е. Извивистый. К. ЦН. 293.

Зви́дити, джу, диш, *гл.* Простить, извинить. *Нехай тобі Бог звидить і збачить.* Ном. № 4129.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зви́дитися, диться, *гл. безл.* Показаться. *Се тобі... звидилось, що я хмурний* О. 1862. VIII. 11.

Звик, ку, *м.* Привычка, обыкновеніе. Вх. Лем. 418.

Звика́ння, ня, *с.* Привыканіе.

Звика́ти, ка́ю, єш, сов. в. **зви́кнути и зви́кти, ну, неш**, *гл.* Привыкать, привыкнуть. *Хто не звик правди поважати, той завше ласий панувати.* Ном. № 1132.

Звика́тися, ка́юся, єшся, сов. в. **зви́кнутися и зви́ктися, нуся, нешся**, *гл.* Свыкаться, свыкнуться. *Галя сперва жахалась його, а далі звиклась.* Рудч. Ск. I. 132.

Зви́клий, а, е. Привыкшій. *Я не звиклий був з дітьми.* Драг. 63.

Зви́кнути, ся и зви́кти, ся. См. **Звикати, ся.**

Звильну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Увильнуть, уклониться. *Не звильнувши дивиться у вічі.*

Звинува́тити, чу, тиш, *гл.* Обвинить. *Наїхали судді; судили, судили та й звинуватили того старосту.* О. 1862. I. 61.

Звину́ти, ну́, неш, *гл.*=**Звити.** *Земля мов риза обветшає і небо як одежу звинеш.* К. Псал. 232.

Звину́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Успѣть (сдѣлать, возвратиться). *Я звинувся і все зробив.* НВолын. у.

Звиня́ти, ня́ю, єш, *гл.*=**Вибачати.** *На те просили, що в ріт носили,—звиняйте.* Ном. № 12085.

Звиса́ти, са́ю, єш, сов. в. **зви́снути, ну, неш**, *гл.* 1) Нависать, нависнуть. *Ой звисли чорні хмароньки, звисли.* Чуб. V. 34. 2) Отвисать, отвиснуть. *Тут то страва, тут то люба! покуштуєш—звисне губа.* Маркев. 48. 3) Съ отрицаніемъ: не переставать висѣть. *Нагавчка дротяночка з кілка не звисає.* Чуб. V. 578.

Зви́сник, ка, *м.* Обрывистый берегъ. Угор.

Зви́снути. См. **Звисати.**

Зви́сока, *нар.* 1) Высоко, на возвышенномъ мѣстѣ. *Ой як мені тих дружечок позбірати, ой де мені їх звисока посажати.* Мет. 158. 2) Съ вышины. *Твій престол во віки вічні звисока сіяє.* К. Псал. 108.

Звита́тися, та́юся, єшся, *гл.* Поздороваться. *Ой вийди, матінко, звитайся, свою дитяти спитайся: де твое дитятко бувало.* Грин. III. 516.

Зви́ти, ся. См. **Звивати, ся.**

Звита́га, ги, *ж.* Побѣда.

Звита́жити, жу, жиш, *гл.* Побѣдить. *Великий князь Роман Ростиславович, звитяживши литвинів 1173 року, впрягав бранців до плуга.* Ном. № 663.

Звита́жний, а, е. Побѣдный.

Звита́жство, ва, *с.* Побѣда, одолѣніе. КС. 1885. VII. 444.

Зви́х, ху, *м.* Вывихъ. *Звихнуту руку чи ногу потягують, то звих і проходить.* Чуб. I. 130.

Звиха́тися, ха́юся, єшся, *гл.*=**Звиватися 2.** *Ой матінко-вутко, звихай же ся хутко, бо ми ся звихали, все село звоювали, чикмани поросили, на весілля спросили.* Грин. III. 511.

Звихну́ти, ну́, не́ш, *гл.* 1) Свихнуть, сдѣлать вывихъ. *Ручку й ніженьку звихнула.* Чуб. V. 668. 2) Измѣнить. *Не женись із цією дівкою,—вона звихнеть, вона любе другого.* Александр. у. Слов. Д. Эварн.

Зви́ч, чі, *ж.* Обычай. Шух. I. 134.

Звича́євий, а, е. Обычный. *Не маємо ні свого українського трибуналу, а ні свого звичаєвого права.* К. XII. 127.

Звича́ек, чайка, звичае́чок, чка, *м.* Ум. отъ **звичай.**

Звича́їтися, ча́юся, єшся, *гл.* Привыкать другъ къ другу, знакомиться. *День по дню минає, вечір по вечері, а вони собі усе сходяться та говорять та усе лучче звичаються.* МВ. (О. 1862. I. 78).

Зви́чай, ча́ю, *м.* 1) Обычай; обыкновеніе. *А я такий звичай маю, що по повній випиваю.* Чуб. V. 1096. **Своїм звича́єм.** По обыкновенію, по своему обыкновенію. *Сходились люде і своїм звичаєм навчав їх.* Єв. Мр. X. 1. 2) Приличіе. *І дітки звичай знають.* Ном. № 2850. *Слово неправдиве звичаю не знає.* Лавр. 123. 3) Нравъ. Ум. **Звича́ек, звичае́чок.** *Поміж людьми помоталася, звичаєчків та набралася.* МУЕ. III. 160.

Звичайне́нький, а, е, звичайне́нько, *нар.* Ум. отъ **звичайний, звичайно.**

Звича́йний, а, е. 1) Обыкновенный. 2) Вѣжливый, приличный. *Була звичайна, поважала людей і гріха боялась.* Хата, 166. *Труби на пса—на чоловіка звичайне слово.* Ном. № 3500. Ум. **Звичайне́нький.**

Звича́йність, ности, *ж.* Вѣжливость, приличіе. *Звичайного звичайністю вітаю, хто входе гордо,—згорда зустрічаю.* К. ЦН. 184. **Для звича́йности.** Изъ вѣжливости. Левиц. Пов. 32.

Звича́йно, *нар.* 1) Обыкновенно. 2) Вѣжливо, прилично. 3) Конечно, разумѣет-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ся, само собой, по обыкновенію. *Звичайно, крадене.* Шевч. 585. *Було, як почне хто казку казати, звичайно про змія, то так його наче і ввижаю перед себе.* Рудч. Ск. I. 130. Ум. **Звичайне́нько.** *Бабуся йому на те звичайненько одмовила.* МВ. (О. 1862. III. 55).

Зви́чений, а, е. Пріученный. *У неї погано діти звичені.* Черниг. у. *Вони до сього звичені.* МВ. (О. 1862. III. 52).

Зви́чити, чу, чиш, *гл.* Пріучить. *Це ви так цуцика до рук звичили.* Лебед. у. *Звичили корову доїтися на напичі.* Борз. у. *То він звичений так.* Черк. у.

Зви́читися, чуся, чишся, *гл.* Пріучиться, привыкнуть. *Щипне або штовхне стиха... та й сама почервоніє, як жар,— засоромиться. Поки ж тільки не звичилася; а як оговталась, обжилася, то пізнали ми тоді, де воно в світі лихо живе.* МВ. (О. 1862. III. 41).

Зви́чка, ки, *ж.* Привычка. *Така звичка бісова.* Мир. Пов. I. 116.

Зви́чме, *нар.*=**Звичайно 3.** *Звичме, московська напасть.* Ном. № 847.

Зви́чний, а, е. 1) Привычный. *До роботи не звичний.* Рудч. Ск. II. 62. 2) Обычный. *Кожне стало оглашати звичний подарунок* (на весіллі). Мкр. Н. 37.

Зви́чно, *нар.* 1) Привычно. 2) Обычно, въ обычаѣ. К. ЦН. 301.

Зви́ш, *нар.* Выше; свыше.

Зви́шки, *нар.* Высотой.

Звід, зво́ду, *м.* 1) Уничтоженіе, разореніе. *Так їм на звід пішлось; не один пан у нас звівся; поживе оце, поживе, та й спустує, бур'яном поросте й двір.* 2) Обманъ. *Чи її щиро любиш? Бо як її держиш у зводі, долю її загубиш.* Гол. III. 392. 3) Очепъ (въ колодезѣ). *Ой у полі криниченька на чотирі зводи.* Чуб. V. 102. 4) Родъ ловушки съ пружиной для ловли лисицъ, волковъ и пр. Шух. I. 237.

Зві́дати, ся. См. **Звідувати, ся.**

Звіди́, дів, *м. мн.* Вывѣдки, развѣдки. *Піти на звіди.* Аф. 449.

Звідки́, звідкі́ль, звідкіля́, *нар.* Откуда. *Звідки тебе, серце, вилядати?* Лавр. 39. *Хилилися густі лози, звідкіль вітер віє.* Чуб. V. 240. *Хто він такий і звідкіля він?* Рудч. Ск. II. 20.

Звідко́ли, *нар.* Съ какихъ поръ. Желех.

Звідник, ка, *м.* Обманщикъ.

Звідни́ця, ці, *ж.* Обманщица.

Звідні́ти, нію, єш, *гл.* Сдѣлаться водянистымъ такимъ образомъ, что вода отдѣлится отъ всего прочаго (въ кушаньяхъ и пр.). *Кутя звідніла через те, що в хаті держали, у теплі.* Новомоск. у. *Не бери ямою капусти, бо звідніє.* Черк. у.

Звідня́, ні, *ж.* 1) Очная ставка. *Чи то раз звідня ця була?* НВолын. у. 2) Обманъ.

Звідси́, звідсі́, звідсі́ль, звідсіля́, *нар.* Отсюда. *Шкода ж тя, козаче, звідси відсилати.* Гол. I. 104. *Іди собі звідсі!* Рудч. Ск. I. 70. *Пусти мене звідси додому на Вкраїну.* Чуб. V. 344.

Звідо́млення, ня, *с.* Отчетъ. Записано (въ Кіевск. губ.?) проф. А. Е. Крымскимъ въ фразѣ: *Пішов на звідомлення до хазяїна.* Літер.-наук. Вістник. 1901, X, 46.

Звідта́м, звідти́, звідті́ль, звідтіля́, *нар.* Оттуда. *Як я звідтам повертався, послухайте, з ким пізнався.* Грин. III. 611. *Це все вислухав, що його тітка говорила, та швидче звідти.* Рудч. Ск. II. 94. *Та не звідтіль місяць сходе, звідкіль ясна зірка.* Чуб. V. 675. *Син узяв, вив'язав звідтіля невістку, а ув'язав сучку.* Рудч. Ск. I. 16.

Звідувати, дую, єш, сов. в. **звідати, даю, єш,** *гл.* Узнавать, узнать. *Будемо питати а звідувати.* Гол. II. 49. *Піду звідаю, чи піп дома.* Каменец. у. *Як звідаєш, то зміряєш.* Ном. № 6831.

Звідуватися, дуюся, єшся, сов. в. **звідатися, даюся, єшся,** *гл.* Узнавать, узнать, освѣдомляться, освѣдомиться, разспрашивать. *Не звідаєшся, що мя болить, а ся звідаєш о товарі.* Гол. I. 141. *Сидять ткачі на варштаті, звідуються о свім браті.* Гол. I. 207.

Звідукі́ль, *нар.*=**Звідколи.** *Дивись же ти, звідукіль його нема: пішов—ше сонечко не сідало, а й досі нема.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Звідусі́ль, звідусіля́, звідусю́ди, *нар.* Со всѣхъ сторонъ, отовсюду. *Який тепер чорт скаже тобі ясно, коли звідусюди нахмарило?* К. ЧР. 239.

Звідці, звідці́ль, звідціля́, *нар.*= **Звідсіль.** *Ой звідци гора, а звідти друга.* Чуб. V. 230. *Як я маю, козак Нечай, звідціль утікати, славу свою козацькую під ноги топтати.* Макс.

Звізда́, ди́, *ж.* Звѣзда. *Аби місяць на мене світив, а звізди хоч і так.* Ном. № 5422. Ум. **Звіздочка.**

Звізда́рь, ря́. *м.* Астрономъ. Вх. Лем. 418.

Звізда́тий, а, е. Звѣздообразный. Желех. **Звізда́ті дропачки́** и пр. Родъ вышив-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ки. Kolb. I. 48, 49. **Звізда́тий кінь.** Лошадь съ бѣлымъ пятномъ на лбу. Желех.

Звіздови́й, а́, е́. Звѣздный. *Срібная грива груди покриває, звіздові очі далеко видять.* Чуб. III. 289.

Звіздочка, ки, *ж.* Ум. отъ **звізда́.**

Звіздяне́нький, а, е. Ум. отъ **звіздяний.**

Звіздяни́й, а́, е́. Звѣздный, усѣянный звѣздами. Ум. **Звіздяне́нький.** *Чим небо менше? Всюди рівненьке, всюди рівненьке та звіздяненьке.* Гол. II. 32.

Звій, зво́ю, *м.*=**Сувій.** *Звій полотна.* Каменец. у.

Звіку, *нар.* Съ отриц. **не** при глаголѣ. Никогда. *Зроду-звіку козак не був і не буде катом.* Ном. № 767.

Звікува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Провести жизнь. *Звікував я вік мій довгий, та й не бачив того змалку.* К. Псал. 89.

Звіл, зво́лу, *м.* 1)=**Зволення.** 2) **До зво́лу, по зво́лу.** Сколько угодно. *Взялися їсти й запивати, варенухи-веселухи довелось до зволу, три глеки її стояло рядом поверх полу.* Мкр. Н. 38. *Гуляв по зволу, веселився.* Мкр. Г. 33.

Звільжи́ти, жу́, жи́ш, *гл.* О морозѣ: ослабѣть. *Як звільжить мороз, тоді поїду у ліс.* Каменец. у. *Вже звільжив мороз.* Каменец. у.

Звільна, *нар.* Медленно, понемногу. *Солодки... звільна вирізувались з-за гори.* Св. Л. 309.

Звін, зво́ну, *м.* и пр.=**Дзвін** и пр.

Звінка, ки, *ж.* 1) Карта бубновой масти. 2) Раст. Campanulae. Вх. Пч. I. 9.

Звіно́к, нка́, *м.* 1)—**ри́би.** Поперекъ отрѣзанный кусокъ рыбы. *Ой поставив козак Нечай та сторожу в місті, а сам пішов до кумоньки звінок риби їсти.* АД. II. 58. 2) Раст. Rhinanthus crista galli. Лв. 101. См. **Звонець.**

Звіно́чки, ків, *м. мн.* Раст. Rinanthus minor. Вх. Пч. I. 12.

Звінува́тися, ну́юся, ешся, *гл.* Лишиться приданаго. *Бо ся уж звінувала з козачками поїхала.* Гол. II. 722.

Звінча́ти, ча́ю, еш, *гл.* Обвѣнчать. *А у тій церковці святий Спас, звінчай діточок в гожий час.* Мет. 167.

Звінча́тися, ча́юся, ешся, *гл.* Обвѣнчаться. *Я з дороги повернуся та й з тобою звінчаюся.* Чуб. V. 62.

I Звір, зво́ру, *м.* Оврагъ, лощина, ложбина. *Не навчила я ся корчима ходити, з звора воду пити, з торби хлібом жити, з торби хлібом жити, на камені спаті.* Гол. I. 156.

II. Звір, ра, ру, *м.* 1) Звѣрь. *З тої тучі в темний ліс,—нехай мене звір іззість.* Чуб. V. 180. 2) Волкъ. Ум. **Звірик, звіро́к.** *Звірок утішний білка.* Сим. 210. Ув. **Звіри́ська, звіря́ка.**

Звіра́к, ка, *м.*=**II Звір** 2. Шух. I. 22.

Звірик, ка, *м.* Ум. отъ **II Звір.**

Звіри́на́, ни, *ж.* 1)=**II Звір.** *В кущах чатують на звірину.* К. Іов. 87. *Св. Юрій почав скликати до себе усяку звірину.* Грин. II. 72. 2) соб. Звѣри ,звѣрье. *Зібралася звірина до своєї громади.* Гол. III. 499. 3) Звѣрина, звѣриное мясо. *А в селянина в борщі свинина.... А в дворянина з перцем звірина.* Грин. III. 540. Ум. **Звіри́нка.**

Звіри́нець, нця, *м.* Звѣринецъ. *Добув іще всяких звірів: зайця, ведмедя й миса—цілий звіринець у себе завів.* Рудч. Ск. II. 68.

Звіри́ний, а, е. Звѣриный. *Не наділив його умом звіриним.* К. Іов. 89.

Звіри́нка, ки, *ж.* Ум. отъ **звірина.**

Звіри́ти, ся. См. **Звіряти, ся.**

Звірівни́к, ка́, *м.* Звѣринецъ. Александровъ. у.

Звірість, рости, *ж.* Повѣрка. *Кажуть, що там двадцять кіп—ходім на звірість.* Сквир. у.

Звіркува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Быть звѣремъ. *Кротом же лазе португалець, звіркує шведин вовком там.* Котл. Ен. IV. 12.

Звіркува́тий, а, е. Звѣрообразный, звѣроподобный.

Звірни́й, а́, е́, Богатый звѣрями.

Звірни́к, ка́, *м.* Звѣринецъ. Вх. Лем. 418.

Звірно́, *нар.* Много хищныхъ звѣрей, преимущ. волковъ. *Звірно у лісі цьому.* Лебед. у. *Колись було звірно, а тепер модно.* Пирятин. у.

Звірня́, ні, *ж. соб.* Звѣрье. *А що там звірні було,—Господи!*

Звіро́к, рка́, *м.* Ум. отъ **II. Звір.**

Звірокру́г, гу, *м.* Зодіакъ. Желех.

Звіро́та, ти, *ж. соб.* Звѣрье.

Звірря́, ря́, *с. соб.* Звѣри. *Звірря в ліс ховається.* Грин. I. 192.

Звірчувати, чую, еш, сов. в. **звертіти, рчу́, ти́ш,** *гл.* 1) Скручивать, скрутить. *Усі на його і напали, на смерть звертіли і зім'яли.* Котл. Ен. 2) Соединять, соединить двѣ доски, планки и пр., просверливъ дыры и вставивъ въ нихъ соединительные шипы. Канев. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Звірюва́ння, ня, *с.* Звѣрскіе поступки. К. Краш. 17.

Звірюва́тий, а, е. Нѣсколько похожій своими поступками на звѣря. *Гайда, воле, в Дике поле, воле звірювата!* К. МБ. III. 297.

Звірю́ка, ки, *ж.* Большой звѣрь. *Злодіїв обіграй та гавкай на звірюку.* Г. Арт. (О. 1861. III. 84). *Синє море звірюкою то стоїне, то виє* Шевч. 49. Ум. **Звірю́чка.** Рудч. Ск. I. 22.

Звіря́, ря́ти, *с.* Животное. *Опам'ятайсь: чи ми ж тобі звірята, німий язик, що розуму не має.* К. Іов. 39. Ум. **Звіря́тко.**

Звіря́ка, ки, *м.*=**Звірюка.** *Я ще не бачив, як чоловік звірякою перекидається.* Кв. Драм. 241. *Із чоловіка став звіряка.* Алв. 74.

Звіря́ти, ря́ю, єш, сов. в. **звіри́ти, рю, риш.** *гл.* 1) Провѣрять, провѣрить, вывѣрять, вывѣрить. *Я його вже звірила за того карбованця.* Н. Волын. у. *Я звірив на собі, що нема й гірше, як води вип'єш з холоду.* (О. 1861. V. 70. 2) Довѣрять, довѣрить. *Він на ню звіряв усе своє добро.* Зміев. у.

Звіря́тися, ря́юся, ешся, сов. в. **звіри́тися, рюся, ришся.** *гл.* 1) Удостовѣрять-ся, удостовѣриться. *Як побачив, тоді тільки звірився, що то брехня.* Брацл. у. 2) Довѣряться, довѣриться, положиться. *Мами пани на Вкраїні добрі оборонці, звірилися сотникові уманському Гонті.* Макс. 126. 3) Терять, потерять довѣріе. Сим. IV.

Звіря́чий, а, е. Звѣрскій, звѣриный.

Звісен, сна, не, звісний, а, е. 1) Извѣстный. *Звісна тобі печаль моя.* Грин. III. 149. *Грицько звісний п'яниця.* 2) **Ти звісен.** Ты знаешь, тебѣ извѣстно. *Ти звісен,—між курми суддею я була.* О. 1861. VII. 119.

Звісити, ся. См. **Звішувати, ся.**

Звісний. См. **Звісен.**

Звісно, *нар.* 1) Извѣстно. *Здавна звісно, що він добрий чоловік.* 2) Извѣстное дѣло, конечно. *Звісно, чужі люде: хоть і добрі, та не знатимуть.* МВ. I. 13. *На бе́седі, вже звісно, попились.* Гліб. 43.

Звісти́ти. См. **Звіщати.**

Звісти́тися, щу́ся, сти́шся, *гл.* Узнать. *Що нас Бог у купу зводить, вчора я звістився.* Мкр. H. 28.

Звістка, **ки**, *ж.* Извѣстіе, вѣсть. *Прийшла звістка до милої, що милого вбито.* Мет. 103. Ум. **Звістонька, звісточка.**

Звість, ти, *ж.*=**Звістка.** *Ходять негарнії звісти.* КС. 1882. V. 362. *Не вийшла Галютонька, вийшла його свість, ой винесла королевичу да невеселу звість.* Чуб. V. 771.

Звіта́ти, та́ю, єш, *гл.* Привѣтствовать. *Звітали пана пастирі, звітали миром і кадилом.* Чуб. III. 328.

Звіта́тися, та́юся, ешся, *гл.* Поздороваться, сказать привѣтствіе при встрѣчѣ. *Ввійшли вони до хати, не уміли ся звітати.* О. 1862. IV. 17.

Звіткі, звіткіль, звіткіля́, *нар.*=**Звідки.**

Звіто́к, тку, *м.* Пучекъ расчесаннаго льна. Вх. Уг. 249.

Звітрі́ти, рію, єш, *гл.* Вывѣтриться. *Коли сіль звітріє, то чим приправити?* Єв. Л. XIV. 34.

Звіття, звіттіль, звіттіля́, *нар.*=**Звідти.**

Звіцці, звіцціль, звіцціля́, *нар.*=**Звідці.**

Звічний, а, е. Старинный. *І погані звичаї часто тримаються через те тільки, що вони звічні.*

Звішати, шаю, єш, *гл.*=**Звісити.** *Сіла при Кубані над кручею і ноги звішала.* (О. 1861. XI. Кух. 37).

Звішувати, шую, єш, сов. в. **звісити, шу, сиш**, *гл.* Свѣшивать, свѣсить.

Звішуватися, шуюся, ешся, сов. в. **звіситися, шуся, сишся**, *гл.* Свѣшиваться, свѣситься.

Звіща́ти, ща́ю, єш, сов. в. **звісти́ти, щу́, сти́ш**, *гл.* Извѣщать, извѣстить. Каменец. у.

Звію́вати, звію́ю, єш, сов. в. **звія́ти, вію, єш**, *гл.* Свѣивать, свѣять, сдувать, сдуть. *Я покрила свого миленького слідочок, щоб вітер не звіяв, пташки не скловали.* Чуб. V. 46.

Звія́шки, шок, *ж. мн.* У ткачей: снарядъ, на который надѣваются нитки для наматыванія ихъ на катушку челнока. Части ихъ: квадратная подставка — **підні́же,** на двухъ противоположныхъ сторонахъ вдолблены два столбика—**стоя́кй,** на нихъ сверху лежитъ валикъ—**вало́к,** на каждый конецъ валика, у самыхъ столбиковъ и внутри ихъ, надѣвается по три дощечки—**ли́ствиці**: въ центрѣ (гдѣ ихъ проникаетъ валикъ) онѣ шире, а къ концамъ сходятся подъ острымъ угломъ; раздвинутыя **ли́ствиці** составляютъ двѣ шестиугольныя звѣзды; концы противоположныхъ **ли́ствиць** соеди-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нены между собою **ка́чками; ка́чка**—тонкая узкая дощечка, къ обоимъ концамъ которой прикрѣплены шворки, другимъ концемъ своимъ захватывающія концы **ли́ствиць,** не дозволяя имъ расходиться. МУЕ. III. 14.

Звлада́ти, да́ю, еш, *гл.* Совладать. *З серцем не звладаю, коли Петро не мій буде, то смерть загадаю.* Котл. (1874). 336.

Зво́гнитися, нюся, нишся, *гл.* У гончаровъ, при обжиганіи глиняныхъ издѣлій: начинать поливѣ расплавляться. Вас. 180.

Зво́ди, дів, *м. мн.* Очная ставка. **Зво́ди зво́дити.** Давать очную ставку. Екатериносл. у.

Зво́дини, дин, *ж. м.* 1) Свадебный обрядъ, состоящій въ томъ, что послѣ первой свадебной ночи **сва́ха, дві прида́нки і дружко́ весі́льний** входятъ **у комо́рю** и заставляютъ новобрачныхъ встать **(зво́дять молоди́х),** затѣмъ одѣваютъ новобрачную, удостовѣряя по знаку на сорочкѣ ея невинность до брака. Чуб. IV. 611, 612. 2)=**Зводи.** Вх. Зн. 21.

Зводи́тель, ля, *м.* 1) Обольститель. 2) Пт. Крапивникъ, Troglodytes parvulus. Вх. Лем. 418.

Зво́дити, джу, диш, сов. в. **зве́сти́, веду́, де́ш,** *гл.* 1) Сводить, свести. *Зводь помалу дитину з рундука. З поклоном низеснъким панну з коня зводить.* К. Досв. 129. *Катерина з болящої і очей не зводить.* Шевч. 120.—**з ро́зуму, з ума́.** Сводить съ ума. *Чоловік не дасться,—лише раз з розуму звести.* Ном. № 3076. *Дайся мені, дівча, на підмову,—виведу тя з гаю на дорогу.—Жебим мала день і ніч блудити, то ся не дам з розуму зводити.* Гол. I. 107. *Нема впину вдовиному сину, що звів з ума дівку сиротину.* Мет. 14. *Аж він мене молодую із умочка зводить.* Лавр. 14.—**з світу.** Погубить. *Поки будуть у його оці хорти, поти Івана ми не зведемо з світу.* Рудч. Ск. I. 136.—**з хазя́йства.** Сдѣлать бѣднымъ, разстроить чье-либо хозяйство. *Дивиться баба збоку, як дідові щастить, та аж розривається з досади. Стала думати, як би звести його з хазяйства. „Видушу йому курей!"* Г. Барв. 195. 2) Взводить, взвести. *Звів його на високу гору.* 3) Поднимать, поднять. *До вас не встане, голови не зведе.* АД. I. 217. *Не посмів і очей звести на Зіньку.* Стор. МПр. 55. *Без трепету зведеш на його очі.* К. Іов. 50. *Як шабелькою звів,—Львів ся поклонив.* АД. I. 15. *Звів корогву.* АД. I. 17. *Лисий віл усіх людей звів.* Ном. стр. 291, № 43. 4) Сводить, свести вмѣстѣ, соединить. *Дякую тобі, що звів мене з Марком.* Стор. МПр. 56. *А зведи їх очі на очі. Слава ж тобі Шафарику во віки і віки, що звів єси в одно море слав'янськії ріки.* Шевч. 238. **Звести́ бро́ви.** Нахмуриться. Сим. 99. 5) Обманывать, обмануть, обольщать, обольстить, искушать, искусить. *Та вже третій вечір, як дівчина зводить, казала: вийду, а тепер не виходить.* Мет. 54. *Чорт не спить, але людей зводить.* Ном. № 194. *Так ви мене звели в моїй надії.* К. Іов. 14. **Звести́ дівку.** Обольстить и бросить дѣвушку. 6) Портить, испортить. *Бо треба дать у полі раду, щоб діла не звести.* Гліб. 8. **Звести́ ні на́що.** Погубить. *Чи се і ти пустивсь в ледащо, що хочеш нас звести ні на що?* Котл. Ен. II. 6. **Зво́дити пісню.** Сбиваться въ мелодіи. Уманск. у. 7) Истреблять, истребить. *Не можна сарани зводить... гріх за се.* О. 1862. II. 54. *Тільки готове зводить.* Г. Барв. 322. 8)—**дух.** Переводить, перевести духъ, дышать. *Припадає к сирій землі, теплий зводе дух.* Макс. 175. *А ви дайте мені дух звести.* МВ. I. 87. 9)—**очи́ма.** а) Взглядывать, взглянуть, бросить взглядъ, посмотрѣть. *Ой не видно того села, тілько видно хрести, туди мені любо-мило очеськами звести.* Чуб. V. 200. б) Смыкать, сомкнуть глаза. *Як зведу очима, а воно як шпигне, то аж крикну.* Каменец у. 10)—**на о́чі.** Обращать, обратить чье вниманіе на что. *Звожу на очі їй чимало таких, що любили та й покинули.* МВ. II. 130.

Зво́дитися, джуся дишся, сов. в. **звести́ся, ду́ся, де́шся,** *гл.* 1) Сводиться, свестися.—**з ума́.** Сходить съ ума. *Ой синочку мій, дитино моя! Не пий рано горілочки,—зведешся з ума.* Нп.—**з хазя́йства.** Обѣднѣть, разстроить свое хозяйство. *Козачці Марусі Горбоносисі не пійшли в руки свині. Звелась вона з свиней.* Г. Барв. 417. 2) Взводиться, взвестися. 3) Подниматься, подняться. *Рука на тебе не зведеться.* Макс. О лошади: подниматься, подняться на дыбы. *Як звівся кінь, то так і перекинув воза.* Лебед. у. 4) Становиться, стать хуже, приходить, прійти въ упадокъ, вырождаться, выродиться, истребляться, истребиться; бѣднѣть, обѣднѣть. *Чим рік, то вже зводиться пшениця.* Каменец. у. *Велетні тепер звелись.* Г. Барв. 423. *Були в моїй хаті таркани, та зве-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лися, тепер немає. Бодай його корінь звівся! Ном. № 3787. *Звелось у нього хазяйствечко. За Хмельницького Юрася пуста стала Україна, звелася.* Лукаш. 35. *До нитки звівся мій козак усе на панщині проклятій.* Шевч. 526. *Усе позбував, усе попропивав,— звівся ні на що.* Кв. Драм. 163. **Звести́ся ні на́що.** Придти въ совершенный упадокъ, совершенно испортиться и пр. К. Краш. 21. Св. Л. 128. **Нехай воно́ зведе́ться.** Пропади оно! *Не прядеться, нехай воно зведеться!* Грин. I. 240.

Зво́дник, ка, *м.*=**Звідник.**

Зводні́ти, ні́ю, ешь, *гл.*=**Звідніти.** *Під лавкою капусточка, тиждень, як кипіла; ой їж, коли хоч, коли не зводніла.* Нп.

Звожа́й, жая, *м.* Возка хлѣба съ поля. *Дай же ті, Боже, в полі урожай, в полі урожай, а в гумно звожай!* Гол. II. 37.

Звозди́к, ка, *м.* Раст.: а) Saponaria officinalis. Вх. Пч. I. 12. б) Dianthus compactus. Шух. I. 21. в)—**бі́лий**=**Терлич.** Вх. Пч. I. 13. г)—**пільский.** Betonika officinalis. Шух. I. 21.

Звози́ти, жу, зиш, сов. в. **звезти́, зу́, зе́ш** и **звози́ти, жу́, зиш**, *гл.* Сваживать, свезти въ одно мѣсто. *Кілько в небі зірочок, тілько на полі кіпочок. Суди, Боже, звозити, в велику скирту зложити.* Чуб. III. 246. *Волів одробила, пшеницю звозила.* Чуб. V. 824.

Звози́тися, жуся, зишся, сов. в. **звезти́ся, зу́ся, зе́шся** и **звози́тися, жу́ся, зишся**, *гл.* Сваживаться, свозиться. *Ще дівчина Богу не молилась, козакова пшениця звозилась.* Мет. 28.

Зволе́ння, ня, *с.* Соизволеніе. *Як панське зволення.* Ном. № 4948.

Зво́лити, ся. См. **Зволяти, ся.**

Зволіка́ти, ка́ю, ешь, сов. в. **зволокти́, лочу́, че́ш**, *гл.* Стягивать, стянуть, совлекать, совлечь. *Зволік дошки ув їдне місце.*

Зволіка́тися, ка́юся, ешся, сов. в. **зволокти́ся, чу́ся, че́шся**, *гл.* Подниматься, подняться съ трудомъ, вставать, встать съ трудомъ. *Довго спав на сіні в клуні, аж над вечір зволікся і потяг до церкви.*

Зволо́к, ка, *м.* Спускъ съ горы. Міус. окр.

Зволокти́, ся См. **Зволікати, ся.**

Зволочи́ти, чу́, чиш, *гл.* 1) Стянуть, стащить, собрать. *Та хотять байраки рубати, ізрубавши, зволочити, зволочити й запалити.* Мет. 367. *Ой я ж тії співаночки з жита зволочила.* Гол. IV. 466. 2)—**що́.** Таскать по чему. *Чоловік* (цигана бивши) *двір ним увесь зволочив.* Мнж. 115. 3) Совратить, развратить. *Говорять люде, що ти дівчину зволочив. Не я її зволочив, но мої чорні брови.* Чуб. V. 237.

Зволя́ти, ля́ю, ешь, сов. в. **зво́лити, лю, лиш**, *гл.* Соизволять, соизволить, позволять, позволить. *Покохав я дівчину, а батько не зволяв брати її.* О. 1862. VIII. 11. *Ох, вовче братіку, зволь же нам хоч пісню заспівать.* Рудч. Ск. I. 5. *Нащо ж Бог зволив серце дати, коли ся бідним не вільно кохати.* Чуб. V. 117.

Зволя́тися, ля́юся, ешся, сов. в. **зво́литися, люся, лишся**, *гл.* 1) Изволить. *Уже зволялися читати, що в голові у них гуло.* Котл. Ен. IV. 64. 2) **Зво́льтеся!** Сдѣлайте одолженіе, пожалуйста. Кв. Драм. 268.

Зво́мпити и **зво́нпити, плю, пиш**, *гл.* Оробѣть, пасть духомъ, смутиться, потерять надежду. *Пандар погибель бачив брата, злякався, звомпив, замішавсь.* Котл. Ен. V. 73. *Не звомпив же й січовик, на п'ядь не одступив і сміло дивиться чоловікові в вічі.* Стор. МПр. 10. *Всюди про козацьке щастє звопили.* К. ЦН. 277.

Звоне́ць, нця, *м.* Раст.: а) Rhinanthus crista galli. Лв. 101. б) Rhinanthus minor. в) Campanula ranunculoides. Лв. 97. *Як в житі кукіль, то хлібові покій, а як звонець, то му конець.* Ном. № 10139.

Звонки́, ків, *м. мн.* Бубны, бубновая масть.

Зво́ник, ка и пр.=**Дзвоник** и пр.

Звоно́к, нка́, *м.* 1)=**Звоник.** 2) Раст. Campanula persicifolia. Лв. 97.

Звоно́чок, чка, *м.* 1) Ум. отъ **звонок.** 2) *мн.* Раст. Campanula sibirica. Лв. 97.

Зво́нтпити, плю, пиш, *гл.*=**Звомпити.** К. ЧР. 371.

Зворо́т, ту, *м.* 1) Поворотъ. *А де рубав?—питають стрівши кого з дровами, або з деревом. Як скаже: на зворота́х, то се украв десь; де звернув з дороги, там і вирубав.* Грин. I. 232. 2) Оборотъ. **На зворо́т.** На оборотъ. *І все робили на зворот: що строїть треба, те ламали.* Котл. Ен. IV. 64. 2) Возвращеніе.

Зворо́та, ти, *ж.* Межа, оставляемая на полѣ для проѣзда.

Зворочáти, чáю, ешь, *гл.*=**Звертати.** *Я на його накричав, щоб з доріжки зворочав.* Чуб. V. 739.

Зворухну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Сдвинуть съ мѣста, пошевельнуть. *Аж заморився від*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

натуги, а все таки не зворухнув торби. Стор. МПр. 7.

Зворухну́тися, **ну́ся**, **не́шся**, *гл.* 1) Тронуться съ мѣста, шевельнуться. 2) Всколыхнуться; засуетиться. *Мати Божа! Увесь будинок зворухнувся: білити, мити, прибірати... Паночки сподіваємось!* МВ. (О. 1862. III. 35).

Зворуши́ти, **шу́**, **шиш**, *гл.* 1)=**Зворухнути**. *Хотіли удвох скотить на віз того кабана,—та й не зворушать з місця.* Рудч. Ск. I. 157. 2)—**зе́млю**. Поднять, вспахать. *Зворуши землю умію̀чи та посій доладу.* Хата, XV. 3) Всколебать, всколыхнуть. *Як махнемо хусткою..., то ми зворушили на тому місці воздух.* Дещо, 75. 4)—**люди́ну**, **се́рце**. Встревожить, взволновать, растрогать. *Одного прегарного літнього дня громаду села Кукуріківщини зворушив випадок надзвичайний.* Г. Барв. 350. *Як вона зворушила моє серце! Як давно не зазнавав я почування такого високого.* Г. Барв. 496.

Зворуши́тися, **шу́ся**, **шишся**, *гл.* 1) Зашевелиться. *Сонечко вставало. Уже вбоі̀ зворушились, на труд поспішали.* Шевч. 2) Всколыхнуться. 3) Встревожиться, взволноваться; растрогаться. *Настусине й Марусине серце дуже зворушилося від сіеї̈ поголоски.* Г. Барв. 454.

Звохчі́ти, **чі́ю**, **еш**, *гл.* Отсырѣть. Шух. I. 162.

Звою̀ва́ти, **звою̀ю**, **еш**, *гл.* Завоевать, одолѣть. *Хтіли Почаєв звоювати.* Мл. л. сб. 188. *Да іще він думає, гадає, щоб козака Голоту звоювати.* Мет. 446.

Звужа́ти, **жа́ю**, **еш**, сов. в. **звузи́ти**, **вужу́**, **зи́ш**, *гл.* Съуживать, съузить.

Звужа́тися, **жа́юся**, **ешся**, сов. в. **звузи́тися**, **вужу́ся**, **зи́шся**, *гл.* Съуживаться, съузиться.

Звузи́ти. ся. См. **Звужати, ся.**

Зву́к, **ка**, *м.*=**Гук.**

Зв'я́га́, **ги**, **зв'я́ка**, **ки**, *ж.* 1) Лай. *Не боїться вовк собаки, але його зв'яги (зв'яки).* Ном. № 7253. 2) Брань, ругня, ссора. *Така зв'яга йде в дому.* Г. Барв. 536.

Зв'ягель, (**гля?**), *м.* Раст. Vicia silvatica. Лв. 102.

Зв'ягли́вий, **а**, **е**. Любящій лаять. *Зв'ягливого не бійся, а кусливого.* Ном. № 7256.

Зв'яза́ти, ся. См. **Зв'язувати, ся.**

Зв'я́зень, **зня**, *м.* Узелъ, узелокъ съ чѣмъ-либо, связка. Мнж. 181.

Зв'я́зка, **зки**, *ж.* Связь. Вх. Лем. 418.

Зв'язки́й, **а́**, **е́**. Вяжущій. *Галун зв'язкий.* Волч. у. (Лободовск.).

Зв'я́зок, **зку**, *м.* 1) Связь. *Зв'язок до вічного товариства з Галею.* Мир. ХРВ. 353. 2) *мн.* **Зв'язки**. Родъ прически дѣвушекъ въ два пробора. Чуб. VII. 422.

Зв'я́зувати, **зую**, **еш**, сов. в. **зв'яза́ти**, **жу́**, **жеш**, *гл.* 1) Связывать, связать, обвязывать, обвязать. *Возьми ж, сину, нагаєчку і віжки, зв'яжи жінці рученьки й ніжки.* Чуб. V. 425. *Зв'яжи мені головоньку, най не болить дуже.* Чуб. V. 145. 2) Вѣнчать, обвѣнчать. *Мені ще тоді п'ятнадцять літ було, що тепер піп не зв'язав би.* Г. Барв. 264.

Зв'я́зуватися, **зуюся**, **ешся**, сов. в. **зв'яза́тися**, **жу́ся**, **жешся**, *гл.* 1) Связываться, связаться чему. 2) Связываться, связаться съ кѣмъ. *Зв'яжись з дурнем, то й сам дурнем будеш.* Ном. № 6170.

Зв'я́зь, **зі**, *ж.* 1) Архитект. Связь, соединеніе. Черк. у. 2) Крѣпость, прочность. *Хоч в семрязі, аби в добрі зв'язі.* Ном. № 11250.

Зв'я́ка. См. **Зв'яга.**

Зв'яли́ти, **лю́**, **ли́ш**, *гл.* Сдѣлать вялымъ; обезсилить.

Зв'яли́тися, **лю́ся**, **ли́шся**, *гл.* Увянуть, завянуть. *Серце моє зсохло, зв'ялилося за сином, що у москалі віддано.* Каменец. у.

Зв'я́нути, **ну**, **неш**, *гл.* Завянуть. *Травою зв'яло моє тіло.* К. Псал. 230.

Зга́, **зга́га**, **ги**, *ж.* 1) Изжога. Ном. № 8163. *Неначе зага запекла.* Шевч. 401. 2) Жажда. *Будеш серед бою згагою томитись,—я подам тобі з криниці водиці напитись.* К. Досв. 132.

Зга́д, **ду**, *м.* 1) Воспоминаніе. 2) Напоминаніе. **Ні зга́ду, ні спо́гаду.** И не вспомнитъ. *Про гроші чоловікові ні згаду, ні спогаду.* Грин. II. 144.

Згада́ти, ся. См. **Згадувати, ся.**

Зга́дка, **ки**, *ж.* Воспоминаніе. Шевч. (КС. 1883. II. 407). *Почали ми тиху розмову-згадування.* МВ. II. 179.

Зга́дувати, **дую**, **еш**, сов. в. **згада́ти**, **да́ю**, **еш**, *гл.* 1) Вспоминать, вспомнить. *Нема гірше, як в неволі про волю згадувати.* Хата, 80. *Дарувала шиту шовками хустину, щоб згадував на чужині.* Хата, 87. *Згадай, який прийшов до мене, що ні сорочки не було.* Котл. Ен. I. 32. *Згадала баба дівера, що добрий був.* Посл. 2)—**га́дку.** Думать, подумать. *Не згадаю гадки, не змишлю я мислі.* Рудан. I. 13.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Згáдуватися, дуюся, єшся, сов. в. **згадáтися, дáюся, єшся**, *гл.* Вспоминаться, вспомниться.

Згаку́, *нар.* Зря, необдуманно. *Дурню ти божий! Хиба там шлях, чи що, шо тебе згаку понесла миха година у яку яругу.* Харьк.

Згальмува́тися, му́юся, єшся, *гл.* Сбиться съ толку, свихнуться. *Далі що йому робити? Зовсім згальмувався: як ні за що стало пити—гавкати нанявся.* Грин. III. 661.

Згáмкати, каю, єш, *гл.* Дѣтск. Съѣсть, проглотить. *І миш гляди, то і вмучає, щоб згамкати мене, як блин.* Котл. Ен. V. 13.

Згáнити, ню, ниш, *гл.* Охулить, осудить. *А її зганили й обідили і з покоїв вигнали.* МВ. I. 52. *Так було невістка зганить мене, що я в неї стану чорнійша від землі.* Г. Барв. 224.

Зганьби́ти, блю́, би́ш, *гл.* Опозорить, обезчестить, осрамить.

Зганя́ти, ня́ю, єш, сов. в. **зігна́ти, зжену́, не́ш**, *гл.* 1) Сгонять, согнать съ чего, прогонять, прогнать откуда. *Послухай ти, чуро: чи то гуси кричать, чи лебеді ячать?.. Коли гуси кричать, або лебеді ячать, то зжени.* Макс. (1849), 26. *Свою матір рідненьку, удову стареньку, зневажали та з домівки зганяли.* Мет. 346. 2) Сгонять, согнать въ одно мѣсто. *Бігає за скотом, зганя докупи всіх.* Рудч. Ск. II. 188. 3)—**з світу**. Губить, погубить, лишить жизни, убить. *Чи ж я кого з світу зігнав, чи я в кого одняв?* Чуб. V. 233. 4)—**ти́рсу**. У гребенщиковъ: соскабливать, соскоблить ножемъ и сгладить шероховатую поверхность гребня. Вас. 163.

Згáрбати, баю, єш, *гл.* 1) Отнять насильно. 2) Схватить. *Згарбали злодія у коморі.* НВолын. у.

Згáрен, згáрний, а, е.=**Зугарний**. *Він не згарен, він не здатен мене цілувати, тіки згарен, тіки здатен мене роззувати.* Грин. III. 613.

Згáрець, рця, *м.* Выжженное поле. *Бігме, цілий згарець вам скошу.* Федьк.

Згáрище, ща, *с.* Пожарище.

Згáрний, а, е. См. **Згарен**.

Згарцюва́ти, цю́ю, єш, *гл.* Истоптать бѣгая, скача. *Де сам падав, усе видко, і видко, шо сніг згарцьований.* Мнж. 136. *Коні баштан згарцювали.* Мнж. 181.

Згáрь, рі, *ж.* 1) Гарь. *Ти хоч би згарь з люльки видовбав.* Полт. 2) Пригарь въ водкѣ. *Пінної без згарі сім відерок опалила суще коропської.* Мкр. Н. 20. 3) Выгорѣвшій лѣсъ. *Кози пасуть у згарах—вигорілих лісах.* Шух. I. 211. 2) Искры, отлетающія при ковкѣ желѣза. Волч. у. (Лободовск.).

Згáрячу, *нар.* Сгоряча. *Прости мене, я згарячу забувся.* Шевч. 293.

Згаса́ння, ня, *с.* Угасаніе. Щог. Сл. 6.

Згаса́ти, са́ю, єш, сов. в. **згáснути, ну, неш**, *гл.* 1) Тухнуть, потухнуть, гаснуть, угаснуть. *Цілую нічку свічі не згасали.* Чуб. V. 732. *Свічечка згасне, батенько засне, то й вийду.* Мет. 117. *Очі згасли, і всю душу темрява покрила.* К. Псал. 92. *Дуже помилиться той, хто думатиме, що в українському народові згасло всяке життя.* Левицк. (Правда, 1868, 416). 2) Исчезать, исчезнуть. *У нас на Україні зараз після татар і слід їх згас.* Левиц. (Правда, 1868, 557). *Гості хліба не цуралисъ: вже не стало сала. Пирогів стояла миска, но мов не бувала; згас і борщ.* Мкр. Н. 17.

Згаси́ти. См. **Згашати**.

Згáснути. См. **Згасати**.

Згáцькати, каю, єш, *гл.*—**ко́ні**. Изморить лошадей, гнавши ихъ. Вх. Лем. 418.

Згаша́ти, ша́ю, єш, сов. в. **згаси́ти, шу́, сиш**, *гл.* Гасить, погашать, погасить, тушить, потушить. *А тепер нехай не заріка́ється Барабаш, гетьман молодий, на славній Україні огнів та тернів згашати.* Мет. 388. *Хиба тоді, дівчинонько, мої мислі згасиш, коли твою білу ручку та з моєю зв'яжеш.* Коцюп.

Згáяти, га́ю, єш, *гл.* О времени: потерять, пропустить. *Не дооремо сьогодні, бо пів-дня згаяли, поки плуг поладнали—поламався.* Харьк.

Згвалтува́ти, ту́ю, єш, *гл.*=**Зґвалтувати**. *Побачили, згвалтували, та за ним* (на здогін). Драг. 51.

Згéдзкатися, каюся, єшся, *гл.*=**Зґедзкатися**.

Згúбати, баю, єш, *гл.* Найти, встрѣтить. *Сидітимеш, Грина, поки тебе чорт згиба.* Ном. № 8892.

Згúбель, лі, *ж.* Погибель.

Згúблий, а, е. Погибшій.

Згúб(иу)ти, бну, неш, *гл.* Погибнуть, пропасть. *Як би поїхав,—а метелиця така була, що й світу не видко!—то був би згиб.* Канев. у.

Згúдити, джу, диш, *гл.* Изгадить, испачкать. *Згидив уже ввесь папір, давайте ще буду писати.* Канев. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Згидува́ти, ду́ю, єш, *гл.* Побрезгать.

Згина́ти, на́ю, єш, сов. в. **зігну́ти, ну́, неш,** *гл.* Сгибать, согнуть. *Негріте залізо не зігнеш.* Ном. № 3887.

Згина́тися, на́юся, єшся, сов. в. **зігну́тися, ну́ся, нешся.** *гл.* Сгибаться, согнуться. *Під віконцем зігнувся, чи не вийде Маруся.* Чуб. V. 67. *Як ударить ватаг молоденький чумаченька списом у груди. Ой той же спис удвоє зігнувся.* Мет. 459.

Згину́ти, ну, неш, *гл.* Погибнуть. *Не силуйте мене за нелюба, да нехай же він згине.* Мет. 243. *Біда біду перебуде—одна згине, десять буде.* Ном. № 2165.

Згину́чі, *нар.* Согнувшись. *Злодій згинчі перебіг попід тином.*

Згі́ддя, дя, *с.* Имущество, домашнія вещи, все добро. *Перед великодним святом до нас зо всім згіддям і перебрався.* О. 1862. VIII. 23.

Згі́дливий, а, е. 1) Пригодный, полезный. *Вона згідлива: нею підкурюють корову, як захвора.* ХС. IV. 56. *Се зілля згідливе: його п'ють од кашлю.* Волч. у. 2) Покладистый, сговорчивый, миролюбивый.

Згі́дний, а, е. 1) Пригодный, годный. *Згідна на одно сміхотворство.* К. Гр. Кв. XX. *До того дожурюся, що не згідна буду ні людям, ні собі.* Г. Барв. 268. 2) Согласный.

Згі́дно, *нар.* 1) Согласно. *Виховувала б (школа) наших дітей згідно з духом нації.* К. XII. 127. 2) Пригодно.

Згін, згóну, *м.* 1) Сгоняніе въ одно мѣсто, напр. сгоняніе скота въ одно стадо на одно пастбище. *Якось вставши до овечок рано та раненько, подоїла, в згін прогнала.* Мкр. Н. 7. 2) Сгоняніе съ мѣста, изгнаніе.

Згі́нний, а, е. Згі́нні дні. Дни, въ которые все сельское рабочее населеніе сгонялось на барщину. О. 1862. IV. 94.

Згі́ркли́й, а, е. Прогорьклый.

Згі́ркнути, ну, неш, *гл.* Прогорькнуть, сдѣлаться горькимъ.

Згі́рний, а, е. Нагорный.

Згі́рок, рку, *м.* Холмикъ. *Збігла прудко на згірок.* Мир. ХРВ. 7. Ум. **Згі́рочок.** *Веде його на згірочок.* МВ. (О. 1862. I. 77).

Згі́рря, ря и **згір'я, р'я,** *с.* Холмикъ; взгорье. Левч. 27. См. **Згірок.** *Східці по згір'ю направляли* (у хату). МВ. (О. 1862. I. 72). *На згір'ях лісових знайшли його осемю.* К. Псал. 299.

Згі́рш, згірше, *нар.* Хуже. *Молодець не згірш старої баби.* Ном. № 8504. *Грай, співай, кобзарю! Не про дідів, бо не згірше й ми ляхів карали.* Шевч. 182.

Згі́ршний, а, е. Худшій. *Не так добра, не так добра, як згіршого миха.* Лавр. 111.

Згір'я. См. **Згірря.**

Згла́дити, джу, диш, *гл.* Сгладить. *Рівніш зладиш, тісніш ляжеш.* Ном. № 7202.

Згла́мати, маю, єш. *гл.* Проглотить, пожрать, сожрать. *От бабі й нудно, що чого сей дід на світі живе. Приміла б,—його зламала.* Г. Барв. 188.

Згле́віти, вію, єш, *гл.* Дѣлаться слизистымъ. *Сир зглевів.* См. **Снядіти.**

Згле́діти, джу, диш, *гл.*=**Зглядіти.** *Жита які, гречки! і оком не згледиш.* Г. Барв. 102.

Згли́бити, блю, биш, *гл.* Понять, постигнуть до глубины. *Добре згилбив дітську натуру.* О. 1862. 1. 74.

Згли́бока, *нар.* 1) Изъ глубины. 2) Глубоко. *Сі приказки займають душу згилбока.* Хата, 41.

Згло́бити, блю, биш, *гл.* Сплотить.

Згло́та, ти́, *ж.* Толпа, скопленіе народа, давка. Вх. Зн. 21.

Згло́тити́ся, чу́ся, тишся, *гл.* Столпиться, собраться толпой. Вх. Зн. 21.

Зглузува́ти, зу́ю, єш, *гл.* Осмѣять. *Осміяне, зглузоване йде.* Г. Барв. 286.

Згляд, ду, *м.* 1)=**Погляд.** 2) Контроль, досмотръ, присмотръ. *Тоді не було згляду такого, як теперечки.* НВолын. у.

Зглядáти, дáю, єш, сов. в. **згля́нути, ну, неш,** *гл.* Взглядывать, взглянуть. *Згляньна Христа єдина.* Чуб. III. 19. *Тільки згляну́ти на твої очі, то й знать, скільки вони сліз вилили.* Г. Барв. 280.—**óком.** Охватить взглядомъ. *Коло її хати був великий луг, скільки оком згляну́ть.* Рудч. Ск. I. 145.

Зглядáтися, дáюся, єшся, сов. в. **згля́нутися, нуся, нешся,** *гл.* 1) Переглядываться, переглянуться. *З корчми ідуть,—зглядаються, з бурлаки сміються.* Чуб. V. 1013. *Навіки зоставсь у мовму серці з тієї годиночки, як зглянулись із ним на цвинтарі.* Г. Барв. 67. 2)—**на кóго.** Преимущественно въ сов. в. Смилостивиться, умилосердиться надъ кѣмъ. *Бог на його зглянувсь.* Ном. № 4926. *Зглянься на дитину бідну, друже мій!* МВ. II. 149. *І Бог зглянувсь на ті сльози і на Україну.* Шевч. 366.

Згля́діти, джу, диш, *гл.* Увидѣть. *Закричали, задрожали, як Христа згляділи.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

КС. 1882. IV. 170.—**о́ком.** Охватить взглядомъ.

Згля́дуватися, дуюся, ешся, *гл.*=**Зглядатися.** *Ізглядуємось, а сміх нас так і бере.* МВ. (О. 1862. III. 35).

Зглядь, ді, *ж.* Вниманіе, уваженіе. *Шануй кожного, то будуть люде зглядь мати.* Каменец. у.

Згля́нути, ся. См. **Зглядати, ся.**

Згнива́ти, ва́ю, еш, сов. в. **згни́ти, нию́, е́ш,** *гл.* Сгнивать, сгнить. Ном. № 9468.

Згніти́ти. См. **Згнічувати.**

Згні́чувати, чую, еш, сов. в. **згніти́ти, чу́, тиш,** *гл.* 1) Сжимать, сжать, сдавливать, сдавить. *Оживає знічений морозом, непозичений у німця, український розум.* К. XII. 2)—**се́рце.** Скрѣпя сердце. *Все переймав, зніти́вши серце, чого там його учено.* К. Д. Серце. 18.

Згноїти, ною́, їш, *гл.* Дать сгнить. *Вже на тоці зноїв хліб Семен.* Каменец. у.

Згнуща́тися, ща́юся, ешся, *гл.*=**Знущатися.** *Да вже ж мені з твої доньки знущатися годі.* Чуб. V. 422. *Тяжко плакала Ганнуся і не знала, защо, защо мати знущається.* Шевч. 21.

Зговори́ни, рин, *ж. мн.*=**Змовини 2.** КС. 1883. II. 309.

Зговори́ти, рю́, риш, *гл.* Проговорить, сказать. *Хата, як покришка: що зговориш, то в хаті повинно пропасти.* Ном. № 5998. *А що я тобі казатиму, дочко,—зговорила Чайчиха похмуро.* МВ. II. 42. *Як сеє зговорили, так барзо й учинили.* Мет. 441.

Зговори́тися, рю́ся, ришся, *гл.* Разговориться. *Зговорились удівці, а сидячи в кабаці: лучча жінка первая, а ніж тая другая.* Гадяч. у.

Згóда, ди, *ж.* 1) Согласіе; миръ. *Пригоди учать згоди.* Ном. № 1751. *Лучча солом'яна згода, як золота звада.* Ном. № 3279. 2) Соглашеніе, примиреніе. *Пани, тее зрозумівши, згоду учинили, підкинувшись під Умань, Гонту ізловили.* Макс. (1834). 126.

Згоджа́тися, джа́юся, ешся, и **згóджуватися, джуюся, ешся,** сов. в. **згóдитися, джуся, дишся,** *гл.* 1) Соглашаться, согласиться. *„Сідай з нами!"—І той згодився—сів та й полетіли.* Рудч. Ск. II. 81. *А я хлопець гарний був, до жінки згодився.* Чуб. V. 655. 2) Уговариваться, уговориться, условиться. 3) Мириться, помириться, жить въ мирѣ, согласіи. *Невістки якось між собою добренько згоджаються, а се в нас рідко буває, щоб мирились.* Г. Барв. 410. 4) Пригодиться. Чуб. V. 934. *Не плюй у колодязь: згодиться води напиться.* Ном. № 4478.

Згóди́ти, джу, диш, *гл.* 1)—**кого́.** Условиться съ кѣмъ, пригласить или нанять кого. „Затѣется въ селѣ свадьба; прежде всего заботятся о томъ, чтобы **згóдити попа**". О. 1862. IX. 52. *Згодили якогось москаля з міста за куховара.* МВ. (О. 1862. III. 64). 2) Погодить, обождать. *Ой, синочку, згоди годиночку, та таки я зберу свою родиночку.* Чуб. V. 873. *Згодивши днів зо три, прийдемо на роботу.* Зміев. у.

Згóди́тися. См. **Згоджатися.**

Згодли́вий, а, е.=**Згідливий.**

Згóдний, а, е.=**Згідний.**

Згóдно, *нар.* Выгодно. *Згодніше купити у місті, ніж у селі.* НВолын. у.

Згóдом, *нар.* Спустя нѣкоторое время, погодя. *Коли трохи згодом дзвонок—дзелень! дзелень!* Рудч. Ск. I. 76.

Згодува́ння, ня, *с.* Вскормленіе. К. (Желех).

Згодува́ти, ду́ю, еш, *гл.* Вскормить. *Мати сина да народила, а народивши, згодувала.* Чуб. III. 270.

Згодя́, *нар.*=**Згодом.** *Дивись згодя: гуляє неборак в Охрімовій куценькій свитці.* Гліб. 48.

Згóдяний, а, е. Договоренный. *Ми ще не згодяні.* Черк. у.

Згожа́тися, жа́юся, ешся, *гл.* = **Згоджуватися.**

Згóжий, а, е. Годный. *Поздоров Боже—твоє нам згоже.* Ном. № 9705.

Згóжуватися, жуюся, ешся, *гл.*= **Згоджуватися.**

Згóїти, го́ю, їш, *гл.* Залѣчить.

Згóїтися, згóюся, їшся, *гл.* Залѣчиться. *Не так хутко зноїться, як біда скоїться.* Ном. № 2158.

Згóла, *нар.* Совершенно, дочиста, вполнѣ.

Зголи́ти, лю́, лиш, *гл.* 1) Сбрить. *Перший раз, як живу на світі, довелось мені зголити вуси.* Стор. I. 170. 2) Оголить, обнажить. Переносно: сдѣлать бѣднымъ, нищимъ. *Та бодай же ти, корчмо,... та й у пень згоріла, та як ти ж мого сина, та як ти молодого, та навіки зголила.* Грин. III. 286.

Зголо́дженний, а, е. Проголодавшійся. *Зголоджена голота.* К. ЦН. 298.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зголодні́ти, ні́ю, єш, *гл.* Проголодаться. МУЕ. III. 47. *Вже й коні потомили і зголодніли сами.* Рудч. Ск. II. 62. *Чого той мировий не їде?—люде зголодніли вже.* Каменец. у. *Лис зголоднів так, що вже їсти хоче.* Грин. II. 5.

Зголодра́біти, бію, єш, *гл.* Обнищать, обѣднѣть.

Зголоси́тися. См. **Зголошуватися.**

Зголо́шуватися, шуюся, єшся, сов. в. **зголоси́тися, шу́ся, сишся,** *гл.* Отзываться, отозваться, выражать, выразить желаніе. *Хто мене молоду додому проведе?—Зголосився козак.* Гол. III. 432.

Зголу́бити, блю, биш, *гл.* Взлелѣять. *Було тобі знати: вороним конем їздити, хлопця собі зголубити.* Гол. I. 2.

Згомоні́ти, ні́ю, ни́ш, *гл.* Проговорить. *Маруся їй осьміхнулась: „ні за віщо дякувати", згомоніла: „я правду свою тобі кажу".* МВ. II. 125.

Згон, ну, *м.*=**Згін.** *І я був у Тихмісі: колись гонив згон ёдного тут купця,— було волів сорок у згоні.* Терск. обл.

Згóнини, згóнин, *ж. мн.* Части колосьевъ и соломы, падающіе вмѣстѣ съ зерномъ при вѣяніи послѣдняго, сметаемые обыкновенно метлой. *Зганяй бо мерщі з зерна оті згонини, не спи.* Брацл. у.

Згóнити, ню, ниш, *гл. 1)*=**Зганяти.** *Бідний брат став їх згонить,—вони не встають.* Рудч. Ск. II. 135. *Біжать згонити овець, що ростеклися по всій царині.* Мир. ХРВ. 39. 2) Очищать зерно, уже провѣянное, отъ кусочковъ колоса, соломы и пр. *Та він то навіяв і велику купу, та ще не згонив.* Брацл. у.

Згóраний, а, е. Сгорѣвшій. *Згорана хата.* НВолын. у.

Згорба́тіти, тію, єш, *гл.* Сдѣлаться горбатымъ. Черк. у.

Згóрбити, блю, биш, *гл.* Сгорбить, согнуть. *Мене вже давно горе згорбило.* Г. Барв. 298.

Згóрбитися, блюся, бишся, *гл.* Сгорбиться. *Згорбилась, мовляв, старенька бабуся.* Хата, 178.

Згорбу́литися, люся, лишся, *гл.* = **Згорбитися.** Ив. 71.

Згóрда, *нар* Гордо, высокомѣрно. *Марусенька пишна в черевичках вийшла; на воротях стала, згорда одказала.* Чуб. V. 243.

Згорджа́ти, джа́ю, єш, сов. в. **згóрдити, джу, диш,** *гл.* Пренебрегать, пренебречь. *Не раз єси, не два добрими людьми згордила.* Гол. IV. 275.

Згордува́ти, ду́ю, єш, *гл.*=**Згордити.** *Як Катря їм згордувала, засватав другу дівчину.* МВ. II. 139.

Згоржа́ти, жа́ю, єш, *гл.*=**Згорджати.**

Згори́, *нар.* 1) Сверху. 2) Впередъ. *Згори гроші дає.* Каменец. у.

Згóристий, а, е. Покатый, наклонный. *Двір був згористий, і до ґанку треба було під'їжджати трошки під гору.* Левиц. I. 457.

Згóристо, *нар.* Покато. НВолын. и Каменец. у.

Згорівка, ки, *ж.*=**Горівка.** Вх. Лем. 418.

Згорі́ти, рю́, ри́ш, *гл.* 1) Сгорѣть. *Вкинь його в піч,—нехай згорить!* Рудч. Ск. I. 37. *Згоріла хижка, згоріла книжка—нічим ворожити.* Ном. № 1811. 2) Покраснѣть. *Щось у віконце стук-стук!..так я й згоріла!* МВ. (О. 1862. III. 56). *Уразив її заразом двічи в серце. Вона так і згоріла, та й каже...* Г. Бар. 106.

Згорну́ти, ся См. **Згортати, ся.**

Згороди́ти, джу́, диш, *гл.* 1) Загородить. *Не одна баба город згородила.* Ном. № 2586. 2) Соорудить, воздвигнуть. *Бо хотять же нас поголотити, піч огненну згородити.* Чуб. I. 169.

Згорта́ти, та́ю, єш, сов. в. **згорну́ти, ну́, неш,** *гл.* 1) Складывать, сложить, свертывать, свернуть. *Все б тільки сиділа, згорнувши ручки.* Рудч. Ск. II. 44. *Мати її убрання хороші та пишні купує,—вона ледві подивиться: згорне та й забуде.* МВ. II. 158. 2) О книгѣ: закрывать, закрыть. *Згорнувши книгу, віддав слузі.* Єв. Л. IV. 20. 3) Сгребать, сгресть. *Згорни жар докупи.*

Згорта́тися, та́юся, ешся, сов. в. **згорну́тися, ну́ся, нешся,** *гл.* 1) Складываться, сложиться, свертываться, свернуться. *Як мої ручки згорнуться, то тоді твої роскоші минуться.* Чуб. V. 517. 2) Сгребаться, сгрестись.

Згостри́ти, рю́, риш, *гл.* Сточить.

Згото́вити. См. **Зготовляти.**

Зготовля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **згото́вити, влю, виш,** *гл.*=**Готувати, зготувати.** *Ягідочки рвала, цибульку щипала,—я ж тому хлопчині снідать зготовляла.* Мил. 110.

Зготува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Состряпать, изготовить. *А я йому ранесенько снідати зготую.* Маркев. 68. *Зготувати обід.* Рудч. Ск. II. 204.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зграсува́ти, су́ю, єш, *гл.* Уничтожить до основанія. Аф. 451.

Згра́я, ра́ї, *ж.* Толпа, скопище; шайка. К. Досв. 82. *За ним, було, ціла зграя людей: і охотничі, і псарі, і доїжджачі.* Рудч. Ск. II. 202. *Кидав п'яній граї золоті червінці.* Мир. ХРВ. 92.

Згре́бло, ла, *с.* Скребница.

Згребти́, ся. См. **Згрібати**, ся.

Згриз, зу, *м.* **згри́за**, зи, *ж.*=**Згризота**. Вх. Зн. 21. Вх. Лем. 418.

Згриза́ти, за́ю, єш, сов. в. **згри́зти**, зу́, зе́ш, *гл.* 1) Сгрызать, сгрызть. *Там його лисиці і згризуть на смерть.* Рудч. Ск. 133. 2) Изгрызать, изгрызть.

Згризо́та, ти, *ж.*=**Гризота 1**. *Не лежала ні дня, ні години: лиш сухоти да згризоти на личку змарніли.* Чуб. V. 210.

Згри́зти. См. **Згризати**.

Згріба́ти, ба́ю, єш, сов. в. **згребти́**, бу́, бе́ш, *гл.* Сгребать, сгресть.

Згріба́тися, ба́юся, єшся, сов. в. **згребти́ся**, бу́ся, бе́шся, *гл.* 1) Быть сгребаемымъ, сгребаться, сгрестися. *Чоловікові коситься легко, утрое само ляга, само і згрібається, само і в'яжеться.* Мнж. 127. 2) Быть въ силахъ грести. *Бач, який вітер, як грає Дніпро,—тепер не згребешся.* Черк. у.

Згрібни́й, а, е. О полотнѣ: болѣе толстое. *Полотно грубше називається згрібне́, а тонше чесане.* Шух. I. 259.

Згріб'я, б'я, *с.* Пакля, охлопки (болѣе грубые). Вх. Уг. 249.

Згрі́зна, нар. Грозно. *Не говоріть згрізна до мене.* Г. Барв. 344.

Згрі́зність, ности, *ж.* Строгій видъ. *Старшині тра згрізність мати.* НВолын. у.

Згрізну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Строго прикрикнуть, погрозить. О. 1861. X. 39. *Згрізнувсь пан на Кирика, тупнувши ногою: „А ти, каже, плут, п'яниця! я въ тебе слугою?“* ЗОЮР. II. 86.

Згрі́ти, рі́ю, єш, *гл.* Согрѣть. *Та не вітер його не звіє, ні сонце його не згріє.* Грин. III. 488.

Згрішáти, шáю, єш, сов. в. **згріши́ти**, шу́, ши́ш, *гл.* Согрѣшать, согрѣшить. *Чоловік що ступить, то згрішить.* Ном. № 99. *Коваль згрішив, а шевця повісили.* О. 1862. X. 34.

Згрома́джувати, джую, єш, сов. в. **згрома́дити**, джу, диш, *гл.* Сгребать, сгресть, собирать, собрать. *Він згромадив усі води у моря великі.* К. Псал. 74.

Згрома́джуватися, джуюся, єшся, сов. в. **згрома́дитися**, джуся, дишся, *гл.* Сгребаться, сгрестись; собираться, собраться. *Звелить—і суд згромадиться на злого.* К. Іов.

Згроши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* Обратить въ деньги. *Як їхатимуть вже відсіль на Кавказ на житло, то сей садок згрошять.* Черк. у.

Згрузи́ти, жу́, зи́ш, *гл.*—**доро́гу**. Размокшую отъ дождя дорогу испортить ѣздой, ходьбой. *Так згрузять дорогу, що треба бичувать, щоб витяти воза.* Черк. у.

Згрязи́ти, жу́, зи́ш, *гл.*=**Згрузи́ти**. *Згряжена дорога.* Черк. у.

Згу́ба, би, *ж.* 1) Потеря. *Чия згуба, того гріха повна губа.* Ном. № 7452. 2) Гибель, погибель. *Оцей дощ—згуба.* НВол. у. *На згубу людей не можно в завод гнати.* НВолын. у. *Це він робе мені на сухоту та на згубу.* НВолын. у.

Згуби́ти, блю́, биш, *гл.* 1) Потерять. *Лучче з розумним двічи згубити, як з дурнем раз найти.* Пос. 2) Погубить. *Ой стій, не топися, марне душу згубиш.* Чуб. V. 212.

Згуби́тися, блю́ся, бишся, *гл.* Потеряться. *Лихе не згубиться.* Ном. № 3229.

Згу́бний, а, е. Гибельный.

Згу́да, ди, *ж.* Осмѣяніе, посрамленіе. *Закохався я тяжко в тобі. Тепер я готов присягати, що не вийду з тої хати; нехай ведуть мене на згуду, а без тебе жити я не буду. Нехай мене виганяють, кийом боки обламають, а я буду з того сміятись.* Грин. III. 159.

Згук, ку, *м.* Звукъ. КС. 1882. IV 166.

Згукну́ти, ну́, не́ш, *гл.* 1) Крикнуть. *Що ж, як він згукне нам отте своє „годі!“ та й нагадувать не звелить?* МВ. II. 110. 2) Позвать. *Згукнув його,—він обізвався і прийшов до мене.* Екатериносл. у. (Залюбовск.).

Згу́куватися, куюся, єшся, сов. в. **згукну́тися**, ну́ся, не́шся, *гл.* Перекликаться, перекликнуться. *Ходять по лісу та згукуються, бо погубились.* Лебед. у.

Згуля́ти, ля́ю, єш, *гл.* 1) Прогулять безъ работы. *Увесь день робить і часиночки не згуляє. Ох рад би я, моя мати, середу згуляти.* АД. I. 260. 2) Погулять. *Ой ледащо невісточка,—не хоче робить: тільки спати та гуляти.* Мет. 322. *Скажи ти, зозуле, скажи ти, сивенька, хто в світі найлучче згуляє?* Чуб. V. 487. 3) Поиграть, сыграть.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

А зґуляєм, брате, в переваґи? — Зґуляєм! Ном. № 14095.

Згурти́тися, чу́ся, ти́шся, *гл.* Собраться вмѣстѣ. Зміев. у.

Згуртува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Сгруппировать, собрать въ одно мѣсто. *Згуртував людське поле, а своє все до села.* Каменец. у.

Згу́слий, а, е. Сгустившійся. Желех.

Згу́снути, ну, неш, *гл.* Сгустѣть. *Пара від холоду згусне.* Дещо. 89.

Згу́ста, *нар.* Въ выраж. **Зча́ста-згу́ста.** Часто. Вх. Зн. 22.

Згусти́ти, щу́, сти́ш, *гл.* Сгустить. *Як сир згустив, упорав, приспособив.* К. Іов. 22.

Згусува́тися, су́юся, єшся, *гл.* Заупрямиться, заартачиться. *Згусувалися коні.* Вх. Лем. 418.

Згуча́тися, чу́ся, чишся, *гл.* Испугаться. *Кінь згучався.* Галиц. Вх. Зн. 21.

Зґа́рда, ди, *ж.* Родъ ожерелья изъ монетъ или крестиковъ. Шух. I. 130, 137.

Зґвалтува́ти, ту́ю, єш, *гл.* 1) Изнасиловать. (Зграя) *вбила рандаря старого, дочок зґвалтувала.* К. МБ. III. 247. 2) Разгласить, разнести. Въ этомъ значеніи употреблено только въ одной фальсифицир. пѣснѣ: *Зґвалтували лиху чутку наші хуторянці.* Мет. 373.

Зґедзатися, зґе́дзкатися, аюся, єшся и **зґе́дзитися, дзжуся, дзишся,** *гл.* Заупрямиться, заартачиться. *Гляди ж, Наталко, не зґедзайся, як старости прийдуть.* Котл. НП. 377. *Жінка твоя зґедзкалась.* Левиц. I. 366. *О, вже зґедзився!* Каменец. у.

Зґі́ґнути, ґну, неш, *гл.* Околѣть. Вх. Уг. 245.

Зґля́ґатися, ґаюся, єшся, *гл.* Створожиться. *Зґляґалось молоко.* Черк. у.

Зґо́я, зґо́ї, *ж.* Пт. сойка, Garrulus glandarius. Шух. I. 23.

Зґрунтува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Достать дно. *Місця того ніхто не зґрунтує.* НВолынск. у.

Здава́ти, здаю́, єш, сов. в. **зда́ти, здам, здаси́,** *гл.* 1) Сдавать, сдать. *Ой у саду, у садочку там голубчик гуде, там Юрочко парубоцтво здає; ой у саду, у садочку там голубка гуде, ой там Маруся дівування здає.* Мет. 230. 2) Давать, надавать. *Подій корівки, що 'д батенька наїнала, та прогонь і овечки, що ненька здавала.* Чуб. V. 695. 3)—**екза́мена.** Выдерживать, выдержать экзаменъ. Левиц. Пов. 5.

Здава́тися, здаю́ся, єшся, сов. в. **зда́тися, зда́мся, здаси́ся,** *гл.* 1) Сдаваться, сдаться, поддаваться, поддаться, уступать, уступить. *Ти дівчино, ти подобна, не здавайся на підмову, будеш добра.* Чуб. V. 355. 2) Полагаться, положиться на. *Та на волю Божу здайся.* Грин. III. 359. *Ти по сім боці, я по тім боці, передайся до мене, ти чорнява, кучерява, не здавайся на мене.* Мет. 12. *Я оце здався на мого Фортаія, чи не налагодить він того діла.* Стор. МПр. 44. 3) Ссылаться, сослаться. *Здався циган на свої діти.* Посл. *Що сьому правда,— здаюсь на людей.* О. 1862. III 33. 4) Казаться, показаться. *Ой здається, моя мила, иншого кохаєш.* Мет. 8. *Ой здається, моє серце, що ти мальована.* Чуб. V. 157. 5) Годиться, пригодиться, быть нужнымъ. *Про що мені здались нікчемні руки?* К. Іов. 63. *Нащо він мені здався?* Рудч. Ск. I. 23. *Що я вам на сміх здався, чи що?.* Ном. № 3478.

Здави́ти. См. **Здавлювати.**

Зда́влювати, люю, єш, сов. в. **здави́ти, влю́, виш,** *гл.* 1) Сдавливать, сдавить, давить, задавить. *Не грай, кітко, з медвідем, бо тя здавить.* Ном. № 1213. *Здавив за руку, аж хрусну́ло.* Харьк. у. 2) **Здави́ти о́ком на ко́го.** Подмигнуть. *Здавив на мене оком, я й замовк та й край.* Черк. у.

Зда́вна, *нар.* Издавна. *Люд здавна коверзує, з того лихо і плазує.* Ном. № 2456.

Зда́вній, я, е. Давній. *Попід гаєм зелененьким здавняя стежечка.* Рк. Макс.

Здавні́ти, нію, єш, *гл.* Устарѣть.

Зда́вну, зда́вня, *нар.*=**Зда́вна.** *Вона мене здавну знає.* Чуб. V. 1033. *Мири вічностю ся здавна називають.* Ном. № 390.

Зда́лека, зда́леку, *нар.* Издали, издалека. *А то лихо, що боюсь, хоч здалека подивлюсь.* Лав. 42. *Здалеку най ся гріє квасоля, бо пригорить.* Каменец. у.

Зда́лий, а, е.=Здатний. Желех.

Зда́лити, лю, лиш, *гл.? Сюди, сюди, парубочки, ми вам раді будем: бочку спалим, другу здалим—ми вам роздобудем.* Грин. III. 88.

Зда́лі, здалі́, *нар.*=**Здалека.** Вх. Лем. 419. *То ж сестриця з братом здалі розмовляла.* Чуб. V. 928.

Зда́ний, а, е.=Здатний. Желех.

Зда́ння, ня, *с.* Мнѣніе.

Зда́рити, рю, риш. *гл.*=**Подарувати.** *Що не здарить можність наша, най покриє ласка ваша.* Гол. III. 505.

Здармува́ти, му́ю, єш, *гл.* Истратить попусту. *Здармувати час.* Вх. Лем. 419.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Здарува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Подарить, надавать подарковъ. *Здарували йому на весіллі чотирі карбованці.* Черк. у. *Чорниці, які милостиві, здарували їй що мога.* МВ. II. 164.

Зда́ти, ся. *См.* **Здавати, ся.**

Зда́тний, а, е, 1) Способный. *На хитрощі дівчата здатні.* Котл. Ен. VI. 75. *До чого здатний Петро?* Каменец. у. 2) Годный, пригодный. *Ми його приймили у своє село, бо він нам здатний: коваль, бачите, добрий з його.* Каменец. у. *Мені ці халяви не здатні, бо малі.* Каменецк. у.

Зда́тність, ности, *ж.* 1) Способность. 2) Пригодность.

Зда́тно, *нар.* Пригодно. *Хоч не ошатно, та здатно.* Ном. № 11251.

Зда́ча, чі, *ж.* Сдача. *Дають мені шага грошей, ще й копійку здачі.* Грин. III. 402.

Здвиг, гу, *м.* 1) Стеченіе, скопленіе. *В Почаєві на Зелені свята—такий здвиг!* Могил. у. 2) Праздникъ Воздвиженія Креста Господня, 14 сентября. МУЕ. III. 48.

Здвига́ти, га́ю, еш, сов. в. **здвигну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* 1) Сдвигать, сдвинуть. *Бачу, що він здвигає брови.* МВ. II. 26. 2)= **Здвигнутися 2.** *Ударив кулаком по столу—аж вікна здвинули.* Мир. ХРВ. 195.

Здвига́тися, га́юся, ешся, сов. в. **здвигну́тися, ну́ся, не́шся,** *гл.* 1) Сдвигаться, сдвинуться, двинуться. *Здвигніться, брати, від сну прокиньтесь.* КЦН. 240. 2) Вздрагивать, вздрогнуть, дрогнуть, содрогнуться, всколыхнуться. *Здвигнулися сіни, як бояре сіли, ще й не так здвинуться, як горілки нап'ються.* ХС. VII. 429. *Ввесь Київ здвинувся.* К. МБ. III. 243.

Здви́гувати, гую, еш, *гл.*=**Здвигати.** *Брати тільки плечима здвигують* Рудч. Ск. II. 102.

Здвиж, жу, *м.* Трясина. НВолын. у.

Здви́ження, ня, *с.*=**Здвиг 2.** ХС. I. 78. **Ра́кове здви́ження.** Такъ отвѣчаютъ тому, кто доискивается праздника тогда, когда его нѣтъ. Грин. I. 242.

Здви́жжя, жя, *с.*=**Здвижовина.** Полтавск. г.

Здвижо́вина, ни, *ж.* Трясина. НВолын. у. См. **Здвиж.**

Здви́нути, ну, неш, *гл.* Шевельнуть. *Зайчик... дух притаїв, оком не здвине, а пильно дивиться.* Греб. 403.

Здебе́ла, *нар.* 1) Толсто, плотно. 2) **Чоловік здебе́ла.** Человѣкъ дюжій, плотный. Черном.

Здебі́льша, здебі́льшого, *нар.* Большей частью; болѣе-менѣе. *Поприбірав у хаті здебільшого.* Сквир. у.

Здекретува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Опредѣлить, назначить. *Яку б кару ледачому пакостникові здекретувати?* К. ЧР. 272.

Здекуці́йник, ка, *м.* Экзекуторъ, исполнитель судебнаго приговора. Галиц. Желех.

Здера́ти, ра́ю, еш, сов. в. **здре́рти, здеру́, ре́ш,** *гл.* Сдирать, содрать. *Шкіру з нього здер.* Ном. № 4029.

Здера́тися, ра́юся, ешся, сов. в. **здре́ртися, ру́ся, ре́шся,** *гл.* 1) Сдираться, содраться. 2) Взбираться, взобраться, вскарабкиваться, вскарабкаться. *Як кіт здерся на скелю.*

Здерев'яні́лий а, е. Одеревенѣлый.

Здерев'яні́ти, ні́ю, еш, *гл.* Одеревенѣть.

Здре́ржати, ся. См. **Здержувати, ся.**

Здре́ржувати, жую, еш, сов. в. **здре́ржати, жу, жи́ш,** *гл.* 1) Удерживать, удержать, сдерживать, сдержать. *Та до такого доліз, що й дерево не здержало.* Рудч. Ск. I, 25. *Не міг здержати сліз.* Опат. 76. *А я його все здержую, як стане зриватися до жидівки.* Г. Барв. 283. 2) Выдерживать, выдержать. *Не дійдеш ти до пекла, не здержиш того пекельного вогню.* Стор. МПр. 41.

Здре́ржуватися, жуюся, ешся, сов. в. **здре́ржатися, жуся, жи́шся,** *гл.* Удерживаться, удержаться. *І хочу здержатись, та не впинюсь.* Г. Барв. 283.

Здре́рти, ся. См. **Здерати, ся.**

Здешеви́ти, влю́, ви́ш, *гл.* Сдѣлать дешевымъ. *Здешевили хліб.* Черк. у. *Здешевила свекорка, здешевила, рідного батенька не купила.* Чуб. III. 204.

Здешеві́ти, ві́ю, еш, *гл.* Подешевѣть. *Здешевіли огірки.* НВолын. у. *Вже воли здешевіли, бо орання пройшло вже.* Каменец. у.

Зджо́лґати, ґаю, еш, *гл.* Щелкать, давать щелчки. Мнж. 181.

Здиба́ти, ба́ю, еш, сов. в. **зди́бати, баю(блю), баєш(блеш),** *гл.* Встрѣчать, встрѣтить. *Костю, чи не здибали-сте де мого Михаська?* Камен. у. *Ідуть, ідуть, здибають пана.* Рудч. Ск. I. 162. *Як вас (літа) здибле лиха доля, будьте коротенькі.* Гол. I. 273. *Біда здибає легко, а трудно*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

її збутися. Ном. № 2171. *Він нас здибав за селом.* Каменец. у.

Здиба́тися, ба́юся, ється, сов. в. **зди́батися, баюся, ється,** *гл.* Встрѣчаться, встрѣтиться. *Ой здибається сива голубонька та з сивими соколами.* Лукаш. 143. *Біла Гандзя, біла густими лозами, здибалася она з трома соколами.* Чуб. V. 722.

Зди́бочки, чок, *ж. мн.* Употребл. въ выраженіи: **на зди́бочках ходи́ти.** Ходить на пальцахъ. *Як спить, то ходять на здибочках.* Г. Барв. 441.

Здиви́тися. См. **Здивлятися.**

Зди́во, ва, *с.*=**Диво.** Вх. Лем. 419.

Здивля́тися, ля́юся, ється, сов. в. **здиви́тися, влю́ся, вишся,** *гл.* 1) Засматриваться, засмотрѣться. *На неї всі здивлялись.* Подольск. г. 2) Спохватываться, спохватиться, замѣчать, замѣтить. *І не здивишся, як опинишся у бабів на запічку, та ще добре, коли не в цебрі.* Подол. г.

Здивови́жений, а, е. Сильно удивленный. *Лев?!—вимовив здивовижений Грицько.—Що ж то воно за лев?* Мир. ХРВ. 69.

Здивува́ти, ву́ю, еш, *гл.* 1) Удивить. *Далекий вік здивує його доля.* К. Іов. 40. *Вона подивилась на його здивованими очима.* Левиц. Пов. 246. 2) Удивиться. *Не здивуйте на сирітські дарунки.* Г. Барв. 330. *Не здивуйте, що вороном крячу: хмара сонце заступила, я світа не бачу.* Шевч. 263. **Ди́вом здивува́ти.** Очень удивиться изумиться.

Здивува́тися, ву́юся, ється, *гл.* Удивиться. *Там дівчина й умивалася, в мостеречко й видивлялася, красотою здивувалася.* Чуб. V. 580.

I. Здима́ти, ма́ю, еш, сов. в. **здиня́ти, здиму́, меш,** *гл.*=**Здіймати, здійняти.** *Здимай, жінко, хоть намітку, неси її за горілку.* Чуб. V. 579. *Не дай ручки стискати і персника здняти.* Чуб. III. 36.

II. Здима́ти, ма́ю, еш, *гл.*=**Здувати.**

I. Здима́тися, ма́юся, ється, сов. в. **здиня́тися, здиму́ся, мешся,** *гл.*=**Здійматися, здійнятися.**

II. Здима́тися, ма́юся, ється, *гл*=**Здуватися.**

Зди́міти, мію, еш, *гл.* Обратиться въ дымъ, разсѣяться какъ дымъ. *Пропав, як здимів.* Ном. № 1871.

Здиня́ти. См. **I Здимати.**

Здира́ти, ра́ю, еш, *гл.*=**Здерати.** *Ловить вовк, ловить вовк, а як вовка піймають, то шкуру здирають.* Ном. № 4092.

Здира́тися, ра́юся, ється, *гл.*=**Здератися.**

Зди́рливий, а, е. Грабительскій.

Зди́рник, ка, *м.*=**Здирця.** *Народ не любить багачів, каже, що вони здирники,* О. 1862. V. 12.

Зди́рок, рка, *м.* У кожевниковъ: жировой слой на внутренней сторонѣ кожи, срѣзываемый во время обработки ея. Вас. 157.

Зди́рство, ва, *с.* Грабежъ, обирательство; вымогательство. *Метнувся на здирство і душогубство ляхів та жидів.* Стор. МПр. 143, 144.

Зди́рця, ці, *м.* Обдирало, взяточникъ, вымогатель, мздоимца.

Зди́рщина, ни, *ж.* = **Здирство.** Мир. ХРВ. 394.

Здискредитува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Дискредитировать. *Силкуються здискредитувати мене тим, що до „Крашанки" я не давав доказу моїх історичних виводів.* К. Краш. 37.

Здити́нитися, нюся, нишся, *гл.*=**Здитиніти.**

Здити́ніти, нію, еш, *гл.* Впасть въ дѣтство. Екатериносл. г.

Здих, ху, *м.* Издыханіе. *Нема на вас здиху.* Ковел. у.

Здихави́читися, чуся, чишся, *гл.* Получить удушье. *Здихавичилась коняка.* НВолын. у.

Здиха́нка, ки, *ж.* Вздохъ. Ум. **Здиха́ночка.** *Тяжкі здиханочки.* Гол. II. 419.

Здиха́ння, ня, *с.* 1) Воздыханіе, вздохъ. *Ой не кажи, орле, що я тут бідую: але скажи, орле, що я тут працюю: моє працювання—тяженьке здихання, мої любі роскошоньки — дрібненькі сльозоньки.* Чуб. V. 325. 2) Издыханіе. Ум. **Здиха́ннячко.**

Здиха́ночка, ки, *ж.* Ум. отъ **здиханка.**

Здиха́ти, ха́ю, еш, *гл. 1)* сов. в. **здихну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* Вздыхать, вздохнуть. *Все чогось скучає, важенько здихає.* Мет. 113. 2) Сов. в. **здо́хнути, ну, неш,** *гл.* Издыхать, издохнуть. *Ой як би то сталось, щоб ви не вертались, щоб там і здихали, де ви поросли.* Шевч. 212. *Був собі такий бідний вовк, що трохи не здох з голоду.* Рудч. Ск. I. 1.

Зди́хатися, хаюся(шуся), хаєшся (шешся), *гл.* 1) Перевести духъ. *Аж не здишусь.* Г. Барв. 397. *Не здишусь—так набігався.* 2) Избавиться, отдѣлаться. *Не можна здихаться цього лихого чоловіка.* Рк. Левиц. *Не здихався біди.* Рк. Левиц.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Здихну́ти. См. **Здихати 1.**

Здича́вiти, вiю, єш, *гл.* = **Здичiти.** *Кота як завезти в лiс, то вiн зовсiм здичавiє і не приступайсь до його.* Волын. г. *Здичавiв хлопець.* Св. Л. 158.

Здичі́ти, чі́ю, еш, *гл.* Одичать. *Здичiли гуси, що й додому не хтять.* Каменец. у. *Здичiє свиня в лiсi, що горе й додому загнати.* Каменец. у.

Здіб, здо́бу, *м.* Внѣшній, наружный видъ, внѣшность, фигура. **Вона́ на таки́й здіб, що і...** Она такова же по внѣшнему виду, какъ и... Вх. Зн. 21.

Здíбний, а, е. Пригодный, годный; способный. К. ХП. 16. Г. Барв. 384. *Здiбний, як вiл до корита.* Ном. № 6549. *На тобi сукнi дуже прибiрні, а до роботи не здiбні.* Чуб. V. 1127.

Здíбність, ности, *ж.* Пригодность, годность; способность. *Постерiг я в нiм тоiдi велику здiбность до поетичного критицiзму.* К. ХП. 21.

Здігна́ти, здожену́, не́ш, *гл.*=**Здогнати.** *Вiд одного втiк, а другого не здiгнав.* Ном. № 7635.

Здíдькатися, каюся, ешся, *гл.* Стать похожимъ на чорта, взбѣситься.

Здіжи́тися. См. **Здіжуватися.**

Здіжуватися, жуюся, ешся, сов. в. **здіжи́тися, жу́ся, жи́шся,** *гл.* О квашнѣ: сдѣлаться плохою, негодною для употребленія. *Чи дiжа здiжилась, чи хазяйка сказилась.* Ном. № 1282. *Дiжа здiжилась, чоловiче, всього двоє хлiба виходе... Стала вона тоiдi знати, що дiжi казати, шоб не здiжувалась.* Мнж. 99.

Здійма́ти, ма́ю, еш, сов. в. **здійня́ти, йму́, меш,** *гл.* 1) Снимать, снять. *За рученьку візьме, золот перстень здiйме.* Мет. 299. *Не здiймай з мене, дiдусю, шкури.* Рудч. Ск. П. 15. *На порiг ступає, шапочку здiймає.* Лавр. 109. 2) Поднимать, поднять. *Руки до Бога здiймає, Господа з небес благає.* Мет. 417. *Ой казав Криворук, що не здiйме орда рук. Орда руки їзняла і козака заняла.* Нп. *Здiймiть очi вашi.* Єв. І. IV. 35.

Здійма́тися, ма́юся, ешся, сов. в. **здійня́тися, му́ся, мешся,** *гл.* 1) Сниматься, сняться. 2) Подыматься, подняться. *Сивi голубочки, здiймiтеся вгору.* Чуб. V. 998.

Здійми́ти, му́, меш, *гл.*=**Здійняти.**

Здійми́тися, му́ся, мешся, *гл.*=**Здійнятися.**

Здійня́ти, ся. См. **Здіймати, ся.**

Здір, здо́ру, *м.* Внутреннее сало. *Палець так би й загруз, як у кабанячому здорі.* Левиц. ПЙО. І. 379.

Здія́ти, здію, еш, *гл.*=**Вдіяти.**

Здія́тися, ється, *гл. безл.* Произойти. *Ось як воно здiялось, смухай.* Стор. МПр. 40.

Здмухну́ти. См. **Здмухувати.**

Здму́хувати, хую, еш, сов. в. **здмухну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* Сдувать, сдуть. *Здмухни порох з стола.*

Здо́ба, би, *ж.* 1)=**Здобич.** *Тогдi то козаки у городi Полоному пили-гуляли, здобу хорошу собi коло жидiв-рандарiв мали.* Дума. 2)=**Здіб.** Вх. Уг. 240.

Здобаритися, риться, *гл. безл* Случиться. Вх. Лем. 419.

Здоби́ток, тку, *м.* = **Здобуток.** *На здобитки, пiдв'язавши литки.* Ном. № 10320. *Тепер пiвник сидить дома, а котик ходить за ковбасами на здобитки.* Рудч. Ск. І. 27.

Здо́бич, чі, *ж.* Добыча. Рудч. Ск. П. 148. МВ. І. 144. *Дiлили помiж собою здобич і гроші, що добули од жидів.* Стор. МПр. 145. Ум. **Здоби́ченька.** *Козацькая здобиченька марне пропадає.* Макс. (1849) 62.

Здоби́чний(ній), а(я), е(є). 1) Доставшійся въ добычу. *Би здобичнi гроші пропиваєте.* К. ЦН. 220. 2) Хищническій. *Скликать мусите ви все козацтво, нехай воно здобичню путь покине.* К. МБ П. 125.

Здоби́чник и здоби́шник, ка, *м.* Разбойникъ, хищникъ. Рудч. Чп. 100. *Ой як взяли нашi чумаченьки з пiд байраку виходити, ой як узяли вражi здобишники частом до нас доїздити.* Нп.

Здо́біль, *нар.* Въ изобилiи. *І корсеток здобiль, і плахот, і спiдниць... Всього в мене здобiль. Скриня як налита.* Г. Барв. 227.

Здо́бритися, рюся, ришся, *гл.* Умилосердиться, проявить доброту. *Пiдпроси... щоб не дуже бив, а може здобриться, по кожушку тiльки буде ляпати.* О. 1862, VIII. 18.

Здобрі́ти, рі́ю, еш, *гл.* 1) Подобрѣть. 2)Удовольствоваться, удовлетвориться. Рудч. Ск. П. 86. *Здобрiй тим, що тобi волость присудила.* Левиц. КС. 170.

Здобувани́на, ни, *ж.*=**Здобуток.**

Здобува́ти, ва́ю, еш, сов. в. **здобу́ти, бу́ду, деш,** *гл.* Добывать, добыть, раздобывать, раздобыть, пріобрѣтать, пріобрѣсть. *Надвоє баба ворожила: або здобуть, або дома не бути.* Ном. № 5616. *Царство не-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

бесне здобувається силою. Єв. Мт. XI. 12. *Що за користь чоловікові, коли здобуде світ увесь?* Єв. Мр. VIII. 36. *Розуму за гроші не здобудеш.* К. Іов. 60.

Здобува́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **здобу́тися, бу́дуся, дешся**, *гл.* Добывать, добыть что, раздобывать, раздобыть, разжиться на что. *Здобувся добре сіромаха.* Ном. № 4028. Употребл. по большей части съ предл. *на: на кращі почуття і задуми здобутись.* К. XII. 71.

Здобу́ти, ся. См. **Здобувати, ся.**

Здобу́ток, тку, *м.* 1) Пріобрѣтеніе. 2) Разжива. *Виряжаються козаки на здобуток.* МВ. I. 140.

Здо́вга, *нар.* Длинно. *Оріт же, синки, а здовга нивки, а здрібна скибки.* Гол. II. 17.

Здовжи́ти, жу́, жи́ш, *гл.* Сдѣлать длиннымъ. Аф.

Здовольни́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Удовлетворить, удовольствовать. *Розуму,—чув не раз я од учених,—ніяк не можна здовольнить.* О. 1861. VII. 15. *Нічого Бога гнівити,—усім Бог здовольнив.* Г. Бавр. 424.

Здога́д, ду, *м.* Догадка. Г. Барв. 308. **Дава́ти на здога́д.** Давать понять.

Здогада́ти, ся. См. **Здогадувати, ся.**

Здога́дувати, дую, єш, сов. в. **здогада́ти, да́ю, єш**, *гл.* Вспоминать, вспомнить. *Як я собі здогадаю, як ми ся любили.* Гол. II. 749.

Здога́дуватися, дуюся, єшся, сов. в. **здогада́тися, да́юся, єшся**, *гл.* Догадываться, догадаться. *А соцький ся здогадав, штирі хлопці варти дав.* Чуб. V. 977.

Здогна́ти, гна́ю, єш, сов. в. **здогна́ти, здожену́, не́ш**, *гл* Догонять, догнать. *Жінка за ѣм у погоню вози здоганя, воли заверта.* Чуб. V. 527.

Здогі́н, го́ну, *м.* Догонка, погоня. **На здогін.** Въ догонку, въ погоню. *Я за ним на здогін,—на тобі макогін.* Чуб. V. 1160.

Здогна́ти. См. **Здоганяти.**

Здого́нити, ню, ниш, *гл.*=**Здоганяти.** *Хто два зайці гонить, жадного не здогонить.* Ном. № 483.

Здого́нки, нок, *ж. мн.* = **Здогін.** *Петро... зараз верхи та на здогонки за Іваном.* Грин. II. 282.

Здої́ння, ня, *с.* Доеніе. Шух. I. 192.

Здої́ти. См. **Здоювати.**

Здо́йма, ми, *ж.* Крючокъ при ловлѣ рыбы зимою **неводом.** Полт. г.

Здойми́ти, млю́, миш, *гл.*=**Здійняти.** *Шапку з голови здоймити.* Федьк. I. 74.

Здола́ти, ла́ю, єш, *гл.* 1) Одолѣть. 2) Быть въ силахъ, въ состояніи мочь. *Яків усе хорів... Давно вже він не робив нічого, не здолав.* МВ. II. 206.

Здо́линок, нку, *м.* Углубленіе почвы. Каменец., у.

Здоли́ти, ли́ю, єш, *гл.*=**Здолати.** *Я або втоплюся, або що! Я так жити не здолію.* МВ. II. 126. *Хто не здоліє озватись ділами, хай обізветься німими сльозами.* К. XII. 43.

Здопта́ти, пчу́, чеш, *гл.* Стоптать. *Сім пар черевиків я здоптала, а осьму пару в скринечку сховала.* Чуб. V. 157.

Здоро́в, здоро́вий, а, е. 1) Здоровый. *Не треба здоровим лікаря.* Єв. Мр. II. 17. *Дасть він мені раду, бо сам здоров знає, як то тяжко блукать в світі сироті без роду.* Шевч. *Будь великий як верба, а здоровий як вода.* Ном. № 348. *Чи живі ж вони, чи здорові?—подумав Кобза.* Стор. МПр. 51. Пожеланіе быть здоровымъ является обычнымъ привѣтствіемъ: **здоро́в, здоро́в був, здоро́ві були́!** Здравствуй, здравствуйте. *Здорова, вдівонько, дай води напитись.* Чуб. V. 903. *Здорова була, дівчино моя!* Мет. 71. *Боже поможи!—Здорові були!* МВ. II. 24. **Бува́й здоро́в, бува́йте здоро́ві!** Прощай, прощайте, будьте здоровы. 2) Сильный. 3) Большой, очень большой. *Він знає, яке сонце здорове.* Ком. I .19. Ум. **Здорове́нький, здорове́(і)се(і)нький.** Ув. **Здорове́зний, здорове́нний, здоровлю́чий.** *Серед моря стоїть здоровезний млин.* Рудч. Ск. I. 137. *Аж суне вовк—такий страшенний та здоровенний!* Гліб. 23.

Здорова́нь, ня́, *м.* Здоровякъ. *Тоді роблю, як здоров'я змагає, а ви сучої віри здоровані.* Васильк. у.

Здорове́зний и **здорове́нний, а, е**, Ув. отъ **здоровий.**

Здорове́нький и **здорове́сенький, а, е.** Ум. отъ **здоро́вий.**

Здорове́ць, вця́, *м.* Здоровякъ. Левч. 47.

Здорове́цький, а, е. = **Здоровезний.** *Позносив на ту ж гору здоровецьке каміння.* Стор. МПр. 167.

Здоро́вий. См. **Здоров.**

Здорови́ло, ла, *м.*=**Здоровець.** Левч. 47.

Здоро́вити, влю, виш, *гл.* Поздравлять. Желех.

Здорови́ти, вію, єш, *гл.* Выздоравливать. Желех.

Здоро́вкання, ня, *с.* Привѣтствіе, здравствованіе.

Здоро́вкати, каю, єш, *гл.* Желать здоровья при привѣтствіи, при выпиваніи водки и пр. Вх. Зн. 21.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Здоро́вкатися, каюся, ешся, *гл.* Здороваться. *Не здоровкайсь, коли ніхто тобі не кланяється.* Ном. № 2754.

Здоровлю́чий, а, е. Большущій. Зміев. у. Ув. отъ **здоро́вий.**

Здоро́вля, ля, *с.*=**Здоров'я.** *А як молодий, хороший на вроду,—щоби йому Бог здоровля дав.* Чуб. V. 12.

Здо́рово, *нар.* 1) Здорово. 2) Сильно, очень. *Перестав і мишей ловить, а колись здорово ловив.* Рудч. Ск. I. 25. *Здорово боялись.* ХС. IV. 37.

Здоро́в'я, в'я, *с.* Здоровье. *Стали ото пити на здоров'я молодої.* Стор. МПр. 86. *На добридень дає, на здоров'я питається.* МВ. II. 141. **Чолові́к при здоро́в'ю.** Здоровый человѣкъ, крѣпкій. Харьк. г. Ум. **Здоро́в'єнько, здоро́в'ячко.** *Час мене дарувати... Не великим посагом, а щастямъ, здоров'єнъком.* О. 1862. IV. 22. *Дай Боже здоров'ячко!* Рудч. Ск. I. 14.

Здоро́жити, жу, жиш, *гл.* Изнурить дорогой. *Здорожив худобу. Чи воно здорожені воли, чи хорі?* Каменец. у.

Здорожи́ти, жу́, жи́ш, *гл.* Поднять въ цѣнѣ. *Здорожили хліб.* Черк. у.

Здоро́житися, жуся, жишся, *гл.* Истомиться, чувствовать себя разбитымъ послѣ дороги. *Здорожився, усе тіло болить.* Канев. у.

Здорожі́ти, жію, еш, *гл.* Вздорожать. Вх. Уг. 241.

Здохлени́на, ни, *ж.* Дохлятина, мясо дохлой скотины. Желех.

Здо́хлий, а, е. Дохлый, издохшій. *Я бачила там здохлого барана, ходімо приволочимо.* Рудч. Ск. I. 22.

Здохли́на, ни, *ж.*=**Здохленина.** Вх. Зн. 21.

Здохля́к, ка́, *м.* и **здохля́ка, ки**, *об.* 1) Издохшее животное. 2) Болѣзненный, едва живущій.

Здохля́тина, ни, *ж.*=**Здохлина.**

Здо́хнути и **здо́хти.** См. **Здихати.**

Здо́ювати, здо́юю, еш, сов. в. **здої́ти, здою́, здо́їш**, *гл.* Выдаивать, выдоить, сдаивать, сдоить. *Царенко зараз здоїв молока.* Рудч. Ск. I. 121.

Здрабисува́ти, су́ю, еш, *гл.* Изрыть. *Кури увесь мій город здрабисували.* Черк. у.

Здра́да, ди, *ж.* и пр.=**Зрада** и пр.

Здри́ги, здриг, *ж. мн.* Дрожь. Левч. 36.

Здригну́ти(ся), гну́(ся), не́ш(ся), *гл.*=**Здрігнути(ся).**

Здрі́бна, *нар.* Мелко. *Оріт же, синки, а здовга нивки, а здрібна скибки.* Гол. II. 17. Ум. **Здрібне́нька.**

Здрібні́ти, нію, еш, *гл.* Измельчать. Аф. 452.

Здріга́ти(ся), га́ю(ся), еш(ся), сов. в. **здрігну́ти(ся), ну́(ся), не́ш(ся)**, *гл.* Вздрагивать, вздрогнуть. *Троянці всі здрігнули.* Котл. Ен. III. 59. *Здрігнувся сердешний Яків, почувши це.* Стор. I. 7.

Здріжа́ти(ся), жу́(ся), жи́ш(ся), *гл.* Задрожать. *Вони собі говорили, що ся не бояли, як уздріли тверду ровту, вони ся здріжали.* Гол. I. 175.

Здрік, здро́ку, *м.*=**Дрік 2.** *І ну корпать очі чоловікові своєму, неначе здрік її кусає.* Рудч. Ск. II. 174.

Здріма́ти, ма́ю, еш и **здріма́тися, ма́юся, ешся**, *гл.* Задремать. *Хто програв, той чорта (не тепер на споминки) здрімає.* Г. Арт. (О. 1861. III. 83). *Нігди би-м ся не здрімала, хоць би й день біленький, коби сидів коло мене хлопець молоденький.* Чуб. V. 125. *А здрімавшись,—заснув кріпко.* Млак. 77.

Здрімну́ти, ну́, не́ш, *гл.*=**Здрімати.** *Тільки оце здрімну, і сниться мені, неначе я у брата мого.* О. 1862. X. 6.

Здрі́нка, ки, *ж.* Зрачокъ. Вх. Лем. 419.

Здрі́ти, рю, рив, *гл.* 1) Видѣть. *Не здрів нічого пред собою.* Котл. Ен. II. 12. 2)=**Скліти.** *Сиди тут та здрій (склій).* Ном. № 5634.

Здрочи́тися, чу́ся, чишся, *гл.* Вспылить, взбѣситься. *Той і здрочився за кожух.* О. 1862. VI. 36.

Здрубцюва́ти, цюю, еш, *гл.* Истоптать полъ ногами, оставляя слѣды грязныхъ ногъ. *Бач як здрубцювали* (поміст) *собаки—тілько що змила, та хоч уп'ять мий. Звісно, на дворі мокро, а двері відчинені,—вони й набігли.* Екатериносл.

Здружи́ти, жу́, жи́ш, *гл.* 1) Сочетать бракомъ. 2) Подружить. *Наука здружила і з'єднала всіх.* О. 1861. VII. 5.

Здружи́тися, жу́ся, жишся, *гл.* Подружиться.

Здря́нка, ки, *ж.* Зрачекъ, зѣница. Вх. Пч. I. 15.

Здуби́тися, блюся, бишся, *гл.* Одубѣть. *А щоб ти каменем став, а щоб ти здубився!* Чуб. I. 89.

Здува́ти, ва́ю, еш, сов. в. **зду́ти, зду́ю, еш**, *гл.* 1) Сдувать, сдуть. *Ой насіяв козак гречки на дубові на вершечку;*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

узялася шура-бура, козакові гречку здула. Чуб. V. 1170. 2) Вздымать, вздуть.

Здува́тися, ва́юся, ється, сов. в. **зду́тися, зду́юся, ється,** *гл.* 1) Сдуваться, сдуться. 2) Вздыматься, вздуться.

Здудні́ти, ні́ю, еш, *гл.* Загудѣть, зазвучать. *Сіла-м собі в темнім лісі, трохи-м спочивала, аж ту разом щось здудніло,—я ся сполянула.* О. 1862. IV. 7.

Зду́жати, жаю, еш, *гл.* 1) Быть въ силахъ. *Мати стара, сестра мала,—не здужають прати.* Чуб. V. 300. 2) Одолѣть, осилить. *Ні здужа, ні подужа.* Ном. 14273. 3) Быть здоровымъ. *Добре я здужала тоді.* НВолын. у.

Зду́мати, ся. См. **Здумувати, ся.**

Здуми́тися, млю́ся, ми́шся, здуми́ти, мі́ю, еш, *гл.* Изумиться. *Аж люде здуміли.* Каменец. у. *Калина пінулася, дівчина здумилася, де воля поділася.* Чуб. V. 503.

Зду́мувати, мую, еш, сов. в. **зду́мати, маю, еш,** *гл.* 1) Вздумывать, вздумать, затѣвать, затѣять. *Єдин здумав женитися, щоб було чим журитися.* Чуб. V. 519. 2) Вспоминать, вспомнить, припомнить. *Сказав би веремію, та здумав, що говію.* Ном. № 3583. 3) Воображать, вообразить, представлять, представить.

Зду́муватися, муюся, ється, сов. в. **зду́матися, маюся, ється,** *гл.* Надумывать, надумать. *Я ся здумам инакше.* Вх. Лем. 419.

Здупла́вiти, вію, еш, *гл.* Сдѣлаться дуплистымъ (о деревѣ). Желех.

Здуплена́тiти, тію, еш, *гл.*= **Здуплавiти.** *Груша здупленатіла.* Черк. у.

Здури́ти, рю́, риш, *гл.* Обмануть. *Сим-тим баба ляха здурила.* Ном. № 3104.

Здурі́ти, рі́ю, еш, *гл.* Одурѣть; съ ума сойти. *Виведь єї в чисте поле—скажуть, що здуріла.* Чуб. V. 630.

Здурні́ти, ні́ю, еш, *гл.* Поглупѣть, сдѣлаться глупымъ. Вх. Лем. 419.

Зду́рняти, няю, еш, *гл.* Одурачить, оставить въ дуракахъ. *Петро здурняв мене.* НВолын. у.

Зду́ру, *нар.* Сдуру. *Так инший здуру неборак над Божим ділом вередує.* Гліб. 70.

Зду́ти. См. **Здувати.**

Зду́хвина, ни, *ж.* и **зду́хи, хів,** *м. мн.*=**Здуховина.** *Так здухи й ходять у вола.* Херс. у. Слов. Д. Эварн.

Зду́ховина, ни, *ж.* У четвероногаго животнаго: часть между ребрами и сѣдалищными костями. Черк. у.

Здя́куватися, куюся, ється, *гл.* Наблагодариться. *Не здякуюсь.* Ном. № 12052. *Так ті люде не здякувались.* ЗОЮР. I. 231.

Здя́читися, чуся, чишся, *гл.* Отблагодарить. *Вона лиш одповіла: здячить вам ся мати.* Федьк. I. 99.

Зезю́льки, льок, *ж. мн.* Раст. Orchis Morio. L. ЗЮЗО. I. 130.

Зелемизелоня, ні, *ж.*=**Земизеленя.** Вх. Пч. I. 9.

Зелена́стий, а, е. Зеленоватый. Закр.

Зелене́нький, зелене́сенький, а, е. Ум. отъ **зелений.**

Зелене́нько, зелене́сенько, *нар.* Ум. отъ **зелено.**

Зелене́ць, нця́, *м.* 1) Незрѣлый плодъ. См. **Зеленцем.** 2) Раст. *Ой на горі мак сіють, під горою зеленець.* Грин. III. 107.

Зеле́ний, а, е. 1) Зеленый. *Ой ти, козаче, зелений барвінку!* Мет. 43. *Ой піду я молоденька зеленою долиною.* Мет. 96. *Одступись, зелена жабо.* Ном. № 3833. 2) Незрѣлый. 3) **Зеле́ні свя́та.** Недѣля пятидесятницы. *Раз, на Зелені свята зібралось парубоцтво шукати скарба.* Стор. I. 65. **Зеле́на неді́ля.** Воскресенье, которымъ начинается недѣля пятидесятницы. *До зеленої неділі в байраках біліли сніги білі.* Шевч. 592. Ум. **Зелене́нький, зелене́сенький.** *Гнеться явор зелененький.* Мет. 96.

Зелени́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Зеленить. *Холод зеленить старе жовте лице.* Мир. Пов. I. 142.

Зелені́се(і)нько, *нар.* Ум. отъ **зелено.**

Зеле́ність, ности, *ж.* 1) Зеленый цвѣтъ. 2) Незрѣлость. *Зеленість—буйність, а молодість—дурність.* Ном. № 8715.

Зелені́ти, нію, еш, *гл.* Зеленѣть. *Тілько степом-полем трава зеленіє.* Мет. 244.

Зеле́нка, ки, *ж.* Сортъ дыни.

Зеленкува́тий, а, е, 1) Зеленоватый. 2) Немного недозрѣвшій. *Ячмінь був зеленкуватий, а він покосив.* Новомоск. у.

Зе́лено, *нар.* 1) Зелено. 2) Незрѣло. Ум. **Зелене́нько, зелене́(і)се(і)нько.**

Зеленоо́кий, а, е. Съ зелеными глазами. *Гойдаються на зелених вербах зеленоокі русалки.* Левиц. I. 97.

Зелено́чок, чка, *м.* Почка, завязь. *Не розів'ється, дорогий мій квіте, ізов'янеш у зеленочку.* МВ. I. 45. *Плоди свої погубить в зеленочку.* К. Іов. 34.

Зеленува́тий, а, е. = **Зеленкуватий.** *Зеленувате жито.* Черк. у.

Зелену́ха, хи, *ж.* 1) Древесная жаба, Rana viridis. 2) Порода мухъ. *Я тієї му-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

хи-зеленухи полюбовничок. Грин. III. 666. 3) Въ загадкѣ: огурецъ. *Кубушечка-зеленушечка, не хліб, не сіль, не вода, а добра їда.* ХС. III 66. Ум. **Зелену́шка, зелену́шечка.**

Зеленце́м, *нар.* Въ незрѣломъ видѣ. *Ей, обскубуть горох наш зеленцем?* Арт.(О. 1861. III. 99). *Саме погане діло, як ото зеленцем що небудь з огородини їсти—зараз почне тебе в отрунку різати.* Харьк. г.

Зе́лень, ні, *ж.* 1) Зелень, растеніе. *Скажи менї правду, моє серденятко, которая зелень найперш процвітає.* Мет 361. 2) Краска зеленая: ярь, мѣдянка. Шух. I. 264.

Зе́ленява, ви, *ж.* Зеленая рвота. *Блювала аж зеленявою.* НВолын. у.

Зелена́к, ка, *м.* 1) Насѣк. золотой жукъ, Cetonia aurata. Вх. Пч. I. 5. 2) Пт. зеленушка. Fringilla chloris. Вх. Пч. II, 10.

Зелепу́га, ги, *ж.* и **зелепу́ш, ша**, *м.* 1) Незрѣлыя вишни. Вх. Зн. 21. 2) Порода зеленоватыхъ сливъ. Желех.

Зелізна́к, ка, *м.* Желѣзные инструменты плотника или столяра Шух. I. 87. 252.

Зелізня́к, ка, *м.* Желѣзный горшокъ. Вх. Уг. 241.

Зелі́зо и пр.=**Залізо** и пр.

Зелі́нка, ки, *ж.* У горшечниковъ: зеленая мѣдная краска. Канев. у.

Зело́, ла́, *с.* Зелень, травянистое растеніе. *Тихая роса сідала над зелом і древом.* Мкр. Н. 35. *Стало їх подвір'я зелом і древом зарастати.* КС. 1884. I. 32. *Багато зела на цім огороді, то тяжко буде полоти.* НВолын. у.

Зе́льман, на, *м.* Родъ **гаївки.** Kolb. I. 166, 177, 183.

Зем, зе́ми, *ж.* Полъ въ домѣ, преимущественно вымощенный кирпичемъ. *Він сам розорив хату свою, а брат його зем розібрав. Зем була цеглою виложена в хаті, так він цеглу повикопував.* Павлогр. у. (Залюбовск.).

Земена́ грань,—ної—ні, *ж.* Растен. исландскій мохъ, Cetraria islandica. Шух. I. 21.

Земизеленя, ні, *ж.* Раст. Chelidonium majus. Вх. Пч. I. 9.

Земледух, ха, *м.* Насѣк. медвѣдка обыкновенная, Grullotalpa vulgaris. Вх. Пч. I. 6.

Зе́мленька, ки, *ж.* Ум. отъ **земля.**

Землепи́сний, а, е. Географическій. Желех.

Землепис, су, *м.*, **землепись, сі**, *ж.* Географія. Желех.

Земля́, лі́, *ж.* 1) Земля. *Сирая земля,—ти ж мати моя.* Мет. 19. *Будь багатий, як земля.* Маркев. 4. *Де проїдуть—земля горить, кров'ю підпливає.* Шевч. 196. *На тій землї ростиме инше древо.* К. Іов. 18. **Зе́млю роби́ти, управля́ти.** Обрабатывать землю. *Ой там будуть нашими костями землю управляти.* Чуб. V. 1004. **Уда́рити ли́хом об зе́млю.** Забыть горе, оставить печалиться. *Козацтво, ударивши лихом об землю, садило гайдука.* Стор. М. Пр. 126. 2) Земля, страна. *Ти, земле турецька, віро бусурменська.* Дума. *Був у землї Уць чоловік на йменя Іов.* К. Іов. 3. *Встає шляхецькая земля.* Шевч. 131. *Виходила до його вся земля.* Єв. М. I. 5. I. 3) Земля, земной шаръ. *На місяці, як і на землі, есть гори та долини.* Ком. I. 90. *Земля у поясі має 37000 верстов навкруги себе.* Ком. I. 16. Ум. **Земе́лька, зе́мленька.** Грин. III. 302.

Земля́к, ка́, *м.* 1) Землякъ. 2) Жаба, Bufo. Вх. Пч. I. 16.

Земляни́й, а́, е́. 1) Земляной. *Хиба нас розлучить сирая земля, заступ, лопата, земляна хата.* Чуб. V. 81. 2) Земной. *Честь Богу, слава на високім небі, а людям спокій на земляним подолі.* Чуб. III. 380. 3) Владѣющій значительнымъ количествомъ земли. *Земляний чоловік.* Борз. у. 4) **Земляне́ ву́гілля.** Каменный уголь. Міус. окр. 5) **Земляні гру́ші.** Раст. Helianthus tuberosus L. ЗЮЗО. I. 124. 6) **Земляне́ ма́сло.** Раст. Aetalium Septicum Fries. ЗЮЗО. I. 110. 7) **Земляна́ оліа́.** Нефть, керосинъ. 8) **Земляни́й рак.** Медвѣдка.

Земляни́н, на, *м.* Постоянный житель въ сельскомъ обществѣ. *Славне село Любчики, веселе... Та ми сюди на селище прийшли, в земляне пишемось любчівські.* МВ. II. 96.

Земля́нка, ки, *ж.* 1) Землянка. *Вирием землянку, виведем сяку-таку оселю та й будем жить.* Рудч. Ск. I. 131. 2) Въ пѣсняхъ иносказательно: могила. 3) Картофель (возлѣ Бучача въ Галиціи). Вх. Зн. 21. Ум. **Земля́ночка.** *Узяв собі паняночку, у чистім полі земляночку.* Чуб. V. 800.

Земля́цький, а, е. Земляцкій.

Земля́цтво, ва, *с. соб.* Земляки.

Земля́чка, ки, *ж.* Землячка.

Зе́мни́й, а́, е́. Земной. Шух. I. 43. *З мудростей земних до небесної слави.* Чуб. III. 20. **Зе́мна смола́.** Асфальтъ. Шух. I. 12.

Зе́мно, *нар.* До земли. *Поклоняється земно.* К. Псал. 19.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Земня́к, ка́, *м.* Картофель. Вх. Пч. I. 13.

Земозелець, льця, *м.* Раст. Chelidonium majus. Лв. 97.

Зе́мство, ва, *с.* Земство.

Зе́мський, а́, е́. 1) Земскій. 2) Земной. *Прийшов царь земський до царя Будимира.* Ном. стр. 294. № 125.

Зем'яни́й, а́, е́. = **Земляний.**—**се́рце.** Раст. Tuber cibarium. Шух. I. 22.

Зенджул, ла, *м.* Родъ растенія. *Засіем степи синім зенджулом.* Чуб. III. 419.

Зере́нце, ця, *с.* Зернышко. Ум. отъ **зерно.**

Зеріпа́ти, па́ю, еш, *гл.* = **Зіпати.** Вх. Зн. 21.

Зе́ркало, ла, *с.* = **Дзеркало.** *То йому так потрібно, як сліпому зеркало.* Посл.

Зернаїстий, а, е. = **Зернистий.** Мнж. 181.

Зерна́тий, а, е.=**Зернистий.** Аф. 453.

Зе́рнечко, ка, *с.* Ум. отъ **зерно.**

Зерни́на, ни, *ж.* Одно зерно, зернышко. Ум. **Зерни́нка.** *Ні одної зернинки не осталось.* Рудч. Ск. II. 126.

Зерни́стий, а, е. Имѣющій много зеренъ, имѣющій большія зерна, зернистый. *Сей льон зелененький на стебло стеблистий, на зерно зернистий.* Грин. III. 82. *Жито зерните.* Черк. у. *Сей пісок зернистий.* Лебед. у. *Жито на виноеній землі зернистіще.* Волч. у (Лободовск.).

Зерни́ця, ці, *ж.* Плодовое дерево, выросшее изъ зерна (а не посадкой). НВолын. у.

Зе́рно, на, *с.* Зерно. *Трахвилося, як сліпій курці бобове зерно — і тим ся удавила.* Ном. № 1769. Ум. **Зере́нце, зе́рнечко.** Ном. № 9907. Чуб. I. 245, Мил. 212. *Як ми любимося, як в горосі зеренце.* Грин. III. 251. *Що мені по пшениці — в ній зереця нема.* Чуб. V. 4. *Тобі яблучко, мені зернечко.* Грин. III. 336.

Зерновий, а, е. Зернистый, зерновой. **Зерновий вивід.** Родъ вышивки. Г. Барв. 216.

Зе́рня, няти, *с.* 1) Маленькое зернышко. *Я солому прогортаю, зерняти шукаю.* Грин. III. 166. **На ма́кове зе́рня, зе́рнятко.** Немножко. *Підсунеться хлоп'я на макове зерня.* О. 1762. V. 54. 2) мн. **Зе́рнята** = **Скраклі** (часть ткацк. станка). См. **Скраколь З.** Вх. Уг. 247. Ум. **Зе́рнятко, зе́рнячко.** *Ячміннеє зернячко.* Чуб. III. 250.

З'єґво́вдуватися, дуюся, ешся, *гл.* Стираться. Шух. I. 278.

З'єдна́ти, на́ю, еш, *гл.* 1) Соединить. 2) Отдать замужъ. *Мати та з'єднала дочку за нелюба.* О. 1862. II. 58. *Я з'єднала доню за султана.* К. МБ. X. 12. 3) Договорить. *З'єднала го пасти Угелское стадо.* Гол. 4) — **собі́.** Пріобрѣсть, снискать, расположить къ себѣ. *Бо ти й суху з'єднаєш собі землю і всяка тварь прихилиться до тебе.* К. Іов. 13.

З'єдна́тися, на́юся, ешся, *гл.* 1) Соединиться. 2) Договориться, условиться. *Давав по сороківці од хури, а з його правили по дві: торгувався він два дні, а на третій з'єднались за злотого.* О. 1862. III. 78.

З'є́дник, ка, *м.* Соучастникъ, соучастникъ въ предварительномъ соглашеніи, заговорѣ. *Хиба ми які з'єдники, хай Бог милує, хиба ми змовилися, що ви нам віри не ймете.* Лубен. у. (В. Леонтов).

З'єдно́чення, ня, *с.* Соединеніе.

З'єдно́чити, чу, чиш, *гл.*=**З'єдна́ти 1.** *Будеш лежати, Тарасе, на рідній Україні, на узбережжі славного Дніпра,—ти ж бо його ім'я з своїм ім'ям навіки з'єдночив.* К. (О. 1861. III. 6).

З'єзуї́тити, чу, тиш, *гл.* Сдѣлать подобнымъ іезуиту. *З'єзуїчені попи.* К. ПС. 97.

З'єретичити, чу, чиш, *гл.* Сдѣлать еретикомъ. *З'єретичені пани.* К. ПС. 91.

З'єхи́дствувати, вую, еш, *гл.* Поступить ехидно. *На світі все так іде, що писарь з'єхидствує, так йому й нічого.* Кв. II. 149.

Зжа́литися, люся, лишся, *гл.* Разжалобиться. *Зжалився, як вовк над поросям: від'їв ніжки та й плаче.* Ном. № 4692.

Зжа́ти, ся. См. **Зжинати, ся.**

Зжахну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Испугаться. *Ледве промовив писарь, зжахнувшись.* Кв. II. 274.

Зжентичитися, чуся, чишся, *гл.* Створожиться (о молокѣ). Вх. Лем. 419.

Зже́рти. См. **Зжирати.**

Зжидові́ти, вію, еш, *гл.* Сдѣлаться алчнымъ. *Всі зжидовіли б і за гроші рідних батьків попродали.* К. (О. 1861. I. 317).

Зжилова́тіти, тію, еш, *гл.* Сдѣлаться жесткимъ.

Зжина́ти, на́ю, еш, сов. в. **зжа́ти, зіжну́, неш**, *гл.* Сжинать, сжать. *Зжав менший брат свою пшеницю.* Стор. I. 22. *Наш господар рано встав, зо всіх полів жито зжав.* Грин. III. 671.

Зжина́тися, на́юся, ешся, сов. в. **зжа́тися, зіжну́ся, нешся**, *гл.* Сжинаться,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сжаться. *Ще дівчина спатоньки не клалась, козакова пшениченька зжалась.* Мет. 28.

Зжира́ти, ра́ю, єш, сов. в. **зже́рти, ру́, ре́ш**, *гл.* Пожирать, пожрать, сожрать.

Зжи́ти, зживу́, ве́ш, *гл.* Прожить. *От затого місяць зживе у нас, а ще не привикне. Ми з тобою вік зжили.* Ном. № 11523.

Зжи́тися, зживу́ся, ве́шся, *гл.* Сжиться. *Поки Рось зоветься Россю, Дніпро в море ллється, поти серце українське з панським не зживеться.* К. Досв.

Зжовти́ти, вчу́, ти́ш, *гл.* Пожелтить.

Зжовті́ти, тію, єш, *гл.* Пожелтѣть. *Хоч як мак червонів, а я швидко зжовтів.* Мог. 175.

Зжоло́бити, блю, биш, *гл.* Покоробить. *Так його й зжолобило, аж носом закрутив.* Стор. I. 176.

Зжоло́битися, блюся, бишся, *гл.* Покоробиться. *Зжолобились двері.*

Зжува́ти, зжую́, є́ш, *гл.* Сжевать. Сим. 99.

Зжури́ти, рю́, риш, *гл.* Изсушить печалью. *Журба мене зжурила.*

Зжури́тися, рю́ся, ришся, *гл.* Запечалиться, истомиться печалью. Константиногр. у.

Зза, *пред.* Изъ-за. *Вилітали орли зза крутої гори.* Нп. *Баба сім миль зза пекла.* Ном. № 242.

Зза́ду, *нар.* Сзади. *Кусь мене, вовче, ззаду, бо я зубів не маю.* Ном. № 4006.

Зза́молоду, *нар.* Съизмолоду. *Колись танцював ззамолоду.* Левиц. Пов. 54.

Ззива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зі(о)зва́ти, зізву́, веш**, *гл.* Сзывать, созывать, созвать. *Усіх некрутів ззивав, отцю, неньці жалю завдавав.* Чуб. V. 975.

Ззира́тися, ра́юся, єшся, сов. в. **ззирну́тися, ну́ся, не́шся**, *гл.* Переглядываться, переглянуться. *Усі люде ззираються, сміються нишком, що з того буде.* Кв. II. 273. *Ззирались тоді між собою ученики.* Єв. I. XIII. 22.

Ззиркну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Бросить взглядъ другъ на друга, переглянуться. См. **Ззирнутися**. *Латинські посли ззиркнулись.* Котл. Ен. VI. 48.

Ззирну́тися. См. **Ззиратися**.

Ззі́жа, жі, *ж.*=**З'їжа**. *Святився б чорток, коли б не чортова ззіжа.* Ном. № 10733.

Ззі́сти, ззі́м, ззісти́, *гл.* Съѣсть. *Адам ззів кисличку, а у нас оскома на зубах.* Ном. № 125.

Ззува́ти, ва́ю, єш, сов. в. **ззу́ти, ззу́ю, єш**, *гл.* Снимать, снять обувь.

Зи́бком, *нар.*—**кипі́ти**. Безъ всего, ни съ чѣмъ кипѣть (о водѣ для кушанья). *Окріп зибком кипить.* Борз. у.

Зи́з, за, *м.* 1) Косой, косоглазый. *Лис, зиз, кутерноги: як удається що доброго—велика ласка пана Бога.* Ном. № 8546. **Зи́зом диви́тися.** Искоса посматривать.

Зизати, заю, єш, *гл.* *Летіли гуси зизаючи, за ёми другі слухаючи.* Чуб. III. 161.

Зи́зий, а, е. = **Зизоокий. Зи́зим о́ком диви́тися.** Искоса посматривать. *День-удень наїздять до нас, одно одного попережаючи та зизим оком накриваючи.* МВ. (О. 1862. III. 40).

Зизоо́кий, а, е. Косоглазый. *На Спаса дивиться, а Богородицю бачить (на зизоокого).* Ном. № 8545.

Зизу́ля, лі, *ж.*=**Зозуля**.

Зи́к, ку, *м.* Крикъ. *Зареготались нехрещені... Гай обізвався; галас, зик.* Шевч. 29. *Зиком-криком босий дід гукає.* К. МБ. II. 136.

Зи́кати, каю, єш, сов. в. **зи́кнути, ну, неш**, *гл.* Кричать, вскрикнуть. *Дядько не схотів—ще став зикати на його.* Чуб. II. 8. *Як не крикне, як не зикне.* НВолын. у. *Реве, лютує Византія, руками берег достає; достала, зикнула, встає.* Шевч. 60.

Зима́ и пр.=**Зіма** и пр.

Зима́рка, ки, *ж.* Зимняя хата въ **полони́нах**, безъ печи,—въ ней живутъ работники, убирающіе сѣно, а также кормящіе стоящій тамъ скотъ. Шух. I. 54, 189, 111.

Зиме́ць, мця́, *м.* Фронтонъ (у гуцуловъ). Вх. Зн. 21. Желех.

Зи́мки, мок, *ж. мн.* Снѣга. Шух. I. 202. *Ой ішов я в полонину,—тіжки зимки вбили.* Шух. I. 198.

Зиму́шка, ки, *ж.* Яблоко, созрѣвающее къ зимѣ. Вх. Уг. 241. См. **Зімниця**.

Зиму́шній, я, є. Зимній. Вх. Уг. 241.

Зи́рк! *меж.* Глядь! *Зирк! Гортина стоїть на хатньому порозі.* МВ. II. 27.

Зиркну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Глянуть, бросить взглядъ, быстро взглянуть. МВ. II. 43. *На землю з неба не зиркнеш.* Котл. Ен. II. 31. *Він зиркнув на мене.* Черк. у.

Зи́рно, *нар.* Зорко. *Крізь туман письменства клятий зирно прозирнула.* К. XII. 49.

Зирну́ти, ну́, не́ш, *гл.* = **Зиркнути**. *Сюди-туди, де дитина? Зирне під піч, аж воно там залоскотане.* Г. Барв. 376.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зиск, ку, *м.* Прибыль, выгода, выигрышъ, барышъ. *Чи зиск, чи страта,— одна заплата.* Чуб. I. 233. *Тільки зиску, що в писку.* Ном. № 10565. *Без ями гребля, а без накладу зиск не буде.* Ном. № 10576.

Зиска́ти, щу́, щеш, *гл.* Пріобрѣсть; заработать, добыть; выиграть, получить прибыль. *На голому, як на святому—нічого не зищеш.* Ном. № 1479.

Зи́чити, чу, чиш, *гл.* Желать, хотѣть. *Нехай ті плачуть, що нам зле зичуть.* Ном. № 2393. *Старий Гуня доброго тобі здоров'я зичить.* Стор. МПр. 140.

Зичли́вець, вця, *м.* Доброжелатель.

Зичли́вий, а, е. Доброжелательный. *Доле ж моя нещаслива, чом ти мені не зичлива.* Гол. I. 307.

Зичли́вість, вости, *ж.* Доброжелательность.

Зичли́во, *нар.* Доброжелательно.

Зи́чний, а, е. Зычный, громкій, звучный. *І заміра́в у дуків зичний голос.* К. Іов. 61.

Зи́чно, *нар.* Громко, звучно. *Громада зично загула.* Шевч. 558.

Зі, *пред.* = **З**. *Хуртовина зі сходу на їх найде.* К. Іов. 58.

Зібга́ти, га́ю, еш, *гл.* 1) Скомкать. 2) Согнуть; свернуть. 3)—**корова́й.** Слѣпить изъ тѣста свадебный хлѣбъ. *Час тебе, пшенице, почати, Андрійкові коровай зібгати.* Нп. 4)—**гніздо́.** Свить гнѣздо.

Зібга́тися, га́юся, ешся, *гл.* 1) Скомкаться. 2) Согнуться, свернуться.

Зібра́ти, ся. См. **Збірати, ся.**

Зів, ву, *м.* 1) Въ пловучей, на лодкахъ, мельницѣ: пролетъ между двумя лодками для водяной струи, приводящей въ дѣйствіе мельничныя колеса. Вас. 173. 2) *мн.* **зіва́** и **зіви.** а) Ротъ. *Свої ж слова та їй у зіва!* Ном. № 7029. б) Жабры. в) Въ плугѣ: отверстіе между **лемішем** и **чересло́м.** *Як у плуг у зіви набереться багато трави, як ореш, то плуг погано одвертає скибу.* Волч. у. (Лободовск.).

Зівака́, *нар.*—**да́ти.** Прозѣвать. *Такий то з тебе стрілець, уже й зівака дав.* Волч. у.

Зіва́ти, ва́ю, еш, *гл.* Раскрывать и закрывать ротъ. *Здорова щука припливла... та ротом і зіва.* Мнж. 141.

Зівка́, *нар.* = **Зівака́.** *Зівка дати.* Харьк.

Зів'я́нути и **зів'я́ти, в'я́ну, неш.** *гл.* Завянуть, увянуть. *Лежить моя мила, як рибонька зів'яла.* Чуб. V. 79.

Зігна́ти. См. **Зганяти.**

Зігну́ти, ся. См. **Згинати, ся.**

Зігрі́ти, рі́ю, еш. *гл.* Согрѣть.

Зідра́ти, здеру́, ре́ш, *гл.*=**Здерти.**

Зіжда́ти, ждý, ждеш, *гл.* Подождать. *Та як же мені було тебе не зіждати.* МВ. (О. 1862. I. 87).

Зізва́ти. См. **Ззивати.**

Зізво́лити. См. **Зізволяти.**

Зізволя́ти, ля́ю, еш, сов. в. **зізво́лити, лю, лиш**, *гл.*=**Зволяти, зволити.** *П'яний на все зізволяє.* Ном. № 11481.

Зізнава́тися, наю́ся, е́шся, сов. в. **зізна́тися, на́юся, ешся**, *гл.* Свѣдываться, свѣдаться, знакомиться, познакомиться, входить, войти въ пріятельскія отношенія; слюбиться. *Коли ж се ви зізналися, брате?* МВ. (О. 1862. I. 64). *Зізнався мировий з попом.* НВолын. у. *Спочатку й добре жив; а далі, як зізнався там з одною, то геть добро розвіяв.* Канев. у.

Зійти́, ся. См. **Зіходити, ся.**

Зікра́тий, а, е. Бѣлоглазый. *Зікратий кінь.* Черк. у. *І на зікратого сам сівши, на штурм їх не веде, а мчить.* Котл. Ен. V. 30.

Зіли́на, ни, *ж.* Былинка, травка. *Усе проходить, як дим, усе минає, як зілина.* МВ. II. 151. *В руках у його була якась зілина, що я її не знаю.* Ушиц. у. Ум. **Зіли́нка, зіли́ночка.** *Хто топиться, той і за зілиночку хопиться.* МВ. (КС. 1902. X. 150). *Повалилась так, як зілиночка підкошена.* Г. Барв. 206.

Зі́лленько, ка, *с.* Ум. отъ **зілля.**

Зі́лля, ля, *с.* 1) Злаки. 2) Лекарственная трава, зелье, волшебное зелье. *Ой є в мене таке зілля близько перелазу; як дам тобі напитися, забудеш одразу.* Мет. 62. *Марисенька в недузі лежала, аж зза моря зілля забажала.* Гол. I. 112. **Чар-зі́лля.** Волшебныя травы, собранныя въ день и въ ночь на Ивана Купала. О. 1861. II. 206. 3) Названіе различныхъ растеній: **Боло́тне зілля.** Ranunculus. Вх. Пч. I. 12. **Га́дєче**—. Gnaphalium canadense. Лв. 99. **Гоюче**—. Astrantia major. Вх. Пч. I. 9. **Квасне́**—. Valeriana tripterys Лв. 102. **Кіняче**—.Circaea luteliana. Вх. Пч. I. 9. **Криве́**—.Polygonum bistorta. Лв. 100. **Ку́ряче**—.=**Збурник.** Лв. 102. **Ластів'я́че**—.=**Земизеленя.** ВХ. Пч. I. 9. **Ма́сляне**—.=Sedum telephium. Вх. Пч. I. 12. **Міцне́**—.=Centaurea jacea. Вх. Лем. 436. **Святоя́ньске**—.=**Іванюк.** Вх. Пч. I. 10. **Сіре**—? О. 1861. XI. Свидн. 29. **Страпа́-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

те—? О. 1861. XI. Свидн. 29. **Татáрське**— = **Шувар.** Вх. Пч. І. 8.

Зілля́ти, ллю, ллеш, *гл.* = **Злити.** Желех.

Зільжи́ти, жу, жиш, *гл.* Уменьшиться, облегчиться. *Мороз капку зільжив.* Вх. Лем. 420.

I. Зільни́к, ка́, *м.* = **Золільник.** Вх. Зн. 22.

II. Зільни́к, ка́, *м.* Огородъ, содержащій зелень. Ум. **Зільничо́к.** *Не пади, косо, на камінь, ой пади, косо, в зільничок.* Гол. IV. 313.

Зільни́ця, ці, *ж.*=**Жлукто.** Камен. у.

Зільничо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **II зільни́к.**

Зима́ и зимá, ми, *ж.* 1) Зима. *Зімо, зімонько, зімо лютая, ой прошу тебе, не морозь ти мене.* Чуб. V. 874. — **впа́ла.** *Аж гульк—зіма впала.* Шевч. 81. 2) Лихорадка. **Зима́ б'е (кого̀).** Пароксизмъ лихорадки (у кого). Вх. Уг. 241. Ум. **Зі́монька.**

Зімі́вка, ки, *ж.* Поздно созрѣвающая дыня.

Зімі́вля, лі, *ж.* 1) Зимовка; содержаніе животныхъ зимою. *І знову пасіку на зімівлю в погріб.* Сим. 202. *Журавель каже: „прийми мене, мисичко, на зімівлю".* Рудч. Ск. І. 30. 2) Кормъ на зиму для скота. *Зімівлі мало.* Харьк. у.

Зімкну́ти, ся. См. **Змика́ти, ся.**

Зімлість, лости, *ж.* Обморокъ, слабость тѣлесная. Вх. Зн. 22.

Зімліти, лію, еш, *гл.* = **Зомліти.**

Зімне́нький, зімне́сенький, а, е. Ум. отъ **зі́мний.**

Зі́мний, а, е, зі́мній, я, є. 1) Зимній. *Зімнє сонце, як мачушине серце.* Ном. № 619. 2) Холодный. *Козак зімної води просить.* Гол. І. 106. *Парубоцькая краса, як зімняя роса.* Чуб. III. 31. *Бо зімна роса, як дівчина боса.* Чуб. V. 32. Ум. **Зі́мненький, зімне́(і́)се(і)ньний.** *Росла я при криниці, при зімненькій водиці.* Чуб. V. 49.

Зімни́к, ка́, *м.* Раст. Aster annuus L. ЗЮЗО. І. 168.

Зімникува́тий, а, е. О фруктахъ: поспѣвающій къ зимѣ. *Зімникуваті груші, яблука.* Волч. у. (Лободовск.).

Зімни́ця, ці, *ж.* 1)=**Зімівка.** Черном. 2) Фруктъ, созрѣвающій поздно осенью. *Кислиці—зімниці.* Грин. III. 200. *Обтрусять у саду зімниці.* Греб. 403. 3) Лихорадка. Вх. Уг. 241.

Зімни́чуватий, а, е. Созрѣвающій поздней осенью.

Зі́мно, на, *с.* Холодъ. *А Сус Христос в Давидовій шопі зімно терпить і дрожить.* Чуб. III. 384.

Зі́мно, *нар.* Холодно.

Зімняк, ка, *м.* Зимняя дорога. Черк. у.

Зімня́ти, ся. См. **Зім'яти, ся.**

Зімови́й, а́, е́. Зимній. Каменец. у. *Вечір зимовий.* МВ. (О. 1862. I. 92).

Зімови́к, ка, *м.* 1) Погребъ, куда на зиму кладутъ ульи съ пчелами. *Уже останній дикі гуси в вирій полетіли, пасіку в зімовик поставили.* Г. Барв 160. 2)= **Зімовник.** *Наш таки січовик Печина привіз його з якогось зімовика.* Стор. II. 11.

Зімо́вище, ща, *с.*=**Зімовник.**

Зімовни́к, ка, *м.* Зимнее жилище запорожца внѣ Сѣчи. *Сидів він зімовником серед дикого степу на Низу.* К. ЧР. 13.

Зімовча́к, ка, *м.* Козакъ, живущій въ **зімовнику́.** *Козак зімовчак.* К. Бай. 5. КЦН. 276.

Зімогрі́й, грія, *м.* Названіе шубы. *Зімогрій кожух.* К. Дз. 225

Зімодра, ри, *ж.* Раст. Lysimachia vulgaris L. ЗЮЗО. I. 127.

Зі́монька, ки, *ж.* Ум. отъ **зімá.**

Зі́мський, а, е.=**Зімовий.** *Зіма зімська.* Ном. № 7790. *Такеньки уся зіма зімська перезімувалась.* МВ. (О. 1862. I. 72).

Зімува́ти, му́ю, еш, *гл.* 1) Зимовать. *Діти, діти! добре з вами вліті, а зімувати то горювати.* Ном. № 557.—**зі́му.** Проводить зиму. *Де ж ти, хмелю, зіму зімував?* Чуб. V. 67. 2) Содержать зимой. *Ой прийде зіма, лихая годинонька, нічим волів тобі зімувати буде.* Грин. III. 569.

Зімува́тися, му́юся, ешся, *гл.* 1)= **Зімувати I.** *Ой убірайтесь, славні чумаченьки, зімуватись до Лугу.* Грин. III. 571. 2) Содержаться зимой, кормиться зимой.

Зім'я́ти и зімня́ти, мну́, не́ш, *гл.* 1) Смять. 2) Стереть, растереть; истолочь. *Зімну всього я на кабаку.* Котл. Ен. II. 18. *Зімни трохи маку. Зім'яв сіль.*

Зім'я́тися и зімня́тися, мну́ся, не́шся, *гл.* 1) Смяться. 2) Растереться, истолочься.

Зіни́ця, ці, *ж.* Зрачекъ.

Зіно́вка, ки, *ж.* Раст. Origanum vulgare. L. ЗЮЗО. I. 130.

Зіно́вать, ті, *ж.* Раст. Cytisus biflorus L. ЗЮЗО. I. 120. C. austriacus. ЗЮЗО. I. 120.

Зі́нське щена́, ня́ти, *м.* Живот. а) Кротъ, talpa; б) слѣпецъ, Spalax typhlus. *Підскакує, як зінське щеня.* Ном. № 3406.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зінькі́вка, ки, *ж.* 1) Сортъ деревянныхъ курительныхъ трубокъ: небольшая круглая трубка съ короткой шейкой. Вас. 148. 2) Островерхая высокая барашковая шапка. Вас. 156.

Зі́па, пи, *ж.* Крикунья.

Зіпа́ка, ки, *об.* Крикунъ, крикунья. Мир. ХРВ. 124.

Зіпа́ти, па́ю, єш, *гл.* 1) Кричать, орать. О. 1862. I. 42. *То піп дурний—нащесерце зіпає.* Ном. № 12464. 2)=**Зіхати 2 и 3.** *Куретко туй-туй здохне; от іще зіпає ледві.* Вх. Зн. 22.

Зіпну́ти, ся. См. **Зіп'ясти, ся.**

Зіпону́ти, ну́, не́ш, *гл.* Заорать, загорланить, закричать. Мир. ХРВ. 264. *Криком... зіпонув гайдамака.* Мир. ХРВ. 251.

Зіпра́тися, зперу́ся, ре́шся, *гл.* Смыться, порваться отъ частаго мытья.

Зіпрі́ти, рію, єш, *гл.* Вспотѣть.

Зіпсува́ти, сую́, е́ш, *гл.* Испортить. *Я ті шкури не зіпсую, свою пайку відбатую.* Чуб. V. 1173. См. **Запсувати, Зопсувати.**

Зіпсува́тися, суюся, е́шся, *гл.* Испортиться.

Зіпхну́ти. См. **Спихати.**

Зіп'ясти́ и **зіпну́ти, пну́, не́ш,** *гл.* Поставить.

Зіп'ясти́ся и **зіпну́тися, пну́ся, не́шся,** *гл.* = **Сп'ястися.** *Учора собака зіп'явся, хапнув хліб.* НВолын. у. *Дитина на селі—поміч. Аби зіп'ялось на ноги,—зараз у поле.* Мир. ХРВ. 127.

Зір, зо́ру, *м.* Взоръ, взглядъ. *Гляне,—в'яну як від зору злої чарівниці.* Млак. 4.

Зі́ра, ри, *ж.* Звѣзда. *Не зіра то зійде,—Бог із неба снійде.* Грин. III. 33. См. **Зірка.**

Зірва́ти, ся. См. **Зривати, ся.**

Зірк! *меж.*=**Зирк!**

Зі́рка, ки, *ж.* 1) Звѣзда, звѣздочка. *Візьму тебе саму, як зірку на небі.* Мет. 47. 2)—**з мітло́ю.** Комета. Харьк. 3) мн. **Зірки́.** а) Раст. Tagetes p. ЗЮЗО. I. 18. б) Lychnis Chaeredonica. ЗЮЗО. I. 127. Ум. **Зіронька, зірочка.**

Зірка́тий, а, е. Большеглазый. *Зіркатий чоловік.* Каменец. у. **Зірка́тий мак.** = **Зіркач.** Желех.

Зірка́ч, ча, *м.* Дикій макъ. Желех.

Зірки́й, а́, е́. Зоркій. *Говірка, зірка, моторна.* Мкр. Н. 12. *Оченята продирать дитині, щоб було зірке.* Мил. 27.

Зіркну́ти, кну́, не́ш, *гл.*=**Зиркнути.**

Зі́рко, ка, *с.* Зернышко. *Зірко до зірка, то буде мірка.* Ном. № 9907.

Зірко, *нар.* Звѣздная ночь. НВолын. у.

Зірни́ця, ці, *ж.* Звѣзда. *В мене батенько—ясний місяць, в мене матінка—ясне сонячко, в мене сестриця – ясна зірниця.* Грин. III. 16. *Ой ішов я до дівчини, як зійшла зірниця.* Нп. **Аж зірни́ці засвіти́ли.** Искры изъ глазъ посыпались (отъ удара). Ном. № 6628. 2) Молодыя деревца, выросшія изъ сѣмянъ. *Я насіяв торік груш та яблунь, так тепер зірниці в аршин.* Лебед. у. Ум. **Зірни́чка.** *Ясна зірничка барз ясно світила.* Гол. IV. 524.

Зірно, *нар.*=**Зоряно.** Г. Барв. 207.

Зірну́ти, рну́, не́ш, *гл.* =**Зорнути.**

Зі́ронька, зі́рочка, ки, *ж.* Ум. отъ **зірка.**

Зі́рочний, а, е. Звѣздный. Еф. 13.

Зіска́кувати, кую, єш, сов. в. **зіскочити, чу, чиш,** *гл.* Соскакивать, соскочить.

Зісла́ти. См. **Зсила́ти.**

Зі́спити, плю, пиш, *гл.* = **Зу́спіти.** *Я його зіспив під лісом.* Каменец. у.

Зістава́ти(ся), таю́(ся), є́ш(ся) сов. в. **зіста́ти(ся), та́ну(ся), не́ш(ся),** *гл.* Оставаться, остаться. *Все мине, а гріх зостане.* Ном. № 103. **Зіста́тися од кого́.** Отставать, отстать отъ кого.

Зіста́вити. См. **Зіставляти.**

Зіставля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **зіста́вити, влю, виш,** *гл.* Оставлять, оставить. *Зажер усе, нічого не зіставив.* К. Іов. 44.

Зіста́рити, рю, риш, *гл.* Состарить.

Зіста́ритися, рюся, ришся, *гл.* Состариться.

Зістрі́нути, ну, неш и **зістрі́нутися, нуся, нешся,** *гл.*=**Зострінути, ся.**

Зісхну́ти, хну́, не́ш, *гл.* Ссохнуть, засохнуть. *В сухар зісхне.* Чуб. I. 64.

Зіте́рти, тру́, трешь, *гл.* Стереть.

Зітка́ти, тчу́, тче́ш, *гл.* Соткать. *Стьожки, зіткані з кришталевих ниток.* Стор. МПр. 74.

Зіткну́тися, кну́ся, не́шся, *гл.* Столкнуться.

Зітлі́ти, тлію, єш, *гл.* Истлѣть. *Шовкова хусточка від сльозів зітліла.* Гол. I. 191.

Зітну́ти, тну́, не́ш, *гл.* = **Стяти.** *Як дерево зітнуть, кожний тріски збірає.* Ном. № 1249.

Зітну́тися, тну́ся, не́шся, *гл.*= **Стятися.** *Сам на сам із перевертнем зітнуся.* К. ЦН. 244.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зітха́ння, ня, *с.* Вздохъ. *Не хлібом я, зітханнями годуюсь.* К. Іов. 9.

Зітха́ти, ха́ю, еш, сов. в. **зітхну́ти, хну́, не́ш**, *гл.* 1) Вздыхать, вздохнуть. *Зітхнув тяжко я до Бога.* Чуб. № 1088. 2)—**ду́ха.** Испустить духъ. *Се промовивши, зітхнув духа.* Єв. Л. XXIII. 46.

Зіха́ти, ха́ю, еш, сов. в. **зіхну́ти, хну́, не́ш**, *гл.* 1) Разѣвать, разинуть (ротъ). *Своє ззів, та й на моє зіхаєш.* Ном. № 10827. 2) Зѣвать, зѣвнуть. *Лежить та зіхає на все горло.* Мир. ХРВ 308. *Вилазе відтіля* (з труни) *мертвець: зіхнув, потяся і подався на слободу.* ХС. III. 56. 3) Испускать, испустить духъ (объ умирающемъ). *Як лежала я хвора дуже, то діти все ждали: ось зіхне! ось зіхне мати.* Волч. у. (Лободовск.).

Зіхідний, а, е. Всхожій, годный для посѣва (о сѣменахъ). *Птеница... умолотна... зіхідна.* Чуб. III. 456.

Зіхну́ти. См. **Зіхати.**

Зіхо́дити, джу, диш, сов. в. **зійти, йду́, дешь**, *гл.* 1) Сходить, сойти, нисходить, низойти. *Зійди з хреста, утіш мене єдину.* Чуб. III. 17. *Захотілось води напиться,—от вун і зійшов униз.* Рудч. Ск. II. 107. *Дрібен дощик зійде.* Чуб. V. 144. *Зійшов голос із небес.* Єв. М. І. 11. 2) Уходить, уйти. *Після обід ми з Катрею зараз зійшли з хати* МВ. II. 111. *Піде на тік, щоб з очей зійти.* Св. Л. 158. *Як же мені зійти з сього села?* Г. Барв. 394. *У чужу землю десь зійшли* (запорожці). Мнж. 133. 3) Расходоваться, израсходоваться, выйти. *Зійшов увесь хліб, уся страва.* Черк. у. 4) Попадать, попасть, выйти. *А щоб ти на добрий путь не зійшов!* Ном. № 3693. 5) О водѣ: спадать, спасть. *Вода зійшла, колеса стали.* Гліб. 6) Всходить, взойти. *Рада б зірка зійти,—чорна хмара наступає.* Мет. 81. *Зійди на могилу та не тужи дуже.* Мет. 92. *Ой зійду ж я, зійду на гору крутую.* Мет. 59. *Зійде твоя пшениченька густо.* Мет. 28. 7)—**на чий ро́зум.** Поступать какъ кто. *Я на твій розум не зійду.* НВолын. у. *Зійшов на дитячий розум.* НВолын. у. 8)—**на що.** Обратиться во что. *І ми колись були добрі, а ось же довелось зійти на ледащо.* МВ. I. 71. *Тепер який багатир, а питиме горілку—зійде на ка-зна-що.* НВолын. у.

Зіхо́дитися, джуся, дишся, сов. в. **зійти́ся, йду́ся, дешся**, *гл.* 1) Сходиться, сойтись вмѣстѣ. *Чи не зійдемося, чи не зострінемося хотя голосочком.* Мет. 60. *Кому на горе ідеться — велика дірка, та мала латка: і туди тягни, і туди тягни,—не зіходиться.* Ном. № 1692. 2) Подниматься, подняться. *Зараз ся зійшла вітровая хвиля.* Гол I. 183.

Зіхожа́ти, жа́ю, еш, *гл.* = **Зіходити.** ЗОЮР. I. 26.

З'і́ддя, дя, *с.*=**З'їди.** Харьк. г. Слов. Д. Эварн.

З'і́день, дня, *м.* Съѣденіе. Употребл. въ выраженіи: **На з'і́день.** На съѣденіе.

З'і́ди, дів,*м. мн.* и **з'і́дини, дин**, *ж. мн.* Остатки корма травоядныхъ домашнихъ животныхъ. Чуб. VII. 394.

З'їдна́ти, на́ю, еш, *гл.* и пр.=**З'єднати** и пр.

З'їду́н, на, *м* Ѣдунъ, ѣдокъ, объѣдало. *Мало своїх з'їдунів, іще он якис лентюх іде.* Шух. I. 34.

З'і́жа, жі, *ж.* Ѣда, потребленіе, съѣденіе. *На з'їжу чимало дечого купили. Да там з'їжі, Господи! таки ж п'ять душ прогодуй що дня.*

З'їжджа́ти, джа́ю, еш, *гл.*=**З'їздити.** *З твого двора з'їжджаю.* Макс. *З'їжджайте в чужу дальню сторону.* Чуб. V. 505.

З'і́житися, жуся, жишся, *гл.* Наѣжиться, нахохлиться. Вх. Уг. 241.

З'і́жка, ки, *ж.* = **З'їжа.** *Хиба мала з'їжка?* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

З'їзд, ду, *м.* Съѣздъ. *Аж там такий з'їзд—повен двір.* Рудч. Ск. II. 208.

З'і́здини, дин, *ж. мн.* Съѣздъ.

З'і́здити, джу, диш, *гл.* 1) Изъѣздить. *З'їздили ми Польщу і всю Україну.* Шевч. 221. 2) Заѣздить, утомить ѣздой. *З'їздив коника, з'їздив другого.* Гол. I. 383. 3) Ударить. *З'їздив добре по губах.* Котл. Ен. V. 67.

З'їзди́ти, джу́, ди́ш, сов. в. **з'і́хати, з'і́ду, дешь**, *гл.* 1) Съѣзжать, съѣхать, выѣзжать. выѣхать. *Инколи трапиться гора, так з неї знов з'їдеш на рівне.* Ком. I. 7. 2) Уѣзжать, уѣхать. *Пани під той час з'їхали у гостину кудись на чужу сторону.* МВ. (О. 1862 I.97). *З'їду я од вас, мамо.* Мнж. 38. 3) **З'і́хати з глу́зду.** Рехнуться. *Скажений, ти з глузду з'їхав!* Шевч. 300. 4) **З'і́хати ні на́ що.** Разориться, обѣднѣть. Ном. № 1850.

З'і́здитися, джуся, дишся, *гл.* Изъѣздиться. *Був кінь та з'їздився.* Ном. № 1898. *Не тілько що, але й зелізо з'їздиться.* Ном. № 2728.

З'їзди́тися, джу́ся, ди́шся, сов в. **з'і́хатися, з'і́дуся, дешся**, *гл.* Съѣзжать-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ся, съѣхаться. *Там ся кажу поховати, де ся пани з'їздя.* Гол. I.

З'їма́ти, маю, єш, *гл.* Поймать. *Хотіли дівчиноньку з'їмати.* Гол. I. 186.

З'і́сти, з'їм, з'їсі́, *гл.*=**Ззісти**

З'і́хати, ся. См. **З'їзди́ти, ся.**

Зк... Всѣ слова, начинающіяся на **зк,** см. на **Ск.**

Зла́гідливий и **зла́гідний, а, е.** Согласный, мирный. *Ненька старенька злагідлива була.* Грин. III. 386.

Зла́гідливо и **зла́гідно,** *нар.* Согласно, мирно. *Злагідно живуть собі з жінкою.* Каменец. у

Зла́года, ди, *ж.* 1) Согласіе, миръ. *Буде злагода, буде, кедь Марька добра буде.* Гол. IV. 433. *Спасибі Богу, живемо в злагоді.* Харьк. 2) Устройство, приспособленіе. *У нас уже така злагода, шо бодай би її! Ні виїхати в люди, ні виїхати за ворота.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Зла́годжувати, джую, єш, сов. в. **зла́годити, джу, диш,** *гл.* 1) Дѣлать, сдѣлать, ладить, сладить, устраивать, устроить, мастерить, смастерить, приготовить. *Злагодь мені меча острого.* Чуб. III. 274. 2) Нанимать, нанять, условиться въ цѣнѣ.

Зла́годжуватися, джуюся, ється, сов. в. **зла́годитися, джуся, дишся,** *гл.* 1) Собираться, собраться, приготовляться, приготовиться. *Злагодивсь Ілько їхати у город.* О. 1862. IV. 87. 2) Мириться, помириться, соглашаться, согласиться, приходить, прійти къ соглашенію, уладиться. *А як злагодилисте-ся за ті чичуги?* Каменец. у. *От взялись за діло. Зговорились, злагодились.* Федьк. II. 79.

Зла́годити, ся. См. **Зла́годжувати, ся.**

Зла́гожуватися, жуюся, ється, *гл.*= **Злагоджуватися.** *От злагожується зять на весні вже, чи коли там, іти орать.* Рудч. Ск. I. 180.

Зла́да, ди, *ж.* = **Злагода 2.** Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Зладна́ти, на́ю, єш, *гл.* = **Злагодити.** Алв. 79.

Зладна́тися, на́юся, ється, *гл.*= **Злагодитися.** *Якось доля її зладнається.* К. Д. Серце. 20.

Зла́зити, жу, зиш, сов. в. **злі́зти, зу, зеш,** *гл.* 1) Слазить, слѣзать, слѣзть; сползать, сползти. *З чужого коня серед дороги злазь.* Посл. *Із неба злізла чорна ніч.* Котл. Ен. III. 22. 2) Взлѣзать, взлѣзть, всползать, всползти. *Був собі дід та баба, та злізли на граба.* Чуб. III. 186.

Зла́зитися, жуся, зишся, сов. в. **злі́зтися, зуся, зешся,** *гл.* Сползаться, сползтись. *Гадюки злазяться докупи.* **Щоб на те́бе вся бідá злі́злась!** Желаю тебѣ всего худого, всѣхъ бѣдъ. Чуб. I. 90.

Зла́комити, млю, миш, *гл.* Соблазнить.

Зла́комитися, млюся, мишся, *гл.* Польститься, соблазниться. *Злакомився на калитку, взяв собі багатирку.* Чуб. V. 215. *Злакомився на гроші та й не сказав нікому, що старшина вбив Оверка.* НВолын. у.

Зла́маний, а, е. Сломленный. **Хай і́де (іде́) на зла́ману го́лову!** Бранное выраженіе: пожеланіе сломать голову уходящему. Св. Л. 124.

Злама́ти. См. **Зла́мувати.**

Зла́мок, мку, *м.* Отломокъ. *Коса поламалась, так я один зламок потребив, а другий ще є.* Черк. у.

Зла́мувати, мую, єш, сов в. **зламáти, маю, єш,** *гл.* 1) Сламывать, сломать. 2) Нарушать, нарушить. *Зламати слово, присягу.* К. Досв. 66. *Був зламаний закон Мойсеїв.* Єв. I. VII. 23. *Байда... не зламав своєї віри.* К. ЧР. 83.

Зла́пати, паю, єш, *гл.* 1) Поймать, схватить. Котл. Ен. I. 17. *Собака мене злапав за запащину, добре пошматував.* Г. Барв. 236. *Ой злапали Морозенка, назад руки зв'язали.* Гол. *Тікай, тікай, козаченьку, хотять тя злапати.* Чуб. V. 127. 2)—**ля́паса.** Получить пощечину. Ном. № 3976.

Зласка́витися, влюся, вишся, *гл.* Умилостивиться, умилосердиться.

Злати́нити, ню, ниш, *гл.* 1) Латынизировать. 2) Окатоличить. *Златинена ляхва.* К. ПС. 90.

Златкува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Покрыть многими заплатами. *Уся свитина була златкована чорними і рудими латками.* Г. Барв. 21.

Зла́то, та, *с.* и пр.=**Злото** и пр.

Златогла́в, ву, *м.*= **Злотоглав.** *Паювали... златосинії киндяки на козаки, златоглави—на отамани, турецькую білую габу — на козаки на біляки.* АД. I. 219. *Оксамити, златоглави будемо носити.* К. МБ. X. 5.

Златогла́вий, а, е. = **Злотоглавий.** *Кармазин златоглавий гаптуванням шитий.* К. МБ. X. 12.

Златогра́ний, а, е. Искрящійся золотомъ. *Златограний промінь.* Чуб. I. 179.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Златоко́ваний, а, е.=Златоскований. *на храмах його чесний хрест златокований поставили.* Шевч. П. 168.

Златомальо́ваний, а, е. Позолоченный, раскрашенный золотомъ. *Хрест високий на кладовищі, трохи збоку, златомальований стоїть.* Шевч. 600.

Златоси́ній, я, є. Синій съ золотомъ. *Ой із города Трапезонта виступала галера трьома цвітами процвітана, мальована: ой первим цвітом процвітана,—златосиніми киндяками побивана.* Макс. (1849), 31.

Златоско́ваний, а, е. Выкованный изъ золота. *Златоскована сурма.* Чуб. І. 179.

Зла́яти, зла́ю, єш, *гл.* Обругать. *Ти ж мене не збив, не злаяв, догани не дав.* Чуб. V. 31.

Зле, *нар.* 1) Зло. 2) Дурно, плохо, нехорошо. *Зле без дружини жити.* Лукаш. 115. Чуб. V. 22.

Злебеда́ти, да́ю, єш, *гл.* Застигнуть, накрыть. *Хочуть вони тебе узнать, тебе край мене злебедать.* Лавр. 33.

Злебеді́ти, джу́, ди́ш, *гл.* Начать жалобно пѣть. Желех.

Злебені́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Попасть, схватить. *Зараз жид злебенив його та й заправив у поштарі.* Мир. ХРВ. 4.

Злеге́нька и **злеге́сенька,** *нар.* Ум. отъ **зле́гка.**

Зле́гка, *нар.* Слегка. *Накинувши злегка свитину за плечі, іде до дівчини.* Хата, 14. Ум. **Злеге́нька, злеге́сенька.** Кв. II. 295. *Приорає злегесенька.* Чуб. V. 1180.

Зле́глий, а, е. Слежавшійся.

Зле́гтися, гнуся, нешся, *гл.* Слежаться.

Злегчи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Облегчить. Желех.

Злегчи́тися, чу́ся, чи́шся, *гл.* Освободиться отъ бремени, родить. *Я бачив, що вона була важкою, а тепер злегчилася, стала вже порожня.* Новомовк. у. (Залюбовск.).

Зледащі́лий, а, е. Ухудшившійся, пришедшій въ негодность, упадокъ. 2) Разлѣнившійся.

Зледащі́ти, щі́ю, єш, *гл.* 1) Ухудшиться, испортиться, придти въ негодность; ослабѣть отъ старости. *Зледащіла, не здужаю і на ноги встати.* Шевч. 120. 2) Избаловаться, разлѣниться. *Хто дома зледащів, тому не жаль домівки.* Гліб. 45. *Але Еней наш зледащів.* Котл. Ен. І. 27.

Зле́жатися, жуся, жишся, *гл.* Слежаться. *Та на що ж тобі, доньку, та зеленії сукні? Та як буде та твій милий та ревнивий, то зеленеє суконечко ізлежиться.* Мет. 140.

Зле́жень, жня, *м.* Шпала. *А скільки то їде дерева на ті злежні, що під рейками.*

Злекши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* Облегчить. *Теперка все краще як за панів було: злекшив, облекшив царь.* Каменец. у. *Ми на тебе злекшимо.* НВолын. у.

Злену́ти, ну́, не́ш, *гл.* = **Злинути.** *Там козак приленув, з коня вже зленув.* Федьк. І. 67.

Зле́пкуватий, а, е. О печеномъ хлѣбѣ: слипающійся, во время печенія, съ другимъ.

Зле́пок, пка, *м.* Мѣсто сбоку, которымъ одинъ хлѣбъ слипся, во время печенія, съ другимъ.

Злести́ти, щу́, сти́ш, *гл.* — **кого́.** Подольститься къ кому, обойти кого лестью. *Ти хочеш мене злестити, а потому одурити.* О. 1862. IV. 18.

Зли́ва, ви, *ж.* Проливной дождь. *Злива їде добра.* Каменец. у.

Злива́ння, ня, *с.* 1) Сливаніе; поливаніе. 2)=**Зливки 2.** Новомоск. у. Слов. Д. Эварн.

Злива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зли́ти, зіллю́, зіллеш,** *гл.* 1) Сливать, слить изъ разныхъ мѣстъ въ одно. *Йому мила з усіх мисок вечерю зливає.* Чуб. III. 127. 2) Лить, полить на что. *Зливати на руки. Зливши миро се, на погребення зробила.* Єв. Мт. LXXVI. 12. 3) Поливать, полить, обливать, облить; заливать, залить. *Треба злити долівку, щоб пилу не було.* Харьк. у. *Зіллю ввесь сад слізьми. Так гляне, неначе холодною водою зіллє.* МВ. І. 35. *Ріка зливає поберіжжє.* К. Іов. 31.

Злива́тися, ва́юся, єшся, сов. в. **зли́тися, зіллю́ся, зіллешся,** *гл.* 1) Сливаться, слиться вмѣстѣ. Ком. І. 50. *Як оливо злилося, не здвинеться.* К. Іов. 94. 2) Обливаться, облиться.

Зли́вки, ків, мн. **зли́вини, вин,** *ж.* 1) Сливаніе, обливаніе. 2) Обрядовое омовеніе роженицы и рукъ повивальной бабки послѣ крестинъ. Мил. 25. 3) Слитое изъ разныхъ сосудовъ въ одинъ.

Злига́ти, га́ю, єш, *гл.* 1) Сожрать. *З кістками чорт тебе злигає.* Котл. Ен. II. 18. 2) Привязать одно къ другому нѣсколькихъ рогатыхъ животныхъ, при помощи веревки, надѣваемой на рога.

Злига́тися, га́юся, ешся, *гл* Сойтись,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

связаться. Котл. Ен. III. 57. *Він непотрібно злигався з жидівкою.* Стор. МПр. 146. *Злигався я з діяволом.* Шевч. 284.

Зли́годні, нів, *м. мн.* Невзгоды, бѣдствія. *Всі злигодні на мене обернулись.* К. Іов. 9. *Хай йому злигодні!* О. 1862. VI. 90.

Зли́го́дній, я, е. Бѣдственный. *Ой у нашій славній Україні бували колись престрашні злигодні бездольні години.* Макс. (1849). 53.

Зли́г(ну)ти, гну́, не́ш, *гл.* Спасть, смягчиться. *Уже злиг мороз.* НВолын. у.

Злида́рик, ка, *м.* Ум. отъ **злидарь.**

Злида́рити, рю, риш, *гл.* Выпрашивать, попрошайничать. Аф. 455.

Злида́рь, ря́, *м.* Бѣднякъ. Бор. 35. *Має своє поле, худоду таку, а по людях робить поденно, мов який злидарь.* Г. Барв. 186. *Злиденні злидарі.* К. ПС. 13. Ум. **Злида́рик.** Ув. **Злидарю́ка**, Аф. 455.

Злида́рька, ки, *ж.* Бѣдная женщина. *Пробі доріка все: ти злидарька: прийшла від злиднів, так і підеш, нічого не получиш.* Верхнеднѣпр. у. (Залюбовск).

Злидарю́ка, ки, *м.* Ув. отъ **злида́рь.**

Злиде́нний, а, е. 1) Бѣдный, несчастный. *Вони люде злиденні.* Ном. № 1536. *Життя злиденне.* К. Досв. 37. 2) Жалкій. *А ну лиш, лицарю мізерний, злиденний, витязю нікчемний, виходь сто лих покуштувать.* Котл. Ен. VI. 38. 3) Скряга, скупой. *Багатий, а такий злиденний, що над копійкою аж труситься.*

Злиде́нник, ка, *м.* = **Злидарь.** *Ото злиденник!* Ном. № 2880. Г. Барв. 455, 357. *Шкода про се казати, щоб із злиденником та безземельником дочку мені звінчати.* К. МБ. X. 4.

Злиде́нність, ности, *ж.* Бѣдность; бѣдственное положеніе. Желех.

Злиде́нно, *нар.* 1) Бѣдно; бѣдственно. *Злиденно живуть. Одягнений злиденно.* К. ПС. 85. 2) Жалкимъ образомъ. *І так злиденно іскривився.* Котл. Ен. VI. 81.

Зли́день, дня, *м.* 1) Бѣднякъ, голытъ. *Скоро в злидні мене зведете, як не перестанете гулять у шинку.* Канев. у. 2) = **Злиденний 3.** *Бісовий злидень за копійку труситься.* Канев. у. 3) **К зли́дню.** Къ чорту. *Жидівочка к злидню дметься, із бурлаченька сміється.* Чуб. V. 1012. 4) Во мн. ч. Бѣдность, нищета, злосчастіе. Чуб. I. 254. К. Іов. 63. *Насміхаються сусіде з наших злиднів та неволі.* К. Псал. 154. *Щастя дочасне, а злидні довічні.* Ном. № 1450. **Зли́дні осі́ли.** Бѣдность одолѣла. **Бода́й вас зли́дні поби́ли!** — пожеланіе несчастья, бѣдности. *Бодай же вас, цокотухи, та злидні побили.* Шевч. 68.

Злиднува́ти, дну́ю, еш, *гл.* Бѣдствовать. *Не кажи, коню, що я злидную, а кажи, коню, що я паную.* Гол. I. 74.

Зли́дяний, а, е. = **Злиденний 1.** *Потіш злидяне серденько.* Млак. 89.

Злиза́ти. См. **Злизувати.**

Злизну́ти, зну́, не́ш, *гл.* Исчезнуть. *Тьху! злизни, пропади!* НВолын. у. *Лиха искра поле спале й сама злизне.* НВолын. у.

Зли́зувати, зую, еш, сов. в. **злиза́ти, жу́, жеш**, *гл.* Слизывать, слизать. **Як віл злиза́в.** Ном. стр. 284, № 1894. **Мов коро́ва злиза́ла язико́м.** Рудч. Ск. II. 176. Исчезъ, неизвѣстно гдѣ дѣлся. То-же значеніе: **як лиз його́ злиза́в.** Мир. ХРВ.

Злий, а, е. 1) Злой. МВ. II. 175. *Зняли з нього головоньку злії басурмани.* Мет. 79. 2) Дурной, нехорошій. *Хто чинить хоч добрее, хоч злее в первий раз, не буде таково, як не першина́.* Ном. № 105. *Ой не їдь, рідненький, бо дороженька злая.* Мет. 32. *Ой, дитино моя мила, що ти злого учинила?* Чуб. III. 356. *Як я тобі вина дам, коли на тобі злий жупан?* Чуб. V. 920.

Зли́нка, ки, *ж.* Раст. Erigeron canadensis. ЗЮЗО. I. 121.

Зли́нути, ну, неш, *гл.* Слетѣть; взлетѣть. *Злину з дуба.* Гол. IV. 446. *З дерева злинула голубка, сіла мені на плече.* Левиц. Пов. 17. *Побачив він Духа Божого, що спустився, як голуб, і злинув на него.* Єв. Мт. III. 16. *Злинув на дерево.*

Злиня́ти, ня́ю, еш, *гл.* Слинять, полинять. *Біле личко, чорні брови повік не злиняють.* Чуб. V. 19.

Злипа́тися, па́юся, ешся, сов. в. **зли́п(ну)тися, пнуся, нешся**, *гл.* Слипаться, слипнуться. К. Іов. 87. *Спілі вишні злипались китяхами.* Левиц. Пов. 192. *Кого люблю,—поцілую, аж губоньки злипаються.* Мил. 101.

Зли́ти, ся. См. **Зливати, ся.**

Злихосло́вити, влю, виш, *гл.* Выбраниться, сказать дурное слово. *Я питаюсь: що тобі треба? А він злихословив мені зразу.* Новомоск. у. (Залюбовск.).

Зли́чний, зли́шний, а, е. Прекрасный, красивый. *Гарне й злично да не вічне.* Ном. *Бувай здоров, злишний паничу.* Чуб. III. 275.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зли́шнього, *нар.* Слишкомъ. *То Катря усе хвалить, то Катря усе ганить; то усе в неї вже й злишнього славне, то усе в неї ні до чого не зграбне і не докладне.* МВ. II. 94.

Зли́шок, шку, *м.* Излишекъ. *Накинемо злишку по копі, чи й по рублю.* Кв. II. 13. *Будуть злишки—убогшому подаси.* Г. Барв. 428.

Зліз́ти, ся. См. **Злазити, ся.**

Злінува́тися, ну́юся, ється, *гл.* Полѣниться.

Зліпи́ти, ся. См. **Зліплювати, ся.**

Зліплювати, люю, ешь, сов. в. **зліпи́ти, плю́, пиш**, *гл.* 1) Лѣпить, слѣпить, вылѣпить. *Бі сказав чортові зліпити з глини вовка.* Чуб. I. 52. 2) Слѣплять, слѣпить, склеить липкимъ. *Зліпила* (розбите) *яйце.* Рудч. Ск. I. 144. 3) Связывать, связать (слова въ рѣчи). *Вона насилу, велику силу змогла зліпити докупи кілька польських словець.* Левиц. I. 209.

Зліплюватися, лююся, ється, сов. в. **зліпи́тися, плю́ся, пишся**, *гл.* Слѣпляться, слѣпиться, склеиться липкимъ.

Зліпок, пка, *м.* = **Злепок.** МУЕ. III. 72.

Зліс́ливий, а, е. Злой, сердитый. *Ну, та й зліслива у мене жінка, сохрань Боже!* Канев. у. *А пані, куди далі, то все зліслівша, усе лютіша.* МВ. (О. 1862. III. 62).

Зліс́ливо, *нар.* Зло, сердито.

Зліс́тниця, ці, *ж.* Злая женщина. *Він вибрав собі жінку дуже велику злістницю.* Чуб. II. 548.

Злість, зло́сти, *ж.* 1) Злость. К. Іов. 48. Чуб. III. 356. *І од злости зубами скрегоче.* Шевч. 21. *Зо злості болять кості.* Ном. № 2934. *На злість моїй жінці нехай мене б'ють.* Ном. № 2813. 2) Зло.—**учини́ти.** Сдѣлать зло. *Ой ви, чумаченьки, ой ви, молоденькі, не вчиніте злости: поховайте мов тіло, щоб не розніс ворон кости.* Нп.

Злі́та́ти, та́ю, ешь, сов. в. **злете́ти, лечу́, ти́ш**, *гл.* 1) Слетать, слетѣть. *Сивою зозулею до роду злетіла.* Гол. I. 195. *Ти з неба злетіла.* Шевч. 144. *Гусята, качата гречку поїли, на панів ставочок нишки злетіли.* Чуб. III. 208. 2) Взлетать, взлетѣть. К. Досв. 31. *До тебе, Господи, душа моя злітає.* К. Псал. 56. *Злетів півень на ворота, сказав: кукуріку!* Чуб. V. 37.

Злі́та́тися, та́юся, ється, сов. в. **злете́тися, чу́ся, ти́шся**, *гл.* Слетаться, слетѣться. *Сокіл з орлом та й злітається, сокіл орла та й питається.* Чуб. V. 943. *Злетілись дрібні пташенята.* МВ. II. 70. *На полі, на роздоллі злі́талися по волі сичі.* Шевч. 582.

Зліте́плитися, плюся, лишся, *гл.* Согрѣться (о жидкости). *Мабуть у сінях вода вже зліпеплилася.* Черк. у.

Зліти, злію, ешь, *гл.* Дѣлаться болѣе злымъ. *Сидить вона сто тисяч літ, не молодіє, не старіє, а тілько де далі зліє.* Шевч. 309.

Зліткі, ків, *м. н.* **На зліткі оддава́ти (теля́та).** Отдавать телятъ на выкормку, на четыре года. Вх. Лем. 420.

Зліт́ній, я, є. Среднихъ лѣтъ. *Зліт́ній чоловік.* Звенигор. у.

Зліт́це, ця, Ум. отъ **злото.**

Злічи́ти, ся. См. **Зліч́увати, ся.**

Зліч́увати, чую, ешь, сов. в. **злічи́ти, чу́, чиш**, *гл.* 1) Сосчитывать, сосчитать. Опат. 27. *Ти в коморі, я на дворі, вийди, серце, злічим зорі.* Мет. 10. *Не можна далебі злічити, які народи тут плелись.* Котл. Ен. IV. 70. *Хто воїнство його злічити може.* К. Іов. 53. 2) Вылѣчивать, вылѣчить. *Як би од Бога болізнь, то Бог би й злічив.* Грин. II. 314. 3) О разбитой посудѣ: склеивать, склеить. *Злічила макітру, та вже год десять живе.*

Злі́чуватися, чуюся, ється, сов. в. **злічи́тися, чу́ся, чишся**, *гл.* Сосчитываться, сосчитаться.

Зло, зла, *с.* Зло. *Хто сіяв зло, той пожинав скорботу.* К. Іов. 10. *Чи годиться в суботу добро робити, чи зло робити?* Єв. Мр. III. 4. *Ну, брате,—кажуть:—як ти жив? Добро чи зло робив?* Гліб. 14.

Зло́ба́, би, *ж.* Злоба. К. Іов. 12. *Черneча злоба до гроба.* Ном. № 202. *У жінки злоба така люта.* Міус. окр. **Злобу́ взя́ти на ко́го.** Озлобиться.

Злоби́тель, ля, *м.* Недоброжелатель. *Злобителів старшина пооддавав у москалі, та тепер що зна, те й робе.* Канев. у. *Є такі злобителі, що його підпалюють.* Міус. окр.

Злоби́телька, ки *ж.* Недоброжелательница. Волч. у.

Злобли́вий, а, е. Злобный. *Царю Христе, Спасителю мира! ти був зранку не злобливий.* Чуб. III. 21.

Зло́бний, а, е. = **Злобливий.** *Помилуй, пані благородна! не дай загинуть головам, будь милостива, будь не злобна.* Котл. Ен. I. 17.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Злобствува́ти, ву́ю, еш, *гл.* = **Злобувати.** *Злобствує на мене.* Черк. у.

Злобува́ти, бу́ю, еш, *гл.* Злобствовать. Черк. у.

Зловжи́ток, тку, *м.* Злоупотребленіе. Башт. 39.

Злови́ти, влю́, виш, *гл.* Поймать. *Зловив зайця за хвіст.* Ном. № 1800. *Та зловили Морозенка, рученьки зв'язали.* Нп. *Ходімо, я зловлю гусочку.* Рудч. Ск. I. 23.

Злови́тися, влю́ся, вишся, *гл.* Пойматься.

Зловісти́нний, а, е. Зловѣщій. Желех.

Зловіщува́тий, а, е.=**Зловісти́нний.** *Се справді страшний, зловіщуватий ворог.* К. Кр. 38.

Зло́ги, гів, *м. мн.* 1) Роды. Балт. у. 2) **Сиді́ти на зло́гах.** Сидѣть подпершись локтями. Черк. у.

Злода́рний, а, е. Нечестивый, безбожный. **Син злода́рний** — о сынѣ, выгнавшемъ мать. Гол. III. 197.

Злодіе́нко, ка, *м.* Сынъ вора. О. 1861. IV. 156.

Зло́дій, дія, *м.* 1) Воръ. *Казали їй руки ізв'язати; посадили між злодіями, між убійниками, молоду та добру.* МВ. II. 193. *Не так лютує голий злодій, коли не має що украсть, як наш латин тут розгнівився.* Котл. Ен. IV. 48. *Хто перелазить в кошару, той злодій. Не піймавши, не кажи злодій.* Посл. 2) Раст. = **Гре́чка дика.** Вх. Пч. I. 9. 3) Нас. короѣдъ, Bostrychus. Вх. Пч. I. 5.

Зло́дійка, ки, *ж.* Воровка.

Злодійкува́тий, а, е. Вороватый.

Зло́дійство, ва, *с.* Воровство. *Коли не злодійство, то разбійство в нашім селі.* НВолын. у.

Зло́дійствувати, вую, еш. *гл. Писарь... п'янствує, розбишує і, стидно добрим людям казати, злодійствує.* Цись, Сват. 97.

Зло́дійський, а, е. Воровской. *Постава свята, а сумління злодійське.* Ном. № 178. *Злодійські гроші.* НВолын. у.

Злодія́ка, ки, *м.* Большой воръ. *Злодіяка такий, що ні з чим не розминеться.* Кв. I. 233. *Поночі блукає злодіяка.* К. Іов. 53. Ум. **Злодія́чка.** Воришка. Мир. ХРВ. 119. *Якийсь лихий злодіячка.* Мир. ХРВ. 202.

Злодія́чити, чу, чиш, *гл.* Воровать, заниматься воровствомъ.

Злодія́чка, ки, *м.* Ум. отъ **злодія́ка.**

Злодю́га, ги, *м.*=**Злодіяка.** *Один злодюга крав.* Гліб. 81. Ум. **Злодю́жка.** *Злодюжка був на все село.* Драг. 66. *Не був злодієм, а злодюжкою був.* Г. Барв. 313.

Зложи́ти, жу́, жиш, *гл.* = **Скласти.** *Зов'ю я віночка й а в шпирі грядочки, зложу на головку.* Чуб. III. 121. *Аж його гречка стоїть у стіжку зложена.* Рудч. Ск. II. 208. **Ру́ки зложи́ти.** Умереть. Г. Барв. 95. *Ручки зложу, очки сплющу та ще слово скажу.* Чуб. V. 232. **Неслáву зложи́ти на ко́го.** Обезславить. *На мене неславу зложили.* Гол. IV. 459. **Кожу́х зложи́ти.** Сшить шубу. *Нічим гаразд заплатить кравцям, щоб там свитину або кожух зложили.* Сим. 199.

Зложи́тися, жу́ся, жишся, *гл.*=**Скластися.** *Зложімося, пане брате, на сто злотих битих.* Гол. I. 189.

Зломи́ти, млю́, миш, *гл.* 1) Сломать, сломить. *Із дерева сього зломити ти мусиш гілку хоть одну.* Котл. Ен. III. 19. *Ой зломлю я і стопчу я рожу з калиною.* Мет. 96. *Ми перстенчик зломимо, тобі жони не дамо.* Чуб. III. 70. *Прудко гонить, голову зломить.* Ном. № 5572. 2) Нарушить. *Не зломлю... закону.* Г. Барв. 95.

Зломи́тися, млю́ся, мишся, *гл.* Сломаться, сломиться. *Бодай сіно огнем пішло і коса зломилась.* Чуб. V. 86. *Тризубець щоб тобі зломився.* Котл. Ен. II. 31.

Зло́мок, мку, *м.* Обломокъ. Ум. **Зло́мочок.** *Шаблю поламали недавно та поробили ножі, а один зломочок товщенький такий брали на весілля.* О. 1862. V. 87. *Се мабуть невеличкий зломочок якогось давнього широкого оповідання.* О. 1862. V. 91.

Зломча́, ча́ти, *с.* Пт. Крапивникъ, Troglodytes parvulus. Вх. Лем. 420.

Зло́пати, паю, еш, *гл.* Сожрать.

Злопоті́ти, почу́, ти́ш, *гл.* Захлопать. *П'ють голуби зімню воду. Напилися та й злетіли, крилоньками злопотіли.* Гол. I. 265.

Злорі́ка, ки, *гл.* Злословящій. К. ПС. 50. *Блажен... хто стежку грішників минає, серед злоріків не сідає.* К. Псал. 1.

Злорі́чити, чу, чиш, *гл.* Злословить, говорить дурное. *Ти устами знай злорічиш.* К. Псал. 119.

Злоро́б, ба, *м.* Злодѣй. Встрѣчено только у Кулиша. К. ЦН. 318.

Злосли́вий, а, е.=**Зліслúвий.** *Герод злосливий.* Kolb. I. 90.

Злосли́вість, вости, *ж.* Злость, злоба, злобность.

Злосли́во, *нар.* Зло, злобно, злостно. *На мя злосливе чом поглядаєш?* Гол. I. 362.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Злосло́вити, влю, виш, *гл.* Злословить. *І хто твоє ім'я злословить.* К. Псал. 155.

Зло́сник, ка, *м.* Недругъ, недоброжелатель. *Бо вже мої всі злосники взяли мене на язики.* Мл. л. сб. 260.

Злосопроти́вний, а, е. Враждебный; о вѣтрѣ, волнѣ: противный. *Злосопротивна... хвиля вставає, судна козацькі-молодецькі на три части розбиває.* АД. І. 177.

Злости́тися, щу́ся, сти́шся, *гл.*=**Злостувати.** *Він на мене злостився.* НВолын. у.

Злостува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Злиться, сердиться. *Злостує та й злостує жінка моя цілісінький ранок.* Канев. у. *Ще дужче злостує.* НВолын. у.

Злот, та, *м.* Монета въ 15 коп.

Злота́рник, ка, *м.* Золотыхъ дѣлъ мастеръ. *Виламала гіллячку з самого вершечку, понесла її до злотарників: „ой, злотарники, мої братіки, іскуйте мені золотого перстника".* Чуб. III. 404.

Зло́течко, ка, *с.* Ум. отъ **зло́то.**

Зло́тий, ого, *м.*=**Злот.** *Сто злотих не гроші, а мужик не брат.* Ном. № 1278. *А той чоловік дав йому злотого грошей.* Рудч. Ск. II. 154.

Злоти́стий, а, е. Золотой. *Моя квітка злотиста.* Грин. III. 507.

Злоти́ти, чу, тиш, *гл.* Золотить. Грин. III. 48. *Ширинку шила, золотом злотила.* Гол. IV. 535.

Злотківець, вця, *м.*=**Злот.** *Здурили ж ми попа: дали йому два злотківці, а він думав, що червінці.* Чуб. IV. 278.

Зло́тник, ка, *м.* 1)=**Злотарник.** КС. 1882. IV. 93. *А злотнику-голубоньку, зроби мені золотий килих.* Чуб. III. 471. 2) Свѣтлякъ, Ивановъ червячокъ.

Зло́то, та, *с.* 1) Золото. *Привезе мені віночок з чистого злота.* Чуб. V. 207. *А в чім тее дитя?— У сріблі та в злоті.* Чуб. III. 39. 2) Ласкательное названіе любимаго человѣка. *Ой вийду я за ворота,— нема мого злота, тільки стоїть той нескреба, що мені не треба.* Мет. 38. Ум. **Зліте, зло́течко.** Грин. III. 13. *Зробив воріття із щирого зліття.* Чуб. III. 295.

Злотогла́в, ву, *м.* Парча, глазетъ, матерія, тканая или шитая серебромъ или золотомъ. *Пани та князі в жупанах-златоглавах.* Чуб. V. 847.

Злотогла́вий, а, е. Парчевой, глазетный.

Злотокри́лий, а, е. Съ золотыми или золотистыми крыльями. *Бжілка злотокрила.* Федьк. I. 25.

Злототка́ний, а, е. Тканый золотомъ. *А ті кирви злототкані всю світлицю укривають.* Федьк. I. 125.

Злочести́вий, а, е. Злочестивый. К. ЦН. 276.

Злочи́н, ну, *м.*=**Злочинство.** Желех.

Злочи́нець, нця, *м.* Злодѣй, преступникъ. Мир. ХРВ. 55. Мкр. Г. 5. *Злочинцеві всі дні сповняє туга.* К. Іов. 33.

Злочи́нний, а, е. Злодѣйскій, преступный.

Злочи́нство, ва, *с.* Злодѣяніе, злодѣйство, преступленіе.

Злува́ти, злу́ю, еш, *гл.* Быть злымъ, сердиться. *На кого ж ти, мій миленький, злуєш, що мою білу постіль гайнуєш?* Чуб. V. 553.

Злу́знути, зну, неш, *гл.* Исчезнуть.

Злу́знутися, нуся, нешся, *гл.* Слущиться. *Удряпнув — дак оце присохло та трохи злузнулось.*

Злу́ка, ки, *ж.* Соединеніе.

Злука́вити, влю, виш, *гл.* Слукавить, схитрить. *Тобі єдиному згрішив я, перед тобою я злукавив.* К. Псал. 120.

Злука́віти, вію, еш, *гл.* Сдѣлаться лукавымъ, хитрымъ. *Запаніє, злукавіє, то все одно що і вмерла.* Св. Л. 63.

Злука́внувати, ную, еш, *гл.*=**Злукавити.** *Не можна було йому злукавнувати.* Кв. I. 72.

Злу́ктечко, ка, *с.* Ум. отъ **злу́кто.**

Злу́кто, та, *с.*=**Жлукто.** *На паличку спіткнулася, на злуктечко впала.* Мет. 14.

Злупа́ти, па́ю, еш, *гл.* 1) Грабить. *Церков злупали, Христа взяли.* Чуб. III. 349. 2) Сковырять, сколоть, снять слой. *Сяде на спід крохмаль, а він його злупа, налє води та змиє.* Лебед. у.

Злупи́ти, плю́, пиш, *гл.* Содрать, слупить, ободрать. *Тільки в тебе худобоньки, що сива кобила: тую злупив, жупан купив.* Чуб. III. 161. *Та він би з рідного батька злупив.* Ном. № 4828.

Злупи́тися, плю́ся, пишся, *гл.* Содраться, слущиться. *Я ж думала, що нагаєчка шуточка, як ударе, то злупиться шкурочка.* Чуб. V. 598.

Злу́пок, пка, *м.* 1) Отрубокъ дерева, изъ котораго выдѣлывается курительная трубка. Вас. 148. 2) У гребенщиковъ: пористая масса подъ периферіей рога. Вас. 163.

Злу́скати, каю, еш, *гл.* Слущить, сгрызть (о сѣмячкахъ, орѣхахъ).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Злуча́ти, чáю, єш, сов. в. **злучи́ти, чу́, чиш**, *гл.* Соединять, соединить. Левиц. (Правда, 1868, 497). *Лежить мертвий, що-м його любила, не злучили нас, то злучить могила.* Чуб. V. 117. *Що Бог злучив, чоловік нехай не розлучає.* Єв. Мр. X. 9.

Злуча́тися, чáюся, єшся, сов. в. **злучи́тися, чу́ся, чишся**, *гл.* Соединяться, соединиться. *Горить що небудь тільки через те, що кислорід з їм случається.* Дещо, 80.

Злуче́ння, ня, *с.* Соединеніе. *Злучення України з Москвою.* Левиц. (Правда, 1868, 448).

Злучи́ти, ся. См. **Злучати, ся.**

Злу́щити. См. **Злущувати.**

Злу́щувати, щую, єш, сов. в. **злу́щити, щу, щиш**, *гл.* Сдирать, содрать, счистить.

Злю́бини, бин, *ж. мн.* Названіе обряда сватовства въ нѣкоторыхъ мѣстностяхъ (напр. въ Кобринскомъ у.) Чуб. IV. 658. См. **Дівошлюби.**

Злюби́ти, блю́, биш, *гл.* 1) Полюбить. *Його козаки злюбили.* ЗОЮР. I. 216. *Бодай тебе мій миленький инша не злюбила.* Мет. 64. *Голубонька вбив, голубку злюбив.* Лавр. 81. 2) **Він злюби́в, вона́ злюби́ла.** Ему, ей понравилось. *Дали Христу ім'я Петро,—Божа Мати не злюбила.* Гол. IV. 549. *Не злюбив собі місця.* Ном. № 10248.

Злюби́тися, блю́ся, бишся, *гл.* 1) Полюбить (взаимно). *Злюбилася дівчинонька з другим козаком.* Чуб. V. 204. 2) Понравиться. *А більш за те їй не злюбився, що, бачиш, в Трої народився.* Котл. Ен. II. 10.

Злюдні́ти, ні́ю, єш, *гл.* Обезлюдѣть. *Він житиме на хуторі, поки є люде на степу, а як злюдніє, то він утече.* Міус. окр.

Злю́ка, ки, *об.* Злой человѣкъ. К. Іов. 50. Гліб. 116. *Чи він добрий, чи він злюка, ой що вам до того.* Макс. (1834), 79. Ум. **злю́чка.**

Злю́лятися, ляюся, ється, *гл.* Напиться пьянымъ. *На радощах так злюлявся, аж очі заплющив.* Подольск. г.

Злю́патися, паюся, ється, *гл.* Разсвирѣпѣть, сильно разсердиться. Драг. 100.

Злю́чий, злю́щий, а, е. Ув. отъ **злий 1.** Очень злой. *Змочих собак держала.* Хата, 99. *Дізнає злющий злої муки.* К. Псал. 8.

Злю́чка, ки, *об.* Ум. отъ **злю́ка.**

Злю́щий. См. **Злючий.**

Зля́ганий, а, е. Слегшійся. *Як зляганий сніг, то вітер не вдере.* НВолын. у.

Зляга́ння, ня, *с.* Совокупленіе, сношенія половыя. Харьк. у.

Зляга́ти, га́ю, єш, сов. в. **злягти́, жу, жеш**, *гл.* 1) Склоняться, склониться на что либо, опереться на что либо. *Зліг на лісу, постояв.* О. 1861. VIII. 20. (Пані) *сунула з горниці, зляглючи на руки двох хороше зодягнених дівок.* Мир. ХРВ. 104. 2) Разрѣшаться, разрѣшиться отъ бремени. *Уже Дарина зляга. Жінка зляга.* КС. 1893. VII. 74. *Одному чоловікові зляга вночі жінка.* Федьк.

Зляга́тися, га́юся, ється, сов. в. **злягти́ся, зля́жуся, жешся**, *гл.* Совокупляться, вступать, вступить въ связь любовную. *А та, чи зляглась, чи не зляглась з ужакою,—вже її завагоніла.* ЗОЮР. II. 33. *Ходив чоловік у чумацьтво, а жінка тим часом із салдатом зляглась.* Мнж. 95. *Зліся свекор з невісткою.* НВолын. у.

Злягчи́, зля́жу, жеш, *гл.* = **Злягти.** Желех.

Зляка́ти, ка́ю, єш, *гл.* Испугать. *Не вір, то звір, хоч не вкусе, то зляка.* Ном. № 4309. *Запитала вона зляканим голосом.* Мир. ХРВ. 17.

Зляка́тися, ка́юся, ється, *гл.* Испугаться. *Жінка, злякавшись, упала перед ним.* Єв. Мр. V. 33. *Еней, пожар такий уздрівши, злякався, побілів як сніг.* Котл. Ен. II. 30. *Злякався хлопчик, аж побліднув.* Гліб. 56.

Злякну́ти(ся), кну́(ся), не́ш(ся), *гл.*= **Злякатися.** *Вона злякнулася його.* Павлогр. у. *Ти, Ляше, злякнеш і з коня впадеш, сам присиплешся землею.* Мет. 400.

Зля́ку, *нар.* Съ испугу. *Не втямиш зляку, де б сховався.*

Зля́пати, паю, єш, *гл.* Сдѣлать неаккуратно, неумѣло. *Їх* (великі млини) *німці будувать уміють, а вже не зляпає наш брат.* Греб. 384.

Зля́патися, паюся, ється, *гл.* Забрызгаться грязью. Вх. Лем. 420.

Злячи́, жу, жеш, *гл.* = **Злягти.** Желех.

Зля́шити, шу, шиш, *гл.* Ополячить.

Зляші́ти, шію, єш, *гл.* Ополячиться. *Була вона звичайна Прісьма... за літ скільки запаніла, зляшіла і стала зватися... Фрузиною.* Св. Л. 65.

Зма́га, ги, *ж.* Споръ, препирательство. НВолын. у. *Іди, сину, пріч од мене: через*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тебе що-дня змага в мене. КС. 1882. XII. 442. Ум. **Зма́жка.** Грин. III. 610. *Як свов лихо, так Соловейків обминала, щоб тільки не було між нами тієї гризі, тієї змажки та лайки.* Левиц. Пов. 339.

Змага́ння, ня, *с.* Препирательство, ссора. *Коли б мене покинули ледачі, щоб я їх кривд, змагання їх не бачив.* К. Іов. 37.

Змага́ти, га́ю, еш, *гл.* Быть въ силахъ, въ состояніи. *Поки руки змагають, то як небудь по світу плентався б.* Г. Барв. 416. *Ой косити, молотити — я то не змагаю.* Гол. IV. 446. **Чи ти здоро́в'ям змага́єш?** Здоровъ ли ты? **Здоро́в'я змага́є.** Здоровъ, —ва. *Як здоров'я змагає, то добре б робити.* НВолын. у.

Змага́тися, га́юся, ешся, *гл.* Спорить. Чуб. III. 221. *Не в правді братік кохався, що за сестрицю змагався.* Мет. 194. *Ой добре, добре чуже дитя бить, що ні свариться, ні змагається.* Чуб. V. 700. *Змагались тоді між собою.* Єв. I. I. 52. *Змагається з нами, що нема у світі ані добрих людей, ані правди у людей.* МВ. II. 152.

Змагли́вий, а, е. Спорливый, задорный. *Він трохи змагливий був.* О. 1862. V. 35.

Змагну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Возразить, заспорить. *Всяке обіждає, корить, а вона і не змагнеться.* Г. Барв. 14.

Зма́жка, ки, *ж.* Ум. отъ **змага.**

Зма́зати, ся. См. **Змазувати, ся.**

Зма́зувати, зую, еш, сов. в. **зма́зати, жу, жеш,** *гл.* Смазывать, смазать. *Чоботи здорові і добре змазані.* МВ. I. 115.

Зма́зуватися, зуюся, ешся, сов. в. **зма́затися, жуся, жешся,** *гл.* Смазываться, смазаться.

Змазу́ритися, рюся, ришся, *гл.* Запачкаться, испачкаться. Вх. Лем. 420.

Змайну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Мелькнуть, улетѣть.

Змайструва́ти, ру́ю, еш, *гл.* Смастерить. *Вже так змайструю, як самому собі.* Г. Барв. 186. *Чи ти вже, Ярино, змайструвала нам що небудь?* Шевч. 246.

Зма́леньку, зма́лечку, *нар.* Ум. отъ **зма́лку.**

Зма́литися, люся, лишся, *гл.* Умалиться, сдѣлаться маленькимъ; дѣлать какъ маленькій. *Не казав би то—мала, а то велика та змалилась.* Ном. № 6493. *Ото змалилася—зазмагалася з дитиною.* Харьк.

Змалі́ти, лі́ю, еш, *гл.* Сдѣлаться меньше, уменьшиться. Желех.

Зма́лку, *нар.* Съ малолѣтства. *Як не дав Бог талану змалку, то й не буде до останку.* Ном. № 1749. *Був якийсь задумливий змалку.* МВ. II. 8. *Один ще змалку вдатний шпак у щиглика співать навчився.* Гліб. 85. Ум. **Зма́леньку, зма́лечку.** *При мені вона й зросла, бо сиротою зосталася змалечку.* МВ. II. 19. *Оттак нам довелося йти ще змалечку колючу ниву.* Шевч. 634.

Змалюва́ння, ня. *с.* Изображеніе (красками или словомъ). *Не хутко спроможеться яка б ні була початкова громада на змалювання себе писаним словом.* К. XII. 124.

Змалюва́ти, люю, еш, *гл.* Списать, написать, изобразить (красками, словомъ, мыслью). *Та коли б була знала та з тобою не стояла, то б я собі була малярика мала, я б своє личенько тоді змалювала.* Чуб. V. 100. *Поки Бога змалюєм, то чорта звоюєм.* Ном. № 10427. *Була чорнява, в рум'янцях, уста червоні... змалювати б таку та дивитись.* МВ. II. 182. *Ізмалювавши себе в своїй голові на поштарських, тільки погукував: „торкай!"* Св. Л. 170.

Змандрува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Уйти съ мѣста жительства. *Гей, Орфію-небораче! Де ти змандрував від нас?* Котл. (1844). 403.

Змани́ти. См. **Зманювати.**

Змантити́, нчу, тиш, *гл.* Обмануть, обмошенничать. Шух. I. 85.

Зма́нювати, нюю, еш, сов. в. **змани́ти, ню́, ниш,** *гл.* Сманивать, сманить.

Змарни́ти, ню́, ни́ш, *гл.*=**Змарнувати.** *Змарнив худобу.* Вх. Зн. 22.

Змарні́лий, а, е. Исхудалый (въ лицѣ).

Змарні́ти, ні́ю, еш, *гл.* Исхудать. *Невістка скаржиться, а на лиці не змарніла.* Ном. № 6899. *За довгий час змарнів, борода одросла.* Рудч. Ск. II. 162.

Змарнува́ти, ну́ю, еш, *гл.* Безъ толку потратить, растратить; испортить. Могил. у.

Змасти́ти, змащу́, стиш, *гл.* 1) Смазать. *Ой надибав дубового сала, як змастив милу, аж шкура відстала.* Чуб. V. 576. 2) Переносно: опорожнить тарелку, миску, съѣвъ кушанье. *І коряк той спорожнили, і миски змастили.* Мкр. Н. 31.

Змасти́тися, змащу́ся, сти́шся, *гл.* Оскоромиться. Вх. Зн. 22.

Зма́тчитися, чуся, чишся, *гл.* Объ ульѣ: лишиться матки.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зматчі́лий, а, е. Объ ульѣ: лишившійся матки.

Змахну́ти. См. **Змахувати.**

Зма́хувати, хую, єш, сов. в. **змахну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* Смахивать, смахнуть, сметать, сместь. *А що, змахнула пил з місяця?* Шевч. 302.

Змеж, змежи, *пред.*=**Зміж.**

Змеженіти, нію, єш, *гл.* Спасть (о водѣ). *Як змеженіє вода, тоді треба її гатити.* Міус. окр.

Зме́жи. См. **Зміж.**

Зме́лений, а, е. Смолотый.

Змельну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Смигнуть, сморгнуть. *А Заячибідиха ж то і не змельне нікуди: як уп'яла свої блакитні очі у ясне світло сонця, та там вони і потонули.* Мир. ХРВ. II. 76.

Зменча́ти, ся и пр. = **Зменша́ти, ся** и пр. *Менший син так зменчається перед батьком, а старший, так той не мовчить ні трохи.* Новомоск. у. (Залюбовск.).

Зме́ншати, шаю, єш, *гл.* Уменьшиться. *Добрий дощ ішов та вже зменшав трохи.* НВолын. у.

Зменша́ти, ша́ю, єш, *гл.*=**Зме́ншувати.**

Зменша́тися, ша́юся, єшся, *гл.*=**Зменшуватися.** *Моя прабаба яка, а перед чоловіком зменшалась, корилась йому.* Г. Барв. 430. *Тихо піднявся він* (місяць) *у гору, зменшаючись і яснішчи.* Левиц. I. 19.

Зме́ншення, ня, *с.* Уменьшеніе.

Зменши́ти, ся. См. **Зменшувати, ся.**

Зме́ншування, ня, *с.* = **Зме́ншення.** НВолын. у.

Зме́ншувати, шую, єш, сов. в. **зменши́ти, шу́, ши́ш,** *гл.* Уменьшать, уменьшить. *Не няли віри, що бачив сто вовків, так зменшував-зменшував, а далі ото каже—чув, мов, що щось шелеснуло.* Ном. № 4356.

Зме́ншуватися, шуюся, єшся, сов. в. **зме́ншитися, шуся, шишся,** *гл.* 1) Уменьшаться; уменьшиться. Левиц. Пов. 69. 2) Покоряться кому, уступать старшему.

Зме́рвити, влю, виш, *гл.* Истереть, измять (солому). Вх. Лем. 420.

Змере́жити. См. **Змережувати.**

Змере́жування, ня, *с.* 1) Испещреніе узоромъ и пр. 2) Расшиваніе **мере́жками.** 3) Соединеніе **мере́жкою** двухъ частей рубашки, двухъ кусковъ ткани. *Змережування бува: косе, стовпчиками і круле.* (Залюбовск.).

Змере́жувати, жую, єш, сов. в. **змере́жити, жу, жиш,** *гл.* 1) Испещрять, испещрить узорами и пр. *Тонесеньку хустку сріблом мережит; та як змережила, сльозами зросила.* Федьк. I. 106. 2) Расшивать, расшить **мере́жками.** 3) Соединять, соединить **мере́жкою** двѣ части рубашки, два куска ткани.

Змере́жуватися, жуюся, єшся, сов. в. **змере́житися, жуся, жишся,** *гл.* 1) Испещряться, испещриться узорами и пр. 2) Расшиваться, расшиться **мере́жками.** 3) О двухъ частяхъ рубашки, двухъ кускахъ ткани: соединяться, соединиться **мере́жкою.**

Зме́рзлий, а, е. Смерзшій.

Змерзлю́х, ха, *м.* Мерзлякъ, зябкій человѣкъ. Желех.

Змерзлю́ка, ки, *ж.* Зябкая женщина. Желех.

Зме́рз(ну)ти, зну, неш, *гл.* Смерзнуть, озябнуть. *Шолудиве порося і в Петрівку змерзне.* Ном. № 1582. *О, та й змерз же я цупко!* Кв. Драм. 5. *Зняв шапку, привітався... „Змерз", каже.* МВ. II. 26. *Дайте нам пироги, бо ми змерзли в ноги.* Чуб. III. 431.

Зме́рлий, а, е. Умершій.

Змертві́ти,ві́ю, єш, *гл.* Помертвѣть, обмереть, сильно испугаться. *Оксана так і змертвіла.* Кв. I. 204.

Зме́рти. См. **Змі́ра́ти.**

Змести́. См. **Змітати.**

Зметю́хкати, каю, єш, *гл.* Скомкать, смять, набросать въ безпорядкѣ. Вх. Лем. 420.

Змива́ння, ня, *с.* 1) Смываніе. 2) Вымываніе. Ум. **Змива́ннячко.** *Суботнє змиваннячко, недільнє прибіраннячко, що в суботу ізмиюся, а в недіму приберуся.* Мил. 131.

Змива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зми́ти, зми́ю, єш,** *гл.* 1) Смывать, смыть. *Ой ви сльози, дрібні сльози, ви змиєте горе.* Шевч. 171. *Як водою змито — нема й нема.* Г. Барв. 78. 2) Вымывать, вымыть. *Голову йому змила і посьжала.* Рудч. Ск. II. 43. *Пасітеся, сірі воли, не бійтеся вовка, а я піду до дівчини, — чи змита головка.* Чуб. V. 57.

Змива́тися, ва́юся, єшся, сов. в. **зми́тися, зми́юся, єшся,** *гл.* 1) Смываться, смыться. *Білі рученьки змиваються, а персники постираються.* Чуб. V. 591. 2) Вымывать, вымыть голову. *Ой як прийде субітонька, — я змиюся й росчешуся.* Мет. 76.

Змиг, гу, *м.* Мигъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Змигну́ти, **ну́**, **не́ш**, *гл.* Мигнуть. *І оком не змигнуть, як... звалився з дуба чоловік.* Стор. МПр. 107.

Змигну́тися, **ну́ся**, **не́шся**, *гл.* Промелькнуть. *Так от як блискавка мине, так моя доля змигнулась.* Г. Барв. 403. Съ отрицаніемъ: пройти незамѣтно (о времени). *І час не змигнеться.* Ном. № 7739. *З хорошою нічку ночувати, то й ніченька не змигнеться.* Чуб. V. 1021. *З тобою, хлопчино, вечір не змигнеться.* Мет. 37. **І час нам не змигне́ться.** Время летитъ. МВ. I. 30.

Змизе́рніти, **нію**, **єш**, *гл.* Сдѣлаться хилымъ, худымъ. *А його жінка дуже подалася, змізерніла, зблідла.* Левиц. Пов. 155.

Зми́зкати, **каю**, **єш**, *гл.* Истаскать, истрепать. *Тобі хоч яку гарну одежу дай, то зараз змизкаєш.* Черниг. у.

Змийо́вина, **ни**, *ж.* Раст. Scorronera rosea. Шух. I. 21.

Змика́ти, **ка́ю**, **єш**, сов. в. **зімкну́ти**, **кну́**, **неш**, *гл.* 1) Сводить, свести судорогой. Ном. № 456, стр. 282. *Зомкнуло пальці.* Славяносерб. у. 2) Закрывать, закрыть. *Зомкнула очі.* Греб. 319. 3) О водѣ: покрывать, покрыть. *А вже дідові по шию вода забірає... А вже дідові чупер вода зімкнула.* Гол. I. 204.

Змика́тися, **ка́юся**, **єшся**, сов. в. **зімкну́тися**, **ну́ся**, **нешся**, *гл.* Сводить, свести судорогой. *Як підняв руку, так вона і зомкнулась, так і заклякла.* Эварн. Запор. I. 14.

Змики́тити, **ки́чу**, **тиш**, *гл.* Обмануть, не исполнить обязательства. Желех.

Змикну́ти, **ну́**, **не́ш**, *гл.* Увернуться, отскочить въ сторону, убѣжать. *Хотів ударити чорта, а тий(=той) змикнув, і кий ударився об камінь.* Чуб. I. 46.

Зми́лини, **лин**, *ж. мн.* Обмылки. Черк. у.

Змили́ти, **ся**. См. **Зми́лювати**, **ся**.

Зми́литися, **люся**, **лишся**, *гл.* Съ отрицаніемъ: сдѣлаться немилымъ. *Як побачила тебе, світ мені не змилився, усім я нудила, усюди я скучала.* Кв. I. 37.

Зми́лка, **ки**, *ж.* Ошибка. Угор.

Зми́лок, **лка**, *м.* 1) Смыленный кусокъ мыла. 2) мн. **зми́лки.=Змилини.**

Змилосе́рдитися, **джуся**, **дишся**, *гл.* Умилосердиться. Котл. Ен. V. 36. *Поки прут знайшов та й одсердився, та на свою миленькую змилосердився.* Чуб. V. 581. *Крий, Боже, щоб над ним хто з вас змилосердився.* Греб. 380. *Ісус же, змилосердившись, простяг руку.* Єв. Мр. I. 41.

Зми́лости́тися, **щу́ся**, **стишся**, *гл.=* **Змилосердитися.** *Стали тоді моде Бога просить, щоб послав на їх лучче смерть. Тоді Бог змилостився і послав на їх смерть з косою.* Драг. 2.

Зми́лування, **ня**, *с.* Милость, милосердіе, состраданіе, пощада. *Нема Божого змилування—спека та й спека.* Каменец. у.

Зми́луватися, **луюся**, **ешся**, *гл.* Сжалиться. *Змилуйсь, Боже, надо мною з високого неба!* Чуб. V. 362. *Ой пустіть мене, пустіть!... Змилуйтеся!* МВ. II. 49. *Змилувався Бог над раком та ззаду очі дав.* Ном. № 4684.

Зми́лювати, **люю**, **єш**, сов. в. **зми́ли́ти**, **лю́**, **ли́ш**, *гл.* 1) Ошибаться, ошибиться. *Вага не змилить.* Валк. у. *От і змилила вже.* Каменец. у. 2) Смыливать, смылить. *Половину змилила мила.* НВолын. у.

Зми́люватися, **лююся**, **єшся**, сов. в. **зми́ли́тися**, **люся**, **лишся**, *гл.* 1) Ошибаться, ошибиться. *І вже книга не змилиться.* Лебед. у. 2) Смыливаться (о мылѣ).

Зми́мрити, **рю**, **риш**, *гл.* Пробормотать.

Змири́ти, **рю́**, **риш**, *гл.* Помирить. Зміев. у.

Зми́ршавіти, **вію**, **єш**, *гл.* Сдѣлаться худымъ, болѣзненнымъ, плохимъ.

Зми́рщина, **ни**, *ж.* Мировая сдѣлка; примиреніе. *Простила мені теща та й змирщину пити.* Грин. II. 179.

Зми́сел, **слу**, *м.* Чувство. *У чоловіка змисли: очима дивиться, ушима слуха* и т. д. Радом. у.

Зми́сле́ний, **а**, **е**. 1) Подуманный; придуманный; выдуманный. 2) Чувственный, видимый. *Світ змислений, де ся родив, з Діви Марії проісходив.* Чуб. III. 370.

Зми́слити, **лю**, **лиш**, *гл.* Подумать; придумать; выдумать. *А грішачи, змислив собі, що ще я млад; покаюся прежде смерти, не пійду і в ад.* КС. 1883. II. 470. *Покажеш праведне слово так, як воно вийшло з праведних уст, сами ви дивуєтесь, як то воно в таку далеку старовину так ясно та сміливо змислено.* К. (О. 1861. II. 230). *Змислили п'яним собором.* К. ПС. 126.

Зми́сний, **а**, **е**. Ловкій. смышленный, догадливый.

Зми́ти, **ся**. См. **Змива́ти**, **ся**.

Змідніти, **нію**, **єш**, *гл.* Принять металлическій вкусъ отъ мѣди. Аф. 457.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зміж, *пред.* Изъ среды. *І викинуть зміж себе його люде.* К. Іов. 40.

Змізкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Выдумать, измыслить.

Змі́ів, ва, ве. Принадлежащій змѣю. *Недалеко од змієвого лога.* Грин. II. 235.

Змі́їний, а, е. Змѣиный. *З того часу острів той зветься змі́їним.* Стор. МПр. 113. *Змі́їне сало.* Грин. I. 157. **Змі́їний ко́рінь.** Раст. Vincetoxicum officinale L. ЗЮЗО. I. 141.

Змі́їха, хи *ж.* Сказочное существо: змѣй-самка, жена змѣя, драконъ женскаго рода. *У тій хатці та жила змі́їха з трьома головами, тому змієві.... мати.* Мнж. 29.

Змій, змія, *м.* Змѣй, драконъ. *Змій робиться з простої гадини, тілько їй треба так де-небудь пробути, шоб вона сім год не чула ні дзвона, ні чоловічого голосу. Тоді у неї почнуть рости крила.... і летить.* Мнж. 9. *І був коло Києва змій, і кожного году посилали йому дань: давали або молодого парубка, або дівчину.* ЗОЮР. II. 27. Ум. **Змійо́к.** Рудч. Ск. II. 187.

Змійка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **змія.** Змѣйка. 2) Названіе козырной шестерки при игрѣ въ **хва́льку.** КС. 1887. VI. 465.

Змійо́к, йка́, *м.* Ум. отъ **змій.**

Зміна, ни, *ж.* 1) Перемѣна, измѣненіе. Левиц. (Правда, 1868, 496). *Ой тому барвіночку нема цвіту зміни.* Чуб. V. 104. 2) Смѣна.

Зміни́ти, ся. См. **II. Зміняти, ся.**

Змі́нний, а, е. Измѣнчивый, измѣняющійся. Желех. **Змі́нне.** Плата за промѣнъ денегъ. *Від сотки треба жидові дати тільки а тільки змінного.* Вх. Зн. 22.

Змі́нчик, ка, *м.* Работникъ, пришедшій на смѣну другому. Черк. у.

I. Зміня́ти, ня́ю, еш, *гл.* Обмѣнять, промѣнять. *Дали мені мужа—невірного друга, що його не змінять, що його не продать.* Мет. 254.

II. Зміня́ти, ня́ю, еш, сов. в. **зміни́ти, ню́, ниш**, *гл.* Измѣнять, измѣнить, перемѣнять, перемѣнить. *Лицеміри змі́няють лиця свої.* Єв. Мт. I. 16. *Коли хочу змінити, то зміню.* Рудч. Ск. II. 159.

I. Зміня́тися, ня́юся, ешся *гл.* Помѣняться. ЗОЮР. I. 72. *А ну, зміняймось!* НВолын. у.

II. Зміня́тися, ня́юся, ешся, сов. в. **зміни́тися, ню́ся, нишся**, *гл.* Измѣняться, измѣниться, перемѣняться, перемѣниться. *Чого ж ти, синочку, з личенька змінився?* Чуб. V. 661. *Ой час мене заміж дати, бо голос змінився.* Мл. л. сб. 290.

Зміра́ти, ра́ю, еш, сов. в. **зме́рти, зімру́, ре́ш**, *гл.* Умирать, вымирать, вымереть. *Люде зміра́ють.* О. 1862. VIII. 34. *Вся сім'я зімре.* Кіев. у.

Зміри́ти, рю, риш, зміря́ти, ряю, еш, *гл.* Смѣрить, измѣрить. *Не увіриш, поки сам не зміриш.* Ном. № 6831. *Добре чуже лихо міряти—зміряй своє.* Ном. № 2354.

Зміркува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Сообразить. К. Іов. 45. *Зміркували, зрахували, що з козака буде.* К. Досв. 163.

Зміркува́тися, ку́юся, ешся, *гл.* Сообразить, собраться съ мыслями. *От мов і хочуть спитаться та не зважуться; хочуть говорити, не зміркуються.* МВ. II. 120.

Зміро́к, рка, *м.* Мѣрка. *Змірок з чобота.* Міус. окр.

Зміря́ти. См. **Змірити.**

Змісити́, шу́, сиш, *гл.* Смѣсить. *Кров з піском змісили.* Чуб. I. 161.

Змісти́ти, ся. См. **Зміщати, ся.**

Змета́ти, та́ю, еш, сов. в. **змести́, змету́, те́ш**, *гл.* Сметать, сместь. *Як мітлою зметено.* Ном. № 1908. *Вітер пил з землі змітає.* К. Псал. 2.

Змі́тка, ки, *ж.* Кобыла, у которой постоянно бываютъ выкидыши.

Змі́тки, ків, *м. мн.*=**Обметиця 1.**

Змі́ток, тка, *м.* Изношенный лапоть. Вх. Зн. 22. Желех.

Зміцни́ти. См. **Зміцняти.**

Зміцні́ти, нію, еш, *гл.* Укрѣпиться, сдѣлаться сильнымъ.

Зміцнювати, нюю, еш, зміцня́ти, ня́ю, еш, сов. в. **зміцни́ти, ню́, ни́ш**, *гл.* Укрѣплять, укрѣпить. *Ти зміцнював коліна слабосильні.* К. Іов. 9. *Вже б і помер, та зміцняє мене надія вас побачити.* МВ. I. 49.

Змішáння, ня, *с.* Смѣшеніе.

Змішáти, ся. См. **Змішувати, ся.**

Змі́шувати, шую, еш, сов. в. **змішáти, шáю, еш**, *гл.* Смѣшивать, смѣшать. Ном. № 1039.

Змі́шуватися, шуюся, ешся, сов. в. **змішáтися, шáюся, ешся**, *гл.* Смѣшиваться, смѣшаться. Левиц. Пов. 108. Дещо. 44. *Змішався щавій з лободою.* Чуб. V. 576.

Зміщáти, щáю, еш, сов. в. **змісти́ти, щу́, стиш**, *гл.* Помѣщать, помѣстить. *Їх змістили докупи.* Павлогр. у.

Зміщáтися, щáюся, ешся, сов. в. **змісти́тися, щу́ся, стишся**, *гл.* Помѣщаться, помѣститься. *Добре ся пестити, коли ся є де змістити.* Ном. № 1399. *То б не змі-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

стилися на землі люде, як би не вмірали. НВолын. у. *Таке й у голові не зміщається, а не то, щоб його одним словом вимовити.* Св. Л. 300.

Зміюк, ка́, *м.* Самецъ-змѣя. Желех.

Зміюка, ки, *ж.* Змѣя, большая змѣя. *Жила стара баба така, що вміла зміюк ісклікати.* Грин. II. 46.

Змія́, змії́, *ж.* Змѣя. *А під тим каменем да люта змія лежить.* Чуб. III. 440. Ум. **Змійка.**

Змія́стий, а, е. Змѣевидный. *Отари нівечив зміястими стрілами.* К. Псал. 181.

Змло́їти, ло́ю, їш, *гл.* Истомить. *Зима, ді, мя зморозила, а літо змлоїло.* Гол. II. 425.

Змо́ва, ви, *ж.* 1) Уговоръ. *Удовиця змови їх не знає.* Мкр. Н. 15. *А все таки в моїм немудрім слові була якась недовідома сила, бо з правдою було воно у змові.* К. XII. 12. 2) Заговоръ.

Змо́вини, вин, *ж. мн.* 1) Уговоръ. *І погуби їх серед ради, серед їх змовин нечестивих.* К. Псал. 9. 2) Сговоръ. *Зробили змовини, а там і весілля справили.* МВ. I. 117.

Змо́вити, ся. См. **Змовляти, ся.**

Змо́вка, ки, *ж.*=**Змова.** *У нас була змовка наперід, то й пішли вдвох красти.* Новомоск. у. (Залюбовск.)

Змовка́ти, ка́ю, еш, сов. в. **змо́вк(ну)ти, ну, неш**, *гл.* Смолкать, смолкнуть. *Спи!— кажу йому. Він і змовкне.* МВ. II. 9.

Змовле́нник, ка, *м.* Заговорщикъ. Желех.

Змовля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **змо́вити влю, виш.** *гл.* 1) Говорить, проговорить, промолвить. *І риба річ премудру твою змовить.* К. Іов. 26. *Змов мені одно словечко.* Г. Барв. 72. 2) Сговаривать, сговорить. *Мене змовили за багатого одиниця.* Г. Барв. 475. *Як змовляють, то сто коней дають, а як змовлять, то чортма і одного.* Лебед. у. *В суботоньку змовляли, в неділоньку звінчали.* Маркев. 87. 3) Заговаривать, заговорить (о знахаряхъ). *Баба пристріт змовляє.* КС. 1893. VII. 76.

Змовля́тися, ля́юся, ешся, сов. в. **змо́витися, влюся, вишся**, *гл.* Уговариваться, уговориться, условливаться, условиться. Кв. Драм. 310. *Змовлялись, завтра як до бою достанеться їм приступить.* Котл. Ен. V. 44. *Почали ми змовлятись, як двері відчинити Катрі і як їй вийти.* МВ. II. 103. *Так змовлялися три товариші.* Чуб. III. 411. 2) Сговариваться, сговориться (свадебн. обрядъ). *У суботу змовлялись, а в неділю вінчались.* Чуб. V. 201.

Змо́вчати, чу, чиш, *гл.* Смолчать. *Брат змовчав, тільки по головці дівчину погладив.* МВ. I. 12.

Змо́га, ги, *ж.* Возможность. *Терпіла я, терпіла, так уже змоги не стало: взяла та й покинула його, живи собі сам.*

Змогти́, змо́жу, жеш, *гл.* 1) Смочь, быть въ состояніи. *Бо ти будеш варити, а я ся журити, то не зможу, молоденька, по світі ходити.* Чуб. V. 529. *А вже мені старенькому без коня пропадати, не зможу я по степах чвалати.* Мет. 444. *Не зміг одвести очей од молодої.* Стор. МПр. 77. *Коли хочеш, зможеш мене очистити.* Єв. Мр. I. 40. 2) Одолѣть. Котл. Ен. V. 18. *Божевілля-кохання змогло безщасну.* Г. Барв. 399. *Два дні не спить і сон його не зможе.* Харьк.

Змогти́ся, жуся, жешся, *гл.* 1) Собраться съ силами. *Я тебе доведу, голубко. Зможися, щоб іще гірше тобі не було.* МВ. (О. 1862. III. 43). *Не змоглись на евангелію, цілуйте псалтирь.* Ном. № 12026. *Ух, іззіла обух! коли б змогтись, та ще поволоктись — казав чоловік, маку дам.* Ном. № 4841. 2) Устать, утомиться.

Спромо́жність, ности, *ж.*=**Можність.** Ном. № 12025.

Змока́ти, ка́ю, еш, сов. в. **змо́кти, кну, неш**, *гл.* 1) Мокнуть, смокнуть. *Лінивий в своїй хаті змокне.* Ном. № 10838. 2) Иносказательно: горѣть, сгорѣть. См. **Мокти.**

Змо́клий, а, е. Промокшій.

Змокра́вити, вію, еш, *гл.* Сдѣлаться влажнымъ, сырымъ, мокрымъ. Желех.

Змокрі́ти, рі́ю, еш, *гл.* = **Змокравіти.** Константиногр. у. Дещо. 66.

Змо́кти. См. **Змокати.**

Змолодикува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Прожить холостымъ.

Змолоді́ти, дію, еш, *гл.* Помолодѣть. *Все у природі немов змолоділо.* Щог. Сл. 61.

Змо́лоду, *нар.* Смолоду. *Привикай до господарства змолоду, не будеш знать на старість голоду.* Ном. № 10100. *Старий з первого молоду був кріпкий.* Харьк.

Змоло́ти, змелю́, леш, *гл.* Смолоть. *Принесе зерно, змелють у братовім млині.* Рудч. Ск. II. 12. *Змели мені пшениченьку.* Чуб. V. 17.

Змоло́тися, змелю́ся, лешся, *гл.* Смолоться. *Без мене і хліб не змелеться.* Ном. № 2523.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Змолоти́ти. См. **Змолочувати.**

Змоло́чувати, чую, єш, сов. в. **змолоти́ти, чу́, тиш,** *гл.* Смолачивать, смолотить. *Він сам у день змолочував більш як десять чоловіка.* Грин. II. 270. *У його на виду чорт сім кіп гороху змолотив.* Ном. № 8521. *А в вівторок снопів сорок пшениці нажала, а в середу повозила, в четверг змолотила.* Чуб. V. 1098.

Зморгну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Мигнуть.

Зморгну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Перемигнуться *Поставила вона йому вечерю, зморгнулись одно на одно: є мов.* Рудч. Ск. II. 165.

Змордува́ти, ду́ю, єш, *гл.* Измучить, изнурить. *Ой не їдь, рідненький, бо доріженька злая: коня змордуєш.* Мет. 32.

Змордува́тися, ду́юся, єшся, *гл.* Измучиться, изнуриться.

Змори́ти, рю́, риш, *гл.* Утомить, изнурить. *Барабаш, зморений кріпкими трунками од Хмельницького.*

Змори́тися, рю́ся, ришся, *гл.* Утомиться, умориться, изнуриться. *Да як же ти зморилась! посидь трошки.* Г. Барв. 91.

Зморо́зити, жу, зиш, *гл.* Заморозить. *Ой морозе, морозику, добрий чоловіче, зморозь тою когутика, хай не кукуріче.* Мл. л. сб. 308. *Ой зіма, зіма, морозовая, прошу я тебе, не зморозь мене.* Лавр. 120.

Зморокува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Выдумать. *Ходив собі по вулиці, та ось що зморокував.* Кв. Драм. 228.

Змо́рх(ну)тися, нуся, нешся, *гл.* Сморщиться.

Змо́ршка, ки, *ж.* 1) Морщина. *На лобі.... зморшки.* Мир. ХРВ. 219. *Омелько п'є та супиться, аж зморшки понабігали йому на лобі.* Левиц. ШЙО. I. 372. 2) Сборка у бѣлья. 3) Грибъ: сморчокъ.

Зморшкува́тий, а, е. Морщинистый.

Змо́рщити, щу, щиш, *гл.* Сморщить. Рудч. Ск. II. 108.

Змо́рщитися, щуся, щишся, *гл.* Сморщиться. Левиц. Пов. 339. *Згорбився, зморщився ще й зажурився.* Чуб. V. 1147.

Змо́рщка, ки, *ж.* = **Зморшка.** *На виду такі зморщки вже, як у мене.* Павлогр. у.

Змоскалі́лий, а, е. Обрусѣвшій. О. 1861. XI. Св. 44.

Змоскаліти, лію, єш, *гл.* Обрусѣть. Жел.

Змоскалюва́ти, люю, єш, *гл.* Отбыть солдатчину. *Ти спарубкував, змоскалював, а такої свити не носив.* Василь. у.

Змости́ти, ся. См. **Змощувати, ся.**

Змота́ти, ся. См. **Змотувати, ся.**

Змо́тувати, тую, єш, сов. в. **змота́ти, та́ю, єш,** *гл.* Сматывать, смотать. *Я оці мички спряла і змотала.* Рудч. Ск. II. 44.

Змо́туватися, туюся, єшся, сов. в. **змота́тися, та́юся, єшся,** *гл.* Сматываться, смотаться. *Прийдеться ниточка до клубочка, та не змотається.* Ном. № 4092.

Змоту́зити, жу, зиш, *гл.* Связать веревкой. Овруц. у.

Змочи́, змо́жу, жеш, *гл.* = **Змогти.** Желех.

Змочи́ти. См. **Змочувати.**

Змо́чувати, чую, єш, сов. в. **змочи́ти, чу́, чиш,** *гл.* Смачивать, смочить, измачивать, измочить. *Змочувала холодною водою засмажені Прісчині уста.* Мир. Пов. I. 170. *Який Бог змочив, такий і висушить.* Ном. № 78. *Ні дощик його не зможе.* Мет. 208.

Змо́щувати, щую, єш, сов. в. **змости́ти, щу́, стиш,** *гл.* 1) Намащивать, намостить, настилать, настлать. *Жінка не злюбила й високу кровать змостила.* Чуб. V. 668. 2) Свивать, свить гнѣздо.

Змо́щуватися, щуюся, єшся, сов. в. **змости́тися, щу́ся, стишся,** *гл.* Взбираться, взобраться и сѣсть. *На сідало кури змостились.* К. ЦН. 308.

Змрік, ро́ку, *м.* Сумракъ. Желех.

Змру́жити. См. **Змружувати.**

Змру́жувати, жую, єш, сов. в. **змру́жити, жу, жиш,** *гл.* Закрывать, закрыть (глаза). *Іще й очко змружить.* Грин. III. 163.

Змудрува́ти, ру́ю, єш, *гл.* 1) Измыслить. *Та ба! не всякий так змудрує, як сам Вергілій намалює.* Котл. Ен. VI. 49. 2) Перехитрить. *Бабу і чорт не змудрує.* Ном. № 9074.

Змулити. См. **Змулювати.**

Змулювати, люю, єш, сов. в. **змулити, лю, лиш** и **змуля́ти, ляю, єш,** *гл.* Натирать, натереть, надавить.

Змуднити, ню, ниш, *гл.* Померкнуть. *Сонце то засяє, то змуне.* Левч. 113. *Сонце майорить між ними* (хмарами)—*то засяє, то овсі змуне.* О. 1862. IX. 62.

Змурува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Построить (изъ камня, кирпича); соорудить. *Змурував високу башту.* Грин. I. 128. *Оце змурував Спаса.* Ном. 14223.

Змусити. См. **Змушати.**

Змусува́ти, су́ю, єш, *гл.* Придумать. *Сивіллу лайте безтолкову, її се мізок змусував.* Котл. Ен. IV. 6.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Змусува́тися, су́юся, ється, *гл.* Перебродить, перепѣниться.

Змути́ти, чу́, тиш, *гл.* Возмутить; помутить. *Надлетіли гуси з чистого броду, змутили мені студену воду.* Чуб. V. 325.

Змо́ччити, чу, чиш, *гл.* Измучить. Левиц. Пов. 37.

Змо́ччитися, чуся, чишся, *гл.* 1) Измучиться. *А джміль впився, з чорногузом бився, почав бійку велику, чорногуз змучився.* Чуб. V. 1144. 2) Прожить въ мукахъ, страданіяхъ. *Бідна Гапчина сестра не зжила, а змучилась.* О. 1861. X. 32.

Змуша́ти, ша́ю, єш, змо́шувати, шую, єш, сов. в. **змо́сити, шу, сиш**, *гл.* 1) Принуждать, принудить. *Чи змусиш ти до послухання тура?* К. Іов. 88. *Ой я тебе не змушаю, но щире кохаю.* Гол. I. 239. 2) Съ отрицаніемъ. Не быть въ состояніи. *А що ж я буду робити, що не змушу ворогів пережити.* Чуб. V. 595.

Зм'якчи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Смягчить. *До півночі Сухобрус молився Богу за свою Марту, щоб Господь зм'якчив її серце.* Левиц. Пов.

З'мякші́ти, шію, єш. *гл.* Стать мягче; присмирѣть. *Треба полити, щоб зм'якшіла земля.* Волч. у. (Лободовск.). *Уже тепер старшина зм'якшів.* НВолын. у.

Зм'я́ти, зімну́, неш, *гл.*=**Зімняти.** Чуб. V. 1185. *Да покуль батеньку я в'єднав, я свою шапочку стер та зм'яв.* Мет. 179.

Знабо́читися, чуся, чишся, *гл.* Искривиться. *Чоботи знабочились.* Мнж. 181.

Знава́ти, *гл.* Знавать, знать. *У титаря, коли знавав. То козаки тее зачували, усі замовчали, бо в гріхав себе не знавали.* Макс. (1834), 15.

Знаве́ць, вця́, *гл.* Знатокъ. Желех.

Знавіди́тися, джу́ся, ди́шся, *гл.*=**Знавісніти.** *От, знавідився, чи що?* НВолын. у.

Знавісні́лий, а, е. Взбѣсившійся, сошедшій съ ума.

Знавісні́ти, нію, єш, *гл.* Взбѣситься, сойти съ ума. *Рябко! ти знавіснів!* Г. Арт. (О. 1861. III. 83).

Зна́гла, *нар.* Внезапно.

Знагоди́тися, джу́ся, ди́шся, *гл.* Случиться. Закр.

Знадві́рній, я, є. Внѣшній. Левиц. (Правда, 1868, 557). Левиц. I. 205.

Знадво́ру, *нар.* Со двора, извнѣ, снаружи. *Воно його взяло до батенька і посадило на причілку знадвору, а само полетіло.* Рудч. Ск. II. 43. *Знайшли осля прив'язане коло дверей знадвору.* Єв. Мр. XI. 4.

Зна́джувати, джую, єш, сов. в. **зна́дити, джу, диш**, *гл.* Привлекать, привлечь, приманивать, приманить.

Зна́джуватися, джуюся, ється, сов. в. **зна́дитися, джуся, дишся**, *гл.* Идти, пойти на приманку, увлекаться, увлечься, приманиваться. Константиногр. у. Желех.

Зна́дний, а, е, Привлекательный. *Знадний з усмішкою погляд.* Мир. ХРВ. 8.

Зна́доба, би, *ж.* Надобность. **В зна́добі бу́ти.** Быть нужнымъ. *Наша дівка в знадобі.* Грин. III. 96.

Знадоби́тися. См. **Знадоблятися.**

Знадобля́тися, ля́юся, ється, сов. в. **знадоби́тися, блю́ся, би́шся**, *гл.* Надобиться, понадобиться, пригодиться. *В хазяйстві все знадобиться.* Ном. № 10110. *Мені з жінкою не возиться, а тютюн та мулька козаку в дорозі знадобиться.* Нп. *Ісус Христос народився, всьому світу знадобився.* Чуб. III. 321. *Знадобилась вона тепер бідолашній Химі.* МВ. II. 65.

Знадо́б'я, б'я, *с.* Снарядъ. *Рибалки бачуть, що волок подертий, та кажуть: „хай тобі гаспид з твоїм знадоб'ям.* Харьк. у.

Зна́дтом, *нар.* Слишкомъ. *Узяв п'ятнадиять кіп знадтом з десятини.* НВолынск. у.

Знае́мість, мости, *ж.* и пр.=**Знайомість** и пр.

Зна́йда, ди, *об.* Найденышъ.

Знайди́біда, ди, *м.* Авантюристъ, искатель приключеній.

Зна́йду́х, ха, *м.*=**Знайда.** Желех.

Зна́йко, ка, *м.* Знающій, свѣдущій. *Знайко біжить, а незнайко лежить.* Ном. № 6018.

Знайо́мий, а, е. Знакомый. *А пані перелякалася: то за тим знайомим ціле, то за другим.* МВ. II. 53. *Сей звичай був не тільки між товариством і знайомими, а й між чужими.* Стор. II. 181.

Знайомі́сінький, а, е. Совершенно знакомый, совершенно извѣстный. *Що мені там кожна стежечка, кожний кущик знайомісінькі.* МВ. I. 13.

Знайо́мість, мости, *ж.* Знакомство. Чуб. I. 255.

Знайти́ся. См. **Знаходитися.**

Зна́к, ку́, *м.* 1) Знакъ. *Дав же зрадник його знак їм.* Єв. Мр. XIV. 44. *Телятко шукаю, десь ся загубило, а червоним знаком назначено було.* Чуб. V. 69. 2) **Да-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ва́ти в знаки́. Показывать видъ, давать понять, обнаруживать. 3) **Да́тися в знаки́.** Дать себя знать. *Татари й турки дались в знаки й поспільству й шляхті.* К. ЦН. 208. *Але ж дався він у знаки!* Ном. № 2764. 4) **По знаку́.** Знакомый, ая, ое, извѣстный, ая, ое. *Чи по знаку кому цей Оглав білохатий?* Шевч. 492. *По знаку чоловік, лице по знаку.* Зміев. у. 5) **Що воно́ за знак?** Что бы это значило? *Що воно за знак, що твоя дочка приїздила в гості?* Рудч. Ск. II. 67. 6) **Знако́м.** Видно; очевидно. *Знаком, що ліпше.* Вх. Зн. 22.

Знакі́мець, мця, *м.* Знакомый. Зміев. у. *Се ж його знакімець; вони здавна знаються.* Верхнеднѣпр. у. (Залюбовск.).

Знакі́мля, ля, знаки́м'я, м'я, *с.* Знакомство. Екатериносл. у. (Залюбовск.).

Знако́мий, а, е. Знакомый, извѣстный. К. Псал. 203. *До порогів недалеко, знакома дорога.* Морд. *Знакомі люде дохожали улицею.* МВ. II. 104. *Як го́рода—так знакомих: де пойду, то випхнуть.* Ном. № 9482.

Знакоми́тель, ля, *м.* Знакомый. *У мене є в Охтирці знакомителі.* Харьк. у.

Знакоми́тий, а, е. Примѣчательный, достопримѣчатéльный, примѣтный, извѣстный. *Це знакомитий буде стовпець, бо сучків дуже багато.* Черниг. г. *Це свита знакомита.* НВолын. у. *Сусіди, сусідоньки, не бачили моєї жінки? Моя жінка знакомита: підтикана ззаду свита, на ніжку наляпає, ще й на плечах горбок має.* Ном. № 9116. *Прийми* (Гомере) *нас під свою опеку знакомиту.* К. XII. 70. *Був альфа і омега знакомитого товариства святих братів Кирила і Меѳодія.* К. XII. 11.

Знако́мість, мости. *ж.*=**Знакімля.** Маркев. 52.

Знамени́тий, а, е.=**Знакомитий.** *Миколай імня знамените.* Чуб. I. 169.

Зна́ме́но́, на, *с.* 1) Знакъ, знаменіе. *Мій меч? Це знамено святої правди.* К. ЦН. 208. 2) Знамя. Шевч. 233. *Вже військо пішло, знамена мають.* Чуб. V. 503. *Наше національне зна́мено.* К. XII. 133. 3) Печать, клеймо. Левиц. (Правда, 1868, 449).

Зна́менуватися, нуюся, ється, *гл.* Прикладываться ко кресту и др. священнымъ предметамъ.

Знаменя́та, нят, *с. мн.* Значки или клейма на рогатомъ скотѣ, налагаемые на него гуцулами предъ выгономъ въ **полони́ну.** *Кождий кладе своїй маржині свої знаменьи́та.* Шух. I. 196, 197.

Знамі́ритися. См. **Знамірятися.**

Знамірятися, ря́юся, ється, сов. в. **знамі́ритися, рюся, ришся,** *гл.* Вознамѣриваться, вознамѣриться. О. 1862. VIII. 22. *Знамірився тікати додому.* О. 1862. VIII. 17.

Зна́ний, а, е. Извѣстный. *Добре знані нам речі.* Єв. Л. I. 1. *Знана на ввесь світ Баба Борець.* Г. Барв. 426. *Не дивиться на знаних і великих, не дивиться на вбогих і багатих.* К. Іов. 75.

Зна́ник, ка, *м.*=**Знатник.** Еф. 60.

Знання́, ня́, *с.* Знаніе. Левиц. Пов. 266.

Знаро́к, ку, *м.* 1) Умыселъ. 2) Случай. *Як на той знарок і в шинку на сей час нікого не лучилось.* Дорош., На Укр. 8.

Знаро́шне, *нар.* Нарочно, умышленно. *Він дав мені знарошне серце мляве, знарошне він лякає мене страхом.* К. Іов. 52. *Не знарошне він занедбав Квітчин способ малювання наших селян.* Хата, X.

Знаря́ддя, дя, *с.* Орудіе. *І Господь його ізбавить од ловецького знаряддя.* К. Псал. 212. *Котляревський... був тільки знаряддям українського світогляду.* К. XII. 123.

Знарядити. См. **Знаряжати.**

Знаряжа́ти, жа́ю, ється, сов. в. **знарядити, джу́, дить,** *гл.* Снаряжать, снарядить. *У наряді доброго коня купувала, мене молодого в поход знаряжала.* Макс. (1849), 83.

Знаско́ка, *нар.* Наскочивши, налетомъ.

Зна́ти, зна́ю, ється, *гл.* 1) Знать. *Хто ж в світі знає, що Біг гадає!* Ном. № 29. *Знаю тебе, хто єси.* Єв. Мр. I. 24. *Десь ви не знаєте любощів ізроду.* Мет. 93. 2) Видно, замѣтно. *Знати, Марусю, знати, в которій вона хаті.* Мет. 234. *З ким стояла, говорила—підківоньки знати.* Чуб. III. 112. *Знати милу по личеньку, що не спала всю ніченьку.* Лавр. 115. 3) Видно. *Знать не дуже добачали старі очі.* Левиц. I. 2. 4) Съ отрицаніемъ. Неизвѣстно. *Не знати, щоб то значило.* О. 1862. VI. 96. *Не знать, де ділось.* ЗОЮР. II. 34. *Чоловік не знать куди і подавсь.* Стор. МПр. 59. *Не знать по якому говорять. Се я не знать чого злякалася.* Г. Барв. 195. Послѣднее выраженіе имѣетъ также значеніе: пустяка испугалась. Выраженія **не знати що (чого, чому** и пр.), **не знати за що**—значатъ не только неизвѣстно что, за что, но также имѣютъ смыслъ: ничтожная вещь, маловажная причина, пустякъ, изъ-за пустяка. *Чого тобі смутитись не знать чим?* МВ. (О. 1862. III. 63). *Бідкається не знать чим.* Ном. № 13685.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Не знать за що зазмагались. 5) **Знай.** Будто, какъ будто. *Стара верба похилилась над ним, знай та ненька рідна над своїми діточками.* Федьк. Пов.

Зна́тий, а, е. Видный, замѣтный. *Знаті були міщане раз уже з того, що не носили шабель,—тілько ніж коло пояса: одні пани да козаки ходили при шаблях.* К. ЧР. 63.

Зна́тися, зна́юся, ешся, *гл.* 1) Знаться, водить знакомство. *Бодай ніхто не діждав з багатими знаться.* Ном. № 1416. *Розійшлися, мов не знались.* Шевч. 483. *Прощайте! Дай, Боже, знаться!* Г. Барв. 43. 2)—**на чому́.** Смыслить въ чемъ, знать толкъ въ чемъ, имѣть въ чемъ-либо познанія. *Теля не знається на пирогах.* Ном. № 6510. *Знався на пасіці добре.* Сим. 202.

Зна́тний, а, е. Замѣтный.

Зна́тни́к, ка, *м.* Знахарь, колдунъ. Мнж. 72. *Сей Бондарь знатни́к великий був.* О. 1862. V. 102.

Зна́тни́ця, ці, *ж.* Знахарка, колдунья. *Занедужала Пилипиха. Покликали ми до неї усіх знатниць і лікарок.* МВ. II. 178.

Зна́тно, *нар.* Замѣтно, видно. *Сієї тички не знатно буде, бо билка тонка, не видно буде здалеку.* Павлогр. у. (Залюбовск.).

Знаття́, тя́, *с.* Знаніе. *Була там, у громаді, якесь знаття потайне, що прочуває непевну правду доразу.* МВ. (О. 1862. I. 96). **Коли́ б, як би знаття́.** Если бы было извѣстно. *Як би знаття, що в кума пиття, то б і дітей забрав.* Ном. № 5407.

Знату́рити, рю, риш, *гл.* Снаровить. *Знатурив коня.* НВолын. у.

Знату́ритися, рюся, ришся, *гл.* Снаровиться. *Знатурився кінь.* НВолын. у.

Зна́ха, хи, *ж.* Знающая, мастерица. Мкр. Н. 36.

Зна́харка, ки, *ж.* = **Знатниця.** *Од пристріту знахарка бере шклянку чи кухлик води, кида туди жарину, витира хворого сіллю, шпує тією водою і дає й хлиснути її.* Ном. № 13927.

Зна́харство, ва, *с.* Знахарство.

Зна́харський, а, е. Знахарскій.

Зна́харь, ря, *м.* = **Знатник.** *Став я шукать знахарів та усяких характерників.* Стор. МПр. 41. *Знахарі і знахарки, замісць „воистину воскресе", кажуть: „по болоту хожу, чайок деру", або що инше, що думають заподіять чарами.* Ном. № 289, стр. 282.

Знахарюва́ти, рю́ю, єш, *гл.* Заниматься знахарствомъ. *Що не тілько та пан Сава церков та руйнує, із бісами став за право й дуже знахарює.* Макс. (1834). 91. *А його жінка ще к тому й знахарювала, та таки так, що декому і помагала.* Мог. 111.

Зна́хід, ходу, *м.* Нахожденіе; находка. Желех.

Зна́хідка, ки, *ж.* Находка.

Знахо́дити, джу, диш, сов. в. **знайти́, йду́, деш,** *гл.* 1) Находить, найти; обрѣтать, обрѣсти. *Хоч ти знайдеш з русою косою, та не знайдеш з такою красою.* Мет. 111. *Посилала пані шукати. Шукали, шукали—не знайшли.* МВ. II. 52. *Не знайду я такої дружини.* Хата, 35. *Там грішники перестають буяти, там томлені знаходять опочивок.* К. Іов. 8. *Знайшли Ентелла сіромаху, що він під тином гарно спав.* Котл. Ен. II. 17. 2) **Знайти́ дити́ну.** Родить ребенка. *А її уже й не турбую, моєї бідної Катрусі, щоб уже благополучно знайшла.* Г. Барв. 298.

Знахо́дитися, джуся, дишся, сов. в. **знайти́ся, ду́ся, дешся,** *гл.* 1) Находиться, найтись, отыскиваться, отыскаться. *Як ножем пробито, то знайдуться ліки, а як закохання—пропала навіки.* Чуб. V. 3. *Побить, то й абихто знайдеться,—от инше діло пожалувать!* Ном. № 4072. 2) Только сов. в. Родиться. *Дитина знайшлася.* КС. 1893. VII. 74.

Знахожа́ти, жа́ю, єш, *гл.*=**Знаходити.** *Стали тії сини до розуму дохожати, стали собі молоді подружжя знахожати.* Мет. 347.

Знахожа́тися, жа́юся, ешся, *гл.*=**Знаходитися.**

Зна́хорка, зна́хурка, ки и пр.=**Знахарка** и пр.

Знахорови́тий и **знахурови́тий, а, е.** Умѣющій знахарствовать. *А його жінка та була якась знахоровита.* Чуб. II. 12.

I. Зна́чити, чу, чиш, *гл.* Значить, означать. *Що значить, що ти лучче за мене вдариш?* Рудч. Ск. I. 50.

II. Значи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* 1) Мѣтить, намѣтить, дѣлать на чемъ-либо мѣтки, знаки. *Уже я й значив шапку, так все таки крадуть.* Лебед. у. *Узяв заступ та лопату, пішов ямки значити.* ЗОЮР. II. 87. 2) Показывать признаки беременности (о животныхъ). **Ся коро́ва вже значи́ть.** Замѣтно, что эта корова стельная, скоро отелится Аф. 458.

Значи́тися, чу́ся, чи́шся, *гл.* Мѣтиться, намѣчаться, обозначиться.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зна́чіння, ня, *с.* Значеніе. К. Кр. 20.

Значі́ння, ня, *с.* Дѣланіе мѣтокъ, наложеніе знаковъ.

Зна́чка, ки, *ж.* Мѣтка, (Кіев. у.), значекъ. *Подивись, он у воротях значка комишина.* К. МБ. X. 7.

Значки́й, а́, е́. Мѣченый, замѣтный, имѣющій знакъ.

Значко́вий, а, е. — това́риш. Въ старомъ малорускомъ войскѣ прапорщикъ. Котл. Ен. (1874). 204. *Після полкової канцелярії служив він значковим товаришем.* О. 1861. X. 28.

Зна́чний, а, е. 1) Значительный. *Значная часть війська.* 2) Видный, замѣтный. *Був сей чоловік значний між усіма на сході сонця.* К. Іов. 3. 3) Знатный. *Значні пани і шляхетство.* Стор. МПр. 67. *Чоловік значного роду.* Єв. Л. XIX. 12. 4)=**Значкий.** *Значні гроші, значний віл.* НВолын. у.

Зна́чність, ности, *ж.* 1) Значительность. 2) Знатность. *Науку і талант над значність прекладали.* К. Дз. 13.

Зна́чно, *нар.* 1) Значительно. 2) Видно, замѣтно. *Значно, що господарь.* Федьк. II. 80. *Все ж тото буде на моему личеньку значно.* Грин. III. 558. 3) Знатно.

Значо́к, чка́, *м.* Значокъ. *Беріми вони тобі сії значки до рук приймати, а мені листи королевські оддати.* Дума.

Знаю́ка, ки, *об.* Знатокъ. Александров. у. Слов. Д. Эварн.

Знаю́чий, а, е, Знающій. *От волохи: ті знаючі! усяке зілля зна від чого воно, нащо—знаючі дуже!* Канев. у.

Зне́бачки, зне́башки, *нар.* Неожиданно. НВолын. у. *Знебашки прийде пан, пожив тижнів зо два та й поїхав, а окомон своє.* Каменец. у.

Знебо́житися, жуся, жишся, *гл.* Прикинуться бѣднымъ. *У иншого* (землі) *й так день на тридцять; ні, сього мало: йде, щоб ще виплакати. Прийде до пана, знебожиться: „Дайте, пане, землі, бо в мене зовсім мало“.* О. 1862. V. 109.

Знебу́ти, бу́ду, дещ, *гл.* Лишиться, потерять. *Я свою силу знебув.* НВолын. у.

Знебу́тися, бу́дуся, дешся, *гл.* Изнемочь, устать. *Я з ним не нажилась, а тіки знебулась.* Черк. у.

Зневага́, ги, *ж.* Неуваженіе, пренебреженіе, непочтеніе. *Побачив Турн собі зневагу: не мед дають тут пить, а брагу.* Котл. Ен. VI. 28. **Зневага́ду да́ти.** Оказать неуваженіе. *Дали зневагу матері.* НВолын. у.

Зневажа́ти, жа́ю, єш, сов. в. **зневажи́ти, жу, жиш,** *гл.* Не уважать, оказывать, оказать неуваженіе, пренебреженіе, оскорблять, оскорбить. *Свою неньку зневажає, з двора її виганяє.* Макс. (1849). 100. *Будуть мене пани і козаки на підпитку зневажати.* Мет. 415.

Зневажливий, а, е. Неуважительный, пренебрежительный.

Зневажливо, *нар.* Неуважительно, пренебрежительно. К. Бай. 18.

Зневажний, а, е. = **Зневажливий.** Желех.

Зневажно, *нар.* = **Зневажливо.** Левч. 83, 121.

Зневі́жити, жу, жиш, *гл.* Обмануть, поддѣть. *І щоб зневіжить, збити з толку...* Мкр. Н. 9.

Зневі́ра, ри, *ж.* Недовѣріе, сомнѣніе. *А нині жаль, зневіра серденько обляли.* Млак. 17.

Зневі́ритися, рюся, ришся, *гл.* 1) Потерять вѣру, извѣриться. 2)—**кому́.** Утратить довѣріе. *Ти мені зневірився.* НВолын. у. *Їй уже тепер усе зневірилося.* Мир. Пов. II. 110. *Тобі... зневірились люде.* К. ЧР. 305.

Знево́лення, ня, *с.* Лишеніе свободы; принужденіе.

Знево́лити. См. **Зневолювати.**

Знево́лювати, люю, єш, зневоля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **знево́лити, лю, лиш,** *гл.* Лишать, лишить свободы; принуждать. принудить. *Убогого зневоляють.* К. Іов. 52. *Зневоляєш мене до того.* КС. 1883. VII, 519.

Знегі́ддя, дя, *с.* Невзгоды, тяжелое время. *Тяжко, тяжко мені з дому тебе одправляти, а ще тяжче біля себе в знегідді держати.* Макс. (1849). 7.

Знего́да, ди, *ж.*=**Знегіддя.**

Знежи́тися, живу́ся, ве́шся, *гл.* Лишиться чувствъ. *Ударився так здорово, що аж знежився був.* Кіев. у.

Зне́знімки, *нар.* Вдругъ, неожиданно. Константиногр. у.

Знелюді́ти, дію, єш, *гл.* Сдѣлаться нелюдимымъ, одичать.

Знема́га, ги, *ж.* Изнеможеніе, утомленіе. *В мене була дуже працьовита кобила,—чи на гору там, чи що — й знемаги її нема.* Харьк. См. **Знемога.**

Знема́ганий, а, е.—на. Изнеможенный

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чѣмъ. *Постреляний, порубаний на рани смертельні знемаганий.* Мет. 440.

Знемага́ти, га́ю, єш, *гл.*—**на.** Изнемогать отъ. *То тим вони спочивали, що на рани постреляні да порубані дуже знемагали.* Макс. (1849). 17. **На сон знемага́ти.** Сильно хотѣть спать. *А которії хмельні бували, на сон знемагали.* Макс. (1849), 39.

Знеми́лити, лю, лиш, *гл.* Сдѣлать непріятнымъ. *Світ мені знемилила.* Г. Барв. 72.

Знеми́литися, люся, лишся, *гл.* = **Знемиліти.**

Знеми́літи, лію, єш, *гл.* Сдѣлаться непріятнымъ.

Знемо́га, ги, *ж.* Изнеможеніе, слабость. Мир. ХРВ. 56. *Знов у знемозі впала Тетяна на траву.* Г. Барв. 540. См. **Знемага.**

Знемога́ти, га́ю, єш, *гл.*=**Знемагати.**

Знемогти́ся, жуся, жешся, *гл* Утомиться, устать, изнемочь, выбиться изъ силъ. *Погасли очі, знемоглися руки.* К. XII. 53. *Знемігся ж мов і задрімав.* Котл. Ен. II. 36.

Знемочи́, жу, жеш, *гл.*=**Знемогтися.** Желех.

Знемощі́ти, щі́ю, єш, *гл.* Изнемочь, обезсилѣть. *Стане навколішки і молиться собі, аж поки знемощіє.* Грин. II. 153.

Зненави́діти, джу, диш, *гл.* Возненавидѣть. Рудч. Ск. I. 138. *Мати сина та оженила, молоду невістку та зненавиділа.* Мл. л. сб. 236.

Зненави́стити, щу, стиш, *гл.*=**Зненавидіти.** *Зненавистили люде старшину та й не схотіли його вдруге вибірати.* Волч. у. (Лободовск.).

Зненази́мка, *нар.*=**Знезнімка.** Харьк.

Зненапа, *нар.*=**Зненацька.** Шух. I. 180.

Зненаца́ька, *нар.* Неожиданно, внезапно. Кіев. у. *Напасть на ворогів збірався, зненацька копоті їм дать.* Котл. Ен. V. 28. *Зненацька ударили на всі московські сили.* Гол. I. 32.

Знеоба́чка, *нар.* Неожиданно. *Коли знеобачка Настин регіт почувся.* МВ. II. 46.

Знеохо́тити. См. **Знеохочувати.**

Знеохо́чувати, чую, єш, сов. в. **знеохо́тити, хо́чу, тиш,** *гл.* Обезкураживать, обезкуражить, лишить охоты, желанія. Желех.

Знесе́ння, ня, *с.* 1) Снесеніе. 2) Уничтоженіе, упраздненіе, отмѣна. Левиц. (Правда, 1868, 485).

Знеси́літи, лію, єш, *гл.* Обезсилѣть. *Знесилів я духом.* Г. Барв. 411.

Знесла́вити. См. **Знеславлювати.**

Знесла́влювати, люю, єш, знеславля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **знесла́вити, влю, виш,** *гл.* Обезславливать, обезславить. Желех.

Зне́сти́, ся. См. **Зносити, ся.**

Зне́стямка, *нар.* Въ безпамятствѣ.

Зне́тельки, *нар.* = **Зненацька.** *Знетельки шурхнула маленька сіренька пташка.* О. 1862. VII. 48, 49.

Зне́тушити, шу, шиш, *гл.* Испортить. *Знетушив мій сіряк чисто.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Зне́хотя, зне́хочу, *нар.* Нехотя, противъ воли, неохотно. *Давно!—знехотя промовив Сухобрус і замовк.* Левиц. Пов. 42. *Знехочу баба порося зшла.* Посл.

Зне́хтати, таю, єш, *гл.* = **Знехтувати.** *Знехтали став, та й нема тепер.* НВолын. у.

Зне́хтування, ня, *с.* 1) Небреженіе; порча отъ небрежнаго обращенія. 2) Пренебреженіе.

Зне́хтувати, тую, єш, *гл.* 1) Испортить, небрежно обращаясь. 2) Пренебречь, оставить безъ вниманія, забросить. *Підійметься угору, кого знехтували моде.* К. Псал. 26. *Знехтували мене сіромy.* Г. Барв. 196.

Знече́в'я, *нар.* Неожиданно. *Як ось знечев'я вбіг Меркурій, засапавшися, до богів.* Котл. Ен. II. 20. *Собака знечев'я як кинеться на мене.* См. **Нечевля.**

Зни́діли́й, а, е. Зачахнувшій, исхудалый.

Зни́діти, дію, єш, *гл.* Зачахнуть, исхудать. *Аж знидів, ждучи грошей.* Черк. у. *Зниділо дитятко, зниділо, на гору воду носячи.* Чуб. III. 178. *Аби зниділи як віск на огні, піна на воді, роса на траві; так аби зниділи уроки от...* Гол. IV. 539.

Знижа́ти, жа́ю, єш, сов. в. **зниси́ти, жу́, зи́ш,** *гл.* 1) Понижать, понизить, опускать, опустить. *Я ні перед ким очей не знизив.* К. Бай. 12. 2) Унижать, унизить. *Не хочеться рід свій поважний знизити.* Г. Барв. 423.

Знижа́тися, жа́юся, єшся, сов. в. **зниси́тися, жуся, зишся,** *гл.* 1) Понижаться, понизиться. *Горо моя, горо, то ось ся знижала.* Гол. I. 336. 2) Унижаться, унизиться.

Знизи́ти. См. **Знизувати.**

Знизи́ти, ся. См. **Знижати, ся.**

Знизну́ти(ся), зну́(ся), не́ш(ся), *гл.*—

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

плечи́ма. Пожать плечами. *Знизнув(сь) плечима та й пішов.* НВолын. у.

Зни́зу, *нар.* Снизу. Ном., стр. 284. № 1545. *Подай нам, Господи, з неба дрібен дощик, а знизу буйний вітер.* Чуб. V. 933.

Зни́зувати, зую, еш, сов. в. **знизáти, жу́, жеш,** *гл.* 1) Снизывать, снизать. *Знижи мені оце намисто.* 2) Натыкать, наткнуть на что острое, пронзить. *Возміте Байду, повісіте і на острий гак знижіте.* АД. I. 149. 3)—**плечи́ма.** Пожимать, пожать плечами.

Зни́йти, йду́, де́ш, *гл.* Снизойти, сойти. *Дар нині пребогатий од небес прийде, яко капля каплющая на землю знийде.* Чуб. Ш. 383.

Зника́ти, ка́ю, еш, сов. в. **зни́к(ну)ти, ну, неш,** *гл.* Исчезать, исчезнуть, пропадать, пропасть. *Що гинуть без сліду, що мов сон зникають.* К. Досв. 53. *Щоб ти не зросло більше—таке і зникло.* Ном. № 8713. *Удень її не бачили: робила при панії, а ввечері знов зникла.* МВ. II. 44. *Не знала, чого й куди Василь її дівався; чи на довго він зник; чи вернеться і коли ще то буде.* Кв. I. 65. *І в той час скирти і клуня зайнялись і зорі зникли.* Шевч. 335.

Зни́кнути. См. **Зникати.**

Зни́мець, мця, *м.* Льстецъ, подлипало. Подольск. г.

Зни́мка, ки, *ж.* Льстивая женщина, подлиза. Подольск. г.

Знирну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Вынырнуть, всплыть. *Адже не знирнула, так вона й не відьма.* Кв. II. 94.

Зни́титися, чуся, тишся, *гл.* = **Зні́титися.** *Прийшов, знитившись до волости.* Черк. у. *Прийшов до старшини, знитився, ніби зіправди вбогий, слабий.* Каменец. у.

Зни́шка, *нар.* Изподтишка, украдкой. *Знишка мішки рве: то це такий чоловік.* Черк. у. *Як ниця собака—знишка рве.* Ном. № 3039.

Зни́шкнути, ну, неш, *гл.* Притихнуть, смолкнуть.

Зни́щення, ня, *с.* Уничтоженіе, истребленіе.

Зни́щити. См. **Знищувати.**

Зни́щіти, щію, еш, *гл.* Обѣднѣть, сдѣлаться нищимъ. *Як Василь збіднів, так і Онисько знищів.* Мир. ХРВ. 138.

Зни́щувати, щую, еш, сов. в. **зни́щити, щу, щиш,** *гл.* Уничтожать, уничтожить, истреблять, истребить. *Знищу,—каже,—його з землі, знищу усе, од чоловіка до скотини.* Опат. 15.

Зні́вечити, чу, чиш, *гл.* Испортить; изуродовать, искалѣчить. *Знівечив чоловіка.* Ном. № 4021. *Десять літ неволі... знівечили, убили мою віру і надію.* Шевч. (О. 1861. X. 8).

Зні́вечитися, чуся, чишся, *гл.* Искалѣчиться, изуродоваться. *Я ще не дуже зостарівся, та знівечився.* Шевч. (О. 1861 X. 9).

Зні́гатися, гаюся, ешся, *гл.* Устать, обезсилѣть. *Ходив до Хотиня та так ся знігав.* Каменец. у.

Зні́жити. См. **Знiжувати.**

Зні́жувати, жую, еш, сов. в. **зні́жити, жу, жиш,** *гл.* Изнѣживать, изнѣжить. Желех. *Десь мабуть за пана думала мати тебе оддати, що так зніжила.* Харьк.

Знікче́мнілий, а, е. Сдѣлавшійся ни къ чему негоднымъ.

Знікче́мніти, нію, еш, *гл.* Сдѣлаться ничтожнымъ, негоднымъ. *Наші предки знікчемніли.* К. Гр. Кв. XXXIV.

Зніма́ти, ма́ю, еш, сов. в. **зня́ти, зніму́, меш,** *гл.* 1) Снимать, снять. *І шапки не зняв, і руки не дав, не прощався зо мною.* Мет. 67. *Пішов коток на торжок, купив собі кожушок. Треба з кота зняти та дитині дати.* Макс. (1849). 103. *Із правої рученьки перстень зняв.* Мет. 168. *Зняли з нього головоньку.* Мет. 77. *Вернися, милий, з чужої сторононьки, зніми журбу з моєї головоньки.* Чуб. V. 861. 2) Поднимать, поднять. *Лучче мені, мати, важкий камінь зняти.* Мет. 259. *Зняв руки до Бога.* Левиц. ПЙО. I. 263. *До тебе очі я знімаю, небесний жителю і царю.* К. Псал. 291. *Фимю зо дна моря знімав.* АД. I. 192. 3)—**бу́чу.** Поднять шумъ, крикъ. *Зняла ж бучу Пилипиха, як визналась батькова подія.* МВ. II. 118. 4)—**го́лос, річ.** Начинать, начать говорить. МВ. II. 96. *Знявши одна жінка зміж народу голос, каже.* Єв. Л. XI. 27. 5)—**щот.** Считать, сосчитать. *Неможна з цього маку нікому щоту знімати.* Чуб. I. 85.

Зніма́тися, ма́юся, ешся, сов. в. **зня́тися, знімýся, мешся,** *гл.* 1) Сниматься, сняться, быть снятымъ. 2) Подниматься, подняться съ мѣста, вставать, встать, двинуться, взлетать, взлетѣть вверхъ. *Хоче знятись з лави, та не сила—наче прикипів.* МВ. (КС. 1902. X. 147). *Знялися всі і пішли.* Св. Л. 86. *Султан турецький з янчарами на Русь і Польщу знявся.* К. ЦН. 211. *Знялись з води утята.* Греб. 387. *Козак—як той голуб: знявся та й полинув.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ном. № 785. *Коли б ми не так думали, то й не знялись би вгору до великого задуму.* К. XII. 9. **Зня́тись на но́ги.** Подняться, стать, а въ переносномъ значеніи: вырости. *Люде якось її вигодували, закіль знялась на ноги.* Г. Барв. 175. **Пузире́м зня́тися.** О тѣлѣ: покрыться пузыремъ (напр., отъ обжога). *Мале... до половини пузирем знялося.* Г. Барв. 53. 3)—**бу́рі, вітрові, бу́чі.** Подниматься, подняться (о бурѣ, вѣтрѣ, шумѣ или крикѣ).

Зніми́ти, мі́ю, єш, *гл.* Онѣмѣть.

Знімчити, чу, чиш, *гл.* Онѣмечить. Желех.

Зні́мчитися, чуся, чишся, *гл.* Онѣмечиться. Желех.

Знісок, ску, *м.* 1) Послѣднее, самое маленькое яйцо, снесенное курицею. 2) Послѣдній ребенокъ у матери.

Зніт, ту, *м.*—**дів'чий.** Рас. Epilobium palustre. Лв. 98.

Знітийник, ка, *м.*—**хло́пський.** Раст. Epilobium angustifolium. Лв. 98.

Зні́титися, чуся, тишся, *гл.* 1) Притаиться, прижаться робко, съежиться, стараясь быть какъ можно менѣе замѣтнымъ; переносно: уничтожиться, представиться ничтожнымъ. *Усякому дає дорогу, а сам зніться так, мов той цуцик, ускочивши в хату.* К. ЧР. 263. *Зігнувся, знітився.* МВ. I. 115. *Він никне, мовкне, знітившись таїться, як серце кволе в нещасливій долі.* К. Дз. 229.

Знічев'я, *нар.* = **Знечев'я.** Гліб. 3.

Знов, *нар.* Снова, опять. *І знов увійшов у Капернаум.* Єв. Мр. II. 1. *Та йди, нене, знов до мене.* Макс. (1849), № 24.

Знови́ти. См. **Зновляти.**

Зновля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **знови́ти, влю́, ви́ш,** *гл.* Возобновлять, возобновить. Левч. 14.

Зновові́рений, а, е. Обращенный въ новую вѣру. Встрѣчено только у Кулиша. К. ПС. 139.

Зно́ву, *нар.* = **Знов.** Ном. № 12010. *Знову закипіло синє море; вздовж байдака знову похожає пан отаман.* Шевч. 50.

Знос, су, *м.* Въ выраженіи: **до зно́су**—до износу. *Сорочечку до зносу носить.* Шевч. 331.

Носа́тіти тію, єш, *гл.* О лошадяхъ: заболѣть сапомъ. *Зносатів кінь.* Камен. у.

Зно́сити, шу, сиш, сов. в. **знести́, су́, се́ш,** *гл.* 1) Сносить, снести съ чего либо внизъ или съ какого либо мѣста. *„Зносьте худобу!“ А добра ж то повнісінький віз, іще й намисто товсте. Стали зносить.* Рудч. Ск. II. 58. *Тиха вода, тиха, бережечки зносить.* Мл. л. сб. 329. *А далі і знесло млинок.* Хата. 51. 2) Снашивать, снести изъ разныхъ мѣстъ въ одно. *З нечистою силою збірає і зносить людям гроші.* Стор. МПр. 169. 3) Сносить, снести снизу вверхъ. *Зніс на горище мішок з половою. Зносють на віз скриню.* Грин. III. 546. 4) Поднимать, поднять, возносить, вознести. *Високо к небу очі свої зносять.* Гол. I. 34. *Як знесете вгору сина.* Єв. I. VIII. 28. 5) Рубить, срубить, срѣзать, снять. *Так живо ниву знесемо.* Хата, 103. *Тобі голову знесу по самі плечі.* Рудч. Ск. I. 45. 6) Переносить, перенести, выносить, вынести, вытерпѣть. *Ой як важко сплисти море, то так тяжко знести горе.* Мл. л. сб. 260. *Гаразду знести не може, а біду терпить.* Ном. № 2208. 7) Уничтожать, уничтожить, упразднять, упразднить, отмѣнить. *Мало не пів села пожежа знесла.* Г. Барв. 456. *Іхній приговор знесуть.* Павлогр. у. *Хвалиться знести всю шляхту й панство.* К. ЦН. 256. 8). Только сов. в. О яйцахъ: снести. *Та була в їх курочка ряба, та злізла на полічку, та знесла яєчко.* Чуб. III. 107. 9) **Зно́сити ми́слі, зно́сити ми́слям.** Думать. *Я до тебе не говорю, тільки мислі зношу.* Чуб. V. 327. *Мислоньки мене зносять.* Грин. III. 246. 10)—**голово́ю.** Быть въ состояніи по своему уму сдѣлать что-либо, соображать, сообразить, уразумѣть. *Чи він би ж громадське діло зніс головою.* Кіев. у. *Що ж вам, свату, вражу я? Їй Богу й головою не знесу.* Грин. Іц. 208. 11) **Охо́та зно́се.** Охота есть, беретъ. *Як зносе його охота ковалювати, най учиться.* Каменец. у.

Зноси́ти, шу́, сиш, *гл.* Износить. *І в жупанах не ходила, доброї свити не зносила.* Мет. 237. *Вона тії сережечки про буддень зносила.* Чуб. III. 131. *Без роскоші, без любови зношу свої чорні брови.* Шеч. 475.

Зно́ситися, шуся, сишся, сов. в. **знести́ся, су́ся, се́шся,** *гл.* 1) Возноситься, вознестись, подыматься, подняться. *Нехай лихий знесеться хоч до неба.* К. Іов. 43. *Уже качки зносяться.* Каменец. у. 2) Только сов. в. О птицахъ: снести яицо.

Зноси́тися, шу́ся, сишся, *гл.* Износиться. *Зносилася свита. І краса була—не знать коли зносилася.* Мир. Пов. I. 117.

Зно́сок, ска, *м.* = **Знісок.** *Куряче яйце,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

зносок називаємое. Воно маленьке, таке як горобʼяче. Драг. 57.

Зно́чі, *нар.* Вчера вечеромъ. *А я зночі пряла клочче, а сьогоднє волос.* Гол. III. 377.

Зношáти, шáю, єш и **зно́шувати, шую, єш,** *гл.*=**Зно́сити.** Вх. Лем. 420.

Зну́ди́ти, джу, дишь, *гл.* 1) Истомить. *Зсушив мене, знудив мене як билину.* Чуб. V. 557. 2)—**чим.** Почувствовать, что надоѣло, опротивѣло что. *Ти весела, світом рада, тобі милий світ!.. Живо, живо світом знудиш, тяженько здихнеш.* Рудан. I. 30.

Зну́ди́тися, джу́ся, дишся, *гл.* Затосковать. *Як би була поїхала, то знудилася б.* Могил. у. *Тяжко ж мені на серденьку, трохи ся не знуджу.* Гол. I. 293. *Знудившися життям своїм мертвецьким, жадали ми у вирей полетіти.* К. XII. 96.

Зну́ді́ти, дію, єш, *гл.* Соскучиться, затосковать. *Я аж знудів, ждучи вас.* НВолын. у.

Знущáння, ня, *с.* Издѣвательство.

Знущáтися, щáюся, єшся, *гл.* Издѣваться. *Що уже не робили, як з неї не знущались.* Рудч. Ск. II. 55. *Слуги знущались із його.* Єв. Мр. XIV. 65.

Зніхати, хаю, єш, *гл.* Почуять носомъ. *Не ковбаса—не знюхаєш.* Ном. № 5558. *Гав-гав! за вітром щось мені її не чути. Не знюхаю.* К. Дз. 48.

Знюхатися, хаюся, єшся, *гл.* Снюхаться, сойтись. *Жіноче племʼя лукаве, що тільки з ким знюхається, то вже певно готове збрехать.* Рудч. Ск. I. 132.

Зня́ти, ся. См. **Знімати, ся.**

Зо, *пред.*=**З.** *Було їх тисяч зо дві.* Єв. Мр. V. 13. *Отцева й матчина молитва зо дна моря виймає.* Дума. *Чайченко танцював зо всіми.* МВ. II. 22.

Зобáти, бáю, єш, *гл.*=**Дзюбати.** *Камінь зобає, тяженько здихає.* Чуб. V. 854.

Зобача́ти, ча́ю, єш, сов. в. **зоба́чити, чу, чиш,** *гл.* Видѣть, увидѣть. Грин. III. 162, 181. О. 1862. IV. 21. *Як я його не зобачу, то не раз заплачу.* Чуб. V. 5.

Зоба́чення, ня, *с.* Свиданіе. Желех.

Зоба́чити. См. **Зобачати.**

Зобга́ти, га́ю, єш, *гл.*=**Зібгати.** *Чоловік ніс під плечем зобганий кожух.* Екатериносл. у. (Залюбовск.). *Дочитавши, Єремія зобгав у жмені мист.* Стор. МПр. 88. *Не бай же гнізда у діброві, а зобай же гніздечко в степу край дороги.* Чуб. V. 1087.

Зобга́тися, га́юся, єшся, *гл.*=**Зібгатися.**

Зобі́дити. См. **Зобіжати.**

Зобіжáти, жáю, єш, зобіжда́ти, да́ю, єш, сов. в. **зобі́дити, джу, диш,** *гл.* Обижать, обидѣть. *Ніколи не зобіжав її.* Мир. Пов. 123. *Він і спершу її не поважав, а тепер буде зовсім таки зобіждати.* Опат. 48. *Хиба мене зобідила людина?* К. Іов. 45. *Як же ти міг так зобідить чоловіка?* Грин. II. 72.

Зобра́ти, зберу́, ре́ш, *гл.* и пр.=**Зібрати** и пр.

Зоброкува́ти, ку́ю, єш, *гл.*—**обрі́к.** Исполнить данный обѣтъ, наложенную на себя эпитимію. *Колись спокутую* (гріх) *або кріававою війною, або роботою на манастирь важкою. Хвалити Бога, задержамось іще в нас манастирі благочестиві: є де оброчникові свій оброк зоброкувати.* К. ЦН. 220.

Зо́бува, ви, *ж.* Обувь. Черк. у. Ном. № 7334.

Зобува́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зобу́ти, бу́ю, єш,** *гл.* Обувать, обуть. КС. 1883. II. 379. Мнж. 13. *Посилав рано по воду не зобуту, не зодягнену.* Чуб. V. 765.

Зобува́тися, ва́юся, єшся, сов. в. **зобу́тися, бу́юся, єшся,** *гл.* Обуваться, обуться. *З сем'єю вигодувався, зодігся і зобувся.* Сим. 196.

Зовзи́ля, зовзу́ля, лі, *ж.*=**Зозуля.** *Прилетіла зовзиля кувати. Зовзуля рабая раненько встала.* Зенькевичъ.

Зови́ця, ці, *ж.* Золовка. *Ой як мені сії суми пересумувати, ой як мені та зовицю сестрицею звати.* Мет. 159. Ум. **Зови́чка.** *Зовичко-сестричко, порятуй мене молоденьку.* Грин. III. 308. *Хоть діверко пустить,—зовичка не пустить.* Чуб. III. 140.

Зо́всі и **зо́всім,** *нар.* Совсѣмъ, вовсе. *Був я там, де люд зовсі не такий, як у нас.* О. 1862. IV. 81. *От пробі—Великдень, а він зовсім не великий.* Ном. № 430.

Зову́хна, ни, *ж.*=**Зовиця.** Желех.

Зов'я́лий, а, е и пр.=**Зів'ялий** и пр.

Зоглядáти, да́ю, єш, *гл.* Созерцать, смотрѣть на. *Бо як тебе зоглядаю, отця й неньку споминаю.* Мл. л. сб. 134.

Зоглядáтися, да́юся, єшся, сов. в. **зогля́дітися, джуся, дишся,** *гл.* Осматриваться, осмотрѣться, оглядываться, оглянуться. *А за мене моде брешуть, всі на мене зоглядаються.* Грин. III. 673. *Якось зоглядівся і не знайшов книжок.* Левиц. Пов. 79. *Випив чарку, випив другу, випив*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

третю, а далі й не зоглядівся, як і гроші вкрали. КС. 1882. X. 186.

Зогна́ти, зжену́, не́ш, *гл.* = **Зігнати.** *Ми свою матусю рідненьку, вдову старенъку, прогнівили, із двора зогнали.* КС. 1882. XII. 498.

Зогни́лий, а, е. Сгнившій, гнилой. *Зогнилої* (картоплі) *нема й однії.* Каменец. у.

Зогни́ти, нию́, ние́ш, *гл.* Сгнить. *Учора жив, а сьогодня зогнив.* Ном. № 8262.

Зогну́ти(ся), ну́(ся), нешся), *гл.*= **Зігнути(ся).**

Зогрі́ток, тку, *м.* Пріютъ, притонъ. Угор.

Зогрі́ти, рію, еш, *гл.*=**Зігріти.** *Синку, іди ж собі до тої хатки, зогрієш собі ручки.* Чуб. I. 112.

Зогріша́ти, ша́ю, еш, сов. в. **зогріши́ти, шу́, ши́ш,** *гл.*=**Згрішати, згрішити.** *Чоловік не ангел, щоб не зогрішив.* Ном. № 100.

Зодіва́ти, ва́ю, еш, *гл.*=**Зодягати.**

Зодіжний, а, е. Имѣющій достаточно одежды. *Зодіжний чоловік.* Черк. у.

Зоднюва́ти, ню́ю, еш, *гл.*—**день.** Провести день. *Поможи, Господи, днину зоднувати всему народові православному та й мені!* (Утренняя молитва гуцула). Шух. I. 38.

Зо́дяга, ги, *ж.*=**Одіж.** *Найнялася на хазяйській зодязі.* Пирят. у. *Заробити на зодягу.*

Зодяга́ти, га́ю, еш, сов. в. **зодягти́, гну́, нешь,** *гл.* Одѣвать, одѣть. МВ. II. 42. *Та свої скринечки наповняю, та своїх діточок зодягаю.* Мет. 370. *І не зодіг його з мого достатку.* К. Іов. 67.

Зодяга́тися, га́юся, ешся, сов. в. **зодягти́ся, гну́ся, нешся,** *гл.* Одѣваться, одѣться. *Купались, аж померзли, тоді... повилазили з води і почали зодягатися.* ХС. VII. 458. *З сем'єю вигодувався, зодігся і зобувся.* Сим. 196. *Не журіться тілом вашим, чим зодягтися.* Єв. Мт. VI. 25.

Зодягни́й, а́, е́. Хорошо одѣтый. *Дивітесь, люде добрі, який я зодяний та ошатний.* Г. Барв. 346.

Зожда́ти, жду́, де́ш, *гл.* Подождать. *Зожди ж мені хоч годину.* Чуб. I. 217.

Зожолобка́стіти, тію, еш, *гл.* Сдѣлаться желобоватымъ; о доскѣ: покоробиться. Вх. Лем. 420.

Зозва́ти. См. **Звивати.**

Зозво́лити. См. **Зозволяти.**

Зозволя́ти, ля́ю, еш, сов. в. **зозво́лити, лю, лиш,** *гл.*=**Зізволяти, зізволити.**

Зоздрі́ти, рю́, ри́ш, *гл.* Увидѣть. *В полі і в домі нічого не зоздріли.* КС. 1884. I. 33.

Зо́зла, *нар.* Сердито, зло. *На слуги свої, на турки, на яничари зозла гукає.* Чуб. V. 933.

Зознава́тися, наю́ся, е́шся, *гл.*=**Зізнаватися.**

Зозначи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Отмѣтить, покрыть значками, мѣтками. *Чи не обиськами б нам такої швачки молодому князю квітку пришить, бо у нас усе військо зозначене, а за ким п'єм да гуляєм* (на весіллі), *до тому й знака немає.* Маркев. 125.

Зозу́ленька, зозу́лечка, ки, *ж.* Ум. отъ **зозуля.**

Зозу́ленько, ка, *м.* Ум. Кукушка-самецъ. *Мій братіку, мій зозуленьку!* Мил. 220.

Зозуленя́, ня́ти, *с.* Дѣтеныпъ кукушки. Ум. **Зозуленя́тко.** *Птахи між своїми,.. годують тих зозуленяток.* О. 1862, IX. 107.

Зозу́лин, на, не, 1) Кукушкинъ. 2) Раст. а) **зозу́лині рушнички.** Listera ovata B. ЗЮЗО. I. 127; б)—**сльо́зи.** Listera ovata B. ЗЮЗО. I. 127, Orchis militaris L. ЗЮЗО. I. 130; в)—**череви́чки.** Раст.? г)—**чо́боти.** Раст. Orchis ustulata. Шух. I. 22.

Зозу́лька, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **зозу́ля.** 2) *мн.* Раст. а) Viola tricolor L. ЗЮЗО. I. 169; б) Viola hirta. ЗЮЗО. I. 169; в) Orchis militaris L. ЗЮЗО. I. 130. См. **Зезюльки;** г)—**жо́вті.** Cypripedium Calceolus L. ЗЮЗО. I. 120; д)—**рябі.** C. guttatum schwarz. ЗЮЗО. I. 120; е)—**кра́сні.** C. macranthon schwarz. ЗЮЗО. I. 120.

Зозу́ля, лі, *ж.* 1) Кукушка. Котл. Ен. VI. 40. *Зозуля сива, сивесенька. Кує зозуля на високій березі.* МВ. II. 78. *Знать, добре спить, що не чує, як кує зозуля.* Шевч. 31. *Ой став козак царь-зілля копати, стала над ним зозуля кувати.* Мет. 104. **Щоб ти зозу́лі не чув!** Пожеланіе смерти. Ном. № 826. 2)—**нічна́.** Пт. Козодой, Caprimulgur europaeus. Вх. Пч. II. 9. 3) Названіе вола очень темно-сѣрой масти. КС. 1898. VII. 42. Ум. **Зозу́лька, зозу́ленька, зозу́лечка.** *Сива зозуленько, не куй жалібненько!* Мет. 251. Употребляется какъ ласкательное слово для женщины, преимущественно матери. *Матусенько рідненька, зозуленько милесенька.* Кв. Драм. 218.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зозуля́стий, а, е. Пестрый, въ черныхъ и бѣлыхъ пятнышкахъ. Козел. у. *Уже зозуляста курка не дурно мов півень співає.* Хата, 67.

Зозу́лячий, а, е. Кукушкинъ, свойственный, принадлежащій кукушкѣ.

Зойк, ку, *м.* Вопль, стенаніе, стонъ. *А у касарні гомін, зойк.* Федьк. Пов.

Зо́йкати, каю, єш, одн. в. **зо́йкнути, ну, неш**, *гл.* Вопить, стонать, застонать. Желех.

Зоклю́чений, а, е. Загнутый крючкомъ. *Дзюбак зоключений у орела.* Вх. Лем. 420.

Зо́кола, *нар.* Снаружи. Мнж. 181.

Зола́, ли́, *ж.* 1) Зола. *Лучче їсти хліб з золою, та не жити з чужиною.* Ном. № 14198. 2) Щелочь. 3) Сырой холодный вѣтеръ осенью или весной. *Вітер з золою.* НВолын. у.

Зо́лза, зи, *ж.* Железа. Вх. Пч. I. 14.

Зо́ливо, ва, *с.* Букъ, бученье, щелоченье. *Попілу тра на золиво; з гречаної соломи попил добрий до золива.* Каменец. у.

Золи́ти, лю́, лиш, *гл.* 1) Бучить, щелочить. Вас. 169, 157. *Золиш полотно.* Грин. I. 17. 2) Грызть голову. Мир. Пов. II. 48. *Золить тебе, та й золить (жінка); доки ти мене золитимеш?* Канев. у.

Золи́тися, лю́ся, лишся, *гл.* Бучиться, щелочиться. *„Золись-золись! на більш не надійсь! (як золять плаття).* Ном. № 13384.

Золі́льник, ка, *м.* Большой горшокъ для бученья, щелоченья. Вас. 181. Сим. 130.

Золі́нний, а, е. Относящійся къ бученію. Аф. 460.

Золі́нник, ка, *м.*=**Золільник.** Аф. 460. Ум. **Золі́нничок.**

Золова́то, *нар.* Пасмурно, холодно и вѣтряно. *Загонь вівці, бо на дворі золовато.* Острож. у.

Золота́вий, а, е. Золотистый. *Прегарні золотаві сни.* Млак. 95.

Золотаре́нко, ка, *м.* Сынъ золотыхъ дѣлъ мастера.

Золотари́ха, хи, *ж.* Жена золотыхъ дѣлъ мастера. Желех.

Золотарі́вна, ни, *ж.* Дочь золотыхъ дѣлъ мастера. Желех.

Золота́рь, ря́, *м.* 1) Золотыхъ дѣлъ мастеръ. *Золотарь, золотарик, скуй мені персник.* Чуб. III. 394. *Сусіди кажуть, що нема вдома, що пішов до золотаря.* Чуб. III. 326. 2) Насмѣшливое названіе очистителя отхожихъ мѣстъ. Харьк. Ум. **Золота́рик.**

Золота́стий, а, е. Золотистый. *Не ховайсь, моя рибонько золотастая.* Г. Барв. 74.

Золоте́ць, тця́, *м.* Червонецъ. *То ж не піп купував і не дяк торгував, а чернець-молодець та за свій золотець.* Грин. III. 552.

Золоти́й, а́, е́. 1) Золотой. *Ой іскиньте золот перстінь із мизинця з пальця.* Мет. 19. *З золотими перснями на руці.* МВ. II. 31. 2) Золотого цвѣта; золотистый. *Золота бджілка над квіткою в'ється.* Хата, 2. Ум. **Золоте́нький, зо́лоте́сенький.** *Стрів мене козак молоденький, схопив з мене вінок золотенький.* Чуб. III. 170.

Золоти́й, то́го, *м* = **Злот.** *Купи мені, моя мати, за копійку голку, за чотирі золотії червоного шовку.* Мл. л. сб. 304.

Золоти́ло, ла, *с.* Матеріалъ для позолоты: краска, шумиха и пр. Гол. IV. 402.

Золоти́ти, чу́, тиш, *гл.* Золотить, позлащать. Федьк. I. 79. *Сонечко гай золотило.* Шевч. 410.

Золоти́тися, чу́ся, тишся, *гл.* Позлащаться; казаться золотымъ. *Ще сонечко не піднялось, хмарний Кавказ не золотився* Мак. Г. 37.

Золоті́сінький, а, е. Совершенно золотой. Употр. какъ ласкательное. *Моя матінко, моя золотісінька!* Мил. 200.

Золоті́ти, тію, єш, *гл.* 1) Блестѣть какъ золото. *На токах золотіють скирти.* О. 1861. XI. 100. *Глина така жовта, аж золотіє.* Волч. у. 2) Обогащаться. *Доля йому щиро служила,—так і золотів, так і золотів.* МВ. I. 65.

Золотко́вий, вого?=**Злот?** *Не хочу я червоного, дайте мені золоткового* (о деньгахъ). Чуб. IV. 198.

Золотни́к, ка́, *м. 1)*=**Золотарь 1.** *Ой ходімо ж ми до ковальчика, до ковальчика, до золотника, покуймо ж собі мідяні човна, мідяні човна, золоті весла.* АД. I. 1. 2) Раст. а) Potentilla tormenloides. Вх. Пч. I. 12; б) Geranium sanguineum. Шух. I. 21. 3) Золотникъ. *Лихо приходить пудами, а сходить золотниками.* Ном. № 1968. 4) Матка. Желех. *Примовляння, як підбірають животи, коли осунуться: „Золотий золотничку, стань собі на містечку; де поставив тебе отець і мати, тут тобі довіку стояти“.* Грин. II. 17. Ум. **Золотничо́к.**

Зо́лото, та, *с.* Золото. Гліб. 30. *Князі, що золотом чертош і сріблами світлиці*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

наповняють. К. Іов. 8. *Шовком шила, шовком шила, золотом рубила.* Мет. 26. *Піднесли йому дари: золото, ладан і миро.* Єв. Мт. І. 11. Ум. **Золотцé**. Чуб. III. 286.

Золотобере́жний, а, е. Золотообрѣзный.

Золотове́рхий, а, е. Золотоглавый, съ золотымъ верхомъ. *Золотоверха церква.* Левиц. Пов. 4. *Золотоверха скринька.* Грин. II. 246.

Золотоголо́сий, а, е. Сладкогласный. *Геній народній создав Шевченка з його стихом золотоголосим.* Хата. XI.

Золотогри́вий, а, е. Имѣющій золотую или золотистаго цвѣта гриву. *Сів на золотогривого коня... і приїхав до царя.* Рудч. Ск. I. 109.

Золотоко́ваний, а, е. Окованный золотомъ. *Біжить ридван золотокован.* Гол. IV. 535.

Золотоко́рий, а, е. Съ золотой корой. *На морі, на окіяні, на річці на Ордані дуб золотокорий.* Драг. 30.

Золотокри́лий а, е. Съ золотыми или золотистаго цвѣта крыльями. *Полинула, заспівала ти, золотокрила* (муза). Шевч. 619.

Золотому́шка, ки, *ж.* Пт. Королекъ, Regulus. Вх. Поч. II.

Золотопе́ра, ри, *ж.* Раст. Juncus effusus. Шух. I. 21.

Золотопе́рий, а, е. Съ золотыми перьями. Желех.

Золотопо́лий, а, е. Съ золотыми нивами, полями. *Удвох дивитися з гори на Дніпр широкий, на яри та на лани золотополі.* Шевч. 550. *Лани золотополі.* Хата, 84.

Золотопу́тий, а, е. Съ золотыми цѣпями, оковами. *Пилипко золотопутий, той, що в погрібі замурувався.* Драг. 38.

Золоторо́гий, а, е. Съ золотыми или вызолоченными рогами. *Був собі пан такий багатий... мав собі шість волів, сьомого золоторогого.* Рудч. Ск. I. 211.

Золототи́сячник, ка, *м.* Раст. Erythreum centaureum.

Золототка́ний, а, е. Тканый золотомъ. Шевч. 628. *Парча золототканая.* К. ЧР. 58.

Золотохви́лій, я, е. Съ золотыми волнами. *Лани золотохвилі.* Шевч. II. 151.

Золоття́, тя́, *с. соб.* Золотыя нити? Золотыя вещи? *Ой просо, просо—золоття, ой косо, косо, золоття.* Мет. 206.

Золоту́ха, хи, *ж.* 1) Золотуха. *Зовсім був осліп од золотухи.* К. Гр. Кв. 9. 2)=**Золотушник 2.** Вх. Пч. II. 12. 3) Раст. а) Solidago Virgaurea L. ЗЮЗО. I. 137. б) Thalictrum flavum L. ЗЮЗО. I. 138.

Золоту́шний, а, е. Золотушный.

Золоту́шник, ка, *м.* Раст. а) Inula britanica. б)=**Золотуха 3 а.** ЗЮЗО. I. 137. 2) Пт. Пчеловоръ, Merops apiaster. Вх. Пч. II. 12.

Золотцé, ця́, *с.* 1) Ум. отъ **зóлото.** 2) Шумиха. (Шишки з короваю) *великі з золотцем.* Алв. 35.

Зольни́ця, ці, *ж.*=**Зільниця.** Чуб. I. 103.

Золяни́к, ка́, *м.* 1) Покупающій золу на мыльные заводы. Мнж. 2) Чанъ для щелоченія кожъ въ золѣ и извести. Вас. 157.

Зомкну́ти, ся. См. **Зімкнути, ся.**

Зомлівáти, вáю, єш, сов. в. **зомлíти, лíю, єш,** *гл.* Обомлѣть, упасть въ обморокъ. *Головонька змита, кошуленька біла, а молода дівчина із жалю зомліла.* Чуб. V. 354. *Катря стоїть коло стіни, сама як стіна біла: бачу—зомлівае.* МВ. II. 148.

Зомлíлий, а, е. Обомлѣвшій. Шевч. 148. *Її зомліла душа.* Мир. Пов. I. 158.

Зомня́ти и зом'я́ти, мну́, неш, *гл.*=**Зімняти.** *Зомняв на кабаку.* Ном. № 3960.

Зона́, ни́, *ж.*=**Зана.**

Зóпак, *нар.* **На зóпак.** Въ обратную сторону. *Коли сонечко на зопак зійде, тоді, сестрице, гостьом в вас буду.* Мл. л. сб. 232.

З-óпалу, *нар.* Сгоряча. *З-опалу і не примітив далебі, чи він був там, чи ні.* Верхнеднѣпр. у.

Зопаріти, рію, єш, *гл.* Заболѣть воспаленіемъ мочевого пузыря. *Зопарів віл.* Черк. у.

Зопини́ти, ню́, ниш, *гл.*=**Зупинити.** Кв. Драм. 250.

Зопочи́нок, нку, *м.*=**Спочинок.** *Чорним очам спання нема, ніжкам зопочинку.* Мл. л. сб. 328.

Зопсíти, сíю, єш, *гл.* Испортиться. *Віл у мене зопсів, нема чим і поїхати.* Міус. окр.

Зопсувáти, сую́, éш, *гл.*=**Зіпсувати.** *Зовсім бісова собака сало зопсувала.* Канев. у. *Доброго корчма не зопсує, а лихого і церква не поправить.* Ном. № 3232. См. **Запсувати.**

Зопсувáтися, суюся, éшся, *гл.*=**Зіпсуватися.**

Зопхну́ти, ну́, неш, *гл.*=**Зіпхнути.** *З кроватоньки зопхнула.* Чуб. V. 668.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зоп'ясти́(ся), **пну́(ся)**, **нешся)**, *гл.*= **Зіп'ясти, ся**. Гліб. 89. Левиц. І. 103.

Зоп'яти́тися, **чу́ся**, **ти́шся**, *гл.* Остановиться. *Тоді віл зоп'ятився і не став іти до його.* Новомоск. у. *Як скажеш, щоб він тобі віддав, то пан і зоп'яти́ться.* НВолын. у.

Зора́ти, **рю́**, **реш**, *гл.* Вспахать. *Зорав приймак-приймаченько зо три десятини.* Чуб. III. 127.

Зорва́ти(ся), **рву́(ся)**, **рвеш(ся)**, *гл.* = **Зірвати, ся**. *Що маковку зорву—друга буде, а матінка умре,—я й загину.* Чуб. V. 439. *Як з гіллі зорвався.* Ном. № 3150.

Зорганизува́тися, **зу́юся**, **ється**, *гл.* Организоваться. *Моє о Христі братте зорганизувалось у якесь товариство.* К. XII. 27.

Зорени́ця, **ці**, *ж.* = **Зориця**. Козел. у.

Зо́решливий, **а**, **е.** = **Зоряний**. *Ніч зорешлива та тиха.* МВ. I. 141.

Зо́решливо, *нар.* = **Зоряно**. *А на дворі зорешливо та тихо.* Федьк.

Зори́на, **ни**, *ж.* Звѣзда. Ум. **Зори́нка, зори́ночка**. *А мила сидить—як свіча горить, а дитиночка - як зориночка.* Грин. III. 365.

Зори́ти, **рю́**, **ри́шся**, *гл.* Слѣдить глазами за кѣмъ, смотрѣть пристально. *Так і біга за їм, так і зорить.* Зміев. у. *Зорить праведного грішний, щоб зігнати його з світу.* К. Псал. 90. *Чого зориш на нас очима дико?* К. Іов. 33.

Зори́ця, **ці**, *ж.* Звѣзда. *Оце тобі провідниця—ясная зорица.* Мет. 225.

Зорі́ти, **рію́**, **ешся**, *гл.* Свѣтиться, свѣтить, сіять. *Місяць світить, зоря зоріє.* Чуб. V. 474. *Серце моє, зоре моя, де це ти зоріла?* Шевч. 143. См. **Зоряти**.

Зорни́ця, **ці**, *ж.* = **Зірниця**. *Тоді козак од дівки йде, як зійде зорниця.* Чуб. V. 93.

Зо́рній, **я**, **е**. Заревой. *Як літнім ранком зчервоніють хмари над сонечком, що весело встає,... поети, мов боги, ні на́що не вважають і пісню зорнюю про дольній світ співають.* К. Дз. 214.

Зорну́ти. См. **Зринати**.

Зору́дувати, **дую**, **ешся**, *гл.* Справиться, сдѣлать что. *Не зорудує ніяк із Настусиним батьком.* Г. Барв. 448. *Що задумав, то вже зорудує.* Г. Барв. 520.

Зоружи́ти, **жу́**, **жи́шся**, *гл.* Соорудить. *Уже зоружили зруб.* НВолын. у. *Зоружив чобота.* НВолын. у.

Зорюва́ти, **рю́ю**, **ешся**, *гл.* Спать на открытомъ воздухѣ. *Роспитують, хто з чим і відкіля і куди йде, і де зорювали, і де вода краща.* Кв. II. 41. *Літом у нас товар у полі зорює.* Борз. у. *Отара отирлувалась і зорює, і чабани поснули.* О. 1862. V. Кух. 34.

Зоря́, **рі́**, *ж.* 1) Звѣзда. *Чи це тая зоря зійшла, щоб я додому йшла? Чи це тая вечірняя, щоб я погуляла?* Грин. III. 198. *Ой ти зоре, моя зоре, зіронько вечірняя.* Лукаш. 161. 2) Заря. *Чи то зоря розсвітає?* Чуб. V. 2. **На зо́рю займа́ється**. Свѣтаетъ. *Уже зоря заялася, вже й сонечко зійшло.* МВ. II. 110.

Зо́рявий, **а**, **е.** = **Зоряний**. *Зорява стяга рожева зорялася.* МВ. (О. 1862. I. 90). *Зоряве небо миготить.* К. (О. 1861. IV. 151).

Зо́ряво, *нар.* = **Зоряно**. *На небі зоряво, і золотим серпом підбився молодик упору по над хмарки.* К. Дз. 141.

Зо́ряний, **а**, **е**. 1) Звѣздный. *Ніч місячна, зоряна.* МВ. (О. 1862. III. 53. 2) **Зо́ряна вода́**. По нар. повѣрью: вода съ лѣкарственной силой для коровы, простоявшая ночь при звѣздахъ. *Коли корова дає мало молока (як хто поробе), треба давати їй зоряну воду пити. А ту воду роблють так: ясної ночі ставляють на видноті, супроти зірок, діжницю з водою, то вона повинна простояти всю ніч.* Грин. II. 46, 320.

Зоряни́ця, **ці**, *ж.* Звѣзда. Ном. № 53, стр. 291.

Зо́ряно, *нар.* Много звѣздъ. *А зоряно так, що, здається, зорями в вічі сипле.* МВ. (КС. 1902. X. 148).

Зоря́ти, **ря́ю**, **ешся**, *гл.* Свѣтиться, сіять. *Що то була за дівчина! Зайде в хату, то мов зоря зоряє.* Г. Барв. 103, 237. *Там квітки як в божім раю... зорями в траві зоряють.* К. Дз. 221. *Ой вийду на гірку та гляну на зірку,—що зоря зоряє, а вся челядь гуляє.* Грин. III. 61. См. **Зоріти**.

Зоря́тися, **ря́ється**, *гл. безл.* Показываться зарѣ. *Там зоряється, займається.* Чуб. III. 475. *Вже й зоряється. Вже сонце—день.* МВ. II 149. *Зза дубків молоденьких зорява стяга рожева зорялася.* МВ. (О. 1862. I. 90).

Зо́ряшний, **а**, **е.** = **Зоряний**. *Ач яка зоряшна ніч! Хоч голки збірай.* Староб. у.

Зосі́бна, *нар.* Порознь, каждое отдѣльно. *Єсть же і иншого багато, що зробив Ісус, що, коли б писати зосібна, то думаю,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

що й сам світ не помістив би писаних книг. Єв. І. XXI. 25.

Зосла́ти, шлю́, шлеш, *гл.* = **Зіслати.**

Зосмі́лити. См. **Зосмілювати.**

Зосмі́литися, люся, лишся, *гл.* Осмѣлиться, ободриться. *Іосиф, зосміливши, увійшов до Пилата.* Єв. Мр. XV. 43. *Я раз ізнов зосмілився матері натякнути.* Г. Барв. 201.

Зосмі́лювати, люю, єш, сов. в. **зосмі́лити, лю, лиш,** *гл.* Ободрять, ободрить.— *Кажи мені всю правду, Опанасе,—зосмілювала його майорша.* Г. Барв. 334.

Зоставáти(ся), таю́(ся), єш(ся), сов. в. **зостáти(ся), ну(ся), нешся)** *гл.* = **Зіставати(ся), зістати(ся).** *То був волом, а то не хочеш зостатися конем.* Ном. № 1865.— **кого́.** Отставать, отстать отъ кого. *Іди та не гайсь, щоб нас не зоставсь.* Мнж. 129.

Зоста́вити. См. **Зоставляти.**

Зоставля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **зоста́вити, влю, виш,** *гл.* = **Зіставляти, зіставити.** *Ляха-Бутурлака не рубайте, между військом для порядку за яризу військового зоставляйте.* АД. І. 215.

Зостановúти, влю́, виш, *гл.* = **Зоставити.** *Його сонного будили, не збудили, там його в неволі й зостановили.* АД. І. 127.

Зоста́нок, нку, *м.* = **Останок.** *Мабуть ще здужав би на зостанку віку вам загра́ти.* Гацц. Аб. 65.

Зоста́рити, рю, риш, *гл.* = **Зістарити.** *Синів не женила, дочок не 'ддавала: зостарило мене, що я заробляла.* Чуб. V. 927.

Зоста́рітися, ріюся, ешся, *гл.* Состарѣться. Шевч. 101. *Як багато будеш знать, то скоро зостарієшся.* Ном. № 5948. *Вже старі, зостарімося.* Рудч. Ск. І. 210.

Зоста́ти(ся). См. **Зоставáти(ся).**

Зо́страх, ху, *м.* Испугъ. Мнж. 181.

Зостріва́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зострі́ти, рі́ну, неш,** *гл.* Встрѣчать, встрѣтить. *Пішла моя дівчинонька понад берегами, та зострíла рибалочок з трьома неводами.* Мет. 18. *Зострів мене козак молоденький, схопив з мене вінок золотенький.* Чуб. III. 170.

Зостріва́тися, ва́ся, ється, сов. в. **зострі́тися, рі́нуся, нешся,** *гл.* Встрѣчаться, встрѣтиться. *Да піду я селом, улицею, та зострінуся з молодою дівчиною.* Чуб. V. 154.

З'остри́ти, рію, єш, *гл.* Сдѣлаться острымъ, болѣе острымъ. **Зима з'остри́ла.** Зима сдѣлалась болѣе холодной. Вх. Лем. 420.

Зотлі́лий, а, е. Истлѣвшій.

Зотлі́ння, ня, *с.* Тлѣніе, истлѣніе. *Моїм костям зотління я бажаю.* К. Іов. 16.

Зотлі́ти, лію, єш, *гл.* Истлѣть. *Моє біле тіло під нагайкою зотліло.* Гол. І. 196. *Хусточка зотліла.* Мл. л. сб. 277. *Пішла вона* (надія) *на той світ в пресподню, коли ще й там знайду впокій, зотлівши.* К. Іов. 38.

Зотну́ти, ну́, не́ш, *гл.* = **Зітнути.** Шевч. 382. Чуб. III. 270.

Зотну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* = **Зітнутися.** К. Досв. 172.

Зотрива́ти, ва́ю, єш, *гл.* Подождать. *За воротьми я ще довгенько зотривала.* МВ. II. 105.

Зотру́хнути, ну, неш, *гл.* = **Струхнути.** *Там і зотрухла.* Руд. Ск. І. 141.

Зотха́ти, ха́ю, єш, сов. в. **зотхну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* = **Зітха́ти, зітхну́ти.** *Вийди на могилу та й зотхни тяженько.* Чуб. III. 117. *Зотхнув до Бога, далі занімів.* Федьк. І. 29.

Зотхну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Вздохнуть. *Кінь спіткнувся, тяженько зітхнувся: „Чого ти, коню, зотхаєш?“* Грин. III. 237.

Зохаби́ти, блю, биш, *гл.* Оставить, бросить. *Вийшло дівча* (жито) *жати, не могло го в ручку взяти. Пішло оно до крамниці купувати рукавиці, рукавиці не купило, в полю жито зохабило.* Гол. І. 339.

Зо́хматися, маюся, ється, *гл.* Пожелать. *Мати собі міркувала, що як піде на розлядини, що й своє, мовляв, тягло, і велика ікона від покійної жінки дітям зосталась, то я й зохмаюсь* (заміж). Г. Барв. 231. *Почула, що чоловік до свата збірається, та й собі зохмалась туди ж іти.*

Зохо́титися, чуся, тишся, *гл.* Почувствовать охоту, желаніе. Харьк. у. *Зохотився до школи хлопець.* Черк. у.

Зо́чити, чу, чиш, *гл.* Увидѣть. *На що ж і очі в лобі, коли не зочити кого треба.* МВ. (О. 1862. III. 56, 35).

Зошмарити, рю, риш, *гл.* Сбросить, скинуть. *Зошмар з воза сіно.* Вх. Лем. 421.

Зп... = Сп...

Зрабува́ти, бу́ю, єш, *гл.* Ограбить. *Ідуть турки на рабунки, зрабують тя молодого.* Чуб. V. 1087. *Зрабували той город, забрали в йому всіх коней.* Опат. 25.

Зра́да, ди, *ж.* Измѣна, вѣроломство. *Чи ти мене вірно любиш, чи на одну зраду?* Мет. 43. *Сестру кликнула* (Дідона) *на пораду, щоб горе злеє росказать, Енеєву*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

оплакать зраду. Котл. Ен. I. 35. *Співав він, що любив колись щиро та вірно, а йому зрада сталась несподівано.* МВ. II. 113. Ум. **Зра́дка, зра́донька, зра́дочка.** О. 1862. IV. 30.

Зраде́цький, а, е. Измѣннический. *Зрадецькі речі супротив пана.* Хата. 153.

Зраджа́ти, джа́ю, єш и **зра́джувати, джую, єш,** сов. в. **зра́дити, джу, диш,** *гл.* МВ. II. 62. *Красні лиця часто зраджають.* Гол. I. 362. *Часто ходив, вірно любив, з нею женихався, вона ж мене ізрадила,—я й не сподівався.* Мет. 86. *Ой Палію, Палію Семене, чи не зрадиш ти мене?* Макс. (1834), 98.

Зрадзі́лля, ля, *с.* Раст. Agrimonia Eupatorium. Шух. I. 21.

Зра́дити. См. **Зраджати.**

Зра́дитися, джуся, дишся, *гл.* 1) Посовѣтовавшись, рѣшить. *Зрадились, щоб піти до попа.* О. 1862. VI. 59. 2) Измѣнить себѣ. Слово встрѣчено только въ „Ужинку" Гатцука (стр. 350. Ном. № 8772): *Хоч кохання не зрадиться, та череві (?) завадиться.*

Зраді́лий, а, е. Обрадовавшійся. *Боже, гарно!... токоче її зраділе серце.* Мир. Пов. II. 84.

Зради́ти, ді́ю, єш, *гл.* Обрадоваться. Єв. Мр. XIV. 11. *„Вже козак твій назад іде". А козачка тому зраділа.* Чуб. V. 1171. *Пані зраділа.* МВ. II. 40. *Як виляділо я вас, так аж зраділо.* Гліб. 1.

Зради́тися, діюся, ється, *гл.* = **Зрадити.** *Той чоловік зрадівся.* ХС. IV. 16.

Зрадли́вий, а, е. Измѣнчивый, склонный къ измѣнамъ. *Моє серце зрадливеє звичаю не знає.* Мл. л. сб. 312. *Ой хортуно зрадливая, що ж ти виробляєш? Дала серцю зазнатися, з милим розмучаєш.* Чуб. V. 418.

Зрадли́вість, вости, *ж.* Вѣроломность, предательство. К. Кр. 17.

Зрадли́во, *нар.* По-измѣннически. *Месєап, забігши збоку, зрадливо, зо всього наскоку, пустив в Енея камінцем.* Котл. Ен. VI. 76.

Зра́дний, а, е и **зра́дній, я, є.** = **Зрадливий.** *Гей-гей! не надь, рибалко молоденький, на зрадний гак ні щуки, ні лина.* Г. Арт. (О. 1861, III. 109). *Зрадня ваша рада.* О. 1861. IV. 31.

Зра́дник, ка, *м.* Измѣнникъ, предатель. Чуб. V. 57. *Вибрав Юду Іскаріоцького, що стався зрадником.* Єв. Л. VI. 16.

Зра́дниця, ці, *ж.* Измѣнница, предательница. *Ой ти, дівице, моя зраднице, зрадила мене молодого.* Чуб. V. 410.

Зра́дній. См. **Зрадний.**

Зрадні́ти, нію, єш, *гл.* = **Зрадіти.** *Небозі сонечко мріється,—воно ж зрадніло, та й справді гріється.* Ном. № 6402.

Зра́док, дка, *м.* = **Зрадник.** *Плини, плини, майструва, від кладки до кладки, щоби знала її пам'ятала, які шевці зрадки.* Чуб. V. 1086.

Зра́дувати, дую, єш, *гл.* Обрадовать.

Зра́дуватися, дуюся, ється, *гл.* Обрадоваться. *Та зрадуеться, звеселиться Марусина матінка.* Мет. 146.

Зраз, зу, *м.* 1) Черенокъ для прививки къ дереву. Желех. 2) Образецъ; колодка (у сапожниковъ). Желел. Вх. Зн. 22.

Зра́зи, зраз, *ж. мн.* Кушанье изъ говядины: родъ свернутаго битка съ начинкой.

Зразко́вий, а, е. Образцовый. Желех.

Зразо́вий, а, е. Къ **зразам** относящійся. (Понесли) *зразову до ріжків печінку.* Котл. Ен. II. 9.

Зразо́к, зка́, *м.* 1) Образецъ, образчикъ, примѣръ. *Перекривля... дочку й жінку, затягаючи жалібним голосом на зразок жіночого голосіння.* Левиц. I. 208. *Похвалює Чіпку, другим на зразок ставить.* Мир. ХРВ. 291. Мнж. 181. 2) Узоръ. *А ну лишень зразок зніму з мережки.* Лебед. у. *Покажіть, будьте ласкаві, ваші шитки, зразки. Мені треба сорочку вимережити і лиштвою пошити.* Г. Барв. 216. 3) Выкройка.

Зра́зу, *нар.* Сразу, вдругъ; съ самаго начала. *Захоч— і вродиться все зразу.* Котл. Ен. VI. 35. *Ми тільки що наткнулись, він так таки зразу і почав лаятись.* Новомоск. у.

Зра́лити, лю, лиш, *гл.* Вспахать **ра́лом.**

Зра́на, *нар.* Поутру, съ утра. *По закутках зрана до вечора стоять діди.* Левиц. I. 42.

Зра́нити, ню, ниш, *гл.* Изранить.

Зра́нку, зра́ння, *нар.* = **Зрана.** *Приходили люди зранку.* Рудч. Ск. II. 168. *Орав же я зрання до полудня, доки не прийшла на серденьку туга.* Чуб. V. 157.

Зра́титися, чуся, тишся, *гл.* 1) О волахъ, когда они, будучи въ ярмѣ, тянутся въ противоположныя стороны: расходитьсл. *Зратилися воли.* Каменец. у. 2) Поссориться, разойтись. *От зратилася*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

та й не живе з чоловіком, бо він ню бив, чи мара їх знає. Каменец. у.

Зрахува́ти, ху́ю, еш, *гл.* 1) Сосчитать. *Наїхали купці з Варшави, того коника сторгували, ще за його гроші зрахували.* Чуб. V. 782. 2) Разсчитать, сообразить. *Зміркували, зрахували, що з козака буде.* К. Досв. 163. *Твоє зраховане премудре слово.* К. ЦН. 205.

Зреєструва́ти, ру́ю, єш, *гл.* Сдѣлать реестръ чему.

Зрека́тися, ка́юся, ешся, сов. в. **зректи́ся, чу́ся, че́шся,** *гл.*—**чого́.** Отрекаться, отречься отъ; отказываться, отказаться отъ. *Невинности моєї не зречуся.* К. Іов. 57.

Зре́титися, чуся, тишся, *гл.*=**Зратитися.** *Попереду жили нічого, а далі зретилися, зретилися, що-дня сварка та колотня, та й розійшлися.* Каменец. у. *Ге-ге! уже ся зретили, то шкода і вмовляти.* Каменец. у.

Зречи́, чу́, че́ш, *гл.* Сказать. Желех.

Зречи́ся, чу́ся, че́шся, *гл.*=**Зректися.** Желех.

Зрешілий, а, е. Трухлый. *Дерево зрешіле.* Вх. Лем. 421.

Зреші́ти, шію, еш, *гл.* Сдѣлаться трухлымъ. Вх. Лем. 421.

Зрива́ння, ня, *с.* Срываніе.

Зрива́ти, ва́ю, еш, сов. в. **зірва́ти, рву́, веш,** *гл.* 1) Срывать, сорвать. К. Досв. 57. Рудч. Ск. II. 60. *Квітку зірвала, за голову клала.* Чуб. III. 303. 2)—**бунт.** Поднять бунтъ, возмущеніе. *Звели нам під москалів тікати, або звели нам з ляхами великий бунт зривати.* Макс. (1849). 76. 3) **Зірва́ти бики́.** Выпречь быковъ изъ ярма. Вх. Зн. 22. 4)—**спи́ну, ми́шки.** Лѣченіе поясницы посредствомъ оттягиванія руками кожи отъ спины. Миргор. у. Екатериносл. у. Слов. Д. Эварн. 5) **Зірвана доро́га.** Дорога съ замерзшею на ней грязью, изрѣзанною раньше колесами. НВолын. у.

Зрива́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **зірва́тися, рву́ся, вешся,** *гл.* 1) Срываться, сорваться. *Ой як тая черешенька сама не зірветься, так до мене дівчинонька сама не прилетіться.* Чуб. 2) Вскакивать, вскочить, быстро подняться. *Зривається ніби куди бігти.* МВ. II. 54. *Справді?—покрикне панночка, зірвавшись з місця.* МВ. (О. 1862. III. 48). *Встав, зірвався, пішов з шумом.* Гол. I. 37. **Зірва́тися на но́ги.** Вскочить. Св. Л. 106. 3) Трогаться, тронуться съ мѣста, двинуться. *Раз март апріля звав у гості до себе. Апріль зорвався їхать возом.* Драг. 16. *Мати було як зірветься хоч на один день куди...* Г. Барв. 62. *Пішла заміж та не так, пішла раз — не гаразд, не зірвуся другий раз.* Грин. III. 357. 4) Подниматься, подняться (о бурѣ и пр.) *Зірвалася шуря-буря.* Нп.

Зри́вки, вок, *ж. мн.* Деревья съ полуснятыми плодами. *Ще нарвала ягід* (вишень) *на зривках—де-не-де зосталось,—поки ту ягідку піймаєш.* Новомоск. у. (Залюбовск.).

Зрина́ти, на́ю, еш, сов. в. **зо(і)рну́ти, рну́, не́ш** и **зри́нути, ну, неш,** *гл.* 1) Выплывать, выплыть на поверхность воды, вынырять, вынырнуть. *Уже ж сьому синьому каменю на верх не зринать, а павиному піру на дно не тонуть.* Чуб. V. 607. *Утоплений сам зринув.* Харьк. у. 2) сов. в. Спрыснуть, сорваться, выскользнуть. *Накинути відьму тим очкуром,—допіру не втече вона... з очкура не зрине.* Драг. 73. *Колесо зірнуло. Кінь з недоуздка зірнув.* Харьк. г.

Зри́нутися, нуся, нешся, *гл.* Хлынуть. *Зринулася водиця з Дунаю, з Дунаю тихого, бережку крутого.* Мет. 294.

Зриштува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Соорудить. *От, зриштували байдаки.* Рудч. Ск. II. 28.

Зрі́вка, ки, *ж.* = **Здрінка.** Вх. Уг. 242.

Зрі́вна, *нар.* Ровно? Поровну? *Зрівна, дружбоньку, зрівна, край коровай здрібна.* Гол. IV. 329.

Зрівнова́жити, жу, жиш, *гл.* Уравновѣсить. К. ЦН. 185.

Зрівня́ти, ня́ю, еш, *гл.* Сравнять. *Зрівняв землю, покрив дерном.* Шевч. 204. *І з землею зрівняють тебе.* Єв. Л. XIX. 44. *Смерть усіх зрівняє.* Харьк.

Зрівня́тися, ня́юся, ешся, *гл.* 1) Сравниться, сравняться. *Турчин у воду покотивсь, вода зрівнялась* Мл. л. сб. 87. 2) Поровняться. *Скоро зрівнявсь із ними, зараз поздоровкавсь із тим братом Якимом.* Рудч. Ск. I. 206.

Зрі́дка, *нар.* Рѣдко, не часто, не густо. *Ох і гаю мій, гаю, розсаджений зрідка.* Чуб. V. 647.

Зрі́дно. *нар.* Урожайно. *Дай тобі, Боже, щоб у полі зрідно, щоб у полі зрідно, а у дворі плідно.* Чуб. III. 365.

Зрі́зати. См. **Зрізувати.**

Зрі́зна, *нар.* Отдѣльно.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зрізни́тися, нюся, нишся, *гл.* Отдѣлиться, раздѣлиться.

Зрі́зок, зка, *м.* 1) Обрѣзокъ. НВолын. у. 2) Срѣзъ, перерѣзъ.

Зрі́зувати, зую, еш, сов. в. **зрі́зати, зрі́жу, жеш**, *гл.* Срѣзывать, срѣзать. *Їх зрізують, як спілий колос в полі.* К. Іов. 54. *Зріжу голову, вийму серце.* Ном. стр. 303, № 473.

Зріка́тися, ка́юся, ешся, *гл.*= **Зрекатися**.

Зрі́лко, ка, *с.*=**Здрі́нка**. Вх. Лем. 421.

Зрі́нка, ки, *ж.* и **зрі́нко, ка**, *с.*= **Здрінка**. Вх. Лем. 421.

Зріст, зро́сту, *м.* 1) Ростъ. *Сама красна, чепурная, хорошого зросту.* Мл. л. сб. 203. **На зріст.** Ростомъ. **Ши́ти на зріст.** Шить такъ, чтобы пошитое годилось и тогда, когда выростетъ тотъ, для кого шито. 2) Возрастъ. *З малих літ до великого зросту кохала, годувала.* ЗОЮР. I. 19. 3) Проросшее зерно, снопы.

Зрість, зрости, *ж.* Знакъ отъ срастанія на стволѣ дерева разрубленнаго мѣста. НВолын. у.

Зрі́ти, зрію, еш, *гл.* 1) Зрѣть, созрѣвать. *Пшениця зріє на ниві.* Стор. I. 128. *І вітер не віє, сонце не гріє, калина не зріє.* Мет. 134. 2) Выростать, дѣлаться взрослымъ. *Ти на літі і Ярина зріє.* Шевч. 245.

Зрі́ти, зрю, зриш, *гл* Видѣть. *Мусить всяк чоловік зріти, що недовго тут жити.* Чуб. III. 19.

Зроб, зро́бу, *м.* 1) Совершеніе, исполненіе работы. **Довести́ до зро́бу.** Исполнить, сдѣлать. *Тоді аж зароблять вони велик спасибі, як доведуть до зробу, до пуття тую роботу.* Василь. у. **Прийня́тися до зро́бу.** Приняться за дѣло, за исполненіе работы. *Як приймуться до зробу, у той час оддамо гроші.* Василь. у.

Зроби́ти, блю́, биш, *гл.* 1) Сдѣлать, произвести. Хата, 164. *Зроби, милий, золоті удила, щоб я твого коня до води водила.* Мет. 112. *Гуси зробили великий крик.* Грин. II. 239.—**своїм бо́гом.** По своему. *Не куди й дів ті гроші, а купив дзвін; та вже й тим скривдив громаду, що зробив своїм богом.* Св. Л 287. 2) Повредить кому колдовствомъ. *Чоловік з голоду сохне, а дурні брешуть, що це йому зроблено.* 3)—**во́лю кому́, чию́.** Исполнить чье желаніе. *Ой чумаченьки, ой ви молоденькі, зробіть мою волю.* Чуб. V. 1031. 4)—**ла́ску.** Сдѣлать одолженіе. *Велику ласку мені зроби, послухай.* МВ. II. 112. 5)—**собі́ смерть.** Наложить на себя руки. *Ах волю сама собі смерть зробити, як в багацтві з нелюбом жити.* Чуб. V. 117.

Зроби́тися, блю́ся, бишся, *гл.* Сдѣлаться. *Зробився мов несамовитий.* Котл. Ен. II. 15. *Усе зробилось, як бажали сґуїти.* Стор. МПр. 72.

Зро́бка, ки, *ж.* **Бра́ти гро́ші на зро́бку.** Брать деньги подъ отработокъ. *Землі в його нема,—бере гроші на зробку: уперед даєш, а послі він одробля.* Новомоск. у. (Залюбовск.).

Зробля́ти, ля́ю, еш, *гл.* Обрабатывать. *Ой я тобі не наймичка все поле зробляти.* Гол. IV. 538.

Зро́бок, бка, *м.* Истощенный работою, негодный уже къ работѣ человѣкъ. Желех.

Зрода́, зро́ду, зроду-звіку, *нар.* 1) *Вона зрода й у церкві не була.* Мнж. 104. *Чи був у тебе батько зроду?* Ном. № 10505. *Ой я зроду мишенька не знала.* Чуб. V. 594. *Зроду я заміж не піду.* Лавр. 155. **Зро́ду-віку.** Никогда еще. *Зроду-віку не було такого, а тепер: ось тобі, на!* Подольск. г. 2) Никакъ, никоимъ образомъ. *Такі капосні моде, що мені не можна зроду-звіку на селі вдержатись.* Левиц. Пов. 348.

Зроди́ти, ся. См. **Зрожати, ся,**

Зро́ду. См. **Зрода.**

Зрожа́й, жа́ю, *м.* Урожай. *Зрожаю нема, тільки зродила трава шовкова.* Мет. 465.

Зрожа́ти, жа́ю, еш, сов. в. **зроди́ти, джу́, диш**, *гл.* 1) Рожать, родить. *Так його мати зродила.* Ном. № 2918. *Ти учора ізвечора дитя зродила.* Грин. III. 273. 2) Родить, уродить. *Як будуть сестро... ягоди зрожати.* О. 1861. X. 89. *Прошу ж тебе, не цвіти красно, прошу ж тебе, не зроди рясно.* Мет. 176. *Добра нивонька була: сто кіп жита зродила.* Чуб. III. 240.

Зрожа́тися, жа́юся, ешся, сов. в. **зроди́тися, джу́ся, дишся**, *гл.* 1) Рожаться, родиться. 2) Родиться, уродиться. *Посіяла, мамко, жито,—зродився барвінок.* Гол. III. 403.

Зрозуміли́й, а, е. Понятный. Левиц. Пов. 237.

Зрозумі́лість, лости, *ж.* Понятность. Желех.

Зрозумі́ло, *нар.* Понятно.

Зрозумі́ння, ня, *с.* Пониманіе. *Вели-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

коздібна до зрозуміння такого, що буває втає не од премудрих і розумних. К. XII. 16.

Зрозуміти, **мію**, **єш**, *гл.* Понять. *Поки, тее зрозумівши, згоду учинили.* Макс. (1834), 126. *Ви так зписьменна говорите, що я того не зрозумію.* Котл. НП. 344.

Зро́к, **ку**, *м.* Зрѣніе. *Бог дав усім мюлям однаковий зрок.* Дещо, 36.

Зрони́ти. См. **Зроняти.**

Зрона́ти, **ня́ю**, **єш**, сов. в. **зрони́ти**, **ню́**, **ниш**, *гл.* Давать, дать упасть; терять, потерять, утратить. Желех. *Ой лісе, лісоньку, зронив ес красоньку.* Вх. Лем. 421.

Зроси́ти, **ся.** См. **Зрошати**, **ся.**

Зросли́вий, **а**, **е.** Дающій ростъ. *Та принеси три квіточки: ой первую зрослівую, а другую сонливую.* Мет. 1.

Зро́слий, **а**, **е.** Выросшій. Левч. 10.

Зроста́ння, **ня**, *с.* Ростъ, выростаніе.

Зроста́ти, **та́ю**, **єш**, сов. в. **зрости́**, **сту́**, **те́ш**, *гл.* Выростать, вырости. *Єсть у мене сестра менша, без мене зросла.* Мет. 32. *Без щастя зросла, а без долі вродилася.* Мет. 80. *При мені вона й зросла, бо сиротою зосталася змалечку.* МВ. II. 19.

Зрости́ся, **ту́ся**, **те́шся**, *гл.* Сростись. *Ой у полі дві тополі докупи зрослися.* Чуб. V. 403.

Зрости́ти, **щу́**, **сти́ш**, *гл.* Выростить. *Нехай їм Бог зростить.* Ном. № 375. *Як я тебе зростила, сама себе звеселила.* Чуб. V. 684.

Зро́стний, **а**, **е.** Взрослый. Левч. 10.

Зрошáти, **шáю**, **єш**, сов. в. **зроси́ти**, **шу́**, **сиш**, *гл.* Орошать, оросить. К. Досв. 26. *Дрібненькими слізоньками все поле зросила.* Мет. 274. *Припав він до землі та й зросив її слізьми.* МВ. II. 70.

Зрошáтися, **шáюся**, **єшся**, сов. в. **зроси́тися**, **шу́ся**, **сишся**, *гл.* Орошаться, ороситься, обливаться, облиться. *Слізьми так і зрошається.* МВ. I. 57.

Зру́б, **ба** и **бу**, *м.* 1) Срубка. *Знайшовся чоловік, що купив на зруб гай.* Стор. I. 47. Также мѣсто, гдѣ срубленъ лѣсъ. Вас. 206. *З липового зруба молоді паростки пустились.* МВ. I. 156. 2) Срубъ—при постройкѣ, въ погребѣ, колодезѣ и пр. Чуб. VII. 377. *Як положать зруб на хату..., то п'ють закладчини.* ХС. III. 41. Kolb. I. 56. *Був колодязь і такий низький зруб у ньому.* Грин. II. 338.

Зру́бань, **ні**, *ж.* Рубка лѣса. Вх. Уг. 242.

Зруба́ти. См. **Зрубувати.**

Зру́бина, **ни**, *ж.* Одна пластина въ колодезномъ срубѣ. Харьк. у.

Зруби́ти, **блю́**, **биш**, *гл.* Сдѣлать срубъ. *Зрубив хату.* НВолын. у.

Зру́бувати, **бую**, **єш**, сов. в. **зруба́ти**, **ба́ю**, **єш**, *гл.* Срубывать, срубить. *Кожне дерево зрубують.* Єв. Л. III. 9. *Зрубай, батеньку, високу яворину, збудуй, батеньку, широку домовину.* Чуб. V. 372.

Зруйнува́ння, **ня**, *с.* Разореніе, разрушеніе. Стор. II. 137.

Зруйнува́ти, **ну́ю**, **єш**, *гл.* 1) Разрушить, разорить. *Зруйнували Запорожжя.* Лукаш. 66. *Не зостанеться тут камінь на камені, щоб не зруйновано.* Єв. Мр. XIII. 2. *Зруйновано життя моє на світі.* К. Іов. 37. 2) Разорить (о потерѣ имущества).

Зруйнува́тися, **ну́юся**, **єшся**, *гл.* 1) Разрушиться, разориться. *Зруйнувався зовсім будинок.* 2) Разориться, потерять имущество. *Пан не зруйнується, як скількись кліток поля перелітує пустирем.* О. 1862. IV. 105.

Зруко́ваний, **а**, **е.** Обрученный. Вх. Лем. 421.

Зру́нтати, **таю**, **єш**, *гл.* Испортить, сдвинуть съ мѣста, почти разрушить. Подольск. г.

Зрухну́тися, **ну́ся**, **не́шся**, *гл.*=**Зрушитися.** *З місця й не зрухнеться.* Грин. II. 310.

Зруч, *нар.* Изъ руки, рукой держа. *Хтось буде шанувати: коли не зруч, то навкидя.* Ном. № 11971.

Зруча́ти, **ча́ю**, **єш**, *гл.* Поручать.

Зру́чний, **а**, **е.** Ловкій; удобный. Левиц. Пов. 141.

Зру́чність, **ности**, *ж.* Ловкость. Левиц. Пов. 237.

Зру́чно, *нар.* Ловко; удобно. Ком. I. 39.

Зру́шити, **шу**, **шиш**, *гл.* 1) Сдвинуть. *Насилу зрушив з місця.* 2) Тронуть, взволновать. *Дуже батька слова її зрушили.* МВ. II. 149. 3) Встревожить. *Всю діброву крилечками вкрили, голосочком діброву зрушили.* Чуб. V. 315.

Зру́шитися, **шуся**, **шишся**, *гл.* Дрогнуть, сдвинуться. **Зру́шилась земля́**—нар. повѣрье, по которому земля при первомъ весеннемъ громѣ какъ будто вздрагиваетъ. *Зрушилась земля, то тепер усе буде рости.* НВолын. у.

Зру́щик, **ка**, *м.* Въ ловушкахъ для звѣрей: палочка, толчокъ въ которую со

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

стороны звѣря заставляетъ дѣйствовать ловушку. Шух. I. 236, 237. См. **Пасть.**

Зрябі́ти, бі́ю, еш, *гл.* Сдѣлаться рябымъ, пестрымъ. *Шия так зрябіла дуже; хто його зна й що воно.* Канев. у.

Зряджа́ти, джа́ю, еш, сов. в. **зряди́ти, джу́, диш,** *гл.* 1) Наряжать, нарядить; убирать, убрать. *Що в суботу кісоньку чесала, а в неділю головку зряжала.* Мил. 148. *Не за для тебе ся калинонька сажена, а за для тебе дівка Галочка зряжена.* Грин. III. 487. *Блищить шабля козацькая від срібла та злата, зрядив його пан ласкавий як рідного брата.* К. Досв. 154. 2) Снаряжать, снарядить. *Зрядили його* (в дорогу) *і він пішов.* Мнж. 74. *Треба синів на чужину зряжати.* МВ. II. 52. *Зряджають молодіж на нове хазяйство.* МУЕ. III. 169.

Зря́дник, ка, *м.* Раст. Gladiolus imbricatus L. ЗЮЗО. I. 124.

Зрясі́ти, шу́, сі́ш, *гл.* Усѣять. *Зрясять на віці коровай, у піч посадять із віка.* Мет. 164.

Зрятува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Спасти. *Зрятуй його!* Греб. 341.

Зря́хатися, хаюся, ешся, *гл.* Собраться; сговориться. Мнж. 181. *Свати уже зряхались іти додому.*

Зря́чий, а, е. Видящій, зрячій.

Сса́джувати, джую, еш, сов. в. **зсади́ти, джу́, диш,** *гл.* 1) Ссаживать, ссадить, снимать, снять. *Чоловік тоді його зсадив з груші.* Рудч. Ск. 25. **З хазя́йства зсади́ти.** Разорить. *Миші... нас із хазяйства зсадять.* Мнж. 66. 2) Смѣщать, смѣстить, увольнять отъ должности, отрѣшить отъ должности. *Громада його* (голову) *давно б зсадила.* О. 1861. VIII. 95. *Гляди, царю, бо сей Мазепа тебе з царства зсадить* КС. 1882. III. 611. 3) Встаскивать, встащить, взваливать, взвалить. *Узяли його в хату та й зсадили на піч.* Мнж. 95. *Зсадити дерево на віз.* Зміев. у.

З-се́рця, *нар.* Разсердившись. *Турн з-серця скрипотів зубами.* Котл. Ен.

Зси́віти, вію, еш, *гл.* Посѣдѣть. Аф. 262.

Зси́діти, джу, диш, *гл.* Высидѣть, просидѣть. *Мати ще й удушливенька була: було всю нічку зсидить, усе бухикає.* Г. Барв. 61.

Зсила́ти, ла́ю, еш, сов. в. **зісла́ти, шлю́, шлеш,** *гл.* 1) Ниспосылать, ниспослать. *Моя думка—єсть то ангел од Бога зісланий.* Мл. л. сб. 137. 2) Высылать, выслать, отсылать, отослать. *Стали вдову стареньку зневажати, на чуже подвірря зсилати.* Мет. 347. *Зослав хлопця з хати.* Новомоск. у.

Зсини́ти, ню́, ниш, *гл.* Побить до синяковъ. *Зсинив її так, що й Боже!* Лебед. у.

Зсини́ти, ні́ю, еш, *гл.* Посинѣть.

Зсинобо́житися, жуся, жишся, *гл.* Прикинуться бѣднякомъ, несчастнымъ. *Зігнувсь, зсинобоживсь і почав прохати.* Грин. II. 183.

Зси́па, пи, *ж.* Родъ корзины для зерна, стоящей въ амбарѣ: дѣлается съ крышкой въ формѣ большой, сверху расширенной бочки изъ пучковъ соломы, связанныхъ шворками или лыками. Kolb. I. 59.

Зсипа́ти, па́ю, еш, сов. в. **зси́пати, плю, плеш,** *гл.* Ссыпа́ть, ссы́пать. *Прошу вас, добре дбайте, борошно зсипайте.* Мет. 396. *Хотів у мішок зсипати.* Кв.

Зсипа́тися, па́юся, ешся, сов. в. **зси́патися, плюся, плешся,** *гл.* Ссыпа́ться, ссы́паться. *Її бруньки зриваються, зсипаються в пляшку.* Чуб. I. 130.

Зсиха́ти, ха́ю, еш, сов. в. **зсо́хнути** и **зсо́хти, хну, неш,** *гл.* Изсыхать, изсохнуть.

Зсідани́на, ни, *ж.* Створожившаяся часть молока, творогъ, образовавшійся при окисаніи молока. Вх. Лем. 421.

Зсіда́ти, да́ю, еш, сов. в. **зсі́сти, зся́ду, деш,** *гл.* 1) Возсѣдать, возсѣсть. *Як чорт на його зсяде.* Ном. № 3382. 2) Вставать, встать, сойти (съ лошади, напр.) *Зсісти з коня.*

Зсіда́тися, да́юся, ешся, сов. в. **зсі́стися, зся́дуся, дешся,** *гл.* О молокѣ: скисать, скиснуть, створаживаться, створожиться. *Молоко зсілось.* Г. Барв. 369.

Зсі́лий, а, е. Скисшій (о молокѣ). *Зсіле молоко.* Вх. Зн. 22.

Зсі́сти, ся. См. **Зсідати, ся.**

Зскака́ти, кую, еш, сов. в. **зскочи́ти, чу, чиш,** *гл.* 1) Соскакивать, соскочить. *Жінка... так з печі і зскочила.* Ном. № 4007. *Сотничиха зскакує з ліжка.* Стор. II. 241. 2) Вскакивать, вскочить. *Зскочив на драбину.*

Зсли́знути, зну, неш, *гл.* Исчезнуть, пропасть. *Бодай нагло зслиз!* Ном. № 3781.

Зсмутні́ти, нію, еш, *гл.* Опечалиться. *Чого так зсмутніла?* Чуб. III. 121.

Зсо́вувати, вую, еш, сов. в. **зсу́нути, ну, неш,** *гл.* Сдвигать, сдвинуть. *Давай зсовувать з себе пояс.* ЗОЮР. I. 247.

Зсо́вуватися, вуюся, ешся, сов. в.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

зсу́нутися, нуся, нешся, *гл.* Сдвигаться, сдвинуться. **З глу́зду зсу́нутися.** Рехнуться. *Стара з глузду зсунулась, мов собака з соломи.* Ном. № 6332.

Зсо́хнути и **зсо́хти.** См. **Зсихати.**

Зспо́ду, *нар.* = **Зісподу.** *Накладем стіжок зсподу широкий.* Чуб. III. 465.

Зста́рити, рю, рить, *гл.* Состарить. *Нужда мене зстарила і зв'ялила.* МВ. I. 30.

Зста́ріти(ся), рію(ся), єш(ся), *гл.* Состариться. *Зстаріли ви, ненько!* МВ. II. 15. *І зстарівся воюючи, по корчмах ночуючи.* Ном. № 1700.

Зстарода́вна, *нар.* Издревле.

Зступа́тися, па́юся, ешся, сов. в. **зступи́тися, плю́ся, пишся,** *гл.* 1) Сходиться, сойтися вмѣстѣ, сближаться, сблизиться. *Передні... зступаються ближче один до одного.* Мир. ХРВ. 262. 2) Осѣдать, осѣсть, сойтись, сдвинуться. *Зступилась хата.* Канев. у. *Ввійшов Іван до Остапа в гріб і слідком за ним земля зступилась.* Грин. I. 288. 3) Сжиматься, сжаться. *Як зступляться черевики, то ще й кісні будуть.* Канев. у.

Зсува́ти, ва́ю, єш, *гл.*=**Зсовувати.**

Зсува́тися, ва́юся, ешся, *гл.*=**Зсовуватися.**

Зсука́ти. См. **Зсукувати.**

Зсу́кувати, кую, єш, сов. в. **зсука́ти, ка́ю, єш,** *гл.* Ссучивать, ссучить. *Зсукав мотузок.* Чуб. I. 162.—**свічку.** Сдѣлать свѣчу (изъ воску). *Зсукали свічку із ярого воску.* Чуб. I. 162. *А ще раніше пан Василько встав, три свічки зсукав.* Чуб. III. 285.

Зсукува́тіти, тію, єш, *гл.* Сдѣлаться сучковатымъ. Аф. 462.

Зсу́нути, ся. См. **Зсовувати, ся.**

Зсуро́пити, плю, пиш, *гл.* Смѣшать различнаго рода зерновой хлѣбъ. *Зсуропив мішок пшениці та кукурузи та й змолов.* Міус. окр.

Зсуте́ні́ти, нію, єш, *гл.* Стемнѣть. *Вже гарненько зсутеніло.* О. 1862. IV. 104.

Зсуши́ти, шу́, шиш, *гл.* 1) Высушить. *Зсушу я ще трохи яід на зіму.* 2) Изсушить. *Невірная дружина зв'ялила, зсушила.* Мет. 260.

Зсуши́тися, шу́ся, шишся, *гл.* 1) Высушиться. *Чи вже зсушилися груші?* 2) Изсушиться. *Зсушилася, зв'ялилася, як нитка тоненька.* Чуб. III. 168.

Зт... См. **Ст...**

Зуб, ба, *м.* 1) Зубъ. *Добрі ті зуби, що кісіль жують.* Посл. *А вона тільки зуби зціпила.* МВ. II. 38. *Адам ззів кисличку, а в нас оскома на зубах.* Ном. № 125. **Взя́ти на зу́би кого́.** Злословить о комъ. *Вас щось на зуби взяли.* 2) Зубъ — часть снаряда: зубецъ колеса, валька для катанья бѣлья, зубъ бороны, **рала** и пр. МУЕ. III. 17. Шух. I, 154, 228. Чуб. VII. 400. 3) **Во́вчі зу́би.** Названіе рода писанки. КС. 1891. VI. 379. 4) Родъ пѣсни. Маркев. 34. *Сопілка зуба затинала.* Котл. Ен. I. 19. Ум. **Зу́бик.**

Зуба́нь, ня́, *м.* Человѣкъ съ большими выдающимися зубами. Черк. у.

Зуба́тий, а, е. Зубастый. *З себе худий, жовтий, очі ямкуваті, зубатий такий.* МВ. II. 191.

Зубе́ла, ли, *ж.* Узда. Угор.

Зубе́лити, лю, лиш, *гл.* Взнуздывать. Угор.

Зубе́ць, бця́, *м.* 1) Зубецъ—какъ фигура и какъ часть снаряда (напр. **зу́бці́ у грабля́х.** Шух. I. 166); сдѣланный изъ матеріи и пр. какъ украшеніе одежды. Шух. I. 122. Гол. Од. 56. 2) Зубокъ, часть чесночной луковицы, распадающейся на части. МУЕ. III. 39. 3) *мн.* **зу́бці́.** Кушанье изъ очищенныхъ зеренъ ячменя—сваренныхъ или поджаренныхъ. Чуб. VII. 440. Маркев. 153. *На закуску куліш і кашу, лемішку, зубці, путрю, квашу.* Котл. Ен. I. 18. Ум. **Зу́бчик.**

Зу́бик, ка, *м.* Ум. отъ **зуб.**

Зуби́ло, ла, *с.* Остроконечный молотокъ, которымъ рубятъ желѣзо кузнецы. НВолын. у. Грин. II. 3.

Зу́бі́ч, *нар.*=**Узбі́ч.** НВолын. у.

Зу́бка, ки, *ж.* Порода лука съ маленькими продолговатыми луковицами. Вас. 203.

Зубни́й, а́, е́. Зубной. *Прилипла вже до кости моя кожа, зостався я із ялами зубними.* К. Іов. 42.

Зубова́тий, а, е. О картофели, фасолѣ: недоваренная, еще твердая. *Квасоля ще не вкипіла, ще зубовата.* Черниг. у.

Зубо́вий, а, е. 1)= **Зубний.** *Святий Антонію, зубовий цілителю, поможи мені.* Чуб. I. 125. 2)—**часни́к.** Обыкновенный чеснокъ съ луковицей, распадающейся на зубки. Вас. 203.

Зубо́жений, а, е. Приведенный въ бѣдность, сдѣланный бѣднымъ. *Коли ми зійдемося знову на сій зубоженій землі?* Шевч. 383.

Зубо́жити, жу, жиш, *гл.* Обѣднить, привести въ обѣднѣніе.

Зубо́житися, жуся, жишся, *гл.* Обѣд-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нѣть. *Зубожився так, що нічого не має.* Рудч. Ск. II. 202.

Зубо́жіння, **ня**, *с.* Обѣднѣніе. Желех.

Зубо́жіти, **жію**, **еш**, *гл.* Обѣднѣть. *І чи я ж сьогодня всиротіла? Чи се тепер тільки зубожіла.* МВ. II. 105.

Зубо́к, **бка́**, *м.* = **Зубець 1** и **2**. *Наступив на зубки в граблях.* Грин. II. 207. *Зубки в ритках.* МУЕ. III. 20.

Зу́бо́ча, *нар.* Искоса. *Гляне зубоча.* Сосниц. у. Слов. Д. Эварн.

Зубо́чистий, **а**, **е**.=**Зго́ристий**.

Зубр, **ра**, *м.* Зубръ. Вх. Пч. II. 5.

Зубро́вий, **а**, **е**. Зубровый. *Друга трубонька та мідяная, третя трубонька та зубровая.* Гол. II. 61.

Зубря́, **ря́ти**, *с.* Зубренокъ. Вх. Пч. II. 5.

Зубцьо́ваний, **а**, **е**. Имѣющій зубчатый орнаментъ.

Зубча́стий, **зубча́тий**, **а**, **е**. Зубчатый. *Під прозорчастою, чистою як сльоза водою, зеленіло якесь баговіння зубчасте, тонесеньке, дрібне.* Левиц. I. 63. *Зубчасті стіни.* Левиц. Пов. 165. **Зубча́стий про́діль**. Особый проборъ при прическѣ дѣвушекъ въ **колокілки**. Чуб. VII. 423.

Зу́бчик, **ка**, *м.* Ум. отъ **зубець**.

Зуверіти, **рію**, **еш**, *гл.* Покоробиться. *Зуверіли дошки.* Вх. Лем. 421.

Зуга́рний, **а**, **е**. Способный, мастеръ. *А ми доженемо.—Зугарні! Заплутаєтесь у своїх полах та й попадаєте.* Мир. Пов. I. 149. *Зугарний теревені правити.*

Зугле́діти, **джу**, **диш**, *гл.* Замѣтить, подмѣтить.

Зужиткува́ти, **ку́ю**, **еш**, *гл.* Потребить, израсходовать. Подольск. г.

Зу́жмом, *нар.*=**Жужмом**. *Коло її хустина зужмом лежить.* Подольск. г. *Поночі крало та зужмом усе в коморі й забрало.* Черк. у. *Нащо отак зужмом несеш вірьовку?* Черк. у.

Зу́жувати, **жую**, **еш**, сов. в. **зу́зи́ти**, **зу́жу**, **зиш**, *гл.* Суживать, сузить. *То ширить їм, то зужує гряниці.* К. Іов. 27.

Зу́здріти, **дрю**, **риш**, *гл.* Увидѣть, узрѣть. *Стрілець такий, що аби зуздрів на око, то вже й його.* ЗОЮР. II. 203. *Шукатимеш—не зуздриш мене оком.* К. Іов. 16.

Зу́здрітися, **рюся**, **ришся**, *гл.* Оглянуться, осмотрѣться. Лубен. у. (В. Леонтов.).

Зу́зи́ти. См. **Зужувати**.

Зузули́на, **ни**, *ж.*=**Зозуля**. *Закувала зузулина в саду на паду.* Мил. 137.

Зузу́ля, **лі**, *ж.* и пр.=**Зозуля** и пр.

Зукра́сити. См. **Зукрашати**.

Зукраша́ти, **ша́ю**, **еш**, сов. в. **зукра́сити**, **шу**, **сиш**, *гл.* Украшать, украсить. *Вони його любили, мов жертву ідольську квітками зукрашали.* К. МБ. III. 257. *Султанські зукрашені кіосками сади.* К. ПС. 126.

Зума́ти, **ма́ю**, **еш**, *гл.* Сойти съ ума. Вх. Зн. 22.

Зуми́сне, *нар.* Умышленно, нарочно. *Всі гори були ніби зумисне заквітчані зеленим деревом.* Левиц. Пов. 4.

Зуми́тися. См. **Зумлятися**.

Зу́міти, **мію**, **еш**, *гл.* Съ ума сойти. *Чи ти зуміла, чи дурману наїлася?* Кіев. Подольск. г.

Зуміти, **мію**, **еш**, *гл.* Сумѣть. *Як зуміла, так і спіла.* Ном. № 1054.

Зумі́тися, **мі́юся**, **мієшся**, *гл.* 1)=**Зу́міти**. *А щоб ти зумілася!* Ковел. у. 2) Поразиться, изумиться. *Дівчина зумілася, де доля поділася.* Чуб. V. 119.

Зумля́тися, **ля́юся**, **ешся**, сов. в. **зуми́тися**, **млю́ся**, **мишся**, *гл.* Изумляться, изумиться, поразиться. *Зумлялися усі величчем Божим.* Єв. Л. IX. 43. *Зумилася ж я!* МВ. II. 124. *Йосип зумився, що Христос народився.* Грин. III. 33.

Зумогти́, **мо́жу**, **жеш**, *гл.*=**Змогти**. *Я би так не зуміг жити на світі.* Федьк.

Зумра́ти, **ра́ю**, **еш**, *гл.* Съѣсть, уплесть. *Так цілого хліба і зумрав.* Козелецк. у. Слов. Д. Эварн.

Зу́мствувати, **вую**, **еш**, *гл.* Придумать. *Я б зумствувала, як робити.* Зміев. у.

Зуніа́тити, **а́чу**, **тиш**, *гл.* Сдѣлать уніятомъ. К. ПС. 139.

Зуноватися, **нуюся**, **ешся**, *гл.* Надоѣсть, опротивѣть. Вх. Лем. 421.

Зупи́н, **ну**, *м.* Удержъ. *Гуля собі,—нема йому на світі зупину.* О. 1862. VIII. 54. *Зупину не було її ході крівавій.* К. Псал. 181.

Зупини́ти, **ся**. См. **Зупиняти**, **ся**.

Зупи́нка, **ки**, *ж.* 1) Остановка. 2) Знакъ препинанія. Ном. № 11807.

Зупиня́ти, **ня́ю**, **еш**, сов. в. **зупини́ти**, **ню́**, **ниш**, *гл.* Останавливать, остановить, удерживать, удержать. *Да гуляла, гуляла, мати не спиняла, да тепер зупинила.* Чуб. V. 542. *Підбігли до його і зупинили коня.* Стор. МПр. 52.

Зупиня́тися, **ня́юся**, **ешся**, сов. в. **зупини́тися**, **ню́ся**, **нишся**, *гл.* Останавливаться, остановиться, удерживаться, удержаться. *Такий бенкет задали, що аж*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

до неба дим пішов та на хмарі зупинився. Рудч. Ск. II. 85.

Зупо́вний, а, е. Полный. *Треба, кажуть, ізозвати зуповную раду, щоб і військо з Запорожжя було на раді.* К. ЧР. 26.

Зури́вочний, а, е. Непрочный, шаткій. Слово сомнительное, встрѣченное лишь въ пѣснѣ о Саввѣ Чаломъ, видимо подправленной кѣмъ-то и напечатанной въ „Запорожской Старинѣ“ Срезневскаго: *Хоч спісивий, не спісивий, пани кажуть, Сава, да недобра, зурівочна стала його слава.* (Часть I, стр. 63).

Зури́тити, чу, тиш, *гл.*—**собі́ кого́.** Почувствовать къ кому отвращеніе. Шух. I. 45.

Зу́рка, ки, *ж.* Раст. Cynoglossum. Вх. Пч. I. 9.

Зуро́чення, ня, *с.* Сглазъ. Гол. III. 4.

Зуро́чити, чу, чиш, *гл.* Сглазить. *Дівчатам годиться иноді вмиваться з помийниці, щоб хто не зурочив.* Грин. II. 31. *Лихе око зурочило наше щастя.* О. 1862. VIII. 21.

Зуси́лля, ля, *с.* Подвигъ, усиліе. *Тільки святий Бог наших не забував: на великі зусилля, на одповіддя держав.* Макс.

Зусі́м, *нар.* Совсѣмъ. *Нехай, нехай,—та й зусім занехай.* Ном. № 11011.

Зу́ски, *нар.*=**Дзуски.**

Зу́спитися, плюся, пишся, *гл.* Встрѣтиться. Зміев. у.

Зу́спіт, *нар.* Назадъ, вспять. *Оце пливли ми до острова Чортомликом, а тепереньки зуспіт Підпільною.* Екатериносл. у. Слов. Д. Эварн.

Зу́спіти, пію, еш, *гл.* Встрѣтить. *Ми першого очима зуспіли Чайченка.* МВ. II. 95. *І не счулась, як зуспіли дніпрові дівчата.* Шевч. 359.

Зустріва́ти, ва́ю, еш, сов. в. **зустрі́ти, рі́ну, неш,** *гл.* Встрѣчать, встрѣтить. *Не зможу я по степах чвалати, будуть мене вовки-сіроманці зустрівати.* Мет. 444. *Зустрів його один чоловік з города.* Єв. Л. VIII. 27.

Зустріва́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **зустрі́тися, нуся, нешся,** *гл.* Встрѣчаться, встрѣтиться. *Прощай, розуме, як з горілкою зустрівся.* Ном. № 11468. *Думав, доля зустрінеться, спіткалося горе.* Шевч. 38.

Зу́стріч, чі, *ж.* Встрѣча. *Ой поїхав козаченько до свого двора, вийшла йому на зустріч сама менша свість.* Чуб. V. 769.

Зустріча́ти, ча́ю, еш, *гл.*=**Зустрівати.**

Зустріча́тися, ча́юся, ешся, *гл.*=**Зустрівати́ся.**

Зустрі́чний, а, е. Встрѣчный. *А зустрічний каже: як же ми розійдемось, коли місточок узенький?* Кв. II. 40.

Зух, ха, *м.* Молодецъ, молодчина, удалецъ. *Дали мені капелюх, уже тепер вояк зух.* Гол. I. 143.

Зухва́лий, а, е. Дерзкій.

Зухва́льство, ва, *с.* Дерзость, наглость. Стор. МПр. 82.

Зухова́тий, а, е. Молодецкій, хватскій. *Над річкою стоїть хата, там дівчина зуховата.* Мл. л. сб. 324. *Гуляй, доню, ізводь хлопців, но вибірай все молодців; чи убогий чи багатий, аби був зуховатий.* Чуб. V. 685.

Зуча́ти, ча́ю, еш, сов. в. **зучи́ти, чу́, чиш,** *гл.* Пріучать, пріучить. *Зучай дитину чистенько коло себе ходити. Ви його не зучайте курити.* Константиногр. у.

Зуча́тися, ча́юся, ешся, сов. в. **зучи́тися, чу́ся, чишся,** *гл.* Пріучаться, пріучиться. *Бо під батьковськими крильми я зучився до бою.* К. МБ. III. 246.

Зцапі́ти, пі́ю, еш, *гл.* Глупымъ сдѣлаться, одурѣть (какъ козелъ). Желех.

Зці́джувати, жую, еш, сов. в. **зці́дити, джу́, диш,** *гл.* Отцѣживать, отцѣдить, сливать, слить (напр., настойку съ ягодъ).

Зціле́ння, ня, *с.* 1) Соединеніе въ одно цѣлое. 2) Исцѣленіе. *Ісцілення душі і тілес.* Чуб. I. 165.

Зціли́ти, ся. См. **Зціляти, ся.**

Зціліти́, лі́ю, еш, *гл.* Остаться въ цѣломъ видѣ, остаться цѣлымъ. Черк. у.

Зцілю́щий, а, е. Цѣлебный, цѣлительный. *Як зцілющий вітер від домин подише, хворі мої лоні міччу заколише.* Щог. Сл. 6. **Зцілю́ща й живу́ща вода́.** Мертвая и живая вода (въ сказкахъ). *Набрала води зцілющої, попорськала,—так лежить зовсім так, як чоловік, тілько неживий. Набрала вона живущої води, дала йому в рот,—він і ожив.* ЗОЮР. II. 56. См. **Цілющий.**

Зціля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **зціли́ти, лю́, лиш,** *гл.* 1) Дѣлать, сдѣлать цѣлымъ, соединить въ одно цѣлое. Черк. у. НВол. у. *Ти розбила, а я зцілю.* 2) Исцѣлять, исцѣлить. *Мали силу зціляти недуги.* Єв. Мр. III. 15.

Зціля́тися, ля́юся, ешся, сов. в. **зціли́тися, лю́ся, лишся,** *гл.* 1) Соединяться въ одно цѣлое; срастаться, срастись. *Взяв ту воду, помазав нею шматки ца-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ренка,—вони її зцілились. Рудч. Ск. I. 128. 2) Исцѣляться, исцѣлиться. *Почула вона в тілі, що зцілилась від недуги.* Єв. Мр. V. 29.

Зці́пити. См. **Зціплювати.**

Зці́піти, пію, єш, *гл.* Оцѣпенѣть, одеревенѣть. *Зціп мов пень.* Млак. 84.

Зці́плювати, плюю, єш, сов. в. **зці́пити, плю, пиш,** *гл.*—**зу́би, ру́ку.** Стискивать, стиснуть, сжимать, сжать.

Зцу́пити. См. **Зцуплювати.**

Зцу́плювати, плюю, єш, сов. в. **зцу́пити, плю, пиш,** *гл.* Стаскивать, стащить, стянуть. *Зцупити з печі.* Г. Арт. (О. 1861. III. 111).

Зцура́тися, ра́юся, єшся, *гл.* = **Відцуратися.** *Зцуралась роду як чуми.* Мкр. Г. 46.

Зцяцькува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Украсить, напр. украсить орнаментировкой. *Лушні мережані, колеса штучно повиточувані, ярма зцяцьковані, як на відданню у дівки сорочка.* Г. Барв. 137.

Зча́лити, лю, лиш, *гл.* Соединить, связать. Харьк. у.

Зчарува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Околдовать. *Треба брата зчарувати.* Гол. I. 207. *Вона ж мене зчарувала.* Рудан. I. 18.

Зча́ста, *нар.* Часто. *Щоб ти в мене, донько, зчаста не бувала.* Гол. I. 195.

Зчеза́ти, за́ю, єш, сов. в. **зчѐзнути, ну, неш,** *гл.* Исчезать, исчезнуть. *Марко повернув у гущиню і зчез за кущами.* Стор. МПр. 125.

Зчепи́ти, ся. См. **Зчіплювати, ся.**

Зчепури́ти, рю́, ри́ш, *гл.* Убрать красиво, украсить. *Обмазали хату, зчепурили так, як молоду.* Г. Барв. 249.

Зчервоні́ти, ні́ю, єш, *гл.* Покраснѣть. *Що слово Улита промовить, так і зчервоніє.* Г. Барв. 217. *Як літнім ранком зчервоніють хмари над сонечком, що весело встає.* К. Дз. 214.

Зчеса́ти. См. **Зчісувати.**

Зчини́ти, ся. См. **Зчиняти, ся.**

Зчиня́ти, ня́ю, єш, сов. в. **зчини́ти, ню́, ниш,** *гл.* Дѣлать, сдѣлать, производить, произвести, совершать, совершить. *Всіх козаків поїла, кормила, по Івасю Вдовиченку похорон і весілля зчинила.* Мет. 424.—**бу́чу.** Поднять шумъ.

Зчиня́тися, ня́юся, ється, сов. в. **зчини́тися, ню́ся, нишся,** *гл.* Происходить, произойти, совершиться, подняться.

Зчи́стити. См. **Зчищати.**

Зчи́сток, тка, *м.* Послѣдъ у родившей коровы. *Як корова отелиться, озьми зчисток, закопай.* Мнж. 156.

Зчища́ти, ща́ю, єш, сов. в. **зчи́стити, зчи́щу, стиш,** *гл.* Счищать, счистить.

Зчі́плювати, люю, єш, сов. в. **зчепи́ти, плю́, пиш,** *гл.* 1) Сцѣплять, сцѣпить. 2)—**ру́ку з руко́ю.** Взяться за руки. *Ручку з ручкою зчепивши, йшли із церкви молодії.* Мкр. Н. 37.

Зчі́плюватися, лююся, ється, сов. в. **зчепи́тися, плю́ся, пишся,** *гл.* Сцѣпляться, сцѣпиться.

Зчісувати, сую, єш, сов. в. **зчеса́ти, зчешу́, шеш,** *гл.* 1) Расчесывать, расчесать. *Іди, сину, додомоньку, змию, зчешу тобі головоньку.* Чуб. V. 937. 2) Срубить. *Нема вже шаблі, що не одну татарську голову зчесала.* Стор. I. 15.

Зчорні́ти, ні́ю, єш, *гл.* Почернѣть. *Зчорнів я, змарнів я, по полю ходячи.* Гол. I. 247.

Зчо́хом, *нар.* Съ избыткомъ.

Зчудува́тися, ду́юся, ється, *гл.* Удивиться.

Зшива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **зши́ти, зши́ю, зши́єш,** *гл.* Сшивать, сшить. *Зшивали лантухи на сухарі.* Стор. МПр. 126.

Зши́лити, лю, лиш, *гл.*—**гу́би.** Выпятить, сжавъ въ одну точку. *Та ще й губи зшилить, кепкувать би то, бридкий, з старої людини.* Сим.

Зши́ти. См. **Зшивати.**

Зши́ток, тку, *м.* Тетрадь. Желех.

Зшпо́ртати, таю, єш, *гл.* Смастерить, сдѣлать. *„А ну лишень", каже, „свої минтварі, або там сукно" (він і кравецьке діло вмів) і зшпорта* (свитину або кожух). Сим. 199.

Зшука́ти. См. **Зшукувати.**

Зшука́тися, ка́юся, ється, *гл.* Хватиться, начать искать. *Зшукалася сьогодні заполочі—нема, а знаю добре, що була.* Харьк.

Зшу́кувати, кую, єш, сов. в. **зшука́ти, ка́ю єш,** *гл.* Отыскивать, отыскать предметы, находящіеся въ разныхъ мѣстахъ. Аф. 463. *Зшукую овець, що пастухи порозгублювали.*

Зшумати, маю, єш. и **зшумува́ти, му́ю, єш,** *гл.* Собрать пѣну при кипѣніи. Вх. Зн. 22.

Зюбрій и **Зябрій, рія,** *м.* Раст.= **Жабрій.** Вх. Пч. I. 10. Шух. I. 21.

Зю́зник, ка, *м.* Раст. Lycopus europaeus L. ЗЮЗО. I. 127.

Зю́зя, зі, *ж.* 1) Дѣтск.: букашка и вообще все крошечное. О. 1861. VIII. 8. 2) ? *Змерз, як зюзя. П'яний, як зюзя.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Зю́рити, рю, риш, *гл.* = **Дзю́рити.**

З'юртува́тися, ту́юся, ешся, *гл.* = **Заюртуватися.** *На дворі з'юртувались і на щось дивились, до сіней як хмара ринуть, товпляться, гукають, Харитину, всю беседу й молодих лякають.* Мкр. Н. 26.

Зя́б, би. Пахоть на зиму, поле, вспаханное осенью подъ яровой хлѣбъ. *На зяб орати.* Вас. 196. *Скільки ви запорали поля торік?—Вісім десятин толоки та вісім на зяб на овес.* Г. Барв. 306.

Зябля́, лі́, *ж.* = **Зяб.**

Зя́бра, бер, *ж. мн.* 1) Жабры. 2) Крючья в **остях.** Шух. І. 223.

Зябрі́й. См. **Зюбрій.**

З'я́ва, ви, *ж.* Явленіе.

Зя́ви, вів, *м. мн.* = **Зябра.** Вх. Пч. І. 14. См. **Зів 2.**

З'яви́тися. См. **З'являтися.**

З'явля́тися, ля́юся, ешся, сов. в. **з'яви́тися, влю́ся, вишся,** *гл.* Являться, явиться. Грин. III. 33. *Там, де його ніхто не сподівався, там він з'являвсь.* КС. 1882. X. 185. *Нова рада, нова рада світу ся з'явила.* Чуб. III. 328. *Перед гетьманом козаки з'явились.* К. МБ. II. 139.

З'я́зувати, зую, еш, сов. в. **з'яза́ти, з'яжу́, жеш,** *гл.* = **Зв'язувати, зв'язати.** *З'язала снопів зо два та й кинула.* Харьк. *З'язувати б уже це, та нема мотузків.* Харьк.

З'я́зуватися, зуюся, ешся, сов. в. **з'яза́тися, з'яжу́ся, жешся,** *гл.* = **Зв'язуватися, зв'язатися.** Харьк.

З'яси́рити, рю, риш, *гл.* Взять въ неволю, въ плѣнъ. *А я з'ясирю панну.* К. ПС. 112.

З'яструбі́ти, бію, еш, *гл.* Сдѣлаться подобнымъ ястребу. *Коли сова з'яструбіє, то вище сокола літає.* Ном. № 4225.

З'ясува́ти, су́ю, еш, *гл.* Выяснить, обнаружить. *Не смів я вам, що думав, з'ясувати.* К. Іов. 70.

Зя́тенько, ка и **зя́течок, чка,** *м.* Ум. отъ **зять.**

Зя́ти, зя́ю, еш, *гл.* = **Зяяти.** Вх. Лем. 421.

Зя́тів, тева, ве. Зятевъ. *Уже й христиться й молиться, що вирвалась із рук зятевих.* Рудч. Ск. І. 181.

Зя́тній, я, е. Принадлежащій зятю. *Прибулося тещі зятнії діти колихати.* Ном. № 4910.

Зять, тя, *м.* Зять. *Хвали, мати, того зятя, що я полюбила.* Мет. 72. Ум. **Зя́тенько, зя́течок.** *Я ж тобі, зятеньку, рідная свість.* Грин. III. 485.

Зятько́, ка́, *м.* Ласк. отъ **зять.** *Укрийсь, зятьку, укрійсь та на негоді не мочись.* Грин. III. 498.

Зя́яти, зя́ю, еш, *гл.* Зіять. *Щоб тобі так рот зяяв, як ото двері зяють. (Як хто не зачинить дверей).*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

И.

И́ва, ви, *ж.* Ива. Salix Caprea L. ЗЮЗО. I. 134.

И́верень, рня, *м.* 1) Щепка, отрубленная поперегъ дерева. Канев. у. *В однім селі рубають, а в другім іверні літають.* (Загадка: *дзвін*). Грин. II. 310. 2) Комокъ земли, вылетающій изъ подъ копытъ скачущей лошади. См. **Виверень.**

И́верь, ря, *м.* Зарубка поперегъ дерева. НВолын. у.

И́вина, ни, *ж.* Одно дерево **иви.** Кролевец. у.

Иви́лга, ги, *ж.* Раст. омела бѣлая. Viscum album L. ЗЮЗО. I. 141.

И́вка, ки, *ж.* 1) Пт. = **Евка.** Вх. Пч. II. 14.

И́дол, ла, *м.* 1) Идолъ. Шевч. 603. 2) Чортъ. Ув. **Идоля́ка.** *Так і загув угору той идоляка.* Грин. II. 12.

И́долів, лова, ве. Идолу принадлежащій. Бранное слово. *А, идолового сина дитино, якого наробила!*

Идолопокло́нство, ва, *с.* Идолопоклонство. К. Бай. 150.

И́дольство, ва, *с.*=**Идолопоклонство.** К. ПС. 130. *Идольство борола наша віра.* К. МБ. XI. 145.

Идольський, а, е. Идольскій, языческій. *В римськім идольськім землі.* Шевч. 602.

Идоля́ка, ки, *м.* Ув. отъ **Идол.**

И́жиця, ці, *ж.* Названіе буквы V. **И́жицю прописа́ти.** Высѣчь. *Треба б йому ижицю прописать.* Ном. № 13637.

Икавка, ки, *ж.* 1) Икотка. Ном. № 13390. 2) Раст. Berteroa incana. Dec. ЗЮЗО. I. 114. Ум. **Икавочка.** ЕЗ. V. 191.

И́кати, каю, еш, одн. в. **икну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* Икать, икнуть.

Ика́тися, ика́ється, одн. в. **икну́тися, икне́ться,** *гл. безл.* Икаться, икнуться. *Як важно икається, так хтось судить.* Грин. II. 313. *Не легенько икалось тому, кого вони хвалили.* Левиц. I. 474. *Хай їй легенько икнеться.* Г. Барв. 210.

Иле́ць, ильця́, *м.*=**Ивка 2,** Equisetum arvense. Вх. Пч. II. 31.

Илки́й, а́, е́. 1) О маслѣ: прогорьклый. *Не покуштувала масла, як купувала, а воно илке.* Харьк. г. 2) О щелокѣ: ѣдкій. Константиногр. у.

Имбе́рець, рцю, *м.* Ум. отъ **имберь.**

Имбе́рь, рю, *м.* Инбирь. *Положила туди яєчок, имберю, бобків.* Ум. **Имбе́рець.** *Намочу горілки у зеленій пляшці з имберцем і з перцем, з своїм щирим серцем.* Нп.

И́мпет, ту, *м.* Стремительность, сила, натискъ. *Аби нам битий шлях переп'ятити і первий импет ляцький зупинити.* К. ЦН. 242. *Яким импетом її до сього пхнув?* Г. Барв. 543.

И́нак, *нар.* Иначе. *З почину світа було якось инак.* Рудч. Ск. I. 130.

Ина́кий, а, е. Иной. *В таких і инаких розмовах проїхали вони день і другий.* Св. Л. 305.

Ина́ко, *нар.*=**Инак.** *Не можна инако.* МВ. II. 103.

Ина́ковий, а, е.=**Инакий.** *Єсть речі, що в однім місці таке для їх менння, а в другім инакове.* О. 1862. I. 70.

Ина́ково, *нар.*=**Инак.** *Трошки инаково росказано.* Ном. № 12251.

Ина́кше, *нар.*=**Инак.** *Инакше не можна.* Рудч. Ск. I. 126.

Ина́кший, а, е. Иной. *Зовсім инакша сцена.* Левиц. Пов. 249.

Ина́че, *нар.*=**Инак.** *Дяче, не буде иначе.* Ном. № 1070.

Ина́чий, а, е.=**Инчий.** *Треба иначий купить хамут, бо сей тісний коневі. Що*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

все тута не по нашому, що все тута по иначому. Грин. III. 493.

Инби́рець, рцю, *м.* Ум. отъ **инби́рь.**

Инбирі́вка, ки, *ж.* Инбирная настойка.

Инби́рь, рю, *м.* = **Имбер.** Ум. **Инбирець.**

И́нде, *нар.* Въ иное, въ другое мѣсто, въ другомъ мѣстѣ. *Ходім, ринде, куди инде, там нас не знатимуть та й риндею не зватимуть.* Лебед. у. *Хто не входить в кошару дверима, а перелазить де инде, той злодій.* Єв. І. Х. 1. *В Жаботині родилася, инде не привикну.* Чуб. III. 137.

Инджиба́ба, би, *ж.* Баба-яга. Угор.

Инди́к, ка, *м.* Индюкъ, индѣйскій пѣтухъ. *Ходить, як индик переяславський.* Ном. *Посип индикам, гусям дай.* Шевч. 132. *Надувся, як индик.* Котл. Ен. II. 35.

Индича́, ча́ти, индиченя́, ня́ти, *с.* Птенецъ-индюкъ. *Та пропив чоловік индика, а жінка индичку й индиченя.* Чуб. V. 636.

Инди́чий, а, е. Принадлежащій, свойственный индюку или индюшкѣ.

Инди́чина, ни, *ж.* Мясо индѣйки, индюка.

Инди́читися, чуся, чишся, *гл.* Важничать. *Ти якого гаспида индичишся?* Ном. № 3546. *А вже що отті каністратори всякі!... знаєте, які вони иноді в нас: і чваниться, индичиться.* Сим. 230.

Инди́чка, ки, *ж.* Индѣйка. Чуб. V. 636.

Инди́чня, ні, *ж.* Помѣщеніе для индюковъ.

Индичня́, ні́, *ж. соб.* Индюки.

Индор, ра, *м.*=**Индик.** Вх. Лем. 421.

Инду́та, ти, *ж.* Испорч. **инду́кта** — пошлина на ввозные товары. *Так було тоді тілько два перевози. Заплатив було индуту, то й пропустять.* ЗОЮР. I. 263.

Индюр, ра, *м.*=**Индор.** Вх. Лем. 421.

И́ней, нею, *м.* Иней. Ком. II. 25. *Будуть твої карі очі инеєм уростати.* Чуб. V. 603.

Инжи́р, ру, *м.* Винныя ягоды. О. 1862. IX. 64.

И́ний, а, е.=**Инший.** *Мав хтось иний родитися, та кури запіли.* Посл.

И́нколи, *нар.* Иногда, по временамъ.

И́нкуди, *нар.* Куда нибудь. *Поїхали ми не инкуди, а у саму університетську церкву.* Морд. Оп. 70.

И́нний, а, е.= **Инший.** *Не розмовившись з головою, до чогось инного не важся.* Ном. № 5837.

И́ногді, и́ноді, *нар.* Иногда. *Иногді б'ють Хому за Яремину вину.* Ном. № 4062. *Гайдамаки приходили в Черкаси разів може п'ять,—иноді в день, а иноді вночі, иноді в великій, а часом в невеликій купі.* ЗОЮР. I. 246.

Иноземний, а, е. Иноземный, иностранный. *Заводить усе в своїх домах по иноземному.* К. Гр. Кв. VII.

Иноземщина, ни, *ж.* Иноземщина, иностранные обычаи, порядки. *Иноземщина заливає наші народні низини.* К. Гр. Кв. XXVII.

Иномо́вний, а, е. Иноязычный. *Иномовні чудні слова.* Левиц. I. 243.

Инсли́за, зи, *ж.* = **Інклюз.** Чуб. III. 23.

Инч, и́нче, *нар.*=**Инше.**

Инчий, а, е.=**Инший.** *Поведу, каже... у инче царство.* Рудч. Ск. II. 108.

Инша́к, *нар.*=**Инак.** Вх. Уг. 242.

Инша́кий, а, е.=**Инакий.** Вх. Лем. 421.

И́нше, *нар.*=**Инакше.** *Може як инше це зробити?* **Куди́ и́нше.** Въ другое мѣсто. *Ішов бідний чоловік у Степанівці на ярмарок, а може куди инше.* Рудч. Ск. II. 25.

И́нший, а, е. 1)= **Инакший.** Шевч. 152. *Милий покидає, иншої шукає.* Нп. *Дві в однаковому убранні, а третя в иншому.* Грин. I. 112. 2) Иной, нѣкоторый. *Инший легко робить та хороше ходить.*

И́н'як, *нар.* = **Инак.** *Однаковісінько йому, чи так, чи, може, ин'як.* МВ. (О. 1862. I. 100).

И́н'яки́й, а, е.=**Инакий.** *Ин'якої ночі то є роса.* Черк. у.

Ирга, ги. *ж.* Раст. Cotoneaster vulgaris Linde. ЗЮЗО. I. 120.

Ирджок, (джка?), *м.* Землеройка, Sorex. Вх. Уг. 242.

Иржа́, жі́, *ж.*=**Ржа.** *Було так і їсть, як иржа залізо.* МВ. I.

Иржа́вець, вця, *м.*=**Ржавець.**

Иржа́вий, а, е.=**Ржавий.**

Иржа́вина, ни, *ж.* Мѣсто со ржавой водой. *Отам на луках та є иржавини, то тим і трава иржава, неїдома.* Волч. у.

Иржа́віти, вію, єш, *гл.*=**Ржавіти.**

И́риця, ці, *ж.* 1) Животное, водящееся въ водѣ, въ частности Triton. Вх. Пч. II. 17. 2) Птица, возвратившаяся изъ зимняго отлета. *Вже ириця проявилась, скоро тепло стане.* Борз. у. *Птице, ирице, ходи до нас вечерю їсти.* 3) Очень старая жен-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

щина, старая вѣдьма. *Тут якась старая баба, знахурка всесвітня і сідая, і горбата, мабуть застолітня, прислухалась, приміннлась і, як став, сказала... Одспівавши, заніміла, очі протирала, а за сью така ж другая ірица казала.* Мкр. Н. 33.

И́рід, рода, *м.* См. **Ирод.**

И́рій, рію, *м.*=**Вирій.** *Гуси, гуси білі в ірій полетіли.* Шевч. 519. *Пташки, що влітку так співали, у ірій вже поодлітали.* Греб. 387.

Ирод и **И́рід, да.** *м.* 1) Иродъ. *Ирод-царь за Христом ганявся.* Колядка. 2) Злодѣй. *А він мене і побачив, ирод.* 3) Чортъ. *А ірід його відає.* Ном. № 3576. *З шуму став ирод-чорт.* Гн. II. 217. У Шевченка повидимому въ значеніи: чортъ-змѣй. *Знову люта гадина впилася в саме серце: кругом його тричі обвилася, як той ирод.* Шевч.

И́родів, дова, ве. Иродовъ. Бранное слово. *Иродове кодло.* Ном. № 895. *Иродів сину.* Ном. №. 3572.

Ирстени́н, на, *м.* Христіанинъ. *Ішов раз бідний ирстенин дитину ирстити, та не мі найти кумів.* Гн. II. 32.

Ирсти́ти, рщу́, стиш, *гл.*=**Хрестити.** Шух. I. 181.

Ирсти́тися, рщу́ся, стишся, *гл.*=**Хреститися.** Шух. I. 38, 212.

Ирха, хи, *ж.* 1) Выдѣланная овечья или козья шкура. Желех. 2) Кантъ въ сапогахъ, гдѣ сшиваются половинки голенища. НВолын. у. 3) **Нам'я́ти и́рху.** Надрать хохолъ.

Ирхо́вий, а, е.=**Иршаний.** Желех.

И́рчок, чка, *м.*=**Ирджок.** Вх. Уг. 242.

И́ршаний, а, е. Изъ овечьей или козьей выдѣланной шкуры. **И́ршані штани́.** Кожаные мѣховые штаны, обращенные шерстью внизъ,—носятъ пастухи въ Новороссійскомъ краѣ и Черноморіи зимой. *Чабанам видається на зіму одежа: сорочки, штани хрящові, штани иршані.* О. 1862. V. Кух. 34.

Ирша́нки, нок, *ж.* Кожаные, мѣховые штаны. Мнж. 181.

Ирши́ни, шин, *мн.* = **Хрестини.** Желех.

Иршли́ця, ці, *ж.* Оторочка на тулупѣ изъ смушка или сурковаго мѣха. Вас. 155.

Ирщіння, ня, *с.*=**Иршини.** Желех.

И́скорка, ки, *ж.* Ум. отъ **и́скра.**

Искорник, ка, *м.* Раст. Ranunculus acris. Вх. Уг. 242.

И́скра, ри, *ж.* Искра. *З малої искри великий вогонь буває.* Ном. *Палкий як искра.* Мкр. Н. 12. Ум. **И́скорка.**

Искри́стий, а, е. Искристый. (Сонце) *обсипає своїм искристим світом.* Мир. Пов. II. 76. *За ними йде міжа искриста пінн.* К. Іов. 94. *Искристий погляд.* Мир. ХРВ. 61.

Искри́ти, рю́, риш, *гл.* Бросать искры. *Сонце... искрило світом.* Мир. Пов. I. 158. *Схилившсь до своєї жінки, оком искрить.* МВ. II. 184. **Ко́мін искри́ть**—черезъ дымовую трубу вылетаютъ искры. Херс. у.

Искроватий, а, е. Блестящій. Вх. Лем. 422.

И́скрявий, а, е.=**Искристий.** *По блискучій искрявій росі від них лягає тінь.* Г. Барв. 245.

Искряни́й, а, е. Искрящійся. *Искряні очі.* Левиц. I. 84.

Искря́стий, а, е.=**Искристий.** МУЕ. III. 87.

Ит, *меж.*=**Ет.** 1. *Ит, не знать чого ти турбуєшся.* Рудч. Ск. II. 119.

Ич, *меж.*=**Ач.** Ном. № 11185.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

І, Ї.

Всѣ слова, начинающіяся приставками **із, іс** и не находящіяся здѣсь, см. на буквы **З** и **С**.

І, *сз.* И. *Був собі чоловік, і все його жінка слабувала.* Рудч. Ск. І. 168. *Як Бог дасть, то і в вікно подасть.* Посл. *І вітер не віє, і сонце не гріє.* Нп. *І виходила до його вся земля.* Єв. М. І. 5. *І де ті люде тут возьмуться.* Шевч. 339. Между двумя гласными и послѣ гласной сокращается въ **Й**. *Як не зароблю, то лежатиму поки й опухну.* ЗОЮР. І. 11. *Стала їсти й пити.* Шевч. 352. *Далі вже й під Київ підступає.* ЗОЮР. І. 3.

І, *меж.* 1) Выражаетъ удивленіе. *І, матінко моя! Я бачив в городі такеє, що тілько в казці росказать.* Гліб. *І! що тепер із ним зробилось! Де в біса й сила тая ділась.* Гліб. *А жіночку свою любив і Господи єдиний!* Шевч. 526. 2) **І вже!** Выражаетъ печаль, отсутствіе надежды: Эхъ! увы! *Йди, доню, гуляти!... — І вже, моя мати, мені не гуляти.* Хата, 11. *І вже, не справить горбатого могила.* Ном. № 3221.

Ібиска, ки, *ж.* Пт. Чайка. Вх. Пч. П. 15.

Їбу́нка, ки, *ж.* Раст. Veronica Beccabunga. ЗЮЗО. І. 140.

Іван-зі́лля, ля, *с.* Раст. а) Hysopus offic. Шух. І. 21. б) — **пільське.** Echium vulgare. Шух. І. 21.

Іва́нішній, я, е. Относящійся къ дню св. Ивана. **Сіно іва́нішне.** Сѣно, скошенное въ день св. Ивана. Шух. І. 170.

Іва́нова му́шка, ки, *ж.* Насѣк.=**Світун.** Вх. Пч. І. 6.

Івано́к, нка́, *м.* 1) Раст. Hypericum perforatum. Вх. Пч. І. 10. 2) Пт.=**Водомороз.** Вх. Пч. П. 8.

Іва́нчик, ка, *м.* — **золоти́й.** Раст. Galium luteum. Шух. І. 21.

Іва́сик, ка, *м.* Раст. Trifolium montanum L., T. pratense L. ЗЮЗО. І. 139.

Івилга, ги, *ж.* Раст. омела бѣлая. Viscum album L. ЗЮЗО. І. 141.

Їволга, ги, *ж.* Пт. иволга. *Їволга, їволга! свиню ссала, порося вкрала! (кажуть їволзі). А ти кобилу! — ніби каже їволга.* Ном. № 10261.

Ігва́, ви́, *ж.*=**Ігла** 1. Вх. Лем. 421.

Ігде́, *нар.*=**Де.** *Їде родилась, їде пригодилась.* Ном. № 8997.

Іги́, *меж.*—**на ко́го.** Тьфу (на кого). Желех. *Іги на тя! стара каже.* Гол. І. 222.

Ігиги, *меж.* выражающее ржаніе.

Ігі́, ігі́й, *меж.*=**Іги.**

Ігіне́, *меж.* Крикъ гуцульскаго пастуха на лошадей, чтобы остановились и возвратились. Шух. І. 211.

Ігла́, ли́, *ж.* 1)=**Голка.** Шух. І. 153. 2) Пт.=**Іговна.** Вх. Пч. І. 16.

Іго́вка, ки, *ж.*=**Ігва.** Вх. Лем. 421.

Іговна, ни, *ж.* Иволга, Oriolus galbula. Вх. Уг. 242.

Іго́вник, ка, *м.* Игольникъ. Шух. І. 284, 154.

Ігола, ли, *ж.*=**Іговна.** Вх. Лем. 421.

Іголий, лия, *м.* **іголийка, ки**, *ж.*=**Іговна.** Вх. Лем. 421.

Ігра́, ри, *ж.*=**Гра.** Ном. № 12591.

І́гранка, ки, *ж.* Игра. Полт. г. Слов. Д. Эварн.

Ігра́ти, ра́ю, єш, *гл.*=**Грати.** *Так танцюй—як ігрaють.* Ном. № 5876.

Ігра́ч, ча́, *м.*=**Грач.**

І́грашечка, ки, *ж.* Ум. отъ **і́грашка.**

І́грашка, ки, *ж.* Игрушка, забава. *Чужая біда за іграшку.* Ном. № 2341. *Кішці іграшка, а мишці сльози.* Ном. **За і́граш-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ки роби́ти що. Съ легкостью, какъ бы играя, шутя дѣлать что. *Зберуться дівчата да гуртом на сіножаті да днів у два, в три за іграшки і повгребають.* О. 1861. VIII. 18. *Під високою скелею блищав на сонці новий гарний панський млин... Четверо коліс неначе залюбки та за іграшки крутились на ясному сонці.* Левиц. КС. 81. Ум. **Іграшечка.**

Ігре́ць, ця, *м.* 1)=**Грець** 1. 2) Вихрь. *Закрутився перед царицею ігрець, піднявся до неба стовп пилу, вхопив царевича і помчав у зелений гай.* Стор. I. 74.

Ігрище, ща, *с.*=**Грище.** Грин. III. 441. *Дівочі ігрища незабутні.* К. ДС. 21. *На ігрищах ніхто як я перед вела.* Стор. I. 133.

Ігронько, ка, *м.* Музыкантъ. *Приїхали подоляне з подолу, ой привезли свої ігроньки з собою; ой загадали хорошенько грати.* Мет. 161.

Ігу́мен, на, *м.* Игуменъ. *Що ігуменові можна, то братії зась.* Ном. № 1004.

Ігу́меня, ні, *ж.* Игуменья.

Ід, *пред.* Къ. *Ївга заробила в мене грошенят на байбарак їд Великодню.* Г. Барв. 251.

Ід, їду, *м.* Ядъ. Вх. Лем. 421.

Їда́, ди́, *ж.*=**Їжа.** *Хліб та вода, то козацька їда.* Ном. № 12276. *Той його гостит їдами, питєм.* Гн. II. 177.

Їда́к, ка, *м.*=**Їдець.** Желех.

Їда́ло, ла, *с.* 1) **Їдало.** Шутливо: желудокъ. Желех. 2) **Їда́ло.** Широкая часть ложки, та, которой набирается пища. Шух. I. 247.

Їда́льний, а, е.=**Їстовний.** Желех.

Їда́ння, ня, *с.* Ѣденіе. *Трепав з роботи, з сухоти, з їдання.*

Їда́ти, да́ю, єш, *гл.* Ѣдать, съѣдать. *Як я молодою бувала, по 40 вареників їдала, а тепер хамелю-хамелю, насилу 50 умелю.* Ном. № 8146.

Ідеа́л, лу, *м.* Идеалъ. *Все, що чужі краї прозвали ідеалом, сияло перед ним в небесній красоті.* К. Дз. 162.

Ідеалізува́ти, зу́ю, єш, *гл.* Идеализировать. Желех.

Ідеа́льний, а, е. Идеальный. *Ваш образ ідеальний.* К. XII. 74.

Іде́н, їдна́, не́. Одинъ. *Чи раз, чи два — їдна біда.* Ном. № 4290. Ум. **Їдне́нький.** *Їдненьке дитятко маю.* НВолын. у.

Іде́ник, ка, *м.* = **динак** 1. Рк. Левиц.

Їдени́ця, ці, *ж.*=**Єдиниця.** *Ой була я у батенька та їдною їденицею.* Грин. III. 681.

Їде́ння, ня, *с.* Ѣда, кушанье. *Послав йому усякою питення, їдення і горілок усяких.* Ном. № 14007.

Їдець, дця́, *м.* Ѣдокъ. Рудч. Ск. I. 2.

Іде́я, іде́ї, *ж.* Идея. *Європейські ідеї.* Левиц. Пов. 153.

Їдже́ння, ня, *с.*=**Їдення.** Чуб. II. 582. Драг. 281. *За сидження нема їдження.* Ном. № 10846.

Їди́ме, мого, *с.* Съѣстное. *Позоставалось і питиме й їдиме.* Рудч. Ск. II. 157.

Їдина́читися, чуся, чишся, *гл.* Быть въ хорошихъ отношеніяхъ, дружить. *Їдиначитися з Лавром не можна.* НВолын. у.

Їді́ння, ня, *с.* = **Їдення.** *Там тобі питіння, там тобі ідіння, там тобі спочивання.* Мил. М. 90.

Їдки́й, а́, е́. 1) Рѣзкій (о вѣтрѣ). *Їдкий вітер.* Каменец. у. 2) Съѣдомый. *Зелена солома їдкіша скотині.* Черниг. у.

Їдло́, ла́, *с.* Пища, ѣда. Драг. 307. Вх. Уг. *А Прокіп наче ніч темна ходить, і вже тоді ні до їдла, ні до питва, ні до розмови.* МВ. (О. 1862. III. 62).

Їдна́к, *нар.* = **Однак.** *Я їдна́к приїхав.* Чуб. V. 137.

Їдна́ковий, а, е, їдна́ково, *нар.*=**Одна́ковий, одна́ково.** Ном. № 643.

Їднанки́, но́к, *ж. мн.* См. **Єднанка 2.** Шух. I. 34.

Їдна́ти, ся, на́ю, ся, єш, ся, и пр. *гл.* =**Єдна́ти, ся** и пр.

Їдне́нький, а, е. Ум. отъ **їде́н.**

Їдно́літці, ців, *м. мн.* Ровесники. *Мій Григор, а братів Кость, то вони собі їдноліткі.* Каменец. у.

Їдови́тий, а, е. Ядовитый. *Їдовитий гад.* Вх. Лем. 421.

Їдо́м, *нар.* Поѣдомъ. *Їдом тебе їсть.* Ном. № 12225.

Їдо́мий, а, е. Съѣдобный. *Їдома річ.* Черк. у. *Полова хто-й-зна як їдома.* Славянос. у. *Молоте та потрапляє, щоб солома їдоміша була скотині, не дуже вимолочує зерно.* Грин. I. 299.

Їдо́сі, *нар.* = **Досі.**

Їду́ха, хи, *ж.* Охотница поѣсть.

Їдцє́м, *нар.* = **Їдом.** *Їдцем їсти.*

Їдьма́, *нар.* = **Їдом.** *За панщини пани їдьма їли людей.* НВолын. у. *Невістка їдьма їсть бабу й діда.* Г. Барв. 487.

Їе́шня, ні, *ж.* = **Яешня.**

Їжа, жі, *ж.* Ѣда, Рудч. Ск. I, 3, 29, 115.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Їжа́к, ка́, *м.* 1) Ежъ. Котл. Ен. І. 11. Ном. № 6388. 2) Родъ намордника съ колючками, надѣваемый на телятъ, чтобы они не могли сами сосать корову. Каменецк. у.

Їжако́вий, а, е. Ежовый. *Їжаковим салом треба мазати, так і погоїться.* Харьк.

Їжакува́тий, а, е. Взъерошенный, съ торчащей шерстью. *Їжакуватий віл.* Черк. у.

Їжачи́ха, хи, *ж.* Ежъ-самка. Лубен. у.

Їжачи́ч, ча, *м.* Ежъ-самецъ. *Чи воно їжачич, чи їжачиха?* Лубен. у.

Їжик, ка, *м.* = **Їжак.** Чуб. II. 367.

Їжитися, жуся, жишся, *гл.* 1) Щетиниться. Харьк. у. О волосахъ: подниматься. *Аж серце хлопцеві завмірало, аж волосся їжилось.* Св. Л. 217. 2) Важничать. *Чого воно* (школяр) *їжиться? чого дметься, як шкурлат на жару?—думав собі хурман.* Св. Л. 168.

Їжно, *нар.* Сытно, достаточно пищи. *Хоч не їжно, так уліжно.* Ном. № 10387.

Із, *пред.* = **З**. Ставится между двумя согласными или послѣ согласной, иногда въ началѣ фразы, если слѣдующее слово начинается согласной; въ стихахъ иногда для соблюденія размѣра. *Збіглось вовків щось із тисячу.* Рудч. Ск. І. 32. *Із нехочу ззів три миски борщу.* Ном. № 5060. *Із славного Запорожжя наїхали гості.* Шевч. 221.

Із, і́зу, *м.* Запруда рѣчки для ловли рыбы. Ном. № 14145. См. **Яз**. Ум. **Їзо́к**. Сим. 146.

Ізб... См. **Зб**.
Ізв... См. **Зв**.
Ізг... См. **Зг**.
Ізд... См. **Зд**.

Їзда́, ди́, *ж.* Ѣзда. Рудч. Ск. II. 171. *Санна їзда—ангельска їзда, але дідчий виворот.* Ном. № 11433.

Їзде́ць, дця́, *м.* Ѣздокъ. К. ЧР. 92. *Вчора увечері приїхав їздець.* МВ. I.

Їзджа́лий, а, е. О лошадяхъ: ѣзжалый. Сим. 153. *Бідкається, де б йому купити на старість їзджалого смирного коня.* О. 1861. X. 21.

Їздити, джу, диш, *гл.* Ѣздить. *Дарованим конем не їздити.* Ном. № 4615. *У Київ їздить всякий год.* Шевч. 463.

Їздитися, джуся, дишся, *гл.* Постоянно ѣздить, разъѣзжать. *Їздиться усюди з їм.* Зміев. у.

Їздня́, ні, *ж.* Постоянная ѣзда. Подольск. г.

Їзду́н, на́, *м.* Ѣздокъ. *А чи довго туди їхати верхи?—Хто його зна,—як який їздун.* Александров. у. Екатериносл. г.

Із'є... См. **З'є**.
Ізж... См. **Зж**.
Ізз .. См. **Зз**.

Із-за, *пред.* = **Зза**. Употребл. подобно предлогу **із**. *Із-за гори вітер віє, березоньку хилить.* Мет. 20.

Їзи́ти, їжу́, зи́ш, *гл.* Перегораживать рѣку для ловли рыбы. *Їж їзити.*

Ізк... = **Іск**. См. **Ск**...
Ізл... См. **Зл**...
Ізм... См. **Зм**...
Ізн... См. **Зн**...

Ізо, *пред.* = **Зо**. *Василько буде хоч цілечку ніч ізо мною сидіти.* МВ. II. 9.

Їзо... См. **Зо**...
Їзо́к, зка́, *м.* Ум. отъ **їз**.
Ізп... = **Ісп**... См. **Сп**.
Ізр... См. **Зр**.
Ізс... См. **Зс**.
Ізт... = **Іст**... См. **Ст**.
Ізу... См. **Зу**...
Ізх... = **Ісх**... См. **Сх**.

Її, їй, *мьст.* Родит., винит. и дат. пад. отъ **вона́**.

Їй-бо, їй-Бо́гу = **Єй-Богу**. Ном. № 4356, 6298.

Ійо́н, *меж.* Вишь, вишь ты. Котл. Ен. Слов. *Ійон, ійон же, вража мати! але Еней наш зледащів.* Котл. Ен. І. 27.

Ійти, ійду́, де́ш, *гл.* = **Іти**. *Аж ійшов я мимо його.* К. Псал. 90.

Ік, *пред.* = **К**. *Аж ік вечору вже знову приходить.* Рудч. Ск. II. 161.

Ікла́стий, ікла́тий, а, е. Имѣющій большіе клыки, клыкастый. Харьк. у.

І́кло, ла, *с.* Клыкъ. *Як піймав вовк іклом за хвіст, так і роспоров хвіст.* Черк. у.

Іко́на, ни, *ж.* Икона, образъ. *Загадай дурному Богу молиться, він і ікони поб'є.* Ном. № 6575.

Іко́нний, а, е. Иконный. МВ. III. 91.

Іконоста́с, су, *м.* 1) Иконостасъ. ЗОЮР. I. 281. 2) Родъ писанки. КС. 1891. VI. 371.

Ікра́, ри́, *ж.* 1) Икра; сѣмя грены. *Як будеш загодовувать пчоли, то зотри тую ікру* (з щуки) *і змішай з медом, з перцем і барсуковим салом.* Чуб. I. 75. 2) Вымя у коровы. Шух. I. 193. Ум.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ікóрка. *Коровка ма'т ікорку добру.* Вх. Лем. 421.

Ікра́тий, а, е. Имѣющій икру. *Ікрата риба.* Черк. у.

Ікре́ць, ця, *м.* Самка рыбы. Вх. Пч. II. 21. См. **Ікровиця.**

Ікриця, ці, *ж.* = **Ікра 1.** Вх. Пч. II. 21.

Ікро́виця, ці, *ж.* Рыба-самка. Вх. Зн. 37. См. **Ікрець.**

Ікряний, а, е. = **Ікратий.** *Ікряна риба.* Лебед. у.

Ілем, ма, *м.* Раст. вязъ. Ultus montana. ЗЮЗО. I. 140.

Ільм, му, *м.* **ільма, ми,** *ж.* = **Ілем.** ЗЮЗО. I. 140.

Ільмáк, ільм'я́к, ка, *м.* = **Ілем.** Валк. у. ЗЮЗО. I. 140.

Ільмако́вий, а, е. Вязовый, берестовый.

Ільми́на, ни, *ж.* Вязовое дерево. ЗЮЗО. I. 140.

Ільм'я́к. См. **Ільмак.**

Ільнува́ння, ня, *с.* = **Льнування.** О. 1861. X. 62.

Ільнува́ти, ну́ю, еш, *гл.*=**Льнувати.**

Ільня́к, ка, *м.* = **Ілем.** ЗЮЗО. I. 140.

Ільняний, а, е. = **Лянний.** *Ільняна сорочка.* Чуб. V. 189.

Ільти́ця, ці, *ж.* 1) Оголенная отъ шерсти овечья кожа. Вас. 154. 2) Кантъ изъ оголенной отъ шерсти овечьей кожи вокругъ полушубка внизу. Вас. 155. 3) Кантъ, вшиваемый между двумя кусками кожи или матеріи. Черк. у. Харьк. г. Мнж. 181.

Ільча́стий, а, е. = **Лянний.** *А що нам були скатерті? все ж то нам були ільчасті.* Гол. II. 110.

Іманка, ки, *ж.* Поимка. Угор.

Има́ти, ма́ю, еш, сов. в. **іми́ти, іму́, ме́ш,** *гл.* 1) Брать, взять, поймать, хватать, схватить. Ном. № 6889. *Наперед невода риби не імати.* Ном. № 2603. *Як заверли мрежі, імили двіста штирі риб.* Гн. I. 124. *Ой казав пан круль Варвару імити.* МУЕ. III 52. 2)—**віри.**=**Няти віри.**

Има́тися, има́юся, ешся, сов. в. **іми́тися, іму́ся, име́шся.** *гл.* 1) Ловиться; держаться; браться. *Імайся, рибко, велика й маленька.* Ном. № 1650. *Мокрого поліна вогонь не йметься.* Посл. *Хотіли го спалити, але огень не ймавсі тіла.* Гн. I. 124. *Куля го ся не імат.* Гн. I. 36. 2) То-же, что и **займа́тися, заня́тися,**—загораться, загорѣться. *Тот му верг у полу вогня три рази, тот відтам пустився іти, вітер як подув, імилося на нім шматя, сірак і не доніс домів, згорів.* Гн. II. 14.

Імела́, ли́, *ж.*=**Івилга.** ЗЮЗО. I. 141.

І́мельга, ги, *ж.* Камышъ съ травою. Одес. у.

Імени́ни, ни́н, *ж. мн.* Именины. *Прийшли іменини Потоцького.* Рудч. Ск. II. 203.

Імени́нник, ка, *м.* Именинникъ. Шевч. (О. 1862. III. 17).

Імени́тий, а, е. Именитый, знатный. *Миколай імня знаменито, побіждає всіх іменитих.* Чуб. I. 169.

Име́ння, ня, *с.* Имя. *Дали вони їм іменя: сину Іван, а дочці—Ганна.* Рудч. Ск. I. 131.

Име́но, на, *с.* = **Імення.** *Не забудь імено Господа Бога.* Гн. II. 251.

Іменува́ння, ня, *с.* Именованіе, называніе. Г. Барв. 426.

Іменува́ти, ну́ю, еш, *гл.* 1) Именовать. *Мій син хрещений, пороженій, іменований.* Чуб. I. 112. 2) Назначать, опредѣлять. Галиц.

Іменува́тися, ну́юся, ешся, *гл.* Именоваться. *Нехай ваші хуторі іменуються слободою Михайлівкою.* Стор. II. 102.

Імжи́ти, імжу́, жиш, *гл.* = **Мжити.** *Ой у саду дрібен дощик імжить.* Мет. 270. *Ой на горі сніжок імжить.* Нп. Рк. Левиц.

Іми́ти. См. **Імати.**

Іміти, імію, еш, *гл.* = **Мати.** *Єдиного тільки у себе сина імала.* Чуб. III. 15.

Імки́й, а́, е́ = **Ємкий.** Волч. у.

Імла́, ли́, *ж.* = **Мла.** *Ой імла, імла по полю лягла.* Мет. 193. *Що на нашій сестрі на русій косі білая імла пала.* Мил. 158.

Імня́, і́мени, *с.*=**Ім'я.** Грин. II. 345. *Прибери пня, дай йому імня і з нього буде чоловік.* Ном. № 11173.

Імові́рний, а, е. Довѣрчивый. *Є й такі, що вимагають щирости, не скажи—для того тільки, щоб зоставити повік нещасливими імовірних.* МВ.

Імові́рність, ности, *ж.* 1) Довѣрчивость. Ном. 9521. 2) Вѣроятность.

Імові́рно, *нар.* Довѣрчиво.

Імхо́вий, а, е. = **Моховий.** *Три подушок імхових.* Лукаш. 163.

Імше́дь, ді, *ж.* 1) Мохъ. Шух. I. 18. 2)=**Мшедь.** Вх. Зн. 28.

Імши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* 1) **Мшити.** *Імшити хату.* Шух. I. 92. 2)—**горшки́.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Вкладывать горшки одинъ въ другой, перекладывая соломой. Черк. у.

Ім'я́, і́мени, *с.* Имя. *Ось же і я, що хороше і'мя.* Ном. № 2525.

Інженір, ра, *м.* Инженеръ. *Французький інженір Боплан.* К. Кр. 18.

Інклю́з, за, *м.* По народн. повѣрью: неразмѣнная серебряная монета, которая, данная въ уплату, возвращается обратно къ своему хозяину. Ез. V. 255. См. **Анталюз, инслиза.**

Іно́, *нар.* Только, лишь. Чуб. II. 50. Грин. III. 203. *Все може нагородитися, іно страх ніколи.* Ном. № 4399. *Не прийшла ні снідати, ні обідати, іно прийшла роду одвідати.* Чуб. III. 124.

Іно́се, іно́сь, *нар.* Согласенъ, ладно, хорошо, пусть такъ; разумѣется. Греб. 376. *„Іно́се! сількісь, як мовляла", Юноні Юпітер сказав.* Котл. Ен. VI. 86. *„Чи ти підеш на улицю?"—Іносе.* Борз. у.

Інститу́т, ту, *м.* Институтъ. *Панночка поїхала вчитись до институту.* Г. Барв. 333.

Інститу́тка, ки, *ж.* Институтка. (О. 1862. III. 34).

Інститу́тський, а, е. Институтскій. *Вони в'їхали на інститутське подвір'я.* Левиц. Пов. 116.

Інститу́ція, ції, *ж.* Учрежденіе. *Вірують у правду нової інституції і вбачають у мирових посередниках правдивих судей.* О. 1861. XI. 106.

Інтере́с, су, *м.* Выгода, польза, интересъ. Ном. № 1381.

Інфи́ма, ми, *ж.* Второй изъ семи классовъ духовн. училищъ и семинарій. Сим. 175.

Інфими́ст, та, *м.* Ученикъ **інфими.** Сим. 175.

Ір, ру, *м.* = **Аїр.**=**Гав'яр.** Мил. М. 20.

Ір, їра, *м.* Названіе буквы Ь (въ Галиціи.) Желех.

Ірва́нт, та, *м.* Желѣзное кольцо на ободѣ экипажнаго колеса.

Ірва́ти, ірву́, ве́ш, *гл.* = **Рвати.** *Ірви тісто та в молоко кидай.* Ном. № 13220.

Ірва́тися, ву́ся, ве́шся, *гл.*=**Рватися.** *Як риба в притузі, так розум ірветься.* Харьк. г. *Ой ірветься нам на душі, що всі дівчата хороші.* Чуб. III. 139.

Ірвону́ти, ну́, не́ш, *гл.* = **Рвонути.** *Воно ж за чуб як ірвоне.* Алв. 61.

Іржа́ти, жу́, же́ш, *гл.* Ржать. *А кінь ірже, води не п'є, доріженьку чує.* Чуб. V. 15.

Їрований, а, е. Шитый тонкими нитками мелкими стежками. МУЕ. I. 76.

Іск... См. **Ск.**

Існий, існі́сінький, існі́сінько. См. **Істний, істнісінький, істнісінько.**

Іста, ти, *ж.* Капиталъ, основной капиталъ. Чуб. VII. 575. *Купимо* (хліба)... *й станемо продавати... Як виручимо свою істу та й мотнемось, купимо у Рассеї подешевше та вп'ять з баришем будемо продавати.* Кв. I. 148. *Як так робити, то гроші потратимо, а не тільки прибили не буде, та й істу утеряємо.* Кв. I. 149.

Їствó, вá. *с.* Кушанье. *І де ті в Господа взялися усякі штучнії їства.* Шевч. 528.

І́сте, того, *с.* 1)=**Іста.** Кв. 2) Стволъ дерева? Ум. **Істечко.** *Ой жаль мені тії тополі, що на чистому полі. Де я буваю, де я літаю, на тополі спочиваю. А тепер істечко і гілечко забрато, нігде сісти й одпочити.* Нп.

І́сти, їм, їси́, їсть, їмó, їсте́, їдя́ть, *гл.* Ѣсть. *Ходить, неначе не ївши.* Ном. № 10991. *Їло б ся сласно, а робити страшно.* Ном. № 12185. *Хто їдячи співає, буде мати дурну жінку.* Ез. V. 255.

Їсти́вний, а, е.=**Їстовний.** 1) *Тут і їстивне і випити.* Шевч. 278. 2) *Сіно у мене їстивне.* Канев. у.

І́стиво, ва, *с.* Ѣда, кушанье, все съѣдобное. *Посвятив піп паски та друге їстиво.* Грин. II. 334.

І́стик, ка, *м.* Палочка съ желѣзнымъ наконечникомъ для очистки плуга отъ прилипшей земли. Козелец. у. Рудч. Ск. I. 170. Чуб. VII. 399. КС. 1883. IX. 223.

І́стина, ни, *ж.* 1)=**І́ста.** *Я істину віддав, а проценту ще не віддавав.* Каменец. у. 2) Истина. Шевч. 602. О. 1862. I. 71. *Пресвята Дівa мовит: „О, істина, же воскрес".* Гн. I. 117.

І́стиний, а, е. 1) О деньгахъ: **і́стині гро́ші.** Основной капиталъ, деньги безъ процентовъ. 2) Истинный. Шевч. 617. *Єсть цьому істина правда.* Грин. III. 150.

І́стися, і́мся, їси́ся, *гл.* 1) Безл. Ѣстся. *В гурті і каша їсться.* Ном. № 10731. *Дай, Боже, щоб пилось та їлось.* Ном. № 14301. 2) Ссориться. *Їдяться за землю.* Черк. у.

Істичи́льно, на, *с.* Рукоятка **і́стика.**

І́стки, *гл.* Ум. отъ **їсти.** *Питочки вона не хоче, їстки не береться.* Мкр. Н. 4.

І́стній, я, є и **і́сний, а, е.** Настоя-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

щій, истый, заправскій. *Зараз мого чоловіка приручили дядькові, москалеві істньому.* МВ. (О. 1862. III. 72).

Істні́сінький и **існі́сінький, а, е.** 1) Дѣйствительный, дѣйствительно настоящій. *Чи то ж сподівався чоловік оттакої зневаги? Він може з існісінької щирости обернувсь до людей... а тут йому ще й халепа.* О. 1862. IX. 66. 2) Точь въ точь такой.

Істні́сінько и **існі́сінько,** *нар.* Точнехонько.

Їстове́ць, вця́, *м.* Болѣзненный аппетитъ. *Се в його їстовець.* Ном. № 12224.

Їстовни́й, а́, е́. 1) Съѣдобный. *Жінки всього їстовного назносили.* Г. Барв. 532. 2) Сытный, питательный. *Який ваш хліб їстовний.*

Їстовні́сть, ности, *ж.* 1) Съѣдобность. 2) Сытность, питательность. *А що воно* (сіно) *до їстовности,—то Боже мій!*

Їстоньки, *гл.* Ум. отъ **і́сти.** *Твої дітоньки плачуть, їстоньки хочуть.* Ном. № 337. *Йому ненечка їстоньки носить.* Чуб. III. 389.

Істо́та, ти, *ж.* Существо. К. Іов. 54, 73. *Зроду-віку не чули, щоб кого обмовила, чи осудила; така вже люб'яча істота була.* МВ. I. 2) Натура. *Панську 'стоту не переробиш.* МВ. I. 99.

Істо́тне, *нар.* Дѣйствительно; точь-въ-точь. *Я не зрікаюсь: коні істотне були в шкоді.* Могил. у.

Істо́тний, а, е. Дѣйствительный, настоящій, точь-въ-точь. *На обличча істотний Степан, але не він.* НВолын. у.

Істо́рик, ка, *м.* Историкъ. К. Гр. Кв. I. *Ім'я своє потомкам на погорду, історикам на ганьбу не подаймо.* К. ЦН. 262.

Істори́чний, а, е, істори́чній, я, є. Историческій. *Велика історична робота.* О. 1861. I. 319. *Книги історичні.* К. Гр. Кв. XIII. *Хто ж із них прозирнув глибше в історичню правду?* К. XII. 40.

Істори́чно, *нар.* Исторически.

Істо́рія, рії, *ж.* Исторія. К. Гр. Кв. III. Шевч. 214.

І́сточки, *гл.*=**І́стоньки.** *Божая Мати їсточки носить.* Kolb. I. 99. *Носила їсточки і пить.* Мкр. Г. 21.

Ісх. См. **Сх...**

Італі́йський, а, е. Италіанскій. Левиц. Пов. 124.

Іта́лія, лії, *ж.* Италія. Федьк. I. 55.

Іти́, іду́, іде́ш, *гл.* Идти. *Ідемо містом.* МВ. II. 22. *Ось іди, сядь коло мене.* МВ. II. 24. *Іди слідом за мною.* Єв. Мр. II. 14.

Іти́ся, іде́ться, *гл. безл.* 1) Везти, удаваться. *Йдеться, то й на скіпку прядеться.* Ном. № 1668. **На добро́ йде́ться.** Идетъ къ добру. Ном. № 1692. 2) Клониться, идти. *Скажіть мені, до чого це йдеться.* Мир. ХРВ. 86. *Студенти... постеріли до чого воно йдеться.* Левиц Пов. 39. *Йшлося вже до осени.* Мир. ХРВ. 140.

Їх, *мьст.* Ихъ, имъ принадлежащій. *Коли б мене покинули ледачі, щоб я їх кривд, змагання їх не бачив.* К. Іов. 37.

Їхави́ця, ці, *ж.* Ѣзда. Ум. **Їхави́чка.** *Де під'їхать, де пішки,—хоч би погана їхавичка.* Черном.

Їхати, їду, деш, *гл.* Ѣхать. *Хто їде, той не йде, хто робить,—не гуляє.* Посл. *Сивим конем їде. Їхав верхи пан хорунжий.* Стор. МПр. 112. *Така зіма, що не знаєш, чи возом, чи саньми їхати. Спершу машиною їхати, а далі вже кіньми до села. Морем три дні їхали.*

Їхатоньки, *гл.* Ум. отъ **їхати.** *Марисини три брати коники сідлають, ідесь їхатойки мають.* Нп.

Їхній, я, є.=**Їх.** *Стає їм* (звірам) *їхнього розуму тільки на те, щоб вмостити гарне кубельце.* Дещо. *Перейшов у їхню віру.* Мнж. 122.

Іще, *нар.*=**Ще.** *Може Господь милосердний не все лихо роздасть, іще останеться.* Ном. № 2011.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Й.

Й, *сз.*=**І, сз**, (см.).

Йма́ти, ймові́рний и пр. См. **імати, імовірний** и пр.

Йно, *нар.*=**Іно**. *Не буду казати, йно буду мовчати.* Грин. Ш. 397.

Йо? *меж.* Выражаетъ удивленіе: неужели? въ самомъ дѣлѣ? *Йо? щоб то оце запорожець та почав до жінок липнути?* К. ЧР. 331. *То не живий салдат, а то його парсуна.—Йо! гукнули дівчата і підбігли розглядати.* Кв. І. 22.

Його́, йому́, *мьст.*, Родит. и дат. над. отъ **він**.

Йой! *меж.* Ой! ай! *Водиці, люде, хоть дробину—водиці—йой—мій Боже, гину!* Федьк. І. 54.

Йойк, ку, *м.* Плачъ, вопль, стенанія.

Йо́йкати, каю, еш, одн. в. **йо́йкнути, ну, неш**, *гл.* Плакать, вопить, вскрикнуть. *А на зуб собі йойкай!* ЕЗ. V. 183. *Ні плаче, ні голосить, бо відай не може, лиш часом, часом йойкне: Боже милий, Боже!* Федьк. І. 67.

Йойкота́ти, кочу́, чеш, *гл.*=**Йойкати**. Желех.

Йойкотня́, ні́, *ж.* Крики **йой!** *А попід горою в корчах крик, галас, йойкотня: тут полювання якийсь пан справляв.* Св. Л. 95.

Йо́йлик, ка, *м.* Плакса. Шух. І. 32.

Йойча́ти, чу́, чи́ш, *гл.*=**Йойкати**. Вх. Уг. 242.

Йо́йчик, ка, *м.* Пт. Пѣночка обыкновенная. Желех.

Йоло́м, ма, *м.* Смушковая высокая шапка съ закругленнымъ верхомъ. Вас. 156.

Йоло́мка, ки, *ж.* = **Наголовок**. Гол. Од. 57.

Йоло́мчик, ка, *м.* Мерлушковая шапка съ нѣсколько заостреннымъ верхомъ, загибаемымъ внутрь. Вас. 156.

Йо́лоп, йо́луп, па, *м.* Олухъ, дуракъ, глупецъ. Котл. Ен. IV. 18. Желех. *Чом ти, йолопе, не кланяешся пану Возному?* Котл. НП. 386.

Йолопова́тий, а, е. Глупый. *Йолоповатому хліб попадається, та не вміє їсти.* Лебед. у.

Йолупе́ґа, ґи, *об.* Ув. отъ **йо́лоп**. Желех.

Йор, ра, *м.* Названіе буквы **Ъ** (въ Галиціи). Желех.

Йорда́нка, ки, *ж.*=**Йордань 2**. *Хлеснула біла Йорданки* — неудача. Ном. № 1816.

Йорда́нський, а, е. 1) Относящійся къ р. Іордану. 2) Относящійся къ освященію воды 6 января. **Йорда́нська вода́**. Вода, освященная 6 янв. *Достав йорданської води та й звелів Насті, щоб нею натирала Марусі бік, де болить.* Кв. І. 94.

Йрда́нь, ні, *ж.* 1) Рѣка Іорданъ. 2) Мѣсто на рѣкѣ, гдѣ святятъ воду въ день Богоявленія Господня 6 января. *Вийшли попи й дяки на Йордань води святити.* Чуб. І. 116.

Йорж, жа́, *м.* Рыба ершъ. *Понадувались мов йоржі.* Котл. Ен. П. 19.

Йори́, рів, *м. мн.* Названіе буквы **Ы** (въ Галиціи). Желех.

Йо́рка, ки, *ж.* Очистки отъ чищенья уже выдѣланной кожи. Волч. у. Ум. **Йо́рочка**.

Йоча́ти, чу́, чи́ш, *гл.*=**Йойчати**. Вх. Уг. 242.

Йти, йти́ся. См. **іти, ітися**.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

К.

К, *пред.* Къ. Съ дат. падежемъ обозначаетъ: а) указаніе мѣста или предмета, къ которому направляется дѣйствіе. *Іде к лісу. Ну тебе к бісу!* б) опредѣленіе времени, къ которому близится дѣйствіе. *Сподівайся мене, серденятко мое, ой к первій Пречистій; як не буду я к первій Пречистій, сподівайся к Миколі.* Мет. 25. *К Великодню сорочка хоч михенька, аби біленька.* Ном. Переходитъ въ нѣкоторыхъ случаяхъ в **ґ**. Если предыдущее оканчивается, а слѣдующее за **к** (**ґ**) слово начинается согласной, то слогъ принимаетъ предъ собою **і**: *ідуть ік лісу;* часто то-же бываетъ и для пополненія стиха. Вообще же **к** (**ґ**) употребляется не часто (вмѣсто него употребляется **до**) и преимущественно въ указанномъ опредѣленіи времени и въ бранныхъ выраженіяхъ. *Іди к нечистій матері! Туди к михій годині!* и пр.

Ка'. 1) См. **Казати.** 2) Сокращ. изъ **кат** въ выраженіи **ка'зна** употребляющемся также и въ полной формѣ. См. **Кат. Ка'-знащо.** Чортъ знаетъ что, дрянь; чепуха. *Казав парубок—дівка нічого, а вийшло ка'-знащо.* Ном. № 7557. Употребляется иногда какъ существительное: **Таке ка'-зна-щó говóрить.** Такую чепуху говоритъ. *Прийде ка'-зна-що, ка'-зна-звідки, та й грукотить, як воріт не розламає.* К. ЧР. 5. **Ка'-знакúй робітник.** Плохой работникъ. **Ка'-знакудú.** Чортъ знаетъ куда. **Ка'-зна-чогó, Ка'-зна-нáщо.** Чортъ знаетъ зачѣмъ. **Ка'-зназвідки.** Чортъ знаетъ откуда и т. д.

Кабáк, ка́, *м.* 1) Тыква. Чуб. І. 309. *Ішов же я через тин, через три городи, потолочив кабаки, наробив я шкоди.* Нп. **Піднестú кабака́.** Отказать жениху. *Наталка многим женихам піднесла печеного кабака.* Котл. НП. 352. 2) Кабакъ, питейный домъ. *Тоді то козак, бідний нетяга, по кабаку похождає, квартирку одчиняє.* ЗОЮР. І. 207.

Кабáка, ки, *ж.* 1) Нюхательный табакъ. *„Мерщі ісхопився, протерся, кабаки понюхав.* Сніп. 160. *Натрусив з ріжка кабаки, раз, другий понюхав.* Мкр. Н. 9. *Мовчи, бо я тебе на кабаку зотру!* Ном. № 3618. **Кабáки дáти кому́.** Наказать кого. Желех. Закр. 2) Penis.

Кабако́вий, а, е. Тыквенный.

Кабáла, ли, *ж.* Гаданіе по картамъ. Желех. **Клáсти кабáли.** Гадать по картамъ. Желех.

Кабали́к, ка, *м.* Безпокойство, хлопоты, кутерьма, суматоха. Желех. См. **Калабалик.**

Кáбалка и **Кáбелка, ки**, *ж.* Тонкій просмоленный канатикъ, употребляемый при укрываніи построекъ камышемъ. Херс.

Кабáн, на́, *м.* Кабанъ; вепрь. *Не бурми, як кабан у коріті.* К. ЧР. 152. Ум. **Кабанéць, кабанчá, кабáнчик.** Ув. **Кабанюга.**

Кабáнник, ка, *м.* 1) Торгующій свиньями. Подольск. г. 2) Свинобой, рѣжущій свиней.

Кабанóвий, а, е. См. **Кабанячий.**

Кабанувáти, нýю, еш, *гл.* Валяться, лежать подобно кабану. *Не хочеться мені устават,—щось я утомився,—так би й кабанував цілісінький день.* Аѳан. Чужб., Восп. о Шевч. 19.

Кабанчá, чáти и **Кабáнчик, ка**, *м.* Ум. отъ **кабáн.**

Кабанюга, ги, *м.* Ув. отъ **кабан.** Желех.

Кабанятина, ни, *ж.* Мясо кабанье. *Розговілись і стали ласувать кабанятиною.* Грин. І. 105.

Кабанячий, а, е. Кабаній. *Бийте його, кабанячу тушу.* К. ЧР. 341.

Кабáрда, ди, *ж.* Кабарга? *Гасав і я,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

як божевільний, по степах за кабардою. К. ЧР. 94.

Кабарди́нка, ки, *ж.* Шапка изъ мѣха **кабарди?** *Чоботи сап'янці, пояс шалевий і шапка кабардинка кругла.* Стор. (изд. 1897). 305. У Вас. иначе: Шапка съ барашковымъ околышемъ и шестиугольнымъ верхомъ, отдѣланнымъ перекрещивающимся позументомъ или цвѣтными шерстяными снуркими. Вас. 156.

Кабась! *меж.* Призывъ свиней.

Кабаськати, каю, еш, *гл.* Кричать: **кабась! кабась!** сзывая свиней.

Ка́бат, бата́, *м.* 1) Куртка, солдатскій мундиръ. *Ой вийду я з хати та й стану гадати: коби то не зброя, не білі кабати.* Федьк. I. 43. *Ой маю я кабат, зброю,—буде в чім ходити.* Счас. 66. 2) У женщинъ—юбка. Гол. Од. 75, 76. 3) **Ка́бата пійти́.** Перекувыркиваться. *Постріленний заєць кабата пійшов.* Вх. Зн. 23. Ум. **Кабати́к.** Гол. Од. 59, 81.

Кабатя́, тя, *с. соб.* = **Кабатиння.** Федьк. Желех.

Кабати́к, ка, *м.* Ум. отъ **кабат.**

Кабатина́, ни, *ж.* 1) То же, что и **кабат**, но только одинъ экземпляръ. *Подиви ж ти ся, мати, на жовнярські кабати: вся кабатина кров і камина.* Федьк. 48. 2) **Кабати́на.** Длинное шелковое или перкалевое женское платье, зимой на ватѣ (у галицкихъ мѣщанокъ). Гол. Од. 24.

Кабатиня́, ня, *с. соб.* Солдатская одежда. Федьк. Желех.

Кабатирка, ки, *ж.* Табакерка. Кв.

Кабатува́ти, *гл. безл.* **Кабату́є мені́.** Мнѣ досадно, мнѣ жаль. *Кобись мені не кумочка, була би съ мі фраїрочка, лем мі тото кабатує, що мі мовиш: „Пане куме!“* Гол. II. 237.

Кабацький, а, е. Кабацкій. *Була і вишнівка, і тернівка й дулівка, було й пиво кабацьке, так дешевеньке.* Кв. II. 184.

Кабачки́, ків, *м., мн.* 1) Раст. Pepo L. var. citriformis. ЗЮЗО. I. 120. 2) Тыквенныя сѣмена, сѣмячки. **Доста́неться на кабачки́.** Достанется на орѣхи. Ном. № 3613.

Кабашний, а, е. Кабацкій. *Гей, каже, ти, шинкарко молода, ти Насте кабашна.* Мет. 378.

Кабашник, ка, *м.* Сидѣлецъ въ кабакѣ.

Кабашниця, ці, *ж.* Продавщица водки или содержательница кабака. *Гей Насте Горовая, шинкарко молодая, кабашнице степовая.* ЗОЮР. I. 319.

Кабащина, ни, *ж. соб.* Кабаки. *Якось московщиною дивиться: замість шинків—проклята кабащина, постоялі двори на московський звичай.* Стор.

Ка́белка. См. **Кабалка.**

Кабза́, зи́, *ж.* Кошелекъ. *Кабза грошей добра.*

Кабза́н, на́, *м.* Ходатай. Желех.

Кабзува́ти, зу́ю, еш, *гл.* 1) Портить. Вх. Зн. 23. 2) Бранить, порицать. Вх. Зн. 23.

Кабине́т, ту, *м.* Кабинетъ. *Восьма хата—мій кабинет.* Левиц. I. 219.

Кабине́тний, а, е. Кабинетный. *То велика помилка кабинетних людей, польських політиків.* Правда, 1868, 437.

Каби́ця, ці, *ж.* 1) Очагъ въ землѣ (въ сѣняхъ или на дворѣ) для приготовленія пищи. Вас. 194. *Онучи инші полоскали, другії лежа розмовляли, а хто трудився у кабицю.* Котл. Ен. VI. 20. *Горить огонь тихенько на кабиці.* Шевч. 2) Круглая или четырехугольная яма, въ которой помѣщается гончарная печь. Вас. 180.

Каби́ш, ша, *м.* Шуточное названіе солдата и вообще великоросса за часто употребляемое ими выраженіе: „кабы-жъ“. Сим. 45.

Кабі́ж, жу, *м.*=**Шкода 1.** *Він став і стереже, щоб іще кабіжу не наробили.* ЗОЮР. II. 66.

Ка́бка, ки, *ж.*=**Кобка?** О. 1861. XI. Свидн. 26.

Ка́блі, лів, *м., мн.* Вилы съ тремя остріями. Канев. у.

Каблу́к, ка́, *м.* 1) Дуга, часть окружности. 2) Снарядъ для спугиванія рыбы, состоящій изъ дуги, концы которой соединены доской, оканчивающейся зубьями въ видѣ гребня; бороздя дно, эти зубцы спугиваютъ мелкую рыбу, попадающую въ поставленную раньше сѣть. Дуга наз. **каблук**, доска съ зубьями—**гре́бінь.** Шух. I. 228. 3) Лука въ сѣдлѣ. См. **Облук.** Шух. I. 252.

Каблу́ка, ки, *ж.* 1) Кольцо вообще какое бы то ни было. 2) Кольцо, перстень. *Вони твої білиї руки поламають, вони твої срібні каблуки поздіймають.* Чуб. V. 304. Ум. **Каблу́чка.**

Каблукува́тий, а, е. Дугообразный.

Каблу́ч, ча, *м.* Обручъ изъ нѣсколькихъ сплетенныхъ прутьевъ.

Каблу́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **каблука.** 1) Кольцо вообще какое-бы то ни было—металлическое или изъ иного матеріала.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

2) Кольцо, перстень. *Подарував золоту каблучку.* Грин. III. 69. *Од'їзжаючи приказував Онилці, надіваючи на палець каблучку.* Г. Барв. 204. *Не гарбузом тут пахне, коли сама дала війтенкові каблучку.* К. ЧР. 297, 298. 3) Сплетенное изъ дерева кольцо, которымъ прикрѣпляются ворота къ столбу въ глухомъ концѣ, а также то, которымъ запираются ворота на другомъ концѣ путемъ набрасыванія **каблучки** на столбъ и на ворота. Чуб. VII. 392. *Коли ходиш у ворота,—накидай каблучку.* Мил. 81. 4) Сплетенное изъ дерева или изъ сыромятной кожи, иногда желѣзное кольцо, которымъ **ярмо** прикрѣпляется къ дышлу. Чуб. VII. 405, 406. Мнж. 121. Чудч. Чп. 250. 5) Такое же кольцо, охватывающее средину **війя** въ томъ мѣстѣ, гдѣ **війя** раскалывается на двѣ части. Рудч. Чп. 250. 6) Въ повозкѣ: кольцо, связывающее **підтоки** съ **підгерстю.** Рудч. Чп. 249.

Кабу́рх! *меж.* Швырь! *Кабурх той хліб у піч!* Харьк. у.

Кабута́ти, та́ю, еш, *гл.* Бросать палку такъ, чтобы она ударялась о землю то однимъ, то другимъ концомъ.

Кабу́тка, ки, *ж.* Игра, во время которой бросаютъ палку такъ, чтобы она ударялась то однимъ, то другимъ концомъ о землю.

Кав! *меж.* Выражаетъ пискъ ребенка, щенка, мяуканье кота, крикъ галки и пр.

Ка́ва, ви, *ж.* 1) Кофе. *Та готуй їй чай, та готуй їй каву.* Левиц. I. 318. 2) Сѣрая ворона. *Чорні кави, чорні врани круту гору вкрили.* 3) *м.* Родъ пугала. *Часом Галя жахнеться і пошептом питає:—„Що ж як кава прийде?"—Не прийде,—одказують їй усі.—„А як вовк присуне?"* МВ. III. 68. *Пішла б вона гуляти того таки самого вечора, коли б не той вовк невірний з лісу, а що гірш—турбував її той кава навісний, що не знає вона навіть, де він і сидить у світі—чи у лісі, чи під горою на луці, чи у Дніпрі у нурті.* МВ. III. 72. Ум. **Ка́вка, Ка́вонька, Ка́вочка.** *За дівчиною всі звони зазвонили, а за козаченьком всі кавки закавчили.* Гол. I. 106. *Ой ви, кавоньки, ой ви, голубоньки, піднесіться вгору.* Нп. *Ой кавочки вороночки усе поле вкрили.* Нп. *Не жаль мені на кавочку, як на тую на ворононьку.* Чуб. V. 458.

Кава́л, лу, *м.* Кусокъ, часть. *Нема нікде кавал землі.* Гол. Ум. **Кава́лець, кава́лок, кава́льчик.** *Не порубаний я дуже: головонька на четверо, а ніженьки на шестеро, білі палці на кавалці, а рученьки на штученьки.* Гол. III. 90. *За кавалок кишки сім миль пішки.* Ном. № 6473. *Треба працювати, щоб кавалок хліба мати.* Чуб. I. 147. *Ой не руш же, наймитоньку, та хліба цілого,—ой там лежить на полиці кавалок цвілого.* Грин. III. 556. *Рвали тіло по кавалку, пускали на воду.* Гол. I. 9.

Кава́лер, Кова́лір, ра, *м.* Кавалеръ, мужчина. *Сама знаю, що не маю кавалера близько.* Грин. III. 185. *Плачуть мами за синами, жінки за мужами, а дівчата ластів'ята за кавалерами.* Галич. 1867. 2) Холостякъ. *Бувай, бувай, Касю, здорова, я їду кавалір, а ти вдова.* Чуб. V. 355. 3) Казалеристъ. *І без тебе ся нам жало королеві і полякам, кавалірам і козакам.* Pauli. Ум. **Кавале́рочок.** Мил. 216.

Кавале́рія, рії, *ж.* 1) Кавалерія. *З молоду служив я в военній, в кавалерії ще.* Стор. 2) Орденъ. *Дав звістку, що почепили йому кавалерію.* Стор.

Кавале́рочок, чка, *м.* Ум. отъ **кавалер.**

Кавале́рський, а, е. Относящійся къ **кавалеру.** Желех.

Кава́лець, лця, *м.* Ум. отъ **кава́л.**

Кава́лір. См. **Кавалер.**

Кавалірува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Жить холостякомъ.

Кава́лок, лка, *м.* Ум. отъ **кава́л.**

Кавальцюва́ти, цю́ю, еш, *гл.* Дробить, крошить, рѣзать на куски. Желех.

Кава́льчик, ка, *м.* Ум. отъ **кавал.** Желех.

Кавду́н, на́, *м.* Брюхо. *Козак не гордун, що обірве, то й в кавдун.* Ном. № 12166.

Кавело́к, лка, *м.* = **Кава́лок.** Употреблено въ значеніи: комокъ, безформенный кусокъ. *Хиба ж це пампушки? Це кавелки якісь.* Екатериносл. г.

Ка́верза, зи, *ж.* Проказа, продѣлка. *Ось як жінок я укараю: пошлю вас в запорожську Січ; там ваших каверз не вважають, жінок там на тютюн міняють.* Котл. Ен. VI. 7.

Ка́верзник, ка, *м.* Проказникъ. *І старий був, кажуть, каверзник великий. А який каверзник? Посадять у клітку, а він і втече.* ЗОЮР. I. 73. *Оттак тії каверзники змовлялись у-очевидьки на ґвалтовний учинок.* К. ЧР. 96.

Ка́верзниця, ці, *ж.* Проказница. *Пі-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

шла по хаті вихилятись, а за нею й друга каверзниця—Секлета. Де й сльози подімись—усі в сміху. Г. Барв. 47.

Ка́верзувати, зую, єш, *гл.* Проказить.

Каверзя́кати, каю, єш, *гл.* Говорить чепуху. *Що там він каверзяка? Каверзяка таке, що й не слухав би його.* Лебед. у.

Ка́вза, зи, *ж.* 1) Порицаніе, брань. Желех. 2) Ссора. Желех.

Кавзува́ти, зу́ю, єш, *гл.* 1) Порицать, бранить. *Кавзує мене межи люди.* Вх. Зн. 23. См. **Кабзувати 2.** 2) Жаловаться, роптать, выражать свое неудовольствіе. Вх. Зн. 23.

Ка́від, вода, *м.* Родъ, порода. Левч. *Дід його, батько і мати, та і ввесь їх кавід такий закатований.*

Ка́вка, ки, *ж.* Ум. отъ **ка́ва.** *За дівчиною всі звони зазвонили, а за козаченьком всі кавки закавчили.* Гол. I. 106.

Ка́вкати, каю, єш, *гл.* Кричать по вороньему. *Кавкає як ворона, а хитрий як чорт.* Ном. № 2978. *Аби чим кишку напхати, щоб не кавкала.* Ном. № 12171.

Ка́вкнути, кну, неш, *гл.* Однокр. в. отъ **ка́вкати.**

Ка́вний, а, е. = **Калний.** *Ой Олена прибілена, Василина кавна, а Маричка пишна чічка, бо то любка давна.* Гол. II. 362.

Ка́вонька, Ка́вочка, ки, *ж.* Ум. отъ **ка́ва.**

Кавпі́ти, *гл.* Терпѣть нужду, нуждаться. Желех.

Кавра́тити, ра́чу, тиш, *гл.* Смущать, смутьянить, возбуждать людей. *Нічого не робе, та ще й усіма кавратить.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Кавра́тка, ки, *ж.* 1) Кружка. *А всипте мені кавратку меду!* 2) Церковная кружка для сбора пожертвованій

Кавсі́кнути, кну, неш, *гл.* Умереть. Желех.

Кавта́н, на, *м.* Родъ полукафтанья съ откиднымъ воротникомъ,—женская праздничная одежда галицкихъ горожанокъ. Гол. Од. 23. Ум. **Кавта́ник.**

Кавува́ти, ву́ю, єш, *гл.* Распивать кофе.

Кавў́к, ка, *м.* Мѣшокъ. Желех. Закр.

Кавў́ля, лі, *ж.* Названіе кукушки. *Зозуле-кавуле! чи довго ще мені у батенька, у матінки жити?* Новц.

Кавў́н, на́, *м.* 1) Арбузъ. Cucumis citrullus. *Ой ти ходиш по горі, а я по долині, ой ти садиш кавуни, а я саджу дині.* Нп. *Родючий баштан жовтіє динями, зеленіє кавунами.* МВ. I. 104. Отличаютъ **кавў́н** отъ **кавуни́ці** и **кавў́нки:** у **кавуна́** сѣренькій кружокъ, гдѣ былъ цвѣтокъ, меньше, чѣмъ у **кавў́нки;** послѣдняя вкуснѣе **кавуна́.** Аѳанасьевъ-Чужбинскій. Поѣздка въ Ю. Россію, I. 410. 2) *мн.* Дѣтская игра. Ив. 44. Ум. **Кавуне́ць, кавў́ник, кавў́нчик, кавў́нчичок.**

Кавуне́ць, нця́, кавў́ник, ка, *м.* Ум. отъ **кавў́н.**

Кавуни́ця, ці, *ж.* = **Кавунка.**

Кавў́нка, ки, *ж.* См. **Кавун.**

Кавў́нник, ка, *м.* Торговецъ арбузами.

Кавуно́вий, а, е. Арбузный.

Кавў́нчик, ка, кавў́нчичок, чка, *м.* Ум. отъ **кавў́н.**

Кавуня́чий, а, е. Арбузный. *Одкрилося поле, неначе заслане картатими хустками, де зеленіло дрібненьке... кавуняче огудіння.* Левиц. Пов. 227.

Кавуня́ччя, чя, *с.* Собирательное отъ **кавў́н.** *І як уродився ж той баштан! то кавуняччя оттаке, а дині оттакі!* Рудч. Ск. II. 9.

Кавў́рник, ка. Большой палецъ (въ загадкахъ). Желех.

Кавча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Кричать, пищать. *Тут змії тільки що в хату, а вони скакають та кавчать.* Рудч. Ск. II. 190.

Кав'я́р, ру, *м.* Икра соленая рыбья. *Вина з Царіграду відер трое у барилі, і кав'яру з Дону,—всього везе.* Шевч. 116. (Тут були): *тараня, ще по весні з Дону навезена, суха й солона, кав'яр, оселедці.*

Кав'я́рка, ки, *ж.* Прислужница въ кофейной. Желех.

Кав'я́рник, ка, *м.* Варящій кофе. Желех.

Кав'я́рня, ні *ж.* Кофейная. Желех.

Кага́л, лу, *м.* 1) Кагалъ—еврейская община. *Жидівські кагали, ярмарки були йому замість телеграфів.* Левиц. I. 180. 2) Презрительно: вообще какая-нибудь община, группа, кружокъ людей. *Що там ні коять по ворожих кагалах, що ні видумують, як би те життя зупинити,—воно ширше та ширше виявляється.* О. 1862. III. 26. 3) У Гулака-Артемовскаго **кага́лом** названо общество чертей, вообще населеніе ада: *В письмі стоїть (читай сміло): на кагал бісовський з начинкою душу й тіло описав Твердовський.* О. 1861. III. Г. Арт. 104. 4) Шумное, крикливое собраніе.

Кагала́, ли́, *ж.* = **Кагал 4.** *Там уже*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

кагала така дітей. Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Кага́ловий, а, е. Кагальный.

Кага́льний, а, е. 1)=**Кагаловий**. Желех. 2) Старшина кагала.

Каганéць, нця́, *м.* 1) Плошка, ночникъ. Вас. 182, 196. *Гляне, посвічуючи по глибці каганцем.* К. ЧР. 394. *Дріжить, ізігнувшись над каганцем, лічить гроші.* Шевч. 135. *Живе, як каганець без лою.* Посл. 2) Переносно: искры мелькающія въ глазахъ послѣ удара. *Як заїхав по потилиці, так аж каганці в віччу засвітились.* Ном. № 3982. 3) Полка ружейная. Шух. I. 229. 4) Изоляторъ на телеграфѣ. Желех. 5) Шуточно: рюмка. *„Давай по чарці нам скоріш!“ Я добрий каганець підправив та сам і випив наперед.* Алв. 54. 6) Вообще углубленіе или гнѣздо, въ которое вставляется шипъ, пятка столба и пр. Напр., въ глухомъ концѣ воротъ то гнѣздо, въ которомъ вращается нижній конецъ воротнаго столбика; въ дверяхъ въ него входитъ шипъ дверной пяты; въ снарядѣ для подвѣшиванія котелка надъ огнемъ (см. **Верклюг**) въ немъ ходитъ пятка столба. Шух. I. 87, 93, 187. 7) Въ устроенной для ловли звѣрей ямѣ (см. **Западниця**) послѣднюю покрываетъ досчатая крышка, вращающаяся на валу, приходящемся посредин крышки; углубленія въ бокахъ ямы, въ которыя вставлены концы этого вала, также называются **каганцями**. Шух. I. 235. 8) Въ ручной мельницѣ въ верхнемъ жерновѣ углубленіе, въ которое входитъ шестъ, двигающій жернова. См. **Жорна**. Шух. I. 146. Ум. **Кага́нчик**. *Каганчик стоїть... на віконці.* К. ЧР. 393.

Каганцéвий, а, е. Плошечный.

Кага́нчик, ка, *м.* Ум. отъ **каганéць**.

Ка́гат, ту, *м.* Куча. *Кагат кавунів, кагат соли.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн. Тоже о рыбѣ: куча рыбы, особымъ образомъ сложенной и прикрытой камышемъ (на Дону).

Ка́гла́, ли́, *ж.* Отверстіе дымовой трубы, закрывающееся для удержанія теплоты. *Послала жінка чоловіка каглу затикати, та й каглянка вбила.* Ном. № 9165. Шух. I. 96.

Кагля́ний, а, е. Принадлежащій, относящійся къ **каглі**.

Кагля́нка, ки, *ж.* Ветошная затычка для закрыванія печной трубы. *Послала жінка чоловіка каглу затикати, та й каглянки вбила.* Ном. № 9165.

Каджéння, ня, *с.* Кажденіе. *Множество народу молилось із надвору під час кадження.* Єв. Л. 10.

Ка́ди и **Кади́вай**, *нар.* = **Куди**. Сяноцк. у. въ Галиціи. Вх. Зн. 23.

Кади́ло, ла, *с.* 1) Кадильница. *Дяк співа, попи з кадилами, з кропилом.* Шевч. *З кадила дим по церкві пішов.* 2) Ѳиміамъ, ладонъ. *Дурному персвазія, а умерлому кадило, то все едно.* Ном. № 12967. 3) Раст. Melittis Melissophyllum L. ЗЮЗО. I. 128. 4)—**ди́ке**. Раст. Lamium maculatum. Лв. 99.

Кади́льний, а, е. Кадильный. *Вознесу я жерви тучні із кадильними димами.* К. Псалт. 147.

Кади́льниця, ці, *ж.* Кадильница. *Піп почав кругом ріки ходить з кадильницею.* Рудч. Ск. 174. Ум. **Кади́льничка**.

Кади́на, ни, *ж.* Втрое сплетенный якорный канатъ при рыболовной лодкѣ на Азовскомъ морѣ. Стрижевск.

Кади́ти, джу́, диш, *гл.* Кадить, курить. *Ні світила, ні кадила, як тебе смерть вхопила.* Ном. № 4054.

Кади́тися, джу́ся, дишся, *гл.* Подвергаться кажденію. *Василева мати ходила щедрувати. По церкві ходила, чесний хрест носила, золотії кадила: кадіться люде, бо к нам Христос буде.* Чуб. III. 446.

Ка́діб, доба и **Ка́дівб, довба**, *м.* 1) Большая кадка, употребляющаяся для храненія зерна или муки, капусты и пр. *Наше просо в кадобі.* Грин. III. 96. *На городі капуста росла, в стозі насічена, в кадовбі наквашена.* Грин. III. 539. 2) Квасильный чанъ для обработки кожъ. Вас. 145, 153. 3) Часть древеснаго пня, пустая въ срединѣ и вставляемая въ родникъ вмѣсто колодезнаго сруба. Шух. I. 9. Ум. **Ка́дібець, ка́довбець**.

Кадіння, ня, *с.* = **Кадження**. *Махає кадилом, а з його кадіння диму нема.*

Ка́дка, ки, *ж.* 1)=**Кадіб 2**. Шух. I. 253. 2) Большой чанъ въ винокурнѣ. *Тут у винницькій кадці місять тісто троє разом ногами.* К. ЧР. 258. 3) Футляръ надъ жерновомъ въ водяной мельницѣ. Мик. 481.

Кадни́й, а́, е́. Дымный, закоптѣлый. Желех. Закр.

Ка́довбина, ни, *ж.* Небольшая прорубь.

Кадри́ль, лі, *ж.* Кадриль. *Боярин насилу розігнав гурт, щоб поставити молодих до першої кадрилі.* Левиц. I. 187.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ка́дуб, ба, *м.*=**Кадіб.** Ном. № 12888.

Кадýк, ка́, *м.* 1) Родъ болѣзни. *За твоє добро кадук тобі в ребро.* Посл. Закр. 2) Дьяволъ, чортъ. „Народъ называетъ чертей слѣдующими именами: *кадук, дідько, болотяник*“... Чуб. I. 191.

Кажа́н, на́, *м.* Летучая мышь. *Людей не чуть; через базар кажан костокрилий перелетить.* Шевч. 150. *Як миш іззість шматочок чого свяченого, то в неї виростуть крила і зробиться з неї кажан.* Чуб. I. 55. Ум. **Кажано́к.**

Кажано́к, нка́, *м.* 1) Ум. отъ **кажа́н.** *Замиотіли кажанки, наче хто перекидав грудками.* Левиц. I. 109. 2) Мѣховая или кожаная куртка. Сим. 138. *Дома в себе вони, кажу, ходять було у дьотяних сорочках да в дірявих кожухах - кажанках.* К. ЧР. 87. *А на йому був кажанок, то з під того кажанка кров так і ллється.* ЗОЮР. I. 133.

Кажне́сенький, а, е. Ум. отъ **ка́жний.**

Ка́жний, а, е.=**Кожний.** *Та за се по три поклони кажному святому покладав.* Срезн. Запор. Стар. Ум. **Кажне́сенький.** См. **Кажніненький, кажнісінький.**

Кажні́ненький, а, е.=**Кажнісінький.** *Кажніненький у селі знає про те.* НВолын. у.

Кажні́сінький, а, е. Ум. отъ **ка́жний.** Каждый безъ исключенія.

Каз, зу, *м.* Бѣшенство. *Нехай на тебе каз найде.* Ном. № 5127.

Каза́льница, ці, *ж.* Амвонъ, каѳедра. *Оце ж то вона, та діявольська спокуса, що про неї було нам отець Дем'ян з казальниці глаголе.* К. ЦН. 220.

Каза́н, на́, *м.* Котелъ. *Нехай наш казан закипить іще і з другого боку.* К. ЧР. 108. *Як у казані кипить.* Посл. Ум. **Казано́к, казано́чок, каза́нчик.** *Наймит роспалив багаття, повісив казанок і почав варити кашу.* Левиц. *Пойди ти до річки Самарки, до криниці Салтанки, казанок у руки взявши.* Мет. 442. *Вітер віє, повіває, казаночок закипає.* Щог.

Казани́на, ни, *м.* Одинъ котелъ, плоховатый котелъ.

Каза́ння, ня, *с.* 1) Говореніе. 2)=**Казань.**

Казано́к, нка́, казано́чок, чка, каза́нчик, ка, *м.* Ум. отъ **каза́н.**

Ка́зань, ні, *ж.* Слово, рѣчь, проповѣдь. *Якусь тобі він* (Плутон) *казань скаже, дорогу добру в Рим покаже.* Котл. Ен. II. 38. *Попи тільки раз у год кажуть казань перед постом.* О. 1862. I. 71.

Каза́рма, ми, *ж.* Казарма. *Із казарми нечистої чистою, святою пташечкою вилетіла.* Шевч. 619.

Каза́тель, ля, *м.* Ораторъ, витія. Желех.

Каза́ти, кажу́, жеш, *гл.* 1) Говорить. *Ой казав єсь, присягав єсь: не покину я тебе.* Чуб. V. 180. *Хоч будуть питати, не буду казати.* Нп. *Ти казане кажеш, а мій батько під корчмою чув.* Посл. *Не при нас кажучи.* Ном. № 8365. Въ наст. времени вмѣсто обычной формы: **кажу́, ка́жеш** и пр. въ нѣкот. мѣстностяхъ сокращ.: **кау(ку), каеш, кае(ка), каемо.** *А я йому й ку: не бачиш,—ку,—роззявляко, куди їдеш?* Грин. II. 310. *Чую я, кае, вчора пани поносять якусь політику.* Рудч. Ск. II. 209. *Ми усім наготовили, а тепер він один да ще ка': мало.* Рудч. Ск. I. 26. Эта форма въ частномъ употребленіи у Квитки. *Намалювавши та й кае нам: „Тепер, хлопці, дивітеся, що за кумедия буде“. А ми каемо: „а ну, ну́, що там буде?“* Кв. I. 7. (Изд. 1887). **Не вам ка́жучи.** Извините за выраженіе. *Та тут, не вам кажучи, така хвороба прикинулась: чиряками обкидало всього* **Каза́ти з уст.** Говорить изустно. Каменец. у. 2) Приказывать, велѣть. *Казав єси нас пан наказний додому одпускати, а тепер єси наказуєш землянки копати.* Рк. Макс. *Кажіть мені, панове, сього хлопця до себе узяти; я буду й рости і подушне за його платити.* О. 1861. VIII. 17. *Скачи, враже, як пан каже.* Ном. *Обіцяв Бог дати, тіко казав заждати.* Ном. № 157.

Каза́тися, жу́ся, жешся, *гл.* 1) Быть сказану. *Казатиметься й те, що зробила оця.* Єв. Мр. XIV. 9. 2) Показываться, являться. *Чи сам пан дома? Хоч же він дома, та не кажеться, к коню в шубочку прибірається.* Чуб. III. 457.

Казе́нний, а, е. Казенный. *Москаль казенна вещ.* Ном. № 799. *Були і панські, і казенні.* Котл.

Ка́зень, ні, *ж.*=**Казань.** *Прочувши ж казень, любувались уряду всякого жінки.* Мкр. Г. 8. *Що це, яку сьогодня писарь казень казав?* Новц.

Кази́ти, кажу́, зиш, *гл.* Искажать, портить. *Гостець казить йому вид.*

Кази́тися, жу́ся, зишся, *гл.* 1) Бѣситься. *Собаки з жиру казяться.* Ном. № 10801. 2) Бѣситься, проказить. *Як же*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

були на самоті, то молитовники ховали, казились, бігали, скакали. Котл. Ен.

Казі́нка, ки, *ж.? Колись у дяків і... в школах, кара школярам за казінку, що не вміли штиха і д.—і така була...* Ном. № 3632.

Казі́ння, ня, *с.* Бѣснованіе.

Ка́зка, ки, *ж.* Сказка. *В пісні правда, а в казці брехня.* Посл. Ум. **Ка́зочка.** *От вам казочка.*

Казкови́й, а, е. Сказочный. Желех. Кулишъ.

Казна́, ни́, *ж.* Казна, деньги. (Заимствовано изъ русскаго языка). *Їздив наш бурмистер до князя Ромодановського з грошима у московську казну.* К. ЧР. 185. *Є казна, та ніхто не зна.*

Ка́зочка, ки, *ж.* Ум. отъ **ка́зка.**

Ка́зус, са, *м.* Случай. *Казус сей так налякав усіх людей, що більше вже ніхто із глузду не скрутився.* Гліб. 65.

Ка́зусний, а, е. Казусный. *Казусне діло, обізвався таки писарь.* Кв. І. 157.

Казю́ка, ки, *ж.* 1) Козявка. *Казюка повийдала хліб у полі. Метелики і казюки усякі дружно пречисту душу з неї випивають.* Кул. 2) Змѣя. Ум. **Казю́чка.**

Кайдани́, нів, *м. мн.* Кандалы, оковы, цѣпи, колодки. *Возьміть Палія Семена та забийте в кайдани.* О. 1862. VIII. 26. *Часто бо заковувано його в кайдани.* Єв. Мр. *Ой дала ж, дала славним запорожцям та цариця заплати: ой понабивали на ноги кайдани, дали в руки лопати.* Новц. *Угору руки підіймали, кайданами забряжчали.* АД. І. 88. Ум. **Кайда́ники, кайда́ночки.** *Кайданики на ноженьки, а скрипонька у рученьки.* Андр. *Ой будемо зімувати в Станіславі на риночку, в кайданочках, в залізочку.* Лукаш.

Кайда́ниці, ць, *ж. мн.*=**Кайдани.** *Вбрали б ноги в кайданиці, а руки в скрипиці! Тото тобі, летінику, за чужі яниці.* Шух. І. 204.

Кайда́нки, нок, *мн.* Ручныя цѣпи. *Ой злапали* (вдовиного сина), *назад руки зв'язали, ще в кайданки оковали.* Гол.

Кайда́нник, ка, *м.* Закованный въ кандалы.

Кайда́ння, ня, *с. соб.* Кандалы. Ум. **Кайда́ннячко.** *Наділи на руки і на ноги кайданнячко гостре.* Федьк.

Кайда́ночки, ків, *м. мн.* Ум. отъ **кайда́ни.**

Ка́йла, *(м.?)* Венгерскій быкъ съ большими рогами. Желех.

Кайла́к, ка, *м.* 1) Короткій обрубокъ дерева, стоймя поставленный и употребляющійся какъ скамеечка для сидѣнья. Шух. І. 96. 2) *мн.* Обрубки дерева кривые, годные только какъ дрова, сучье, ломъ древесный. Вх. Зн. 23.

Кайлена́, ня́ти, *с.* Бычекъ? теленокъ? *Ой зайняла файна рибка сиві кайленята у зелену полонину,—тамъ отава мнята.* Гол. III. 232. См. **Кайла.**

Кайма, ми, *ж.? Ой увійди, батеньку, увійди, з кайми віночок іздійму.* Мил. 130.

Кайма́н, на́, *м.* Въ артели гуцульскихъ дровосѣковъ тотъ изъ нихъ, на обязанности котораго лежитъ топить печь, варить пищу, вообще наблюдать за порядкомъ въ помѣщеніи дровосѣковъ. Шух. І. 175. См. **Кальман.**

Кайора, ри, *ж.* Плоскодонная лодка. Вас. 151.

Ка́йстра, ри, *ж.* Мѣшокъ. *От зробив* (кіт) *собі скрипочку й молоточок і писану кайстру. Прийшов до* (лисичиної) *нори— як заїра... „Піду я, подивлюся: хто там грає“. От вона* (лисиця) *й пішла, а він її цок да в лобок, да в писану кайстру.* Рудч. Ск. І. 28.

Кайстро́вий, а, е. *Кайстрові капелюхи.* Гол. Од. 19.

Ка́ка, ки, *ж.* Дѣтск. 1) Испражненія. 2) Все дурное, нечистое, грязное. О. 1861. VIII. 8.

Ка́кати, каю, еш, *гл.* Испражняться. *На ледачій ниві трава не росте, а тільки собаки какають.* Ном. № 6156.

Какаба́т, та, *м.* = **Кабат?** *Лучшая кошуля, ніж какабат.* Ном. № 11147.

Какарі́кати, каю, еш, одн. в. **какарі́кнути, кну, неш,** *гл.* Кукарекать, кукарекнуть. См. **Кукурікати.**

Какарі́ку! *меж.* Крикъ пѣтуха. *Курить як чорт од какаріку!* Ном. № 4420. *Летів півень через ріку, казав: какаріку!* Нп. См. **Кукуріку.**

Какарі́шник, ка, *м.* Пѣтухъ, постоянно поющій. *Казка про півня какарішника.*

Ка́ки. Дѣтск. Говорятъ дѣти, когда хотятъ испражняться.

Кал, лу, *м.* 1) Грязь. *Ой гей, воли, та гей помалу, та витягніть мене із калу, та поставте мене на суші.* Грин. III. 367. *Як посієш ячмінь та овес у кал* (=поки земля ще мокра), *так вони тебе нарядять і в жупан.* ХС. І. 75. *Земля взялась од крови калом.* Котл. Ен. *Бодай моїї сльози сину, на кали не впали.* Нп. **Посади́в**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

на кал (кого). Поставилъ въ безвыходное положеніе. Ном. 2) У Кулиша употреблено въ значеніи: калъ, пометъ. *І зчезне він, мов кал його, без сліду.* К. Іов. 43.

Калаба́йка, ки, *ж.* Зарубка на деревѣ для добыванія сока.

Калаба́ли́к, ку, *м.* Суматоха, кутерьма. См. **кабалик.**

Калаба́ня, ні, *ж.* Лужа. *Аж калабані стоять, такий дощ був.* Камен. у.

Калаба́тина, ни, *ж.* Топкое мѣсто. Ум. **Калаба́тинка.**

Калаба́ч, ча и **Калаба́ш, ша,** *м.* = **Калаба́ня.** Желех. Miklosich, Vergleich. Grammatik. d. sl. Spachen. II. 291.

Калабу́ха, хи, *ж.*=**Калабаня.** Желех.

Калаве́рці, ців, *мн.* Сапоги съ вывороченными голенищами. Kolb. I. 44.

Калаву́р, ра, *м.* Заимствов. изъ русскаго языка. 1) Караулъ. *Ой кругом церкви січової калавури стали.* Нп. *Для ночі вдвое калавури на всіх поставили баштах.* Котл. Ен. V. 40. 2) Крикъ: караулъ! *А він гукає: пробі! калавур!* Гліб. 16.

Калаву́рити, рю, рить, *гл.* Заимств. изъ русск. яз. Караулить. *Оце за ним ходимо, калавуримо.* ЗОЮР. I. 78.

Калаву́рний, а, е. Заимств. изъ русск. яз. Караульный. *Біля дьотярної лавки стоїть з оружжом калавурний.* Кв.

Калака́луша, ші, *ж.* Раст. Черемуха. ЗЮЗО. I. 133.

Каламáйка, ки, *ж.* Ткань: коломенка. Котл. Ен. Словарь, 13. *Юпка в її була з байки, а спідниця з каламайки.* Сніп. 129. *Жупан на ньому синій і китаєва юпка, поясом з алицької каламайки підперезаний.* Кв. II. I. 35.

Каламáйковий и **Каламáйчатий, а, е.** Изъ **каламайки.** *Каламайковий пояс.* Кв. II. I. 33. *Червоні або зелені каламайкові пояси.* О. 1862. IX. 68.

Каламáнка, ки, *ж.* Презрительно: водка. Вх. Зн. 23.

Каламáрок, рка, *м.*=**Каламарь 1.**

Каламáрчик, ка, *м.* Ум. отъ **каламарь.**

Каламáрь, ря́, *м.* 1) Чернильница. *Піп живе з олтаря, а писарь з каламаря.* Ном. № 212. 2) Пузырекъ. 3) Сосудъ, въ которомъ гуцульскіе плотники держатъ разведенную въ водѣ сажу. Шух. I. 88. Ум. **каламáрчик.**

Каламíтний, а, е = Каломутний.

Каламу́т, та и **ту,** *м.* 1)=**Баламут** 2) Ссора, раздоръ; смута, волненіе. *Прийшов сюди,—ну вже й буде каламут. Досі як хóроше було, тихо, поки його не було.* Павлоградъ. См. **Каломут.**

Каламу́та, ти, *ж.*=**Каламут 2.** Мир. ХРВ. 86.

Каламу́тити, му́чу, тиш, *гл.* 1) Мутить, возмущать. *А що се ти, собачий сину, тут каламутиш берег мій?* Гліб. 2) Смутить, смутьянить, возмущать людей.

Каламу́титися, му́чуся, тишся, *гл.* 1) Мутиться (о водѣ). 2) Возмущаться, безпокоиться, тревожиться. *Каламутиться народ, почувши від його таке.*

Каламу́тний, а, е. 1) Мутный, взбаламученный. *Каламутна вода як кісіль.* Ном. № 12420. *Над Летою бездонною та каламутною.* Шевч. *Чого вода каламутна? чи не хвиля збила?* Нп. 2) Смутный. *Щоб під каламутний час людським добром поживатись.* К. ЧР. 191.

Каландек, ка, *м.* = **Полукіпок.** Вх. Зн. 23.

Каланúця, ці, *ж.* Яма или ящикъ для разведенія извести. НВолын. у.

Кала́нник, ка, *м.* Бѣднякъ. Шух. I. 73.

Калантáрити, рю, рить, *гл* Калякать, болтать громко. *Знають гості й сами, що вони нудні,—а то чого б вони калантарили.* Ном. № 11905.

Калантúр, ра, *м.* Карантинъ. Закр. Желех.

Ка́лап, па, *м.* Черная шляпа съ низкимъ круглымъ верхомъ и широкими полями, загнутыми внизъ. Угор. Гол. Од. 79. *Лем мене спізнала моя фраєрочка, що мі закладала за калап пірочка.* Гол.

Калатáйло, ла, *с.* Колокольчикъ изъ дерева, который вѣшаютъ воламъ на шею, колотушка. *Тільки десь далеко в гаю стукало калатайло на шиї ватажка вола.* Левиц. I. 206. *Як був Сидір та Михайло та зробили калатайло: куди ідуть, калатають, та нікого не питають.* Нп. *Піп у дзвін, а чорт в калатайло.* Ном. № 2650.

Калатáло, ла, *с.*=**Калатайло.**

Калатáти, таю, єш, одн. в. **калатнýти, тнý, нéш,** *гл.* 1) Бить, колотить, ударить. *Калатнув батька.* НВолын. у. 2) Стучать, стукнуть. 3) Звонить. *Ото калатають, ще й дзвони поб'ють.* Харьк. г.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

4) Хлопотать, прилагать усилія, биться. *Треба дово калатати, щоб бабу ошукати.* Ном. № 9075. 5) Молотить, не развязывая снопа (о ржи). 6) Шевелить? тормошить? *Не счулась, як воно й народилось,—так мені стало негарно. Дивлюсь—воно лежить біля мене мовчки. Я його калатала, так воно вже неживе, то я й закопала.* Новомоск. у. Залюбовск.

Кала́ч, ча́, *м.* 1) Калачъ. *За багачем сам чорт з калачем.* Ном. № 1423. *Чужим діткам дулі, а нашому калачі, щоб спало уночі.* Мет. 3. *Вип'є коряк меду чи горілки, калачем закусить.* К. ЧР. 273. 2) Дѣтская игра, въ которой лежащій внизъ лицомъ ребенокъ, имѣя на своей спинѣ пальцы сидящихъ вокругъ дѣтей, угадываетъ по счету словъ пѣсни, на чьемъ пальцѣ остановилось кольцо. Чуб. III. 99. Ум. **Кала́чик.**

Кала́чик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **калач.** 2) Раст. просвирки, Malva rotundifolia L. ЗЮЗО. I. 128. *Воли... пішли собі... і де не вздрять калачики, або ромен і всякий бур'янець, то там і пасуться.* Кв. II. 83.

Кала́чити, чу, чиш, *гл.* Стучать, бренчать. *Під мою кобилою підкови калачуть.* Гол.

Кала́шник, ка, *м.* Пекарь, дѣлающій калачи.

Кала́шни́ця, ці, *ж.* Пекущая калачи или продавщица бѣлаго хлѣба. *Як не піду за Івана, піду я за Гриця, а у Гриця все пшениця,—буду калашниця.* Чуб. V. 175.

Калга́н, ну́, *м.* Раст. калганъ, Maranta galanga. *Баба Параска заправляла горілку міцним калганом.* Левиц. I. 522. *На запікану корінькову купив кубеби й калгану.* Мкр. Г. 69.

Калгані́вка, ки, *ж.* Настойка на калганѣ. *Наготуй нам снідання, та щоб більш було настойок, запіканок, наливок і м'ятної, і кардамоновки, і калганівки.* Стор. Ум. **Калганівочка.**

Калга́нка, ки, *ж.* = **Калганівка**. *І кубками пили слив'янку, ... горілку просту і калганку.* Котл. Ен. I. 19.

Калгано́вий, а, е. Калгановый.

Калдани́, нів, *м. мн.* Мѣста, на которыхъ осталась прошлогодняя трава. Левч. Желех.

Кале́ка, ки, *ж.* Налимъ. Желех.

Календа́рь, ря́, *м.* Календарь. *Вішував календарь, та в помийницю впав.* Ном. № 13438.

Кале́ник, ка, *м.* Хлѣбъ съ калиновыми ягодами. *Чого то з сього святого хліба не зробиш? Усячину: діда, братки, рябка, сучку, каленика, натикана.* О. 1861. XI. Кухьр. 27.

Калениця, ці, *ж.* Посуда, въ которой приготовляютъ глину для мазанья. Вх. Зн. 23.

Кали́ло, ла, *с.* Грязь. Мнж. 181.

Кали́на, ни, *ж.* 1) Раст. калина, Viburnum opulus — дерево и ягоды. *Та висип же, мила, високу могилу, та посади, мила, червону калину.* Мет. 93. *Ой у лузі на калині зозуля кувала.* Мет. 97. 2) Дѣвство, а также кровавый знакъ на сорочкѣ послѣ перваго совокупленія. *Темного лугу калина, доброго батька дитина: хоть вона по ночах ходила, та калину при собі носила: купували купці—не продала, прохали хлопці—вона не дала, шовком ніженьки зв'язала, за всіх тому Іванку держала.* Чуб. IV. 451. **Кали́ну лама́ти** — въ свадебныхъ пѣсняхъ: терять дѣвство. **Кали́ну стра́тити.** Потерять дѣвственность. 3) Названіе вола или коровы темнокрасной масти. КС. 1898. VII. 41. Kolb. I. 65. Ум. **Кали́нка, кали́нонька, кали́ночка.** *Зашуміла шабелька, як в лузі калинка,* Нп. *Ой у лузі калиноїка, там дівчина походила, калиноїку поломила.* Чуб. III. 472. *Зацвіла калинонька в лузі.* Чуб. V. 63. *Будуть пташки прилітати, калиноньку їсти.* Нп. *Ой припну я коня коло калиночки.* Гол. *Да зацвіла калинонька к Роздву... У нашої Мар'юхни на подолі.* Чуб. IV. 445.

Калини́на, ни, *ж.* Калиновое дерево.

Калини́вка, ки, *ж.* Настойка на калинѣ.

Кали́нка, ки, *ж.* Ум. отъ **калина.**

Кали́нник, ка, *м* 1) Пирогъ или хлѣбъ спеченный съ калиною. Маркев. 166. 2) Кисель изъ калины.

Кали́нонька, Кали́ночка, ки, *ж.* Ум. отъ **калина.**

Кали́новий, а, е. Калиновый, изъ калины. *Калинова вітка як рідная тітка.* Ном. *Доганяв голуб сивую голубку на калиновій вітці.* Грин. III. 362. *З-за темного дуба то калинова вітка витягнеться, то червоний кетяг горить як жар.* МВ. *Калиновий кисіль.* Чуб. VII. 442.

Калита́, ти́, *ж.* 1) Мѣшокъ съ деньгами. *За сиротою Бог з калитою.* Ном. № 10703. 2) Лепешка, смазанная медомъ и употребляемая для гаданія въ день св. Андрея. *Іду, їду калити кусати.* Чуб. III. 259.

Калити́на, ни, *ж.*=**Калита.** Желех.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кали́тка, ки, *ж.* 1) Кошелекъ кожаный. *Скупий збірає, а чорт калитку шиє.* Ном. 2) Писанка съ изображеніемъ **калитки.** КС. 1891. VI. 380. Ум. **Кали́точка.** *Узяла я ті гроші в калиточку.* МВ. *Лікарям—поможись чи не поможись, а калиточка розв'яжись.* Ном.

Калі-буд-буд! Крикъ русалокъ. *Калі-буд-буд! дайте мені волосинку зарізати та дитинку.* Нар. пов.

Ка́лі да́ти. Запачкать умышленно грязью во время купанья. Дѣти, шаля во время купанья, пачкаютъ другъ друга грязью, крича: „**Ка́лі! калі**".

Ка́ліво, ва, *с.* 1) Кустъ картофеля. *Картопля сев літо не вродила: потроху пуд калівом.* Черниг. у. *Оце три каліва викопала* Черниг. у. 2) О коноплѣ, льнѣ: половина **повісма.** Черниг. у.

Каліка, ки, *об.* Калѣка, увѣчный. *Каліка не родиться—робиться.* Ном. № 4663. *Була колись Гандзя каліка небога, божилася, молилася, що боліли ноги.* Шевч. 138. Ум. **Калі́ченька, калі́чка.** *Ой не бий, мати, і не лай, мати, не роби каліченьки.* Чуб. V. 146.

Калі́куватий, а, е. Уродливый, съ тѣлесными недостатками, увѣчный. Чигир. у. *Калікуватий трохи хлопець.* Зміев. у.

Каліфа́ктор, ра, *м.* Сторожъ при духовныхъ учебныхъ заведеніяхъ. Подольск. у.

Каліцтво, ва, *с.* Калѣчество, увѣчье. *Сціпило, звернуло їй, руку—не дай Боі каліцтва.* Харьк. г. *Спасеть вас Бі, що й нас при каліцтву не забуваете.* Лебед. у. *Хиба яке каліцтво знайдуть дохторі, то не піде в москалі.* НВолын. у.

Ка́ліч, чі, *ж. соб.* 1) Калѣки. *Попродав увесь скот—зосталась сама каліч.* Лохвиц. у. 2) Все искалѣченное, испорченное. *Знов піднімали в його головці на другий лад—покручені фантазії, якусь каліч образів.* Левиц. I. 244.

Кали́чений, а, е. Искалѣченный... *Підняв руки калічені до святого Бога.* Шевч. 529.

Кали́ченька, ки, *об.* Ум. отъ **каліка.**

Кали́чити, чу, чиш, *гл* 1) Увѣчить, калѣчить. *Скинь її* (свиту) *зараз, скинь!.. Ти себе покалічиш.—А селяне носять та й не калічать же себе.* Левиц. Пов. 159. 2) Уродовать, искажать, извращать. *Не з щирістю... приступає до рідного слова, та й почне його калічить.* О. 1861. IV. 34.

Кали́читися, чуся, чишся, *гл.* Увѣчиться. *Калічиться бідна дитина.* Мирг. у.

Кали́чка, ки, *об.* Ум. отъ **каліка.** 1) Немного калѣка или маленькій калѣка. 2) Вторая ручка на косовищѣ,—въ концѣ его. Шух. I. 169. 3) Родъ съѣдобнаго гриба. Вх. Зн. 23.

Кали́чний, а, е. Увѣчный *Царь уп'ять послав сказать: щоб збірались до його... усі: і старе й мале й калішне.* Грин. I. 174.

Калія, лії, *ж.* Индиго, синяя краска. Вас. 170. *Синій як калія.* Ном. № 13150. *Так було б'є, що під очима як калія сине.* Лебед. у.

Калки́й, а, е. = **Кальний.**

Ка́лко, *нар.* = **Кально.** *Сів би, та калко.* Ном. № 13323.

Калми́чити, чу, чиш, *гл.* Смачивать снопы въ жидкой глинѣ предъ покрываніемъ ими крышъ.

Калми́чіння, ня, *с.* Смачиваніе сноповъ въ жидкой глинѣ предъ покрываніемъ ими крышъ.

Кални́й, а́, е́. = **Кальний.** *Пізнають хлопці і в калній сорочці.* Ном. № 11245. *Треба їм десь через дуже калну балку їхати.* Мнж. 121.

Ка́лно, *нар.* = **Кально.** *І снігу нема і води, і в полі не кално, а сухісінько всюди.* Кв. II. 38.

Калому́т, та, ту, *м.* = **Каламут.**

Калому́тити, му́чу, тиш, *гл.* = **Каламутити.**

Калому́титися, му́чуся, тишся, *гл.* = **Каламутитися.**

Калому́тний, а, е, = **Каламутний.** *Каломутна річка.* К. Досв.

Калу́гирь, ря, *м.* Монахъ. *Калугирю, каже* (до ченця): *що то це ти робиш?* Рудч. II. 201.

Кальбу́ки, бу́к, *ж. мн.* См. **Цапар.** Шух. I. 171.

Кальви́нець, нця, *м.* Кальвинистъ. (Українські пани), *приподобляючись до панів ляхів, робились римськими католиками, кальвинцями, лютеранами.* К. XII. 114.

Кальви́нський, а, е. Кальвинистскій. *У XVI-му ст. лютеранська та кальвинська колотнеча за віру.* К. Кр. 9.

Кальма́н, на́, *м.* = **Кайман.** Шух. I. 175.

Кальни́й, а, е. Грязный, нечистый. *В ремесника золота рука, та кальний рот.* Ном. № 410. *Як заїхали ляхів в кальнії болота.* Лукаш. 57. *Шлях кальний,—коні ледве-ледве сунуть.* Мир. ХРВ. 298. См. **Калний.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ка́льник, ка, *м.* Хлѣбная лепешка. Желех. и Лупов. у.

Ка́льність, ности, *ж.* Грязь, нечистота.

Ка́льно, *нар.* Грязно. *Ой шинкарочко Ганно, чого в тебе в сінях кально? то бурлаченьки були і горілочку пили: вони танці водили, вони грязі наносили* Нп. См. **Кално**.

Калюва́ти, лю́ю, еш, *гл.* (**оріхи**). Калить (орѣхи). Лебед. у.

Калю́жа, жі, *ж.* Лужа, грязь. *Не шукай моря, у калюжі втопишся.* Ном. № 1982. *Зараз, чи калюжку вбачить де на дорозі,—так у калюжу і лізе в кармазинах. К.* ЧР. 87. Ум. **Калю́жка.** *Калюжка після вчерашнього дощику.* Кв. II. 156.

Калю́жити, жу, жиш, *гл.* 1) Дѣлать лужи. 2) Пачкать, грязно что либо дѣлать. Вас. 211.

Калю́житися, жуся, жишся, *гл.* Купаться въ лужѣ. *Ти його* (порося) *святити несеш, а воно ще таки калюжиться.* Черк. у.

Калю́жка, ки, *ж.* Ум. отъ **калюжа.**

Калю́жний, а, е. Болотистый, грязный, нечистый. *Пити... калюжну воду.* Левицк.

Калю́ка, ки, *ж.* Большая, сильная грязь. Мнж. 121. *Тепер дощ, калюка,—покаляєш свої білі ноженята.* Мир. ХРВ. 306. *Калюка на всі боки розбігалась од прудкої їзди.* Мир. ХРВ. 301.

Ка́лю́х, ха, *м.* 1) Брюхо, собств. задній проходъ, а во мн. ч.—кишки. Желех. Вх. Зн. 23. 2) Желудокъ молодого ягненка или теленка, который не употреблялъ еще никакой пищи, кромѣ молока матери. Шух. I. 213.

Калюха́тий, а, е. Выгнутый наружу. *На бербениці та барівки треба калюхатих—вигнених дощів, бо ті судини у середині ширші.* Шух. I. 250. **Калюха́та пила́.** Пила, пластинка которой съ того края, гдѣ зубья, дугообразна. Шух. I. 175.

Калябу́ра, ри, *ж.* Лужа. *З чужого коня і серед калябури вставай.* Ном. № 9691.

Каляни́ця, ці, *ж.* Деготь, стекающій изъ колесъ. Черниг. у.

Каля́ння, ня, *с.* Маранье, пачканье.

Каляріпа, пи, *ж.* Раст. кольраби, Brassica oleracea caulorapa.

Калярува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Окончательно полировать гребенку посредствомъ тренія между ладонями рукъ, слегка покрытыхъ золой. Вас. 163.

Каля́ти, ля́ю, еш, *гл.* 1) Пачкать, марать, грязнить. *І вже мені не честь не подоба по ріллях спотикати, жовтих чобіт каляти.* Макс. (1849). *Глядіть, діти, слави своєї не каляйте* Г. Барв. 293. 2) Испражняться. Мил. 31. *А теля стало, каля та й каля; да таку купу накаляло здорову.* Рудч. Ск. I. 39.

Каля́чити, чу, чиш, *гл.* Быть невнимательнымъ, разсѣяннымъ? зѣвать? ротозѣйничать? *Піддружий, ти там що калячиш? про тебе так усе дарма! буяри роблять що—не бачиш? дивись, уже шишок нема.* Алв. 36.

Кам, *нар.* Чѣмъ. Угорск. Желех. Вх. Зн. 23.

Камата, ти, *ж.* Процентъ. Желех. и Бессар. *Я жидові вироблю, ще й камату йому заплачу.*

Кама́ші, шів, *м. мн.* Гамаши. *Дают мені камаші, заплакали всі наші.* Pauli.

Камбра́т, та, *м.* Товарищъ. *Той* (семинарист) *пісню насвистує, той таки співа стиха, той гука до камбрата...* Св. Л. 218.

Камбра́ття, тя, *с. соб.* Товарищи. *Ні Антосьо, ні його камбраття й не думали чванитися родом.* Св. Л. 169.

Каменисти́й, а, е. Каменистый. *Инше ж* (зерно) *упало на каменистому.* Ев. Мр. IV. 5.

Каменя́ця, ці, *ж.* 1) Каменная постройка. Козел. у. 2) Раст. костяника, Rubus saxatilis L. ЗЮЗО. I. 134.

Каменіти́, нію, еш, *гл.* Окаменѣвать. *Я мов камінь той каменію.* МВ. *Вона каменіла, дивлячись на все те.* Мир. Пов. I. 128.

Ка́менний, а, е. Каменный. *Попід гору каменную покопали шанці.* Коцип.

Каменува́ння, ня, *с.* Побіеніе камнями. Желех.

Каменува́ти, ну́ю, еш, *гл.* Побивать камнями. *Єрусалиме, що каменуеш посланих до тебе.* Єв.

Ка́мень, ню, *м.*=**Камінь.**

Каменю́ка, ки, *ж.* = **Камінюка.** *Як би мені попалась каменюка.* Кв.

Каменя́р, ра́, *м.* Каменоломъ. Желех.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Каменя́рський, а, е. Принадлежащій. **каменяреві**. Желех.

Каменя́стий, а, е. = **Каменистий**. *Господь сорок літ не допускав їх до обітованої землі..., а водив по камінястій пустині.* К. Грам. 60.

Камза́, **зи́**, *ж.* = **Кабза**. Мужикъ, не зная, что въ постолахъ папоротникъ, согласился продать ихъ за цѣлую **камзу** денегъ. Чуб. III. 198. *Мабуть не мала й камза перепала?—питає хтось.— Та буде з нас,—одказує Чіпка, витягаючи гаман з кишені.* Мир. ХРВ. 303.

Камила́вка, **ки**, *ж.* Камилавка. *Кафедральний протоєрей високий, чорний і чорнявий, з високою камилавкою на голові.* Левиц. Пов.

Камилики, **ків**, *мн.* Обрѣзки кожи, которые идутъ на подборы. Чуб. VII. 575.

Камізе́лок, **лка**, *м.* Жилетъ. Гол. Од. 15.

Камізе́лька, **ки**, *ж.*=**Камізелок**. *На паничу камізелька, пристав панич до серденька.* Чуб V. 1168.

Камізе́льковий, а, е. Жилетный.

Камізе́льчаний, а, е. = **Камізельковий**.

Камене́ць, **нця́**, *м.* Ум. отъ **камінь**. 1) Камышекъ. 2) Косточка у косточковыхъ плодовъ. *Сливу ззів, а камінець кинув.* 3) **Си́ній камене́ць**=**Камінь 6**. Мил. 31.

Камі́нний, а, е. Каменный. *Всюда гори кимінні, всюда ріки водяні.* Гол. *Антосьо сидів як камінний.* Св. Л. 312.

Каміння, **ня**, *с. соб.* 1) Камни. *На сире коріння, на біле каміння ніжки свої козацькії посікає.* Дума про братів озівських. *Зможе Бог з каміння свого підняти дітей Авраамові.* Ев. Лк. III. 8. 2) Жернова.

Ка́мінь, **меню**, *м.* 1) Камень. *Трудно вийти з біди, як каміню з води.* Ном. № 2757. *Возьми ти, сестро, піску у білу ручку, посій ти, сестро, на каміню: коли той буде пісок на білому камені зіхожати, синім цвітом процвітати, хрещатим барвінком біленький камінь устилати...* ЗОЮР. I. 26. **Стоя́ти як у ка́мені**. Стоять какъ окаменѣлому. Выраженіе встрѣчено только у М. Вовчка: *І засоромилась, і злякалась,— стою як у камені, оніміла.* МВ. (О. 1862. III. 54). То же значеніе имѣетъ и выраженіе: **Як з ка́меню те́саний**. *Сижу, мов з каменю тесаний.* Г. Барв. 211. 2) Драгоцѣнный камень. *От де, моде, наша слава, слава України: без золота, без каменю.* Шевч. 46. 3) Жерновъ какъ въ обыкновенной, такъ и въ ручной мельницѣ, а также и въ гончарскихъ **жорнах**. *На добрий камінь що ні скинь, то все змелеться.* Посл. *Млин на два камені.* Желех. Шух. I. 261. **Млино́вий ка́мінь**. Жерновъ. 4) Часть ткацкаго станка. См. **Верстат**. Шух. I. 255. 5) Вѣсъ въ 24, 30, 32, 36 фунтовъ. *Камінь воску. Купила цукру камінь. Тютюну каменей сто.* Закр. Гол. Од. 39. 6) **Си́ній ка́мінь**. Мѣдный купоросъ. Ум. **Камене́ць, каміньо́чок, каміньчик**. *Ой дзвеніте, перстенці, з дорогими камінці.* Рк. Макс. *Посій ти при дорозі та на каміньочку.* Нп. *Бодай пани при дорозі каміньчики били.*Нп.

Камінюка, **ки**, *ж.* Камень (одинъ). *Чи бачиш, у неї в серце, і ти замість його кладеш камінюку.* Шевч. 293. См. **Каменюка**.

Камінюччя, **чя**, *с. соб.* Камни. *Нав'язали їй на руки і на ноги камінюччя.* Кв.

Каміня́ччя, **чя**, *с. соб.*=**Камінюччя**. *Що Бог создав, те рівне, чисте; а вже що ідолове, там саме каміняччя і гори, і всякі викрутаси.* Драг. 15.

Ка́мка, **ки**, *ж.* 1) Головной женскій уборъ. *Зелена сукня слід замітає, золотий перстень на руці сяє, перлова камка голову клонить.* Чуб. III. 318. 2) Морская трава. Левиц.

Камра́т, **та**, *м.* Товарищъ. *А як прислав своє військо і свої гармати, аж тоді се урадовали всі наші камрати.* Галиц. *Я співаю, а мій камрат Саданюк сміється з мене.* Федьк.

Камрати́ська, **ка**, *м.* = **Камрат** (ув.). *А чекайте, камратиська, горілки нап'ємся.* Гол.

Камса́, **си́**, *ж.* Родъ морской рыбки, величиной въ палецъ, просоленной; варятъ въ борщѣ. Мнж. 181.

Камужельський, а, е? *Черевики камужельські.* Гол. III. 252.

Каму́з, **зу**, *м.* Мелкіе куски. *Зухвальцу на камуз роспасти.* Федьк. См. **Гамуз**.

Камчу́г, **га**, *м.* Раст. Thlictrum minus L. ЗЮЗО. I. 138.

Кам'яни́й, а, е.=**Каменний**. *Жінка і кам'яну гору пересіче.* Ном. № 9080. *Стояло ж там шість кам'яних водників.* Єв. Іо. II. 6. *І жив він... у кам'яній горі.* МВ. I. 99. *Десь у тебе, мати, кам'янев сердечко.* Мет. 203.

Кам'яни́стий, а, е.=**Каменистий**. *Як ішов ти, Боже, з нами кам'янистими сте-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пами. К. Псалт. 150. *Там гори... кам'янисті.* Грип. III. 482.

Кам'яни́ці, ни́ць, *ж. мн.* = **Каменица 2.**

Кам'яни́ця, ці, *ж.* 1) Каменное строеніе. *Де-не-де стояли по подолу кам'яниці, а то все було дерев'яне.* К. ЧР. 63. *Алкана-башу за білу руку брала, у світлиці-кам'яниці зазивала.* АД. I. 211. 2) Ловушка для воробьевъ, сдѣланная изъ четырехъ кирпичей, прикрываемыхъ пятымъ, а этотъ послѣдній поддерживается небольшою палочкою.

Кам'яни́чин, на, *м.* Обитатель города, каменнаго дома. *Ой земле, земле, ти справді ж проклятая! Тільки турчину-кам'яничину на сребро, на злото весьма багатая.* ЗЮЗО. I. 11. (Прилож.).

Кам'яни́чний, а, е. Принадлежащій **кам'яниці**, замковый.

Кам'яни́ще, ща, *м.* Каменоломня. Донск. обл.

Кам'яні́ти, ні́ю, еш, *гл.*= **Каменіти.** Мнжр. 29. *Серце кам'яніє—таке мені горе.* НВолын. у.

Ка́м'янка, ки, *ж.* 1) Банная печь для паровъ. 2) Каменная посуда. 3)= **Каменица 2.** 4) Шоссе. *Кам'янкою їхати.* Миргородъ. (В. Горленко). Ум. **Ка́м'яночка.** *Там Маруся молода ходила, кам'яночки на віночок ламала.* Рк. Макс.

Кам'янща́нин, на, *м.* Житель города, замка. *Пустили в гармати як грім по небі... Щоб ся паркани поздрігали, щоб ся міщане полякали, а всі міщане-кам'янщане.* Колядка. См. **Кам'яничин.**

Кана́ва, ви, *ж.* 1) Канава, ровъ. *Од села Ситників до города Корсуня канавою перекопайте Потоцького піймайте.* 2) Каналъ. *Ой обізвався козак молоденький воєводі за плату,—ой набили на ноги кайдани, дали в руки лопату, ой послали на вішню работу та канави копати.* Грин. III. 595.

Кана́л, лу, *м.* Каналъ. Желех. *Вся* (країна) *обсажена садами, виноградом і лісами, вся облита ріками й каналами, з багатими городами й селами.* Левиц. Пов. 175. *Од послали ж його у сібірну роботу, ще й канали копати.* Грин. III. 596.

Кана́лія, лії, *об.* Каналья.

Кана́льський, а, е. 1) Тяжелый, каторжный. *Канальська работа.* Ном. № 12844. Первоначальное значеніе этого слова: канальный, относящійся къ каналу. **Кана́льский похід**—походъ козаковъ въ 1721 и 1722 гг. къ Ладогѣ для рытья канала; но такъ какъ эта принудительная работа оказалась крайне тяжелой (въ первомъ году умерло уже 2461 чел.), то слово и получило указанное значеніе. 2) Шельмовскій (отъ слова **Каналія**). *Канальський шпак так умудрився, що як почне було співать, диковина й казать.* Гліб.

Кана́па, пи, *ж.* Диванъ. *Сидів о. Хведір Чепурковський на канапі в своїй світлиці.* Левиц. I. 131. Ум. **Кана́пка.** КС. 1882 X. 61.

Кана́пчик, ка, *м.* Диванчикъ. *Славненький такий канапчик.* Лебед. у.

Канаре́ечок, чка, *м.* Ум. отъ **канарейко.**

Канаре́йко, ка, *м.* Самецъ-канарейка. *Як задумав горобейко женитися та й узяв дружка канарейка.* Грин. III. 662. Ум. **Канаре́єчок.** *Мій таточку, мій канаречку.* Мил. 184.

Кана́рка, ки, *ж.* Канарейка. Ум. **Кана́рочка.** *А в нашої канарочки сіра свита й піджачок.* Грин. III. 667.

Кана́рок, рка, *м.* Канарейка-самецъ.

Кана́рочка, ки, *ж.* Ум. отъ **канарка.**

Кана́рхати, хаю, еш, *гл.* 1) Пѣть на клиросѣ. Бил. Нос. 2) Говорить невнятно, въ носъ.

Канархи́ст, та, *м.* Клирошанинъ. Бил. Нос.

Канаста́с, су, *м.* Иконостасъ. *І на канастасі святі, і скрізь по стінах святі.* Стор. I. 148. *Канастас новенький, церква веселенька.* О. 1862. IX. 64.

Кана́ти, на́ю, еш, *гл.* Гибнуть. *Люде мруть, канають в тюрмах голі, босі.* Шевч. 160.

Канделя́бр, ра, *м.* Канделябръ. *Ольга вхопила канделябр, Катерина вхопила другий і всі побігли в коридор на зустріч Турманші.* Левиц. Пов. 313.

Кандзю́ба, би, *ж.* Кривизна, крючекъ. Мнж. 181.

Канди́ба, би, *ж.* Плохая лошадь, кляча. Желех. *Бачили, яку кандибу Криженко купив у ярмарку? Там же й кандиба! Висока така, що й під повітку не підійде, а сама така, що так їй кістки й повилазили.* Харьк. у. Слов. Д. Эварн.

Канди́бити, блю, биш, *гл.* Скареднічать. *Як що купив, то їж відразу та й не кандиб.* Зміев. у.

Кандида́т, та, *м.* Кандидатъ. *Кандидатам до академії були видані скарбові гроші.* Левиц. Пов. 4. *Побіжи-но мені до*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Платона-брата, нехай мені призве Марка-кандидата. Грин. III. 566.

Канді́йка, ки, *ж.* Миска съ вогнутыми нѣсколько краями. Вас. 181.

Кандьо́р, ру, *м.* Жидкая кашица изъ крупъ или пшена. = **Куліш.** *Як наварить кандьору,—і собакам уволю.* Грин. III. 562.

Кани́ця, ці, *ж.* 1) Дѣтская игра съ камешками. Желех. 2) Раст. Chrysanthemum leucanthemum L. Вх. Зн. 23.

Ка́нка, ки, *ж.* 1) Раст. Scirpus lacustris. Вх. Пч. I. 12. 2) Головной женскій уборъ. Вх. Зн. 23.

Кановця, ці, *ж.*=**Коно(і)вка.** *Ганчя ся дознала, кановцу порвала, коновцу порвала, на воду біжала.* Гол. II. 711.

Кано́на, ни, *ж.* Пушка. *Гей скажи мі, красний улан, ци не тут канони ліпше знають зазвонити, як удома звони.* Федьк.

Канона́да, ди, *ж.* Канонада, пушечная пальба. К. Бай. 90.

Канона́дити, джу, дить, *гл.* Стрѣлять изъ пушекъ. *На турчина див нею, канонадив.* К. ПС. 65.

Канові́рка, ки, *ж.* Пуговица канонирскаго мундира. Шух. I. 286.

Кантаба́л, лу, *м.*=**Кантабас.** *Як напився кантабалу,—ляшок нетверезий.* Нп.

Кантаба́с, су, *м.* Родъ опьяняющаго напитка. *Як нап'ється кантабасу, стане нетверезий.* Чуб. V. 1161.

Ка́нтар, ру, *м.* 1) Узда, недоуздокъ. Чуб. VI. 111, 403. *Сивий коник, - кантарь на нем.* Гол. III. 436. 2) Родъ ручныхъ небольшихъ вѣсовъ. Ум. **Канта́рок.** См. **Канту́рь.**

Канта́рок, рка, *м.*=**Кантар.**

Кантони́ст, та, *м.* Кантонистъ. *Він, бач, ніби салдатський син, значить кантонист.* Левиц. I. 59.

Канто́пля, лі, *ж.*= **Картопля.** *У городах чого там, немає?... Капуста, морквиця, огірочки, струючечки, квасоля, кантопля.* О. 1862. IX. 111.

Канто́ра, ри, *ж. Кондратович... пішов у кантору.* Стор.

Канто́ха, хи, *ж.*=**Карто́ха.** Сумск. у. *Наберуть мішків п'ять кантохи.* Грин. I. 99.

Ка́нтурь, ря, *м.*=**Кантар 2.** *Безмена ти не положиш у кишеню, а кантурь положив та й ходи.* Полт. г. Слов. Д. Эварн.

Кану́дити, дить, *гл. безл.* Тошнить. *Наїлась ціх опеньків, так аж кануднть.* Харьк. у.

Кану́н, ну, *м.* Медъ, который варятъ къ храмовому празднику. *Пішов по канун, та там і втонув.* Ном. № 10929.

Кану́пер и Кану́пір, ру, *м.* 1) Калуферъ, Tanacetum balsamita. Вх. Пч. I. 13. *З-за плота виглядали чорнобрівчики, васильки і канупер.* Стор. 2) **Кану́пирь пільний.** Раст. Salvia pratensis. Лв. 101. Ум. **Кану́перець.** Грин. III. 539.

Ка́нути, ну, неш, *гл.* 1) Капать, течь. *Держить палаш в правій руці, а з палаша кровця кане.* Гол. *Ой зоре, зоре!— і сльози кануть,—чи ти зійшла вже на Україні?* Шевч. 403. 2) Исчезать. *Зірочка покотилась, далі друга, третя—і поховались у синьому небі, мов у море канули.* Кв. I. 28. *Бідна ж моя голівонько! всі надії мої канули.*Г. Барв. 85.

Канцелю́ра, ри, *м.* Ув. отъ **канцелярист.** Св. Л. 242.

Канцеляри́ст, та и **Канцеляри́ста, ти,** *м.* Канцелярист, канцелярскій чиновникъ. *Зачав водити бенькети з повитчиками, з канцеляристами, з купцями.* Котл. НП. 356. Ув. **Канцелю́ра.**

Канцеля́рия, рії, *ж.* Канцелярія. *Пішов я у канцелярию, дав писарю четвертака.* Стор. II. 89.

Канцілю́га, ги, *ж.* Бранное слово. *Аже поти коїла, поки розвела чоловіка з жінкою, канцілюга така.* Кобелякск. у.

Канціля́жка, ки, *м.* Чиновничишко, презрительное названіе канцеляриста. *Достається од неї деколи, як попризджають, оттим цвентюхам, канціляжкам.* Котл. МЧ. 471.

Ка́нцур, ра, *м.* Отрепье, кусокъ. **До ка́нцура.** До остатка, дочиста, до конца, совершенно. *Витоптала бісова душа увесь овес до канцура.* Черном. *Онучи чвахтили, хоч викрути,—до канцура помочились. Покрали усе до канцура. Забув усе до канцура.* Черк. у. Ум. **ка́нцурок.** *Так той меч на канцурки і розскочився.* Мнж. 10.

Ка́нцурря, ря, *с.* Лохмотье, отрепье. *Превеликий п'яниця, обшарпаний, в канцуррі* Ном. № 4625.

Канчу́к, ка́, *м.* Плеть, нагайка. *Знайшли його повішеного за ноги й зашмагованого канчуками.* Стор. МПр. 96. *Під'їжджає пан оконом, канчук роспускає.* Нп.

Кану́ка, ки, *об.* 1) Попрошайка. 2) Ув. отъ **каня.** Вх. Пч. I. 16. *Летіла канюка, постреляна з лука.* Чуб. V. 833. *Канюкою сидить.* Ном. № 2768.

Кану́чити, чу, чиш, *гл.* Клянчить. *Ото канючить.* Ном. № 2769.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ка́ня, ні́, *ж.* 1) Четырехугольное углубленіе, выдолбленное долотомъ въ підвалині, своло въ которое входитъ **чіп** столба. Кіев. и Подольск. г. 2) Родъ коршуна. *Ой летіла сива каня по полю.* Чуб. III. 251. *Пищить як каня.* Ном. № 2770. *Виглядає, як каня дощу.* Чуб. I. 256.

Каня́нка, ки, *ж.* Раст. повилика, Cuscuta. Хотинск. у.

I. Кап! *меж.* Капъ! *А в Улити сльози тільки кап, кап!..* Г. Барв. 223. *Наче і всміхається вразький запорожець, а сльози в ложку тільки кап!* К. ЧР. *Тут горілка кап, а там хап!* (з кишені). Ном.

II. Кап, пу, *м.* **Волосо́вий кап.** Родъ шерстяного мѣшка, въ которомъ пережаренное конопляное сѣмя кладется въ маслобойню для выжиманія масла. Шух. I. 163.

Капа, пи, *ж.* 1) Покрывало, попона. 2) Копюшонъ. 3) Капоръ, шапка. 4) Въ ножной толчеѣ (въ маслобойнѣ) желѣзный листъ, которымъ покрыто дно выдолбленной для песта лунки, **ступи.** Шух. I. 161.

Капа́ма, ми, *ж.* Родъ греческаго пирожнаго. Котл.

Ка́панний, а, е. Вышитый, испещренный вышивками въ видѣ розеты. Гол. Од. 74. *Як ідете, хлопці, в танець,—повмивайте пальці, та щоби сте не зваляли капані рукавці.* Гол. II. 397.

Капани́на, ни, *ж.* 1) Капаніе постоянное. Желех. 2) Небольшой доходъ по мелочамъ. *Сяка-така капанина буде з парафії: то за треби, то з приносів.* Св. Л. 112.

Ка́пар, ра, *м.* 1) Обѣднѣвшій, обнищавшій. **В ка́пар, на ка́пар перехо́дити.** Приходить въ бѣдность, въ упадокъ. Желех. 2)—**ру.** Насосъ. 3) Снарядъ для забиванія свай. НВолын. у,

Капара́н, на, *м.* Родъ верхней козацкой (у задунайскихъ сѣчевиковъ) одежды съ откидными рукавами. *А він* (кошовий Гладкий) *у штанях широких, у шапці смушевій, капаран на йому з чотирма рукавами.* К. С. 1883. II. 285.

Капари́с, су, *м.* Кипарисъ, Cipressus Angustifolia.

Капари́совий, а, е. Кипарисовый.

Капа́рити, рю, рить, *гл.* 1) Худо дѣлать, кропать, пачкать. Желех. 2) Жить въ нищетѣ. *Свій вік капарить.* Желех.

Капа́рка, ки, *ж.* Обѣднѣвшая, обнищавшая.

Капа́рний, а, е. Жалкій. Желех.

Капа́рник, ка, *м.* 1) Презрѣнный. 2) Медлитель. 3) Кропатель, плохой работникъ.

Капа́рниця, ці, *ж.* 1) Презрѣнная. 2) Медлительница. 3) Неряха, плохая работница. *Лучче було дівчиною, як теперки хазяйкою: стоять ложка під лавкою, поросята в печі риють, а собаки горшки миють, коти хату замітають, хлопці в вікна заглядають. Це котора капарниця, то з її сміються.* Уман. у.

Капа́рства, ви, *ж.*=**Капестра.** Вх. Зн. 24.

Капа́рство, ва, *с.* 1) Жалкая жизнь. 2) Плохая работа. Желех.

Ка́пати, паю, еш, и **плю, плеш,** с. в. **ка́пнути, пну, неш,** *гл.* Капать. *Хомиха слухала, а сльоза за сльозою капали з лиця на руки.* Левиц. I, *Дав Бог весну, віє теплом, із стріх вода капле.* МВ. *Капле кровця у кирницю.* Рус. Дн.

Ка́пелечка, ки, *ж.* Ум. отъ **капля.**

Капели́на, ни, капели́нка, ки, капели́ночка, ки, *ж.* Ум. отъ **капля.**

Капели́ста, ти, *м.* Музыкантъ. *А ви, пани капелисти, танцю мі заграйте.* Гол. *А заграйте, капелисти, та не дуже дрібно.* К. С. 1883. XI. 521.

Капе́лія, лії, *ж.* Капелла, оркестръ. *У містечку Берестечку капелія грала, молодая Бондарівна з хлопцями гуляла.* Грин. III. 612.

Ка́пель, пля, *м.* Одинъ изъ двухъ длинныхъ наушниковъ у **капелюхи.** Находясь безъ употребленія, **каплі** отворочены вверхъ шапки и концы ихъ связаны; во время употребленія они опускаются внизъ и завязываются подъ подбородкомъ Харьк. г.

Ка́пелька, ки, *ж.* 1) Уменьш. отъ **капля.** *Ні кришечки, ні капельки.* Ном. *Біла через гребельку, та вхватила водички капельку,—тільки й пила.* Рудч. Ск. *Капельку там було сиру.* 2) *мн.* **капельки́.** Въ раскрашиваньѣ глиняной посуды: рисунокъ, состоящій изъ точекъ, расположенныхъ группами по нѣсколько вмѣстѣ. Вас. 184.

Капельма́йстер, стра, *м.* Капельмейстеръ. Ум. **Капельма́йстерчик.** *Доньку віддала за дударчика за гожого тверезого капельмайстерчика.* Гол. III. 463.

Капелю́х, ха, *м.* 1)=**Капелюха.** Чуб. VII. 413. Котл. Ен. (Слов.). 2) Иногда **капелюхами** называются только наушники въ такой теплой шапкѣ. Вас. 156. *У зайчика шкурка м'якенька, тепленька,—бу-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дуть мені на зіму рукавички і капелюхи. Рудч. Ск. II. 15. См. **Капель.** 3) Шляпа. Гол. Од. 48, 75. *Мут зілечко ізривати, за капелюх класти.* Гол. Ум. **Капелю́шокъ.** Желех.

Капелю́ха, хи, *ж.* Зимняя теплая шапка съ отворачивающимися наушниками, концы которыхъ завязываются подъ подбородкомъ. См. **Капель.** *Іде зіма проти літа у кожусі і червоних чоботях, в капелюсі, в рукавицях.* Чуб. I. 13.

Капелю́ш, ша, *м.* Шляпа. *Ходили в капелюшах, а тепер босенькі ходять.* Ном. 2) *мн.* Листья растенія Nuphar luteum Smith, а также Nymphaea alba L. ЗЮЗО. I. 129.

Капелюша́нка, ки, *ж.* Кусокъ старой шляпы. Желех.

Капелю́шок, шка, *м.* Ум. отъ **Капелюх.**

Капеля́н, на, *м.* Капелланъ.

Капеля́нець, нця, *м.* Музыкантъ *Поки стали капеляниці різать походної, і весілля до Покрови ринулось святої.* Мкр. Н. 25.

Капе́стра, ри, *ж.* Уздечка. Шух. I. 79. Kolb. I. 65.

Ка́пець, пця, *м.* 1) Кожаная обувь безъ голенищъ, опорки, туфли. *Від злого давця бери й капця.* Ном. *А дід бабці купив капці, та короткі були, то втяв пальці.* О. 1861. XI. 68. (Нп.). 2) Родъ суконныхъ шитыхъ носковъ. Гол. Од. 67. Иногда къ нимъ пришивается продолженіе, охватывающее икры ногъ. Шух. I. 125. 3) Переносно: конецъ, смерть. *Як де напрюкають якого жида, там йому й капець.* Екатер. у. Слов. Д. Эварн. См. **Капут.**

Ка́пи, пів, *м. мн.* Союзы у сапогъ.

Капи́рь, ря, *м.* Мужикъ? *А що ви капирі, чи запорожці?* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Капита́л, лу, *м.* Капиталъ. *Наша плодюча країна бідна на гроші, бо... капитали постягали туди десь за Оку.* О. 1861. IX. 181.

Капитали́ста, ти, *м.* Капиталистъ. *Покористуються тільки деякі капиталисти.* О. 1861. IX. 181.

Капита́н, на, *м.* 1) Капитанъ въ войскѣ. *Вона на салдатів не дуже й доглядалась, все дивилась на капитана.* Кв. 2) Капитанъ корабля. (Матрос) *на вахті стоя, журився сам собі чогось, та й заспівав, звичайне тихо, щоб капитан не чув.* Шевч. 576. Ум. **Капита́ник.** *Вона, обнімаючи, пестувала його: і капитанику мій, і сокомику, і голубчику.* Кв. I. 177.

Капита́новий, а, е. Капитанскій. *За капитанового денщика.* Кв. I. 188.

Капита́нський, а, е. Капитанскій. *Стане панею, як буде капитанська теща.* Кв. I. 196.

Ка́пица, ці, *ж.* 1)=**Капець 1.** *Панщанні та повдинкові, що на едній нозі капица, а на другій чобіт.* Ном. № 1309. 2) Кожаная связь, прикрѣпляющая въ цѣпѣ **бич** къ **ціпи́лну.** 3) *мн.* Гребень крыши на избѣ. Вх. Зн. 24. 4) Бранное слово.

Ка́пище, ща, *с.* Капище. *Росердили його* (Бога) *своїми капищами.* К. Псалт. 182.

Ка́пів, пова, *м.* Охотничья собака. Шух. I. 235.

Ка́пка, ки, *ж.* 1) Капля. *Капками роса бренить та миготить.* Св Л. 295. 2) Крапинка, пятнышко, точка. Камен. у. 3) Вышивка въ видѣ розеты. Гол. Од. 73. Ум. **Ка́почка.**

Капка́н, ну, *м.* Капканъ. *Капкан її* (лисицю) *за хвіст.* Мнж. 2) Ум. **Капкане́ць.** Желех.

Капкани́стий, а, е. Испещренный крапинками. Вх. Зн. 24.

Капка́ч, ча́, *м.* Деревянная крышка къ котлу. О. 1862. V. Кухар. 38.

Каплаву́х, каплау́х, *м.* Вислоухій.

Каплавухий, а, е.=Капловухий. *Чи ба який каплавухий!* Полт. г.

Капли́на, ни, *ж.*=**Капели́на.**

Капли́ця, ці, *ж.* Часовня. *І в віфліємську каплицю пішов молиться вірний Гус.* Шевч. II. 33. *Ой ходімо у каплицю, Богу помолюся. У нас каплиця, а не церква.* О. 1861. XI. 108. Ум. **Капли́чка.** *На пригорі, ніби капличка, козацька церква невеличка.* Шевч. 407. *Чи ти знаєш ту капличку, що в кінці парку?* Стор. I. 182.

Капли́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **капли́ця.**

Ка́плі. См. **Капель.**

Каплову́хий и **каплоу́хий, а, е.** 1) Вислоухій. *Хоч каплоуха, та до двора сторожка.* Ном. Обыкновенно употребляется, когда говорятъ о свиньѣ. *По толоці капловухі тільки трюх-трюх одна за 'дніею. Каплоуху хоч родзинками годуй, а все буде каплоуха.* Ном. № 2832. 2) **Каплоу́ха ша́пка=Капелюха.** *Були кожухи, усякі пояси, шапки--і козацькі, і каплоухі.* Кв.

Каплу́н, на́, *м.* 1) Кладеный, холощеный пѣтухъ. *У містечку Берестечку*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

десять кур, а десята чубатая, ще й каплун. Нп. (О. 1861. II. 6). *В маслі каплунів зготувати.* ЗОЮР. I. 321. 2) Названіе хитраго вола. КС. 1898. VII. 46.

Каплу́нити, ню, ниш, *гл.* Выхолащивать. Черниг. Желех.

Каплуно́вий, а, е. Относящійся къ **каплуну́.**

Ка́пля, лі, *ж.* 1) Капля. *Лисиця од дощу під борону ховалась: не всяка, казала, капля капне.* Ном. № 6462. *По каплі виточу з його діявольську кров.* Стор. МПр. 136. 2) Немного, небольшое количество. Ум. **Ка́пелечка, ка́пелька, капели́на, капели́нка, капели́ночка, капли́на.** *Адже ж у тебе в роті ні капелиночки квасу не було.* Ком. *Тілки капелиночка там була.*

Капни́к, ка́, *м.* Въ плугѣ то-же, что и **ужва́.** *Придолоб плуга причіплений капником до колісниць.* Шух. I. 165.

Ка́пнути. См. **Капати.**

Капо́вий, а, е. Капо́ві пси. Охотничьи собаки. Вх. Зн. 24. См. **Капів.**

Ка́посний, а, е. Пакостный, вредный, злой, дрянной. *Цить, капосний! Либонь не знає... ще й огризається, щеня!* Гліб. *І в хату капосна баба не пусте.* Канев. у.

Ка́посник, ка, *м.* Пакостникъ.

Ка́посниця, ці, *ж.* Пакостница.

Ка́постити, пощу, стиш, *гл.* Пакостить.

Капости́ти, ти́ю, єш, *гл.* Дѣлаться гадкимъ.

Ка́пость, сти, *ж.* Пакость. *На́ тобі мішок грошей, тілько не роби цієї капости для нас.* Рудч. Ск. I. 68. *Капости мені робив.* Гліб. **На ка́пость роби́ти.** На зло. *Усе на капость робить. То все на капость!* Ном. № 3117.

Капо́та, ти, *ж.* Верхнее одѣяніе. У галиц. мѣщанъ,—мужское: суконная верхняя одежда длиннѣе и просторнѣе жупана. Гол. Од. 16. У Котл. это—женская одежда: *Були в дульетах і капотах, були всі грішні жіночки.* Котл. Ен. III. 51.

Капоти́ти, почу́, ти́ш, *гл.* Капать сильно, часто. *Дощик, дощик аж із стріхи капотить.* Нп. *Затулила руками очі, а сльози між пучки так і капотять.* К. ЧР. 129. *Піт так і капотить із лоба.*

Ка́почка, ки, *ж.* Ум. отъ **ка́пка.** 1) Капелька. **Ка́почку чого́сь.** Немножко. Желех. 2) Родъ дѣвичьяго головнаго убора. *Всі дівчата в капочках і в рутяних віночках.* Грин. III. 346.

Капра́вий, а, е. Съ гноящимися глазами.

Капра́вити, вію, віеш, *гл.* Гноиться (о глазахъ). Угор.

Капра́лик, ка, *м.* Ум. отъ **капраль.**

Капра́ль, ля, *м.* Капралъ. *Позволь, позволь, пане капраль, на мед, вино пойти.* Гол. Ум. **Капра́лик.** *Чого би ми, капралики, від вас утікали?* Гол.

Капрово́кий, а, е. = **Каправий.** Вх. Зн. 24.

Ка́пса, си, *ж.*=**Кабза.**

Капса́н, на́, *м.* Бранное слово для евреевъ.

Ка́псель, сля, *м.* 1) Пистонъ (ружейный). 2) Пистонъ, мѣдная оправа для отверстій въ кожѣ или матеріи, черезъ которыя проводится шнурокъ (въ обуви, одеждѣ и пр.). Шух. I. 287.

Капслеви́й, а́, е́. Пистонный (о ружьѣ). Шух. I. 229.

Капта́н, на́, *м.* Кафтанъ. *Іскинув чумак із себе каптан.* Нп. *Міщане в личаках і в синіх каптанах.* К. ЧР. *Парубок... у синьому сукняному каптані.* Мир. Пов. I. 138. Ум. **Каптане́ць, каптано́к, каптано́чок, капта́нчик.** *На йому свитина неначе той німецький каптанець.* Гліб. Сим. 18, 133. *Коли ж приходить ще один* (гайдамака) *у жидівському каптанку.* ЗОЮР. I.

Капта́нка, ки, *ж.* 1) Верхняя одежда въ родѣ кофты. 2) Пиджакъ изъ выбойки. НВолын. у.

Капта́нник, ка, *м.* Шьющій кафтаны.

Каптано́к, нка́ и **Каптано́чок, чка,** *м.* Ум. отъ **каптан**

Капта́нчик, ка, *м.* Ум. отъ **каптан.**

Капти́ти, пчу́, ти́ш, *гл.* Капать. *З носа каптить.* О. 1861. XI. Свидн. 68. См. **Капотіти.**

Капті́й, тія́, *м.* Скряга Зміев. у.

Капті́ти, пчу́, ти́ш, *гл.* Скряжничать. *Гроші все збіра, каптить.* Зміев. у.

Ка́птур, ра, *м.* 1) Клобукъ, капюшонъ монашескій. *Хиба схотілось знову під чорний каптур?* 2) Капюшонъ у верхней одежды. Чуб. VII. 419. См. **Капа, богородица, відлога.** 3) Женскій головной уборъ съ круглымъ дномъ изъ цвѣтной матеріи, разновидность **очіпка.** *Накладають* (молодій на голову) *каптур, як у других серпанок чи очіпок.* Мет. 208. О. 1861. XI. 27. Гол. Од. 59. 4) Родъ наказанія женщинъ: держа въ лѣвой рукѣ надъ головой наказываемой всѣ ея одежды, правой сѣкутъ розгами. Новц. Ум. **Каптуре́ць, капту́рик, капту́рок, капту́рчик.** *Моя жінка знакомита: задрьопана ззаду свита... Ляга*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

спать у рові, прокинеться, як та курка,—нема платка і каптурка. Чуб. V. 1639.

Капту́рка, ки, *ж.* Мужской головной уборъ: шерстяной колпакъ въ видѣ усѣченнаго конуса. Гол. Од. 48.

Капту́рник, ка, *м.* Монахъ, какъ носящій капюшонъ. К. МБ. II. 134.

Капту́ровий, а, е. Относящійся къ **ка́птуру.**

Капту́рок, рка, *м.* Ум. отъ **каптур.**

Капту́роно́сець, сця, *м.*=**Каптурник.** К. МБ. II. 134.

Капту́рчик, ка, *м.* Ум. отъ **каптур.**

Капу́за, зи, *ж.*=**Капелюха.** Гол. Од. 18.

Капу́рис, са, *м.* Конецъ. Говорится о евреяхъ, когда они умираютъ. *От Мошкові й капурис.* Новц.

Капусня́к, ка́, *м.* Родъ щей

Капусняко́вий, а, е. Относящійся къ **капуснякý.**

Капусня́чий, а, е.=**Капусняковий.**

Капу́ста, ти, *ж.* 1) Капуста. *І межі капустою доброю буває багато гнилих качанів.* Ном. № 2449. **На капу́сту сікти.** Въ куски рубить. *Як узяв ляхів, як узяв панів на капусту сікти.* Лукаш. 33. **Качáнна капу́ста.** См. **Качанний.** 2) **Зáяча капу́ста.** Раст. а) Sedum Telephium L. ЗЮЗО. I. 136. б) Menyanthes trifol. Шух. I. 21. 3) Густые щи изъ рубленной кислой капусты. Ум. **Капу́стица, капу́стонька, капу́сточка.** *Поливайте капустицю, то буде родити.* Чуб. V. 147. *Щоб моя капустиця була із кореня коренистая, із листу головистая.* Ном. № 261.

Капусти́на, ни, *ж.* Одинъ кочень капусты, одинъ листокъ капусты.

Капу́стица, ці, *ж.* Ум. отъ **капуста.**

Капустíйник, ка, *м.* Горшокъ для варки **капу́сти 3.** *Верни, любко, капустійник, що'сь украла з ночі.* Гол. II. 299.

Капу́стниця, ці, *ж.*=**Капу́ста 3.** *Кусок хліба на полиці киця не доїла, капустниця під лавкою іще не скисліла.* Грин. III. 327.

Капу́стонька, ки и **капу́сточка, ки**, *ж.* Ум. отъ **капуста.**

Капу́стяний, а, е. 1) Капустный. *Набрав капустяного листя.* Рудч. Ск. II. 12. 2) Глупый. *Ви, голови капустяні: думаєте, може, що я плачу.* Федьк.

Капустя́нка, ки. 1) Кадка для капусты. 2) Мѣсто, съ котораго снята уже капуста. Вх. Зн. 24.

Капу́т, *несклоняемое.* Конецъ, смерть, гибель. *Там йому й капут.* Ном. *Присягайте мені на послушенство гетьманське, а не присягнете, то тут вам і капут.* К. ЧР. 300. **Да́ти капу́т.** Убить. *Ми йому дамо капут!* Рудч. Ск. I. 26.

Капуш, ша, *м.* Насѣк. Melophagus ovinus. Вх. Пч. I. 7.

Капцáн, нá, *м.* Голякъ, бѣднякъ. Желех.

Капцаніти, нію, еш, *гл.* Бѣднѣть. Желех.

Кáпці. См. **Капець.**

Капцюва́ти, цю́ю, еш, *гл.* **Сніг капцю́в.** Снѣгъ идетъ большими хлопьями. Желех.

Капчу́ри, рів, *м. мн.* Родъ зимнихъ штановъ у гуцуловъ. Вх. Зн. 24.

Капши́вий, а, е. Неряшливый, грязный. Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Кáпші, шів, *мн.? Чортови капші.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Капшу́к, ка́, *м.* 1) Кошелекъ. *Повнісінький капшук золота і срібла.* Стор. **Бря́знути капшуко́м.** Дать денегъ, раскошелиться. *Брязнув капшуком перед владикою,—той і вимудрував щось на Сомка.* К. ЧР. 26. 2) *мн.* Раст. Земляника, Fragaria vesca L, а также и клубника, Fragaria collina L. Подольск. г. ЗЮЗО. I. 123. Ум. **Капшучо́к.** *Не находив ти часом у себе... капшучка із грішми? Де ж то! Найшла моя жінка... ми гроші забрали, а капшук викинули.* Рудч. Ск. II. 144.

Капшуко́вий, а, е. Кошельковый.

Капшучо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **капшук.**

Капшушки́, ків, *м. мн.* Раст. Campanula glomerata. Шух. I. 21.

Ка́пщина, ни, *ж.* Пошлина съ напитковъ. Желех.

Ка́ра, ри, *ж.* 1) Наказаніе. *Стоять Гонта з Залізняком, кричать: „Ляхам кари! Кари ляхам, щоб каялись“.* Шевч. 187. *Се кара божа на нас.* Мет. 263. 2) Гнѣвъ, немилость. *А я живу в божій карі: не дав мені Господь пари.* Мет. 57. Ум. **Ка́ронька.** *Яку б же нам, славним запорожцям, та кароньку дати?* Нп.

Карабе́ль, бля́, *м.*=**Корабель.** Ум. **Кара́блик.**

Карабе́ля, лі, *ж.* Изогнутая сабля. *Біля боку моталась карабеля, обсажена самоцвітами.* МПр. 76.

Карабúн, ну, *м.* Карабинъ, короткое ружье. *Ой той же то козак Зарвай а він бистрого ока: ой як затопив із карабина,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вивернув Шамрай бока. Мет. Ум. **Карабинок**. *В руках карабинок, на плечах кишкетик, на плечах кишкетик, при боку багнетик.* Гол. I. 149.

Карабинер, ра, *м.* Карабинеръ.

Карабинок, нка, *м.* Ум. отъ **карабин**.

Карабін, на, *м.*=**Карабин**. *Стан салдатський, вус козацький, карабін до того.* Федьк. Ум. **Карабінчик**. *Вже ж мому рідну сину карабінчик дали.* Гол. I. 137.

Карабунитися, нюся, нишся, *гл.* Лѣзть, карабкаться. *Куди воно карабунитьсяся ще?*

Караван, ну, *м.* 1) Большая повозка, фургонъ. 2) Траурныя дроги. Желех. 3) Винокуренный заводъ. *Збудував караван і жене таку горілку, що люде зо всіх слобід ідуть до його купувати.* Стор. 4) Караванъ. *За для його звертають каравани, ідуть степом і марне погибають.* К. Іов. 14. 5) Толпа людей, ищущихъ работы. 6) Отдѣлъ конскаго табуна изъ одного жеребца и нѣсколькихъ кобылъ. 7) Нѣсколько рѣчныхъ судовъ, идущихъ въ товариществѣ.

Караватися, *мн.? Ой як мене, моя мамко, в рекрути ловили, пам'ятаю, моя мамко, ще й котроїдинни, записали в нову барму, в тоті каравати; кажут, кажут, моя мамко, шоби не втікати. Записали в нову барму, в тоту оделію.* Гол. I. 150, 151.

Каразійовий, а, е. Сдѣланный изъ простого толстаго сукна.

Каразія, зії, *ж.* Простое сукно. *Вбіраєте .. каразіями своїх слуг.* Левиц. (Правда, 1868, 485). *Козацьку каразію та кожухи.* К. ЦН. 238.

Каґаїмка, ки, *ж.* Низкая баранья шапка съ плоскимъ верхомъ Вас. 156.

Караката, тів, *м.* Короткіе сапоги. Желех.

Караки, ків, *мн.* Мѣсто, гдѣ стволъ дерева раздѣляется на двое. *Як насіла у лісі сарана, то де гілля, або караки, то геть усе поламала.*

Каракуватий, а, е. Суковатый, съ наростами (о деревѣ) Черк. у.

Каракуля, лі, *ж.*=**Картопля**. Вх. Пч. I. 13.

Каракуцьки, цьок, *ж. мн.* Раст. Cucurbita pepo L. Var citriformis. ЗЮЗО. I. 120.

Каралуш, ша, *м.* Клинъ, которымъ сбиваютъ плотъ. Вх. Зн. 24.

Караман, на, *м.* Названіе чернаго вола. КС. 1898 VII. 42.

Карання, ня, *с.* Наказаніе. *Не боже карання, своє дурування.* Ном. № 7044.

Карапавка, ки, *ж.*=**Коропавка**. Вх. Зн. 24.

Карапаня, ні, *ж.*=**Карапавка**. Желех.

Карапудитись, джуся, дишся, *гл.*=**Харапудитися**.

Карапудливий, а, е. Пугливый (о лошади). Чигир. у.

Карапуз, за, *м.* Карапузикъ. *Діток сплодив двойко: карапузика хлопчика та скверуху дівчинку.* К. ЧР.

Карапузка, ки, *ж.* Родъ круглой дыни.

Карасик, ка, карасичок, чка, *м.* Ум. отъ **карась**.

Карасір, ру, *м.* Керосинъ. Харьк. и Полт. г.

Карасірниця, ці, *ж.* Керосиновая лампа, преимущественно безъ стекла. Вас. 196.

Карась, ся, *м.* 1) Карась, Carassius vulgaris. *Не всі старі щуки карасів хватають.* Макс. *Ой лин та карась у ятері трепетавсь.* Нп. 2) Названіе вола цвѣта оперенія куропатки. КС. 1898. VII. 41. Ум. **Карасик, карасичок**. *За періжками подали печені карасики.* Левиц. 395. *Ліз карасик через перелазик, та у воду плюсь!* Ном.

Карасьча, чати, *с.*=**Карася**.

Карася, сяти, *с.* Молодой карась, карасикъ. Ум. **Карасятко, карасяточко**.

Карасяччя, чя, *соб.* Караси. *Карасяччя як макогін завдовшки.* Константиногр. у.

Каратати, таю, ешь, *гл.* Коротать. *Тільки з нелюбом свій вік каратати.* Мет. *Дев'ятий десяток каратала* (бабуся). Сим. 235.

Каратель, ля, *м.* Каратель. *Бог один каратель грішних.* К. Псалт. 172.

Карати, раю, ешь. *гл.* Наказывать, карать. *Було тобі знати, як Байду карати: було Байді голову істяти.* Нп. *Доля карає і вельможного, і неможного.* Ном. № 1729. *Мене, браття, милосердний Господь б'є й карає: хлібом і сіллю, скотиною і дитиною.* Грин. III. 693. *Кого Бог кара на світі, то й вони карають.* Шевч. 80. **Словом карати**. Корить, бранить. *Він не б'є мене, не лає, він мене словом карає.* Мет. 263. **На горлі карати**. Предавать смертной казни. КС. 1885. VII. 448.

Каратись, юся, ешся, *гл.* Мучиться. *Я каралась ввесь вік в чужій хаті.* Шевч.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

123. *Караєшся ти страхом та бідою.* К. Іов.

Караýл, лу, *м.* (Заимств. изъ русск. языка)=**Калавур**. *Як опанували Умань, то й поставили усюди свій караул.* ЗОЮР. I. 299. *Ой кругом церкви, церкви січової караули стали.* Нп.

Караýлити, лю, лиш, *гл.* (Заимств. изъ русск. яз.)=**Калавурити**. *Голова послав, щоб коло того зарізаного караулили.* Кв. II. 313.

Карáфа, фи, *ж.* Графинъ. Ум. **Карáфка, Карáфочка.**

Карафкóвий, а, е. Графинный.

Карáфочка, ки, *ж.* Ум. отъ **карафа.**

Карахвéт, та, *м.* Карась. *Бач, які гарні карахвети ловляться.* Екатерин. г.

Карахóнька, ки, *ж.* Родъ маленькой тыквы. О. 1861. IV. 34.

Караяч, чу, *м.* Раст. Черноклень. Терск. обл.

Карб, бу, *м.* 1) Нарѣзка, зарубка, рубецъ, мѣтка. Подольск. г. Переносно: слѣдъ, воспоминаніе перенесеннаго. *В короткий вік мій багато карбів ляло на мойму серці.* Г. Барв. 99. 2) Вырубка въ бревнѣ поперегъ, на половину толщины, для закладки въ нее другого бревна. Каменец. у. 3) Бирка, счетная палочка. **На карб узяти.** Поставить въ счетъ. Ум. **Карбéць, кáрбик, кáрбичок.**

Кáрба, би, *ж.* Борозда. Уманск. и Гайсин. у.

Карбáс, су, *м.* Большая весельная лодка для прибрежнаго плаванія въ морѣ. Левч.

Карбáч, чá, *м.* 1) Кнутъ, плеть, нагайка. *А козаченько оглядається, карбачем одбивається.* Макс. *Карбачем по спині затинає.* ЗОЮР. I. 218. 2) Жгутъ въ игрѣ. Мил. 56.

Карбéць, бця́, *м.* Ум. отъ **карб.**

Кáрбик, ка, кáрбичок, чка, *м.* Ум. отъ **карб.**

Карбíвка, ки, *ж.* 1) Нарѣзываніе мѣтокъ. 2) Чеканъ, чеканка. 3) Сушеная рыба съ нарѣзками.

Карбівни́к, ка́, *м.*=**Карбівни́чий 1.**

Карбівни́чий, чого, *м.* 1) Кладущій клейма. 2) Полѣсовщикъ. *Вийшов з хати карбівничий, щоб ліс оглядіти.* Шевч. 84. *Я тут у лісі карбівничим.* КС. 1882. X. 187.

Карбíж, жá, *м.* Нарѣзки на деревѣ для счета, для отмѣтки предмета и пр. Вас. 155, 174. *По пальцях тож не розлічу... Над карбіжем тож не трудилась.* Котл. Ен.

Карбóванець, нця, *м.* Рубль—первоначально серебряный, затѣмъ всякій. *Далебі дав би карбованця, як би не пропив учора.* Шевч. Ум. **Карбóванчик.** *Ми щоразу де карбованчика заробимо або позичимо, то й одішлемо.* Г. Барв. 499. *Нехай протрусить батькови карбованчики.* Кв. II. 139.

Карбóваний, а, е. 1) Испещренный нарѣзками, покрытый рѣзьбой. *Сволок карбований.* 2) Изрѣзанный, израненный. *Купив чабака карбованого.* Харьк. **Карбóвана ри́ба.** Рыба, изъ которой вынуты внутренности и сдѣланы по ней разрѣзы для соленія. 3) Изукрашенный карнизами и пр. (о зданіи). *Ой на дворі дворець карбований.* Гол. 4) Серебряный (о рублѣ). *За чотирі карбовані рублі оддав.*

Карбóванчик, ка, *м.* Ум. отъ **карбованець.**

Карбóвка, ки, *ж.*=**Карбівка 3.** *Осельдців щось не беруть люди, а рибою карбовкою ми визволились.* Сумск. у.

Карбува́ти, бу́ю, еш, *гл.* 1) Нарѣзывать, дѣлать нарѣзы. Харьк. г. 2) Рѣзать, сѣчь. *І тих двох братів порубали, тіло козацьке карбували.* 3) Анатомировать. *На другий день лікарь її карбував,—каже: вмерла.* О. 1861. VII. 3. 4) Замѣчать, ставить въ счетъ. *Дивиться господарь скалубиною, що робить жовнір з господинею; дивиться, дивит, а все карбує, на свою жіночку дрючок готує.* Гол. I. 147. Отсюда переносно: давать въ долгъ. *Мусить гаспедська Настя* (шинкарка) *карбувати тобі.* К. Бай. 39.

Карбуля́ти, ля́ю, еш и **карбуча́ти, ча́ю, еш**, *гл.*=**Кабутати**. Kolb., Pokucie, I. 196. Желех.

Карваса́рь, рю, *м.* Словесный судъ, помѣщавшійся въ прежнія времена въ городахъ и селеніяхъ на ярмарочныхъ площадяхъ въ палаткѣ. Котл. Ен., также и словарь къ ней.

Карва́тка, ки, *ж.*=**Кавратка.** *Повна карватка ще торішньої дулівки.* Кв. *Старий, дуже вже старий! Як візьме в руки карватку, щоб напиться води, то і в руках не здоліє держать.* Лохвиц. у. Слов. Д. Эварн.

Карва́ш, ша, *м.* Обшлагъ. См. **Закавраш.**

Карда, ди, *ж.* Желѣзная щетка, которою расчесываютъ шерсть или ленъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кардина́л, ла, *м.* Кардиналъ. *Як тая Ченчіо колись убила батька - кардинала.* Шевч. 335.

Кардова́ний, а, е.=Кордований. *Ой увидів би ти мої красні строї: кардовані чижми землицю точ'ят, ройова сукня тереми зміта'т.* Гол. II. 81.

Карло́вник, ка, *м.* Раст. Sparganium simplex L. и Sparganium ramosum L. ЗЮЗО. I. 137.

Каре́та, ти, *ж.* Карета. *Вивели йому коники в сідлі, шабельку в сріблі, панну в кареті.* Pauli.

Ка́ри, кар, *ж. мн.* Водовозные дроги. *Колеса, бендюги і кари, і самиї церковні мари.* Котл. Ен.

Ка́рий. а, е. 1) Карій. *Єсть карії очі, як зіроньки сяють.* Шевч. 131. *Нащо мені чорні брови, нащо карі очі?* Шевч. 40. 2) Вороной. *Коню сивий, коню карий.* Федьк. *Ой у нашім та заводі єсть коняка кара.* Грин. III. 565. Ум. **Каре́нький.** *Очи мої каренькиї, горе мені з вами.* Чуб.

Кари́та, ти, *ж.=***Карета.** *Вийшов він із каріти.* О. 1862. II. 59.

Карк, ка, *м.* 1) Затылокъ, загривокъ. *Єдин веде за чуприну, другий у карк б'є.* Новц. **Ка́рка вломи́ти.** Сломать шею. Ном. № 4318. **Ка́рка вигина́ти.** Земно кланяться, низкопоклонничать. Александровск. у. 2) Верхняя часть шеи у вола. Мнж. 181.

Карковий, а, е. Затылочный.

Ка́рлик, ка, *м.* Карликъ. Ум. **Ка́рличок.**

Карлува́тий, а, е. Приземистый.

Карлю́жа, жі, *ж.* Маленькій уродъ.

Карлю́ка, ки, *ж.* Крючокъ, загибъ на концѣ палки. Кв. II. 170. Ум. **Карлю́чка.**

Карлю́чити, чу, чиш, *гл.* Кривить, искривлять

Карлю́читися, чуся, чишся, *гл.* Кривиться, искривляться.

Карлю́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **карлюка.** *О. Мойсей зігнув шию карлючкою, а голови звисла на груди.* Левиц. I. 142. *Кожда ручка собі карлючка.* Ном. № 9718. **Загну́ти карлю́чку кому́.** Задать трудный вопросъ кому, поставить въ затруднительное положеніе кого.

Карлючкува́тий, а, е. Крючковатый, съ изгибомъ, изломомъ. *Ніс довгий та карлючкуватий.* Кв. II. 170. *Писання карлючкувате.*

Карма́зин, ну, *м.* 1) Сукно малиноваго цвѣта. Ном. № 13159. 2) Платье изъ **карма́зину.** *Будуть куми у жупанах, побратими у луданах, сусідоньки в кармазині.* Макс. *Взяли зняли з Морозенка кармазин, сап'янці.* Мет. 411. *Не важились ходити у кармазинах.* К. ЧР. 64.

Карма́зинка, ки, *ж.* Родъ яблокъ съ темнокрасною кожею. Харьк. г.

Карма́зинник, ка, *м.* Носящій **карма́зини,** вообще богатый человѣкъ. Желех.

Карма́зиновий, а, е. 1) Сдѣланный изъ **карма́зину.** (Скидає) *жупани кармазинові з себе.* К. ЧР. 2) Малиновый цвѣтъ.

Карма́к, ка́, *м.* Рыболовный снарядъ, для ловли подо льдомъ: волосяная веревка, къ которой прикрѣплены 5—6 удочекъ. Вас. 189. Въ Добруджѣ снарядъ этотъ дѣлается въ бо́льшихъ размѣрахъ: онъ состоитъ изъ многихъ **переме́тів** (отъ 200 до 400 штукъ), т. е. осмоленныхъ канатовъ, на каждомъ канатѣ по 60 крючковъ. МУЕ. I. 40.

Кармалю́к, ка́, *м.* Билліардъ. *З'їхалися комісари в кармалюка грати.* ЗЮЗО. I. Матеріалы, 56, 60.

Карма́н, на́, *м.* 1) Карманъ. *Ті каптани, та нє ті кармани.* Ном. № 7921. 2) Небольшой изукрашенный мѣшечекъ, пришитый къ поясу и носимый женщинами. Харьк. у.

Карма́ш, ша, *м.=***Карман?** *Білаш—іди в кармаш, а чорниш—біжи в комиш.* Ном. № 4643.

Карна́вка, ки, *ж.* Церковная кружка для сбора денегъ. *Всі... клали в карнавку по копійці.* Стор. *Люде гроші кидали до карнавки церковної.* О. 1861. VI. 75. Ум. **Карна́вочка.**

Карна́вочний, а, е. Кружечный. *Є їх чимало церковних грошей: самих, мовляв, карнавочних я кладу більш як дев'ятдесят карбованців, а знов свічкових, кошилевих.* Васильков. у.

Карни́з, зу, *м.* Карнизъ. *Стояла палата хороша, висока, убрана в карнизи.* Левиц.

Ка́рний, а, е. Наказуемый, уголовный.

Ка́рність, ности, *ж.* Наказаніе. *Нехай мене Бог боронить від лихої напасти, від панської карности, від людської ненависти.* Ном. № 152. *За злодійство йому сієї карности мало.* Донск. Об. *А хоч коли й мине день без карности,—то все неспокійно... все горя та лиха сподівайся.* МВ. I. 45.

Ка́рно, *нар.* Наказуемо.

Карноу́хий, а, е. Съ маленькими ушами.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Карноу́шка, ки, *ж.* Съ маленькими ушами. *А яиички карноушки поскакали коло грушки* Чуб.

Ка́рок, рку, *м.*=**Карк**. *Казав орел закликати крука до росправи: крука ведут, в карок го б'ют, не дают поправи.* Гол. II. 502.

Ка́ронька, ки, *ж.* Ум. отъ **ка́ра**.

Кароо́кий, а, е. Имѣющій каріе глаза. *Білолиця, кароока і станом висока.* Шевч. *Грицько був парубок високий, чорнявий кароокий,—парубок як орел.* МВ.

Карпі́тка, тки, *ж.* Носокъ (надѣваемый на ноги).

Карпу́льці, ців, *м. мн.* Блокъ въ ткацкомъ станкѣ. МУЕ. III. 19. См. **Начиння**.

Карсе́т, ту, *м.* **Карсе́тка, ки**, *ж.* Женская верхняя одежда: короткая безрукавка. *Карсет розщепнувся, сорочка розхрісталась.* Кв. *Заялозена карсетка на плечах розлізлася.* Мир. Пов. II. 56.

Ка́рта, ти, *ж.* 1) Четырехугольникъ, четырехугольная площадь, клѣтка. Употребляется, когда говорится о полевой землѣ, о рисункѣ клѣтчатой матеріи. 2) Листокъ бумаги. *І взявши карту, щоб на їй писать споминник дорогий.* Щог. *Паперу пів карти.* О. 1861. III. Гул.-Арт. 104. 2) Игральная карта. *Балакають, у карти грають, співають.* К. *В карт грають.* Мнж. 133. 4) Билетъ. 5) Письмо. 6) Указъ, предписаніе. *Чоловіче біснуватий, нащо жінку продавати? Прийшла мені карта з неба, на податок грошей треба.* Гол. *Пала карта від цісаря з самої Верони, а щоби ми, молоденькі, ступали до войни.* Гол. Ум. **Ка́ртка, ка́рточка**.

Карта́ти, та́ю, еш, *гл.* Упрекать, корить, выговаривать. *Ой догнав він Лемерівну, та й не б'є, тілько ж її словечками картає.* Мет. 285. *Такий гнівний, крий мати божа! Почав її словами картати.* МВ. I. 99. *Мене матінка зроду не била, все словом картала.* Гол *Він у церкві їх картав словами, соромив ледачими ділами.* К. МБ. X. 3.

Карта́тий, а, е. Клѣтчатый. *Картату плахту червоною окравкою підперезала.* ЗОЮР. II. 290. *А де твої, дочко, картаті плахти?* Чуб. V. 582.

Карта́цький, а, е.=**Картатий**. *Плахта на їй картацька, червчата, ще материньска придана: тепер уже таких не роблять.* Кв. I. 6. *Плахти, знаєте, все хороші, картацькі, старосвітські.* Г. Барв. 63.

Карти́на, ни, *ж.* 1) Четырехугольникъ. 2) Небольшой листокъ бумаги. 3) Картина. *Так як на картині змалював той манастирь печерський* К. ЧР. *А як сяде кінець стола та обіпреться рукою,—як та картина.* Левиц. I. 4) Изображеніе словесное въ образахъ. *Як би почав я виставляти в картинах да в речах, як той Тетеря обліг Паволоч, як хотів достать і вистинать усе місто... і як старший Шрам головою своєю одкупив полковий свій город, то не скоро б ще скончив своє оповідання.* К. ЧР.

Карти́нуватий, а, е. Четырехугольный. **Карти́нуватий ка́мінь**. Камень, порѣзанный ровными плитками. Донск. Обл.

Карті́вни́к, ка́, *м.*=**Картник**. *І п'яниця, і картівник,—козак забіяка.* Нп. *Уподобав картовника і костира п'яного.* К. Бай. 32.

Карті́вни́цтво, ва, *с.* Картежъ. К. XII. 20.

Карті́вни́ця, ці, *ж.*=**Картниця**.

Ка́ртка, ки, *ж.* Ум. отъ **ка́рта**. 1) Листокъ книги. *Мудрацію сю шановний читець швидко і сам розбере, прочитавши дві-три картки.* Ном. VI. 2) Паспортъ. *Маґдусю, Маґдусю, маю таку картку, що з'їдемо всю Польщу, ще й землю цісарську.* Нп.

Ка́ртник, ка, *м.* Картежникъ. Желех. КС. 1892. I. 152.

Ка́ртниця, ці, *ж.* Картежница.

Картопели́на, ни, *ж.*=**Картоплина**.

Карто́пелька, ки, *ж.* Ум. отъ **картопля**.

Картопли́на, ни, *ж.* Картофелина. (Свиня) *хапала картоплину і зараз кидалась до другого* (куща). Левиц. I.

Картоплиця, ці, *ж.*=**Картоплище**.

Карто́плище, ща, *с.* Мѣсто, съ котораго снятъ картофель, а также и вообще мѣсто, употребляющееся для посадки картофеля. Кіев. г. Вас. 196.

Картопли́ння, ня, *с.* Картофельные стебли.

Карто́пля, лі, *ж.* Картофель. *А чиєю кров'ю тая земля напоєна, що картоплю родить?* Шевч. *Тут же був хрін, ріпа, картопля, що вже швидко хліб святий з світа божого зжене.* Кв. Ум. **Карто́пелька**. *А на Січі мудрий німець картопельку садить.* Шевч. II. 69. См. **Бараболя, бу́льба, буриш́ка, мандибу́рка**.

Картопля́к, ка, *м.* Мѣра картофеля, равна 4 четверикамъ. Радом. у.

Карто́пляний, а, е. Картофельный.

Картопля́ник, ка, *м.*=**Картоплище**.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Карто́ха, хи, *ж.*=**Картопля**. Ум. **Карто́шка**. *Не жалій хазяїна: їж картошку з лушпиною* Ном.

Карто́хля, лі, *ж.*=**Картопля**. Желех.

Ка́рточка, ки, *ж.* Ум. отъ **ка́рта**. 1) Маленькая четырехугольная площадь, клѣтка. 2) Листокъ бумаги, бумажка. *Така маленька карточка, що ніде й писати.* 3) Письмецо. *Приманив до себе голубка, аж під крильцем карточка. Він за карточку. Читає, аж дочка пише: так і так.* ЗОЮР. II. 28. *Та напишу карточку, та пошлю ік батечку.* Грин. III. 81. 4) Билетикъ. 5) *мн.* Родъ узора въ вышивкахъ на рубахѣ. КС. 1893. V. 278.

Ка́рточний, а, е. Карточный. *Встаючи з-за карточного стола, сміялись.* Левиц. Пов. 57.

Карто́шка, ки, *ж.* Ум. отъ **карто́ха**.

Картува́ти, тую́, еш. *гл.*—**по́ле**. Разбивать поле на полосы. Богод. у.

Карту́з, за́, *м.* Картузъ, фуражка Вас. 156. Чуб. VII. 413. *Хто ходить у картузі, так у того чорти у пузі.* Ном. Ум. **Карту́зик**. *Взялось за картузик та й прощається.* О. 1862. V. 58.

Карту́зний, а, е.=**Картузовий**.

Картузо́вий, а, е. Картузный.

Карува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Значеніе неясно. Потебня (К исторіи звуковъ. III. 37) переводитъ на основаніи нижеприводимой пѣсни,—чаровать. См. еще **накарувати**. *Навчи, навчи, бідная вдова, да свойого сина! Як не будеш научати, будем карувати: окарує́м руки й ноги і чорнії брови, щоб не ходив до дівчини молодої. Окарує́м руки й ноги і карії очі, щоб не ходив до дівчини опівночі.* Мет. 214.

Кару́к, ка́, *м.* и пр. См. **Карюк** и пр.

Кару́нка, ки, *ж.* 1) Позументъ. *Аж зирк—Паллантова лядунка і золота на ній карунка у Турна висить на плечі.* Котл. Ен. VI. 89. 2) Карнизъ. Черниг. и Харьк. г.

Кару́пір, ру, *м.*=**Канупір**. Вх. Пч. I. 13.

Ка́рус, са, *м.* Осока, Carex hirta.

Кару́ца, ци, *ж.* 1) Карета. *Я тобі подарую... і оціх коней, і карущу.* Чуб. II. 565. 2) Гуцульскій экипажъ: глубокій ящикъ на двухъ колесахъ, въ который собираютъ навозъ, а затѣмъ вывозятъ на поле. Шух. I. 106. *Вивозить карущами гній.* Шух. I. 145.

Карчи́ло, ла, *с.* Затылокъ.

Карю́к, ка́, *м.* Столярный клей. *Насилу морав сонними очима, що злипалися, наче карюком примазані.* Левиц. I. 235.

Карюко́вий, а, е. Принадлежащій **карюко́ві**.

Карю́чений, а, е. Склеенный столярнымъ клеемъ. *Ой на столі тарілочка карюченая.* Нп.

Карю́чити, чу, чиш, *гл.* 1) Клеить столярнымъ клеемъ. 2) Коробить, кривить.

Ка́са, си, *ж.* Касса.

Каса́рня, ні, *ж.* Казарма. *Мене вимінила з касарні рекрута.* Гол.

Каси́р, ра, *м.* Кассиръ.

Каске́т, та, *м.* Фуражка. *Плаче жовнір, плаче, каскет в руках носить.* Желех.

Касп'я́га, ги, *ж.* Четырехугольный деревянный сосудъ, употребляемый для соленія рыбы. Черном.

Кастра́т, та, *м.* Кастратъ. Шевч. II. 168.

Касува́ти, су́ю, еш, *гл.* Отмѣнять, уничтожать. *Ну то як же воно буде, старшино: касуєте моє слово, чи най буде, як кажу?* Камен. у.

Кас'я́нів рік. Високосный годъ. *Чи у нас оце кас'янів рік, чи ні?* Лебед. у.

Кат, та, *м.* 1) Палачъ. *В понеділок рано Марусяка їмлено, а вівторок рано по ката послано, а в середу рано ката привезено, а у четвер рано Марусяка зґублено.* Гол. *Що то, що він мовчить! Кажуть, що й кат не говіркий, а голову він одтинає...* МВ. II. 80. Переносно: мучитель, извергъ. **Кат-зна**. Чортъ знаетъ. *Воно, бач, і робота москалям кат-зна яка.* Левиц. I. **Кат-ма,—має**. Нѣтъ, не имѣется. *Багато ума, та в кишені кат-ма.* Ном. *На йому шапка-бирка, ізверху дірка, соломою шита, а вітром підбита, а коло окомиці нічогісінько кат-має.* Мет. 445. **До ка́та**. Очень много. *У нас воріів до ката.* Левиц. I. *В мене ім'я не одно, а єсть їх до ката.* ЗОЮР. Ув. **Катю́га**. *Вів їх стременний князя, наймотійший катюга з челядинців Єремії.* Стор. МПр. 83. *А все таки катюзі, як кажуть, буде по заслузі.* Гліб.

Катако́мби, ко́мб, *ж. мн.* Катакомбы. *І за апостолом пішли у катакомби.* Шевч. 605.

Ката́нка, ки, *ж.* 1) Куртка суконная. КС. 1893. XII. 447. *Тут Василь вступив у хату в новій чорній катанці з фабрицького сукна.* Левиц. I. 27. 2) Солдатскій мундиръ. *Скидай свої сіраки, бери наші катанки.* (До рекрута після прийому). Гол.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

I. 143. 3) Родъ женской кофты, обыкновенно суконной, надѣваемой сверхъ одежды. Волынь. Гол. Од. 51, 76, 23.

Ка́таржний, а, е.=Каторжний. *Я дуже боявся катаржної лози.* Левиц. I.

Ката́ти, та́ю, е́ш, *гл.* Бить. *Горілку, мед не чаркою,—поставцем кружає, а ворога, заплющившись, ката, не минає.* Шевч.

Ката́тися, та́юся, е́шся, *гл.* Кататься. *Ізробимо санчата, запряжемо коня та будемо кататься.* Рудч. Ск.

Кате́дра, ри, *ж.* 1) Каѳедра. *Наука по катедрах кулыала або дрімала.* Левиц. I. 257. 2) Каѳедральный соборъ. О. 1861. II. Слов.

Кателі́к, ка, *м.* Католикъ. *Іще не заржавіла і шабля, моя сваха... Таки вона й тепер як би розозлилась, то не один кателик лобом догори стане.* ЗОЮР. I. 318.

Кателі́ків, кова, ве. Принадлежащій католику.

Кателі́цкий, а, е. 1) Католическій. 2) Употребляется какъ бранное слово въ смыслѣ: злой, дурной. *Хай тобі кателіцький батько!*

Кателі́цтво, ва, *с.* Католичество. *Теперечки тільки мені і надії, що на те кателицтво і патерів.* Стор.

Кателі́чий, а, е.=Кателицький.

Кателі́чка, ки, *ж.* Католичка. *Ти думаеш, що я мав би кателичку за жінку?* К. ЧР. 220.

Катерва́к, ка, *м.* = **Тетервак.** Вх. Зн. 24.

Ка́терга, ги, *ж.*=**Каторга.** *Мучився 54 годи в турецькій катерзі.* К. ЧР.

Ка́тержний, а, е.=Каторжний. *Уже вона мені отут сидить в печінках, ся річка катержна.* Греб. 388.

Катери́нка, ки, *ж.* 1) Шарманка. *В шинку голосить, та вже не своїм голосом катеринка.* Левиц. *Чути: катеринка грає.* Св. Л. 293. 2) Воротъ для притягиванія якоря на плоту. Канев. у.

Катери́нщик, ка, *м.* Шарманщикъ. *Катеринка грає... іде катеринщик.* Св. Л. 294.

Катери́нщиця, ці, *ж.* Шарманщица.

Ка́терка, ки, *ж.* Катеръ. *Гей, катерко розбитая.* Чуб. V. 954.

Катехи́зис, са, *м.* Катехизисъ. *Народ прикладає до Бога ті властивости, котрі звичайне прикладуються до його в катехизисові.* Левиц. *Дітей малих збірають, катехизиса учать.* О. 1862. II. 58.

Ка́тир, ра, *м.* Селезень. *Ой ходила дівчина по полю да гонила катира додому.* Нп. См. **Качур.**

Кати́ха, хи, *ж.* Жена палача.

Ка́тів, това, тове. 1) Принадлежащій палачу. *Пекла—бодай катових рук не текла.* Ном. № 12284. 2) Бранное слово, употребляемое подобно слову **чортів, бісів.** *Той же козак... один шостак розгадав, да й той к катовій матері у корчмі прогуляв.* Макс. **Іди́ собі́ к ка́товій ма́тері!** Иди къ чорту!

Кати́вка, ки, *ж.* Мучительница. *Петрівка—на хліб катівка.* Ном. № 463. Значеніе слова ясно изъ слѣдующаго мѣста письма Мазепы къ М. Кочубей: *„Тяжко зафрасовалемся, почувши же тая катувка не перестаеть в. м. мучити“.* Костомаровъ. Мазепа, 360.

Кати́вня́, ні́, *ж.* Пытка, истязаніе. Харьк. у. Лободовск. См. **Катування.**

Кати́вський, а, е. Палачевъ. *Щоб тебе не минули катівські руки.* Ном. № 3690.

Катлама́, ми́, *ж.* Прѣсныя лепешки, жареныя въ бараньемъ жирѣ (чабанское кушанье). Мнж. 181.

Като́ваний, а, е. Наказанный палачемъ; пытанный; измученный.

Католи́к, ка, *м.*=**Кателик.** *Я прощаю, що ви католики.* Шевч. 204.

Католи́ків, кова, кове.=Кателіків. *Гаспедську католикову Явдоху б'ють.* Кв.

Католи́цький, а, е.=Кателицький. 1) *Католицькі пани з нашими перевертнями усиловувались унію прищепити* К. ЧР. 2) *Будьте ласкаві, зведіть з нашого місця отого навіженного, католицького, бусурменського москаля.* Кв.

Католи́цтво, ва, *с.*=**Кателицтво.**

Католи́чка, ки, *ж.*=**Кателичка.** *Чом матір не вбили, ту прокляту католичку, що вас породила?* Шевч. 199.

Ка́торга, ги, *ж.* 1) Гребное турецкое судно, галера. АД. I. 91. *Подай нам, Господи, із неба дрібен дощик, а знизу буйний вітер! хочай-би чи не встала на Чорному морю бистрая хвиля, хочай-би чи не повирівала якорів з турецької катори.* АД. I. 89. *Бо як стане Чорнеє море сограваті, то не знатиме отець, либонь мати, у которій каторзі* (невольника) *шукати: чи у пристані Козловської, чи у городі Царыраді на базарі.* АД. I. 94. *Визволь, Господи, всіх бідних невольників з тяжкої неволі турецької, з катори бусурменської на тихі води, на ясні зорі.* АД. I. 89. 2) Каторга,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

каторжныя работы. *Живцем на вічну каторгу завдав.* Нп.

Ка́торжний, а, е. 1) Каторжникъ. *В кайдани забиті із нор золото виносять, щоб пельку залити неситому—то каторжні.* Шевч. 2) Каторжный. *Втік уже може в десятий раз з каторжної тюрми.* КС. 1882. XI. 245. 3) Употребляется какъ бранное слово въ смыслѣ: злой, дурной. *Каторжні собаки,—од їх не втечеш.* Стор. МПр. *Зроби, діду, сільце, то ти його, каторжного, піймаєш.* Рудч. Ск.

Ка́торжник, ка, *м.* Каторжникъ.

Катра́га, ги, *ж.* 1) Шалашъ; шалашъ или хижина въ пчельникѣ или надъ погребомъ. 2) Стропила для шатра. Ум. **Катра́жка.** *Хлопці, як їдуть на ніч коні пасти, то часом роблять для захисту катражку.* Волч. у. *Хто на сонці спать ліг і од сонця катражку зробив, з свити або з рядна, на триніжках нап'яв, або снопи поставив і на снопи накинув.* Закр.

Катра́н, ну, *м.* 1) Раст. Bunias orientalis L., а также Crambe tatarica jacq. ЗЮЗО. I. 115, 120. 2) Передникъ. Гол. Од. 61. Ум. **Катра́нець.** *Єдній сь купив чоботята, а другій катранець.* Гол. III. 231.

Катра́новий, а, е Принадлежащій катрану.

Катра́ночка, ки, *ж.*=**Катран**? *У городі катраночка, ходить Галя як панночка.* Нп.

Катри́га, ги, *ж.*=**Катрага 1.** Чуб. VII. 347.

Катря́га, ги, *ж.*=**Катрага.** *На току був льох, а над ним катряга чи половник.* Св. Л. 206. *Варять на таганах та на катрягах кашу.* К. ЧР. 259.

Катува́ння, ня, *с.* 1) Наказаніе черезъ палача. 2) Пытка. 3) Истязаніе, мученіе.

Катува́ти, ту́ю, еш, *гл.* 1) Казнить, наказывать плетью рукой палача. *Уже ж тую Яковову жінку три попи ховають, а Якова з тею удовою три кати катують.* Грин. III. 354. 2) Пытать. 3) Истязать, бить, мучить сильно. *Буду бити, буду катувати.* Нп. *Ще день Украйну катували ляхи скажені.* Шевч. 162. *Катувала, мордувала, та не помагало: як маківка на городі Ганна розвітала.* Шевч. 22. *Колись* (пани) *били, катували, посторонками в'язали.* Нп.

Катува́тися, ту́юся, ешся, *гл.* Мучиться, страдать. *Нема сем'ї, немає хати, немає брата, ні сестри, щоб не заплакані ходили, не катувалися в тюрмі.* Шевч. 606.

Катун, на, *м.* 1) Солдатъ. *Як піду я у катуни, катуником буду.* Гол. III. 122. 2) Раст. Gipsophila paniculata L. См. **Перекотиполе.** ЗЮЗО. I. 124.

Катуша, ші, *ж.* Мученіе, пытка. *У п'ятницю порубали, в суботу завили, а в неділю до Драгіри в катушу трутили.* Гол.

Катю́га, ги, *м.* Ув. отъ **кат.**

Катю́жний, а, е. Принадлежащій **катю́зі**. *Не ти, розбійнику, а тілько катюжні руки твої.* Кв. II. 206.

Катя́! *меж.* Крикъ на зайца. *Дивись, дивись, заєць, заєць! От же дорогу перебіг! Катя, катя! га-га, га-га!.. Бач, і перебіг!* О. 1861. V. Ніс. 66.

Ках! *меж.* выражающее утиный крикъ. *А він селехом плава і тілько ках, ках, ках!* Рудч. Ск.

Ка́хель, хля, *м.*=**Кахля.** Вас. 182.

Ка́хельний, а, е. Изразцовый. *Од кахельної грубки до другої стіни йшла перегородка.* Стор. II. 110.

Ка́хельник, ка, *м.* Мастеръ, дѣлающій изразцы. Вас. 177.

Кахи́, *меж.*, выражающее кашель. *Ой ти, старий, кахи-кахи, я, молода, хихихихи!* Нп. *Знов біжить москаль поз двір та: кахи! А вона й собі: кахи!* Рудч. Ск. II. 165.

Кахи́кати, ка́ю, еш, с. в. **кахи́кнути**, кну, неш, *гл.* Кашлять, кашлянуть. *Кахикав писарь, кахикав, покручував уси.* Кв. *Раз кахикнула,—трьох ляшків прикликнула; вдруге кахикну,—п'ятьох прикликну.*

Ка́хкати, каю, еш, с. в. **ка́хнути**, хну, неш, *гл.* Кричать (объ уткѣ). *На морі качки кахкали.* Мнж. 56. *Кахнула утка—на морі чутка.* Ном. № 290.

Кахльовий, а, е.=**Кахельний.** *Кахльова грубка.* Подольск. г.

Ка́хля, лі, *ж.* Изразецъ. *Принеси цеглинку або кахлю з груби.* Шевч. 310.

Кахля́ний, а, е.=**Кахельний.**

Ка́хнути. См. **Кахкати.**

Ка́холь, хля, *м.*=**Кахель.** *Мені все одно—що кахоль, що пічка.* Ном.

Ка́хольний, а, е =**Кахельний.**

Кацала́п, па, *м.* Презрительное отъ **кацап.** Грубый великоруссъ, великорусскій мужикъ. Св. Л. 249.

Кацап, па, *м.* 1) Великороссіянинъ. *Тут дивляться, аж виходить кацап.* Руд. КС. 1901. XII. 472. 2) У галицкихъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дровосѣковъ: куча дровъ вишиною въ 1½ метра, длиною 2 и шириною 1 метръ. МУЕ. III. 28. Ум. **Кацáпчик**. Ув. **Кацапю́га**. Св. Л. 192.

Кацапеня́, ня́ти, *с.* Великорусскій ребенокъ.

Кацáпка, ки, *ж.* Великороссіянка. *Приїхав в одно село—дивиться, кацапка кричить.* Рудч. Ск.

Кацапня́, ні, *м.* Соб. отъ **кацап**.

Кацáпський, а, е. Великорусскій.

Кацáпчик, ка. Ум. отъ **кацап**.

Кацáпщина, ни, *ж.* Великороссія. *Лаяв кацапів і кацапщину.* Мир. ХРВ. 141.

Кацапю́га, ги, *м.* Ув. отъ **кацап**.

Кацарі́вна, ни, *ж.* Царевна. *Ой одчиняй ворітечка, кацарівно!* (Говорится къ царевнѣ). ЗОЮР. II. 14.

Кацу́бнути, ну, неш, *гл.* Замерзать, застывать. Мнж. 181.

Ка́ця, ці, *ж.* Длинная хворостина съ крючкомъ на концѣ,—зацѣпивъ имъ за шерсть овцы, ловятъ послѣднюю, если ее нельзя удержать обычнымъ способомъ при помощи **ґирлúґи**. Кубань. О. 1862. V. Кухар. 38.

Кач! Слово, употребляющееся при дѣвичьей игрѣ въ **Бердовичко** и означающее приказъ бѣжать: *Кач дале, кач!* Гол. IV. 527.

Кача́, ча́ти, *с.* (*мн.* **кача́та** и **ка́чата**. Каменец. у.). Утенокъ. *Гусята, качата гречку поїли.* Нп. *Качка качат вивела.* Мнж. 36. Ум. **Кача́тко, кача́точко**. *Хлопощуться качаточка поміж осокою.* Шевч. 660.

Качава́нка, ки, *ж.* Сортъ овчины: крымская бѣлая, грубошерстная и крупная. Вас. 154. См. **Волóшка**.

Кача́лка, ки, *ж.* 1) Скалка для раскатыванія тѣста и бѣлья. *На річці попрала, качалкою покачала.* Чуб. 2) Катокъ для укачиванія полей.

Кача́лковий, а, е Относящійся къ **качалк'ѣ**.

Качалкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Бить скалкой. *Як ухопе качалку та й давай його качалкувати.* Александров. у. Слов. Д. Эварн.

Кача́ло, ла, *с.* Кружекъ деревянный. Желех.

Кача́льня, ні, *ж.* Катокъ для бѣлья. Радом. у.

Кача́льце, ця, *с.* Свертокъ, напр., лентъ.

Кача́н, на́, *м.* 1) Кочень капусты. *І межи кашустою доброю буває багацько гнилих качанів.* Ном. № 2449. 2) Кочерыжка капустная. 3) Початокъ кукурузы. Kolb. I. 51. 4) *мн.* Мѣста въ борту лодки, гдѣ помѣщаются весла, когда ими гребутъ. Ум. **Кача́нчик**. *Були три синки, мов три качанчики.* О. 1861. X. 37.

Качани́стий, а, е. Съ большимъ кочнемъ (о капустѣ). *Капуста моя качанистая.* Грин. III. 229.

Кача́нка, ки, *ж.* Порода дыни. Черномор.

Кача́нний, а, е, Относящійся къ кочню имѣющій кочень. **Кача́нна капу́ста**. Капуста, Brassica oleracea L. Var. capitata. Dc. ЗЮЗО. I. 114.

I. Кача́ння, ня, *с.* 1) Катанье, перекатываньe. 2) Катанье бѣлья, раскатываньe тѣста.

II. Кача́ння, ня, *с.* Соб. отъ **кача́н**. Ум. **Кача́ннячко**. *Капуста моя ще й качаннячко.* Грин. III. 229.

Качано́вий, а, е. Принадлежащій кочню, кочерыжкѣ.

Качаня́, ня́ти, *с.* Маленькій кочень, початокъ, маленькая кочерыжка. *Покотив качаня капусти з чієюсь воза.* МВ. III. 93.

Кача́ти, ча́ю, еш, *гл.* 1) Катать. *Вони і ну його качати да вертіти, поки аж прочунявся він.* Рудч. Ск. I. 136. 2) Катать бѣлье. *Старша сестра коня сідлала, а середульша хустку качала.* Макс. (1834) 117. 3) Раскатывать тѣсто. *Хомиха качала корж.* Левиц. I. 5. 4) Повалить и грызть (о собакахъ). *Скажена собака нашого Рябка качає. Свої собаки шкодить стали: з овечок перше вовну драли, а далі мняса забажали та й ну що дня овець качать.* Гліб. 118.

Кача́тина, ни, *ж.* Утиное мясо. *Та казала собі сніданння дати, сніданння дати все гусятину, її подружечки—все качатину.* Чуб. III. 403.

Кача́тися, ча́юся, ешся, *гл.* 1) Качаться. *Качається Нечаєва голова по ринку.* Нп. 2) Кататься. *Качавсь колесом і виробляв такі викрутаси.* К. ЧР. 3) Валяться. *Попід дверима качаються купами замурзані, обстрьопані, закудлані, трохи не голі жиденята.* Левиц. I. 90. 4) Бѣгать въ разныхъ направленіяхъ. *І внучечка качається по садку білим клубочком.* МВ. 5) Колыхаться. *Туман по полю качається.* Мет. 243. *Дніпро синій шумів і легенький туманець качавсь по над ним.* МВ. III. 90.

Кача́тко, ка, *с.* Ум. отъ **кача́**.

Кача́тник, ка, *м.* Помѣщеніе для утокъ. Мнж. Ск. 181.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кача́точко, ка, *с.* Ум. отъ **кача́**.

Кача́чий, а, е. Утиный.

Каченя́, ня́ти, *с.* Утенокъ. *Роспалався, як жаба до каченяти.* Ном. № 3411. *Білії гуси поспішаються на воду з гори, а чорнорябі каченята, крякаючи, у двір садком беруться.* МВ. Ум. **Каченя́тко, каченя́точко.**

Ка́чер, ра, *м.*=**Качур.**

Ка́чество, ва, *с.* (Заимств. изъ русск. яз.). Недостатокъ. *Усі в один голос сказали, що за ним (Левком) ні одного качества.* Кв.

Ка́чечка, ки, *ж.* Ум. отъ **качка.** 1) Уточка. *Ой на ставу, на ставочку качечка ночує.* Грин. III. 227. Употребляется какъ ласкательное слово къ женщинамъ: *моя ж ти, качечко!* 2)=**Коник 4.** Чуб. VII. 410.

Ка́чильці, ців, *м. мн.*=**Карпульці.** МУЕ. III. 24.

Качи́ний, а, е. Утиный. *Це качине яйце.* Канев. у.

Ка́чка, ки, *ж.* 1) Утка. *На бистрому на озері геть плавала качка.* Мет. 2) Часть снаряда для мотанія нитокъ. См. **Звіяшки** и **Самотока.** МУЕ. III. 14. Шух. I. 150. 3) Часть ткацкаго станка. См. **Верстат.** МУЕ. III. 16. Ум. **Ка́чечка.**

Качкова́л, лу, *м.* Родъ овечьяго сыра.

Качконо́гий, а, е. Ходящій по утиному, переваливаясь. *Ач, яка качконога.* Харьк. у.

Ка́ччин, а, е. Принадлежащій уткѣ.

Качну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Одн. в. отъ **кача́тися.** Покотиться. *Той чоловік... як качнеться по траві.* Грин. I. 173.

Ка́чор, ра, *м.* 1)=**Качур.** 2) *мн.*= **Качористі вилочки.** Kolb. I. 49.

Качори́стий, а, е. Качори́сті ви́лочки. Названіе особаго рода вышиванья въ Галиціи. Kolb. I. 48.

Качуле́я, ле́ї, *ж.* Головка маку. *Качулея маку.* Вх. Зн. 24.

Кача́лка, ки, *ж.*=**Качулея.** Желех.

Качуля́ти, ля́ю, еш, *гл.* Ковылять. *Будемо ся качуляти із гор на долини.* Гол. II. 440.

Ка́чур, ра, *м.* 1) Селезень. *Хмопощуться качаточка поміж осокою. А качечка випливає з качуром за ними, ловлять ряску, розмовляють з дітками своїми.* Шевч. 660. *Дикий качур все на воді і днює, й ночує.* Чуб. V. 265. 2) Рабочій, перевозящій грузъ на тачкѣ. Ростовъ-на-Дону. Ум. **Кача́рик.** *Зморозь того качурика, нехай качка кваче.* Нп. Ув. **Качури́на.** *Заріж, сину, качурину, нехай качка кваче.* Чуб.

Качня́, ні, *ж. соб.* Утки. О. 1861. II. Ревяк. 51.

Ка́ша, ші, *ж.* 1) Каша. *Борщ без каші вдовець.* Канев. у. **Так і ду́рень ка́ші нава́рить.** Это всякій сдѣлаетъ. **Не дасть собі́ в ка́шу наплюва́ти.** Не дастъ собой помыкать. 2) **Бере́зова ка́ша.** Розги. 3) Родъ игры въ мячъ. Чуб. IV. 43. КС. 1887. VI. 461. 4) Пятая фигура при игрѣ въ мячъ, называемой **стінка.** КС. 1887. VI. 463. Ум. **Ка́шка, ка́шечка.** *Горщечок кашечки.* Грин. III. 657.

Кашево́к, вка́, *м.* Зоол. Hypudaeus arvalis. Шух. I. 22.

Ка́шель, шлю, *м.* Кашель. *Старість не приходе з добром: коли не з кашлем, то з горбом.* Ном.

Ка́шечка, ки, *ж.* Ум. отъ **ка́ша.**

Ка́шиця, ці, *ж.* Родъ быка, составленнаго изъ двухъ, сбитыхъ изъ обрубковъ дерева, стѣнокъ, поставленныхъ параллельно одна другой, причемъ пространство между ними наполнено камнями; употребляются при постройкѣ **ризей.** Шух. I. 179.

Ка́шка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ка́ша.** Кашка. *Мовчи, язичку, кашки дам.* Посл. 2) Раковая или рыбья икра. *Ото, що товста шийка, то рачиха з кашкою.* Уманск. у. 3) Внутренности насѣкомыхъ. 4) Различныя растенія: Spiraea Ulmaria L, Trifolium repens, Capsella Bursa Pastoris, Lycium flos cuculi (кашка червона), Galium verum (кашка жовтенька). ЗЮЗО. I. 123, 137. Желех. Вх. Пч. I. 11. 5) **Бере́зова ка́шка.**=**Бере́зова ка́ша.** *Хведько не вчився і скоштував березової кашки.* Гул. Арт.

Кашке́т, та, *м.*=**Каскет.** Чуб. VII. 413. *На голові кашкет добрий.* Св. Л. 303. Ум. **Кашке́тик.**

Кашке́товий, а, е. Фуражечный.

Кашлю́к, ка́, *м.* Коклюшъ. Желех. Харьк. г.

Ка́шляти, ляю, еш, *гл.* одн. в. **кашлянути, ну́, не́ш**, *гл.* Кашлять, кашлянуть. *Хтось за воротьми почав кашляти.* К. ЧР. *Коли ведмідь кашлянув,—ждати, що зареве.* МВ. III. 141.

Ка́шний, а, е. Икристый. *Кашна риба.* Чигир. у.

Ка́шник, ка, *м.* Горшокъ для каши. *Наставила кашник з водою.* Кв. Ум. **Ка́шничок.** Мнж. Ск. 181.

Кашова́р, ра, *м.* Кашеваръ. *Є в рукописях оповідання Івана Цалібала, кашовара запорожського.* Ном. *Кашовар, поче-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пивши на вила свитку, зійшов на могилу та знай маха, щоб ішли вечерять. Греб. 401.

Кашова́рість, рости, *ж.* Кашеварство. *Да возьмемо, братця, по семеро молодців, а по восьмому, братця, за для кашоварости.* Рудч. Чп. 83.

Кашова́рка, ки, *ж.* Кашеварка. Желех.

Кашова́рник. ка, *м.*=**Кашовар**. Ум. **Кашова́рничок**. КС. 1882. XI. 231.

Кашова́рниця, ці, *ж.*=**Кашоварка.**

Кашова́рський, а, е. Принадлежащій кашевару.

Каштáн, нá, *м.* 1) Каштанъ. Fagus castanea. 2) **Кінський каштáн.** Раст. Aesculus hippocastanum. ЗЮЗО. I. 110. Желех.

Каштано́вий, а, е. Каштановый.

Каштáнчик, ка, *м.* Раст. Dianthus barbatus. ЗЮЗО. I. 121.

Каштеля́н, на, *м.* 1) Кастелянъ, управитель замка. 2) Сановникъ, засѣдавшій въ сенатѣ въ Польшѣ. *Ті вельможні каштеляни і старости... пійшли в неволю до Криму.* К. ЧР. 38. *Він каштелян і райця королівський.* К. МБ. II. 120.

Каштеля́нство, ва, *с.* Достоинство кастеляна. *Владики роздавали манастирські маєтности, землі, дивлячись на їх, як на свої каштелянства.* Левиц.

Каштеля́нський, а, е. Кастелянскій.

Кающва́ння, ня, *с.* Деревянные рубленные замки, для связи, напр., въ закромѣ. Мнж. 181.

Кающва́ти, каю́ю, ю́єш, *гл.* Рубить въ деревѣ замки для связи. Мнж. 181.

Каю́к, ка́, *м.* Родъ лодки; въ различныхъ мѣстахъ различной величины и устройства: на Днѣстрѣ и Днѣстровскомъ лиманѣ до трехъ сажень длины, сдѣланная изъ досокъ, рыболовная лодка. Браун. 19; въ Полтав. г.—килевая лодка изъ цѣльной колоды, поднимающая груза до 30 пуд. Вас. 151; въ Харьк. у.—небольшая рыболовная лодка для одного человѣка. Въ думѣ „Про Кішку Самійла“ **каюки** имѣются у запорожцевъ: когда Самійло Кішка подъѣхалъ къ о. Тендрову на турецкой галерѣ,—*тоді козаки у каюки скакали, тую галеру за мальовані облавки брали та на пристань стягали.* АД. I. 218. Ум. **Каючо́к.** *Разів з чотирі погребнувся і з каючком причалив.* Котл. Ен.

Каю́та, ти, *ж.* Задняя часть днѣпровской лодки—**ду́ба**, то-же, что и **ко́рма.** Мнж. 179.

Каючо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **каю́к.**

Каюши́на, ни, *ж.* Раст. 1) Trifolium montanum L. ЗЮЗО. I. 169. 2) Trifolium alpestre L. ЗЮЗО. I. 169.

Ка́яний, а, е. Раскаявшійся. *Бог любе грішника, але каяного.* НВолын. у.

Ка́яння, ня, *с.* Раскаяніе. *По смерти нема каяння.* Ном. № 2237. *До світу плач її по хаті, до світу каяння.* МВ. (О. 1862. I. 100).

Ка́янський, а, е. Первоначально: принадлежащій Каину, но теперь употребляется просто какъ бранное слово: *мовчи, відьмо,—каянська ти дочка!* О томъ, что вѣдьмы—изъ семьи Каина—см. нар. разсказъ въ „Черниг. Губ. Вѣдомостяхъ. 1853, стр. 388.

Ка́ятися, ка́юся, ешся, *гл.* 1) Каяться. *Вони проповідували, щоб каялись.* Єв. Мр. VI. 12. *Роскажи людям... нехай пам'ятають на праведний суд Божий, бо вже мученик Іван у Київі, в печерах, по шию в землі стоїть; а як увійде зовсім у землю, тоді ніколи буде каяться.* ЗОЮР. 2) Раскаиваться, сожалѣть о сдѣланномъ. *Не потурай їй, жінко, бо каятися будеш.* МВ. *Не кайся, рано вставши, молодо оженившись.* Ном. 3) **Ка́ятися на кому́.** Перестать грѣшить при видѣ наказанія, постигшаго за грѣхи кого-либо. Ном. № 3910.

Ква-ква! *меж.*, выражающее крикъ лягушки. *Мов жаби квакають: ква-ква!*

Ква́дра, ри, *ж.* Четверть (фазы луны). *В остатню квадру жінота ні за віщо ні садитиме нічого, ні сіятиме, ні солитиме угірків.* Ном. № 13418.

Квадра́нець, нця, *м.* Четверть часа. Котл.

Квадра́т, ту, *м.* Квадратъ.

Квадрато́вий, а, е. Квадратный. *Я воліла б собі збудувати... три великі залі: довгу, квадратову і круглу.* Левиц. I. 297.

Квадратува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Превращать въ квадратъ.

Квадро́вий, а, е.=**Квадратовий.** *Вся хата була зложена з липових квадрових брусів, гладко витесаних.* Стор. Ум. **Квадро́венький.** НВолын. у.

Квак, ка́, *м.* 1) Родъ птицы. *Стирчить, мов у квака чубик.* Сим. 230. 2) Дѣтск. игра: плюютъ сквозь согнутые кольцомъ пальцы и оплевавшій ихъ долженъ ловить остальныхъ играющихъ. Мил. 55. См. **Квач.**

Ква́кання, ня, *с.* Кваканье.

Ква́кати, каю, еш, *гл.* 1) Квакать (о лягушкѣ). *Сіла жаба та й квакає.* Кв.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

2)—**ква́чу, ква́чеш.** Крякать (объ уткѣ). *Заріж, сину, качурину,—нехай кача́ ква́че.* Чуб. V. 883. 3) Говорить (выраженіе презрительное). *Годі, годі, квакати!—кажуть кармазини.—Побачимо ось, чия візьме.* К. ЧР. 298.

Квакун, на́, *м.*=**Квак.**

Ква́нька, ки, *ж.* Родъ жидкаго кушанья. *Добра кванька, та нема лонъки,—хіба буду пальком.* Ном. № 11968. Употребляется только въ поговоркѣ?

Квап, пу, *ж.* Поспѣшность, торопливость.

Ква́пити, плю, пиш, *гл.* 1) Торопить. Желех. 2) Совать. *Та квапиш ніс поганий свій у чистую оцюю воду.* Гліб.

Ква́питися, плюся, пишся, *гл.* 1) Спѣшить, торопиться. *Не квапся против невода рибу ловити.* Ном. № 2603. *Не квапся попереді батька в пекло.* Ном. *Ходім, Рябко!—Еге, ходім! Не дуже квапся!* Гул.-Арт. (О. 1861. III. 84). 2) Стремиться. *Мирських забавок, до которих молода душа його, не зігріш, як і в инших людей, квапилась.* К. Г. Кв. XII. *Хлоп'ята вже квапляться чумакувати.* Г. Барв. 11. 3) Льститься, зариться. *Ти не квапся на мою дочку, бо вона не твоя: ти безштанько, наймит, а вона хазяйського роду.* Каневск. у.

Ква́плення, ня, *с.* 1) Торопливость, поспѣшность. 2) Прельщеніе.

Квапли́вий, а, е. 1) Поспѣшный, торопливый. 2) Склонный. *Чоловік квапливий тілько до злого, лихого.* Левиц. (Правда 1868, 508).

Квапли́вість, вости, *ж.* Поспѣшность.

Квапли́во, *нар.* Поспѣшно.

Квапля́тися, ля́юся, ешся, *гл.* Спѣшить торопиться. *Квапляється-хапається, як попівна заміж.* Гатц. 337. Ном. № 4833.

Квапни́й, а, е. 1) Спѣшный. 2) Охочій до чего. 3) Соблазнительный. *Гроші квапні! що кожне на їх квапиться.* Чигир. у.

Ква́пно, *нар.* 1) Спѣшно. **Мені́ ква́пно.** Я спѣшу. *Так тото мені квапно дялося.* Федьк. 2) Соблазнительно.

Ква́рта, ти, *ж.* 1) Кварта, мѣра жидкостей. *Три кварти не простої горілки, оковитої взяли.* ЗОЮР. I. 218. *Смиренна правда одкуповується од смілої нахаби квартою горілки.* К. Г. Кв. Въ Полт. губ. **ква́ртами** продаютъ сѣмена лука. Вас. 203. 2) Кварта—посуда. Чуб. VI. 112. *Він сьому випивши осьмуху, послідки з кварти вилив.* Котл. Ен. Ум. **Ква́ртонька, ква́рточка.** *Ой піду я до шинкарочки, возьму меду й да дві кварточки.* Чуб. V. 533. См. еще: **Кватирка, кватирочка, квартирка, квартуга.**

Кварта́л, лу, *м.* 1) Четвертая часть. 2) Четвертая часть года. 3) Сборы, подать, собиравшаяся по четвертямъ года въ прошлое время въ Украинѣ: *зникли збори, вже... не правлять кварталу.* КС. 1882. IX. 568. 4) Кварталъ. *Оселя... воріть ми виходила з другого боку кварталу на другу вулицю.* Левиц. Пов. 18. 5) Извѣстная часть земли, получаемая домохозяиномъ-крестьяниномъ при общественномъ передѣлѣ. Ефименко. Черниг. г.

Кварти́на, ни, *ж.*=**Кварта.** Ум. **Кварти́ночка** Чг. 77.

Кварти́ра, ри, *ж.* 1) Квартира. *Гордо і пишно переступив поріг своєї панської квартири.* Левиц. I. 219. 2) Форточка въ окнѣ. *Одсунь, господаре, квартиру, поглянь на небо й на ниву.* Грин. III. 671. Ум. **Кварти́рка, кварти́ронька, кварти́рочка.** *Одчиню я квартирочку, подай, мила, білу ручку.* Чуб. См. **Кватира.**

Кварти́рка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ква́рта.** Небольшая мѣра водки. *Любив неборак і яку квартирку в горлянку вилити.* Св. Л. 169. 2) Ум. отъ **кварти́ра.**

Кварти́ронька и **кварти́рочка, ки,** *ж.* Ум. отъ **квартира.**

Квартови́й, а, е. 1) Вмѣстимостью въ одну кварту. 2) **Квартова́ цибу́ля.** Лукъ, оставляемый на сѣмена; послѣднія продаются квартами, отчего и получилось названіе. Вас. 203.

Ква́ртонька и **ква́рточка, ки,** *ж.* Ум. отъ **кварта.**

Квартуга, ги, *ж.* Ув. отъ **кварта** *Взяли б квартугу та сіли б кошем, та й пили б.* Ном. № 14091.

Кварця́ний, а, е. О войскѣ, солдатѣ: содержащійся на четвертую часть доходовъ съ королевскихъ имѣній старой Польши. *Біля замку стояли курені на три тисячі кварцяного війська.* Стор. МПр. 67.

Квас, су, *м.* 1) Кислота. 2) Квасъ. Чуб. VII. 446. *Знайте нас: ми кислиці, із нас квас.* Ном. № 2524. 3) Закваска. *Остерегайтесь квасу фарисейського.* Єв. Мр. VIII. 15. 4) Также **квас ше́вський.** Квасъ для выдѣлки кожъ. Шух. I. 253. Вас. 157. Ум. **Квасо́к.**

Квасе́ць, сця, *м.* Раст. Rumex acetasella.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ква́сиво, ва, *с.* Квашенье (квашеные бураки, капуста, яблоки и пр.) *Закупила я яблук на квасиво.* Чигир. у.

Квасйло, ла, *с.* Плохой, спитой квасъ. *Як був квас, то не було вас, а як настало квасило, то й вас розносило.* Ном. № 4579.

Квасина́, ни, *ж.* Квашенье. НВолынск. у.

Ква́сити, шу, сиш, *гл.* 1) Квасить. 2) Окислять. 3)—**гу́би**. Имѣть кислую мину. *Жінкам та дітям можно квасить губи.* Сніп. 22.

Ква́ситися, шуся, сишся, *гл.* Имѣть кислую мину, хныкать, брюзжать. Желех.

Кваскува́тий, а, е. Кисловатый.

Квасли́на, ни, *ж.* 1) Иногда только во мн. ч.: **квасли́ни**. Квасная гуща. Черниг. 2) Хлѣбная гуща, употребляемая при выдѣлкѣ овчинъ. Сумск. у.

Ква́сний, а, е. Кислый. *Оце вишні квасні, а це—солодкі.* Каменец. у. **Квасне́ тісто**. Кислое тѣсто, а также небольшое количество тѣста, оставляемаго въ квашнѣ для слѣдующаго раза. Каменец. у.

Квасни́к, ка, *м.* 1) Погребъ для квашеныхъ овощей. Кіев. г. 2) Кадка для квашенія. Екатериносл. г. Мнж. 181. 3) Дубильный чанъ. Сумск. у.

Квасни́ця, ці, *ж.* 1) Дикое яблоко. *Носив хлопець молоденький до дівчини ябка, носив перше солоденькі, а послі квасниці.* Чуб. V. 122. 2)=**Гуслянка**.

Ква́сність, ности, *ж.* Кислота.

Квасні́ти, нію, єш, *гл.* Киснуть.

Ква́сно, *нар.* Кисло.

Ква́снути, сну, неш, *гл.*=**Квасні́ти**. *Шиплять, як кваснуть, буряки.* Котл. Ен. III. 33.

Квасо́к, ску́, *м.* Ум. отъ **квас**. 1) Квасокъ. 2) Щавель. 3) Родъ кушанья. *Варють борщі, локшину, квасок.* Кв. 4) Раст. Rumex acetosella. Вх. Пч. I. 12.

Квасо́лечка, ки, *ж.* Ум. отъ **квасоля**.

Квасоли́на, ни, *ж.* Одно зерно фасоли.

Квасо́люватий, а, е. О барашковомъ мѣхѣ: съ завитками въ фасольное зерно. Вас. 198.

Квасо́ля, лі, *ж.* Фасоль. Phaseolus vulgaris. *У нашого дядька квасолі грядка, та все біла.* Ном. стр. 297. *Оттут бувало із-за тину вилась квасоля по тичині.* Шевч. 492. Ум. **Квасо́лечка** *Посадила квасолечку.* Грин. III. 350.

Кватéра, ри, *ж.*=**Кватира**. Мет. 378. Шевч. 346.

Кватйра, ри, *ж.* 1) Квартира. *До Хотії прибував, у старшого копитана на кватирі став.* Макс. (1849). 72. *Тутечки недалечко... й на кватирі стали.* Стор. 2) Оконное стекло. *Подивися, моя доню, в вишнюю кватиру: спускаються козаченьки з гори на долину.* Лукаш. 3) Форточка въ окнѣ. *Ой одсунув козак Нечаєнко кватиру од ринку.* АД. 74. 4) Фаза луны. Чуб. I. 10. Ум. **Кватйрка, кватйронька, кватйрочка**. *Поїдемо у Москву на кватироньки стояти. Відчинила кватироньку.* Грин. III. 308. *А я шовком вишиваю, в кватирочку вилядаю.* Шевч. 196. *Подай, подай крізь кватирочку руку!* Мет. 7. *Ой одсуне спідню кватирочку.* АД. II. 73. См **Квартира, кватера, кватиря**.

Кватира́нт, та, *м.* Квартирантъ. Лебединск. у.

Кватира́нтів, а, е. Принадлежащій квартиранту.

Кватйрка и **кватйрька, ки**, *ж.* Ум. отъ **кватира**. 1) Квартирка. 2) Стекло въ окнѣ. *Подивився козак Нечай у нову кватирку.* Макс. 3) Форточка въ окнѣ. Вас. 149. *Хтось одсунув знадвору кватирку і гукнув на всю світлицю: Пугу!* К. ЧР. 221. *Ой відсунув та пан Нечаєнко кватирку од ринку.* АД. II. 71. 4) Часть шапки (какая)? *Дуже гостра кватирка: на його шапку треба крутішу.* Лебед. у. По объясненію Василенко, часть фуражки между околышемъ и верхомъ. Вас. 156. 5) Небольшое отверстіе, вырѣзанное въ арбузѣ, чтобы узнать, спѣлъ-ли онъ. *Нехай наріже кавун на кватирку, так я покуштую, який він.* Черниг. у. 6) Ум. отъ **кварта**. *Мені молодиці купують горівки. Їдна купить кватирочку, друга пів кватирки.* Грин. III. 281.

Кватйрний, а, е. Квартирный.

Кватйронька, ки, *ж.* Ум. отъ **кватира**.

Кватйрочка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **кватира**. 2) Ум. отъ **кварта**. *Гей поставлю я кватирочку меду, таки тебе з розумоньку зведу.* Чуб. V. 347. *Возьми собі кватирочку та йди додомочку, та й вдома напийся та й не волочися.* Грин. III. 323.

Кватирува́ння, ня, *с.* Квартированіе, стоянка.

Кватирува́ти, ру́ю, єш, *гл.* 1) Квартировать. *В його кватирував о. Яким ще семинаристом.* Св. Л. 216. 2) Стоять постоемъ. *В неділю рано стало світати, стали ся жовніри кватирувати.* Гол. I.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

147. *Москаль, що кватирував у нас.* Г. Барв. 425.

Кватирька. См. **Кватирка.**

Кватира́, рі, *ж.*=**Кватира.** *Да й іди, мати, поскорій із хати! Да чого й, мати, на ворота поглядаєш? Да чому й, мати, да кватирі не шукаєш?* Грин. III. 379. *Мені звелів капраль іти на кватирю.* Федьк. *Виглядає в кватирю, чи не йде ще мужик з поля.* Федьк.

Квацюва́ти, цю́ю, єш, *гл.* Сильно намазывать какою-либо жидкостью, напр., краской.

Ква́цяти, цяю, єш, *гл.* Размазывать. *Ото не їсть, а тільки кваціє.*

Квач, ча́, *м.* 1) Мазилка для смазки колесъ дегтемъ. (Продавався) *дьоготь і в ширітвасах, і в мазницях, і самі квачі.* Кв. **П'я́ний як квач.** Пьянъ какъ стелька. Ном. № 11755. 2) О человѣкѣ переносно: безхарактерный, тряпка. *Не буде з його* (з пана) *нічого... я одразу побачив, що квач.* МВ. (О. 1861. III. 60). 3) Родъ дѣтской игры. См. **Квак.** КС. 1887. VI. 481. Ив. 48. Мил. 55. Ум. **Ква́чик.**

Ква́чик, ка, *м.* Ум. отъ **квач.** 1) Мазилочка. 2) Кисточка (для мазанія).

Ква́ша, ші, *ж.* 1) Вареное жидкое кисло-сладкое тѣсто. Чуб. VII. 440. *Куди тобі грішному кісіль їсти, коли ти й кваші не вкусиш.* Посл. 2) Переносно: плакса. Ум. **Ква́шка.**

Ква́шений, а, е. Кислый, скисшій. *Квашене молоко на сир зсілося.* Чигир. у.

Ква́шення, ня, *с.* Квашеніе.

Кваші́я, шії, *ж.* Длинная полоса кожи. *Як коняка, або инша скотина здохне, її обдерутъ, шкура висохне, потім її мочать, далі вогоплять, складають у четверо, або й більш і надавлюють на день (не більш), а потім б'ють (ріжуть) на квашії* (длинныя полосы). Черноморія. Ув. **Квашія́ка.** *Хто кому скаже брешеш, так тому од с.... до потиляки вирізати на три пальці шкури квашіяки* Мнж. 124.

Ква́шка, ки, *ж.* Ум. отъ **кваша.**

Квизну́ти, ну, неш, *гл.* Хныкать. *І чого квизне?* Екатериносл. г.

Квили́на, ни, *ж.* Плачъ, стенаніе. *Ненько моя, ненько, мала-сь мя едину,— дала-сь мене, ненько, навіки в квилину.* Гол. III. 319.

Квили́ти, лю́, ли́ш, *гл.* 1) Плакать, стонать. *І квилить-плаче Ярославна.* Шевч. *І росло ж воно трудно та болезно; усе нездужає та квилить.* МВ. II. 48. 2) Кричать, преимущественно жалобно (о звѣряхъ, птицахъ). *Вовки-сіроманці набігали, по тернах, по балках жовту кість жвакували, жалібненько квилили-проквиляли.* Макс. (1849) 23. *Не ясний сокіл квилить-проквиляє, як син до батька, до матері з тяжкої неволі в городи християнські поклон посилає.* АД. I. 95.

Квилля́, ля, *с.* 1) Стонъ, стенаніе, плачъ (о людяхъ). 2) Вой вѣтра.

Кви́ль, лю́, *м* Стонъ, жалобный крикъ. Желех.

Кви́т, ту, *м.* 1) Разсчетъ, полученіе рабочими денегъ. Черк. у. 2) Квитанція, расписка въ полученіи. 3) Расписка, дающая право на полученіе чего-либо. *Надів... рясу та й пішов до його* (пана). *Думаю: і познакомлюсь, і поговорю за квит на дрова. Бо то ж, бач, пани давали нам дрова з свого лісу.* Левиц. I. 4) Запись, реестръ. *Записати її в листи, щоб її були такі й сестри; записати її в квити, щоб були такі її й діти.* Мет. 235.

Квито́к, тка́, *м.* 1)=**Квит 2.** 2) Билетъ на входъ. *Чи зараз дають квитки на пароход?* Харьк. 3)=**Квит 3.** Чуб. VI. 123.

Кві, *меж.*, выражающее крикъ свиньи.

Квік, ку, *м.* Визгъ поросенка. *Не мала баба клопоту, купила порося: порося у квік, а баба у крик.* Ном. № 10058.

Кві́кало, ла, *с.* Визжащее существо.

Кві́кати, каю, єш, однокр. в. **кві́кнути, кну, неш,** *гл.* Визжать (о свиньяхъ). *Мудрість Грицькова свиней ізлякала— хрюкнули, квікнули, далі з ліва драла.* Март. См. **Кувікати.**

Квіт, ту, *м.* 1) Цвѣтокъ. *Зацвіла калина у лузі та пустила квіти.* Макс. *Діточки мої, квіти мої! пов'яли ви у зеленочку.* МВ. I. 46. 2) **В квіти=Квітка 4.** *Зав'язала голову новою хусткою, все чорною і краї в квіти.* Св. Л. 76.

Квітень, тня, *м.* Апрѣль. *Коли на Мартина (14 квітня) буде хороша година, то буде хороше на людей і на урожай.* Ном. № 431.

Квити́на, ни, *ж.* Одинъ цвѣтокъ. *Ось я принесла тобі сорочечку і тую квітину з стьожок..., сьогодня моє вінчання.* О. 1862. VIII. 25. Ум. **Квити́ночка.** *А дитиночка— як квітиночка.* Грин. III. 337.

Квітка, ки, *ж.* 1) Цвѣтокъ. *А без долі біле личко,—як квітка на полі: пече сонце, гойда вітер, рве всякий по волі.* Шевч. 70. *Процвітає в саду квітка... О, траво*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

висока! Закрий її, сховай її від людського ока. К. Досв. *Ой вирву я з рожі квітку та й пущу на воду: пливи, пливи, з рожі квітко, та й до мого роду.* Нп. 2) *мн.* Вѣнокъ изъ искусственныхъ цвѣтовъ, который носитъ дѣвушка, преимущественно просватанная. 3) Цвѣтной бантъ, пришиваемый къ шапкѣ на свадьбѣ жениху и **боя́рам.** *Беруть шапки у бояр і пришивають квітки, співають так само, як і тоді, коли пришивають квітку молодому.* Чуб. IV. 567. *Пійду з села,—зараз оженюся: мені, дівко, та пришиють квітку, тебе, дівко, завертять в намітку.* Мет. 15. Переносно: **квітку приши́ти (кому́).** Осмѣять кого острымъ словцомъ, мѣткимъ отвѣтомъ и пр. *Се така, що кожному квітку пришие.* Эта каждаго осмѣетъ. (Уміла) *квітку хоть кому пришити, хитро насміяться.* Мкр. Н. 35. *Обізветься який парубок,—він зараз і пришие квітку: дівчатам регот, парубкові сором.* О. 1861. VIII. 19. 4) Букетикъ изъ калины или цвѣтовъ, подносимый на крестинахъ повивальной бабкой гостямъ. КС. 1893. VII. 79. 5) Особый родъ вышивки на сорочкѣ. Залюбовск. Чуб. VII. 427. 6) **У квітки́.** О матеріи: съ рисункомъ въ видѣ цвѣтовъ. *Жілетка шовкова в квітки.* Св. Л. 174. Ум. **Кві́тонька, квіточка.** *По садочку йшла, квітойки рвала.* Чуб. V. 6. *Квітоньками гарненько рожа розцвіла.* Сніп. *У хаті в її—як у віночку, хліб випечений—як сонце, сама сидить—як квіточка.* ЗОЮР. I. 145. *Дівчинонька, як квіточка, з нею рай.* Гліб.

Квітнева́й, а, е. Апрѣльскій.

Квітний, а, е. Цвѣтущій. *Можна розгуляться в лугах зелених, на квітних лугах.* Левиц. (Правда, 1868, 520).

Квітни́к, ка́, *м.* Цвѣтникъ. *Як багато квіток в вашім саду! промовив Дашкович, заглядаючи в вікно на квітник.* Левиц. Пов. 33. *Зеленіми... хутірські сади, як роскішні квітники.* Мир. ХРВ. 8. Ум. **Квітничо́к.** *Ходимо ми з нею по садку, робить вона квітнички і я їй помагаю.* О. 1862. X. 3. *З обох боків ґанку був квітничок, де панські квітки перемішувались з зеленим зіллям.* Левиц. Пов. *Степи з невеличкими хуторами, що як квітнички* (здавались). Мир. ХРВ. 140.

Кві́тнути, ну, неш, *гл.* Цвѣсти.

Квітню́чий, а, е. Цвѣтущій.

Кві́тонька и **квіточка, ки,** *ж.* Ум. отъ **квітка.**

Квіття, тя, *с. соб.* Цвѣты. Угор.

Квітува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Цвѣсти (о хлѣбныхъ злакахъ). *Жито квітує.* Ном. № 10162.

Квіту́щий, а, е. Цвѣтущій. *Весна прийшла теплая, свіжая, квітуща.* МВ. I. 115.

Квітча́ний, а, е. 1) Цвѣточный. *Тепленький вітрець зо всього степу несе йому квітчані запахи.* Стор. I. 206. 2) Украшенный цвѣтами. *Квітчаною головою схилишся до неньки.* К. Досв.

Квітча́ння, ня, *с.* Убраніе цвѣтами. *Жаль мені дівування і дитячого квітчання.* Чуб. V. 44.

Квітча́стий, а, е. 1) Цвѣтистый, усѣянный цвѣтами. *Радуйся, ниво неполитая! Радуйся, земле, не повитая квітчастим злаком!* Шевч. 628. *Ми знайдемо, мій голубе, зелені діброви і долини квітчастії.* О. 1861. II 49. 2) Разноцвѣтный, цвѣтной (о матеріяхъ). *Квітчастий пояс.* Чигир. у. *В'ються по вітру стрічки дівочі різноцвітні, квітчасті.* МВ. I. 93.

Квітча́ти, ча́ю, еш, *гл.* 1) Убирать, украшать цвѣтами. *І барвінком, і рутою, і рястом квітчає весна землю.* Шевч. 252. 2) Украшать. *І волоцюгам помагали рогами модський лоб квічать.* Котл.

Квітча́тися, ча́юся, ешся, *гл.* Украшаться цвѣтами. *Сухій вишні не квітчатися.* Посл. *Квітчалася Настечка.* Грин. III. 79.

Квітю́чий, а, е. Цвѣтущій. *Квітуча лука.* Мир. ХРВ. 65.

Квіча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Визжать. *Свиня квічить, а в пліт лізе.* Ном. № 2740.

Квіче́ння, ня, *с.*=**Клечання.** *Коли побачиш, що гроші горять, то зроби квіченням хрест на тому місці,—гроші так і вийдуть з під землі.* Подольск. губ.

Кво-кво! *меж.*, выражающее клохтанье насѣдки. *Ой ходила квочка вдоколя кілочка, кво-кво-кво, вдоколя кілочка.* Чуб. III. 194.

I. Квок! *меж.*=**Кво.** *Ходить квочка коло кілочка та все квок, квок!* Загад.

II. Квок, ка, *м.* Въ сказкѣ: крестьянинъ, который брался высиживать цыплятъ. Мнж. 117.

Кво́кати, каю, еш, *гл.*=**Квокта́ти.** Угор.

Квокта́ти, кчу́, чеш, *гл.* 1) Клохтать (о насѣдкѣ). 2) Квакать глухо (о лягушкѣ). *Тілько квокче усе жаба здорова.* 3) Постоянно охать, стонать, жалуясь на болѣзнь, несчастье и пр. (о человѣкѣ).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Квокту́ха, хи, *ж.* Насѣдка.

Кво́лий, а, е. Слабый, хилый, болѣзненный, больной.

Кво́литися, люся, лишся, *гл.* 1) Быть больнымъ, хирѣть. *Вона й кволиться вже,—нездужає.* ЗОЮР. II. 53. 2) Жаловаться на боль. *Перед товариством сором кволитися, а дома заляжу до завтрого.* К. ЧР. 266. *Почав кволитись, що в боку болить.* Г. Барв. 110.

Кво́лість, лости, *ж.* Слабость, хилость.

Кволі́ти, лію, єш, *гл.* Хворать, хирѣть, болѣть. *Буде спати—не плакати, буде рости—не боліти, на серденько не кволіти.* Нп.

Кво́чечка, ки, *ж.* Ум. отъ **кво́чка.**

Кво́чка, ки, *ж.* 1) Насѣдка. *А з курчатами квочка... кублилась у моркві.* Левиц. I. 28. 2) Созвѣздіе плеяды. Мнж. 148. Созвѣздія имѣютъ слѣдующія наименованія: *Віз, Квочка, Чепіга, Косарі...* Чуб. I. 14. 3) Названіе играющаго ребенка въ игрѣ въ **пиж.** Ив. 37. Ум. **Кво́чечка.**

Кв'як, ка, *м.*=**Квак 1**?

Ке (для ед. ч.), **ке́те** (для мн. ч.). Дай, подай, подайте. Ogon. 165—166. *Що воно за сопілка, що вона так гарно грає?.. А ке, я заграю.* ЗОЮР. II. 21. *Коли не вмієш пирога ззісти, ке його сюди.* Ном. № 6204. *Кете миш кресало та тютюну.* Шевч. 78.

Ке́ба, би, *ж.*=**Кебе́та.** *Нема кеби зробить.* Кіев. г.

Кебе́та, ти, *ж.* Дарованіе, умѣніе, способность. *Ех, як би то!.. Та що й казать! Кебети не маю.* Шевч. 46.

Кебе́тливий, а, е. Способный, даровитый, талантливый. *Дуже кебетлива дитина.* Харьк. г.

Кебе́тний, а, е.=**Кебе́тливий.** *Кебетний чоловік.* Кіев. г.

Кебі́тливий и **кебі́тний, а, е.**=**Кебетливый** и **кебетний.** Левч. 30. Мнж. 182.

Ке́вкнути, кну, неш, *гл.* Екнуть. *Як махнув під бік, то стара й зуби стяла, миш кевкнуло.* Св. Л. 286.

Кед, *нар.*=**Кедь** *Тоді співала, кед єсь сина колихала.* Гол. I. 172.

Ке́дзі-ке́дзі! *меж.* Призывъ козъ. Вх. Зн. 24.

Кеді́, *нар.* Когда. Подражаніе языку бѣлоруса въ анекдотѣ о послѣднемъ: *Він мене кеді чи не кеді обухом, а я його шасту та пошасту кашельом.* Ном. № 745.

Кедр, ра, *м.* Кедръ, Pinus cembra. *Як ливанський кедр високий гілля широко пускати.* К. Псалт.

Ке́дра, ри, *ж.*=**Кедр.** *Ще на його дворі там стояла кедра, що на тій кедрі три святії щедрі.* Грин. III. 5.

Кедри́на, ни, *ж.* Кедръ; кедровое дерево. *Треба браття товаришу кедрину тесать.* Федьк. *Ой умру, мій миленький, умру,—зроби мені кедровую труну! —Ой де ж, мила, кедрини достати? Будеш, мила, і в сосновій лежати.* Мет. 267.

Кедро́вий, а, е. Кедровый. *Зроби мені кедровую труну.* Мет. 267. *Застель столи кедровиї.* Гол.

Кедру́ша, ші, *ж.* Зоол.: кедровка пестрая, Corvus caryocatactes. Желех. Вх. Зн. 24.

Кедь, *нар.*=**Коли.** *Як би я го зчарувала, кедь я чари не видала?* Голов. *Кедь не прийду за рік, за два—не чекай м'я, мила, ніґда.* Гол. I. 83.

Ке́жінь, ня, *м.* Тяжесть, бремя. *Єкий кежінь мі на душі, головки не зведу.* Гол. III. 11.

Кей=Ке. *Кей сюди.* Харьк. у.

Ке́йло, ла, *с.*=**Кійло.** *Одна гора траву родить, а другая кейло.* Гол.

Кейло́вий, а, е. 1) Ковылевый. 2) Волнующійся подобно ковылю. *Шовковим фостом* (кінь) *сліди заметає, кейловов гривков все поле застелає.* Гол. IV. 357.

Ке́ларь, ря, *м.* Инокъ, завѣдывающій всѣми монастырскими имѣніями.

Ке́лев, ва, *м.*=**Келеп 2.** Гол. Од. 70, 80.

Ке́ленька, ки, *ж.* Ум. отъ **ке́лія.**

Ке́леп, па, *м.* 1) Чеканъ. (Голота) *до його прибуває, келепом міжи плечи грімає.* ЗОЮР. I. 18. *Чи не рокололи ляхи мені голови шаблями да келепами?* К. ЧР. 116. 2) Палка съ рукояткой, преимущественно въ родѣ молотка. *Взявши келеп в руки... потяну і доберуся сяк то так в Теплиці.* Мкр. Н. 14. 3) Черепаха. Мнж. 182. Ум. **Келепе́ць.** *Із під поли позлотистий келепець виньмає, по столу три рази затинає.* ЗОЮР. I. 319.

Ке́леф, фа, *м.*=**Келеп 2.** Шух. I. 128, 274.

Ке́лех и **ке́ліх, ха**, *м.* 1) Чаша церковная. 2) Кубокъ, чара, бокалъ.

Ке́лиця, ці, *ж.* Кисть, украшающая шляпу парня галицкаго Покутья. Kolb. I. 36.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ке́лієчка и **ке́лійка, ки**, *ж.* Ум. отъ **ке́лія**.

Келі́шок, шка, *м.* Рюмка. Св. Л. 58.

Ке́лія, лії, *ж.* Келія. *Отець Залізо з келії вийшов.* Чуб. I. 162. *Перевезти із келії в хату на помості.* Шевч. 194. Ум. **Ке́ленька, ке́лієчка, ке́лійка.** *Велю слугам келеньку зробити, велю старцю у келенці жити.* Нп. *Сидить* (чернець) *у себе в келійці, чита боже слово.* Рудч. Ск. II. 201. *Ой построю келієчку на крутій горі.* Нп.

Келтува́ти, ту́ю, еш, *гл.*=**Глитати**. Вх. Зн. 24.

Ке́льбух, ха, *м.*=**Тельбух**. *Знайшов там десь задрїпане теля, облупив його, бандури випустив, кельбух на голову нап'яв.* Мнж. 13.

Ке́льня, ні, *ж.* 1) Лопатка у штукатуровъ. 2) Каретный кузовъ.

Ке́люх, ха, *м.*=**Келех 2**. *Столи заставлені туровими рогами, келюхами і чарками.* Стор.

Кемзува́ти, зу́ю, еш, *гл.* Думать, размышлять. *Що він там собі кемзує?* Харьк. у.

Кендери́ця, ці, *ж.* Кукуруза. Вх. Зн. 25.

Ке́нді. См. **Кендя**.

Ке́ндюх, ха, *м.* Желудокъ четвероногихъ животныхъ. Сим. 142. Чуб. VII. 443. *І виняв* (у вола) *тельбухи з кишками і пильно кендюх розглядав.* Котл. Ен. Ум. **Кендюшо́к.**

Кендюхо́вий, а, е. Относящійся къ желудку.

Кендюшо́к, шка́, *м.* Ум. отъ **ке́ндюх**.

Ке́ндя, ді, *ж.* Чаще во мн. ч. **Ке́нді, дів.** 1) Валенки, валеныя калоши. Чуб. VII. 575. Сим. 71, 72. 2) Въ насмѣшку такъ называютъ большіе сапоги. Чуб. VII. 575.

Кеп, кепа и **кпа**, *м.* 1) Дуракъ, глупецъ. *Було не кпити з Микити, бо Микита і сам кеп.* Ном. № 6815. *Не таким кпам, пане-брате, в Польщі крумовати.* О. 1863. II. 54. 2) Карточная игра въ дураки. *Які ж були до карт охочі...,—гуляли часто до півночі... у памфиля, в візка і в кепа.* Котл. Ен. III, 9.

Ке́пень, пня, *м.*=**Кеперяк**.

Кепеня́к, ка, *м.* 1) Одежда угорскихъ украинцевъ-горожанъ: родъ венгерской чемерки съ особаго рода вышивками и съ большимъ количествомъ пуговицъ. 2) Верхняя суконная кофта, носимая украинскими мѣщанками въ Угорщинѣ. Гол. Од. 81.

Кепкува́ння, ня, *с.* Насмѣшка. *Аж ось посипались кепкування і нарікання і на Павлюгу.* Стор. МПр. 148.

Кепкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* 1) Смѣяться надъ кѣмъ, насмѣхаться. *Кепкують з його, як із блазня, та тілько за боки беруться.* К. ЧР. 139. *Ой косить хазяїн зелену діброву, аж піт з його лиця ллється, а чумак під возом сидить в холодочку та з хазяїна кепкує, сміється.* Грин. III. 569. 2) Пренебрегать. Въ такомъ значеніи слово это находится въ одной пословицѣ, по всѣмъ признакамъ фальсифицированной, появившейся сперва въ „Ужинку" М. Г(атцука), а затѣмъ перепечатанной Номисомъ: *Пани правдою кепкують, про теж у світі панують.* Гатц. 345.

Ке́пство, ва, *с.* Глупость. *Сховай кепство на господарство.* Ном. № 2838. *Щоб не робив кепства, то поклади три карбованці.* Черк. у.

Ке́пський, а, е. 1) Глупый. *Лучче з добрим загубити, як з кепським найти.* Посл. 2) Плохой, дурной. *Грицько забачив, що то кепська справа, мацнув ся ззаду, сукмана дірява.* Гол. *Кепські вісті засмутили і роздратували князя.* Стор. МПр.

Ке́псько, *нар.* Худо, плохо. *То кепсько, що не купив соли.* НВолын. у.

Кепта́р, ра, *м.* Родъ короткаго полушубка безъ рукавовъ (у гуцуловъ). Шух. I. 121. Kolb. I. 41, 42. Ум. **Кепта́рик.**

Кервá, ви, кервáвий и пр.=**Крів, крівавий** и пр.

Ке́рвель, лю, *м.* Раст. Scandix Cerefolium L. ЗЮЗО. I. 135.

Ке́рез, *пред.* 1) Черезъ. *Москаль... пошов навпрямець керез став.* Рудч. *Утоптав стежечку керез тещин двуїр.* Чуб. 2) Изъ-за. *Керез тебе, жено, своїх будем страхати.*

Кере́я, ре́ї, *ж.*=**Кирея**. *Уповала, мамцю, на керею,—думала бути попадею.* Мет. 237.

Кери́нниця, ці, *ж.*=**Киринниця**. Шух. I. 34.

Керли́ба, би, *ж.*=**Сиворотка**. Шух. I. 213.

Ке́рма, ми, *ж.* Весло, которымъ правятъ, руль. Желех. Руль у плотовъ; состоитъ изъ **до́шки** (лопасть) и **друґара́** (рукоятка), который вращается на **сво́рені** (шипѣ), вдѣланномъ въ **стіле́ць.** Шух. I. 181.

Керма́нич, ча, *м.* Рулевой, кормчій на суднѣ, плотѣ. Шух. I. 37. *Досвідчений керманич, що знає усі закрути ріки, усі*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

плитки місця, на яких би дараба могла осісти, всі скоки у воді, о які розбитися може дараба, держить керму при передній тальбі. Шух. I. 183. *Пишні керманичі кедровими весельцями плоскають.* Федьк. Пов.

Керме́к, ку, *м.* 1) Раст. Statice Gmelini Willd. ЗЮЗО. I. 137. 2) Statice tatarica L. ЗЮЗО. I. 137.

Керме́цький, а, е. Относящійся къ **кермеку**. *Сей ремінь не хлібної чиньби, а кермецької.* Конст. у.

Ке́рпець, пця, *м.* 1)=**Личак**. Желех. 2)=**Постіл**. Гол. Од. 75.

Керсе́т, та, *м.*=**Керсетка**. *Та продала дівчина керсет, та купила чумакові кисет.* Нп.

Керсе́тка, ки, *ж.* Верхняя женская одежда безъ рукавовъ.

Керти́на, ни и **керти́ця, ці**, *ж.* Кротъ. Желех.

Керти́чина, ни, *ж.* Холмикъ, поднятый кротомъ. Желех.

Кертови́ння, ня, *с. соб.* Холмики, поднятые кротомъ. Желех.

Керува́ння, ня, *с.* Управленіе. Желех.

Керува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Направлять, управлять. *Чоловік мислить, а Бог керує.* Ном. № 82. *Попереду Гамалія байдаком керує.* Шевч. 57. *Коня керують уздом, а чоловіка словом.* Посл.

Керу́нок, нку, *м.* Направленіе.

Ке́сарик, ка, *м.* Ум. отъ **ке́сарь**.

Ке́сарів, а, е. Кесаревъ, кесарскій. *Непевне видумали свято патриції-аристократи і мудрий кесарів сенат.* Шевч. 607.

Ке́сарський, а, е.=**Кесарів**.

Ке́сарь, ря, *м.* Кесарь, императоръ. *Та заразом щоб доканать, вони на раді й присудили, щоб просто кесаря назвать самим Юпітером.* Шевч. 608. *Война настала од кесаря пана уже виволана.* Ум. **Ке́сарик**. *Загадала Наталія кесарика вбити.* Нп.

Ке́те. См. **Ке**.

Ке́тяг, гу и **ке́тях, ху**, *м.*=**Китяг**. *З-за темного дуба... калинова вітка витягнеться і червоний кетяг ягід горить, як жар.* МВ. I. 156. *Ягоди на калині, на бузині кетяхами, а на тернові, на вишні—порівці.* НВолын. у.

Кефала́, ли́, *ж.* Кефаль.

Ке́цка, ки, *ж.*=**Кицка**. *На місці, з якого вирізав кецку, закопує хрест так завеликий, аби застав вирізану кецку.* Шух. I. 213.

Кець-кець! *меж.* Зовъ свиней. Радом у.

Кеше́ня, ні, *ж.*=**Кишеня**.

Кза́мент, ту, *м.* Экзаменъ. Зміев. у.

Кзаментува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Экзаменовать. Зміев. у. *Школярі кзаментовані.* Зміев. у.

Киба́лиця, ці, *ж.*=**Кибалка**. *Дівки вінки погубили, молодиці кибалиці.* Чуб. V. 1113.

Киба́лка, ки, *ж.* Родъ головного женскаго убора. Гол. Од. 27. *Впряла в гринджолята павичку, сховала під кибалку мичку, щоб не світилася коса.* Котл. Ен. (В старовину молода) *в понеділок не очіпок, а кораблик мала, або білую кибалку любо надівала.* Мкр. Н. 34 Ум. **Киба́лочка**. *Кроють китаєчку, шиють кибалочку та на твою головочку.* Мет. 158. *Он глянь на поріг, діво, несуть твоє діло: чіпчичок, кибалочку на твою головочку.* Грин. III. 499.

Ки́бета и пр.=**Кебета** и пр.

Ки́бисть, сти, *ж.*=**Кебета**. *Нема кибисти у його.* НВолын. у.

Кибі́т, бі́ту, *м.*=**Кебета**. *Кибіт є співати, то й гарно співає,—краще, ніж у кого голос є.* Лебед. у.

I. Кив! *меж.* Выражаетъ киваніе. *Вона йому кив оддалеки головою.* Г. Барв. 461. *Кив-моргна його!* Нп.

II. Кив, ва, *м.* Кивокъ, мимическій знакъ. *Хто не слухає кива, той послухає кия.* Ном. *Там такий, що все на кивах та на миах.* Ном. № 5774. *Підсунувши вгору шлика кивом.* К. ЦН. 173.

Ки́ва, ви, *с. об.*=**Кивун, кивуха**.

Кива́ння, ня, *с.* Киваніе. *Кивання головою за кожним поклоном.* Левиц. (Правда, 1868. 557).

Кива́ти, ва́ю, еш, одн. в. **кивну́ти, вну́, не́ш**, *гл.* 1) Кивать. *Хоч поміра, а таки пальцем кива.* Ном. № 3339. *Кива головою, наче кобила в спасівку.* Ном. № 2418. *Не кивай на мене чорними бровами.* Мет. 16. 2) Махать. *Кивнув на чуру і чура сів коло його.* К. ЧР. 248. **Кива́ти дзво́нами**. Звонить. *За шинкаром молоденьким дзвонами кивають, а шинкарку Явдосеньку кіньми ростягають.* Гол. **Кива́ти п'я́тами**. Шляться, шататься. *П'ятами кивае, бо діла не має.* Ном. № 11049.

Кива́тися, ва́юся, ешся, *гл.* Качаться. Шух. I. 256. Покачиваться. *Ой п'є Байда та й кивається, та на свою цюру поглядається.* АД. I. 145.

Кива́ч, ча́, *м.*=**Кивень**.

Ки́вень, вня, *м.* Мѣсяцъ іюль, когда лошади мотаютъ головою отъ укуса насѣкомыхъ. Каменец. и Чигирин. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ки́вер, ра, *м.* Киверъ. *Китель білий, кивер чорний, хлопець гарний і моторний.* Нп. *Там козак виїзжає на конику вороному..., а в жупані голубому, а в кивері золотому.* Чуб. V. 8.

Кивну́ти. См. **Кивати.**

Кивý́н, на́, Любящій кивать.

Кивýха, хи, *ж.* Любящая кивать, преимущественно изъ кокетства. Кв. Жел.

Киги́! *межд.* Выражаетъ крикъ чайки. *Ой біда чайці, чайці небозі, що вивела дітки при битій дорозі. Киги! киги! злетівши вгору.* Лукаш. 85.

Киги́к, ку, *м.* Крикъ чайки *Чайка... пронеслась з кигиком по над Дніпром.* МВ. II. 117.

Киги́кання, ня, *с.* Крики чайки. Желех.

Киги́кати, ги́чу, чеш, одн. в. **кигúкнути, кну, неш,** *гл.* Кричать, крикнуть (о чайкѣ). *Чайка кигиче—згинь ти куличе.* Лукаш. 85. (Чайка) *літала над його могилою і кигикала.* Чуб. I. 62.

Киги́тка, ки, *ж.* Чайка. Желех.

Киги́ця, ці и **киги́чка, ки,** *ж.*=**Кигитка.** Желех.

Ки́дальник, ка, *м.* Рабочій, подающій снопы или сѣно при укладкѣ его. *Мій синочку, мій голубчику! Мій молотнику, мій косарику і мій копільнику, і мій кидальнику!* Мил. 215.

Ки́дати, даю, еш, одн. в. **ки́нути, ки́ну, неш,** *гл.* 1) Бросать, кидать. *Та й почав мені кидати у пазуху п'ятаки з обох кишень.* ЗОЮР. I. 250. *Не стій на могилі, не кидай пісочку.* Мет. 92. *Ой взяли го за реберці та й кинули через дверці.* Гол. 2) Оставлять, бросать, переставать. *Москаль любить жартуючи, жартуючи кине.* Шевч. 65. *Ой не кидай же мене та на чужій чужині.* Мет. 78. *Кидай... вечеряти: час на коня сісти.* Макс. 3)—**во́ду.** Качать насосомъ. 4)—**кров.** Дѣлать кровопусканіе. 5)—**сіно.** Подавать сѣно при укладываніи его въ стоги. *Я вам лучче так чого поможу днів три робить за процент—косить там, чи сіно кидать.* О. 1862. IX. 7. 6)—**ли́хом об зе́млю.** Забыть о горѣ, пренебречь имъ. *Кинь лихом об землю та давай погуляєм.* 7) **Ки́нути о́ком.** Взглянуть, завидѣть. *Скілько оком кинути—гора мріла. Кинула оком мати на його вбрання, та й відвернулась.* Св. Л. 170. 8) **Ки́дати хлящем.** Бросать въ безпорядкѣ, какъ попало. *На току повно свиней, а в хаті такий гармидер: миска з водою перекинута, кури повалями горшки з полиць, а він кинув так хлящем усе хазяйство, а сам пішов на улицю.* Кіевск. у.

Ки́датися, даюся, ешся. одн. в. **ки́нутися, нуся, нешся,** *гл.* 1) Бросаться. *Кинувсь до Шрама і поцілував його.* К. ЧР. *Кидається і сірою собакою, і білою собакою, та ради не дасть.* Ном. № 1766. *Кинулася до Ганнусі і в коси впилася.* Шевч. 22. 2) Обращаться. *Вже й на прощу ходили, і до знахарів кидались—не пособляє.* О. 1862. VIII. 1. 3) Впадать. *Там, де Случ з Горином кидається у Припець,—звідти ми приняли.* Черниг. 4) Биться (о сердцѣ, пульсѣ). *А серце моє кидається, кидається.* Г. Барв. 397. Мил. 166. 5) **Не ки́датися чого́.** Придерживаться, не оставлять. *До Св. Духа не кидайся кожуха.* Ном. № 458. *Цілий вік він брехав, дак того хліба не кинеться, поки і вмре.* **Пе́ршого купця́ не ки́дайся.** Не упускай перваго покупщика. Чуб. I. 298. *Чи стала ціна, чи не стала, а ти первого торгу не кидайся.* Кв. I. 130.

Ки́дик, ка, *м.* 1) Маленькій человѣчекъ. Вх. Зн. 25. 2) Замарашка. Вх. Зн. 25.

I. Кидь, ді, *ж.* Разстояніе, на которое можно что-нибудь бросить. *А він був од мене не більше, як на одну кидь.* Харьк.

II. Кидь! *межд.* Выражаетъ бросаніе. *Ухопив та кидь його об землю!*

Ки́злик, ка, *м.* Родъ льдины изъ замороженнаго **кизяка́,** на которомъ катаются съ горки вмѣсто саней. Мирг. у. Слов. Д. Эварн. См. **Грімак.**

Кизя́к, ка, *м.*=**Кізяк.**

Ки́їв, ва, *м.* Кіевъ.

Ки́ївський, а, е. Кіевскій.

I. Кий, ки́я, *м.* 1) Палка, трость. *Язик доведе до Київа і до кия.* Ном. № 1125. *Один тілько мій Ярема на кий похилився.* Шевч. 207. 2) Дубина, палка, на концѣ которой шаровидное утолщеніе отъ оставленной части корня. *Приходить багато народу з мечами й киями.* Єв. Мр. XIV. 43. Ум. **Кийо́к, кийо́чок.** *Который козак не міє в себе шаблі булатної, пищалі семип'ядної, той козак кийка на плечі забірає, за гетьманом Хмельницьким ув охотне військо поспішає.* Мет. 391, 392. Ув. **Кию́ра, кия́ка, кия́ра.** *Як сім раз одважить киякою, то хліба більше не їстимеш.* К. ЧР. 273.

II. Кий, *мѣст.* сокращенное изъ **який** въ выраж. **Кий біс!** Гліб. **Кий чорт!** Мнж. 61.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кийкува́тий, а, е. = **Кияхуватий**. *Просо кийкувате.* О. 1861. IX. 192.

Кийови́й, а, е. Палочный. **Кийове́ кара́ння.** Наказаніе палками (у запорожцевъ). К. ЦН. 237.

Кийо́к, кийка́, *м.* Ум. отъ **І. Кий.**

Кийо́чок, чка, *м.* 1) Ум. отъ **І. Кий.** 2) Небольшая палочка, обвязанная вишневыми ягодами сверху до низу, кромѣ кончика, за который держитъ рука. Богодух. у.

Ки́ка, ки, *ж.* Дѣтск. слово. Мясо. О. 1862. IX. 119. *Як дає дитині мняса, то каже: на́ кики! на́ кики!* Уманск. у. и Харьк. г.

Ки́кати, каю, еш, *гл.* Куковать. *Ой кикала зозуленька.* Гол. IV. 497.

Ки́кіть, ки́коть, ктя, *м.* Остатокъ отрѣзаннаго пальца, руки, ноги, а также недоразвитая рука, нога. Желех. Ум. **Ки́нтик.**

Ки́кнути, кну, неш, *гл.*=**Ґиґнути.** Желех.

Ки́ла́, ли, *ж.* Грыжа. Грин. II. 121. Пот. III. 32.

Ки́лавець, вця, *м.* Человѣкъ больной грыжей. Желех.

Ки́лавий, а, е. 1)=**Килавець.** 2) **Ки́лаві у́ставки. Уставки** съ извѣстнаго рода вышивкой. Kolb. I. 48.

Кили́кати, ли́чу, чеш, *гл.* Щебетать. *Так жалісно, як пташеняточко, кличе—пустіть.* МВ. I. 78. *Вона як пташка кличе.*

Ки́лим, ма, *м.* 1) Коверъ. *Будем жити, вино пити, яничара бити, а курені килимами, оксамитом крити.* Шевч. 61. 2) Ковровая скатерть. *Килимом стіл застеліте.* Алв. 12. *Стояв стіл під турецьким килимом.* К. ЧР. 334. *А в тіх наметах все столи стоять, позастилані все килимами.* Мет. 338. Ум. **Килиме́ць.** К. ЧР. 38. **Килимо́к.**

Кили́мниця, ці, *ж.* Дѣлающая ковры. *Жінка—ткаля, дочка—килимниця.* Сим. 196.

Килимо́к, мка, *м.* Ум. отъ **ки́лим.**

Кима́к, ка́, *м.* Обрубокъ дерева. *Дубовий кимак.* Ум. **Кимачо́к.** Ув. **Кимачи́ще, кимачи́сько.** Вх. Зн. 25.

Кимачи́на, ни, *ж.*=**Кимак.** (Небольшой). Вх. Зн. 25.

Кимачи́сько, ка и **кимачи́ще, ща**, *с.* Ув. отъ **кима́к.**

Кимачо́к, чка, *м.* Ум. отъ **кима́к.**

Кима́ччя, чя, *с. соб.* Обрубки дерева, части жердей и пр. Вх. Зн. 25.

Кимня́х и **ким'я́х, ха́**, *м.*=**Кімнях, кім'ях.**

Кинджа́л, лу, *м.* Кинжалъ. *А є у нас, коли хочеш, турецькі запоясники, кинджали, однакі завдовжки і одного майстера.* К. ЧР. 168.

Ки́нді, дів, *мн.*=**Кенді.** *Надів на ноги кинді нові і рукавиці взяв шкапові.* Котл. Ен.

Кинда́к, ка́, *м.* Лента? Родъ матеріи? Въ Думѣ про С. Кишку употреблено, повидимому, въ значеніи флага: *Ой із города, із Трапезонта виступала галера, трьома цвітами процвітана, мальована: ой первим цвітом процвітана,—златосиніми киндяками побивана; а другим цвітом процвітана,—гарматами арештована.* АД. I. 208. (Паювали) *златосині киндяки на козаки, златолави на отамани.* АД. I. 219.

Ки́нути. См. **Кидати.**

Ки́нутися. См. **Кидатися.**

Ки́па, пи, *об.* Неповоротливый человѣкъ, толстая женщина. *Оце ще кипа сидить.* Чуб. VII. 575.

Кипари́с, су, *м.* Кипарисъ. *Біжить у сад меж кипариси чорні.* К. МХ. 42.

Кипари́совий, а, е. Кипарисный, кипарисовый. *Роздаю всім кипарисові хрестики та пляшечки з почаєвською водою.* Левиц. ПИО. I. 387.

Ки́пень, пню, *м.* Кипятокъ. *Кипнем її... спарив.* О. 1862. V. 85.

Кипі́ння, ня, *с.* Кипѣніе. Дещо.

Кипі́ти, плю́, пи́ш, *гл.* 1) Кипѣть. *В печі палає полум'я... кипить вечеря.* Левиц. I 5. *У тих казанках киплять грішники.* Стор. **Як у казані кипі́ти.** Сильно *і* волноваться, шумѣть; сильно ссориться. *На ярмарку—як у казані кипить,—такого народу.* Харьк. *Під'їхав Іванець із своїми запорожцями, і піїшло усе як у казані кипіти.* К. ЧР. 312. *У їх у хаті що-дня як у казані кипить: невістки не помирялися, а за ёми й чоловіки—така сварка.* 2) Волноваться. *Як кипів ти в молодому вікові і як тужував на старости.* Кв. *Голова горить і серденько кипить, і тіло болить.* Вовч. III. 15. *Кипи, кипи, моє серденько, на ножі.* Нп.

Кипля́чий, а, е.=**Кип'ячий.**

Ки́поть, птю, *м.* Копоть, сажа. *Аж заплакали: змили той кипоть, що за сім літ на серці осів.* Г. Барв. 96.

Киптар, ра, *м.*=**Кептар.** Гол. Од. 67.

Киптюга́, ги́, *ж.*=**Кіптяга.** Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кипу́чий, а, е. Кипучій. *Нащо мені жити на світі! крикнув Карпо і скочив у білу кипучу хвилю.* Левиц. Пов. 352.

Кип'я́ч, чу́, *м.* Кипятокъ. Лохв. у Слов. Д. Эварн.

Кип'я́чий, а, е. Кипящій. *Кланяється дяволу! Він тебе кип'ячою смолою напоїть.* Шевч. 294. *Потім ставлять тепломір у кип'ячу воду, то живе срібло піднімається вгору.* Дещо.

Кирга́н, на́, *м.* Большой, изъ камыша, съ трубой, шалашъ, въ которомъ живетъ и хранитъ свои снаряды артель рыболововъ на Днѣстрѣ. Одесск. у.

Кирд, да, *м.* Стадо овецъ. Ум. **Ки́рдик.**

Ки́рдик, ка, *м.* Ум. отъ **Ки́рд**. 1) Небольшая часть овечьяго стада. Мнж. 184. 2) Стадо котныхъ овецъ. Мнж. 184.

Кире́я, ре́ї, *ж.* Плащъ, длинная суконная верхняя одежда; большая свита съ капюшономъ. Чуб. VII. 421. *Козацьке панство похожає в киреях чорних, як один.* Шевч. 152. *І шабля й булава [з бунчуками, і горностаєва кирея поляжуть колись поруч із мертвими кістками.* К. ЧР. 101.

Кири́нити, **нию**, **нить**, *гл.* 1) Вскапывать, взрывать. Желех. 2) Приводить въ безпорядокъ. 3) Пачкать, марать. Желех.

Кири́нний, а, е. Грязный, испачканный. Желех.

Кири́нник, ка, *м.* 1) Безпорядочный человѣкъ. Желех. 2) Пачкунъ, маральщикъ. Желех.

Кири́нниця, ці, *ж.* 1) Пачкунья, маральщица. Желех. 2) Помойная лохань. Желех. У гуцуловъ употребляется какъ ругательное слово относительно женщинъ. Шух. I. 34.

Кири́ння, ня, *с.* 1) Безпорядочно набросанная куча, груда. Желех. 2) Пачканье, маранье. Желех.

Кири́ня, ні, *ж.* Прозваніе водки. Желех.

Ки́ркати, каю, єш, одн. в. **ки́ркнути**, **кну**, **неш**, *гл.* Рѣзко пронзительно кричать, крикнуть (о курицѣ). Желех. *Випоть у курей після ячменю робиться,— вони тоді киркають.* Грин. I. 253.

Кир-кита́йка, ки, *ж.* Родъ ткани. *Один на собі дорогий каптан має, та з під того кир-китайку видирає.* КС. 1882. XII. 501.

Кирни́ця, ці, *ж.*=**Криниця**. *У лузі при кирниці, при студеной водиці.* Гол. Ум. **Кирни́ченька**, **кирни́чка.**

Кирни́чний, а, е.=**Криничний.**

Кироман, ну, *м.* Раст. Stalice latifolia Lm. ЗЮЗО. I. 137.

Ки́рпа, пи, *ж.* 1) Вздернутый носъ. *Лічить Енея приступає, очками кирпу осідлав.* Котл. Ен. VI. 72. **Ки́рпу гну́ти.** Задирать носъ. *А як закуштує школи, вже й одвертає пику, вже й кирпу гне.* Левиц. I. 277. *Стара не страшна, так молода кирпу гне.* Котл. НП. 353. 2)=**Кирпатий.** Ум. **Ки́рпонька.** МВ. (КС. 1902. X. 143).

Кирпа́тий, а, е. Курносый. *Перехрести ніс, щоб великій ріс, а то кирпатий.* Ном. № 5447. Ум. **Кирпа́тенький.** *Моя* (дівчина) *он бач русява, що трошки кирпатенька.* Кв. I. 15.

Кирпи́ч, чу, *м.* Плиты навозу для топки въ печахъ. Харьк. г. Екатериносл. г.

Кирпичи́на, ни, *ж.* Плитка **кирпичу́.** Ум. **Кирпичи́нка.**

Кирполо́ї, їв, *м. мн.* Деревянныя вилы съ тремя зубьями. Херс.

Ки́рпонька, ки, *ж.* Ум. отъ **ки́рпа.**

Кирр! *меж.* Выражаетъ пронзительный крикъ испуганной курицы. *На сідало тихе́ чиясь рука жорстка сяга́є помацьки і курицю хапає... „Кирр! кирр! кудах!“.* К. Дз. 145.

Ки́ршава, ви, *ж.* Волоса? *Ну, в нас і батько: тілько проти них що небудь скажи, так зараз за киршаву й ловлять.* Екатериносл. у. Слов. Д. Эварн.

Кис, **кис!** *меж.* Уськанье собакъ. *Джий! кис, кис! джий! Уджга, рябко! уджга! —цькував дід.* Левиц. Пов. 227.

Киса́, **си́**, *ж.* 1) Мѣшокъ, кошелекъ, мошна. *В кого віл та коса, в того й грошей киса.* Ном. № 10207. *За кису світ увесь не мирить.* Г. Барв. 448. 2) Веревочный мѣшокъ. Чуб. VI. 403.

Киселик, ку, *м.* Ум. отъ **кисіль.**

Кисели́ця, ці, *ж.* Родъ киселя, варимаго изъ сливъ и кукурузныхъ крупъ (Шух. I. 143) или изъ муки кукурузной гречневой или ржаной. (Kolb. I. 54), ячменной или овсяной. Желех.

Кисели́чник, ка, *м.* Сосудъ, въ которомъ приготовляется **кисели́ця.** Желех.

Кисе́т, та, *м.* Кисетъ. *Плели з ниток якісь кисети на тютюн.* Левиц. I. 506.

Кисети́на, ни, *ж.*=**Кисет.** *Кладе чапко гроші в кисетину.* О. 1861. XI. Кух. 23.

Киси́рь, ря́, *м.* Овцы съ новонарожденными ягнятами. О 1862. V. Кух. 38.

Кисіль, лю́, *м.* Кисель. *Добрі зуби, що й кисіль їдять.* Ном. № 2048. *Правда*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Сидорова! киселем млинці помазані, на паркані сушаться. Ном. № 6883.

Ки́слий, а, е. Кислый. *Кисле в рот тисне.* Ном. № 5086. *Борщ кислий, оскомистий, чорт зна колишній.* ЗОЮР. І. 217. **Ки́сле молоко́.** Простокваша. *Дак мати все було любить молоко парене, а ми все кисле.* ЗОЮР. І. 229. Ум. **Кисле́нький.**

Кисли́ця, ці, *ж.* 1) Яблоко съ дикой яблони. *Знай нас! ми кислиці, з нас квас!* Ном № 2524. а) **Наговори́в на вербі́ гру́ші, на оси́ці кисли́ці.** Наговорилъ несообразностей, навралъ. б) **Хто кисли́ці пої́в, а на ко́го оскóма напа́ла.** Въ чужомъ пиру похмѣлье. Ном. № 4068. 2) Яблоня дичка. 3) Названіе необузданнаго, непослушнаго вола. КС. 1898. VII. 46. Ум. **Кисли́чка.**

Кисли́чка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **кисли́ця.** *Адам ззів кисличку, а в нас оскома на зубах.* Ном. № 125. 2) Дубовые орѣшки. Про хвороби, 14. 3) *мн.* Раст. Pyrola secunda L. ЗЮЗО. І. 169.

Кисли́ччя, чя, *с. соб.* Дикія яблони, дикія яблоки. Зміев. у.

Ки́слище, ща, *с.* (**Ки́шлище?**). Стадо, гнѣздо, сборище рыбъ, насѣкомыхъ. Мнж. 184.

Ки́слість, лости, *ж.* Кислота. *Велику кислість має.* НВолынск. у.

Ки́сло, *нар.* Кисло. *Хоч кисло, хоч прісно—усе умісто.* Посл.

Кислоо́кий, а, е. Съ гноящимися глазами. *Був тонкий, сухий, високий і гуняви́й й кислоокий.* Сніп. 135.

Кислота́, ти́, *ж.* Кислота. **Кислото́ю взя́тись.** Покрыться кислымъ. *Як не вимієш довго глечика після молока, то він через день кислотою візьметься.* Волч. у.

Ки́слощі, щей и **щів,** *ж. мн.* Кислота. *Щоб не заводилось кислощів.* Чигир. у.

Кисля́к, ка́, *м.* 1) Хлѣбъ кислый. *Їж прісняки, заким будуть кисляки.* Ном. № 12288. 2) Простокваша. Шух. І. 215.

Ки́снути, сну, нешт, *гл.* 1) Киснуть. *Не можно вже юшки їсти: почала киснути. Учинила вчора хліб,—кисне, кисне, та ніяк не сходе.* Харьк. *Чи не той то хміль, хміль, що у пиві кисне?* ЗОЮР. І. 273. **Ки́сне, як соло́ний огіро́к.** Постоянно плачетъ. Ном. № 2380. **Гля́не—молоко́ ки́сне.** Сдѣлаетъ очень кислую физіономію. Ном. 3041. 2) Долго мокнуть. *Чи ти коли пооджимаєш ті сорочки? Доки їм киснути?* Харьк. 3) Хандрить, киснуть, плакать. *Та вже мабуть вас так Бог создав, щоб усе киснути.* К. ЧР. 290. *Часом чоловік не купить на базарі своїй жінці шматок драптини, а вона киснутиме цілий день.* Левиц. І. 499. 4)—**у шинку́.** Пьянствовать часто. *Стали тільки по шинках киснути.* Мир. ХРВ. 119.

Ки́сти, сну, нешт, *гл.*=**Ки́снути.** *Ох і кис той кисіль да тринадцять неділь. Наварю я борщику: будем борщик їсти—перестанем кисти.* Ном. 334.

Кит, та, *м.* Китъ. *Його кит-риба зараз і вхопила.* ЗОЮР. II. 60.

Ки́та, ти, *ж.* 1)=**Ки́тиця.** Въ слѣдующ. примѣрѣ употреблено, повидимому, въ значеніи: султанъ, перья на головномъ уборѣ: *Кита біла, кивер чорний, хлопець гожий і моторний.* Pauli. (Но см. этотъ же примѣръ при словѣ **китель**). 2) Хвостъ лисицы. Вх. Пч. II. 5. См. **Китюх.** 3)=**Кита́йка?** *Один на собі каптан має та з під того жовті та чорні кити видирає.* АД. І. 121. (Въ друг. вар. здѣсь: *китайку видирає.* АД. І. 116, 125.

Китае́вий, а, е. Изъ китайки. *Жупан китаєвий.* Гол. *Жупан на йому синій і китаєва юпка.* Кв. І. 9. *Китаєві штани.* О. 1862. IX. 68.

Китае́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **кита́йка.**

Кита́й, та́ю, *м.* 1) Китай. 2)=**Кита́йка.** *Приніс китаю на дві спідниці.* Нп. *Будем драти, пане брате, з китаю онучі.* Гол. І. 14. 3) Родъ музыкальнаго инструмента. *Можний пан лежит й а в китай грає, ой грає, грає, краще співає.* Kolb. I. 113.

Кита́йка, ки, *ж.* Матерія китайка. *Із кишені китайку виймає, поцілував мертвих в очі, хрестить, накриває червоною китайкою голови козачі.* Шевч. 214. Ум. **Китае́чка.** *Ой десь же ти, дівчинонько, з китаєчки звита, що ти мене додержала до білого світа.* Мет. 45.

Кита́йський, а, е. Китайскій. Желех.

Китайча́, ча́ти, *с.* Маленькій китаецъ. Желех.

Китайча́ний и **китайча́стий а, е.**=**Китаєвий.** *В китайчаних штанях.* Сніп. 134. *Взяв штани я китайчасті.* Сніп. 124.

Китви́ця, ці, *ж.* Деревянный цилиндръ, подкладываемый подъ рычагъ, которымъ поднимаютъ мельничный жерновъ для ковки послѣдняго. Мык. 481. См. **Кітвиця.**

Ки́тель, ля, *м.* Китель. *Китель білий, кивер чорний, хлопець гарний і моторний.* Рк. Макс.

Кити́ти, кичу́, ти́ш, *гл.* Дѣлать ки-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сти. *Та шила хусточки з китаєчки, китила китиці з заполочі.* Мил. 88.

Кити́ця, ці, *ж.* 1) Кисть (у платья, ковра, сбруи и пр.) Вас. 160, 170. Шух. I 128. 2) Кисть изъ сросшихся вмѣстѣ нѣсколькихъ орѣховъ. Камен. у. 3) Снопъ соломы, связанный съ того конца, гдѣ колосья, и употребляемый для соломенныхъ кровель. Чуб. VII. 379. См. **Ку́лик.** 4) Букетъ цвѣтовъ. Желех. 5) Гора, только на вершинѣ покрытая снѣгомъ. Шух. I. 73. Ум. **Кити́чка.** *Хусточка у пояса мережувана і з вишитими орлами і ляхівка з під плахти вимережувана і з китичками.* Кв. I. 7.

Кити́чний, а, е. Относящійся къ кисти. **Кити́чний со́тник.** *Китичний тим звався сотник, що китиця в його була коло шаблі.* О. 1861. XI. Кух. 29.

Китки́, то́к, *ж., мн.* Косы, положенныя надъ ушами. Гол. Од. 72.

Китча́стий, а, е. Украшенный кистями. Желех.

Китю́х, ха, *м.* Лисій хвостъ. Вх. Пч. II. 5. См. **Кита 2.**

Кити́яг, гу и **кити́ях, ху**, *м.* 1) Гроздь, кисть. *Спілі вишні змпались китяхами, як бджоли кругом матки.* Левиц. Пов. 192. *Вишні так і висять китяхами.* Харьк. г. 2) Комокъ. *А сніг ліпив у шибки, набивався китяхами, блищав через скло.* Левиц. I. 515. 3) Метелка проса. Мнж. 184.

Ких! *меж.* Выражаетъ смѣхъ. *Ких-ких-ких!—засміялись чумаки.* О. 1861. X. 22.

Ки́хкати, каю, еш, *гл.* Смѣяться. *І почали кихкати усі чотирі.* Св. Л. 196. *І старі на печі, вовну скубучи, кихкають, а вона й не всміхнеться.* Г. Барв. 103.

Ки́ці-баба. Игра въ родѣ жмурокъ. *Хто баби не веде, того киці-баба поведе.* Ном. № 12573. *А колись, каже, ви так з ними виравали в хрещика та в киці-баби.* Левиц. I. 276.

Ки́цка, ки, *ж.* Кусокъ дерна; комъ земли, глыба, вывороченная плугомъ. Вх. Зн. 25. Шух. I. 165.

Киць, киць! *меж.* Зовъ кошекъ.

Ки́цька, ки, *ж.* Ум. отъ **ки́ця.**

Кицю́ня, ні и **кицю́нечка, ки**, *ж.* Ум. отъ **ки́ця.**

Ки́ця, ці, *ж.* 1) Кошка. *Пішла киця по водицю, та й упала у криницю.* Нп. 2) Родъ дѣтской игры. Ив. 36. Ум. **Ки́цька, кицю́ня, кицю́нечка.** *Як до тебе ходити?.. В тебе кицька миха.* Чуб.

Киця́, ця́ти, *с.* Маленькій горшечекъ. Желех. Ум. **Кициня́, киця́тко.**

Киця́ти, ця́ю, єш, *гл.* Въ игрѣ въ жмурки: дотрагиваться до кого либо изъ прятавшихся, который послѣ этого начинаетъ жмурить. О. 1861. XI. Свидн. 37.

Ки́чера, ри, *ж.* Гора, покрытая лѣсомъ, кромѣ вершины. Желех. Шух. I. 73. Ум. **Ки́чірка.** Вх. Зн. 25.

Ки́чка, ки, *ж.* 1) Прядь льна, заплетенная въ косу новобрачной. *Беруть трошки льону і завивають їй* (молодій) *разом з косою, щоб більше було коси; хоть і великі коси, то завше треба той льон, і то називається зачіска та кичка.* Метл. 208. 2) Кольцеобразный валикъ изъ пакли, шерсти или гарусу, иногда обшитый холстомъ, который носится замужними женщинами на головахъ подъ головнымъ уборомъ (**очіпком, чепце́м**). Kolb. I. 38. 3) Хомутина, подушка валькомъ, кишкой, поджатая подъ клешни хомута. Вас. 159. *Лимарь кичку зашиває.* Шевч. 540. 4) Пучекъ соломы или камыша, употребляемый для крытья крыши. Желех. 5) Часть воро́тъ, дверей: кусокъ дерева съ вырѣзаннымъ въ немъ съ одной стороны углубленіемъ,—этой стороной онъ прибивается къ столбу или стѣнѣ, тогда углубленіе даетъ отверстіе, въ которое входитъ верхъ вертикальнаго столбика глухого конца воротъ или шипъ дверей. Шух. I. 87, 93. 6) Оставшійся въ землѣ послѣ срубленнаго дерева его пень или корень. *А наші кички викопують.*

Ки́чматися, юся, ешся, *гл.* Копаться, возиться. *Кичмався дома то над сим, то над тим.* Кременч. у.

Кичува́ти, чу́ю, еш, *гл.* Корчевать. *Отто ліс,—щоб же ви мені вирубали його, викичували, зорали, пшениці насіяли!.. А ті як ухопляться: той руба, той деревню вивозить, той кичує.* Рудч. Ск. II. 120.

Киш! *меж.*, которымъ отгоняютъ птицъ. *Погоним вас: киш-киш!*

Кише́нька, ки, *ж.* Ум. отъ **кише́ня.**

Кише́ня, ні, *ж.* Карманъ. *Спасибі в кишеню не хова́ють.* Ном. № 4137. *Шага з кишені панської виймає.* Дума. *У латаній свитині і без чобіт, а грошей носив повні кишені.* К. ЧР. 20. **Чо́ртова кише́ня.** Родъ брани. *Отто дочка, а то батько—чортова кишеня.* Шевч. 134. **В кише́ні гуде́.** Пусто въ карманѣ, нѣтъ денегъ. Ном. № 1485. Ум.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кише́нька. *Бере люльку у кишеньку, йде до корчми пити.* Чуб.

Ки́шечка, ки, *ж.* Ум. отъ **ки́шка.**

Киши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* Кишѣть. *Аж кишить невольника у Сиракузах.* Шевч. 606.

Ки́шка, ки, *ж.* 1) Кишка. *Чи мох, чи вовна, аби кишка повна.* Ном. 12173. *Треба думать та гадать, чим кишки напхать.* Ном. 2) Колбаса, начиненная кашей. Маркев. 154. *Дайте мені кишку, іззім у затишку.* Чуб. 3) Красный наростъ на головѣ индѣйскаго пѣтуха. 4) **Ходи́ти без ки́шки.** Ходить безъ пояса. Гол. Од. 48. Ум. **Ки́шечка.**

Ки́шкати, каю, еш, одн. в. **ки́шнути, шну, неш,** *гл.* Прогонять, прогнать птицу крикомъ **киш!** *Прилетіла тетерочка... Не кишкайте, не лякайте: нехай привикає.* Нп.

Кишка́тий, а, е. Съ краснымъ наростомъ на головѣ (объ индѣйскомъ пѣтухѣ). **Инди́к кишка́тий!** говорится о спесивомъ человѣкѣ. О. 1861. XI. Кух. 16.

Кишко́вий, а, е. Кишечный; сдѣланный изъ кишекъ. *Кишко́ва струна.* КС. 1882, VIII. 282; 1892. III. 383.

Кишку́н, на́, *м.* Кабанъ съ однимъ ядромъ. Мирг. у. Слов. Д. Эварн. См. **Ги́лун.**

Ки́шло, ла, *с.* Жилище, гнѣздо.

Ки́шнути. См. **Кишкати.**

Киюра, ри, *ж.* Ув. отъ **кий.**

Кия́к, ка́, *м.*=**Киях.**

Кия́ка, ки, *ж.* Ув. отъ **кий.**

Киянець, нця́, *м.* Нога съ ляжкой въ мясной тушѣ. Лебед. у.

Кия́нин, на, *м.* Кіевлянинъ. *Ой кияне, кияне, панове громада!* ЗОЮР. I. 4.

Кия́нка, ки, *ж.* 1) Кіевлянка. 2) Богомолка, идущая на богомолье въ Кіевъ, или возвращающаяся оттуда. *Понеділкує, черничить, киянок годує.* Мкр. Н. 30. 3) Небольшой деревянный молотокъ у столяра. Мирг. у. Слов. Д. Эварн. Ум. **Кия́ночка.** *Я з Києва швачка, я з Києва кияночка, а з города городяночка.* Мет. 197.

Кия́нський, а, е. Кіевскій. *В хаті мило та любо глянути: лавки й столи липові, образи киянські, хороше помальовані.* МВ. I. 84.

Кия́ра, ри, *ж.*=**Киюра.** Мнж. 60.

Кия́х, ха́, *м.* 1) Кисть, початокъ кукурузы. *За цілий день я ззів тільки два кияхи пшеничні.* Сквир. у. 2) Раст. Thypha angustifolia L. ЗЮЗО. I. 169. 3) Метелка проса. Мнж. 184. Ум. **Кияшо́к.**

Кияхува́тий, а, е. О просѣ: **Кияхува́те про́со**—то просо, кисть котораго собрана вмѣстѣ, всѣ вѣточки прижаты. Мнж. 184. См. **Кийкуватий.**

Кияшо́к, шка́, *м.* Ум. отъ **кия́х.**

Кі́бець, бця, *м.* 1) Кобчикъ. *Ой намостив кібець гніздо на високій тополі.* Нп. 2) Названіе одного изъ играющихъ въ дѣтской игрѣ въ **перепели́цю.** Ив. 25. Ум. **Кі́бчик.** *Летять спастись в лісах обширних од злого кібчика котей.* Котл. Ен.

Кі́бчити, чу, чиш, *гл.* Бить, колотить. Мнж. 61.

Ківетбра, ри, *ж.* Половина **тальби.** Шух. I. 182.

Ківки́, кі́в, *м. мн.*=**Лядобійці.** МУЕ. III. 24.

Ківна́та, ти, *ж.*=**Кімна́та.** *Ой деж тебе порубали? В ківнаті на блаваті.* Гол. I. 82.

Ківш, ковша́, *м.* 1) Совокъ для насыпки зернового хлѣба, муки и пр. 2) Плата мельнику мукою за помолъ. *Ковша брати.* 3) Ковшъ, сосудъ съ рукоятью для черпанья и питья жидкостей. *Чи чарка то, чи ківш буде,—не глядить переміни: гладко п'ють, як з лука б'ють, до ночної тіни.* ЗОЮР. I, 317. **Ви́пити ківш ли́ха.** Претерпѣть много горя. *Не один ківш лиха підсунула йому злая доля,—випив їх бідолашний.* Стор. I. 231. *Бийте його добре киями, щоб знав почому ківш лиха.* Ном. № 4954. Ум. **Кі́вшик.** *Сивушки зараз ковтонули по ківшику і не здрігнули.* Котл.

Кі́готь, гтя, *м.* Коготь. *Здається й мала пташка, та кігті гострі.* Посл.

Кіз, кі́зу, *м.* Калъ животныхъ. *Сердитий та недужий-кізові рівня.* Ном. № 3349. **Посади́ти в кіз** *(в тепле нутро убитої скотини—дитину од сухот).* Ном. № 8402. *Стілько кізу лежить, що у віз не забереш.* См. **Кізяк.**

Кізі́вер, ра, *м.* Крутое взгорье, которое можно пахать сверху внизъ, возвращаясь съ плугомъ порожнякомъ. Вас. 205.

Кі́зій, я, є. Козій. Желех. **Кі́зє моло́ко**=**Кі́тче молоко́.** Вх. Уг. 244.

Кі́зка, ки, *ж.* Ум. отъ **коза́.** 1) Козочка. *Коли б кізка не скакала, то б і ніжки не зламала.* Ном. № 7066. 2) Кнутъ, придѣланный къ козьей лапкѣ.

Кі́зли. См. **Козел.**

Кі́злик, ка, *м.* Отгородка на чабанской арбѣ для топлива. Мнж. 182.

Кі́злини, лин, *мн.* 1) Подставки, на которыхъ лежитъ конецъ вала въ мельницѣ. Лебед. у. 2) Колышки, забитые по

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

бокам **кізлин** для того, чтобы лазить по нимъ вверхъ для смазки вала. Лебед. у.

Кізля́, ля́ти, *с.* Козленокъ. *Почали плодити рябих ягнят і кізлят.* Опат. 53.

Кі́зонька и **кі́зочка, ки**, *ж.* Ум. отъ **коза́**.

Кі́зь-кі́зь! *меж.* Зовъ козъ.

Кізя́к, ка́, *м.* Пометъ, калъ домашнихъ животныхъ. *До нашого берега ніщо добре не припливе—не кізяк, то тріска.* Ном. № 2137. Ум. **Кізячо́к**. Мнж. 1.

Кі́йло, ла, *с.* Ковыль, Stipa pennata. О. 1862. V. Кух. 38. *Ой по горі, по горі, там Грицюхно ходить, там біле кійло косить та коню своїму носить.* Грин. III. 462.

Кі́л, кола́, *м.* Колъ. *Дурному хоч кіл на голові теши.* Ном. № 6185. *Св. Микола не поставить кола.* Ном. № 453.

Кіла́ш, ша́, *м.* Родъ горшка около 5 вершковъ вышиною, то-же, что **кашник**. Вас. 181.

Кіле́ць, льця́, *м.* Ростокъ въ зернѣ. Каменец. у. Глазокъ въ картофелѣ. *Кепська справа, коли люде почали вже кільцями картоплю садити. Це лихо ріже на кільці бараболю.* Подольск. г. **Кільці пуска́ти**. Прорастать. Ум. **Кі́льчик**.

Кі́лки, кі́лко, *мн.ст.*=**Кільки, кілько**.

Кілки́й, а́, е́. Колючій. *Зеленими споришами і кілкими будяками.* Нп.

Кі́лля, ля, *с. соб.* отъ **кіл**. 1) Колья. *Прославився на Вкраїні ще козак і Гонта, що сажав жидів на кілля рядом поверх плота.* Ном. № 672. *Инший на ярмарок брався, инший у гай по кілля.* К. ЧР. 67. 2) Приготовленныя для постройки части ствола дерева—самыя верхнія, длиной по 5—6 метровъ. Шух. I. 88.

Кіло́к, лка́, *м.* 1) Колышекъ. 2) Колъ въ плетнѣ. *На перелазі, вхопившись руками за два кілки, з'явилась, як з землі виросла, Ганна.* Левиц. I. 26. 2) Деревянный гвоздь. *Гива тим червива, що кілками з неї Христа мучили.* Ном. № 315. 4) Вѣшалка въ видѣ колышка, вбиваемаго въ стѣну. *До півдня буде вбіратись та начіпляє на себе всього... як на кілок у коморі.* МВ. I. 28. 5) Въ дверяхъ крестьянскихъ построекъ: ручка въ видѣ колышка, за которую берутся при отворяніи дверей. Kolb. I. 57. 6) Колышекъ, вкладываемый у запора вмѣсто замка. *Пивниця на колку.* Ном. № 1259. 7)=**Заніз** (у ярмі). Kolb. I. 67. 8) Одинъ изъ двухъ деревянныхъ шиповъ, которыми прикрѣпленъ къ оси задній **наса́д** крестьянской повозки. Рудч. Чп. 249. Ум. **Кіло́чок**.

Кіло́чок, чка, *м.* Ум. отъ **кіло́к**. 1) Употребляется какъ уменьшительное отъ **кіло́к** во всѣхъ указанныхъ выше значеніяхъ. *Отут ще кілочок треба забити.—Та цей тин довго не стоятиме: кілочки поганенькі,—як же воно держатиметься?—Одріже од жмутка два шматочки та зв'яже докупи та й повісить на кілочку.* ЗОЮР. I. 308. *Два кілочки у стіні... на їх нічого не висить.* МВ. III. 2)=**Чека**. Рудч. Чп. 249, 250. 3) Въ сновальницѣ: колышки, на которые надѣвается пряжа. Вас. 202. 4) Колокъ у струнныхъ музыкальныхъ инструментовъ для укрѣпы струнъ.

Кі́лька, кі́льки и **кі́лько**, *нар.* 1) Сколько. *Кілько смаку, тілько й гріху.* Ном. № 110. *Хоч кільки молися, з біди не вимолишся.* Ном. № 159. 2) Нѣсколько. *Од вулиці поодрізнювались кілька пар хлопців та дівчат.* Левиц. I. 18. *Я кільком казав—коли не хотять.* НВолын. у. *То хустку купила, то сорочок справила кільки.* МВ. I. 28. *Сила одного чоловіка або кількох людей.* Левиц. (Правда 1868, 415).

Кількаде́сять, *числ.* Нѣсколько десятковъ.

Кількалі́тній, я, е. Существующій нѣсколько лѣтъ. Желех.

Кі́льки. См. **Кілька**.

Кі́лькись, *нар.* Нѣсколько. *Минуло кількись часу.* Г. Барв. 510.

Кі́лькість, кости, *ж.* Количество. Желех.

Кі́лько. См. **Кілька**.

Кількона́дцять, *числ.* Сверхъ десятка. *Круг сонця ходять кільконадцять планет.* Дещо. *Розгорює де небудь дівчина кільконадцять шагів.* О. 1862. I. 74.

Кількора́з, *нар.* Нѣсколько разъ. Вх. Зн. 25.

Кі́лькоро, *нар.* Нѣсколько. *Як тарахне в стадо гусей, так разом кількоро їх і вб'є.* О. 1861. XI. 73.

Кільце́, ця́, *с.* 1) Кругъ, кружекъ. *Ой у місці в крайній хаті кільцем танець ходить.* Гатц. 296. 2) Кольцо вообще, за исключеніемъ носимаго на пальцѣ. *Ведмідь здоровий, та кільце в носі.* Ном. № 4228. *Хто старцям милостину подавав, то все перед ним і лежить: чи шматок хліба, чи кільце ковбаски.* ЗОЮР. I. 306. 3) Звено. *Біда за біду чепляється, як у ланцюзі кільце за кільце.* Ном. № 2164.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кі́льчик, ка, *м.* Ум. отъ **кіле́ць**.

Кі́льчитися, чуся, чишся, *гл.* Пускать ростки, прорастать. *Вже кільчиться гречка, пшениця.* Каменец. у. *Він злиденний господарь: у його в коморі геть покільчилась пшениця.* Подольск. г.

Кілюва́ти, лю́ю, єш, *гл.* Задѣлывать, забирать стѣну вертикально поставленными жердями. *Кілювати хату.* Каменец. у.

Кіля́, *пред.*=**Біля**. *Сотворив з того ребра Єву і положив кіля Адама.* Чуб.

Кімла́ч, ча́, *м.* Сѣть въ видѣ верши для ловленія рыбы. То-же что **ятір** (см.), но безъ крыльевъ. (Александровск. у. и Мнж. 182) и безъ **суя́трика.** Вх. Пч. II. 22.

Кімлашня́, ні, *ж. соб.* Калмыки. Александров. у. Слов. Д. Эварн.

Кімли́к, ка, *м.* Калмыкъ.

Кімли́цький, а, е. Калмыцкій. **До кімли́цьких за́говін жда́ти.** Никогда не дождаться. Ном. № 5633.

Кімли́чка, ки, *ж.* 1) Калмычка. 2) Деревянная курительная трубка съ длинной шейкой и выпуклой крышкой. Вас. 148.

Кі́мля, лі, *ж.* Сѣтка для ловли рыбы. Желех. и Лебед. у.

Кімна́та, ти, *ж.* Въ малорусскихъ хатѣ, домѣ—небольшая комнатка, отгороженная въ большой общей комнатѣ; служитъ обыкновенно спальней. Вас. 195. *У вдовиці дві світлиці, а третя кімната.* Мет. 53. *Поставлю хату і кімнату.* Шевч. *Піду я до кімнати постіль білу слати.* Чуб. V. *Мати собі стрівожилась, устала з-за стола і одвела її в кімнату.* К. ЧР. 129. Ум. **Кімна́тка, кімна́точка.** *Він любив свою світличку з кімнаткою.* Г. Барв. 143. *Сам Сухобрус жив в сусідній кімнатці.* Левиц. Пов.

Кімня́хъ, ха, *м.*=**Кім'ях**.

Кі́мса, си, *ж.* 1) Кусокъ, комъ, напр., земли. Ном. № 10466. 2) Кусокъ хлѣба. *Пастух за ворота, кімса в його коло рота.* Ном. № 10466.

Кім'я́х, ха, *м.* Комокъ слипшихся ягодъ, гроздь. *Вишні так і висять кім'ях́ами.* Харьк у.

Кін, ко́ну, *м.* 1) Публичное мѣсто, гдѣ стояли присужденные къ тому въ видѣ наказанія. *Коси різали блудяжкам, в погріб запірали, другі у кона стояли, год не причащались.* Мкр. Н. 35. 2) Мѣсто игры. 3) Сцена.

Кінато́в! Восклицаніе гуцульскихъ древосѣковъ: когда съ горъ спускаютъ внизъ по деревянному желобу срубленное дерево, верхніе рабочіе кричатъ стоящимъ внизу вдоль желоба: **клейго́в!**—крикъ, предостерегающій объ опасности отъ летящаго съ страшной силой дерева; когда послѣднее достигнетъ конца желоба и рабочіе отбросятъ его въ сторону, они кричатъ: **кінато́в!** Крикъ этотъ передается, отъ одного къ другому все выше и, достигнувъ стоящихъ на высотахъ рабочихъ, служитъ для нихъ знакомъ, что путь свободенъ для новаго дерева. Шух. I. 179.

I. Кі́нва, ви, *ж.* 1) Деревянная кружка. *Кухарі ставлять по всіх столах дерев'яні ваганки з потравою, а між ними у великих кінвах, теж дерев'яних, горілку, мед, пиво...* Стор. II. 150. *Взяв раз покуштував, удруге напився* (пива), *а втретє як узяв ту кінву за ухо, то зробив у тій конівці сухо.* ЗОЮР. I. 204. 2) Ведро. *Молодичка кароока... біла з кінвами по воду.* Федьк Ум. **Конівка.**

II. Кінва́, ви́, *ж. соб.* Лошади. *Бач, скілько кінви пасеться.* Зміев. у.

Кіне́ць, нця́, *м.* 1) Конецъ, окончаніе, заключеніе. *Кінець—ділу вінець.* Посл. *Царству його не буде кінця.* Єв. Л. I. 33. **На при кінці.** Въ концѣ, напослѣдокъ. *На при кінці всього й каже...* **До кінця́.** До конца, до окончанія. *До кінця там досидів.* **Кіне́ць ві́ку.** а) Окончаніе жизни. *Оце вже кінець мого віку.* б) Конецъ міра. *Мабуть кінець віку оце приближився: хоч рідного брата тепер стережися.* ЗОЮР. II. **Дійти́ кінця́.** Окончить. Св. Л. 134. **А вже ж я тобі доїду кінця!** Ужъ я тебя доканаю! Ном. № 3651. 2) Конецъ (предмета). *Попустила низько кінці стрічок. Устромив кілок гострим кінцем у землю. Кінцем ножа копирсає.* **Кінці́ в край.** Нѣтъ выхода, безвыходное положеніе. *Таке мені прийшлось тоді: прямо кінці в край,—нічого їсти. Пішов та й украв.* Новомоск. у. Залюбовск. 3) Кожаная часть кнута. *На пугу ремінний конець.* Маркев. 64. 4) Край, предѣлъ. *Позбірає вибраних од кінця землі до кінця неба.* Єв. Мр. XIII. 27. Употребляется какъ нарѣчіе съ родительнымъ падежемъ: **кіне́ць стола́, кіне́ць села́.** На концѣ стола, села. *Сидить батько кінець стола.* Шевч. 71. Тоже значитъ и **кінці́ стола́.** *Сидить собі, сердека, у великій хаті, на лаві, кінці стола.* Кв. II. 69. 5) Окончаніе книги. *Кінець Чорній Раді.* К. ЧР. 422. Ум. **Кінчик, кінчичок.** *Бачив купку зірочок, або ріжок місяцевий, кінчичок.* МВ.

Кі́нний, а, е. Конный. *Найменший*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

брат піший піхотою за кінними братами уганяє. Дума. *Покотились по базару кінні* narodowi. Шевч. 197. *Тут військо кіннее валилось.* Котл.

Кінни́к, ка́, *м.* = **Кінниця**. Шух. I. 185.

Кінни́ця, ці, *ж.* Конюшня. *Коники іржуть у кінниці.* Нп. Ум. **Кінни́чейка, кінни́ченька, кінни́чка** *Коничка вставте до кінничейки.* АД. I. 37. *Коники возьте до кінничейки.* Гол. II. 82. *Суть в вас коники у три кіннички.* Гол. II. 3.

Кі́нно, *нар.* На коняхъ. *Слуги їдуть кінно округ воза.* К. ЧР. 357.

Кінце́вий, а, е. Конечный; послѣдній въ концѣ. *На кінцевій тальбі кладе керманич... лише одну керму.* Шух. 1. 182.

Кінцьо́вий, а, е. = **Кінцевий. Кінцьо́вий гребіне́ць.** Гребень изъ верхушки (конца) рога. Вас. 164.

Кінча́к, ка́, *м.* Мечъ съ узкимъ лезвіемъ.

Кінча́ння, ня, *с.* Окончаніе.

Кінча́стий, а, е.=**Кінчатий.**

Кінча́ти, ча́ю, єш, с. в. **кінчи́ти, чу́, чи́ш**, *гл.* 1) Оканчивать, кончать, кончить. *Кінчаючи своє слово до шановного читця, повинен додать...* Ном., стр. VII. *У роскоші кінчають вік щасливий.* 2) Добивать. *Розійшлися гайдамаки... з ножем у халяві жидів кінчать.* Шевч. 208. *Було тобі жидів кінчать, ляшків не займати.* Нп.

Кінча́тий, а, е. Остроконечный. *Кінчатий ніж.*

Кінча́тися, ча́юся, єшся, с. в. **кінчи́тися, чу́ся, чи́шся**, *гл.* 1) Оканчиваться, окончиться, приходить, придти къ концу. *От уже і третій день кінчався, піп і сам не знає, що робить.* Рудч. Ск. II. 159. *Кінчився рік.* Рудч. Ск. II. 56. *Вони знали одно: чим суд кінчився і по тому судили.* Мир. Пов. I. 165. *Служба божа кінчалась.* Левиц. I. 13. 2) Умирать, умереть.

Кі́нчик, ка и **кі́нчичок, чка.** *м.* Ум. отъ **кіне́ць.**

Кінчи́ти, ся. См. **Кінчати, ся.**

Кінь, коня́, *м.* 1) Конь, лошадь. *Коваль коня кує, а жаба й собі ногу дає.* Ном. № 2548. *Ідуть вони поле, їдуть і другеє, а на третє поле став кінь спотикаться.* Мет. 2) Дѣтская игра въ мячъ, когда поймавшій мячъ садится на бросавшаго и кричитъ: *продай коня!* Каменец. у. О 1861. XI. Свидн. 36. 3) Часть ткацкаго станка. См. **Верстат.**

Кі́ньський, а, е. Лошадиный, конскій. *Уже почав він землю кіньським копитом орати.* Макс. *Шкуратяні подушечки, напхані кіньським волосом.* Ком. I. **Кіньська м'я́та.** Раст. а) Полевая мята. Mentha arvensis; б) Lamium amplexicalle. L. ЗЮЗО. I 126. **Кіньський щаве́ль.** Раст. Rumex obtusifolius. ЗЮЗО I. 178.

Кіп, пу, *м.* **Яки́м кі́пом ти міг то учини́ти?** Какимъ образомъ, какъ ты могъ это сдѣлать? Желех.

Кі́пка, ки, *ж.* Ум. отъ **копа́.**

Кі́пний, а, е. Кі́пна доро́га. Грязная отъ растаявшаго снѣга? *Як упаде пошпай (свіжий сніг), та дорога стане кіпною.* Шух. I. 81.

Кіпни́на, ни. *ж.* Кучка земли, поднятая кротомъ. *Кіпнини повказувалися.* Вх. Уг. 244.

Кіпні́ти, нію, єш, *гл.* Таять. Желех.

Кі́пно, *нар.* Потеплѣло, оттепель на дворѣ; грязно (отъ растаявшаго снѣга). Желех.

Кі́почка, ки, *ж.* Ум. отъ **копа́.**

Кіпті́ти, пчу́, ти́ш, *гл.* Дымиться. *Не туман то в полі кіптить, не грім гримить.* Гол.

Кіптюга́, ги́, *ж.*=**Кіптяга́.**

Кіптяга́, ги́, *ж.* Пыль. *Кіптяну збили діти у хаті. Кіптяга така, що й світу не видко.* Черк. у. *Збив таку кептяну коло землянки.* Мир. ХРВ. 83.

Кір, ко́ру, *м.* Корь. *А піднялася на ноги--кір, гвіздочки та кигили, страшні заливні кашлі підкошували дитячі сили.* Мир.

Кіре́ць, рця́, *м.*=**Корець.** *Возьми ж кіреиь та напийся... квасу.* Грин. I. 207.

Кі́рка, ки, *ж.* Ум. отъ **кора́.** 1) Кожица, корка плодовъ. *На запіканку коріньков купив кубеби, каламу... і свіжу кірку із лимон.* Мкр. Г. 69. 2) Сандалъ. *Крашанки галунють, а тоді варють у кірці.* Константиногр. у. 3) Подборъ, каблукъ. *Убере було мене дядина, в дрібушки поплете, стьонжки до кірок попустить.* Г. Барв. (О. 1861. VI. 19).

Кірма́к, ка́, *м.*=**Кироман.** ЗЮЗО. I. 137.

Кі́рря, ря, *с. соб.* отъ **кора́.** Вх. Зн. 25.

Кірх, ко́рху, *м.* = **Корх.** *Підіймись* (=підрости) *на кірх.* Г. Барв.

Кі́рчик, ка, *м.* Ум. отъ **коре́ць.** Вх. Лем. 424.

Кіс, коса́, *м.* Дроздъ черный, Turdus

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

merula. Желех. **Кіс гривка́стий.** Дроздъ ошейниковый, Turdus torquatus. Вх. Лем. 424.

Кі́ска, ки, *ж.* Ум. отъ **коса́.** 1) Употребляется какъ уменьшительное въ указанныхъ при словѣ **коса́** значеніяхъ, преимущ. 1 и 2. *Дівки гуляють; кісками мають.* Грин. III. 85. 2) Ножъ изъ куска косы; употребляется какъ обыкновенный ножъ, а иногда служитъ и вмѣсто бритвы. *Пороблю було кіскою колеса млинові і п'ятірні, точнісінько, як у млині.* Левиц. I. 102. 3) Родъ огорожи изъ хворосту. О. 1861. XI. Свидн. 63. О. 1862. V. Кух. 38. 4) Въ гуцульскихъ хатахъ вѣшаютъ, въ видѣ украшенія подъ образами соединенные попарно початки кукурузы, для чего покрывающіе ихъ листья сплетаются въ **кі́ску.** Шух. I. 100. 5) Родъ вышивки. Шух. I. 157, 158.

Кісни́й, а́, е́.=Тісний. *Кіснії улиці, кіснії,—їхали бояре пишнії.* Грин. III. 534.

Кісни́к, ка́, *м.* 1) Косоплетка; лента, вплетенная въ косу. Чуб. VII. 422. *Захотіла пря нових кісників.* Ном. *А чому ти й досі ніколи не вплетеш кісники оті, що тітка привезла?* Шевч. 494. 2) Торговецъ косами для косьбы, разъѣзжающій по селамъ. Константиногр. у. Ум. **Кісничо́к.** *Бач, чого гірі забажалось—кісничків!* Ном. № 5343.

Кісни́ця, ці, *ж.* Родъ рыбы. *Кісниця—широкий писк, пера червені, пляската.* Вх. Уг. 244.

Кісничо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **кісни́к.**

Кі́сно, *нар.=***Тісно. Та його́ ще не кі́сно тре́ба.** Да его еще не безотлагательно, не очень нужно. Зміев. у.

Кісно́та, ти, *ж.=***Тіснота.** *На пороні й ломка зробиться через те, що кіснота.* Каневск. у.

Кі́сонька и **кі́сочка, ки,** *ж.* Ум. отъ **коса́.**

Кісся́, ся́, *с.* Рукоятка у косы, косовище. Шух. I. 169.

Кі́стка, ки, *ж.* Кость. *Чорток, чорток, не полічи моїх кісток.* Ном. № 275. *Кістки у могилі, сам в Господа Бога.* Рк. Макс. **Кі́стка ме́ртва.** Болѣзнь, наростъ на тѣлѣ. Чуб. III. 15.

Кістля́вий, а, е. Костлявый. *Хто тілько кістлявим пальцем проштрикує у носі ямки, замість табаки.* Кв. I. 243. *На кістлявих її плечіх сіріє сорочка.* Мир. Пов. I. 121.

Кістня́к, ка́, *м.=***Кістяк 1.** *Возила, возила* (коняка), *а тепер кістняк тліє.*

Кі́сто, та, *с.=***Тісто.** *Знать мою матір, що хліб пекла, бо на воротях кісто.* Ном. № 10793. *Діжа з кістом.* Мнж. 174.

Кі́сточка, ки, *ж.* Ум. отъ **кі́стка.** 1) Косточка (животнаго). *Казав пан дяк, що гусей не їсть, а повна стеля кісточок.* Ном. № 6893. 2) *Анат.* Лодыжка, Malleolus. *З річки нашої куди влітку дівається вода, так що й горобцеві по кісточки перейти.* Ком. I. 22. *Там керви по кісточки.* Гол. 3) Гнѣздо въ срединѣ яблока или груши для зеренъ. Черк. у.

Кістри́ця, ці, *ж.=***Кострица.** Вас. 200.

Кістри́читися, чуся, чишся, *гл.=***Костричитися** Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Кість, ко́сти, *ж.* 1) Кость. *Кайдани-залізо ноги повривало, біле тіло козацькемолодецьке коло жовтої кости пошмуляло.* Дума. 2) Игральная кость. *Програв чумак вози й воли в кости.* Нп. Ум. **Кі́стка, кі́сточка.**

Кістя́к, ка́, *м.* 1) Скелетъ или часть его. *Кістяки тлітимуть собі в домовині до страшного суду.* Г. Барв. 460. *Вирветься злющий з домовини та й задушить живу людину руками-кістяками.* Г. Барв. 459. *Кінську голову, костяк на порозі положить.* ЗОЮР. II. 17. 2) Греческій орѣхъ. 3) Сѣрый рѣчной ракъ съ широкими клешнями. Браун. 32. См. **Залізняк.**

Кістяни́й, а́, е́. Костяной. *Мишко, мишко! на тобі кістяні зуби, дай мені залізні.* Ном. № 263.

Кіт, кота́, *м.* 1) Котъ. *Є сало, та не для кота.* К. ЧР. 92. 2) **Кіт і ми́шка.** Родъ дѣтской игры. Ив. 54. Ум. **Ко́тик, ко́тичок, коте́к, коте́чок, коту́сь.**

Кі́тва, ви, *ж.* Якорь. Ум. **Кі́твиця.**

Кі́твиця, ці, *ж.* 1) Ум. отъ **кі́тва.** 2) Доски, по которымъ скатываютъ возъ, чтобы поставить его на **дуб** при перевозкѣ на другую сторону рѣки. Чигир. у. См. **Китвиця.**

Кі́тка, ки, *ж.* Кошка. *Рано пташка заспівала б, як би кітка не ззіла.* Ном. № 1950. *Не грай, кітко, з медвідем, бо тя здавить.* Ном. № 1213.

Кі́тлик, ка, *м.* Горшокъ, въ которомъ варится кулешъ. См. **Кулешінник.** Шух. I. 96.

Кітлови́на, ни, *ж.* Котловина? *Воли* (в полонинах) *пасуться низом жолобами-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

долинами поміж двома горбами та кітловиною. Шух. I. 211.

Кітля́р, ра́, *м.* Мѣдникъ. Котл. Ен. (Слов.).

Кітля́рка, ки, *ж.* Жена мѣдника. Ум. **Кітля́рочка.** *Моя мати не кітлярочка, я не кітлярчина дочка. Я кітлів не латала, щобим по грошу брала.* О. 1862. IV. 18.

Кітля́рчин, а, е. Принадлежащій женѣ мѣдника. О. 1862. IV. 18. См. **Кітлярка.**

Кітни́й. Употребляется только въ жен. родѣ: **кітна́.** *Барани вамують вівці, від чого ті стають кітні.* Шух. I. 210.

Кіто́к, тка́, *м.* Обмотанный веревочками жгутъ соломы, прибиваемый по краямъ дверей для защиты отъ холода. Мнж. 179.

Кі́тчий, а, е.=Кошечий. Вх. Уг. 244. **Кі́тче молоко́.** Раст. Молочай, Euphorbia. Вх. Уг. 244. **Кі́тча сова́.** Вх. Лем. 425.

Кіть-кіть! *меж.* Катится. *І перекинулась клубочком, кіть-кіть з Олимпа як стріла.* Котл. Ен. IV. 37.

Кі́тька, ки, *ж.* Игра состоящая въ катаніи яицъ. *І в кітьки крашанками грались.* Котл. Ен.

Кі́хоть, хтя, *м.* Коготь. *Розреба* (курча) *своїми кіхтями пісок на греблі.* К. *На неї уже давно чорти кіхті гострять.*

Кіш, коша́, *м.* 1) Корзина большая стоячая для храненія муки или зерна. *Ой пійду я до коша́,—муки ні пилини!* Нп. *У сінях стоїть кіш із борошном.* Г. Барв. 435. 2) Корзина передвижная. *Держу на голові три коші з хлібом.* Опат. 64. 3) Садокъ для рыбы въ видѣ поставленной въ воду плетеной цилиндрической корзины. Чуб. VI. 107. *Хоч риби, нема—на́те вам кіш на рибу.* Ном. № 4777, 4) Деревянный коробъ въ мельницѣ надъ жерновами, куда высыпается зерно. *Меле гречку, на кіш посипає.* Чуб. VI. 153. 5) Лагерь, стоянка. *Гайдамаки повертілись попід частоколом та й вернулись до коша. А кошем вони стояли тоді цілі сутки у Великих куранів.* ЗОЮР. I. 252. *Козаки вночі утікали і на тихому Дунаї новим кошем стали.* Шевч. 6) Запорожская Сѣчь. *Низове товариство закликало мене до коша, бо я всі гірла, як свої п'ять пучок, знаю.* К. ЧР. 23. **Да́ти від коша́.** Прогнать, отразить. **Оста́ться на кошу́.** Сѣсть какъ ракъ на мели.

Кіша́стий, а, е. Пѣгій, двуцвѣтный. *Боцан кішастий.* Вх. Уг. 244.

Кішка, ки, *ж.* 1) Кошка. 2) Небольшой якорь. Левиц. ПЙО. I. 3) **Сіра кішка.** Родъ дѣтской игры. Ив. 47.

Кішка́рь, ря́, *м.* Названіе одного изъ играющихъ **у плаза.** Ив. 19.

Кішни́ця, ці, *ж.* Сѣнокосное мѣсто въ **полони́нах,** огороженное; тамъ складывается сѣно въ стоги и тамъ-же находится лѣтнее жилище для приходящихъ туда рабочихъ, съ сараями для овецъ. Шух. I. 168, 189.

Кія́вкати, каю, єш и **кіявча́ти, чу, чиш,** *гл.* Кричать (о галкахъ). *Кавки кіявкают або кіявчат.* Вх. Уг. 244.

Кла, *м. мн.=Ікла.* См. **Ікол.** Желех.

Клад, ду, *м.* **Кла́ду да́ти.** Поколотить, побить. *Він старших не займає, бо вони йому доброго кладу дадуть.* Радомысл.

Кладі́жка, ки, *ж.* Укладываніе.

Кладі́й, дія, *м.=Кладільник.* *Кладіеві найважче, бо той скидав снопи, той пхав, а я один.* Канев. у.

Кладі́льник, ка, *м.* Укладывающій снопы въ скирды. Ум. **Кладі́льничок.** *Зберемо женці—дівки - панянки, а носільнички—хлопці-молодці, а кладільнички—середні люде.* Гол. II. 17.

Кла́дка, ки, *ж.* Мостокъ, мостки. *Ой у степу річка, через річку кладка.* Макс. *То було люблять прати на самій бистрині, положивши кладку з каміня на камінь.* Куліш. Ум. **Кла́дочка** *Край гребельки млиночок, край млиночка кладочка.* Чуб.

Кладня́, ні, *ж.* Копна хлѣба на полѣ въ 15—20 сноповъ. Шух, I. 166.

Кла́довисько, ка, *с.=Кладовище.* О. 1861. XI. Свидн. 41.

Кла́довище, ща, *с.* Кладбище. *На шлях дивлюся та на поле, та на ворону на хресті, на кладовищі.* Шевч. *Опівночі дивиться—йде з кладовища гурба мерців.* ЗОЮР. II. 43.

Кла́дочка, ки, *ж.* Ум. отъ **кла́дка.**

Кладь, ді, *ж.* **Кла́ді да́ти=Кладу дати.** *Ну, наші парубки дали йому такої кладі, що не скоро вичухається.* Харьк. у.

Клак, ка, *м.* 1)=**Клоччя.** *Хунта клаків не варт.* Ном. *Клаки йдуть на підкання в рядна.* НВолын. у. *Ніякий дружбонька, ніякий,—має квіточку з клаків.* О. 1862. IV. 17. 2) Клыкъ (свиной). Вх. Лем. 425.

Кла́мцати, цаю, єш, *гл.=Кла́цати.* *Між двома дубами кламцає баба зубами.* Ном., стр. 300, № 360.

Кла́ндати, даю, єш, *гл.* Упрашивать.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Вхопив гроші у його з рук та й заховав. Давай вони його кландать, щоб оддав. Новомоск. у.

Кла́нцати, цаю, еш, *гл.*=**Клацати.** Желех.

Кланца́тий, а, е. Зубастый. Желех.

Кла́нці, ців, *м. мн.* Клыки звѣрей и зубы. Вх. Зн. 25.

Клань, ня, *м.* и **кла́ня, ні,** *ж.* Полкопны, 30 сноповъ. *А на тих ланах пшениця в кланях, в кланях, не в кланях, в сто обороґах.* Желех. Могил.-Под.

Кла́няння, ня, *с.* Поклоны. Ум. **Кла́няненько.** *Останнє кланяненько, навіки мешканенько.* О. 1862. IV. 36.

Кла́нятися, няюся, ешся, *гл.* 1) Кланяться. *Инший в ноги кланяється, а за п'яти кусає.* Ном. № 3047. *Кланяюсь, прошу: не оставте ласкою вашою, добродію, і моїх синів.* МВ. 2) Покланяться. *І ми ся тобі кланяєм, ім'я твоє узиваєм.* Гол. 3) Привѣтствовать. *Кланяюсь їм низьким поклоном, приятним словом.* Мил. 221.

Клап, па, *м.* 1) Родъ зубца въ одеждѣ. Гол. Од. 22. 2)=**Капель.** Гол. Од. 69. 3) *мн.* Объ ушахъ свиньи. Ум. **Кла́поньки.** *Прийшла свиня до коня та й каже: „Ось бо й я румак!". А кінь одказав: „І ніженьки коротенькі, і ушеньки клапоньки, і сама як свиня".* Ном. № 7931.

Кла́пан, на, *м.* 1) Клапанъ. *Внизу дудочки приробляються два клапани, котрі одкриваються і зачиняються.* Ком. I. 70. 2)=**Клап 1.** Гол. Од. 22.

Клапа́ня, ні, *ж.*=**Клепаня.** Kolb. I. 41, 48.

Кла́пати, паю, еш, *гл.* Болтать. Желех.

Клапа́тий, а, е. Неуклюжій, большой. *Бо ми його не раз вчили то лихо клапате.* Федьк. II. 58.

Клапа́ч, ча́, *м.* 1) Прозвище собаки (съ большими ушами?). Вх. Зн. 25. 2) Болтунъ. Желех. 3) Родъ кривого ножа. Вх. Уг. 244. Ум. **Клапа́чик.**

Клапа́чка, ки, *ж.* 1) Родъ трещетки, стукалки. *Клапачки робит з ялового дерева і ними клапкат.* Вх. Лем. 424.

Кла́пкати, каю, еш, *гл.* Стучать. *Клапкат в двері.* Вх. Уг. 224.

Кла́поть, птя, *м.* 1) Клочекъ, кусокъ (кожи, ткани, бумаги). *Ото клаптів скільки позоставалось!* 2) *мн.* **Кла́пті.** Обшлага на рукавахъ **опанчі.** Гол. Од. 18. Ум. **Кла́птик.**

Клапоу́хий, а, е.=**Каплоухий.** *Клапоуху хоч родзинками годуй, а все буде клапоуха.* Ном.

Кла́птик, ка, *м.* Ум. отъ **кла́поть.**

Кла́птош, ша, *м.* Складной ножъ. *Порізав клаптошом.* Вх. Лем. 425.

Клас, су, *м.* 1) Классъ въ учебномъ заведеніи. *І Антосьо вже був у четвертім класі.* Св. Л. 135. 2) Классная комната. *Чого ти тут стоїш?—Учитель вигнали з класу, що не слухав.* Харьк. г. *Він увійшов у сіни і заглянув у клас.* Левиц. Пов. 177. 3) Классъ (на желѣзной дорогѣ, пароходѣ). *Поїдемо третім класом.*

Кла́сик, ка, *м.* Классикъ.

Класи́чний, а, е. Классическій. *Задав класичні Афини й пишні береги Мореї.* Левиц. Пов. 13.

Кла́сний, а, е. Классный. Левиц. Пов. 124.

Кла́сти, кладу́, де́ш, *гл.* 1) Класть. *Як тя баба в купіль клала, на груди ті іскра впала.* Рус. Дн. 2) Ставить. *Виходят коло воріт і кладут столик маленький, а на столик хліб і чекают молодого.* Грин. III. 517. *Як уже проспівают,—кладут вечеряти.* Грин. Ш. 522. 3) Прикладывать. *У руку бере* (китайку), *к серцю кладе, словами промовляє.* Дума. 4) Раскладывать. *Тяжкий огонь підо мною клали.* Нп. 5) Вить (гнѣздо). *Ой ремезе, ремезоньку, не клади гнізда близько над Десною.* Нп. 6) Убивать. *Ой як зачав ляшків-панків як снопики класти.* 7) - **ва́риво.** Солить на зиму капусту, бураки, огурцы. *Батько старий, ні матері, ні сестри нема, сами собі й обідати варять, хліб печуть, варивo кладуть.* Г. Барв. 87. 8)—**копу́.** Копнить. 9)—**межу́.** Проводить межу. Мнж. 26. 10)—**ни́тку.** Забрасывать неводъ. Вас. 189. 11)—**приса́ди.** Прививать прищепы. Шух. I. 110. 12)—**ски́рту.** Метать скирду, стогъ. 13)—**ха́ту.** Строить избу, домъ. Шух. I. 145. 14)—**честь на собі.** Изъ уваженія къ себѣ самому не дѣлать. *Давно я потоптав би сю ледарь, та тілько честь на собі кладу.* К. ЧР. 106. 15)—**до мі́ри.** Мѣрять. *Признали мя у Яблонів, кладуть мя до міри, там же й забігали молоді жовніри.* Нп. 16)—**у го́лову.** Догадываться, думать, ожидать. Чуб. I. 273. *Бідна наша ненька і в голову собі не клала, щоб між нами стався такий великий гріх.* Стор. МПр. 34. *Лягли і в голову не клали, що вже їм завтра не вставать.* Шевч.

Кла́стися, ду́ся, де́шся, *гл.* 1) Быть положеннымъ, класться. *Умірать,—не на*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

віз кластись. Чуб. I. 294. 2) Ложиться. *Ще дівчина спатоньки не клалась, козакова пшениченька зжалась.* Мет. 28. 3) Готовиться, собираться. *Дощик сьогодня клався, клався, та й не зірвався.* Чуб. I. 301. *Кладеться на годину.* Зміев. у. *Се мені дорога кладеться.* Ном. № 11358. *Як на добро кладеться, то й на скіпку прядеться.* Ном. 4)—**за ко́го.** Выдавать себя за кого. *Ти кладешся за доктора.* Вх. Зн. 25.

Клата́ти, та́ю, єш, *гл.* Шелестѣть, стучать. *При тім боці, при толоці, там смерека клата.* Гол. IV. 502. См. **Калатати.**

Клац! *меж.* Щелкъ! (зубами) *А пакінь клац її зубами.* Рудч. Ск. II. 12.

Кла́цання, ня, *с.* Щелканье зубами.

Кла́цати, цаю, еш, *гл.* Щелкать зубами. *Зубами клацав мов би пес.* Котл. Ен. VI. 59. *Так те дерево й оступили, так зубами й клацають.* Рудч. Ск.

Кле, *пред.* Возлѣ. *Жив колись кле Чепелихи відьми.*

Клеба́н, на, *м.*=**Клеба́ня,** Угор.

Клебани́на, ни, *ж.*=**Клебаня.** Ум. **Клебани́нка.** *Загубив я клебанинку та й дарабчик свічки.* Гол. IV. 498.

Клеба́нка, ки, *ж.*=**Клебаня.**

Клеба́ня, ні, *ж.* 1) Шляпа. Угор. Желех. 2)=**Клепаня.** Желех.

Клева́к, ка, *м.* 1) Кирка для разбиванія глины. Радом. у. 2) Клыкъ (свиньи). Вх. Пч. I. 14.

Клеветата́тися, вечу́ся, чешся, *гл.* Болтать, много говорить; спорить. *Та з нуди—що робити? Давай людей морочить, щоб опісля того цілу неділю об тім тілько й клеветаться.* О. 1862. IV. 87.

Клевету́ха, хи. *ж.* Болтливая или сварливая женщина? Молодая жена говоритъ мужу: *Я тобі, милий, миленька і голубонька сивенька, а твому батеньку—медведиця, а твоїй матері похмурниця... твоїм братам—клеветуха.* Чуб. III. 211, 212.

Кле́вець, вця, *м.* 1) Молотокъ. *Доле, доле, ліпше сповить, чи клевцем убити, як так коротать.* Федьк. *Циане в музі в два клевці ковали.* Федьк. Поэз. I. 18. 2) Молоточекъ для клепанія косъ. Мнж. 182. Шух. I. 169. Kolb. I. 64. Ум. **Кле́вчик.**

Клевцур, ра, *м.* Неуклюжій и неповоротливый человѣкъ большаго роста. Чуб. VII. 575.

Кле́вчик, ка, *м.* Ум. отъ **клевець.**

Клевчи́ха, хи, *ж.* Названіе коровы. Kolb. I 65.

Клезну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Ударить по лицу. *Инший паном уродивсь, паном охрестивсь, паном і зріс, а далебі і мужика клезнуть не вміє.* О. 1861. III. Гул.-Арт. 99.

Кле́їти, кле́ю, клеїш, *гл.* Клеить.

Клей, кле́ю, *м.* Клей, клейстеръ, все клейкое.

Клейгов! *меж.* Восклицаніе гуцульскихъ древосѣковъ: берегись! Шух. I. 179. См. **Кінатов.**

Клейни́ти, нію́, ни́ш, *гл.* Клеймить, налагать клеймо, тавро. *Клейнити вівці. Щепи у мене клейнеті,—от я й пізнав, хто вкрав у мене п'ять щеп.* Волч. у.

Кле́йно́, на́, *с.* Клеймо, тавро на животныхъ. Черк. у. Мнж. 182.

Клейно́д, да, *м.* 1) Драгоцѣнность. 2) Атрибуты власти, регаліи. *Не на тебе, миле браття, я Січ руйнувала, ой щоб я вам ваші землі, клейноди вертала.* ЗОЮР. I. 322. *Возьміть мої отаманські клейноди, панове, та однесіть москалеві.* Шевч. 573.

Клейно́дець, дця, *м.* Слово встрѣчено только одинъ разъ въ стихотворныхъ переложеніяхъ народныхъ повѣрій, сдѣланныхъ А. Корсуномъ и значитъ, повидимому: торговецъ драгоцѣнностями, ювелиръ. *Польські клейнодці сиділи... купці заміженькі із крамом багатим; перстні золотії, жемчужні сережки вони продавали.* Сніп. 215.

Кле́йтух, ха, *м.* Пыжъ. Харьк. г.

Кле́кавка, ки, *ж.* Насѣк. Acridium stridulum. Вх. Пч. I. 5.

Клека́цка, ки, *ж.* Крыжовникъ. Вх. Лем. 425.

Кле́кіт, коту, *м.* 1) Шумъ, гамъ. *Вони всі говорили разом, та так голосно, що од того клекоту не було чути ні одного слова.* Левиц. Пов. 110. *Ішов мимо шинку, слухаю—клекіт, і собі зайшов—коли там лайка така!..* Верхнеднѣпров. у. 2) Крикъ орла.

Клекота́ти, кочу́, чеш, *гл.* Кричать (объ орлахъ). *Не орли чорнокрильці клекочуть і під небесами літають.* Мет.

Клекоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.* 1) Клокотать, бурлить, шумѣть. *Смола там в пеклі клекоті́ла.* Котл. Ен. III. 74. *Перед їми море миле гомонить і клекотить.* Шевч. 62. *Оце дудлить, аж у горлі клекотить.* Ном. № 14127. 2) Квакать шумно (о лягушкѣ). *Жаби клекотять.* Чуб. I. 65.

Клект, ту, *м.*=**Клекіт.** *Клект орлячий з під хмар чути.* Ном. № 999.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Клекта́ння, **ня**, *с.*=**Клекіт 2**. *Орлине чути здалеку клектання.* К. МБ. II. 134.

Клекта́ти, **кчу́**, **ти́ш**, *гл.*=**Клекотати**. *Кричить-клектить, орлят на бенкет звучи.* К. МБ. II. 134.

Клен, **ну**, *м.* Кленъ, Acer platanoides L. *Рости, рости, клен-дерево!* Грин. III. 318. Ум. **Клено́к**. *Ой у ліску на кленку повісила колисочку на шнурку.* Чуб. III. 486.

Клени́на, **ни**, *ж.* Кленовое дерево.

Клени́ця, **ці**, *ж.*=**Клен**. Шух. I. 18. Лв. 96.

Клено́вий, **а**, **е**. Кленовый. *Тут їли розні потрави... з нових кленових тарілок.* Котл. Ен. I. 18. *Біла через місточок та вхватила кленовий листочок.* Рудч. Ск. I. 43.

Клено́к, **нка́**, *м.* Ум. отъ **клен**.

Клень, **ня**, *м.* Рыба Squalus ephalus. Шух. I. 24.

Клепа́йло, **ла**, *м.* Тотъ, который **кле́пле**. См. **Клепа́ти**.

Клепа́к, **ка́**, *м.* Доска, которую сапожникъ кладетъ къ себѣ на колѣни и разбиваетъ на ней молоткомъ кожу. Вас. 161.

Клепа́ло, **ла**, *с.* 1) Колотушка, било. *Били під двором в клепало, як в панських водиться дворах.* Котл. Ен. *Піп у дзвін, а чорт у клепало, та й каже, що його голосніше.* Ном. № 2650. 2) Молотокъ для отбиванія косы. *Ми взяли бруски й клепала... Гострим коси, в ручку йдем.* Щог. Вор. 86. 3) Съ измѣн. удар.: **кле́пало**. Токованье тетерева. *Готурів стріляють лише в часі клепала.* Шух. I. 235, 238.

Клепа́ння, **ня**, *с.* 1) Кованіе. 2) Отбиваніе молоткомъ косы.

Клепа́ня, **ні**, *ж.*=**Капелюха**. Гол. Од. 69. Шух. I. 137.

Клепа́ти, **па́ю**, **еш** и **кле́плю**, **кле́плеш**. *гл.* 1) Ковать. *Коваль клепле, поки тепле.* Посл. 2) Отпускать косу. *Не косарь, не спочиває.. Не клепає коси.* Шевч. 381. *Де тебе ще у Бога літо, а він уже косу клепа.* Ном. № 2614. 3) Бить, звонить в колотушку. 4) Бить. *Як почав він мужика то в той висок, то в сей—клепа, клепа—йому, сердешному, аж очі помутились, а той клепа.* Рудч. Ск. 5) Клеветать. *Поніміють, що клепали, гордим серцем промовляли.* К. Псал. 25. 6) **Клепа́ти язико́м**. Говорить вздоръ.

Клепа́ч, **ча́**, *м.* 1) Молотокъ. Угор. 2)=**Клепа́чка**. Чуб. VII. 575.

Клепа́чка, **ки**, *ж.* 1) Лопатка для оттачиванія косы. Радом. у. 2)=**Клеса́чка**.

Клепе́ць, **пця́**, *м.* 1)=**Клепач 1**. Желех. 2) Рыба. Abramis sapa (Pall). Браун. 26.

Кле́пка, **ки**, *ж.* Клепка. *Ой у полі озерце, там плавало відерце. Соснові клепки, а дубове денце.* Чуб. V. 81. *Горох відра об землю, аж клепки забряжчали.* Рудч. Ск. II. 124. **У йо́го кле́пки не стає́ в голові. Нема́є тре́тьої кле́пки в голові.** Онъ глуповатъ. У него голова не въ порядкѣ. Ном. № 6254. Чуб. I. 249. **Ора́ти кле́пкою.** Идти на перекоръ. Ном. № 3308. Ум. **Кле́понька**, **кле́почка**. *Соснові клепоньки, дубове денце.* Грин. III. 242. *Щоб твої обручі погоріли у печі, щоб твої клепочки розносили діточки.* МУЕ. III. 159.

Клепта́ти и **клепті́ти**, **пчу́**, **чеш**, *гл.* Много разъ одно и то-же говорить. Желех.

Клеса́чка, **ки**, *ж.* Сапожный инструментъ для разглаживанія швовъ. *Як би в шевця не клесачка, швець пропав би як собачка.* Харьк. у.

Клесува́ти, **су́ю**, **еш**, *гл.* Разглаживать **клеса́чкою** швъ обуви. *Клесує чобіт.*

Клець, **ця**, *м.* Чурбанъ, обрубокъ столба. Кіев. и Подольск. г. Вх. Зн. 25. Ум. **Клецьок**.

Клеча́льний, **а**, **е**. Троицкій. **Клеча́льна неді́ля**. Троицынъ день, воскресенье троицкой недѣли. **Клеча́льна субо́та**. Канунъ Троицына дня. Чуб. III. 186.

Кле́чаний, **а** **е**. Украшенный вѣтвями деревьевъ въ Троицынъ день; троицкій, то-же, что и **клеча́льний**. *Ото ж у клечану неділю їх і повінчано обох.* Шевч. 418. **Кле́чані святки́**. Праздникъ Троицы. *На первый день, на клечаних святках дівчата плетуть вінки.* Ном. № 459.

Клечани́на, **ни**, *ж.* Одно дерево изъ **клечання**. *Закопай і осичиною з клечанини пристроми.* Мнж. 156.

Кле́чання, **ня**, *с.* Срубленныя небольшія деревья и древесныя вѣтви съ листьями въ домахъ и на дворахъ на Троицу. Чуб. III. 185.

Клешня, **ні**, *ж.*=**Клішня**.

Клешоно́гий, **а**, **е**.= **Клішоногий**. *Уже наші поїхали... кобилою клешоногою.* МУЕ. III. 172.

Кливак, **ка́**, *м.* Клыкъ.

Клик, **ку**, *м.* Зовъ. *Троянство, знаєш, все голодне сипнуло ристю на той клик.* Котл. Ен. IV. 19.

Кли́кання, **ня**, *с.* Зовъ, призывъ.

Кли́кати, **кли́чу**, **чеш**, одн. в. **кли́к-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нути, кну, неш, *гл.* 1) Кричать, подавать голосъ. *Володарь, володарьку, одчинь ворота! Чого хочете, чого кличете?* Нп. *Кликне-покликне Филоненко, корсунський полковник.* Дума. 2) Звать, призывать, сзывать. *Чи ти чула, дівчиноньо, як я тебе кликав?* Мет. 9. *Кличе мати вечеряти, а донька не чує.* Шевч. 66. *Не прийшов я кликати праведників.* Єв. Л. V. 32. *Кличе громаду!* Шевч. 208. Употребляется также съ предлогомъ **на**: *от брат приостав трохи та й кличе на мене.* Федьк. Съ измѣненнымъ удареніемъ: **кликну́ти**. Позвать. *Пійдіть, гінця мені кликніте!* Котл. Ен. I. 27. 3) Называть (по имени). *Ой ти дівчино, ти мила моя! як же тя кличе мати твоя?* Гол.

Кликоті́ти, кочу́, чеш, *гл.*=**Клекоті́ти**.

Клима́т, ту, *м.* Климатъ. *Одежа... примінялась до клімату.* О. 1862. VIII. 29.

Клин, на, *м.* 1) Клинъ. *Клин клином вибаняй.* Ном. № 3886. Является составною частью различныхъ снарядовъ, напр., ткацкаго станка, (Вас. 171), маслобойни (Шух. I. 163) и пр. 2) Кусокъ ткани въ видѣ треугольника, какъ составная часть одежды. Шух. I. 153. Вас. 155. 3) Родъ рыбы. Ум. **Кли́нець, клино́к, кли́нчик**.

Кли́нець, нця, Ум. отъ **клин**. 1) Клинышекъ—отдѣльно или какъ часть различныхъ снарядовъ. Шух. I. 99, 249. Также какъ часть одежды. 2) Клинъ, подкладываемый мельниками подъ рычагъ, которымъ поднимается жерновъ для ковки послѣдняго. Мик. 481. 3) Вѣшалка въ видѣ деревяннаго колышка въ стѣнѣ. *Новеньке ситце на клинці, а старе під лавою.* Ном. № 5316. *Ой мій коник тобі стайні не заноїть, а золота зброя клинців не поломить.* Pauli. II. 23. 4) Гвоздь, подковный гвоздь. Вх. Уг. 244. 5) Различнаго рода орнаменты, въ которые составною частью такъ или иначе входитъ треугольникъ или фигура на него похожая: въ размалевкѣ глиняной посуды—рядъ сегментовъ по краю тарелки. (Вас. 184), въ **пи́сачках**—рисунокъ изъ 24 треугольниковъ. (КС. 1891. VI. 364), въ вишивкахъ: **овеско́ві, реп'яшко́ві кли́нці**. (Залюбовск.) и пр.

Кли́ння, ня, *с. соб.* отъ **клин**. *Рубай, сину, яворину,—добре клинння буде.* Чуб. V. 883. *Розлетілися, як липове клиння.* Ном. № 1882. (Въ сорочці) *з боків вшито клинє.* Шух. I. 153. Вас. 155.

Клино́к, нка́, *м.* Ум. отъ **клин**.=**Клинец 1, 3**, Чуб. VII. 432. *Забивають з осики клинком.* Сніп, 160. *Канчук* (висить) *на клинку!* Гол. III. 310.

Кли́нтух, ха, *м.* Пыжъ.

Клинува́тий, а, е. 1) Клинообразный. 2) Человѣкъ съ однимъ ядромъ. Черк. у.

Клинцюва́ння, ня, *с.* Клинышки, забитые въ стѣну передъ обмазкой ея, клинцовка. *Глина по стінах давно облупилась, стирчало саме клинцювання.* Г. Барв. 19.

Клинцюва́ти, цю́ю, єш, *гл.* 1) Забивать клинъ. Харьк. г. 2) Набивать стѣну для обмазки глиной. Чуб. VII. 380.

Клинча́стий, а, е. Клиновидный. **Клинча́сті**—о вышивкахъ въ Галиціи. Kolb. I. 48.

Кли́нчик, ка, *м.* Ум. отъ **клин**.

Клинчу́к, ка́, *м.*=**Клин 3**.

Клич, ча, *м.* Репутація. *То вже ж один козак доброго клича і луччой руки один шостак розгадав.* Макс. (1849). 75.

Кли́ша, ші, *об.* Человѣкъ, на ходу задѣвающій ногою за ногу въ косточкахъ. Борз. у.

Кли́шавий, а, е. Косолапый. *Клишавий кінь.* НВолын. у.

Кли́шаво, *нар.* Косолапо. *Клишаво йде.* НВолын. у.

Клишоно́гий, а, е. Косолапый.

Клі́н, кло́ну, *м.*=**Кльон**. Желех.

Кліннo, *нар.* Кланяясь; покорно. *Просили діді і нені і я вашеці прошу, бисьте були ласкаві на коровай, корне покорно, клінно поклінно.* Kolb. I. 226.

Кліпавка, ки, *ж.* Вѣко глаза. Каменец. у. Вх. Пч. I. 14.

Кліпайка, ки, *ж.*=**Кліпавка**. Вх. Уг. 224.

Кліпати, паю, єш. *гл.* Моргать, мигать, хлопать глазами. *Бувайте здорові, мої чорноброві! Кліпайте очима, коли ласка ваша.* Ном. № 11882. *Сидить та очима кліпає.* Левиц. I. 496.

Кліпка, ки, *ж.*=**Кліпавка**. Угор.

Кліпкати, каю, єш, *гл.*=**Кліпати**.

Кліпко́, ка́, *м.* Мигающій глазами.

Клітка, ки, *ж.* 1) Клѣтка. *Лучче птиці на сухій гільці, ніж ся в золотій клітці.* Ном. № 1336. 2) Участокъ земли въ 6 десятинъ. Вас. 197. 3) Полоса въ рисункѣ **плáхти**. Вас. 170. 4) *мн.* Родъ дѣтской игры. Ив. 24. Ум. **Кліточка**. *Посадили солов'я у новую кліточку.* Чуб. V. 302.

Клітча́стий, а, е. Клітча́ста плáхта=**Плахта з клітками**? См. **Клітка 3**. О. 1861. XII. 112.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кліть, ті *ж.* 1) Клѣтка. *Та неволять нас у клітях, як тих бідних птахів.* Нп. 2)=**Комора.** Шух. І. 105. *Узяла сестру попід силу та веде в кліть.* Федьк.

Клішня, ні, *ж.* 1) Клешня. *Куди кінь з копитом, туди й рак з клішнею.* Ном. 2) *мн.* Раздвоенная часть **війá.** Черк. у.

Клішоногий, а, е. = **Клишоногий.** *Плуаторі клишоногі.* Чуб. V. 1177.

Кліщ, щá, *м.* Насѣк. Клещъ. *Кліщі з дуба поспадали, головоньку покусали.* Нп. **Кліщ вівчий.** Овечій клещъ. Melophagus ovinus. Вх. Лем. 425.

Кліщáк, кá, *м.* Насѣк. Уховертка, Formicula. Вх. Пч. І. 6.

Кліщі, щів, *мн.* 1) Щипцы, клещи. *Коли не коваль, то й кліщів не погань.* Ном. 2) Деревянный овалъ у хомута. Вас. 159. *Там такий кінь, що колінцями кліщі достає.* 3) Клешни (у рака). Ум. **Кліщики.**

Кло, кла, *с.* 1) Ребро, грань, гребень предмета. *Доги* (=клепки) *клом—боками щільно приставали до себе.* Шух. І. 249. 2) Клыкъ (свиной). Болѣе употр. во мн. ч. **кла.** Желех. Вх. Лем. 425. 3) Ростокъ. *Цибуля пущат кла.* Вх. Лем. 425.

Клобýк, кá, *м.* Клобукъ. *Надів клобук, взяв патерицю.* Шевч.

Клобукáрь, ря, *м.* Войлочникъ. Желех.

Клобучáний, а, е. Войлочный. Желех.

Клубýчі, *мн.* Валенки. Желех.

Клобучúна, ни, *ж.* Войлокъ. Желех.

Клобýчити, чу, чиш, *гл.* Дѣлать войлокъ. Желех.

Клováк, кá, *м.* Клыкъ. *У кнура кловаки які гострі.*

Клокíчка, ки, *ж.* 1) Деревянный колокольчикъ, вѣшаемый скоту на шею. Ковель. 2) Раст. Staphylea pinnata L. ЗЮЗО. І. 137. **Клокíчки.** У гуцульскихъ женщинъ: монисто, сдѣланное изъ нанизанныхъ круглыхъ зеренъ этого растенія. Шух. І. 130.

Клокýша, ші, *ж.* Дощечка, обдѣланная въ видѣ ложки, употребляемая при ловлѣ сома: отъ удара ею по водѣ получается звукъ, подобный кваканью лягушки, что приманиваетъ сома. Браун. 30.

Клонúти, ню́, ниш, *гл.* 1) Клонить, наклонять. *Клонить і в дощ, і в погоду зелені віти додолу.* К. ЧР. *Лежу собі та й думаю, а сон мене так і клонить.* МВ. І. 111. *Ой сон, мати, ой сон, мати, сон головоньку клонить.* Мет. 88. 2) **Клонúти гóлову** Кланяться. *І не прохались, бо такий невірний був немилосердний, що дурно й голову було клонити.* МВ. І. 46.

Клонúтися, нюся, нишся, *гл.* Кланяться. *На сіделечку козаченько низенько клониться.* Нп. *Богу ся молим, а всім ся клоним.* Гол. *Чи кому клониться, чи кого прохать?* Полт. г.

Клопúтися, плюся, пишся, *гл.* Ссориться. Вх. Лем. 425.

Клóпіт, поту, *м.* Забота, хлопоты; безпокойство. *Не мала баба клопоту, та купила порося.* Ном. № 10058. *З клопоту голова болить.* Ном. № 10038. *І хазяйка з неї добра, роботяща. Як дійшла вона літ, своїх, то я без клопоту хліб їла.* МВ. П. 19. **От мені вели́кий клóпіт!** А мнѣ какое дѣло? Ном. № 4987.

Клопітнúй, á, é. 1) Заботливый. *Я їй довожу гарненько, беруся розсудливо... та шкода мого розуму клопітного.* МВ. П. 131. 2) Безпокойный, хлопотунъ, надоѣдливый (о человѣкѣ). *Іван клопітний чоловік.* 3) Хлопотливый, безпокойный (о дѣлѣ). *Зареклися, що сами з роду-віку у таке клопітне не вберемось.* МВ. Ш. 49.

Клóпітно, *нар.* Безпокойно, хлопотно; хлопотливо.

Клопотá, ти, *ж.*=**Клопіт.** *Гроші невеликі, але клопота.* Камен. у. Ум. **Клопотóчка.** *Та трое дітей покинула, а четверте в сповиточку та на мою клопоточку.* Чуб. V. 786.

Клопотáти почý, чеш, *гл.* 1) Безпокоить, утруждать, надоѣдать. *Не тра стару клопотати: стара знає, кому дати.* Ном. № 2711. *Та чого тужиш, та чого плачеш, головоньку клопочеш?* Гол. І. 131. *Ще не час голівку молоденьку на господарстві клопотати,—нехай погуляє дівчиною.* МВ. І. 35. **Не клопочи́ мені голови́.** Не надоѣдай мнѣ! Не приставай ко мнѣ! 2) Озабачиваться о чемъ. *Клопочуть нянькою, так я й прийшла.*

Клопотáтися, чýся, чешся, *гл.* 1) Заботиться, хлопотать о чемъ. *А що хазяйственком будеш клопотатись, того не бійся.* МВ. І. 36. *Повеселішала панночка, клопочеться своїм посагом.* МВ. (О. 1862. ІІІ. 50). *Усе мабуть про гетьманство клопочеться, так от і зозвав раду ще в Батурині.* К. ЧР. 208. 2) Тревожиться, безпокоиться. *Збула добро, клопочуся, бідкаюся з ночі до ночі.* МВ. П. 7. *Уже і мати почали примічати та клопотатися.* МВ. І. 86. *Вона потім клопочеться... де, де ділося?* Г. Барв. 405. 3) Размышлять.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Про инші речі клопочеться він із старим Шрамом. К. ЧР. 135.

Клопотія́, тії́, *ж.*=**Клопота́**. Камен. у.

Клопотли́вий, а, е.=**Клопітний**. *А тим часом, як в одній хаті весела молодість пісень співає, в другій хаті клопотлива старість раду радить.* Левиц. І. 175.

Клопотний, а, е.=**Клопітний.**

Кло́потно, *нар.*=**Клопітно.**

Клопотня́, ні́, *ж.* Хлопоты. *Не думаючи прогнівити Бога, перемішував слова молитви з хазяйською клопотнею.* Левиц. І. 246.

Клопото́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **клопота.**

Клопоту́н, на́, *м.* Хлопотунъ.

Клопоту́ха, хи, *ж.* Хлопотунья. *Як та бідна курка-клопотуха, що знайде зернятко да й те оддасть своїм курчаткам, так і я усе до останнього жупана пороздавав своїм діткам.* К. ЧР. 266.

Клоти́ти, клочу́, тиш, *гл.* = **Колотити 1.** Мнж. 182.

Клохті́ти, хчу, тиш, *гл.* Сильно кипѣть. Вх. Уг. 245.

Клоча́ник, ка, *м.* Кустарь плетельщикъ сѣтей. Такъ называются они въ Лохвицкомъ и смежныхъ уу., потому что закупаютъ на окрестныхъ ярмаркахъ **клоча́нку.** Вас. 187.

Клоча́нка, ки, *ж.* Пряжа изъ пакли, охлопьевъ, оческовъ. Вас. 187.

Клочкува́тий, а, е. Клоковатый, клочковатый. *Почав чухати... довгу клочкувату бороду.* Мир. ХРВ. 239.

Кло́ччя, чя, *с.* Пакля, охлопки. *Чоловік мій вдався вже геть то гнучкий, як батіг з клоччя.* Левиц. Пов. 336. **У йо́го в голові́ кло́ччя.** Онъ глупъ. *Мені пам'яроки забито кіями, а в вас мабудь ізроду в голові клоччя.* К. ЧР. 283. Ум. **Кло́ччячко.** *У неї очіпок штопненький, тільки вже постарів, клоччячко видно.* Ном. № 8454. *Я думала, що нагавчка з клоччячка, а вона, проклята, з протичка.* Чуб. V. 596.

Клоччяни́й, а́, е́. Изъ пакли.

Клуб, ба, *м.* 1) Клубокъ. *Побачила відьму, що клубом котилась.* Кв. І. 182. *Попід мостом трава ростом да й стелеться клубом.* Грин. III. 75. 2) *мн.* Бедра (у скота). Рудч. Чп. 254.

Клуба́тий, а, е. Съ широкими бедрами. *Клубата коняка.*

Клубетува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Свиваться, свертываться (о червѣ). Вх. Лем. 425. См. **Клюбачитися.**

Клубо́к, бка́, *м.* Клубокъ. *По нитці й клубка можна найти.* Ном. № 7425. Ум. **Клубо́чок.** *Прийдеться ниточка до клубочка.* Ном. № 4092. *Мати Божа панчішку плете, а вони перед нею золоті клубочки держать.* ЗОЮР. І. 305.

Клубота́тися, чу́ся, чешся. *гл.* Клубиться. *Дим почав клуботатися.* Мир. Пов. І. 114. *Вже нема, далеко, тільки пил слідом клубочеться.* МВ. І. 47.

Клубо́чок, чка, *м.* Ум. отъ **клубок.**

Клубу́к, ка́, *м.* Круглый, куполообразный навѣсъ надъ гончарной печью. Вас. 180.

Клумакуватий, а, е. Толковый. *Він чоловік клумакуватий—роскаже тобі, як, що і до чого.* Кіев. г.

Клу́мля, лі, *ж* Рыболовный снарядъ—сѣть, напяленная на прутья, соединенные въ видѣ трехгранной призмы. Радом. у.

Клу́нище, ща, *с.* Мѣсто, гдѣ стоитъ клуня. *А на той час Антін ній із клунища возив.* Г. Барв. 310.

Клу́нок, нка, *м.* Полмѣшка; котомка; узелъ. *Півдесяток сомини і клунок тарані.* Полт. г. *Одчинила вона скриню, виймала Василеві сорочки і вкладала в клунок.* Левиц. І. 37. *Зоставив він їй клунок з харчами.* Стор. МПр. 28. *Вийняв клунок з просом.* Подольск. и Харьк. г. Ум. **Клу́ночок.** *І внучатам із клуночка гостинці виймала.* Шевч. 112. *В'їхала в двір коняка, вступили богомольці з клуночками.* Левиц. І. 38.

Клу́нька, ки, *ж.* Ум. отъ **клу́ня.**

Клу́ня, ні́, *ж.* Рига, гумно, овинъ, житница. *Мокрий апріль, а сухий май, то буде в клунях рай.* Ном. № 446. *Споглядьте на птаство небесне, що не сіють і не жнуть, а ні збірають у клуню.* Єв. Мт. VI. 26. Ум. **Клу́нька.** *Побачила наших воликів та клуньку повну збіжжя.* Г. Барв. 258.

Клус, са, *м* Рысь. *Коні біжать клуса (клусом).*

Клусува́ти, су́ю, єш, *гл.* Гнать рысью. *Клусує коня.* НВолын. у.

Кльоб, ба, *м.* Пучекъ связанныхъ послѣ очистки отъ кострики пеньки или льна. Шух. І. 147.

Кльок, (ка́?), *м. Сьогодня врочище ярмарку* (=послѣдній день), *сьогодня ж йому буде й кльок.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Кльо́ка, ки, *ж* =**Квочка.** *Копут топче курку, від чого вона зносить покладки, стає кльокою, яка кльоче.* Шух. І. 238.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кльо́кати, кльо́чу, чиш, *гл.*=**Квоктати.** См. **Кльока,** Шух. I. 238.

Кльо́мзати, заю, еш, *гл.*=**Цюкати.** Лубен. у.

Кльон, ну, *м.* Проклятіе. *То не огонь паше, то лице Мотрине; то не искри сиплються,—то її кльони й прокльони.* Мир. ХРВ. 34.

Кльоф, фа, *м.* Кирка (съ клювомъ). Вх. Лем. 425.

Кльо́чити, чу, чиш, *гл.* О тетеревѣ: токовать. *Ґотур на весну кльочит.* Вх. Зн. 25.

Кльо́чка, ки, *ж.*=**Кльока.** Вх. Зн. 25.

Клю́ба, би, *ж.* 1) Выкопанное съ корнемъ дерево, которое возятъ на **ґалярах.** Вх. Зн. 25. 2) Тиски. Вх. Зн. 25 Желех.

Клюба́ка, ки, *ж.*=**Ключ 3.** Вх. Уг. 245.

Клюба́читися, чуся, чишся, *гл.* 1) Извиваться. *Сліпец* (=anguis fragilis, мѣдяница) *клюбачится.* Вх. Зн. 26. 2) Взъерошиваться. Вх. Зн. 26.

Клюва́к, ка́, *м.* 1) Клювъ. Вх. Лем. 425. 2) Полукруглое большое долото для выдалбливанія древесины внутри колоды. Вас. 151. 3) Поклеванный плодъ. *Огірки клюваки.* Харьк. у.

Клюва́ти, клюю́, е́ш, одн. в. **клю́нути, ну, неш,** *гл.* 1) Клевать, клюнуть. *Їдять шляхту, клюють очі.* Шевч. 174. *Списав спину, що й курці ніде клюнути.* Ном. № 4016. 2) Биться (о пульсѣ). *Вже жили не клюють.* Ном. № 8233.

Клюга́, ги́, *ж.* Металлическій наконечникъ копья. *Чи не носить хто клюги в кишені?—Я ношу! У мене й ратища постругані...—І в мене клюга за халявою...—Не гаразд, браття, як пан із надвірніми наскочить. Колоти їх по́рано ще... Кете сюди, позасовуємо під сіно.—Люде достають із кишень і з-за халяв клюги списовії.*

Клю́й-дерево, ва и **клюй-дуб, ба.** Дятелъ. ХС. VII. 419. Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

I. Клюк! *меж.* 1) Выражаетъ клеваніе. Мнж. 4. 2)=**Цюк.** *Сокиркою все клюк та клюк.* Грин. I. 225.

II. Клюк, ка, *м.* Родъ деревяннаго крюка, колышекъ или деревянный гвоздь, загибающійся подъ прямымъ угломъ; употребляется при постройкахъ для прикрѣпленія жердей, на него запираются ворота и пр. Шух. I. 91, 87.

Клю́ка, ки, *ж.* 1) Палка съ крючкомъ, крюкъ. *Коли жиди Христа мучили, на роспятію гей роспинали, клюков за ребра гей розбивали.* Гол. II. 23. 2) **Клюки́ роби́ти**=**ключкува́ти.** Вх. Уг. 245.

Клю́кати, каю, еш, *гл.* 1) Клевать. *Якіл сів на дуба та й клюка.* Мнж. 4. 2) Биться (о пульсѣ). *Вже жили не клюкають.* Ном. № 8233. 3) Выпивать, пьянствовать. *Клюкнули вже з ранку добре* К. ЧР.

Клю́ква, ви, *ж.*=**Ключина 2.** Вх. Зн. 26.

Клю́па, пи, *ж.* 1) Боекъ, пестъ въ ножной ступѣ, толчеѣ. Шух. I. 161, 162. 2) Обыкновенная ступа, толчея. Шух. I. 104.

Клю́пати, паю, еш, *гл.* 1) Стучать. Вх. Зн. 26. 2)=**Клюкати 1.** *Жонва клюпає дзьобом в дерево.* Вх. Зн. 26.

Клюпа́ч, ча́, *м.* Рычагъ, на которомъ ходитъ въ ножной ступѣ боекъ. Шух. I. 161.

Клюса́к, ка́, *м.* Кривой ножъ, рѣзакъ. Вх. Зн. 26.

Клю́ска, ки, *ж.* Родъ кушанья: вареные кусочки тѣста съ творогомъ и масломъ. Хотин. у.

Клю́хта, ти, *ж.* Паяльная трубка (у трубочниковъ). Вас. 149.

Клюца́к, ка́, *м.*=**Клюсак.** Вх. Зн. 26.

Ключ, ча́, *м.* 1) Ключъ для запиранія и отпиранія замка—металлическій или деревянный. Kolb. I. 57. *Мати до церкви вихожає, срібними ключами хату замикає.* Нп. 2) Брусокъ, вдѣланный въ ось **колішні** (плуга), посредствомъ котораго къ **колішні** прикрѣпляется дышло. Чуб. VII. 399. 3) Шестъ съ крючкомъ для опусканія въ колодезь и вытягиванія ведра. *Чи це ж тая криниченька і ключ і відро?* Чуб. V. 203. 4) Снарядъ для ношенія сѣна, то-же, что и **цапар,** но съ четырьмя **наріжниками**—палками, придавливающими сѣно подъ **роскопом.** Шух. I. 171. 5) У гудульскихъ пастуховъ въ **полони́нах:** столбъ, къ которому прикрѣпленъ приборъ, подобный половинѣ ярма,—въ него запирается шея теленка, пока пастухъ доитъ корову. Шух. I. 194. 6) Тупой стругъ, при помощи котораго мнутъ и растираютъ овчину,—деревянный (Вас. 153) или желѣзный. Послѣдній у гуцуловъ состоитъ изъ слѣдующихъ частей: деревянная **коло́дка** (рукоятка), къ ней подъ угломъ прикрѣпленъ самый **ключ,** имѣющій видъ плоскаго крюка, болѣе остраго съ наружнаго ребра, **вістря** (внутреннее, болѣе тупое, наз. **ти́лє**); отъ **ко-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ло́дки внизъ идетъ желѣзный **прут**, оканчивающійся **ла́нцем** (короткой цѣпью), имѣющимъ на концѣ **стре́мє**, въ которое работающій вкладываетъ ногу въ то время, когда правой рукой держитъ **коло́дку**, а лѣвую имѣетъ на кожѣ, лежащей подъ **ключе́м**. Шух. I. 253. 7) Стая птицъ, летящихъ другъ за другомъ, составляя фигуру, подобную острому углу, одна сторона котораго короче другой. *А журавлі летять собі додому ключами.* Шевч. *Гусей... цілий ключ.* Сим. 218. 8) Въ весенникъ играхъ: рядъ дѣвушекъ, стоящихъ одна за другою и взявшихся за таліи; также называется и одна весенняя игра. КС. 1887. VI. 483. Мил. 52. 9) Нѣсколько деревень или хуторовъ, составляющихъ одну общину или одно имѣніе. 10) **Кипіти у ключ.** Кипѣть, волнуясь. *Уже окріп у ключ кипить.* Г. Барв. 502. *Закипіли казани у ключ.* Рудч. Ск. II. 59. *Засичав окріп у печі, збігаючи ключем на черінь.* Мир. ХРВ. 171. Ум. **Клю́ченько, клю́чик.** *Золотії ключеньки в коморі.* Нп. *Золотий ключик до кожних дверей придасться.* Ном. № 7393.

Клю́ча, чи, *ж.* 1) Деревянный крюкъ. См. **Ключка 2.** Шух. I. 109. 2) Въ пѣснѣ о Свирговскомъ, очевидно, кѣмъ-то испорченной поправками, неправильно употреблено вм. **ключ**—стая птицъ: *воронів ключа набігала.* См. Макс. (1834), 71. АД, I. 161.

Ключа́рь, ря́, *м.* Ключникъ, ключарь. *Не було нікого коло неї, тільки старий недужий ключарь панський сидів у хаті.* МВ.

Клю́ченько, ка, *м.* Ум. отъ **ключ**.

Клю́чечка, ки, *ж.* Ум. отъ **ключка**.

Клю́чик, ка, *м.* Ум. отъ **ключ**. 1) См. **Ключ.** 2) *мн.* Раст. Primula veris Вх. Пч. I. 12.

Ключи́на, ни, *ж.* 1) Жердь. *У нас так гарно колиску вішають: парубки ключин чотирі вирубають, ужівками зв'яжуть та батогів два, та на батоги прив'яжуть дошку та й гойдаються.* Г. Барв. 64. 2) Жердь, которой прикрѣпляется солома на крышѣ. *Ой загув, загув сизий голубочок, сидя на ключині.* Мет. 24.

Ключи́ння, ня, *с. соб.* Жерди, связанныя по двѣ подъ угломъ и лежащія по обѣ стороны соломенной крыши. Могил. у.

Ключи́ця, ці, *ж.*=**Ключина 2**.

Ключівни́к, ка́, *м.* У кожевниковъ: веревка на крюкѣ, вбитомъ въ потолокъ, служащая для подвѣшиванія кожи. Шух. I. 253.

Клю́чка, ки, *ж.* 1) Крюкъ. 2) Деревянный крюкъ, употребляемый для подвѣшиванія чего-либо, напр., дѣтской люльки, ведра (двѣ **клю́чки** висятъ на веревкахъ на каждомъ концѣ коромысла) и пр. Чуб. VII. 384. Гол. Од. 61. 3) Деревянный крюкъ въ видѣ остраго угла, съ длинной рукоятію, употребляемый для вытаскиванія чего-либо, напр., *ключкою смичуть сіно з стогу;* а рыболовы галицкаго Покутья **клю́чкою** вытаскиваютъ изъ воды поставленные для ловли рыбы **вентері, верші.** Kolb. I. 73. 4)=**Кілок 4.** *На ключку почепила рушник.* Константиногр. у. 5) Крючекъ для вязанія рукавицъ изъ шерсти. Гол. Од. 69. 6) Крючекъ для протягиванія нитей сквозь **начиння** и **блят** (у ткачей). Константиногр. у. 7) Родъ деревяннаго крючка у колесника, которымъ прихватывается ступица съ одной стороны и сверху, когда въ ней пробиваютъ отверстія для спицъ. Сумск. у. 8) У гребенщика: деревянный крючекъ съ подвязанною веревочкою подножкою или педалью для прижиманія палки съ нарѣзками, придерживающей при работѣ пластинку рога. Вас. 164. 9) Петля, образованная ниткою, снуркомъ, веревкой. Шух. I. 151. Гол. Од. 21, 23. 10) Ростокъ. **Клю́чки пуска́ти.** Прорастать (о сѣмени). 11) Переносно. Хитрость, зацѣпка; придирка. Каменец. у. Желех. **Клю́чки собі шука́ти.** Искать предлога. **Клю́чку заки́нути.** Намекнуть. 12) Родъ дѣтской игры. Ном. № 12577. Ум. **Клю́чечка.**

Ключкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* 1) О зайцѣ: метать петли, умышленно запутывать дорогу, убѣгая, чтобы сбить гонящихся за звѣремъ собакъ. Желех. 2) Дѣлать увертки, увертываться. Желех.

Клю́чник, ка, *м.* Ключникъ.

Клю́чниця, ці, *ж.* Ключница.

Ключува́ти, чу́ю, еш, *гл.* У овчинниковъ и кожевниковъ: мять кожу при помощи **ключа́.** См. **Ключ 6.** Шух. I. 254.

Клю́шник, ка, *м.* 1) = **Ключник.** *Правда, добродію мій любий, каже старий клюшник.* К. ЧР. 6. *Лях-Бутурлак клюшник ілерський.* АД. I. 210. 2) Въ цехѣ: помощникъ цехмистра. 3) Въ рыболовной артели: хранитель одного изъ двухъ ключей отъ денежнаго сундука (на Азовскомъ морѣ).

Клю́шниця, ці, *м.*=**Ключниця.** *Ракша—клюшниця од вирію.* Ном. № 14029. *У нас невістка не робітниця, нашому добру не*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

кукібниця, і нашим коморам не клюшниця. Чуб.

Кляк, ка, *м.* 1) Заломъ на деревѣ, камышѣ, стебляхъ хлѣба, дѣлаемый обыкновенно съ цѣлью обозначить нужное; зарубка на деревѣ съ той-же цѣлью. 2) Межевой знакъ, состоящій въ обозначенномъ чѣмъ-либо (обыкновенно—зарубами, а иногда просто заломомъ) деревѣ или граничномъ столбѣ. К. ЧР. 424. *Оборе плугом, обнесе копиями, ровом обкопає, або огряниче кляками* (землю) К. ЧР. 199. 3) Во внѣшнемъ колесѣ водяной мельницы каждый изъ двухъ деревянныхъ круговъ, ограничивающихъ колесо и связывающихъ **лопа́тки.** Черниг. у. 4) Ледяная сосулька. 5) Родъ дѣтской игры Ив. 22.

Кляка́ти, ка́ю, еш, с. в. **кля́кнути, кну, неш**, *гл.* Становиться, стать на колѣни. *Ой як дівча ся улякло, на коліни пред ним клякло.* Гол. I. 237. *Клякни, клякни, жено моя, буде стята головка твоя.* Гол. I. 172.

Кляковий, а́, е́. Клякове́ де́рево. Дерево, отмѣченное знакомъ для обозначенія мѣста межи. См. **Кляк, клячи́ти.** Левч. 48.

Кля́мати, маю, еш, *гл.* 1) Стучать щеколдой. 2) Чавкать. *Клямаеш як свиня.* НВолын. у.

Кля́мба, би, *ж.*=**Клямбра** 2. Угор.

Кля́мбра, ри, *ж.* 1) Родъ скрѣпы или деревянныхъ тисковъ, употребляющихся для удержанія вмѣстѣ сколачиваемыхъ досокъ. *Перш треба у клямбри взяти, а потім вже шпуги заганяти.* Подольск. г. 2) Скоба, скрѣпа желѣзная. Угор.

Кля́мка, ки, *ж.* Щеколда. *Коли чує,—хтось лапає біля клямки; відчинив двері.* Стор. **Кля́мка запа́ла.** Дѣло кончено, поздно ужъ. Ном. № 1840, 1841. Ум. **Кля́мочка.** *Вона зараз притяне залізну клямочку з ізвіздочком.* Ком. II. 67.

Кля́мра, ри, *ж.*=**Клямбра 1.** Шух. 1. 88.

Кля́ння, ня, *с.* Брань. Вх. Лем. 425.

Кля́нути, ну, неш, *гл.* Хлынуть. *А кров так і клянула з його.* Звенигор. у. Слов. Д. Эварн. См. **Хлянути.**

Кля́па, пи, *ж.* Старая корова. Вх. Лем. 425.

Кля́скати, каю, еш, одн. в. **кля́снути, сну, неш**, *гл.* 1) Хлопать, хлопнуть. *Біс перістий свиснув, кляснув.* Гул.-Арт. (О. 1861. III. 106). 2)—**язико́м.** Щелкать, щелкнуть языкомъ. Вх. Лем. 425.

Кляст(и́), кляну́ (клену́), не́ш, *гл.* 1) Проклинать. *Не співає чорноброва, кляне свою долю.* Шевч. 69. *Любіть ворогів ваших, благословляйте, хто клене вас.* Єв. М. V. 44. 2) Поносить, ругать. *Хоч і діжу з тістом оддай, то ще буде клясти, що важко нести.* Ном. № 4831.

Кля́тий, а, е. 1) Проклятый. *Нехай кляті бенкетують.* Шевч. 53. *Жидюга... лічить гроші коло ліжка, клятий.* Шевч. 135. 2) Переносно: упорный, упрямый.

Кля́ття, тя́, *с.* Проклятіе. *Ой згадай про мене, здійми кляття з мене, горлице сивенькая.* Гатц.

Клятьба́, би́, *ж.* 1) Проклятіе. *Слухайте, панове-молодці, як то жіноцька клятьба дурно йде.* ЗОЮР. I. 217. 2) Заклятіе. *Як німа клятьба́, то візьмеш скарб, а то, кажуть, ні.* Канев. у.

Кляч, ча́, *м.* Каждая изъ двухъ палокъ на концахъ рыболовной сѣти (**го́нишної сі́тки**), невода; къ **клячу́** привязанъ канатъ, за который вытягивается сѣть. Браун. 12. *Біля кляча на сподах камінь, щоб сторч кляч ішов.* Азовск. побережье.

Кляча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* 1) Стоять на колѣняхъ. 2) Дѣлать родъ плетня въ лѣсу, подрубивъ тонкія деревья, наклонивъ и перепутавъ ихъ между собою. Чигир. у.

Кляти́, чу, чиш, *гл.* 1) Заламывать стебли растеній для обозначенія чего-либо; вообще дѣлать **кляк** (см. **Кляк 1** и **2**). *Клячать комиш: охвативши в оберемок стоячого на пні комишу і стиснувши його кріпко руками, переломлють: комиш... покаже признаку.* О. 1862. II. Кух. 65.

Кляч(ш)ни́к, ка́, *м.*=**Кляч.** Вас. 186.

Кля́шторъ, ра, *м.* Католическій монастырь. *Будувать кляштори і костьоли.* Стор. МПр. 45.

Кметини́ня, ні, *ж.*=**Кметиця.** *В рям'я б одягався я, наче та кметиня.* Щог. Вор. 36.

Кмети́ти, кмечу́, ти́ш, *гл.* Смекать, понимать; замѣчать, примѣчать. *Уже дитина кметить.* НВолын. у.

Кмети́ця, ці, *ж.* Крестьянка, жена крестьянина. *Коб мі Бог дав такі косоньки, година ж бим бути за кмітським сином, за кмітським сином кметицьов бути.* Гол. IV. 77.

Кметли́вий, а, е. Понятливый.

Кме́тський, а, е. Крестьянскій, принадлежащій **кме́теві.** *За кмітським сином кметицьов бути.* Гол. IV. 77.

Кметува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Думать, раздумывать. *Так чоловік кметував, поглядаючи.* Св. Л. 160.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кметь, тя, *м.* 1) Крестьянинъ, хлѣбопашецъ. *Два кметі, пан третій.* Ном. № 1175. 2) Смѣтливый человѣкъ, находчивый, хитрецъ. Подольск. г.

Кмітúти, кмíтливий, кмітувáти.= Кметити, кметливий, кметувати. *Кмітливий хлопець, то й швидко навчиться.* Канев. у.

Кнап, па, *м.* Ткачъ. Вх. Лем. 425.

Книга, ги, *ж.* 1) Книга. *Листоньки пише, книги читає.* Чуб. III. 306. *Ой хто б мої слова списав у книгу.* К. Іов. 42. 2) Томъ, часть сочиненія. 3) Чайка (птица). Волын. г. Ум. **Книжечка, книжка.** *Зроблю маленьку книжечку.* Шевч. 376. *Письменному—книжка в руки.* Ном. № 6016. *Троянське плем'я все засіло коло книжок та аж потіло і по латинському гуло.* Котл. Ен. IV. 21.

Книгáрня, ні, *ж.* Книжный магазинъ.

Книгáрський, а, е. Книгопродавческій.

Книгáрь, ря́, *м.* Книжный торговецъ, книгопродавецъ. *За помічу ш. п. Кожанчикова, що не тільки яко книгарь, але яко правдивий... приятель покійників прийнявся за сю справу, дружується тепер усе.* Передмова до Кобз. Шевч. 1867.

Книгогри́з, за, *м.* Презрительно: книжникъ, вѣчно возящійся съ книгами. *Ти написав томів із сотню, книгогризе.* К. Дз. 52.

Книгозбíр, збóру, *м.* Библіотека. *В книгозборі батька Тараса.* Ном. II.

Книжечка, ки, *ж.* Ум. отъ **книга.**

Книжка, ки, *ж.* Ум. отъ **книга.**

Книжкóвий, а, е. Книжный. *Замбовський прислав власного збору приказки: 127 книжкових і 585 записаних в Катеринославщині.* Ном. I.

Книжник, ка, *м.* Книжникъ, любитель книгъ; большой грамотей. Одно изъ пожеланій на крестинахъ новорожденному: *Щоб був великий книжник!* Мил. 27. *З мене не великий книжник.* О. 1862. VIII. 9.

Книжницький, а, е. Книжничій. *Тепер займаймо книжницьку голоту* (бурсаків), *що висипала з Братства в личаках.* К. ПС. 69.

Книжній, я, е. Книжный. *Вибачайте, люде добрі, що козацьку славу так навманя росказую без книжньої справи.* Шевч. 206.

Книп, па, *м.* 1)=**Гнип.** 2) Неотеса, мужикъ. *Там ходило два: подивиться—книпи, а як загра!* Лебед. у.

Книпець, пця, *м.*=**Гнипець.**

Книш, ша́, *м.* 1) Родъ хлѣба съ завороченными внутрь краями и смазаннаго свинымъ саломъ или конопляным масломъ. Чуб. VII. 444. *Повна піч паляниць, посередині книш.* Ном. У гуцуловъ въ **книш** кладется смѣсь изъ варенаго картофеля, овечьяго сыру, смѣшаннаго съ петрушкою, чеснокомъ и пр., а сверху масло или солонина. Шух. I. 143. 2) Пренебрежительное прозвище священниковъ и дьячковъ. 3) Камковый верхъ мѣховой шапки галицкаго мѣщанина, выдающійся надъ опушкой въ формѣ **книша́.** Гол. Од. 18. 4) *мн.* Родъ вышивокъ на рубахѣ. Чуб. VII. 427. Ум. **Книшик.**

Кнóрос, са, *м.* Кабаній самецъ, не кладеный. Шух. I. 212.

Кнур, ра́, *м.* Боровъ. *Кнур у берлозі.* К. ЧР. 372.

Кнурова́тий, а, е. Похожій на борова.

Кнурови́на, ни, *ж.* Мясо борова.

Кнуря́чий, а, е. Принадлежащій, свойственный борову. *Волосся жорстке, як кнуряча щетина.* Стор МПр. 129.

Кнюх, ха, *м.* Увалень, неповоротливый человѣкъ.

Кнюха́тий, а, е. Брюхастый. Борз. у.

Княги́нечка, ки и **княги́нька, ки**, *ж.* Ум. отъ **княги́ня.**

Княги́ня, ні, *ж.* 1) Княгиня, жена князя. *У його жінка княгиня, з Волині ляшка.* К. ЧР. 46. 2) Новобрачная. *Ой вийди, мати, огляди, що тобі бояре привезли: привезли скриню й перину і молодую княгиню.* Нп. *Ні, молода княгине, не піду я до тебе на весілля.* МВ. I. 42. 3) Родъ весенняго хоровода съ пѣснями. Грин. III. 114. Ум. **Княги́нечка, княги́нька, княжéйка.** *Засватав собі княгинечку.* Нп. *Жінка княгинька, а хата неметена.* Ном. № 9118. *Яворові сінці, тесові стільці, а на тих стільцях красна княжейка.* АД. I. 45.

Княті́вна, ни, *ж.* Вмѣсто общераспространеннаго **князівна** встрѣчено у Стороженка: *Ольгерда Гедеминовича, нарожденного од тверської княгівни Уляни.* Стор. МПр. 62.

Княгня́, ня́ти, *с.*=**Княжя́.** *А в танці ходить княгиня Іванко, на головойці сокола носить, в правій ручейці коничка водить.* АД. I. 36.

Княжа́(я́), жа́(я́)ти, *с.* Молодой князь; сынъ князя. *То в тій галері Алкан-паша, трапезонський княжя.* АД. I. 208. *В ридвані сидів князь із княжам.* К. ЧР. 212.

Княже́вський, а, е Княжескій. *Кня-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

жевські челядинці вештались по містечках, селах і хуторах. Стор. МПр. 65.

Княже́йка, ки, *ж.* Ум. отъ **княги́ня.**

Княжене́цький, а, е. Княжескій. *Княженецькі замки.* К. ЧР. 220.

Княжене́цтво, ва, *с.* Достоинство князя. К. ЦН. 280.

Кня́жество, ва, *с.* Княжество. *Було в якомусь княжестві три княжецькі дочки.* Рудч. Ск. II. 89.

Княже́цький, а, е. 1)=**Княженецький.** *Було в якомусь княжестві три княжецькі дочки.* Рудч. Ск. II. 89. 2) Относящійся къ новобрачнымъ. *Вже й коровай спекли, княжецький калач на столі.* О. 1862. VIII. 24.

Кня́жий, а, е. Княжескій. *Лютує голод в Україні, лютує в княжому селі, скирти вже княжі поїли.* Шевч. 332.

Княжи́ти, жу́, жи́ш, *гл.* 1) Княжить. 2) Быть женихомъ или невѣстою. *Буду ж бо я в суботу княжити, будуть мені бояри служити.* Рк. Макс. *Устань, Марусенько, не княжи, відсунь кватирочку, поглядь, чи всі бояри на дворі.* Рк. Макс.

Княжна́, ни́, *ж.* Княжна. *І княжні своїй маленькій сорочечки шила.* Шевч. 328.

Кня́зик, ка, *м.* Ум. отъ **князь.**

Кня́зів, зева, зеве. Принадлежащій князю. *Князева перва жінка.* Рудч. Ск. II. 93.

Князі́вна, ни, *ж.* Княжна. *Кирило, вбивши змія, визволив князівну і оддав князю.* ЗОЮР. II. 30. *Чи воно яка князівна, чи королівна?* Рудч. Ск. II. 46.

Князі́вство, ва, *с* Княжество.

Князі́вський, а, е.=**Княженецький.** *Ми роду князівського.* Мил. 96.

Князь, зя, *м.* 1) Князь (государь или особа княжескаго титула). *Тоді то у городі Лебедині царі і князі великим всі дивом дивували.* Макс. *Стерегліся вони, проходячи побіля замку князя Вишневецького.* Стор. МПр. 61. 2) Новобрачный, женихъ. *Слухайте, бояре, що князь бреше.* Ном. № 12778. *Молодії князя зараз будуть* (=молодий з молодою). МУЕ. III. 128. Ум. **Кня́зик, князько́.** *Мій орлику, мій князику!* Г. Барв. 495. *На білому острові живе собі... якийсь князьок.* Рудч. Ск. II. 93. Ув. **Князю́ка.** К. ЦН. 223.

Князьки́й, а́, е́. 1)=**Княжецький 1.** *Обернемо в хліви князькі чертоїи.* К. ЦН. 241. 2)=**Княжецький 2. Підхо́дити під князьки́й вінець.** Вѣнчаться. **Щоб ти під князьки́й вінець не підійшла́!** Желаю тебѣ остаться въ дѣвкахъ! К. ЦН. 201.

Князько́, зька́, *м.* Ум. отъ **князь.**

Кня́зьство, ва, *с.*=**Князівство.**

Князьськи́й, а́, е́.=**Князький.** *Всякому роскаже, що вона князьська дочка.* МВ. II. 32.

Князюва́ння, ня, *с.* Княженіе.

Князюва́ти, зю́ю, еш, *гл.* 1) Княжить, быть княземъ. *Але то ще за Батия, як князювали колись князі.* Васильск. у. *Не перестане, мабуть, князь... князювати.* К. Бай. 39.

Князю́ка, ки, *м.* Ув. отъ **князь.**

Ко. Неотдѣлимая частица, употребляющаяся при повелит. наклоненіи, подобная русскому ка. *Ходи-ко, дай-ко!* Вх. Зн. 26.

Коб и **Коби́**, *сз.* 1) Если-бы, когда-бы. *Коб хліб та одежа, то їв би лежа.* Ном. *Ой коби я зозуленька, щоб я крильця мала, я ж би тую Україну кругом облітала* Чуб. V. 5. 2) Какъ. *Сухий марець, мокрий май,—буде жито коби гай.* Ном. № 446. 3) Ка́къ-бы. *Пливе човен... коби не схитнувся.* Гол. III. 299. 4) Пусть, лишь-бы. *Легіні, коби здорові, не конче і журяться про це.* Федьк. *Коби зуби, то хліб буде.* Посл.

Ко́ба, би, *ж.* 1) Капюшонъ въ верхней одеждѣ (**в опанчі, кобеняку́**). Мирг. у. Слов. Д. Эварн. *Здорові! привітався він, скидаючи разом з кобою й шапку.* Мир. Пов. I. 115. 2) Рыба: Golio fluviatilis. Вх. Лем. 425.

Кобе́ля, лі, *ж.* 1) Корзина. Вх. Зн. 26. *Постав, мати, кобелю, де я мала постелю.* Гол. 2) Сумка, котомка. *Набірають калачів-гусочок в кобелі (торбинки) скільки спроможуть.* О. 1862. IV. 30. 3) Рыболовный снарядъ, похожій на **сак.** Чигирин. у.

Кобени́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Ругать, поносить. *Кричав буцім то навіженний і кобенив народ хрещений, як водиться в шинках у нас.* Котл. Ен.

Ко́бень, ня, *м.* Капюшонъ у бурки. *Надів даху... ззаду кобень так і грає.* ЗЮОР. I. 175.

Кобеня́к, ка́, *м.* Суконная длинная верхняя одежда съ капюшономъ. Чуб. VII. 422. *Чоловік в чорному кобеняку і татарській кучмі.* Стор. МПр. 107. *Під'їзжає якийсь чоловік до куріня,—кобеняком*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нап'явся, у простій одежині Рудч. Ск. II. 206.

Кобе́р, бра́, *м.* Коверъ. Левч. 58. Ум. **Кобе́рець.** *Постелю я коберець.* Нп.

Ко́бець, бця, *м.*=**Кі́бець.** *Страхопуда гріх драти, бо він за курами тяне—кобця б'є* Чуб. I. 60.

Ко́бза, зи, *ж.* 1) Струнный музыкальный инструментъ. *Сидить на могилі козак старесенький, у кобзу грає-вигравае, голосно співає.* Мет. 443. *Він усюди вештається та на кобзі грає.* Шевч. 7. *На речах—як на кобзі.* Ном. № 2989. 2) Рыболовный снарядъ изъ тонкихъ прутьевъ. Сим. 148. Ум. **Ко́бзонька, ко́бзочка.** *В кобзоньку грає, гарно співає.* Грин. III. 21.

Кобзарі́в, ре́ва, ве. Принадлежащій кобзарю. *Шанували пам'ять кобзареву.* О. 1861. III. 25.

Кобза́рство, ва, *с. соб.* Кобзари. К. Кр. 112.

Кобза́рь, ря́, *м.* 1) Пѣвецъ, акомпанирующій себѣ на кобзѣ. *Кобзарі швендяють поміж людьми, грають на кобзах, на бандурах да співають усяких пісень.* К. ЧР. 259. *І про неї добрим людям кобзарі співають.* Шевч. 2) Поэтъ. *Кобзарю! не дивись ні на хвалу темноти, ні на письменницьку огуду за пісні.* Куліш.

Кобза́рьський, а, е. Принадлежащій кобзарю.

Кобзарюва́ння, ня, *с.* Бытіе **кобзаре́м.** Желех.

Кобзарюва́ти, рю́ю, еш, *гл.* Быть **кобзаре́м.** Желех.

Кобзи́на, ни, *ж.*=**Кобза.** *Узяв кобзину в руки та й зачав співати.* Федьк. Поез. I. 4. *Ой далеко чути козака Ворла, що іде з кобзиною.* Гол. I. 272.

Ко́бзонька, ки, *ж.* Ув. отъ **ко́бза.**

Кобзу́ра, ри, *ж.* Ум. отъ **ко́бза.** *Глянь, Орфію, глянь із неба, дай кобзури мні своєй.* Котл. Ен.

Коби́. См. **Коб.**

Коби́ла, ли, *ж.* 1) Кобыла. *Норовиста як кобила.* Ном. № 2672. *Старій кобилі не брикаться, сивій бабі не цілуваться.* Ном. № 8888. 2) Скамья на высокихъ ножкахъ, употребляемая при мазаньѣ стѣнъ и потолковъ. 3) Скамья или подмостки, на которыхъ наказываютъ кнутами преступниковъ. 4) Бревно, на которомъ кожевники развѣшиваютъ кожу для выработки и для сушки. Вас. 157. 5) У горшечниковъ: круглый или кубическій комъ глины, вѣсомъ отъ 8 до 30 пудовъ, составленный изъ слѣпленныхъ вмѣстѣ отдѣльныхъ шаровъ мокрой глины. Вас. 178. 6) Названіе шестерки трефъ при игрѣ въ **ци́гана.** КС. 1887. VI. 466. Ум. **Коби́лка.**

Коби́лина, ни, *ж.* Конина, кобылье мясо. *Ікавко-ікавко, де була?—У Київі.—Що їла?—Кобилину.—Де діла?—Покинула.* Ном. № 13390.

Коби́линий, нця, *м.* Конскій пометъ. Вх. Уг. 245.

Коби́лиця, ці, *ж.* 1) Кобыла. *Він напявся в її... три кобилиці пасти.* Рудч. Ск. I. 87. 2) Козлы, подпорки, подмостки. 3) Столбикъ на дорожкахъ и мостикахъ съ вертящимся крестомъ. 4) Отрубокъ дерева, на который натягивается кожа для очистки отъ мездры. Сумск. у. 5) Часть вѣтряной мельницы: балка, въ которую упирается веретено шестерни верхнимъ концомъ. Есть еще и **коби́лиця ни́жня.** (Залюбовск.). 6) *мн.* Перила. Лохвиц. и Гадяч. у. 7) Насѣк.: родъ полевыхъ кузнечиковъ. Шух. I. 23.

Коби́лка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **коби́ла.** *Тарадайка торкоче, кобилка бігти не хоче.* Ном. № 11439. 2) У гребенщиковъ: инструментъ для нарѣзки зубьевъ гребня. Вас. 164. 3) Ручка весла (гребки), перпендикулярная къ **ло́паті** (на днѣпровскихъ лодкахъ, дубахъ). Мнж. 179. 4) Часть **лу́ка,** употребляемаго шерстобитами. См. **Лук.** Черниг. у. 5) Подставка для струнъ у скрипки, бандуры. КС. 1882. VIII. 282. 6) Грудная кость у птицъ (cicada). 7) Палка, употребляемая въ дѣтскихъ играхъ **ді́до́к і ма́тка.** Ив. 25, 29. 8) Часть **нача́ння.** См. **Начиння 3.** Шух. I. 256. МУЕ. III. 18. 9) Насѣк. Aphrophora. Вх. Пч. I. 5.

Кобильо́ха, хи, *ж.*=**Кобилярка** Вх. Лем. 425.

Кобильчи́на, ни, *ж.* Плоховатая кобыла.

Кобиля́, ля́ти, *с.* Лошонокъ женскаго пола. Вх. Лем. 425.

Кобиля́нка, ки, *ж.* 1)=**Кобилярка.** Вх. Уг. 245. 2)=**Кобилинець.** Вх. Лем. 426.

Кобиля́рка, ки, *ж.* Порода большихъ круглыхъ сливъ. Вх. Лем. 426.

Коби́лячий, а, е. Кобылій. *Вештаюсь, як кобиляча голова. Кобиляча голова дурніша за курячу.* Ном. № 10234.

Ко́бло, ла, *с.* Кустъ камыша, возвышающійся надъ окружающимъ; обыкновенно это кусокъ оторваннаго во время половодья, пловучаго камыша, гдѣ нибудь снова остановившагося. Днѣстръ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кова́дло, ла, *с.* Наковальня. Вас. 148. *Вліз між молот і ковадло.* Ном. № 1817. *Казав положити їх на ковадло і ну дути молотами.* Чуб. I. 155.

Кова́лдо, да, *с.* Молотъ для передвиженія шпалъ. Борз. у.

Ковале́нко, ка, *м.* Сынъ кузнеца. *Ой ніхто ж так не заграє, як той коваленко.* Чуб. Иногда—просто кузнецъ. *Ой де ж тії коваленки живуть, що хороші черевички кують?* Чуб.

Ковале́нька, ки, *ж.* Маленькая наковальня для отбивки косъ, имѣющая видъ четырехугольной пирамиды, вершина которой обращена внизъ и вставлена въ деревянную подставку. Константиногр. у.

Кова́лик, ка, *м.* Ум. отъ **кова́ль**.

Кова́лиське, ка, *м.* Ув. отъ **кова́ль**. *У коваля того був старий батько... От ковалиське посилає... по свого батька.* Чуб. I. 155.

Кова́лиха, хи, *ж.* Жена кузнеца. *Аби коваль та ковалиха,—а того буде лиха.* Ном. № 5426.

Кова́лів, ле́ва, ве. Принадлежащій кузнецу. *Проїжджаючи мимо ковалеву хату, Шрам одрізнився.* К. ЧР. 203. **Ковале́ва горі́лка.** Названіе водки, которую пьютъ на крестинахъ. Мил. 24. См. **Кова́ль 3.**

Кова́лівна, ни, *ж.* Дочь кузнеца. *Оце ж тобі, ковалівно,... опівночне обнімання.* Нп.

Кова́ль, ля́, *м.* 1) Кузнецъ. *У кузні коваль, забувши про залізо в горні, балакав з хуторянами про чорну раду.* К. ЧР. *Коваль коня кує, а жаба і собі ногу дає.* Ном. № 2548. 2) **Холо́дний кова́ль.** Слесарь. *Жінка старого холодного коваля.* Стор. МПр. 155. 3) Названіе отца новорожденнаго (на крестинахъ). Мил. 24. 4) Названіе плохого въ ходу вола. КС. 1898. VII. 46. 5) Насѣк. щелкунъ, Elater. Вх. Пч. I. 6. 6)=**Коваляк.** Вх. Уг. 245. 7) Насѣк.: тараканъ. Вх. Уг. 245. 8) Кусокъ сала, даваемый лучшему гонщику берлинъ и плотовъ. *Він добре жене—коваля дістане.* Любечъ. Ум. **Кова́лик, кова́льчик. Кова́лики в паністарі́й кую́ть.** Страшно. Ном. № 13650.

Кова́льний, а, е. Для ковки употребляющійся (о молоткѣ). Вас. 148.

Кова́льня, ні, *ж.* Кузница. Левч. 63. КС. 1889. V.—VI, прилож. 75.

Кова́льство, ва, *с.* Кузнечество, кузнечное ремесло. *Батько знов його вибив і оддав ковальства вчитись.* Рудч. Ск.

Кова́льський, а, е. Кузнечный. *Роздувсь, як ковальський міх.* Ном. № 3377. *Сопе, наче ковальський міх.* Левиц. Пов. 346.

Кова́льчик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **кова́ль**. 2) Птица: пищуха, Certhia familiaris. Вх. Лем. 480.

Ковальчу́к, ка́, *м.*=**Коваленко** 1. 2) Ученикъ кузнеца.

Ковалюва́ти, лю́ю, єш, *гл.* Заниматься кузнечнымъ мастерствомъ. (Цигани) *ковалюють та кіньми мінжують.* Стор. МПр. 170.

Коваля́к, ка́, *м.* Навозный, лошадиный жукъ. Geotrupus stercorarius. Вх. Уг. 245.

Ко́ваний, а, е. 1) Подкованный. *Ой стукнули ковані коні на дворі.* О. 1862. IV. 31. **Ся на оби́дві ко́вана.** Этой не проведешь. Ном. 2) Окованный. *Ой де ж твої, Нечаєнку, кованії вози?* Макс. *Старосвітська скриня на коліщатах, кована залізом вся.* Левиц. I. 193. 3) Мощеный. *Як поїдете у місто, то шукайте кованої вулиці; вона тільки одна там і є.* Звенигор. у. 4) Чеканенный. *Достав мальовану тацю, сріблом кувану.* К. ЧР. 42. 5) Съ измѣненнымъ удареніемъ: **кова́ний.** Пятнистый (о масти свиней). *Кабана будут смалить... и смалять* **кова́ного** *или* **бі́лого.** Сим. 142. *Від мого кованого кабанця не втече ні один заєць.* О. 1862. II. 25.

Ко́ванка, ки, *ж.* Кованье. *Кованка коней одна що стоїть.*

Кова́ння, ня, *с.*=**Кування.**

Кова́ти, кую́, е́ш, *гл.*=**Кува́ти.**

Кова́ч, ча́, *м.*=**Коваль.** Вх. Зн. 26.

Ковба́н, на́, *м.* 1)=**Ковбиця 2.** Желех. 2) Короткій толстый обрубокъ дерева, употребляющійся вмѣсто табурета. Вх. Зн. 26.

Ковба́нитися, нюся, нишся, *гл.* Валяться въ грязи. *Ковбаняться свині в грязюці.* Харьк. у.

Ковба́нька, ки, *ж.* Ум. отъ **ковба́ня.**

Ковбанюга, ги, *ж.* Ув. отъ **ковба́ня.**

Ковба́ня, ні, *ж.* Котловина или глубокая яма, наполненная водой. Вас. 200, 207. *Не шукай моря,—і в ковбані втопишся.* Чуб. I. 294. 2) Яма въ рѣкѣ, морѣ. Ум. **Ковба́нька.** Ув. **Ковбанюга.** *Він згромадив усі води у моря великі і на дні їх ковбанюги поховав навіки.* К. Псалт. 74.

Ковбаса́, си́, *ж.* Колбаса. *Як би ковбасі да крила, то вже б луччої птиці й на світі не було.* Ном. Ум. **Ковба́ска.** *Кожній свашці по ковбасці.* Ном. № 3528.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ковба́ситися, шуся, сишся, *гл.* Возиться въ грязи.

Ковба́ска, ки, *ж.* Ум. отъ **ковбаса́.**

Ковба́сний, а, е. Колбасный. *Ковбасні кишки.*

Ковба́сник, ка, *м.* Колбасникъ.

Ковба́сниця, ці, *ж.* 1) Колбасница. 2)=**Ковбасянка.** Вх. Лем. 426.

Ковба́сня, ні, *ж.* 1) Колбасная лавка. 2) Мѣсто, гдѣ дѣлаются колбасы.

Ковбася́ник, ка, *м.*=**Ковбасник.** Вх. Зн. 26.

Ковбася́нка, ки, *ж.* Кишка для колбасъ.

Ковба́тка, ки, *ж.* Кусокъ. *Дали ковбатку свинини, що була в борщі.* Алв. 50. *Чоловік кабана смалив, циган і наритився: дай та й дай йому м'яса. Той дав йому ковбатку.* Ном. № 938.

Ко́вбах, ха, *м.*=**Кубах.**

Ковби́рь, ря́, *м.* Мѣсто на рѣкѣ глубокое, съ тихой водой. Шух. I. 6.

Ко́вбиця, ці, *ж.* Печь, переднее отверстіе печи. Желех. *Шануявши ковбиці, лавиці, коцюбу, помело, пікну лопату, ступу й перехрестя і вас, яко гречних.* (Знахарскій приговоръ). Ном. № 8372. 2) Чурбанъ, на которомъ рубятъ дрова. Вх. Зн. 26.

Ко́вбок, бка, *м.* Болѣе толстая часть дерева, уже отрѣзанная отъ вершины. Шух. I. 88. 177. Ум. **Ко́вбчик.** Вх. Зн. 26.

Ковбо́та, ти, *ж.* Яма въ болотѣ, рѣкѣ. См. **Ковба́ня.** Сим. 145.

Ковбу́р, ра, *м.* 1) Яма въ водѣ, выбитая паденіемъ послѣдней. *Під першим ускоком був ковбур, его вибила вода.* Шух. I. 316. 2)=**Ковбаня.** Желех.

Ко́вбчик, ка, *м.* Ум. отъ **ко́вбок.**

Ковга́н, на, *м.* 1) Кусокъ льда или облитаго водой и замороженнаго **кізяка́,** на которомъ дѣти катаются съ горъ. 2) **Кабанъ.** Мнж. 89. Харьк. г.

Ко́вганка, ки, *ж.* 1) Деревянная ступка для толченія сала. *Ковганка салу переводчиця.* Ном. № 10297. *Сала... чорт-ма в ковганці.* К. МБ. III. 241. 2)=**Ковган 1.** КС. 1887. VI. 482.

Ковдо́ба, би, *ж.* Озерцо.

Ковдо́вбина, ни, *ж.*=**Колодовбина.** Левч.

Ко́вдра, ри и **ко́вдря, рі,** *ж.* Одѣяло. Котл. Ен. Слов. Г. Барв. 363. Въ крестьянскомъ быту очень плотное **рядно́,** служащее одѣяломъ или подстилкой вмѣсто тюфяка. Вас. 168.

Ковер́, вра́, *м.* 1) Коверъ. Вас. 171. *Од свата до свата доріжка устлата шитими коврами.* МУЕ. III. 102. 2) Одѣяло. Мил. 162. Ум. **Ковер́ець.** *На віз посадила та ковериом заслала.* МУЕ. III. 159. *Ночувала, моя матінко, під ковериом.* Мил. 162.

Коверза́, зи́, *ж.* 1) Раздумье, размышленіе. *Об миленькій своїй дитині водив по мізку коверзу.* Котл. Ен. III. 68 и Слов. 2) Чепуха. *Лемішка хотів і собі закидати по московській... але замолов таку коверзу, що тільки сам махнув рукою.* Левиц. I. 332.

Коверзува́ти, зу́ю, еш, *гл.* 1) Умствовать, измышлять, стараться. *Розумом мирським гріховно коверзує.* К. М. Х. 18. *Як уже він не коверзував, щоб вирятувать його, а нічого не здужав вигадать.* Стор. 2) Привередничать, капризничать. *Навісноголовий Васюта коверзував - коверзував, далі таке вигадав, що ледві й сам не пропав.* К. ЧР. 300. *Було шляхта знай чваниться, день і ніч гуляє та королем коверзує.* Шевч. 130. 3)—**над ким.** Издѣваться, помыкать. *Отак уранці жид поганий над козаком коверзував.* Шевч. 132. *Ще гірш надо мною коверзує вона, ще гірш варить з мене воду.* МВ. (О. 1862. III. 68).

Ковериово́вий, а, е. Ковровый. *Ковериові (барвні) лежники.* Шух. I. 98.

Ко́взалка, ки, *ж.* Катокъ на льду. Мил. 55.

Ко́взати, заю, еш, *гл.* Дѣлать скользкимъ, гладить, тереть. *Не ковзай підлоги ногами.*

Ко́взатися, заюся, ешся, *гл.* Скользить, кататься по льду. *Не ковзайся, бо підошви в чоботях попротираєш.*

Ковзе́лиця, ці, *ж.* Гололедица. *От ковзелиця, - насилу до хлівчика дійшла.* Черниг. у.

Ковзки́й, а́, е́. Скользкій. *Реміняка плавка, ковзка, до дерева не пристає.* Чигир. у.

Ко́взко, *нар.* Скользко.

Ковзу́н, на, *м.* Ползающій ребенокъ.

Ковзь! *меж.* Скользь!

Ковиза́, зи́, *ж.* Бочарный инструментъ для сгибанія обручей. Сумск. у. Ум. **Ковизка.**

Ковизи́тися, жу́ся, зи́шся, *гл.*=**Комизитися.** Сим. 213.

Ковизка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ковиза́.** 2) Палка съ загнутымъ концемъ, разновидность **кийка́.** *От ідуть льодом, а дід ходе з ковизкою... Як учеше* (по льду) *ко-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

визкою, так селезень і вкипів. Мнж. 119. Въ игрѣ въ **свинку** ею гоняютъ **свинку.** Мнж. 182.

Ковила́, ли́, *ж.*=**Тирса**. *Ковила, що стелеться по широких степах.* О. 1862. IV. 90.

Ковінька, ки, *ж.* 1) Палка съ загнутымъ концомъ. Родъ дѣтской игры, въ которой **ковінькою** гоняется обрубокъ дерева или камешекъ. Сим. 6. Отъ этой игры выраженіе: **на́ руку ковінька.** Какъ разъ того и надо. Какъ разъ кстати. Сим. 6. *Нашому Нечипору на руку ковінька.* Ном. *Марусі на руку ковінька,—мерщій з хати.* Кв. I. 49.

Ко́вмір, ра, *м.* Воротникъ. *У його на сертуці був червоний ковмір.* Ком. П.

Ко́вмо, ма, *с.* Вязка конопли или льна.

Ко́внір, ра, *м.*=**Ковмір**. *Козак звик червону стрічку в ковнірі носити.* К. ЧР. 327. Ум. **Ковніре́ць.** *А в нашого Василя... вишиваний ковнірець.* Чуб. V. 1115.

Ководка, ки, *ж.* Позвонокъ (спинной). Вх. Лем 426.

Ко́ворот, ту, *м.* 1) Коловоротъ. *Язик як на кованому гуляє.* Ном. № 12972. 2) Ворота, которыми запираются выходныя улицы изъ села для охраненія полей отъ домашнихъ животныхъ. КС. 1893. V. 275. Рудч. Ск. II. 171.

Ковпа́к, ка́, *м.* 1) Колпакъ, шапка. *От тепер я козак, що на мені червоний ковпак.* Мет. 194. 2) Родъ посуды? *Як я була в свого батька дівкою, то вмивалася з ковпака орілкою, а втиралася білою хустиною.* Грин. III. 358. Ум. **Ковпачо́к.** *Ізігнувся і підскочив, ще й поправив ковпачок.* Чуб. V. 20.

Ковта́ти, та́ю, єш, одн. в. **ковтну́ти, ну́, не́ш**, *гл.* Глотать, глотнуть. *Мовчав він, мовчав, тілько знай сльози ковтає.* Кв. I. 57. *Бідна Леся мабуть добре ковтнула знахарчиного зілля од переполоху.* К. ЧР. 156. **Сли́нку ковта́ти.** Видѣть, какъ другіе ѣдятъ, а самому не имѣть возможности. *Нашому теляті миш слинку ковтати.* Ном. № 1038. Употребляется и въ болѣе широкомъ значеніи: не имѣть возможности сдѣлать желаемаго въ то время, какъ другіе дѣлаютъ.

Ковтки́, кі́в, *мн.* 1) Серьги. О. 1861. XI. Свид. 29. Гол. Од. 60. Шух. I. 130. *В стьожках, в намисті і ковтках тут танцювала викрутасом.* Кот. Ен. 2) Сбившіеся комья шерсти. *Диви, які ковтки он на собаці.* Канев. у.

Ковтну́ти. См. **Ковтати**.

Ковто́к, тка́, *м.* Глотокъ. *Кричить: Енея ледащицю злигаю я в один ковток.* Котл. Ен. VI. 27. *От він ізійшов на низ, щоб ковткув ізо три води ковтнути.* Рудч. Ск. II. 171.

Ковтону́ти, ну́, не́ш, *гл.* Сильно глотнуть. *Сивушки зараз ковтонули по кілишку.* Котл. Ен.

Ковтрушко́вий, а, е. Сдѣланный изъ простой, недостаточно очищенной шерсти. (о сукнѣ).

Ковту́н, на́, *м.* 1) Медиц. Колтунъ, Plica polonica. *Лучче відразу ковтун з голови збути.* Ном. № 4285. *І довгі коси в реп'яхах о поли бились в ковтунах.* Шевч. 340. 2) Вообще сбившіеся въ комья волосы. 3) Комокъ овечьей шерсти, попадающійся при разбираніи ея для чесанія. Вас. 152.

Ковть! *меж*, выражающее глотаніе. Сосниц. у.

Ковтьо́ба, би и **ковтьо́бина, ни**, *ж.* Оставшееся на лукахъ послѣ половодья углубленіе въ землѣ, наполненное водою и заросшее осокою. *А вже кабана то шукай де небудь біля ковтьоби.* Черном. и Крем. у. *Там така тканъ та такі ковтьоби, що й волами звідтіля не виїдеш.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Ковтю́х, ха́, *м.* Карликъ. Вх. Зн. 26.

Ковтя́х, ха́, *м.*=**Ковтун 2**. *В головах ковтяхи.* К. МБ. XII. 276.

Ковче́г, га, *м.* Ковчегъ. *Увійшов Ной у ковчег.* Єв. Л. XVII. 27.

Ко́гут, та, *м.* 1) Пѣтухъ. *Два когути, два дима, дві господині ніколи не погодяться.* Ном. 2) Тетеревъ (у гуцуловъ). Шух. I. 237. 3) Пѣтушье перо на шляпѣ гуцула. Шух. I. 128. Ум. **Когу́тик.** Ув. **Когути́ще.** *Є у мене когутище, що всю нічку кукуріче.* Нп.

Когу́тик, ка, *м.* Ум. отъ **ко́гут.** 1) *Ой морозе, морозоньку, добрий чоловіче! Зморозь того когутика, нехай не кукуріче.* Чуб. V. 113. 2) Самый верхній конецъ **смере́ки.** Шух. I. 176. 3) Узелъ на перевязи снопа. Вх. Зн. 26. 4) Курокъ ружья. Шух. I. 229. 5) Порода продолговатыхъ кислыхъ яблокъ. Вх. Лем. 426. 6) Раст. Convallaria bifolia. Лв. 97.

Когути́ще, ща, *м.* Ув. отъ **ко́гут.**

Когу́тій, я, є. = **Когутячий.** Вх. Лем. 426.

Когу́тячий, а, е. Пѣтушій. Желех.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кода́ш, ша, *м.* Исполняющій обязанность возницы на свадьбѣ (въ Буковинѣ). *Скиньтеся по грошеві, купіть коня кодашеві.* ЗЮЗО. II. 486.

Кодій, дія, *м.* Названіе вола съ толстыми ногами. КС. 1898. VII. 46.

Кодільни́чий, чого, *м.* Тянущій канатъ при вытягиваніи невода. Желех.

Кодкати, каю, еш, *гл.* Кудахтать. Вх. Зн. 26.

Кодкода́ти, ко́джу, диш, *гл.*=**Кодкати**. Вх. Уг. 245.

Ко́дло, ла, *с.* 1) Родъ, племя. *Іродове кодло.* Ном. *А тих може перевелось і кодло, що сими гербами величались* К. ЧР. 54. *Кодло твое пропаде і сам изведешся.* **Щоб твоє́ ко́дло звело́сь! Щоб тебе́ з ко́дла звело́!** (брань). Пусть твой родъ погибнетъ. Ном. № 10202. 2) Порожденіе, выводокъ. *Рече до людей: кодло гадюче!* Єв. Л. Ш. 7.

Ко́дловатий, а, е. Многосемейный. *Усі попи кодловаті, бо книшами годовані.* Подольск. г.

Кодо́ла, ли, *ж.* Канатъ. *А ну, хлопці, до кодоли порон тяти.* Канев. у. **Кодоли,** привязанныя къ крыльямъ невода, имѣютъ названія по имени завѣдывающихъ каждой: **ота́ма́на** и его помощника **крилаша́—ота́ма́нська кодо́ла** и **крила́шська кодо́ла.** Браун. 9.

Ко́дря, рі, *ж.*=**Ковдра**. *Укрийтесь кодрями.* Кобеляк. у.

Ко́єць, ко́йця, *м.* Клѣтка для курей, плетеная или обтянутая сѣткой. ЗЮЗО. I. 288.

Ко́жа, жі, *ж.* Кожа. *Вловіть ту щуку та потіль бить, покіль та щучина кожа облізе.* Рудч. Ск. II. 53.

Кожа́н, на, *м.*=**Кажан**.

Кожане́ць, нця́, *м.* Башмакъ, сдѣланный изъ цѣльнаго куска кожи. *Господи благослови стару бабу на постоли, а молоду на кожанці.* Ном. 8663.

Кожано́к, нка́, *м.* Родъ кожанаго короткаго полушубка, родъ кожаной куртки. *Найстаріший кожушок був у Тупотуна. Він звав його кожанком.* Г. Барв. 304.

Ко́ждий, а, е.=**Кожний**. *Кожда пригода—до мудрости дорога.* Ном. № 1752. *То не можна жінку бити, жінка кожда вгідна.* Гол.

Кождісенький и **кождіський, а, е.**=**Кожнісенький**.

Ко́жен и **ко́жний, а, е.** Каждый, всякій. *Набожний! як би такий кожний, то б увесь світ догори ногами перевернули.* Ном. № 175. *У кожної купи був свій ватажок.* К. ЧР. 355. **Ко́жній сва́щі по ковба́сці.** Посл. Всѣмъ сестрамъ по серьгамъ.

Кожні́сінький, а, е. Каждый безъ исключенія. *І приходила б туди кожнісінький ранок бесідувати з Богом.* Левиц. I. 27.

Кожня́рь, ря́, *м.* Овчинникъ. Гол. Од. 10.

Кожом'я́ка, ки, *м.* Кожевникъ. *А як вийде на Дніпро мочить кожу (бо він кожом'яка), то не одну несе.* ЗОЮР. II. 28.

Кожом'я́ківна, ни, *ж.* Дочь кожевника. *Везе на батьківщину багату кожом'яківну.* Г. Барв. 253.

Кожом'я́цький, а, е. Кожевницкій.

Кожом'я́цтво, ва *с.* Кожевенное ремесло.

Кожу́х, ха, *м.* Тулупъ, шуба. *Казав пан—кожух дам, та й слово його тепле.* Ном. № 4517. *Трудно літом без корови, а зімою без кожуха.* Ном. № 560. Ум. **Кожу́шок.** Ув. **Кожуши́ще.** *Тілько зосталось старе волище, дране кожушище.* Рк. Макс.

Кожуха́рь, ря́, *м.* Портной, шьющій **кожу́хи.** Хотин. у.

Кожуша́нка, ки, *ж.* 1) Женская шуба, покроемъ подобная **сви́ті.** КС. 1893. V. 283. Чуб. VII. 433. *Тілько баба випровадила чорта, зараз натяла на себе кожушанку та й побігла до церкви.* Стор. I. 2. 2) **Ша́пка-кожуша́нка.** Шапка (изъ овчины?). Сим. 198. Ум. **Кожуша́ночка.** *Якось принесла до нас Пилипиха кожушаночку—хвалилася, що добра.* МВ. II. 153.

Кожуша́ний, а, е. Относящійся, свойственный **кожу́ху.** *Кожушана латка за рідного батька.* Ном. № 11162.

Кожуша́ночка, ки, *ж.* Ум. отъ **кожуша́нка.**

Кожуши́на, ни, *ж.* Тулупъ болѣе легкій. Вас. 154. *Ой загину, дівчино, загину, викинь мені вікном кожушину.* Чуб. 5. 57. *То ви, діду Панасе, вміете й кравцювати?.. Пошиете ж мені кожушину, як прийде зіма.* Левиц. I. 101.

Кожуши́ще, ща, *с.* Ув. отъ **кожу́х.**

Кожу́шка, ки, *ж.*=**Кожушанка**. *Думаю потєпти свою кожушку черкасином.* Черниг. у.

Кожу́шно, на, *с.*=**Кожух**. Извѣстно только въ слѣдующей пословицѣ: *Душно!—Скинь кожушно.* Ном. № 14266.

Кожу́шо́к, шка, *м.* Ум. отъ **кожу́х.** 1) *У новеньких кожушках, у сивеньких шапочках,—так гарно повдягані дітки.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Харьк. у. *Послі собі й кожушок справимо.* МВ. 2) Кожа, внѣшняя оболочка нѣкоторыхъ животныхъ. Въ сказкѣ—лягушечья кожа у женщины, превращенной въ лягушку. *Взяла кожушок з себе скинула, вийшла... Знову кожушок наділа і стала такою жабою, як і була.* Рудч. Ск. II. 101. *Кожушок у воші.* Константиногр. у. 3)—**на орісі.** Листоватая плюска у орѣха. Желех. 4) Тонкая кожица поверхъ молока, киселя и пр. Желех. 5) *мн.* Рас. Echinospermum lappula. ЗЮЗО. I. 121.

Коза́, зи́, *ж.* 1) Коза, Сарга. *На похиле дерево і кози скачуть.* Ном. № 4075. **Пішо́в туди́, де ко́зам ро́ги пра́влять.** Пошелъ въ Сибирь. **Кози в зо́лоті пока́зувати.** Прельщать обманчивыми обѣщаніями. *Не кидайтесь ви на ту оману городянську, котора вже тисячу років кози в золоті вам показує.* К. (О. 1861. II. 229). 2) Музыкальный инструментъ, волынка. Мнж. 182. Ном. № 7130. 3) Бурдюкъ. 4) Весенняя игра, состоящая въ томъ, что дѣвушку, изображающую **козу́,** дразнятъ остальныя, она за ними гоняется и какую поймаетъ, та становится **козо́ю.** Чуб. III. 84. 5) Святочное представленіе на рождественск. святк., преимущественно подъ Новый годъ, состоящее въ томъ, что компанія парней, изъ которыхъ одинъ одѣвается **козо́ю,** ходитъ по хатамъ, коза танцуетъ подъ музыку, причемъ поютъ особыя пѣсни. Это называется **води́ти козу́.** Чуб. III. 265. О. 1861. XI—XII, 61. „Черниг. Губ. Вѣд." 1859, № 16. Переносно: **козу́ води́ти**—значитъ пьянствовать долгое время, нѣсколько дней. Грин. I. 237. 6) Тюрьма. *У нас скоро чоловіка спантеличить мирська суєта, то в куну або до кози не сажають.* К. ЧР. 138. *Чоловіка та старшого сина за крадіж у козу посаджено.* Г. Барв. 252. 7) Переяславское названіе семинариста. К. 1887. VI. 485. 8) Выглядывающая изъ носа засохшая сопля. **Ко́зи гна́ти.** Чистить носъ. Кремен. у. 9) Полоса, которую пропалываетъ полольщица. *Як полють, так кожна полільниця жене козу; змагаються, коли яка вузеньку дуже козу жене.* Харьк. 10) **Коза́ сі́кавка.** Рыба Cobitus taenia Шух. I. 29. Ум. **Кі́зка, кі́зонька, кі́зочка, козу́ня.** *А я тую кізоньку пасла та пасла, та моя кізонька добра до масла.* Чуб. V. 1105. *Гоп, гоп, козуню! гоп, гоп, сіренька!* Чуб. Ув. **Козя́ка.** *Ходім, жінко, у нас десь козяка була.* Маркев. 63.

Коза́к, ка́, *м.* 1) Казакъ, воинъ, рыцарь. *Висипали козаченьки з високої гори: попереду козак Хмельницький на воронім коні.* АД. II. 107. *То вело я вам междо собою козака на гетьманство обірати, буде междо вами гетьманувати, вам козацькі порядки давати.* АД. II. 120. *О милий Боже Україні, не дай пропасти на чужині в неволі вольним козакам!* Шевч. 58. 2) Какъ идеалъ рыцаря, прекраснаго въ нравственномъ и физическомъ смыслѣ, слово **коза́к** прилагается въ народной поэзіи ко всякому молодому человѣку. *Ой ти, козаче, ти хрещатий барвінку!* Мет. 87. *Під тією калиною стоїть козак з дівчиною.* Мет. 79. 3)—**чорномо́рський.** Казакъ Кубанскаго казачьяго войска 4) Членъ вольнаго сословія казаковъ въ Черниговск. и Полтавск. губ. МВ. 5) Танецъ. *Парубки... розганяли дівчат як полохливих лебедів і починали козака.* Левиц. I. 15. 6) Названіе красиваго, но хитраго вола. КС. 1898. VII. 46. Ум. **Коза́ченько, козачо́к, козу́ря.** *Зібрав Тарас козаченьків поради прохати.* Шевч. *Буде тобі, моя доню, лихая година, що ти того козаченька щиро полюбила.* Мет. 72. *Козаченьку-барвіночку!* Мет. 8. Ув. **Козарлю́га, козачи́ще.** *Васюринський козарлюга все п'є та гуляє.* ЗОЮР. I. 322. *Козарлюга дуже ручий, жвавий.* Мкр. Н. 30. *Славного війська козачище.* Нп. *Первий запорожець був здоровенний козарлюга.* К. ЧР.

Козаки́н, на, *м.* Козакинъ. *Вийняла жінка з скрині мій милиціонний козакин, що порвалось—позашивала.* Стор. I. 161.

Козакі́в, ко́ва, ве. Принадлежащій козаку. *Ще дівчина дверей не одчинила, козакова пшениця поспіла.* Мет. 28.

Козакома́н, на, *м.* Любитель козаковъ. Слово, введенное Кулишемъ: *Присвят усіх моїх творів землякам-козакоманам.* К. Дз. 100.

Козакува́ння, ня, *с.* Козацкая жизнь. *Господь наустив тебе взятись ізнов до козакування.* К. ЧР. 22.

Козакува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Жить, быть козакомъ. *Не козакувать Миколі, бо не буде у його коня ніколи.* Ном. № 6291.

Козакува́тий, а, е. Имѣющій козацкій нравъ. Желех. *Козакувата руська шляхта.* К. Кр. 14.

Козарлю́га, ги, *м.* Ув. отъ **коза́к.**

Коза́рня, ні, *ж.* Казарма для разсыльныхъ казаковъ въ панскихъ имѣніяхъ. *У тій козарні живуть самі козаки, там сідла козацькі, уздечки, то що.* Черк. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Коза́рь, ря́, *м.* Пастухъ козъ. Шух. I. 190.

Коза́рька, ки, *ж.* Загонъ, сарай для козъ. Вх. Зн. 26.

Коза́цтво, ва, *с.* 1) Казаки. *З Смілянщини, з Чигирина, просте козацтво, старшина на певне діло налетіли.* Шевч. 151. 2) Званіе казака. *Ти свою сиву голову пошануй, коли не шануеш козацтва.* МВ. 3) Молодые люди. *Нашому козацтву хотілося побачити того дива.*

Коза́цький, а, е. 1) Казацкій, принадлежащій казаку. *Не китайкою покрились козацькії очі.* Шевч. 2) Казацкій, рыцарскій, воинскій. *Ой засію я надії і думи високі у козацькій, у лицарській натурі широкій.* К. Досв. **Коза́цьке мо́ре.** Черное море. *Чорне, або по старосвітському Козацьке море.* О. 1862. Ш. 34. **Коза́цьке со́нце.** Луна. *Козацьке сонце високо підбилось угору; зорі вкрили все небо як ризу.* К. ЧР. 147. **Коза́цький залізня́к.** Раст. Phlomis pungens Wild. ЗЮЗО. I. 131.

Козача́, ча́ти, *с.* Дитя казацкое. Желех.

Коза́ченько, ка, *м.* Ум. отъ **коза́к.**

Коза́чизна, ни, *ж.*=**Козаччина.** *Не вернеться козачизна, не встануть гетьмани.* Шевч. II. 2.

Коза́чий, а, е. Казачій. *Сонце гріє, вітер віє на степу козачім.* Шевч.

Козачи́на, ни, *ж.* 1) Молодой человѣкъ, молодецъ. 2) Казакинъ *Мати хотіла одяти його в козачину, в нові крамні штанці.* Левиц. I. 245.

Козачи́ще, ща, *м.* Ув. отъ **коза́к.**

Коза́чка, ки, *ж.* 1) Казачка. *Та хто таке чув, щоб вільна козачка за крепака віддавалась?* МВ. *Скоро стала козачка козацький голос зачувати.* ЗОЮР. 2) Родъ верхней мужской суконной одежды. Чуб. VII. 419. 3)—**піскова́.** Насѣк. Cicindela sylvatica. Вх. Пч. I. 5.

Козачо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **коза́к.** 1) Маленькій казакъ. *Я не царенко, не короленко, я ж отецький синок да панок козачок.* Чуб. III. 281. 2) Прислуга комнатная изъ крѣпостныхъ въ прежнее время. 3) Насѣк. Cerambux. Вх. Пч. I. 5. *Червоні козачки... ворушаться по землі.* Г. Барв. 541. 4) *мн.* Прутики, употребляемые въ дѣтской игрѣ того-же имени. Харьк. г. Ив. 38.

Коза́ччина, ни, *ж.* Казатчина. *Хто не пізнав би тут потомків старого Запорожжя, старої козаччини, одягнутої в мундири.* Левиц. I. 258.

Ко́згирь, рю, *м.*=**Козирь** 3. Терск. обл. Пятигорск. окр.

Козе́л, зла́, *м.* 1) Козелъ. 2) Мальчикъ, состоящій въ качествѣ прислуги и пастуха. Азовск. побережье. 3) Названіе растеній: Boletus luteus L., Heracleum sibiricum L., Pimpinella Saxifraga L. ЗЮЗО. I. 114, 124, 131. 4) Родъ игры. **Козла́ води́ти.** Играть въ масляничную хороводную игру съ пѣснями о козлѣ. Харьк. Ив. 78. 5) Четырехугольный столбъ или подставка для **черіня́** гончарной печи. Вас. 180. 6) *мн.* **Ко́зла.** Козлы. *Стали вряд, а ратища в козла поставили.* ЗОЮР. I. 254. 7) *мн.* **Кі́зли.** Въ гуцульскихъ хатахъ то-же что и **кро́кви,** стропила. Шух. I. 91. Kolb. I. 55.

Козе́лець, льця, *м.* 1) Козелъ. *Вибіг козелець... наставив рожок.* Грин. III. 52. 2) Стативъ въ **виту́шці.** 3) Снарядъ, подкладываемый мельниками подъ рычагъ при подниманіи жернова съ цѣлью ковки послѣдняго. Галиц. Мик. 481. 4)=**Козелок.**

Козе́лок, лка, *м.* Раст. Tragopogon majus L. ЗЮЗО. I. 139.

Козе́льок, лька, *м.*=**Козе́лок.** *Павлик... бігав по степу, гуляв там в гілки, в чурки... їв козельки, щавель.* Левиц. Пов. 150.

Козеня́, ня́ти, *с.* Козленокъ. *Одна козочка з козеням.* Чуб. Ум. **Козеня́тко.** *Дала мені моя мати козу з козенятком.* Чуб. V. 1105.

Кози́нець, нця, *м.* Болѣзнь колѣнъ переднихъ ногъ лошади, отъ чего эти ноги въ колѣняхъ всегда согнуты. Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Кози́ний, а, е. Козиный. *Козиний кожух, а вербові дрова, то й смерть готова.* Грин. I. 237.

Кози́нячий, а, е.=**Козиний.**

Кози́рити, рю, ри́ш (ушима), *гл.* Прясти ушами, насторожить уши (о лошади). О. 1861. V. Слов.

Козири́тися, рю́ся, ри́шся, *гл.* 1) *безл.* Идти картамъ. *Не буду дивиться, нехай козириться.* Мнж. 165. 2) Принимать бравый видъ. *Коло дівки парубонько півнем козириться.* Чуб. III. 178.

Ко́зирь, ря, *м.* 1) Козырь. *До всякої масти козирь.* Ном. № 13551. 2) Картузъ (головной уборъ). *Паробічка в жупанині, на голові козір.* О. 1861. VIII. 19. 3) Желѣзная лопата. Терск. обл. Пятигорск. окр. 4) Бойкій, бравый человѣкъ. *Вже козирь-дівка— не вам рівня.* Шевч. 310. 5) **Ко́зирем стоя́ти, диви́тися.** Стоять въ вызывающей позѣ,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

имѣть вызывающій, задорный видъ. *А то ж як? кажуть, стоячи козирем, міщане.* К. ЧР. 72. Ум. **Козирьо́к.**

Кози́рька, ки, *ж.* Картузъ, шапка съ козырькомъ.

Козирьо́к, ка́, *м.* Ум. отъ **ко́зирь.** 1) Маленькій козырь въ картахъ. *Не буду дивиться, нехай козириться; як під тим козирьком сидить чорт з молотком, він іде і кує, мені козирі дає.* Мнж. 165. 2) Козырекъ (головного убора). Вас. 156. 3) Картузъ (головной уборъ). *Виходить з моїми якийсь пан... Він у козирьку, і той козирьок так і горить, так і горить на йому.* СХО. VIII. 316. *На йому був московський мундір з червоним коміром, козирок з червоною стрічкою навкруги.* Левиц. I. 10. 4) Названіе вола съ рогами, расходящимися въ противоположныя стороны почти горизонтально, кончики которыхъ загнуты внутрь. КС. 1898. VII. 45. Ум. **Козирьо́чок.** *То я б свого миленького по шапці пізнала. Хоть по шапці, не по шапці, то й по козирочку.* Грин. III. 177.

Козиря́ти, ря́ю, ешь, *гл.* 1) Ходить съ козыря (при игрѣ въ карты). 2) Храбриться, козырять. *Одначе як не козиряв, утратив силу над собою.* Мкр. Г. 19.

Кози́ця, ці, *ж.* 1) Коза. 2) Родъ духового инструмента. Гол. II. 458. 3) Насѣк. Pelor blapoides. Вх. Пч. I. 7.

Кози́й, зія́, *м.* Названіе вола съ расходящимися въ стороны рогами, концы которыхъ закручены наружу. КС. 1898. VII. 45.

Ко́злик, ка, *м.* Ум. отъ **козе́л.** 1) Козликъ. *Козлик ускочив у капусту, і вона у капусту.* Рудч. Ск. I. 41. 2) Весенняя игра. Играющіе, взявшись за руки и составивши кругъ, поютъ про козлика. Чуб. III. 89. 3) *мн.* Раст. Pimpinela Saxifraga. L. ЗЮЗО. I. 131.

Козли́на, ни, *ж.* 1) Козье мясо. 2) Козья кожа. *З козлини пошила чоботи.*

Козли́ний, а, е. Козлиный. *Яка в тебе, дідусеньку, козлина борода.* Чуб. V. 843.

Козло́вий, а, е. Козловый.

Козлоно́гий, а, е. Съ козлиными ногами. *...козлоногий п'яний дід.* Шевч. 604.

Козлува́тий, а, е. Съ короткимъ хвостомъ. *Той віл був козлуватий: хвіст одкручено йому колись.* Екатер. у.

Козля́, ля́ти, *с.*=**Кізля.** *Не прийму телиців од тебе, ні козлят з отар твоїх.* К. Псалт. 118.

Козля́чий, а, е. Козлиный. *Хиба ж їм я те м'ясиво, або ж п'ю кріцю козлячу.* К. Псалт. 118.

Ко́зонька, ки, *ж.*=**Кізонька.**

Козоріз, за, *м.* Мясникъ, рѣжущій козъ. Желех.

Ко́зуб, ба, *м.* Лубочная коробка, лукошко. *Коли ти мені муж, то будь мені дуж, а як не гриб, то не лізь у козуб.* Ном. № 9131. **Ко́зубом ста́ти.** Замерзнувъ, сдѣлаться твердымъ какъ кора (о мокрой одеждѣ). *Поки до санок дійшов,* (мокрий) *підрясник козубом став.* Св. Л. 96. Ум. **Козубе́ць.** Вх. Зн. 26.

Козубе́нька, ки, *ж.* Ум. отъ **козубня́.**

Козубня́, ні́, *ж.*=**Козуб.** *Гиря-мокотиря, собаки дражнила; собаки за нею, вона з козубнею.* Ном. № 9281. Ум. **Козубе́нька.** *Да й забрала той овес козубенькою увесь.* Нп. *Із мик плетені козубеньки, з якими ходять по опеньки.* Котл. Ен. IV. 58.

Козу́бка, ки, *ж.*=**Козубня.** *Ото ви мабуть і несли картуз в козубці.* Лебед. у.

Козу́лька, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **козу́ля.** 2) Раст. Gentiana germanica. Лв. 99.

Козу́ля, лі, *ж.* 1) Маленькая корова съ загнутыми назадъ рогами. Желех. Kolb. I. 65. 2) Насѣк. Cerambyx. Желех. 3) Двойной крючекъ для ловли рыбы. Ум. **Козу́лька.**

Козу́ня, ні, *ж.* Ум. отъ **коза́.**

Козу́ря, рі, *м.* Ум. и ласк. отъ **коза́к.** *Лучче б, козурю, моїли мої очі на потилиці стати, так би я міг із-за річки Висли на Україну поглядати.* Макс. (1849). 77.

Козу́хна, ни, *ж.*=**Коза.** *Ой ти, козухна, ой ти, матухна, ти росходися, розвеселися, старому пану у ноги поклонися.* Чуб. III. 266.

Козьодри́ст, ту, *м.* Раст. Galanthus nivalis. Вх. Пч. I. 10.

Коза́, зя́ти, *с.* Козленокъ. Вх. Пч. II. 5.

Коза́ка, ки, *ж.* Ув. отъ **коза́.**

Ко́зячий, а, е.=**Козиний.** *Борони, Боже... від козячого кожуха.* Чуб. I. 231.

Ко́їти, ко́ю, їш, *гл.* Дѣлать, творить (преимущественно дурное). *Се воно коїть не хто, як проклятущий Іванець.* К. ЧР. 75. *Лихо коїти.* Ном. № 2874.

Ко́їтися, їться, *гл. безл.* Происходить, дѣлаться (преимущественно о дурномъ). *На дворі таке коїться, що і виляпуть не можна.* Канев. у. *Якесь іще лихо коїться.* МВ.

Кой, *сз.* Когда, если. *Заплатит ті пан Бог з неба, кой ті найбарже буде*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

треба. Гол. **Так як кой.** Какъ. *Зійди, місячку, зійди, місячку, так як кой млинське коло.* Гол.

Ко́йлити, лю, лиш, *гл.* У днѣстров. скихъ рыбаковъ: складывать канатъ кругами.

Ко́кати, каю, еш, *гл.* Стричь (преимущественно овецъ). Мнж. 182.

Коки́н, на, *м.* Пѣтухъ кохинхинской породы. Вх. Уг. 245.

Коки́ня, ні, *ж.* Курица кохинхинка. *Кокиня мат оброснуті ноги.* Вх. Уг. 245.

Кокиня́к, ка, *м.*=**Кокин.** Вх. Уг. 245.

Коки́ль, ко́лю, *м.*=**Кукіль.** *Не вродила мні пшениця, но кокіль і метлиця.* Чуб. V. 168. *Ходила дівочка по полю, звила собі віночок з кокілю.* Мет. 138.

Коки́рчики, ків, *м. мн.* Раст. Corydalis cava Schweigg. ЗЮЗО. I. 120.

I. Ко́ко, *меж.* Выражаетъ клохтанье курицы. *А курочка коко да коко.* Чуб. V. 113.

II. Ко́ко, ка, *с.* дѣтск. Яйцо.

Кокору́ддя, дя, *с. соб.* Шишки (сосны и пр.). Вх. Уг. 245.

Кокору́дка, ки, *ж.* Шишка (сосн. и пр.). Вх. Уг. 245.

Ко́косом, *нар.* Злобно, искоса. *Дивиться кокосом.* Канев. у.

Ко́кот, та, *м.* Шалунъ, рѣзвое дитя. *Менши кокот, менше клопот.* Ном. № 13591.

Ко́котень, тня, *м.*=**Кокот.** *Мій ти кокотень маленький.* Ном. № 9252.

Кокоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Лепетать, болтать. *Кокотить, як бойко жовточеревий.* Ном. № 12891.

Ко́кош, ша, *м.* Пѣтухъ. *Два кокоші жито молотили, дві курочки чернушечки у млин поносили. Баран меле, баран меле, а цап мірки бере.* Гол. II. 558.

Кокоши́тися, шуся, шишся, *гл.* Важничать, пѣтушиться. Вх. Зн. 26.

Кокоші, кокіш, *ж. мн.* Ноги. *Підгорни свої кокоші, щоб не наступила.* Харьк. г.

Кокоши́ка, ки, *ж.* 1) Курица. 2)—**Зелена́, зеленоно́га.** Пт. Gallinula chloropus. Желех. *Ой на горі, на горі кукала кокошка.* Гол. II. 204. *Гей во моєм городчику зелена кокошка.* Гол. II. 422.

Кокоши́ний, а, е. Кичливый, спесивый. Вх. Зн. 26.

Ко́кус, су, *м.* 1) Коксъ. Славяносерб. у. 2) Раст. Potentilla verna. L. ЗЮЗО. I. 132.

Ко́ла, ли, *ж.* Телѣга. *Вийди, мила, з коли, покажи личенько родові.* Гол. IV. 302.

Колаба́тина, ни, *ж.* = **Калабатина.** *Двори такі великі, буцім це яка колабатина, де баби коноплі пряжать.* Федьк.

Кола́к, ка, *м.* Клыкъ свиной. Вх. Лем. 426. См. **Кло, кловок.**

Кола́т, ту, *м.* Стукъ. Kolb. I. 82.

Колата́ти, чу, чеш, *гл.*=**Калатати.** О сердцѣ: биться, колотиться. *Тота скаче, тота плаче, а в тамтої серце колаче.* Гол. III. 56.

Кола́ч, ча́, *м.* 1) Калачъ, крендель, вообще бѣлый хлѣбъ. Желех. Kolb. I. 52. 2)—**си́ріний.** Кушанье: овечій творогъ лѣпится въ формѣ круглаго хлѣба съ отверстіемъ по срединѣ и затѣмъ варится въ маслѣ. Шух. I. 100. 216. 3) Родъ посуды: глиняная труба, согнутая въ видѣ кольца, съ горлышкомъ; употребляется для водки и носится на шнуркѣ черезъ плечо. Шух. 1. 270. 4) Свясло, витень изъ сѣна длинный, которымъ обматывается на верху стога конецъ **остреви́,** чтобы дождь не проникалъ внутрь стога по **остреві́.** Шух. I. 170. Ум. **Кола́чик.** *Та він мі принесе колачик біленький.* Гол. I. 337.

Кола́чини, чин, *ж. мн.* Четвертый день свадьбы (въ Галиціи), когда новобрачные получаютъ подарки. Kolb. I. 311.

Кола́чиння, ня, *с.*=**Колачини.** *У тиждень було у нас колачиння.* Федьк.

Ко́лдра, ри, *ж.*=**Ковдра.** *Тещенька зятя женала, колдрами двір застилала.* Гол. IV. 290.

Ко́лейка, ки, *ж.* Ум. отъ **колія.**

Колесни́ця, ці, *ж.* Колесница. *І на возах, на колесницях із Колізея, із різниці святії вивезли тіла.* Шевч. 616.

Коле́сня, ні, *ж.* 1) Станокъ для навода спицъ въ ободѣ. См. **Стелю́га.** 2) Колесная мастерская.

Ко́лесо, са, *с.* 1) Кругъ. *Колесом сонечко вгору йде.* Грин. III. 533. 2) Колесо въ экипажѣ, машинѣ, мебели. *А вони окаянні коней зупиняють, у колесах спиці рубають.* К. ЧР. *Дивися, які баюри колісьми повироблювано.* Харьк. *Скрині такі на колесах, що було перехилишся та й дна рукою не достанеш.* МВ. **Ко́лесо млино́ве, ко́лесо мли́нське** (Галиц.). Мик. 480. Колесо водяной мельницы. **К. водяне́.** Наружное колесо водяной мельницы. Мик. 480. Тоже значитъ и **надві́рне ко́лесо.** Черниг. у. **К. пале́чне (пале́шне).** Внутреннее колесо водяной мельницы, приводящее въ движеніе шестерню. Мик. 480. Черниг. у. **К. замахове́.** Часть ткацкаго станка. МУЕ. III. 24. 3) Люди, ставшіе въ кружокъ (на

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сходкѣ, въ собраніи казацкой **ра́ди** и пр. *Увесь поїзд із музиками іде за молодим і стає коло діжи кругом—колесом.* МУЕ. 113. *Посеред колеса,--а колесо одзначили таке, що з одного краю до другого ледві можно було що почути...—стояв стіл під турецьким килимом. На столі лежала булава Брюховецького з бунчуком і корогвою.* К. ЧР. 334. **Віщо́ве ко́лесо, су́днє ко́лесо.** Собраніе запорожскихъ казаковъ для суда надъ товарищами. *Курінне отамання і всяка старшина кінчали первий обід віщового колеса.* К. ЧР. 270. *Посеред суднього колеса стояв Кирило Тур.* К. ЧР. 269. **Ра́днє ко́лесо.** То-же собраніе для рѣшенія дѣлъ. *Кругом раднього колеса крик і гомін.* К. ЧР. 335. 4) Рядъ вѣтвей, идущихъ вокругъ ствола дерева приблизительно на одинаковой высотѣ. Шух. I. 224. 5) Игра. Также: **ко́лесо дурне́.** Игра состоитъ въ томъ, что взявшіяся за руки дѣти составляютъ вращающійся кругъ, постоянно выворачивающійся то внутрь, то наружу. Ив. 48. Маркев. 73. Ум. **Коле́сонько, колісце́, колісча́, колісча́тко.** *А з мене, березоньки, колесонька будуть.* Чуб. 5. 111.

Колесува́ти, су́ю, еш, *гл.* Колесовать. *Відьом же тут колесували і всіх шептух і ворожок.* Котл. Ен.

Ко́лечко, ка, *с.* Ум. отъ **ко́ло.**

Коле́шня, ні, *ж.* Каретный сарай; также и для скота подъ одной крышей съ хатой. Шух. I. 106, 189. Иногда—пристройка при хатѣ, гдѣ рубятъ и складываютъ дрова. Волын. г.

Коли́, *нар.* и *сз.* 1) Когда. *Сину мій, коли приїдеш до нас?* Макс. *Коли хліб, тоді й розум.* Ном. № 1364. *Коли б же се було?* **Єсть мені коли́!** Мнѣ некогда. 2) Если. *Коли ти будеш вірно пробувати, будуть тебе козаки поважати.* Макс. *Стоїть вода у кубочку, коли хоч—напийся.* Макс. 3) Вдругъ. *Коли виводять мого чоловіка.* МВ. (О. 1862. III. 72). 4) **Коли-б.** Какъ-бы. *На мене він не нарікатиме, а от коли б ви його не зневажили.* К. ЧР. 5) **Коли-б.** Пусть, чтобъ. *Коли-б же ви, воронії коні, а походу не сходили, як ви мою головоньку навіки втопили.* Макс. 6) **Коли ось.** Какъ вотъ. *Коли ось лежить дві дороги.* 7) **Коли не.** Какъ. *Кабан коли не розбіжиться з перестраху, коли (не) вдариться об дуб.* Рудч. Ск. I. 23. 8) **Коли́-не-коли́.** Изрѣдка. *Сонце темніє в ряди-годи, коли-не-коли.* Ком. II. 9) **А коли́, то.** А иногда. *Добрі люде її не забували: то стара тітка прийде, розважить, то дівчатка прибіжать нащебечуть, а коли, то й за собою витягнуть.* МВ. 10) **Коли́ ра́зом** Какъ вдругъ. *Живемо ми отакеньки собі приязненько та любо. Коли разом я помічати стала, що Парася щось сама собі думає.* МВ.

Коли́ба, би, *ж.* 1) Пастушій шалашъ. Желех. 2) Зимнее жилище древорубовъ-гуцуловъ; строится въ формѣ восьмиугольника, безъ оконъ и потолка, съ отверстіемъ въ верхушкѣ пирамидальной крыши для прохода дыму. Шух. I. 173, 174. Ум. **Коли́бочка.** *Добре тому то Бог дає, що на горі конарь має, а в долині колибочку, серед села фраєрочку.* Гол.

Коливáння, ня, *с.* Колебаніе, качаніе.

Коливáти, вáю, еш, *гл.* 1) Колебать, качать. *Стоїть дід над водою, коливає бородою.* Ном., стр. 296, № 207. *Верби та садовина поперехилялись через тини та коливають віттям, куди вітер віє.* О. 1862. IX. 60. 2) Идти медленно; идти переваливаясь. *Стара пані немов одужала: коливає з кімнати до кімнати, виглядає у кожне віконце.* МВ. (О. 1862. III. 35).

Коливáтися, вáюся, ешся, *гл.* Колыхаться, качаться. *Ой у полі билиночка коливається.* Нп.

Ко́ливо, ва, *с.* Кутья, канунъ. *Царство небесне, пером земля!.. (примовляють, як їдять коливо).* Ном. № 252.

Коли́воро́т, ту, *м.*=**Коловорот.** *Коливорот—ще й помальований зеленим—на ланцюгах ходив, обкований був. І на стовпі бляшане півпівника: куди вітер, туди й він обертався та черпинькав.* Св. Л. 77.

Колиса́нка, ки, *ж.*=**Колиска 1.** Ум. **Колиса́ной(нь)ка.** *В тих яворах висить скобойка, а в тій скобойці колисанойка, в тій колисанці сам милий Господь.* Гол. II. 41.

Колиса́ти, шу́, шеш, *гл.* 1) Колыхать. 2) Качать въ люлькѣ. *Теща дитя колисала.* Гол. I. 43. *Колисала мама сина, свого чорнобривця.* КС. 1893. VII. 82.

Колиса́тися, шу́ся, шешся, *гл.* Колыхаться. *Усе чутніш плескавсь та колисавсь Дніпро.* МВ. III. 98.

Коли́ска, ки, *ж.* 1) Люлька, колыбель. *Яке в колиску, таке в могилку.* Ном. № 3212. 2) Качели. *Хочете... гуляти, ідіть до колиски, та тільки самі не колишіться.* Кв. I. 75. Ум. **Коли́сочка.** *Мальована колисочка, засни мала дитиночка.* Макс. (1849). 105.

Коли́сь, *нар.* 1) Когда-то, нѣкогда,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

прежде. *Була колись шляхетчина.* Шевч. *Колись і ти був в такій неволі, як ми тепера.* Макс. *Щоб народ дивився та не забував, як колись за батьків та за дідів діялось.* К. ЧР. 2) Когда-нибудь. *Нароблять вони колись нам до сто чортів лиха.* Стор. 3) Какъ-то разъ. *Колись прихожу, а він такий гнівний.*

Колиха́лочка, ки, *ж.* Та, которая качаетъ колыбель (няня). *І до печі куховарку найняв, і до пива пивоварочку, до колиски колихалочку.* Чуб. V. 1122.

Колиха́ння, ня, *с.* Колебаніе, качаніе.

Колиха́ти, шу́, шеш, одн. в. **колихну́ти, хну́, не́ш**, *гл.* 1) Качать, качнуть, колебать. *Як тії струни колихнеш.* Руд. 2)=**Колисати 2.** *Прийшлося тещі зятнії діти колихати.* Ном. № 4910. *Там я буду ночувати, дитиночку колихати.* Мет. 3) Качать на качеляхъ.

Колиха́тися, шу́ся, шешся, одн. в. **колихну́тися, ну́ся, не́шся**, *гл.* 1) Колыхаться, качаться. *Ой у полі билиночка колихається.* Нп. *Кладочка така хистка, що вся так і колишеться.* 2) Качаться въ люлькѣ. 3) Качаться на качеляхъ.

Коли́шній, я, є. Прошедшій, бывшій когда-то. *Згада козак колишнє, згада та й заплаче.* Шевч. *Оповідаю дещо про колишніх крепаків.* О. 1862. I. 61. **Бо-зна-коли́шній.** Давно прошедшій. *Бо-зна колишнії звичаї в душі своїй перебіраю.* Шевч. **Чорт-зна-коли́шній.** Очень давній. *Борщ оскомистий, чорт-зна-колишній.* ЗОЮР. I. 217.

Коли́шнійсь, няясь, неєсь.=Колишній. *Озвалась, блиснувши очима, колишнясь краля.* Г. Барв. 426. Левиц. Пов. 174.

Коліївщина, ни, *ж.* Гайдамаччина. *Батько діда просить, щоб той росказав про коліївщину, як колись бувало, як Залізняк, Гонта ляхів покарав.* Шевч. 205.

Коли́й, лія́, *м.* 1) Мясникъ, рѣжущій свиней. Херсон. г. 2) Эпитетъ гайдамакъ. *А коліям нічим стрілять—куль нема.* К. ЗОЮР. I. 135.

Колімажарь, ря, *м.* Продающій мазь для колесъ, деготь. Вх. Уг. 245.

Коліне́чко, ка, *с.* Ум. отъ **коліно.**

Коліне́кувати́й, а, е. Колѣнчатый.

Коліно, на, *с.* 1) Колѣно. *Жупанина по коліна, пошита до діла.* Мет. 38. 2) Родъ, происхожденіе. *Одно—що вона пані великого коліна, а друге—що з прадіда ляшка.* К. ЧР. 317. 3) Поколѣніе. *Через тебе і твого потомка благословлятимуться усі коліна на землі.* Опат. 49. 4) Изгибъ (рѣки и пр.). *Коліно трохи було: так іти прямо, а потім повернуть у бік коліном.* Екатер. у. 5) Переходъ голоса при пѣніи. *Не попадеш пісні: на коліна крута.* Харьк. г. Ум. **Коліне́чко, коліне́це.** *Первий раз ступив* (у воду) *по колінечка, другий раз ступив—як під рученьки.* Грин. III. 279.

Коління, ня, *с. соб.* Колѣни. *На коління падають, владиці Богу честь дають.* Чуб.

Коліну́ва́тий, а, е. 1) Колѣнчатый. 2) Извилистый. *Колінувата річка.*

Коліне́це, ця, *с.* 1) Ум. отъ **коліно** 1 и 4. *Посип пшінця по колінця, водиці по крильця.* Мет. 23. *Рось вирвалась з неволі, як гадючка тричі зверетенилась колінцями на зеленій траві.* Левиц. I. 93. 2) Колѣнце въ стеблѣ односѣменодольныхъ растеній, изъ котораго начинается листъ. Харьк. г.

Коліне́частий, а, е. Колѣнчатый.

Коліне́чик, ка, *м.* Колѣнце въ стеблѣ. *Ой стерегла я жита, пшаниці... Щоб з колосочка не видзьобало, щоб колінчика не виломало.* Чуб. III. 454. См. **Коліне́це 2.**

Коліне́чити, чу, чиш, *гл.* Бить (колѣномъ?) *Ну, вже він мене колінчив, колінчив після сього.* Г. Барв. 302. *Звалив його, колінчив уже, колінчив, стілько йому схотілось.* Мнж. 91.

Ко́лір, ру, *м.* Цвѣтъ. *Санько розмальовав той кружок усякими кольорами.* Ком. II. 85.

Колісни́к, ка́, *м.* Колесникъ. Чуб. I. 258. Вас. 146.

Колісни́цтво, ва, *с.* Ремесло колесника. О. 1862. I. 52.

Колісни́ця, ці, *ж.* 1) Колесница (только въ литературномъ языкѣ). См. **Колесни́ця.** 2) и *мн.* **Колісни́ці=Колішня.** Шух. I. 165.

Колісня́, ні́, *ж.* 1)=**Колішня.** 2) *мн.* **Колісні́.** Родъ вышивокъ. Kolb. I. 48.

Колісце́, ця́, *с.* Ум. отъ **ко́лесо.** 1) Вообще маленькій кружокъ, маленькое колесо въ значеніяхъ 1—4 слова колесо. *Колісце у млині. Одчиніться, ворітця, одкотіться, колісця.* Мет. 171. *Колесцем, бояре, колесцем!* МУЕ. III. 113. 2) Въ блокѣ: каточекъ съ углубленіемъ для веревки. Шух. I 162, 256.

Колісча́, ча́ти, *с.=Колісце.* Костантиногр. у. Ум. **Колісча́тко.**

Колісча́стий и колісча́тий, а, е. 1) Круглый. *Сонце круглобоке як кавун, а не як корж; бо коли б воно було тільки ко-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лісчасте, а не опукле, то ми б побачили завжди повний круг. Ком. I 22. 2) На колесахъ. *Колісчата скриня.* Левиц. I. 184. 3) Узорный. *Запасочка ж моя колісчаста... стрічечки мої блакитнії.* Кв. II. 15. *Були і в... картацьких плахтах з колісчастими запасками спереду.* О. 1862. IX. 62.

Колісча́тко, ка, *с.* Ум. отъ **колісча́**. 1) Рѣзецъ для тѣста. 2) *мн.* Родъ прошвы или вышивки на бѣльѣ. Чуб. VII. 415.

Коліш, ша, *м.* Колесо на валу (надъ колодеземъ)? *Колішем тягнуть воду.* Вх. Зн. 27.

Коліше́нний, а, е. (О волахъ). **Колішенні воли́.** Первая пара воловъ въ плугѣ, идущая возлѣ колесъ. *Запрігі він п'ять,— нема шостого колішенного, борознього.* Рудч. Ск. I. 182.

Колішня́, ні, *ж.* Двухколесный передокъ плуга. Чуб. 7. 398, 399.

Ко́лія, лії, *ж.* 1) Колея. *Держи по колії.* 2) Желѣзная дорога, рельсы. *Так і преться машина по колії.* Ромен. у. 3) Порядокъ, очередь. *Тепер прийшла колія, так треба йти.* Ум. **Ко́лійка.** *Ой пійду я, пійду дорогою широкою, ой гляну я, ой паду я в колійку глибокую.* Мет. 65.

I. Ко́ло, ла, *с.* 1) Кругъ. *Ой колом, колом до гори місяць (сонце) іде.* Рк. Макс. 2) Колесо. *Ой зійди, зійди, ясний місяцю, як млиновеє коло.* Чуб. 3) Въ ткацкомъ станкѣ то-же, что и **ко́лесо** у передняго **навоя.** См. **Навій.** Вас. 165. 4) Поставъ (мельницы). *Млин з двома колами.* Черниг. у. КС. 1883. VII. 508—517. 5)=**Колесо 3.** *Дівчата стали у коло.* Мир. Пов. 144. Ум. **Ко́лечко.** Желех.

II. Коло, *пред.* 1) Около, вокругъ. *Чи не той то хміль, що коло тичини в'ється?* Макс. (1849). 96. *Кайдани-залізо ноги повривало, біле тіло козацьке-молодецьке коло жовтої кости пошмуляло.* АД. I. 89. 2) Возлѣ, подлѣ. *Заховаю змію люту коло свого серця.* Шевч. *Звелів їх садовити купа коло купи.* Єв. Мр. VI. 39. 3) **Коло чо́го ходи́ти.** Заниматься чѣмъ либо. **Коло ко́го ходи́ти.** Заботиться о комъ, присматривать за кѣмъ.

Колоба́тина, ни, *ж.*=**Калабатина.** *Як попав я в колобатину, то й не мігвилізти.* Чуб. I. 215.

Колови́й, а́, е́. Круговой. **Колова́.** Въ шлеѣ: круговой ремень, къ которому пришиты откосные ремни. **Колова́ сви́та.** См. **Свита.** Вас. 154.

Коловóдник, ка, *м.* Птица: лонзикъ, Totanus. Вх. Зн. 27.

Ко́ловоріт и ко́ловорот, роту, *м.*= 1)=**Коворот 2.** 2) Верхняя подвижная (вращающаяся) подушка на передней оси телѣги. Kolb. I. 67. 3) Бревно, которымъ поворачивается вѣтряная мельница. Залюбовск.

Колóда, ди, *ж.* 1) Колода, бревно. *Чи на полі під копою сина забавляє, чи в діброві з під колоди вовка виглядає.* Шевч. 77. *На колоді сиділи музики з скрипками, цимбалами.* Левиц. I. 15. 2) См. **Реваш.** Шух. I. 209. 3) Составная часть **п'ял.** Шух. I. 254. См. **П'яла.** 4)=**Диби.** *Запишався, як Берко в колоді.* Ном. № 2474. 5) Въ ручной мельницѣ: толстая доска, на которой, въ углубленіи лежатъ жернова. Шух. I. 146. 6) Ступа. Колода съ выдолбленнымъ углубленіемъ или углубленіями, въ которыя бьютъ песты,—въ различныхъ снарядахъ: въ ступѣ, толчеѣ, въ сукновальнѣ, маслобойнѣ и пр. Шух. I. 161, 162, 163. Мик. 481. Вас 172. 7) Длинное корыто у колодезя—выдолбленное или изъ досокъ. *Приверни коней до колоди.* Харьк. 8) Улей. 9) Колода картъ. 10) У горшечниковъ: партія мисокъ, до 35 штукъ, вложенныхъ одна въ другую; ставится бокомъ въ гончарную печь. Вас. 180. 11) Стадо овецъ, идущее тѣсно. *Колода—отара, як іде тісно, не в роспаш.* О. 1862. V. Кух. 38. Ум. **Колóдка, колóдочка.**

Колобóк, бка́, *м.* Лепешка круглой формы. *Баба... витопила в печі, замісила яйцями борошно... спекла колобок.* Рудч. Ск. II. 2.

Колоброди́ти, джу, дить, *гл.* Куралесить. *Еней тут добре колобродив і всіх на чудо потрошив.* Котл. Ен. *Цілу нічку колобродить, за собою челядь водить.* Нп.

Колóватень, тня, *м.* Отдѣльно выросшій и потому вѣтвистый, развѣсистый стебель конопли. Желех.

Колóватиця, ці, *ж.* 1)=**Коловатень.** 2) Вертячка, веретенница (овечья болѣзнь). Желех.

Колóватниця, ці, *ж.*=**Коловатень.** Гол. Од. 35.

Ко́ловатній, я, е. Ко́ловатне зі́лля. Раст. Silybum Marianum. Шух. I. 22.

Ко́ловертень, тня, *м.*=**Коловерть.**

Ко́ловерть, ті, *ж.* Водоворотъ.

Колодáч, ча́, *м.* Большой ножъ. КС. 1887. VII. 474. Ножъ, носимый въ нож-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нахъ на поясѣ. Чуб. VII. 418. Ум. **Колода́чик.** Вх. Зн. 27.

Колоддя́, дя́, *с. соб.* отъ **коло́да.** *Я закладав комори й хату з віковічного дубового колоддя на два людські віки.* Левиц. I. 374.

Колоди́тися, джу́ся, дишся, *гл.*= **Кородитися.** *Вона ще звечора стала колодитися на поперек, що болить.* Зѣньк. у. Залюбовск.

Коло́диця, ці, *ж.* Ступица въ колесѣ. Вас. 147. См. **Колодка.**

Колоді́й, дія́, *м.* 1) Колесникъ. Левч. *Ходи, ходи, колодію, зо мнов ночувати.* Гол. II. 470. 2)=**Колодач.** *Я йому такого колодія викував, що хоч куди.* Хата, 122. 3) Понедѣльникъ сырной недѣли, когда привязываютъ **коло́дку 2.** Ном. № 528. **Справля́ти колодія́.** Пировать, выпивать на деньги, полученныя какъ выкупъ отъ **коло́дки.** О. 1861. X. Свидн. 62.

Коло́дка, ки, *ж.* Ум. отъ **коло́да.** 1) Небольшая колода. *А-а, котку! не лізь на колодку, бо заб'єш головку.* Макс. (1849). 103. Сложенныя у дворовъ на улицѣ бревна обыкновенно служатъ мѣстомъ собранія крестьянъ (преимущественно молодежи) въ праздничный день; поэтому—*усі хлопці на колодці, а мого не має.* Мет. 10. *Гриць... устав з колодки.* Г. Барв. 451. 2) Обрубокъ дерева, привязываемый женщиной неженатому мужчинѣ въ понедѣльникъ сырной недѣли; мужчина долженъ **воло чи́ти коло́дку,** пока не откупится. Маркев. 2. О. 1861. X. Свидн. 63. **Віддава́ти коло́дку.** Обычай, по которому въ день Пасхи дѣвушка, христосуясь, не обмѣнивается съ парнемъ писанкой, а только даетъ ее ему, за что парень долженъ ей **найня́ти тане́ць,** т. е. музыку къ танцамъ. О. 1861. X. Свид. 60, 62. 3)=**Колода 4.** *Скручують йому руки і забивають у колодку.* Левиц. I. 41. 4)=**Колода 8.** *Тутечки у його велика пасіка була,—колодок з двісті.* Стор. 56. 5) Ступица въ колесѣ. Рудч. Чп. 250. 6) У кожевниковъ: рукоять **шкафи́,** скребка для кожъ. См. **Шкафа.** Шух. I. 253. 7) У гребенщиковъ: часть рога, соотвѣтствующая охвату рукой. Вас. 163. 8) Висячій замокъ. 9) Кадыкъ, головка дыхательнаго горла. Вх. Уг. 246. Ум. **Коло́дочка.**

Коло́дник, ка, *м.* Арестантъ. *Посадив Іосифа в темницю, де сиділи царські колодники.* Опат. 62.

Колодо́вбина, ни, *ж.* Выбой, ухабъ. Желех.

Коло́дочка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **коло́дка** въ указанныхъ значеніяхъ. 2) Черенокъ ножа. Г. Барв. 463. 3) Подборъ деревянный, обтянутый кожей. Чуб. VII. 431. *Ввійшов молодий парубок в крамній сіренькій козачині, в чоботях на колодочках.* Левиц. Пов. 181. 4) Деревянная выпуклая часть сѣделки,—къ ней прикрѣплены металлическія дужки для пропуска черезсѣдельника. Вас. 160.

Ко́лодрочка, ки, *ж.* Ум. отъ **ко́лдра.** *Ходи ж, моя доню, до хати: час тобі на посаг сідати!—Постеліть колодрочку,—я вийду.* Гол. II. 100.

Колодю́х, ха, *м.* Раст. Rubus caesius. Лв. 101. См. **Деринник.**

Коло́дязний, а, е. Колодезный. *Замиті́ли хати, колодязні цямриння, садки і городи.* МВ. I. 13. *Високо вгору піднімалися колодязні журавлі.* Левиц. Пов. 144. *Колодязна вода.*

Коло́дязь, зя, *м.* Колодецъ. *В яру бачила вона колодязі з високими журавлями.* Левиц. I. 514.

Колодя́ччя, чя, *с. соб.*=**Колоддя.** *Все те мертвим сном спить, пороскидане як колодяччя.* Мир. ХРВ. 269.

Колокі́л, ко́лу, *м.* 1) Колоколъ. *Ой чия ж тут беседа тут вечеряє весела? Бийте коли, все колоколи, колоколи кованії у нас госте проханії.* ХС. VII. 425. 2) Звонокъ на шеѣ коровы, козы. Вх. Зн. 27. Ум. **Колокі́лок.**

Колокі́локъ, лка, *м.* 1) Ум. отъ **колокі́л.** 2) *мн.* Родъ прически дѣвушекъ съ **зубчастим** проборомъ. Чуб. VII. 423.

Колокі́льце, ця, *с.* Бубенчикъ? *А-а лолечки! шовковії вірвечки, золотії бильця, срібні колокільця, мальована колисочка: засни, мала дитиночка!* Макс. (1849). 105.

Коломáзник, ка, *м.* = **Колімажарь.** Угор.

Коло́мазь, зі, *ж.* Деготь, скопляющійся на осяхъ; вообще деготь и мазь для колесъ.

Коломи́ець, ми́йця, *м.* 1) Житель Коломыйскаго округа. 2) Добывающій соль. *Ой чи ти козак, чи ти чумак, чи ти коломиець? передай мені хоть сухарь на гостинець.* Нп. Значеніе слова видно изъ слѣдующихъ стиховъ Климентія: *Торяники велику працю подіймають, паче коломийців, що гуски виробляють.* О. 1861. I. 226.

Коломи́йка, ки, *ж.* 1) Жительница Коломыйскаго округа. *Ой славная коломийка*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

по дворі ходила. Чуб. IV. 492. 2) Особый родъ пѣсенъ въ Галиціи, Буковинѣ и Угорской Руси, получившій свое названіе отъ г. Коломыи, гдѣ онѣ наиболѣе распространены; каждая пѣсня состоитъ изъ 2—6 стиховъ въ 14 слоговъ каждый, съ цезурой послѣ 8-го стиха. *Як я тую коломийку зачую, через тую коломийку дома не ночую.* Гол. См. Сумцовъ. Коломыйки. КС. 1886. IV. 3) Танецъ въ Галиціи и Угорск. Руси. Де-Волланъ, Угро-русскія пѣни. 16. 4)=**Клепаня.** Шапка эта такъ называется въ Галиціи по той причинѣ, что ее носятъ въ Коломыйскомъ округѣ. Гол. Од. 69. 5) Родъ сумки шерстяной, носимой гуцулами-мужчинами черезъ плечо. То-же, что и **дзьобенка.** Kolb. I. 37.

Коломи́йський, а, е. Коломыйскій.

Коломи́я, ми́ї, *ж.* 1) Глубокій выбой, наполненный водой. 2) Городъ Коломыя.

Коломі́тний, а, е.=Каломутний.

Колонизува́ти, зу́ю, еш, *гл.* Колонизовать. *Колонизують Кавказ козаками.* О. 1862. X. 111.

Колони́ст, та, *м.* Колонистъ. *Тут тих колоністів німців багато.* Херс. *На гетьманських могилах колоністи німці насадили картоплі.* Левиц. Пов. 367.

Коло́нія, нії, *ж.* Колонія. *Він по німецьких колоніях у наймах жив.* Херс. г. *Біля Москви хотіли нашкодить усім німцям,—ціла б то їх колонія завелась там.* О. 1862. V. 45.

Колопе́нник, ка, *м.=***Конопельник.** Вх. Зн. 27.

Коло́пня, ні, *ж.=***Коноплі.** Шух. I. 137. Въ Лохвицк. у. только во мн. **Коло́пні.** Ум. **Колопе́нька.** *Ой дала-сь мня моя матенька, дала, як би тую колопеньку в болотонько впхала.* Гол. I. 275.

Ко́лос, су, *м.* 1) Колосъ. *Колос повний гнеться до землі, а пустий догори стирчить.* Ном. № 2472. *Шумить золотим колосом пшениця.* Левиц. I. 77. 2) Часть косы (орудія), находящаяся передъ ея концомъ, носкомъ. Шух. I. 169. Ум. **Колосо́к.**

Колоси́на, ни *ж.* и **колоси́ння, ня,** *с.* Оторванные отъ стеблей колосья, колосья послѣ молотьбы. Вх. Зн. 27.

Колоси́стий, а, е. Колосистый. *Широке поле, жито густеє,... колосистеє, ядренистеє.* Чуб. III. 385. *Хвилюються жовті ниви житом колосистим.* К. Досв. 6.

Колоси́тися, шу́ся, сишся, *гл.* Колоситься, выбрасывать колосъ. *То ячмінь колоситься.* МВ. I. 14.

Колоси́й, сія, *м.* О раст.: Колосистый. *І овес самосій, і ячмінь колосій.* Чуб. III. 266. *Овес-колосій.* Грин. III. 55.

Колоси́ти, сі́ю, еш, *гл.* Колоситься; виднѣться своими колосьями. *Там дивлось—жита колосіють, волошки блакитніють.* Г. Барв. 352.

Колосо́к, ска́, *м.* Ум. отъ **ко́лос.** *В того доля ходить полем, колоски збирає.* Шевч. 2) Родъ орнаментики въ видѣ колоса. Шух. I. 303.

Коло́сся, ся, *с. соб.* Колосья. *Лежить як жива, у пшениці, аж колосся над нею похилилось.* МВ. *Молоде колосся з жита зриваю.* Г. Барв. 353.

Колосува́ння, ня, *с.=***Колосина.** *А ні гречки, ні полови, ні колосування.* Чуб. V. 674.

Колосува́ти, су́ю, еш, *гл.* Перемолачивать колосья?

Ко́лот, ту, *м.* Ссора, споръ, сумятица. *Як Чаюна взяли у острог, так і колоту не стало на селі; а то було що-вечора то крик на вулиці, то бійка,—без колоту не обійдеться.* Екатер. у. *Колот такий підняли, що хоч з хати тікай. Боялась, щоб не вийшло якого колоту через сей случай.* Г. Барв. 154. *За ту бражку зчинили козаки з ляхами превелику дражку, за той молот зробили козаки з ляхами превеликий колот.* АД. II. 33.

Коло́твиця, ці, *ж.* Лучина, драпь. Вх. Зн. 27.

Коло́ти, лю, леш, одн. в. **кольну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* 1) Колоть. *В серце коле.* Шевч. *Голкою колов. Піде вогонь од ноги по тілу,—кольне аж у голові.* Левиц. 2) Бодать. *Рогата скотина вдасться, то всіх коле.* Ном. *Коли б свині роги, то б усіх поколола.* Посл. 3) Убивать, закалывать. (Гайдамаки) *прибігли туди, давай колоть орендаря і всіх жидів.* ЗОЮР. 4) Рѣзать (свиней). 5) Раскалывать. *Тріски колоти.*

Коло́тися, ло́ся; лешся, *гл.* 1) Колоться, производить уколы. *Ячмінь колеться.* 2) Раскалываться. *Не колеться дровеняка.*

Колоти́ти, чу́, тиш, *гл.* 1) Мутить. *Два голуби воду пили, а два колотили.* Мет. 2) Масло сбивать. 3) Ссориться. *Як у клуні не молотить, то в хаті колотить.* Ном. № 10131. 4) Помыкать; распоряжаться чѣмъ. *Так колотить всіма, як вир водою.* Ном. № 3429. *Оце колотить, як*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чорт лозою. Ном. № 3422. *Поснули й ви, що світом колотили.* К. ПС. 7.

Колоти́тися, чу́ся, ти́шся, *гл* 1) Мутиться. 2) Сбиваться (о маслѣ). *Щось масло довго не колотиться.* 3) Биться (о сердцѣ). *Душа її уся порушилась, серденько колотилося.* МВ. 4) Дрожать. *Чи змерзла, чи з тривоги вся колотилась.* Г. Барв. 168. 5) Ссориться, браниться, спорить. *Як на току молотиться, то і в хаті не колотиться.* Ном. № 10131.

Коло́тиця, ці, *ж.*=**Колотвиця**. Желех.

Колотівка, ки, *ж.* Мутовка. Вх. Зн. 27.

Колотне́ча, чі, *ж.* Ссора, споръ, драка, свалка. *Тіки на поріг, аж там така смертенна бійка та колотнеча діється.* Харьк. *Смерть запанувала там, де недавно був гармідер і колотнеча.* Левиц. *Добра та ладу не було, а були тільки бучі, колотнеча та сваволя.* Мир. ХРВ. 87.

Коло́тник, ка, *м.* Забіяка, сварливый.

Коло́тниця, ці, *ж.* Сварливая женщина, заводящая ссоры.

Колотня́, ні́, *ж* =**Колотнеча.**

Ко́лотов, тви, *ж.*=**Колотівка**. Вх. Уг. 246.

Колото́вця, ці, *ж.* Раст. Galium aparine. Вх. Уг. 246.

Колотт́я, тя́, *с* 1) Закалываніе многихъ (преимущественно о свиньяхъ). 2) Раскалываніе.

Колоту́ха, хи, *ж.* 1) Сварливая женщина? *Радуйся, мати,—іде невістка до хати: добрая роботуха, а ліпша колотуха.* Чуб. IV. 669. 2) Ряжанка, искусственная сметана.

Колоту́ша, ші, *ж.*=**Колотуха** 2. О. 1862. VI. 98. Ум. **Колоту́шка.**

Колоту́шка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **колоту́ша.** 2)=**Колотівка.** Вх. Зн. 27.

Ко́лоть, ті, *ж.* О дорогѣ: замерзшая комками грязь. Харьк.

Коло́ша, ші, *ж.* = **Холоша**. Ном. № 7225.

Коло́шкати, каю, еш, *гл.* Тревожить, вспугивать. *За те (б'ють),—сказав один Рябкові з наймитів,—щоб не колошкав ти вночі своїх панів.* О. 1861. III. Гул.-Арт. 82. *Я гнав овець до старости, а вони два перебіли та й давай мені колошкати овець: кишкають на вівці, одбивають од мене. Я кричу: не полохайте, а вони колошкають.* Павлогр. у.

Коло́шні, нів, *мн.* Зимніе суконные штаны.

Колуба́ха, хи, *ж.*=**Ковбаня**. Желех.

Колува́ння, ня, *с.* Объѣздъ кругомъ, вмѣсто прямой дороги.

Колува́ти, лу́ю, еш, *гл.* 1) Идти кругомъ, идти по круговой линіи. *Горою сонечко колує.* О. 1862. IV. 23. 2) Кружить, колесить, дѣлать объѣзды. *Хто колує, той вдома ночує.* Чуб. I. 248. *Волю колувати, як просто їхати та бідувати.* Ном. № 11409.

Колу́драбок, бка, *м.* Часть сновальницы: каждая изъ двухъ поперечныхъ пластинъ, въ которыхъ укрѣплены колышки. Шух. I. 150, 151. См. **Оснівниця.**

Колупа́ти, па́ю, еш, одн. в. **колупну́ти, пну́, не́ш,** *гл.* Ковырять. **Піч колупа́ти**—обрядовое дѣйствіе невѣсты во время сватовства. *Стала коло печі та й колупає її пальцем.* Кв. I. 76. **Колупну́ло за се́рце.** Защемило сердце. *Колупнуло Антося за серце,—аж заплакав.* Св. Л. 160.

Ко́лька, ки, *ж.* 1) Колика, колотье. *Русин каже: „іди в поле!" Полька каже: „колька коле".* Грин. III. 314. *Марині неначе колька заколе в саме серце.* Левиц. I. 40. 2) Колючка; игла (у ежа). *Їж ма кольки.* Вх. Лем. 426.

Ко́лькиї́, а́, е́. Колючій. *Сіли твої діти на високім древі. На якому древі? На колькому терні.* Чуб. V. 852.

Ко́лько, *нар.* Колко. *На стерні колько.* Кіев. г. *Чи й у вас, як у нас, на леваді колько?* Грин. III. 648.

Ко́льо, ля, *м.* Дѣтск. Хлѣбъ. Вх. Лем. 426.

Кольока́тор, ра, ? *м. Після смерти кольокатора зосталось шість хлопців і одна дочка, обійстя і трохи землі і одним оден підданий.* Ном. № 1174.

Кольфа́рба, би, *ж.* Клеевая краска. *Під кольфарбу золотити.*

Ко́люватина, ни, *ж.* Щель. *Є колюватини у стіні.* Волч. у.

Колю́ки, к, *ж. мн.* Раст. Datura stramonium L. ЗЮЗО. I. 121.

Колю́х, ха, *м.* Колючее растеніе. *Взяв, наламав колюхів, обтикався да й сидить.* Рудч. Ск. I. 159.

Колю́ча, чі, *ж.* Раст. Salsola Kali L. ЗЮЗО. I. 134.

Колю́чий, а, е. 1) Колючій. *І стежечка, де ти ходила, колючим терном поросла.* Шевч. 387. 2) Легко раскалывающійся. *Дуб колючіший, ніж грушина.* Волч. у. 3) Рѣзкій. *Мужича правда єсть колюча, а панська на всі боки гнуча.* Котл. Ен.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Колю́чка, ки, *ж.* 1) Шипъ растенія. *Колючка залізла в ногу.* 2) Колючее растеніе вообще. *Була і чоловік сьому колючці* (будякові) *пара.* Греб. *Прийшов у садок, намостив на дереві колючок і сів на їх.* Рудч. Ск. 3) *мн.* Названіе растеній: Echium vulgare L, Tribulus terrestris L, Xanthium spinosum L. ЗЮЗО. I. 141. *Будяки, колючки стремлять на просторі та глуха кропива куччиться.* МВ. (О. 1862. I. 96). 4)=**Колька.** *П'ять ніч не спала: колючка колола.* Константиногр. у. *Я стара людина: або ногу підколю, або колючка нападе, то й опізнюся.* Г. Барв. 497.

Колюше́нний, а, е. = **Коліщенний.** Мнж. 92.

Колю́щий, а, е.=**Колючий.** *Помостимо вам кладочки з колющого глоду.* Мил. 65.

Коляда́, ди́, *ж.* 1) Рождественскій праздникъ, когда поютъ **колядки.** *Будьте здорові з колядою!* Ном. № 343. 2) Пѣсни въ вечеръ 25 декабря. *Пустіть його до хати, він вам буде коляди співати.* Чуб. III. 425. 3) Вознагражденіе колядникамъ за пѣсни. *Он і пан іде, коляду несе: коробку вівса, наверх ковбаса.* Нп.

Коляди́н, на? *м.*? Встрѣчено только въ началѣ шуточной колядки. *Коляд, коляд, колядин, а я в батька один.* Грин. III. 36.

Коля́дка, ки, *ж.* Рождественская пѣсня, исполняемая на первый день рождественскихъ святокъ сельской молодежью, которая ходитъ для этого отъ хаты къ хатѣ и получаетъ за пѣніе вознагражденіе.

Коля́дний, а, е. Относящійся къ рождественскимъ святкамъ. *На колядному попелі поставила горщик.* Нп.

Коля́дник, ка, *м.* Поющій **колядки.** *Під вікном колядник човпеться.* Чуб. Ум. **Коля́дниченько, коля́дничок.**

Коля́дниця, ці, *ж.* Поющая **колядки.**

Коля́дниченько, ка и **коля́дничок, чка**, *м.* Ум. отъ **колядник.**

Колядува́ння, ня, *с.* Пѣніе **колядок** въ рождественскій вечеръ (25 декабря).

Колядува́ти, ду́ю, еш, *гл.* Ходить по хатамъ и пѣть **колядки.** *Збіраюсь колядувати, як вже й щедрувати пора.* Ном. № 512.

Колядчáний, а, е. Относящійся къ **колядкам.** Желех.

Коля́к, ка, *м.* Раст. Xanthium Spinosum. Вх. Пч. I. 14.

Коля́ка, ки, *ж.*=**Кіл.** *У иншого сокира за поясом, у того коса на плечі, а другий притяг із колякою.* К. ЧР. 258.

Коля́ндра, ри, *ж.* Раст. Кишнецъ, Coriandrum sativum. Анн., 109.

Коля́р, ра́, *м.* 1)=**Колісник.** Вх. Лем. 426. 2) Мясникъ, рѣжущій свиней. Желех. См. **Колій.**

Коля́са, си, *ж.* Экипажъ, коляска. *Ой пізнала мила вороні коні, а ще пізнавай новую колясу.* Чуб. V. 742. *Їхала, кажуть, одна скупа пані... і попалася разбійникам: обступили колясу.* МВ. III. 24. Ум. **Коля́ска, коля́сонька, коля́сочка.** *Ласка не коляска: сівши, не поїдеш.* Ном. № 4488. *Вже кучері молодії на колясоньках стоять і віжечки шовковії в білих рученьках держать.* Чуб. V. 536. *Уже конiченьки позапрягані, і колясочки позавертані, тільки сісти та поїхати.* Грин. III 548.

Коля́стра, ри, *ж.* = **Молозиво.** Подольск. г.

Ко́ма, ми, *ж.* Запятая. *Читайте од слова до слова: не минайте а ні титли, а ні тії коми.* Шевч. 214.

Кома́на, ни́, *ж.*=**Комаиця.**

Кома́нда, ди, *ж.* 1) Команда. 2) Отрядъ, команда. *А тоді у нас у Черкасах команда стояла.* ЗОЮР. I. 264. 3) Кружокъ, товарищи. *Вже Оксана і зібрала свою команду: шатнулась, метнулась з кінця в кінець, веде низку дівчат.* Кв. I. 161.

Командерство, ва, *с.* Начальство военное. *Господа москаль! а скажіть, будьте ласкаві, вашому командерству, коли треба вівса, або якого борошна, то нехай прийдуть.* Кв. I. 131.

Кома́ндувати, дую, еш, *гл.* Командовать. *Сами кільки салдат воюються, а тих, що командують, і немає.* Рудч. Ск. I. 107.

Комани́ця, ці, *ж.* 1) Трилистникъ, клеверъ, дятлина. *На сім боці на толоці жовта комаиця.* Гол. II. 418. 2) Раст. Viola tricolor. Лв. 102.

Кома́нка, ки, *ж.*=**Комаиця.** Желех.

Кома́рик, ка, *м.* Ум. отъ **кома́рь.**

Комари́стий, а, е. Изобилующій комарами.

Комари́ця, ці, *ж.*=**Комарь.** Вх. Зн. 27. Желех. Ум. **Комари́чка.**

Комари́ще, ща, *м.* Ув. отъ **кома́рь.**

Комарі́в, ре́ва, ре́ве. Принадлежащій, свойственный комару. *Шевчиха не злюбила, загадала шевцю черевики шити з комаревої шкури.* Нп. **З комаре́ву ніжечку.** Немножко, очень мало. *Дайте мені з комареву ніжечку, з Антонову слізочку.* Ном. стр. 283. **Комаре́ві но́сики.** Раст.=**Сокирки.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Комарни́к, ка́, *м.* Родъ шалаша для пастуха овецъ. Вх. Зн. 27.

Комарня́, ні́, *ж. Соб.* отъ **кома́рь**. *Комарня так і лізе у вічі.*

Кома́рь, ря́, *м.* 1) Комаръ. *Не лучче б нам з ляхами, мосцівими панами, мирно пробувати, аніж пійти лугів потирати, своїм тілом комарів годувати.* Дума. 2) Названіе тощаго вола. КС. 1898. VII. 46. 3) Родъ дѣтской игры. Ив. 27. Ум. **Кома́рик, кома́ронько.** *І нас Бог не оставить, коли й комарика й малюсеньку комашинку доглядає* Кв. *Вилетіла муха з хати комарика рятувати.* Нп. Ув. **Комари́ще.** *Ой се ж лежить комарище ,славного війська козачище.* Лукаш.

Кома́ха, хи, *ж.* 1) Насѣкомое. Вх. Пч. I. 6. 2) Муравей. Ум. **Кома́шечка, кома́шка.** *Ой летіла комашечка да по сонцю, припадала комашечка ік віконцю. Комашки! комашки! ховайте подушки, бо татаре йдуть.* Ном. № 339.

Комаши́на, ни, *ж.* Одно насѣкомое, одинъ муравей. См. **Комаха.** *Чоловік проти землі менше, аніж сама менша комашина проти чоловіка здається.* Дещо. Ум. **Комаши́нка.** *Здалеку рій комашинок зразу побачиш, а кожну комашинку нарізно побачиш тільки зблизька.* Ком. II.

Комаши́тися, шу́ся, ши́шся, *гл.* Копошиться.

Кома́шка, ки, *ж.* Ум. отъ **кома́ха**.

Комашни́ця, ці, *ж.* Муравейникъ. Канев. у.

I. Кома́шня, ні, *ж.* 1) Пирушка. 2) Поминальный обѣдъ послѣ похоронъ. Угор.

II. Комашня́, ні́, *ж. соб.* 1) Муравьи. *Де не взялась та комашня і, чуючи труп, лазила по його виду.* Стор. 2) Муравейникъ. *Як би таку жінку та мені,—я б її у комашню втрутив.* МВ. (О. 1862. III. 60).

Коме́дія, дії, *ж.* Комедія. *Почав він... писати... комедії на театр.* К. Гр. Кв. XVIII.

Комедія́нський, а, е. Смѣшной, комедіантскій. *В їх фігурах, в їх уборі було щось комедіянське, німецьке.* Левиц. I. 491.

Коме́ль, мля́, *м.* Толстый конецъ отрубленнаго древеснаго ствола. *Як узяв колоду за комель, підвів проти себе, як свічку, та як ударе комлем у землю,—так вона на сажень у землю ввійшла.* Мнж. 9.

Коме́нда, ди, *ж.* 1) Команда, отрядъ. *В славнім місті Берестечку команда стояла.* Гол. I. 67. 2) Начальство. *Молоденький козаченько в коменди ся просить: пусти ж мене, комендантe, з обозу додому.* Чуб. V. 332.

Комендáнт, та, *м.* Комендантъ. Рудч. Чп. 103. *Пусти ж мене, комендантe, з обозу додому.* Чуб. V. 332.

Комендерува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Начальствовать, командовать. *А пан майор молоденький на воронім коню, ворон конем вигравав та й комендерує.* Федьк.

Коме́та, ти, *ж.* Комета. *Є зорі, що звуться кометами, або мітлами чи віхами.* Ком. I. 50.

Комети́, *нар.*=**Коміть**. *Голуб в лету комети паде.* Вх. Зн. 27.

Коми́з, зу, *м.* Капризъ. *Ач як на його комиз напав. Ось я тобі!* Полтавск.

Комиза́, зи́, *ж.* 1)=**Коми́з**. 2) Капризный, привередливый человѣкъ.

Комизи́тися, зю́ся, зи́шся, *гл.* Капризничать, упрямиться. *Коли б вона та не бісилась, замовкла і не комизилась.* Котл. Ев.

Ко́мин, на, *м.* 1) Передняя часть варистой печи, устроенная для прохода дыма въ трубу. Чуб. VII. 381. *Забілів комин, зачорнів рядок горшків на полиці.* Левиц. I. 2) Дымовая труба на крышѣ. 3) Полка кремневаго ружья. Шух. I. 231. Ум. **Комино́к.**

Коминне́, *прил.*, употребляемое какъ сущ. ср. р. Подымная подать. *Та заплатиш коминного півкопи грошей.* ЗОЮР. I. 143.

Комино́к, нка́, *м.* 1) Ум. отъ **ко́мин** 1 и 2. 2) Цилиндръ въ ружьѣ, куда накладывается пистонъ. Уман. у. Шух. I. 229.

Коминотру́с, са, *м.* Трубочистъ. Полтавск. г.

Коминя́р, ра́, *м.*=**Коминотрус**. Гайсинск. у.

Комиса́р, ра, *м.* 1) Комиссаръ. *Чого вже не робили тії старости й комисари з городовими козаками.* К. ЧР. 12. 2) Исправникъ. *Добре було жити, поки не писали пани комисари хлопців у некрути.* Нп. *Я бачив сам таких і може б показав, да цур йому! боюсь: росержу комисара.* Греб. 368. Ум. **Комиса́рчик.** *Приїхали комисарчики, зі Львова писарчики господу записати, де має король стати.* О. 1862. IV. 19.

Коми́ш, шу́, *м.* Тростникъ. *Жили по комишах і очеретах.* ЗОЮР. I. 75.

Комиши́тися, шу́ся, ши́шся, *гл.* Мелькать? *А то що за світ комишиться у малій хатині?* Мир. Пов. II. 55.

Ко́мін, на, *м.*=**Комин**. *З верху кри-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ші по ріжках шпилі, а наверх коміна вертиться по вітру залізний півень. К. ЧР. 209. Ум. **Комінóк, комінóчок.** *Щоб ліжко там було і коміночок, і огонь щоб горів.* Рудч. Ск.

Комір, ра, *м.* Воротникъ. *Не до нашої шиї ті коміри шили.* Левиц. Ум. **Комірéць.** *У лисички, каже, гарна шкурка... на комірець.* Рудч. Ск. П. 15.

Комíрка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **комóра.** *Відчиняй, пане, комірку, давай гребцям горілку.* Нп. 2) См. **Бердо** и **Блят.**

Комíрне, *прил* ср. р. Наемная плата за квартиру. **Приня́ти кого́ в комірне.** Пустить, принять на квартиру кого. Чуб. I. 4. **В комірнім сидíти.** Нанимать квартиру. Желех. *Нажилась в комірнім.* Св. Л. 245. **Пíти в комíрне.** Сдѣлаться квартирантомъ. Желех.

Комíрник, ка, *м.* 1) Жилецъ, постоялецъ. Уман. У. Вх. Зн. 27. 2) Сборщикъ пошлинъ на таможнѣ. Ум. **Комірничéнько** *Там на долині стоїть дві ялині: там наша пані яйдки рвала, комірниченька ісподобала.* Нп.

Комíрницький, а, е. 1) Квартирантскій. *Хазяйська наука комірницькій корові ногу переломала.* Ном. № 2817. 2) Таможенный.

Комíрниця, ці, *ж.* Квартирантка. Вх. Зн. 27.

Комірничéнько, ка, *м.* Ум. отъ **комíрник.**

Комíронька, ки, *ж.* }
Комíрочка, ки, *ж.* } Ум. отъ **комóра.**

Комірчúна, ни, *ж.* Небольшая **комора.** *Через сіни була пекарня з комірчиною.* Левиц. I. 192.

Комíть, *нар.* Внизъ. **Комíть-головóю.** Внизъ головою. Вх. Зн. 27.

Комли́к и пр. См **Кімлик** и пр.

Комнíр, ра, *м.*=**Комір.** *Панство в голові, а воші за комніром.* Ном.

Комóд, ду, *м.* и **комóда, ди,** *ж.* Комодъ. *Воздвиженський... одпер комод, витяг гроші і одніс жінці.* Левиц. *Коло стола стояла комода, а перед канапою стіл.* Левиц.

Комóлий, а, е. Безрогій. *Комолий віл і гулею б'є.* Ном. № 3364.

Комóнний, а, е. Конный. *Комонне військо.*

Комóнник, ка, *м.* Всадникъ, кавалеристъ. *За ними ще півдесятка комонників.* К. ЧР. 169. *Піхота з пищаллю поміж гарматами, а комонник по крилах.* К. ЧР. 343. Въ дѣтской игрѣ въ **ка́шу** такъ называется тотъ изъ играющихъ, который ѣдетъ верхомъ на товарищѣ. КС. 1887. VI. 461.

Комóнниця, ці, *ж* 1) Раст. Трилистникъ полевой, Trifolium arvense. Вх. Лем. 426. См. **Команица.** 2) Безплодная кобыла. Желех.

Комóнно, *нар.* Конно.

Комóнь, ня, *м.* Конь. *Ой як тяжко комоневі против води плисти, ой так тяжко кохатися, не мавши користи.* Нп.

Комóра, ри и **Комóря, рі,** *ж.* 1) Амбаръ, кладовая. *Виніс із комори казан. ...Заздро, що в брата є в коморі і на дворі, і весело в хаті.* Шевч. Служитъ также для ночевки взрослой дочери или женатому сыну. *Ти в коморі, я на дворі,—вийди, серце, злічим зорі.* Мет. 10. 2) Лавка. *Сомко має в Переяславі свої крамні коморі в ринку.* К ЧР. 25. 3) Таможня. Гайсин. у. 4) См. **Ри́тки.** Ум. **Комíрка, комíронька, комíрочка.** *Ой в мене коморонька новая, в тій коморонці постілонька тісовая.* Чуб. *Да мати гуляти да не пускала, да й у комірочку да й зачиняла.* Чуб. V. 9. *Крамарю, крамарочку, одчиняй комірочку та сип перець та канаперець.* Грин. III. 539.

Комóрити рю, рить и **коморува́ти, ру́ю, єш,** *гл.* Жить на квартирѣ. Желех. *Він коморит у мене.* Вх. Зн. 27.

Комóрячий, а, е Амбарный. *Василь зирк на коморячі двері.* Кв.

Компани́ст, та, *м.* Товарищъ. *Хоч старий, а не цурається давніх компанистів.* Св. Л. 38.

Компані́єць, нійця, *м.* Казакъ легкоконнаго войска въ XVIII вѣкѣ. *В похід у дорогу славні компанійці до схід сонечка рушали.* Шевч. 361. *Ой над Богом над рікою, на турецькій гряниці, там стояли пикініри, з ними компанійці.* Макс.

Компані́йський, а, е. Относящійся къ **компані́йцю.** *Полковник компанійський.* Шевч. (1883) 235.

Компа́нія, нії, *ж.* 1) Общество, компанія. *Злі компанії і доброго чоловіка зопсують.* Ном. № 5982. 2) Отрядъ войска. *Чому сь мене, моя мамо, з ранку не збудила, коли тота компанія з міста виходила.* Гол. I. 145.

Компанува́ти, ну́ю, єш, *гл.* Водить компанію. *Грицько з Іваном компанували.* Волч. у.

Компа́нчик, ка, *м.* Солдатъ. *Полюбила компанчика, гей за їм тужила.* Гол. I. 145.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ко́мпас, су, *м.* Компасъ. Ком. II. 90.

Комперя, рі, *ж.* и **компір, ра**, *м.*= **Конферя**. Вх. Уг. 246. Вх. Лем. 426.

Комперя́нка, ки, *ж.* 1) Стебель картофля. Желех. 2) Вода, въ которой варился картофель. Желех.

Компли́к, ка, *м.* Обрѣзки кожи, склеенные между собой и крѣпко сбитые въ бруски; употребляются также для каблуковъ. Вас. 162. Въ Сумск. у. такъ называется низкій каблукъ.

Компонува́ння, ня, *с.* Сочиненіе. *У євреїв... писателі мали свій взоровзір компонування.* К. Іов. XI.

Компонува́ти, ну́ю, еш, *гл.* 1) Составлять, сочинять. *Отой дід і співав, і компонував пісні й думки.* Стор. *Дуже письменний був і вірші компонував.* Стор. 2) Выдумывать, интриговать. *Пане осауле полковий, побійся Бога! Мені здається, що ти щось недобре на нашого пана полковника компонуєш.* К. ЧР. 323.

Компонува́тися, ну́юся, ешся, *гл.* Составляться, сочиняться. Шевч. 1883, 140.

Комфо́рт, ту, *м.* Комфортъ. *Занедбавши свої прості звичаї, вкинулись у той комфорт.* К. (О. 1861. I. 317).

Кона́нійко, ка, *с.* Ум. отъ **кона́ння**.

Кона́ння, ня, *с.* Агонія, умираніе. Ум. **Кона́нійко**. МУЕ. Ш. 35.

Кона́ти, на́ю, еш, *гл.* 1) Умирать, кончаться, отходить. *Не один бідаха, конаючи в крові, тужить, що не поліг під Берестечком.* К. ЧР. 358. *Уже твоя, козаченьку, дівчина конає.* Нп. 2) Мучиться. *Сам не соромиться конать в ярмі у ляха.* Шевч. *Або в пана у кайданах у склепу конає.* Шевч.

Конва́лія, лії, *ж.* Ландышъ. *Васильки, папороть, шевлію, Петрів батіг і конвалію.* Котл. Ен. *З великого лугу віяло холодком і пахло конвалією й барвінком.* О. 1862. VIII. 16.

Конво́й, во́ю, *м.* Конвой. *Руки і ніжки закують в кайдани, конвоєм приведуть.* Чуб.

Конда́к, ка́, *м.* Кондакъ. *Тропарі з кондаками.* Ном.

Конді́йка, ки, *ж.* Ендова; церковный сосудъ, въ которомъ святятъ воду.

Кондри́читись, чуся, чишся, *гл.* Капризничать. Мнж. 182.

Конду́ри, рів, *мн.* Родъ сапогъ у жителей Покутья галицкаго. Kolb. I. 44.

Конд'я́к, ка́, *м.* Дьячекъ и учитель церковной школы. *А, дай Боже пану бакаляру! ти наш таки, кондяче...* Маркев. 62.

Ко́ненько, ка, *м.* Ум. отъ **кінь**.

Конен'я́, н'я́тя, *с.* Ум. отъ **коня́**.

Коне́ць, нця́, *м.*=**Кінець**. *Як ся зійде Стрий і Ломець, то буде світу конець.* Ном. № 392.

Коне́чне, *нар.* 1) Непремѣнно, неизбѣжно. *Вони почули, що за пшеницею треба конечне їти в двір фараонів.* Опат. *Любилося двоє дітей сердечне, присудив Господь розлучити конечне.* Грин. III. 251. 2) **Не коне́чне.** Не совсѣмъ, не очень. *Не конешне вона влюбляла, як до чоловіка трапиться гість.* МВ. (КС. 1902. X. 143).

Коне́чний, а, е. Непремѣнный, неизбѣжный, безотлагательный.

Коне́чно, *нар.*=**Коне́чне**.

Ко́ник, ка, *м.* Ум. отъ **кінь**. 1) Лошадка. *Під явором коник стоїть, на нім козак молоденький.* Мет. 2) Насѣк. Кузнечикъ, Locusta. Вх Пч. I. 6. *В траві ворушився і тріщав цілий мир коників і всяких кузок.* Левиц. Пов. 97. 3) Пряникъ или глиняная игрушка въ формѣ коня. *І внучатам із клуночка гостинці виймала... А Карпові соловейка та коників пару.* Шевч. 112. 4) *мн.* Родъ узора для вышивокъ на рубашкахъ. Гол. Од. 73. 5) Конская голова, выдѣлываемая какъ украшеніе разныхъ предметовъ, напр., рукояти гуцульскаго **кéлифа**. Шух. I. 275. **Стіл на ко́никах.** Столъ на ножкахъ съ украшеніемъ въ видѣ конской головы? Сим. 227. 6) Часть гончарнаго **кру́га**: деревянная дощечка, прибитая однимъ концомъ къ скамьѣ, съ выемкой на другомъ концѣ, въ которую входитъ веретено. Вас. 179. 7) Пластинка, вертикально стоящая на каждомъ изъ четырехъ концовъ креста **вит'у́шки**, съ загнутыми концами; на **ко́ники** надѣвается пряжа. Чуб. VII. 410. Вас. 202. 8) Часть ткацкаго станка. См. **Верстат**. 9) Часть **начи́ння**. См. **Начи́ння 3.** 10) *мн.* **Соро́чі ко́ники.** Раст. Delphinium consolida. Вх. Пч. I. 10.

Кони́на, ни, *ж.* 1) Лошадь, конь. *Та купуй уже, купуй,—славная конина.* Рудан. IV. 18. 2) Конина, лошадиное мясо.

Кони́ти, ню, ниш, *гл.* Класть извѣстнымъ образомъ палку на **кон'у́** при игрѣ въ **плаза**. Ив. 18.

Конич, ча, *м.* = **Конюшина**. Вх. Лем. 426.

Конич'е́нько, ка, *м.* Ум. отъ **кінь**.

Ко́ничок, чка, *м.* Ум. отъ **кінь**.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Конівка, ки, *ж.* Ум. отъ **кінва**. 1) Кружка деревянная или металлическая. Шух. I. 250, 251. *Як узяв ту кінву за ухо, то зробив у тій конівці сухо.* ЗОЮР. I. 204. *Зачепила рукавом срібну коновку, повну вишнівки.* К. ЧР. 229. 2) Ведро. (Дощ) *лє, як з коновки.* Ном. № 575. *Посилаю з коновками по воду.* Гол. Ум. **Конівонька, конівочка.** *Зашли козакові пива коновочку.* Чуб. *Сосновая коновочка, а дубове денце.* Грин. III. 613.

Конклáв, ву, *м.* Конклавъ. Шевч. (1883), 199.

Кóнов, ва, *м.* Кружка. *На морозі стояти, конов меду держати.* Гол. См. **Кінва**.

Коновáл, ла, *м.* Коновалъ. *Сюди шевці й кравці, шаповали й коновали.* Левиц. I. *Такий коновал, що через шкуру бачить.*

Коновáльство, ва, *с.* Ремесло коновала. Желех.

Коновáльський, а, е. Коновальскій. *Цехи: різницький, коновальський, кушнірський, ткацький, шаповальський.* Котл. Ен.

Коновíд, вóда, *м.* 1) Приводящій на ярмарку для продажи лошадей? *Коноводи, воловоди, млешники, табашники, шилники, милники, селяне, городяне, міщане... добрі люде! А сходьтесь, сходьтесь, сходьтесь!.. Я щось скажу".* Изъ выкликанія на базарѣ. КС. 1882. III. 600. 2) Конокрадъ. *А вже цигáнів, отих коноводів... що обдурюють народ, так і не розминешся.* Кв. II. 323.

Коновóй, вóю, *м.*=**Конвой**. *Як піду я у чужу країну,—коновоєм приведуть.* Рудч. Чп. 85.

Конóв'язь, зі, *ж.* Столбъ или жердь, или кольцо, къ которымъ привязываютъ лошадей. *Позлізали і поприв'язували коней... у конов'язей.* ЗОЮР. I. 254.

Конóзити, жу, зиш, *гл.* 1) Корчить, морщить (въ работѣ). Мнж. 2) *безл.* Знобить? корчить? *Бачу, що так його конозить.* Уман. у.

Конокрáд, да, *м.* Конокрадъ. *Ті жидки були всім завідомі конокради.* Левиц. I.

Конопéлька, ки, *ж.* Раст. Galeopsis pubescens Лв. 98.

Конопéльки, льок, *ж. мн.* Ум. отъ **конóплі**.

Конопéльний, а, е. Пеньковый. *Конопельна нитка.* Ком. II.

Конопéльник, ка, *м.* Птица: конопляпка, Fringilla cannabina. Шух. I. 23.

Конопли́на, ни, *ж.* Стебель конопли. *Утопила мене мати як коноплину в воду.* Грин. III. 329. Ум. **Конопли́нка, конопли́нонька, конопли́ночка.** *Ой у городі коноплиночка, на тій коноплинці... роса.* Чуб. III. 394. *Ой як же тій коноплиноньці у ставу вимокати.* Грин. III. 330.

Конопли́ця, ці, *ж.?* *П'ять сорочок, що дві ув іржиці, а дві в коноплиці.* Чуб. IV. 458.

Конóплище, ща, *с.* 1) Мѣсто, бывшее подъ коноплею. *Яка паша на коноплищі? Як брали коноплі, то й повиривали погану травицю.* Канев. у. 2) Мѣсто, годное для посѣва конопли.

Конóплі, пéль, *ж. мн.* 1) Раст. Конопля. *Вирвався, як Пилип з конопель.* Ном. 2) Пенька. *Оце коноплями обмотають та смолою обмажуть, та й запалять.* К. *Набрала Ганна у людей конопель та льону і почала прясти.* Левиц. Ум. **Конопéльки.** *Сію конопельки дрібні зелененькі.* Чуб.

Конóпляний, а, е. Конопляный. *Залізний вовк, конопляний хвіст. (Голка).* Заг. Ном. № 352.

Конопля́ник, ка, *м.*=**Конопельник**. Вх. Лем. 426.

Конопля́р, ра, *м.* и **конопля́рка, ки**, *ж.*=**Конопельник**. Вх. Уг. 246.

Конопля́стий, а, е. Покрытый веснушками. *Чорти мабудь гречку сіяли на пиці—такий коноплястий з себе.* Волч. у.

Конотува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Замѣчать. *Я буду співаточки, а ти конотуй сі: як же нам ся росходити, сама поміркуй сі.* Гол.

Консисте́нт, та, *м.* Употребляется болѣе во мн. ч. **Консисте́нти.** Польскія войска, стоявшія постоемъ въ Украинѣ. *Безбожний глум польських консистентів і урядників над українцями.* К. ЧР. 9.

Консисто́рія, рії, *ж.* Консисторія. Шевч. (1883). 197.

Консисто́рський, а, е. Консисторскій. Св. Л. 134.

Консистува́ти, тую, еш, *гл.* Стоять постоемъ. *Почали жолніре, консистуючи по городах і селах, беззаконні окорми од людей вимагати.* К. ЧР. 9.

Консоля́ція, ції, *ж.* Угощеніе. *Обіцяв о. Яким кого не кого* (з консисторських) *повести на „консоляцію", се б то... на могорич.* Св. Л. 134.

Кóнсул, ла, *м.* 1) Консулъ. *З Россії... втікло три чоловіки... От—що робить? У Галац, до німецького консула.* КС. 1883.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

IV. 738. 2) Въ старинной бурсѣ: родъ надзирателя за учениками. *Втікайте з бурси: вас тепер не знайде ні консул, ні трибун.* К. ПС. 68.

Конт, ту, *м.* Продовольствіе, съѣстные припасы. *Хліба не купуємо; конту з обох нас доволі.* Г. Барв. 438.

Конте́нтий, а, е. Довольный. *Чим же ми контенті, як не грошима?*

Контентува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Кормить, пропитывать; содержать. *Жінки обіцянку дали глину місити, воду носити, людей контентувати.* Г. Барв. 171. *Нехай даремне всякого прочанина й захожого і проїзджачого контентує.* К. (О. 1861. IV. 156).

Контентува́тися, ту́юся, єшся, *гл.* Кормиться, питаться, ѣсть; угощаться. *Контентуйтеся, люде добрі!*

Контетува́ти, ту́ю, еш, *гл.* = **Контентувати.** *Тею соломою хазяїн нас* (волів) *буде контетувати до нової паші.* Драг. 3.

Контетува́тися, ту́юся, ешся, *гл.*= **Контентуватися.** *Контетуйтесь, люде добрі!* О. 1861. XI. Кух. 27.

Конти́на, ни, *ж.* Храмъ. *А священник старець ходить по святій континї, молить слави Запорожу, щастя Україні.* Федьк.

Конто́ра, ри, *ж.* Контора.

Конто́сити, шу, сиш, *гл.*=**Кундосити.** *Нехай коси Дунай носить, та нехай нелюб не контосить.* Чуб.

Контра́кт, ту, *м.* Контрактъ. *Ніхто з Богом контракту не брав.* Ном. № 36.

Контрове́рсія, сії, *ж.* Возраженіе (въ судебномъ процессѣ). *Кому хочеш позов заложу і контроверсію сочиню.* Котл. НП. 358.

Контува́ти, ту́ю, еш, *гл.*=**Контентувати.**

Контува́тися, ту́юся, ешся, *гл.*=**Контентуватися.** *Ми ж контуємось із своїх ручок та з пучок.* Г. Барв. 438.

Конфедера́т, та, *м.* Конфедератъ. *А конфедерати знай кукають: „жиде! меду!“* Шевч. 138.

Конфедера́ція, ції, *ж.* Конфедерація. *Встав шляхетська земля, і—разом сто конфедерацій.* Шевч. 131.

Конфе́ря, рі, *ж.* Картофель. Вх. Уг. 246.

Конферя́ник, ка, *м.* Родъ лепешки изъ картофеля и сыра. Вх. Уг. 246.

Ко́нче, *нар.* Безотлагательно, непремѣнно, именно. *Нащо се вам його так конче треба?* МВ. II. 188. *І треба ж було сім паничам потрапити перелізти конче в мій садок.*

Кончи́на, ни, *ж.* 1) Край, конецъ. *Я не бороню йому стояти при престолі Божому й до кончини його віку.* МВ. I. 16. 2) Смерть. *Ідіть, діти, кланяйтесь батькові, бо недалеко його кончина.* ЗОЮР. II. 284.

Кончи́ти, ся.=**Кінчити, ся.**

Коню́х, ха, *м.* Конюхъ. *Я конюха не люблю, за конюха не піду: конюх коні ганяє, він гноєм воняє.* Чуб.

Конюха́рити, рю, рив, *гл.* Быть конюхомъ. Вх. Зн. 28.

Коню́ший, шого, *м.* Конюшій. *Служив у Потоцького конюшим.* Стор.

Конюши́на, ни, *ж.* Клеверъ, Trifolium pratense. Волын. г. ЗЮЗО. I. 139.

Коню́шня, ні, *ж.* Конюшня. *Як коня вкрали, він конюшню замкнув.* Ном.

Коня́, ня́ти, *с.* Лошенокъ, а также плохая лошаденка. *Чуже коня—паня.* Ном. Ум. **Коненя́.** *Назирив він коненя на ярмарку.* Рудч. Ск. II. 175.

Коня́ка, ки, *м.* и *ж.* Ув. отъ **кінь.** *Ой у мене був коняка, був коняка розбишака.* Щог. *Вовк був з добру коняку.* Чуб. Ум. **Коня́чка.** *Бодай тебе волами возили, а мене хоч коростявою, та конячкою.* Ном.

Коня́нка, ки, *ж.* Лошадиный пометъ, лошадиный навозъ. Вх. Уг. 246.

Коня́р, ра́, *м.* Конюхъ; пастухъ лошадей. Радом. у. Вх. Уг. 246.

Коня́рка, ки, *ж.* Конюшня. Вх. Лем. 426.

Коня́тина, ни, *ж.* Лошадиное мясо. *Вийняв ковбасу... німецьку, от що і свининою, і кошатиною, і конятиною начинена.* Кв.

Конячи́на, ни, *ж.* Дрянная лошаденка. *Найняв я конячину та потяся аж на довгопільський ярмарок.* Левиц. I.

Коня́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **коня́ка.**

Копа́, пи́, *ж.* 1) Міръ, сельское общество, сходка для рѣшенія судебныхъ дѣлъ; судебное засѣданіе (въ старину). *Копа переможе й попа.* Ном. № 10742. *Позови й копи страх надоїли.* Котл. НП. 342. 2) 60 штукъ чего-либо. *Тепер давай мені хоч копу таких дівчат.—Сидить курка на копі, знесла яєць три копи.* Нп. 3) Копна хлѣба (въ ней 60 сноповъ). *Жито жали, в копи клали.* Шевч. 61. *Де ж Катрусю пригорнула?* (ніч) *Чи в лісі, чи в хаті? Чи на полі під копою сина забавляє.* Шевч. 77. *Хто їде з копами,—у двір завертає.* ЗОЮР.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

II. 90. *Наплюю я багачу: свою копу молочу.* Ном. № 2559. **У ко́пи вкла́сти.** Побить сильно. *Так мене, синку, у копи вклали, що й не приведи Мати Божа.* Харьк. 4) 50 копеекъ. *Ой нате вам, рибалочки, мідну копу грошей.* Мет. *Нанялася носить воду, бо грошей не стало... кіп із вісім заробила.* Шевч. 109. 5) Счетная единица у оконщиковъ: **копа́ рядова́** заключаетъ въ себѣ 14 оконъ; кромѣ нея, есть **копа́ шісна́дцятка** (16 оконъ), **двадца́тка** (20), **сороківка** (40) и **шестидеся́тка** (60 оконъ). Вас. 150. Ум. **Кі́пка, кі́понька, кі́почка.** *Поставлю женців сімсот молодців, поставлю кіпок—що на небі зірок.* Грин. III. 19. *Сюди хіп, туди хіп,—за сміттячко дев'ять кіп, а десята кіпка, що вимела тітка.* Грин. III. 493. *В снопочки в'язала, в кіпочки складала.* Грин. III. 414.

Копа́льник, ка, *м.* Землекопъ. Лебед. у. и Желех.

Копа́льниця, ці, *ж.* Копающая женщина. Лебед. у. и Желех.

Ко́паний, а, е. Выкопанный. *Ой у полі край дороги копана кирниця.* Нп.

Копани́на, ни, *ж.* Копанье постоянное.

Копани́ця, ці, *ж.* 1) Заступъ. 2) Родъ мотыги для копанія глины. Шух. I. 260. 3) Искривленное дерево, идущее на полозъ, выкопанное съ корнемъ изъ земли. Kolb. I. 68.

Ко́панка, ки, *ж.* 1) Копаніе, выкапываніе. 3) Родъ маленькаго колодезя безъ вѣнца. *Узяв хліба шматочок, а води таки не брав: була там у лісі копанка.* Грин. I. 4. 3) Выкопанный прудикъ, сажалка. Вас. 200. 4) Расчищенное подъ посѣвъ мѣсто въ лѣсу, которое еще нельзя пахать, можно лишь копать. Желех. Вх. Зн. 27. Ум. **Ко́паночка.** *Пішла пошукать води, аж найшла маленьку копаночку.* Руч. Ск. II. 64.

Копа́ння, ня, *с.* Копаніе.

Ко́пань, ні, *ж.* 1)=**Копанка 3.** *А як далеко річка, то щоб був колодязь або копань при коші. З них* (отара) *напивається щоденно.* О. 1862. V. Кух. 30. 2)=**Копанка 4.**

Копа́ня, ні, *ж.* Деревянная заслонка къ печи. Вх. Зн. 28.

Копа́тельний, а, е. Усердный рабочій. *Щирі були покійники... до хазяйського добра копательні.* Сим. 206.

Копатень, тня, *м.* =**Копитень.** Лв. 97.

Копа́ти, па́ю, еш, одн. в. **копну́ти, ну́, не́ш**, *гл.* 1) Копать, рыть. *Тоді козаки шаблями суходіл копали.* Макс. *І священим* (ножем) *копа яму.* Шевч. **Копа́ти я́му під ким.** Подкапываться подъ кого, злоумышлять. *Копають вороги яму підо мною.* Мет. 2) Выкапывать. *А там знов копають буряки та возять до сахарні.* Левиц. I. *Ой став козак царь-зілля копати.* Мет. 3) Раскапывать, разрыхлять. *Копай грядку!* 4) **Копа́ти нога́ми.** Бить ногами; унижать, отталкивать. *Змилуй єси, Христе-Боже, над нами панами, а щоб нас не копали москалі ногами.* Нп. *Як хороший,—не жаль грошей, а як поганий,—копну ногами.* Ном. № 8474.

Копа́тися, па́юся, ешся, *гл.* 1) Копаться, рыться. *На улицю не піду і дома не всижу, хиба піду підкопаюсь до дівчини в хижу. Бодай тебе копалася лихая година!..* Мет. 2) Рыться (въ вещахъ). *Одімкнули скриню, копалися, копалися—нічого не взяли.* ЗОЮР.

Копа́ч, ча́, *м.* 1) Землекопъ. *Де копачі копали, там і гроші пропали.* Ном. № 11717. 2) Могильщикъ. *А вам, копачі, рябую корову, а щоб несли мене молодую з дому до гробу.* Грин. III. 284. 3) Заостренная палка, которою роютъ землю. 4) Родъ зимней шапки у лемковъ. Гол. Од. 75. Ум. **Копа́чик.**

Копа́чик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **копа́ч.** 2) *мн.* Въ ткацкомъ станкѣ то-же, что **жердка.** МУЕ. III. 24.

Копачки́й, а, е.=Копа́тельний. *Дід Юрко замолоду був копачкий.* Волчан. у

Ко́пень, пені, *ж.* Ледяная сосулька. Вх. Уг. 246.

Копер, пра, *м.* =**Кріп.** Вх. Лем. 426.

Копе́ць, копця́, *м.* 1) Межевой знакъ. *Оборе плугом, обнесе копцями, ровом обкопає.* К. ЧР. 199. 2) Инструментъ для долбленія меду.

Копи́вка, ки, *ж.* = **Копилиця.** Вх. Лем. 426.

Копи́л, ла́, *м.* 1) Сапожная колодка. *Швець копилом перекинув.* Ном. № 301. 2) Столбики (отъ 4 до 6), связывающіе полозья съ ящикомъ саней. Kolb. I. 67. Шух. I. 180. *Копили поробив на сани.* 3) Незаконнорожденное дитя. Вх. Зн. 28. Ум. **Копиле́ць.** Ном. № 14299.

Копи́лити, лю, лиш, *гл.*—**гу́би.** Отдувать, оттопыривать (губы). Переносно: важничать, относиться къ чему съ пренебреженіемъ; дуться. *Не копильте, каже, дітки, губок, не копильте! Їжте, воно смашне!* Сим. 231—232. *Не будете ви в нас копи-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лить губу, як ті запорожці, що всі в них рівні. К.

Копи́литися, люся, лишся, *гл.* Родить внѣ брака ребенка. Угор.

Копи́лиця, ці, *ж.* Незаконная жена, наложница. Вх. Зн. 28.

Копи́лля, ля, *с. соб.* 1) Сапожныя колодки. *Розгубивсь, як швець з копиллям.* Ном. № 6622. 2) Столбики въ саняхъ. См. **Копил 2.**

Копилча́, ча́ти, *с.*=**Копил 3.** Угор. и Желех.

Копильчаки́, кі́в, *м. мн.* Родъ саней. Желех.

Копильчу́к, ка́, *м.*=**Копил 3.** Вх. Зн. 28.

Копиля́, ля́ти, *с.*=**Копил 3.** Вх. Зн. 28.

Копиля́к, ка́, *м.* = **Копил 3.** Вх. Лем. 426.

Копирса́ти, са́ю, еш, одн. в. **копирсну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* 1) Ковырять, ковырнуть. *Сів на призпі, похилив голову і все щось по піску паличкою копирсає.* Кв. *Знай копирсає сліпуючи то очіпки, то рушники.* Кв. 2) Только с. в. Полетѣть, упасть куда. *Пошлю Енея до Плутона, або і сам в ад копирсну.* Котл. Ен. VI и Слов.

Копи́рстка, ки, *ж.*=**Кописткa.** Екатерин. у. Ум. **Копи́рсточка.**

Копиря́ти, ря́ю, еш, *гл.* Ковырять. *Сніг ногами копиряє.* Харьк. г.

Копи́стка, ки, *ж.* 1) Веселка, деревянная лопатка для мѣшанія тѣста. 2) Лопаточка. Мнж. 182. 3) Презрительно—о плохомъ оружіи: шпагѣ, саблѣ. *На дуель! Вихопивши свою кистку, ну нею вихрить чоловікові.* Ном. *Соснові кистки стругали і до боків поначепляли* (о карикатурномъ вооруженіи). Котл. Ен. IV. Ум. **Копи́сточка.** *Руки як кописточки.* Ном.

Копи́стник, ка, *м.*=**Кописткa.** Ум. **Копи́стничок.** *Сіли тато під мисничком, мамка татка кописткичком.* Чуб.

Копи́сточка, ки, *ж.* Ум. отъ **копи́стка.**

Ко́писть, ти, *ж.* Клинообразный зубъ въ земледѣльческомъ орудіи **ра́ло.** Чуб. VII. 400.

Копи́т, та́, *м.* 1)=**Копито.** *А у мого коня золота грива, золота грива, срібраний копит.* Чуб. III. 309. *Не два про те, що їх нога роздавить, або копит звіряти польового.* К. Іов. 89. 2) *мн.* **Копити́.** Раст.=**Копитень.** Ум. **Копито́к, копи́тонько.** *Кінь мій сивий, золотії гриви, копитоньки золотії.* МУЕ. III. 116.

Копита́л, лу, *м.*=**Капитал.**

Копита́льний, а, е. Богатый, съ капиталомъ. *Копитальні люде.* Вас. 210.

Копита́н, на *м.*=**Капитан.** *Їхав пан копитан, став, дівчини попитав.* Ном.

Копита́нський, а, е.=**Капитанський.** Левиц. Пов. 207.

Копита́нша, ші, *ж.* Капитанша. Левиц. Пов. 206.

Копита́ха, хи, *ж.* Сортъ **пла́хти.** КС. 1893. XII. 448.

Ко́питень, тня, *м.* Раст. Asarum europeum. ЗЮЗО. I. 113.

Копитки́, кі́в, *м. мн.*=**Копитень.**

Копи́тник, ка, копитня́к, ка́, *м.*=**Ко́питень.** Лв. 97.

Копито́, та́, *с.* Копыто. *Вороний коню, чом води не п'єш, копитами сиру землю б'єш?* Нп. Ум. **Копитце́.**

Копито́к, тка́, *м.* Ум. отъ **копи́т.**

Копи́тонько, ка, *с.* Ум. отъ **копи́т.**

Копитце́, ця́, *с.* 1) Ум. отъ **копито́.** *Кінь води не п'є, копитцями б'є.* Чуб. I. 2) Родъ инкрустаціи изъ мѣди въ формѣ подковы. Шух. I. 278. 3) *мн.* Родъ вышивки. Kolb. I. 49. 4) *мн.*=**Копитень.** ЗЮЗО. I. 113.

Копи́ця, ці, *ж.* 1) Копна травы. *Дівчата на луці гребли, а парубки копиці клали.* Шевч. *Погоріло в степу сіно, нема ні копиці* Нп. 2) Куча чего-либо. *А в лагері знайшли різниці: лежали битих мняс копиці.* Котл. Ен. Ум. **Копи́чка.** *А ввечері холодками клали в копички рядками.* Мет. *Кілько грачів у „короля" кладуть... руки долонями вниз, одна рука на другу, щоб стала копичка.* Чуб. III. 45.

Копича́стий, а, е. Копича́сті у́ставки. Уставки съ особаго рода вышивкой. Kolb. I. 48.

Копи́чення, ня, *с.* 1) Складываніе, сваливаніе въ кучу. Желех. 2) Складываніе въ копны. Желех.

Копи́чити, чу, чиш, *гл.* 1) Складывать, сваливать въ кучу. Желех. 2) Складывать въ копны. Желех.

Копи́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **копи́ця.**

Копи́ш, ша́, *м.* Палочка, заостренная въ видѣ лопаточки,—для копанія земли (у дѣтей). *Зробив копиш,—он що діти на вумиці пічки копають, та й ходе кругом криниці, підкопує її.* Мнж. 90.

Копи́шитися, шуся, шишся, *гл.* Копошиться.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Копи́шник, ка, *м.*=**Коповик**. Богодухов. у.

Копия́, пи́, *ж.* Пика, копье. *Іде козак улицею, копією упирається.* Нп.

Копі́ечка, ки, *ж.* Ум. отъ **копійка**.

Копі́й, пія́, *м.* Копейка. *Нема ні копія.* Харьк. *Копій камінь довбе.* Ном. № 1392.

Копі́йка, ки, *ж.* 1) Копейка. *У Попівці хліб по копійці, у Перекопі хліб по копі.* Ном. 2) Деньги, капиталъ. *Скотинку попродала і стала собі з копійки жити.* Кв. *Як стали хазяйнувать, так де та й копійка набралась! Зараз і почав скуповувать землю.* О. 1861. X. 29. Ум. **Копі́ечка.** *А я оддала братові всі до копієчки, що взяла за худобу.* МВ.

Копійча́ний, а, е. Копеечный, стоющій копейку. *Ми громадяне, а то все суччя копійчане, бадилля сьітове.* Гліб. *Копійчані бублики.*

Копійчи́на, ни, *м.* 1) Копейка. *Перепадає було там сяк так копійчина за копійчиною.* Левиц. 2) Деньги. *Та вже став і на свою копійчину збиватись.* Кв.

Копі́льник, ка, *м.* Складывающій въ копны. *Мій синочку, мій голубчику! Мій молотнику, мій косарику і мій копільнику і мій кидальнику!* Мил. 215.

Ко́піт, поту, *м.* 1) Пыль (въ воздухѣ). *Наче череда йде—такий копіт зіб'ють.* Св. Л. 91. *За коником став копіт.* Чуб. 2) Топотъ. *З копотом і ржанням коней табунових.* К. МБ. XI. 42.

Ко́пія, пії, *ж.* Копія. *Хто в Шевченковій Катерині, або хоч і в Марусі Квітчиній, бачить ескіз, копію з людини?* Хата.

Копія́шний, а, е.=**Копійчаний.**

Ко́пки, *гл.* Ѣхать верхомъ. **Дав же він йому́ ко́пки!** Оттрепалъ его, побилъ.

Ко́пний, а, е.=**Коповий.**

Ко́пно, *нар.* Много. *Як густо, то й копно.* Ном. № 1367.

Копну́ти. См. **Копати.**

Коповий, á, é. Общественный, мірской. *Вічовий, коповий, громадський суд.* К. ПС. 24. См. **Копа 1.**

Коповик, ка́, *м.* Полтинникъ, 50 копеекъ. *Заплати мені коповика, а я тебе сластьонами нагоду.* Ном. № 11988. *Тиць йому в руки коповика, а він подивився на мене та й каже: Ні, за півкарбованця не можно.* О. 1862. I. 42.

Коповиця, ці, *ж.* Время сгребанія копенъ, сгребаніе копенъ. *Коповиця була, люде мов бджоли гудуть да мед збірають, так люде нагребли, копи возять.* Г. Барв. 339.

Коповіз, во́зу, *м.*=**Возовиця.** *Як зайде коповіз, багато роботи волам буде.* Черниг. г. **У коповіз.** Во время перевозки копенъ.

Коповози́ця, ці, *ж.*=**Коповіз.** *Ночі не досипа, сам і скотина день і ніч тягає,—от як у жнива, або в коповозицю.* О. 1862. VI. 57.

Копоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Стучать, топать, бѣжать мелкими шагами. *Ой ще зілля не кипить, а вже мимий копотить.* Чуб. V. 417.

Копоши́тися, шу́ся, ши́шся, *гл.* Копошиться. *Люде, як та комашня, копошаться.* МВ.

Ко́пра, ри, *ж.* Гной въ глазахъ. Угор.

Копра́вий, а, е.=**Капра́вий.** Угор.

Копри́ва, ви, *ж.* = **Кропива.** Вх. Уг. 246.

Копри́вник и копривня́к, ка, *м.* Травникъ, Sylvia. Вх. Уг. 246. Вх. Лем. 427.

Копти́ти, пчу́, ти́ш, *гл.* Копить деньги, скряжничая. *Гроші все збіра, коптить.* Зміев. у.

Коп'я́к, ка́, *м.* Большая копна, стогъ (сѣна) Вх. Зн. 28. *Коп'як чортів тобі!* Канев. у. Ум. **Коп'ячо́к.** *Нема сіна, хиба десь-не-десь коп'ячок побачиш.* Черк. у.

Кора́, ри́, *ж.* Кора. *Короста ні велика, ні мала, як дубова кора.* Ном. № 8163. Ум. **Кі́рка.**

Кораб'е́ль, бля́, *м.* Корабль. *Жаль багатому корабля, а вбогому кошеля.* Ном. № 1597. *До самої хмари з щоглистими кораблями палає Скутара.* Шевч. 59. Ум. **Кора́блик, кора́бличок.** *Одвів милу на корабличок.* Грин. III. 337.

Кораблє́вий, а, е. Корабельный. *Попереду на морі видно тільки верх щогли кораблевої.* Ком. I.

Кора́блик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **кораб'е́ль.** *А на синім морі пливуть кораблі, а в тих корабликах сидять козаки.* Мет. 2) Головной женскій уборъ. *В понеділок не очіпок, а кораблик мала, або білую кибалку любо надівала.* Мкр. Н. 34.

Кора́бличок, чка, *м.* Ум. отъ **кораб'е́ль.**

Кора́лики, ків, *м. мн.* Ум. отъ **кора́лі.**

Кора́лі, лів, *м. мн.* 1) Кораллъ. *Глибоко в морі ростуть коралі.* О. 1862. III. 51. 2) Мониста, ожерелье изъ коралловъ. *Були коралі, та пішли далі, були перли, та ся стерли.* Ном. № 1560. Ум. **Кора́лики.** *Начипляє кораликів на білую шию.* Нп. *Ой су-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сіди, сусідоньки, що за молодиця, що різані коралики, шовкова спідниця. Грин III. 529.

Кора́левий, а, е.=Коралловый. *Перериваючись де-не-де, як порване коралеве намисто.* МВ.

Ко́рба, би, *ж.* Ручка, рукоятка (къ вороту, къ колесу въ машинѣ, къ круглому смычку **лі́ри**). Шух. I. 103. *Корбу крутить, ліра грає.* Ном. № 12484.

Коргі́та, ти, *ж.* Вырубленное съ корнемъ дерево, употребляющееся для постройки **ґаляр.** Вх. Зн. 28.

Кордоба́н, ну, *м.*=**Кордован.** Желех.

Кордоба́нець, нця, *м.* Башмакъ изъ козловой кожи. Желех.

Кордова́н, ну, *м.* 1) Сафьянъ, козловая кожа. 2) Сафьянный сапогъ. Гол. Од. 75, 80. *Купив чижми-кордовани. Я ся в чижми та обую.* Гол. II. 551.

Кордова́ний, а, е. Сафьянный, козловый (о кожѣ). Желех.

Кордо́**н, ну,** *м.* Граница, кордонъ. *Від цісарського (астріяцького) кордону їдуть підзамчем .. а далі мостом.* Св. Л. 214. *Ой звідкіль ти?—З-за кордону.* Грин. III. 673.

Кордю́к, ка́, *м.*=**Дю́к.** Вх. Пч. I. 6.

Коре́кта, ти и **коректу́ра, ри,** *ж.* Корректура. Желех. *Так погано видержена коректура, що цур йому.* О. 1862. V. Шевч. 4.

Корена́стий и **корена́тий, а, е.** Коренастый. *Петро укладе Тура, дармо, що Тур такий коренастий.* К. ЧР. 169. *І в огород загородив козак аж сім дубів високих, старих, коренатих.* МВ. III. 134.

Кореня́ти, ня́, ня́ш, *гл.* 1) Укоренять. 2) Бранить сильно, ругать. *Не коренила ж вона його ні трохи.* Кв. II. 19. *Кого попало і коренить, і ганить.* Стор. I. 53.

Кореня́тися, ня́ся, ня́шся, *гл.* Укореняться. *Рости, рости, орішеньку, рости, коренися.* Нп. *Усе тебе пригодиться, що на полі корениться.* Ном. № 10135.

Коре́ць, рця́, *м.* 1) Мѣра сыпучихъ тѣлъ. *Способом, способом 12 жидів насилу корець хмелю витасками на гору.* Ном. № 924. *З'їхалася Марусина родина, звезла, знесла сім кірців муки на коровай.* О. 1862. IV. 13. 2) Желѣзный или деревянный ковшъ. *І в корці води напій маєш.* Ном. № 3020. *Корець меду у рученьках держучи. Поїхали в ліс, вирубали на ківш і одтяли на корець.* ЗОЮР. II. 57. *Що це ти, бабо, ополоником їси?—Десь діти корець занесли.* Ном. № 12220. 3) Каждая пара соединенныхъ подъ угломъ (по длинѣ) поперечныхъ досокъ на окружности колеса водяной мельницы,—въ нихъ ударяетъ вода, поворачивая колесо. См. **Коре́чний, корчак.** Шух. I. 113. 4) Насѣк. уховертка; клещакъ, Forficula auricularia. Вх. Зн. 28. Ум. **Кі́рчик.**

Коре́чний, *прил. м.* **Коре́чний млин.** Водяная мельница съ наливнымъ колесомъ. Kolb. I. 61.

Коре́чник, ка, *м*=**Коре́чний млин.** Мнж. 481.

Корж, жа́, *м.* Родъ лепешки. Чуб. VII. 445. *Я б спекла собі коржа.* Рудч. Ск. I. 123. Ум. **Ко́ржик.** *Коржик мені спечи.* Рудч. Ск. I. 168.

Коржа́вий, а, е. Высохшій и жесткій (о кожѣ).

Коржа́віти, вію, еш, *гл.* Жесткимъ, твердымъ дѣлаться. Желех.

Ко́ржик, ка, *м.* Ум. отъ **корж.**

Ко́рзати, *гл.* Плести, морщить (въ работѣ). Мнж. 182.

Ко́рзити, *гл.*=**Корзати.** Мнж. 182.

Кори́на, ни, *ж.* Древесная кора. Ум. **Кори́нонька.** *На яворі коринонька.* Гол. III. 101.

Кори́стне, *нар.*=**Користно.**

Користни́й, а́, е́. Полезный, выгодный, *Щось оці дрова не дуже користні: витопили—ні хуху, ні духу.* Харьк. г. *Спориш дуже користна трава.*

Кори́стність, ности, *ж.* Полезность.

Кори́стно, *нар.* Полезно, выгодно. *Чай користніше пити, ніж горілку.* Канев. у.

Кори́стонька, ки и **кори́сточка, ки,** *ж.* Ум. отъ **кори́сть.**

Кори́стування, ня, *с.* Пользованіе.

Кори́стувати, ту́ю, еш и **кори́стуватися, туюся, ешся (з чо́го),** *гл.* Пользоваться (чѣмъ). *Як би ми вміли користувать з города, як німці.* О. 1862. IV. 108. *І благо тому чоловікові, который користується з сього світла.* К. Гр. Кв. XXIX.

Кори́сть, ти, *ж.* 1) Польза, выгода, прибыль. *Любив козак три дівчини, та не мав користи.* Мет. 108. *Іванець для своєї користи роздуває старе огнище.* К. ЧР. 200. 2) Добыча. *У тому саду три користи: перша користь—орішечки, друга користь—красні вишеньки.* Мет. 340. *Не було в лісі жадної користи.* НВолын. у. *Впарта коза—вовку користь.* Ном. № 2630. Ум. **Кори́стонька, кори́сточка.** *Ристю, коники, ристю,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ми їдемо з користю, ми веземо да користочку, молодую да невісточку. Грин. III. 491.

Коритáрь, ря, *м.* Дѣлающій **кори́та**. Шух. I. 248.

Коритáрство, ва, *с.* Выдѣлка **кори́т**. Шух. I. 248.

Кори́течко, ка, *с.* Ум. отъ **кори́то**.

Кори́ти, рю́, ри́ш, *гл.* 1) Покорять. *Річ твоя тиха, а корила всю Україну.* О. 1861. III. 16. 2) Упрекать, укорять. Зміев. у. *Прислухайся—що старі про мене казатимуть: чи будуть хвалити, чи корити.* Кв. I. 49.

Кори́тися, рю́ся, ри́шся, *гл.* 1) Подчиняться, покоряться. *Того не роби, рибочко, а корись твоєму батькові.* Федьк. *Бачить, що корюся, та ще й гірш мене зневажає, а далі й бити вже порвалась.* МВ. I. 29. 2) Повиноваться. *Біси корялися нам в ім'я Твое.* Єв. Л. X. 17.

Кори́тко, ка, *с.* Коробокъ, прикрѣпленный подъ **кошéм** надъ жерновами, сквозь который высыпается въ жернова зерно. Мик. 481.

Кори́тний, а, е. 1) Относящійся къ **кори́ту**. 2) **Кори́тна жáба=Коритнячка**. Вх. Уг. 246.

Коритня́чка, ки, *ж.* Черепаха. Вх. Уг. 246.

Кори́то, та, *с.* 1) Корыто, изъ котораго кормятъ животныхъ. Сим. 19. *Корита не ходять до свиней, а свині до корита.* Ном. У гуцуловъ **корито = ночви**. Шух. I. 248. **Під кори́то підверну́ти**. Одолѣть. *Підвернемо тепер ми під коритo ваших полковників та гетьманів.* К. ЧР. 285. 2) Въ ручной мельницѣ: ларь, въ который падаетъ мука. Шух. I. 104, 146. 3) Русло рѣки. *Частина ґрунту, по котрій тече річка, зветься річище, або коритo.* Дещо. 68. 4) Продолговатая ямка въ землѣ, выкапываемая дѣтьми при игрѣ въ **місяць**. Ив. 36. 5) Панцырь черепахи. Вх. Уг. 246. Ум. **Кори́течко, кори́тце**.

Кори́тце, ця, *с.* 1) Ум. отъ **кори́то**. 2)=**Кори́тко**. Шух. I. 104. Черниг. у.

Коритчá, чáти, *с.* 1) Маленькое корыто. Ном. № 13964. 2)=**Кори́тко**. Лебед. у. (Залюбовск.).

Кори́чуватий, а, е. Корытообразный, усѣянный рытвинами. *Дорога в лісі коричувата.* Харьк. г.

Корі́вка, ки, *ж.* Ум. отъ **коро́ва**. 1) Коровка. *Покидали й хати, і маленьких діток, і поросяток, і птицю, і корівок.* Кв. II. 85. 2) Самка жука носорога (oryctes). Мнж. 183.

Корі́вне, ного, *с.* Молочные продукты. *Вареників!.. Моя дитино, нема корівного, нема сирку!* Г. Барв. 501.

Корі́вниця, ці, *ж.* Коровница. *Одну дочечку мала, та й ту утеряла: із поля робітницю, од печі топільницю, од коров корівницю.* Нп.

Корівня́к, ка́, *м.* Коровій пометъ.

Корі́вонька и корі́вочка, ки, *ж.* Ум. отъ **коро́ва**.

Корівчи́на, ни, *ж.* Плоховатая корова. *Корівчина була та стара, дак і загинула.*

Корінéць, нця́, *м.* Ум. отъ **кóрінь**.

Корінúстий, а, е. Съ крѣпкимъ и большимъ корнемъ. *На городі бузина корінистая.* Чуб. V. 9.

Корінúще, ща, *с.* Ув. отъ **кóрінь**.

Корінний, а, е. 1) Корневой, относящійся къ корню. 2) Пряный. Желех. **Корінна**. Водка, настоянная на кореньяхъ. *В приставках стояла брага, а в бутелях пінна і перцівка, і кропкова, і густа корінна.* Мкр. Н. 23.

Корі́ння, ня, *м соб.* 1) Коренья. *На сирe корíння, на біле каміння ніжки свої козацькії посікає.* Дума. *В Лесі тільки й було роботи, що копати корíння, варити зілля.* К. ЧР. 2) Пряности. Желех. Ум. **Корі́ннячко**. *Щоб ті сади висохли аж до корíннячка.* Чуб.

Корінча́стий, а, е.=Корінистий. *Хрін корінчастий.* МВ. II. 80.

Корі́нчик, ка, *м.* Ум. отъ **кóрінь**.

Кóрінь, ня, *м.* Корень. *Камінь росте без коріня.* Ном. Ум. **Корінéць, корінчик**. *Схопилась буря і зломила деревце бідне з корінцем.* Гліб. *Хріну корінчик.* Г. Барв. 66. Ув. **Корінúще**. *Істовк собі головище об дубове корінище.* Нп.

Корінько́вий, а, е. 1) Сдѣланный изъ корня. *Корінькова люлька.* 2) О водкѣ: настоянная на кореньяхъ. *Була і пінна... і запікана, і полинькова, і корінькова.* Кв. II. 185. *На запікану корінькову купив кубеби й каламу.* Мкр. Г. 69.

Коркобéць, бця́, *м.* Радуга. Вх. Зн. 28.

Корковéнький, а, е. Ум. отъ **корко́вий**.

Корко́вий, а, е. Съ каблуками, на каблукахъ. *Пропив бички невеличкі, проп'єш мої черевички, черевички корковії.* Чуб. V. 1093. *Бере чоботи коркові.* Грин. III. 650. Ум. **Корковéньний**. *Я маленька дівочка, як*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

у полі квіточка, черевички корковенькі,— будьте з празником здоровенькі. Чуб. III. 435.

Корм, му, *м.* Кормъ. *В той час безчасному вовкові не послав Бог корму.* Рудч. Ск. I. 5.

Корма́, ми́, *ж.* Въ лодкѣ: задняя часть, корма. Мнж. 179. Вас. 151.

Корми́га, ги, *ж.* Иго, ярмо, власть. *Ми тілько тоді кумпанія кармазинам, як треба виручати їх із під кормиги лядської.* К. ЧР. 68. **Під корми́гу підгорну́ти.** Подчинить подъ власть. *Хотіла невістку під свою кормигу підгорнути, але не вдалося таки.* Канев. у.

Корми́ло, ла, *с.* (Заимств. изъ русск.). Кормило. *І попливе човен з широкими вітрилами і добрим кормилом.* Шевч. 238.

Корми́люд, да, *м.* Въ загадкѣ: мельница. *Біжить обходисвітка, з шумом крутить кормилюда руки.* ХС. III. 65.

Корми́ти, млю́, миш, *гл.* Кормить. *Хлібом кормлють, а стеблом очі колють.* Ном. № 4589.

Корми́тися, млю́ся, мишся, *гл.* Кормиться. Ном. 10105.

Ко́рмний, а, е. Откормленный. *Ситі пришли придани: з'їли вола кормного і кормну корову.* Гол. IV. 397.

Ко́рне, *нар.* Покорно. *Просили деді і нені і я вашеці прошу, бисьте були ласкаві на коровай, корне-покорне, клінно-поклінно, бардзо покорне!* (Одно изъ свадебныхъ приглашеній). Kolb. I. 226.

Корноз, за, *м.*=**Кнур**. Вх. Лем. 427.

Ко́роб, ба, *м.* Родъ корзины, ящика изъ луба или прутьевъ. *Коробом сонце, ситом дощ.* Ном. № 571.

Коробе́йник, ка, *м.* (Заимств. изъ русск.). Коробейникъ, великорусскій разнощикъ мелкаго товара. *Не сват ситник коробейникові.* Чуб. I. 292.

Коробе́н, бна́, *м.* Коробокъ. Гол. III. 23.

Коро́бка, ки, *ж.* 1) Родъ корзины изъ липоваго луба или дерева. 2) Деревянная мѣра, преимущ. для сыпучихъ тѣлъ. *Дають мені, матусенько, жита по коробці.* Нп. **З коро́бки молоти́ти.** Молотить, получая какъ плату часть вымолоченнаго зерна. Сим. 196. *Нехай же він іде до старшого брата і попросить хліба; як не дасть, то нехай у нього молотить з коробки.* Стор. *Иди до попа та ставай на жито, шоб скосити, перевезти і змолотити; та не ставай за гроші, або з коробки.* Мнж. 127. Ум. **Коро́бочка.**

Коро́бочка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **коро́бка**. *Ой я свій крам у коробочку склав.* АД. II. *Чи зробиш луб'яну коробочку?* Г. Барв. 324. *А до мене Яків приходив, коробочку раків приносив.* Нп 2) Въ водяной мельницѣ чугунное гнѣздо для веретена шестерни. Черниг. у.

Коро́ва, ви, *ж.* Корова. *Піди до льоху, до корови, та швидче, хаме!..* Шевч. 132. *Вийшло сім корів.* Опат. Ум. **Корі́вка, корівонька, корі́вочка.** *Корівонька, рику-рику!* Рудч. Ск. I. 50.

Корова́єць, ва́йця, *м.* 1)=**Коровай**. *Благослови, Боженьку, коровайцъ місити!* О. 1862. IV. 12. 2) Блинъ изъ пшенной муки. Лебед. у.

Короваїв, а, е Принадлежащій **корова́ю**. *Короваєве тісто не замісилося вміст.* Нп.

Корова́й, ва́ю, *м.* Свадебный хлѣбъ. *Через тиждень молодиці коровай місили на хуторі.* Шевч. 108. **Корова́й бга́ти.** Дѣлать коровай. *Хорошії коровайниці хороший коровай біють.* Ном. № 7156.

Корова́йний, а, е.=**Корова́їв**. *Замість весільних медяничків, або коровайних шишечок дає вам мати... воскові свічечки.* Кв. I. 110.

Корова́йниця, ці, *ж.* Женщина, приготовляющая **корова́й**. *Хороші коровайниці хороший коровай біють.* Ном. № 7156. Ум. **Корова́йничка.** *Чи тут тії коровайнички, що шитії та рукавочки?* Мет. 162.

Корови́на, ни, *ж.* Корова, плоховатая корова.

Коро́виця, ці, *ж.* 1) Корова. *Пасла ж бо я коровиці, пригнала додому.* Грин. III. 685. 2) Насѣк. Orycles nasicornis. Вх. Пч. I. 7. 3)—**рога́та.** Насѣк. Hammaticherus cerdo. Вх. Пч. I. 6.

Короволи́тник, ка, *м.* Раст. Veronica agrestis. Вх. Пч. I. 13.

Коров'я́к, ка́, *м.* Раст.: а) Царскій скипетръ, Verbascum phlomoides L. и V. Tapsus L. ЗЮЗО I. 140. б) Hypericum perforatum. Лв. 99. См. **Деревій.** в) Linaria vulgaris. Лв. 99.

Коров'я́ка, ки, *ж.* Корова. *Коров'яку продали та п'ять овечат.* Г. Барв. 446.

Коров'я́нка, ки, *ж.* Коровій пометъ. Вх. Уг. 246.

Коров'я́р, ра́, *м.* Пастухъ коровъ. Вх. Лем. 427.

Коров'я́рка, ки, *ж.* Хлѣвъ для коровы. Вх. Лем. 427.

Коров'я́рня, ні, *ж*=**Коров'ярка**. Вх. Лем. 427.

Коро́в'ячий, а, е. Коровій. *Одізвуться вовкові коров'ячі слізки.* Ном. № 4099. **Ко-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ро́в'яче зілля. Раст. Orobanche epithimum. Шух. I. 22.

Корогва́, ви́, *ж.* 1) Знамя. *Із за гори козацькі корогви видко.* Дума. *У запорожців на білих корогвах тілько червоні хрести, а в городових—орли і всяке малювання з золотом.* К. ЧР. 328. *Тоді Кішка Самійло, гетьман запорозький, чогось одгадав, сам на чердак виступав, червонії хрещатії давнії корогви... винімав, роспустив...* Дума. 2) Церковная хоругвь. *Поміж возами попи з кропилами пішли; за ними корогви несли.* Шевч. 159. 3) Красный флагъ, вывѣшиваемый на утро послѣ свадебной ночи, если невѣста оказалась непорочной. *Біля червоної корогви казились п'яненькі молодиці.* Ум. **Корогóвка, корогóвця.** *Над річкою, над Дніпром корогівка в'ється.* Мет. 430. *Ой військо йде, корогвці мають.* Нп. *А в нашій церковці три корогвці, а в тих корогвцях три зірочки ясних.* Чуб. III. 215. Значитъ также флагъ, значокъ. *А за ним* (Залізняком) *усе по два, усе по два з ратищами і у передніх пар, може, у трьох, ратища з корогвками двойчатими, так що оце... половина жовта, а половина чорна, або червона, або синя.* ЗОЮР. I. 253.

Корогі́д, го́ду, *м.*=**Перезва.** *Прийшовши з корогода, танцюють по лавках, батько дає горілки.* Грин. III. 444, 445.

Корогóв, гви́, *ж.* и **Корогóв, гву,** *м.*=**Корогва.** *Полковник Корсунський на ринок вихожає, хрещату корогов роспускає.* Мет. *Хвилон, корсунський полковниче... хрещатий корогов на ринку поставляв.* Мет. 414. *І на корогов до церкви двісті подарую.* Мкр. Н. 14.

Корогóвка, ки, *ж.* Ум. отъ **корогва́.**

Корогóвний, а, е. Относящійся къ знамени, хоругви, флагу.

Корогóвця, ці, *ж.* Ум. отъ **корогва́.**

Коро́да, ди, *ж.* Сильно сучковатое дерево. Шух. I. 176.

Кородúтися, джу́ся, дишся, *гл.* Жаловаться на боль. *Як прийшла косовиця, то й жінка кородиться.* Ном.

Кородки́й, а, е. Больной, хилый, слабый. *Цей віл кородкий на ноги: як горяна дорога,—верстов 20 пройшов,—уже й кульгає.* Донск. обл.

Коро́дливий, а, е. Чувствительный къ боли.

Короїда, ди, *м.* Насѣк. Короѣдъ, Bostrychus. Вх. Пч. I. 5.

Ко́рок, рка, *м.* Каблукъ. Чуб. VII. 431. *Один чобіт на підкові, а другий на корку.* Нп. *Чоботи на височенних корках пошив, щоб не швидко зносились.* Г. Барв. 516. Ум. **Ко́рочок.** *Черевички на корочках височеньких.* МВ. II. 77.

Королéва, ви, *ж.* Королева. *Королева іщпанська Ізабелла.* Ком. I. 53. Ум. **Королівонька.** *Запишалась еси, королівонько ти наша, не озвешся до нас.* Г. Барв. 208.

Королéвенко, ка, *м.*=**Короленко.** *Ой поїхав та королевенко на погуляння.* Г. Барв. 492.

Королéвич, ча, *м.* Королевичъ. *Ой поїхав королевич на прогуляння.* Чуб. V. 758.

Королéнко, ка, *м.* = **Королевич.** *Дасть тобі король червоний корогов, а королиха — полумисок червонців, а короленко — вороного коня.* Чуб. III. 281.

Коро́лик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **коро́ль.** 2) Зоол. Крапивникъ, Motacilla troglodytes. Вх. Лем. 427.

Короли́ха, хи, *ж.* Жена короля. *Дасть тобі король червоний корогов, а королиха— полумисок червонців.* Чуб. III. 281.

Короли́ця, ці, *ж.*=**Королева.** *Ззіла царя й царицю, короля й королицю.* Гр' н. I. 249. *Була гарна вбога панна, краля-королиця.* К. МБ. X. 4.

Королів, лéва, ве. 1) Королевскій. *Я шукав, я питав королевого двора.* Чуб. 2) **Королів цвіт.** Раст. Phaseolus multiflorus. ЗЮЗО. I. 131.

Королівна, ни, *ж.* Королевна. *Ой ходять вони по риночку, як ті королівни.* Чуб. V. 33. *Чи воно яка князівна, чи королівна.* Рудч. Ск. II. 46.

Королівонька, ки, *ж.* Ум отъ **королéва.**

Королівство, ва, *с.* Королевство.

Королівський, а, е. Королевскій.

Королівщина, ни, *ж.* Жалованная королемъ земля. *За службу королівщин допевнявся.* К. Бай. 32.

Коро́ль, ля́, *м.* 1) Король. *Сейми, сеймики ревіли, сусіде мовчали, дивилися, як королі із Польщі втікають.* Шевч. 130. *То король ниверсали писав, самому Барабашу до рук подавав.* Дума. 2) Названіе вола самой свѣтлой масти. КС. 1898. VII. 42. 3) Весенняя хороводная игра молодежи, существующая въ двухъ видахъ. Опис. у Чуб. III. 42—46, Ив. 74, Маркев. 70. *Ну миш у хрещика, або в короля.* МВ. 4) Король (въ картахъ). КС. 1887. VI. 463. 5) Преимущ. во мн. Родъ игры въ бирюльки; изъ употребляющихся при этомъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

36 палочекъ, четыре, болѣе толстыя, также называются **королями.** КС. 1887. VI. 478. Ум. **Коро́лик.**

Коро́льство, ва, *с.* Королевство. *Як найдеш ти мені де-небудь дівку таку, щоб мені за жону була, то я оддам половину свойого корольства.* Чуб.

Коро́льский, а, е.=Королівський. *Іде він проз корольский двір.* Чуб.

Королюва́ння, ня, *с.* Пребываніе королемъ. Желех.

Королюва́ти, лю́ю, еш, *гл.* Быть королемъ. *Ой ти будеш, Семене Палію, королем королювати.* КС 1882. III. 613.

Короля́, ля́ти, *с.* Маленькій король, дитя король. **Короля́тами** называли козаки польскихъ и украинскихъ магнатовъ. ...*Поки зрадники поспільства будуть великими достатками пишатись, нам правди, ситости, впокою від лядських королят не сподіватись.* К. ЦН. 241.

Коро́мисел, сла, *м.* и **коро́мисло, сла,** *с.* 1) Коромысло. *Несе дівка воду з броду, коромесло гнеться.* Чуб. *Ой із броду несу воду,—коромисел гнеться.* Мет. 50. 2) Рычагъ, которымъ приводятся въ движеніе при звонѣ языки маленькихъ колоколовъ. Сим. 170. 3) Дѣтская игра: двое дѣтей становятся другъ къ другу спиной, переплетаются руками и поочередно каждый нагибается впередъ, отчего другой подымается на воздухъ. Мил. 55. КС. 1887. VI. 479.

Коромо́ла, ли, *ж.* Крамола, заговоръ. *Князі кують коромоли.* О. 1861. III. Костом. 30.

Коромо́лувати, лу́ю, еш, *гл.* Учинять заговоръ. *Коромолує з ним на Данила владика.* О. 1861. III. Костом. 30.

Коро́на, ни, *ж.* Корона. *Являлась перед ним в золотій короні, як малюють святих на образах.* Левиц. I. 271. Ум. **Коро́нка, коро́нонька, коро́ночка.** *А за нею Мати Божа, зложила корононьку на її головоньку.* Рк. Макс.

Коро́нний, а, е. Коронный, государственный. *Гетьману коронному узять себе за шию не давали.* К. ЧР. 11.

Корonóвка, ки, *ж.* Вѣнецъ при вѣнчаніи супруговъ. *Де ж ти підеш, Марисенько, під Божий вінок стати?.. Підемо до церковці порушати короновці.* Гол. IV. 383.

Коро́нонька и **коро́ночка, ки,** *ж.* Ум. отъ **коро́на.**

Коронува́ння, ня, *с.* 1) Коронованіе. 2) Обрядъ принятія новаго члена въ общество **парубків,** состоящій въ поднятіи принимаемаго на рукахъ, пѣніи обрядовой пѣсни и затѣмъ угощеніи. КС. 1887. VIII. 767—768.

Коронува́ти, ну́ю, еш, *гл.* 1) Коронованъ. Желех. 2) Принимать новаго члена въ общество **парубків.** См. **Коронува́ння 2.**

Коронува́тися, ну́юся, ешся, *гл.* Короноваться. Желех.

Ко́роп, па, *м.* Карпъ, Cyprinus barbus. *І риба не аби яка,—все веризуб, коропи, карасі.* Стор.

Коро́па, пи, *ж.* Жаба. Вх. Зн. 28. Ум. **Коро́пка.**

Коропа́вий, а, е. Шероховатый, въ бугоркахъ. Желех.

Коропа́вица, ці, *ж.*=**Коропа.** Желех.

Коро́павка, ки, *ж.* = **Коро́па.** Вх. Зн. 24.

Коропа́тва, ви, *ж.*=**Коропа.** Вх. Лем. 427.

Коропа́тий, а, е.=Коропавий. Коропа́та жа́ба=Коропа. Вх. Уг. 246.

Коропа́тниця, ці, *ж.*=**Коропа.** Вх. Уг. 246.

Коро́пка, ки, *ж.* Ум. отъ **коро́па.**

Ко́рост, ту, *м.* Корни и пр. на полѣ. *Коросту багацько на полі.* Чигир. у.

Коро́ста, ти, *ж.* Чесотка. *Короста не велика й не мала—як на дубові кора.* Посл.

Коро́ставий, а, е. 1) Чесоточный. 2) Шероховатый (о твердой поверхности). Шух. I. 284.

Коро́ставка, ки, *ж.* 1) Женщина, больная чесоткой. Употребляется какъ бранное слово. Шух. I. 34. 2)=**Коропа.** Вх. Зн. 28.

Коростій, тія, *м.* Имѣющій **коро́сту.** *Коростій, коростій! веди бабу на постіль!* Нп.

Коро́стовий, а, е.=Короставий. *Не тіш тещі коростовим зятем.* Ном. № 5611.

Коростува́тий, а, е Коростува́те по́ле. Поле, на которомъ много всякихъ корней. Чигир. у.

Коро́стявий, а, е.=Короставий. *Бодай тебе волами возили, а мене хоч коростявою, та конячкою.* Ном. № 3254. *Коростява чухмариться.* Грин. III. 652.

Коро́стявіти, вію, еш, *гл.* Заболѣвать чесоткою.

Коро́стяний, а, е.=Коростявий. *Обізвався коростяний до шолудивого.* Посл.

Короста́ти, та́ю, еш, *гл.* Коротать, проводить. *Дітей годувать, свій вік коротать.* Ном. № 9200.

Коротенький, а, е. 1) Коротенькій.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

І ніженьки коротенькі, і ушенькы клапоньки, і сама як свиня. Ном. № 7931. 2) Краткій.

Коротéнько, *нар.* 1) Коротко. 2) Кратко. *Скажемо хоч коротенько, з яких частин вода складається.* Дещо.

Коротéсенький, а, е. 1) Самый короткій. *А сама жінка маленька, коротесенька.* МВ. II. 132. 2) Самый краткій.

Коротéча, чі, *ж.*—**на тéбе!** Чтобъ ты пропалъ! Желаю тебѣ смерти! Вх. Зн. 28. См. **Коротка година.**

Коротúти, чý, тúш, *гл.* Укорачивать.

Коротúтися, чýся, тúшся, *гл.* Укорачиваться. *Коротився вже ж вік мій: давайте мі свічки в руки.* Kolb. I. 220.

Корóткий, а, е. 1) Короткій. *Короткий той веселий вік дівочий.* Левиц. *Пристав з короткими гужами.* Ном. 2) Краткій. 3) **Корóтка годúна, корóткий час.** Въ выраженіи: **Бодáй на тéбе корóтка годúна (корóткий час)!**=**Бодáй на тéбе коротéча!** Вх. Зн. 28. Ум. **Коротéнький, коротéсенький.**

Корóткість, кости, *ж.* Краткость. *Короткость часу.* Желех.

Кóротко, *нар.* 1) Коротко. *Гарно, та коротко.* Ном. **Кóротко жúти.** Быть недолговѣчну. 2) Кратко. *Тепер скажемо коротко, що Шрам Паволоцький... сам удавсь до Тетері.* К. ЧР. 411 Ум. **Коротéнько.**

Короткозóркий, а, е. Близорукій. Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Короткомóвність, ности, *ж.* Лаконизмъ. *Знаходимо в їй* (у книзі) *усі прикмети старосвітського стилю: короткомовність, нахил до загадки.* К. Іов. IX.

Коротконóгий, а, е. Съ короткими ногами. Желех.

Короткорóгий, а, е. Съ короткими рогами. Желех.

Коротýха, хи, *ж.* Малорослая женщина. Ум. **Коротýшечка, коротýшка.** *Ой жінко моя, коротушечко! Чи нічого повочерять, моя душечко?* Чуб. V. 686.

Коротýшка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **коротýха.** 2) Короткая **свúтка.**

Коротúха, хи, *ж.*=**Коротуха.** *Най тя бере зла тетюха, таки будеш коротюха.* Гол. I. 320.

Кóрочок, чка, *м.* Ум. отъ **кóрок.**

Кóрпати, паю, еш, *гл.* Ковырять. **Кóрпати óчі.** Укорять, попрекать. *Як побачить було, що хто їде на коняці, то так і заздрить очима, і ну корпать очі чоловікові своєму.* Рудч. Ск. II. 174.

Кóрпатися, паюся, ешся, *гл.* Копаться. *Антосьо все кортавсь у капшуні.* Св. Л. 178.

Корписáти, сáю, еш, *гл.*=**Копирсáти.** *Паличками землю корписали.* Св. Л. 174.

Корпúсочка, ки, *ж.* О лисицѣ (въ пѣснѣ): хлопотунья? постоянно копающаяся? *Ой не знала удівонька, як у світі жить, та наняла ведмедика за плугом ходить... А лисичку-корписочку обідать носить.* Чуб. V. 812.

Кóрпус, са, *м.* Корпусъ, станъ. *Лемішка робив своїм огрядним корпусом і ростом великий контраст.* Левиц. I. 333.

Кóрса, си, *ж.* Полозъ саней. Шух. I. 180.

Корсáтка, ки, *ж.* 1) Раст.? 2)—**гірська.** Рас. Hieratium aurantiacum. Шух. I. 20.

Корсéт, ту, *м.* и **корсéтка, ки**, *ж.*= **Керсет, керсетка.** Гол. Од. 22. КС. 1893. V. 282. *Плахта на їй шовкова ...корсет зелений.* МВ. II. 77.

Кортíти, кортúть (**кого́** и **кому́**), *гл. безл.* Не терпѣться, тянуть къ чему, хотѣть и желать чего нибудь. *Кортить литвинка скоринка* Ном. № 5013. *Хто язик держить за зубами, то того нічого не кортить.* Ном. № 1106. *Як ріжуть птицю, то аж дріжу, так мене кортіло напиться тієї крови.* Стор. МПр. 30. *Кортить таки тобі домівка.*

Кортя́чка, ки, *ж.* Нетерпѣливое, сильное желаніе.

Коругóв, гви, *ж.*=**Корогóв.** *Щоб військо їшло під коругов.* Котл. Ен.

Корх, ха, *м.* 1) Мѣра длины въ ширину ладони или въ четыре пальца. *В старі годи бач на ціп міряли корхами.* Харьк. г. *Виріс як ячменик на корх, що тілько на голу косу косити.* Черниг. у. *Виріс на три корхи вгору.* Г. Барв. 347. 2) Щепотка (земли). *І то не наш корх землі, що нам очі закриють.* Ном. № 1499.

Корцíвка, ки, *ж.*=**Корчівка 2.** Kolb. I. 61.

Корч, чá, *м.* 1) Пень. 2) Кустъ. *Тілько при долині два корчі калини.* Чуб. V. 32. Ум. **Кóрчик.** *Ой на городі дві лободі, третій корчик бобу.* Грин. III. 219.

Корчáга, ги, *ж.* Глиняный сосудъ съ узкимъ горлышкомъ для водки. Вх. Зн. 28.

Корчáк, кá, *м.* Водяная мельница съ наливнымъ колесомъ. Левч. См. **Коречний.**

Корчáстий, а, е. Кустистый, густой. *Садочок вишневий корчастий.* Грин. III. 527.

Корчéмний, а, е. 1) Принадлежащій

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

корчмѣ. 2) Кабацкій, непотребный, непристойный. *Підла чернь корчемна.* К. ЦН. 245.

Ко́рчик, ка, *м.* Ум. отъ **корч.**

Корчи́стий, а, е.=Корчастий. *Корчисте жито.* Подольск. г.

Ко́рчити, чу, чиш, 1) Корчить, гнуть. *Як берест од огню корчиться, так... місячного відьмача, або відьму, щоб корчило і ломило.* Чуб. I. 85. *Хлопці сиділи, постолики корчили.* Грин. III. 103. 2) Кривить. *Батько як зачав корчити лице.* Ном. № 2346. 3)=**Корчувати.** Вх. Лем. 427.

Ко́рчитися, чуся, чишся, *гл.* Корчиться. *Берест од огню корчиться.* Чуб. I. 85. *Барило вихопив із-за пояса пистоль, навів на ляха, що од мук корчився на палі.* Стор. МПр. 131.

Ко́рчів, чо́ва, *м.=***Корчага.** Вх. Зн. 28.

Корчі́вка, ки, *ж.* 1) Выкорчеванное мѣсто. *Се корчівка: тут були колись грабки—він вирубав, після викорчував та й почав сіяти.* Брацл. у. 2) Нижняя доска въ **корці** колеса водяной мельницы. Мик. 480.

Корчій, чія, *м.* Судороги.

Ко́рчма́, ми́, *ж.* Корчма. *А козак сидить у корчмі та мед-вино кружає.* Дума. **Корчму́ роби́ти.** Значитъ у лемковъ устраивать забаву съ музыкой и угощеніемъ. Вх. Лем. 427. Ум. **Корчо́мка, корчо́мочка.** *Ой крикнули молодці да сидючи в корчомці.* Макс. *А всі дівки прийдуть до корчомочки гуляти.* Чуб. V. 114.

Корчома́ха, хи, *ж.* Толстая, кривая палка. Козелецк. у.

Корчо́мка, корчо́мочка, ки, *ж.* Ум. отъ **корчма́.**

Корчува́ння, ня, *с.* Корчеваніе.

Корчува́ти, чу́ю, еш, *гл.* Корчевать. Чигир. у.

Корчува́тися, чу́юся, ешся, *гл.* Куститься (о хлѣбѣ). Херс.

Корчу́га, ги, *ж.* Преимущ. во мн. Короткія сани съ толстыми и высокими полозьями, употребляющіеся для перевозки срубленныхъ деревьевъ. Шух. I. 180.

Корчу́ля, лі, *ж.=***Корчага.** Вх. Зн. 28.

Коршак, ка́, *м.* Коршунъ. *Нехай коршак на ваші кури насяде́ться.* Чуб. I. 286.

Ко́ршма́, ми́, *ж.* = **Корчма.** *Доброго коршма не зопсує, а лихого і церков не поправить.* Ном. № 3232. Ум. **Коршемка, коршмо́нька, коршо́мка.** *Іди, сину, до коршемки.* Грин III. 322. *Козак ледащиця не хоче робити, іде до коршмоньки мед-горілку пити.* Чуб. V. 39.

Коршми́ця, ці, *ж.* = **Корчма.** *Піп каже: ідімо до божниці; а п'яниця каже: ідімо до коршмиці.* Ном. № 11728.

Коршмо́нька, ки, *ж.* Ум. отъ **коршма́.**

Коршо́в, ва и **коршо́вик, ка,** *м.* Родъ посуды. Вх. Лем. 427. *П'є винце за столиком, мірят собі коршовиком.* Гол. I. 86. См. **Корчів.**

Коршо́мка, ки, *ж.* Ум. отъ **коршма.**

Кора́к, ка́, *м.* 1) Ковшъ. *Святе діло наші січові коряки! У нашому коряці утопиш иншого мізерного ляшка.* К. ЧР. 122. *Льохи, шинки з шинкарками, з винами, медами, закупили запорожці та й тнуть коряками!* Шевч. 369. 2) Плата мельнику мукою за помолъ. *Моє діло мірошницьке: підкрути та й сядь, а коряки бери.* Ном. стр. 285, № 3114. 3)=**Корець 3.** Вх. Зн. 28. Ум. **Корячо́к.** *Кожному гостю по корячку і почали частуватися і кружать.* Стор. МПр. 154.

Корячкува́тий, а, е. Кривой и со множествомъ развѣтвленій (о деревѣ). *Дерево й нарубалось. Таке корячкувате, що й на палицю не вибереш.* Рудч. Ск. II. 7.

Корячо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **коряк.**

Коса́, си́, *ж.* 1) Коса. *От поберуть коси, та й пійдуть ніби-то косить.* ЗОЮР. I. 287. Части косы: самая полоса называется **полотно́,** обухъ ея—**прут,** носокъ—**пи́сок,** часть около **пи́ску—ко́лос,** конецъ острія—**жало́,** пятка—**п'я́тка,** въ которой находится **пупе́ць,** входящій въ **я́мку** косовища; пятку придерживаетъ на косовищѣ желѣзное кольцо—**пе́рстінь,** а сверхъ того еще желѣзная **за́ківка** и деревянный **па́склин** (клинъ). Шух. I. 169. 2) Коса, сплетенные волосы. *Тихо, тихо Дунай воду несе, а ще тихше дівка косу чеше.* Нп. 3) Только мн. ч. и въ нѣкоторыхъ мѣстностяхъ: **Ко́си.** Волосы вообще. О. 1862. VIII. 49. *Який він чудний: борода чорна, коси русяві.* Радом. 4) Луковая плетеница, вѣнокъ, въ который вплетены луковицы. Вас. 204. 5) Селезенка. *Коса свиняча, що коло печінки, довженька.* Ном. № 310. 6)=**Косарь 2.** Вх. Уг. 246. 7) мн.=**Косарь 4.** Вх. Лем. 427. 8) **Коса́ Богома́терина.** Раст. Hypericum numifusum. Черк. у. Ум. **Кі́ска, кі́сонька, кі́сочка, ко́ска, ко́сонька.** *По три копи дівочка, по чотирі кісочка.* Маркев. 68. *Що суботи ізмивала і в кісоньку заплітала.* Ув. **Коси́ще.** *В тих багатих паннів такі здоровецькі косища, неначе в кожної куделя на голові.* Левиц. Кож. 22.

Коса́к, ка́, *м.* Большой ножъ для сѣченія капусты. Вх. Уг. 246.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Коса́рик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **коса́рь**. *Гей нуте, косарі, ви, косарики мої.* Ном. № 9998. 2) мн. Раст. Кавалерскія шпоры, Delphinium consolida. Анн. 124.

Коса́ричок, чка, *м.* Ум. отъ **коса́рь**.

Коса́рка, ки, *ж.* 1) Сѣнокосильная машина. Екатер. у. (Залюбовск.). 2) *мн.*=**Косарик 2.** Вх. Пч. I. 10.

Коса́рський, а, е. Косарскій. *Рівняє роботу теслярську до косарської.* Ном. № 10037. *Косарі співали косарських пісень.* Левиц. Пов. 109.

Коса́рь, ря́, *м.* 1) Косарь, косецъ. *Гей нуте, косарі, ви, косарики мої.* Ном. № 9998. Въ видѣ косаря представляется смерть. *Над головою вже несе свою неклепаную косу косарь непевний.* Шевч. 2) Насѣк. Фалангидъ, сѣнокосъ, Phalangium opilio. Вх. Пч. I. 7. 3) Ножъ изъ обломка косы, употребляемый для бритья. Сим. 157. 4) Созвѣздіе Ріонъ. Чуб. I. 14. 5) *мн.* Раст. Erodium cicutarium. Вх. Пч. I. 10. Ум. **Коса́рик, коса́ричок.** *Мій синочку, мій косарічку!* Мил. 213.

Косарюва́ти, рю́ю, еш, *гл.* Быть косцемъ. *Ми з Петром косарюємо вдвох.* Волч. у.

Косатарь, ря, *м.* Эпитетъ селезня: имѣющій **коси́ці**. См. **Косиця 3.** *Качуре-косатарю, Марусини проматарю, проси своїх гостей.* Чуб. IV. 201.

Коса́тий, а, е. Съ большими косами. *Дві дівки косатих та два парубки усатих.* Чуб. V. 439.

Коса́тка, ки, *ж.* Раст. Aconitum napellus. Вх. Лем. 427.

Косибав, ва, *м.*=**Косарь 2.** Вх. Лем. 427.

Ко́сий, а, е. 1) Косой. *Постіл косий, а я босий.* Чуб. 2) О столѣ: треугольный. *По під стінами стояло 12 стільців, в кутках косі столики.* Левиц. I. 133. 3)=**Космина.** КС. 1898. VII. 45.

Коси́льки, льок, *ж. мн.* Раст.=**Сокирки**. Вх. Пч. I. 10.

Коси́нець, нця, *м.* 1) Треугольникъ. 2) Треугольная полка въ углу комнаты. Ум. **Коси́нчик.** *Попід стінами стояли дванадцять стільців, в кутках косі столики, а над ними вгорі косинчики з карнизом на книжки.* Левиц. I. 133.

I. Косиня́, ні́, *ж.* Кривая линія, кривизна. *Наша межа йде рівно, а далі косинею, а від косині знов рівно.* Донск. обл. Міусск. окр.

II. Косиня́, ня́ти, *ж.* Ум. отъ **коса**. *Роздивлялась на свої бровинята, лизала пальці і прилажувала ними свої косинята.* Левиц. I. 199.

Коси́тень, тня, *м.* Раст. а) Косатикъ, Iris. Вх. Пч. I. 10. Шух. I. 20. б) Acrus calamus. Шух. I. 21.

Коси́ти, шу́, сиш, *гл.* Косить. *Ой там по над яром козак сіно косить.* Мет. 17.

Коси́ця, ці, *ж.* 1) Небольшая коса. 2) *мн.* Начесы на вискахъ у дѣвушки. Харьк. г. 3) Загнутое перо на хвостѣ птицы. *Сизий селезень з чорними косицями.* Маркев. 118. *Сидить півень на криниці, спустив крильця ще й косиці.* Грин. III. 53. 4)=**Косница.** *А в пшениці золоті косиці.* Нп. 5) Цвѣтокъ,—говорится преимущ. о тѣхъ цвѣтахъ, которыми дѣвушки украшаютъ голову. Вх. Зн. 28. *Ой зацвіли черешеньки, зацвіли косиці.* Гол. IV. 514. Въ этомъ стихѣ б. м. **косиця**=**Iris,** такъ какъ **косичка**—Iris. Вх. Уг. 246. 6) Родъ вышивки. Чуб. VII. 427. 7) Сортированный (по длинѣ) волосъ изъ конскихъ хвостовъ для ситъ. Вас. 152. Ум. **Коси́чка, коси́ченька.**

Коси́чити, чу, чиш, *гл.* Украшать цвѣтами или зеленью. Желех.

Коси́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **коси́ця.**

Коси́ще, ща, *с.* Ув. отъ **коса́.**

Коси́нка, ки, *ж.* Плетеница изъ пеньки въ видѣ косы,—къ ней прикрѣпляютъ цвѣты, изъ которыхъ составляется вѣнокъ невѣсты. *Вінок для княгині плетуть на косінці з прядіва... Дружко прив'язує оцю благословенну квітку* (барвінок) *до косінки... а доплітають його вже дівчата.* О. 1862. IV. Рус. вес. 2.

Косма́к, ка́, *м.* Космы, косы. *Ось постій, каже, суча дочко: дай мені тебе за космаки піймати.* К. ЧР. 204.

Косматі́й, тія́, *м.* Человѣкъ въ космахъ, косматый. Встрѣчено въ пасхальной виршѣ, въ приложеніи къ Іоанну Крестителю: *Йван Косматій його хрестив.* О. 1862. VI. 51.

Косма́читися, чуся, чишся, *гл.* Косматиться. Гол. Од. 35.

Косма́чки, чо́к, *ж. мн.*=**Аґрус.** Вх. Уг. 246.

Косма́шечка, ки, *ж.* Косматая. *Овечко-космашечко, хто тебе напаше, моя машечко?* Чуб. III. 170.

Ко́смик, ка, *м.* Ум. отъ **косом.**

Косми́на, ни, *м.* Названіе вола съ неправильно посаженными рогами: одинъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

имѣетъ наклонъ впередъ, другой назадъ. КС. 1898. VII. 45.

Космогру́дий, а, е. Съ волосатой грудью. Вх. Зн. 28.

Космо́к, **сомка́**, *м.* Ум. отъ **косом**.

Косни́ця, **ці**, *ж.* Усъ растенія? *А в пшениці золоті косниці.* Грин. III. 94.

Косови́й, **а́**, **е́**. **Косови́й са́жень**. Косая сажень. *Щоб під ним і над ним земля горіла на косовий сажень.* Ном. № 3795.

Косови́ця, **ці**, *ж.* Время уборки сѣна. *Коли ще косовиця, а ми вже сіно возимо.* Ном № 2613. **Під но́сом косови́ця**—употреблено въ пословицѣ въ смыслѣ: усы выросли. *Під носом косовиця, а на розум не орано.* Ном.

Косови́ще, **ща**, *с.*=**Кі́сся**. *Похилились на кий або на косовище.* К. ЧР. 260.

Косогі́р, **го́ру**, *м.* Косогоръ. *Горілка так і потекла з комір по косогору.* ЗОЮР. I. 255.

Косом, **сма**, *м.* Клокъ, клочекъ (перьевъ шерсти). *Сорока в часнок,—вирвала космок... Із того коса напряла кросна.* Чуб. V. 1154. См. **Космок**.

Косоно́га, **ги**, *м.*=**Косарь 2**. Вх. Лем. 427.

Косоо́кий, **а**, **е**. Косоглазый. *Рають йому дві дівиці: єдна косоока, друга сивоока.* Чуб. V. 35.

Косо́рий, **а**, **е**. **Косо́ра вівця́**. Овца съ рогами, похожими на косы. Желех.

Косо́рити, **рю**, **рить**, *гл.* Наряжать, красиво одѣвать. Желех.

Косо́ритися, **рюся**, **ритися**, *гл.* Заявлять претензіи; дерзкимъ быть съ кѣмъ либо. Вх. Зн. Желех.

Косоро́гий, **а**, **е**. Съ рогами, обращенными въ разныя стороны. Павлогр. у.

Косте́л, **лу**, *м.* Костелъ.

Косте́льний, **а**, **е**. Принадлежащій костелу. *Взивають усе духовенство грецької віри Наливайковою сектою... навіть із костельних казальниць.* К. Кр. 19.

Косте́льник, **ка**, *м.* Католикъ. *Костельники свою погибель чують.* К. ПС. 38.

Косте́р, **тра́**, *м.* 1) Сажень дровъ. 2) Куча камыша, сложенная изъ 30 **кіп** камыша, причемъ каждая **копа́** имѣетъ 60 **кулі́в**. Павлогр. у. *Стояв у неї на городі в кострі на зіму очерет.* Котл. Ен. I.

Костеря́ва, **ви**, *ж.* Раст. Festuca. Вх. Пч. I. 10—**овеча**. Festuca ovina. Шух. I. 20.

Кости́рник, **ка**, *м.* Игрокъ въ кости. *Котрі п'яниці, котрі костирники не хочете в кості програвать, ідіть до мене в охотне військо погулять.* Дума.

Кости́ронько, **ка**, *м.* Ум. отъ **кости́рь**.

Кости́рство, **ва**, *с.* Игра въ кости. *Добра свого на кабацьких служебок, на костирство, на танці-музики не прогайнували.* К. Бай. 49.

Кости́рь, **ря́**, *м.* 1)=**Костирник**. О. 1861. II. 4. *Уподобав картовника і костира п'яного, що... в козацьтва виграваь у кості.* К. Бай. 32. 2) Раст. Bromus secalinus. L. ЗЮЗО. I. 114. **Ум. Кости́ронько**. *А він шельма костиронько, превеликий п'яниченько.* Грин. III. 380.

Костогри́з, **за**, *м.* Птица. Frangilla coccathraustis.

Костогри́за, **зи**, *об.* Презрительно: бѣднякъ. *Той волоцюга, костогриза ще дитиною тебе зводив.* Г. Барв. 87.

Костокри́лий, **а**, **е**. Перепончатокрылый. *Через базарь кажан костокрилий перелетить.* Шевч.

Костома́ра, **ри**, *ж.* Большая кость.

Костома́руватий, **а**, **е**. Ширококостый. *Широке костомарувате чоло, ніби воляче.* Г. Барв. 22.

Костома́ха, **хи**, *ж.* = **Костомара**. Желех.

Костопра́в, **ва**, *м.* Костоправъ. Подольск. г.

Костри́ця, **ці**, *ж.* Кострика. *Я ж думала, що нагавчка з кострици, аж то вона з поганої сирици.* Чуб. V. 599.

Костри́читися, **чуся**, **чишся**, *гл.* Хорохориться, ерошиться. *Блоха усе кострячиться.* Ном. № 2461.

Костри́чуватий, **а**, **е**. Имѣющій много кострики. *Кострячувате прядіво.* НВолын. у.

Ко́струб, **ба**, *м.* 1) Ястребъ. Мнж. 183. 2) Весенняя хороводная игра дѣвушекъ, описанная у Чуб. III. 77 и Kolb. I. 158. 3) Неряха. *Сидів струб на припічку, я не подивився.* Гол. III. 290. **Ум. Костру́бонько**.

Кострубáнь, **ня**, *м.* Со взъерошенными волосами, шерстью, перьями. *А кому з нас, небогу, ти здоровьлом озвалась?—Отому коштрубаневі... що в середині.—А то був вітер.* О. 1861. XI. Свид. 50.

Кострубáтий, **а**, **е**. 1) Косматый, вихристый. *Москалі руді, пикаті, та бородаті, та кострубаті.* Левиц. I. 334. 2) Шероховатый. Лебед. у.

Кострубáч, **ча́**, *м.* Взъерошенный. *Оженився кострубач та взяв пелехату.* Гол. II. 438.

Костру́бонько, **ка**, *м.* Ум. отъ **струб**.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ко́стур, ра, *м.* Клюка, посохъ.—*Діду Сидоре, собак боюся!—А з костуром, бабко, а з костуром, любко, а з костуром, Пархомівно, сивая голубко.* Ном. № 12813. Ум. **Костуре́ць.** *Я собак боюся.—Ой з костурцем, бабко.* Грин. III. 659. Ув. **Костуря́ка.** (Старець) *розбігся, опершися на костуряку.* Ном. № 13663.

Костýра, ри, *ж.* Ножъ для убиванія животныхъ. Вх. Уг. 246. Ум. **Костýрка.**

Костýронька, ки, *ж.* Посошекъ. *Дайте мені костуроньки опіратися.* Мил. 149.

Костуря́ка, ки, *ж.* Ув. отъ **ко́стур.**

Костьо́л, лу, *м.*=**Костел.** *Бачте, у Вільшаній у костьолі... у титаря.* Шевч. 140.

Костьо́льний, а, е=**Костельний.** К. Досв. 125.

Костю́к, ка́, *м.* Рогъ (въ загадкѣ). *Два костюки, два лопухи, чотирі ходори, дев'ятий Матвій.* (Загадка о коровѣ). Ном. стр. 293.

Костю́льки, льок, *ж. мн.* Назв. растеній. Bromus secalinus L. и B. arvensis L. ЗЮЗО. I. 114.

Костя́к, ка́, *м.*=**Кістяк.**

Костяни́й и **косцяни́й, а́, е́**=**Кістяний.** *На́ тобі костяного зуба, а мені дай залізного.* Рудч. Ск. *Баба-Яга—косцяна нога.* Ном. № 241.

Костяни́ця, ці, *ж.*=**Каменица 2.** ЗЮЗО. I. 134.

Косу́хна, ни, *ж.*=**Кісонька.** *Живи ти, мой татухна, без мене, без моєї русої косухни.* Чуб. IV. 280.

Кось-кось! *меж.* Зовъ лошади: *кось, кось, кось!* Ном.

Ко́ська, ки, *ж.* дѣтск.=**Ко́ся.**

Ко́ськання, ня, *с.* Призываніе лошадей крикомъ: **ко́сь-ко́сь!** *Коськання ночліжне парубоче.* К. Дз. 214.

Ко́ськати, каю, еш, *гл.* Призывать лошадь крикомъ: **ко́сь-ко́сь!**

Косю́рки, *мн.* Раст. Linaria genistaefloria L. ЗЮЗО. 126.

Ко́ся, сі, *ж.*, дѣтск. Лошадка. *Ти до неї: косю-косю! а вона і голову дере.* Ном. № 2470.

Кося́к, ка́, *м.* 1) Острый уголъ, клинъ. 2) Бревно, которое укрѣпляется между двумя столбами (или діагонально одно, или два такимъ образомъ, что вмѣстѣ со столбами составляютъ букву М) и служитъ для укрѣпленія послѣднихъ. Кіев. и Подольск. г. 3) Кусокъ сѣти; изъ шести **косяків** сшивается бредень. Браун. 39. 4) Канатъ для якоря на днѣпровской лодкѣ. Мнж. 179. 5) Небольшой табунъ лошадей. *Було в його трохи коров і волів та по полю пасся косяк чималенький.* Сніп. 156.

Косяка́, *нар.* Наискось, діагонально. *То взад, то вбік, то косяка.*

Косяти́нець, нця, *м.* Родъ растенія. Черниг.

Кота́! *меж.* Крикъ на кота: прочь! *А кота! бо тя наздогну.* Ном. № 497.

Кота́ра, ри, *ж.* Юрта, шалашъ. *І вибрав за царя раба свого Давида, з котари його взяв од батьковських овечок.* К. Псал. 183

Кота́рь, ря́, *м.* = **Кіт?** Колыбельная пѣсня: *Ой ну мулі, котарю, та вимети кошару, а ти, котко рудю, та вимети грубу, а ти, котку волохатий, та й обмети коло хати.* Мил. 43.

Коте́л, тла́, *м.* 1) Котелъ. 2) Литавры. *Приїхали* (в Січ), *вдарили в котли, зібралась козаки.* ЗОЮР. I. 168. Ум. **Котело́к.**

Коте́лка, ки, *ж.* Окалина мѣди, получаемая при выдѣлкѣ мѣдныхъ котловъ. Вас. 182.

Котело́к, лка́, м. 1) Ум. отъ **коте́л.** *Докопавсь до грошей да й витяг як сили мога котелок хороший.* ЗОЮР. II. 88. 2) *мн.* Раст. Trapa natans L. ЗЮЗО. I. 139.

Котеня́, ня́ти, *с.*=**Кошеня.**

Коте́ць, тця́, *м.* 1) Камышевая загородь въ видѣ почти сомкнутаго круга, стоящая въ водѣ для ловли рыбы. Браун. 15. *Пішли на озеро,—там наші кітиці стояли, на рибу поставили.* Новомоск. у. 2) Родъ пасхальной игры, состоящей въ катаніи яицъ. КС. 1891. V. 207. См. **Котючка.**

Ко́ти, тів, *мн.*=**Котець.** Браун. 15.

Коти́гз, ги, *ж.* Телѣга, на которой возятъ необходимые для пастуховъ овецъ припасы. Левч. *Мали вони ще при отарах і котигу... возили харчі, воду і дрова.* Стор. II. 182.

Котигоро́шок, шка, *м.* Сказочный богатырь, мать котораго забеременѣла отъ съѣденной горошинки. Мнж. 30.

Ко́тик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **кіт.** *Був собі котик та півник та спряглися жить.* Рудч. Ск. I. 27. 2) Родъ женской шубки. *Зап'яті одинаковими хустками, в одинакових котиках, критих ясно-зеленою матерією, вони були ніби однолітки.* Левиц. Пов. 21. 3) Щетка (на ногахъ лошади); задній коготь (у собаки). Желех. Вх. Шч. I. 14. 4) Кусокъ дерна, употребляющійся

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

въ игрѣ, называемой **ко́тики.** КС. 1887. VI. 484. 5) Цвѣтъ вербы, лозы, ивы. *Свячена лоза і котики—ліки од трясці.* Ном. № 8401. 6) *мн.* Glechoma hedoracea L. ЗЮЗО. I. 124. 8) Пузырьки, поднимающіеся со дна пруда, болота. *Коли замерза вода, то котики підходять зі дна, то тим і крига як сіль розсипається.* Чигир. у. Ум. **Ко́тичок.** *А котичок няв-няв-няв!* Рудч. Ск. I 51.

Коти́на, ни, *м.* Котъ. *Котино, котино! поїдемо по сіно.* Мет. 3.

Коти́ти, чу́, тиш, *гл.* Катить. *Лід кріпкий, хоч гармати коти.* Ном. *Реве, стогне хуртовина, котить, верне полем.* Шевч. 82.

Коти́тися, чу́ся, тишся, *гл.* 1) Катиться. *І по сей бік гора, і по той бік гора, а між тими крутими горами котилась зоря.* Мет. *Піт з його котиться.* 2) Раждать (о кошкѣ, овцѣ и зайцѣ). *Кішка, то вже звір і навіть не несеться, а котиться.* Левиц. Пов. 3) Клубиться (о дымѣ, туманѣ). *Туман яром котиться, дівці гулять хочеться.* Нп.

Ко́тичок, чка, *м.* Ум. отъ **ко́тик.**

Коти́ще, ща, *м.* Ув. отъ **кіт.**

Коті́ль, ля, *м.* Наружная плетеная воронка верши. Шух. I. 226.

Ко́тко, ка, *м.* Котикъ. *Продрав котко стелю.* Грин. III. 492. *За що його дурно бить? Котко буде молотить.* Мил. 44.

Котля́р, ра́, *м.*=**Кітляр.** Котл.

Котляре́нко, ка, *м.* Сынъ мѣдника, литавщика.

Котлярі́вна, ни, *ж.* Дочь мѣдника, литавщика.

Ко́тма, ми, *ж.* Котомка. Лохвиц. у.

Ко́товка, ки, *ж.* Конура для кота (въ сказкѣ). *Вона построїла йому* (котові) *котовку і городець чималий дала.* Рудч. Ск. I. 25.

Ко́товий, а, е. Кошачій.

Ко́ток, тка́, *м.* 1) Ум. отъ **кіт.** *Сама баба змизала і на котка сказала.* Мет. 3. *Ой ну молі, кітку, украв в баби квітку.* Мил. 44. 2) Колыбельная пѣсня. *Над колискою котка виспівувати.* К. Гр. Кв. XXIV. *Сяду прясти, повкладавши діток та поприсипавши котками.* Г. Барв. 442. 3) Катокъ. 4) Деревянный цилиндръ, подкладываемый подъ ухватъ, чтобы легче было вынимать изъ печи горшки. 5)=**Котючка.** КС. 1891. V. 207. 6) *мн.* **Коткй.** Раст. Trifolium arvense L. ЗЮЗО. I. 139. Ум. **Ко́точок.** *Ой був собі коточок, украв собі клубочок.* Мет. *Колише в запічку маленького внука, виспівуючи коточка.* Левиц. I. 24.

Котолу́п, па, *м.* 1) Кошкодеръ. *Хоч і котолуп, та гроші має.* Ном. № 14334. 2) Разносчикъ мелкихъ товаровъ изъ м. Рашевки, Гадяцк. у. ЗЮЗО.I. 228. Вас. 189.

Котолу́пня, ні, *ж.* Мѣсто, гдѣ убиваютъ и обдираютъ кошекъ, а въ переносномъ смыслѣ—мѣсто пытокъ.

Котора́, ри́, *ж.* Ссора, раздоръ; обида. **Которо́у завдава́ти.** Обижать, оскорблять. Вх. Зн. 28.

Кото́ргати, гаю, єш, *гл.* Сильно дергать, теребить, тормошить.

Кото́рий и **котри́й, а, е.** *мьст.* 1) Какой. *Три пани—єдні штани: котрий успіє, той і штани надіне.* Ном. № 1180. *Не знаєш, з котрого боку зайти.* Ном. *Который би мі турчин-яничар сей сон одгадати, мі би йому три гради турецькії дарувати.* Дума. 2) Какой-нибудь. *Як доживе було который запорожець до великої старости... то наб'є черес дукатами, та забере з собою приятелів... та й іде з ними в Київ бенкетувати.* К. ЧР. 84. *Часом несподівано котра дівчина вбіжить до мене з будинку.* МВ. (О. 1862. III. 43). 3) Иной. *Як который, то й навчиться, а сей—ніколи.* 4) Нѣкоторый, одинъ, другой... *Та в тій школі так: котрий пише, котрий читає, а котрий то й байдики б'є.—Которих дівчат то матері не пустили в дружки, которі й сами не пішли.* МВ. I. 41.

Котри́й. См. **Которий.**

Котри́йсь, ра́сь, ре́сь, *мьст.* Какой-то, нѣкоторый. *Жив до котрогось часу.* Ном. № 8215.

Котуля́ти, ля́ю, єш, *гл.*=**Кутуля́ти.** Мнж. 182.

Коту́на, ни, *ж.* Плита съ котломъ, устроенная такимъ образомъ, что дымъ выходитъ изъ отверстій вокругъ котла въ находящійся сверху **ко́мин.** Подольск. Св. Л. 27.

Коту́сь, ся́, *м.* Ум. и ласк. отъ **кіт.** *Котусю-братіку! скажи мені скоріше, хто з хазяїнів оттут усіх добріше?* Гліб.

Котю́га, ги, *м.* 1) Ув. отъ **кіт.** *Стар як котюга, а бреше як щеня.* Ном. № 6905. *Невже котюга знов думає про сало?* К. ЧР. 289. 2) Собака домашняя (у гуцуловъ). Вх. Пч. I. 16. *Котюга забрехала.* Шух. I. 89.

Котю́чий, а, е. 1) Легко катящійся. *Бач, які котючі гроші—швидко вже й рос-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

котились.—Котючий вітер низався поміж деревом безлистим. МВ. II. 113. 2) Плодовитый (о животныхъ).

Котю́чка, ки, *ж.* Игра въ катаніе яицъ на первый и второй день Пасхи, описан. у Чуб. IV. 43. КС. 1891. V. 207.

Котя́, тя́ти, *с.* 1) Котенокъ. 2) Употребляется, какъ ласкательное слово для дѣтей: *Цить, котю, цить!—каже мати, втираючи сльози дитині.* Св. Л. 100.

Котя́х, ха́, *м.*=**Кізяк.** *Гава зимою: „руб котях!“ І тому рада.* Мнж. 172.

Котя́чий, а, е. Кошачій. *Котяча шерстина.*

Кофа, фи, *ж.* Кружка для воды. Федьк.

Кох, ху, *м.* Корзинка? коробокъ? *Дівчата танцюють з парубками—тільки одляски йдуть, а музиці так кох і наскидають грошей.* Г. Барв. 58.

Коха́н, на́, *м.*=**Коханець.** Вх. Лем. 427.

Коха́ненький, а, е. Ум. отъ **коха́ний.**

Коха́нець, нця, *м.* Возлюбленный. *Ой хоч ламай, хоч не ламай мизинного пальця, як не було, то й не буде над мене коханця.* Нп.

Коха́ний, а, е. 1) Любезный. *Ляхам своїм коханим росказуйте, а не мені.* Стор. 2)=**Коха́нець.** *Не жди свого коханого з далекого краю.* Мет. 3) Милый, любимый, дорогой. *Чи я в батька не кохана була?* Нп. *Пан-отченьку ти наш коханий!* К. ЧР. 4) Обыкновенно съ удар. на первомъ слогѣ: **ко́ханий.** Взлелѣянный, выращенный. *Тільки що соняшники не ко́хані, не прохані ростуть собі.* МВ. (1862. I. 96). *Ой косо, косо кохана! Сім літ я тебе кохала.* Мет. 205. Ум. **Коха́ненький.** *Синочки да кучерявенькії, а дочечки да кохананькії.* Грин. III. 442.

Коха́нка, ки, *ж.* 1) Возлюбленная, любовница. *Коханко ти моя! Викохав же я тебе не для кого, для себе.* Чуб. V. 87. 2) Взлелѣянная, нѣженка, воспитанная въ роскоши. *Ой ну мулі-мулі, а коткові дулі, а дитинці калачі... Нашій дитинці коханці.* Мил. 42. *Мали вони дочку і вона була в їх така коханка, що виросла, вже пора й сватать, а вона не вміла діла робить.* Рудч. Ск. I. 179. Ум. **Коха́ночка.** *Вий-ди, серце-коханочко!* Мет. *Всі дівочки-коханочки до церковці йдуть.* Мил. 120.

Коха́ння, ня, *с.* 1) Любовь, любовная страсть. *Чи всім людям із кохання так ся діє? Очі не сплять, серце стогне, душа мліє.* Мет. 28. *Минулося моє кохання, моє женихання.* Левиц. 2) Любимый предметъ; возлюбленный или возлюбленная. *Кохання моє! така в мене думка, що я тобі світ зав'язав.* МВ. 3) Воспитаніе, взлелѣиваніе, возрощеніе (дѣтей, животныхъ, растеній). *Вони більш куповані, ніж із свого кохання.* Кіев. Ум. **Коха́ннячко.** *Ой жаль мені коханнячка, дівочого гуляннячка.* Мет. *Спасибі тобі та, мій батечку, за твоє коханнячко.* Чуб. V. 485. *То ж тобі, ненько, за твоє коханнячко, що мене викохала, як утя на воді, та людям—не собі.* Чуб. III. 392.

Коха́нок, нка, *м.*=**Коханець.** *Росказала гайдамаці, хто вона, і як її пустив старий чоловік до коханка.* Стор. I. 35. *І сама тобі коханка передам.* Сніп. 63. Ум. **Коха́ночок.** *Рибалочки-коханочки та рибку ловили.* Мил. 120.

Коха́ночка, ки, *ж.* Ум. отъ **коханка.**

Коха́ночок, чка, *м.* Ум. отъ **коханок.**

Коха́стий, а, е. О растеніи: хорошо выросшее, хорошо выращенное. *Кохасте зілля. Се як полемо в городі, то найдемо роскішне і кажемо: оце кохасте.* Полтав. г.

Коха́ти, ха́ю, еш, *гл.* 1) Любить (кого-либо). *Ой ти, дівчино, мислоньками блудиш, сама ти не знаєш, кого вірно любиш. Ой знаю, знаю, кого я кохаю, тілько я не знаю, із ким жити маю.* Нп. *Хто вірно кохає, той часто вітає.* Ном. № 8757. *Батько й мати твої живуть при тобі і дякують... що ти їх при старости й кохаєш і поважаєш.* Кв. 2) Взлелѣивать, возрощать, воспитывать (о дѣтяхъ, животныхъ, растеніяхъ). *Котору дитину кохала, любила,—крій себе не маю.* Макс. *Ой косо, косо, кохана, сім літ я тебе кохала!* Мет. 205. См. **Викохати.**

Коха́тися, ха́юся, ешся, *гл.* 1) Любить другъ друга. *Нехай же нас поховають і хрест укопають, та щоб люде дивувались, як ми вірненько кохались.* Мет. 98. 2)—**з ким, в кому́.** Любить кого. *Кохайтеся, чорнобриві, та не з москалями.* Шевч. *Нема тії дівчиноньки, що я в їй кохався.* Мет. 3)—**в чому́.** Заниматься чѣмъ съ любовью, любить что-либо, находить наслажденіе, удовольствіе въ чемъ-либо. *Пан дуже кохався в городах.* Кв. *Кохайтеся в правді!* Сніп. *У скупощах не кохайся!* Ном. № 4675. 4) Воспитываться, нѣжиться. *Ти тільки й звикла на чаях та на сахарях кохатись. Куди ж тебе наняти, таку пановиту?* Харьк.

Кохі́тник, ка, *м.* Раст. Rhododendron ferrugineum. Шух. I. 22.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ко́хля, лі, *ж.* У рыболововъ: шестъ, прикрѣпленный къ веревкѣ, которая другимъ концемъ привязана къ сѣти: во время зимней рыбной ловли этотъ шестъ опускается въ прорубь и проталкивается подо льдомъ до слѣдующей проруби и т. д., отчего сѣть растягивается подо льдомъ въ водѣ. *А сам кохлю попереду гониш.*

Коцáбки зроби́ти. Перекувыркнуться (о пораженномъ выстрѣломъ зайцѣ). Вх. Уг. 246.

Коцáрка, ки, *ж.* Коверница Сумцовъ. Культ. переж. № 18. Харьковскія коцарки. (КС. 1889. IV. 131).

Коцарюва́ти, рю́ю, єш, *гл.* Дѣлать ковры. Желех.

Ко́цур, ра, *м.* Котъ. Желех. **Кіт ко́цури во́зить.** Котъ мурлычетъ. Вх. Лем. 425.

Ко́цурник, ка, *м.* Раст. Котовникъ, будра, Glechoma hederacea. Вх. Уг. 246.

Коць, ця, *м.* 1) Коверъ. Вас. 172. *А коць важний з розводами, і посередині великий орел.* Кв. *Ну, тепер, діти, несіть мене до церкви. От ми положили його на коць та й понесли.* Стор. 2) Одѣяло тканое—шерстяное, шелковое. Гол. Од. 82. *Ліжко, заслане мняким шовковим коцем.* Мир. ХРВ. 315.

Ко́цький, а, е. Фамилія сказочнаго кота, произведенная отъ слова **кіт (котський).** *Приходить до його лисичка, та й питає його* (кота): *Що ти таке? А він каже: я пан Коцький.* Рудч. Ск. I. 23.

Коцюба́, би́, *ж.* 1) Кочерга. *Мовчи, суко, чорт з тобою! ось я тебе коцюбою!* Чуб. 2) Названіе вола съ выступающими впередъ и расходящимися въ стороны рогами, концы которыхъ загнуты наружу. КС. 1898. VII. 45.

Коцю́битися, блюся, бишся, *гл.* Артачиться. *То вже вірь сьому—чого ще ти коцюбишся? То ж не один хто сказав, громада вирекла.* Ном. 10744.

Коцюрба́, би́, *ж.* Черемуха, Prunus padus. Вх. Лем. 427.

Коцюрга́, ги́, *ж.* Палка, клюка. *Добрий собака так аж за коцюрку хапає.* Ном.

Коч, ча, *м.* Родъ фаэтона, коляски. *Із коча пан мій вилізає і посила за молодим.* Шевч. 515.

Ко́чало, ла, *с.* 1) Кругъ. *Оббігає череду три рази в кочало.* Шух. I. 212, 213. 2) Кружокъ деревянный или иной,—входитъ въ составъ различныхъ предметовъ: у рюмки въ него упирается ножка, у **кужівки** оно дѣлитъ верхнюю часть (**кужівник**) отъ **держака**, оно обхватываетъ **било друлівника** и пр. Шух. I. 148, 277, 307. Ум. **Ко́чальце.** Кружокъ, обхватывающій нижній конецъ веретена. Шух. I. 148.

Ко́чать, ті, *ж.*=**Кочеть.**

Кочевни́й, а, е. Кочевой. *В жодній кочевній отарі мусить бути: лічман один, чабанів два і гарбачий один... Отари кочують по степах.* О. 1862. V. Кух. 29.

Кочеди́жник, ка, *м.*=**Папороть.** „Въ Ивановскую ночь разцвѣтаетъ красноогненный цвѣтъ папоротника, онъ еще называется **кочеди́жником**“. Чуб. III. 196.

Кочерга́, ги́, *ж.* 1) Кочерга. *Підняв морду так, що й кочергою носу не достанеш.* Ном. № 2462. 2) Въ курит. трубкѣ: треугольная металлическая пластинка, посредствомъ которой крышка прикрѣплена къ самой трубкѣ. Шух. I. 276. 3) **Кочéрга.** Въ штанахъ: разрѣзъ спереди. Шух. I. 153. Ум. **Кочере́жка.**

Кочере́ґа, ґи, *ж.* Брюква. Вх. Зн. 29.

Кочере́жка, ки, *ж.* Ум. отъ **кочерга.**

Кочере́жник, ка, *м.* Мѣсто, гдѣ ставятъ кочерги, ухваты. *Да ту* (сорочку) *із себе та в піч, да стала в кочережнику.* Рудч. Ск.

Кочержи́льно, на, *с.* Древко кочерги. *Рубай, сину, ясенину, буде кочержильно.* Чуб. V. 879.

Ко́чет, та и **ко́четь, тя**, *м.* 1) Колышекъ на концѣ **граді́ля**, на который надѣвается деревянное кольцо, соединяющее плугъ и **колішню.** Чуб. VII. 399. 2) Въ лодкѣ: кочетокъ, каждый изъ двухъ колышковъ, въ которыхъ ходитъ весло. Мнж. 179.

Кочо́вище, ща, *с.* Кочевье. К. МБ. XI. 142. К. ПС. 111.

Кочубе́й, бе́я, *м.* Птица: хохлатый жаворонокъ. *Сорока напряде, а кочубей витче.* Мет. 4.

Кочува́ння, ня, *с.* Кочевье, лагерь, временное поселеніе. Котл. Ен.

Кочува́ти, чу́ю, єш, *гл.* 1) Кочевать. *Вже сім день, як під горою ми стоїмо, кочуєм караваном.* К. МХ. 38. *Отари кочують по степах.* О. 1862. V. Кух. 29. *Кочуючи тепер, уже зімою, від куреня до куреня і від будинка до будинка, Шевченко опинивсь на весіллі.* К. XII. 18. 2) Вести, препровождать. *Я повернувсь до бідашки,—два гайдуки їмили, ой імили та кочують гет до отамана.* Шух. I. 199.

Кочува́тися, чу́юся, єшся, *гл.* При-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ходить къ кому-нибудь. *Так і завтра кочуюся хиба до тебе?* Федьк.

Кош, ша́, *м.*=**Кіш.**

Коша́лка, ки, *ж.*=**Кошик 1.** Левч.

Кошани́ця, ці, *ж.* Скошенный на траву хлѣбъ. *Ой пшениця, кошаниця—товарові паша.* Мил. 80.

Кошар, ра, *м.* 1)=**Кошик 1.** Вх. Уг. 246. 2)= **Кошара.** Вх. Лем. 427. Ум. **Кошарик.** Вх. Уг. 246.

Коша́ра, ри, *ж.* Сарай, загорода для овецъ. Чуб. VII. 394. Шух. I. 185. *Чужа кошара овець не наплодить.* Ном. № 9659. *Сімсот овець дам з кошари.* Мет. 9.

Коша́рик, ка, *м.* Ум. отъ **кошар.**

Коша́рище, ща, *с.* Мѣсто, гдѣ стояла **коша́ра.** Желех.

Кошарчи́на, ни, *ж.* Небольшая **коша́ра.** Полт. г.

Коша́тина, ни, *ж.* Кошачье мясо. *Винняв ковбасу німецьку, от що і свининою, і кошатиною, і конятиною начинена.* Кв. II. 173.

Коша́чки, ків, *м. мн.*=**Котики 3, б.**

Кошва́, ви́, *ж. соб.* Кошки. Брацл. у.

Коше́лик, ка, *м.* Ум. отъ **коші́ль.**

Кошели́на, ни, *ж.*=**Коші́ль.** Желех.

Кошени́ця, ці, *ж.*=**Кошаниця.** *Три копиці кошениці.* Ном. № 13874. *Ну, каже кінь, пусти мене... на три зорі, на пшеницю, на зелену кошеницю.* Мнж. 34.

Кошеня́, ня́ти, *с.* Котенокъ. *Запишався, як кошеня в попелі.* Ном. № 2473.

Коше́чий, а, е=**Котячий.** *Любить її, наче кошечим мізом нагодувала його.* Ном. № 8747. **Коше́ча м'я́та.** Раст. а)=**Котики 3, б.** ЗЮЗО. I. 124. б) Nepeta Cattartica L. ЗЮЗО. I. 129.

Коше́чник, ка, *м.* = **Котики 3, б.** ЗЮЗО. I. 129.

Ко́шик, ка, *м.* 1) Корзина. *З кошиком та з грошиком.* Ном. № 10479. *Молодиця їшла з кошиком, дівчина з другим.* МВ. III. 39. 2) Корзина плетеная на телегѣ для перевозки картофеля, бураковъ и пр. Чуб. VII. 403. 3) *мн.* Раст. Trifolium montanum. ЗЮЗО. I. 139.

Кошика́рство, ва, *с.* Ремесло корзинщика. Желех.

Кошика́рський, а, е. Корзинщиковъ. Желех.

Кошика́рь, ря́, *м.* Корзинщикъ. Желех.

Коши́ці, ши́ць, *ж. мн.* Раст. Trifolium montanum? См. **Кошик 3.** *Ой у лісі зайцівни кошиці.* Мет. 278.

Коші́вка, ки, *ж.*=**Кошик 1.** Левч. 60.

Коші́вниця, ці, *ж.* Корзина для храненія зерна=**Коші́ль 2.** *Там в кошівниці трохи зерниця.* Грин. III. 105.

Коші́ль, ля́, *м.* 1) Корзинка съ крышкой, которую носятъ въ рукахъ. *Дружко коровай крає, семеро дітей має, та все з кошелями, ввесь коровай забрали.* Мет. 203. **Кошелі́ носи́ти за ким.** Ухаживать за кѣмъ, подлаживаться къ кому. Под. 2) Соломенная или изъ прутьевъ большая стоячая корзина для ссыпки зернового хлѣба. 3) Плетеныя корзины съ землею, для увеличенія окоповъ на нихъ поставленныя. *Скрізь поверх валу поставили кошелі, сплетені з лози і натоптані землею.* Стор. Ум. **Кошелик.**

Коші́ння, ня, *с.* Кошеніе, косьба. Шух. I. 169, 189.

Ко́шлання, ня, *с.* Взъерошиванье (волосъ, шерсти).

Ко́шлати, лаю, еш, *гл.* Взъерошивать (волосы, шерсть).

Кошла́тий, а, е. Мохнатый. *Іде коза рогата, веде діток кошлата.* Гатц. 17.

Кошла́тити, ла́чу, тиш, *гл.*=**Кошлати.**

Кошла́тіти, тію, еш, *гл.* Взъерошиваться. *Шерсть кошлатіє.* Херс.

Ко́шниця, ці, *ж.* Родъ высокаго и узкаго хворостянаго амбарчика, въ который ссыпаютъ кукурузу въ початкахъ Kolb. I 62.

Кошови́й, а́, е́. 1) Относящійся къ **кошу́.** 2) Только м. р. Кошевой, начальникъ Запорожской Сѣчи. *Ой полети, галко, ой полети, чорна, на Дін риби їсти, ой накажи, галко, ой накажи, чорна, од кошового вісти.* Грин. III. 602.

Кошт, ту, *м.* 1) Расходъ, издержки. *Хитро, мудро та невеликим коштом.* Ном. № 3716. 2) Иждивеніе, средства. *Поробивши власним коштом човни.* К. ЧР. 234. *Хрест я вже своїм коштом ставлю.* Св. Л. 311.

Коште́вий и **коштови́тий, а, е.** Дорогой, цѣнный. Харьк. г. *Ой справ же мені, мати... коштовитий цвіток.* Чуб. V. 748.

Коште́вний, а, е. 1) Цѣнный, дорогой. *Який я коштовний дом збудував.* Грин. III. 693. 2) Драгоцѣнный.

Коште́вність, ности, *ж.* 1) Цѣнность. Желех. 2) Драгоцѣнность.

Коште́вно, *нар.* 1) Цѣнно, дорого. 2) Драгоцѣнно.

Коште́вня, ні, *ж.* Цѣнная, дорогая вещь. *Це вже ви, пане, скупитесь: таку*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

коштовню та чорт-зна чим укривати. (Пан хотів гарну клуню вкривати старою соломою). Полт.

Коштува́ти, ту́ю, еш, *гл.* 1) Стоить. *На йому була біла свита, сім кіп коштувала вона.* Котл. *Воно коштуватиме їх не багато.* Канев. у. 2)=**Куштувати.**

Кошу́ленька, кошу́лечка и **кошу́лька, ки,** *ж* Ум. отъ **кошу́ля.**

Кошу́ля, лі, *ж.* 1) Рубаха. *На нім кошуля як біль біленька, як біль біленька, як лист тоненька.* Гол. II. 18. *Ой матимати, вчини мою волю, передай козаку білую кошулю.* Чуб. V. 373. 2) Струпья на головѣ ребенка. КС. 1893. VII. 80. Вх. Зн. 29. Ум. **Кошу́ле(о)нька, кошу́лечка, кошу́лька.** *Головонька змита і кошуленька біла.* Мет. 287. *Ой ходить сон по улонці, в білесенькій кошулоньці.* Макс. *В тонких білих кошулечках козака водила.* Чуб. V. 306. *Шила кошульку з тонкого рубку.* Мет. 176.

Кошу́р, ра́, *м.*=**Куширь.** *Бодай тая річка кошуром заросла.* Нп.

Кощ́а́вий, а, е. Костлявый. *Високого зросту, кощавий, похіпливий, жвавий.* МВ. II. 137.

Ко́щок, ка, *м.* Собачка ружейная, спускъ. Шух. I. 229.

Ко́яшник, ка, *м.* Скупщикъ птицъ, ѣздящій для этого съ **ко́йцем** въ селахъ. ЗЮЗО. I. 288.

Кпи́ни, кпин, *ж. мн.* Насмѣшки, издѣвки.

Кпи́ти, кплю́, кпиш (з ко́го, з чо́го) *гл.* Трунить, насмѣхаться. *Було не кпити з Микити, бо Микита і сам кеп* Ном. № 7093. *Давно се діялось колись: ще як борці у нас ходили по селах, та дівчат дурили, з громади кпили, хлопців били.* Шевч. 565.

Кпи́тися, кплю́ся, кпи́шся, *гл.* 1) Издѣваться. *Ой знати, знати, хто з кого кпиться, здалека сідає, вкосом дивиться.* Гол. I. 314. *Ледащиця з мене кпиться,— мені соромота.* Нп. 2) Жеманиться. *Не кпися, сванечко, не кпися: візьми чарочку, напийся.* Мет.

Крава́льница, ці *ж.*=**Крамница** ?. Вх. Зн. 29.

Кравеція, ції, *ж.* Кутерьма. Чуб. VII. 575.

Краве́цтво, ва, *с.* Портняжество. *Швець знай своє швецьтво, а в кравецьтво не мішайся.* Ном. № 9573.

Краве́ць, вця́, *м.* Портной. *Кидають шевці, кравці і ковалі свою роботу.* К. ЧР. 12. *Вражі кравці не вгодили і каптана вкоротили.* Мет. Ум. **Кра́вчик.** *Первий городок—усе кравчики, другий городок—усе ткачики, третій городок—усе шевчики.* Чуб. III. 387.

Краве́цький, а, е. Портняжескій.

Кравни́к, ка́, *м.* Раст. Odontites rubra. Вх. Пч. I. 11.

Кравці́вна, ни, *ж.* Дочь портного.

Кравцюва́ти, цюю, еш, *гл.* 1) Портняжить, шить. *Жидки сидять, кравцюють руками швидкими та сухими як кість.* Левиц. I. 95. 2) Быть портнымъ.

Кравче́нко, ка, *м.* Сынъ портного.

Кра́вчик, ка, *м.* Ум. отъ **краве́ць.**

Кравчи́на, ни, *ж.* Названіе войска, собраннаго въ концѣ XVI в. С. Наливайкомъ. *Обізвався Наливайко — не стало кравчини! Обізвавсь козак Павлюга—за нею поминув.* Шевч. 52. *Славна стала та кравчина, як на Польщу стала, вовкулакам, католикам мстючи зраду здала.* Срезн., Запорож. Стар. I. 39.

Кравчи́ха, хи, *ж.* Портниха или жена портного. Желех.

Кра́голь, гля, *м.* 1) Родъ кегля. КС. 1887. VI. 478. См. **Краколь** и **скра́голь.** 2) Родъ скалки для катанья? (Хуста) *качала в краглю на столі.* Чуб. III. 290.

Крагу́лець, льця, *м.* 1) Ястребъ, Nisus communis. Вх. Уг. 324. 2) Родъ звонка или бубенчика на шеѣ овцы или козы. Вх. Уг. 247.

Кра́демці, *нар.* = **Крадькома.** Вх. Зн. 29.

Кра́дений, а, е. Краденый. *Не їсть пан дяк гусей, бо крадені.* Ном. № 6893.

Крадіж, жу́, *м.* Кража, воровство.

Крадіжка, ки, *ж.*=**Крадіж.** *Лиха находка гірша від крадіжки.* Посл.

Крадіжний, а, е Воровской. *Крадіжні гроші.* НВолын. у.

Крадій, дія́, *м.* Воръ. Лубен. у.

Крадіння, ня, *с.*=**Крадіж.** *Хиба насіння—крадіння? Набрав та й пішов.* Драг. 380.

Кра́дки, *нар.*=**Крадькома.** Желех.

Кра́дці, *нар.*=**Крадькома.** Желех.

Крадько́, ка́, *м.*=**Крадій.** Желех.

Крадькома́, *нар.* Украдкою. *У наметі поставили образ Пресвятої і крадькома молилися.* Шевч. 365. *З хати не виходив, хиба пізно, крадькома.* МВ. II. 193.

Крадю́ка, ки, *м.*=**Крадій.** Мир. у. Слов. Д. Эварн.

Крадю́чий, а, е. Крадущій. *Роди, Бо-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

же, і на трудящого і на крадючого. Ном. № 10134.

Крада́щий, а, е=Крадючий. *Уроди, Боже, на трудящого, на ледащого, на просящого, на крадящого и на всякую долю.* Грин. І. 16.

Краєви́й, а́, е́. Мѣстный. *Широко роскидав він вісти про краєве духовенство.* Левиц. І. 180.

Кра́єць, йця, *м.* Кусокъ. *Хліба не стало, випросив був краєць у чоловіка.* Мир. ХРВ. 216. См. **Окраєць.**

Кра́єчка, ки, *ж.* Ум. отъ **кра́йка.**

Краєчок, чка, *м.* Ум. отъ **край.**

Краї́на, ни, *ж.* Край, страна. *Да дивись, дивись, да, бусурмене, на свою країну.* Мет. 179. *Нема в світі, як своя країна!* Рудч. Чп. 248. **Рі́дна краї́на.** Родина, отечество. Ум. **Краї́нка, краї́нонька, краї́ночка.** *Ой пошлю я зозуленьку у чужую країноньку.* Грин. ІІІ. 410.

Край, кра́ю, *м.* 1) Край, конецъ. *Суне, суне той кухлик аж на край столу,—поки впав і розбився.* Харьк. *До краю одежі його приторкнулись.* Єв. Мр. VI. 56. *Нема краю тихому Дунаю.* Мет. 14. *Уразив він моє серце в самий край.* КС. 1882. X. 37. **Од кра́ю до кра́ю.** Изъ конца въ конецъ. *Тому доля запродала од краю до краю, а другому оставила те, де заховають.* Шевч. 75. 2) Конецъ, окончаніе. *Він отто переговорив та й край, більш нічого й не промовив.* Екатер. г. *Край уже! більше не хочу сьогодня робити.* Харьк. *Оце ж моєму наймитуванню край.* Полт. **До кра́ю.** Окончательно. *Він і перш був ледащо, а як прийшов з війська, то вже до краю розлайдачився.* Подольск. **Кра́ю, до кра́ю дово́дити.** Оканчивать, приводить къ концу. *Треба краю доводити, коли й де вінчати, та й весілля.* Шевч. 107. *Та доведу вже до краю, доведу—спочину.* Шевч. 206. 3) Бортъ (судна). Мнж. 179. 4) Берегъ. *На широкім Дунаю, недалеко від краю козак потопає.* Гол. І. 115. 5) Сторона. *Ой ходімо, товаришу, да на той край помалу.* Мет. 85. 6) Край, страна, область. *Ой визволи, Боже, нас всіх бідних невольників з тяжкої неволі, з віри бусурменської на ясні зорі, на тихі води, у край веселий.* ЗОЮР. І. 214. *Тяжко-важко умірати у чужому краю.* Шевч. **Рі́дний край.** Родина, отечество. *От і виходили з Запорожжя один за одним гетьмани козацькі... супротив ворогів рідного краю.* К. ЧР. 11. *Треба рятувати рідний край.* Стор. МПр. 57. 7) Кусокъ (хлѣба). *Як хліба край, то й під вербою рай.* Посл. 8) Употребленное какъ нарѣчіе: а) Очень, крайне. *Тут край треба грошей, а їх нема.* Волч. у. *Мені край треба продати корову, а инчу купити.* Волч. у. б) На концѣ, на краю. *Дво́ю вони на могилі край села стояли.* Макс. *А думка край світу на хмарі гуля.* Шевч. в) Возлѣ, около, при, надъ. *Котору дитину мобила-кохала,—край себе не маю.* Макс. *Виплакала карі очі, край козака стоя.* Нп. *Тільки край мого серденька як гадина в'ється.* Грин. ІІІ. 220. *По діброві вітер віє, гуляє по полю, край дороги не тополю.* Шевч. *Надибав дівчину край долини.* Гол. І. 120. *Моя хата край води.* Нп. Ум. **Краєчок, крайо́к.** *З краєчку рожево зорялося од схід сонця.* МВ. ІІ. 188.

Кра́йка, ки, *ж.* Кромка. Чуб. VII. 417. Гол. Од. 50. Употребляется женщинами какъ поясъ. Ум. **Кра́єчка.** *Боржій на себе запаску, краєчку нашвидку підперезала.* Г. Барв. 141.

Кра́йнебо, ба, *с.* Небосклонъ, горизонтъ. *Схилившись на руку, дивлюся я в вечірнє крайнебо далеко й глибоко.*

Кра́йник, ка, *м. В нашого пана, пана крайника, писано, ей писано, злотом му терем писано.* АД. І. 44.

Кра́йній, я, є. Крайній. *Зачну свататися з крайньої хати.* ЗОЮР. І. 309.

Крайо́к, йка́, *м.* Ум. отъ **край.**

Кра́йчик, ка, *м.* Кончикъ. *Бачив крайчик повняка місяця.* МВ. ІІІ. 58.

Крак, ка, *м.* Кустъ. *У нас де крак, там і козак.* Ном. № 772.

Кра́кати, каю, еш, *гл.* 1) Каркать. *Як летіла ворона до гори, то й кракала.* Ном. 2) Таскать? *Да мене жиди злапали, за чуприну кракали.* Чуб.

Кра́коль, кля, *м.=Скраколь.* Желех.

Кракоч, ча, *м.* Тараканъ, Periplaneta orientalis. Вх. Уг. 247.

Кракун, на́, *м.* Воронъ. Вх. Зн. 29.

Кралевський, а, е. Королевскій. *У землі кралевській добра нема.* Мет. 388.

Кра́лечка, ки, *ж.* Ум. отъ **кра́ля.**

Краль, ля, *м.*, также **пташа́чий краль=Крілик.** Вх. Уг. 247.

Кра́лька, ки, *ж.* Раст. Златоцвѣтъ, Chrysanthemum leucanthemum. Вх. Уг. 247.

Кра́ля, лі, *ж.* 1) Королева. *Король каже: потіха моя! Краля каже: погибель моя.* К. ЧР. 43. *Король і краля не знали, як шанувати Колумба.* Ком. І. 2) Красавица. *Таку крамо висватали, що хоч за*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѣтьмана, то не сором Шевч. 107. *І що ж то за хороша з лиця була!... Здається, і не змалювати такої кралі.* МВ. (О. 1862. III. 35). 3)Дама (въ картахъ). КС. 1887. VI. 463. Ум. **Кра́лечка, кра́лька.** *Не бійсь, моя кралечко, каже дід.* Стор. I. 113.

Крам, му, *м.* 1) Товаръ. *На готовий крам найдеться пан.* Ном. № 4622. 2) Родъ дѣтской игры. Ив. 43.

Крамаре́нко, ка, *м.* Сынъ торговца.

Крама́рик, ка, *м.* Ум. отъ **крамарь.**

Крамари́ха, хи, *ж.* Жена торговца. *Висока довгобраза крамариха, товстого крамаря жінка.* Мир. Пов. II. 67.

Крамарівна, ни, *ж.* Дочь торговца.

Крама́рня, ні, *ж.* Лавка. *Завтра день базарний, Петру Лукичеві треба рано в крамарні бути.—Людей труїти гнилою чехонею! подумала Христя.* Мир. Пов. II. 55.

Кра́ма́рочка, ки, *ж.* Ум. отъ **кра́марька.**

Крама́рочок, чка, *м.* Ум. отъ **кра́марь.**

Кра́ма́рство, ва, *с.* Торговля. *Одначе протися* (до багацтва) *не крамарством, а більше промислами.* Левиц. I. 239.

Кра́ма́рський, а, е. Торговый, купеческій. *Говорив про свої крамарські діла.* Мир. Пов. I. 172. *Крамарський віз простугонить.* МВ.

Крамарчу́к, ка́, *м.* 1) Сынъ торговца. 2) Незначительный торговецъ. 3) Приказчикъ.

Кра́марь, ря, *м.* 1) Купецъ, торговецъ, лавочникъ. *Геть к нечистому, переяславський крамарю!.. Се то, бач, що Сомко має в Переяславі свої крамні коморі в ринку.* К. ЧР. 25. *Були і крамарі, цехові, чумаки і запорожчики.* Стор. МПр. 126. 2) Разнощикъ товара, преимущественно краснаго, коробейникъ. Ум. **Крама́рик.** Мил. 95. **Крама́рочок.** *Крамаре, крамарочку, прочини кватирочку.* Мет. 189.

Кра́марька, ки, *ж.* Торговка, лавочница. *Та немає тіх крамарок, що продають ріднесеньких маточок.* Мил. 205. Ум. **Кра́марочка.** *Ой крамарко, крамарочко, скажи ж мені всю правдочку.* Чуб. V. 910.

Крамарюва́ти, рю́ю, еш, *гл.* Торговать, быть торговцемъ. *Дядьки сміються з його, яким він товаром дума крамарювать.* Рудч. Ск. II. 28.

Крамина́, ни́, *ж.* Лавочная, покупная матерія. *Ісповили та мале дитя в тонку крамину.* Мил. 120.

Кра́мкати, каю, еш, *гл.* О воронѣ: каркать. Вх. Уг. 247.

Крамни́й, а́, е́. Лавочный. *Ми з Одаркою за нікольством не понапрядали на рушники та на хустки, то я оце крамне вам покупила.* Г. Барв. 330. *Мати хотіла одяти його в козачину, в нові крамні штанці.* Левиц. I. 245. **Крамна́ комо́ря.** Лавка. *Голота... давай коло крамних комір поратись!* К. ЧР. 360. Ум. **Крамне́нький.** *Нагайка дротянка з кілка не вбуває, сорочка крамненька кров'ю закипає.* Чуб. V. 494.

Крамни́на, ни, *ж.*=**Крамина.** *Де ж тобі, мила, крамнини шукати? Будеш, миленька, в плосконній лежати.* Нп. *Навчала її рідная мати... в дорогу крамнину сповиваючи.* Чуб. III. 388. *У тих москалів усяка крамнина є.* Черниг. г.

Крамни́ця, ці, *ж.* 1) Лавка. *Завів крамницю з тютюном.* Левиц. Пов. 6. *Зайшов собі в таку крамницю, де продають фиги-миги і всякі ласощі.* Гатц. 62. 2) Дощечка у сапожниковъ, на которой рѣжутъ товаръ и выстругиваютъ гвозди. Константиногр. у. Ум. **Крамни́чка.**

Крамови́й, а́, е́.=**Крамний.** *Скидала плаття все крамовеє, а надівала все золотеє.* Чуб. III. 396.

Крамо́к, мку́, *м.* Ум. отъ **крам.**

Крамплі́, лі́в, *м. мн.* Щетка для разчесыванія шерсти: деревянная доска съ ручкой, усѣянная мелкими проволочными крючками. Гол. Од. 40.

Крамплюва́ти, лю́ю, еш, *гл.* Чесать шерсть чесальными щетками, **крампля́ми.** Гол. Од. 39.

Крампу́лець, льця, *м.* Часть ткацкаго станка. См. **Верстат.** Шух I. 254.

Крамськи́й, а́, е́=**Крамний.** *Крамська сорочка.* Гол. Од. 50. *Свита крамська.* О. 1861. XI. 26.

Крамува́ти, му́ю, еш, *гл.* Торговать. *Поїхала Галя крамом крамувати.* Чуб. V. 912. *Крамуєш на тисячі.* Мир. Пов. II. 71.

Крамча́ти, чу́, чи́ш, *гл.*=**Крамкати.** Вх. Уг. 247.

Крап, пу, *м.* Раст. Rubia tinctorum L. ЗЮЗО. I. 134.

Кра́пати, паю, еш, *гл.* Брызгать, капать. *Дощик крапле.* Рудч. Ск. II. 75.

Крапели́на, ни, *ж.*=**Крапля.** Ум. **Крапели́нка, крапели́ночка.** *А дощику ніхто і крапелинки не бачив.* Кв.

Кра́пелька, ки, *ж.* Ум. отъ **кра́пля.**

Кра́пли́стий, а, е. 1) Крупный (о

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дождѣ). *Да пішов дощик краплистий, да уродив черчик черчистий.* Мет. 233. 2) Въ крапинкахъ. *Дві великі подушки у краплистих темних пошивках.* МВ. II. 200.

Кра́пля, лі, *ж.* Капля. *Виточить з мене останню краплю крови.* Стор. МПр. 93. *Краплями піт тече.* Св. Л. 11. Ум. **Кра́пелька.** *Довго держав він чарку коло рота, висмоктовував останню крапельку.* Левиц. I. 137.

Крапо́вий, а, е. Въ крапинкахъ. *Хто червоного пояса продає, а хто крапового пояса хоче.* МВ.

Крапча́стий и **крапчи́стий, а, е= Краплистий.** *Крапчастий дощ.* Мнж. 148. *Дощ не дуже крапчистий,—він дрібний.* Зміев. у.

Крас, су, *м.=Краса.* *Вдовонька не дівонька, не дівочий крас.* Чуб. V. 71.

Краса́, си́, *ж.* 1) Красота. *Дочка в тебе буде на ввесь світ красою, а зять—на ввесь світ славою.* К. ЧР. 56. *Ой хоч знайдеш з русою косою, да не знайдеш з такою красою.* Нп. **Краси́ набіра́тися.** Хорошѣть. *Поки Явтух ріс та краси набірався, Фрузина ледачіла, старілась.* Св. Л. 65. 2) Раст. Amarantus caudatus L. ЗЮЗО. I. 111. Ум. **Кра́сонька.** *Свою красоньку утеряла, хоть я й молода.* Макс. *Круз нове люстренько виглядалася, сама своїй красонці дивувалася.* Чуб. V. 6.

Кра́сень, ня, *м.* Красавецъ. Мир. ХРВ. 131.

Краси́вий, а, е. Придающій красоту. *Прибіли до його трупу, покропили цілющою водою—він сцілився; покропили красивою—то був гарний, а це ще кращий став.* Мнж. 17.

Кра́сий, а, е. Пестрый, разноцвѣтный. Вх. Зн. 29. **Кра́са.** Названіе коровы. Kolb. I. 65.

Краси́ло, ла, *с.* Красная краска. *Та й купили білила, ще й чорного чорнила, червоного красила: дідам бороди білити, хлопцям пояси красити, дівчатам запаски чорнити.* Грин. III. 95. Ив. 81.

Краси́ти, шу́, си́ш, *гл.* 1) Дѣлать красивымъ, украшать. *Лихо нікого не краситъ.* Чуб. I. 263. *Ой рясна красна калиноньку в лузі, рясніше-красніше ваш поїзд! Ваш поїзд бояре красять.* ХС. XII. 428. 2) Красить, окрашивать. *Да пішов дощик краплистий, да уродив черчик черчистий, да не вміла Маруся носити, да не вміла красити.* Мет. 233. 3)—**рід.** Свадебный обычай въ понедѣльникъ: перевязывать женщинамъ волоса красными нитками по полученіи извѣстія о цѣломудріи новобрачной. *Красять рід, що хороша молода.* Мил. 125.

Краси́течний, а, е. 1) Очень красивый. Вх. Лем. 428. 2) Очень хорошій. Вх Лем. 428.

Краси́течно, *нар.* 1) Очень красиво. 2) Очень хорошо. *Квіт пахне красітечно.* Вх. Лем. 428.

Краси́ти, сію, еш, *гл* Красоваться. *Ой там на горі, на красі, красіє кукіль у овсі* Чуб. III. 139.

Краси́тка, ки, *ж.=Красотка.* Желех.

Красітний, а, е. 1) Красивый. Вх. Лем. 428. 2) Хорошій. *Красітна вода,—можно ся й напити.* Вх. Лем. 428.

Кра́ска, ки, *ж.* 1) Краска. *Кружок би я розмалював, краски мені подарували.* Ком. II. 2) Цвѣтокъ. Черниг. *Продай, Куминко, красочку за шапочку.* Ном. № 13297. *Зійду я на гору, аж красочки грають. Не грайте, красочки... Мені в батька не жити, мені віночків не вити.* Чуб. III. 189. 3) Цвѣтъ на хлѣбныхъ растеніяхъ. *Краску з жита збило вітром.* Харьк. г. Ум. **Кра́сочка.**

Красни́вечко, ка, *с.* Румяны? *Твоя Мар'юхна хорошенька, без білого білечка біленька, без красного красивечка красненька.* Чуб. IV. 70.

Кра́сний, а, е. Прекрасный, красивый, хорошій. *Не родися красна, та родися щасна.* Ном. № 1674. *За тиждень прийшла в Київ. Красний, Боже який!* МВ. I. 23. *Ой я знаю, ой я знаю, чого мила красна: перед нею й поза нею впала зоря ясна.* Нп. *Ти, козаче молоденький, слова твої красні.* Мет. 107. *Хто б мав таке слово пишне да красне, щоб так як на картині змалював той манастирь.* К. ЧР. 99. *Красний сей світ!* Федьк. **Кра́сна дівка.** а) Созвѣздіе Дѣвы. б) Радуга. Чуб. VII. 575. Ум. **Красне́нький, красне́сенький.**

Кра́сно, *нар.* Хорошо, прекрасно, красиво. *Красно в садочку.* МВ. I. 140. *Три дні не живився, а красно дивився.* Ном. № 12567. *На гуслях грає, красно співає.* АД. I. 33. **Кра́сно, красне́нько дя́кую.** Очень, весьма благодаренъ. (Галиц.). Ум. **Красне́нько, красне́сенько.**

Красноголо́вець, вця, *м.* Грибъ, Agaricus emeticus. *Гайку, гайку, дай гриба й бабку! сироїжку з добру діжку, красноголовця з доброго молодця!* Ном. № 340.

Краснозі́рка, ки, *ж.* Красная крымская соль. Сумск. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Краснокóрінь, ня, *м.* Раст. а) Echium rubrum L., б) Onosta echioides L. ЗЮЗО. I. 121, 130.

Красномóвець, вця, *м.* Ораторъ, краснорѣчивый. *Іов хоче... довести, що він не згірший красномовець над Сахвира.* К. Іов. 26.

Красномóвний, а, е. Краснорѣчивый. Левиц. Пов. 52.

Красномóвність, ности, *ж.* Краснорѣчіе. *Нічна доба, чарка горілки додають красномовности навіть не красномовній речі о. Мойсея.* Левиц. I. 138.

Краснопи́сний, а, е. Каллиграфическій, красиво написанный. Желех.

Краснóпись, сі, *ж.* Каллиграфія; чистописаніе. Желех.

Краснопíрка, ки, *ж.* Рыба: Scardinius erythrophthalmus. Браун. 28.

Краснота́ль, лю, *м.* Раст. Salix acutifolia Willd. ЗЮЗО. I. 134.

Краснюк, ка́, *м.* Грибъ изъ породы Boletus. Кіев. г.

Красови́тий, а, е. Красивый. *Удовине личко красовите.* МВ. II. 146. *Пані моя, пані влюбленная, моя красовита!* Мет. 122.

Красови́ця, ці, *ж.* Красавица. *Що то вже за молодиця була красовиця!* МВ. II. 182.

Красóля, лі, *ж.* Раст. Настурціи. Tropaeolum majus. *От примостилась* (муха) *на красолі та й думає про те, що як то гарно жить на волі.* Гліб.

Красота́, ти́, *ж.*=**Краса.** *Ой тяжко жаль мені русої своєї коси, красоти дівоцької.* Мет. *Божою красотою людей веселити.* Шевч.

Красотвóрний, а, е. Творящій красу. *Божий день на землю красотворний прийде.* Костом.

Красóтка, ки, *ж.* Красавица (о дѣвушкѣ, ребенкѣ). *Моя ти красотко!* Вх. Уг. 247.

Крáсочка, ки, *ж.* Ум. отъ **крáска.**

Крáсти, крáду, деш, *гл.* Красть, воровать. *Телят боїться, а волів краде.* Ном. № 3034.

Крáстися, крáдуся, дешся, *гл.* Подкрадываться. *Крадеться як вовк.* Ном. № 2977. *А із яру в киреї козачій хтось крадеться.* Шевч.

Красува́ння, ня, *с.* 1) Красованье, состояніе того, кто или что красуется. 2) Цвѣтеніе (о хлѣбахъ). Ум. **Красува́ннячко.** Грин. III. 404.

Красува́ти, су́ю, еш, *гл.* Красоваться, цвѣсти.

Красува́тися, су́юся, ешся, *гл.* 1) Красоваться. *Пишається, красується, сонце зустрічає.* Шевч. 219. *Чесна дівка красується косою.* Кв. *Весело йому, легенько і світ йому красується.* МВ. 2) Цвѣсти (о хлѣбѣ). *Жито красується.* Ном. № 10163.

Красу́лька, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **красу́ля.** 2) Насѣк. Karabus nitens. Вх. Пч. I. 5. 3) *мн.*=**Красоля.** ЗЮЗО. I. 139.

Красу́ля, лі, *ж.* Насѣк. Calomosa sycorhanta. Вх. Пч. I. 5.

Красу́нок, нка, *м.* Родъ хлѣбнаго жучка. Кобел. у.

Красу́ня, ні, *ж.* Красавица. *Й я не молода, але й дячиха красуня—нічого сказати.* Левиц. ПЙО. 372.

Красу́ха, хи, *ж.*=**Красуня.** Загадка: *Прийшов дід* (мороз), *зробив міст* (крига), *прийшла дівка красуха* (весна), *по мосту тупа,—міст розвалився.* Грин. I. 249.

Крáсь, сі, *ж.*=**Крас.** Вх. Лем. 428.

Красю́к, ка́, *м.* Красавецъ. Желех.

Красю́чка, ки, *ж.* 1) Красавица. 2)=**Красулька.** Канев. у.

Крáта, ти, *ж.* = **Ґрата.** *Коли ж вони впадають у кайдани і мучаться за кратами в темниці.* К. Іов. 79.

Крáшанка, ки, *ж.* 1) Окрашенное пасхальное яйцо. *На великдень, на соломі проти сонця, діти грались собі крашанками.* Шевч. 461. *Де той у Бога великдень, а він уже із крашанками!* Ном. № 2619. 2) Яйцо вообще. КС. 1891. V. 191. *Низом у крашанки буде жовток, а верхом буде лушпайка.* Ком. I. Ум. **Крáшаночка.** Мнж. 47.

Крашени́к, ка, *м.*=**Крашеняк.** Вх. Зн. 29.

Крашени́ці, ць, *ж. мн.* Красные суконные штаны у гуцуловъ. Шух. I. 120.

Крашеня́к, ка, *м.* Окрашенный въ красную краску **сердак** Шух. I. 126.

Крáщати, щаю, еш, *гл.* 1) Дѣлаться болѣе красивымъ, хорошѣть. 2) Улучшаться.

Крáще, *нар.* Лучше.

Крáщий, а, е. Ср. ст. отъ **крáсний.** 1) Болѣе красивый. *Така дівка, кажу, що кращої в селі нема: біла, повна, тіло ніжне—як панночка.* Стор. *Хороший, хороший! Був би ще кращий, та вже нікуди.* Ном. № 8467. 2) Лучшій. *Я тобі не пара; я в сірій свитині, а ти титаірвна. Кращого вітай.* Шевч. 142.

Кращíти, щíю, еш, *гл.* Быть лучшимъ? *Дужче кращіє, як червоно.* Полт. г.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кращі́шати, шаю, єш, *гл.*=**Кращати**.

Кращі́ший, а, е. Ср. ст. отъ **кра́щий**. *Над Марусю нема й кралі кращішої.* Харьк.

Кра́яння, ня, *с.* 1) Разрѣзываніе. Желех. 2) Кройка.

Кра́яти, кра́ю, єш, *гл.* 1) Рѣзать, разрѣзывать. *Яблучко крають.* Грин. III. 10. *Краяти коровай дрібненько.* Мет. *Опанас поставив чарку, оселедець крає.* Мкр. Н. 2) Кроить. *Сукню крайте.* Грин. III. 101. 3)—**се́рце**. Раздирать, разрывать сердце. *Не край мого серця.* Мет. 12.

Кра́ятися, кра́юся, ешся, *гл.* О сердцѣ: разрываться. *Крається серденько на дві половини.* Чуб. V. 47. *А в мене ся серце крає, що'м любив, а не взяв.* Гол. I. 294.

Крева́вий и пр.=**Крів а́вий** и пр.

Кре́вне и **кре́вно**, *нар.* До кроваваго пота, усердно; очень сильно. *Ми трудимося кревно, а ви знай лежма лежите.* Харьк. *Роби кревно і ходи певно.* Ном. № 9965. *Почав гірко і кревно ридати.* Мир. Пов. I. 162.

Кре́вний, а, е. Кровный. *Упирь і непевний усім відьмам родич кревний.* Ном. *Кревна родина.*

Кре́вність, ности, *ж.* Родство.

Кре́вно, *нар.* См. **Кревне**.

Кре́денець, нця, *м.* Буфетъ, посудный шкапъ. Левч.

Кре́жити, жу, жиш, *гл.* Беречь, скупиться. Мнж. 183.

Кре́йда, ди, *ж.* Мѣлъ. *Побілів як крейда.* Ном.

Крейдяни́й, а, е. Мѣловой. *Ой ти горо крейдяная.* Чуб. *Викопали печері у крейдяній горі.* МВ. II. 73.

Крейдя́нка, ки, *ж.* 1) Мѣсто, гдѣ добывается мѣлъ. Суджан. у. 2) Посуда для разбалтыванія мѣлу.

Кре́ймах, ха, *м.*=**Крем'ях**. *А Маруся тут же знайшла черепочки та давай у креймахи грати.* Кв. I. 40. Ум. **Кре́ймашок**. Ив. 39.

Кре́котень, тня, *м.* Крехтунъ, старый, постоянно крехтящій человѣкъ. Хорольск. у.

Кректа́ти, кчу́, чеш, *гл.* Кряхтѣть. *Цупить із печі горщик, аж крекче.* ЗОЮР. I. 34.

Кре́ля, лі, *ж.* Большая льдина. Вх. Зн. 29.

Кремезли́вий и **кремезни́й**. 1) Крѣпкій, здоровый. *Не закутуй дитину, то вон і буде кремезлива.* Берд. у. *Старинні люде були кремезніші.* Харьк. 2) Твердый, неуступчивый. *Хазяїн був чоловік кремезний и норовливий.* МВ. II. 76.

Кремени́на, ни, *ж.* 1) Кусокъ кремня. *Котилася кременина.* Нп. 2) Кремнистое мѣсто. *Прилетів орел з чорної хмари, убив голубця на кременині.* Мет. 107.

Кремени́стий, а, е. Кремнистый. *Усе порожевіло: кременисті шпилі, грукучий Дніпро.* МВ. III. 125.

Кремени́ця, ці, *ж.* Раст. Petasites officinalis. Шух. I. 22.

Кремі́зний, а, е=**Кремезний**. *Баба кремізна.* Черк. у.

Кремінне́ць, нця, *м.* Ум. отъ **кре́мінь**.

Кремі́нний, а, е. Кремневый. *Ой ти, горо кремінная!* Мет. 37.

Кремі́ння, ня, *с. соб.* отъ **кре́мінь**. *Я маю вельми дороий крам: шпильки і голки, креміння і мольки.* Макс. (1849). 70.

Кремі́нчик, ка, *м.* Ум. отъ **кре́мінь**.

Кре́мінь, меню, *м.* 1) Кремень (минералъ). 2) Кремень для высѣканія огня. *Ой продала дівчина гребінь да купила козакові кремінь.* Нп. *Я, добродію, був колись кремінь, а тепер і губки не стою.* ЗОЮР. Ум. **Кремінне́ць, кремінчик**. *Лежали губка, кремінець.* Котл. *Погляділа в гаманець,— аж мілечка й кремінець.* Нп. *Крешіть, крешіть, кремінчики.* Чуб. V. 548.

Кремпі́лець, льця, *м.* 1) Косякъ для укрѣпленія полки. Волын. г. 2) Палка для связыванія узломъ концевъ веревки.

Кре́мпіль, ля, *м.* 1) *Узявся за кремпіль добре.* Ном. № 13876. 2) **Кремплі** и пр.=**Крамплі** и пр.

Кре́мсати, саю, єш, *гл.* 1) Обрубывать, обтесывать. 2) Переносно: плохо, неумѣло дѣлать что.

Кре́м'ях, ха, *м.* Округленный по возможности кремешекъ, просто камешекъ или черепокъ, употребляющійся при игрѣ **у крем'яхи**. Ив. 39. *Нумте у крем'яхи гуляти. Оббився як крем'ях.* Ном. См. **Креймах**.

Кренíль, ля, *м.* Бабка (игральная кость). Шейк. Слов. 15.

Креп, пу, *м.* Мощь, крѣпость, сила. *Мій син був таки здоровенький і креп був у руках у його, роботи не боявсь він.* Екат. у.

Крепа́к, ка́, *м.* Крѣпостной. *А сей Іван Золотаренко та був крепак.* МВ. I. 37.

Крепа́цтво, ва, *с.* Крѣпостное состояніе. *Такий то виходився хороший, моторний, а тепер, як крепацтво скасували, то й пішов по світу.* Ном. № 13876.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ний, і не пізнати його, що в ґіркому крепацтві зріс. МВ. І. 37.

Крепа́цький, а, е. Крѣпостной. *А він був з роду крепацького.* Шевч. Передм. V.

Крепа́чка, ки, *ж.* Крѣпостная. *Ти, дякувать Господеві, не крепачка: твоя праця не згине дурно.* МВ. І. 36.

Кре́плики, ків, *м. мн.* Пирожки съ капустой, сливами или рыбой. Kolb. I. 86.

Креса́к, ка́, *м.* Кремневое ружье. *Кресак стрілецький.* Федьк. І. 19.

Креса́ло, ла, *с.* Огниво. *А тим часом кете миш кресало та тютюну.* Шевч. *Ти курець?—Курець.—А є люлька, кресало й гаманець?* Рудч. Ск.

Креса́ння, ня, *с.* Высѣканіе огня.

Кресаночка, ки, *ж.* Ум. отъ **кресаня.**

Кресаня, ні, *ж.*=**Крисаня.** *На голові кресаня в самих павах.* Федьк. *А брат убереться, кресаню з полами насуне на чоло.* Федьк. Ум. **Кресаночка.** *Здоймив, здоймив кресаночку та й перехрестився.* Гол. І. 230.

Кресати, крешу́, шеш, одн. в. **кресну́ти, сну́, не́ш,** *гл.* 1) Высѣкать, высѣчь огонь. *Один став кресати, щоб кашу варити.* Сніп. *Щось у полі та за військо йде, шаблями огонь креше.* Грин. Ш. 463. 2) Бить, колотить, ударить. *Та й став по ребрах ще кресать.* Сніп. 188. *Одсувається... щоб була з п'яних очей не креснув зачепа.* Мир. ХРВ. 260. 3) Подковами звенѣть. *Пішов козак дорогою, підківками креше.* Грин. Ш. 376. 4) Быстро дѣлать рядъ однихъ и тѣхъ же движеній (при работѣ и пр.). *Женці молодії, серпи золотії,—так і крешуть.* Г. Барв. 347. *Ой млин меле, вода реве, а колесо креше, а колесо креше.* Грин. Ш. 70.

Кресатися, шу́ся, шешся, *гл.* Драться, биться. *Штирі воли як соколи рогами ся крешуть.* Гол. IV. 455.

Кресиво, ва, *с.*=**Кресало.** Шух. І. 129.

Кре́снути, сну, неш, *гл.* Таять. *Крига почина креснути.*

Кресну́ти. См. **Кресати.**

Кресь! *меж.,* выражающее звукъ высѣканія огня. *Кресь да й есть!* Посл.

Крет, та, *м.*=**Кріт.** Вх. Лем. 428.

Кретівка, ки, *ж.* Кучка земли, поднятая кротомъ. Вх. Лем. 428.

Кре́чет, та, *м.* Кречетъ. *Закуркають кречети сизі.* Макс.

Кре́чний, а, е=**Ґре́чний.** *Зачекай мя, кречна панно.* Гол. І. 130.

Крива́к, ка́, *м.* 1) Кривое дерево (срубленное). Вх. Зн. 23. 2) Посуда, въ которой жарятъ поросятъ. Подольск. 3) Заяцъ. Вх. Уг. 247.

Криванжа́, жі́, *об.* Хромой, кромая. Мнж. 183.

Кривда, ди, *ж.* 1) Несправедливость, обида. *І велів панам ляхам на Україні чотирі місяці стояти, а ні козаку, ні мужику жадної кривди чинити.* Макс. 2) Неправда. *Чия правда, чия кривда і чиї ми діти.* Шевч. 46. *Чия кривда, нехай того Бог скарає.* Ном. № 2293. Ум. **Кри́вдонька, кри́вдочка.**

Кри́вдити, джу, диш, *гл.* Обижать. *Хто кривдить людей, той кривдить своїх дітей.* Ном. № 2296.

Кри́вдиця, ці, *ж.*=**Кривда.** Желех.

Кри́вдний, а, е. Обидный, несправедливый. *Цінування, складене українським народом Москві і москалям, не повинно бути кривдне за-для Москви.* Левиц. (Правда, 1868, 449).

Кри́вдно, *нар.* Несправедливо, обидно. *Е, браття, так на мене кривдно: у мене п'ятеро дітей, а стіки землі мені дасте.* Канев. у.

Кри́вдонька и кри́вдочка, ки, *ж.* Ум. отъ **кри́вда.**

Кривдува́тися, ду́юся, ється, *гл.* Обижаться. *Ви, діду, не кривдуйтесь тим, що ми вас не вибрали.* О. 1862 V. 7.

Крива́ненький и крива́сенький, а, е. Ум. отъ **крива́й.**

Крива́й, а́, е́. 1) Кривой, искривленный. *Кум красно говорить, але кривий писок має.* Ном. № 2982. *Криве дерево не дужо випрямитись.* Ном. № 3216. 2) Хромой. *Усім подав вечеряти, а одному старому кривому вовкові нічого було дати.* Чуб. І. 51. 3) Ложный, неправый. *В моїх словах не знайдете мукавства, я знаю й сам, що просте, що кривее.* К. Іов. 15. 4) **Крива́ сло́во.** Противорѣчіе кому. *Так уже її поважали, що, мовляв, і кривого слова боялись.* Сим. 229. 5) **Крива́м о́ком поглядати.** Косо смотрѣть. *На козацьку Україну кривим оком поглядали.* Макс. 6) **Крива́й тане́ць.** Весенняя хороводная игра. Чуб. Ш. 32. О. 1861. XI. Свид. 40. 7) **Криве́ зілля.** Раст. Polygonum bistorta. Шух. І. 22. Ум. **Крива́ненький, крива́сенький, кривісінький.** *Така... гарна, тільки трошки кривенька.* Рудч. Ск. II. 33. *Горобчичок мянісінький, на ніженьку кривісінький.* Грин. Ш. 662.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кривина́, ни́, *ж.* Кривизна. *Положи дерево кривиною вгору.* Волч. у.

Крив|и́ти, влю́, виш, *гл.* 1) Кривить. 2) Поступать несправедливо. *Він первих вас за кривду покарає, дарма, що ви кривили за для його.* К. Іов. 28.

Крив|и́тися, влю́ся, вишся, *гл.* 1) Искривляться. *Чобіт кривиться.* 2) Кривиться, дѣлать гримасу. *Матері, батьки кривились.* Мкр. Н. 35. *Хто п'є, той кривиться; кому не дають, той дивиться.* Ном. № 11493.

Кривісінький, а, е. Совершенно кривой.

Кри́во, *нар.* 1) Криво. *Криво забив кілка. Хоч криво вприг, та поїхав так.* Ном. 2) Не такъ, какъ слѣдуетъ, невпопадъ; ложно. *Коли нога моя ступала криво.* К. Іов. 66. *В тім себе милиш і на криво цілиш.* ЗОЮР. І. 317. *Не свідкуй криво.* Єв. Мр. Х. 19.

Кривобе́дрий, а, е. 1)=**Кривоклубий.** Желех. 2) О четырехугольникѣ: косоугольный. Напр., о плотѣ: когда плотъ сплавного лѣса, ударившись о что-либо и скосившись, превратится въ косоугольникъ. Черк. у.

Кривобе́дро, *нар.* Косоугольно. Напр., о плотѣ говорятъ, что онъ **пливе́ кривобе́дро**, т. е. его бока не параллельны берегамъ. Черк. у.

Кривобо́кий, а, е. Искривленный. *Людей чимало на землі, а доведеться одиноким, в холодній хаті кривобокій, або під тином простягись.* Шевч. 658.

Кривові́рний, а, е. Ложно вѣрующій, не правовѣрный. К. Кр. 112.

Кривов'я́зий, а, е. Кривошеій. Вх. Зн. 29.

Кривоголо́вий, а, е. Съ уродливой головой. Вх. Зн. 29.

Криводу́шний, а, е. Несправедливый, безсовѣстный. *Родились ви на світ зрадливі, з утроби вийшли криводушні.* К. Псалт. 132.

Кривоклу́бий, а, е. Съ кривыми бедрами. Желех.

Кривомо́вий, а, е. Плохо говорящій, косноязычный. *Тим язикам лихим, калікам кривомовим.* К. Дз. 25.

Кривоні́г, но́гу, *м.* Родъ вышивки. Чуб. VII. 415, 427.

Кривоні́с, но́са, *м.* Съ кривымъ носомъ. *Хоч кривоніс, аби Бог приніс.* Чуб. І. 245.

Кривоно́гий, а, е. Хромой, косолапый. *Були багаті і убогі, прямі були і кривоногі, були видющі і сліпі.* Котл. Ен.

Кривоо́кий, а, е. Косоглазый.

Кривопи́кий, а, е. Съ кривымъ лицомъ, съ кривой рожей. Чуб. VII. 385.

Кривопле́кий, а, е. Кривоплечій. *Хотіла мене мати та за третього дати, аж той третій такий кривоплекий.* Чуб. V. 497.

Кривопри́сяга, ги, *ж.* Ложная клятва, ложная присяга. Желех.

Кривоприся́жний, а, е. Клятвопреступный. *Кривоприсяжний... слуго!* К. Дз. 74.

Кривоприся́жство, ва, *с.* Ложная присяга, клятвопреступленіе.

Кривоп'я́тий, а, е. Съ кривыми пятками. *Хотіла мене мати за п'ятого оддати, аж той п'ятий стидкий, кривоп'ятий.* Чуб. V. 497.

Криворо́тий, а, е. Съ кривымъ ртомъ. *Баба бридка криворота.* Котл.

Кривору́чка, ки, *об.* Человѣкъ съ кривой или увѣчной рукой. Желех.

Кривосу́дця, ці, *м.* Неправедный судья. *Кривосудця ти, небоже!* Гол. II. 95.

Кривоу́стий, а, е.=**Криворотий.** Жел.

Кривоши́я, ши́ї, *об.* Кривошеій человѣкъ. Ум. **Кривоши́йка.**

Кривува́ти, ву́ю, еш, *гл.* Быть хромымъ. *Я кривуючи живу.* Г. Барв. 226.

Крив|у́лечка, ки, *ж.* Ум. отъ **кривуля́.**

Крив|у́лька, ки и **крив|у́льця, ці**, *ж.* Ум. отъ **кривуля.**

Крив|у́ля, лі, *ж.* 1) Всякая кривая, ломанная, зигзагообразная линія или полоска. Въ орнаментѣ (вышивки, раскраска посуды, рѣзьба по дереву и металлу и пр.) **крив|у́ля** (чаще: **крив|у́лька**)—зигзагъ простой или составленный изъ кружечковъ и пр. Kolb. I. 48. Вас. 184. Шух. I. 281, 283. *Любила таки їх* (миски) *показувать .... і білу велику, на вінцях хрещики, по боках пружки, і червону, що паски святять, з кривульками і з зеленими голубами на дні.* Сим. 233. *Чумак у дорозі вирізує* (на ярмі) *складаним ножем то доріжки, то кривульки, то зубчики.* Чуб. VII. 406. 2) Каракуля, плохо написанная буква. *Хоть би великою кривулею, аби було слово написане. Стулити ту кривулю,—виходить слово.* Г. Барв. 403. 3) Кривой кусокъ дерева,—напр., употребляющійся для полоза и пр. Въ загадкѣ **крив|у́лечкою** названа ложка: *Чотирі чотиречки та п'ятий Макаречко несуть кривулечку через тин*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

та в вуличку. Грин. І. 249. 4) Въ токарномъ станкѣ: искривленный кусокъ древеснаго ствола, на который опирается лѣвая рука работающаго. Шух. І. 305, 306. Ум. **Криву́лька, криву́лечка, криву́льця. За́єць ро́бит криву́льки або криву́льці**—бѣжитъ зигзагами. Вх. Зн. 29. Ув. **Кривуля́ка.** Желех.

Кривуля́стий, а, е. Зигзагообразный. **Кривуля́ста пла́хта.** Плахта съ узоромъ въ видѣ **криву́лі.** КС. 1893. XII. 448.

Кривуля́ти, ля́ю, еш, *гл.* 1) Искривлять, дѣлать кривыя, ломанныя линіи. Желех. 2) Хромать, ковылять. *Безногий шов, кривуляв, на підсінню простий став.* Чуб. V. 65.

Кри́га, ги, *ж.* Ледъ; пловучій ледъ. *Тричі криґа замерзала, тричі роставала.* Шевч. 111. *Холодний, як криґа.* Ном. **Кри́га скре́сла, кри́га йде.** Ледъ тронулся. *Скоро отсе криґа скресла... Катря уже й веснянки заспівала.* МВ. II. 77. Ум. **Кри́женька, кри́жка.** *Іще по гороньках сніженьки лежали, ой ще по долинах криженьки стояли.* Чуб. III. 110.

Кри́гнати, наю, еш, *гл.* Хирѣть; охать, стонать. *Старий дід кригнає.* Вх. Зн. 29.

Криж, жа́, *м.* 1) Крестъ. *Ой виступала Матір Божая, на крижеві стала.* Чуб. I. 161. **Кри́жем.** Крестообразно. *Церква збудована крижем.* Лубен. у. *То простягнеться крижем, то кулаком в груди себе стосує.* Стор. **Кри́жем па́дати, кри́жем упада́ти.** Падать какъ пластъ. *Його мати старенькая крижем упадає.* Макс. *Оксана в двері: „Вбили! вбили!“ Та й пада крижем.* Шевч. 147. 2) Чаще *мн.* **Кри́жі.** Крестецъ, поясница. *Взяв дід бабу за крижі та повів по хижі.* Чуб. V. 1136. *Летів ворон... сів у сірого коня на крижі, з крижа на спину, з спини на гриву.* Чуб. I. 68. 3) Мѣра въ косую сажень. Подольск. г. Ум. **Кри́жик.** *Виходить мі там золотий крижик, а під тим крижом сам милий Господь.* Гол. II. 7.

Крижа́вка, ки, *ж.* Дикая крыжная утка. См. **Крижень.**

Крижа́к, ка́, *м.* 1) Рыцарь тевтонскаго ордена. Желех. 2)=**Крошня.** Желех.

Крижа́лка, ки, *ж.* Цѣлый кочень въ квашеной капустѣ. Kolb. I. 51.

Крижани́й, а́, е́. Ледяной. Желех.

Крижа́нка, ки, *ж.*=**Крижавка.** Желех.

Крижа́стий и **крижа́тий, а, е.** Широкій въ спинѣ, въ плечахъ. Вх. Уг. 247. *А крижаста яка* (дівка)! Мир. Пов. II. 57.

Крижа́ти, жа́ю, еш, *гл.*=**Кружати.** *Мед, горілку крижаєш.* Мет. 403. 2)=**Крижувати.** *А на тій горі а клен-древо стоїть, а на тім клен-древі крижі крижають, крижі крижають церкву будують.* Чуб. III. 448.

Крижа́тий. См. **Крижастий.**

Крижа́цтво, ва, *с. соб.* Рыцари тевтонскаго ордена. *Руссю взяв ти, ляше, гору над крижацтвом лютим.* К. Дз. 123.

Крижа́цький, а, е. Относящійся къ **крижаку́.**

Криже́вий, а, е. Квадратный. Шух. I. 110, 176. **Крижева́ пла́хта?** Чуб. VII. 428.

Кри́жень, жня, *м.* Крыжовая утка. Anas boschas. *І тілько край ставка оставсь табун утят. Чи крижні то були, чи то були чирята,—про те нам байдуже.* Греб. 387.

Кри́женька, ки, *ж.* Ум. отъ **кри́га.**

Кри́жик, ка, *м.* Ум. отъ **криж.**

Крижи́на, ни, *ж.* Льдина. *Дивіться, яка здоровенна крижина пливе!* Славяносерб. у. Ум. **Крижи́нка.**

Крижівни́ця, ці, *ж.* Часть воза: доска или брусъ, которымъ соединены вверху два **полудрабка.** Рудч. Чп. 250.

Кри́жка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **кри́га.** 2,—**ме́ду.** Пчелиный сотъ. Вх. Зн. 29.

Кри́жмо, ма, *с.* Ризки. Мил. 168. КС. 1893. VII. 77. *А кума одріже полотна на крижмо.*

Крижни́стий, а, е=**Крижастий.** Вх. Лем. 428.

Кри́жня, ні, *ж.*=**Крижавка.** *Кажне крижня.* О. 1862. VIII. 16.

Крижня́к, ка́, *м.*=**Крижень.** КС. 1887. VI. 458.

Крижова́тка, ки, *ж.*=**Крошня** Желех.

Кри́жо́вий, а, е. Крестообразный. **Крижо́ва доро́га.** Перекрестная дорога. *На крижовій доріженці там ся іспіткали.* Гол. I. 14. **Крижо́ва це́рква.** Церковь, построенная въ формѣ креста. Св. Л. 24. См. **Крижевий. Крижовий са́жень.** Косая сажень. Ново-Ушицк. у.

Крижува́ти, жу́ю, еш, *гл.* 1) Воздвигать кресты. *На тій землі крижі крижують, ой там вони церков будують.* Чуб. III. 353. 2) Распинать на крестѣ. *Ой, Ісусе мій, Сусе крижова́ний.* О. 1861. X. 92.

Кри́йма, *нар.* Закрыто вплотную. *По синьому морю як бжоли снували* (кораблі), *що аж море собою, наче хмарами тими, крийма укривали.* ЗЮЗО. I. 176.

Кри́к, ку, *м.* Крикъ. *Не мала баба*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

клопоту та купила порося: порося у квік, а баба у крик. Ном. № 10058. *Як ось: трус, галас, крик!* Гул.-Арт. **Кри́ком крича́ти.** Громко кричать. *Криком кричала: пробі ратуйте!*

Крикли́вий, а, е. Крикливый. *Ірися... цьохля проклятуща... крикливійша із щебетух.* Котл. Ен.

Крикли́виця, ці, *ж.* 1) Кликуша. *Була оце, але вмерла жінка крикливиця.* Кіев. г. *Як воно на вашу думку: чи то од Бога отї крикливиці, чи воно з дання, чи з нечистою силою накладають?* 2) *мн.* **Крикли́виці.** Болѣзненное состояніе ребенка, когда онъ кричитъ безъ слезъ. Мил. 33. *Прийшла я до вас з крикливицями і безсонницями. Кури-курицї, нате вам крикливиці.* Чуб. I. 141.

Кри́княва, ви, *ж.* Крикъ многихъ голосовъ. *Там така крикнява, свиснява.* Харьк. Левч. 62.

Кри́кнути. См. **Кричати.**

Кри́кси, сів, *мн.* Безсонница ребенка, сопровождаемая плачемъ. Ефим.

Крику́ль, ля, *м.* Въ загадкѣ: пѣтухъ. *Бігла моруля* (миша), *питала крикуля: чи є вдома хапуля?* (кіт). Чуб. I. 311.

Кри́лас, са, *м.* Клиросъ. *На два криласи не можна співати.* Ном.

Крила́тий, а, е. Крылатый. *Його хотять крилаті вовкулаки ззісти.* Чуб. I. 13. *...вітре мій єдиний, легкий, крилатий.* Шевч. 643. *Кого ж він по світах шукає? Орлицю сміливу, крилатшу над орла.* К.

Кри́лаш, ша, *м.* Помощникъ рыболовнаго атамана. Левиц. Браун. 9.

Кри́лашський, а, е. Принадлежащій помощнику рыболовнаго атамана. Браун. 9.

Крило́чко, ка, *с.* Ум. отъ **крило.**

Кри́лячко, ка, *с. соб. ум.* Крылья. *Вибрала голубка: таке й криллячко, таке й пір'ячко, така й голова, як в мого була.* Чуб.

Крило́, ла́, *с.* 1) Крыло (птицы). *Летів орел по над морем, опустивши крила.* Мет. 65. 2) Крыло (вѣтряной мельницы). 3) Сторона, бокъ. *З обох боків старої будівлі прибудував ще по крилу.* Стор. МПр. 65. *Пішла отара; чабани спереду на крилах.* О. 1862. V. Кух. 33. 4) Въ церковномъ зданіи, построенномъ въ видѣ креста—каждый изъ четырехъ концовъ. *Плян церкви се хрест з чотирма рівними крилами.* Шух. I. 115. 5) Бортъ, бокъ лодки. О. 1861. XI. 9. 6) Боковыя полотнища, стѣны невода. Также стоячее полотнище (одно или два) в **я́тірі.** Шух. I. 227. 7) Изъ четырехъ полотнищъ, составляющихъ плахту, каждое изъ отвороченныхъ сверху внизъ. Вас. 170. См. **Криси.** 8) Часть **Ботелева.** Шух. I. 214. 9.—**орли́не.** Раст. Astragalus glycyphylos L. ЗЮЗО. I. 113. Ум. **Крило́чко, кри́лонько, крильце́.** *Прилетіла пава, коло його впала, крилечками стрепенула та й поцілувала.* Мет. 113. *Возьмуть тя на крилоньки, занесуть тя в чужиноньку.* Ном. *Посип пшінця по колінця, водиці по крильця.* Мет. 23. *Ой пливе човен, води повен да мальовані крильця.* О. 1861. XI. 9.

Крила́, ля́та, *с.* Крылышко. *Гуси, гуси, лебедята, візьміть мене на крилята.* ЗОЮР. II. 19. Ум. **Крила́тко.** *Гуся, гуся, лебедятко, візьми мене на крилятко!* ЗОЮР. II. 20.

Крим, му, *м.* Крымъ. *Годі, годі, чумаченьки, в Криму соли брати!* Рудч. Чп. 102.

Кри́мець, мця, *м.* Житель Крыма. Желех.

Кри́мка, ки, *ж.* 1) Крымская соль. *Несли подарки пред собою: пиріг завдовшки із аршин і соли кримки і бахмутки.* Котл. Ен. 2) Шапка изъ крымскихъ барашковъ. Желех. 3) Проказа? *У його матері кримка,—така болість, що й не вилоїть.* Екатеринодаръ. (Залюбовск.).

Кримкува́тий, а, е. Лепрозный? Прокаженный? *У них батько був кримкуватий та й вони такі.* Екатеринодаръ (Залюбовск.).

Кри́мський, а, е. Крымскій. *В кримськім степу пропадали* (чумаки). Рудч. Чп. 105.

Крин, ну, *м* Раст. Кринъ, Lilium candidum. *Роспустись, рожевим крином процвіти!* Шевч. *В кринах схована криниця.* К.

Крини́ця, ці, *ж.* 1) Ключъ, родникъ, источникъ. *Піди до криниці; поки півні не співали, умийся водою.* Шевч. 15. *До доброї криниці стежка утоптана.* Ном. № 4471. 2) Одно изъ созвѣздій. *По дорозі* (млечный путь), *саме в розсохах есть криниця—чотирі зірки, а від неї пішла дівка з відрами—три зірки.* Мнж. 148. Ум. **Крини́ченька, крини́чка.** *Ой у полі криниченька на чотирі зводи.* Мет. 7. *Зайду до тієї криниченки, що я чистила, то, може, там нап'юсь.* Рудч. Ск. II. 57.

Крини́чаний, а, е. Родниковый. *В воді тихо плавала криничана червонобока жабка.* Левиц. I. 288. **Крини́чана осока́.** Раст. Carex praecox.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Крини́ченька, ки, *ж.* Ум. отъ **криниця**.

Крини́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **криниця**.

Крини́чний и **крини́шний, а, е**=**Криничаний**. *Умиваюся криничною та водицею.* Грин. III. 676.

Крини́човина, ни, *ж.* Мѣстность, богатая ключами. *Липина і горобина, і дуб кучерявий поспіталися вітами зеленими над холодною криничовиною.* МВ. II. 98. *Шукає вона очима тих ярків зелених, де буває криничовина, де густа осока покриває долинку, а на долині блищить водиця.* Левиц. I. 83.

Крини́чуватий, а, е. О мѣстности: богатый родниками. *Криничувате місто.* Херс. г.

Крини́шний, а, е. См. **Криничний**.

Кри́са, си, *ж.* Крыса. *Виляда, мов криса з крупів.* Ном. № 13791.

Криса́к, ка́, *м.* 1)=**Крисаня**. Вх. Уг. 247. 2) Оковка на концахъ оси. Желех. Ум. **Крисачо́к**. Вх. Уг. 247.

Криса́нечка, ки, *ж.* Ум. отъ **крисаня**.

Крисани́на, ни, *ж.*=**Крисаня**. *Ой того я хлопця люблю в жовтій крисанині.* Гол. II. 825.

Криса́ня, ні, *ж.* Шляпа. *Мій милий в крисані.* Гол. II. 191. Ум. **Криса́нечка**. *Іздоймила крисанечку та й поцілувала.* Гол. I. 229.

Крисачо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **крисак**.

Кри́си, сів. *м. мн.* 1) Края горшка, миски. *Здавались йому крисами коло горшка, або коло миски.* Левиц. I. 244. 2) Поля шляпы. Рудч. Чп. 248. Чуб. VII. 413. Гол. Од. 69. *В солом'яному брилі з широкими крисами.* О. 1862. IX. 60. 3)=**Крила 7**. Черниг. у. Ум. **Кри́сочки**. *Взели шепочки по за крисочки.* Kolb. I. 109.

Крисла́тий, а, е. Вѣтвистый, развѣсистый. *Береcток крилатий.* Грин. I. 118.

Кристова́тий, а, е=**Крислатий**.

Криста́ль, лю, *м.*=**Кришталь**. *Дівчино-ягодо! який у тебе кристаль під носом—як московський патрон.* Ном.

Кри́ти, кри́ю, еш, *гл.* 1) Крыть, покрывать, укрывать. *Коли стидаєшся, то крий решетом голову.* Ном. № 3200. *А тепера* (листонько) *падаєш, земленьку криєш. Крити хату.* 2) Скрывать. *Криє від матері свою лиху годину, щоб не вразити її серця.* Мир. Пов. II. 88. 3) Сохранять, защищать. Преимущественно въ выраженіяхъ, обращаемыхъ къ Богу и святымъ. *Нехай Бог криє!* Г. Барв. 310. **Крий, Бо́же!** Сохрани Богъ! Избави Бо́гъ! Не дай Богъ! Часто употребляется въ значеніи: очень сильно. *По небу хмари скрізь погнало, і вітер по землі, крий Боже, заревів!* Греб. 376. *Так важко зітхнула, що крий Мати Божа!* Кв.

Кри́тий, а, е. Покрытый, крытый. *Критий кожух, крита хата.* **Кри́тий віз**. Возъ съ верхомъ, будкой. *Віз критий, полубчастий.* МВ. II. 198.

Кри́тик, ка, *м.* Критикъ. *А критиків хиба не страшно, котрі за помилку одну збентежуть так тебе?..* Алв. 6.

Кри́тика, ки, *ж.* Критика. *На Стрийковських, Коховських і Грондських нічого було п. Падалиці здаватись без усякої критики.* О. 1861. X. 136.

Критикува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Критиковать. *Надрукованого і критикованого нічого не читав.* Шевч. Передм. до Гайдам.

Кри́тися, кри́юся, ється, *гл.* 1) Покрываться. *У неділю вранці рано поле крилося туманом.* Шевч. 95. *Улиці, базари крились трупом, плили кров'ю.* Шевч. 168. 2) Скрываться, прятаться. *У сизому тумані крилося село.* Мир. Пов. II. 94. *І позад базару через мертвих переступа, криється в пожарі за костьолом.* Шевч. 202. *Вона од мене, здається б, не крилась.* МВ. *Сама пішла до його, пішла не криючись.* Г. Барв. 399.

Крити́чний, а, е. Критическій. Желех.

Кри́тник, ка, *м.* Кровельщикъ. О. 1862. IX. 8. *Він майстер був—критник.* О. 1862. VIII. 7.

Криття́, тя́, *с.* Покровъ, верхъ платья. *Не знаю, що в криття, що в рукава.* Ном. № 13516.

Криха́, хи́, *ж.* 1) Кроха. *За тую криху мало гріху.* Ном. № 113. 2) Малость, небольшое количество. Ум. **Кри́шечка, кри́шка**. *Кришечкою паски розговілась.* Г. Барв. 67. *Ні кришечки, ні капельки.* Ном. № 4241. (Черевань) *хоч би кришечку перемінився.* К. ЧР. 21. *Немає хліба й кришки.* Грин. III. 130. Всѣ эти уменшительныя употребляются также и какъ ласкательныя слова. *Не говори мені сього, Маню, і не думай про се, моя кришечко!* Кв. I. 40. *Моя душечко, моя кришечко!* Мет. 122.

Кри́хітка, ки, *ж.* Ум. отъ **крихта**.

Крихке́нький, а, е Ум. отъ **крихкий**.

Крихке́нько, *нар.* Ум. отъ **крихко**.

Крихки́й, а́, е́. Хрупкій, ломкій. Вас. 147. Ум. **Крихке́нький**.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кри́ххкість, кости, *ж.* Хрупкость, ломкость. Желех.

Кри́хко, *нар.* Хрупко, ломко. Ум. **Крихке́нько**.

Кри́хта, ти, *ж.* 1) Крошка. *Голодувала часто, оставляючи дитині і послідню крихту.* Кв. I. 213. 2) Малость. *Приніс я тобі грошенят крихту: п'ять карбованців.* МВ. (О. 1862. III. 76). 3) Крошка—ласкательное слово, прилагаемое къ людямъ (употребляется преимущественно въ формѣ уменьшит.) *Серце мое, крихто моя!* Ум. **Кри́хітка, кри́хточка**. *В чужу землю чужі люде мене заховають, а своєї ся крихотка надо мною ляже.* Шевч. 73. *Так гуртом по християнській і поховали мою крихітку.* Г. Барв. 532. *В мене в хазяйстві зайва крихточка не пропаде.* Левиц. Пов. 63.

Кри́цевий, а, е. Стальной. Шух. I. 276.

Кри́ця, ці, *ж.* Чистая сталь. *Роблять дзеркала з міді, срібла, криці, а то й золоті роблять.* Ком. II. 43. *Криця—не лошиця! пів корця ззість, а мірки не довезе.* Ном. № 10226. Иногда **кри́ця** употребляется вм. **кресáло**. *Взяв губку та кричю, креснув і викресав.* Рудч. Ск. II. 202.

Кричани́й, а́, е́=Крицевий. Шух. I. 192. *Похмуро дивит в крицяну рушницю.* Федьк. I. 19.

Кричáння, ня, *с.* Крикъ. *Кричання не своїм голосом.* Левиц. (Правда 1868, 520).

Кричáти, чу́, чи́ш, одн. в. **кри́кнути, ну, неш**, *гл.* Кричать. *Кричить—на десятій вулиці чутно.* Ном. № 3452. *Кричать сови, спить діброва, зіроньки сияють,* Шевч. 77. *Ой як крикнув Гамалія.* Шевч. 61. *Стара крикнула, кинулась до його і заголосила.* Левиц. I. 4. **Кричáти на пуп.** Кричать благимъ матомъ. *Все море зараз спузиріло, водою мов в ключі забило, Еней тут крикнув, як на пуп.* Котл. Ен.

Кри́чма, *нар.* Крича. К. ПС 117.

Кри́ша, ші, *ж.* Кровля.

Кришанéць, нця́, *м.* Родъ пряника. *Солодкі кришанці медові.* Мкр. Н. 31.

Кришéник, ка, *м.* Ломтикъ, кусокъ. *Чи шматок хліба, чи кільце ковбаски, чи сала кришеник, то все так на столах перед ними й лежить.* ЗОЮР. I. 306. **Чóртів кришéник.** Бранное выраженіе. Ном. № 3563.

Кришеня́, ня́ти, *с.* Крохотка. Ум. **Кришеня́тко, кришеня́точко**. Употребляется по отношенію къ дѣтямъ какъ ласкательное: крошка. *Дитинка ще не зовсім одужала, ще квилило кришенятко.* МВ. II. 180. *Каліки нещасливі, діти кришеняточка,—і ті в неї не гуляли.* ВМ. (О. 1862. III. 60).

I. Кри́шечка, ки, *ж.* Ум. отъ **криха**.

II. Кри́шечка, ки, *ж.* Ум. отъ **кришка**.

Кришúти, шу́, шиш, *гл.* 1) Крошить. *Ой сип сірівець та криши петрушку.* Шевч. *Чого не люблю, того і у борщ не кришу.* Ном. № 5075. 2) Рубить. *Дід і почне кришить татар, як локшину.* Стор. 3) Рѣзать, разрѣзывать. *Сало кришене стоїть на столі.* Г. Барв. 201.

Кри́шка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **криха́**. *Кришка на світі чоловіка тримає.* Ном. № 12850. 2) Крышка,—напр, на трубкѣ, но не въ сундукѣ, гробѣ и пр. Вас. 148.

Кри́шний, а, е=Крихкий. *Голки кришні.* Лебед. у.

Кришталéвий, а, е. Хрустальний. *Заправлю горілки в кришталевій пляшці.* Мет. 250. *Великі бризки кришталевим стовбом стрибали догори.* Стор. МПр. 66. *Срібні, золоті і кришталеві кубки.* К. ЧР. 38.

Кришта́лик, ка, *м.* Ум. отъ **кришта́ль**.

Кришта́ль, лю, *м.* 1) Хрусталь. *Зуби такі, як кришталь.* Грин. III. 164. *Як кришталь біла.* Ном. № 13149. *Чиста, як кришталь, вода стояла вщерть з кам'яними краями криниці.* Левиц. I. 2) Употребляется какъ ласкательное слово. *Ой ти, Грицю, дорогий кришталю!* Чуб. V. 431. *Я тебе, кришталю, давно дожидаю.* Грин. III. 171. Ум. **Кришта́лик**.

Крів, кро́ви, *ж.=Кров*. Левч.

Крівáвий, а, е. Кровавый. *Заспівали козаченьки пісню тої ночі, тої ночі кривавої.* Шевч. *Працюєм до кривавого поту.* Ном. 1570. *Заводите кривaві чвари.* К. ЧР. 299. *Кривaві сльози.*

Кривави́ти, влю́, ви́ш, *гл.* Окровавлять.

Кривави́тися, влю́ся, ви́шся, *гл.* Окровавляться.

Кривави́ця, ці, *ж.* Добытое тяжкимъ трудомъ. *За чужую кривавицю купив у церкву плащаницю.* Ном. № 13556.

Крівáвник, ка, *м.* Раст.=**Деревій**. Вх. Пч. I. 8.

Крівáвниці, ць, *ж. мн.* Красныя бусы. Гол. Од. 70.

Крівáво, *нар.* Кроваво. *Кріваво за велику здобич бились* К. ЦН. 167.

Крівляний, а, е=Крів'яний.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Крівця́, ці́, *ж.* 1) Ум. отъ **кров.** *Людська крівця не водиця, розливати не годиться.* Ном. № 1283. 2) Раст. Звѣробой, Hypericum.

Крів'яни́й, а́, е́.=Крівавий. *Річка крів'яною стала.* Мнж. 6. *Куди тяли Саливона,—крів'яної річки.* Грин. III. 638.

Крізь, *пред.* Чрезъ, сквозь. *Хоч крізь землю йди.* Ном. № 2080. *Хоч крізь сон подивлюся на ту Україну.* Шевч. *Крізь сльози.* Шевч. **День крізь день.** Каждый день. *Як таки отак день крізь день сидіти за роботою,—це можно й захворіти.* Лебед. у.

Крізьки́й, а́, е́. Прозрачный. *Воздух .... прозорий, крізький і проміння сонячне нагріває його дуже мало.* Дещо. 85.

Крій, *пред.=***Край.** *Ой там моя хаточка крій води.* Макс.

Кри́лик, ка, *м.=***Кропив'янка.** Вх. Уг. 247. См. **Кріль 2.**

Кріличка, ки, *ж.* Названіе коровы. Kolb. I. 65.

Кріль, кроля́, *м.* 1) Кроликъ. *Зевс моргнув як кріль усами.* Котл. *Котик у його хліві кролів ловить.* Рудч. Ск. 2)= **Кропив'янка.** Вх. Уг. 247.

Крім, *пред.* Кромѣ. *Крім церков святих.* Ном. № 8373. *Кохав він еще крім мене другі.* Гол. I. 203.

Крім'язни́й, а́, е́=Кремезний. *Та його ніяк, там такий крім'язний.* Липов. у.

Кріп, кро́пу, *м.* 1) Раст. Укропъ, Anethum graveolens. Лв. 96. *Ой кріп та ромен та петрушечка.* Чуб. V. 11. 2)= **Окріп.** Вх. Лем. 428.

Кріпа́к, ка́ и пр. См. **Крепак** и пр.

Кріпе́нний, а, е. 1) Очень крѣпкій. 2) Очень здоровый, сильный. *Це дід кріпенний.* Екат. у. Слов. Д. Эварн.

Кріпе́нький, а, е. Довольно крѣпкій. *Я ж хоч був собі п'яненький, а в ногах таки кріпенький.* Сніп. 138.

Кріпе́нько, *нар.* Довольно крѣпко. *А рака кріпенько держить.* Стор. I. 15.

Кріпець, пцю, *м.=***Кріп.** Вх. Пч. I. 8.

Кріпи́ти, и **крепи́ти, плю́, пи́ш,** *гл.* Укрѣплять, усиливать. *Вона менє кріпила своєю радою.* Г. Барв. 287. *Як стали крепить морози... та такечки більш місяця крепили.* О. 1861. V. 73.

Кріпи́тися, плю́ся, пи́шся, *гл.* Крѣпиться, твердо держаться. *Кріпиться, як диня на морозі.* Ном. № 2444. *Не давши слова—держись, а давши—кріпись.* Ном. № 10675.

Кріпка, ки, *ж.* Куропатка. Вх. Зн. 29.

Кріпке́нький, а, е = Кріпенький. *Коник він кріпкенький.* Греб. 403.

Кріпке́нько, *нар.=***Кріпенько.**

Кріпки́й, а́, е́. 1) Крѣпкій. 2) Здоровый, сильный (о человѣкѣ). *Іще кріпкий чумак був.* МВ. I. 65. *Це ж добре, як дівчина кріпка на вдачу... а инша зовсім розбешутується.* О. 1862. I. 74. 3) Сильный. *А зіма вже морозами кріпкими укріпила.* МВ. II. 25.

Кріпко, *нар.* 1) Крѣпко, сильно. *Тут, обнявшись кріпко, ми заснем вкупі.* Сніп. 2) Очень. *Кріпко стереглись наші дівчата панських парубків.* О. 1862. V. 109.

Кріпость, пости, *ж.* 1) Сила, крѣпость. *Ти—Господь моєї кріпости і сили.* К. Псалт. 103. 2) Крѣпость, укрѣпленіе. *Дорош розміряв окопи.., бо знав і кріпості будувать.* Стор. II. 55.

Кріпота́, ти́, *ж.* Прочность, крѣпость. *Для кріпоти роблять стріхи над тином, щоб дощ не набивав.* Донск. обл.

Кріпшати, шаю, єш, *гл.* Крѣпнуть, дѣлаться крѣпче. *Мороз не кріпшав.* МВ. I. 81.

Кріпше, *нар.* Ср. степ. отъ **кріпко.** Крѣпче. *Жіноче царство стоїть кріпше над усі царства.* К. ЧР. 50.

Кріпший, а, е. Ср. степ. отъ **кріпки́й.** Болѣе крѣпкій. *Над жида нема кріпшого в вірі.* Ном. 897.

Кріс, кре́са, *м. Мн.* **кресі́.** Ружье (кремневое). Шух. I. 229. *У нас справа невидка: з креса та в груди.* Федьк.

Кріселко, ка и **крісельце, ця,** *с.* Ум. отъ **крісло.**

Крісла́тий, а, е.=Кристатий. *В середині церква хороша... і малювання дороге... а над кріслатим михтарем Дух Святий.* Св. Л. 26.

Кріслечко, ка, *с.* Ум. отъ **крісло.**

Крісло, ла, *с.* 1) Кресло. *Голова не до ради, а купра не до крісла.* Ном. № 6257. *На чім посажену? На золотих кріслах.* АД. I. 41. 2) Шестъ, идущій сбоку саней отъ головы полоза въ сторону для того, чтобы сани не опрокидывались. Сумск. у. 3) Разрѣзъ въ штанахъ спереди или сзади. КС. 1893. V. 278. XII. 447. Ум. **Кріселко, крісе́льце, кріслечко.** *У кімнатах у нас було гарно: і кріслечко, і столичок, усе як слід.* МВ II. 31. *Сядь собі на кріслечку.* Грин. III. 432.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кріт, крота́, *м.* Кротъ, Talpa europaea.

Кров, ви, *ж.* Кровь. *Довго, довго кров степами текла-червоніла.* Шевч. 163 *Стали бідні невольники на собі кров забачати.* Дума. *Не пий води—кров нападе.* Радом. у. *Кров видно напала. Треба завтра щепія покликати—хай кине кров.* Мир. Пов. I. 163. 3)—**св. Іва́на.** Раст.=**Іванок.** Вх. Пч. I. 10. Ум. **Кріве́ц'а, кро́вка.** *З пальця мизинця кровка канула.* Чуб.

Крова́вий, крова́вити и пр. См. **Кріва́вий, кріва́вити** и пр.

Крова́тонька, ки и **кро́ва́точка, ки**, *ж.* Ум. отъ **кровать.**

Кро́вать, ті, *ж.* Кровать, ложе. *І в кімнаті на кроваті спочити ляглі.* Шевч. *На моїй кроваті постілька біленька.* Грин. III. 212. Ум. **Кро́ва́тонька, кро́ва́точка, кро́ва́тька.** *А він їй загадав постіленьку слать на тій кроватеньці.* Чуб. V. 820. *В коморонці кроватонька тесова на кроватоньці периночка пухова.* Чуб.

Кровец́ь, вц'а́, *м.* Скрытое мѣсто; убѣжище; притонъ. *Увірка* (=білка) *наносит оріхи до дупляка, до крівця.* Вх. Уг. 247.

Кро́вка, ки, *ж.* Ум отъ **кров.**

Кровни́к, ка́, *м.* Раст. 1) Hypericum quadrangulum. Шух. I. 21. 2)=**Кріва́вник.** Вх. Лем. 428.

Кровоже́рний, а, е. Кровожадный. *Були ми кровожерними яструбами-рарогами.* К. Дз. 115.

Кровопи́вець, вця, *м.* Кровопійца. *Становий і волосний кровопивці усі. От і наш кровопивець незгірший.* Канев. у.

Кровопи́йка, ки, *ж.* Глотокъ крови. *Нехай я й жупан, та з своєї праці, а в твоєму каптанці не одна кровопийка.* О. 1861. II. 28. (З нар. уст.).

Кровопи́й, пія, *м.*=**Кровопивець.** *Сказано,—кровопій модський.* Мир. Пов. I. 131.

Кровоті́ч, чі, *ж.* Кровотеченіе. *Жінка одна була в кровотічі років дванадцять.* Св. Мр. V. 25.

Кровува́тий, а, е. Многокровный. Мнж. 183.

Кровц'я́, ці́, *ж.* = **Крівця.** *Червоная кровця—то дівоча краса.* Чуб. V. 17.

Кров'я́нка, ки, *ж.* 1)=**Кров.** *Тільки му ся кров'янки ляло.* Вх. Зн. 25 2) Кровяная колбаса. Черниг. у.

Кро́їти, кро́ю, їш, *гл.*=**Краяти.** *Про те знає швець та кравець, що він буде кроїти.* Ном. № 9577. *Як будуть козаче то тіло кроїть.* Федьк. III. 152.

Кро́к, ку, *м.* 1) Шагъ. *Дурному з кроку ступити,—сто днів одпусту доступити.* Ном. № 6212. *По що ту приходиш кроком зрадливим.* Гол. I. 346. 2) Часть основы, которую ткачъ можетъ заткать до новаго поворота навоя: заткавъ ее, ткачъ, поворачивая верхній навой, развиваетъ съ него часть основы, навертывая въ то-же время сотканный **крок** полотна на нижній навой; **крок** находится между **ма́ґлем** і **ля́дою.** Шух. I. 258. МУЕ. III. 20.

Кро́ква, ви, *ж.* Стропило. *Яка кроква, така й лата—яка робота, така й заплата.* Ном. № 10403. *Положимо сволоки з зеленої осоки; поставимо крокви з жовтенької моркви.* Нп. Ум. **Кро́кі́вка, кро́ковц'я.** Грин. III. 155. *Поставлені кроковки.* Мет. 119.

Кроквина, ни, *ж.* Одно стропило. Волч. у.

Кро́кі́вка, ки, *ж.* Ум. отъ **кро́ква.**

Крокі́с, косу, *м.* Раст.: а) Дикій шафранъ, Carthaumus crocos. б) Pulmonaria mollis. Лв. 101. *Квітками сухими то з рожі, то з крокосу обквічали.* ЗОЮР. II. 290. *Та купили крокосу дівочкам у косу.* Грин. III. 95.

Крокі́ш, ко́шу, *м.* Раст. Pulmonaria mollis. Вх. Пч. I. 12. См. **Крокі́с.**

Крокоди́л, ла, *м.* Крокодилъ. *Сокрушаєш крокодила і годуєш сем'ї дикі.* К. Псалт. 170.

Кро́кус, са, *м.*=**Крокіс.** *Ой де Петрусь походив,—червоний крокус посходив.* Макс.

Кро́лик, ка, *м.* 1) = **Кріль.** *То це прийде кролик, улізе в мішок.* Рудч. II. 12. 2)=**Крілик.** Вх. Лем. 428.

Кроля́чий, а, е. Кроликовый, кроличій. *Червоні кролячі очі.* Мир. Пов. II. 50.

Кро́мка, ки, *ж.* — **хліба** = **Окраєць хліба.** Вх. Уг. 247.

Кро́мкати, каю, еш, *гл.*=**Крамкати.** *Ороні кромкавут.* Вх. Лем. 428.

Кромка́ч, ча́, *м.* Воронъ. Вх. Лем. 428.

Кро́пець, пцю, *м.*=**Кріп 1.** Вх. Лем. 428.

Кропива́, ви́, *ж.* Раст. Крапива. *І на жалку кропиву мороз буває.* Ном. № 3824. **Глуха́, біла кропива́, ме́ртва кропива́.** Раст. Lamium album L. ЗЮЗО. I. 126. **Глуха́ кропива́** еще: Leonorus cardiaca. Лв. 99. Ум. **Кропи́вка.** *Там же при долинці, в зеленій кропивці.* Грин. III. 663.

Кропи́в'яний, а, е. Крапивный. Грин. III. 93. **Кропи́в'яним сім'ям заси́пати.** Забранить, наговорить много попрековъ. *Я було*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

піякам кажу: „Пийте, та його (чоловіка-п'яницю) *не заволікайте"! А то ще прийдуть під вікно* (кликати). *До хати вже і не вступають, бо я кропив'яним сім'ям так і засиплю.* Г. Барв. 290.

Кропи́в'янка, ки, *ж.* Птица: крапивникъ, Troglodytes parvulus. Константиногр. у.

Кропи́ло, ла, *с.* Кропило. *Дяк співа, попи з кадилами, з кропилом.* Шевч. Ум. **Кропи́льце.**

Кропи́ти, плю́, пиш, *гл.* Кропить, окроплять. *Сонце світить, дощик кропить.* Ном. № 236. *Кропи нас, мати, свяченою водою.* Грин. III. 510.

Кропівни́к, ка́, *м.* У гуцульскихъ древорубовъ: рабочій, поливающій водой деревянный желобъ, по которому съ горы внизъ спускается дерево. Шух. I. 179.

Кропко́вий, а, е. Настоянный на укропѣ (о водкѣ). *В приставках стояла брага, а в бутилях пінна і перцівка, і кропкова, і густа корінна.* Мкр. Н. 23.

Кро́пля, лі, *ж.*=**Крапля**. *Буду пити, буду пити й кропли не пущу.* Чуб. V. 252.

Кро́повий, а, е. Укропный? изъ укропу? Грин. III. 86.

Кро́сенце, ця, *с.* Ум. отъ **кросно.**

Кро́сневий, а, е Кро́снева пи́лка. Столярная пила со станкомъ. Шух. I. 88.

Кро́сно, на, *с.* Употребляется преимущественно во мн.: **кро́сна.** 1) Рама или полная,—напр. въ окнѣ (Желех.), или только изъ трехъ сторонъ; входитъ какъ составная часть въ рядъ снарядовъ и машинъ: **кро́сна** въ столярной пилѣ—станокъ, (Желех. Шух. I. 88), въ ручной меньницѣ—два столбика съ перекладиной сверху (въ видѣ буквы П) надъ жерновомъ: сквозь перекладину проходитъ шестъ, при помощи нижняго конца котораго вращается жерновъ (Шух. I. 146, 261). 2) Швальный станокъ у переплетчиковъ, также представляющій изъ себя неполную раму въ видѣ буквы П. Желех. 3) Ткацкій станокъ простой, въ видѣ двухъ стоекъ съ перекладинами вверху и внизу, употребляемый и теперь для тканья ковровъ (Вас. 171), решетъ и ситъ (Вас. 175), также усложнившійся и существующій въ томъ видѣ, въ какомъ онъ описанъ подъ словомъ **Верстат.** Шух. I. 255. МУЕ. III. 24. Вх. Уг. 247. *Твоя стара мати за кроснами сидить.* Гол. 4) Полотно, холстина. *Поставила і виткала шовковії кросна.* Нп. Г. Барв. 422. Ум. **Кро́се́нце, кросонки́.** *Молодим господиням кросенця ткати.* Чуб. III. 109.

Кросонки́, но́к, *с. мн.* 1) Ум. отъ **кро́сно.** 2) Небольшой станокъ для тканія ситъ. Вас. 152.

Крот, кроть, *нескл.* Кратъ, разъ (только въ бранныхъ выраженіяхъ). *Сто сот крот його ма.* Ном. № 3767. *Не зводь з ума, кроть твою ма, бо я не дитина.* Чуб. V. 216. *Прийшли жиди воли брати, а я стала не давати, кроть сот вашу ма.* Чуб. V. 1160.

Кроти́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Рыть землю (о кротахъ). *Кроти накротили на сіножаті.* Канев. у.

Кро́тість, тости, *ж.* Кротость. *Притчу Христову роскаже, схиляючи буїї душі до кротости та до любови.* К. ЧР. 313.

Кроть. См. **Крот.**

Крохма́ль, лю, *м.* 1) Крахмалъ. *Робити крохмаль з картоплі.* Г. Барв. 373. 2) Кисель. *Крохмаль, який їдять пани.* Котл. Ен.

Кро́шня, ні, *ж.* 1) Рыболовный сакъ. Вх. Зн. 29. Желех. 2) Верхъ, будка повозки. Вх. Зн. 29. Ум. **Крошéнька.**

Крубочки́, кі́в, *мн.* Родъ вышиванья. Kolb. Рок. I. 48.

Круг, га, *м.* 1) Кругъ, окружность, круговая линія. 2) Горизонтъ, кругозоръ. **Вже со́нце в кру́зі.** Солнце на горизонтѣ. Желех. *Зійшли мої літа, як вихор з круга світа.* КС. 1883. II. 468. *Щоб ти пішов круга світа.* Ном. № 3677. (Проклятіе). *Бодай йому з круга сьіта повернуло!* Кіев. у. (Проклятіе). 3) Кругъ, составленный расположившимися по окружности предметами, людьми. *Тихо виступали в круг дівчата, побравшись по дві попід руки.* Левиц. 4) Кругъ (дороги), объѣздъ. *Хто кругу не боїться,—далі становиться.* Посл. 5) Извѣстная часть (пудовъ до 2—3) волокна пеньки, льна, намотанная на деревянный обручъ. Вас. 200. Чуб. VII. 408. *Сорок крупів прядіва.* Мнж. 46. 6)—**коли́с.** Комплектъ колесъ для воза. 7) Площадь, ограниченная окружностью. 8) Кругъ деревянный, металлическій и пр.—отдѣльный или какъ часть различныхъ снарядовъ, посуды, мебели и пр. Такъ, **кру́гом** называется дно деревянной посуды, вырѣзанное, но еще не обработанное (Шух. I. 250); **круг** является одною изъ двухъ сторонъ **коли́ски** (Шух. I. 98), частью **м'я́льниці** (Вас. 159). 9) Родъ деревяннаго столика у гуцульской печи, на который выкладывается приготовленная **куле́ша.** Шух.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

I. 96. 10) Въ повозкѣ: каждая изъ двухъ поперечныхъ стѣнокъ кузова. Рудч. Чп. 250. 11)—**гончáрський.** Кругъ, станокъ гончара; устройство: вертикально стоящее **веретéно,** котороес воей пяткой, **спінéм,** вращается въ подшипникѣ, лежащемъ на полу; верхній конецъ **веретéна** прикрѣпленъ къ высокой скамьѣ, называемой **лáвиця,** при помощи **жáбки,** дощечки съ выемкой; внизу на веретенѣ нижній кругъ,—**спіднáк,** вращаемый ногами, а вверху=**верхнáк,** меньшій кругъ, на которомъ формуютъ посуду. Шух. I. 261, 262. Полтавскія названія частей круга: **веретéно**—веретено, **п'ятка**—деревянная подставка для круга, **порплúця**—желѣзный подшипникъ для веретена, а **дýчка**—лунка въ ней, **лáва**=скамья, **кóник=жáбка, спіднáк, спóдень, крýжка**—нижній кругъ, **верхнáк, головá, голóвка, кружáлко**—верхній кругъ; **спúці**—большею частью круглыя деревянныя трости, въ числѣ шести, образующія подпорку для нижняго круга и располагающіяся подъ нимъ въ видѣ круглой клѣтки; **шпéник** желѣзный стержень на верхнемъ кружкѣ, на который накладывается комокъ глины при формовкѣ. Вас. 179. Нѣсколько различаясь по своей конструкціи, **круги** бываютъ: **шльóнський, головáтий, шестернá, волóський.** Вас. 179. 12) Тулья шапки. Вас. 156. 13) Темя головы? *Болить моя головонька від самого круга.* Грин. III. 162. 14) Участокъ поля. *Там же мі стоїть три круга ярини, пішли її жати три красні дівчини.* Гол. *В сьому кругі луччі буряки, аніж на низу.* Кіев. г 15) Переносно: область. *Будем висліжувати, світогляд народа в кругі релігії.* Левиц. 16)—**дугану.** Пятьдесятъ пачекъ табаку (курит.). Вх. Лем. 428. Ум. **Кружéчок, кружóк.**

Круг, *нар.* Вокругъ. *На ріках круг Вавилона, під вербами в полі, сиділи ми.* Шевч. *Круг його гукають.* К.

Кругáв, ва, *м.* Ястребъ. *Циганочко-волошечко, я кругава вбив.* Федьк. II. 71.

Кругú, *нар.*=**Круг.** *Намітивши на ньому* (яблуці) *яке місце, вести від того місця пальцем круги яблука.* Дещо.

Кругúня, ні, *ж.* Порода круглыхъ сливъ. Вх. Лем. 428.

Крýглий, а, е. Круглый. *Гріш круглий—роскотиться.* Ном. № **Крýглий хрéщик.** Игра, подобная горѣлкамъ. Ив. 55. Ум. **Кругленький.**

Крýглість, лости, *ж.* Круглота, шарообразность. *Про круглість землі я трохи чи не сам доміркувався.* Ком. I. 48.

Кругліти, лію, єш, *гл.* Дѣлаться болѣе круглымъ, округляться. Желех.

Круглобóкий, а, е. Круглый, шарообразный. *Земля круглобока, така точнісінько, як кавун.* Ком. I. 7.

Круглувáтий, а, е. Кругловатый. *Вся його постать, цілий обвід повного круглуватого лиця виявляло зразу його м'яку натуру.* Левиц. I. 239.

Кругловúдий, а, е. Круглолицый. Ном. № 13790. *Огрядний собі пан, кругловидий, русявий.* К. ЧР. 104. Ум. **Кругловúденький.** *Була кругловиденька, ясноока, уста рум'яні, як вишня.* МВ. II. 83.

Круглолúций, а, е=Кругловидий. *Із за лісу, з за туману місяць випливає, червоніє круглолиций, горить, а не сяє.* Шевч.

Круглóкий, а, е. Имѣющій круглые глаза.

Круглотá, ти, *ж.*=**Крýглість.** *Давно вже в голові його заклюнулась думка про круглоту землі.* Ком. I. 52.

Круглотвáрий, а, е=Кругловидий. Вх. Зн. 30.

Кругля́вий, а, е. Круглый. *Ще й на личку круглявіша.* Нп.

Кругля́к, кá, *м.* 1) Вѣтряная мельница голландской системы. 2) Раст. Equisetum palustre L. ЗЮЗО. I. 266.

Круглянчá, чáти, *с.* Маленькій круглый горшокъ. Вх. Зн. 30.

Кругля́стий, а, е. Шарообразный. *Земля кругляста, як кавун.* Ком. I. 6.

Кругля́ти, ля́ю, єш, *гл.* Пить круговую. *Да з кумою з Хмельницькою мед-вино кругляє.* Макс.

Кругля́ччя, чя, *соб.* Бревна нераспиленныя. *Таки се кругляччя поколи,—з їх дров сила.*

Круговúд, ду, *м.* Кругозоръ. *Чи ви любите гуляти по сім узгір'ї та любувати круговидом.* Левиц. I. 273.

Круговúй, á, é. 1) Круговой. *Вода, коли в неї кинеш камінь, росходиться круговими хвилями.* Ком. II. 2) Названіе вѣтра. *Иноді так, що вітер круговий подме.*

Кругогля́д, ду, *м.*=**Круговид.** *Прозорий воздух розширив кругогляд на всі боки.* Левиц. Пов. 97.

Кругойдýчий, а, е. Поворачивающійся въ видѣ круга. *Над глибоким кругойдучим*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

яром стоїть у руїнах колись-то пишний замок. К. (О. 1861. II. 234).

Круго́м, *нар.* 1) Кругомъ, со всѣхъ сторонъ. *Золотоноша кругом хороша.* Ном. № 727. *Кругом його степ як море.* Шевч. 2) Кругомъ, вокругъ. *Кругом дуба русалоньки мовчки дожидали.* Шевч. 30. *Обійшли кругом церкви.* ЗОЮР.

Кругосві́т, ту, *м.*=**Круговид.** *Його* (М. Вовчка) *кругосвіт немаленький.* О. 1861. IV. 34.

Кругосві́тній, я, є. Всемірный. *Дійшовши з прогресом кругосвітньої наукової праці тієї правди...* К. XII. 135.

Кружа́лко, ка, *с.* 1) Ум. отъ **кружа́ло.** 2) Часть гончарнаго круга. См. **Круг.**

Кружа́ло, ла, *с.* Кругъ; дискъ. *Парубки обсіли кружалом її хату.* МВ. *Аж кружало витоптав, танцюючи.* Св. Л. 207. *У коморі воскові кружала.* **Кружа́ло** является частью различныхъ снарядовъ, напр., ткацкаго станка. Вас. 167. Ум. **Кружа́лко, кружа́льце.** *Коли б подивитись з місяця на землю удень, вона б здавалась нам біленьким кружальцем.* Ком. I.

Кружа́нин, на, *м.* Участникъ хороводнаго круга. Грин. III. 105.

Кружа́ти, жа́ю, єш, *гл.*=**Кружляти.** *Зевес тоді кружав сивуху і оселедцем заїдав.* Котл. Ен. *А козак сидить у корчмі, мед-вино кружає.* ЗОЮР. I. 219.

Кружґа́нок, нку, *м.* Галлерея. *Освітились залі, кружґанки і кімнати княжеського замку.* Стор. МПр. 74. *З обох сторон будівлі прибудував ще по крилу покоїв і з'єднав їх кружґанками.* Стор. МПр. 65.

Круженя́ти, ня́ю, єш, *гл.* О птицѣ: кружить, дѣлать круги летая; парить. *Коршак літає, літає,—чого він так круженяє?* Радомысл. у.

Кружке́ць, жця́, *м.* Въ прялкѣ для шерсти—катушка, на которую постепенно наматывается спряденная шерсть. Вас. 153.

Кружке́чок, чка, *м.* Ум. отъ **Круг.**

Кружина́, ни́ и **кружиня́, ні**, *ж.* Окружность. *Чотирі четверті кружині.* Черниг. у. *Се болото верстов із сім кружині.*

Кружі́вка и **кружі́лка, ки**, *ж.*=**Кужі́лка?**=**Веретено?** *Буде мати бити щіткою, гребінкою і веретеном-кружівкою.* Грин. III. 72. *Добру свекруху маю, не дасть мя бити, знаю: видре щітку і гребінку, веретена і кружілку.* Грин. III. 92.

Кру́жка, ки, *ж.* Часть гончарнаго круга. См. **Круг II.** Вас. 179.

Кружкома́, *нар.* Кружкомъ, въ кружекъ. *Посідали кружкома.* О. 1862. VIII. 18.

Кружля́ти, ля́ю, єш, *гл.* 1) Кружиться, рѣять въ воздухѣ. *Як спускали домовину в яму, то все над нею білі голуби кружляли.* МВ. I. 79. 2) Пить. *Пообідавши, стали кружляти горілку.* Стор. I. 204. *А в тій корчмі два чужоземці: ой їден чужоземець мед-вино кружляє.* Чуб. V. 393.

Кружо́к, жка́, *м.* Ум. отъ **круг.** 1) Небольшой кругъ, образованный линіей или расположенными по окружности предметами, людьми. **Става́ти, сіда́ти кружка́.** Становиться, садиться въ кругъ. *Жонаті чоловіки тим часом стали в раді кружка і обрали з між себе отамана.* Г. Барв. 138. *Сідайте ж бо кружка та й слухайте!* МВ. **Кружка́ бі́гати.** Кругомъ бѣгать. Херс. **Голова́ кружка́ йде́.** Голова кружится. Г. Барв. 532. 2)=**Круг 5.** Чуб. VII. 408. 3) — **обича́єк.** Двадцать штукъ обечаекъ для ситъ. Вас. 152. 4) Площадь, ограниченная небольшою окружностью. *І квіток цвіте без ліку, все кружками, кружками.* МВ. Вообще всякій деревянный кружокъ, служащій для различнаго употребленія, напр., вмѣсто тарелки, какъ крышка для различной посуды (напр., кувшиновъ, кадокъ съ квашеной капустой, огурцами, кадокъ съ водой) и пр. Чуб. VII. 386. 6) Кругъ въ мельничной шестернѣ. Мнж. 481. Ум. **Круже́чок.** *Миттю подала на стіл гарячих млинчиків, сала кусочок положила на кружечку.* К. ЧР. 242.

Крук, ка́, *м.*=**Крюк.** *Висить пуга на круку, буде жінці і дяку.* Ном. Ум. **Кручо́к.**

Круле́вство, ва, *с.* Королевство. *Був обраний на польське крулевство.* Стор. МПр. 64.

Крулевщи́зна, ни, *ж.* Жалованное отъ короля имѣніе. К. Досв. 148.

Круліївна, ни, *ж.* 1) Королевна. 2) Родъ игры. Грин. III. 96.

Круль, ля, *м.* Король. (Заимствовано изъ польск. языка).

Крулюва́ти, лю́ю, єш, *гл.* Царствовать, управлять. *Не таким кпам, пане брате, в Польщі круловати.* О. 1862. II. 54.

Кру́мкати, каю, єш, *гл.*=**Крамкати.** Вх. Лем. 428.

Крумка́ч, ча, *м.* Воронъ. Кіев. г. Вх. Лем. 428.

Крумча́ти, чу, чиш, *гл.*=**Крумкати.** *Гавран крумчит.* Вх. Лем. 428.

Крупи́, круп и **крупів**, *мн.* 1) Крупа.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Не сягай через крупи до тшона. 2) Мелкій градъ. *Гуляє вітеръ по вулиці, з неба порощить крупами.* Левиц. I. 3) Икра рачья. Икра селедки. Вх. Лем. 428. Ум. **Крупці́**. *Еге, крупець! може і м'ясця.* Ном.

Крупи́на, ни, *ж.* Зернышко крупы. *Добра каша: крупина за крупиною гониться з дрючиною.* Ном. № 12321.

Крупки́й, а́, е́. Крупистый, изъ крупинокъ состоящій. *Крупкіща мука (грубша).* Шух. I. 104.

Крупни́й, а́, е́=Крупкий. *Зазнавши крупного й м'якого.* Ном. № 13915.

Крупни́к, ку́, *м.* Кашица жидкая изъ крупы. Чуб. VII. 439. *Крупник кулішеві брат.* Ном. № 12322.

Крупни́стий, а, е. Зернистый. Вх. Лем. 428.

Крупня́к, ка́, *м.* Самка селедки. Вх. Лем. 428.

Круподе́рник, ка, *м.* Дѣлающій крупу. *Оттам, мамо, мельник, оттам круподерник.* Нп.

Круподе́рня, ні, *ж.* Мельница для приготовленія крупы.

Круп'я́нка, ки, *ж.* Колбаса, начиненная кашей. *Дайте ковбасу, я додому понесу; дайте круп'янку, пудкину пуд лавку.* Чуб. III. 477.

Круп'я́р, ра, *м.*=**Круподерник.** Гол. Од. 11.

Крута́й, тая, *м.* Раст. Echinops Ritro L. ЗЮЗО. I. 121.

Крутани́на, ни, *ж.* 1) Суетня, хлопоты. *Там така крутанина, що ну: все тілько там підмети, там застели та принеси.* Брацл. у. 2) Путаница.

Крута́рь, ря́, *м.*=**Крутій.** Хотин. у. Вх. Зн. 30.

Кру́тель, лю, *м.* Скрученная изъ соломы веревка. *Пошов до святих просити соломи, щоб скрутити крутеля і по йому спуститись* (з неба) *на землю.* Чуб. II. 337.

Кру́тень, тня, *м.* 1) Пукъ соломы для топки. *Посади там* (у печі) *та й спали соїми три крутні, під челюстами, щоб загнотити.* Чуб. I. 123. 2) Свернутый пукъ соломы для заплетанія между кольями въ стѣнахъ плетеной хаты, **ма́занки.** Чуб. VII. 381. 3) Свертокъ сѣна, остающійся по дорогѣ отъ протащенной копны. Канев. у. 4)=**Крутель.** *Що на йому свита соломою шита, крутнем пудперезався да в бояре вбрався.* Грин. III. 438. 5) Маховое колесо (въ машинѣ). Лубен. у.

Крутéнький, а, е. Ум. отъ **крутий.**

Крутéнько, *нар.* Ум. отъ **круто.**

Крути́й, а́, е́. 1) Крутой. *Буду крутії гори копати.* Мет. 2) Сильно загнутый. *Молодик-гвоздик! тобі—на уповня, мені—на здоров'я; тобі круті роги, мені чорні брови.* Ном. № 286. *Поцілуй же мене... у крутий усок.* КС. 1882. X. 27. **Крути́й ряд.** Весеннія игра дѣвушекъ, въ которой цѣпь играющихъ извивается заворотами и зигзагами. Kolb. I. 176. 3) Густой. *Наварила каші крутої.* Грин. I. 33. *Круті яйця.* 4) Крѣпкій, твердый. *На крутє дерево крутого клина треба.* Чуб. I. 239. *А вгризніте, яка* (картопля) *крута.* Г. Бар. 428. *Ой маю я, моя мати, нагайку крутую.* Нп. 5) Трудный, тяжелый *Еге, одвітує Білозерець, крута година наступила.* К. ЧР. 302. 6) Трудно разрѣшимый, трудно усвояемый (о словѣ, напѣвѣ) Уман. у. *Крута загадка. Крута пісня. Круте слово. Не круте йменя, та забула.* Павловгр. у. 7) **Крута́ голова́=крутоголов.** Вх. Лем. 428. 8) **Крута́ м'я́та.** Раст. Курчавая мята, Mentha crispa. Вх. Лем. 428. Ум. **Крутéнький** *Крутенькую загадку нашим ти задав панам.* Котл. Од. 489.

Крути́ло, ла, *с.* 1)=**Крутіж.** Вх. Зн. 30. 2) **Крути́в, крути́в, та вже ся і крути́ло перекрути́ло.** Всевозможныя усилія, средства оказались неудачными. Желех.

Крути́ти, чу́, тиш, одн. в. **крутну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* 1) Крутить, скручивать, свивать. *Чоловік крутить, а Бог роскручує.* Ном. № 84. *Перевесла дівчата в полі крутили.* Сніп. **Крути́ти мотузи́.** Вить веревки. Вх. Лем. 428. 2) Крутить, вертѣть. *В віконце поглядає, чи крутить завіроха.* МВ. *Лисичка... крутнула хвостиком.* Гліб. **Крути́ти но́сом.** Быть недовольнымъ. Ном. № 5083. 3) Интриговать. 4) **Крути́ти веремія.** Дѣлать быстрыя атаки. *Ніхто краще його не ставав до бою, ніхто не крутив ляхам такого веремія.* К. ЧР. 13 и 423.

Крути́тися, чу́ся, тишся и **крутну́тися, ну́ся, не́шся,** *гл.* 1) Кружиться плывя. *Пливла, пливла з рожі квітка та й стала крутиться.* Мет. 2) Вертѣться. *З дітворою кручусь по дворищу та бігаю.* МВ. *Крутнувся догори черева.* Ном. № 1833. *На те піп посвятився, щоб по церкві крутився.* Ном. № 210.

Крути́ус, са, *м.*=**Прудиус.** *Сотниківна вже кохалась з якимсь крутиусом чи шибай-головою.* Стор. I. 33.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Крути́хвіст, хвоста, *м.* Изворотливый, фальшивый, перемѣнчивый человѣкъ.

Крути́ж, жа́, *м.* Водоворотъ, омутъ. Шух. I. 6. *І як у той крутіж упав у ті прокляті чорні очі.* Федьк. II. 66.

Крути́й, тія́, *м.* Плутъ. *О, не дуже водись з ними, гроші не дуже позичай, бо крутії вони добрі.* НВолын. у.

Крути́лка, ки, *ж.* Родъ зимней каруселн на льду. Чуб. IV. 42. Мил. 55.

Крути́ль, те́лі, *ж.* Канатный дворъ, крутильня. Вх. Зн. 30.

Крутли́вець, вця, *м.*=**Крутіж**. Вх. Зн. 30.

Крутли́виця, ці, *ж.*=**Крутливець**. Вх. Зн. 20.

Крутну́ти, ся. См. **Крути́ти, ся**.

Крутня́, ні, *ж.* 1) Постоянное верченіе, вращеніе. 2)=**Крутани́на**.

Кру́то, *нар.* 1) Круто. *Круто з'їздити сюдою. Круто спускалась гора.* Стор. 2) Съ сильнымъ загибомъ. *Круто позагинаті роги.* 3) Густо. *Круто наварила,—і ложкою в куліші не повернеш.* 4) Трудно, тяжело. 5) Сильно. *Круто їм буде одвічать.* О. 1862. VI. 60. 6) Остро (о взглядѣ). *Сив сокіл сидить, круто ся дивить.* Гол. Ум. **Круте́нько**. *Садив крутенько гайдука.* Котл. Ен.

Крутобере́гий, а, е. Съ крутыми берегами. *Дніпро крутоберегий.* Шевч. 380.

Крутобере́жжя, жя, *с.* Обрывистый высокій берегъ. *В тім місті берег крутий—крутобережжя.* Новомоск. у.

Крутобере́жисто, *нар.* Обрывисто. *Де на Міюсі крутобережисто, там добре млин постановити.* Міусск. окр.

Крутобе́режний, а, е. Съ обрывистыми берегами. Кв. (Желех.).

Крутобе́режно, *нар.*=**Крутобережисто**. *Як же ми роз'їдемось, коли місточок маленький? Вертай назад!—Еге! перший ізнов каже: як я поверну, коли, бач, крутобережно.* Кв. II. 40.

Крутобо́кий, а, е. Обрывистый. *На скелі крутобокій .... палац високий.* Щог. В. 130.

Крутове́жа, жі, *ж.* Раст. Dyanthus superbus. Шух. I. 21.

Крутови́на, ни, *ж.* Склонъ, спускъ (въ оврагѣ, напр.). Мнж. 183.

Крутоголо́в, ва, крутоголо́вач, ча и **крутоголо́вець, вця**, *м.* Зоол. Вертишейка, Junx torquilla. Вх. Зн. 30. Желех.

Крутоголо́вчики, ків, *м. мн.* Раст. Prunella grandiflora. Лв. 101.

Крутого́рий, а, е. Съ обрывистыми горами. *Дніпр той дужий крутогорий.* Шевч. 562.

Крутопі́п, по́па, *м.* Шуточно вмѣсто: **протопіп**. Котл. (Изд. Фед.), 77. *Философи, крутопопи набірались страху.* КС. 1882. IV. 169.

Круторо́гий, а, е. Съ большими загнутыми рогами. *Чи не ревуть круторогі, чи не йде чумак з дороги?* Шевч. *Ой місяцю круторогий, світи надо мною.* Макс.

Крутоя́рий, а, е. Съ глубокими обрывами; овражистый. *Повилася з Лубень крутоярих дорога розлога.* К. Досв.

Круть, *меж.*, выражающее быстрый поворотъ. *Хоч круть верть, хоч верть круть.* Ном. № 8037.

Крутько́, ка́, *м.* 1) Вертунъ, постоянно вертящійся, кружащійся человѣкъ. Также: непосѣда? непостоянный? 2) Вихрь. *Крутько схопився.* Лохвиц. у. Слов. Д. Эварн. Вѣроятно **крутько́м** называется собственно тотъ злой духъ, который, согласно народному вѣрованію, производитъ вихрь. 3) Употребляется какъ нарѣчіе: **крутька́**—кружась. *Ізнов удвох носяться наздибочки і крутька по панськи.* Г. Барв. 341.

Круховий, а, е. Крухова сіль. Каменная соль. Вх. Лем. 429.

Круць, ця, *м.* Гвоздь. (І. Христа) *жиди мучили, на хрест роспинали, залізними крупями руці і ноги пробивали.* Мил. 15.

Кру́ча, чі, *ж.* 1) Крутизна, обрывъ. *Тече річка невеличка, підмиває кручі.* Лукаш. 55. *Ой де кручі високії, то там броди глибокії.* Нп. *Кинувся гурт* (свиней) *із кручі в озеро та й потонув.* Єв. Л. VIII. 33. 2) Глубокое мѣсто въ рѣкѣ. *Попав у кручу та й утоп.* Мирг. у.

Кручак, ка́, *м.* Баранъ, больной **метли́цею**, съ червемъ въ головѣ. Анан. у. Маркев. 3.

Кручанка, ки, *ж.* 1) Вдвое сплетенный, какъ веревка, ремешекъ или проволока; мѣдная **кручанка** употребляется для инкрустаціи художественныхъ гуцульскихъ издѣлій изъ дерева. *Крицеве кресало з мосяжною ручкою; при нім висить на кручанці,—удвоє скрученім ремінці,—протичка.* Шух. I. 276. *Рівний скручений дріт=кручанка.* Шух. I. 281, 280, 291. 2) Свернутые табачные листья, пропитанные водкой и муравьиной кислотой, дающіе чрезвычайно крѣпкій табакъ. Шух. I. 36.

Кручати, чу́, чи́ш, *гл.* Хрюкать. Вх. Лем. 428.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кру́чений, а, е. 1) Свернутый. 2) Придурковатый. *Ходить, як кручена курка.* Ном. № 10943. **Кру́чена вівця́, кру́чений бара́н.** Овца или баранъ, больные **мете́лицею.** Желех. См. **Кручáк.** 3) Шалунъ, сорванецъ. 4) **Кру́чені паничі́.** Раст. Iротаеа rubra.

Крученя́к, ка, *м.* Табакъ въ свернутыхъ листьяхъ. Вх. Зн. 30.

Кручéчок, чка, *м.* Ум. отъ **кручок.**

Кру́чий, а, е. Вороновъ.—**син**—бранное слово. *Да вже ж на Україні не одна жінка курку зготувала, тебе, ляха, кручого сина, на ніч чекала.* АД. II. 114.

Кручі́нка, ки, *ж.* Крендель. Вх. Зн. 30.

Кручія́, чії́, *ж.* Водоворотъ подлѣ мели. Канев. у.

Кручкоде́р, ра, *м.* Крючкотворъ; взяточникъ. *Поліцейські кручкодери.* КС. 1882. X. 189.

Кручо́к, чка́, *м.*=**Крючок.** *Коло тії криниченьки кручок і відро.* Чуб. V. 204. *Попробував то так, то сяк закидати оддалека кручка, щоб вивідать, що в нього на думці.* К. ЧР. *З вищого, бач, розуму закидає кручка.* Ум. **Кручéчок.**

Круш, ша, *м.* Руда, металлъ. *Лучче піти, моя мати, в Сібіроньку круш копати, ніж...*

Крушúна, ни, *ж.* 1) Крушина, Rhamnus frangula. *Нема роду-родини, ні вірної дружини, тільки в саду крушина.* Чуб. V. 332. 2) Печаль, кручина. *А на моїй голові штирі крушині. Ой перша крушина—отець-мати померла.* Чуб. V. 585.

Крушúти, шу́, ши́ш, *гл.* Мять, сокрушать. *З старим жити, тіло крушити.* Ном. *Журба мене круше.* Чуб. *Не сушіте, не крушіте моєї молодости.* Гол. I. 232.

Крушúтися, шу́ся, ши́шся, *гл.* Сокрушаться. *Гляну в перше віконечко—плачу, крушуся, гляну в друге віконечко—Богу помолюся.* Нп.

Крушний, а, е=**Крихний.** Желех.

Крьо-не́! *меж.* Крикъ, которымъ пастухъ приказываетъ козамъ возвратиться назадъ. *Козар ґонить кози покликом: ці! ці! завертає їх—крьо-не́!* Шух. I. 211.

Крюк, ка, *м.* 1) Крюкъ. *Зачеплені крюком за ребро мотались на шибеницях.* Стор. МПр. 129. 2) Перпендикулярная часть журавля (у колодца), на которой виситъ ведро. 3) Воронъ. *Щоб летіли крюки з поля ляшків-панків їсти.* Шевч. Ум. **Крючóк.**

Крюкáння, ня, *с.* 1) Карканье, крикъ воронъ; курлыканье журавлей. 2) Кваканье лягушекъ.

Крюкáти, каю, еш, *гл.* 1) Каркать (о воронахъ); курлыкать (о журавляхъ). *Угорі десь крюкають журавлі.* Мнж. 114. 2) Квакать (о лягушкахъ). *Не крюкайте, рябі жаби, в густім очереті.* Мил. 66.

Крючóк, чкá, *м.* Ум. отъ **крюк.** 1) Крючекъ. **Загинáти, закидáти крючкá.** Заговаривать издали о чемъ-либо съ хитрымъ намѣреніемъ. 2)=**Крюк 2.** 3) Небольшой воронъ. *Налетів крючок.* Грин. III. 142. 4) Деревянная доска съ загнутымъ краемъ, на которой сапожники вытягиваютъ вытяжные сапоги. Сумск. у. 5) Мѣра водки самая малая. Чуб. VI. 333.

Крявчáти, вчу́, чи́ш, *гл.* Каркать (о воронѣ); кричать (о Nucifraga caryocatactes). Вх. Уг. 248. См. **Кравчати.**

Кряж, жá, *м.* 1) Спинной хребетъ. Чуб. VII. 575. 2) Холмъ. Мнж. 4. *З'їхавши на високий кряж, озирнувся Кирило Тур.* К. ЧР. 158. *Давно вже на його грудях лежить широкий кряж сирої землі.* Стор. I. 228. 3) Деревянный отрубокъ цилиндрической формы. Чуб. VII. 575. Вас. 184.

Кряжúти, жу́, жи́ш, *гл.* 1) Усердно работать, не разгибая спины. 2) Заботиться, радѣть. *Лежень лежить, а над ним Бог кряжить.* Ном. № 1682. *Стара, було, так і кряжить за дітьми, щоб ніхто не зобідив.* Канев. у. *За ним кряжили, значить жаліли, що наче він справний, щоб не рощитать його.* Верхнеднѣпр. у.

Кряжувáти, жу́ю, еш, *гл.* Обтесывать дерево цилиндрами. Чуб. VII. 575.

Кряк, кá, *м.* 1)=**Крак.** Вх. Лем. 429. 2) Порода водной птицы. *Полети ж ти, галко, де мій рідний батько, полети ж ти, кряче, де матюнка плаче.* Чуб. V. 465. Ум. **Крячóк.** *Летить крячок на той бочок, да й сів на тичині.* Мет. 463.

Кря́ка, ки, *ж.* Лягушка. Вх. Пч. I. 16. Ум. **Кря́чка.**

Кря́кати, каю, еш и **кря́чу, чеш**, одн. в. **кря́кнути, ну, неш**, *гл.* 1)=**Кракати 1.** *Убрався між ворони і крякай як они.* Ном. № 5880. *Крякнула ворона на ввесь рот.* Стор. I. 15. *Сидить сорока коло потока та й кряче, та й кряче.* ЗОЮР. II. 244. 2) Крякать по утиному. *Чорно-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рябі каченята, крякаючи, у двір садком беруться. МВ. II. 134.

Кря́нути, ну, нет, *гл.* Ударить. Вх. Зн. 30.

Кря́татися, таюся, ешся, *гл.* Быть занятымъ, хлопотать. Вх. Зн. 30.

Кря́ч, ча́, *м.* Жердь, которой поворачиваютъ бревно: при постройкѣ дома, сарая нужно бываетъ положенную уже на стѣны, но еще не прикрѣпленную, матицу перевернуть; тогда туго обматываютъ ее веревкой и въ петлю, которой оканчивается она, продѣваютъ **кряч**, жердь, при помощи которой бревно переворачивается. *Крячем можно хоч яке дерево криве у сволоці повернути чи так, чи инак.* Волч. у.

Кряча́, ча́ти, *с.* Утенокъ. *Трапляється, батьку, що кряча малеє ловить рибку краще ніж старее.* Макс. (1849), 84.

Кряча́стий, а, е. Кустистый. *Крячастий барвінок молодій дівчині на вінок.* Гол. IV. 323.

Крячи́на, ни, *ж.* Маленькій кустъ. Вх. Лем. 429.

Крячи́стий, а, е. Покрытый кустами. *Крячисте поле.* Вх. Лем. 429.

Крячи́тися, чу́ся, чи́шся, *гл.* Давать развѣтвляющійся корень. *Перниця крячиться.* Вх. Лем. 429.

Кря́чка, ки, *ж.* Утка. *Другі моде гуляють, ходять у гай, а ми крячкою сидимо дома.* Левиц. I. 344. *Як крячка та просиділа трохи не три тиждні коло матері.* Мир. Пов. I. 137.

Крячо́к, чка́, *м.*=**Кряк?** *Летить крячок по над морем та й летячи кряче.* Макс. *Ой летить крячок через Дунай річку.* Грин. III. 595.

Ксі! *меж.* Крикъ на свиней, когда ихъ гонятъ. Вх. Лем. 429.

Ксьондз, зá, *м.* Католическій священникъ. *В страшно-судную неділю ксьондз казання говорив.* Рудан.

I. Ку, *пред.* Къ. *Явор ку ней промовив.* Гол. II. 713.

Ку! *меж.*=**Куку!** *А зозуленька—як ку, так ку! А соловейко—як тьох, так тьох!* Чуб. V. 589.

Куб, ба, *м.* 1) Кубъ. 2) Выдолбленный изъ дерева кубокъ. Желех.

Куба́й, бая́, *м.*=**Куб 2.** Желех.

Ку́бан, на, *м.* Взятка. *Кубан все одно, що й хабар.* Св. Л. 164.

Куба́нка, ки, *ж.* Шапка съ широкимъ барашковымъ околышемъ и остроконечнымъ плисовымъ верхомъ. Вас. 156.

Куба́ра, ри (—**ря**, —**і**), *ж.* Снарядъ для снятія роя пчелъ съ дерева; онъ состоитъ изъ длиннаго шеста и прикрѣпленнаго къ нему мѣшка.

Куба́ток, тка, *м.* Комъ. Желех.

Куба́ття, тя, *с. соб.* Комья. Желех.

Ку́бах, ха, *м.* Лунка, круглая ямка въ землѣ, сдѣланная для посадки капусты, картофеля и пр. *Ти кубахи роби, а я капусту садитиму.* Екатериносл. г. Когда картофель выростетъ, то **ку́бахом** называется кустъ картофеля, собственно его корни съ картофелинами въ землѣ. *Піди викопай три кубахи картоплі.* Екатер. г. *Кубахи ростуть.* Г. Барв. 535.

Ку́башок, шка, *м.* Мѣсто подъ печью для золы. Желех.

Кубе́ба, би, *ж.* Раст. Кубеба, Cubeba. *На запіканку коріньокову купив кубеби й калану.* Мкр. Г. 69.

Кубе́лечко, ка и **кубе́льце, ця**, *с.* Ум. отъ **кубло**.

Куби́чний, а, е. Кубическій. Дещо.

Ку́бка, ки, *ж.* Деревянная посуда для **бри́ндзи.** Вх. Зн. 30.

Ку́блитися, люся, лишся. *гл.* Гнѣздиться, вырывать въ землѣ ямку для гнѣзда. *Бабина курица на моїм подвіррі кубліться.* Ном. № 8967. *Ви мислите: де дівся дім тиранський? Де той намет, що кублились ледачі?* К. Іов. 47.

Ку́блище, ща, *с.* Логовище. *По кублищах своїх звірря заляже.* К. Псал. 237. *Кублище сліпого католицтва.* К. Дз. 134.

Кубло́, ла́, *с.* 1) Логовище. *Звіря... в своїм кублі недвижно спочиває.* К. Іов. 82. 2) Гнѣздо, преимущественно вырытое въ землѣ, а затѣмъ и всякое. *На Благовіщення і птиця не несеться й кубла не в'є.* Ном. № 418. 3) Въ переносномъ значеніи также человѣческое жилье. *Да чого ти, Марусе, без кубла?* Мет. 4)=**Водня**. Черниг. г. Ум. **Кубе́лечко, кубе́льце.** *Знайшла ж бо я кубелечко, де утка несеться.* Мет. 107. *Туга коло серця як гадина в'ється, ізвила кубельце коло мого серця.* Чуб. V. 473.

Ку́бок, бка, *м.* 1) Кубокъ. *Медом частували з золотого кубка.* Мет. *Що з тих кубків, як повні сліз?* Ном. № 1436. 2)—**на по́рох.** Пороховница для храненія мелкаго пороху, употребляемаго для подсыпки на полку ружья. Шух. I. 231. Ум. **Ку́бочок.** *Стоїть вода у кубочку,—коли хоч, напийся.* Макс. *Ой десь же ти, козаченьку, з кубочка вмивався.* Чуб. V. 62.

Кубоша, ші, *ж.* Верша. Браун. 18.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кубра́к, ка́, *м.* 1) Зоол. Phryganea (личинка). Вх. Зн. 30. 2) Бѣдняга. Желех.

Ку́брик, ка, *м.* Боченокъ. Любеч.

Кубу́шка, ки, *ж.* Кубышка. *„Вишнівки кварту дай сюди!“... Ім повну налили кубушку.* Алв. 43.

Кубцем-кубцем, *нар.* Предупредительно, любезно. *Так коло дітей, гостей кубцем-кубцем, прикукблю їх: і сякі, і такі, сідайте та балакайте, що там у вас доброго.* Канев. у.

Кува́! *меж.* Подражаніе крику грудного ребенка.

Кува́кання, ня, *с.* Крикъ грудного ребенка.

Кува́кати, каю, єш, *гл.* Кричать (о грудномъ ребенкѣ). *Дитина кувака.* Мнж. 45.

Кува́ння, ня, *с.* 1) Кованіе. *Кування молотом.* К. Іов. 2) Кованье кукушки. *Ой жаль мені* (зозулі) *раннього кування і пізнього літання.* Мет. 152. Ум. **Кува́ннячко**. *Нехай тобі зозуленька для куваннячка, нехай мені соловейко для щебетаннячка.* Мет. 40.

Кува́ти, кую́, е́ш, *гл.* 1) Ковать. *Князь Борис всѣ плуги кував та людям давав.* Ном. № 661. 2) Подковывать (лошадь). *Коваль коня кує, а жаба й собі ногу дає.* Ном. № 2548. 3) Заковывать (въ цѣпи). 4) Чеканить. *Достав мальовану тацю, сріблом кована.* К. ЧР. 42. 5) Наковывать (мельничный жерновъ). Мнж. 481. 6) Куковать (о кукушкѣ). *Не сивая зозуленька в темнім лісі кувала.* Макс. 7)—**рѐчі недо́бриї**. Злословить. *А тим часом вороженьки чинять свою волю: кують речі недобрії.* Шевч. 8)—**ли́хо**. Причинять зло, вредъ. *От яке лихо сі шинкарі кують.* Г. Барв. 291.

Кува́тися, кую́ся, е́шся, *гл.* Коваться. *Не кується, дак плещеться.* Ном.

Кувѝк и **кувѝк, ка**, *м.* Сова. *Кувіки кувічат і ночі.* Вх. Уг. 248.

Кувѝ и **кувѝк**, *меж.* выражающее визгъ поросенка.

Кувѝкання, ня, *с.* Крикъ поросенка.

Кувѝкати, каю, єш, *гл.* 1)=**Квікати**. *Кричала, гедзалась, качалась, кувікала мов порося.* Котл. Ен. V. 60. 2) Кричать (о совѣ). *Кед кувік кувікат, умре.* Вх. Уг. 248.

Куга́, ги, *ж.* 1) Водное растеніе: Typha? *Посунули по синій хвилі поміж кугою в Сир-Дар'ю.* Шевч. *З чистої річки почнуть підійматься темні пучечки куги.* Щог. В. 35. 2) Деревянный поплавокъ къ неводу или иной сѣти въ видѣ небольшого (¼—½ ведра) боченка, а къ **переме́ту**—чурка изъ древеснаго корня. Вас. 186, 188.

Кугава, ви, *ж.* Скалистое ущелье, пропасть; обрывъ. Вх. Зн. 30.

Кугач, ча, *м.*=**Сич**. *Кугачі реготів.* Мил. 10.

Кугик, ка, *м.* =**Сова**, Athene noctua. Вх. Лем. 429.

Куги́кати, каю, єш, *гл.* Кричать: **куги! куги**! Вх. Лем. 429.

Кугина, ни, *ж.* Раст. Prunus mahaleb. ЗЮЗО. I. 132.

Ку́гут, та, *м.* 1)=**Півень**. *Наш кугут чорнокрилий.* Грин. Ш. 138. 2) Названіе вола съ прямыми, расходящимися въ стороны, рогами. КС. 1898. VII. 44.

Куде́лечка, ки, *ж.* Ум. отъ **куделя**.

Куде́лити, лю, лиш, *гл.* 1) Прясть. *Коли б ти, приданочко, добра, то б сиділа дома; а в тую метелицю куделила б куделицю.* Мет. 236. 2) Таскать за волосы. Харьк. у. Слов. Д. Эварн.

Куде́литися, люся, лишся, *гл.* Ерошиться. *Так працює, аж голова йому куделиться.* Черк. у.

Куде́лиця, ці, *ж.* = **Куделя**. Вас. 202. *В тую метелицю куделила б куделицю.* Мет. 236. *Ой пряла-б я куделицю,—головка болить.* Нп.

Куде́ль, лі *ж.*=**Куделя**. *Очі як небо сині, а коса як кудель.* Стор.

Куде́лька, ки́, *ж.* Ум. отъ **куде́ля**.

Куде́льний, а, е. 1) Относящійся къ **куде́лі**. 2) **Куде́льна хи́жа**. Помѣщеніе, гдѣ бываютъ **вечерни́ці**, на которыхъ прядутъ **куде́лі**. Вх. Уг. 248.

Куде́ля, лі, *ж.* 1) Шерсть, а также плохой ленъ или пенька, приготовленные для пряжи и привязанные на **пря́сницю**. *Куделя вовни.* Левиц. Пов. 339. 2) Насмѣшливо: шиньонъ. *Якіїсь мучились там птахи* (=жінки) *з куделями на головах.* Котл. Ен. Ш. 49. Ум. **Куде́лечка, куде́лька**. Вас. 152. *Ви, молодички, не їли, не спали, ночі не спали,—куделечки пряли.* Щог. В. 33.

Кудере́венький, а, е. Ум. отъ **кудеревий**.

Кудере́вий, а, о=**Кудерявий**. Ум. **Кудере́венький**. *Росте деревце тонке-високе, а на вершечку кудеревеньке.* Kolb. I. 118.

Ку́дерець, рця, *м.* Ум. отъ **кудерь**.

Куде́рний, а, е. Кудрявый. *Під кудерним деревцем, під зеленим барвінцем.* Нп.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ку́дерь, дря, *м.* 1) Локонъ, кудря. Употребляется болѣе во *мн.* **Ку́дері и ку́дрі.** *Золотою гребіночкою кудрі росчесав.* Грин. III. 129. *Від роскоші кудрі в'ються, від журби січуться.* Ном. № 13499. 2) Самый верхній кудрявый или загнутый конецъ верхушки дерева (употребляется больше въ ум. формѣ). Ум. **Ку́дерець, ку́дрик,** *мн.* **ку́дерьки, ку́дречки, ку́дроньки.** *Сам верхний конець смереки се коутик.... Коутик закривлений се кудрик.* Шух. I. 176. *Росте деревце тонке-високе, а на вершечку кудеревеньке, а в тім кудерці золоте кріселъце.* Kolb. I. 118. *Кудерьки чеше.* Чуб. III. 434.

Кудря́вий, а, е=Кудрявий. Вх. Лем. 429.

Куди́, *нар.* Куда. *Нема куди прихилиться.* Шевч. *Куди кінь з копитом, туди жаба з хвостом.* Ном. № 2547. **Хоч куди́.** Куда угодно. Маркев. 63. **Куди́ ви́дно втіка́є.** Убѣгаетъ безъ оглядки. Ном. № 4422. **Куди́ да́лі.** Чѣмъ дальше. *Чоловік мій куди далі, то все хмурнійший ходить.* МВ. (О. 1862. III. 118). **Куди́ тобі!** Сокращено изъ **куди́ тобі до йо́го, до то́го,** т. е. первоначально: гдѣ ужъ тебѣ! далеко тебѣ до!... Теперь **куди́ тобі** употребляется, чтобы подчеркнуть значительность чего-либо: *такий великий виріс, що куди тобі! Пригодилось мені і куди тобі!* Сим. 203. Чаще употребляется въ цѣломъ рядѣ ироническихъ выраженій. *Куди тобі, який великорозумний! Так запишалась, що куди тобі!*

Куди́кало, ла, *м.* Человѣкъ, часто предлагающій вопросъ **куди?**

Куди́сь, *нар.* 1) Куда-то. *Заносило його і туди кудись, де і літом, і в жнива—усе зіма.* Стор. МПр. 168. 2) Куда-нибудь. *Куди ж ми підемо? Та кудись,—аби дома не сидіти.*

Куді́вка, ки, *ж.=***Куделя**. *Ой стояла у порогах новая кудівка.* Гол. IV. 495.

Куді́лка, ки, *ж.* Раст. Хвощъ, Equisetum. Вх. Уг. 248.

Кудкуда́к! *меж.*, выражающее крикъ курей. *А курица кудкудак-кудкудак!* Чуб. V. 635.

Кудкуда́кати, да́чу, чеш, *гл.* Кудахкать. *Хто хоче—сокоче, а хто хоче—кудкудаче.* Ном. № 4959.

Ку́дла, ли, *ж.* 1) Всклокоченная голова. 2) Мохнатая собака.

Кудла́й, лая́, *м.* 1) Человѣкъ со всклокоченной головой. 2) Кличка мохнатой собаки.

Ку́длати, лаю, єш, *гл.* Взъерошивать. *Магирку зцуплю, волосся кудлаю.* Сим. 210.

Кудла́тий, а, е. Косматый, мохнатый. *Собака кудлатий—йому тепло, пан багатий—йому добро.* Ном. 1372. *Вус кудлатий.* Левиц. I. 34. *Вхопив за бороду кудлату.* Котл. Ен. V. 49. *Дикий хміль колишеться кудлатими жмутками.* К. Орися.

Кудла́ч, ча́, *м.* Съ длинною всклокоченною шерстью или волосами. *Надходить ведміді: одчини!—Утікай, пане кудлач, бо вже пана Козловського їмо.* Рудч. Ск. I. 22.

Ку́для, лі, *ж.* Потасовка, взбучка. *Ти бо мені там не дуже пащикуй, бо такої кудлі і валі завдам, що і в душу не полізе.* Екатер. г.

Кудо́вчати, чу, чиш, *гл.* Взъерошивать, спутывать (о волосахъ, шерсти).

Кудо́ю, *нар.* Въ какомъ направленіи, какой дорогой. *Ми дивимся, кудою до нори ближче та краще бігти.* Рудч. Ск. I. 18. *Кудою їх обминути?* Мет. 61. *Кудою мені йти?*

Ку́дра, ри, *ж.* Кудрявая женщина. *Хто ж тобі, кудро, кудрі ізвив?* Чуб. V. 586.

Кудре́во, ва, *с.* Кедръ? *Як жидова Христа мучила, та на кудреві й роспинала.* О. 1861. XI. Свид. 62.

Ку́дрий, а, е. Пѣнистый (о жидкости). *Єден наповець—кудреє пиво, другий наповець—медок солодкий.* Гол. II. 69.

Ку́дрик, ка, *м.* Ум. отъ **кудерь.**

Ку́дрі. См. **Кудерь.**

Кудря́, ря́ти, *с.* Чаще во *мн. ч.*: **кудря́та.** Ласкательно: кудри. *Ізвила кудрята темна нічка.* Чуб. V. 586.

Кудря́вець, вця, *м.* Названіе нѣсколькихъ растеній: Sisymbrium Sophia (ЗЮЗО I. 136), Chenopodium Botrys (ib. I. 116), Pyrethrum millefoliatum Willd (ib. 133), Panacetum vulgare (ib. 170). *На тім кудрявці сив сокіл сидить.* Чуб. III. 390.

Кудря́вий, а, е. 1) Кудрявый. *За те люблю Івана, що голова кудрява* Нп. *Було б не топтати кудрявої м'яти.* Чуб. V. 160. 2) Пѣнистый. *Кудряве пиво людям на диво.* Чуб. III. 400.

Кудрятѝнка, ки, *ж.* ? *Ішла дівка грез лозинку, нашла собі кудрятинку: і варена, і печена, і поприком напапрена.* Гол. IV. 530.

Ку́єв, [ва, *м.* ?]. Быстрый каменистый потокъ въ лѣсу. Шух. I. 80.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ку́жба, би, *ж.* 1) Въ треножникѣ: крюкъ, на который подвѣшивается котелокъ. Шух. I. 186, 187. 2) У колесниковъ: жердь съ привязанною къ ней деревянною клюкой для прижиманія колеснаго обода, во время гнутья къ **повідні**. Вас. 147. 3) Горбящійся. Желех.

Ку́жбитися, блюся, бишся, *гл.* Гнуться, горбиться. Желех.

Кужделе́ба, би, *ж.* Старая хижина, старый шалашъ. Угор. Вх. Зн. 30.

Кужели́на, ни, *ж.*=**Кужіль**. *Навинула кужелину, та й не пряла.* Грин. III. 325.

Кужелити, лю, лиш и **кужелитися, люся, лишся**, *гл.* Клубиться, кружиться. *Дивлюсь, коли з-за садка дим кужелить, що й Боже! коли слухаю: бов, бов! Вітер кужелить.* Лубен. у. *Чад і дим з нори кужелиться.* Полт. г.

Кужі́вка, ки, *ж.* Родъ пряслицы, шестика, вставляемаго въ донышко (**сідéць**), на который привязывается **ку́жіль**. Части **кужівки**: нижняя половина **дéржівно**; верхняя, на которую надѣвается **ку́жіль**,—**кужівни́к**; посрединѣ, гдѣ сходятся **держівно** и **кужівник**—деревянный кружекъ, ободокъ—**ко́чало**. Шух. I. 148.

Кужівни́к, ка, *м.* См. **Кужівка**. Шух. I. 148.

Кужіле́ць, льця́, *м.*=**Кужіль**. Грин. III. 379.

Кужі́лка, ки, *ж.* 1)=**Кужівка**. Части **кужілки**: шестикъ—**стебло́**, вставляется въ **кружо́к** или **хрест** (накрестъ сбитые два деревян. бруска); верхняя часть **стебла́** называется **шпеньо́к**; она болѣе тонкая и **ку́жіль** сперва навертывается на трубочку, а затѣмъ эта трубочка надѣвается на **шпеньо́к**. Черниг. у. *Оддай людям жінку, а сам труби в кужілку.* Ном. № 4753. 2) Пѣсня при пряденіи? *Не їж менє, вовчику-братіку, тут,—лучче сідай на мене, то я тобі кужілки заспіваю.* Рудч. Ск. I. 8. Ум. **Кужі́лочка**. *Зробіть мені, діду, кужілочку і веретенечко.* Рудч. Ск. II. 33. *Нехай вона ранесенько не встає, кужілочки густенько не в'є.* Чуб. V. 800.

Ку́жіль, ля, *м.* и **кужі́ль, желі**, *ж.* Чесанный ленъ, приготовленный для пряденія. *Кужіль м'якого льону на жердці.* МВ. (О. 1862. III. 57). *Дали кужелю прясти.* ЗОЮР. II. 23. *Ой піду я за ворота білу кужіль прясти.* Чуб. V. 76. **Дим ку́жілем**. Дымъ клубами. Желех.

Ку́жмарки, рок, *мн.* = **Кузьмірки**. Ив. 49.

Ку́зенька, ки, *ж.* Ум. отъ **кузня**.

Ку́зка, ки, *ж.*=**Кузька**. *Напала на капусту кузка.* Черк. у.

Ку́зня, ні, *ж.* Кузница. *Вулкан, до кузні дочвалавши, будить зачав всіх ковалів.* Котл. Ен. V. 19. Ум. **Ку́зенька**. Чг. 64. *Поміж тими кузеньками ковалі кували.* Чуб. V. 992.

Ку́зоб и **ку́зуб, ба**, *м.*=**Козуб**. *Обібрався грибом—лізь у кузоб.* Ном. № 7077. *Нехай же я подивлюся, хто сидить в запічку—аж там дячок-неборачок у кузуб зігнувся.* Чуб. V. 674.

Кузубе́нька, ки, *ж.*=**Козубенька**.

Ку́зька, ки, *ж.* 1) Насѣкомое вообще. 2) Хлѣбный жукъ, Anisoplia austriaca. *Мале, та й те укмітило, що у просі кузька є.* Звенигор. у.

Кузько́м сидіти. Сидѣть на корточкахъ, сгорбившись. *Як сісти навпочіпка та ще згорбитись, то се буде кузьком сидіти.*

Ку́зьмірки, рок и **рків**, *мн.* Жмурки (игра). Ив. 49. Мил. 54.

Куйна́ра, ри, *ж.* Шапка (у черноморскихъ **чабанів**). О. 1862. V. Кух. 57.

Куйо́вда, ди, *ж. Ніч як куйовда стояла на дворі; мела страшна хуґа, заверюха крутила.* Мир. ХРВ. 407.

Куйо́вдити, джу, дить, *гл.* 1) Всклокочивать. 2) Мести (о мятели). *А що, Петре, чи далеко зайдемо? бач, яка хуртовина! бач, як куйовдить.* О. 1861. V. 66.

Куйо́вдитися, джуся, дишся, *гл.* 1) Всклокочиваться. 2) Возиться, рыться. *Як слід свині, в ґної куйовдилася.* Гліб.

Ку́ка, ки, *ж.*, дѣтск. Вошь. Ном. № 4762. О. 1862. IX. 119. **Да́ти ку́ку в ру́ку**. Дать взятку. Чуб. I. 231.

Кука́н, на, *м.* Тонкая веревочка, на которую рыбаки нанизываютъ пойманную рыбу. Одесса.

Ку́кати, каю, еш, *гл.* Куковать. *Двоє кукало, а єдно полетіло.* Ном. № 13788. *Сидить під тином, мов зозуля, та кукає або кричить.* Шевч. 430.

Кукі́бливий, а, е=**Кукібний**. *Я похвалила кукібливу і працьовиту мою гостю, що... так повела господарство.* Г. Барв. 426.

Кукі́бний, а, е. 1) Рачительный, старательный. *Кукібна молодиця.* Павлогр. у. 2) Опрятный; пріятный на видъ. *Таке було кукібне, таке було охайне.* Г. Барв. 434.

Кукі́бник, ка, *м.* Рачительный, заботливый человѣкъ. Ум. **Кукібничок**. Черниг. г.

Кукі́бниця, ці, *ж.* Рачительница.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Твоя жінка не робітниця, до нашого добра не кукібниця. Грин. III. 305. Ум. **Кукі́бничка.** *До господарства перша кукібничка.* Г. Барв. 540.

Кукі́бничок, чка, *м.* Ум. отъ **кукібник.**

Кукіле́ць, льця́, *м.* Ум. отъ **кукі́ль.**

Кукі́ль, колю, *м.* Раст. Куколь, Agrostema githago. Лв. 96. *Нехай радіє, поки надію серце гріє, поки росте з того зерна або кукіль, або пшениця.* Шевч. 554. *Вроди, Боже, жито-пшеницю, всяку пашницю, без куколю, без метлички.* Чуб. III. 451. Ум. **Кукіле́ць, кукі́льчик.** *Між щирим зерном есть і кукілець.* О. 1862. I. 65. *Ой стану я, стану на нивці пшеницею... А я біля тебе буйним кукільчиком.* Чуб. V. 574.

Кукільова́тий, а, е. Перемѣшанный съ раст. Agrostema githago. *Є пшеничка, да кукільовата.*

Кукі́льчик, ка, *м.* Ум. отъ **кукі́ль.**

Ку́кла, ли, *ж.* 1)=**Лялька.** 2) Свернутое **повісмо** пеньки. Гол. Од. 35. 3) Искусственная соска для дѣтей. Мил. 30. *Все на панщині, ніколі було годувать... Куклою і вигодувала.* О. 1861. X. 36. Ум. **Ку́колка.**

Кукобити, блю, биш, *гл.* 1) Устраивать, заботливо собирать въ одно мѣсто. 2)—**кого́.** Заботиться о комъ, объ его одеждѣ, пищѣ, удобствахъ. *Зовсім знеміся на силах; не мав снаги й себе самого кукобити.* Г. Барв. 247.

Кукобитися, блюся, бишся, *гл.* Гнѣздиться; устраиваться; хозяйничать; заботиться; возиться.

Кукоблитися, блюся, бишся, *гл.*= **Кукобитися.** *Старенька кукоблиться то до тієї паски, то до другої.* Сим. 206.

Куковка, ки, *ж.* = **Зозуля.** Вх. Уг. 248.

Ку́колиця, ці, *ж.* Раст. Lichnis vespertina. ЗЮЗО. I. 127.

Ку́колка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ку́кла 1 и 2. Куколкою** называется также свертокъ, до 15 арш., шнурка (для обшивки полушубка). Вас. 155. 2) Каждая изъ дополнительныхъ (отъ 3 до 9) ремизокъ въ ткацкомъ снарядѣ при ткавіи плахтъ. Вас. 170.

Кукольва́н, ну, *м.* Раст. Кукольванъ, Cocculus suberosus. *Рибалка, їздячи човном, кукольван розсипає.* К. ЧР. 314.

Кукольва́нити, ню, ниш, *гл.*—**ри́бу.** Ловить рыбу, отравляя ее высушенными плодами кукольвана (на Днѣпрѣ). Слов. Д. Эварн.

Куко́ночка, ки, *ж.* ? *Отака куконочка, оттакий кукунець.* (Загадка о сковородѣ и сковородникѣ). Ном., стр. 301. № 392.

Ку́кса, си, *ж.* 1) Изуродованная рука. *Доконала твою силу болюча кукса.* (Сказано о человѣкѣ съ отрубленной рукой). К. Бай. 124. 2) Человѣкъ съ изуродованной рукой. *Я—кукса, куксою і звати буду* (говоритъ о себѣ человѣкъ съ отрубленной рукой). К. Бай. 128. 3) Животное съ изуродованнымъ отъ нароста копытомъ или самое изуродованное копыто. Мнж. 183.

Куксин, ну, *м.* Фуксинъ. Вас. 171.

Куксова́тий, а, е. Съ вывороченными копытами.

Куксова́тіти, тію, еш, *гл.* Становиться все болѣе и болѣе **ку́ксою** (о животныхъ, у которыхъ постепенно уродуются, выворачиваются назадъ копыта).

Ку́ку! *меж.* 1) Выражаетъ крикъ **ку**кушки. *Вилетіла зозуленька да крикнула куку!* Чуб. V. 364. 2) Употребляютъ дѣти, когда, спрятавшись, подаютъ голосъ, чтобы ихъ замѣтили. *А куку!* Ном. № 9269.

Кукува́кати, каю, еш, *гл.* Кричать (о сычѣ). *Коли сичі кукувакають на хаті, треба чекати мерця в хаті.* Грин. I. 255.

Кукну́кати, каю, еш, одн. в. **кукну́кнути, кну, неш,** *гл.* О кукушкѣ: куковать, одинъ разъ крикнуть. Вх. Зн. 34.

Кукул, ла, *м.* Самецъ кукушки. Желех.

Кукули́чка, ки, *ж.*=**Зозуля.** Желех.

Кукулі́жка, ки, *ж.*=**Кукуличка.** *Сивая кукуліжка, що на лісі кує.* Грин. III. 649.

Кукулю́х, ха, *м.* Улитка. Kolb. I. 54.

Кукуля́рія, рії, *ж.* Раст. Scrophularia nodosa L. ЗЮО. I. 135.

Кукуне́ць, нця́, *м.* ? См. **Куконочка.**

Кукурва́с, су, *м.*=**Купервас.** Драг. 393.

Кукурі́кання, ня, *с.* Пѣніе пѣтуха.

Кукурі́кати, каю(чу), еш(чеш), одн в. **кукурі́кнути, ну, неш,** *гл.*=**Какаріка́ти, какарі́кнути.** *Така робота, що удень спить, а вночі кукурікає.* Ном. № 10910. *Зморозь того коцутика, нехай не кукуріче.* Чуб. V. 113. *Придави півня, щоб кукурікнув.* Грин. II. 96.

Кукуріку! *меж.*=**Какаріку.** *Кукуріку, кукуріку, не буде пива на таверну.* Ном. № 10910.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ріку на свою голову. Ном. № 321. *А тим часом з-за байраку півень „кукуріку!“* Шевч.

Кукурі́чка, ки, *м.* Раст. Convallaria multiflora. Лв. 97.

Кукуру́дз, дза, *м.* Шишка хвойнаго дерева. Вх. Лем. 429.

Кукуру́дза, дзи, *ж.* Кукуруза. *Кукурудза сіється, кукурудза родиться.* Чуб. V. Ум. **Кукуру́дзка.**

Кукурудзайка, ки, *ж.* Зоол. Клестъ, Loxia. Вх. Уг. 248.

Кукуру́дзіння, ня, *с.* Стебли кукурузы. *Візьми кукурудзіння бикам.* Кам.-Подольск. у.

Кукуру́дзка, ки, *ж.* Ум. отъ **кукуру́дза.**

Кукуру́дзяний, а, е. Кукурузный.

Кукуру́дзянка, ки, *ж.* Бѣлая мелкая фасоль, растущая между кукурузой. Шух. I. 142.

Кукуручка, ки, *ж.* Раст. Epipactis palustris. Лв. 98.

Кукуц, ца, *м.* Малый хлѣбецъ, даваемый дѣтямъ въ день новаго года. Kolb. I. 125. Шух. I. 144.

Кукучка, ки, *ж.* = **Зозуля.** Вх. Уг. 248.

Кула́га, ги, *ж.* Родъ кушанья изъ муки. *Наварили горщик кулаги.* Грин. I. 123.

Кула́й, лая́, *м.* Кулачище. *Він його як затопе кулаєм у пику, так той аж хряпом землі достав.* Харьк. у. Слов. Д. Эварн.

Кула́к, ка́, *м.* Кулакъ. *Еней, матню в кулак прибравши, садив крутенько гайдука.* Котл. Ен. *Піде було по-за спинами та й давай тебе місити кулаками по спині.* Левиц. I. 7. Ум. **Кулачо́к.** *Хоч у мене мужичок з кулачок, а я таки мужикова жінка.* Нп.

Кулача́, ча́ти, *с.* Кулачекъ. *Ба-ба ... вимовляла невеличка дівчинка Оленка, простягаючи до Пріськи кулачата.* Мир. Пов. I. 140.

Кулачи́на, ни, *м.* Кулакъ. *А я постелю сірячину, а в головах кулачину.* Чуб. V. 938.

Кулача́чити, чу, чиш, *гл.* Бить кулаками. *Нікого перше він не бачив; а послі, як прозрів, кулачив рутулян і других врагів.* Котл. Ен. VI. 40.

Кулача́чки, чок, *ж., мн.* Кулачный бой, драка кулаками для забавы, состязанія въ силѣ. КС. 1887. VI. 485.

Кулача́чний, а, е. 1) Кулачный. 2) Кусками величиной въ кулакъ. *Земляне уділля була плитне і кулачне.* Міусск. окр.

Кулача́чник, ка, *м.* Кулачный боецъ. *Боєць, ярун і задирака, стрілець, кулачник і рубака, і дужий був з його хлопак.* Котл. Ен

Кулачо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **кула́к.**

Кулача́ччя, чя, *с. соб.* Кулаки. *Три вирви в шию і між кулаччя.* Ном. № 4761. *А тут так кулаччам у стіл ріже.* Федьк.

Кулє́ба, би, *ж.* Густой переваренный **куліш.** Мнж 183.

Кулє́ша, ші, *ж.* Кушанье: сваренная кукурузная мука. Kolb. I. 52. Шух. I. 140.

Кулє́шня, ні, *ж.* = **Колє́шня.** *Ой вийшов я д горі, д горі та й став за кулешнев.* Гол. II. 360.

Кулеші́нник, ка, *м.* Горшокъ, въ которомъ варятъ **кулє́шу.** Шух. I. 96, 140.

Кулеші́р, ра, *м.* Палочка для размѣшиванія **кулє́ші.** Шух. I. 96.

Кули́бка, ки, *ж.* Родъ печенаго хлѣба. *Скажіть, синки, своїм жінкам, щоб вони напекли кулибок.* Чуб. II. 446.

Кули́дка, ки, *ж.* Коврига хлѣба. *Побачив на столі цілу кулидку хліба.* Грин. Изъ устъ, 119.

I. Ку́лик, ка, *м.* Ум. отъ **ку́ль.**

II. Кули́к, ка́, *м.* 1) Куликъ. *І кулик чайку взяв за чубайку.* Лукаш. 25. *Сидить кулик на болоті.* Чуб. I. 260. **Кулика́ вби́ти.** Споткнуться? *Здоров був, кулика вбивши (куликнувши, спіткнувшись, не знать де взявшись).* Ном. № 6640. 2) Вареная лепешка изъ гречневой муки. Маркев. 155. Ум. **Куличо́к.**

Куликів, ко́ва, ко́ве. Принадлежащій кулику. **Куликів лі́д.** Поверхность воды, покрытая водорослями. Лохвиц. у.

Кули́ця, ці, *ж.* Родъ сорной травы. *Ліпша ріля раная та як тота пізная, бо на раній пшениця, а на пізній кулиця.* ЗЮЗО. II. 530.

Куличо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **кули́к.**

Кулі́ти, лію, еш, *гл.* Хромать. Желех.

Кулі́ш, шу́, *м.* Жидкая каша. Чуб. VII. 439, *Хоч куліш, та з перцем.* Ном. № 5072. *Тут з салом галушки лигали, лемішку і куліш глитали.* Котл. Ен.

Кулішарник, ка, *м.* Большой **кулешінник.** Kolb. I. 70.

Кулішівка, ки, *ж.* Фонетическое правописаніе украинскаго языка, установленное П. А. Кулишемъ. Желех.

Кулішни́ця, ці, *ж.* Патронташъ. *Пластуни... на поясі ремінному носять:*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

кинджал з ножем, жарівницю, чабалтас, кулішницю. О. 1862. II. Кух. 65.

Ку́лка, ки, *ж.* Коса. *Заплелась в кулку* (warkocz). Св. Л. 14.

Куль, ля́, *м.* 1) Вымолоченный снопъ. *Дав йому він в'язочку сіна і куль соломи і міх полови.* Ном. Употребл. для солом. кровель. *Купила дві копи кулів. Батько, де текло, кришу поладив.* Г. Барв. 249. 2) Связка камышу. *В костер кладуть 30 кіп очерету, а в копі—60 кулів.* Павлогр. у. 3) Палка или конусообразный обрубокъ, употребляемый въ дѣтской игрѣ того-же имени. Ив. 22. 4) Родъ жгута, свернутаго изъ **сви́тки,** которымъ бьютъ во время дѣтской игры въ **крам.** Ив. 43. Ум. **Ку́лик.**

Ку́льба́ба, би, *ж.* Раст. Одуванчикъ, Taraxacum Dens Leonis Desf. Анн. 349.

Кульба́вочка, ки, *ж.* Раст. Hieracium alpinum. Лв. 99.

Кульбанка, ки, *ж.*=**Кульбавочка.** Лв. 99.

Кульба́ка, ки, *ж.* Сѣдло. *Який кінь, така й кульбака.* Ном. № 8011.

Кульба́стий, а, е. Горбатый; загнутый. **Кульба́стий дзюбо́к.** Загнутый клювъ. Вх. Лем. 430.

Кульба́чити, ба́чу, чиш, *гл.* Сѣдлать. *Кульбач, хлопче, коня собі.* Гол.

Кульба́чний, а, е. Сѣдельный.

Кульба́чник, ка, *м.* Сѣдельникъ, сѣдельный мастеръ. Желех.

Кульга́, ги́, *м.* Хромой, безногій человѣкъ. К. Бай. 125.

Кульга́вий, а, е. Хромой.

Кульга́ти, га́ю, еш, *гл.* Хромать. *На Бога пеняєш, а сам кульгаєш.* Ном. № 89. *Одже дарма, що наука на катедрах кульгала або спала.* Левиц.

Ку́лька, ки, *ж.* Ум. отъ **ку́ля.** 1) Шарикъ, 2) Пулька. *Кулька—не дулька: як уразить, то заболить.* Вас. 214. 3) Массивный глиняный кружокъ съ дырой посрединѣ: раскаленный до красна бросается въ сосудъ съ водой для нагрѣванія послѣдней. Вас. 182. 4) Родъ клейма для овецъ въ видѣ пробитаго въ ухѣ круглаго отверстія. Мнж. 182. 5) Дырочка для застегиванія въ обшлагахъ женской сорочки. Гол. Од. 20. 6) Раст. Prunus insititia. ЗЮЗО. I. 132.

Кульми́ч, ча́, *м.* Толстый жирный хвостъ у овцы, курдюкъ. О. 1862. V. Кух. 38.

Кульмичува́тий, а, е. Объ овцахъ: съ большимъ курдюкомъ. О. 1862. V. Кух. 38

Кульо́ндра, ри, *ж.* Раст. Seseli coloratum. Вх. Пч. I. 12.

Культивува́ти, ву́ю, еш, *гл.* Культивировать. Желех.

Культу́ра, ри, *ж.* Культура. *Культура знищила крепацтво.* К. XII. 13. *Се бо* (література) *вже висока стадія розумової культури,* К. XII. 124. *Європейська культура.* К. XII. 115.

Культу́рний, а, е. Культурный. *Культурний світ.* К. XII. 23.

Культу́рник, ка, *м.* Распространитель культуры; культурный человѣкъ. *Забудь навіки путь хижацтва скверний і до сем'ї культурників вертайся.* К. XII. 73.

Ку́льчик, ка, *м.* Сережка. Волынь.

Ку́льша, ші, *ж.* 1) Бедро. 2) Уголъ стога сѣна или воза съ сѣномъ. *Осмич кульшу праву у стозі.* Волч. у.

Ку́ля, лі, *ж.* 1) Шаръ. *Сподівався комись добути свою законну долю і місце на земляній кулі.* Левиц. (Правда, 1868, 423). 2) Пуля. *Чоловік стріляє, а Бог кулі носить.* Ном. № 83. *Щоб тебе перша куля не минула.* Ном. № 3771. **Ку́лі ли́ти.** Врать. *Кулі ллє.* Ном. № 6939. 3) Ядро 4)=**Милиця.** *Він на кулі ходе.* Ум. **Ку́лька.**

Куля́га, ги, *ж.*=**Куля 4.** Вх. Лем. 430.

Куля́с, са, *м.* Особаго рода желѣзный крючекъ съ деревянной рукояткой для вынманія еще горячей посуды послѣ обжиганія въ горнѣ. Вас. 179.

Куля́стий, а, е. Шаровидный.

Куля́стра, ри, *ж.* Молоко коровы, только что отелившейся. Шух. I. 213.

Кум, ма, *м.* Кумъ. *То Хмельницький тее догадав, кумом його до себе прохав.* Дума. **Куми́.** Кумъ и кума вмѣстѣ. *В кого діти мруть, то треба тому брати кумів стрічних.* Ном. № 83. *Неси ж в хату, а я верхи кинусь за кумами.* Шевч. 102. **Одкупні́ куми́.** Кумовья, замѣняющіе, послѣ соотвѣтственнаго народнаго обряда, прежнихъ, обыкновенныхъ, кумовьевъ, при чемъ послѣдніе совершенно теряютъ всѣ права кумовьевъ,—такая замѣна дѣлается только въ случаѣ долгой болѣзни ребенка. См. **Купо́вана ма́ти.** Мнж. 183. **Про́хані куми́.** Обыкновенные воспріемники. Мнж. 183. **Стрі́чані куми́.** Встрѣчные кумовья. Мнж. 183. **Рі́дний кум.** Кумъ-воспріемникъ по отношенію къ отцу дитяти, послѣдній же—просто **кум.** Мнж. 183. Ум. **Кума́сь, куме́ць,**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

кумо́чок, ку́мцьо. *Здоров, кумасю мій, Кіндрате!* Гліб. *Прийде кумець на обідець, а ложки не буде.* Ном. № 11899. *Ой щучечки за для кумочка, а карасі за для кумасі.* Посл. *Та кумцьо таки не випив* Св. Л. 59.

Кум-кум! *меж.* Подражаніе крику лягушекъ.

Кума́, ми́, *ж.* Кума. *Багатий шепче з кумою, а вбогий—з сумою.* Ном. № 1594. Ум. **Кума́сенька, кума́ся, ку́мка, ку́монька, ку́мочка, ку́мця**. *Куди се ти, кумасенько, біжиш?* Гліб. *Ой щучечки для кумочка, а карасі за для кумасї.* Посл. *А сам пішов до кумоньки.* Лукаш. *Вмілисте, кумцю, варити, та не вмілисте давати.* Ном. № 11967.

Кума́к, ка, *м.* Зоол. Bombinator ignaeus. Шух. I. 22.

Кума́н, на́, *м.* 1) Родъ кувшина металлическаго или глинянаго? Убѣгая изъ дому, дѣвушка-черкешенка выбираетъ, что съ собой взять: *Візьмем гроші, намисто, кунтуші хороші, ложки та срібні кумани, жемчуг, атлас, парчу, сап'ян.* Мкр. Г. 32. Въ Лохвиц. у. такъ называется большая глиняная банка. 2) Большая корзина, сплетенная изъ соломы въ видѣ кадки для храненія муки или зерна. Нѣж. у.

Кума́ння, ня, *с.* 1) Вступленіе въ кумовство. 2) Дружба, близкія отношенія съ кѣмъ. *Кумання потайне з мамоною неправди.* К. XII. 102.

Кума́сенька, ки, *ж.* Ум. отъ **кума́**.

Кума́сь, ся, *м.* Ум. отъ **кум**.

Кума́ся, сі, *ж.* Ум. отъ **кума́**.

Кума́тися, ма́юся, ешся, *гл.* Кумиться. *Кого люде за люде мають, з тим ся кумають.* Ном. № 9493. *Годі нам з ляшками куматись.* Левиц. I. 226.

Кумбу́к, ка, *м.* 1) Пихта, у которой, еще молодой, срубленъ былъ вершокъ, отчего она не растетъ вверхъ, а раскидывается вѣтвями в ширину. Шух. I. 165. 2) Кривое, негодное къ употребленію дерево. Вх. Зн. 30.

Кумбу́ч, ча, *м.* = **Кумбу́к** 2. Вх. Зн. 30.

Куме́дія, дії, *ж.* 1) Комедія—рѣдко въ значеніи литературнаго произведенія, а преимущественно какъ комическое представленіе и въ частности—театръ маріонетокъ. Чуб. VII. 452. *Туди люде сходяться дивиться ту кумедію. А бачив же ти, пане-брате, цю кумедію?* Котл. 2) Курьезъ, потѣха. *Через тиждень, як усе минулося, росказав Дорош хуторянам про сю кумедію.* Стор.

Кумедія́нт, та, *м.* Комедіантъ, балаганный актеръ. *А на майдані кумедіянти ятку розіпнули—ото будуть кумедії приставляти.* Черномор. *Чого ти з мене регочеш? Хиба я тобі кумедіянт?* Чермомор.

Куме́дний, а, е. 1) Смѣшной, комическій. 2) Странный, чудной. *Кумедний чоловік! скажи, будь ласкав, наш визволителю,—хто ти такий?* Сніп. 44. *У мене така кумедна натура,—як тільки заговорив про дівчат, то і до завтрього не перестав би.* Греб. 399—400.

Куме́дно, *нар.* 1) Смѣшно. *Та кумедно ж і грається він з ляхами—неначе кіт з мишою.* Стор. МПр. 126. 2) Странно.

Кумеле́м пі́ти. Перекувыркнуться. О. 1861. XI. Свид. 35. См. **Коме́ль**.

Куме́ць, мця́, *м.* Ум отъ **кум**.

Кумі́н, а́, е́. Принадлежащій кумѣ. *Кумина хата горіла, а твоя тітка руки нагріла—от ми і родичі.* Ном. № 9347. *Не додому вночі йдучи з куминої хати і не спати лягаючи, згадай мене, брате.* Шевч. 446.

Ку́мів, мова, ве. Принадлежащій куму. *Поночі рвав упірки в кумовому городі.* Ном.

Кумі́вство́, ва, *с.* Кумовья. *Ми собі кумівство, ходім трохи в домівство.* Гол. I. 216.

Кумі́вщина, ни *ж.* Время битвы козаковъ съ поляками подъ Кумейками въ 1637 г. АД. II. 32. *Як од Кумівщини да до Хмельнищини, як од Хмельнищини да до Брянщини, як од Брянщини да й до сього ж то дня, як у землі кралевській да добра не було.* АД. II. 20.

Кумі́льга, *нар.* Спотыкаясь, шатаясь.

Ку́мка, ки, *ж.* Ум. отъ **кума́**.

Ку́мкати, каю, еш, *гл.* О лягушкахъ: квакать монотонно, издавая звуки, подобные: **ку́м-ку́м**. *Кумкають в них жаби рано й вечір.* Мир. XPB. 5.

Ку́млик, ка, *м.* = **Комарь**. Ум. **Ку́мличок**. Вх. Зн. 30.

Ку́монька, ку́мочка, ки, *ж.* Ум. отъ **кума́**.

Кумо́чок, чка, *м.* Ум. отъ **кум**.

Кумпа́нія, нії, *ж.* 1) Общество, компанія, *Зібралася кумпанія невеличка, але чесна.* Нп. 2) Компанія. *Для кумпанії і циган повісився.* Ном. 10770.

Кумпа́нство, ва, *с.* Компанія. *За кумпанство циган повісився.* Ном. № 10770.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ку́мство, ва, *с.* Кумовство, духовное родство. *Умерла дитина, та й кумство пропало.* Ном. 9497.

Кумува́ти, му́ю, еш, *гл.* Быть воспріемникомъ, кумовать. *Ой не того прийшли до тебе да шоб кумувати, а ми того прийшли до тебе, щоб рощитати.* Макс.

Ку́мцьо, ця, *м.* Ум. отъ **кум.**

Ку́мця, ці, *ж.* Ум. отъ **кума́.**

Куна́, ни́, *ж.* 1) Куница. *Да поїдем, брате, у чистеє поле, у чистеє поле куну ловити.* Чуб. III. 283. 2) *мн.* Куній мѣхъ. *Укривайся, зятю, укривайся кунами і соболями, дорогими суконьками.* Макс. *Не в дорогих кунах* (т. е. по карману). Ном. 3) Пробой у дверей. *По сій мові замки пудові у дверей забряжчали, і засови у кунах залізні важкі завищали.* К. МБ. XII. 278. Въ Камен. у. въ этомъ значеніи только ум. **ку́нка.** 4) Желѣзная скобка, прибитая въ церковномъ притворѣ на шалнерѣ,—въ нее вкладывалась и запиралась потомъ рука женщины, отбывавшей это позорное наказаніе за проступки противъ нравственности. *Перше була куна... в бабинці, до которої припиналисъ покритки, поки вся служба одійде. Се робилось в шість неділь після родин* Чуб. VI. 20. *Пріська Чирячка не раз сиділа в куні.* Кв. II. 87. Иногда—вообще мѣсто ареста, тюрьма. К. ЧР. 424. 5) У кубанскихъ пастуховъ овецъ: посуда для жира. О. 1862. V. Кух. 37. Ум. **Ку́нка, ку́ночка.** *Вчора звечора та порошенька пала, а опівночі куночка походила.* Мет. 123.

Ку́ндель, ля, *м.* Собака овчарка. *Щирий кундель степовик.* Котл. Ен. 66. *Вівчарки прехорошенько найкращого баранчика взяли та й патрають гуртом, а кунделі мовчать.* Гліб.

Кундо́сити, шу, сиш, *гл.* Дергать, трепать. *Було не савити, не варварити, ні амбросити, але куделю було кундосити.* Ном. № 4007. *Нехай мою русу косу да й Дунай-вода носить; нехай же той нелюбонько в рученьках не кундосить.* Грин. III. 329. См. **Контосити.**

Куни́ця, ці, *ж.* 1) Куница. *Ось як раз попалась мені лисиця, або куниця.* Кв. 2) Куній мѣхъ. *Крийся, зятю, та куницями, куницями та лисицями.* Мет. 185. 3) Выкупъ помѣщику за крѣпостную невѣсту (первоначально въ видѣ мѣха, а затѣмъ и денегъ). **Да́ти куни́цю.** Заплатить такой выкупъ. Ном. № 1316. 4) Метелка на камышѣ. ХС. VII. 417. Ум. **Куни́чка.**

Куни́шник, ка, *м.* Раст. Calamogrostis epigejos Roth. ЗЮЗО. I. 115.

Ку́ній, я, е. Куній. *Куній хвіст.* Ном. *А він і зажартував, кунію шубочку попорвав; не журися, моя мила, кунія шубочка зашита буде, ми з тобою жити будем.* Нп.

Ку́нка, ки, *ж.* Ум. отъ **куна.**

Ку́новий, а, е. Куній. *Кунова шуба.* Чуб. III. 321.

Ку́ночка, ки, *ж.* Ум. отъ **куна.**

Кунпа́нія, нії, *ж.*=**Кумпанія.** К. ЧР. 68.

Ку́нтуш, ша, *м.* Кунтушъ, верхняя мужская и женская одежда. *Взяла очіпок грезетовий і кунтуш з усами люстровий, пішла к Зевесу на ралець.* Котл. Ен. *Коли син женивсь козацький, доня любо бралась,—той в жупан, а ся у кунтуш любо одягались.* Мкр. Н. *Гуляй душа без кунтуша, лиха прикупивши.* Ном № 12502. *Єремія... був у багатому кунтуші.* Стор. МПр. 76.

Кунштáція, ції, *ж.* Декораціи, сценическая обстановка. *Дія третя. Кунштація та ж.* О. 1861. XI. Кух. 29.

Ку́нштик, ка, *м.* Рисунокъ, картинка. *І книжечок з кунштиками в Ромні накупили.* Шевч.

Кунштóвий, а, е. Художественный, артистическій. *За стіною скрізь виглядали кунштові верхи оранжереї.* Левиц. I. 217.

Куна́, ні́, *ж.*=**Куниця 4.** Константиногр. у.

Куня́ти, ня́ю, еш, *гл.* Дремать. *Мале дитя коло його на сонці куняє.* Шевч. *Куняє й наливає, наливає—випиває, випиває і куняє, свого віку козацького доживає.* Ном. № 11730.

I. Куп, *меж.* отъ *гл.* 1) **Купа́ти.** 2) **Купува́ти.** *На місті так: куп, та й луп.* Ном. № 10478.

II. Куп, па, *м.* 1) Купанье. *Купалочка з купа вийшла.* Мет. 312. 2) **Куп-куп-зі́лля.** Раст. Convallaria Polygonatum L. ЗЮЗО. I. 119.

Ку́па, пи, *ж.* 1) Куча, груда. *Кров'ю вона* (воля) *умивалась, а спала на купах, на козацьких вольних трупах.* Шевч. 214. *Турки що тріски валяються купами, а деякі поранені ходять.* ЗОЮР. I. 219. 2) Толпа, сборище, скопленіе. *Йшли молодиці з малими дітьми на руках, а коло їх купами біли невеличкі дівчата.* Левиц. I. 9. *Простували козаки невеличкими купами до Лубень.* Стор. МПр. 60. 3) Группа. *Зарость до шмиги розставлена купами.* Стор.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

МПр. 66. 4)=**Купина́**. *Хай тебе візьмуть ті, що купами трусять* (т. е. черти). Ном. № 3750. 5) **До ку́пи**. Въ одно мѣсто. *Усе військо своє до купи у громаду скликають.* Макс. *Збився народ до купи і наставляли сотників і тисяцьких.* Стор. МПр. 60. **У ку́пу**. Вмѣстѣ. *У купу скласти.* **У-ку́пі**. См. **Укупі**. Ум. **Ку́пка, ку́понька, ку́почка**. *Треба понасипати по купці жита.* Чуб. I. 101. *Хотів заздалегідь пристати до невеличкої купки вірних.* К. ЧР. 337. *Летів сивий голубонько та сів собі на купці.* Лукаш. *Жито половіє, а в житі купка льону голубо цвіте.* МВ. I. 14. *Чужі матері гуляють купочками.* Мил. 193. *Листи... перечитавши, у купочку склавши.* Мет. 25.

Купа́ва, ви, *ж.* Раст. Tagaxacum officinale. Вх. Уг. 248.

Купа́вка, ки, *ж.* 1) Раст. Ranunculus arvensis L. ЗЮЗО. I. 133. 2)=**Купалка**. Вх. Лем. 430.

Купа́йла и **купа́ла, ли**, *ж.* 1) Имя женскаго существа, упоминаемаго въ пѣсняхъ въ ночь подъ 24 іюня во время празднества **Купа́ла**. *Де Купала ночувала? Упала Купала на Йвана.* Грин. III. 125. Ум. **Купа́(й)лиця, купа́(й)лочка**. *На улиці купайлиці* (Чуб. III. 195),—т. е. празднуется **Купа́ли**. *Купалочка з купа вийшла та й окропом очі завішала.* Мет. 312. *В Купалочки три дочки.* Мет. 311. *Ой Купалочка купалася, на бережку сушилася.* Чуб. III. 200. 2) Только: **купа́ла**. Раст.: а)=**Купа́ва**. Вх. Уг. 248. б) Tussilago farfara. Вх. Уг. 248.

Купа́йло и **купа́ло, ла**, *м.* 1) Ночь съ 23 на 24 іюня, обрядъ празднованія, совершаемаго въ эту ночь сельской молодежью. Чуб. III. 193. *Сьогодня Купала, а завтра Івана.* Чуб. III. 205. Иногда такъ называется мѣсто празднованія: *На купалі огонь горить.* Чуб. III. 221. 2) Чучело, употребляемое во время этого празднованія. Чуб. III. 194. 3) Дѣвушка, которая во время празднованія, при обрядѣ гаданія, раздаетъ цвѣты. Чуб. III. 195. 4) Употребленное въ среднемъ родѣ и какъ собирательное, обозначаетъ лицъ, участвующихъ въ этомъ празднествѣ. *Сходилось купало із дому до дому.* Чуб. III. 209. Ум. **Купа́(й)лочко**. *Час нам, дівчатка, з купайлочка додому.* Чуб. III. 209.

Купа́йловий и **купа́ловий, а, е**. Относящійся къ **купа́лу**, купальскій. *Купалове огнище.* К. ДС. 4.

Купа́(й)лочка, ки, *ж.* Ум. отъ **купа́(й)ла**.

Купа́(й)лочко, ка, *м.* Ум. отъ **купа(й)ло**.

Купа́лий, а, е. Красивый? *На нашеї на вулиці все купалиї молодці. Ой нема, нема найкупавшого над Івана над нашого, бо його дівка скупавіла, дівка Храсина полюбила.* Чуб. III. 201.

Купа́лка, ки, *ж.* Свѣтлякъ, Ивановъ червячекъ, Lampyris. Вх. Уг. 248.

Купа́льний, а, е.=**Купа́ловий**. *Купальний попел.* ЗОЮР. II. 38.

Купа́льник, ка, *м.* Купальщикъ. *У нас цей год купальників багато.* Полт. г.

Купа́льниця, ці, *ж.* Купальщица. Полт. г.

Купа́льночка, ки, *ж.* Купальская ночь. *Тепер нічка-купальночка,—не виспалась наша панночка.* Чуб. III. 212.

Купа́льня, ні, *ж.* Купальня. *У овечих воріт є купальня.* Єв. I. V. 2.

Купани́на, ни, *ж.* Безпрестанное купанье.

Ку́панка, ки, *ж.* Купанье. *Пісчане дно світилося й жовтіло. Те місце дуже гарне було для купанки.* Левиц. Пов. 102.

Купа́ння, ня, *с.* Купанье.

Купатень, тню, *м.* Раст. Prunella vulgaris. Вх. Пч. I. 12.

Купа́ти, па́ю, еш, *гл.* Купать. *Иноді треба буває купати хворого чоловіка в теплій воді.* Ком. II. 81. *Кучеряві верби купають у воді віти.* МВ. I. 18.

Купа́тися, па́юся, ешся, *гл.* Купаться. *Хто по кладці мудро ступає, той ся в болоті не купає.* Ном. *Душно мені: ходім, дочко, до ставка купатись.* Шевч. 22.

Купе́ка, ки, *ж.* Раст. Convallaria maialis L. ЗЮЗО. I. 119.

Ку́пер, пра, *м.* 1) Хвостецъ и вообще сѣдалищная часть туловища человѣка. О. 1861. XI. Свид. 35. *У купрах болить.* 2) Хвостецъ (птицы). 3) Концы платка въ женской головной повязкѣ? *Жінки зав'язують голову в хустку із купром—от, трохи так, як київські міщанки.* Св. Л. 2. Ум. **Ку́прик**. *Приніс нам зять курку, посадивши на бандурку, посадив он є мудре—куприком на полудне.* Гол. II. 673.

Куперва́с, су, *м.* Купоросъ. *Купервасу купувала—чорні брови малювала.* Нп.

Ку́пець, пця, *м.* Кучка, толпа. *Коло його хлоп'ят і дівчаток купець* О. 1861. IV. 147. Употребляется въ творительн. падежѣ какъ нарѣчіе: **ку́пцем**. Всѣ вмѣстѣ,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

всѣмъ обществомъ, толпою. *Жив він* (Квітка) *найбільш у городі; купцем горнулось до йому найкраще харьківське товариство.* К. Г. Кв. XV. *До мене хлопці з усіх кутків так і купляться купцем.* Г. Барв. 223.

Купе́ць, пця́, *м.* 1) Купецъ. *І по купцях, і по панах пішла про неї слава всюди.* Гліб. *Ось слухай но, купче!* Каменец. у. 2) Покупатель. *Найдеться купець і на дірявий горнець.* Ном. № 5209. Ум. **Ку́пчик**. *Дочку Галю заміж дала, дала ж вона за купчика.* Нп.

Купе́цтво, ва, *с.* 1) Торговля. *Іде купець на купецтво.* МУЕ. III. 33. *Сухобрус усе ходив до магазина, не кидаючи купецтва.* Левиц. Пов. 50. *Отцева-матчина молитва в купецтві, в ремеслі на поміч помагає.* Мет. 2) Купечество.

Купе́цький, а, е Купеческій. *Так оце та смиренна, богомільна купецька дочка.* Левиц. Пов. 62.

Куп'ева́ха, хи, *ж.*=**Купина**. Нѣжин. у., Богод. у.

Купи́ло, ла, *с.* Деньги (шуточно). *Купив би, та купило притупило.* Ном. № 10495.

Купина́, ни́, *ж.* Зелень на кочкѣ среди воды, а также и самая кочка. *Пнеться, як жаба на купину.* Ном. № 9245. *У тебе борода, як у лузі купина. Козак бідний убит лежить на купині головою.* Макс. *Ой твоя мила у лузі над водою умивається зіллечком-купиною.* Чуб. V. 518. 2)=**Купека**. ЗЮЗО. I. 119. Ум. **Купи́нка**. *Пошотався під Нечаєм коник на купинку, зловив ляшок, скурвий синок, його за чупринку.* Гол.

Купиня́стий, а, е. Поросшій кустами травы; кустистый. Желех.

Купиня́сто, *нар.* Кустисто. Желех.

Купи́ти. См. **Купувати**.

Ку́питися, плюся, пишся, *гл.*=**Купчитися**. *Чужі діти до неї купляться.* Г. Барв. 239. *А що ти скажеш про поспільство, що купиться коло Ніжена?* К. ЧР. 305. *Куптесь у полки, кричіть у раду.* К. ЧР. 355. *Кругом цього царя купилась ціла академія писателів.* К. Іов. IX. *Думка за думкою купиться.* Г. Барв. 48.

Ку́пі! *гл.*, дѣтс. Купаться.

Купі́вля, лі, *ж.*=**Купля**. Желех.

Ку́піль, пелю и **плю**, *м.* Купель, посуда для купанья, также вода для купанья. *Звеліла принести купіль, налити окропів і почала купатись.* Левиц. I. 393. *Лучче було мене, мати, в купелі заляла, ніж мя таку нещасливу на сей світ пускала.* Чуб. V. 316. *Що ти мене, моя мати, в куплю не залляла?* Гол. I. 239.

Купі́льник, ка, *м.* Ванна. Вх. Зн. 30.

Купі́льниця, ці, *ж.* = **Купільник**. Желех.

Купі́нка, ки, *ж.*=**Купка**. Желех. *Купінки—малі копиці сіна.* Вх. Зн. 30.

Ку́пка, ки, *ж.* Ум. отъ **ку́па**.

Ку́пки, *гл.*, дѣтс.=**Купі**.

Купле́ни́на, ни, *ж.* Вещи, пріобрѣтенныя покупкою.

Ку́пля, лі, *ж.* 1) Купля, покупка. *Ні дар, ні купля.* Ном. *Купля руки пече, а продаж гріє.* Ном. № 10493. *Сей Іваненко напропале закохався у ярмарках, у куплі та в продажі.* МВ. II. 136. 2) Покупка, купленный предметъ. *Ідіть подивіться на мою куплю.* Волч. у.

Купля́ти, ля́ю, еш, *гл.* Покупать. *Що ти, мій Степане, там будеш купляти?* Чуб. V. 635. *От вони пішли в містечко і почали все куплять.* Рудч. Ск. I. 200.

Купни́й, а́, е́. Покупной. *Купне щупне.* Ном. № 10482. *А ні то воли продажні, а ні то вони купні.* Грин. III. 518.

Купо́ваний, а, е. 1) Покупной, купленный. *Та роздавав нехай вже свій усім даром, а то вже й купований, що іменно по дорогій ціні купував, і той роздавав.* Кв. II. 27. 2) **Купо́вана ма́ти**. Женщина, которой номинально продаютъ больного (за 2—3 коп.), отчего онъ, согласно народному повѣрью, долженъ выздоровѣть. Грин. I. 31.

Ку́поньки, *гл.*, дѣтс.=**Купі**. *Купочки-купоньки.* Кв. II. 99.

Ку́почка, ки, *ж.* Ум. отъ **ку́па**.

Ку́почки, *гл.*, дѣтс.=**Купі**.

Ку́почок, чка, *м.* Кучка. *Стоїть купочок молодиць і дівчат.* МВ. I. 23. *Не дав йому Господь діточок купочка, уродилась дівчинка одна одним.* МВ. I. 35.

Ку́пра, ри, *ж.*=**Купер**. *Ти козак, тілько купра не так.* Ном. № 797.

Купра́жити, жу, жиш, *гл.* Кутить. *Як загуляють, так неділі дві або три купражуть.* КС. 1883. XI. 503.

Купра́тий, а, е. Имѣющій большой задъ (о людяхъ, птицахъ). **Купра́та дівка**. Родъ брани.

Ку́прик, ка, *м.* Ум. отъ **ку́пер**.

Куптити́ся, чуся, тишся, *гл.? Ой куптиться, куптиться, аж коржик котиться.* ЗОЮР. II. 27.

Купува́ння, ня, *с.* Купля; покупаніе.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Купування та перепродування. Мир. Пов. II. 56.

Купува́ти, пу́ю, єш, сов. в. **купи́ти, плю́, пиш,** *гл.* 1) Покупать, купить. *У наряді доброго коня купувала.* Макс. *Люде знають ігрку долю, не йдуть купувати, та й не хочуть купувати, не хочуть питати.* Мет. 13. *І хліба ні за що купити.* МВ. **Купува́ти молоду́.** Въ свадебномъ обрядѣ давать угощеніе и деньги братьямъ невѣсты и ихъ товарищамъ, которые будто-бы продаютъ послѣднюю. Мил. 123. 2) Брать землю въ аренду. *Чи не можна б на цей год купить де небудь землю на овес?* Нѣжин. у.

Купу́сі, *гл.*, дѣтс. = **Купі**. *Купочки-купусі!* Кв. II. 99.

Ку́пцем, *нар.* См. **Ку́пець**.

Ку́пці, *гл.*, дѣтс. = **Купі**. О. 1862. IX. 119.

Купці́вна, ни, *ж.* Дочь купца. *Купцівни не схотіли навіть пити чаю.* Левиц. Пов. 55.

Купцюва́ти, цю́ю, єш, *гл.* Вести торговлю, быть купцемъ. *Дай, Боже, щоб він і купцював, він нас ніколи не обіжав.* Чигир. у. *Попереду придбай грошей, а тоді вже учи купцювати дітей.* Лебед. у. *Твоя доля—купцювать.* Грин. I. 112.

Ку́пча, чі, *ж.*=**Купля**. *Та я не хочу її й купчі, як вона понароблювала мені отам добра.* Черк. у. *Не навчить купча, а навчить продажа.* Чуб. I. 298.

Купча́к, ка́, *м.* Гвоздика, Tagetes erecta. О. 1861. XI. 29. *Василечок, одбившись від свого роду, других василечків, що їх заступили задирливі купчаки, побратався з жменею конопель.* МВ. III. 138. **Купча́к ди́кий, боло́тний.** Раст. Bidens tripartita. Вх. Пч. I. 9.

Купча́стий, а, е. Кучкой собранный; густой; кустистый. Вх. Зн. 30. **Купча́ста (лиштва).** Родъ вышивки. Kolb. I. 48.

Ку́пчик, ка, *м.* Ум. отъ **купе́ць**.

Купчи́к, ка́, *м.* Покупатель. *Учора купчик приходив,—чи не продам меду.* Лебед. у.

Купчи́на, ни, *ж.*=**Купка**.

Ку́пчити, чу, чиш, *гл.* 1) Продавать. Вх. Лем. 430. 2) Вмѣстѣ, въ кучѣ находиться. Вх. Лем. 430.

Ку́пчитися, чуся, чишся, *гл.* Тѣсниться, толпиться, собираться, скопляться. МВ. III. 104. *Глуха кропива купчиться.* МВ. (О. 1862. I. 96).

Купчи́ха, хи, *ж.* Купчиха. *Проти його стояв один купець з молодою купчихою.* Левиц. Пов. 55.

Купчи́ця, ці, *ж.*=**Купчиха**. Зміев. у.

Куп'я́, я́, *с.* = **Купина**. *Заріс той шлях куп'ям та болотом.* КС. 1882. IV. 169. *Не мучте* (пропасниці) *бідних християн, трясіть куп'ями, очеретами і болотами.* Чуб. I. 120. *Єдин каже: їй богу бачив—не тільки що воду тягла* (веселка), *але й куп'я перла у хмару.* Дещо.

I. Кур, ра, *м.* 1) Пѣтухъ. Желех. **Ку́ри піють.** Пѣтухи кричатъ. *Ой рано, рано кури запіли, а ще ранійше пан Василько встав.* Чуб. III. 285. **О ку́рях.** Во время пѣнія пѣтуховъ. *Опівночі застогнала, а о курях сконала.* Гол. 2) **Кур-зі́лля,** *м.* Раст.: а) Potentilla Tormentilla Schrank. ЗЮЗО. I. 132. б) Convallaria Polygonatum L. ЗЮЗО. I. 170.

II. Кур! *меж.* Зовъ индюковъ. *Ти не знаєш, мій миленький, як индичку звати? Кур-кур! прийшов кум,—ми ж будем гуляти.* Нп.

Кура́, ри́, *ж.* 1) Пыль. *Кура встає шляхом.* Мир. ХРВ. 128. **Куру́ підня́ти.** Переносно: завести ссору. *Чорт батька зна з чого таку куру підняли.* Стор. 2) Мятель. *В сніжну зіму, як нема кури, отара виходить в степ.* О. 1862. V. Кух. 30.

Ку́ра, ри, *ж.* Курица. *На Юра сховається в житі кура.* Ном. № 436. *Кура кудкудаче.* Вх. Лем. 429. *Моя кура жовтобура, ще й чубок, і на правій ніженьці мотузок.* Нп. *Кури сокочуть, у міх не хочуть.* Ном. *Усі кури на сідалі.* Мет.

Кура́й, раю́, *м.* Раст. Salsola koli. ЗЮЗО. I. 134.

Кура́йниця, ці, *ж.* Веревка, которой въ кубанской степи привязываютъ на арбѣ собранный для топлива **кура́й** и вообще топливо. О. 1862. V. Кух. 38.

Кура́тор, ра, *м.* Лицо при церкви, соотвѣтствующее по своимъ обязанностямъ церковному старостѣ. Вх. Лем. 430.

Кура́х, ха, *м.*=**Курій**. Желех.

Кура́шка, ки, *ж.* Курочка. Ум. **Кура́шечка**.

Ку́рбало, ла, *с.* Болѣе глубокое мѣсто въ рѣчкѣ. Шух. I. 81.

Курбе́лити, лю, лиш, *гл.* Вихриться, клубиться; летѣть вихремъ. Желех.

Курбе́ли збива́ти. Взбивать облака пыли. Желех. См. **Курделя**.

Курбельо́ха, хи, *ж.* Мятель, вьюга. Желех.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Курбелюва́ти, лю́ю, еш, *гл.*=**Курбелити**. Желех.

Курбе́т, та, *м.? Наш брат курбет хліба не втреть, а бублики лупить, як хто купить.* Ном. № 12355.

Ку́рва, ви, *ж.* Распутница.

Курва́ль, ля́, *м.* Распутный человѣкъ. Ном. № 11213.

Курвалькува́тий, а, е. Распутный. *Курвалькувата жінка.* Черк. у.

Ку́рвити, влю, виш, *гл.* Распутничать. *Як умер чоловік, давай вона курвити.* Харьк. у.

Курві́й, вія́, *м.*=**Курваль**. Желех.

Курга́н, ну, *м.* Курганъ. *Ми підемо косити. То ти, як уже буде готова* (каша), *вийди на такий-то курган да й зови нас.* ЗОЮР.

Кургі́кати, чу, чеш, *гл.* 1) Визжать. *Курече, як свиня в дощ.* Ном. № 12451. 2) Тихо пѣть. *Гребці і весла положили, та сидя мілечки курили і куриками пісеньок.* Котл. Ен. *Куриче собі пісню під ніс.* Черном.

Кургон, на, *м.* Особаго устройства большая телѣга у нѣмецкихъ колонистовъ, фура. *Минули деякі німці на кургонах.* О. 1862. IX. 120.

Курде́лиця, ці и **курде́ля, лі**, *ж.* Сильно идущій снѣгъ. Конот. у. Желех.

Курдель (ля, *м.?*) Родъ болѣзни у скота, а также названіе червя, о которомъ народъ думаетъ, что онъ причиняетъ эту болѣзнь. Вх. Лем. 430.

Курдимо́н, ну, *м.* Кардамонъ. *Гнав пінную на курдимон.* Мкр. Г. 69.

Курду́пель, пля, *м.* Карликъ. Желех.

Курдю́к, ка́, *м.* Болѣзнь языка у скотины. Кіев. у. и Подольс. г.

Ку́ревиця, ці, *ж.* Мятель, вьюга. Желех.

Куревій́ниця, ці, *ж.* = **Куревиця**. Желех.

Ку́рево, ва, *с.* Дымъ. *То гуляла скажена наша недоля... то розстелеться по степу пекельним чадом і на десятки літ не опам'ятується народ од того диявольського курева.* Стор. I. 248.

Куре́га, ги, *ж.* Абрикосъ. Кременчуг. у. Слов. Д. Эварн.

Куре́ць, рця́, *м.* Курильщикъ. *Коли ти курець, май свою мулъку й тютюнець.* Ном. № 12601. *Ти курець?—Курець, ясновельможний пане!* Рудч. Ск. II. 203.

Куржа́н, на, *м.*=**Кажан**. Вх. Пч. I. 16.

Курзу́(ю́)-верзу́(ю́). Чепуха, безсмысленная болтовня. *Курзю -верзю, Борисихо, дай куті на гречку!* Ном. № 13017. *Курзю-верзю! Горох молочу!* Ном. № 13018.

Ку́ри, ре́й, *мн.* отъ **кур** и **ку́ра**.

Кури́ний, а, е=**Курячий**. *Як учистить град з курине яйце, всю пшеницю до стебла вибив.* Стор. I. 21.

Кури́ти, рю́, риш, одн. в. **курну́ти, ну́, не́ш**, *гл.* 1) Курить. *Отто Гонта з Залізняком мольки закурили. Страшно, страшно закурили! І в пеклі не вміють оттак курить.* Шевч. 179. *Дурень нічим ся не журить: горілку п'є та мольку курить.* Ном. № 6207. 2) Дымить. *Не курила, не топила,—на припічку жар-жар.* Макс. 3) Пылить. *Не кури бо так вимітаючи,—курить, як чорт дорогою!* Мнж. 162. 4) Мчаться, подымая за собою пыль. *Курить, як чорт од какаріку.* Ном. № 4220. *Як ось... із Переяслава до Сомка гонець курить.* К. ЧР. 183. 5) Кутить, пьянствовать. *Троянці добре там курили: дали приманку всім жінкам, по вечерницях всі ходили, просвітку не було дівкам.* Котл. Ен.

Кури́тися, рю́ся, ришся, *гл.* 1) Куриться (о табакѣ). *Чогось у мене не курить ся,—чи табак не сухий, чи що.* 2) Пылиться. *Не жаль мені доріженьки, що курить ся курно.* Мет. 22. 3) Дымиться. *Зеленая ліщинонько, чом не гориш, та все куришся?* Нп. 4) Куриться, испускать благовоніе. *Курився для духу яловець.* Котл. Ен. *Нате і мій гріш на ладан, щоб і моє перед Богом курилось.* Ном. 6433.

Ку́риця, ці, *ж.*=**Курка**. *Сліпій курці все пшениця.* Ном. № 6409. *Дарма, що в черепку, аби курися жарена, курися варена.* Ном. № 12183.

Кури́чка, ки, *ж.* Папироса. *Кожен придивлявсь на тютюн, кожен ліпив куричку.* Св. Л. 235.

Кури́шка, ки, *ж.* Глиняная кадильница для ладона, употребляемая крестьянами. Вас. 183.

Кури́ще, ща, *с.* 1) Облако дыму, пыли. *Од диму сонце закаптилось, курище к небу донеслось.* Котл. Ен. 2) (Съ удареніемъ на первомъ слогѣ). Дымящійся костеръ. Богуславъ.

I. Курі́й, рія́, *м.*=**Курець**. Драг. 13.

II. Курі́й, рія́, *м.* 1) Гермафродитъ куриной породы. Вх. Пч. I. 14. 2) Еврейскій мясникъ, рѣжущій птицу. Желех.

Курінний, а, е. 1) Шалашный. 2) Относящійся къ запорожскому **куріню**.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ота́ман куріне́вый. Начальникъ части запорожскаго войска. См. **Курінь 3.** *Хведора Безрідного, отамана курінного постріляли, порубали.* АД. I. 248. Часто вмѣсто **ота́ман куріне́вый** говорится просто **куріне́вый.** *Оставили на мої руки товариша—занедужав у їх курінний.* К. ЧР. 207.

Куріння, ня, *с.* Куреніе (табаку). *А вже мені це куріння ввірилося! Геть з хати, усю хату запоганив своїм тютюном!* Полт. г.

Курі́нь, ня́, *м.* 1) Шалашъ, курень. *Кругом мовчки подивилась; бачить—ліс чорніє; а під лісом край дороги либонь курінь мрі́є.* Шевч. 2) Иногда такъ называется вообще жилище или мѣсто жилища. *Спершу жив він ув одній хаті на старому курені, а оце годів зо два назад, виселився за царину.* О. 1862. VI. 60. Въ Подольск. губ. говорятъ, приглашая войти въ хату: *Хати наші на цвинтарі, а вас прошу до куріня.* О. 1861. XI. Свид. 52. 3) Казарма у запорожскихъ казаковъ. *Тебе козаки не злюбили і в курінь не пустили.* ЗОЮР. I. 216. У Стороженка употреблено въ значеніи казармы вообще: *Біля мурованого костьола стояли курені на три тисячі кварцяного війська.* Стор. МПр. 66, 67. 4) Составная часть запорожскаго войска. 5) Часть села или города (имѣетъ обыкновенно и особое названіе). Черниг. г.

Куріпка, ки, *ж.* 1) Курица. 2) Куропатка. *Певно полює за куріпками і вже побачите коли яка-небудь не заплутається в його сільце.* Стор. II. 243. Ум. **Куріпонька, куріпочка.** *Куріпочка рябенька сокорить.* К. Дз. 163. *Задумала бабусенька та забагатіти, посадила куріпочку, щоб вивела діти.* Нп.

Куріп'я́, п'я́ти, *с.* Цыпленокъ. *Ой погнала бабусенька куріп'ята пасти, сама сіла на припічку куделицю прясти.* Нп. Ум. **Куріп'я́тко, куріп'я́точко.**

Куріти, рію, ріеш, *гл.* Быть пыльнымъ, пылить. *Кропить дощик дороженьку, да щоб не куріла.* Макс. *Тепер не куріти́ме,—дощик пройшов. Знов щось куріє, тільки не туди, а відтіль ближче, ближче, пил такий збива.* Г. Барв. 74.

Ку́рка, ки, *ж.* 1) Курица. *Голодній курці просо сниться.* Ном. № 9475. *Дмитер хитер: ззів курку та й сказав—сама полетіла.* Ном. № 3068. **Ку́рка в шта́нях.** Курица съ оперенными ногами. Херс. 2) Vulva. Ум. **Ку́рочка.**

Ку́ркати, рчу, чиш, *гл.* Урчать. *У череві курчит.* Вх. Уг. 248.

Куркоди́м, ма, *м.* Въ загадкѣ: пѣтухъ. *Вийшов царь земляний* (=миша) *і пита царя Куркодима, чи не бачив царя Цурупала* (=кота)? Грин. I. 249.

Куркої́д, да, *м.* Пожиратель куръ. Употребляется въ значеніи: лакомка. Такъ названы въ старинныхъ стихахъ о желтоводской битвѣ (1648) польскіе паны и вообще польскіе солдаты: *От же Хмельницький може,—поможи йому, Боже,—тих куркоїдів бити, як жидів не живити! Юж утікають з валів: бояться самопалів.* АД. II. 136. *Тих куркоїдів, як жидів, не живили.* Ном. № 873.

Куркува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Кричать кречетомъ.

Куркуль, ля́, *м.* Пришлый, захожій изъ другой мѣстности человѣкъ, поселившійся на постоянное жительство. Екатер. г. Залюбовск. Слов. Д. Эварн. Въ Чигир. у.—прозвище, даваемое въ насмѣшку мѣщанами казакамъ черноморцамъ.

Курла́пий, а, е. Человѣкъ съ изуродованными на рукахъ и ногахъ пальцами. Лубен. у.

Курла́пиця, ці, *ж.* = **Курлапий.**

Курлу́! *меж.*, выражающее крикъ журавля. *Коли це один журавель: курлу!* Грин. I. 223.

Курлю́кати, каю, єш, *гл.* Кричать (о журавляхъ). *Журавлі десь курлюкають на тирлах.* Сим. 204.

Курма́н, на, *м.* = **Курмей.** Желех.

Курмани́на, ни, *ж.* Разорванное платье. *Скинув з себе курманину, над ними росписав.* Гол. III. 95.

Курма́ччя, чя, *с. соб.* Отрепья, лохмотья. Желех.

Курме́й и **курмі́й, мея́,** *м.* Веревка. Шух. I. 84, 98. Вх. Зн. 30.

Курни́й, а́, е́. 1) Дающій много дыму. *Курне уґілля.* Міусск. окр. 2) Дымный; курной. *Курна хата.* Шух. I. 96. 3) Пыльный. *Курний шлях.*

Курни́к, ка́, *м.* Птичникъ, курятникъ. *То зазирне в курник.* Гул.-Арт.

Курни́кати, каю, єш, *гл.* Мурлыкать, бормотать. *Один тілько під лавою конфедерат п'яний не здужа встать, а курникає, п'яний і веселий.* Шевч. 140. *А за ними сліпий волох... шкандибає, курникає.* Шевч. 161.

Ку́рно, *нар.* Дымно; пыльно. *Курилася доріженька, курилася курно.* Чуб. V. 164.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Курну́ти. См. **Курити**.

Курня́в! *меж.* Подражаніе мяуканью. Желех.

Курнявка, ки, *ж.* Раст. Дождевикъ, Licoperdon. Вх. Уг. 248.

Куроїд, да, *м.*=**Куркоїд**. *Ляхъ, по його мислі, то синъ чортів, вражій, поганий, негідний, куроїд, жабоїд.* Левиц. (Правда, 1861, 437).

Ку́рок, рка, *м.* Курокъ. *Да вже шаблі заржавіли, мушкети без курків, а ще серце козацькеє не боїться турків.* Макс. *Одвів курка і вже хотів був стріляти.* Чуб. I. 154.

Курокра́д, да, *м.* Крадущій куръ. Мир. ХРВ. 256.

Куролап, па, *м.*=**Курокрад**.

Ку́ронька, ки, *ж.* Ум. отъ **ку́рка**.

Ку́ронько, ка, *м.* Ум. отъ **I. Ку́р**.

Куропа́тва, ви, *ж.* Куропатка. *Мудрий! Ззів куропатву, а каже, що одризлась.* Ном. № 3067.

Куропі́ння, ня, *с.* Пѣніе пѣтуховъ. *Учора я довго сиділа, аж до куропіння сиділа, все ждала, та ні,—не діждала.* Сніп. 224.

Куроспі́в, ву, *м.*=**Куропіння**.

Курохва́т, та, *м.*=**Курокра́д**. *Прибіг к трояндям, засапався, мов з торгу в школу курохват.* Котл. Ен.

Ку́рочка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ку́рка**. *Нема тієї курочки, що несла золотії яечка.* Ном. № 1843. 2) Куриная слѣпота. *У мене курочка була на очах... Так мені видно стало, наче не було в мене курочки.* Грин. II. 95.

Ку́рта, ти, *ж.* 1) Короткое одѣяніе до пояса. КС. 1882. VIII. 385. 2) Короткохвостая овчарка. *Ой ішов чабан дорогою, а курта йшла долиною.* КС. 1882. VIII. 385.

Курта́тий, а, е. Короткохвостый.

Ку́ртий, а, е. Короткій. Вх. Зн. 30.

Ку́ртка, ки, *ж.* Короткое мужское одѣяніе: родъ кафтана или родъ казакина съ тальею и узкимъ стоячимъ воротникомъ; возлѣ Львова—полотняная одежда только до пояса. Гол. Од. 17, 54, 44.

Курча́, ча́ти, *с.* 1) Цыпленокъ. *З курчатами квочка... кублилась у моркві.* Левиц. I. 28. *В запалі налетів на Мага, як на мале курча шулік.* Котл. Еп. VI. 32. **Хо́дить, як курча́та погуби́в**. Имѣетъ растерянный видъ. 2) *мн.* **Курча́та**. Трещины въ кожѣ на рукахъ и ногахъ отъ холода и вѣтра. Ум. **Курча́тко, курча́точко**. *Ой висиділа квочка четверо курчаток.* Чуб. III. 194. *Уже яечко наклонулось, то й курчатко незабаром вилупиться.* Ном. № 4891.

Курча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* О голубяхъ: ворковать. *Голуби курчат.* Говорится также и о лягушкахъ, когда онѣ урчатъ. *Жаби курчат.* Вх. Уг. 248.

Ку́рчин, а, е. Принадлежащій курицѣ. *Курчина сем'я.* К. Дз. 138.

Куря́, ря́ти, *с.* 1)=**Курча**. 2) *мн.* **Ку́рята**=**Курчата** (см. **Курча 2**).

Ку́рява, ви, *ж.* 1) Пыль. *Їде шляхом до Києва берлин шестернею... Опинився против старців—курява ляпає.* Шевч. 89. *У степу курява така, наче чия велика панщина почала віяти жито на току.* ЗОЮР. I. 291. 2) Мятель, вьюга. *Не велика курява, та багато людей губить.* Ном. № 13842.

Куря́виця, ці, *ж.*=**Курява**. Желех.

Куря́к, ка, *м.* Навозъ для топки.

Ку́ряний, а, е. Пыльный. *Ой із того куряного шляху привертайте к зеленому гаю.* Рудч. Чп. 98.

Куряни́ця, ці, *ж.*=**Курява 2**. Вх. Уг. 249.

Ку́рятина, ни, *ж.* Куриное мясо. *Та казала собі снідання дати, снідання дати—все гусятину, еї подружечки—все качатину, еї кухарочки—все курятину.* Чуб. III. 403.

Куря́тник, ка, *м.*=**Курник**. *А ходім, панотці, що там за диво діється в курятнику.* Левиц. I. 189. *По заході сонця іди в курятник, під сідало з нездоровою дитиною.* Чуб. I. 141.

Куря́ч, ча́, *м.*=**Курець**. Вх. Лем. 430.

Ку́рячий, а, е. Куриный, пѣтушій. *Поставили собі хатку на курячій ножці.* Рудч. Ск. I. 27. *Іди собі на очерета, на болота та на дрімучі ліса, де курячий глас не заходить.* Чуб. 1. 134. **Ку́ряча голова́**. Дуракъ. *Не плачте, курячі голови, вам треба радуватись, а не плакать.* К. ЧР. 416. **Ку́ряча ла́пка**. Раст. Trifolium montanum. *Воно і походить на курячу лапку.* Черк. у. **Ку́рячі о́чки**. Раст. Курослѣпникъ, Anagallis arvensis L. ЗЮЗО. I. 111. **Ку́ряча сліпота́**. а) Болѣзнь глазъ. *Як що перший раз побачиш (горицвіт) та насушиш, то воно добре од курячої сліпоти підкурювати.* Чуб. б) Раст.=**Ку́рячі о́чки**. У Рогов.: Ranunculus polyganthemus. ЗЮЗО. I. 133. У Шух. Ranunculus acris. Шух. I. 22. **Ку́ряче стеге́нце**. Раст.=**Ку́ряча ла́пка**? *Куряче стегенце в борщ по весні кришуть.* Константиногр. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Куря́чка, ки, *ж.* Куриный пометъ. Желех.

Кус, са, *м.* 1) Кусокъ. *Не тягни, Ониську, уса до Іванового куса.* Ном. *Перший кус усьому голова.* Ном. № 11964. 2) Немного. Желех. *Іде Сава з України, юж кус засмутився.* Гол. II. 123. **Ні кус.** Ничего; ни мало. *Ні кус не помогло.* Вх. Зн. 41.

Куса́к, ка́, *м.*=**Кусок.** *Кусак сала.* Шух. I. 50.

Куса́ка, ки, *об.* 1) Кусливый человѣкъ. 2) *ж.* Водка, настоянная на перцѣ съ прибавкой и иныхъ кореньевъ. Маркев. 171.

Куса́ти, са́ю, єш, одн. в. **куснýти, нý, нéш,** *гл.* Кусать, грызть. *Інший в ноги кланяється, а за п'яти кусає.* Ном. № 3047. *Козаки, прислухаючись, тільки уси кусають.* К. ЧР. 314. *Оріх кусає.* Мет. **Кусі його!** Восклицаніе, натравливающее собакъ.

Куса́тися, са́юся, єшся, *гл.* Кусаться. *А собаки ж у вас не кусаються?* К. ЧР.

Ку́сень, сня, *м.* 1) Кусокъ. *Відвалив кригу кусень оттакий завбільшки.* Харьк. у. 2) Сильно выстриженное мѣсто. *Обстриг так, що скрізь по голові видно кусні.* Лебед. у.

Кусі́! См. **Кусати.**

Кусі́ка, ки, *ж.* Все кусающееся. Желех. *Лізе кусіка з-за сусіка, очі заочила, руки заручила, зуби зазубила.* Н. пог. (Зоря, 1883, 323).

Ку́сінь, сня, *м.*=**Кусень.** *Се мій кусінь, не їж, а то будеш на тім світі кусатися.* Уман. у.

Ку́ска, ки, *ж.* Все кусающееся, грызущее (мыши), насѣкомое-паразитъ (вошь, блоха, клопъ и пр.). Вх. Зн. 31. Желех.

Кусли́вий, а, е. Кусливый, кусающійся. *Звяглівого не бійся, а кусливого.* Ном. № 7256. *Чорна комашня, то ця не кусається, а оця руденька—то клята куслива.* Канев. у.

Кусма́н, на́, *м.* Кусище. Міусск. окр.

Ку́сник, ка, *м.*=**Кусок.** Желех.

Куснýти. См. **Кусати.**

Кусо́к, ска́, *м.* Кусокъ. *Бог дав роток, дасть і кусок.* Ном. № 75. *Як хліба край, так і в хліві рай; а як хліба ні куска, так і в горниці туска.* Ном. № 1397. *Ви мене хліба куском тепер дорікаєте.* МВ. I. 10. *Сала кусок положила на кружечку.* К. ЧР. 242. Но о сахарѣ, соли, льдѣ, говорится не **кусок,** а **гру́дка** .Ум. **Кусо́чок.** *Кусочок з воловий носочок та м'якушки з шапку.* Ном. № 12219. *Кинь ці собаці кусочок хліба, то і вона буде за нами йти.* Рудч. Ск. I. 155.

Кустре́ць, ця́, *м.* Чирей, прыщъ; струпъ. Вх. Зн. 31.

Кустри́ця, ці, *ж.* Раст. Занозка; овсяница; Festuca. Вх. Уг. 249.

Ку́сучик, ка, *м.* Ум. отъ **кус.** Употребляется въ значеніи: немного. Вх. Зн. 31.

Кусь! *меж.* Восклицаніе, натравливающее собакъ. См. **Кусати.**

Кусю́чий, а, е.=**Кусливий.** *Кусючі мухи.* Чигир. у.

Куся́, ся́ти, *с.* 1) Все кусающееся. Желех. 2) Кусливая змѣя. Желех. 3) Названіе злой женщины. Желех.

Кут, та, *м.* 1) Уголъ. *Запалю я крайню хату на всі штирі кути.* Гол. IV. 448. *Мого Василя поховали за цвинтарем у куті.* Федьк. *Язичок мельне та й у кут, а губу натовчуть.* Ном. № 1122. 2) Пространство земли въ углѣ, образованномъ двумя сливающимися рѣками. *Зробила той кут якась річка самотека, павши у річку Остер.* К. ЧР. 257. 3) Свиной хлѣвъ. Вх. Лем. 430. См. **Кутець.** 4) Родъ дѣтской игры. Ив. 46. См. **Куток.** Ум. **Ку́тик, кутóк.**

Ку́тання, ня, *с.* Кутаніе.

Ку́тас, су, *м.* 1) Кисть (на одеждѣ и пр.) для украшенія. Гол. Од. 18. *На нашій ясній фані кутаси шовкові.* Федьк. Пов. I. 51. 2) Въ гуцульской церкви, имѣющей видъ креста съ четырьмя крыльями: небольшой навѣсъ отъ дождя въ томъ мѣстѣ, гдѣ крыша крыла сходится съ крышей **осмірки,** составляя уголъ. Шух. I. 118. Ум. **Кута́сик.**

Кута́сик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **ку́тас.** 2) *мн.* Раст. Silene inflata. Вх. Пч. I. 13.

Ку́тати, таю, єш, *гл.* 1) Кутать. 2) Заботиться о комъ, досматривать, воспитывать (дѣтей). Желех. 3) Успокаивать, усмирять. Желех.

Ку́татися, таюся, єшся, *гл.* 1) Кутаться. 2) Заниматься; хлопотать съ работой. *Челядь кутається—займається, літом і зімою то у хаті, де варить їсти... пряде, тче, красить вовну, шиє, вишиває, пере шмате, то по за хатою, де доїть вівці та корови, ходить коло свиней, обходить городовину...* Шух. I. 145.

Кута́тство, ва, *с.* Хозяйство? Собственный домъ? *Не будуть тебе при старості літ чужі діти у плечі торкати, будеш ти у своїм кутатстві хліба й соли вживати.* КС. 1882. XII. 498.

Кута́ч, ча, *м.* Кочерга. Желех.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кутен, ну, *м.*=**Кутняк**. Вх. Лем. 430.

Кутерно́гий, а, е. Хромой, косолапый. *Лис, зиз, кутернога: як удасться що доброго—велика ласка пана Бога.* Ном. № 8546.

Куте́сик, ка, *м.* Треугольникъ съ прямымъ угломъ. Кіев. г. Слов. Д. Эварн. См. **Кутас 2.**

Куте́ць, тця́, *м.* 1) Пазуха въ сѣти. Браун. 12. 2) Конусообразный глухой конецъ рыболовной сѣти **ятіра**. Браун. 18. 3) Хлѣвъ. *Свині... до кутця заганят.* Вх. Лем. 429. См. **Кут.**

Ку́ти, кую́, е́ш, *гл.*=**Кувати**. Желех.

Ку́тий, а, е. Закованный. *І спочинуть невольничі утомлені руки, і коліна спочинуть, кайданами куті.* Шевч. 628.

Ку́тик, ка, *м.* Ум. отъ **кут.** Желех.

Кути́ця, ці, *ж.*=**Кутя**. Мил. 37.

Ку́тній, я, е. 1) Угловой. *В кутньому улі стояв кіот з образами.* Стор. II. 110. 2) Коренной (о зубахъ). Вх. Пч. I. 15. **На ку́тні сміятися**. Плакать. Ном. № 12640. *Смійся, смійся! Засмієшся ти в мене на кутні!* К. ЧР. 204. 3) **Ку́тня ки́шка.**=**Кутниця.** Канев. у.

Кутни́ця, ці, *ж.* Прямая кишка. *Росомаха запуска скотині лапу під хвіст та видира кутницю.* Радом. у.

Кутня́к, ка, *м.*=**Кендюх**. Вх. Уг. 249.

Кутня́нка, ки, *ж.*=**Кутниця**. Желех.

Куто́к, тка́, *м.* 1) Уголъ внутренній. *Душі грішників пищать, як курчата, та ховаються по всіх кутках.* Стор. МПр. 47. *Я оступилась та й сіла в кутку.* МВ. I. 11. 2) Часть, сторона (села). *Ой вечеряй, моя мати, коли наварила, а я піду на той куток, де дівчина мила.* Мет. 10. *Одна вулиця на однім кутку співала одну пісню, а десь далеко друга й третя.* Левиц. I. 17. Ум. **Кутóчок.**

Кутóчок, чка, *м.* 1) Ум. отъ **кутóк.** *І ніхто не бачив, що мала дитина у куточку плаче.* Шевч. 206. *І знову на небо, бо на землі горе, бо на її широкій куточка нема тому, хто все знає, тому, хто все чує.* Шевч. 9. 2) Весенняя игра, которая называется еще и мышкою. Чуб. III. 101.

Кутуля́ти, ля́ю, єш, *гл.* Плохо жевать (напр. о беззубомъ). *Вона не їсть, а кутуля, як та баба.* Кобеляк. у. *Хліб—як сухарь сухий, насилу кутуляв його Чіпка.* Мир. ХРВ. 179.

Кутя́, ті, *ж.* Обрядовая каша изъ ячменныхъ или пшеничныхъ зеренъ наканунѣ Рождества Христова и Крещенія. Чуб. VII. 441. *Кутя на покуті, узвар на базарь.* Ном. № 343. **Кутя́ бага́та.** Канунъ Рождества, сочельникъ. Сим. 145. **Кутя́ голо́дна.** Канунъ Крещенія. **Переда́ти куті ме́ду.** Пересолить (иносказ.).

Ку́фа, фи, *ж.* Бочка. *Горілка, меди, пива так за ёми в куфах і їздять—хто стрінеться, усякого частують.* К. ЧР. 85.

Кухаре́нко, ка, *м.* Сынъ повара.

Кухáрити, рю, рить, *гл.*=**Кухарювати.** Лебед. у.

Кухарі́вна, ни, *ж.* Дочь повара.

Ку́ха́рка, ки, *ж.* Повариха; кухарка. *Звідтіль вона побігла до пекарні, переговорила з кухаркою, вислала її на житній базарь.* Левиц. Ум. **Ку́ха́рочка.** *Та казала собі сніданя дати, сніданя дати все гусятину, её подруженьки все качатину, её кухарочки все курятину.* Чуб. III. 403.

Ку́харство, ва, *с.* Поваренное искусство, стряпня. НВолын. у.

Ку́харський, а, е. Поварской.

Кухарча́, ча́ти, *с.* Поваренокъ. О. 1861. IV. Слов.

Кухарчу́к, ка́, *м.*=**Кухарча.**

Ку́харь, ря, *м.* Поваръ. *Жаба кричить-верещить, а кухарь на рожні її ...тащить.* Ном. № 1222. *В пекарні стукотять ножі—кухарі обід готують.* Левиц. I. 194.

Кухарюва́ти, рю́ю, єш, *гл.* Быть поваромъ.

Ку́хва, ви, *ж.*=**Куфа**. *Не смійсь, барило, само кухвою станеш.* Ном. № 8007. Ум. **Ку́ховка.**

Кухве́т, та, *м.* Кисель изъ ягодъ бузины. *Як доїли усю страву, то наостанці подали нам кухвет.* Волч. у.

Кухе́нний, а, е. Кухонный.

Ку́хлик, ка и **ку́хличок, чка,** *м.* Ум. отъ **ку́холь.**

Кухля́, ля́ти, *с.* Маленькій **кухоль.** *І мигнув кухля вишнівки.* Сніп. 131.

Ку́хня, ні, *ж.* Кухня. *Жаба кричить, верещить, а кухарь на рожні її до кухні тащить.* Ном. № 1222. *У кухні неначе пекло яке палало.* Стор. МПр. 72.

Кухня́ний, а, е. Кухонный. *Вона забачила здоровенний кухняний ніж на столі.*

Куховáр, ра, *м.* = **Кухарь.** *З юдили якогось москаля з міста за куховара.* МВ. (О. 1862. III. 64).

Куховáрити, рю, рить, *гл.* = **Кухарити.** *А ви думаєте, що нас в институті не вчили куховарити?* Левиц. Пов. 128.

Куховáрка, ки, *ж.* Кухарка. *Треба няньки, треба й мамки і до печі куховар-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ки. Чуб. V. 667. Ум. **Кухова́рочка.** *І до печі куховарочку наняв.* Мет. 26.

Кухова́рня, ні, *ж.* Кухня, поварская. К. ПС. 111.

Кухова́рський, а, е. Кухонный, поварской. *Почала роспитувати Галю про якусь куховарську справу.* Левиц. І. 225.

Ку́холь, хля, *м.* Глиняная, деревянная или металлическая кружка. Чуб. VII. 386. *Будеш, будеш ти лежати, питоньки прохати, та нікому тобі буде і кухля подати.* Мет. 86. *Коло неї на лаві череп'яний кухоль з водою.* Левиц. І. 75. *Старі кухлі полив'яні, горілкою налиані.* Щог. В. 4. Ум. **Ку́хлик, ку́хличок.** *Брату кухликом тягли.* Котл. Ен. *На вікнах наставляно в кухликах квіток.* Левиц. *Та подай, Галю, та подай мені і кухличок, і відерце.* Мет. 102.

Ку́хта, ти, *м.* 1) Поваренокъ. *Куди кухті до патини.* Ном. № 13232. 2) Счетная единица у продавцевъ галантерейныхъ товаровъ: нитокъ десять пачекъ, изъ которыхъ въ каждой десять **па́сом.** Вас. 190.

Куца́к, ка́, *м.* Чортъ. *Іде полем... То було й води тут невидно ніякої, а то млини стоять... Аж ось вискакують з усіх млинів мірошники... а то не мірошники, а куцаки.* ЗОЮР. II. 45.

Куца́н, на́, *м.*=**Куца́к.** *Чоловік ставив свічечки в церкві, а дійшовши до св. Михайла приліпив йому одну, а куцанові другу.—Не ліпи,—кажуть,—там!—Мені наказував батько—і того, мов, не гніви, і того не дражни.* Ном. стр. 287. *Музика да мірошник наче родичі, прости Господи, куцану.* Рудч. Ск. І. 74.

Куцба́йка, ки, *ж.* Байковая юбка, сшитая съ лифомъ, корсажемъ. Гол. Од. 21.

Ку́ций, а, е. 1) Короткій, кургузый. *Козаченьку чорноусий, чому в тебе жупан куций?* Мет. 114. 2) Малорослый. *Повибігали якісь панночки, куці та бистрії, як сороки.* МВ. І. 112. *Да й не був він куций, то б то на зріст малий.* Г. Барв. 306. **Ку́ца ба́ба.** См. **Баба.** 3) Короткохвостый, безхвостый. *Такий я добрий куций, як ти з хвостом.* Чуб. І. 260. *Пускать на раду всіх хвостатих, а куцих не пускать.* Гліб. *Далеко куцому до зайця!* Посл. 4) Чортъ. *Куцим або куцаком звуть у нас того, хто в пеклі грішників припікає.* Г. Барв. 306. Ум. **Куце́нький.** *У других дочки і в двадцять років ходять в куценькій сукні.* Левиц. І. 140. *Дивись згодя: гуляє неборак в Охрімовій куценькій свитці.* Гліб. 48.

Ку́цик, ка, *м.* 1) У древорубовъ-гуцуловъ при распилкѣ дерева на части—болѣе короткіе куски ствола. Шух. І. 177. 2) Короткая куртка. Вх. Зн. 31. См. **Куцина.** 3) Пони, лошадь малорослой породы. Желех.

Куци́на, ни, *ж.* Короткая мужская или женская одежда, родъ свитки, имѣетъ три складки, называемыя усами, и низкій воротникъ. Харьк. г. ХС. IV. 50.

Куці-ба́ба. См. **Баба.** Сим. 192. Мил. 52.

Ку́цо, *нар.* Коротко. *Тепер от повелось: куцо ходять.* Ном. № 11140.

Куцола́пий, а, е. Съ короткими ногами. Подольск. г.

Куцопа́лий, а, е. Съ короткими пальцами.

Куцоре́брий, а, е. О волѣ: съ двумя короткими ребрами, послѣдними къ заду. Волч. у.

Куцоро́гий, а, е. Съ короткими рогами, Желех.

Куцохво́стий, а, е. Съ короткимъ хвостомъ. Вх. Зн. 31.

Ку́ць, *меж.* 1) **Куць вигра́в, куць програ́в.** Либо панъ, либо пропалъ. Ном. № 4274. 2)—и **куць-кой!** Призывъ для свиней. Kolb. I. 65.

Куцю́! *меж.* Призывъ для свиней. Желех.

Куцюру́б, ба, *м.* 1) Изогнутый палецъ вслѣдствіе уродства. 2) Названіе танца. *Після сіх другі стругали „гусаря", „ой ненько", „материнки", „куцюруба".* Мкр. Н. 30.

Куч! *меж.* Восклицаніе, которымъ гонятъ телятъ.

Ку́ча, чі, *ж.* 1) Куча. *Чужую кучу віючи, вочі завсіди запорошиш.* Ном. № 10314. **Мала́ ку́ча.** Игра, въ которой съ крикомъ „мала куча!" играющіе валятъ одинъ другого въ кучу. КС. 1887. VI. 480. 2) Клѣть для птицъ. *Лисичка прибіла і вп'ять украла* (курочку); *принесла додому, заперла в кучу.* Рудч. Ск. І. 20. 3) Хлѣвъ для свиней. Шух. І. 185. Ум. **Ку́чечка, ку́чка.**

Кучани́н, на, *м.* Житель **кутка́ 2.** *Кучане—ті сусіде, що на одному кутку живуть.* Константиногр. у.

Ку́чер, ра и **ку́черь, ря,** *м.* Кучеръ. Харьк. г. Г. Барв. 470.

Кучери́ха, хи, *ж.* Жена кучера. *Кучерихи дома не було.* Г. Барв. 470.

Ку́черь, ря, *м.* Употребляется пре-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

имущ. во мн. ч. 1) **Ку́чері.** Кудри. *А твій кучерь... остригли, і рости не хоче.* Федьк. Поез. I. 31. *Голова в кучерях, як у золотому вінку.* К. ЧР. 104. О клубящемся туманѣ: *Туман, мати, по дорозі у кучері в'ється.* Мет. 463. 2) Хвостовыя перья у селезня. *Кучері в качура на хвості.* Левиц. Пов. 183. Галицкіе парни-покутяне украшаютъ ими свои шляпы, гдѣ они называются также **ку́черями.** Kolb. 3) Родъ орнамента съ завитками, употребляемаго въ вышивкахъ, нашивкахъ на одеждѣ, рѣзьбѣ и пр. Kolb. I. 49. Шух. I. 128, 303. 4) Украшенія изъ загнутаго металлическаго листа у крышки курительной трубки. Шух. I. 276.

Кучеря́вець, вця, *м.* 1) Кудрявый человѣкъ, кудрявичъ. Желех. 2) Раст. Saxifraga aizoon. Лв. 101. Вх. Зн. 31. Ум. **Кучеря́вчик.** *Як ідять та п'ють, то й кучерявчиком звуть.* Ном. № 2329.

Кучеря́вий, а, е. Курчавый, кудрявый. *Рибалонька кучерявий.* Шевч. 21. *Що Варочка громадила та Василька принадила, і чорнявого й кучерявого* Грин. III. 131. *Ой ти, дубе кучерявий, широкий лист на тобі.* Мет. 15. *Кучеряві верби купають у воді віти.* МВ. I. 18. 2) Названіе мужчины, сажающаго свадебный коровай въ печь. Маркев. 103—104. 3) **Кучеря́ве зілля.** Раст. Geranium molle. Шух. I. 21. 4) **Кучеря́ва капу́ста.** Цвѣтная капуста. Уманець, II. 8. 5) **Кучеря́ва м'ята.** Раст. Mentha piperita L. Var. crispa. ЗЮЗО. 128.

Кучеря́вити, влю, виш, *гл.* Завивать, дѣлать кудрявымъ. Желех.

Кучеря́витися, влюся, вишся, *гл* Виться. *Борода біла нижче пояса кучерявиться.* МВ. I. 17.

Кучеря́віти, вію, еш, *гл.* Дѣлаться кудрявымъ. Желех.

Кучеря́во, *нар.* Курчаво, кудряво; извиваясь. *Сизий димок виривається з чорного димаря і кучеряво розвивається в прозорчатому повітрі.* Мир. Пов. II. 84.

Кучеря́вчик, ка, *м.* Ум. отъ **кучеря́вець.**

Ку́чечка, ки, *ж.* Ум. отъ **ку́чка.**

Ку́чити, чу, чиш, *гл.*—**кому́.** Надоѣдать кому, причинять непріятности. Вх. Зн. 31. Вх. Лем. 430.

Ку́чка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ку́ча.** 2) *мн.* **Ку́чки.** Еврейскій праздникъ кущей, а также и самыя устраиваемыя тогда кущи. *Було ж близько жидівського свята кучок.* Єв. I. VII. 2. *Горобці в очерет, а жиди в кучки.* Ном. № 903.

Ку́чма, ми, *ж.* 1) Шапка мѣховая мохнатая. Kolb. I. 43. Гол. Од. 19, 69. Вас. 156. *Благословіть, отче!—каже Василь, знявши кучму.* Федьк. *Він і по одежі щось не просте: татарська кучма насунулась йому на очі.* Стор. 2) Всклокоченная голова. **Ку́чму да́ти.** Причинить хлопоты, насмѣяться. *Хто в Бога віруе, ратуйте!.. А хто ж таку нам кучму дав?* Котл. Ен. Ум. **Ку́чомка.** Чуб. VII. 414.

Кучма́тий, а, е. Густой и всклокоченный (о мѣхѣ). Желех.

Ку́чомка, ки, *ж.* Ум. отъ **ку́чма.**

Кучопір, перу, *м.*=**Кажа́н.** Вх. Пч. I. 16.

Кучугу́ра, ри, *ж.* 1) Холмъ. *Дорога то спускалась у байраки, то обходила кудлаті кучугури.* К. ЧР. 91. Употребл. во мн. ч. обозначаетъ холмистую мѣстность. *На таких кучугурах сів, що ніхто не зайде, не зайде.* ЗОЮР. I. 108. 2) Куча. *Яка кучугура з'їдів,—хоч би на топливо брали.* Полт. г. *Кучугура й три оберемки (багато).* Ном. № 7687.

Куш! или **а куш!** *меж.* Крикъ, которымъ гонятъ овецъ. Kolb. I. 65.

Ку́шати, шаю, еш, *гл.*=**Куштувати.** Подольск. г. О. 1861. I. Слов.

Куши́рь, рю́, *м.* Водяная крапива. Ceratophillum demersum. *Сам Дашкович, забувши свою філософію, обома руками вибірав раки й рибу з жабуриння і куширу.* Левиц. Пов. 109. *Бодай тая річка куширем заросла.* Нп.

Куші́ль, лі, *ж.* То-же, что и **кошу́ля,** но употребляется только въ томъ значеніи, что и **покрасч** въ свадебномъ обрядѣ. „Дружко вноситъ рубашку молодой для изслѣдованія, приговаривая: *Старости, пани-старости! благословіть покрасу (или кушіль) в хату унести!*“. Мил. 124.

Ку́шка, ки, *ж.* 1) У косцевъ: родъ деревяннаго стакана, въ который вкладывается точильный брусокъ и **муса́к**—кусокъ отточенной стали; сосудъ этотъ имѣетъ **ву́хо,** которое затыкается за поясъ косца. Шух. I. 169, 307. Вх. Зн. 31. Въ Екатер. г. такъ называется ведро, въ которомъ лежитъ въ водѣ брусокъ. Мнж. 184. 2) Носъ (на бурсацкомъ жаргонѣ). *А ніс хиба кушка?—У нас кушкою зветься.* (Отвѣтъ бурсака). Св. Л. 49.

Кушни́рка и **кушні́рка, ки,** *ж.* 1) Промыселъ овчинниковъ, скорняковъ. 2) Жена скорняка. Желех.

Кушни́рня и **кушні́рня, ні,** *ж.* Мас-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

терская овчинника, скорняка. *Скрізь кидають ремейства, ба й плужки, мовчать кушнірні, воскобійні, ниви.* К. ПС. 111.

Кушни́рство и **кушні́рство**, **ва**, *с.* Скорнячество. Чигир. у. *Найпотрібніші для селян ремества підупали, як кушнірство, чимбарство, колесництво.* О. 1862. I. 52.

Кушни́рський и **кушні́рський**, **а**, **е**. Скорняческій. *Цехи: різницький, коновальський, кушнірський, ткацький, шаповальський.* Котл. Ен. III. 44. *Він і кушнірську роботу знає.* ЗОЮР. I. 48.

Кушни́рь, **ря́** и **кушні́р**, **ра́**, *м.* Овчинникъ, скорнякъ, мѣховщикъ. Вас. 153. *Зобачимось у кушніра на жертці.* Ном. № 1968. *Ідуть у двір, познімавши шапки, ніженські кушнирі.* К. ЧР. 214. *Він був кравець і кушнір.* Левиц. I. 101. *Кушнір чинить линтварі і смушки на кожухи.* О. 1862. I. 52.

Кушпела́, **ли́**, *ж.* 1) Пыль взбитая. *Піднялася страшенна кушпела. Вихор підхопив її.* Мир. ХРВ. 128. 2) Мятель, вьюга. *Була тоді кушпела велика,—сніг так зараз слід і замете.* Новомоск. у.

Кушпе́лити, **лю**, **лиш**, *гл.* 1) Пылить 2) Дымить. *А він як запале ту гаспидську цигарку та все кушпелить, усе кушпелить, усе смале.* Новомоск. у. Слов. Д. Эварн.

Кушпоті́ти, **чу́**, **ти́ш**, *гл.*=**Кушпелити 1**. *То не кушпела кушпотить, то татарва мчиться на наших.* Мир. ХРВ. 128.

Куште́льники, **ків**, *м. мн.* Мелкій лѣсъ съ полянами на низинахъ. Вас. 206.

Ку́штра, **ри**, *ж.* Всклокоченная голова. *Уп'явся руками в свою нечесану куштру. Посипалось волосся.* Мир. ХРВ. 234.

Куштува́ти, **ту́ю**, **єш**, *гл.* Пробовать, отвѣдывать. *Хто лихом жартує, той його куштує.* Ном. № 1968. **Куштува́ти борщі́ вся́кі.** Часто перемѣнять мѣсто жительства или должность. Полт.

Куштунок, **нку**, *м.* Проба; отвѣдываніе. *Оце сотня яблук на продаж, а одно дай на куштунок модім.* Харьк.

Кущ, **ща́**, *м.* 1) Кустъ. *Коло білої хатки червоніє рясне вишенне, чи високий кущ калини стріху підпірає.* МВ. I. 18. *Цвів кущ панської рожі.* Левиц. I. 23. *Тоді ляхи догадливі бували, усі по лісах, по кущах повтікали.* Макс. 2)=**Кущанка.** 3) Группа. *Трохи далі—на белебені—стоїть кущ вітряків, обвішавши крила.* О. 1862. IX. 61. Ум. **Ку́щик.** *А в городі... два кущики пижма.* Мет. 70. *І кущики вишукує травиці.* К. Іов. 88. *Бере баба грибки, коли дивиться—у кущику гніздечко.* Рудч. Ск. II. 32.

Кущанка, **ки**, *ж.* Небольшое стадо овецъ, часть **отари.** *Отара—це як багацько овець, а як трошки, так кущанка.* Черномор *Кущанка—малий шматок овечат.* О. 1862. V. Кух. 38.

Ку́щик, **ка**, *м.* Ум. отъ **кущ.**

Кущи́тися, **щу́ся**, **щи́шся**, *гл.* Куститься (о хлѣбѣ). Херс.

Кущува́тий, **а**, **е**. Кустистый. *Рідка пшениця, але ж кущувата за те.* Канев. у.

Куя́, **куї́**, *м.* Понура; брюзга, старый ворчунъ. Вх. Зн. 31.

Ку́ява, **ви**, *ж.* 1) Плохая старая хижина. Вх. Зн. 31. Отдаленное жилище. Желех. 2) Малоизвѣстная страна. Желех. 3) Крутой холмъ. Желех.

Куя́га, **ги**, *м.*=**Куя.** Вх. Зн. 31.

Кцьо! *меж.* Призывъ для козъ. *Козар гонить кози покликом: ці! ці! завертає їх: крьо-не! а накликує на них: кцьо-кцьо!* Шух. I. 211.

Кшталт, **ту**, *м.* Образъ, видъ, форма. **На кшталт, кшта́лтом (чого́).** На подобіе, на манеръ. *Почали козаки жити на лядський кшталт із великої роскоші.* К. ЧР. 32. *Ходили голі... на кшталт циган.* Котл. Ен. V. 37. *Викопаємо печеру кшталтом зімовника.* К. Бай. 112.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Л.

Ла́ба, би, *ж.* 1)=**Лапа**. *Медвідь лежит, догори лаби держит.* Грин. III. 504. 2) Ножки въ козлахъ и пр. См. **Ремісник.** Шух. I. 179, 257. Ум. **Ла́бка.**

Лаба́з, зу, *м.* Раст. Cirsium Erisithalis. Вх. Пч. I. 9.

Лаба́зник, ку, *м.* Раст. Spiraea Ulmaria. ЗЮЗО. I. 137.

Лабайда́к, ка, *м.*=**Лайдак?** *Чоловіче-лабайдаче, на що жінку продаєш?* Чуб. V. 621.

Лаба́йстер, стру, *м.* Алебастръ. Харьк.

Лаба́тий, а, е. Съ большими лапами. Желех.

Лабе́ти, тів, *ж. мн.* Лапы. К. XII. 11. *Попаде він* (мрець) *і Грицька в кістяки-лабети!* Г. Барв. 464. **Взя́ти в лабе́ти.** Взять въ ежовыя рукавицы. **Піймався, попався в лабе́ти.** Попался въ лапы. Ном. № 3923.

Лабза́, зи́, *м.* Попрошайка.

Лабзю́к, ка́, *м.* Попрошайка-мужчина.

Лабзю́кати, каю, еш, *гл.* Попрошайничать, выпрашивать. *Лабзюкати хліб під вікном.*

Лабзюкува́ти, кую, еш, *гл.*=**Лабзюкати.**

Лабзюкува́тися, ку́юся, ешся, *гл.* Заискивать, стараться войти въ милость.

Лабзю́чка, ки, *ж.* Женщина-попрошайка.

Лабири́нт, ту, *м.* Лабиринтъ. *Блукав... у лабиринті мрій без вороття.* К. ПС. 81.

Ла́бка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ла́ба**. 2) Ножка въ **сту́пі.** Шух. I. 161, 162. 3) Одинъ изъ двухъ столбиковъ, деревянныхъ или желѣзныхъ, поддерживающихъ на **при́пічку ко́мін** въ гуцульской печи. Шух. I. 95. 4) **Ку́реча ла́бка.** Раст. Lycopodium. Шух. I. 21.

Лабу́з, зу, *м.* 1) Стебли сорной травы. Желех. 2) Листки, покрывающіе початки кукурузы. Желех.

Лабу́ззя, зя, *с. соб.*=**Лабуз 1.**

Лабузі́ння, ня, *с. соб.* = **Лабуззя.** Черниг. у.

Лабу́знитися, нюся, нишся, *гл.* Поддѣлываться, подлазить, ласкаться, ухаживать. *Явдошка запала йому в око... Максим почав лабузнитись.* Мир. ХРВ. 164.

Лабу́рник, ка, *м.? Бач який лабурник: тут не хоче пастись, а на краще лізе* (про коня). Харьк. у.

Лабушта́н, ну, *м.* Раст. Aconitum Cammarum. Шух. I. 21.

Лабцюва́ти, цю́ю, еш, *гл.* Хватать въ лапы? Тащить? *Хоч старого, хоч малого,— всіх туди лабцюють.* (Чорт і смерть людей в пекло). КС. 1882. IV. 169.

Ла́ва, ви, *ж.* 1) Неподвижная скамья въ хатѣ вдоль стѣны. Вас. 194. *А ні печі, а ні лави.* Ном. № 1502. *Гість лави не засидить, ліжка не залежить.* Ном. № 11939. **Лягти́ на ла́ву.** Умереть (такъ какъ покойниковъ кладутъ, согласно обычаю, на **ла́ві**). **Положи́ти на ла́ву.** Хоронить. Отсюда проклятіе: **Щоб тебе́ положи́ли на ла́ву!** Желаю тебѣ смерти! Ном. № 3790; также божба: **А щоб мене́ до ве́чора на ла́ві положи́ли!** *(коли не так кажу, зроблю).* Ном. № 6762. **Ки́нути під ла́ву.** Пренебречь, забросить. *Вони свою славу кинули під лаву.* Ном. № 761. *Поглузують, покепкують та й кинуть під лаву.* Шевч. 123. 2) Узенькій мостикъ, бревно, переброшенное черезъ воду для перехода. Угор. Желех. 3) Рядъ, шеренга (людей, предметовъ). *Повернувся козак Нечай од брами до брами, а поставив вражих ляхів у чотирі лави. Ой не вспів же та Нечаєнко на коника спасти, ой як став панів, гей як став ляхів у дві лави класти.—Пашня в полі як лава.* Ном. № 10159. *А в нашого пана пшениця як лава.* Грин. III. 133. **Іти́ ла́вою.** Идти ря-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дами; идти сплошной массой. *От, позакручувавши уси, і йдуть лавою.* Кв. І. 147. **Става́ти ла́вою.** Строиться, выстраиваться въ рядъ. *У дві лави задніпрянці з москалями стали.* Шевч. 574. 4) Рядъ рыболовныхъ сѣтей, поставленныхъ непрерывной стѣной. Браун. 12. 5) Гряда въ рѣчномъ порогѣ. *Кодацький поріг появився... ввесь білий, вкритий піною та бризками. Байдак загув і полетів з лави на лаву рівно, як стріла. В одну мить його перенесло через поріг.* Левиц. Пов. 351. 6) Часть снаряда **лиси́ці** (см.). Вас. 164. 7) Коллегія судей въ старомъ малорусскомъ городскомъ судѣ. 8) Родъ карточной игры. КС. 1887. VI. 471. *Які ж були до карт охочі... гуляли часто до півночі, в ніска, в пари, у лави, в жут.* Котл. Ен. III. 9. Ум. **Ла́вка, ла́вонька, ла́вочка.** *Бідному Савці нема долі ні на печі, ні на лавці.* Ном. 1734. *І жив—не любила, і вмер—не тужила, і на лавці лежить, і не буду тужить.* Ном. № 8331. *Ой привезли Бондарівну до нової хати, положили на лавонці, стали убірати.* Чуб. V. 427. *Не встиг дячок-неборачок на лавочку сісти,—лихо несе шмаровоза ну вечерю їсти.* Чуб. V. 673.

Лаверджéт, та, *м.*=**Леверже́т.** Харьк.

Ла́виця, ці, *ж.* 1)=**Лава 1.** *Я його кладу на полицю, а він паде на лавицю.* Ном. № 13072. Въ гуцульской **ста́ї** служитъ постелью. Шух. I. 187. У гончаровъ къ ней прикрѣпленъ гончарный кругъ, на ней лежитъ глина, стоятъ **жо́рна** и пр. Шух. I. 260—262. 2)—**сена́торська.** Сенатъ, собраніе сената. *Кати сидять на лавицях в сенаті.* К. ЦН. 208. 3) Подставки для **веретінника.** Шух. I. 149. Ум. **Ла́вичка.** *Усядь, брате, на лавичку, сьорбай добру наливочку.* Гол. I. 209.

Ла́вка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ла́ва.** 2) Доска въ ткацкомъ станкѣ, на которой сидитъ ткачиха. Константиногр. у. 3) Ткацкій снарядъ для вязанія **начи́ння,** то-же, что и **стіле́ць** (см.) Константиногр. у. 4) Одинъ изъ двухъ гладкихъ продолговатыхъ кусочковъ дерева, находящихся внутри **лавча́стого замка́** (см.), посредствомъ которыхъ происходитъ замыканіе. Шух. I. 9. 5) *мн.* **Ла́вки.** Длинный рубанокъ. Шух. I. 87, 249. 6) Лавка (торговая),—заимств. изъ великорусскаго. *Міщане, що ла́вки в місті тримали, а тепер чи й лавки́ у хаті є* (т. е. обѣднѣли). Ном. № 10562.

Ла́вник, ка, *м.* 1) Членъ стараго городского малорусскаго суда. К. ЦН. IV. 1. 2) Въ цеховомъ братствѣ (на Волыни): низшее должностное лицо цеха, исполняющее второстепенныя обязанности, возлагаемыя на нихъ цехмистромъ. КС. 1890. VII. 92.

Лавниківство, ва, *с.* Должность **ла́вника.**

Ла́вничка, ки, *ж.* То-же въ женскомъ цехѣ, что **ла́вник 2** въ мужскомъ. КС. 1890. VII. 92.

Ла́вонька, ки, *ж.* Ум. отъ **лава.**

Ла́вочка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **лава.** 2) Дощечка, по которой вползаютъ въ улей пчелы.

Ла́вр, ра, *м.* Лавръ, Laurus nobilis (дерево). Желех.

Ла́врик, ка, *м.*=**Равлик.** Желех.

Лавро́вий, а, е. Лавровый. Желех.

Лаву́та, ти, *м.* Дуракъ, глупецъ. Вх. Зн. 31.

Лавча́стий замо́к. Въ гуцульскихъ хатахъ одинъ изъ двухъ родовъ деревянныхъ замковъ, которыми запираются входныя двери; называется также **сліпи́й. Лавчєстий замо́к** состоитъ изъ **одві́рника, за́сува** и **зубча́стого ключа́. Одві́рник** прибитъ **до одві́рок,** сквозь него проходитъ **за́сув** съ двумя отверстіями **(ґа́рами);** въ **одві́рнику** находятся **лавки́,** гладкіе продолговатые куски твердаго дерева, силою своей тяжести падающіе в **ґа́ри,** чѣмъ и производится запираніе; при помощи **зубчєстого ключа́** эти **лавки́** поднимаются, **за́сув** получаетъ возможность передвинуться и отпереть дверь. Шух. I. 93.

Лавчи́на, ни, *ж.*=**Лава 1** (но плохая). Желех.

Лаганéць, нця́, *м.* Родъ кружки, деревяннаго сосуда съ обручами. Желех.

Лаганóк, нка́, *м.* Боченокъ изъ выдолбленнаго деревяннаго пня. Харьк.

Ла́герь, геря, гря, *м.* Лагерь. *Максим козак Залізняк з лагря виїзжає, перед донськими козаками він страху не має.* Нп.

Ла́гід, году, *м.* Употребл. какъ нарѣчіе: **ла́годом,** ум. **ла́годиком, ла́годком.** Кротко, мягко, ласково, миролюбиво. *Навчає лагодом.* Ном. № 9288. *Як набігли на мене, як зачали лаяться!.. Я дивлюсь, що непереливки,—давай біля їх лагодком, лагодком,—утихомирилися.* Лебед. у. *Вона боїться чоловіка та так коло його лагодком.* Черк. у.

Ла́гідний, а, е. Кроткій, мягкій, тихій, нѣжный. *Щастя, що Господь йому*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

послав за його добру лагідну вдачу. Г. Барв. 148. Ум. **Лагіднéнький.**

Лáгі́дність, ности, *ж.* Кротость, мягкость душевная, миролюбіе. *Чого ви хочете? Чи з лозиною прийти мені до вас, чи з любов'ю і духом лагідности?* Св. пис. І. Коринѳ. IV. 21.

Лáгідно, *нар.* Мирно, кротко, тихо, мягко, дружелюбно; нѣжно. *Через що коти грызуться з собаками і... не живуть лагідно?* Грин. І. 7. *Покірно вклонився... і відказав лагідно.* Г. Барв. 333.

Лáгода, ди, *ж.* Кротость, мягкость душевная; согласіе, миролюбивыя отношенія. *Вони робили... мечем та кулаччем, а ми—пером та лагодою.* К. ХП. 134.

Лáгоджіння, ня, *с.*=**Лагодіння.**

Лáгодиком. См. **Лагід.**

Лáгодити, джу, дить, *гл.* 1) Готовить, приготовлять. *Іди лишень полуднувать лагодь.* Шевч. 241. *За панича лагодила, за немила дала.* Гол. 2) Починять, исправлять, приводить въ надлежащій видъ. *Лагодили самопали, ратища стругали.* Шевч. *Що ви лагодите чересла та лемеші? Лагодьте лучче батьківські списи, бо буде хутко усім робота.* К. ЧР. 194. *Я її чоловікові колись і чоботи лагодив.* Г. Барв. 301. 3) Снаряжать. *По вашій оборі сам Господь ходить, ой ходить, ходить та все лагодить: лагодить воли й по три плуги, бички-третячки та й по чотирі.* Чуб. III. 346. 4) Улаживать миролюбиво, уговаривать; укрощать, смягчать. *Лагодить сварку. Ліки трохи лагодять біль.*

Лáгодитися, джуся, дишся, *гл.* 1) Собираться, готовиться. *А я оце лагодився до вас іти.* Кобел. у. *Почали лагодитись, зарані виїхали.* МВ. II. 94. *Парубки лагодяться у танець.* Федьк. 2) Починяться. 3) Мириться. *Лагодимось, нівроку, як кіт з собакою.*

Лáгоджіння, ня, *с.*=**Лагодіння.**

Лáгодіння, ня, *с.* 1) Сборы, приготовленія. *Не така дорога, як лагодіння.* Кобел. у. 2) Починка. 3) Улаживаніе, умиротвореніе.

Лáгодливий, а, е. Сговорчивый, миролюбивый. Харьк.

Лáго́дний, а, е=**Лагідний.** *Будь лагодним, будеш і Богу угодним.* Ном. № 4425.

Лáгодком, лáгодом. См. **Лагід.**

Лагоми́на, ни, *ж.* Лакомство. *А на трьох* (хурах), *самих великих, всякі лагомини: сливи вагові, родзинки, фиґи та маслини.* Мкр. Н. 31. *Везли з собою лагомини: оливу, мило, риж, маслини.* Котл. Ен. IV. 66. Ум. **Лагоми́нка.** *Книші, вареники і всякі лагоминки.* Греб. 383.

Лагоми́нець, нця, *м.* Лакомка, сластолюбецъ. См. **Лигоми́нець.**

Лагоми́нка, ки, *ж.* Ум. отъ **лагоми́на.**

Лагу́зка, ки, *ж.*=**Галузка.** *І лагузки не випросиш.* Черк. у.

Лагу́н, на́, *м.*=**Мазниця** (чумацкая для запасного дегтя).

Лаґу́н, на́, *м.* Стволъ дерева въ **нако́ті.** НВолын. у. См. **Накіт.**

Лад, ду́, *м.* 1) Порядокъ, устройство, строй. *У полі-полі військо стояло, військо стояло, ладу не знало.* Маркев. 26. *Пропаде шкапина, то й той лад у хазяйстві погасне, що й був.* Грин. II. 208. *За діло новим ладом узятись.* О. 1861. IX. 181. **В оди́н лад.** Подъ одну стать. Константиногр. у. **Ні ладу́, ні по́ладу нема́.** Нѣтъ никакого порядка. Ном. № 6653. **Зроби́ти лад.** Привести въ порядокъ. Желех. **Через лад.** Черезчуръ, чрезмѣрно. *Черз лад уже брешеш.* Ном. № 6872. **Став на лад.** Достигъ извѣстной прочности своего положенія. Ном. № 4920. **Без ладу́ живе́.** Безпорядочно живетъ. Въ рядѣ выраженій употребляется въ смыслѣ: толкъ, смыслъ. **Чи бу́де з сьо́го яки́й лад?** Выйдетъ-ли изъ этого толкъ? *З одкладу не буде ладу.* Ном. № 11006. **Без ладу́.** Безъ толку, некстати, глупо. *Вбовтнувся в річ без ладу.* Ном. № 3155. **В лад.** Кстати, умѣстно. *Дурень багатий, та й слово його в лад.* Ном. № 1428. *Коли наше не в лад, то ми з своїм назад.* Ном. № 4597. **До-ладу́.** а) Кстати, толково, умно, умѣстно. *Хто каже до-ладу, то ухо наставляй, а хоч і без ладу, то й тож не затикай.* Ном. №. 6119. *Іти хиба до вас в наймі? чи до-ладу буде?* Шевч. 449. *Говорила небіжка до самої смерти, а все не до-ладу.* Ном. № 1506. б) Какъ слѣдуетъ, хорошо. *В такій воді, а ні випереш до-ладу сорочки, а ні звариш страви.* Дещо. 88. **Ладо́м.** Толкомъ. *Та ви ладом кажіть!* Ном. № 2717. 2) Обычай, общепринятыя правила приличія. *Ми, хліборобы,—ніколи і в голову пошкрібатись,—не знаєм світові ладу.* Св. Л. 82, 83. *Щоб оце вигадувати* (нові убрання),—*почала мати,—то воліла дати б ті гроші на молитви.—Ет, що ви знаєте!—грімнула Мася... Коли не знаєте світові ладу, то не мішайтесь.* Св. Л. 113. 3) Распоряженіе. *То Хмельницький листи читає, до козаків словами промовляє: „Гей стійте, діти,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ладу ждіте!". Дума. 4) Ладъ, взаимное согласіе. *Живіть, дітки, в ладу та не забувайте батька!* Полт. г. **Ладо́м=Лагодом.** *Ладом усе можна.* Ном. № 3303. 5) Стройность, ладъ; тактъ. **Співа́ють в лад.** Поютъ стройно. Шевч. *О, бодай вас! Що то літа! ні вже не до-ладу... Минулося!..* (время танцевъ). Шевч. 244. 6) Образъ, способъ. *Таким ладом се зроблено.* **Нехай іде́ свої́м ладо́м.** Пусть дѣлаетъ по своему. Ном. № 5299. **На всі лади́.** Всячески. *Кесаря хвалили на всі лади, що аж остило.* Шевч. 607.

Ла́да, ди, *ж* Названіе существа, подъ которымъ разумѣютъ древне-славянскую богиню. *В веснянках співають про матір Ладу: „Благослови, мати, ой мати Лада, мати, весну закликати".* Левиц. Світ. 7.

Ла́дан, ну, *м.* Ладонъ. *Чорт ладану боїться.* Ном. № 197. **На ла́дан ди́хати.** Быть близкимъ къ смерти. Ном. № 8222. Ум. **Ладане́ць.** *Купила свічечку, ладанцю, прийшла додому та й накадила у хаті.* Мнж. 104.

Ладани́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Курить ладономъ. Александр. у. *—А що, купила тютюну?—Та ні,—каже* (жінка),*—купила свічечку та ладанцю, та оце і наладанила трошки.—Ладанила, ладанила! Ладанила б тебе лиха година! Завтра годовий празник, а тютюну ні в зуб!* Мнж. 104.

Ладе́н, дна́, не́. Готовъ. *Я й Богом ладен побожитись, що цього не пам'ятаю.* Грин. II. 178. *О, та ти ладен лежати, нічого не роблячи.* Лебед. у. *Ладен не знати що дати, аби мені не робити оцього.* Черк. у. **Я вже тепе́р ладе́н.** Я ужъ наѣлся, ужъ не голоденъ. Желех.

Ладе́нний млин. Мельница на плоту.

Ла́дити, джу, дить, *гл.*=**Лагодити 1** и **2**. 1) *На вдовина сина шибеницю ладять.* Чуб. *Неня з кухарками ладять страву.* Федьк. 2) *Ой зацвіла калинонька в лузі, вломилася поліченька в плузі. Ой чи мені поліченьку ладити, чи до дівчини на зальоти іти?* Чуб. V. 377.

Ла́дитися, джуся, дишся, *гл.* 1)=**Лагодитися 1**. *Умірать ладься.* Ном. № 10128. *Став пан у дорогу ладитись.* МВ. I. 46. 2)=**Лагодитися 2.** 3) *безл.* Спориться. *Як не ладиться, то й у печі не горіться.* Ном. № 1700.

Ла́ді, нескл. дѣтск.=**Ладки**. *Ладі, ладусі, а де були?—В бабусі.* Чуб. III. 106.

Ладівни́ця, ці, *ж.* Патронташъ. *У ладівниці ні однісінького набою.* Мет. 444.

Ла́дка, ки, *ж.* 1) Оладья. *Млинець ладку посватав.* ЗОЮР. II. 27. 2) Преимущественно во мн. Ладонь, ладоша. (Дѣтск. слово). **Плеска́ти у ла́дки.** Бить въ ладоши. *Сидить баба на березі, ладками сплеснула.* Чуб. V. 845. *Ладки, ладки, а де були?—В бабки.* Ном. № 9264. Ум. **Ла́доньки, ла́дочки, ладо́шки, ладу́сі, ладу́сеньки, ладу́сики.** *А в ніженьки—ходусеньки, а в рученьки—ладусеньки.* Мет. 2. *Ладки-ладусі, а де були?—В бабусі.* Ном. № 9264.

Ла́дканка, ки, *ж.* Свадебная пѣсня.

Ла́дкання, ня, *с.* Свадебное пѣніе, а также и самыя свадебныя пѣсни. Гол.

Ла́дкати, каю, еш, *гл.* Пѣть свадебныя пѣсни. Вх. Зн. 31. *Не все то правда, що на весіллі ладкають.* Ном. № 6823.

Ладна́ти, на́ю, еш, *гл* 1) Ладить, жить въ мирѣ, въ согласіи. *Він з братом ладнає.* 2) Договаривать. *Пішов майстрів ладнати.* 3) Готовить, приготовлять, снаряжать. *Ладнайте вози, пора їхати.* 4) Поправлять. *Діти розмовляли спокійно проміж себе, часом ладнаючи Галі або одній квітки.* Г. Барв. 127. 5) Исправлять, починять. *Ци мені тую полицю ладнати?* Гол. III. 163. 6) Улаживать. *Поки в Солодьках ладнали діло проти Тимохи, в Кам'янці друге склалось.* Св. Л. 290. 7) Соглашать, примирять. *Як його ладнати чорне з білим?* 8) Прилаживать, уставлять, ставить. *Митро коні ладнав до ясел.* Св. Л. 76.

Ладна́тися, на́юся, ється, *гл.* 1) Собираться, снаряжаться, готовиться. *Прокіп ладнається в дорогу.* 2)—**з ким.** Условливаться, сговариваться. Харьк.

Ла́дний, а, е. 1) Согласный. 2) Красивый. *Ладна баба без єдваба.* Ном. № 7516. *Прибігаю до криниці,—беруть воду молодиці,—беруть воду, дають пити, не жаль ладну зачепити.* Чуб. V. 143. *Лужко ж моє ладне, мальоване.* Чуб. V. 12. **Вона́ йому́ ла́дна.** Она ему нравится. *Най він любить, а його жадна, най тота зрадить, котра му ладна.* Чуб. V. 16. 3) Порядочный, взрослый. *Він уже ладний парубіка був, як узяли в москалі.* 4) Свѣжій, доброкачественный. *Гуцульський кінь стає при достатній паші, ладній і здоровій воді сильний, живий.* Шух. I. 78. Ум. **Ладне́нький.**

Ла́дність, ности, *ж.* Миловидность, благообразность, красота. *Довідався о ладности і о її цноті.* Чуб. V. 426.

Ла́дно, *нар.* 1) Въ согласіи, въ ладу. 2) Красиво. 3) Хорошо. *Оце ладно! три пани, едні питани: котрий успіє, той і*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

штани надіне. Ном. № 1180. *Ладно марш виграваб.* Гол. III. 110. Ум. **Ладне́нько.** *Сідай на мене* (коня) *ладненько.* Мнж. 34.

Ла́до, да, *об.* Любовное названіе одного изъ любящихся или одного изъ супруговъ (въ поэзіи). *—Царівно, мостіте мости, ладо моє, мостіте мости!—Царенку, вже й помостили, ладо мое, вже й помостили!* Чуб. III. 83. *Вітрило, вітре мій єдиний!.. На князя, ладо моє миле, ти ханові метаєш стріли?* Шевч. 643. *Загинув ладо,—я загину!* Шевч. 644.

Ладо́жник, ку, *м.* Бодяга, Spongilla. Мнж. 184.

Ладо́м. См. **Лад.**

Ла́доньки, ла́дочки, ладо́шки. Ум. отъ **ла́дки.**

Ладува́ння, ня, *с.* Нагрузка.

Ладува́ти, ду́ю, еш, *гл.* 1) Грузить, нагружать. 2) Заряжать. Галиц. 3)=**Ладна́ти.** Вх. Зн.

Ладува́тися, ду́юся, ешся, *гл.* Грузиться, нагружаться.

Ладу́н, на́, *м.* Вьюкъ? (Хазяїн каравана) *одв'язав ладун од трока, відро оливи наточив.* Мкр. Г. 40.

Ладу́нка, ки, *ж.*=**Ладівниця.** *Як надів ладунку, то взяв і чортову думку.* Ном. № 974. Ум. **Ладу́ночка.**

Ладу́сеньки, ладу́сики, ладу́сі, *ж.* Ум. отъ **ладки.**

Ла́дянка, ки, *ж.* Часть **повісма,** горсть льна или конопли. Желех.

Лаз, зу, *м.* 1) Преимущ. во мн. ч. Лазаніе. *Минулись мої ходи через огороди; минулися мої лази через перелази.* ЮР. Збор. Петренко. 49. 2) Лѣсной проходъ звѣрей. 3) Лѣсная поляна. Желех. 4) *мн.* Нарѣзки полей, участки. Ум. **Лазо́к.** Желех.

Ла́зенька, ки, *ж.* Ум. отъ **лазня.**

Ла́зити, ла́жу, зиш, *гл.* 1) Лазить, ползать. *Лазять діти у запічку голодні і голі.* Шевч. 532. *Лазарь, що по печі лазив.* Ном. № 4075. *По кавуну мухи лазили. Гадина лазила.* 2) Взбираться, взлѣзать, лазить. *На похиле дерево і кози лазять.* Ном. № 4075. *Люде лазили і на такі гори, що верстов шість або сім заввишки.* Дещо. 18. 3) Лазить, лѣзть, перелѣзать. *Наладив дід хижку для бабки: то лазили кішки, а то й собаки стали лазити.* Ном. № 7580. *Через плоти лазив.* Чуб. V. 79.

Лази́вка, ки, *ж.* Родъ гриба, растущаго на **лазу́** (лѣсной полянѣ). Желех.

Ла́зіння, ня, *с.* Ползаніе. Ном. № 975.

Лазни́к, ка, *м.* Банщикъ. *Ви, грубники, ви лазники, ви винники, ви броварники, годі вам у винницях горілок курити, по лазнях лазень топити.* Лукаш.

Лазни́ця, ці, *ж.* Банщица. Ум. **Лазни́чка.**

Ла́зній, я, є. Въ выраженіи: **Ла́зня піч.** Та часть печи, на которой просушиваютъ зерно, а зимою спятъ. Кіев. у.

Лазню́к, ка, *м.*=**Лазник.**

Ла́зня, ні, *ж.* 1) Баня. *Лазня в калу стоїть та людей миє.* Ном. № 11285. *Гаряче як у лазні.* Ном. № 14038. 2) Низенькая хижина съ маленькимъ входомъ, куда можно только пролѣзть. *Хата—так неначе лазня.—Що ж се – лазня?—Кажуть, що є такі дикі люде, що у їх у землянках, чи в курінцях нема дверей, а дірка, і туди лазять рачки. Оце тобі й буде лазня.* Кіев. у. 3) Яма для сохраненія хлѣба въ зернѣ. Ум. **Ла́зенька.** *Пристав нові дверці до старої лазеньки.* Ном. № 13296.

Лазови́й, а́, е́. Лазове́ сі́но. Сѣно снятое съ **ла́зу,** лѣсной поляны. Желех.

Лазо́к, зка́, *м.* 1) Грузило металлическое на сѣтяхъ. Лебед. у. 2) Ум. отъ **лаз.**

Лазу́н, на́, *м.* Хорошо лазящій по деревьямъ. Желех. Ум. **Лазуне́ць.** Пирят. у.

Лазу́нка, ки, *ж.*=**Варяниця.** *Лазунки—ті ж варениці.* Ном. № 975. *На мнишки ладунки, на вареници лазунки.* Ном. № 975.

Лазуря́ка, ки, *м.* Лѣсной разбойникъ? *Були ще лазуряки, грабили, убивали, оббірали гроші і ховали їх у лісі, на степу... сами тож де небудь пропадали в розбоях, а гроші оставались.* ХС. IV. 9.

Лаї́стий, а, е. Черный (объ овцахъ и ихъ шерсти). Желех. Ум. **Лаї́стенький.** *А все баранці лаїстенькі, лаїстенькі, крутороїї.* Гол. II. 16.

I. Лай, ла́ю, *м.* Брань. *Не купуй лаю.* Ном. № 1671.

II. Лай, ла́ю, *м.*=**Ла́я.** Вх. Зн.

Лайда́к, ка́, *м.* Бездѣльникъ, мерзавецъ. *Дала мене моя мати за лайдака, розійдеться худобонька хоть бы яка.* Чуб. V. 210.

Лайда́чка, ки, *ж.* Бездѣльница, мерзавка.

Ла́йка, ки, *ж.* Брань, ругань. *Лайка не бійка.* Ном. № 3807. *Не було між ними не тільки бійки, та й ніякої лайки.* Кв. I. 4.

Лайла́к, ка́, *м.*=**Кизяк.** *Кінські лайлаки.* Драг. 54.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лайли́вий, а, е. 1) Бранный. *Дух вискочив в словах лайливих.* Котл. Ен. VI. 41. 2) Любящій ругаться, бранчивый. *Там—ратуй Боже—який пан лайливий!* Харьк.

Лайно́, **на́**, *с.* Калъ, пометъ, навозъ. *Але з тебе й зух, зараз і осів, як лайно.* Подольск. г.

Лайну́ти, **ну́**, **не́ш**, *гл.* Ругнуть. *Либонь уже десяте літо, як людям дав я „Кобзаря", а їм неначе рот зашито: ніхто й не гавкне, не лайне, неначе й не було мене.* Шевч. 580.

Лайня́к, **ка́**, *м.* 1)=**Лайлак**. Харьк. 2)=**Лайняр**. Вх. Лем. 431.

Лайня́р, **ра**, *м.* Навозный жукъ. Geotrupes stercorarius. Вх. Уг. 249.

Лайта́н, **на**, *м.* Исторч. **лейтар**. *Ой як крикнув проклятий Мазепа на свої лайтани: возьмить Палія Семена та забийте в кайдани.* О. 1862. VIII.

Лайтук, **ка**, *м.* Молодой козленокъ. Одесск. у.

Лак, **ку**, *м.* Лакъ. *Чорні кучері блищали проти заходу сонця як наведені лаком.* Левиц. I. 262.

Лаке́й, **ке́я**, *м.* Лакей. *Лакеїв гарних і моторних багацько дуже щось було.* Котл. Ен.

Лаке́йка, **ки**, *ж.* Жена лакея.

Лаке́йський, а, е Лакейскій.

Лакейча́, **ча́ти**, *с.* Дитя лакея.

Лакейчу́к, **ка́**, *м.* Лакей, лакей-мальчикъ. *Його* (хлоп'я) *взято за лакейчука до молодого пана.* Мир. ХРВ. 201.

Лаке́рда, **ди**, *ж.* Порода морской рыбы. Левиц.

Лакеюва́ти, **ю́ю**, **єш**, *гл.* Служить лакеемъ.

Лакеюва́тий, а, е. Съ лакейской душой. *Людці лукаві, лакеювати.* Хата. XVIII.

Лаки́за, **зи**, *м.* Лакей (презрительно). Ум. **Лаки́зка**. *Будка проїхала оттам шестериком... і лакизка ззаду куняв.* Сим. 203.

Ла́кітка, **ки**, *ж.* Лакомство, сласти.

Лако́ваний, а, е. Лакированный. Херс. у.

Лакода́н, **на**, *м.* Въ загадкѣ: горшокъ печной. *Був собі пан лакодан, ввесь світ годував.* Ном. стр. 301. № 389.

Лако́мий, а, е. 1) Соблазнительный, заманчивый. *Гроші—лакома річ.* Ном. № 1374. 2) Алчный, жадный. *Ви лакомі на чужі гроші.* НВолын. у.

Лакоми́на, **ни**, *ж.* Лакомство, лакомый кусочекъ. *Там лакомини разні їли, буханчики пшеничні білі.* Котл. Ен. II. 19.

Лако́мити, **млю**, **миш**, *гл.* Кормить лакомствами.

Лако́митися, **млюся**, **мишся**, *гл.* Жадничать, соблазняться чѣмъ. *Не лакомся, Грицю, на дурницю, бо дурниця тебе зрадить, що й воріжка не порадить.* Ном. № 10805.

Лако́мо, *нар.* 1) Соблазнительно, заманчиво. 2) Алчно, жадно. 3) Усердно. *Підважуй дрючком лакомо (лакоміш).* Черк. у.

Лако́мство, **ва**, *с.* 1) Лакомство, чревоугодіе. 2) Утѣхи, чувственныя наслажденія. *Потурчився, побусурменився для панства великого, для лакомства нещасного.* Дума. 3) Алчность, жадность.

Ла́костки, **ків**, *мн.* Лакомства.

Лакува́ти, **ку́ю**, **єш**, *гл.* Лакировать. Херс. у.

Лаку́за, **зи**, *м.*=**Лакиза**. *Оцей мій муж... а цей—показує на того лакея—цей пройдисвіт, лакуза.* Рудч. Ск. I. 128. Ум. **Лаку́зка**.

Лаку́зитись, **жуся**, **зишся**, *гл.* Подлѣзываться, подлаживаться. Мнж. 184.

Лаку́зка, **ки**, *м.* Ум. отъ **лакуза**.

Лала, *меж.* ? *Лала, лала! мате била та вигнала з хати.* Мил. 64.

Ла́маний, а, е. Ломаный, переломленный. Харьк. *Назбірали останків ламаного* (хліба) *сім кошиків.* Єв. Мр. III. 8.

Ламани́на, **ни**, *ж.* Ревматизмъ, простудная ломота. Вх. Уг. 249.

Ламани́ця, **ці**, *ж.* = **Ламанка**. Вх. Лем. 431.

Ла́манка, **ки**, *ж.* = **Терниця**. Шух. I. 147.

Лама́ння, **ня**, *с.* 1) Ломъ, разломъ, ломаніе, разламываніе. 2) Нарушеніе, несоблюденіе. *І в ламанні свого слова попадуться нечестиві.* К. Псалт. 135. 3) Ломота. *Ламаня ма в кістю.* Вх. Уг. 249.

Ламанці́, **ці́в**, *мн.*=**Шулики 1**.

Ла́мань, **ні**, *ж.* Валежникъ, лѣсные обломки. *Поїде та ламані крадькома назбірає.* Черк. у.

Лама́ти, **ма́ю**, **єш**, *гл.* 1) Ломать, ломить, преломлять. *Бог ламав, та й нам давав.* Ном. № 12280. *Гамалія по Скутарі, по пеклу гуляє, сам хурдигу розбиває, кайдани ламає.* Шевч. 59. *Вітер в гаї нагинає лозу і тополю, лама дуба, котить полем перекотиполе.* Шевч. 232. *Узявши ж п'ять хлібів та дві риби і поглянувши на небо, благословив їх і ламав, і давав ученикам класти перед народом.* Єв.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Л. IX. 16. *Взявши Ісус хліб і поблагословивши, ламав і давав їм і рече: прийміть, їжте: се єсть тіло моє.* Єв. Мр. XIV. 22. 2) Размывать (о водѣ). *Ворскла—річка невеличка, береги ламає.* Ном. № 731. 3) Нарушать; не сдерживать слова. *Не ламав я Божого закону.* К. Іов. 14. *Не то ламле суботу, а ще й отцем своїм зве Бога.* Єв. І. V. 18. *Хто ламає слово, той віру ламає.* Ном. № 7423. 4)—**коно́плі.** Бить коноплю при обработкѣ ея. Сумск. у. 5)—**язи́к.** Коверкать рѣчь, слова. *Ламаючи язик на татарський штиб.* Ном. № 13391.

Лама́тися, ма́ються, ешся, *гл.* 1) Ломаться, разламываться, переламываться. *Віз ламається—чумак ума набірається.* Ном. № 10462. *Хліб чогось не ламається.* У Котл.: *Все зараз ламнеться і гнеться.* Ен. IV. 26. 2) Преломляться (о лучахъ). *В воді світ ламається.* Ком. II. 39.

Ламки́й, а́, е́. Ломкій. Харьк.

Лампа́да, ди, *ж.* Лампада. *Перед Пречистою горить лампада уночі.* Шевч. 555. Ум. **Лампа́дка.** Стор. Оп. II. 110.

Лампаш, ша, *м.*=**Ліхтарня 1.** Вх. Уг. 249.

Ламу́чий, а, е.=**Ламки́й.** *Осика ламуче дерево.* Міусск. окр.

Лан, ну, *м.* 1) Мѣра пахатной земли отъ 10 до 30 десятинъ приблизительно. *Дарує тобі два лани жита.* Чуб. III. 370. 2) Поле, нива. *Ходім на лан жито жати.* Шевч. *Тихесенько вітер віє, степи лани мріють.* Шевч. 219. **Со́нце на лану́.** Солнце на горизонтѣ, на заходѣ. *Вже сонечко на лану, я додому полину.* Чуб. III. 248. Ум. **Лано́к.**

Ла́нва, ви, *ж.* Желѣзо или веревка, которыми **стельва́га** прикрѣпляется къ оси. Кіев. г. *Погана була їзда: то посторонок урветься, і вони стануть, ув'язують; а тільки рушать, як, дивись, орчик відірвався, або ланва спала.* Св. Л. 74. Также Чуб. VII. 405. См. **Стельва́га.**

Ла́нець, нця, *м.* Оборванецъ, оборвышъ, голякъ, сорванецъ. *Забравши деяких троянців, осмалених як гиря ланців, п'ятами з Troї накивав.* Котл. Ен. I. 5. *Ой, мати моя старая, за що ти мене скарала, за ланця мене оддала?* Мет. 263. Ув. **Ланцю́га.** *Ланцюга що дня п'є, прийде додому, мене б'є.* Мет. 263.

Ланина, ни, *ж.* Поле, нива. *Туман, туман по ланині, широкий лист на калині.* Лукаш. 129.

Ла́нка, ки, *ж.* 1) Звено. 2) Низка монистъ. Вх. Зн. 31. 3) Каждая изъ ямокъ въ землѣ, по которымъ катаютъ мячъ въ дѣтской игрѣ того-же имени. Ив. 34.

Лановé, во́го, *с.* Подать съ пахатной земли. *Та щоб дожать до лановго, ще копу дожинать пішла.* Шевч.

Лановй́й, а́, е́. 1) Поземельный. 2) *м.* Надсмотрщикъ за полевыми работами. *А потім янята приснились у житі; лановий біжить та б'є мене добре і ніби, проклятий, свитину здирає.* Шевч. 564. *Дівчата на лузі гребли... Найкращая з всього села, давненько вже у яр пішла, узявши глечик, та й не має; а лановий і не шукає, мов і не бачить.* Шевч. 454. 3) Полевой сторожъ. *Тпрру!—став жид під коливоротом. Лановий, постигнуючи, виліз з куріня ворота відчиняти.* Св. Л. 309.

Лано́к, нка́, *м.* Ум. отъ **лан.**

Ла́нтух, ха, *м.* 1) Большое рядно, употребляющееся для ссыпки въ него хлѣбныхъ зеренъ. 2) Большой мѣшокъ. *Де можна лантух, там торби не треба.* Ном. № 1370. Ум. **Лантушо́к.** Ув. **Лантуши́ще.**

Лантухова́тий, а, е. Мѣшковатый, неповоротливый. *Ото ще Андрій лантуховатий!* Черк. у.

Лантухо́вий, а, е. Относящійся къ **ла́нтуху.**

Лантуши́на, ни, *ж.* Плохой **ла́нтух.**

Лантуши́ще, ща, *м.* Ув. отъ **ла́нтух.**

Ла́нтушка, ки, *ж.* Неповоротливая, мѣшковатая женщина. Харьк.

Лантушо́к, шка́, *м.* Ум. отъ **ла́нтух.**

Ланц, ца, *м.*=**Ланцюг.** Шух. I, 181, 253.

Ланцюва́ти, цю́ю, єш, *гл.*—**рі́ку́.** Перегораживать рѣку двумя рядами камней, сближающимися въ направленіи теченія воды, образуя уголъ, вершина котораго не закончена,—въ этомъ отверстіи ставятъ сѣть или иной снарядъ для рыбной ловли. Вх. Зн. 31.

Ланцю́г, га́, *м.* Цѣпь. *Біда за біду чіпляється, як у ланцузі кільце за кільце.* Ном. № 2164. *Ланцюгами за поперек втрое буду тебе* (невольника) *брати.* Дума. *Несе з України аж у Сібір ланцюг-пута.* Шевч. 455. *Не рвися, як собака на ланцюзі.* Ном. № 3162. *Назад рученьки зв'язали, в ланцюг ніженьки скували.* Чуб. V. 986. Ум. **Ланцюжо́к.** *Невеличкі лампадки... на тоненьких ланцюжках.* Мир. Пов. II. 56.

Ланцю́га, ги, *м.* Ув. отъ **ла́нець.**

Ланцюго́вий, а, е. Цѣпной.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ланцюжо́к, жка́, *м.* Ум. отъ **ланцюг**. Цѣпочка. (Дідона) *взяла кораблик бархатовий... і начепила ланцюжок.* Котл. Ен. I. 21. *На грудях у його гойдався важкий золотий ланцюжок.* Левиц. I. 518.

Ланча, чі, *ж.* Копье, пика. *Крівавую ланчу по хаті носили.* Федьк.

Лань и **ла́ня, ні**, *ж.* Лань. *Чи знаєш ти, коли на скелях серна і тиха лань своїх теляток телять?* К. Іов. 88.

Лап! *меж.* Хвать. *Пан лап за кешеню, аж і хустки нема.* Рудч. Ск. II. 193. *А ззаду молдаван лап Антося за комір.* Св. Л. 140.

Ла́па, пи, *ж.* 1) Лапа. *Пише як сорока лапою.* Ном. № 6078. 2) Рычагъ въ валу, подымающій толчею въ ступѣ. 3) Лапчатый ломъ, т. е. съ двумя пальцами. Ум. **Ла́пка, ла́почка.** Ув. **Ла́пище.**

Лапа́й, пая́, *м.* Съ большими неуклюжими лапами, руками. Золотонош. у.

Лапани́на, ни, *ж.* 1) Постоянное щупаніе. Желех. 2) Постоянное хватаніе.

Ла́пання, ня, *с.* Щупаніе, ощупываніе.

Лапа́нчик, ка, *м.* Заяцъ (въ сказкѣ). *Хто-хто в цій рукавичці?—Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка, вовчик-братік.* Рудч. Ск. II. 1.

Ла́пати, паю, єш, одн. в. **лапну́ти, ну́, не́ш**, *гл.* 1) Щупать, пощупать, трогать, тронуть. *Руками дивиться, а очима лапа.* Ном. *Щоб не бояться мерців, треба лапнути старця за торбу.* Грин. II. 24. 2) Хватать, ловить. *Утік соловій мій,—бігаймо, лапаймо!* Гол. III. 344. *Наперед невода риби не лапай.* Ном. № 2603.

Лапа́тий, а, е. 1) Съ большими лапами. 2) О листьяхъ: лаповидный, лапчатый. *А поверх неї лапатий лист кленків та дубів.* Левиц. I. 347. 3) Большими пятнами (объ узорѣ матерій и пр.), большими хлопьями (о снѣгѣ). *Візок був засланий товстим здоровим килимом з червоними лапатими квітками.* Левиц. Пов. 203. *Лице його було якесь руде, бо на червонуватій шкурі було поналяпуване ряботиння, таке лапате, як п'ятаки.* Левиц. Пов. 179. *Лапатий сніг.* Мнж. 184.

Ла́патися, паюся, єшся, одн. в. **лапну́тися, ну́ся, не́шся**, *гл.* Щупаться, касаться, коснуться, дотрогиваться, дотронуться.

Ла́пик, ка, *м.* Въ загадкѣ: листъ капусты. *Лапик на лапику, а й голки не було.* Ном. стр. 296, № 186.

Ла́пики, ків, *мн.* Раст. Caltha palustris. ЗЮЗО. I. 115.

Ла́пичка, ки, *ж.* Кусокъ земли, оставшійся послѣ раздѣла цѣлаго загона. Черниг. г.

Ла́пка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ла́па**. 2) Подвижной и неподвижный брусокъ въ станкѣ для тесанія. Сумск. у. 3) Поперечная перекладина къ двумъ стойкамъ въ токарнѣ. Сумск. у. 4) Клинообразная дощечка, употребляемая гребенщиками при нарѣзываніи зубьевъ гребней. Вас. 164. 5) Въ ткацкомъ станкѣ то-же, что и **підніжок.** МУЕ. III. 24. 6) Ловушка. Вх. Пч. II. 7. 7) *мн.* **Лапки́.** Родъ узора для вышиванія. 8) *мн.* Кавычки. 9) *мн.* **Котя́чі лапки́.** Раст.: а) Erigeron acre. Лв. 98. б) Trifolium arvense. Лв. 102.

Лапко́, ка́, *м.* Кличка собаки съ толстыми лапами. Харьк.

Лапну́ти, ся. См. **Лапати, ся.**

Ла́поть, птя, *м.* 1) Лапоть. *Як маєш кланяться лаптю, то лучче поклонись чоботу.* Ном. № 7303. 2) *мн.* **Ла́пті.** Обшлага на рукавахъ. Гол.

Ла́поць, пця, *м.* Лапоть. Бѣлоруссизмъ, употребленный въ слѣдующей пословицѣ: *Потапці-потапці, вліз чорт у лапці.* Ном. № 13288.

Ла́почка, ки, *ж.* Ум. отъ **лапа.**

Лапсерда́к, лапсердик, ка, *м.* Родъ длинной верхней еврейской одежды. Левиц.

Ла́пу-ла́пу, *меж.*, выражающее: а) ощупываніе съ цѣлью нахожденія чего-либо. *Лапу-лапу по лавиці, налапала мохнатиці* (рукавиці). Ном. стр. 303, № 457. б) Тяжелые, медленные шаги. *Не знав добрий чоловік та із чого жити: мусив собі волика купити. А воличок лапу-лапу, корівонька рику-рику...* Рудч. Ск. I. 51.

Лапува́тий, а, е.—сніг. Снѣгъ хлопьями. Золотонош. у. Слов. Д. Эварн. См. **Лапатий.**

Лапу́за, зи, *м.* Человѣкъ съ широкой расплывшейся физіономіей.

Лапу́н, на́, *м.* Любящій щупаться. *Такий лапун—усе з дівчатами лапається. Сказано, непутній чоловік.* Сумск. у.

Лас, су, *м.* Вкусъ, влеченіе, желаніе. *Кожний Івась ма свій лас.* Ном. № 7938.

Ласа́ч, ча́, *м.* Лакомка. Встрѣчается лишь въ разсказѣ М. Вовчка „*Ведмідь*“, гдѣ такъ названъ медвѣдь, лакомящійся медомъ. *А страшний ласач патлатий учища та й учища мед.* МВ. III. 141.

I. Ла́сий, а, е. О масти: чорный или

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рыжій съ бѣлымъ брюхомъ или грудью. См. **Підласий.**

II. Ла́сий, а, е. 1) Лакомый. *Ласа потрава.* Ном. *На ласий шматочок найдеться куточок.* Чуб. I. 261. 2)—**на що.** Лакомый, охотникъ до чего. *Всякий ласий на чужі ковбаси.* Ном. № 4634. *Ласий, як кіт на сало.* Ном. № 5054. *До грошей я не дуже ласий.* Шевч. 156. *Хто не звик правди поважати, той завше ласий панувати.* Ном. № 1132. *Найму собі цимбали, щоб ніженьки дримбали; найму ще собі баса, бо робити не ласа.* Чуб. V. 1155. Ум. **Ласе́нький.** *Мачуха дала на снідання дітям чогось ласенького.* Ном. № 2041.

Ла́сити, шу, сиш, *гл.* Привлекать. О. 1862. I. 67.

Ла́ситися, шуся, сишся, *гл.* Льститься на что, быть охотникомъ до чего. *Ласиться, як кіт на сало.* Ном. № 5010. *Від святого Власа заміж не ласься.* Посл. *А панночка до нєї ласиться та просить.* (О. 1862. III. 37).

Ла́сиця, ці, *ж.*=**Ласка 1.**

Ла́сівка, ки, *ж.* Время, обильное лакомой пищей. *Спасівка—ласівка, а петрівка—голодівка.* Ном. № 483.

I. Ласі́й, сія́, *м.* Волъ, имѣющій брюхо и конецъ хвоста бѣлые. КС. 1898. VII. 42.

II. Ласі́й, сія́, *м.* Лакомка.

Ла́ска, ки, *ж.* 1) Любовь, привязанность, ласка. *У дівчини стільки ласки, як на тихій воді ряски.* Лавр. 1. *Утеряла дівчинонька у козака ласку.* Мет. 8. *Серце рвалося, сміялось, виливало мову, виливало, як уміло, за темнії ночі, за вишневий сад зелений, за ласки дівочі.* Шевч. 4. *Чужа ласка сироті Великдень.* Ном. № 10702. 2) Милость, благосклонность, благоволеніе, благодать; покровительство. *Панська ласка до порога.* Ном. № 1200. *Боїться ласки втратити.* НВолын. у. *Я панською ласкою багатий.* Шевч. 139. *Знайшла бо єси ласку в Бога.* Єв. Л. I. 30. *Святителю Миколаю, угоднику Божий, помошнику скорий! допоможи мені ласкою своєю небесною!* Чуб. I. 114. *Кланяюсь, прошу: не оставте ласкою вашою, добродію, і моїх синів.* МВ. II. 13. *І над собакою повинно мати ласку.* Ном. № 4498. **З ла́ски.** Изъ милости, даромъ. *Хто служить з ласки, тому милосердиєм платять.* Ном. № 10326. *Живу у чужій сем'ї з ласки.* МВ. II. 105. **З Бо́жої ла́ски.** Божіею милостью. **Запобіга́ти ла́ски.** Добиваться милости, благосклонности. *Такої ласки можна і в цигана запобігти.* Ном. № 4769. **Ла́ску твори́ти.** Быть любезнымъ. *На чиїм возі їдеш, тому й ласку твори.* Ном. 9610. **Коли́ ла́ска ва́ша, твоя́.** Пожалуйста! Если возможно. *Пусти мене прогулятись, коли ласка твоя.* **То по ва́шій ла́сці.** Это какъ вамъ будетъ угодно. *То по вашій ласці: як дасте,—матиме.* НВолын. у. **Аби́ була́ ла́ска...** Лишь-бы было угодно... *Аби була ласка слухати,—поки не охрип,—співатиму.* Шевч. 156. **Те роби́в, що з ла́ски ва́шої зве́лiли.** Я дѣлалъ то, что вамъ угодно было приказать. Стор. МПр. 45. **Будь ла́ска, будь ла́ско!..** Пожалуйста! *Будь ласка, дай мені!..* 3) Одолженіе. 4) Ласочка, ласица. Ум. **Ла́сочка.** *Плаче собі тихесенько... Шелесть!.. коли гляне: по-під гаєм, мов ласочка, крадеться Оксана.* Шевч. 143.

Ла́скав. См. **Ласкавий.**

Ласка́вець, вця, *м.* 1) Любовникъ (въ пѣснѣ). *Тіло несуть, коня ведуть, кінь головку клонить, за ним іде чорнявая, білі ручки ломить... Ввесь світ сходить, та не найде такого ласкавця.* Чуб. V. 317. 2) Милостивецъ, благодѣтель. 3) Раст. Bupleurum rotundifolium. Шух. Кв. I. 111.

Ласка́вий, ла́скав, а, е. 1) Милостивый, благосклонный, снисходительный. *Прошу, будьте ласкаві, не во гнів вам!* Ном. № 13121. *Пані моя ласкавая, я би м тобі щось сказала.* Гол. I. 71. 2) Кроткій, смирный, добрый, ласковый, привѣтливый, любезный. *Ласкаве телятко дві матки ссе.* Ном. № 3202. *Що в тебе, багачу, кози та овечки, а в мене, багачу, ласкаві словечки.* Мет. 49. *Вона ж мене сушить, вона ж мене в'ялить все ласкавими словами.* Чуб. V. 81. *Забарив нас ласкавими словами.* **Будь ла́скав, бу́дьте ласка́ві!** Пожалуйста! Будь такъ добръ, будьте такъ добры! *Та встань, будь ласкав, пане свату!* Котл. Ен. *Пустіть, будьте ласкаві!* Шевч. Ум. **Ласкаве́нький.**

Ласка́вість, вости, *ж.* Кротость, ласковость. *Може ласкавостю своєю та покірливостю втихомирю її.* МВ.

Ласка́во, *нар.* 1) Благосклонно, милостиво, снисходительно. *Наш заступниче благий, приникни з неба і споглянь ласкаво з висоти на мене.* К. Псалт. 196. 2) Кротко, ласково, привѣтливо, любезно. *Вислухає тебе ласкаво і нагороду дасть.* Стор. II. 8. *Спитай мене, молодичко!—озвалась стара бабуся..., поглядаючи на мене ласкаво.* Ум. **Ласкаве́нько.**

Ласни́й, а, е. Лакомый, вкусный. *На*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ласний кусок найдеться куток. Ном. № 12011.

Ла́сно, *нар.* Вкусно.

Ласнове́нький, а, е. Блестящій, лоснящійся? Встрѣчено у Чубинскаго, точность записи, повидимому, сомнительна. *Не пий, синоньку, першої чести в тещі, вилий, синоньку, коненькові на гривоньку, щоб гривонька ласновенька була, щоб наша дівонька прикладненька була.* Чуб. IV. 318.

Ла́со, *нар.* 1) Вкусно, лакомо. *Хто ласо їсть, той твердо спить.* Ном. № 12234. *Ласо їсть, на м'якому спить і така вродилась, що—молодиця хоть куди!* Кв. II. 325. *Ви ласіш їсте, ніж ми.* Харьк. 2) Съ вожделѣніемъ, съ аппетитомъ. *На неї* (торбу з грішми) *дивиться усяк так весело та ласо так.* Гліб. Ум. **Ласе́нько.**

Ласогу́б, ба, *м.* Лакомка, любящій хорошо покушать. Кремен. у.

Ла́сочка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ла́ска 4.** 2) Родъ игры, въ которой одинъ изъ играющихъ, держа руки подъ ладонями другого, старается ихъ выхватить и ударить по рукамъ противника. Чуб. III. 103.

Ла́сощ, щі, *ж.* Употребляется болѣе во мн. ч. **Ла́сощі, щів** и **щей.** Лакомство. *І уже в Одесі ласощ закупає з крамом.* Мкр. Н. 6. *Чуже лихо за ласощі, а своє за хрін.* Ном. № 12366. *Цурається тоді людина хліба, від ласощів одвернеться солодких.* К. Іов. 73.

Ласощохли́ст, та, *м.* Сластолюбецъ. *Ласощохлисти похожали, всі фертики і паничі.* Котл. Ен. III. 54.

Ла́ститися, щуся, стишся, *гл.* Ласкаться, лащиться. *І щебече й сміється, і виладує, і регочеться, і до матері ластиться.* Кв. *Бійся не того собаки, що бреше, а того, що ластиться.* Ном. 7284.

Ластівена́, ня́ти, *с.*=**Ластів'я.** Ум. **Ластівеня́тко.** Желех.

Ла́стівка, ки, *ж.* 1) Ласточка, Hirundo urbica. *Ластівки вилітають, годинку обіцяють.* Ном. № 309. Употребляется какъ ласкательное слово, особенно въ формѣ уменьш., по отношенію къ женщинѣ, которая въ поэзіи постоянно сравнивается съ ласточкой. *Дівчино моя, переяслівко, поцілуй же мене, моя ластівко!* Нп. *Чоловіче, ластівонько, годуй ти дитину!* Коцип. *Прокинься, моя ластівочко.* Шевч. 317. *Ся як ластівка літала в сінцях і в коморі, прибірала коло столу, поралась на дворі.* Мкр. Н. *Сподівалась невісточки як ластівочки собі на втіху.* МВ. II. 12. *А в нашій стороні красні дівки, як ластівки, а тут—як ворони.* Чуб. V. 20. 2) Четыреугольный кусокъ матеріи, вставляемый въ рубахѣ или другой одеждѣ подъ мышками. 3) Одинъ изъ кусочковъ сукна, преимущественно краснаго, вшиваемыхъ въ свиткахъ у таліи вверху **у́сів.** КС. 1893. XII. 449. 4) Названіе игръ: а) дѣтской, состоящей въ попаданіи палками въ брошенную вверхъ палку. Камен. у. б) дѣвичьей, съ пѣсней. Грин. III. 115. Ум. **Ла́стівонька, ла́стівочка.** *Да ластівочка да купалася, да на бережку да сушилася!* Чуб. V. 9.

Ла́стівчики, ків, *м. мн.* Раст. Geranium columbinum. Вх. Пч. I. 10.

Ластів'я́, я́ти, *с.* Дѣтенышъ ласточки. *Як ластівка з ластів'ятами.* Ном. № 9236. Ум. **Ластів'я́тко, ластів'я́точко.**

Ластів'я́чий, а, е. Ласточкинъ.

Ла́стка, ки, *ж.*=**Ластівка 2 и 3.** Канев. у. *Шворіха ходила... зімою у... кожусі під ластки.* О. 1861. X. 30.

Ла́стовень, вня, *м.* Раст. Asclepias syriaca. ЗЮЗО. I. 113.

Ластови́ний, а, е. Ласточкинъ. *Колиб мені ластовине зілля.* Мет. 61. **—зі́лля.** Раст. Chelidonium majus.

Ластови́ння, ня, *с.* Веснушки. *Хто має ластовиння на виду, то, побачивши вперше весною ластівку,... умивається, щоб не було того ластовиння.* Ном. № 266. *Ото як тебе ластовиння обсіло!*

Ластови́ця, ці, *ж.* 1)=**Ластівка 1.** *Райські птиці ластовиці весело співають.* КС. 1882. IX. 568. 2)=**Ластівка 2.**

Ла́сування, ня, *с.* Кушаніе лакомствъ, роскошествованіе; наслажденіе.

Ла́сувати, сую, еш, *гл.* Ѣсть что-нибудь вкусное, лакомиться; роскошествовать. *Лежить та ласує медком.* Гліб. *Коли ласувать, то ласувать,—бий, жінко, ціле яйце в борщ!* Ном. № 5062.

Ла́суватися, суюся, ешся, *гл.* Льститься на кого, на что. *Попоб'ю, щоб не ласувався на мою дівчину.* Полт. г. *Ти не ласуйся на те, що він узяв за ту роботу три карбованці, а тобі тих грошей не дадуть.* Черк. у.

Ласу́н, на́, *м.* Лакомка. Ум. **Ласуне́ць. ласу́нчик, ласу́нчичок.**

Ласу́ха, хи, *ж.* Лакомка. *Цібелла же була ласуха.* Котл. Ен. V. 36. Ум. **Ласу́шка, ласу́шечка.**

Ласько́, ка́, *м.*=**Ласу́н.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ла́ся, сі, *ж.* Въ загадкѣ: дорога. *Лежить лася простялася, як устане, то й неба достане.* Ном. стр. 303. № 458.

Лат, ту, *м.*=**Лата 2**. *Там такий обідраний, що аж лат на латові.* Харьк.

Ла́та, ти, *ж.* 1) Длинная жердь, перекладываемая въ горизонтальномъ направленіи поперекъ стропилъ. *Яка кроква, така й лата.* Ном. № 10403. *У причілку його хати на високій латі плахта висіла червона.* 2) Заплатка, вставка. *І дівчина його любить, хоч лата на латі.* Шевч. 165. 3) *мн.* **Ла́ти.** Отрепье, рубище. *Скидай з себе свої лати, вбірай дорогії шати.* Гол. I. 44. *Наші лати переходять панські шати.* Ном. № 1615. *Багатий на лати та на дрібні сльози.* Шевч. 134. *Коли б ти, сестро, так робила, ти б в таких латах не ходила.* Чуб. V. 916. Ум. **Ла́тка, ла́точка.** Употребляется почти исключительно во 2-мъ знач. *Свитина вся була в латках.* Котл. Ен. I. 32. *Будь мудрий: натягай маленьку латку на велику дірку.* Ном. № 9009. Иногда значитъ пятно: *Побитий чоловік лежав на землі, під їм і біля його була латка крови чимала, так кружалка така велика.* Екатериносл. у. Также небольшая грядочка. *Посадила маленьку латочку цибулі.* Черниг. у.

Ла́таний, а, е. Покрытый заплатами. *Лучче своє латане, ніж чуже хапане.* Ном. № 9685. *Латану свитину з каліки здіймають.* Шевч. 219. *Батько каже: не поїду: в мене сани не латані.* Чуб. III. 320. **Ла́таний талáн.** Несчастная участь. *Ой тумане, тумане,—мій латаний талане! Чому мене не сховаєш оттут серед лану?* Шевч. 95.

Латани́на, ни, *ж.* 1) Постоянное заплатываніе, накладываніе заплатъ. *Докучила мені оця латанина; що день Божий латки латаю.* Богодух. у. 2) Вещь, состоящая изъ заплатъ; рубище.

Лата́ння, ня, *с.* Починка, вставка заплатъ. *Яке тепер латання—неділенька свята.* Богодух. у.

Латанці́, ці́в, *м. мн.* Покрытая заплатами одежда. Радом. у.

Лата́ти, та́ю, еш, *гл.* 1) Чинить, ставить заплаты, починять. *Так розбагатіла: поли деру та спину латаю.* Ном. № 1595. *Церкву обдирає, а коршму латає.* Ном. № 11723. 2) Прибивать **ла́ти** на кровлю. Угор. 3) Бить. *Ой, жінко, як начну серпем латати, то вся шкура на тобі буде тріщати!* Маркев. 48.

Лата́тися, та́юся, ешся, *гл.* Чиниться, починяться. *Пішли наші вгору: в долині ріжуть, а вгорі латаються.* Ном. № 988.

Лата́ч, ча, *м.* Раст. Caltha palustris. Вх. Пч. I. 9. См. **Жабник.**

Лата́ття, тя, *с.* Раст. а) Nymphaea alba. ЗЮЗО. I. 129. б)—**жо́вте.** Numphar luteum. ЗЮЗО. I. 129. в) Caltha palustris. ЗЮЗО. I. 115. *Показувала їй ті лози над ставочком, ті листки широкого латаття по воді.* Левиц. 514. Ум. **Лата́ттячко.**

Ла́тва, ви, *ж.*=**Лата.** ЧГВ. 1853. 61.

Ла́твий, а, е. Легкій, нетрудный.

Ла́твість, вости, *ж.* Легкость, легкоисполнимость.

Ла́тво, *нар.* Легко, безъ затрудненій. *Латвіше брати, ніж повертати.* Ном. № 10624 .

Ла́тер, тра́, *м.* Куча дровъ, кубическая сажень дровъ. Вх. Зн. 31. Млак. 108.

Лати́на, ни, *ж.* Латынь. *Віршувати не вмію, забувши латини.* Чуб. III. 353. *Навчили ми ляхву латину занедбати, польщизною листи й літописі писати.* К. Дз. 16.

Лати́нець, нця, *м.* Католикъ. К. Кр. 9. *Мій отець із русина в латинця обернувся.* К. ПС. 52.

Лати́нити, ню, ниш, *гл.* 1) Латынизировать. 2) Окатоличивать. *Підклонилися латиненій ляхві.* К. Дз. 114.

Лати́нник, ка, *м.* 1) Латынистъ. 2) Католикъ. *Святих церков і кладовищ отецьких латинникам на глум не подамо.* К. ПС. 99.

Лати́нський, а, е. Латинскій. *Латинський віршник.* Шевч. 298.

Лати́нь, ни *ж.*=**Латина.**

Лати́рник, ка, *м.* Пройдоха? гуляка? *Ювелірник-латирник.* Ном. № 13615.

Лати́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Прибивать къ стропиламъ **ла́ти.** Каменец. у. *Латитсе хата.* Вх. Зн. 31.

Лати́ш, ша́, *м.* Большая заплата? *Латка на латці,— та й латиш.* Ном. № 11143.

Ла́тка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ла́та.** 2) Дѣтская игра, въ которой играющій бьетъ ладонью по спинѣ сосѣда и убѣгаетъ, а ударенный долженъ кому-либо передать ударъ (**ла́тку**). Ив. 47.

Латкува́ти, ку́ю, еш, *гл.*=**Латувати.** Шух. I. 91.

Ла́тник, ка, *м.*=**Латовець.** Вх. Уг. 244.

Лато́вець, вця, *м.* Деревянный гвоздь для прибиванія **лат** на стропилахъ. Угор.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ла́точка, ки, *ж.* Ум. отъ **ла́та**.

Латува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Накладывать **ла́ти** на стропила.

Лату́н, на́, *м.* **Сви́та** съ заплатами. ЧГВ. 1853. 61.

Лату́нник, ка, *м.* Бѣдный поселянинъ. ЧГВ. 1853. 61.

Лату́ра, ри, *ж.* Родъ каши, приготовляемой херсонскими пастухами овецъ для собакъ. Херс. г.

Латя́нка, ки, *ж.* Одежда съ заплатами. *У нас світилка-панянка, у неї сорочка латянка, буяри крали, латали і в світилки прибрали.* Мил. 155.

Лах, ху, *м.*=**Лаха**. Желех.

Ла́ха, хи, *ж.* Отрепье. Желех. У угорскихъ малороссовъ вообще платье. *Святочні лахи.* Вх. Уг. 249.

Ла́хавий, а, е. Оборванный; грязный. Желех.

Лахаме́ндрики и **лахами́ядрики, ків**, *м. мн.* Тряпье, рубище. Екатер. у. Слов. Д. Эварн.

Лахачі́, чі́в, *мн.* Раст. Voccinium uliginosum. ЗЮЗО. I. 140.

Лаха́ш, ша, *м.* Плохой, изорванный сапогъ? *Скидай свої лахаші, бери наші камаші.* Гол. I. 143.

Лахва́, ви́, *ж.* Раздолье, пожива. Левиц. I. 152. *Спичка в ніс, а вам лахва.* Ном. № 8373.

Лахма́й, мая́, *м.* Оборвышъ. *Піди, голяк, піди, лахмай, піди сполощися.* Чуб. V. 1042.

Ла́хма́н, на́, *м.* 1) Отрепье, лоскутье, рубище. 2)=**Лахмай**.

Лахмани́на, ни, *ж.* Рубище, отрепье. *У таку лахманину вдяглася, наче справді старчиха.*

Лахма́нка, ки, *ж.* Отрепье, лоскутъ. Вх. Зн. 31.

Лахма́нник, ка, *м.* 1) Тряпичникъ. 2) Ветошникъ. Желех.

Лахма́ння, ня, *с.* Тряпье, рубище. *Заберу своє лахмання та й подамся геть із хутора.* Мир. у. Слов. Д. Эварн.

Лахманува́тий, а, е. 1) Медленно ходящій. *Лахмануватий віл.* Черк. у. 2) Оборванный; состоящій изъ лохмотьевъ. 3) Косматый.

Лахманя́р, ра, *м.*=**Лахманник**. Желех.

Лахманя́рка, ки, *ж.* Тряпичница. Желех.

Лахма́тий, а, е. Косматый. Черк. у.

Лахмі́ття, тя, *с.*=**Лахмани́на**. *А сам, вернувшися в будинки, своє лахміття позбірав.* Котл. Ен. I. 30.

Лахмо́тник, ка, *м.* Оборванецъ. Харьк.

Ла́хта, ти, *ж.* Небольшой заливъ.

Лаху́та, ти, *ж.* = **Лахманка**. Вх. Зн. 31.

Ла́цний, а, е.=**Латвий**.

Ла́цно, *нар.*=**Латво**. *Лацно на сім світі що хотіти, те чинити.* Ном. № 1334.

Лашт, ту, *м.* 1) Ластъ, 12 четвериковъ (мѣра сыпуч. тѣлъ). Желех. 2) **Ла́штом**. Въ изобиліи. Желех.

Лаштабе́й, бе́я, *м.* Лѣнтяй (такъ бранятъ дѣтей). Мнж. 184.

Лаштува́ння, ня, *с.* 1) Приготовленіе, снаряженіе. 2)=**Лаштунки 1**.

Лаштува́ти, ту́ю, еш, *гл.* 1) Приготовлять, снаряжать. *Лаштуйте гармати.* К. Досв. 145. 2) Составлять (о книгѣ). Ном., стр. II.

Лаштува́тися, ту́юся, ешся, *гл.* Готовиться, снаряжаться, укладываться, собираться. *Лаштуються чумаки на ночліги.* Грин. I. 293. *Украде коня та продасть та знов лаштується красти.* Волч. у.

Лашту́нки, ків, *м. мн.* 1) Лѣса, деревянн. подмостки. 2) Театральныя кулисы. *За лаштунками чутно голос сотника.* Стор. II. 217.

Ла́щити, щу, щиш, *гл.* Ласкать. *Лаще мати дитину.* Харьк.

Ла́щитися, щуся, щишся, *гл.* Ласкаться. *Чого ж так лащишся тепер до мене, Йване?* Греб. 378.

Лаю́чий, а, е. Любящій ругаться. *Лаюча баба.* Ном. № 13620. *Чоловік був надто смирний, а жінка лаюча.* Г. Барв. 328.

Ла́я́, ла́ї́, *ж.* Стая собакъ. *Куди панська лая, туди й сучка моя.* Ном. № 1316. *Лая—песе веселе.* Шух. I. 212.

Ла́янка, ки, *ж.* Брань.

Ла́яння, ня, *с.* Брань, ругань. *Криком та лаянням нічого не візьмеш.* Котл. МЧ. *Лаяння жіноче та дітський крик аж ув ушах лящить.* К. Дз. 214.

Ла́яти, ла́ю, еш, *гл.* Ругать, бранить. *Ніхто не бив і не лаяв.* Ном. *Дати не дай, а лаяти не лай.* Ном. № 4584. *Лаяла, лаяла,—насилу ціле село перелаяла.* Ном. № 3341. *Тяжко плакала Ганнуся і не знала защо, защо мати знущається, лає-проклинає.* Шевч. 21. **Ла́яти в ба́тька, в ма́тір, ла́яти по моско́вському**. Ругать матерно. Ном. № 3536.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ла́ятися, ла́юся, ється, *гл.* Ругаться, браниться. *Говорить можно, а лаятись нічого.* Ном. 3499.

Ле, *нар* =**Лем**. Желех.

Леба́йстер, стру, *м.* Алебастръ. Черном.

Лебеда́ха, хи, *ж.* Бѣдняга. *Набігається лебедаха, утомиться.* Кв. II. 326.

Лебеденя́, ня́ти, *с.* = **Лебеда́**. Ум. **Лебеденя́тко.**

Лебеде́ць, дця́, *м.* Ум. отъ **ле́бідь**. Чуб. V. 7.

Лебе́дик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **ле́бідь**. *Біліє, як лебедик на воді проти сонця.* Г. Барв. 135. 2) Родъ игры. *Хоч у хрещика гуляє, хоч у лебедика білає—усе не довго.* Г. Барв. 374.

Лебеди́н, на, *м.* Лебедь самецъ. *Шкода того лебедина, що високо літає.* Чуб. V. 567.

Лебеди́на, ни, *ж.* 1) Лебедь-самка. *Ой білая лебедина тихий Дунай сколотила.* Чуб. V. 151. 2) Лебяжье мясо. *А в Кирильця вечеря: буде рибка печена... лебедина варена.* Мил. 38.

Лебеди́ний, а, е. Лебяжій. Стор. II. 25. *Дай тобі, Боже, лебединий вік.* Ном.

Лебеди́нка, ки, *ж. Сортъ груши.* Желех. *Груша-лебединка.* О. 1862. II. 48.

Лебеди́ця, ці, *ж.* Лебедка. Желех.

Лебе́дій, дя, де. Лебяжій. *А у днину припочину на лебедіх грудях.* Федьк. III. 156.

Лебеді́ти, джу́, ди́ш, *гл.* 1) Настойчиво и слезливо просить, клянчить. 2) Напѣвать, пѣть. *Зачав пісню лебеділи слізними словами.* Млак. 92.

Лебе́дка, ки, *ж.*=**Лебідка**. Ум. **Лебе́дочка, лебе́донька**. *Плавай, плавай, лебедонько, по синьому морю.* Шевч. 17.

Лебе́до, да, *с.*=**Лебідь?** Въ пѣснѣ, поющейся при игрѣ въ **шу́ма**: *Сиди, сиди, ящуре, та ладо мое! Май собі дівчину, лебедо мое.* Грин. III. 102.

Лебе́донько, ка, *м.* Ум. отъ **ле́бідь**.

Лебе́дочко, ка, *м.* Ум. отъ **ле́бідь**.

Лебе́дя, ді, *ж.* Лебедь-самка. *Сивенька вже була, а хороша та чепурна, як тая лебедя.* МВ. II. 76. Ум. **Лебі́дка, лебі́донька, лебі́дочка**.

Лебедя́, дя́ти, *с.* Лебеденокъ. *Гиля, гиля, лебедята, додому! Горе ж тому лебедеві самому.* Нп. *Там плавала біла леделонька з маленькими лебедятами.* Ум. **Лебедя́тко, лебедя́точко**.

Лебедя́ночка, ки, *ж.* Ум. отъ **лебе́дя**. *Там плавала лебедяночка з маленькими лебеденятками.* Рк. Новц.

Лебедя́чий, а, е. Лебединый. *Гурт лебедячий летів.* Щог. Сл. 142.

Лебені́ти, нію, єш, *гл.* Едва виднѣться, неясно представляться. Новомоск. у. (Залюбовск.).

Леберда́ші, *мн.* Мѣдные крестики. Вх. Зн. 31.

Лебі́дка, ки, *ж.* Лебедка. Ум. **Лебі́донька, лебе́дочка, лебі́дочка.** *Ой крикнула лебідонька із за хвилі виринаючи.* Нп. *По бережку ходила, лебідочку ловила.* Чуб. V. 216. Съ **лебідкою** въ поэзіи сравнивается женщина. *Ой вийду я за ворота, гуляю, гуляю, як білая лебедочка по тихім Дунаю.* Чуб. III. 166. Это слово какъ ласкательное прилагается къ женщинѣ: *Ой матінко-лебідочко!* Чуб. V. 833. *Марусенько моя, лебідочко, зірочко моя, рибочко, перепеличко!—приговорював Василь, обнімаючи свою Марусю.* Кв. I. 37.

Ле́бідь, бедя, *м.* Лебедь. *Чи важко вам, лебеді, проти води пливучи?* Нп. Ум. **Лебеде́ць, лебе́дик, лебе́донько, лебе́дочко.** *Лети, лети, лебедонько сивий, високо з орлами!* Чуб. V. 756. *Через бистрі річки білим лебедоньком переплини.* Чуб. V. 369. Съ лебедемъ постоянно сравнивается казакъ и вообще мужчина. *Вже ж білі лебеді серед ставу* (в)*пали, ой вже ж козаки в чистім полі стали.* Чуб. V. 46. *Да йшла дівка да яриною да ярина леліє, за нею іде козаченько, як лебідь біліє.* Чуб. V. 23. **Лебе́дик** и **лебе́дочко** употребляются какъ ласкательное названіе по отношенію къ мужчинѣ, подобно тому, какъ въ русскомъ языкѣ слово „голубчикъ“. *Мій таточку, мій лебедочку!* Мил. 185. *Не цурайтесь, лебедики!* Шевч. 87. *Чого ж тепер заплакав ти?.. Що серце порване, побите, що ось як жити довелося? Чи так, лебедику?—Еге.* Шевч. 577.

Лебо́нь, *нар.*=**Либонь**. *Заслаб чумак, заслаб, молоденький, да лебонь хоче вмерти.* Чуб. V. 1044.

Лев, ва, *м.* 1) Левъ. *Дома лев, а на війні тхір.* Ном. № 4352. 2) Монета: а) 10 коп. Подол. и Бессар. г. б) австрійскій гульденъ. Федьк. I. 4. Гол. IV. 532. Ум. **Ле́вик**. *Песика б'ють, а левик боїться.* Ном. № 3902.

Лева́да, ди, *ж.* Окопанное или огороженное мѣсто для сѣнокоса вблизи усадьбы. *За городом левада, де збіралась громада.* Ном. № 9091. *Як би на вашій*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

леваді та мій вітряк. Ном. 8968. Ум. **Лева́дка.** *Купив левадку, поставив вітряк і довіку їв хліб.* Кв.

Лева́дний, а, е. Относящійся къ **леваді.** Желех.

Леве́нець, нця, *м.* Молодецъ, рослый парень. *Ой козаченьку, левенце! Не скажу я тобі, серце!* Чуб. V. 319. *То був з Хресців Кононенко Опанас, левенець... Молодий, та ба: мисливець!..* Мкр. Н. 7. *Левенець довго опинавсь і серцю не давав потоми.* Мкр. Г. 18. Ум. **Леве́нчик.** *Ой левенче, левенчику, вдовин сину, одинчику! Чи знаєш ти степи турецькії і проходи козацькії?* Мет. 446.

Левеня́, ня́ти, *с.* Львенокъ. *І левенят розгублює левиця.* К. Іов. 10. Ум. **Левеня́тко.**

Леверже́т, та, *м.* Клокъ волосъ, оставленный спереди надо лбомъ на совершенно остриженной головѣ мужчины; въ настоящее время такъ стригутъ лишь дѣтей. Образецъ стрижки см. на портретѣ лубенскаго полковника Максима Ильяшенка. (КС. 1891. I.).

Левинди́вий, а, е. Изъ лавенды. (Панна) *плете вінки левиндові на тісовім столі.* Гол. I. 81.

Леви́ний, а, е.=Левовий. *О Боже! потрощи їм зуби, кріваві щелепи левині!* К. Псал. 132.

Леви́ха, хи, *ж.=***Левиця.** *Дивиться, перед їм левиха стоїть.* Рудч. Ск. I. 135.

Леви́ця, ці, *ж.* Львица. К. Іов. 10.

Леві́хна, ни, *ж.=***Невіхна.** *То моя левіхна коханка.* Мет. 232.

Ле́вовий, а, е. Львиный. *Навчав Галю послать брата левового молока достать.* Рудч. Ск. 135.

Ле́вурда, ди, *ж.* Раст. Polygonum Bistorta L. Черк. у.

Леву́сь, ся́, *м.* Ум. и ласкат. отъ **лев.**

Левчу́к, ка́, *м.=***Левеня.** *Томить лева голод і левчука зіма.* К. Псал. 43.

Лев'я́, я́ти, *с.=***Левеня.** Мнж. 31.

Ле́га, ги, *об.* Лежебокъ.

Лега́т, та, *м.* Легатъ. *Іезуїт Посевин, легат папський, перший начав Унію в Україні.* Шевч. Гайдам., Приписи, № 13.

Ле́гво, ва, *с.=***Лігво.**

Легеня́, ні, *ж.* Легкое (pulmo). *Стали суди судити, комарика ділити: сьомутому по стегну, а Костеві голова... а Іванові печінка... а Грицькові легені.* Нп.

Леги́ник, ка, *м.* Ум. отъ **ле́гінь.**

Ле́гінь, ня, *м.=***Парубок.** *Ішов легінь з полонини на нове подвір'є.* Гол. III. 216. *Приходя до мене молодиці-соколи: легіню, на танець, легіню, на поле!* Федьк. I. 44. Ум. **Легіник.** *Ой до мене, легіники!* Гол. II. 421.

Легіо́н, ну, *м.* Легіонъ, отрядъ войска. *В британських галъських легіонах не муштрувались.* Шевч. 606.

Легки́й, а́, е́. Легкій, легковѣсный; нетрудный. *Нехай йому земля легка* (о покойникѣ). Ном. № 351. *Хліб глевкий, на зуби легкий.* Ном. № 12288. *Іде вовк та й думає: „Який я дурень есть! Чи я пан, чи що, що ще захотів легкого хліба"?* Рудч. Ск. I. 7. Ум. **Лега́нький, лега́сенький.** *Легеньке суденечко, срібне веселечко.* Чуб. V. 976. *Над широкими сіножатями, над зеленими ярами повстав легесенький туман.* Левиц.

Ле́гкість, кости, *ж.* Легкость. *А тобі дай Бог крепість і легкість.* Чуб. I. 135.

Ле́гко, *нар.* Легко, легковѣсно; незатруднительно. *Інший легко робить, а хороше ходить.* Ном. № 1691. *Біда здибає легко, а трудно її збутися* Ном. № 2171. *Легко йому лежати, пером землю держати.* (Пожеланіе покойнику). Ном. № 356. *Легко йому дихать!* (Благожеланіе). Ном. № 4552. *Щоб тобі так легко дихать!* (Проклятіе). Ср. ст. **Ле́гше** и **ле́кше.** Ум. **Лега́нько, лега́сенько.** *Піди собі тихенько і легенько з хати.* Чуб. I. 135. *Нехай тобі зозуленька, мені соловейко, нехай тобі там легенько, де моє серденько.* Чуб. V. 73. *Нехай йому легенько здається, де він у світі повертається.* Ном. № 11609. *За помилки Зося легесенько скубла його за вухо.* Левиц. I. 338. *Ой як легесенько перстнику да котиться, а ще й легше, легше молодому та женитися.* Чуб. III. 142.

Легкоби́т, та, *м.* Человѣкъ, не занимающійся тяжелымъ трудомъ.

Легкова́жити, жу, жиш, *гл.* Мало цѣнить, мало придавать значенія, пренебрегать.

Легкоду́мний, а, е. Легкомысленный. Желех.

Легкоду́мно, *нар.* Легкомысленно.

Легкоду́мство, ва, *с.* Легкомысліе. *Видавати всякі газети.. ради редакторської наживи з людського недосвіду і легкодумства.* К. XII. 125.

Легкоду́х, ха, *м.* 1) Изнѣженный, слабый человѣкъ. 2) Малодушный человѣкъ. *Тільки легкодухам здається, що наша сила*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ніщо, супротив тієї сили, що рине на нас. К. XII. 127. *„Гей, хто зо мною вийде битись, покоштувати стусанів?“... Дарес довгенько дожидався, мовчали всі, ніхто не йшов, з ним всякий битися боявся, собою страху всім задав. „Так ви, бачу, всі легкодухи, передо мною так як мухи і пудохвети наголо!“.* Котл. Ен. II. 8. *Легкодухів між ними не буває: ні слово нас, ні діло не злякає.* К. ЦН. 159.

Легкоду́хий, а, е. 1) Слабый, изнѣженный. 2) Малодушный, трусливый. *Такі легкодухі, що в радощах та роскошах немає над їх, а в притузі вони як трава полягають.* МВ. (О. 1862. I. 90). *Чіпка росказував, який йому здався вовк: здоровий, а легкодухий.* Мир. ХРВ. 45.

Легкоду́шник, ка, м. Малый хлѣбецъ для подаянія нищимъ. *Легкодушники... се малі хлібці, які подають за простибіг, аби легче було померши душам.* Шух. I. 143.

Легкокри́лий, а, е. Легко летающій (о птицахъ). Желех.

Легкота́, ти́, ж Легкость. НВолын. у.

Легку́ша, ші, ж. Языкъ, дыхательное горло, легкія, сердце и печенка вмѣстѣ.

Ле́глий, а, е. Залежалый, затхлый, прѣлый (о мукѣ).

Ле́гма́, нар.=**Лігма**.

Ле́гмас, са, м.=**Лега**.

Ле́гот, ту, м. Зефиръ, легкій вѣтерокъ.

Легу́шка, ки, ж.=**Легеня**.

Ле́гче, **легше** и **ле́гчий**, **ле́гший**, а, е. Сравн. ст. отъ **ле́гко**, **легки́й**. *Нехай тебе Бог прощає та добрії люде; молись Богу та йди собі,—мені легше буде.* Шевч. 73. Ум. **Ле́гш(ч)енько**, **ле́гш(ч)енький**. *Буду я для неї наймичку держати, щоб вона в мене легченько робила, щоб вона в мене хороше ходила.* Чуб. V. 624.

Ле́гшати, шаю, єш, гл. Становиться легче. *Оці вірші віршую я для себе, братія моя: мені легшає в неволі, як я їх складаю.* Шевч. 442.

Ле́ґа, ґи, об.=**Лежень**. *Свекор не давав невістці їсти, що леґа була.* Ном. № 9984.

Ле́ґавий, а, е. Лѣнивый, уклоняющійся отъ работы. Балт. у.

Ле́ґарь, ря, м. 1)=**Ліґарь**. 2) Лѣнтяй, лежебокъ. Мнж. 184.

Леґедува́тися, ду́юся, ешся, гл. Довольствоваться. *Бідний леґедуєсі (вдовольняєся) стравою, зготовленою або випеченою з кукурудзяної муки.* Шух. I. 36.

Леґе́йда, ди. м. 1)=**Леґарь** 2. Вх. Зн. 33. 2) Неповоротливый человѣкъ, увалень.

Ле́ґінь, ня, м. 1)=**Легінь**. Kolb. I. 68. 2) Раст. пирамидальный тополь, Populus pyramidalis. Вх. Лем. 431.

Леґува́ти, ґу́ю, еш, гл. Завѣщать.

Леґурний, а, е. Медлительный. *Та це чоловік леґурний собі. Йому, здається, хоча б і жінка зараз умерла, то й не гайка.*

Ле́ґурно, нар. Медленно, медлительно. *Гля', як яструб летить леґурно! Чого це він? Чи не голуба несе; а мо й ззів,—важко.* Екатерин. г.

Ле́да, нескл. Всякій, кто-бы ни, что-бы ни (въ презрительномъ смыслѣ). **Ле́да-хто (ле́да-кого́, ле́да-кому́)**... Всякій, первый попавшійся. **Ле́да-що (ле́да-чого́)**.. Всякій пустякъ, всякая бездѣлица. **Ле́да-як**. Какъ-нибудь, лишь-бы какъ, плохо. Желех. **Ле́да-біда́**. Негодяй, плохой человѣкъ. *Шкода мене молодої, шкода мого стану, та як я ся леда-біді у руки достану.* Гол. II. 779.

I. Леда́й = **Леда**. *Ой благодарю Тебе, Господа милосердного, а що не ледай-кому моя худоба буде доставати.* АД I. 253.

II. Леда́й, дая́, м. Бездѣльникъ. Левч. Лѣнтяй. *Сказано,—ледай: і досі скотині не подавано, не позагрібано.* Полт. г.

Леда́ка, ки, м. 1) Лѣнтяй. 2) Негодникъ, безпутникъ. Желех.

Ле́дарство, ва, с. Праздность, бездѣльничанье, нерадивость. *Не раз Господь спасав людей своїх з неволі, та ледарством своїм вони його гнівили.* К. Псал. 247.

Ле́дарь, ря, м. Лѣнтяй, бездѣльникъ, лодарь. *В москалі оних ледарів!* Левиц. Пов. 184.

Ле́дарь, рі, ж. соб. Лѣнтяи, бездѣльники, сбродъ. *Давно я потоптав би сю ледарь, да тілько честь на собі кладу.* К. ЧР. 106. *Погуби ледачу ледарь.* К. Псал. 13.

Ледацю́га, ги, м. Ув. отъ **леда́ка**. Ном. № 13663. *Ледацюга, ледацюга, ледачого й батька.* Марк.

Ле́дач, чі, ж. 1) Дрянь, плохая вещь. Вх. Лем. 431. *Се вино велика ледач.* 2)= **Ледащо**. *Він до краю розлайдачився; сказано, у ледач записався.* Подольск. г.

Ледаче́нький, а, е. Ум. отъ **леда́чий**.

Леда́чий, а, е. 1) Лѣнивый; облѣнившійся. *Ледачому все важко робити. Туркеня дрімала. Дрімав у харемі ледачий султан.* Шевч. 58. *Ледача шкапа скрізь припинки має.* Ном. № 10848. 2) Дурной, ничтожный, негодный, плохой. *Ледача та*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дівка, що сама себе хвалить. Посл. *Ледачому ледача й смерть.* Ном. № 7100. *З серця беруться ледачі думки.* Єв. Мт. XV. 19. *Ой чумаче, чумаче, життя твоє ледаче.* Рудч. Чп. *Добре далеко чуть, а ледаче ще далі.* Ном. № 4451. *Холодно, вдягнувшись у ґдно!—Іднаково в двоє, як ледачі обоє.* Ном. № 643. Ум. **Ледаче́нький.** *Вниз—путній ставок, а через його ледаченький місток.* О. 1862. IX. 62.

Ледачи́на, ни, *об.*=**Ледащо, ледащиця.** Гол. II. 427. Вх. Лем. 431.

Леда́чо, *нар.* 1) Лѣниво. 2) Плохо, дурно.

Леда́щий, а, е=Ледачий. *Ледащому всюди зле.* Чуб. I. 262.

Ледащи́ця, ці, *об.* Нерадивый, нерадивая, негодникъ, негодница, негодяй, негодяйка. *Ходила б у білому, дак скажуть—чепуриться, ходила б у чорному, дак скажуть—ледащиця.* Мет. 279. Ум. **Ледащи́чка, ледащи́ченька.** *А Нечипорів батько та був собі великий ледащичка: спився і звівся ні на що.* Кв. I. 233. *Аж він самий п'яниченька й великая ледащиченька.* Грин. III. 381.

Леда́щі́ти, щію, єш, *гл.* Разлѣниваться, портиться, дѣлаться негодяемъ.

Леда́що, ща, *с.* 1) Лѣнтяй. *Ой роблю я, роблю,—робота ні за що: люде кажуть і говорять: сирота ледащо.* Нп. *Ледащо неробоче.* Котл. Ен. VI. 17. 2) Негодникъ, негодница, безпутный, безпутная. *Добрий доброго слова боїться, а ледащо й побою не боїться.* Ном. № 3873. *Люде серця не спитають, а скажуть: ледащо.* Шевч. 65. **Пусти́тися в леда́що.** Сдѣлаться негодникомъ. *Чи се і ти пустивсь в ледащо, що хочеш нас звести ні на що?* Котл. Ен. II. 6. 3) О предметахъ: плохой, негодный, дрянной. *Зіма! кожуха нема, чоботи ледащо і їсти нема що.* Ном. № 561.

Ледая́кий, а, е. Дрянной, дурной, плохой, негодный. *Доброму скрізь добре, а ледаякому скрізь погано.* Каменец. у. *Ледаякого бортника і мед ледачим пахне.* Ном. № 7160.

Ле́две, ле́дві, ле́дво, *нар.* 1) Едва, чуть, лишь только. *Держались ледве на ногах.* Котл. Ен. V. 16. *Ледве-ледве дише.* Шевч. 67. *Ледві додому прийшов.* Чуб. I. 201. *Та напила м ся, ледво стою.* Чуб. V. 681. *Ледві ми ввійшли, він почав сміятись.* МВ. 137. 2) Едва-ли, врядъ-ли. *У цій корчмі ледві є пиво?* Каменец. у. *Сьогодня ледві прийде, бо свято.* Каменец. у. *Ледво́ є він дома.* Каменец. у. *Ледво́ тямите ви діда, бо були сте малі ще.* Каменец. у. **Ле́дві(о́)-не-ле́дві(о́).** Едва, едва, съ трудомъ. *Так упився на тій оказії, що ледво-не-ледво додому дійшов.* Каменец. у. *Я ледві-не-ледві забрав,—такі великі.* ЗОЮР. I. 229.

Леди́ця, ці, *ж.* Гололедица. Вх. Уг. 249.

Ледівка, ки, *ж.* 1)=**Ледиця.** Вх. Лем. 431. 2) Ледяныя сосульки на деревьяхъ. Вх. Лем. 431. 3) Каменная (кристаллизированная) соль. НВолын. у.

Ле́дінь, ня, *м.*=**Легінь.** *Узяв ледінь стару бабу, кайтеся, хрестяне!* Гол. III. 514. *Ой любили два ледіні єдну молодицю.* Гол. Ум **Ледіник.** *Порубали ледініка у чужої жінки.* Гол. I. 227. *Поставайте, ледініки, до танцю, до танцю.* Гол.

Ледо́вий, а, е. Ледяной.—**сіль.** Кристаллизованная соль. *Учини їм оцту з перцем і барсуковим салом і ледової соли.* Чуб. I. 74.

Ледь-не-ледь, *нар.* = **Ледве-не-ледве.** *Ледь-не-ледь доїхав, таке болото.* НВолын. у.

Леда́нка, ки, *ж.*=**Ледівка.** *Вписавсь в купці, ямлив товар: ледянку-сіль і добру кримку, мед, віск...* Мкр. Г. 54.

Лее́стр, ру, *м.* Реестръ.

Леестрови́к, ка́, *м.* = **Лейстровик.** *Стали недоляшки поруч із ляхами,—обернули наливайців леестровиками.* К. Досв. 8.

Ле́жа, жі, *ж.* Лежаніе. *З спання не купить коня, а з лежі не справить одежі.* Ном. № 11299. **Упа́сти у ле́жу.** Заболѣть. Шух. I. 97.

Лежа́йка, ки, *ж.* Рыба Barbus fluviatilis. Вх. Уг. 249.

Лежа́к, ка́, *м.* 1) Горизонтальная часть дымовой трубы на потолкѣ. 2) Валежникъ. Волын. г. 3) Лежащій улей.

Ле́жаний, а, е. Достающійся безъ труда. *У нас грошей лежаних нема.* Грин. I. 244. *Попові а котові лежаний хліб.* Ном. № 8071.

Ле́жанка, ки, *ж.* 1) Лежаніе, ничего не дѣланіе постоянное. 2) Лѣность. **Ле́жанка го напа́ла.** Онъ сдѣлался лѣнивъ. Вх. Зн. 32. 3) Сорванная зеленою, но затѣмъ улежавшаяся груша.

Лежа́нка, ки, *ж.* Лежанка. *Стара сидить на лежанці та колише малого внука.* Левиц. Ум. **Лежа́ночка.**

Лежа́ння, ня, *с.* Лежаніе. *За спанням*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

та лежанням і сорочки не будеш мати. Ном. № 10301.

Лежа́ночка, ки, *ж.* Ум. отъ **лежа́нка**.

Лежа́ти, жу́, жи́ш, *гл.* 1) Лежать. *Боже поможи, а сам не лежи.* Ном. № 70. **Лего́нько лежа́ти**. (Благожеланіе покойнику). 2) Болѣть. *Теща Симонова лежала в пропасниці.* Єв. Мр. І. 30. *Дай, Боже, з який час лежати, а не нагло помірати.* Ном. № 8003. *Кріпко лежали в піст, а ні одна не вмерла, всі повичунювали.* Черниг. у. **Лежа́ти на сме́ртній посте́лі**. Умирать. Харьк. 3) **Лежа́ти в обо́зі**. Стоять въ лагерѣ. *Годі, годі, козаченьки, в обозі лежати, ой ходімо під Гусятин жиди рабувати.* Гол. І. 13.

Лежа́тися, жи́ться, *гл. безл.* Лежаться. *Ой не спиться, не лежиться і сон мене не бере.* Чуб. V. 36.

Лежа́чий, а, е. 1) Лежащій. *Вовк зайця не дожене,—хиба так, лежачого набиба* О. 1861. V. 69. *Під лежачий камінь і вода не тече.* Ном. № 7206. 2) Находящійся безъ употребленія. *Як би він не пив горілки, то досі б лежачі гроші лежали, не то що як тепера позичати по гривні.* Харьк. 3)=**Лежаний**. *Нема ніде хліба лежачого.* М. В. І. 25. *Лежачим хлібом набивають пузо.* К. ПС. 82. 4) **Лежа́ча худо́ба**. Недвижимое имущество.

Ле́жачки, *нар.* Лежмя, въ лежачемъ положеніи. Ком. II. 19.

Лежебо́кий, а, е. Лѣнивый. *Була у чоловіка жінка—лиха, дурна, лежебока.* Ном. № 12000.

Ле́жень, жня, *м.* 1) Лежебокъ. *Що дворовий лежень не хоче робити, тільки спати та гуляти та горілку пити.* Мил. 73. **Ле́жня справля́ти**. Ничего не дѣлать. 2) Бревно, лежащее на землѣ и служащее вмѣсто фундамента для стѣны хаты. *Тепер становлять хати на стоянах, а перш було на лежнях.* Лебед. у. 3) Боровъ, дымовая труба на потолкѣ, горизонтально лежащая, то-же, что и **Лежа́к 1**. 4). Лежащій улей. См. **Лежа́к 3**. 5) Родъ большого калача, обрядовый свадебный хлѣбъ. Чуб. IV. 236. *В п'ятницю до діла лежні з гурту поробили та шишки і перепійці в піч посадовили; коровай-же спорядивши з самую суботу, посадить його впросили Кирика Голоту.* Мкр. Н. 21.

Лежі́ння, ня, *с.* Лежаніе. *Через сидіння не впало в лежіння.* Ном. № 10846.

Ле́жма, *нар.* Въ лежачемъ положеніи. *Попереду сніп лежма б'ють, а потім сторч поставе.* Каменец. у. **—лежа́ти**. Постоянно, не вставая лежать. *Лежма лежу хвора.* НВолын. у.

Ле́жник, ка, *м.* 1) Боровъ дымовой трубы? „Любимымъ мѣстопребываніемъ „**вихова́нца**“ есть „**ле́жник**“, на чердакѣ“. Чуб. I. 208. 2) **Ле́жники справля́ти**=**Лежня справляти**. О. 1862. III. 20.

Лежню́ха, хи, *об.*=**Лежень 1**. Желех.

Лежня́, ні, *ж.*=**Лежа**. *За лежнею ніколи посидіти.* Ном. № 10846.

Лежня́ка, ки, *об.*=**Лежень 1**. Желех. Вх. Зн.

Лежу́н, на́, *м.* = **Лежень 1**. Чуб. I. 262.

Лежу́х, ха́, *м.* 1)=**Лежень 1**. Каменец. у. *Лежух лежить, а над ним Бог кряжить.* Ном. № 1682. *Лежухові Бог дому дає.* Ном. № 1683. 2) Упавшее или поваленное бурей дерево. Вх. Зн. 33. 3) Птица козодой, Caprimulgus europaeus. Вх. Лем. 431.

Ле́зиво, ва, *с.* Лѣстница изъ лыка (у бортник.).

Ле́зо, за, *с.* Лезвіе. Уман. у. *Оце обух, а це лезо (у сокири).* Харьк. Ум. **Ле́зко**.

Ле́йбик, ка, *м.* 1) Родъ жилета у лемковъ. Гол. Од. 75. 2) Родъ женской верхней теплой одежды на ватѣ. Рк. Левиц.

Леймента́рь, ря́, *м.* Рейментарь. Мет. 425.

Ле́йстер, стру, *м.* Реестръ. *Запишіть у лейстри.* Мил. 162.

Лейстро́вий, а́, е́. Реестровый. *Тоді сироту Степана, козака лейстрового, отамана молодого, турки-яничари ловили.* Шевч. 255. *Тільки обізвався писарь військовий, козак лейстровий.* Дума.

Лейстрови́к, ка́, *м.* Реестровый казакъ. *Бенкетує шляхта, граючи в карти, а козаки-лейстровики додержують варти.* К. Досв.

Лейта́рь, ря́, *м.* Рейтаръ. *Скоро лейтарі до його прибували, листи подавали.* АД. II. 123.

Ле́квар, ру, *м.* Варенье изъ сливъ. Угор.

Ле́кція, ції, *ж.* Урокъ, лекція. *Не вивчив лекції,—професорі й слова не скажуть.* Левиц. I. 152.

Ле́кшати, шаю, еш, *гл.*=**Легшати**. Желех.

Ле́кше, *нар.*=**Легше**. *Лекше говорити, ніж зробити.* Ном. № 5605.

Ле́ле, ле́лечко! *меж.* Увы! Горе! Бѣда!

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ой леле, леле! битиме татусь. Лубен. у. *Ой лелечко, лелечко, болить мов сердечко!* Чуб. V. 1061. *Леле, лелечко мені!* Ном. № 9270.

Лелé, *меж.* ? Припѣвъ въ дѣтской пѣсенкѣ: *Леле, діду, леле, бабо, леле, Коваленку! Та понесім погуляти дитину маленьку.* Ном. № 9262.

Лелéка, ки, *ж.* Аистъ, Ciconia. *Облітав сердега море й землі, як лелека.* Мкр. Н. Ум. **Лелéчка.** Ув. **Лелéчище.**

Лелéкати, чу, чеш, *гл.* Вопить, стонать. *Лелечу-лелечу,—поки то встану. Вона нездужає—всю ніч лелече.* Борз. у.

Лелéнути, ну, неш, *гл.* Сильно полить, хлынуть. *А після тієї грози як лелене дощ!* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Лелеса́ти, са́ю, єш, *гл.*=**Лелекати.** *Як стали орла із цехом ховати, і стала птиця небесна як коза лелесати. Лелеса мов скажений.* Харьк.

Лелета́ти, чу́, чеш и **лелетíти, чу́, ти́ш**, *гл.* Напѣвать? Вх. Зн. 32.

Лелéчий, а, е. Свойственный, принадлежащій аисту.

Лелечиня́, ня́ти, *с.* Птенецъ аистъ. Харьк. Ум. **Лелечиня́тко.**

Лелéчич, ча, *м.* Аистъ-самецъ. *Полетів уже лелечич, полізу до гнізда.* Лубен. у.

Лелéчище, ща, *м.* Ув. отъ **лелéка.**

Лелéчка, ки, *м.* Ум. отъ **лелéка.**

Лéлечко. См. **Лéле.**

Лéлик, ка, *м.*=**Лилик.** Вх. Пч. II. 7.

Лелі=**Лельо.** Желех.

Лелíєнька, ки, *ж.* Ум. отъ **лелíя.**

Лелíння, ня, *с.* Тихое теченіе. *Тихе леління... води по камінні.* Левиц.

Лéліт, лета, *м.* Птица изъ породы совъ, сычъ. Вх. Зн 33.

Лелíти, лію, єш, *гл.* 1) Сверкать; струиться блестя, блестѣть; переливаться. *Так і леліють церкви уряжені та золоті.* Зміев. у. *В неї подвір'я сріблом леліє.* Гол. III. 543. *Да йшла дівка да яриною, да ярина леліє.* Чуб. V. 23. *Там вода леліє, на її дивлюся.* Мет. *А на морі вода леліла.* Нп. 2) Лелѣять. *Та мала собі сина єдиного Івася Вдовиченка, змалку леліла, у наймі не пускала.* Мет. 414.

Лелíтка, ки, *ж.* 1) Металлическая блестка, пришиваемая на одеждѣ, церковн. облаченіи и пр. Каменец. у. 2) *мн.* Головное украшеніе гуцулокъ: мелкія бляшечки вокругъ головы. Гол. Од. 73. Ум. **Лелíточка.** *Ніхто не вгадає, що на гільцю сяє: золоті корхи верхи, срібні да леліточки.* Рк. Макс. Употребляется какъ ласкательное слово: *Ти ж моя леліточка!*

Ле́ліч, чу, *м.* Alnus viridis. Вх. Зн. 32.

Лелíя, лíї. *ж.* Лилія. *Насіяла миленькая білої лелії.* Гол. I. 327. *Ой як же ти процвітаєш, як в саду лелія.* Чуб. V. 428. Ум. **Лелíєнька.** *Сестро ж моя, лелієнько біла!* Федьк. I. 9.

Лелíяти, лію, єш, *гл.* Лелѣять. *Мати сина леліяла, потіхи ся надіяла.* Гол. I. 164.

Ле́лька, ки, *м.*=**Лельо.** Гол. I. 223. Желех.

Ле́льо, ля, *м.* Батюшка, отецъ. Шух. I. 32.

Ле́льом-поле́льом, *нар.* Еле ноги передвигая. *Що ти ходиш лельом-полельом, наче тобі ступінь по червінцеві.* Подольск г.

Леля́, лі, *ж.*=**Ле́я.** *Як пішла леля, то всі городи піском позаносило.* Черниг. у.

Леляк, ка, *м.* Козодой, лилокъ. Радом. у.

Лем, *сз.* 1) Но. *Дівча, дівча, вода чиста, лем ти сама єсь нечиста.* Гол. IV. 522. 2) Лишь только. Гол. I. Вступленіе, 725. 3) Какъ вставка въ рѣчь: вотъ, вѣдь, же.

Лема́к, ка́, *м.* Названіе малоросса, живущаго въ Венгріи, въ долинахъ, за Бескидами. О. 1861. I. 265; 1862. I 79.

Лема́чка, ки, Малорусска изъ Венгріи, жительница долинъ за Бескидами. Желех.

Ле́мбик, ка, *м.* Алембикъ, перегонный кубъ.

Ле́ме, *сз.*=**Лем.** Вх. Зн. 32.

Ле́мент, ту, *м.* Плачъ, вопль, рыданіе; крикъ. *Чутно було в Рамі голос, лемент.* Єв. Мт. II. 18. *Із городів встає під небо лемент.* К. Іов. 53. *Коли вихожу з хати, а на вулиці такий галас, такий лемент!* Канев. у. *Ото буде лементу!* Левиц. Пов. 143.

Лемента́рь, ря́, *м.* = **Лейментáрь.** Мет. 425.

Лементíти, чу́, ти́ш, *гл.* Кричать, громко говорить. *Жінки лементіли біля корчми, аби дав жид без грошей горілки.* Каменец. у.

Лементува́ння, ня, *с.* Вопль, крикъ. *Охрипле лементування.* Мир. Пов. II. 108.

Лементува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Вопить, кричать. Ном. № 13022.

Лементува́тися, ту́юся, єшся, *гл.* Хлопотать, суетиться. Полт. г.

Леме́ха, хи, *ж.* 1)=**Лемішка.** 2) *об.* Флегматикъ; неуклюжій. НВолын. у.

Ле́мехуватий, а, е. Неповоротливый,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

медлительный, флегматическій. Черк. у. НВолынск. у. Левиц. I. 163. *Стала така лемехувата.* Г. Барв. 365.

Леме́шик, ка, *м.* Ум. отъ **лемі́ш**.

Ле́мзати, заю, заєш, *гл.* Медленно ѣсть.

Лемзі́ти, жу́, зи́ш, *гл.* Медленно идти, тащиться. Желех.

Ле́мич, чу, *м.* Раст. Alnus viridis. Лв. 96. См. **Леліч**.

Лемі́ш, ша́, *м.* 1) Сошникъ, лемехъ (въ плугѣ). *Чому ви, хлопці, не орете?—Да, дядьку, свято —Яке свято?—Чересло й лемі́ш ізнято.* ЗОЮР. I. 146. *Може викую я з його до старого плуга новий лемі́ш і чересло і в тяжкі упруги, може, зорю переліг той.* Шевч. 669. **Зроби́в з лемеша́ шва́йку.** Испортилъ дѣло, гора родила мышь. Ном. № 7613. Ум. **Леме́шик**.

Лемі́шечка, ки, *ж.* Ум. отъ **лемі́шка**.

Лемі́шка, ки, *ж.* 1) Родъ кушанья изъ муки, саламата. *Галушки та лемі́шка, а хлібу перемі́шка.* Ном. № 12339. *Дівер з невісткою розбив горщик з лемі́шкою.* Чуб. V. 724. 2) Мямля; мягкій и безхарактерный человѣкъ. Ум. **Лемі́шечка**. *Чоловіче, наварю я тобі лемі́шечки.* Грин. II. 164.

Лемі́щаний, а, е. Изъ **лемі́шки**. *Лемі́щані вареники.*

Ле́мківський, а, е. Принадлежащій лемку. Желех.

Ле́мківщина, ни, *ж.* Мѣстность, заселенная **ле́мками**: погорье Низкаго Бескида отъ р. Сяна по Попрадскую долину, въ Сяндецкомъ у. Желех. Голов. I. Вступл. 725.

Ле́мко, ка, *м.* Галицкій малороссъ, житель **Ле́мківщини**. Голов. I. Вступл. 725.

Лемну́ти, ну́, не́ш, *гл.* 1) Удалиться, отступить. Желех. 2) Стибрить, стащить. *Так то він її лемнув, як був тут.* Брацл. у.

Лендре́во, ва, *с.* Раст. Larix europaea. Шух. I. 18.

Леніти, нію, єш, *гл.*=**Леліти**. *На калину вітер віє, калина леніє.* Мет. 41. *Леніла вода, леніла.* Чуб. III. 162.

Ленний, а́, е́.=**Лянний**. *Розточено ленний обрус на столі.* Чуб. *Розстелено ленні скатерті по столу.* Мет. 152.

Ле́но, *сз.*=**Лем 2**. Вх. Зн.

Ле́нта, ти, *ж.* Лента (взято изъ русск. яз.). Кв. I. 6. *Куплю собі шаблю золотую, а до шаблі ленту голубую.* Черк. у.

Лента́вий, а, е. Рваный. Вх. Зн. 32.

Лентю́х, ха, *м.* Одѣтый въ городскую одежду? горожанинъ? Шух. I. 33.

Лену́ти, ну́, не́ш, *гл.* Летѣть. Федьк. I. 27. *Леньмо, поленьмо до свого пана.* Чуб. III. 440. *Кину пером, лену орлом, конем поверну, а до свого отамана таки поверну.* Нп.

Леопа́рд, да, *м.* Леопардъ. *І леопард із лоху вискочив на сцену... Ступив, зирнув,—і полилась святая кров.* Шевч. 614.

Леп, пу, *м.* Нечистота на тѣлѣ, потная грязь. *Лепу на руках багато.* Харьк. у.

Лепеснути, ну́, не́ш, *гл.* Броситься бѣжать. *Тільки пустив мене з рук, а я як лепесну тікати.* Екатер. у.

Лепета́йло, ла, *с.* Болтунъ, а въ загадкахъ названіе языка. Ном., стр. 297, № 222.

Лепета́ти, чу́, чеш, *гл.* Лепетать, болтать; говорить невнятно. *Не тямить голова, що язик лепече.* Ном. № 12987. *Лепече, як той пустий млин.* Ном. № 12984.

Ле́петень, тня, *м.* Болтунъ. *Лепетень лепече, а дурень слухає.* Чуб. I. 262.

Лепети́ця, ці, *ж.* Болтунья. Ном., стр. 294, № 121.

Лепети́ння, ня, *с.* Болтовня. Левиц. Пов. 84.

Лепети́ти, чу́, ти́ш, *гл.*=**Лепетати**. *Та чого лепетиш, як дзвоник?* Черк. у.

Лепетли́вый, а, е. Болтливый. Левиц. I. 399.

Лепету́н, на́, *м.* Болтунъ. Желех.

Лепету́ха, хи, *ж.* 1) Болтунья; ворчливая женщина. *Бо свекруха, лепетуха сварливая голова, вона ж мене заклопоче—я дівчина молода.* Чуб. V. 535. См. **Лепетиця**. 2) Водка. *Як нап'ється лепетухи, стане не тверезий.* Чуб. V. 1161. 3) **Да́ти лепету́хи**. Убѣжать, удрать. *Баба дождала ночі і дала лепетухи до пана.* Грин. I. 94. Ум. **Лепету́шка**. *Захтілося лепетушки, пропила моток і витушки.* Чуб. V. 680.

Лепе́тя, ті, *об.* Болтунъ, болтунья.

Лепеха́, хи́, *ж.* 1) Раст. Аиръ, Acorus calamus. Также **Жидівська лепеха́**. ЗОЮР. I. 109. 2) Раст. Scirpus sylvaticus. ЗЮЗО. I. 135.

Лепе́хуватий, а, е. 1)=**Лемішкуватий**. 2) Широколистый? *Ой густий очерет да й лепехуватий.* Чуб. V. 176.

Лепе́ць, пцю́, *м.* Раст. 1) Asperugo procumbeus. ЗЮЗО. I. 113. 2) Galium Aparine. ЗЮЗО. I. 123.

Лепешни́к и **лепешня́к, ка́**, *м.* Раст. Scirpus sylvaticus. ЗЮЗО. I. 135. См. **Лепеха 2.**

Лепі́стка, ки, *ж.* Лепестокъ. Ум. **Лепі́сточка**.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лепіх, ха, *м.* Раст. Gluceria spectabilis. Вх. Пч. I. 10.

Лепі́шник, ка, *м.* Раст. Carices. Лв. 97.

Лепо́к, пка́, *м.* Раст. Asperugo Aparine. ЗЮЗО. I. 113.

Лепо́рт, ту, *м.* Рапортъ. *Іул, як комендант ісправний, Енеєві лепорт подав.* Котл. Ен. VI. 34.

Лепортува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Рапортовать, доносить. Харьк.

Ле́пський, а, е. Хорошій, красивый. *Жив я собі недалеко од сього лепського города.* Греб. 400.

Ле́псько, *нар.* Хорошо, красиво. *Із кожного куріня везли знамена на конях, лепсько убраних.* Стор. II. 156.

Ле́пта, ти, *ж.* Лепта. *Спасибі, друже мій убогий,—ти, знаю, лепту розділив свою єдину.* Шевч. 561.

Лепти́ця, ці, *ж.* Раст. Lychnis. Шух. I. 21.

Лепу́х, ха́, *м.* Раст.=**Лопух.** Вх. Пч. I. 8.

Лепухо́вий, а, е.=Лопуховий. *Прийде літо красне,—все готове, пошиємо шаравари лепухові.* Грин. III. 325.

Лепчи́ця, ці, *ж.* Раст. а) Galium Aparine. Анн. 151. б) Asperugo procumbeus. ЗЮЗО. I. 113. в) Arperugo Aparine. ЗЮЗО. I. 113.

Ле́скіт, коту, *м.* и пр.=**Ло́скіт** и пр.

Лесли́вий, а, е. Льстивый. *Тодос лесливий чоловік.* НВолын. у.

Ле́сний, а, е.=Лесливий. *Діявіл лесний.* Чуб.

Лест, ту, *м.* Въ выраженіи: **Лесто́м захо́дити.** Обманывать при помощи хитрости. Желех.

Ле́ста, ти, *ж.* Родъ шестерни въ водяной мельницѣ на Днѣпрѣ.

Ле́статися, таюся, ешся, *гл.* Едва идти, плестись. ЧГВ. 1853. 61.

Лесте́ць, тця́, *м.* Льстецъ.

Лести́вий, а, е. Льстивый. *Потребить Господь лестивих і уста заціпить хитрим.* К. Псалт. 25.

Лести́вість, вости, *ж.* Льстивость. Желех.

Лести́во, *нар.* Льстиво. *Найгіршій народові ворог була той, хто лестиво вихваляє нас, щоб ми не по правді про себе думали.* О. 1862. IX. 29.

Лести́ти, щу́, сти́ш, *гл.* Льстить. *Не лести мене своїми пишними словами.* К. XII. 64.

Лести́тися, щу́ся, сти́шся, *гл.* Подольщаться, подлаживаться. *Леститься, як у пазуху не влізе.* Черк. у. *Хоть як вона буде до тебе леститься, а ти їй усієї правди не кажи.* ЗОЮР. II. 71. *Давай уже хоть коло сього леститись: оце, кажуть, пан так пан!* К. ЧР. 74.

Ле́стівочка, ки, *ж.* Ум. отъ **ле́стка.**

Ле́стка, ки, *ж.* Лесть, льстивая рѣчь. *Лестки горшей отрутизни.* Ном. № 3072. *Оті шепотинники-окомони чого не допнуть у панів добрим способом, то завсіди доб'ються у них лестками.* Берд. у. **Ле́стками підійти́.** Лестью добиваться, льстить. НВолын. у. Ум. **Ле́стівочки.** *Як узяли лестівочками підходить.* Ном. 3094.

Лестни́й, а́, е́. Льстивый, обманчивый. Чуб. III. 26.

Ле́стощі, щів, *ж. мн.* Лесть. Харьк.

Лесту́н, на́, *м.* Льстецъ. *Поки в коморі есть і в скрині, лестун потреться в сій хатині.* Мкр. Г. 61.

Лесть, ти, *ж.=***Лестощі.** Рк. Левиц. *Смерть лести не знає.* Ном. № 8252. *Тобою чоловік великий і у честі, але по всяк час у гріховній лесті на Христа воює.* Чуб. III. 17. **Ле́стю упада́ти.** Поддабриваться. *Сидить Гриць на важниці, тяженько здихає, а до його чорнявая лестю упадає.* Чуб. V. 1038.

Лесь=Єсь, еси. (2-е лицо наст. вр. отъ *гл.* **бути**). *Дівча, дівча, вода чиста, лем ти сама єсь нечиста: юж лесь сім мужів мала, а зо жадним шлюб не брала; сім лесь хлопців породила, ні єдному кту не дала.—Кед лесь хлоп, то не гварь мі то! Кед лесь Бог,—отпусть мі то!* Гол. I. V. 522.

Лет, ту, *м.* Летъ, полетъ. *Туди саме лет (бджолам) через яр.* Черк. у.

Ле́тарг, гу, *м.* Летаргическій сонъ. *Із сього летаргу пробудила нас рідна мова.* К. XII. 123.

Летарги́чний, а, е. Летаргическій. *Були ми довго наче мертві, були нерухомі, в летаргичному сні.* К. XII. 123.

Лети́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Летѣть; быстро стремиться, мчаться, нестись. *Летить орел по над морем.* Мет. 64. *Летить літо, як крилами.* Ном. № 550. *Чого летиш як скажений?* Волын. г. *Летить миска до порога.* Нп. *Куля летить.* Дещо, 31. Ум. **Летітоньки.** *Межи ними соколонько крилоньками махає, летітоньки гадає.* Лукаш. 168.

Летю́чий, а, е. Летающій, летучій. Левиц. I. 226. *З пистолю кулею летючу птицю б'є.* Стор. II. 222. *Се ле-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тючий горобець. НВолын. у. *Це летюча птиця, а це піша.* Черк. у.

Летя́га, ги, *м.*=**Нетяга.** *Ой гуляв, гуляв козак, бідний летяга, сім год і чотирі.* Мет. 377.

Летя́жний, а, е.=**Нетяжний.**

Летя́чий, а, е.=**Летючий 1.** *Летячу птицю б'є.* Канев. у.

Лехва́ря, рі, *ж.* Невкусный супъ. Вх. Зн.

Лехки́й и пр.=**Легкий** и пр.

Леш, *сз.* Но, только. *Втонув, втонув козаченько, леш хусточка плавле.* Чуб. V. 309.

Ле́шко, ка, *об.* Ласк. Душенька. *Я тебе, лешко, ждала, ждала, а ти й не прийшла.*

Ле́щата, т, *с. мн.* 1) Тиски. **Узя́ти в ле́щата.** Стиснуть. 2) Тиски изъ лубковъ или дощечекъ, въ которыхъ сдавливаютъ переломленную кость. 3) Два длинные куска дерева или желѣза, между которыми находится предметъ, который необходимо сжать, а концы ихъ скрѣплены. Напр. а) при дѣланіи короба концы согнутой въ кругъ драни соединяются такъ, что одинъ заходитъ за другой; они помѣщаются между двумя палочками, концы которыхъ связываются и палочки оттого сжимаютъ концы драни такъ, что они не могутъ разойтись; б) при укрѣпленіи плетня два столба забиваются по обѣ стороны плетня одинъ противъ другого и стягиваются насквозь проходящими ихъ планками. *Я тин візьму у лещата.* Лебед. у. 4) Жомы для разминанія кожъ. *В лещатах вимінають квашію з сириці.* Черном. 5) Лещетка, употребляемая при кастраціи лошадей. 6) Родъ снаряда, употребляющагося въ игрѣ. *Палили клочча, ворожили, по спині лещатами били, загадували загадок.* Котл. Ен. Ш. 70.

Ли, *сз.* Или. *Сядем ми з тобою поснідаєм, ли пообідаєм.* ЗОЮР. I. 207.

Либ, *меж.* Выражающее толчекъ. *Либ Панька в око,—а він і так сліпий.* Ном. № 6392.

Ли́бавка, ки, *ж.* Скотина, съѣдающая только верхушки корма. Желех.

Либа́к, ка́, *м.* Работникъ, собирающій нефть съ поверхности воды. Желех.

Ли́бати, баю, еш, *гл.* 1) Медленно пастись. *Там і паша така, що треба скотині по стебельцю либати.* Уман. у. 2) Пастись по росистой травѣ. 3) **Ли́бати очи́ма.** Мигать, моргать. *Так либа, так либа,—от-от заплаче.* 4) Собирать при помощи лошадинаго хвоста нефть съ поверхности воды. Желех.

Либа́цький, а, е. Принадлежащій **либак**'у, относящійся къ нему. Желех.

Либе́рія, рії, *ж.*=**Ліберія.**

Ли́бець, бця, *м.* Нищій, собиратель милостыни. Грин. II. 180.

Ли́бити, блю, биш, *гл.* Брать? собирать? *Ходив* (торгувати)... *та добре либив гроші.* Мкр. Г. 45.

Либо́й, *нар.*=**Либонь.** Желех.

Либоні́ти, нію́, ні́ш, *гл.*=**Либати 2.** Желех.

Либо́нь, *нар.* Вѣроятно, кажись. *Либонь і до гробової дошки щастя не дочекаюся.* Ном. № 8317. *Чорна хмара наступає, либонь дощик буде.* О. 1862. X. *А під лісом, край дороги, либонь курінь мріє.* Шевч. 82.

Ли́бці, ців, *мн.* Бичевка съ привязаннымъ мясомъ для ловли рыбы.

Ли́вень, вня, *м.* Ливень, проливной дождь. *Рече—і дощ, і ливень з неба ллється.* К. Іов. 82.

Ливни́й, а́, е́. Проливной (дождь). Мнж. 148.

Ли́врити, рю, риш, *гл.* Плохо читать. *Вчився він добре на філозофії: в шіснадцять літ письмо мимрив та все по латині ливрив.* КС. 1882. IX. 480.

Лига́ти, га́ю, еш, *гл.* 1) Набрасывать веревку на рога вола. *Лигай вола! чого стоїш?* 2) и сов. в. **Лигну́ти, ну́, не́ш.** Хлебать, хлебнуть, глотать, глотнуть, проглотить, жрать. *Він плакав і лигав кулешик.* Котл. Ен. *Тут з салом галушки лигали.* Котл. Ен. I. 11. *Купив слив та й лигаю собі.* Лебед. у. *Тільки кусай, кільки можеш лигнути.* Ном. № 5587. *Менше вкусиш, борше лигнеш.* Ном. № 5588.

Лиги́,—да́ти. Убѣжать, навострить лыжи. Ном. № 4411. *Ломаку під руку, да й лиги!* Ном. № 11047. *Та лиги!* Мнж. 95.

Лига́тися, га́юся, ешся, *гл.* Сходиться съ кѣмъ, связываться съ кѣмъ; соединяться.

Ли́гирь, ря, *м.* Нищій. *Там у городі скрізь лигиря сидять попід барканами, просять милостині.* Грин. II. 180. Ув. **Лигиря́ка.** Грин. II. 180.

Лигну́ти, гну́, не́ш, *гл.* 1) См. **Лигати 2.** 2) Ударить, хватить. *Ларченка як хто по потилиці лигнув.* Мир. ХРВ. 263.

Лигну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Уда-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

риться. *Що се в тебе око підбите?—Та се я нахилилась хату мести та як мигнулась об стіл, об ріжок, та й набила.* Верхнеднѣпр. у.

Лигону́ти, ну́, не́ш, *гл.* 1) Хлебнуть, глотнуть большимъ глоткомъ. 2) Поспѣшно убѣжать. Мнж. 184.

Лигоми́на, ни, *ж.* и пр.=**Лагомина**.

Лигоми́нець, нця, *м.*=**Лагоминець**. *І ті були там лигоминці, піддурювали що дівок.* Котл. Ен. III. 43.

Ли́джа, жі, *ж.* Раст. Ситникъ, Juncus. Вх. Уг. 250.

Ли́жка, ки, *ж.* 1)=**Ложка**. *Треба миски, треба лижки.* Грин. III. 678. 2) Ножъ, которымъ вырѣзывается углубленіе въ ложкѣ. Шух. I. 247. 3)—**жа́б'я**. Головастикъ. Вх. Лем. 413.

Лижка́рство, ва, *с.* Выдѣлка ложекъ. Шух. I. 247.

Лижка́рь, ря́, *м.* Ложечникъ, мастеръ, дѣлающій ложки. *Лижкарі виробляють звичайні лижки з ... дерева.* Шух. I. 247.

Ли́за, зи, *об.* Прилизанный, прилизанная.

Ли́занка, ки, *ж.* Кушанье: сваренное молоко съ мукой. Шух. I. 142.

Лиза́ти, жу́, жеш, одн. в. **лизну́ти, ну́, не́ш**, *гл.* Лизать, лизнуть. *Собаки лизали рани його.* Єв. Л. XVI. 21. *Дано тобі кісточку: хоч лижи, хоч на далі бережи.* Ном. № 12146. **Лиза́ти гу́би (собі).** Облизываться въ предвкушеніи чего-либо пріятнаго или въ желаніи его получить. *Стриба Рябко, вертить хвостом, неначе помелом, і знай дурненький скалить зуби та лиже губи: „Уже ж бач", дума він... „Мабуть сам пан звелів оддать Рябку печене і що зосталося варене".* Г.-Арт. Въ переносномъ смыслѣ—хотѣть чего-либо пріятнаго, но еще не имѣть возможности получить. У Макаровскаго описывается на свадьбѣ красивый парубокъ, лихой танцоръ, всѣхъ удивившій своей ловкостью: *„Що за удаль, що за сила!" парубки казали, і дівчата тишкувались і губки лизали.* Мкр. Н. 30. **Лиза́ти гу́би до ко́го.** За кѣмъ ухаживать, зариться на кого. *Лизав до молодої губки, буркотав як голуб до голубки.* К. МБ. Х. 3. **Лиза́ти гу́би (кому́).** Надоѣдать съ поцѣлуями. *Не тоді мені лижи губи, як солодкі, тоді мені лижи, як гіркі.* Ном. № 2315. **Лиза́ти халя́ву, чо́боти (кому́).** Пресмыкаться предъ кѣмъ, унижаться. *У Ірода таки самого і у порогу й за порогом стояли ліктори. А царь лизав у ліктора халяву.* Шевч. 637. **Лизну́в ши́лом па́токи.** Ничего не получилъ, ничего не достигъ. Ном. № 1814. **Бода́й тебе́ чорт лизну́в!** Чортъ бы тебя взялъ! *Оттут тебе лизне і чорт!* Котл. Ен. **Як ві́л лизну́в!** Исчезло. Ном. № 1894. **Неха́й тебе́ ли́зень лизне́.** См. **Лизень. Не дам тобі́ й лизну́ти!** И попробовать не дамъ. *Не діждеш, щоб я тобі й лизнути дав! Ні, сам поїм усе.* Кв.

Лиза́тися, жу́ся, жешся, *гл.* 1) Лизаться. 2) Подлизываться, заискивать. *Він усе коло панів лижеться.* Черк. у. *Хлопець не дурний: котком лижеться біля старих.* Полт. у.

Ли́зень, зня, *м.* Бычачій языкъ. *Телячий лизень.* **Як ли́зень злиза́в (кого́).** Исчезъ, какъ въ воду упалъ. Ном. № 13512. **Неха́й тебе́ ли́зень лизне́, зли́же!** Чтобъ ты пропалъ! Ном. № 3739.

Ли́зкати, каю, еш, *гл.* 1) Лизать, вылизывать. Черк. у. 2) Часто понемногу ѣсть. *Сіло б та наїлось одразу, а то й лизкає увесь день.* Черниг. у.

Лизну́ти. См. **Лизати**.

Лизу́н, на́, *м.* 1) Лижущій. 2) Подлиза, льстецъ. *Стали мужики лизуни добриться до панів.* Волч. у. 3) Миѳическое существо, въ образѣ большого звѣря, живущее въ лѣсахъ и пожирающее людей. Чуб. I. 193.

Лизь, зя, *м.*=**Лизень. Як його́ лизь злиза́в!**=**Як ли́зень злиза́в його́.** Мир. ХРВ. 116.

Ли́зькати, каю, еш, *гл.* = **Лизкати**. *Лизькає кров собака.* Славяносерб. у.

Ли́ко, ка, *м.* 1) Лыко. *З однієї липи двічи лика не дерут.* Ном. № 7471. *Кричить, мов з його чорт лика дере.* Ном. № 3454. **Не мішайтесь між чужі́ ли́ка.** Не мѣшайтесь не въ свое дѣло. Ном. № 9569. 2) Веревки (изъ лыкъ?), которыми татары въ прежнее время связывали захваченныхъ ими во время набѣга людей. Поэтому: **Бу́ти в тата́рських ли́кахъ**—попасть въ неволю къ татарамъ. **В'яза́ти в ли́ка.** Брать въ неволю. *Попереду біжить чабуш великий і грамоту султанову читає: в'язати в лика всіх, або стинати.* К. ЦН. 212. Ум. **Ли́чко.** *Виміняв ремінець на личко.* Посл.

Ли́куватий, а, е. 1) Мочалистый. *Як поростуть великі коноплі, то волокно буде ликувате.* Волч. у. 2) Волокнистый, жилистый. *Якась ликувата диня та несолодка.* Волч. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ли́ктор, ра, *м.* Ликторъ. *Жерці і ліктори стоять круг капітолія.* Шевч. 607.

Ли́лик, ка, *м.* Летучая мышь. Каменец. у.

Лиліяс, су, *м.* Раст. *Схилився кущ роскішний лиліясу.* К. ПС. 119. *Кущ миліясу і троянди два кущі.* Г. Барв. 214.

Лима́н, ну, *м.* 1) Лиманъ, расширенное устье рѣки. *Чорна хмара з-за лиману небо, сонце криє. Синє море звірюкою то стогне, то виє.* Шевч. 49. *Чорним морем далеко гуляли... На лиман-ріку іспадали, к Дніпру-Славуті низенько уклоняли.* Дума. 2) Большое и глубоководное озеро, незаросшее камышемъ. Браун. у. 3) Раст. Ranunculus acris. ЗЮЗО. І. 133.

Лима́нний, а, е. 1) Относящійся къ **лима́ну 1.** 2) Озерный. Браун. 17.

Лима́нник, ка, *м.* Часть лимана, которая при легкомъ вѣткѣ попадаетъ въ полосу безвѣтрія и остается неподвижной. Браун. 51.

Лима́нський, а, е=Лиманний 1. *Ой що узяв Дніпр та свою волю: свої бережки промиває, а лиманські коси засипає.* Грин. III. 592.

Лимаре́нко, ка, *м.* Сынъ шорника. *У перетику ходила по опеньки, лимаренка полюбила молоденька.* Шевч. 540.

Лимари́ха, хи, *ж.* = **Лимарка.** *Ой пила, пила лимариха на меду, та й пропила свою дочку молоду.* Лис. І.

Ли́марів, рева, ве. Принадлежащій шорнику.

Лимарі́вна, ни, *ж.* Дочь шорника. *Ой хто купить цебер меду ще й вина, того буде лимарівна молода.* Лис. І.

Ли́марка, ки, *ж.* Жена шорника.

Ли́марство, ва, *с.* Шорное ремесло.

Ли́марський, а, е. Шорническій. *Він і ремінця лимарського не варт.* Посл.

Ли́марщина, ни, *ж.* Сыромятная кожа. Вас. 158.

Ли́марь, ря, *м.* Шорникъ. Вас. 159. *Оддала дочку та за крамаря, а сама пішла та за лимаря.* Чуб. V. 911.

Лимарюва́ння, ня, *с.* Занятіе шорничествомъ.

Лимарюва́ти, рю́ю, єш, *гл.* Заниматься шорничествомъ. *Добре Дорошеві: один син лимарює, другий кравцює, а небіж шевцює.* Канев. у.

Ли́мзати, заю, єш, *гл.*=**Лемзати.** *Помимзав він трошки з мисочки, та й знов ліг, сказано—недужий.* Кіев. у.

Лимпа́ч, чу́, *м.* Земляной кирпичъ, битый кирпичъ изъ глины съ мякиной. Херс.

Лимпаче́вий, а, е. Сдѣланный изъ **лимпачу́.** Херс.

Лин, на́, *м.* Рыба линь, Cyprus tinea. *Ходить, як лин по дну.* Ном. № 3238. Ум. **Лино́к, лино́чок.** *Дитиночка, як линочок.* Ном. № 8469.

Ли́на, ни, *ж.*=**Линва.**

Ли́нва, ви, *ж.* Толстый канатъ. НВолын. у. *Порон на линві ходе, а у вас кажуть на мотузі.* Литин. у. Ум. **Ли́новка.** *Шибениця старенька, линовки новенькі.* Шух. І. 199.

Лине́ць, нця́, *м.* Ракъ во время линянія. Мнж. 185.

Лини́на, ни, *ж.* 1)=**Лин.** *Ой ви, рибалочки, ой ви, молодії, та поймайте мені риби линини.* Чуб. V. 1072 2) Мясо линя. *Нема над рибу линину.* Ном. № 7522. Ум. **Лини́нка.** *Просить вона на вечеру і рибку лининку.* Чуб. V. 50.

Ли́нити, ню, неш, *гл.* У решетниковъ: снимать слой коры съ предварительно распаренныхъ въ печи липовыхъ стволовъ, обнажая лыковый слой, который потомъ отдѣляютъ отъ стволовъ. Вас. 175.

Ли́нія, нії, *ж.* 1) Линія, черта. 2) Пограничная черта. *Біля города, біля Килії, на турецкій лінії.* Нп. *Ішов козак на лінію і вельми надувся; ішов козак із лінії, як лихо зогнувся.* Ном. № 792. 3) Линейка.

Ли́нка, ки, *ж.* Веревка; корда, на которой гоняютъ лошадей.

Линки́й, а́, е́. Отсырѣлый, влажный. Мнж. 185. *Сіно линке, снопи линкі.* Лубен. у.

Линко́ватий кінь. Лошадь со впавшей спиной, сѣдлистая лошадь.

Лино́вище, ща, *с.* 1) Сброшенная вылинявшей змѣей старая кожа. *Як нападе кого лихоманка, то треба повісити на шнурочку на шию гадюче линовище.* Кобел. у. 2) Кожура рака, потерянная при линяніи. Мнж. 185.

Ли́новка, ки, *ж.* Ум. отъ **ли́нва.**

Лино́к, нка́, *м.* 1) Ум. отъ **лин.** 2) Названіе вола свѣтлорыжей масти. КС. 1898. VII. 41. 3) Раст.: а) Dianthus deltoides. Лв. 98. б) Tragopogon pratensis. Лв. 102.

Лино́чок, чка, *м.* Ум. отъ **лин.**

Линтваре́вий, а, е. Сдѣланный изъ овечьей шкуры. *Линтваревий кожух.* Сим. 226.—**опра́ва.** Кожаный переплетъ. Елисаветгр. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Линтваре́ць, рця́, *м.* Ум. отъ **линтва́рь**.

Линтва́рик, ка, *м.* Ум. отъ **линтва́рь**.

Линтва́рь, ря́, *м.* Шкура годовалаго ягненка. Вас. 154. Ум. **Линтваре́ць, линтва́рик**.

Ли́нути, ну, нешь, *гл.* 1) Летѣть. *Линув сокіл з Украіни.* Мет. 376. *Ангел линув, сльозу уронив.* Чуб. III. 305. 2) Стремиться. *А я дивлюся і серцем мину в темний садочок на Украіну.* Шевч. 403.

Лину́ти, ну́, не́шь, *гл.* Политься, хлынуть. *Як минув дощ.* Черк. у. *Линув на лоб йому води.* Мкр. Г. 57. *Горщик як брязне об піл, як линуть на мене помиї.* Г. Барв. 225.

Лину́тися, ну́ся, не́шся, *гл.*=**Лину́ти**. *Вода линулася.* Харьк. у. *Дощик линувся—цебром, відром, дійничкою над нашою пашничкою.* Ном. № 334.

Линча́, ча́ти, *с.* Маленькій линь.

Линь, (ня? *м.*). Раст. Artemisia campestris. Лв. 97.

Линьба́, би́, *ж.* Время линянія.

Линю́щий, а, е. Линючій, линяющій. *Заполоч линюща.* Черк. у.

Линя́ти, ня́ю, еш, *гл.* 1) Линять, терять цвѣтъ. 2) Линять, лишаться шерсти, ронять перья. *За тим вовк не миняє, що в комору часто никає.* Ном. № 7208.

Ли́па, пи, *ж.* Дерево липа, Filia parvifolia. *З однієї липи двічи лика не деруть.* Ном. № 7471. Ум. **Ли́пка, ли́понька, ли́почка**. *Сухая липочка не гнеться.* Грин. III. 460.

Липа́рка, ки, *ж.* 1)=**Липковиця**. Вх Уг. 250. 2) Глина для кирпича, для печей. Вх. Лем. 432.

Ли́пень, пня, *м.*=**Липець 1**. Желех.

Ли́пець, пця, *м.* 1) Мѣсяцъ іюль. *Одного літнього гарячого дня в місяці липці 184... року з города Тули вийшла купка хлопців.* Левиц. Пов. 3. 2) род. пад.—**пцю**. Липовый медъ.

Ли́пина, ни *ж.* 1) Липовое дерево. *Білий як липина.* Ном. № 13147. 2) Липовый лѣсъ. *Пішов у липину.* 3) Щепки, лучина. Вх. Зн. 32. *Потрощити на липину.*

Ли́пиці, пиць, *ж. мн.* Сѣмена липы. Черк. у.

Ли́півка, ки, *ж.* 1) Кадка изъ липоваго дерева. *Коли огляділись до липівки, що на горищі з медом була, аж вона перекинута й вилизана.* Драг. 363. 2) Родъ дыни. Ум. **Ли́півочка**.

Ли́пка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ли́па**. *Ой у полі горина, стоїть липка зелена, ой на тій липці... три птахове співають.* Чуб. V. 223. 2) Липовая кора, лубъ? *А моя хата липками шита.* Чуб. V. 412. 3) Раст. Spiraea Filipendula. ЗЮЗО. I. 170. 4)=**Липці**. Для сниманія вишень—**очеретя́на ли́пка**. О. 1861. V. 36.

Липка́чий, а, е.=**Липковатий**. *Липкача роля.* Вх. Уг. 250.

Липки́й, а́, е́. 1) Липкій. *Вона мене по тілу маже липким, вонючим, як смола.* Алв. 64. 2) Прилипчивый (о болѣзни). 3) Имѣющій влеченіе къ чему-нибудь. Левиц. I. 341. *До хазяйства липкий такий, вже й ночі не доспить, коли треба.*

Липко́ватий, а, е. Липкій, клейкій, вязкій. **Липко́вата земля́**. Глинистая и оттого вязкая почва. Вх. Уг. 250.

Липковиця, ці, *ж.* Глинистая и оттого вязкая почва. Вх. Уг. 250.

Липне́вий, а, е. Іюльскій. Желех.

Липни́к, ка́, *м.* 1) и 2)=**Липняк** 1 и 2. 3) Мучной хрущъ, Melolontha fullo. Вх. Пч. I. 7. 4) Раст. а) Silene vissora. Kolb. I. 202. б) Galium aparine. Вх. Лем. 432.

Ли́пнути, ну, нешь, *гл.* 1) Липнуть, приставать. *З чим ся обходимо, тоє до нас липне.* Ном. № 5990. 2) Льнуть. *Всі його люблять, всі до його липнуть.* Котл. НП.

Липня́к, ка́, *м.* 1) Липовая роща, липовый лѣсъ. 2) Липовый медъ. Желех.

Липоватиця, ці, *ж.* = **Липковиця**. Вх. Лем. 432.

Ли́повий, а, е. Липовый. *Розлетілись, як липове клиння.*

Ли́понька и **ли́почка, ки**, *ж.* Ум. отъ **ли́па**.

Ли́пці, ців, *м. мн.* Шестъ для сниманія фруктовъ, расколотый на одномъ концѣ на четыре части, раздвинутыя на извѣстное разстояніе, чтобы удобнѣе было снимать фрукты. Полт. г.

Ли́пчик, ка, *м.* Раст. Asperugo procumens. Вх. Пч. I. 9. См. **Липчиця**.

Ли́пчиця, ці, *ж.* Раст. = **Лепчиця**. *Ув'язавсь до мене, як липчиця.* Г. Барв. 246.

Лип'я́, п'я́, *соб.* Липы.

Лип'я́нка, ки, *ж.* Порода грибовъ. Черк. у.

Лис, са, *м.* 1) Лисица. *У вічі як лис, а за очі як біс.* Ном. № 13560. *Продав пса за лиса.* Ном. № 3086. *Старого лиса тяжко зловити.* Ном. № 5791. *Як лис хвостом виляє.* **Ли́сом підши́тий**. Хитрый и льстивый. 2) *мн.* **Ли́си**. Лисій мѣхъ, шуба. *Ми*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

в кожусі, та при своїм дусі, а в лисях та в мисляхъ. Ном. № 1613. Ум. **Лисо́к.**

Лис, ли́сий, а, е. 1) Лысый, плѣшивый. *Лис, сиз, кутерноги: як удасться що доброго,—велика ласка пана Бога.* Ном. № 8546. *Лисий лисого здалека бачить.* Ном. № 7964. 2)—**гора́.** Гора, непокрытая растительностью,—обыкновенно считается притономъ вѣдьмъ. 3)—**дя́дько.** Чортъ, домовой. 4)—**кінь, віл** и пр. Имѣющій бѣлое пятно на лбу. *Знаються, як лисі коні.* Ном. № 9481. 5)—**хвіст.** Раст. Пѣтушій гребень, Ononis. 6)—**я́йця** Раст. Satyrion.

Ли́са, си, *ж.*=**Лисиця.** *Несе мене лиса за кленові ліса.* Рудч. Ск. II. 4. Ум. **Ли́ска, ли́сочка.**

Лиса́к, ка́, *м.* 1) Плѣшивецъ. Вх. Лем. 432. 2) Животное съ свѣтлымъ пятномъ на лбу. 3) Обнаженный берегъ или возвышенность. Вх. Зн. 32. 4) Птица лысуха, черная, Fulica atra. Вх. Пч. II. 11.

Лиса́н, на́, *м.*=**Лисак 2** (о лошади). Желех.

Лиса́ня, ні, *ж.* Голая гора. Желех.

Лисеня́, ня́ти, *с.* Дѣтеныш лисицы. МВ. (О. 1862. III. 45). Ум. **Лисеня́тко, лисеня́точко.**

Ли́сий. См. **Лис, а, е.**

Ли́сина, ни, *ж.* 1) Плѣшь, лысина. *Не по чім і б'є, як не по лисині.* Ном. № 7367. 2) Бѣлое пятно на лбу у животныхъ. *Як уродиться лоша з лисиною, то так воно й пропаде.* Ном. № 3218. 3) Проталина, прогалина, при снѣжномъ покровѣ мѣсто, свободное отъ снѣга. *Лисина чорної землі на добрій санній дорозі.* О. 1862. IV. 95. 4) Поляна въ лѣсу. Ум. **Ли́синка.**

Лиси́ця, ці, *ж.* 1) Лисица (звѣрь). *Зна, де вовк, а де лисиця.* Ном. № 5716. *Лисице, лисице! та й довгий же твій хвіст!* Ном. № 13568. **Накри́всь, мов лиси́ця хвосто́м.** Неудачно скрывалъ свой поступокъ. Въ обрядѣ сватовства, въ обрядовыхъ рѣчахъ сватовъ дѣвушка называется иногда вмѣсто **куни́ці—лиси́цею.** *У вас лисиця є, нам снилось, котру Тетяною зовуть...* (Изъ рѣчи сватовъ). Алв. 13. 2) Лисій мѣхъ. *Крийся, зятю, та куницями, куницями та лисицями.* Мет. 185. 3) Только во мн. ч. Намерзшіе узоры на оконномъ стеклѣ. 4) Только во мн. ч. Деревянные тиски различной величины и вида, употребляющіеся: а) для сжиманія склеенныхъ досокъ (Мирг. у.); б) для выжиманія воска; в) для сжиманія разламывающагося въ мѣстѣ развѣтвленія дерева. Приборъ состоитъ изъ двухъ досокъ или кусковъ дерева, которые помѣщаются по обѣ стороны развѣтвленія въ деревѣ, послѣ чего концы ихъ сжимаются насквозь проходящими планками. *Треба грушу в лисиці взяти, а то розчахнеться.* Левч. 161. г) для укрѣпленія стѣны: два столба одинъ противъ другого по обѣ стороны стѣны, концы которыхъ скрѣплены, отчего стѣна стискивается. *Хата наша похилилась... Батько хоч і взяв у лисиці, дак облупилася ж кругом, обпала.* Г. Барв. 249. д) для поддержанія **же́рдки** при работѣ гребенщиковъ. Вас. 164. *Жердка висить на лисиці.* См. **Лещата.** 5) Названіе вола съ малой бѣлой отмѣтиной на лбу. КС. 1898. VII. 42. 6) Раст. Gipsophila muralis. ЗЮЗО. I. 124. Ум. **Лиси́чка.** Въ сказкахъ обыкновенно съ прибавленіемъ слова **сестри́чка.** *Лисичка-сестричка і вовк панібрат.* Рудч. Ск.

Лисиченя́, ня́ти, *с.*=**Лисеня.** Ум. **Лисиченя́тко, лисиченя́точко.**

Лиси́чий, а, е. Лисій. *Нагибали нору лисичу.* О. 1861. V. 70.

Лиси́чка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **лиси́ця.** 2) Раст. Agaricus Cantharellus. ЗЮЗО. I. 110.

Лиси́ччин, на, не. Принадлежащій лисичкѣ. *Дак лисиччина дочка й каже...* Рудч. Ск. I. 28.

Лисиччу́к, ка́, *м.* Сынъ лисицы. *Лисиччука запер під лавку.* Рудч. Ск. I. 133.

Лиси́ти, сі́ю, єш, *гл.* Плѣшивѣть, лысѣть. *Дурна голова не лисіє.* Богодух. у.

Лиск, ку, *м.* Блескъ; лоскъ, глянецъ.

Ли́ска, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ли́са.** *Котику-братіку! несе мене лиска по каменю мосту.* Рудч. Ск. I. 27. 2)=**Лиса́к 4.** *Ой були ми в ліску та поймали лиску чорную та чубатую.* 3) Животное съ бѣлымъ пятномъ на лбу: корова, собака и пр. Ум. **Ли́сочка.**

Лискави́ця, ці, *ж.* Зарница.

Ли́скавка, ки, *ж.* 1)=**Блискавка.** Желех. 2) Одно зерно блестящихъ бусъ, бусина блестящая. Шух. I. 130.

Ли́скарь, ря, *м.* Кирка. (К. П. Михальчукъ).

Ли́скати, каю, єш, сов. в. **лиснути, ну́, не́ш,** *гл.* 1) Блестѣть, блеснуть, сверкать, сквернуть. *Ото драпонув! аж потилиця лиска.* Ном. № 4417. *Козаки шабельками лискають.* К. Досв. 141. *Блискавка між хмарами лискала. Тілько лиснув гострий ніж, червона кров закапала з пучки.* МВ. II. 66. 2) Только одн. в. **лисну́ти.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Выпить, хватить. *Лиснути мокрухи.* Маркев. 59.

Лискну́ти, ну́, не́ш, *гл.*=**Лиснути.** *Як разом лискне блискавка, так небо мов запала.*

Лиско́, ка́, *м.* Кличка собаки съ бѣлымъ пятномъ на лбу.

Лискота́ти и пр.=**Лоскотати** и пр.

Лиску́чий, а, е. Блестящій. *З дверей виходилось на широкий ґанок з білого мармуру лискучого.* Федьк.

Лисні́ти, нію, єш, *гл.* Блестѣть; лосниться. *Вода лисніє у криниці.* Лебед. у. *Всюди блищало і лисніло по світлицях.* Левиц. I. 298. (Панок). *з круглим червоним лицем, так гладесенько виголеним, що воно у його аж лисніло.* Мир. Пов. II. 60.

Лиснитися, нюся, ни́шся, *гл.*=**Лисні́ти.** *Вода по полю лиснiться.* Черк. у.

Лиснýти См. **Лискати.**

Ли́совий, а, е. Лисій. *Лисова шуба слід замітає.* Чуб. III. 313.

Лисови́н, на, *м.* Самецъ лисицы. Мнж. 185. Ум. **Лисови́нчик.**

Лисови́ння, ня, *с.* Мѣста въ полѣ, лишенныя растительности. Харьк.

Лисови́нчик, ка, *м.* Ум. отъ **лисови́н.**

Лисо́к, ска́, *м.* Ум. отъ **лис.** Желех.

Ли́сочка, ки, *ж.* Ум. отъ **ли́ска.**

Лист, ту, *м.* 1) во мн. им. **листи́.** Листъ (растенія). Употребляется также какъ соб. въ значеніи листва: *Як розвернеться на весну лист, то підемо всі в свист (втічемо).* Ном. № 11035. *Тонковерха тополя пахучим листом шелестить.* МВ. II. 74. *Ой піду я в вишнев сад гуляти, де лист опадає.* Грин. III. 243. **Ли́стом стели́тись.** Прикидываться добрымъ, уступать во всемъ, лебезить. *Як вибірали, тоді старшина листом стелився, а тепер що!* НВолын. у. 2) во мн. ч. им. **ли́сти** и **листи́.** Письмо. *Тільки брат до сестри часто листи пише.* Мет. 244. *Ой як будеш же ти, серденятко моє, Дніпром водою плисти, засилай, посилай, серденятко моє, частенькії листи.* Мет. 24. **Лист визволе́ний.** Вольная, документъ объ освобожденіи изъ крѣпостнаго или рабскаго состоянія. *Который би міг бідний невольник* (сей сон) *одгадати,—міг би йому листи визволені писати* АД. I. 209. **Бо́жий, небе́сний листъ.** Рукописный листокъ религіознаго содержанія, въ которомъ написано, что носящая или часто слушающая его женщина будетъ имѣть легкіе роды; носится при себѣ беременными женщинами. (Подольск. г.). КС. 1893. VII. 75. **Так ка́же, як з ли́сту бере́.** Свободно и хорошо разсказываетъ. 3) *мн.* **листи.** Игральныя карты. КС. 1887. VI. 463. 4) **Лист дубо́вий,—вишне́вий.** Родъ писанокъ съ орнаментикой изъ дубовыхъ, вишневыхъ листьевъ. КС. 1891. VI. 373, 374. Ум. **Листо́к, листо́чок, ли́стонько, ли́стик.** *Листки широкого латаття по воді.* Левиц. I. 514. *В саду листоньки шумлять.* Грин. III. 168. *Ой піду я у садочок та вирву листочок.* Мет. 73. *Писаннячко дрібнесеньке, листочок як сніг.* Федьк. I. 39. *Хоч буду далеко,—буду тебе знати, буду листоньки писати.* Мет. 79. *Листоньки читає, дитину хитає; листоньки малює, дитину годує.* Мил. 39.

Ли́ста, ти, *ж.*=**Литка.** Вх. Лем. 432.

Листа́тий, а, е. Имѣющій большіе листья. *Бур'ян там поріс такий листатий.* Грин. II. 14. *Сьогорішній очерет такий листатий.* Полт. г. *Тьохнув соловейко на листатому клені.* МВ. II. 78. Ум. **Листа́тенький.** *Любисток листатенький.* Мил. 89.

Ли́ства, ви, *ж.* 1) Часть **берда.** (см.) Шух. I. 256. 2) Часть **снува́лки.** (см.) МУЕ. III. 15.

Ли́ствиця, ці, *ж.* Часть **звіяшок** (см.). МУЕ. III. 14.

Ли́стик, ка, *м.* Ум. отъ **лист.**

Листико́вий, а, е. Изъ листьевъ. *Їхав козак морковий, коник бураковий, а шепочка з лопуха, кунтуш листиковий.* Kolb. I. 144

Ли́стка, ки, *ж.*=**Листа.** Вх. Лем. 432.

I. Листо́вий, а, е. Относящійся къ листу растенія, похожій на листъ растенія. *У мого коня золота грива, шовковий хвостик, очі тернові, очі тернові, вушка листові.* Чуб. III. 285.

II. Листови́й, а́, е́. Письмовный, письменный. **Листова́ по́шта.** Письменная почта. НВолын. у.

Листо́вне, листо́вно, *нар.* Письменно, письмомъ. Желех.

Листо́вний, а, е. Письменный. Желех.

Листо́вня, ні, *ж.* Письмовникъ.

Листо́к, тка́, *м.* Ум. отъ **лист.**

Листоно́ша, ші, *м.* Почтальонъ.

Ли́стонько, ка, *м.* Ум. отъ **лист.**

Листопа́д, ду, *м.* 1) Время опаденія листьевъ съ деревьевъ. *На листопаді родивсь десь твій чоловік, що такий поганий.* Лебед. у. 2) Мѣсяцъ октябрь. Въ такомъ значеніи употр. издавна,—напр. въ четвероевангеліи 1144 г. *Мцѣ октябрь реко-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

мий листопад. Срезневскій. Матеріалы для словаря др.-русск. языка. II. 23. То-же въ новой литературѣ: Левч., Опытъ р.-укр. слов.; Уманець, Словарь. Основа 1862, X. Такъ-же въ календаряхъ: „Рідного Краю“ на 1907, „Просвіти“ на 1908, „Промінь“ на 1908. Галичане употребляютъ это слово для обозначенія мѣсяца ноября. Желех.

Листопа́дний, а, е. 1) Октябрьскій 2) Гадкій, мерзкій. *Листопадні пісні.* Лебед. у. *Листопадний чоловік.* Лебед. у.

Листоподавець, вця, *м.* Податель письма.

Листо́чок, чка, *м.* Ум. отъ **лист**

Листува́ння, ня, *с.* Переписка, корреспонденція.

Листува́тися, ту́юся, ешся, *гл.* Переписываться, находиться въ перепискѣ. К. ЦН. 312.

Ли́стя, тя, *с. соб.* 1) Листья растеній, листва. *З верби листя опадає.* Чуб. III. 205. *Шелестить пожовкле листя по діброві.* Шевч. 195. 2) Письма. *Гей сів Сава кінець стола, дрібне листє пише.* Гол. I. 19. Ум. **Ли́стячко.** *У городі бузина, на її листячко.* Чуб. V. 176.

Листа́стий, а, е. Лиственный. *Дуб і инші листясті дерева мають гіля.* Шух. I. 177.

Ли́стячко, ка, *с. соб.* Ум. отъ **ли́стя.**

Лису́н, на́, *м.* Плѣшивецъ. Желех.

Лису́на, ни, *ж.* Корова съ бѣлымъ пятномъ на лбу. Желех.

Лису́ха, хи, *ж.* Пт.=**Лисак 4.** Вх. Пч. II. 11.

Лись, *меж.*=**Блись.** Черк. у.

Ли́ся, сі, *ж.* 1)=**Лисуна.** Желех. 2) Раст. Fulicata atra.

Лися́к, ка́, *м.*=**Лисак.** Желех.

Ли́сячий, а, е.=**Лисичий.** *Знайшов собі таких хороших кравців, дав їм лисячих... шкурок.* Грин. II. 176.

Ли́тва́, ви, *ж.* 1) Литва. 2) Бѣлоруссы. Ум. **Ли́твонька.** *Повінь, повінь, вітроньку, з Подолля на Литвоньку.* Грин. III. 676.

Литви́н, на́, *м.* 1) Литовецъ. 2) Бѣлоруссъ. Ум. **Литви́нок.** Г. Барв. 329.

Литви́нка, ки, *ж.* 1) Литовская женщина. 2) Бѣлорусска.

Литвино́к, нка́, *м.* Ум. отъ **литви́н.**

Литви́нський, а, е. Бѣлорусскій.

Литви́нчики, ків, *м. мн.* Раст. Silene Arineria. ЗЮЗО. I. 136.

Литéрний віз.=**Літерний віз.**

Ли́ти, ллю, ллéш, *гл.* 1) Лить, наливать, проливать. *Дощ ллє, як з луба.* Ном. № 573. *Нащо в море воду лить, коли море повно?* Ном. № 1455. *Подруженьки будуть меди-вина пити, а ти слізоньки лити.* Грин. III. 542. 2) Лить, отливать, выливать. *Десь дзвін великий лили.* Ном. № 7807.

Ли́тий, а, е 1) Литой. *Несуть пани есаули козацькую збрую: литий панцирь порубаний, шаблю золотую.* Шевч. 363. 2) Массивный, плотный, цѣльный. **Ли́тий по́яс.** Поясъ, вышитый золотомъ. Гол. Од. 29.

Ли́тися, ллю́ся, лле́шся, *гл.* Литься. *Ні п'ється, ні лється, ні в чарці не остається.* Ном. № 7589. *А в тії дівчини, а в тії молодої аж на землю сльози ллються.* Мет. 80. *Столітнії очі як зорі сияли, а слово за словом сміялось, лилось.* Шевч. 205.

Ли́тка, ки, *ж.* Икра (у ноги). *Білий, мов цигańська литка.* Ном. № 8530. *Що голова, то кість,—що литка, то м'ясо.* Ном. № 1287. **Аж йому́ в литка́х засти́гло.** Сильно испугался. Ном. № 4336. **Литки́ смали́ти, присма́лювати біля ко́го.** Ухаживать за кѣмъ. Ном. № 8974.

Ли́ткати, каю, еш, *гл.* Нищенствовать, выпрашивать. Кіев. г.

Ли́ткуп, пу, *м.* Могорычъ послѣ состоявшейся сдѣлки. Вх. Зн. 32.

Литóвка, ки, *ж.*=**Литвинка.** О. 1861. X. 32.

Литóвський, а, е.=**Литвинський. Литóвський ціп на оби́два бо́ки моло́тить**—говорится о лгунахъ. Чуб. I. 262.

Ли́тра, ри, *ж.* Фунтъ. *Марія ж, узявши литру мира нардового, правдивого, предорогого, намастила ноги Ісусу.* Єв. I. XII. 3.

Ли́хва, ви, *ж.* Процентъ, ростъ, прибыль. *Позичив на лихву у жида три карбованці.* Каменец у. *Хто, грошима запомігши, лихви не приймає,—оттакий нікоми в світі смутку не дізнає.* К. Псал. 29.

Лихва́рка, ки, *ж.* Ростовщица.

Лихва́рство, ва. *с.* Ростовщичество.

Лихва́рь, ря́, *м.* Ростовщикъ. *Він лихварь, дає гроші у позику, бере процент з людей, тим і пожива.* Новомоск. у.

Лихи́й, а́, е́. 1) Злой. *Помер наш пан, почав молодий господарувати. І старий був недобрий, а сей такий лихий, що нехай Господь боронить!* МВ. I. 114. *Лихий доброго попсує.* Ном. № 5983. *Нещаслива година, як лиха родина.* Ном. № 9335. *Лиха доля і під землею надибає.* Ном. № 1728. **Бу́ти лихо́ї во́лі, лихи́м ду́хом ди́хати (на ко́го).** Быть злымъ (на кого). *І пан був лихої волі на його, і всі по-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пи околичні хропли, сопли. Св. Л. 287. *На дитину лихим духом дише.* Грин. III. 304. **Бу́де лихи́й світ (кому́).** Будетъ бѣда. *Не сміла сказати... бо буде їй лихий світ.* Св. Л. 184. 2) Дурной, худой. *Не можеш збути, як лихого шеляга.* Ном. № 2867. *По ярмарку лихий торг.* Посл. **Бу́ти лихи́м на що.** Быть плохимъ въ чемъ-либо. *Лихий на шерсть.* Вас. 209. **Лихи́й на о́чі.** Съ дурнымъ глазомъ. Мнж. 155. 3) Ветхій. *Лихий сірячок.* 4) Чортъ. *Нехай його лихий візьме.* Шевч. 79. *Лихий їх зна, що там робили.* Котл. Ен. Иногда: **лихи́й-необа́чний.** *От, нахилився, а він, лихий-необачний (то б то чорт), взяв мене за бороду та й не пуска.* Рудч. Ск. I. 117. **К лихі́й ма́тері!** Къ чорту! 5) **Лихе́.** Зло. *Що годиться по суботах: добре робити, чи лихе робити?* Єв. Л. VI. 9. *Романе! лихим живеши, литвином ореши.* Ном. № 662. 6) **Лиха́ годи́на.** Несчастіе, бѣда, дурныя обстоятельства, бѣдствованіе. *При добрій годині й чужі побратими; при лихій годині нема і родини.* Ном. № 2310. **Щоб тебе́ не мину́ла лиха́ годи́на!** (Проклятіе). Ном. № 3746. *Буде тепер мені лиха година від моєї пані.* Г. Барв. 314. 7) **Лиха́ напа́сть.** Внезапное несчастье; болѣзнь. *Нехай мене Бог боронить від лихої напасти, від панської карности, від людської ненависти.* Ном. 152. 8) **Лихі́ о́чі.** Дурной глазъ, который, согласно народному повѣрью, есть у нѣкоторыхъ людей, могущихъ однимъ взглядомъ причинить какое-нибудь несчастіе, болѣзнь и даже смерть. *Цур та пек, лихим очам!* Ном. № 8359. 9) **Лихи́й час.** а) Неблагопріятное, несчастное время. б) Плохое расположеніе духа. *В добрий час поговорити, а в лихий помовчати.* Ном. № 8362. Ум. **Лихе́нький, лихе́сенький.** *Єсть у мене коник вороненький,—перескоче ті чари лихенькі.* Чуб. V. 1197. *К Великодню сорочка хоч лихенька, аби біленька, а к Різдву хоч сирова, аби нова.* Ном. № 428. *Ой хоть він* (чоловік) *був лихесенький, та на ввесь світ славнесенький.* Гол. I. 89.

Ли́хо, ха, *с.* 1) Бѣда несчастіе; горе. *Не шукай лиха,—само тебе знайде.* Чуб. I. 263. *Живе баба за дівером, лиха прикупивши.* Ном. № 7506. *Аби танцювати вмів, а робити й лихо навчить.* Ном. № 12478. *Кожна людина своє лихо носе.* Ном. № 1992. *Через тебе і я буду у лисі.* НВолын. у. *Хто не знає закохання, той не знає лиха.* Мет. 31. **На́ лихо.** На бѣду. **Вда́рити ли́хом об зе́млю.** Стряхнуть съ себя горе. *Козацтво, ударивши лихом об землю, садило гайдука.* Стор. МПр. 126. **Ли́хом зануди́лось.** Охватила сильная тоска. **Ли́ха набіжи́ш.** Будетъ тебѣ бѣда. Сим. 74. **Ли́ха набра́тись.** Испытать горе. *Так то й добуть, лиха не набравшись!* Ном. № 13882. **Ли́хо спітка́ло.** Случилось несчастіе. **Ли́хом торгува́ти.** Эксплоатировать несчастіе. 2) Зло. *З письменних все лихо встає.* Ном. № 6042. *Піп людей карає, а сам лихо робить.* Ном. № 7031. *Лихо коїти.* Ном. № 2874. Ум. **Ли́шко, ли́шенько, ли́шечко. Оце́ ли́шко!** Вотъ бѣда! *Лишко тяжке!* О. 1861. VIII. 3. *Заграй мені, дуднику, на дуду,—нехай свое лишенько забуду!* Шевч. 486. *Ох лишечко! Хтось іде!* Шевч. 281.

Лихови́на, ни, *ж.* Несчастный случай.

Лихово́дити, джу, дить, *гл.* Злодѣйствовать.

Лиховщи́на, ни, *ж.* Тяжелое, бѣдственное время. НВолын. у.

Лиході́й, дія, *м.* Злодѣй. *Ведено з ним двох лиходіїв на смерть.* Єв. Л. XXIII. 32.

Лиході́йка, ки, *ж.* Злодѣйка. Желех.

Лиході́йство, ва, *с.* Злодѣйство. *Гадючий яд він виссав лиходійством.* К. Іов. 44.

Лиході́льниця, ці, *ж.* Злодѣйка. *Ішла ж вона до церкви, переходить її чарівниця, лиходільниця, що лихо робить.* Чуб. I. 94.

Лихолі́ття, тя, *с.* Бѣдственное время, худыя времена. *Як лихоліття було, то прийшов чужоземець татарин і ото вже на Вишгород б'є.* ЗОЮР. I. 3. *Росказали кобзарі нам про войни і чвари, про тяжкеє лихоліття, про лютії кари.* Шевч. 365.

Лихома́нка, ки, *ж.* Лихорадка. *Сама як у лихоманці, так і труситься.* Кв. I. 15.

Лихома́нник, ку, *м.* Раст. Gentiana cruciata. ЗЮЗО. I. 124.

Лихомо́вити, влю, вить, *гл.* Злорѣчить.

Лихоро́б, ба, *м.* Злодѣй. *Не можна лихороба (змія) вдержати, бо пече таким огнем пекельним, пече, дере!* Чуб. II. 187.

Лихоро́бство, ва, *с.* Злодѣйство.

Лихосло́в, ва, *м.* Ругатель, сквернословъ. Екатер. у. Слов. Д. Эварн.

Лихосло́вити, влю, вить, *гл.* Сквернословить, браниться. Мнж. 113. *Казав, щоб не їли м'ясного, не лихословили, ходили до церкви.* Павлогр. у.

Лихо́та, ти, *ж.* Злонравіе; задорливость. *Пий горілочку, випивай смакоту,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

бий жінку, вибивай михоту. Чуб. V. 1100. У Котл. о Даресѣ, который сперва задорно вызывалъ на бой, а затѣмъ испугался болѣе сильнаго противника. *Дарес не рад своїй михоті.* Котл. Ен. II. 19.

Лихта́рик, ка, *м.* Ум. отъ **лихта́рь**.

Лихта́рний, а, е. Фонарный. *Обводе мури лихтарним світлом.* К. ПС. 39.

Лихта́рня, ні, *ж.*=**Ліхтарня 1.** Сим. 207. *З голови буде лихтарня, з очей буде свічарня.* Чуб. V. 1120.

Лихта́рь, ря́, *м.*=**Ліхтарь**. *Піддружий каганець з-за печі, в лихтарь поставивши, несе.* Алв. 56. Ум. **Лихта́рик.**

Лихтува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Сгружать часть груза для облегченія судна.

Лихува́ти, ху́ю, еш, *гл.* Злодѣйствовать.

Лиху́н, на́, *м.* Лѣнтяй, лежебока. Шух. I. 33.

Лица́рія, рії, *ж.* 1) Рыцари; рыцарство. 2) Рыцарскій уборъ, рыцарскіе доспѣхи. *Чи був у тебе отець та мати, що могли тобі таку лицарію дати?* Рк. Новц.

Лица́рство, ва, *с.* Рыцарство. Грин. I. 192. *Козацькі війни з ляхами, запорожське лицарство,—надали сміливости народові.* Правда, 1867 (?), № 37.

Лица́рський, а, е. Рыцарскій. *Сьогодня достане один з нас лицарської слави, а другий лицарської смерти.* К. ЧР. 159. *Такий же то виріс козак з його хороший! Що до коня, що до зброї, що до звичаїв лицарських.* МВ. II. 59.

Ли́царь, ря, *м.* Рыцарь. Котл. Ен. V. 52. *А тут Михайлик лицарь був.* ЗОЮР. I. 3. *Громада вибрала гетьмана—преславного Лободу Івана, лицаря старого.* Шевч. 234.

Лицарькува́тий, а, е. Съ рыцарскими замашками. *Силач козак лицаркуватий.* Котл. Ен. V. 46.

Лицарюва́ти, рю́ю, еш, *гл.* Рыцарствовать.

Лице́, ця́, *с.* 1) Лицо. *Гарна, хоч з лиця води напитись.* Ном. № 8450. **До лиця́.** Къ лицу. Ном. № 11169. **З лиця́ спа́сти, упа́сти, на лиці́ упа́сти,—змарні́ти.** Похудѣть въ лицѣ. *Розважали матусеньку, таки з лиця спала.* Мет. 22. *Невістка скаржиться, а на лиці не змарніла.* Ном. № 9899. **В лиці́ міни́тися.** То краснѣть, то блѣднѣть (о лицѣ). *В лиці міниться, здригається, труситься.* МВ. II. 51. 2) Только во мн. **Ли́ця, ли́ці.** Щеки. *Як була я молодиця,—цілували мене в лиця.* Нп. *Як сміється було, то на лицях аж ямочки стають.* Св. Л. 103. *Одним відром зачерпнула, а за другим утонула, нехай щуки їдять руки, а плотиці—лілі лиці.* АД. I. 313. 3) Лицевая сторона. *Грошам лиця нема.* Ном. № 11113. *Хоч на лице, хоч на виворот, то все однаково.* Кобел. у. **Одни́м лице́м вода́.** Сплошь вода. Мнж. 169. 4) Деревянная матрица узора для набойки холста. Вас. 192. 5) Улика. *Так що, як він і бив його, але в його нема ніякого лиця, знаків нема.* Брацл. у. Ум. **Ли́чко, ли́ченько.** *Бо не довго, чорнобриві, карі оченята, біле личко червоніє, недовго, дівчата.* Шевч. 12. *Як усаду вишня ягідками рясна,—молоденька дівчинонька на личеньку красна.* Чуб. V. 9. *Най погляну на ті личка, що палахкотять, на ті очі, очі чорні, що вогнем горять.* Рудан. I. 19. *У ваших чоботях шкура на личко поставлена.* Лебед. у. Въ Галиціи съ измѣн. ударе-ніемъ: **Личко́**—верхняя сторона нагольнаго тулупа. Гол. Од. 18.

Лицемі́р, ра, *м.* Лицемѣръ. *Лицеміре, перш вийми в себе самого з ока ломаку.* Єв. Мт. VII.

Лицемі́рний, а, е. Лицемѣрный.

Лицемі́рно, *нар.* Лицемѣрно.

Лицемі́рство, ва, *с.* Лицемѣріе.

Лице́рствіе, вія, *с.*=**Лицарство.** *Чи не мов би котрий козак собі слави лицерствія достати?* Мет. 413.

Лицюва́ння, ня, *с.* Перелицовываніе.

Лицюва́ти, цю́ю, еш, *гл.* 1) Перелицовывать. *Сім раз відрізали—довга, сім раз лицювали—нова.* Ном. № 11139. 2)=**Личити.** *Тобі тото́ не лицює.* Желех.

Лиця́ння, ня, *с.* Ухаживаніе, любезничаніе.

Лиця́тися, ця́юся, ється, *гл.* Любезничать, ухаживать. *І лицявся то з тією, то з другою любо.* Шевч. 473.

Лич, чі, *ж.*=**Личчя.** *Свині хоч золотое колце управ, а вона не пойдеть вадити лич у гумно, развѣ у що иное.* Ном. № 2829.

Лича́к, ка́, *м.* 1) Обувь изъ лыка, лапоть. *А постіл личака да й попережає: ой коли ти постіл, то іззаду постій, ой коли ти личак, то попереду гоп-цак.* О. 1861. II. 6. *Неси, Боже, в чоботях,—дамо личаки.* Ном. № 11806. 2) Веревка изъ лыкъ. Вх. Зн. 33. 3) Простолюдинъ, простой человѣкъ. *Ходили тоді в кармазинах тілько люде значні да шабльовані, а міщане одягались синьо, зелено, або у го-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рохв'яний цвіт; убогії носили личакову одежу. Через те козаки дражнять було міщан личаками. К. ЧР. 64.

Личако́вий, а, е. Мочальный, лыковый. *Убогі носили личакову одежу.* К. ЧР. 64. *Скидають личакову драну свиту.* К. ЧР. 70.

Ли́чаний, а, е. Лыковый. *Погана пуга личана, а й без неї тяжко.* Ном. № 9759.

Личи́на, ни, *ж.* 1) Маска. 2) Бранное слово: образина. *Дивися, пся його личина.* Шевч. 501. **Зла личи́на.** Чортъ. О. 1861. II. 206.

Ли́чити, чить, *гл. безл.* 1) Приличествовать, слѣдовать. *Підпережись, як личить у поході.* К. Іов. 84. 2) Быть къ лицу, идти. *Ці бинди їй дуже личать.* Подольск. г.

I. Ли́чко, ка, *с.* Ум. отъ **лице.**

II. Ли́чко, ка, *с.* 1) Ум. отъ **лико.** 2) *мн.* **Ли́чка.** Лапти. *Ой у твоєї мами дубовії личка, а в нас дворапеньків жовті черевички.* КС. 1883. IV. 906.

Личко́ваний, а, е. 1) Прикрашенный съ виду. *Ви думаєте, у мене личкована капуста? Скрізь однакова, туленька.* 2) Шлифованный. *Личкований камінь.* Міус. окр.

Личкови́й, а́, е́. 1) О матеріяхъ: имѣющій лицо съ двухъ сторонъ. Лубен. у. 2) О людяхъ: двуличный. Лубен. у.

Личкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* 1) Маскировать; скрывать недостатки; прикрывать. *Чи й на споді ж такі ягоди, як ото зверху?—А то ж хиба б личкувала?* Харьк. *Як не личкували льону, то купимо; ось наберіть з-під споду, чи такий буде, як і зверху, гарний.* Изюм. у. 2) Выглаживать поверхность (мельничнаго жернова). *Личкує каміння мірошник.* Канев. у. 3) Подбирать вещи лицомъ, лучшее къ лучшему.

Личма́н, на, *м.* 1) Старшій пастухъ, чаще: старшій пастухъ овецъ. О. 1862. X. 45. *Як чередї без личмана, так козакам без гетьмана.* Ном. № 752. *Змалечку біля овець. Ось уже років з двадцять, як личманом.* 2) Жетонъ, крупное металлическое украшеніе, носимое женщинами на шеѣ. 3) Оплеуха. *Дав му личмана.* Вх. Зн. 33.

Лични́й, а́, е́. Аккуратно сдѣланный. *А й личний він!* Зміев. у.

Ли́ччя, чя, *с.* Морда, рыло. *Із свинячим личчям та в пшеничне тісто.* Ном. № 7595.

Лиш, *нар.*=**Лише.** *Нашому маляті лиш слинку ковтати.* Ном. № 1038. 2)= **Лишень.** *Гляди лиш!* Ном. № 13603. *Кете лиш кресало!* Шевч. 78. *Біжи лиш швидче в Карфагену.* Котл. Ен. I. 28.

Лиша́й, ша́ю, *м.* Лишай. Грин. II. 38. *У Марусі на щоці лишай підкинувся.* Кобел. у.

Лиша́к, ка́, *м.* Названіе малоросса, живущаго въ горахъ въ Венгріи (по часто употребляемому въ разговорѣ слову **лиш**). О. 1861. I. 265.

Ли́шанка, ки, *ж.* Женщина, оставившая своего мужа. **Іти́, пітѝ в ли́шанки.** Бросать, бросить мужа. Желех. Вх. Зн. 33.

Лиша́ти, ша́ю, еш, сов. в. **лиши́ти, шу́, ши́ш,** *гл.* Оставлять, оставить, покидать, покинуть. *Не ті люде тут живуть, яких він лишав, ідучи до брата.* Грин. I. 290. *І вдома мене не лишай, і в поле не бери.* Ном. № 2710. *Все бери, а мене лиши.* Ном. № 9708. *Ти мене можеш лишити, а я тебе не лишу ніколи.* Федьк. *Бійтеся Бога, хазяїне, що ви робите? Лишіть хазяйку живою!* Грин. I. 120.

Лиша́тися, ша́юся, ешся, сов. в. **лиши́тися, шу́ся, ши́шся,** *гл.* 1) Оставаться. остаться. *Наперед не виривайся, а ззаду не лишайся.* Ном. № 5862. **Лиши́вся, як на били́ні,—як на воді́.** Оказался въ безпомощномъ состояніи. Ном. № 1851 и 2282. *Пішли парубки, лишень шапки видко, лишилися шмаровози—подивиться гидко.* Чуб. V. 458.

Ли́шачий, а, е. Лисій. Вх. Лем. 432.

Лише́, *нар.* Только, лишь, но. *Не дивися на уроду, лише на пригоду.* Ном. № 8475. *Не вірь, мужу, своїм очам, лише моїй повісті.* Ном. № 6848.

Лише́нь, *сз.* Ка, же. *Куди вам! підіть лишень вмийтесь!* Ном. № 5477. *Тривай лишень, Миколу звалиш!* Ном. № 5565. *Геть лишень до ката!* Ном. № 5120. *Стривай лишень! Чи чуєш? щось плаче за воротьми.* Шевч. 101.

Ли́шенько и **ли́шечко, ка,** *с.* Ум. отъ **лихо.**

Лиши́р, ра, *м.* Лишай. Вх. Зн. 33.

Лиши́ти, ся. См. **Лишати, ся.**

Лишівка, ки, *ж.* Раст. Cantharellus cibarius. Вх. Лем. 432.

I. Ли́шка, ки, *ж.* 1) Нечетъ, нечетное число. *Чи чіт, чи лишка?* Ном. № 12569. Кв. 2) Излишекъ, лишнее. *Діждалась м'ясива, лишку ззіла і завадилс.* О. 1862. V. 53

II. Ли́шка, ки, *ж.* Лисица. Вх. Пч. II. 5. Ум. **Ли́шонька.** *Поносуються жовті ли-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

шейки, же їх доходять панські хортойки. Гол. 3.

І. Ли́шки, ків, *мн.* Раст. Trifolium repens. ЗЮЗО. І. 170.

ІІ. Ли́шки, *меж.* Окрикъ на телятъ. Мнж. 185.

Ли́шко, ка, *с.* Ум. отъ **ли́хо.**

Лишни́ця, ці, *ж.* Лишекъ. Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Ли́шній, я, е=Зайвий. *Господи вишній, чи я в тебе лишній.* Ном. № 11729.

Ли́шок, шку, *м.* = **Лишка** 2. Мир. Пов. І. 112.

Ли́шонька, ки, *ж.* Ум. отъ **ІІ лишка.**

Ли́штва, ви, *ж.* 1) Вышивка бѣлыми нитками въ видѣ глади. Чуб. VII. 427. Вас. 193. *Ой чи є де дівка пишна, що в поділках лиштва?* Чуб. V. 165. *А мені хрещена мати лиштву вишивала.* Шевч. 461. 2) Обшлага рукавовъ мужской или женской рубахи. Гол. Од. 13, 20, 28. Вообще обшивка, оторочка въ рубахѣ или юбкѣ. 3) Планка. *На шпарках лиштва.* НВолын. у. Боковыя планки въ крышкѣ сундука. Вас. 150. 4) Наличникъ (въ окнахъ, дверяхъ). 5) Продольный брусокъ створчатаго окна. Ум. **Ли́штовка.** Вас. 149.

Лищáти, щý, щúш, *гл.* Блестѣть, лосниться. *Молода кора на яблуні аж лищить.* Черк. у.

Лищи́ця, ці, *ж.* Раст. Gipsophila muralis. ЗЮЗО. І. 124.

Лі́б, ло́ба, *м.*=**Лоб.** *Пани чубляться, а в мужиків ліб тріщить.* Ном. № 1304. *Під носом косить пора, а в лобі й орать ні на що.* Ном. № 13766.

Лібе́рія, рії, *ж.* 1) (Въ сказкѣ). Царское одѣяніе. *Царевич тоді став прохать у царя, щоб позволив убратись у його ліберію і погулять на коні по подвір'ю. Царь велів дать ліберію. Він убрався... Зняв ліберію, надів лахмання.* Чуб. II. 21, 218. 2) Общая одежда для шляхты, служившей при дворѣ даннаго магната Рѣчи Посполитой. *Увіходить панцерний боярин... Байда. Хто ж ти єси? Тебе я вперше бачу, а по твоїй ліберії вважаю, що службу служиш під щитом Острозьких.* К. Бай. 30. 3) Ливрея.

Лівáк, ка, *м.* Лѣвша (о мужчинѣ). Вх. Зн. 33.

Лівар, ру, *м.* 1) Ливеръ, орудіе для переливанія жидкостей изъ бочки. Радом. у. 2) Машина съ воротомъ и винтомъ для подыманія повозки при смазкѣ. Радом. у.

Лівáчка, ки, *ж.* 1) Лѣвша (о женщинѣ). Вх. Зн. 33. 2) Хата по лѣвую сторону сѣней (у гуцуловъ). См. **Правачка.** Шух. І. 95.

Ліверник, ка, *м.* = **Лірник.** Шух. І. 33.

Лівúй, á, é. 1) Лѣвый. *Повернувся козак Нечай на лівую руку, не вискочить Нечаїв кінь із лядського трупу.* 2)—**бік.** Въ вышивкѣ: изнанка. Шух. І. 154.

Лівúця, ці *ж.* Лѣвая рука. *Єдиного сина по правиці, другого по лівиці.* Єв. Мр. X. 37.

Лівкýтник, ка, *м.*=**Лівак.** Вх. Зн. 33.

Лівкýтниця, ці, *ж.*=**Лівачка.** Вх. Зн. 33.

Лівний, а, е. Умѣющій хорошо ловить. *Кіт лівний, хлоп мівний—всюди поживиться.* Ном. № 1257.

Лівобі́цький, а, е. Лѣвобережный. *Лівобіцька й правобіцька Україна—то все один край.* Св. Л. 23.

Лівóруч, *нар.* 1) Лѣвою рукою. 2) Налѣво.

Лівцýн, нá, *м.*=**Лівак.** Вх. Зн. 33.

Лівцýнка, ки, *ж.* = **Лівачка.** Вх. Зн. 33.

Лівшá, шí, *об.* Лѣвша. Харьк. *Вона лівша: усе лівою рукою робить, а їсть правою.* Богодух. у.

Лігви́ско, ка, *с.* Постель. Вх. Зн. 33.

Лі́гвище, ща, *с.*=**Лігвиско.** Желех.

Лі́гво, ва, *с.* 1) Логовище, логово. *Знай свиня своє ліво.* Ном. № 13463. 2) Постель. *Побрався я до свого ліва.* Мир. ХРВ. 187.

Лі́гма, *нар.* 1) Лежнемъ. *То на полі, то в господі лігма не лежали.* Мкр. Н. 2) **Лігмá.** Горизонтально. Шух. І. 74.

Лі́гарь, ря, *м.* 1) Каждая изъ двухъ жердей, которыя, при укладкѣ дровъ въ кубическія сажени, кладутся на землю, подъ дрова. МУЕ. III. 29. 2) Накатина, каждое изъ бревенъ наката, находящагося подъ деревяннымъ поломъ. Шух. І. 93. См. **Леґарь.**

Лі́ґерка, ки, *ж.* Родъ верхней мѣщанской женской одежды.

Лід, леду и **льоду**, *м.* Ледъ. *На язиці мід, а під язиком лід.* Ном. № 3055.

Лідни́ця, ці, *ж.* Ледникъ. *Та піди, хлопче, до лідниці та уточи меду.* О. 1862. IX. 4.

Лі́єчка, ки, *ж.* Ум. отъ **лійка.**

Лі́женько, лі́жечко, ка, *с.* Ум. отъ **ліжко.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лі́жко, ка, *с.* Кровать. *По своєму ліжку простягай ніжку.* Ном. № 9883. *Гість лави не засидить, ліжка не залежить.* Ном. № 11939. *Не на ліжко,—в домовину сиротою ляжу.* Шевч. 27. Ум. **Лі́женько, ліжечко.** *Пішов до ліженька,—постілька біленька, а на тій постільці дитинка маленька.* Чуб. V. 687.

Лі́жма, *нар.*=**Лі́гма.** *Ліжма треба лягти.* Сим. 236.

Лі́жник, ка, *м.* Шерстяное одѣяло. Чуб. V. 1143. Вас. 172.

Ліжни́ця, ці, *ж.* 1) Спальня. 2) Ложе, постель. *Після обіда спровожують обох молодих в комору на ліжницю, котру дружби стараються зробити як тільки можна недогодну, щоб погано було лежати.* О. 1862. IV. 37.

Лі́зиво, ва, *с.* Родъ веревочной лѣстницы съ желѣзнылъ крючкомъ на концѣ, чтобы лазить по деревьямъ (у бортниковъ и пр.). НВолын. у.

Лі́зка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **лоза.** Желех. 2) Раст. Salix aurita. Мнж. 184.

Лі́зко, ка, *с.* Ум. отъ **лезо.**

Лізо́к, зка́, *м.* Запруда на водѣ поперегъ теченія, въ которой находятся отверстія для помѣщенія въ нихъ вершъ.

Лі́зонька, ки, *ж.* Ум. отъ **лоза.**

Лі́зти, зу, зеш, *гл.* 1) Лѣзть, ползти. *Гадюка лізе; муха лізе. Щось лізе вверх по стовбуру.* Шевч. 30. **Ра́чки лізти.** Ползать на четверенькахъ. *Було таке, що рачки ліз.* Котл. Ен. III. 20. *Та вже бим рачки ліз, а свого доконав.* Ном. № 3338. 2) Влѣзать; вползать во что-либо. *Показує дорогу, а сам в болото лізе.* Ном. 182. *Лізь у воду!* Чуб. I. 142. 3) Лѣзть, стараться проникнуть, надоѣдать. *Живий до Бога лізе.* Ном. № 2110. *І чого б я ліз туди, куди тобі не треба!* Ном. № 2790. *Лізе сліпицею.* Ном. № 2759.—**в вічі.** Навязываться, надоѣдать, приставать. *Як слюта у очі лізе.* Ном. № 2757. *Отой мене пече, ріже, що не люблю,—в вічі лізе.* Лис. 4) Вылѣзать (о глазахъ, волосахъ). *Аж очі йому рогом лізуть. Коси лізуть.* О. 1862. IX. 115. 5) Вмѣщаться. *Рад би очима їсти, та в пельку не лізе.* Ном. № 12035.

Лій, ло́ю, *м.* Сало овецъ и рогатаго скота; свѣчное сало. *Ні се лій, ні се масло.* Ном. № 7660. *Шкода й лою на лемішку.* Ном. № 7600.

Лі́йка, ки, *ж.* 1) Воронка. Вас. 205. Шух. I. 283, 284. 2) Лейка. 3) Въ различныхъ инструментахъ и снарядахъ та металлическая трубка, въ которую вставляется деревянная ручка, напр., въ лопаткѣ, въ багрѣ и пр. Шух. I. 164, 222, 223. Также въ подсвѣчникѣ та трубка, въ которую вставляется свѣча. Шух. I. 299. Ум. **Лі́єчка.** Харьк.

Лійкува́тий, а, е. 1) Воронкообразный. 2) Имѣющій вкусъ **лою.** *Таке якесь лійкувате масло.* Черк. у.

Лійці, ців, *м. мн.* Возжи. Правоб. Левч. 13.

Лік, ку, *м.* 1) Счетъ, число. *А людей, людей! без ліку.* МВ. 22. *Лічу в неволі дні і ночі і лік забуваю.* Шевч. 548. **Без лі́ку-мі́ри.** Безчисленное множество. *На морі огрядні кораблі без ліку-міри стоять собі.* Федьк. **Ліком оста́тись.** Остаться такъ немного, что счесть можно. *Усе сімня (з конопель) визбірали горобці—ліком осталось.* Черк. у. 2) Лѣкарство. *Як дасть Бог на вік, то найдеться й лік.* Ном. № 8344. *Хто здоров, той ліків не потребує.* Ном. 8345. *Як ножем пробито, то знайдуться ліки, а як закохання,—пропала навіки.* Чуб. V. 3.

Лікаре́нко, ка, *м.* Сынъ лѣкаря.

Лі́карів, рева, ве. Принадлежащій лѣкарю.

Лікарі́вна, ни, *ж.* Дочь лѣкаря.

Лі́карка, ки, *ж.* Лѣкарка. *Не я лікарка, сам Господь лікар.* Чуб. I. 134. Ум. **Лікаронька, лікарочка.**

Лікарня, ні, *ж.* Больница. Славяносербск. у.

Лікарстве́нний, а, е. Лѣкарственный, цѣлительный, имѣющій лѣчебную силу. *Лікарственна горілка. Лікарственна вода.* Г. Барв. 339. *Павидло медове і кофій лікарственний.* К. МХ. 24.

I. **Лі́карство, ва.** *с.* Медицинская наука, медицина. *Єзуіти... вчились лікарства.* Стор. МПр. 83.

II. **Лікарство, ва**, *с.* Лѣкарство. *Лікар з лікарством, а Бог з поміччю.* Ном. № 8416.

Лі́карський, а, е. Лѣкарскій; врачебный.

Лі́карчин, на, не. Принадлежащій лѣкаркѣ, докторшѣ.

Лікарчу́к, ка́, *м.* Лѣкаришка, докторишка.

Лі́карь, ря, *м.* Лѣкарь, врачъ, докторъ. *Добре в світі жити попові, лікареві та котові.* Ном. № 8069. *Не треба здоровим лікаря.* Єв. Мр. II. 17. *Лікарю, вилічи себе самого.* Єв. Л. IV. 23.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лікарюва́ти, рю́ю, еш, *гл.* Врачевать, заниматься лѣченіемъ. *Потім її стала вчити і лікарувати.* Шевч. 352.

Лі́коть, ктя, *м.*=**Локіть.** *Правди на ніготь, а прибавиться на лікоть.* Ном. № 7018. *Паноче, чого в вас такий малий лікоть?* Ном. № 10552. Ум. **Ліктик.** *Опух пішов за долоню, мало не до ліктика.* Г. Барв. 530.

Лілійо́вий и **лілію́вий, а, е.** Лилейный. Шух. I. 118.

Лі́лія, лії *ж.*=**Лилея.**

Лім, ло́му, *м.* 1) Обломки (послѣ кораблекрушенія). *Гараську, на талан і диво, якось до берега прибився, чи з ломом він туди заплив, чи хвиля верхова прибила?* Мкр. Г. 7. 2) Валежникъ, буреломъ. Черк. у. Шух. I. 178. *Ой піду я в ліс по дрова та наберу лому.* Нп. **Ло́мом** называются большія деревья (**смереки**) съ вѣтвями, поваленныя вдоль границъ земельнаго участка вмѣсто огорожи. Шух. I. 75, 189.

Лінúвий, а, е. Лѣнивый. *Лінивий двічи ходить, скупий двічи платить.* Ном. № 4672.—**овéс.** Не скоро созрѣвающій овесъ. Черниг. г. —**пирогú.** Сырники. Ум. **Лінивéнький.**

Лінивíти, вію, еш, *гл.* Дѣлаться лѣнивымъ. Желех.

Лінúво, *нар.* Лѣниво. *Там ся ліниво працює, де пожитку не чує.* Ном. № 10368. Ум. **Лінивéнько.**

Лінúвство, ва, *с.* Лѣность, лѣнь. *Допікали його за недбалість, за лінивство.* Левиц. I. 425. *Проклала жінка його за лінивство.* Г. Барв. 500.

Лінúтися, нюся, нúшся, *гл.*=**Лінуватися.** *При готовій колоді не лінись вогонь класти.* Ном. № 4623.

Лі́нка, ки, *ж.* Лѣнивая женщина. Вх. (Желех.).

Лінкува́тий, а, е. Лѣнивый, довольно лѣнивый. *Хлопець лінкуватий був, млявий.* Г. Барв. 223.

Лінний, а, е.=**Лянний.** *Мене не будить до кужеля лянного.* Гол. I. 191.

Лінни́шки, *мн.* Скатерти? *Посаджу тя за тисові столоньки, за ліннишки тоненькі і за ясні свіченьки.* Гол. IV. 272.

Ліногу́з, за, *м.* Лѣнтяй.

Лінóк, нкá, *м.* Лѣнь. *Через лінок не йде.* Каменец. у.

Лі́нощі, щей и **щів,** *ж. мн.* Лѣнь, лѣность. Левиц. I. 194. *За ліноцами Богу не молюся, чим я Богу сподоблюся?* Чуб. V. 442.

Лінтюга́, ги́, *об.* Лѣнтяй, лѣнтяйка. *Ну й лінтюга!—усе б лежав!* Харьк. у.

Лінува́ння, ня, *с.* Лѣность.

Лінува́тися, ну́юся, ешся, *гл.* Лѣниться. *„Поможи, Боже!"—А ти не лінуйсь, небоже!* Ном. № 9943. *Я їй щиро робила, не лінувалась і слухняна була.* МВ. I. 29.

Лі́ньки, ків, *м. мн.*=**Лінощі.** Г. Барв. 498. *За ліньками нічого не зробив.* Харьк. у.

Лінюга, ги, *об.*=**Лінтюга.** Желех.

Ліпáк, кá, *м.* 1) Работникъ, обмазывающій глиной стѣны. Желех. 2) Пирогъ. Вх. Зн. 33.

Ліпáнда, ди, *ж.* Мазь для замазки деревьевъ при прививкѣ, древесная замазка. Вх. Зн. 33.

Ліпáр(ь), ря́, *м.*=**Ліпак.** Желех.

Ліпáшка, ки, *ж.* Женщина, которая дѣлаетъ что-либо изъ тѣста. *Свашка—не ліпашка, шишок не ліпила.* Мил. 155.

Ліпéць, пця́, *м.* Хлѣбный шарикъ. Желех.

Ліпúти, плю́, пиш, *гл.* 1) Лѣпить. *Баба вже вареники ліпить.* Левиц. I. 447. *Не святі горшки ліплять.* Ном. № 6054. 2)—**харькú-макогóники.** Говорить вздоръ. *Ліпи, ліпи харьки-макогоники, поки хто не скаже годі.* Подольск. г.

Ліпúця, ці, *ж.* Раст. Asperugo procumbens.

Ліпкúй, á, é. Цѣпкій.

Ліпля́нка, ки, *ж.* Мазанка, хижина изъ глины, изъ хвороста, облѣпленнаго глиной.

Ліпни́к, кá, *м.*=**Ліпак** 2. Вх. Зн. 33.

Ліпотá, ти́, *ж.* Красота. *Та не одною ліпотою Маруся звісна стала всім, а більше розумом своїм.* Греб. 318. *Далеко їй було до стародавньої ліпоти.* К. ЧР. 99.

Ліпчúтися, чу́ся, чишся, *гл.* Липнуть. *Ліпчиться тістечко, ліпчиться, не дається у руки вхватиться.* Грин. III. 472.

Ліпш, лíпше, *нар.* Лучше. *Ой мисти писати—будуть люде знати: ліпш самому сісти поїхати.* Чуб. V. 630. *Я милого ліпше люблю, як мама дитину.* Гол. I. 213. Ум. **Ліпшенько.**

Лíпшати, шаю, еш, *гл.* Улучшаться, хорошѣть.

Лíпше. См. **Ліпш.**

Лíпший, а, е. Лучшій. *Ліпші вбогі лати, ніж твої дорогі шати.* Лукаш. *Коли люде до тебе добрі, а ти будь ліпший.* Ном. № 4441. Ум. **Ліпшенький.**

Ліп'я́нка, ки, *ж.*=**Ліплянка.** *Од-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

твори, мати, ліп'янку, ведемо ті міщанку. Гол. IV. 364.

Лі́ра, ри, *ж.* 1) Лира. 2) Музыкальный струнный инструментъ, въ которомъ звукъ вызываетъ смычекъ въ видѣ круга, вправленный внутрь **ліри** и вращающійся какъ колесо, причемъ исполнитель перебираетъ пальцами по клавишамъ. См. ЗЮЗО. I. 315.

Лірви́ст, та, *м.*=**Лірник.** *Дуже гарний лірвист.* Харьк.

Лі́рик, ка, *м.* Лирикъ, лирическій поэтъ. *Всі лірики об'являються змолоду.* К. Гр. Кв. 17.

Лі́рика, ки, *ж.* Лирика, лирическая поэзія. *Сказав, шо я в лірицї з кожним німецьким поетом мірятись можу.* Федьк. Пов. XIII.

Лірі́чний, а, е. Лирическій. *Не треба ліричному поетові великої словесної науки, щоб явити мирові всю красоту душі своєї.* К. Гр. Кв. 17.

Лі́рник, ка, *м.* Играющій на **лірі.** *Сиділи лірники та грали по шеляху за танець.* Шевч. 565.

Лі́рників, кова, ве. Принадлежащій **лірник**'у.

Лірницький, а, е. Относящійся, свойственный **лірник**'у. Левиц. Пов. 115.

Ліс, су, *м.* Лѣсъ. *Кривого дерева в лісі найбільше.* Ном. № 2454. *В ліс дров не возять.* Ном. № 1456. Ум. **Лісо́к, лісо́нько, лісо́чок.** *За темними лісоньками плаче дівка слізоньками.* Чуб. V. 187. *Прилетіла зозуленька з темного лісочку, сіла, пала, закувала в зеленім садочку.* Чуб. III. 164. Ув. **Лісищe.** *Ви, ліси-лісища, ви, бори-боригща:* Чуб. I. 135.

Лі́са, си, *ж.* 1) Плетень изъ лозы. Чуб. VII. 392. *Звір лісу пролама та в хліб убереться.* ЧГВ. 1853. 61. 2) Камышевая изгородь между двумя **котцями.** См. **Котець.** Браун. 15. 3) Рѣшетка изъ деревянныхъ палочекъ, находящаяся въ сушильнѣ для овощей,—на нее насыпаются фрукты. См. **Озниця.** Шух. I. 110. Ум. **Лі́ска, лі́сочка.**

Лісúстий, а, е. Лѣсистый.

Лісúця, ці, *ж.*=**Лісунка?** Шух. I. 43.

Лісúще, ща, *м.* Ув. отъ **ліс.**

Лі́ска, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **лі́са.** *Усі двори лісками обгорожувані.* Чермом. *Прилетіла зозуля і сіла на лісці.* Грин. III. 588. 2) Ворота, сплетенныя какъ плетень. *Отворяй, мати, ліску, ведемо ті невістку.* Гол. IV. 332. 3) Рыболовная плетенка. Угор. 4) Орѣшникъ. *Ліски в сьому лісі багато.* Харьк. у. 5) Прутъ, палка. *Стоїть лісочка, на тій лісочці ні сучечка, ні болячечки.* Ном. стр. 296. № 209. 6) Извѣстное пространство земли (на огородѣ, у землекоповъ и пр.). *А як у вас грабарі землю катили,—від ліски, чи ні?* 7) Раст. Corylus avellana. Лв. 98. Ум. **Лі́сочка.**

Лісково́ий, а, е. Изъ орѣшника. *Вирізав ліскову палічку.* Харьк. у. *Лісковий оріх.* Желех. *Загорожу курінь лісковий.* Щог. Сл. 58.

Ліскогри́з, за, *м.* Ящуръ, Myoxus avellanarius. Вх. Пч. II. 6.

Ліскоту́ха, хи, *ж.* Иволга. Константиногр. у.

Ліску́лька, ки, *ж.* Ум. отъ **ліску́ля.**

Ліску́ля, лі, *ж.*=**Ліскогриз.** Вх. Пч. II. 6. Ум. **Ліску́лька.**

Лісни́й, а́, е́. Лѣсной. *У темряві лісне звір'є блукає.* К. Псалт. 237.

Лісни́ця, ці, *ж.* Лѣсная груша или яблоко. Угор.

Лісни́чий, чого, *м.* Лѣсничій. *Бувесь лісничим, а тепер нічим.* Чуб. I. 271. *Плаче бідне... А москалям байдуже,—минули. Воно й добре, та на лихо лісничі почули.* Шевч. 87.

Лісни́чиха, хи, *ж.* Жена лѣсничаго.

Лісно́, *нар.* Много лѣсовъ. *У нас лісно.* Полт. у.

Лісови́й, а́, е́. 1) Лѣсной. *Лісова звірина.* **Лісові лю́де.** По народнымъ повѣрьямъ—обросшая шерстью особая порода людей, живущая исключительно въ лѣсахъ. Чуб. I. 211. См. **Лісун.** 2) **–во́го**, *м.* Лѣсной сторожъ.

Лісови́к, ка́, *м.* 1) Житель лѣсовъ. НВолын. у. *Може він поїхав до казаківлісовиків.* Левиц. I. 198. 2) Лѣсникъ, лѣсной сторожъ. *Скіпається до лісовика: нащо ти мою корову заняв? вона не була в шкоді.* Новомоск. у. 3) Лѣшій. Чуб. I. 191.

Лісови́на, ни, *ж.* Лѣсное дерево. Каменец. у.

Лісо́к, ска́, лі́сонько, ка, лісо́чок, чка, *м.* Ум. отъ **ліс.**

Лі́сочка, ки, *ж.* Ум. отъ **ліска.**

Лісу́н, на́, *м.* По народн. повѣрьямъ—человѣкообразное существо, живущее въ лѣсу. *Лісун таки як чоловік, тільки в його нема тіні... В його й жінка є.* **Лісу́н** (также **полісу́н**)—богъ волковъ, заботящійся объ ихъ прокормленіи; кромѣ того *без його ярмарка ніколи не буде, він на все ціну*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

зводить. Грин. Изъ устъ. 13, 10—11. См. **Лісові лю́де.**

Лісу́нка, ки, *ж.* Жена **лісуна́.** Грин. Изъ устъ. 13.

Літ, ту, *м.* Полетъ, летъ. *Цей і на літу хапа.* Ном. № 5720.

Літа́вець, вця, *м.* Метеоръ, который народъ считаетъ за нечистаго духа, летающаго въ видѣ огненнаго змѣя.

Літа́виця, ці, *ж.* Сказочное женское существо, соблазняющее молодыхъ мужей. Желех. *Мов літавиця піналась.* Млак. 105.

Літа́вка, ки, *ж.*=**Літайка.** Вх. Лем. 432.

Літа́йка, ки, *ж.*=**Метелик.** Вх. Уг. 250.

Літайча́, ча́ти, *с.* Маленькая бабочка. Ух. Уг. 250.

Літа́ння, ня, *с.* Летаніе. *Ой гиля, сизі голубоньки, на високе літання.* Мет. *Повчу я молодих орлят літання.* К. МБ. XI. 146. Ум. **Літа́ннячко.**

Літа́нья, ньї, *ж.* Литанія, молебствіе. *Літанью співає.* Шевч.

Літа́ти, та́ю, ешь, *гл.* 1) Летать, носиться по воздуху. *Літа орел, літа сизий попід небесами.* Шевч. 155. *Хто високо літає, той низько сідає.* Ном. № 2554. *Думка ген-ген літає.* Ном. № 8270. 2) Быстро бѣгать. *Літає по полю, як навіженій.*

Лі́теплечко, ка, *с.* Ум. отъ **лі́тепло.**

Лі́теплий, а, е. Теплый. *Літепла вода. Літепле молоко.* Шух. I. 141.

Лі́тепло, ла, *с.* Теплая вода. Вас. 169. *Начерпай води холодної і постав на огонь, зогрій літепла, промий мої смертельні рани.* Ум. **Літеплечко.**

Літера, ри, *ж.* Буква. Левиц. I. 243.

Літера́т, та, *м.* Литераторъ, писатель.

Літерату́ра, ри, *ж.* Литература. *Виставмо, миле браття, на високостях науки й літератури наше національне знамено.* К. XII. 133. *Українська література.* К. XII. 124.

Літерату́рний, а, е. Литературный. *Літературна мова.* О. 1861. I. 319. *Літературні твори.* К. XII. 38. *Літературні робітники.* К. XII. 124.

Літе́рний віз. Возъ, приспособленный для возки сноповъ.

Літерня́к, ка́, *м.*=**Літерний віз.** *А попереду всіх їде віз-літерняк чорними волами. Так подоляне звуть драбинясті вози, що снопи возити.* Св. Л. 187.

Лі́течко, ка, *с.* Ум. отъ **лі́то.**

Літити, лі́чу, тиш, *гл.* Оплодотворять. *Бугай корову літить.* Желех.

Літитися, чуся, тишся, *гл.* Бѣгаться, быть въ расходкѣ (о коровѣ). Вх. Пч. 5.

Літком, *нар.* Лѣтомъ. *Літком немає Мотрі дома.* Мир. ХРВ. 25.

Лі́тісь, *нар.* Прошлый годъ. Вх. Зн. 33.

Лі́тішний, а, е.=**Літошній.** Вх. Зн. 33. Желех.

Літне́нький, а, е. Ум. отъ **лі́тній.** Желех.

Літни́к, ка́, *м.* 1) Родъ верхней женской лѣтней одежды изъ легкой матеріи. Гол. Од. 24. 51. 2) Лѣтняя юбка изъ шерстяной матеріи. Чуб. VII. 429. Kolb. I. 45. *Сидить баба в літнику.* Чуб. III. 164.

Літниця, ці, *ж.*=**Літник 2.** Полт. г.

Лі́тній, я, е. 1) Лѣтній. *А в дівчини словце як літнє сонце.* Чуб. V. 890. *Літньої пори, тихими та теплими ночами.* МВ. II. 12. 2) Въ лѣтахъ; пожилой. *Це коні літні.* НВолын. у. *Вона була вже літня бабуся.* Переяс. у. *Уже Йвасеві двадцять років минуло. Парубок літній.* Мир. ХРВ. 89. 3) Тепловатый. *Вода ледь літня.* Ум. **Літне́нький.**

Літня́к, ка́, *м.* Лѣтняя дорога. Конот. у.

Літня́чка, ки, *ж.*=**Літник 1.** Полт. г.

Лі́то, та, *с.* 1) Лѣто. *Літо на зіму робить.* Ном. № 556. *Летить літо як на крилах* Ном. № 550. *Я дав би дві зіми за одно літо.* Ном. № 656. **У-літі, у-літку.** Лѣтомъ. *Діти, діти! добре з вами в-літі, а зімувати—то горювати.* Ном. № 557. *Скинеш оком по тому степу, що колись у-літку пишною травою зеленів.* Дещо. 34. 2) *мн.* Лѣта, годы. *Пішли мої літа, як вітри круг світа.* Ном. № 2055. *Уживай світа, поки служать літа.* Ном. № 5931. *Не зазнала я роскоші,—вже й літа минають.* Мет. 106. *Чимало літ перевернулось, води чимало утекло.* Шевч. 106. *Там десь милий чорнобривий по полю гуляє, а я плачу, літа трачу, його вилядаю.* Шевч. 17. *Не мав од рода́ той царь до своїх старих літ дітей.* Рудч. Ск. I. 115. *Довелось їй на старости літах збідніти.* Федьк. *Меншая сестра літ не доросла.* Мет. 32. *Дочка єдина була в його літ дванадцяти.* Єв. Л. VIII. 41. *Кохала козаченька два літі,—сама зосталася у світі.* Мет. 47. **Дійти́ літ.** Вырости. *Як дійшла вона літ своїх, то я без клопоту хліб їла.* МВ. II. 19. **На лі́та.** Лѣтами, по лѣтамъ. *В старости беруть двох родичів молодого, на літа не*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

молодих. Грин. III. 531. **На лі́ті (бу́ти).** Быть взрослымъ. *Ти на літі і Ярина зріє.* Шевч. 245. **З літ ви́йти (кому́).** Быть уже не въ тѣхъ лѣтахъ, когда... *Роди, бабо, дитину, коли бабі з літ вийшло.* Ном. № 6468. 3) Сѣмя самца. *Корова бере літо від бугая.* Желех. Ум. **Лі́течко, лі́тко.** *Любив же я дівчиноньку та не літечко—два.* Чуб. V. 74. *...Літечко мое святе минуло хмарою.* Шевч. 584. *Кобис, мамко, осідлала коні вороненькі, може би я та здогонив літа молоденькі. Лишень коні вороненькі ноги утомили, літок моїх молоденьких та не здогонили.* Шух. I. 199.

Літови́ще, ща, *с.* 1) Мѣсто и время лѣтняго пребыванія въ горахъ гуцульскаго скота. Шух. I. 197. 2) Слой древесины, опредѣляющій возрастъ дерева. НВолын. у.

Лі́том, *нар.*=**Літком.** *Панська ласка літом гріє.* Ном. № 1201.

I. Літопи́с, са, *м.* Лѣтописецъ. *Буде їх слава славна поміж земляками, поміж літописами, поміж усіма розумними головами.* К. ЧР. 412.

II. Літо́пис, су, *м.* Лѣтопись.

Літопи́сний, а, е. Лѣтописный. *Читаючи про ту незгоду літописну скрижалю, написану сльозами і кров'ю.* Стор. МПр. 64.

Літо́пись, сі, *ж.*=**II Літо́пис.** К. ЧР. 104.

Літопрово́д, ду, *м.* День 1 сентября. Харьк.

Літо́рка ки, *ж.* 1) Лѣстница. Желех. 2)=**Драби́на у во́зі.** Вх. Лем. 432. См. **Літря.**

Літо́рослий, а, е. Однолѣтній? *Тепер там* (де був ліс) *лани і проміж пашні пні чорніють та де-де дубки літорослі, або старі голінаті.* Св. Л. 306.

Літо́рост, ту, *м.* = **Літоросто́к.** Вх. Зн. 33.

Літо́росто́к, тка, *м.* Однолѣтній побѣгъ. Каменец. у.

Літошній, я, є. 1) Лѣтній. *Літошній день дуже довгий.* Харьк. у. 2) Прошлогодній. *Треба, як літошнього снігу.* Ном. № 13692. 3) **Літо́шній.** Въ лѣтахъ, немолодой. *Та він уже чоловік літошній, пожив таки на світі!* Новомоск. у.

Лі́тошок, шка, *м.* Годовалый. *Телят сьогорічніх одинадцять, літошків шість.*

Літря, рі, *ж.* Переносная лѣстница обыкновенная. Шух. I. 104.

Лі́тувати, тую, єш, *гл.* Проводить лѣто. *Де літував, там було й зімувати.* Ном. № 2714. *Під стріхою літечко літувала.* Нп. *Ми з товаром жадне літо літуємо на хуторі.* Харьк. *Де твоя пасіка літувала торік?* Харьк.

Лі́туватися, туюся, єшся, *гл.*=**Літувати.** Конст. у.

Літюга́н, на, *м.* ? *Я вівчарь-літюган.* Лавр. 77.

Ліхта́рня, ні, *ж.* 1) Фонарь. Федьк. III. 165. 2) Въ церковномъ зданіи: цилиндрическая башенка, на которой покоится глава церкви. Шух. I. 115—117.

Ліхта́рь, ря́, *м.* 1)=**Ліхтарня.** 2) Подсвѣчникъ. Левиц. I. 506. О. 1861. I. Слов.

Лічба́, би́, *ж.* Счетъ, исчисленіе. *Такий вірний, як лічба жидівська.* Ном. № 13829. *Он бачиш, по-за зорями ще зорі... Нема їм лічби.* Г. Барв. 358. *Чи є лічба твоїм неправдам лютим?* К. Іов. 48. **Не лічбо́ю.** Безъ счета. *Бере гроші не лічбою.* АД. I. 278. *Дам ті срібла не вагою, дам ті злота не лічбою.* АД. I. 297.

Лі́чений, а, е. 1) Считанный. *Вовк і лічене хапає.* Ном. № 11104. 2) Лѣченый. *На ліченому коні не наїздишся.* Ном. № 5249.

Лічи́лка, ки, *ж.* Во время игры въ **ку́зьмірки** дѣти становятся рядомъ или въ кружокъ, а одинъ выходитъ изъ ряда и, указывая пальцемъ на каждаго, начинаетъ считать (**лічи́ти**), произнося при этомъ по слову изъ особыхъ фразъ, которыя и называются **лічи́лками.** На кого упадетъ послѣднее слово, тотъ выходитъ. *Лічилки, як у кузьмерки граються:* а) *Одіян, другіян, тройцан, царіцан, падан, ладан, сукман, дукман, дівен, дикса.* б) *Біла вода з винограду до самого спадку, нема попа, нема дяка, не буде й порядку. Чорненькі боти пішли до роботи в красній китайці... Прикусіте пальці!* Ив. 49—51.

Лічи́льник, ка, *м.* Счетчикъ. *Я такий собі лічильник, що й досі ще тиї сороківки грошей не налічив.* Лебед. у.

Лічи́льниця, ці, *ж.* Счетчица. *Я така лічильниця, що й не полічу сама.* Лебед. у.

Лічи́ти, чу́, чиш. *гл.* 1) Считать. *Лічу в неволі дні і ночі і лік забуваю.* Шевч. 548. *Де гроші лічать, там не пхайсь.* Ном. № 5863. 2) Лѣчить. *Лічили, лічили,— поки її безталанну в труну положили.* Шевч. 330.

Лічи́тися, чу́ся, чишся, *гл.* 1) Считаться. 2) Лѣчиться. *Я буду лічитись дома.* Левиц. Пов. 112.

Лічі́ння, ня, *с.* Счетъ. *Як на моє лі-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чіння, то він належав (въ больницѣ) *тільки на дванадцять карбованців.* Лебед. у.

Лічма́. *нар.* Счетомъ.

Лічозі́р, зо́ра, *м.* Звѣздочетъ. О. 1861. I. Слов. Въ переносномъ смыслѣ: бездомный бродяга (по ночамъ звѣзды считающій)? *Се не лічозір, не пройдисвіт який небудь, се хазяїн добрий, що з срібного кубка своїх гостей почастує.* МВ. II. 122.

Ліща́ниця, ці, *ж.*=**Ліщина.** Желех. *Ба, чому то ліщанице, така не вродлива? Зима була студененька, мене зморозила.* Гол. II. 425.

Ліщани́к, ка, *м.*=**Ліщина.** Желех.

Ліще́бник, ка, *м.* Орѣшникъ. Сумск. у.

Ліщи́на, ни, *ж.* Орѣшникъ, Corylus Avellana L. *Ой гай, гай, шумить гай, зашуміла ліщина.* Чуб. V. 111. *Кущі зеленої ліщини.* Левиц. Ум. **Ліщи́нка, ліщи́нонька, ліщи́ночка.** *Ти б пішов та ліщинки де заробив гринджола, огород би обгородили.* Г. Барв. 291. *Зашуміла ліщинонька.* Чуб. V. 289. *Сировая ліщиночко, чом не гориш, тільки курншся?* Чуб. V. 812.

Лія, лії, *ж.*=**Лея.** *Лія іде.* Вх. Лем. 432.

Лляний, а, е. Льняной. *Лляної кужелі прясти.* Чуб. V. 712. *Поший мені, мати, лляную сорочку.* Чуб. V. 261.

Лля́ти, ллю, ллеш, *гл.* Лить. *Нащо в кирницю воду лляти, коли вона і так повна?* Ном. № 1455. **Ку́лі лля́ти.** Врать; бояться. *Кулі лле.* Ном. № 6939.

Лля́тися, ллю́ся, лле́шся, *гл.* Литься. *По личеньку сльози ллються.* Чуб. V. 526.

Лоб, ло́ба, *м.*=**Ліб.** *Чужий лоб скубши, треба й свого наставити.* Ном. № *Ні з того, ні з сього бери за лоб один другого.* Ном. № 3517. Ум. **Ло́бик, ло́бичок, лобо́к, лобо́чок.** *А які твої телята?—На лобку лисинка, на шийці мотузочка.* Ном. № 12841. *Ой ти, котку-коточку, сіренький лобочку.* КС. 1893. VII. 82. Ув. **Лоби́ще.**

Ло́ба, би, *м.* Волъ съ большимъ лбомъ и расходящимися рогами. КС. 1898. VII. 46.

Лоба́нець, нця, *м.* Иностранная золотая монета. *То не червінці, а лобанці.* Зміев. у.

Лоба́нь, ня́, *м.* Съ большимъ лбомъ.

Ло́бас, са, *м.* 1) Съ большимъ лбомъ. 2) Тупица, остолопъ. *Ото ще дурний лобас! Нічого до пуття не зробить.* Харьк. г.

Лоба́тий, а, е. Имѣющій большой лобъ. *Світилка лобата, а сваха горбата.* Маркев 131. Ум. **Лоба́тенький.**

Лоби́дка, ки, *ж.* Ум. отъ **лобода.** ЗЮЗО. I. 113.

Лобко́, ка́, *м.* Лобастый человѣкъ, человѣкъ съ большимъ лбомъ. *У мого батька був великий лоб, так його і прозвали лобком.* Екатер. у. (Залюбовск.).

Лобови́й, а́, е́. Лобный. *Лобова кісточка.* Кв. II. 132.

Лобогри́йка, ки, *ж.* Шуточное названіе примитивнаго устройства жатвенной машины, очень тяжелой въ работѣ. Херс.

Лобода́, да́, *ж.* Раст. а) Лебеда. Atriple hortensis L. б)—**да́ка—собача,** Chenopodium album. ЗЮЗО. I. 116. *Буває лобода свиняча, лобода біла, червона.* Харьк. у. Ум. **Лоби́дка, лобо́денька, лобо́дочка.** Желех.

Лободи́на, ни, *ж.* Стебель лебеды. *По городу ходила, лободину зломила.* Нп. *Живе, як сорока на лободині.* Ном. № 2115.

Лобо́дочка, ки, *ж.* Ум. отъ **лобода.**

Лободя́ний, а, е. Изъ **лободи́.** Желех. *Листя лободяне.*

Лободя́нка, ки, *ж.* Родъ каши изъ пшена и молодой лебеды съ свинымъ саломъ. Маркев. 156.

Лобоз, за, *м.*=**Лобурь.** Вх. Лем. 432.

Лобо́к, бка́, *м.* Ум. отъ **лоб.**

Лобо́чок, чка, *м.* Ум. отъ **лоб.**

Лобузі́ння, ня, *с.* Растенія, остающіяся отъ лѣтнихъ огородныхъ овощей. *Позрібай лобузіння на городі.* Харьк. г.

Лобури́ськo, ка, *м.* Ув. отъ **лобурь.**

Ло́бурка, ки, *ж.* См. значеніе **лобурь** по отношенію къ женщинѣ.

Лобурча́, ча́ти, *с.? Ой дівчата лобурчата, де ваш розум дівся?* Канев. у.

Ло́бурь, ря, *м.* Неотеса, болванъ, грубый человѣкъ, дубина. Харьк. Ув. **Лобуря́ка.** Г. Барв. 240. **Лобури́ськo.**

Ло́вэнький, а, е. Ум. отъ **ловкий.**

Лове́цтво, ва, *с.* Охотничій промыселъ. Желех.

Лове́ць, вця́, *м.* 1) Ловецъ, охотникъ. *На ловця і звір біжить.* Ном. № 9940. 2) Садовничье орудіе для сниманія фруктовъ съ дерева. Ум. **Ло́вчик.**

Лове́цький, а, е. Охотничій, ловецкій. *За лаштунками чутно ловецькі роги.* Стор. II. 218. *Сплітають сіть ловецькую на нас.* К. ПС. 85.

Ло́ви, вів, *м. мн.* Ловля; охота, звѣриная ловля. *Біда тій курці, що на ній сокола заправляють на лови.* Ном. № 1301. *Ой пішло два паничі на лови, на лови, надибало дві панянці в зеленій діброві.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лови́тва, ви, *ж.* Ловля. *На ловитву з багачами засів потай миру.* К. Псал. 21.

Лови́ти, влю́, виш, *гл.* 1) Ловить, уловлять. *Ловили, ловили та й піймали сома.* Ном. № 1827. *І рече до Симона Ісус: Не лякайся, від нині людей ловитимеш.* Св. Л. V. 10. 2) **Ґа́ви, ви́трішки лови́ти.** Ротозѣйничать. Ном. № 10924. Г. Барв. 388. 2) **Дріжаки́ лови́ти.** Дрожать отъ холода. Ном. № 649. 4) **Ни́кони, окуні́ лови́ти.** Дремать. Ном. № 11321. *Хто слухає, а хто і окунів ловить.* Кв. 5) **Лови́ти бі́лі мете́лики.** Забавляться какъ дитя, ротозѣйничать. Ном. № 6260. 6) **Лови́ти ві́тра.** Преслѣдовать что либо несбыточное. Ном. № 10928.

Лови́тися, влю́ся, вишся, *гл.* 1) Ловиться. *Лови рибку, як ловиться.* Ном. № 5920. **Оттака́ лови́сь! Оттака́ лови́ся!** Вотъ те на! Вотъ такъ исторія! Этакая бѣда! *За правду б'ють, за брехню віри не дають. Оттака ловися!* О. 1861. III. 100. 2) Соединяться, сходиться. *Задньою стороною притикає побій* (= криша) *до осьмірки, де ловиться (сходиться) з такими ж побоями, поставленими на сусідніх крилах* (у церковній будівлі). Шух. I. 118. 3) О молокѣ: створаживаться. Шух. I. 213.

Лови́ще, ща, *с.* Мѣсто для охоты.

Ловійво, ва, *с.* Ловля, ловитва. Мнж. 184.

Лові́ння, ня, *с.* Ловъ, ловля. *До ловіння пшениця краще ніж жито.* Канев. у.

Ло́вка, ки, *ж.* Добыча. *Ловив вовк ловку, поки й сам піймався.* Ном. № 4093.

Ло́вкий, а, е. Хорошій; красивый; вкусный. *Ловка пісня.* Зміев. у. *Ловка квіточка.* Зміев. у. *Ловкий борщ.* Сосниц. у. Ум. **Ловке́нький, ло́венький.** *А були* (поросятка) *одно в одно, такі ловенькі.* Г. Барв. 244.

Ло́вко, *нар.* Хорошо; красиво.

Ло́вний, а, е=Лівний. Харьк.

Ловранкува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Полдничать. Угор.

Ло́вранок, нку, *м.* Полдникъ. Угор.

Лову́чий, а, е. 1) Умѣющій ловить. 2)=**Ловецький.** *Ловецький посуд.* О. 1862. III. 63.

Ло́вчий, чого, *м.* 1) Ловчій. *Спаслися ми, як пташки з клітки, як з сіті ловчого пірнаті.* К. Псал. 292. 2) Ловитель (сказано было о ловившихъ убѣжавшихъ рекрутовъ).

Ло́вчик, ка, *м.* Ум. отъ **ловець.** Желех.

Лога́за, зи, *ж.* Родъ каши изъ цѣльныхъ зеренъ обдирного ячменя, иногда съ прибавкой гороха, варящейся съ саломъ или постнымъ масломъ. Каменец. у. О. 1861. XI. Свид. 61. Шух. I. 142. *Зразу їли логазу, а як ся запомоли, без вечері ляли.* Ном. № 10833.

Ло́гво, ва, *с.*=**Лігво.** *Недалеко од змієвого логва.* Грин. II. 235. *Я застав його на логві.* НВолын. у.

Ло́га, ги, *ж.* Животное, лежащее на днѣ въ морѣ. Желех.—*Ой ти, мила дочко, та де твої лиця?—Ой то мої лиця їсть в мори плотиця,—та най нелюб не цуе!—Ой ти, моя дочко, та де твої ноги?—Ой то мої ноги їдя' в мори логи,—та най нелюб не схожає!* ЗЮЗО. II. 528.

Логи́н, на, *м.* 1) Упавшее или сломленное бурей дерево. Вх. Зн. 33. 2) Лежебока, лѣнтяй. Вх. Зн.

Ло́дарь, ря, *м.* и пр.=**Ледарь** и пр.

Ло́два, ви, *ж.* Доска. *Спит на голих лодвах.* Вх. Зн. 33. *Ослін, зроблений з лодвів.* Шух. I. 97, 95.

Ло́дді, дів, *ж. мн.*=**Лодя.** Черниг. у.

Ло́дя, ді, *ж.* Вымощенное мѣсто подъ наружнымъ колесомъ водяной мельницы. *Перед лотоками робиться лодя, щоб вода не підмивала лотоків.*

Лода́к, ка́, *м.* Водяная пловучая мельница (на лодкахъ). Полт. и Черниг. г.

Лож, жі, *ж.* Ложа, прикладъ ружья. Шух. I. 229.

Ло́жа, жі, *ж.* Постель, ложе. *Вдовиченко буде на білій ложі лежати.* Чуб. V. 697. *Милого ложа—міх та рогожа,—то мені постіль гожа.* Чуб. V. 21. **Со́нце ся в ло́жі купа́є.** Солнце зашло. Ном. № 598.

Ло́же, жа, *с.*=**Ложа.** *Іде Мариня до ложа.* О. 1862. IV. 37. *Марусенька ходить, ясне біле ложе стеле.* Рк. Макс. **Па́нського ло́жа.** Знатнаго рода. **Непра́вого ло́жа.** Незаконнорожденный. Желех.

Ло́жечка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ложка.** 2) *мн.* **Ложечки́.** Родъ дѣтской игры, въ которой „мать" наказываетъ будто-бы провинившагося въ немытіи ложекъ, а послѣдній долженъ убѣжать извѣстнымъ образомъ отъ наказанія. Ив. 64.

Ложе́чник, ка, *м.* 1) Ложечный мастеръ. 2) Футляръ для ложки, носившійся запорожцами у пояса. *Підперезувались вони шкуратяним поясом і прив'язували до його гаман... з кресалом і губкою, швайку,—часом налагодить збрую і ложечник з ложкою.* Стор. II. 181.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ложи́сько, ка, *с.* Мѣсто, послѣдъ (у родильницы), Placenta.

Ложи́ти, жу́, жиш, *гл.* Класть. *Батько цілує хліб і ложить на столі.* Грин. III. 423. *Діток спати ложити.* Мир. ХРВ. 126. *Котре дерево усохле, то не можна його ложити, щоб сад не всихав.* Чуб. I. 77. *Я за свиту карбованця ложу.* Мир. ХРВ. 195.

Ложи́тися, жу́ся, жишся, *гл.* Ложиться. *Білу постіль стелила, сама ся спати ложила.* Чуб. V. 98.

Ло́жка, ки, *ж.* Ложка. *Коли мед, то й ложкою.* Ном. № 4849. *Його і в ложці не піймаєш.* (Очень увертливъ). Ном. № 3022. *Примі би,—в ложці води утопив.* (Такъ сильно ненавидитъ). Ном. № 3434. Ум. **Ло́жечка.** *Я твоїй матінці не вложу: помию лавочки—не біло, помию ложечки—не чисто.* Чуб. V. 692.

Ложка́рь, ря́, *м.*=**Ложечник 1.**

Ложкоми́й, ми́я, *м.* 1) Моющій ложки. 2) Блюдолизъ. Котл. Ен. V. 49.

Ложо́к, жка́, *м.* Сухое русло. Любечъ.

Ложник, ка, *м.*=**Ліжник.** Гол. Од. 82.

Ложни́ця, ці, *ж.* Спальня. (Молоду) *в ложницю повели.* К. Бай. 35.

Лоза́, зи́, *ж.* 1) Раст. лоза. *Їж, козо, лозу, коли сіна немає.* Ном. № 2410. *Люде гнуться, як ті лози, куди вітер віє.* Шевч. 80. 2)—**царегра́дська.** Раст. Elaegnus hortensis. ЗЮЗО. I. 121. 3) Розга. 4) Весенняя хороводная игра, въ которой играющіе становятся **в ключ,** съ одного конца котораго двѣ дѣвушки подымаютъ руки, подъ которыми пробѣгаетъ крайняя играющая противоположнаго конца и **тя́гне за собо́ю уве́сь ключ,** при чемъ поются принадлежащія этой игрѣ пѣсни. Такія-же точно игры (но съ другими пѣснями)—въ **смороди́ну** и **ключ.** (Лубен. у.). Мил. 53. **Плести́ лозу́**—варіація этой игры въ Переяс. у. КС. 1887. VI. 480. 5) **До́вга лоза́.** Игра, подобная чехардѣ, описанная у Чуб. III. 105, Ив. 66, КС. 1887. VI. 480. Ум. **Лі́зка (ло́зка), лі́зонька** (Маркев. 132), **(ло́зонька),** — *За густими лізоньками біжить річка струєчками.* Чуб. V. 187.

Лоза́нки, нок, *ж.* Розги. Ном. № 975.

Лози́на, ни, *ж.* Стебель лозы. *Берегом, бережиною загубив хустку під лозиною.* Чуб. V. 106. Ум. **Лози́нка, лози́ночка.**

Лози́ння, ня, *с. соб.* Лоза. Ув. **Лозина́чча.**

Лози́ночка, ки. *ж.* Ум. отъ **лозина.**

Лозина́к, ка́, *м.* Пт. 1) Пѣночка обыкновенная. Вх. Уг. 250. 2) Порода соловья. Lusciola philomela. Вх. Лем. 432. Ум. **Лозинячо́к.**

Лозина́чча, ча, *с. соб.* Ув. отъ **лозиння.**

Лозівка, ки, *ж.* Пт. Sylvia palustris. Вх. Пч II. 14.

Ло́зниця, ці, *ж.* Родъ примитивной плодосушилки. Хотин. у.

Лозовець, вця, *м.*=**Лозівка.** Вх. Пч. II. 14.

Лозо́вий, а, е. Сдѣланный изъ лозы.

Ло́зя, зі, *ж.* дѣтск. Ложка. О. 1861. IX. 119.

Лозяни́к, ка́, *м.* Корзинка изъ лозы.

Лоїти, лою́, їш, *гл.* Смазывать жиромъ. Желех.

Лойови́й, а́, е́. Сальный, сдѣланный изъ свѣчнаго сала. *Лойова свічка. Лойове світло.* Константиногр. у.

Лойо́к, лойку́, *м.* 1) Ум. отъ **лій.** *Як ноги в гнойку, то й губа в лойку.* Ном. 2) Раст. Ajuga genevensis. ЗЮЗО. I. 110.

Ло́йтра, ри, *ж.* = **Драбина** (въ повозкѣ).

Лойтра́к, ка́, *м.* Повозка, телѣга. К. МБ. X. 17.

Ло́ки, ків, *м. мн.* Локоны. Закр.

Ло́кіть, ктя, *м.* 1) Локоть (часть руки). *Близько локіть, та не вкусиш.* Ном. № 5395. 2) Мѣра длины, раньше равнявшаяся третьей части сажня, какъ видно изъ слѣд.: *Пятдесять и сьмъ локтей вдовжъ, а вширъ тридцять и сьмъ локтей, що чинить девятнадцять сажней вдовжъ, а вширъ двенадцять сажней и локоть.* (Отрывки изъ Лѣтоп. Мгарск. мон. КС. 1889 IV. 41). Въ соврем. употребленіи это мѣра, соотвѣтствующая длинѣ руки отъ локтя до конца средняго пальца. *Хто з вас журившись може прибавити до зросту свого один локіть?* Єв. Л. XII. 25. *Ой дам тобі... локіть полотення.* Чуб. V. 504.

Локомоти́ва, ви, *ж.* Паровозъ, локомотивъ. *Локомотива свище там.* Млак. 109.

Локта́ти, кчу́, чеш, *гл.* = **Лоптати.** Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Локтьови́й, а́, е́. Локтевой.

Ло́кша, ші, *ж.* Лапша. *Локшу кришать.* Г. Барв. 3. Ум. **Ло́кшенька, ло́кшечка.**

Ло́кшина, ни, *ж.*=**Локша.** *Свинячу голову до хріну і локшину на переміну.* Котл. Ен. I. 18. Ум. **Ло́кшинка.** Харьк. г.

Локши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* 1) Рѣзать на мелкіе куски. 2) Бить; рубить. *Так в гніві*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сильно їх локшив. Котл. Ен. VI. 32. *Як назбігалось людей!.. Хто з сокирою, хто з ціпком, хто з вилами, а жінки з кочергами,—давай локшити того вовка.* Чуб. II. 117.

Лолоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Клокотать при теченіи, шумѣть. *Там так лолотить* (вода), *аж луна в уші б'є.* Лубен. у.

Лом, ма, *м.* Ломъ (желѣзное орудіе).

Лома́к, ка́, *м.* Пт. крапивникъ, Troglodites parvulus. Вх. Лем. 432. Ум. **Ломачо́к.**

Лома́ка, ки, *ж.* 1) Дубина, большая палка, сукъ. *Ой у лісі на орісі сухая ломака.* Чуб. V. 1178. *Великий як ломака, а дурний як собака.* Ном. № 6343. *Не києм—ломако́ю.* Ном. № 8035. 2) О человѣкѣ: дубина, большого роста. Ум. **Лома́чка.** Ув. **Ломаці́га, лома́чище.**

Ломакува́тий, а, е. Грубый, неотеса (о человѣкѣ). Желех.

Лома́ння, ня, *с.* Ломка (камня). *Поки докопаєшся до каміння, то грошей піде, а на ломання треба ще.* Каменец. у.

Лома́ти, ма́ю, єш, *гл.*=**Ламати.**

Ломаці́га, ги, *ж.* Ув. отъ **ломака.**

Лома́чище, щі. *ж.* Ув. отъ **ломака.**

Лома́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **ломака.**

Ломачо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **ломак.**

Лома́ччя, чя, *с. соб.* отъ **ломака 1.**

Ломе́ць, мця́, *м.* 1) Ломота. *Колись і в мене був ломець за молодих літ, то на це мухо ми ймем віри.* Василь. у. 2) Ломка. *Прийде ломець і на цей ліс, порубають.* НВолын. у.

Ломиґа́ти, ґа́ю, єш, *гл.* Бить палкою (**лома́кою**). Вх. Зн. 33.

Ло́мик, ка, *м.*=**Ломак.** Вх. Лем. 432.

Ломи́на, ни, *ж.* Валежникъ? (См. **Лом 2**). *Ступлю я на ломину.* Чуб. IV. 163.

Ломи́ніс, носа, *м.* Раст. Clematis recta. ЗЮЗО. I. 170.

Ломи́ти, млю́, миш, *гл.* 1) Ломать. *Вітер віє, гілля ломить.* Грин. III. 319. *Дурень і м'яло ломить.* Ном. № 3030. *А милая по милому білі ручки ломить.* Чуб. V. 265. Рядомъ встрѣчаются и слѣдующія формы: *Ходить дівка по бережку, білі руки ломле.* Мет. 18. *Катря аж білі руки ла́мле.* МВ. II. 13. *Сила ламле вже трухле дерево.* К. Гр. Кв. XXXIII. Употребляются и формы: **Ламніте** (=**ломіте**). Грин. III. 540. *Мати ламнить паляниці, кладе на стіл.* Грин. III. 453. 2) О водѣ: размывать. *Тиха вода береги ломить.* Ном. № 1096. 3) Ломить, производить ломоту. *У мене ломить спину.*

Ломи́тися, млю́ся, мишся, *гл.* 1)= **Ламатись.** *Щастя на коліні не ломиться.* Ном. № 1711. *Як не намочити обручі, то ломлються.* НВолын. у. 2) Пробиваться сквозь лѣсъ, тростникъ. *Слуха—ломиться щось, ломиться байрачком.* Сим. 217. *Гойдається де небудь поверх очерету гайок. Отто вже Мина начухрав там всячини і так з гіллям і листом і ломиться.* Сим. 200.

Ломіга, ги, *ж.* Большая дубина, большая палка.

Ло́мки, ло́мок, *ж. мн.* **Ло́мки льодові.** Мѣсто, гдѣ бьютъ ледъ. *Почали жолніре... людей серед зіми по ломках льодових у плуг запрягати.* К. ЧР. 10.

Ломова́тий, а, е. Очень большой, огромный. Вх. Шч. I. 14.

Ло́мок, мку, *м.* Одна изъ двухъ подставокъ въ ткацкомъ станкѣ, на которомъ лежитъ **штак.** См. **Верстат.** Константиногр у.

Ломота́, ти́, *ж.* Ломота.

Ломота́ти, ломотіти, тить, *гл. безл?* Ломить. *Ломотить в костех.* Вх. Зн. 33.

Ло́мус, са, *м.* Богатырь, силачъ, сокрушитель. *Такий був ломус, що поставив пушку на долоні та як стрелив із Бикова, то досяг аж у Остер.* ЗОЮР. I. 118.

Ло́на, ни, *ж.* Зарево.

Ло́но, на и **ло́ньо, ня,** *с.* Лоно; грудь. *Молодиця молодая щось до лоня пригортає.* Шевч. 95. *Харцизники! вони в заклад від лоня беруть дітей у матері вдовиці.* К. Іов. 53.

Ло́нька, ки, *ж.* Ложка. Встрѣчается только въ слѣд. пословицѣ: *Добра кванька, та нема лоньки,—хиба буду пальком.* Ном. № 11968.

Лоп! *меж.* 1) Хлопъ! *Утка дика лопло-лоп крилами.* О. 1861. V. 69. 2) Хвать! *Але чоловік лоп його за чуприну!* Ном. стр. 282. № 566.

Ло́панка, ки, *ж.* ? *Щоб ти лопанки напав.* Ном. стр. 286. № 3779.

Лопа́рь, ря́, *м.* Лопатка, которой мѣсятъ глину. Вх. Зн. 33.

Лопа́та, ти, *ж.* 1) Лопата для копанія, пересыпки сыпучихъ тѣлъ. *Ніхто не розлучить, ні світ, ні зоря, хиба нас розлучить сирая земля, заступ, лопата, земляная хата.* Чуб. V. 81. *З одного дерева і хрест, і лопата: хрестові ся кланяють, а лопатою нечисть відкидають.* Ном. №

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

8059. *Лопатами віяли. Лопата дерев'яна або залізна.* 2) Лопата пекарная. *Химка й хазяйка, та лопати нема.* Ном. № 10784. Ум. **Лопа́тка, лопа́тонька, лопа́точка.**

Ло́патень, тня, *м.* 1) Широкій буравъ для просверливанія отверстій въ ступицѣ колеса. Вас. 147. **У йо́го язи́к як ло́патень.** Онъ болтливъ. Ном. 2) Большой и широкій зубъ. *Трошки опізнився! — промовив до його Кованько і показав свої лопатні з під губ, сміючись якось ніби зубами.* Левиц.

Ло́пати, паю, еш, *гл.* 1) Стучать, хлопать. Желех. 2) Ѣсть, жрать. *Старому чоловікові та лопати у піст скоромне.* Харьк.

Лопати́лно, на, *с.* Ручка у лопаты. Гайсин. у.

Ло́патися, паюся, ешся, *гл.* Лопаться; трескаться. *Нехай він скільки хоче лопається, а по його таки не буде.* Кобеляк. у.

Лопа́тка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **лопата.** 2) Въ колесѣ водяной мельницы каждая изъ расположенныхъ по окружности его дощечекъ, на которыя падаетъ вода. Черниг. у. 3) Часть валька, которой колотятъ бѣлье. Шух. I. 154. 4) Лопатка, плечевая кость. 5) Незрѣлый гороховый стручекъ. *Кум не кум—не лізь у горох, не псуй лопаток.* Ном. № 9713. **Зна́тимеш лопатки́ в горо́сі.** Будешь помнить! Ном. № 4331. *Тим часом вже почав* (горох) *вбиваться й в лопатки, аж тут прийшла пора і на самі стручки.* О. 1861. III. 95. Переносно **вбива́тися в лопатки́** значитъ вырастать. 6) Пластинка разогнутаго рога.

Лопа́тник-жук, ка, *м.* Жукъ хлѣбный, Anisoplia Austriaka. Константиноград. у.

Лопа́тонька, ки, и **лопа́точка, ки,** *ж.* Ум. отъ **лопата.**

Лопа́ття, тя, *с.*=**Лата́ття.** *Шльоп під лопаття, та й до чорта раків!* Ном. № 1877.

Ло́пать, ті, *ж.* 1) Лопасть весла. Мнж. 179. 2)=**Лотай.** Лв. 97.

Ло́піт, поту, *м.* Стукотня. Желех.

Лопітли́вий, а, е. Плохо, неразборчиво говорящій. Шух. I. 33.

Ло́пкання, ня, *с.* Хлопанье. Желех.

Ло́пкати, каю, еш (крильми), *гл.* Хлопать (крыльями). Желех. *Каня лопкає крилами, як летить.* Вх. Зн. 33.

Ло́пнути, ну, неш, *гл.* Лопнуть. *Против воїню і камінь лопне.* Ном. № 3299. *Щоб ти лопнув!* Ном. № 3799.

Лопону́ти, ну́, не́ш, *гл.* Дать тягу, улепетнуть. *Лопоне він од мене.* Рудч. Ск. I. 63.

Лопота́, ти́, *ж.* Названіе сита въ загадкѣ (отъ гл. **Лопота́ти,** т. к. сито **лопоти́ть,** ударяясь о руку). *Прийшла кума до куми: дай, кумо, лопоти, поляпати та й піти.* ХС. III. 62.

Лопота́ти, чу́, чеш и **лопоті́ти, чу́, ти́ш,** *гл.* 1) Шелестѣть (бумагой, лощеной матеріей). 2) Стучать или топать, бѣжа. *Щось лопотить, чи не отаман?* Стор. II. 244. *Тільки що дасть Бог ранок, то всі до його аж лопотять.* Кв. II. 25. 2) Хлопать. *Крилоньками* (голуби) *лопотали.* Гол. I. 265. *Лопотить у долоні.* Грин. II. 95. 3) Болтать безъ умолку.

Лопотня́, ні́, *ж.* 1) Шелестъ, хлопанье, трескъ, шумъ. 2) Пустая, вздорная болтовня.

Лопоту́н, на́, *м.* Болтунъ. *Лопотун лепече, а дурень слуха.* Ном. № 6405.

Лопотю́чий, а, е. Сильно шуршащій, сильно шелестящій. *Купила собі ситцю на спідницю, та там такий цупкий та лопотючий.* Полт.

Лопта́ти, пчу́, чеш, *гл.* Щемить. *Сіль чи горілка зайшла в виразку та й лопче.* Черк. у. *Як приклала мені до рани синього каменю, як почало мені лоптати, то й Боже!* Харьк.

Лопті́ти, пчу́, чеш, *гл.*=**Лопта́ти.** Вх. Зн. 84.

Лоптя́чка, ки, *ж.* Щемленіе. Желех. Вх. Зн. 84.

Лопу́х, ха́, *м.* Раст. репейникъ, Arctium lappa. *Лови рибу, де лопух є.* Ном. № 5897. *Дметься, як жаба на лопуху.* Ном. № 2500. Ум. **Лопушо́к.**

Лопуха́тий, а, е. Похожій на репейникъ, имѣющій большіе листья.

Лопухо́вий, а, е. Репейниковый. *Та наросте широкий лист лопуховий.* Чуб. V. 668.

Лопухува́тий, а, е. Имѣющій нѣкоторое сходство съ репейникомъ, широколистый. *Гречка сей рік удалася лопухувата.* Лебед. у.

Лопу́цьок, цька, *м.* Молодой мягкій стебель растенія, употребляемый въ пищу. Сим. 135. *Хиба моя душа з лопуцька,— не хоче того, чого й людська.* Ном. № 1588.

Лопуша́ний, а, е=Лопуховий. Ду́рень лопуша́ний—презрительно о простонародьѣ. *Гордують—от не токмо вельможній, а й так дурні лопушані.* Ном. № 2461.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лопуши́на, ни, *ж.* Листъ **лопуха́**. *Вирвала лопушину та й потяла спідницю просто по грядках, прохолоджуючи пику лопушиною, неначе справді пані.* Левиц. Пов. 347. Ум. **Лопуши́нка.**

Лопуши́ння, ня, *с. соб.* Кусты, листья **лопуху́**. Желех.

Лопуши́стий, а, е. Широколистый. *Корнем коренистая, листом лопушистая.* Грин. III. 396.

Лопу́шник, ка, *м*, 1)=**Лопу́х**. ЗЮЗО. I. 112. 2) **водяни́й.** Раст. Nymphaea alba. ЗЮЗО. I. 129.

Лопушо́к, шка́, *м.* Ум. отъ **лопух.**

Лопу́шшя; шя, *с. соб.* отъ **лопух.** Желех.

Ло́сенько, ка, *с.* Ум. отъ **лось.**

Лоск, ку, *м.* Въ выраженіи: **У лоск лягла́ пшени́ця**—въ повалку. См. **Лоском.**

Ло́скати, каю, еш, *гл.* Хлопать, щелкать. *Лоскає язиком.* Вх. Зн. 33. *Лоскає батогом.* Вх. Зн. 33.

Лоски́рька, ки, *ж.* Ум. отъ **лоскиря.**

Лоски́ря, рі, *ж.* Рыба: Blicca argyroleuca. Браун. 26. Ум. **Лоски́рька.**

Ло́скіт, коту, *м.* Щекотаніе, щекотка.

Лоскови́тий, а, е. Боящійся щекотки. *Не лоскочи мене!—Який ти лосковитий,—зараз уже й боїшся.* Константиногр. у.

Ло́ском, *нар.* Наповалъ. *Тільки той, хто не був на сватанні, то й не був п'яний, а то всі лоском лежали, аж до другого півдня.* Кв. **Ло́ском ляглó** *(про хлѣб, сіно і т. и.).*

Лоскота́ння, ня, *с.* Щекотаніе.

Лоскота́рка, ки, *ж.* Щекотунья. Русалка, которая замучиваетъ щекотаньемъ встрѣчающихся ей людей. Ум. **Лоскота́рочка.** Щог. Сл. 105.

Лоскота́ти, чу́, чеш, *гл.* Щекотать. *Наближує пальці ті до дитинки і лоскоче його під ручками,—воно сміється.* Чуб. III. 84.

Лоскó́тниця, ці, *ж.* = **Лоскотарка.** Чуб. I. 206.

Ло́скотно, *нар.* Щекотно. *Дитині лоскотно, воно й сміється.* Чуб. III. 108.

Лоскоту́ха, хи, *ж.*=**Лоскотарка**, Чуб. III. 187.

Лосня́ти, ня́ю, еш, *гл.* Лоснится, блестѣть. *Полики шовкові лосняють, літа мої минають.* Чуб. V. 1093.

Лось, ся, *м.* Лось. *Здоровий, як лось.* Ум. **Ло́сенько.** *Чого лосенько, чого душенько меж горами лежить?* Рк. Макс.

Лосьо́вий, а, е. Лосій. *Да в того коня золота грива, золота грива груди покриває, шовковий хвостик слід замітає, лосьові ушка ради слухають, срібні копита камінь лупають.* Чуб. III. 289.

Лотай, тая, *м.* Раст. Caltha palustris. Вх. Уг. 25. См. **Лата́ття.**

Лота́ття, тя, *с.*=**Латаття.**

Ло́тать, ті, *ж.*=**Латаття.** Угор.

Лоташ, ша, *м.* Раст. = **Латач.** Вх. Пч. I. 9.

Лоти́к, то́ку, *м.*=**Лотоки.** Мик. 380.

Лотоки́, кі́в, *м. мн.* При водяной мельницѣ: каналъ, по которому течетъ вода, мельничный лотокъ. *Не спиниш, мов воду з лотоків.* Ном. № 13884.

Лото́чок, чка, *м.* Деревянная трубка, по которой мука идетъ изъ подъ жернова. Черниг. у.

Лото́шити, шу, шиш, *гл.* Быть безъ дѣла. Шух. I. 37.

Лотр, ра, *м.* Воръ, разбойникъ, грабитель, бездѣльникъ, плутъ, негодяй. *З такого похнюпи, як той Карпо, та такий лотр учинився.* Хата. 138. Ум. **Ло́трик.**

Ло́тра, ри, *ж.* Развратница. *Вона городська лотра.* Черк. у.

Ло́трик, ка, *м.* Ум. отъ **лотр.**

Лотро́вський, а, е. 1) Разбойничій. 2) Распутный, развратный.

Лох, ху, *м.* Раст. Elaegnus hortensis. ЗЮЗО. I. 121.

Лохина, ни, *ж.* Раст. Vaccinium uliginosum. ЗЮЗО. I. 140.

Лохма́тий, а, е. Названіе вола съ большимъ брюхомъ. КС. 1898. VII. 47.

Лохма́тний, а, е. Изорванный. въ лохмотьяхъ. *Лучче своє лохматне, ніж чуже прохатне.* Ном. № 9685.

Ло́хнути, ну, неш, *гл.* Быть въ отчаяніи. *Чого ти так лохнеш?* НВолын. у.

Ло́цман, на, *м.* Лоцманъ. Дещо, 77.

Ло́цманський, а, е. Лоцманскій. *Лоцманський отаман дуже любив Карпа.* Левиц. Пов. 347.

Ло́цот, та, *м.* Раст. Caltha palustris.

Лоша́, ша́ти, *с.* Жеребенокъ. *Гойда, гойда, гойдаша! і кобила, і лоша; ми кобилу продамо, а лоша й так віддамо.* (Припѣвъ при подбрасываніи дѣтей). Ном. № 9256. Ум. **Лоша́тко, лоша́точко.**

Лоша́к, ка́, *м.* Двух—или трехлѣтній жеребенокъ, кастрированный. Вас. 197. *Горе козакові: нема сіна лошакові.* Ном. № 788. Ум. **Лошачо́к.**

Лоша́тко, лоша́точко, ка, *с.* Ум. отъ **лоша.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лоша́тна, прилагательное, имѣющее лишь ж. родъ. Имѣющая жеребенка. *То твоя кобила лошатна?* Черниг. г.

Лошачо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **лошак**.

Лошиня́, ня́ти, *с.*=**Лоша**. НВолын. у.

Лоши́ця, ці, *ж.* Кобылица. *Як корова за телям, як лошиця за лошям.* Чуб. I. 92. Ум. **Лоши́чка**. Вас. 197.

Ло́щина, ни, *ж.*=**Лощовина** *На лощині пасеться стадо турів.* К. Орися. (ЗОЮР. II. 203). Ум. **Ло́щинка**.

Лощи́тися, щу́ся, щишся, *гл.* Блестѣть, лосниться. *Стільчики, столики—все те новеньке, аж ло́щиться.* МВ. (О. 1862. III. 53).

Лощовина, ни, *ж.* Лощина.

Лоюва́тий, а, е. Салистый. *Масло лоювате.*

Лоюва́тіти, тію, єш, *гл.* Становиться салистымъ. *Масло лоюватіє.*

Луб, бу и **ба** *м.* Лубъ, кора (съ липы и нѣкоторыхъ другихъ деревъ). *Гроші сховані під дубом, накриті лубом.* Ном. № 1485. **Лу́бом стоя́ти.** Быть твердымъ какъ лубокъ (объ одеждѣ, вообще о тканяхъ). *Воно* (одежа) *лубом на нас і стоїть, аж тіло дере.* Г. Барв. 173. **Дощ ллє як з лу́ба.** Дождь какъ изъ ведра. Ном. № 573. Ум. **Лубо́к, лубо́чок**.

Лубя́рь, ря́, *м.* Выдѣлывающій короба для рѣшетъ. Радом. у.

Лу́бка, ки, *ж.* Табакерка. Черниг. г.

Лубо́к, бка́, *м.* 1) Ум. отъ **луб**. 2) Въ головномъ дѣвичьемъ уборѣ: родъ картоннаго околыша, обвитаго лентой, къ которому сзади прикалываются другія ленты. О. 1861. Свид. 28.

Лубо́чок, чка, *м.* Ум. отъ **луб**.

Лубува́тий, а, е. Похожій на **луб**. *Лубуваті обчини.* НВолын. у.

Лу́б'я, б'я, *с.* Кора, снятая съ дерева большими кусками. *Ти йому образи, а він тобі луб'я.* Ном. № 13071. **Старе́ лу́б'я**, а также и просто **лу́б'я**. Старый, старая (о человѣкѣ). *Та він уже старе луб'я!—А ну, луб'я, йди сюди! (старий до старої, а стара тоді одказує):—Бач, як тепер, то і лу́б'я, а колись, то й голу́б'я.* Ном. № 9127.

Луб'яни́й, а́, е́. Сдѣланный изъ луба. *На вишневій гіллячці висіла луб'яна коробочка.* Левиц. Пов. 192. **Луб'яни́й язи́к.** Плохо выговаривающій (шуточно). *Лавреничків! Який то у вас, москалів, язик луб'яний! Скілько між нами вештаєшся, а й досі не вимовиш: варенників.* Котл. Моск. Чар. VII.

Луб'я́нка, ки, *ж.* 1) Повозка, обшитая лубомъ. 2) Осеннее жилище гуцульскихъ древосѣковъ: родъ шалаша, покрытаго лубомъ. Шух. I. 173.

Луг, гу, *м.* 1) Лѣсъ на низменности, низменность, поросшая лѣсомъ. Шевч. 233. *Через темні високі луги ясним соколом перелини.* КС. 1882. XII. 496. *Ой не шуми, луже, зелений байраче.* Мет. 92. *У зеленім темнім лузі червона калина.* Мет. 97. 2) Щелокъ. *У понеділок не можна лугу спускати.* Грин. I. 17. 3)=**Луговина**. Вх. Зн. Ум. **Лу́женько, лужéчок, лужо́к.** *Дай же мені, Боже, з того луженька вийти, на береженьку стати.* Рк. Макс. *Ой у лісі, у лужечку терен процвітає.* Чуб. V. 254.

Луга́рик, ка, *м.* Ум. отъ **лугарь**.

Луга́рь, ря́, *м.* 1) Разбойникъ, скрывавшійся въ степныхъ лѣсахъ (см. **луг**) и нападавшій на купеческіе и чумацкіе обозы. Рудч. Чп. 51. У Стороженка, МПр., 164, слово это употреблено неправильно въ смыслѣ: житель луговъ. Ум. **Луга́рик**.

Лугарюва́ти, рю́ю, єш, *гл.* Быть **лугаре́м**. *Чи він в лузі лугарює, чи він чумакує?* Щог. В. 25.

Лугови́й, а́, е́. Принадлежащій лѣсу, выросшему на низменности. См. **Луг**. *Верби луговії зашуміли.* АД. I. 248. *По під лужечком стежечка, туди пішла молодая Катречка, із луговою водою говорила: ой водо, водо луговая, чого ти стоїш да тихая?* Чуб. V. 722. Ум. **Луговéнький**. *Ой водо, водо луговенька.* Рк. Макс.

Луго́вина, ни, *ж.* 1) Мѣсто, гдѣ прежде былъ **луг**; пастбище. Лебед. у. *Сад Коржів розрісся на луговині неначе ліс.* Стор. II. 100. 2) Родъ лозы. Вх. Зн. 33.

Лу́да, ди, *ж.* Бѣльмо? *Роспадеться луда на очах ваших неситих; побачите славу, живу славу дідів своїх.* Шевч. 215.

Луда́н, на, *м.* Родъ блестящей матеріи. *Купили два косяка луданy.* (Марковичъ, Закр.); также кафтанъ, сшитый изъ этой матеріи или расшитый золотомъ. (К. ЧР. 425). *Будуть куми у жупанах, побратими у луданах, сусідоньки в кармазині, а ти, мати, в сірячині.* Грин. III. 381. *Дома у Січі ходять у семряжках да в кажанках,... а тут жупани на їх будуть луданы, штани із дорогої саєти.* К. ЧР. 85. *З під луданy червону китайку виймає.* АД. I. № 35.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Луди́на, ни, *ж.* Одежда (одна штука). Вх. Зн. 33.

Луди́ти, джу, дить, *гл.* Привлекать, приманывать, заманывать. Вх. Зн. Вх. Уг. 250. *До світлиці уступає молодець хороший, жвавий, вус маленький, око каре, волос красний кучерявий, а личенько таки лудить, хоч го трошки снядь присіла.* Федьк. I. 127.

Луді́ння, ня, *с. соб.* Платье, одежда. Вх. Зн. 33. Шух. I. 31.

Лу́женько, ка и **лужéчок, чка**, *м.* Ум. отъ **луг**.

Лужи́на, ни, *ж.*=**Луг**. Ум. **Лужи́ночка**. *Дай мі ножа остренького,—най я піду в лужиночку вирізати калиночку.* АД I. 301.

Лу́жити, жу, жить, *гл.* Мыть въ щелокѣ, бучить. *Лужити тра нитки.* Могил. у.

Лужóк, жкá, *м.* Ум. отъ **луг**.

Лузавий, а, е. ? *По чім ти пізнала, що нас так назвала?—По коніках лузавих, сіделечках червоних.* Чуб. V. 965.

Лузанéць, нця́, *м.* Ум. отъ **лузан**.

Лузáн, нá, *м.* Орѣхъ, который самъ вылущивается. Борз. у. Ум. **Лузанéць**.

Лузáння, ня, *с.* Лущеніе, шелушеніе.

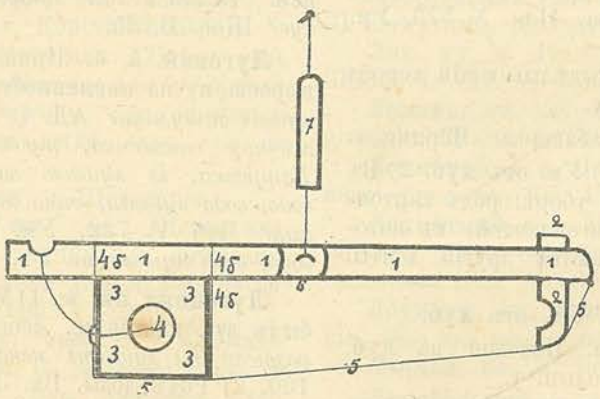
Лузáти, зáю, еш, *гл.* Лущить, шелушить. (Дівчата) *дивляться та шуткують, лузаючи насіння та оріхи.* Чуб. VII. 450. *Ой вийду я за нові ворота, гуляю, гуляю, волоські горішки лузаю, лузаю.* Лавр. 123.

Лузáтися, зáюся, ешся, *гл.* Лущиться. *Сире насіння погано лузається.* Черниг. у.

Лузгá, ги, *ж.* Шелуха. *Я ліпила шишки з гречаної лузги, щоб давилися дружки.*

Лу́згати, гаю, еш, *гл.*=**Лузати**.

Лук, ка, *м.* 1) Дуга. 2) Лукъ. *Улучив, як стрілою з лука.* Г. Барв. 107. *Та вистрелив молодий козак із тугого лука.* Нп. 3) Снарядъ шерстобита, которымъ онъ разбиваетъ шерсть. Части его: собственно **лук** (1)—деревянный брусокъ съ закругленными гранями, конецъ котораго, находящійся по правую сторону работающаго, нѣсколько тоньше; сквозь этотъ конецъ проходитъ клинышекъ съ выемкою, **коби́лка** (2); къ лѣвому концу прикрѣплена четырехугольная дощечка — **тарі́лка** (3), имѣющая посрединѣ круглое отверстіе (4) и притянутая къ **луку** веревочкой, называемой **натягáч** (4б); тетива этого лука называется **струнá** (5): начинаясь у праваго конца, она проходитъ черезъ **коби́лку** до **тарі́лки** и черезъ **тарі́лку**. Посрединѣ **лука** находится (6) крючекъ, за который **лук** прикрѣпленъ къ **чаплíї** (7), состоящей изъ деревяннаго брусочка съ веревочками съ обоихъ концовъ: къ нижней веревочкѣ прикрѣпленъ **лук**, а верхняя привязана къ гвоздю въ стѣнѣ. Особымъ снарядомъ **шляхуно́м** (см.) работникъ дергаетъ за **струну́**, лежащую во время работы на шерсти, которая отъ движенія струны и разбивается. М. Седневъ, Черниг. у. БГ.

Лука́, ки́, *ж.* 1) Лугъ поемный. Вас. 206. *Ой на луці, на луці, на зеленій травиці.* Нп. *А за горами розіслалась широкими подолами зелена лука.* Левиц. I. 93. 2) Крутой изгибъ рѣки, образующій мысъ. Харьк. у. Ум. **Лу́чка, лу́чейка, лу́ченька, лу́чечка**. *Взяв він ей за ручейку, повів він ей на лучейку.* Гол. I. 172.

Лука́вий, а, е. 1) Лукавый, коварный. Ном. № 2877. *Бо ти не любиш злого серця, цураєшся людей лукавих.* К. Псалт. 8. *Як же тебе не проклинать, лукавая доле?* Шевч. 413. 2) Лукавый, чортъ. *Ні Богові*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

свічка, ні лукавому дудка. Ном. № 6558. *І ти, лукавий, чи ти водяний, чи ти вітровий?* Чуб. І. 111.

Лука́вити, влю, виш, *гл.* Лукавить, фальшивить, хитрить; кривить душой. *Ти (доля) не лукавила зо мною, ти другом, братом і сестрою сіромі стала.* Шевч. 618. *Побачите, которе з нас лукавить.* К. Іов. 15.

Лука́вник, ка, *м.* Лукавый человѣкъ. К. XII. 83.

Лука́внувати, ную, єш, *гл.* Лукавить. Ном.

Лука́во, *нар.* Лукаво, коварно. Чуб. І. 163. *І небилиці вимишляєш, народ лукаво ввесь лякаєш.* Котл. Ен.

Лука́вство, ва, *с.* Лукавство, коварство. Стор. МПр. 46. *В моїх словах не знайдете лукавства.* К. Іов. 15.

Лука́нь, ня́, *м.*=**Лука.** Могил. у.

Лукова́тий, а, е. Имѣющій углубленіе, кривизну, изогнутый. *Луковата деревина.* Каменец. у. *Луковата береза.* НВолын. у.

Лукóвина, ни, *ж.* Изгибъ, дугообразный выгибъ. Канев. у.

Лулу́кати, каю, єш, *гл.* Кричать (о совѣ, сычѣ). Желех. Вх. Зн. 33.

Лулу́снути, ну, неш, *гл.*=**Луснути.** Ном. № 880. *Так і лулусне його ціпом.*

Лулу́сь! *меж.* 1) Выражаетъ сильный и быстрый трескъ. *Аж ось—лулусь щось під ногами! Заіготів якийсь підземний глас.* Греб. 373. 2) Выражаетъ ударъ. *Лулусь його у лоб!*

Лун, на, *м.*=**Лунь. Лу́на піймáти.** Умереть.

Луна́, ни́, *ж.* 1) Отраженіе свѣта, отблескъ, зарево. *Базарь горить, а на море луна йде.* Скальков. Ист. Н. Сѣчи, 1846, III. 224. 2) Отраженіе звука, эхо, отголосокъ. *Задзвонили, задзвонили,—пішла луна гаєм.* Шевч. 157. *Розпочав нам Шевченко довгу і широку, справді вже рідну пісню,—пішла луна по всій Україні.* Хата IX. *Аж луна пішла (так голосно).* Ном. № 13893. *Робила як могла, щоб таки добра луна дійшла до того, кого мені треба.* Г. Барв. 270. 3) Куриная слѣпота (болѣзнь)?. См. **Лунавий.**

Луна́вий, а, е. Больной куриной слѣпотой? *Лунавий вечером нічого не видить, бо луна очі його заставить.* Шух. І. 33.

Луна́ння, ня, *с.* Отголоски. Желех.

Луна́ти, на́ю, єш, *гл.* Откликаться (о звукѣ), раздаваться. *Так співає, аж по селу лунає.* МВ. І. 93. *А про мене... лунала луна, що в мене купи, дак усе пійде в руку.* Г. Барв. 418.

Луни́на, ни, *ж.* Родимое пятно.

Лу́нути, ну, неш, *гл.* Умереть. *Щоб я лунув, коли не правду кажу!* НВолын. у. *Як іззів я посмоктаної гадюкою полуниці, то трохи не лунув. Я мало не лунула з плачу.* НВолын. у. *Хоч лунь, а їдь!* НВолын. у.

Лунчáк, ка́, *м.* Годовалый баранъ. Желех.

Лунь, ня, *м.* и **ні,** *ж.* Птица: лунь, сариччъ. *Сивий дід, як лунь.* **Щоб тебé лунь ухопи́ла.** (Ном. № 3758), **щоб ти лу́ні нагнáв.** (Ном. № 3738). Чтобъ ты околѣлъ! *Лунь його вхопив.* О. 1862. X. 45. *Як піднесуть із оцтом фиги, то зараз вхопить тебе лунь.* Котл. Ен. III. 17.

Луп, пу, *м.* 1)=**Дерун.** *Бодай вас луп облупив.* Харьк. 2) Добыча военная. *Величалися дейнеки будинковим лупом.* К. Досв. 207.

Луп! *меж.* 1) Хлопъ! мигъ! *А сова із дупла очицями луп-луп!* Нп. 2) Хвать! цап! *Цуп та луп!—сховав у кишеню.* Ном. № 11065.

Лу́па, пи, *ж.* Лупа, увеличительное стекло. Ком. II. 89.

Лупá, пи́, *ж.* 1) Перхоть (на головѣ). Харьк. г. 2) Чешуя рыбья. Вх. Лем. 433.

Лу́павка, ки, *ж.* Зазубрина (на косѣ). Лубен. у.

Лупáй, пая́, *м.* Глазъ (въ загадкѣ). *Ой на горі гай, під гаєм мигай, під мигаєм лупай.* Ном. стр. 297, № 222.

Лупáк, ка́, *м.* Преим. во мн. **лупаки́.** Шелуха и крупные отруби, остающіеся послѣ просѣиванія муки. Вас. 175.

Лу́пання, ня, *с.* Миганіе (хлопаніе глазами).

Лупáння, ня, *с.* Откалываніе, отламываніе.

Лу́пати, паю, єш, одн. в. **лу́пнути, ну, неш,** *гл.* Мигать, мигнуть. *Зорі на дощ дмуться та лупають.* Ном. № 567. **Лу́пати очи́ма.** Мигать, хлопать глазами. *Лупа очима.* МВ. (О. 1862. III. 55). *Як дам тобі,—тільки очима лупнеш.* Ном. № 3640. *Лупнеш очима вгору,—над тобою, між темним гіллям... висять спілі груші.* Греб. 402.

Лупáти, пáю, єш, *гл.* Колоть, ломать. *Срібні копита кремінь лупають.* Чуб. III. 293. *Остався він у Криму, лупає сіль вагову.* Рудч. Чп. *Сам Бог хліб лупав, та й нам давав.* Ном. № 12280.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лупа́тий, а, е. Пучеглазый. *Брехня—лупатий чоловік, та не довий її вік.* Ном. № 14203.

Лупа́тися, **па́юся**, **ється**, *гл.* Трескаться, раскалываться.

Лу́пень, **пня**, *м.* Ударъ, побои. **Да́ти лупня.** Дать потасовку. *Дав йому лупня добре,—довго буде джмелів слухати.* Ном. № 3986.

Лупеса́ти, **са́ю**, **єш**, *гл.* Лупить, облупливать, сдирать (кожу, кору, скорлупу). Желех. Вх. Зн. 34.

Лупеси́ння, **ня**, *с.* Снятая кожица, кора, скорлупа. См. **Лупесати.** Желех.

Лупе́ха, **хи**, *ж.*=**Злупок.** Вас. 163.

Лупи́на, **ни**, *ж.* Скорлупа, шелуха, плева (сѣменная), кожица (на кукурузѣ, яблокѣ) и пр. Каменец. у. См. **Лупесиння.**

Лупи́рь, **ря**, *м.*=**Лупій.**

Лупи́ти, **плю́**, **пиш**, *гл.* 1) Лупить, обдирать, сдирать кожу (съ животнаго), скорлупу (съ яйца), шелуху, корку (съ плода), кору (дерева) и пр. *Лупити смереку.* Шух. I. 177. *Чи ти ж, мати, та гарбуз лупиш?* Чуб. III. 132. 2) Высиживать (о насѣдкахъ). *Щоб квочки сідали й лупили курчат.* Ном. № 13424. 3) Драть, обдирать, грабить. *Що ступить, то лупить.* Ном. № 7414. 4) Ѣсть, жрать, убирать, уписывать. *Бублики лупить, як хто купить.* Ном. № 12335. *Лупить, аж ніс гайдука скачеть.* Ном. № 12207. 5) Скоро говорить, читать, бѣгать. *Що кому рупить, той про те й лупить.* Ном. № 9752.

Лупи́тися, **плю́ся**, **пишся**, *гл.* 1) Спадать (о корѣ), лупиться (о кожѣ), шелушиться. *Лупляться ноги, що все в воді.* Васильк. у. 2) Выходить изъ яйца (о птенцахъ). Ном. № 13690.

Лупі́ж, **жу**, *м.* Куски дерева, съ которыхъ содрана кора. Вх. Зн.

Лупі́й, **пія**, *м.* Живодеръ. Каменец. у.

Лупійка, **ки**, *ж.* Жена живодера, живодерка. Желех.

Лу́пкавка, **ки**, *ж.*=**Лускавка.** Желех.

Лу́пкати, **каю**, **єш**, *гл.* 1) Сгинаться на тонкомъ мѣстѣ (о косѣ). Желех. 2) Хлопать. *Лупкати бичем.* Вх. Лем. 433.

Лупління, **ня**, *с.* Сдираніе, обдираніе (кожи, скорлупы, коры, шелухи и пр.). Шух. I. 177.

Лу́пнути. См. **Лу́пати.**

Луцюва́ти, **цю́ю**, **єш**, *гл.* Бить, колотить. *Хворостиною луцює то по плечах, то по голові.* ХС. IV. 32.

Луск, **ку**, *м.* Трескъ.

Луска́, **ки́**, *ж.* 1) Чешуя. *Пливе щука з Кременчука, луска на їй сяє.* Чуб. V 13. *На свиті латок, як на коропі луски.* Уманск. у. 2) Лузга; шелуха. Ум. **Лу́сочка.** Желех. **Лущи́ця.** Чуб. IV. 369.

Лу́скавка, **ки**, *ж.* 1) Коса (орудіе), толщина которой не вездѣ одинакова, почему она легко ломается. Желех. 2) Конецъ кнута, придѣлываемый для хлопанья. Желех.

Лусканéць, **нця́**, *м.* Орѣхъ, очень спѣлый, который самъ вылущивается изъ плюски. Вх. Зн. 34. См. **Лу́щик.**

Лу́скати, **каю**, **єш**, сов. в. **лу́снути**, **ну**, **неш**, *гл.* 1) Трещать, треснуть. *Шевська смола на дратві буде лускати.* НВолын. у. 2) Только не сов. в.=**Лузати.** *Кабачки лускати. Узяв на шаг насіння і лускаючи пішов за своїм ділом.* О. 1862. IX. 64. 3) Хлопать, хлопнуть. *Прилєтіла гуска, крилечками луска.* Грин. III. 656. *Дверима луснути.* 4) Лопаться, лопнуть, трескаться, треснуть. Котл. Ен. VI. 22. *Очкур луснув.* Ном. № 4342. *Морда як не лусне.* Ном. № 8592. *Жартуй, глечику, поки не луснув.* Ном. № 12653. **А бода́й ти лу́снув!** Чтобъ ты околѣлъ! 5) Ударять, ударить, хватить.

Лу́скатися, **каюся**, **ється**, *гл.* 1)=**Лузатися.** 2) Трескаться, лопаться.

Лускáч, **ча́**, *м.* Щипчики для раздавливанія орѣховъ. *Лускач на горіхи.* Шух. I. 300.

Лускúрь, **ря́**, *м.* Родъ рыбы.

Лу́скіт, **коту**, *м.* Трескъ. Желех.

Лускóвий, а, е. О тканяхъ: вытканный узоромъ въ видѣ чешуи **(луска)?** *Скатертиночки все лусковії.* Грин. III. 119.

Лускоріх, **ха**, *м.* 1) Пт. кедровка пестрая, орѣховка, Corvus caryocatactes. Вх. Пч. II. 9. 2)=**Лускач.** Шух. I. 291.

Лу́снути. См. **Лускати.**

Лу́сом, *нар.* Огуломъ. *А скільки візьмеш за них не нарізно, а лусом?* Александр. у. Слов. Д. Эварн.

Лусóну́ти, **ну**, **неш**, *гл.*=**Луснути** 5. *А господарь... як лусоне його.* Ном. 566. стр. 282.

Лу́сочка, **ки**, *ж.* Ум. отъ **луска.** Желех.

Лу́ста, **ти**, *ж.* Ломоть, кусокъ. *У мене лусти хліба нема.* Черк. у. *Луста м'яса.* ЗОЮР. *Хоч яшна луста, да пшеничне слово.* Ном. № 12920. Ум. **Лу́стка, лу́сточка.** *Хто лустку дасть на чужині, водицею його напоїть? Не пожичала лусточки хліба, ні ложечки соли.* Чуб. V. 124.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лусь! *меж.* Выражающее: 1) Легкій трескъ, щелканіе, хлопаніе. *Прилетіла гуска, крилечками луска. Таки лусь! таки лусь! прійди, серце Петрусь!* Грин. III. 656. 2) Ударъ. *Прийшов чоловік до вовка: лусь, лусь! кийком.* Рудч. Ск. I. 21.

Лут, ту, *м.* Лыко. *Здоровий як лут.* Ном. № 13946. *Лут з його такий.* Ном. № 13946.

Лутéць, тця́, *м.* Нашивка, которою прикрывается сходящаяся подъ острымъ угломъ обшивка лодей, на которыхъ помѣщается водяная передвижная мельница или сукновальня. Вас. 173.

Лути́на, ни, *ж.* 1) Лубъ. Желех. 2) Прутъ. Угор.

Лу́тка, ки, *ж.* Оконный косякъ. *Я за луткою коло вікна сиджу.* Г. Барв. 292.

Лутóвий, а, е. Лыковый. *Постоли лутові.* Мет. 382.

Лутóк, тка́, *м.* 1) Молодое липовое деревцо. Черк. у. 2) Лыко молодой липы. *Піти надрати лутків на личаки.* Харьк.

Луття́, тя́, *с. соб.* 1) Вѣтви или прутья лозы, ивы (корзиночной). Вх. Зн. 34. 2) Липовая кора для лаптей, лыко. КС. 1893. XII. 448. См. **Лут.**

Луцáк, ка́, луцáн, на́, *м.* Толстолицый человѣкъ. Александров. у. Ув. **Луцаня́га.** Мнж. 184. *Лежить на лаві такий здоровенний луцаняга.* Мнж. 130.

Луди́пір, ра, *м.*=**Люципер.**

Луч-луч! *меж.* Крикъ доильницы, отгоняющей теленка отъ коровы.

Лу́ча, *нар.* Въ выраж. **куди́ лу́ча.** Куда попало, куда зря. *Як та туча, куди луча, так і покотили.* КС. 1882. IV. 171. *Вся піхота* (й)*шла в ворота, вона—куди луча.* КС. 1882. IV. 171. См. **Лучити.**

Лучáй, чáю, *м.* Случай.

Лучáтися, чáюся, ешся, сов. в. **лу́чи́тися, чу́ся, чишся,** *гл.* Случаться, случиться. *З Богом, Парасю, коли люде лучаються.* Ном. № 4977. *Така нам лучилась пеня.* Котл. Ен. I. 17. *Лучилось бігти їм через дорогу.* Грин. I. 146.

Лу́чен, лу́чний, а, е=Влучен. *Бог не скорен, та лучен.* Ном. № 47.

Лучéчок, чка, *м.* 1) Ум. отъ **лук.** 2) Ткацкій челнокъ, который употребляютъ, когда **в'яжуть начи́ння.** См. **Начи́ння** и **стілець.** Константиногр. у.

Лу́чик, ка, *м.* Родъ вѣшалки для шапокъ. *Вирубається щиток з дубка і сучки на йому обрубуються і загинаються покіль сирі, та так і засохнуть. А тоді сей лучик прибивають до полутрямка і шапки на йому вішають. Шапок чотирі, а то й п'ять.* Черниг. у.

Лучи́на, ни, *ж.* Лучина. *Єсть у мене в кешені лучина, засвітимо чорними очима.* Нп. *Я ходила, молода, в темний ліс по лучину.* Чуб. V. 1171. Ум. **Лучи́нка.** *За лучинку найде причинку.* Ном. № 2795.

Лу́чити, чу, чиш, *гл.* 1) Мѣтить, цѣлить, прицѣливаться. *Лучив в ворону, а попав в корову.* Ном. № 1784. *Наберу я горстку, та й ногою тручу, сама добре знаю, що на біду лучу.* Чуб. V. 3. 2) Соединять.

Лу́чи́тися. См. **Лучатися.**

Лучи́ця, ці, *ж.* Раст. Chara vulgaris. ЗЮЗО. I. 116.

Лу́чка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **лу́ка.** 2) Низка, одна нанизанная нить чего-либо (бусъ, грибовъ и пр.). Вх. Зн. 34. 3) Узорчатое ожерелье изъ разноцвѣтныхъ монистъ. Чуб. VII. 426.

Лучкова́тий, а, е. Дугообразный.—**кінь.** Лошадь съ вогнутой спиной.

Лу́чний, а, е. 1)=**Влучний.** 2) Лучной. 3) Согнутый въ дугу.

Лучни́й, а́, е́. Луговой. *Лучне сіно.* Константиногр. у.

Лучни́к, ка́, *м.* 1) Труба для вывода дыма изъ хаты, при освѣщеніи ея лучиною. НВолын. у. 2) Дѣлающій луки. 3) Стрѣлокъ изъ лука. *Були мізерні лушники, що знали тільки лук та сагайдак, та стріли.* К. Дз. 179.

Лучни́ця, ці, *ж.* 1) Смолистое сосновое дерево. Вх. Зн. 34. 2) Родъ факела изъ смолистаго дерева, употребляемый при багреніи рыбы. Шух. I. 223.

Лучня́, ні́, *ж.*=**Лушня.** Харьк.

Лучóк, чка́, *м.* 1) Ум. отъ **лук.** 2) Смычекъ. *Лучок живицею помазав, та й до скрипки взявся.* Харьк.

Лу́ччати, чаю, еш, *гл.* Дѣлаться лучше, улучшаться. Желех.

Лу́чче, *нар.* 1) Лучше. *Ні, лучче вже мовчімо!* К. Іов. 83. *Лучче кривду терпіти, ніж кривду чинити* Ном. № 2295. *Іде берегом, шукає, де б то лучче скочити в воду.* Чуб. I. 55. 2) Больше. *Минуло годів десять, чи й лучче.* О. 1861. VIII. 26. *По чарці, по другій, та так... до десятка, чи й лучче доскочило.* Грин. II. 179. Ум. **Лу́ччень-ко.**

Лу́ччий, а, е. Лучшій. *Добрий пес луччий, як злий чоловік.* Ном. № 2856. *Лучча солом'яна згода, як золота звада.* Ном. №

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

3279. Ум. **Лу́нченький**. *Житечка, де лунченьке місце, сім кіп узяли на десятині.*

Лу́шник, ка, *м.*=**Лучник**. К. Дз. 179.

Лу́шниця, ці, *ж.* = **Лучниця**. Вх. Зн. 34.

Лушня́, ні́, *ж.* Кривой кусокъ дерева, верхнимъ концемъ упирающійся въ верхнюю связь телѣги, а нижнимъ надѣвающійся на ось, чѣмъ поддерживается **полу́драбок**. Чуб. VII. 403. Рудч. Чп. 250. См. **Лучня**.

Лушпа́, пи́, *ж.* 1) Шелуха, скорлупа (орѣховъ, яицъ, картофеля), корка (арбузовъ) и пр. 2) Чешуя (рыбы). *Лушпа на рибі тій велика.* Вх. Зн. 34. 3) Съ измѣненнымъ удареніемъ: **Лу́шпа. Лу́шпи да́ти (кому́)**. Отколотить кого. Константиногр. у.

Лушпа́йка, ки, *ж.* Тоже, что и **лушпа**, но только съ одного плода. *Понакидали лушпайок з кавуна.* Херс. у. **Скарбо́ва лушпа́йка**. Презрительное названіе чиновника? *Там як їздять в гостину, то піп до попа, дяк до дяка, пан до пана; миш оті скарбові лушпайки лізуть на світло як тьма. Сіх всюди повно.* Св. Л. 201.

Лушпа́к, ка́, *м.*=**Лушпайка**. Желех. Вх. Зн. 34.

Лушпа́нити, ню, ниш, *гл.* Бить, колотить кого. *Ухопив його та й лушпанить.* Екатер. у. Слов. Д. Эварн.

Лушпели́на, ни, *ж.* = **Лушпайка**. Желех. Ум. **Лушпели́нка**.

Лушпи́на, ни, *ж.* 1)=**Лушпайка**. *Не жалій хазяїна, їж картоплю з лушпиною!* Ном. № 10381. *Горіхові лушпини.* 2) Скорлупа яицъ. Ум. **Лушпи́нка, лушпи́ночка**.

Лушпи́ння, ня, *с. соб.*=**Лушпина**. *Лушпиння з яєць повкидала в піч.* Кв. I. 71. Ум. **Лушпи́ннячко**.

Лушпи́ночка, ки, *ж.* Ум. отъ **лушпина**.

Лущ, ща, *м.* Пт. Fringilla coccothraustes. Вх. Пч. II. 10.

Лущак, ка́, *м.* Вылущенный орѣхъ. Вх. Лем. 433.

Лущáти, щу́, щи́ш, *гл.*=**Лусчати**. *Коли діжа лущить,—скоро весілля буде.* Грин. I. 255. *Той луг тріщить, лущить.* Рудч. Ск. I. 145. *Лущать, як оріхи під ногами.*

Лу́щик, ка, *м.* 1)=**Лусканець**. *Глянь, які оріхи—сами лущики.* См. **Лущак**. 2) Ленъ-текучка, головки котораго, созрѣвъ, сами лопаются, роняя сѣмя. Черниг. у.

Лу́щина, ни, *ж.* 1)=**Лушпайка**. 2) Оспина. НВолын. у. Ум. **Лущи́нка**.

Лу́щити, щу, щиш, *гл.* Снимать кору, шелуху, кожицу (съ плодовъ, яицъ). 2) Колотить. *Піймав і давай лущити йому боки києм.* О. 1862. X. 36. *Запорожці... татар і туркоту лущать.* Стор. МПр. 43. 3) Брать (о деньгахъ). *Лущитимуть з нас грошики, та й ні гадки!* Мир. ХРВ. 386.

Лу́щитися, щуся, щишся, *гл.* Сходить, слазить (о струпьяхъ, сыпи). Харьк.

Лущи́ця, ці, *ж.* Ум. отъ **луска**. Ч. IV. 369.

Лущі́ння, ня, *с.*=**Лускання**.

Львів, вова, *м.* Львовъ, Лембергъ (городъ въ Галиціи). *Львів не всякому здорів.* Ном. № 718.

Львівський, а, е. Львовскій. Федьк. III. 129.

Льво́вий, а, е. Львиный. *А на йому шуба львова.* Чуб. III. 457.

Львов'я́нин, на, *м.* Львовянинъ, житель Львова Желех.

Львов'я́нка, ки, *ж.* Львовянка, жительница Львова. Желех.

Льнува́ння, ня, *с.* Собираніе попадьей съ прихожанъ льна и пр. даяній.

Льнува́ти, ную, еш, *гл.* О попадьяхъ: ходить по приходу и собирать ленъ и прочія даянія. О. 1861. X. 62.

Льняни́й, а́, е́=**Лянний**. *Поший мені льняную сорочку.* Чуб. V. 365.

Льод, ду, *м.*=**Лід**. **Од льо́ду до льо́ду**. Годъ. Ном. № 544. Ум. **Льодо́к, льодо́чок**. *Біла кізонька льодком-льодком.* Грин. III. 553.

Льоді́вка, ки, *ж.* = **Ледівка**. НВолын. у.

Льодни́ця, ці, *ж.*=**Льодовня**.

Льодови́й, а́, е́. Ледяной. *Таке холодне, як льодове.* Лебед. у.

Льодо́вня, ні, *ж.* Ледникъ. Лубен. у.

Льодо́к, дку́, *м.* Ум. отъ **льод**.

Льо́ка́й, кая, *м.* Лакей. Чуб.

Льо́лечка, ки *ж.* Ум. отъ **льоля**.

Льо́лька, ки, *ж.* Ум. отъ **льоля**.

Льо́ля, лі, *ж.* дѣтск. Рубашка. О. 1861. VIII. 8. *Хоч у одній льолі, аби до любови.* Грин. I. 245. *Як буде доля, то буде й льоля.* Посл. Ум. **Льо́лька, льо́лечка**.

Льом, му, *м.* Раст. Ulmus montana. ЗЮЗО. I. 140.

Льон, ну, *м.* 1) Ленъ, Linum usilatissimum. L. 2) **Ди́кий льон**. Раст. Linum perenne. ЗЮЗО. I. 127. 3) **Жо́втий** —. Раст. Linum flavum. ЗЮЗО. I. 127. 4) **За́йців**—. Раст. Linaria vulgaris. ЗЮЗО. I. 126. Ум. **Льоно́к, льоно́чок, льони́ченько**. *Кидай, Петре, жито жать, йди до мене льонку брать.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Грин. III. 260. *Ой за гаєм, гаєм, гаєм зелененьким, ой там брала дівка льоночок дрібненький.* Грин. III. 413. *Уродився льониченько, унадився козаченько да витоптав льон.* Чуб. V. 158.

Льоне́ць, нця́, *м.* — **ди́кий.** Раст. Linaria arvensis. Вх. Пч. I. 11.

Льо́ник, ка, *м.* Осевая чека, засовка. Чуб. VI. 112.

Льони́ченько, ка, *м.* Ум. отъ **льон.**

Льо́нище, ща, *с.* Мѣсто, бывшее подо льномъ. Черк. у. *Орали отте льонище.* Кіев. г.

Льонни́й, а́, е́. Льняной. *Льоннії обруси на столі.* О. 1862. IV. 21. *Льонна олія.* Константиногр. у.

Льо́нок, нка, *м.* Часть верстату. Шух. I. 255.

Льоно́к, нку́, *м.* 1) Ум. отъ **льон.** 2) Раст.: а) Linaria vulgaris. ЗЮЗО. I. 126. б) Linum catharticum. ЗЮЗО. I. 126.

Льо́нток, тка, *м.* = **Льонок.** МУЕ. III. 17.

Льоп! *меж.* Шлепъ! ляпъ!

Льо́пати, паю, еш, *гл.* Ляпать, мазать. *Годі вже тобі оту долівку льопати: розводь маслинку, та ставай—вибілиш оцю стінку.* Кобел. у.

Льо́пи, пів, *м.* 1) Пятна отъ разлитой цвѣтной жидкости. 2) Мазня (о картинѣ). Полт. г.

Льос, су, *м.* Жребій; судьба; удѣлъ, участь. *Єдну шату Христову пошартали, а о другій кидали льоси. Я в тому невинна, льос тому владає, заказує рідний отець і мати не дає.—На що ж, невдачнице, на льос нарікати? Лучче сказать: нехороший, не можу кохати.* Чуб. V. 172.

Льот, ту, *м.*=**Літ.** *Пізнати сову по льоту.* Ном. № 7343. *Здоров'я льотом вилітає, та по воловому вертає.* Г. Барв. 541. *За твоїм льотом і ми полетіли і вже не згорнемо крил.* О. 1861. III. 7.

Льото́к, тка́, *м.* Отверстіе въ ульѣ, куда летаютъ пчелы.

Льох, ху, *м.* 1) Погребъ, подвалъ. Стор. МПр. 72. *Льох був серед двору.* Грин. II. 155. *Двір гарний з рубленою хатою, коморою, льохом і садком.* Котл. НП. 356. *Піди до льоху, до корови, та швидче!* Шевч. 132. 2) Яма, пещера; подземелье. *Як з ним побігла на охоту, та грім загнав їх в темний льох.* Котл. Ен. I. 25. *Ярема з Лейбою прокрались аж у будинок, в самий льох; Оксану вихопив чуть живу Ярема з льоху.* Шевч. 189.

Льо́ха, хи, *ж.* Свинья. *Десятеро поросят одну льоху ссуть.* Чуб. I. 315. *Одну льоху маємо, та й ту вовки витягнуть з двору.* Левиц. Пов. 183. Ум. **Льо́шка.** Шух. I. 212.

Льохови́ця, ці, *ж.* Яма; чаще: волчья яма, западня для поимки волковъ. Лубен. у. *У цій Барвінщині чисто якісь льоховиці.* Лубен. у.

Льо́шка, ки, *ж.* Ум. отъ **льо́ха.**

Люб, ба, *м.* Милый. *Од Бога—люб, од попа шлюб, од короля весілля.* Рк. Макс. *На що люба любувала?* ЗОЮР. II. 14.

Лю́ба, би, *ж.* Любовь. *Коби нам ся ніч не стало з великої люби.* Гол. III. 394. *Моцний Боже допоможе, дасть з люби користь.* Чуб. V. 2.

Люба́йстер, тру, *м.* Алебастръ. Черк. у.

Любайстро́вий, а, е. Алебастровый.

Люба́нка, ки, *ж.* Возлюбленная. Желех. Ум. **Люба́ночка.** Гол. II. 465.

Люба́с, са, *м.* Любовникъ. Желех. Вх. Зн. Ум. **Любасо́к.** Желех.

Люба́ска, ки, *ж.*=**Любанка.** Ум. **Люба́сочка.** Гол. II. 551.

Любасо́к, ска́, *м.* Ум. отъ **люба́с.**

Люба́сочка, ки, *ж.* Ум. отъ **люба́ска.**

Любва́, ви́, *ж.*=**Любов.** *Тоді любва бере, як достатки є.* Ном. № 8921.

Любе́зний, а, е. Любезный. Кв. II. 232. *Промов мені слово, о любезний сину.* Чуб. III. 16.

Любе́ць, бця́, *м.* 1)=**Люби́сток.** *Чи ти мене, моя мати, в любцю не купала, що ти мені, моя мати, долі не вгадала.* Чуб. V. 357. 2) Милый. *Ой як любця не любити, коли очки чорні!* Гол. III. 514.

Лю́бжа, жі, *ж.* Раст. а) Orchis incarnata, дремликъ. б) Orchis latifolia. ЗЮЗО. I. 130.

Любі́дра, ри, *ж.* Огородная мята, Tropaeolum urinus. Мнж. 185.

Лю́бий, а, е. 1) Милый; пріятный; хорошій. *Бжола летить на любий цвіт.* Ном. № 8732. *Розмова моя люба та мила.* Ном. № 12934. *Любого гостя весною частують медком, а в-осени молочком.* Ном. № 11802. *Така люба рілля, що дитина виросла б, коли б посадив.* Ном. № 10150. 2) Возлюбленный. *Ізійшов голос із небес: Ти еси син мій любий, що я вподобав.* Єв. Мр. I. 11. *До любої небоги нема далекої дороги.* Ном. № 8759. 3) Любовный. *У любий місяць уродилась* (про дівчину, котру всі кохають). Ном. № 8748. Ум. **Лю́бенький, любе́сенький.** *Тіточко наша любенька,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

не кидай нас. МВ. I. 12. *Там така любісінька дитина.* Полт.

Люби́-мене́. Рэст. а) Незабудка. Myosotis palustris. б) Astrantia major. Лв. 97. в) Eryngium planum. Лв. 98.

Люби́-мене́-не поки́нь. Раст. 1) Lathyrus sylvestris. ЗЮЗО. I. 126. 2) Orchis Morio. ЗЮЗО. I. 130.

Люби́жник, ка, *м.* Раст. Melampyrum pratense. Лв. 100.

Люби́ста, ти, *ж.*=**Люби́сток.** ЗЮЗО. I. 126.

Любисти́на, ни, *ж.* Одинъ экземпляръ растенія **люби́сток.**

Люби́сток, тку, *м.* Раст. Levisticum officinale. *Чи в любистку ти купався, що ти мені сподобався?* Чуб. V. 75. Ум. **Люби́сточок.**

Люби́ти, блю́, биш, *гл.* Любить. *Кого Бог любить, того й карає.* Ном. № 42. *Козак дівку вірно любить, заняти не сміє.* Мет. 105. *Любіть її, думу правди, козацькую славу, любіть її.* Шевч. 128.

Люби́тися, блю́ся, бишся, *гл.* 1) Любить другъ друга. *Так любляться, як собака з кішкою.* Ном. № 4147. *Ой за Бугом за рікою любився я з дівчиною.* Чуб. V. 24. *З ким вірно люблюся—не наговорюся.* Мет. 29. *Кохайтеся, любітеся, як серденько знає.* Шевч. 12. 2) Нравиться. *А що, хата любиться?* Лебед. у.

Люби́тки, *гл.* Ум. отъ **люби́ти.** *Уже нам ся сього року любитки не веде.* Гол. IV. 508.

Любі́сінький, а, е. Чрезвычайно милый, ч. пріятный, ч. хорошій.

Любі́сінько, *нар.* Чрезвычайно пріятно, ч. мило, ч. хорошо.

Лю́бість, бости, *ж.* 1) Любовь. *Заміж пішла по любости.* МВ. I. 92. *Не бімись, личко біленькеє, будуть к тобі гості, гості не з любості, а од нелюба старости.* Чуб. V. 574. *Нехай о тім увесь світ знає, же з любости смерть буває.* Гол. III. 396. 2) Пріятность; удовольствіе. **До лю́бости бу́ти кому́.** Нравиться. **Роби́ти до лю́бости.** Въ свое удовольствіе дѣлать, по своему желанію. *Боклаш з напитками і всякі ласощі. Пий і їж до своєї любости, хто хочеш.* К. ЧР. 85.

Любі́ську, *нар.*=**Любі́сінько.** Желех.

Лю́бка, ки, *ж.* 1) Милая, дорогая. *Ой мамко любко! моя мамочко!* Ном. № 7837. 2) Возлюбленная. *Добри-вечір, мила, добривечір, любко!* Чуб. V. 139. *Оженися, мій синочку, візьми собі любку, цілуй її, милуй її, як голуб голубку.* Чуб. V. 32. 3) Раст. а) Orchis latifolia. ЗЮЗО. I. 130. См. **Лю́бжа.** б) Orchis sambucina,—purpurea. ЗЮЗО. I. 171. в) *мн.* **Любки́.** Раст. Orchis militaris. ЗЮЗО. I. 130. *Зілля таке: любки зветься. Як хоче дівчина, щоб парубок любив, так у чому небудь і дає йому тих любок.* Черниг. у. Ум. **Лю́бонька, лю́бочка.** *О, да який же вінок ваш красний, сестро! да який же красний! Сестронько-любонько, коли ж ви його візьмете?* МВ. I. 171. *Діти помітили, жалують мене: тіточко-любочко! чого ви журитесь?* МВ. I. 11.

Любко́, ка́, *м.* Милый, любовникъ. *Котра мого любка любить.* Гол. III. 453. *Не велика поточина луги ізмулила; хвалилася ледачина: любка вітлюбила; так би она дочекала світа біленького, чи в'на буде обнімати мого миленького.* Гол. II. 427. Ум. **Лю́бонько.** *Ой Романе, Романоньку, що ж тя болить, мій любоньку?* Гол. I. 158.

Лю́блений, а, е. Тотъ, кого полюбили. *Бере собі Химочку люблену.* Грин. III. 460. *Баба сужена, а кума люблена.* Ном. № 8082.

Люблю́вий, а, е. Влюбчивый. *Дід мав любливе серце.* Стор. (Закох. чорт.).—ЧГВ. 1853. 62.

Лю́блин, на, *м.* 1) Названіе города. 2) Названіе хороводной игры. Грин. III. 113.

Люблю́, *нар.* Нравиться, угодно. *Щоб ти мене на шиї возив, та скрізь, де мені люблю.* МВ. (КС. 1902. X. 151). *Ну, хто куди люблю! Усюди є об віщо погріти руки! І от—одна купа сюди, а друга туди...* К. ЧР. 353.

Люблязни́й, а́, е́=**Люб'язний.**

Люблязно́, *нар.*=**Люб'язно.** Котл. Ен. VI. 34.

Люблю́нка, ки, *ж.*=**Любанка.** Ум. **Люблю́ночка.** *Любили ж мене три люблюночки.* Грин. III. 21.

Люблю́та, ля́т, *с. мн.*=**Люб'ята.**

Лю́бо, *нар.* 1) Пріятно; хорошо; красиво. *У людей діти—любо поглядіти.* Ном. № 9204. *Сияло сонце в небесах; а ні хмариночки, та тихо, та любо, як у раї.* Шевч. 100. *Любо й неньці, як дитина в честі.* Ном. № 9226. *З гарної дівки гарна й молодиця,—гарно завертиться, любо подивиться.* Ном. № 9004. 2) Съ наслажденіемъ. *Не дві ночі карі очі любо цілувала.* Шевч. 66. *Невольники лежять, простягшись любо.* К. Іов. 8. 3) Любовно, въ любви, въ согласіи. Ум. **Любе́нько, любе́сенько.** *І досі ще стоїть любенько рядок на вигоні тополь.* Шевч. 492. *Ходить по*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

хаті..., урядившись як можна гарніш, виголившись чистенько і чуб вистригши любесенько. Кв. *Тихенько й любенько день мине.* МВ. I. 18. *Мені, моя доле, дай на себе подивитись, дай і пригорнутись, під крилом твоїм любенько в холодку заснути.* Шевч. 622. *Сестро моя, не журись, голубко! Досі жили з тобою любенько,—треба так і звікувати.* МВ. I. 12. *І за руки любенько взявшись, до ратуші пішли тишком.* Котл. Ен. V. 44.

Любо́в, ви, *ж.* Любовь. *Любови Божої не мавте в собі.* Єв. I. V. 42. *Де любов, там сам Бог пробуває.* Ном. № 9514. *Не завидуй багатому: багатий не має ні приязні, ні любови,—він все те наймає.* Шевч. 227. *Ой Боже, Боже, що тая любов може!* Нп. **До любо́ви.** По любви. *Хоч у одній льолі, аби до любови.* Ном. № 8898. **Бу́ти до любо́ви.** Вызывать любовь, нравиться; быть пріятнымъ. *А ні до любови, а ні до життя.* Ном. № 6552. *Щоб біле личко, а чорнії брови,—то ж козакові дівка до любови.* Чуб. V. 40. *Тільки ж мені до любови що чорнії брови.* Мет. 18. Ум. **Любо́вка.** *Хоч у одній льольці, аби до любовці.* Ном. № 8898.

Любове́ць, вця́, *м.* Любитель. Козелецк. у.

Любо́вний, а, е. 1) Любимый. 2) Полюбовный. *Могорич—любовна річ.* Ном. № 14063. Ум. **Любо́вненький.** *Гості ви мої любовненькії, сядьте в мене, побесідуйте.* Чуб. V. 575.

Любо́вність, ности, *ж.* Любовь, согласіе. *Муж із жоною не в любовности, в невірности живе.* ЗОЮР. II. 118.

Любо́вно, *нар.* Любовно, въ любви, въ согласіи. *Хороше да пригоже, да любовно живуть.* Чуб. V. 516. *У нас це так любовно.* Лебед. у. Ум. **Любо́вненько.**

Любому́др, ра, *м.* Мудрецъ. *Ти засвітив, любомудре, світоч правди, волі.* Шевч. 237.

Любо́нь, *нар.*=**Либонь.**

Лю́бонька, ки, *ж.* Ум. отъ **лю́бка.**

Лю́босний, а, е. 1) Любовный. К. ЧР. 2) Любезный, пріятный. К. Дз. 182.

Лю́бочка, ки, *ж.* Ум. отъ **лю́бка.**

Любо́та, ти, *ж.* Наслажденіе, удовольствіе. *Любота глянути на молодят, як вони гарненько живуть укупці.*

Лю́бощі, щів, *ж. мн.* 1) Любовь, любовныя ласки, выраженія любви, любовное влеченіе. *Любощі та вечерниці заведуть до шибениці.* Ном. № 12563. *Щирії любощі серденьку одрада. Се на мене любощі напали; а матуся казала, що любощі як сон: ні заїси, ні заспиш і що робиш—не знаєш, мов в-ві сні.* Кв. 2) Средство приворожить къ себѣ чью любовь. *Чи ти мені що починила? Чи ти мені любощів дала?* Чуб. V. 92.

Лю́брик, ка, *м.* и **лю́брика, ки**, *ж.* Вачъ (красный карандашъ). Харьк.

Любува́ння, ня, *с.* 1) Ласки; любовныя ласки. 2) Удовольствіе, наслажденіе чѣмъ-либо.

Любува́ти, бу́ю, еш, *гл.* 1)—**кого́.** Любить; ласкать, осыпать любовными ласками. *Чужі жонки любувати.* Вх. Уг. 251. *Мій миленький іде тихою ходою з инчою милою, він її цілує, він її любує, а на мене, молоденьку, нагайку готує.* Чуб. V. 621. *На що люба любувала, з броду воду вибірала, кацарівно?* ЗОЮР. II. 15. 2) Выбирать по вкусу. *Любує кобилу.* Лебед. у. 3)—**на.** Любоваться. *Лубує на землю, що як писанка красується.* Мир. ХРВ. 354. *Любував на вола.*

Любува́тися, бу́юся, ешся, *гл.* Любоваться. *О пуцьверинку Купидоне, любуйся, як Дідона стоїне.* Котл. Ен. I. 36.

Любу́ня, ні, *ж.* Ласк. отъ **лю́бка.** *Кохаю, любуню, чи любиш ти мене?* Pauli.

Любу́сь, ся, *м.* Милый, любимый (о мужчинѣ). *Серце, дідусю любусю, води хорошенько бабусю.* Чуб. V. 1134.

Лю́бця, ці, *ж.* Милочка. *Жінко ж моя, любцю ж моя, іди ти додому.* Чуб. V. 93.

Лю́бчик, ка, *м.* 1) Милый, дорогой. *Не їдь, братіку, не їдь, любчику!* Чуб. V. 49. 2)=**Любисток.** Вх. Лем. 433.

Любчи́на, ни, *ж.*=**Любка.** *Що то за дівчина, що то за любчина?* Чуб. V. 48.

Люб'язни́й, а́, е́. Любезный, милый, пріятный. *Водишся з люб'язними мені людьми.* Кв. II. 173. *Знаю, чом тобі всі не люб'язні.* Котл. НП. Ум. **Люб'язне́нький.**

Лю́б'язно, *нар.* Любезно, привѣтливо, мило. *Підійшов до неї і спитав так тихенько та люб'язно.* Кв. II. 244. Ум. **Люб'язне́нько.**

Люб'я́та, ят, *с. мн.* Милые. Желех. *Мої люб'ята!* (обращеніе).

Люб'я́чий, а, е. Любящій. *Такий він був люб'ячий до мене.* МВ. I. 2.

Люд, ду, *м.* Народъ, людъ; человѣчество. *Не все ж Бігдарує, про що люд міркує.* Ном. № 71. *Вона стане на користь людові нашому.* Дещо. 15. *Люд вже здавна коверзує—з того лихо плазує.* Ном. № 2456.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лю́де, де́й, *мн.* 1) Люди. *Бог Богом, а люде людьми.* Ном. № 170. *Бог судить не так, як люде.* Ном. № 34. *От уже й люде трапляються,—от уже й заміж пора.—Які там, мамо, люде?—Харько Кабиця.* О. 1861. XI. Кух. 13. **З йо́го лю́де бу́дуть.** Изъ него толкъ будетъ. Ном. № 4866. *Я тоді ще бачив, які з його люде будуть.* **Вас за люде́й ма́ють.** Васъ считаютъ за людей, къ вамъ относятся какъ къ людямъ. **В лю́дях.** Публично, при народѣ. *Шануй одежу в дворі, вона тебе в людях.* Ном. № 11128. 2) Простой народъ. *Дивись! пан, а балака, як люде.* Ном. № 1244. *Чи пани, чи люде?* Ном. № 1138. *То пани, а ми люде.* Ном. № 1139. Ум. **Лю́дки́.** (Чуб. III. 109), **лю́доньки, лю́дочки.** *Людоньки! та де в мене гроші взялися?* Каменец. у. *Людочки! як же я злякалась!* Ув. **Люди́ська, люди́ща.** *Єсть люде, есть і людиська (людища).* Ном. № 2450.

Люди́на, ни, *об.* Человѣкъ. *Кожна людина своє лихо несе.* Ном. № 1993. *Перша жінка в мене була добра людина.* ЗОЮР. I. 9. *Якась людина.* Шевч. 340. *Не годиться потягаться на людину.* Чуб. I. 88. *З його вийде людина.* Миргор. у. Ум. **Люди́нка.**

Люди́ний, а, е=Людинячий. *Знайшов у полі ногу—дрібнесеньку—та й думаю: чи людиная се нога? Чи з людей ся нога?* Сосниц. у.

Люди́нка, ки, *об.* Ум. отъ **люди́на.**

Люди́нячий, а, е. Какъ у человѣка, человѣческій. *Пика людиняча.* Полт. у. *Що воно ото таке намальовано? Людиняча голова на товарячих ногах.* Лубен. у.

Люди́ська и **люди́ща.** Ув. отъ **лю́де.**

Лю́дки́, ків, *мн.* Ум. отъ **лю́де.**

Людни́й, а́, е́. 1) Людской, свойственный человѣку. *Одно, та й те не людно* (про дитину). Ном. № 9203. 2) Многолюдный. Левиц. Пов. 297. К. Псалт. 98.

Лю́дність, ности, *ж.* Населеніе. Желех.

Людні́ти, ні́ю, еш, *гл.* 1) Начинать походить на человѣка, дѣлаться болѣе похожимъ на человѣка въ физическомъ или нравственномъ смыслѣ. 2) Наполняться, заселяться людьми.

Лю́дно́, *нар.* 1) По-людски, какъ слѣдуетъ человѣку. 2) На людяхъ, публично. *Благословіть нас, тату, людно, та й весілля відгуляймо.* Г. Барв. 211. 3) Многолюдно. НВолын. у. *Стало трохи людніше.* Левиц. Пов. 205. *Приїду додому,—весело буде, людно.* МВ. (О. 1862. III. 39). 4) Съ людьми, съ войскомъ. *Попристави́ли* (пани до Жовковського) *людно й оружно.* К. ЦН. 277.

Людо́вий, а, е. Народный.

Людоже́р, ра, *м.* Людоѣдъ. *Кріваві людожери.* К. ЦН. 314. *Змій людожер.* К. МБ. X. 12.

Людоже́рний, а, е. Свойственный людоѣду, кровожадный. *Людожерне панство завдавало* (людям) *неронівські інквізиційні муки.* К. Кр. 25. *Почули свіжу кров сі людожерні птиці.* К. Дз. 11. *Гучить з гармат стреляння людожерне.* К. ЦН. 268.

Людої́д, да, *м.* Людоѣдъ. *Ах ти людоїд.* Ном. № 4082. *Колись на світі було так, що багато було, кажуть, людоїдів, або песиголовців.* Грин. I. 1.

Людої́дний, а, е. Свойственный людоѣду, кровожадный. Желех. *Ті прославляли війну людоїдну.* О. 1861. I. 94.

Людої́дство, ва, *с.* Людоѣдство. К. Досв. 112. Переносно: жестокое, безжалостное отношеніе къ людямъ. *Що далі, то неначе лучче стає... розбійства того менше... людоїдства того нема.* КС. 1883. IV. 773.

Людої́дський, а, е. Принадлежащій людоѣду, ему свойственный.

Лю́доньки, ків, *мн.* Ум. отъ **лю́де.**

Людорі́з, за, *м.* Убійца, разбойникъ. Мир. ХРВ. 321.

Людосла́вний, а, е. Славный, знаменитый людьми. *Відкіль тебе, брате, виглядати? Чи з Чорного моря, чи з чистого поля, а чи з людославного Запорожжя?* Лукаш. 59. *Людославна запорізька Січ.*

Лю́дство, ва, *с. соб.* Люди. *І все те людство навколішки стало.*

Лю́дський, а, е. 1) Человѣческій. *Де люде не ходють і людський християнський глаз не заходе.* Чуб. I. 116. *Напився він не раз людської крови.* Ном. № 1281. *І погляд у його не людський.* Ном. № 2893. 2) Человѣчный, привѣтливый. 3) Порядочный, разумный, смыслящій. *Не попалось кому людському взяти.* МВ. **Півтора́ лю́дського.** Неразумное, неумѣстное. *Що скаже, то півтора людського.* Ном. № 13031. 4) Народный, простонародный. *То земля панська, а то людська.* Полт. г. 5) Чужой, не свой. *Постаріла мене, брате, людська робітонька.* Грин. III. 400.

Лю́дськість, кости, *ж.* 1) Человѣчество. К. (О. 1861. II. 228). 2) Гуманность, человѣчность. Левиц. (Правда).

Людці́, ці́в, *м. мн.* Ум. и нѣсколько

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

уничижительное отъ **лю́де**. *Трясітеся, рубці, дивітеся, людці*· Чуб. V. 481. *Такі собі людці,—не дуже гарні!..—Траплялись і хороші людці*. Котл. НП.

Люде́ка, ки, *ж.* Ув. отъ **люди́на**. (Харьк.). Человѣчина.

Лю́дяний, а, е. Гуманный, привѣтливый въ обращеніи. *О. Гервасій... вийшов пан-отцем простим, людяним*. Св. Л. 17. 2) Человѣческій, свойственный порядочному человѣку, настоящій. *У нього і скотини людяної чорт-ма. У багача і одежа людяна*.

Лю́дяність, ности, *ж.* 1) Гуманность. Желех. 2) Привѣтливое обращеніе, соединенное съ душевной добротой.

Люз, зу, *м.* 1) Свободное мѣсто. Желех. **Лю́зом**. Какъ нарѣчіе: свободно; въ безпорядкѣ; неукрѣпленно. *Люзом ходити*. Желех. *Кінь... на каменистій дорозі пошипає (обнюхає) каміне, попробує ногою, чи не лежить воно люзом*. Шух. I. 79. 2) Смѣна караула? Федьк. III. 165.

Лю́за, зи, *ж.* Большая барка на Днѣпрѣ, аршинъ до 30 длины, везущая преимущественно мелкій лѣсъ. Екатер. у. Слов. Д. Эварн.

Лю́зний, а, е. Свободный, вольный.

Люзня́к, ка́, *м.* Слуга въ военномъ лагерѣ стариннаго польскаго войска? *Люзняк в шляхетському обозі*. К. ПС. 9.

Люзо́ванець, нця, *м.* У гребенщиковъ: названіе верхушки рога. Вас. 163.

Люзува́ти, зу́ю, єш, *гл.* Смѣнять. *Пішов фрайтер молоденький стойку люзувати*. Федьк. III. 164.

Люзува́тися, зу́юся, єшся, *гл.* Разшатываться, ослабѣвать въ связи, въ прочности.

Люла́, ли́, *ж.* Большая курительная трубка. См. **Лю́лька 1**. *Виносе йому циган таку здоровенну люлу*. Мнж. 114.

Лю́лечка, ки, *ж.* Ум. отъ **лю́лька**.

Лю́лечки. Ум. отъ **лю́лі**.

Люле́шний, а, е. 1) Трубочный. 2) Любящій курить изъ **лю́льки**. Харьк.

Люле́шник, ка, *м.* Куритель изъ трубки. Ном. № 12603.

Люли́на, ни, *ж.*=**Люля, колиска**. *Е... е... люлино! Засни, мала дитино!* Мил. 43.

Лю́лі-лю́лі, *меж.* Баюшки баю. Чуб. V. 446. *Ой люлі, люлі, моя дитино*. Шевч. 481. *Ой ну люлі, люлі! Чужим дітям дулі, а нашому калачі, щоб спав і вдень, і вночі*. Мет. 3. Ум. **Лю́лечки**. *Люлі-люлечки*.

Люлочник, ка, *м.* Раст. Oenothera bienis. Лв. 100.

Лю́лька, ки, *ж.* 1) Курительная трубка. Вас. 148. *Хто не курить люльки і не нюхає табаки, той не варт і собаки*. Ном. № 12600. У гуцуловъ части трубки называются: **верше́к**, въ который набивается табакъ, **споді́к**—въ него затыкается **чубу́к**; они дѣлаются каждый отдѣльно и скрѣпляются **чо́пиком**; надъ **вершко́м** находится **накривка** или **ши́шка** (крышка), которая къ **вершку́** прикрѣплена **кочерго́ю**—треугольною металлическою пластинкою, въ которой крышка поворачивается на **чопу́**; металлическія украшенія крышки (завитки) наз. **ку́черями**; **споді́к** украшается **гре́бінем**, а гдѣ послѣдняго нѣтъ, тамъ для крѣпости соединяетъ **споді́к** съ **вершко́м** проволочная **плети́нна**; та часть **чубука́**, которая берется въ ротъ, наз. **пищок**. Шух. I. 276, 277. 2) Родъ писанки. КС. 1891. VI. 379. Ум. **Лю́лечка**. *Козак сердега люлечку потягає*. Нп.

Люльок, лька, *м.* Раст. Hyosciamus niger. Лв. 99.

Люлю-сю! *меж.* Крикъ на свиней, когда ихъ загоняютъ. Вх. Лем. 429.

Лю́ля, лі, *ж.*=**Колиска**. *Вже твоя дитиночка у люлі кричить*. Грин. III. 302. Ум. **Лю́лечка**.

Лю́ляння, ня, *с.* Баюканье.

Люля́та. Въ колыбельн. припѣвѣ. *Люлі, люлі, люлята*. Мил. 40.

Лю́ляти, ляю, єш, *гл.* 1) Баюкать. *Люляю, люляю, поб'ю котка, полаю*. Мет. 2. 2) Спать (о дѣтяхъ). *А Савиха молоденька дитину колише: „Ой люляй, люляй, вродливий синочку!“*. Гол. I. 19.

Лю́нтра, ри, *ж.* Узкая длинная лодка. Мнж. 185.

Люну́ти, ну́, не́ш, *гл.*=**Лину́ти**. *Дощику, дощику!... мони як з луба!* Ном. № 334.

Лю́стерко, лю́стеречко, ка, *с.* Ум. отъ **лю́стро**.

Лю́стро, ра, *с.* Зеркало. *Морським милом умивалася, в ясне люстро виглядалася*. Чуб. V. 579. Ум. **Лю́стерко, лю́стеречко**. *В золотеє люстерко видивлялася*. Чуб. V. 19.

Люстри́на, ни, *ж.* Люстринъ. *Шалевий пояс і люстрини, щоб к празнику пошив каптан*. Котл. Ен.

Люстрино́вий, а, е. Люстриновый. *Що за гарну спідницю я їй справив! Люстринову і юпку парчеву*. Кв.

Люстро́вий, а, е. 1) Зеркальный. 2) Люстриновый. *Взяла очіпок грезетовий і*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

кунтуш з усами мостровий, пішла к Зевесу на ралець! Котл. Ен. I. 12.

Люсува́ти, су́ю, еш, *гл.* Шипѣть, кипѣть; гасить известь. *На ванну налили води, то вона й люсує. Вапно люсувати.*

Лют, ту, *м.* Гвоздь, которымъ стягиваютъ **урва́нти** на ободѣ колеса. Чуб. VII. 576.

Лю́тень, ня, *м.*=**Лютий 2.** *Місяць лютень питає, чи обутий.* Ном. № 412. *Лютень казав: як би я в батькових літах—бику третяку ро́ги вирвав би.* Ном. стр. 282. № 412.

Лю́тер, тра, *м.*=**Лютор.** К. МБ. III. 261.

Лю́терський, а, е. Лютеранскій. *Польський міст, лютерський піст, турецьке набоженство—то все блазенство.* Ном. № 8108.

Лю́тий, а, е. 1) Свирѣпый, суровый, жестокій, лютый. *Збери всіх лютих змій, збери, роспитай, котора люта.* Чуб. I. 122. *Лютий звір.* Мет. 15. *Ой боїться ж воно да лютої зіми.* Мет. 149. *Лютий ворог.* Шевч. 256. *Люте горе.* Шевч. 44. *Не бачив кінця моїй лютій муці.* Стор. МПр. 40. 2) Крѣпкій (о табакѣ). *Лютий тютюн* (у гуцуловъ). Шух. I. 36. 3) Февраль (назв. мѣсяца).

Лю́тити, чу, тиш, *гл.* Сердить, раздражать. Желех.

Люти́тися, чу́ся, тишся, *гл.*=**Лютувати.** *Магнат лютився.* Мир. ХРВ. 92. *Він лютиться, що я не радився його.* НВолын. у.

Лю́тість, тости, *ж.* Ярость, свирѣпость. Стор. МПр. 61. Котл. Ен. V. 68.

Лю́тно, *нар.* Морозно съ холоднымъ вѣтромъ. *Лютно на дворі.* Каменец. у.

Лю́то, *нар.* Свирѣпо, жестоко, люто, звѣрски. *Люто помордовано! – О злая доле! за що ти мене так люто караєш?* Стор. II. 269.

Лю́тор, тра, *м.* Лютеранинъ. *Пани мотори й кальвини, дознаючи собі напасти од католиків, наших підпірали.* К. Хм. 34.

Лю́тощі, щів, *мн.*=**Лютість.** *Її тиха мова гасила його лютощі.* Мир. ХРВ. 34.

Лютровий, а, е. Лютрові залізця. Родъ ловушки для лисицъ, куницъ, хорей и подобныхъ звѣрей. Вх. Пч. II. 7.

Лютува́ння, ня, *с.* Свирѣпствованіе. *Лютуванням і кров'ю вони наситились уже в-доволю.* Стор. МПр. 147.

Лютува́ти, ту́ю, еш, *гл.* 1) Свирѣпствовать, злиться. *Ревуть, лютують вороги.* Шевч. 59. *Лютує голод в Україні.* Шевч. 332. *Стеха дивиться, що з того буде, а сама так і лютує.* Кв. II. 18. *Лютував старий за те, що ляховку взяв, та вже як Бог дав їм дітей, старий їх простив.* МВ. I. 73. 2) Паять.

Лютува́тися, ту́юся, ешся, *гл.* 1)=**Лютувати 1.** 2) Паяться.

Лють, ті, *ж.* Сильный холодъ. Ном. № 3737. *Теперки ще нічого, а як сама лють була, то хочень і три в'язки соломи спали, то холодно.* Каменец. у.

Люци́пер, ра, *м.* Люциферъ, дьяволъ. Шевч. 592. Чуб. I. 166. *Пойде Ірод сам до аду люциперу на пораду.* Чуб. III. 359.

Люше́нний, а, е. Имѣющій **люшню.**

Лю́шенька, ки, *ж.* Ум. отъ **люшня́.**

Лю́шки, *меж.* Крикъ на телятъ.

Люшня́, ні́, *ж.*=**Лушня.** *А оглянься,—лошню зубиш.* Полт. Ум. **Люшенька.**

I. Ля, *пред.*=**Віля.** *Стоїмо ми ля воріт.* Черниг. у.

II. Ля. Употребляется какъ вставка. *Я ходив ля до него.* Вх. Зн. 34. *П'ять днів ля робив.* Вх. Зн. 34.

Ля́бдати, даю, еш, *гл.* Болтать. Угор.

Лявр, ру, *м.* Лавръ. *І цвинтарь озде, як го впарканили, ціприсом, лявром, зіллєм насадили.* Федьк. I. 75.

Лягáти, гáю, еш, сов. в. **лягти́, жу, жеш,** *гл.* 1) Ложиться, лечь. *Так мені жилося: устаю—плачу і лягаю плачу.* МВ. II. 15. *Лучче мені та гіроньки копати, аніж мені з нелюбом та спати лягати.* Мет. 260. *Високії ті могили, де лягло спочити козацькеє біле тіло.* Шевч. 48. *Курява лягає.* Шевч. 89. *Субота—не робота: помий, помаж та і спати ляж.* Ном. № 542. *Еней на піч забрався спати, зарився в просо, там і ліг.* Котл. Ен. 2) Только сов. в. Умереть. *Робила цілий вік панам, та мабіть ляжу як кістка гола.* Ном. № 1520. 3) Заходить, зайти (о солнцѣ). *Лягло сонце за горою, зорі засіяли.* Шевч. 53.

Ляги́, гів, *м. мн.*=**Лягови.** *Іде він до неї о пізніх лягах.* Чуб. II. 183.

Ля́гмо, ма, *с.*=**Лягови.** *От як у добре лягмо і приліта змій.* Мнж. 9. *Іде селом—а ні телень, хоч би тобі собака гавкнув, а воно були пізні ляма.* Лебед. у.

Ля́гови, гов, *ж. мн.* Время, когда ложатся спать. *По Різдві сижу я одного вечора, так вже у пізні лягови, пряду.* МВ. II. 14. *Це діло діялось у пізні лягови,—ніде а ні телень.* Лебед. у.

Лягови́тися, влю́ся, ви́шся, *гл.*=**Лягати 1.** *Крутиться, вертиться, під*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

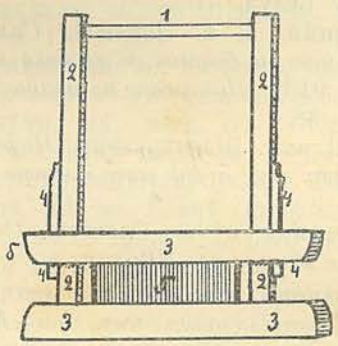
припічком спать ляговиться. Грин. I. 248. *Чи договорюсь я тобі, щоб ти покинула прясти та ляговилась швидче спати.* Кв.

Ля́гома, **м**, *с. мн.*=**Лягови**. *Пізно, об ляґома приїхав.* Зміев. у.

Лягти́. См. **Лягати**.

Лягчи́=**Лягти**.

I. Ля́да, **ди**, *ж.* 1) Опускная дверь: въ потолкѣ (на чердакъ), въ погребѣ и пр. Подобное-же у колесниковъ въ **парні**. Вас. 146. 2) Опускная ставня въ прилавкѣ. *Різники у нас продають м'ясиво на штандарах, а в кого крамниця є, то на ляді.* Лебед. у. 3) Крышка надъ корытомъ, находящимся у **сажа́** (см. **саж**), поднимающаяся и опускающаяся, устроенная съ тою цѣлью, чтобы находящіеся на волѣ животныя не могли пользоваться изъ корыта кормомъ, положеннымъ для заключеннаго въ **саж** животнаго. Чуб. VII. 396. 4) Помостъ? настилка деревянная? *Мені, мій пане, на ляді стояти* (говоритъ конь). Чуб. V. 871. 5) Часть ткацкаго станка, сквозь которую проходятъ нити основы и посредствомъ которой прибиваются одна къ другой по-

перечныя нити. Части **ля́ди**: два деревянныхъ четырехгранника называются собственно **ля́дою** (3); сквозь нихъ на концахъ проходятъ два болѣе тонкихъ четырехгранника—**хвости́** (2), находящіеся по отношенію къ **ля́ді** въ вертикальномъ положеніи; нижніе концы **хвості́в** укрѣплены въ нижнемъ брускѣ **ля́ди** (а), а верхній брусокъ (б) свободно ходитъ по **хвоста́м** вверхъ и внизъ для того, чтобы можно было между верхнимъ и нижнимъ брускомъ поставить **блят** (5) (см. это слово). Когда **блят** вставленъ въ продолговатое углубленіе въ нижнемъ брускѣ и сквозь него пропущены уже нити основы, тогда верхній брусокъ (б) придвигается внизъ и, прижимая **блят**, удерживаетъ его въ стоячемъ положеніи, а самъ брусокъ укрѣпляется двумя клиньями, **клинка́ми** (4); верхніе концы **хвості́в** связаны поперечной перекладиной, которая называется **ро́спинка** (1). **Ля́да** вверху привязывается къ особой перекладинѣ въ **верста́ті**, которая называется **же́рточкою**, такимъ образомъ, чтобы она могла качаться взадъ и впередъ, какъ доска качелей. Константиногр. у. Въ Галиціи **хвости́** наз. **лядобі́йцями**. МУЕ. III. 18. У гуцуловъ **ля́да**, называется **набівка**, имѣетъ слѣдующія названія частей: **стрі-ла́**=**роспинка**, **снизьки**=**хвости**, **ра́ма**=собственно **ляда**, **бе́рдо**=**блят**. Шух. I. 256.

II. Ля́да, **ди**, *об.*=**Ледарь**. *Був би ляда, був би ляда, та й нікуди більше: не хоче робити, аж ніяк не хоче!* Харьк. у. Слов. Д. Эварн.

III. Ля́да, нескл.=**Леда**. *Тільки о тім дівки дбайте, ляда кому не довіряйте.* Гол. I. 367. *Ой щось мо ся розмучили через ляда кого.* Гол. I. 261. *Ляда пліткам не ймай віри.* Ном. № 6980. *Ляда біс чоловіка удре.* Ном. № 13236. *Нехай мене ляда дурень в личко не цілує.* Чуб. V. 174.

Ляда́щий, **а**, **е**=**Ледащий**.

Ляда́який, **а**, **е**=**Ледаякий**. *На ляда́якого вибий весь ліс, то все їден біс.* Чуб. I. 261. *Аж виходить, вибігає найменшая свість і виносить козаченькові ляда́яку вість.* Чуб. V. 777.

Лядвенець, **нцю**, *м.* Раст. Lotus corniculatus. ЗЮЗО. I. 127.

Ля́дер, **ра**, *м.* Верхняя сторона нагольнаго тулупа. Гол. Од. 18.

Лядина, **ни**, *ж.* Сосна, растущая на **ляд'**ѣ. См. **Лядо**.НВолын. у.

Ля́дник, **ку**, *м.* Раст. бобовина, vicia. Вх. Уг. 251.

Ля́до, **да**, *с.* Возвышенное мѣсто въ лѣсу, заросшее строевой сосной. С. Сербы, НВолын. у.

Лядобі́ець, **бі́йця**, *м.* Часть **ля́ди**. См. **Ляда 5**. МУЕ. III. 18.

Ля́дський, **а**, **е**. Польскій. *Перейшла, як Уляна на лядську віру.* Ном. № 1854. *Лядський сину.—Лядська дочко* (лайка). Ном. № 3573.

Лядува́ти, **ду́ю**, **еш**, *гл.* Быть ополяченнымъ. *Гей, докіль нам з ляхами лядувати?* К. ПС. 64.

Ляду́нка, **ки**, *ж.*=**Ладунка**.

Лязу́рок, **рка**, *м.* Синька.

Ляк, **ку**, *м.* Испугъ. *Чого б ти з ляку не сказав.* Ном. № 4340. *Трояндї з ляку задріжали.* Котл. Ен. IV. 8.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лякáння, ня, *с.* Пуганіе. *Нічим так не допікали Якімцеві... як ляканням тією школою.* Левиц. І. 242.

Лякáти, кáю, єш, *гл.* Пугать, страшить. Стор. МПр. 92. Котл. Ен. Шевч. 289. *Тиха вода людей топить, а бурна тільки лякає.* Ном. № 3029.

Лякáтися, кáюся, єшся, *гл.* Пугаться. Шевч. 59. *Не лякайся нас, пане, не багацько нас стане.* Чуб. Ш. 244.

Лякли́вий, а, е. Пугливый.

Лякýчий, а, е=Лякливий. Левч. 133.

Ля́лечка, ки, *ж.* Ум. отъ **ля́лька.**

Ля́лька, ки, *ж.* Кукла. Левиц. І 390. *Була в мене наміточка й ту дітки украли, на ляльки подрали.* Мет. Ум. **Ля́лечка. Ви́строїлась як ля́лечка.** Какъ куколка одѣлась. Ном. № 218. **А ні ля́лечки не ви́дко.** Ни души не видно. Ном. № 1919. Употребляется какъ ласкательное по отношенію къ женщинѣ. *Добридень, моя кралечко, моя лялечко!* Стор. ІІ. 217.

Ля́лько, ка, *с.* Зрачекъ въ глазу. Вх. Лем. 433.

Ля́ля, лі, *ж.* дѣтск. 1) Маленькое дитя. 2)=**Ля́лька.** 3) Имя главной играющей дѣвушки въ весеннемъ хороводѣ того-же имени, устраиваемомъ 22 апрѣля, наканунѣ Юрьева дня; она сидитъ въ вѣнкѣ и зелени внутри танцующаго и поющаго вокругъ нея хоровода, у ногъ ея кладутъ вѣнки изъ зелени, а она затѣмъ раздаетъ подругамъ молоко, сыръ, масло, вѣнки, и пр. Чуб. ІІІ. 29—30. Ум. **Ля́лька, ля́лечка.**

Ля́ма, ми, *ж.* Лямка, дугообразный деревянный снарядъ, охватывающій грудь, къ нему привязана веревка—**повíдéць**—оканчивающаяся **чинбýркою.** При помощи **ля́ми** тянутъ лодку, сѣть рыболовную и пр.—люди, иногда волы. Левиц. ПЙО. Сторожевск. *В Тилигул до лями.* Ном. № 3064. *Сюди то ходили запоріжці на заробітки до лями.* Стор. ІІ. 202. Ум. **Ля́мка.** *Запрягають у лямку волів, лямують.* Стрижевск.

Ля́мент, ту, *м.*=**Лемент.**

Ляментува́ти, ту́ю, єш, *гл.* и пр.= **Лементувати** и пр.

Ля́мець, мцю, *м.* Войлокъ. Вас. 156. 159. **Ля́мці.** *мн.* Валенки. КС. 1893. XII. 448.

Лями́вка, ки, *ж.* Обшивка, (напр., **ю́пки, очі́пка**), опушка. Чуб. V. 1120. Вас. 192.

Ля́мка, ки, *ж.* Ум. отъ **ля́ма.**

Ля́мпа, пи, *ж.* 1) Лампа. Левиц. Пов. 313. *Вже і лямпа догорає і камраття заніміли, коло столу сном присіли.* Федьк. І. 40. 2) Лампада. *Висить під лямпою писанка.* Чуб. І. 23. *Каплиця красна, в ній лямпи палають.* Федьк. І. 75. Ум. **Ля́мпочка.** *Перед образами висіли скляні лямпочки.* Левиц. Пов. 20.

Лампа́да, ди, *ж.* Лампада. Ум. **Лампа́дка.** *Перед образами засвітили лямпадку і свічки.* Левиц. Пов. 47.

Лямпа́рт, та, *м.* Леопардъ.

Лямпартóвий, а, е. Леопардовый. *Лямпартові дорогі шкури.* К. Хм. 65.

Лямпа́с, су, *м.* Лампасъ. *Шаравари з лямпасом.* Чуб.

Лямува́ти, му́ю, єш, *гл.* 1) Окаймлять, каймить, обшивать края одежды. 2) Тянуть рыболовную сѣть при помощи лямки. *Запрягають у лямки волів, лямують. А тоді й люде до того пристають, тож себе лямують, помагають витягати.* Азовск. (Стрижевск.).

Лямцеві чоботи. Валенки. НВолын. у.

Ля́мчитися, чуся, чишся, *гл.* Сбиваться въ колтунъ. Гайсин. у.

Ля́мщик, ка, *м.* Рабочій на рыбныхъ ловляхъ. Браун. 34.

Лянни́й, á, é. Льняной. *Сам рано встає—мене не будить до куделя лянного.* Ном. № 9138. *Полотенце на станок лянне.* Мкр. Н. 38.

Ляп! *меж.* Шлепъ, хлопъ. *Не рад лях, що по уху ляп, а він хоче і вдруге.* Ном. № 868.

Ля́павиця, ці, *ж.* Слякоть. *От знов ляпавиця вкинеться.* НВолын. у.

Ля́панець, нця, *м.* 1) Оплеуха, пощечина. *По пиці ляпаця дасть.* 2) *мн.* **Ля́панці.** Туфли, шлепанцы.

Ляпани́на, ни, *ж.* ? *Яка ляпанина, така і хватанина.* Ном. № 7116.

Ля́пання, ня, *с.* 1) Хлопаніе. 2) Шлепаніе, плесканіе. 3) Бросаніе чѣмъ-либо липкимъ и мокрымъ. 4) Пачканіе, пятнаніе. 5) Звуки отъ ударовъ рукою. 6)—**язико́м.** Болтовня.

Ля́пас, са, *м.* Пощечина, шлепокъ. *Ляпаса у пику дати.* Ном. № 3853. *Дати по заду ляпаса.* **Ля́паса зла́пати, ззісти.** Получить пощечину.

Ля́пати, паю, єш, сов. в. **ля́пнути, пну, неш**, *гл.* 1) Хлопать, хлопнуть, стучать, стукнуть. *Не годиться по столу ляпать ложкою.* Чуб. І. 108. *Ляпнула дверима.* 2) Шлепать, шлепнуть, плескать, плеснуть. *Життя ляцам, мов тім панам,—гуляють, ляпають хвостами.* Гліб.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

42. 3) Шлепать, шлепнуть, бросать, бросить что-нибудь липкое и мокрое. *Ляпнув глиною в стіну.* 4) Пачкать, пятнать; капать, капнуть. *Не ляпай мені чорнилом книги! Крапля ляпнула на воду.* 5) Ударять, ударить. *Ляпаю по ковадлу.* Грин. II. 236. *Ляпнув його по щоці.* 6) Неумѣло говорить, сказать что-нибудь, болтать, сболтнуть. *Приневолили короля таке слово ляпнути, що багацько воно лиха наробило.* Стор. II. 133. *Не ляпай язиком!*

Ля́пка, ки, *ж.* 1) Пятно. *Ляпка на сіряці.* Новомоск. у. 2) Болтовня. Вх. Лем. 433.

Ля́пкатися, каюся, ешся, *гл.* Возиться съ мокрой глиной или съ подобной массой. Таврич. г.

Ля́пнути, пну, неш, *гл.* См. **Ляпати.**

Ляпота́, ти́, *ж.* Предметъ, который шлепаетъ или по которому шлепаютъ, хлопаютъ; встрѣчается въ загадкѣ на сито: *Прийшла кума до куми: „дай, кумо, ляпоти, поляпати та й піти.* Мнж. 174.

Ляпоті́ти, почу́, ти́ш, *гл.* Хлопать, шлепать (учащенно); капать. *І дощ не йде, і хмар нема, тільки з стріхи ляпотить.* Грин. III. 308.

Ляпо́тнява, ви, *ж.* Хлопаніе, плесканіе. *Така ляпотнява у тому млині.* Лебед. у.

Ляпону́ти, ну́, не́ш, *гл.* 1) Сильно хлопнуть, шлепнуть, плеснуть. 2) Съ шумомъ упасть, шлепнуться. Вх. Уг. 251.

Ляпуна́, ни́, *ж.* Блинъ (въ загадкѣ). *Прийшла кума до куми, дай, кумо, бубони, спекти собі ляпуни.* ХС. III. 62.

Ля́рва, ви, *ж.* Потаскуха. Чуб. I. 90. *Ах ти паскудо, лярво безноса!* Подольск. г.

Ля́са, си, *ж.* 1) Ременная или пеньковая часть кнута (безъ кнутовища). Загадка: *Віз без коліс, а батіг без ляси, (човен, весло).* Грин. II. 312. 2)=**Ліса 2.** Браун. 15.

Ля́савці́, ці́в, *м. мн.*=**Ласочка 2.** Чуб. III. 103.

Ля́си, сів, *мн.* Любезности. Кв. I. 192. **Ля́си підпуска́.** Любезничаетъ, заговариваетъ зубы. Ном. № 3091.

Ляск, ку, *м.* Звукъ хлопанія, щелканія. *Що це за ляск? – Це на ставку хтось стріляє.* Радом. у. *Батіг без ляску.* Ном. № 434, стр. 302.

Ля́скання, ня, *с.* Хлопаніе, щелканіе.

Ля́скати, каю, еш, сов. в. **ля́снути, ну, неш,** *гл.* Хлопать, хлопнуть, щелкать, щелкнуть. *Батіг ляскав.* Ном. № 1276. *Прилетіла качка, крилечками ляска.* Нп. *В руках же довгий був батіг, їм грімко ляскав він із лиха.* Котл. Ен. II. 40. *Ляснув себе по щоці.* Кв. II. 173. *Ляснув погонич пугою.* К. Орися. *Щука... ляснула хвостом по воді та вп'ять на дно пірнула.* О. 1862. VIII. 17. **Воні́ ті́льки язико́м ля́скають.** Они лишь попусту болтаютъ. Грин. I. 233.

Ля́скіт, коту, *м.* Хлопаніе, щелканіе.

Ляскоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* 1) Учащенно хлопать, щелкать. 2) Быстро говорить, быстро болтать, чаще—крикливымъ голосомъ. *Вийде до них, ляскотить по пташиному, привітна, люба.* МВ. (О. 1862. III. 44).

Ляскотня́, ні́, *ж.* Хлопаніе, щелканіе, трескотня.

Ля́снути. См. **Ляскати.**

Лясь! *меж.* Хлопъ! шльопъ! щелкъ! *Лясь дверима, аж глина з стелі посипалась.* Г. Барв. 89. *Хоч лясь, та тільки не цурайсь.* Ном. № 3312. *Лясь зубами.*

Ля́тва, ви, *ж.* Дрянь. **Ля́твою - ля́тва.** Дрянь дрянью.

Ляха́, хи́, *ж.* Гряда. Борз. у. Ум. **Ля́шка.**

Лях, ха, *м.* Полякъ. Шевч. 52, 46. Котл. Ен. Чуб. I. 106. Ум. **Ля́шенько, ляшо́к.** Ув. **Ляшу́га.**

Ляхва́, ви́, *ж. соб.* Поляки. *З нас висисає кров жидова і ляхва.* Левиц. Пов. 161. *Підклонилися латиненій ляхві.* К. Дз. 114.

Ля́хівка, ки, *ж.* 1) Полька. Левиц. I. 161, 209. 2) Прошвенный узоръ въ женской или мужской рубашкѣ, родъ **мере́жки;** различныя названія **ля́хівки: ля́хівка на 3, 4, 5, 6, 7, 9 дірочо́к,—ці́ле коліща́,—ці́лий збан, — хре́стичками, — кру́гла наши́ванка, — ко́са,—кру́гла, – хрещата,—ріши́точка,— пру́тик.** На рукавахъ мужской сорочки бываетъ **мере́жка з ля́хівкою.** Чуб. VII. 415. Кв. I. 6, 143.

Ляхі́вський, а, е. Польскій. *Наші дівчата і хлопці швидко зацвенькали по ляхівській.* Левиц. I. 159.

Ляхопа́нський, а, е. Шляхетско-польскій. Встрѣчено у Кулиша. (Кіевъ) *піймався був у руки ляхопанські.* К. Дз. 156.

Ляхува́ти, ху́ю, еш, *гл.* Жить какъ поляки.

Ля́цький, а, е=Лядський. *Без... оборони земляків од ляцької нахаби.* Левиц. I. 258. **Ля́цька борода́.** Трава, которая осталась незахваченная косою. Ном. № 10185.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лячни́й, а́, е́. 1) Страшный. 2) Боязливый. Желех.

Ля́чно, *нар.* Страшно. *Туди не ходять люде, там страшно, лячно всюди.* Млак. 71.

Ля́шенько, ка, *м.* Ум. отъ **лях.**

Ляшеня́, ня́ти, *с.* Ребенокъ полякъ.

Ляши́льник, ка, *м.* Человѣкъ, дѣлающій знаки на полѣ, чтобы не было обсѣвокъ. НВолын. у.

Ля́шити, шу, шиш, *гл.* Полонизировать. Желех.

Ляши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* 1) Разбить огородъ на грядки. 2) Дѣлать знаки на полѣ, чтобы не было обсѣвокъ. НВолын. с.

Ляши́ха, хи, *ж.*=**Ляшка 1.** *Козак ляха доганяє, списом пробиває, а ляшиха козаченька сильно проклинає.* Грин. III. 591.

Ля́шка, ки, *ж.* 1) Полька. К. ЧР. 220. 2) Грядка. Черниг. у.

Ляшкова́тий, а, е. Ополячившійся. *Либонь ви, куме, ляшковаті, що так за панів тягнете.* Подольск. г.

Ля́шно, *нар.*=**Лячно.** *Ляшно їхати уночі по при той ліс.* Каменец. у.

Ляшо́к, шка́, *м.* 1) Ум. отъ **лях.** Мет. 9. Шевч. 93. 2) Названіе вола масти песочнаго цвѣта, бѣлый съ желтымъ отливомъ. КС. 1898. VII. 41.

Ляшо́та, ти, *ж. соб.*=**Ляхва.** Вх. Лем. 433.

Ля́шський, а, е=**Лядський.** *Перейшла, як Уляна у ляшську віру.* Ном. № 1854.

Ля́шток, ка, *м.* Часть ткацкаго станка. См. **Верстат.** МУЕ. III. 20.

Ляшу́га, ги, *м.* Ув. отъ **лях.**

Лящ, ща́, *м.* 1) Рыба лещъ, Cyprinus brama. 2) Пощечина. *Дати ляща в пику.* Ном. № 3852. *Як дам тобі ляща я в пику.* Котл. Ен. I. 33. *А що, іззів ляща?* Ном. № 3972. Ум. **Ля́щик.**

Ляща́ння, ня, *с.* Пронзительный, рѣзкій говоръ, крикъ. *Крики, співи, стоголосе лящання.* Мир. ХРВ. 269.

Ляща́ти, щу́, щи́ш, *гл.* 1) Пронзительно, рѣзко говорить. 2) Отдаваться, раздаваться (о звукѣ). *Аж лящить жіночий регіт.* Шевч. *Не спить рябко та все так гавка, скаучить, що сучий син, коли аж в ухах не лящить.* О. 1861. III. Г. Арт. 81. *Оце їсть! аж по-за ухами лящить.* Ном. № 12205. *Так уминає, що аж за ушима лящить.* Грин. I. 125.

Ля́щик, ка, *м.* Ум. отъ **лящ.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

М.

Ма. 1) Сокращ. изъ сущ. **ма́ти** въ бранчивыхъ выраженіяхъ: *Ой бабо моя! лихо твоїй ма! Темні луги, темні луги, ярая билина, не зводь з ума, кроть твою ма, бо я не дитина.* Чуб. 2) 3-е лиц. наст. вр. отъ гл. **ма́ти=ма́є. Чорт-ма́, кат-ма́!** Нѣтъ. *Кат його ма!* Греб. 368. *Катма долі на наше щастя!* **Жа́дного ма.** Ни одного нѣтъ. Житом. у. 3) Дѣтск. Нѣтъ. О. 1861. VIII. 8. 4) Сокращ. изъ мѣст. **моя́, моє́.** *Здоров, синашу, ма дитятко!* Котл. Ен. III. 69.

Ма́біть, *нар.*=**Мабуть.** *Е-е, дядечку! вона, мабіть, чи не ковшем їх міряє.* МВ. I. 107.

Ма́бу́ти, ма́бу́ть, *нар.* 1) Должно быть, вѣроятно. *А плахта ся тобі мабути по знаку? Мабуть не буть козі на торзі.* Ном. № 5618. *Мабуть у лісі щось велике здохло.* Ном. № 7897. 2) Да какъ-же! *А де це ти взяв хустку таку?—Найшов!—Мабуть! Гляди!—Далебі!* Канев. у.

Ма́вка, ки, *ж.* Дитя женскаго пола, умершее некрещеннымъ и превратившееся въ русалку. Чуб. III. 186. *Мавко, мавко! на тобі полинь та мене покинь.* О. 1862. IX. 31. См. **Навка.**

Ма́впа, пи, *ж.* Обезьяна.

Ма́вський, а, е. То-же что и **на́вський,** но употребляется только относительно **ма́вок. Ма́вський вели́кдень.** Четвергъ недѣли Пятидесятницы, когда, по народному повѣрью, русалки празднуютъ свой **вели́кдень.** Чуб. III 186.

Магазе́й, зе́ю, *м.* Хлѣбозапасный магазинъ, амбаръ для хлѣба. *Бачили в пана магазей з хлібом, з усим зерном.* Грин. II. 70.

Мага́й-бі! Богъ въ помощь! (привѣтствіе). *Втішно мені було добре слово почути: „Магай-бі!“.* МВ. I. 23.

Магала́, ли́, *ж.* Часть предмѣстья. *На захід сонця по-за місто йде поперечний яр... Сей яр сходиться з подовжнім, що ділить Круті на дві половини—міську і не міську. Ті кутки, що за містом та за ярами, звуться: ся магала, та магала,— ніби то: ся сторона, та сторона; де хто живе, ту сторону і зве: ся магала.* Св. Л. 24.

Маги́рка, ки, *ж.*=**Маґерка.** *Дід* (бере) *новий кобеняк, навет батіг новий і нову магирку і з Богом.* Сим. 206.

Магистра́т, ту, *м.* Городское управленіе гражданское и судебное. К. ЧР. 214.

Магистра́тський, а, е. Относящійся къ **магистра́ту.** *Осіли на рангових, або на магистратських та на чернечих грунтах.* К. ЧР. 198. *Лавник магистратський.* К. ЦН. 249.

Маги́чний, а, е. Магическій. *Радюк ледві видержував магичну силу тих очей.* Левиц. Пов. 252.

Магівни́ця, ці, *ж.* Часть ткацкаго станка=**Маґіль, маґоль.** Вас. 165.

Магля́за, зи, *об.* Имѣющій, имѣющая запачканное лицо.

Магна́т, та, *м.* Магнатъ. *А магнати палять хати, шабельки гартують.* Шевч. 131.

Магнате́рія, рії, *ж. соб.* Магнаты, высшее дворянство старой Польши.

Магни́тий, а, е. Болѣзненный, слабосильный. *Магнита дитина. Магнитий віл, відей, що не їсть.* Каменец. у.

Магні́т, ту, *м.* Магнитъ. *Магніт має у собі силу притягувати тільки залізо.* Дещо, 20.

Магні́тний, а, е. Магнитный. *Магнитне кресало, що положиш на столі голку або цвяшка та доторкнешся тим кресалом, то так зараз і пристане.* Дещо, 19.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Магомета́нин, на, *м.* Магометанинъ. К. ПС. 61.

Магомета́нка, ки, *ж.* Магометанка. Желех.

Магомета́нський, а, е. Магометанскій. Желех.

Мага́ник, ка, *м.* Раст. Ledum palustre. Вх. Пч. I. 11.

Ма́гура, ри, *ж.* Высокая гора.

Ма́ґель и **ма́ґіль, ґлю,** *м.* 1) Катокъ (для бѣлья). *На шнурах вішана, на маґлі тачана.* Гол. 2) Часть ткацкаго станка. См. **Верстат.** МУЕ. III. 17.

Маґельни́ця и **маґільни́ця, ці,** *ж.* То-же, что и **рубе́ль,**—валекъ для катанья бѣлья. Подольск. г. См. **Меґеля 1.**

Маґера́н, ну, *м.* Раст.=**Майран.** Вх. Уг. 251.

Маґе́рка, ки, *ж.* Войлочная шапка. О. 1861. I. 265.

Маґлівни́ця, ці, *ж.*=**Маґельни́ця.** *Шматє перуть... висушивши навивають на тачівку—валок, і тачають маґлівницею, у якої є плече, зуби і фіст.* Шух. I. 154.

Маґлюва́ти, лю́ю, єш, *гл.* 1) Катать (бѣлье). *А шестая* (дівчина) *хусти сушит, сьомая маґлює.* Гол. I. 253. 2) Плохо рисовать, плохо писать.

Маґне́с, су, *м.* Магнитъ. Желех.

Маґнесува́ти, су́ю, єш, *гл.* Магнитить. Желех.

Ма́ґоль, ґля, *м.*=**Маґіль.** Шух. I. 255.

Маґро́, ра́, *м.* Быкъ съ однимъ ядромъ (отъ природы). Александров. у. Слов. Д. Эварн.

Ма́джер, ру, *м.* Деревянный пестъ для толченія въ ступѣ проса. Вх. Зн. 34. См. **Мажчир.**

Ма́дзур, ра, *м.* 1) Прозваніе малороссовъ, исповѣдующихъ католическую вѣру. Подольск. г. О. 1861. X. Свид. 44. 2) Большая крыса, пасюкъ, Mus decumanus. Подольск. г. О. 1861. X. Свид. 44. Вх. Пч. II. 6.

Маєт, ту, *м.*=**Маєток.** *Уручаю тобі, брате, всі мої маєти.* Нп.

Маєтний, а, е. Зажиточный.

Маєтність, ности, *ж.* Имѣніе, помѣстье, имущество. *Наїхали гості з чужої маєтности.* Рк. Макс. *Маєтность рухома і нерухома.* КС. 1883. VII. 508.

Маєток, тку, *м.* Имущество; состояніе, имѣніе. *Та нехай мій батько добре дбає, гуртів, великих маєтків нехай не збуває.* Дума.

Ма́жа, жі, *ж.* Чумацкій возъ. *Приганяє дванадцять пар волів: шість маж соли, а шість риби.* Рудч. Ск. II. 143.

Мажа́ра, ри. *ж.* Большой возъ.

Ма́жний, а, е. Относящійся къ чумацкому возу.

Мажо́рка, ки, *ж.* Турецкій табакъ. *Чи бач! жид вже насіяв мажорки та вже її пасемкує.* Борз. у.

Мажчи́р, ра, *м.*=**Мужчир.**

Ма́зальник, ка, *м.*=**Мазільник.**

Ма́зальниця, ці, *ж.*=**Мазільниця.**

Ма́заний, а, е. 1) Мазанный, помазанный. *Мазаний періжок.* 2) Избалованный, изнѣженный. *Вона така вже стала мазана.* Зміев. у. *Мазана паляниця хороша, та не дитина. Мазана дитина ледача.* Г. Барв. 441. *Дядькови* (діти), *звісно, мазаніші,—муляться.* Сим. 231.

Ма́занка, ки, *ж.* 1) Мазаніе. Сим. 130. 2) Изба съ обмазанными глиной простѣнками изъ плетня. Чуб. VII. 381. *Під горами стояли маленькі хатки-мазанки з невеличкими вікнами.* Левиц. 3) Кусокъ хлѣба, намазанный масломъ, бутербродъ. 4) Бѣлье гуцульскихъ пастуховъ, вываренное въ маслѣ и жирѣ (за невозможностью мыть его въ горахъ). Шух. I. 190.

Ма́зання, ня, *с.* Мазаніе.

Маза́рня, ні, *ж.* Печь для гонки смолы. Черк. у.

Ма́зати, ма́жу, жеш, *гл.* 1) Мазать, подмазывать, размазывать. *Моїм салом та по мені й мажуть* Ном. 4780. *Єдні руки право пишуть, едні й мажуть.* Ном. № 7384. *Хто маже, той і їде.* Ном. № 7400. 2) Облѣпливать глиной, штукатурить. 3) Бѣлить. 4) Пачкать, марать. 5) Баловать, ласкать. *Мазати дитину.*

Ма́затися, ма́жуся, жешся, *гл.* 1) Мазаться. 2) Пачкаться, мараться. 3)—**до ко́го, коло ко́го.** Ласкаться къ кому.

Мазґли́вий, а, е. Плаксивый. Вх. Лем. 433.

Мазе́па, пи, *об.* Первоначально то-же, что и **замазу́ра,**—замараха, а затѣмъ вообще неопрятный, грубоватый и простоватый человѣкъ, вахлакъ, простакъ, простофиля, глупецъ. Ном. № 3570. *У нас у селі мазепою лаються: от як дурна людина, чого не зрозуміє, так кажуть: ах ти мазепа!* Черниг. у. (Срав. персидское прилагат. „Мазепâ“, дословно значащее—хребтоногій, а переносно—неповоротливый, неуклюжій. Проф. А. Е. Крымскій).

Мазе́пин, на, не, *м.* Принадлежащій **мазе́п'ѣ.** Ном. № 3570.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Мазе́пський, а, е. Бранное слово: плохой, глупый. *Мазепська дівчина.* Грин. І. 86.

Маззя́, зя, *с.* Мазь. *Маззя з дьохтю погане.* Константиногр. у.

Мази́ло, ла, *с.* 1) Матерьялъ, которымъ мажутъ. 2) Снарядъ, которымъ мажутъ. См. **Квач.** Рудч. Чп. 251. *І мазниця, і мазило уже мені надостило.* Чуб. V. 1061.

Мази́й, зія, *м.* 1) Мазальщикъ. 2) Названіе вола пепельнаго цвѣта. КС. 1898. VII. 41. 3)=**Мазун.**

Мази́йка, ки, *ж.* Мазуха, мазунья.

Мази́льник, ка, *м.* Мазальщикъ.

Мази́льниця, ці, *ж.* Мазальница.

Ма́зка, ки, *ж.* Металлическая сѣтка для защиты отъ пчелъ. Лохвиц. и Гадяц. у.

Мазка́, ки́, *ж.* Кровь. Черномор. *Мазкою хоче хто умитись, кому не жаль своїх зубів?* Котл. Ен. II. 15. *Вишептати від чорної мазки.* Мнж. 152.

Мазлю́ка, ки, *об.* Некрасивый человѣкъ. *От такий мазлюка, а теж до дівчат.* Екатерин. у. Слов. Д. Эварн.

Мазни́ця, ці, *ж.* Лагунка (для держанія дегтя). *Така біла, як мазниця.* Ном. № 2) Презрительное прозвище мужика. *Чи ти ж, мазнице, вчився в школі? чи ти ж тямиш далі од свого носа?—А ти, паскудо! Думаєш, як начепив хустку на шию, та почепив гудзя на груди, то вже маєш право глузувати з нас, дражнити нас мазницями!* Левиц. Пов. 182. 3) Черная большая барашковая шапка съ суконнымъ дномъ. Подольск. и части Волынск., Люблин. и Сѣдлецк. г. Чуб. VII. 414. Ум. **Мазни́чка.** *Нате і мою мазничку на дьоготь.* Чуб. I. 264.

Мазну́ти, ну́, не́ш, *гл.* 1) Одн. в. отъ **ма́зати** (въ 5-мъ значеніи не употребляется). 2) Ударить, шлепнуть. *Випручавши руку ..., мазнула його по виду.* Мир. ХРВ. 63.

Мазу́н, на́, *м.* Баловень, любимецъ. *Чи батьків синок, чи материн мазун?* Ном. № 9310. Ум. **Мазуне́ць, мазу́нчик.** *Він у мене один син—мазунець.* Новомоск. у.

Мазунча́, ча́ти, *с.* Балуемый ребенокъ, любимецъ. Ум. **Мазунча́тко.**

Мазу́нчик, ка, *м.* Ум. отъ **мазу́н.**

Ма́зур, ра, *м.* 1) Мазуръ, полякъ изъ Мазуріи. 2) Танецъ мазурка. 3) Зоол. Fringilla montana. Вх. Пч. II. 11.

Мазура́тий, а, е. Испачканный (о человѣкѣ). Вх. Лем. 433.

Мазу́рок, рка, *м.* 1) Сладкое печеніе, приготовляемое преимущественно къ пасхѣ. 2)=**Мазур 3.** Вх. Пч. II. 11.

Мазу́ха, хи, *ж.* Баловница, любимица. *Дідова дочка така роботяща дитина, а що бабина, то така мазуха: все б тільки сиділа, згорнувши ручки.* Рудч. Ск. II. 44. Ум. **Мазу́шечка, мазу́шка.**

Мазь, зі, *ж.* Смазочный матеріалъ, мазь (преимущ. колесная). *І я вмію ворожити, коли язик на мазі.* Подольск. г. **Коле́са на мазі́,—не на мазі́.** Колеса подмазанныя, не подмазанныя. Чуб. VII. 576.

Мазя́, зя́ти, *с.* Запачканное, неопрятное дитя. Борз. у.

Мазя́р, ра́, *м.* Продавецъ дегтя. Вх. Лем. 433.

Мазя́рка, ки, *ж.*=**Мазниця 1.** Вх. Лем. 433.

Ма́ївка, ки, *ж.* Гречиха, посѣянная въ маѣ.

I. Май, ма́ю, *м.* 1) Зелень. *Славне Підгір'є шо ся маєм крило, в шовкові трави спати ся клонило.* Федьк. Поез. I. 17. 2)=**Клечання.** *Колись на сі свята в мене було весело-весело та зелено-зелено! І за образами май, і по ґвіздочках май!* Св. Л. 271, 272. *А тут їде віз повен маю—так на Поділлю звуть клечання.* Св. Л. 272. 3) Раст. Leontodon taraxacum. Вх. Пч. I. 11. 4) Названіе пятаго мѣсяца, май. *Як випадуть в маї три дощі добрих, то дадуть хліба на три годи.* Ном. № 449.

II. Май, *нар.* 1) Почти. *Стали ми оба май у посліді.* Федьк. 2) Больше. *Вівця... остра... штрикає усюди, де найліпша паша, а від того дає май молока.* Шух. I. 196. При сравнит. степ. прилагат. обозначаетъ усиленіе степени: гораздо. *Май більший, май ліпший.* Шух. I. 28. *Голова май менша у пструга.* Вх. Зн. 34. 3) **Май-май.** Частью—частью. *Риба май велика, май мала.* Вх. Зн. 34.

III. Май-май-май, *меж.* О быстрыхъ движеніяхъ, когда машутъ или что-либо развѣвается. *Крутиться, вертиться, тільки рукава май-май-май!* МВ. (О. 1862. III. 35).

Майбу́ть, *нар.*=**Мабуть.** *У нас ще до якої пори не видко сарани, але вже близько, хутко майбуть добереться і до нас.* О. 1862. X. 110.

Ма́йва, ви, *ж.* Флагъ. Волынь. Слов. Д. Эварн.

Майдала́ти, ла́ю, єш, *гл.* Болтать, махать. *Як налетить орляка на зайця та як ударе його крилом, а той, бідненький,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

перекинеться доголічерева та лапками майдалає, майдалає, та кричить тобі неначе дитина. Херс. у. Слов. Д. Эварн.

Майда́к, ка́, *м.* ? *Заклинаю, проклинаю, запрещаю тя кізяком, майдаком, гайдуком, і псим хвостом, як воротилом.* (Заклинаніе водки). Ефим. 23.

Майда́н, ну, *м.* 1) Площадь. *Передо мною дуже широкий майдан.* Левиц. *Де колись на майдані роєм гули на раді запорожці, там тепер паслася німецька череда.* Левиц. Пов. 367. 2) Лѣсная поляна. Вх. Зн. 34. 3) Заводъ для гонки смолы.

Майда́нний, а, е. Относящійся къ **майда́ну**. *Майданний дьогть.* Сумск. у. *Поніміла майданна громада.* Г. Барв. 467.

Майда́нник, майда́нчик, ка, *м.* Служащій на заводѣ для гонки смолы. *Майданчики-окаянчики, да гірка ваша доля: не вміете хліба-солі їсти да із чорного поля.* Мет. 466. *Дід служив на майдані майданчиком.* Рудч. Ск. II. 13.

Ма́йдати, даю, еш и **джу, джеш**, *гл.* Вилять (хвостомъ). *Пес майдат хвостом.* Вх. Уг. 251. *Пес майдже хвостом.* Вх. Лем. 433. См. **Майдалати.**

Ма́йже, *нар.* Почти.

Ма́йка, ки, *ж.* 1) Шпанская муха. Lytta visicatoria. Вх. Пч. I. 7. 2)—**олійна.** Майская букашка. Meloi proscarabeus. Желех.

Майку́т, майку́тник, ка, *м.* Лѣвша. Желех.

Майни́й, а, е. Облиственный, богато покрытый листьями.

Ма́йно́, на, *с.* Имущество. *І рече Господь до сатани: оддаю тобі в руки все його майно; тільки не касайсь його самого.* К. Іов.

Майну́ти, ну́, не́ш, *гл.* 1) Махнуть. *Вийшла ж вона за ворота хусточков майнула.* Гол. I. 60. 2) Мелькнуть. *І перед моїми очима майнули, як мрія, картини Макарта.* Левиц. *Щось наче майнуло поуз вікно.* Г. Барв. 299. *Та вже тому діду чуприна майнула, стоїть баба на березі, руками сплеснула.* Нп. *Ще він грімить, а вже стріла майнула.* К. Іов. 3) Быстро пойти, быстро уйти, быстро броситься. *І діти майнули по горищах, по коморах, по льохах,—усюди.* Шевч. 168. *Стороженька п'яна була, уснула, я, молода, на улицю майнула.* Чуб. V. 640.

Майови́й, майовни́й, а́, е́. Майскій. *Дощику майового ждали.* О. 1861. III. 14.

Майо́р, ра, *м.* Маіоръ. Ум. **Майо́рик.**

Майори́ти, рю́, ри́ш, *гл.* 1) Мелькать, виднѣться слегка, изрѣдка. *Сонце майорить між хмарами. Не вродила овощ: то там, то там майорить слива й груша.* Волч. у. 2) Развѣваться. *Тільки чуприна майорить.* Ном. № 4419. *Табакове листя майорить на вітрі.* Лубен. у.

Майо́рці, ців, *м. мн.* Раст. Zinnia elegans L. ЗЮЗО. I. 142.

Майра́н, ну, *м.* Раст. Origanum majorana.

Ма́йстер, тра, *м.* 1) Мастеръ. *По роботі пізнати майстра.* Ном. № 7338. 2) Пѣвецъ (кобзарь, лірник), обучающій пѣнію отданнаго къ нему въ науку ученика. *Вже того майстра нема, що я пристав,—умер.* Вересай.

Майсте́рія, рії, *ж. соб.* Инструменты, принадлежности мастерства. *У того стельмаха однії майстерії на два вози не збереш. Самих сокир п'ять чи більше либонь.* Канев. у. *Майстерія швецька, столярська, кравецька.*

Майсте́рни́й, а, е. Мастерской; искусный, способный къ мастерству. *Майстерна людина.* Г. Барв. 435. *Я майстерний до сього діла. Там у Рожеві народ усе майстерний.* Кіев. у.

Майсте́рно, *нар.* Мастерски.

Майсте́рня, ні, *ж.* Мастерская.

Майстеро́ва, вої, *ж.*=**I. Майстрова.** *Кроють кравці, кроють да вже й докравають, на молоду майстерову з ока поглядають.* Чуб. V. 1086.

Майсте́рство, ва, *с.* Мастерство. *Нова мурована церква, простого майстерства.* Стор. II. 152.

Майсте́рський, а, е. Принадлежащій мастеру.

Майстра́т, ту, *м.*=**Магистрат.**

Майстра́цький, а, е=**Магистратський.** *Всі майстрацькі бургомистри.* КС. 1882. V. 353.

Майстро́, ра́, *м.* Мастеръ. Ум. **Ма́йстрочко.** *Становили сіночки майстрочки.* Мил. 154.

I. Майстро́ва, вої, *ж.* Жена мастера, мастерового. *Майстер старий, хлопець малий, майстрова молода.* Чуб. V. 1085.

II. Майстрова́, во́ї, *ж.* Мастерская. *Оддаймо його у слюсарі в майстрову,—нехай лишень того хліба спитає.* Васильк. у.

Майстрови́й, а́, е́. Мастеровой. *Майстровий чоловік з його.* Канев. у.

Майстро́вич, ча, *м.* Сынъ мастера. Козел. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Майстро́вня, ні, *ж.*=**Майстерня**. *Пішов я шукати свого сина, як у москалі взяли. Прихожу у Київ. Кажуть, що він у майстровні. Прихожу,—мій майстро майструє воза.* Канев. у.

Ма́йстрочко, ка, *м.* Ум. отъ **майстро́**.

Майструва́ти, ру́ю, еш, *гл.* Мастерить, дѣлать. *Ішли майстрі на Сіянську гору деревні рубати, церкву майструвати.* Грин. II. 35. *Коло хлівця татусь майструє домовину.* Сим. 224.

Ма́йський, а, е. Майскій. *І майський ранок веселий, і чорні очі гарні мов гладять по душі.* Левиц.

Майтала́ти и **майтола́ти, ла́ю, еш**, *гл.* Болтать, мотать, болтаться, мотаться. *Ну* (дяк) *гоцака садити. Тільки борода та коса майтолає.* Мир. ХРВ. 258. См. **Майдалати**.

Майтала́тися, ла́юся, ешся, *гл.*=**Майталати**. *А те помело* (хвіст) *взаду тільки ковиль, ковиль!.. Майталається.* Сим. 211.

Мак, ку, *м.* 1) Макъ. Papaver somniferum L.ЗЮЗО. I. 130. *Сім рік маку не родило, про те голоду не було.* Посл. *Маки процвітають і білим, і сивим, і червоним квітом.* МВ. I. 102. *З маком медовий шулик.* Котл. Ен. *Пироги з маком. Дурниця—з маком паляниця.* Ном. № 5156. *Дівчина, маком заквітчана.* **Як мак процвіта́є.** Расцвѣтаетъ въ полной силѣ и красотѣ (о человѣкѣ). **Ма́ку наї́вся.** Одурѣлъ. Ном. № 12895. **Заси́пала як ма́ком дрібне́нько.** Заговорила скоро, быстро. Ном. № 12895. **На мак розби́ти, порубáти.** Разбить въ дребезги, изрубить въ мелкіе куски. **Ма́ком сі́сти.** Погибнуть. **Ма́ком ши́ти.** Шить мелкой строчкой. *Як шитиме маком, то їстиме борщ з маком.* Вас. 211. **О, як затру́сить зеле́ним ма́ком, так держи́сь бе́рега.** Поднимет кутерьму разсердившись,—тогда берегись! Ном. № 3359. 2)—**стоя́н.** Обыкновенный макъ. 3)—**видю́к,—самосі́й.** Порода маку, зерна котораго сами высыпаются изъ коробочка. Чуб. I. 81. 4)—**польови́й.** Раст. Papaver argemone L. ЗЮЗО. I. 130. 5)—**водяни́й.** Раст. а) Nuphar luteum Smith. ЗЮЗО. I. 129, б) Nymphaea alba L. ЗЮЗО. I. 129. 6)—**самосі́й.** См. 3. 7)—**сліпи́й.** Papaver orientale L. ЗЮЗО. I. 130. 8) Весенняя хороводная игра дѣвушекъ, женщинъ и дѣтей, описанная у Чуб. III. 47, Грин. III. 107, 108. Ум. **Мачо́к**.

Ма́ків, кова, ве. Маковый. *Сей світ, як маків цвіт.* Ном. № 8259. **Ма́кові у́ставки.** Вышитыя извѣстнымъ узоромъ. Kolb. I. 48.

Ма́ківка, ки, *ж.* 1) Маковка, головка мака. 2) Цвѣтокъ мака. *Катувала, мордувала, та не помагало: як маківка на городі Ганна росцвітала.* Шевч. 22. *Дівчина почервоніла як маківка.* Левиц. Пов. 107. 3) **М. водяна́=мак водяни́й.** Маркев. 166. 4) **Маківки́.** Родъ вышитаго узора на сорочкѣ. КС. 1893. V. 278. 5) Хороводная игра (см. **Мак 8**), а также красивая дѣвочка, которую въ этой игрѣ, подъ конецъ пѣсни, подбрасываютъ вверхъ, представляя тѣмъ отряхиваніе мака. Грин. III. 108. Ум. **Ма́ківочка.** *Її ж дочка, як маківочка.* Рудч. Ск. II. 49.

Маківни́к, ка́, *м.* Лепешка изъ меду и маку. Ум. **Маківничо́к.** *Тая бубличка їй дає, друга маківничка.* МВ. I. 48.

Ма́ківочка, ки, *ж.* Ум. отъ **ма́ківка**.

Маки́терка, ки, *ж.* Ум. отъ **маки́тра**.

Маки́тра, ри, *ж.* 1) Родъ большой глубокой глиняной посуды съ круглымъ дномъ и значительно большимъ дна широкимъ отверстіемъ, употребляющейся для помѣщенія муки, тѣста, масла и пр. и для растиранія соли, пшена и пр. У гуцуловъ **маки́тра** болѣе напоминаетъ глубокую мису. Шух. I. 264. 2) Котловина. 3) Переносно: голова у человѣка. *І злому Трої супостату макітру оддімлв од плеч.* Котл. Ен. V. 49. Ум. **Маки́терка.** *Носить дід макітерку, баба сковороду.* Грин. III. 314. Ув. **Маки́трище**.

Маки́тритися, рюся, ришся, *гл.* Въ выраженіяхъ: **голова маки́триться, світ маки́триться.** Голова кружится. Вас. 211.

Маки́трище, ща, *с.* Ув. отъ **маки́тра**.

Макове́ць, вця́, *м.* = **Маковинець? Мак?** *Ой на горі мак, на долині мак, на горі маковець.* Чуб. III. 48.

Ма́ковий, а, е Маковый; съ макомъ. *Збудуй мені світлоньку з макового цвітоньку.* Чуб. V. 121. *Маковий періжок.* Харьк. у.

Маково́к, ка́, *м.* = **Маківник**. Ум. **Маковичо́к**.

Маково́на, ни, *ж.* 1) Маковый стебель. *Збудуй мені* (хату) *з лободи,—до чужої не веди; збудуй мені з маковини--для твоєї бідної дівчини.* Чуб. V. 122. 2) Раст. Papaver Rholas. Вх. Лем. 433.

Маково́инець, нця, *м.*=**Маковина 2**. Вх. Лем. 433.

Маково́иння, ня, *с. соб.* Стебли мака. КС. 1893. VII. 80.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ма́ковиця, ці, *ж.* Вершина купола церкви, вершина горы. Гол.

Маковичо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **макови́к**.

Макови́ще, ща, *с.* Поле, гдѣ былъ посѣянъ макъ.

Макові́й, вія, *м.* 1) Названіе дня, въ который чтится память муч. Маккавеевъ—1 августа. ХС. І. 78. Маркев. 17. *Сумносумно. Оттак було по всій Україні против ночі Маковія.* Шевч. 150. 2)=**Макопійка**. Вх. Пч. ІІ. 10.

Маковійка, ки, *ж.* = **Маковій 1**. Желех.

Макогі́н, го́ну, *м.* 1) Деревянный пестъ для растиранія соли, маку, пшена и пр. *Лисий як макогін.* Ном. № 8661. **Макогі́н облиза́ти.** Получить отказъ въ сватовствѣ, то-же, что и **гарбуза́ вхопи́ти.** О. 1862. Русин. весілля. IV. 1. 2) Пестъ толчеи для зерна или сукна. Шух. І. 104, 113. 3) У **мосяжник**'овъ: а) при инкрустаціи: родъ деревянной колотушки для вбиванія въ дерево металлическихъ украшеній. Шух. І. 278; б) при выдѣлкѣ глиняныхъ формъ для отливки мѣдныхъ вещей: родъ колотушки, втискивающей модели въ глину для полученія формы. Шух. І. 281, 283.

Макольо́ндра, ри, *ж.* и **Макольо́ндрик, ка**, *м.*=**Макопійка**. Вх. Пч. ІІ. 10.

Маколя́ндра, ри, *ж.*=**Макольондра**. Вх. Пч. ІІ. 10.

Макопійка, ки, *ж.* Птица конопляика, Fringilla cannabina. Желех. Вх. Пч. ІІ. 10.

Макорженик, ка, *м.* Коржъ съ макомъ.

Ма́кортеть, ти, *ж.*=**Макотерть**. *Поставила йому макортеть з варениками.* Кв. І. 240.

Ма́корти, тів, *мн.* Котловина. Лохв. у.

Ма́кортик, ку, *м.*=**Макітра**. Шух. І. 106.

Ма́котерть, ти, *ж.* 1)=**Макітра**. Вас. 182. 2) Котловина. Мнж. 185.

Макоти́ря, рі, *ж.* Низко остриженная голова. *Полетів татарський баша з коня сторчака бритою макотирею.* Мир. ХРВ. 128.

Макотру́с, са, *м.* Время собиранія маку.

Макоцві́тний, а, е. Глупый; идіотичный. *Макоцвітний чоловік.* Лебед. у.

Ма́кса, си, *ж.* Рыбная печень.

Маку́луватий, а, е. Неповоротливый, увалень. Мнж. 185.

Маку́х, ха, *м.*=**Макуха**. Шух. І. 164.

Маку́ха, хи, *ж.* 1) Сбоина, жмыхи, выжимки изъ сѣмянъ конопли послѣ добыванія масла. 2) Увалень, неповоротливый человѣкъ, безхарактерный человѣкъ, вялый. *Що ти за чоловік? Ти макуха! сього не обстоїш!* Мир. Пов. І. 123. *А царь був мабуть не макуха, розлютувався він і зліст його взяла.* Греб. 379.

Маку́ховатий, а, е. 1) О камнѣ: ноздреватый, пористый. Лубен. у. 2) О камышѣ: съ большими метелками? *Ой густий очерет, да й макуховатий.* Чуб. V. 176.

Маку́шенка, ки, *ж.* Кушанье, сваренное изъ конопляныхъ сбоинъ. Вх. Зн. 34.

Мала́й, лая́, *м.* 1) Хлѣбъ изъ кукурузы, гороху или проса. Kolb. І. 51. *Малаю, малаю, я тебе за хліб не маю.* Ном. № 14115. Иногда—вообще плохо выпеченный хлѣбъ, вязкій. 2) Раст. Просо, Panicum miliaceum. ЗЮЗО. І. 130.

Маламу́рити, рю, риш, *гл.* Жрать, трескать. *Як був хлопцем, так цілісінький день сидить та маламурить.* Екат. у. Слов. Д. Эварн.

Мала́та, ти, *ж.*=**Кулеша**. Вх. Уг. 251.

Малаха́єчка, ки, *ж.* Ум. отъ **малаха́йка**.

Малаха́й, ха́ю, *м.* 1) Плеть. *Чи татар бесурменів малахаями як череду у полон заганяєте.* Мет. 444. 2) Шапка съ наушниками. ЗОЮР. ІІ. 287.

Малаха́йка, ки, *ж.*=**Малахай 1**. Ум. **Малаха́єчка**. *Малахаєчка, що сама січе, сама і крає.* Мнж. 22. *Малахаєчка-дротяночка.* КС. 1882. V. 362.

Мале́зний, а, е. Малый, пустячный, ничтожный. Желех.

Мале́нечкий, а, е. Ум. отъ **мали́й**.

Мале́ньство, ва, *с.* 1) Малолѣтство. **З мале́ньства.** Съ малолѣтства. *З маленьства він слабів.* НВолын. у. 2) Малютка, крошка.

Мале́сечкий, а, е. Ум. отъ **мали́й**.

Мале́ча, чі, *ж. соб.* Малыя дѣти. Конотоп. у.

Малигува́тий, а, е. Съ вогнутою спиной (о животныхъ). *Як здохне, борони Боже, малигувата скотина в дворі: чи овечка, чи свиня, чи корова, до вже не буде добра. Малигуватий кінь.*

Мали́зна, ни, *ж.* Малость.

Мали́й, а́, е́. 1) Малый, маленькій, небольшой. *З малої искри великий огонь буває.* Ном. *Мала дитина. Мала вербочка. Малі чоботи на мене. На їх сем'ю се мала хата. Хоч він малий серед панів чоловік, та великий розум має. Ой гукну я на малого: сідлай коня вороного!* Мет. 73. **Час мали́й.** Короткое время. *Літа ж мої, літа,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

та ви молодії, де ж я вас поділа за часи малії. Г. Барв. 411. 2) У гуцуловъ употребляется для названія различныхъ животныхъ: **малúм** называютъ волка, **малóю**— овцу; призываютъ теленка: **малé! малé!** Шух. I. 22, 211. Kolb. I. 65. Сравн. ст. **Мéнший. По-мáлу.** См. **Помалу.** Ум. **Малéнечкий, малéнький, малéсенький, малéсечкий, манéнький, манéсенький, манюнíй, манюсенький, манюсюсенький, манюсюнечкий.** *Ой ти, галочко чорная, маленькая! Скажи, галочко, де моя миленькая?* Мет. 48. *Ще нема двох маленьких коробочок: одна маленька, а друга малесенька.* Левиц. *Там хатина малесенька, там дівчина гарнесенька.* Федьк. I. 7. *Голівка в його була така малесечка, як зернятко.* МВ. II. 163. *Вилися між деревами якісь сіресенькі пташечки малесечкі.* МВ. (О. 1862. I. 72). *Жінка маненька, коротесенька.* МВ. II. 132. *Горобчичок манісенький, на ніженьку кривісенький.* Нп. *Ти ж моя манюсюнечка!* Г. Барв. 100.

Малúк, кá, *м.*=**Гамалик.**

Маликувáтий, а, е=**Малигуватий. Маликувáтий вíл.** Волъ съ ямкой между ребрами.

Малúна, ни, *ж.* 1) Малина, Rubus idaeus. *Під горою малина.* Чуб. *Личко як малина.* Чуб. 2) Красный флагъ на воротахъ свадебнаго двора, выставляемый въ Черниг. г., какъ удостовѣреніе цѣломудрія новобрачной. То-же, что и **корогвá** въ свадебномъ обрядѣ. МУЕ. III. 158. Ум. **Малúнка, малúнонька, малúночка.** Чуб. V. 805. 1047.

Малинíвка, ки, *ж.* Наливка малиновая.

Малúнка, ки, *ж.* Ум. отъ **малúна.**

Малúнник, ка, *м.* Малиновый медъ, квасъ.

Малúновий, а, е. Малиновый.

Малúнонька и **малúночка, ки**, *ж.* Ум. отъ **малúна.**

Малиняк, кý, *м.*=**Малинівка.**

Малúти, лю́, лúш, *гл.* Умалять, уменьшать.

Малúтися, лю́ся, лишся, *гл.* 1) Умаляться, становиться меньше. 2) Поступать по дѣтски. *І так звані старші між дітворою хочай би й не повинні вже малитися, бо вуса мали... про те не відріжнялись від дітей... і ласощів забагали і все.* Св. Л. 136.

Малúшко, ка, *м.* Малютка. Левч. 68.

Малíсінький, а, е. Чрезвычайно маленькій, крошечный.

Мáлість, лости, *ж.* Дѣтство, дѣтскій возрастъ. *Оддав старий свое... серце малій дитині. Старість побраталась з малістю.* Мир. ХРВ. 90.

Малíти, лíю, еш, *гл.* Умаляться, уменьшаться. *Той мусить рости, я ж маліти.* Єв. I. III. 30.

Мáліч, чі, *ж.* Мелочь, все маленькое, мелкое. Вх. Зн. 34.

Мáло, *нар.* Мало, немного. *Розуму багато, а грошей мало.* Ном. № 1553. *А діти на тое і мало не дбають.* КС. 1883. II. 469. **Мáло не, мало-мало не, мáло що не.** Чуть не, чуть-чуть не, едва не. *За ним ідуть мало-мало не три тисячі.* Макс. *Мені мало рук не вломили, а ти мовчиш.* МВ. (О. 1862. III. 70). *Боже мій! мало коромисла не впустила і слова не промовлю — зраділа.* МВ. I. 19. **За мáло.** Слишкомъ мало. **Ні мáло не.** Нисколько. *Ой ви ж мені в злій годині ні мало не важкі.* Мет. Сравн. ст. **Мéнше.** *Менше вкусиш, борше минеш.* Ном. № 5588.

Маловáжити, жу, жиш (собí щось, когóсь), *гл.* Не придавать значенія, не цѣнить. Желех.

Маловáжний, а, е. Не имѣющій значенія, незначительный. Желех.

Маловáжність, ности, *ж.* Незначительность. Желех.

Маловíр, ра, *м.* Маловѣръ. *Коли Бог траву так зодягає, то як більше вас, маловіри.* Єв. Л. XII. 28.

Маловíрний, а, е. Маловѣрный. *Бог зодягатиме вас, маловірні.* Єв. Мт. VI. 30.

Малодосвíдній, я, е. Малоопытный. *Діти малодосвідні.* К. ЦН. 192.

Малоземéлля, ля, *с.* Малоземелье.

Малоземéльний, а, е. Малоземельный.

Малолíт, та, *м.*=**Малоліток.** *В мене діти-малоліти не здужають в степ летіти.* Чуб. V. 827.

Малолíтка, ки, *об.* Несовершеннолѣтній. *На що на горе вродила, малоліткою женила.* Чуб. V. 668.

Малолíтній, я, е=**Малоліток.** *Ще малолітній, тільки ще сімнадцять літ.* Г. Барв. 402. Ум. **Малолíтненький.** Грин. III. 339.

Малолíток, тка, *м.* Малолѣтній, несовершеннолѣтній. *А у вдови дочка росла і син малоліток.* Шевч. 586.

Малолíчний, а, е. Малочисленный. (Татари) *що-весни по свіжій паші пускали свої загони скрізь по наших осадах, ха-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

паючи людей необачних, або малолічних. К. Грам. 35.

Малолю́ддя, дя, *с.* Малолюдіе.

Малолю́дний, а, е. Малолюдный. К. Гр. Кв.

Малолю́дно, *нар.* Малолюдно. *Тепер у полі малолюдно.* Волч. у.

Маломо́вний, а, е. Неразговорчивый, молчаливый. Желех.

Маломо́вність, ности, *ж.* Неразговорчивость, молчаливость. Желех.

Маломо́цний, а, е. Малосильный.

Малоро́слий, а, е. Малорослый.

Малоси́лий, а, е. Малосильный. *І про тебе, старче малосилий, ніхто й слова не промовить.* Шевч. 668.

Малоси́лля, ля, *с.* Малосиліе.

Малоси́льний, а, е = Малосилий. *Оженив мене малолітнього, малолітнього, малосильного.* Грин. III. 339.

Мальо́ваний, а, е. 1) Расписанный, раскрашенный. *В нього хата з сосни, з ялини, вся мальована.* Чуб. III. 416. *Купи ж мені, мати, мальовані п'яльця.* Мет. 2) Цвѣтной, изукрашенный. *Прилетіла пташка—мальовані крильця.* Мет. 103. *Ой із города із Трапезонта виступала галера трьома цвітами процвітана, мальована: ой первим цвітом процвітана—златосиніми киндяками побивана; а другим цвітом процвітана—гарматами арештована; третім цвітом процвітана—турецькою білою габою покровена.* Лукаш. 15. 3) Красивый (о человѣкѣ); выхоленный, красивый. *Іде було собі як мальована: очі у землю спущені, і не дивиться.* МВ. *Та й поберемося, моя крале мальована.* Шевч. 621. *Не пускайте до нас ваших мальованих паничів, що вміють дівочим розумом і серцем, як пахущою квіточкою, що-дня міняючи, забавлятися.* К. (О. 1861. I. 313). *Мальованим конем не далеко в'їдеш.* Ном. № 5248.

Мальо́вка, ки, *ж.* Раскрашиваніе, разрисовываніе. Вас. 183, 184.

Мальовни́й и **мальовни́чий, а, е.** Живописный. *Леонид глянув з човна на ту мальовничу группу і осміхнувся.* Левиц. *Прозою мальовничою нам їх* (думки) *переказано.* К. (О. 1861. II. 231).

Ма́льство, ва, *с.* Малолѣтство, дѣтство. *Терпіла з мальства всяке зло.* Мкр. Г. 18.

Малюва́ння, ня, *с.* 1) Писаніе красками, рисованіе. 2) Живопись. *Дивне малювання ожило на полотні.* Левиц. 3) Картина. *Послав гонця до богомаза, щоб малювання накупив.* Котл. Ен. IV. 24. *Гарним малюванням стіни обвішані.* К. Д. Сер. 31. *Ой ти, дівчино, моє малювання!* Нп. 4) Окраска. 5) Изображеніе, описаніе (словесное). (Квітка) *почувавсь на силах, що здолає дойти ширшої правди в малюванні.* К. Гр. Кв. XIX.

Малюва́ти, лю́ю, єш, *гл.* 1) Писать (красками), живописать; рисовать. *Не такий страшний чорт, як його малюють.* Ном. № 4233. 2) Красить, малевать, расписывать. *Ой там на горі, малювали малярі, малювали, рисували чорні брови мої.* Чуб. V. 15. 3) Изображать. *Ользі здавалося, що той вечір буде якийсь не простий, буде такий веселий, яким його малювала її молода фантазія.* Левиц. Пов. 141. 4) Оставлять знаки отъ удировъ. *Нагай малює вдовж жидівську спину.* Шевч. 136.

Малюва́тися, лю́юся, ешся, *гл.* 1) Изображаться. *На килимі дуже ясно малювався здоровий лев з густою гривою.* Левиц. 2) Румяниться. *Червоніла як калина, хоть не малювалась.* Мкр. Н. 4.

Малю́к, ка́, *м.* Мальчикъ, маленькій. *Може тепер і не так: я ще малюком туди заглядав.* Св. Л. 24.

Малю́нок, нка, *м.* Картина; рисунокъ. *Я обіцяла школярці передати при нагоді книжку з малюнками.* Г. Барв. 42. Употребляется также для обозначенія картины природы или словеснаго изображенія. *Мій повоз швидче покотився, малюнок зближувавсь до нас.* Щог. Сл. 103.

Малю́сенький, а, е=Малесенький. Крошечный. Левч. 62.

Малю́та, ти, *м.* Малышъ. Стор. П. 112.

Малю́хний, а, е. Крошечный, очень маленькій. Левч. 62.

Малю́цький и **малю́чкий, а, е=Малюхний.** Уг. Лем. 433.

Маля́, ля́ти, *с.* Малютка, малышъ. *Нашому маляті лиш слинку ковтати.* Ном. № 1038. Ум. **Маля́тко.**

Маля́р, ра́, *м.* Живописецъ, художникъ. *Коли б же мені тиї малярі,—вималювала б милого собі.* Мет. 52 *Там маляр продає образи.* Левиц. Ум. **Маля́рик.** *То я б собі була малярика мала, я б своє личенько тоді змальовала.* Чуб. V. 100.

Маляре́нко, ка, *м.* Сынъ живописца, маляра.

Маля́рик, ка, *м.* Ум. отъ **маля́р.**

Маляри́ха, хи, *ж.=***Малярка** 2.

Маляри́вна, ни, *ж.* Дочь живописца, маляра.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Маля́рка, ки, *ж.* 1) Женщина-живописецъ. 2) Жена живописца, маляра.

Маля́рня, ні *ж.* Мастерская живописца.

Маля́рство, ва, *с.* Живопись. *Він велику силу у малярстві знає.* Кв.

Маля́рський, а, е. 1) Принадлежащій живописцу. 2) Малярный, малярскій.

Малярува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Заниматься живописью, малярствомъ.

Малярчу́к, ка́, *м.* Ученикъ живописца, маляра.

Маля́са, си, *ж.* Свекловичная патока.

Маляско́вий, а, е. Изъ свекловичной патоки. *Маляскова горілка.*

Маля́тко, ка, *с.* Ум. отъ **маля́**.

Ма́ма, ми, *ж.* Мама. *З бідою, як з рідною мамою.* Ном. № 2226. Ум. **Ма́мка, ма́монька, ма́мочка, маму́нечка, маму́ня, маму́сенька, маму́сечка, маму́ся**. *Ой, мамочко, ой, мамочко! ви не бийте мене, ви не лайте мене,—коли я вам докучила, то оддайте мене.* Грин. III. 192. *Ой таточку наш, таточку, де ти подів мамочку?* Грин. III. 366. *Як дочка стелила, легенько здихнула: „щоб моя мамуня здорова заснула!“.* Грин. III. 691. *Мамунечко, я коло вас.* Мир. Пов. I. 171. *Мамуню ж мої рідненькі, мамусенько! Дайте ж мені раду!* Грин. III. 375.

Мама́й, мамая́, *м.* Каменная статуя въ степи. См. **Баба.** КС. 1882. V. 348.

Мамали́ґа, ґи, *ж.* Родъ кушанья изъ кукурузной муки. Чуб. VII. 442.

Ма́мин, на, не. Маминъ. *Я маминих* (чобіт) *не взував, бо без підків і пришов.* Чуб. V. 1126.

Мамі́й, мія́, *м.* Матушкинъ сынокъ. *Нам таких мамі́їв не треба.* К. *А мовчи, мамію! доки ти ревтимеш?* Черк. у.

Ма́мка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ма́ма**. *Люблю, мамко, Івана. Та нема тих городянок, що продають рідних мамок.* Мил. 192. 2) Мамка, кормилица.

Ма́мкати, каю, еш, *гл.* Часто говорить: „**ма́ма!**“ звать мать.

Мамкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Быть кормилицей. Желех.

Ма́монька и **ма́мочка, ки**, *ж.* Ум. отъ **ма́ма**.

Ма́мрати, раю, еш, *гл.* 1) Шарить, разыскивать ощупью. *Він мамра, мамра,—так не найде, бо сліпий.* Новомоск. у. 2) Говорить непонятное. **Ма́мре в гаря́чці.** Бредитъ. Вх. Лем. 433.

Ма́мсик, ка, *м.*=**Мамій**.

Маму́ла, ли, *об.* Неповоротливый человѣкъ, увалень. Мнж. 185.

Маму́лити, лю, лиш, *гл.* Пачкать, гадить.

Маму́н, на, *м.* Злой духъ, уводящій женщинъ, морочащій людей и пр. Шух. I. 43.

Маму́на, ни, *ж.* Закрытая, замаскированная фигура. Вх. Лем. 433.

Маму́нечка, ки, *ж.* Ум. отъ **ма́ма**.

Маму́нка, ки, *ж.* Кукла. Вх. Лем. 434.

Маму́ня, ні, *ж.* Ум. отъ **ма́ма**.

Маму́сенька и **маму́сечка, ки**, *ж.* Ум. отъ **ма́ма**.

Маму́ся, сі, *ж.* Ум. отъ **ма́ма**.

Ма́мця, ці, *ж.*=**Мамуня**. *Запорожець, мамцю, запорожець водив босу на морозець.* Мет. 238. *Сядай, мамцю, коло мене!* Грин. III. 680.

Ма́мчин, на, не, 1) Маминъ. 2) Мамкинъ.

Ма́мчити, чу, чиш, *гл.*=**Мамкувати**.

Ма́мчич, ча, *м.* Сынъ мамки.

Мана́, ни́, *ж.* Призракъ, обольщеніе, иллюзія. *Се не мана—перед очами твоїми матінка твоя.* Греб. 342. **Ману́ пуска́ти, напуска́ти.** Морочить, дурачить, отводить глаза. *Еней пустив на нас ману.* Котл. Ен. I. 16. *Пускають між народ ману.* Греб. 328. *Хвалиться: хазяйка добра людина, а про те—Бог його знає! Може таку ману пуска.* Мир. Пов. II. 89.

Манастири́ще, ща, *с.* 1) Мѣсто, гдѣ былъ монастырь. 2) Мѣсто, принадлежащее или принадлежавшее монастырю.

Манасти́рський, а, е. Монастырскій.

Манасти́рь, ря́, *м.* Монастырь. *Посадили на покуту в манастырь.* Левиц. **Підвести́ під манасти́рь.** Одурачить. *Обдурив геть нас старий; так підвів під манастирь.*

Мана́тка, ки, *ж.* Платокъ. *Втерла чорні очі писанов манатков.* Федьк. I. 100. **Мана́тки, ків.** а) Пожитки. *Микола вдосвіта забрав свої манатки і пристав до другої ватаги.* Левиц. б) Одежда плохая. *Жиди посхоплювались, да піднявши манатки, так і майнули.* Рудч. Ск. II. 194.

Мана́ття, тя, *с. соб.* Лохмотье, тряпки.

Манахве́йка, ки, *ж.* Родъ игры въ карты. КС. 1887. VI. 471.

Мандебу́рка, ки, *ж.* Порода картофеля, распространившаяся преимущественно изъ г. Магдебурга. Вх. Зн. 34.

Мандебуряни́к, ка, *м.* Хлѣбъ изъ муки и картофеля, называемаго мандебурка. Вх. Зн. 34. Желех.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ма́ндель, длю, *м.* Мѣра при складываніи сноповъ, горстей конопли и пр. въ 15 (Желех.) или 50 штукъ. (Гол. Од. 35).

Манджак, ка, *м.* Насѣк. тараканъ. Blatta orientalis. Вх. Пч. I. 5.

Манджа́ти, жа́ю, еш, *гл.* Поспѣшно идти. *Я п'ять грошей розміняю, десять пожичаю, на Вкраїні дівчинонька, до неї манджаю.* Чуб. V. 1125.

Ма́ндра, ри, *ж.* Раст. ? КС. 1893. VII. 79.

Ма́ндри, рів, *мн.* Бродяжничество. *В домівці вже нудяться, за господарство не беруться: мандри пахнуть.* Г. Барв. 438. *Ще мало у мандрах пропало, мов їх земля проглинула!* Мир. ХРВ. 51. *Пішов у мандри.*

Мандри́ка, ки, *ж.* Лепешка изъ сыру, муки и яицъ, родъ сырника, приготовляемаго на разговѣнье послѣ петровокъ,—29 іюня. *Зозуля мандрикою вдавилась.* Ном. № 471. Ум. **Мандри́чка.**

Мандрівéць, вця́, *м.* Странникъ; путешественникъ.

Мандрі́вка, ки, *ж.* Странствіе; путешествіе. *Заберу дітей я та піду в мандрівку.* Мет. 243. Ум. **Мандрі́вочка.** *Як узяв милий милу да за білу ручку да повів її да в мандрівочку.* Грин. III. 263. *А нашому Василечку мандрівочка пахне.* Мет. 300.

Мандрі́вний, а, е. Странствующій; захожій.

Мандрі́вочка, ки, *ж.* Ум. отъ **мандрі́вка.**

Мандрі́вський, а, е = Мандрівний. *Примандрує* (встаровину піп) *не знать вітки,—от було й кажуть: мандрівський піп служив.* О. 1861. XI. 8.

Мандрува́ння, ня, *с.* Странствіе.

Мандрува́ти, ру́ю, еш, *гл.* 1) Странствовать, путешествовать, ѣздить. *Де то моя Катерина з Івасем мандрує?* Шевч. 79. *Я гадаю мандрувати.* 2) Отправляться, ѣхать, уходить. *Ой не плачте ви, карії очі, од роду мандруючи.* Чуб. V. 888. *Сватай мене, Марку, чи не оддасть мати. Як не оддасть мати, будем мандрувати.* Мет. 99.

Мандрьóха, хи, *ж.* Бродяга, потаскуха. *Квартал єсть цілий волоцюг, моргух, мандрьох, ярижниць, п'яниць.* Котл. Ен.

Мани́ти, ню́, ниш, *гл.* 1) Манить, заманивать, завлекать. *Манить, як кота мишею.* Ном. № 3100. *Молода дівчина неначе манила до себе молодого хлопця з другого човна.* Левиц. 2) Обманывать. *Привела сина додому та й не довго втішалась. Попереду манила, хто питав, неначе б то вона одпросила свого сина.* Левиц. I. 64. *А не маните ж? Справді зробите?* Константиногр. у. *Манять брехнями народи.* К. ЦН. 286.

Манівéць, вця́, *м.* Путь не по проложенной дорогѣ, а минуя ее. *Хоч би спустився я і в смертную долину, з тобою, Боже мій, і там я не загину: і звідти манівець твій жезл мені покаже, і палиця твоя дорогу правди вкаже.* К. Псалт. 54. *Мов божевільний дременув із поля додому. Не гледів і дороги, манівцем так і стрибає.* Г. Барв. 198. *Що ти пійдеш да доріжкою, а я піду манівцем.* Чуб. V. 286. *Бери, сестро, срібло-злото та йди манівцями, щоб ми тебе не догнали, щоб ми тебе не вбили.* Чуб. V. 912.

Маніжити, жу, жиш, *гл.* Бить. *Я б її до стовпа на цілий місяць, як ту собаку, прив'язала... що-дня сирицею маніжила.* Мир. Пов. II. 95. *Маніжив-маніжив* (вовкулаку) *стілко йому схотілось, та тоді вже тілко пустив.* Мнж. 139.

Маніжитися, жуся, жишся, *гл.* Жеманиться; нѣжничать.

Мані́р, ру, *м.* Манеръ, образецъ. *У нас юпки не на такий манір шиють.* Кіев. у.

Маніра, ри, *ж.* Манера? *Не турбуйся, бо то думок пакосна маніра.* Мкр. Н. 12.

Маніритися, рюся, ришся, *гл.* Жеманиться.

Манірний, а, е. Манерный. *Наші вельможні пани такі манірні.* К.

Манісінький, а, е = Малісінький. Мил. 216.

Манія́, нії́, *ж.* 1)=**Мана.** *Причепився, як тая манія.* Чуб. I. 196. 2) Кошениль, сурикъ. *Щоки терли манією, а блейвасом і ніс, і лоб.* Котл. Ен. III. 49.

Манли́вий, а, е. Соблазнительный, обманчивый.

Ма́нна, ни, *ж.* 1) Манна. Чуб. I. 74. *І манна на народ посипалася грядом.* К. Псал. 178. 2) Раст. Gliceria fluitans. ЗЮЗО. I. 124. 3) Молоко? *Як би вівці на сукровищі попасли, зараз би їм уняло манну—вони утратили би молоко.* Шух. I. 210.

Ма́нок, нку, *м.* Достояніе, имущество.

Маноці́вник, ка, *м.* Волшебникъ, колдунъ. *Запорожці маноцівники були, такії лицарі були—страшне діло! Оце розстелють бурку по воді, та сядуть по вуглах*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чотирі чоловіка, та й пливуть. КС. 1882. XII. 591. Ум. **Маноці́вничок.** Ів. 592.

Ма́нта, ти, *ж.* Родъ суконнаго плаща, **сви́ти,** сшитой мѣшкомъ. Чуб. VII. 420. Шух. I. 138. *Ой сижу я, сижу, на палаш приперся, манта мі широка, полами утерся.* Федьк. I. 42.

Манта́чити, чу, чиш, *гл.* 1) Точить косу **манта́чкою.** Мнж. 185. *Косу мантачити.* Черниг. у. 2) Тратить, мотать.

Манта́чка, ки, *ж.* Родъ узкой лопаточки, намазанной смолою съ пескомъ и служащей для острепія косы. Мнж. 185.

Мантиля́ти, ля́ю, еш, *гл.* Болтать, махать. *А він іде та свиткою мантиляє.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Манти́ти, чу, тиш, *гл.* Выманивать, выклянчивать, выпрашивать.

Манту́ли, ту́л, *ж. мн.* 1) Подачки, собранныя колядниками или нищими. Лебед. у. 2) Родъ пирога изъ кукурузной муки съ сыромъ. Вх. Зн. 35.

Манту́лити, лю, лиш, *гл.* Выманивать подачки.

Манту́лки, ків, *м. мн.* Лакомства, сласти, также баранки, булки, привозимые съ ярмарки и пр. О. 1862. IX. 127. *Була оце на ярмарку та купила дітям мантулків.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн. Иногда употребляется въ значеніи: разнообразный, неоднородный товаръ, преимущественно мелкій. *Показує на суздальців, що зайняли* (на ярмарку) *ряд з образами, ложками, поясами і иншими мантулками.* О. 1862. IX. 63. *Крамарь з усякими мантулками, склада усе, що лучиться купити по вигоді: вощину, старі чоботи, віск, муку, пір'я, щетину, полотна.* О. 1862. IX. 69.

Мантя́р, ра, *м.* Обманщикъ, мошенникъ. Вх, Зн. 35.

Ману́рія, рії, *ж.* Пожитки? *Ну, оце вже всю манурію свою поскладала, то можна й їхати.* Хорольск. у. Слов. Д. Эварн.

Ману́ти, ну́, ниш, *гл.* Манить, приманивать. Зміев. у.

Ману́тися, не́ться, *гл. безл.* Тянуть (къ чему), хотѣть, хотѣться. *Каже: „як мати схочуть". —Хиба самій не манеться?* МВ. II. 101.

Ману́шечка и **ману́шка, ки,** *ж.* Малютка. *Та воно манушечка,—не бий його.* Волч. у.

Ма́нька, ки, *ж.* Лѣвая рука, шуйца.

Манько́, ка́, *м.*=**Манькут.**

Манькут, та, *м.* Лѣвша.

Маню́ній, маню́нький, маню́сє(і)нький, манюсю́ненький и **манюсю́нечкий, а, е.** Ум. отъ **мали́й.** Очень маленькій, крошечный.

Маня́к, ка́ *м.* и **маня́ка, ки,** *ж.* 1) Чучело. *А ще б'ють тетеруків на маняки.* 2) Вѣха. *Багацько снігу, але дарма! Маняки є шляхом, то потраплю.* Канев. у. 3) Призракъ, привидѣніе. *Боюсь сіх відьом да маняк.* ЗОЮР. II. 42. 4) Статуя? *Баня* (церковна) *виведена зкругла - гранчаста,— одна гранка більша, а друга менша, і на кожній більшій гранці вікно, а на меншій— замісць вікна, маняк з чорного мармуру.* Св. Л. 25.

Маня́чити, чу, чиш, *гл.*=**Маячити.** *Далеко над Россю манячив якийсь магазин з червоної цегли.* Левиц. *Образ за образом манячать, минаються, десь зникають.* Левиц.

Ма́па, пи, *ж.* Географическая карта. Гал.

Мара́, ри́, *ж.* 1) Призракъ, привидѣніе. *Вони ж, бачивши його, що ходить по морю, думали, що се мара.* Єв. Мр. VI. 49. *Василина з'явилась і счезла, як мара.* Левиц. *Що ж се таке? Се не мара, моя се мати і сестра.* Шевч. 340. 2) Злой духъ, разновидность чорта, обморочивающій людей, затемняющій имъ разсудокъ, чтобы завести ихъ въ опасное мѣсто. Чуб. I. 196. *Туди мене мара несе, де граютъ музики.* Гол. IV. 460. *Убрався в сажу, як мара.* **А мара́ його́ зна́є, де він ся поді́в!** А чортъ его знаетъ, куда онъ дѣвался! Каменец. у. 3) Сонъ, сновидѣніе, греза. *Сон — мара, Бог—віра.* Ном. № 11345. Чаще во мн. ч.: **ма́ри.** *Ой місяцю-місяченьку! не світи нікому, тільки мойму миленькому, як іде додому. Світи йому вдень і вночі і розганяй мари.* ЗОЮР. II. 240. У Левицкаго употребл. въ значеніи: мечты. *Не зросла вона в роскоші. Мари об таких хатах раскішних здались їй пустими.*

Мара́нча, чи, *ж.* Множество. *Маранча гусениц на капусті.* Вх. Лем. 434.

Мараст, ту, *м.*=**Мерест 1.** Вх. Уг. 251.

Марва́вкати, каю, еш, *гл.*=**Мнявкати.**

Ма́рга, ги, *ж.*=**Маржина.** Вх. Зн. 35.

Ма́рево, ва, *с.* 1) Сухой туманъ, волнующіяся испаренія. *Сонце піднялось височенько, роса висохла; над ставками, над садками затремтіло ясне марево.* Левиц. I. 9. 2) Миражъ, обманчивое видѣніе. *Ма-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рево, паноче, увесь світ мороче. Ном. № 3059. *Марево мріється, неначе діється.* Ном. № 13431.

Маре́на, ни, *ж.* 1) Чучело, которое дѣлаютъ въ праздникъ Ивана Купала. Чуб. III. 193. 2) Раст. Rubia tinctorum. ЗЮЗО. I. 134. Ум. **Маре́нка. Маре́нка паху́ча.** Раст. Asperula odorata. ЗЮЗО. I. 113.

Ма́рець, рця, *м.* Мартъ (мѣсяцъ). *В марці ще змерзне старець.* Ном. стр. 282, № 413.

Маржи́на, ни, *ж.* Скотина. Вх. Зн. 35. *Тітка... завела його* (пастушка) *до багача, чи не взяв би до маржини.* Федьк. Ум. **Маржи́нка.**

Ма́ри, мар, *мн.* 1) Носилки (для умершихъ). *Несли труну на марах бояре.* Кв. I. 114. **Щоб тебе́ на ма́рах ви́несло!** Желаю тебѣ смерти. (Проклятіе). Ном. № 3791. 2) См. **Мара 3.**

Мари́на, ни, *ж.* 1) Раст.: а) Pyrethrum corymbosum. ЗЮЗО. I. 133. б) Anthiems nobilis. ЗЮЗО. I. 111. 2) Рыба Barbus fluviatilis. Браун. 25. Шух. I. 24.

Ма́рити, рю, рить, *гл.* Грезить, мечтать. *Поетична душа марила.* Левиц. Пов. 11.

Ма́ритися, ритьсяґ *гл. безл.* Грезиться, представляться, сниться.

Маришка, ки, *ж.* Раст. Origanum vulgare=**материнка.** Лв. 100.

Ма́рище, ща, *с.*=**Мара.**

Марім'ята, ти, *ж.* Раст. Tanacetum balsamita. Вх. Лем. 434.

Маркі́тний, а, е. 1) Скучный, невеселый, недовольный, огорченный. 2) Жуткій.

Маркі́тно, *нар.* 1) Скучно, невесело. 2) Жутко.

Марко́та, ти, *ж.* Тревога, безпокойство; дурное расположеніе духа.

Мармази́нка, ки, *ж.* Шапка изъ синяго или краснаго сукна, съ загнутою мѣховою опушкою. Гол. Од. 70.

Мармиза, зи, *ж.* Презрительно о лицѣ: морда, рожа. *Однас уже товсту мармизу!*

Ма́рмор и **ма́рмур, ру,** *м.* Мраморъ. *З мармору вироблена постать.* Мир. ХРВ. 388. *Якого там срібла, злота, квіток, мармору!* Левиц. I. 223. *Широкий ганок з білого мармуру.* Федьк.

Марморо́вий и **мармуро́вий.** Мраморный. *Ой у полю край дороги стоїть камінь мармуровий.* Ушиц. у. *Цілий день сном мертвим міцним спиш ти в гробі мармуровім.* К.

Мармо́с, са, *м.*=**Мармиза**=**Мармуза.** Ув. **Мармося́ка.** Херс. Екатер. Слов. Д. Эварн.

Мармота́ти, чу́, чеш, *гл.* Бормотать.

Мармуза, зи, *об.* 1)=**Мармиза.** 2) Неотеса, грубый человѣкъ? *На вироді гарбузи,—нема мого мармузи* (о парнѣ). Мет. 101.

Ма́рмур, ру, *м.* 1) См. **Мармор.** 2)= Птица **Кропи́вник.** Вх. Пч. II. 7.

Мармурник, ка, *м.* Раст. Sathyrus silvestris. Лв. 99.

Мармуро́вий. См. **Марморовий.**

Мармуро́к, рку, *м.* Родъ глины. Шух. I. 95.

Ма́рне, *нар.*=**Марно.** *Ой плачу я, плачу, свої літа марне трачу.* Мет. Ум. **Марне́нько.** *Ой і як нам* (літам) *не марненько йти: нікому нас шанувати.* О. 1862. VI. 30.

Ма́рний, а, е. 1) Пустой; тщетный, напрасный. *У мене син марного слова не скаже.* НВолын. у. *Розгнівався мій миленький та за марне діло.* Чуб. *Та я прокляв його осему марну.* К. Іов. 11. 2) Худой, болѣзненный на видъ. *Сестро ж моя, сестро, сестро дорогая! Ой чого ж ти, сестро, на личку марная?* Грин. III. 401.

Ма́рник, ка, *м.* Бѣсъ. Вх. Лем. 434.

Марни́ця, ці, *ж.* Пустякъ, ничтожная вещь. Желех.

Ма́рність, ности, *ж.* 1) Суета, тщета, суетность. 2) Ничтожность, пустота.

Марні́ти, нію, єш, *гл.* Чахнуть, худѣть, вянуть. *Марніє та й марніє Парася моя.* МВ. II. 25. *А щоб личко не марніло з чорними бровами,—до схід сонця в темнім лісі умийся сльозами.* Шевч. 81.

Ма́рно, *нар.* Попусту, напрасно, безъ пользы; тщетно. *Літа мої молодії марно пропадають.* Шевч. 43. *Як марно нажив, так марно й піде.* Ном. № 7213. *Марно перегоріло і перетліло моє життя.* Левиц. Ум. **Марне́нько.** *Як батька покинеш, марненько загинеш.* Лукаш. 10.

Марновірство, ва, *с.* Суевѣріе. Желех.

Марнодумець, мця, *м.* Пустодумъ.

Марномо́вець, вця, *м.* Пустословъ.

Марнота́, ти́, *ж.* 1) Суета, суетность. Угор. 2) Малость, ничтожная вещь.

Марнотра́в, ва, *м.*=**Марнотравець.**

Марнотра́вець, вця, *м.* Расточитель, мотъ.

Марнотра́вити, влю, вить, *гл.* Мотать, расточать.

Марнотра́виця, ці, *ж.* Мотовка, расточительница. Гол. III. 167.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Марнотра́вний, а, е. Расточительный.

Марнотра́вство, ва, *с.* Мотовство, расточительность.

Марнотра́т, та, *м.* Расточитель. Черн.

Марнотра́та, ти, *ж.* Расточительность, мотовство.

Марнотра́тити, чу, тиш, *гл.*=**Марнотравити**.

Марнотра́тка, ки, *ж.* Расточительница.

Марнотра́тний, а, е. Расточительный.

Марнотра́тник, ка, *м.*=**Марнотрат**. Вх. Уг. 251.

Марнува́ння, ня, *с.* Напрасная трата, потеря.

Марнува́ти, ну́ю, еш, *гл.* Попусту, безъ толку растрачивать, истреблять. *Марнують ліс пани: ще молодий, ріс би та ріс, а вони геть увесь вирубали.* Каменец. у. *Марнує чоловіка: бере великих у гвардію, а вони не вертаються і дітей від них нема.* Каменец. у. **Марнува́ти час.** Попусту терять время.

Марнува́тися, ну́юся, ешся, *гл.* Попусту пропадать, приходить въ упадокъ. *Господарство марнується.* Левиц.

Мароква́, ви́, *ж.* Трясина, топь, болото. Угор.

Мартин, на, *м.* Птица: мартынъ, рыболовъ. *В небі крутилися білі мартини і чайки.* Левиц.

Мартови́й, а́, е́=**Марцьовий**.

Мартови́к, ка́, *м.* Родившійся въ мартѣ. См. **Марчук**.

Мартопля́с, са, *м.* Вертопрахъ, фигляръ. *Там мартопляс кричав, сміявся.* Котл. Ен. III. 53.

Мартю́к, ка́, *м.* Заяцъ, родившійся въ мартѣ. Ум. **Мартючо́к**.

Мару́да, ди, *об.* Копотунъ, копотунья, мямля, мѣшкотный.

Мару́дитися, джуся, дишся, *гл.* Копаться, возиться, мѣшкотно дѣлать.

Мару́дний, а, е. Копотливый, медленный, мѣшкотный.

Мару́дність, ности, *ж.* Копотливость, мѣшкотность.

Мару́дно, *нар.* Копотливо, медленно, мѣшкотно.

Мару́на, ни, *ж.* Раст. Маточная трава. Matricaria, Pyrethrum parthenium. Вх. Пч. I. 12. *А маруна походила та пополовіла.* Гол. I. 290.

Маруча́ти, чу́, чи́ш, *гл.*=**Мурчати**. Вх. Лем. 434.

Ма́рфа, фи, *ж.* У гуцульскихъ деревоубовъ: дерево, сбиваемое въ плоты для сплава по рѣкѣ. Шух. I. 181.

Мархо́тка, ки, *ж.* Махорка. Ум. **Мархо́точка**. *Ой курив я мархоточку, а тепер лехкий табак.* Грин. III. 244.

Марци́зки, зок, *ж.* Раст. Aster chinensis L. ЗЮЗО. I. 171.

Марципа́н, ну, *м.* Родъ пирожнаго. *Обійдеться циганське весілля і без марципанів.* Чуб. I. 300.

Марцівки́, во́к, *ж.* Цыплята, вылупившіеся въ мартѣ.

Марцьо́вий, а, е. Мартовскій. *Нема з нього нічого, як з снігу марцьового,* Чуб. I. 272.

Ма́рчити, чу, чиш, *гл.*=**Марнувати**, **марнотратити**. *Він не марчив свого добра, а так з добрими людьми прогуляв та пороздарював убожі.* Канев. у. *Марче моє добро.* Канев. у. *Хиба він призведе до добра? Одно худобу марчить та й годі.* Лубен. у.

Марчі́ти, чі́ю, еш, *гл.* Стариться, дряхлѣть; приходить въ упадокъ. *Вже й дід марчіє й пасіка марчіє.* Вас. 208.

Марчу́к, ка́, *м.* Щенокъ, родившійся въ мартѣ.

Ма́ршал, ла, *м.* 1) Маршалъ. 2)=**Маршалок 1**. *Ондрій Степанович ще й маршалом був* О. 1862. V. 105.

Маршале́нко, ка, *м.* Сынъ маршала.

Маршалі́вна, ни, *ж.* Дочь маршала.

Маршалкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Занимать должность маршала.

Марша́лок, лка, *м.* 1) Предводитель дворянства. *Маршалок повітовий.* К. МБ. II. 121. 2) Староста въ свадебномъ обрядѣ. *Не дивуйтеся, маршалки, що коротенькі подарки.* Мет. 190. 3) Дворецкій.

Маршля́к, ка́, *м.* Родъ черной краски (у гончаровъ). Канев. у.

Маршува́ти, шу́ю, еш, *гл.* Маршировать. КС. 1882. V. 353.

Марь, рі, *ж.* Раст. Chenopodium Botrys L. ЗЮЗО. I. 116.

Марю́ка, ки, *ж.* Ув. отъ **мара́**. Призракъ, привидѣніе, злой духъ. *Згинь ти, марюко!* Мир. ХРВ. 10.

Марянка, ки, *ж.*—**паху́ча**. Раст. Смолка пахучая, Asperula odorata. См. **Марена**.

Масали́ґа, ґи, *ж.* Мотъ, плутъ. Зміев. у.

Масла́к, ка́, *м.* Кость. *Хоч рябо на виду, так маслаки до ладу.* Ном. № 7313. *Полапають його за бок: чи багато поросло сала; як до маслака долапають, то значить худий.* Драг. 2. Ум. **Маслачо́к**.

Маслакува́тий, а, е. Ширококостный.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Маслачо́к, чка́, *м.* 1) Ум. отъ **масла́к**. 2) Кость пальца, Falanga.

Масла́ччя, чя, *с. соб.* Кости. *Маслаччя болить після того, як упав. У одного, кажуть, пана є чоловік, такий мертвяк, що без шкури і без мняса, саме маслаччя.* Лубен. у.

Масли́на, ни, *ж.* Оливка, плодъ масличнаго дерева, Olea europaea L.

Ма́слити, лю, лиш, *гл.* Маслить.

Ма́сличко, ка, *с.* 1) Ум. отъ **ма́сло**. 2) Родъ игры. Ив. 46.

Ма́сло, ла, *с.* 1) Масло (коровье). *Плаває, як вареник у маслі.* Ном. № 1721. **Ма́сло роби́ти.** Пахтать, сбивать масло. *Сонце світить, дощик кропить, чарівниця масло робить.* 2) Елей, мyро. 3) **Муравине ма́сло.** См. **Муравиний.** 4) Родъ игры. Мил. 56. Ив. 29. 5)—**воро́няче.** Раст. а) Convallaria polygonatum. Лв. 98. б) Lilium martagon. Лв. 99.

Масло́вий м'яч. Родъ игры въ мячъ. Ив. 33.

Маслосвя́тити, чу, тиш, *гл.* Соборовать, совершать елеосвященіе. *Учора його маслосвятили.* Харьк.

Маслосвя́ття, тя, *с.* Елеосвященіе. *Занедужала небога. Уже й причащали й маслосвятив служили—ні, не помагало.* Шевч. 115.

Маслува́ти, лю́ю, єш. *гл.*=**Маслосвятити.** *Хто у вас хворий?—Дід, та дуже трудний; так учора маслували.* Канев. у.

Масльо́ни, льо́н, *ж. мн.*=**Сластьо́ни.**

Масльо́нити, ню, ниш, *гл.* Муслить.

Маслю́к, ка́, *м.*=**Масляк 1 и 2.**

Масля́к, ка́, *м.* 1) Масленикъ (грибъ). Радом. у. Раст. Boletus luteus. ЗЮЗО. I. 114. 2) Слизень, улитка, Limax. 3)=**Маслянка 5.** Вас. 182.

Ма́сляна, ної, *ж.* Масленица. Св. Л. 222.

Ма́сляний, а, е. Масляный. **За ма́сляні ви́шкварки не помири́лись.** Поссорились за ничто. Ном. № 3513.

Ма́сляниця, ці, *ж.*=**Масниця.** *Масляниця—баламутка: обіцала масла й сиру та не хутко.* Ном. № 526.

Ма́сля́нка, ки, *ж.* 1) Пахтанье, творожистая сыворотка, остающаяся послѣ отдѣленія масла. *Не прийшла я до тебе по воду, іно по грубий сир і густу сметану і густу маслянку.* Чуб. I. 56. Также и родъ кашицы, сваренной изъ такой сыворотки. *Іде циган вечеряти... випив пів бляшанки, та як муха до патоки припав до маслянки.* Рудан. I. 68. 2) Пахталка, ручная маслобойня. 3) Маслянка, посуда для масла. *На столі... тарілка з гарячими пирогами і маслянка з маслом.* Левиц. I. 157. 4) Раст. а) Lilium martagon L. ЗЮЗО. I. 157. б) Lathraea squamaria L. ЗЮЗО. I. 126. 5) Жирная бѣлая мергельная глина. Вас. 182. Ум. **Масля́ночка.**

Ма́сляно, *нар.* Много масла. *Сиряно, масляно.* Ном. № 6485.

Масля́ночка, ки, *ж.* Ум. отъ **масля́нка.**

Масля́р, ра, *м.* Продавецъ масла.

Масля́рка, ки, *ж.* Продавщица масла.

Масни́й, а́, е́. 1) Масляный. **Масна́ неді́ля.** Воскресенье на сырной недѣлѣ. 2) Жирный, пропитанный жиромъ, масломъ (о кушаньяхъ). *Масні пироги.* 3) Замасленный, засаленный. 4) Переносно (о словахъ). Усиленно ласковый, усиленно привѣтливый, но въ то-же время неискренній. *Слова масні, а пироги пісні.* Нп. *Масної бесіди чоловік.* Ном. № 12918.

Ма́сниця, ці, *ж.* Масленица. Каменец. у. *Почекайте, вареники, прийде на вас масниця!* Чуб. I. 265. Ум. **Ма́сничка.**

Ма́сничка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ма́сниця.** *Ой, масничко, яка ти була! Як би тебе сім неділь, а посту одна.* Грин. I. 240. 2) Маслянка (посуда для масла). 3) Кадка съ масломъ. 4) Маслобойка.

Ма́сно, *нар.* 1) Масляно, жирно. **Ма́сно їсти.** Жирно ѣсть, ѣсть скоромное. Желех. 2) (О словахъ). Льстиво, преувеличенно ласково.

Маста́к, ка́, *м.*=**Мисте́ць.** *От я до жалю не мастак.* Котл. Ен. VI. 49.

Масти́ло, ла, *с.* 1) Кисть для смазки. *І сокира, і мастило, що від воза ся лишило.* Чуб. V. 1061. 2) Мазь; масло. *Піддайте ще трохи до вареників мастила.*

Масти́ти, мащу́, ти́ш, *гл.* 1) Мазать, намазывать, смазывать масломъ и вообще маслянистымъ веществомъ, умащать. *Хто мастить, тому віз не скрипить.* Чуб. I. 280. *Мастити голову.* Мир. Пов. II. 73. *Середа піст, не треба губи мастить.* Ном. № 534. *Моїм маслом та мене й мастить. Чоботи, закурені пилом, дістав... і почав їх мастити добрим дьогтем проти оню.* Г. Барв. 164. 2) Мазать глиной. *Щоб ніколи цього куточка не мастила, то тобі буде добре.* Чуб. I. 4. 3) Пачкать, загрязнять. *Продай, милий, рабі бички, купи мені черевички, щоб я боса не ходила, щоб ніженьки не мастила.* Грин. III. 684. 4) Тасовать (карты). 5) **Слова́ми**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

масти́ти. Услаждать, утѣшать, обольщать. *Мої слова мастили людям душу.* К. Іов. *Як стали говорити, словами мастити, мусив же я з коня встати, горілки купити.*

Масті́льниця, ці, *ж.* Мазальщица. Св. Л. 314.

Масткúй, á, é. Жирный, масляный, маслянистый. *Мастке сало. Мастка глина.* **Масткé полотнó.** Плотное полотно. Ум. **Масткéнький.**

Масткосло́вий, а, е. Сладкорѣчивый.

Масткосло́вити, влю, виш, *гл.* Умасливать, ублажать.

Масть, ти́ и **масць, ці,** *ж.* 1) Мазь. *Треба масти шукати від пальця.* Кіев. г. 2) Масть, цвѣтъ животнаго. 3) Масть (въ картахъ). *До всякої масти козирь.* Ном. № 13551.

Масю́ненький и **масю́сінький, а, е.** Крохотный, чрезвычайно малый.

Ма́та, ти, *ж.* Родъ толстой рогожи изъ соломы.

Матаржи́н, ну, *м.* Родъ хлѣба изъ кукурузной муки съ зеленью. Шух. І. 144.

Матербáс, су, *м.* Пестрядь (матерія). Гол. Од. 13. *Серед базару торгували жиди стрічками, ситцем, матербасом.* Левиц.

Матерзáнка, ки, *ж.* Раст. Thymus serpyllum.

Матери́зна, ни, *ж.* Наслѣдство, полученное послѣ матери. *Князь прогайнував усю батьківщину, зоставив їй* (жінці) *тілько будинок невеличкий у місті з садочком і двором, бо то була її материзна,— того вже не зміг прогайнувати.* МВ. II. 32.

Матери́зненний, а, е. Изъ наслѣдства, доставшагося отъ матери. *Се у мене плахта материзнена.* Волч. у.

Матери́к, ка́, *м.* Подпочва, нетронутая земля подъ почвой. *Докопалися до материка, либонь і вода буде.*

Ма́терин, на не, Материнъ. *Отцева і материна молитва зо дна моря рятує.* Ном. № 9373.

Матери́нка, ки, *ж.* 1) Раст.: а) Душица, Origanum vulgare L. ЗЮЗО. І. 130. б) Chenopodium vulgare. Шух. І. 21. в) Thymus serpyllum. Анн. 354. Лв. 102. *Ой у полі нивка, на ній материнка.* Чуб. V. 96. 2) *мн.* **Матери́нки=Матірка 2.** ЗЮЗО. І. 115.

Матери́нський, а, е.=Материнній. *Привернися до мене своїм добрим і материнським серцем.* Чуб. І. 92.

Матéрия, рии и **матéрія, рії,** *ж.* 1) Матерія, ткань. *То пасмо проміння обливало... крісла, оббиті рябою недорогою матерією.* Левиц. *Так кравець крає, як матерії стає.* Чуб. І. 259. 2) Вещество, матерія. 3) Предметъ, матерія, содержаніе. *Взяв він найнижчу матерію до оповідання.* К. Гр. Кв. XX.

Материя́л, лу, *м.* Матерьялъ. Желех.

Матеркува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Бранить по матери. Вх. Лем. 434.

Материнúй, á, é. Заматерѣлый. *Материна дівка.* НВолын. у.

Ма́терній, я, є. Материнскій. *Материнє молоко.* Мнж. 46. *Обнови у серці материнню радість.* Чуб. II. 16. **Ма́терня мóва.** Родной языкъ.

Ма́тéрно, *нар.* По матери, по матерщинѣ. *Лаяти материно.*

Матерюва́ти, рю́ю, еш, *гл.* Быть посаженной матерью. Черк. у.

Матер'я́нка, ки, *ж.* Вѣнокъ изъ разноцвѣтныхъ бумажныхъ цвѣтовъ у дѣвушекъ. Нѣжинск. у. КС. 1893. V. 283.

Ма́ти, тері, *мн.* **матері́,** *ж.* Мать. *Есть у мене батько і рідная мати.* Мет. 94. *Тілько в світі правди, що рідная мати.* Нп. **Ма́ти Бóжа.** Богоматерь. **Голова́та ма́ти.** Мать на свадьбѣ. Маркев. 108, 109. **Ста́рша ма́ти.** Настоятельница монастыря. К. ПС. 118. **Скарбова́ ма́ти.** Монахиня, завѣдывающая монастырскимъ хозяйствомъ. К. ЦС. 108. Ум. **Ма́тка, ма́тінка, ма́тіонька, ма́тіночка, ма́тонька, ма́точка, матýня, матýся, матýсенька, матýсечка.** Мил. 200. *Поклонися матоньці низенько у ніжки.* Мет. См. также: **Мама, мамка, мамуня, мамуся, мамусенька, неня, ненечка, ненька.**

Ма́ти, ма́ю, еш, *гл.* 1) Имѣть. *Ой мала вдова сина сокола.* Макс. *І любив, і кохав, собі дівчину мав.* Мет. 25. *Отже матимемо зятя!* Левиц. *Яка коса глас довгий має, здає—ота й лучча.* Харьк. у. *Терпи, тіло: маєш, що-сь хотіло.* Ном. № 7073. *Ой мати, мати, ти жалю не маєш!* Мет. 70. *Ой повінь, вітроньку, а з гори в долину, де маю родину.* Мет. 244. *Маєш що їсти? Ну й їж мовчки!* **Ось, ма́єш кни́гу!** На, возьми книгу! **От тобі́ й ма́єш!** Вотъ тебѣ на! **Ма́тимеш із їм клóпоту (робóту)!** Будетъ тебѣ съ нимъ хлопотъ! *Дідона ж мала раз роботу, як з ним побігла на охоту.* Котл. Ен. І. 25. **Бог ма́є.** Нѣтъ. *За Ганною навіть піп не їшов, бо ховати Бог мало защо.* Левиц. І. 76. **Чорт-ма́є, ма.** Нѣтъ. *Є гроші? Чорт-ма й копійки!* Въ слѣд. примѣрѣ **ма́ти** знач. родить: *Кажуть люде,—чого я така гожа? Мене мати тоді мала, як зацвіла рожа.* Грин. III. 156. 2) Намѣреваться, быть, намѣреннымъ,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

предполагать. *Щось маю казати тобі—іди сюди! Кому Господь має що дати, то дасть і в хаті.* Ном. *Козак дівку вірно любить,—занятн не сміє: тим я її не займаю, що сватати маю.* Мет. 105. *А се сі воли за що маєте продати?* Каменец. у. *Голуб голубоньку да покинути має.* Мет. 78. *Я мав заколоти свиню, та шкода, бо молода ще.* Черк. у. *Він... зараз постеріг, що то його мають виряжати з дому.* Левиц. I. 245. *Через тиждень Леонид Семенович мав виїхати до Київа.* Левиц. *Ой мала я журитися,—нехай на Петрівку.* Макс. 3) Быть должнымъ. *Як вас, паничу, маємо звати?* Харьк. у. *Маєш робити, то роби по правді, не виляй. Чи зійшло сонце? Мало зійти вже.* Каменец. у. 4) Съ неопредѣл. накл. глагола переводится безличной формой: придется. *Ой знаю, знаю, кого я кохаю, тільки не знаю, з ким жити маю.* Мет. 78. *А ти маєш з їм укупі робити.* 5) **Мáти за кóго, за що.** Считать кого кѣмъ, чѣмъ. *Жінка, що сама відбувала б жнива, мала б себе за вдову і народ би ганив за се чоловіка, що він хліба святого вкупі не заробляв із жінкою.* Г. Барв. 147. *Мене люде за дурного мають.* Г. Барв. 343. *Він не має мене за матір.* НВолын. у. **Він не мáє менé за ýстілку.** Онъ считаетъ меня ни во что. НВолын. у. 6) **Мáє-бýти=Мабуть.** *Маєбути панич простив* МВ. I. 55. 7) **Мáючи звúчáй.** Соблюдая приличіе. 8) **Мáти злість на кóго.** Злобствовать на кого. *Злість на мене має Кость.* НВолын. у. 9) **Мáти на мúслі.** Предполагать, думать. *Скажи, мені, серце моє, що маєш на мислі?* Мет. 63. 10) **Мáти на пенькý.** Помнить, держать въ памяти. *Я на пеньку собі маю, що він казав мені, той ворожбит-циган.* Каменец. у. 11) **Мáти на óці.** Не спускать съ глазъ. Св. Л. 70.

Мáтися, **мáюся**, **ешся**, *гл.* 1) Быть, находиться, имѣться. *А третя* (частина війська) *где ся має? В Чорному морі по-попає.* АД. *Як би так малось, як не мається, так що б то було!* Ном. № 5373. *А малась воля, малась сила!* Шевч. *Як би малась сила!* Шевч. 46. *День той малось свято.* Мкр. Н. 15. 2) Поживать, чувствовать себя. *Здоров, Еоле, пане свату! Ой як ся маєш, як живеш?* Котл. Ен. Иногда вмѣсто **ся—себé:** *Там сидів сокіл,—смутно себе мав.* АД. **Мáтимешся!** Будетъ тебѣ! *Як фельфебер тебе захопить, то матимешся!* Федьк. 3) О матеріальной обезпеченности: **Як він мáється?** Насколько онъ состоятеленъ? **Дóбре мáється, злé мáється.** Онъ состоятеленъ, онъ не состоятеленъ. *Роспитує про його, як він собі мається, та й напитала, що в його хутір є.* МВ. (О. 1862. III. 48). *А як він собі мається добре, то й бояре... і тії за його тягнуть руку.* К. ЧР. 4) Долженствовать, предполагаться. *Скоро вже й весілля малось бути.* Грин. I. 66. *Подай, мила, білу руку, щоб бачили люде, що малася чужа бути,—тепер моя будеш.* Грин. III. 213. *Малося йти в город, та дощ не пустив.* Зміев. у. 5) Разсчитывать, предполагать. *Нехай сей козак, бідний нетяга, не мається в тебе сеї заставщини викупляти.* ЗОЮР. I. 206.

Мáтиця, **ці**, *ж.* 1) Матка, Uterus. 2) Дикая свинья. Вх. Пч. II. 7. 3) Пчела-матка. Вх. Уг. 251. 4) Claviceps purpurea (Sclerotium). Вх. Лем. 434. 5) Втулка въ мельничномъ колесѣ.

Мáтінка, **ки**, *ж.* Ум. отъ **мáти.** Матушка. *Журба не матінка.* Ном. № 2259. Въ разговорѣ женщинъ между собою употребляется какъ слово обращенія. *Ох, моя матінко, як утомилась!* Шевч. *Як згадаю, що стояв він гордий та спокійний такий,—матінко!.. ні, не піду!..* МВ. II. 27. Ум. **Мáтіонька, мáтіночка.** *А приходить додомоньку, б'є і лає матіноньку.* Грин. III. 380. *А нема роду найвірнійшого над ту матіночку.* Мет. 243.

Мэтінкувáти, **кýю**, **єш**, *гл.* Часто говорить: **ох, мáтінко!** *Ох, матінко!—тут шепче, оха матінкує* (баба-шептуха), *а там на здобич поглядa.* Лохв. у. Слов. Д. Эварн.

Мáтінчин, **на**, **не.** Матушкинъ.

Мáтір, **тері**, *ж.* Матерь, мать. *А мені здається, що ви моя матір.* Левиц. *Як родився Сус Христос, до Матір Божа поклала Його в яслах.* Чуб. I. 49. *Матері кожної дитини жаль.* Ном. № 9216. *Потребували батька уп'ять на службу, а син остався з матерею.*

Мáтірка, **ки**, *ж.* 1) Мать. *Оттак всі матірки нападають на дочок.* Кв. II. 178. *Добре, що матірки тут нічого не кажуть.* Федьк. 2) Конопля, дающая сѣмена, замашка, Cannabis sativa L. Вас. 199.

Матіркувáти, **кýю**, **єш**, *гл.* Ругаться по матери. *Іде піп, а він матіркує, сказано, п'яний.* Каменец. у. *Став мене матіркувать.* НВолын. у.

Мáтірний, **а**, **е.** Сдѣланный изъ **мáтір-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ки. См. **Матірка 2.** *Матірне прядіво.* КС. 1893. VII. 80. *Матірне полотно.* Волч. у.

Матірча́тий, а, е.=Матірний. Желех.

Ма́тіхна, ни, *ж.=***Матінка.** *На тобі кошульку, моя матіхно.* Мет. 177.

Ма́тка, ки, *ж.* 1)=**Мати.** *Який тепер світ настав, що син матки не пізнав.* Чуб. *На те циган матку б'є, щоб його жінка боялась.* Ном. № 3906. 2) **Пані-ма́тка.** а) Хозяйка дома. б) Попадья, матушка. *А як твоя думка, пані-матко, спитав о. Хведір у жінки.* Левиц. I. 405. 3) Самка, имѣющая дѣтей. *Ласкаве телятко дві матки ссе.* Ном. № 3302. 4) Пчела—самка, матка. *А за ним повалило козаиво, як за маткою бжоли.* К. 5)=**Матірка 2.** *Жінкам же треба було ще й коноплі брати, мочити матки, щоб терти за літнього сонця.* Г. Барв. 147. 6) Ум. отъ **ма́та.** *Давай матки плести, ну запинати вікна, щоб не перся мороз у хату.* Мир. ХРВ. 126. 7) Родъ игры въ мячъ. Ив. 28. КС. 1887. VI. 458. 8)—**жи́тна=Матиця 4.** Вх. Лем. 434.

Матковий, а́, е́. Матковий м'яч, гі́лка маткова́=Матка 7. Ив. 28. КС. 1887. VI. 458.

Ма́тланка, ки, *ж.* **Ма́тланки да́ти.** Выдрать, потрепать за волоса. Грин. I. 238.

Матни́й, а́, е́. Состоятельный, зажиточный. Вх. Уг. 251.

Матни́стий, а, е. Имѣющій большую **матню.** Чуб. VII. 416.

Матня́, ні́, *ж.* 1) Средняя часть шароваръ, приходящаяся между ногами, длинная и широкая внизу. *В червоних штанях оксамитних матнею улицю мете—іде козак.* Шевч. 369. 2) Средняя углубленная часть невода. Вас. 186. *Далеко на берег полізла мережа двома рядами, а за нею показалась з води широка матня.* Левиц. **Попа́стися в матню.** Очутиться въ безвыходномъ положеніи.

Ма́товий, а, е. Матовый. *Глянуло з дзеркала неначе її широке матове, трохи смуляве лице.* Левиц.

Ма́тонька, ки, *ж.* Ум. отъ **ма́ти.**

Маторже́ник, ка, *м.=***Макорженик.** Желех.

Ма́точина, ни, *ж.* Ступица въ колесѣ. Вас. 147. *Балагула засіла в грязь по самісіньки маточини.* Левиц. Пов. 99. *Ревнув мов у маточину.* Ном. № 12445.

Ма́точка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ма́ти.** *Та немає тих крамарок, що продають ріднесеньких маточок.* Мил. 265 .2) Крестная мать. Угор. 3) Пестикъ (у цвѣтка). 4) Ум. отъ **ма́тка.**

Ма́точник, ка, *м.* 1) Ячейка въ сотахъ для вывода матки-пчелы. 2) Приборъ, въ которомъ въ ульѣ помѣщаютъ временно матку-пчелу, пока пчелы къ ней привыкнутъ. Представляетъ или клѣточку изъ прутьевъ, или цилиндрическій кусокъ дерева, нижняя часть котораго снабжена зазубринами, съ помощью которыхъ устанавливается приборъ на перекладинахъ, а въ верхней укрѣплена часть камышины, въ которой и помѣщается матка. 3) Раст.: а) Petasites vulgaris. ЗЮЗО. I. 131. б) Ballota nigra. ЗЮЗО. I. 114. Dracocephalum moldavica. ЗЮЗО. I. 121. Nepeta nuda. ЗЮЗО. I. 129.

Матриґа́н, ну, *м.* Раст. Atropa Belladona. Шух. I. 21.

Матро́с, са, *м.* Матросъ. *Що поміж тими кораблями та матроси гуляють.* Нп. Ум. **Матро́сик.** *Ой, матросики, ви, голубчики, та верніте до броду!* Грин. III. 262.

Матро́ський, а, е. Матросскій.

Мату́зка, ки, *ж.=***Мотузка.**

Мату́ла, ли, *ж.* Вся сѣть невода, кромѣ **матні.** Браун. 9.

Мату́ня, ні, *ж.=***Матуся.**

Мату́сенька, ки, *ж.* Ум. отъ **мату́ся.** *Матусенька свого сина вечерять просить.* Мет. 10.

Мату́син, на, не. Маменькинъ. *Та найшла в полі билину, та матусину й могилу.* Чуб. V. 453.

Мату́ся, сі, *ж.* Ласк. отъ **ма́ти.** Матушка. Ум. **Мату́сенька.**

Ма́тушечка, ки, *ж.* Ум. отъ **ма́тушка.**

Ма́тушка, ки, *ж.* 1) Попадья. *Вона була дуже схожа на сельську матушку.* Левиц. 2) Игуменья, начальница въ монастырѣ. Ум. **Ма́тушечка.**

Ма́тушчин, на, не. Принадлежащій попадьѣ, игуменьѣ.

Матчаний, а, е. Сдѣланный изъ **ма́тірки.** См. **Матірка 2.** *Матчана пряжа.* Сумск. у.

Ма́тчин, на, не=Материн. *Коли б нас, браття, могла отцева й матчина молитва відсіля визволяти.* Дума. *Тобі уся матчина худоба досталась.* О. 1862. VIII. 8.

Мать, *нар.=***Мабуть.** Лебед. у.

Матю́к, ка́, *м.* Брань въ мать. **Матюки́ гну́ти.** Ругаться по матери.

Матюка́ти(ся), ка́ю(ся), єш(ся), сов. в. **матюкну́ти(ся), ну́(ся), не́ш(ся),** *гл.* Ругать(ся), выругать(ся) по матери.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ма́тюнка, ки, *ж.* = **Матінка.** *А доненки хустки на піл, матінці до ніг.* Мет.

І. Мах, ма́ху, *м.* Взмахъ, размахъ. *За їден мах голову зрубав. Так махнув шапкою, мов душа його з тим махом вимінула.* Г. Барв. 126. *Так зо всього маху і сунув ночви з дяком додолу.* Драг. **У мах.** Быстро, сразу.

ІІ. Мах! *меж.* отъ *гл.* **маха́ти.** *Сюди мах! туди мах! та й вискочив з неї лях!* Правда, 1868, 423.

Ма́ха, хи, *ж.* Бревно, вставленное въ валъ вѣтряной мельницы, къ которому придѣлываются крылья. НВолын. у.

Маха́н, ну́, *м.* Баранье мясо, мясо вообще. *„Добийте вола того, котрий мучиться, поділіться та зварімо кулішу". Вони так і зробили: добили вола, поділили його, наварили кулішу з маханом і давай їсти.* Драг. 238. *Уже і п'є, і їсть чабан, чого не пив, не їв ізроду: сік з винограду ма за воду, щербу, оладдя і махан.* Мкр. Г. 22.

Маха́ння, ня, *с.* Маханіе. *Махання за биття не рахується.* Ном. № 3884.

Маха́ти, ха́ю, еш, одн. в. **махну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* 1) Махать, махнуть. *Він ішов позад їх до клуні, тихо махаючи батогом.* Левиц. *Ой як зійшов серед моря та й став потопати, червоною хустиною на берег махати.* Нп. *Рукою (на молитві) махаєш, а думкою скрізь літаєш.* Ном. № 177. *Летить орел через море, крилечками маше.* Мет. 64. *Мечем махнув.* 2) Быстро бѣжать, побѣжать, ѣхать, поѣхать, плыть, поплыть, мчаться, помчаться, отправиться. *Треба кобилу запрягати та на село махати.* Драг. *Махай додому, бравий мій козаче!* К. МБ. X. 16. *А тоді за греблю оп'ять човнами махають.* О. 1861. XI. 8. *А як же пан Шрам махне за Дніпро?* К. ЧР. *Про диво сеє як почули, то моде зараз в степ махнули.* Греб. 372. *І в ростич хто куди махнули.* Котл. Ен. III. 59. *За море махнули.* Грин. III. 601.

Махи́на, ни и **махи́ня, ні,** *ж.* Громадина, громада. *У нас на хуторі навдивовижу віл: здоровенна махина.* Стор. II. 41. *Церква чимала махиня.* Св. Л. 25.

Махі́тка, ки, *ж.* Махотка, малый горшочекъ. Вас. 181.

Махлюва́ти, лю́ю, еш, *гл.* Обманывать, плутовать, мошенничать.

Махля́р, ра́, *м.* Плутъ, мошенникъ. *Та воно мать є такі махляри, що не тільки таскають гроші з кишень, а й роблять їх.* Лебед. у.

Махля́рити, рю, рить, *гл.*=**Махлювати.**

Махля́рка, ки, *ж.* Плутовка, обманщица. Ум. **Махля́рочка.** *Да циганочка-махлярочка теє поробила.* Рк. Макс.

Махну́ти. См. **Махати.**

Маховий, а́, е́. Маховой. **Махові́ ви́ла.** Длинныя вилы для метанія сѣна на вершину стога. **Маховий са́жень.** Мѣра длины, насколько можно разставить руки въ противоположныя стороны.

Маховик, ка́, *м.* Маятникъ. Мнж. 185.

Ма́хом, *нар.* Быстро. *Прийшло махом і пішло прахом.* Ном. № 11835.

Махону́ти, ну́, не́ш, *гл.* 1) Сильно махнуть. 2) Помчаться.

Махорну́ти, ну́, не́ш, *гл.*=**Махонути.** *До світа встав та що єсть мочі у довгий ліс і махорнув.* Алв. 91.

Маха́та, ти, *ж.* Колебаніе, качаніе.

Мац! *меж.* Щупъ! *Мац-мац по лавиці, найшов мохнавиці.* Чуб. I. 314.

Маца́, ци́, *ж.* Опрѣсноки у евреевъ.

Ма́цання, ня, *с.* Ощупываніе.

Мацапу́ра, ри, *об.* Неуклюжій, неповоротливый человѣкъ. *Чортова мацапура.* Ном. № 3562.

Мацапу́рів, рова, ве. Принадлежащій **мацапу́рі.** *Мацапурова невіра* (брань). Ном. № 3562.

Ма́цати, цаю, еш, одн. в. **мацну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* Щупать, ощупывать. *Усі кинулись шукати. Мацали-мацали по долівці—нема* (перстіня). Г. Барв. 206.

Ма́цатися, юся, ешся, *гл.* 1) Ощупывать. *Еней все мацався рукою, щоб не вваливтися куди.* Котл. Ен. 2) Копаться, медленно дѣлать. *Мацався, мацався мацько, доки вечір спобіг.* Черк. у.

Мацене́нький, а, е=**Мацінький.** *Маценьке горнятко.* Вх. Зн. 35.

Маценя́, ня́ти и **мацінча́ ча́ти,** *с.* Очень маленькій горшокъ. Ум. **Маценя́тко.**

Маці́ненький, маці́нький, маці́пкий, маці́цький, а, е. Крошечный. Желех. Вх. Лем. 434.

Мацінча́. См. **Маценя.**

Маці́пкий. См. **Маці́ненький.**

Маці́ця́ра, ри, *об.*=**Мацапура.** К. МБ. II. 123.

Маці́цький. См. **Маці́ненький.**

Мацкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Искать ощу-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пью. *Поночі у хаті, а я по лаві й мацкую.* НВолын. у.

Мацну́ти. См. **Мацати.**

Маць о́ка, ки, *об.* Косноязычный? *От ще хто роскаже,—це Кузьма! Як почне телиться, як почне сюркати та пирхати, та плюватьсяі..—Та він же мацока.* Тамъ же говорятъ: *Цока-мацока, борщу не їсти, а каші не дамо.* Харьк. у. Слов. Д. Эварн. **Мацу́!** *меж.*=**Мац!** *Мацу-мацу по лавицю, обмацаю мохнатицю.* Ном., стр. 303.

Мацу́н, на́, *м.* Любящій щупать.

Ма́цу́р, ра, *м.* Котъ. Гол. II. 559. Вх. Шч. II. 6.

Маць, ці, *ж.* 1) Все маленькое. Вх. Лем. 434. 2) Маленькія дѣти, маленькіе люди. Вх. Лем. 434.

Мацько́, ка́, *м.* Нерѣшительный человѣкъ, человѣкъ, идущій ощупью.

Мацю́пе́нький, а, е.=**Мацінеңький.** Борз. у. Желех.

Мацюра́, ри́, *ж.* Палка толстая. *Він мене оперезав сучковатою мацюрою по спині, отакою—в руку завтовшки.* Александров. у.

Маця́, ці́, *ж.* 1)=**Маца.** 2) Недотрога, важная особа. *Дивись, яка мацяі Буцім і доторкнутись до неї не можна, пручається.* Подольск. г.

Ма́цяти, цяю, еш, *гл.*=**Мацати.** Вх. Лем. 434.

Мача́, ча́ти, *с.* Зернышко мака. **Було́ того́ як мача́т.** Было очень много. Вх. Лем. 434.

Ма́чанка, ки, *ж.* Родъ пищи: смѣсь сыра со сметаной. Желех.

Мача́ти, ча́ю, еш, *гл.* Мочить, намачивать. *Копай, доню, корінці, мачай, доню, в горільці.* Чуб. V. 417.

Мача́тко, ка, *с.* 1) Молодая кошечка. Вх. Уг. 251. 2) Сережка дерева (ивы, вербы и пр.). Вх. Уг. 251.

Ма́ченько, ка, *с.* Ласк. отъ **мак.**

Мачи́на, ни, *ж.*=**Мача.** Ум. **Мачи́нка, мачи́ночка.** О. 1861. III. Гул.-Арт. 106.

Ма́чка, ки, *ж.* 1) Кошка. Гол. II. 559. Вх. Шч. II. 6. 2)=**Баґа.** Шух. I. 277. См. **Омачка.**

Мачка́тий, а, е. О дождѣ: мелкій? *Мачкатий дощ.* Шух. I. 212.

Мачкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* 1) Вырывать руками просо, гречу. *Доведеться й йому мачкувати своє просо.* Брац. у. 2) Идти мелкимъ шагомъ (о гуцульской лошади). Шух. I. 80

Мачкува́тися, ку́юся, ешся, *гл.* Карабкаться. *Перекинулися з возами у яр та й мачкуються там; та поки вимачкувалися, я далеко від'їхав.* Волч. у.

Мачо́к, чку́, *м.* 1) Ум. отъ **мак.** 2) Раст. Papaver Rholas. ЗЮЗО. I. 130. 3) *мн.* **Мачки́.** Вѣнокъ изъ цвѣтовъ мака. *Вбірається в мачки, в добре намисто, в стрічки.* Г. Барв. 205.

Ма́чоха, хи, *ж.*=**Мачуха.** Желех.

Мачу́ла, ли, *ж.* 1) Рогожка, мочала. *Ми, бач, не бачили й не чули, а плели мачули. Василева борода мачулами увита, а смолою улита.* Мет. 2) *об.*=**Маштула.** *Там такий мачула.* Екат. у. Слов. Д. Эварн.

Ма́чуха, хи, *ж.* Мачеха. *Горілка не дівка, а мачуха не мати.* Ном. № 9378. *Добре тому жити, в кою рідная мати, в мене молодої мачуха михая.* Чуб. V. 565.

Мачухі́вна, ни, *ж.* Дочь мачехи, сестра по отцу, но не по матери. Черк. у.

Мачуше́нко, ка, *м.* Сынъ мачехи, братъ по отцу, но не по матери. Черк. у.

Ма́чушин, на, не. Принадлежащій мачехѣ. *Зімнє сонце, як мачушине серце, зімнє тепло, як мачушине добро.* Ном. № 619.

Машерува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Маршировать, идти. Желех. Въ пѣснѣ о вѣтрѣ въ знач. дуть. *З-за гори високої вітер машерує.* Грин. III. 530.

Маши́на, ни, *ж.* Машина. *Директорі заводів мали право од себе ставити до машин робітників.* Левиц. *Є на морі така машина, що сама меле, сама місить, сама пече.* Рудч. Ск. I. 136. Ум. **Маши́нка.**

Машини́стий, того, *м.* Машинистъ. Мнж. 143.

Маши́нка, ки, *ж.* Ум. отъ **маши́на.**

Маши́нник, ка, *м.* = **Машинистий.** *Отто єсть машини бігають, то ті машинники, шо на їх.* Мнж. 143.

Ма́шка, ки, *ж.* Ласкательное названіе женщины. *Кажи, машко! Чого ти соромишся?* О. 1861. XI. Кух. 28.

Машкара́, ри́, *ж.* 1) Маскэ. Канев. и Каменец. уу. Мил. 61. *А в нас є машкара.* Левиц. *Хто ж його обікрав?—Бог його знає. Якісь, каже, замурдовані люде. Понадівали машкари, пов'язали горазденько всіх, та й забрали що знайшли.* Мир. ХРВ. 214. 2) Харя, рожа, уродина. *Бо ти того любиш, що красний із тварі; по-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чкай, може достанеш страшную машкару. Чуб. V. 253.

Машке́ра, ри, *ж.* Лягушечья шкурка зачарованной царевны, которую царевна можетъ снимать (въ сказкѣ). Радомысл. у.

Машля́к, ка́, *м.* Смѣсь водяныхъ растворовъ красокъ съ свинцомъ и пескомъ (при раскрашиваніи посуды). Вас. 183.

Машта́к, ка́, *м.*=**Мастак.** *Всяк машак своє зна.* Ном. № 10415. У Мирнаго казакъ называетъ **маштака́ми** крѣпостныхъ. Мир. ХРВ. 267.

Машталі́р, ра, *м.* Конюхъ; кучеръ.

Машталі́рський, а, е. Конюшенный.

Машту́ла, ли, *об.* Неотеса (о человѣкѣ). *Прийшов у банок такий маштула, що й слова не вміє вимовити, а грошви як витяг, так аж усі члени жахнулись.* Херсон. Слов. Д. Эварн. См. **Мачула 2.**

Ма́щени́й, а, е. Масляный, облитый масломъ или саломъ. *Ів там пироги з сиром, картоплю мащену.* Екатерин. г.

Маю́чий, а, е. Состоятельный, зажиточный. Каменец. у.

Ма́явка, ки, *ж.* 1)=**Мавка.** Желех. 2)—**си́ня.** Раст. Monilia coeruba.

Маяк, ка́, *м.* 1) Призракъ? *Ой іде якийсь маяк; ангели десь то, не люде засвітили так всюди.* Чуб. III. 328. 2) Дерево, оставленное при порубкѣ лѣса. *Вороні... сіли на маяку, що на горі посеред лісу.* Шевч.

Ма́яння, ня, *с.* Развѣваніе.

Ма́яти, ма́ю, єш, *гл.* 1) Развѣваться. *Через улицю гай, гай, моя кісочка май, май!* Чуб. *Стрічки мають в синьому небі.* Левиц. 2) Колыхать, колыхаться. *Вітер віє, гілля має.* Рудч. Чп. 216. *Ой високо клен-дерево має.* Мет. 115. 3) Махать. *Соловейко летить, крильцями має.* Грин. III. 410. 4) Виднѣться; мелькать. *Орися росла собі, як та квітка в городі: повна да хороша на виду, маяла то сям, то там по господі в старого сотника.* К. Орися.

Ма́ятися, ма́юся, ешся, *гл.* 1) Качаться, колебаться отъ вѣтра. *Мається, як горох при дорозі.* Ном. № 2095. 2) О сердцѣ: биться слегка. *Приложила я руку до її серця,—ще трошечки мається.* Г. Барв. 116.

Маятний, а, е. Замѣтный, видный, цѣнный. *Ото й маятна річ, що стіл, а то все порохня.* Лебед. у.

Маячення, ня, *с.* 1) Мельканіе, мерцаніе. 2) Бредъ, галлюцинація.

Маячити, чу, чиш, *гл.* Виднѣться вдали; быть на виду. *Ой вийду я на вулицю,—маячу, маячу.* Грин. III. 679. *Нехай мене той забачить, що в полі маячить.* Чуб.

Маячли́вий, а, е. Мечтательный.

Маячний, а, е. Видный, замѣтный. *То вид маячніший, завидніший був, поки не стрись, а як чуба збув, то таке гостропике стало.* Лубен. у.

Мги́чка, ки, *ж.* Мелкій дождь.

Мгла, ли, *ж.* Мгла. *Людей на зеленому полі як мли: провожають своїх родичів.* Г. Барв. 239.

Ме! *меж.* Выражающее блеяніе овцы. *Прийде коза до воза да й скаже: ме!* Ном. № **Ні ґу, ні ме.** Ничего не можетъ сказать. Мнж. 163.

Ме́бель, белі, *ж.* Мебель. *Мебель така гарна, така гарна! Чи й мебель уже купили?* Левиц.

Мед, ду, *м.* 1) Медъ. *Нуте ви, бджоли!.. приносьте густії меди і рівнії воски.* Чуб. III. 9. **На соло́дкім меду́ обізва́тися.** Заговорить сладкорѣчиво. *І шумить, і гуде, дрібен дощик іде,—ой хто ж мене молодую та й додому доведе? Обізвався козак на солодкім меду: „Гуляй, гуляй, чорнобрива, я додому доведу“!* Нп. 2) Медъ (напитокъ). *Один сидить конець столу медвино кружає.* Мет. 8. Ум. **Меде́ць.** Грин. III. 106. **Медо́к, медо́чок.** *В першому кубці медок-солодок.* Чуб. III. 416.

Меда́ля, лі, *ж.* Медаль.

Медве́дица, медве́дник, медві́дь и пр. См. **Ведмедица** и пр.

Меделя́н, на, *м.* Ирландская собака, Canis molossus.

Меде́ць, дцю́, *м.* Ум. отъ **мед.**

Ме́джи, *пред.*=**Між.**

Медитува́ти, ту́ю, єш, *гл.*=**Метикувати.** *Думають кожен своє. Пан лежить, дивиться на небо та й медитує.* КС. 1883. III. 671.

Меді́вка, ки, *ж.* 1) Подслащенная медомъ водка? 2) Раст. Lotus corniculatus. Лв. 99. Ум. **Медівочка.** *Будем пити медівочку у жида на шеньку.* Гол. II. 438.

Медівни́к, ка́, *м.* 1)=**Медяник 1.** 2) Названіе различныхъ растеній. а) Galium verum. Вх. Пч. I. 10. б) Galeopsis versicolor. ЗЮЗО. I. 123. в) Dracocephalum Moldavica. ЗЮЗО. I. 121. См. **Медяник 2.**

Медляк, ка, *м.*=**Меделян.** Желех.

Медни́й, а́, е́. Обильный медомъ; медоносный. *Медний рік.* О. 1861. XI. Свид. 60.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Щоб ваша бджола все медна була. О. 1861. Свид. 62.

Медо́ви́й, а, е. Медовый, медвяный. *Браго ж моя, бражечко медовая, з ким я тебе пити буду молодая?* Чуб. V. 51.

Медови́к, **ка́**, *м.*=**Медівник.**

Медовчи́к, **ка́**, *м.* Пчеловодъ. Закр.

Медо́к, **дку́** и **медо́чок**, **чку**, *м.* Ум. отъ **мед.**

Медуни́ця, **ці**, *ж.* Раст. а)=**Медунка 1.** ЗЮЗО. I. 133. б) Spiraea Filipendula. ЗЮЗО. I. 137. Thalictrum angustifolium. ЗЮЗО. I. 138.

Меду́нка, **ки**, *ж.* 1) Раст. а) Pulmonaria angustifolia L. ЗЮЗО. I. 133. б) Pulm. azurea Bess. Ibid. в) Pulm. officinalis L. Ibid. г) Cytissus nigricans. Лв. 98. д) Lychnis. Лв. 100. 2) Родъ сладкой груши. Вх. Зн. 36. 3) Ласковая женщина. *Не медунку ведуть, та не медунка й в конопляхъ сидить* (та злюща, а та ще гірша). Ном. № 2903. **Дівка міду́нка.** Хорошая и милая дѣвушка. Вх. Зн. 36.

Ме́дя, **ді**, *ж.* Дѣтс. 1) Медъ. 2) Все сладкое.

Медявни́к, **ка́**, *м.* Раст. Galium verum L. ЗЮЗО. I. 171. См. **Медівник 2.**

Ме́дяни́й, а, е. Медовый. *В нас ріки медяні, в нас верби грушки родять.* Чуб. V. 335.

Медяни́к, **ка́**, *м.* 1) Медовый пряникъ. *Той купує горілку, той медяників.* Левиц. 2) Раст. а) Galium verum L. ЗЮЗО. I. 123. б) Primula officinalis. L. ЗЮЗО. I. 132.—Veris. ЗЮЗО. I. 171. Ум. **Медяничо́к.**

Медяни́шний, а, е.=**Медяний.**

Медя́нка, **ки**, *ж.* Берестянка для меду.

Ме́дяно, *нар.* 1) Сладко. 2) Сладко, легко, пріятно. *Та й мені не медяно гроші достаються. Не стало Пилипа, то й Прісці не медяно прийдеться.* Мир. Пов. I. 141.

Меж, **ме́жи**, *пред.* Между. а) Съ родит. и творит. на вопрос: гдѣ? *Межи білих хаток.* О. 1861. I. 9. *Знаєте нас самих, знайте й меж людьми.* Ном. № 14108. б) Съ винит. на вопр.: куда? *Вліз межи молот і ковадло.* Ном. № 1817. *Ох, ідеш ти, доню, меж чужії люде.* Мет. **Межи́ очі (вда́рити, пли́нути).** Въ глаза.

Межа́, **жі**, *ж.* Межа, граница, предѣлъ. *На полю пшениченька через межу похиляється.* Чуб. *Хто росміряв по всій землі ґряниці, натягував верівку на тіх межах?* К. Псалт. 84. Ум. **Ме́жка.**

Ме́же, *пред.*=**Межи.** *Пусти уха меже люде, то чимало почуєш.* Ном. № 6994.

Межене́ний, а, е. 1) Средній; обычный; какъ разъ такой, какъ должно быть. *Косарь саме меженій.* Харьк. г. *Чи зелений хліб?—Ні, він тепер саме меженій.* Лубен. у. *То була прибутна, а то вже стала межена вода.* Кременч. у. 2) Лѣтній. *Добич* (у рибалок): *весняна—до Трійці, межена—до Покрови, просол—до заговін або до Миколая, поки льод стане.* Азовск. побереж. 3) Вяленый? маринованный? *Женені осятри до хріну.* Мкр. Г. 60.

Ме́жень и **ме́жінь**, **ні**, *ж.* Средина лѣта, лѣто. *Добич* (у рибалок): *весняна—до Трійці, межена—до Покрови, просол—до заговін, або до Миколая... Настояща добич—то межінь. Сказано—літо: на все хороше: чи хліб упорать, чи в рибальстві зарибалить.* Азовск. побереж. Залюбовск. Въ Хорольск. у. **Ме́жень, жня,** *м. Люде казали, що сей год на гречки добрий межень буде, на проси не так, а на гречки добрий.*

Межи́. См. **Меж.**

Межи́гірець, **рця**, *м.* Живущій между горами.

Межи́гірря, **ря**, *с.* Долина между горъ, ущелье.

Межи́гірський, а, е. Находящійся между горами.

Межимі́р, **ра**, *м.* Землемѣръ. Желех.

Межинаро́дний, а, е. и **—ній**, я, е. Международный. Желех.

Межи́річчя, **чя**, *с.* Водораздѣлъ, междурѣчье.

Межи́сітка, **ки**, *ж.* Остатокъ послѣ сѣянія муки, мелкіе отруби. *Сяка-така межисітка.* Ном. № 13868.

Межи́ти, **жу́**, **жи́ш**, *гл.* Мариновать? вялить?

Межі́вка, **ки**, *ж.* Размежеваніе. Желех.

Ме́жка, **ки**, *ж.* Ум. отъ **межа́.**

Межни́к, **ка́**, *м.* 1) Полоса незасѣянной замли между двумя нивами. Харьк. у. 2) Промежность, perinaeum. Пятигор. окр.

Межо́вий, а, и. Землемѣрскій, межевой. *Межовий шнур. Покладеш їх, звоювавши, густо серед поля і межовий шнур покаже, яка кому доля.* К. Псалт. 49.

Межува́ння, **ня**, *с.* Межеваніе.

Межува́ти, **жу́ю**, **еш**, *гл.* 1) Межевать. *Ой уступив москаль у запорозьку землю та й став межувати, де слободи, де городи добре буде сажати.* Нп. 2) Граничить.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Чернігівська губернія межує з київською. Черниг. у.

Межува́тися, жу́ся, е́шся, *гл.* Размежевываться.

Мезга́, ги́, *ж.* Мягкая кора подъ твердой на соснѣ.

Мези́нець, нця, и пр. См. **Мизинець** и пр.

Ме́кати, каю, еш, одн. в. **ме́кнути, ну, неш,** *гл.* Блеять.

Мекека́ти, ке́чу, чиш, *гл.*=**Мекати.** *Або нявчить по котячи, або мекече по ягнячи.* Гліб. 87.

Мекеке́! *меж.* Крикъ ягненка, овцы, козы. *От біжить баран: „мекеке, мекеке!“.* Рудч. Ск. I. 40. *Коли це приходе один вовк та й став біля кози, а вона: „мекеке!“.* Грин. I. 116.

Мекеке́кати, каю, еш, *гл.* Издавать звукъ: **„мекеке́“,** блеять. *Дружко аж охрип мекекекаючи.* Кв. 16.

Ме́кнути. См. **Мекати.**

Мекоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.*=**Мекати.** Вх. Зн. 35.

Мела́й, ла́ю, *м.* 1)=**Малай.** 2) Кукуруза. Угор.

Мела́йник, ка *м.* 1) Хлѣбъ изъ кукурузы. 2) Ломкая порода шиферная камня. Вх. Зн. 35.

Мела́нка, ки, *ж.,* также и *мн.* **Мела́нки.** Канунъ новаго года. **Ходи́ти з Мела́нкою.** Компанія парубковъ, среди которыхъ одинъ, называемый **Мела́нкою,** одѣтъ въ женскую одежду, а другіе переодѣты цыганомъ, старикомъ, козою и пр., ходитъ вечеромъ подъ новый годъ изъ хаты въ хату, поетъ обрядовыя пѣсни и пр. О. 1861. XI. Свид. 66. См. **Коза 5.**

Ме́ливо, ва, *с.*=**Мливо.**

Мели́кати, каю, еш, *гл.* Издавать звукъ. *Яка там тварь меликає?*

Мели́й, лія́, *м.* Человѣкъ, привезшій хлѣбъ для помола. Міуск. окр.

Мелу́н, на́, *м.* Болтунъ, пустомеля. **Утну́ти мелуна́.** Солгать. Ном. № 6930.

Мелька́ти, ка́ю, еш, одн. в. **мелькну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* Мелькать, мелькнуть. *І хвіст мелькнув.* Ном. № 1890.

Мелька́тися, ка́юся, е́шся, *гл.* Касаться, соприкасаться. *Пола з полою мелькається, побратим з побратимом на здоров'є питається.* Лукаш. 61.

Мелькну́ти. См. **Мелькати.**

Ме́льник, ка, *м.* Мельникъ. *Ой мельнику, мельниченьку, змели мені пшениченьку.* Чуб. **Ме́льника пі́ти.** Полетѣть кувыркомъ. *Я його як ударила (гуся), так воно мельника й пішло.* Ромен. у. Ум. **Ме́льничок, мельниче́нько.**

Ме́льничка, ки, *ж.* Жена мельника. *Ой мельничко, круподерничко, позич мені ступки, обідрати крупки.* Грин. Ш. 654.

Ме́льничок, чка, *м.* Ум. отъ **ме́льник.**

Мельничу́к, ка́, *м.* Сынъ мельника, помощникъ мельника.

Мельну́ти, ну́, не́ш, *гл.* одн. в. отъ **моло́ти.** *Язичок мельне, та й у кут, а спину натовчуть.* Ном. № 1122.

Мельчко́м, *нар.* Мелкомъ. *І в голову йому не клалось, щоб з ним так бачитись мельчком.* Котл. Ен.

Мелю́с, са, *м.* Искаженіе собственнаго имени: Міусъ—рѣка и прилегающее къ ней урочище. Въ думѣ: *І до байраків, до мелюсів добігали, і тернові віття, верхи стинали... Далі з байраків, із мелюсів вибігали.* АД. I. 108. Въ другихъ варіантахъ: **Міюс** или **Міус.** *Стали вони до Міуса, до байрака добігати* и т. д. Потебня. Ш. 122.

Мелю́чий, а, е. Мукомольный. *Мелючий млин.* Вас. 172.

Ме́ляний и **ме́лятий, а, е.** Молотый. НВоллын. у.

Меля́са, си, *ж.* Свекловичная патока.

Меля́ти, ля́ю, еш, *гл.* Вилять, вертѣть. *Моє теля хвостом меля.*

Ме́лятий. См. **Меляний.**

Ме́мель, ля, *м.* ? *Бідний батько схватив удруге мемеля од парубків* (=побито його) *і пішов плачучи додому.* Грин. II. 172.

Ме́ндель, ля, *м.* Маленькій снопикъ хлѣба. Ум. **Ме́ндлик.** См. **Мандель.**

Менджигува́ти, гу́ю, еш, *гл.*=**Манджува́ти.** Козел. у.

Менджува́ти, джу́ю, еш, *гл.* Постоянно мѣняться; барышничать посредствомъ промѣна. *Менджує, як циган кіньми.*

Менджу́н, на́, *м.* Барышникъ, занимающійся мѣной лошадей. *Найшов менджуна: продавай, кажу, мого коня аби кому.* Лебед. у.

Мендиве́шка, ки, *ж.* Насѣк. вошь. Вх. Шч. I. 7.

Ме́ндлик, ка, *м.* Ум. отъ **ме́ндель.**

Мене́ний, а, е. Поименованный, названный. *У мененому селі жінка вдова злюбилась з парубком.* О. 1862. II. 57.

Мензе́ря, рі, *ж.* Дойная овца. Херс. г.

Мензирь, ря, *м.* Родъ овечьяго сыра.

Мени́ни, ни́н, *ж. мн.* Именины. Мир. ХРВ. 109. *У пана менини.* Мнж. 107.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Мени́нник, ка, *м.* 1) Именинникъ. 2) День ангела. *Прийшов менинник багатого; він наззивав повну хату гостей.* Грин. I. 179.

Мени́нниця, ці, *ж.* Именинница.

Менке́т, ту, *м.* Манжета. Сборки на рукавахъ женской сорочки у кисти руки. Гол. Од. 20. Желех.

Ме́ння́, ня́, *с.* Имя. **На ме́ння.** По имени. *На мення не знаю, як його звуть.* Конотоп. у. Ум. **Ме́ннячко.** *Та два сини зродила, сама меннячко дала.* Чуб. V. 923.

Менняти, ня́ю, єш, *гл.* Именовать. *Як вони себе менняли, чи святими, чи як,—не знаю.* Павлогр. у.

Мент, ту, *м.* Мигъ. **У-мент.** Вмигъ. *Сів на хазяйського коня, в-мент придув із горілкою.* Драг. *В один мент одно за 'дним переміняється.* Г. Барв. 466.

Ме́нта, ти, *ж.* Родъ мѣхового женскаго полушубка, окаймленнаго тесемками. Гол. Од. 81.

Мента́лик, ка, *м.* Родъ медальона у женщинъ. См. **Дукач.** Гол. Од. 50.

Ментре́га, ги, *ж.* Бунтъ, безпорядокъ, замѣшательство.

Ментре́житися, жуся, жишся, *гл.* Волноваться, бунтоваться. *Отподі то народ почав ментрежитись проти панів.* Кіев. у.

Менту́з, за, *м.* Рыба налимъ, Gadus lota.

Менува́ти, ну́ю, єш, *гл.* Именовать.

Менува́тися, ну́юся, єшся, *гл.* Именоваться.

Ме́нчий, а, е = **Менший** и пр. *На світі вже давно ведеться, що нижчий перед вищим гнеться, а більший менчого кусає та ще й б'є.* Гліб. 22.

Менчир, ра, *м.* Раст. Erica. Лв. 98.

Ме́ншати, шаю, єш, *гл.* Уменьшаться.

Ме́нше, *нар.* Меньше, менѣе. *Менше вкусиш, борше мінеш.* Ном. № 5588. **Ме́ншe з тим.** Это не важно! пустяки! *Побила?—Побила!—Менше з тим!* НВолын. у. Ум. **Ме́ншенько.**

Ме́нший, а, е. Меньшой; младшій. *Менша сестра літ не дійшла.* Нп. *Старший не буде меншим.* Чуб. *Сами, мовляв, і старші, й менші.* Ном. № 10404. Ум. **Ме́ншенький.** Чуб. V. 862. МВ. II. 10.

Меншити́, шу́, ши́ш, *гл.* Уменьшать.

Ме́ншість, шости, *ж.* Меньшинство. Желех.

Мень, ня, *м.* Рыба налимъ, Gadus lota.

Ме́нька, ки, *ж.* Рыба: конь, конекъ, Syngnatus Hyppocampus.

Меньо́к, нька́, *м.*=**Мень.** Котл. Ен. IV. 9.

Ме́рва, ви, *ж.* 1) Мятая, тертая негодная солома. *На городі мерва.* Грин. III. 659. 2) Дрянь, негодное. 3) *мн.*=**Морва.**

Мервисти́й, а, е. Измятый, помятый. *Мервиста солома.*

Ме́рвисько, ка, *с.*=**Мерва.**

Ме́рвити, влю, вишь, *гл.* Комкать, мять.

Мервіти, вію, єш, *гл.* Приходить въ негодность (о соломѣ).

Мерга́снути, сну, неш, *гл.* Стемнѣть, сдѣлаться пасмурнымъ. Вх. Зн. 35.

Мере́гий, а, е. Бурый съ темными полосами (о масти).

Мере́жа, жі, *ж.* Неводъ съ большими очками. Браун. 11. *Над вечір отаман звелів готувати здорову мережу.* Левиц.

Мере́жаний, а, е. 1) Съ ажурными узорами; узорчатый. *Мережана сорочка, плахта.* 2) Украшенный рѣзьбой. *Старий воли випрягав, занози ховає мережані.* Шевч. 117. *Мережані ярма.* Рудч. Чп. 129. 3) Изукрашенный. *Не для людей і не для слави мережані та кучеряві оці вірші віршую я.* Шевч. 442. *І там степи, і тут степи, та тут не такії: руді, руді, аж червоні, а там голубії, зеленії, мережані нивами-ланами, високими могилами, темними лугами.* Шевч. 378.

Мере́жати, жаю, єш, *гл.* 1) Дѣлать ажурные узоры. *Ой стрічечка до стрічечки, мережаю три ніченьки, мережаю, вишиваю.* Шевч. 375. 2) Украшать рѣзьбой деревянныя вещи. 3) Исписывать, испещрять. *І довелося знов мені на старість з віршами ховатись, мережать книжечки.* Шевч. 376.

Мере́женка, ки, *ж.* ? *Угадай, Ганно, приличная панно, на чиїй руці на мереженці перстень упав.* Чуб. III. 99.

Мере́кити, жу, жиш, *гл.* 1)=**Мережати.** 2) Колотить. *Ірода козак мережив кием як собаку.* Мкр. Н. 34.

Мере́жка, ки, *ж.* 1) Ажурный узоръ, получаемый помощью выдергиванія нитей изъ полотна и закрѣпленія оставшихся бѣлыми нитками. Вас. 192. Названіе частей: отверстія—**дірочки**; узкія полосы полотна, раздѣляющія отверстія, стоящія въ группѣ,—**стовпці**; болѣе широкія полосы, раздѣляющія группы отверстій—**полоте́нця**; рубецъ, который идетъ по краю **мере́жки** или рядъ мелкихъ отверстій тамъ-же—**пру́тик.** Харьк. (Залюб.). *У нашої да Ганночки в подолі мережки.* Чуб. III. 131. **Горла́та мере́жка**—съ слишкомъ большими

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

отверстіями, а **сліпа́**—съ слишкомъ малыми. Славяносерб. у. Кромѣ того мережки носятъ цѣлый рядъ различныхъ названій, смотря по узору или способу шитья: **безчі́сна, збан, колісча́, колісча́тка, ко́са, кру́гла, ля́хівка, моско́вка, переплу́таннячко, трійча́тка, хреща́та, черв'ячо́к, з чи́сницями** и пр. Залюбовск. Чуб. VII. 415. **Соро́чка-мере́жка.** Рубаха съ ажурными узорами. *А в нашої бондарівни сорочка-мережка.* Гол. 2) Узорныя украшенія цвѣтными нитками сверхъ канта по таліи полушубка. Вас. 155. 3) Узоры въ ожерельи изъ цвѣтныхъ бусъ. „Въ нѣкоторыхъ мѣстахъ, на правой сторонѣ Днѣпра, изъ мелкаго разноцвѣтнаго намиста приготовляютъ узорчатое ожерелье, на кот. употребляется больше всего чернаго и бѣлаго намиста: *„чорне для поля, а біле, червоне і голубе, чи там друге яке небудь, для мережок“*. См. **Лучка.** Чуб. VII. 426. 4) Рѣзьба на деревѣ. Чуб. VII. 404. 5) Орнаментъ на металлическихъ частяхъ курительной трубки, а также и стальной шаблонъ для выбиванія его. Вас. 149. Ум. **Мере́жечка.**

Мере́жуваний, а, е=Мережаний.

Мере́жуватий, а, е. У кожевниковъ, о кожѣ: покрытый мелкими пятнами,—*„наче горохом побита“*. Вас. 157.

Мере́жчатий, а, е.=Мережаний. О. 1862. VIII. 16.

Мереконі́ти, ніє, *гл. безл.* Мерещиться. Угор.

Мере́на, ни, *ж.* Рыба: многоусачка рѣчная (Угор.), чебакъ, Cyprinus barbus.

Мере́ндати и **мере́ндзати, джу, джиш,** *гл.* Пережовывать, отрыгать жвачку. Угор. *Віл меренджe.* Вх. Зн. 35.

Мере́ндя, ді, *ж.* Приготовленная пища. *У пічках стоїть мерендя (готовий харч).* Шух. I. 96.

Мере́нька, ки, *ж.* = **Мерест 1.** Вх. Лем. 435.

Мерест, ту, *м.* 1) Лягушечья икра. Вх. Лем. 435. 2) Низкія болотныя травы. Вх. Лем. 435.

Мерза́, зи́, *ж.* Гадость, мерзость. Вх. Зн. 35. Угор.

Мерзене́нький, а, е. Плохой, гадкій. *Мерзененька дорога.* Черниг. у.

Мерзе́ний, а, е. Мерзкій, гадкій, отвратительный, омерзительный. *Таке ж бридке, таке мерзене, поржавіло, від жабуру зелене* (болото). Греб. 369. *Ой на чужій на улиці верба не зелена, ой тим вона не зелена, що челядь мерзена.* Нп. Ум. **Мерзене́нький.**

Мерзе́ник, ка, *м.* Мерзкій человѣкъ, мерзавецъ. *Ти, мерзенику!* Вх. Лем. 435.

Мерзе́но, *нар.* Гадко, мерзко, омерзительно. *Як вість така прийшла до Турна, то так мерзено іскривився, що тварь зробилась нечепурна.* Котл. Ен. VI. 63.

Мерзе́нитися, нюся, нишся, *гл.* Мараться, пакоститься. *Чи мені треба мерзенитися? Нащо мені сей клопіт?* НВолын. у.

Мерзе́нство, ва, *с.* Пакость, мерзость. *А мерзенства скільки!* НВолын. у.

Мерзине́ць, нця́, *м.* Плохая, гадкая вещь. *Ой а вінець-мерзинець, а хусточка мати, треба ёй шануваті.* Гол. IV. 392.

Мерзи́ти, зи́ть, *гл. безл.* Возбуждать отвращеніе, омерзеніе.

Ме́рзлий, а, е. 1) Мерзлый, замерзшій. *Захотілось мерзлого в Петрівку.* Ном. № 5344. 2) Чувствительный къ холоду. Ум. **Мерзле́нький.**

Мерзлува́тий, а, е. Немного примерзшій.

Мерзля́к, ка́, *м.* 1) Что-либо замерзшее. 2) Чувствительный къ холоду. Ум. **Мерзлячо́к.**

Мерзлякува́тий, а, е. Чувствительный къ холоду.

Мерзлячо́к, чка́, *м.* Ум. отъ **мерзля́к.**

Мерзосві́тній, я, е. Очень мерзкій. *Ах ти мерзосвітня!* Харьк. г.

Ме́рз(ну)ти, зну, неш, *гл.* Мерзнуть, зябнуть. *Не купив батько шапки,—нехай ухо мерзне.* Ном. № 5911. *Ластівки на зіму не летять у вирій, а мерзнуть у воді.* Чуб.

Ме́рин, на, *м.* Меринъ, холощеный жеребецъ. *Вернулись із добрим мерином... жеребця такого доскочили, що так і їграє на поводі.* К. ЧР. 115. Ум. **Мерине́ць.** Ном. № 770.

Мерковея, веї, *ж.* Раст. Senecio jacobaea. ЗЮЗО. I. 136.

Ме́ркнути и **ме́ркти, кну, неш,** *гл.* Меркнуть. *І пожарище не вгасало, і мерк за димом Божий світ.* Шевч. 437. *Вже зорі попереду нього меркнуть.* МВ.

Мерку́рія, рії, *ж.* Ртуть, меркурій. *Як напав курдюк, уже чого не робили: і меркурією терли язик, і ціноброю, і занюздували—згинула таки.* Кіев. у.

Ме́рлий, а, е. Мертвый. *Не поможе*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

воронові мило, а мерлому кадило. Ном. № 5668. *Олянув мерлу.* МВ. (О. 1862. I. 91).

Мерли́ни, ли́н, *ж. мн.* Отбываніе церемоній по смерти кого. НВолын. у. Ум. **Мерли́нки.** *Родинки й мерлинки не глядять михої годинки.* Ном. № 9499.

Мерли́ця, ці, *ж.* Шкура дохлой овцы.

Ме́рло, *нар.* Мертво.

Мерля́к, ка́, *м.* Трупъ, мертвецъ.

Мерля́тина, ни, *ж.* 1) Специфическій запахъ животнаго: собачій, козлиный. Мнж. 185. 2) Мездра, мездрина. Мнж. 185.

Мертве́ць, ця́. *м.* = **Мрець.** *Місяць світе, мертвець їде.* Чуб.

Мертве́цький, а, е. Мертвецкій. *Прийшов Нечипір на мертвецький великдень.* Кв. I. 263.

Мертвечи́на, мертвещи́на, ни, *ж.* Мертвечина.

Ме́ртвий, а, е. 1) Мертвый. *Ні живий, ні мертвий.* Ном. № 4394. 2) Употребляющійся при похоронахъ? траурный? *Понесли: поперед усього хрест святий з коровами, далі криша з мар сукном мертвим покрита.* Кв. I. 114. 3) **Ме́ртва кропива́.** Раст. Lamium album. ЗЮЗО. I. 126. 4) **Ме́ртва кі́стка.** Наростъ на тѣлѣ. Чуб. III. 15.

Мертви́ти, влю́, ви́ш, *гл.* 1) Умерщвлять. (Смерть) *три годи мертвила саме середніх людей.* Мнж. 63. *Старих людей турки мертвили.* Волч. у. 2) Желать смерти кому. *Вона сього сина все мертвила, аж той умер.* Зміев. у.

Мертві́ти, вію́, єш, *гл.* Мертвѣть. *Старий дожидав—як дожидав! і мертвів, і оживав.* МВ. II. 195.

Ме́ртво, *нар.* Мертво. *Було якось тихо й мертво на світі, ніби само небо вже дрімало.* Левиц. Пов. 155.

Мертв'я́к, ка́, *м.* Мертвецъ. *Труна роскривається і мертв'як вилазить з труни.* Грин. II. 104.

Мертв'яків, ко́ва, ве. Мертвецу принадлежащій. *Все тіло мертв'якове було поколоте та порізане косою.* Грин. II. 99.

Мертв'я́чка, ки, *ж.* Эпидемія, моръ. *Тоді була мертв'ячка скрізь, люде здорово мерли.* Залюбовск. Екатер. у.

Мертв'я́щий, а, е. Умертвляющій, убивающій. **Цілю́ща та мерт'вя́ща вода.** Живая и мертвая вода (въ сказкахъ). Рудч. Ск. I. 130.

Ме́рти, мру́, мре́ш, *гл.* 1) Умирать, мереть. *З щастя не мруть.* Ном. № 1710. *У Горбоносихи мерли діти.* Г. Барв. 421. 2) Замирать. *Чогось сумно і боязно, аж моє серце мре.* МВ.

Меру́щий, а, е. Умирающій. *Бжоли (сняться)... проти мерущого.* Мнж. 161.

Ме́рхнути и **ме́рхти, хну, неш**, *гл.*= **Меркти.** *Зорі мерхнуть.* МВ. II. 44.

Мерцва́, ва́ти, *с.* Мертвецъ. Встрѣчено только у Гребинки въ переводѣ Пушкинской Полтавы: *І дівка блиснула в подушки зовсім, мовляють, як мерцва.* Греб. 343.

Мерцва́к, ка́, *м.*=**Мертв'я́к.** Греб. 358.

Ме́рча, чи, мерча́чка, ки, *ж.*=**Мжа.** Желех. Вх. Зн. 35.

Ме́рчик, ка, *м.* Маленькій покойникъ, трупикъ. Желех.

Мерчу́к, ка́, *м.* Мертворожденный.

Мерша́, ші́, *ж.* Падаль. Шух. I. 22. Вх. Зн. 35.

Мерша́виця, ці, *ж.* Мертвоядъ, Silpha. Желех. Вх. Зн. 35.

Мерша́ник, ка, *м.* 1) Быкъ. 2)=**Мершавиця.** Желех. Вх. Зн. 35.

Мерша́нка, ки, *ж.* Корова. Желех. Вх. Зн. 35.

Мерще́нько, *нар.* Ум. отъ **мерщій.**

Мерщі́й, *нар.* Скорѣй, поскорѣй. *Діли мерщій!* Кв. Ум. **Мерще́нько.** Чуб. VII. 576.

Мера́вий, а, е. Жесткій, упрямый. Угор.

Мести́, мету́, те́ш, *гл.* 1) Мести. *Піднялась така хуля: світу не видно,—мете.* Рудч. Ск. II. 206. 2) Мести, выметать. *Три дні хати не мела, не вмивалася.* Чуб.

Ме́стний, а, е. Мстительный.

Ме́стник, ка, *м.* Мститель. *Підпалу жде, як той местник часу дожидає.* Шевч. 236.

Ме́стниця, ці, *ж.* Мстительница.

Мет, ту, *м.*=**Мент.** *В один мет.* Ном. № 7741.

Мета́, ти́, *ж.* 1) Цѣль. *Я тілько одно мав на меті: щоб книжку видать яко мога скоріше.* Ном. II. *Очевидячки досягла до своєї мети.* Левиц. **На близьку́ мету́.** Въ близкомъ разстояніи. Волын. г. 2) Родъ игры въ мячъ.

Мета́л, лу, *м.* Металлъ. Дещо. К. Бай. 153. Ком. II. 65.

Метале́вий, а, е. Металлическій. Желех.

Мета́лец, лця, *м.* Сказочный змѣй, берущій хвостъ въ ротъ и катящійся колесомъ и свистящій предъ дождемъ. Вх. Лем. 435.

Металі́чний, а, е=**Металевий.** *Пор-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

фирій... причесав свої коси рідким металичним гребінцем. Левиц.

Мета́ль, ля, *м.* Клинъ въ мельничномъ валу для поднятія песта, падающаго въ толчею. Лебед. у.

Мета́льня, ні, *ж.*=**Металь.** Лебед. у. Залюбовск.

Метани́на, ни, *ж.* Суета. *Настала після сього велика метанина по селу.* Г. Барв. 171.

Мета́ритися, рюся, ришся, *гл.* Суетиться. *Жидки... метарились, де б набір закупити у панів шльонську вовну.* О. 1861. VII. 6.

Мета́ти, та́ю, єш, *гл.* 1) Метать, бросать. *Камнем на Степана метали.* Чуб. 2) Наливать. *Дорогою напитка метає, по два, по три кубки в руки наливає.* Лукаш. 19.

Мета́тися, та́юся, єшся, *гл.* Бросаться, метаться. *Лютим огнем, яростію палають без міри, метаються ось як на мене, як лютії звіри.* Чуб. V. 448.

Мете́лик, ка, *м.* Мотылекъ, бабочка. **Ло́вить бі́лі мете́лики.** Забавляется какъ дитя. Ном. № 6260. 2) Родъ ажурнаго узора **мере́жки.** КС. 1893. V. 181. Чуб. VII. 427. 3) Гарусное украшеніе въ видѣ кисточки на женскомъ полушубкѣ. Вас. 155. 4) Небольшая брошюрка. 5) *мн.* **Мете́лики.** Раст. Spergula arvensis L. ЗЮЗО. I. 171. Ум. **Мете́личок.**

Мете́лиця, ці, *ж.* 1) Мятель. *Бодай того коваля метелиця замела.* Нп. *Метелиця засипала як піском землю снігом.* Левиц. 2) Родъ танца, также музыка и пѣсня къ этому танцу. 3) Болѣзнь: овечій вертежъ=**Мотилиця 1.** 4)=**Мотилиця 2.** 5) Раст. Agrostis alba L. ЗОЗО. I. 110. 6) **Мете́лиці дава́ти.** Трепать за волосы. *Мужик попав коваля за верхів'я і давай йому метелиці давати.* Грин. I. 109.

Мете́личок, чка, *м.* Ум. отъ **мете́лик.**

Метеллюга́ти, га́ю, єш, *гл.* Переносно: вилять, изворачиваться? *Її питають, де діла те, що вкрала, а вона метеллюгає сюди-туди, не каже, де дівала.* Новомоск. у. Залюбовск.

Мете́лочки, чок, *ж.* Раст. Lepidium ruderale L. ЗЮЗО. I. 126.

Ме́тений, а, е. Выметенный. *Без хазяйки хата не метена.* Ном. № 10098.

Метени́ця, ці, *ж.* Вощинная моль.

Мете́ць, тця́, *м.* Проворный, мастеръ, мастакъ.

Метикува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Размышлять, соображать.

Метикува́тий, а, е. Замысловатый.

Мети́ж, жу, *м.* Смятеніе, шумъ. *Метіж пішов, як почали битись, то я й почув, а то не бачив нічого до тієї пори і не чув.* Новомоск. у.

I. Мети́ль, те́лі, *ж.*=**Метелиця 1.** *Ой на зятя та метіль мете.* Мет. 185. *Не метіль з моря піднімалася, а то гуси сірі, лебеді білі.* Чуб. V. 939.

II. Мети́ль, ля, *м.* 1)=**Мете́лик.** *Рубанок тільки дж-ж-ж, дж-ж-ж! а стружки як метелі здіймаються.* Г. Барв. 51. 2) Названіе рубля, который дарится новобрачнымъ на свадьбѣ. Борз. у. Грин. III. 454.

Мети́льник, ка, *м.* Метельщикъ. *Метільники хату замітають.* Харьк. у.

Мети́льниця, ці, *ж.* Метельщица. Ум. **Мети́льничка.** *Я б до хати куховарочку наняв, а до груби та топільничку, а до хати та метільничку.* Харьк. у.

Ме́тка, ки, *ж.* Нанизанный рядъ (рыбы, напр.). *В'юнів метками продають.* Богодух. у. Переносно: *У старшого нема дітей, а у меншого ціла метка, аж п'ятірко.* Г. Барв. 130. *Завернув старий Кривиньский з цілою меткою старих дочок.* Мир. ХРВ. 108.

Метки́й, а́, е́. Шустрый, проворный, ловкій, живой, скорый, бойкій. *Ота сміливa меткая Катря немов перелякалась чого.* МВ. II. 91. *А до роботи ж яка метка й берка!* Г. Барв. 448. *О, миша метка!* Каменец. у.

Ме́тко, *нар.* Скоро, бойко, ловко. *Метко пробігти.* Борз. у. *Там снопи кладу метко, там кубахи ростуть, тільки махну сапою—аж курів земля.* Г. Барв. 535.

Метла́, ли́, *ж.*=**Мітла.** *Тільки явиться на небі метла, то буде війна.* Чуб. I. 18.

Метла́стий, а, е=**Мітластий.** *Метласта борода.* К. ЦН. 224.

Метли́ця, ці, *ж.* =**Мітлиця.** *Мої гроші не метлиця.* Чуб. V. 58. Ум. **Метли́чка.** *А вроди, Боже, жито, пшеницю, всяку пашницю без куколю, без метлички, щоб родилися бички, телички.* Чуб. III. 451.

Метли́ще, ща, *с.* Палка къ метлѣ.

Ме́тло, ла, *с.* Мѣсто удобное для охоты. Лебед. у.

Метлю́г, га́, *м.* Раст. Apera Spica venti. P. Beauv. ЗЮЗО. I. 111.

Метля́тися, ля́юся, єшся, *гл.* Болтаться. *Довга одежа на їй метлялась, як*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

на палíччах. Левиц. Пов. 313. *Аж намітка метляється.* Левиц.

Метну́ти, ну́, не́ш, *гл.* одн. в. отъ **мета́ти**.

Метну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* одн. в. отъ **мета́тися**. Броситься, устремиться. *Метнулась я та двері всі попричиняла.* МВ. (О. 1862. III. 56). *До ляса мов ляхи метнулись.* Котл. Ен. *Бог не попустив великого гріха, так ви метнулись тоді старого чоловіка обіжати.* МВ. I. 134.

Ме́то, та, *с.* Шумъ, гамъ. *Собаки таке мето зчинили.* Борз. у.

Ме́трика, ки, *ж.* Метрическая запись, метрическое свидѣтельство. *Се купимо попові гостинець, то він у метрику не так буде дозиратись.* Г. Барв. 184. *А тут метрики не позаписувані!* Левиц.

Метри́чний, а, е. Метрическій.

Метуши́тися, шу́ся, ши́шся, *гл.* Суетиться. *Як ні лає, як ні кричить на неї пані,—бабуся не лякається, не метушиться: іде тихо, говорить спокійно, дивиться ясно своїми очима ясними.* МВ. (О. 1862. III. 61).

Метчи́й, *нар.* сравн. ст. отъ **ме́тко.** Скорѣй. *Я метчій до Марусі.* МВ. II. 189.

Меть, ті, *ж.*=**Мент.** *Як заграв (Соломон) в третю сопілку, чорне віско в одну меть прилетіло.* Драг.

Мецька, ки, *ж.* Названіе овцы. Kolb. I. 65.

Меч и **міч, меча́,** *м.* 1) Мечъ. *Яким мечем махає, такою путтю й погибає.* Ном. *І наш ясен міч твоєї головоньки не йме.* АД. *Голий як міч, гострий як бритва.* Ном. № 1526. *А позад війська мечем махає.* Чуб. **Під меч положи́ти.** Изрубить. *Скочу-поскочу за тими турки, гой як здогоню—під меч положу.* Kolb. I. 101. 2) Сабля, украшенная цвѣтами, шумихой, пучкомъ калины, съ горящей свѣчей, обвязанная платкомъ, — употребляется въ свадебномъ обрядѣ и находится въ рукахъ **світи́лки.** Иногда сама сабля отсутствуетъ. *Світилочці зробили меч, як таки водиться на весіллі: нав'язали ласкавців, васильків і позолоченої шумихою калини і свічечку ярого воску засвітили і меч обв'язали, і світилочку перев'язали рушниками.* Кв. I. 111. Ум. **Ме́чик.**

Мечве́док, дка, *м.*=**Кажан.** Вх. Пч. I. 16.

Ме́чет, ту, *м.* 1) Печь для хлѣба (у черноморскихъ рыбаковъ). *Поставили мечет, чи піч для хліба.* Левиц. ПЙО. I. 86. 2) Лѣсокъ въ степи. Хорольск. у.

Ме́четь, (ти, *ж?*)=**Ме́чет 1.** *Оце викопа* (запорожецъ на землянку) *яму, обставе її, чим там попало, обліпе, обмаже, поставе мечеть (хліб пекти), зробе кабицю (страву варити) та й живе.* КС. 1883. XI, 504.

Мече́ть, ти, *ж.* Мечеть. *Буде наш пан турецький до мечети від'їжджати.* ЗОЮР. I. 212,

Ме́чик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **меч.** 2) Деревянный ножъ у **те́рлиці;** на немъ летаютъ вѣдьмы на лысую гору, откуда выраженіе, обозначающее слишкомъ скорое возвращеніе кого-либо: *Ти, мабуть, на мечику літав.* Ном. № 5771. 3) Часть **п'ял.** См. **П'яла.** Шух. I. 254.

Ме́чник, ка, *м.* Меченосецъ.

Меши́ни, шин, *ж. мн.* Кожаные штаны изъ **кожу́ха,** шерстью внутрь (у пастуховъ и табунщиковъ). Херсон. г.

Мешка́ненько, ка, *с.* Ум. отъ **мешка́ння.**

Мешка́нець, нця, *м.* Житель, жилецъ.

Мешка́нка, ки, *ж.* Жительница, жилица.

Мешка́ння, ня, *с.* Жительство, помѣщеніе, жилье; мѣстопребываніе. *У домівці на мешканні.* Грин. III. 693. *Підемо до Бендеру мешкання глядіти.* Гол. I. 79. Ум. **Мешка́ненько, мешка́ннячко.** *Ой покидаю сивого голубка і дрібненькії діти, а сама лечу, сама полечу мешканенька глядіти.* Грин. III. 483.

Ме́шти, мешт, *ж. мн.* Татарскія туфли, легкіе башмаки. Желех.

Мжа, мжі, *ж.* Мелкій частый дождь.

Мжи́ти, мжить, *гл. безл.* Моросить (о дождѣ).

Мжи́ця и **мжи́чка, ки,** *ж.*=**Мжа.** Вх. Зн. 35.

Ми, *мѣст.* Мы.

Миг, га, *м.* 1) Мигъ, мгновеніе. *А Радюк уже в три мига вилетів на улицю.* Левиц. Пов. 246. 2) *мн.* Перемигиванія.

Ми́гавка, ки, *ж.* 1) Миганіе. 2) Мельканіе.

Мига́ння, ня, *с.*=**Мигавка.**

Мига́ти, га́ю, еш, одн. в. **мигну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* 1) Мигать, мигнуть. *Зорі... мигали і бризкали світом в сухому прозорому повітрі.* Левиц. Пов. 165. 2) Мелькать, мелькнуть. 3) Только одн. в. Ударить. *Мигнув попід бороду бурсака.* Св. Л. 220.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Мига́тися, га́юся, ється, одн. в. **мигну́тися, ну́ся, не́шся**, *гл.* Мерещиться, виднѣться, мелькать, мелькнуть. *Мигається мені та Орлиха, мов у тумані* МВ. I. 122. *Він хутенько вбіжить. Яка з нас під той час мигнеться: „Здорова була, дівчино!“.* МВ. (О. 1862. III. 46).

Мигдале́вий, а, е. Миндальный. *Три мисочки зроблені взором горіха мигдалевого на одній віті.* К.

Мигда́ль, лю, *м.* Миндаль.

Миги́кати, чу, чеш, *гл.*=**Мугикати.** *Стала буцім то пісеньку мигикати.* Кв. I. 41.

Миги́чка, ки, *ж.*=**Мжа.**

Ми́гкати, каю, ється, *гл.*=**Мигтіти.**

Мигкома́, *нар.* 1) Мелькомъ. *Мигком я його бачила.* 2) Мгновенно.

Мигну́ти, ся. См. **Мигати, ся.**

Мигону́ти, ну́, не́ш, *гл.*=**Мигнути.** *Мигонула в мене грішна думка.* Г. Барв. 466.

Мигота́ти, миготі́ти и **мигті́ти, чу́, ти́ш**, *гл.* Сверкать, мерцать, мелькать. *Над ставками, над садками миготіло, грало, лилося хвилями золоте марево.* Левиц. I. 25. *В очах миготить, а в голові свистить.* Ном. № 6329. *Зірки митять собі, блимають.* Подольск. г. *Аж в очах митить.* МВ. I. 157. *Миготіла в очах дорога горорізьба.* К.

Миготі́ння и **мигті́ння, ня**, *с.* Мерцаніе, дрожащій свѣтъ. Желех.

Миготі́ти. См. **Миготати.**

Миготли́вий, а, е. Блещущій. Желех.

Мигті́ння, ня. См. **Миготіння.**

Мигті́ти. См. **Миготати.**

Мигуне́ць, нця́, *м.* Падающая звѣзда.

Мигу́шка, ки, *ж.* Зарница, молнія.

Ми́ґа, ґи, *ж.* Пантомима. *Він йому нічого не казав, а так на миґах, що вони нічого й не думали, а той все знав.*

Миґдале́вий, а, е=**Мигдалевий.**

Миґда́ль, лю, *м.*=**Мигдаль.**

Ми́ґза, зи, *ж.*=**Мидза.** Лохв. у.

Ми́ґла, ли, *ж.* Куча сложеннаго дерева. Шух. I. 180. См. **Миґлювати.**

Миґла́ш, ша́, *м.* Сортировщикъ срубленнаго дерева, складывающій его въ **ми́ґли.** *Ті що миґлюють дерево, називаються миґлаші.* Шух. I. 180.

Миґлюва́ти, лю́ю, ється, *гл.* Сортировать срубленное дерево и скадывать въ кучи. *Над рікою біляють (перебірають) і миґлюють ковбки, значить складають осібно третяки, осібно четвертячі і т. и. у миґли (купи).* Шух. I. 180.

Ми́дза, зи, *ж.* Морда, толстое лицо.

Мидза́тий, а, е. Съ толстыми отвислыми щеками, мордастый. Мнж. 185.

Мизга́тися, га́юся, ється, *гл.* Любезничать, повѣсничать. *Женихався, мизгався, бісики пускав.*

Мизги́рь, ря́, *м.* Тарантулъ. Левч.

Мизе́льний, а, е=**Мизинний.** *Ломить ручки і мизельні пальці.* Лукаш. 123.

Мизе́рія, рії, *ж.* 1) Бѣдность, убожество. *Мизерія на сім світі мені молодому.* Гол. III. 374. 2) Имущество бѣдняка, вообще движимое имущество. *У бодні мизерія, а доброго нема.* НВолын. у. *Мизерії наклав дві скриньки.* Котл. Ен. *Як би взять і всю мизерію з собою, дідами крадене добро.* Шевч. 211.

Мизе́рність, ности, *ж.* 1) Бѣдность, убожество. 2) Жалкій видъ. 3) Ничтожество. *Я знав свою мизерність перед Богом.* К. Іов. *Скажи, Господи, чи довго ще на світі мені жити? Дай мені моє безсилля і мизерність зрозуміти.* К. Псалт. 95.

Мизерні́ти, нію, ється, *гл.* 1) Бѣднѣть, нищать. 2) Худѣть, тощать, приходить въ болѣзненное состояніе. *Оце й захирів дитина, стоїне, мизерніє. Думаю: от-от умре.* Левиц. I 139.

Мизе́рний, а, е. 1) Убогій, бѣдный. *Смиренного возносить на високість, мизерного із нужди визволяє.* К. Іов. 12. 2) Жалкій, несчастный, бѣдственный; ничтожный. *Приїхало сюди воно на економію недавно, таке миршаве, обшарпане, мизерне, замліле.* Левиц. I. 143. 3) Болѣзненный, худой, тощій. *Нігде не видко було ні одного блідого, мизерного лиця.* Левиц. I. 348.

Мизе́рно, *нар.* 1) Убого, бѣдно. 2) Жалко.

Мизе́рство, ва, *с.* 1) Бѣдность, убожество. 2) Имущество бѣдняка. *Єсть у мене деяке хазяйство—мизерство: овечки, свині.* Борз. у. 3) Ничтожество. 4) Бѣдный народъ.

Мизеря́ка, ки, *ж.* Мелкія вещи? Хламъ? *Бере сакви, висипає з них мизеряку, знаходить гроші в торбинці.* О. 1861. XI. Кух. 39.

Мизи́нець, нця, *м.* 1) Мизинецъ, меньшой палецъ. *Ой іскиньте золот перстень із мизинця пальця.* Мет. 19. 2) Самый младшій ребенокъ. Ум. **Мизи́нчик.**

Мизи́нка, ки, *ж.* Наименьшая дочь. Харьк. г.

Мизи́нний, а, е. Самый меньшій, младшій, послѣдній. **—па́лець.** Мизинецъ. *Ой*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

не ламли, дівчинонько, мизинного пальця. Чуб. V. 309. **Мизи́нне дитя́.** Младшее въ семьѣ дитя. *Що ж ви нам продасте? Мизиннє дитя.* Чуб. III. 39. **Мизи́нний день.** Суббота. *Мизинний день да суботонька.* Рк. Макс.

Мизи́нник, ка, *м.* = **Мизинець 2.** Харьк. г.

Мизи́нок, нка, *м.* = **Мизинець.** Каменец. у. *Була як мизинок і зосталась знов одна як пичечка.* Г. Барв. 361.

Мизинча́, ча́ти, *с.*=**Мизинець 2.** Каменец. у.

Мизи́нчий, а, е. Самый младшій. *Мизинче, поки буде инче.* Каменец. у.

Мизи́нчик, ка, *м.* Ум. отъ **мизи́нець.**

Ми́зка, ки, *ж.* Мездра на кожѣ. Сумск. у.

Ми́зкати, каю, еш, *гл.* Объ одеждѣ: занашивать, затаскивать, употреблять безъ береженія, истрепывать. *Мизкай, мизкай одежу!—все мене мати було лають.—Тобі що ні дай, то ти зараз замизкаєш. Хоч і платок новий дасі,—зараз і змизкаєш.* Черниг. у.

Ми́зкатися, каюся, ешся, *гл.* 1) Занашиваться, затаскиваться, истрепываться (объ одеждѣ). *Як усякому свою одежу давати, так вона ж не новиться, а все мизкається та мизкається.* Черниг. у. 2)—**з ким.** Заигрывать съ кѣмъ. См. **Мизгатися.**

Ми́зя, зі, *об.* Плакса.

Ми́йка, ки, *ж.* Тряпка или мочалка для мытья посуды. Уман. и Каменец. у.

Ми́йниця, ці, *ж.* Умывальникъ, умывальный тазъ. Желех.

Мик! *меж.*, выражающее быстрое движеніе. *Обступлять удвох барана, а він мик! та й утік.* НВолын. у.

Ми́кавка, ки, *ж.* Палка съ крючкомъ для выдергиванія сѣна изъ середины стога. Каменец. у.

Ми́канець, нця, *м.* Расчесанные и надерганные изъ **ми́чки** части пеньки, которыя наворачиваютъ на **кужі́лку** для пряденія. Гол. Од. 36.

Ми́канка, ки, *ж.* Худшій сортъ пряжи.

Ми́кати, каю, еш, *гл.* 1) Дергать, рвать, таскать; вырывать, выдергивать съ корнемъ. *Здається... микав би за коси. Люде бачили, що вони микали пшеницю, та й досвідчили.* Каменец. у. *Такий уродив маленький ячмінь, що косою не зачепиш,—доводиться микати.* Анан. у. 2) Мыкать, чесать пеньку или ленъ для пряжи. *Микати мичку.* Вас. 200. 3) **Ми́кати губа́ми.** Шевелить губами.

Ми́катися, каюся(чуся), каєшся(чешся), *гл.* Бросаться. Вх. Лем. 435. 2) Слоняться, шататься, бродить, носиться. *На Марусю, що тут микалась то в кімнату, то в хату, то з хати в сіни, то з сіней знов у хату, і не дививсь.* Кв. I. 49. *Коло рота мичеться, та в рот не попаде.* Ном. № 1772. 3)—**у що.** Лѣзть, соваться. *Коли не піп, не микайся у ризи.* Ном. № 9571.

Мики́тити, ки́чу, тиш, *гл.* Изворачиваться, искать отговорокъ, нечисто дѣйствовать. Желех.

Микито́н, ну, *м.* Демикитонъ.

Микито́новий, а, е. Демикитоновый.

Микну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Умчать, помчать. *Москалі микнули його аж до Київа.*

Миколя́йки, ків, *м. мн.* Раст. Eringium planum. Вх. Пч. I. 10.

Миколя́йці, ців, *м. мн.* Раст. Neottia nidus avis. ЗЮЗО. I. 129.

Миколя́йчики, ків, *м. мн.* Раст.= **Миколайки.** ЗЮЗО. I. 122.

Мику́лити, лю, лиш, *гл.* Хитрить, вилять. *І чого тобі микулить? Сказав би просто, що винен.* Волын. г.

Мику́литися, люся, лишся, *гл.* Мяться; вилять; хитрить. *Усі бояться, микуляться,—чи йти, чи ні?* Г. Барв. 427. *Ич бісова коняка! шоб же рівно йти по дорозі,—ні, вона микулиться туди та сюди та й край!* Херс. у. Слов. Д. Эварн.

Микуля́ти, ля́ю, єш, *гл.* — **очи́ма.** Смотрѣть, избѣгая встрѣчаться глазами, чувствуя себя неловко. *Микуляє очима, як кіт на глині.* Ном. № 3187. Въ другомъ случаѣ: *Не микуляй очима, бо не твоя дівчина.* Слѣдить глазами? Поворачивать глаза слѣдомъ за чѣмъ? Мил. 103.

Мила́й, лая́, *м.* Родъ хлѣба. Ном. № 7570.

Ми́лий, а, е. 1) Милый, любезный. *Батько милий, мати мила, дівчина миліща.* Чуб. V. 110. **По-під са́м ми́лий Бі́г проси́ти кого́.** Молить, заклинать. Желех. 2) Милый, возлюбленный. *Милий милу покидає,—вороги раденькі.* Нп. *Нехай милий подивиться, що на серці діється.* Мет. 15. 3) Пріятный, любезный. Ум. **Миле́нький, миле́сенький.** *Миленький, милесенький мій!* Мет. *Моя мила милесенька, голубка сивесенька* Чуб. V. 13.

Ми́лини, лин, *ж. мн.* Мыльная вода, остающаяся послѣ стирки. *У милинах виперу катанку.* НВолын. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Мили́ти, лю́, лиш, *гл.* Мылить, намыливать. *Їдна шие, друга мие, третя поливає, а четверта милом милить, п'ята помиляє.* Чуб. V. 395.

Мили́тися, лю́ся, лишся, *гл.* 1) Мылиться, намыливаться. *Не милися, бо не будеш голитися.* Ном. № 5479. 2) Ошибаться. *В тім собі милиш.* КС. 1882. X. 23.

Ми́лиця, ці, *ж.* Костыль, деревяшка, деревянная нога. *Щоб ти на милицях пішов.* Ном. 3720. *Коло пустки на милиці москаль шкандибає.* Шевч. 398.

Милійо́н, на, *м.*=**Миліон.** Харьк.

Мили́н, на, *м.* Рукоятка у ручной мельницы. НВолын. у.

Мили́ння, ня, *с.* Мыльная вода. *Підмочене у Вислі мило зібрав, роспустив на миління, злив у бочку.* Ном.

Миліо́н, ну, *м.* Милліонъ. *Сонце завбільшки таке, що з нього можна б зробити сливе півтора миліони наших земель.* Дещо, 25.

Ми́лість, лости, *ж.* Пріятность. Левиц. (Пр. 1868, стр. 519).

Милки́й, а́, е́. Хорошо мылящійся.

I. Ми́ло, ла, *с.* 1) Мыло. *Чуже й мило голило, а моя бритва не бере.* Ном. 2)—**соба́че.** Раст. Herniaria glabra. L. ЗЮЗО. I. 124. Ум. **Ми́льце.**

II. Ми́ло, *нар.* Мило, пріятно; любезно; хорошо. *На тебе дивитися мило.* Мет. *Не бачила миленького,—і діло не мило.* Мет. 83. *Не там щастя, не там доля, де багаті люде—як злучаться по любови, то все мило буде.* Чуб. V. 141. **Ми́ло вітáти.** Любезно принимать. Чуб. III. 356. Ум. **Миле́нько.** *Миленько Ганна подивлялась на панянку.* Св. Л. 39.

Милова́нець, нця, *м.* Фаворитъ, любимецъ.

Миловúд, да, *м.* Красавецъ? Г. Барв. 280.

Миловúння, ня, *с.*=**Милини.** Вх. Зн. 35.

Милода́н, на, *м.* Возлюбленный. *Сіла б, полетіла на чужую сторонку шукать свого милодана.* Чуб. V. 811.

Милода́нка, ки, *ж.* Возлюбленная.

Милоли́ций, а, е. Миловидный, красивый. *Пеклись тут гарні молодиці... чорняві, повні, милолиці.* Котл. Ен. III. 48.

Милосе́рд(н)ий, а, е. Милосердный. *Дав єсь волю серцю мому, милосердий Боже!* Чуб. V. 3. *Приручаю тебе, серденятко моє, милосердному Богу.* Мет. 25.

Милосе́рдник, ка, *м.* Милосердный, сострадательный человѣкъ. *Сміється, зробивши милосердника тираном.* К. Бай. 84.

Милосе́рдя, дя, *с.* Милосердіе. *Хоч одно ж ви милосердя майте!* Дума. *Чи схоче він, то покарає грішних, чи схоче він,—покаже милосердя.* К. Іов. 82.

Милости́вий, а, е. Милостивый. *Господи милостивий.* Ном. № 3544. *Пані милостива! будьте ласкаві, скажить мені, що мій чоловік на чужині, як проживає.* МВ. I. 49. *Блаженні милостиві, бо такі будуть помилувані.* Єв. Мт. V. 7.

Милости́нник, ка, *м.* Раздающій милостыню.

Ми́лостинька, ки, *ж.* Ум. отъ **ми́лостиня.**

Ми́лостиня, ні, *ж.* Милостыня. *Багато й старцям милостині подавали.* Кв. I. 117. *Який манастирь, така милостиня.* Посл. Ум. **Ми́лостинька.** *Мала милостинька, та варт за велику.*

Ми́лость, ти, *ж.* 1) Милость, милосердіе. *Що день хвалили Бога за Його милость.* Кв. I. **Ми́лость на ко́го кла́сти.** Миловать кого, прощать кому изъ сожалѣнія. *Це ще я милость на його кладу, що не позиваю, а то було б йому.* Константиногр. у. 2) Любовь. *О Боже мій нескінченний! що ся тепер стало! Як то віра, так то віра, а милости мало.* Нп. *Як бись знала, що то милость може, казала б ся: оженися.* Гол. III. 289. 3) **Ва́ша ми́лость.** Ваша милость (титулъ). *Просимо вашої милости і на обід.* Левиц. 4) **Ми́лость Бо́жа.** Раст. Myosotis palustris. Шух. I. 21.

Ми́лощі, щей и **щів,** *ж. мн.* Ласки, любовныя ласки. *Ні любощам, ні милощам не йму віри.* К. Досв. *Добридень тобі, сонечко яснеє .. освіти мене, рабу божу... добротою, красотою, любощами й милощами.* Чуб. I. 93.

Ми́лування, ня, *с.* Помилованіе, прощеніе, пощада. *Бог не без милування.* Ном. № 4872. *До милування нема силування.* Ном. № 4979.

Милува́ння, ня, *с.* Ласки.

Ми́лувати, лую, єш, *гл.* Миловать, щадить, беречь. *Нас ще Господь до якого часу милує.* МВ. II. 83. *Нехай Бог милує.* Ном. № 8388.

Милува́ти, лу́ю, єш, *гл.* Ласкать. *Не цілуй, не милуй, коли хисту нема.* Чуб. V. 9. *Як де попаде чужу дитину, то вже цілує і милує.* МВ. I. 97. *Холодок ніби лащився до мця, милував його.* Левиц.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Милува́тися, лу́юся, ешся, *гл.* 1) Ласкать другъ друга. *Вони собі цілувались, цілувались, милувались.* Мет. 25. 2) Любоваться. *Знайшла очима свого сина і милувалась ним.* Левиц. I. 269. *Милувався такою вродливою красою.* Мир. ХРВ. 61.

Милу́н, на́, *м.* 1) Возлюбленный, любовникъ. 2) Милый, любимецъ. *Удала мама милуна* (т. е. родила сына). Черк. у.

Миль-миль! *меж.* Выражающее мельканіе. *Миль-миль, як у Петрівку ягода (де-не-где побачиш).* Ном. № 7697.

Ми́лька, ки, *ж.* Ум. отъ **ми́ля**.

Ми́льний. а, е. 1) Ошибочный. *Мильна твоя думка. Звеліть його на мильну дорогу.* КС. 1883. III. 546. 2) Сѣрый. *Були й свити простого уразівського і мильного сукна.* Кв. I. 137. *Мильна свита.*

Ми́льник, ка, *м.* Банщикъ? *Коноводи, воловоди, люлешники, табашники, шильники, мильники, селяне, городяне, міщане, крамарі, шинкарі... А сходьтесь, сходьтесь, сходьтесь!.. я щось скажу.* (Формула ярмарочнаго зазыванія). КС. 1882. III. 600. Ср. стар. **Ми́лня**, баня (см. Житецкій, Словарь книжной малорусской рѣчи по рукописи XVII в. Прилож. къ „Кіев. Старинѣ“ 1888 г.), а также подобную-же формулу стар. казацкаго зазыванія: *Ой ви, грубники, ви, лазники, ви, броварники! Годі вам по винницях горілок курити, по лазнях лазень топити* и т. д. (Уман., Слов., т. I. 14).

Мильо́н, на, *м.*=**Милі́н**. НВолын. у.

Ми́льце, ця, *с.* Ум. отъ **ми́ло**.

I. **Ми́ля, лі**, *ж.* Миля. *Та збудила мене мати в обідню годину, як відійшли козаченьки від села за милю.* Мет. 20. Ум. **Ми́лька**. Рудч. Ск. I. 119.

II. **Ми́ля, лі**, *ж.* Обрядовое умываніе изъ рѣки или колодца новобрачныхъ въ понедѣльникъ, по возвращеніи новобрачной изъ церкви, гдѣ ее **покрива́ють**. Мил. 124, 125.

Миля́р, ря́, *м.* Выдѣлывающій мыло; торцовецъ мыломъ. Желех.

Ми́мика, ки, *ж.* Мимика. *Тульчинський тим часом говорить Катрусі мимикою про любощі.* К. Бай. 13.

Мимикува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Выражать, при помощи мимики, пантомимы. *Ignotus ізнов даремне мимикує.* К. ЦН. 210.

Ми́мка, ки, *ж.* 1) Женщина, имѣющая одну грудь или обѣ съ атрофированными млечными желѣзами. 2) Корова, доющаяся не на всѣ дойки, или совсѣмъ не дающая молока. *Мимка на одну дойку, на дві, на всі.*

Ми́мо, *нар.* и *пред.* Мимо. *Мимо церкву їдьте, а тоді уліво повернете. Мимо церкви святої проїзжали, за гордостю, за пишностю з глави шличка не здіймали. Мимо колодізь ішли.*

Мимоїздом, *нар.* Проѣздомъ. *Ось зайдьмо буцім води напитись мимоїздом до тої вдовиці.* Г. Барв. 12.

Мимохі́д, хо́ду, *м.* Конвульсіи у дѣтей. КС. 1893. VII. 80.

Мимохі́день, дня, *м.* Прохожій. *І мимохідень: помагай-бі на діло праведне, не скаже.* К. Псал. 297.

Мимохі́дний, а, е=**Мимохідень**. К. Псал. 187.

Мимохі́дь, *нар.* Мимоходомъ.

Ми́мрати, раю, еш, *гл.* Медленно дѣлать. Вх. Зн. 36.

Ми́мрити, рю, риш, *гл.* Говорить невнятно, бормотать. *Було часто... мимрить (уже гласу не було): „Ой хто миха не знає“... Г. Барв. 357. І слухав я, як мимрило щось тихо.* К. Іов. 10.

Мимрі́й, рія, *м.* Бормотунъ, невнятно говорящій.

Ми́мря, рі, *об.*=**Мимрій**.

Мина́ти, на́ю, еш, сов. в. **мину́ти, ну́, не́ш**, *гл.* 1) Проходить, пройти, миновать. *Що буває, те й минає.* Ном. *Минають дні, минають ночі, минає літо; шелестить пожовкле листя.* Шевч. 224. *Як усе світове минає! І кохання, і радощі, і горе—як усе минає!* МВ. II. 151. *Не зазнаю я роскоші,—вже й літа минають.* Мет. 106. *Минули ті роки, що роспірали боки.* Посл. 2) Проходить, пройти мимо. *Хто йде, то минає, бо роду немає.* Мет. 244. *Минули вже село,—знову поле.* **Не мина́й корчма́** (употребляется какъ существительное). Пьяница. Ном. № 11694. 3) Пропускать, пропустить. *Сього не читай—минай. Богородицю так було поспіль прокажу, не мину й слова.* Г. Барв. 356. *Де був багатий жид і того не минали.* Лукаш. 56. *Бодай мого сина на первій потребі первая куля не минула.* Лукаш. 39. 4) Обносить (чаркой). *Як горілку п'ють, то мене минають, а як ся б'ють, то від мене починають.* Ном. № 2093. 5) Избѣ-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

гать, избѣжать. *Що Бог навіне, того ніхто не мине.* Ном. № 55.

Мина́тися, на́юся, ється, сов. в. **мину́тися, ну́ся, не́шся**, *гл.* 1) Проходить, пройти, миновать; кончаться, кончиться; исчезать, исчезнуть. *Час іде, минається.* МВ. II. 117. *Минулась котові масничка.* Ном. № 1839. *Ой уже ж наше вірне женихання, вже минається.* Мет. 67. *Розійдеться їх слава як той дим, і панство пишнеє минеться.* Гліб. 18. *Уже й літо минулося.* Шевч. 518. *Давно і плем'я те минулось.* Греб. 359. 2) Отходить, отойти (о плодахъ, овощахъ и пр.). *Хоть минулися в садку яблучка, не минаються дульки.* Мет. 121. *Минаються ягоди полуниці... Минаються Марусі вечорниці.* Мил. 132. *Жита минулись.* 3) Проходить, пройти даромъ, безнаказанно. *Се йому так не минеться. Хто сміється, тому не минеться.* Ном. № 12689. 4) Истрачиваться, истратиться. *Який гріш заробиш,—минеться в дорозі.* Лукаш. 141. 5) Умирать, умереть. *Минаюся з болю.* Млак. 12.

Минера́л, лу, *м.* Минералъ.

Минера́льний, а, е. Минеральный. Дещо. 71.

Ми́нтус, са, *м.* Ломоть, кусокъ хлѣба, полученный нищимъ (Левч. 66), вообще всякая съѣдобная подачка нищему; отсюда **ми́нтуси**—просто подачки, остатки пищи, даваемые нищимъ и пр. *Там би мати минтусами краденими годувала.* Черниг. у. См. **Мантули, мантулки.**

Минува́ти, ну́ю, еш, *гл.*=**Минути 4.** *Не журися, моя мати, вже того не минувати.* Чуб. V. 864.

Мину́лий, а, е. Прошедшій, минувшій.

Мину́лість, лости, *ж.* Прошлое.

Мину́та, ти, *ж.* Минута. *А хто любить та покине, — не діжде минути.* Мет. 70.

Мину́ти, ся. См. **Минати, ся.**

Минути́на, ни, *ж.*=**Минута.** *За одну минутину зладив кочержильно.* Харьк.

Мину́тний, а, е. Минутный. К. Гр. Кв. XVIII.

Мину́шка, ки, *ж.* Скоропреходящая. *Грушка—минушка: буде та й минеться.* Ном. № 12396.

Мину́щий, а, е. Скоропреходящій, тлѣнный. *Усе тінь минуща, одна річ живуща—світ з Богом.* Ном. № 393.

Ми́ня, ні, *ж.* Дѣтск. Корова, волъ, теленокъ. О. 1862. IX. 119. *Знай, миня, стійло.* Ном. № 990.

Ми́р, ру, *м.* 1)=**Світ.** *Хто ж тепер буде миром управляти?* Драг. 2) Народъ. *Цілий день у суботу миру-миру до їх приходило прощатись.* ЗОЮР. II. 285. *Одходило й приходило до хати миру—хто хотів.* МВ. (О. 1862. I. 91). *На пристані миру такого, що страх.* Канев. у. 3) Миръ, спокойствіе. *Помирились так, що миру не стало й до вечора.* Левиц. 4) **На миру́.** Среди людей, въ свѣтѣ. *Не чуть і на миру.* Ном. № 7872. 5) **Ми́ром.** *Миром і Богу добре молитися.* Ном. № 10734. 6) **Мирóм!** Привѣтствіе гуцуловъ, обозначающее пожеланіе мира. *Мирóм! як ся маєш? чи здоров, братчику?—Дякувать! миром! А у вас, братчику, мирно?—Мирно, Богу дякувать!* Вх. Зн. 36. 7). **Мир-зілля.** Раст. а) Geranium sanguineum. ЗЮЗО. I. 124. б) Dracocephalum Ruyschiana L. ЗЮЗО. I. 121.

Ми́рати, раю, еш, *гл.*=**Мимрати.** Вх. Зн. 36.

Мирдати, даю, еш и **джу, диш**, *гл.* Вилять (хвостомъ). *Пес мирдат оґоном.* Вх. Лем. 435.

Мири́ти, рю́, ри́ш, *гл.* 1) Миритъ, примирять. 2) Мириться (съ кѣмъ, чѣмъ). **Не мири́ти.** Ссориться. *За кису світ увесь не мирить.* Г. Барв. 448.

Мири́тися, рю́ся, ришся, *гл.* Мириться. *Ми тут сварились і мирились.* МВ. I. 30.

Мирі́ння, ня, *с.* Примиреніе. *Видно, яке буде миріння: сьогодня помиримось, а завтра буде вп'ять тієї ж.* Павлогр. у.

Ми́ркання, ня, *с.* 1) Бормотаніе. 2) Ропотъ. К. ЦН. 259. 3) Попрошайничество.

Ми́ркати, каю, еш, сов. в. **ми́ркнути, ну, неш**, *гл.* 1) Говорить невнятно, бормотать, пробормотать. *Миркав, миркав коло його голова з писарем, та бачать, що ні в чім до його присікатись, так і одпустив.* Кв. II. 17. *Плете свого вінка і словечка йому не миркне.* МВ. I. 143. *І слова не промовив, не миркнув.* Борз. у. 2) Только несов. в. Роптать на кого. *За те й козацтво на його миркало, мов на ляха.* К. ПС. 90. 3) Только несов. в. Попрошайничать, клянчить. *Циган коваль, а жінка ходе, миркає: дайте пшонця, сальця.* Лебед. у.

Миркота́ти, кочу́, чеш, *гл.* Бормотать. *Миркоче собі під ніс.*

Мирко́ти, ко́т, *ж. мн.* Особенный за-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пахъ овецъ во время течки. *Вівчарь вівці ганяє, миркотами воняє.* Чуб. V. 1087.

Мирлу́га, ги, *ж.* Берлога. Левч. 4. (Черниг.).

Мирна́, но́ї, *ж.* Мировая. *Ну, годі, помиримось!—яка ж у нас буде мирна?—Оддай мені гроші мої, то й помиримось.* Верхнеднѣпр. у.

Ми́рний, а, е. Мирный. *Дай же, Боже, щоб ваша спілка була мирна і жила в ладу та в мирі.* Левиц.

Ми́рність, ности, *ж.* Миръ, спокойствіе. *Щоби-сте сі свята відпровадили і других дочекали в мирності, радості і веселості.* Kolb. I. 131. *Люде, що умівоть з собою в мирності жити.* Шух. I. 189.

Ми́ро, ра, *с.* Мyро. ЗОЮР. I. 161. *Іду меж мир, миром мированая.* Чуб. I. 132.

Мирови́й, а́, е́. Мировой. *Вже що піп ізв'язав, того ніхто не розв'яже,—хиба мировий розлуку дасть.* Г. Барв. 498.

Миролю́бний, а, е. Миролюбивый. *Миролюбним людям Бог помагає і дома й на полі.* Г. Барв. 345.

Миротво́рець, рця, *м.* Миротворецъ, примиритель. *Блаженні миротворці, бо такі синами Божими звatимуться.* Єв. Мт. V. 9.

Миротво́рний, а, е. Примиряющій. Желех.

Миротво́рниця, ці, *ж.* Примирительница, носительница мира. *Світи, поки вселенну осияє світило миротворниці-науки.* К. ЦН. 185.

Мирськи́й, а́, е́. Мірской, свѣтскій. *Тісно було нашому юноші в монастирі і не до вподоби серед мирського товариства.* К. Гр. Кв. XII.

Ми́рта, ти, *ж.* Миртъ. *Коло тераси цвітуть померанці, мирти.* Левиц.

Мирува́ння, ня, *с.* Помазаніе елеемъ, мyромъ.

Мирува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Мазать мyромъ. *Другий царь святим миром мирував.* Чуб. III. 326.

Мирча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* = **Мурчати.** Вх. Лем. 435.

Ми́ршавий, а, е. Болѣзненный, чахлый, захудалый, невзрачный, паршивый. *Миршава голова.* Ном. № 5313. *Приїхало воно сюди на окономію недавно, таке миршаве, обшартане, мізерне.* Левиц. I. 143. *Коровки погані, кудлаті, бички миршаві.* Левиц.

Ми́ршавіти, вію, еш, *гл.* Принимать болѣзненный, невзрачный видъ; вырождаться; паршивѣть.

Ми́рявий, а, е. Медленно дѣлающій, мѣшкотный, лѣнивый. Желех. Вх. Зн. 36.

Миряни́н, на, *м.* Мирянинъ. *Гаразд дзвонити попереду як миряне зійшлися.* Ном. № 13723. *Усякому мирянину по семеро жидовинів.* Ном. № 900.

Миря́нський, а, е. Общественный. *Всі мирянські знаєш лиха.* Котл. Ен. III. 27.

Мирячи́ти, чу́, чи́ш, *гл.*=**Мрячити.** *Дощик мирячить.* Зміев. у.

Ми́са, си, *ж.* Миса, родъ большой глубокой тарелки. *Винесли йому мису золота, а другу срібла.* Гол. II. 54. *З полиці миси, миски й мисочки і зелені й червоні, і жовті... викрашаються.* МВ. (О. 1862. III. 57).

Ми́ска, ки, *ж.* 1) Миска, родъ глубокой тарелки. *Хоч того самого, аби в другу миску.* Ном. № 2681. *Із нехочу ззів три миски борщу.* Ном. № 5060. 2) Въ маслобойнѣ: посуда, въ которую стекаетъ выжатое конопляное масло. Шух. I. 163. Ум. **Ми́сочка.**

Мискоро́бство, ва, *с.* Изготовленіе мисокъ. *Промишляють вони мискоробством і зовуться полив'яниками; між ними тільки один гончар.* О. 1862. V. 20.

Ми́сленька, ки, *ж.* Ум. отъ **мисль.**

Мисли́вець, вця, *м.* 1) Охотникъ. *Він був мисливець; знай було на охоту їздить.* Рудч. Ск. II. 202. 2) Любитель. *Він мисливець люльки палити.* Борз. у. 3) Умникъ, умница. *Молодий, та ба: мисливець.* Мкр. Н. 7. 4) Гордецъ, своенравный. *Вона як ганила чоловіків - мисливців, так ще гірше їй було хазяйку, мовляла, непутящу бачити в сем'ї.* МВ. II. 84.

Мисли́вий, а, е. 1) Любящій заниматься охотою. 2)=**Мисли́вець 1.** *Гукнув, щоб скоріш мисливі збірались—на полювання поїде.* Рудч. Ск. II. 116. 3) Способный. Мнж. 185. Умный, находчивый. *Пилипиха усю пригоду нашу знала, а ради не знаходила, хоч яка була мислива собі.* МВ. II. 148. 4) Гордый, неприступный, своенравный. Ум. **Мисли́венький.** *Ні ради в вас, ні поради не спита, не шукає; поводиться, як той пан з підданками.—Що 'тсе ти, любко, що 'тсе? Може він трохи і мисливенький собі вдався, та він же на те і розумний у нас.* МВ. II. 80.

Мисли́вство, ва, *с.* Охота на звѣрей.

Мисли́вський, а, е. Охотничій.

Ми́слити, лю, лиш, *гл.* 1) Мыслить, думать. *Чоловік мислить, а Бог рядить.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ном. № 82. *Я люблю дівчину та й мислю її взяти.* Чуб. V. 137. *І дерево якусь надію має: хоч зрубане, ще мислить зеленіти.* К. Іов. 30. 2) **Добра́ ми́слити.** Доброжелательствовать. *Добра мисливши й люблячи щиро.* МВ. II. 81. **Лиха́ ми́слити.** Недоброжелательствовать, желать зла. *Свій своєму лиха не мислить.* Ном. № 9443.

Мисліте́, *с. нескл.* 1) Церк.-слав. названіе буквы **М.** 2) **Писа́ти мисліте.** Шататься въ пьяномъ видѣ. *Було на світі все не мило, мисліте по землі писав.* Котл. Ен. II. 32.

Ми́слонька, **ки**, *ж.*=**Мисленька**.

Мисль, ми́сля, лі, *ж.* Мысль. *Мислі до суду не позивають.* Ном. № 5805. *Що з голови, то з мислі.* Ном. № 5804. *Ой думаю та гадаю, а що моя мисля зносить.* Грин. III. 297. **На ми́слі ма́ти.** Думать, предполагать, намѣреваться. *Скажи мені, серце моє, що маєш на мислі.* Мет. 63. **У ми́слях.** Въ умѣ. **До ми́слі, під ми́слі.** Нравится, по вкусу, по натурѣ. *А як же її любити, коли не до мислі?* Мет. 82. *Вибірай, вибірай, молода дівчино, который під мислі.* Мет. 114. *Не доберє Самсониха невістки до мислі.* Мил. 98. Ум. **Ми́сленька, ми́слонька.** *І не до любови, і не до розмови, і не до мислоньки моєї.* Чуб. V. 401. *Ой горе, горе, нещаслива доля, виорала дівчинонька мисленьками поле.* Чуб. V. 243. *Ой я сиджу коло стола, мислоньки мене зносять.* Грин. III. 246.

Ми́сник, ка, *м.* Полки для посуды, посудный шкафъ, буфетъ. Чуб. VII. 386. *Після вечері вона кинулась до посуди, перемила й перетерла і розставила на миснику.* Левиц.

Ми́сочка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ми́ска**. 2) Блюдце. *Батя... почала виставляти на стіл стакани та мисочки.* Левиц.

Ми́сошник, ка, *м.* Гончаръ, изготовляющій миски съ глазурью. Вас. 177.

Мисте́ць, тця́, *м.* Мастеръ, мастакъ. О. 1862. I. 65.

Мисте́цьки, *нар.* Мастерски.

Мисте́цький, а, е. Мастерской.

Мисте́цьтво, ва, *с.* Мастерство, мастерское умѣнье, искусство. О. 1862. I. 66.

Мистю́к, ка́, *м.*=**Мистець**. *Він мистюк зайців стріляти.* Лебед. у.

Мисча́, ча́ти, *с.* Маленькая мисочка.

Мисчи́на, ни, *ж.* Маленькая или плохая **ми́ска**. *Вклав пан-отець пів буханця хліба та мисчину сметани з сиром.* Св. Л. 17.

Мисчі́вка, ки, *ж.* Синяя глина, изъ которой дѣлаются **миски́**. Шух. I. 260.

Мисю́рка, ки, *ж.* Шлемъ, желѣзная шапка съ кольчатою сѣткою, которая накладывалась на лицо, шею и плечи. К. ЧР. 425. *Усі в панцерах і мисюрках, з шаблями й келепами.* К. ЧР. 335.

I. Ми́ся, сі, *ж.* дѣтск.=**Миска**. О. 1862. IX. 119.

II. Мися́, ся́ти, *с.*=**Мисча**. Желех.

III. Ми́ся́, ся́ти, *с.* Мышенокъ. Ум. **Мися́тко**. Вх. Лем. 435.

Мит, ту, *м.* Болѣзнь скота: воспаленіе подчелюстныхъ железъ.

Ми́тель, лю, *м.* Теплая вода для мытья головы. *Приготуй мені мителю, хочу голову змити.* Конотоп. у. *В ночи налила мителю, щоб змити голову, бо була субота.* Левиц. I. 54. Также щелочная вода для бѣленія полотна. Вас. 169.

Ми́те́ць, тця́, *м.*=**Метець**. *Рибалонька, митець усе в воді ловити.* Греб. 369. *Хлопець ручий і на всі виадки митець.* Св. Л. 159.

Ми́ти, ми́ю, єш, *гл.* Мыть. *Рука руку миє.* Ном. № 7404.

Ми́тий, а, е. О хатѣ: съ гладко выструганной внутренней поверхностью стѣнъ, которыя не покрываются глиной, но моются. Шух. I. 93. *Хату митую построїв.* Мкр. Н. 41.

Митикува́ти, ку́ю, єш, *гл.* и пр.=**Метикувати** и пр.

Ми́тися, ми́юся, єшся, *гл.* 1) Мыться. *Марусю, дусю, мийся, чешися.* Ном. № 11261. 2) Имѣть регулы. *Що мені робити: більш году, як не миюсь.*

Ми́тіль, лю, *м.*=**Митель**. О. 1861. XI. Свид. 59.

Ми́тний, а, е. Таможенный, мытный, пошлинный.

Ми́тник, ка, *м.* Мытарь; сборщикъ пошлины, таможенный сборщикъ. Вх. Лем. 435. *Посідало з Ісусом багато митників.* Ев. Мр. II. 15.

Ми́тниця, ці, *ж.* 1) Мытный дворъ, таможня. *Побачив митника на ім'я Левію, сидячого на митниці.* Єв. Л. V. 27. 2) Прачка, судомойка. *Ой зоре моя, зоре!.. Тожесь мі присвітила: до дому митницю, до поля робітницю, до комори ключницю.* (Свекровь о невѣсткѣ). Лукаш. 161. Гол. IV. 243.

Ми́то, та, *с.* Пошлина на товары, плата за право торговать. *На славній Україні* (жиди) *всі козацькі торги заорандовали, да брали мито-промито: од возо-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вого по пів-золотого, од пішого пішениці по три денежки мита брали. АД. II. 21.

Ми́тра, ри, *ж.* Митра.

Митрополи́т, та, *м.* Митрополитъ. *Може буде їхать котрий архиерей або митрополит?* Левиц.

Ми́тусь, митусе́м, *нар.* О растеніяхъ: комлями внутрь, а верхушками въ противоположныя стороны (лежать). Вас. 176. Мнж. 185. О людяхъ: въ разныя стороны головами (лежать). Мнж. 185. *Ми звечора поляжали як треба, а вранці митусем лежали, бо вночі дуже ворочались.* Козел. у.

Митю́тя, ті, *ж.? Отто ще митутя: ні дома, ні тута (дурне і дома, і тута).* Ном. № 6311.

Мить, ті, *ж.* Мигъ, мгновеніе. *Як махнув, так у одну мить і набрав води.* Рудч. Ск. II. 82. *Все змішалось в одну мить і злилось докупи.* Левиц. *Коли хто випалить з рушниці, ти в ту ж мить побачиш світ.* Ком. II. **Ми́ттю.** Мигомъ. *Миттю подала на стіл гарячих млинчиків.* К. ЧР. 242. *І миттю осідлавши рака, схватившсь на його як бурлака.* Котл. Ен. I. 6. **Говори́ти ми́ттю.** Говорить скороговоркой. Александров. у.

Ми́тьма, *нар.*=**Митусь.** Вх. Зн. 36.

Мих, ху, *м.* Родъ ядовитаго растенія. *Ой спи, діду, ой спи з мохом, я принесу борщу з мохом.* Чуб. V. 1134.

Михайлик, ка, *м.* Маленькій деревянный ковшикъ для питья водки. *Корячки, по запорозькій михайлики, бо в Січі тіх чарок і шклянок не знали.* Стор. II. 150.

Ми́цька, ки, *ж.* 1) Шерсть молодыхъ ягнятъ. Шух. I. 152. 2) Кусокъ дерна. Вх. Зн. 36. 3) Киска. Желех. 4) Чайка. Вх. Зн. 36.

Мицькови́й, а́, е́. Сдѣланный изъ шерсти молодыхъ ягнятъ, **ми́цьки.** Шух. I. 152.

Мицькови́на, ни, *ж.* Сукно изъ шерсти молодыхъ овецъ. *З мицьковини як би пошив опанчу, то носив би.* Каменец. у.

Мицьо, ця, *м.* Толстощекое дитя. Вх. Лем. 435.

Ми́чка, ки, *ж.* 1) Связка льну, пеньки, приготовленная для пряжи. *Баба сиділа дома, мички пряла.* Рудч. Ск. II. 13. 2) Прядь волосъ, выбившаяся изъ подъ платка. *Сховала під кибалку мичку, щоб не світилася коса.* Котл. Ен. 3) Волосы у лошади надъ заднею частью копыта, щетка. *Коні худі, миршаві, з запалими боками, з сухими ребрами, з кудлатими грівами, пелехатими мичками.* Левиц. I. 323. 4) Раст. Naradus stricta L. ЗЮЗО. I. 129.

Ми́ччу, *нар.* Нараспѣвъ (говорить). Мнж. 185.

Ми́ш, ші, *ж.*=**Миша.** *Голий як миш.* Ном. № 1519. **Миш виточна́.** Лѣсная мышь, Mus silvaticus. Вх. Уг. 252. **Миш-пирга́ч**=**Кажан.** Вх. Пч. II. 7.

Ми́ша, ші, *ж.* Мышь. *Коли мишей боїшся, на воротях повісся.* Ном. № 8767. *Миша у стозі, а піп у селі ніколи не загинуть.* Ном. № 8068. **Го́ді тобі мише́й топта́ти!**—Говорятъ тому, кто ходитъ, топчется безъ дѣла. Грин. I. 233. Ум. **Ми́шка.**

Миша́к, ка́, *м.* 1) Лошадь сѣрой масти. 2) Трава тимофеевка. Борз. у. 3) *мн.* Мышиный пометъ. 4) Род. п.—**ку́.** Мышьякъ. Котл. Ен. III. 48. Ум. **Мишачо́к.**

Миша́р, ра́, *м.* Мѣсто заросшее сорной травой.

Миша́стенький, а, е. 1) Ум. отъ **мишастий.** 2) Малорослый, съ мелкими чертами лица (о человѣкѣ). Мнж. 186.

Миша́стий и миша́тий, а, е. Мышинаго цвѣта, пепельный. *Мишатий кінь.* НВолын. у.

Миша́тина, ни, *ж.*=**Мишак 3.** Харьковск. г.

Ми́шачий, а, е. 1) Мышиный. 2)—**огонь.** Фосфорическій свѣтъ гнилого дерева. Конотоп. у.

Мишачо́к, чка́, *м.* 1) Ум. отъ **миша́к.** 2) Зоол.=**Мишокрилик.** Вх. Уг. 252.

Мишва́, ви́, *ж. соб.* Мыши. *Мишва притихла.* Гліб. 80.

Мишена́, ня́ти, *с.* Мышенокъ. *Дивись: миша, миша... Несе у Київ мишенят.* Шевч. 351. Ум. **Мишена́тко.** *А мишенятко під вербою почуло, що мнясце пахтить.* Гліб. 62.

Миши́на, ни, *ж.* 1) Тонкій сафьянъ. Канев. у. Полт. г.: сафьянъ изъ испанскихъ овецъ. Вас. 158. 2) Сафьянные зеленые сапоги. Вас. 162. 3) *мн.* Кожаные штаны изъ овчины молодой овцы. Каменец. у.

Миши́й, шію́, *м.* Раст. а) Setaria glauca. ЗЮЗО. I. 136. б) Setaria viridis. ЗЮЗО. I. 136.

Ми́шка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **миша.** 2) Непроизвольное подергиваніе мускуловъ. *В Оришки... збігала по виду мишка.* Мир. ХРВ. 18. *Верхню губу мишка тіпала.* Мир. ХРВ. 52. 3)=**Мишокрилик.** Вх. Лем. 435.

Ми́шкати, каю, еш, *гл.*=**Мишкувати 3.** Чуб. VII. 576.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Мишкува́ти, ку́ю, єш, *гл.* 1) Охотиться на мышей (о лисицахъ). 2) Разыскивать, разнюхивать, стараться добыть. Мнж. 186. 3) Ѣсть выбирая (преимущественно о скотѣ, выбирающемъ среди негодной травы съѣдобную). *Тепер скотина не їсть, а мишкує.* Чуб. VII. 576.

Мишові́й, вія, *м.* и **мишові́йка, ки,** *ж.*=**Мишокрілик.** Вх. Лем. 435.

Мишода́в, ва, *м.* Названіе кота. *Хвостаті мишодави.* Мир. ХРВ. 112.

Мишої́д, ду, *м.* 1) Мышиный объѣдокъ. 2) Орѣхъ изъ зимнихъ запасовъ мышей и бѣлокъ.

Мишокрі́лик, ка, *м.* Зоол. Крапивникъ, Troglodytes parvulus. Вх. Лем. 435.

Мишолі́вка и **мишоло́вка, ки,** *ж.* 1) Названіе кошки. 2) Птица пустельга. Tinunculus alaudarius. Вх. Лем. 251. Ум. **Мишоло́вочка.** *Кішечка-мишоловочка.* Константиногр. у.

Мі́вний, а, е. Рѣчистый, говорливый, многорѣчивый. *Кіт лівний, хлоп мівний всюди поживиться.* Ном. № 1257.

Мід, ме́ду, *м.*=**Мед.** *На язиці мід, а під язиком лід.* Ном. № 3055. *Та й ми в батька були, мед, горівочку пили.* Нп.

Мі́день, дня, *м.* Мѣдный котелъ, мѣдный горшокъ, мѣдный самоваръ. *Так в мідні клекотить гарячий.* Котл. Ен. V. 63.

Мі́дик, ка, *м.* Землеройка, Sorex. Желех.

Мі́диця, ці, *ж.* 1)=**Мідик.** Вх. Пч. II. 7. 2) Зоол. Myoxus avellanarius. Шух. I. 22.

Мі́дний, а, е. 1) Мѣдный. *Знаю, як мідний шеляг.* Ном. № 2887. *Ой нате вам, рибалочки, мідну копу грошей.* Мет. 181. Ум. **Мідне́нький.** *Кухличок мідненький водиці повненький.* Грин. III. 400.

Мідни́ця, ці, *ж.* Мѣдный тазъ. НВолын. у.; 2) Деньги. *Получила вона дару три мідниці (три гривні).* Драг.

Мідня́к, ка́, *м.*=**Мідень.** Черк. у.

Мідýнка, ки. См. **Медунка 3.**

Мідýшиця, ці, *ж.* Раст. Salvio glutinosa. Шух. I. 22.

Мі́дь, ме́ді и **мі́ді,** *ж.* 1) Мѣдь. *І гуляли вони собі день як золото, другий як срібло, третій як мідь, хоч і додому їдь.* Ном. № 11648. *Хто б і не письменний був, так дивлячись... що повироблювано горорізьбою з міді .. так і той би догадався.* К. ЧР. *А воріточка з жовтої меді.* 2) Апоплексическій ударъ у лошади.

Мідя́к, ка́, *м.* Мѣдная монета. Сим. 208.

Мідя́ний, á, é. Мѣдный. *На мідяні гроші слави добували.* Ном. № 7585. *Дзвінить над ним сайдак і лук мідяний.* К. Іов.

Мідяни́ця, ці, *ж.*=**Мідянка 2.**

Мідя́нка, ки, *ж.* 1) Ярь, зеленая краска. 2) Змѣя мѣдяница. Anguis fragilis.

Мідя́нчик, ка, *м.* Долгоносикъ, Blynchilis cipreus.

Мідя́р, ра, *м.* Мѣдникъ. Желех.

Мідя́рня, ні, *ж.* Мастерская мѣдныхъ издѣлій. Желех.

Мідя́рство, ва, *с.* Ремесло мѣдника. Желех.

Між, *пред.*=**Межи.** *Між вовками по вовчій і вий.* Ном. *Инше упало між тернину.* Єв. Мр. IV. 7. **Нема́ між чим ви́брати.** Не изъ чего выбрать. *Нема між чим вибрати: волів мало.* Черк. у.

Мі́ждо, *пред.*=**Межи.** *Отаке як завелось міждо старшими головами, то й козаки пішли один против одного.* К. ЧР.

Міз, *пред.*=**Між.** *Горе жити міз ярами, міз лихими ворогами.* Грин. III. 270.

Міздро́, ра́, *с.* и **міздря́, рі́,** *ж.* Мездра. Вас. 157.

Мізе́рія и пр.=**Мизерія** и пр.

Мизка́, ки́, *ж.* Мездра на кожѣ, мякоть во внутренности тыквы.

Мі́зкатися, каюся, ешся, *гл.*=**Мизкатися 2.** *Чи з ким иншим мізкаєшся з нудьги, та з похмілля.* Шевч. 621.

Мізко́вня, ні, *ж.* Черепъ, голова.

Мізкува́ння, ня, *с.* Размышленіе. К. ЧР. 237.

Мізкува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Соображать, размышлять. *Було їм вольно розмовляти про всякії свої діла і думати, і мізкувати.* Котл. Ен. III. 53. *Я вже й сам не раз про се мізкував.* К. *Чого воно так було,— не моє діло мізкувати.* Г. Барв. 19.

Мі́зок, зку, *м.* Мозгъ. *Курячий же в тебе, пане Петре, мізок.* К. ЧР. *Любить її, наче кошечим мізком нагодувала його.* Ном. № 8747.

Мізчи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Мозжить. *Мізчив мене.* НВолын. у.

Мі́зька, ки, *ж.* Мезга. Шух. I. 252.

Мізю́к, ка́, *м.* Сосокъ для кормленія дѣтей и маленькихъ домашнихъ животныхъ, рожокъ. Уман. у.

Мій, мого́ (моє́го), моє́му, (мо́му, мсйму́), *мьст.* Мой.

Мі́йсце, ця, *с.*=**Місце.** *Як припече, то він з того мійся втече.* Ном.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Мійськи́й, а́, е́=Міський. *Я по своїй вдачі мійська людина.* Левиц.

Мілина́, ни́, *ж.* Мель на рѣкѣ. Каменец. у.

Міліти́, лі́ю, ѣш, *гл.* Мелѣть.

Мілки́й, а́, е́. Мелкій, неглубокій. Ум. **Міле́нький.**

Мі́лко, *нар.* Мелко. *Наори мілко, а посій рідко, то вродить дідько.* Ном. № 7170. Ум. **Міле́нько.**

Мілково́ддя, дя, *с.* Мелководье. *По мілководді скрізь розлялося широколисте латаття.* Левиц. I. 63.

Мі́ло, *нар.*=**Дрібно.** (Порубано) *біле тіло, як мак міло.* Гол. I. 24.

Мілоч, чі, *ж.* Мель. Черномор.

Міль, мо́лі, *ж.* Моль. *А я лежу, валяюсь порохнею, одежою, що міль попоїдала.* К. Іов. 30. — **пчі́льна.** Насѣк. Galleria cerella. Вх. Пч. I. 6.

Мільга́, ги́ и **мілька́, ки́,** *ж.* Мелюзга, мелкая рыба. *Мільки натяг на двадцять карбованців з озера.* Лебед. у.

Мі́на, ни, *ж.* 1) Мѣна. 2) Предметъ мѣны. *Єдному міна—шовкова хустка, другому міна—золотий перстень, третьому міна—сама молода.* Чуб. III. 300.

Минджува́ти и пр.=**Менджувати** и пр.

Мини́ти, ню́, нив, *гл.* Мѣнять, промѣнивать. *Що ж ти нам мініш, красная панно?—Єдному міна—шовкова хустка, другому міна—золотий перстень, третьому міна—сама молода.* Чуб. III. 300.

Мини́тися, ню́ся, нився, *гл.* 1) Измѣняться, перемѣняться. *День минав мінився на вечір.* МВ. (О. 1862. I. 82). *Тут я спав мінитися... вже в мене* (вовкулаки) *і шкура вовча виросла.* Грин. I. 46. *Ой має воно* (серце) *чого ся мінити.* Чуб. *Голова болить, аж світ мені мініться.* Лебед. у. *Сердиться, аж мініться.* Ном. № 14262. *Аж іскри з очей скакнули, на лиці мініться.* МВ. (О. 1862. III. 53). 2) Затмѣваться, меркнуть. *Мініться сонце, місяць. Як сонце мініться,—не можна на його дивитись: очі болітимуть.* Мнж. 155. *Ой учора ізвечора, як місяць мінився, ішов Яким до вдівоньки, а сусід дивився.* Нп. *Мов сонечко праведне тоді мінилося.* Ном.

Минли́вий, а, е. Мѣняющійся, измѣнчивый.

Міньба́, би́, *ж.* Мѣна, размѣнъ.

Мінька́ и **міньки,** *нар.* Въ выраж. **Дава́й мінька́! Ході́м міньки!** Давай мѣнять-ся. *Давай мишень мінька на одежу та виходь із сії пакосної ямки.* К. ЧР. 396. *Ходім міньки на крашанки.*

Міньма́, *нар.* Мѣняясь, въ обмѣнъ. *Я єму дав тото міньма.* Вх. Зн. 36.

Миняйло, ла, *м.* Мѣняло. *Тут всякії були пронози,... жиди, міняйли, шинкарі.* Котл. Ен. (Вид. Корейво 1890, стр. 88).

Миня́к, ка́, *м.* **Зроби́ти минякá.** Помѣняться. Мир. ХРВ. 364. См. **Мінька, міньки.**

Миня́ти, ня́ю, ѣш, *гл.* 1) Мѣнять. *Міняли тихо, та й виміняли лихо.* Ном. № 10605. *У Київі не женись, а в Ромні кобили не міняй.* Ном. № 723. 2) О деньгахъ: мѣнять, размѣнивать. *Не буду я міняти сих грошей.* Мир. Пов. II. 102. *Є гроші, та не міняні.* Грин. I. 91.

Миня́тися, ня́юся, ѣшся, *гл.* Мѣнять-ся, обмѣниваться. *Кайданами міняються, правдою торгують.* Шевч. 210.

Мір, мо́ру, *м.* Моръ, смертность. *Батько й мати повмірали від якогось мору.* Г. Барв. 172. *Торік був у Київі великий мір на модсй.* Кіев. у. *Чом воно на панів та на попів мору нема?* Лебед. у.

Мі́ра, ри, *ж.* 1) Мѣра. *Якою мірою міряєте,—відміряється вам.* Єв. Мр. IV. 24. *У самого хазяїна ключ... мірою й одсипає.* Г. Барв. 93. *Жартуйте та й міру знайте.* Левиц. **Міри нема́.** Безмѣрно. *Вона змалку начулась, що вона хороша—міри нема.* Кв. **До міри.** Въ мѣру, умѣренно. *Як почуваєшся по силі та п'єш до міри, то горілка панує чоловікові.* Полт. г. **На одній мірі.** На одномъ уровнѣ. *Цього року вода у ставку раз-у-раз на одній мірі.* Кіев. г. **Над міру.** Черезмѣрно; сверхъ силъ. **Не в мою́ міру міряючи.** Первоначальное значеніе: не ко мнѣ примѣряя. Обыкновенно говорится, когда показываютъ на своемъ тѣлѣ мѣсто чужой болѣзни, и выражаетъ пожеланіе, чтобы показываемая болѣзнь не случилась у говорящаго. *Аж отак, не в мою міру міряючи, рознесло йому щоку.* Харьк. г. **Жа́дною мірою.** Никакъ, никакимъ образомъ. *Не одпускають* (прощальники) *од себе жадною мірою.* К. ЧР. 2) Мѣрка. **Міру брати.** Снимать мѣрку. 3) Мѣра длины для полотна; въ Галиціи равна 30 дюймамъ. *А подзвінному дам сім мір полотна, шоби мені дзвонив цілий тиждень до дня; а дякові дам п'ять мір полотна, шоби мені псалтирь читав до дня.* Грин. III. 285. *Вироблене полотно мірить ткач мірою. Є то досить груба,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

звичайно чотирогранна палиця, що без головки має тридцять цалів. МУЕ. III. 22. Ум. **Мі́рка, мі́рочка.**

Мі́рити, рю, рить, *гл.*=**Міряти.**

Мі́рка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **мі́ра.** 2) Мѣра сыпучихъ тѣлъ въ 8 гарнцевъ, четверикъ. *Він мірку гороху насипав.* Рудч. Ск. I. 86. 3) Плата за помолъ зерномъ. Ум. **Мі́рочка.** *І мірочки не бере, як на крупи подере.* Нп.

Міркова́ний, а, е. Умѣренный, воздержанный.

Міркува́ння, ня, *с.* Соображеніе, размышленіе, разсчетъ. *Оце тобі розумне міркування, збагни його, користуйся ним, друже.* К. Іов. 13.

Міркува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Думать, соображать, разсчитывать, разсуждать. *Не все ж Бі'дарує, про що мод міркує.* Ном. № 71. *Міркує той, хто нужду знає.* Гліб. 1. *Сам оце як почну міркувати та й складу до ладу.* Левиц.

Міркува́тися, ку́юся, ешся, *гл.* 1) Соображаться съ чѣмъ, примѣняться къ чему. 2) Удерживаться, воздерживаться.

Мі́рний, а, е. Умѣренный, средній. *Оце мірні огірки—саме добре квасити.* Каменец. у.

Мі́рник, ка, *м.* 1) Землемѣръ. 2) Мѣра сыпучихъ тѣлъ въ 4 четверика. Зміев. у.

Мі́рницький, а, е. Землемѣрскій.

Мі́рність, ности, *ж.* Умѣренность. Желех.

Мі́рно, *нар.* Умѣренно.

Мі́рочка, ки, *ж.* Ум. отъ **мі́рка.**

Мірошник, ка, *м.* Мельникъ. *Мірошник мав хороший млин.* Гліб. 82.

Мірошникі́вна, ни, *ж.* Дочь мельника.

Мірошникува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Быть мельникомъ.

Мірошницький, а, е. Относящійся къ мельнику. *Мов діло, як кажуть, мірошницьке: запусти та й мовчи.* Ном. № 3114.

Мірошниче́нко, ка, *м.* Сынъ мельника.

Мірошничка, ки, *ж.* Жена мельника.

Мірту́к, ка́, *м.* 1) Родъ ведра, вмѣстимостью около 1 литра, для мѣрянія удоя (у гуцульскихъ пастуховъ). Шух. I. 205. 2) Родъ ковша для набиранія муки. Шух. I. 251.

Мі́рчий, чого, *м.* 1) Землемѣръ, межевщикъ. Радом. у. 2) Пріемщикъ сукна на водяной сукновальнѣ. Вас. 173.

Мі́рчити, чу, чиш, *гл.* Брать часть зерна за помолъ. Вх. Зн. 36.

Мірчу́к, ка́, *м.* Мѣра зерна, получаемая за помолъ.

Мі́ряний, а, е. Измѣренный. *Моє лихо, моє горювання зовсім іншою мірою міряне.* Г. Барв. 226. *Там не міряні милі.* Чуб.

Мі́ряник, ка, *м.* Землемѣръ. Вх. Зн. 36.

Мі́ряти, ряю, єш, *гл.* 1) Мѣрить, измѣрять. *Якою мірою міряєш, такою тобі одміряють.* Ном. № 7069. 2) Цѣлить, прицѣливаться, мѣтить.

Мі́рятися, ряюся, єшся, *гл.* 1) Мѣряться. *Була колись шляхетчина вельможная пані; мірялася з москалями, з ордою, з султаном.* Шевч. 130. *З панами не міряйсь чубами.* Ном. № 1204. 2) Силиться, стараться, пытаться. *Коли ж чує—ніби кватирку хтось міряється відсунути.* Г. Барв. 167. *Дитина вже коло неї лазила на траві й дибки мірялась.* Г. Барв. 145.

Мі́сиво, ва, *с.* Мѣсиво.

Міси́ти, шу́, сиш, *гл.* Мѣсить. *Прийшов кум до куми, а кума місить тісто.* Чуб. I. 41. *Тихо ходить, та густо місить.* Ном. № 7315.

Міси́тися, шу́ся, сишся, *гл.* Мѣситься. *Пил земний злипався, наче тісто, і оранка місилася як глина.* К. Іов. 87. *Як діжа не міситься, то сім'я біситься.* Ном. № 14117.

Місни́й, а́, е́=**Міцний.** *Та й місне сукно.* Харьк. г.

Мі́сно, *нар.*=**Міцно.** Рудч. Ск. II. 152.

Міснота́, ти́, *ж.*=**Міцнота.** *Біли вапною—біле буде полотно, а місноти дазьбі, так і розліземься.* Лебед. у.

Міст, мо́сту, *м.* 1) Мостъ. *Оце пропав, як з мосту впав.* Ном. № 1875. 2) Полъ деревянный. *Молодицям по світлицях мости шарувати.* О. 1862. IV. 107. *А в милої ввесь двір на помості. Ой для кого, мила, сі мости мостила?* Грин. III. 263. Ум. **Мість о́к, мість о́чок, мо́стонько.** *Калиновий мостоньку, гнися, не ломися.* Грин. III. 526.

Місте́ць и пр.=**Мистець** и пр.

I. Мі́стечко, ка, *с.* Ум. отъ **мі́сто.**

II. Мі́стечко, ка, *с.* Мѣстечко (населенный пунктъ). *Круг містечка Берестечка на чотирі милі мене славні запорожці своїм трупом вкрили.* Шевч. 491. *Жив собі в містечку круг своєї родини.* Чуб. V. 328.

Міста́на, ни, *ж.* Мѣсто. Черк. у. *Добряча містина отам на леваді: чи бач яка трава!* Харк. г. Ум. **Міста́нка, міста́ночка.**

Міста́ти, щу́, ста́ш, *гл.* Мѣстить, по-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

мѣщать. *Де він те все містив,—Бог його святий знає.* О. 1862. І. 29.

Міститися, щу́ся, стишся, *гл.* Помѣщаться. *Та нічого поститись, коли есть где міститись.* Ном. № 11547.

Мі́стище, ща, *с.* Дѣтскій послѣдъ, младенческое мѣсто, placenta. Вх. Зн. 36.

Мі́стниця, ці, *ж.* Доска въ полу, мосту. *Містниця випала.* Черк. у.

І. Мі́сто, та, *с.* 1) Мѣсто. 2) Базаръ, торговая площадь, рынокъ. *Ой піду я, мамо, на місто та куплю я, мамо, намисто.* Шевч. 3) Городъ. *Багато сіл, багато міст на Украіні минули бурлаки.* Левиц. *Ні до села, ні до міста.* Ном. № 7650. *Пані тим часом село продала та переїхала у місто жити.* МВ. Ум. **Мі́сте́чко, мі́стонько.** *Іди тепер, матінко, од мене,—нема в мене містонька для тебе.* Грин. III. 376. *А дівочкам усе волечка: за юпочку да на улочку, за намистечко да на містечко.* Чуб. III. 59.

II. Мі́сто, *пред.* Вмѣсто. *Він бере стовпи: одного повісив на плечі́х місто ружжя, а другого повісив коло боку місто шаблі.* Рудч. Ск. I. 109.

Мі́стове́, во́го, *с.* Пошлина за право торговли на базарѣ.

Мі́сто́к, мі́стка́, *м.* 1) Ум. отъ **мі́ст.** Мостикъ. 2) Средняя часть днѣпровской лодки **(ду́ба).** Мнж. 179.

Мі́стонько, ка, *с.* Ум. отъ **мі́сто.**

Мі́сто́чок, чка, *м.* Ум. отъ **мі́ст.**

Мість, *пред.*=**II Місто.**

Мі́стяни́н, на, *м.* Горожанинъ. Левч. 28.

Мі́стю́к, ка́, *м.*=**Мі́стець.** Мкр. Г. 16.

Мі́сце, ця, *с.* Мѣсто. *По тричі в однім місці бідного невольника затинали.* Макс. *Як намальовані встають передо мною всі місця.* Левиц. **Мі́сцем, мі́сця́ми.** а) Мѣстами, въ нѣкоторыхъ мѣстахъ. *Місцем такі були здоровенні та глибокі байраки, що Божесвіте!* Грин. II. 169. *Місцями й гарна трава — низом, а по сугробках погана.* Зміев. у. б) Иногда, по временамъ. *Місцями й я їм рибу.* Зміев. у.

Мі́сце́вий, а, е. Мѣстный.

Мі́сце́вість, вости, *ж.* Мѣстность. Желех.

Мі́сце́во, *нар.* Мѣстно.

Мі́сци́на, ни, *ж.*=**Мі́стина.** *Найшли таку місцину, що можно перейти яр.* Зміев. у.

Мі́ськаво, *нар.* Грязно, топко. Шух. I. 81.

Мі́ський, а́, е́. Городской. *Розумніше міське теля, як сільська дитина.* Чуб. I. 242.

Мі́сяце́вий, а, е. Относящійся къ лунѣ, лунный. *Квартиръ місяцевих чотирі.* Дещо.

Мі́сяць, ця, *м.* 1) Луна, мѣсяцъ. *Із-за хмари, з-за байраків місяць виглядає.* Хата, 16. *Не подоба зірці без місяця та зіходити.* Мет. 81. *Ой місяцю-місяцю! Світиш та не гріеш: даремне в Бога хліб їси.* Ном. № 596. Употребляется для ласкательнаго названія возлюбленнаго. *І місяця свого зараз забуду, свого Серіечка?* Г. Барв. 205. 2) Мѣсяцъ. *Я ж місяці і дні лічу журбою.* К. Іов. 15. **Що-мі́сяця.** Ежемѣсячно. **Моско́вський мі́сяць.** Долгое время. *Попождеш з московський місяць!* 3) Родъ дѣтской игры. Ив. 36. Ум. **Мі́сяче́кько, мі́сячко, мі́сячок.** Вх. Уг. 252. *Ой місяцю-місяченьку, і ти, зоре ясна, ой світіть там на подвіррі, де дівчина красна.* Чуб. V. 53.

Мі́сячка, ки, *ж.* Менструація, мѣсячное.

Мі́сячко, ка, *м.* Ум. отъ **мі́сяць.**

Мі́сячний и **мі́сяшний, а, е.** 1) Лунный, мѣсячный. *Місячна ніч.* 2) Совершающійся въ теченіе мѣсяца. *Редька маненька—місяшна, а велика—зімня.* Лебед. у. 3) **Мі́сячне.** Регулы (у женщ.). Мнж. 152.

Мі́сячник и **мі́сяшник, ка**, *м.* Лунатикъ. Єв. Мт. XVII. 15.

Мі́сячно и **мі́сяшно**, *нар.* 1) Мѣсячно, лунно. *Так місячно, хоч голки збірай.* Ном. № 592. 2) Помѣсячно. *А чи нема тут такої молодиці, щоб місячно згодилась?* МВ. I. 24.

Мі́сячок, чка, *м.* Ум. отъ **мі́сяць.**

Мі́сяшний, мі́сяшник, мі́сяшно. См. **Мі́сячний, мі́сячник, мі́сячно.**

Мі́та, ти, *ж.* Мѣтка, знакъ.

Мі́та́ти, та́ю, єш, *гл.*=**Мести.** *Сива пава літала, крилами двір мітала.* Чуб. III. 251.

Мі́тець и пр.=**Митець** и пр.

Мі́ти, мію́, єш, *гл.*=**Мати.** *То самий був Сава, котрий мів розбойників на Савур-могилі.* Драг. *В лісі було, листя міло.* Чуб. I. 310.

Мі́тися, мію́ся, єшся, *гл.*=**Матися.**

Мі́тити, чу, тиш, *гл.* Намѣчать, мѣтить.

Мі́тки́й, а́, е́. Замѣтный, примѣтный.

Мі́тла́, ли́, *ж.* 1) Метла. *Ой я тую далекую мітлами помечу, а до сеї близенької соколом полечу.* Чуб. V. 26. 2) Комета. Мнж. 148. 3) Раст.=**Мі́тлиця ж.** Вх. Пч. I. 8.

Мі́тла́стий, а, е. Похожій на метлу, широкій (о бородѣ). *Із-за борід, мов кущ лози, мітластих.* К. МБ. II. 123.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Мітли́ця, ці, *ж.* Названіе нѣсколькихъ растеній: а) Festuca pratensis. ЗЮЗО. І. 123. б) Dactylis glomerata L. ЗЮЗО. І. 120. в) Avaena pubesceus L. ЗЮЗО. І. 171. г) Bromus mollis L. ЗЮЗО. І. 171. д) Agrostis vulgaris. Шух. І. 20. е)—**бі́ла.** Agrostis alba. Шух. І. 20. ж) Aira spica venti. Вх. Пч. І. 8.

Мітли́чина, ни, *ж.*=**Мітлиця**, *ж.* Вх. Пч. І. 8.

Мітли́ще, ща, *с.* Древко для метлы.

Мі́ток, тка, *м.* Мѣра нитокъ въ 40 или 50 пасомъ. Чуб. VII. 408 и Залюбовск. *Мітки бувають круглі, в яких одно пасмо має 60 ниток і* **чиноваті**, *в яких одно пасмо має лиш 30 ниток.* МУЕ. III. 13, 24. *Міток із матірного прядіва.* КС. 1893. VII. 80. *Ізстаріли мене, ненько моя, та чужії мітки.* Чуб. V. 553. *Хто мені буде чужі мітки одрядать?* Мил. 219.

Мі́ттю, *нар.*=**Миттю.**

Міть, ті, *ж.*=**Мить.** *В одну мить Бога знівите.*

І. Міх, мо́ху, *м.*=**Мох.** *Стара, старезна, аж їй міх покрив.* МВ. II. 65.

ІІ. Міх, мі́ха, *м.* 1) Мѣшокъ. *Збувся батько міха: збувся грошей з міха.* Ном. № 1808. *Пішов з пустим міхом по порожні клуні.* Ном. № 11043. 2) Мѣхъ для раздуванія. *Здихнув тяжко та важко, мов ковальський міх.* Ном. № 2277.

Міхови́на, ни, *ж.* Грубая ткань для мѣшка. Каменец. у.

Міхоно́ша, ші, *м.* 1) Провожатый слѣпца, носящій мѣшокъ съ подаяніемъ. *Хто йде, їде—не минає: хто бублик, хто гроші, хто старому, а дівчата шажок міхоноші.* Шевч. 89. 2) Носящій мѣшокъ при колядованіи и пр. *Василь все за ними ходить та, як той міхоноша у колядці, носить Марусин кошик.* Кв. І. 34.

Міхува́тий, а, е. Мѣшковатый. *Ото ще Іван міхуватий.* Черк. у.

Міху́р, ра́, *м.* Волдырь, водяной пузырь отъ обжога и пр. Камен. у. Ум. **Міхуре́ць.**

Міцни́й, а́, е́. 1) Мощный, сильный, крѣпкій. *Скарай мене, міцний Боже, коли тя забуду.* Чуб. V. 57. *Під сивим волоссєм притаїлась здорова, міцна, запекла і правдива душа.* Левиц. *Осавула спав міцним сном.* Левиц. *Міцного напитку не питиме.* Єв. Л. І. 15. 2) Прочный. *Міцний, як з клочча батіг.* Ном. № 13135.

Мі́цність, ности, *ж.* Крѣпость, прочность. *Для міцности зашито двічі.* Константиногр. у.

Міцні́ти, нію, єш, *гл.* Крѣпнуть. *Міцніє лук в моїй руці потужній.* К. Іов.

Мі́цно, *нар.* 1) Крѣпко, сильно. *Він її пригорнув до серця міцно, поцілував.* Кв. І. 65. *Міцно нездужає.* О. 1862. VI. 109. 2) Прочно.

Міцносе́рдий, а, е. Съ твердымъ сердцемъ. *Мій князю й батьку, Байдо міцносердий.* К. Бай. 37.

Міцноси́лий, а, е. Сильный, крѣпкій. *Вона знала, що у неї не такий міцносилий голос.* Левиц.

Міць, мо́ці, *ж.* Сила, крѣпость, мощь. *Де ж та сила, де ж та міць?* Г. Барв. 411. *Якась незвичайна сміливість і духова міць.* Мир. ХРВ. 4. **Міць узя́ти.** Пріобрѣсть силу, власть. *Таку міць узяв наш волосний, що й мировою не слуха.* Канев. у. *Тепер жиди вже панують, бо таку велику міць узяли, що й панів посіли.* Лубен. у.

Мі́цька, мі́цьковий и пр.=**Мицька, мицьковий** и пр.

І. Міч. См. **Меч.**

ІІ. Міч, мо́чі, *ж.*=**Міць.** *Нема мочі.* Ном. **Ста́ти у моча́х.** Войти въ силу, сдѣлаться сильнымъ. *Сидить черв'як у тому гнідечку, а як стане у мочах, то й вилізе.* Волч. у.

Мі́чник, ка, *м.*=**Мечник.**

Мі́шаний, а, е. Смѣшанный.

Міша́ник, ка, *м.* Крестьянинъ, дающій вмѣстѣ съ другими, свои овцы на выпасъ на чужомъ пастбищѣ. Вх. Зн. 36. Шух. І. 197.

Мішани́на, ни, *ж.* 1) Смѣсь. 2) Сумятица, замѣшательство. *Кинулись шукати його по табору, да не так то його й знайти у такій мішанині.* К. ЧР. 308.

Мі́шанка, ки, *ж.* Смѣсь сѣна съ соломою для корма скота. *Мішанку робили.* Чуб. І. 8.

Міша́ти, ша́ю, єш, *гл.* Мѣшать, смѣшивать, перемѣшивать. *Мішай кашу. Пане гетьмане!.. старого пса непристойно мішати в нашу компанію.* К. ЧР.

Міша́тися, ша́юся, ешся, *гл.* 1) Мѣшаться, смѣшиваться, путаться. *Ох, і в голові мені мішається.* МВ. (О. 1862. І. 90).

Мішо́чек, чка, *м.* Ум. отъ **мішо́к.**

Мі́шка, ки, *ж.* 1) Палка для мѣшанія жидкости. 2) Смѣсь. *Сіно—так: не чисте, а мішка: було там змішано і степове, і з м'якого нив'я.* Новомоск. у. *Це житце не чисте, то й піде на мішку в дерть з ячменем.* Новомоск. у.

Мішка́нець и пр.=**Мешканець** и пр.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Мі́шма, *нар.* Въ перемежку, смѣшанно. *Ідуть мішма,—дивіт-но ся: москалі й селяне з ними, а не мишень москалі сами.* Каменец. у.

Міш|о́к, шка́, *м.* 1) Мѣшокъ. *Сьогодня з мішком, а завтра з торбинкою.* Ном. № 4736. Ум. **Міше́чок.** *Пішечком з мішечком.* Ном. № 11373. 2)=**Міх 2.** *Як почнеш розводить огонь у горні, як почнеш мішком подувати та залізо роспікати.* Грин. II. 210.

Міща́, ща́ти, *с.* Мѣшочекъ.

Міщани́н, на, *м.* Мѣщанинъ. *Не пішла б я за селянина, а пішла б я за міщанина.* Чуб. III. 472.

Міща́нка, ки, *ж.* Мѣщанка. Ум. **Міща́ночка.** *Ой ти знав, на що брав міщаночку з міста.* Нп.

Міща́нство, ва, *с.* Мѣщанство, мѣщане. Желех.

Міща́нський, а, е. Мѣщанскій. *Тогдішніми часами міщанських і мужичих дітей не приймали в гімназію.* Левиц. I. 241.

Міщанчу́к, ка́, *м.* Сынъ мѣщанина. Левиц.

Мла, мли, *ж.* Мгла.

Мла́ка, ки, *ж.* Топь, трясина. *Вилетіло потя з лісу та сіло на млаку.* Гол. II. 782. Ум. **Мла́чка.** *Он іде мій милований там долі млачками.* Гол. II. 411.

Млачі́вка, ки, *ж.* Жижа навозная. Вх. Уг. 252.

Мла́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **мла́ка.**

Млен, ну, *м.*=**Млін.** Вас. 183.

Мли́во, ва, *с.* 1) Зерно, приготовленное для помола. *І вітер добрий, так мліва нема. Оце змелю мішок, то усього мліва.* Канев. у. *У млин я з мливом раз прийшов.* Млак. 41. 2) Мука вообще. *Нема мліва, треба до млина йти.* Каменец у. *У нас і жмені мліва немає.* Каменец. у. 3) Молотье. *Тепер вітер хороший, мливо гарне.* Г. Барв. 393.

Млин, на́, *м.* Мельница водяная. *На низу млин крутив усіма колесами. Проти сонця на темних колесах ясно блищали нові приставляні лопатки, хапаючи за кожним покрутом колеса срібні проміння сонця, ніби облиті блискучою водою.* Левиц. I. 373. **Млин коре́чний, наплавни́й, підсубі́йний.** См. эти слова. **Ручни́й млин.** Ручная мельница устройства болѣе сложнаго, чѣмъ **жо́рна** (см. **жорно**). Названіе частей (сравни **жорна**): на нижнемъ **е́рмі ко́рба** для вращанія **ко́леса** съ **палька́ми**, которое вращается на **валі**; надъ колесомъ находятся два жернова: **спідни́к** и **пове́рхник**, въ срединѣ **пове́рхника** желѣзный **веретінник**, проходящій сквозь **спідни́к**, подъ которымъ есть желѣзное **верете́но**; надъ жерновами верхнее **е́рмо**, меньшее, называемое **кошеве́**, въ которомъ вверху укрѣпленъ **кіш** для зерна, подъ нимъ **кори́тце з ву́хом**; колесо, вращаемое при помощи рукоятки **(ко́рби)**, цѣпляется **палька́ми** за **спи́ці верете́на** (родъ шестерни), которое, при помощи **веретінника**, вращаетъ верхній жерновъ **(пове́рхник)**; **спружина**, имѣщаяся при верхнемъ жерновѣ, толкаетъ **ву́хо з кори́тця** и вытряхиваетъ изъ него зерно, падающее въ **прого́рницю** (дыру въ центрѣ верхняго жернова); изъ подъ жернова мука проходитъ **мучнико́м** въ **кори́то**; при помощи **за́крутки** можно поднять или опустить **кіш**. Шух. I. 103, 104. Ум. **Млино́к, млино́чок.**

Млина́рка, ки, *ж.* Мельничиха. *На тім ставку млиночок, а в тім млиночку млинарка.* Чуб. V. 1068.

Млина́рський, а, е. Мельничій.

Млина́рь, ря́, *м.* Мельникъ. *У млині з млинарем спав.* Гол. III. 528.

Млине́ць, нця́, *м.* 1) Блинъ. *Видно, що Ганна млинці пекла, бо й ворота в тісті.* Ном. № 7336. *Вона своїм носом чує, як на небі млинці печуть.* Посл. 2) Родъ вѣтряной мельнички съ двумя крыльями для отпугиванія птицъ. Шух. I. 167. Ум. **Мли́нчик.**

Млини́сько, ка, *с.*=**Млинище.**

Млини́ця, ці, *ж.* Небольшая водяная мельница. Гол. III. 252.

Мли́нище, ща, *с.* Мѣсто, бывшее подъ мельницею.

Млині́вка, ки, *ж.* Канава, по которой направлена вода изъ рѣки на мельницу, если послѣдняя помѣщена въ сторонѣ отъ русла рѣки. Каменец. у. Шух. I. 113.

Млинкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Очищать зерновой хлѣбъ на вѣялкѣ. Винниц. у.

Млинове́, во́го, *с.* Мельничный сборъ.

Млинови́й, а́, е́. Мельничный. *Ой зійди, зійди, ясен місяцю, як млиновеє коло.* Нп. **Млинови́й ка́мінь.** Жерновъ. *Тоді я, мати, прийду до вас, як павине пір'я на спід потоне, а млиновий камінь на верх виплине.* Чуб.

Млино́к, нка́, *м.* 1) Ум. отъ **млин. Млинко́м пі́ти.** Вертѣться, двигаясь. (Листочок) *пішов млинком за вітром.* Св. Л. 273. 2) Вѣялка. *У кого є більше збіжа,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

той має до чищеня куплений млинок. Шух. І. 166. Ум. **Млино́чок.**

Млинськи́й, а́, е́. Мельничный. Гол.

Млинчі́вка, ки, *ж.*=**Млін.** Вх. Уг. 252.

Мли́стий, а, е. Мглистый.

Мли́ця, ці, *ж.* Лошонокъ, родившійся во время цвѣтенія ранней гречихи. Вх. Пч. II. 6.

Мліг, (род.?), *м.* Мигъ. *На мліг ока був рижий розсідланий.* Федьк.

Млійка, ки, *ж.* ? *Ристю, кониченьки, ристю! Ідемо за користю червоною да млійкою з молодою да невісткою.* Маркев. 135.

Млі́лий, а, е. Хилый, слабый. *Хазяйство, дивлячись на мене, що собі я такий мілий та сухий, не дуже в роботу приймають.* Кв. II. 288.

Млін, мльо́ну, *м.* Въ ручной мельницѣ: палка, которой вращаютъ жерновъ. Тоже, что и **жорнівка, погонач.** Козел. у.

Мліcть, мло́сти и пр.=**Млость** и пр. *Мене така мліcть напала, що аж сам собі важкий зробився.* Кіев. у.

Млі́ти, млію, єш, *гл.* 1) Млѣть, замирать, изнывать. *Не житиму тепер, а мліти му.* Г. Барв. 253. *Глянув я направо, там росли і мліли на сонці роскішні сади.* Левиц. *Світить місяць да не гріє, до дівчини серце мліє.* Чуб. V. 24. *Чи всім людям із кохання так ся діє? Очі не сплять, серце стогне, душа мліє.* Мет. 28. *Коли б чого не забути, щоб дитина не мліла голодом.* Св. Л. 60. 2) Прѣть, увариваться. *Каша вже давно мліє.* Богодух. у.

Мло́їти, їть, *гл. безл.* Тошнить. *Мло́їть мене та й мло́їть.* Каменец. у.

Мло́сний, а, е. 1) Располагающій къ истомѣ, томительный, душный (о днѣ): *Сьогодні день дуже мло́сний.* Кіев. у. 2) Тошный, обморочный.

Мло́сно, *нар.* 1) Располагающе къ истомѣ. 2) Тошно, обморочно, дурно. *Чогось їй стало мло́сно й нудно.* Кв.

Мло́стити, стить, *гл. безл.* Дѣлается дурно.

Мло́сть, сти, *ж.* Истома, обморокъ, нѣга. *Мло́сть пішла по всьому тілу.* Котл. Ен. V. 9. *Так у мло́сть укине.* **Мло́сті обняли́.** Закружилась голова, упалъ въ обморокъ. *Як побачив пироги, його мло́сті обняли та й упав.* Чуб. III. 425.

Мля́ва, ви, *ж.* Жара, неподвижный воздухъ, паръ. Харьк. у.

Мля́вий, а, е. Вялый, слабый. *Її... організм був зроду нервовий, млявий і втомливий.* Левиц. *Він дав мені знарошне серце мляве.* К. Іов. 52. — **вода́.** Неосвѣжающая вода. Каменец. у.

Мля́вість, вости, *ж.* Вялость, слабость.

Мля́во, *нар.* Вяло, слабо.

Мнець, мнеця́, *м.* Кожемяка.

Мни́ха, хи, *об.* Вялый, неповоротливый человѣкъ. Харьк. г. Мжн. 185. *Іде штрихамниха з обідом нерано.* Грин. III. 662.

Мни́шки, шок, *ж. мн.* Вареныя лепешки изъ сыра съ мукой, сырникъ.

Мно́гий, а, е. Многій. *Даруй, Боже, многі літа цьому господару.* Чуб. III. 69.

Мно́гість, гости, *ж.* Множество, многочисленность.

Мно́го, *нар.*=**Багато.** *Да побіжи в чисте поле, чи йде ляхів много.* Макс. **Не у мно́зі.** Не во множествѣ. *Не гнівайся, тестю! не у мнозі зять іде.* Мет.

Многобо́жжя, жя, *с.* Многобожіе. К. Іов.

Многомо́вний, а, е. Многорѣчивый. *Не многомовний, а коли вже розговориться, то паше його кожне слово полом'ям.* МВ. (О. 1861. I. 71).

Мно́жество, ва, *с.* Множество. Стор II. 126. Чуб. III. 323.

Мно́жити, жу, жиш, *гл.* Умножать, множить, размножать. *Було пани множять вівцю шльонку.* Каменец. у.

Мно́житися, жуся, жишся, *гл.* Размножаться, множиться. Чуб. I. 75.

Мнюх, ха, *м.* Рыба Lota vulgaris. Шух. I. 24.

Мня, мення́, *с.* Имя. *Давайте з'їмо того, у кого погане мня.* Мнж. 4.

Мня́вкати, каю, єш, *гл.* 1) Мяукать. 2) Невнятно и плохо говорить. *Так що ж бо наш Уласович? Ні пари з уст. Далі принявся, мнявкав-мнявкав, та й начне про воли, кінчає про голуби...* Кв. II. 56.

Мнякий. См. **М'який.**

Мнякина. См. **М'якина.**

Мнякота́. См. **М'якота.**

Мня́лиця. См. **М'ялиця.**

Мня́ло. См. **М'яло.**

Мня́со. См. **М'ясо.**

Мня́та. См. **М'ята.**

Мня́ти. См. **М'яти.**

Мняч. См. **М'яч.**

Мня́шкурити. См. **М'яшкурити.**

Мо, *нар.*=**Може.** *Чорт... ніс ту кобилу, мо ступнів два проніс та запінився і покинув.* Рудч. Ск. I. 69. *Да такий здо-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ровий дуб був, що мо'б і втрох не обняв. Драг.

Мов, *нар.* Точно, будто. *Сніг мов з рукава.* Ном. № 625. *Чи чуєш? щось плаче за воротьми... мов дитина.* Шевч. 101. *Мов гетьманського роду.* Ном. № 8444.

Мо́ва, ви, *ж.* 1) Языкъ, рѣчь. *Всі мови слав'янського люду, всі знаєте, а своєї дасть-Біг...* Шевч. *Квітка первий довів українців до сліз мовою українською... Шевченко, воздвигши з упадку голосну мову українську, назначенав широкі грянищі нашому духу народньому.* К. Листи з хут. III. *„Шекспірові твори з мови британської мовою українською попереклядав П. А. Куліш“.* 2) Рѣчь; разговоръ. *Умер козак, умер козак і козацька мова.* Лукаш. 123. *Таке личко, така й мова, тілько не такая чорноброва.* Мет. 11. *Мова мовиться, а хліб їсться.* Чуб. I. 261. *А далі, після сеї мови, трояндям він так всім сказав.* Котл. Ен. II. 7. *Не про те мова мовиться.* Левиц. *Староста... промовляє до їх до трьох раз так... По третій мові, як молода втрете до ніг вклониться, дівчата співають знову.* О. 1862. IV. 10. **Без мо́ви.** Молча, безмолвно. **Мо́ву найти́.** Разговориться, найти предметъ для разговора. *Рідна сестра у гості прийшла, у гості прийшла, ще й мову найшла.* Мет. *Випив чарку й мова найшлася.* НВолын. у. **Мо́ву переби́ти.** Прервать, перебить кого (въ рѣчи). *Вибачайте, мову переб'ю: а ви ж коли бачили його?* НВолын. у. **На мо́ві бу́ти з ким.** Бесѣдовать, разговаривать. **Не до мо́ви бу́ти кому́.** Быть кому непріятнымъ собесѣдникомъ. *Пішла заміж до любови, а свекорку не до мови.* Грин. III. 306. Ум. **Мо́вка, мо́вонька, мо́вочка.** *За вовка мовка, а вовк у хату.* Ном. № 5769. *Коли правдива мовонька твоя, так будеш, серденько, на вік ти моя.* Чуб.

Мовдь, ді, *ж.* Раст. Peucedanum Oreoselinum. Moench. ЗЮЗО. I. 131.

Мо́вити, влю, виш, *гл.* Говорить. *Мовивши слово, треба бути паном.* Ном. № 10671. *Казала б, та уста не мовлять.* Г. Барв. 72. *Раз то мовить по грецьки, удруге по турецьки.* Лукаш. 43. *Він дожидав, не мовлячи слова, духу не зводячи, блідий.* МВ. II. 190. *З великого жалю, я слова не мовлю.* Лукаш. 83.

Мо́витися, ться, *гл. безл.* Говориться. *Не так швидко робиться, як мовиться.* Ном. № 5603. **Мо́ва мо́виться.** Идетъ разговоръ, говорится. *Батько промовив ті слова так спокійно, неначе мова мовилась про когось иншого, а не про його.* Левиц. Пов. 114. **Мо́ва не мо́виться.** Разговоръ не клеится. *Сумно стало, мова не мовилась.* МВ. II. 184.

Мо́вка, ки, *ж.* Ум. отъ **мо́ва.**

Мо́вкнути, ну, неш, *гл.* Умолкать.

Мовля́в, *нар.* Такъ сказать, молъ, дескать. *Прийшлось сусідові, мовляв, хоч сядь та й плач.* Греб. 382. *Хоч спасти, мовляв, аби з доброго коня.* Литин. у.

Мовля́ти, ля́ю, еш, *гл.* Говорить, молвить. *Чи се ж тобі гнівитися на Бога, і до його такі слова мовляти?* К. Іов. *Дидоні низько в ноги впали, а вставши, їй мовлями так.* Котл. Ен. I. 16.

Мо́вний, а, е. Говорливый, разговорчивый, словоохотливый; рѣчистый. Вх. Лем. 436. *Товариш мовний в дорозі стоїть за віз шмаровний.* Ном. № 11383. *Маєш же старости мовнії.* Гол.

Мо́вність, ности, *ж.* Словоохотливость, говорливость; рѣчистость.

Мо́вно, *нар.* Говорливо, разговорчиво, словоохотливо; рѣчисто.

Мовчазли́вий, а, е́.=Мовчазний.

Мовчазли́во, *нар.=Мовчазно.*

Мовчазни́й, а́, е́. Молчаливый. *Щоб спогадати нам про таку дорогу душу у мовчазній молитві до Бога.*

Мовча́зність, ности, *ж.* Молчаливость; молчаніе. Мир. Пов. I. 160.

Мовча́зно, *нар.* Молчаливо.

Мовча́к, ка́, *м.* Молчаливый, безотвѣтный человѣкъ. НВолын. у.

Мовча́н, на́, *м.* 1)=**Мовчак.** О. 1861. X. Шевч. 16. 2)=**Мовчанка. У мовчана́ гра́ти.** Молчать. *І знов почали ми у мовчана грати, журимось.* Г. Барв. 50.

Мовча́нка, ки, *ж.* Молчаніе, молчанка. *Мовчанка не пушить, головки не сушить.* Ном. № 1117. *Хоч що вона його питає, він буцім то не дочуває. Мовчанка їй надопекла.* Греб. 331.

Мовча́ння, ня, *с.* Молчаніе. *Христя і рада тому мовчанню: ніщо їй не забороняє думати.* Мир. Пов. II 84.

Мовча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Молчать. *Хто мовчить, той двох навчить.* Ном. № 5054. *Нужда мовчати не вміє.* Ном. № 9772. *Слухає Наталя та мовчки мовчить.* О. 1862. VIII. 24.

Мо́вчки, *нар.* Молча, втихомолку. *Стояли мовчки всі смутні.* Котл. Е. II. 6. *Вийшла мовчки з хати.* Шевч. *Самі в покою сидять мовчки, без гуку, без гомону.* МВ. I. 46.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Мовчли́вий, а, е = **Мовчазливий**. Черк. у. Вх. Зн. 36.

Мовчо́к, чка́, *м.* Молчокъ, молчаніе. *Мовчок: розбив тато горщок; а мати й два, та ніхто не зна.* Ном. № 5949. **Мовчко́м**= **Мовчки.**

Мовчу́н, на́, *м.* Молчальникъ, неразговорчивый человѣкъ. Левиц. І. 138.

Мовчу́щий, а, е=**Мовчазний**. *Мовчущий був такий, тільки зо мною... розмовляє.* Г. Барв. 355. *Мовчущі як земля.* МВ. (О. 1862. І. 98).

Мо́га, ги, *ж.* Возможность. *Скільки нашої моги, дбаємо про добро рідного нашого краю.* О. 1862. III. К. 29. *У Бога все мога.* Ном. № 21. **Як, я́ко мо́га.** Насколько возможно, по возможности. *Як мога швидче утікай!* Котл. Ен. *Горілки чарку дають яко мога більшу.* Грин. III. 537.

Моги́ла, ли, *ж.* 1) Могильная насыпь надъ похороненнымъ. *Ой викопай, мати, глибокую яму, та поховай, мати, сю славную пару... Та й висип же, мати, високу могилу, та й посади, мати, червону калину, щоб сказали люде: на всю й Україну.* Мет. 96. *Ой робіте труну та широкую, викопайте яму та глибокую, висипте могилу та високую.* Нп. *Ой по тих могилах угору високих, по тих гробовищах, у землю глибоких, лежить мого роду без ліку.* К. Досв. 2) Курганъ. *Уполі могила з вітром говорила.* Бал. 51. **Ро́блені моги́ли.** Курганы, насыпанные для сокрытія чего-либо. *Зидав про роблені могили, котрі близько слободи... Як Україну воювали татари, різали людей, всі бунтівці там ховали жінок, худобу і дітей.* Алв. 67. 3) У гуцуловъ-древорубовъ: обрубленныя верхушки и вѣтви деревьевъ, сложенныя въ кучу. Шух. І. 178. 4) При отливкѣ предметовъ: двѣ половины глиняной формы, сложенныя вмѣстѣ одна надъ другою. Шух. І. 281. Ум. **Моги́лка, моги́лонька, моги́лочка.** Мн. **Могилки́.** Кладбище. *Прийшов Кирик на могилки, ямку зачинає.* ЗОЮР. II. 89.

Моги́льний, а, е. Курганный.

Моги́льник, ка, *м.* Насыпающій насыпь, курганъ.

Мо́глиці, ць, *ж. мн.*=**Могилки.** Чуб. VII. 551.

Могори́ч, чу́, *м.* Магарычъ, угощеніе при сдѣлкѣ. *Могорич—любовна річ.* Ном. № 14063. *Пане-отамане, справляй могорич.* Левиц. **Могори́ч запили́.** Окончили сдѣлку и устроили магарычъ.

Могори́чити, чу, чиш, *гл.* Угощать для какой-нибудь цѣли, располагать въ свою пользу угощеніемъ. *Треба прохати сусідів... та ще й могоричити.* О. 1862. І. 72. *Могоричив, могоричив, поки сказав.* Ном.

Могори́чний, а, е. Любящій брать **могори́ч.** *Ох, який ти могоричний!*

Могори́чник, ка, *м.* Свидѣтель сдѣлки, получающій отъ обѣихъ договаривающихся сторонъ угощеніе и потомъ, въ случаѣ недоразумѣній, судья между ними.

Могти́, мо́жу, жеш, *гл.* Мочь. *Ніколи він не міг явно ввійти в город.* Єв. Мр. *Ніхто не може світа пережити.* Ном. № 389.

Могти́ся, жеться, *гл. безл.* Мочься. *Не так жий, як хочеться, а так, як можеться.* Чуб. І. 251.

Могу́тний, а, е. Могущественный.

Могу́чий, могу́щий, а, е. Могучій, сильный. *Не завидуй могучому, бо той заставляє.* Шевч. 227. *Могущий він і мудрий сопротивник.* К. Іов. *Могущого чоловіка з десятку не викинеш.* Ном. № 13467.

Могу́чість, чости, *ж.* Могущество. Желех.

Могчи́, *гл.*=**Могти.** Желех.

Моґу́ля, лі, *ж.*=**Ґуля.** Черном.

Мо́да, ди, *ж.* Мода; обычай. *Що за мода, що за мода—всі шапки рогачки.* Нп. *Чорт плаче, що моди не настаче.* Чуб. І. 267. *Купіть мені, бабусічко, по новій моді убрань хороших.* МВ. (О 1862. III. 37). *У мене нема тієї моди, щоб по обіді спати лягати.* Харьк. г. **Бра́ти на мо́ду.** Брать за образецъ.

Моджо́ра, ри, *ж.* Мортира.

Мо́дло, ла, *с.* 1) Модель; образецъ; шаблонъ. Мнж. 185. *Криводушної прихильности ви модло.* К. Дз. 57. 2) *мн.* **Мо́дла.** Снарядъ, которымъ отмѣчаютъ пильщики или плотники толщину имѣющей быть выпиленной доски. Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Модлува́ти, лу́ю, єш, *гл.* Прилаживать, пригонять, примѣрять. *Я модлую перечку в човні.* Павлогр. у. Мнж. 185.

Мо́дній, я, є. Модный. *Сукня була дуже дорога й модня.* Левиц. Пов. 56.

Модре́нь, ні, *ж.*=**Модрина.** Вх. Уг. 436.

Модрина, ни, *ж.* Раст. Larix decidua. Вх. Уг. 252.

Модря, рі, *ж.*=**Заполоч.** Угор.

Мо́же, *нар.* 1) Можетъ быть, можетъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Синові може й жалко стало. Драг. *Треба слухать: може й справді не так сонце сходить, як письменні начитали.* Шевч. 123. 2) Неужели. *Я продав воли за 120 карбованців.—Може?—А Бігме!* Каменец. у.

Можеби́лиця, ці, *ж.* Возможное, вѣроятное. Подольск. г.

Можебний, а, е. Возможный. *О, се можебна річ!* К. ПС. 76.

Можли́вий, а, е. Возможный. *Неможливе у людей, можливе у Бога.* Єв. Л. XVIII. 27.

Можли́вість, вости, *ж.* Возможность. Желех.

Можли́во, *нар.* Возможно. *Аже знаеш, що се неможливо.* Федьк.

Мо́жна, *нар.* Можно, возможно. *Де можна лантух, там торби не треба.* Ном. № 1370. *Є сало, та не можна достати: високо висить.* Ном. № 4729.

Мо́жний, а, е. 1) Могущественный, сильный. *Можний панонько.* Чуб. *Між иншим злом, яке чинили тоді можні люде, закопували вони межі.* К. 2) Богатый. 3)=**Можливий. Се мо́жна, не мо́жна річ.** Это возможно, невозможно.

Мо́жній, я, е=Можливий. *Неможня річ... сталася можньою.* К. XII. 17.

Можні́сенько, *нар.* Ум. отъ **мо́жно**. Совершенно возможно. Лубны. *Можнісенько вам без коня бути.* Волч. у.

Мо́жність, ности, *ж.* 1) Возможность. 2) Могущество, власть, сила. 3) Средства. *Що не здарить можність наша, най покриє ласка ваша.* Гол. III. 505.

Можні́ти, ні́ю, еш, *гл.* 1) Дѣлаться могущественнымъ, сильнымъ. 2) Богатѣть.

Мо́жно, *нар.*=**Можна.** *Теперенька дитина підбільшала, то мені можніше буде на роботу йти.* Волч. у.

Можновла́дець, дця, *м.* Вельможа. *Своє давняшнє руське княже право оддав король неситим можновладцям.* К. Бай. 73.

Можновла́дний, а, е. Могущественный. *Як можновладний пан запанував.* К. ПС. I. 30.

Можновла́дник, ка, *м.* Вельможа, аристократъ. Желех.

Можновла́дницький, а, е. Вельможескій, могущественный. К. ПС. 39.

Можновла́дство, ва, *с.* 1) Могущество, всевластіе. *Над усяку честь і славу жадала можновладства да скарбів.* К. Пс. 7. 2) Вельможи. *Все католицьке й наше можновладство.* К. ЦН. 168.

Можновла́дський, а, е.=Можновладницький.

Мо́зок, зку, *м.*=**Мізок.**

Мозо́лений, а, е. Мозольный, трудовой, рабочій. *Старенькі що зберуть... од своєї праці, мозолених рук, то й одішлють москалеві, меншому синові.* Г. Барв. 488. *Своїми мозоляними руками надбав те, що має в господі.* Мир. ХРВ. 350.

Мозольо́ваний и **мозольо́вий, а, е.** Заработанный тяжелымъ трудомъ. Рудч. II. 173. *Щирая праця мозольованая.* Ном. № 9982.

Мозо́ля, лі, *ж.* Мозоль. *Три ниточки тоненьких напряла, три мозолі на долоні намуляла.* Чуб. V. 669.

Мозо́ляти, лю, лиш, *гл.* Мозолить, утруждать, обременять.

Мо́зуль, ля, *м.*=**Мозоля.** Вх. Лем. 436.

Мо́зу́лька, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **мо́зуля.** 2) Возвышеніе, оставшееся на мѣстѣ срѣзаннаго сучка дерева. *На стеблі мозульки, де були сучки.* Новомоск. у.

Мо́зу́ля, лі, *ж.*=**Мозоля.**

Мозчи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* = **Мізчити.** *Мозчили голови і спини.* Котл. Ен.

Моква́, ви́, *ж.* 1) Низменное, заливаемое водою мѣсто. 2) Слякоть, мокрая погода. Міус. окр. *Настала осінь, почалась моква.* Волч. у. 3) Мокрота, сырость. *Ганчар цілий день у мокві робе.* Волч. у.

Мокли́ця, ці, *ж.* Раздавленное вшиное яичко.

Мокля́к, ка́, *м.* 1) Все мокрое. *Солоний мокляк у штанях закляк.* Загадка: **огірок.** 2) Болотистое мѣсто. Желех. 3) Трухлый предметъ. 4) Пустой орѣхъ. *Сього року нема горіхів, а як є де який, то все мокляки.* Подольск. г. *Лісковий оріх, що нема в нім зерна; коли на Івана дождж іде, то вимокне.* Вх. Зн. 36.

Мо́кнути, ну, неш, *гл.*=**Мокти.**

Мокоти́ря, рі, *ж.* Сильно обстриженная глова. Также **ги́ря-мокоти́ря.** *Гиря-мокотиря собаки дражнила.* Ном. № 9281.

Моко́тя, ті, *ж.*=**Мокоти́ря.** *Стрига мокотя.* Чуб. III. 107. *Гиря-мокотя сидить моркотя.* Ном. № 9281.

Мокра́вина, ни, *ж.*=**Мокрина.** Вх. Лем. 436.

Мокра́вник, ка, *м.* Раст. Stellaria. Вх. Пч. I. 13.

Мокре́ць, ця́, *м.* 1) Мокрецъ, болѣзнь лошадей. 2) Мокрыя дрова. Рудч. Ск. I. 140. 3) Раст. а) Asperugo procumbens L;

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

б) Galium Aparine. ЗЮЗО. I. 171; в) Sagina procumbens L.

Мо́крий, а, е. Мокрый. **Мо́крий дощу́ не боїться.** Голому разбой не страшенъ. Ном. № **Накри́в мо́крим рядно́м.** Набросился на кого-либо неожиданно (словесно), огорошилъ кого словеснымъ нападеніемъ. Ном. № 3420. **Ро́бить—як мо́кре гори́ть.** Дѣлаетъ медленно и плохо. Ум. **Мокре́нький, мокре́сенький.**

Мокри́на, ни, *ж.* Мокрое мѣсто, болото. Вх. Уг. 252.

Мокри́нець, нця, *м.* Раст.=**Мокравник.** Вх. Пч. I. 13.

Мокри́ця, ці, *ж.* 1) Раст. Alsine media. Лв. 96. 2)=**Мокрина.** Вх. Уг. 252.

Мокрі́сінький, а, е. Совершенно мокрый.

Мокрі́сінько, *нар.* Совершенно мокро.

Мокрі́ті, рі́ю, єш, *гл.* Дѣлаться мокрымъ. *Уже мокріе сніг.* НВолын. у.

Мо́кро, *нар.* Мокро. Ум. **Мокре́нько, мокре́сенько.**

Мокроте́ча, чі, *ж.* Мокрая погода. Сосниц. у.

Мокру́ха, хи, *ж.* Водка.

Мокря́вий, а, е. Влажный, сырой. *Земля мокрява, ще не висохла.* Екатер.

Мокря́к, ка́, *м.* 1) Все мокрое. Желех. 2) Сырые дрова. Вх. Зн. 36. 3) Болото, топь. Вх. Зн. 36.

Мо́кти, кну, неш, *гл.* 1) Мокнуть. *Стоїть коник на дощі і сідельце мокне.* Нп. *Була колись собі жаба та мокла у ставку. Мокне, мокне та скік на колоду.* 2) Переносно: горѣть. Въ Подольской губ. существуетъ обычай, согласно которому, при видѣ пожара для ослабленія силы огня слѣдуетъ говорить: *„Онде щось мокне“*, а не *„горить“*.

Молда́ва и **молдо́ва, ви,** *ж.* Молдавія. Каменец. у.

Молдава́н и **молдова́н, на,** *м.* Молдаванинъ. *Од молдована аж до фінна на всіх язиках все мовчить.* Шевч. II. 58.

Молдава́нський, а, е. Молдаванскій, принадлежащій молдаванину. Левиц. Пов. 207.

Молда́вка, ки, *ж.* 1) Молдаванка. 2) Названіе овчины, привозной въ Полтавск. губ. изъ Бессарабіи или Подоліи. Вас. 154.

Молда́вський, а, е. Молдавскій. *Ей, Василю молдавський, господарю волоський!* АД. II. 100.

Моле́бень, бня, *м.* Молебенъ. *Дав би на молебень, та й собі потребен.* Ном. № 4770.

Моле́бний, а, е. Молитвенный, посвященный молитвѣ. *На святий день, на великдень, або на который празник роковий, на молебний, . люде до церкви йдуть.* Чуб. V. 469.

Молисти́тися, лищуся, стишся, *гл.* Проситься. *Він его бив, а той так молиститься.* Вх. Зн. 36.

Моли́тва, ви, *ж.* Молитва. *Се то отцева молитва й материна нас видимо карав.* Дума. *Аж ось за отцевські й материнські молитви дав їм Бог і дочечку.* Кв. I. 5. **Ви́читати моли́тву.** Пожурить, побранить. *Я ж тобі дома вичитаю молитву!* Левиц. Ум. **Моли́твочка.** МВ. (КС. 1902. X. 156. **Моли́товка.**

Моли́твати, ваю, єш, *гл.* Читать молитву и давать имя новорожденному. *Дитину молитвати.* Каменец. у.

Молитве́ний, а, е. Надъ которымъ прочтена очистительная молитва. *Ви дали нам рожденого, не молитвеного, не хрещеного, а ми принесли вам молитвеного і хрещеного.* (Слова кума, отдающаго ребенка послѣ крещенія). ХС. VII. 433.

Молитве́ник, ка, *м.* Молитель. *Помолись святому Миколаю молитвенику.*

Моли́твини, вин, *ж. мн.* Обрядъ чтенія очистительной молитвы надъ новорожденнымъ и нареченія ему имени. Каменец. у.

Молитво́ваний, а, е=Молитвений.

Моли́твочка, ки, *ж.* Ум. отъ **моли́тва.**

Молитвува́ти, вую, єш, *гл.*=**Молитвати.**

Молитвува́тися, вуюся, єшся, *гл.* Подвергаться обряду **моли́твин.**

Моли́твяний, а, е=Молитвений. *Молитвяна дитина.* НВолын. у.

Моли́ти, лю́, лиш, *гл.* Молить. *Ой я б, мамо, не тужила, а Бога молила.* Мет.

Моли́тися, лю́ся, лишся, *гл.* Молиться. *Богу молись, а до берегу гребись.* Ном. № 160. *Розумний молиться, а дурень плаче.* Ном. № 141.

Моли́товка, ки, *ж.* Ум. отъ **моли́тва.**

Молито́вник, ка, *м.* Молитвенникъ. Котл. Ен. III. 47. *Зося... схилила голову над молитовником.* Левиц. I. 272.

Молито́в, тви, *ж.* = **Молитва.** *Ой могла б мене отцева-паніматчина молитов на Чорному морі рятувати, уже б я знав, як свою матір шанувати-поважати.* АД.

Моли́тяний, а, е=Молитвений. *Воно у нас молитяне, хрещене.* Василък. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Моління, **ня**, *с.* Моленіе, молитва. *Яке вже там і моління.* Сим. 174.

Мо́лод, **ду**, *м.* Молодость. Только въ выраж. **з пе́рвого мо́лоду.** Въ ранней молодости. *Старий мій ще з первого молоду та був такий, що як скаже слово, або два, то так уже й буде.* Харьк. г.

Молода́, **до́ї**, *ж.* См. **Молодий.**

Молода́н, **на**, *м.* 1) Молодчикъ. *Козаченьку, де ти, молодане?* Мкр. Н. 10. *Ой у мого молодана біле личко, як у пана.* Чуб. V. 15. 2) Молодоженъ. Черк. у.

Молоде́нь, **дня**, *м.* Раст. Sedum acre. L. ЗОЗО. I. 136.

Молоде́нький, **молоде́сенький**, **а**, **е.** Ум. отъ **молоди́й.**

Молоде́цтво, **ва**, *с.* Жизнь парня, юношество, состояніе юношества. *Покличте мені найменшого браття, нех я йому здам молодецтво своє і коника вороного, і сідельце золотеє.* Рк. Макс. *Ой слухайте, бояре, де голубець гуде, там наш Андрієчко молодецтво здає.* Маркев. 137.

Молоде́ць, **дця́**, *м.* 1) Юноша, парень. *І рече: молодче, тобі глаголю, встань.* Єв. Л. VII. 14. *Ой удовець не молодець: всі норови знає,—ой він твоє біле личко із своїм зрівняє, ой він твою русу косу під ноги зобгає.* Нп. *Вдовець, чи молодець буде суженій?* О. 1861. XI. Свид. 54. 2) Молодецъ. **Пано́ве моло́дці.** Обычное обращеніе къ козакамъ запорожскаго войска. *Не в Синопу, отамани, панове-молодці, а у Царьград, до султана поїдемо в гості.* Шевч. 50. 3) Названіе представляющаго жениха парня въ весенней хороводной игрѣ и названіе этой игры. Грин. III. 108.

Молоде́цький, **а**, **е.** 1) Юношескій, принадлежащій и относящійся къ парню. *Василь їх* (дівчат) *попережає: звісно вже, молодецька походка против дівчачої.* Кв. I. 32. *Урочу я тебе й коня твого, коня вороного, тебе молодого, збрую твою да козацькую, красу твою молодецькую.* Чуб. *Молодецька колядка.* О. 1861. XI. Свид. 57. 2) Молодцеватый, удалой.

Молоде́ча, **чі**, *ж. соб.* Юноши, парни, молодежь.

Молоде́чий, **а**, **е**=**Молодецький. По-молоде́чи.** По молодецки. *Та по-молодечи будеш Богу молитися, а не по-чернечи харамаркать.* Шевч. 246.

Мо́лоди и **мо́лоді**, **дів**, *мн.* Небольшіе облачка на небѣ. Мнж. 185. *Молоди встають, а Бог дощу має.* Ном. № 568. *Молоді високо ходять.* (Признакъ хорошей погоды).

Молоди́й, **а́**, **е.** 1) Молодой. *Двічи молодим не бути.* Ном. № 13753. *Хоч і молодий ще, а старечий розум має.* Ном. № 5691. *Щука-риба грає, да й та пару має, а я козак молод пароньки не маю.* Мет. 2) **Молоди́й.** Женихъ и новобрачный во время свадьбы. **Молода́.** Невѣста и новобрачная во время свадьбы. **Молоді́.** Женихъ и невѣста вмѣстѣ, также новобрачные во время свадьбы. Ум. **Молоде́нький, молоде́сенький!** *Ой ти, Байдо молодесенький!* Грин. III. 582.

Молоди́к, **ка́**, *м.* 1) Молодой неженатый человѣкъ. *Веселий, ручий молодик.* Мкр. Г. 7. *Чи не лучче було молодиком жити?* Грин. III. 295. 2) Молодой мѣсяцъ, первая четверть луны, новолуніе. **На молодику́.** Въ новолуніе. *Треба на молодику вийти на двір і говорить до місяця тричі.* Чуб. I. 92.

Молодикува́ти, **ку́ю**, **еш**, *гл.* Жить холостымъ. *Грицько, молодикуючи, був собі ввічливий, моторний, жартовливий з усіма.* Г. Барв. 463.

Молоди́ло, **ла**, Раст. Sedum telephium. ЗЮЗО. I. 137.

Молоди́на, **ни**, *ж.* Сливки. Вх. Зн. 37.

Молоди́ти, **джу́**, **ди́ш**, *гл.* Молодить, придавать видъ молодости. *Ні літ вона, ні спеки не боїться, бо молодить її пекельна тьма.* К. ПС. 123.

Молоди́тися, **джу́ся**, **дишся**, *гл.* 1) Молодиться. *Не вважаючи на свою дохожаліть, вона любила молодитись.* Лев. Пов. 168. 2) *безл.* **Моло́диться.** Собираются тучи; то тучи, то снова прояснится. *Молодиться на дощ.* НВолын. у. *Молодиться-молодиться, та й дощ не піде.* Ном. № 568. *Воно ся молодить,—може дощ буде.* Каменец. у. 3) Покрываться сыпью красной или пузырчатой. *Дитина цвіте, тільце молодиться.* Мил. 32.

Молоди́ця, **ці**, *ж.* Молодая замужняя женщина. *Коли хочеш з доні молодиці, то держи в їжових рукавицях.* Ном. № 9315. Ум. **Молоди́чка.**

Молоди́чий, **а**, **е.** Женскій, замужней женщины. *Гірке молодиче життя за ледачим чоловіком та за старою свекрушиною головою.* Г. Барв. 437.

Молоди́чина, **ни**, *ж.* Молодая дѣвушка. *Заграй мені, музиченько, під осичиною,—нехай же я погуляю з молодичиною.* Грин. III. 648.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Молоди́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **молоди́ця**.

Мо́лодіж, жі, *ж.* Молодежь. *Вся молодіж пустилась у танець.* Левиц. I. 187.

Молоді́сінький, а, е. Очень молодой.

Мо́лодість, дости, *ж.* Молодость. *Молодість-буйність, а старість не радість.* Ном. № 8716.

Молоді́ти, дію, еш, *гл.* 1) Молодѣть. *Пишається калинонька, явір молодіє.* Шевч. 660. 2) Быть **молоди́м** или **молодо́ю** въ дни свадебныхъ торжествъ, также отъ дня вѣнчанія и до дня свадебнаго обряда, такъ какъ послѣдній совершается часто черезъ значительный промежутокъ времени послѣ церковнаго вѣнчанія, причемъ обвѣнчанные живутъ отдѣльно и все это время **молоді́ють.** Мил. 125. *Саме тоді я молодів: уже нас повінчано, та весілля ще не було.—А довго ж ви молоділи?—Ні, тільки тиждень, а як хто, то й довше буває.* Екатер. г.

Молодне́ча и **молодни́ча, чі**, *ж.* 1)=**Молодеча.** *Молоднеча спершу реготалася.* О. 1862. IX. 70, 71. *Хлопці-молоднеча.* 2)=**Молодник.** Константиногр. у.

Молодни́к, ку́, *м.* 1) Молодой садъ, лѣсъ. *Вирубай старий садок та насади молоднику, то й матимеш користь.* 2) Молодой скотъ, птицы.

Молодни́ча. См. **Молоднеча.**

Молодняга́, ги́, *ж.* = **Молодник 1.** Екатер. г. Слово Д. Эварн.

Молодня́к, ку́, *м.*=**Молодник.**

Мо́лодо, *нар.* Въ молодости. *Не кайся рано встати, а молодо учитись.* Ном. № 6005.

Молодови́к, ка́, *м.* Молодой скотъ. Херс. г.

Молодожо́н, на, *м.* Молодоженъ. *Старий, та перевернувсь на молодожона.* Черк. у.

Молодо́йка, ки, *ж.* Родъ кушанья: кукурузная мука, свареная въ сладкомъ молокѣ. Вх Зн. 37.

Молодо́щі, щів, *ж.* Молодыя лѣта. *Пом'яніте дні нашої слави, наших веселих молодощів.* Левиц. I. 154.

Молоду́ха, хи, *ж.*=**Молода.** *Ой дайте нам стільця, дайте нам ще й гребінця, дайте ще й кожуха, щоб сіла молодуха.* Грин. III. 508.

Молодцюва́ти, цю́ю, еш, *гл.* Молодечествовать.

Моло́дчати и **моло́дшати, чаю(шаю), еш**, *гл.* Дѣлаться моложе.

Моло́дчик, ка, *м.* Ум. отъ **молоде́ць.** *Ой добрий молодчик по уличках сам блукає, ой він собі радість-дівку викликає.* Чуб. V. 131.

Мо́лодь, ді, *ж.* Молодежь. *Нехай гуляє молодь, більш копи лиха не буде.* Ном. № 12565. *А зосталась дома тільки молодь, що літать не вміє.* К.

Молодю́к, ка́, *м.* Младенецъ. *Рисю, рисю, молодюк плаче, молодюк плаче—їсти хоче.* Рудч. Ск. II. 53.

Молоді́, дя́ти, *с.* Юноша или дѣвушка. Употребляется преимущественно во мн. ч. **Молоді́та.** 1) Молодые люди. 2) Женихъ и невѣста, молодые; новобрачные, вообще молодое супружество. *Вік вам довгий і розум добрий, красні молодята.* МВ. *Ой ви молодята, молодята! не довго житимете вкупці!..* МВ. (О. 1862. III. 75).

Молоді́вий, а, е. Молодой, моложавый. ЗЮЗО. II. 452.

Молоді́тник, ка, *м.* Волокита, дѣвушникъ. Харьк. у.

Молоді́к, ка́, *м.* 1) Молокососъ. Желех. 2) Холостякъ, неженатый. Желех. Вх. Зн. 37.

Моло́зиво, ва, *с.* Первое молоко послѣ родовъ у женщины, коровы и пр. **Іти́ до ко́го на моло́зиво.** Идти поздравлять съ новорожденнымъ. Полт.

Молоко́, ка́, *с.* 1) Молоко. *Захотів молока від бика.* Ном. № 4686. 2) **Бугае́ве молоко́.** Названіе молока, приготовленнаго изъ конопляпаго сѣмени или маку. Kolb. I. 54. 3) **Пе́сяче молоко́.** Раст. Euphorecia. Вх. Пч. I. 10.

Молокосо́с, са, *м.* Молокососъ.

Молосува́ти, су́ю, еш, *гл.* Бить, колотить. *Вони повставали да й його молосувать там, бить.* Рудч. Ск. I. 40.

Мо́лот, та, *м.* 1) Молотъ. *Вліз межи молот і ковадло.* Ном. № 1817. 2) Пивная гуща. *Ой за той пивний молот зробили козаки з ляхами превеликий колот.* Макс. 3) Свекловичная масса, изъ которой выжатъ сокъ сахара. Каменец. у. 4) Разваренная мякоть ягодъ (для киселя). Шух. I. 143. **Посікти на мо́лот.** Очень мелко изрубить.

Молота́рка, ки и **молота́рня, ні**, *ж.* Молотилка, молотильная машина. Зміев. у. Каменец. у. *Цього року багато понаймалось людей до молотарні.* Васильк. у.

Моло́ти, мелю́, леш, *гл.* 1) Молоть. *Ой на горі, на Самборі крутий камінь меле. Молов батько не віючи, пекла мати не сіючи.* Ном. № 6057. 2) Молоть, бол-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тать, нести вздоръ. *Ка-зна що меле, аби не мовчати. Таке меле, що і купи не держиться.* Чуб. I. 248. 3) **Моло́ти хвосто́м.** Махать хвостомъ. *Кабан закопався в землю да й хвостиком меле.* Рудч. Ск. I. 22.

Моло́тися, мелю́ся, ле́шся, *гл.* Молоться. *Нехай твое мелеться, не вибірай.* Ном.

Молоти́ти, чу́, тиш, *гл.* 1) Молотить. *Прийшов брат до брата кликать молотити: „Не здужаю, брате, ціпа піднімати“.* Чуб. V. 364. 2) Колотить, бить кого. *Губи та опеначки,—заходився старий коло ненечки: як став молотить, так аж пірря летить.* Ном. № 3988.

Молоті́ння, ня, *с.* Молотьба, молоченіе. Мир. ХРВ. 125. *З твоїм молотінням будемо без насіння.* Кіев. у.

Моло́тник, ка, *м.* Молотильщикъ.

Молотня́, ні́, *ж.* Молотилка. Вх. Зн. 37.

Молотобі́єць, бі́йця, *м.* Помощникъ кузнеца, бьющій молотомъ. Харьк. г.

Молото́к, тка́, *м.* Молотокъ. *Добре ковадло не боїться молотка.* Ном. № 7357. Ум. **Молото́чок.**

Молотт́я, т́я, *с.* Молка, молотье. НВолын. у. *Мука однії пшениці і одного молотт́я.* Лебед. у.

Мо́лоч горо́довий, *м.* Раст. Leontodon taraxacum. Шух. I. 21.

Моло́ча, чі, *ж.* Молотьба. *Молочі у вдови було чимало.* Г. Барв. 305. *У пилипівку скрізь зайшла молоча.* Кіев. у.

Молоча́й, чаю́ и **молочі́й, чію,** *м.* Раст. а) Euphorbia cyparissias, б) E. Esula, в) E. procera, г) E. villosa, д)—**степови́й.** E. nicaensis. ЗЮЗО. I. 122. е) Sonchus asper. Шух. I. 22, ж)—**сви́нський, —горо́дній.** Sonchus oleraceus. Шух. I. 22. Вх. Пч. I. 13. з) Sonchus arvensis L. ЗЮЗО. I. 171. См. **Молочак, молочка.**

Молоча́к, ка́, *м.* Раст. а) Euphorbia esula L. б) Sonchus arvensis L. ЗЮЗО. I. 122, 137. См. **Молоча́й.**

Молоча́ник, ка, *м.* Рыба-самецъ. Вх. Зн. 37. Желех.

Молочи́на, ни, *ж.* Молочное; молочное кушанье. Лебед. у.

Молочі́й, чію, *м.* Раст. а) См. **Молочай,** б) Leontodon taraxacum. Вх. Пч. 11. См. **Молоч.**

Молочі́ння, ня, *с.*=**Молотіння.**

Моло́чка, ки, *ж.* Раст. а) Euphorbia cyparissias L. б) Euphorbia procera, в) Lactuca scariola. ЗЮЗО. I. 126. См. **Молочай, молоко песяче, молочко котяче.**

Молочко́, ка́, *с.* 1) Ум. отъ **молоко́.** 2) Женское сѣмя пчелъ. *У п'ятку матка кладе молочко, а поверх його трутні кладуть назілки.* Лебед. у. 3) Мужское сѣмя рыбъ. 4) Раст. Lactuca scariola L. 5)—**котя́че.** Раст.=**Молоко песяче.** Вх. Пч. I. 10.

Молочли́вий, а, е. Дающій много молока, обильный молокомъ. Чуб. III. 266.

Моло́чник, ка, *м.*=**Молочаник.** Вх. Зн. 37.

Моло́шний, а, е. 1) Молочный, изъ молока. *Молошна каша упріла.* Рудч. Ск. 2) Молочный, дающій молоко. *Корівка молошна.* Г. Барв. 258. *Молоко. . з усякого звіру, которий молошний.* Мнж. 134. 3)= **Молочливий.**

Моло́шник, ка, *м.* 1) Молочникъ. 2) Раст. Leontodon taraxacum. Радом. у. См. **Молочай.** Ум. **Моло́шничок.**

Моло́шниця, ці, *ж.* Молочница. Левиц. I. 466.

Моло́шничок, чка, *м.* Ум. отъ **моло́шник.**

Молошня́к, ка́, *м.* Лошонокъ или теленокъ и вообще молодое животное, во время питанія молокомъ матери. Зміев. у.

Мо́льниця, ці, *ж.* Вымоина, водомоина послѣ сильнаго дождя. Вх. Зн. 37.

Мольфа́рь, ря́, *м.* Злой духъ, разновидность чорта. *Мольфарі накликують усяке лихо на людей, на їх маржину, на їх майно.* Шух. I. 43.

Мо́мот, та, *м.* 1) Заика. 2) Бормотунъ.

Момота́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Неясно произносить, бормотать

Момотли́вий, а, е. Неясно, нечисто выговаривающій. Гол. II. 732.

Мо́мрати, раю, еш, *гл.*=**Мимрити.** Вх. Уг. 252.

Мо́мсатися, саюся, ешся, *гл.* Возиться, долго что-либо дѣлать. *Чи довго, чи не довго з ногою тею момсалась вона.* Грин. II. 167. *Пішов у комору та й момсається там,—хто його зна що й робить так довго.* Новомоск. у.

Мо́мсик, ка, *м.* Матушкинъ сынокъ, баловень.

Мона́да, ди, *ж.* Монада. *Мудрець же физику провадив і толкував якихсь монадів і думав, відкіль взявся світ.* Котл. Ен. III. 53.

Мона́рх, ха, мона́рха, хи, *м.* Монархъ. *Монарха повідав, же все готово.* Драг. *Звізди бачуть короля далеко від шопи, б'ють поклони монархові, як прості хлопи.* Чуб. III. 352.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Монархи́ня, ні, *ж.* Монархиня. *А царица-монархиня не могла ся втішити, що її діти, яко квіти, казав Ірод побити.* Чуб. III. 378.

Монасти́рь и пр.=**Манасти́рь** и пр.

Мона́х, ха и **моно́аха, хи**, *м.*=**Чернець.** *Очнувсь монах, аж смерть в головах.* Ном. № 6452. *Приїзжающий Гирман, монаха.* Драг.

Моно́ахиня, ні, *ж.*=**Черниця.**

Мо́нечка, ки, *ж.* Ум. отъ **мо́ня.**

Монома́хия, хиї, *ж.* Единоборство. К. ЧР. 167.

Монтеля́ти, ля́ю, еш, *гл.*=**Майталати.** *Вітер дерево монтеля.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Мо́нька, ки, *ж.* Ум. отъ **мо́ня.**

Мо́нькати, каю, еш, *гл.* Часто говорить **мо́ня**, просить молока (о дѣтяхъ).

Мо́ня, ні, *ж.* Дѣтск. Молоко. О. 1861. VIII. 8. Ум. **Мо́нечка, мо́нька.**

Мо́нятися, юся, ешся, *гл.* Мяться, возиться, копаться.

Моравиця, ці, *ж.*=**Муравиця 2.** *І ну щипать лиця. Нащипала... на лицях аж синці знати, наче моравиця повиступала.* Св. Л. 14.

Мора́ль, лі, *ж.* Нравственность. Левиц. Пов. 72. *Про мораль багацько по книжках читали.* О. 1861. XI. 101.

Мора́льний, а, е. Нравственный. *Не зупиняймося й моральним занепадом наших українців.* К. XII. 133. *Од моральної втоми він не зміг стояти.* Левиц. Пов. 68.

Мора́льність, ности, *ж.* Нравственность. Желех.

Мора́льно, *нар.* Нравственно.

Мо́рва, ви, *ж.* Тутовое дерево, Morus nigra, alba.

I. Морг, *меж.* Выражающее миганіе, морганіе. *Кив, морг на його.* Ном. № 8764.

II. Морг, га, *м.* Миганіе, морганіе. **На ки́вах та на мо́ргах розмовля́ти.** Разговаривать мимикой.

III. Морг, га и **морґ, ґа**, *м.* Моргъ, межевая мѣра=0.57546 гектаровъ. *Мав він кілька моргів земельки.* Стор. Голка. *Чи багато нагорав?—Три морґи до полудня.* Грин. III. 327.

Мо́ргавка, ки, *ж.* Названіе молніи, данное ей цыганомъ (въ анекдотѣ): *Моргавко, моргавко, моргни ще! нехай я собі огірочка пуп'яночка знайду.* Ном. № 566.

Морга́й, га́ю, *м.* Въ загадкѣ: глазъ. *Стоїть гай, під гаєм моргай, під моргаєм сопай, під сопаєм хапай.*

Морґани́на, ни, *ж.* Постоянное морганіе, миганіе.

Морга́ння, ня, *с.* Морганіе, миганіе.

Морга́ти, га́ю, еш, одн. в. **моргну́ти, ну́, не́ш**, *гл.* Моргать, моргнуть, мигать, мигнуть. *От зараз світова зірниця на небі зачала моргать.* Котл. Ен. VI. 50. *Моргни, сліпа, коржа дам.* Ном. № 6482. *Ніч була темна, хоч око виколи, тільки коли-неколи моргне блискавка.* О. 1862. X. 36. **Морга́ти у́сами, брова́ми.** Шевелить усами, бровями. *І усом не моргне.* Ном. № 4220. *Зевес моргнув, як кріль, усами.* Котл. Ен. VI. 5. *Я на тебе моргала і очима, і бровами.* Левиц. **Морга́ти на ко́го.** Подмигивать кому-либо, кокетничая, строить глазки. *Гей хороша молодичка моргала на мене.* Лукаш. *На петрушку копала, на Петруся моргала.* Нп.

Морго́вий и **морґо́вий, а, е.** Морговый.

Моргосли́пий, а, е. Мигающій глазами чаще обыкновеннаго. Новомоск.

Моргу́лець, льця, *м.* Въ загадкѣ: глазъ. *Стоїть хапун* (рот), *над хапуном—сопун* (ніс), *над сопуном моргульці, над моргульцями—поляна, над поляною ліс.* Чуб.

Моргу́н, на́, *м.* 1) Часто мигающій глазами, мигунъ, моргунъ. 2) Волокита.

Моргу́ха, хи, *ж.* 1) Моргунья, часто мигающая глазами. 2) Кокетка, женщина, заигрывающая съ мужчинами. *Латин дочку мав чепуруху, проворну, гарну і моргуху.* Котл. Ен. IV. 15. *Була моргуха та очицями поводила чи на парубків, чи хоть і на нашого братчика та жодному нищечком признавалась, що тілько його одного любить, а зо всяким женихалась.* Кв. I. 253.

Морґ и **морґо́вий.** См. **III. Морг** и **морговий.**

Морґува́ти, ґу́ю, еш, *гл.* Дѣлить на морги.

Морґу́лька, ки, *ж.* Ум. отъ **морґу́ля.**

Морґу́ля, лі, *ж.* Шишка; опухоль. Ум. **Морґу́лька.**

Мо́рда, ди, *ж.* Морда, рыло. *Підняв морду так, що й кочергою носу не достанеш.* Ном. № 2462. *З свинячою мордою у бублишний ряд.* Ном. № 1037. Ум. **Мо́рдочка.** *Лисичка і виткнула мордочку.* Рудч. Ск. II. 15.

Морда́с, су, *м.* Пощечина, оплеуха. *Лясь його по щоці!.. Дав і ще скільки мордасів.* Св. Л. 224.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Морда́тий, а, е. Мордастый. Ум. **Морда́тенький.**

Мо́рдочка, ки, *ж.* Ум. отъ **мо́рда.**

Мордува́вець, вця, *м.* Мучитель. *Завезуть дитину .... в чужу сторону і покинуть на Божу волю в руках учителів-мордувавців.* Св. Л. 22.

Мордува́ння, ня, *с.* Мученіе, истязаніе, пытка.

Мордува́ти, ду́ю, ешь, *гл.* Мучить, истязать, пытать. *Ляхи його мордували, щоб пристав на унію: жар за халяви сипали і на колесо тягли.* ЗОЮР. І. 263. *Ріж і бий! Мордуй невіру бусурмана!* Шевч. 59. *Катувала, мордувала, та не помагало.* Шевч. 22. *Щоб тобі маму мордувало!* (Брань). Чуб. І. 89.

Мордува́тися, ду́юся, ешся, *гл.* 1) Мучиться, терзаться. *Будуть вони довіку мучитися, до суду мордуватися.* Мир. ХРВ. 279. *А я й не сказала, як була я модиною, як я мордувалась.* Шевч. 2) Силиться, стараться, выбиваясь изъ силъ. *Мордувавсь-мордувавсь,—так і покинув воза, не витяшки з багнюки.* 3) Бѣсноваться. *Мордується, як чорт в лотоках.* Ном. № 3123.

Морду́ля, лі, *ж.*=**Морґу́ля.**

Мо́ре, ря, *с.* Море. *Як Божа воля, то вирнеш з моря.* Ном. № 18. Ум. **Мо́речко.** *А на моречку четверо суден плаває.* Грин. III. 382.

Море́левий, а, е. Абрикосовый.

Море́ля, лі, *ж.* Абрикосъ, мореля, Prunus cerasus juliana. Мкр. Г. 22.

Море́мух, ха, *м.* Мухоморъ. Каменецк. у.

Мо́рений, а, е. Усталый, изнуренный. *Морений кінь.*

Мо́речко, ка, *с.* Ум. отъ **мо́ре.**

Моримýха, хи, *ж.* Раст. мухоморъ, Amarita muscarica. Вх. Лем. 436.

Мори́ти, рю́, рить, *гл.* Морить. *Бо-знає, коли будуть бити, а тим часом голодом морять.* Ном.

Мори́г, рогу́, *м.* Мурава, трава. *На двір, паняночки, на двір, на зелений моріг.* Гол. IV. 194. *На морозі добре лежати.* НВолын. у. *В темному лузі моріг зеленький, на морогу явір височенький.* Нп. Ум. **Моріжо́к.** (Вівця) *прежогом почесала з шляху до зеленого моріжку вхопити свіжої травиці.* Мир. ХРВ 39.

Мо́рква, ви, *ж.* 1) Морковь, Daucus Carota L. *Унадився, як свиня у моркву.* Ном. № 2740. **Ха́тня мо́рква.** Ссора домашняя между мужемъ и женой. *А там купами капуста, буряки, морква огородня, а хатньої наші жінки не продають, держать про нужду на нашу голову... цур їй!* Кв. І. 137. **Мо́ркву скрома́дити, струга́ти кому́.** Ссориться (о домашнихъ, преимущественно о женѣ съ мужемъ). 2) **Гадю́ча мо́рква.** Раст. Peucedanum Oreoselinum Moench. ЗЮЗО. І. 131. Ум. **Мо́рківка.**

Морква́сити, шу, сиш, *гл.* Ссориться. (о домашнихъ). Подольск. г.

Мо́ркви́ця, ці, *ж.*=**Морква 1.** *У городах чого там немає?.. капуста, морквиця, огірочки, стрючечки...* О. 1862. IX. 111.

Моркв'яни́й, а́, е́. Морковный. *Їхав ляшок моркв'яний, коник буряковий.* Чуб. V. 1161.

Мо́ркі́вка, ки, *ж.* Ум. отъ **мо́рква.**

Морковни́й, а́, е́=**Моркв'яний.** Kolb. I. 144.

Морковни́ння, ня, *с.* Морковная ботва.

Морко́ви́ця, ці, *ж.*=**Морква 1.** *Обізвалась морковиця, гарбузовая сестриця.* Чуб.

Морков'я́ть, ти, *ж.* Раст. Achillea millefoiium. Лв. 96.

Моркоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.* Бормотать. *Жид хату закладає, то моркотить (Богу все молиться).* Ном. № 898.

Морко́тя, ті, *ж.* Ворчунья? *Гиря-мокотя сидить моркотя.* Ном. № 9281.

Моровни́й, а́, е́. Моровой. **Морова́ гу́бка.** Трутъ для удержанія кровотеченія. Подольск. г.

Моровни́ця, ці, *ж.* Моръ, моровая язва.

Моро́з, зу, *м.* Морозъ, стужа, холодъ. *Розвивайся, сухий дубе,—завтра мороз буде.* Мет. **Моро́з з очи́ма, коза́цький—, —аж скрипи́ть, аж шелести́ть, —аж скалки́ (и́скри, зо́рі) ска́чуть, —аж шпа́ри (за́шпари) зайшли́.** Сильный морозъ. Ном. № 629—636. **Моро́зи беру́ться, взяли́сь.** Морозъ начинается, ударилъ морозъ. **Моро́з пі́де по ко́му.** Броситъ кого въ холодъ. *Що, коли його нема на світі—подумаю собі, а мороз так по мені і пійде.* О. 1862. X. 6. Ум. **Моро́зець, моро́зонько.** *Є морозець, та не цупкий.* Мир. Пов. І. 136.

Моро́зити, жу, зиш, *гл.* Морозить. *Що день пилати роспинають, морозять, шкварять на огні.* Шевч. 634.

Моро́зитися, жуся, зишся, *гл.* 1) Морозиться. 2) Мерзнуть, зябнуть.

Моро́зний, а, е, Холодный.

Морозо́вий, а, е. Холодный, обильный морозами, морозный. *Ой зіма, зіма моро-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

зовая, прошу ж я тебе,—не морозь мене. Лавр. 120.

Моро́зок, зка, *м.* Иней. *Морозок по травах.* Вх. Лем. 436.

Моро́зонько, ка, *м.* Ум. отъ **моро́з.**

Моро́зуватий, а, е. Серебристый (цвѣтъ).

Морозю́к, ка, *м.*=птица **Водомороз.** Вх. Пч. II. 8.

Моро́зяний, а, е=Морозовий. *Як будуть морозяні зіми, то це дерево вклякне.*

Моро́зяно, *нар.* Морозно, холодно. Харьк. г. Каменец. у. *Сьогодня морозяно.* Волч. у.

Мо́рок, ку, *м.* 1) Мракъ. *Обігорнув (Оврама) морок великий.* К. *Густий морок скрізь по хатах, густіший в будинках, що нема душі живої в сестрах українках.* К. Досв. 40. *Нехай його густий обійме морок.* К. Іов. 2) Чортъ, нечистая сила. См. **Морока 2.** Чуб. I. 196.

Моро́ка, ки, *ж.* 1) Хлопоты, затрудненіе, возня. *Та й набрались ми мороки коло неї!* Левиц. *Багато мені мороки буде!* 2) Темная сила. *Побила б їх морока!* Ном. № 3741. *Морока його знає.* Ном. № 7843. 3) Игра въ шесть палочекъ, сложенныхъ такъ, что трудно ихъ разнять. 4) *мн.* **Мороки беру́ть (кого́).** Приходить въ безпамятство. *Мороки вже беруть слабого.*

Мороква́, ви́, *ж.* Трясина. Гол. Вх. Зн. 37.

Морокува́ти, ку́ю, еш (на ко́го), *гл.* Сердиться, ворчать на кого. Вх. Зн. 37.

Моро́кува́тий, а, е. Затруднительный; хлопотный. *Справа була не морокувата.* К. ХП. 18.

Морокува́тися, ку́юся, ешся, *гл.*=**Морочитися 1.** *Перевернулися з сіном та й морокувалися коло воза, та ото й порушив собі живіт.* Лебед. у.

Мо́рох, ху, *м.* Плѣсень, мохъ. Мнж. 185. *У москалів так кладуть стіжки, що як піде дощ, та постое стіжок, то так морохом і обросте.* Волч. у.

Моро́ха, хи, *ж.*=**Моруха.**

Моро́чити, чу, чиш, *гл.* 1) Одурять, лишать сознанія. *Марево, паноче, увесь світ мороче.* Ном. № 3059. 2) Забивать голову, надоѣдать приставаніями. *Не мороч мені голови, бо вже й так обертом ходе.* Подольск. г.

Моро́читися, чуся, чишся, *гл.* 1) Кружиться (о головѣ). *Чогось моя головонька морочиться.* Чуб. V. 71. 2) Хлопотать, возиться. *Морочивсь, морочивсь, нічого не вдіе.* Драг. *Страх мені не хочеться з старим дідом морочиться.* Шевч. 159.

Моро́чливий, а, е. Хлопотный, затруднительный, головоломный. *Це морочлива праця.* Подольск. г.

Моро́чний, а, е. 1) Темный, мрачный. 2)=**Морочливий.**

Мо́рскати, каю, еш, *гл.* Хлестать, бить. *А тут лях за чуб хватає і скляницею межи очі морскає.* Макс.

Мо́рскатися, каюся, ешся, *гл.* Шататься, слоняться. *Старий уже встав та по двору морскається.* Зміев. у.

Морсну́ти, ну́, не́ш, *гл.* Одн. в. отъ **мо́рскати.** *Як морснеш кого, то й ноги задере.* Грин. I. 231. *Ось і мене таки добре морснуло по носі.* Левиц.

I. Морськи́й, а́, е. 1) Морской. *Промиває карі очі морською водою.* Чуб. V. 320. 2) **Морська́ свиня́.** Дельфинъ. *Там страшно борсався дельфин, чи морська свиня.* Левиц. 3) **Морське́ залі́зо.** Магнитъ.

II. Морськи́й, а́, е. Хлесткій (о вѣтвяхъ дерева). *Морське дерево.*

Морти́ра, ри, *ж.* Мортира. *Мортира бомбова.* К. Досв. 233.

Мору́гий, а, е. Рыжій или темно-сѣрый съ темными полосами. Васильк. у. *Киця моруга.* ХС. II. 192.

Мору́ха, хи, *ж.* Грибъ дождевикъ. Харьк. у. См. **Морюха.**

Мо́рхлий, а, е. Сморщенный, морщинистый (о плодахъ). *Морхле яблуко, морхлі огірки.* Черк. у. **Мо́рхле зе́рно.** Зерно, засохшее въ колосѣ, недоразвившееся.

Мо́рхнути, ну, неш, *гл.* Покрываться морщинами (о плодахъ).

Мо́ршень, шня, *м.* Башмакъ, сдѣланный изъ цѣльнаго куска кожи. Сумск. у.

Моршо́к, шка́, *м.* Морщинка. *Тоненький моршок між бровами.* Левиц. Пов. 50.

Морща́, ща́ти, *с.*=**Морщак.** Вх. Лем. 436.

Морща́к, ка́ *м.*=**Порося морське.** Вх. Пч. II. 5.

Мо́рщина, ни, *ж.* Морщина. МВ. II. 43. Ум. **Мо́рщинка.**

Морщине́ць, нця́, *м.*=**Моршень.**

Мо́рщинка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **мо́рщина.** *Я йому морщинки розгладжую на лобі.* Г. Барв. 359. 2) Часть рукава женской сорочки у галицкихъ покутянъ: вставка, вшитая подъ **у́ставкою.** Kolb. I. 39.

Мо́рщити, щу, щиш, *гл.* Морщить, сморщивать. *Морщив своє молоде лице.* Левиц. I. 219. *Морщив чоло.* **Мо́рщити постоли́.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Дѣлать башмаки **(постоли́, моршні)** изъ цѣльнаго куска кожи.

Мо́рщитися, щуся, щишся, *гл.* Морщиться. *Як не морщусь, не стараюсь.* Котл.

Морщу́н, на́, *ж.*=**Моршень.** *Дідови морщуни на печі зогнили.*

Морю́ха, хи, *ж.* 1) Дождевикъ, Bovista gigantea. См. **Моруха.** 2) Гнилушка для подкуриванія пчелъ.

Мо́сінж, жу, *м.* и пр.=**Мосяж** и пр.

Мо́сір, ру, *ж.* Солонка, сдѣланная изъ цѣльнаго куска дерева. Вх. Зн. 37.

Москале́нко, ка, *м.* 1) Сынъ великоросса. 2) Сынъ солдата.

Москаленя́, ня́ти, *с.* 1) Ребенокъ-великоруссъ. 2) Ребенокъ солдата.

Моска́лик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **моска́ль.** 2) Родъ морской рыбы. *Потім посипались з матні на берег здорові лакерди... заблищали червоно-золоті москалики.* Левиц. 3) Жучокъ Coccinella quintempunctata.

Моска́литися, люся, лишся, *гл.* 1) Обрусѣвать. *Уже почав москалитися!* Константиногр. у. 2) Осолдатчиваться.

Моска́личок, чка, *м.* Ум. отъ **моска́ль.**

Москалів, ле́ва, ве. 1) Принадлежащій великороссу. 2) Принадлежащій солдату.

Москалі́вна, ни, *ж.* 1) Дочь великоросса. 2) Дочь солдата. *Чи не москалівна? так же, казали, у москаля дочка вмерла.* Мир. ХРВ. 8.

Моска́ль, ля́, *м.* 1) Великороссъ. *Москаль ликом в'язаний, у миках ходе та й всіх у ликах воде.* Ном. № 849. **Підпуска́ти, підво́зити москаля́.** Лгать, надувать, обманывать. *Не слухайте, батьки, сього ледащиці: підвезе він вам москаля!.. Не москаля я вам підвіз, а роблю все по правді.* К. ЧР. 376. 2) Солдатъ. *Пан постановив оддати Миколу в москалі.* Левиц. 3) Сортъ льна, сѣмя котораго не вылущивается само собой. Полт. 4) Сортъ чесноку. Вас. 204. 5) Насѣк. Pyrrhocoris apterus. Вх. Пч. I. 7. Ум. **Моска́лик, моска́личок, моска́льчик.** *Роскажіть миш, дядечку-москаличку, які дива ви бачили.* О. 1862. V. 29. Ув. **Москалю́га.** К. Дз. 79.

Москальня́, ні́, *ж. соб.* 1) Великороссы. Желех. 2) Солдаты.

Моска́льство, ва, *с.* 1) Соб. отъ **моска́ль.** 2) Обрусѣлость. *Українську натуру я добре знаю. Все се москальство лежить на їх, як на волу сідло.* Левиц. I. 313.

Москальчá, чáти, *с.*=**Москаленя.**

Моска́льчик, ка, *м.* Ум. отъ **моска́ль.**

Москальчу́к, ка́, *м.* 1) Ребенокъ-великоросъ. 2) Сынъ солдата.

Москалю́га, ги, *м.* Ув. отъ **моска́ль.**

Моска́ти, ка́ю, еш, *гл.* Бить; стучать. *Коваль москає молотком.* Вх. Зн. 37.

Москва́, ви́, *ж.* 1) Москва (городъ). 2)=**Москаль.** *Москаль, що якесь старе залізо продавав... і не чує, що жвавий міщанин у чемерці штовха його: „Москва, москва, чи продаєш залізо?“* МВ. I. 24.

Москвофі́л, ла, *м.* Сторонникъ великорусскаго языка въ Галиціи. Желех.

Москвофі́льство, ва, *с.* Любовь къ великорусскому языку и пр. Желех.

Москвофі́льский, а, е. Принадлежащій москвофилу.

Москівщи́на и **Московщи́на, ни,** *ж.* Великороссія. *Москаль любить жартуючи, жартуючи кине, піде в свою Московщину, а дівчина гине.* Шевч. 65.

Моско́вець, вця, *м.* = **Москаль 1.** К. Дз. 115.

Моско́вка, ки́, *ж.* 1) Великороссіянка. 2) Жена солдата, солдатка. 3) Сортъ **мере́жки.** Ум. **Моско́вочка.**

Моско́вський, а, е. 1) Великорусскій. 2) Солдатскій. *Дівчино ягодо! Який у тебе кришталь під носом—як московський патрон.* Ном. **Пеня́ моско́вська.** Безпричинная придирка; человѣкъ безъ причины и сильно придирающійся.

Московщеня́, ня́ти, *с.*=**Москаленя.** *Титарівна-Немирівна гаптує хустину та колише московщеня, малую дитину.* Шевч. 655.

Моско́вщина, ни, *ж.* 1)=**Московство.** *Московщина вкупі з французиною прибивали його* (українське слово) *к землі.* К. XII. 16. 2) **Московщи́на.** См. **Москівщина.**

Моско́та, ти, *ж.* Неясный выговоръ. Вх. Уг. 252.

Москота́ти, чу́, чеш, *гл.* Говорить неясно, плохо выговаривая. Вх. Уг. 252.

Мости́вий, а, е. 1) Милостивый. *Мостивий пане!* 2) Именитый, знатный. *Орудують пани мостиві людьми, як бидлом.* К. МБ. XI. 152. *Не цареві мостивому, не пану в палаті, а тобі, единий друже, хочу одспівати мою думу...* Федьк. III. 103.

Мо́стик, ка, *м.* Ум. отъ **міст.**

Мости́на, ни, *ж.* 1) Половица. *Ой зірви, синку, в коморі мостину, сховай, синку, чужую дитину.* Чуб. V. 729. 2) Полъ. Гал.

Мости́нці, ців, *м. мн.* Доски, положен-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ныя на лодкахъ для составленія парома. Сим. 99.

Мости́ти, мощу́, стиш, *гл.* 1) Стлать, настилать, мостить, укладывать. *Ой позволь, пане, землю мірати, землю мірати, мости мостити.* Чуб. III. 295. *Мати почала мостити сіно в кутку на столі.* Левиц. I. 400. Переносно: стараться уладить дѣло. *Бачить чоловік, що не переливки: уже і сяк, і так мостить, щоб одкаснулась причепа.* Грин. I. 293. Также переносно: твердить то-же самое. *„Розумний не стратить надії",—я йому,— „треба сподіватись, живши".—Поки не зрадять,—знов мостить він.* МВ. II. 117. 2) Вить, устраивать гнѣздо. *Журку, журку, та малий жайворонку, не мости гнізда кого бистрого Дніпра.* Грин. III. 594. *Ось на липині й гніздечко мостить Божа птичка.* О. 1861. VIII. 48. *Миша... гніздо мостить.* Грин. I. 254. 3) Колотить, бить. *Як почне мостить, то й місця живого не зоставить.* 4) **Мости́ти постоли́.** Дѣлать **постоли́,** сандаліи. *Сіла собі на столці, мостить собі постолці.* КС. 1884. I. 28. *Ой у тій хижці парубочки сидять, постольці мостять.* Мет.

Мости́тися, мощу́ся, стишся, *гл.* 1) Моститься, умащиваться, усаживаться, примащиваться, прилаживаться. *Моститься, як то їй сісти.* Св. Л. 14. *Все моститься, щоб поживиться.* Гліб. 75. *Панувати мостяться над нами.* К. ЦН. 190. 2) Вить гнѣзда. *Горобці мостяться під стріхою, а вороні на дереві.*

Мости́ще, ща, *м.* 1) Ув. отъ **міст.** 2) *с.* Мѣсто гдѣ былъ мостъ.

Мости́вка, ки, *ж.* Жижа навозная. Вх. Зн. 37.

Мостни́ця, ці, *ж.* Толстая доска, половица. НВолын. у.

Мостове́, во́го, *с.* Сборъ за проѣздъ по мосту.

Мостови́й, а́, е́. 1) Вымощенный досками. *Ой Олено, сестро моя, помий двори мостовії.* Лукаш. 111. 2) Собирающій пошлину за проѣздъ черезъ мостъ.

Мостовни́чий, чого, *м.* Смотритель мостовъ.

Мостови́на, ни, *ж.* Доска въ мосту, въ полу, въ деревянной настилкѣ. Ум. **Мостови́ночка.** *Мостять мости-мостовиночки за для вірного дружка; мостовиночка поломилася, вірний дружок затонув.* Чуб. V. 370.

Мо́сть, ти, *ж.* Милость (употребляется въ титулахъ). **Його́ мость.** Его милость.

Мосува́ти, су́ю, еш, *гл.* Укрѣплять.

Мосці́вий, а, е.=Мостивий. *Не лучче б нам з ляхами, мосцівими панами, мирно пробувати.* Нп.

Мосць, ці, *ж.*=**Мость.**

Мося́ж, жа, *м.* Желтая мѣдь. Шух. I. 283.

Мося́жний, а, е. Изъ желтой мѣди. Шух. I. 285.

Мося́жник, ка, *м.* Мастеръ, изготовляющій изъ мѣди различные предметы— отливающій ихъ или выдѣлывающій изъ мѣдной проволоки, мѣдныхъ листовъ; обыкновенно это кресты и небольшіе предметы: пряжки, цѣпочки, щипцы, ножи, **топірці, ке́лефи** и пр. Шух. I. 272, 318.

Мося́жництво, ва, *с.* Выдѣлка различныхъ вещей изъ желтой мѣди. Шух. I. 272.

Мотани́на, ни, *ж.* Суета, бѣганье. *Піднявся крик людський, збігалася дворня... Шатанина-мотанина.* Мир. ХРВ. 130.

Мота́ти, та́ю, еш, одн. в. **мотну́ти, ну́, не́ш,** *гл.* 1) Мотать, наматывать, мотнуть. *Мотати нитки на клубок.* **На ус мота́ти.** Замѣчать, принимать къ свѣдѣнію. *Слухає та на ус мотає.* Чуб. I. 289. 2) Болтать, болтнуть, качать, качнуть, махать, махнуть. *Увійде москаль у хату, мотне патлами.* Греб. 405.

Мота́тися, та́юся, ешся, одн. в. **мотну́тися, ну́ся, не́шся,** *гл.* 1) Мотаться, мотнуться, болтаться. *А ти, хвуст, що робив?.. Мотався да чеплявся то за кущ, то за пеньок.* Рудч. Ск. I. 18. 2) Шататься, ходить, дѣлая то одно, то другое; хлопотать, суетиться. *Бабуся мотається по своїй хаті, як клубок, да все робить.* Г. Барв. 501. *„Світи світло! сип вечерять!". Чоловік схопився, мотається, кинувся до печі, горшки витягає.* Грин. I. 295. **Мотну́тися**—броситься, то-же, что и **метну́тися.**

Мо́ташка, ки, *ж.* Мотокъ (нитокъ). Харьк. г.

Моти́ка, ки, *ж.* Кирка. *А ні лопата, а ні мотика їх не розлучить.* Ном. № 9519. *Сокира остра, мотика її сестра.* Ном. № 7995.

Мотили́ця, ці, *ж.* 1) Болѣзнь: овечій вертежъ. См. **Метелиця.** 2) Вощинная моль. *Та й сього року мотилиці багато: котрий ні відкриеш вулій, в кожнім найдеш.* Уман. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Моти́личний, а, е. Зараженный овечьимъ вертежемъ. Угор.

Мотили́вка, **ки**, *ж.* Названіе особаго рода **пла́хти**. КС. 1893. XII. 448.

Моти́ль, **ля**, *м.* Мотылекъ. *Швидкий, як мотиль.* Ном. № 5757. *Щось у тебе буде: хоч мотиль, хоч бабка.* Ном. № 9232.

Мотиля́к, **ка**, *м.*=**Мотиль**. Вх. Уг. 252.

Мотли́ця, **ці**, *ж.* Болѣзнь: Tabes hepalis.

Мо́тлох, **ху**, *м.* 1) Хламъ, тряпье, обломки, клочки. *М'ясо розварилось на мотлох. Побив змія на мотлох.* Мнж. 22. *Сніп на мотлох побив.* Черк. у. 2) Сбродъ, сволочь. *Зоставайся ж із жидами та з мотлохом панським.* К. Досв. 219. *А то ж добре, що ти там на городі балакаєш із політницями, з усяким мотлохом?* Левиц. I. 485.

Мотлоши́ти, **шу́**, **ши́ш**, *гл.* 1) Превращать въ хламъ, въ куски. 2) Колотить. *Мотлошив мене.* НВолын. у.

Мо́тля́тися, **ля́юся**, **ється**, *гл.* 1) Мотаться, болтаться. *Танцює, аж волоки на ногах росплутались, мотляються.* О. 1862. V. Кух. 34. 2) Болтаться, слоняться. *Чумаки мотляються поміж возами.* О. 1862. X. 22.

Мотну́ти, **ся**, См. **Мотати**, **ся**.

Мотови́лечко, **ка**, *с.* Ум. отъ **мотови́ло**.

Мотови́ло, **ла**, *с.* 1) Снарядъ для наматыванія нитокъ съ веретена. Представляетъ изъ себя палку, развдвоенную въ видѣ вилокъ на одномъ концѣ, а другой, болѣе толстый, конецъ оканчивается перекладиной. Вас. 201. Чуб. VII. 410. Гол. Од. 36. Части: палка—**де́ржівно**, раздвоеніе—**ви́лиці з ріжка́ми (ріжки́**. Константиногр. у.), перекладина—**вилок (перехре́стя**. Констан. у.). Шух. I. 150. *Накупив веретен, нема мотовила.* Чуб. 2) Названіе вола, имѣющаго привычку мотать головою во время запряганія. КС. 1898. VII. 47. Ум. **Мотови́льце**, **мотови́лечко**.

Мотови́льце, **ця**, *с.* 1) Ум. отъ **мотови́ло**. 2) Родъ писанки. КС. 1891. VI. 380. Ум. **Мотови́лечко**.

Мо́ток, **тка**, *м.*=**Міток**. *Як же мені, сестро, такій бути... чужі мітки одпрядаючи.* Чуб. V. 917. Ум. **Мото́чок**, **мо́тошок**. *Мотошок ниток.* Зміев. у.

Моторже́ник, **ка**, *м.*=**Макорженик**. Сим. 209.

Мото́рити, **рю**, **рить**, *гл.* Дѣлать, подѣлывать. *А тим часом місяць пливе оглядать і небо, і зорі, і землю, і море, та глянуть на моде, що вони моторять, щоб Богові вранці про те росказать.* Шевч. 162.

Мото́рний, **а**, **е**. Проворный, бойкій, живой, ловкій. *Хоч чорна, да моторна, а біла дуже ніжна.* Ном. № 8534. *З того ледачого парубка та став такий моторний та гарний козак, що не здумать, ні сказать.* Рудч. Ск. II. 109. *Моторнії сини й онуки! читайте байку для науки.* Гліб. Ум. **Моторне́нький**.

Мото́рність, **ности**, *ж.* Проворство, бойкость, живость *Де ж той огонь, де та моторність, жвавість, де ті троянди, що жахтіли-цвіли на її щоках?* Г. Барв. 537.

Мото́рно, *нар.* Проворно, бойко, живо. Ум. **Моторне́нько**.

Мо́торошно, *нар.* 1) Не по себѣ, нездорово. *Прокинувся я,—холодно мені так, моторошно.* Зміев. у. 2) Страшно, жутко. *Жінко! мені щось моторошно,—чи пити, чи не пити?* Котл. МЧ. 372.

Моторува́ти, **ру́ю**, **еш**, *гл.*=**Моторити**. *Покійний наш батько по всяк час моторував собі. Сказано—моторяча людина була.* Харьк. г.

Мотору́н, **на́**, *м.* Дѣятельный, проворный человѣкъ.

Мотору́ха, **хи**, *ж.* Живая, дѣятельная женщина, вострухa. Константиногр. у.

Моторя́ка, **ки**, *м.*=**Моторун**. *Та й моторяка ж з вас!—сміюся.* МВ. (КС. 1902. X. 152).

Моторя́чий, **а**, **е**=**Моторний**. *Старий, а моторячий чоловік.*

Мотроши́ти, **шу́**, **ши́ш**, *гл.* Порошить *Проти Варвари почало мотрошити сніжком.* Мир. Пов. I. 112. *На дворі сніжок мотрошить.* Конотоп. у.

Мо́туз, **за**, *м.* Веревка. *Стали-сьмо на попас, я коні мотузом добрим до воза прив'язав.* Литин. у. *Слабий, як учетверо мотуз.* Ном. № 8132. **Мотуз** въ ткацкомъ станкѣ—см. **Верстат**. Шух. I. 256. Ум. **Мотузо́к**, **мотузо́чок**.

Мотуза́рь, **ря́**, *м.* Веревочникъ, дѣлающій веревки, бечевки. Угор.

Моту́ззя, **зя**, *с. соб.* Веревки. *Гниле мотуззя. Гей, гей, рятуйте і мотуззя готуйте.* Чуб. III. 326.

Моту́зити, **жу**, **зить**, *гл.* 1) Увязывать, скручивать. 2) Мучить увертками, водить за носъ. НВолын. у.

Моту́зка, **ки**, *ж.* Веревка, тонкая бичевка. *Зачепила собі мотузкою за шию*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

(глечик) *да й понесла топить.* Рудч. Ск. I. 18. Ум. **Мотýзочка.**

Мотýзник, ка, *м.* Веревочный мастеръ, канатный мастеръ. Вх. Зн. 37.

Мотузóк, зкá, *м.*=**Мотузка.** *Смика за мотузок.* Левиц. Ум. **Мотузóчок.**

Мотýзочка, ки, *ж.* Ум. отъ **мотýзка.**

Мотузóчок, чка, *м.* Ум. отъ **мотузóк.**

Мотузя́ний, а, е. Веревочный. *Мотузяна шлея.* Левиц. *Залізна кобила, мотузяний хвіст. (Заг. голка з ниткою).* Ном., стр. 300, № 352.

Мотуша́ти, ша́ю, еш, *гл.* Шевелить. *І тілько й видно, що живий, бо раз-у-раз руками мотушав.* Ромен. у.

Мотуша́тися, ша́юся, ешся, *гл.*=**Метуши́тися.** *Було ще дуже рано, але вже народ став мотушаться.* Новомоск. у.

Мох, ху, *м.* 1) Мохъ. *Він такий уже старий, що увесь мохом обріс.* Рудч. Ск. II. 61. *Налапав м'який мох, а під мохом твердий камінь.* Левиц. *Вам іти на мха, на темні луги.* Маркев. 89. 2) Очески овечьей шерсти. Гол. Од. 39. Ум. **Мошóк.**

Мохна́вці, вець, *ж. мн.*=**Мохнатиці**=**Рукавиці** въ загадкѣ: *Мац-мац по лавці, найшов мохнавці.* Чуб. I. 314. См. **Мохнатиця.**

Мохна́тий, а, е. Мохнатый; пушной. *Звір мохнатий. Яка вона мохната, така невістка багата* О. 1862. IV. 37.

Мохна́тиця, ці, *ж.* Въ загадкѣ: рукавица. *Мацу-мацу по лавиці, обмацую мохнатиці (мохнатицю).* Ном., стр. 300, № 457.

Мохна́тіти, тію, еш, *гл.* Обростать мохомъ, шерстью, волосами. *Лежачи і камень мохнатіє.* Ном. № 10844.

Мохна́ток, тка, *м.*—**біла́вий.** Раст. Lurula alba. Шух. I. 20.

Моховúй, а, е. Моховой. **Мохова́ вода́.** Болотная, тинистая вода. Ном. № 744.

Моховúк, ка́ *м.* Раст. Boletus subtomentosus. ЗОЮР. I. 114.

Моховúтий, а, е. Обросшій мхомъ. Вх. Уг. 252.

Мохта́ль, ля́, *м.* Мѣра нитокъ въ 10 и 5 пасомъ. (Залюбовск.).

Моху́нка, ки, *ж.* 1) Листки, въ которыхъ заключено зерно хлѣбнаго растенія. *Трудно молотить сю осінь пшеницю: дуже туга, не скоро вибивається зерно, дужс сидить у мохунках, бо недорідна, припалена.* Новомоск. у. 2) *мн.* Раст. Physalis Alkekengi L. ЗЮЗО. I. 131.

Моца́к, ка́ и **моца́ка, ки,** *м.* 1) Силачъ, крѣпышъ. *Там парубок моцака, ніхто його не зборе.* Черниг. г. 2) Крѣпкое яйцо, битокъ.

Моца́рство, ва, *с.* Могущество.

Моца́рь, ря́, *м.* Силачъ. *Сідлай мі коня, того моцаря.* Kolb. I. 101.

Мóцний, а, е. и пр.=**Міцний** и пр. *Моцний Боже допоможе, дасть з люби користь.* Чуб. V. 2.

Моцува́тися, цу́юся, ешся, *гл.* 1) Стараться, силиться, крѣпиться. 2)—**з ким.** Бороться, мѣряться силами съ кѣмъ. Желех.

Моцу́ля, лі, *ж.*=**Моґу́ля.** *А він таки добряче черкнув тебе по голові: ач, яка моцуля.* Черном.

Моцьо́, ця́, *с.* Дѣтск.=**Моня.** Вх. Лем. 436.

Моцюва́ти, цю́ю, еш, *гл.* Усиливать, напрягать, укрѣплять.

Моцюва́тися, цю́юся, ешся, *гл.*=**Моцуватися.**

Моцю́голов, ва, *м.* Большой деревянный гвоздь.

Мóчар, ра, *м.* Топь, низменное съ подпочвенной водой мѣсто. *Через мочар до менс йти.* Канев. у. *На мочарі вівці ходять.* Канев. у. *Рузя... трохи не загрязла на мочарі.* Левиц. I. 305.

Мочари́стий, а, е. = **Мочаруватий.** Хотинск. у.

Мочарува́тий, а, е. О почвѣ: болотистый, мокрый. *Мочарувате поле.* Каменец. у.

Моча́ти, ча́ю, еш, *гл.* Мокать. *А не хочеш—вибачай: ложечки не мочай.* Чуб.

Мóчва, ви, *ж.* Слякоть. Черниг. у.

Мочéна, ної, *ж.* Настоенная водка. *Будем мочену пити.* Зміев. у. Кв. II. 158.

Мочерéт, ту, *м.*=**Мочар.** Лубен. у.

Мочú, мóжу, жеш, *гл.*=**Могти.** Желех.

Мочúвий, а, е=**Мочливий.** *Мочиве літо.* Вх. Зн. 37.

Мочилинівка, ки, *ж.*=**Мочúло.** *Покладу я колопеньку та в мочилинівку.* Гол. III. 378.

Мочúло, ла *с.* Водой наполненная яма, въ которой мочатъ коноплю. Шух. I. 147.

Мочúти, чу́, чиш, *гл.* Мочить, смачивать. *Треба мочити сорочки. Я вчора мочила коноплі. Не хочу мочити руки. Мочила березівкою виразку, та й заюїлось.*

Мочúтися, чу́ся, чишся, *гл.* Мочиться, смачиваться. *Познімай сорочки, а то мочаться на дощі.*

Мóчка, ки, *ж.*=**Мачка** 2. Вх. Уг. 252.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Мочли́вий, а, е. Мокрый, дождливый. *Мочливе літо було сей год.*

Мо́чний, а, е=**Мочливий**. *Мочная весна була.* Сосниц. у.

Моше́нство, ва, *с.* Мошенничество. *А на торговиці, де коней та волів продають,—скільки там мошенства, неправди!* О. 1861. VI. 76.

Моше́нський, а, е. Мошеннический.

Мо́шечка, ки, *ж.* Ум. отъ **мо́шка**.

Мо́шка, ки, *ж.* Мошка. *Мошки, комарі, мухи... завелись з попелу.* Ном. № 314. Ум. **Мо́шечка**.

Мошка́, ки́, *ж. соб.* Мошки. *Мошки багато на городі,—усі руки й лице покусала.*

Мошна́ч, ча, *м.* Раст. Sedum acre L. ЗОЗО. I. 136.

Мошну́хи, нух, *м. мн.* Раст.=**Мохунки**.

Мошо́к, шку́, *м.* Ум. отъ **мох**.

Мошо́нка, ки, *ж.* Кошелекъ. Желех.

Мощи́рь, ря, *м.*=**Мущирь**.

Мо́щі, щей, *ж. мн.* Мощи, останки. *Ой я ж кажу—в саду лежу, аж я в нехворощі, ізсушилась, ізв'ялилась, тілько мої мощі.* Нп.

Мра́зниця, ці, *ж.* Топкое, болотистое мѣсто въ лѣсу. Шух. I. 81.

Мра́ка, ки, *ж.*=**Мряка**. *Мрака йшла.* О. 1861. X. 49. *Мраки заляли, мраки йдут.* Вх. Зн. 37.

Мре́во, ва, *с.*=**Марево**. *Та то ще, гляди, мрево.* Ном. № 3058.

Мрець, мерця́, *м.* Мертвецъ. Єв. I. XI. 41. *Він дуже боявся мерців.* Левиц. *Як у мерця очі не заплющені—на вмірущого.* Ном. 312.

Мри́ґати, ґаю, еш, *гл.* 1) Моргать (глазами). *Тілько мриґа, нічого не говоре.* Новомоск. у. 2)=**Ремиґати**. *Не їсть, а тільки мриґа.* Черк. у.

Мрі́йний, а, е. Мечтательный. *Наші жінки дівоцтво своє вважають більше за якесь невиразне й мрійне русалкування, аніж справжнім життям.* Г. Бар. 377.

Мрі́йник, ка, *м.* Мечтатель. Желех.

Мрі́йниця, ці, *ж.* Мечтательница. Желех.

Мрі́ти, мрію, еш, *гл.* Чуть виднѣться (вдали), неясно виднѣться. *А під лісом, край дороги либонь курінь мріє.* Шевч. 82. *За могилою могила, а там тільки мріє.* Шевч. 8. *Мріє, мріє ясен місяць у неділю рано.* Нп. *Діти мріли в сутінку.* Левиц.

Мрі́тися, мрію́ся, ешся, *гл.* 1)=**Мрі́ти**. *По степу росяному шлях мрівся.* МВ. (О. 1862. I. 77). 2) Мерещиться, грезиться. *Небозі сонечко мріється,—воно ж зрадніло, та й справді гріється.* Ном. № 6402.

Мрі́тно, *нар.* Чуть-чуть замѣтно вдали. *А там щось мрітно: чи то люде, чи то коні, а може копиці сіна.*

Мрія, мрії́, *ж.* Мечта, греза. *Ох, мрії мої, мрії золотії.* Левиц. *Все те викликали веселі мрії, веселі думи.* Левиц. I. 195. *Пропало моє й дівування, всі радощі, мої мрії, мої надії.* Г. Барв. 223.

Мрі́яти, рі́ю, еш, *гл.* Мечтать. Желех.

Мру́жити, жу, жиш, *гл.* Смыкать (глаза), жмурить. *Болить мені головонька, оченьками мружу.* Гол. I. 251. *Хоть я ляжу спати,—сон очей не мружить.* Гол. I. 349.

Мрук, ка, *м.* Ворчливый человѣкъ. Желех. **Те́много мру́ка гра́ти**. Играть въ жмурки. Желех.

Мру́ка, ки, *м.* Мурлыка.

Мру́кати, каю, еш, *гл.* Мурлыкать. *Кіт мурий, на сонці потягаючись, мрукає з свого доброго талану.* МВ. II. 134.

Мря́ка, ки, *ж.* Густой туманъ съ мелкимъ дождемъ. *Вночі і ожеледь, і мряка, і сніг, і холод.* Шевч. 657. Ум. **Мря́чка**.

Мряч, чі, *ж.*=**Мряка**. *Мряч упала.* Вх. Зн. 38. Желех.

Мрячи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* 1) Моросить. *Дощ став мрячити.* 2) *безл.* **Мрячи́ть**. Стоитъ туманная, съ мелкимъ дождемъ, погода. *Все мрячить та й мрячить.* Каменец. у.

Мря́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **мря́ка**.

Мря́чний, а, е. Туманный, дождливый.

Мря́чно, *нар.* Туманно, дождливо.

Мсти́вий, а, е. Мстительный. *Суддя не мстивий, а всім страшливий. Але сі ніжні істоти мстиві. Вони мстяться над людьми за їх лихі почування.* Г. Барв. 400.

Мсти́вість, вости, *ж.* Мстительность. Желех.

Мсти́во, *нар.* Мстительно. *Його серце мстиво якось стрепенулося у грудях.* МВ. (О. 1862. I. 87).

Мсти́ти, мщу, мстиш, *гл.* Мстить. Встрѣчено въ фальсифицированной исторической пѣснѣ: *Вовкулакам, кателикам, мстючи зраду здала.* Срезн. Запорожск. Ст. Часть. I. 38.

Мсти́тися, мщу́ся, мсти́шся, *гл.* Мстить за себя, отомщать. *Огонь святий мститься, як його не шануєш.* Ном. № 10305. *Як*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вийде злодій з тюрьми, то ще гірш буде мститися. НВолын. у. *То вона мститься на Хведорові за дочку.* Мир. Пов. I. 165.

I. Му, *межд.* Выражаетъ мычаніе коровы.

II. Му, *сокр. мьст.* **йому.** *Най тота зрадить, котра му ладна.* Чуб. V. 16.

Муги́кати, каю, еш, *гл.* Пѣть подъ носъ, мурлыкать. *Гуляв собі пренеповинний в саду та арію якусь мугикав стиха.* Шевч. 556.

Муги́рь, ря́, *м.* Неотеса, грубый простой человѣкъ, мужикъ. Мнж. 83. *Така завелась смілость у вражих мугирів, що йде значний козак улицею,—ніхто й шапки не ламає.* К. ЧР. 214. Ув. **Мугиря́ка.** Зміев. у.

Муги́рька, ки, *ж.* Неотеса, мужичка, грубая женщина.

Мугиря́ка, ки, *м.* Ув. отъ **муги́рь.**

Муде́рний, муде́рський, а, е. Искусный. Желех. Вх. Зн. 38.

Мудзу́ля, лі, *ж.* Большая мозоль, шишка, наростъ. Мнж. 185.

Му́дики, ків, *м. мн.* Раст. Glechoma hederacea. Вх. Пч. I. 10. ЗЮЗО. I. 172.

Мудник, ка, *м.* Раст. Parnassia palustris. Лв. 100.

Му́до, да, *с.* Ядро (у мужчины, самца). Желех.

Мудраге́ль и **мудраґе́ль, ля**, *м.* 1) Умникъ, лукавецъ, хитрецъ. *Мудрагель! куроп'я ззів, а сказав, що само вирізлося.* Ном. № 3067. 2) Большая бабочка ночная. *Ой не літай, мудраґелю, попід стелю, не пороши миленькому на постелю.* Нп.

Мудра́к, ка́, *м.* Смышленный, разумный человѣкъ; мудрствующій. *Е, та він у мене мудрак на всячину.*

Мудра́ція, ції, *ж.* Мудренность, замысловатость, искусство. *А ми втнемо рукавця і нові, хиба мудрація велика.* Гліб. 39.

Мудренець, нця и **мудрень, ня**, *м.* Раст. Larix decidua. Вх. Уг. 252. Вх. Лем. 436.

Мудре́ць, ця́, *м.* Мудрецъ. *Ідумейські Таманці... славні були своїми мудрецями.* К. Іов. V. *Мудрець там физику провадив.* Котл. Ен. III. 53.

Му́дрий, а, е. 1) Мудрый, умный. *Чому чорт мудрий?—Бо старий.* Посл. *Мудрий поляк по шкоді.* 2) Мудреный, замысловатый. *Невелика штучка, та мудра.* Чуб. I. 268. *Нагиналась, виправлялась, взявшися у боки, голубцями личкувала де-где мудрі скоки.* Мкр. Н. 29. 3) Хорошій по своимъ качествамъ: красивый, вкусный и пр. *Росчесав кудрі, росчесав мудрі, і сам до милої пішов.* Чуб. V. 370. *Мудре дерево.* Шух. I. 88. *Мудрого борщу наварила.*

Му́дрик, ка, *м.* 1)=**Мудрак.** Черниг. г. 2)=**Мудренець.** Вх. Лем. 436.

Мудри́на, ни, *ж.* Раст. Larix europaea. Шух. I. 18.

Му́дрість, рости, *ж.* Мудрость. *Кожда пригода до мудрости дорога.* Ном. № 1752.

Мудрі́ти, рію, еш, *гл.* Умнѣть.

Му́дрішки, шок, *ж. мн.* Выдумки; искусно, мудрено, замысловато сдѣланныя вещи. *Прегарна природа гуцульских гір піддержує його* (гуцулову) *фантазію і робить його способнішим до усяких мудрішок.* Шух. I. 294.

Му́дро, *нар.* 1) Мудро, умно. *Хто по кладці мудро ступає, той ся в болоті не купає.* Ном. № 5883. 2) Хитро, мудрено. *А сам, говорячи так, збоку якось на неї дивиться мудро.* МВ. II. 81. 3) Искусно, затѣйливо. *Мудро співа.* Шевч. 154. *Два рушники довгих та мудро вишитих.* Кв. I. 77.

Мудро́ваний, а, е. Замысловатый. *Мова сієї поеми аж гет мудрована і випробувана на иншихъ словесних творах.* К. Іов. IV.

Мудро́та, ти, *ж.*=**Мудрощі 2.** Федьк.

Му́дрощі, щей и **щів**, *ж. мн.* 1) Хитроумныя затѣи, хитрые пріемы; мудрствованія. *Хитрощі та мудрощі.* Ном. № 2969. 2) Мудреныя вещи, что-либо затруднительное для пониманія или исполненія. *Не великі тут мудрощі.* 3) Заповѣди. *Десять Божих мудрощей.* Кіев. г.

Мудрува́ння, ня, *с.* Умствованіе, мудрствованіе.

Мудрува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Умствовать, мудрить, мудрствовать. *Будемо якось хитрувати та мудрувати і таки добудемо того щастя.* Левиц. I. 201. *Як не мудруй, а вмерти треба.* О. 1861. III. Гул.-Арт. 111.

Мудрува́тися, ру́юся, ешся, *гл.* Быть въ затруднительныхъ хлопотахъ? *Мудрується, як сучка перед перевозом.* Ном. № 10958.

Мудря́ха, хи, *ж.* Названіе одного изъ родовъ **плáхти.** Черниг. у.

Мудь, дя, *м.* 1) Неотеса, грубый человѣкъ, мужикъ. *Та що й говорить з такими глечиками, з такими мудями.* Левиц. Пов. 182. 2)=**Мудо.** *Як я... стягну з коня цього черкеса, так хватайте його прямо за мудя, то він буде наш... Хватили його*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тільки за мудя, той зараз і ослаб. СХО. VIII. 315.

Муж, жа, *м.* 1) Мужъ. *Ой там стояла мужів громада, мужів громада, велика рада.* Чуб. 2) Мужъ, супругъ. *Ти не будеш мені мужем, я тобі жоною.* Мет. 70.

Мужва́, ви́, *ж. соб.* Мужичье. *Якась мужва обідрана.* Рудч. Ск. II. 82. *Сказано мужва—не розчовпе, що піп у церкві скаже, та й торочить, що робити гріх.* Купян. у. *Убірайтесь ік нечистій матері, мужва невмивана.* К. ЧР. 354.

Мужи́к, ка́, *м.* 1) Простолюдинъ, мужикъ. *До панів пан, а до мужиків мужик.* Ном. № 5879. 2) Мужъ. *Жінка-голубочка пече млинці з полубочка, а мужик, щоб здоров, більш муки намолов.* Ном. № 12359. Ум. **Мужичо́к.** *Хоч у мене мужичок з кулачок, а я таки мужикова жінка.* Нп. Ув. **Мужичи́ще.** *А той мужичище взявся за бочище.* Чуб. V. 686.

Мужикі́в, ко́ва, ве. 1) Мужику принадлежащій. 2) Мужнинъ. *Тільки гріє моє здоров'є мужикове подвор'є.* Мет. 332.

Мужикува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Быть крестьяниномъ, мужикомъ. *Тут мужикував, там пануватимеш.* Мир. Пов. I. 123. *Ми, мужикуючи по хуторах і селах...* К. (О. 1861. I. 312).

Мужи́цтво, ва. 1) Крестьянство. *Він, ще оженившись, послухав жінки, од мужицтва одстав і збивався трошки на купецький лад.* Кв. II. 196. 2) *соб.* Мужики. *А найбільш преться того мужицтва.* К. ЧР. 332. 3) Мужичество, грубыя привычки, замашки.

Мужи́цький, а, е. 1) Крестьянскій, мужичій. *Бувало дають ляхам одежу мужицьку.* Драг. *В їх усе по панській, любе й миле, а в нас усе по мужицькому.* МВ. I. 26. 2) Мужескій, мужній. *Очищаєш ти, водо явленая, нарожденого од позору: надуманого, нагаданого, встрічного, водяного, вітряного, жіноцького, мужицького, парубоцького, дівоцького.* Чуб. I. 132.

Мужи́чий, а, е. Крестьянскій; мужичій. *Мужича правда єсть колюча, а панська на всі боки гнуча.* Котл. Ен. VI. 53.

Мужи́чити, чу, чиш, *гл.* Говорить мужичьимъ языкомъ (объ ученикахъ бурсы, употребляющихъ украинскій языкъ). *Кожного, хто „мужичив", записують в журнал і за кару назначають вивчити скілька десять латинських слів.* Св. Л. 29.

Мужичи́ще, ща, *м.* Ув. отъ **мужи́к.**

Мужи́чка, ки, *ж.* Крестьянка, мужичка. *Де таки сьому статись, щоб пан та взяв мужичку?* Кв. I. 224.

Му́жний, а, е=Мужній 3 и 4.

Му́жній, я, е. 1) Мужній, принадлежащій мужу. *Хто такий у світі зору засипляє: чи молода дівчинонька, чи бідная удівонька, чи мужняя жона?* Чуб. V. 486. 2) *ж.* Замужняя. *Сі баришні як би були мужні, то б їм землі треба.* Донск. обл. 3) Мужественный. *З молодого хлопця починає виходити мужній, дорослий чоловік.* Левиц. *Вона почула його гарячу мужню руку під своєю рукою.* Левиц. 4) Мужественный, смѣлый, обладающій мужествомъ.

Му́жність, ности, *ж.* 1) Мужественность. 2) Мужество, смѣлость. Желех.

Му́жно, *нар.* Мужественно.

Мужчи́р, ра, *м.=***Мощирь.**

Му́за, зи, *ж.* Муза. *Возлюбленнику муз і граций.* Шевч. 599.

Музи́ка, ки, 1) *ж.* Музыка. *Троїста музика грає що є духу.* Кв. I. 12. 2) *м.* Музыкантъ. *Пропустіть, пропустіть—музики йдуть.* Шевч. 305. 3) *м.* Охотникъ. *О, я замолоду був великий музика до горілки.* Волын. г. Ум. **Музи́ченька.** *Наймай музиченьки.* Чуб. V. 304.

Музика́нт, та, *м.=***Музика 2.** *Музиканти мої, ви заграйте мені!* Нп.

Музи́цтво, ва, *с.* Игра на музыкальномъ инструментѣ. *Веселе ремесло музицтво... легким хлібом забавляють.* Ном. № 12467.

Музи́ченько, ка, *м.* Ласк. отъ **музи́ка 2.** Чуб. V. 304. *Заграй мені, музиченько, під осичиною.* Грин. III. 648.

Музи́чка, ки, *м.* 1) Плохой музыкантъ. 2) Жукъ скрипунъ, Dorcadion. Мнж. 185.

Музи́чний, а, е. Музыкальный. *Музичні вар'яції.* Левиц. *Музичний і читальний вечір.* О. 1862. III. 26.

Му́зыки, зьок, *ж. мн.* Начесы. (К. II. Михальчукъ).

Музю́к, ка́, *м.=***Мізюк.** Козелец. у.

Му́ка, ки, *ж.* Му́ка, мученіе, страданіе. *Він терпів муку од свого кохання.* Левиц. *Жили наші діди—не знали біди; стали жить онуки—набралися муки.* Ном. № 683. **На му́ки дава́ти.** Мучить, терзать. *Били мене, били, на муки давали.* Гол. IV. 492.

Мука́, ки́, *ж.=***Ворошно.**

Му́кати, каю, єш, *гл.* Мычать. *Мукає корова.* Каменец. у. *Чогось телята мукають.* Драг.

I. Мул, лу, *м.* 1) Илъ. *Твої білі ребра піском занесу, у мул поховаю.* Шевч. 58.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

2) Урина. *То вельзевул попустив мул, з ляку омочився.* КС. 1882. IV. 170.

II. Мул, ла, *м.* Мулъ, лошакъ.

Му́листий, а, е. Илистый.

Му́лити, лю, лиш, *гл.* 1) Жать, давить, тереть. *І червоні чоботи мулять.* Ном. № 1998. *Чобіт мулить ногу, подушка мулить в голову.* Ном. № 11310. 2) Не давать покою. *Се то йому худобина мулить.* Ном. № 10820.

Мули́ти(ся), лю́(ся), ли́ш(ся), *гл.* Заносить иломъ.

Му́литися, люся, лишся, *гл.* Мяться, переминаться. *Микита довго чогось мулився і не хотів против ночі виїздити.* О. 1861. XI. 10. *Та оце було мулюсь, мулюсь, а на дворі холодно; треба йти.* Черниг. г.

Му́лір, ра, *м.*=**Муляр.** *Там муліри мур мурують.* АД.

Мулки́й, а́, е́. 1) Илистый. 2)—**брус.** Мягкій точильный камень. Канев. у.

Му́лька, ки, *ж.*=**Мілька.**

Мулькúй, а́, е́. Жесткій, давящій, жмущій, мозолящій.

Му́лько, *нар.* 1) Жестко. 2) Неудобно, неловко, плохо. *Попереду у їх було по шість десятин, а тепера як поділили подушно, то по одній,—так їм і мулько.* Черниг. г. *І в того* (сина) *старому хутко стало мулько.* Драг. 178.

Мульникува́тий, а, е = Мулкий 1. *Мульникувата земля.* Вх. Уг. 252.

Мулюва́ти, лю́ю, еш, *гл.*=**Малювати.** *Мулює брови синьою ожиною.* Чуб. V. 693. *Мульований коромисел гнувся, не вломався.* Чуб.

Муля́вка, ки, *ж.*=**Мілька.** Вас. 188.

Му́ляний, а, е. Мозольный, натертый, нажатый.

Муля́р, ра́, *м.* 1) Каменщикъ. *Муляр додому, а мур додому.* Канев. у. 2)=**Маляр.** *Треба мені, друг мій, муляра нанять, твоє біле личенько та й намалювать.* Чуб. V. 100.

Муля́рник, ка, *м.*=**Маляр.** Ум. **Муля́рничок.** *Вичорнили брівки да мулярнички.* Чуб. III. 145.

Муля́рство, ва, *с.* Ремесло каменщика. Желех.

Муля́рський, а, е. Каменщицкій. Желех.

Мулярчу́к, ка́, *м.* Ученикъ каменщика. Желех.

Му́ляти, ляю, еш, *гл.* 1)=**Мулити.** *Муляє чобіт. Щось муляє під коліном: я лап,—і намацав каблучку.* Г. Барв. 213. 2)—**очи́ма.** Мигать глазами, то закрывать, то открывать глаза. *Ходить та все муляє очима, все заплющає.* Київ. у.

Му́лятися, ляюся, ешся, *гл.*=**Мулитися.** *Кажи, не муляйся.* НВолын. у.

Му́ма, ми, *ж.* Мумія. *Єгипецька мума.* Ном. № 2901.

Мундéр, мундúр, ру и **мундýр, ра,** *м.* Мундиръ. Ум. **Мундé(и́, ý) рик, мундé(и́, ý) рчик, мундýронько.** *Другий в однім мундеричку дріжить увесь.* О. 1861. XI. 69.

Муни́ця, ці, муни́ція, ції, *ж.* Амуниція. *Дадуть тобі, синку, салдатську муницію.* Нп. *Москаль закусив, подякував Богу... да за муницію та й пішов собі.* Драг.

Муни́читися, чуся, чишся, *гл.* Церемониться. *Бери бо лускай насіння; ще й муничиться.* Черном.

Му́р, ру, *м.* Каменная, кирпичная стѣна. Вх. Уг. 253. *Перебіли вони міст, з'їхали на острів, поїхали попід самим садовим муром.* Левиц. I. 218. *Золота швайка мур пробиває.* Ном. № 1394.

Муравá, ви, *ж.* 1)=**Муріг.** *Прикрив ноги осокою, накрив очі муравою, жовте тіло рокитою.* Чуб. V. 942. 2) *соб.* Муравьи. *У дворах, по улицях, коло церкви, як мурави народу.* Мир. Пов. I. 136. Ум. **Мура́вка, мура́вонька, мура́вочка.** *Кладу я кладку через муравку.* Чуб. III. 209. *В її ложки під порогом заросли мурогом, а тарілочки під лавкою заросли муравкою.* МУЕ. III. 77. *Ой стежка да маленькая, муравочка зелененькая.* Мет. 163. *Найшов купу муравки.* Грин. II. 222.

Муравéль, вля́, *м.* Муравей. Желех.

Муравéльний, а, е. Муравьиный. Желех.

Муравúй, вия́, *м.* Муравей. *Муравиї обточат.* Драг. 34.

Муравúний, а, е. Муравьиный. **Муравúне мáсло.** Раст. Aetalium Septicum Fries.

Муравúця, ці, *ж.* 1)=**Мурава.** 2) Желтыя и синія пятна на тѣлѣ умирающаго. Мил. 165. *Коли вже муравиця вийшла на тіло, то вмре дитина.* Каменец. у. *Прихожу, а в неї дитина слаба. Що в неї? Каже: кір. Коли я гляну, аж у її вже червона муравиця виступила. Умре, кажу. Коли так: до вечора й умерло.* Маріуп.

Муравúще, ща, *с.*=**Муравник.** *Забрав би в торбу оце муравище, було б на горіхи.* Золотон. у.

Муравíння, ня, *с.* Муравейникъ. Желех.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Мура́вка, ки, *ж.* Ум. отъ **мурава́**.

Муравли́ний, а, е=Муравиний.

Муравли́ння, ня, *с.* = **Муравіння**. Желех.

Муравни́к, ка́, *м.* Муравейникъ. Мнж. 116. *Посади кажана в муравник та тікай, щоб не чув його свисту.* Драг. 34.

Муравча́ний, а, е=Муравиний. Вх. Лем. 436.

Мура́ль, ля, *м.*=**Муравель**. Вх. Лем. 436.

Муранді́ль, ля, *м.* Муравей. Вх. Зн. 38.

Мура́р, ра́, *м.*=**Муляр 1**. Гол. II. 710.

Мурашва́, ви́, *ж. соб.* Муравьи. *У Пріськи наче мурашва бігла по тілу.* Мир. Пов. I. 170.

Мураши́нник, ка, *м.*=**Мурашник**.

Мура́шка, ки, *ж.* Муравей. *Мурашки, мурашки! поховайте подушки, бо татари йдуть.* Ном. № 339.

Мурашко́вина, ни, *ж.* Муравейникъ. Шух. I. 88.

Мурашни́к, ка́, *м.* Муравейникъ. НВолын. у.

Мурашня́, ні́, *ж. соб.* = **Мурашва**. *Люде, що та мурашня, купки собі понагортали і живуть.* Св. Л. 213.

Мурва́нь, ня, *м.*=**Мурашка**. Вх. Уг. 252.

Му́рга, ги, *ж.* Мѣра поверхности: три морга. Кіев. у.

Мургі́й, гія́, *м.* Волъ почти черной масти. См. **Смаглій**. КС. 1898. VII. 42.

Мурда, ди, *ж.* Овца, черная вокругъ глазъ. Вх. Лем. 436.

Муре́й, ре́я, *м.* Сермяжникъ. ЗОЮР. I. 252. *Козак муреями нас узиває* (міських людей). К. ЦН. 249.

Му́рза, зи, *м.* 1) Мурза, татарскій князь. *Всіх мурз із куренів вечеряти позвати.* К. МБ. X. 19. 2) Запачканное, неумытое лицо.

Мурза́к, ка́, *м.* Татаринъ. *А вже ж мурзак, мурзак Супрунові да назад руки в'яже.* Грин. III. 585.

Мурза́лець, льця, *м.*=**Мурзак?** *Уже ж мені, превражії мурзальці, та й Вкраїна не мила.* Мет.

Му́рзати, заю, еш, *гл.* Пачкать, марать (лицо, руки).

Мурза́тий, а, е. Съ испачканнымъ лицомъ, грязный, испачканный. *Поганії, мурзатії з гулиці побіли.* Грин. III. 92.

Му́рзатися, заюся, ешся, *гл.* Пачкаться, мараться, муслиться. *Їж, та не мурзайся.*

Му́рий, а, е. 1) Темносѣрый, испещренный пятнами (о масти). *Кіт мурий.* МВ. II. 139. *Три голови мав сей пес мурий.* Котл. Ен. 2) Смуглый. *А зась, мурий нехрещений! цеглу їж, а не хліб печений.* Ном. № 13695. Ум. **Муре́нький**. *У цього Марка була пара мурeньких бичків.* Рудч. Ск. I. 6.

Му́рин, на, *м.* 1) Мавръ. *Отелло, венецький мурин.* (Шекспірові твори... поперекладав П. Куліш, I). 2) Кличка собаки. Вх. Лем. 436.

Мури́на, ни, *ж.* Болотце, остающееся послѣ половодья. Грайвор. у.

Му́ринка, ки, *ж.* Мавританка.

Му́ринський, а, е. Мавританскій.

Мурівчик, ка, *м.*=**Муляр 1**. Черк. у.

Муріг, рогу, *м.*=**Моріг**. *Зелений як муріг.* Ном. № 13157. *І двір його мурогом заріс.* Ум. **Мурожо́к**.

Му́ркати, каю, еш, одн. в. **му́ркнути, ну, неш**, *гл.* 1) Мурлыкать, мурлыкнуть. *Кіт сидить та муркає.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн. 2) Бормотать, разъ забормотать. *Муркнув щось таке, що й не розбереш, та й пішов.*

Мурка́ч, ча́, *м.* Баранъ. НВолын. у.

Му́ркіт, коту, *м.* Мурлыканье. Желех.

Муркота́ти, кочу́, чеш и **муркоті́ти, кочу́, ти́ш**, *гл.* Мурлыкать. *Бач, як кіт муркотить.*

Муркоти́ло, ла, *м.*=**Муркотій**. Желех.

Муркоті́й, тія́, *м.* Ворчунъ. Желех.

Муркоті́ти. См. **Муркотати**.

Муркотня́, ні́, *ж.* Мурлыканье.

Мурло́, ла́, *с.* 1) Неотеса, грубый человѣкъ. 2) Харя, рыло.

Мурма́нька, ки, *ж.*=**Мурвань**. Вх. Уг. 253.

Мурма́ньчий, а, е=Муравиний. Вх. Уг. 253. **Мурма́ньча грома́дка.=Мурашник**. Вх. Уг. 253.

Мурми́ло, ла, *м.*=**Мурло**. *Чи чуєш ти, мурмило?* Гул.-Арт. (О. 1861. III. 94.).

Мурмота́ти, мочу́, чеш, *гл.* 1) Бормотать. *Народ... мурмотав: паноче, згинь.* Котл. Ен. VI. 44. 2) Роптать. 3) Журчать.

Мурно-ка́мінь, ня, *м.* Встрѣчается въ пѣснѣ для обозначенія драгоцѣннаго камня въ перстнѣ. *На тій ручці златий перстень, на перстені мурно-камінь.* Гол. III. 121.

Муро́ваний, а, е. Построенный изъ камня или кирпича, каменный. МВ. I. 150. *А нащо ж ти мене покидаєш у муровані́м замку?* Мет. 14.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Муровáниця, ці, *ж.* Каменный домъ. Вх. Зн. 38.

Муроло́мний, а, е. Стѣнобитный.

Мурува́ння, ня, *с.* 1) Постройка каменной стѣны, каменнаго зданія. 2) Каменная постройка.

Мурува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Возводить каменную стѣну, класть кирпичи.

Муру́га, ги, *м.* Волъ сѣро-бѣлой масти съ продольными узкими полосами другого, болѣе темнаго цвѣта. Ум. **Муру́жка.** КС. 1898. VII. 42.

Муру́гий, а, е=Моругий. *Муругі або чорні свити.* О. 1862. IX. 68. *Ой ну, коте муругий!* Мил. 42. *Лежав у бур'яні бровко муругий.* Котл. Ен. III. 38.

Мурча́к и **мурчо́к, ка**, *м.* Морская свинка, Cavia cobaga Pall. Вх. Зн. 38. Желех.

Мурча́ти, чу́, чи́ш, *гл.=Мурмотати.* *Слухаю я—і борсук у норі мурчить.* Берд. у.

Мурянка, ки, *ж.* = **Мурашка.** Вх. Уг. 253.

Мурянча́ний и **муря́нчий, а, е= Мурманьчий.** Вх. Уг. 253.

Муря́х, ха, *м.* Муравей. Каменец. у.

Мус, су, *м.* Принужденіе. *Мус—великий пан.* Посл. **Через мус.** По принужденію. Желех.

Муса́к, ка́, *м.* Кусокъ выточенной стали, которымъ косецъ выравниваетъ остріе косы. Шух. I. 169.

Муселе́ць, льця́, *м.* 1) Напитокъ: вареный медъ, также разведенный медъ, настоянный на ягодахъ, съ которыхъ слита наливка. Маркев. 170.

Му́сити, шу, сиш, *гл.* 1) Долженствовать, быть должнымъ, вынужденнымъ. *Не рада коза торгу, а кури весіллю, та мусять.* Ном. № 1075. *Просили—не хотів, казали—мусив.* Ном. № 1076. **Му́сить бу́ти.** Должно быть, вѣроятно. *Іде шляхом молодиця, мусить бути з прощі.* Шевч. 79. **Не му́сити.** Не быть въ состояніи. *Полюбила козаченька, не мушу забути.* Мет. *Ніяк не мусе достати грошей.* ХС. IV. 17.

Му́сіти, шу, сиш, *гл.* = **Мусити.** *О. Порфирій мусів навідатись до о. благочинного.* Левиц. *Мусіла свій гріх у церкві спокутувати.* Левиц.

Му́скати, каю, еш, *гл.* Приглаживать. Гол. Од. 73.

Мускота́, ти, *ж.* Слякоть. Угор.

Мускоті́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Издавать шорохъ, шуршать. *Пішов з хати і запер за собою двері; вертаюсь—відчинені двері і чуть—щось у хаті мускотить, аж там оцей чоловік.* Александров. у.

Муст, ту, *м.* Навозная жижа. Вх. Зн. 37.

Мусува́ння, ня, *с.* 1) Измышленіе, придумываніе. 2) Броженіе.

Мусува́ти, су́ю, еш, *гл.* 1) Раздумывать, соображать, измышлять. *Мені дай зараз за роботу, то я приймуся мусувать, як нам у пекло довалитись.* Котл. Ен. III. 18. *Довго він мусував про своє безталання.* Полт. г.

Мусува́тися, су́юся, ешся, *гл.* Возиться. *Я й додому почав уже повертати, а він одно мусувався і панькався біля своєї кобили.* Харьк. г.

Мусулес, су и **мусу́лець, льця**, *м.* = **Муселець 1.**

Мусульма́нин, на, *м.* Мусульманинъ. К. Кр. 14. *Правовірні наші мусульмане.* К. МБ. X. 18.

Мусульма́нка, ки, *ж.* Мусульманка.

Мусульма́нський, а, е. Мусульманскій. *Гареми мусульманські.* К. МБ. XI. 152.

Мусяндровий, а, е. ? *Скільки бідні школяри муки приймуть, поки вивчуть сі мусяндрові вірші.* О. 1862. VI. Зъ нар. уст. 53.

Мути́ти, мучу́, тиш, *гл.* 1) Мутить, возмущать. 2) Производить безпорядокъ. *Мутив, як на селі москаль.* Котл. Ен. I. 25. *Доти лях мутив, доки не найвся.* Ном. № 876.

Мути́тися, чу́ся, тишся, *гл.* 1) Мутиться. 2) Смущаться; волноваться. *Отсе не їде Катря!—мутиться мати: хто ж мене оплаче?* МВ. II. 197.

Мутни́й, а́, е. Мутный. *Ой чого ж ти, мила, такая, як водиченька мутная?* Нп.

Мутник, ка, *м.* Мутный ручей. Вх. Лем. 436.

Му́тно, *нар.* Мутно.

Мутуша́ти, ша́ю, еш, *гл.* Поворачивать, двигать туда и сюда. *Ілія вже не боїться зубів, да як вхватив його за язик, дак змій і не може дальше Ілію проминути... Став його ще сюди і туди, на всі боки ним крутить, а Ілія все йому за язик чавить. Та змій мутушав ім, мутушав, кидав, кидав...* Драг. 249.

Му́ха, хи, *ж.* Муха. *До Спасівки мухи на пана роблять, а в Спасівку на себе.* Ном. № 482. *Аж он дві мухи сидить.* Лубен. у. **Кру́титься як му́ха в окро́пі.** Заваленъ хлопотами, безъ отдыха въ хло-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

потахъ. **Му́ха ясіньо́ва.** Насѣк. = **Майка.** Вх. Пч. I. 7. Ум. **Му́шка.**

Мухавка, ки, *ж.* Насѣк. мокрица. Oniscus murarius. Вх. Уг. 253.

Муха́рица, ці, *ж.* Насѣк. Culex pipiens. Шух. I. 23.

Мухомо́р, ру, *м.* 1) Agaricus muscarius L. ЗЮЗО. I. 110. 2) Delphinium elatum L. ЗЮЗО. I. 121.

Мухо́рка, ки, *ж.* и **мухоро́к, рка́,** *м.* Въ колоскѣ хлѣбнаго растенія гнѣздо, въ которомъ сидитъ зерно, также плюска у орѣха, чашечка подъ ягодой земляники, клубники и пр. *Як хороше жито, то так і визирає зерно з мухорків.* Волч. у.

Муц, ца, *м.* 1) Малорослая лошадь. 2) Мопсъ. Ум. **Му́цик.**

Му́цик, ка, *м.* 1)=**Муц 2.** *У няньки був біленький цуцик... Не дуже простий— родом муцик.* Котл. Ен. IV. 43. 2) *мн.* **Му́цики.** Волоса, зачесанные и завитые на вискахъ. Вх. Лем. 436.

Муча́нка, ки, *ж.* 1) Родъ кушанья: смѣсь муки, молока и овечьяго сыру. См. **Мачанка.** Желех. 2) Порода разсыпчастыхъ грушъ. Вх. Лем. 437.

Му́ченик, ка, *м.* Мученикъ. *Щоб роскрились високі могили перед вашими очима, щоб ви роспитали мучеників: кого, коли й за що роспинали.* Шевч. 216.

Му́ченицький, а, е. Мученическій.

Му́ченицьтво, ва, *с.* Мученичество. Желех.

Му́чениця, ці, *ж.* Мученица. *Святая Варваро, мученице великая, допоможи мені.* Чуб. I. 114.

Муче́ння, ня, *с.* 1) Мученіе. 2)—**Бо́же.** Страсти Господни. *Одну пісню о Божім рожденню, другу—о Божім мученню.* Гол.

Муч(и́тель, ля, *м.* Истязатель, мучитель. *Пан передав його мучителям.* Єв. Мт. XVII. 34.

Муч(и́телька, ки, *ж.* Мучительница. Желех.

Му́чити, чу, чиш, *гл.* Мучить. *На тім крижі Христа мучено.* Чуб. III. 354.

Му́читися, чуся, чишся, *гл.* Мучиться. МВ. I. 100. *Я вже не живу, а тільки мучуся.* Левиц.

Мучни́к, ка́, *м.* 1) Желобокъ, проводящій муку изъ подъ жернова. Шух. I. 104, 146. 2) Ящикъ, въ который падаетъ мука изъ подъ камня. Черниг. у.

Мучни́ця, ці, *ж.* 1) Раст. Arctostaphylos Uva ursi Spreng. ЗЮЗО. I. 112. 2) Отверстіе, сквозь которое проходитъ мука изъ подъ мельничнаго камня въ ящикъ. Микол. 481.

Мушара, ри, *ж.* Тля, травяная вошь, Aphis. Вх. Лем. 437.

Мушарка, ки, *ж.* Раст. Мухоморъ, Agaricus muscarius L. Вх. Зн. 38.

Мушва́, ви́, *ж. соб.* Мухи. *І де ця мушва береться?* Харьк.

Мушія, шії, *ж.* Имущество. Шух. I. 107.

Мушка́, ки́, *ж. соб.* Мошки. *Мушка не дає скотині пастися.* Зміев. у.

Му́шка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **му́ха.** *Ой був комар оженився та з мушкою не нажився.* Чуб. V. 1169. *Вилеті́ла мушка з хати.* Грин. III. 665. 2) Въ цвѣтѣ ткани: пятнышки, разбросанныя по фону иного цвѣта. *Зелена байова керсетка з червоними мушками.* Мир. ХРВ. 6. 3) Въ женской прическѣ: напущенные на виски пальца на два шириною волосы, идущіе потомъ за уши. О. 1861. Свид. XI. 29. 4) Родъ дѣтской игры. Ив. 24.

Мушке́т, та, *м.* Мушкетъ. *Іде козак в Україну, мушкет за плечима.* Чуб. V. 86. Ув. **Мушкетю́га.**

Мушке́тний, а, е. Мушкетный.

Мушкетю́га, ги, Ув. отъ **мушке́т.**

Мушкови́й, а́, е́. Съ крапинками. *Хустки повелись мушкові микитонові.* Борз. у.

Мушли́н, ну, *м.* Кисея, муслинъ.

Му́шляти, ляю, єш, *гл.*=**Метикувати.** Канев. у.

Мушта́й, тая́, *м.* Мохнатая лошадь. Мнж. 185.

Мушта́тий, а, е. Мохнатый. Александров. у. Мнж. 185.

Му́штер, тра, *м.* Обучающій военнымъ пріемамъ. *А пан муштер таки добре москалів попомуштрував.* Васильк. у.

Му́штра, ри, *ж.* Военное ученіе. Шевч. 68. *Москалі на муштрі.* Левиц. I. 493. *Дивилась з дівчатами на москалів. Що то як гарно муштру викидають.* Кв. I. 169.

Муштро́вий, а, е. Имѣющій военную выправку. *Заїне голову, як муштровий кінь.* МВ. I. 27.

Муштрави́на, ни, *ж.* Военная служба. Шевч.

Муштрува́ння, ня, *с.* Обученіе военнымъ пріемамъ, дрессировка.

Муштрува́ти, ру́ю, єш, *гл.* 1) Обучать военнымъ пріемамъ. *Тоді ну військо муштрувати.* Котл. Ен. IV. 59. 2) Школить, дрессировать. *Муштровані, бодай їх: гав-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

кають у захисті, а очей не покажуть. Греб. 408. *І стару панію почне муштрувати було з самого ранку: Що се ви, мамінька, без чепчика вийшли?* МВ. І. 131.

Муштрува́тися, ру́юся, ється, *гл.* 1) Быть на ученіи (о солд.), обучаться военнымъ пріемамъ. *Поки салдати муштрувались, то капитан частісінько поглядав на Оксану.* Кв. І. 173. 2) Возиться. *Муштруйся перед дзеркалом цілий день.* Левиц. І. 500.

Мущени́н, на и **мущи́на, ни,** *м.* Мужчина. Шух. І. 32.

Мущи́нський, а, е. Мужской. Шух. І. 120.

Мущи́рний, а, е. Мортирный.

Мущи́рь, ря, *м.* 1) Мортира. *Густо заставлені гарматами і мущирями.* Стор. Оп. ІІ. 134. 2) Ступка, толчея. *В мущирі сіль товче.* Г. Барв. 448.

Мча́лка, ки, *ж.* Вѣстница. Встрѣчено у Котляревскаго: *Іриса цьохля проклятуща... Олимпська мчалка невсипуща.* Котл. Ен. IV. 53.

Мча́ти, мчу, мчиш, *гл.* Мчать. *Проклятий мчить як вовк овечку.* К. *Куди їх мчить Анхизів син?* Котл. Ен. **Не раз су́чка санки́ мча́ла**—пословица, приводимая въ отвѣтъ на вранье или хвастовство и равнозначущая выраженію: ты разсказываешь небылицы, ты хвастаешься. Грин. І. 240.

Мча́тися, мчу́ся, мчи́шся. Мчаться. *Коли чує Наталка—за нею женуться. Озирнулась—се Данило мчиться.* МВ. І. 157. *К Еолу мчалась як оса.* Котл. Ен. І. 4.

Мша, мші, *ж.* Католическая обѣдня. Стор. МПр. 104.

Мшаль, ля, *м.* Раст. Heracleum sphondylium. Вх. Лем. 437.

Мшани́к, ка́, *м.*=**Омшаник.**

Мшедь, ді, *ж.* Раст. лишайникъ. Вх. Зн. 38.

Мши́ти, мшу, мшиш, *гл.* Конопатить мхомъ. Желех.

Мши́тися, мшу́ся, мши́шся, *гл.* Расти густо подобно мху, быть мохнатымъ. Желех.

Мши́ця, ці, *ж.* Насѣк.: тля, травяная вошь, Aphis. Вх. Пч. І. 5.

М'я, ме́ння, *с.* Имя. *Дали йому м'я—святого Христа.* Нп.

М'я́вкати, каю, еш, м'явча́ти и **м'явчу́ати, вчу́, чи́ш,** одн. в. **м'я́вкнути, кну, неш,** *гл.*=**Нявкати, нявчати, нявкнути.** Желех. *Будеш м'явкав як той кіт.* Грин. ІІІ. 653. *Куниці кричать, м'явчать.* Св. Л. 295.

М'я́гкий, м'я́гко и пр. = **М'який, м'яко** и пр.

М'язі, зів, *м. мн.* Мускулы. Вх. Пч. І. 14.

М'яки́й и **мнякий, а́, е́.** Мягкий; не суровый, уступчивый. *Я такий, як хліб м'який.* Ном. № 3234. *Учора дуже холодно було, а тепер м'який вітер віє.* Каменец. у. Ум. **М'яке́нький, мнякенький, м'яке́сенький** и **мнякесенький.** *У зайчика шкурка м'якенька.* Рудч. Ск. ІІ. 15.

М'яки́на и **мнякина, ни,** *ж.* Мякина. Сим. 226. *Скале зуби, як собака на м'якині.* Звенигор. у. Ум. **М'яки́нка** и **мнякинка.** *І се слово не м'якинка.* Ном. № 13040.

М'я́кість и **мня́кість, кости,** *ж.* Мягкость.

М'я́ко и **мня́ко,** *нар.* Мягко. Ум. **М'яке́нько, мнякенько, м'яке́сенько** и **мнякесенько.**

М'я́кота и **мня́кота, ти,** *ж.* 1) съ удар. на послѣднемъ слогѣ. Мягкость. *Як постелю сіна, то м'якота спати.* Лебед. у. 2) съ удар. на первомъ слогѣ. Мякоть мяса. Черк. у.

М'якува́тий и **мнякува́тий, а, е.** Мягковатый. Павлогр. у.

М'яку́ш и **мнякуш, ша,** *м.* 1) Мягкія части мяса. Каменец. у. 2) Раст. Potentilla anserina. Вх. Пч. І. 12.

М'яку́шечка и **мнякушечка, ки,** *ж.* Ум. отъ **м'яку́шка.**

М'яку́шка и **мнякушка, ки,** *ж.* 1) Мякишъ хлѣбный. *Син на снідання нарізав беззубому батькові самих шкуринок, а собі брав м'якушку.* Грин. І. 296. 2) О человѣкѣ: мягкосердечный, добрый. *Я, бачте, такий чоловік—м'якушка, що нехай де яка пригода або журба, або смуток, то зараз там мої й жалощі.* МВ. (КС. 1902. Х. 155). Ум. **М'яку́шечка** и **мнякушечка.**

М'якчи́ти. См. **М'якшити.**

М'я́кшати и **мня́кшати, шаю, еш,** *гл.* Дѣлаться мягче. *Залізо в огні і під молотом м'якшає.* Драг.

М'якши́ти, мнякши́ти, шу́, ши́ш и **м'якчи́ти, мнякчи́ти, чу́, чи́ш,** *гл.* Размягчать. *Сей вітер м'якшить сніг. М'якшить суху ріллю на полі.* К. Псалт. 144.

М'я́лиця и **мня́лиця, ці,** *ж.* 1) Мялка для льна и конопли. Богод. у. 2) Мятая солома. Остер. у. 3) Потасовка. *Піди, ще й тобі м'ялиці дадуть.* НВолын. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

М'я́ло и **мня́ло, лз**, *с.* 1) Деревянный пестъ. *Як ухвачу м'яло, виб'ю тобі зуби.* Чуб. V. 696. 2) Мямля.

М'я́льниця, ці, *ж.* Ручной приборъ для мятья кожъ. Части его: **стовп**—деревянный столбъ, вставленный въ колоду—постаментъ съ пяткой,—на которой столбъ вращается; надѣтый на столбъ **круг**—деревянный дискъ съ **кри́лами**—рукоятками; **шпилі з рога́чиками**—палки съ головками, вставленными въ дыры на кругѣ для зажиманія кожи; **рівча́к**—каналъ въ столбѣ, въ который вкладывается кожа и прижимается сверху вторымъ кругомъ. Вас. 159.

М'яса́рь, ря́, *м.* Мясникъ. Вх. Уг. 253.

М'яси́во и **мнясси́во, ва**, *с.* Мясное; мясная пища, кушанье. *Столи його погнулись від м'ясива.* К. Іов. 47. *На обід у запорожців мало подавали м'ясива, а все тілько рибу.* К. ЧР. 285.

М'ясни́й и **мнясни́й, а́, е́**. Мясной.

М'ясни́ці и **мнясни́ці, ць**, *ж. мн.* Мясоѣдъ. *Ой все пости, та все пости та будуть м'ясниці.* Нп. Ум. **М'ясни́ченьки, мнясни́ченьки.** Чуб. V. 158.

М'я́со и **мня́со, са**, *с.* Мясо. *Не буде з тої кози м'яса.* Ном. № 5647. *Коза наша й мнясо наше.* Ном. № 7462. Ум. **М'ясце́, мнясце́.**

М'ясови́й, а́, е́. Мясной. *Лізу, лізу по залізу на м'ясову гору.* (Загадка: кінь). Чуб. I. 310.

М'ясоже́рець, рця, *м.* Плотоядное животное. Желех.

М'ясоже́рний, а, е. Плотоядный. Желех.

М'ясце́ и **мнясце́, ця́**, *с.* Ум. отъ **м'я́со.**

М'я́та и **мня́та, ти**, *ж.* Мята: а) Mentha officinalis; б)—**во́дяна.** Mentha aquatica L. Анн. 214; в)—**кучеря́ва.** Mentha piperita L. Var crispa; г)—**холо́дна.** Mentha piperita L. д)—**польова́.** Mentha arvensis. ЗЮЗО. I. 128; е) **Пе́сяча м'я́тка.** Nepeta cattaria. Вх. Пч. I. 11. Ум. **М'я́тка, мня́тка.**

М'я́ти и **мня́ти, мну, мнеш**, *гл.* 1) Мять. *Не терши, не мнявши, не їсти калача.* Ном. № 6033. *Я не буду хустиноньки ні терти, ні мняти.* Мет. 23. 2) Бить. *Лягла не клята, встала не мнята.* Ном. № 8909. 3)—**шку́ри.** Заниматься выдѣлкою кожъ. 4) Не рѣшаться, колебаться. *Мне та й мне,—коли не продаси, то так і кажи.* Каменец. у.

М'я́тися и **мня́тися, мну́ся, мне́шся**, *гл.* 1) Мяться. *Терлось та м'ялось.* Чуб. 2) Мяться, не рѣшаться. *Молоденький козаченько під оконечком мнеться.* Чуб. III. 173.

М'я́тка и **мня́тка, ки**, *ж.* Ум. отъ **м'я́та.**

М'яткі́й, а́, е́. Мягкий. Вх. Зн. 38.

М'ятли́ця, ці, *ж.* Раст.=**Метлиця.** ЗЮЗО. I. 110.

М'я́тний, а, е. Мятный.

М'яхкі́й, а́, е́. и пр.=**М'який** и пр.

М'я́цкати, каю, еш, *гл.* Мять. *Сир кочеюють і мецкають у руках, аж вироблю з него палінницу.* Шух. I. 216.

М'яч и **мняч, ча́**, *м.* Мячъ. *Полетиш, як м'яч.* Ном. № 4319. *Стріляють було у них, а вони як мнячі кулі ловлять та назад себе кидають.* Мнж. 133.

М'я́чка, ки, *ж.* Раст. Typha latifolia. ЗЮЗО. I. 140.

М'я́шкурити и **мня́шкурити, рю, риш**, *гл.* Мять.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Н.

На, *пред.* 1) Съ винительнымъ падежемъ: а) Указываетъ на предметъ, къ которому направляется движеніе: на, въ. *Ой я з роду чумакую, на гору йду—не бичую, а з гори йду—не гальмую.* Бал. I. *Заплакала Морозиха, ідучи на місто.* Грин. III. 588. *Роспитаю шлях на Московщину.* Шевч. 78. *Ой полети, галко, ой полети, чорна, на Дін риби їсти.* Нп. *Визволь, Господи, всіх бідних невольників з тяжкої неволі турецької... На тихі води, на ясні зорі, на простії дороги, на руський беріг, на край веселий, меж мир хрещений. Пішов на низ. Повернувся на схід сонця.* б) Указываетъ распространеніе по извѣстному пространству: на, въ, по. *Стала слава на все село, стали й поговори та про тую дівчиноньку, що чорнії брови.* Нп. *На всю Україну голосна була його слава.* в) Указываетъ предметъ, на который обращено дѣйствіе: на. *Прийшов чужоземець, татарин, і ото вже на Вишгород б'є.* ЗОЮР. I. 3. *З одним Богом на сто ворог.* Ном. № 12. *На слуги свої, на турки-яничари зо-зла гукає.* АД. I. 89. *Ой важу, важу на ту дівчину вражу.* Нп. *Тоді царь сказав на того чоловіка: іди сюди!* Грин. I. 175. *Напосівся на мене, щоб дав йому грошей.* **Пам'ята́ти (забу́тися) на ко́го, на що́.** Помнить (забыть) о комъ, о чемъ. *А ти на мене забулася.* Г. Барв. 529. **Пита́ти на що́.** Спрашивать о чемъ. *На здоров'я тебе, брате, буду питати.* ЗОЮР. I. 26. **Налега́ти на но́гу.** Хромать. Желех. **Жда́ти на ко́го.** Ждать кого. *Час не жде на нас.* Св. Л. 295. **Вірити на ко́го, на́ що.** Довѣрять кому, вѣрить чему. *Ой вірь же ти, дівко молода, на козацьке слово.* Нп. *На його пан вірив... як на рідного батька.* Грин. I. 92. г) Указываетъ предметъ, для котораго что-либо сдѣлано или дѣлается въ смыслѣ для: *На мірошника вода робить.* Посл. *Тут на вовків привілля: ліс великий та густий, та яри.* Волч. у. *Мішок на жито.* **Як на ме́не.** По моему мнѣнію. *Як на мене, то се дурниця.* Если бы это со мной, если бы такъ мнѣ. *Як на мене, то я б його й винав за се.* д) Указываетъ цѣль дѣйствія: на, въ, для. *Раз у-осени пан поїхав на лови.* Рудч. Ск. II. 75. *Людей на панщину женуть. На заріз людей ведуть.* АД. I. 75. *Ходімо в близькі містечка, щоб і там проповідував: на те бо вийшов я* Єв. Мр. I. 38. *На те й мати родила, щоб дівчина любила хорошого челядина.* Рудч. Чп. 184. *А Бог людям на науку поставив їх в полі.* Шевч. 474. *Треба ж, голубко, її на розум навчити: се дурні голови.* МВ. (О. 1862. III. 38). *На лихо вчити. На попи вчитися. Рушило Півпівника в дорогу, стрепенуло крилцем і трейчи заспівало на знак свого одходу.* К. (О. 1861. IV. 40). *Віти тернові рубайше, по шляху покидайте, мені, брату, пішому піхотинцю, на признаку давайте.* АД. I. 115. **На пожи́ток.** На пользу, въ пользу. Желех. е) Указываетъ орудіе или средство дѣйствія: на, о, объ. *Дай заграю я на дудку, а то давно вже грав.* Драг. 341. *Не на те козак п'є, що є, а на те, що буде.* Посл. *Проміняв на личко ремінець.* Посл. *Присягати на Євангеліє.* Желех. *А третій брат, менший, піша пішаниця, за кінними братами уганяє і на біле каміння, на сире коріння своїї ніжки козацькі-молодецькі побиває.* АД. I. 107. *Бачив чорта на свої власні очі,— отсе як вас бачу.* МВ. (КС. 1902. X. 141). ж) Указываетъ признакъ предмета, составляющій одно логическое цѣлое съ опредѣляемымъ словомъ или сказуемымъ: на, по. **На но́гу криви́й.** Хромой. *Горобчичок манісінький, на ніженьку кривісінький.* Грин.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

III. 662. **На красу́ (вро́ду) га́рний.** Красивый. *Ти, козаче молоденький, на вроду прекрасний.* Грин. III. 175. *На масть рудий. Така ж тиха, така й мова, тільки на брівоньки чорноброва, а на личенько ще й білійша, тільки на словечкс не вірнійша.* Лавр. 39. *Були* (шовковиці) *всякі: і червоні, і білі на яідки.* О. 1862. V. 98. *Рости, рости ти, черемхо... тонка, тонка та висока і на лист широка.* Грин. III. 199. *Був священник на ім'я Захарія.* Єв. Л. I. 5. *Єсть у Київі чоловік, на йменя Кирило, на прізвище Кожем'яка.* ЗОЮР. II. 28. 3) Указываетъ образъ или способъ дѣйствія: на, въ. *Кричати на ввесь рот.* Желех. *На смерть порубав.* Желех. *На превелику силу зробив.* Желех. *Діждавшися другого дня, баба на тще серце так і рушила до пошти.* Г. Барв. 497. и) Указываетъ то, во что измѣняется предметъ: на, въ. *Порубали козаченька на мілку дробину.* Нп. *Побив на мотлох.* Желех. *Помололи пшеницю на борошно.* і) Указываетъ моментъ, въ который совершается дѣйствіе, или продолжительность времени: на, въ. *На Великдень, на соломі проти сонця, діти грались собі крашанками.* Шевч. 461. *На той час він був дома. Хоч би на ранок сніг перестав.* **На Пе́тра.** Въ день св. Петра. *А як прийде нудьга в гості та й на ніч засяде.* Шевч. 446. *На рік пішов з дому. На Дону по два карбованці, мовляв, косареві на день.* Г. Барв. 438. к) Указываетъ количество или мѣру: на. *На три карбованці купив. Круг містечка Берестечка на чотирі милі мене славні запорожці своїм трупом вкрили.* Шевч. 491. *На новий рік прибавилось дня на заячий скік.* Ном. № 513. 2) Съ мѣстнымъ падежемъ: а) Указываетъ мѣсто, на которомъ или близъ котораго что-нибудь находится или происходитъ: на, въ. *І в хаті не чуть, і на дворі не видно.* МВ. II. 8. *Ой на горі та женці жнуть.* Закр. I. 65. *Стоїть той дід на воротях із кийком.* Рудч. Ск. I. 43. *І на місті була, і горілку пила.* Нп. *На сонці полотно сушили. Багацько у його добра... на видноці і під замками.* Греб. 317. **На рушнику́ ста́ти.** Обвѣнчаться. *Та поможи, Боже, на рушнику стати,—тоді не розмучить ні батько, ні мати.* Нп. б) То, что имѣетъ значеніе по отношенію къ предметамъ въ пространствѣ, переносится на лица, дѣйствія и состоянія: на, въ. *На обіді в його був. Він уже на підпитку. Васюринський козарлюга на меду гуляє.* О. 1862. X. *Скажи мені, моя мила, що маєш на мислі?* Нп. *А в мене не те на думці.* Г. Барв. 211. *Я не була з вами на розмові.* Каменец. у. в) Указываетъ время, въ теченіе котораго что-либо происходитъ: на, въ, при. *На тім тиждні се було.* **На весні.** Весною. *А на третю нічку вийшла на зорі.* Грин. III. **На днях ходи́ти.** Быть въ послѣднихъ дняхъ беременности. КС. 1883. II. 394. *На смерті побивавсь цілу ніч.* Черк. у. г) Указываетъ орудіе или средство, при помощи котораго что-нибудь происходитъ: на. *Прийшов пан Палій додому да й сів у наміті, на бандурці виграває: „Лихо жити в світі“.* ЗОЮР. I. 190. *Покайтеся, християне, на мені, як матері не шанувати.* Грин. I. 84. д) Указываетъ образъ или способъ дѣйствія: въ. *Чим вони не люде? І добрі, й заможні, усі їх на повазі мають.* МВ. II. 111. *На перешкоді вона йому стала. Йому вже й мухи на заваді.* Посл. е) Указываетъ причины или основаніе дѣйствія: на, изъ-за. *Маючи надію на твоїм слові. Не треба ся на дівчат бити.* ж) Указываетъ признакъ предмета, составляющій одно логическое цѣлое съ опредѣляемымъ словомъ или сказуемымъ,—не переводится; по-русски въ этомъ случаѣ ставится творительный падежъ: *Моя мила миленька, на личеньку біленька.* Нп. *Придавлено його й примучено на тілі, ослаблено його й скалічено на дусі.* К. XII. 130.

На, на́те, *меж.* На, возьми, возьмите. *Ластівко, ластівко! на тобі веснянки, дай мені білянки.* Ном. № 266. *Ой нате вам, рибалочки, горілки напиться.* Мет. 18.

Набаби́ти, блю, биш, *гл.* Принять нѣсколько душъ дѣтей. *Я собі набабила онуків,—аж п'ятеро.* Харьк. г. *Ось тобі й набабила, що Мотря аж ноги простягла.*

Набави́ти, ся. См **Набавляти, ся.**

Набавка, ки, *ж.* Прибавка (къ цѣнѣ).

Набавля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **набави́ти, влю, виш,** *гл.* 1) Прибавлять, прибавить, добавлять, добавить. *Іднак я горілки набавлю, як вип'ю, зараз поставлю.* Чуб. V. 1088. 2) Наводить, навести, навлекать, навлечь, причинять, причинить. *Сусіди, що нас набавили нужди і біди.* Гол. I. 127. *Набавити миха, страху, хороби...*

Набавля́тися, ля́юся, ешся, сов. в. **набави́тися, влюся, вишся,** *гл.* Вдоволь веселиться,—повеселиться. *Нім вони ся набавили, штирі свічки спалало.* Гол. I. 81.

Набагни́ти. См. **Набагняти.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Набáгнути, гну, неш, *гл.* 1) Припомнить, выдумать. *На всячину я набагла.* Вх. Зн. 38. 2) Сильно пожелать. Вх. Зн. 38.

Набáгнутися, нуся, нешся, *гл* = **Набагнути 2.** *Набагся того.* Зн. Вх. 38.

Набагня́ти, ня́ю, еш, сов. в. **набагни́ти, гню́, ни́ш,** *гл.* Нагрязнять, нагрязнить.

Набажа́тися, жа́юся, ешся, *гл.* Испытать много желаній, нажелать себѣ многаго.

Набáжний, а, е. Сильно желающій. Вх. Зн. 38.

Набазарува́тися, ру́юся, ешся, *гл.* Вдоволь поторговать или побыть на базарѣ. *Ну що, набазарувалися?* (Спрашиваютъ возвращающихся съ базара). Сосницк. у.

Набáзграти, раю, еш, *гл.* Напачкать, написать каракули.

Набазі́кати, ся. См. **Набазікувати, ся.**

Набазі́кувати, кую, еш, сов. в. **набазі́кати, каю, еш,** *гл.* Наговаривать, наговорить, набалтывать, наболтать.

Набазі́куватися, куюся, ешся сов. в. **набазі́катися, каюся, ешся,** *гл.* Наговариваться, наговориться, набалтываться, наболтаться.

Набáкир и **набáкирь,** *нар.* Набекрень. *Браво сидів, закинувши набакир смушеву шапку.* Стор. *Взяв набакирь писарь шапку.* Г.-Арт. (О. 1861. III. 103).

Набала́кати, ся. См. **Набалакувати, ся.**

Набала́кувати, кую, еш, сов. в. **набала́кати, каю, еш,** *гл.* Наговаривать, наговорить. *Набалакав багато, а смухати нічого.* Харьк. у.

Набала́куватися, куюся, ешся. сов. в. **набала́катися, каюся, ешся,** *гл.* Наговариваться, наговориться. *Набалакайся, коли не завізно.* Ном. № 12992.

Набаламу́тити. См. **Набаламучувати.**

Набаламу́чувати, чую, еш, сов. в. **набаламу́тити, му́чу, тиш,** *гл.* 1) Набалтывать, наболтать (о жидкости). 2) Производить, произвести смуту, безпорядокъ. 3) Наобольщать, насоблазнять многихъ.

Набаляндра́сити, ра́шу, сиш, *гл.* Наболтать, наговорить чепухи.

Набаляндра́ситися, шуся, сишся, *гл.* Наговориться вдоволь о пустякахъ.

Набарложи́ти, жу́, жи́ш, *гл.* Нагрязнить.

Набарложи́тися, жу́ся, жи́шся, *гл.* Належаться въ грязи (о свиньѣ).

Набасува́тися, су́юся, ешся *гл.* Вдоволь наскакаться (о конѣ).

Набатува́ти, ту́ю, еш, *гл.* 1) Навьючить, нагрузить. 2) Нарѣзать большими ломтями.

Набахту́рити, рю, риш, *гл.* Набить вздоромъ, пустяками (голову). *Набахтурив йому голову.*

Набача́ти, ча́ю, еш, сов. в. **набá́чити, чу, чиш,** *гл.* Примѣчать, примѣтить, замѣтить. *Пішли салдати колядувать та й набачили, що у сінях під стріхою сало висить.* Мнж. 108. *Хома ходив, витріщав баньки, ніяк не набачить шкапи.* Рудч. Ск. II. 175.

Набá́читися, чуся, чишся, *гл.* Вдоволь насмотрѣться. Желех.

Набга́ти, га́ю, еш, *гл.* 1) Многое согнуть, свернуть. 2) Набивать, набить въ большомъ количествѣ; напичкать. *Набгав повну кишеню горіхів.*

На́бгом, *нар.* Биткомъ. *Набгали мішок конопель набгом.*

Набе́дра, *нар.* **Сиді́ти, і́хати набе́дра.** Сидѣть, ѣхать на лошади верхомъ на бедрахъ (позади обыкновеннаго сѣдока на спинѣ).

На-бе́збаш, *нар.* Безъ пастыря, безъ пастуха.

На-бе́зрік, *нар.* Никогда; безъ срока. **Віддáсть на-бе́зрік.** Никогда не отдастъ. Ном. № 10634.

Набелькота́ти, чу́, чеш, *гл.* 1) Набормотать, наговорить невнятно. 2) Наболтать, наговорить много.

Набендю́житися, жуся, жишся, *гл.* Надуться. *Чого то вже так набендюжився?*

Набенкетува́тися, ту́юся, ешся, *гл.* Напироваться.

Набербе́рити, рю, рить, *гл.* Намѣшать, наболтать чего.

Набесі́дувати, дую, еш, *гл.* Наговорить, бесѣдуя. *Набесідувала, наговорила,— взяла мазницю, за медом пішла.* Ном. № 12996.

Набе́хтатися, таюся, ешся, *гл.* Нажраться.

Набива́ти, ва́ю, еш, *гл.* сов. в. **наби́ти, б'ю́, б'е́ш,** *гл.* 1) Набивать, набить, наколачивать, наколотить. *Бондарь відра набиває.* Шевч. 540. 2) Набивать, набить, наполнять, наполнить. *Як києм набито жидів в хаті.* Чуб. I. 252. 3) Заряжать, зарядить. *Набивати рушницю.* 4)—**черінь.** Дѣлать подъ печи изъ глины или изъ глины со щебнемъ. Сим. 129. 5) Только въ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сов. в. Побить, поколотить. *За наше жито та ще нас і набито.* Ном. № 4057.

Набива́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **наби́тися, б'ю́ся, б'ёшся**, *гл.* Набиваться, набиться. *Не набивається сей обруч на діжку.* 2) Набиваться, набиться, наполниться. *Само в мішки набивається.* Рудч. I. 23. 3) Заряжаться, зарядиться. 4) Вдоволь бить, побить. *Птиця з птицею не наб'ється, а козак з дівчиною не наживеться.* Ном. № 784. *Мужик дурно наробився, а пан його ще й набився.* Грин. III. 639. 5) Навязываться, навязаться. *Не набивайтесь, щоб я купувала. Хиба я їх просив? Сами набилися.* Мир. Пов. II. 66.

Набива́ч, ча, *м.* 1) Палка, которой въ мельницахъ набиваютъ муку въ мѣшки. Новомоск. у. 2) Бондарскій инструментъ для набиванія обруча на бочку. Сумск. у.

Набива́чка, ки, *ж.*=**Набива́ч 1**. Мнж. 104.

Набира́ти, ся=**Набірати, ся**.

Набива́ти, ся. См. **Набивати, ся**.

Набиток, тку, *м.*=**Набуток 1**. *Набиток злий не спірний.* Ном. № 10374.

На́бівка, ки, *ж* Верхняя половина **ля́ди** (см.) въ Стрыйск. у. МУЕ. III. 24.

Набі́г, гу́, *м.* Набѣгъ.

Набі́гати, гаю, еш, *гл.* Набѣгать, бѣгая получить. *Набігав собі пранців.*

Набіга́ти, га́ю, еш, сов. в. **набі́гти, біжу́, жи́ш**, *гл.* 1) Набѣгать, набѣжать. *Пішла вдова в поле жати, стала хмара набігати.* Мет. 291. *Вовки сіроманці набігали.* Мет. 7. *А татарва як набігала, то вже я замужем була.* Котл. Ен. III. 12. **На очі набіга́ти.** Мелькать предъ глазами. *Шлях мигтить, гаї та ліси на очі набігають.* **Як набіжи́ть.** Какъ придется. *Треба жить, як набіжить.* Чуб. I. 251. 2)—**на що́.** Наскакивать, наскочить съ разбѣга на что-либо. *Чого ти не дивишся? Набіг на чоловіка!* 3) Находить, найти. *Його найшли татари, набігли його сонного.* КС. 1882. XII. 508. *Як набіжиш, то й купи.* **Набі́гти тропи́.** Найти дорогу, попасть на дорогу. *Є доля у всякого, та не набіжить чоловік тропи.* Г. Барв. 416. 4) Натекать, натечь. *Набігла вода в погріб.* 5) **Се́рце набіга́.** *Він чоловік нічого, а так на його иноді серце набіга,* т. е. иногда онъ сердится. Павлогр. у.

Набі́гатися, гаюся, ешся, *гл.* Набѣгаться. *Набігався, пійду ляжу спати.* Чуб.

Набі́гти. См. **Набігати.**

Набі́дкатися, каюся, ешся, *гл.* Наговориться о своей бѣдѣ, о своемъ горѣ.

Набідува́тися, ду́юся, ешся, *гл.* Много вытерпѣть, вдоволь побѣдствовать.

Набі́жка, ки, *ж.* Барышъ, прибыль. *Як по копійці набіжки, то й то гаразд.* Лубен. у.

Набі́жний, а, е. Прижитой внѣ брака (о ребенкѣ). *Це дитя набіжнеє у неї: вона покритка.* Екатер. у.

Набі́й, бо́ю, *м.* 1) Зарядъ. *У ладівниці ні однісінького набою.* ЗОЮР. I. 186. 2) Навалъ снѣга на дорогѣ. 3) Утоптанная снѣговая дорога (Шух. I. 81), а также слѣды санной дороги, замѣтные изъ подъ наметеннаго снѣга. (Конот. у.). 4) Гусеница насѣкомаго Arctia. Вх. Пч. I. 5.

На́бік, *нар.* Прочь съ дороги, въ сторону. *Набік, хлопці, набік, хлопці, бо чорт мужа несе.* Чуб. V. 648.

Набі́л, лу, *м.* Молочные продукты.

Набіли́ти, лю́, лив, *гл.* Набѣлить.

Набіли́тися, лю́ся, лився, *гл.* Набѣлиться. *Прийде неділенька, набілися, пойди до церкви, помолися.* Чуб. V. 781.

На́білки, ків, *м. мн.* 1)=**Ляда** или=**лядобійці.** (Угорск.). МУЕ. III. 24. 2) Сплетни. **На́білки наби́ти.** Пустить сплетни. *Люде вже набілки набили, що Мотря завагітніла.*

Набі́лля, ля, *с.* Бѣлье? *Вберімось, бабусеньку, у біле набілле да й ходімо, бабусеньку, на час на весілле.* Грин. III. 340. См. **Білля.**

Набіля́ти, ля́ю, еш, *гл.* Намекать. *Так мені набіляла, аж не вимовляла.*

На́бір, *нар.* Въ долгъ. *Набрав набір багато, а коли то гроші платитиме.*

Набі́р, бо́ру, *м.* Наборъ. *Бути ж мені у неволі, у некруцькому наборі.* Нп.

Набі́раний, а, е. Изъ покупной матеріи сшитый. КС. 1893. V. 279.

Набира́ти, ра́ю, еш, сов. в. **набра́ти, беру́, ре́ш**, *гл.* 1) Набирать, набрать. *Уже човник води набіра.* Чуб. V. 505. *Було глек варенухи наберуть та сидячи п'ють.* Ном. *Набрав хліба скільки схотів. Набери мішок борошна.* 2)—**хуру.** Накладывать, наложить возъ *Ой я тебе пустю з чумаками чумакувати: ой ти будеш хуру набірати, а я буду гроші одбірати.* Грин. III. 572. 3)—**не́від.** Укладывать, уложить неводъ въ лодку такимъ образомъ, чтобы верхъ невода складывать въ строго

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

послѣдовательномъ порядкѣ въ одну сторону, нижнее крыло—въ другую, а **матню**—особо,—тогда при забрасываніи всѣ части невода быстро и правильно спускаются въ воду. Вас. 186. 4)—**пря́жу.** Натягивать нити основы въ ткацкомъ станкѣ, пропуская ихъ сквозь **нача́ння** и **блят** (см.) Конст. у. 5) Покупать, купить матеріи. *Набрала плису собі на керсетку та черкасину Грицькові на штани.* Харьк. 6)—**тіла.** Полнѣть, пополнѣть, толстѣть, потолстѣть.

Набіра́тися, ра́юся, ешся, сов. в. **набра́тися, беру́ся, ре́шся,** *гл.* 1) Набираться, набраться. *Набралося в чобіт води. Як набереться води в ухо, то перехиле голову та й скаче.* Ном. № 336. 2) Брать, взять достаточно, много. *Набрався стільки, що й не донесеш. Набравсь чорт багатих, то вбогих кидає.* Ном. № 1446. 3) Наполняться, наполниться. *Глек став набіраться.* Рудч. Ск. I. 18. 4) Пріобрѣтать, пріобрѣсть, получать, получить. *Сили й розуму од його всяка тварь набралась.* К. ПС. 74. *Набравшися науки в сивоусих.* К. Іов. 33. **Набра́тися бі́ди, ли́ха.** Претерпѣть бѣдствія. *Тогді набрались всі сто лих.* Котл. Ен. **—на ши́ю.** Залѣзать въ долги. *Прийдеться випити з людьми,—знов набірається на шию.* О. 1862. 73. **—ро́зуму.** Поумнѣть. *Набірайся розуму!* **— охо́ти.** Воодушевиться. *Випив чарку, набравсь охоти та й пішов уночі лісом.* НВолын. у. **– сла́ви.** Подвергаться сплетнямъ. *Нема впину вдовиному сину, що звів з ума дівку сиротину. Ой ізвівши, на коника сівши: зоставайся, слави набірайся.* Мет. 15. **—страху́.** Напугаться. 5) Напиваться, напиться пьянымъ. *Набрався, як свиня мулу.* НВолын. у. 6) Сходиться, сойтися. *Багато народу набралось.*

Набіси́тися, шу́ся, сишся, *гл.* Набѣситься.

Наблажити, жу, жиш, *гл.* Принести добро, благо. *Дякувати Тобі, Господи, за дар Божий, с'вітій землі, мамі нашій, за твою росицу, за твій дар, за твою благодать, що ес нам наблажила.* (Гуц. молитва). Шух. I. 38.

Наближа́ти, жа́ю, еш, сов. в. **набли́зити, жу, зиш,** *гл.* Приближать, приблизить.

Наближа́тися, жа́юся, ешся, сов. в. **набли́зитися, жуся, зишся,** *гл.* Приближаться, приблизиться. *Зраділа, що панство таке наближалось до неї.* Левиц. I. 210. *Наблизилось до вас царство Боже.* Єв. Л. X. 9. *Смерть наближается.* Мир. ХРВ. 313. *Піджидать, поки наблизяться* (гуси), *бо цілісінький табун ходив.* Сим. 217.

Набли́жувати, жую, еш, *гл.*=**Наближати.** *Наближує пальці ті до дитинки.* Чуб. III. 84.

Набли́жуватися, жуюся, ешся, *гл.*=**Наближатися.**

Набли́зити, ся. См. **Наближати, наближатися.**

Набли́шкатися, каюся, ешся, *гл.* Набраться, нахвататься. *Вона наблишкалася з ним такого гріха, що як уже й одвічатиме на тім світі.* Зміев. у.

Наблука́тися, ка́юся, ешся, *гл.* Напляться вдоволь.

Набльо́вувати, вую, еш, сов. в. **наблюва́ти, блюю́, е́ш,** *гл.* Наблевывать, наблевать. Желех.

Наблягу́зкати, каю, еш, *гл.* Наболтать пошлостей, вздору; наврать чепухи, напустословить.

Наблюва́ти. См. **Набльовувати.**

Набо́втувати, тую, еш, сов. в. **набо́втати, таю, еш,** *гл.* Наплескивать, наплескать, насливать, наболтать. *Набовтала помий повне відро.*

Набожéнство, ва, *с.* Богослуженіе. *Любо було в церкві постояти, набоженства послухати.* Св. Л. 7. **Набожéнство відправля́ти.** Служить обѣдню.

Набо́жний, а, е. Набожный, благочестивый. *Набожний, як жид подорожній.* Чуб. I. 268.

Набо́жник, ка, *м.* Полотенце (вышитое или тканое съ узорами), надѣваемое, для украшенія, на иконы. Черниг. г.

Набо́жність, ности, *ж.* Набожность, благочестіе. *Нехай же пан не трівожить моєї набожности.* Левиц.

Набо́жно, *нар.* Набожно, благочестиво.

Набо́йчик, ка, *м.* Шомполъ. Лебед. у.

Набо́куватий, а, е. 1) Наклоненный въ одну сторону. *Набокувата дорога.* 2) Имѣющій выпуклость съ одной стороны (о деревѣ), стянутый съ одной стороны (о шарѣ). *Набокувате яблуко.* Харьк.

Набо́кувато, *нар.* Наклонно въ одну сторону. *Набокувато зроблений віз.* Черк. у.

Наболі́лий, а, е. Измученный, много болѣвшій. *Тліє під землею твоє наболілее тіло.* Мир. ХРВ. 55.

Наболі́ти, лі́ю, еш, *гл.* Наболѣть. *На боліло серденько від жалю.*

На́бор, *нар.*=**Набір.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Набо́ристий, а, е. Наборный. *Над ліжком висіло набористе сідло.* Стор.

Наборошни́ти. См. **Наборошнювати.**

Наборо́шнювати, нюю, еш, сов. в. **наборошни́ти, ню́, ни́ш,** *гл.* — **тісто.** Посыпать мукой тѣсто, чтобы оно не липло къ столу. Конст. у.

Набо́рсати, саю, еш, *гл.* 1) Нанизать. Шух. I. 130. 2) Напутать (нитокъ). *Ото скільки ниток наборсала.* Харьк. г.

Набра́житися, жуся, жишся, *гл.* Напиться. *Набражився, як п'яниця.* Ном. № 11747.

Набра́ти, ся. См. **Набірати, ся.**

Набре́вкатися, каюся, ешся, *гл.* Нажраться.

Набре́зґлий, а, е. О молокѣ: скисшій (Галиц.). Желех.

Набрести́. См. **Наброджувати.**

Набреха́ти. См. **Набріхувати.**

Набреха́тися, шу́ся, шешся, *гл.* 1) Наговорить лжи. *Хотя й душа невинная, люде набрешуться.* Гол. I. 261. 2) Налаяться (о собакѣ).

Набрида́ти, да́ю, еш, сов. в. **набри́днути, дну, неш,** *гл.* Надоѣдать, надоѣсть, наскучать, наскучить. *Не бреши, спасибі тобі—і своя брехня набридла.* Ном. № 6873.

Набри́дливий, а, е. Надоѣдливый.

Набри́днути. См. **Набридати.**

Набри́жжувати, жую, еш и **набри́жкувати, кую, еш,** *гл.* Морщить, стягивать въ складки. **Набри́жжувати чо́боти.** Такъ сдвигать голенища, чтобы они были въ складкахъ. Харьк. у.

Набри́зкати. См. **Набризкувати.**

Набри́зкувати, кую, еш, сов. в. **набри́зкати, каю, еш,** *гл.* Набрызгивать, набрызгать.

Набрита́тися, та́юся, ешся, *гл.* Нахвататься, набраться. *Набритавсь довгів.* Мнж. 186.

Набрі́вник, ка, *м.* Дѣвичій головной уборъ изъ краснаго или чернаго плису или бархату, также изъ парчи,—родъ широкаго обруча, расширеннаго спереди, охватывающаго голову. Лохв. и Гадяц. у. Сл. Д. Эварн.

На́брід, роду, *м.* Пришельцы, сбродъ.

Набрі́дь, ро́дя, *м.* Въ сказкѣ—эпитетъ медвѣдя, набревшаго на рукавицу, полную звѣрей: *ведмідь - набрідь.* Рудч. Ск. II. 1.

Набрі́хувати, хую, еш, сов. в. **набреха́ти, шу́, шеш,** *гл.* 1) Лгать, налгать на кого нибудь, клеветать, наклеветать. *Знов почали сестри набріхувати на меншу.* Стор. *Люде—собаки,—чого не набрешуть.* Ном. № 7805. **Да се набре́хано.** Это враки. 2) Говорить, наговорить пустяковъ, врать, наврать. *Хтось мухам набрехав, що на чужині краще жити.* Гліб.

Набро́д, ро́ду, *м.*=**Набрід.** *Всі кухарі і ввесь наброд, побравшись за руки, ходили.* Котл. Ен.

Набро́джувати, джую, еш, сов. в. **набрести́, ду́, де́ш,** *гл.* Попадать, попасть, наталкиваться, натолкнуться, набрести. *Дайте мені набрести на стежку.* Ном. № 4903. *Брели вони то... межами, то суголовами, як набрели купу гною.* Св. Л. 140. *Набрела я й хатку таку, що наймалась.* МВ. (О. 1862. III. 72). *Коли це набрели циган,—веде пару коней.* Мнж. 28.

Наброди́тися, джу́ся, дишся, *гл.* Набродиться, утомиться ходьбой. *Ой зірочці по хмарочці да й не набродиться.* Чуб. III. 179.

Набро́їти, ро́ю, їш, *гл.* Накуралесить, надѣлать глупостей. *Тепер же на мене звертає, сама наброївши біди.* Котл. Ен. VI. 13.

Набро́статися, таюся, ешся, *гл.*=**Набростити́ся.**

Набрости́тися. См. **Наброщуватися.**

Набро́щуватися, щуюся, ешся, сов. в. **набрости́тися, щуся, стишся,** *гл.* Пустить почки (о деревѣ), налиться (о колосѣ). *Ліс набростився.* Черк. у. *У ячмені колос набростився.* Мил. 93.

Набрудни́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Напачкать, нагрязнить. Желех.

Набруни́тися, ню́ся, нишся, *гл.* Пустить почки. *Вже дерево набрунилось.* НВолынск. у.

Набрунько́вуватися, вуюся, ешся, сов. в. **набрунькува́тися, ку́юся, ешся,** *гл.* Пускать, пустить почки (о деревѣ). Мнж. 186. *Вишні добре вже набрунькувалися,—тіль-тіль не розів'ється листочок.* Новомоск. у.

Набряка́ти, ка́ю, еш, сов. в. **набря́к(ну)ти, кну, неш,** *гл.* 1) Набухать, набухнуть. *Набрякнуть* (шкури) *водою в Дніпрі.* ЗОЮР. II. 28. 2) Напухать, напухнуть. *Чірка дуже болить,—бач як набрякла.* Зміев. у.

Набря́клий, а, е. 1) Разбухшій. 2) Вспухшій. *Лупала набряклими віями.* Мир. Пов. I. 121. *Набряклі жили кидалися—бились.* Мир. Пов. II. 99.

Набря́к(ну)ти. См. **Набрякати.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Набубні́ти, ні́ю, єш, *гл.* 1) Набухнуть, разбухнуть (о зернахъ). *Кукуруза набубніла.* 2) *безл.* Надуть, вздуть (животъ). *Поласувався на сироватку та й давай її хлеп(т)ать, так уже нахлестався, що аж набубніло його.* Рудч. Ск. II. 191.

Набубня́віти, вію, єш, *гл.* 1)=**Набубні́ти**. *Уже горох добре набубнявів,—пора садити.* Новомоск. у. 2) О древесныхъ почкахъ: раздуться предъ тѣмъ какъ распуститься. *Бруньки набубнявіли на вишні, а де-не-де і листочки роспускає.* Новомоск. у.

Набубоні́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Наговорить много, говоря невнятно. *Чисто набубонів мені голову.*

I. **Набува́ти, ва́ю, єш,** сов. в. **набу́ти, бу́ду, деш,** *гл.* 1) Пріобрѣтать, пріобрѣсть, наживать, нажить. *Як я жив буду, то все набуду: воли, вози покуплю.* Нп. *Тією силою ми собі більше добра набудемо.* О. 1861. VI. 33. (Кулишъ). *А хоч і покинеш—плакати не буду, а я, молодая, другого набуду.* Грин. III. 321. *Гроші—набута річ.* Ном. № 1442. 2) Отслуживать, отслужить прогульные дни. *Іще году треба набути—тиждень, бач, лежала.*

II. **Набува́ти, ва́ю, єш,** сов. в. **набу́ти, бу́ю, єш,** *гл.* Обувать, обуть, надѣть обувь. *Набула без панчох патинки.* Котл. Ен. II. 25. *Чоботи набуває.* Мир. ХРВ. 49.

I. **Набува́тися, ва́ються, ешся,** сов. в. **набу́тися, бу́дуся, дешся,** *гл.* 1) Пріобрѣтаться, пріобрѣсться. 2) Преимущественно только въ с. в.: Прожить, пробыть достаточно долго. *Ні я нажилася, ні я набулася.* Грин. III. 397. *Не довго я у свого батечка набувся.* Федьк. *Вже ж я на полі набувся, буйного вітру начувся.* Грин. III. 671. 3) Въ посл.: **По́ки хвалько́ нахва́литься, будько́ набу́деться,**—т. е. долго ожидать, пока обѣщанное сдѣлается. Ном. № 5680. 4) Пить, напиться (водки). Шух. I. 41.

II. **Набува́тися, ва́ються, ешся,** сов. в. **набу́тися, бу́юся, ешся,** *гл.* Надѣваться, надѣться (объ обуви). *Чобіт малий,—не набувається.*

Набудо́вувати, вую, єш, сов. в. **набудува́ти, ду́ю, еш,** *гл.* Настраивать, настроить (о зданіяхъ).

Набундю́чити, чу, чиш, *гл.* Надуть, растопырить. *Набундючити губи. Набундючити спідницю.*

Набундю́читися, чуся, чишся, *гл.* 1) Растопыриться, взъерошиться. 2) Возгордиться; надуться съ важностью.

Набу́рити, рю, риш, *гл.* Налить много. *Вона туди дьогтю набурила.* Мнж. 93.

Набуркува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Нанести снѣгу. Екатерин. у. Сл. Д. Эварн.

Набу́ти, ся. См. **Набувати, ся.**

Набу́тний, а, е. Благопріобрѣтенный.

Набу́ток, тку, *м.* 1) Благопріобрѣтенное имущество. 2) Служба сверхъ срока въ возмѣщеніе прогульныхъ дней.

Набу́ття, тя́, *с.* Пріобрѣтеніе.

Набу́хати, хаю, еш, *гл.* 1) Наколотить. *Набухали кулаччям по спині.* 2) Налить или наложить слишкомъ много.

Набу́хатися, хаюся, ешся, *гл.* 1) Вдоволь поколотить (чѣмъ). *Намахався я косою, набухався ціпом.* КС. 1883. XI. 522. 2) Наѣсться, нажраться. *На́ тобі, сину, рака, набухайся та молоти.* Ном. № 921.

Набухи́катися, каюся, ешся, *гл.* Накашляться.

Набуча́віти, вію, еш, *гл.* Набухнуть, пропитавшись сыростью.

Нава́бити. См. **Наваблювати.**

Нава́блювати, блюю, еш, сов. в. **нава́бити, блю, биш,** *гл.* Приманивать, приманить, привлекать, привлечь (многихъ).

Нава́жити, ся. См. **Наважувати, ся.**

Наважни́й, а́, е́. Склонный къ чему-либо. *Не беріть цього чоловіка до себе: та він такий наважний до горілки, що все переносить до жида.* Кіевск. г.

Нава́жувати, жую, еш, сов. в. **нава́жити, жу, жиш,** *гл.* 1) Взвѣшивать, взвѣсить. *Наважили чумаченьки та три вози соли.* Чуб. V. 1037. 2) Налегать, налечь. *А як наважу, двері виважу.* Гол. I. 147. *Не наважуй дуже на цей бік, а то перекинеш.* Кіев. г. 3) Рѣшать, рѣшить. *Майорша здавна вже наважила такому не суперечити.* Г. Барв. 335. *Наважили злі вороги утопити мою душу.* Нп. *Коли вже ти* (вовк) *наважив мене їсти, то починай мене з хвоста.* Рудч. Ск. I. 1. 4) Научать, научить, наставлять, наставить. *Другого дня пішли панам поклонитись... Пани такі якісь сердиті; а горді—аж надимаються. „Будь покірна“—наважують,—„та до роботи панської щира“.* МВ. I. 43. 5)—**ру́ку.** Набивать, набить руку, пріучаться пріучиться. *Тільки наважиш руку до якої роботи* (на заводі), *а він тебе взяв та й на друге місце переставив,—от знов починай наважувати руку.* Кіев. г.

Нава́жуватися, жуюся, ешся, сов. в. **нава́житися, жуся, жишся,** *гл.* 1) Осмѣливаться, осмѣлиться. 2) Рѣшаться, рѣ-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

шиться. *Вона на таке наважилась, аби його привернути до себе.* Г. Барв. 454. *Іще Сомко не наважився, що в таку трудну минуту чинити.* К. ЧР. 344. **—на ко́го, на що.** Вознамѣриваться, вознамѣриться что-либо сдѣлать съ кѣмъ, съ чѣмъ. *Я наважився на того коня, то й буде мій.* Новомоск. у. *Наважмось, браття, на спасенну річ.* К. Пс. 66. 3) Пристращаться, пристраститься. *Був і нічого собі чоловік, але як наважився до горілочки, то,—бачите,—все до жидів переносив.* Кіев. г.

На́вал, лу, *м.* 1) Напоръ воды. *Іде він, аж мунув страшенний сплав, ріка, ніби море, шуміє, а повінь все гірше бутніє; приходить на місце, де міст стояв, а навал і в'язи, і міст урвав.* Федьк. Поезії, I. 91. 2) Наклонъ (стоящаго столба). Волч. у.

Навали́ти. См. **Навалювати.**

Навалюва́ти, лю́ю, єш, *гл.* Набѣжать, найти толпой. *Ті миші, що в степу багато, не тут наплодились; вони відкільсь навалювали.* Новомоск. у.

Нава́льний, а, е. 1) Стремительный, порывистый. 2) **— зіма́.** Снѣжная зима. Лебед. и НВолын. у.

Нава́льність, ности, *ж.* 1) Множество, толпа. *Торік у Лебедині навальність була москалів.* 2) Проливной дождь съ бурей.

Нава́лювати, люю, єш, сов. в. **навали́ти, лю́, лиш,** *гл.* 1) Наваливать, навалить. 2) Въ игрѣ въ карты (въ „віз“ и пр.) класть одну лишнюю карту сверхъ той, которая покрыла. КС. 1887. VI. 464. 3) **Навали́ти ва́лу.** Приготовить толстыхъ нитокъ изъ пакли. (См. **Вал.**). *Дочки валу навалили.* МУЕ. III. 155.

Навала́ти, ля́ю, єш, *гл.* Напачкать. *Півень на жердочці сидить, да все... все..., да купу таку наваляв, таку здорову.* Рудч. Ск. I. 40.

Навантажений, а, е. Нагруженный. *Фура навантажена бочками з дьогтьом.* Балт. у.

Навантажити. См. **Навантажувати.**

Навантажувати, жую, єш, сов. в. **навантажити, жу, жиш,** *гл.* Нагружать, нагрузить, навьючивать, навьючить, накладывать, наложить. *Хоч як було навантажиш віз снопами, чи на гору, чи в долину, їй* (кобилі) *усе одно, що по рівному.* К. (Хата. 65).

Наварити. См. **Наварювати.**

Нава́рювати, рюю, єш, сов. в. **нава́рити, рю́, риш,** *гл.* 1) Наваривать, наварить. *Ой вечеряй, моя мати, коли наварила.* Мет. 10. *Не в такому наварювали, та виїдали.* Ном. № 4236. 2) Приваривать, приварить желѣзо.

Навба́кир, *нар.* Навыворотъ, наоборотъ. *Вони прийняли мої слова як раз навбакир.*

Навба́ч, *нар.* Съ виду, на видъ.

Навби́тки, *нар.* Въ выраж.: **гуля́ти навби́тки.** Игра на праздникъ Пасхи крашеными яйцами: бьютъ яйцо о яйцо, и тотъ, чье яйцо выдержитъ, забираетъ разбитое яйцо своего партнера. Чуб. IV. 43.

Навбі́льшки, *нар.*=**Завбільшки.**

Навверле́, *нар.* 1) Наоборотъ. 2) Напрямикъ, не держась дороги (пойти); грубо напрямикъ (сказать). *Сказати навверле.*

Навви́передки, *нар.* Въ перегонку, взапуски. *Біжать жидки наввипередки, один другого не дожене.* (Загадка: колеса).

Навви́пинки, *нар.* На вытяжку. *Іван стоїть наввипинки перед командиром.* Стор. Оп. II. 83.

Навви́ринки, *нар.* Выныряя. *Бризнув в воду..., наввиринки пішла душа.* Котл. II. 42.

Навви́шки, *нар.*=**Заввишки.**

Навга́дь, *нар.* Наугадъ, наобумъ. *Загубив мірку клятий жид та так навгадь і зробив, через те й малі двері.* Камен. у.

Навгли́бшки, *нар.*=**Завглибшки.**

Навгу́л, *нар.* Огуломъ. Угор.

Навда́к, навда́ку, *нар.* Едва-ли, врядъ-ли. *Чи батько дома?—Навдак.* Полт. г.

Навде́ри, навдера́нці, *нар.* На-удеръ, на-убѣгъ. *Вони тоді кинули і барана того та на вдери.* Рудч. Ск. I. 174.

Навдивови́жу, *нар.* На удивленіе. *Мені навдивовижу, як ще його козаки слухають.* Шевч. 280.

Навди́ранці, *нар.*=**Навдери.** *Давай навдиранці!* О. 1862. VI. 45.

Навдога́д, *нар.* Чтобы догадались. *Навдогад буряків, щоб капусти дали.* Ном. № 5700.

Навдо́коло, навдо́кола, *нар.* Вокругъ. *Земля ходить навдокола сонця.* Ком. Розм. I. 14.

Навдьо́ри, *нар.*=**Навдери.** *Бач,—добра: матір покинула, а сама навдьори.* Мир. Пов. II. 90.

Навезти́. См. **Навозити.**

Навербува́ти, бу́ю, єш, *гл.* Навербовать. *Пан Пулявський навербував полк шляхти.* Стор.

Наверещáти, щу́, щи́ш, *гл.* Накричать, наговорить рѣзкимъ крикливымъ голосомъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Наверещала повну хату, та все чортзна-що!

Наверзти́, зу́, зе́ш, *гл.* Наговорить вздора.

Наверзти́ся, зу́ся, зе́шся, *гл.* Представиться, привидѣться, попасться. *Як наверзеться на очі, то й куплю.* Черк. у.

Наверле́, *нар.*=**Навверле.** 1) *Дивись що ти робиш: наверле становиш стовпа,— товщим краєм угору! Треба товщим у землю.* Волч. у. 2) *Харько наш потяг ярами й тинами наверле.* Сумск. у.

Наве́рнений, а, е. 1) Обращенный, повороченный. 2) Наваленый. *Прийшов, аж там змій камнем навернений.* Рудч. Ск. I. 86. 3) Обращенный (въ вѣру). *Баба такаж, як і вона, відьма, а дочка ще не навернена.* Мнж. 138.

Наверну́ти, ся. См. **Навертати, ся.**

Наверта́ти, та́ю, ешь, сов. в. **наверну́ти, ну́, нешь,** *гл.* 1) Поворачивать, поворотить. *Сірі воли навертає.* Рудч. Чп. 89. *Хусткою махнув, військо навернув: „А рушай, військо, під Бендер-місто!“.* О. 1861. XI. 56. 2) Наваливать, навалить. *Зіма замети навертає.* Мир. ХРВ. 125. *Було мене притопити й камень навернути, а щоб же я не зринала й цього мишенька не знала.* Грин. III. 312. 3) Рѣдко появляться, разъ появиться. *То те він робить, то те, то йде, то їде,—як гість додому навертає.* МВ. I. 44. *Хиба обідати та на ніч наверне додому, а то все на базарі.* Мир. Пов. II. 78. 4) Обращать, обратить. *Синів ізраілевих наверне до Бога.* Єв. Л. I. 16. *Вона довго молилась до Бога, щоб навернув чоловікове серце знов до любови.* Левиц. I. 497. *Наверни мене на жидівську віру.* Мнж. 122. 5) Сворачивать, своротить на кого. *На другого навертати не годиться: це не я, а він зробив.* Черниг. г. 6) Наверстывать, наверстать. *Стара хоче у хазяйстві навернути, що дочка витратила.* МВ. I. 28. *Він хоч і прогуля, так він і наверне.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Наверта́тися, та́юся, ешся, сов. в. **наверну́тися, ну́ся, нешся,** *гл.* 1) Поворачиваться, поворотиться. 2) Наваливаться, навалиться. 3) Заходить, зайти, заѣзжать, заѣхать. *Почали й старости навертатись.* Св. Л. 13. *Навернувся в хату. Одна ж біда минулась, а друга незабаром навернулась.* КС. 1882. X. 36. *Навернеться було хто з панночок сусідок, допитуються.* МВ. (О. 1862. III. 47). *Ви увечері наверніться.* О. 1862. VII. 37. 4) Обращаться, обратиться. *До Христа навернувсь.* 5) **Душа́ не наверта́ється.** Противно (кому). *Як то його душа навернеться у п'ятницю скоромне їсти.* Ном. № 537. 6) **Наверта́тися на о́чі.** Попадаться на глаза. *А як Парася навернеться на його очі горді та смутні,— одвертає од неї очі.* МВ. II. 27. 7)—**на ду́мку.** Приходить на умъ. *І пані моя тож мені на думку навертається.* МВ. (О. 1862. III. 59).

Наверті́ти. См. **Навірчувати.**

На́вертом, *нар.* **Пе́ршим на́вертом, дру́гим на́вертом** и т. д. (**зайти́, заї́хати**). Въ первый разъ, во второй разъ и т. д. (зайти, заѣхать).

Навершня́к, ка́, *м.* Верхняя крышка у маслобойной кадки. Вх. Зн. 35.

Навеселі́тися, лю́ся, лі́шся, *гл.* Навеселиться.

На́весом, *нар.* Небрежно, лишь-бы сбыть съ рукъ. *Навесом робити.* Харьк. у.

Навести́. См. **Наводити.**

На́веть, *нар.*=**Навіть.**

Навзаво́д, *нар.* = **Навзаводи.** *Народ бі навзавод, а инший трюхи.* КС. 1882. IV. 171.

Навза́водах, *нар.* Встрѣчается только въ фальсифицированной думѣ „На побѣду Чигиринскую“, напеч. сперва у Срезневскаго („Запор. Старина“), а потомъ у Максимовича (1849). *Коней день і ніч навзаводах держали, до гетьмана Наливайка дорогу верстали.* Макс. 54. Ошибочно употреблено въ такой формѣ вмѣсто **навза́води.**

Навза́води, *нар.* Во весь опоръ, въ карьеръ, во всю прыть, взапуски. *За мицарем тим воєводи що тьху навзаводи летять.* Котл. Ен. VI. 74. *З парубками літати навзаводи,—ото були його забавки.* К. ДС. 4.

Навза́єм, *нар.* Обоюдно, взаимно. *Взиваючи себе навзаєм Христовими противниками, обидві...* К. Кр. 13.

Навзаклад, *нар.* Объ закладъ. *Побився Максим навзаклад.* Мир. ХРВ. 145.

Навза́ходи, *нар.* На закатѣ, на заходѣ. *Питаєте, у якій добі поганка буває? У мене саме під обіди, а в хлопця мого, то так, як навзаходи сонце.* Лубен. у.

На́взбіч, *нар.* Стороною. *Не поїхав навпростець, а навзбіч.*

На́взвищ, *нар.* Выше.

Навздогі́н, *нар.* Въ погоню, въ догонку. *Як ухватить горлиця макогін да побіжить за припутнем навздогін.* Чуб. V. 1155.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Навздогі́нці, *нар.*=**Навздогін**. *Навздогінці не націлюваться.* Ном. № 5265.

На́взнак, *нар.* Навзничъ. *Він так і впав навзнак.* ЗОЮР. І. 260.

Навзнаки́, *нар.* 1)=**Навзнак**. 2)—**дава́тися, да́тися**. а) Показываться, показаться. *Як були ми колись панськими, кріпаками, так вона така була, що було і навзнаки не дається; а тепер сама забалакала, така тиха та добра до людей.* Новомоск. у. б) Давать, дать себя знать. *Дались мені навзнаки чоловічі кулаки.* Нп.

Навибива́ти, ва́ю, є́ш, *гл.* Выбить, выколотить (многое).

Навибіра́ти, ра́ю, є́ш, *гл.* Навыбирать.

Навива́ти, ва́ю, є́ш, сов. в. **навину́ти, ну́, не́ш** и **нави́ти, в'ю́, в'е́ш**, *гл.* Навивать, навить, наматывать, намотать. *Основа приготовлена, починає ткач навивати її на варстат.* МУЕ. ІІІ. 20. *В четвер моя мила рано встала, навинула кужелину, та й не пряла.* Грин. Ш. 325.

Нави́воріт, *нар.* Наизнанку, навыворотъ.

Навиглядіти, джу, диш, *гл.* Научиться, привыкнуть, имѣть успѣхъ. Мнж. 186.

Навида́тися, да́юся, е́шся, *гл.* Наглядѣться, насмотрѣться. *З ким люблюся—не наговорюся, з ким кохаюсь—не навидаюсь.* Чуб. V. 150.

Навидира́ти, ра́ю, є́ш, *гл.* 1) Повыдрать во множествѣ. 2) Отнять во множествѣ.

І. На́видіти, джу, диш, *гл.* Любить. *Він навидить цю дівчину.* Борз. у. *Вони його дуже навиділи зроду.* Федьк.

ІІ. Нави́діти, джу, диш, *гл.* Насмотрѣть, усмотрѣть. *А в печі пироги кипіли, а його очі навиділи.* Чуб. ІІІ. 425.

На́видітися, джуся, дишся, *гл.* Любить другъ друга. *Нені наші дуже обі навиділися.* Федьк.

Навиднаці́, навидноті́ и **навидноці́**, *нар.* На виду, на открытомъ мѣстѣ; на свѣтѣ. *На що ти поставив у потемку? постав на виднаці, на вікні, абощо.* Канев. у. *Та покинули навидноті: хто не йде, всякому видно, що шось лежить.* Харьк. г.

Навика́ти, ка́ю, є́ш, сов. в. **нави́к(ну)ти, ну, неш**, *гл.* Привыкать, привыкнуть. *Чого бик навик, того і вночі реве.* Чуб. І. 286.

На́вилок, лка, *м.* **нави́льник, ка**, *м.* **нави́льня, ні**, *ж.* Количество сѣна, поднятое на вилахъ.

Навиля́діти, дію, є́ш, *гл.*=**Вилюдніти**. *Нічого, він навиляділ,—то й будуть люде.* Коб. у. *Дівчина ця виросте, то навиляділ.* Коб. у.

Навину́ти. См. **Навивати**.

Навину́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Навернуться, подвернуться, случайно встрѣтиться.

Нави́няний, а, е. Навитый, намотанный. *На кийочку навиняний льон.* Мет. 263.

Нави́передки, *нар.*=**Наввипередки**.

На́вис, су, *м.* Снѣгъ, нависшій на вѣтвяхъ. *Як великий навис на лісі, то врожай буде.* Волч. у.

Нависа́ти, са́ю, є́ш, сов. в. **нави́снути, ну, неш**, *гл.* 1) Нависать, нависнуть, свѣшиваться, свѣситься. *Волосся на лоба нависає. Ой час-пора до куріня, бо вже хмара нависла.* Чуб. V. 292. 2) Собираться, собраться во множествѣ. *Людей хмарою нависло.* Г. Барв. 207.

Нави́слий, а, е. Нависшій. *Під навислими скелями стояли мраморяні статуї.* Левиц. І. 221.

Нави́снути. См. **Нависати**.

На́вись, сі, *ж.*=**Навис**.

Нави́ти. См. **Навивати**.

Навитребе́нькуватися, куюся, єшся, *гл.* Наприхотничаться, накапризничаться.

Навихну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Навѣдаться, завернуть куда. *Ніколи до нас і не навихнешся.*

Нави́чка, ки, *ж.* Привычка; навыкъ.

Навишу́кувати, кую, є́ш, *гл.* Выискать (многое).

Навіва́ти, ва́ю, є́ш, сов. в. **навія́ти, ві́ю, є́ш**, *гл.* Навѣвать, навѣять. *Ой, вітрику, наш милий друже, навій нам дощику мерщій.* Гліб. 105.

На́від, воду, *м.* 1) Указаніе, наущеніе. 2) **Да́ти на́від**. Дать указаніе, навести на путь, научить, какъ сдѣлать что-нибудь. Ном. № 13757.

Наві́дати, ся. См. **Навідувати, ся**.

Навідве́чір, *нар.* Передъ вечеромъ. Гал.

Навідворі́т, *нар.* 1) Обратно. 2)—**сказа́ти**. Возразить.

Навіджа́ти, джа́ю, єш, *гл.*=**Навідувати**. *Кого Бог любить, того й навіджає.* Ном. № 42.

Навіджене́ний, а, е=**Навіженый**. *Навіджена синиця цигля покидає.* Чуб. V. 1124.

Наві́дини, дин, *ж. мн.* Посѣщеніе, визитъ.

Навіди́ти, ві́джу, диш, *гл.* 1)=**Навідати 1**. Желех. 2) **Навіди́ло його**. Онъ обезумѣлъ, одурѣлъ. *Кінь... побіг дорогою*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

назад у село. Чоловік переймає, а він,—як навідило його,—все не дається переняти. Драг. 143. *Чи навідило твою маму? Що ти робиш?* НВолынск. у. См. **Навіженство, навіжений, навіджений.**

Навідлі, навідлів, навідліг, *нар.* Наотмашь. Х. С. VII. 451.

Навідувати, дую, єш, сов. в. **навідати, даю, єш**, *гл.* 1) Навѣщать, навѣстить; посѣщать, посѣтить, провѣдывать, провѣдать. *Кого Бог любить, того й навідує.* Ном. № 42. 2) Узнавать, узнать, гдѣ находится что-либо. *Навідала кубелечко, де вутка несеться.* Мет. 86. *Ой на току, на току молотили хлопці, навідали куріпочку, накриту в коробці.* Мил. 107.

Навідуватися, дуюся, єшся, сов. в. **навідатися, даюся, єшся**, *гл.* Навѣдываться, навѣдаться. *От люде уже своє косять, а цей чоловік до свого і не навідується.* Рудч. Ск. I. 54. *Ти б, кажуть, хоть би коли небудь до нас навідався.* Рудч. Ск. II. 115.

Навідшибі, *нар.* Особнякомъ, въ сторонѣ, отдѣльно. *Хата стоїть навідшибі. Мій син Андрій навідшибі живе, а Петро зо мною.* Черк. у.

Навідьмувáти, мýю, єш, *гл.* Наколдовать.

Навіжéний, а, е. Безумный, сумасшедшій. *Юпітер, гнівом роспалений, влетів до них мов навіжений.* Котл. Ен. VI. 5.

Навіжéнство, ва, *с.* Безуміе, сумасбродство.

Навіжки дава́ти. Предупреждать, предостерегать, предувѣдомлять. *Барана стрижуть, а козлу навіжки дають.* Ном. № 3905.

На́віз, возу, *м.* Подвозъ, привозъ. *На ярмарку не купив кавунів, бо навозу не було.* Лебед. у. *Не було великого навозу у сей ярмарок.* Волч. у.

Навій, во́ю, *м.* Навой, валъ въ ткацкомъ станкѣ. **Навоїв** два: **ве́рхній, горішній**—находится сзади,—и **спідній, до́лішній**—помѣщается ближе къ ткачу, въ нижней части станка, оба идутъ параллельно сидѣнью ткача; у обоихъ на правомъ концѣ по зубчатому **ко́лесу**, которое называется въ Галиціи также **су́чка** или **триб**; галицкій **триб** (въ **до́лішньому навої**) для поворачиванія своего имѣетъ еще четыре **ру́чки**; для того, чтобы **навій** удерживался неподвижно, въ зубцы **ко́леса** упирается ходящій на винтѣ, искривленный брусокъ дерева, различн. формы, назыв. **цýґа**, а въ Галиціи **пе́сик** или (въ **горішньому навої**) **су́ка**. Въ каждомъ навоѣ есть выдолбленный желобокъ, называемый **ґа́ра, жолобе́ць**; въ эти желобки, при помощи особаго снаряда, наз. **я́штруб, ля́шток, прут**, прикрѣпляются куски полотна, къ которымъ привязывается обоими концами **осно́ва**; послѣдняя **нави́та** на **ве́рхній навій**, отъ котораго проходитъ сквозь **начи́ння** и **бе́рдо (блят)** черезъ **ма́ґіль** (гал.) подъ **шта́ком** къ **спі́дньому навою**; поворачиваясь по направленію къ ткачу, **ве́рхній навій** разматываетъ **осно́ву**, которая, уже въ видѣ **полотна́**, наматывается на **спі́дній навій**. См. **Варста́т, Кро́сна.** Первыя названія изъ помѣщенныхъ здѣсь – изъ Полтавской губ. (Константиногр. у. Б. Г.), вторыя и третьи—изъ Галиціи (Шух. I, 255; МУЕ. III, 17). Ум. **Навійчик.** Мет. 213.

Навік, навіки, *нар.* 1) Навѣки, навсегда. *Навік замовкло.* Шевч. *Навіки покинув мене.* Макс. *Як піїду я за нелюба, то й навіки загину.* Мет. 259. У Шевченка еще: *заснути навік-віки.* 225. 2) Употребляется въ смыслѣ: въ высшей степени, чрезвычайно. *Серцем був палкий навіки.* МВ. (О. 1862. I. 71).

Навину́ти, ну́, не́ш, *гл.* Навѣять. *Що Бог навіне, того ніхто не мине.* Ном. № 55.

Навіри́ти. См. **Навіряти.**

На́вірток, тка, *м.* Коловертъ, сверло съ вращающейся кривой ручкой?

Навірчувати, чую, єш, сов. в. **навертіти, чу́, ти́ш**, *гл.* 1) Насверливать, насверлить дыръ. 2) Наматывать, намотать. *Заболіла головонька, заболіла, що велику куделицю наверті́ла.* Нп. О. 1862. VI. 62.

Навіря́ти, ря́ю, єш, сов. в. **навіри́ти, рю, риш**, *гл.* Давать, дать въ долгъ. *Шинкарочка мене знає, на сто рублів навіряє.* Бал. 2.

Навіса, си, *ж.* Свѣсившійся съ деревьевъ и пр. снѣгъ. Желех. См. **Навісочка.**

Навісити. См. **Навішувати.**

Навісни́й, а́, е́ = Навіжений. *Оженився навісний та взяв біснувату, не знаючи, що робити—запалили хату.* Нп. *Люд навісний нехай скаженіє.* Шевч.

Навісник, ка, *м.* Испорченное **намісник** (см.). Ум. **Навісничок.** *Братіку-навісничку, сядь собі на кріслечку, не продавай сестри за руб за чотирі.* Грин. III. 543.

Навісноголо́вий, а, е = Навісний. *Тютю на тебе, навісноголовий!* Ном. № 6364.

Навісом, *нар.* Нахально, силой. *Треба*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

уперед довідаться, чи дасть він хату, чи ні, землемірам, а навісом не можна. Черн. г.

Навісочка, ки, *ж.* Украшеніе, подвѣшенное на обрядовомъ свадебномъ деревцѣ,—**гільці**. *Що в нашому гільці сребряні навісочки.* Мил. 141. См. **Навіса.**

Навісти́ти. См. **Навіщати.**

На́віт, навіть, *нар.* Даже. *Погинули депутати шляхетної вроди, навіт тая дрібна шляхта, тиї хлібороби.* Нп. *Навіть в Ізраіля такої віри не знайшов я.* Єв. Л. VII. 9.

Навіта́ти, та́ю, єш, *гл.* Зайти. *У сей двір Бог навітав, Ісус Христос народився.* Чуб. III. 321.

Навітній, я, е. Захожій, чужой; недавно явившійся. *Це чоловік навітній, він здалека відкільсь.* Канев. у. *У його були воли навітні й коні навітні: часто мінялись то по одній, то по кілька штук,— сьогодня прибудуть, приведуть їх до його, а завтра й нема.* Верхнеднѣпр. у.

Навітритися, рюся, ришся (на ко́го), *гл.* Попасть подъ вѣтеръ, дующій отъ тебя на кого-либо. *А вже коли навітришся на кнура, то хоч як будеш від його далеко, то він почує духом і втече.* Черном.

На́віть, *нар.* См. **Навіт.**

На́віч (кому), *нар.* Предъ глазами, на глаза. *Покликали судді Івана Процькові навіч.*

I. Навічний, а, е. Вѣчный. *Нема... не переходячого на божому світі, нема повсічасного, навічного — або перейде, або привикнеш.* МВ. (КС. 1902. X. 149).

II. Навічни́й, а́, е́=Навіжений. *А він на нього так як навічний, так і кинувсь.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Навічник, ка, *м.* Испорченное **намісник.** См. **Навісник,**—въ другомъ варіантѣ приведенной тамъ пѣсни стоитъ: **Навічничок.** Грин. III. 432.

Навіша́ти, шаю, єш, *гл.* Навѣшать. *Навішав на плече лик.* Рудч. Ск. I. 80. *Скрізь по селах шибениці, навітано трупу.* Шевч.

Навішений, а, е. Покрытый чѣмъ-либо повѣшеннымъ на немъ. *Божничок, вишиваним рушником навішений.* МВ. (О. 1862. III. 57).

Навішки, *нар.* = **Навіжки.** Ном. № 3905.

Навішній, я, е. ? *Навішній цареико.* Рудч. Ск. I. 118.

Навішувати, шую, єш, сов. в. **навісити, шу, сиш**, *гл.* Навѣшивать, навѣсить.

Навіща́ти, ща́ю, єш, сов. в. **навісти́ти, щу́, сти́ш**, *гл.*=**Навідувати, навідати 1.**

Навіщо, *нар.* Для чего, зачѣмъ. *Навіщо сліпцеві дзеркало?* Ном. № 5227.

Навіщува́ти, щу́ю, єш, *гл.* Предсказать, многое предсказать. *Дурні були цигане: що вони мені навіщували!* Г. Барв. 250.

Навія́ти. См. **Навівати.**

На́вка, ки, *ж.*=**Мавка.** Желех.

Навкида́ки, навкида́ньки, навкидя́, навкидячи́, *нар.* Бросая, бросивъ. *Вдарив кийком навкидки.* Харьк. г. *Хтось буде шанувати: коли не зруч, то навкидя.* Ном. № 11371. *Не догнав, так навкидяча кийка за їм кинув.* Зміев. у.

Навкі́р и **навкі́рки**, *нар.* Наперекоръ, на зло. Желех. *То мі навкір робиш.* Гол. III. 389.

Навкі́с, *нар.*=**Навкоси́.** Желех. См. **Навскіс.**

Навколі́нці, *нар.*=**Навколішки.**

Навко́лішках, *нар.* На колѣняхъ. *Навколішках Галя перед образами стоїть, як дитина, та гіркими плаче.* Хата, 14.

Навко́лішки, *нар.* На колѣни. *Вона так і впала навколішки.* Кв.

Навко́ло, *нар.* Вокругъ, кругомъ. *В Луцьку все не по людську: навколо вода, а в середині біда.* Ном. № 720.

Навко́льки, *нар.* На колѣни, на колѣняхъ. Мнж. 186. *Вони його цілують та навкольки перед ним падають.* Мнж. 139.

Навко́пить, *нар.* Рикошетомъ. *Дай каміпця, я кину навкопить.* Полт. г.

Навкоси́, навкося́, *нар.* Наискось, косо. См. **Навскоси.** *Катерина навкоси перетягнула свій рот.* Левиц.

Навкотка́ гра́ти. Игра въ дни праздника Пасхи: катаютъ яйца по желобку изъ лубка, иногда просто съ бугорка, и чье яйцо, катясь, ударится о другое, тотъ выигрываетъ. Ив. 41.

Навкру́г, навкруги́, *нар.* Вокругъ, кругомъ. *В неї домик біленький, навкруг тополі.* Чуб. V. 328. *Хату... своїм військом у три ряди навкруги обставив.* Рудч. Ск. I. 151. *Куди понесем його: чи через город, чи навкруги?* Рудч. Ск. I. 167.

Навкула́чки, *нар.* На кулачки. *Виходь же завтра навкулачки.* Котл. Ен. IV. 47.

Навле́жачки, *нар.* Лежа, въ лежачемъ положеніи.

Навмана́, навмани́, навманці́, навмання́, *нар.* Наобумъ; куда попало, наугадъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Навмани Лазара співати. Ном. № 1335. *От, буде навмана стрибати.* Рудч. Ск. I. 64. *Навманя росказую.* Шевч.

Навманя́кий, *нар.* Намекая. *Навманяки буряків, щоб капусти дали.* Ном. № 5700.

Навми́сне, *нар.* Нарочно, умышленно, намѣренно.

Навмі́р, *нар.* Какъ попало безъ разбора. *Іван навмір б'є гусят.*

Навмірку́ще, *нар.* На смерть. *Так йому вже навмірку́ще і йшлось.*

Навнува́ти, *гл.* Надоѣсть. *Рубай, рубай, не поставкуй, як нарубаш, домій вандруй! Біда би ю вандрувала, коли м уже навнувала.* Гол. II. 553. Вх. Зн. 38.

Наво́дити, джу, диш, сов. в. **навести́, веду́, де́ш**, *гл.* 1) Наводить, навесть. 2) Направлять, направить. *Учительку розумну матимеш,—наведе на добро.* Св. Л. 83. *Молоді хазяї, думає, чому й на пуття не навести.* Св. Л. 244. 3) О животныхъ: родить, народить. *Собака навела цуценят.* 4) Много наваривать, наварить. *Щоб невеликий був горщик: нащо його наводити у такому великому,—хиба вони поїдять?* 5)—**о́ком (на ко́го, на що)**. Взглядывать, взглянуть (на кого, что). *Як тільки оком наведу, то і вгадаю, де співака.* Греб. 389. 6) **Наво́дити ли́чко.** См. **Личко.**

Навози́ти, жу, зиш, сов. в. **навезти́, зу́, зе́ш**, *гл.* Навозить, навезть. *Дідова дівка навезла усякої всячини.* Рудч. Ск. II. 58.

Навози́ти, жу́, зиш, *гл.*=**Понавозити.** *Зо всього світу навозили у замок найдорожчих напитків.* Стор. МПр. 67.

Наволіка́ння, ня, *с.* Родъ вышивки на тулупахъ гарусомъ. Камен. у.

Наволіка́ти, ка́ю, єш, сов. в. **наволокти́, лочу́, чиш**, *гл.* 1) Натягивать, натянуть. 2) Нанизывать, нанизать на нитку. Желех. 3) Вышивать особымъ способомъ. 4) Навлекать, навлечь. *Од Бога помсту наволікає.* **Наволокти́ пеню́ на ко́го.** Обвинить напрасно. Борз. у. Ном. № 13545.

Наволіка́тися, ка́юся, єшся, сов. в. **наволокти́ся, чу́ся, чешся**, *гл.* 1) Натягиваться, натянуться; стягиваться, стянуться. 2) Нанизываться, нанизаться.

Наволічи́, *гл.*=**Наволокти.** Желех.

Наволі́чний, а, е. Посѣянный **„наволо́ком".** *Чого се жито таке рідке?—Е, воно наволічне, то й рідко зійшло.* Павлогр. у.

На́волок, ку, *м.* Жнивье, по которому посѣянъ подъ борону хлѣбъ (безъ вспашки). *На наволоку була часом хліб кращий, як на ораному.* Камен. у. См. **Наволоком.**

На́волока, ки, *ж.* = **Волока.** Гол. Од. 75.

Наволо́ком, *нар.* **Сі́яти наволо́ком.** Сѣять на жнивье подъ борону или рало, СХО. XIII (2), 196. *Як посієш наволоком, то і вродить ненароком, а як посієш густо, то не буде пусто.* Харьк. у.

Наволокти́, ся. См. **Наволіка́ти, ся.**

На́волоч, чі, *ж.* Сволочь, сбродъ.

Наволочи́ти, чу́, чиш, *гл.* 1)=**Наволокти.** 2) Надѣть (о наволочкѣ). *Тра нову наволочити пішевку.* НВолынск. у. 3) Пройти извѣстное количество пахоти бороною.

Наволочи́тись, чу́ся, чишся, *гл.* Вдоволь побродяжничать.

Навоня́ти, ня́ю, єш, *гл.* Навонять. Желех.

Наворожи́ти, жу́, жиш, *гл.* Наколдовать, нагадать.

На́ворот, ту, *м.* 1) Поворотъ. Желех. 2) Возвращеніе; повтореніе. Желех. **Дру́гим, тре́тім** etc. **на́воротом.** Во второй, въ третій etc. разъ. Желех.

На́воротень, тня, *м.* Раст. Alchemilla vulgaris. Вх. Пч. I. 8.

На́вороти, *нар.* Возвращаясь снова. *Пак підемо навороти Моченюка драти.* Гол. I. 160.

Наворо́тник, ка, *м.* Раст.=**Наворотень** Alchemilla vulgaris. Лв. 96.

Наворочáти, чáю, єш, *гл.*=**Навертати.** *Бий, сину, бий, бий, научай,—на свій розум наворочай.* Грин. III. 308.

Наворо́чувати, чую, єш, *гл.*=**Навертати.**

Навоскува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Навощить. Желех.

Навощи́ти, щу́, щи́ш, *гл.*=**Навоскувати.**

Навпа́к, навпаки́, *нар.* Наоборотъ, напротивъ, въ противную сторону. *Дарма, що вкупі ночували, а тілько одно туди, а друге туди, головами навпаки.* Г. Барв. 392. *Покотила паляницю навпаки сонця.* Кв. I. 133. *Я дала* (хліба), *та мабуть паляниці тоді їй забажалось. Воно взяло й кинуло навпаки.* Г. Барв. 439.

Навпа́шки, *нар.* На опашку. *Надів свиту навпашки.* НВолынск. у.

Навпереваги, *нар.* Кто кого перевѣситъ, колеблясь въ ту и другую сторону. **Гра́тися навпереваги.** Кладутъ доску срединою на какую-либо подставку такъ, чтобы концы ея оставались свободными и могли

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

балансировать; на каждомъ концѣ садится по играющему, которые и приводятъ въ колебательное движеніе доску. Отсюда взятое, выраженіе это употребляется въ значеніи: бороться съ кѣмъ—чья возьметъ, чье преимущество будетъ. **Грáвся він з дóлею навпереваги.** То попадалъ въ несчастье, то снова побѣждалъ препятствія.

Навперéд, *нар.* 1) Впредь. 2) Впередъ, ранѣе. *Я навперед снігу дрова з лісу привіз.* Каменец. у.

Навперéйми, *нар.* Навстрѣчу, на перерѣзъ. *Чечуга побігла, а навперейми вибіг з дрючком чоловік.* Св. Л. 3.

Навперемíнки и **навперемíнку**, *нар.* Попеременно. *Помагають їй полоти, то одна, то друга навперемінку.* Г. Барв. 57.

Навпíл, *нар.* Пополамъ.

Навпíр, *нар.* Наперекоръ, въ пику. *Навпір робе.* НВолынск. у.

Навпíсля, *нар.* Впослѣдствіи; потомъ, послѣ. *Навпісля чую—мій пан аж заслаб.* Левиц. I. 147. *Навпісля дає вона молодому два хліби.* О. 1862. IV. 27.

Навпóмацки, *нар.* Ощупью. *Ми не хочемо йти навпомацки.* Левиц. I. 163.

Навпóмірки, *нар.*—**нести**. Нести ведро вдвоемъ, поддерживая коромысло съ двухъ сторонъ въ то время, какъ ведро находится посединѣ коромысла. *Он малі дівчата несуть відро води навпомірки.*

Навпóслі и **навпосля**, *нар.* = **Навпісля**. *Коб мені той розум наперед, що тепер навпослі.* НВолынск. у. *Оце вже навпосля... то ще й його вчу.* Г. Барв. 5.

Навпрачкú, *нар.* Напрямикъ, прямикомъ, прямо. Екатерин. у. Слов. Д. Эварн. См. **Навпростець.**

Навпри́сідки, **навпри́сядки**, *нар.* Въ присядку. *Навприсідки і колесом крутився.* Мкр. Н. *Пани ну гарцювать, да хто, каже, навприсядки, хто на столах.* Рудч. Ск. I. 75.

Навпростéць, *нар.* Напрямикъ, прямикомъ. *Від серця до Бога навпростець дорога.* Ном. № 94. *Навпростець тілько ворони літають.* Посл. *Хиба він знає, куди до раю навпростець?* Св. Л. 57.

Навпротú, *нар.* 1) Противъ, напротивъ. *Ісус сів навпроти скарбони.* Єв. Мр. XII. 41. 2) **Навпрóти нóчі.** Предъ наступленіемъ ночи. 3) **Навпрóти їхати, йти.** Ѣхать, идти на встрѣчу. *Іде навпроти його чоловік конячкою.* Рудч. Ск. I. 90. *Іде дорогою, коли йде чоловік навпроти його.* Рудч. Ск. I. 89.

Навпрошкú, *нар.*=**Навпростéць.** Ном. № 11406. *Як поїхав кругом, так сьогодня буде, а як навпрошки, то хиба завтра.* О. 1861. V. 71.

Навпрямéць, навпрямкú, *нар.* 1)=**Навпростéць.** 2) Прямо, напрямикъ, откровенно. *То такий чоловік, що ти йому все навпрямець кажи: гаразд буде.*

Навратúтися, чуся, тишся, *гл.* 1) Пристать, привязаться. *Навратився, як собака.* Мнж. 186. 2) Упереться, заупрямиться. *Як навратився та й навратився: не оддає та й не оддає грошей.* Мнж. 186.

Навráтливий, а, е. Привязчивый, надоѣдливый. Васильк. у.

Навректú, чу́, чéш, *гл.*=**Наврочити.**

Навро́кувати, кую, еш, *гл.*=**Наврочувати.** *Як неба й землі нам не міряти, так і мені вам не наврокувати.*

Навротин, на, *м.* Раст. Sanicula europaea. Лв. 101.

Навро́чити. См. **Наврочувати.**

Навро́чувати, чую, еш, сов. в. **навро́чити, чу, чиш**, *гл.* Причинять, причинить несчастіе, порчу, болѣзнь посредствомъ словеснаго пожеланія, завистливой или неумѣстной похвалы. *Головонька моя бідна,—хтось жінку наврочив. Чи не той то її врік, що допіро з хати втік? Либонь то ті наврочили, що мак потолочили.* Грин. III. 360. *А вже нашу худобоньку наврочили люде.* Чуб. V. 1131.

Навря́д, *нар.* Едва-ли, врядъ-ли. *Навряд, чи є в Кузьми гроші.* Ном. № 5617.

Навси́дячки, *нар.* Сидя. *Виріс, як кіт навсидячки.* Ном. № 8600.

Навскáч, *нар.* Въ галопъ.

Навскíс, *нар.* Наискось. Желех. Зміевск. у. См. **Навкіс, навкоси.**

Навскоси́, *нар.*=**Навскíс.** Харьк.

Навсла́тися, шлю́ся, шле́шся, *гл.* Наслаться. *Ледачим наробишся, лінивим навшлешся.* Ном. № 10841. (Не опечатка-ли вм. *нашлешся?*).

Навсóнні, *нар.* На солнечной сторонѣ, на освѣщенномъ солнцемъ мѣстѣ. *Посіяв гречку навсонні.* Харьк.

Навспáк, *нар.*=**Навпак.**

Навспи́ньки, навспи́нячки, *нар.* На цыпочкахъ. *Аж навспиньки стає, виглядає дівчину.* Черк. у. *Потюпав наш пан писарь, ходючи перед справником навспинячки.* Кв. II. 217.

Навспíл, *нар.* 1) Пополамъ. *Посіяли поле навспіл з сусідом.* 2) Насквозь. *Ця пляма навспіл сукна пройшла.*

Навспрáвжки, навспрáжки, навспрáжне, *нар.* Дѣйствительно, подлинно, въ са-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

момъ дѣлѣ. *Сестру Дідона мала Ганну, навсправжки дівку хоч куди.* Котл. Ен. I. 19.

Навсте́жень и **на́встіж**, *нар.* Настежь.

Навстопу́житись, **жуся**, **жишся**, *гл.* Наежиться, стать дыбомъ. *Волосся в мене на голові... навстопужилося.* О. 1861. VII. 4.

На́всторч, *нар.* Стоймя, отвѣсно.

Навсто́ячки, *нар.* Стоя, въ стоячемъ положеніи. Мнж. 154.

На́встріч, *нар.* 1) Навстрѣчу. *Гаду, гаду, а він навстріч.* Ном. № 5769. 2) При первой встрѣчѣ, съ перваго раза, по первому впечатлѣнію. *Єсть у нас сестронька Маруся, шлеться до неї зі Львова воєвода. Вона його навстріч не злюбила, забачивши його, ворітечка замкнула. Шлеться до неї Степаночко єї: вона його навстріч полюбила, забачивши його, ворітечка одчинила.* Рк. Макс.

На́встя́ж, **навстяжи́**, *нар.*=**Навстіж**. *Навстяж двері одчинила.* Котл. Ен. *Всі навстяжи ворота одперли.* КС. 1882. IV. 169.

Навсу́пор, *нар.* Наперекоръ, въ пику.

На́вський, **а**, **е**. Мертвецкій. Встрѣчается только въ выраженіи: **На́вський Вели́кдень**—Пасха мертвецовъ, по народнымъ вѣрованіямъ, въ четвергъ на послѣдней недѣлѣ великаго поста. Чуб. III. 14. См. **Мертве́цький Вели́кдень** и **Ма́вський Вели́кдень**. См. **Мавський**. Ном. № 361.

Навте́к, **навте́ки**, **навтікача́**, **навті́ки**, *нар.* Убѣгая, убѣгать. *Ми до його, а він зразу від нас на толоку навтек, та й не знайшли.* Новомоск. у. *А він навтеки.* Черниг. г. *Він через тин так і перескочив та навтікача.* Рудч. Ск. II. 152. *Як кажуть—підібравши клунки, а ну! чим тьму навтіки драть.* Котл. Ен. VI. 83.

Навтика́ти, **ка́ю**, **еш**, *гл.* Воткнуть (во множествѣ).

Навтина́ти, **на́ю**, **еш**, *гл.* 1) Отрубить (во множествѣ). 2) Наурѣзывать.

Навті́кача́, **навті́ки**, *нар.* См. **Навтек**.

Навтіша́тися, **ша́юся**, **ешся**, *гл.* Натѣшиться, нарадоваться. *Хоч бачила, хоч не бачила—навтішалася.* Мет. 50.

Навтрю́хи, *нар.* Бѣгомъ. *Махнув в те місце навтрюхи.* КС. 1882. XII. 625.

Навтьо́ки, *нар.*=**Навтіки**.

Навтяки́, *нар.* Намекая. *Навтяки буряки, щоб капусти дали.* Чуб. I. 269.

Нави́сся, **ся**, *с.* Едва пробивающіеся усы. *Дарма, що був молодиком безвусим, ніхто з його молитви не сміявся, бо серед братиї, з своїм навуссям русим, в стоянні був рівен монахам довговусим.* К. МБ. II. 132.

На́вхильки, *нар.*=**Нахильці**.

На́вхрест, *нар.* Крестообразно, на́крестъ. *Обмахнулись два ляшеньки навхрест шабельками.* Нп. *Навхрест руки держить.* Нп.

Навча́ння, **ня**, *с.* 1) Обученіе, преподаваніе. *В самому методі навчання не видно... навіть і помислу про те, щоб знанне в голові... організувалось у думанне.* К. Кр. 34. 2) Науськиваніе, подзадориваніе.

Навча́ти, **ча́ю**, **еш**, сов. в. **навчи́ти**, **чу́**, **чи́ш**, *гл.* 1) Учить, поучать, поучить, научать, научить. *Навчай мене, моя матінко, як свекорку годити.* Мет. 222. *Увійшовши в школу, навчав.* Єв. Мр. I. 21. **На до́брий ро́зум навча́ти.** Поучать, наставлять. *Заберу обойко* (синів) *до себе на коліна, та почну на добрий розум навчати—як умію, так і навчаю.* МВ. II. 9. 2) Науськивать, науськать, подговаривать, подговорить.

Навча́тися, **ча́юся**, **ешся**, сов. в. **навчи́тися**, **чу́ся**, **чи́шся**. *гл.* Научаться, научиться, учиться. *Перед екзаменом не навчитися.* Ном. № 184. *Лучче ж йому в батька та в матері простого господарства навчитись.* К. (О. 1861. I. 313).

Навче́ний, **а**, **е**. Обученный; пріобрѣтенный наукою. *Краще розум прирожденний, ніж навчений.*

Навче́ння, **ня**, *с.* Ученіе. *Навчення св. церкви.* Левиц.

Навчи́тель, **ля**, *м.* Учитель.

Навчи́телька, **ки**, *ж.* Учительница. Левиц. I. 277.

Навчи́ти, **ся**. См. **Навчати**, **ся**.

Навчу́нку, *нар.* Вслухъ.

Навши́рки и **навши́ршки**, *нар.* = **Завширки**.

Нав'яза́ти, **ся**. См. **Нав'язувати**, **ся**.

Нав'я́зкуватий, **а**, **е**. Навязчивый, назойливый, надоѣдливый. Константиногр. у.

Нав'я́зливий, **а**, **е**=**Нав'язкуватий**.

Нав'я́з(ну)ти, **зну**, **неш**, *гл.* Набиться, завязнуть. *М'ясо у зуби, нав'язло.* **Він їм у зу́би нав'я́з.** Они его не спускаютъ съ языка.

Нав'я́зувати, **зую**, **еш**, сов. в. **нав'яза́ти**, **жу́**, **жеш**, *гл.* 1) Навязывать, навязать, связывать, связать. *Нав'язала снопів з двадцять.* 2) Привязывать, привязать. *Виявились і баштани в степу з нав'язаним по тичках пір'ям, щоб то хижу полохати птицю.* О. 1862. IX. 62.

Нав'я́зуватися, **зуюся**, **ешся**, сов. в.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нав'яза́тися, жу́ся, жешся, *гл.* Приставать, пристать, привязываться, привязаться. *Раз прийшлось йому йти уночі вулицею, а відьма нав'язалась на його собакою.* Драг. 394.

На́в'язь, зі, *ж.* Навязчивость, привязыванье. *Не йдімо повз корчму, бо там куми та побратими, то буде нав'язі багато.* Канев. у.

На́га, ги, *ж.* Позоръ, стыдъ. *Не сором і не нага, що тебе сусіди не люблять?* Волынск. г. Слов. Д. Эварн.

Нага́бати, баю, еш, *гл.* Преслѣдовать, нападать; трогать. *Яструб нагабає всілякі птахи.* Вх. Зн. 38.

Нагави́ці, *ж. мн.*=**Ногавиці**. Шух. I. 153. *Не видав Гриць нагавиць: то ся вбірає, то розбірає.* Ном. № 2594.

Нага́вкати, каю, еш, *гл.* Налаять.

Нага́вкатися, каюся, ешся, *гл.* Налаяться.

На́гавки, вок, *ж. мн.* = **Ногавиці**. Гол. Од. 75.

Нагада́ти, ся. См. **Нагадувати, ся**.

Нага́дування, ня, *с.* Напоминаніе.

Нага́дувати, дую, еш, сов. в. **нагада́ти, да́ю, еш**, *гл.* 1) Напоминать, напомнить. *Нагадаєш же мені, щоб я не забула зробити, що мати веліли.* Харьк. у. 2) Вспоминать, вспомнить, припоминать, припомнить. *Не нагадаю цієї пісні.*

Нага́дуватися, дуюся, ешся, сов. в. **нагада́тися, да́юся, ешся**, *гл.* Вспоминаться, вспомниться, припоминаться, припомниться. **Йому́ нагада́лося.** Ему пришло въ голову. *Нагадалось вражій бабі молодою бути.* Нп.

Нага́єчка, ки, *ж.* Ум. отъ **нага́йка**.

Нагаї́ще, а, *м.* Ув. отъ **нага́й**.

Нага́й, гая́, *м.* Нагайка, плеть. *Як візьме нагая в руки, як почне періщить жидів!* Рудч. Ск. II. 194. *Донським нагаєм підганяє.* Котл. Ув. **Нагаї́ще.** *Кулачище під бочище, нагайще в головище.* Чуб. V. 482.

Нага́йка, ки, *ж.*=**Нагай.** *Коваль ізробив дротяну нагайку.* Рудч. Ск. I. 60. Ум. **Нага́єчка.** *Шумить-гуде нагаєчка коло мого тіла.* Чуб. V. 128.

Нага́йний, а, е=**Нагальний.** *Бо вже моєму миленькому нагайна робота.* Чуб. V. 268.

Нагалу́нити, ню, ниш, *гл.* Вымочить въ квасцахъ. *Я вже яєць нагалунила на крашанки.* Харьк.

Нагалу́нитися, нюся, нишся, *гл.* Напиться (пьянымъ). *Нагалунивсь так, що ні тітка, ні мамка не пізна.* Екатер. г. Слов. Д. Эварн.

Нага́льний, а, е. 1) Спѣшный. *Нагальна робота.* 2) Внезапный. *Нагальна смерть. Як хмара на нас іспала (михо нагальне).* Ном. № 2096. 3) Бурный, порывистый. *Нагальний вітер.*

Нага́льність, ности, *ж.* 1) Спѣшность. 2) Внезапность. 3) Бурность, порывистость.

Нага́льно, *нар.* 1) Спѣшно. 2) Внезапно. 3) Бурно, порывисто. *Нагально дише.*

Нага́на, ни, *ж.* 1) Выговоръ. 2) Порицаніе, хула. **Нага́ни да́ти=дога́ни да́ти.** *Тобі нагани не дадуть, ти сам багатий.* МВ. II. 92.

Нага́нити, ню, ниш, *гл.* Упрекнуть.

Нагану́ти, ну́, не́ш, *гл.* 1) Вспомнить. НВолын. у. 2) Напомнить. *Добре, що я ще й нагнув.*

Наганьби́ти, блю́, би́ш, *гл.* Обругать, осрамить.

Наганя́ти, ня́ю, еш, сов. в. **нагна́ти, жену́, не́ш**, *гл.* 1) Нагонять, нагнать куда-либо, на что-либо. *Та повій, вітре, та буйнесенький, та нажени хмару чорнесеньку.* Нп. **Хо́лоду нагна́ти.** Напугать, накричать на кого-либо. *Чому пані-матка не нажене їй холоду?* Св. Л. 60. *А що, нагнала я вам холоду?* Черниг. г. 2) Сгонять, согнать въ одно мѣсто многихъ. *Вставай, невіхно, та вставай, молодая! Дій ті корови, що од батька нагнала.* Мет. 49. 3) Прогонять, прогнать. Желех. 4) Догонять, догнать. *Догнав її аж геть за селом.* 5)—**горі́лки.** Выкуривать, выкурить много водки.

Нага́рбати, баю, еш, *гл.* Набрать много, нахватать. *Помруть,—та нічого нагарбаного не візьмуть з собою.* Мир. Пов. II. 42.

Нагари́кати, каю, еш, *гл.* Наворчать.

Нагари́катися, каюся, ешся, *гл.* Наворчаться.

Нагартува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Закалить (много предметовъ).

Нагарцюва́тися, цю́юся, ешся, *гл.* Нагарцоваться.

Нагарча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Наворчать (о собакѣ и сердитомъ человѣкѣ).

Нагарча́тися, чу́ся, чи́шся, *гл.* Наворчаться (о собакѣ и сердитомъ человѣкѣ).

Нагати́ти, чу́, тиш, *гл.* 1) Сдѣлать запруду. 2) Наложить много. *Нагатила пшона в куліш, що й ложкою не повернеш.*

Наге́йкатися, каюся, ешся, *гл.* Накричаться: **„гей!“**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Нагетьманува́тися, ну́юся, ешся, *гл.* Долго побыть гетманомъ.

Наги́бати, баю, еш, *гл.* Найти, набрести на что. *Ходив, ходив і нагибав десь у куточку ляду, шо він її досі й не примічав.* Мнж. 13. *Їхав козак з України да нагибав дівчину край долини.* Грин. III. 193.

На́гибка, ки, *ж.* Находка.

Наги́бнутися, нуся, нешся, *гл.* Много претерпѣть. *Доле моя... Я ся з тобов не набула, та мишень нагибла.* Гол. I. 238.

Наги́й, а́, е́. Нагой, голый. *Аби душа сита та тіло не наго.* Ном. № 9891.

Нагили́ти, ли́ю, ли́ш, *гл.* 1) Набрать, наложить много. *Чимало нагилив на віз усякого збіжжа.* 2) **Наги́лити.** Доставить, предоставить, набрать. *Ватаг має нагилити депутатові людей.* Шух. I. 189.

Нагина́ння, ня, *с.* Нагибаніе. Желех.

Нагина́ти, на́ю, еш, сов. в. **нагну́ти, ну́, не́ш**, *гл.* 1) Нагибать, нагнуть, наклонять, наклонить. *Нагинай гілляку, доки молода.* Ном. № 6006. 2) Склонять, склонить, покорять, покорить. *Не диво багатим скарбом трясти і золотом людей під свою волю нагинати.* К. (О. 1862. III. 23).

Нагина́тися, на́юся, ешся, сов. в. **нагну́тися, ну́ся, не́шся**, *гл.* Нагибаться, нагнуться, наклоняться, наклониться. *Аж верби нагинались слухать тую мову.* Шевч. 146. *Що робити—не прибити, жати—не нагнеться.* Мет. 40.

Наги́ркати, каю, еш, *гл.*=**Нагарчати.**

Наги́ркатися, каюся, ешся, *гл.*=**Нагарчатися.**

Наги́дки́, до́к, *м. мн.* Раст. Ноготки, Calendula officinalis. Вх. Пч. I. 9. *Ой на горі, на горі зацвіли нагідки.* Грин. III. 232.

На́гідний, а, е. Удобный для совершенія чего-либо (о времени, случаѣ и пр.). *Як же настав день нагідний, коли Ірод на свої родини бенкет справив ..* Єв. Мр. VI. 21.

Наги́рній, я, е. Горный, находящійся на горѣ. *Живе не дома він, а в замку десь нагірньому старому.* К. ПС. 36.

Нагірчи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Сдѣлать горькимъ.

На́гле, *нар.*=**Нагло.** Котл. Ен. *Нагле вмер.* НВолынск. у.

Нагле́діти. См. **Наглядати.**

На́глий, а, е. 1) Скорый, быстрый. 2) Внезапный, неожиданный. *Тут матінку уже не страх, а нагла радість стрепенула.* Мкр. Г. 56. *...Божий суд правдивий, наглий, серед шляху тебе осудить.* Шевч. 606. **На́гла смерть.** Скоропостижная смерть. *Боронь, Боже, від наглої смерти.*

На́глити, лю, лиш, *гл.* Торопить, понукать. Желех.

На́глість, ости, *ж.* 1) Спѣшность. 2) Внезапность. Желех.

На́гло, *нар.* 1) Скоро, быстро. 2) Внезапно. *Бодай нагло зсиз.* Ном. № 3781. **На́гло вме́рти.** Скоропостижно умереть. Ум. **Нагле́нько.** *Дякуємо попонькові: нагленько нас одправив.* Гол. IV. 439.

Наглузува́ти, зу́ю, еш, *гл.*—**з ко́го.** Насмѣяться, наиздѣваться.

Наглуми́тися. См. **Наглумлятися.**

Наглумля́тися, ля́юся, ешся, сов. в. **наглуми́тися, млю́ся, ми́шся**, *гл.* Глумиться, наглумиться, насмѣяться. *Наглумився з мене, да ще й перед людьми.* Г. Барв. 111.

На́гляд, ду, *м.* Присмотръ. Желех.

Наглядання, ня, *с.*=**Нагляд.** Желех.

Наглядатель, ля, *м.* Присмотрщикъ. *Як я поїду, хай він буде наглядатель до моєї хати.* Василь. у.

Наглядати, даю, еш, *гл.* I сов. в. **нагля́діти** и **нагле́діти, джу, диш**, *гл.* Насматривать, насмотрѣть, увидѣть. *Здобич наглядівши певну, жде не діждеться поживи.* К. Псал. *Вона вже давно його нагляділа.* Мир. ХРВ. 174.—II сов. в. **нагля́нути, ну, неш.** а) Увидѣть, замѣтить. *Тут не страшно, мое серце,—моде не наглянуть.* Г. Барв. 75. б)—**кого́, що.** Надзирать, присматривать, присмотрѣть (за кѣмъ, чѣмъ). *Дітей наглянути.* Лукаш. 84. *Пійдем, пообідавши, наглядати, як сіно скидатимуть.* Г. Барв. 108. *Боже!.. ти все бачиш, все знаєш... ти один наглядаєш над землею.* Мир. ХРВ. 55. в)—**до ко́го.** Заходить, зайти мимоходомъ, навѣдываться, навѣдаться.

Наглядіти́ся, жу́ся, ди́шся, *гл.* Насмотрѣться. *З рук наробитись, з ніг находитись, а з очей наглядітись.* Ном. № 4560.

На́глядом, *нар.* Не выпуская изъ виду, слѣдомъ. *Чоловік її... хутенько з дому, та за нею зараз і пойшов наглядом: куди вона піде.* Рудч. Ск. I. 172.

Наглядувати, дую, еш, *гл.*=**Наглядати.** *Заковуєш в кайдани мої ноги, наглядуєш ступні мої мизерні.* К. Іов. 29.

На́глядці, *нар.* Не выпуская изъ виду. *Сей наглядці ходив за батюшкою.* Св. Л. 69.

Нагля́нути. См. **Наглядати II.**

Нагля́ти, ля́ю, еш, *гл.*=**Наглити.**

Нагна́ти. См. **Наганяти.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Нагні́ватися, ваюся, ється, *гл.* Разсердиться, разгнѣваться. *Нагнівався мій миленькій та й до мене не говорить.* Чуб. V. 1189.

На́гніт, ту, *м.* Натискъ, давленіе. Желех.

Нагнітя́ти. См. **Нагнічувати.**

Нагні́чувати, чую, еш, сов. в. **нагнітя́ти, чу́, тиш,** *гл.* Нажимать, нажать, надавливать, надавить, придавливать, придавить. *Повалив мене та ще й коліном нагнітив.* Лебед. у. *Язик отерп, замерзла мова, мов камінь сердечко нагнів.* Мкр. Г. 24.

Нагноя́ти, ною, їш, *гл.* Унавозить.

Нагноя́тися, ноюся, їшся, *гл.* Унавозиться.

Нагну́здувати, дую, еш, сов. в. **нагнуздува́ти, даю, еш,** *гл.* Зануздывать, зануздать. *Він бере... уздечку золоту, нагнуздує нею коня.* Рудч. Ск. I. 108.

Нагну́ти, ся. См. **Нагинати, ся.**

На́го, *нар.* Наго, голо.

Наговори́ти, ся. См. **Наговорювати, ся.**

Наговóрювати, рюю, еш, сов. в. **наговори́ти, рю, риш,** *гл.* 1) Наговаривать, наговорить. 2) Наклеветывать, наклеветать. *Що уже не робили, як з неї не знущались, що дідові не наговорювали, а їй усе байдуже: робить собі мовчки.* Рудч. Ск. II. 55. *Наговорив на його сім міхів горіхів.* Св. Л. 299.

Наговóрюватися, рююся, ється, сов. в. **наговори́тися, рю́ся, ришся,** *гл.* Наговариваться, наговориться. *З ким вірно люблюся,—не наговорюся.* Мет. 29.

Нагогóшитися, шуся, шишся, *гл.* Нахохлиться, надуться. *Чого сидиш да напизилася, чого сидиш—нагогошилася?* Рк. Макс.

На́года, ди, *ж.* Случай, удобное время. (Юда) *шукав нагоди, щоб видати Його їм без народу.* Єв. Л. XXII. 6.

Нагоди́ти, джу́, ди́ш, *гл.* 1)—**кого́.** Случиться кому быть. *Посилався* (до дівчини), *хотів її взяти, нагодила дідча мати товариша в хаті.* Гол. I. 252. 2) *безл.* Вовремя явиться кому. *Воно б і вкрив був, коли Семена швидко нагодило.* НВолын. у.

Нагоди́тися, джу́ся, ди́шся, *гл.* 1) Прійти во-время, поспѣть, попасть. *Вчора пороша пала, а к білому світу старости на слід нагодилися.* Мет. 123. *Прийшов дячок молоденький, прийшов, не барився; чумаченько із дороги на те й нагодився.* Нп. 2) Случиться, встрѣтиться, попасться. *Що,... наняли?—Ось іде за мною. Якась семочка нагодилась.* МВ. I. 25.

Нагодо́вувати, вую, еш, сов. в. **нагодува́ти, ду́ю, еш,** *гл.* Накармливать, накормить. *Попа одним обідом не нагодуєш.* Ном. № 218.

Наголо́, *нар.* Всѣ совершенно. *Жінки наголо всі цокотухи.* Шевч. *В мене тільки пара щупелят, а то все один уюн наголо.* Сим. 150.

Наголо́ватки, ток, *ж. мн.* Раст. 1) Cirsium arvense Scop. 2) Jurinaea cyanoides Dec. ЗЮЗО. I. 118, 125.

Наголо́вач, ча, *м.* Оглавль (у узды).

На́головок, вка, *м.* Тулья шляпы. Гол. Од. 57, 69.

На́голос, су, *м.* Удареніе. Желех. **На́голос положи́ти.** Поставить удареніе.

Наголоси́ти. См. **Наголошувати.**

Ноголоси́тися, шу́ся, сишся, *гл.* Наплакаться громко.

Наголо́шувати, шую, еш, сов. в. **наголоси́ти, шу́, сиш,** *гл.* 1) Провозглашать, провозгласить. *Як би я знав, то наголосив би тебе дохтором на сході.* Ромен. у. 2) Дѣлать, сдѣлать удареніе въ словѣ. Желех. 3) Только въ сов. в. Навопить, напричитывать. *Наголосила повну голову.*

Наголу́битися, блюся, бишся, *гл.* Наласкаться вдоволь.

Нагомоні́ти, ню́, ни́ш, *гл.* 1) Наговорить много. *Нагомонів стільки, що і в три мішки не забереш.* Часто въ значеніи: **на**шумѣть, накричать. 2)—**на ко́го.** Накричать на кого. *Нагомонів добре на свою жінку.* Драг. 111.

Нагомоні́тися, ню́ся, ни́шся, *гл.* Наговориться.

На́гонцем, *нар.* Вдогонку. *Я нагонцем побіг моїм конем крилатим.* К. М. і Х. 37.

Нагóнити, ню, ниш, *гл.*=**Наганяти.** *Поїхав староста на лови в темній ліси, дуброви, там його дробний дощ нагонив, лисиї шубоньки помочив.* Лукаш. 151.

Нагóня, ні, *ж.* Погоня. *Бачимо, що вже нас нагоня знагоняє.* Борз. у.

Нагоря́ти. См. **Нагоряти.**

Нагорну́ти. См. **Нагортати.**

Нагоро́да, ди, *ж.* Награда. *Нагорода ваша велика на небі.* Єв. Л. VI. 23. *Лопата — заплата, а Бог — нагорода.* Ном. № 4608.

Нагоро́джувати, джую, еш, сов. в. **нагороди́ти, джу́, диш,** *гл.* 1) Награждать, наградить. *А хто ж мені нагородить за мої труди?* Гол. I. 280. *Я б думав нагородити його послугу тим, щоб настановити титарем.* Г. Барв. 170. 2) Наго-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

раживать, нагородить. *Нагородив хлівів за для овець, а овець чорт-ма.*

Нагоро́джуватися, джуюся, ешся, сов. в. **нагороди́тися, джу́ся, дишся,** *гл.* Награждаться, наградиться. *Все може нагородитися, іно страх ніколи.* Ном. № 4399.

Нагорожа́ти, жа́ю, еш, *гл.*=**Нагороджувати.**

Нагорта́ти, та́ю, еш, сов. в. **нагорну́ти, ну́, неш,** *гл.* Нагребать, нагрести. *Взяв ціпа... і нагорнув проса під сніп.* Рудч. Ск. I. 56.

На́горь, рі, *ж.* Нагаръ. *Нагорь на гнотові.* Константиногр. у.

Нагорюва́тися, рю́юся, ється, *гл.* Нагореваться. *Я ж уже нагорювалась і наскиталась із тобою.* Мил. 207.

Нагоря́ний, а, е=**Нагірній.** *Нагоряна земля.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Нагоря́ти, ря́ю, еш, сов. в. **нагорі́ти, рю́, ри́ш,** *гл.* Нагорать, нагорѣть.

Нагосподарюва́ти, рю́ю, еш, *гл.* Нахозяйничать.

Нагота́, ти́, *ж.* Нагота. *Полов'яний хліб не голод, а пачосняя сорочка не нагота.* Ном. № 5355.

Нагото́вити, влю, виш, *гл.* Наготовить, приготовить. *А сама наготовила їй повнісіньку скриню усякої худоби.* Рудч. Ск. II. 57.

Нагото́ві, *нар.* Наготовѣ. *Стояла постеля наготові для проїзжих панів.* Стор.

Наготува́ти, ту́ю, еш, *гл.*=**Наготовити.** *Наготуй шабельку та й вонй зі мною.* Чуб. V. 425.

Награва́тися, ва́юся (граю́ся), е́шся, сов. в. **награ́тися, ра́юся, ється,** *гл.* 1) Наигрываться, наиграться. *Е, там буде чим Кузьмі награться.* Ном. 7667. 2) Издѣваться, наиздѣваться, насмѣхаться. *Жиди з Христа награвалися.*

Нагреба́ти, ба́ю, еш, сов. в. **нагребсти́** и **нагребти́, бу́, бе́ш,** *гл.* Нагребать, нагресть, сгребать, сгресть. *Нагріб куту сміття, а вивезти нічим.*

Нагреми́тися, млю́ся, ми́шся, *гл.* Нагремѣться. *Настучиться, нагремиться, дрібен дощик зійде.* Чуб. V. 144.

Нагриза́ти, за́ю, еш, сов. в. **нагри́зти, зу́, зе́ш,** *гл.* Нагрызать, нагрызть. Желех.

Нагріва́ння, ня, *с.* Нагрѣваніе. *Вода од нагрівання береться парою.* О. 1862. III. 32.

Нагріва́ти, ва́ю, еш, сов. в. **нагрі́ти, рію, еш,** *гл.* Нагрѣвать, нагрѣть. *Ну, то й справді нагрівай окропу.* Рудч. Ск. I. 123.

Нагрі́ти чупри́ну. Поработать до пота.

Нагріва́тися, ва́юся, ється, сов. в. **нагрі́тися, гріюся, ється,** *гл.* Нагрѣваться, нагрѣться, согрѣваться, согрѣться. *Як їсть, так нагріється, а як робить, так ізмерзне.* Ном. № 10839.

I. Нагрі́мати, маю, еш, *гл.* Погрозить. накричать на кого. Желех.

II. Нагріма́ти, ма́ю, еш, *гл.* Гремѣть слегка. *Грім нагріма—дощ буде.* Екатерин. г.

Нагрі́ти, ся. См. **Нагрівати, ся.**

Нагріши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* Нагрѣшить, *Нагрішили та й покаємся.* Стор.

Нагро́бок, бка, *м.* 1) Надгробный камень, памятникъ надгробный. 2) Эпитафія, надгробная надпись.

Нагрома́джувати, джую, еш, сов. в. **нагрома́дити, джу, диш,** *гл.* 1) Сгребать, насгребать. *Нагромадили сіна чимало.* 2) Громоздить, нагромоздить. *Я намножив беззаконня... нагромадив їх без ліку.* К. Псал. 98.

Нагрома́джуватися, джуюся, ешся, сов. в. **нагрома́дитися, джуся, дишся,** *гл.* 1) Грести, нагрестись вдоволь. 2) Громоздиться, нагромоздиться. 3) Набираться, набраться, насобираться. *Там засіли всі мої папери і рукописи, які в мене нагромадились до 1847 року.* К. XII. 12.

Нагру́бка, ки, *ж.* Нападки, поклепъ. *То нагрубка була на мене та й годі, а я зовсім не брав.* Новомоск. у.

Нагру́дник, ка, *м.* 1) Нагрудникъ. 2) Лифъ безъ рукавовъ, пришитый къ юбкѣ. Черниг. г.

Нагружа́ти, жа́ю, еш, сов. в. **нагрузи́ти, жу́, зи́ш,** *гл.* Намащивать, намостить щебнемъ.

Нагру́кати, ся=**Нагрюкати, ся.**

Нагрущáти, щáю, еш, *гл.* Уговаривать, наставлять, научать. *Давай вона його нагрущать, щоб як приїздить він до неї, то щоб своїх собак дома кидав.* Мнж. 39. *Скільки ні нагрущай дітей, а як неслух'яні, то й не хотять добре робити.* Волч. у.

Нагрю́кати, каю, еш, *гл.* 1) Настучать, нашумѣть, нагремѣть. 2) Захватить гдѣ-либо, встрѣтить, напасть. *Як де нагрюкають якого жида,—там йому й капець.* Екатер. у. Слов. Д. Эварн.

Нагрю́катися, каю(чу́)ся, каєш(чи́ш)ся, *гл.* Настучать, нагремѣть, нашумѣться.

Нагуготі́ти, чу́, ти́ш, *гл.* Нагудѣть, нашумѣть.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Нагука́ти, ка́ю, еш, *гл.* 1) Окликнуть, позвать кого. *Трохе згодом біжить і півень. „А, сякі-такі,—кричить,—як я, де не найду зернятко, сам не їм та вас скликаю; а ви на мене так і не нагукали“.* Мнж. 73. *Нагукай його!* 2) Накричать. *Нагукай на його!*

Нагу́л, лу, *м.* 1) Жиръ у скота. 2) Приволье. *Дід Семен як поживе ще у нагулі сторожем на хуторі, то помолодшає.* Волч. у.

Нагу́лити, лю, лиш, *гл.* Случайно найти, наткнуться на что. Вх. Зн. 39.

Нагу́лювати, люю, еш, *гл.*—**скоти́ну.** Пасть на хорошемъ подножномъ корму для откармливанія. Волч. у.

Нагуля́ти, ля́ю, еш, *гл.* Нагулять, накутить. *Ой літа ж мої молоденькі, все ви те нагуляли.* Чуб. V. 275. 2)—**сала.** Раздобрѣть, растолстѣть.

Нагуля́тися, ля́юся, ешся, *гл.* Нагуляться; наиграться; накутить. *От нагулялись і полягали спать усі.* Рудч. Ск. II. 152. *Не нагулялось мені, дівчині.* Нп.

Нагу́ркати, каю, еш, нагуркоті́ти, кочу́, ти́ш, *гл.* Нагремѣть, настучать, нашумѣть. *Прибігла, нагуркала, налепетала, як у корчмі.* Левиц. I. 225.

Нагусти́, ду́, де́ш, *гл.* Нагудѣть.

Нагусти́ся, ду́ся, де́шся, *гл.* Нагудѣться. *Уже ж тая дівчинонька як голубка гуде,—нехай гуде, нехай гуде, вона нагудеться.* Грин. III. 188.

Нагуто́рити, рю, риш, *гл.* Наболтать, наговорить пустяковъ.

Нагуча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Накричать, выбранить. Вх. Зн. 39.

Наґвалтува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Надѣлать шуму, крику.

Наґраму́зляти, ляю, еш, *гл.* Написать каракулями, грязно.

Наґуна́дзити, джу, диш, *гл.* 1) Набить шишку кому. Мнж. 186. 2) Навертѣть на голову что-либо чалмообразное. Мнж. 182.

Над, *пред.* 1) Съ творит. пад.: Надъ. *Стоїть явір над водою.* Нп. *Зозуля літала над нами кукуючи. Простяг, гріє руки над полум'ям червоним.* МВ. II. 26. *І царюватиме він над домом.* Єв. Л. I. 33. 2) Съ винит. пад., при обозначеніи времени: подъ, къ. *В п'ятницю над вечір мати і кликнули нас.* ЗОЮР. II. 283. 3) Съ винит. пад. при обозначеніи предмета, къ которому направлено дѣйствіе: къ. *Ой вийду я над річеньку та й стану думати.* Гол. I. 361. 4) Въ видѣ нарѣчія: выше, лучше, болѣе, сверхъ. *Нема в світі над Бога.* Ном. № 5. *Я принесла грошей додому над сотню.* Г. Барв. 249. *Тому чоловікові уже над сто літ.* О. 1862. V. 93. *Люблю її як сам себе—над срібло, над злото.* Гол. III. 393. *Не знайдеш річки над Дніпро глибокий, не знайдеш правди над святу простацьку, а ні одваги в серці над козацьку.* К. ЦН 182. *Над смерть біди не буде.* Ном. *Зімою вже ніхто над його скотини не доглядить.* Г. Барв. 295. *Не буде вже над мою першу милу.* МВ. I. 7. **Над** часто стоитъ при сравнительной степени. *Над його розумнішого я не бачив. Над Марусю нема кралі кращої.* Старод. у.

Надава́ти, даю́, е́ш, сов. в. **нада́ти, да́м, даси́**, *гл.* 1) Надавать, дать. *В подолку три таляри, що мі хлопці надавали.* Чуб. V. 1163. *Всякої всячини матуся надає.* Сим. 203. *Надає їй бебехів.* Стор. 2) Придавать, придать. 3) Давать, дать въ приданое. *А що, вже оженився?—Оженився.—А надано що за нею?* Драг. 373. 4) Давать, дать достаточно, удовлетворить чѣмъ. *Узявсь возити у ту піч дрова, та ніяк не надасть: тільки укине,—вже і нема.* Мнж. 72. *А морю широченному, глибокому, силенному води не надаси.* Гліб. 108. 5) Назначать, назначить. *Нового попа надано до нашої церкви.* Кіев. у. 6) Жаловать, пожаловать, даровать. 7) Надвигать, надвинуть на какую-либо сторону. *Клали сіно, та на борозенний бік* (у возі) *надали.* 8) Огораживать. *Надала мені нечиста встрять у се діло!* Ном. № 1846.

Надава́тися, даю́ся, е́шся, сов. в. **нада́тися, да́мся, си́ся (до чо́го)**, *гл.* Идти къ чему, быть годнымъ для чего. Желех.

Надаве́ць, вця́, *м.* и **нада́вця, ці**, *м.* 1) Датель, даритель, жертвователь. 2) Учредитель, основатель.

Надави́ти. См. **Надавлювати.**

Нада́влювати, люю, еш, сов. в. **надави́ти, влю́, виш**, *гл.* Надавливать, надавить, придавливать, придавить. *Земля надавила йому груди.* Левиц. I. 389.

Нада́вця, ці, *м.*=**Надавець.**

Нада́лі, нада́льше, *нар.* На будущее время. *Хотілось би похазяйнувати і надалі дещо заробити.* Левиц. I. 500. *Дано псу м'ясо,—хоч їж, хоч надальше остав.* Ном. № 13673.

Нада́ний, а, е. Способный къ чему, годный для чего. О. 1862. I. 72. (Олельк.).

Нада́ння, ня, *с.* Пожалованіе. *Коро-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лівське наданнє володимерського і берестейського владицтва отцеві... Жовковського. К. XII. 65.

Надаре́мне, *нар.* Напрасно, тщетно.

Надаре́мний, а, е. Напрасный, тщетный. *Без твого призначення надаремна туга, сама даєш, вибираєш, ах нелюба друга!* Гол. I. 372.

Надари́ти. См. **Надаряти.**

Надаря́ти, ря́ю, єш, сов. в. **надари́ти, рю́, риш,** *гл.* Одарять, одарить. *Сидить поруч із нею і надаря її тим щастям.* Левиц. I. 515. *Дарами надаритн.* Мет. 376. *Мати Божа не возлюбила, не возмюбила, не надарила.* Чуб. III. 334. *Надарив Бог зайця хвостом.* Ном. № 2489.

Нада́ти, ся. См. **Надавати, ся.**

Нада́ча, чи, *ж.* Прирѣзка, земли къ уже имѣющемуся надѣлу. НВолын. у.

Надба́ння, ня, *с.* Пріобрѣтенное имущество. *І все твоє надбання пожакують.* К. ЦН. 263. *Неділене між нами все надбання наше.* К. ХП. 62.

На́дбанок, нку, *м.* Все благопріобрѣтенное, нажитое.

Надба́ти, ба́ю, єш, *гл.* Нажить, пріобрѣсть, благопріобрѣсть, заработать. *Запряла пучками та надбала ручками.* Ном. № 9963.

Надбере́жжа, жа, *с.* Берегъ рѣки, озера.

Надбере́жний, а, е. Береговой, набережный. Желех.

Надбива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **надби́ти, надіб'ю́, єш,** *гл.* Надбивать, надбить, отбивать, отбить кусокъ отъ чего-либо.

Надбива́тися, ва́юся, єшся, *гл.* сов. в. **надби́тися, надіб'ю́ся, єшся,** *гл.* Надбиваться, надбиться.

Надби́ти, ся, См. **Надбивати, ся.**

Надбіга́ти, га́ю, єш, сов. в. **надбі́гти, біжу́, жи́ш,** *гл.* Прибѣгать, прибѣжать, подбѣгать, подбѣжать. Желех. *Нас дівчат усіх гаптувати посадила. Сама й учить та раз-по-раз надбіга, чи шиємо.* МВ. (О. 1862. III. 41).

Надбіра́ти, ра́ю, єш, сов. в. **надібра́ти, беру́, ре́ш,** *гл.* Надбирать, надобрать часть чего.

Надбі́чи, *гл.*=**Недбігти.** Желех.

Надближа́тися, жа́юся, єшся, сов. в. **надбли́зитися, жуся, зишся,** *гл.* Приближаться, приблизиться.

Надбо́ркати, каю, єш, *гл.* Подрѣзать немного крылья у птицы.

Надве́зти́. См. **Надвозити.**

Надвереджа́ти, жа́ю, єш, сов. в. **надвереди́ти, джу́, ди́ш,** *гл.* Повреждать, повредить (о здоровьѣ).

Надвереджа́тися, жа́юся, єшся, сов. в. **надвереди́тися, джу́ся, ди́шся,** *гл.* Надрываться, надорваться (при подъемѣ тяжести).

На́двечір, надвечори́, *нар.* Подъ вечеръ. Предъ вечеромъ. *Надвечір увійшли ми в село і розбрелись прочане улицями.* МВ. I. 17. *Зостанься з нами, бо вже надвечір.* Єв. Л. XXIV. 29. **Со́нце вже ста́ло надвечори́.** Солнце было на закатѣ. Левиц.

Надві́дний, а, е. Надводный, Грин. III. 604. *Ляже він по холодках надвідних.* К. Іов.

Надві́рній, я, е. 1) Надворный, находящійся на дворѣ. *В надвірній хаті вона готувала печиво.* Левиц. I. 118. **Надвірнє ді́ло,—робо́та**—работа, производимая, въ дворѣ, въ огородѣ, въ полѣ. Мир. Пов. I. 111. Сим. 201. 2) Внѣшній, наружный. *Сини царства будуть повикидані у темряву надвірню.* Єв. Мт. VIII. 12. *Христя кинулась до надвірніх дверей.* Мир. ХРВ. 216. **Надвірнє ко́лесо.** То колесо въ мельницѣ, на которое падаетъ вода. Міус. окр. 3) Придворный, состоящій при дворѣ господина. *Надвірнє козацтво князя Острозького.* К. ЦН. 157. *Даремне на землі і під землею надвірня шляхта палія шукала.* К. ЦН. 172. **Нздві́рня корогва́.** Надворная милиція. 4)—**каба́н, свиня́.** Неоткармливаемый кабанъ, н—я свинья. *Надвірніх і три водиться, та годованих нема.*

Надвірня́к, ка́, *м.* Боровъ, не посаженный въ особое помѣщеніе для откармливанія. Брацл. у.

Надві́р'я, р'я, *с.* Надворье. *Діти бігали по надвір'ю.* ЗОЮР. II. 28. *Пусти, Юрасю, із застілля, да погляжу я по надвір'ю.* Мет. 175.

Надво́є, *нар.* Надвое, на двѣ части. *Завіса церковна роздерлась надвоє.* Єв. Мр. XV. 38. *Вони собі хату збудували надвоє. у одній молоді, а в другій мати.* МВ. *Обід іде надвоє: в хаті, а хто бідніший і старці—на дворі.* Сим. 235.

Надвози́ти, во́жу, во́зиш, сов. в. **надве́зти́, везу́, зе́ш,** *гл.* Подвозить, подвезти, привозить, привезти еще.

Надвози́ти, вожу́, везе́ш, *гл.* Свезти часть чего. *Уже надвозили трохи жита з лану.*

Надво́рі, *нар.* Внѣ дома, подъ откры-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тымъ небомъ, на дворѣ. *Хиба тільки світу, що у вікні? Єсть іще й на дворі.* Ном. № 5529. *Мати твоя та брати твої стоять на дворі.* Єв. Л. VIII. 20.

Надгина́ти, **на́ю**, **єш**, сов. в **наді(о)гну́ти**, **гну́**, **неш**, *гл.* Пригинать, пригнуть немного.

Надгнива́ти, **ва́ю**, **єш**, сов. в. **надгни́ти**, **нию́**, **и́єш**, *гл.* Надгнивать, надгнить. Желех.

Надгни́лий, **а**, **е**. Надгнившій. Желех.

Надгни́ти. См. **Надгнивати**.

На́дголодь, *нар.* Впроголодь. *Усе, бувало старий їсть небагато, надголодь, щоб ще їсти хотілось.* Лебед. у.

Надго́нити, **ню**, **ниш**, сов. в. **надіга́ти**, **жену́**, **не́ш**, *гл.* 1) Подгонять, подогнать къ чему. *Погнав він уже козу і тільки надігнав на дорогу...* Рудч. Ск. I. 44. 2) Гнаться, погнаться, догонять, догнать. *За мной турки надігнали, пана мого з мене* (коня) *зняли.* Гол. I. 98.

Надгорі́ти. См. **Надгоряти**.

Надгорну́ти. См. **Надгортати**.

Надгорта́ти, **та́ю**, **єш**, сов. в. **надгорну́ти**, **рну́**, **неш**, *гл.* Отгребать, отгресть часть. *Надгорни трошки жару.*

Надгоря́ти, **ря́ю**, **єш**, сов. в. **надгорі́ти**, **рю́**, **ри́ш**, *гл.* Надгорать, надгорѣть.

Надгреба́ти, **ба́ю**, **єш**, сов. в. **надгребти́**, **бу́**, **бе́ш**, *гл.* Отгребать, отгресть часть.

Надгриза́ти, **за́ю**, **єш**, сов. в. **надгри́зти**, **зу́**, **зе́ш**, *гл.* Отгрызать, отгрызть часть.

Надгро́бок, **бка**, *м.* = **Нагробок**. *Вистоявши службу, Шрам ходив із своїми од одного надробка до другого.* К. ЧР. 100.

Наддира́ти. См. **Наддерати**.

Наддёртий, **а**, **е**. Надодраный, надорванный.

Наддзю́бати. См. **Наддзюбувати**.

Наддзю́бувати, **бую**, **єш**, сов. в. **наддзю́бати**, **баю**, **єш**, *гл.* Надклевывать, надклевать.

Наддира́ти, **ра́ю**, **єш**, сов. в. **наддёрти**, **ддеру́**, **ре́ш**, *гл.* 1) Надрывать, надорвать, наддирать, надодрать. 2) Сдирать, содрать часть шкуры съ животнаго. *Ідну козу наддер, та вона вирвалася та побігла.* Уманск. у.

Наддніпро́вий, **а**, **е**. Находящійся, стоящій надъ Днѣпромъ. *Не судилось, як хотілось, щоб у своїй хаті, на тій горі наддніпровій життя зазнавати.* О. 1861. VI. 18.

Наддніпря́нець, **нця**, *м.* Житель приднѣпровья. Желех.

Наддніпря́нський, **а**, **е**. Приднѣпровскій.

Наддніпря́нщина, **ни**, *ж.* Приднѣпровье.

Наддністря́нець, **нця**, *м.* Житель Приднѣстровья. Желех.

Наддністря́нка, **ки**, *ж.* Жительница Приднѣстровья. Желех.

Наддністря́нський, **а**, **е**. Приднѣстровскій. Желех.

Наддовба́ти. См. **Наддовбувати**.

Наддо́вбувати, **бую**, **єш**, сов. в. **наддовба́ти**, **ба́ю**, **єш**, *гл.* Наддалбливать, наддолбить.

Наддої́ти. См. **Наддоювати**.

Наддо́ювати, **юю**, **єш**. сов. в. **наддої́ти**, **ддою́**, **до́їш**, *гл.* Наддаивать, наддоить.

Наддю́ристий, **а**, **е**. Вспыльчивый, горячій (о человѣкѣ). Вх. Зн. 39.

Наддягти́ся, **гну́ся**, **нешся**, *гл.* Снять верхнее платье. *Прийде, склонила головою, добридень... і наперед усього з хустини і на стіл її* (паляницю), *а вже потім і привітаться і щоб там наддягтись.* Сим. 231.

Надега́ти, **га́ю**, **єш**, сов. в. **надегну́ти**, **ну́**, **не́ш**, *гл.* —**иглу́**. Вдѣвать, вдѣть нитку въ игольное ушко. Вх. Зн. 39.

Наде́ржувати, **жую**, **єш**, *гл.* Держать, править (лошадью). *Надержуй, Петре, голобельну вліво.* О. 1861. V. 66.

Наде́рти. См. **Надирати**.

Наджа́ти. См. **Наджинати**.

Наджида́ти, **да́ю**, **єш**, сов. в. **наді(о)ждáти**, **ждý**, **деш**, *гл.* Ждать, обождать; поджидать, подождать. *Браті́ки мої рідненькі, сизокрилі орли, гості мої премилі, хоч мало ви мене надождіть...* Дума про братів оз. КС. 1882. XII. 502.

Наджина́ти, **на́ю**, **єш**, сов. в. **наджа́ти**, **наджну́**, **жнеш**, *гл.* Начинать, начать жать, немного нажать.

Наджули́тися, **лю́ся**, **лишся**, *гл.* Напиться пьянымъ, нагрузиться. Харьк.

Надзвича́йний, **а**, **е**. Необычайный, чрезвычайный. *Сталось щось надзвичайне, диковинне—таке, чого ніколи не бувае.* Ном., стр. 288, № 7910.

Надзвича́йність, **ности**, *ж.* Необычайность, чрезвычайность; нѣчто выходящее изъ ряда вонъ. Желех.

Надзвича́йно, *нар.* Наобычайно, чрезвычайно.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Надзвони́ти, ню́, ни́ш, *гл.* 1) Назвонить. 2) Наговорить чепухи.

Надзвони́тися, ню́ся, ни́шся, *гл.* Назвониться.

На́дзелень, *нар.* Недозрѣлымъ. *Жали жито ще надзелень.*

Надзе́мний, а, е. Небесный. *В Аллаховій обителі надземній.* К. М. Х. 46.

Надзі́рній, я, є. Надъ звѣздами находящійся, небесный. *Моя надія райськая надзірня.* К. МБ. XI. 161.

Надзю́бати. См. **Надзюбувати.**

Надзю́бувати, бую́ е́ш, сов. в. **надзю́бати, баю́, е́ш**, *гл.* Наклевывать, наклевать.

Надзюри́ти, рю́, ри́ш, *гл.* Натечь струйкою. *Діжка тече,—глянь, скільки надзюрило.*

Нади́бати, баю́, е́ш, *гл.* Найти, встрѣтить. *Лихая доля й під землею надибає.* Ном. № 1728. *Гей їхав козак з України, надибав дівчину край долини.* Лукаш. 120.

Надиви́тися. См. **Надивлятися.**

Надивля́тися, ля́юся, е́шся, сов. в. **надиви́тися, влю́ся, ви́шся**, *гл.* Насматриваться, насмотрѣться. *Годі надивлятися на нього. Я по тобі, луже, не нахожуся, кого вірно люблю,—не надивлюся.* Нп. *Він на неї не надивиться.* Мил. 97.

Надивува́ти, диву́ю, е́ш, *гл.* Надивить.

Надивува́тися, ву́юся, е́шся, *гл.* Надивиться. *Вже й надивувався, вже й намилувався.* Чуб. V. 283.

Надима́ти, ма́ю, е́ш, сов. в. **наду́ти, дму́, ме́ш**, *гл.* Надувать, надуть.

Надима́тися, ма́юся, е́шся, сов. в. **наду́тися, дму́ся, дме́шся**, *гл.* Надуваться, надуться.

Нади́ми, мі́в, *м. мн.* Паховая грыжа. Желех. Вх. Зн. 39.

Надира́ти, ра́ю, е́ш, сов. в. **наде́рти, деру́, ре́ш**, *гл.* Надирать, надрать.

Нади́сати, саю́, е́ш, *гл.* Наткнуться на что-либо, набресть, найти. *Шукав своєї зуби та оце насилу надисав її.* Берд. у.

На́дити, джу, диш, *гл.* 1) Привлекать, приманывать. *Те наде, що ваде.* Ном. № 2693. (Річки) *надили дівчат у чисту воду.* К. МХ. 31. *То вже надить стара дівка молодих парубків до залицяння.* Г. Барв. 250. *Там здобиччу ти надив козака.* К. ПС. 65. *Старосвітські співаки, надючи гарним словом ухо людське, на добро, на милосердє наставляли.* Г. Барв. 452. 2) Ловить удочкой рыбу. *Не надь, рибалко молоденький, на зрадний гак ні щуки, ні лина.* Гул.-Арт. (О. 1861. III. 109).

На́дитися, джуся, дишся, *гл.* Быть привлекаемымъ чѣмъ, кѣмъ. *Люде вбогі, а дівка друга підросла,—на другого приймака надились.* Г. Барв. 175. *Панас до неї надиться та й надиться.* Г. Барв. 518. *Чи не того єси така велишна, що надивсь до тебе потужний пан?* К. ПС. 19.

На́дих, ху, *м.* Вдохновеніе, наитіе. *Надих правдивої релігії.* К. Кр. 23. *Ми всі під надихом твоїм, як струни, грімимрокочемо лицарські думи.* К. Бай. 72. *Повіяло тоді по хуторах поетичнім надихом.* К. XII. 19.

Нади́хання, ня, *с.*=**Надих.** *А ти, мов надиханнє спасенне, моя ти музо в образі любови!* К. Дз. 191.

I. Надиха́ти, ха́ю, е́ш, сов. в. **надихну́ти** и **надхну́ти, хну́, не́ш**, *гл.* 1) Вдыхать, вдохнуть (во что), вдувать, вдунуть. 2) Вдохновлять, вдохновить. (Нас) *надихали думкою лихою.* К. Дз. 31.

II. Нади́хати, ся. См. **Надихувати, ся.**

Нади́хувати, хую, е́ш, сов. в. **нади́хати, хаю́, е́ш**, *гл* 1) Дышать, надышать много въ одномъ мѣстѣ или на одно мѣсто. Желех. 2)=**Надиха́ти.** *Надихала їх вірою святою.* К. М. Х. 35.

Нади́хуватися, хуюся, е́шся, сов. в. **нади́хатися, хаюся, е́шся**, *гл.* Вдыхать много, надышаться. *Надихався чаду, а тепер голова болить.*

На́ді, *пред.*=**Надо=Над.**

Надіб'я, б'я, *с.* Вещи, имущество. *Того дня хто буде на криші, а надіб'є його в хаті, нехай не злазить узяти його.* Єв. Л. XVII. 31.

Надібка, ки, *ж.* Яйцо сказочное? К. Дз. 150. Ум. **Надібочка.** *Ось на ралець тобі куріпочку приніс,—вона знесе колись яєчко золотеньке, знесе надібочку, незнану між гульвіс: замкнене царство в нії, гарненьке, хоч маленьке.* К. Дз. 151.

На́дібок, бка, *м.* 1) Кусокъ дерева или желѣза, годный въ дѣло. Мнж. 186. 2) Хозяйственныя принадлежности. **На́дібок у піч.** Никуда негодная вещь. Лебед. у.

Надібочка, ки, *ж.* Ум. отъ **надібка.**

Надібра́ти. См. **Надбірати.**

Надіва́ти, ва́ю, е́ш, сов. в. **наді́ти, ді́ну, не́ш**, *гл.* Надѣвать, надѣть, одѣвать, одѣть. *Ой надінь, милий, ляную сорочку.* Мет. 266. *Надівши сині окуляри, він сидів під грушею.* Левиц. Пов. 22. Въ думѣ про Ганджу Андибера **надіє** вм. **надіва́є.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Шати дорогії несе, на його козацькі плечі надіє. Мет. 380.

Надіва́тися, ва́юся, ється, *гл.*=**Сподіва́тися**. *Братчика з війська ся надіває.* Голов. IV. 548. *А ти б на чуже не надівалась, а коло свого дбала.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Надівува́тися, ву́юся, ється, *гл.* Достаточно пожить въ дѣвицахъ.

Надігна́ти. См. **Надгонити**.

Надігну́ти. См. **Надгинати**.

Надідра́ти, наддеру́, ре́ш, *гл.*=**Наддерти**.

Наді́єнька, ки, *ж.* Ум. отъ **надія**.

Наді(о)жда́ти. См. **Наджидати**.

На́діжна (корова). Стельная. *Бугаї... скачуть на корови... від чого корови стають надіжні.* Шух. I. 211.

Наді́їця, ці, *ж.* Ум. отъ **надія**.

Наді́йний, а, е. Надежный.

Наді́йність, ности, *ж.* Надежность; увѣренность. Желех.

Наді́йно, *нар.* Надежно. **Не наді́йно.** Нѣтъ надежды. *Не надійно, щоб сі любощі скоренити.* Г. Барв. 536.

Наді́йсь, *нар.* Чай, вѣроятно. *Люде дивуються, що я весела: надійсь горя-біди не знала.* МВ. (О. 1862. III. 34).

Наді́йти. См. **Надходити**.

Наді́л, лу, *м.* Удѣлъ, награда. *Нехай буде ласкавий привіт щирого серця наділом моїй праці.* Полт. у.

Наділи́ти. См. **Наділяти**.

Наділля́ти, *гл.*=**Надлити**. Желех.

Наді́лок? лку? *м.* Ножны для сабли? *Тоїді козаки шаблями да наділками сходіл копали* Лукаш. 44.

Наділя́ти, ля́ю, ється, сов. в. **наділи́ти, лю́, лиш,** *гл.* Снабжать, снабдить, давать, дать кому что, одарять, одарить. *Я здобула* (картоплі) *аж із Батурина та й добрим людям наділила.* Г. Барв. 419. *Зроби мені коробочку солом'яну, дак я тобі наділю в'юнів і карасів.* Г. Барв. 502. *Я тебе, сестрице, покриваю, щастям з долею наділяю.* Грин. III. 489. *Усе добре, чим наділя Господь чоловіка.* Стор.

Надірва́ти, ся. См. **Надривати, ся**.

Надісла́ти. См. **Надсилати**.

Надісь, *нар.*=**Надійсь**. О 1862. IV. 107. *Та моя хороба надісь не скоро мене покине.* Кіев. у.

Наді́ти. См. **Надівати**.

Надіхо́дити и **надхо́дити, джу, дить,** сов. в. **надійти́, дійду́, дешь,** *гл.* 1) Подходить, подойти, приближаться, приблизиться; наставать, настать. *Тим часом надійшли і молоді.* Стор. МПр. 53. *Надходить вовк.* Рудч. Ск. I. 22. *Надійшли жнива, достила Василева пшениця.* МВ. *Надходить осінь.* МВ. I. 89. *Звідусюди надіходять непотішні вісти.* К. ЧР. 2) Иногда посѣщать, посѣтить, иногда бывать, быть.

Наді́я, дії, *ж.* Надежда. *Козак у дорозі, а надія в Бозі.* Ном. № 778. **Надія пе́вна.** Твердая надежда, увѣренность. **Бу́ти при надії.** Быть беременной, ожидать родовъ. Волынь. Ум. **Наді́єнька, надіїця.** *Маю в Бога надієньку, що і сам марно не згинеш.* Чуб. *Не є мого миленького, мовю сокола, уже моя надіїця іневм припала* Гол. II. 405.

Наді́яння, ня, *с.* Надежда, ожиданіе. *Ех, братіку! надіялись було ми, та й те надіяння уже пропало.* Іер. Гал. Переясл. ніч.

Наді́ятися, діюся, ється, *гл.* Въ Лохвиц. у.: **надія́тися, дія́юся, ється,** *гл.* Надѣяться. *Наче ви схожі з нашим паничем, так не надіяюсь, шоб були панич.* Слов. Д. Эварн.

Над'їда́ти, да́ю, єш, сов. в. **над'і́сти, і́м, їси́,** *гл.* Съѣдать, съѣсть часть. Желех.

Над'їзди́ти, зджу́, ди́ш, сов. в. **над'і́хати, і́ду, деш,** *гл* Подъѣзжать, подъѣхать. Желех.

Надкладда́ти, да́ю, єш, сов. в. **надкла́сти, кладу́, де́ш,** *гл.* Откладывать, отложить часть.

Надколо́ти. См. **Надколювати**.

Надколупа́ти, па́ю, єш, *гл.* Надковырять.

Надко́лювати, люю, єш, сов. в. **надколо́ти, лю́, леш,** *гл.* Надкалывать, надколоть.

Надкороти́ти. См. **Надкорочувати**.

Надкоро́чувати, чую, єш, сов. в. **надкороти́ти, рочу́, тиш,** *гл.* Укорачивать, укоротить.

Надкоси́ти. См. **Надкошувати**.

Надко́шувати, шую, єш, сов. в. **надкоси́ти, кошу́, сиш,** *гл.* Надкашивать, надкосить.

Надкра́ювати, ра́ю, єш, сов. в. **надкра́яти, ра́ю, єш** и **надкро́ювати, ро́ю, юєш,** сов. в. **надкро́їти, ро́ю, їш,** *гл.* Надрѣзывать, надрѣзать, урѣзывать, урѣзать, укорачивать, укоротить. *Як би ви мені трошки надкроїли чумарчину ону, а то дуже довга.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Надкуси́ти. См. **Надкушувати**.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Надку́шувати, шую, еш, сов. в. **надкуси́ти, шу́, сиш,** *гл.* Надкушивать, надкусить.

Надлама́ти. См. **Надламувати.**

Надла́мувати, мую, еш, сов. в. **надлама́ти, ма́ю, еш,** *гл.* Надламывать, надломить.

Надлете́ти. См. **Надлітати.**

Надлива́ти, ва́ю, еш, сов. в. **надли́ти, наділлю́, наді́ллеш,** *гл.* Надливать, надлить, отливать, отлить.

Надли́нути, ну, неш, *гл.* Подлетѣть.

Надли́ти. См. **Надливати.**

Надлітáти, та́ю, еш, сов. в. **надлете́ти, лечу́, ти́ш,** *гл.* Подлетать, подлетѣть, прилетать, прилетѣть. *Надлетіли гуси з броду, сколотили з піском воду.* Чуб. V. 138.

Надложи́ти, жу́, жиш, *гл.* = **Надкласти.**

Надломи́ти, млю́, миш, *гл.* Надломить. *Щоб гнучи, де не надломить.* О. 1861. IV. 34.

Надлу́бати, баю, еш, *гл.* Наковырять.

Надлю́дський, а, е. Сверхчеловѣческій. *Йому, а не мені надлюдську силу дала природа.* К. ЦН. 267. *Надлюдська сила в його слові дикім.* К. ЦН. 174.

Надля́ти, *гл.*=**Надлити.**

Надменши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* Уменьшить, умалить.

Недменши́тися, шу́ся, ши́шся, *гл.* Уменьшиться, умалиться.

I. На́дмір, ру, *м.* 1) Чрезмѣрность. 2) Высокомѣріе, гордость. *Прислухались... до красомовних сеймових докорів „можним панам, земним богам", за їх безумний надмір.* К. Кр. 28.

II. На́дмір, надмі́ру, *нар.* Чрезмѣрно.

Надмі́рний, а, е. Чрезмѣрный. Желех.

Надмі́ряти, ряю, еш, *гл.* Отмѣрить немного.

Надмолоти́ти. См. **Надмолочувати.**

Надмоло́чувати, чую, еш, сов. в. **надмолоти́ти, чу́, тиш,** *гл.* Вымолачивать, вымолотить часть.

Наднести́. См. **Надносити.**

Наднóсити, но́шу, сиш, сов. в. **наднести́, су́, се́ш,** *гл.* Подносить, поднести, приносить, принести.

На́до, *пред.*=**Над**=**Наді.** *А надо дверьми сам Господь стоїть.* О. 1862. IV. 22.

На́доба, би, *ж.* Нужда, необходимость. *По надобі, то найдеш і в кадобі.* Г. Барв. 15.

Надоби́тися, блю́ся, би́шся, *гл.* Быть угоднымъ кому. *А за ліногцами Богу не молюся,—чим я Богу надоблюся?* Чуб. V. 442.

Надобі́гти, бі́жу́, жи́ш, *гл.*=**Надбігти.** *Ой надобіг брат до неї: що ж ти собі ізробила?* Гол. I. 39.

Надобі́ддя, дя, *с.* Предобѣденное время. Полт. г. Слов. Д. Эварн.

Надо́бний, а, е. Прелестный, привлекательный, красивый. *Ой на день добрий, Ясеню надобний, уже я не твоя.* Чуб. V. 205.

Надо́бно, *нар.* Красиво, прелестно.

На́добок, добка, *м.*=**Надібок.**

Надовба́ти, ба́ю, еш, *гл.* Наковырять, надолбить.

Надовба́тися, ба́юся, ешся, *гл.* Наковыряться; вдоволь надолбить.

На́довбень, бня, *м.* 1) Надолбокъ? 2) Болванъ, дубина (о человѣкѣ).

Надовбти́, бу́, бе́ш, *гл.*=**Надовбати.**

На́довго, *нар.* Надолго. *Хиба надовго старий жениться: або сам умре, або жінка покине.* ЗОЮР. I. 148.

На́довжниця, ці, *ж.* Нѣсколько (менѣе 20) плотовъ сплавляемаго дерева **(тальб),** соединенныхъ вмѣстѣ, одинъ за другимъ. Шух. I. 181. См. **Наширица.**

Надога́д, *нар.* Намекая на что. *Надогад буряків, щоб дали капусти.* Ном. № 5700. См. **Догад.**

Надогну́ти, гну́, неш, *гл.*=**Надігнути.**

Надожда́ти. См. **Наджидати.**

Надозоли́ти, лю́, ли́ш, *гл.* Донять. *Надозолила мені катова дзундзуриха.* МВ. (КС. 1902. X. 147). *Дуже вже ви нам надозолили.* Стор.

Надоїти. См. **Надоювати.**

Надо́коло, *нар.* Вокругъ, кругомъ. *Кам'янець вінець: надоколо вода, а в середині біда.* Ном. № 710.

Надокуча́ти, ча́ю, еш, сов. в. **надоку́чити, чу, чиш,** *гл.* Надоѣдать, надоѣсть, наскучать, наскучить. *А вже ж тії кучері мені надокучили.* Ном. № 2085.

На́долобень, бня, *м.*=**Надовбень.**

На́долок, лку, *м.* Нижняя часть платья. Желех.

На́долонка, ки, *ж.* Нашивка изъ кожи или сукна на всю ладонь, чтобы не терлись рукавицы.

Надоло́нчити, чу, чиш, *гл.* Нашить **на́долонки.** Мнж. 186. См. **Надолонка.**

Надолужа́ти, жа́ю, еш, сов. в. **надолу́жити, жу, жиш,** *гл.* 1) Наверстывать, наверстать, возмѣщать, возмѣстить, пополнять, пополнить. *Я те надолужу, як жи-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вий буду. НВолын. у. *Хоче своє надолужити: рано встав, дак тепер качається.* 2) Насаливать, насолить кому; надоѣдать, надоѣсть. *Уже як він мені надолужив, то я рад би його у ложці води утопити.* Кіев. у. *А тут ще і Грицько надолужає: що-дня іде подушне правити.* Мир. Пов. I. 119. *Цей год щось не надолужають подушним,—може царь простив.* Волч. у. 2) Употреблять много, часто. *Він по нашому все надолужа.* Харьк. у. *Він горілку дуже надолужа.* Харьк. у.

Надопта́ти, пчу, пчеш, *гл.*=**Наздоптати.**

Надо́шник, ка, *м.* Водяная губка, бодяга, Spongia fluviatilis. L. ЗЮЗО. I. 137.

Надо́ювати, до́юю, єш, сов. в. **надої́ти, дою́, їш,** *гл.* Надаивать, надоить.

Надпали́ти. См. **Надпалювати.**

Надпа́лювати, люю, єш, сов. в. **надпали́ти, лю́, лиш,** *гл.* Сжигать, сжечь часть. *Надпалена свічка воскова.* Сим. 232.

Надпива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **надпи́ти, надіп'ю́, п'єш,** *гл.* Отпивать, отпить, выпивать, выпить небольшую часть чего. *Він надпиває трохи. Тоді вона несе надпиту чарку молодій.* Грин. III. 431.

Надпи́лювати, люю, єш, сов. в. **надпиля́ти, ля́ю, єш,** *гл.* Надпиливать, надпилить.

Надпи́ти. См. **Надпивати.**

На́дпізь, *нар.* Поздновато. *Ото учора надпізь пішли ми додому.* Левч. 110.

Надплива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **надплисти́** и **надплисти́, ву́, ве́ш,** *гл.* Подплывать, подплыть.

Надповза́ти, за́ю, єш, сов. в. **надповзти́, взу́, зе́ш,** *гл.* Подползать, подползти.

Надполови́нити. См. **Надполовинювати.**

Надполови́нювати, нюю, єш, сов. в. **надполови́нити, ню, ниш,** *гл.* Уменьшать, уменьшить на половину.

Надпоро́ти. См. **Надпорювати.**

Надпо́рювати, рюю, єш, сов. в. **надпоро́ти, рю́, решь,** *гл.* Распарывать, распороть часть.

Надприро́дній, я, е. Сверхъестественный, чудесный. *Сяйво його духа було чимся надприроднім.* К. XII. 15.

Надпусто́шити. См. **Надпустошувати.**

Надпусто́шувати, шую, єш, сов. в. **надпусто́шити, шу, шиш,** *гл.* Опустошать, опустошить часть чего. *Гетьманове... перейшли річку Рось коло Корсуня, надпустошили міста, потяли мимо.* К. Хм. 56.

Надра́ти, деру́, ре́ш, *гл.*=**Надерти.**

Надрива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **надірва́ти, ву́, веш,** *гл.* Надрывать, надорвать. *Тихо-тихо Дунай воду колише, а ще й тихіш Маруся косу чеше, а що начеше, то на Дунай однесе, а що надриває, то й на Дунай пускає.* КС. 1883. II. 379.

Надрива́тися, ва́юся, єшся, сов. в. **надірва́тися, ву́ся, вешся,** *гл.* Надрываться, надорваться.

Надриґа́нчик, ка, *м.* Щеголь, франтъ. *То шевчики, такі є надриґанчики,—як у місті.* Ном. № 10838.

Надри́ґа́тися, ґа́юся, єшся, *гл.* Надергаться, наболтаться ногами. *Як повісили запорожці жида, то він надриґався, поки одубів.*

Надрі́зати. См. **Надрізувати.**

Надрі́зувати, зую, єш, сов. в. **надрізати, ріжу, жеш,** *гл.* Надрѣзывать, надрѣзать.

На́дро, ра, *с.* 1) Нѣдра, лоно. *Нехай Господь її прийме, мою голубоньку, на своє надро.* МВ. I. 79. *Не приймеш кісточок моїх у рідне надро, де лежить старенький батечко.* О. 1862. IV. 91. 2) Пазуха. *Хліб десь за надром лежав.*

Надроби́ти, блю́, биш, *гл.* Нарѣзать кусочками. Желех.

Надрочи́ти. См. **Надрочувати.**

Надро́чувати, чую, єш, сов. в. **надрочи́ти, чу́, чиш,** *гл.* 1) Науськивать, наускать. *Надрочив собак на мене.* 2) У Стороженка **надрочи́ти** употреблено въ значеніи: быстро написать. *Налагоджусь писать...,—нічого в голову не лізе. Примірявсь-примірявсь, а далі й думаю: він дуже ласий до дівчат,—нехай же посміється,—взяв та й надрочив...* Стор., Вуси.

Надруба́ти. См. **Надрубувати.**

Надру́бувати, бую, єш, сов. в. **надруба́ти, ба́ю, єш,** *гл.* 1) Надрубывать, надрубить, подрубывать, подрубить. *Як вже надрубав дуже,—дуб похитнувся.* О. 1862. V. 82. 2) Надсѣкать, надсѣчь.

Надрукува́ти, ку́ю, єш. *гл.* Напечатать. *Надруковано сю книгу вже давно. Оттут він ввесь, хоч надрукуй.* Шевч. 463.

Надря́гнути, гну, неш, *гл.* Высохнуть, просохнуть. Угор.

Надря́пати, паю, єш, *гл.* 1) Расцара-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пать, нацарапать. 2) Нацарапать, написать некрасиво.

Надса́да, ди, *ж.* Болѣзнь, поврежденіе отъ тяжелой работы; надорванность. *З великою худобою животу надсада, з хорошою дружиною серденьку відрада.* Чуб. V. 532.

Надса́джувати, джую, єш, сов. в. **надсади́ти, джу́, диш**, *гл.* 1) Надорвать, причинить вредъ здоровью тяжелой работой и пр. 2)—**бе́бехи, печінки́**. Колотить, поколотить, отбивать, отбить бока, внутренности. Ном. № 8176. *Насиму десять чоловік його подужали,—деякім таки добре надсадив бебехи.* Стор. МПр. 84. *Гей, хто зо мною вийде битись?.. Я бебехів вам надсажу.* Котл. Ен. II. 15.

Надса́джуватися, джуюся, єшся, сов. в. **надсади́тися, джу́ся, дишся**, *гл.* Надрываться, надорваться.

Надсила́ти, ла́ю, єш, сов. в. **надісла́ти, дішлю́, шлеш**, *гл.* Присылать, прислать. *Лист надіслав просто у волость.* Г. Барв. 410.

Надсипа́ти, па́ю, єш, сов. в. **надси́пати, плю, плеш**, *гл.* Отсыпа́ть, отсыпать часть.

Надсиха́ти, ха́ю, єш, сов. в. **надсо́хнути, ну, неш**, *гл.* Подсыхать, подсохнуть.

Надсіда́ти, да́ю, єш, сов. в. **надсі́сти, ся́ду, деш**, *гл.* Осѣдать, осѣсть немного. *Гора надсіла й завалила хату.*

Надсіда́тися, да́юся, єшся, сов. в. **надсі́стися, ся́дуся, дешся**, *гл.* Надрываться, надорваться. *Не надсівшися, не вмерти.* Ном. № 7183. *Як збрешеш, то хоча надсядься.* Котл. Ен.

Надсіка́ти, ка́ю, єш, сов. в. **надсі́кти, січу́, че́ш**, *гл.* 1) Надсѣкать, надсѣчь. 2) О лошади: сбивать, сбить, оцарапывать, оцарапать. *Кінь надсік собі ногу.*

Надсі́сти, ся. См. **Надсідати, ся**.

Надска́кувати, кую, єш, сов. в. **надско́чити, чу, чиш**, *гл.* 1) Подбѣгать, подбѣжать. 2)—**кому́, перед ки́м**. Подслуживаться, подольщаться къ кому.

Надсми́кати. См. **Надсмикувати**.

Надсми́кувати, кую, єш, сов. в. **надсми́кати, каю, єш**, *гл.* Надергивать, надергать немного. *Надсмикали з скирти сіна чимало.*

Надсмокта́ти. См. **Надсмоктувати**.

Надсмо́ктувати, тую, єш, сов. в. **надсмокта́ти, кчу́, чеш**, *гл.* Надсасывать, надсосать.

Надсо́хнути. См. **Надсихати**.

Надсува́ти, ва́ю, єш, сов. в. **надсу́нути, ну, неш**, *гл.* Пододвигать, пододвинуть

Надтекти́. См. **Надтікати**.

Надтеса́ти. См. **Надтісувати**.

Надтина́ти, на́ю, єш, сов. в. **надтя́ти, надітну́, неш**, *гл.* Надрубливать, надрубить, подрубливать, подрубить, надрѣзывать, надрѣзать.

Надти́нник, ка, *м.* Раст. Solanum Dulcamara L. ЗЮЗО. I. 136.

Надтиха́ти, ха́ю, єш, сов. в. **надти́хнути, хну, неш**, *гл.* Притихнуть, нѣсколько стихнуть. *Може надтихне трохи вітер.* Камен. у.

Надтіка́ти, ка́ю, єш, сов. в. **надтекти́, течу́, че́ш**, *гл.* Утекать, утечь немного. *Надтекло з повної бочки трохи горілки.*

Надті́сувати, сую, єш, сов. в. **надтеса́ти, тешу́, шеш**, *гл.* Надтесывать, надтесать. Желех.

На́дтічка, ки, *ж.* = **Підтічка**. Гол. Од. 20.

На́дто, *нар.* 1) Слишкомъ, излишне, слишкомъ много, черезчуръ. *Люде надто вже стали грішні.* Г. Барв. 456. *Їден надто має, а другий нічого.* Камен. у. *Надто знай, да ще питай.* 2) Сверхъ того, къ тому-же; особенно. *А надто вам росказать би, як козак чорнявий під вербою над водою, обнявшись, сумує.* Шевч. Гайд. *А за лихо... та цур йому! Хто його не знає!.. А надто той, що дивиться на людей душею.* Шевч. 3) Еще больше. *І наказав їм, щоб нікому не говорили. Що ж більше він наказував, то надто більше вони проповідували.* Єв. Мр. VII. 36. *Я його прошу: мовчи; а він надто голосить.* Канев. у.

Надто́ка, ки, *об.* Тотъ, кто „надточив“ что-либо. Александровск. у.

Надторчи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Надрѣзать немного. *Коли б я знала, который голуб мій, то я б його назначила... Я б йому хвостик надторчила.* Рк. Макс.

Надточи́ти. См. **Надточувати**.

Надто́чувати, чую, єш, сов. в. **надточи́ти, чу́, чиш**, *гл.* 1) Прибавлять, прибавить, добавлять, добавить. *Треба розуму надточити, де сила не візьме.* Ном. № 5843. 2) Выцѣживать, выцѣдить, выточить часть (жидкости).

Надтя́ти. См. **Надтинати**.

Надуби́ти, блю́, биш, *гл.* Набрать, захватить. *Як ускочив, так жменю оріхів і надубив.* Борз. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Наду́ваний, а, е. Надутый. *Плели віночок з чистого злота, а хоць не злотий, та злотом надуваний.* Чуб. V. 300.

Надува́ти, ва́ю, єш, *гл.*=**Надимати**.

Надува́тися, ва́юся, єшся, *гл.*=**Надиматися**.

Наду́дкуватий, а, е. Съ полнымъ стеблемъ. *Очерет густий та й надудкуватий.* Мил. 105.

Надуживáння, ня, *с.* 1) Злоупотребленіе. 2) Излишество, неумѣренность, пользованіе чѣмъ-либо сверхъ возможности. *Яке безрозумне надуживанне святих любови прав і жизні занедбанне.* К. Дз. 218.

Надуживáти, ва́ю, єш, сов. в. **надужи́ти**, живу́, ве́ш, *гл.* Злоупотреблять, злоупотребить.

Надужи́ток, тку, *м.* Злоупотребленіе. Желех.

Надукóла, *нар.*=**Надокола**. *Я засадила садом-виноградом надукола увесь двір.* Чуб. V. 419.

Надулíсся, ся, *с.* Мѣсто возлѣ лѣса, опушка лѣса. *А що то ти, чоловіче, робиш? Защо ти нашого німого старця б'еш?—обізвавсь до нього чоловік із надулісся, та й гукнув на товариство, а ті так і вискочили з лісу.* Кв. Пов. (изд. 1887, т. II. 9).

Наду́мати, маю, єш, *гл.* 1) Вздумать, придумать. 2) Вспомнить.

Наду́матися, маюся, ешся, *гл.* Задумать, надуматься. *Надумалась іти в Київ.* МВ. I. 22.

Надури́ти, рю́, риш (кого), *гл.* 1) Обмануть. Желех. 2) Наобманывать многихъ.

Надурíти, рíю, єш, *гл.* Надѣлать глупостей, накуролесить.

Надуса́тися, са́юся, ешся, *гл.* Надуваться, важничать. *Богослов преважно розляжеться, підійме плечі, щоб ширші здавались, надусається...* Св. Л. 229.

Наду́ти, ся. См. **Надимати**, ся.

Надуши́ти. См. **Надушувати**.

Наду́шувати, шую, єш, сов. в. **надуши́ти**, шу́, шиш, *гл.* Надавливать, надавить. Харьк. у. *Нащо ж тобі, моя мила, так тяжко робити, на пальчиках піхурчики надушити?* Грин. III. 325.

На́дха, хи, *ж.* Отрыжка съ непріятнымъ запахомъ. *Іззів десять яєць.—Що ж тебе і надха не напала?* Мир. у. Слов. Д. Эварн.

Надхма́рний, а, е. Заоблачный. Желех.

Надхне́ний, а, е. Вдохновенный; вдохновленный.

Надхне́ння, ня, *с.* Вдохновеніе.

Надхну́ти. См. **Надихати**.

Надхо́дити. См. **Надіходити**.

Надходи́ти, джу́, диш, *гл.* Повредить немного отъ хожденія обувь, одежду.

Надці́джувати, джую, єш, сов. в. **надцідúти**, джу́, диш, *гл.* Отливать, отлить часть, цѣдя. *Надцідити треба горщика.* Константиногр. у.

Надцю́кати, каю, єш, *гл.* Надрубить, надсѣчь.

Надча́листий, а, е=**Наддуристий**. Вх. Зн. 39.

Надчухра́ти, ра́ю, єш. *гл.* Срубить часть вѣтвей съ дерева.

Надшива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **надши́ти**, ши́ю, єш, *гл.* Пришивать, пришить.

Надяга́ння, ня, *с.* Надѣваніе на себя.

Надяга́ти, га́ю, єш, сов. в. **надягти́**, гну́, неш, *гл.* Надѣвать, надѣть. *Став він свиту надягать.* Гліб. 46.

Надя́куватися, куюся, ешся, *гл.* Достаточно поблагодарить. *Радіють та Богові не надякуються.* Мир. ХРВ. 46.

Надякува́тися, ку́юся, ешся, *гл.* Побыть достаточно долго дьячкомъ.

Наéмець, мця, *м.* Наемникъ, въ частности—наемный рабочій у собственника **полони́ни**, присматривающій за скотомъ. Шух. I. 189. См. **Найомець**.

Нажа́битися, блюся, бишся, *гл.* Надуться, напыжиться. *Нажабиться кожен, напиндючиться.* Св. Л. 291.

Нажалкува́тися, ку́юся, ешся, *гл.* Наплакаться, насѣтоваться. 2) Нажаловаться, наябедничать.

Нажа́рити. См. **Нажарювати**.

Нажартува́тися, ту́юся, ешся, *гл.* Нашутиться, наиграться.

Нажа́рювати, рюю, єш, сов. в. **нажа́рити**, рю, риш, *гл.* Нажаривать, нажарить; напаливать, напалить. *От нажарили два-надцять биків.* Рудч. Ск. II. 83.

Нажа́ти. См. **Нажинати**.

Нажаха́тися, ха́юся, ешся, *гл.* Набраться страха.

Нажва́катися, каюся, ешся, *гл.* Наждаться, наѣсться.

Нажéбрати, раю, єш, *гл.* Добыть нищенствомъ, напросить милостыни.

Нажéкати, каю, єш, *гл.* Напугать. Мнж. 186.

Нажéртися. См. **Нажиратися**.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Нажи́ва, ви, *ж.* Пожива. *У нашому селі є нажива старшині.* Волч. у.

Наживáти, вáю, єш, сов в. **нажи́ти, живý, вéш**, *гл.* Наживать, нажить, пріобрѣтать, пріобрѣсть. *Добро наживать.* Рудч. Ск. I. 20. *Вже не нажити йому другої такої дружини.* МВ. (О. 1862. I. 92). *Не напоївши, не нагодувавши, ворога не наживеш.* Ном. № 9549.

Наживáтися, вáюся, єшся, сов. в. **нажи́тися, живу́ся, вéшся**, *гл.* Достаточно проживать, прожить. *А тяжче-важче молоденькій не наживши помірати.* Чуб. V. 146. *Тепереньки, думаю, наші дівчата наживуться без моєї пані.* МВ. (О. 1862. III. 56).

Наживи́ти, влю́, виш, *гл.* Приметать, сметать (о шитьѣ). НВолын. у.

Наживни́й, á, é. Благопріобрѣтенный. *У його земля наживна, а не батьківщина або дідівщина.* Волч. у.

Нажи́во, *нар.* На жизнь. *Пив горілку не наживо, а на смерть.* О. 1861. X. 32.

Нажи́лювати, люю, єш, *гл.* Заставлять чрезмѣрно работать. *Було лучче за старих панів: думали, що і за молодих так буде, а молоді як стали нажилювать!..* О. 1861. X. 32.

Нажи́н, ну, *м.* Количество сжатаго хлѣба.

Нажинáти, нáю, єш, сов. в. **нажáти, жну́, нéш**, *гл.* Нажинать, нажать. *Поміг Бог нажати сніп; коли б Бог поміг нажати сто кіп.* Ном. № 10167.

Нажирáтися, рáюся, єшся, сов. в. **нажéртися, ру́ся, рéшся**, *гл.* Нажираться, нажраться. *Ніяк не нажереться.* НВолын. у.

Нажи́ти, ся. См. **Наживати, ся.**

Нажитни́й, á, é. Благопріобрѣтенный, наживной. *То все нажитне, — ізнов розживемося. Як пійде на добро, то й купимо.* Г. Барв. 285. **Нажитна́ дити́на.** Ребенокъ рожденный внѣ брака. *Людське око на мене гостро дивилось, і на мене, і на моє нажитне, на моє неблагословенне.* Г. Барв. 484. См. **Наживний.**

Наза́вжди, *нар.* Навсегда. Ном. № 13421.

Наза́влеги, *нар.* = **В-обляги.** Желех.

Назавмі́ру, *нар.* Чрезмѣрно, слишкомъ. См. **Назауміру.**

Наза́втра и **наза́втре**, *нар.* На слѣдующій день. *Назавтра лагодився ярмарок у близькому містечку.* Левиц. I. 273. *Назавтре, як розвиднило, пійшов до моря.* Рудч. Ск. I. 136.

Наза́вше, *нар.* = **Назавжди.** *Тя назавше щире кохаю.* Голов. I. 347.

Наза́д, *нар.* 1) Назадъ. *Назад руки пов'язали. Молода з жахом одступила назад.* Стор. МПр. 54. *Надіть сорочку назухою назад.* Ном. № 285. 2) Обратно. *Нехай не вертається назад.* Єв. Мр. XIII. 16.

Наза́ді, *нар.* Сзади; прежде. *Коли б (той) розум наперед, що потім назаді знайдеться.* Ном. № 5406.

Назапа́сити, па́шу, сиш, *гл.* Припасти. *Погнили наші сіна: мало хто назапасив на зіму.* О. 1862. I. 59.

Назара́нці, *нар.* На разсвѣтѣ.

Назаріз, *нар.* На убой.

Назауми́ру, *нар.* = **Назавміру.** МВ. II. 80.

Назбива́ти, ва́ю, єш, *гл.* 1) Сбить нѣсколько штукъ. 2) Напахтать масла. *Жінка назбивала діжечку масла.* Рудч. Ск. II. 167. 3) **Назбива́ти гро́шей.** Собрать денегъ. Желех.

Назбіга́тися, га́юся, ється, *гл.* Сбѣжаться. *Тут назбігалось народу.* Рудч. Ск. II. 13.

Назбира́ти, ра́ю, єш, *гл.* Насобирать. *Пішло, дровець назбірало да протопило хату.* Рудч. Ск. I. 39.

Назбира́тися, ра́юся, ється, *гл.* Собраться. *Багацько назбіралось того люду.* Стор. МПр. 75.

На́зва, ви, *ж.* Названіе, наименованіе. К. Бай. 34.

Назва́ний, а, е. 1) Названный. 2) Названный (о родственникѣ). *Чужий отець, названий, чуже дитя клене-проклинає.* Н. Дума. *Прикликав названого сина свого.* Г. Барв. 196. **Назва́на роди́на.** Свойственники, не кровные родственники. *А як пристила нещасна година, названа і кревна відреклась родина.* Нп. 3) Именованный (о числѣ). К. Грам. 112.

Назва́ти, ся. См. **Називати, ся.**

I. **На́звище, ща**, *с.* Названіе.

II. **На́звище**, *нар.* 1) Сверхъ, свыше. *Два клубки підкання пішло назвище од основи.* Константиногр. у. 2) Болѣе, чѣмъ нужно. Желех.

Назволіка́ти, ка́ю, єш, *гл.* Стянуть много, многихъ въ одно мѣсто.

Назворо́т, *нар.* Навыворотъ, наоборотъ. *І все робили назворот.* Котл. Ен. IV. 64.

Назга́д, *нар.* Напамять.

Назганя́ти, ня́ю, єш и **назго́нити, ню, ниш**, *гл.* Согнать вмѣстѣ.

Наздава́ти, даю́, єш, *гл.* Надавать, надарить.

Наздиб, *нар.* Навстрѣчу.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Наздúв, *нар.* На удивленіе.

Наздира́ти, **ра́ю**, **е́ш**, *гл.* 1) Насдирать, надрать. 2) Надрать, награбить. *Грошей наздирали з нашого брата, багатіють.* Мир. Пов. I. 142.

Наздобува́ти, **ва́ю**, **еш**, *гл.* Достать, добыть во множествѣ.

Наздо́вж, *нар.* Въ длину. Свидн. (О. 1861. XI. 34).

Наздога́д, *нар.*=**Надогад**.

Наздогана́ти, **на́ю**, **еш**, сов. в. **наздогна́ти**, **жену́**, **не́ш**, *гл.* Догонять, догнать, настигать, настигнуть. *Біг, бач, дак не випередить і не наздожене.* Рудч. Ск. II. 186.

Наздогі́н, **наздогінці**, *нар.* Въ догонку; въ погоню. *Наздогін не націлуваться.* Ном. № 5265. *Пани ж наші, пани голоколінці: як ми в шинок, то й ви наздогінці.* Ном. № 1190.

Наздогна́ти. См. **Наздоганяти**.

Наздого́нити, **го́ню**, **ниш**, *гл.*=**Наздоганяти**. *Запрягайте, слуги мої, коні вороні, наздогоніть літа мої, літа молодії.* Мет. 253.

Наздопта́ти. См. **Наздоптувати**.

Наздо́птувати, **тую**, **еш**, сов. в. **наздопта́ти**, **пчу́**, **чеш**, *гл.* Наступать, наступить ногой. *До Дмитра—„а мошки, бо тя перескочу“! а по Дмитрі—„а кота, бо тя наздопчу“.* Ном. № 497.

Наздоро́вкатися, **каюся**, **ешся**, *гл.* Наздравствоваться. *На всяк чмих не наздоровкаєшся.* Ном. № 4714.

Наздрі́ти, **рю́**, **ри́ш**, *гл.* 1) Замѣтить, усмотрѣть. 2) Заглянуть. *Не можна і в хату наздріти.*

Наздрі́тися, **рю́ся**, **ри́шся**, *гл.* Осмотрѣться. *Як прийду додому, то свекруха не дає й наздрітися, все мене лає.* Міус. окр.

Називáти, **ва́ю**, **еш**, сов. в. **назва́ти**, **зву́**, **зве́ш**, *гл.* Называть, назвать. *Та нічого не сказала, тілько серденьком назвала.* Мет. 75.

Називáтися, **ва́юся**, **ешся**, сов. в. **назва́тися**, **зву́ся**, **зве́шся**, *гл.* Называться, назваться. *А та палиця—пан називається.* Ном. № 1140.

Нази́мий, **а**, **е**=**Назімий**.

Нази́мковатиця, **ці**, *ж.*=**Назімковатиця**.

На́зимок, **мка**, *м.*=**Назімок**.

Назира́ти, **ра́ю**, **еш**, сов. в. **назирну́ти**, **рну́**, **не́ш**, *гл.* 1) Наблюдать, наблюсти, присматривать, присмотрѣть. *І назирали йою, чи зцілить у суботу.* Єв. Мр. III. 2. *Назирай орлиним оком сирітську хату.* К. Досв. 105. *Цікава Масюківна назирала гостя з вікна.* Левиц. Пов. 196. 2) Видѣть, увидѣть. *Що оком назирне,—пліндрує.* К. ЦН. 253. 3) Навѣдываться, навѣдаться.

Нази́рити, **рю**, **риш**, *гл.* Насмотрѣть, усмотрѣть. *Назирив він коненя на ярмарку.* Рудч. Ск. II. 175. *Стемніло. Назирив я в полі—огонь кладуть хлопці, ночують.* К. (О. 1861. IV. 151).

На́зирком, *нар.* Слѣдомъ, не выпуская изъ виду. *Пішов, а я за ним назирком: до яких се знакомих людей він ходить.* МВ. I. 62.

Назирну́ти. См. **Назирати**.

На́зирцем, **на́зирці**, *нар.*=**Назирком**. *Пішов він назирцем за Марусею.* Кв. I. 22. *Я за нею назирці до самих небожевих воріт.* Левиц. Пов. 343.

Назича́ти, **ча́ю**, **еш**, сов. в. **нази́чити**, **чу**, **чиш**, *гл.* 1)=**Позичати**, **позичити**. *Ну, я тобі назичу хліба.* Рудч. Ск. 2) Только сов. в. Насказать много пожеланій. *Назичили йому товариші усякого добра: і щастя, і здоров'я, і довгих літ.*

На́зілки, (ків?), *мн.* Мужское сѣмя у пчелъ. *Як на молочко в матки трутні накидають назілки, то й вилупляться бджоли.* Лебед. у.

Нази́мий, **а**, **е**. Озимый. *Ми віночки плетемо не з золота,—з яриці, з назімої пшениці.* Чуб. III. 233.

Нази́мкуватиця, **ці**, *ж.* Корова, дающая молоко съ „**на́зімком**“.

На́зімок, **мка**, *м.* Годовалый бычокъ.

Наз'їзди́тися, **джу́ся**, **ди́шся**, *гл.* Съѣхаться многимъ. Желех.

Назліта́тися, **та́юся**, **ешся**, *гл.* Слетѣться во множествѣ. *Назліталось їх така сила, що Господи!..* Рудч. Ск. II. 110.

Назмага́тися, **га́юся**, **ешся**, *гл.* Наспориться вдоволь.

Назміта́ти, **та́ю**, **еш**, *гл.* Смести (въ одно мѣсто), собрать. *Назмітай у засіці борошеця.* Рудч. Ск. II. 2.

Назнамена́ти, **на́ю**, **еш**, *гл.* Обозначить. *Чого на місяці тиї плями?..—То ще як Каїн убив Авеля, то Бог назнаменав на місяці той гріх своєю рукою.* К. ЧР. 148.

Назнаро́шки, **назнаро́шне**, *нар.* Нарочно, съ умысломъ.

Назна́ти, **на́ю**, **еш**, *гл.* Узнать о существованіи въ данномъ мѣстѣ, открыть. *Я назнав зайчицю з зайченятами.* Мнж.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

30. *Десь назнала лисиця у лісі пастку.* Рудч. Ск. I. 21.

Назна́тися, на́юся, ешся, *гл.* Знать многихъ. *Чи то ж усіх назнаться?* МВ. (О. 1862. I. 78).

Назнача́ти, ча́ю, еш, сов. в. **назначи́ти, чу́, чи́ш,** *гл.* Отмѣчать, отмѣтить, намѣчать, намѣтить; обозначать, обозначить. Шух. I. 182. *Піймуть поля, скільки їм назначиш.* К. Псал. 236. *Бог назначив, то й здохла ялівка.* Каменец. у.

Назневажа́тись, жа́юся, ешся (над чим), *гл.* Поиздѣваться надъ чѣмъ. *Ти ж над чужим ділечком назневажалась.* Мил. 205.

Назо́ла, ли, *об.* Причиняющій много хлопотъ. НВолын. у. *Це не корова, а просто назола. У хлів її поставиш,—не їсть нічого й не п'є, на пашу випустиш,—теж толку нема.* Борз. у.

Назо́листий, а, е. Надоѣдливый.

Назоли́ти(ся), ли́о(ся), лишся), *гл.* 1) Надоѣсть, досадить. *Ти мені назолив(ся).* НВолын. у. 2) Нащелочить, набучить.

Назори́ти, рю́, ри́ш, *гл.* Усмотрѣть, замѣтить. *Він їх ще уперед назорив, що вони прийшли туди.* Константиногр. у. *Впала вона мені добре в око, ледві я її назорив.* МВ. (КС. 1902. X. 150). *Вони* (злодії) *і назорили, шо у батюшки така добренна патериця з срібною головкою.* Мнж. 107.

Назорі́тися, рі́юся, ешся, *гл.* Посвѣтить сколько желалось. *Зійшла зоря, зійшла зоря, та й не назорілася.* Чуб. V. 354.

Назрива́ти, ва́ю, еш, *гл.* Нарвать. *Хвіялочок на віночок назриваю.* Мет. 138.

Назуби́ти, ся. См. **Назублювати, ся.**

Назу́блювати, блюю, еш, сов. в. **назуби́ти, бли́о, биш,** *гл.* О пилѣ, серпѣ: натачивать, наточить, нарѣзывая зубья. Вас. 164. *Назублювати пилку.*

Назу́блюватися, блююся, ешся, сов в. **назуби́тися, бли́ося, бишся,** *гл.* Пустить ростки. *Уже котре зерно на мокрій землі, те назубилося.* Міус. окр.

Назува́ти, ва́ю, еш, сов. в. **назу́ти, зу́ю, еш,** *гл.* Надѣвать, надѣть на ноги, обувать, обуть. *Бери чобіт, назувай! На ногах черевички нові..., ще не назувані.* Св. Л. 74.

Назу́кісь, *нар.* Наискось.

Назу́стріч, *нар.* Навстрѣчу. *А москалі їй назустріч, як один верхами.* Шевч. 88.

Назу́ти. См. **Назувати.**

Наїда́ти, да́ю, еш, сов. в. **наї́сти, наї́м, наїсі́,** *гл.* 1) Съѣдать, съѣсть извѣстное количество. 2) Только сов. в. Преслѣдовать. *Оце наїдають цьою чоловіка.* Черном.

Наїда́тися, да́юся, ешся, сов. в. **наї́стися, їмся, їсі́ся,** *гл.* Наѣдаться, наѣсться. *Чи мало, то наїдяться, чи багато, то поїдять.* Ном. № 783.

Наї́дений и наї́джений, а, е. Накормленный, сытый. *Я буду що-дня і наїдена, і напита.* Мнж. 7.

На́їдок, дку, *м.* 1) Яство. *Перед дівчиною напитки, наїдки.* Мет. 95. 2) Насыщеніе. **На́їдку, як з хро́ну.** Этимъ нельзя наѣсться. Мнж. 168. *По кавунах малий наїдок.* Лебед. у. *Не ходиться о наїдок, але о покушання.* Ном. № 12116.

Наїзджа́ти, джа́ю, еш, *гл.*=**Наїздити.**

Наї́житися. См. **Наїжуватися.**

Наї́жуватися, жуюся, ешся, сов. в. **наї́житися, жуся, жишся,** *гл.* Наѣживаться, наежиться.

На́їзд, ду, *м.* Съѣздъ, наѣздъ. Мир. ХРВ. 108. *Наїзд був великий у цей ярмарок: здалека понаїздили купці.* Волч. у.—МВ. (О. 1862. III. 45).

Наїзди́ти, джу́, ди́ш, сов. в. **наї́хати, їду, деш,** *гл.* 1) Наѣзжать, наѣхать, съѣзжаться, съѣхаться куда-либо. *Наїхали подоляне з Подолу.* Мет. 161. 2) Наѣзжать, наѣхать на что-либо. *Їхали, їхали і наїхали, де дороги росходяться.* Мнж. 28.

Наї́здитися, джуся, дишся, *гл.* Наѣздиться. *Дарованим конем не наїздишся.* Ном. № 4614.

Наї́зжий, а, е. Пріѣзжій, заѣзжій. *Дав приказ, щоб наїзжі купці йшли її одчитувати.* Рудч. Ск. II. 29.

Наїмли́ти, лю́, ли́ш, *гл.*=**Наямлити.** *Наїмлила у Н. грошей.* Зміев. у.

Наї́сти, ся. См. **Наїдати, ся.**

Наї́хати. См. **Наїздити.**

Най, *нар.* 1)=**Нехай=хай.** *Хто не уміє молитися, най іде на море учитися.* Ном. № 145. *Зачекай ти хоть годиноньку малую, та най я постелю постелю білую.* Гол. 2) Приставка къ прилагательнымъ и нарѣчіямъ въ формѣ сравнительной степени для образованія превосходной степени: *найбідніший, найбільше. Ой сину мій, сину, сину найвірнійший.* Грин. III. 689. *Се надило до вдови найуродливіших та найпрацьовитіших дівчат із села.* Г. Барв. 305.

Найгра́ти, гра́ю, еш, *гл.* Поиграть. Рудч. Ск. I. 76.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

На́йда, ди, *ж.* Найденышъ.

Найду́х, ха, *м.* Найденышъ муж. пола. Вх. Зн. 39.

Найду́шка, ки, *ж.* Найденышъ женскаго пола. Желех.

На́йманка, ки, *ж.* Спросъ на наемъ, наемъ. *Як що є найманка де, а в тебе й шкапа є, то заробиш.* Лебед. у.

Найма́ння, ня, *с.* Наемъ, наниманіе.

Найма́ти, ма́ю, єш, сов. в. **найня́ти** и **наня́ти, йму́, меш**, *гл.* Нанимать, нанять. *Він пішов наймати наймита.* Рудч. Ск. I. 170. *Найняв майстрів.* Рудч. Ск.

Найма́тися, ма́юся, єшся, сов. в. **найня́тися** и **наня́тися, йму́ся, мешся**, *гл.* 1) Наниматься, наняться. *Найнявся,—продався.* Посл. 2) Понатужиться, налечь. Въ этомъ значеніи встрѣчается въ выраженіи: **Наймúсь!** т. е. наляжь на весло, сильнѣе греби!—окликъ, которымъ рулевой приказываетъ гребцамъ усилить ходъ лодки. Вас. 189.

Найменува́ти, ну́ю, єш, *гл.* 1) Именовать, назвать. 2) Назначить.

Найменува́тися, ну́юся, єшся, *гл.* Именоваться, назваться.

На́йми, мів, *м. мн.* Наемъ; служба по найму. *Нехай вона сердешна од наймів трохи одпочине.* О. 1862. III. 11. (Шевч.). **Піти́ в на́йми.** Наняться. *Матінко наша! Не журися ти нами: як поростемо, підемо в найми.* Нп.

На́ймит, та, *м.* Наемникъ, нанятый работникъ. Ум. **Наймито́к, на́ймитонько** (Желех.), **наймито́чок.** *Чого ти, наймитку, так рано встаєш?—Та я то обуваннячком, то одяганнячком надолужу.* Ном. № 10851. *Іде наймит із панщини, на воли гукає; а хазяйка з усіх мисок вечерю зливає: „Отсе ж тобі, наймиточку, вечеря з обідом,—не доїси вечерею, то догдай хлібом; та не берись, наймиточку, до хліба м'якого,—візьми собі на полиці сухаря цвілого“.* Нп. Ув. **Наймити́ще, наймитю́га.** *Приймай, жінко, та вареники, бо вже йде наймитище.* Грин. III. 557. *Доорався бідний наймитюга до вечірнього впруга.* Грин. III. 558.

На́ймитський, а, е. Принадлежащій наемному рабочему. *Поб'ють тебе, господине, наймитські сльози.* Грин. III. 556.

На́ймиття, тя, *соб.* Прислуга. *Ой рад же б я ходити* (парубок до дівчини), *в тебе наймиття лихе.* Нп.

Наймитува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Служить по найму. *Буде вже мені, каже, наймитувати,—може, каже, своє хазяйствечко заведу.* Рудч. Ск. I. 149.

Наймитча́, ча́ти, *с.* Мальчикъ нанятый. *Гонивши волики свої без наймитчати сам на пашу.* Мкр. Г. 58.

Наймитчу́к, ка́, *м.* Нанятый для услугъ мальчикъ. *Послав наймитчука по горілку.* Черк. у.

Наймитю́га, ги, *м.* Ув. отъ **на́ймит.**

На́ймиця, ці, *ж.* Наемъ, наемная плата. *Балакають про те, скілько кому коштує паша за літо та зіму; один каже, що він купив уже на 9 карбованців, а другий каже: „а мені оце з наймицею* (т. е. съ тѣмъ, что стоило нанятое сѣно на лугу) *стало вже карбованців 15“.* Лебед. у.

На́ймичка, ки, *ж.* Наемница, наемная работница. *Чи я в тебе, мій миленький, за наймичку робила?* Нп.

Наймичкува́ти, чку́ю, єш, *гл.* Быть наемной работницей, служанкой. Г. Барв. 131, 526.

На́ймиччин, а, е. Принадлежащій наемной работницѣ. *Наймиччина дитина.*

Найня́ти, ся. См. **Наймати, ся.**

Найо́мець, мця, *м.* Наниматель. *Хто то поїхав?—Та то найомець од рудого пана наймати на молотилку.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн. 2) Подставной рекрутъ, по найму идущій за кого либо, наемщикъ. О. 1862. V. 92. См. **Наємець.**

Найпа́к, *нар.*=**Найпаче.** Желех.

Найпа́че, *нар.* Наиболѣе, особенно, въ особенности. *У нас сей год ярина хороша, а найпаче просо.* Черк. у. Сим. 227.

Найпе́рше, *нар.* Прежде всего.

Найсампе́ред, *нар.*=**Насамперед.**

На́йство, ва, *с.* Напасть? Встрѣчается въ заговорѣ, произносимомъ, когда идти на судъ: *„Вовчими зубами одгризуся, ведмежою силою одборюся,—я цього найства нічого не боюся“.* Чуб. I. 95.

Найти́, ся. См. **Находити, ся.**

Найтича́нка, ки, *ж.* Родъ брички. *Найтичанка запряжена у триконь.* Стор.

Найупере́д, найупереді́, *нар.* Прежде всего. *Ще нікого не примітила, а його найупереді.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Найясні́ший, а, е. Августѣйшій (употребл. въ титулѣ). *Королю шведський, добродію, найясніший мій пане!* Макс. 89.

Накади́ти, джу́, диш, *гл.* Накадить.

Нака́з, зу, *м.* 1) Распоряженіе, при-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

казъ. *А тут і наказ: у походъ лагодитись.* МВ. (О. 1862. III. 76). *Прозьба панська рівно з наказом ходить.* Ном. № 1209. 2) Водяная болѣзнь у овецъ. Угор.

Наказа́ти. См. **Наказувати.**

Накази́тися, жу́ся, зишся, *гл.* 1) Набѣситься. 2) Получить водяную болѣзнь (объ овцахъ или рогат. скотѣ). Угор.

Нака́зний, а, е. Исправляющій должность. *Наказний гетьман, отаман. Я збудив свого наказного, передав йому отаманство та й вернувся додому.* Г. Барв. 143.

Нака́зувати, зую, еш, сов. в. **наказа́ти, кажу́, жеш,** *гл.* 1) Приказывать приказать. 2) Передавать, передать словесно. *Накажи братові, щоб він приніс граблі. Да далеченько мій миленький,— ніким наказать... Да накажу я своїму милому хоть рідним братком.* Грин. III. 166. *Ой накажи, галко, ой накажи, чорна, од кошового вісти.* Грин. III. 602. Говорить, наговорить много. *Наказав стільки, що й не переслухаєш.* **Наказа́в на вербі́ груш.** (Ном. № 6891) или: **Наказа́в три мішки́ грече́ної во́вни.** Наговорилъ невозможнаго, несбыточнаго, несообразностей.

Нака́кати, каю, еш, *гл.* 1) Дѣтск.: Испражниться. 2) О великороссахъ: наговорить слова *какъ: Прийшов кацап, подивився, накакав, накакав та й пішов.*

Накалапу́цати, цаю, еш, *гл.* Намѣшать, наболтать. *Накидала усячини у помийницю та накалапуцала, накалапуцала, та й винесла,—поїли і похапали все.* Звенигор. у. Слов. Д. Эварн.

Накаля́ти, ля́ю, еш, *гл.* Напачкать, нагадить. *Да таку купу накаляв здорову, як хата.* Рудч. Ск. I. 39.

Нака́пати, ся. См. **Накапувати, ся.**

Нака́постити, ка́пощу, стиш, *гл.* Напакостить.

Нака́пування, ня, *с.* Въ рисункѣ раскрашенныхъ **мисо́к:** одиночныя круглыя точки. Вас. 184.

Нака́пувати, пую, еш, сов. в. **нака́пати, паю, еш,** *гл.* Накапывать, накапать. *Ой у полі криниченька повна води та й накапала.* Чуб. V. 986.

Нака́пуватися, пуюся, ешся, сов. в. **нака́патися, паюся, ешся,** *гл.* По каплямъ увеличиваться, увеличиться.

Накараскатися, каюся, ешся, *гл.* Навязаться, пристать.

Накара́ти, ра́ю, еш, *гл.* Наказать, покарать. *От накарав мене Бог таким чоловіком!* Г. Барв. 100. *Накарав міх, то й торби страшно.* Ном. № 5794.

Накара́тися, ра́юся, ешся, *гл.* Перенести наказаніе, кару; претерпѣть несчастіе, горе.

Накарбува́ти, бу́ю, еш, *гл.* 1) Нарѣзать, насѣчь, сдѣлать насѣчки на чемъ. *Накарбував мов пугою по воді.* Ном. № 3938. 2)—**на ко́му.** Записать нарѣзками на комъ-либо долгъ. *На тобі... більш накарбовано, ніж у тебе волосся на голові.* К. Бай. 44.

Накарпа́с, су, *м.* Потасовка. *Пішли кулачні накарпаси, в виски і в зуби стусани.* Котл. Ен. V. 70. *Дали рутульцям накарпас.* Котл. Ен. V. 52.

Накарува́ти ру́ю, еш, *гл.* О глазахъ: сдѣлать карими, нарисовать карими. Встрѣчено въ пѣснѣ: *Ой голубе сив, коли б ти ожив... Я б твої крила позолотила, я б твої очиці накарувала, тебе самого намалювала.* Бал. 82. См. **Карувати.**

Накаса́тися. См. **Накасуватися.**

Нака́суватися, суюся, ешся, сов. в. **накаса́тися, са́юся, ешся,** *гл.* Налѣзать, налѣзть, нападать, напасть, придираться, придраться. *Він на мене накасується та й накасується. Вже я й мовчу, нічого йому не кажу, а він усе накасується на мене,— так я і вдарив його.* Верхнеднѣпр. у. *Ти чого ти накасаєшся на мене?* Харьк. у. *Жінка як накасалась: „Біжи та й біжи за околицю“.* Г. Барв. 458. *Накасавсь, як голий на улицю.* Ном. № 5093.

Наката́ти, та́ю, еш, *гл.* Сдѣлать чего-либо много. *Ой напив, нагуляв, на сто рублів накатав.* Чуб. V. 1091.

Нака́шничок, чка, *м.* Небольшой ухватъ, которымъ вынимается **ка́шничок** (см.). Мнж. 186.

Наквацюва́ти, цю́ю, еш, *гл.* 1) Намазать сильно. *Наквацював чоботи, аж дьоготь тече.* 2) Намазать, наляпать. *Наквацювала баба комін, аж гидко глянути.*

Накепка́тися, каюся, ешся, *гл.* Нажраться. *Накепкався, як свиня браги.* Ном. № 12249.

Накерва́витися, влюся, вишся, *гл.* Стать полнокровнымъ. *Накервавилася худоба,—треба кров пустити.* Вх. Зн. 39.

Накеру́ва́ти, ру́ю, еш, *гл.* Направить, навести. *Всі сили накерували.*

Накива́ти, ва́ю, еш, *гл.* 1) Накивать, покивать. *Накивав на мене та й пішов. Накивала жінка дякові, щоб прийшов.* Мнж. 94. 2)—**на ко́го.** Пригрозить кому. 3)—

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

п'ятáми. Удрать, убѣжать. *П'ятами накивав, аж залопотіло.* Ном. № 4418.

Накидáльний, а, е. Употребляющійся для набрасыванія (объ арканѣ). *Накидальний повалець.* О. 1862. I. Ревяк. 20.

Накидáти, дáю, еш, *гл.* **I.** сов. в. **накúдати, даю, еш.** 1) Набрасывать, набросать, накидать. *Не накидай стільки дров у піч,—накидає такого, що на двічи стало б. А лисичка... все кида по рибці на дорогу, все кида. От, як накидала вже багато, тоді нишком і сама злізла.* Рудч. Ск. II. 8. 2) Оставлять, оставить многихъ. *На що ж ви, таточку, сиріт накидали?* (изъ причитанья по умершемъ отцѣ). Мил. 186. **II.** сов. в. **накúнути, ну, неш.** 3) Набрасывать, набросить что-либо сверхъ чего-либо. *Накинула рядно на ніч на переріз, щоб висохло.* Черниг. у. *Накинувши свою одежу на осля, посадили Ісуса.* Єв. Л. XIX. 35. 4) Навивать, навить, намотать. *Накинуть основу на верстат.* Вас. 166. 5) Налагать наложить. *Хижі сусіди часто нападали на їх і накидали на їх податі.* Левиц. К. К. 6. *За той гріх, накинуто на його покуту.* 6) Навязывать, навязать. *Ніхто її не бере, дак ви її на мою шию накидаєте.* Г. Барв. 202. *Сестра моя мала, а вони на її й накинули двох год хлопця глядіть.* Г. Барв. 52. 7) Прибавлять, прибавить. *Мало буде,—накинь ще хоч трохи.* **Кругу накидáти.** Дѣлать кругъ, обходъ (въ пути). *Ходім напрямець,—чого нам стільки кругу накидати.* Зміев. у. 8)—**óком.** Посматривать, бросать взгляды, взглянуть, примѣтить, замѣтить. *Ходе Йванко по-над током, накидає чорним оком: ой чи жива, чи здорова та Сохвійка чорноброва.* Грин. III. 154. *Ішла дівка по-над током, накинула хлопця оком: там то хлопець, там то гарний.* Грин. III. 154. Въ переносномъ смыслѣ: обратить вниманіе на кого-либо. *І хороший, і заможний, і вони давненько накидали оком одне на 'дного.* Г. Барв. 105.

Накидáтися, дáюся, ешся, *гл.* **I.** сов. в. **накúдатися, даюся, ешся.** 1) Набрасываться, набросаться. **II.** сов. в. **накúнутися, нуся, нешся.** 2) Набрасываться, наброситься сверхъ чего-либо. 3) Налагаться, быть наложеннымъ. 4) Навязываться, навязаться (кому). 5) Прибавляться, прибавиться.

Нáкидка, ки, *ж.* 1) Прибавка, набавка. 2) а) Сѣть, имѣющая видъ круга, окружность котораго 8—12 саж. Поднятая за центръ, сѣть принимаетъ видъ колокола. Окружность сѣти обвѣшана свинцомъ (15—20 фун.); отъ центра идетъ веревка. Сѣтка бросается распущенной и накрываетъ рыбу, плавающую у дна; испуганная рыба бросается вверхъ; при вытягиваніи окружность сѣтки, тяжелая отъ груза, сходится въ одну кучу, и рыба не можетъ выйти изъ сѣти. б) Сѣть на желѣзномъ обручѣ (діаметръ 1 арш.), который посредствомъ двухъ вертикальныхъ полосокъ желѣза прикрѣпленъ къ деревянной ручкѣ. Сѣть имѣетъ видъ конуса съ отверстіемъ въ вершинѣ вершка въ 3 въ діаметрѣ; накрываютъ на мели карпа и вынимаютъ чрезъ малое отверстіе вверху. Браун., 13. 3) **У нáкидку.** Въ набросу. *Надів кожух у накидку.* Валк. у.

Нáкидом, *нар.* Насильно, по принужденію. *Робота накидом.*

Накúнути, ся. См. **Накидати, ся.**

Накипáти, пáю, еш, сов. в. **накипíти, плю́, пúш,** *гл.* Накипать, накипѣть. *Чим горнець накипів, тим буде смердіти.* Чуб. I. 238.

Накипíлий, а, е. Накипѣвшій.

Накипíти. См. **Накипати.**

Накúпчасто, *нар.* О варящемся: много послѣ кипѣнія получается. *Як насипчасто, то й накипчасто* (Ном. № 12309),—значитъ: если много положить въ горшокъ, то много послѣ варки и получится. См. еще: *Хоць ненасипчасто, аби накипчасто* (Чуб. I. 256), т. е.: хотя на видъ и немного кладется, но получается много.

Накíльчитися. См. **Накільчуватися.**

Накíльчуватися, чуюся, ешся, сов. в. **накíльчитися, чуся, чишся,** *гл.* Прорастать, прорости.

Накіпкіюва́ти, кію́ю, еш, *гл.* Набрать много. *Накіпкіював грошей на свою шию.* Зміев. у.

Накíска, ки, *ж.* Полый конецъ гусинаго пера, обрѣзанный и вставленный въ тонкій конецъ рога (см. **Ріжок**), въ которомъ находится краска для раскрашиванія гончарныхъ издѣлій,—чрезъ каналъ пера изливается краска во время раскрашиванія. Вас. 183.

Нáкісток, тка, *м.* Рыбацк.: перышко въ поплавкѣ.

Накíт, кóту, *м.* Дорога, выстланная брусьями **(лаґунáми),** а на нихъ сверху толстыми досками **(мостни́цями),**—тамъ, гдѣ она проходитъ черезъ топкое мѣсто. НВолынск. у.

Накітчá, чáти, *с.* Обыкн. во мн. ч.: **накітчáта.** Ягнята вообще, а спеціально—

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ягнята, родившіеся поздно, послѣ подсчета приплода. *Так як найдуться в шматках вівці такі ще, що котяться після щоту їх (їх бува мало), то ягнята ті звуть накітчата або цур-пеки.* О. 1862. V. Кухар. 33.

Нáклад, ду, *м.* 1) Издержки, расходъ; иждивеніе. *Без накладу зиску не буде.* Ном. № 10578. 2) Налогъ. *За моєї пам'яти, одколи живу на світі, не затямлю такого накладу: що-году багато великий наклад проти давнього; та усе, кажіть, угору йде.* Василь. у. 3) Высверленное въ кускѣ дерева, изъ котораго дѣлается трубка, вмѣстилище для табаку. Вас. 148.

Накладáння, ня, *с.* Накладываніе, возложеніе.

Накладáти, дáю, еш, сов. в. **наклáсти, ладу́, дéш**, *гл.* 1) Накладывать, налагать, наложить. *Ярмо накладає, воли запрягає.* Нп. *На вулиці та в перевулку накладала та Марушка Василькові мульку.* Грин. III. 650. *Голова як маківка, а в неї розуму як наклано.* Ном. № 5707. 2) Возлагать, возложить. *Батюшка їм* (молодим) *накладає на голови вінці.* Грин. III. 516. 3) **Шáпку накладáти.** Надѣвать шапку. КС. 1883. XI. 500. 4) При мазаньи земляного пола въ сельскихъ хатахъ: заполнять, заполнить глиной выбившіяся углубленныя мѣста. Сим. 130. 5) Только несов. в. Дѣйствовать за одно, имѣть сношенія. *Буде з ляхами, мостивими панами, накладати.* Мет. 397. *Злі люде, накладаючи з нечистою силою, можуть уставати з домовини.* Левиц. *Ворожка з бісом накладає.* Ном. № 232. 6) Жертвовать, пожертвовать. *На церкви святії нічого не накладав.* Голов. III. 262. 7) – **головóю** (только съ сов. в.). Сложить голову. *Бодай ти своєю головою наклала.* Левиц. *Через тії коні воронії наклав козак головою.* Грин. III. 281. 8) **Наклáсти дя́дька.** Запутать основу во время сновання. *А я слухаю, що вона балака, та й наклала дядька.—Оксана в мене сьогодні снувала, так аж двох дядьків наклала. Одного ж я змотала, а другий зостався. За дядьків ткачі лають, як направляють полотно.* Черниг. у.

Наклáдувати, дую, еш, *гл.*=**Накладати.**

Наклáнятися, няюся, ешся, *гл.* Накланяться, вдоволь покланяться. *Поки накланяється! Поки хто оглянеться на вдову!..* Г. Барв. 263.

Наклáсти. См. **Накладати.**

Наклáстися, кладу́ся, дéшся, *гл.* Наѣсться, напиться, нажраться. *А я горілки так наклався.* Алв. 24.

Нáклеп, пу, *м.* Поклепъ, клевета.

Наклепáти, пáю, еш и **плю́, плеш**, *гл.* Отбить (косу). *Він наклепав косу.* Рудч. Ск. I. 54.

Накликáти, кáю, еш, сов. в. **наклúкати, клúчу, чеш**, *гл.* 1) Призывать, призвать. *Журбою не накличу собі долі.* Шевч. 2) Называть, назвать, созывать, созвать. *Накличу веселих гостей.* Левиц. I. 202. *Налітайте, воріженьки,—сам вас накликаю.* К. ЦН. 308. 3) При помощи чародѣйства заставлять, заставить появиться. *Стара* (відьма) *молоко наклика, а дочка посуду підставля.* Мнж. 134.

Наклúкатися, чуся, чешся, *гл.* Назваться, напроситься.

Наклинцювáти, цю́ю, еш, *гл.* Набить колышками (стѣну).

Наклопотáти, почу́, чеш, *гл.*—**гóлову кому́.** Причинить заботы, хлопоты, надоѣсть приставаньями по всякимъ поводамъ. *Не гудіте, голуби, не клопочіть голови, бо я вдова молода, наклопочу я й сама.* Мет. 274. *Ще ти голови моєї не наклопотала!* Мир. Пов. II. 47.

Наклопотáтися, почу́ся, чешся, *гл.* Нахлопотаться.

Накльóвуватися, вуюся, ешся, сов. в. **наклю́нутися, нуся, нешся**, *гл.* 1) О яйцѣ съ птенцомъ: наклевываться, наклюнуться, пробиваться, пробиться сквозь стѣнку яйца передъ вылупкой. *Коли наклюнулось, то й вилупиться.* Ном. № 4890. 2) Начинаться, начаться, зарождаться, зародиться. *У нас наклюнулось наче на хороше життя.* Г. Барв. 282. (Думка) *тільки наклювувалась у його.* Левиц. I. 470. *Наше слово загартоване в устах Олегів, Святославів, Володимерів іще тоді, як Москва й не наклюнулась.* К. XII. 128.

Наклювáтися, люю́ся, е́шся, *гл.* Наклеваться. *Він пшениці наклюється, водиці нап'ється.* Чуб. V. 68.

Наклю́нутися. См. **Наклювуватися.**

Наключúтися, чу́ся, чúшся, *гл.* О зернѣ: пустить ростокъ. *Вже наключилося зерно.* Черк. у.

Нáковань, ні, *ж.* Маленькая наковальня. Вх. Зн. 39.

Нако́вувати, вую, еш, сов. в. **накувáти, кую́, е́ш**, *гл.* 1) Наковывать, наковать, сковывать, сковать. *Чого Бог не дасть, того коваль не накує.* Ном. № 4284. 2) О

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

жерновахъ: дѣлать, сдѣлать насѣчки. 3) О кукушкѣ: куковать, накуковать. *Зозуля накувала.* Ном. № 14032. *Ось повернеться з москалів!.. Він їй замісць зозулі накує одудом.* Г. Барв. 121.

Наковчити, чу, чиш, *гл.* Наговорить много безъ толку. *Пані й почала: й обікрала її стара, і всі хотіли її душі—такого вже наковчила!* МВ. (О. 1862. III. 70).

Накожа́лі, лів, *мн.*=**Накожні?** *Привезете бабі чоботи, а мені капелюху та накожалі.* Х. С. VII. 426.

На́кожні, нів, *мн.* Кожаныя рукавицы.

Нако́їти, ко́ю, їш, *гл.* Надѣлать, натворить (преимущественно чего-либо дурного).

Нако́й, *нар.* Едва, лишь только. *Накой брат миш єдну лижку всербав, вже му єдно личко злізло.* Голов. I. 209.

Нако́кати, каю, еш, *гл.* Настричь (преимущ. овечьей шерсти). Мнж. 182.

Наколи́, *нар.* Когда, если. Вх. Зн. 39.

Наколі́нниця, ці, *ж.* Обыкн. во мн. ч. **наколі́нниці.** Родъ камашъ изъ бѣлой шерсти, надѣваемыхъ зимой гуцульскими женщинами и завязываемыхъ выше колѣнъ. Шух. I. 139.

Наколо́ти, ся. **Наколювати, ся.**

Наколоти́ти. См. **Наколочувати.**

Наколо́чувати, чую, еш, сов. в. **наколоти́ти, лочу́, тиш,** *гл.* Набалтывать, наболтать, намѣшивать, намѣшать. *Наколотила сажі та й маже йому шию.* Рудч. Ск. I., 183. **Наколоти́ли горо́ху з капу́стою.** Наговорили или надѣлали пустяковъ.

Наколупа́ти, па́ю, еш, *гл.* Наковырять. *Піди, старий, старесенький, наколупай меду.* Чуб. V. 650.

Нако́лювати, люю, еш, сов. в. **наколо́ти, лю́, леш,** *гл.* 1) Накалывать, наколоть (остріемъ). 2) Надкалывать, надколоть, раскалывать, расколоть немного съ конца. 3) Щепить, нащепить. *Наколи трісок.*

Нако́люватися, лююся, ешся, сов. в. **наколо́тися, лю́ся, лешся,** *гл.* 1) Накалываться, наколоться. 2) Надкалываться, надколоться; трескаться, треснуть. *Ото вже лід наколовсь. Горщик наколовсь.*

Наколядува́ти, ду́ю, еш, *гл.* 1) Спѣть много **колядо́к.** 2) Заработать **колядува́нням.**

Накомпонува́ти, ну́ю, еш, *гл.* Насочинять.

Накондуба́читися, чуся, чишся, *гл.* Нахмуриться (о небѣ въ тучахъ). *Мерщій, паничу, збірайтесь, а то дивіться, як небо накондубачилось,—мабуть моква буде.* Гадяч. у. Слов. Д. Эварн.

Наконе́чник, ка, *м.* Наконечникъ.

Накопа́ти. См. **Накопувати.**

Накопа́тися, па́юся, ешся, *гл.* 1) Накопаться. *Накопався я сьогодня на вгороді грядок,—аж спина болить.* 2) Навязаться, придраться. *Я й не хотів іти туди, так вона накопалась: іди та й іди!* Екатер. у. *Старшина на мене накопався, щоб мене струтити з місця.* Уман. у.

Накопи́чувати, чую, еш, сов. в. **накопи́чити, чу, чиш,** *гл.* Набрасывать, набросать въ кучу, подобную копнѣ. Желех.

Накопію́вати, пію́ю, еш, *гл.* Насобирать, накопить. *Накопіювали грошей багато.* Зміев. у.

Нако́пувати, пую, еш, сов. в. **накопа́ти, па́ю, еш,** *гл.* Накапывать накопать; нарывать, нарыть.

На́коренок, нка, *м.* 1) Отростокъ. 2) Отродіе; потомство. *Щоб йому дихать не дало з його нащадком, накоренком!* Ном. № 3768.

На́коржень, жня, *м.*=**Накожень.** Козелец. у.

Нако́ркуватий, а, е. Съ большими каблуками. *Черевик, черевик да накоркуватий,—чи ти мене не пізнав пришолопкуватий?* Нп.

Накорми́ти, млю́, миш, *гл.*=**Нагодувати.** *Ворога не гніви: напій, накорми і на дорогу хліба-соли дай.* Ном. № 9550.

Накоси́ти. См. **Накошувати.**

На́кось, *нар.*=**Інакось.** Иначе. *Якось накось, а все, бач, не так.* Ном. № 13866.

Нако́тистий, а, е. Укатанный. *Накотиста дорога.* Канев. у.

I. Накоти́ти, ся. См. **Накочувати, ся.**

II. Накоти́тися, кочу́ся, тишся, *гл.* Родиться (о многихъ котятахъ, ягнятахъ). *Що накотиться за ніч,—ранком янятка зносяться... до якої небудь стінки.* О. 1862. V. Кух. 32.

Накоха́ти, ха́ю, еш, *гл.* Взлелѣять, возрастить, воспитать многихъ (о дѣтяхъ, животныхъ, растеніяхъ). *Навіщо ж ти накохав того скоту, коли не хочеш сам глядіти?* Мир. ХРВ. 332.

Накоха́тися, ха́юся, ешся, *гл.* Налюбиться, насытиться вдоволь любовью. *Я й не накохалась.* Левиц. I. 49.

Накочува́ти, чу́ю, еш, *гл.* Прикочевать. *Накочувала сарана* (про дітей). Ном. № 9247.

Нако́чувати, чую, еш, сов. в. **нако-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ти́ти, кочу́, тиш, *гл.* 1) Прикатывать, прикатить многое на извѣстное мѣсто. *Багато каміння туди накотили.* 2) Накатывать, накатить (дорогу). 3) Привáливать, привалить. *Високу могилу насипали, дорогим камінням накотили.* Чуб. V. 779.

Нако́чуватися, чуюся, єшся, сов. в. **накоти́тися, чу́ся, тишся,** *гл.* 1) Прикатываться, прикатиться на извѣстное мѣсто; наваливаться, навалиться; набираться, набраться. *Сказала: „рубайсь, дерево, возись, дерево, й кладись, дерево!“. От як сказала вона, так тут як зачало рубатися, котиться, складаться,—така купа накотилась... велика!* Рудч. Ск. I. 91. *Рубали дубину, дак дуб і накотився йому на ногу і потрощив у прах.* О. 1861. X. 38. 2) Набрасываться, наброситься съ укорами, бранью. *Як вернувся додому без грошей Семен, як накотиться на його жінка: ти пішов між чужі люде з грішми та почав піячити!..* Волч. у.

Нако́шувати, шую, єш, сов. в. **накоси́ти, кошу́, сиш,** *гл.* Накашивать, накосить.

Накпи́ти(ся), кплю́(ся), пи́ш(ся), *гл.* Насмѣяться, вдоволь поиздѣваться. *І колько ся з нього накпили.* Федьк. *Не на тев мене мати родила, щоб Маруся з козака накпила.* Грин. III. 239.

Накра́й, *нар.* На краю, въ концѣ. *Жила вдова накрай села.* Нп.

Накрамарюва́ти, рю́ю, єш, *гл.* Наторговать.

Накрапа́йчик, ка, Названіе дождя. *Ой, дощичку, накрапайчику, накрапай!* Ном. № 13389.

Накрапа́ти, па́ю, єш, *гл.* Накрапывать. *Не буйні вітри шуміли, не дрібні дощики накрапали.* Нп.

Накрапа́тися, па́юся, ється, *гл.* 1) Падать каплями. *Дрібен дощик іде, накрапається.* Чуб. V. 565. 2) Въ одномъ случаѣ употреблено въ значеніи: быть орошеннымъ дождемъ. *Вже я на полі набувся, буйного вітру начувся, дрібного дощику накрапався.* Грин. III. 671.

Накрапля́ти, ля́ю, єш, *гл.* Дѣлать крапинки. *Шовком вишивати, злотом накрапляти.* Голов. I. 158.

Накра́пувати, пую, єш, *гл.*=**Накрапати**. *Дощик іде, накрапує.* Чуб. V. 723.

Накраси́ти, ся. См. **Накрашувати, ся.**

Накрасо́вуватися, вуюся, ється, сов. в. **накрасува́тися, су́юся, ється.** *гл.* Румяниться, нарумяниться. Константиногр. у.

Накра́сти, кра́ду, деш, *гл.* Наворовать. *Хотів груш накрасти.* Ном. № 7689.

Накрасува́тися, су́юся, ється, *гл.* 1) Покрасоваться вдоволь. *Старша дочка... іще не охмається й заміж: я, каже, татусю, погуляю в тебе, надівуюсь і накрасуюсь.* Г. Барв. 9. 2) Зацвѣсти (о хлѣбныхъ злакахъ). *Вже жито накрасувалося.* 3) См. **Накрасовуватися.**

Накра́шувати, шую, єш, сов. в. **накрасúти, шу́, сиш,** *гл.* Накрашивать, накрасить. Желех.

Накра́шуватися, шуюся, ється, сов. в. **накрасúтися, шу́ся, си́шся,** *гл.* Накрашиваться, накраситься.

На́кри, рів, *м. мн.* Музык. инстр.: бубны.

Накрива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **накри́ти, кри́ю, єш,** *гл.* 1) Накрывать, накрыть, покрывать, покрыть. *Поцілував мертвих в очі, христить, накриває червоною китайкою голови козачі.* Шевч. 203. **Накри́в мо́крим ряднóм.** Сразу и неожиданно набросился, напалъ на кого-либо, преимущественно словесно. Ном., стр. 68. 2) Обычай: покрывать, покрыть голову новобрачной или утратившей дѣвство. См. **Покривати.** *Пішов москаль в Туреччину, Катрусю накрили.* Шевч. *Вже ж Тетяна не дівочка, вже накрита голівочка.* Грин. III. 270.

Накрива́тися, ва́юся, ється, сов. в. **накри́тися, кри́юся, ється,** *гл.* Накрываться, накрыться. *Стоїть дівка з козаком, накрилася рукавом.* Нп.

На́кри́вка, ки, *ж.* Покрышка.

На́кри́во, *нар.* 1) Въ сторону, вкривь. *Накриво цілиш.* ЗОЮР. I. 317. 2) **Говори́ти на́криво.** Противорѣчить. *І не говори накриво,—вона зараз на цабе.* Ном. № 2675.

I. Накри́жник, ка, *м.* Въ шлеѣ: нахребетникъ, продольная полоса на крупѣ лошади, пришитая къ откоснымъ ремнямъ и къ круговому. Вас. 160.

II. Накри́жник, ка, *м.* Ледорѣзъ (у моста). *Чи ж моста цього льод не зірве весною?—Ні, він ще не кончений; ще накрижники будуть робить, щоб кригу здержувати.* Верхнеднѣпр. у.

Накри́кувати, кую, єш, сов. в. **накри́кнути, кну, неш,** *гл.* Дѣлать, сдѣлать удареніе на словѣ, выкрикивать, выкрикнуть слово.—*Час їхати!—Та вона ж голодна, серце... Дивись, як змерзла!—Я змерзла, я, я!—та так уже на те я накрикує.* МВ. (О. 1862. III. 52).

Накри́ти, ся. См. **Накривати, ся.**

Накри́тка, ки, *ж.*=**Покритка.** *Честь*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тоді святилась дуже: накриток карали. Мкр. Н. 35.

Накритни́й, а́, е́. Крытый, покрытый. *Накритні крамниці.* Полт. г. Слов. Д. Эварн.

Накриття́, тя́, *с.* 1) Крыша, кровля. *Під їдним накриттям дві хати.* Камен. у. 2) Покрывало.

Накрича́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Накричать. *Як накричить на дітей!* Рудч. Ск. II. 130.

Накрича́тися, чу́ся, чи́шся, *гл.* Накричаться.

Накриши́ти. См. **Накришувати.**

На́кришка, ки, *ж.* 1) = **Накривка.** *Накришка на діжку.* Константиногр. у. 2) Квадратная сѣтка (каждая сторона $1^1/_2$—3 арш.), натянутая на два взаимно перекрещивающіеся деревянные обруча, прикрѣпленные къ ручкѣ **(держаку́)**; опускается въ воду въ горизонтальномъ положеніи и употребляется для накрыванія карповъ въ то время, когда они трутся по мелямъ. Браун. 15.

Накри́шувати, шую, еш, сов. в. **накриши́ти, шу́, шиш,** *гл.* Крошить, накрошить. *Ой сип сірівець та накриши хріну.* Шевч. 188.

Накрівави́ти, влю́, ви́ш, *гл.* Напачкать кровью. *Не ріж курчат у хаті, а то накрівавиш.* Константиногр. у.

Накро́їти, кро́ю, їш, *гл.*=**Накраяти.**

Накропи́ти, плю́, пиш, *гл.* Накропить. *Піп накропив святою водою.*

Накроти́ти, чу́, тиш, *гл.* О кротѣ: взрыть. *Кріт землі накротив.*

Накрути́ти. См. **Накручувати.**

На́крутка, ки, *ж.* 1) Валъ съ зубчаткой. 2) Скрученные вмѣстѣ нѣсколько (сколько рука захватитъ) стеблей растенія,—съ цѣлью отмѣтить мѣсто. *Зробивши скілько накруток на комиші, щоб після можна було знайти* (убитого звіра), *іде дальше.* О. 1862. II. Кух. 63.

Накру́чувати, чую, еш, сов. в. **накрути́ти, чу́, тиш,** *гл.* 1) Накручивать, накрутить, наворачивать, наворотить. *Наше діло мірошницьке: накрути та й сядь.* Ном. № 3114. 2) Заводить, завести (о пружинахъ, напр., въ часахъ). 3) Нарывать, нарвать (о нарывѣ).

Накруша́ти, ша́ю, еш, сов. в. **накру́шити, шу, шиш,** *гл.* Причинять, причинить ущербъ, убытокъ. *Купіть, каже, крашаночку!—А що тобі за неї?—Та мене не обіжайте і себе не накрушайте.* Мнж. 52.

Накра́кати, каю, еш, *гл.* Много набрать, навалить. *Там же й віз накракав* (дров із панського лісу)! *ледве кобилх проти гори вивезла.* Харьк. у. Слов. Д. Эварн.

Накува́ти. См. **Наковувати.**

Накува́тися, кую́ся, е́шся, *гл.* О кукушкѣ: накуковаться. *Та уже насиділась, та уже накувалась.* Мет. 257.

Наку́льгувати, гую, еш, *гл.* Прихрамывать. *Вона трошки кривенька: на праву ногу накульгує.* Черниг. г.

Накупа́ти, па́ю, еш, сов. в. **накупи́ти, плю́, пиш,** *гл.* Накупать, накупить. *Як твоя, доню, доля, то накупить чоловік і поля.* Ном. № 1661.

I. Накупа́тися, па́юся, ешся, сов. в. **накупи́тися, плю́ся, пишся,** *гл.* Накупать, накупить достаточно. *Чи скоро ви накупитеся? Увесь базарь хочете закупити.* Богод. у.

II. Накупа́тися, па́юся, ешся, *гл.* Накупаться. *Син купається, не накупається.* Левиц. I. 63.

Накупи́ти. См. **Накупати.**

Накупи́тися. См. **I. Накупа́тися.**

Накупля́ти, ля́ю, еш, *гл.*=**Накупити.** *Багато чого накупляли на ярмарку.* Черниговск. у.

Накупо́вувати, вую, єш, *гл.*=**Накупати.**

Накупува́ти, пу́ю, єш, *гл.*=**Накупити.** *Накупували вони вина всякого.* Рудч. Ск. I. 200.

Накури́ти. См. **Накурювати.**

Наку́рювати, рюю, еш, сов. в. **накури́ти, рю́, риш,** *гл.* 1) Дымить, надымить. *Накурила димом.* 2) Накуривать, накурить (о табакѣ). 3) Пылить, напылить, поднимать, поднять пыль. 4) Накуривать, накурить. *Горівки накурити.* Лукаш. 130. *Наш пан ся журит, як пива накурити, женчиків напоїти.* Грин. III. 139. 5) Кадить, накадить. *Ладаном накурено.* Харьк. у. 6) Окуривать, окурить. *Да причаруй ти да козаченька, що гуляє зо мною! А циганочка да ворожечка мою волю вволила: ой урізала русої коси да козака накурила.* Мет. 88.

Накура́тися, ря́юся, ешся, сов. в. **накури́тися, рю́ся, ришся,** *гл.* Накуриваться, накуриться вдоволь. *Кури, кури, та, Василько, кури, накуряйсь.* Грин. III. 650.

Наку́чити, чу, чиш, *гл.* Наскучить, надоѣсть.

Наку́щитися, щуся, щишся, *гл.* Расти кустомъ. *Накущилось жито.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Налабзю́кати, каю, єш, *гл.* Напопрошайничать.

Нала́годжувати, джую, єш, сов. в. **нала́годити**, джу, диш, *гл.* 1) Приготовлять, приготовить. *Налагодила Пріська і обідати, а його нема.* Кв. І. 239. 2) Чинить, починить, исправлять, исправить, приводить, привести въ надлежащій видъ. *Налагоджували неводи свої.* Єв. Мт. IV. 21. *Віз поламався,—треба налагодити.* 3) Налаживать, наладить, устраивать, устроить. *Чи не налагодить він того діла?* Стор.

Нала́годжуватися, джуюся, єшся, сов. в. **нала́годитися**, джуся, дишся, *гл.* 1) Приготовляться, приготовиться, собираться, собраться. *Налагодилась князівна до кляштору.* Стор. МПр. 69. *Серединський налагодився іти до князя.* Левиц. І. 221. 2) Починяться, починиться, снаряжаться, снарядиться.

Нала́дити, джу, диш, **наладна́ти**, на́ю, єш, **наладнува́ти**, ну́ю, єш, *гл.*=**Налагодити**. *Наладив дід хижу для бабки.* Ном. № 7580.

Наладува́ти, ду́ю, єш, *гл.* Нагрузить; навьючить.

Нала́зити, ла́жу, зиш, сов. в. **налі́зти**, зу, зеш, *гл.* 1) Налазить, налѣзть. 2) Надоѣдать, надоѣсть, привязываться, привязаться. *На нас налазить як шайтан.* Котл. Ен. V. 44.

Нала́зитися, ла́жуся, зишся *гл.* Вдоволь полазить. *Було налазишся по тих високих скелях.* Левиц. І. 100.

Нала́зливий, а, е. Назойливый, навязчивый.

Наламáти. См. **Наламувати**.

Нала́мувати, мую, єш, сов. в. **наламáти**, мáю єш, *гл.* Наламывать, наламать. *Наламай трошки сухеньких дровець! Наламала коржів на шулики.* Богодух. у. *Та наламним квіточок, та забавим діточок.* Мил. 45.

Нала́пати, ся. См. **Налапувати, ся**.

Нала́пувати, пую, єш, сов. в. **нала́пати**, паю, єш, *гл.* 1) Нащупывать, нащупать, находить, найти ощупью. *Тільки мацають по столу* (сліпі), *ніяк не налапають тієї миски.* Мнж. 92. 2) Ловить, наловить, хватать, нахватать. *Пошли дурня по раки, а він жаб налапа.* Ном. № 6577.

Нала́пуватися, пуюся, єшся, сов. в. **нала́патися**, паюся, єшся, *гл.* Нащупываться, нащупаться.

Нала́суватися, суюся, єшся, *гл.* Налакомиться.

Налата́ти. См. **Налатувати**.

Налати́ти, лачу́, тиш, *гл.* Прибить къ стропиламъ ла́ти (см. **лата**).

Нала́тувати, тую, єш, сов. в. **налата́ти**, та́ю, єш, *гл.* Нашивать, нашить заплату.

Налаштува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Приготовить, снарядить. *З вечора було ще налаштувати віз.*

Нала́яти, ла́ю, єш, *гл.* Выбранить. *Хто налає старого.* Ном. № 8713.

Нала́ятися, ла́юся, єшся, *гл.* Набраниться. *Се така завзята баба, що поки не налається до-схочу,—не покине.* Харьк. у.

Нале́жати, жу, жиш, *гл.* 1) Належать, отлежать. *Так собі належав боки, що аж болять.* 2) Принадлежать. *Увесь край належав Вишневецьким.* Стор. МПр. 62. 3) Надлежать, слѣдовать, причитаться. *Ціх грошей від його мені не належить.* 4) Касаться. *То до мене не належить.*

Нале́жатися, жуся, жишся, *гл.* 1) Належаться. *Уже ти в садочку та й належався.* Чуб. V. 802. 2)=**Належати 2—4. Се мені́ нале́житься.** Это мнѣ принадлежитъ, это мнѣ слѣдуетъ.

Належи́тий, а, е=**Належний. В належи́ту годи́ну.** Въ надлежащее, въ условленное время.

Належи́тість, тости, *ж.* Долгъ, должное, причитающаяся сумма.

Належи́то, *нар.*=**Належно**. *Ой гуляла належито, доки було в мішку жито.* Гол. IV. 478.

Нале́жний, а, е. 1) **(до ко́го).** Принадлежащій. 2) **(кому́).** Слѣдуемый, должный. 3) Надлежащій, приличный.

Нале́жність, ности, *ж.* 1) Принадлежность. 2) Слѣдуемое, надлежащее. 3) Должная, слѣдуемая сумма, причитающіяся деньги. Галиц.

Нале́жно, *нар.* Надлежащимъ образомъ, какъ слѣдуетъ, какъ должно.

Налементува́тися, ту́юся, єшся, *гл.* Накричаться, наплакаться. *Налементувалися наші баби, аж похрипли.*

Налену́ти, лену́, не́ш, *гл.*=**Налинути.**

Налепета́ти, печу́, чеш, *гл.* Наболтать. *Прибігла, нагуркала, налепетала, як у корчмі.* Левиц. І. 225.

Налети́ти. См. **Налітати**.

Наливáйко, ка, *м.* 1) Наливатель, наливальщикъ. 2) Названіе хлѣбнаго жучка, появляющагося, когда рожь наливается. Сумск. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Наливáти, вáю, єш, сов. в. **налúти, ллю́, ллéш**, *гл.* 1) Наливать, налить. *Ніхто не наливає вина нового в бурдюки старі.* Єв. Л. V. 37. 2) Наполнять, наполнить. *По два, по три кубки... наливає.* АД. I. 213. *Раз добром налите серце вік не прохолоне.* Шевч. 3) О вымени коровы: наполняться молокомъ. *Як має корова телитися, то наливає тричі.* 4) Поливать, полить токъ для лучшей утрамбовки. *Тут за слободою вистружимо та наллємо тік, тут і змолотим.* Мнж. 127. 5) Встрѣчено только въ несов. в.: бить. *А зовиця, пудбігає да й по щоках наливає.* Грин. III. 307.

Наливáтися, вáюся, єшся, сов. в. **налúтися, ллю́ся, ллéшся**, *гл.* 1) Наливаться, налиться. 2) Наполняться, наполниться. 3) Напиваться, напиться (пьянымъ). *Дай, Боже, гостя, то й наллюся.* Чуб. I. 243. 4) Наливаться, налиться (о плодахъ и хлѣбѣ). *Вже жита наливаються.* О лицѣ: полнѣть. *Личко наливається, як яблучко.* Левиц. I. 58.

Налúвка, ки, *ж.* Наливка. *Отаман виняв пляшку горілки, другу наливки.* Рудч. Ск. II. 151. Ум. **Налúвочка.** *Не я її з ума звожу, зводе її темна нічка, солодкий мед, наливочка.* Грин. III. 271.

Налúганий, а, е. 1) Съ надѣтымъ на рога **налúгачем** (о рог. скотѣ). 2) Пьяный. *Любив Бога хвалити, та любив і в горло лити. Так і вмер налиганий.* Св. Л. 26. 3) Объѣвшійся.

Налигáти. См. **Налигувати.**

Налигáтися, гáюся, єшся, *гл.* Нажраться (о ѣдѣ и спиртныхъ напиткахъ). *Оттак налигайся, що й мене не пізнали.* Стор. МПр. 53. *Налигався, як Мартин мила.* Ном. № 12193.

Налúгач, ча, *м.* Веревка, которою привязываютъ за рога рогатый скотъ. *Ой на волики та налигачі, а на коники пута.* Мет. 56. Ум. **Налúгачик.**

Налúгачка, ки, *ж.*=**Налигач.** *Зімою, під довгі вечорі, налигачку сплете або оброть.* О. 1861. X. 41. *Бере, було, на налигачку хлопця, щоб не втік, і знов тарабанить його до міста.* Г. Барв. 486.

Налúгувати, гую, єш, сов. в. **налигáти, гáю, єш**, *гл.* Набрасывать веревку на рога (быка, коровы). *Налигай воли та веди сюди.* Харьк. у.

Нализáтися, жу́ся, жешся, *гл.* Нализаться. *Чим не найсися, тим не нализжешся.* Ном. № 12117.

Налúзник, ка, *м.* Родъ женской одежды. *Вона по донському нализники носить.* О. 1862. VIII. 33.

Налúкатися, каюся, єшся, *гл.* Наглотаться. Черном.

Налимарювáти, рю́ю, єш, *гл.* Наработать (о шорникѣ).

Налúнути, ну, неш, *гл.* Налетѣть. *Налинули голуби із чужої сторони.* Чуб. V. 452.

Налипáти, пáю, єш, сов. в. **налúпнути, лúпну, неш**, *гл.* Налипать, налипнуть.

Налúплий, а, е. Налипшій.

Налúпнути. См. **Налипати.**

Налúсник, ка, *м.* 1) Блинчикъ. *Божі онучі розводяться на молоці—нестемнісінько, як налисники московські.* Ном. № 457. 2) **Дáти налúсника.** Въ переносномъ смыслѣ: ударить (по лысинѣ, головѣ?). *Не йди, бідо, по миска! а б'ють біду по висках! Пішла біда до мисника, і там дано налисника; пішла біда до груби,—і там дано у груди* и т. д. КС. 1884. I. 28.

Налúти, ся. См. **Наливати, ся.**

Налихослóвити, влю, виш, *гл.* Сквернословить, набранить.

Налиця́тися, ця́юся, єшся, *гл.* Налюбезничаться; наухаживать.

Налúшній, я, є. Лишній. *Як есть у тебе налишня курка, то даси попові.* Полт. г. Слов. Д. Эварн.

Налігáти, гáю, єш, *гл.*=**Налягати.** **На нóгу налігáти.** Прихрамывать. *На ніженьку налігає, топірцем ся підпірає.* Гол. I. 152.

Налі́зти. См. **Налазити.**

Налúпити. См. **Наліплювати.**

Налі́плювати, плюю, єш, сов. в. **налúпити, плю́, пиш**, *гл.* Лѣпить, налѣпить, прилѣплять, прилѣпить; наклеивать, наклеить.

Налітáти, тáю, єш, сов. в. **налетíти, лечу́, ти́ш**, *гл.* 1) Налетать, налетѣть, прилетать, прилетѣть. *Прошу вас, орли, тоді налітати, як я не стану світу Божою видати.* Дума про брат. оз. *Налетіло птаство небесне.* Єв. Мр. IV. 4. 2) Набѣгать, набѣжать, дѣлать, сдѣлать набѣгъ.

Налітáтися, тáюся, єшся, *гл.* Налетаться.

Налітувати, тую, єш, *гл.*=**Налітати.** *Налітували голуби бо зна відкіля.* Харьк. у.

Налічúти. См. **Налічувати.**

Налі́чувати, чую, єш, сов. в. **налічúти, чу́, чиш**, *гл.* Насчитывать, насчи-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тать. *Як великий мороз, треба налічить 12 лисих.* Ном. № 264.

Налля́ти, лля́ю, еш, *гл.*=**Налити.**

Налля́тися, ллю́ся, ле́шся, *гл.*=**Налитися.**

Наловѝти, влю́, виш, *гл.* Наловить. *Наловили... риби.* Ном. № 6019.

Наловѝтися, влю́ся, вишся, *гл.* Наловиться. *Рибка сама не наловиться.* Рудч. Ск. II. 8.

Нало́га, ги, *ж.* 1) Привычка, обыкновеніе, повадка. *У нього налога пити горілку.* 2) Отягощеніе, притѣсненіе. (Чорт у пеклі) *мучив дармо, у всіх ярма з шиї не злізали, струп на плечах, бо по печах в ад дрова возили... Щоб скакали, не брикали,—кладуть в рот удили, сікуть плітью, щоб там митью ступою ходили. Всю налогу скоро Богу донесли во уші: не забарив, ад розорив, випустив всі душі.* Пасх. вірша. КС. 1882. IV. 171. 3) Толпа, давка; напоръ, натискъ. *Там налога така, що трохи пана не звалили, так наляглі.* Черк. у.

Наложѝти, жу́, жиш, *гл.* 1) Наложить. *Моя кісонька.. віночком наложена.* Чуб. 2) Надѣть (о шапкѣ). *Як наложив шапку, то він уже і козак.* КС. 1883. XI. 500. 3)—**головою, душе́ю.** Пожертвовать жизнью, душей, погубить жизнь, душу; сложить голову. *Наложила, моя доню, за всіх головою.* Макс. *Прийде ще з туш головою наложити.* Лукаш. 128. *Хто ворожить, той душею наложить.* Ном. № 232.

Нало́їти, ло́ю, їш, *гл.* Намазать бараньимъ жиромъ. Закр.

Нало́й, ло́ю, *м.* Аналой. *Після молебня метнувся Павлюга і підійшов до налою.* Стор. МПр. 149.

Налокшѝти, шу́, ши́ш, *гл.* Нарѣзать (лапши).

Наломáти, мáю, еш, *гл.*=**Наламати.**

Наломѝти, млю́, миш, *гл.* 1) Наломить. 2) Приспособить.

Наломѝтися, млю́ся, мишся, *гл.* 1) Надломиться. *Вісь наломилася.* 2) Пріучиться, приспособиться. *Привчив його і читати і все став робити як слід. Я його не силував, не намагався дуже. Він потроху і наломився.* Г. Барв. 407. *Тепер таки наломивсь балакати по козацьки, а скоро прийшов до нас, то насмішив братчиків своєю мовою.* К. ЧР. 117.

Нало́патися. См. **Налопуватися.**

Нало́пом, *нар.* Нахально. *Налопом увійшли у хату.*

Налопотѝти, почу́, ти́ш, *гл.* Нашелестѣть бумагой или лощеной матеріей.

Нало́пуватися, пуюся, ється, сов. в. **нало́патися, паюся, ється,** *гл.* Нажираться, нажраться. *Налопався, як Мартин мила.* Ном. № 12193.

Налоскота́ти, кочу́, чеш, *гл.* Нащекотать.

Налощи́ти, щу́, щи́ш, *гл.* Налакировать, наглянцевать.

Налу́да, ди, *ж.* Бѣльмо. *Тепер пани ніц не бачат, бо мают налуди.* ЗЮЗО. I. 57. См. **Полуда** (на очах).

Налу́за́ти, за́ю, ється, *гл.* Налущить. *А це хто тут налузав?* Черниг. г.

Налупа́ти, па́ю, ється, *гл.* 1) Наколоть, наотбивать (камней). 2) Наковырять.

Налу́патися, паюся, ється, *гл.* **(очи́ма).** Нахлопать (глазами).

Налупи́ти, плю́, пиш, *гл.* Начистить.

Налупи́тися, плю́ся, пишся, *гл.* 1) Налупиться. *Вже як налупилось, то й вилупиться.* Ном. № 1341. 2) Нажраться. *Налупивсь, як рябко дерти.* Мнж. 166.

Налуча́ти, ча́ю, ється, сов. в. **налу́чити, чу, чиш,** *гл.* Нацѣливать, нацѣлить, прицѣливаться, прицѣлиться, направлять, направить. *Не налучу ніяк ниткою у вушко.* Константиногр. у. 2) Попадать, попасть на что. *Налучила* (царівна) *на склю, проломила корабель.* Александров. у. Слов. Д. Эварн.

Налуча́тися, ча́юся, ється, сов. в. **налу́читися, чуся, чишся,** *гл.* Прицѣливаться, прицѣлиться. *Ото він прикравсь та рушницею налучається на качки.* Полтавск. г.

Налу́шник, ка, *м.*=**Налюшник.**

Нальнува́ти, ную, е́ш, *гл.* Собрать **льнува́вши.** См. **Льнувати.**

Налюби́тися, блю́ся, бишся, *гл.* Налюбиться. *Коли тя ся налюбити, молодий Василю.* Гол. IV. 491.

Налюбува́ти, бу́ю, ється, *гл.* Налюбоваться. *Вродила йому така гречка, що на все поле... Піп не налюбує тією гречкою.* Рудч. Ск. I. 208.

Налюбува́тися, бу́юся, ється, *гл.*= **Налюбувати.**

Налюдни́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Заселить, наполнить народомъ.

Налюдні́ти, нію, ється, *гл.* 1) Увеличиться населенію. 2) Сдѣлаться похожимъ на человѣка. *Хлопець змалку був злодійкуватий, а як пішов межи людей, то й налюднів.*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Налютува́ти, ту́ю, єш, *гл.* 1) Напаять. 2)=**Налютуватися.**

Налютува́тися, ту́юся, єшся, *гл.* Назлобствоваться.

Налю́шник, ка, *м.*, **налю́шня, ні,** *ж.* Веревочное, кожаное или скрученное изъ дерева кольцо, которымъ привязывается **люшня́** къ **полу́драбку.** Чуб. VII. 413. Рудч. Чп. 250.

Наляга́ти, га́ю, єш, сов. в. **налягти́, ля́жу, жеш,** *гл.* 1) Налегать, налечь. 2) Давить, придавить; угнетать, тѣснить, притѣснить. *Стали ляхи дуже вже налягати на козаків.* ЗОЮР. I. 166. 3) Ложиться, лечь поверхъ чего-либо. *Ой туман яром та налягає.* Грин. III. 382. 4) Охватывать, охватить; одолѣвать, одолѣть (о снѣ, печали). *Сон наліг. Сидить дівчина край віконечка і сон її налягає.* Мил. 150. *Стала к їх серцям велика туга налягати.* Макс. (1849), 23. *Уже на нашу молоду журба налягла.* КС. 1883. II. 378. 5) Напирать; надвигаться, надвинуться. *Щось дуже злая хуртовина, на нас налягає.* Макс. (1849), 50. *Наліг* (вітер) *на козака, одежу з його цупить.* Греб. 376. 6) Только сов. в.? Догонять (охотничій терминъ о собакѣ). *Як дуже Дойда наляга,—... лис хвостом виляє.* Котл. Ен. IV. 10. 7) **Налага́ти на но́гу.** Прихрамывать. У Мирнаго **налага́ти на но́ги** значитъ—поспѣшно идти: *Христя... наляга на ноги: не йде, а підтюпцем трюха.* Мир. Пов. II. 42. *Чіпка тільки вийшов з двору, так і наліг на свої ноги.* Мир. ХРВ. 174. 8) Настаивать, настоять. *Пани налягають на свому, а мужики на свому.* 9) Приставать, пристать. *Що ти, причепо, налягаєш на мене?*

Налюка́ти, ся. См. **Налякувати, ся.**

Ляля́кувати, кую, єш, сов. в. **налюка́ти, ка́ю, єш,** *гл.* Пугать, напугать. *Налякав міх, що й торби страшно.* Ном. № 5794. *Іде чоловік і дуже журиться, і такий наляканий!* Г. Барв. 326.

Ляля́куватися, куюся, єшся, сов. в. **налюка́тися, ка́юся, єшся,** *гл.* Пугаться, напугаться.

Ляля́пати. См. **Ляляпувати.**

Ляляпоті́ти, почу́, ти́ш, *гл.*=**Ляляпати.**

Ляля́пувати, пую, єш, сов. в. **ляля́пати, паю, єш,** *гл.* 1) Напачкивать, напачкать, накапывать, накапать. 2) Только сов. в.: Нахлопать, настучать. 3) Набалтывать, наболтать (языкомъ).

Ляля́скати, каю, єш, *гл.* 1) Нахлопать, нащелкать. 2) Надавать пощечинъ. 3) Наболтать языкомъ.

Ляля́сувати, сую, єш, *гл.* ? *Омельченкові не лялясував дощ: година стала.* Зміев. у.

Ляля́ти, ля́ю, єш, *гл.*=**Налити.** *Ляляє... чарку горілки.* Грин. III. 592. *Їли як пани, а ляляли як свині.* Чуб. I. 235.

Ляля́щати, щу́, щи́ш, *гл.* Накричать, пронзительно крича.

Нама́врати, раю, єш, *гл.*=**Намамрати.** *Хто його зна, як він уночі його намаврав, те збіжжа, а вже ж узяв.* Новомоск. у.

Намага́ння, ня, *ср.* Стремленіе. Желех.

Намага́ти, га́ю, єш, *гл.* 1) Стремиться къ чему-либо, порываться. *Через гору високую вітрець намагає.* Гол. IV. 460. 2) Одолѣвать. *Сидить Маруся край оконечка, сон її намагає.* МУЕ. III. 132.

Намага́тися, га́юся, ється, сов. в. **намогти́ся, можу́ся, жеться,** *гл.* Домогаться, домочься чего-либо; добиваться, добиться; просить усиленно, допроситься; стремиться къ чему-либо. *Як наможуться, до мусиш.* КС. 1882. X. 26. *Ви всі проти мене... намоглися ззісти,—ну й їжте!* Мир. Пов. I. 170. *Хлопець намагається у город їхати.* Зміев. у.

Нама́зати, ся. См. **Намазувати, ся.**

Нама́зувати, зую, єш, сов. в. **нама́зати, ма́жу, жеш,** *гл.* 1) Намазывать, намазать. *То я тобі шию намазала.* Рудч. Ск. I. 18. 2) Плохо писать, написать (красками).

Нама́зуватися, зуюся, ється, сов. с. **нама́затися, ма́жуся, жеться,** *гл.* Намазываться, намазаться.

Нама́їтися, ма́юся, ється, *гл.* Украситься (зеленью). *Волілам ся намаїти тов рутов зеленов, ніж мі мали світ в'язати тов бідов мерзенов.* Гол. II. 784.

Намайструва́ти, ру́ю, єш, *гл.* Намастерить.

Нама́лі и **на́маль,** *нар.* Маловато. *Намалі вже стало люду.* О. 1862. IV. 87. *У нашому селі намаль землі.* Харьк. у.

Намалюва́ти, лю́ю, єш, *гл.* 1) Написать (красками), нарисовать. *Твоє біле личко да й намалювать.* Чуб. **Га́рний, як намальо́ваний.** Очень красивъ. **Хо́дить було́, як намальо́вана.** Очень хорошо одѣвается. МВ. II. 31. 2) Изобразить картину въ словахъ. *Та ба! не всякий так змудрує, як сам Вергілій намалює.* Котл. Ен. VI. 49.

Нама́мрати, раю, єш, *гл.* Нащупать.

Наманити. См. **Наманювати.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Намантáчити, чу, чиш, *гл.* Наточить косу **(мантáчкою).**

Намáнювати, нюю, єш, сов. в. **наманúти, манiю, ниш**, *гл.* Приманивать, приманить, наманивать, наманить. *Нарвав квіточок, наманив дівочок.* Грин. III. 553. *Я закличу музики та наманю хлопців.* Левиц. I. 49. *Давай до себе наманювати людей.* Мпж. 133.

Намастúр, ра, *м.*=**Манастирь**

Намастúти, ся. См. **Намащувати, ся.**

Намахáти, хáю, єш, *гл.* Намахать. *Що ціпом намахаєш, то музики наймаєш.* Чуб.

Намахáтися, хáюся, єшся, *гл.* Намахаться, намахать вдоволь. *Намахався я косою, набухався ціпом.* КС. 1883. X. 522.

Намахлювáти, люю, єш, *гл.* Сдѣлать что-нибудь дурно.

Намáцати. См. **Намацувати.**

Намáцувати, цую, єш, сов. в. **намáцати, цаю, єш**, *гл.* Нащупывать, нащупать, пощупывать, пощупать. Рудч. Ск. II. 195. *Намацавши самого Рема, потиснув як Хому Ярема.* Котл. Ен. V. 49.

Намащáти, щáю, єш, *гл.*=**Намащувати.** *Чимсь треба намащати оцю виразку, то вона швидче загоїться,—лоєм, чи що б то.* Канев. у.

Намáщувати, щую, єш, сов. в. **намастúти, мащý, стúш**, *гл.* 1) Намасливать, намаслить. *Намастила вареничків не з солоним маслом.* Мил. 73. 2) Намазывать, намазать. *Ой дівчино милостива, чим ти брови намастила? Намастила кукурвасом.* Нп. 3) Помазывать, помазать. *Дух Господень на мені, котрого ради намастив мене.* Єв. Л. IV. 18.

Намáщуватися, щуюся, єшся, сов. в. **намастúтися, щýся, стúшся**, *гл.* 1) Намасливаться, намаслиться. *Так мало масла, що й не намастилися млинці.* 2) Намазываться, намазаться. *Намастився дяк оливою.*

Намекетáти, кечý, чеш, *гл.* Накричать по-козьи.

Наменúти, нiю, нúш, *гл.* Наименовать. *Син батькові не „тату“, чи як инако, сказав, а менням наменив.* Ном. № 13549.

Нáменo, на, *с.* Имя. Желех.

Наменувáти, нýю, єш, *гл.*=**Найменувати.**

Наменýти, нý, нéш, *гл.* Намекнуть, напомнить; вспомнить. *Далі вже й наменути на сю річ боявся,—мов не бачить нічого, не чує.* МВ. (О. 1862. III. 60). *Намене на те, що не йди за його,—унучечка у інів та у плач.* МВ. (О. 1862. III. 47).

Наменýтися, нýся, нéшся, *гл.* Начать говорить, открыть ротъ, заикнуться. *Менi слова промовить не вільно при батьку: тільки наменусь—усі моряють, що треба менi за язик вкуситися.* МВ. II. 86.

Намерéжити. См. **Намережувати.**

Намерéжувати, жую, єш, сов. в. **намерéжити, жу, жиш**, *гл.* 1) Украшать, украсить рѣзьбою нѣсколько деревянныхъ вещей. 2) Дѣлать, сдѣлать сколько-нибудь вышивокъ—**мерéжок.**

Нáмерз, зу, *м.* Иней, ледяныя сосульки. *Він іде—увесь як біль білий: геть намерзом намерз.* Радом. у.

Намерзáти, зáю, єш, сов. в. **намéрзти, зну, нешь**, *гл.* Намерзать, намерзнуть.

Намéрзлий, а, е. 1) Мерзлый, замерзшій. 2) Намерзшій сверху льдомъ, снѣгомъ. *У вікна, крізь намерзлі шибки, ледве-ледве пробивався світ.* Мир. Пов. I. 114.

Намéрзтися, знуся, нешся, *гл.* Намерзнуться, смерзнуть. *Немов, жінко, я намерзся трохи.* Рудч. Ск. II. 166.

Намеркáти, кáю, єш, *гл.* Смеркаться. *Тільки стало намеркати.* Мил. 90. *Було уже пізненько, стало уже намеркать.* Александровск. у.

Намéсти. См. **Намітати.**

Намéт, ту, *м.* Палатка, шатеръ, ставка. *А в полі, полі біленький намет.* Мет. 337. *Ой нап'яли козаченьки голубий намет.* Нп. **Стáти намéтом.** Разбить шатры. *Ой пішов з ними я в гор на війну... Стали наметом там під горою.* Kolb. I. 109.

Намéтний, а, е. Шатерный.

Намéшкатися, каюся, єшся, *гл.* Нажиться, пожить въ какомъ-либо мѣстѣ.

Намивáти, вáю, єш, сов. в. **намúти, мiю, єш**, *гл.* Намывать, намыть.

Намигнýти, гнý, нéш, *гл.* Бросить взглядъ, мигнуть. *А на лежале ввесь базар не хоче й оком намигнути.*

I. Намúкати, каю, єш, *гл.*—**мичóк.** Приготовить для пряденія **мичкú** (см.).

II. Намикáти, кáю, єш, *гл.* 1) Наматывать, навивать. *Челядина, що стоїть на вершку стога, намикає (намотує) той колач* (довге перевесло з сіна) *на вершок остреви, що вистає із стога.* Шух. I. 170. 2) Накладывать пластъ шерсти на щетку съ проволочными крючками,—для расчесыванія шерсти. Вас. 152.

Намилúти, ся. См. **Намилювати, ся.**

Намилювáтися, лýюся, єшся, *гл.* На-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

любоваться; наласкаться. *Я ж націлувався, я ж намилувався.* Чуб. V. 79.

Нами́лювати, люю, еш, сов. в. **намили́ти, лю́, ли́ш,** *гл.* Намыливать, намылить.

Нами́люватися, лююся, ється, сов. в. **намили́тися, лю́ся, ли́шся,** *гл.* Намыливаться, намылиться. *Прості люде у нас гречаною половою намилюються.* Борз. у.

Нами́рити, рю, рить, *гл.* Наговорить невнятно.

Намина́ти, на́ю, еш, сов. в. **нам'я́ти, мну́, не́ш,** *гл.* 1) Мять, помять; наминать, намять. *В руках груша аж помнякшала,—так її наминає.* Св. Л. 205. **Намня́ти чу́ба.** Выдрать за волоса. 2) Только несов. в. Жадно ѣсть. *Голодний,—так наминає!* Черниг.

Намина́чка, ки, *ж.* Потасовка.

Нами́слити. См. **Намислювати.**

Нами́слювати, люю, еш, сов. в. **нами́слити, слю, лиш,** *гл.* Придумывать, придумать, выдумывать, выдумать. *Що там намислить, чи зробить,—мати удові похваляться.* МВ. II. 79.

Нами́сник, ка, *м.* Посудная полка или небольшой шкапчикъ для посуды надъ дверью гуцульской хаты. Шух. I. 101.

Нами́стечко, ка, *с.* 1) Ум. отъ **нами́сто.** *Купи мені намистечко на білую шию.* Чуб. V. 105. 2) При кипѣніи воды пузырьки возлѣ краевъ посуды. *Перве намистечко у чавуні по-над краями, то вже вода починає закипати.* Волч. у. 3) **Нами́стечко кува́ти.** О кукушкѣ: куковать. *Зозуленька... живе собі як панна, гуляє у садку, нічого не псує, по ілечках намистечко кує да скілько літ кому прожить віщує.* Греб. 365.

Намисти́на, ни, *ж.* Одно зерно мониста. Ум. **Намисти́нка, намисти́ночка.**

Нами́сто, та, *с.* 1) Монисто, ожерелье. *Куплю тобі намисто та на шиї повішу.* Мет. 7. **До́бре нами́сто.** Монисто изъ красныхъ коралловъ. **У йо́го бага́цько нами́ста на ши́ї.** У него много долговъ. 2) Наросты на шеѣ у индюка. Ум. **Нами́стечко.**

Нами́ти. См. **Намивати.**

Наміня́ти, ня́ю, еш, *гл.* Намѣнять. *Він наміняв дрібних шагів.*

На́мір, ру, *м.* Намѣреніе. *Своїх намірів він не сповіряв дома нікому.* Мир. Пов. I. 161. **Без на́міру.** Ненамѣренно.

Наміритися. См. **Намірятися.**

Наміркува́тися, ку́юся, ється, *гл.* Надуматься.

Намірятися, ря́юся, ється, сов в. **наміритися, рюся, ришся,** *гл.* 1) Нацѣливаться, нацѣлиться. *Стрілець ще намірився в третій раз.* Рудч. Ск. I. 142. 2) Замахиваться, замахнуться. *Він уже намірився мене вдарити.* 3) Вознамѣриваться, вознамѣриться.

Намісити. См. **Намішувати.**

Наміснык, ка, *м.* 1) Намѣстникъ. Мет. 199. *Шановні гості, славних потентатів намісники і речники достойні* (про посли). К. Бай. 23. *Команда ж рушила в Смілу, а намісник... у Кам'янку, бо там він жив і була там у його сотня лейстрових козаків.* ЗОЮР. I. 282. *Братіку-намісничку, сядь собі на кріслечку.* Нп. 2) Приходскій священникъ.

Намісти́ти, міщу́, стиш, *гл.* Помѣстить много, наставить.

На́мість, на́місць, *нар.* Вмѣсто. Желех.

Намі́т, ме́ту, *м.*=**Намет.** *Наступила чорна хмара, став дощ накрапать; ой стали наші козаки в наміт утікать.* О. 1861. VIII. 100.

Намета́ти, та́ю, еш, сов. в. **наме́сти́, мету́, те́ш,** *гл.* Наметать, наметь.

Наміти́ти. См. **Намічувати.**

Наміткa, ки, *ж.* 1) Женскій головной уборъ: покрывало изъ простой самодѣльной кисеи, которымъ повязываются замужнія женщины поверхъ **очіпка.** Чуб. VII. 424. 2) Ткань: родъ грубой кисеи. Мил. 168. Ум. **Наміточка.**

Намітча́ний, а, е. Сдѣланный изъ ткани для **намі́тки.**

Намітчи́на, ни, *ж.*=**Намітка** (плоховатая). *Завернула пані білу намітчину.* Чуб. V. 1069. Ум. **Намітчи́нка.**

На-міць, *нар.* Накрѣпко. *Це на-міць робилось.*

Намічувати, чую, еш, сов. в. **наміти́ти, мічу, тиш,** *гл* 1) Намѣчать, намѣтить, отмѣчать, отмѣтить. 2) Замѣчать, замѣтить, примѣчать, примѣтить.

Наміша́ти. См. **Намішувати.**

Наміша́ник, ка, *м.* Родъ хлѣба. *Було, що понапікаємо паляниць, намішаників!* Г. Барв. 42.

Наміша́вати, шую, еш, *гл.* 1) сов. в. **намісити, мішу́, сиш,** *гл.* Намѣшивать, намѣсить. 2) сов. в. **Наміша́ти, ша́ю, ється.** Намѣшивать, намѣшать. *Тільки зверху чисте зерно, а в середині з половою намішане.* О. 1861. VI. 75.

Намліти, лію, еш, *гл.* Намлѣть, изне-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

мочь; претерпѣть много. *Що то душа наболіла, серце намліло!* Г. Барв. 96.

Намлі́тися, лі́юся, ється, *гл.* **Го́лодом намлі́тися.** Голодать. *І голодом не раз намлівся, і всякої нужди натерпівся, і чого не було.* Св. Л. 37.

Намно́жити, жу, жиш, *гл.* Умножить, расплодить. *А він же то намножив їм господи.* К. Іов. 50.

Намно́житися, жуся, жишся, *гл.* Умножиться, размножиться.

Намня́ти *гл.*=**Нам'я́ти.**

Намняшку́рити *гл.*=**Нам'яшкурити.**

Намо́ва, ви, *ж.* 1) Наущеніе, внушеніе, подговоръ, подстрекательство. *То намова доконче була, бо він сам не годен те зробити.* Камен. у. **З намо́ви.** По наущенію. 2) Уговоръ, соглашеніе. *У нас з ним була намова спалить того за те, що обіжав.* Екатериносл. г. Ум. **Намо́вонька.** *Я тебе любив не з людської намовоньки.* Гол. I. 271.

Намо́вина, ни, *ж.*=**Намова 1.** *Не любив Роман жони із людської намовини.* Гол. III. 28.

Намо́вити, ся. См. **Намовляти, ся.**

Намо́вка, ки, *ж.*=**Намова.** *Може в них була така намовка, Бог їх зна.* Александров. у.

Намовля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **намо́вити, влю, виш,** *гл.* 1) Уговаривать, уговорить, убѣждать, убѣдить, склонять, склонить. *Намовили її, щоб випросила собі Одарку.* МВ. I. 74. *Пѣє в коримі, гуляє, дівча намовляє: „Ходи, дівча, з нами, з нами двораками“.* КС. 1883. IV. 906. 2) Наговаривать, наговорить, клеветать, наклеветать.

Намовля́тися, ля́юся, ється, сов. в. **намо́витися, влюся, вишся,** *гл.* Уговариваться, уговориться, сговариваться, сговориться. Мир. ХРВ. 57. *Так намовились між себе, щоб уже всіма голосами Сомка обрати.* К. ЧР. 303.

Намо́вонька, ки. Ум. отъ **намо́ва.**

Намогти́ся. См. **Намагатися.**

Намока́ти, ка́ю, еш, сов. в. **намо́кнути** и **намо́кти, кну, неш,** *гл.* Намокать, намокнуть.

Намоли́тися, лю́ся, лишся, *гл.* Намолиться. *Надивитись, намолитись і заснуть навіки.* Шевч. 328.

Намоло́ти, мелю́, леш, *гл.* Намолоть, смолоть. *Нажав, намолотив, намолов.* Рудч. Ск. II. 120.

Намоло́тися, мелю́ся, лешся, *гл.* Намолоться.

Намолоти́ти. См. **Намолочувати.**

Намолоти́тися, лочу́ся, тишся, *гл.* Намолотиться.

Намоло́чувати, чую, еш, сов. в. **намолоти́ти, лочу́, тиш,** *гл.* Намолачивать, намолотить. *Нажав, намолотив, намолов.* Рудч. Ск. II. 120.

Намо́нятися, няюся, ється, *гл.* 1) Натрудиться, устать. *Так за день намонялась, що крий, Боже! аж кісточки всі болять.* О. 1861. XI. Кух. 26. *Я оце так за ранок намонявсь, тілько хотів супочити.* 2) Напиться пьянымъ, налимониться. *Намонявся так, що ні татка, ні матки,— нічого не тямле.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

На́мордень, дня, *м.* Оплеуха, пощечина.

Намордува́тися, ду́юся, ється, *гл.* Намучиться, устать.

На́моржень, жня, *м.* Толстая жердь, идущая параллельно съ полозомъ саней, выше его, къ которой прикрѣпляется верхній конецъ **копилів.** Сумск. у.

На́морозень, зня, *м.* = **Наморжень.** Желех. Новомоск. у. (Залюбовскій).

На́морозки, ів, *м. мн.* Намерзшій на окнѣ ледъ и снѣгъ. *Наморозки на вікні.* Константиногр. у.

Намоска́литися, люся, лишся, *гл.* Пріобрѣсть солдатскія замашки, привычки. *Він так намоскалився, що з-під живого п'яти ріже.* Ном. № 2926.

Намости́ти. См. **Намощувати.**

Намота́ти. См. **Намотувати.**

Нама́тувати, ту́ю, еш, сов. в. **намота́ти, та́ю, еш,** *гл.* Наматывать, намотать. Желех.

Намочи́ти. См. **Намочувати.**

Нама́чувати, чую, еш, сов. в. **намочи́ти, чу́, чиш,** *гл.* Намачивать, намочить. *Не бий, не печи,— тільки язик намочи.* Ном. № 11448. *Щоб тебе дощ намочив!* Посл. *Намочила сорочки.*

Намо́щувати, щую, еш, сов. в. **намости́ти, мощу́, стиш,** *гл.* 1) Намащивать, намостить. 2) Настилать, настлать. *Дурень намостив комочок під яблунею.* Рудч. Ск. II. 156.

Намуги́катися, каюся, ється, *гл.* Намурлыкаться.

Намудрува́ти, ру́ю, еш, *гл.* Намудрить.

На́мул, лу, *м.* Илъ.

Нама́лити. См. **Намулювати.**

Нама́лювати, люю, еш и **намуля́ти, ля́ю, еш,** сов. в. **нама́лити, лю, лиш, нама́ляти, ляю, еш,** *гл.* 1) Заносить, за-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нести иломъ. 2) Натереть, пажать. *Нащо ж тобі, моя мила, так тяжко працювати, на пальчиках піхурчики намуляти.* Грин. III. 325. *Три пузирі кривавиї намуляла.* Чуб. V. 668.

Намуля́ти, ляю, єш, *гл.*=**Намулити**.

Намуркота́ти, **кочу́**, **чеш**, *гл.* Намурлыкать.

Намуркота́тися, **кочу́ся**, **чешся**, *гл.* Намурлыкаться.

Намурмо́ситися, **мо́шуся**, **сишся**, *гл.* Надуться, нахмуриться. *Ну, вже намурмосилась.* Ном. № 3366.

Намурува́ти, **ру́ю**, **єш**, *гл.* Настроить (о камен. постройкахъ).

Наму́рхатися, **хаюся**, **єшся** и **намурха́титися**, **ха́чуся**, **тишся**, *гл.* Натоптаться. *За день намурхатишся (намурхаєшся), то й ніг не чуєш.* Луб. и Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Наму́чити, **чу**, **чиш**, *гл.* Намучить, измучить.

Наму́читися, **чуся**, **чишся**, *гл.* Намучиться, измучиться. *Доки не намучиться, доти не научиться.* Ном. № 6032.

Намуштрува́тися, **ру́юся**, **єшся**, *гл.* 1) Достаточно долго пробыть на ученьи (о солдат.). 2) Дисциплинироваться.

Нам'я́ти. См. **Наминати**.

Нам'яшку́рити, **рю**, **риш**, *гл.* Намять, надрать. *Нам'яшкурити чуба. Мене перестріла да за ухо, да так добре нам'яшкурила.* Г. Барв. 47.

Нана́дити, **джу**, **диш**, *гл.* Наловить рыбы удочкой. Желех.

Нана́шка, **ки**, *ж.* Крестная мать. О. 1861. X. Свидн. 65.

Нана́шко, **а**, *м.* Крестный отецъ. О. 1861. X. Свидн. 55.

Нане́забудь, *нар.* На память.

Нане́сти. См. **Наносити**.

Нани́з, *нар.* Внизъ. **Пливе́ нани́з.** Плыветъ внизъ по рѣкѣ.

Низа́ти. См. **Нанизувати**.

Нани́зувати, **зую**, **єш**, сов. в. **низа́ти**, **нижу́**, **жеш**, *гл.* Нанизывать, нанизать.

Наніма́ти, **ма́ю**, **єш**, *гл.* = **Наймати**. *Та не буду наніматі няньки.* Чуб. V. 866.

Наніс, **но́су**, *м.* Наносъ.

Нання́ти, **наньма́ю**, **єш**, *гл.* = **Найняти**. *Ще й музики нанняла і беседу привела.* Грин. III. 332.

Нано́сити, **но́шу**, **сиш**, сов. в. **нане́сти**, **несу́**, **се́ш**, *гл.* Наносить, нанести, приносить, принести. *Нанеси, Боже, худлатою, щоб було за що скубти.* Ном. *Люде нанесли породіллі мняса, паски, хто яєць, хто молока.* Г. Барв. 530.

Наноси́ти. См. **Наношувати**.

Нано́шувати, **шую**, **єш**, сов. в. **наноси́ти**, **ношу́**, **сиш**, *гл.* Нанашивать, наносить. *Соломи в сіни наносила.* Шевч. 435. *Ой пий, мати, тую воду, що я наносила.* Мет. 72.

Наньма́ти, **ма́ю**, **єш**, *гл.*=**Наймати**. Желех.

Нанюха́ти, **хаю**, **єш**, *гл.* Пронюхать. *Нанюхали, що коло вікна близько лежить сало.* Рудч. Ск. I. 195.

Нанюха́тися, **хаюся**, **єшся**, *гл.* Нанюхаться. *Добре нанюхався.* Ном. № 12618.

Наня́ти, **ся**. См. **Наймати**, **ся**.

Наобі́датися, **даюся**, **єшся**, *гл.* Наобѣдаться.

Наобіцювати, **цюю**, **єш** и **наобіця́ти**, **ця́ю**, **єш**. *гл.* Наобѣщать.

Наобри́днути, **дну**, **неш**, *гл.* Надоѣсть. Константиногр. у.

Нао́длів, *нар.*=**Навідлів**.

Наодлу́ці, *нар.* Отдѣлившись. **Жи́ти наодлу́ці.** Выдѣлиться хозяйствомъ. *Другий син наодлуці, а цей з батьком живе.*

Нао́дрізі и **нао́дрізні**, *нар.* Отдѣльно, выдѣлившись. *Я тепер живу від батька наодрізі, окроме.* Екатерин. у. *Мій син живе наодрізні в мене: що в його робиться в хаті,—я не знаю.* Новомоск. у.

Нао́дшибі, *нар.* Въ сторонѣ, особнякомъ.

Наоко́ло, *нар.* Вокругъ. *Наоколо того села були ліси, гори.*

Наокру́г, *нар.*=**Наоколо**. Галиц.

На́опа́к, *нар.* Навыворотъ, въ противоположную сторону. *Написав письмо наопак.* Волын. г.

Наопа́ч, *нар.*=**На-опак**.

Нао́паш, **нао́пашки** и **нао́пашку**, *нар.* Въ накидку. *Драночка на йому і наопаш латана свитина.* Г. Барв. 353. *Хоч в рядніні, аби наопашки* (о шляхетской спѣси). *Узяв кожух наопашки, пішов в корчму пити.* Грин. III. 555. *Ой чи се ж той Микита, що наопашку свита.* Нп.

Наоповіда́ти, **да́ю**, **єш**, *гл.* Наразсказывать много. *Такою нам наоповідав, що ввесь день слухали.*

Нао́пуль, *нар.* На половину. Чуб. VII. 551.

Нао́сліп, *нар.* Слѣпо, не глядя.

Наора́ти. См. **Наорювати**.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Наору́дувати, дую, еш, *гл.* Сдѣлать, устроить, распорядиться.

На-ору́жку, *нар.* Снаружи. *Винеси ясла, постав на-оружку, бо в оборі тісно.* Міус. окр.

Наóрювати, рюю, еш, сов. в. **наора́ти, орю́, реш**, *гл.* Вспахивать, вспахать. *Нарори мілко та посій рідко, то і вродить дідько.* Ном. № 7170.

Наóслаб, на-óслабі, *нар.* Не натянуто, свободно. *І ланцюг на-ослабі. Накиньте менї латочку на чобіт та наослаб, щоб натягаючи чобіт не тев.* Лебед. у.

Наостáнку, наостáнці, *нар.* Наконецъ; въ концѣ. *Може б ще я здужав наостанку віку вам заграти, голосно заспівати.* ЗОЮР. I. 187.

Наóхляп, *нар.* 1) Мѣшкомъ. *На неї плаття наохляп стоїть.* 2) Безъ сѣдла. *Їхати конем наохляп.*

Наóчне, *нар.* 1) Видимо, очевидно, явно. 2) Своими глазами.

Наóчний, а, е. 1) Очевидный, явный. 2) Находящійся на глазахъ. 3) **Наóчний свідок.** Свидѣтель-очевидецъ. Желех.

Нáпад, ду, *м.* 1) Нападеніе, аттака. *Два напади ляхи одбили.* Стор. *Опанували б ми були Крим за одним нападом.* К. ЦН. 221. 2) Пароксизмъ. 3) **Двомá, трьомá нáпадами.** Въ два, три пріема; два, три раза. *Третім нападом роблю.* Ном. *Трома нападами сіяли ліс.* Звенигор. у. *Двома нападами дощ ішов. Аж трьома нападами били його.* **І трьомá нáпадами не óзьмеш.** Никакъ не возьмешь. Мнж. 169. 4) Тошнота, болѣзнь у скота отъ обжорства. Угор.

І. Напáдати, даю, еш, *гл.* Нападать (о многихъ). *Після бурі такого багато нападало в саду груш та яблук.*

ІІ. Нападáти, дáю, еш, сов. в. **напáсти, паду́, дéш**, *гл.* 1) Нападать, напасть. *Кожне одбивається, як нападають.* Ном. № 3293. *На лубенському шляху напали гайдамаки.* Стор. МПр. 97. **Напáла на йóго пропáсниця, кáшель.** Онъ заболѣлъ лихорадкой, кашлемъ и пр. 2) Встрѣчать, встрѣтить, наталкиваться, натолкнуться. *Ходив, ходив і таки напав на таких...* Стор. МПр. 41.

І. Напáдатися, даюся, ешся, *гл.* Много разъ падать. *Поки натрапиш на їх—що нападаєшся да наспотикаєшся.* О. 1862. VI. 57.

ІІ. Нападáтися, дáюся, ешся, сов. в. **напáстися, паду́ся, дéшся**, *гл.* Накидываться, накинуться, нападать, напасть, придираться, придраться. *Всі нападаються.* Ном. *Нападись на кого багатшого.* Ном. № 2804.

Нáпадень, дня, *м.* Рыболовный снарядъ, вентеръ, натянутый на большой обручъ на длинномъ шестѣ. Вас. 189.

Нáпадка, ки, *ж.* Рыболовный снарядъ, родъ сака. Шух. I. 227.

Напáдкуватий, а, е. Придирчивый, привязчивый.

Напáдок, дку, *м.* Напасть. *І заступайте од вражди, од бід, напрасмини, нападку.* Котл. Ен. V. 46.

Нáпадь, ді, *ж.*=**Нападок.**

Напакóвувати, кóвую, еш, сов. в. **напакувáти, кýю, еш**, *гл.* Накладывать, наложить, напаковывать, напаковать, набивать, набить. *Всячини напакували: і курей, і гусей—все печених,—і печене порося начинене, і масла, і всього, всього.* Св. Л. 9 *Напакували цілу мажу хлібом та паляницями, таранню, чехонню та всякими харчами.* Г. Барв. 145. *А положи нам, Остапе, спасибі тобі, дров у грубу!—Напакую, напакую!—сказав увічливо Остап.* Г. Барв. 24.

Напали́ти, ся. См. **Напалювати, ся.**

Напáлок, лки и **напáльок, льку**, *м.* 1) Палецъ перчатки. 2) Перевязка на больномъ пальцѣ. 3) Наперстокъ съ желѣзнымъ крючкомъ, надѣваемый на палецъ рѣшетникомъ,—крючкомъ раздирается полоса лыка на части. Вас. 175.

Напáлювати, люю, еш, сов. в. **напали́ти, лю́, лиш**, *гл.* 1) Натапливать, натопить, накаливать, накалить. *Напалили піч.* 2) Нажигать, нажечь. *Треба замазувати на сволоці хреста, що напалюється у страшний четвер.* ХС. VII. 419.

Напáлюватися, лююся, ешся, сов. в. **напали́тися, лю́ся, лишся**, *гл.* 1) Натапливаться, натопиться, сильно нагрѣться. *Напалилася груба добре.* 2) Нажигаться, нажечься.

Напам'ятáтися, тáюся, ешся, *гл.* Удержать въ памяти, постоянно помнить. *У мене діти дрібні, то я не можу напам'ятатися.*

Напáм'ять, *нар.* Наизусть.

Напанувáтися, нýюся, ешся, *гл.* 1) Достаточно погосподствовать. 2) Достаточно побарствовать.

Напáнькатися, каюся, ешся, *гл.* Наняньчиться, навозиться съ кѣмъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Напа́рити, рю, рить, *гл.* Напарить.

Напа́ритися, рюся, ритися, *гл.* Напариться.

Напаросі́ти, рошу́, сиш, *гл.*=**Напарусити. Напаро́шений вітря́к.** Вѣтряная мельница, на крыльяхъ которой натянуто полотно.

Напарто́лити, то́лю, лиш, *гл.* Плохо сдѣлать, навахлять, напачкать.

Напарубкува́тися, ку́юся, ється, *гл.* Пробыть долго парнемъ.

Напарусі́ти, рушу́, сі́ш, *гл.* Натянуть полотно. *Треба крила* (у вітряку) *напарусити.* Канев. у.

Напаса́ти, са́ю, еш, сов. в. **напа́сти, су́, се́ш**, *гл.* Пасти досыта, напасти (скотъ). *Сьогодня добре напасла корову.* **Напа́сти о́чі.** Вдоволь насмотрѣться. *Не напасу своїх очей, на їх глядячи.* Г. Барв. 294. (Пливучи) *в-останнє рідними лугами й берегами, дід очі приязні пасе й не напасе.* К. Дз. 155.

Напаса́тися, са́юся, ється, сов. в. **напа́стися, су́ся, се́шся**, *гл.* Напасаться, напастись. *Попід мостом трава ростом, що й кінь напасеться.* Мет. *Волики напасаються.* Грин. III. 50. *Чужим добром не напасешся,—своє дбай.* Г. Барв. 428.

Напаску́дити, джу, дить, *гл.* Нагадить, напакостить; испражниться. *Наклав-наклав, напаскудив, ледве сопе.* Ном. № 14280. *Шось на току напаскудило.* Мнж. 123.

Напасни́й, а́, е́. Нападающій, придирчивый, задорный.

Напа́сник, ка, *м.* Нападающій, задира, обидчикъ. НВолын. у. *Одчепися, напаснику, я не була на празнику.* Нп. Закр. *Відчепися, напаснику, маєш ти дівчат без ліку.* Грин. III. 242. *Напасник на культурних людей Остряник.* К. Кр. 11.

Напа́сниця, ці, *ж.* Нападающая, задирщица, обидчица.

Напа́сочка, ки, Пастьба. *Утка йде, утенята веде на напасочку, на порясочку.* Чуб. III. 180.

I. **Напа́сти, ся.** См. **Нападати, ся.**

II. **Напа́сти, ся.** См. **Напасати, ся.**

Напастува́ння, ня, *с.* Нападеніе, прицѣпка, придирка.

Напастува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Нападать, задѣвать, зацѣплять. *Не напастуй, не напастуй, суча дочко.* Канев. у.

На́пасть, сти, *ж.* 1) Напасть, придирка. *Хто хоче напасти, най того Бог поб'є.* Камен. у. 2) Бѣда, несчастіе. *Чи довго жити у сій напасті? Що Бог дасть, то не напасть.* Ном. № 60. 3) Штрафъ, пеня. *Мені оце присудив мировий платити 40 р. напасти.* Остер. у. 4) **На́пасть натяга́ти на ко́го.** Взводить напраслину. *Напасть натягає на мене.* НВолын. у. 5) **До на́пасти.** Пропасть, много. *Курей тут до напасти.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Напа́трати, раю, еш, *гл.* О птицахъ: ощипать нѣсколькихъ и приготовить для варки или жаренья.

Напаха́ти, ха́ю, еш, *гл.* Накурить чѣмъ-либо благовоннымъ, надушить. *Оце як напахали! Чим це ви? Чи не тим, що отто продають венгерці? Курильні листки, чи як на їх казать?* Александров. у. Слов. Д. Эварн.

Напаха́тися, ха́юся, ється, *гл.* Надушиться, пропитаться запахомъ. *У садочок пійду,—васильками напахаюсь.* Нп. *Напахаєшся зіллячка розмаринового, націлуєшся личенька рум'яного* Нп. *Ти по чужих степах находився, руської кости напахався, то вона коло тебе й пахне.* Рудч. Ск. I. 85. *Москаль, напахався московського духу.* О. 1862. V. 40.

Напа́шити, шу, шить, *гл.*=**II Напасти.** *Скотина напашена.*

Напа́шитися, шуся, шитися, *гл.*=**II Напастися.** *Воли вже напашилися.* Ковельск. у.

Напащикува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Рѣзко накричать.

Напе́вно, *нар.* Навѣрное.

Напекарюва́ти, рю́ю, еш, *гл* Напечь (хлѣба).

Напекти́, ся. См. **Напікати, ся.**

Напеле́хати, ха́ю, еш, *гл.* Нарвать, набрать много. *Дивись, напелехала цілу запаску яблук. Напелехала повну тарілку вишень.* Левиц. Пов. 216.

Напеле́шкатися, каюся, ється, *гл.* Набраться.

Наперебеса́, *нар.*—**нести́.** Нести что-либо какъ **бесаги**, т. е. перекинувъ черезъ руку, черезъ плечо. Желех.

Наперед, *нар.* 1) Напередъ, впередъ. *Побігши наперед, зліз на шовковицю.* Єв. Л. XIX. 4. 2) Впередъ, сначала, прежде всего. *Наперед усіх благословення прохав.* Макс. *Нехай дадуть мені наперед гроші.* МВ. I. 31. 3) Впредь. *Дай, Боже, наперед лучче.* Ном. № 375.

Напе́реді, *нар.* Впереди. *Хай ваша річ напереді.*

Напередо́вець, вця, *м.* Передовой, впереди идущій.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Наперекі́р, *нар.* Наперекоръ, вопреки. *Невесела думка наполяла на її чоло, наперекір веселій природі.* Левиц. I. 339.

Наперекі́с, *нар.* Наискось. *Беріться лиш дручками наперекіс.*

Наперемі́нку, *нар.* Попеременно. *Наперемінку: то дощ, то вияснiться.* Ном. № 568.

Напе́рстник, ка, *м.* 1) Раст.: Digitalis. 2) Маленькая мягкая суконная **ону́чка**, которою гуцулы и верховинцы обворачиваютъ при обуваніи пальцы ногъ. Гол. Од. 67.

Напе́рс(т)ниця, ці, *ж.*=**Наперстник 2**. Шух. I. 138.

Напе́рсток, тка, *м.* 1) Наперстокъ. 2) Желѣзное кольцо, которымъ коса прикрѣпляется къ косовищу.

Напе́рти, ся. См. **Напірати, ся**.

Наперчи́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Приправить перцемъ. Желех. *Пироги добрі, та начинку дуже наперчили.* Харьк. г.

Напе́стуватися, туюся, єшся, *гл.* Нанѣжиться, наняньчиться.

Напетлюва́ти, лю́ю, єш, *гл.* Намолоть пеклеванной муки. *Він намеле й напетлює, він обійме й поцілує.* Чуб. V. 529.

Напеча́тати, таю, єш, *гл.* = **Надрукувати**.

Напечи́, чу́, че́ш, *гл.*=**Напекти**. Желех.

Напива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **напи́ти, п'ю́, п'є́ш**, *гл.* Выпивать, выпить на извѣстную сумму.

Напива́тися, ва́юся, єшся, сов. в. **напи́тися, п'ю́ся, п'є́шся**, *гл.* 1) Напиваться, напиться. *Хай солодкого меду напивається.* Мет. 257. 2) **Напи́тися до ко́го.** Выпить за здоровье кого. *Стань, батеньку, проти мене та напийся до мене повною повненькою, доброю доленькою.* О. 1862. IV. 22.

Напи́зитися, пи́жуся, зишся, *гл.* 1) Надуться, напыжиться, важно держать себя. *Чогось наша сваха надулася, надулася... й напизилася.* Грин. III. 493. *І так же то* (півень) *напизиться тобі, надметься... і виступа так пишно.* Сим. 212. 2) Оттопыриться. *Все коло неї напижене, оддулось.* Св. Л. 89.

Напи́лий, а, е. Пьяный, хмѣльной. НВолын. у. *То безбожні бесурмени тее зачували, напилого козака зараз познавали.* Макс. (1849), 86.

Напили́ти. См. **Напилювати**.

Напи́лок, лка, *м.* Напильникъ, терпугъ.

I. Напи́лювати, люю, єш, сов. в. **напили́ти, лю́, лиш**, *гл.* Пылить, напылить.

II. Напи́лювати, люю, єш, сов. в. **напиля́ти, ля́ю, єш**, *гл.* Пилить, напилить. *Напиляв дров.*

Напина́ти, на́ю, єш, сов. в. **напну́ти** и **нап'яти́, пну́, не́ш**, *гл.* 1) Напяливать, напялить, натягивать, натянуть, покрывать, покрыть, надѣвать, надѣть. *Скинув з себе синій жупан та над ними і нап'яв.* Чуб. V. 956. *Благослови, отамане, намет нап'ясти.* Мет. 449. *Лізе на лавку, напинає богів.* Грин. III. 446. *Виходить мати з житом, нап'ята кожухом навиворот.* Грин. III. 442. *Напни хустку! Я ж тебе, сестрице, напинаю* (наміткою). Мет. 208. *Уздечки не напнуть на його* (на коня). Греб. 382. **Напну́ти мо́крим рядно́м.**=**Накри́ти мо́крим рядно́м.** *Батько напнув його мокрим рядном.* Левиц. К. С. 2) Натягивать, натянуть (струну, веревку и пр.). *Напинати лука. Як напне стрілець тетівку.* Рудч. Ск. II. 83. 3) Нападать, напасть, наброситься на кого. *Набіг вовк на табун гуртових свиней; вони його як нап'яли, одна попінила, дак того вовка і розірвали... вовки.* О. 1861. V. 68. Въ переносн. смыслѣ: настаивать, настоять, прижимать, прижать къ стѣнѣ. *Напнув жида, щоб повернув гроші. Напинали його, щоб росказав, що він дума.* Павлогр. у. 4) Догонять изо всѣхъ силъ. *Шість чололовіка вовків як нап'яли одного зайця: один біжить, а другі сдстануть; а далі другий як уляже—от-от дожене.* О. 1861. V. 69. 5) **Напина́ти пу́па.**=**Напинатися 3.** Ном. № 10018.

Напина́тися, на́юся, ешся, сов. в. **напну́тися** и **нап'яти́ся, пну́ся, не́шся**, *гл.* 1) Покрываться, покрыться. *Вона напнулася хусткою.* Харьк. *Кобеняком нап'явся.* Рудч. Ск. II. 206. 2) Натягиваться, натянуться. *Струна напинається.* 3) Натужиться, понатужиться. *Нап'явсь, за ілечку смикнув, аж дерево те затріщало..* Котл. Ен. III. 21. *Черв'як плазує... аж напинається, аж звивається, поспішаючи.* Мир. ХРВ. 48.

Напиндю́читися, чуся, чишся, *гл.* Надуться. *Нажабиться кожен, напиндючиться.* Св. Л. 291.

Напира́ти, ря́ю, єш, *гл.* Натащить, набросать. *Бач, напиряв стогів сіна скілько.* Новомоск. у.

На́пис, су, *м.* Надпись. *Хмельницький отакий напис зробив.* Ном. № 8099. *Зробить такий напис, що хто знайде* (скарб), *нехай в граматку запише мое им'я.* КС. 1883. IX. 232.

Написа́ти, пишу́, шеш, *гл.* 1) Напи-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сать. *Напиши оце слово. Написав до його такий лист, щоб вертався додому. Написав в законі Господньому.* Єв. Л. II. 23. **Як напи́саний.** Очень красивый. *Ой оддайте мене та за писаря, щоб я була молода як написана.* Грин. III. 192. 2) Написать, сочинить (книгу, статью и пр.) *Чорна рада, хроніка 1663 року. Написав П. Куліш.*

Напита́ти, та́ю, єш, *гл.* Найти когонибудь разспрашивая. **Напита́ти кло́поту (біди́, ли́ха).** Нажить хлопотъ (бѣды, горя).

Напи́ти, ся. См. **Напивати, ся.**

Напи́тий, а, е. 1) Напоенный. *Я буду що-дня і найдена, й напита.* Мнж. 7. 2) Пьяный. *Ти тверезий, я—напита.* Грин. III. 657.

На́пи́ток, тка, тку, *м.* Напитокъ. *То Хмельницький тее зачував, ще луччих напитків подавав.* АД. II. 9. *Дорогого напитка метає, по два, по три кубки в руки наливає.* АД. I. 213. Ум. **На́пи́точок.**

Напиха́ти, ха́ю, єш, сов. в. **напха́ти, ха́ю, єш,** *гл.* Набивать, набить. *Лисичка... за пиріг та з хати... Виїла мачок з середини, а туди напхала сміттячка.* Рудч. Ск. II. 6.

Напиха́тися, ха́юся, ється, сов. в. **напха́тися, ха́юся, ється,** *гл.* 1) Набиваться, набиться. 2) Нажираться, нажраться.

Напиша́тися, ша́юся, ється, *гл.* 1) Вдоволь поважничать. 2) Накрасоваться, покрасоваться вдоволь.

Напівперекі́, *нар.* Поперегъ. Вх. Зн. 39. Желех.

Напідпи́тку, *нар.* Навеселѣ. *Мати сина силою женила, напідпитку невістку судила.* Чуб. V. 727.

Напідпо́вні, *нар.* Во время второй четверти луны. *Святять воду на молодику, напідповні.*

Напідслу́хи, *нар.* Для подслушиванія, шпіонить. *Двох турчинів на підслухи посилає.* АД. I. 211.

Напій, по́ю, *м.* Напитокъ. *Ой куме мій молодий, то ваш напій дорогий.* Гол. IV. 442. *Я го буду тим вітати, тим напоєм частувати.* Гол. I. 207.

Напіка́ти, ка́ю, єш, сов. в. **напекти́, печу́, че́ш,** *гл.* 1) Напекать, напечь. *А де ж ти діла паляницю, чи може ще не напекла?* Шевч. *Я не знаю, чи багато напікати* (пасок). Мир. Пов. II. 54. 2) Нажаривать, нажарить. *Напекла багато баранини.* 3) **Напекти́ ра́ків.** Покраснѣть, сконфузясь

Напіка́тися, ка́юся, ється, сов. в. **напекти́ся, печу́ся, че́шся,** *гл.* 1) Напекаться, напечься. *Лице напеклося біля печі.* Левиц. 2) Нажариваться, нажариться.

Напі́льжити, жу, жиш, *гл.* При устройствѣ сплавного плота гуцулами: на два дерева, положенныя около берега поперегъ рѣки, уложить одно возлѣ другого деревья, которыя затѣмъ сбиваются въ плотъ. Шух. I. 181.

Напі́льний, а, е. Въ украинской хатѣ **напі́льна стіна́** та, къ которой прилегаетъ печь и **пі́л** (нары), т. е. стѣна, находящаяся налѣво отъ входа. **Напі́льне вікно́.** Окно, помѣщающееся въ помянутой стѣнѣ. Вас. 193. *Чи ти чула, матусенько, як я в тебе була, під напільним віконечком як голубка гула.* Мет. 275.

Напір, по́ру, *м.* Ступица колеса. Вх. Зн. 39.

Напіра́ти, ра́ю, єш, сов. в. **напе́рти, пру́, пре́ш,** *гл.* Напирать, напереть. *Напер на мня, як дуч на теля.* Ном. № 13245. *Із-за Дніпра напірає дурний Самойлович.* Шевч. *Як на осиці лист, тремтить млинок од хвилі. Вода напре,—дивись—то вискочив гвіздок, то паля тріснула, то заставку розбило, а далі і знесло млинок.* Греб. 384.

Напіра́тися, ра́юся, ється, сов. в. **напе́ртися, пру́ся, ре́шся,** *гл.* 1) Напираться, напереться, набираться, набраться. *Наперлося багато народу.* 2) Упрямиться, заупрямиться, упереться. *Чоловік її не пускав із хати, а вона таки наперлась і пішла.*

Напі́рити, рю, рить, *гл.* 1) Намочить (о дождѣ). *Оце дощ Івана як напірив.* Харьк. у. 2) Отхлестать, нахлестать.

Напі́рнач, ча, *м.* 1) Та часть старинной чернильницы, въ которую вкладывались перья, родъ пенала, составлявшаго одно цѣлое съ чернильницей. 2)=**Напі́рник.**

Напі́рний, а, е. О дождѣ: проливной. Ум. **Напірне́нький.** *Іде дождик напірненький.* Гол. II. 438.

Напі́рник, ка, *м.* 1) Исподняя наволока пуховика, подушки. Сим. 133. Вас. 192. 2) Пеналъ.

Напі́чний, а, е. Напі́чне вікно́. Небольшое окошко, находящееся въ той стѣнѣ хаты, къ которой прилегаетъ печь, помѣщающееся надъ печью. Сим. VIII. Вас. 150. См. **Напільний.**

Наплава́тися, ваюся, ється, *гл.* Наплаваться. *Досі ж мої лебеді та й наплавалися.* Грин. III. 408. *Гиля, гиля, сірі*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

гуси, та вже ж ви наплавались. Чуб. V. 274.

Напла́вистий, а, е = **Наддуристий.** Вх. Зн. 39.

Наплавни́й, а́, е́. Пловучій. *Наплавний млин, міст.* КС. 1883. IV. 743.

Напла́кати, ла́чу, чеш, *гл.* 1) Наплакать. **Як кіт напла́кав.** Очень мало. Ном. № 7695. 2) Навлечь плачемъ. *Нехай уже Мати Божа прощає мене грішну, що я своєму рідному братіку лихо наплакала.* МВ. I. 29.

Напла́катися, ла́чуся, чешся, *гл.* Наплакаться. *Як зійдуся з ким любилась, наплачуся стиха.* Чуб. V. 224.

Наплеска́ти, плещу́, щеш, *гл.* 1) Наплескать, набрызгать. 2) Нахлопать, нашлепать. 3) Насплетничать, наболтать. *Такого наплескала, що й матінко! Не плещи язиком!*

Наплести́. См. **Наплітати.**

Напливáти, вáю, єш, сов. в. **наплисти́, ву́, вéш,** *гл.* 1) Наплывать, наплыть, натекать, натечь. *Неначе хвилі напливали.* Шевч. 519. 2) Натыкаться, наткнуться, на что-либо, плывя.

Наплигáтися, гáюся, єшся, *гл.* Напрыгаться, наскакаться.

Напли́нок, нку, *м.* Наносъ рѣчнаго ила, наносный песокъ. 2) Слѣдъ, вліяніе. *Латинська мова лишила в лядській великий наплинок.*

Напли́нути, ли́ну, неш, *гл.* = **Напливти.**

Наплисти́, ливу́, вéш, *гл.*=**Напливти.**

На́плід, лоду, *м.* Приплодъ; потомки. *Щоб ви самі... околіли, превражі дуки, з своїми жінками і з усім наплодом.* К. Бай. 43.

Напліндрува́ти, ру́ю, єш, *гл.* Награбить. *Золото, що ми напліндрували.* К. Бай. 91.

Наплітáти, тáю, єш, сов. в. **наплести́, лету́, тéш,** *гл.* 1) Наплетать, наплесть. 2) **Наплести́ язико́м.** Выдумать, наболтать, насплетничать. *Ти уже чого не наплетеш своїм безкостим язиком.* Ном. № 12989.

Наплоди́ти, джу́, диш, *гл.* Наплодить, народить, размножить. *Ніде мені гнізда звити, ніде мені діток наплодити.* Мет. 211. *Багацько хлопців там наплодить.* Котл. Ен.

Наплоди́тися, джу́ся, дишся, *гл.* Наплодиться, размножиться. *У неї як пішли діти, так істино як сарани наплодилось.* Г. Барв. 276. *І наплодилось в тім болоті чортяк до врага.* Рудч. Ск. I. 63.

Наплу́тати. См. **Наплутувати.**

Наплу́тувати, тую, єш, сов. в. **наплу́тати, таю, єш,** *гл.* 1) Напутывать, напутать. *Наплутала ниток та й пішла, а мені треба росплутувати.* Харьк. 2) Путаться, спутаться въ словахъ. *Щось казав, казав, наплутав, я й не розібрала.*

Наплюва́ти, люю́, єш, *гл.* Наплевать. *Наплюю я багачу, коли хліб свій молочу.* Ном. № 2559. **І в ха́ту не наплює́.** И на минутку не заглянетъ, не зайдетъ. *Як до чужих, то і на увесь день, а до мене— і в хату не наплювала.* Мир. Пов. II. 92.

Наплюга́вити, влю, виш, *гл.* Напачкать, нагадить, насквернить, напакостить.

Наплю́скатися, каюся, ешся, *гл.* Наплескаться вволю.

Наплямкати, каю, еш, *гл.* Начавкать.

Напну́ти, ся. См. **Напинати, ся.**

Напова́житися, жуся, жишся, *гл.* Приложить усилія, старанія. *Як не наповажишся, то не буде з того нічого.* Ном. № 7192.

Напо́ванка, ки, *ж.*=**Напування.**

Наповза́ти, за́ю, єш, сов. в. **наповзти́, взу́, зе́ш,** *гл.* Наползать, наползти.

Напо́внити, ся. См. **Наповняти, ся.**

Наповня́ти, ня́ю, єш, сов. в. **напо́внити, ню, ниш,** *гл.* Наполнять, наполнить. *Тут тобі, серденько, в степу погибати... Червоною кров'ю річки наповнять.* Мет. 94. а) *Кубочки наповнять.* Мил. 181. б) **Нехáй вам Бог наповня́є!** Пожеланіе: пусть Богъ увеличитъ ваше благосостояніе. Ном. № 4553.

Наповня́тися, ня́юся, ється, сов. в. **напо́внитися, нюся, нишся,** *гл.* Наполняться, наполниться.

Наповорітьмá, *нар.* На обратномъ пути.

Наповпере́д, *нар.* Впереди всего; прежде всего. Вх. Зн. 39.

Наповпереджа́ти, джа́ю, єш, сов. в. **наповпереди́ти, джу́, ди́ш,** *гл.*=**Попереджати, попередити.** Вх. Зн. 39.

Напога́нити. См. **Напоганювати.**

Напога́нювати, нюю, єш, сов. в. **напога́нити, ню, ниш,** *гл.* Нагаживать, нагадить.

Напогото́ві, *нар.* Наготовѣ, въ готовности. *Прийдуть гості—вона на поготові, привітає їх.* МВ. (О. 1862. III. 41). *У Бога все напоготові.* Ном. № 22.

Напожи́ткуватися, куюся, ється, *гл.* Попользоваться; накопить (имущества).

Напозича́ти(ся), чаю(ся), єш(ся), *гл.* 1) Набрать взаймы. *Ніхто вже не дає: у всіх напозичалися.* Харьк. 2) Надавать

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

взаймы. *Напозичав людям багато, та як то люде оддаватимуть.* Харьк.

Напоїти. См. **Напувати**.

Наполега́ти, га́ю, еш, *гл.*=**Наполягати**. *Одначе таки наполсіали на їх, щоб узяли.* Г. Барв. 43. *А я все наполсіаю: скажи та скажи!* МВ. II. 20.

Наполі́скувати, кую, еш, сов. в. **наполоска́ти, лощу́, щеш**, *гл.* 1) Наполаскивать, наполоскать. 2) Прп обработкѣ овчинъ: періодически переворачивать овчины въ квасильномъ чану, перекладывая верхнія внизъ чана и обратно. Вас. 153. Также при дубленіи кожъ: обмывать кожу дубильнымъ растворомъ нѣсколько разъ, пока кожа станетъ мягкою и гибкою. Вас. 158.

Наполоска́тися, лощу́ся, щешся, *гл.* Вдоволь наполоскаться.

Наполо́хати, хаю, еш, *гл.* Напугать.

Наполу́мити, млю, миш, *гл.* Убѣдить, уговорить. *Я зовсім не хтів його позивати, та Грицько як зачав, як зачав, та таки наполумив мене позиватись.* Кіев. у. *Не хтілось їхати у Київ, але батько наполумив мене,—бач, тепер заробітки добрі під льодом.* Кіев. у.

Наполу́митися, млюся, мишся, *гл.* Твердо рѣшиться на что. *Він як наполумиться на що небудь, то нічим його не зіб'еш.* Кіев. у.

Наполюва́ти, лю́ю, еш, *гл.* Достать охотой, поймать на охотѣ.

Наполяга́ти, га́ю, еш, сов. в. **наполягти́, ля́жу, жеш**, *гл.* Налегать, налечь, настаивать, настоять. *Наполягли сини, щоб поділити їх усім, так я мусив тее.* Каневск. у.

Наполягти́ся, ля́жуся, жешся, *гл.* Твердо рѣшиться. *Наполіся пан одібрать у мене землю.* НВолын. у.

Напона́дздрити, здрю, риш, *гл.* Высмотрѣть что-либо, открыть, найти. Мнж. 186.

Напопри́ти, рю́, ри́ш, *гл.* Наперчить. *І печена, і варена, і перцем напопрена.* Гол. IV. 530.

Напо́рати, ра́ю, еш, *гл.* Надѣлать, наготовить.

Напо́ратися, раюся, ешся, *гл.* Натрудиться, устать отъ работы.

Напоро́ти. См. **Напорювати**.

Напоро́тися, рю́ся, решся, *гл.* 1) Наткнуться на что-либо острое. *Напоровся на вила.* 2) Нажраться. *Оце я напоровся борщу.* Зміев. у. 3) Наработаться, распарывая что-либо.

Напороши́ти, шу́, шиш, *гл.* 1) Напылить. 2) Посыпать, насыпаться. *Напорошив сніг.*

Напоруди́ти, джу́, ди́ш, *гл.* Научить, наставить. Мнж. 186.

Напо́рювати, рюю, еш, сов. в. **напоро́ти, рю́, решь**, *гл.* 1) Предъ очищеніемъ срубленнаго дерева отъ коры: прорѣзывать, прорѣзать вдоль всего дерева остріемъ топора кору. Шух. I. 177. 2) Нарывать, нарвать въ большомъ количествѣ.

Напорядкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Распорядиться.

Напосіда́ти, да́ю, еш, сов. в. **напосі́сти, ся́ду, дешь**, *гл.* Насѣдать, насѣсть, налегать, налечь, настаивать, настоять. *Тоді б ми з москалем так на злочестиві костьоли напосіли, як ляхи на наші благочестиві церкви.* К. ЦН. 276. *Я таки на нього напосяду, то він оддасть.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Напосіда́тися, да́юся, ешся, сов. в. **напосі́стися, ся́дуся, дешся**, *гл.* 1) Приставать, пристать, навязываться навязаться, нападать, напасть. *Напосілася жінка, щоб таки їхати у ярмарок.* 2) Твердо вознамѣриться что-либо сдѣлать. *Напосілася на тое, щоб тужило серце моє.* Чуб. V. 248. *Напосівся хату будувати.*

Напосі́дливий, а, е. Настойчивый.

Напосісти, ся. См. **Напосідати, ся**.

На-послі́док, *нар.* Въ концѣ.

На-по́ступі, *нар.* Предъ родами, въ ожиданіи родовъ. *Тут косовиця заходе, а жінка на-поступі,—треба на родини та на хрестини грошей, а де їх узяти.* Павлоград. у.

Напосу́дити, джу, дишь, *гл.* Настроить, наладить, приготовить, направить. *Я вже тобі напосудила, сідай да тчи.* Канев. у. *Напосудив млина таки як треба, а вітру немає.* Канев. у.

Напосу́дитися, джуся, дишся, *гл.* Собраться, наладиться, наготовиться. *Дочка оце вмерла, та й син щось напосудився,—лагодиться вмірати.* Канев. у.

На-пота́лу. См. **Потала**.

Напо́тім, *нар.* Послѣ, на послѣ.

Напотроши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* Напотрошить.

Напоу́мити. См. **Напоумляти**.

Напоумля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **напоу́мити, млю, миш**, *гл.* Вразумлять, вразумить, научать, научить, надоумливать, надоумить, наставлять, наставить на добрый путь. *Напоумте... Скажіть, будь*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ласка, як би ви мойому лиху запобіли. МВ. (КС. 1902. X. 150).

На-по́хваті, *нар.* Подъ рукой. *Лежала сокира на-похваті, а він узяв та й пішов.* НВолын. у.

На-по́хопі, *нар.*=**На-похваті**. *Стояв на-похопі заступ, а він його застукав.* НВолын. у.

Напра́ва, ви, *ж.* 1) Наущеніе, подущеніе. *Як би не було од старих направи, то й діти б не дражними острожником.* Харьк. у. **З напра́ви.** По наущенію. 2) Починка, поправка, исправленіе.

Направе́ць, *нар.* Направо. Вх. Зн. 40.

Напра́вити. См. **Направляти.**

Напра́вка, ки, ? *Ні швець, ні мнець, ні направка.* Ном. № 2965.

Направля́ти, ля́ю, ешь, сов. в. **напра́вити, влю, вишь**, *гл.* 1) Направлять, направить, наводить, навести. *Направляли їх темними лісами.* Стор. МПр. 60. *Став лучок направлять.* Рудч. Ск. I. 139. 2) Наущать, наустить, подстрекать, подстрекнуть. 3) Починять, починить, поправлять, поправить. *Допче дружечка, допче, черевички видопче, дружба ся поставить,—черевички направить.* О. 1862. IV. 18. *Буду тебе паче всіх невольників доглядати, старії і новії кайдани направляти, ланцюгами за поперек втрое буду тебе брати.* АД. I. 212. 4) Исправлять, исправить. *Жид мовить: хрест не зопсуеть, ні направить.* Ном. № 899. 5) **Направля́ти пря́жу.** Навертывать нитки на навой въ ткацкомъ станкѣ. Константиногр. у.

Напра́вник, ка, *м.* 1) Руководитель. 2) Подстрекатель, подуститель. *То такий порадник, тілько на зле направник.* Черк. у.

Напра́сний, а, е. 1) Несправедливый. *А на мене, молодую, напрасная слава.* Мет. 87. 2) Дерзкій, обижающій, задорливый. 3) Внезапный, скоропостижный.

Напра́сник, ка, *м.* Обидчикъ, задира. *Одчепися, напраснику, я не була на празднику.* Ном. № 2805.

Напра́сниця, ці, *ж.* Обидчица, задира. *Масниця-напрасниця.* Ном. № 527.

Напра́сно(е), *нар.* 1) Несправедливо. 2) Задорно, дерзко, обижая. 3) Внезапно, скоропостижно. *Напрасне умер Іван: уранці робив, а ввечір умер.* Камен. у.

Напрасува́ти, су́ю, ешь, *гл.* Нагладить.

Напрасува́тися, су́юся, ешся, *гл.* Устать отъ глаженія.

Напра́ти, перу́, ре́шь, *гл.* Настирать.

Напрацюва́ти, цю́ю, ешь, *гл.* Нарабо-тать. *Чи багато він напрацює?* О. 1862. III. 35.

Напрацюва́тися, цю́юся, ешся, *гл.* Натрудиться, наработаться. *Напрацювавсь добре, поки постягав каміння докупи.*

Напречу́до, *нар.*=**Напрочуд.**

Наприво́зити, во́жу, во́зиш, *гл.* Навозить, много привезти.

Напридба́ти, ба́ю, ешь, *гл.* Пріобрѣсть. Неправильная форма вмѣсто **надба́ти.** Встрѣчена только у Котляревскаго: *Всяких всячин напридбала.* Котл. Ен. IV. 17.

Наприйма́ти, ма́ю, ешь, *гл.* Принять много.

Напри́клад, *нар.* Напримѣръ.

Напри́критися. См. **Наприкрятися.**

Наприкря́тися, ря́юся, ешся, сов. в. **напри́критися, рюся, ришся**, *гл.* Надоѣдать, надоѣсть.

Напри́ндити, джу, дишь, *гл.* Надуть, выпучить. *Наприндив боки з дивування.*

Напри́ндитися, джуся, дишся, *гл.* Надуться, напыжиться. *Наприндилась, надулася, чому в кожух не вдялася.* Нп.

Напри́сідки, *нар.*=**Навприсядки.** Вх. Зн. 40.

Напри́чуд, *нар.*=**Напрочуд.**

Напри́шкуватий, а, е. Дерзкій, буйный. Кіев. у.

Напрова́джувати, джую, ешь, сов. в. **напрова́дити, джу, дишь**, *гл.* 1) Наводить, навести, направлять, направить на что. *Напровадив його на п'яну дорогу.* Закр. 2) Наводить, навести много. *Напровадив гостей повну хату.* 3) Наговорить многое. *Язиком намолов та напровадив усякої нісенітниці.*

На-про́весні, *нар.* Въ началѣ весны.

На́прово, *нар.* Наскоро, на скорую руку. *Як шкода буде напрово продати хліб, то я заставлю у брата, або що.* Павлогр. у.

Напроку́дити, джу, дишь, *гл.* Напроказить. *Мабуть добре напрокудив, що вже й очей не появе.*

Напропади́ме, *нар.* На погибель. *Хто іде на Сібір, то певне не на добро, а напропадиме.* Камен. у.

Напропуд, *нар.* Напроломъ, напрямикъ. Мнж. 186.

Напророкува́ти, ку́ю, ешь, *гл.* Напророчить. *Не даремне таке напророкував странній.* Г. Барв. 461.

Напроси́ти, ся. См. **Напрошувати, ся.**

Напро́стати, таю, ешь, *гл.* Выравнять, выпрямить. *Напростати цвях.* Камен. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Напросте́ць, *нар.*=**Навпростець**. *Ворона напростець літає.* Ном. № 11405.

Напро́ти, напро́тив, *нар.* Напротивъ. *Повиставляло напроти сонця свої боки.* Левиц. I. 89. *Сіла собі напротив віконця.* Чуб. V. 621. См. **Навпроти**.

Напроти́ти, рочу́, ти́ш, *гл.* Напречь. См. **Напрутити 1.** *Дикий кабан зімою риє землю—рило в його м'яке, а він його так напротить, що риє краще, як лопаткою.* Терск. об.

Напроха́ти. См. **Напрохувати.**

Напро́хувати, хую, єш, сов. в. **напроха́ти, ха́ю, єш**, *гл.*=**Напрошувати**.

Напро́чуд, *нар.* На удивленіе. *Сон дивен, барзо дивен напрочуд.* Макс.

Напрошки́, *нар.* Напрямикъ, прямой дорогой. Вх. Зн. 40.

Напро́шувати, шую, єш, сов. в. **напроси́ти, рошу́, сиш**, *гл.* Напрашивать, напросить; созывать, созвать, приглашать, пригласить многихъ. *Напросила старців і вбогих.* Левиц.

Напро́шуватися, шуюся, єшся, сов. в. **напроси́тися, шу́ся, сишся**, *гл.* **(кого́ про що).** Долго просить кого о чемъ. *Тебе я тілько напросився.* Федьк.

Напру́га, ги, *ж.* Напряженіе.

Напру́гий, а, е. 1) Плотный, крѣпкій тѣломъ, упругій. 2) Напряженный.

На́пруго и **на́пругом**, *нар.* 1) Крѣпко; напряженно. *Не задрімав і на волосок напругом.* 2) Скоропостижно. *Напругом умер.* 3) Стремительно (о теченіи). *Вода напругом пішла.* Вас. 189. *Вода напругом пішла.* Вас. 212.

Напру́джувати, джую, єш, сов. в. **напру́ди́ти, джу, диш**, *гл.* 1)=**Напружувати.** *Напрудив свої сили.* Левиц. КС. 2) Напускать, напустить (о блохахъ).

Напруди́тися, джу́ся, дишся, *гл.* Навонять (испустивъ вѣтры). *Напрудилася гадова свинота—бодай тобі репнуло!* Ном. № 12407.

Напру́жувати, жую, єш, сов. в. **напру́жити, жу, жиш**, *гл.* Напрягать, напречь; натягивать, натянуть. *Він напружив ноги, наче доганяв злодія.* Мир. ХРВ. 65.

Напру́жуватися, жуюся, єшся, сов. в. **напру́житися, жуся, жишся**, *гл.* Напрягаться, напречься.

Напрути́ти. См. **Напручувати.**

Напру́чувати, чую, єш, сов. в. **напрути́ти, ручу́, тиш**, *гл.* 1) Напрягать, напречь, натягивать, натянуть. *Напрутити косу* (що косять), *або пилку.* 2) **Напрути́ти ву́са.** Закрутить усъ.

Напрягти́, ряжу́, же́ш, *гл.* Нажарить. *Загадав жінці напряжти сала.* Рудч. Ск. I. 195.

I. Напряда́ти, да́ю, єш, сов. в. **напря́сти, ряду́, де́ш**, *гл.* Выпрядывать, выпрясти. *По два починки напрядаю.* Чуб. V. 916.

II. Напряда́ти, да́ю, єш, сов. в. **напря(е)ну́ти, ну́, не́ш**, *гл.* Покрывать, покрыть, накрывать, накрыть; напяливать, напялить. *Ти хоч би напренула на себе хустку, чи що.* Александр. у. Слов. Д. Эварн. *Напрядати віз (рядниною, повстю, шкурою).*

I. Напряда́тися, да́юся, єшся, сов. в. **напря́стися, ду́ся, де́шся**, *гл.* Напрядаться, напрясться, попрясть вдоволь. *Поки багатая наспалась, убогая - небогая напрялась.* Чуб. V. 916.

II. Напряда́тися, да́юся, єшся, сов. в. **напря(е)ну́тися, ну́ся, не́шся**, *гл.* Покрываться, покрыться, накрываться, накрыться; напяливаться, напялиться. *Один рукав подстелю, другим напрянуся.* Грин. III. 133.

На́прядка, ки, *ж.* Брезентъ, покрывало для телѣги изъ кожи, войлока или **рядни́ни**, вымоченной въ дегтю.

На́пра́м, му, *м.* Направленіе. *Воно б можно це зробити* (читальню), *та як би всі такого напряму, як я.* Славяносерб. у.

Напряме́ць, *нар.*=**Навпростець**. *Напрямець тільки ворони літають.* Ном. № 11405.

Напрями́ти, ся. См. **Напрямляти, ся.**

Напрямля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **напрями́тися, млю́ся, ми́шся**, *гл.* Направляться, направиться. *Вийшли дівчата з Очкурового двору і напрямилися до батюшки.* Мир. Пов. I. 147. *Очі напрямились на його.* Мир. ХРВ. 140.

На́пря́мок, мку, *м.*=**Напрям**. *Грицько... з усім напрямком свого тихого пахарського життя.* Мир. ХРВ. 391.

Напрямува́ти, му́ю, єш, *гл.*=**Напрямити**. *Іван, ще дитиною напрямованый по хліборобській дорозі, так її й держався.* Мир. ХРВ. 125.

Напря́сти, ся. См. **Напрядати, ся.**

Напсе́тити, се́чу, тиш, *гл.* Навонять (о животныхъ, человѣкѣ). *Брень, брень, шаповал, напсетив, навоняв, у кишеню поховав.* Ном. № 14174.

Напсува́ти, сую́, е́ш, *гл.* Напортить.

Напува́ння, ня, *с.* Напаиваніе.

Напува́ти, ва́ю, єш, сов. в. **напої́ти**,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пою́, їш, *гл.* 1) Поить, напаивать, напоить. *Напувала нас солодкими медами.* Мет. 188. *Козак коня напував.* Чуб. V. 135. *Напій, напій, чорнявая, сірії воли!* Чуб. V. 106. 2) Пропитывать, пропитать что-либо жидкостью. *Я вже ремінь добре напував дьогтем.* Борз. у.

Напу́дити, джу, диш, *гл.* 1) Налить. *Багато бочок напудили.* 2) Намочить. *От напудив, як той віл!* 3) Напугать.

Напу́дитися, джуся, дишся, *гл.* Напугаться, испугаться.

Напу́житися. См. **Напужуватися**.

Напу́жуватися, жуюся, єшся, сов. в. **напу́житися, жуся, жишся**, *гл.* 1) Надуваться, надуться, напыжиться. *Шаровари напужились.* Кв. II. 125. 2) Принимать, принять надменный видъ.

Напу́катися, каюся, єшся, *гл.* Настучаться (въ дверь).

Напундю́читися, чуся, чишся, *гл.*=**Набундючитися** 2.

На́пуск, ку, *м.*=**Напуст**.

Напуска́ти, ка́ю, єш, сов. в. **напусти́ти, пущу́, стиш**, *гл.* 1) Напускать, напустить. *Хто це напустив собак у хату?* 2) Напускать, напустить сверху внизъ, свѣшивать, свѣсить сверху внизъ. *Начосів не напускай.* Ном. № 11264. 3) Нахмуривать, нахмурить. *Напустила брови, як сова.* 4) **На́пуст напусти́ти**. Послать наказаніе. *На нас таки Господь напуст напустив.* Г. Барв. 430. См. **Напуст**.

Напуска́тися, ка́юся, єшся, сов. в. **напусти́тися, пущу́ся, стишся**, *гл.* Нападать, напасть, набрасываться, наброситься. *На його напустилась росержена молодиця.* Мир. ХРВ. 9. *Чорти як напустяться на його.* Мнж. 127.

На́пуст, ту, *м.*, **на́пусть, ти**, *ж.* Попущеніе, наказаніе. *Ти, царице, наша мати, напуст напустила: славне військо запорожське та й занапастила.* Нп. *Бог напусть напустив, діти так і вмірають.* Борз. у. *Господь напусть напустив: гадюки набралось у нас такого багато.* О. 1862. V. 79.

Напусти́ти, ся. См. **Напускати, ся**.

Напусто́шити. См. **Напустошувати**.

Напусто́шувати, шую, єш, сов. в. **напусто́шити, шу́, шиш**, *гл.* Опустошать, опустошить много чего.

Напустува́тися, ту́юся, єшся, *гл.* Нашалиться.

Напути́ти. См. **Напучувати**.

Напу́тниця, ці, *ж.* Наставница. *Порадо милая моя, напутнице моя і мати.* Мкр. Г. 25.

Напуха́ти, ха́ю, єш, сов. в. **напу́хти** и **напу́хнути, хну, неш**, *гл.* Напухать, напухнуть.

Напуча́ти, ча́ю, єш и **напу́чувати, чую, єш**, сов. в. **напути́ти, пучу́, ти́ш**, *гл.* Указывать, указать путь, надоумливать, надоумить. *Хиба я напучав їх красти? Сами зробили, а на мене клеплють.* Новомоск. у. *Я тебе розважала, напучала, як рідна мати.* Г. Барв. 246. *Тепер я тебе напучу, як помиритися з жінкою.* Г. Барв. 343. *Мабуть нечистий напутив його.* К. ЧР. 29.

Напха́ти, ся. См. **Напихати, ся**.

Напхи́катися, каюся, єшся, *гл.* Нахныкаться.

На́пхом, *нар.* Биткомъ. *Народу напхом налізло. Напхом понабивані скрині.*

Напши́кати, каю, єш, *гл.* 1) Навонять (испуская вѣтры). 2) Наговорить, употребляя звуки **пш** (о полякахъ). *Прийшов лях, напшикав, напшикав та й пішов собі.* См. **Накакати**.

Напшо́тити, шо́чу, тиш, *гл.*=**Напсетити**.

Нап'ясти́, ся. См. **Напинати, ся**.

Нап'ятнува́ти, ну́ю, єш, *гл.* Заклеймить, отмѣтить. *Нап'ятнуймо його, щоб і діти його знали, що за цяця був їх татуньо.* Св. Л. 222.

Нарабува́ти, бу́ю, єш, *гл.* Награбить.

Нара́да, ди, *ж.* Совѣщаніе.

Нара́джувати, джую, єш, сов. в. **нара́дити, джу, диш**, *гл.* Совѣтовать, посовѣтовать. *Вже вони мені пороги позбивали, ходячи да нараджуючи, щоб я притьмом брався.* Г. Барв. 413. *Хороше нарадив.* Ном. № 6122. *Її чоловіка хтось і нарадив.* Мнж. 9.

Нара́джуватися, джуюся, єшся, сов. в. **нара́дитися, джуся, дишся**, *гл.* Совѣтоваться, посовѣтоваться, совѣщаться.

Наража́тися, жа́юся, єшся, *гл.*=**Нараджуватися**. *Ой там Михальок умивається, із своїм таточком наражається.* Грин. III. 43.

На́раз, *нар.* Вдругъ, сразу. *Хто нараз, буде зараз.* Ном. № 5596.

Наразі́тися, жу́ся, зі́шся, *гл.* 1) Наткнуться на что-либо острое. 2)—**кому́**. Навлечь на себя чье нибудь неудовольствіе.

Нара́квиця, ці, *ж.* 1) Поручь (у священника). 2) Шерстяныя или овчинныя манжеты. Вх. Зн. 40. Шух. I. 130.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Нара́лити, **лю**, **лиш**, *гл.* Напахать **ра́лом.**

Нара́льник, **ка**, *м.* Желѣзная часть **ра́ла**, одѣвающая **копи́сть**, родъ сошника. Чуб. VII. 401.

Нарамі́нник, **ка**, *м.* Наплечникъ.

Нарахува́ти, **хую**, **еш**, *гл.* Насчитать.

Нара́яти, **ра́ю**, **еш**, *гл.* Насовѣтовать, посовѣтовать; указать, порекомендовать. *Нарай, нарай, брате, де дівчину взяти.* Нп. *Нараяв я до баби добрих людців.*

Нарва́ти, **ся**. См. **Наривати**, **ся**.

На́рвина, **ни**, *ж.* Деревянная палка, которою удерживаютъ полозъ саней въ изогнутомъ положеніи при его приготовленіи. Сумск. у.

Наревти́, **реву́**, **ве́ш**, *гл.* Наревѣть. *А нам про се пороги наші инші надії й міркування наревли.* К. ПС. 136.

Нарегота́тися, **гочу́ся**, **чешся**, *гл.* Нахохотаться.

Наректи́. См. **Нарікати.**

На́ремний, **а**, **е**. Внезапный, скоропостижный. Угор.

Нарепатися, **паюся**, **ешся**, *гл.* =**Нарепкатися.**

Нарепкатися, **каюся**, **ешся**, *гл.* Нажраться. *Нарепкався, як свиня браги.* Ном. № 12249.

Нарече́ний, **а**, **е**. Нареченный. *Робимо вкупі, молотимо і в гаях рубаємо з нареченим тестем.* Г. Барв. 178. *Вийди, мати, з хати, познавати дитяти: вчора було наречене, а тепер повінчане.* Мет. 171. **Нарече́на.** Невѣста. **Нарече́ний.** Женихъ. *А ось і моя наречена! сказав Сомко, обернувшись до Лесі.* К. ЧР. 103.

Наречи́, **чу́**, **че́ш**, *гл.* =**Наректи.** Желех.

Нарешті, *нар.* Наконецъ. *А нарешті піп Кирика кулаком у спину: пішов геть з моєї хати, єретичий сину!* ЗОЮР. II. 86. *Ой пив мед і горілку, ще й музики водив, а нарешті досталося, що в полиції сидів.* Руд. Чп. 237.

І. Нарива́ти, **ва́ю**, **еш**, сов. в. **нарва́ти**, **рву́**, **ве́ш**, *гл.* 1) Нарывать, нарвать. *Ой нарвала дівчина лободи, лободи.* Нп. 2) Надрывать, надорвать частью. *Віжки були цілі, не нарвані, а як потяг,—так і перегоріли.* Волч. у. 3) Прикрѣплять ярмо къ дышлу, и вообще приводить его въ надлежащій порядокъ для запряжки. Рудч. Чп. 251. *Гей вози мажте, ярма наривайте, сиві воли запрягайте!* Рудч. Чп. 97. У Кулиша: надѣть ярмо на воловъ: *Важке ярмо... нарвати круторогим.* К. Дз. 12. **Нарива́ти бики́.** Запрягать воловъ. Вх. Зн. 40.

II. Нарива́ти, **ва́ю**, **еш**, сов. в. **нари́ти**, **ри́ю**, **єш**, *гл.* Нарывать, нарыть. *Клята свиня нарила на городі такого, що хоч плач!*

Нарива́тися, **ва́юся**, **ешся**, сов. в. **нарва́тся**, **ву́ся**, **ве́шся**, *гл.* Набрасываться, наброситься на ѣду, съ жадностью ѣсть. *Літо, зробилось вдень жарко. Отара цілий день на тирлі недалеко води... Сонце на захід; отара наривається на пашу.* О. 1862. V. Кух. 33.

Нариґлюва́ти, **ґлю́ю**, **еш**, и **нариґува́ти**, **ґу́ю**, **єш**, *гл.* Плохо написать, нацарапать. *Бач, як нариґлював письмо.* Волч. у.

Наримарюва́ти, **рю́ю**, **еш**, *гл.*=**Налимарювати.**

Нарина́ти, **на́ю**, **еш**, сов. в. **нари́нути**, **ри́ну**, **неш**, и **нарну́ти**, **рну́**, **не́ш**, *гл.* Литься въ большомъ количествѣ, налиться, нахлынуть. *Як нарнуло води з моря, весь день не спадає.* Мил. 67.

На́ри́патися, **паюся**, **ешся**, *гл.* 1) Много разъ отворить и затворить дверь, часто уходить и снова входить, отворяя и затворяя дверь. *І коли ти вже нарипаєшся? То з хати, то в хату!* 2) Навязаться, привязаться. *Чоловік кабана смалив, циган і нарипався: дай та й дай йому м'яса.* Ном. № 938.

Нари́ти. См. **II. Наривати.**

Нари́тники, **ків**, *м. мн.* Шлея. *Пристало, як свині наритники.* Ном. № 11207.

Нарихтува́ти, **ту́ю**, **єш**, *гл.* Направить, нацѣлить, навести (пушку). *Велів гарматі нарихтувати, на Вирвин город стріли пускати.* АД. I. 19.

Нари́чити, **чу**, **чиш**, *гл.* Слишкомъ много наложить, навалить, навьючить. *Думав, що усе забрали з баштана, а я іще такий віз наричив, що ледве воли довезли.*

Нариштува́ти, **ту́ю**, **еш**, *гл.* 1)=**Нарихтувати.** *Нариштуйте джерела оняні на Чорне море.* К. Бай. 93. 2) Наложить. *Нариштували повнії мажи* (харчу). ЗОЮР. I. 289.

На́рівні, *нар.* Наравнѣ.

На́рівно, *нар.* Одинаково. *Нарівно жалко* (усіх діток). Ном. № 9215.

Нарів'ячко, **а**, *с.* ? *Молодая та дівчинонько, куди тебе батько оддає?.. Чи в чужую землю, чи в велику сем'ю? Чужа земля під коріннячком, чужа сем'я під нарів'ячком.* Мет. 222.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

На́рід, роду, *м.*=**Народ**. *Любить бо нарід наш.* Єв. Л. VII. 5.

Наріжний, а, е. Угольный, краеугольный. *Копай наріжню яму на слуп наріжний.* Кіев. г. *Хто положив наріжний камінь.* К. Іов. 84.

Наріжник, ка, *м.* 1) Уголъ крыши, угловое стропило. Залюбовск. 2) Оковка листовымъ желѣзомъ угла сундука (на крышкѣ и внизу). Вас. 150. 3) Часть **ключа́**, прибора для ношенія сѣна. См. **Ключ**. Шух. I. 171.

Наріжниці, ниць, *ж. мн.* 1)=**Наріжник 1**. Чуб. VII. 378. 2) Снопы, которые кладутъ на углахъ крыши.

Нарізати. См. **Нарізувати**.

На́різно, *нар.* Отдѣльно, порознь. *Нарізно од нас.* Левиц. КС. *Ми з братом нарізно живемо.*

Нарізну́ти, зну́, не́ш, *гл.* Одн. в. отъ **нарізувати**. *Візьме стручечок да нарізне і впустить меду туди.* Г. Барв. 425.

Нарі́зувати, зую, еш, сов. в. **нарі́зати, ріжу, жеш**, *гл.* 1) Нарѣзывать, нарѣзать. 2) Усердно играть. *В шинку нарізують тобі цимбали, кобза і сопілка.* О. 1861. III. Гул.-Арт. 111. *Нарізує на скрипці.*

Нарізуватися, зуюся, ешся, сов. в. **нарізатися, ріжуся, жешся**, *гл.* Натыкаться, наткнуться. *Инший* (черкес) *наріжеться на пластуна, то й амінь йому.* О. 1862. II. Кух. 64.

На́рік, *нар.* На будущій годъ. *Бог його знає, що нарік буде.* Камен. у.

Наріка́ння, ня, *с.* Ропотъ, жалоба. *Посипались кепкування й нарікання і на Павлюгу.* Стор. МПр.

Наріка́ти, ка́ю, еш, сов. в. **наректи́, речу́, че́ш**, *гл.* Соверш. видъ употребляется только при двухъ первыхъ значеніяхъ. 1) Называть, назвать. *Своє дитя без сорома байстрям нарікає.* Шевч. 21. 2) **Наре́чено.** Назначено, суждено. *Та вже коли наречено вмірати, і знахури не відшепчуть.* ЗОЮР. II. 289. 3) Горевать, сѣтовать. *Потім будеш нарікати, що з бідною оженився.* Нп. 4) Попрекать, упрекать. *Не вспів отець і мати за молодого сина подружжя поняти,—а зараз стане* (син) *хлібом-сіллю нарікати.* Мет. 349. *Ой мені батько так нарікає.* Мет. 44. *Жінка вже поприбірала, кленучи чоловіка та нарікаючи.* Рудч. Ск. II. 128. 5)—**на ко́го, на що.** Жаловаться, роптать. *Ми своїх будем жен наущати, щоб на тебе не нарікати.* Нп.

На́рістка, *ж.* Телка. Екатер. у.

На́рість, рости, *ж.* Наростъ. НВолын. у.

Нарну́ти. См. **Наринати**.

Наробити, ся. См. **Наробляти, ся**.

Наробля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **наробити, блю́, биш**, *гл.* 1) Дѣлать, надѣлать. *Прости мені, мій батечку, що я наробила!* Шевч. 73. *Пинчуки багацько лиха нам наробили.* Стор. *Та жалю наробила, та серце засмутила.* Грин. III. 230. 2) Нарабатывать, наработать.

Наробля́тися, ля́юся, ешся, сов. в. **наробитися, блю́ся, бишся**, *гл.* 1) Нарабатываться, наработаться, устать работая. *З рук наробитись, з ніг находитись.* Ном. № 4560. *Хоч як за день наробишся, а вечір прийде,—кортить на вулицю.* 2) О выдѣлываемой кожѣ: утолщаться, утолститься отъ долгаго лежанія въ зольномъ чану. Вас. 158.

На́ров, ву, *м.*=**Норов**.

Наровли́вий, а, е=**Норовливий**. Мет. 141.

Наро́д, ду, *м.* Народъ.

Наро́джувати, джую, еш, сов. в. **народи́ти, джу́, диш**, *гл.* Раждать, родить. *Так його мати народила.* Ном. № 2917.

Наро́джуватися, джуюся, ешся, сов. в. **народи́тися, джу́ся, дишся**, *гл.* Раждаться, родиться. *Народився Ісус у Віфлиємі Юдейському.* Єв. Мт. II. 1. **Місяць (молоди́к) народи́вся.** Появилась молодая луна.

Наро́дина, ни, *ж.* Презр.: человѣкъ, народъ. *Проклята народина в'язку сіна взяла.*

Народи́ти, ся. См. **Народжувати, ся**.

Наро́дний, а, е и **наро́дній, я, є**. Народный.

Наро́дник, ка, *м.* Ученикъ народнаго (уѣзднаго) училища во вторую четверть XIX. в. Сим. 72.

Наро́дність, ности, *ж.* Народность.

Народо́вець, вця, *м.* Народникъ. *Ми... носимо народню свиту, бо ми, народовці, стаємо на бік народа.* Левиц. Пов. 159.

Народо́вий, а, е. Народный.

На́родок, дку, *м.* Народъ. *А тут і всякого иншого народку намножилось.* КС. 1883. III. 670.

Народолю́бець, бця, *м.* Любящій народъ; народникъ. К. МХ. 33. *Українським... народолюбцям забороняли сповіщати рідний край про все, чим би освітилась його темрява.* К. XII. 125.

Народолю́бний, а, е. Любящій народъ. Желех.

Нарожда́ти, да́ю, еш, *гл.*=**Народжу-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вати. *А як мене нарождала,—свою кров проливала.* Грин. III. 690.

Нарожде́нець, нця, *м.* 1) Новорожденный. 2) Уроженецъ. *Ми йому знаємо, він з нашого села, у нас і родився—наш нарожденець.* Екатер. у. Залюбовск.

На-розви́дні, *нар.* На разсвѣтѣ. *Це було на-розвидні, як стало світать.* Новомосковск. у Залюбовск.

На-ро́здріб, *нар.* Въ розницу, по мелочамъ. *Четвертей сто вапни продав я в-гурт, а останню, четвертей тридцять, на-роздріб.* Екатер. у.

Нарозмовля́тися, ля́юся, ється, *гл* Наговориться. *З ким люблюся, то й не наговорюся, з ким кохаюсь, то й не нарозмовляюсь.* Грин. III. 387.

Нарозуми́ти, млю́, ми́ш, *гл.*=**Напоумити**. *Нарозумив би тебе Бог.* Вх. Зн. 40.

Нарозумі́ти, мію, єш, *гл.* Взять въ толкъ, набраться умѣнья. *Пани нарозуміли од мужиків, як хазяйнувати треба.* Волч. у.

Нарої́ти, рою́, їш, *гл.* Наронть, навести молодыхъ роевъ. *Нароїть роїв.* К. ПС. 113.

Нарої́тися, рою́ся, їшся, *гл.* Нароиться. *Чи багато в тебе сього літа роїв нароїлося?*

Наро́ком, *нар.* Нарочно, умышленно. *Заволоком—уродиться, як нароком.* Ном. 7169. *Чи ти вже мене узявсь нароком занапастити?* МВ. (О. 1862. I. 101).

Нарони́ти, ню́, ни́ш, *гл.* Уронить много. *Та летіла зозулечка через сад, нарониła пір'єчка повен сад.* Kolb. I. 292.

Нароска́зувати, зую, єш, *гл.* Наговорить, разсказать много. *Нарасказував міх, торбу і три оберемки.* Ном. № 13045.

Нароска́зуватися, зуюся, ється, *гл.* Вдоволь разсказать. *І не нарасказується опісля, які дива там бачив.* Св. Л. 268.

На́росля, лі, *ж.* Наростъ вокругъ ствола дерева. НВолын. у.

Наро́спальці, *нар.* Въ сердцахъ.

Наросте́ти, те́ю, єш, сов. в. **наростй́, ту́, те́ш**, *гл.* Наростать, нарости. *Стрижи пана, як вівцю,—на йому шерсть наросте.* Ном. № 1234. **Са́ло наросте́є.** Отлагается жиръ.

На́ростень, тня, *м.* 1) Наростъ. Звенигор. у. Вас. 157. 2) Мозоль. *Наростня просто не можна зрізати, а треба перше роспарити, до він і вилізе.* Подольск. г.

Наростй́. См. **Наростети**.

На́росток, тка, *м.*=**Назімок**.

На́рошне, *нар.* Нарочно. Рудч.

Нарощиня́ти, ня́ю, єш, *гл.* О тѣстѣ: заквасить много. *Нарощиняв, а чим замісити?* Ном. № 3523.

На́рти, тів, *м. мн.* Костяные коньки изъ реберъ животныхъ. Св. Л. 40.

Наруба́ти, ба́ю, єш, *гл.* Нарубить. *А ну, синку, роскидаймо хлівець та нарубаємо дровець.* Ном. № 10289.

Наруба́тися, ба́юся, ється, *гл.* Нарубиться.

На́рубень, *нар.* Ребромъ. *Клади його нарубень.*

Нарубй́, *нар.* Наизнанку, наизворотъ. Угор.

Нару́га, ги, *ж.* Издѣвка, посмѣяніе, позоръ. *Од матері сорома і наруги приняла.* АД. I. 215. *Пришли, пришли, мій миленький, хоч нароком люде, нехай мені од батенька наруги не буде.* Нп. *Почне перед панночками наругу на його зводити.* МВ. (О. 1862. III. 48).

Наруга́ти, га́ю, єш, *гл.* Укорять, корить. *Він* (писарь) *був і мої гроші не оддавав, так я став наругать, то він і оддав.* Новомоск. у. (Залюбовск.).

Нару́гач, ча, *м.* Ругатель, насмѣшникъ.

Нару́гувати, гую, єш, *гл.*=**Наругати**. *Став мене батько наругувать за ту кражу, то мені вже не можна було дома жити,—я й пішов з дому.* Новомоск. у. (Залюбовск).

Нару́гуватися, гуюся, ється, *гл.*—**на ко́го**. Задѣвать, затрогивать. *Він часто на мого брата наругується і на мене, то я йому змовчую, а брат не змовчав,—от він і лаявся.* Новомосковск. (Залюбовск.).

На́руч, *нар.* На-руку, съ руки, кстати. *А йому се й наруч.*

Наруша́ти, ша́ю, єш, *гл.* Двигать, шевелить. *Ой у полі билина, вітер нею хитає, та й найменша пташина і та нарушає.* Чуб.

Нарю́мсатися, саюся, ється, *гл.* Наплакаться, нахныкаться.

Наря́д, ду, *м.* 1) Нарядъ, убранство. *Я їй дорогі наряди справила.* Чуб. V. 720. *Вивела вдова, вивела небога свою дочку у наряді.* Грин. III. 207. 2) Сбруя. *Ой у саді, саді, саді-винограді, стояв кінь вороний у наряді.* Мет. 98. Ум. **Наря́донько**. *Як удасться твій миленький та ревнивий,—не дасть тобі нарядоньку поносити.* МУЕ. III. 131.

Наря́ддя, дя, *с., соб.* Орудіе. *Дає Іванові шість волів, плуг, віз, рало, все господарне нарадя.* Чуб. II. 523.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Наряджа́ти, джа́ю, єш, сов. в. **наряди́ти, джу́, диш,** *гл.* 1) Приготовлять, приготовить, приводить, привести въ порядокъ, устроить. *Нарядив він новий серп пшениченьку жати.* Нп. *Ми йому ґанки нарядили.* Борз. у. 2) Убирать, убрать, наряжать, нарядить. *Не за для тебе сю калину садили, а за для тебе дівку нарядили.* Грин. III. 488. 3) Снаряжать, снарядить, назначать, назначить. 4) **Наряди́ти дитину.** Выраженіе, имѣющее смыслъ: сдѣлать ребенка. *Було й цілуємось, захиливши́сь за двері, а тут не стямилась, як і дитину нарядили.* Г. Барв. 476. 5) **Наряди́ти перекір.** Сдѣлать наперекоръ, сдѣлать вопреки чему. *А я тобі, моя мати, перекір наряжу: повну хату, ще й кімнату женихів наведу.* Нп. 6) **Наряди́ти ці́ну.** Назначить цѣну. *Взяли тому коню ціну нарядили, півтораста карбованців та й чотирі.* Нп.

Наряджа́тися, джа́юся, єшся, сов. в. **наряди́тися, джу́ся, дишся,** *гл.* 1) Наряжаться, нарядиться. *Умилася, причепурилась і як в неділю нарядилась.* Котл. Ен. 2) Приготовляться, приготовиться. *Гуслі гудуть, до двору йдуть: та наряжайся, Марусю, бо возьмуть тебе.* КС. 1883. II. 385.

Наря́донько, ка, *м.* Ум. отъ **наря́д.**

Наряжа́ти, жа́ю, єш, *гл.*=**Наряджати.**

Наряжа́тися, жа́юся, єшся, *гл.*=**Наряджатися.**

Наса́д, ду, *м.* 1) Часть телѣги: подушка поверхъ оси. Рудч. Чп. 249. *Садися ж іззаду та не поламай насаду.* Чуб. V. 635. 2) Часть саней **(керчу́г),** которыми гуцулы свозятъ срубленныя деревья: перекладина, лежащая на **копила́х** и связывающая полозья; такихъ перекладинъ въ саняхъ двѣ. Шух. I. 180.

Насаджа́ти, джа́ю, єш, *гл.* Посадить много, многихъ. *Ото насаджала на віз,— насилу коні йдуть.*

Наса́джувати, джую, єш, сов. в. **насади́ти, джу́, диш,** *гл.* 1) Насаживать, насадить. *Один чоловік насадив виноградник.* Єв. Л. XX. 9. 2) Надѣвать, надѣть, насаживать, насадить. (Вітряк) *видумав чорт. Чорт уже все поставив, тільки крил, що вони хрестом, не почепе та каміння не насаде, бо й там хрест.* Драг. 17. 3) Разложить на току хлѣбъ для молотьбы. *Домолочував жита: півкопи було насажено.* Зміев. у.

Насади́ти. См. **Насаджувати.**

Насадови́ти, влю́, виш, *гл.* Насадить, разсадить. *Насадовила гостей, що сісти не можна.*

Насажа́ти, жа́ю, єш, *гл.*=**Насаджати.**

Наса́жувати, жую, єш, *гл.*=**Насаджувати.**

Наса́лити, лю, лиш, *гл.* Насалить. *Губи насалить.* Ном. № 8791.

На-самоті́, *нар.* Наединѣ, съ глазу на глазъ. *Дівчача натура усюди однаковісінька: проміж людей так і соромиться, нехай же на самоті, так ну!* Кв. I. 248.

Насампере́д, *нар.* Прежде всего. *Вони ж його насамперед барзо привітали.* Нп.

Насвари́ти, рю́, риш, *гл.* Погрозить—словами или дѣйствіемъ. *Я йому казав, щоб він не бунтувався у холодній, а він давай мене лаяти та ще й палицею насварив, піднявши її вгору.* Новомоск. у. (Залюбовск.). *Віїт насварив на мене.* Федьк.

Насвари́тися, рю́ся, ришся, *гл.* 1) Разсердиться на кого, погрозить кому. 2) Вдоволь нассориться, набраниться.

Насва́тати. См. **Насватувати.**

Насва́тувати, тую, єш, сов. в. **насва́тати, таю, єш,** *гл.* Высватывать, высватать. *Насватав батька свого лисого, от і сиди тепер з гарбузом.*

Насва́туватися, туюся, єшся, *гл.* Присватываться. *Насватується до мене Петро. Насватувався якийсь київський, та вона...* (не схотіла). Св. Л. 133. *Пан Кулінський почав на Масю насватуватись.* Св. Л. 275.

Насвіти́тися, чу́ся, тишся, *гл.* Вдоволь посвѣтить. *Тобі, місяцю, насвітитися, мені по світу надивитися.* Марк. 91.

Насв'яти́ти. См. **Насвячувати.**

Насв'я́чувати, чую, єш, сов. в. **насв'яти́ти, в'я́чу́, тиш,** *гл.* Насвячивать, насвятить.

Насе́рдний, а, е. Сердечный. *Ти мої рани насердні заго їла, замовила рідним словом, рідною піснею.* Г. Барв. 492. *Не діло мене крушило, а туга насердна.* Г. Барв. 119.

Насере́д, *нар.* Посреди; на средину. *З чужим і насеред села розставайся.* Ном. № 9690.

Наси́дітися, джуся, дишся, *гл.* Насидѣться. *Коло неї не насидиться.* Мил. 97.

Насила́ти, ла́ю, єш, сов. в. **наслáти, шлю́, шлéш,** *гл.* Насылать, наслать. *Наслано до нас чужих людей! Се Господь мені лихо наслав!* МВ. (О. 1862. III. 47). **Се нена́че на́слано.** Какъ будто-бы кто-то умышленно причинилъ (это несчастіе). Ном. № 2133. **На́сланий.** Причиненный чужой

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

злой волей (о болѣзни, какомъ-либо нечастіи). Мил. 34.

Насилко́м, *нар.* Насильно. *І не хотів, так насилком проміняли кобилу.* Терск. об.

Наси́лу, *нар.* Съ трудомъ, едва. *Насилу десять чоловік його подужали.* Стор. *Насилу ноги волочу.* Мет. 167.

Наси́льне, *нар.* Насильно. *Мене мати насильне женила.* Чуб. V. 728.

Наси́льний, а, е. Сдѣланный, совершенный по принужденію, насильно. *Він їх не буде насильною роботою морити, на панщину ганяти.* Мир. ХРВ. 98. *З насильного колодязя води не пить.* Ном. № 1088.

Наси́льно, *нар.* Насильно. *Насильно колодязь копать—води не пить.* Ном. № 1088.

Наси́льство, ва, *с.* Насиліе. *Насильство і тиранство.* К. ХП. 127.

На́сильці, *нар.* Насильно.

Насини́ти. См. **Насинювати.**

Наси́нювати, нюю, єш, сов. в. **насини́ти, ни́ю, ни́ш**, *гл.* Насинивать, насинить.

Насипа́ти, па́ю, єш, сов. в. **наси́пати, плю, плеш**, *гл.* 1) Насыпать, насыпать. *Пам'ятатиме до судної дошки, поки аж пороху на очі насиплють.* Ном. № 3646. *Казав собі насипати високу могилу.* Нп. 2) Наливать, налить. *Насипай швидче борщу,—їсти хочеться, аж шкура болить!* Харьк. г. *Насип мені ще чарочку!* Харьк. *Насипмо оливи.* Рудч. Ск. II. 150.

На́сипом, *нар.* Насыпавъ просто (на возъ, напр.), не помѣстивъ предварительно въ мѣшокъ или что-либо подобное. *Насипали віз насипом. Показав тютюн... потертий, бо насипом його в кишені носив.* Св. Л. 235.

Наси́пчасто, *нар.* Насыпано обильно. *Як насипчасто, то й накипчасто.* Ном. № 12309.

На́сит, ту, *м.* Насыщеніе. *Вкинутись... у ту ідольску роскіш, що нема їй ні міри, ні впину, ні наситу.* О. 1861. I. Куліш, 317.

Наси́ти, ся. См. **Насищати, ся.**

Насища́ти, ща́ю, єш. сов. в. **наси́ти, сичу́, ти́ш**, *гл.* 1) Насыщать, насытить. *Із ним на суд стати, правди не зіскати, тілько сріблом-злотом панів насищати.* ЗОЮР. II. 102. *Дірявого мішка не наситиш.* Ном. № 4754. 2) Сварить меду (для питья). *Бочку меду наситимо.* Грин. III. 104. У Котляревскаго употреблено въ знач.: подсластить медомъ воду. *Сити із меду наситили.* Котл. Ен.

Насища́тися, ща́юся, ється, сов. в. **наси́титися, сищу́ся, ти́шся**, *гл.* Насыщаться, насытиться.

Насіва́ти, ва́ю, єш, сов. в. **наси́яти, сію, єш**, *гл.* Насѣвать, насѣять. *Насіяла борошна на хліб. Насіяла василечків у зеленому саду.* Нп.

Насіда́ти, да́ю, єш, сов. в. **наси́сти, насяду, дещ**, *гл.* 1) Насѣдать, насѣсть, садиться, сѣсть на что. *Та до його сизокрилі орли налітали, в головах насідали.* КС. 1882. XII. 502. 2) Налегать, налечь, притѣснять, притѣснить. *Нехай Бог скарає того, хто насідає на кого.* Ном. № 1084. *Покинь... горілку пити; се на тебе й нудьга з похмілля насідає.* О. 1862. VII. 45.

Насіда́тися, да́юся, ється, *гл.* Нападать, напускаться. *Чого ти насідаєшся на мене?*

На́сідок, дка, *м.* Насиженное яйцо.

Насіка́ти, ка́ю, єш, сов. в. **наси́кти, січу́, че́ш**, *гл.* 1) Насѣкать, насѣчь, нарубливать, нарубить мелко. *Кабанові кропиви насікла.* Г. Барв. 370. *Уже б та молодичка насікла - нарубала,* — т. е. много и скоро говоритъ. Ном. № 13050. 2) Только несов. в. Обвинять. *На мене тим насікають, що був раз під судом, ну через те і кажуть, а я не брав їхньої скотини.* Новомоск. у. (Залюбовск.).

Насіни́на, ни, *ж.* Одно сѣмячко, одно зерно. Константиногр. у.

Насі́нний, а, е. Сѣменной, сѣменистый. Мнж. 186.

Насі́нник, ка, *м.* 1) Плодъ, оставленный на сѣмена. 2) Дерево, оставленное при порубкѣ лѣса.

Насі́ння, ня, *с.* 1) Сѣмя, сѣмена. *Що ж бо то за зілля—чорнее да насіння?* Мет. 230. *Оце добула собі насіння з круглих буряків.* 2) Сѣмячки (подсолнечника и пр.) *Дівчата лузали насіння.* 3) Сѣмя, потомство; отродье. *Промовив Авраамові і насінню його.* Єв. Л. I. 55. *Пускали колоддя, каміння і враже так товкли насіння, що у рутульців хляв і дух.* Котл. Ен. V. 64. Ум. **Насі́ннячко.** Сим. 225.

Насі́пати, паю, єш, *гл.* 1) Надергать. *Такий уже з тебе возниця,—тільки насіпав коня.* 2) Натомить дерганіемъ. *Смикаючи сіно, насіпав собі руки.*

Насі́патися, паюся, ється, *гл.* Надергаться.

Насі́сти. См. **Насідати.**

Насічи́, чу́, че́ш, *гл.*=**Насікти.** Желех.

Насі́чка, ки, *ж.* ? *Коли коні їдять січку, держи й насічку.* Ном. № 13229.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Насі́яти. См. **Насівати**.

Наскака́ти, наскачу́, чеш, *гл.* Наскакать. *Аби болото, а жаби наскачуть.* Ном. № 5419.

Наска́кувати, кую, еш, сов. в. **наско́чити, чу, чиш**, *гл.* Наскакивать, наскочить. *Тут їм назустріч і коні наскочили.* Стор. *Не кінь наніс, але сам молодець наскочив.* Ном. № 7046. *Оттут би наскочить на його наглою смертю.* К. ЦН. 227. *Мовчи!—писнула пані, наскакуючи.* МВ. (О. 1862. III. 70).

Наскарбля́тися, ля́юся, ешся, *гл.* Пріобрѣтать деньги, наживаться. *Корчми жиди взяли, порон теж у їх руках,—наскарбляються вражі жиди.* Канев. у.

Наскида́ти, да́ю, еш, *гл.* Набросать. *Наскидали самих денежок стільки!* ЗОЮР. I. 153. *Як заспіваю пісень козацьких під кобзу, дак наскидають геть у шапку грошей.* К. ЦН. 307.

Наскита́тися, та́юся, ешся, *гл.* Наскитаться. *Я ж уже нагорювалась і наскиталась із тобою.* Мил. 207.

Наскінчу́, *нар.* Въ концѣ, наконецъ. *Наскінчу схопила себе обіруч за лиця.* Св. Л. 93. **Бу́ти наскінчу́.** Приходить къ концу. *А на дворі тим часом січень... був наскінчу.* Св. Л. 94.

Наскі́пати. См. **Наскіпувати**.

Наскіпа́тися, па́юся, ешся и **наскіпува́тися, пуюся, ешся**, сов. в. **наскі́патися, паюся, ешся**, *гл.* Набрасываться, наброситься, нападать, напасть; приставать, пристать. *Доля... як лихоманка,—не розбіра, на кого наскіпається; чоловік, чи пан,—їй все однаково.* О. 1861. III. 13. *Як наскіпався на мене, так куди тобі!* Мир. Пов. I. 142. *Наскіпався, мов на батька.* Ном. № 3465.

Наскладда́ти, да́ю, еш, *гл.* Сложить много. Желех.

На́склесь, *нар.* Косо, наклонно.

Наскликáти, ка́ю, еш, *гл.* Созвать многихъ. *Гультайства силу наскликав.* К. ПС. 102.

На́скось, *нар.* Наискось. О. 1861. XI. Свид. 34.

Наско́чити. См. **Наскакувати**.

Наскрада́ти, да́ю, еш, *гл.* Накрасть. *Як возив він ліс жидівський, то наскрадав лісу чимало.* Канев. у.

Наскрипі́ти, плю́, пи́ш, *гл.* Наскрипѣть.

На́скрізь, *нар.* Насквозь. *А сей списом наскрізь пробив і до землі врага пришив.* Котл. Ен. VI. 32.

На́скрізьний, а, е. Сквозной. *Ні, ті двері не наскрізьні були,—вони були забиті і замазані; ходили тілько в перві двері.* Александров. у. (Залюбовск.).

Наскуба́ти, ба́ю, еш, сов. в. **наску́бти, бу́, бе́ш**, *гл.* 1) Надирать, надрать. *Наскуб чуба йому.* 2) Надергивать, надергать. *Наскубла пір'я. Наскуб сіна з стога.*

Наскуба́тися, ба́юся, ешся, сов. в. **наску́бтися, бу́ся, бе́шся**, *гл.* 1) Надирать, надрать. *Добре наскубсь* (хлопця). Мнж. 122. 2) Вдоволь надергиваться, надергаться. (У півня) *пір'я покострубачене; а наскубся, стрепенувся... і пішов.* Сим. 211.

Наскупо́вувати, вую, еш, *гл.* Накупать. *Наскуповував свиней десяток.* О. 1862. IV. 82.

Наскуча́ти, ча́ю, еш, сов. в. **наску́чити, чу, чиш**, *гл.* Наскучать, наскучить. *Да вже ж мені наскучило.* Чуб.

Насла́ти. См. **Насилати**.

Насла́тися, шлю́ся, шле́шся, *гл.* Наслаться.

Насли́нити. См. **Наслинювати**.

Насли́нювати, нюю, еш, сов. в. **насли́нити, ню, ниш**, *гл.* 1) Наслюнивать, наслюнить, смачивать, смочить слюной. Желех. 2) Слюнявить, наслюнявить.

Наслі́ддя, дя, *с.* Наслѣдіе. *Таке лукавому наслідця.* К. Іов. 45.

Наслі́дній, я, є. Наслѣдственный. *Земля наслідня.* К. Бай. 24.

Наслі́док, дку, *м.* Слѣдствіе, послѣдствіе. К. XII. 13.

Наслі́дство, ва, *с.* Наслѣдство. *Я приїхав оглядати своє наслідство.* Левиц. I. 66.

Наслі́дування, ня, *с.* Подражаніе. Желех.

Наслі́дувати, дую, еш, *гл.* 1) Наслѣдовать. *Що робити мені, щоб життя вічне наслідувати?* Єв. Мр. X. 17. 2)—**кого́, що.** Подражать. Желех.

Наслі́дувач, ча, *м.* Подражатель. Желех.

Наслу́хати, хаю, еш, *гл.* Услышать, прослышать. *Наслухав я, що там добре живеться.*

Наслуха́ти, ха́ю, еш, *гл.* Прислушиваться. *Я вже давно наслухаю, до чого воно дійде.* О. 1861. XI. Кух. 27. *Як вітер подихає, зашелестить комиш, пластун іде ходом сміло, а як вітер оддихає, то він стоя наслухає.* О. 1862. II. 63.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Наслу́хатися, хаюся, єшся, *гл.* Наслушаться. *Наслухаєшся вже всього.* Рудч.

Насма́жити. См. **Насмажувати.**

Насма́жувати, жую, єш, сов. в. **насма́жити, жу, жиш,** *гл.* Нажаривать, нажарить. *Дожидаючи гостей, насмажили гусей, поросят по двое.*

Насмали́ти, лю́, лиш, *гл.* 1) Опалить во множествѣ. *Насмалили аж трьох кабанів.* 2) Нагарить шерстью.

Насмальцьо́вувати, вую, єш, сов. в. **насмальцюва́ти, цю́ю, єш,** *гл.* Намазывать, намазать жиромъ, саломъ.

Насмерді́ти, джу́, ди́ш, *гл.* Навонять.

Насми́кати. См. **Насмикувати.**

Насми́кувати, кую, єш, сов. в. **насми́кати, каю, єш,** *гл.* Надергивать, надергать. *Ворона напряде, сорока насмиче.* Чуб. V. 1144.

Насмі́литися, люся, лишся, *гл.* Осмѣлиться. МВ. II. 121.

Насмі́ти, смі́ю, еш, *гл.* Осмѣлиться, посмѣть. *Оце прийду з роботи пізно, дак і світла не засвітять і не озвуться. А жінка не насміє.* Г. Барв. 321.

Насмі́ти́ти. См. **Насмічувати.**

Насмі́х, ха, *м.* Насмѣшникъ. *Женише мій, насміше мій, на сміх мене любиш.* Грин. III. 72. См. **Насмішок.**

Насміха́ння, ня, *с.* Насмѣшка. Левиц. Пов. 118.

Насміха́ти, ха́ю, еш, *гл.* Насмѣхаться. *Стали з їх сусіди насміхати.* Мет. 348.

Насміха́тися, ха́юся, ешся, *гл.*=**Насміхати.** *Насміхалися з його.* Єв. Мр. V. 40. *Із матки старенької насміхається.* Макс.

Насмі́чувати, чую, еш, сов. в. **насмі́ти́ти, мічу́, тиш,** *гл.* Насаривать, насорить. *А хто се насмітив?* Канев. у. *Те сміття, що батьки з дідами насмітили.* К. Дз. 29.

Насмі́ши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* Насмѣшить. Мнж. 4.

Насмі́шка, ки, *ж.*=**Смішки.** *Уже минаються дівоцькі насмішки.* Чуб.

Насмі́шко, ка, *м.*=**Насмішок.** *Буде з нас того, що я та жінка моя чесні,—каже. А там та був Іван Насмішко. „Які, каже, ви чесні, що я з твоєю жінкою ту ніч ночував“.* Мнж. 51.

Насмі́шкуватий, а, е. Насмѣшливый. Чуб. I. 269.

Насмі́шкувато, *нар.* Насмѣшливо. Левиц. МБ. 78.

Насмі́шок, шка, *м.* Насмѣшникъ. *Ти, женише, ти женише, ти чортів насмішку, коли мене не сватаєш, сватай мою кішку.* Нп. См. **Насміх, насмішко.**

Насмія́ти(ся), смію́(ся), смієш(ся), *гл.* Насмѣяться. *Хотів я, мати, з сироти насміяти.* Чуб. V. 409. *Щоб ви нашому пісному борцеві не насміялися.* Зміевск. у. *Було б тобі та й не дати з себе насміятись.* Нп.

Насмокта́тися. См. **Насмоктуватися.**

Насмо́ктуватися, туюся, ешся, сов. в. **насмокта́тися, кчу́ся, чешся,** *гл.* 1) Вдоволь насасываться, насосаться. 2) Напиваться, напиться пьянымъ. Сим. 100.

Насмоли́ти. См. **Насмолювати.**

Насмо́лювати, люю, еш, сов. в. **насмоли́ти, лю́, лиш,** *гл.* Насмаливать, насмолить, осмаливать, осмолить. *Насмолив коси шевською смолою.* Рудч. Ск. I. 174.

Наснува́ти, ную́, е́ш, *гл.* Натянуть извѣстное количество нитей на **основницю.** Желех. *Вчора багато наснувала, а сьогодні дитина не дала.* Константиногр. у.

Насоли́ти. См. **Насолювати.**

Насолоди́ти. См. **Насолоджувати.**

Насоло́джувати, джую, єш, сов. в. **насолоди́ти, джу́, ди́ш,** *гл.* Наслащивать, насластить.

Насо́лювати, люю, єш, сов. в. **насоли́ти, лю́, лиш,** *гл.* Насаливать, насолить.

Насо́нник, ка, *м.* Подсолнечникъ. Лохвиц. у. Слов. Д. Эварн.

Насору́га, ги, *ж.* Задоръ? Навязчивость? Придирки? *Колись було зберуться сусіди і почнуть гомоніти без клопоту та насоруги.* Лохв. у. Слов. Д. Эварн.

На́спа, пи, *ж.* Количество сыпучаго тѣла, насыпанное сверхъ мѣры. **З на́спою.** Съ верхомъ. *Брав у-щерть, а віддав з наспою.*

Наспа́к, *нар.*=**Навспак.** Угор.

Наспа́тися, сплю́ся, спи́шся, *гл.* Наспаться.

Наспіва́ти, ва́ю, єш, сов. в. **наспі́ти, пію, еш** и **наспі́нути, ну, неш,** *гл.* 1) Поспѣвать, поспѣть, подоспѣвать, подоспѣть. *Аж ось наспіли святки.* Ком. I. 16. *Раненько вийду, на обід наспіну.* Мир. Пов. II. 79. 2) Настигать, настичь, догонять, догнать. *Оглядав, чи не наспіва погоня.* Стор. МПр. 109. *Тут їх доля зла наспіла.* Котл. Ен. VI. 33. 3) Созрѣвать, созрѣть (о многихъ). *Полуниці вже наспіли.* Харьк. у.

Наспіва́тися, ва́юся, ешся, *гл.* На-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пѣться. *Наспівавшись і натанцювавшись, кинулись до їжі.* Левиц. І. 350.

Наспі́д, *нар.* Подъ низъ, внизъ, на низъ, на дно. *Сховала в скриню аж наспід.*

На́спіл, *нар.* Пополамъ съ кѣмъ-нибудь, съ половины. *Баба засадила город наспіл з... Своєї землі мало,—беремо в пана наспіл.*

Наспі́нути, наспі́ти. См. **Наспівати.**

Наспо́ді, *нар.* Внизу, подъ низомъ, на днѣ.

Наспорожня́ти, ня́ю, еш, *гл.* Поопоражнивать.

Наспори́ти. См. **Наспоряти.**

Наспоря́ти, ря́ю, еш, сов. в. **наспори́ти, рю́, ри́ш**, *гл.* 1) Пріобрѣтать, пріобрѣсть, запасать, призапасить. Желех. 2) Доставлять, доставить, снабжать, снабдить въ изобиліи. Вх. Зн. 40.

Наспотика́тися, ка́юся, ешся, *гл.* Устать, утомиться, спотыкаясь. *Поки натрапиш на їх,—що нападаєшся да наспотикаєшся.* О. 1862. VI. 57. *Я по чужих нивах наспотикалась.* Мил. 205.

Наспо́тич, наспо́тички, *нар.* Спотыкаясь. *Як займу з двора, то наспотич летітимеш.*

Наспочива́тися, ва́юся, ешся, *гл.* Вдоволь отдохнуть.

Насправля́ти, ля́ю, еш, *гл.* 1) Надѣлать, накупить. *Насправляла Зося суконь.* Левиц. І. 410. 2) Наготовить, устроить. *Насправляли в селі багато обідів за померші душі. Весіллів насправляли.*

Нассáтися, ссу́ся, ссе́шся, *гл.* Насосаться вдоволь. *Іде комар із своїм військом... „Ей, Іване Голику, дай моєму війську крові напиться!“... Він зараз сорочку з себе... Комарі нассались і полетіли.* ЗОЮР. II. 62.

Наставáти, стаю́, е́ш, сов. в. **настáти, стáну, нешся**, *гл.* Наставать, настать, наступать, наступить. *Треба зачинати шаткувать на сьомім дні, як молодик настане.* Ном. № 300. *Що далі на світі, більш біда наставає.* Ном. № 961. *Поляжемо,—по нас настануть люде, що прах німий наш воскресять ділами.* К. ЦН. 241.

Наста́вити, ся. См. **Наставляти, ся.**

Наставля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **наста́вити, влю, вишся**, *гл.* 1) Наставлять, наставить. *Кругом наставили мисок.* Котл. Ен. 2) Ставить, поставить, наставить, направлять, направить. *Марта, дивлюсь, припинилась, наставила головоньку, мов та перепілочка, і слухає—не дише.* МВ. 3) Дѣлать, сдѣлать (кого-либо, чѣмъ-либо). *Ви ж* (мати) *було раненько вставаєте, та нас розбужаєте, нас хазяєвами наставляєте.* Мил. 200. 4) Опредѣлять, опредѣлить, назначать, назначить, избирать, избрать (на должность). *Січовики давали військову пораду, збивали народ докупи і наставляли сотників.* Стор. МПр. 60. 5) **Наставля́ти ма́я.** Гулять въ саду или въ лѣсу 1-го мая съ угощеніемъ. Х. С. І. 76. Подобно этому также **наставля́ють баби́ петрі́вку**, т. е. устраиваютъ угощеніе въ первый день петровскаго поста. 6)=**Настановляти 5.** *Хто його й на розум добрий наставляв?* МВ. II. 10.

Наста́вляти, вляю, еш, *гл.* Тоже, что и **наставити** 1, 2, 3, 4, но только въ приложеніи ко многимъ предметамъ, лицамъ. *Наставляв копок, як на небі зірок.* Грин. III. 18. *Наставляла повну хату, що ніде й ступнути. Яких у нас наставляли владик!* К. ПС. 30.

Наставля́тися, ля́юся, ешся, сов. в. **наста́витися, влюся, вишся**, *гл.* 1) Наставляться, наставиться. 2) Назначаться, назначиться (на службу). 3) Устремляться, устремиться къ чему-либо, намѣриваться; намѣриться, мѣтить куда-либо. *Наставилася вовкові в зуби.* Ном. № 10245.

Наста́вний, а, е. Назначенный (на должность)? *Буть мені тепер у Білій Церкві наставним равом!* ЗОЮР. І. 59.

Наста́вник, ка, *м.* Надсмотрщикъ надъ рабочими. *У нашого наставника нагай за плечима.* Грин. III. 128.

Наста́вниця, ці, *ж.* Надсмотрщица надъ работницами. *А в нашої наставниці рябая спідниця, тоді ж вона нас пускає, як зійде зірниця.* (Пѣсня пололыщицъ) Грин. III. 128.

Насталúти. См. **Насталювати.**

Наста́лювання, ня, *с.* Насталенье, наварка сталью. Желех. У Марка Вовчка употреблено какъ названіе насталеннаго мѣста инструмента. *Павло на ході взяв сокиру, що з під лави насталюванням блищала.* МВ. (О. 1862. І. 89).

Наста́лювати, люю, еш, сов. в. **насталúти, лю́, лиш**, *гл.* Насталивать, насталить. *Він пішов до коваля ніж насталювать.* Рудч. Ск. І. 44.

Настáння, ня́, *с.* Возникновеніе. *Ще до настання в Польщі їзуїцтва, ляхи в наших владик-архиреїв були „бісові пекельники“, а Русь у римського прелацтва не прекладалась над жидову.* К. Кр. 9. **Настáння світу.** Созданіе міра. Желех.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Настанови́ти, ся. См. **Настановляти, ся.**

Настановля́ти, вля́ю, єш, сов. в. **настанови́ти, влю́, виш,** *гл.* 1) и 2)=**Наставляти 1 и 2.** 3)=**Наставляти 3.** *Він обох нас хазяїнами настановив, за його доглядом повно в нас і в дворі, і в полі.* Г. Барв. 196. 4)=**Наставляти 4.** *Його козаки злюбили, до себе в курінь пустили, ще й отаманом настановили.* ЗОЮР. I. 216. *Його громада титарем настановила.* Г. Барв. 424. 5)—**на що́.** Вообще значитъ—сдѣлать обладателемъ чего-либо. **Настанови́ти на хлі́б.** Дать кусокъ хлѣба, т. е. обезпечить матеріально. *Прожили ми так десять років і стали гадати, щоб іще на сей шматок хліба, що ми маємо, да кого-небудь настановити і по нашій смерті.* Г. Барв. 415. *Прохала свою приятелку настановити її на хліб, пошукати службу.* Г. Барв. 511. Употребляется и по отношенію къ другимъ предметамъ: хозяйка, у которой не держались свиньи, покупаетъ свинью у другой и чрезъ нѣсколько времени благодаритъ: *„Спасибі Богові та й вам,—тепер у мене гуком свиней. Уже що правда, дак правда: не жалуете, продаючи, ведуться добре... Ви мене, бувайте здорові, настановили на свині“.* Г. Барв. 420. **Настанови́ти на ро́зум, на до́брий ро́зум.** Надоумить, направить на путь истинный; развить, научить путемъ воспитанія. 6) Устанавливать, установить. *Закон?... Ви самі настановили такий закон.* Мир. ХРВ. 261.

Настановля́тися, вля́юся, ється, сов. в. **настанови́тися, влю́ся, вишся,** *гл.*= **Наставлятися 1 и 2.**

Настарча́ти, ча́ю, єш, *гл.*=**Настачати.** *А я зілля настарчаю, їх із миха виручаю.* Стор. МПр. 159.

Наста́ти. См. **Наставати.**

Настача́ти, ча́ю, єш, сов. в. **наста́чити, чу, чиш,** *гл.* Припасать, припасти, приготовлять, приготовить, доставлять, доставить вдоволь. *Усе то настачили... ніженські міщане.* К. ЧР. 258. *По десять разів на день їси і хліба тобі не настачиш! Не настачуть мої руки на трьох дітей і на його.* Г. Барв. 284. *—Чого чорт плаче?—Що панам людей не настаче.* Ном. № 1141.

Наста́читися, чуся, чишся, *гл.*=**Настачити.** *Прядева на вірьовки не настачишся.* Стор. МПр. 81.

На́стеж, настежі́нь, настежі́р, *нар.*= **Настіж.** Вх. Зн. 40.

Настели́ти. См. **Настелювати.**

Насте́лювати, люю, єш, сов. в. **настели́ти, лю́, леш,** *гл.* Настилать, настлать. *Поміст шклом настеляний.* Рудч. Ск. II. 105.

Настеріга́ти, га́ю, єш, сов. в. **настерегти́, режу́, же́ш,** *гл.* Подстерегать, подстеречь, подкарауливать, подкараулить.

Насте́рти, ся. См. **Настирати, ся.**

Настига́ти, га́ю, єш, сов. в. **насти́гнути** и **насти́гти, гну, неш,** *гл.* 1) Догонять, догнать, настигать, настичь. *В село із лісу вовк забіг... Проклятий люд з собаками настиг.* Гліб. 40. 2) Приходить, прійти; являться, явиться; приближаться, приблизиться; прибывать, прибыть; поспѣвать, поспѣть. *А за тим настигли сестри, куми та зовиці.* Мкр. Н. 18. *Настигає й весна.* Г. Барв. 374. *Темна нічка настигала.* Мкр. Н. 35. *Ти в дорозі не счуєшся, як спасівка настине.* Кв. I. 84. *Бог мені поміг: настинув в пору на весілля.* Мкр. Н. 31. *Настигли в город Таганрог.* Мкр. Г. 64. 3) Созрѣвать, созрѣть (о многомъ) *Настигли груші, яблука.* Левиц. Пов. 236. *Настигли ягоди.* Рудч. Ск. I. 146.

На́стил, лу, *м.* Слой снѣга на корѣ деревьевъ, крышахъ зданій и пр. Борз. у.

Настила́ти, ла́ю, єш, *гл.* Вышивать гладью.

Насти́лування, ня, *с.* Вышиванье и вышивка гладью. Чуб. VII. 415.

Настина́ти, на́ю, єш, *гл.* Срубить много, убить многихъ рѣжущимъ орудіемъ. *Повен двір і сад їх настинато та навішано горопах.* К. ЦН. 274.

Настира́ти, сов. в. **насте́рти.** Встрѣчено только въ безличной формѣ: **Насте́рло:** припало, загорѣлось, приспичило, захотѣлось. Мнж. 186.

Настира́тися, ра́юся, ється, сов. в. **насте́ртися, стеру́ся, ре́шся,** *гл.* Домогаться, добиваться, добиться, настаивать, настоять. *А щоб „Положеніе“ читати, так цього нема. Як роздали „Положеніе“, так воно і спочиває чистеньке у волості, чи там де: нема таких.., щоб йому настирались.* О. 1862. VI. 95. *Це вже я настерся, щоб більшу (хату) робили, а то б ще менча була.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Насти́ритися. См. **Настирюватися.**

Насти́рливий и насти́рний, а, е. Надоѣдливый. *Настирлива муха.* Харьк. у. Слов. Д. Эварн. *Настирна дитина.*

Насти́рюватися, рююся, ється, сов. в. **насти́ритися, рюся, ришся,** *гл.* Надоѣдать,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

надоѣсть, опротивѣть кому своей навязчивостью. *Так уже настирилась мені, що вже не знаю, як од тебе одчепитись.* Левиц. К. С. 60. *Старшина настирився людім, крий Боже! бо не одного й не другого скривдив.* Канев. у. *Настирився людім, то й віддали в москалі, бо як стеріг ліса, то все людей бив своїх.* Канев. у.

На́стіж, *нар.* Настежь. *І сіни й хата перед тобою настіж.* К. ЧР. 222.

Насті́льник, ка, Скатерть. НВолын. у. *Стіл застелений чистим настільником.* О. 1862. V. 77. *Дівчата несуть сорочки, шиті рушники, настільники.* К. Орися.

Настобу́рчити, ся и **настовбу́рчити, ся**. См. **Настобурчувати, ся** и **настовбурчувати, ся**.

Настобу́рчувати и **настовбу́рчувати, чую, еш**, сов. в. **настобу́рчити** и **настовбу́рчити, рчу, чиш**, *гл.* Наеживать, наежить, приподнимать, приподнять (волоса, шерсть). *Величезний звір .... підняв спину і настобурчив на спині темну сизу шерсть.* Левиц. Пов. 98.

Насто(в)бу́рчуватися, чуюся, ешся, сов. в. **насто(в)бу́рчитися, чуся, чишся**, *гл.* Приподниматься, приподняться, становиться, стать дыбомъ (о волосахъ, шерсти). *На голові волосся настовбурчилось як щетина.* Левиц.

Настовпу́жити, ся. См. **Настовпужувати, ся**.

Настовпу́жувати, жую, еш, сов. в. **настовпу́жити, жу, жиш**, *гл.*=**Настовбурчувати**.

Настовпу́жуватися, жуюся, ешся, сов. в. **настовпу́житися, жуся, жишся**, *гл.*=**Настовбурчуватися**.

Настоло́чити. См. **Настолочувати**.

Настоло́чувати, чую, еш, сов. в. **настоло́чити, чу, чиш**, *гл.*=**Настоптувати, настоптати**. *Ногою настолочив хробака.* Вх. Зн. 40.

Настопі́рити, рю, риш, *гл.*=**Насторошити**.

Настопта́ти. См. **Настоптувати**.

Насто́птувати, тую, еш, сов. в. **настопта́ти, пчу́, чеш**, *гл.* Наступать, наступить. *Турн злобно сильною п'ятою на труп Паланта настоптав.* Котл. Ен. VI. 30.

Насторожа́ти, жа́ю, еш, сов. в. **насторожи́ти, жу, жиш**, *гл.* Настораживать, насторожить, приготовлять, приготовить къ чему-либо. **Насторожи́ти но́ги.** Напречь ноги къ усиленному бѣгу. *Ми свої ніженьки насторожали, щоб хорт не догнав.* Рудч. Ск. I. 16.

Насторо́чувати, чую, еш, сов. в. **насторо́чити, чу, чиш**, *гл.* 1) Наставлять, наставить, поднимать, поднять. *Насторочила свиня щетину мов їжак.* 2)—**ву́ха.** Навострять уши. *Еней наш насторочив уха.* Котл. Ен. III. 73.

Насторо́шити. См. **Насторошувати**.

Насторо́шувати, шую, еш, сов. в. **насторо́шити, шу, шиш**, *гл.*=**Насторочувати**. *Маруся так уші й насторошила, щоб чути все, що будуть говорити.* Кв. I. 72. (Кіт) *уші насторошив.* Сим. 230.

На́сторч, *нар.* 1) Вертикально. 2)—**каза́ти**. Противорѣчить, спорить. *Така добра вдалася, що ніколи й слова насторч не скаже.* Мир. ХРВ. 336.

Насто́ювати, юю, еш, сов. в. **насто́яти, то́ю, їш**, *гл.* Настаивать, настоять (жидкость на чемъ-либо).

Насто́янка, ки, *ж.* Настойка.

Насто́яти. См. **Настоювати**.

Насто́ящий, а, е=**Справжній**. *Настояща козачка.* МВ.

Настраха́ти, ха́ю, еш, *гл.* Напугать, испугать.

Настраха́тися, ха́юся, ешся, *гл.* Напугаться, испугаться. Г. Барв. 518.

Настраши́ти. См. **Настрашувати**.

Настраши́тися, шу́ся, ши́шся, *гл.* Напугаться. Желех.

Настра́шка, ки, *ж.* Устрашеніе. **Зробі́ти настра́шку.** Пострашать, попугать словами или дѣйствіемъ. *Я б йому зробив настрашку, як би він був зостався з хлопцями, так утік бо.* Екатерин. у. (Залюбовск.).

Настра́шувати, шую, еш, сов. в. **настраши́ти, шу́, ши́ш**, *гл.* Напугивать, напугать. *Цю ніч так мене настрашило: ходить та й ходить щось попід вікнами.* Черниг. у. *Я тепер так дивлюся, щоб не було іскри в попелі, бо мене вже настрашило: висипала попіл під пліт та й байдуже; аж вихожу, а з-під плоту курить,—уже займається.* Черниг. г. *Я свою дочку собаками настрашила, щоб на вулицю не вибігала.* Черниг. у.

Настре́мець, мця, *м.* Наслѣдникъ. Ананьев. у.

Настре́нчити. См. **Настренчувати**.

Настре́нчувати, чую, еш, сов. в. **настре́нчити, чу чиш**, *гл.* Настраивать, настроить, возбуждать, возбудить. *Проклята Параска настренчила всіх дітей проти*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

мене. Левиц. ПЙО. І. 381. *Так настренчила її против чоловіка, що вона його зненавиділа.* См. **Наструнчити** и **настрючити.**

Настріля́ти, ля́ю, єш, *гл.* Настрѣлять. *Наш стрілець сьогодня багато качок настріляв.*

Настро́їти, ся. См. **Настроювати, ся.**

Настроми́ти, ся. См. **Настромлювати, ся.**

Настро́млювати, млюю, єш, сов. в. **настроми́ти, млю́, миш,** *гл.* Натыкать, наткнуть, надѣвать, надѣть. *Одинчика убили і настромили на віху його козацькую головку.* Котл. Ен. V. 61.

Настро́млюватися, лююся, єшся, сов. в. **настроми́тися, млю́ся, мишся,** *гл.* Натыкаться, наткнуться.

Настро́ювати, ю, єш, сов. в. **настро́їти, ро́ю, їш,** *гл.* Настраивать, настроить. *Настройте музики.* Чуб. V. 1125. *Як дудку настроїш, так вона грає.* Чуб. І. 253.

Настро́юватися, юся, єшся, сов. в. **настро́їтися, ро́юся, їшся,** *гл.* 1) Настраиваться, настроиться. 2) Приготовляться, приготовиться. *Настроїтись на баталію.*

Наструга́ти. См. **Настругувати.**

Настругувати, гую, єш, сов. в. **наструга́ти, га́ю, єш,** *гл.* Настругивать, настругать. Желех.

Наструнчити. См. **Наструнчувати.**

Наструнчувати, чую, єш, сов. в. **наструнчити, чу, чиш,** *гл.*=**Настренчувати, настренчити.** *Наструнчити їх, щоб уже в один голос співали.* Мир. ХРВ. 278.

Настрю́чити, чу, чиш, *гл.*=**Настренчити.** Пирят. у. Слов. Д. Эварн.

Настря́мок, мку, *м.* Небольшое количество, небольшой возъ сѣна, соломы, дровъ. *Набрав дров настрямок. Сторгував настрямок сіна.* Харьк. у. Ум. **Настря́мочок.**

На́ступ, пу, *м.* Наступленіе. *Тяжкі гріхи впинили предків наших від наступу на землі християнські.* К. МБ. X. 18.

Наступа́ти, па́ю, єш, сов. в. **наступи́ти, плю́, пиш,** *гл.* 1) Наступать, наступить на что. *Даю вам силу наступати на гадюки.* Єв. Л. X. 19. 2) Надвигаться, надвинуться, подходить, подойти. *Наступає чорна хмара.* Нп. 3) Наступать, наступить, нападать, напасть. 4) Наставать, настать. *Весна наступає.*

Насту́пник, ка, *м.* Преемникъ.

Насту́пниця, ці, *ж.* Преемница. Желех.

На́ступцем, *нар.* Наступательно, рѣшительно.

Настяга́тися, га́юся, ешся, *гл.* 1) Набраться съ нѣкоторымъ затрудненіемъ (о многомъ). *Настяглося рублів на кільки грошей.* Мир. ХРВ. 59. 2) Насобирать, набрать (многое и съ трудомъ). *Ви тут з матір'ю то сим, то тим боком настягаєтесь на зіму.* Мир. ХРВ. 16. 3) Насобираться, сойтись (о людяхъ). *Як де лучиться весілля, чи празник, чи що, то гостей настягається, що й голці не впасти.* Св. Л. 201.

Насува́ти, ва́ю, єш, сов. в. **насу́нути, су́ну, неш,** *гл.* 1) Надвигать, надвинуть. *І шапку на очі насунув.* Котл. Ен. V. 39. 2) Надвигаться, надвинуться. *Ніч насунула темна.* Г. Барв. 462. 3) Появляться, появиться во множествѣ. *Весь город насунув у світлиці.* Левиц. І. 263.

Насува́тися, ва́юся, ешся, сов. в. **насу́нутися, нуся, нешся,** *гл.* 1) Надвигаться, надвинуться. 2) Появляться, появиться во множествѣ. *Насунулось лиха до бісового батька.* Ном. № 2022.

Насука́ти, ка́ю, єш, *гл.* 1) Насучить. *До я й свого поведу, із лик мутузок насукавши.* Чуб. V. 529. 2)—**бу́бликів.** Надѣлать баранокъ. Новомоск. у. (Залюбовск).

Насу́мритися, рюся, ришся, *гл.* Нахмуриться. Зміев. у.

Насу́нути, ся. См. **Насувати, ся.**

Насуперекі́, *нар.* Наперекоръ, въ пику. *Він все тобі насуперекі робе.* Черк. у.

Насу́пити, ся. См. **Насуплювати, ся.**

Насу́плювати, плюю, єш, сов. в. **насу́пити, плю, пиш,** *гл.* Нахмуривать, нахмурить. *Насупити брови. І Данило инший став, як одружився: вже не насуплені чорні брови і на устах ласкавий усміх.* МВ. І. *Насупило,—аж світу Божого не видно.*

Насу́плюватися, плююся, єшся, сов. в. **насу́питися, плюся, пишся,** *гл.* Нахмуриваться, нахмуриться. *Один з троянської громади, насупившися, все мовчав.* Котл. Ен. II. 34. *Лемішка сидів насупившись.* Левиц. І. 275. *А тут хмара насупилась і зразу така темрява!* Г. Барв. 236.

Насупо́нитися, нюся, нишся, *гл.*=**Насупитися.** *Насупонився як той сич.* Ном. № 3374.

Насу́пуватий, а, е. Имѣющій суровый видъ.

Насуши́ти. См. **Насушувати.**

Насу́шувати, шую, єш, сов. в. **насуши́ти, шу́, шиш,** *гл.* Насушивать, насушить. *Ми сухарів насушим.* Ном.

Насу́щний, а, е. Насущный. *Як то тяжко той насущний люде добувають.* Шевч.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Насу́щник, ка, *м.* Насущный хлѣбъ. *Він... кріваві́цею добува́ той насу́щник.* Сим. 217.

На́схил, на́схиль, *нар.* Склонясь, наклонившись, полу-лежа; наклонно. *Усю ніч насхил проседіла.* Міус. окр. *Насхиль сті́л стоїть.* Константиногр. у.

На́ський, а, е. Нашъ, намъ принадлежащій, а не иностранный. Сим. 53. *Чи щире воно там все наське, чи тільки наськи́м помазалось?* О. 1862. I. 76. *Це корова не наська, а чорноморська.* О. 1861. VI. 165. *Наських пирогів ляхи не печуть.* Ном. № 862.

Наса́ти, ся́ю, єш, *гл.*=**Насіяти**. *Нася́ла миленька білої лелії.* Гол.

Ната́врити, рю, риш, *гл.* Поклеймить, наложить клеймо.

Натага́нити, ню, ниш, *гл.* 1) Много наложить. Василь. у. 2) Много наготовить.

Натанти́рити, рю, риш, *гл.* Наговорить, надѣлать? *Се він натантирив, Левашову щось сказав, мусів той йому повірить, да ввесь город розчухрав.* КС. 1882. V. 534.

Натанцюва́тися, цю́юся, ешся, *гл.* Натанцоваться. *Натанцюєтесь іще, поки до третіх.* Шевч. 308.

Натараба́нити, ню, ниш, *гл.* Набарабанить. *Мені у млині вуха натарабанило.*

Натасува́ти, су́ю, єш, *гл.* 1) Набить, наколотить. *І боки так натасувала...* Котл. Ен. VI. 65. 2) Набить, наполнить что-либо. *Натасувати в горнє бульби.* Вх. Зн. 40.

Натвори́ти, рю́, риш, *гл.* Надѣлать, натворить. *Бачите ви, ловці-молодці, чого ви натворили.* Шевч. 289.

На́те. См. **На**.

Натекти́. См. **Натікати**.

Натенькѝй, кі́в, *м. мн.* **Дава́ти натенькѝй.** Дѣлать намеки.

Натерменува́ти, ну́ю, єш, *гл.* Обозначить; записать.

Натерпі́тися, плю́ся, пи́шся, *гл.* Натерпѣться. *Вже лихого ми натерпілись доволі.* Левиц. I. 282.

Натерти, ся. См. **Натирати, ся**.

На́терть, ти, *ж.* Измельчившаяся отъ тренія солома. Камен. у.

Натеса́ти. См. **Натісувати**.

Натечи́, чу́, че́ш, *гл.* = **Натекти**. Желех.

Натика́ний, а, е. Съ вытканными узорами (о тканяхъ). *Купила на ярмарку набожник, заполоччу натиканий. Спідниця натикана.* Черниг. у.

I. Натика́ти, ка́ю, єш, сов. в. **натка́ти, тчу́, тче́ш**, *гл.* 1) Только въ с. в.: наткать извѣстное количество. 2) Ткацкимъ способомъ дѣлать, сдѣлать узоры на ткани. *Натикати квітки.* Лебед. у.

II. Натика́ти, ка́ю, єш, сов. в. **нати́кати, каю, єш**, *гл.* 1) Натыкать, натыкать. *Натикала за намітку зеленої рути.* Чуб. V. 1132. 2) Натыкать, наткнуть на что. *Мухариці дрібненької не наток би на удку.* Вх. Зн. 40.

На́тина, ни. *ж.* 1) Раст.: дикая лебеда, Chenopodium album. Шух. I. 21. 2) Кушанье изъ лебеды. Kolb. I. 54.

Натина́ти, на́ю, єш, сов. в. **ната́ти, тну́, не́ш**, *гл.* Нарубливать, нарубить, нарѣзывать, нарѣзать.

Натина́тися, на́юся, ешся, сов. в. **ната́тися, тну́ся, не́шся**, *гл.* 1) Натыкаться, наткнуться на острое и обрѣзаться, накалываться, наколоться. *Натявся на косу.* 2) Натужиться, понатужиться. *Я іще як натнусь, дак іще й тебе переживу.*

Натини́на, ни, *ж.* Овечья шерсть, снятая съ годовалой овцы. Шух. I. 196.

Нати́ня, ні, *ж.* Стебель, ботва (картофельная). Угор.

Натира́ти, ра́ю, єш, сов. в. **натерти, тру́, тре́ш**, *гл.* 1) Натирать, натереть. *Знайшла ріпу, натерла на тертушку.* Мир. Пов. II. 52. 2) Напирать, напереть. *Козаки на піхоту міцно натирали.* Гол. I. 34. 3) Настаивать, докучать. *Не натирай, бо бачиш, що ніколи.* Брацл. у.

Натира́тися, ра́юся, ешся, сов. в. **нате́ртися, тру́ся, ре́шся**, *гл.* Натираться, натереться.

Натира́чка, ки, *ж.* У сапожн.: деревянный брусокъ для приглаживанія каблука. Сумск. у.

Нати́рити, рю, риш, *гл.* Натащить. *Вже повну холодну натирили і людей, і жінок, і дівчат, і малих дітей.* Кв. II. 286.

На́тиск, ку, *м.* 1) Надавливаніе, натискиваніе. 2) Давка, толпа. *Натиск такий, що й пройти не можна, свічки поставити.* Канев. у.

Натиска́ти, ка́ю, єш, сов. в. **нати́снути, ну, неш**, *гл* 1) Натискивать, натиснуть, надавливать, надавить, нажимать, нажать. 2) Налегать, налечь. *Мировий натискає, щоб школа була.*

На́тиски, *нар.* Нажимая, натискивая,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

давя. *Напився... Доброму коню натиски налягає.* Лукаш. 43.

Нати́снути. См. **Натискати.**

Нати́снутися, нуся, нешся, *гл.* Натѣсниться, натолпиться.

На́тичка, ки, *ж.* Короткій колъ, вбитый не въ землю, а въ плетень, возлѣ большого кола, если послѣдній окажется короткимъ и не даетъ возможности продолжать городить. Мнж. 186.

Натіва́ти, ва́ю, єш, *гл.* Начинать? затѣвать? *Оце вже на иншу натіва* (о ребенкѣ, сперва смѣявшемся, а потомъ начавшемъ плакать). Зміев. у.

Натіка́ти, ка́ю, єш, сов. в. **натекти́, течу́, че́ш,** *гл.* Натекать, натечь. *Водиця сама в хату натече.* Чуб. V. 897.

Натісувати, сую, єш, сов. в. **натеса́ти, тешу́, тешеш,** *гл.* Натесывать, натесать. Желех.

Натішитися, шуся, шишся, *гл.* Натѣшиться, насладиться. *Та нехай же я перше сама тобою натішусь, рибко, нехай на тебе надивлюся.* МВ. (О. 1862. III. 39). *От приходять до церкви та й не натішаться.* Рудч. Ск. II. 197.

Натка́ти. См. **I Натикати.**

Натка́тися, тчу́ся, че́шся, *гл.* Наткаться.

Наткну́ти, ну́, не́ш, *гл.*=**Настромити.**

Наткну́тися, ну́ся, не́шся, *гл.* Наткнуться, натолкнуться. *Шукаю, шукаю... Господи б хотілось знадать хоть що небудь! Та оце й наткнувсь на таке поганє, що так і заснув, Богу не моливши́сь...* Шевч. 563.

Натну́ти, тну́, не́ш, *гл.*=**Натякнути.** *Ти натни мені тоді, щоб я знадав.* Александров. у. Слов. Д. Эварн.

Натовкма́чити. См. **Натовкмачувати.**

Натовкма́чувати, чую, єш, сов. в. **натовкма́чити, ма́чу, чиш,** *гл.* Набивать, набить, напихать. *Натовкмаче було туди сухарів житних.* О. 1861. XI. 27.

Натовкти́, вчу́, че́ш, *гл.* 1) Натолочь. 2) Побить. *Не раз, не два головоньку натовче.* Чуб. V. 638.

Натовкти́ся, вчу́ся, че́шся, *гл.* Натолочься.

На́товп, пу, *м.* Стеченіе, скопленіе народа, толпа. *За тим натовпом* (що гості на весіллі), *клопотом та трусою, то я не урвала й годинки з людьми попрощатись.* МВ. (О. 1862. III. 50).

Нато́впитися, плюся, пишся, *гл.* Набиться, натѣсниться, столпиться. *Людей натовпилось повнісінька хата.* Левиц. I. 21.

Натовчи́, чу́, че́ш, *гл.*=**Натовкти.** Желех.

Натокма́чувати, чую, єш, *гл.* и пр.=**Натовкмачувати** и пр.

Натоло́чити. См. **Натолочувати.**

Натоло́чувати, чую, єш, сов. в. **натоло́чити, чу, чиш,** *гл.* Много вытаптывать, вытоптать (о травѣ, хлѣбѣ). Желех.

Натоми́ти, ся. См. **Натомлювати, ся.**

Нато́мість, нато́місць, нато́місь, *нар.* Вмѣсто того, за то. *Він скупий, так жінка натомісь щедра.* Лебед. у.

Нато́млювати, люю, єш, сов. в. **натоми́ти, млю́, миш,** *гл.* Утомлять, утомить.

Нато́млюватися, лююся, єшся, сов. в. **натоми́тися, млю́ся, мишся,** *гл.* Утомляться, утомиться. *Я не натомивсь.* Рудч. Ск.

Натопи́ти. См. **Натоплювати.**

Нато́пкуваний, а, е=**Натоптуваний.**

Нато́плювати, люю, єш, сов. в. **натопи́ти, плю́, пиш,** *гл.* 1) Натапливать, натопить. *Натопи хату.* Ном. 2) Расплавливать, расплавить (о металлѣ), натапливать, натопить (о жирѣ, салѣ).

Нато́птаний, а, е. 1) Плотно набитый. 2) О головѣ: полная ума и знаній. *Їй любо було одкривати світ його очім, утішно думати: з якою натоптаною головою виросте її онуча.* Мир. ХРВ. 30.

Натопта́ти. См. **Натоптувати.**

На́топтень, тня, *м.* Ледъ, образовавшійся отъ слежавшагося снѣга.

Нато́птуваний, а, е. 1) Плотно набитый. 2) Плотный, крѣпкій; о человѣкѣ: толстый, плотный. *Малий дуб, та натоптуваний.* Ном. № 6342. *Товста натоптувана жінка.* Мир. ХРВ. 65.

Нато́птувати, тую, єш, сов. в. **натопта́ти, пчу́, чеш,** *гл.* 1) Натаптывать, натоптать (ногами грязи). 2) Набивать, набить плотно.

Наторгува́ти, гу́ю, єш, *гл.* Наторговать.

Наторгува́тися, гу́юся, єшся, *гл.* Наторговаться.

Наторо́чити, чу, чиш, *гл.* 1) Надергать (нитокъ). *Наторочи ниток з панчохи.* 2) Наболтать пустяковъ. *Це вам снилось, а ви й панові наторочили.* К.

Наточи́ти. См. **Наточувати.**

На́точка, ки, *ж.* Надставка.

Нато́чувати, чую, єш, сов. в. **нато-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чи́ти, чу́, чиш, *гл.* 1) Нацѣживать, нацѣдить (изъ бочки). *У нас у дворі є багато бочок з оливою, пійшла та й наточила.* Рудч. Ск. II. 151. 2) Просѣивать, просѣять сквозь решето (зерно).

Натра́вка, ки, *ж.* Полка въ кремневомъ ружьѣ.

Натра́пити, ся. См. **Натрапляти, натраплюватися.**

На-трапку́, *нар.* Гдѣ ни попало, гдѣ найдешь.

Натрапля́ти, ля́ю, єш, сов. в. **натра́пити, плю, пиш**, *гл.* Попадать, попасть на что, находить, найти, наталкиваться, натолкнуться; встрѣчать, встрѣтить. *Натрапила коса на камінь.* Ном. № 4142. *Прийшли вони в село да й натрапили як раз на того діда.* ЗОЮР. II. 21. *Ми сміялись із радощів, що натрапили таких гарних людей.* Г. Барв. 43.

Натра́плюватися, плююся, єшся, сов. в. **натра́питися, плюся, пишся**, *гл.* Случайно приходить, прійти. *У головоньках росте травиця, ніхто до тіла не натрапиться.* Нп.

Натрощи́ти, щу́, щи́ш, *гл.* Наломать; раздавить (многое).

Натрою́дити, джу, диш, *гл.* Наговорить неправды или съ цѣлью настроить извѣстнымъ образомъ. *Вона йому натроюдила шо знала. Брехала, брехала, та вже й нікуди.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн. См. **Натруюдити.**

Натруди́ти, джу́, диш, *гл.* 1) Утомить работой. *Вона не натрудила своїх білих ручок.* Мир. ХРВ. 71. 2) = **Намуляти.**

Натрудова́тіти, ва́тію, єш, *гл.* 1) Сдѣлаться шелудивымъ. Вх. Зн. 40. 2) Сдѣлаться въ лицѣ брюзглымъ и мѣднокраснаго цвѣта. *Піяк натрудоватіє.* Вх. Зн. 40.

Натру́мник, ка, *м.* Покрывало для гроба.

Натру́нник, ка, *м.*=**Натрумник.** Вх. Зн. 40.

На́трус, су, *м.*=**Натруска 1.**

Натрусити. См. **Натрушувати.**

На́труска, ки, *ж.* 1) Зерна хлѣба, смѣшанныя съ битой (послѣ молотьбы) соломой. 2) Рогъ съ порохомъ для насыпки на полку ружья пороху.

На́трусом, *нар.* О мѣряніи сыпучихъ тѣлъ: не набивая, не натискивая сверху, а довольствуясь тѣмъ, сколько войдетъ при простомъ насыпаніи. *Натрусом міряти овес, жито.*

Натру́тити. См. **Натручувати.**

Натру́чувати, чую, єш, сов. в. **натру́тити, ру́чу, тиш**, *гл.* Наталкивать, натолкнуть.

Натру́шувати, шую, єш, сов. в. **натруси́ти, рушу́, сиш**, *гл.* 1) Натрясать, натрясти. *Натруси яблук.* 2) Разсыпать, насыпать, насаривать, насорить. 3) Встряхивать, встряхнуть мѣшкомъ, набивая его сыпучимъ тѣломъ.

Натруюдити, джу, диш, *гл.*=**Натроюдити.** *Нехай би стара, а то й доня: і тій мати натруюдила, чого знала,—довелось Миколі й од Христини терпіти і речі недобрії, і зневагу.* О. 1861. VIII. Кузьм. 23.

Натрясти́, су́, се́ш, *гл.* Встряхнуть, натрясти. *Натряс його за чуба.*

Натрясти́ся, су́ся, се́шся, *гл.* Натрястись.

Натуга, ги, *ж.* Напряженіе, усиліе. **Натугою.** Съ усиліемъ. *Дірка така була, що влізти можна було натугою, а так не влізеш.* Новомоск. у.

Натужа́ти, жа́ю, єш, *гл.* Гнать лошадь сверхъ силъ ея. *Ми, їдучи, не натужали коня.* Волч. у. (Лободовск.).

Натужити, жу, жиш, *гл.* Напрягать, натягивать.

Натужно, *нар.* Усиленно. *Сказавши, в Йовиша вп'ялася і обняла за поперек і так натужно простягалася, що світ в очах обох померк.* Котл. Ен. VI. 37.

Натужуватися, жуюся, єшся, *гл.* Силиться. *Аж натужується, щоб не сміяться, та ніяк не здержиться.* Мир. Пов. II. 64.

Натупати, паю, єш, *гл.* 1) Нагрязнить ногами. 2) Пригрозить, топая ногами.

Натупатися, паюся, єшся, *гл.* Утомиться хожденіемъ, натоптаться. *Натупалась старенька.* Сим. 205.

Натупкатися, каюся, єшся, *гл.*=**Натупатися.**

Натупоті́ти, почу́, ти́ш, *гл.*=**Натупати 2.**

Натура, ри, *ж.* 1) Природа. *Вовча натура тяне до лісу.* Чуб. I. 239. 2) Натура, характеръ. *Гарний хлопець на натуру, гарно грає на бандуру.* Нп. *Нехай сердиться, коли в його така сердита натура.* Шевч. (О. 1862. VI. 17). *Перестану вже жінки слухать, покажу натуру.* ЗОЮР. II. 95. *Не змагаюсь із матіррю, хоч що мені каже, а все знаю і роблю собі мовчки. Не показую натури, а її в мене стільки, як у них обох.* Г. Барв. 283.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

3) **У натýрі.** Наяву.—*Чи це вам так снилось? —Еге, снилось!—у натурі!* Любеч. Ум. **Натýронька.** *Таку собі, моя мила, натуроньку маю, що як сяду близько тебе, то все забуваю.* Мет. 64.

Натурбува́тися, бу́юся, е́шся, *гл.* Побезпокоиться много.

Натýристий, а, е. Капризный, упрямый. *Такий хлопець натуристий. Чи ми його малим так спотворили? А тепер як чого схотів, так щоб по його було.* Черниговск. у.

Натýркати. См. **Натуркувати.**

Натуркота́ти, кочу́, чеш, *гл.*=**Натуркати.**

Натýркування, ня, *с.* Наущенія, наговоры.

Натýркувати, кую, еш, сов. в. **натýркати, каю, еш,** *гл.* 1) Наговаривать, наговорить очень много, натараторить. *Натуркали мені повні вуха,—вже я не знаю що й до чого.* 2) Наговаривать, наговорить на кого-либо.

Натýронька, ки, *ж.* Ум. отъ **натýра.**

Натурча́ти, чу́, чи́ш, *гл.*=**Натуркати.**

Натуту́ритися, рюся, ришся, *гл.* Наежиться, встать (о перьяхъ, волосахъ). Шух. I. 23.

Натушкува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Наложить много, закрывъ что-либо наложеннымъ. *Натушковано на його зверху кожухів, подушок.* Мир. ХРВ. 249.

На́тха, хи, *ж.*=**Надха.** *От мені халепа: натха напала, та вже днів з чотирі.* Лебед. у.

Натхне́ний, а, е=**Надхнений.** *Вволи ж мою натхнену з неба волю.* К. ЦН. 269.

Натхне́ння, ня, *с.*=**Надхнення.**

Натхну́ти, хну́, не́ш, *гл.*=**Надхнути.** 1) *Старий січовик натхнув свою душу в молодісіньку душу онука.* Мир. ХРВ. 90. 2) *Українська пісня і неписана словесність народу українського натхнули молоді уми в Київі спасенною думкою.* К. ХП. 7. *Натхни ж нас правдою, о Музо Мельпомено!* К. ПС. 6.

Натхори́ти, рю́, ри́ш, *гл.* Навонять. *А бодай би вас чорти взяли! Ич, як натхорили!* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

На́тще, *нар.* 1) Натощакъ. 2) Напрасно. *Не натще зветься той ліс Чичисбеєвим.* О. 1861. XI. 28.

Нать, ти, *ж.* Усикъ, прицѣпка на растеніи. Угор.

Натьо́патися, паюся, ешся и **натьо́пкатися, пкаюся, ешся,** *гл.* Нажраться. *Злізь на мене та й натьопайся.* Ном. № 161 (ст. 295). *Уже натьопкався кваші.*

Натю́житися, жуся, жишся, *гл.* Напиться пьянымъ.

Натю́кати, каю, еш, *гл.* Натравить. *Натюкав його собаками.—Де се ти був?—Звіря тюкав.—Натюкав такого звіря, що тобі й бачить не доводилось.* О. 1862. I. 35.

Натю́пати, паю, еш, *гл.* Набѣгать, достать. *Тюпала, тюпала, та й пранців натюпала.*

Натю́патися, паюся, ешся, *гл.* Набѣгаться, натоптаться.

Натяга́ти, га́ю, еш, сов. в. **натягти́, гну́, неш,** *гл.* 1) Натягивать, натянуть. *Не натягай так віжок. Шину натяти на колесо. Як не натягнете сього лука, то становіться на баталію.* ЗОЮР. I. 163. 2) Напяливать, напялить, натягивать, натянуть поверхъ чего-либо. *Натягни, Боже, на кісіль шкурку, поки мати з міста прийде.* Чуб. I. 247. 3) Натаскивать, натащить. *Нащо ти сюди мішків такого багато натягав?* 4) Оттаскать. *Добре за чуби натягають.* ЗОЮР. I. 106. 5) Взводить, взвести. *Ці люде напасть на нас натягають.* НВолын. у. 6) Наверстывать, наверстать. *Да чого там хвататься? Все равно два дні будуть.—Да лучче їдьте, ви вже там своє натягнете.* Грин. III. 450.

Натяга́тися, га́юся, ешся, сов. в. **натягти́ся, гну́ся, нешся,** *гл.* 1) Натягиваться, натянуться. 2) Напяливаться, напялиться. 3) Натужиться, понатужиться. *Натягається, як пес до роботи.* Ном. № 13730. *Конячка натягалася і покотила візок.* Левиц. I. 38. 4) Напитываться, напиться. *Вишні вже натягаються горілкою.* 5) Только сов. в. Натаскаться. *Натягалися за чуба.* 6) Только сов. в. Упереться, заупрямиться. *Натягся та й натягся: 22 рублі та й 22 рублі.* Волч. у.

Натяга́ч, ча́, *м.* 1) Инструментъ: а) у бочара—для натягиванія обручей на бочку; б) у колесника—для натягиванія обода на спицы. 2) Веревочка, составляющая часть шерстобитнаго **лу́ка** (см.). Черниг. у. 3) Раст.: а) Paris quadrifolia L. б) Ranunculus lingua L. в) Silene noctiflora L. ЗЮЗО. I. 130, 133, 136.

Натягти́, ся. См. **Натягати, ся.**

Ната́ж, жа, *м.* Рас. Ranunculus lingua L. ЗЮЗО. I. 133. См. **Натягач 2б.**

На́тяк, ку, *м.* Намекъ. Чуб. II. 561. Ном. № 5700.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Натяка́ння, ня, *с.* Намекъ, намеканіе.

Натяка́ти, ка́ю, еш, сов. в. **натякну́ти, кну́, не́ш**, *гл.* Намекать, намекнуть. *Ге! сказав він: ви обидві дещо проминули: тільки про їду й напиток сяк-так натякнули.* Мкр. Н. 34.

Натя́кувати, кую, еш, *гл.*=**Натякати**. *Я йому разів зо два натякував.* Черк. у. *Він оце йому про гроші натякував.* Каневск. у.

Натя́ти, ся. См. **Натинати, ся**.

Нау́бочі, нау́бочу, *нар.* Въ сторонѣ.

Нау́верти, *нар.* Обиняками. Угор.

Нау́дити, джу, диш, *гл.* Наудить. *Риби не наудив, а лусту спудив.* Ном. № 9860.

Нау́збіч, *нар.* Въ сторонѣ.

Наузкра́й, *нар.* На краю, на концѣ. *Наузкрай ниви курився димок.*

Нау́ка, ки, *ж.* 1) Наука. *Люде, освічені наукою.* К. ХП. 134. *Згинула наука, впала просвіта, зоставшись тільки в схоластичних латинських духовних школах. Університетська наука була тільки азбука европейської просвіти.* Левиц. І. 259. 2) Ученіе. *І в школу хлопця одвела до п'яного дяка в науку.* Шевч. 3) Урокъ, поученіе, наставленіе. *Оце тобі наука, не ходи в ліс без дрюка.* Ном. № 7094.

Науко́вий, а, е. Научный. *Взявся він освітити науковим світлом ту головку.* К. ДС. 33. *Визволення народу з крепацтва дорогою просвіти разом і християнської, і наукової.* К. ХП. 8.

Науко́вість, вости, *ж.* Научность. Желех.

Наумі́р, *нар.*=**Навмір**.

Наупо́рно, *нар.* Настойчиво. *Хочу оце іти наупорно, свого не попущу ні за що.* Павлогр. у.

Наусти́ти. См. **Наущати**.

Научáти, чáю, еш, *гл.*=**Навчати**. *Я не буду научати, будем чарувати.* Чуб. V. 93.

Нау́шник, ка, *м.* Наушникъ (у шапки).

Наущáти, щáю, еш, сов. в. **наусти́ти, ущу́, сти́ш**, *гл.* 1) Научать, наставлять. *Не було в її ні батька, ні матері,—нікому було оборонити або наустити.* О. 1861. IX. 76. 2) Подучать, подучить, подговаривать, подговорить; подстрекать. *Дівол наустив його, і поміг йому.* О. 1862. II. 72.

Наха́ба, би, *ж.* 1) Бѣда, напасть. *От, відкіля ся нахаба на мене!* 2) Нахальство.

Наха́бний, а, е. Нахальный, наглый.

Наха́бність, ности, *ж.* Нахальство, наглость.

Нахама́ркати, каю, еш, *гл.* Прочесть невнятно.

Нахапа́ти, па́ю, еш, *гл.* Нахватать, набрать много; накрасть. *Хіп, хіп! Нахапав чужих гусенят за пазуху четверо.* Г. Барв. 314.

Нахарама́ркати, каю, еш, *гл.*=**Нахамаркати**.

Наха́ркати, каю, еш, *гл.* Нахаркать, наплевать. Драг. 1.

Нахвали́тися, лю́ся, лишся, *гл.* Нахвалиться, нахвастаться. *Поки хвалько нахвалиться, будько набудеться.* Ном. № 5680.

На́хвалка, ки, *ж.* Угроза. *Перед нею Грицько з його нахвалками.* Мир. Пов. І. 142. *Почув я, що на неї нахвалки—бить би то її.* Екатер. у.

Нахвальшува́ти, шу́ю, еш, *гл.* Сфальшивить.

Нахва́лювати́ся, люю́ся, ешся, *гл.*=**Нахвалятися**.

Нахвала́тися, ля́юся, ешся, *гл.* Угрожать. *Нахвалялись обікрасти.* Рудч. Ск. І. 202. *Вилаяв Хведора, трохи не бив і нахвалявся, що... з світу зжене.* Мир. Пов. І. 119.

Нахварбува́ти, бу́ю, еш, *гл.* Накрасить.

Нахвасува́ти, су́ю, еш, *гл.* О колесѣ: обтянуть ободомъ.

Нахвата́ти, та́ю, еш, *гл.*=**Нахапати**.

Нахвати́тися, хвачу́ся, тишся, *гл.* Быстро явиться, подоспѣть. *Нахватився до моці, та обі оці.* Ном. № 13247. **Аж тут і світ нахвати́вся.** Начало свѣтать. *Світова зірочка нахватилась.* Нп.

Нахи́лий, а, е. 1) Наклонный, покатый. 2) Сгорбленный, согнутый. 3) Склонный, податливый.

Нахили́ти, ся. См. **Нахиляти, ся**.

На́хилки, *нар.*=**Нахильцем**. *П'ють горілку не з чарки, а прямо нахилки.* Ном. № 11566. *Шукати чарки я не став... ковтати нахилки почав.* Алв. 19.

Нахи́ло, *нар.* Наклонно, покато.

Нахи́льний, а, е. Склонный.

Нахи́льність, ности, *ж.* Склонность. Левиц.

На́хильцем, на́хильці (пи́ти). Просто изъ сосуда безъ помощи рюмки или стакана (пить). *Взяв пляшку та й почав пити горілку нахильці.*

Нахиля́ти, ля́ю, еш, сов. в. **нахили́ти, лю́, лиш**, *гл.* 1) Наклонять, наклонить. *Як дуба не нахилиш, так великого*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сина на добре не навчиш. Ном. № 6006. 2) Склонять, склонить (кого къ чему). *Не нахиляв (її) на свою стежку.* Г. Барв. 343.

Нахиля́тися, ля́юся, єшся, сов. в. **нахили́тися, лю́ся, лишся,** *гл.* 1) Наклоняться, наклониться. *От нахилився, а він взяв мене за бороду.* Рудч. Ск. I. 117. 2) Склоняться, склониться (къ чему).

На́хід, ходу, *м.* Нашествіе.

На́хідка, ки, *ж.* Находка. *Учись, сину, на старість буде як нахідка.* Посл.

Нахідний, а, е=Навіжений? *От, мов нахідного!* Ном. № 3384. *Тож нахідна!* Ном. № 3384.

Нахлепта́тися, пчу́ся, чешся, *гл.*= **Нахлеськатися.**

Нахлеста́тися, щу́ся, щешся, *гл.*= **Нахлеськатися.** *Нахлещусь борщу.* О. 1862. II. 39.

Нахле́ськатися, каюся, єшся. *гл.* Налокаться. *А що вже собаки нахлеськалися?*

На́хливці, *нар.*=**Нахильці.** *Випив горілку нахливці.* Зміев. у.

Нахли́патися, паюся, єшся, *гл.* Наплакаться всхлипывая.

Нахлю́пати. См. **Нахлюпувати.**

Нахлю́пувати, пую, єш, сов. в. **нахлю́пати, паю, єш,** *гл.* Наплескивать, наплескать.

Нахля́вкати, каю, єш, *гл.* Наболтать. *Нахлявкала чор-зна-що та й пішла.* Зміев. у.

Нахма́рити, *гл. безл.* Покрыться (тучами), заволочь (тучами). *Нехай лишень виясниться, бач, як нахмарило.*

Нахму́рити, рю, рить, *гл.* Нахмурить.

Нахму́ритися, рюся, рився, *гл.* Нахмуриться.

Нахму́рний, а, е. Пасмурный, сумрачный. *І проясни чоло нахмурне.* Котл. Ен. VI. 58.

Нахню́пити, плю, пиш, *гл.* Потупить. *Вона ж нахнюпила у землю очі.*

Нахню́питися, плюся, пишся, *гл.* Потупиться. *Молоді сиділи нахнюпившись.* Левиц. I. 182.

Наховáти, вáю, єш, *гл.* 1) Напрятать. 2) Схоронить, похоронить, нахоронить.

Нахо́дити, джу, дить, сов. в. **найти́, йду́, дещ,** *гл.* Находить, найти. *Багатому чорт діти колише, а убогий і няньки не найде.* Ном. № 1420. 2) Находить, найти, наступать, наступить; нападать, напасть. *Найдуть купою у хату.* МВ. (О. 1862. I. 95). *За наші гріхи находять ляхи.* Ном. № 865. *Находили на неї якісь страхи. Найшла буря вітряна.* Єв. Л. VIII. 23. *Чом на тебе не находе лиха година та нечиста сила?* Подольск. г. *Як найду я з своїми боярами, то я тебе візьму од рідного батенька.* Рк. Макс. 3) Только сов. в.—**дити́ну.** Родить ребенка. *Найшла собі дочку.*

Находи́ти, джу́, дить, *гл.* 1) Пройти много, извѣстное разстояніе. 2) Сдѣлать извѣстное количество работы, во время которой приходится ходить. *Поспішаюся, бігаю, коли полічила, аж півпасма лишнього находила (=наснувала на основницю).* Черниг. г.

Нахо́дитися, джуся, дишся, сов. в. **найти́ся, йду́ся, дешся,** *гл.* 1) Находиться, найтися. *Може найдеться дівоче серце, карі очі, що заплачуть на сі думи...* Шевч. 2) Только сов. в. Родиться. *Хлопчик найшовся в них, такий чорнявий, у батька вдався.* МВ. *Вернувсь додому, аж у його дома вже син найшовсь.* Мнж. 128. 3) Только сов. в. Найти возможность, время для чего-либо. *Засніть... поки найдусь сюди прийти.* Мкр. Г. 67.

Находи́тися, джу́ся, дишся, *гл.* Находиться, устать отъ ходьбы. *З рук наробитись, з ніг находитись.* Ном. № 4560. *Та вже ж мої ніженьки находилися.*

Нахожа́лий, а, е. Пришлый, захожій. *Він не тутешній; у нас таки сіх жидів чимало, а се так якийсь нахожалий, хто його зна, відкіля він.* Кіев. у.

Нахо́жий, а, е. Пришлый; пришедшій въ гости. *Молодички нахожі його... вітають.* МВ. (О. 1862. I. 84).

Нахолоджувати, джую, єш, сов. в. **нахолоди́ти, джу́, ди́ш,** *гл.* Остуживать, остудить.

Нахолоджуватися, джуюся, єшся, сов. в. **нахолоди́тися, джу́ся, ди́шся,** *гл.* Охлаждаться, охладиться.

Нахоло́нути, ло́ну, неш, *гл.* Охладиться. *За ніч вода у річці нахолонула.* Лебед. у.

Нахопи́ти, ся. См. **Нахопляти, ся.**

Нахопля́ти, пля́ю, єш, сов. в. **нахопи́ти, плю́, пиш,** *гл.* Накидывать, накинуть. *Одежину якусь нахопить, що аж глянути чудно.* Ном. № 11140.

Нахопля́тися, пля́юся, єшся, сов. в. **нахопи́тися, плю́ся, пишся,** *гл.* 1) Подоспѣвать, подоспѣть. *А тут день уже нахопляється, треба на панщину їти.* МВ. I. 100. *На той саме час нахопився Чіпка.* Мир. ХРВ. 330. 2) Натыкаться, наткнуться, встрѣчаться, встрѣтиться. *На їх розмову нахопилася з-за хати старенька*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

жінка. Мир. ХРВ. 12. *Нахопився в лісі на вовків.*

Нахра́пом, *нар.* Дерзко, нахально, безцеремонно, насильно.

На́хрест, *нар.*=**Навхрест**. *Б'є нахрест палкою по дверях.* Грин. III. 442.

Нахроми́тися, **млю́ся**, **мишся**, *гл.* Наткнуться. *Чоловік із скирди упав, та на вила й нахромився.* Борз. у.

Нахря́кати, **каю**, **єш**, *гл.*=**Нахаркати**.

На́хта, **ти**, *ж.* Нефть. См. **Нехта**.

Нахто́вий, **а**, **е**. Нефтяной. **Нахто́ва ля́мпа**. Керосинная лампа. Шух. I. 104.

Наху́кати, **каю**, **єш**, *гл.* Надышать въ руки (во время холода, на холодное стекло и пр.).

Нахурува́ти, **ру́ю**, **єш**, *гл.* Нагрузить возы кладью.

Нацвірі́нькати, **каю**, **єш**, *гл.* Начирикать.

Наці́джувати, **джую**, **єш**, сов. в. **націдити́**, **джу́**, **диш**, *гл.* Нацѣживать, нацѣдить.

Наці́литися. См. **Націляти**, **ся**.

Націлува́тися, **лу́юся**, **єшся**, *гл.* Нацѣловаться. *Навздогінці не націлуваться.* Ном. № 5265. *Вже й націлувався, вже й намилувався, як у саду соловей да й нащебетався.* Грин. III. 171.

Наці́ля́ти, **ля́ю**, **єш**, сов. в. **наці́лити**, **лю**, **лиш**, *гл.* Нацѣливать, нацѣлить.

Наці́ля́тися, **ля́юся**, **єшся**, сов. в. **наці́литися**, **люся**, **лишся**, *гл.* 1) Нацѣливаться, нацѣлиться, прицѣливаться, прицѣлиться. *Що тілько націлиться* (стрілець),—*заєць і є.* ЗОЮР. II. 36. 2) Намѣреваться, вознамѣриться. *Націлився їхати, аж тут дощ.*

Націона́л, **ла**, *м.* Націоналъ. Левиц. Пов. 159.

Націона́льний, **а**, **е**. Національный. *Наші вельможні предки... не вхопили своєї національної тропи.* К. XII. 116. *Се вже був не кобзарь, а національний пророк.* К. XII. 115. *Національний гимн.* К. Бай. 158. *Національний убір.* Левиц. Пов. 202.

Націона́льність, **ности**, *ж.* Національность. *Зрозуміла дороге право своєї національности.* К. КР. 35. *Її батько й мати, люде з дрібного панства, але... близькі до народа, чесні хліборобы, не одірвані од національности.* Левиц. Пов. 225.

На́ція, **ції**, *ж.* Нація. *Зібрані з усяких націй, студенти не могли ніяк погодитись між собою.* Левиц. Пов. 6. *Знялись... вгору до великого задуму воздвигнути рідну націю з духовного занепаду.* К. XII. 9.

Нацмо́катися, **каюся**, **єшся**, *гл.* Начмокаться.

Нацокота́ти и **нацокоті́ти**, **кочу́**, **ти́ш**, *гл.* Наболтать, наговорить (о женщинахъ, дѣтяхъ). *Нацокотали тії верхоумки..., а ти віри поняла.* МВ. (О. 1862. III. 45).

Нацокоті́тися, **кочу́ся**, **ти́шся**, *гл.* Нащебетаться, наболтаться.

Нацу́пити. См. **Нацуплювати**.

Нацу́плювати, **плюю**, **єш**, сов. в. **нацу́пити**, **плю**, **пиш**, *гл.* 1) Надѣвать, надѣть, напяливать, напялить, натягивать, натянуть. *Постоли як же поссихались!.. насилу нацупив.* О. 1862. II. 26.

Нацько́вувати, **ко́вую**, **єш**, сов. в. **нацькува́ти**, **кую́**, **е́ш**, *гл.* Науськивать, науськать, натравливать, натравить. *Нацькувала б мене всіми собаками на селі.* Левиц. ПЙО. I. 374.

Націю́кати, **каю**, **єш**, *гл.* 1) Нарубить (мелко). *Націкай дровець.* 2) Нарубить зарубокъ.

Націю́няти, **няю**, **єш**, *гл.* Дѣтск.=**Націцяти**.

Націю́цяти, **цяю**, **єш**, *гл.* Дѣтск. Намочить. Зміев. у.

Начави́ти, **влю́**, **виш**, *гл.* 1) Нажать, надавить. 2) Надавить чего (во множествѣ).

Нача́льник, **ка**, *м.* Начальникъ.

Начальникува́ти, **ку́ю**, **єш**, *гл.* Начальствовать. Харьк. у.

Нача́льницький, **а**, **е**. Начальниковъ, начальническій. Желех.

Нача́льниця, **ці**, *ж.* Начальница. Левиц. Пов. 122.

Нача́льство, **ва**, *с.* Начальство. *Тебе... вибрали за начальство.* Рудч. Ск. I. 3.

Начарува́ти, **ру́ю**, **єш**, *гл.* 1) Наколдовать, наворожить. 2) Приколдовать, приворожить. *Дівчина козаченька та й начарувала.* Нп.

Начастува́ти, **ту́ю**, **єш**, *гл.* Напоить, угостить, употчивать. *Начастували мене добре.*

Начастува́тися, **ту́юся**, **єшся**, *гл.* Напиться, наугощаться. *Начастувались ми так, що й поснули.* О. 1862. VII. 44.

Нача́ти, **ся**. См. **Начинати**, **ся**.

Начахо́лити, **лю**, **лиш**, *гл.* Нарубить (хворосту). Вх. Зн. 40.

Начвала́тися, **ла́юся**, **єшся**, *гл.* Устать, медленно ходивши.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

На́че, *нар.* Будто, какъ будто, точно, словно. *Як я почула, наче мене холодом обняло. Наче б пахнуть первої жони сльози.* Рудч. Ск. I. 84.

Начека́тися, **ка́юся**, **єшся**, *гл.* Нажда́ться.

Начепи́ти, **ся**. См. **Начіплювати**, **ся**.

Начепля́ти, **ля́ю**, **єш**, *гл.* Нацѣпля́ть во множествѣ. Рудч. Ск. I. 189. *Начепляла собі такого багато намиста, що й шия вигнається. Начепляла кораликів, щоб її любили.* Чуб.

Начепури́ти, **рю́**, **ри́ш**, *гл.* Принаряди́ть.

Начепури́тися, **рю́ся**, **ри́шся**, *гл.* Принаряди́ться. *Захотіла дідча мати начепуритися, поставила-сь бриженята, ні притулитися.* Гол. I. 252.

Начервони́ти, **ню́**, **ни́ш**, *гл.* Сдѣлать краснымъ.

Начере́мшити, **шу**, **шиш**, *гл.* Во множествѣ дать. *Ти мені тільки снопів начеремшив, що не дам сі з тим ради.* Вх. Зн. 40.

На́черк, **ку**, *м.* Набросокъ. *Тут уже критика вбачає начерк літератури поважнійшої.* К. XII. 124.

Начерка́ти, **ка́ю**, **єш**, *гл.* Набросать (о литературномъ произведеніи). *От брат його Чванько слабкий уже на се: що начеркав, то так в дрюкарню і несе.* О. 1861. III. Гул.-Арт. 101.

Начерни́ти, **ню́**, **ни́ш**, *гл.* Начернить. *Чим ти брови начернила?* Чуб. V. 1114.

Начерпа́ти, **па́ю**, **єш**, одн. в. **начерпну́ти**, **пну́**, **не́ш**, и **начерти**, **чру́**, **ре́ш**, *гл.* Начерпнуть. *Приходить жінка начерпати води.* Єв. Іо. IV. 7. *Ой пішла ж она з двома ведерці, в єдно начерла, з другим ся верла.* Гол. II. 90.

Начеса́ти. См. **Начісувати**.

Начикри́жити, **жу**, **жиш**, *гл.* Нарѣзать, накромсать.

Начи́н, **ну**, *м.* Начало. *Се який начин пісні?* Борз. у.

Начина́ти, **на́ю**, **єш**, сов. в. **нача́ти**, **чну́**, **неш**, *гл.* Начинать, начать. *Як начнеш постить, то нічого буде хрестить.* Ном. № 131.

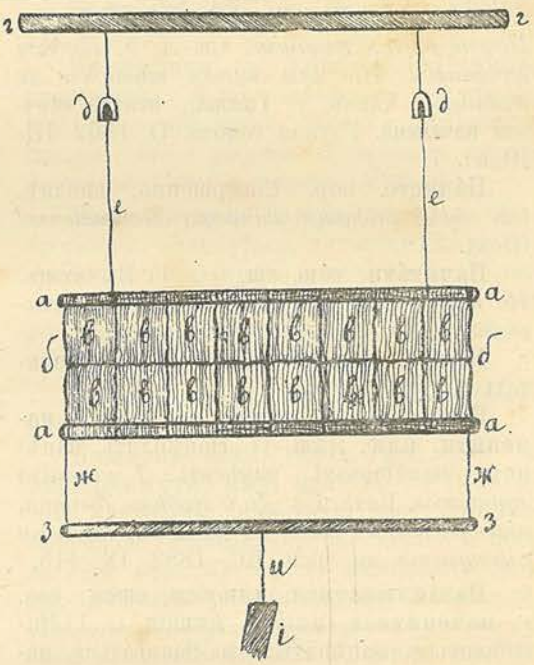
Начина́тися, **на́юся єшся**, сов. в. **нача́тися**, **чну́ся**, **нешся**, *гл.* Начинаться, начаться. *Рожа одцвілася, а калина началася.* Мет. 19.

I. Начини́ти. См. **Начиняти**.

II. Начини́ти, **ню́**, **ниш**, *гл.* 1) Надѣлать, сдѣлать. *Наварив пива, начинив дива.* Ном. № 7572. 2) О лисицѣ: родить дѣтенышей. *Лисичка начинить дітей.* Шух. I. 212.

На́чинка, **ки**, *ж.* Фаршъ, начинка. Чуб. I. 256. *Буває добрий борщ із м'ясом та з начинкою пироги.* Гліб. 33.

Начи́ння, **ня**, *с.* 1) Сосудъ, посуда. *І не зглянулась: мила по обіді начиння, коли цеє трапилось.* 2) Инструментъ, орудіе. 3) Часть ткацкаго станка. (См. **Верстат**). Состоитъ изъ двухъ длинныхъ и узкихъ деревянныхъ пластинокъ, расположенныхъ параллельно одна надъ другой

и называемыхъ **шо́хти** (а) (галицкое: **шо́фти**, **ціпки́**); **шо́хти** соединены нитянымъ **рукаво́м** (б). Въ константиноградскомъ уѣздѣ нити рукава называются **ни́чениці**, каждая **ни́чениця** состоитъ изъ двухъ равныхъ частей, заходящихъ одна въ другую какъ кольца; рукавъ дѣлится на части, называемыя **ґа́нками** (в), а въ каждомъ **ґа́нку** по 15 **ни́чениць**. (Въ Галиціи **рука́в** называется **ни́чениця**, **ни́чельниця**; **ни́ти** его состоятъ каждая изъ трехъ частей, заходящихъ одна въ другую какъ кольца: верхняя **ко́ник**, нижняя **коби́лка** и средняя (малая) **очко**). Сквозь **ни́чениці** проходятъ нити **осно́ви**. **Начи́ння** подвѣшено къ одной изъ **жёрток** (г): **на жёртці** на веревочкахъ, два блока —**жабки́** (д) (гал. **карпу́льці**, **скракліі**), черезъ **коліща́та** которыхъ ходятъ **мо́тузи** (е), а на нихъ уже виситъ **начи́ння**. Въ константиноградскомъ у. отъ нижней **шо́х-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ти идутъ два **мо́тузи** (ж), къ которымъ привязана цилиндрическая деревянная палка—**байца́рка** (з) (иначе **барцьо́шка**), отъ средины которой идетъ внизъ **мо́туз** (и) до **підні́жка** (і). **Начи́ннів** въ станкѣ должно быть не менѣе четырехъ (гал.: **чоти́рі стіни́**). Константиногр. у. Полт. г. Б. Гринч.—МУЕ. III. 18.—Шух. I. 255, 256.—Особое **начи́ння** имѣется и въ **кросонка́х**—небольшомъ станкѣ для тканья ситъ. Вас. 152.

Начиня́ти, ня́ю, єш, сов. в. **начини́ти, ню́, ниш,** *гл.* Начинять, начинить, нафаршировывать, нафаршировать; набивать, набить. *Пироги, начинені голубцями. Печене порося начинене.* Св. Л. 9. *Ковбасу начинити. Під цим кущем картоплі як начинено.* Харьк. у. **Голова́... нена́че кло́чям начи́нена.** Глупая голова. О. 1862. III. Шевч. 7.

На́чисто, *нар.* Совершенно, вполнѣ. *От буде снідання начисто гетьманське!* Шевч. 318.

Начита́ти, та́ю, єш, *гл.* 1) Вычитать. *Не так сонце сходить, як письменні начитали.* Шевч. 123. 2) Много прочесть.

Начита́тися, та́юся, єшся, *гл.* Начитаться.

Начі́плювати, плюю, єш, сов. в. **начепи́ти, плю́, пиш,** *гл.* Нацѣплять, нацѣпить, навѣшивать, навѣсить. *І начепила ланцюжок.* Котл. Ен. *Да й зробимо, братця, півтораста ми возів, да начепим, начепим півтораста ми ярем.* КС. 1882. IX. 415.

Начі́плюватися, плююся, єшся, сов. в. **начепи́тися, плю́ся, пишся,** *гл.* 1) Нацѣпляться, нацѣпиться, навѣшиваться, навѣситься. 2) Навязываться, навязаться. *Христя дуже голінна до хлопців, начепилася на Хведора.* Мир. Пов. I. 165.

Начі́сувати, сую, єш, сов. в. **начеса́ти, чешу́, шеш,** *гл.* Начесывать, начесать. *Тихо дівча косу чеше, що начеше, на Дунай несе.* Чуб. V. 275. *На тім'ї начесав аж струп.* Котл. Ен.

Начорни́ти, ню́, ни́ш, *гл.*=**Начернити.**

Начо́си, сів, *м. мн.* Волосы, спущенные на лобъ, начесы. Чуб. VII. 422. *Покриткуй, або начосів не напускай.* Ном. № 11264.

Начу́бити, блю, биш, *гл.* Надрать за волосы.

Начува́тися, ва́юся, єшся. сов. в. **начу́тися, чу́юся, єшся,** *гл.* 1) Наслушиваться, наслушаться. *Багато я дечого там начувся. Вже ж я на полі набувся, буйного вітру начувся.* Грин. III. 671. 2) Только несов. в. Ожидать бѣды, мести. *Стережіться ж тепер!.. Начувайтеся!* Мир. ХРВ. 279.

Начу́дний, а, е. Чудесний, удивительный. *Ой розсуди, бабусенько, сей начудний сон.* Чуб. V. 775.

Начури́ти, рю́, ри́ш, *гл.*=**Надзюрити.** *Дощ не начурив по остреву у сіно.* Шух. I. 170.

Начу́стрити, рю, риш, *гл.* Высѣчь розгами.

Начу́ти, чу́ю, єш, *гл.* Прослышать, узнать.

Начу́тися. См. **Начуватися.**

Начухра́ти, ра́ю, єш, *гл.* 1) О листьяхъ: нарвать, сразу сдергивая рядъ листьевъ съ вѣтви. 2) О деревьяхъ: нарубить со многихъ деревьевъ тонкихъ вѣтвей. 3) О шерсти: начесать. *Начухрав вовни.*

Начха́ти, ха́ю, єш, *гл.* Начихать. **Начха́ти мені́ на те́бе!** Плевать мнѣ на тебя! *Начхав йому!*

На́ш, а, е. Нашъ. *Нашим салом та по нашій шкурі.* Ном. № 4780. *Пішли наші вгору!* Ном.

Наша́рпати, паю, єш, *гл.* Надергать, нарвать.

Наштаткува́ти, ку́ю, єш, *гл.* Нашинковать (капусты).

Нашвидку́, *нар.* Наскоро; на короткое время. *Я оце прибіг нашвидку у Полтаву.*

Наше́вкатися, каюся, єшся, *гл.* Налѣзть, найти толпой (о людяхъ). Сим. 176.

Нашелести́ти, щу́, сти́ш, *гл.* 1) Нашелестѣть. 2) Нашумѣть.

На́шепт, ту, *м.* 1) Наушничанье, наговоръ. 2) Наговоръ, заговоръ знахарскій на какой либо вещи, а также и самая эта вещь послѣ произнесенія надъ ней заговора. *Не хотів він брати відьомського нашепту..., та взяв нехотя, бо нечиста сила, як бачите, взяла гору.* Г. Барв. 451.

Нашепта́ти. См. **Нашіптувати.**

Нашеретува́ти, ту́ю, єш, *гл.* Очистить зерно на решетѣ.

Нашеретува́тися, ту́юся, єшся, *гл.* Набраться, найти во множествѣ. *Та як нашеретується їх у хату, так чорти його батька!* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Наши́ванка, ки, *ж.* Родъ узора на мужской сорочкѣ. Чуб. VII. 415.

Нашива́ти, ва́ю, єш, сов. в. **наши́ти, ши́ю, єш,** *гл.* 1) Нашивать, нашить извѣстное количество. *Бери, тату, ті кожухи, що я нашию.* Левиц. 2) Нашивать, нашить сверху на чемъ либо.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

На́шивка, ки, *ж.* Кусокъ холста, которымъ подшивается спина и плечи сорочки для прочности. Гол. Од. 65. Желех.

Наши́йник, ка, *м.* 1) Ошейникъ. 2) Притѣснитель. *Ви, може, думаєте, що я так, як ваші нашийники, стану драти з вас шкуру?* К. ЧР. 267. *А ти завзявся муром нерушимим проти голоти вбогої стояти і від її непохибного суду людських нашийників обороняти.* К. ЦН. 177.

Наши́йниця, ці, *ж.* 1) Ожерелье, монисто. 2) То, что взято на шею; говорится о долгахъ, денежныхъ обязательствахъ и пр. *У його бідолахи багато нашийниць.*

Наши́льник, ка, *м.* Нашильникъ (въ дышловой упряжи).

Наши́риця, ці, *ж.* Два плота сплавляемаго дерева **(дві та́льби)**, сбитые вмѣстѣ одинъ рядомъ съ другимъ. Шух. I. 182. См. **Надовжниця.**

Наши́ти. См. **Нашивати.**

Наші́птувати, тую, єш, сов. в. **нашепта́ти, пчу́, чеш**, *гл.* 1) Нашептывать, нашептать. *Серце моє мені нашіптує, що так.* Шевч. (О. 1862. IV. 21). *Співать тобі думу, що ти ж нашептав.* Шевч. 121. 2) Наушничать, наговаривать, наговорить. 3) Наговаривать, наговорить (воду, зелье—о знахаряхъ).

Нашко́дити, джу, диш, *гл.* 1) Навредить, причинить вредъ. *Ти гірше тілько тим нашкодиш: усіх ляців позводиш.* Гліб. 79. 2) Напроказничать, напакостить.

Нашкря́бати, баю, еш, *гл.* 1) Нацарапать, начесать. *Нашкрябав собі руку.* 2) Наскрести. 3) Дурно написать.

Нашмага́ти, га́ю, еш, *гл.* Нахлестать. *За шага хтось уші нашмага.* Ном. № 14332.

Нашма́ркати, каю, еш, *гл.* Насморкать.

Нашмаро́вувати, ро́вую, єш, сов. в. **нашмарува́ти, ру́ю, еш**, *гл.* Намазывать, намазать (чѣмъ либо маслянымъ, смолистымъ).

Нашмаро́вуватися, ро́вуюся, єшся, сов. в. **нашмарува́тися, ру́юся, єшся**, *гл.* Намазываться, намазаться (чѣмъ либо маслянымъ, смолистымъ). *Нашмаруюся солониною.* О. 1861. XI. 10.

Нашмато́вувати, то́вую, єш, сов. в. **нашматува́ти, ту́ю, єш**, *гл.* Нарывать, нарвать кусковъ, нарѣзывать, нарѣзать кусковъ.

Нашоро́шити. См. **Нашоротувати.**

Нашоро́шувати, шую, єш, сов. в. **нашоро́шити, ро́шу, шиш**, *гл.* Настораживать, насторожить. *Еней наш нашорошив вуха.* Котл. Ен. *А Залізняк попереду нашорошив уха.* Шевч. 171.

Нашпиня́ти, ня́ю, єш, *гл.* 1) Исколоть? 2) Много укорять. *Чорти як напустяться на його: „що це ти наробив? Іди, сякий-такий, зараз одслужи йому той шматочок!“ Так його нашпиняли, що треба йому йти.* Мнж. 127.

Нашпурля́ти, ля́ю, єш, *гл.* Набросать.

На́шрітка, ки, *ж.* Снарядъ для дѣланія дроби.

Нашти́рити, рю, рить, *гл.* 1) Подбить, подговорить. *Я його наштирю, хай прийде, щоб купив півкварти.* Лебед. у. 2) Погнать сильно. *Він і утретє її прогнав, та як нашпире,—вона у дворець.* Мнж. 15.

Наштопатися, паюся, ешся, *гл.* Наброситься, накинуться, напасть. *Почув, що драча завелась, прибіг туди й він і зараз наштопався на Семена, та й давай його удвох місить.* Новомоск. у. (Залюбовск.).

Наштрика́ти. См. **Наштрикувати.**

Наштрикну́ти, ся. См. **Наштрикувати, ся.**

Наштри́кувати, кую, єш, сов. в. **наштрикну́ти, кну́, не́ш**, *гл.* 1) Накалывать, наколоть, натыкать, наткнуть. *Наштрикнув картоплину на ціпок, а тоді як кине нею.* 2) сов. в. **наштрика́ти, ка́ю, єш.** Втыкать, повтыкать во множествѣ. *Наштрикає скрізь у стіну голок, а тоді й сама не знайде, де вони.* 3) сов. в. **наштрика́ти, ка́ю, єш.** Толкать, натолкать (палкою). *Сховав він його у подушки, а соцьких намовив, ті ось прибігають, ну шукати та ціпками у подушки, у подушки,—добре таки наштрикали старому боки.* Мнж. 102.

Наштри́куватися, куюся, єшся, сов. в. **наштрикну́тися, кну́ся, не́шся**, *гл.* Накалываться, наколоться, натыкаться, наткнуться. *Тут він заточився і трохи не наштрикнувся на її ніс.* Левиц. I. 479.

На́штричка, ки, *ж.*=**Натичка.** Волч. у. Лободовск.

Наштукува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Прибавить, надставить.

Наштури́ти, рю, рить, *гл.*=**Нащурити.** Уман. у.

Наштурхати, хаю, еш, *гл.* Натолкать. *На базарі наштурхали мені боки.*

Нашука́ти. См. **Нашукувати.**

Нашу́кувати, кую, єш, сов. в. **нашу-**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ка́ти, ка́ю, еш, *гл.* Выискивать, выискать, находить, найти.

Нашурубу́рити, рю, рить, *гл.* Набуянить, набѣдокурить. *Таке зілля, як парубок... раз би в раз на улицю, ще нашурубурить.* Сим. 178.

Нащади́тися, джу́ся, ди́шся, *гл.* Родиться. *Відколи нащадилась, не маю щастя.*

Наща́док, дку, *м.* 1) Потомство. *Щоб йому дихать не дало з його нащадком, накорснком!* Ном. № 3768. *Песиголовець — певно ціклопський нащадок.* Ном. 4081. 2) Имущество, добро (движимое). *Я довідався, чого се козаки охочі пропивають у шинкарки нащадки жіночі.* К. МБ. X. 6.

Наще́, наще́серце, *нар.*=**Натще.**

Нащебета́ти, бечу́, чеш, *гл.* 1) Нащебетать. 2) Наговорить много. *Дівчата прибіжять, нащебечуть.* МВ. I. 36.

Нащебета́тися, бечу́ся, чешся, *гл.* 1) Нащебетаться. *Як у садку соловейко та й нащебетався.* Грин. III. 171. 2) Наговориться (о веселомъ женскомъ разговорѣ).

Нащепи́ти, плю́, пиш, *гл.* Привить (нѣсколько). *А сад який хороший у нас був: сам нащепив.* Г. Барв. 471.

Нащерби́ти, блю́, бить, *гл.* Выщербить немного, вызубрить немного. О. 1862. XI. Свид. 54.

Нащипа́ти, па́ю, еш, *гл.* Нащипать.

На́що, *нар.* Зачѣмъ, для чего, почему. *Нащо мені чорні брови, нащо карі очі, нащо літа молодії, веселі дівочі?* Шевч. 40. *Нащо в Бога й день, як у козака місяць.* Ном. № 781.

Нащо́ка, ки, *ж.* Клинообразная накладка, которая прикрѣпляется **сно́зами** къ **ключу́** въ плугѣ. Подольск. губ.

Нащо́серце, *нар.*=**Нащесерце.**

Нащу́лити, лю, лить, *гл.*=**Нащурити.**

Нащу́рити, рю, рить, *гл.* Насторожить. *Сидить зайчик за піччу і уха нащурив.* Рк. Макс. *Розморщив чоло, підніс брови і нащурив уха.* О. 1862. I. 109.

Наяло́жувати, жую, еш, сов. в. **наяло́зити, ло́жу, зиш,** *гл.* Жирно намазывать, намазать, насаливать, насалить.

Наямли́ти, млю́, мли́ш, *гл.* Набрать, накупить много. *Що в господі не знайшлося, зараз купувала: наямлила груш сушених, терну, слив в базарі.* Мкр. Н. 20. *Наямлив яблук.* Черк. у. См. **Наїмлити.**

Наяча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Накричать (о лебедяхъ).

Не, *нар.* Не. *Гріх не личком зав'язати, та під лавку сховати.* Ном. № 101. *Не ходи, не люби, не залицяйся, не піду за тебе, не сподівайся.* Нп.

Неба́вком, неба́вом, неба́вці, *нар.* Вскорѣ, скоро. Желех. *Вже сонце небавом кончає путь.* Федьк.

Небага́тий, а, е. Небогатый, бѣдный. **На ро́зум небага́тий.** Глупый. *Ой, татарине, ой сідий же ти, бородатий, либонь же ти на розум небагатий: ще ти козака у руки не взяв, а вже за його й гроші почитав.* ЗОЮР I. 17.

Небага́то, *нар.* Немного, мало.

Неба́чний, а, е=Необачний.

Небачу́чий, а, е. Невидящій; неграмотный, необразованный. *Уносили письма читать, а я й кажу їм: ідіть до мого хлопця, бо я чоловік небачучий, а він письменний.* Лубенск. у.

Небезпе́ка, ки, *ж.* Опасность. *Найшла буря вітряна на озеро, і були вони в небезпеці.* Єв. Л. VIII. 23.

Небезпе́чний, а, е. Опасный. *Плакали й тужили..., виряжали в далеку небезпешну дорогу.* Левиц. I. 37.

Небезпе́чність, ности, *ж.* Опасность.

Небезпе́чно, *нар.* Опасно.

Небезпре́мінно, *нар.* Непремѣнно. Мнж. 186.

Небереже́ний, а, е. Неосторожный. *Небереженого і чорт не стереже.* Ном. № 4297.

Небе́сний, а, е. 1) Небесный. *Царство небесне, пером земля над ним.* Ном. № 252. *Налетіло птаство небесне.* Єв. Мр. IV. 4. 2) **Небе́сна доро́га.** Млечный путь.

Небе́сник, ка, *м.* Астрономъ Встрѣчено только у Кулиша. *Вечеряти ж усмак годиться й нам, поетам, да й вам, небесникам, не вельми б то було приємно лазити голодним по планетах.* К. Дз. 144.

Небе́ський, а, е=Небесний. *От гнів небеський настає.* Мкр. Г. 5.

Небили́ця, ці, *ж.* Небылица; росказни; прибаутки. *Кажи небилиці.* Ном. № 14339.

Небіж, бо́жа́, *м.* 1) Племянникъ. 2) Бѣднякъ, горемыка. *Роби, небоже, то й Бог поможе.* Ном. № 69. 3) Часто такъ называетъ старшій лѣтами или положеніемъ младшаго: старикъ—парня, хозяинъ—работника. У Шевченка (*„Не журюсь я, а не спиться“*) такъ называетъ женщина влюбленнаго въ нее. *Усе світять ті бмискучі твої чорні очі, мов говорять тихесенько: „Хоч, небоже, раю?“.* Шевч.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Небі́(о́)жечка, ки, *ж.* Ум. отъ **небі́(о́)жка**.

Небі́(о́)жка, ки, *ж.* 1) Бѣдняжка. 2) Покойница. Ум. **Небі́(о́)жечка, небі́(о́)жченька.** *Говорила небіжечка до самої смерти.* Ном. № 13061. *Десь наша сестра, що з нами жила, либонь вона, небожечка, давно померла.* Грин. III. 285.

Небі́(о́)жчик, ка, *м.* 1) Покойникъ. 2) Бѣдняжка.

Небі́(о́)жчиця, ці, *ж.* Покойница. *Молодиці небожчицю убірали.* МВ. (О. 1862. I. 91).

Не́бій, бо́я, *м.* Безстрашный. *І небоя вовки їдять.* Чуб. I. 270.

Не́біль, лю, *м.* Крупный камень песчаникъ (не битый). Мнж. 186.

Не́бір, ра, *м.*=**Небіж**. Ум. **Небо́рейко.** Вх. Зн. 41.

Небі́рка, ки, *ж.*=**Небога**. Вх. Зн. 41.

Не́бо, ба, *с.* Небо. *Бачить Бог з неба, що кому треба.* Ном. № 73. (Мн.: **небеса́** и **неба́**).

Небо́га, ги, *ж.* 1) Племянница. *Була в мене небога, при мені вона й зросла, бо сиротою осталася змалку.* МВ. II. 19. 2) Бѣдняжка. *Була колись Гандзя, каліка небога.* Шевч. 138. *Ой біда, біда чайці небозі, що вивела дітки при битій дорозі.* Нп. 3) Голубушка, милая. *Ой поклонітесь дівчині небозі, а що мені добре в далекій дорозі.* Нп. *Скарай мене, Боже, на гладкій дорозі, коли я помислю об другій небозі.* Нп. Ум. **Небі́жка.**

Небо́гий, а, е. Бѣдный. Угор.

Небожа́, жа́ти, *с.* 1) Племянникъ, племянница (ребенокъ). *Зайдіть, мишень, то я небожатам якого гостинця дам. Скажете: тітка прислала.* МВ. I. 19. 2) *мн.* Голубчики, милые. *Хтіла б бранцями, небожатами, цілий світ звоювати.* Гол. I. 133. 3) *мн.* Употребляется подобно слову **небіж 3.** *Такий мені, небожата, сон приснився* (Алканъ-паша къ янычарамъ и рабамъ). Лукаш. 16. *Не дуріте дітей ваших, що вони на світі на те тільки, щоб панувать... Дознаються небожата, чия на вас шкура!..* Шевч. 212. Ум. **Небожа́тко, небожа́точко.**

Небо́жів, ева, еве. Племянниковъ. *На небожевому возі ми вдвох і поїхали.* Г. Барв. 11.

Небо́жка, ки и пр. *ж.*=**Небіжка** и пр.

Небора́к, ка, небора́ка, ки, *м.* Бѣдняга. *Ти, козаче-небораче, тяжко зажурився.* Нп.

Небора́чка, ки, *об.* Бѣдняжка. *Як поїхав козак у військо охотне, а козачку-неборачку у домівці покидає.* Нп. *Наші неборачки один пішки, другий рачки.* Чуб. I. 281.

Небо́рейко, ка. Ум. отъ **небір.**

Небоя́н, на́, *м.*=**Небій.** *То було комись усяке боїться попа, а тепер настали такі небояни, що й лихо.* Кобел. у.

Небува́лий, а, е. 1) Небывалый. 2) Малоопытный, не знающій людей. Чуб. I. 270. *Посилає козака молодого, небувалого.* О. 1862. II. 96.

Небува́лість, лости, *ж.* То, чего небыло. *Гнівили Тройцю й горювали за небувалость і обман.* Мкр. Г. 59.

Не́будь, Нибудь. *Хто-небудь, що-небудь.*

Нева́да, ди, *ж.* Безвредность.

Нева́ра, ри, *ж.* Плохая хозяйка, неумѣющая и сварить. *Нетопа й невара (про жінку).* Ном. № 10781.

Невбача́й, *нар.* Невзначай, неожиданно. *Бач, невбачай, та й попав.* Ном. № 7912.

Невбла́ганий, а, е. Неумолимый.

Невва́га, ги, *ж.* Невниманіе. *Воздвиженський не вважав на увагу, чи неввагу своїх слухачів.* Левиц. Пов. 52.

Невва́жливий, а, е=**Невважний.**

Невва́жливість, вости, *ж.*=**Невважність.** Левиц. Пов. 261.

Невва́жливо, *нар.*=**Невважно.** *Кивала головою .... невважливо, як ті, що дуже куди поспішаються.* МВ. (О. 1862. I. 105).

Невва́жний, а, е. Невнимательный.

Невва́жність, ности, *ж.* Невнимательность.

Невва́жно, *нар.* Невнимательно.

Невгава́ти, ва́ю, еш, *гл.* Не переставать, не уставать. *Сидить у норі і невгаваючи усе їсть дітей.* Шевч. 309.

Невга́вний, а, е=**Невгавучий.** *Вдова з своєї світлички довго чула веселий невгавний сміх убогих людей.* Г. Барв. 308.

Невгаву́чий, невгаву́щий. Неустанный, неугомонный.

Невга́дно, *нар.* 1) Неизвѣстно. *Невгадно куди стрибать, чи туди, чи туди.* Полт. г. Слов. Д. Эварн. 2) Незамѣтно, непримѣтно, неслышно. *Дітей невгадно в хаті.*

Невгамо́ваний, а, е. Неудержимый. *Нашою втіхою буде сила нашого духу невгамованого.* К. (О. 1861. VI. 33).

Невгамо́нний, а, е. 1) Неспокойный, безпокойный, неугомонный. 2) Неутѣшный,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

котораго нельзя успокоить. *Удалась дівчина в журбу невгамонну.* Полт. г.

Невгамо́нність, ности, *ж.* Безпокойство, неугомонность.

Невгара́зд, *нар.* Невпопадъ, ни къ селу, ни къ городу.

Невга́рен, невга́рний, а, е. Не способный. *Невгарен росказати, як вірно та щиро тебе люблю.* О. 1861. VIII. 20. *Невгарен і мольки запалить.* Прилуц. у.

Невго́дний, а, е. Неугодный. *Сердита хазяйка — тікаю, невгодна — кидаю.* Ном. № 79.

Невгожа́й, жа́я, *м.* Человѣкъ, неугодный кому-либо, нелюбимый. Жена говоритъ нелюбимому мужу: *Пусти ж мене, невгожаю, на улєчку—погуляю!—Ой коли я невгожай,—сиди дома та й гуляй.* Грин. III. 686.

Невдалеку́, *нар.* Неподалеку.

Невда́лий, а, е. Неудачный, неудавшійся. *Не михо журить і чужа сторона, а невдала жінка.* Ном. № 9112.

Невда́лиця, ці, *об.* Неумѣлый, неумѣлая, неспособный, неспособная ни къ чему. Ном. № 10786.

Невдалю́га, ги, *об.* Совершенно ни къ чему неспособный человѣкъ. *Підчепури, донечко люба, нашу хатину... і моде таки не скажуть, що тут невдалюги живуть.* О. 1862. IV. 71.

Невда́ний, а, е. Не способный ни къ чему.

Невда́ник, ка, *м.* Что-либо неудавшееся, неумѣло, неудачно сдѣланная вещь. *Гоп, мої гречаники! гоп, мої невданики!* Г. Барв. 489.

Невданю́чий, а, е. Ув. отъ **невда́ний**. Рѣшительно ни къ чему неспособный. Константиногр. у.

Невда́тний, а, е. Неудачный, неудавшійся, неумѣлый.

Невда́тник, ка, *м.*=**Невданик**. *Гоп, мої гречаники, гоп, мої невдатники!* Чуб. V. 1173.

Невда́тність, ности, *ж.* Неумѣлость, неспособность.

Невда́тно, *нар.* Неумѣло, неудачно.

Невда́ха, хи, *об.* 1) Неудачникъ,—ница. *Невдаха безталанний.* 2) Неспособный, ая, неумѣлый, ая. Ум. **Невда́шенька, невда́шечка, невда́шка.** *Да ти невдаха, да ти невдаха, да ти невдашенька моя! Ти ні спекти, ні зварить, ні з моїм родом говорить.* Грин. III. 368.

Невда́ча, чі, *ж.* Неудача.

Невда́чий, а, е=**Невдалий.** *Ледача невістка, ледача, та й до роботи невдача.* Ни.

Невда́чний, а, е=**Невдалий.** *Напечу хліба – невдашний, наварю борщу – несмашний.* ХС. III. 37.

Невда́шенька, ки, невда́шечка, ки, невда́шка, ки, *ж.* Ум. отъ **невда́ха**.

Невде́ржка, ки, *ж.* Невозможность выдержать, удержаться. *Вони давай на мене кричать; я бачу, що вже невдержка, та й давай тікать.* Екатер. у.

Невдога́д, *нар.* Невдомекъ.

Невдя́ка, ки, *ж.* Неблагодарность.

Невдя́чний, а, е. Неблагодарный. *Ой невдячна ж, чи то ж мило, щоб ся серце так смутило.* Чуб. V. 302.

Невдя́чник, ка, *м.* Неблагодарный.

Невдя́чниця, ці, *ж.* Неблагодарная. *Нащо ж, невдячнице, на льос нарікати?* Чуб. V. 172.

Невдя́чність, ности, *ж.* Неблагодарность. К. XII. 84.

Невдя́чно, *нар.* Неблагодарно.

Невели́кий, а, е. Небольшой, малий. *Хитро, мудро та невеликим коштом.* Ном. № 3116. Ум. **Невели́ченький.** Грин. III. 94. **Невели́чечкий, невели́чкий.** *В мене ніжки невеличенькі.* Мил. 137. *Шумить річка невеличка да й шумить як з лука.* Нп.

Не́вередь, *нар.* Немного. Харьк. у.

Невже́, *нар.* Неужели.

Невжи́точно, *нар.* Нельзя ужиться. *Покійниця боялась жить у тім дворі, боялась брата чоловікового, все було каже: „мені невжиточно там жить", бо він нападавсь усе на неї й на її чоловіка. А далі, бач, її й убито.* Новомоск. у.

Невзаба́рі, *нар.*=**Незабаром.**

Невзаворо́ті, *нар.* Не по дорогѣ.

Невза́довзі, *нар.* Въ непродолжительномъ времени.

Невзаміру, *нар.* Несравненно, непомѣрно. *Товариства зібралося невзаміру більш.*

Невзаміту, *нар.* Незамѣтно, непримѣтно.

Невзгоди́на, ни, *ж.* Невзгода. *От же й пройшли-ізійшли злиї невзгодини.* Слово это находится въ фальсифицированной думѣ „Битва Чигиринская", напечатанной впервые Срезневскимъ (Запорожск. Стар., ч. I. 86).

Невибірни́й, а́, е́. Неизбирательный.

Невивóдний, а, е. и **невивóдній, я, є.** 1) Неисчерпаемый, постоянно имѣющійся. 2) Постоянный, всегдашній. *У нас гульня*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

невиводня. О. 1862. VII. 40. *Невиводний гість*.

Невиворо́тний, а, е. Трудный для произношенія, неудобопроизносимый. *Невиворотна мова*. Нѣжин. у.

Невиворо́тно, *нар.* Трудно для произношенія. *У вас так невиворотно говорять*.

Невигі́дний, а, е. Неудобный.

Невигі́дно, *нар.* Неудобно.

Невигода, ди, *ж.* Неудобство. *Не так шкода, як невигода*. Ном. № 2300.

Невида́льце, ця, *с.* Невидаль. *Чого б я дувся? Що поповичъ? Овва! яке ж невидальце!* Св. Л. 168.

Неви́даний, а, е. Невиданный. *Вижени мені звіря неслиханого й невиданого*. Рудч. Ск. I. 44.

Невида́нський, а, е. Невиданный. *Невиданське діло, щоб семинаристъ так довго не забував коханої*. Св. Л. 269.

Неви́дний, а, е. Темный, непроглядный. Ум. **Невидне́нький**. *Ой темна, темна, ой та невидненька та, пане-брате, ніч*. Грин. III. 362.

Невидомий, а, е. Темный, непроглядный. *Темна нічка, невидома*. Гол. III. 440.

Невидю́щий, а, е. Не видящій, слѣпой. *Невидющими очима мов сонце побачив*. Шевч. 257.

Невила́зний, а, е. Непроходимый, невылазный, изъ котораго выбраться, вылѣзть нельзя. *Невилазне болото*. Черк. у.

Невимо́вний, а, е. Невыразимый, несказанный, неизреченный.

Невимо́вно, *нар.* 1) Невыразимо, несказанно, неизреченно. Левиц. Пов. 139. 2) Безотговорочно, безусловно. *Говів, Богу невимовно*. Ном. № 132. *Богу невимовно—свічку купила, панахиду поставила, та й усі гроші розійшлись*. Ном. № 8377.

Неви́нний, а, е. Невинный. **За неви́нного Бо́га**. Безъ всякой вины. *Так і пішов чоловік на поселення за невинного Бога*. Мнж. 134.

Неви́нничати, чаю, єш, *гл.* Наивничать. Встрѣчено у Котляревскаго. *Невинничає мов Сусана, не займана ніколи панна, що в хуторі зжила ввесь вік*. Котл. Ен. VI. 13.

Неви́нність, ности, *ж.* Невинность. *Невинности моєї не зречуся*. К. Іов. 57.

Неви́нно, *нар.* Невинно.

Невинува́тий, а, е. 1) Невиноватый, невиновный. 2) Не долженъ.

Невира́зний, а, е. Неясный, неотчетливый; невнятный.

Невира́зно, *нар.* Неясно, неотчетливо; невнятно. *Щось вона ще говорила йому, та вже невиразно, нишком: очі заплющились, ручки опали*. МВ. (О. 1862. I. 83).

Неви́стачка, ки, *ж.* Недостача. *Як невистачка дров, то я йому дам хуру там, чи дві*. Канев. у.

Невіглас, са, *м.* Невѣжда. Борз. у. *З грішми дурня-невігласа почитують*. Ном. № 1431.

Не́від, вода, *м.* Неводъ. *Наперед невода рибою не хвались*. Ном. № 2603.

Не́відник, ка, *м.* Рыболовъ, ловящій рыбу неводомъ. Ум. **Невідничок**. *Мої три невіднички, три молодчики, роспустіте ж ви шовковий невод!* Чуб. III. 300.

Невідни́чий, чого, *м.*=**Невідник**. *Звели ти своїм невідничим,—хай вловлять рибку*. Мнж. 33.

Невідничок, чка, *м.* Ум. отъ **не́відник**.

Невідо́мий, а, е. Неизвѣстный.

Невідо́мість, мости, *ж.* 1) Невѣдѣніе, незнаніе. *Невідомість гріха не чинить*. Ном. № 106. 2) Неизвѣстность. *Нема у світі гірше, як та невідомость, непевность*. МВ. II. 162.

Невідо́мо, *нар.* Неизвѣстно.

Невідхі́дно, *нар.* Неотступно, безотлучно. *Тішиться тим, що він усе тут невідхідно*. МВ. (О. 1861. I. 84).

Не́-відь-що, Нелѣпость, Богъ знаетъ что.

Невіль, ний, а, е. Несвободный.

Невіль, ник, ка, *м.* Невольникъ, рабъ; заключенный въ тюрьму. *Гість—невільник: де посадять, там і сиди*. Ном. № 11943. Ум. **Невіль**ничок.

Невільницький, а, е. Невольническій, рабскій.

Невільниця, ці, *ж.* Невольница, рабыня. *Слухай, пані турчинова, привівем ті невільницю, аж із Польщі робітницю*. АД. I. 290.

Невільничий и **невольничий**, а, е=**Невільницький**. *І помолються на волі невольничі діти*. Шевч.

Невільничка, ки, *ж.*=**Невільниця**. *Чує Остап любії слова й пізнає козачку дівчину з русою косою, невільничку турецьку*. МВ. III. 59.

Невільничок, чка, *м.* Ум. отъ **невільник**.

Невільно, *нар.* Нельзя; запрещено; непозволительно. *Люблю, люблю, дівчиноньку, да невільно взяти*. Нп.

Невінчаний, а, е. Невѣнчанный, не-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

обвѣнчанный. *Це той коваль, що з невінчаною жінкою живе.* Лебед. у.

Невіра, ри, *об.* 1) Недовѣрчивый. 2) Невѣрующій, атеистъ. 3) Невѣрный, не христіанинъ. *Та добре було, та добре було та під Турчином жити, та як же нам, запорозцям за невіру служити?* Нп. *Ця, бачте, невіра то й темниці доладу не вміє змурувати,—не то що ми, християне.* МВ. III. 59. 4) Недовѣріе. *До панів народ має давню історичну невіру.* О. 1862. II. 52. Ум. **Невіронька.** КС. 1882. V. 361.

Невір-земля, лі, *ж.* Нехристіанская земля. АД. I. 9.

Невірне́нький, а, е. Ум. отъ **невірний.**

Невірний, а, е. 1) Недовѣрчивый. *Ой ти, невірний-невірниченько, не віриш мені й мому миченьку.* Чуб. V. 683. 2) Невѣрный, не заслуживающій довѣрія, измѣнчивый. *З невірною дружиною куди піду, то загину.* Нп. 3) Невѣрующій. *Невірний гірш жида або турка* Ном. № 2. 4) Невѣрный, не христіанинъ. 5) Плохой, дурной. 6) Худой, болѣзненный. *Сухий, невірний, як шкелет.* Котл. Ен. VI. 19. Ум. **Невірне́нький.** *Перше було ходить у невірненькій свиточці, а тепер вже на йому жупан.* ЗОЮР. I. 294.

Невірник, ка, *м.* Недовѣрчивый человѣкъ. Ум. **Невірни́ченько.** *Ой ти, невірний-невірниченько, не віриш мені й мому миченьку.* Чуб. V. 683.

Невірниця, ці, *ж.* Невѣрная женщина. *Ой коні ж мої вороненькії, бодай ви поздихали: ой як я їздив до невірниці, чому не заржали?* Гол. I. 262. Ум. **Невірничка.**

Невірни́ченько, ка, *м.* Ум. отъ **невірник.**

Невірничка, ки, *ж.* Ум. отъ **невірниця.**

Невірно, *нар.* 1) Невѣрно. *Невірно він живе з жінкою.* 2) Плохо, дурно. *І од людей сміх, і Господь карає, і самим невірно.* О. 1861. VI. 77.

Невіронька, ки, *ж.* Ум. отъ **невіра.**

Невіста, ти, *ж.* Женщина. *А который козаченько буде з вас у місті: поклоніться моїй жінці, нещасній невісті.* АД. II. 57. *Леся, да й сама Череваниха насилу змогли дивитись без сліз на нещасливу невісту.* К. ЧР. 221.

Невістиця, ці, *ж.*=**Невістка.** *Вийди, матінонько стара, привів єм ті невістицю—красна, молода.* Гол. I. 75.

Невістка, ки, *ж.* 1) Невѣстка. 2) *мн.* Раст. Chrysanthemum leucanthemum. Шух. I. 21. Вх. Зн. 41. Ум. **Невістонька, невісточка.**

Невістний, а, е. Неизвѣстный. *Він слухав і одмовляв, наче б так про кого говорилося невістного, невідомого.* МВ. (О. 1861. I. 100).

Невістонька, ки и **невісточка, ки,** *ж.* Ум. отъ **невістка.**

Невістулькй, кі́в, *ж. мн.* Раст. Chrysanthemum leucanthemum. Шух. I. 20. Вх. Зн. 41. См. **Невістка 2.**

Невістча́ний, а, е. Принадлежащій невѣсткѣ или невѣсткамъ. *У нас три невістки, так то невістчана худоба.* Черниг. у.

Невістчин, на, не. Невѣсткинъ. *Не невістка, так невістчина плахта.* Ном. № 2820.

Невістю́к, ка, *м.*=**Бабій.**

Не́-віть-що=Не-відь-що.

Навіхна, ни, *ж.*=**Невістка.** *Прийшла свекруха невіхну побужати.* Мет. 265. *Мамочка каже: мій синок їде, мій синок їде, невіхну везе.* Грин. III. 11. Ум. **Невіхнонька, невіхночка.** *Вставай, невіхнонько, час до череди гнати.* Чуб. V. 694.

Не́віч, *нар.*=**Нівець.** *Він усе у невіч змінив.* Чуб.

Невкмітý, *нар.* Не въ примѣту, не замѣтилъ. *Невкміту мені—чи вони били його, чи ні: чув тільки, що кричало щось, а нічого не бачив.* Новомоск. у.

Невла́д, *нар.* Некстати, не подходитъ. *Коли моє тобі невлад,—я з своїм назад.* Посл.

Невладу́щий, а, е. Безсильный, безпомощный. *З купелі саджали в купіль, як малу дитину, полумертву, невладущу, нетямну людину.* К. МБ. XI. 146.

Невмива́ка, ки, *ж.* Неумытый. Ном. № 7134. *Замурзаний грязею невмивака.* К. Бай. 52.

Невми́ваний, а, е. Неумытый. *Якийсь москаль сидить: головач роскошланий, невмиваний.* МВ. II. 13.

Невми́сне, *нар.* Неумышленно, ненарочно.

Невмі́лий, а, е. Неумѣлый. *У невмілого руки болять.* Ном. № 6021.

Невмі́лість, лости, *ж.* Неумѣлость. Чуб. I. 270.

Невмі́ло, *нар.* Неумѣло.

Невмі́ння, ня, *с.* Неумѣнье. *За невміння деруть реміння.* Посл.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Невмірáйко, ка, *м.*=**Невмірака**. К. ПС. 113.

Невмірáка, ки, *ж.* Безсмертный; неумирающій. О. 1862. I. 19. *Забули й лицарів тих невмірак, що ворогів козацьких дивували, по дев'ять раз із мертвих устававали.* К. Дз. 33.

Невмірýщий, а, е. Безсмертный, неумирающій. *Я вічний образ ваш, я дух ваш невмірущий.* К. XII. 75. *Слово наше ховалось тільки по невмірущих піснях.* К. XII. 135. *Наша слава невмірущa.* К. ПС. 31.

Невмíтно, *нар.* **Менí невмíтно.** Я не замѣтилъ, не припомню. *Сього невмітно менí, щоб таке було в його рало.* Верхнеднѣпр. у.

Невмолóт, ту, *м.* Плохой умолотъ. *Коли нерод, так і невмолот.* Ном. № 7134.

Неводний, á, é. Относящійся къ неводу.

Невóленька, невóлечка, ки, *ж.* Ум. отъ **невóля.**

Невóлити, лю, лиш, *гл.* Принуждать, насильно заставлять. *Неволити нікого не можна.* НВолын. у.

Невóльний, а, е=**Невільний.**

Невóля, лі, *ж.* 1) Зависимое состояніе; невозможность поступать по своему усмотрѣнію. *Ох і рада б я вийти, дак неволя моя: не пускає мати, що я молода.* Мет. 54. **З невóлі робúти.** По неволѣ дѣлать. Константиногр. у. 2) Неволя, рабство. *У святу неділю не сизі орли заклекотали, як то бідні невольники у тяжкій неволі заплакали, угору руки підіймали, кайданами забряжчали.* АД. I. 88. 3) Плѣнъ. *Татарва побрала в неволю.* Стор. МПр. 162. 4) Падучая болѣзнь. Угор. 5) Чортъ, бѣсъ. Угор. Ум. **Невóленька, невóлечка.** *Здорова була, моя донечко, що попалась у неволечку.* Чуб. V. 699.

Невóра, ри, *ж.* Овца (нестриженная).

Невпам'ятку́, *нар.* Не помнится. *Менí се невпам'ятку.*

Невпóїд, *нар.* Больше, чѣмъ нужно для прокормленія; столько, что поѣсть нельзя. *Було торік картоплі невпоїд.* Волч. у.

Невпóкій, кóю, *м.* Безпокойство; волненія, тревоги. *За дурною головою і ногам невпокій.* Ном. № 6681. *Загинула його проба пера серед невпокою життя громадського.* К. XII. 124. *Поривало хлопця до сваволі, до невпокою.* Мир. ХРВ. 127.

Непокíйний, а, е. Безпокойный; тревожный. *Батько й мати якісь невпокійні стали.* Г. Барв. 238. *Сни невпокійні снятьсяся.* МВ. II. 9. *В малому серці ворушилося щось недобре, невпокійне.* Мир. ХРВ. 35.

Невпокíйно, *нар.* Безпокойно, тревожно. *Хоч як було менí невпокійно, хоч як тужило моє серденько, а я всміхнулась.* МВ. (О. 1862. III. 72).

Невпóмку, *нар.*=**Невпам'ятку.**

Невпрáвка, ки, *ж.* Невозможно справиться съ чѣмъ.

Неврíкливий, а, е. Не подвергающійся болѣзни отъ **урóків.** *Шоб невріклиае було,— умивають із помийниці.* ХС. VII. 420.

Неврóд, ду, *м.* Неурожай. *Вдарив неврод рік по року.* Вх. Зп. 41.

Неврожáй, жаю́, *м.*=**Неврод.**

Невронéний, а, е. Неуязвимый. *Коли Матір Бажа знала, що Спаситель невронений буде, та й то убивалась за ним, а то ж ми! Як же його так спокійно бути?* Павлогр. у.

Неврóчливий, а, е=**Неврікливий.** *Шоб тому хазяїну коровки були й овечечки молошнії, неврошливії.* Грин. III. 55.

Невсидю́чий, а, е. Непосѣда.

Невсипýщий, а, е. 1) Неусыпный, неутомимый. бдительный. *Хазяйкою зробилась невсипущою на все село.* Рудч. Ск. I. 179. *Наградив тебе Бог жінкою, до тебе доброю, щирою, хазяйкою невсипущою* Кв. I. 2. 2) Постоянный, безпрестанный. *От же все менí туга невсипуща.* МВ. I. 18. *Чи то нудьга невсипуща його з ніг звалила?* Шевч.

Невстáха, хи, *ж.* Раст. Thalictrum. Мнж. 186.

Невстúд, ду, *м.* Безстыдство.

Невстúдлúвий, а, е. Не стыдливый. *А ти, Єво невстидлива!* Гол. IV. 522.

Невстидлúвість, вости, *ж.* Безстыдство.

Невстрíйливий, а, е. Безпокойный, шаловливый. *Ну, та й невстрійливі діти в Оліхвера! Вскочили в город, потоптали огудину.* Волч. у. *Став пригадувати пісню за піснею, що бабусі й дівчата йому, дитині, шепотали замісць котка, аби спало, аби вамувалось невстрійливе.* Г. Барв. 439.

Невстрýйливий, а, е = **Невстрійливий.**

Невтéклий, а, е. Который не уйдетъ, не избѣжитъ чего. *Аду грішники невтеклі.*

Невтерпýчий, а, е. Нестерпимый. *В*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

невтертучих муках стогнали. Стор. МПр. 129.

Невтомли́вий, а, е = Невтомний. *Наче благодать Божа допомагає невтомлива, невсипуща.* МВ. (О. 1862. III. 62).

Невто́мний, а, е. Неутомимый. *З його косарь такий жвавий, такий робочий-невтомний.* Мир. ХРВ. 14.

Невто́мно, *нар.* Неутомимо.

Не́вук, ка, *м.* = **Неук 1 и 2.** Мнж. 58.

Невча́с, *нар.* Не во-время.

Невча́сний, а, е. Несвоевременный.

Невча́сно, *нар.* Несвоевременно.

Невче́ний, а, е. Неученый, необразованный.

Нега́дано, *нар.* Не предполагая, сверхъ ожиданія.

Нега́дки, *нар.* = **Нігадки.**

Нега́йний, а, е. Спѣшный, экстренный. *Десь у мого миленького та негайна робота.* Нп.

Нега́йно, *нар.* Немедленно, спѣшно, экстренно. *Негайно приведіть посли до мене.* К. Бай. 18.

Негаму́зний, а, е. ? *Рябий та негамузний він.* Мир. Пов. II. 63.

Негара́зд, *нар.* Нехорошо, неладно. *Ой негаразд запорожці, негаразд зробили: степ широкий, край веселий та й занапастили.* Нп.

Нега́рний, а, е. Нехорошій; некрасивый.

Нега́рно, *нар.* Нехорошо; некрасиво.

Негі́да, ди, *об.* Негодникъ, негодница. *Я казала, що Семен чоловік, а Семен публіка, ще й негіда на ввесь світ.* Чуб. V. 338.

Негі́дний, а, е. 1) Недостойный. 2) Негодный, мерзкій. *Бодай лиш не мати дитину негідну.* Гол. III. 454.

Негі́дник, ка, *м.* Негодяй, мерзавецъ. *Ти сам негідник, ти сам обридник, що жінки не маєш.* Гол. I. 262.

Негі́дність, ности, *ж.* Недостойность Желех.

Не́гідь, годі, *ж.* Дрянь, негодное, мерзкое. *І покинули вони яко негідь багатства свої.* К. Грам. 54.

Не́глядка, ки, *ж.* Нерадивая, незаботливая. *Взяв невістку та й кається. Чим же вона негожа? Хай правда, що вона неглядка та ледаченька, ну так і син їхній такий же; та й самі старі такі. Що ж, що вона не хоче нічого глядіть? І вони ж такі!* Новомосковскъ.

Негнівли́вий, а, е. Несердитый. *Веселий і негнівливий був собі пан.* К. ЧР. 122.

Неговіркий, а́, о́. Неразговорчивый.

Него́да, ди, *ж.* Непогода, ненастье. Борз. у. *А дорога й негода крий Боже яка!* Ум. **Него́дка, него́донька.** *І сніг іде, і негодонька.* Грин. III. 498.

Него́диця, ці и **не́годь,ді,** *ж.* = **Негода.** Екатер. у.

Него́дка, ки, *ж.* Ум. отъ **него́да.**

Негодня́, ні́, *ж.* Хламъ, негодныя вещи. *Усе викрадено із скрині, усе забрато, осталась тілько сама негодня—то рване, то погане.* Новомоск. у.

Него́донька, ки, *ж.* Ум. отъ **него́да.**

Негодя́й, дяя́, *м.* О человѣкѣ: негодный, неспособный къ дѣйствіямъ. Жена говоритъ старому мужу: *Ой ти, старий негодяю, пусти ж мене, погуляю!—Ой коли ж я негодяй,—сиди дома та й гуляй!* Грин. III. 309. Быть можетъ слѣд.: **Невгодяй = Невгожай?** (см.).

Него́дяний, а, е. Ненастный. *Пішли негоди, ударили холоди, — негодяна осінь.* Васильк. у.

Негодя́щий, а, е. Негодный.

Него́же, *нар.* Не слѣдуетъ, неприлично, нехорошо. *В неділеньку прийти та до тебе негоже.* Грин. III. 164. *Та й плакати мені негоже.* МВ. I. 29.

Него́жий, а, е. Негодный, нехорошій. *Ой негожа в кутку вода.* Чуб. V. 58. *На тобі, небоже, що мені негоже.* Ном. № 4779.

Негої́стий, а, е. Плохо заживающій (о ранѣ).

Не́гр, ра, *м.* Негръ. *Над товстими, як у негрів, губами стерчали руді вуси.* Левиц. Пов. 179.

Негрунто́вий, а, е. Безземельный.

Негува́ти, гу́ю, єш, *гл.* Не признавать кого, пренебрегать кѣмъ. *За що ж мене негувать, за що ж волочити, коли стали панами уже й мої діти?* КС. 1882. I. 225.

Неґре́чний, а, е. Неучтивый, невѣжливый.

Неґре́чність, ности, *ж.* Неучтивость, невѣжливость.

Неґре́чно, *нар.* Неучтиво, невѣжливо.

Не́ґура, ри, *ж.* Густой туманъ въ горахъ. *Ранки в полонинах звичайно дуже гарні, але холодні, часто застає неґура—налягає по горах така мрака, що не видно на десять кроків перед собою, а як мрака осідає, то показуються лише найвисші шпилі гір, а під ногами уповите усе немов*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

у сивім морі... вітер зачне колисати тим сивим морем. Шух. І. 209—210.

Неда́ва, ви, *об.* Не дающій, не дающая чего либо; скупой, скупая. Новомоск. у.

Неда́вній, я, є. Недавній. *Так ти ще й битись!—скрикнула крамариха на недавню свою товаришку.* Мир. Пов. ІІ. 70.

Неда́вно, *нар.* Недавно. *Сиротою та невеликою недавно зостався.* Чуб. V. 263. Ум. **Неда́внечко.**

Недале́кий, а, е. Недалекій, близкій.

Недале́ко, *нар.* Недалеко. Ум. **Недале́чко.** *Сказав би словечко, та вовк недалечко.* Ном. № 3584. *Недалечко села пасеться свиня.* Рудч. Ск. І. 3.

Недале́нний, а, е. Недалекій, ближайшій. *Доїздимо до шинку недаленного,—гульк, аж там чоловік завісився.* Харьк. у.

Неда́ром, *нар.* Не напрасно, не безъ причины. *Бо вже недаром козацький кінь по табору гуляє, мабуть Івася Коновченка на світі немає.* Макс. (1834), 56.

Недбайли́вий, а, е=Недбалий.

Недбайли́вість, вости, *ж.* = **Недбалість.**

Недбайли́во, *нар.*=**Недбало.**

Недба́йлиця, ці, *об.* и **недба́йличок, чка,** *м.* Нерадивецъ, беззаботный человѣкъ. *Наші парубки недбайлиці* Рк. Макс. *Оддав мене мій батенько за п'яницю, за недбайличка.* Чуб. V. 591.

Недба́лий, а, е. 1) Нерадивый, небрежный, нерачительный. 2) Беззаботный.

Недба́лиця, ці, *об.* = **Недбайлиця.** Ном. № 10786. *П'яниця да недбалиця цілий тиждень в корчмі п'є, гуляє.* Нп. *Недбалиця гірше п'яниці.* Чуб. І. 270.

Недба́лість, лости, *ж.* 1) Нерадивость, нерачительность, небрежность. *Аже ж Петро своєю недбалістю пропав.* Канев. у. 2) Беззаботность, безпечность. Чуб. І. 270.

Недба́ло, *нар.* 1) Нерадиво, нерачительно, небрежно. 2) Беззаботно.

Недба́льниця, ці, *об.*=**Недбайлиця.** *Оддала заміж за п'яницю, за недбальницю.* Чуб. V. 592.

Недба́льство, ва, *с.*=**Недбалість.** *Через твоє недбальство дожились до того, що нічого й їсти.* О. 1862. ІІ. 25.

Недба́ння, ня, *с.*=**Недбалість.**

Недба́ха, хи, *об.*=**Недбайлиця.** *Була собі непряха й недбаха, да що матка дала, поносила усе чисто і придбать нічого не придбала.* Рудч. Ск. І. 176. *Бідою й голодом недбах вона карає.* К. Дз. 150.

Недви́га, ги, *об.* Неподвижное существо. (Имя сказочной собаки. Рудч. Ск. І. 120).

Не́дзька! *меж.* Крикъ для сзыванія овецъ. Kolb. І. 65.

Неди́вний, а, е. Неудивительный. *Недивним річам не дивуйся.* Ном. № 7815.

Неді́йшлий, а, е. Неспѣлый, незрѣлый, молодой. *Ще ти дитя молоде, розумом не дійшле.* Мет. 419.

Неді́ленька, ки, неді́лечка, ки, *ж.* Ум. отъ **неділя.**

Неді́лешній, я, є.=**Недільний.** *А хто буде панотцевого неділешнього обіду дожидати.* Макс. (1849). 82.

Неді́лонька, ки, *ж.* Ум. отъ **неді́ля.**

Недільний, а, е. Воскресный. *Субітнім шляхом на недільний торг.* Ном. № 6654.

Неді́ля, лі, *ж.* Воскресенье. *Ще як прийде суботонька, я змиюся, росчешуся, а в неділю приберуся.* Мет. 76. *Породила мене мати у святу неділю.* Мет. Ум. **Неді́ленька, неді́лечка, неді́лонька. З неді́лі.** Съ понедѣльника начиная. *Ні, на сьому тиждні вже не ткатиму, з неділі почну.* Черниг. у. *А з неділі вже й Петра.* Св. Л. 130.

Неді́шлий, а, е. Слабый, болѣзненный. *Прийшов собі дідусь, такий недішлий, та все кашляє.* Кіев. у.

Недна́ковий, а, е=Неоднаковий.

Недоба́чливий, а, е. Съ слабымъ зрѣніемъ.

Недоба́чливість, вости, *ж.* Недальновидность. Левиц. І. 279.

Недобача́ти, ча́ю, єш, *гл.* Плохо видѣть, имѣть слабое зрѣніе; не замѣчать.

Недоба́чити, чу, чиш, *гл.* 1) Не досмотрѣть. 2) Не замѣтить.

Недо́биток, тка, *м.* 1) Не совсѣмъ добитый, не совсѣмъ замученный. *Старий недобиток, варнак.* Шевч. 2) *мн.* Остатки (войска послѣ пораженія).

Недобі́р, бо́ру, *м.* 1) Недоборъ, недочетъ. 2) **Місяць-недобір.** Неполная луна. *Ой місяцю-недобору, зайди, зайди за комору.* Чуб. V. 129.

Недо́бре, *нар.* 1) Нехорошо, дурно. *Недобре, як на сонних дітей місяць сипле промінням.* МВ. ІІ. 9. 2) Зло. 3) Невкусно.

Недо́брий, а, е. 1) Нехорошій, дурной. 2) Недобрый, злой. 3) Невкусный.

Недо́вгий, а, е. Короткій, не длинный; (о времени): недолгій.

Недо́вго, *нар.* Недолго. *Велетню у світі недовго жити.* Ном. № 5826.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Недове́ршений, а, е. Съ невыведеннымъ до конца верхомъ.

Недове́рший, а, е. Недорослый. *Хотіла мене мати за першого дати; а той перший малий, недоверший.* Гол. III. 472.

Недовідо́мий, а, е. Невѣдомый; неисповѣдимый. *Щось побачив страшне, недовідоме.* Борз. у. *Тополі, ростучи уряд,. про його дещо шепотять недовідомими річами.* Греб. 340. *Славили в гаях і на житах недовідомого їм ласкавого і щедрого Бога.* К. (О. 1861. II. 228). *Недовідома глибиня морська.* К. ЦН. 242.

Недові́ркуватий, а, е. Недовѣрчивый. Волынь. Слов. Д. Эварн.

Недо́вірок, **рка**, *м.* Ренегатъ; маловѣрный. *Лях Бутурлак, клюшник галерський, сотник Переяславський, недовірок християнський.* АД. 210.

Недово́льність, **ности**, *ж.* Неудовольствіе. *Така між ними недовольність пішла.*

Недовче́ний, а, е. Недоученный.

Недо́гарок, **рка**, *м.* Огарокъ. *Недогарки поїдять, а сами поночі сидять.* Ном. № 4567. Ум. **Недо́гарочок.**

Недогі́н, **го́ну**, *м.* Остатокъ въ кубѣ послѣ перегона водки.

Недо́гляд, **ду**, *м.* Недосмотръ. Сим. 198.

Недого́да, **ди**, *ж.* Неудовлетвореніе. Употребляется въ выраженіи: **Мені́ недого́да**. Я не удовлетворенъ, мнѣ не достаетъ чего-либо. *Яка йому ще недогода? все має! А яка тобі недогода в Зосі?* Левиц. I. 315.

Недого́дний, а, е. Неудовлетворяющій, неугодный. *Вона йому недогодною стала.* Левиц. I. 488.

Недого́дно, *нар.* — **кому́**. Недостаетъ (кому).

Недо́гризок, **зка**, *м.* Огрызокъ.

Недозі́р, **зо́ру**, *м.* Плохо видящій. Черк. у.

Недо́їдок, **дка**, *м.* Объѣдокъ. *На столі стояли недоїдки вечері.* Левиц. I. 248.

Недо́курок, **рка**, *м.* Окурокъ. Харьк. у.

Недола́дній, я, е. 1) Неуклюжій, нескладный. 2) Неумѣстный, несвязный, нескладный; вздорный. *Зовсім таки недоладні речі чули про се велике діло.* Дещо. 3) О человѣкѣ: не совсѣмъ порядочный, неосновательный. *Здається і час заміж, та все якісь недоладні люде трапляються.* Левиц. Кож. 12. 4) Плохой, нехорошій.

Не-до-ладу́, *нар.* Не такъ какъ слѣдуетъ; некстати. Чуб. I. 271. *Не-до-ладу що зробив.* Ном. № 7579.

Недо́ленька, **ки**, **недо́лечка**, **ки**, *ж.* Ум. отъ **недо́ля**.

Недо́ливок, **вку**, *м.* Недолитое до полной мѣры.

Недоли́мок, **мку**, *м.* Чеканъ (ручное оружіе). *Із під поли позлотистый недолимок виньмає.* ЗОЮР. I. 206.

Недолі́к, **ку**, *м.* Недочетъ.

Недолі́тній, я, е. Несовершеннолѣтній.

Недо́літок, **тка**, *об.* Несовершеннолѣтній, недоросль. *А панич не знає, з двадцятою недоліток душі пропиває.* Шевч. 220. *Текля ще недоліток* Св. Л. 133.

Недо́ломок, **мка**, *м.* 1) Предметъ не совсѣмъ сломанный, надломленный. Міусск. окр. 2) Употребляется какъ презрительное названіе людей, потерявшихъ отчасти свою національность подъ натискомъ чужой: „Гетьманцы дразнятъ Подолянъ *недоляшками*, а Подоляне гетьманцевъ *московськими недоломками*“. (О. 1861. X. Свид. 44). *Були* (пани) *москалі й московські недоломки.* Мир. ХРВ. 356.

Недолу́га, **ги**, *об.* Слабосильный, немощный человѣкъ. Екатер. у.

Недолу́гий, **недолу́жний**, а, е. Безсильный, слабый, немощный. *Перша мені туга—сама недолуга.* Мет. 26. *А которі старі-недолугі, то й навіки попропадали.* Нп. *Недолуга жінка.* Вас. 209.

Недолу́жність, **ности**, *ж.* Безсиліе, слабость.

Недолу́жно, *нар.* Безсильно, слабо, немощно.

Недо́люд, **да**, *м.*=**Недолюдок**. Шевч. 184. *Добивають вони мене, недолюди, не боячися Бога.* Шевч. (О. 1862. III. 7).

Недо́людок, **дка**, *м.* Недостойный имени человѣка. *Схаменіться, недолюдки, діти юродиві.* Шевч. 210.

Недо́ля, **лі**, Злополучіе, бѣда. *Його жінка кляла-проклинала: „Бодай тебе, козаче сіромахо, побило в чистому полі три недолі: перша недоля—щоб під тобою добрий кінь пристав, друга недоля—щоб ти козаків не догнав, третя недоля—щоб тебе козаки не злюбили і в курінь не пустили“.* ЗОЮР. I. 215—216. *Недолю співаю козацького краю.* Шевч. 163. Ум. **Недо́ленька, недо́лечка.**

Недо́ляшок, **шка**, *м.* Ополячившійся украинецъ. О. 1861. X. Свид. 44. *Шарпав з козаками шляхетних ляхів і недоляшків.* К. ЧР. 4. *Недоляшок! гукають козаки. Не-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

довірок! шепчуть поляки (про Ад. Кисіля). К. ПС. 26.

Недо́мисел, слу, *м.* Недомысліе, непониманіе. *З історією треба за все рахуватись .... Мусимо з нею рахуватись і за наші недомисли.* К. Краш. 8. *Позад нас— тьма завзятого недомислу; перед нами— світ миролюбивої науки.* К. Краш. 33.

Недо́мірок, рка, *м.* Рыба менѣе средней величины. Черном.

Недомо́ва, ви, *об.* Неумѣющій говорить, косноязычный, заика. *Не годиться він у сватове затим, що недомова.* Старод. у. *Куди йому грішному! там така з його недомова.* Старод. у.

Недомо́влий, а, е. Косноязычный. *Хотіла мене мати за сьомого дати; аж той сьомий такий недомовлий.* Чуб. V. 497.

Недомо́ка, ки, *ж.* Недостаточно вымоченное волокно конопли и потому грубое и жесткое. Вас. 200.

Недо́нос, су, *м.* 1) Недоносъ, роды прежде времени. *Русалки.. мстяться над людьми за недонос, за те, що їх мати зверла.* Г. Барв. 350. 2) При сведеніи торговыхъ счетовъ, часть непогашенныхъ торговцу долговъ. Вас. 191.

Недоно́сок, ска, *м.* Рожденный ранѣе 9 мѣсяцевъ, недоносокъ.

Недоно́шениця, ці, *ж.* Недоносокъ женскаго пола. Шух. I. 34.

Недо́пал, лу, *м.* Нехорошо обожженный кирпичъ.

Недо́панок, нка, *м.* Разыгрывающій барина.

Недо́пивок, вка, *м.* Недопитое. *Роскидано всякі недоїдки, валяються в пляшках недопивки.* Г. Барв. 239.

Недо́питок, тка, *м.*=**Недопивок**. *Оце як п'ють у шинку люде та позоставляють недопитки, то вони* (шинкарі) *позливають у чарку та й підсунуть чоловікові.* Г. Барв. 291.

Недо́пічка, ки, *ж.* Недопеченное.

Недоре́чний, а, е. Некстати сказанный или сдѣланный, неумѣстный, излишній. К. ПС. 127.

Недорі́д, ро́ду, *м.* 1) Неурожай. 2) Недоносокъ; выкидышъ. *Зникне собі, мов той недорід, що йому не судилося й на світі жити.* К. XII. 128.

Недорі́дний, а, е. 1) Неурожайный. 2) Не рослый, не крупный (о зернѣ и пр.).

Недоріка, ки, *об.*=**Недомова**. *Повести за віком, за німцями недоріку, сліпую каліку.* Шевч. 215.

Недорікий, а, е. Косноязычный. *Вони собі невеликії, шепелявії, недорікії.* Рк. Макс.

Недо́рісток, тка, *м.* 1) Недоросль. 2) Карликъ.

Недоро́зум, му, *м.* Неразуміе, недомысліе К. ЦН. 311. *Я з долею та й з людьми боролась, та ніби й гірку долю поборола і людський недорозум.* Г. Барв. 442. *От що виходить із материного недорозуму, що не вчила мати ділечка робити.* Г. Барв. 437.

Недоро́слий, а, е. Недорослый. *Нічим обуть панят недорослих.* Шевч. 219.

Недо́ро́сток, тка, *м.*=**Недорісток**.

Недо́рубок, бка, *м.* Не до смерти изрубленный, раненый. *Хто то? питає Максим недорубків, що один був без уха, другий без пальців.* Мир. ХРВ. 160.

Недо́свід, ду, *м.* Неопытность. (Нажива) *з людського недосвіду і легкодумства.* К. ХП. 125. См. **Недосвідченість**.

Недосвідо́мий, а, е. Неузнанный по опыту, неузнанный въ точности. *Усе недодумане і недосвідоме з неї* (Шевченкової пісні) *посчезло; зосталось тілько саме сяєво.* К. XII. 130.

Недосві́дчений, а, е. Неопытный.

Недосві́дченість, ности, *ж.* Неопытность. Желех. См. **Недосвід**.

Недо́світ, ту, *м.* Утренній морозъ. *Барвінок цвів і зеленів, слався, розстилався,— та недосвіт перед-світом в садочок укрався. Потоптав веселі квіти, побив, поморозив...* Шевч. 651.

Недо́сить, *нар.* Недостаточно.

Недосі́л, со́лу, *м.* Недосолъ. *Недосіл на столі, пересіл на голові.* Ном. № 12381.

Недо́спів, ву, *м.* Недопѣтое. *Недоспів твій доспівую, мій брате.* К. Дз. 25.

Недо́спіл, лу, *м.* Недозрѣлость.

Недо́сталь, лі, *ж.*=**Недостача**.

Недоста́ток, тку, *м.* Нужда, нищета, недостатокъ. *Недостатки гонять з хатки.* Ном. № 1544. *Сушать мене, в'ялять мене мої недостатки.* Грин. III. 220.

Недоста́ча, чи, *ж.* 1) Недостающее количество, недостатокъ. *Сього-того треба, жінка не вважає: тілько чого недостача,— в батька-матір лає.* Грин. III. 296. *Давай більше грошей, щоб не було недостачі.* 2)=**Недостаток**. *Виростав у голоді та в холоді, у злиднях та недостачах.* Мир. ХРВ. 35.

Надо́ступ, пу, *м.* Конь или волъ, ко-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тораго заднія ноги не покрываютъ слѣда переднихъ. Александровск. у. Мнж. 186.

Недоте́па, пи, *об.* Неспособный, неумѣлый человѣкъ. *Така недотепа, нічого робить не вміє.* Рудч. Ск. II. 107.

Недоте́пний, а, е. Неспособный, неумѣлый. *Е, бісів сину, і того недотепний.* Рудч. Ск. II. 7.

Недоте́пність, ности, *ж.* Неспособность, неумѣлость. Чуб. I. 272.

Недоте́пно, *нар.* Неумѣло.

Недоти́ка, ки, *ж.* 1) Недотрога. *Отто яка недотика.* Шевч. 2) Раст.: Impatiens noli me tangere.

Недоти́ркливий, а, е = Недоторкливий.

Недото́рканий и **недоти́ркливий, а, е.** Недотрога. *Дувид штовхнув жартовливо плечем одного чоловіка.—Геть, псявіро, не пхайся!—одказав чоловік.—Оце недоторканий дядько, неначе молодиця.* Левиц. Пов. 179.

Недо́уздок, дка, *м.* Родъ уздечки безъ удилъ. *Батько веде того коня за недоуздок.* Рудч. Ск. II. 112.

Недо́ук, ка, *м.* Недоучка. *Народе мій, недоуку латинський!* К. XII. 58.

Недо́ум, ма, *м.* Незрѣлый умомъ, глуповатый. *Старий промовив: недоуми, занапастили божий рай.* Шевч. 408.

Недоу́мкуватий, а, е. Неосмысленный, глуповатый. *Як хто вкоїть що недоумкувате, грімають.* Ном. № 421.

Недо́умок, мка, *м.*=**Недоум**. *Недоумки усе реючуть та гукають проти чоловіка мудрячого.* К.

Недохі́д, хо́ду, *м.*=**Дохід** 2. *Пішли салдати колядувать....* (Поколядувавши) *узяв недохід та й пішов.* Мнж. 109.

Не-до-чми́ги, *нар.*=**Не-до-шмиги**. *Усе не-до-чмиги, куди не глянь.* Полт.

Недочува́ти, ва́ю, єш, сов. в. **недочу́ти, чу́ю, єш**, *гл.* 1) Быть тугимъ на ухо. (Съ этимъ значеніемъ употребляется только несов. видъ). 2) Не слышать, не услыхать.

Недошку́лкий, а́, е́. Не донимающій, не пронимающій. *Я ж думала, що нагавчка недошкулка: як ударить, то розсядеться шкурка.* Нп.

Не-до-шми́ги, *нар.* Не идетъ, не ладно, не подходитъ, некстати. *Де їм не-до-шмиги, то й урвуть.* Кв.

Не́друг, га, *м.* Недругъ, врагъ. *Піднявсь на ляхів і на всіх недругів отчизни батько Хмельницький.* К. ЧР. 12.

Недряпу́ха, хи, *ж.*=**Нечоса**? *Там дівчина нетьопуха запаску зубила: нетьопуха, недряпуха, нерублені поли.* Мил. 77.

Недуга, ги, *ж.* Болѣзнь, недугъ. *Не смерть страшна, а недуга.* Ном. № 8154. **У недузі лежа́ти.** Быть, лежать больной. *Там Маруся в недузі лежала.* Грин. III. 234. *Я аж два дні пролежала в недузі.* Г. Барв. 299.

Недужий, а, е=Недужий. *Бо я женчик недужий, треба до мене другий.* Рк. Макс.

Недугува́ння, ня, *с.* Болѣзнь.

Недугувати, гую, єш, *гл.*=**Нездужати**. *Зосталася сама самісінька недугуючи.* МВ. II. 14. *Недугувала з місяць.* Мир. Пов. II. 78.

Недужий, а, е. 1) Больной. *Всі в кого, були недужі на всякі недуги, приводили до його.* Єв. Л. IV. 40. *Пійшов ізнов до недужої* Кв. I. 95. 2) Безсильный.

Недя́кований, а, е. Оставшійся безъ благодарности. *Прийшов непроханий, підеш недякований.* Посл.

Неж, *сз.*=**Ніж**. *Вона більш розливала, неж наливала.* Левиц. I. 393.

Нежа́лісливий, а, е. Несострадательный; безжалостный. *Ой мати моя та нежаліслива, що ти мене оддала та й не жалувала, що ти мене оддала у чужу сторону, у чужу сторону та в велику сем'ю.* Грин. III. 304.

Не́жар, ра, *м.*=**Нежерь**.

Неже, *сз.*=**Ніж**. *Ліпш би не знатися, неже зараз і розстрятися.* Ном. № 8783.

Не́жерь, рі, *ж.* Прошлогодняя трава, несъѣденная скотомъ и перезимовавшая на корнѣ. *Косить тоді було дуже трудно, бо між травою була нежерь (стара трава).* Драг. 241. Несъѣдобная трава. *У сьому сіні нежері багато.* Лубен. у.

Неживи́й а́, е́. Неживой, мертвый.

Не́жид, да, *м.* Насморкъ. *Нежид напав.* Ном. № 12223.

Не́жир, ру, *м.*=**Нежерь**. Волч. у.

Не́жит, та, *м.*=**Нежид**.

Не́жить, ті, *ж.*=**Нежид**. *Після кішки як нап'ється,—буде нежить.* Мнж. 154. *Напала мене нежить.* Лебедин. у.

Нежона́тий. Неженатый. *Ой я в тебе, моя мати, нежонатий хожу.* Грин. III. 200. **Чай нежона́тий.** Чай безъ хлѣба. Зміев. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Нежурбли́вий, а, е=**Нежурливий**. *Веселий, нежурбливий, та й він заклопотався тією подією.* МВ. І. 38.

Нежурли́вий, а, е. Безпечальный, беззаботный. *Добре, що ти нежурливий удався.*

Незаба́вки, незаба́вно, незаба́вом, *нар.* Вскорѣ, въ скоромъ времени. *Зажурився, що в мене грошей нема: незабавом і в тебе не буде.* Ном. № 6465. *Незабавом прийде й Семен.* НВолын. у. *З того жалю стара незабавом і випростала місце на сім світі.* Г. Барв. 114.

Незабарни́й, а́, е́. 1) Не медлительный, скорый. 2) Не требующій много времени. *У такі дні незабарна служба* (в церкві). Мир. Пов. II. 58.

Незаба́ром, *нар.*=**Незабавом**. *Як воно* (сонечко, Coccinella septempunctata) *скоро зніметься й полетить—незабаром сяяшно буде.* Ном. № 337. *Незабаром після сього вернувся з війни мій батько.* Стор. МПр. 30.

Незаборо́нний, а, е. Невозбранный.

Незаборо́нно, *нар.* Невозбранно.

Не́забудь, ді, *ж.* 1) **На не́забудь**. На память. 2) Раст. Myosotis palustris. Вх. Пч. I. 11.

Незабу́тий, а, е=**Незабутній**. *Що ті римляне убогі! Чор'зна що, не Брути! У нас Брути і Коклеси славні, незабуті.* Шевч. 215.

Незабу́тний, а, е. и—**ній, я, є**. Незабвенный. *Марку, коханнячко моє незабутнє.* Федьк. *Сей незабутний час.* К. XII. 16.

Незава́дний, а, е. Безвредный.

Незавва́жливо, *нар.*=**Незавважно**. *Пісенька якось незавважливо ввірветься..., а Галя засипа в меншого брата на руках.* МВ. III. 68.

Незавва́жно, *нар.* Незамѣтно. *Тут і незавважно, що їдеш над безоднею, бо гора з горою тим мостом зведена, тільки вода шумить під ногами.* Св. Л. 214.

Незагну́зданий, а, е=**Незанузданий**.

Неза́здрий, а, е. 1) Завистливый. 2) Неревнивый.

Незану́зданий, а, е. 1) О лошади: безъ удилъ во рту. 2) Необузданный. *І гарний хлопець здається, та незанузданий.* Кобеляк. у.

Незбі́раний, а, е. О молокѣ: цѣльное. Хотин. у.

Незбо́жний, а, е. Безбожный.

Незбо́жність, ности, *ж.* Безбожность.

Незбо́жно, *нар.* Безбожно.

Незборо́нно, *нар.* Безпрепятственно.

Незбу́тний, а, е. Несбыточный.

Незва́га, ги, *ж.* 1)=**Зневага**. 2)=**Неувага**.

Незважа́ти, жа́ю, еш, *гл.*=**Зневажати**. Подольск. у.

Незва́жений, а, е. 1) Не взвѣшенный. 2) Необдуманный, неразсудительный (о словахъ). *Се вперше чула такі незважені речі.* Г. Барв. 107.

Незви́клий, а, е. Непривыкшій.

Незвитя́жний, а, е. Непобѣдимый.

Незвича́йний, а, е. 1) Необыкновенный, необычайный, необычный. *Якась незвичайна сміливість і духова міць.* Мир. ХРВ. 4. *Тільки вип'є що незвичайне — то й знову хвороба.* 2) Невѣжливый, неприличный. *А за рід їх хто тут скаже незвичайне слово?* Мкр. Н.

Незвича́йність, ности, *ж.* 1) Необыкновенность, необычайность. 2) Невѣжливость, неприличіе. *Велику незвичайність серед людей учинила.* К. Дів. С. 10.

Незвича́йно, *нар.* 1) Необыкновенно, необычайно, необычно. 2) Невѣжливо, неприлично.

Незви́чний, а, е=**Незвиклий**.

Незві́сно, *нар.* Неизвѣстно.

Незгі́рш, незгі́рше, *нар.* 1) Не хуже. *Взнала й я незгірш старенької моєї, почім на світі ківш лиха.* Г. Барв. 372. 2) Не особенно худо, сносно. *В сього хазяїна було мені незгірш.* Г. Барв. 243.

Незгі́рший, а, е. Не плохой, довольно хорошій. *І дівка була незгірша, хоч і не нашого роду, і заможненька.* Г. Барв. 407.

Незго́да, ди, *ж.* Несогласіе. *Згода будує, а незгода руйнує.* Ном. Ум. **Незго́донька**.

Незго́дина, ни, *ж.* То-же, что и **Невзгодина** (см.) изъ фальсифицированной думы „Битва Чигиринская". (Запор. Стар. I, 86); перепечатывая ее, Максимовичъ (1849, стр. 53) выбросилъ „в".

Незго́дливий, а, е. Вздорный, сварливый.

Незго́дний, а, е. Несогласный, нестройный.

Незго́дно, *нар.* 1) Несогласно; нестройно. 2) Невыгодно; вредно. *З янятами при доброму обкоті отара вдвоє більшає, і такій великій колоді ходить буде важко і на яняток незгодно: янята вийдуть худі, миршаві.* О. 1862. V. Кух. 33.

Незго́донька, ки, *ж.* Ум. отъ **незго́да**.

Незгра́ба, би, *об.* Неловкій, неуклюжій человѣкъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Незгра́бний, а, е. Неловкій, неуклюжій, неповоротливый.

Незгра́бність, ности, *ж.* Неловкость, неуклюжесть.

Незгра́бно, *нар.* Неловко, неуклюже.

Наздáтний, а, е. 1) Неспособный. 2) Непригодный.

Нездáтність, ности, *ж.* 1) Неспособность. 2) Непригодность, неудовлетворительность.

Нездвиже́ний, нездвижни́й, а, е. Неподвижный. *На дух-мару вона походила з своїм нездвиженим обличчям.* МВ. II. 199.

Нездíбний, а, е. Неспособный. Желех.

Нездíбність, ности, *ж.* Неспособность. Желех.

Нездíливий, нездíльний, а, е. Неуслужливый. Вх. Зн. 41.

Нездóліти, лію, єш, *гл.* Болѣть. Борз. у.

Нездóльний, а, е. Неспособный, слабый, безсильный что-либо сдѣлать.

Нездóльність, ности, *ж.* Неспособность, слабость, безсиліе или невозможность сдѣлать что-либо. Чуб. I. 272.

Нездоля́щий, а, е. Слабосильный *Їй матері жаль кидати, що така вона дуже нездоляща.* Черниг. у.

Нездоро́вкуватий, а, е. Болѣзненный, хилый.

Нездоро́в'я, в'я, *с.* Нездоровье. *Моя дочка ніколи тебе обіжати не буде: се вона так щось із нездоров'я.* МВ. I. 31.

Нездýжати, жаю, єш, *гл.* 1) Не имѣть силъ, быть не въ силахъ. *Конфедерат п'яний нездужа встать.* Шевч. 140. *Четвертинський нездужав більш бороться з своїм коханням.* Стор. МПр. 72. 2) Быть больнымъ, болѣть, хворать.

Нездýжатися, ється, *гл. безл.* Нездоровиться. *Так щось нездужається мені.*

Нези́стино, *нар.* Въ выраженіи: **Як нези́стино.** Точно, точь-въ-точь. **Як нези́стино таки́й.** Точно такой, точь-въ-точь такой. Лубен. у.

Незичли́вий, а, е. Недоброжелательный. *Співають наші селяне про таємничу, часом незичливу долю.* Г. Барв. 377.

Незичли́вість, вости, *ж.* Недоброжелательство.

Незичли́во, *нар.* Недоброжелательно.

Незла́гі(о)дний, а, е. Неуживчивый, сварливый.

Незла́года, ди. Несогласіе, разладъ. *Бо ти старий, а я молода, то буде між нами незлагода.* Грин. III. 419.

Незліче́ний, а, е. Безчисленный, несмѣтный. *Кихва незлічені гроші має.* Каменец. у.

Незліче́нне и **незліче́но**, *нар.* Безчисленно, несмѣтно; безъ счету. *Дай горівки незміренне, бери гротей неизліченне.* Гол. I. 171.

Незлоблúвий, а, е. Незлобный.

Незлоблúвість, вости, *ж.* Незлобіе.

Незлоблúво, *нар.* Незлобиво.

Незлостúвий, а, е. Незлобный.

Незлостúвість, вости, *ж.* Незлобіе.

Незлостúво, *нар.* Незлобно.

Незлюбúти, блю́, биш, *гл.* Невзлюбить.

Незмага́ти, га́ю, єш, *гл.* Слабѣть. *Здоров'я незмагає; сила незмагає.* Черк. у.

Незмúлитися, люся, лишся, *гл.*= **Знемúлитися**, *Її горе ззіло... світ їй незмилився.* Г. Барв. 113.

Нéзмир, ру, *м.* Ссора, вражда. *Незмир між їх пішов.*

Незмисле́ний, а, е. Безсмысленный. *Мали вони нас за скот незмислений.* К. ЧР. 196.

Незмíнний, а, е. Неизмѣняемый; неизмѣнный.

Незмíнно, *нар.* Неизмѣняемо; неизмѣнно.

Незмíрений, незмíрний, а, е. Неизмѣримый.

Незмірéнне и **незмíрено, незмíрно**, *нар.* Неизмѣримо; безъ мѣры. *Дай горівки незміренне, бери грошей незліченне.* Гол. I. 171.

Незмóвлений, а, е. Невыразимый, несказанный.

Незмóвлено, *нар.* Невыразимо, несказанно.

Незмóга, ги, *ж.* Невозможность. *Сінешних* (дверей) *незмога й відчинити.* Г. Барв. 21.

Незна́видіти, джу, диш, *гл.*=**Знена́видіти**. *Незнавидів хлопця та й незнавидів і прогнав.* Канев. у.

Незна́й, на́ю, *м.* Незнаніе. *Незнай гріха не чинить.* Ном. № 106.

Незна́йко, ка, *м.* Незнайка. Мнж. 40.

Незнайóмець, мця, *м.* Незнакомецъ. *Стрів її чуждоземець, чуждоземець, незнайомець.* Гол. I. 208.

Незнайóмий, а, е. Незнакомый, неизвѣстный.

Незнайóмість, мости, *ж.* 1) Незнакомство. 2) Незнаніе. *Незнайомість гріха не творить.* Ном. № 106.

Незнакомúто, *нар.* Незамѣтно. *Як*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

твоїх сітей незнакомито при зеленій діброві, так моїх діток незнакомито при молодій вдові. Гол. II. 587.

Незна́рошно, *нар.* Безъ умысла, ненарочно.

Незначни́й, а, е. Незначительный. Левиц. Пов. 280.

Незна́чність, ности, *ж.* Незначительность. Желех.

Незно́сний, а, е. Нестерпимый. *Годі мліти серцю моєму з незносної туги.* КС. 1882. VIII. 281.

Незобу́тий, а, е. Необутый *Посилає рано по воду незобуту, незодягнуту.* Мет. 273.

Незоді́гнутий, а, е. Неодѣтый. Мет. 273.

Незрахо́ваний, а, е. Неисчислимый. несчетный. *Скарб великий, незрахований.* К. (О. 1861. VI. 30).

Незри́мий, а, е. Незримый. *І зробився я знову незримий.* Шевч.

Незри́мо, *нар.* Незримо.

Незрозумі́лий, а, е. Непонятный. Желех.

Незрозумі́лість, лости, *ж.* Непонятность. Желех.

Незрозумі́ло, *нар.* Непонятно.

Незру́чний, а, е. 1) Неловкій, неискусный. 2) Несподручный.

Незру́чність, ности, *ж.* 1) Неловкость. 2) Несподручность.

Незру́чно, *нар.* 1) Неловко. 2) Несподручно.

Незря́чий, а, е. Слѣпой, невидящій; невѣжественный. *Знову шкуру дерете з братів незрячих, гречкосіїв.* Шевч. 211.

Незуга́рний, а, е. Неспособный, не мастеръ. *Незугарний козакувати. Незугарний до роботи.* Левиц. Пов. 229.

Незчисле́нний, а, е. Безчисленный. *Оттоді то Черевань доскочив собі незчисленного скарбу.* К. ЧР.

Незчисле́нно, *нар.* Безчисленно.

Незчу́тися, чу́юся, ешся, *гл.* Не опомниться, не замѣтить какъ... *Незчулися, як смерклося.* Шевч. 249. *Незчулась вона, як кинулась йому назустріч.* Стор. МПр. 56.

Неїдна́ковий, а, е=Неоднаковий.

Неїдна́ковість, вости, *ж.=Неоднаковість.*

Неїдна́ково, *нар.=Неоднаково.*

Неїзджа́лий, а, е. Необъѣзженный. невыѣзженный. *Дали йому коня неїзджалого.* Чуб.

Ней, *нар.=Най.* *Ней іде, ней іде, ней ся забанує.* Гол. I. 337.

Неймину́й, *нар.* Непремѣнно. *Це неймину́й до мене.* Мнж. 187.

Неймові́ра, ри, *об.* Недовѣрчивый человѣкъ.

Неймові́рний, а, е. Недовѣрчивый. *У мене такий чоловік неймовірний, що до всякого мене приклада.* Уманск. у. *В мене матінка нерідня, а дружина неймовірная.* Грин. III. 305.

Неймові́рність, ности, *ж.* Недовѣрчивость, недовѣріе. Мир. ХРВ. 177.

Неймові́рно, *нар.* Недовѣрчиво, съ недовѣріемъ. *Секретарь неймовірно глянув на Чіпку.* Мир. ХРВ. 190.

Неймові́рство, ва, *с.=Неймовірність.* НВолын. у.

Некваря́, рі, *ж.* Плохо сваренное кушанье. Вх. Зн. 32.

Неке́, *нар.* Неужели, развѣ. *Неке ж ви йому даєте грошей?* Борз. у.

Некла́дений, а, е. 1) Неположенный. 2) Неоскопленный. *Кінь некладений.*

Некла́н, на, *м.* Сказочный эпитетъ борова: **Каба́н-некла́н** Рудч. Ск. II. 2. Испорченное вмѣсто **ікла́н**, т. е. имѣющій большіе **і́кла** (клыки).

Некле́ба, би, *об.=Нетямуха.* *Неклеба ще з тебе!* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Не́клен, на, *м.* 1) Раст.: Черноклень, сережникъ, Acer tataricum. 2) Acer campestre. L. ЗЮЗО. I. 109.

Не́коли, *нар.* Кое-когда, изрѣдка. *Було прийде неколи, чуєш, а до нас не йде.* Верхнеднѣпр. у.

Не́кру́т, та, *м.* Рекрутъ. *Сказано мені, що на черзі Андрійко у некрути.* МВ. II. 11. *А Оникій нехай здоров буде, бо я учора заплакала за його, як почула, що у некрути братимуть.* О. 1862. IX. 114. *По над садом зелененьким доріжка лежала, молодая туди пані некрут виряжала.* Нп. Ум. **Некру́тик.** *Сидя, леже некрутики в кованих кайданах.* Чуб. V. 969.

Не́кру́тка, ки, *ж.* Жена рекрута.

Некру́тство, ва, *с.* Рекрутская повинность. *Хлопці, тікаючи од некрутства, розбіглись.* Ном. № 972.

Некру́тський, а, е. Рекрутскій. *А що бути у неволі, у некрутському наборі.* Чуб. V. 988.

Некру́тчина, ни, *ж.* Рекрутскій наборъ. *Пройшла в нас чутка—некрутчина сього року буде.* МВ. II. 11.

Некукібниця, ці, *ж.* О женщинѣ:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

незаботящаяся о порядкѣ, нестарательная. *Уставай, невістко, неробітнице, ти нашому добру некукібнице.* Мет. 305.

Нела́года, ди, *ж.* 1) Несогласіе. *Ой ти старий, я молода, тим між нами нелагода.* Нп. 2) Неудача. *Здається й роботящий чоловік, але йому все нелагода.*

Не́лад, ду, *м.* Безладица; безпорядокъ.

Нела́ден, нела́дний, а, е. Безпорядочный; нехорошій, некрасивый. *У кого дочок сім, то й доля всім, а в мене одна, та й та неладна.* Ном. № 1739. *Будь він тричі неладен!* (брань). Ном. № 5136.

Нела́дно, *нар.* Безпорядочно; нехорошо; некрасиво. *Будь воно неладно!* Ном. № 5136.

Нела́ска, ки, *ж.* Немилость, неблаговоленіе. Желех.

Не́линь, ня, *м.* Дубъ, не теряющій листьевъ на зиму. Чуб. I. 132.

Нелі́вний, а, е. Плохо ловящій. *Кіт нелівний, хлоп немівний—обоє ледащо.* Ном. № 1257.

Неліпа́шка, ки, *ж.* Нелѣпившая. *Свашка-неліпашка шишок не ліпила.* Грин. III. 486.

Нелі́тка, ки, *ж.* Корова, еще не имѣвшая теленка. Вх. Пч. II. 5.

Не́люб, ба, *м.* Нелюбимый мужчина, немилый. *Хоче мене мати за нелюба дати.* Нп. Ум. **Нелю́боньно, нелю́бочко.** Грин. III. 329.

Нелю́бий, а, е. 1) Немилый, нелюбимый. *Поховаю сина та під церквою, нелюбу невістку під дзвіницею.* Нп. 2) Непріятный.

Нелюбо́в, ви, *ж.* Нелюбовь, непріязнь. *Ці річі здаються нам луною од тієї великої нелюбови, яку виказують нам німецькі писання.* О. 1862. IX. 26.

Нелю́бонько и **нелю́бочко, ка,** *м.* Ум. отъ **не́люб.**

Не́люд, да, *м.* Безчеловѣчный, жестокій, свирѣпый человѣкъ.

Нелю́да, ди, *об.* Нелюдимъ, нелюдимка.

Нелю́дний, а, е. 1) Малолюдный, 2) Нелюдимый. *Якийсь нелюдний, неговіркий, якась тума з його.* Мир. ХРВ. 35.

Нелю́дський, а, е. 1) Нечеловѣческій. *В неї щось у очах нелюдське світиться... У людей такого погляду не буває.* Г. Барв. 375. 2) Безчеловѣчный, жестокій. *І ти нелюдської дознала муки.* К. XII. 53. 3) Необходительный.

Нелю́дськість, кости, *ж.* 1) Безчеловѣчность. 2) Необходительность.

Нелю́дько, ка, *м.* Нелюдимъ.

Нелю́дяний, а, е. 1) Нечеловѣческій, безчеловѣчный; злой, недобрый. *Бодай той непрощений був, хто видумав таку нелюдяну науку.* Св. Л 62. *Який він добрий був для вас, а ви для його сиріт такі нелюдяні.* Св. Л. 127. 2) Необходительный, непривѣтливый.

Нелю́дяність, ности, *ж.*=**Нелюдськість.** Желех.

Нема́, немає, *нар.* 1) Нѣтъ, не имѣется. *Нема в саду соловейка, нема щебетання: нема мого миленького,—не буде й гуляння.* Нп. *В мене батька немає, а матуся вмірає.* Нп. *Оттак ходя попід гаєм, Ярема співає, виладає, а Оксани немає, немає.* Шевч. 141. 2) Не хочетъ, не желаетъ. *А покоритись батькові й нені нема.* Черном. *А нема щоб піти до сусіди.* Черном. 3) **Нема́ в світі над..., нема́ в світі, як...** Нѣтъ выше, лучше... *Нема в світі над Бога.* Ном. № 5. *Нема в світі, як у злагоді жити. Нема цвіту білішого та над ожиноньку, нема роду рідшого та над дружиноньку.* Нп. 4) **Нема́ де.** Негдѣ; некуда. 5) **Нема́ кого́, кому́** и т. д. Некого, некому и т. д. *Нема кому роспитати, чого плачуть очі, нема кому росказати, чого серце хоче.* Шевч. 6) **Нема́ коли́.** Некогда. 7) **Нема́ куди́.** Некуда. 8) **Нема́ чого́, чому́** и т. д. Нечего, нечему и т. д. 9) **Нема́-що.** Нечего. *Зіма—кожуха нема, чоботи ледащо,—і йти нема-що.* 10) **Нема́ за́що.** Не за что. Ум. **Нема́єчки.**

Нема́ть, *нар.*=**Нема.**

Неметки́й, а́, е́. Неловкій, нешустрый; нескорый.

Нем́житися, жуся, жишся, *гл.* Ежиться, мяться. *У школі холодно, а баби зайшли погріться,—спасенниці,—та так нем́жаться баби, що холодно в хаті.* Канев. у.

Неми́лий, а, е. 1)=**Нелюбий.** *Світ мені став немилий. Усе немиле, як здоров'я нема.* 2)=**Нелюб.** *Лучче ж умерти, ніж з немилим жити.* Мет. 71.

Неми́ло, *нар.* Непріятно.

Немилосе́рдний, а, е. Немилосердный, безжалостный, жестокій. *Таке молоде, а таке немилосердне.* МВ. (О. 1862. III. 42). *Немилосердні, котрі нас розлучать.* Чуб. V. 117.

Немилосе́рдно, *нар.* Безжалостно, жестоко.

Немилости́вий, а, е. Немилостивый, безжалостный. *Серце таке немилостиве.*

Немилости́во, *нар.* Безжалостно.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Не-минáй-корчмá, мú, *об.* Прозваніе пьяницы. Ном. № 11694.

Неминýче, *нар.* Неминуемо, неизбѣжно, непремѣнно. *Неминуче коли не після Покрови, то вже після Дмитра засватана буде.* Г. Барв. 305.

Неминýчий, а, е. Неминуемый, неизбѣжный. *Біду побачив неминучу.* Котл. Ен. IV. 12.

Неминýчість, чости, *ж.* Неминуемость, неизбѣжность. Желех.

Неминýще, *нар.*=**Неминуче**. *Вже ж його неминуще оддавати.* ХС. VII. 421.

Неминýщий, а, е = Неминучий. *Смерть—неминуща дорога.* Посл.

Немíвний, а, е. Неразговорчивый, молчаливый. *Кіт немівний, хлоп немівний — обоє ледащо.* Ном. № 1257.

Немíрний, а, е. Непомѣрный, не въ мѣру.

Немíряно, *нар.* Неизмѣримо, очень много. *У них було землі неміряно.* Мир. ХРВ. 92.

Нéміч, мочи, *ж.* 1) Безсиліе, слабость. *Жалує, було, мене дідусь: „Ти, каже, звеселила мою неміч, голубко“.* Г. Барв. 358. 2) Немощь, нездоровье. *Я б і робила, та—лишко тяжке—неміч моя.* Кобеляк. у.

Нéмний, а, е. Непроворный, неповоротливый. *Яка ти немна.* Ном. № 10953.

Немóв, *нар.* Словно, будто, точно. *Немов би дав Бог.* Ном. № 7522.

Немовля́, ля́ти, *с.* Младенецъ, не говорящій еще ребенокъ. Ум. **Немовля́тко, немовля́точко.**

Немовля́чий, а, е. Неговорящій.

Немóга, ги, *ж.* 1)=**Незмога**. *І розказати немога, що зі мною діється.* 2)=**Знемога**. *Хоче встати, в немозі пада.* Г. Барв. 537.

Немогýщий, а, е. Бѣдный, несостоятельный. *Немогущі не платять подушного.* Волч. у.

Неможли́вий, а, е. Невозможный. *Не буде неможливе у Бога всяке слово.* Єв. Л. І. 37.

Неможли́вість, вости, *ж.* Невозможность. Желех.

Неможли́во, *нар.* Невозможно.

Немóжний, а, е. 1) Невозможный. 2) Безсильный, слабый. *Доля карає й вельможного й неможного.* Ном. № 1729.

Немóла, ли. 1) *об.* Тотъ, который не молится. Ном. № 10781. 2) *ж.* Илъ. Галиц. Желех.

Немоцéнний, а, е. Превышающій силы. *У неї була немоценна болість.* Лохв. у.

Немошни́й и немощни́й, а, е. Немощный, безсильный. *Нападав її якийсь гнів немошний.* МВ. (О. 1862. І. 100). *Думки... підрізують немощну силу.* Мир. Пов. І. 27. *І немощну мою душу за світ посилаю.* Шевч. 263. *Руки у нас немощні уже... не працюють, як колись.* Г. Барв. 502.

Нéмощі, щей и щів, *ж. мн.* Болѣзни, немощи. *Ви, любощі, ви, немощі, хуже тої ви болещі.* Чуб. V. 58.

Немрýщий, а, е=Невмірущий.

Немýдрий, а, е. 1) Глупый, безтолковый. 2) Немудреный. *Привітай же в своїй славі і мою убогу лепту—думу немудрую.* Шевч.

Ненáвидець, дця, *м.*=**Ненавидник**. *Прихилить до нас душі ненавидців наших.* К. МБ. XII. 266.

Ненáвидіти, джу, дить, *гл.* Ненавидѣть. *Блаженні, коли ненавидітимуть вас люде.* Єв. Л. VI. 22.

Ненáвидний, а, е. Ненавистный. К. Бай. 82. *Ненавиден той нам, хто нас підвів на гріх.* К. Дз. 154.

Ненáвидник, ка, *м.* Ненавистникъ. *Спасення од ворогів наших і з руки всіх ненавидників наших.* Єв. Л. І. 71. *Такого ненавидника жидівського... мені ще не доводилось бачити.* Г. Барв. 19.

Ненáвисливий, а, е. Недоброжелательный. *У нас люде ненависливі,—хліба шматка старцеві не дадуть.* Волч. у.

Ненáвисний, а, е. Ненавистный. *Зосталось тільки ненависне життя.* Стор. МПр. 145.

Ненáвисть, ти, *ж.* Ненависть. *Нехай мене Бог боронить від михої напасти, від панської карности, від людської ненависти.* Ном. № 152. **Узя́ти ненáвисть на кóго.** Возненавидѣть кого. *Яке моє життє буде? та й її, як я візьму на неї ненависть?* Г. Барв. 201.

Ненадíя, дії, *ж.* Безнадежность, отчаяніе.

Ненáжера, ри и **ненажéря, рі**, *об.* Обжора, ненасытный человѣкъ. Мир. ХРВ. 9. *Оттой ненажеря, скільки йому не дай,—нікому не зоставить* (усе поїсть). Новомосков. у.

Ненажéрливий, а, е. Ненасытный, обжорливый. *Скатертина душа ненажерлива.* Ном. № 12126.

Ненáже(и)рний, а, е=Ненажерливий. НВолын. у. *Щоб своєму ненажерному сер-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

цеві вгодити, він із світу хоче звести дві душі. Г. Барв. 454.

Нена́жир, ру. *м.* Обжорство, постоянный позывъ къ ѣдѣ. *Ненажир напав.* Ном. № 12222.

Нена́їдний, нена́їсний, а, е. Ненасытный, прожорливый. НВолын. у. и Камен. у.

Нена́їсть, ти, *ж.* Ненасытность. Камен. у.

Ненале́жно, *нар.* Ненадлежащимъ образомъ.

Ненаро́ком, *нар.* Нечаянно, неумышленно. *Коли кому й лучалось ненароком зблизиться до того острова, то з ляком тікали від його.* Стор. МПр. 13.

Нена́сит, ту, *м.*=**Ненажир.**

Ненаси́тець, тцю, *м.* Раст. Astragalus glycyphylos L. ЗЮЗО. I. 113.

Нена́ситний, а, е. Ненасытный, алчный. НВолын. у. и Лебедин. у.

Нена́ський а, е. Не нашъ, чужой, чужестранный. *Цього тепер не можна сказати, бо в хаті є ненаські люде.* Козелец. у.

Нена́тлий, а, е. Ненасытный. *Ненатлому чоловікові дай хоч увесь мир, то мало.* Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Нена́тля, лі, *ж.* Ненасытность, жадность. Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Нена́че, *нар.* Будто, точно. *Вискочив з землі неначе овражок.* Стор. МПр. 44. *Він тільки розглядає її, неначе їсть її очима.* Кв. I. 38. См. **Наче.**

Нендзорі́, рів, *м.* Осенніе ягнята. Лохв. у.

Не́нечка, ки, *ж.* Ум. отъ **не́ня.**

Нени́ла, ли, *об.* Высокій, неповоротливый человѣкъ. Мнж. 187.

Не́нін, а, е. Матушкинъ, материнъ.

Нену́ж, *сз.*=**Ніж.** *Лучче хліб їсти з водою, ненуж буханець з бідою.* Ном. № 7288.

Не́нька, ки, *ж.* Ум. отъ **не́ня.**

Не́ньо, ня, *м.* Отецъ, батюшка. Галиц. Желех.

Не́ньчин, а, е. Матушкинъ, материнъ.

Не́ня, ні, *ж.* ласк. Мать, родимая. *—Сину мій, коли прийдеш до нас? „Тоді я, нене, прийду до вас, як павине пір'я наспід потоне, а млиновий камінь наверх випірне.* Макс. (1849) 107. Ум. **Не́нечка, не́нька.**

Неббавки, *нар.* Немедля, сейчасъ. Угор.

Необа́чка, ки, *ж.* Безпечность, неосмотрительность.

Необа́чний, а, е. Безпечный, неосмотрительный.

Необа́чність, ности, *ж.* Безпечность, неосмотрительность. *Складається недогода або необачність яка, то він гукає та махає їм, де що робиться.* Стор. МПр. 166.

Необа́чно, *нар.* Безпечно, неосмотрительно. *Живе хто в світі необачно, тому нігде не буде смачно.* Котл. Ен. VI. 90.

Необере́жний, а, е. Неосторожный. *Вхопила вода човен з необережним дідом та й поперла в шум.* Левиц. I. 127. *Русалки залоскочуть необережного, а часом і в воду потягнуть.* Г. Барв. 350.

Необере́жність, ности, *ж.* Неосторожность.

Необере́жно, *нар.* Неосторожно.

Необзир, *нар.* Безъ оглядки. *Давай на Буджаки необзир утікати.* К. Дз. 15. *А чортяка з-за ліси: кух-кух-кух! Баба необзир додому!* Г. Барв. 195.

Необлу́дний, а, е. Чистосердечный, нелицемѣрный. Волын.

Необлу́дність, ности, *ж.* Чистосердечіе, нелицепріятіе. Волын. г.

Необлу́дно, *нар.* Чистосердечно, нелицепріятно. Волын. г.

Необми́льний, а, е=**Неомильний.**

Необо́рний, а, е. Неодолимый, непреодолимый.

Необо́рність, ности, *ж.* Непреодолимость.

Необходи́мий, а, е. Такой, котораго нельзя обойти. *Як підуть дощі, дак грязь буде необходима.* Борз. у.

Небо́глядки, небо́глядком, *нар.* Безъ оглядки. *Біжить неоглядки.* Рудч. Ск. I. 137. *Пішло все к чорту неоглядком.* Котл. Ен. IV. 61. См. **Необзир.**

Неогля́дно, *нар.* И конца невидно; необозримо. *Горя того за нею і поперед нею— неозорно, неоглядно.* Мир. Пов. I. 127.

Неодино́кий, а́, е́. Неодинокій. *Там неодинокий з нею був би я.* Шевч. 37.

Неодіжни́й, а́, е́. Плохо одѣтый. *Так собі, чоловік неодіжний, бідний.* Мир. у. Слов. Д. Эварн.

Неодмі́нне и неодмі́нно, *нар.* Непремѣнно. Кв. *Треба неодмінне ті колеса купити.* МВ. (КС. 1902. X. 143).

Неодмі́нний, а, е. Непремѣнный.

Неодмо́вний, а. е. Безотговорочный.

Неодмо́вно, *нар.* Безотговорочно.

Неодна́ковий, а, е Неодинаковый, несходный, различный. См. **Неїднаковий.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Неоднáковість, вости, *ж.* Несходство, различіе. См. **Неїднаковість.**

Неоднáково, *нар.* Неодинаково, несходно, различно. См. **Неїднаково.**

Неодукóваний, а, е. Невѣжественный, незнающій, необразованный. *Сам крепак, неодукований сіряк.* Шевч. 513.

Неозóрний, а, е. Необозримый.

Неозóрно, *нар.* Необозримо, безъ конца. *Зайвої землі лежало неозорно перед тобою і за тобою.* Мир. ХРВ. 80.

Неокáяний, а, е. Окаянный. Харьк. г.

Неоковéрний и **неоковúрний, а, е.** Неповоротливый, неловкій. *Та вона така неоковерна.* Вас. 209. *Був у вдови хлопчик та такий неоковирний: всі його було б'ють.* Мнж. 9.

Неомúльний, а, е. Безошибочный.

Неомíрний, а, е. Неизмѣримый.

Неопáлий, а, е. Неопавшій. Стор. МПр. 105.

Неопантрóвність, ности, *ж.* Необдуманность, неосмотрительность, опрометчивость. *Що то за неопантровність: їхав по воду, переїхав гуску.* Могил. у.

Неорýжний, а, е. Безоружный. К. ЧР. 9.

Неосвíтний, а, е. Непросвѣщенный. *Розвелось письменство між нашим людом неосвітним.* Дещо. 15.

Неосýдливий, а, е. Не осуждающій другихъ, не говорящій о другихъ дурного. *Пані моя, пані моя, пані влюбленая, неревнивая моя, неосудливая!* Мет. 122.

Неосýдний, а, е. Не подлежащій осужденію. *Голод, що рідний батько—злодія неосудним робить.* Волын. г.

Неося́жний, а, е. 1) Необъятный. 2) Недостижимый.

Неося́жно, *нар.* 1) Необъятно. 2) Недостижимо.

Неотéса, си, *об.* Неуклюжій, неповоротливый, некрасивый человѣкъ. *Чи такому ж бридкому, як ти, женитися з Марусею? Подивись на себе, неотесо! адже ж ти поганіший від...* О. 1861. XI. Кух. 15.

Неофúт, та, *м.* Неофитъ. *Не неофит новий, а апостол великого Христового слова.* Шевч. 610.

Неохáйний, а, е. Неопрятный.

Неохáйність, ности, *ж.* Неопрятность *Жиди все біднійші, все більше неохайности.* Св. Л. 23. *Хата вдарила Чіпці в вічі своєю неохайністю. Стіни пообдупувані...* Мир. ХРВ. 177.

Неохáйно, *нар.* Неопрятно.

Неохáя, хáї, *об.* Неряха.

Неохóта, ти, *ж.* Неохота, нежеланіе. *Яким з більшою неохотою одвітував йому.* Левиц. I.

Неоцінúтний, а, е. Безцѣнный. *Це корова неоцінитна, відро молока дає.* Міус. окр.

Неошанóваний, а, е. Неоцѣненный по достоинству.

Неошáтний, а, е. Ненарядный.

Неошáтно, *нар.* Ненарядно. *Гей корчмо, корчмо-княгине! Чом то в тобі козацького добра багато гине? І сама вси неошатно ходиш, і нас козаків-нетяг, під случай, без свиток водиш.* ЗОЮР. I. 220.

Неощáдний, а, е. Небережливый.

Неощáдність, ности, *ж.* Небережливость. Желех.

Неощáдно, *нар.* Не бережливо.

Непам'яткúй, непам'ятлúвий, непам'ятýщий, а, е. Забывчивый.

Непáм'ять, ти, *ж.* Забвеніе. **Піти́ в непáм'ять.** Быть забытымъ. *Ми, селяне та хуторяне, нічого не записували,—тим воно й пішло все те в непам'ять.* К. (О. 1861. II. 227). **Пусти́ти у непáм'ять.** Предать забвенію. *Все те пускають наші земляки в непам'ять.* К. Гр. Кв. XXXII.

Непéвне, *нар.* 1) Невѣрно, ненадежно, сомнительно. 2) Неувѣренно. 3) Подозрительно; не внушая довѣрія; странно. 4) Опасно.

Непéвний, а, е. 1) Невѣрный, ненадежный, сомнительный. *Та се ще непевна річ: може воно буде, а може й ні.* 2) Неувѣренный. 3) Подозрительный, не внушающій довѣрія. *Сей бачить хитрость тут непевну.* Котл. Ен. VI. 75. *Сказано,—знахарка: зараз почула щось непевне.* ЗОЮР. II. 34. *Марусс, кажу, щось мені той чоловік непевен.* МВ. II. 128. 4) Опасный, ненадежный. *Тепер нічки да темненькії, доріженьки да непевнії.* Мет. 217. *Підпалу жде, як той местник, часу дожидає непевного.* Шевч., (пражск. изд.) I. 178 и 180. 5) Знающійся съ сверхъестественными силами; демоническій. *Дріжу з переляку, що бачив чорта і що моя жінка з ним дружить. От я вам і кажу: непевна моя жінка, зовсім непевна.* Кв. II. 97. *Упир і непевний—усім відьмам родич кревний.* Ном. № 239 и 240. *Минає неясний день мій; вже смеркає; над головою вже несе свою неклепаную косу косарь непевний... мовчки скосить.* Шевч. 241.

Непéвність, ности, *ж.* 1) Невѣрность, ненадежность. 2) Неувѣренность, сомнѣніе,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

колебаніе. 3) Подозрительность, сомнительность. 4) Опасность, ненадежность.

Неперемо́жний, а, е. Непреодолимый, неодолимый, непобѣдимый.

Неперемо́жно, *нар.* Непреодолимо, неодолимо, непобѣдимо.

Непи́саний, а, е. 1) Не писанный, не написанный. 2) Устный. *Українська пісня і неписана словесність народу українського.* К. XII. 7.

Неписьме́нний, а, е. Неграмотный.

Неписьме́нність, ности. Неграмотность.

Непиту́щий, а, е. Непьющій. *Непитущий зроду.* Мир. Пов. I. 157.

Непи́шний, а, е. Въ выраж.: **як непи́шний.** Сконфуженный. *Вилаяли його, а він покліпав очима і вийшов з хати, як непишний.*

Непідвла́дність, ности, *ж.* Независимость. Желех.

Непідле́глий, а, е. Независимый. *Непідлегла воля духа.* К. XII. 23.

Непідле́глість, лости, *ж.* Независимость.

Непідхи́льність, ности, *ж.* Неуступчивость, непокорность. Левиц. I. 307.

Неплі́дний, а, е. Неплодный, безплодный. *Елизавета була неплідна.* Єв. Л. I. 7. *Перва його жінка була неплідна, а се вже з другою дав йому Господь на старість утіху.* Г. Барв. 163.

Неплі́дниця, ці, *ж.* Неплодная, безплодная.

Непова́га, ги, *ж.* Непочтеніе, неуваженіе.

Неповиднний, а, е. Неказистый. *Воно* (сіно) *даром що неповидне, а їстовне.* Черк. у.

Неповинний, а, е. 1) Невинный, неповинный. *Карайте мене, а неповинного пустіть на волю.* Стор. МПр. 84. 2) Не должный.

Неповинно. *нар.* 1) Безъ вины. *Кров християнську неповинно проливали.* Чуб. V. 933. 2) Не должно.

Неповоротки́й, а́, е́. Неудобный для пользованія по своей большой величинѣ, громоздкости и пр. *Вила неповороткі; бо дуже довгі й товсті.* Волч. у.

Неповоротни́й, а́, е́. Неповоротливый. НВолын. у. Левиц. Пов. 10.

Неповору́шно, *нар.* Неподвижно, не шевелясь. *О. Мойсей сидів неповорушно.* Левиц. I.

Непогамо́ваний, а, е. 1) Неукротимый; невоздержный, неумѣренный; необузданный. 2) Неукрощенный, неудержанный.

Непого́дний, а, е. Ненастный.

Непого́жий, а, е. 1) Неблагопріятный. 2) Ненастный, непогодливый. *Виходила хмара чорная і другая непогожая.* Чуб. V. 764. 3) **Непого́жа вода́.** Несвѣжая вода.

Неподалеку́, неподалеці́ и **неподале́ць,** *нар.* Невдалекѣ; недалеко другъ отъ друга. *Чується йому, наче хто сильне ридає неподалеку.* МВ. (О. 1861. I. 73). *Хатка була неподалеці від лісу.* Верхнеднѣпр. у. *Ми неподалеці з ними живемо.* Новомоск. у.

Неподо́ба, *нар.* Неприлично, не слѣдуетъ, не подобаетъ. *Неподоба зірці без місяця ізіходити: неподоба дівці до козаченька виходити.* Нп.

Неподо́бний, а, е. 1) Несходный, непохожій. 2) Несообразный, не такой какъ слѣдуетъ. *Пусти ж мене, пусти ж мене, подолянко, на піч!—„Ой не пущу, ой не пущу: неподобная річ".* Нп. *Бо' зна' що кажеш, Іване, неподобне!* Лохв. у. Слов. Д. Эварн. 3) **Неподо́бними слова́ми ла́ється.** Бранится скверными словами.

Неподо́бно, *нар.* 1) Не сходно, не похоже. 2) Не такъ, какъ нужно, плохо.

Непоказни́й, а́, е́. Невидный, неказистый.

Непоки́й, ко́ю, *м.* Безпокойство, смущеніе, тревога. *Красне личко серцю непокій.* Ном. № 8917.

Непоки́рливий, а, е. Непокорный. *Доводилось не один раз не послухати вас і проміватн непокірливим словом.* О. 1862. IV. 10.

Непоки́рливість, вости, *ж.* Непокорность.

Непоки́рливо, *нар.* Непокорно.

Непоки́рний, а, е, непоки́рність, ности, *ж.*, **непоки́рно,** *нар.*=**Непокірливий, непокірливість, непокірливо.**

Непоки́рниця, ці, *ж.* Непокорная. *Ти ж,* (невістко), *моєму роду непокірниця.* Грин. III. 84.

Непокладни́й, а́, е́. Громоздкій.

Непоко́їти, ко́ю, їш, *гл.* Безпокоить, тревожить.

Непоко́ра, ри, *ж.* Непокорность.

Неполю́дськи, *нар.* Не такъ, какъ слѣдуетъ. *Так сяк, на косяк, неполюдськи.* Ном. № 7586.

Непоми́лешний, непоми́льний, а, е. Безошибочный.

Непоми́лешно, непоми́льно, *нар.* Безошибочно. *Твердо й непомилешно темний править службу божу.* МВ. I. 16.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Непоми́льність, ности, *ж.* Безошибочность. Желех.

Непомірко́ваний, а, е. 1) Неумѣренный. 2) Невоздержный; запальчивый.

Непомірко́вано, *нар.* 1) Неумѣренно. 2) Невоздержно; запальчиво.

Непора́дний, а, е. Безпомощный, не могущій справиться. *Йому наказали, щоб не лякав дитини, бо... як заслабне, то хоч з світа втікай: і з одним непорадна голова, а з двома й не кажи.* Св. Л. 101.

Непоро́жній, я, є. 1) Не пустой. 2) О самкахъ и женщинахъ: беременная. *Е, шкода тепер з сорочками: моя жінка непорожня—шити нікому.*

Непоро́ки, ків, *мн.* Худая слава? *Чим вони не люде? І добрі, й заможні; усі їх на повазі мають... Знали б люде,—чулись би непороки на їх, а то усі шанують.* МВ. II. 111.

Непорошний, а, е. Не пыльный? *Будь же ти, хато, непорошна, хазяїну дорога і мила.* (Заклинаніе при закладкѣ хаты). ХС. III. 39.

Непорухо́мий, а, е=Нерухомий.

Непорухо́мо, *нар.=***Нерухомо.**

Непору́шний, а, е. Неподвижный, недвижимый. *Скелі стояли непорушні над водою.* Левиц. I. 96.

Непору́шно, *нар.* Неподвижно, недвижимо.

Непоря́дний, а, е. Безпорядочный. *Всі вони, сі нехворощане, якісь завзяті та непорядні. Скотину б'ють, не доглядають зімою.* Г. Барв. 154.

Непоря́дно, *нар.* Безпорядочно.

Непосиду́(ю)щий, непосидя́чий, а, е. Подвижной, непосѣда. *Непосидющий як чорт.* Ном. № 3133.

Непосидя́чка, ки, *ж.* Нетерпѣливость, не дающая и на мѣстѣ усидѣть. **Непосидя́чка бере́.** Не сидится отъ нетерпѣнія. Иногда прилагается къ человѣку и употребляется въ смыслѣ: непосѣда. *Ну, та й непосидячка з тебе! Тільки прийшов,—уже й біжить.*

Непо́слух, ху, *м.* Ослушаніе, непослушность.

Непотайни́й, а́, е́. Не скрытный, откровенный. *Полилась їх розмова щира, непотайна.* Левиц. I. 138.

Непотре́ба, би, *ж.*=**Непотріб.**

Непотре́бний, а, е = Непотрібний. Гол. I. 33.

Непо́тріб, ба, *м.* 1) Все ненужное, негодное, плохое. 2) Негодникъ. Желех.

Непотрі́бний, а, е. Ненужный. *Хто бідний, той нікому непотрібний.* Ном. № 1602.

Непохи́бни́й, а, е. Безошибочный, вѣрный. *Він правдою непохибною дише.* К. ЦН. 193. *Непохибну тобі про це дам раду.* К. ЦН. 270.

Непохи́бно, *нар.* Безошибочно, вѣрно.

Непохи́тний, а, е. Стойкій. Желех.

Непохи́тність, ности, *ж.* Стойкость. Желех.

Непохи́тно, *нар.* Стойко.

Непоча́тий, а, е. Неначатый, нетронутый. *Непочатою водою мийте біле тіло.* Мкр. Н.

Непра́вда, ди, *ж.* 1) Неправда, ложь. *А неправда ж! я того не казав.* 2) Несправедливость. *Уступіться від мене всі, що робите неправду.* Єв. Л. XIII. 27. *Всякая непривда—гріх.* Ном. № 102. Ум. **Непра́вдонька.** *Неправдонька ваша.* Рудч. Чп. 90.

Неправди́вий, а, е. 1) Лживый, неправдивый. *Моя доле неправдива.* Шевч. 2) Притворный. 3) Не настоящій, поддѣльный.

Неправди́вість, вости, *ж.* 1) Лживость. Желех. 2) Сомнительность происхожденія, поддѣльность.

Неправди́во, *нар.* 1) Лживо, неправдиво. 2) Притворно.

Неправдува́ти, ду́ю, єш, *гл.* Жить неправдой. *М. з давнього давна панує, бо неправдує.* Посл.

Непра́вий, а, е. 1) Несправедливый. 2) Неправосудный.

Непра́вість, вости, *ж.* 1) Несправедливость. 2) Неправосудіе, беззаконіе.

Непра́во, *нар.* 1) Несправедливо. 2) Неправосудно.

Неприві́тни́й, а́, е́. Непривѣтливый.

Неприві́тниця, ці. Непривѣтливая женщина. *Нашому роду неприві́тниця.* Нп.

Неприє́мний, а, е. Непріятный.

Неприє́мність, ности, *ж* Непріятность.

Неприє́мно, *нар.* Непріятно.

Неприка́яний, а, е. 1) Нераскаявшійся. *Зробивсь великим грішником та з журби по грошах і вмер без причастя неприкаяний.* Г. Барв. 459. 2) Окаянный, отчужденный отъ людей, не находящій себѣ мѣста. *Доле ж моя неприкаяна.* Св. Л. 319.

Неприпи́нний, а, е. 1) Неудержимый, неукротимый. 2) Безпрепятственный.

Неприро́дний, а, е. Неестественный, ненатуральный.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Неприро́дність, ности, *ж.* Неестественность. ненатуральность. Желех.

Неприро́дно, *нар.* Неестественно, ненатурально.

Неприрожде́нний, а, е. Не врожденный, пріобрѣтенный. *Неприрожденна відьма.*

Непристо́йний, а, е. Неприличный. Желех.

Непристо́йність, ности. Неприличіе. Желех.

Непристо́йно, *нар.* Неприлично.

Неприступни́й, а́, е́. Недоступный, неприступный. *Неприступна панна сама запобігла Четвертинського.* Стор. МПр. 70.

Непристу́пно, *нар.* Недоступно.

Непритама́нний, а, е. Ненормальный въ психическомъ отношеніи, невмѣняемый. *Та що там у нього питати? Він непритаманний.* Мирг. у. Слов. Д. Эварн.

Неприти́ка, ки, *об.* Безпріютный, бродяга. Встрѣчено только у Кулиша, гдѣ говорится о юродивомъ. *По світу швендяє ся непритика,—ні хати в бідолахи, ні двора.* К. ПС. 113.

Неприто́мний, а, е. Безсознательный, безпамятный. Г. Барв. 386. **Неприто́мним бу́вши.** Въ безпамятствѣ.

Неприторе́ний, а, е. 1) Настоящій, чистокровный. *Ці вівці неприторені басарабські.* 2) Совершенный, несправимый, отчаянный. *Неприторений злодій. Наведе із собою п'яниць неприторених.* О. 1862. VII. 22. См. **Непроторений.**

Неприту́льний, а, е. Неудобоприложимый.

Неприхи́льний, а, е. Нерасположенный, неблагосклонный; непріязненный, недружелюбный.

Неприхи́льник, ка, *м.* Противникъ, непріязненный. Желех.

Неприхи́льність, ности, *ж.* Нерасположенность, неблагосклонность; непріязненность.

Неприхи́льно, *нар.* Неблагосклонно; недружелюбно.

Непричетний, а, е. Непричастный. *Вони сами крали, а возили сюди непричетні.* Міус. окр.

Непри́чком и **непри́чкома**, *нар.* Точно, будто, сказать-бы. Желех. *Купив, пане, коняку, а у неї під хвостом, непричкома як панська шапка.* Канев. у.

Непри́язний, а, е. Непріязненный, недружелюбный. *Прощай, світе, прощай, земле, неприязний краю!* Шевч. *Де вона й вродилась така неприязна.* МВ. (О. 1862. III. 58).

Непри́язно, *нар.* Непріязненно, недружелюбно.

Не́приятель, ля, *м.* 1) Недругъ, непріятель. 2) Чортъ. Грин. I. 9.

Непрія́тельство, ва, *с.* Вражда, непріязнь.

Непроворня́ка, ки, *об.* Непроворный человѣкъ. *Ішла роззявляка, а їхав непроворняка.* Ном. № 6594.

Непроторе́ний, а, е=Неприторений. *Непроторені дурні.* МВ. (КС. 1902. X. 153). *Непроторений злодій.* Ном. № 11062.

Непро́ха, хи, *об.* Не просящій. Ном. № 1357.

Непрощє́ний, а, е. Котораго простить нельзя. *Непрощений гріх.* Волч. у. *Щоб твоя кість непрощена була!* Ном. № 3081.

Непря́ха, хи, *ж.* Неумѣющая или не желающая прясть. *Була собі непряха і недбаха.* Рудч. Ск. I. 176.

Не́путити, чу, тиш, *гл.* 1) Мѣшать, быть помѣхой, стоять на дорогѣ, сбивать съ пути, съ толку. *Любов... і мозок непутить, і кров.* Мкр. Г. 17. *Це мені непутить отой Улас юловатий, а то б не взяли сина у москалі. Воно б можна до паламарки тее—нема що! але ж батько непутить, а сина чортма.* Канев. у. 2) Портить, развращать. *Багато нашого брата горілка непутить.* Василь. у. 3) Съ отрицаніемъ безлично. **Не не́путить.** Не мѣшаетъ. *Хоч би й десятку дали, то воно не непутило б.* Мигр. у. Слов. Д. Эварн.

Непу́тній, я, е. Безпорядочный, непорядочный.

Непу́тно, *нар.* Не такъ, какъ слѣдуетъ, плохо. *А будь тобі непутно!* Ном. № 3696.

Нера́дісний, а, е. Безотрадный. *Все думки нерадісні клопочуть голову.* Мир. Пов. I. 139.

Нера́дісно, *нар.* Безотрадно, нерадостно. *Нерадісно і смутно гляділа стара на свого сина.* Стор. МПр. 56.

Неране́нько, *нар.* Ум. отъ **нера́но.**

Нера́но, *нар.* Поздно. *Калино-малино, чом нерано зацвіла?* Чуб. V. 1008. Ум. **Неране́нько.**

Нере́ститися, щуся, стишся, *гл.* Совокупляться (о рыбахъ, змѣяхъ). *Гадюки як нерестяться, то звиваються у клубок.* Кіевск. у.

Не́рость, ти, *ж.* 1) Совокупленіе у рыбъ, змѣй. 2) Семейные раздоры, несогласія. *Як люблятся собі, не робиться*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

між ними нерести, то й добре. Канев. у. См. **Нерість.**

Не́рет, та, *м.* Родъ рыболовной сѣти. *Як попавсь у нерет, то ні взад, ні вперед.* Ном.

Не́ристь, сти *ж.* Вражда. *Та таки ж неристь у нього до мене... ненависть.* Миргор. у. *Він неристь положив на мене.* Звенигор. у. Слов. Д. Эварн. *Люде неристь накладали оце на мене.* Екатер. г. См. **Нересть.**

Нері́вень, вня, *м.* Неравный. *Вельможная пані нерівня кохала.* Чуб. V. 1068.

Нері́вний, а, е. Неравный.

Нері́вно, *нар.* Неравно. *Бог нерівно ділить: жде, щоб сами ділилися.* Ном. № 81.

Нері́вня, ні, *об.* Не пара; неровня. *Зв'яже руку з Опанасом, хоч йому й нерівня.* Мкр. Н.

Не́рість, рости, *ж.* Все земное (кромѣ воды), что не растетъ и что не создано искусственно: земля, камни, металлы, т. е. вообще минералы. *Водиця Іорданниця, очищавш каміння, креміння і всякую нерість.* См **Нерость.**

Неробі́тний, а, е. Не рабочій, во время котораго не работаютъ.

Неробі́тник, ка, *м.* Не работникъ. *Сьогодня св. Івана неробітника.*

Неробі́тниця, ці, *ж.* Неумѣющая работать, не работница. *Узяли невістку неробітницю.* Чуб. V. 723.

Неро́д, ду, *м.* Неурожай. *Коли нерод, то й невмолот.* Ном. № 7134.

Неро́да, ди, *ж.* Бездѣтная женщина. Мнж. 140.

Неродю́чий, а, е. Безплодный, не родящій. *Тепер поля неродючії.* Грин. III. 434.

Не́рожень, жня, *м.* Родъ дикой утки.

Нерозбо́рливий, а, е. Непонимающій. Харьк. г. *Я жінка нерозборлива, та й то бачу, що не так.* Зміев. у.

Нерозва́жний, а, е. 1) Неутѣшный. *Плакала нерозважними дрібними слъозами.* Мир. ХРВ. 233. 2) Неразсудительный, легкомысленный. *Нерозважний дячище на підмову дався.* Гол. III. 475.

Нерозва́жно, *нар.* 1) Безутѣшно. *Нерозважно плакала.* Мир. ХРВ. 317. 2) Неразсудительно, легкомысленно.

Нерозви́тний, а, е. Не развившійся, не распустившійся. *Іно жаль мені на отця свого: оженив мене малолітнього, нерозумного, нерозвитного.* Грин. III. 335.

Нерозгу́жений, а, е. Вѣрный, не поддающійся стараніямъ разлучить его съ любимою особою путемъ наговоровъ. *Суженний-нерозгужений, йди до мене вечерати.* О. 1861. XI. Свидн. 57.

Не́розень, зня, *м.*=**Нерожень.**

Нерозна́знака, ки, *об.* Несвѣдущій человѣкъ, незнающій. *Звісно, ми люде нерознакы, не знаєм як; то й пішли до волосного писаря порадитися, що нам робити.* Верхнеднѣпр. у.

Нерозу́м, му, *м.* Неразуміе, глупость. Желех.

Нерозу́мний, а, е. Неумный, глупый. *Дурна дівчина, нерозумная по козаченьку плаче.* Мет. 56.

Не́ростъ, сти, *ж.*=**Нерість.** Липцы, Харьк. губ. Слов. Д. Эварн.

Нерухо́мий, а, е. Неподвижный, недвижимый. *Над водою сидить нерухомо сивий дід на камені, а там стоять нерухомі дівчата.* К. Ор. *Обомліла й заніміла, нерухома стала.* К. МБ. III. 253. **Нерухо́ме добро́, майно́.** Недвижимое имущество.

Нерухо́мо, *нар.* Неподвижно. *Звелів стояти, кажеш?—Нерухомо!* К. ЦН. 261. *Цілісінький день пролежить нерухомо.* МВ. II. 8.

Неруши́ме, *нар.* Не двигаясь съ мѣста, постоянно. *Ми з прадіда живемо тут нерушиме.* Борз. у.

Несамови́тий, а, е. 1) Изступленный, самъ не свой. *Зробився Турн несамовитий, ярився, мотував неситий.* Котл. Ен. V. 30. 2) Въ приложеніи къ человѣческимъ дѣйствіямъ, кромѣ прямого значенія, значитъ еще: въ высшей степени сильный. *Несамовитий регіт несеться вулицею.* Мир. Пов. II. 57.

Несамови́то, *нар.* 1) Изступленно. 2) Въ высшей степени сильно. *Рве, сіпа, горить, та хоч не так болить несамовито* Мир. Пов. II. 52

Несвідо́мий, а, е. 1) Неизвѣстный, невѣдомый. *Це діло мені овсі несвідоме. Голос... вливався в душу якимсь несвідомим щастям.* Мир. ХРВ. 5. 2) Не знающій чего. *Вербує... кругом себе ватагу людей несвідомих речі і ширить між ними свої... мрії.* К КР. 36. 3) Безсознательный. *Я вбачала в їй несвідомого поета.* Г. Барв. 372.

Несвідо́мість, мости, *ж.* 1) Невѣдѣніе. Чуб. I. 273. 2) Безсознательность.

Несвідо́мо, *нар.* 1) Не зная; безъ вѣдома. 2) Безсознательно.

Несві́тній, я, е, несві́тський, а, е. Необыкновенный, небывалый, неестественный, сверхъестественный. *Щоб же тебе*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

побив несвітський сором. К. ЧР. 379. *Це вже несвітський сором сидіти в острозі.* Харьк.

Неси́ла, ли, *ж.* Безсиліе, немочь. **Неси́ла мені́ це зроби́ти.** Я не въ силахъ это сдѣлать. *Така її досада гризе, що вони вкупці, а розлучити несила.* МВ. (О. 1862. III. 46).

Неси́тий, а, е. Ненасытный. *Неситії кєьондзи, маґнати нас роз'єднали, розвели.* Шевч.

Неси́тство, ва, *с.*=**Несить.**

Не́сить, ти, *ж.* Ненасытность.

Не́сів, ву, *м.* Часть поля, по недосмотру незасѣянная. *Якось чудно жито зійшло: там є і густо, а там пусто, мов несів.* Новомоск. у.

Несказа́нний, а, е. Невыразимый, неизъяснимый. *Крик, галас зчинили несказанний.* К. ЧР. 370.

Несказа́нно, *нар.* Невыразимо. *Сей ліс густий був несказанно.* Котл. Ен. *Несказанно тяжко слухати, як плаче оттакий чоловік.* Сим. 223.

Нескінче́нний, а, е. Безконечный. К. Кр. 15. *О, Боже мій, нескінченний! дивитися горе, що тепера на сім світі віра віру боре.* Нп.

Нескінче́нно, *нар.* Безконечно.

Нескла́дно, *нар.* Нескладно. *А бреше так нескладно.*

Нескончє́нний, а, е=**Нескінченний.**

Нескре́ба, би, *об.* Неотеса. *Ой вийду я за ворота—нема мого злота, тільки стоїть той нескреба, що мені не треба.* Нп.

Нескре́бений, а, е. Невычищенный; нечищенный. *Казав би, як свиня нескребена попереду ухом веде.* Дума. *Подають їм рибу нескребену.* Грин. III. 452.

Неслава, ви, *ж.* Безславіе, позоръ; дурная репутація. *Погубиш їх, і їх слава стане їм в неславу.* Шевч. *Ой він її не займає, бо сватати має, він до неї не горнеться, неслави боїться.* КС. 1887. VIII. 774. *Любив я дівчину, любив я свою, а люде говорять неславу на ню.* Грин. III. 185. **У несла́ві бу́ти.** Быть обезславленнымъ; пользоваться дурной репутаціей. *Наш піддружбо хороший, пожич дружбі грошей, бо наш дружба в неславі, його шапка в заставі.* О. 1862. IV. 19. **У несла́ву вво́дити.** Подвергать пересудамъ, безславить кого. *Сватай мене, козаченьку, не вводь у неславу.* Мет. 83. **У несла́ву вхо́дити.** Безславить себя, подвергать себя пересудамъ. *Сама ж бо ти, дівчинонько, у неславу входиш, що пізненько-нераненько із юлиці ходиш.* Мет. 83. **Ум. Несла́вонька.** *Не тра було моїй рідні неславоньки наробити.* Грин. III. 248.

Несли́ханий, а, е. Неслыханный. *Вижени мені звіря неслиханого і невиданого.* Рудч. Ск. I. 44.

Несли́хано, *нар.* Неслыханно.

Неслід, *нар.* Не слѣдуетъ, неприлично.

Не́слух, ха, *м.* Непослушный человѣкъ.

Неслухня́ний, а, е=**Неслух'яний.** *Сказано, що неслухняні.* Ном.

Неслух'я́ний, а, е. Непослушный.

Неслу́шний, а, е. 1) Ненадлежащій. 2) Несвоевременный. **В неслу́шний час.** Несвоевременно. 3) Несправедливый.

Неслу́шно, *нар.* 1) Ненадлежаще. 2) Несправедливо.

Не́смак, ку, *м.* 1) Непріятный вкусъ. 2) Безвкусіе.

Несма́чни́й, а, е. Невкусный, безвкусный.

Несмерте́льний, а, е. Безсмертный.

Несмерте́льність, ности, *ж.* Безсмертіе.

Несмі́ливий, несмі́лий, а, е. Несмѣлый.

Несмі́ливість, несмі́лість, ости, *ж.* Несмѣлость. *Казав Василь, задихаючись од несмілости.* Кв. I. 21.

Несмі́ливо, несмі́ло, *нар.* Несмѣло. *Дівчина несміливо поглядала на Василя.* Левиц. I.

Несміля́к, ка, *м.* Несмѣлый человѣкъ.

Несогі́рше, *нар.*=**Незгірше.**

Несогі́ршій, а, е=**Незгірший.** Угор.

Неспере́чливий, а, е. Уступчивый, покладистый. *Я чоловік несперечливий.* НВолынск. у.

Неспі́рний, а, е. Неспорный. *Робота неспірна.*

Неспля́чки, чок, *ж. мн.* Безсонница (у дѣтей). КС. 1883. VII. 588.

Неспо́вна, *нар.* Не вполнѣ; не сполна. **Неспо́вна ро́зуму.** Полоумный. *Моя жінка несповна розуму.* Рудч. Ск. I. 187.

Неспога́даний, а, е. 1) Неожиданный. 2) Невообразимый, неизъяснимый.

Неспога́дано, *нар.* 1) Неожиданно. 2) Невообразимо, неизъяснимо.

Несподі́ваний, а, е. Неожиданный; нечаянный. *Несподіване лихо.* Ном. № 2059.

Несподі́ваність, ности, *ж.* Неожиданность.

Несподі́ванка, ки, *ж.* Неожиданность; сюрпризъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Несподі́вано, *нар.* Неожиданно; нечаянно.

Несподіяність, ности, *ж.*=**Несподіваність**.

Неспокі́й, ко́ю, *м.* Безпокойство. *А що, нажили собі неспокій? В старій жизні маю неспокій терпіти.* Чуб.

Неспокі́йний, а, е. Безпокойный, неспокойный. *Чого вона така неспокійна стала?* МВ. II. 24.

Неспокі́йник, ка, *м.* Безпокойный человѣкъ.

Неспокі́йно, *нар.* Неспокойно, безпокойно.

Неспоку́туваний, а, е. Неотмолимый, неотмоленный; непокаянный.

Неспосі(о́)бний, а, е. 1) Непригодный. 2) Находящійся не въ силахъ, не въ состояніи сдѣлать что.

Неспосі(о)бні́сінький, а, е. Находящійся совершенно не въ силахъ, рѣшительно не въ состояніи сдѣлать что. *Та вони* (діти) *малісінькі, та вони дрібнісінькі, та вони неспособнісінькі.* Мил. 222.

Неспра́ва, ви и **неспра́вка, ки**, *ж.* Неаккуратность, неисправность. *За це мені малий клопіт, бо то, правду сказавши, його діло. Одколи загад був—і досі ще несправлені гроші. Ой, та попосиде він на вежі за свої несправки!* Василькъ. у.

Неспра́вний, а, е. Неаккуратный, неисправный.

Несправува́тися, ву́юся, ється, *гл.* Быть неаккуратнымъ.

Неспромо́га, ги, *ж.* 1) Невозможность. *Неспромога мені се зробити.* 2) Несостоятельность, недостатокъ средствъ. *Неспромога моя наймита держати.* Г. Барв. 192.

Неспромо́жний, а, е. Не имѣющій возможности, не въ состояніи, несостоятельный.

Неспромо́жність, ности, *ж.*=**Неспромога**. *Неспроможність гіркая.* МВ. (КС. 1902. X. 45).

Неста́к, *нар.* Не столько; не такъ то. *Нестак то зробив, а що втомився.*

Неста́лий, а, е. Непостоянный, измѣнчивый.

Нестанівки́й, а́, е́. Непостоянный, неустановившійся.

Нестате́чний, а, е. 1) Не зажиточный, бѣдный. 2) Непостоянный, неположительный, легкомысленный, вѣтренный.

Нестате́чність, ности, *ж.* 1) Бѣдность. 2) Непостоянство.

Неста́ток, тку и **тка**, *м.* 1) Нужда, недостатокъ. *Прийшов нестаток - випив остаток.* Чуб. I. 233. 2)=**Нестатечний.** *Дала матка за нестатка, та й навіки-м пропала.* Грин. III. 323.

Нестеле́па, пи, *об.* Неповоротливый, непроворный человѣкъ. Ном. № 13950 и 13951. *Така вже вдалась нестелепа, роззява.* Г. Барв. 365.

Нестеме́нний, а, е. Точь-въ-точь такой. *Нестеменний покійний батько.* Мир. Пов. II. 95

Нестеменні́сінько, *нар.* Точнехонько. *Нестеменнісінько така.* О. 1862. I. 78.

Нестеме́нно, *нар.* Точь-въ-точь. *Окунів небіж та й Окунів,—нестеменно Окунів.* Мир. ХРВ. 16.

Нестемки́, *нар.*=**Нестеменно.**

Нестемні́сінько, *нар.* = **Нестеменнісінько**. *Написи біля приказок я робив нестемнісінько такі, які були у Марковича.* Ном., Передм. III.

Несте́пний, а, е=**Недотепний**, Александрійск. у. Слов. Д. Эварн.

Нестерпу́чий, а, е. Нестерпимый.

Нестерпу́чо, *нар.* Нестерпимо.

Не́сти́, су́, се́ш, *гл.* 1) Нести. *І чобітки в руках несе.* Мет. 27. *Ти, кленовий листоньку, куди тебе вітер несе?* Мет. *Голову вгору несе, дивиться сміливо.* Г. Барв. 293. 2) Нести (о птицахъ). *Курка яйця несе.*

Нести́дник, ка, *м.* Раст. Sithospermum officinale. Вх. Шч. I. 11.

Нести́ся, несу́ся, се́шся, *гл.* 1) Нестись, быстро двигаться. 2) Нестись, нести яйца. *Навідала кубелечко, де вутка несеться.* Мет. 86. 3) **Ви́соко нести́ся, вго́ру нести́ся.** Заноситься, важничать. *Чи ти багатий, чи гордуватий, чи високо несешся?* Нп. *Кожен, хто нестиметься вгору,—принизиться.* Єв. Л. XIV. 11.

Несто́тно, *нар.* Точь-въ-точь. Лохв. у.

Нестотсні́сінько, *нар.* Точнехонько. *Нестотнісінько у такому ходять котелевські дівчата.* ХС. II. 129.

Нестра́вний, а, е. Несваримый, неудобоваримый.

Нестра́вність, ности, *ж.* Несвареніе желудка.

Несту́ла, ли, *об.* Неумѣлый человѣкъ, неспособный къ самому простому дѣлу, а также и къ разговору. Верхнеднѣпр. у. Залюбовск.

Не́стям, му, *м.*=**Нестяма.** Мир. ХРВ. 307.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Нестя́ма, **ми**, *ж.* Растерянность, самозабвеніе.

Нестя́митися, **млюся**, **мишся**, *гл.* Не опомниться; быть внѣ себя. *Козак од радости нестямився, що князь виходе битись з ним.* Котл. Ен. VI. 82.

Нестя́мка, **ки**, *ж.*=**Нестяма**. *Христя з нестямки добігла аж до комори.* Мир. Пов. II. 74. *У нестямках не знав що робити. З нестямки повернули уростич драла.* Полт. **Нестя́мки напа́ли.** Растерялся, растерялись; забылся, забылись.

Нестя́мний, **а**, **е**. 1) Растерянный; находящійся внѣ себя. 2) О дѣйствіяхъ: дикій; въ высшей степени сильный. *Нестямний регіт.* Мир. Пов. I. 138. *Долітали до їх хати нестямні крики та гуки* (бито людей). Мир. ХРВ. 285.

Нестя́мно, *нар.* Растерянно; внѣ себя. *О мій батечку, мій таточку! нестямно скрикнула вона.* Мир. Пов. I. 122.

Несудни́й, **а́**, **е́**. Негодный. *Цей кінь нікуди несудний.*

Несу́щий, **а**, **е**. О птицахъ: дающій много яицъ. *Химини кури несущі були.* Посл. *Несущі ці кури придались.* Константиногр. у.

Несхвали́тися, **лю́ся**, **лишся**, *гл.* Не нахвалиться. *Там моя стара несхвалиться, такий добрий пан отой.* Лебедин. у.

Несходи́мо, *нар.* Не сходя. *День-у-день сидить собі на печі несходимо.* Кобел. у.

Неталáн, **ну́**, *м.* Несчастіе, неудача. *І неталан наш, і талан, як кажуть люде — все од Бога.* Шевч. 525.

Не́тварь, **рі**, *ж.*=**Некваря**. Вх. Зн. 32.

Нетерпі́й, **пія́**, *м.* Нетерпѣніе. **Йому́ нетерпі́й.** Ему невтерпежъ. *Як оце у шинку сидять та п'ють горілку люди, то вже йому нетерпій,—і собі купе.* Волч. у.

Нетерпля́че, *нар.* Нетерпѣливо.

Нетерпля́чий, **а**, **е**. Нетерпѣливый. *Пускай дочку на юлицю, бо я нетерплячий.* Нп. **Нетерпля́ча бере́**=**Нетерпля́чка бере́.** О. 1862. IX. 27.

Нетерпля́чка, **ки**, *ж.* Нетерпѣніе. *Зося з великою нетерплячкою дивилась на далекий гай.* Левиц. I. 357. **Бере́ його́ нетерпля́чка.** Ему невтерпежъ, онъ не можетъ утерпѣть. Мир. ХРВ. 190.

Нете́саний, **а**, **е**. 1) Неотесанный. 2) Неуклюжій, неповоротливый. *Витесав нетесаного тесана.* Ном. № 13127.

Не́теч и **нете́ча**, **чі**, **нете́чина**, **ни**, *ж.* Стоячая вода, болото. Желех. Въ нѣкоторыхъ выраженіяхъ употребляется вмѣсто: **нечи́ста си́ла, чорт. Нете́ча дала́ заня́ть!** Чертъ дернулъ тронуть! Ном. № 13526. Въ „Степових думах та співах" Манджуры (стр. 20): *Чого мені журитися, якої нетечі?*

Нетіпа́нка, **ки**, *ж.* Неопрятная, неряха. *В мене жуінка нетіпанка і хуісту не має.* Чуб. V. 1137.

Нетіпа́ха, **хи**, *ж.*=**Нетіпанка**. *Топи, нетіпахо!* Рудч Ск. II. 45.

Неткáха, **хи**, *ж.* Не умѣющая или лѣнящаяся ткать. *Да сказали: Марусенька непряха, а матінка (в) Марусеньки неткаха.* Маркев. 119.

Не́тля, **лі**, *ж.* 1) Насѣк. Lithocolletis fritellella. Вх. Пч. I. 6. 2) Ночная бабочка (каждая изъ меньшихъ). Вх. Пч. I. 6.

Нето́па, **пи**, *ж.* Не топящая печи (о лѣнивой женщинѣ). Ном. № 10781.

Не́тра, **ри**, *ж.* Употребляется преимущ. во мн. ч.: **Не́три.** 1) Непроходимая заросль, лѣсъ, дебрь. 2) Переносно: захолустье, трущоба. *Я живу на Вкраїні у таких нетрах, де нема шкіл.* О. 1862. I. 71.

Нетру́жений, **а**, **е**. Не трудовой. *В його хліб нетружений.*

Не́тря, **рі**, *ж.*=**Нетра**.

Не́тряний, **а**, **е**. Покрытый непроходимымъ лѣсомъ. *Оце ж втікаймо, царю Наливаю, за нетряну тіснину.* К. ЦН. 242.

Нетьопуха, **хи**, *ж.*=**Нетіпанка**. *Там дівчина нетьопуха запаску згубила.* Мил 77.

Нетя́га, **ги**, *м.* Бобыль, бѣдняга. *Чи нема де якою нетяги?* Рудч. Ск. II. 9. *На козаку, бідному нетязі три сиром'язі, опанчина рогозовая, поясина хмеловая. На козаку, бідному нетязі, сап'янці—видні п'яти й пальці, де ступить—босої ноги слід пише. А ще на козаку, бідному нетязі, шапка-бирка—зверху дірка, хутро голе, околиці Бі має; вона дощем покрита, а вітром на славу козацьку підбита.* ЗОЮР. I. 200—201. Ум. **Нетя́женька.** *Нетяго, нетяго, нетяженько моя! де заслужчина твоя?* Грин. III. 206. Ув. **Нетя́жище.** *Струни мої, струни золотії! заграйте мні стиха, ачей козак нетяжище позабуде лиха.* ЗОЮР. I. 316.

Нетя́зський, **а**, **е**. Принадлежащій **нетя́зі** и **нетя́гам.** *У лузі у Базавлузі був курінь нетязський.* КС. 1882. XII. 505.

Не́тям, **му**, *м.* Непониманіе. *Мрячить їм нетям пам'ять.* К. ПС. 40. *Віддавалась їй безсильна в нетямі людина.* К. МБ. XII. 262.

Нетя́ма, **ми**, *ж.* 1)=**Нетям**. *Наука,*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

із невдячности осліпши, з нетямою по бращьки обнялись. К. ХП. 84. 2) *об.* Несмыслящій человѣкъ; профанъ.

Не́тямки, *нар.* Не понимая, безсознательно. *Пускали нетямки великі добра з рук.* К. Дз. 99.

Нетямни́й, **а́**, **е́**. Безчувственный, находящійся въ безсознательномъ состояніи. *Та й повінчала нетямну вже мертву.* К. ПС. 21. *З купелі саджали в купіль, як малу дитину, полумертву, невладущу нетямну людину.* К. МБ. XI. 146.

Нетямý́ха, **хи**, *об.*=**Нетяма 2**. Миргор. у. Слов. Д. Эварн.

Нетямý́щий, **а**, **е**. Несмыслящій, непонимающій.

Неу.... Слова, начинающіяся этими буквами и не помѣщенныя ниже, см. на **Нев....**

Не́ук, **ка**, *м.* 1) Неучъ. *І між дівок сих посадив як неука.* Котл. Ен. III. 71. 2) Необъѣзженный конь.

Неу́кий, **а**, **е**. 1) Необученный. 2) О лошади: необъѣзженный. *Коничок неукий вирве мі ся з руки.* Гол.

Не́уцтво, **ва**, *с.* Невѣжество. Г. Барв. 437.

Нех, *нар.*=**Нехай**. *Котрі нас розлучять—нех їх Бог карає.* Чуб. V. 315.

Неха́й, *нар.* Пусть, пускай. *Ой не спиняйте у ставу води, нехай вода рине: ой не піду я за п'яниченьку, нехай він ізгине.* Нп.

Неха́р, **ра** и **неха́ра**, **ри**, *м.* 1) Пачкунъ. Желех. 2) Волкъ; крупный звѣрь. Желех. Вх. Зн. 41.

Неха́ринець, **нця**, *м.* Волкъ. Вх. Зн. 41.

Неха́рний, **а**, **е**. Неопрятный, нечистый, грязный; безобразный. *Як покладуть на голову нехарний чепище, то не пустить погуляти проклятий мужище.* Гол. II. 447.

Неха́рність, **ности**, *ж.* Неопрятность, неряшливость, грязь. Желех.

Не́харь, **рі**, *ж.* 1) Нечистота, неопрятность. Шух. I. 31. 2) *соб.* Волки. *Нехарь пошкодила худобу.* Вх. Зн. 41.

Неха́ти, **ха́ю**, **еш**, *гл.* Не трогать. *Нехайте, нехайте,—що з нього буде!* Екатер. у. Слов. Д. Эварн.

Неха́яти, **ха́ю**, **еш**, *гл.* 1) Не радѣть о чемъ. 2) Пренебрегать чѣмъ. Мир. ХРВ. 260.

Нехвали́тний, **а**, **е**. Не хваленый. *Та воно часом з нехвалитного та буває добре.*

Не́хворо́щ, **не́хворо́ща**, **щі**, *ж.* Раст. Artemisia vulgaris, чернобыльникъ. **Польова нехворо́ща.** Scoparia. ЗЮЗО. I. 112. *Ой як тій дитині в нехворощі, то так мені гулять у тій Польщі.* Чуб. V. 609.

Нехибки́й, **а́**, **е́**. Стойкій. *А не погнувся, як твердий дуб, Тарас Шевченко, встояв на своїх ногах до кінця щирим нехибким українцем.* Хата. XXI.

Нехи́бне, *нар.* 1) Безошибочно. 2) Неуклонно.

Нехи́бний, **а**, **е**. 1) Безошибочный, безпорочный. *Я ж за правду за нехибну буду Бога прославляти.* 2) Неуклонный.

Не́хіть, **хоти**, *ж.* Нежеланіе, неохота. *Він з нехіттю це робить.*

Нехлю́йство, **ва**, *с.* Неряшливость. Желех.

Нехлю́я, **лю́ї**, *ж.* Неряха.

Не́хотя, **нехо́тячи**, *нар.* Нехотя. *П'яні а діти і нехотя правду скажуть.* Ном. № 8079. *Хиба я зумисне його бив у ніс: нехотячи—ми боролися, я його й тев, а він носом об ослін.* Канев. у.

Нехрещéний, **а**, **е**. Некрещенный. *Мене мати породила, нехрещену положила.* Шевч. 28.

Не́христ, **та**, *м.* Нехристь, не христіанинъ. *Із своїм хоробрим гетьманом Сергієм Йваном тяжко нехриста розбивати.* Макс. (1849). 30.

Не́хта, **ти**, *ж.*=**Нахта**.

Не́хтування, **ня**, *с.* 1) Незаботливость о сохраненіи чего. 2) Пренебреженіе.

Не́хтувати, **тую**, **еш**, *гл.* 1) Не беречь, небрежно относиться. *От одежа в його й гарна, коли ж він нехтує нею.* Гадяч. у. *Нехтувать одежину.* Ном. № 11133. *Вона грошима нехтує.* Борз. у. 2) Пренебрегать.

Нехтяни́й, **а́**, **е́**. Нефтяной. *Набралась нехтяного духу.* Стор. МПр. 168.

Нехтя́нка, **ки**, *ж.* 1) Нефтяной колодезь. 2) Сосудъ для нефти.

Нехупа́вний, **а**, **е**. Неграціозный, некрасивый. Ном. № 6649.

Нехутки́й, **а́**, **е́**. Нескорый.

Нехýтко, *нар.* Нескоро. *Як мокре горить, так нехутко робить.* Ном. № 10909.

Нецві́чений, **а**, **е**. Непокрытый цвѣтами. *Ой у лузі калинонька нецвіченая,—туди ішла дівчинонька невінчаная.* Мил. Св. 7.

Нецно́та, **ти**, *ж.* Порокъ. *Лучче цнота у болоті, як нецнота у золоті.* Ном. № 4447.

Не́цьки, **цьок**, *ж. мн.*=**Ночви**. Проскуров. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Нечая́, чаї́, *ж.* Круглое отверстіе въ центрѣ мельничнаго жернова. Черниг. у.

Нече́вля, вля и **нече́в'я, в'я**, *с.* Употребляется только съ предлогомъ **з: З нече́в'я.** Изъ ничего. *З нечев'я, а базар в степу як треба став.* Греб. 372. У Кулиша это слово имѣетъ болѣе самостоятельное положеніе и употреблено въ значеніи: ничтожество. *У нас на Вкраїні, серед забутих степових могил, мужицька мова піднялась із нечевля до високости всенароднього жалю, плачу, піднялась до погорджування великою гординею і до погрожування великій потузі.* К. ХП. 129. См. **Знечев'я.**

Нечепу́ра, ри, *об.* Неряха. *Та то, каже, така нетіпаха, нечепура—куди їй.* Рудч. Ск. П. 48.

Нечепу́рний, а, е. 1) Некрасивый, нехорошій. *Як річ така прийшла до Турна, то так мерзено іскрививсь, що тварь зробилась нечепурна.* Котл. Ен. VI. 63. 2) Неряшливый.

Нече́пурно, *нар.* 1) Некрасиво; нехорошо. 2) Неряшливо. 3) Плохо, нехорошо. *Отто тільки нечепурно, що москаль взявся по нашому і про нас писати, не бачивши зроду краю і не знавши звичаїв і повір'я нашого.* Котл. НП. 400.

Нече́саний, а, е. 1) Непричесанный. 2) **Нече́сані панночки́.** Раст. Nigela damascena, дѣвица въ зелени.

Нече́сний, а, е. Нечестный.

Нече́сність, ности. *ж.* Нечестность.

Нече́сно, *нар.* Нечестно.

Не́четь, ті, *ж.* У товарищества овчинниковъ при дѣлежѣ ими овчинъ: кожа, оставшаяся безъ пары. Вас 156.

Нечи́стий, а, е. 1) Нечистый, грязный. 2) Чертъ. **Нечи́ста си́ла.** Злые духи. **Нечи́ста ма́ти.** Чертова мать, чертовка. *Яка нечиста мати тебе сюди занесла?* Стор

Нечи́стість, тости, *ж.*=**Нечистота.** Желех.

Нечи́сто, *нар.* Нечисто, грязно.

Нечистота́, ти́, *ж.* Нечистота.

Не́чисть, ти, *ж.* Нечистота, грязь. (Свиня) *усяку нечисть жере.* Мнж. 149. *Лопатою нечисть віджидають.* Ном. № 8059.

Нечіпа́й-зілля, ля, *с.* Раст. Bryonia alba.

Нечо́пити, плю, пить, *гл.* Хворать, болѣть. *І на людей було нездорово се літо, так що й тепер нечоплють.*

Нечо́са, си, *об.* Непричесанный, непричесанная.

Нечу́й-ві́тер, тру, *м.* 1) Раст. Hieratium Filosella. *Ой поріс чебер під нечуй-вітром.* Нп. 2) Раст. Bellis perennis. Шух. I. 21.

Нечу́лий, а, е. Безчувственный, нечувствительный. К. МБ. Х. 17.

Нечу́лість, лости, *ж.* Безчувственность, нечувствительность.

Нечупа́йда, ди, *об.*=**Нечупара.** Желех.

Нечупа́ра, ри, *об.*=**Нечепура.**

Нечупа́рний, а, е. Безобразный; неряшливый. *Я б її й забрав* (за себе), *так вона дуже нечупарна.* Кобел. у.

Нечупа́рно, *нар.* Безобразно; неряшливо.

Нечувстве́нний, а, е.=**Нечулий.** Василь. у. *Робила й не спала, поки аж нечуственний сон обняв її коло колиски.* МВ. (О. 1862. III. 62). *Упав зразу на землю і став нечуственний, а потім очуняв та й прохворів півтора місяця.* Екатер. у.

Нечу́тний, а, е. Неслышный.

Нечу́тно, *нар.* Неслышно.

Нешеретова́ний, а, е. 1) О зернѣ: не очищенный отъ шелухи передъ помоломъ. 2) **Нешеретова́на шля́хта.** Захудалая, обѣднѣвшая, необразованная шляхта. *Пан Кулінський був собі шляхтич з тієї дрібної нешеретованої шляхти, що крізь щаблі вилітає.* Св. Л. 275.

Нешлю́бний, а, е. Внѣбрачный (о ребенкѣ), невѣнчанный (о супругѣ).

Нешпе́тний, а, е. Изрядный. *Один був Турн царьок нешпетний.* Котл. Ен. IV. 17.

Нещади́м, му, *м.* Пустыя щи. Мнж. 187.

Нещади́мий, а, е. Никуда не годный, ничего не стоющій. *Голь нещадима.* Ном. № 1513.

Нещасли́вий, а, е. Несчастливый, несчастный. *Прости мене нещасливу, я од тебе одрікаюсь.* Стор. МПр. 55.

Нещасли́вість, вости, *ж.* Неудача, горе. *Нещасливость світа—збавилося літа.* Ном. № 10179.

Нещасли́во, *нар.* Несчастливо; неудачно.

Нещасний, а, е. Несчастный. *Ой я нещасний, що маю діяти? Полюбив дівчину, та не можу взяти.* Нп.

Нещасник, ка, *м.* Несчастный мужчина. (Маркіянъ Шашкевичъ. Желех.).

Нещасни́ця, ці, *ж.* Несчастная женщина. *Ой де ж наша нещасниця, що до*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нас немає? Чуб. V. 628. Ум. **Нещасни́чка.** *Моя й дочко, моя й нещасничко!* Мил. 219.

Нещáстя, тя, *с.* Несчастье. *Багацтво дме, а нещастя гне.* Ном. № 1592.

Нещи́рий, а, е. 1) Неискренній. 2) Не настоящій. *Нещире то золото, хоть і світиться.*

Нещи́рість, рости, *ж.* Неискренность. *Що то політика? — Нещирість.* Ном. № 950.

Нещи́ро (**е**), *нар.* Неискренне. *Покинь нещире мене кохати.* Чуб.

Нещі́льно, *нар.* Неплотно.

Не-що́, *нар.* Не очень, не особенно, не такъ. *Не-що довго. Не-що давно.* См. **Що.**

Неякúйсь, *мѣст.* Какой-нибудь. *Стала трястись, думала спастись неякимсь порядком.* КС. 1882. IV. 170.

Неясни́й, á, é. Неясный, темный.

Нея́сно, *нар.* Неясно, темно.

Ни́ва, ви, *ж.* Вспаханное поле. *Орися ж ти, моя ниво, долом та горою, та засійся, чорна ниво, волею ясною.* Шевч. 652. Ум. **Ни́вка, ни́вонька.** *Ой ми нивку виорем, виорем, й а ми просо засіем, засіем.* Мет. 297.

Ни́вний, а, е. Полевой.

Ни́вонька, ки, *ж.* Ум. отъ **ни́ва.**

Нивó́ра, ри, *ж.* Овца, родившаяся въ прошломъ году и перезимовавшая уже зиму. Херс.

Нив'я́, в'я́, *с.* Пахотное поле, пахоть. *Переорювали панське нив'я.* Мир. ХРВ. 106. *Довго розглядав зелене нив'я.* Мир. ХРВ. 5. *Хайворонки... заливаються собі по-над нив'ям.* О. 1862. IV. 62. *Тепер саме дикі качки по нив'ях пасуться.* Черном. *По нив'ю погана дорога.* Міус. окр.

Ни́діти, дію, єш, *гл.* Прозябать, изнывать, скучать. *Та ти пішов би між хлопці, погрався б! Чого нидієш у хаті?* Св. Л. 39. *Нидіємо, а не живемо.* Мир. ХРВ. 87.

Ни́жник, ка, *м.* 1) Въ картахъ: валетъ. 2) **Нижни́к.** Одинъ изъ распиливающихъ дерево на доски, стоящій внизу.

Ни́жній, я, є. Нижній. *Не випрохав нижнього, не випросиш вищого.* Ном. № 981.

Нижня́к, ка́, *м.* 1)=**Нижник 2.** Борз. у. 2) Южный вѣтеръ, вѣтеръ съ низу рѣки. См. **Низовий 2, Низовка.**

Низ, зу, *м.* 1) Низъ, ниже лежащее мѣсто. *Він і покотився на низ.* 2) Долина. *Пішли низами.* 3) Земли Войска Запорожскаго. *Славна Чута товстими дубами, ще славніша Низом, козаками.* Нп. 4) *мн.* **Низи́.** Нижній край невода. Азовск. Стрижевск.

Низáти, нижу́, жеш, *гл.* 1) Низать, нанизывать. *Низала, низала намисто, та нанизала тільки один разочок, а он ще скільки не низаного.* 2) **Очи́ма низáти.** Провожать взглядами, разсматривать, пронизывая глазами. *Ти мені сорому наробила... Тепер мене нарубоцтво очима буде низать і вдовш і впоперек; просвітку мені не буде.* Г. Барв. 105.

Низéнький, низéсенький, а, е. Ум. отъ **низькúй.**

Низéнько, низéсенько, *нар.* Ум. отъ **ни́зько.**

Низина́, ни́, *ж.*=**Низовина.** *На той рік треба й низини виорати.*

Ни́зити, ни́жу, зиш, *гл.* Понижать. **Рушни́ця ни́зить.** Ружье беретъ ниже цѣли.

Низійти́, йду́, дéш, *гл.* Снизойти. *З святого неба низійшла твоя і доля, і недоля.* Шевч. 426.

Ни́зка, ки, *ж.* 1) Связка чего-нибудь нанизаннаго. 2) Рядъ. *Стояли ті рашавці, як вартовики, низкою.* О. 1862. IX. 63.

Низóвéць, вця́, *м.* Запорожскій казакъ. К. ЧР. 137.

Низóви́й, а, е. 1) Расположенный по нижнему теченію рѣки. 2)=**Низовка.** Мнж. 148. У Кухаренка: Юго-западный вѣтеръ. О. 1862. V. Кух. 38. *Низовий вітер відки не повіє, то самим долом котиться.* Черк. у.

Низóвина, ни, *ж.* Низьменность, луговое мѣсто.

Низóвка, ки, *ж.* Южный вѣтеръ. Браун. 6. Мнж. 148. См. **Низовий 2.**

Низов'я́, в'я́. *с.* Низовье. *Ой попливли наші славні запорожці та по-над низов'ями широкими та глибокими, та по-над лиманами.* Нп.

Низóта, ти, *ж. соб.* Низшіе. *Ось то я богослов, то треба дати почути низоті,— що́ вона проти мене!* Св. Л. 291.

Низькúй, á, é. 1) Низкій. *Через низький тин усі собаки скачуть.* Ном. № 4077. 2) **Низькúй на óчі.** Близорукій. Ном. № 8537. Ум. **Низéнький, низькéнький.**

Ни́зько, *нар.* Низко. Ум. **Низéнько, низькéнько.** *Сонце низенько, вечір близенько.* Чуб. V. 39.

Низькоді́л, дóлу, *м.* Низменность, низкое мѣсто. *За високими горами, десь на низькодолі.* Мкр. Н. 12.

Низькоóкий, а, е. Близорукій. Лебед. у. Канев. у. Василък. у. Мнж. 187.

Низькоро́слий, а, е. 1) Низкорослый, малорослый. *Комиш низькорослий.* О. 1862.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

V. 30. 2) Низкій. *Сю старосвітську низькорослу хату.* К. МБ. X. 9.

Низькосте́блиця, ці, *ж.* О капустѣ: съ короткимъ стеблемъ, съ кочнемъ, сидящимъ низко при землѣ. *Капуста моя низькостеблиця.* Грин. III. 229.

Низя́нин, на, *м.* 1) Живущій въ нижней части села. 2) Живущій въ бассейнѣ нижняго теченія рѣки.

Ник! *меж.* отъ **ника́ти**; глядь! *Ник, аж там бик.* Ном. № 7892. *Ник! як сучка в глек.* Ном. № 3040. *Сидимо тут і балакаємо. А тут у хату ник старий, побачив стару та й пішов.*

Ника́ння, ня, *с.* Шатанье, хожденье, блужданье съ мѣста на мѣсто.

Ника́ти, ка́ю, еш, *гл.* Ходить, бродить, слоняться, всюду заглядывая. *Никає попід постаттю, а діла не робить—і снопа досі не вжала.* Бердич. у. *За тим вовк не миняє, що в кошару частенько никає.* Ном. № 7208.

Ни́клий, а, е. Поникшій, съ опущенной головой, а переносно: печальный. *Никлі ходять* (воли), *і їм погано, так як і мені.* Г. Барв. 338.

Ни́кнути, кну, неш, *гл.* Клониться, наклоняться. *Никли трави жалощами, гнулось древо з туги.* К. Досв. *А голова никне набік, никне.* Г. Барв. 116. *Никнув аж до землі з туги.* Г. Барв. 345.

Никну́ти, кну́, не́ш, *гл.* одн. в. отъ **ника́ти.** Завернуть, заглянуть. *Їй тепер як тому чоловікові, що у степу заблудився: і туди ткнися—пусто, і туди никни—голо.* Мир. Пов. II. 101.

Никола́ець, ла́йця, *м.* Раст. Eryngium planum Лв. 98.

Ни́кони, нів, *м. мн.* 1) Третій день послѣ праздниковъ. Балт. у. 2) **Ни́кони ловити=Никати.** *Що його робить?—Никони ловить.* Ном. № 10345.

Ни́нечка (и), *нар* = **Нині.** Вх. Зн. 41.

Ни́ні, *нар* Сегодня. *Бодай мій ворог знав, що нині за день.* Ном. № 4037. *Від нині бачитимете небо відкрите.* Єв. I. I. 51.

Ни́ніка, *нар.*=**Нині.** Вх. Зн. 41.

Ни́нішній, я, е. Сегодняшній. *Нехай я од нинішньої днини належу до вашої дружини.* Федьк. I. 96.

Ни́нька, *нар.*=**Нині.** Вх. Зн. 41.

Ни́ньки, *нар.*=**Нині.** *Ниньки живеш, а завтра гнівш.* Ном. № 8262.

Ни́рица, ці, *ж.* Рана, послѣ того, какъ прорветъ нарывъ.

Ни́рка, ки, *ж.* Почка (у животнаго и человѣка).

Нирну́ти. См. **Ниряти.**

Нирóк, рка́, *м.* Ныряніе. **Нирка́ да́ти.** Нырнуть.

Нирце́м, *нар.* Ныряя.

Ниря́ти, ря́ю, еш, сов. в. **нирну́ти, рну́, не́ш**, *гл.* Нырять, нырнуть.

I. Ни́ти, ни́ю, еш, *гл.* Ныть. *Вийшла з села—серце ниє.* Шевч. 75.

II. Нити́. См. **Нить. 2.**

Ни́титися, ни́чуся, тишся, *гл.* Истрепываться. *Ткацьке начиння нититься.* Кіев. у.

Ни́тка, ки, *ж.* 1) Нитка. *Батіг не нитка, не увірветься.* Ном. № 1286. *По нитці дійти до клубочка.* 2) Вертикально стоящая палка **в витýщі:** нижній ея конецъ вдолбленъ въ основаніе снаряда. См. **Штомпель.** Чуб. VII. 410. Ум. **Ни́точка.**

Ниткоплу́т, та, *м.* Путающій нитки (презрительное прозваніе ткача). *Ой ти ткач, ниткоплут, а я королівна.* Нп.

Нито́та, ти, *ж.* Раст. Lycopodium selago. Шух. I. 20.

Ни́точка, ки, *ж.* Ум. отъ **ни́тка.**

Нить, ті, *ж.* 1) Нитки. *Купіть ту нить, ... а тоді найміть рибалок, хай з тії нитї та вив'яжуть невід.* Мнж. 24. 2) *мн.* **Нити́.** Часть ткацкаго станка, сквозь которую проходитъ основа. *Тобі, мати, нити й бердечко, мені давай полотенечко.* Мет. 212.

Ни́тяний, а, е. Нитяный.

Ницák, ká, *м.* Низкій душею человѣкъ; низкопоклонный льстецъ. К. Бай. 75. *Покиньте зараз римських ницаків.* К. ПС. 95.

Ницело́з, зу, *м.* Раст. Salix repens. ЗЮЗО. I. 134.

Ни́ций, а, е. Подлый, низкій, пошлый. *Як ниця собака, знишку рве.* Ном. № 3039. *Дітки мої!—каже тоненьким ницим голоском.* К. ЧР. 262. *Чортяці ницу душу продаєш.* К. ПС. 85.

Ни́цість, цости, *ж.* Низость, подлость. К. Дз. 40.

I. Ниць, *нар.* Ницъ, ничкомъ. *Він так ниць і гепнувся.* Мнж. 131.

II. Ниць, ці, *ж.*=**Нить 1.** *Сидить дівка в темниці, шиє чепець без ниці.* Ном. № 145 (стр. 295).

Ницько́, ка, *м.* ? *Грицько-ницько по болоту літав, жабенята хватав.* Пог.

Ни́цьма, *нар.*=**I. Ниць.** *Бо лежали на*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

землі ницьма, підложивши руки під голову. Новомоск. у.

Ницюва́ти, цю́ю, єш, *гл.* Выворачивать на изнанку.

Ни́чельниця и **ни́ченица, ці,** *ж.* См. **Начиння 3.**

Ни́шкавка, ки, *ж.* Проныра, пролаза.

Ни́шкати, каю, єш, *гл.* Шнырять.

Ни́шкнути, кну, неш, *гл.* Молчать.

Ни́шком, *нар.* Потихоньку, украдкой, шепотомъ. *Щось нишком балакали.* Ном. № 12832. *Ой брат сестру завертає, а невістка нишком лає.* Нп. *Я, мамо, нишком прийшла.* МВ. I. 72. *Як хто хоче, так по своїй матері й плаче: їден нишком, другий в голос.* НВолын. у. Ум. **Ни́щечком.** *Ой випиймо, кумо моя, собі нищечком.* Грин. III. 655.

Ни́шпорити, рю, риш, *гл.* Шарить, искать. *По кишеняхъ нишпорити, обшукувати наче злодія.* Г. Барв. 441. *Чого ти нишпориш у соломі?* Берд. у.

Ни́шпорка, ки, *об.* 1) Человѣкъ, постоянно чего-то ищущій, во все сующій свой носъ для развѣдыванія. *Годі нишпоркою ходити на довідки до нас.* 2) *ж.* Шареніе, исканіе. **Піти́ по ни́шпорках.** Начать выискивать, шарить.

Ни́щечком, *нар.* Ум. отъ **ни́шком.**

Ни́щий, а, е. = **Старець.** *Оддай нищим, а собі ні з чим.* Ном. № 4758.

Ни́щити, щу, щиш, *гл.* Разорять, уничтожать.

Ни́щитися, щуся, щишся, *гл.* Разоряться, уничтожаться.

Нищота́, ти́. *ж.* Нищета. Лебед. у.

Нищу́н, на́, *м.* Нищій; попрошайка. *Як пробували вік свій нищунами, так з голоду та з нужди й помрете.* К. ПС. 84.

Нищу́нство, ва, *с.* Нищенство; попрошайничество. *Я нищуном при церкві був. Покинув і я своє нищунство та на Січ!* К. ПС. 94.

Ні, *нар.* 1) Нѣтъ, не. *Підеш ти до його?—Ні. Скажи правду ти мені, а чи любиш мене, а чи ні?* Нп. *Ні з ким мені розмовляти до білого світа.* Нп. *Ні на кого жалкувати.* Мет. 259. 2) Ни. *Нічого не брали: ні торбини, ні хліба.* Єв. Мр. VI. 8. **Ні в си́х, ні в ти́х.** Въ недоумѣніи, въ нерѣшимости, растерявшись. *Сам Турн стоїть ні в сих, ні в тих і репетує на своїх.* Котл. Ен. **Ні сі́ло, ні впа́ло.** Безъ всякаго повода, совершенно неожиданно. *Одного разу сей дурень їй каже так—ні сіло, ні впало: добродійко, чи ви б мене не одружили?* Г. Барв. 306. *То було ніколи й не загляне в нашу хату, обминає наш двір десятою вулицею, ... а це колись одного дня, ні сіло, ні впало, Параска рип нашими сінешними дверима.* Левиц. ПЙО. I. 378. **Ні сюди́, ні туди́.** Для обозначенія неловкаго или затруднительнаго положенія. Чуб. I. 275. **Тепе́р мені́ так, що ні сюди́, ні туди́.** Я теперь въ крайне неловкомъ (затруднительномъ, безвыходномъ) положеніи. *Наїхали гості, вона* (пані) *й покликала якогось там Микиту, що рубав там дрова... і звеліла розносити чаї... Раз по раз смик та смик за поли:—„Сюди, Микито! Туди, Микито!“... Пані якось не потрапила за полу, та за очкур і смикнула, а він, гаспидів, та був зашморгом... Зоставсь Микита з чаями посеред хати, мов кінь спутаний, та повернувшись до панії: „Сюди, Микито! Туди, Микито! Оттепер вже ні сюди Микиті, ні туди!“.* Весел. Оповідач, № 42. 3) **Ні на віщо** и **ні на́ що.** Ни къ чему. *Оддасте мені те, що вам у дворі ні на віщо не потрібне.* Г. Барв. 196. **Ні на́ що звівся.** а) Разорился, обѣднѣлъ, прожился. б) Обезсилѣлъ, исхудалъ отъ болѣзни, горя и пр. 4) **Ні в світі.** Ни за что, никогда. *От же, було, й плаче, і тужить, і нарікає на долю, а матері ні в світі не пожаліється.* Г. Барв. 112. 5) **Ні за ві́що.** За ничто. *Старі гроші підуть ні за віщо.* Лебед. у.

Ніб, Ні́би, *нар.* Будто, точно, словно; молъ; такъ сказать. *Ніби русавки Клечаними святками вигукують.* Ном. № 280. *Та й торкнув свого молодого: примічай ніби.* МВ. I. 110. *Отсе ж він ніби його син, та був, бачте, у школі.*

Нів, но́ву, *м.* Новолуніе. Гайсин. у. и Желех.

Нівець. Употребляется въ выраженіяхъ: 1) **Пішло́ в нівець.** Пошло прахомъ. *Пішло ж твоє усе добро в нівець.* Нп. 2) **В нівець поверну́ти.** Обратить въ ничто. *Жид, пан та німець—усе повернуть у нівець.*

Нівечиння, ня, *с.* Порча; уничтоженіе, разореніе

Нівечити, чу, чиш, *гл.* 1) Портить, уничтожать, обращать въ ничто, разорять. *Свою одежину нехтує, скот нівечить.* Ном. № 10779. 2) Мучить, издѣваться, жестоко обращаться. *Дитино моя, чого ж твій тато мене нівечить?* Г. Барв. 109. *Робили глузи їм досадні, гірш нівечили, як циган.* Котл. Ен. V. 32.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Нівро́ку, *нар.* Не сглазить бы. *Бач як поправився, нівроку йому.*

Ні́где, *нар.*=**Ніде.**

Ні́гдє, *нар.*=**Ніде́.**

Ні́гди, *нар.*=**Нікóли**. *Бідному нігди нічого не мати.* Ном. № 1471.

Ніги́ч, *нар.* Ничего, нисколько. *На стіл вона схилившись плаче, нігич одвіту не дає.* Алв. 40. *По лівий бік Дніпра міста нігич не походять на тогобіцькі.* Св. Л. 72.

Ні́готь, гтя, *м.* Ноготь. *Правди на ніготь, а прибавиться на лікоть.* Ном. № 7018. Ум. **Ні́гтик. І на ні́гтик не дав.** Ничего не далъ. *Челядників, челядок держав, свої плугатарі були; а нам і на нігтик нічого не зоставив.* Г. Барв. 174.

Ніде, *нар.* 1) Негдѣ. 2) Некуда. *Йому ніде дітись.*

Нідé, *нар.* Нигдѣ. *Хоч голий біжи, то ніде нема нікого.* Ном. № 1918.

Ні́дра, дер, *с. мн.* Встрѣчено въ выраженіи: **Пійти́ по ні́драх=Піти́ по ни́шпорках.** См. **Нишпорки.** Мнж. 168.

Ніж, ножа́, *м.* 1) Ножъ. **Складáний ніж.** Карманный, складной ножъ. Левиц. Пов. 228. Ум. **Но́жик.** 2) — **у плу́зі = Чересло.** Шух. І. 165.

Ніж, *сз.* Нежели, чѣмъ. *Бог має більше, ніж роздасть.* Ном. № 58. *Лучче було дівчиною, ніж тепера молодицею.* Мет.

Ніжé-ні, *нар.* Рѣшительно никакъ, рѣшительно ничѣмъ. *Щоб ти ніже-ні не сміла мішатись у суд мій.* О. 1862. VI. Костомар. 59.

Ні́женька, ки и **ні́жечка, ки**, *ж.* Ум. отъ **нога́.**

Ні́жи, *сз.*=**Ніж.** *Воліла би-сь в мене той ніж вородити, ніжи-сь мала то до мене слово вимовити.* Грин. III. 214.

Ні́житися, жуся, жишся, *гл.* Нѣжиться. *Чому не йде до свого діла? Що вона ніжиться, мов пані з Басані?* МВ. (О. 1862. III. 43).

Ні́жка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **нога́.** 2) Ножка мебели, снаряда.

Ні́жли, *сз.*=**Ніж.** Галиц.

Ні́жна, жен, *мн.* Ножъ и **сугак** (см.) въ кожаныхъ ножнахъ, привѣшиваемые гуцуломъ къ поясу. Шух. І. 126.

Ні́жний, а, е. Нѣжный. *Хоч чорна, та моторна, а біла—дуже ніжна.* Ном. № 8534. Ум. **Ніжне́нький.** *Притуливши до рота ніженьку пучечку, вона думала.* Левиц. І. 534.

Ні́жно, *нар.* Нѣжно. Ум. **Ніжне́нько.**

Нізвідкіля, *нар.* Неоткуда. *Нам нізвідкіля сподіватись грошей великих.* К. (О. 1862. III. 23).

Ніздра́(я), ри́(і), *ж.* Мездра. Мнж. 187.

Ніздрува́тий, а, е. Ноздреватый, пористый. *Хліб такий ніздруватий.*

Ніздря, рі, *ж.* Ноздря. *Так з ніздер полум'я і паше.* Ном. № 10227.

Нізіне́ и нізіне́ у стріть. Роды гуцульской вышивки. Шух. І. 157—159.

Ні́зка, ки, *ж.* 1) Мякоть въ тыквѣ. Шух. І. 142. 2) Въ деревѣ: слой, находящійся непосредственно подъ корою, cambium. Шух. І. 176

Нізчи́мний(ній), а, е(я, е). Безъ всего, безъ приправы. *Нізчимний борщ, неначе пійло.* Ном. № 12313. *Нізчимня страва.* Г. Барв. 441.

Нікогі́сінько, *мьст.* Рѣшительно никто. Г. Барв. 352.

Ні́коли, *нар.* Некогда, нѣтъ времени.

Нікóли, *нар.* Никогда. *Такий мені, небожата, сон приснився, бодай ніколи не явився.* АД І. 210.

Ні́колитися, литься, *гл. безл.* Не хватать, не доставать времени. *Я б тобі й радніший пособити, так і мені так ніколиться.* Волч. у.

Ні́кольство, ва, *с.* Недосугъ, отсутствіе свободнаго времени. Сим. 198. *За оцим нікольством і отченашу не прочитав.*

Ні́куди, *нар.* Некуда. *Наставляй ширше, а то, бач, нікуди сипать.* Ном. № 4735.

Нікýди, *нар.* Никуда.

Нікудóю, *нар.* Некуда, нѣтъ пути (употребляется только, когда говорится о дорогѣ). *От ти вже назад не вийдеш, бо нікудою.* Рудч. Ск. II. 97.

Нікчéмний, а, е. Ничтожный, ни къ чему не годный. *Нікчемного ви роду.* Ном.

Нікчéмник, ка, *м.* Негодный, ни къ чему неспособный человѣкъ. Мир. ХРВ. 87.

Нікчéмниця, ці, *ж.* 1) Ни къ чему негодная вещь; бездѣлица. *На шо це воно вам оці наші пісні? Нікчемниця!* Александров. у. Слов. Д. Эварн. 2) Негодная, ни къ чему неспособная женщина.

Нікчéмність, ности, *ж.* Ничтожность, ничтожество. К. Грам. 46.

Нікчéмніти, нію, єш, *гл.* 1) Портиться, вырождаться, превращаться въ ничтожество. *Забували Бога, нікчемніли в гріхах і роскошах.* К. Грам. 72. 2) Оскудѣвать, бѣднѣть.

Нікчéмно, *нар.* Ничтожно; ни къ чему не годно.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Нільга́, *нар.* Нельзя. *Одно я серце маю,—нільга ним ділиться.* Мкр. Н. 39.

Нім, *сз.* Прежде чѣмъ, пока. *Три свічки іспалало, нім ся нарадили.* Гол. I. 62.

Німе́ць, мця, *м.* 1) Нѣмецъ. 2) Родъ дѣтской игры. О. 1861. XI. Свид. 37. Ум. **Німчик.**

Неме́цький, а, е. Нѣмецкій, *А тут є якась німецька штука.* Рудч. Ск. II. 150.

Неме́ччина и **Неме́цина, ни**, *ж.* Нѣмецкая земля. *Бо ще разів три женюся в Німеччині, в Туреччині.* Чуб. *В далекій стороні, в якій,—про те не знаю,—мабуть в Німещині, а може і в Китаю.* Греб. 379.

Німи́й, а́, е́. Нѣмой; безгласный. *Глухого а німого справи не допитаєшся.* Ном. № 8568. *Поділюся моїми слозами, та не з братом, не з сестрою,—з німими стінами.* Шевч. 135. **А щоб тебе́ в німі́ до́шки положи́ли!** Проклятіе: пожеланіе смерти. Г. Барв. 225. Ум. **Неме́нький.** *Ой постіль біленька, а стіна німенька.* Чуб. V. 1.

Німи́ця, ці, *ж.* Раст. Datura stramonium L. ЗЮЗО. I. 121.

Німі́ти, мію, єш, *гл.* Нѣмѣть. *Мати дивиться на неї, од злости німіє.* Шевч. 23. *Поле німіє.* Шевч. *Біль німіє трохи.*

Німка, ки, *ж.*=**Німкеня.**

Німке́ня, ні, *ж.* 1) Нѣмая. 2) Нѣмка.

Німо, *нар.* Нѣмо; безгласно; молчаливо. *У хаті сумно, німо.* Мир. Пов. I. 134. *На мене мати якось приглядається, наче що випитує німо.* Г. Барв. 238.

Німо́та, ти, *ж.* 1) Нѣмота. *Мов поніміли усі. І збоку дивлячись, видно, як та німота кожного гнітить.* Мир. Пов. I. 131. 2) *соб.* Нѣмые. 3) *соб.* Нѣмцы. *Мірялися з москалями, з ордою, з султаном, з німотою.* Шевч. 130.

Німту́р, ра́ и **німтура́, ри́**, *м.* Нѣмой.

Німува́ти, му́ю, єш, *гл.* 1) Быть нѣмымъ. 2) Безмолвствовать. *Німує все, могила могилою.* Г. Барв. 467. *Німує розум, серце замірає.* К. ЦН. 187 *Аж подумати гірко, як ото людина гарна зникла німуючи з-посеред миру Божого.* Хата. 64.

Німува́тий, а, е. 1) Заикающійся. 2) Молчаливый.

Німфа, фи, *ж.* Нимфа. *Ти вітаєш, як у того Нуми тая німфа Егерія.* Шевч. 240.

Німців, цева, е. Принадлежащій нѣмцу.

Німча́, ча́ти, *с.* Маленькій нѣмецъ. Желех.

Німча́й, ча́я, *м.* Нѣмецъ. *Ой дай, жінко, нагая, проучити німчая.* Ном. № 943.

Німча́к, ка́, *м.* 1) Нѣмой человѣкъ. 2) Нѣмецъ.

Ні́мчик, ка, *м.* Ум. отъ **ні́мець.**

Ні́мчин, на, *м.*=**Німець 1.** *З ким я буду сю ніч ночувати? Чи з турчином, чи з німчином, ой чи з поляком?* Чуб. V. 885.

Ні́мчити, мчу, чиш, *гл.* Онѣмечивать. Желех.

Ні́рка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **нора́.** 2)=**Нирка.** Ном. № 1722.

Ніс, но́са, *м.* 1) Носъ. **Но́сом закрути́ти.** Быть недовольнымъ, выражать неудовольствіе. *Та й закрутив же носом наш Кузьма Трохимович, неначе тертого хріну понюхав! З біса бо йому досадно стало.* Кв. I. 149. **Ніс під се́бе.** Сконфузиться, оробѣть. *Не що бо що, наче й чоловік щирий, а як прийдеться до діла, то й ніс під себе.* **Но́са втере́ти.** Убавить спѣси, осадить. 2) Клювъ птицы. 3) Носокъ обуви. Шух. I. 121. 4) Родъ игры въ карты. КС. 1887. VI. 470. Ум. **Но́сик, но́сичок, носо́к.** Ув. **Носю́ра, нося́ка**

Нісенітниця, ці, *ж.* Чепуха, вздоръ. *Вигадує нісенітниці.*

Ніт, *нар.*=**Ні 1.** Галиц. *Там люде добрі, де мене ніт.* Гол. III. 84.

Ні́титися, чуся, тишся, *гл.* Жаться, съеживаться. *І нітився в сусіда під дверима.* К. Іов. 66.

Ні́тник, ка, *м.* Раст. Helianthemum vulgare.

Ніхто́, нікого́, *мѣст.* Никто. *Ніхто з Богом контракту не брав.* Ном. № 36.

Ніхтогі́сінько, *мѣст. нескл.* Рѣшительно никто. *Це ти брехню провадиш, бо ніхтогісінько не чув і не бачив такого.* Стародѣ. у.

Ніц, *мѣст.*=**Нічого.** *Панич не знав ніц.* Ном. № 1164.

Ніцитися, цуся, цишся, *гл.* Жаться, съеживаться; прикидываться бѣднымъ. *Усяк буде щулитись та ніцитись, що грошей нема.* См. **Нітитися.**

Ніцува́ти, цу́ю, єш, *гл.* Уничтожать. *Хто собі що обіцує, тоє Бог ніцує.* Ном. № 19.

Ніцька, *прилаг.* Въ выраженіи. **Ніч ніцьку.** Всю ночь. Ном. № 7789.

Ніч, но́чі, *ж.* Ночь. *Плачуть мої очі темненької ночі.* Мет. 92. **Ніч-у-ніч.** Каждую ночь. *День-у-день, ніч-у-ніч не переставала мати плакати.* Мир. Пов. II. 44. **Ніч ніцьку.** Всю ночь. *І сидить він так на призьбі, часу не мірючи,—коли сидить го-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дину, коли і ніч ніцьку. МВ. (О. 1862. І. 98). **Ніч зорі́ти.** Не спать ночью. **У-ночі́,** Ночью. Ум. **Ніченька, ні́чка.** *Аж застила її́ нічка в дорозі.* Рудч. Ск. І. 15.

Нічви́дний, а, е. Непривлекательный, некрасивый. *Яка вона стала нічвидна.* Уман. у.

Ні́ченька, ні́чка, ки, *ж.* Ум. отъ **ніч.**

Нічи́й, чия́, е. *мьст.* Ничей.

Нічичи́рк! *межд.* Ни-гу-гу! Цыцъ! *Кажи ти, Яремо, а ти, Хомо, нічичирк!* О. 1862. VI. Костомар. 45.

Нічлі́г, гу, *м.*=**Ночівля.** *В вечерній зорі тримаєш нічлі.* Федьк.

Нічлі́жа́нин, на, *м.* Ночлежникъ. Лебедин. у.

Нічни́й, а́, е́. Ночной.

Нічни́к, ка́, *м.* Въ жилищѣ горныхъ гуцульскихъ пастуховъ тотъ изъ нихъ, на обязанности котораго лежитъ поддерживать ночной огонь, варя на немъ завтракъ, и сторожить всю стоянку. Шух. І. 216, 190. См. **Ночник 3.**

Нічни́ця, ці, *ж.* 1) Родъ большой удочки, которая ставится на ночь. Вх. Зн. 41. 2) Одинъ изъ злыхъ духовъ (по вѣрованіямъ гуцуловъ). Шух. І. 43. 3) *мн.* Безсонница. *Нічниці напали, та казав би ніч, дві, а то ось тиждень вже затою буде.*

Нічо́, *мьст.*=**Нічо́го.** Галиц.

Нічого́нький, а, е. Посредственный. Подольск. г.

Нічо́гий, а, е. 1) Плоховатый. *Брати взяли собі луччих* (коней), *а дурню остався на(й)гіршій, нічогий.* Чуб. II. 409. 2) Сносный. *Наш господарь чоловік собі нічогий.*

Нічогі́сінько, *мьст.* Рѣшительно ничего. *Хотів йому щось і подарувати, та дідусь нічогісінько не взяв.* Г. Барв. 360.

Ні́чого, *мьст.* Нечего. *Нічого робити.*

Нічо́го, *мьст.* Ничего. *Нічого не знає.* **Без нічо́го.** Ни съ чѣмъ, съ пустыми руками. *Пішов без нічого.* Грин. III. 167.

Ні́ччу, *нар.* Ночью.

Ніщо́, *мьст.* Ничто, нечего. *А до серия ніщо мені не доходить.* МВ. II. 12. *Позичте п'ятак срібла на сливи! ніщо з вами робить.* Лебед. у. **Нічи́м.** Ничего, не бѣда. *Нічим, що в нашого господаря мало паші,—є ще в його озеред соломи.* Драг. 3.

I. Ніяк, *нар.* Нѣтъ возможности. *Ніяк мені його взяти,—далеко лежить. Ніяк їй з дому піти, бо нінакого дитину кинути.*

II. Ніяк, *нар.* Никакъ. *Вона ніяк не підбіжить.* Рудч. Ск. І. 1.

Ніяки́й, а, е. Никакой. *Ніяким богом не допросишся.* Ном. № 4680. *Не буде з цього пива ніякого дива.* Ном. № 5650. **Без ніяко́го.** Безъ всякаго.

Ніяко, ніяково, *нар.* Неловко, не по себѣ. *Ні, Марку, ніяко мені матіррю сидіти.* Шевч. 113. *Тому й зовсім ніяково стало.* Ном. 880.

Но, *сз.* 1) Только, лишь. *Чи всім людям таке горе, чи но мені молоденькій?* Грин. III. 248. *Так і на всьому, що но ідол робив.* Драг. 15. *Гляди ж, прийди, а но тільки не прийдеш, то буду на тебе ніватись.* Грин. III. 502. 2) Же, ка. *Гляди-но! Слухай-но!* 3)=**Але.** (Рѣдко употребляется и только нѣкоторыми писателями). 4) *межд.*=**Ньо.**

Нова́к, ка́, *м.* 1) Новичекъ. К. ПС. 106. 2) Луна въ новолуніе, молодой мѣсяцъ. Подольск. г.

Нове́нький, а, е. Ум. отъ **нови́й.**

Нови́й, а́, е́. Новый. **Нови́й рік.** Новый годъ. *На щастя, на здоров'я, на той Новий рік, щоб було ліпше, як торік.* Ном. № 347.

Нови́к, ка, *м.*=**Новак 2.** *Зійшов місяць ще й новик.* Чуб. V. 18.

Нови́на́, ни́, *ж.* 1) Новость. 2) Недавнее произшествіе. *Тоді козак у війську пробуває, свою новину козакам оповідає.* ЗОЮР. І. 217. *В славнім місті Ботушанах сталася новина: підмовила Катерина багацького сина.* Гол. І. 79. 3) Новь, новина (земля въ первый разъ вспаханная). *Поореш років три та й пускаєш знов на переліг, а ореш новину.* ЗОЮР. І. 144. *Да багат, Юрасько, батько твій, густо пшениці на новині.* Мет. 165. 4) Новое платье. Ном. № 4912. 5) Новый хлѣбъ, новыя овощи, новая пища въ данномъ году. *Позичений?—каже Павло, краючи хліб.—Оддамо, серце, оддамо новиною.* МВ. (О. 1862. І. 74). *Діти! попаде!.. новина! а йдіть но сюди!—Яка там новина?—Кавун, диня.* Св. Л. 21. *Як що небудь уперве починають їсти (курча, яблуко, огірок), то перегинають за голову руку і загодовують: нова новина, щоб не болів ні живіт, ні голова.* Константиногр. у. Ум. **Нови́нка.**

Нови́нний, а, е. Новинный. *Новинне поле.*

Нови́ти, влю́, ви́ш, *гл.* Обновлять, заново отдѣлывать.

Нови́тися, влю́ся, ви́шся, *гл.* Обновляться. *Як усякому свою одежу давати, так вона ж не новиться, а все мизкається та мизкається.* Черниг. у.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Нови́ця, ці, *ж.* ? *Будемо ми* (пчоли) *при саду рої роїти і меди носити у пана господаря у його бортях і в його новицях.* Чуб. III. 392.

Нові́сінький, а, е. Новехонькій.

Нові́тній, я, е. Недавно появившійся, новый. *Це новітня пісня. Це новітній пан.* Уман. у.

Но́во, *нар.* Вновь. *Ново населилося село, а давніш не було.* Черк. у.

Новобра́нець, нця, *м.* Новобранецъ. *Випровожала матусенька сина да у тиї новобранці.* Лукаш. 72.

Новобра́нка, ки, *ж.* Новенькая, новичекъ-женщина. *Дітвора сипнула з хати зустрічати новобранку - товаришку.* Св. Л. 79.

Новові́рець, рця, *м.* Послѣдователь новаго ученія, новой вѣры. К. ЦН. 297.

Новові́рний, а, е. Относящійся къ новому ученію. *Нововірні оповідання про світ широкий, про науку правди.* К. Бай. 135.

Новові́рство, ва, *с.* Новое ученіе, слѣдованіе новому ученію. К. Бай. 81. *Поспільство... стало взивати ляхами... прозелитів чесько-німецького нововірства.* К. XII. 115.

Новодра́нка, ки, *ж.* Изорванная рубаха. (Насмѣшка: вмѣсто—новая рубаха). *Що-вечора і що-ранку то й надінеш новодранку.* Ном. № 11241.

Новожене́нець, нця, *м.* Новобрачный.

Новожене́ння, ня, *с.* Свадьба? новолуніе? *Як хто хоче, щоб свірцки в хаті не водились, то... каже: Свірцки-молодці, ходіть сюди, кличе вас місяць на новоженя.* Чуб. I. 68.

Новоліту́вати, тую, еш, *гл.* Поздравлять съ новымъ годомъ (1-го января), совершая при этомъ обрядовый посѣвъ зеренъ въ хатѣ. Чуб. III. 1 и 2.

Новомли́нка, ки, *ж.* Родъ водки. КС. 1883. VII. 497.

Новомо́дній, я, е. Новомодный. Вас. 210.

Новонаста́влений, а, е. Вновь назначенный.

Новонаста́ння, ня, *с.* Пакибытіе. *Пійшовши слідом за Мною, у новонастанню... сядете також на дванадцяти престолах.* Єв. Мт. XIX. 28.

Новоприста́нний, а, е. Вновь вступившій (въ общину). *Що ж ви скажете новопристаннону, як прийде до вас? Хоч сих ви не мутіть.* Павлогр. у.

Новоприхо́жий, а, е. Недавно пришедшій, поселившійся.

Нового́рілля, лі, *ж.* Вспаханное весной поле для ярового посѣва. Вас. 196.

Новорі́чний, а, е. Новогодній. Желех.

Новорожде́нець, нця, *м.* Новорожденный сынъ. *Кланяюсь і хлібом, і вином, і сином новорожденцем.* Чуб. IV. 8.

Новоро́чник, ка, *м.* Альманахъ. *Сніп, український новорочник. Зкрутив Александр Корсун. Рік первий.* Харьк. 1841.

Новосві́т, ту, *м.* Новыя вѣка. Встрѣчено у Кулиша: *Шекспіре, батьку наш, усім народам рідний!... Світило творчества, Гомере новосвіту.* К. XII. 70.

Новосе́лець, льця, *м.* Вновь поселившійся, новопоселенецъ.

Новосі́лля, ля, *с.* Новоселье. Кв. I. 113.

Новохрещене́нець, нця, *м.* Неофитъ, новокрещенный. Шевч. 605.

Новохрещене́ний, а, е. Новокрещенный.

Нога́, ги́, *ж., мн.* **но́ги** и **но́зі**. 1) Нога. *Вовка ноги годують.* Ном. № 7207. *Приїхавши до владики, стала на порозі, вклонилася низесенько аж в самиї нозі.* Закр. I. 117. *Скриплять чоботи на нозіх.* МУЕ. III. 89. **В но́ги.** Дать тягу, удрать. *Которі в плач, а хто в ноги,—тілько залопотіло.* МВ. (О. 1862. III. 62). *Він мене канчуком, а я в ноги.* Канев. у. **Нога́ за ногою іти́.** Медленно идти. *Ішов захожий тихо, нога за ногою.* Мир. ХРВ. 11. *Обоє, похнюпившись, мовчки тяли нога за ногою.* Мир. Пов. II. 49. **Прида́ти ходи́ в но́ги.** Поспѣшить. *Чим дуж придав ходи в ноги.* Мир. ХРВ. 9. **До ніг упа́сти.** Упасть въ ноги. КС. 1882. XII. 498. **До ноги́ ви́різати.** Истребить до послѣдняго человѣка. *Три дні різали усіх липован, геть чисто, до ноги вирізали... і ноги не осталось.* КС. 1883. I. 60. Также: **до ноги́ попро́дати** — рѣшительно все продать (о домашнихъ животныхъ). *Попродали худобу до ноги.* О. 1862. X. 114. **До ноги́ чо́боти ши́ти.** Шить сапоги на каждую ногу на особую колодку, а не оба на одну. Гол. Од. 15. **Догори́ ногами.** Вверхъ дномъ. Желех. *Усе догори ногами поперевертав.* **Заде́рти но́ги.** Окочуриться, околѣть. Желех. 2) **Сороче́ но́ги.** Раст.=**Остріжка.** Вх. Пч. I. 10. Ум. **Ніженька, ніжечка, ніжка.** *Літом ніжкою, а зімою ручкою.* Ном. № 559.

Ногави́ця, ці, *ж.* 1) Штанина. 2) *мн.* Штаны суконные. Kolb. I. 41. *Дівки вінки*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

погубили, а парубки ногавиці. Чуб. V. 1113.

Нога́вки, вок, *ж. мн.* Штаны изъ холста. Угор.

Но́ді, *нар.* Сокращенное **иноді.**

Ножа́ка, ки, *м.* Большой ножъ. *Ріжуть мене ножакою і б'ють мене ломакою.* Ном. № 505.

Ножани́й и **ноженій, а́, е́.** Ножной; къ ногамъ относящійся, на ногахъ находящійся. *Ножана ступа.* Сим. 139. *Ножені пальці.* Мнж. 42.

Ноженя́, ня́ти, *с.* Маленькая ножка. *Обідрана, ледве, ледве несе ноженята.* Шевч. 266.

Но́жик, ка, *м.* Ум. отъ **ніж.**

Но́жиці, ць, *м. мн.* Ножницы. *Вдарь у стіл—ножиці обізвуться.* Ном. № 6799.

Ножіни́й, а́, е́=Ножаний. *Ножіна ступа.* Шух. I. 161, 162.

Ножкови́й, а́, е́.—пу́щення. Заговѣнье передъ масляницею, когда ѣдятъ студень изъ свиныхъ ногъ. Марк. 153.

Но́жні, нів, *м. мн.* Ножницы для рѣзанія желѣза. Вернеднѣпр. у.

Ноздря́тий, а, е=Ніздруватий. Пирятин. у. Слов. Д. Эварн.

Но́зя, зі, *ж.* дѣтск. Нога, ножка.

Но́кати, каю, єш, *гл.* Понукать (лошадь), кричать **но.**

Нора́, ри́, *ж.* 1) Нора. 2) Жив. Nyrudaens glareolus Шух. I. 22. См. **Нориця 2,** Ум. **Ні́рка.** Ув. **Норо́ха.** Мнж. 69.

Норе́ць, рця́, *м.* 1) Водолазъ. *Посилав той купець норця, щоб пурнув у море та подививсь, за що він* (корабель) *там зачепився.* Чуб. II. 17. 2) Родъ утки: нырокъ, Mergus albellus.

Нори́ти, рю́, ри́ш, *гл.* Рыть норы.

Нори́ця ці, *ж.* 1) Фистула. *Нориці-гноянки поробилися та течуть.* Херсон. у. *Щоб тебе нориці сточили.* Ном. № 13626. 2) Полевая мышь, Nyrudaeus arvalis. Желех.

Нори́чуватий, а, е. Больной фистулой.

Норі́воньки, ків, *м. мн.* Ум. отъ **норови.** См. **Норов.**

Но́ров, ва, *м.* 1) Нравъ. *У тебе не такий норов і зроду був.* Г. Барв. 502. 2) *мн.* Капризы, прихоти. *Ой сідай, Марусенько, на вози, да кидай батькові норови: що первії норови—попрядки, а другії норови—досвітки.* Нп. *А я твої норови добре знав, тим я тебе аж ніколи не займав.* Грин. III. 208. Ум. *мн.* **Норі́воньки.** *Десь ти, мила, норівоньки мої знаєш.* Чуб. V. 593.

Норови́стий, а, е. Капризный, прихотливый; упрямый. *На вгороді бузина коренистая, чорнявая дівчинонька норовистая.* Нп. *Норовистий кінь.*

Норови́тися, влю́ся, ви́шся, *гл.* Капризничать, упрямиться. *Недоросток, моя й мати, норовиться.* Чуб. V. 661.

Норовли́вий, а, е=Норовистий.

Норо́ха, хи, *ж.* Ув. отъ **нора́.** Мнж. 69, 40.

Нороцови́й, норцови́й, а, е. Испорченное вм. **марцовий,** мартовскій. ЗОЮР. I. 203. Мет. 378.

Носа́й, сая́, *м.* Жукъ длинноносикъ.

Носа́к, ка́, *м.* 1) Носокъ сапога. *Вдаривши його носаком.* 2) Ударъ по носу 3) Носильщикъ. Рост.-на-Дону.

Носа́ль, ля, *м.* 1)=**Носай.** 2) Молотокъ съ длиннымъ концомъ.

Носате́нький, а, е. Ум. отъ **носа́тий.**

Носати́зна, ни, *ж.* Сапъ. Галиц.

Носа́тий, а, е. 1) Носатый, длинноносый. *Яка ти носата!* Грин. III. 645. 2) Больной сапомъ. *Міняй, свату, сліпу кобилу на носату.* Ном. № 12800. Ум. **Носате́нький.**

Носа́тка, ки, *ж.* 1) Мѣра емкости въ 3 и болѣе ведра. 2) Родъ кувшина съ длиннымъ носкомъ. *Барильця, пляшечки, носатку, сулії, тикви, боклажки все висушили без остатку.* Котл. Ен. IV. 20. 3) У Василенка: старинный умывальникъ висячій, съ носикомъ и тремя ручками. Вас. 182. 4) Чайникъ. *Ото так у нас його дражнять: у панів чайник, а у нас носатка. Я оце як ходив у Комишне та як зайшов у чайну, так аж дві носатки випив того чаю.* Мир. у. Слов. Д. Эварн.

Носа́ч, ча́, *м.* Имѣющій большой носъ. Мнж. 26.

Но́сик, ка, *м.* 1) Ум. отъ **ніс.** 2) *мн.* **Но́сики комаре́ви.** Раст. Delphinium consolida. ЗЮЗО. I. 121.

Носи́ли, сил, *с. мн.* Носилки. *Ледве на носилах донесли.*

Носилянка, ки, *ж.* Одна изъ пары большихъ жердей для переноски сѣна. Вх. Зн. 42· Шух. I. 170

Носи́ти, шу́, сиш, *гл.* 1) Носить. *Хто ж тобі, мов серденько, обідати носив?* Нп. *Ой Василя, Василечка тихий Дунай носить.* Мет. 19. 2) Носить одежду, обувь.

Носи́тися, шу́ся, сишся, *гл.* Носиться.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Носиться, як дурень з ступою. Ном. № 2592.

Но́сичок, чка, *м.* Ум. отъ **ніс**.

Носі́й, сія́, *м.* Носильщикъ. Міус. окр.

Носі́льник, ка, *м.*=**Носій**. *А носільники—хлопці-молодці, а кладільники—середні люде.* Гол. II. 13. Ум. **Носі́льничок**.

Носі́ння, ня, *с.* Ношеніе, носка. НВолын. у.

Носо́к, ска́, *м.* Ум. отъ **ніс**. 1) Носикъ. *У моєї мами носок довий.* Г. Барв. 504. 2) Клювъ птицы. *Рання пташка носок чистить.* Чуб. I. 261. 3) Носокъ (обуви). *Перебуйся назад носками.* Ном. 4) У яйца: острый конецъ. 5) Передняя часть. передній уголъ лезвея топора. Сим. 24. Шух. I. 175, 182. 6) *мн.* Игра: носки.

Носоро́жець, жця, *м.* Сказочная птица съ рогомъ на носу, погибшая во время потопа, такъ какъ она, полагаясь на свою силу, не захотѣла войти въ ковчегъ. Драг. 95.

Носю́ра, ри, *м.* Ув. отъ **ніс**.

Но́ся, сі, *м.* дѣтск. Носъ.

Нося́ка, ки, *м.* Ув. отъ **ніс**.

Нота́ція, ції, *ж.* Урокъ, который не забудется. *Спасибі вам, дядьку, що повчили(=попобили). Ви мені добру нотацію дали.* Осн. 1862. VIII. 3 нар. уст., 28.

Но́чви, чо́в, *ж. мн.* Корыто (для стирки бѣлья). Ум. **Ночо́вки, ночо́вочки**.

I. Ночі́вля, лі, *ж.* Ночлегъ.

II. Ночі́вля, ля, *с.* Ночной отдыхъ. *Як тебе забрали в москалі.. ,—ні одного спокійного ночівля не мали ми, поки тебе визволили.* Г. Барв. 133.

Ночлі́г, гу, *м.* 1)=**I. Ночівля**. 2) *мн.* Ночная пастьба скота пастухами. *Підемо на ночліги.* 3) *мн.* Въ черниговскомъ свадебномъ ритуалѣ обрядъ жаренья сала: послѣ удостовѣренія въ невинности новобрачной и отправки извѣщенія объ этомъ къ матери послѣдней, свекоръ оставшимся на свадьбѣ женатымъ мужчинамъ даетъ по куску сала, по щепкѣ для вертела и снопъ соломы со словами: „їдьте, добрі люде, на ночліги; хто вернеться з добром, тому почот буде“. Гости уходятъ въ пустое мѣсто и жарятъ на огнѣ сало, стараясь свое сохранить, а чужое съѣсть, а затѣмъ снова возвращаются къ свекру для продолженія пирушки. МУЕ. III. 157.

Ночлігува́ння, ня, *с.* 1) Пребываніе на ночлегѣ. *Товариш оглядів у корчмі хатину про наше ночлігування.* Г. Барв. 20. 2) Ночная пастьба скота.

Ночлігува́ти, гу́ю, єш, *гл.* 1) Ночевать, быть на ночлегѣ. *Дико й сумно нам було в дорозі. Ще дикше й сумніше було ночлігувати.* Г. Барв. 19. 2) Пасти ночью скотъ.

Ночліжа́нин, на, *м.*=**Ночліжник**. *По над шляхом ночліжане чумаки постали. Поляжали та й не спали, мовчки сумували.* К. (Степові квітки, 89).

Ночлі́жник, ка, *м.* 1) Ночлежникъ. 2) Ночной пастухъ. *Ночліжники бачили, що такі то коло тих коней ворожили.* Ном. № 12823.

Ночни́й, а́, е́. Ночной.

Ночни́к, ка́, *м.* 1) Луна. Сосниц. у. Чуб. I. 9. 2) Бѣсъ. *Ночник тебе уплодив.* Ном. № 3578. 3) Ночной сторожъ возлѣ лошадинаго табуна. Маріупольск. у. Залюбовск. См. **Нічник**.

Ночни́ця, ці, *ж.* 1)=**Нічниця 3**. *Нате вам ночниці, оддайте нам сонниці.* Грин. I. 29. КС. 1883. VII. 588. 2) Летучая мышь. 3) Сказочная слѣпая птица, которую водитъ малая птичка; въ лѣтнюю ночь **ночни́ця** жалобно кричитъ. Драг. 10.

Ночови́д, да, *м.*=**Кажан**. Вх. Пч. I. 16.

Ночо́вки, вок и **ночо́вочки, чок,** *ж. мн.* Ум. отъ **но́чви**. 1) Малое корыто. 2) Родъ узора въ вышивкѣ. Залюбовск.

Ночува́льник, ка, *м.* Ночлежникъ, ночевальщикъ. Константиногр. у.

Ночува́льниця, ці, *ж.* Ночлежница, ночевальщица. Константиногр. у.

Ночува́ння, ня, *с.* Ночевка, ночеваніе.

Ночува́ти, чу́ю, єш, *гл.* 1) Ночевать. *Питається сон дрімоти: де ти будеш ночувати? Там, де хата тепленькая, де дитина маленькая,—там я буду ночувати дитиночку колихати.* Мет. 2. **Чи здоро́ві ночува́ли?** Хорошо-ли провели ночь? (Утреннее привѣтствіе). О. 1862. V. 84. 2) Спать вмѣстѣ дѣвушкѣ и парню. *Уже Василь одкинувсь од Марини,—ночує з Галькою.* Полт. г.

Но́ша, ші, *ж.* Платье. Одежда. Вх. Зн. 42. Шух. I. 120.

Но́ші, нош, *ж. мн.* Носилки.

Ну. 1) *меж. Ну, їсть! ніврoку!* Ном. **Та ну бо кажіть!** Да говорите же! 2) Передъ глаголомъ неопр. накл. употребляется въ смыслѣ: началъ, давай. *А прокинувся він... і гуком його в хаті аж сохи движать! Ну бігать, гомоніть, гайнувати, аж усе підe жужмом.* МВ. II. 10. 3)=**Но 2**. (Послѣ глагола въ повелит. накл.): *А вийдіть-ну*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сюди, дядьку Трохиме, ходіть-ну з нами. Рудч. Ск. І. 78.

Нуд, ду, *м.* 1) Скука, тоска, томленіе. МВ. (О. 1862. III. 35). *З нуду грав на балабайку, брався до сопілки.* Мкр. Г. 2) Тошнота. *Швидко кинувся із хати, щоб холодною водою нуд угамувати.* Мкр. Н. 9.

Ну́да́, да́, *ж.* 1)=**Нуд 1.** *Де люде, там нуди.* Ном. № 2453. *Що там росказувати? Нуда така!* МВ. (О. 1862. III. 36). *Коли б я була така погана, як оце дзеркало показує, то я б з нуди вмерла б.* Подольск. г. 2)=**Нуд 2.** *Серце б'ється, дак нуда така візьме.*

Ну́ди́ти, джу́, дить, *гл.* 1) Наводить, нагонять скуку. 2) Томить, мучить. *Сюди блудить, туди блудить, під собою коня нудить.* Нп. 3) Принуждать. *Учора у росправі нудили хлопців, щоб признались, хто вкрав гроші у Грицька.* Волч. у. *Став ізнов Грицько нудити Настусиного батька* (щоб Настусю за його віддав). Г. Барв. 455. 4) *безл.* Тошнить. 5)=**Нудитися.** *Ходжу, нуджу по садочку, милого не бачу.* Чуб. V. 5. 6) **Нуди́ти світом.** Томиться. *А Василь собі нудить світом і не знає, на яку ступити.* Кв. І. 11. *Вечір стою, світом нужу, тебе не видати.* Мет. 38.

Ну́ди́тися, джу́ся, дишся, *гл.* Тосковать, скучать; томиться. *Ой не пряди, моя мила, не нудися: прийде весна, святе літо, приберися.* Нп. *Він з голоду ніколи не нудився.* Греб. 364.

Нудки́й, а́, е́=**Нудний.**

Ну́дко, *нар.* = **Нудно.** *Нудко мені, тяжко мені,—ні з ким розмовляти.* Чуб. V. 234.

Нудни́й, а́, е́. 1) Скучный; томительный. *Бодай же кінець ваш був нудний та гіркий!* Ном. № 3710. *Нудна моя у полі робота.* Грин. III. 276. 2) Приторный. 3) Тошный.

Ну́дність, ности, *ж.*=**Нудота.**

Ну́дно, *нар.* 1) Скучно; томительно. *Нудно без роботи.* МВ. (О. 1862. III. 40). *Так мені, дівчинонько, да без тебе нудно.* Нп. 2) Приторно. 3) Тошно.

Нудо́та, ти, *ж.* Скука, тоска, томленіе. *Нудота мені така стала дома сидіти.* См. **Нуд, нудьга.**

Нудьга́, ги́, *ж.* 1) Тоска, скука. Г. Барв. 431. 2) **Нудьга́-чоловік.** Скучный человѣкъ. *Семен це нудьга-чоловік.* Міус. окр. См. **Нуд, нудота.**

Нудьгува́ти, гу́ю, еш, *гл.*=**Нудитися.**

Ну́жа, жі, *ж. соб.* 1) Вши. *Коли не п'є, так нужу б'є, а все не гуляє.* Ном. № 769. *Убрання, постоли порвались і нужі повна очкурня.* Котл. Ен. 2) Мухи. *Тут, біля загонів, нужа б'є скотину дуже.* Слов. Д. Эварн. *Воли... ішли нехутко по дорозі да знай хвостами нужу проганяли.* Рудч. Ск. II. 171.

Ну́жда, ди, *ж.* 1) Нужда, недостатокъ. 2) Надобность, необходимость. *Надумались збірати гроші про таку народню нужду.* К. (О. 1862. III. 22). Ум. **Ну́ждонька, ну́ждочка.**

Нуждáти, дáю, еш, *гл.* Принуждать признаться, добиваться признанія. *За гроші* (що вкрадено) *нуждають парубка в росправі.* Волч. у.

Ну́жде́ний, а, е. 1) Крайне нуждающійся. 2) Плохой, жалкій. *Коли на тім нужденім полі забачуся в щасливій долі?* Грин. III. 632. 3) Измученный. *Розважає душу вбогу, нуждене серденько.* К. Дз. 130.

Нужди́ти, жду́, дить, *гл.* Принуждать. *Коли схоче син женитись, то не помішаєм і нуждить його не будем.* Мкр. Н.

Ну́ждонька, ки. *ж.* Ум. отъ **ну́жда.**

Нуждо́та, ти, *ж.* 1)=**Нужда.** 2) Болѣзнь. *Бог дасть нуждоту, Бог дасть, що й оздоровить.* Посл.

Ну́ждочка, ки, *ж.* 1) Ум. отъ **ну́жда.** 2) Родимчикъ у дѣтей. Канев. у.

Ну́жний, а, е. 1) Изможденный, истомленный. 2)=**Нуждений 1.** *Горе мені нужному, що я винен кожному.*

Нуздá, дí, *ж.* Узда. Ум. **Нуздéчка.** *Пан і посадить його верхи на свої коліна... а воно тільки: „но, косю, но!..“ та за панові вуси й візьметься, наче за нуздечку.* О. 1862. X. 5.

Нуздáти, дáю, еш, *гл.* Зануздывать, надѣвать узду.

Нуздéчка, ки, *ж.* Ум. отъ **нуздá.**

Ну́кати, каю, еш, *гл.* Кричать: **ну!** понукать. *Не запрі, що нукаєш.* Ном. № 10347.

Нуль, ля́, *м.* Нуль. *Нулі минаються при складуванні.* К. Грам. 101.

Нум, ну́мо, ну́мте (*мн.*), *меж.* Ну, станемъ, давайте. *Нумо, браття, нумо, товариство, нумо коні сідлайте!* Грин. III. 603. *Нумо, діти, нумо, нумо припильнуймо!* Нп. *Нум, діти, паску їсти!* Ном. № 593. *Он де, братці, сидить кравець на дубі. Ох, нумте, братці, як би його достати.* Рудч. Ск. I. 6.

Нурéць, рця́, *м.?* Животн. Шух. 22.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ну́рка, ки, *ж.* Зоол. Норка, Mustela lutreola. Вх. Пч. I. 16.

Ну́рт, та, *м.* Водоворотъ, омутъ. *Всіх німців нуртам Дніпровим оддано.*

Ну́рта, ти, *ж.* Пучина, бездна.

Ну́те, *меж.* Нуте. *Гей, нуте, косарі!* Ном. № 9999.

Ну́трішній, я, е. Внутренній.

Нутро́, ра́, *с.* Нутро, внутренность. *Неначе залізом палили мое нутро.* Стор. МПр. 34.

Ну́трости, стів, *ж. мн.* Внутренности. Черк. у.

Нутря́к, ка́, *м.* 1) Нутреное сало. Хотин. у. 2) Животное, у котораго шулята находятся внутри, а не въ мошонкѣ. *Як болять зуби, то найди невиложеного жеребця - нутряка здохлого, одірви підкову, з ухналів скуй перстень та й носи.* Мнж. 157.

Нутряни́й, а́, е́. Внутренній, нутреной. *Кров нутряну замовить.* Мнж. 150.

Ньо! *меж.* Но! *Ньо, ньо, урагова!* О. 1862. VI. Костомар. 63.

Ньо́кати, каю, еш, сов. в. **ньо́кнути, кну, неш**, *гл.* Понукать, понудить лошадь словомъ **ньо**. *Ньокни на сіру, бо зовсім не везе.*

Ню́нка, ки, *ж.* Раст. 1) Sparganium simplex L. 2) Sparganium ramosum L. ЗЮЗО. I. 137.

Ню́ня, ні, *ж.* Плакса. Ум. **Ню́нька.** Гол. IV. 480.

Нюня́вий, а, е. Плаксивый.

Ню́та, ти, *ж.* Заклепка; спайка. **Взя́ти в ню́ти.** Заклепать.

Нютува́ти, ту́ю, еш, *гл.* Заклепывать, спаивать.

Нюх, ху, *м.* 1) Чутье, обоняніе. Переносно: носъ. *Бережи нюха.* Ном. № 3626. 2) Понюшка табаку.

Ню́хання, ня, *с.* Нюханіе.

Нюха́рь, ря́, *м.* Нюхатель (нюхающій табакъ). Мнж. 173.

Ню́хати, хаю, еш, *гл.* Нюхать. *Нюхала квітку. Я здорово нюхав табаку.* Кв. I. 252.

Нюха́ч, ча́, *м.*=**Нюхарь**. *Нюхачів багацько, та табаки нема.* Ном. № 4760.

Нюхну́ти, хну́, не́ш, *гл.* Однокр. в. отъ **ню́хати**. *Тільки що нюхнув—та ачхи!* Рудч. Ск. I. 4.

Нюши́ти, шу́, ши́ш, *гл.* Нюхать воздухъ (о животномъ). *Собака нюшить.* Черк. у.

Нюшкува́ти, ку́ю, еш, *гл.*=**Нюшити.** *Нюшкує пес.* Камен. у.

Ня, ня-ня! *меж.* Зовъ собаки. КС. 1882. VIII. 386.

Няв! *меж.* Мяу! *А котичок няв-няв-няв!* Рудч. Ск. I. 51.

Нявк, ку, *м.*=**Нявкання.** Св. Л. 132.

Ня́вка, ки, *ж.* Одинъ изъ злыхъ духовъ (по вѣрованіямъ гуцуловъ) = **мавка?** Шух. I. 43.

Ня́вкання, ня, *с.* Мяуканье.

Ня́вкати, каю, еш, *гл.* 1) Мяукать. 2) Кричать (о совѣ).

Ня́вкнути, кну, неш, *гл.* Мяукнуть.

Нявча́ти, чу́, чи́ш, *гл.* Мяукать. *І в голос, мов кішки, нявчать.* Котл. Ен. VI. 21.

Няга́й, *нар* = **Нехай.** Гол. III. 261.

Няй, *нар.*=**Най.** *Няй слівце промовить.* Гол. IV. 372.

Ня́мкало, ла, Дѣтская игра въ бросаніе палокъ. Тоже, что и **шкопирта.** Ив. 20.

Ня́ньо, ня, *м.* Отецъ. Гол. II. 43.

Ня́нька, ки, *ж.* Нянька. *Багатому чорт діти колише, а убогий і няньки не найде.* Ном. № 1420.

Ня́нько, ка, *м.* = **Няньо.** *Поколь била'м в свого нянька, коровачки'м пасла.* Гол. II. 444.

Нянькува́ти, ку́ю, еш, *гл.* Быть, служить нянькою. *Нянькувала у нас коло меншого брата.* Сим. 209.

Ня́ньчити, чу, чиш, *гл.* Нянчить. *Не ти ж мене колихав, не ти ж мене няньчив.* Чуб.

Ня́ньчитися, чуся, чишся, *гл.* Нянчиться.

Ня́ня, ні, *ж.* 1) Дѣтск. Няня, нянька. О. 1861. VIII. 8. 2) Ласкательное названіе коровы. *Як виженеш корову у череду, озьми її за хвіст та кажи: „Іди, няня, по густе молоко, по білий сир, по жовте масло“.* Мнж. 135.

Ня́ти, йму́, йме́ш, *гл.* 1) Брать. 2) Брать (о рѣжущемъ орудіи). *Твоєї шиї міч не йме.* АД. I. 133. 3) **Ня́ти віри.** Вѣрить. *З брехні не мруть, та вдруге віри не ймуть.* Ном. № 6805.

Ня́тися, йму́ся, йме́шся, *гл.* 1) Браться. *Нявся, як на стіну дрався.* Ном. № 3070. 2) **Не йме́ться віри.** Не вѣрится. 3) **Не йме́ться мені.** Не дается въ руки, не спорится.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Помічені друкарські помилки.

Сторінка		Шпалта		Рядок згори		Надруковано		Треба
1	—	2	—	25	—	кимъ	—	ким.
33	—	2	—	36	—	*м.*	—	*об.*
199	—	1	—	42	—	Ір	—	Їр
212	—	1	—	6	—	то	—	То
225	—	в г о р і		—	—	Кятаржний	—	Катаржний
285	—	2	—	15	—	Короваїв	—	Короваїв.
—	—	2	—	40	—	Коров'я́к, ка́	—	Коров'я́к, ку́,
318	—	1	—	44	—	*меж*	—	*меж,*
545	—	2	—	55	—	Надо́ступ,	—	Недо́ступ,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ч.3

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ